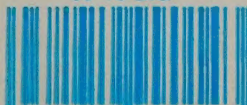

CoLibrì
COVER SYSTEM ®

8 032919 990143

№ 40 (90)

שנה שניה

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
מ
(צ)

תל־אביב
י"ח שבט
תרצ"א

התוכן

מחיר החתימה
בארץ־ישראל:
לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י
בחוץ־לארץ:
לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים
מחיר גליון בודד
בארץ־ישראל 20 מא"י; בח"ל 12 סנט

Tel-Aviv
Februar 5
1931

הכתובת „מאזנים", ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine

בית המערכת וההנהלה: ת"א, רחוב מונטיפיורי 32

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שניה | ירושלים – תל־אביב, י"ח שבט, תרצ"א | גליון מ' (צ')

יְמֵי הַשָּׁבוּעַ

עשר שנים של „הדואר"

„הדואר", השבועון העברי היחידי שיש לנו באמריקה, חוגג את חג העשור לקיומו. נגיד את האמת: ביובלות התכופים, הנהוגים אצלנו, יש במקצת טעם לפגם. יש ההרגשה כאילו אנחנו ממששים בכל פעם את הדופק, כדי להזכיר את מי שהוא או להוכח בעצמנו, שעודנו חיים. יובל שאינו בא מאליו, כהתפרצות גדולה של אהבה, של הערצה, מוטב שלא יחוגו אותו כלל. ו„התפרצות" כזו במחננו – בפרט לרגל יובל של ספרות, – ידועה היטב לכולנו.

ואף־על־פי־כן – תקופה של עשר שנים לקיומו של אורגן עברי בנכר היא חזיון צבורי־תרבותי חשוב כל כך, שראוי לברך עליו. ואמנם ראוי הוא עורך „הדואר", וראויים הם האנשים העושים עמו, שנחזיק טובה להם קודם כל על זה, שהם מקיימים לנו אורגן עברי חשוב בתוך אטמוספירה נכריה ומתנכרה. אין הדבר פשוט כל כך, כפי שרבים מאתנו מציירים לעצמם. העתונות העברית שבכל העולם, ואפילו בא"י, אינה מבוססת לא רק בסוס חמרי בלבד, כי אם משוללת כמעט כולה כחות ספרותיים הגונים, שישמשו אותה שמוש קבוע. חוץ מן הפובליציסטיקה, כל דבר ספרותי הגון הריהו תמיד בבחינת סורפריזה לעורך, מין דבר הבא אמנם לפעמים בהיסח הדעת, אבל לא בשעה שמבקשים אותו, בשעה שזקוקים לו. כמה פעמים עמדנו על החזיון הזה בספרותנו העתית, על העדר קביעות במקצועות חיוניים כל כך, כמו הבקורת, המדע, – שלא לדבר עוד על הספור, החסר תמיד. ודאי שגורמת לכך בעיקר עניותה החמרית של העתונות שלנו, שאינה יכולה להעסיק מבקר או סופר מדעי בקביעות ואנוסה לבקש מהם תמיד מתנות־חנם (כי שכר־הסופרים המצומצם והערא' אינו מבטיח לעולם אפילו חלק מפרנסתו של הסופר). על כל פנים אין לכלכל אצלנו אורגן ספרותי בלי התאמצות תמידית, ורק עורך מסור וזריז, המתגבר על אנינות־הדעות שבו וטורח בלי הרף ותובע וחוזר ותובע מן הסופר, עד שהוא מוציא ממנו את החומר ההכרחי, עשוי לשמור על עתונו מהתנוונות. מלאכה קשה וטרחנית היא, שרק מי שטעם פעם את טעמה, יודע את קורת־הרוח שהיא גורמת לבעליה.

ואם נתן את דעתנו לכך, ש„הדואר", המתקיים בתוך סביבה דלה בכחות ספרותיים, ידע לשמור על עצמו מכמישה, בקראו תמיד לרחוק ובטפחו גם את הקרוב, וברכזו באופן כזה מספר אנשים מסורים לו, המשמשים אותו בקביעות ולעת־מצוא – נראה בעשר השנים של קיום „הדואר" סימנים של התאמצות רבה ובלתי פוסקת לשכלול ולהתחדשות. ודאי שאין עוד אף חצי שאיפתו בידו. ודאי שאין עדיין הכל בו כשורה. יש גם פגימות, הקשות לנו ביותר (כמו המכתבים מארץ ישראל, היכולים לשמש דוגמא לסגנון זול). אבל עם כל אלה שמור משהו רענן גם בגליונותיו החורים ביותר. „הדואר" הוא תמיד ער ומעורר, תמיד קורא ונענה. הוא המושך את הקורא העברי בחוזק־יד, המנענע אותו, הנאחז בו. הוא שאינו מניח לו להרדם.

אנחנו יכולים לצייר לעצמנו את החלל הריק שהיה מתהוה באמריקה העברית בלי „הדואר" (מה שאנחנו יודעים כבר מן הנסיון המר בארצות אחרות), ועל־כן יקר לנו קיומו כל כך. ואם גם לא בכל ולא תמיד הוא מניח את דעתנו, הנה יש בנו תמיד האמונה, שהוא עלול להגיע לידי שלמות – שעוד מעט התאמצות מצדו ומעט רצון מצדנו, הסופרים, והיה לנו שבועון טוב, ואולי גם משובח, מעבר לאוקינוס.

י. פ.

קַשְׁתּוֹת־הַגֶּשֶׁר

מאת מנשה לוין

I

זולתי עמד לפני המדשאה, שסגרה מכל העברים את האגם המלאכותי על אייז המיניאטוריים, מזרקותיו וברבוריו—אדם אחד, שדמם כמוני בהתבוננות עצלה ונעימה, משולה לאור־היום הסתוי, שלפף את הגן, עמם בצמרות עציו ועשה את שדרותיו שקופות. לא הסבתי את מבטי לאדם זה, כי דמה כל־כך לצלי שרבץ לרגלי, נספג בי והותז ממני חליפות.

שלשת הברבורים שנצבו על סלע מגובל קונכיות חתרו לעברנו, מקוריהם מאלמוג עתיק מעֻנבים על צואריהם, ובתבניתם המגולפה ובלבנם הקמל אצלו לנוף טעם ונוסח שחלפו בתוגתם הגרציוזית.

הם הציגו את כפותיהם הדקליות על המדשאה ובשרטטם באויר בצואריהם הגמישים השמיעו געגוע צלול ונוגה לעבר שני האנשים; רגילים היו בהמון מעריצים: אומנות ותינוקות שפנקום בשיירי־תופינים.

חייכתי אליהם בצער מפני שכיסי ריקים היו ומפני ששעשועי־הילדות נמוגו בפני המונו של הכרך, שלעג להם בעשרה צעדים מהאגם המַשקף מגדלי־ארמון, שלפני מאתים שנה צפו מהם הוברי־המלך במזלות השמים המסמלים גורלות בני־אדם.

נפניתי לשכני הזר כדי להתוודות במבטי על אשמתי. פרופילי־עיניו נתכווצו מצחוק עצוב, שפמו הנופל בטא העויה בכינית; ובדרכו כמה פסיעות לקראת הברבורים שאב מתוך כיסיו פרורי לחם לבן וזרם למקוריהם.

אלה לא הואילו אפילו לכופף את צואריהם, נדבום לחוגות ולקיכלים, שעטו אליהם מתוך שיחי העוזרד, ובהשיטם גלמיהם הצחורים, נעלמו לתוך לוע־נקרה, שספוניה הקמורים הגיפו על היופי והמסתורין של עופות אלה.

נגשתי אל האדם הזר, כי עוצב־המחזה עשה אותנו לרעים. ראיתי עתה כי לפני איש־שיבה ועני. כפות־רגליו העירומות נחשפו מבעד לסדקי נעלי־הלכָּה, שלא לפי מדתן היו; אדרתו מצבע קש רקוב לא רוכסה על כל כפתוריה, עניבתו הבלה הזרועה נקודות כתומות הדקה צואר גרום ומגבעתו השחורה, הדהה נתונה ברשלנות גרציוזית על ראש גדוש סרטי־כסף. הבינותי, כי לפני אמן, שהמוניטין התנכרו לו והוא מתגנדר בעלומיו הנצחיים כיאות לבן־המוזות.

הוא בחן אותי בעיניו האפרוריות ביהירות. זו גזה והאירוניה והצחוק הרכו אותן.

— אדון צעיר, ראית, איפוא, שהברבורים העליבו אותי? היו ימים שהם צהלו לקראתי כשפטמתי אותם בדובדבנים. כל היצורים היפים מתראים אכזרים כשחדלים לפנק אותם. אבל לא גילי ולא מעמדי מרשים לי שעשועים כאלה.

הוא התאונן על עיפות ובבישנות הציע לי להלוות אליו והוא יוליכני לפנת־הגן המופלאה ביותר.

— הנני מבקרו הכי ותיק וכל משעוליו נהירים לי. זוכר אני את היום שבו חנך ראש־העיר את שעון־השמש השִשי. לפני ארבעים שנה היה הדבר ובסוף האביב. זוכרני גם שסוסו של פרש אחד רמס ישישה קטנה, שנדחקה לראות את התזמורת הצבאית.

הָלַכְתְּ...

לנשמת בתי ש. ז״ל;

הָלַכְתְּ, כִּי לֹא עִמִּי יָכֹלְתְּ הֱיוֹת,
וּלְאַנְחוֹתַי, הָהּ פַּעַם עוֹד, הָפַכְתְּ
פָּנַיִךְ וַתּוֹשִׁיטִי אֶצְבָּעוֹת
לְשִׂפְתוֹתַי הַלּוֹהֲטוֹת, חִיַּכְתְּ...

אֲהָהּ, לֹא לִוִּיתִיךְ גַּם בְּמַבָּט...
נְטוּל־חוּשִׁים עָצַמְתִּי אִישׁוֹנַי
וּכְסַהֲרוּרִי תַּחְתַּי דּוֹם אֶתְלַבָּט
וָאֶתְעַטֵּף בְּנֵטֶל יְגוֹנַי... —

הַאִם לֹא עוֹד יוֹפִיעַ זִיו עֵינַיִךְ
חֶשְׁכַת־חַיַּי, אֹפֶל־נְתִיבִי ? !
הֶאָח! לֹא כֵן! בְּמוֹ עֵינַי הִנֵּךְ,
תּוֹךְ רַהֲטֵי־דָמִי וּבִלְבָבִי...

עוֹד לַחַן זְמְרוֹתַיִךְ דִּמְעָתִי
יַזִּיל, תְּצַל אָזְנִי בְּמִצְהֲלוֹת
קוֹלֵךְ, חוֹפֶפֶת אַתְּ עָלַי, בִּתִּי,
הֵן תִּגָּלִי! מַה לָּךְ עֵינַי כָּלוֹת!...

אָנוּד אֵין־מַרְגֵּעָה עֲלֵי דְּרָכִים
עָבַרְתְּ, בְּצִפִּיַּת־הֵד פַּעֲמֵךְ
וּבְשִׁגְעוֹנִי אֶתְלשׁ כָּל הַפְּרָחִים,
אָהַבְתְּ, – בָּהֶם אוּלַי בְּשָׂמֵי־דָמֵךְ...

לֵילוֹת נְדוּד... בְּגַעְגּוּעִים סוֹעֵר
כַּיָּם לִבִּי, הָהּ בִּשְׁאִיַּת־נָוִי! —
בְּפֶתַח קִיטוֹנֵךְ אִצַּב שׁוֹעֵר, —
אוּלַי עֲלֵי רֹאשִׁי תְּרַחֲפִי...

כִּי שֶׁקֶר יֵשׁוּתִי, כָּל הֲוָיָה —
מִקְסַם־תַּרְמִית! אֵין נֹגַהּ לַלְּבָנָה
וּלְחֶרֶס – זִיו, תֵּבֵל רַק הֲזָיָה, —
אִם אַתְּ, אֲבוֹי! נָבַלְתְּ כְּשׁוֹשַׁנָּה!...

כסלו תרצ״א.

אברהם כהן־מזרחי

לאחר שהקפנו את האקוריום, שכפת־גגו נשאה גולה צבעונית, גלה לפני נוף שלא היה זר לי. ישבנו תחת האמירים הגזוזים של אלונים, מעברים חשפו אנדרטות האלות את מערומיהן הקרים שהוטלו בהם מומים. מולנו נחסם האופק בחורשה שהסגילה על גבעה, בתוך גנות־הורדים הזו סירינות סילונות־מים בקשתות מצטלבות, גשרי־עץ שלוו על תעלות, שמימיהן השיטו את שלכת הגן ומבעד לקבוצות עצים הבליחו בקתות קלועות בקרני־הצבי התקועות בכרכוביהן.

הזקן השהה עלי את עיניו — הנוף שקף בהן את סתוו, ובבואתו בתוך עיני־אדם העמיקה את גווניו הדשנים והקמלים.

הוא זע כולו מהתרגשות, פתל את שפמו הפרוע וגשש בכיסיו. למען הרגיעו שאלתיו, אם הוא מעשן. הסביר לי שהוא מחפש את מקטרתו, אבל את הטבק שכח—הרגל שאין לו כפרה. אמרתי לו שיחשב לי לכבוד לפטם את מקטרתו בטבק־סיגריות. הוא הודה בענוה, הנוף התנדף מעיניו ועניות אצילה חייכה מתוכן.

מקטרתו היתה שרופה ומפוחמה, אם כי העיד עליה שהיתה פעם יקרת־המציאות וניתנה לו כדורון מאדם יקר, אחד ממעריציו המעטים. הוא ינק את העשן בצמאון, עיניו נתמלאו בו, אפו קטרו והנוף נחתל בערפל אמוץ. נראה, שאנוס היה לעתים קרובות להדיר את עצמו מתענוג זה התמים ביותר והאחרון בשיבתו. הקטור הרדים אותו; הזיותיו קרמו צבע, לאיוויו היה עוד ריח העלומים ולפרקים היתה הסכלות השמימית, זו שנחנו בה התינוקות והישישים, ממלאה את חלל־הנוף בצחוקה.

הוא מוסיקאי, כנר, חבר גם רונדות, גבוטות, טריאולטים, סונטות ועשרים וחמש שנה הוא שוקד על סימפוניה העתידה להטיל צלה על ביטהובן. אולם כל דלתות בתי־הקונצרטים נעולות בפניו ושמשי־הסף נצטוו לא לתת לו להציג כף־רגלו על מפתן היכלי־המוסיקה. האנושיות תכבוש את פניה בקרקע מבושה לכשתראה לאחר מותו, שנהגה קלות ראש בגאונה הכי מובהק. הוא נד לה ברחמים: בעלי־הדפנה תצטרך להכתיר את מצבת קברו.

מקטרתו כבתה, אבל הוא מצץ עוד את אפרה הקר, עיניו כה עגומות היו שדמו לסומות, חבק את ידי, ובקול שהרתית את כל אכזבותיו: — בני, האנושיות היא כפוית־טובה לענוים שבבניה. שמע לעצתי, עצת אדם נענה, אל תיצור למענה כלום! כן, לבדחניה ולליצניה היא מעניקה כסף וגם פרחים, משום שהדגדוג הוא התענוג הכי מבוסם גם לרוזנות וגם לשפחות.

הוא היה עיף מהתרגשות, פניו הוריקו ובלורית שערו, שלא עלה עליה מסרק זה מזמן, שוותה לראשו מראה־גולגולת־מנקין. לאטו התעודד, יהירות המנוצחים פעמה בו, לבתה את האש בעיניו וכסתה בכרמין קל את לחייו.

— לאמן האמתי מתכחש תמיד דורו ורק זר־הקוצים יאה לו. דברי הימים מראים לנו המון דוגמאות כאלה.

הפנה את עצמו כלפי הנוף והקיף במטו „את האלות על כניהן.

— המוזות המסכנות, גם בהן התעללו הזמן ובני־בליעל! הה, מה עלוב יפין ומעורר רחמים, מוטב היה לסלקן לגמרי.

הוא הביע את רצונו ללכת. שעה קלה נשתרכנו עוד במשעולים. הגננים הטעינו על דופנות עציצי־הדקלים הננסיים, ורדים אחרונים נשרו לתוך ערוצי־הערוגות, תינוקות לקטו ערמונים בקלפותיהם ובתולה כמושה אספה לתוך ספר עלי־זהב למזכרת. עברנו את הגשר הקטן, שבחזיתו תקע בחצוצרתו ההרולד של המלך.

ברחבת־השער מצה סומא מהרמוניקה את שירת־היתומה הנצחית, אינבלידי־המלחמה צחצחו נעלי־לכה, שלפתו כפות־רגליהן של גבירות נאות וגברים מהודרים דיפלומטים וקורטיזנות בסתר, שהטילו עוד כיום מורך בלבות האומללים.

פסענו ברחוב השקט, שזולת בנקים, מחסנים לאוטומובילים לא היה בו כלום מן החולין. נעצרנו לפני חלונות־קפה שהציגו לראוה בתי־אחיזה לגפרורים מברונזה על טבלאות השולחנות משיש עקום ויינות יקרים, שהתנוססו בתוך טנאים קלועים מעל רפי מזנון חטוב.

המוסיקאי אטט את צעדיו, ואף כי הרחוב היה ריק מאדם לחש לי בלאט:

— לפני עשר שנים בערך, הכרתי בקפה אשה צעירה ונהדרה שהראתה נדיבות לאמנים. ביחד עם אהבה אחרונה זו קברתי גם את עלומי. היא היתה מקשיבה לוידויי בצחוק תינוקת ובערמומיות החן של אשת־עגבים. מובן שנישאה לאחר לא פחות צעיר, ויתרונותיו עלי היו: גסות־רוח וכסף למכביר. זקן שוטה כמוני, אני מגוחך מאד. תנוד לי, אדם צעיר!

שפמו הנופל רתת, עיניו במסגרת גבותיו המלוכדות גששו בנשים החולפות, שגרויות ממכטו הכוסף הפנו אליו פרופילי־פניהן.

הגענו לרחבת־האופירה. מבעד לאד דק הראה אורלוגין־מגדל־הכבאים שעת־צהרים מאוחרת. בחלונות־הראוה שפכו מנורות־החשמל אורם העמום על עדיי־נשים, נעלי־בל אלגנטיות ועל צלוחיות־בושם מלוטשות.

היום היה כבר אבוד בשבילי, נוף־הגן הבהב עוד לרגעים לעיני והלך והעריב בשלכתו. צלצולי־הטרמים, תקיעות האוטומובילים, האוירון שגלל על פני השמים האטומים את ריקלמות הארגמן, כהובר את מזרותיו, גחכו לנוף זה השתול בטבור־הכרך ושצויר בטעם ובנוסח ציירי־האידיליות על רקע הכרך ההומה היה המוסיקאי הזקן, ששמשי הסף והמוניטין התאכזרו לו, כשריד חי מאותה אסכולה נושנה שזכרה בלבד עורר את רחמי־האירוניה.

הוא נפרד ממני לאחר שבקש מתוך עניות מזעזעת הלואה זעומה לסעודה קלה, כי מצנסיו הלכו ופחתו וגם כמורה נפסל בגלל אצבעותיו, שנתעקמו מרוב תרגילים ורעדו בלי הרף.

מבטי ננהו אחרי כתפיו המגובנות, אחרי קרקפתו שנשאה עוד נזר־שער תפל ואחרי רגליו שסחבו נעלי לכה שסועות ובהסבי את עיני למחוגי־האורלוגין החרוטים נפניתי לדרכי.

II

באחד מימי מאי ירדתי מגשר פוניטובסקי ששקף כל קשתותיו ופנסיו במפת־המים הירוקה של הויסלה. בבקעה התנוססה צמרת־הגן רועפת רעננות ומבושמה כצרור פרחים. שיירת אוירונים המו באויר המפכה, פרפרו בטיסה צילנית ממעל לחצי־הצלב של צריחי־הכנסיות ונמוגו מאחרי גבעות־המצודה.

ירח־האביב לבלב בכל. החלונות מלאים היו עציצים, סוסי־הכרכרות נשאו ברעמותיהם ענפי־אלה, מוכרות־הפרחים הכפריות טלטלו סליהן ששפעו זמורות־לילך סגול לח, ולנשים הצעירות היו שפתים רעננות והפתוי בעיניהן.

קניתי כדור פורח מסמל־היום ומגוגו. היום לא המריא ששונו של הכרך לכפת־השמים שפתחה גביעה כפרח!

עברתי את קסרקטין־הפרבר שנפש אטום כל חלונותיו המסורגים והגעתי לכניסת־הגן, החבויה בין שיחי־אשוח שלא זומרו עוד מאשתקד. בשדרת־הפרשים דהרו אופיצרים מהודרים ומסורקים למשעי בגנדרנות מרושלת על סוסות דקות־הפרסה לעיני הטיילות האלגנטיות שחייכו בלט בגבות־עיניהן העשויות ובשפתי־הכרמין המשוחות בטעם אישי והמוני כאחד.

משם באתי לככר שעון־השמש. צל־מחוגו נח על השתים עשרה הלטיניות בקו מאונך עם השמש שנמצאה בשיא כפתה. טיילתי איפוא שעות רצופות. הה, טיולי אלה ברחובות־הכרך, סמטאותיו ופרבריו, המשולים למסעות־תגלית עשירי־הרפתקאות— מכרסמים את ימי הנגרים. המזרקות שהזו סילוניותיהן לתוך אגניהן, שמוקפים היו המון תינוקות שחייכו ביחד עם אבותיהם לחרוזי־המים שרעפו מפיות הסירנות, כדורי שפתילו הושחל בדש־מעילי והתנפנף לרוח־ששונות היום, מסכו בי את פיתוייהם היקרים שתמול ושלשום נראו לי במראות אחרים· גם הפעם היתה ההבלגה רצופה צער ובהיות יציאת הגן מולי מהרתי אליה.

הרחבה המתה מטיילי־חג שצבאו על המאזנים האוטומטיים, קיוסקי־העתונים, שרפרפי־המצחצחים ועל תיבתו של מנגן בעוגב־מטלטל שנשא על כפורתו תוכי צהוב, שהוציא במקורו פתקאות־גורל מקלפי וברך בקול הלוד את הזוכים. בהרחיקו צעדים אחדים הבחנתי צלילי כנור שרתתו בקצב משונה־הרמוני ומיבב חליפות, כנר בתוך המון חוגג ושוקק זה, המצחצח נעליו, מנסה את מזלותיו, משתעשע באהבים קלים — הוא הותז מעל רקעו ברליף של נחושת.

היה זה המוסיקאי הזקן שנפגשתי אתו בסתיו העבר אצל אגם־הברבורים. בכיך חומת־בית נצב בפוזה דוכנית נאה שלא זכה להראותה מעל במה חוקית. ראשו שסרטי־שער כבר הכסיפו כולם כפוף לאוכף הכנור וידיו, שנתונות היו לשם חגיגיות בכפפות משי שסועות האצבעות למלוא ארכן, נהגו בקשת וצבטו במיתרים שהפליטו מין קקופוניה של כל ז'נרי־המוסיקה, שלפי עדות־פיו היה גם מחברם. עיניו עצומות היו, שפמו הנופל סגר על פיו ובמסכת־פניו השעוניים מאובן היה שחוק־יגון כזה, שהלך אימה על מעט השומעים שהצטופפו סביביו· הוא סיים, תלה את הכנור וקשתו על כפתור־מעילו, החוה קידה לקהל מאושר ומבויש כדביוטנט והמתין אולי למחיאות־כפים ולזרי הפרחים שמנעו ממנו לפני ארבעים שנה.

האנשים הטובים העניקו לו מטבעות־ניקל ככופר לקלסתרו הזועם של הגורל, ששפך כל־חמתו על בר־נש אומלל זה·

כשכולם נתפזרו והוא כלה לספור את פרוטותיו לתוך תיק־הטבק, נגעתי בזרועו· כל גופו זע במגע זה, משל לכנורו, ובהסבו אלי את מבטו העמיקה השעוה במסכת־פניו· תחלה נסה להתנכר אלי, נסוג לכוך נעלב ופשפש בנימי־הכנור; אבל, לפתע התיפח:

– אה, ידידי הצעיר, כמה שמח אני לראותך שוב!—יהירות האמן שבו לא נוונה לגמרי וכמעט באירוניה הוסיף בטון נרגע:

— בני־העניים אינם באים לבתי־הקונצרטים, ואני אמרתי להנותם קצת במוסיקה מעולה. הלא תודה, ידידי הצעיר, שזהו אקט הירואי מצד האמן לתת קונצרט להמוני העם תחת כפת־שמים נאה של יום־אביב.

התנצלותו זו הוגיעה אותו מאד. מחה בכפפותיו את הזיעה שכסתה את מצחו ובקול־תחנות שאלני, אם לא הייתי מסכים לגמול אתו חסד וללוותו לדירתו, כי עיף הוא עד מות.

הוא גר עתה בפרבר־הגשר ועלינו היה לחצות את הגן, כל החורף חלה; מעריציו המעטים עזבוהו והוא נאלץ לכלכל את עצמו ע"י נתינת קונצרטים פומביים. הוא היה כל כך מדוכא ורצוץ, שלא עלה לי לעודד את רוחו הנכאה· גם יהירותו נמוגה כליל·

– ידידי הצעיר, הנני חורף ארוך ועצוב שאין אביב אחריו.

כנראה היו אלה נערי־פרברו שטיילו שלובי זרוע, כובעיהם מתוחים בשחצנות על בלוריותיהם החפופות והם מפריחים עשן־סיגריות בהפקרות נעורים ראשונה. כשנתקלו בנו, החוו קדה צוהלת למוסיקאי:

— חג שמח, האדון הכנר! אנו מתכבדים להזמין אותו להלולה קטנה להערב. תהיה בירה וגם נערות! יותר יפות מה„מטאטאים המרופטים" שלו. אל נא ישכח להביא אתו כנורו.

וחמשתם השיקו שתי אצבעות לשניהם והפליטו שריקה בריונית שזמזמה באויר כצליפת־מגלב.

כשאלה התרחקו בצחוק הומה ראיתי, שמסכת־השעוה של הזקן פרחה אדמומית חורת, בבות־עיניו לחשו מתוך אפרן הכבוי וקולו נהיה חנון:

— באמת, אכבד נערים חביבים אלה בנוכחותי. הם גמלו לי רק טובות· באיזו תמימות מזעזעת הם אוהבים מוסיקה ואיזו יראת־הכבוד, הייתי אומר דתית, הם מראים לה, לא כאותם בני־בורגנים מפונקים ומטומטמים, תלמידי בעבר שחללו את הפסנתר, את הכנור ואת הצ'ילו בגסותם ובחוצפתם. אני מחויב ללכת אליהם הערב. לא כן, ידידי הצעיר? הם כולם נדיבי־לב אלי, הייתי אומר מצנסים קטנים. תהיה שם בירה, קנוחי בשר ורקודים ואני אנגן לפניהם. באמת, אני מקוה להרכיב מנערים יקרים אלה תזמורת משוכללה שתקנה פרסום לעצמה; ואולי יעלה לי גם ליצור מין קונסרבטוריום עממי. הרי צריך להודות שהחנוך המוסיקלי אצל המוני העם מוזנח באופן מחפיר.

בדעתי שהעשון עלול להאריך את התעודדותו פתחתי לפניו את קופסת סיגריותי. הוא ציית אבל בכר לפטם את מקטרתו. נבר בכיסיו וחלצה במצב עגום מאד. במקום קנה הצלולואיד היה קנה־עץ והריח שהציפה לא היה מבושם ביותר. אבל העשן העב שפלט מבעד לשפמו הנופל נדפו ובדר גם את נכאיו.

מעל מדרון גבעה השקפנו על האגם. ברבוריו הטילו צל־כסף על הראי הזך שלו, שהאילנות והשמים מלאוהו תכלת וירוק.

הזקן היה נרגש עד תהומות־נפשו ונאלץ להשען על מצבת־אבן שנשאה כתובת־חרוזים בדיאלקט עתיק. כשגלשנו אטיות ליציאת הגן מלמל לתוך עשן מקטרתו שהתקלש.

– העופות היפים, אהבתים כה מתמיד. מוזותי היו שלחשו לי את המילודיות הענוגות ביותר.

סוכות־הגן שפיארו את גדרו היו מאחרינו. עברנו את הגרז'ים הצבאיים, בתי־היציקה לזכוכית, פלסנו את השוק הישן, שתבנית זירת־קרקס היתה לו; עדר עזים כרסם קלחי־כרוב רקובים ותינוקות במלבושי־מועד מלוכלכים בעטו בכדור או הפריחו דרקוני־נייר שהמריאו אל האוירונים החגים את חוגיהם בתכלת המרומים. הספורט והטיוס תאוות פופולריות ומצוות לאומיות היו.

באנו לרגלי קשתות־הגשר הראשונות. מגרש־שעשועים לגרי הפרבר השתרע שם וחזיתו לויסלה, שלכחה את חוף החמר האדמדם. הנדנדות עמוסות נשים, שצרחו מגיל ומפחד, עלו וירדו

על שרשרותיהן המשתקשקות. בריוני־החוף נעולים מוקי־לכה, בלוריותיהם בעיניהם, התחרו בצעדי־ענק מסביב לעמוד ברזל. היו גם שולחנות הגרלה שאפשרו לזכות בסבון מבוסם, מי־קולוניה זולים, טבעות ונזמי כסף, ששובצו בהם אבנים אדומות וירוקות. הקרוסלות חגו לתרועת ארגז־הזמרה, שמנגינות נדרדרו ממנו זו אחר זו בעוז גובר. הסוסים, הסוסות והסיחים האפורים, הברודים, הערמונים, נשאו על אוכפיהם זוגות שהתגפפו והתנשקו להידדי־אספסוף התינוקות, שקנאו בגורלם ובמעמדם. הגרות הוצתו פה ושם בלווי הבהוב דקרים: בר־נש מפוקס שפם, שורק בפה מוהרז, משפשף גפרור בסולית־מגפו, — קרץ עין־זימה לארוסתו של סנדלר מגולח למשעי ומהוגן־ההבעה. הנשים צווחו ביאוש, התעלפו, והשוטרים דחפו לתוך הכרכרה את הנצים שהתנודדו כסבואים, חורים כסיד ודמם מטפטף מאפם על כתנותיהם המגוהצות.

בשוק־שעשועים זה, שגעש מתאוות ואינסטינקטים כנים, הותק ע״י יד חרוצה הפתיל שרכס את פדורי לדש מעילי. הוא הכה כה ענוגות את גלמו הירוק על פני, שהעלמו גרם לי צער חריף כמו בילדות.

הצמאון לאויר מרוענן ולשקט הוליך אותנו לתצלובת הקשתות שיצרו מעין גלריה מלאה מסתורין, שהמים רחצו את קירות־הביטון שלה. הלכנו עם חוף הויסלה, שהיתה משובצה בין איים מוריקים, פרצה לתוך חופיה המיוערים חורשות מסגילות והתפתלה לבין רוכסי־גבעות, שנשאו על שיאם טחנות בצורת מגדלי־מצודות.

הזקן הורה לי את הדרך במבוך סימטאות אלה, שלדלתות אכסדרות־בתיהם רותקו גולגלות סוסים יצוקות מברונזה, רעמותיהן מבודרות ובנחיריהן טבעות־ברזל כבדות וחלודות. מעקות הגזוזטראות שמשני־עברי־הסימטאות נגעו אלה באלה. החלונות הויניציאנים מהם פרוצות, מהם מוגפי־סחבות ומהם שמרו עוד זגוגיות צבעונין מאובקות. רובע־עמוק זה, שנערם דיוטות על גבי דיוטות ושמאוכלס היה בתגרי־סחבות, סבלי־החוף, מבריחים, גנבים וזונות, היה לפי כל אותותיו הארדיכליים — הגיטו היהודי, אף כי על גגותיו המלוכסנים אפשר היה לראות את צריחי הכנסיה הגוטית משיקים צלביהם בשמים. — זהו כרך זעיר, ידידי הצעיר. עוררני הזקן מהתבוננותי, שכמה מאות שנים קפאו בה. — מנהגיו ונמוסיו הם עצמיים וסודיים מאד. זה רק שלשה חדשים שאני גר כאן ופחדי מפני מות־מסתורין לא פג עוד אצלי למרות שהנני עני יותר מקבצן נודד. הציץ־נא לתוך עיני החתולים המדלגים כאן מגזוזטרה לגזוזטרה, מגג לגג, איזו מזימות־סתר בהן! יבובם בלבד עלול לסמר את שער הראש. נמצאים בסמטה השניה גם שני קופים הגוזלים את פתם מפי הילדים, האם אין אחד מהם יכול להשתטות פתאום ולחדור בלילה דרך ארובת־הגג לתוך חדרי ולחנוק זקן רפה־אונים כמותי.

הפחד מפני מות משונה והחשק העז לחיים הם שיצרו בהכרתו גרוטסקה רבת־פנים מרובע עתיק זה ודייריו. בלכתנו באכסדרה הצוננה, שאור יום כתום גלש לתוכה דרך האשנבים המלוכסנים של הגג, ראיתי את פניו שנתגלמו באימה שתוקה ודמו לדיוקן גבס נטול רוח־חיים.

הוא נעץ מפתח בדלת, סמויה במשקע קמור, ונמצאנו בעלית־גג שספונה השקערורי נח על שלושת כתלים גדושי כוכים, כי הכותל הרביעי נתמזג עם הדלת.

הוא התנצל לפני על עניות־הריהוט. אני הללתי את כוכיו המלאים צללים, כאילו היו אלה קישוטים ארכיטקטוניים. ואף כי הם הלכו עליו מגור־הדורות התגאה בטעמו הכרוך אחרי עתיקות, טעם זה שסייע לו לגלות קובה זו.

באור שקלח דרך אשנבים מסורגים קבועים טמוך לספון הבחנתי: עמוד, דרגש־צולע, דיוקניהם של כמה מוסיקאים על הכתלים שתפחו מרוב טחב. פרטיטורות בלות בקרן וגל סחבות על שרפרף. בכוכים לא השתמש מאימה ורק צללי־דורות התלוננו בהם.

טרם צאתי לפת בשתי ידי והפציר בי בהתרפסות מזועזעת שלא אזניחהו לבדד ושאבוא לראותו. הבטחתי הרגיעה אותו מעט. הפרשתי לו את המעות הקטנות שנמצאו בכיסי והודיותיו היו הכי אלמות והכי נוגות, שאדם יכול לבטא בשפתיו. הוא תכן עוד עתידו שצפן למענו אושר קט.

— הקיץ אסיים את הסימפוניה שלי. זו תהא יצירה שתכלול כל הניואנסים שמצאו את ביטוים עד עתה בכתב־התוים. אגיה את כתבי ואתקינם לדפוס. נושא אני עוד בחובי כמה שירים קלים שאעלה אותם על הנייר ובסתיו הבא נתן לכל זה פרסום, והנצחון שאחר זמן כה רב את פעמיו – בוא יבוא! כן, ידידי הצעיר, אני מאמין באנושיות, שהצדק הוא נר לרגלה ושהיא תגמול בעד כל יסורי ועלבונותי.

הליט פניו בכפות־ידיו ובכה בלי קול כשראשו השב רותת קלות. הוא לוני עד מפתן האכסדרה, שסולמות־מדרגות לוליניים השתלשלו ממנה לכל עבר, שרויים באור צל עתיק.

עשרה ימים לאחר כך טפסתי בשלביהם העקומים. לרגעים נשתהיתי ליד פרצי־הכותל, ובהציצי מהם ראיתי את מבוך־הסימטאות הנוטה לגלוש לתוך הויסלה. חתולים פסעו על מרזבי־הגגות כסהרוריים ויונים התעלסו על רעפיהם הרפודים אזוב. פלסתי את קמרוני־האכסדרה ובהתקרבי לחדרו של המוסיקאי הופתעתי ע״י דמות־אשה שנגשה לאותה דלת. או שחשרת הצללים העלימה אותה מעיני או שהיא יצאה מאחד המבואות הסומים. היא השתאתה לא פחות ממני.

זו היתה נערה צעירה שלמרות כיחולה ופידורה הלא־דקי, שנעשה בפזיזות עצבנית, לא עברה עוד את גיל השמונה־עשרה. מצחה חלק היה תחת תסרקתה המסופרה שהזהיבה באפלולית וצוארה הענוג נתמזג בטורזה מפוסלה יפה שנשם בעלומים. הפינואר הכריתי הצר בעניבה את מתניה ורגליה החשופות היו נתונות באנפילאות אדומות שפיפים רכים השלימו חנן.

רגעים אחדים החרשנו אגב התבוננות הדדית, שזרותה לא נפתרה. היא חייכה בעיניה שאדי־היין עוד התאבכו מהן ושאלתני את מי אני מבקש במנס־רה זו. על תשובתי שבאתי לראות פני ידיד זקן המתגורר בה — הניעה עגומות את ראשה המבוצר והחשקני.

— אה, המוסיקאי המסכן, הוא מת לפני ארבעה ימים. אה, בכינו לו כי אהבנו אותו, אנו הנערות. ברצון היה מנגן תמיד לפנינו.

פיה היפה שרעל־התענוגות החל לכרסם את חיטובו ושת לו מין פטליות מסיתה ספר לי, שגופו של המוסיקאי נלקח לפרוזקטוריום, כנורו נגנב ע״י מישהו וסחבותיו וערמת ספריו שהכילו בודאי גם יצירותיו הושלכו לקרון־האשפה.

הנערה נעלמה במשקע דלת־הקובה, בהשאירה באפלולית העתיקה של קמרוני־האכסדרה את דפוס־גופה, רטט אבריה וריח הבשמים שמלא את החלל חריפות מגרה.

זמן רב גששתי באורצל מסתורי זה שהלך מגור על המוסיקאי הזקן, עד שמצאתי את סולם־המדרגות שגלש לולינית לתוך תהום הסימטאות.

פְּלוֹנִי וְהַתֻּכִּי

(מִתּוֹךְ מַחֲזוֹר סְטִירוֹת)

פְּלוֹנִי קָנָה תֻּכִּי

וַיְשַׁנֵּן לוֹ הֵיטֵב אֶת אֵלֶּה הַדְּבָרִים:

„בָּרוּךְ אַתָּה, פְּלוֹנִי, הַמַּטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי!

עוֹד לֹא הָיָה לְעוֹלָמִים

כָּמוֹךָ גֶּבֶר תָּמִים,

פּוֹעֵל צְדָקוֹת וְדוֹבֵר מֵישָׁרִים!״

וְיוֹם יוֹם יִפְתַּח הַחַלּוֹנוֹת לִרְוָחָה

לְמַעַן יִשְׁמְעוּ הַשְּׁכֵנִים אֶת זֹאת הַבְּרָכָה,

וְכֻלּוֹ מִתְמוֹגֵג מִנַּחַת וַהֲנָאָה,

כִּי כָבוֹד וּתְהִלָּה בְּכָל לִבּוֹ אָהֵב.

וַיְהִי הַיּוֹם בְּלֶכְתּוֹ לְמַסָּעָיו,

וַיָּבוֹא אֶל בֵּיתוֹ אַחַד הַשְּׁכֵנִים

וַיְאַלֵּף אֶת הַתֻּכִּי לִקְרוֹא בְּקוֹלֵי־קוֹלוֹת:

„שְׁמַע נָא, פְּלוֹנִי, אֶת דִּבְרֵי הַכֵּנִים!

אִישׁ מִרְמָה וְעוֹשֶׂה נְבָלוֹת גְּדוֹלוֹת

אֵין עוֹד עַל אֶרֶץ רַבָּה כָּמוֹךָ!״

וַיְהִי בְּשׁוּב פְּלוֹנִי וּבְשָׁמְעוֹ דְּבַר חֲנִיכוֹ

וְלַעַג הַשָּׁכֵן הַשּׂוֹחֵק לְמִשְׁבַּתּוֹ

וַתֶּחְלַשׁ דַּעְתּוֹ וְנַפְשׁוֹ נְבוֹכָה.

אַךְ כְּרֶגַע הִתְאוֹשֵׁשׁ וַיִּקְרָא: „אָכֵן,

אֵין מֹחַ בְּקָדְקָדְךָ, אִישִׁי הַשָּׁכֵן,

אִם תָּשִׂים לִבְּךָ לַתֻּכִּי וּלְשִׂיחוֹ.

הַאִם לֹא הִכַּרְתּוֹ? הַאִם לֹא יְדַעְתּוֹ?

הֵן שָׂח הוּא רַק מַה שֶּׁשָּׂמִים בְּפִיו

מִבְּלִי אֲשֶׁר יָבִין אֶת פֵּשֶׁר הַנִּיב!

בְּקִצּוּר: תֻּכִּי וְתוּ לֹא מִידֵי...״

אָז יַעֲנֶה הַשָּׁכֵן: „וְאוּלָם, יְדִידִי,

מַדּוּעַ הִתְמוֹגַגְתָּ מֵהֲנָאָה וּמִנַּחַת

כְּחֶמְאָה בְּקַלַּחַת,

עֵת הָיָה בִּתְהִלּוֹת אֶת פָּנֶיךָ מְשַׁחֵר?

הֵן גַּם אָז הוּא הָיָה רַק תֻּכִּי וְלֹא אַחֵר...״

ד. שמעונוביץ

עוֹלֵלוֹת

מאת יעקב קופליביץ

א

קול בטבע

האשה אשר נתן לו המזל לרעיה מיסרת, האשה המהלכת קוממיות והמשפילה לראות על קרקע נפשו העולפה, קמה משבת על ידו, בכעסה על ענותנותו; כנפיו היו קצוצות: הוא לא יכול אפוא לשאת אותה על אברותיו, את האשה החומדת מרחב ואור־שמש.

— חמסי עליך! — אמרה.

ותתרחק.

היא ירדה במדרגות־ההרים הקודרות והנזעמות, ששתו עליו כעת חומה באיבת־מצור, כאיום של פורענות, ועד מהרה נעלמה שלמתה המגוונת בין הסלעים השממים.

הוא נשא את עיניו וירא והנה הטבע אשר מסביביו נכרי ועוין, זר וחורש רעה.

ופתאום הגיע לאזניו קול שירה. רעיתו, האשה המרפאה את פצעי נפשו כברזל לוהט, רעיתו היא שנתנה את קולה בשיר, בצעדה בין צוקי־הסלע הקשים והתמימים כמוה. ולו נדמה לפתע פתאום, כי הטבע שנה את רוחו וכי פני איבתו האלמת אליו, אל האדם, לא היו לו עוד, הטבע פצח בקול רינה, והקול היה קול מודע, קול גואל: קול ידידות.

ב

בלחש

הביטי, הנה הערב.

כמחשוף־פתע של גנזי עולם אחר, מבעד לפרוכת הארגמן— כה ירד עלינו הערב. נדמה לי שאת לא שמת אליו לבך. חלילה לי מלהוכיחך על זאת: הן גנזיך יפים מן הערב, והם עולמך האחר הפלאי. שקטי, צפורי.

הביטי, החושך ירד. מצרה את על הזוהר המגורש כה מהרה תמיד, ואת צמאה לבלוע את עסיס בכוריו בטרם יקטפם החושך? את מבקשת לך שכרון? אל תבקשי!

שקטי, צפורי, עוד רגע, למען אוכל להשמיע באזניך מחשבה קטנה אחת, שנשתיירה לי מסומפונית־הערב החרישית. שמעי.

אושר־האהבה בתענוגים, זה הגואל אותנו מכל האבדות אשר בארץ — לא כחתף יבוא ולא בשכרון הוא. לא בזינוק האושר, אשר נזנק אל תוך עומקו של המזדמן והנפתח לרגלינו. לא! תענוג־האהבה הוא הגאולה הגנוזה ומובטחת לנו על ראש פסגה, לאחר שנעלה ונגיע עדיה. העליה היא הצורך, הפסגה— ההכרח, והאושר — הבטחון. שקטי, צפורי החרדה, והעפילי אתי לאט. לאט לנו בעליה, שאין בה לנו מפריע. חרש נתרומם לקראת המובטח ובלי חפזון. החפזון הוא דבר מגוחך, מכוער. היפה בא לאטו. כי בטוחה הדרך המבדילתהו מאתנו.

חרש נתרומם, שעל אחרי שעל ורגע אחרי רגע, לקראת פסגת־האהבה הבטוחה, הוי, בטוחה יותר מרוח המעפילים אליה! הרי כבר העליה עצמה היא אושר, משום ראית־הפסגה שבכללה, הוי, צפורי, הן הפסגה היא הדבר שאין אחריו ולא כלום.

שקטי לעלות אל ההכרח הגנוז לנו ממעל לכל, אהובה: אם גם כושלות ברכינו וקצרה נשימתנו, אל נא נפסע פסיעה גסה וחטופה, נכלא את סערת חושינו. החזיקי בי והשעני על כתפי. לפתי את צוארי, חרש, בחזקה, רגע אחר רגע, הן עוד מעט ונגיע בעל כרחנו אל הפסגה המאווה והאיומה, פסגת־התענוג המחרידה.

וכאשר נגיע—אז נדע כי הפסגה הזאת אינה אלא המנוחה הקצרה ליגיעי־הכח, הכורעים במחוז־חפצם בתפילה, כי יארך רגע־העיפות הערב, בטרם יחליפו כח לנדודים חדשים שבהכרח. מנוחה קצרה וקדושה על הפסגה – את לא תכלמי ולא תכזבי לעולם!

ג

פרחי סלעים

רעיתו האמיצה והטובה של המשורר, אשת־לפידות חסודה, שבה מטיול־הבוקר במשעולי מדרגות הסלעים, ובידה אגד פרחים קטן, דומה לבת־צחוק מאירה וענוה, פרחי הר ושדה קטנים וענוגים. הטל הבריק עוד בגביעי־הצבעונין הפעוטים ובקצות־פעמיה של האשה; הטל הבריק גם באישוני־עיניה.

– אתה! – אמרה אליו בהראותה על אגד הפרחים אשר הושיטה לו. – כן, זה אתה. ראה: כל ציץ וציץ לחוד—מה דל ומצער הוא, מה עני לבושו, כמעט עלוב; רסיסי־צבעים, גבישי שלג, כוכבים זעירים, מיקרוקוסמין... לא בכאלה יטפלו גננים, לא אל כאלה ידרשו החוגגים. לא שושנים הם פרחיך, העליזות מגאוה ושכורות מנצחון, המתערות בכל חמדת מערומיהן לעין כל, הנשתלות לתועלת מראש ולאושר בטוח, הנמכרות בכסף מלא, המטופחות בידי אדם על מנת למצוא חן בעיני הרבים. ציצי־פרא הם, גנוזי החן ואלמי הקסם, שגאוה אין להם; גאותם היחידה היא, שהם נחבאים מעיני הבריות, ובכדי ליהנות מזיום צריך לגלותם ולגשת קרוב אליהם. עליהם תרמוס רגל נכריה, עליהם תחלוף עין בלתי־רואה. אולם הבט נא אל כלל מראהם, אל נשמת תיפעתם — אל סך־הכל החי שלהם: האם לא ייפו פי כמה מן הפרחים המגודלים בידי האנשים אוהבי התפארת וההצלחה? האם לא ענוג ואמתי יפים, שנברא בלי כונה, יותר מן היופי שנוצר בכונה מראש? האם לא נוגע קלסתר־פניהם עד הלב? האם לא יחַטא וימשוך את לב הנודד, ולא יגאל את בדידותו? האם לא יתרון עדינות להן, לבנות־גון רעננות דקות אלה, לאריג־רקמתים זך וחסר־ישע זה, הדומה לאויר קורן שנתגלם והיה למוחש?

— אך המה בלים כה מהר, ידידתי, ואין להם קיום חוץ מאשר בסתר מקלטם ובמקום פריחתם!

— הם מתחדשים תמיד, ושרשם שולח מחדש את בת־צחוקו הדקה והנבונה עם כל תקופת־זמן חוזרת. הם — היופי הנותן גם במקום שאין יד מקבלת, היופי שאינו זקוק לתנאים שבתועלתיות, היופי הקיים גם כשאין רואים אותו ואין יודעים אותו, היופי לשמו, היופי בר־הלבב.

מִסֵּפֶר לְסֵפֶר

מאת ר׳ ב.

המלכה אלישבע היתה אז בת חמשים ושלש. היא כבר מָלכה אז על אנגליה עשרים ותשע שנים. היא, שסרבה בכל תוקף כל ימי חייה להנשא לאיש, כבר ידעה אהבה והערצת גברים במדה מרובה. אך אז, בשנת 1587, עשתה עליה אהבת איסיקס רושם חזק: איסיקס היה רק בן עשרים. בכל זאת צמחה אהבה ביניהם. היחסים האלה נמשכו ארבע עשרה שנה: הם נגמרו באופן דרמטי־מזרחי במקצת: בהתזת ראשו היפה של הגרף איסיקס. אך היתה גם תוספת של נופך תרבותי־מערבי: צביעות. תולדות הדברים האלה מסופרות, מבוארות ומוארות בספר היפה „אלישבע ואיסיקס, היסטוריה טרגית" מאת הסופר האנגלי ליטון ס ט ר י ש י (הוא סטרישי אשר נתפרסם גם בספרו היפה על המלכה ויקטוריה).

ספר זה על אלישבע ואיסיקס הוא מצוין ונחמד. אין זה רומן דמיוני, אין זה גם היסטוריה יבשה, מדעית במובן המוגבל. אלא מה יש כאן? מזיגה עילאה של שני הכחות גם יחד. המחבר משתמש בכל החומר ההיסטורי שישנו במציאות, לא רק הרשימה הביבליוגרפית הארוכה בסוף הספר מעידה על כך. הוא השתקע בחומר זה, שהוא די עשיר, הן מצד מכתבי האהבה והידידות שנשארו בשפע והן מצד התעודות הרשמיות בענינים המדיניים והמשפטיים. כי הספר הזה אינו נשאר בתחום היחסים „שבינו לבינה", כשם שהיחסים בעצמם לא נשארו בתחום מוגבל ומצומצם זה. היחסים הקיפו את כל ההיים המדיניים של אנגליה, הפנימיים והחיצוניים. הימים ימי מלחמת אנגליה בספרד, הימים ימי המלחמה בין הפרוטסטנטיות והקתוליות, הימים ימי מרד באירלנד. הימים ימי נצנוץ כוכבו של ויליאם שכספיר ופרסום הספר „מסות" של פרנץ ביקון (השם „מסות" גופא הוא חדושו של פרנץ ביקון). כל זה הוא ענין ליחסים שבין אלישבע ואיסיקס, שהיו כל הזמן בעלי דו־פרצופים, אירוטיים מצד זה ומדיניים מצד זה. ובכל החומר הרב הזה השתמש המחבר. במקום שהענינים ברורים על פי החומר ההיסטורי, הוא מתאר אותם בדיוק היסטורי. ואולם הוא אינו נשאר בתחום זה. הוא אינו מדיר הנאה מן ההשערה, מן הנימה הבלטריסטית. הוא חותר לחדור לנשמת האישים העושים על במת החיים בתקופה זו. מן המפורש הוא לומד על הסתום, מן המבורר על המעורפל. וזהו מה שנותן לספר הזה את חנו וקסמו, את אחדות הצורה בכל ארבע מאות עמודיו, את הטון האפי, את הקצב הפנימי.

המחבר מרמז בתחילת הכרך השני את מגמתו ואת כוונו. אין מגמתו אלא, שבן הדור הזה יחדור להבנת האישים האלו הרחוקים מאתנו לא רק מרחק של שלש מאות שנה, כי אם גם מרחק של מצבים, חיים והשקפות. אין מגמתו אלא, שבן־הדור הזה׳ האדם המודרני, יהא מוכשר להבין את ההרגשות של האישים האלה, או לכל הפחות „לחלום שהוא נוגע ואינו נוגע בדופק־החיים שלהם". המחבר מוסיף במאמר מוסגר: „והרי החלום הזה הוא המהות האמתית של המדע ההיסטורי". והדבר הזה עלה בידו בהחלט. יש ענין להביא כאן קטע מדבריו של אוטו פלקי על הספר הזה. הוא אומר: „סטרישי הבין עד מאד להשאיר לאנשים ולענינים האלה את האופי הדהה אשר להם. הפסיכולוג חותר ויגע לישב את הסתירות. אך ההיסטוריון המובהק מוסר אותן במנוחה כמו שהן. כי היסטוריה אמתית היא הסתכלות,

אמנם כיום דנים מחדש כיצד צריך להחיות לפנינו את אישי העבר. לשיטת התעודות יש מעלותיה היא, אך השיטה המבטלת את המרחק ומכניסה ישר לתוך חיי האנשים כובשת לה את מקומה. דברי ימי עולם, שהיו עד עתה ענינו של המומחה — הסופר כותב אותם מחדש. מדוע לא, אם הוא כותב באופן מענין כמו סטרישי?"

מענין מאד, בודאי. אהבה בעלת דו־פרצופים, מעין זו שבין גיתה לשרלוטה פון שטין, עסקי פסיכולוגיה, ענינים מדיניים מן המדרגה הראשונה, — כל זה מנסר ומזמר בספר זה, בחינת תוכן נאה בצורה נאה. אך למה אכחד? הקורא העברי שבי קרא את הספר הזה בהתענינות ובמתיחות לא כל כך מפאת הסממנים האלה, כי אם מתוך האינטרסים של שעה זו. הנה אנו כולנו מתלבטים בחידת לונדון ופה נפתח אשנב לקראת חידה זו. אמת, יש מרחק של למעלה משלש מאות שנה, מרחק של מצבים, חיים והשקפות. אמת, לא ראי לונדון של אז כראי לונדון של היום. ואולם מה, אם בכל זאת יש צד דמיון, אם בכל זאת לונדון של אז מבארת באיזו מדה שהיא את לונדון של היום?

לא אכחד: הקורא העברי שבי היה „מתוח" דוקא מנקודת־מבט זו. הקורא העברי שבי מתענין בסוגיא זו שאנגליה שמה זה רבות בשנים, עוד מימי „המעורר" וראשית „הפועל הצעיר". והוא ראה בספר הזה הסרת הוילון מעל פני אשנב והוא הציץ והביט. המחבר אומר, כי מה שמכביד על הבנת התקופה ההיא זהו רבוי הסתירות הפנימיות שבה. המחבר אומר: „זוהי תקופת הברוק ואולי אפשר להסביר באופן הכי טוב את סוד האנשים האלה על ידי אי־התאמה שבין הסטרוקטורה ובין הקשוט. הקושי של ההבנה נובע מזה, שמפאת שפעת הקשוט קשה להכיר את את הקוים העדינים והסודיים של הטבע הפנימי". אך מה אם הסתירות הפנימיות, אם אי־ההתאמה שבין הסטרוקטורה ובין הקשוט חוזרות ומופיעות גם בלונדון של היום?

במה שיבוא נתבונן מקרוב לתוכן הדברים האלה.

לִקּוּטִים

מן הספרות והעתונות

„הפופוליזם"

זרם ספרותי זה, הדוגל בשם העממיות, מעלה בזמן האחרון הרבה אבק סביביו. אמנם הוא גם מעלה על הפרק הרבה שאלות חשובות, אבל מסופקני, אם פתרונן נתון בפשטות יתרה זו, שהפופוליסטים אוחזים בה. יש בודאי דבר־מה לא־טבעי בכך, שהרומן בחר לו בתקופתנו דרך קלה מאד, להמלט מפני תאורה של מצוקת החיים היום־יומית, מנת־חלקם של הרבים. הרומן, למען יפתחו לפניו כל האפשריות, מעלים עין ממלחמת־הקיום הרגילה, הגוזלת את כל ענינם ואת כל כוחותיהם של האנשים. הוא כאילו מבטל טורח־חיים זה, מתרכז בנתוח פסיכולוגי ובשעשועי רוח, או שהוא לש בצקו ממאורעות מוזרים ויוצאים מן הכלל. הוא מכוון איפוא מתוך הכרח את סקירתו אל המתהוה בשכבות העליונות והמיוחסות של החברה ומתאר את המעטים־המאושרים, שאין שאלת קיום קיימת לפניהם; ונגד הפרזה זו, הנוטיה רק לצד אחד מצומצם מאד, מתקומם הזרם העממי בצרפת.

בזמן האחרון פנה הירחון „גרנד ריווי", המשמש כלי מבטא לעממיים, באנקיטה אל סופרי אנגליה, בלגיה וגרמניה והעמיד לפניהם שאלות אלו:

„א. האין דעתכם, שמספרי זמננו חייבים להעדיף את תאורם של המעמדים העממיים על תאורן של השכבות העליונות בחברה?

ב. האין דעתכם, שבדרך זו נגיע אל ההגבה הנכונה, אשר האסכולה של ה„עממים" הבריזה עליה מזמן, נגד הטעם הפגום, נגד המליצה ונגד הנתוח הפסיכולוגי הנפרז ועל ידי כך גם נגיע (והרי זאת היא משאת נפשו של הזרם העממי), שהיצירה „תהא יותר נכונה מאשר מוזרה"?

ג. ומה דעתכם על תנועה ספרותית, אשר אלה תהיינה מטרותיה?

תשובות לשאלות אלו באו מסופרים מפורסמים מאד, אולם אין ביכלתנו להביאן כולן, נסתפק איפוא בטפוסיות ביותר שבהן.

ברנרד שאו עונה כך:

„... החיים של ה„עולם הגבוה" וכן גם חייהם של הפרולי־טרים — שניהם אינם טבעיים. חיי העולם הגבוה הם חיים בתוך ריקות כלכלית. הפרוליטרים חיים חייהם תחת לחץ כלכלי קשה מנשוא, שלא נתחלק במדה שוה. אולם שום ספרות מעשים ומאורעות, המיועדת לקריאה, אינה יכולה להביא בחשבון את דאגות־הכיס. סירבנטס נסה פעם להכנים שאלות אלה לתוך הדון־קיכוט שלו, אבל עד מהרה נאלץ לותר עליהן, כי הן קלקלו את ספורו.

הנתוח הפסיכולוגי מענין הוא וראוי לכבוד, עד כמה שהוא אמתי. אולם רוב המספרים של זמננו. אם הם אומרים לעבור את הגבולות, אשר תחם מולייר לנתוח זה, אחד דינם להגיש לנו סחורה גרועה וגם משעממת".

ארטור מוריסון עונה בקצור נמרץ, אבל גם במלים ברורות והותכות:

„... נדמה לי, וכאן דעתי כדעתכם, כי רבים למדי הם הספרים, המספרים בשוטים עשירים, שחייהם בעולם הזה רק חיי הוללות בזויים, המבלים את נשפיהם בבתי־הועד שלהם, משיחים במעשי הבל ושעותיהם עוברות לבטלה מתוך בדיחת־דעת אלגנטית ומלאה כסל. ובעצם הדבר, אנשים אלה אין להם כל ערך".

אם הינריך מאן בין סופרי גרמניה אינו נוטה חסד רב לזרם העממי ואומר: „מתוך נסיוני, ככותב רומנים חברתיים, אני מוצא, שאנו קרובים ביותר אל האמת, במדה שאנו מסיעים את נדרות המעמדים הצדה, ואנו מוצאים את האינסטינקט המשותף המניע אותם" — הרי פריד אנגרמאיר הוא פופוליסט בכל לבו:

„... הנני מאושר, שיש ביכלתי לציין את ה„פופוליזם", המתקדם כיום בצרפת בצעדי ענק, כתוצאה ההגיונית האחת להתפתחותה של ספרות זמננו. גם אני, ברור לי כנכון היום, כי הסופרים יפי־הרוח (ה„איסתיטומנים") יצאו בדרכים, שאין מוצא להן. עבר זמנם וחלף. כל אומה ואומה מרגישה את רעבונה העז למזון טבעי ומבריא ממזונותיהם. רבים מאד הימים, אשר מלאו כרסנו ב„Ersatz" ואנו מסרבים להמשיך ולבלוע מעשי־מרקחה אלה"!

גם הסופרים הבלגים השיבו על השאלות. נואיל דוף, שהוא עממי על פי מהותו, אינו נוהה בכל זאת אחרי הזרם העממי הרשמי. הוא כותב:

„... דומה, שהתוכן לא רב ערכו באמנות הספור, הרי היא בעיקר בטכניקה של הסופר ובמערכת רגשותיו". — גם דיומון ווילדין בדעה זו:

„... אין דעתי כדעתכם, כי מספרי זמננו „חייבים לתאר את

המעמדים העממיים ולהעדיפם על המעמדים העליונים של החברה״. כל המעמדים מלאי ענין הם בשביל הסופר, שיבוא ויתארם: העיקר הוא לתארם כראוי״.

ודאי דעות מתנגדות אלו שלפנינו (והבאנו רק את מקצתן) אינן מביאות את השאלה של העממיים לידי הכרעה, אבל הן בכל זאת אות הזמן. סוף־סוף נדלקה אש בקוצים וברקנים אלה, אשר שדה הספרות העלה אחר המלחמה עד אפס מקום, ומתוך עשנה שוב מתחיל מתנשא השכל הישר והטעם הטוב.

רְשִׁימוֹת

דרך ספרותנו

(להרצאת א. ברש „ספרות של שבט או ספרות של עם״).

השאלה שעורר ברש בהרצאתו האחרונה במסבת קלוב פא״ן נוגעת באחד מעיקרי־חיינו — במהלך התפתחותה של הספרות העברית בארץ ויחסי־הגומלין בינה ובין ספרות העם ותרבותו בכל תפוצות הגולה. בדבריו צוין הלך־רוח השורר אצלנו, אשר לפיו כאילו ניכרת מגמה של התבדלות מכל ערכי הרוח הנוצרים בגולה — „הכרתות מן היהדות שבגולה״ העלולה להיות לרועץ לנו ולהפוך את ספרותנו בארץ לספרות של „שבט קטן היושב באחת הפנות במזרח הקרוב״. המלה „שבט״ נאמרה כאן בכדי לשבר את האוזן והכונה האמתית היא ספרות־פרו־בינציאלית.

ואין להכחיש, — אם באמת קיים הלך־רוח כזה ומגמה כזו — הרי חששותיו של ברש מוצדקים בהחלט ובלתי מתערערים. אבל, דומני, שכאן עורבבו התחומים. אמנם, אין לנו כיום כל זכות לקרוא את א״י בשם מרכז ואפילו מרכז־הרוח ביחס לעם העברי בשאר הארצות, ברם מתוך נאמנות לעיקרי התנועה הציונית שומה עלינו לשאוף ולחתור לקראת היעוד הזה בכל מאמצינו, יען כי שיבתנו לארץ — פירושה מהפכה מתוך התחדשות כל ערכי החומר והרוח של עמנו ואין אנו גורסים שא״י היא רק בבחינת „בבת־העין״, אלא הגוף עצמו — הגוף המחודש שנצרף בכור המהפכה הבונה, ושאיפה־תתירה זו יכולה להראות לפעמים כעין רצון להתבדלות ולהסתגרות בהוך תחומים כובלים.

שתוף הפעולה עם העם כולו הוא הכרחי ומחויב המציאות. אין אנו כאן כת־איסיים או עדה דבקה הרוצה ליצור תורה חדשה ולהפיצה ברבים בתו־ר אכספורט — רצוננו להפך לעם חי, מעורה בקרקע, בעל נכסים ממשיים, בעל תעודה ארצית, שכל ערכי יצירתו הם בטוי ישר הנובע מהוית־חייו המלאה, השרשית. ומשום כן צדק לופבן בוכוחו באמרו — „כי אי אפשר להבדיל את הספרות ולהעמידה כפרובלימה בפני עצמה״. זו מותנית בעיקר מתהליך התפתחות־חיינו בארץ ואינה תלויה גם ברוב או במיעוט שנהוה כאן — אלא בראש וראשונה בצורה, באופי ובדמות אשר להתהוות־חיינו בכברת ארץ זו ולפיכך „ההוי המתהוה בא״י — חזון הגאולה בשטח אדמה היסטורית זו ובשעה זו צריך להיות ה„אלף״ המחודש במגלת הכתב של עם ישראל״, שיעמוד במרכז המסגרת המפורקת של חיי עם ישראל בגולה. אני אומר „צריך להיות״, אבל אסור לנו להתימר כי נהיינו כבר, ולהתמודד כענקים, כי עומדים אנו רק בהתחלת דרכנו.

טרגיות מצבנו היא בזה שגם כאן בארץ רבה התלישות והמבוכה — בקיעי־חיים ורסיסי־חיים. ואילו היוצרים שהוטל עליהם ליצור מתוך החיים האלה, לעצב דמותם ולתת להם בטוי — טרם סגלו את הלך נפשם אל המציאות החדשה, עדיין עומדים מחוצה לה, אינם מקשיבים לדפקה משום שעדיין לא השתחררו מציורי התרבות האחרים המושרשים עמוק בלבם וטבועים בדמם, או שבאופן הכי טוב הם מבליטים ביצירותיהם את הצד האקזוטי של חיינו — הצבע העליון של הדברים מבלי לחדור לעומק מהותם. אם כי — „יש חיים אנושיים עמוקים בירושלים ובבאר־טוביה, בתל־אביב ובמשמר־הירדן ובכפר ערבי נדח״ (מדברי ד. שמעונוביץ באותה מסבה). — אכן יש ויש „לאנס את נפשנו״ לקראת שנויי־הערכין בכל מערכת־חיינו, ומוטב לפעמים להצטמצם, אף לסגת אחור לשם התפשטות והתרחבות בעתיד. אם נמתין עד אשר החיים בארץ יתגבשו להויה שלמה מלאה ולא נלום בצעדיהם הראשונים הרופפים ולא נטפל בכל און־רוחנו בנבט הרך בימי הצמיחה הראשונים — נשאר לעולם מעבר לתחומי־המציאות ומעבר לתחומי־החיים. — — —

בד בבד עם שתופנו הנאמן בגיבוש תרבות חיים בעלת יסודות על הוי בריא קבוע — תתפתח ותתגבש תרבות הרוח ויוקם בנין הספרות העברית, ודוקא כאן, מתוך דאגות וטרדות הבגין היום־יומית, מתוך הסכנה המתמדת — יווצר הניב האנושי־עברי למסכת־חיינו, אשר בחיותו המציאותית, בקול־החיים שבו, ישמש גורם מכריע בהתפתחות נכסי רוחנו ותרבותנו בכל התפוצות. אבל כל זה אינו מחייב אותנו להתבדלות מן הגולה ומן העם. כי למרות ההרס והחורבן בצורות חיינו שמה — עדיין רבים הם מקורות היניקה, ורב כחה של מורשת אבות ומסורת חיים אשר לדורות רבים. וכל יצירה אמתית היונקת מגלויי נפש העם בכל תפוצותיו ומצבי־חייו השונים ברכה בה — היא מוסיפה נדבך חדש לרכושנו התרבותי. ויש לציין כי רק פה בארץ אפשר לנו להפיח רוח חיים חדש באוצרות תרבותנו הקדומה המאובנת, ולשלבה ברקמת חיינו המתחדשים.

עיקר השאלה אינו אלא ביצירת הגשר המחבר והמצאת הדרך להחדרת הספר העברי מן הארץ אל הגולה (הספר הבא מן הגולה מוצא כאן מקום־קליטה הגון), בהקמת במות יצירה שמה ויצירת יחסי־גומלין חיים וערים. אמנם הפרובלימה היא קשה והיא מותנית בעיקר מכח גדולנו פה, אבל יש להתחיל בפעולה מאומצת — „בחפירת התעלה משני הצדדים״.

ובתור סיום מלים מעטות בדבר השפעת תרבות שכנינו על התפתחות ספרותנו. אנו מזלזלים מאד בהשפעה זו. נתלינו במושג המטעה — לבנטיניות — והננו מתעלמים מהוי־חיים עשיר ומרובה גונים וצבעים בעיקר בכפר הערבי, שהרבה יש לנו ללמוד ממנו ואף לקחת — לא רק מעט „צבע וקולוריט״, אלא גופי הלכות־חיים, שהד הויתנו הקדומה עדיין מפעם אותם. אכן בין שנרצה ובין שלא נרצה השפעה זו חודרת בדמנו, ברוחנו, ורב כחה גם לעורר ולהפרות. צריך רק להבחין בין הברק החיצוני הלבנטיני, שהוא גם נטע זר בחיי הערבים ובין תרבות־החיים האפורה, הממשית, טפוחת דורות רבים, שמקור מוצאה — הקרקע ורוח הארץ, השומר עדיין בתוכו את זכרה וריחה החריף של הוית־חיינו הקדומה, הארצית.

שמואלי

ליצחק וילקנסקי (א. ציוני)
ליובל החמשים

כאז כעתה ללא־לאות
חרוש ועדור, זרע ונטע
באדמת ישראל ובשדה ספרותו

ועד אגודת הסופרים העברים
ועד קלוב פאן
מערכת „מאזנים"

בקרת ספרים

„תולדות הספרות העברית החדשה"

פ. לחובר: תולדות הספרות העברית החדשה (עם דוגמאות לתלמידים ולמתלמדים) הוצאת „דביר". תל־אביב. חלק א', תרפ"ח 1+7+149 ע'. חלק ב', תרפ"ט, 319+5+1 ע'. חלק ג', תרצ"א 220+10+1 ע'.

תולדות הספרות נוצרות מתוך אספקלריא מקיפה ומכיילת, מתוך ראית התנועה והזרם בספרות. הספרות הוא נהר מושך, והחפץ להתבונן במהלכה, עליו לראות אפיקים וחופים, ולא לעמוד על נמל ועל תחנות; ויותר מזה: עליו ללוות את הגלים הזורמים בלי הפסק, לבל יתלה עינו בסערה מתחוללת ובמשברים גדולים בלבד. הספרות נהר גלים, יש שהיא שוקטת ויש שהיא רוגשת, ושתי העתים תקופות הן בספרות, וזו מולדת זו, וזו גובלת בזו. תולדות הספרות שתתארנה מצב וחתך, ולא תראינה התהוות והשתלשלות, לא תמסורנה לנו רוח תקופות. תולדות סופרים ובקורת ספרים אינן תולדות ספרות. ויש הבדל עמוק בין בקורת ובין היסטוריה של ספרות. יחס בקורת הוא יחס אישי, יחס ערוך מלחמה. יש בו חיוב נלהב ושלילה בוערת, ויש בו עמדת האיש אל הנושא המבוקר, בנפשו הוא. היחס ההיסטורי הוא יחס של הבנה עילאית, של הסברה שקטה, בו יש שאיפה לאוביקטיביות, נסיון לסלק את עצמו.

הספר שלפנינו ידע לתאר את הספרות בזרמיה המושכים, למציא את הקוים הגדולים, לפתור את האידיאות, או להכניס את האידיאות, שמתוכן תתפרש כל ההתעראות ההיסטורית שבספרות. מסכת רחבה פרושה כאן לפנינו, שכל הנטיות והשאיפות של דורות הספרות ארוגות בה, וכל הפרטים והחומר משובצים ומובלעים בתוכה. הוא לא האריך בתולדות גדולים, שרבים כבר חזרו עליהן, ואשר היחס אליהם הוא בעל כרחו יחס של בקורת ועמדה אישית. יש אמנם בכל דור שנים שלשה סופרים שהם עמודי התוך להיכל הספרות, אולם העמודים אשר הבית נשען עליהם, אינם הבית כולו. אף אד"ם הכהן ויל"ג בשעתם לא היו הספרות כולה. הם לא הביעו רוח העם כולו שהיה מחוץ למחנה המשכילים, זאת היתה תכונת ספרות ההשכלה, היא היתה ספרות מחנה, ספרות מלחמה. גם בספרות ההשכלה בדורם, היה צוויפל עמוק ובעל ערך אנושי קים ורמ"א גינצבורג קדם ביצירת פרוזא פשוטה, וישראל ראל היה בעל הבעה מודרנית. אילנות בודדים אינם יער, ואין מהותם נפתרת לנו בלי סביבתם של שיחים ואזוב.

יש גדולים שהם יוצרי סגנון לדור, אבל נושאי הסגנון, עצם הדור, הם כל הסופרים כולם; הגדולים השפיעו, אבל בני הדור הם שדה השפעתם ופעולתם. ויש אשר בדור יבוא יגלו פרח אשר פרח בצנעא ואיש לא ידע. המחבר נצל מתקלה זו של תולדות גדולים. הוא ראה את התקופות והדורות וידע לתאר ולפרש ליודעים את מחזה הדורות. ישנם פרקים יפים שידע לבאר בהם חזיונות של ספרות. הפרק על ממשלי משלים בראשית ימי ההשכלה, הדגיש ראשונה חזיון זה, שהיה בו מעין קשר אל העבר, מעין פשרה והמשך לרוח המוסרי, לאתוכ של הדורות הראשונים. המחבר ידע לפרש את פרשת האפוסים בימי ההשכלה, הוא תפש את יצירתם בתור אותו חזיון גדול כפי שראה בהם דור יוצריהם; בתקופתם היו האפוסים היצירה הספרותית הכי גדולה, ואם יש צדק בדרישה של קנה מדה היסטורי עלינו לנסות להבין את החזיון הזה מתוך תפישתם הם. המחבר מנה מספר להמון האפוסים של ימי ההשכלה, הם בעלי האפוסים המחקים „לשירי תפארת", ואף בעל „שירי תפארת" נשאו בתפקיד לאומי גדול, הם האמינו שאפוס לאומי גדול הם תפארת כל אומה ולשון, והם ראו חובה לדורם לתת לעם העברי את האפוס הלאומי הגדול, וכל אחד מהם האמין שמידו יצא המפעל הגדול. ככה מוצאים „שירי תפארת" את פרושם ומובנם על ידי יצירות המחקים שלאחריהם. בספר שלפנינו מקבלת כל פרשה זו את פרושה המלא.

בפרקים הראשונים של ספרו הראה על הקשרים שבין תקופת ההשכלה ובין היצירה האיטלקית, קשרים שעדיין היו גלויים בדורות ההם. מדעת ומהכרה חפצו המשכילים הראשונים לאחוז בחוטים שטוו היהודים האיטלקים בשירה ובספרות. הם לא ראו אמנם את ההבדל העמוק שבין אותם היהודים התמימים, אשר לא ידעו נסיון וקרע מימיהם, ובין המשכילים, שכל נפשם תרועת מלחמה, ושלא הגיעו אל מה שהגיעו אלא על ידי מלחמה ונסיון. ובכל זאת האומר לכפור בקשרים אלה מכזיב דברי המשכילים הראשונים עצמם. המחבר יצא ידי חובתו לאותה תקופה של מעבר ומשבר.

כדי ליצור את ציור התקופה קרא בשם בני התקופה הנשכחים והנדחים. יש שגלה שמות ואנשים שלא ידענום (עי' שירו של דוב גינזבורג מברודי, משנת תק"ע, חלק ב' ע' 3). הוא נתן לרבים את מקומם הראוי להם בפעם הראשונה. יש צדק היסטורי לגבי כמה אנשים בפרקים „שקיעת המערב", „נצנים וספיחים" ו„אור שוקע". הוא בראשונה יצא ידי חובה לסופרים הסוציאליים בדורו של פרץ סמולנסקין.

דמות יפה נתן לתנועת ההשכלה בגליציה, הוא ראה את הטפוסי והמציין שבתקופה, ומצא כמה מראשוני המשכילים שלא היו ידועים. (כמדומה שלר' שמעון בלוך ולר' אברהם גולדברג מראויא, שתפשו מקום בשעתם, לא מצא את המקום הראוי). בעמקות גדולה חקר את ראשית הספור בספרות העברית, בשעתו הן היתה הכנסת צורה ספרותית חדשה מעשה ריבולוציוני.

מובן מאליו שהמחבר ראה בספרות ההשכלה ובספרות הלאומית את בטוי הרעיונות הנאבקים אז, אולם הוא ידע לשמור על יחסו ההיסטורי, ויש כאן (ביחוד בשני החלקים הראשונים) יחס היסטורי מלא. ישנו כאן רחוק הזמן שהוא תנאי ליחס היסטורי בכלל: חזקו ותקפו של הספר בסגנוני ההיסטורי וביחסו ההיסטורי.

יש גם פרקים על סופרים יחידים שלא פרקו את מסגרת הספר. הפרק על רנ"ק עולה על כל מה שנכתב אודותיו. הוא לא נכשל בפרוש רנ"ק שלא על דעתו. לרנ"ק ארע מה שארע בהיסטוריה לכמה גדולים. הוא נתפרש על דעת אחרים, על דעת אחד העם. פרשת הדרכים שבה פרש אחד העם מעל דרכו של רנ"ק היא בפרוש מושג העם ובהבנת ההיסטוריה. לרנ"ק מושג העם הוא מושג מיטפיסי, ואלהים „יוצר הכל" מתגלה ברוח העם, ואין זו מליצה המשתמעת לכמה פנים, אלא שיטה עמוקה מיסתורית בפרוש חיי העמים ותולדות העמים. ההיסטוריה היא התגלות שאינה פוסקת של הרוחני

המוחלט אלהי העולם, שמהותו מתגלית בתולדות העמים ובאנשי סגולה שהם כלים למעשהו. לא כן אצל אחד העם; מושג העם הוא לו מושג סוציולוגי וההיסטוריה בעיקר התפתחות פסיכולוגית (בנוגע להיסטוריה לא הגיע אמנם אחד העם לאחדות מסוימת). רוב קוראי רנ"ק היום, קראוהו מתוך פרוש המושגים של אחד העם, ולא הכינוהו על אמתתו. המחבר של הספר הזה לא נכשל באבן נגף זו בפרק רנ"ק. אישיותו של רנ"ק מובלטת ומבוארת כאן עד מקום שידנו מגעת לפי האמצעים שבידינו.

בפרק על אחד העם ראה את הקשר אל האידיאות והבטויים של העבר, אלא שהוא כאילו דורש לשבח את המליצה הדתית הזאת המתנצלת את תכנה (ע' 192 בח' ג') אצל אחד העם. הוא טרח להקיף את עולם הרעיונות של אחד העם בשלמות גדולה.

בפרק של ר' מנדלי מוכר ספרים יש גם כמה חדושים בפרטים ובתפישה. הדי חיים ישנם בפרק של פרישמן, שנצטייר במכחול ער ובצבעים חיים.

מי שיודע את שדה העבודה של המחבר יכיר טובה אף על החומר, שלא היה מוכן לפניו, ואשר הוא אספו וסדרו, כמעט עשאו, והוא עשאו כלי. הסופרים שקדמו לו יש שלא עזרו אלא אדרבא קלקלו וערבבו, וסתמו את המקורות הברורים.

המחבר בהקדמה דבר על נסיון. יש לפנינו כאן יותר מנסיון מדעי, המיתודה היא מדעית, החומר מבואר מתוך תפישה מדעית, סימן טוב לספרות העברית שזכתה כבר לספר תולדות נאה בעל גובה מדעי וערך קייב.

בספר תולדות הספרות, שעיקרו וערכו בתפישה, לא ימלט שבפרטים רבים איני מסכים לו. עמדתו לשאיפות ההשכלה היא לעתים חיובית יתר על ערכן האנושי. כלל לא שם לב לתנועות גובלות בספרות זו. הן ספרות זו היתה ספרות של מועטים, רק סופה בא להצדיק את הדלות בראשיתה. באותה שעה עצמה נולדה ספרות החסידים, וזכתה הספרות הרבנית לפריחה, ולא שם לב. גם בספרות ההשכלה לא שם לב לפרש כל צרכו את החזיון של הולדת הבאור במשך שנים שלשה דורות, מתוך אתמוספירה מיוחדת שהיתה נוחה לפרושי מקראות.

המחבר דבר בהקדמה על הקושי שנבע מתוך שאיפות סותרות זו את זו, של ספר מדע ושל ספר למוד. ואין ספק שזה גרם לקצור ולאריכות שאינם מתמזגים יפה. הספר הוא יותר ספר מדע ויש ליעץ להבדיל במהדורות הבאות בין הכריסתומטיה ובין הטכסט, ולהוציא את כל הדוגמאות מתוך ההמשך ולסלקן לסוף כל חלק. השגות אלה, ודעות חלוקות בפרטים, אינן ממעטות מהערך הגדול של הספר, שהרצאתו המצומצמת נאה לערכו המדעי.

א. מ. ל.

אגדה ומדרש הכתובים אצל יוסף פלויוס *)

עשרת הספרים הראשונים של קדמוניות היהודים ליוסף פלויוס מכילים תאור מפורט מראשיתו של עם ישראל ותקופת הבית הראשון עד חורבנו. תאורו של פלויוס מתאים בעיקר לתאור שבכתבי הקודש. אולם ישנם גם הבדלים לא מעטים ואי־התאמות בין המסופר בכתבי הקודש ובין תאורו של יוסף פלויוס. עוד דון יצחק אברבנאל הכיר בזה וייחס את מציאותם של ההבדלים למגמתו של יוסף פלויוס למצוא חן בעיני הרומאים. בספרו „מעיני הישועה" הוא כותב: „הרבה דברים כתבם בחלוף האמת ובחלוף מה שהעידו עליהם כתבי הקודש, כדי להסביר פנים לרומיים כעבד העומד ביד אדונים קשים שידבר כרצונם". משפטו זה של אברבנאל קשה הוא יותר מדאי. יוסף כתב את ספרו „קדמוניות היהודים" בהיותו ברומא אחרי החורבן. הוא כתב אותו בשביל קוראים לא־יהודים והשתדל להתאים את תאוריו להבנתם והשגתם של קוראיו, כמו שאומר אברבנאל בעצמו בפרושו לספר מלכים: „והיתה כונתו לדבר לרומיים דברים מתישבים על לבם, וכאשר מצא דבר גדול וזר יקשה בעיניהם האמנתו, התאמץ לכתוב לשכך את אזנם, כפי מה שעלה על לבו ולא חשש לנטות מדברי הכתובים". אברבנאל אמנם חושב גם את זאת ל„עון פלילי ושגעון ותמהון לבב". אולם יש לשים לב, שמגמה זו השפיעה בעיקר על באור העובדות ההיסטוריות והסברתן על ידי יוסף פלויוס ורק לפעמים רחוקות הוא עובר בשתיקה על עובדה היסטורית, או על מעשה של אחד מאבות האומה, מחשש שמא יתיחסו קוראיו אליהם בשלילה. חוץ מזה מצוי אצל יוסף פלויוס המון הבדלים במספרים, במקומות ובשמות, שבשום אופן אין לבארם על ידי המגמה שלפניו: להציג לפני קוראיו את קדמוניות היהודים בצורה נעלה עד כמה שאפשר.

השאלה הראשונה, המתעוררת אצלנו, היא, האם קרא פלויוס את כתבי־הקודש במקורם העברי או בתרגום יוני ובאיזה תרגום. דעות החוקרים חלוקות בשאלה זו. האמת היא, שבהרבה מקרים אין התאמה בין פלויוס ובין המקור העברי, כמו שאין התאמה גם בינו ובין תרגום השבעים. אולם בכל זאת אפשר לברר את ההבדלים הקטנים במספרים, בשמות ובמקומות בזה, שפלויוס השתמש בתרגום יוני בלתי ידוע לנו, שהיה שונה גם מהמקור העברי וגם מנוסחאות תרגום השבעים הידועים לנו כיום.

שאלה יותר קשה היא, מאין לקח פלויוס את ההוספות האגדתיות לספורי כתבי־הקודש, הנמצאות אצלו במספר רב. יוסף פלויוס אמנם מספר, שהוא למד בנערותו את כל תורת הפירושים והיה בקי במסורותיהם, אולם האפשר הדבר, שהוא זכר גירסא דינקותא זו על־פה בימי זקנתו, בחברו את קדמוניות־היהודים? אמנם כמעט הוברר הדבר, שר' גמליאל השני וחבריו שבקרו ברומא נפגשו עם יוסף פלויוס, ואולי דן אתם במסורות ואגדות המקובלות באומה, אלא לפי טבע הענינים ודאי שלא יכלו לעבור על כל פרטי האגדה. מר ש. רפפורט המחבר של הספר: „אגדה ומדרש הכתובים אצל יוסף פלויוס" משתדל למצוא פתרון לשאלה זו. היא מניח אמנם את האפשרות, שיוסף פלויוס השתמש בספרות ההלניסטית ובספרי פילון היהודי, שגם בהם יש הרבה יסודות אגדתיים, אולם בעיקר הוא מוכיח שפלויוס השתמש לא במקור העברי ולא בתרגום השבעים אלא בתרגום ארמי לכתבי־הקודש, שהכיל הרבה יסודות אגדתיים. התרגום הזה הוא המקור לרוב ההבדלים שבין פלויוס לכתבי־הקודש והוא גם המקור לאותם הקשוטים האגדתיים, שבהם מקשט פלויוס את ספורי התורה. ההוכחות של מר ש. רפפורט מדברות בעד עצמן, וכמדומני, שאין להטיל ספק באמתת מסקנותיו. נביא כאן לדוגמה אחדות מהוכחותיו: א) בתאור גן־העדן והנהר היוצא ממנו ונפרד לארבעה ראשים מוצאים אנו אצל פלויוס (קדמוניות א', 1, 3) דיגלת במקום חדקל שבמקרא ויחד עם זה בא הבאור של השם הזה: חד וצר. הבאור מתאים לשם העברי: חדקל. יוסף השתמש איפוא בתרגום ארמי, שבו נמצא השם הארמי של החדקל: „דיגלת" ויחד עם זה באור לשם העברי, אלא שחשב בטעות, שהבאור הוא לשם הארמי „דיגלת". 2) במקום רחב הזונה כותב פלויוס רחב הפונדקאית, מפני שהתרגום של זונה הוא פונדקיתא. ג) את הקנים קורא פלויוס בשם תושבי שכם, מה שאפשר לבאר רק בזה, שהשתמש בתרגום ארמי. התרגום הארמי של קני הוא שלמאה ופלויוס פרש שלמאה מלשון שלם שהיא שכם. ד) את השם אפרים הוא מפרש מלשון פרע=לשלם בארמית.

מסקנותיו של מר ש. רפפורט חשובות בשביל הבנת ספרו של יוסף פלויוס ואופן כתיבתו ביחוד בזה, שהן מאשרות את הדעה, שיוסף פלויוס לא כתב שום דבר מלבו, אלא העתיק בנאמנות ממקורות שבכתב, שהיו לפני עיניו. דעה זו, שהוכחה ביחס לתקופות אחרות ולמקורות יוניים ורומיים, מתאשרת גם ביחס לתקופת התנ"ך ולמקורות עבריים. גם פה הוא משתמש במקורות שבכתב וגם פה הוא מעתיק לעתים קרובות את המקור בלי הבחנה ובקורת.

אולם מסקנותיו של מר ש. רפפורט חשובות לנו גם במובן אחר. הן מראות, עד כמה היתה הארמית נפוצה בסוף ימי הבית השני. אפילו מלומד

---

*) Agada und Exegese bei Flavius Josephus von Dr Salomo Rappaport, Wien 1930, Verlag der Alexander Kohut memorial Foundation.

כפלויוס, שימד את תורת הפרושים על בוריה, לא ידע את השפה העברית ולא קרא את התנ"ך במקורו אלא בתרגום ארמי. על יסוד ההוכחות של מר ש. רפפורט מתברר לנו גם כן, שהאגדה היתה בזמנו נפוצה מאד והתרגומים הארמיים הכילו הרבה יותר אגדה מאשר התרגומים הארמיים המצויים בידינו, כי רבות מאגדותיו של פלויוס אינן מצויות בתרגומים שלנו, אבל הן מצויות במדרשי אגדה. מתברר גם כן בודאות, שאת מלחמות היהודים כתב יוסף לא בעברית, כפי שנוטים לחשוב, אלא בארמית. ספרו של מר ש. רפפורט הכתוב במתינות רבה, בלי רצון להפתיע בחדושיו ובלי חפזון להגיע לידי מסקנות מוחלטות, הוא תופעה חשובה במקצוע חכמת־ישראל וביחוד רבה חשיבותו בזה, שהוא מוכיח, כי פלויוס לא היה זיפן וגם לא המציא שום דבר בדמיונו אלא כמעט כל מלה שלו לקוחה ממקור יהודי, יוני או רומאי. על ידי זה עולה בעינינו נאמנותו של פלויוס בתור היסטוריון, אם כי חסרה היתה לו הבחנה מדעית של המקורות.

ד"ר א. צפרוני

אוסף תרגומי שירים מן העברית והאידית*)

באפריקה הדרומית הופיע זה לא כבר קובץ של תרגומים אנגלים משיריהם של חמשה משוררים עברים ושנים אידיים (אלה האחרונים תופשים מקום מצער בספר). וראויה אמנם המתרגמת, הסופרת ברתה ביינקינשטט, לתודה ולשבח על העמל הרב שהשקיעה באוסף זה ועל תתה אותו לפני קוראי־אנגלית, אשר אין עולם ספרותנו ידוע להם. אף כי יש להעיר, שאם זו היתה כונתה (ואין ספק בכך!), הרי מן הראוי היה לתת בראש כל קומץ שירים של כל משורר לא רק את תמונת המשורר, כפי שעשתה המתרגמת, כי אם גם תוספת־סעיפים על חייו, דמותו הספרותית וטיב יצירתו.

ביאליק תופס מקום בראש הקובץ ומשלו נתנה המתרגמת עשרים ושלשה דברים וביניהם „אל הצפור", „גמדי לילה", „אכן חציר העם", „על השחיטה", „צפרירים", „זהר", „הכניסיני" ועוד, ובולטת בהם היצירה „מגילת האש". טשרניחובסקי בא אחריו בחמשה משיריו הקטנים וביניהם „יש עצים, עצי גן" ו„אנחות כנור"; שמעונוביץ הוא השלישי ומשלו באו שמונה שירים, מהם — „בשלכת", „על שפת גנגס", „עצב טמיר לן בדמי נשמתי" ו„לארצות החלום"; משל כהן נתנה המתרגמת שלשה דברים; משל פרישמן, אחד; וכן משל פרוג, האחרון בשורת המשוררים העברים הניתנים כאן (תרגום שירו של פרוג „בת יפתח" נעשה כנראה מתוך התרגום העברי של קפלן). יהואש ומוריס רוזנפלד הם באי כחה(!) של השירה האידית.

והנה יש לשאול: האם אמרה המתרגמת לתת בזה את פרצופם של גדולי משוררינו? יתכן ויאמן, אם כי כמה משוררים חשובים (כשניאור, פיכמן, שטיינברג ועוד) חסרים בקובץ; וזאת אף זאת: השירים אשר בחרה המתרגמת לתתם בתרגום אנגלי אינם תמיד ממיטב השירים ומן האופיניים ביותר של המשורר, למען יוכל הקורא לעמוד על תכונתו המיוחדת (להוציא אולי את ביאליק, שעלה בידי המתרגמת לתת דבר מדמותו השירית).

ואולם מבחינת התרגום עצמו יש לאמר, כי הצליחה הג' ביינקינשטט בדרך כלל למסור את רוח השירים, שתורגמו על ידיה. יש כמה שורות, שבהן השכילה למסור בהשאלה אנגלית את המושג העברי (כעין זה שבבית רביעי בשיר „ביום קיץ, יום חם"). היא גם יודעת למסור לנו יפה את משחק המלים שבמקור באנגלית (כמו בבית העשירי ב„אל הצפור"). בתור נסיונה הספרותי הראשון עלה הדבר בידה, אם כי ראוי להעיר כמה הערות על תכונות אחדות של תרגומה, אשר עין המעין והמדיק עומדת עליהן.

*) «An Anthology of Poem Translations from the Hebrew an, the Yiddish, by Bertha Beinkinstadt. Cape Town, City Printing Pressp 1930».

כמעט שאין שיר אשר המתרגמת אינה משתדלת לשמור בו על השורה ועל משקלו של השיר המקורי. מצד אחד הרי יפה הוא עושה ובהצלחה, אולם לפעמים מביא הדבר לידי שורה רעועת־משקל וקשת־קריאה מבחינה אנגלית, עד כדי הטעמת מלעיל במקום מלרע ולהיפך; יש שצריך להבליע איזו הברה ויש שהשורה האנגלית מתנגדת לסינטכסיס האנגלי, לפעמים היא מסרסת את הכתוב, מכניסה כונה אחרת לדברים או שאינה תופסת את העברית כרוחה וכמכונתה. „על ארץ בה מצאו אבותי החיים, המות" מתרגמת הגברת ביינקינשטט: ארץ בה מצאו אבותי בני האלמות את המות בהלחמם לאור! „בקשו רחמים עלי" — „חפשו רחמים בשבילי", ולא, כבונה. „כעין העופרת", כמו עין של עופרת, ולא ככונה, כמראה העופרת; וכיוצא באלה.

למרות מגרעות אלו עושה הקובץ בכלל —(אף בחיצוניותו המהודרת)— רושם נעים. העיקר הוא — כפי שהעירונו לעיל — שהיא מוסרת את רוח השירים ועל כך אמנם היא ראויה לשבח.

ראובן גרוסמאן

„אני רעב"

אני רעב. רומן מאת גיאורג פינק, תרגם י. פישמן, הוצאת „שטיבל".

— אני רעב — אני רעב — אני רעב...

יש מעין סמל בקריאה נוקבת זו של טרי בן הארבע, זה אשר בליל קור, בליל גשם, חטפהו אביב הבזוי מן הבית, והוא לבוש רק חלוק דק ולרגליו סנדלים בלי גרבים, העמידהו ברחוב והכריחהו לבקש נדבות — למען אשר יוכל הוא, השכור וחדל־האישים, לשתות עוד כוס יין אחת נוספת...

— אני רעב... אני רעב... — מפליט טרי הקטן בקול מיכני לתוך חלל הלילה הספוג אימה וטחב, אף אחרי שכבר חדל מהרגיש גם את הרעב וגם את הקור.

כי אמנם לא רק הרעב ללחם מציק לטרי בעל הנפש העדינה. רעבם של אחיו ואחותו מציק לו יותר, סבלה הגדול של אמו מרכא את רוחו, ענים ולחצם של כל הסובבים אותו מימי ילדותו נוגעים עד לבו הרחום.

כי על כן בן למעמד הפרולטרי הוא טרי. בעודנו ילד רך הוא מכיר ויודע, כי יש „שני סוגי אנשים" — עניים ועשירים... בשנתו השלישית כבר ידע את הרעב, בשנתו הרביעית פשט יד, בשנתו החמישית שלח יד במסחר — מכירת טבק של שיורי סיגריות אשר לקט ואסף ברחוב — ובשנתו הששית כבר הכיר את חיי הגדולים על כל הפריצות והדלות המנונות... התוכל נפשו הרגישה של טרי שלא לכאוב את כאבם של עלובי החיים הללו?.. ושבעתים יכאב לבו בעת שיסב אל שלחן מלא מאכלים ערבים בבית העשירים... מעין בגידה היא בעיניו, בגידה באחיו הרעבים והסובלים...

זאת היא אחת הנפשות הסובלות אשר גם על כלב גוסס ברחוב ישפכו את רחמיהם... זאת היא אחת הנפשות הנושאות בחובן את צער כל העולם, אשר לא תדענה שקט ושלוה כל עוד יש נפש אחת סובלת... גם אם תוכל לשבר רעבונו של בית אחד, אבל רעבון העולם?... מה כחו של הפרט? לו גם הרויח מיליונים — לא מצא לו...

וכל כך מובנת היא ההנזמה — פרי דמיונה של הנפש הדוויה — כאילו גם הטבע עצמו וכל העולם כלו מתקומם נגד האיש הדל... האנשים הדלים!... אין הם אלה החברים לאגודות המקצועיות, חברי הקלובים של הפרולטריון. „אם באולם יושבים אלפי עניים — הרי מאחורי הדלתות נשארים עניים גדולים יותר", זה „המעמד החמישי"... דלים אלה „אין ביכולת שום איש לעזרם. אפילו אלהים! שום אל לא היה מרהיב לרדת אל התהום האפלה של יצוריו, בה אם מחטטת בתיבת אשפה זרה למען מצוא פרוסת לחם בשביל ילדה"...

ואל „תהום" זו, אשר אליה אמנם מביאות פעמים גם העצלות והתאוות חשפלות של האדם, מוריד המחבר את הקורא. בתהום זו גדל טדי...

ואולם לטדי קניג נוסף על כל אלה גם הסבל בגלל — פרצופו היהודי... „פרצוף יהודי" זה שהעלה גם את רגזו וחמתו של אביו — זו הרוח הגסה המכוערת בגוף היפה — אשר לא אחת שלח בו את ידיו ואת מגפיו הדרסניים... „אב" זה המבקר בביתו אחת לכמה שבועות, כדי להוציא מהבית את הפרוטות האחרונות לשתיה, כדי לגנוב לבנים, אשר אשתו העלובה מכבסת בשביל העשירים למען תוכל לשבר את רעבונם של שלשת הילדים המסכנים... אכן, לפול עד למדרגה כזו יכול — מכל החי בעולם — רק האדם...

וכנגד האב — האם, אשה עלובה ורחמניה זו, אשר גם בגוף בעלה מטושטש־ההכרה, בגוף־בשר זה הרווי יין וזימה, היא מחפשת למצוא את האדם.. אשה זו אשר בכל הצרות והיסורים שבאו עליה מידו של זה אין היא יודעת להאשים אלא את עצמה...

יש דבר־מה סמלי גם בהתאבקות זו שבין ה„האב" השכור ובין ה„אם" היהודיה...

הספר כתוב ביד כשרון צעיר. אולם כל עת הקריאה לא יעזבנו הרושם כי כך מסוגל לכתוב רק אדם המספר את קורות חיי עצמו... הספר מלא פרטי־חיים ופרטי פרטים, הפתעות וסתירות כחיים עצמם.

משולב בספר גם רומן חשאי, רומן ללא מלים, של אנשים שלא מן „התהום". כאילו בא גם רומן טרגי זה — לפי האמונה הפטלית של הרות, הפסימית — לשלב את חוטי הדמים שלו במסכת נפשו הסובלת של טדי המסכן...

מלבד השאלה הסוציאלית מעמיק הספר גם שאלות חיים אחרות.

מהי סוף־סוף האהבה, המתבטאת פעמים בהכנעת נפש עדינה ואצילה לנפש שפלה ומכוערת מאין כמוה? כלום באמת „הבשר הוא הבטוי העמוק ביותר של רוחנו"? וה„הרמוניה שבין הטוב והיפה" איה היא?

המתרגם, מר י. פישמן, זה אשר בשנים האחרונות קנה לו שם בתרגומיו המוצלחים לעברית, הבין גם הפעם לרוחו של המחבר. הלבוש העברי, המצטיין בלשון ברורה ובפשטות הבטוי, הולם יפה את גוף הספר.

א. פישקין

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

ליצחק וילקנסקי (א. ציוני) מלאו חמשים שנה ביום ט"ו בשבט. בשם אגודת הסופרים העברים וקלוב פא"ן בקרו בביתו והביעו לו ברכה ליובלו הסופרים א. ברש, פ. לחובר וד. שמעונוביץ. בגליון הבא של „מאזנים" יבואו דברי הערכה על בעל היובל.

המושב נהלל החליט באספה החגיגית לקרוא את שדרות הכניסה של המושב בשם „שדרות א. ציוני".

י. ד. ברקוביץ, ממיסדי „מאזנים" ועורכו לשעבר, חזר לארץ עם רעיתו.

שוהה בארץ הסופרת ברכה ביינקינשטט מאפריקה הדרומית, שהוציאה קובץ של תרגומים אנגלים מן השירה העברית והאידית (ראה רשימת הבקורת של ראובן גרוסמן בגליון זה).

הרצאת ח. נ. ביאליק באוניברסיטת לונדון. ב־14 בינואר נתקיימה באוניברסיטה הלונדונית הרצאה מדעית של ח. נ. ביאליק על חקר התלמוד, לפי הזמנת המנהל של המכון למדעי המזרח בלונדון. אל ההרצאה בא קהל עצום מכל קצות הצבור היהודי. היה בחירי חמלומדים העברים, כמה מן הרבנים והרבה ממשכילי לונדון ומן הנוער העברי. בראש היה צריך לשבת הד"ר ויצמן, אך בגלל ישיבות הועד הפועל שהתחילו באותו הזמן, מלא את מקומו מר אריה סימון.

ההרצאה ארכה כשעתים. כל הזמן היתה הקשבת הקהל מתוחה ושקועה בדברי תמרצה, וכשגמר, ערכו לו תשואות סוערות. ההרצאה השאירה רושם לא ישכח על הקהל.

בית וגן לאביגדור המאירי. בשם זה נוסדה בצ׳כוסלובקיה אגודה, שמטרתה לבנות למשורר אביגדור המאירי בית בארץ ישראל על ידי הוצאת עשרים כרכים של כתביו. בצ׳כוסלובקיה וברוסיה הקרפטית נוסדו ועדים מקומיים שתפקידם לסדר חתימה על כתבי המאירי במחיר 360 כתרים צ׳כיים. בשפה האונגרית יוצא לאור ספר המאמרים הציוניים שלו בתרגומם של טובי המתרגמים מעברית לאונגרית, כגון ד"ר פאטאי, ו׳וזה, ד"ר מוזס בולגאר, גוטמן, לודוויג זינגר וכו׳.

מות ש. ש. קנטורוביץ. ב־16 לינואר מת בורשה, בשנת הששים לחייו, הסופר ש. ש. קנטורוביץ. המנוח נולד בעיירה מאריאמפול, הסמוכה לסובאלקי. בבחרותו ניסה את כחו בחיבור שירים והדפיס „שירים ופתגמים" ו„משלי חכמינו". כל ימיו עסק בחקירת הלשון ובשכלול הדקדוק העברי. אף חיבר ספרי דקדוק ושאר ספרי למוד, שהיו נפוצים מאד ברוסיה ובפולין. הוא גם פרסם הרבה מאמרים בעניני הלשון בחתימת „בן־זאב". בשנים האחרונות היה מורה ללמודים העבריים במחלקות הגבוהות של „תחכמוני" ו„חנוך" בורשה.

מות הצייר משה אפלבוים. באוטבוצק שע"י ורשה מת לאחר מחלה קצרה הצייר היהודי רב הכשרון משה אפלבוים, שהצטיין בעיקר כפיזאז׳יסטן ופורטרטיסטן.

שבועים יוקדשו ליובל המאה של יל"ג בבית המדרש למורי בית־הספר הגבוה „הרצליה" שבניו־יורק. החגיגות התחילו בראשית חודש פברואר. תנתן שורה של הרצאות על אביר משורר ההשכלה: יל"ג אמן הכטוי — א. אפשטין; שירתו של יל"ג — ז. פרישברג; האשה בשירת יל"ג — ד"ר לוינזון־לביא; תולדות יל"ג עם תערוכת ספריו וכתביו — מ. ח. טויזנר; היסוד הדרמתי בשירת יל"ג — א. פינשטיין. כן גם ירצו: מ. גליק, י. ליפובצקי ועוד. חוץ מן ההרצאות — גם תכניות קונצרט קצרות.

ההסתדרות העברית באמריקה עורכת סיור של עורך „הדואר" מ. ריבילוב בכמה מערי השדה, מקום שם ירצה על הנושאים האלה: א) לעתידה של העברית באמריקה, ב) הספרות העברית החדשה, ג) חיים נחמן ביאליק, ד) שאול טשרניחובסקי, ה) זלמן שניאור, ו) ג. שופמן, ז) י. ח. ברנר. ח) השירה הצעירה בארץ ישראל, ט) חזיונות הצעירה, י) פני הספרות העברית באמריקה.

„בית ועד לעברים". בשם זה נקרא המרכז העברי, שנוסד על ידי האגודות העבריות בניו־יורק לפי האיניציאטיבה של ההסתדרות העברית. סודרו כבר חדרי קריאה וחדר לשחמט.

הוכנסה הצעה, כי קלוב פא"ן העברי שהתארגן לא מזמן, יקבע את משכנו בבית הועד לעברים הזה.

ועד „למען הבימה" בלונדון. לאחר ההצגה האחרונה של „הבימה" בלונדון, שבה ניתן „כתר דוד", נשא ד"ר ויצמן נאום, ובשם המשחקים והרז׳יסורים האנגלים הביע מר. קוקראון את תודתו ל„הבימה". בלונדון נוצר ועד „למען הבימה", שבראשה עומד ד"ר חיים ויצמן. בהרכב הועד נכנסה גם הג׳ אתיל סנאודן, אשת המיניסטר פיליפ סנאודן.

בקרוב יופיע בהוצאת „אחים־דביר" ספר שיריו של שמעון גינצבורג בשני חלקים. ספר ראשון: שירים; ספר שני: פואימות". חוץ מרוב הדברים שכבר נתפרסמו בעתונים ומאספים שונים, יבואו בכרך זה גם כמה דברים חדשים, ובתוכם פואימה גדולה, שלא נדפסה עדיין בשום מקום — הפואימה „הושע" — שרק קטעים ממנה נתפרסמו ב„הדואר", וכמו כן סדרה של שירים „קסמי ארץ", שאחדים מהם נדפסו ב„מאזנים".

הופיעה חוברת ב׳ (כרך שני) של „אחדות העבודה" וזה תוכנה: חיים ארלוזורוב — מרשימות החודש; א׳ ורטהימר — אישים במפלגת העבודה האנגלית; יצחק אלעזרי — החרדה לפלח; ו. לצקי־ברטולדי — ענות יהודי אירופה המזרחית; צבי קרול — חיי א׳ ש׳ ליברמן; ו׳ אילנבוגן — קרל רנר (ליובל השישים); יעקב שטינברג – משפט (שיר); ח׳ הזז — בצלן של מלכויות (ספור); מ׳ ז׳ ולפובסקי — בין החרבות; נערות בכפר במולדת (שירים); פ׳ לחובר — כל ספורי ש. י׳ עגנון; א. ציוני — שירת היחוד (ליובל המאה של ילה״ג); השקפות, סקירות, ספרים...

יצאה חוברת ד׳ (כרך ה׳) מ„מזרח ומערב" וזה תכנה: ספר גלילות ארץ ישראל מאת גרשון בן סגל ממשפחת יודליש דק״ק פראג בצירוף אגרת הקדש עם הקדמה והערות מאת י. בן־צבי; רבנו אברהם אבן עזרא בצרפת, התגוררותו ועבודתו הספרותית שם (המשך) י. ל. פליישער; ר׳ נתן דצוציתא (מחקר היסטורי מרעי). הרב ישעיהו זלוטניק; רנ״ק ואחד העם – צבי קרול; חדושי מלים—יעקב כנעני; משירת ישראל באיטליה בתקופת רמח״ל (שירים לדוד נייטו, עמנואל ריקי—רפאל כרמי ויעקב ישראל בילגרדו. מתפרסמים בפעם הא׳ מתוך כ״י ניורק (סוף) ד״ר ש. ברנשטיין; לתולדות הוכוח עם הפרנקיסטים—ראובן פאהן; הערה – מיכל רבינוביץ; הערות ומלואים ל„מזרח ומערב"; ש. ח. קוק; הערה ל„זמירות תקוני שבת"—א. ז. א.; בקורת ספרים, ידיעות ועוד.

כרוניקה כללית

מלאו ששים שנה לפרנץ בליי, הסופר הגרמני הידוע. את האוטו־ביאוגרפיה שלו נותן בליי ביצירתו „תולדות חיין של איש אחד", שיצאה בהוצאת ליסט בליפסיאה. — פרנץ בליי הוא אחד הסופרים רבי־הצדדים ביותר של התקופה האחרונה. פעולתו הספרותית מקיפה את הפילוסופיה, הסוציולוגיה, הפסיכולוגיה והאמנות. בכל המקצועות הללו פרסם בליי כמה יצירות חשובות. בליי ניסה את כחו גם במקצוע המשחק הדרמטי ועד עתה הוא מופיע מזמן לזמן כמשחק במחזותיהם של ודיקינד ושטרנהיים.

מלאו חמשים שנה לאמיל לודביג ביום ה־25 לינואר ש. ז. אותו יום הופיע בהוצאת רובוהלט, ברלין, האוטוביאגרפיה של לודביג בשם „מתות החיים".

פרס בגוט באיטליה — מעין פרס גונקור בצרפת — ניתן השנה למשורר והרומניסטן רוקה בעד ספורו „האחרונים יהיו ראשונים".

ספר חדש של טגורי יופיע בימים הקרובים בשם „דת האדם". למשורר ההודי מלאו זה לא כבר שבעים שנה.

יצירה חדשה של אלפרד דיבלין. בימים הקרובים יופיע בברלין בהוצאת ש. פישר כרך חדש של מסות מאת הסופר הגרמני הידוע אלפרד דיבלין (יהודי לפי מוצאו) בשם „דעת ושנות". בין השאר מכיל הכרך הזה „אגרת אל הנוער", שבו קובע דיבלין את עמדתו כלפי הסוציאליזם.

ניטשה המוסיקאי. כידוע היה ניטשה מוסיקאי מצוין. בחייו של הפילוסוף יצאה יצירתו המוסיקלית „הימנון החיים" שנוגנה לא פעם בקונצרטים. הרבה זמירות ומנגינות־פסנתר נתפרסמו רק לאחר מותו של ניטשה וכמה מהן לא נדפסו עד היום.

בראשון לינואר שנת 1931 נעשו יצירותיו של ניטשה לנחלת הצבור. אחת הפירמות המוסיקליות בברלין מתכוננת להוציא את כל יצירות ניטשה במוסיקה ולערוך בקשר עם זה נשף מוסיקלי מוקדש ליוצרו של „זראטוסטרא".

ספרים חדשים על שכספיר בגרמנית. בהוצאת הסה ובקר, ליפּ־ציאה, יצא לאור ספרו של חוקר שכספיר הידוע, כריסטיאן גוידה, „שכספיר וזמנו". בהוצאת „פן". ברלין, הופיע ספרו של ג. לנדוי „מסתורי שכספיר".

ארנולד צויג על תפקיד הספרות והתיאטרון. באחד הגליונות האחרונים של העתון הספרותי הפולני „וידומושצי ליטרצקי", המופיע בורשה נתפרסמה שיחה עם ארנולד צויג. משיחה זו אנו למדים, כי מחבר „הריב על דבר הסירג'נט גרישה" עובד עתה על טרילוגיה מימי המלחמה. החלק הראשון, בשם „אשה צעירה משנת 1914" צריך לתאר את המעבר מעולם המלחמה לעולם השלום. החלק השני בשם „חנוכו של ורדון" מתאר בן־אדם, שעל ידי חויות המלחמה הוא מגיע לידי הכנעת האידיאולוגיה של המלחמה. בחלק השלישי בשם „מנוי המלך" ניתנה תמונה מתעלולי סיעות ירועות, שבשעת התלקחות להב הקרבות אין הן מרגישות את המציאות כלל ורק לאחר המהפכה הן מתחילות להבין למה ועל מה זה הגיעו לידי מפלה. בשיחתו מביע ארנולד צויג את דעתו, כי התיאטרון איננו יכול לשמש מכשיר ליצירת זעזועים אנושיים כלליים, יען כי הוא רואה רק את הרעמים, אך אינו יכול ליצור את הברקים, תחת זאת ממלא תפקיד רב בנידון זה הספור. „ברם, בימינו אלה, כשרק התאוות השתלטו על החברה— התעודה התרבותית הגדולה של הספרות נראית עלובה עד מאד".

תיאטרונו של רוטשילד בפריס — תיאטרון בן־לאומי. תיאטרון „פוגלה" בפריס, הנתמך כידוע על ידי רוטשילד, עומד להההפך למוסד בין־לאומי. עד כה נתקיימו בתיאטרון זה הצגות של משחקים ולהקות זרים, שהתארחו בפריס. מעתה אומרים לכונן בו בקביעות להקות של עמי נכר, אשר יציגו מחזות בשפת ארצן הן. בזמן הראשון ישחקו בו שלוש להקות זרות: אנגלית, גרמנית וספרדית.

על ברנרד שאו למעט בדבור — מביע ה„דיילי אכספרס" את שאיפתו. הוא מפרסם מכתב של קורא ובו נאמר: „האם לא הגיעה השעה, שברנרד שאו יחדל לגלות את דעתו באזני העולם? כולנו יודעים כבר, מה הוא חושב על כל דבר ודבר. אכן הגיעה השעה כי יתום על זמננו".

נתקבלו במערכת:

I. **ספרות יפה מתורגמת:**

הנריק סנקביץ. המבול. רומן תרגם אברהם לוינסון. ספרית שטיבל, תל־אביב, תרצ״א.

II. **ספרי מדע ומחקר:**

וילהלם דיבליוס. העם האנגלי. תרגום אברהם יערי. הוצאת ספרים „חברה" תל־אביב, תרצ״א.

צבי קרול—רנ״ק ואחד העם. הוצאה מיוחדת „ממזרח ומערב", ירושלים תרצ״א, 10 עמ׳.

III. **זכרונות, אגרות, ליקוטים:**

אחד־העם. פרקי זכרונות ואגרות. הוצאת „בית אחד־העם" ת״א.

עם אדם. דברי המצפון האנושי. קובץ נאומים ומאמרים לוקט וסודר ע״י הוגו ברגמן והנס כהן. הוצאת „עם־אדם", ירושלים, תרצ״א.

VI. **כתבי עת ומאספים:**

הד החנוך. עתון הסתדרות המורים בארץ ישראל, גליון ו׳ שנה חמישית. ירושלים. תרצ״א.

מזרחה. ירחון עברי. גליון א׳ שנה שניה. לבוב. טבת תרצ״א׳

הדר—ירחון לעניני ענף הציטרוסים בארץ ישראל חוברת א׳ כרך ד. טבת תרצ״א.

האחראי: ש. צמח

מתקבלת החתימה על „דברנו" (שנה שניה)

ירחון ספרותי בהוצאת „למען דברנו", וינה, בעריכת י. גלרנטר

„ד ב ר נ ו" הוא ירחון ספרותי יחיד עתה בגולה

„דברנו" מצטין בתוכן ספרותי עשיר ומדורותיו הקבועים: על הפרק, מאמרים, ספורים, שירים מסות ורשימות, בקורת ובתנועה.

ב„ד ב ר נ ו" משתתפים רבים מטובי הסופרים בא״י ובחו״ל.

מחיר „דברנו" נמוך מאד, דמי החתימה הם 3/4 דולר לשנה.

ההנהלה:

„DEVARENU“ Wien IX Liechtensteinstr. 80

לכל קוראינו בצ׳יקגו ובסביבותיה:

בכל עניני „מאזנים" בצ׳יקגו נא לפנות אל סוכננו היחידי:

Fred J. MELL

1214 S. Central Park Ave, CHICAGO, Ill

ההסתדרות הכללית של הנוער העובד העברי בארץ-ישראל.

ספרית „ב מ ע ל ה"

בַּ תְ קֶ ם

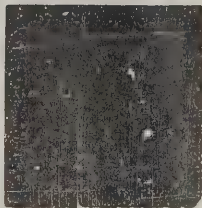
ש י ר י ם

מאת **אברהם ברוידס**

בהזמנות לפנות עפ״י הכתבת:

תל־אביב, ת. ד. 77 הנוער העובד

חותמי „מאזנים"

מתבקשים להזדרז במשלוח דמי החתימה לשנה השניה

סוכננו בחיפה הוא מר א׳ שיפמן

(סטודנט התכניון העברי)

הנהלת „מאזנים"

עשר שנות רדיפות

מגלת הגזרות על התנועה הציונית ברוסיה הסוביטית

מאת ל׳ צנציפר

הספר מכיל 276 עמוד ובו 51 צלום

המחיר בכריכת בד 250 מיל, בחוץ לארץ דולר וחצי.

להשיג אצל הסוכנים הראשיים במ״ס „מוריה"

Palestine, Tel-Aviv, P. O. B. 298

באמריקה:

„Moriah" Book Co., New-York, Canal str, 46

דפוס „האו"ש", תל־אביב

№ 41 (91)

שנה שניה

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
מא
(צא)

תל־אביב
כ"ה שבט
תרצ"א

Tel-Aviv
Februar 12
1931

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ־ישראל: לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י בחוץ־לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים מחיר גליון בודד בארץ־ישראל 20 מא"י; בח"ל 12 סנט	עמוד שלם – 5 לא"י; חצי עמוד – 2.750 לא"י; רבע עמוד – 1.500 לא"י; 1/8 עמוד – 800 מ.; 1/16 עמוד – 500 מא"י. למודעות קבועות – הנחה מהמחירים הנ"ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת „מאזנים", ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine

בית המערכת וההנהלה: ת"א, רחוב מונטיפיורי 32

טוב אחרית דבר מראשיתו

כי אחרון אחרון חביב

וזה רק את הסיגריה

לטיף

יצא לאור

„אחדות העבודה"

ירחון מפלגת פועלי ארץ־ישראל

כרך שני   חוברת ב׳

הוצאת ספרים למדעי החברה „השכלה"

תל־אביב׳ רח׳ הס 26

יצא לאור הספר הרביעי ״תורת הכלכלה״ ספר ב׳

מאת הנרי קלי   מתורגם ע״י א. ש. ו.

תכנו:

חוסר עבודה ותוצרת יתרה׳ ערך׳ שכר עבודה׳ רבית ורוחים׳ רנטה׳ המדינה והאירגניזציה הכלכלית׳ הרכוש ותקנת החברה — מדידת הרכוש׳ הרכוש והאושר — ההשפעות הכלכליות על האושר׳ הרכוש והאושר — הסחרוהמוסריות.

יצאו לאור לפני זה:

א) **המדעים בימינו,** מאת י׳. א. תומסון;

ב) **איסטדיות בתרבות האנושית,** מאת פ. מילר־ליאר, ספר א׳

ג) **תורת הכלכלה,** ספר א׳ מאת הנרי קלי.

מחיר כל ספר לחותמים 120 מא״י

המכירה הראשית אצל „מוריה"

יקבי ראשון־לציון וזכרון יעקב

כרמל מזרחי

י״ז, כוניאק, ארק וליקר

אותות כבוד והצטינות

המבורג 1897	פריז 1900
וינה 1906	טורינו 1911
מוסקבה — —	— 1923
וומבלי לונדון —	— 1926
יפו תל־אביב —	— 1926

המשרד המרכזי:

ראשון־לציון, ארץ־ישראל

סניפים וסוכנויות:

אסיה: בארץ־ישראל — חברת ״כרמל מזרחי״ — ירושלים, תל־אביב׳ יפו׳ חיפה׳ צפת וכל המושבות העבריות. בסוריה — חברת „כרמל מזרחי״—בירות׳ דמשק׳ חלבי בהודו — בומביי. במזרח הרחוק — חברת „כרמל מזרחי״ — שנהאגי.

אירופה: באנגליה — חברת ״פלוין״ שורדיטש 178/9 — לונדון בשויצריה — ג׳נף. בגרמניה—ברלין׳ בצ׳כוסלבקיה— רוקס. באוסטריה — וינה. בפולניה — ורשה. בדנציג. בדניה—חברת ״כרמל״׳ קופנהגן. בהולנד—אמשטרדם

אמריקה: בארצות הברית—ניו־יורק. בארגנטינה — בוינס־אירס. בברזיליה — ריו־די־ז׳נירו.

אפריקה: במצרים—חברת ״כרמל מזרחי״—קהירו׳ אלכסנדריה׳ פורט־סעיד׳ סואץ׳ מנסורה׳ טרנסול. יוהניסבורג.

אוסטרליה: מלבורן.

ניו־זלנד: אוקלנד. הסטינגס.

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שניה | ירושלים – תל־אביב, כ״ה שבט, תרצ״א | גליון מ״א (צ״א)

א׳ צִיּוֹנִי

(שרטוטים לדמותו)

מאת יעקב פיכמן

פובליציסטן, מבקר, חקלאי, וכמנה נוספת: אמן, איש הבטוי החותך, רב־המראות ורב־הצלילים, העושה את כל אלה דמות אחת. עוד משורותיו הראשונות, שפרסם לפני חצי יובל, נתנה את אותותיה רוח רעננה, משתערת, עשויה לבלי חת. היא שצרפה אותו מיד אל חבורת „המעורר" וקרבה אותו לאנשים, שתביעותיהם מרובות, כדוד פרישמן. במפרשים מתוחים הפליג. היה בניבו מחן הנוער ומהתלהבות הנוער, ועמוק. באין רואה, היה מחלחל, כמו בכולנו, היאוש מעצמנו, מכל אשר מסביב לנו. ברם, גם היאוש נשם אותה נשימה עזה, שיש בה כדי לעודד יותר מבכל אמונה מלומדה.

אותו הפתוס מלוהו עד היום. הוא אינו מבליע דבר. הוא מדבר במלוא קולו, במלוא נשימתו. הוא תמיד משתער. הפובליציסטיקה שלו אינה רוצה רק להוכיח, כי אם להזיז, להניע, להביא לידי פעולה. לא לתקן תקנות, כי אם לשנות את פני הדברים. הוא פובליציסטן־פייטן בה במדה שהוא חקלאי־תיאוריטיקן. ההלכה נמשכת אצלו אחרי המעשה – מובלעת בתוך המעשה: בלכתו למסעותיו בארצות שונות, כדי לחקור את דרכי החקלאות החדשות, יותר משמוכיחים לו המספרים, הוא מתרשם מן המראות. העיקר לו: כיצד חיים בני האדם, כיצד הם עובדים, ולא: כמה מכניסה להם עבודתם. דמותו המוסרית הוטבעה מיד. הוא נעשה בן־לויה ומורה־דרך לבני העליה השניה, שמשכו גם את ברנר בפשטות מחשבתם ואמתה, ויחד עמו ועם אנשי העבודה הוא יוצר את „הגוש הריאליסטי", שהגביר את יסוד המעשה בחיינו והחריש את המונם של הדברנים. עד היום לא נערך עוד תפקידו זה, לא הובלט כראוי בתפיסת הדור ערכו המיוחד. המקצוע החקלאי שבו השקיע ימים רבים את מיטב כחותיו, עשהו, בעיני רבים לסופר־מומחה, והוא גם בכל עבודת מחקר היה צופה לנשמת דורו וחוזה עתידות האומה. סגולת נפשו המובהקה היא אחדות התפיסה, – תפיסת האמן, שהנסיון וההיפותיזה מתלכדים ברוחו לאחד.

יצחק וילקנסקי (א. ציוני)
תרמ״א – ט״ו בשבט – תרצ״א

ככל אותה החבורה, שאליה נקשר קשר נאמן לכל ימיו, צמצם את שכינתו וראה את תפקיד חייו בשמוש העובד, בכבישת דרכים להתישבות. הוא רואה את כל כובד המלחמה לחיים החדשים, ומחפש דרך להקל, להתאים את תנאי העבודה אל התכונה הלאומית. ככל אלה, שעיניהם לא הֻכו באבק ההזיה, הוא רואה את יסוד קיומנו בחנוך העם לעבודה חקלאית, אבל הוא יודע היטב, שאין זה פרוצס קל, שהצלחתו תלויה רק באמצעים שמחוצה לנו. הוא שייך עוד לדור

המחמירים – לאלה, שאינם מרפאים את שבר העם על נקלה. עם כל התנגדותו לאחד־העם, הכפות עוד לצללי המסורת, היה תלמידו ברוח, וכמוהו, אינו נוטה להקל. ידוע ידע, כי מלחמה לנו כאן בטבע, בסביבה, ועל הכל – בעצמנו, באותו יסוד הורס, הטבוע עוד בכל הויתנו גם בשעה שידנו אוחזת כבר במעדר ובמחרשה. הקסם השופע מאישיותו לעובד, הוא בקדרות מבריאה זו, המסתתרת תמיד תחת ניביו המחוטבים. זה הוא הפתוס שבקריאה לבנין ולמהפכה יחד. הוא, שעמד במערכה עם ברנר וא. ד. גורדון, השלים את תורת האמת של אלה בלחמו נגד רומנטיות בעל־ביתית זו, המתעלמת מן הזוף שבבנין בצל החלומות.

הוא, איש הניגון, שצמאונו לחזון מתגלה לא רק בדברים כפואימות־המסע שלו „בשדות רחוקים", כי אם בכל שטף סגנונו העז, הריתמי, שיפיו ניתן לפעמים במדה גדושה כל־כך, נלחם כל ימיו בחמה שפוכה עם ערכי־השוא, עם כל מה שנגרר אחרינו מן המליצה ומטה אותנו שלא לצורך הצדה – קו זה שנטו הריאליסטים הגדולים של דור ההשכלה: יל"ג, מנדלי ולילינבלום – ואשר שומה עלינו להמשיכו בכל תוקף גם כיום. רוחו של ריאליזם זה, שהבריא מעט את חיינו, שעקר אותנו משממת הבטלנות, היתה המפעמת את כל עבודת חייו. הוא לא נתפס לדוקטרינה. לא היה מעולם איש, שפעמוני רעיון מפשט מצלצלים לפניו ומחרישים את קול החיים הקרובים, כי אם נלחום נלחם לסגנון חיים חדש, לצורות חיים אשר תהיינה הולמות אותנו. כפובליציסטן, כאמן וכחקלאי חתר אל ריתמוס חיים שלם, שרק בכחו לאחות את קרעי חיינו, המטולאים גם כאן טלאי על גבי טלאי, ולרפא את כלכלתנו הרעועה. כאותה החבורה המצומצמת במספר והעשירה כל־כך בהשפעה, שמתוכה צמח ובתוכה עבד, ידע שמלחמה ארוכה לנו עוד עם הקרוב, עם הסובב אותנו – עם כל השגות־החיים והרגלי־החיים, שיש בהם כדי להחריב בשעת זעזועים אחת את כל המשק הלאומי שלנו. הבראת האדם והבראת המשק כפרוצס אחד – זה היה החידוש שהביא עמו. ברם, הוא אינו מן החותכים „קב חרובים" לאלה הנתונים אל מול פני המלחמה. עם כל מלחמתו לפשטות חיים, שרק היא תכונן את קיומנו בארץ, חוא חרד לחייהם של אלה שלא יתדלדלו מדוחק בחומר וברוח. יודע הוא, כמה יש לשמור על חומר של בנין זה שלא יתנוון, ועל־כן לא בנה מעולם את בנין עתידנו על הצטמצמותם של אלה, הנושאים על כתפיהם את כל כובד הבנין.

בזה הרחיק ללכת מרבותיו, אשר האמינו, כי ה„קב" הוא תמיד גם ה„נקי". הוא לא גרס בשום פנים את הצמצום בד' אמות. מרחב תבע, אשר יבער אחריו את כל פסולת הגיטו; מרחב, אשר לא יגדל נמושות, כי אם יקים אנשים זקופים וטובי־עין, אנשי־טבע פשוטים – לא נבחרים, לא „ל"ו צדיקים". ב„צדיקים" לא האמין. גם בזה היתה יראת הרומנטיקה על פניו. כהאמינו באיש־הטבע, התובע מלוא רעיון עם מלוא חיים, כן הוא חושש לקדושה יתרה, הנטויה תמיד על פני תהום. על כן לא היו פניו מעולם אל „הכהנים והנביאים", אשר ישמשו דוגמא לפי שהוא, כי אם אל אלה, היודעים לחיות חיים שלמים קודם כל לעצמם.

לא להוריד את הקדושה נתכוון, כי אם להרים את החולין, לקדש את המצוי. בהכירו את הסכנה, הכרוכה בחיים ה„מוצגים לראוה", התאמץ לבער את הפומביות החגיגית, לכבות את האבוקות הצבעוניות. אכן בצמאו לעֲנוּת־חיים לא גינה את השירה ולא דבר סרה ביופי. כתעבו את הפאר הדיקורטיבי, המכוון לאחרים, כן שאף להעֲשיר את צבעי החיים הפנימיים, את האור המכוון לעצמנו. במחקו את צבעי הרמיה נתכוון לגלות את הגון היסודי, גון האמת הלוהט במסתרים.

צמצום קפדני זה אינו יונק מתוך שממון, מתוך דלות שבנפש. רצינות זו מרננת מרוב בטחון, מרוב אמונה. ריאליזם תקיף זה אינו אלא דזינפקציה, מין אמצעי ממרק ומטהר את המהות משכבת התרמית שנערמה עליה במשך דורות. זוהי הקנאות לאמת האחרונה, להוד הרעיון שלא יחולל מקורטוב של קדושה מסופקת. ביסוד קנאי זה אינו אח לאותם הקומדינטים, הממלאים עתה את עולמנו שאון רמיה, כי אם לאנשי הרצינות הגדולה, שהקימה לנו התקופה כמנפצי האלילים האחרונים, העומדים עוד על דרך האמת. זאת היתה שכבה חדשה של השכלה. לא אותה השכלה שנלחמה נגד הספר הישן בשם הספר החדש; כי אם השכלה, שיסודה – בקורת תמידית. אוורור תמידי של החדרים, שחלונותיהם היו סגורים כל הימים.

המשך המלחמה הוא לתרבות אנושית, לבהירות מחשבה ולבהירות עולם. עוד אימת הצללים עליו. סכנה בהם לכבושי הבנין. ברם, אין זה ניהיליזם לשמו, כי אם אזהרה מפני אינפלציה רוחנית, שאין לה וולוטה באוצר קניניה החיוניים של האומה. תורת־משק היא לא רק משום שיוצרה בא מבית־מדרש חקלאי, כי אם משום שביסודה הוטבע החוק של שווי־המשקל הנצחי שבין החומר ובין הרוח.

במובן זה הניח א. ציוני יסוד לתורת האחדות של המשק הלאומי – החמרי והרוחני, שאין להפריד ביניהם מבלי להזיק לשניהם. מתוך הבחנה רבה והשתתפות רבה נוצרה. היא קפלה תחתיה תקוות־דור ונסיונות־דור. – דור שהכיר בכל רפיונו והכיר בכל תבוסותיו, ובכל אלה לא מיעט את דמות מאוייו ולא הודה בגאולה שאינה שלמה.

לַצַּיֶּרֶת

מִן הַבַּד שׁוֹפְעִים גִּבְעֵי עָצִיץ
בְּלֵיל אָפוּר, דָּלוּחַ.
צְרוֹר פְּרָחִים בִּכְסָתוֹ קוֹדֵר יָפִיץ
בְּשְׂמֵי אָבִיב שָׁכוּחַ...

בְּכָל נִיצָּן הַזֶּה דְּמוּתֵךְ תִּלְהַט
רָזֵי לִבְלוּב תַּצְנִיעַ.
לִי מְתוּקוֹת רוֹמֵז גִּבְעוֹל בַּלָּט.
רֹאשׁוֹ בְּחֵן יָנִיעַ.

כְּמוֹ פַּרְפַּר עֹנֶג נַפְשִׁי תִּרְעַד
לְבֵין עֲלֵי כֹתֶרֶת.
הֵם שְׂפָתַי אַצְמִיד לְכַף הַיָּד
שֶׁזֵּרָה צִיצֵי מַזְכֶּרֶת...

אברהם ברוידס

הַנְּסִיעָה*)

מאת יוחנן טברסקי

גבריאל דא קוסטה נחפז בכל יכלתו, הוא ובני־ביתו, ללכת מארצם־לא־ארצם, אבל רבות הסבות לעכבם: הדאגה לקבץ בסתר חילם, להכין צרכי הנסיעה ולשכור אניה.

גבריאל שם פעמיו אל החוף. מעלות רעועות, שנשופו מרוב ימים, מורידות אל הנמל. הנה נראות אניות־סבל שטוחות־הקרקעית וגדולות ההגה. הן נעמסות „פורטו״, הוא יין־הגפן המהולל, שנתברך בו הנוף. מפליגה מעברה ובה אנשים ונשים, כדים וסלים וחמור שחור קטן, שגבו עמוס מטען וראשו מורד. אל עמודי עץ קשורות «Rascas» של דיגים, הדומות לסירות ההודים הקלות וחדות החרטום, אשר כאילו אינן משוקעות במים, כי־אם חצין האחד תלוי ומרפרף על התהום וצלן במים כקשת הפוכה. הנה מתיר דיג את המשוטים ממאסרם וקופץ אל תוך הדוגית ומתוך עמידה מתחיל עודר ונובר במשוטו להריצה ולהשיטה. והנה עומדים בקצה הרציף שני דיגים: זקן, שזקנו צומח לו מתחת לסנטרו, ופרחח, שעוד לא צמח לו שפמו, והם פורשים מכמורת על הקרקע ומסתכלים בה לתקנה בטרם יצאו לדרכם. על יתדות תלויות רשתות. ריח דגים ורקבון מעפיש את האויר. גבריאל אץ לעבור וחותר במבטו אל המקום, אשר שם נראות אניות הים, — מעוט המים לא יתן להן לקרב אל החוף. כמה מהן נושאות את שתי וערב על נסיהן ומפרשיהן. מלחי ספינה אחת מחתירים אות סירתם אל היבשה. עולים: אנשים שזופים ומקורזלי שער ככושים. כמה מהם מזמרים בקולות צרודים.

הרבה פעמים יורד גבריאל אל החוף, עד שמוצא סוף־סוף אניה מועדת לארצות השפלה.

בחדר, אשר אליו מטה גבריאל את רב־החובל ללאוט דבריו עמו, עומד מזג־ריחות משונה של שום, עור, זיתים, עץ חרוך, חומץ ועוד, ריח ה„סגולה״ כנגד שרצי הכנף... הם יושבים על כוסות פורטו. בעל־האניה מגשש את גבריאל בעיניו והלה גם הוא בוחנו במבטו. הספן רבוע כתפים, חגור חרב. על ידיו כתובת קעקע ונזם זהב באחת מאזניו. למעלה מעיניו חריץ עמוק של צלקת ודומה, כאילו שני מצחים לו. הוא מגרד בכפו הכבדה בין סבכי זקנו המסומרים כחוטי ברזל, ובדברו פיו מתעקם לצד אחד: להעבירם בהחבא? סכנה... ס־כנה גדולה!... גבריאל חוזר ומוזג לו והאיש מערה את הכוס לתוך גרונו בלגימה אחת, מוהה פיו בשרוולו ולרגע נראות עיניו מתוך גבותיו המכווצות, העבות... יפה, מתי ישקול על ידו משאת הכסף? מחר? — והם נדברים איש את רעהו בדבר מקום ומועד פגישתם.

גבריאל נפרד מהספן, והוא מרגיש מעין חרטה, שאץ בדבריו להסכים לו. כל עצה היעוצה במהירות היא בחזקת סכנה! האם בן־סמך הוא רב־החובל? האם לא ירמם? בידו יפקידו את כל גורלם, את חייהם וכל רכושם. שמא יגזלם וגם יטביעם? — אך הוא מטריד מחשבותיו הרעות ואומר לעצמו: כל שאינו מסכן כלום אינו מתקן כלום! —

ולמחרת למועד המדובר הוא שוקל על יד רב־החובל את משאת הכסף. ובדרכו הביתה יסב מפעם לפעם את ראשו לאחור לראות, אם אין הולכים אחריו. כי יודע הוא: הישועיים ומרגלי החקירה בולשים את כל החשודים. האין הם מתחקים עתה גם על פסיעותיו — הן עכשיו שעה טובה להם להלשין עליו!

לילה. שיחות קטועות תוך כדי חבישת צרורות וכנוס חפצים לדרך. אחי גבריאל הצעירים לבם מורתח כדרך עלמים, העומדים להפליג למרחקים לתור ארצות אחרות ולנסות לחיות חיים אחרים. ובשכבם לנוח הם רואים חלום באמשטרדם, כי היא משאת נפשם. ואולם גבריאל מצטער לישון ואינו יכול. עליו ועל צווארו שלום כל משפחתו — ומה אם יתפשו בידי הלשכה הקדושה? — ואשר ראה במוחש ובעין ואשר חזה בכח המדמה לשמע הספורים על החקירה מצטרף במוחו המשולהב למראה אחד.

מרתפי המאסר. מפתח חלוד חורק במנעול דלת כבדה, ואור כהה של פנס נופל אל אופל התא. קול נחר מצוהו ללכת, ובצלצלו בכבליו הוא נגרר לאטו אחרי שומריו. אל שולחן רבוע, העומד על במה קטנה ועליו צפית מצויצת גדילים, יושבים החוקרים, בתי צואר לבנים לאצטלותיהם השחורות. שני נרות שעוה גבוהים בפמוטים נמוכים מאירים קצת את לשכת־החשאים שפלת־התקרה וטחובת־האבנים. בין שני הפמוטים עומד על השולחן פסל קטן של ישו הצלוב. מן הצד יושב הסופר כפוף על הגויל ונוצה בידו. החוקר הראשי מתמם ופותח בתמהון:

— האתה זה, בני גבריאל דא קוסטה? למה הובאת הנה? „החזקים אין להם דבר עם הרופא, כי אם החולים!״

וגם הוא מתאמץ לבלי לגלות דעתו ועומק לבו, מרכין ראשו ומשיב:

*) פרק מ„אוריאל אקוסטה״.

— אשמח לשמוע את סבת הדבר מפיך, הוד קדושתך!

— תאבים אנו לדעת באיזה רשיון אמרת לצאת את פורטוגל ומי נתן לך הרשות הזו? השכחת כי אסור ליוצאי ירך העברים לעזוב את הארץ, אם לא נשאלו מאדוננו המלך?

הוא מתחיל לגמגם מה מריב מבוכה והחוקר מרים קולו:

— האמת התלונה אשר מלינים עליך, אקוסטה, כי אתה, אשר למדת משפט הכנסיה הקדושה בקואימברה ואשר היית גזבר בבית־יראה, נחבאת לברוח למען הסתפח אל אחיך הכלבים הנמולים?

הוא נושא עיניו לשמים ואומר באמונה עזה:

— אלהים, אתה ידעת, כי חף אני מפשע ואני מאמין בכל לבי ומאודי באמונתנו הקדושה!

— אתה אומר „אמונתנו הקדושה" וכונתך בזה, לנכון, לדת־היהודים, אשר עליה ועל בניה דם משיחנו, ובזה אתה מנאץ ומחלל את הכנסיה הקדושה.

הוא מרים שוב את עיניו למרום ואומר:

— כונתי היתה לכנסיה הרומאית שלנו... — ובקול צער אבי, בטעות נתפשתי, העלילו עלי —

— בודאי יש מהכת שלכם גם ברומא, על־כן תקראנה הכנסיה הרומית. הגד, איפוא, ברור: המאמין אתה באמונת השלוש — באב, בבן וברוח הקודש?

— אני מאמין.

— המאמין אתה, כי ישו נולד מעלמה, וכי עונה, קם עם המתים ועלה השמימה?

— כדבריך.

— התאמין, כי הלחם והיין, אשר הכוהנים ישתמשו בהם בשעת הפולחן, נהפכים בחסד אלוהים לגופו של ישו ולדמו, הוא דם־הברית השפוך בעד רבים לסליחת חטאתם?

— כלום רשאי אני לא להאמין?

— לא שאלתיך אם רשאי אתה, שאלתיך אם תאמין.

— כן, בכל אשר אתה וכל מורינו הקדושים יצווני!

— כונתך בודאי לראשי הכת שלך, אם דעתי כדעתם — תאמין; ולא — ונטית אחריהם.

— אני מאמין בכל אשר תלמדני!

— וגם כי גוף אדוננו המשיח שוכן במזבח?

— כן.

— ידעתי נכלי לבך! ידוע לך, כי גוף שם וכי כל הגופים הם מאדוננו. ואולם שאלתיך, אם זה גוף אדוננו, ישו משיחנו, אשר נולד מעלמה ואשר צלבוהו ואחרי תקומתו מן המתים עלה השמימה?

— ואתה, אבי, האם תאמין?

— אני בטוח בזה בכל לבבי ובכל נפשי ובכל מאודי!

— וגם אנכי.

— בטוח אתה בבטחוני ואולם שאלתיך בדבר אמונתך אתה?

— בי, אבי, אל נא תנקשני בשאלותיך!

— התשבע, איפוא, כי מימיך לא למדת דבר המתנגד לעיקרי אמונתנו הקדושה?

— אם חייב אני להשבע —

— לא שאלתיך אם חייב אתה, אלא אם תשבע... אפס זכור, כי אין אני משביעך באונס, כי אסור לשאת שם ה' לשוא, ואתה תגלגל עלי את העון, כי השאתיך. ואולם אם ברצונך הטוב תשא נפשך באלה כדי להסיר מעליך כל חשד במינות ובהתיהדות — אטה לך אוזן.

— נבוך אני עתה, אבי, הזכירני נא סדר השבועה —

— לו הביאוני בשבועת האלה הייתי מרים ימיני, מפשק אצבעותי ואומר: כן יעזרני אלוהים, שמימי לא למדתי דבר ולא האמנתי בשום דבר המתנגד לעיקרי דת האמת שלנו.

הוא רוצה לחזור אחריו, אך ימינו צונחת פתע ובקול בכי וחרוק־שנים מתפרץ מגרונו מכאובו — אין הוא יכול להחזיק עוד מעמד בפני שואפו האומר לבלעו, הפורש לו רשת בכל שאלה משאלותיו.

בדומיה שבחדר נשמעת אנחה קלה של נצחון — ראש החקירה רומז לחבריו: בכיו ענה בו ודמעותיו הרשיעוהו! — והוא חוזר ופונה אליו:

— רואה אני, אקוסטה, כי אתה מהרהר תשובה, אם רצונך כי יסלח לך עונך הגדול הגד לנו: למה זה נחבאת לברוח ומי הם אשר ארחו אתך לחברה ובאיזו אניה אמרתם להפריש?

אך הוא מבליג על סערת רוחו, לוחץ שפתיו ואינו משמיע הגה.

— אינך רוצה, איפוא, להודות ברצונך הטוב? זכור: אין דבר נעלם אשר לא יגלה ללשכה הקדושה ואין נסתר אשר לא יצא בה לאור! אל תלחם, אפוא, באלהים! ס־פר!

אבל אף שריר לא יזדעזע עוד על פניו. איך ישית חטאת על אמו ואחיו? והתכלת המימית של עיני החוקר מוצתת פתע.

— אכן, אכן, כלבים קשי עורף הם בני ישראל, כבדי־לב וערלי־אוזן, ממרים הייתם תמיד עם רוח־הקודש, גם אתה גם אבותיך! ועתה דמך בראשך — ואני נקי...

הוא נותן אות בכפו החורת, חסרת הדם, ודלת קטנה אשר במעבה הקיר נפתחת ונכנסים המחבלים, מבורדסים, ארוכי אצטלות ומסוות על פניהם — אין נראים בלתי הסדקים אשר לעיניהם והפה. הם דורכים חרש ברגליהם היחפות על רצפת־הלבנים ועומדים אצל האופן, והוא גלגל גדול וכבד הקבוע בין שני כנים, אשר צורתם כצורת האות הרומית A. ראש החקירה מביט אליהם ובפה שנעקם קצת: העלוהו! — הם נגשים אליו, אוסרים את ידיו ורגליו ועוקדים אותו אל האופן. הקשורים מצומצמים שלא לפי מדת הרגלים והידים והם דוחקים את הבשר. אחד המחבלים שם שתי כפיו על יד־הברזל של הגלגל והאופן חורק ומסתובב: הנה מעלה את גוף המעונה והנה מורידו וחובט ראשו ברצפת האבן וההקפות הולכות ומהירות. עודנו המום מהחבטה הראשונה והנה המחבל סומך לה שניה ושלישית ולגבריאל נדמה, כאילו ראשי עצמותיו התקועים בחורי־מושבם סובבים גם הם ליהפך ועוד מעט קט וישמטו ממקומם... הוא גונח ומבליג על כאבו,

שלא לשמח את החוקר, אך הצער הולך ומתחזק· האופן מפרקו לאבריו, מפרפרו לפירורים, מפצפצו ומשברו לשברים רבים מגודל הסבוב. ורוב המכאוב מבלבל מחשבותיו. החוקר נותן אות למחבלים כי יחדלו – והם מורידים אותו ומקררים במים את פצעיו. הוא נאנח ופוקח עיניו – ככתם ירוק צפים לנגדו פני החוקר. ולאזניו מגיע עתה קול והוא רך, כקול מנצח:

– אקוה, כי שבע אתה מן המכאוב אשר בבשרך... אמור, איפוא, מדוע זה בגדת באלוהי הנוצרים?

הוא מאמץ כל כחו ומשיב:

– כי נקעה נפשי מאלוהי המתים וצמאתי לאלוהי החיים!

החוקר פונה אל הסופר:

– טוב, איפוא, כתוב: בעל הדין הודה בכפירתו ובמינותו והודאתו היתה מרצון ולא מאונס של ענויים· Confessionem esse veram, non factam vi tormentorum.

והוא מפנה שוב ראשו אליו:

– ראה, הזהרתיך, כי מעתד אתה עצמך לפורענות, אם תוסיף להקניט את רבוננו! הטרם שכחת גורל הנזיר הפרנציסקני Diogo de Assumcao, אשר גם הוא רב עם קונו ונאץ דתנו הקדושה?*) זכור: לא תוכל הכנסיה הקדושה להרשות לבן־אדם לדבר עם מלכו של עולם כדבר איש אל רעהו!... ועתה, אם אין ברצונך לטרוף נפשך בכפך, פרוט נא לי כל שמות בעלי בריתך?

אבל הוא ישכב על הרצפה מושתק כאלם.

– דבר – ודרור יקרא לך! דרור! ד־בר! או–הן ראית, כי כל רז לא יאנס ולא יכחד מהלשכה הקדושה!

ושאגת חיה פצועה תפרץ פתע מגרונו·

– טוב, העלוני על המוקד, שרפוני חי כאשר שרפתם את De Assumcao, אבל עד אנה תענוני עוד בשאלות ותוסיפו להכאיב נפשי בחקירה? אנא, אל נא תעיקו לי בטרם אמות!

וראשו נשמט על חזהו כמתעלף – – – –

גבריאל מוחה את הזיעה הקרה מעל מצחו ונושם לרוחה. אך חזון רוח הוא. הוא יוצא על היציע לשאוף רוח. בשקט הלילה נשמע רק קול חגבי־הבית והצרצרים. ומקצה השמים ועד קצה השמים זרוע מזרע זהוב, ירוק וכחול של מזלות בודדים ומקובצים, כוכבים הנראים בסוף הלילה. בשפולי המחוגה עומדת ה„עגלה" הרתומה לשבעת כוכביה וסמוך ללב העגול קבוע מזל צדק וממעל לו מזל מאדים הבוער בזוהר אדמדם בהיר. גבריאל נרתע פתע אל הצל – הנה נשמע קול צעדי איש. זה נוטר הלילה. בידו מטה ופנס כהה וצרור מפתחות באזורו. כל העיר אחוזה בחבלי שינה, שקט ודממה בכל – והוא עובר לאטו... שפתי גבריאל מרחשות: – Via et veritas et vita... והוא מרגיש: עת ללכת! עתה עליהם להתגנב ולרדת! – והוא נכנס לעורר את בני־ביתו מתרדמתם הקלה, הטרופה, שלפני הנסיעה והנסיון הגדול.

*

ספינת סוחרים עומדת להפריש מאופרטו. והאנשים אשר בחוף רואים: כחתולים מטפסים המלחים ועולים בסולמות החבלים על התרנים ופורשים את המפרשים, והיריעות הזהומות, המקופלות מתפשטות ומתיישרות מתוך רשרוש קל ונמתחות לפני הרוח להריץ את האניה אל הים. ושוב זעים הסולמות, רק מלח צעיר אחד משתלשל ויורד בחבל, כשרגליו וכפיו חובקות המיתר–רגע הוא נע באויר וקופץ אל תוך הספינה. והנה נעתקת מן האניה סירת השלטונות והמלחים כבר מושכים העבותות ומעלים העוגנים – ומפיות כל העומדים על החוף פורצת צעקה של שמחה וברכה, כי תמיד נפלא מהאנשים דרך בלב מים רבים. שלום, אניה, מי יגיד עתידך? רבות טרף הים. כמה הורים שכל, כמה נשים אלמן, כמה תינוקות יתם! שלום, אניה קטנה המפלגת לים הגדול!

כבר הרחיקה הספינה מן החוף. אחד המלחים יורד אל תחתיתה ורומז לנוסעים החבויים, כי רשאים הם לעלות. עיני רב־החובל נראות לרגע מתוך גבותיו המכווצות, העבות. עכשיו אין להם לירוא... תקע מתן בסתר לשלטונית ולא הרבו לחפש... עכשיו יפה... ואולם הרבה כסף הוציא! – גבריאל פורש עמו רגע לקרן זוית ושב לבני ביתו. הנה נמוגה בתכלת עיר מכורתם· נאה, יפה גם מרחוק אופרטו, אשר שמה הרומי העתיק, Portus Cale, היה לשם המדינה... לאטה מתנהלת האניה בין הרים נטועי כרמים, הנה גפנים מודלות על גבי כלונסאות וכקני עופות נדבקים אל צלע הסלעים בתים לבנים, ובהביטם אל האדמה, אשר עליה צעדו רגליהם ראשונה והיא הולכת ומתרחקת, תוקפת את הנוסעים תוגה מהולה בשמחה: תוגת הפרידה ושמחה הגדולה שבעתים על הנסיעה וההצלה· כי גם על ארצם היפה אפשר לקרוא את הפתגם אשר נאמר על קשטיליה: זה משפט פורטוגל–יוצרת אנשים ומאבדתם... והם מברכים בנפשם את ה׳, כי הצילם מכף החקירה ומכל צרות בלשיה.

והנה מתגולל המרחב הכחול של הים, הנוטה מעט לגוון הירוק, והוא חרוש תלמים של גלים. בדומיה נשמעת חריקת העבותות, ושכשוך המים, בחצות אותם חרטום האניה. ומאחוריה רותח וחומר מסלול רחב, ובקצהו הרחוק שבים לאטם המים לאיתנם. הנוסעים מהלכים לאורך המכסה, מסתכלים בצאן, בחזירים ובחמורים העומדים קשורים אל מקומותיהם; מתבוננים במפרשים המבליטים חזיהם כנגד הרוח, בשלשלאות ובסירות ההצלה ומשתאים אל חכמת הקברניט ואל פעולת המלחים המשיטים את הספינה למחוז חפצם. הם נכנסים בדברים עם הטבח, והוא בן־המשק, הרופא והמשרת גם יחד ויד־ימינו של רב־החובל. הם מתודעים אל ראש־המשמרות, עושה מפרשים זקן, שידיו רב לו במלאכת האניות ובחכמת־הים. פניו אכולות־סערות ובנוח עליו רוח טובה הוא מרבה לספר על נסיונות חייו הרבים בלשון ממולחת ומתובלת של ספן. ואמנם, זה כחצי יובל שהוא נקנה לים: סבב תבל באניות־מלחמה, באניות־מסחר ובספינות־עבדים, אך עם צידי־התנינים לא ארח לחברה, כי משלח ידם הזהום והצחון תועבה למלח הגון. והם מכירים גם את הקוף הקטן, מקנה הקברניט; קוף שחוף בעל עינים קטנות המתהפכות לכל פנה. יושב על סולם החבלים ופושט כפו הרזה, השחורה, מבקש שקדים ואגוזים לפצח. רוצה זר לנגוע בו – הוא פוער פיו, מבליט לסתו התחתונה כרוצה לנשוך ומתוך צפצוף מבוהל מתחיל לטפס מהר על הסולם, כמלח זקן ומנוסה, לקול צחוק רואיו.

(סוף יבוא).

*) מנשה בן ישראל: Spes Israelis 88 ועי׳ גם: M. Kayserling, Op, Cit, S, 282–3.

מִשִּׁירֵי הֶלְדֶּרְלִין

דִּמְיוֹן־עֶרֶב

פֶּתַח אָהֳלוֹ שַׁאֲנָן יָנוּחַ בַּצֵּל
הַחוֹרֵשׁ, וּלְמוּלוֹ עֲשַׁן הָאָח הַמְּבֹעֶרֶת.
וּבְרְכַּת יְדִידוּת לַנּוֹדֵד יְרַנּוּ
פַּעֲמוֹנֵי הָעֶרֶב בְּשֶׁקֶט־הַכְּפָר.

אֶל־נָכוֹן שָׁבִים עַתָּה מַלָּחִים לַחוֹף,
בְּעָרִים רְחוֹקוֹת יִדּוֹם הֲמוֹן הַיּוֹם
וְסַחֲרוֹ; וּבְסֻכַּת שְׁלוֹמִים אוֹר יָהֵל:
שָׁם רֵעִים יַחְדָּו לַמִּשְׁתֶּה נוֹעָדוּ.

וַאֲנִי אָנָה אֵפֵן? חַיִּים הֵם בְּנֵי־תְמוּתָה
עַל שְׂכַר יוֹמָם וִיגִיעָם; חֲלִיפוֹת עָמָל
וּמְנוּחָה יִרְאוּ וְשָׁפַר חֶלְקָם; וְלָמָּה
רַק בְּלִבִּי לֹא יָנוּם הָעֹקֶץ הַמַּכְאִיב?

אָבִיב פֶּלְאִי בִּשְׁמֵי עֶרֶב לִבְלֵב; לוֹהֲטִים
הַוְּרָדִים בַּכֹּל, וּשְׁקִיעַת זָהָב
נָחָה הָאָרֶץ; הוֹי קְחוּנִי,
עָבֵי אַרְגָּמָן, עִמָּכֶם! אוּלַי שָׁם

בְּאוֹר וַאֲוִיר יִמַּסּוּ אַהֲבָה וּכְאֵב! —
אַךְ כְּמוֹ נִבְעַת לִשְׁאֵלָה כֹּה אֱוִילִית,
גָּז הַקֶּסֶם; וַתֶּחְשַׁךְ תֵּבֵל, וּבָדָד
נִשְׁאַרְתִּי, כְּמוֹ תָמִיד, תַּחַת הַשָּׁמַיִם. —

בּוֹאִי נָא אַתְּ, הַתְּנוּמָה, עִם עֶדְנֵךְ!
רַב מִדַּי חוֹמֵד הַלֵּב; אוּלָם בְּבֹא
עִתְּכֶם, תִּמּוֹגוּ, נְעוּרִים חוֹלְמִים נֶעְדְּרֵי־שֶׁקֶט!
בְּרוּכַּת שַׁלְוָה וְאוֹר הַזִּקְנָה אָז תְּהִי.

מגרמנית יוסף פיכמן

סְטֶפַן גֵּאוֹרְגֵי

(קטעים ממסה)

מאת י. ליכטנבום

כֹּה שַׂח אֲנִי מֵעַל לִבְאֵר אֲפֵלָה
וּבְמַעֲמַקֶּיהָ צוּרָה לִי אֲחַפֵּשׂ
סְטֶפַן גֵּאוֹרְגֵי

א

בסטפן גיאורגי בקשו רבים לראות קודם כל את האסתיט, את איש התרבות, את איש הטבע העתיק. המתינות האמנותית, האופי הקר, השישי, של יצירתו כאילו עשו אותו קרובים קרבת רוח לפרנסים הצרפתיים. בהיותו משוחרר לגמרי מן הקרעים, הספקות ודכדוכי־הנפש של הדור בקשו לשלול ממני את השאיפות, המאויים, הרגש ולראות בשירתו רק פרנסיות קפואה, חולשה ורפיון. כי אותה הרוח הכוללת, אותו חותם האחדות הטבוע על כל שירתו, עלולים ליצור רושם של דבר־מה חנוט ומשומר, של קור־השלוה המיוחד לאנשי התרבות ולהאפיל על כחות החיים האדירים השוקקים בחרוזיה. ברם שירי גיאורגי לא נולדו מתוך התכחשות לרגש, לאינדיבידואליות, אלא שהרגש המפעם אותם בו עצמו יש משהו נצחי. החוק של גיאורגי הוא „שלמות החזיון". בעוד שפרנסים כהרדיה, סולי פרודום ומלרמה ואסתיטיקים כוילד והופמנסתל מבקשים את היפה, את המשחק היפה „הברק היפה", הרי גיאורגי מבקש את היופי, את ההויה היפה, הדמות היפה. האסתיטיזם הטהור מקורו ברומנטיקה. הם מבקשים את התפשטות הגשמיות, הוא — את ההגשמה.

שאיפה זו איננה השאיפה לקלסיות, אלא שגיאורגי הוא השומר של הכחות הנצחיים, שמבחינה היסטורית נתגלמו עד כה רק ביצורים קלסיים.

גיאורגי מבקש את הנצח בתהפוכות הזמן והגורל, אבל אין הוא שואף אליו כאל דבר שהוא ממנו והלאה, כי אם הולך ומפתחו בקרבו כדבר־מה, אשר יקנן בנפשו הוא — לא כבעל־חי המחפש מרעה, כי אם כצמח המשתוקק לפרי וכאידיאה המבקשת את גלויה.

אכן מיוחדות לו לגיאורגי סגולות יסודיות בעלות טוהר קדמון: הרגשת הגורל, החוש בשביל האחדות הפנימית של היש והמתהוה. כל אלה אפשר שהם כחות נפשיים עתיקים, אבל לא תכני חיים עתיקים. כי הנהיה אחרי עולם קדמון איננה רק דבר שבתיאוריה, איננה באה רק על ידי חומר וצורה, כי אם על ידי כחות שבנפש ושבהגות. ואינן דומות סגולות השאובות מן העבר ומן החוץ לאלו הטבועות בדם ובאופי, כי העתיקות איננה באה מתוך חקוי של צורות עתיקות, אף לא מתוך רצון להשיח ניבים עתיקים, או משמעות חיים מימים רחוקים. כל זה אינו אלא קלסיציזם, רומנטיקה (וכזה היה הופמנסתל, למשל) ומקורו בשאיפה, אבל לא בשפע של כחות יוצר. ואם יתכן לדבר על גיאורגי כעל עתיק, הרי יש כאן יותר משום החיאת המקורות הקדמונים האנושיים־כלליים מאשר החקוי להם; כי על כן שאיפתו היא

לְמַלֵּא לְשַׁד חָדָשׁ אֶת הָאֵלִים הָעַתִּיקִים
וְאֶת כָּל דְּבַר הָעוֹלָם אֲשֶׁר תַּם לִגְוֹעַ —

ביצירת גיאורגי יש יסוד תיאורטי־הכרתי, כשם שיש בה יסוד מוסרי ואסתיטי. רק הסגולות היוצרות מרחב ללא גבול קרובות לרוחו. נושאי שירתו אינם נעוצים בזמן, כי אם

במרחב. אולם שאיפה זו, השאיפה לטוהר, לסגנון, לרוממתו ועוז, איננה רק סגולה אסתיטית בלבד, כי בה עצמה כבר צפונה סגולה מוסרית נעלה.

ב

עוד בספריו הראשונים של גיאורגי, למן ה„הימנונים" ועד „שנת הנשמה", מתגלית אחת הסגולות היסודיות שלו: מזיגת החזון והמראה. לא המשורר שר את העולם, כי אם העולם שר את עצמו. אין גיאורגי מאציל מן הנפשיות החבויה על החיצוניות, כדרך הליריקה החדשה של הטבע. הוא נותן את הטבע עצמו ולא את הסברת הטבע והרגשתו. אין להסביר את ההויה, שאין לה טעם ומובן, בלתי אם קסם בלבד, שאותו יש ליצור מחדש, אך לא להסבירו. לפיכך אין סימן וזכר בשיריו למיטפורות, השואות, או סמלים (דוגמת ריינר מריה רילקה). כאן הסוביקטיביות בראיה ובבחירת חוג הפרובלימות קשורה במין אוביקטיביות חמורה, מדוקקת אמנם עד כדי רוך מופלא, של תפיסת העולם האמנותי. הטון עמוק, המילודיה על כל תויה היסודיים כבושה, עצורה וממושכת. אכן יש בהם בשירים אלה דבר מה מן המילודיות הנצחיות של וגנר. דומה הדבר, כאילו הם מתרחקים מן המציאות הגסה בכל בחינה שהיא, כאילו הם מדברים רק לעתים רחוקות על דבר מאורע מסוים, כאילו הם רק מרמזים על הדברים המתוארים, מפשיטים מעליהם כל לבוש גס של הריאליות, מרחיקים מעל עצמם כל ריח ארצי ומתארים דמויות־חויה מתוך פרספקטיבה. בולטים רק שרטוטים כוללים, רק קוי־תמונה עיקריים, השאר, על גוניו ובני־גוניו—מעולף צעיף, מעומעם. שרטוטי המאורעות עוטים ערפל, שלב המקרים אינו נראה לעין, אם כי הם משורטטים בדיוק נמרץ, וכל המבנה כולו לוטה באד, כמו בציוריו של בקלין. הנה לדוגמה אחד השירים מ„שנת הנשמה", עד כמה שאפשר למסור אותו בתרגום עברי:

הַגִּבְעָה, בָּהּ נְשׁוֹטֵט, עוֹטָה צְלָלִים
וְשָׂם אֶת רִקְמַת כַּסְפּוֹ יַרְקֹם אַט
הַסַּהַר, עֲלֵי מַצַּע יְרַק הֶעָלִים
בִּדְמוּת עָב קַלָּה לְבְנַת כָּנָף שָׁט.

הַדְּרָכִים הַרְחֵק הוֹלְכִים וּמַאְפִּירִים,
הַנּוֹדְדִים לְרַחַשׁ עוֹמְדִים הֵם —
הַאִם הוּא שִׁקְשׁוּק פְּלָגִים בִּלְתִּי־נִרְאִים,
אוֹ עוֹף מְמַלְמֵל חֶרֶשׁ מִתּוֹךְ חֲלוֹם?

שְׁנֵי פַרְפְּרֵי־לַיִל, הִקְדִּימוּ בֹא, בְּלִי הֶרֶף
מִשְׁתּוֹלְלִים בִּמְרוּצָה מִסְּבָךְ לִסְבָךְ...
הַנִּיר מְרַפֵּד רְפִידַת בָּשְׂמֵי עֶרֶב
מֵצִיץ וָשִׁיחַ בִּשְׁבִיל הַכְּאֵב הָרַךְ.

כאן החומר צף תמיד בין המוסיקליות והתאור, בין ההתרשמות הצפה והשרטוט הקופא. הטבע הממשי מרוה אור, רוח ואויר, אך כעין רקמת אדים שקופים, דקים מן הדקים, רועדת תמיד על פני כל.

ג.

אם ב„שנת הנשמה" שליט עדיין המעבר בין הלשון והפלסטיקה, בין הקול והציור, אם שם הכל מחוטב, אך יחד עם זה גם צף ומתנועע, הנה ב„חוליה השביעית" מתגלה כחו של גיאורגי קודם כל ברכוז, בבנין, בבחירה. כל חרוז וחרוז אוצר בקרבו תמצית רבת־ערך של מעמד חיים, חויה, כאן רואים באופן בילט יותר איך קול הדברים וצבע הדברים מהמזגים יחדיו. כל דבור— ציור קולע למטרה ויחד עם זה גם פרזה מילודית. המלה איננה באה רק לשם ודוי נפשי בלבד, כי אם גם לשם פעולת הצליל והתמונה. הכל כאן כולל ביותר, סמלי ביותר, כל המראות המוחשיים מתמזגים עם הסמלים. ההסתכלות המרוכזת מלווה בחרדת כמיהה של הדבור העצור לאין ערוך וביקוד המראות באור הקופא. הנה כי כן נתגלה ב„חוליה השביעית" האות הראשון של הרצון לקוסמוס. אין זאת, כי ביסודו של הפתוס הפיוטי של גיאורגי מונח הפתוס החזק של ההויה בכלל, כי קדושים לו החיים בכל פרט ופרט, כמו בכללותם, וכל דבר וכל רגע שקוי הרגשת עולם כללית. ברם החרדה מפני ההתפרצות, מפני השתפכות יתרה של הרגש, מפני קובלנות סוביקטיביות ו„התגלויות" יתרות, הקפדנות, המרחק, הצמצום והשלמות — אלה הם האות הראשון של השאיפה לחוק. הלשון שואפת לגלום בתוכה את תמצית הטבע, לא רק במראות, כי אם גם במסכת עצמים, עד שיהיו כחות הדומם והצומח ארוגים בה כישות של מלים. הגבישים, הצבעים, הריחות, האורות אינם, איפוא, רק חיצוניות מתה, אף לא חויה נפשית בלבד, כי אם גם אמצעי לשוני. כל צירוף מלים וצירוף קוים הוא הסתכלות וצליל גם יחד. הכל מלא שקיפות, רחש פלדה צלול, טוהר שיש.

ד

מתוך פרספקטיבה זו יש לראות גם את שני ספרי גיאורגי האחרונים: „כוכב הברית" ו„המלכות החדשה". ברם האידיאה המכריעה שבשירת גיאורגי, זו נקודת האחדות והיחידות שבנפש, לבשה כאן צורה מונומנטלית. הפיכת החויה הלירית הצרופה למונומנטליות היא ביצירת גיאורגי בכלל, עיקר בל ימוט. דומה הדבר, כאילו יעביר את יצירתו דרך חולית־ בינים, מעין מסננת, הקולטת אל תוכה את הנפשיות הבלתי־ אמצעית, על מנת ליצור את מרחק המונומנטליות: יצירה אמנותית טהורה, צרופה מסיגים, המרחיקה מעל עצמה כל התפרצות וולגרית ונטורליסטית של החויה הבלתי־אמצעית. חוק זה, החוק של צורת־אמנות נמרצה, מוסיף תחילה לשיר מעין אוביקטיביות, קביעות, על־אישיות, מבלי שתהא נאלצת לעזוב בשל כך את מקורה בפנימיות הנפש. אמנם כן, אילולא הטון אפשר היה לחשוב זאת לפרנסיות קפואה, שישית. אבל לבו של גיאורגי ולא טעמו מפעם את הריתמוס ואף גם את המוטיבים עצמם —

Ich kam zur Heimat: solch Gewog von Blüten
Empfing mich nie... ein Pochen war im Feld
In meinen Hain von schlafenden Gewalten.

שורות עשויות גזית, כובד נחושת, בנין מחוטב. הכל חצוב ומלוטש בפני עצמו, כל שורה מרותקה בחלקי ציור מוצקים.

אף ב„קומדיה האלהית" של דנטי, בסונטות שכספיר ובכמה וכמה משירי בודליר והלדרלין רכשה לה השירה את הסגנון המונומנטלי. אולם יותר מאשר אצל כל אחד ואחד מהם נעשה הדבר אצל גיאורגי לשאיפה ולהשגה של מפעל חיים.

כאן השיג הסגנון, המתגלה בדרך כלל בצורה של פלסטיקה, מוסיקה, ארכיטקטורה או דרמה, מתוך פרינציפיוניות גמורה וביכולת מפליאה, את המהות הצרופה כבדולח של חיי עלילה, שאינם עוברים את החחום הקצוב. ושאיפה זו מתגשמת לא רק בהימנונים הגדולים כמו „הלילה האחרון של גיטה

באיטליה", "היפריון", "המלחמה", "ילדי הים", אלא אף בשירים הליריים הטהורים, מקום, שרחשי הנפש הבלתי נתפסים אינם נותנים מקום לסגנון מונומנטלי אלא במקרים יוצאים מן הכלל. הנשגב שבכל המפעל הזה הוא באותו הצרוף המצומצם שבין המרחב ורוממות הסגנון, המכיל כאילו את הסכימה של כל כחות העולם והגורל, ובין התמצית הצרופה של החויה הנפשית, הממלאה את הסגנון הזה עד תום. ככל שצר יותר המעגל שבו יתנועע כן מתוח ועצור כל אשר כלול בו, עד כי דומה אתה, שעוד מעט ויתפקע. אין מקום ריק, אין מרחב פנוי. השורות מלאות ציוריות על כל גדותיהן ומתחת לקרום הנקשה הולם ומפכה הדופק הזה כפכות שבולת מים מתחת לקרח.

הנה כי כן לגבי שירת גיאורגי אין כמעט כל הבדל בחומר, הבדל בעצמים הניתנים לחויה, כי אם הבדל של עלילה, של כח ויכולת להתמכר לה ולהשתחרר ממנה בכל עצמת ההתמכרות, להרגיש בה את מיתת הרצון ואת תחיתו גם יחד — — —

מַצָּבָהּ שֶׁל הַסִּפְרוּת הַתּוּרְקִית בְּיָמֵינוּ

מאת עלי אקרם

פרופ' לספרות באוניברסיטה של סטמבול

ביכלתנו להגדיר את מצבה של ספרות זו בשם „ההתלהבות בהתפתחותה". אמנם הנוער של הריפובליקה הצעירה שלנו שואף למהפכה גם בספרות ובלשון. ומכיון שבאו שנויים בתורקיה בכל, הרי מן הנמנע, שהספרות תמלט מפניהם. ולאמתו של דבר היא נתונה במצב של תנועה והתפתחות מימי המהפכה הצרפתית הגדולה, שהיתה נקודת־מוצא לכל קדמה ונטיה תרבותית בתורקיה, וממילא גם רבתה השפעתה של הספרות הצרפתית על ספרות תורקיה, במדה שכמעט כל הסופרים והמשוררים ידועי־השם בצרפת, על כל זרמיהם, החל מהקלאסיקים וכלה במודרניים, שמשו מקור למחקר, להעתקה, לכינול ולחיקוי לסופרים שלנו. ובכל יצירה ספרותית. גם בקטנות שבחוברות השירה, שיצאו לאור בשנים האחרונות בתורקיה, נמצא על נקלה את עקבות ההשפעה של סופר צרפתי זה או אחר.

אולם המלחמה האחרונה עם יון העמידה בסכנה את חרות תורקיה ועצמאותה. וידועים למדי הדברים, מה רבו הקרבנות וחרף־הנפש, שהראו בני ארצי לעיני כל העולם ומה גדלו כח גבורתם ויסוריהם, עד שיצאו ממערכות מלחמה זו בזרי נצחון. חוזה לוזנה הוא פריו של הנצחון הזה, וחרותנו הלאומית היא תוכו.

האימפריה העותומנית הגדולה לא עמדה ברשות עצמה. אבל הריפובליקה התורקית הקטנה חפשית היא ובת־חורין במלואה. המהפכה הצרפתית היא שלחשה על אוזן בן עמי את מלת־הקסם „חרות", והספרות התורקית גם היא פנתה אל נקודת אור זו. חוזה לוזנה הביא אתו את השחרור הלאומי, וספרות ימינו בתורקיה שואפת לפרוק מעליה את עולן של השפעות חוץ, למען תעמוד גם היא ברשות עצמה. היא איפוא מיסודה ספרות חדורה ברוח הלאומיות. ולזה קראתי בראש דברי — ההתלהבות בהתפתחותה.

אולם למען תפוס כראוי את אפייה ואת תוצאותיה של התלהבות זו, עלי להחזיר פני מהכרח אל צד העבר. ולתכלית זו עלי להעביר לפני הקורא תמצית וקיצור של תולדות הספרות התורקית. תפקידי, ואני יודע זאת יפה, קשה מאד מאד, אף־על־פי־כן אנסה את כחותי, ואני מקוה, שלמרות הקושי שבדבר, אמלאהו לרצונם של הקוראים.

הספרות התורקית העתיקה, מימי יסודה של האימפריה העותומנית, לפני אלף שנה, היתה כמעט כולה חיה תחת צלה של הספרות הפרסית, וזו עצמה התפתחה בעיקר מתוך השפעתה המרובה של התרבות הערבית. ומתוך כך מלאה ספרותנו העתיקה, בפרוזה ובשירה שלה, גם מצד הצורה וגם מצד הסגנון, ערכים פרסיים וערביים, עד שהיתה זרה ולא־מובנת להמון העם התורקי. היא הסתגלה כולה לטעמם של מתי־מעט, קציני־האומה ומיוחסיה, והיתה רק קנינם הם בלבד. בפיוט היה המשקל הערבי, מתוקן ומנופה על ידי הפרסים, לשפת השירה המקובלת על כל המשוררים הגדולים שלנו. משקל ערבי זה, שהוא שילוב התנועות הקצרות והארוכות, שנה את צורתה של הלשון התורקית וגם סרס אותה; לשון תורקית זו, כידוע, אינה מכילה אלא תנועות קצרות בלבד. אלא שברבות הימים התחילה להסתגל אל המשקל הערבי, השירה המפורסמת והמשוכללת ביותר של המשוררים העתיקים והחדשים יחד כתובה בריתמוס זה עם קולותיו הנעימים והמתוקים.

על פי נושאה ותבנה שייכת הספרות התורקית אל הסוג הדתי ובעיקר — המסתורי. הפנתיאיזם שליט ביד רמה ברובן של היצירות. הליריזם בשירה מביע רק את האהבה הרבה לאלוהים. אהבה אחרת אין שירה זו יודעת. הדת, וביותר שלטון העריצים, שהשתמשו ברגש הדתי לשאיפות־הממשל שלהם, הקימו חומת אבנים בין הגבר והאשה, ודנו אותה לחיי כלא ומחשכים, ומה הפלא, שלא עמדה לפני משוררי האישלם אהבה אחרת מלבד אהבת הבורא? בספרותנו העתיקה לא נמצא איפוא את כל סוגי הספרות. היא חסרה מינים רבים של אופני ההבעה הפיוטית ומקצתם מצומצמים ומקוטעים בה. הרי את כל זמנם ואת כל כוחותיהם בזבזו משוררים אלה לחבר שירי תפארת לשולטנים ולבאי ארמונותיהם. זה היה גם מקור פרנסתם של חרזנים אומללים אלה, כי תמורת חבוריהם קבלו את שכרם. לקוטי היצירות האלה מלאו איפוא שירי תהלה ארוכים, המרימים לעתים קרובות את נושאם עד כדי גובה אלהי והמעלים אותו תמיד מעל כל האדם.

הרי ספרותנו העתיקה, זו הנקראת בשם „ספרות הצר־המלכות", על קויה הכוללים. היא גם הספרות הקלאסית התורקית. ספרות זו של מעוט, של מתי־מספר רמי המעלה והיחש, שאינה לעולם הבטוי הנפשי של האומה, שלטה במולדתי עד אשר התחילו יסודותיה של האימפריה העותומנית להתמוטט. ורק אז פקחה תורקיה את עיניה והתחילה שולחת מבטה אל התרבות האירופית. מאורע זה חל שנים אחדות אחר המהפכה הצרפתית. ויחסי הקרבה, שהיו לשולטן סלים השלישי (הוא מלך משנת 1789—1803) עם נפוליון הגדול, היו האות הראשון של השפעת התרבות האירופית עלינו. אולם האסכולה הספרותית, שהיתה הבטוי לשנויים שבאו, נוסדה רק אחרי מלחמת קרים בשנת 1854. קראו לה „האסכולה החדשה של שינאזי", על שמו של המשורר, שיסדה ועמד בראשה. אז החלה גם נטיה נבונה ומבורכת להשתלט בספרות התורקית. הורחק מתוכה לאט לאט הפנתיאיזם, ובמקומו בקעו ועלו רגשי אהבה למולדת ולארץ אבות. גם בלשון עצמה נתגנבו שינויים ברוח הלאומי והעממי. אז ראו גם אור יצירות מעולות ויפות.

בתקופה זו ניכרת השפעת צרפת בעין. חברי האסכולה של שינאזי עם קברניטם הרוחני בראש יצאו לבירת צרפת, ושם, משך שנים רבות, ספגו אל תוכם את כל רעיונותיהם הספרותיים והעיוניים. האסכולה של שינאזי היתה רומנטית, אלא שמיד אחרי כן, בימי שלטונו העריץ של עבד־איל־חמיד, נוסדה בקושטא אסכולה חדשה, קראוה „האסכולה של סירביט־אי־פונום", על שם העתון אשר בו פרסמו חבריה את יצירותיהם. זהו הפרנס התורקי. כאן לפנינו כל הספרות המודרנית על כל זרמיה החדשים: נטורליזם, ריאליזם, סימבוליזם וכו'. כאן, בעתון „סירביט־אי־פונום", שמשו גם יצירותיהם של גדולי הסופרים בצרפת יסוד לחקוי ולהסתגלות למודרניסטים התורקים.

ועכשיו מה?

בימינו אלה לא נוסדו ולא נצטרפו עוד זרמים מיוחדים ומסוימים בספרות. אולם החפץ „לנטיה שתגיע עד הסוף" ידו על העליונה בנוער, המתחלק לשתי פלוגות:

א. המתונים.

רצונם להרחיק את כל הערכים הערבים והפרסים שהשתרשו בתורקיה; חפצם הוא — פשטות, המעטה וקצוץ, עד כמה שהיד מגעת, ביסודות הזרים (ערבים, פרסים, צרפתים), שחרור מהמשקל הערבי והכנסה במקומו את הריתמום התורקי הלאומי, שהיה קיים תמיד בפי העם ובשיריו, ושאינו דומה גם למשקל הנהוג בשירת צרפת. פיהם של צעירים אלה מלא תמיד שירה על העמידה־ברשות־עצמו, על מפעלי הגבורה, על אהבת המולדת. הם לאומיים בכל נפשם ובזים לכל הבא מן החוץ, אך מחובתי לציין שהתלהבותם מעושה במדת־מה, חסרה היא את הזוהר ואת הבטוי הנכון.

ב. הקיצוניים.

אלה איומים ונוראים. במלוא גרונם הם צועקים ומשמיעים את תביעתם להרחיק מהלשון התורקית, לא רק את הערכים הזרים, אלא גם את החומר המלולי שבא מן החוץ (ערבי, פרסי וצרפתי). אם ברצון העם התורקי לשחרר את שפתו, אין לפניו אלא דרך שמד זו. את מקום המלים הנעדרות והמגורשות ימלאו באופן פשוט מאד: הם יעלו אל „מקורות המעינות", אשר מתוכם משתפכת שפת תורקיה — הדיאלקטים דז'גטי, יאקסט, אוינור וכו', וממעמקידם ידלו את המלים ואת המבטאים. תביעתם היא לגרש גם את השמות הזרים בספרות, במדע ובתורת החברה, שנשתרשו בשפת תורקיה. וגם את החסר הזה הם אומרים למלאות מן „מקורות המעינות". ובקיצוניות זו הם נבדלים מאחיהם המתונים. בשאר הדברים הם בדעה אחת אתם. אלא שקיצוניים אלה לא הרבו עוד לפרסם מיצירותיהם, והם עוד בבחינת „לא־ידועים מפורסמים". הם בעלי הזיה וקנאים, השוללים את המדע, והשואפים להיות אדוני העתיד. לאשרנו אינם אלא מעוט חסר ערך ומשקל.

פני הספרות התורקית ולשונה לאן הן מועדות? לא על נקלה יעלה בידי לענות על שאלה מורכבת זו. ומי שירצה להשיב עליה בודאות גמורה סופו לטעות. אך יש להניח, שהישנים והחדשים יתקרבו אלה לאלה על יסוד ויתורים משני הצדדים. כבר נפתח משא ומתן ביניהם. נקרא קונגרס לאנגורה, אשר בו התאספו כל המורים בבתי־הספר הבינונים לדון ולהחליט על השנויים, אשר מן הצורך להכנים ללמודי הלשון והספרות. החלטות הקונגרס לא ידועות לי עוד. ואילו היו לפני גם אז קשה היה להוציא משפט, טרם נראה את תוצאותיהן למעשה. אני יכול איפוא לסכם את דברי במאמר אחד: השפה והספרות התורקיות עודן תועות־דרך.

הימשך מצב זה? אין לראות את סופו מראש. אולם רב הוא הענין להתחקות אחרי המעברים של הנטיות החדשות ואחרי מהלך התפתחותן. אני מקיים זאת מתוך חובה. ובכל פעם שאמצא עובדות חדשות בנות ערך, לא אאחר להביאן לפני קוראי בחוץ.

(תורגם מצרפתית)

מִסֵּפֶר לְסֵפֶר

מאת ר' ב.

ב

אי־ההתאמה בין הסטרוקטורא ובין הקשוט, בין המהות והראות — זוהי הטרגידיא האנושית של המלכה אלישבע והגרף איסיקס. המלכה התאהבה באיסיקז הצעיר והיפה. בחברתו ראתה אור וחיים, כאילו שבו לה ימי נעוריה; מה נעמו לה רקודיה אתו בנשפי הלילות, מה עלץ לבה בשעות הרכיבה דמשותפת על סוסים דוהרים! והוא גם הוא התאהב במלכה. לא היה כאן חשבון מעשי בלבד, כי פחות מאחרים היה הגרף איסיקס הצעיר מסוגל לחיות על פי חשבון חצוני־מעשי. הוא היחידי אולי בתוך החוג הזה אשר פיו הוא קולמוס ללבו, לא חלילה מתוך טוהר המדות וזוך ההרגשות, — בנדון זה הוא גם הוא בן נאמן לריניסנסה האנגלית — כי אם פשוט מתוך טמפרמנט סוער ודם רותח, מתוך שהמחשבה המרוכזת לא היתה נחלתו מעולם, מתוך שתמיד הכיר בטיב התוצאות רק בשעה שעמד לפניהן וראה אותן בעיניו ולא שעה קודם לזה. הן בתכונה זאת הוא נלכד ובה כרע ונפל באחרונה. והן תכונה זאת היא המקרבת אותו אל רגשותינו אנו. הוא היחידי כמעט בחצר־מלכות זו אשר פיו ולבו שוים. היחידי...

לא, אם איסיקס הצעיר לבב את המלכה במבטי עיניו, אם התנה אהבים אתה במשך י"ד שנים, אם אין מספר למכתבי אהבה והערצה שלו, שכתובים כמעט תמיד בכשרון ורגש, — הרי זאת לא היתה חנופה בלבד. ודאי שזיו־מלכות וענני־כבוד וכח־השלטון וההשפעה מכהים את העינים. אך מעבר לכל טובת־הנאה משכה אותו גם ההנאה גופא, משך אותו לבו אל קומתה הזקופה, ההדורה, אל מחמדי תלבשתה העשויה תמיד ברוב טעם וחריפות, אל ברק שכלה ועוד יותר אל ברק עיניה, אם עמד לפעמים על המצב המשונה, שבו הוא נמצא, ואם אמר לפעמים להתיר בחוזק־יד ובגזרת־אומר את הסבך, אז די היה במבט עינים הללו לאסור אותו שוב בכבלי אהבה... ובכל אלה: המלכה היתה בת חמשים ושלש בפגישה ראשונה והוא היה בן עשרים. והיפלא הדבר, כי אהבה משונה זו, אי־התאמה זו בין הסטרוקטורא ובין הקשוט, נסתיימה סוף־סוף בטרגידיא אנושית־מזרחית, בטרגידיא של תתר"א לילות, בהתזת ראשו היפה של הגרף איסיקס? אהבה משינה זו העלתהו מעלה־מעלה, לאיגרא רמה, והיא גם היא אחזה בתלתליו היפים והורידתהו מטה־מטה, לבירא עמיקתא...

כי מי ומי היתה מלכה אלישבע זו, אשר אתה התנה אהבים? ודאי שהיא נקראת בהיסטוריא „המלכה הגדולה" והתקופה שלה (1558—1603) נחשבת לתקיפת ההוד והתפארת בדברי ימי אנגליא. וכך נראתה גם לבני־דורה, ושלטונה נחשב באמת ובצדק לנקודת־מפנה בדברי הימים האלה. כל זה אמת ויציב. על ערך התקופה אין לערער. אך האומנם היתה המלכה אלישבע גדולה וגבורה? האם בשל תכונות־הנפש האלה עשתה חיל? בתשובה על שאלה נועזה זה עיקר החדוש והקסם אשר בספרו של סטרישי, בנקודה זו עלינו לעשות את אזננו כאפרכסת...

האנגלי ליטון סטרישי אומר: לב־האריה וההעויות הנהדרות — כל זה בודאי היה גם כן באשה זו. אך השאלה

היא עד כמה היה לתכונות האלה השפעה מכריעה באופי המסובך והמורכב שבה. כי באופי זה שכנה גם תכונה מתנגדת מן הקצה אל הקצה: היא היתה מוגת־לב מאד. אם תמצא לומר: חוסר אומץ־רוח היה הסטרוקטורא והגבורה הנפשית היתה הקשוט. היא עשתה גדולות בהיסטוריא ע״י תכונות שהן רחוקות מן הגבורה מרחק רב: ע״י התחפשות, גמישות, אי־הכרעה, נדנודים, קמצנות, ערמה, רמאות. הגבורה שבה היא העקשנות שבה התמידה בתכונות אלה. אף המיניסטר **בורלי**, ששמש אותה למעלה משלשים שנה, לא היה יכול לעמוד על סוף דעתה. לא היה זה רק ענין של ערמה מדעת, היה זה אצלה טבע שני, מין תערובת של יסוד־הגבר ויסוד־האשה. קשה היה לה עד מאד להחליט דבר. וכשהחליטה — מיד עמדה ובטלה את החלטתה ושוב עמדה ובטלה את הביטול ואין לדבר סוף. היא אהבה שקט ומי־מנוחות ובהתרומם סערות ובהכות גלים לא יכלה להחליט ולהכריע לאן לפנות אלא פנתה חליפות הנה והנה...

תאמר שיש כאן זיוף היסטוריא ומעשה־פלסתר, שהרי איך אפשר להניח, כי דוקא תכונות־חולשה אלו ייצרו את תקופת ההוד והתפארת של הימים ההם? ואולם סטרישי מבאר, כי אך ורק בזכות התכונות האלה יכלה לעמוד בנסיון. שלטו אז בעולם אנשים שכורי־המעשים והיא כאשה פקחית וערומה יכלה להתקיים רק בערמה ופכחות. אילו היתה אחרת, אילו היתה מוכשרת לאחוז בכוון אחד ולהחזיק בו, היתה אובדת. היא היתה כרגע מסתבכת בין הכחות המתנגדים ומיד היתה כורעת ונופלת. האשה שבה הצילה אותה. רק אשה היתה מסוגלת להשתמש לחסותה בתככים חסרי־בושה כאלה, רק אשה יכלה להתנצל כל כך מכל רגש כבוד אך ורק כדי להנצל מן ההכרח להחליט דבר. הפרדוכס היסודי שבחייה הוא זה, שהיה בה די כח־גבר כדי לוותר עד כמה שאפשר על הכח. ושוב: גם הפקפוקים והנדנודים האלה לא נבעו מהרגשה מוסרית או דתית. הרגשות כאלה היו זרות לה. **לפני ולפנים היה הכל ברזל ורצון לשלוט, להכריע.** כאביה כך יכלה גם היא להוציא להורג את אלה האהובים עליה ביותר. מעשה איסיקס יוכיח. אך הפקפוקים והנדנודים האלה היו פשוט טבע שני. בנקודת־מפנה של ההיסטוריא האנגלית שלטה ארבעים וחמש שנה אשה בעלת דו־פרצופים, בעלת אי־התאמה בין היסוד והקשוט, בין המהות והראות, גבורה כלפי חוץ ומוגת־לב בפנים...

ועל יד המלכה הזאת המיניסטרים המתאימים לרוחה, הנה בורלי העומד בראש המדינה עשרות בשנים והמנהיג אותה בזהירות רבה. והנה בנו רוברט ססיל הממלא לאחר מותו את מקומו. אפשר שתאור פרצופו של זה הוא הכי מוצלח בספרו היפה של סטרישי. ושוב: הקו הכי בולט הוא הדו־פרצופיות, אותה אי־התאמה שבאה כבר לידי בטוי במבנה גופו: גב עקום ופנים מאירים. הוא היה איש־העבודה ומנהל־עבודה מלידה, איש המחשבה והעט. בתוך כל השאון אשר הקיף אותו ישב הוא בדומיה על ניירותיו והמשיך בדומיה את עבודתו החרוצה. ובשעה שעבד בחריצות, שמר רוחו וחכה רב־חכוי. אפשר שהיה גם נוגה מעט למראה הגסות וטירוף־הדעת השולטים בעולם. וכי מה אפשר היה לתקן ולהועיל בעולם מטורף כזה? לכל היותר אפשר היה לשבת בדומיה ולעבוד ולשמור ולחכות. „ישב בדד וידום כי נטל עליו". לכל היותר אפשר היה בשעת משבר לתת דחיפה חשאית כל־שהיא, לא בריש־גליה, לא בנדנוד העין, כי אם בתנועת־רגל מתחת לשולחן, ואדם זה היה מנהיגה הנערץ של אנגליא, הוא שהביא את התקופה המפוארה לידי סיום וגמר.

אך בטרגידיא של איסיקס מעורב גם הסופר המפואר של הדור: **פרנץ ביקון** בעל „המסות והעצות". הוא היה חייב תודה לאיסיקס עקב כל הטוב אשר גמלהו. אך בשעת המשבר בגד בו ועבר לצד משנאיו. משום מה? משום שחשב את איסיקס לגברא קטילא ועל צד משנאיו היו הכח והעושר. אילו נשאר נאמן למיטיבו היה מוכרח לחיות בצמצום ובלי השפעה כלפי חוץ וזה היה למעלה מכחו המוסרי. הוא שקד איפוא להוכיח, כי איסיקס היה „מורד במלכות".

המלכה, המיניסטר והסופר נצחו. איסיקס נדון להתזת ראש. כמנהג הימים ההם נמשכו הצירימניות לפני ההתזה זמן לא־מועט: דרשו מאת הקרבן שיגיד עוד ברגע האחרון בחייו תפלה בעד שונאיו... ואחר הסירו את ראשו מעליו.

כזאת היא דמות ראשי אנגליא לפני ש״ל שנים ע״פ ספרו של ליטון סטרישי „אלישבע ואיסיקס". הלקח המדיני שיוצא ממנו הוא משונה מעט: לא בחיל, לא בכח, אף לא ברוח, כי אם בהבנה, בגמישות, בהסתגלות, בפקחות וגם במזימה. במינימום של חיל וכח ובמקסימום של מזימה. כך בונים אימפריון...

חֵקֶר מַדָּעִי שֶׁל הַתַּלְמוּד

(הרצאת ח. נ. ביאליק במכון למדעי המזרח של האוניברסיטה בלונדון)

אחרי פתיחה קטנה מצד היושב ראש ומצד ראש המכון, רשות הדבור ניתנת למרצה. הוא אומר, שבעצם לא התכון לתת הרצאה מקפת את הענין, אלא רק שיחה על הנושא הזה, שיש בה משום השמעת הרהוריו בקול רם. מתחלה מציין המרצה את שביעת רצונו, שנזדמן לו להרצות במכון הזה ומעל הקתדרה הזו, שנוסדה לשמו של מורו הגדול אחד העם ז״ל. מצד שני הוא נזכר, שבמכון הזה ישב והרביץ את תורתו גם החכם הנודע דרוין, אבי תורת התתפתחות. הוא רואה בזה סמל, שכן תורתו של אחד העם היתה בעיקר תורת ההתפתחות ביהדות. גם הנושא שהוא רוצה להרצות עליו עכשיו נונע בתורת ההתפתחות ביחס לחקר ההלכה בישראל. כי רק למן היום אשר נשקיף על ההלכה מנקודת הראות של תורת ההתפתחות, נכנס המחקר הזה לגדר המדע.

המרצה מזכיר, שכבר ניסה פעם למצוא את הקשר הפנימי שבין שני חלקי התלמוד, ההלכה והאגדה, ומה שהוא רוצה לומר עכשיו אינו אלא המשך לאותן המחשבות. ובתור הקדמה הוא חושב לנכון לציין את העובדה של ההערצה העצומה, הנודעת לראשוני בעלי ההלכה מצד הבאים אחריהם, אחרוני התנאים וראשוני האמוראים. בתור דוגמה הוא מזכיר את האגדה הנפלאה שנתרקמה מסביב לאישיותו של אחד מגדולי ההלכה, רבי אליעזר בן הורקנוס. כמו כן ראויה לתשומת לב האגדה המספרת על גדולתו של רבי עקיבא, שמשה רבנו הלך וישב פעם בשורה השמינית של תלמידיו ולא הבין כלום ממה שלמד רבי עקיבא, ונתפעל כל כך מתורתו, עד שטען לפני הקדוש ברוך הוא מדוע לא נתן את התורה על ידי רבי עקיבא. בזה רואה המרצה בטוי קולע לרעיון ההתפתחות של היהדות, עד שבימי רבי עקיבא הגיעה התפתחות זו לידי מדרגה כל כך נעלה, שאילו היה קם משה שוב לא היה מסוגל להבין

את תורתו. מן ההערצה הגדולה הזו של בעלי התלמוד עצמם אל הראשונים אנו למדים כמה היו באמת גדולים האנשים האלה, והרי אין ספק שהם, בעלי התלמוד, היו מסוגלים יותר מאתנו להכיר את גדולתם של ראשוני בעלי ההלכה. ועל כן לא מחכמה נעשה אם נדון את ההלכה מנקודת השקפתנו היום, בטרם חקרנו להכיר את שרשי ההלכות ואת הרעיונות הצפונים בהם. לא מחכמה היא גם זאת, שקצת מסופרי הזמן מזלזלים בערכה של ההלכה ומוצאים את גדולתם של הראשונים דוקא באגדותיהם, ושוב אנו יכולים לסמוך יותר על בעלי התלמוד עצמם, שעם כל אשר החשיבו את האגדה, הדגישו בכל הזדמנות שבאה לידם, כי ההלכה היא הערך הכי חשוב שבתלמוד, כמו שאנו מוצאים על זה כמה וכמה אמרות חותכות בתלמוד.

עד עכשיו נקבעו שלש דרכים לחקר ההלכה. הדרך האחת היא: דרך חקירת המסורה ודרכי הדרש הלשוני במקראות. הדרך השניה היא דרך ההגיון השורר בהתפתחות ההלכה, ושכבר הקדמונים קבעו בה כללים ידועים הנקראים „מדות". והדרך השלישית, שהתחילה רווחת בעיקר בזמנים האחרונים, היא הדרך ההיסטורית, כלומר: של בקשת שרשי ההלכה במאורעות הזמנים והמסיבות של החיים שגרמו להם. אולם גם שלש הדרכים יחד אינן מספיקות למדי, כי גם שלשתן מניחות לפנינו את החומר ההלכי בגלמותו, מבלי להפיח בו רוח חיים. ודווקא משום שהחומר ההלכי לא מצא עד עתה את חוקרו, אשר ידע לחדור אל נשמת החיים שבקרבו, נשאר התלמוד, התורה שבעל פה שלנו, בלתי מוכר כהוגן בחוגי התרבות העולמית. ויש אשר היה גם מטרה ללעג ולקלס ועלילות דופי. כדי לגלות בפני העולם את האוצר התרבותי העצום הצפון בהלכה, צריך להוסיף על שלש הדרכים הנזכרות עוד אחת, והיא: דרך העיון בהלכות מתוך צירוף עינים אל האגדה. אנחנו צריכים להבין פעם, שההלכות אשר בידינו הן באמת בטויים ונוסחאות לרעיונות אנושיים תרבותיים, שהעסיקו את חכמי הדורות ההם, אשר בודאי ידעו והכירו את התרבות של חכמי העמים מסביב, ובודאי הושפעו מעבודת השכל והיצירה הגדולה שנעשתה ביון וברומא, ובודאי שגם הם היו מעונינים בפרובלימות של הפילוסופיה והמוסר, אשר העסיקו את חכמי הזמן מסביב; אלא שהם, חכמי היהודים, השקיפו עליהן מנקודת המבט היהדותית שלהם, ונתנו להן בטוי גם כן יהדותי מיוחד, בצורת ההלכות. עלינו להבין ש צ ו ר ת המחשבה ובטוי המחשבה היו אחרים אצל חכמי היהודים, גם כשהיה הנושא של הרעיון זה של חכמי גויים. ההלכה שלנו היא, איפוא, הבטוי היהדותי לרעיונות פילוסופיים ומוסריים, לפי צורת המחשבה שהיתה נוהגת אצל חכמי היהודים, ורק מנקודת מבט זו נחדור להבנת ההלכה ולמצוא את שרשיה. אותם הרעיונות מצאו להם בטוי גם באגדה בצורה יותר פופולרית, בעוד שבפסקי ההלכה נתגבשו בנוסחאות קבועות. ואולם המרצה בטוח שהמו"מ בבתי המדרש של בעלי ההלכה לא היה לגמרי כל כך יבש וסכולסטי, כאשר הוא נראה לנו על פי הנוסחאות המגובשות של ההלכה. בודאי היה המו"מ מסביב לכל הלכה ויכוח מקיף בדעות ויסודות פילוסופיים ומוסריים, שהם הם נשמת ההלכה והרוח החיה בה, בעוד שהנוסחא ההלכית אשר בידינו אינה אלא מסקנה מגובשת של אותו הרעיון, אשר רצו להביאו לידי גלוי ובטוי, ועשו זאת לפי צורת המחשבה שהיתה נהוגה ביניהם.

המרצה מביא כמה וכמה דוגמאות לבסוס הנחתו זו. אנו נסתפק פה רק בקצת מהן. הנה יש לנו הלכה, שהמכבה את הנר בשבת בשביל החולה שיישן — פטור. הלכה יבשה לגמרי. אבל היא מקבלת הארה אחרת לגמרי, כשאנו מצרפים אותה עם האגדה הנפלאה על שלמה המלך, שמצאו את דבריו סותרים את דברי אביו וגם את דברי עצמו. שכן דוד המלך אמר: „לא המתים יהללו יה", ושלמה אומר: „משבח אני את המתים וכו'"; ושוב הוא עצמו אומר, שלכלב החי טוב מאריה המת. והנה מספרת שם האגדה כמה דברים להסברת הפסוקים האלה, ובין השאר היא מספרת, שכשמת דוד היה זה יום שבת, ושלמה שלח לחכמים לשאול כמה שאלות, וביניהן — אם מותר לו לכבות את הנרות הדולקים על יד המת. ועל זה השיבו החכמים; יכבה נרו של דוד ולא נרו של הקב"ה, כי הנשמה היא נר אלהים. ורק בצירוף עם האגדה הזו תובן לנו ההלכה היבשה על היתר כבוי נר בשבת בשביל החולה שיישן.

דוגמה שניה: הנה יש משנה הדנה בשאלה כיצד מרקדים לפני הכלה? ועל זה יש מחלוקת בית שמאי ובית הלל, שהראשונים אומרים: „כלה כמות שהיא" והאחרונים אומרים: „כלה נאה וחסודה". לכאורה מוזר הדבר, שב"ש וב"ה יהיו נחלקים בדבר פעוט שכזה. והמלגלגים מצאו פה מקום ללגלג על חכמינו הקדמונים בכלל ועל כל ערכו של התלמוד. אבל אם נעמיק להבין נראה, שפה באו לידי בטוי שתי נוסחאות חיים, שיש להן שורש בהשקפה פילוסופית-מוסרית: אם חייב אדם לומר את האמת הטהורה והמוחלטת בכל מקרה שיהיה, או מותר לו לפעמים גם להחליק לשון לשם הנימוס והנאת הבריות, כמו שנאמר במקום אחר: מותר לשקר מפני דרכי שלום. והנה בית שמאי היו תמיד מן המחמירים והפוריטנים בכל הלך-מחשבותיהם ותביעותיהם, בעוד שבית הלל היו תמיד נוחים לבריות ומרכינים ראשם לחולשת בני האדם, ובלבד שיודרכו על ידי כך בדרכי התורה והמוסר. יודעים אנו כמו כן, שבית שמאי לא היו מתחשבים כלל עם צרכי ההמון העני, וכבר נמנו ששים הלכות, שבהן נחלקו ב"ש וב"ה, והמחלוקת מתבארת יפה מתוך ההבדל הזה ביחס שני ה„בתים" לצרכי ההמון ולתנאי חייו. על כן אמרו, שהלכות ב"ש הן בשביל העשירים והלכות ב"ה הן בשביל העניים. ובכן נמצא, שגם אותה המחלוקת בדבר „כיצד מרקדים לפני הכלה", איננה כלל מחלוקת קטנה בענין פעוט, אלא היא מחלוקת גדולה של שתי נוסחאות חיים, של שתי השקפות פילוסופיות מוסריות. ב"ש המחמירים דורשים, שתאמר האמת המוחלטת והמדויקת בכל מקרה שהוא, גם בשעת שמחה לפני הכלה: „כלה כמות שהיא"; ואילו ב"ה מתחשבים עם תנאי החיים וחולשות בני האדם ומתירים לומר על כל כלה, שהיא „נאה וחסודה" — בשביל להנות את השמחים בחתונה ובשביל לחבבה על בעלה.

גם ברכות הנהנין, שעליהן מיוסדת כל המס' ברכות, היו ענין רב למלגלגים. ואולם אם נחדור להבין את הרעיון הפילוסופי הצפון בהן נראה, שכל הברכות האלו נקבעו בשביל לעורר את לב האדם על חזיונות הטבע ועל מאורעות היסטוריים („מקומות שנעשו בהם נ ס י ם לישראל") ועל רעיון ה ש ו י ו ן והאחוה של בני האדם לכל פרצופיהם השונים, לכל צבעי עורם ולכל הפגמים והמומים הטבעיים, שמתגליב לנו בקצתם; כל קביעת ברכה הריהי דחיפה נפשית לערנות ולהתבוננות אל החזיונות, וכשתבדוק תמצא, שברכות הנהנין נקבעו לפי הקלסיפיקציה הקדמונית של ארבעת היסודות בטבע (אש, מים, רוח, עפר) וארבעת הסוגים של הברואים (דומם, צומח, חי, מדבר). ונמצא שכל ענין קביעת ברכות הנהנין אינו אלא ש י ט ה פ ד ג ו ג י ת, לחנך את האדם ולהכין את לבו לקראת החזיונות של הטבע והבריאה. ועל כן אמרו, שרשעים קרוים מ ת י ם, מפני שאינם מברכים, כי האדם החי צריך להיות ער לקראת העולם הסובב אותו ואסור לו ליהנות מן העולם הזה בלי ברכה, כלומר — בלי התעוררות והתבוננות. ורבן גמליאל ברך גם על נכריה יפה, שנראתה לפניו: „ברוך המקום שבראה".

רק בדרך זו אם נחקור את ההלכה, יתגלה לפנינו ולפני העולם כולו כל יפיה והדרה, ואז תתפוס גם התורה שבעל פה שלנו, שהיא, לפי דברי חכמינו, המיסתורין של ישראל והסימן המובהק שאנו ולא

אחרים הם בעלי התורה, — את המקום הנכבד בתרבות העולם; אשר היא ראויה אליו, על יד תורתנו הכתובה, שהיתה כבר מזמן נחלת התרבות העולמית כולה. והיה הדבר הזה לנמול לה ולנו חלף העלבינות והעלילות, שטפלו על תורתנו המסורה סופרי הגויים וקצת גם מסופרי ישראל במשך דורות רבים.

(„העולם")

אִגְּרוֹת סוֹפְרִים

דוד פרישמן אל א׳ ציוני

א

ורשא, 26. 13. בינואר, 1905.

אדוני,

רק זה אתמול קבלתי את שני מאמריך, אשר את שלוחם בשרת לי, כי לרגלי איזה מקרה (בלי"ס משום שהמעטפה היתה עבה יותר מדי והטילו בה חשד) נמסר המכתב ליד הצנזורה והתגולל שם ימים אחדים. —

היה לי ברוך על כל הדברים הטובים והנאמנים אשר אתה כותב! לא אוכל להגיד לך עד כמה אני שמח בכל פעם אשר אני רואה כי נוסף לנו על מחננו הקטן עוד אחד, אשר אומץ בלבו וכוח בלשונו לדבר דברים אחדים כהויתם. דור חנף כדורנו זה כמעט אשר לא היה לנו עדיין. כל יום ויום מביא לנו ידיעות ודברים אשר יחליאוני. אבדה מלבי כל אמונה, וכמעט אשר גם תקוה אין לי עוד ואלו לכל הפחות ידעתי כי המעטים אשר לנו, שיכולים להשמיע דברי אמת, יתנו יד יחדו למען הלחם! ואולם נסיונות רעים מאד קניתי לי בשנה זו. „הדור" החטיא את תעודתו. עזבוני יחיד ובודד — ואני עתה חולה ויגע מאד. אכן חוגר אני את כל כוחי לנסות דבר עוד שנה אחת. מי יתן והיו לי אנשים אחדים כרוחי אשר יעמדו עמי ויעזרו לי במעט או ברב.

את מאמריך לא אוכל להדפיס על פי סדרם, כאשר אתה רוצה, משום איזו סבות חיצוניות, טכניות. מוכרח אני להתחיל עם המאמר השני, וגם אותו, כמדומה לי, מוכרח אהיה להדפיס בתור מכתב מגרמניה או מחו"ל. — המאמר הראשון „הטשרטר והגאולה" דורש שנויים רבים. בנוגע ל... אין אני יכול בשום אופן להסכים עמך. אין אני יודע את האיש הזה, אבל בטוח אני, כי לא אשגה בו — — אם תרשה לי להשמיט את כל הדברים הנוגעים לו, אודך מאד. מחכה אני למכתבך.

בדבר השנויים שאמרתי, אל נא תירא אדוני: לא לרכך את הדברים אני אומר, כי אם להחמירם פי שבעה. בטוח אני כי יהיו השנויים לרצון לך.

דבר שלם בשמי לה׳ בריינין ואמור לו כי כועס אני עליו מאד. לא כך עושים בני אדם מהוגנים. ולו אפילו ידע כי עליו לכתוב בלילות בשביל „הדור", ולו אפילו ידע כי העתונים האחרים נותנים לו במחיר מאמרים אוצרות קרח ו„הדור" אינו נותן אלא ככל אשר תמצא ידו — גם אז לא היתה הרשות לעשות ל„הדור" ככל אשר עשה.

מחכה אני למכתבך וליתר מאמריך אשר אתה אומר.

מכבדך ומוקירך מאד

דוד פרישמאן.

ב

ורשה, 1905, מאי 22.

אדוני,

אדם צעיר, מכיון שבא עליו רגע שהוא צריך להשתפכות הנפש, שוב אינו מרגיש ואינו מבחין בזה שהוא מכה את חברו על הלחי ואומר לו דברים שלא שמעה כמותם אפילו שפחה על הים. כותב אתה לאיש זר, שאין אתה יודע את ארחותיו ואת תנאי חייו ואת דרכי ביתו ואת הנפש אשר לו, ואומר אתה לו, בדברים ברורים או ברמזים, כי „התמכר לאיזו ,מקהלה'", כי „אינך מאמין בו עוד כאשר האמנת בו עד כה", „כי יש לך טפה מרה לא ממוזגה לזרקה בו", כי מוצא אתה בו „פריצות הדעות וגנבת הדעת", „כי מהלך רב בין אמרי פיו ובין מעשי ידיו", „ואלמלי היה חוטא ומחטיא למצער על פת לחם, אלמלי על פת לחם!"

לא אדע במה נכבדתי בעיניך לפנים ובמה נקלותי פתאום ככה כי אינך מוצא אדריסה אחרת לכתוב את כל הדברים היפים האלה בלתי אם אלי. הוצאתי לפנים את „הדור" — ואחרי כן חדלתי. לא כתבתי לפנים בלתי אם מעט — ואחרי כן החילותי לכתוב פיליטונים אחדים, ברובם פוליטיים, ב„הזמן", ועוד קטנות כאלה. העל זה הייתי לכל אשר אתה אומר ואתה חושב? הוצאתי את „הדור" בכל הימים אשר היתה עוד איזו פרוטה מצויה בכיסי והפסדתי בשלשת רבעי שנה יותר מחמשה אלף רובל, וחדלתי באותו יום שלא יכולתי, פשוט, להדפיס עוד. הזה הוא עון? אולי. אבל במקום שאין יכולת כמדומה לי, שאין צדקה לשום איש להאשים. ולא עוד אלא שהפסקתי את ההוצאה רק לפי שעה, ויש תקוה שעוד מעט ואגש שנית אל המלאכה. ובנוגע אל עבודתי עתה, כמדומה לי, שלא ימצא איש אשר יוכל להעיד עלי כי כתבתי מלה אחת ולא רוחי. ועוד הפעם: ואת הדברים האלה אתה כותב לאיש אשר אין אתה יודע את תנאי חייו!

עבודתי רבה מאד בימים האלה לביתי, אבל אם אומר אתה לשלוח אלי את „כתביך" בכדי שאקראם ואעבור עליהם, שלח ואעשה את רצונך ככל אשר אוכל.

עבדך,

ד. פרישמאן.

ג

ורשה, 1905 אוגוסט 24.

אדוני,

בשעה שאתה כתבת אלי את מכתבך, כתבתי אני אליך לברלין, במכתבי ההוא אני הודעתיך כי מאמרך „פעמוני האביב" נדפס בחוברת השביעית של „הזמן" וכי בחוברת השמינית נכון אני להדפיס את מאמרך ע"ד העגונות החדשות, מחמת סגנונו ותתוך הדבור שלו מוצא הוא בעיני חן יותר הרבה ממאמרך השני „הטשרטר והגאולה" (שגם הוא בודאי יודפס). ואולם בקשתי ממך במכתבי, שתכתוב למאמרך ההוא איזו שורות של התחלה חדשות, בכדי להכשיר את החומר שכבר חדלו מדבר בו ולעשותו לדבר שבעתו. הלא תדע איך עושין דבר כזה: אומרין „איינגעזונקען זאל ער ווערען ווי קרח" מתחילין בדרשה ע"ד קרח. כתוב מה שתכתוב, ובלבד שתשלח לי את השורות האחרות במוקדם האפשרי, בכדי שאוכל לשלוח את המאמר לדפוס ויבוא עוד בחוברת האמורה.

ליתר מאמריך אני מחכה.

מוקירך

ד. פרישמאן.

הערות

המכתב הראשון בא כתשובה על שני המאמרים הראשונים של א. ציוני, שנכתבו בשביל „הדור" והתגלגלו לירחון „הזמן", שנערך על ידי פרישמן. המאמר „השטרטר והגואלה" היה מעין פתיחה לשורת מאמרים. בו הציג המחבר למופת אישיות מפורסמת, שפרישמן התיחס אליה זמן ידוע בשלילה. המאמר „אמת ושלום" נכתב כסנגוריה על מאמרו של בריינין „העגונות החדשות", שהטיל סערה בחוגי הסטודנטים. המאמר השני נדפס, והראשון, שפרישמן הציע בו שנויים, לא ראה אור, כי בינתים נפסק „הזמן".

המכתב השני בא כתשובה על מכתבו של א. ציוני, שפגע ברמז באיזה עסקנים צבוריים, אשר „התרבות העברית" היתה תמיד בפיהם ולמעשה לא נקפו למענה באצבע. קשה להבין איך יכול היה פרישמן להעלות על דעתו שהרמז מכוון אליו. רק אחרי אשר א. ציוני העמיד אותו על טעותו, נחה דעתו.

בִּקֹּרֶת סְפָרִים

שלכת

(למקרא אגרותיו האחרונות של אחד העם *).

אם יש מן העצב הנוקב והמדכא למראה השלכת במערכת הצומח — צבורי עלים נובלים, גזעים יבשים, בדים ערומים — הרי תדכדך התוגה הרבה והכבדה הנשקפת אלינו מתוך שלכתו של אדם בסוף ימיו, שגופו ורוחו יורדים והוא כולו חסר ישע ומתפלל לאלהים, כי יקרב קצו...

אחד־העם, אשר פעולות רוחו הכבירה חרותות עמוק בחיינו, אשר עמד גא וזקוף על „פרשת דרכים" ליד ההגה של ספינתנו הטרופה לכונה ולנהלה, שקולו הבהיר, אמתו החותכת, מחשבתו הצלולה ומעין תורתו עוד לא נס ליחם, וכאז כן עתה ממשיכים לעורר ולהפרות — אישיות כבירה זו התערטלה בימיה האחרונים, ובאוסף מכתביו מן התקופה הזאת הוא מכריז על עצמו בזו הלשון: — „אין צורך בי בשום מקום והנני בריה עלובה שאין לה אחיזה עוד בחיים" וביחוד מה רבה הטרגיות, שהלך־רוח כזה גבר אצלו דוקא עם בואו לארץ להשתקע בה. ומהו גורם החיים הנעלם, אשר כתולעת חדרה לתוך מסכת חייו של האיש, המוצק והאיתן ברוחו ובנפשו — לכלותו?

כאילן בשלכת התיצב אחד־העם בתוכנו בסוף ימיו — נשר קצוץ־כנפים, שמבטו הבהיר, המרחיק לראות, טרם סר ממנו, ואף ינסה לפעמים לנענע בצמרתו, להשיק כנפיו להמריא אל על. אולם „מה בצע בחפצי לעוף, אם קצוץ כנפים אני".

והימים ימי אישור המנדט, ובמחנה צהלה ושמחה, אספות רבות־עם, התלהבות עצומה, וקול פעמי־המשיח נשמע מרחוק. ומפי הנשר קצוץ־הכנפים נזרקה אז הנבואה האיומה, התלויה עוד עד היום כגורל אפל על ראשינו — „נצחוננו — לא נצחון, עד שנראה מה יענה עמנו על המאורע הזה, ואם באמת יש לנו הרצון והיכולת לבנות את הארץ בגבולות שהגביל לנו המנדט, אהה, יקירי, ירא אני מאד, כי לא נעמוד בנסיון... ומה יהיה אז?" האילן בשלכת זע ופסק את פסוקו הנורא העומד וקיים. ושוב שקע בדממה, מתלבט ביסוריו, שואף להחליף כח, להיות כאחד־האדם, אבל „למרות המנדט ושאר המלים היפות — אין במה להשיב את הנפש". ולאט לאט נחלש הגוף, העצבים מתמוטטים, אין לו אפילו יכולת לכתוב מכתב בעצם ידיו והרוח יורדת וזעקת־יאוש פורצת מלבו: „בקשו עלי רחמים, שאהיה עוד הפעם „אדם". ואף על פי כן — בעצם ימי־ענותו המרים, כל הויתו החולה והרצוצה דבקה וצמודה לגורל האומה, להתאבקותה הנואשת בארצה. — וכשנפוצו השמועות על הברית, שנכרתה בין אנגליה ובין המלך הערבי — הוסיף מזדקר האילן המעורטל ורועם בקולו: „טוב לי למות בנכר בתוך הגולה מלמות פה ולהקבר באדמת־אבות, אם אדמה זו תחשב לארץ מולדת של הערבים, ואנחנו זרים בה"! — — — כמה רגש וכאב גלומים בשורות המחרידות האלו, כמה אהבה ודבקות במפעל־חייו שופעות מקריאה נואשה זו של הענק הגווע בשלכת ימיו, בגעת היד האכזריה בתקות־עם אחרונה. — — —

שמואלי

*) פרקי זכרונות ואגרות מאת אחד העם, הוצאת „בית אחד העם", תל־אביב תרצ"א.

שתי הערות

א) ידידינו אנשי ה„כתובים" נטפלו ל„אגרת" שלי בגליון סוקולוב של „מאזנים". כמדומה שהמלים „רחשי קורא" לא ישרו בעיניהם. הן כבר חגג בן־עירי(?) את חצי היובל הספרותי שלי ב„מאזנים" והן אני בודאי מקבל שכר סופרים גם בעד ה„אגרת" ומה מקום יש כאן לדבר בשם „הקורא"?

ברם, חושבני שיש כאן טעות מצדם. ענין היובל הספרותי שלי וש"ס אינו נוגע לכאן. נוגעת לכאן רק המגמה שבדברים. מפאת יובלו של ס. חפצתי לתת לא הערכה ספרותית אלא הבעת רגשותיו של קורא אסיר־תודה. והרי אם כל הקוראים אינם יכולים להיות גם סופרים, הרי כל הסופרים יכולים להיות גם קוראים; ביחוד אלו שאינם סופרים בכל כ"ד שעות של מעת־לעת. ומה מקום יש כאן לתמיהה ולפירכא?

ב) מר ש. צמח נגע באחת מרשימותיו האחרונות ב„מאזנים" בדברים, שאמרתי מקרוב בעתונות היומית על האוריאנטציא המזרחית־הערבית בציוניות שלי. אצלו נתקבל הרושם, שכל זה אינו אלא „הונאה". פרי הימים האחרונים, אפילו מעין תוצאה של שדוד המערכות במערכת של ולטש וכיוצא בזה. הוא בנה על זה בנין שלם ובא לידי מסקנות מתמיהות.

ברם, חושבני שגם כאן יש טעות בולטת. אין לי שום ידיעות משדוד המערכות אצל ולטש או אצל אחריב. אבל יודע אני, כי האוריאנטציא הציונית־המדינית שלי היא בת שלשים שנה. ומה מקום יש כאן לדבר על „הונאה" ו„תכסיסים איסורים"?

ר' ב.

יסוד לשכה להטבת הסגנון העברי

עם ראשית התחיה בארץ הורגש צורך דחוף לסגל את שפתנו העתיקה אל חיי המעשה בבית ובשוק, בשדה ובחרושת, ולהכשירה להבעת מושגי המדע בכל דקותם ודיוקם שבימינו. צורך זה הכריח את אמוני הלשון לרכז את עצם פעולתם ביצירת מונחים למדעים ובקביעת שמות לכלי המלאכה, למכונות, ולחלקיהן.

ברם לא למונחים בלבד זקוקה הלשון המתחיה. בבואנו להביע בה עולמות נרחבים ורחוקים מאד מן הסביבה הישנה והמצומצמת, המוצגת בספרותנו לאורך תקופותיה המרובות, נרבה לחדש שלא מדעת, ובין כך הננו נוטים להפנות את העברית אל שבילי מחשבתנו הסלולים ברוח הלשונות שבהן חונכנו. רוח זו מתגלה בצורת המושגים, בבניני הפעל ובזמניו, בסדור המלים למשפט ובעריכת המשפטים למאמר. יש אשר במלים יפות ואפילו במליצות נבנה פסוקים שלא בטעם העברית.

אבל אין לשון מתקימת ואינה זכאית להתקים אלא בזכות מקוריותה ואחדותה הגנוזות בכל אמרה ובטוי. ודוקא עתה, בתקופת התחיה והבניה חובתנו לעמוד על המשמר לבלתי ערער את יסודי הלשון המוצקים ולבלתי הכניס בה כלאים שאינם מתאחים.

אל תפקיד זה, אשר כערכו כן כובדו, הוחל לפנות בשנים האלה. עת להגביר את הפעולה. המרכז להסתדרות המורים בארץ רואה את הטבת הסגנון העברי כמצוה חמורה לחנוך לא במובנו הרחב בלבד אלא גם במשמעו

המצומצם — חנוך הילד. הננו מפיפים לאחרות בין כל הכחות הפועלים בילד: ההורים, בית-הספר, הרחוב ואגודות הנוער למינן; מכאן החובה להשליט בחוגים גם לשון אחת מתוקנת מבחינת התוכן והצורה. הטבת הסגנון היא תקנת המחשבה, אימון להגיון ותורה לנזירות מטלול ללא רעיון.

אולם כדי להיטיב את הלשון בכל פנות העם, עלינו לחדור גם אל רשות היחיד. לתכלית זו החליט מרכז המורים ליסד לשכה מיוחדת להטבת הסגנון העברי. כל היודע עברית במדה הגונה יוכל לקבל בלשכה זו, בשכר לא גדול בערך, שעורים מספר בכתב לתקנת לשונו הוא.

וזה משפט השעורים. המשתלם עורך חבורים, הרצאות, על נושאים הרצויים לו לפי מלאכתו, מקצועו או נטיתו הנפשית; מחבר מכתבים בעניני מסחר, פקידות, ידידות וכו'; והלשכה מגיהה כל חבור בעיון רב ומבארת את התקונים מבחינה כללית, מצד ההגיון ורוח הלשון.

גורם רב ערך יסייע כאן לתפיסת המתוקן. לא הגהה בעלמא תוצג למחבר אלא הערות לשפתו הוא, לחבור אשר ערך במיטב יכלתו; הלא חכה יחכה לתקונים כדי לראות את כחו לסגנון, ובהופיע התקון לא כגזירה סתם אלא כתולדה לעיקרי הלשון או לחוקי המחשבה, יתאחדו הרגש והשכל לקבוע את החדוש בזכרון.

מלבד התקונים המבוארים תוכל הלשכה לנהל את המשתלם בעצתה כדי לפתח את כשרונו להבעה בכתב ובעל-פה, להגביר את אוצר המלולי ולהחיותו.

* * *

בלשון כבכל מקצוע אין קץ להטבה, ברם הלשכה רואה את מיטב תפקידה בהורותה לדורשיה את ראשית הדרך בה יוסיפו להלך בכח עצמם. ההגהה המבוארת מסוגלת לחדד את רגישות הקורא לרוח הלשון, ולפקוח את עיניו להסתכלות בוחנת בדרכי השפה.

לפיכך לא תטיל הלשכה על המשתלם כל חובה לגבי מספר השעורים, רשאי הוא להפסיקם בכל עת. יתר על כן: המוסד רואה את עצמו כמחויב להעיר למתקדמים, כי הוטב סגנונם עד בלתי הזקק עוד להדרכה.

* * *

ד"ר יצחק אפשטיין נתמנה למנהל הלשכה.

הכתבת: מרכז הסתדרות המורים, לשכת הסגנון, שכונת רוחמה, ירושלים, טלפון 557.

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

מות הפרופ' הורביץ. בפרנקפורט מת בשנת החמשים ושבע לחייו פרופ' הורביץ, הראשון למפרשי הקוראן באירופה ופרופיסור לקתדרה של הפילוסופיה העברית באוניברסיטת פרנקפורט. הוא היה ריקטור של הסמינריון למדעי המזרח. קרא הרצאות גם באוניברסיטה העברית בירושלים.

בדעתו של הפרופ' הורביץ היה לבלות את חדשי פברואר ומרס במצרים ובארץ ישראל.

"הבימה" חזרה לארץ ומתחילה את הצגותיה באולם מוגרבי בת"א. במוצאי שבת, אור לכ"ח שבט, תתקיים ההצגה הראשונה, שבה ינתן "הליל השנים עשר" לשכספיר.

יובל יל"ג הוחג על ידי חברת המשכילים "חברותא" בניו-יורק בנשיאותו של פרץ ורניק. הערכות על יל"ג ושירתו נתנו א. ליסין, ד"ר ש. ברנשטין וד"ר שמעון גינצבורג, זכרונות על יל"ג מסרו א. ז. לוין-אפשטיין ויואל כהן.

יהודה מנוחין, הכנר המפורסם, ילד הפלאים, חניך הארץ, קבל בעד נגינה של 20 רגע ברדיו הניו-יורקי 20 אלף דולר.

בהוצאת הקרן הקימת לישראל יצא לאור, בתשובה לסימפסון, ספר חדש מאת הד"ר א. גרנובסקי "הקרקע והבנין העברי בארץ-ישראל". המחבר נותן תשובה מפורטת על כל השאלות של קרקע והתישבות, שנתעוררו ברו"ח של סימפסון, וסותר את הנחותיו ואת מסקנותיו של הנ"ל. הספר משמש ביחד עם זה מחקר מדעי, יסודי, בשאלת כח הקליטה של הארץ, בהוכחות חותכות, כי יש סיכויים רחבים להתישבות העברית בארץ, מבלי לפגוע בהתישבות של הערבים.

הספר יצא לאור גם באנגלית בהוצאת "פלסטין אנד ניר איסט" ובגרמנית בהוצאת ברט.

כרוניקה כללית

מאה שנה לאחד מאבות הז'ורנליזם הצרפתי. ביום 31.1.31 מלאו מאה שנה להולדתו של האנרי רושפור, סופר רפובליקני, ז'ורנליסט רב כשרון וחריף, חברו של הוגו, גולה פוליטי בבלגיה כמוהו, עורך ה"לאטירן", שהרבה לשבת בבתי הכלא מחמת פשעי-דפוס. בימי גלותו המשיך לתקוף את האימפריה וחוברותיו עברו את גבול צרפת בגניבה לאלפים ונפוצו ברבים. ידועה האנקדוטה, שהמציא רושפור, למצוא דרך להעביר בלא-יודעים את הפמפלטים שלו לצרפת. הוא שלח מבלגיה את הפסל של האימפרטור, אולם תוכו היה נבוב, ואת החלל הזה מלא אלפי חוברות שעברו בשלום את הגבול מוצנעים בתוך המעים הקסריים האלה.

ספרא מקבל פני סיפא באקדמיה הצרפתית. המשורר המפורסם פויל וולרי קבל את פני המרשל פיטין באקדמיה הצרפתית והשתמש במקרה שלפניו להשמיע משאו על אהבת עמים ושלום העולם:

"...מה זרה ומשונה היא תקופתנו... מתוך הכרה ברורה, תחת שלטונו של השכל הבריא, על פתחם של זכרונות איומים, על פיהם של קברים שלא נתמלאו עוד עפר, על סף הנסיון הקשה והמר, בצדן של מעבדות המבקשות את תעלומות השחפת והסרטן — עומדים אנשים ולבם הומה מחשבות לחדש שוב פעם את משחק המות".

אכן משונים הדברים האלה אם משמיעים אותם באזני שר צבא, גבור וורדין.

ופויל וולרי בא על שכרו. העתונות השוביניסטית חושדת בו, שהוא השמיע דברי שלום ואמת אלה, משום שהוא מתכונן להיות מועמד לפרס נובל בשנת 1931.

האקדמיות, המפארות את המרשלים, אינן יכולות, כמובן, להאמין בכנותו של המשורר החרד לחיי אנשים ודמם.

אדמון פלג מסיים ספר בשם "חיי ישו, מסופרים בפי היהודי הנצחי".

תערוכה אוריגינלית בפריס. ב"גלרית מנואל", הנמצאת ברובע האריסטוקרטי בפריס, נפתחה בימים האלה תערוכה של בובות מתקופות שונות.

בין מאות הבובות האמנותיות מעוררות את תשומת הלב שתי בובות מענינות ביותר, האחת היא בובה יונית, שמוצאה עוד מן הימים שלפנסה"נ, השניה — בובה מכסיקנית עתיקה. בין צעצועי הילדים נמצא שעון עופרת קטן, שנפוליאון שחק בו בימי ילדותו.

כל התערוכה מכילה כמה מאות מוצגים ורבים הם מבקריה.

גוטיה אורח בלתי רצוי בניאפול. החומר החדש שנתפרסם זה עתה באיטליה מתקופת "התחיה" (ריזורגימנטו) מכיל תעודות

הנוגעות לתאופיל גוטיה. מתברר: כי גוטיה נאלץ לעזוב את ניאפול באמצע מסעו על פני איטליה, מחמת שהשלטונות אסרו עליו את השהיה על אדמת סיציליה, וכל זה בא לו בגלל הקשרים שנקשרו בינו ובין רעיו של מציני בלוזנו.

הקינו הגדול שבעולם יהיה הקינו על המונמרט בפריס, הנבנה על ידי חברת גומון. האולם יכיל 6000 מקומות ויעלה בגדלו על בנין רוקסי בניו־יורק, שנחשב עד כה לתיאטרון־קינו הכי גדול שבעולם. בקינו הפריסאי יהיה ערוכים 15 אפרטים, באופן ששום קלקול במכונה לא יגרום להפסקת ההצגה.

לקראת יום הזכרון המאה של גיטה. בחודש מרס שנת 1932 תמלאנה מאה שנה למות גיטה. העיר מינץ מכינה ליום הזכרון הזה הוצאת־יובל של כל כתבי המשורר הגאוני בחמשים כרכים, בצירוף מבואות של חוקרי גיטה המפורסמים.

הינריך מן נשיא המחלקה לשירה שע״י האקדמיה לאמנות בפרוסיה. בימים האלה התקיימה בברלין אספת בחירות של המחלקה לשירה וספרות שע״י האקדמיה הפרוסית לאמנות, שכה נבחר הינריך מן לנשיא המחלקה. כסגן־נשיא נשארה הסופרת ריקרדה הוך. המחלקה הצהירה הצהרה מלאה על הסיסמה של חרות הרוח והודיעה כי בכל כחותיה תלחם על חופש היצירה. המחלקה תובעת השפעה על תכנית בתי־הספר וגם על הוצאת ספרי־עזר. כידוע התפטר ולטר פון מולו זה לא כבר מנשיאות המחלקה ואחריו יצאו מ״אקדמית בני־אלמות״ זו גם הרמן הסה וקולבנהויר. דומה היה, כי משבר קשה עובר על מחלקה זו, העלול להרוס אותה כליל.

בחירתו של הינריך מן מעידה על נסיון לראורגניזציה של המחלקה.

ספור חדש של היינריך מן הופיע זה לא כבר בשם „העסק הגדול״. העלילה של הספור מתרחשת במשך שלושה ימים. תוכן הספור הוא המלחמה על המיליונים העתידים בין משפחת המהנדס בירק, הממציא של אמצעי־התפוצצות חדש, שלה מסר בירק את ניצול האמצאה, ובין חברה חימית, שבירק עובד בה.

רימרק עיבד מחדש את „הדרך חזרה״. כידוע מפרסם רימרק בהמשכים, ההולכים ונדפסים בכל העתונים הגדולים שבעולם כולו, את הרומן החדש שלו „הדרך חזרה״, שהוא המשך של „במערב אין כל חדש״. עתה עיבד רימרק מחדש את הרומן הזה, שיופיע בצורה של ספר.

המיליון השני. ההוצאה הגרמנית של „במערב אין כל חדש״ לרימרק אפסה מן השוק לפני זמן מה. עתה התחילו בהדפסת המליון השני.

„במערב אין כל חדש״ – הפילם המובחר של שנת 1930. האקדמיה האנגלית לאמנות זיכתה במידליה של זהב את הפילם „במערב אין כל חדש״ כטוב שבפילמים של שנת 1930. זו הפעם הראשונה שהאקדמיה האנגלית לאמנות מזכה בפרס יצירה של פילם.

„קין—פינג—מאי״ הוא שם ספור סיני, שיצא עתה בתרגום גרמני. בגרמנית נקרא הספר „שזיפים מלבלבים באגן זהב״. זהו ספור סיני עתיק, שמחברו בלתי ידוע. תוכן הספור הן חויותיהם של השי מן רודף התענוגות ושש נשיו. העלילה מתרחשת בימי השושלת של סונג במאה השתים עשרה.

בהוצאת „הארכיון לפסיכולוגיה השמושית״ יצא ספרו של פ. מ. סלר. „האנטישמיות״.

פופולריותו של אמיל לודביג. כידוע, אמיל לודביג הוא אחד הסופרים הכי פופולריים בעולם. מעידה על כך הסטטיסטיקה הבאה, שהיא ערוכה, אגב, ע״י לודביג עצמו בספרו האחרון „מתות החיים״: הביאוגרפיה של גיטה נפוצה: בגרמנית — ב־34000 אקס׳, בשפות אחרות — ב־45000, הביאוגרפיה של ביסמרק: בגרמנית — ב־54000, בשפות אחרות: ב־189000, הביאוגרפיה של נפוליון: בגרמנית — 189000, בשפות אחרות — ב־636000. וילהלם השני: בגרמנית — ב־200000, בשפות אחרות — ב־60000; ישו הנוצרי: בגרמנית — ב־30000, בשפות אחרות — ב־50000, יולי 1914: בגרמנית — ב־140000, בשפות אחרות — ב־130000, לינקולן: בגרמנית — ב־20000, בשפות אחרות — ב־40000. הספר האחרון „מתות החיים״ כבר תורגם לשבע לשונות.

מכס ברוד מחבר ליברטו לאופירה. מכס ברוד עיבד את הספור הידוע „ננו״ של אמיל זולה לליברטו בשביל אופירה, שמנפרד גורליט הטעים לה מוסיקה.

סינקלר לואיס, ברנרד שאו ואמריקה. בשעת הטקס החגיגי של חלוקת פרס נובל לסינקלר לואיס בשטוקהולם, התבטא, כידוע, הסופר האמריקני בחריפות רבה נגד ארץ מולדתו. לואיס הדגיש, כי אמריקה היא ארץ ללא תרבות עמוקה.

בקשר עם זה השמיע ברנרד שאו לאחד הקורספונדנטים האמריקנים את הדברים האלה: „נאומו של סינקלר לואיס שמחני מאד. אמריקה מאמינה שכל העולם כולו חייב להביע לה מחמאות בלי קץ, וכי דבר זה טבעי הוא ממש כצחצוח הנעלים בבית־מלון. ברם עוד שנים רבות לפנינו הגיע הסופר האנגלי דיקנס לידי פופולריות מרובה באמריקה רק בזכות זו, שכנה את האמריקנים בשם רמאים, נוכלים ורוצחים. וגם אני עוד לא הבעתי אף פעם מלה של שבח על אמריקה. ברם פעם כתבתי, כי תושבי אמריקה הם פרובינ־ציאלים גמורים, ופעם שנית העזתי להשמיע, כי כל אמריקני במאה אחוז הוא אידיאוט בתשעים ותשעה אחוז — ומאז נעשיתי פופולרי מאד באמריקה וחבה יתרה נודעת מהם אלי״.

לודביג לואיסון, הסופר האמריקני הידוע, פרסם רומן בשם „ימי שילוק האחרונים״. המאורעות מתחילים במקום שם נגמרת הקומידיה השכספירית: בנסיעתו של שילוק מוינציה.

היכל המדע בניו־יורק הסימו בתרומה של רוקפלר היכל המוקדש למדע. בו הוקמו לזכר עולם אנדרטותיהם של גדולי החכמים ואנשי המדע מימות עולם. החל מהפוקרטס, אוקלידס, ארכימדס, גלילי וכלה בניוטון, קפלר, דרוין ופסטור. מבני דורנו נמצא שם רק איינשטיין בלבד.

משבר הספר באמריקה. משבר הספר באמריקה קיבל צורה חריפה מאד. לדעת יודעי דבר הסבה לכך איננו רק המצב המשקי הכללי של הארץ, אלא פרישתו של האמריקאי הרגיל מדברי קריאה רציניים.

הסופרת השויצית, הגברת בדל, הגישה תביעה כספית בסך 650.000 פרנק נגד קלוד פרר בהאשימה אותו בפלאגיאט. לפי דבריה „סיגל״ לו פרר את ספורה „תהלוכת אבל״, שחברה לפני 20 שנה, והוציא אותו באותו שם בצרפתית.

הפילם השלשה עשר של סלמה לגרלף. הרז׳סור הסקנדינבי המפורסם גוסטב מולנדר הגשים הצגת־פילם של אחד מספוריה האחרונים של סלמה לגרלף בשם „שרלוטה לונסקולד״. זהו כבר הפילם השלשה עשר, הנעשה על פי נושאי ספוריה של הסופרת המהוללת. לגרלף עצמה לוקחת חלק בעיבוד ספוריה בשביל ההצגות.

מכתב אל המערכת

בגליון היובל של יל״ג (ל״א־ל״ב) הובאה לדפוס ע״י מר אברהם יערי אגרת יל״ג אלי הח״מ ומר יערי מעיר דרך אגב, שאגרת זו היתה לנו תשובה ביותר, לו ידענו את השאלה וכו׳.

אמנם חפצתי מאד לברר את תוכן המכתב הזה, אבל למורת רוחי אין לי כל העתקה ממכתבי שלי ליל״ג. זה היה לפני 44 שנה, צעיר הייתי, נימי נפשי רערו, קרע שלט ברוחי, פסחתי על שני שעיפי ההגיון: בין הלאומיות והקוסמופוליטיות אי־הדתית; פניתי ליל״ג בספקותי וקבלתי את תשובתו הנזכרה.

אגרתו לא הרגיעה את נבכי מחשבותי בענין זה, וכעבור עשר שנים פניתי ל„אחד העם״ במכתב של שאלה מעין זו; קבלתי תשובה מאת אחד העם בילקוט קטן שלו (השלח הוברת ק״ב) שם נדפס מכתבי ותשובתו של א״ה. הוא צלל בעמקי השאלה העולמית הזאת ונתן תשובה בהירה וצרופה כדרכו תמיד.

ורשה, כ״ו טבת תרצ״א

חיים נתן גינצבורג

נתקבלו במערכת:

I. ספרות יפה מקורית:

עבר הדני. המפעל בער־הי ספור ארצישראלי, חלק ב׳ הוצאת „מצפה״ תרצ״א 187 עמ׳.

II. ספרות יפה מתורגמת:

ויקטור הוגו. חמכשפה מפריס. תרגם יעקב שטינברג. הוצאת „אמנות״ תל־אביב תרצ״א 248 עמ׳.

צ. קולודי. פינוקיו. תרגם ישראל דושמן הוצאת „אמנות״ תל־אביב הרצ״א. 256 עמ׳

III. ספרי מדע:

ש. א. הורודצקי המסתורין בישראל, בארבעה כרכים. כרך א המסתורין הקדום. הוצאת א. י. שטיבל בתל־אביב. רס״ה עמ׳.

ד״ר א. גרנובסקי. הקרקע והבנין העברי בארץ ישראל. הוצאת הקרן הקימת ליש־אל. ירושלים. תרצ״א 162 עמ׳.

IV. מגלות לבתי־הספר:

ברית מלה מאת שאול טשרניחובסקי; האגם השקט מאת ק. אולד הרגם יעקב שטינברג. חוברת א־ב; הפרה ועגלתה כתוב עברית על ידי ז. אריאל; התולה ששכחה איך תשאל אכל מאת ב. רסקין (עפ״י פלמיר) — הוצ.ת „אמנות״ תל־אביב הרצ״א.

V. שונות:

נחלת אפרים. קבוצת מאמרים בענין יקר האמונה והדת מאת אפרים אליעזר רמון (גרנם). ירושלים. הרצ״א.

א. פ. לאורי. מזונות הצמח. תרגם אוריה פלדמן. הוצאת „קופת־הספר״ הר״ע.

IV. כתבי עת ומאספים:

השדה. ירחון שמושי ומדעי לחקלאות. חוברת ב־ג, כרך י״א חשון־כסלו ת־צ״א. יו״ל ע״י הסתדרות הפועלים החקלאים בעריכת חבר בעלי מקצוע

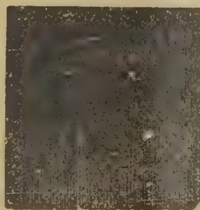
מדורתנו. עתון שכבה א׳ של הסתדרות העולמית „השומר הצעיר״

תקון טעות

במאמר „סטפן גיאורגי״ נפלה שגיאה בחלק מן הגליונות בעמ׳ 7, טור 2, שורת 16, ובמקום „השאיפה לתוך״ צ״ל „השאיפה לחוק״.

העורך האחראי: ש. צמח

חותמי „מאזנים"

מתבקשים
להזדרז במשלוח
דמי החתימה
לשנה השניה

דפוס „הארץ", תל־אביב

№ 42—43 (92—93)

..ה שניה

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון

מב—מג
(צב—צג)

תל־אביב
ט׳ אדר
תרצ״א

Tel-Aviv
February 26
1931

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ־ישראל: לשנה 1 לא״י; לחצי שנה 500 מא״י בחוץ־לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים מחיר גליון בודד בארץ־ישראל 20 מא״י; בח״ל 12 סנט	עמוד שלם – 5 לא״י; חצי עמוד — 2.750 לא״י; רבע עמוד—1.500 לא״י; 1/8 עמוד – 800 מ.; 1/16 עמוד—500 מא״י. למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ״ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת „מאזנים". ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine

בית המערכת וההנהלה: ת״א, רחוב מונטיפיורי 32

..ון זה מכיל 24 עמודים ומחירו
..רץ—30 מא״י ובחו״ל—18 סנט.

טוב אחרית דבר מראשיתו

כי אחרון אחרון חביב

לטיף

וזה
רק
הסיגריה

יקבי ראשון־לציון וזכרון יעקב

(ארץ־ישראל)

כרמל מזרחי

יין, קוניאק, ארק וליקר

אותות כבוד והצטינות
המבורג 1897 פריז 1900
וינה 1906 טורינו 1911
מוסקבה — — — 1923
וומבלי לונדון — — 1926
יפו תל־אביב — — 1926

המשרד המרכזי:

ראשון־לציון, ארץ־ישראל

סניפים וסוכנויות:

אסיה: בארץ־ישראל — חברת „כרמל מזרחי" — ירושלים, תל־אביב, יפו, חיפה, צפת וכל המושבות העבריות. בסוריה — חברת „כרמל מזרחי"—בירות, דמשק, חלב. בהודו — בומביי. במזרח הרחוק — חברת „כרמל מזרחי" — שנהאגי.

אירופה: באנגליה — חברת „פלוין" שורדיטש 178/9 —לונדון בשויצריה — ג'נף. בגרמניה—ברלין. בצ'כוסלבקיה—ברוקס. באוסטריה — וינה. בפולניה — ורשה. בדנציג. בדניה—חברת „כרמל" קופנהגן. בהולנד—אמשטרדם.

אמריקה: בארצות הברית—ניו־יורק. בארגנטינה — בוינס־אירס. בברזיליה — ריו־די־ז'נירו.

אפריקה: במצרים—חברת „כרמל מזרחי"—קהירו, אלכסנדריה, פורט־סעיד, סואץ, מנסורה. טרנסול. יוהניסבורג.

אוסטרליה: מלבורן.

ניו־זלנד: אוקלנד. הסטינגס.

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שניה | ירושלים – תל־אביב, ט׳ אדר, תרצ״א | גליון מ״ב–מ״ג (צ״ב–צ״ג)

יְמֵי הַשָּׁבוּעַ

לְשׁוּב „הַבִּימָה״

„הבימה״ שבה לביתה. בית אחר אין לה. אבל גם בנדודיה לא היתה בנכר. בכל ארץ מצאה קהל יהודי, או גם עברי, בעל עינים מבריקות ולבבות מתפעמים לקראתה. גם הנכרים בארצות שונות האירו לה פנים, ולפעמים גם הושיטו יד להכרה, אחוה ועזרה. אמני־תיאטרון גדולים התיחסו ברצון ובהתלהבות. אין צורך להפריז: גם מה שהיה במציאות עלול לתת שם וכבוד לאמנות העברית ולארץ ישראל. מסורת ותרבות תיאטרליות כאלו שבאיטליה, שוידיה ואנגליה, אם הן מגלות אותות־רצון, אין בזה משום נמוס וסנטימנטליות בלבד; ואותות־רצון מצד בני ברית ושאינם בני ברית ליצירה העברית — המצומצמה בעל כרחה והעלובה מטבעה—כמה דרושים הם לה! נסיון הדורות האחרונים הראה, כי אי אפשר להם לערכי תרבותנו לשגשג בצנעה, בפרישות ובדלות. חציר־גגות וגדולי־מרתף נדונים לכמישה מהירה. בלי אויר של מרחבים ובלי אור שמש במרומים נדונה יצירתנו לכליה, וכל חפץ־החיים מבפנים אינו עומד לה. לעת עתה רק ל„הבימה״ ניתנו הרגלים להוליך את הקול העברי למדינות־הים. ולעת עתה אין הקול הזה יוצא מגרונה של ה ש י ר ה ה ע ב ר י ת. אבל הוא נצטבע בזהב לשוננו ונהרוה ביין רגשותינו, ועל כן קולנו הוא. כך, לפחות, מרגישים יהודים ושאינם יהודים בארצות תבל.

האם גם ארץ ישראל מרגישה כך? האם גם ארץ ישראל מראה ל„הבימה״ אותות־רצון והכרת טובה כראוי לשתיהן? אפשר שהרגשות שבלב מרובים מאלה שמתגלים על הפנים. אפשר שרוחות רעות, היוצאות ממפוחים לא טובים, מחוללות לפעמים קצת פנים נזעמים ובלתי־מרוצים. על כל פנים מחובתו של הסופר העברי, הדואג לגורל היצירה העברית במלוא היקפה ובלי כל תנאים, להעיר על הסכנה הנשקפת ל„הבימה״ דוקא פה בשבתה עמנו בבית. כי ברעתה גם לנו לא ייטב. אם לא יהיה לנו פה תיאטרון קבוע ומשתכלל בלי הרף, לא יברא גם המחזה העברי. הארץ היא קטנה. הצבור העברי הוא קטן ועני. התנאים הטכניים הדרושים לתיאטרון מודרני הם דלים עד למכאוב. המשחקים הם אנשים עיפים מתלאות ומטלטולים. שאלת הריפרטואר העברי קשה כקריעת ים סוף. ועל כן דרושים לקיום „הבימה״ פה במקום חיותה הטבעי עדוד בלתי־פוסק וטפול מאהבה (גם בקורת וגלוי לקויים מאמת ומאהבה הם עדוד). האפשרויות המצומצמות שבארץ זו צריכות להנתן לה ביד פתוחה ובסבר פנים יפות. לא מתוך התלהבות מהירה להצטנן, אלא מתוך הכרה ושתוף נאמן מתמידים ומוסיפים.

„הבימה״ תהא אנוסה לשבת עמנו שנים אחדות. ונוח לה שיהיה לה קבע של שנים על אדמה זאת ותחת שמים אלה, כדי שתוכל לעבוד ולהתקין עצמה למחזות חדשים, לכבושים חדשים, כדי שתוכל להוליך אחר־כך שוב למדינות הים את הקול העברי יותר מלא, יותר פנימי ויותר עצמי. אך סם־מות יהא זה בשבילה (וממילא גם בשבילנו), אם תתהוה סביבה אותה אטמוספירה ריקה ומתנכרת, רעת־עין ומתכבדת בקלון, שאנו מכירים אותה לבשתנו ולהרדתנו מכמה פנות־יצירה אחרות.

אנו מקוים, שהסופר העברי, בכל מקום שהשפעתו מגעת, יתן את ידו לחזק את „הבימה״ ולסייע להתפתחותה ולשכלולה.

א. ב.

בְּצֵל הַר־הַשְׂרֵפָה

שָׁקַטְתָּ, יֶרֶק וּפְרָחִים צְהֻבִּים
כִּסּוּךָ, כָּל חַי וְרוֹמֵשׂ בָּא
לָדוּר לְרַגְלֶיךָ. אַף נֶעֶרְמְתָּ
עֲלֵי חוֹסֶיךָ קְטַנֵּי־אֶרֶץ
כְּמָגֵן כָּבֵד, וּשְׁחוֹר לוֹעֲךָ
כִּוַּנְתָּ לַשְּׁחָקִים, לְמַעַן שַׁכֵּחַ
מָגוֹר מִלֵּב הַחַי הָרַךְ.

שְׁכֵחוּךָ, כִּי זֶה חֵפֶץ
כָּל חַי וְרוֹמֵשׂ מִקַּדְמֵי אָרֶץ:
שְׁכֹחַ אֶת הָאוֹן הַשּׁוֹתֵק.
וְהִנֵּה – גַּם אַתָּה שְׁכַחְתָּם
וְלֹא זָכַרְתָּ כִּי קְרוֹבִים הֵמָּה.
רָגְשׁוּ מוֹרָשֶׁיךָ וַתִּתְגָּעַשׁ,
וַתִּרְעַד אֶרֶץ כִּמְגִלַּת נְיָר
מִתְרַעֶשֶׁת בִּנְשׁוֹב בָּהּ רוּחַ,
וּלְמַעַן לֹא תִּתְעַרְעַר
מֵעֹצֶר רֹגֶז בֶּטֶן
וְתִשְׁקַע תַּחְתֶּיךָ – יָרַקְתָּ
גֶּטֶף אֶחָד מִמְּרֵרָתְךָ
וּמֵעֲשַׁן זַעֲמֶךָ. וּרְאֵה,
מָה הֵבִינוּ פִּתְאֹם כָּל חוֹסֶיךָ,
כִּי לְרַגְלֵי הַר־שְׂרֵפָה שָׁכְנוּ,
וַיָּפוּצוּ לְכָל עֵבֶר בַּמּוֹרָד
בִּילֵל צְרוּבִים
וְלֹא הִבִּיטוּ מֵאַחֲרֵיהֶם.

אַךְ הִנֵּה תִּשְׁקֹט שֵׁנִית,
כַּאֲשֶׁר שָׁקַטְתָּ אֶלֶף מוֹנִים,
וַתְּכֻסֶּה יֶרֶק וּפְרָחִים צְהֻבִּים,
וְכָל חוֹסֶיךָ שָׁבוּ לִשְׁכֹּן
בְּצִלְּךָ, וְלוֹעֲךָ שָׁלוּחַ לַשָּׁמַיִם,
לְמַעַן לֹא יֵרָאֶה,
וְהָיִיתָ לָמוֹ מָגֵן כָּבֵד,
וּפַס מְגוֹרָם מִלִּבָּם הָרַךְ
וּשְׁכֵחוּךָ – עַד כִּי
תִּתְגָּעֵשׁ שֵׁנִית וִידָעוּךָ!

1929 אשר ברש

מִשִּׁירֵי מִיקוֹלַס וַיטְקוּס*)

I

עֶרֶב הָיָה

עֶרֶב הָיָה אָז... אַךְ בֹּקֶר בַּלֵּב,
בֹּקֶר וְשֶׁמֶשׁ זֹרֵחַ.
חֹרֶף הָיָה אָז... הָרוּחַ נֹשֵׁב...
עֶרֶב וָאֹפֶל... אַךְ בֹּקֶר בַּלֵּב!

רֶגַע אֶשְׁרָתִי, רַק רֶגַע חָלַף...
חִישׁ הִתְחַמֵּק כְּבֹרֵחַ...
עֶרֶב הָיָה אָז... אַךְ רֶנֶן בַּלֵּב,
רֶנֶן וְאֹשֶׁר זֹרֵחַ.

עֶרֶב הָיָה... לֹא צִפִּיתִי לְאוֹר,
עֶצֶב דִּכְּאַנִי...
לֹא אֶשְׁכָּחֶךָ, הוֹי, רֶגַע נָאוֹר!
עֶרֶב הָיָה, לֹא צִפִּיתִי לְאוֹר.

גִּיל יְדָעַנִי, אֵלַי, הוֹי, עֲצוֹר
וְסַמְּכֵךְ לְמַעֲנִי!
עֶרֶב הָיָה, לֹא צִפִּיתִי לְאוֹר.
עֶצֶב דִּכְּאַנִי...

II

נָשְׁרָה קֶרֶן זֹהַר

נָשְׁרָה קֶרֶן זֹהַר, עִם עֲלוֹת הַשֶּׁמֶשׁ,
וַתִּגַּע בַּגַּן בְּפֶרַח־חֶמֶד צַח.
בְּדִמְמַת הַבֹּקֶר שָׁר יָפְיוֹ הָרַךְ,
נְשָׁמָה זַכָּה בְּעַד לְגֵו רֹמֶת,
עִם עֲלוֹת הַשֶּׁמֶשׁ.

מִתְרַפְּקָה הַקֶּרֶן עַל פִּרְחָהּ הַצַּח...
הוֹי, לֹא נֶחָמָה! אַל אֲנָחָה וָדֶמַע!
שׁוּבִי... הַחֲלוֹם קָסַם וַיֵּלֶךְ תֻּמּוֹ...
רַק נוֹצֵץ בַּפֶּרַח נֵטֶף־דֶּמַע זַךְ,
עִם עֲלוֹת הַשֶּׁמֶשׁ.

תרגם מליטאית יהושע פרידמן

*) מקובץ של מבחר שירת ליטא

נֵס קָטָן שֶׁל פּוּרִים

(זכרונות)

מאת שאול טשרניחובסקי

אם אותו תנאי מסופק היה: נסים לאו תמיד מתרחשים, מה נען אנו אבתריה?

ואולם אני מאמין בנסים, כמה וכמה נסים קרו לי, ונס אחד אספר, שקרה לי דוקא בימים ההם **בימי הפורים**.

אני אז תלמיד המחלקה החמישית, כלומר, שלפני האחרונה בבית ספרנו, וקבלתי מיד הפוסטא הודעה רשמית, שיש לה בשבילי חבילה, חבילה זו מה היא ידעתי יפה. יומים לפני חג הפורים, ואמי היקרה שולחת לבנה „משם" משלוח מנות – לערך **עשרים ליטראות**, שיותר לא היתה הפוסטא מקבלת. ובתיבה זו אמצא: כיסוני המן משני המינים המסורתיים – כיסונים ממולאים בפרי הפרג – קצת יותר גלמיים וחפוחים וממולאים במרקחת של שזיפים קטנים קצת יותר ציוריים ולפעמים כעין קליפה דקה של החומר על גביהם, „טייגלעך" מגרים בצבעם בלבד תאות אכילה, חומים־שזופים וריח של דבש מטוגן נודף מהם ויש שמתוך קרע שבהם מבצבץ לובן, חמיטות תבנית לב וכליות, עגולים ורבועים, דובשנית של בשר ושל פטריות, צנימים מתפוררים מעצמם ותופינים ורודי לחי, כרוכיות בצורת ספרת שמונה רומאית, שטליתותיהן שמנות ושקופות, גרגרות ממולאות וקורקבנים מטוגנים של אוזים וברווזות וכו׳ וכו׳ – כל מה שידי אם אוהבת יכולות להכין בתוך תנורה הגדול והמורחב שבכפר ברוך קמח וחמאה, שומן ודבש.

כדי לקבל חבילה צריך היה בימים ההם לקבל אישור חתימת ידו של המקבל מאת הבולשת או, בשבילי, אשורו של בית הספר.

ונכנסתי אל המזכיר, שם כתבו טופס האישור, הציגו חותם בית־הספר, ונכנסתי אל האינספקטור והוא חתם בידו. כל זאת עשיתי בשעת ההפסקה והזדרזתי להכנס אל המחלקה בעוד זמן. יום גדול היה לנו אותו יום – יומה של extemporale. שבוע קודם הכריז על זה מורנו לצרפתית וגרמנית – ג. מ. ביורנאנד. הנורא והאיום והשנוא על כולנו. ועוד הכריז, שיהיה בידינו ספרו של שיבה – אגרון למסחר. דומני ששיבה זה היה הדירקטור לבית הספר, שבו למד לסל.

דוגמאות מתוך ספר זה למדנו על פה, וצירופי מכתבים בתור תימה היה נותן לנו המורה לכתוב. אינני זוכר מאיזו סבה, אבל בעונה זו נמסרה הוראת השפה הגרמנית גם היא לאותו צרפתי וגדלה צרתנו כפלים.

שלשה מורים לצרפתית היו לנו: – שאנסו במחלקות הנמוכות, ביורנאנד – בתיכוניות ושל (לקטור באוניברסיטא) בגבוהה. הנורא שבכולם – היה אותו ביורנאנד – איש רזה וכולו חודים חודים. מצחו כלפי חטמו – זוית מחודדת אחת, חטמו הארוך כלפי שפתו – חוד שני, סנטרו הרזה – חוד שלישי. ידיו ארוכות ורזות ומחודדות מרפק, רגליו דקות – תבנית בצל רזה, וקצות הויצמונדיר גם הן דמות זנב סנונית להן – קצוצות ומחודדות. עינים אפורות קטנות, עיניו של נחש רע, מתרוצצות והושדות מתחת גבות־שיבה עבותות, וגבי הזקן שוב מחודדים על גבי פנים צומקים אפורים כעין העפר וחולניים, וזקן ושפם גזוזים קצרות ושל גון רשעני. על גבול המצח הגדול תבנית X. אותו X מה הוא אומר? מ„זקני הדור" שבמחלקה קבלנו: בנעוריו נמנה ביורנאנד זה במורדים במלכות בצרפת (הוא עצמו היה משויציה) ונמסר לעבודת פרך וטבעו בו סמן זה. אינני יודע אל נכון, אם באמת נתחיב למלכות ואם עבד עבודת פרך, אבל – פרצופו של עובד עבודת פרך היה לו. הוא שנא אותנו ואנו שנאנו אותו והשניא עלינו את הלמודים. לא היה מוראו של שום מורה עלינו כמוראו, בכל היוך קל חשד, שמא לו אנו לועגים. והיתה לו חולשה: ידען לרוסית היה בעיניו. ומכיון שבני אודיסא יצא להם שם „לטעמם של הרוסית הנלעגה שלהם", מצא לו מקום להתגדר בו, ללמד אותנו גם שפה זו. ואילו עמד אדם ושמע אותנו מדברים אתו, לא היה מבין כלום.

כל מלה שלא קלטה עדיין אזנו, שהיתה בולטת זרותה לגבי מה ששמע, מצאה מסילות בלבו להאמין, שהיא היא הנכונה והיא האמתית.

מרגלא היתה בפיו: „אתם צריכים להיות אסירי תודה לי, כי על כן אני מלמדכם גם רוסית".

וזאת היה מבטא ומחטם ומנגן בטבע שפתו הצרפתית!

הוא הורה לנו:

Les mots de la même lacine ce sont:

מלים משורש אחד:

конь, коняka, конизм, законовѣдѣнiе, законопатить, конопля.

המלה конизмъ, שאין למצוא אותה בשום מלון לרוסית, היתה מעשה ידיו שלו להתפאר; דוגמת עוד מלה: индосъ למשמעות כתיבה של מסירה. וכשעמדנו להעיר אותו שמלה זו אינה במציאות, ענה בקול בטוח:

ну, такъ бтдетъ – ובכן תהיה.

בכל עת מצוא היה מעמידנו על הקושי שבשפה הרוסית, עד כדי לגרוס שנים. ואנו, בקבלה היו לנו הדברים מאת „הזקנים", כמובן שהיינו מודים לו בזה והיינו תמיד עומדים על שתי מליב:

.Оцѣпѣнѣнiе и онѣмѣнiе

ואז היה מתחיל ביורנאנד לגרוס בשניו בחצץ זה: Оцѣпенѣмѣнiе и онецѣпѣнiе לא онемѣцѣпѣнiе и оцѣпенiе לא онемѣцѣпѣнiе и опенѣменiе וכו׳ וכו׳ נחנק ומתלבט ומזיע – שלא לבלוע ולא להקיא.

ואנו היינו באותה שעה מעמידים פנים זועפים ומיואשים למראה קלונה של שפתנו העלובה, שלא כשאר הלשונות שבעולם, – והיינו נושכים שפתינו כדי שלא לפרוץ בצחוק פרוע הקורע סגור פינו.

הוי ואבוי לו למי שצחק בשעה זו!

ובאותה עונה קראנו מן הספרות הצרפתית את Athalie של ראסין („גמול עתליה") ובגרמנית „קורות מלחמת שלשים השנים" של שילר.

כל חכמתנו וכל תחבולותינו מטרה אחת היתה להן, להוציא לבטלה שעת שיעור זה, להמעיט עד כמה שאפשר מספר הקרואים אל הקתדרא.

ובאותן עינים הבוחנות שישנן לכל תלמיד מורד ברבו, והחוש האינסטינקטיבי, היינו עומדים על כל חולשותיהן של מורינו ורבותינו, כדי להשתרר עליהם על ידיהן.

דומני, אין לך קומדיה יותר יפה מקריאתו של צרפתי בדרמה מתוך אותו הפתוס המעושה והנפוח שאך הצרפתים משתמשים בו.

והיינו מעתירים על מורנו, שיזכנו בקריאה אידיאלית של קרין אמן; מי עוד כמוהו?

ושערו לעצמכם בריה זו עומדת מתוך עצימת־עינים, שנעשית כלה חודים חודים, שתי כפות ידיה תקועות תחת בית־שחיה, בוהן כלפי אחור וארבע אצבעות גרומות כלפי פנים, ובאותו הפתוס הצרפתי היא מקריאה ומתמוגגת בנגינותיה את המונולוגים היותר פתטיים:

O, Abner, Abne-er!

ברגע זה היינו סוכרים פינו במטפחות־אף ובניר סופג — כדי לכבוש את צחוקנו האלם.

כשהגענו לפרשת „עתליה" נתעליתי בעיני חברי. לא היה איש מיטיב „להכל הבל" כמוני, כלומר, יודע להוציא לבטלה זמנו של המורה, עומד הייתי על כל קוץ וקוץ שבדרמה זו, שחטא למסורה והייתי מוחה כנגדו בשם התנ"ך וההיסטוריה, מתחבט בענין זה עם המורה; פעם העמקנו לרדת איך היו קרשי האוהל מועד: עומדים או שוכבים.

התרגום הגרמני הביאני במצוקה שלא ידעו אותה הראשונים. המלים הגרמניות המורכבות נתנו מקום לביורנאנד לברוא טום־טומים רוסים כצלמם וכדמותם, זמן רב התחבטנו בשאלה, מה יותר מתאים לומר:

Трехконяковая по-возка או Трехповозная коняка כדי לתרגם את המושג „עגלה רתומה לשלשה סוסים".

עד מרום פסגת החדשות הגענו, כשתרגמנו את הפסוק: „טילי התחיל נסוג אחור מתוך יריות", שתרגמנו במאמצים משותפים:

Тилли отступалъ отстрѣливаясь задомъ

מרבוי התלמידים היו כל המחלקות שתים שתים, ואם בא פרק כל שהוא ואנחנו פתחנו בו, היינו מחדשים בו מלים ואפני דבור ובטויים והמחלקה השניה שלא ידעה זאת — זכתה בגערות ובצעקות על שלא ידעה איך מתרגמים פסוק כצורתו, ומהופך היה הסדר, כשהם קדמו לקרוא פרק זו והחדשות נתחדשו בבית מדרשם שלהם ולא בידיעתנו.

ואולם אוי לנו מיוצרנו ואוי לנו מיוצרנו, כשבאו ימי הבחינות, והאינספקטור היה האסיסטנט בשעת הבחינה, רוסי טהור משורר ודייקן בשפה יושב מכאן, וביורנאנד המחדש יושב מכאן. ולא ידענו איך להכריז על טילי זה המורה באחורו ושאר המצאותינו...

אך נשוב לענין האכסטמפוראלי.

כשהכריז עליו צוה להביא גם את הספרים. רצה הוא להערים עלינו, נמצא שאנו היינו לא פחות פקחים ממנו. מתוך צווי זה הסקנו מסקנא, כלומר „זקני הדור", שהיו ראשונים לכל שערוריה כלפי המורים, שיש דברים בגו, שיש סמיכות למכתב. ועוד, שיש לומר, כי דוקא מטעם זה צריך שיהיה Shiebe זה נמצא בידינו.: על כל צרה שלא תבוא. וכן עשינו. הלכנו אל חברנו שבמחלקה השניה ולקחנו מידם את כל השיבים ושמנו אותם בתיקינו.

נכנס ביורנאנד ומיד קרא אליו את התורני. ועלינו צוה להוציא את הספר מן הילקוט ולהניחו על השולחנות לפנינו.

ואז מנה אותנו, וצוה לתורני לאסוף את הספרים ולהניחם על הקתדרא, ושם מנה את הספרים. ואחרי כן קרא לפנינו את ה„תימה".

ומיד הזדרזו החברים, כל „המעתיקים שבדור" ופתחו את Schiebe זה שהיה אתם לפקדון וישבו אל העבודה, שולחים בגניבה מבטים חטופים אל תחת מכסה השולחן ושבים אל הכתיבה התמה, מתבוננים ומעתיקים.

ביורנאנד יושב ומתבונן, שולח מבטים פזיזים לכאן ולכאן. ואהרי כן עמד, עושה עצמו מביט בחלון ופוזל עיניו כלפינו, עד שתפס את אחד המעתיקים בשעת מעשה.

קפץ בקפיצה מעל הקתדרא, והתנפל על עושה השערוריה, ותוך קפיצה זו, והוא עובר בין השולחנות וגלה בהיסח דעת עוד מעתיק, וילפת. וכהפנותו פנים מעותים מתוך חרון וקצף — והנה שלישי. קפץ לכאן, וזנק לכאן מתלבט בין השולחנות כאותו פנתר שנפצע בכדור, ונתקל — במעתיק, זה היה מצחיק ונורא בבת אחת לראות אותו כשהוא מזנק ומשתער על שולחן, חוזר ומשתער על שולחן, חוזר לאחור ומתנפל על זה, כי אין שולחן אשר אין שם ספר.

פניו אדמו, עיניו נוצצו, קצפו חנק אותו, לא דבר, ורק קול נהימה חטמנית הוציא משפתיו:

Niederträchtige! Niederträchtige!

„יום גרמני" היה אותו יום.

שכני לספסל היה מן ה„מעתיקים הותיקים", החי על ההעתק ועבודתו היתה עבודה שלמה. הנה עלתה בידו לקרוע מתוך הספר את הדף הנחוץ ואל פנים השולחן לא התבונן, אלא הניחו מתחת לקונטרס שלו, והעתיק במנוחה ובקור רוח — מומחה לדבר היה!

— רוצה אתה לבדוק? הנה — לחש לי, וטרם שעניתי לו הן או לאו — והנה הדף מונח על קונטרסי. לולא שהייתי שם עליו את הודעת הפוסטא, כי אז נפל בידי ביורנאנד המסתובב כמשוגע בחדר.

— מה זאת? — שאלני.

— הודעה של פוסטא, „אזני המן" שלחו לי אבותי, ואני מראה על האותיות הגדולות: „הודעה".

— תטמון אותה.

תפסתי ב„הודעה" ובדף „הטריפה" בבת אחת והכנסתים אל בין דפי הקונטרס.

וכך מסרתי את הקונטרס, כשגמרתי את עבודתי: ושני הנירות כרוכים בו!

אין לשער אותה מהומה ומבוכה, שקמה במחלקה, כשיצא ביורנאנד מן החדר: עשרה איש נתפסו ב„העתקה", ומתוך השאון לא עמדתי תיכף על מה שעשיתי ולא נתחוור לי הדבר, עד שדרש ממני שכני את הדף שנקרע מן הספר.

— אני נתתיו לביורנאנד! בעצמי מסרתי את עצמי!

— ודאי שיביא את כל מעשי המחלקה היום לאינספקטור.

— סקנדאל כזה לא היה, מימי בראשית לא היה.

— ואתה תקבל „אחד"!

— לתלמיד הראשון!

— ודאי שימסרו את כל הענין למועצת המורים!

והעיר „שושן" נבוכה.

וכשחפצתי לפנות הצדה, בצאתי מבית־הספר, כדי להכנס לפוסטא, נזכרתי, כי גם ה„הודעה" מסרתי לביורנאנד.

ואז מהרתי אל האינספקטור, אל פוול אנדרייטש וספרתי לו, כי אותה הודעה שחתם עליה היום מסרתי למר ביורנאנד, ואיך אקבל את „אזני המן" שלי?

— תאמר למר ביורנאנד בשמי, שימסור בידך את הקונטרס שלך, „אזני המן" אתה אומר?

את „אזני המן" ידעו כל יושבי אודיסא.

וכך אמרתי לו לג. ביורנאנד, שברשות האינספקטור אני בא אליו לקבל לרגעים אחדים את קונטרסי על מנת להשיבו לו תיכף, שבו הנחתי הודעה של פוסטא על קבלת „אזני המן".

וכשקבלתי את הקונטרס לא מהרתי במעשי, אך בדקתי בעיני, במקום ששם נראו לי הדפים שוכבים יותר רוחים והכנסתי לשם את אצבעותי, משׁשׁתי יפה כדי להוכח כי שני דפי ניר בידי ורק אז פתחתי לאט במקום ההוא, בגניבה הכנסתי קודם עיני לראות אם ה„הודעה" היא עודנה למעלה, כמו שהכנסתי אותה, ואז הוצאתי את שני הניירות בזריזות ובחוצפה יתרה העירותי לרגע למורי ביורנאנד על האותיות המאירות עינים: „הודעה" וקבלתי את שני הגליונות ושמתים בכיסי...

החויתי קידה — ונעלמתי...

לולא אותה הודעה על קבלת „כיסוני המן" שהיתה שם...

Berlin, 1931.

הַצְּבִי וְהָאַיִל

(מִתּוֹךְ מַחֲזוֹר סַטִּירוֹת)

הַצְּבִי, בְּרַגְלָיו קַל וּבְקַרְנָיו נָאֶה,
לְמִרְעֵה כְּבָשִׂים נִקְרָה,
וְהִנֵּה הָאַיִל פָּנָה אֵלָיו וַיִּקְרָא:
„הוֹי צְבִי מִתְגָּאֶה!
הוֹי שַׁחְצָן מְרִירִי!
אֵיכָכָה זֶה פֹּה תַּעֲבֹר, בְּאַדְמַת מִרְעִי,
וְלֵב אֵלַי לֹא תָשִׂים?
הַאִם לֹא תֵדַע, כִּי הַכְּבָשִׂים
הִתְיָעֲצוּ עַד בּוֹשׁ
וּבְפֶה אֶחָד בְּחָרוּ לְרֹאשׁ!?
דַּי!
מֵעַתָּה לֹא תִתְנַשֵּׂא עוֹד עָלַי
בַּקֶּרֶן הָעֲנֵפָה,
בָּרֶגֶל הַמְעוּפֶּפָה!
מֵעַתָּה תִכְרַע בֶּרֶךְ לִי, לְבֶן־הָאֵילִים,
לִבְחִיר הָרְחֵלִים!"
אֲבָל הַצְּבִי יַעֲנֵהוּ מַעֲנֶה כָּךְ:
„וּמַה בְּכָךְ
שֶׁבָּחֲרוּ בְךָ בְּנוֹת־צֹאן הַלָּלוּ?
הַאִם בְּזֹאת גָּבַרְתָּ חַיִל?
הַאִם בְּזֹאת קַרְנֶיךָ גָּדָלוּ?
רַגְלֶיךָ קַלּוּ?
הַאִם בְּזֹאת חָדַלְתָּ לִהְיוֹת אַיִל?"

ד. שמעונוביץ

הַנְּסִיעָה

מאת יוחנן טברסקי

(סוף)

לא רחוק מחופי ברבריה נפרשים כל מפרשי הספינה הקטנה, כי על האופק נראה חוד תורן איום — האין זאת אנית־שודדים? הים פתוח מעודו לבני בלי חוק ולפורקי עול, וחופי אפריקה הם מקלט איתן לפירטים. גבריאל נזכר: לפני ל״ז שנה, בספטמבר 1575, שטה במים אלה El Solo אניה יחידת־מכסה. בה שב למולדתו אדם מופלא, חיל אביר וסופר שנון (כל אבירי הסיפרים של ספרד ופורטוגל היו חיילים ואבירים); איש אשר בו נועדו כח החרב עם כח העט; אשר אבד יד שמאלו למען הציל כבוד ימינו; אשר היה בין כובשי פורטוגל הספרדים ובה נכבש לבו ע״י אחוג מבנותיה, — באותה האניה שב למולדתו דון מיגואל סרונטס ובקרבת חופיה השתערו עליה שודדי ים אלגיריים. מספון לספון קפצו, איש איש וסכינו בפיו, אקדח באזורו ואקדח בכפו וחרבו על ירכו — והנה מתרתחת המלחמה: באש כלי־היריה, בצחצוח הסכינים, בצלצול חרבות המקשקשות זו בזו, בצעקות וחריקת שנים, והנה הוטל שודד על המכסה, קדקדו של שני נחבט בקרשים. בן־הבליעל מתגבר לקום ומבעה שניו, אך בעוד רגע הוא שוב למטה ומנצחו למעלה, וידיו אשר רפו אינן יכולות להשיב אחור את חוד חרבו של צרו. והנה נשמע קול משק גויות הנשמטות המימה. אפס מספר הפירטים רב היה ממספר אנשי El Solo ועל האניה המנוצחת נשמע הצלצול העגום של כבלים, ובתוך יתר השבויים העבירו גם את דון מיגואל אל אנית־העבדים הגדושה צאן־אדם, כולם ערומים כמעט, נחנקים מצחנה, כי מכסה רבצם כלו סחי ומאוס מאין דואג לנקותו. הללו פצועים ונאנחים מעוצם יסוריהם והללו נפשם מתעטפת עליהם מרעב ומצמא ואין שם להם לב. לאלגירה הובאו, אל מדינת הפירטים, אשר שם התענו יותר משני רבוא אומללים, אלה נמכרים לעבדים ולשפחות ואלה עודם מצפים ליום גאולתם, כשקרוביהם אשר בארץ מולדתם יפדום משעבודם... והאומנם יקרהו אותו ואת ביתו אשר קרה לסרונטס — ובצאתו לבקש את מנוחתו, את מולדת־רוחו, ימצא עבדות חדשה נוראה שבעתים מזו אשר בפורטוגל?

רוח חזקה מנשבת בפני גבריאל ומתיזה עליו רסיסי מים מלוחים. האניה דאה על כנפי הרוח ובוקעת במהירות את הים. התורן על האופק הולך ומזדער והנה נעלם חודו המאיים. תהלה לאל, נשמטו מן הצרה! — לעת צהרים נח צל אפור על המים: רב־החובל העומד על עמדו ובוחן פני הרקיע מגרד בכפו בין סבכי זקנו ומתיז מזוית פיו יריקה: סגריר בלב־ים מתרגש עלינו! — והמלחים ממהרים לכנס הקלעים העליונים, כי נושפת הרוח לקראתם ואם יסער הסער כנגדם ינותקו. הרוח מתגברת ומוליכה עבים במרוצה: קשה כבר להתהלך על הספון. ההולך מוחה את פניו מאבק־המים הדוקר ומרחיב צעדיו שלא יהיה נוח לנפול, אך פתע משתפע המכסה והוא שוטף כמו במדרון, רגליו מחליקות ונטויות והוא חובט מצחו בכרכוב וקם מתוך חבורה וכתם וקול צחוקם האדיר של המלחים, נבוני־הים... השמים מתקדרים יותר ומעיבים בירורו של יום. הים למול האניה נעשה כמין סוללה עד כסות את המכסה. פונה היום והנה חושך על חושך, רק על ראש התרנים מהבהב פנס אדמדם ונדעך, ובאופל מהלך קול דכי המשברים המשתברים ומתגברים שוב לעלות, תהום בתהום נבלעת ותהום מתהום צומחת והר של קצף מתאשד ומתגלגל על המכסה: ס־ס־סחוף!— פיות נפערים מחוסר נשימה. ש־ש־ש־שטוף־ף! — והמלח אוכל הגרון ומסמא העינים. רב־החובל מחריד את הנוסעים ואת הצאן והמקנה מן הספון, מרעישם לתחתית הספינה בנחרת אימה.

אופל. אויר מעופש. עכברים מצפצפים. הצאן גועות בפחד. החמורים נוערים, החזירים נוהקים, אך קולם נבלע בקול דכי המשברים והמית התהום המגיעים „משם". האנשים שוכבים דחוקים וצפופים ואין רגליהם משולחות מרוב צפיפות. הסער מנדד השינה והם מצפים בכליון־עינים ובכליון־רוח לבוקר המתמהמה: הלילה עובר ובא יום אשר אין בו שמש: סתומה ופקוקה על כל חלליה, נקביה וכוותיה נעה האניה בטירוף־הסער, נאנחת וגונחת — ועם כל ניע וניד זוהמת על הנוסעים נפשם להקיאה ונדמה להם: הם קבורים בקבר מטלטל ללא אור וללא מעט אויר להפיג בחילתם. ויש שחרטה תוקפתם לרגע: למה קלעו נפשם בקלע הנדוד? —

השכיבה נעשית קשה ביותר, כי מדפנות האניה נעקרים דברים מדי פעם ופעם וצונחים ארצה בקול רעש, אך אין קם להרימם. איש אחד, אשר חלש לבו, לוקח בידו את סיר האוכל— והכל נשפך ארצה מפני הנדנוד... מלמעלה מגיעים פתע קולות נפחדים ושאון. המלחים צועקים איש אל רעהו, אך קשה להבחין מה, והנה קול רגלים הממהרות בכל כח ומרוצה — ולוחות הספון אשר ממעל נעים וזעים... מה קרה? — לבסוף מתברר: דלף שהיה מטפטף קמעא קמעא מפרצה קטנה נתקלח פתע בקול זעם של פרץ־מים, והמלחים ממהרים לחבש האניה ולשאוב המים הזוחלים. הנשים צועקות מגודל הבהלה ומתעצמות בבכי. והצעקה והבכיה מועילות להחריש ולהפיג יראתן ותוגתן. והגברים מחשבים וצופים את הנולד: מה יהיה עכשיו, כשנפרצה ספינתם ואינה עוד סגורה ועצומה כאשר היתה? — רק מעבה קרשים עתה בינם ובין המות כמחיצה... ואם גם הלוחות האלה לא יהיו דבוקים בה יותר ואדוקים איש אל רעהו? — מה אז? — ונפשם נמוגה ברעת הפחד. הם מטים אוזן, אך קול המלחים נחבא, אינו נשמע עוד... מי יודע, אולי עזבום, בני הבליעל, ונמלטו על נפשם, בסירות, או אולי קשרו עצים זה עם זה והציפום דוברות בים והם ישארו קבורים כאן עד אשר משברי־המות יסובבום? — והפחד מגבירם לקום. בהאחזם בחבלים הם עולים על ידיהם ועל רגליהם. זקן אחד נכשל ונופל ונשאר שרוע שבור־צלע, אך אין שת לו לב. שאון הסער, שאין אוזן סובלתו, הוממים התרנים מטים, גונחים, צונחים כמעט. ולגבריאל נדמה פתע: בהבל המצולה המרותחת הנה עולה בן־אלוהים, דורך קל על גל ומהלך על פני הים ואין פסיעותיו ניכרות על המים. והוא שולח את ידו ומחזיק בו ובכל אחיו לצרה, תומך בהם ושואלם: קטני אמונה, מה לכם כי חלק לבכם? — אך לא, אך מראה רוח הוא, זכר ספורים אשר נחרתו על לבו בימי ילדותו. מסכנים הם עתה נפשם וחייהם לשוב אל דת אבותיהם ולהזדווג עם פטרונו של ישראל, מגן ישעם ומשקיט סערותם... הוא מביט סביבו — בערפל נעים ונדים כשכורים המלחים — בידי עמל החזיקו באניה בכפיהם משורגות הגידים.

ומקושר אל עמדו עומד שוב רב־החובל על רגלים קשותות, כפיו אדמו וצבו מקור ונדמה לו, כאילו הגליד הקרח צפרניו הכחולות. הוא צופה אל הערפל ולבו אטום מדאגה: אם ילך הסער ויזעף לא תעצור האניה כח לעמוד בפניו — הנה התעה מדרכה, הדיחה ממסלולה... — והוא מכונן תחבולות לעזרה. הן לא לחנם למד שנים רבות והשכיל בהנהגת כלי־שיטו, והסער חוזר ומרוממו בינתים למעלה לצד הרקיע ומורידו למטה לצד תהום.

בעוד ימים מספר נח הרוח מזעפו והים כחל ושקט מסערו ובאניה שבים החיים למהלכם הקבוע ולסדרם. וזה סדר חיי המלחים: ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, תופש החבל, וביום השביעי תדיח הספון ונקה תנקה הכבל... ואלה משפטיהם: כל העושה מלאכתו רמיה מחמירים ענשו, כי חסרון מבטח שבוטחים במלח עלול להביא את הספינה וכל אנשיה לידי סכנה. בכל יום ב׳ מלקה פקיד החבלים את הנערים המשרתים לבל יתעצלו במלאכתם וזקני־הספנים מאמינים, כי יום ב׳, אשר רפתה רוח הפקיד מעל העצלנים וההוללים ולא נטלו את הראוי להם, לא תהיה להם אותו שבוע רוח טובה להריץ האניה ומפרשיה יחלשו. ואם מלח ותיק עובר עבירה ונרדם בשעות משמרו מטבילים אותו בפעם הראשונה בדלי מים, ראשו למטה ורגליו למעלה; שניה — מגביהים אותו בפרקי ידיו ושופכים דליים של צוננים לתוך שרווליו; שלישית — קושרים אותו אל ראש התרנים ותולים בזרועותיו לוחות ברזל או סל מלא כדורי תותחים, וכן הוא תלוי עד אשר נגיד־הספינה מצוה להורידהו. רביעית — תולים אותו בראש התורן ונותנים לו קנקן־שכר, פת חררה וסכין חדה וכן הוא תלוי בין שמים ומים עד אשר יבחר לגוע מרעב ומצמא או לחתוך את מוסרותיו ולנפול למטה אל המצולה הרותחת... יזם המלח לגניב האניה ולהעבירה מרשות בעליה לרשותו — תולים אותו בעקבות רגליו וחובטים את ראשו בדפני האניה עד השפך מוחו ארצה, אז יקצצו מוסרותיו ויטילוהו הימה מאכל לדגי הטרף. ואם גנב כסף או שוה כסף מאחד מחבריו יטבילוהו ג׳ פעמים במים ויורידוהו בחוף הראשון בחוסר־כל, לבד מזון סעודה דלה אחת, ואם נשא את ידו ברב־החובל להכותו או ארב לדם רעהו, יקצצו יד ימינו. ואם לא החטיא המטרה — יקשרוהו אל הנרצח וישמטו את שניהם אל התהום החומרת.

ואולם רע לנוסעים מאשר למלחים. הללו למודי־צרות מנעוריהם, לבם הנקשה כמגן הוא להחליק מעליהם כל צער, והעיקר, עסקים רבים להם ואין להם מיתון לעיין בסידור חייהם. לא כן הנוסעים. האניה מענה אותם באורך־נדוד, זה

שבועות ושבועות, – לכל צד אשר יביטו אין כל בלתי שמים ומים. רק באניה אין כדי מים לכל בריה. וקשה עליהם מאד מניעת השתיה, ובשתותם יש כי יינו של אדם הראשון משכרם. אפס רק כשמפייסים את הטבח בממון הרבה נותן להם לשבור צמאונם, אבל לרוב אינו מניח להם אלא „לעיין" רגע בצפחת־המים אשר יחזיק בכפיו, כי לא יספקו להם המים כפי הצורך... אמנם, לפני 5–6 שנים החלו להתקין באניות המשובחות ביותר כלי־זקוק עשוי נחושת למתק מי־הים, אך בספינתם הדלה אין לא הכלי ולא הכירה להעלות בה האש; והצמאון מענה את הנוסעים, כי הבשר המיובש והמתולע, המלוח ממלח, אומר: השרוני ברוטב! – אך להם אין במה למססו ועכולו קשה, ותחת לחם עליהם לכרסם צנימים שחורים המכוסים קורי־עכביש ואשר היתה בהם שן־העכברים... והאנשים חולים מתוחלת ממושכת, כלות עיניהם ליבשת, ואיש איש שואל בלבו: עד מתי נהיה בצרה זו?

לילה. בשפולי השמים צף הירח. דמו משתפך אל תוך התכלת הכהה של הים. האנשים על המכסה, אחות גבריאל פורטת על פי הקתרוס לבסס את הקול ומזמרת בנעימות הנגון שיר הנערה הפורטוגלית על המלח, אהובה המטלטל:

Mal hasa quem iuventou
No mar andarem navios,
Que esse foi o cansodor
Dos meus olnos serem rios.

„אוי לאבי כל תופשי המשוט ויורדי הים, כי בגללו עיני יורדה מים ולבתי האמולה שותתת דם".

ואולם גבריאל הנשען בכרכוב הספון רוחו מחוננת עליו עכשיו. מחר־מחרתים, אמר רב־החובל, יגיעו אל מחוז־הפצם... חייבים הם לברך גם על הרעה, כי בדרך הצער והסער של הים יבואו אל חוף־מבטחים ואל בית־מרגועם. „במחשכים הושיבני" – זה תלמודה של הנצרות הספגנית. ואולם הם יחזרו עוד מעט אל המאור שבדת אבותיהם ותבאנה להם עתים משיבות נפש מלפני ה'. ברוך אבי כל יורדי הים, ברוך הוא!

עמוד השחר בוקע באופל. מעל לאניה סוחרים בני שחף והדיסקוס העולה מאדים ומזהיב אגפיהם, והעופות הולכים ומתרבים. יש שקיסם או שחיף־עץ נראה צף על המים ורוחות המלחים מתייחמות. זה זמן רב יקדו בלבם הגעגועים ליבשת, כי זה זמן רב אשר האשה עצורה להם ועתה–הסוף, החוף! – עתה יתהולל המלח, ישתולל. את כל היפות בבתי היין יחטוף לו להיות שגלו; ואם תטה אחרי רעהו – יקחנה בחזקה, מאכלתו לטושה ואגרופו חנק!

בוקר. כרכובי המכסה, החביונות וטבעות העבותות לחים ואפורים מגשם שנופל דק־דק, – זה ענן הבוקר המלבין הושרו על המישור. ודומה לגבריאל, כאילו הוא מביט דרך זכוכית מהובלת שכנגד עיניו, ואולם הערפל הולך ונמוג ולאט לאט המראה מתברר. ובני בית דא קוסטה אשר על הספון מסתכלים סביבם בעינים פקוחות לרוחה למראה שמים חדשים וארץ חדשה, שמי חפצם וארץ חפצם. והם משתאים למרבית הלחלוחית ושפע הרטיבות מסביב, משני חופי התעלה מזה ומזה שרועים כרי־דשא והם גזורים ומפולגים פלגים, פלגים, שמקומות מתרחבים ומקומות צרים ושפותיהם מגודלות סוף – ויש שתחת גדר מקיפה אמת את הכרים לסמן תחומי הבעלות. הנה בית קטן כפוף ובגגו, אשר בחודו נעה שפשפת, אשנב עקום. מצדו האחד של הבית נטועים כמה אילנות ואל צלעו נשען שלד של אסם: סכך תבן על ארבעה כלונסאות גבוהים, מצל הגג התלוי נראים הגלגלים האחוריים של עגלה. על שפת המבוע יושב נער וחכה בידו. פרה בשרנית, כפופת קרנים מקשקשת בזוג שעל צוארה ומרכינה ראשה אל המים ולוקקתם לאט אל פיה... בתעלה נראות אניות־סבל המושכות לאטן אמשטרדאמה. מורגשת קרבת העיר. בשפילי השמים נישאים מגדלים רבועים של טחנות עם שתי וערב של כנפים העולות ויורדות. נראות כפות בתי התפלה. דמי עורקיהם של הנוסעים שוטפים במרוצה כדרך אנשים בטרם הגיעם אל מחוז־חפצם, והם מתחילים להכין עצמם ואת כליהם. הנשים מטיבות שערותיהן ומחליפות שמלותיהן... הנה נראים צריחי שער. „זה שער אנטוני הקדוש", מבאר עושה־המפרשים הזקן ומקטרתו תקועה לו כדרכו בזוית פיו. ולשמע השם הזה מתרחבים לבבות הנוסעים משמחה, כי קרוב לשער זה, שמעו, שכונת בני־ישראל... במים נראות אניות המלחמה המקומרות וזקופת הירכתה של הולנד. מעל ספוניהן נבטים בני תותח בעין אחת שחורה ומאיימת על אויבי המדינה הצעירה העולה במעלה העושר והגדולה. הספינה מפלסת לה בקושי דרך בין כלי השיט הרבים אשר על־פני התעלה ומתקרבת אל הצריחים המבוצרים של מבוא העיר. הנה נראות החומות האפורות, שעל אחדות מהן שפוכות סוללות. במגדל נמוך תלוי פעמון ומשני עבריו תלויים גשרי מנוף. מעל המלוא מתבררים פני אנשי הצבא במגבעותיהם הרחבות, בצוארוניהם הלבנים, המשכבים. האניה נעצרת ועומדת. ראש הפלוגה, אשר נוצה תקועה במגבעתו ומדיו רקומים זהב והוא מתכסה בסודר ססגווני, מתחיל לבדוק את האניה וחפציה והוא חוקר ודורש בספרדית נלעגת את הנוסעים בדבר מקום מוצאם ומטרת בואם, וכעבור שעה כבדה מנפנף בידו לאות היתר הכניסה, האניה עוברת על פני הסוללות השומרות את הנהר והתעלות, עורקי־העיר – ולפניה נפתחת אמשטרדאם.

הנוסעים יורדים ובהציגם כפות רגליהם על מצוקי ארץ, על קרקע בל־תמוט, הם שמחים שמחה גדולה ומודים לאלוהים על חסדו עמהם. ולגבריאל נדמה, כי עליו להתמודד ולגהור ארצה ולנשק עפרותיה ואבניה... ברוכה את, אמשטרדאם! ישראל, שהם מעונים, מתכנסים בך יחד איש איש מנדחו לשבת בבית שלם וכנסיה שלמה וברוב עם שרויה בך השכינה!

יוֹם בַּשָּׁרוֹן

(אִידִילְיָה)

I

יַד שֶׁמֶשׁ עֲנוּגוֹת עַל אֶשְׁנָב מְעוֹנִי רִפְרֵפָה, בִּשְּׂרַתְנִי
כִּי הִנֵּה כְּבָר נֵעוֹר הַבֹּקֶר מְחֻדָּשׁ לְחַיִּים וְאוֹרָה;
בִּמְשׁוּבָה אֶל חֲדָרַי הִבְקִיעַ לוֹ צַפְרִיר וְלָקוּם זֵרְזַנִי
לָלֶכֶת לְעֵמֶק הַשָּׁרוֹן, צָפוֹנָה מֵעִם עִיר מְגוּרָי.
אָנֹכִי עוֹד טֶרֶם רָאִיתִי הַשָּׁרוֹן, וְזֹאת אַף זֹאת אֶזְכֹּר:
הֵן חוֹבָה לִידִידִים אֲשֶׁר בַּאֲמֵרִיקָה לִי לְמַלְּאֶנָּה!
מִשְׁפַּחַת הַהֶרְשְׁפֶּלְדִים מָסְרָה עַל יְדֵי אִגֶּרֶת לַאֲבִיהֶם,
אַף בִּקֵּשׁ בִּקַּשְׁתְּנִי הַזְּקֵנָה–וּרְטוּבוֹת מִדְּמָעוֹת עֵינֶיהָ –
לְהַגִּיד לְאִישָׁהּ ר׳ יַעֲקֹב: „עַד מָתַי עוֹד יַחֲלֹם, עַד מָתַי?״
לִרְאוֹתוֹ בִּקְשׁוּנִי כֻלָּמוֹ מִיָּד לְהַגִּיעִי לָאָרֶץ,
וְאָמְנָם חוֹבָתִי נָעֵמָה –

וָאֵצֵא אֶל דַּרְכִּי – שָׁרוֹנָה.

מַיִם נָשְׁבָה רוּחַ קְלִילָה וַתְּסַכְסֵךְ בְּלוֹרִיתִי הַגְּלוּיָה,
וַתְּחַמֵּק גַּם בֹּא אֶל חֲלוּקִי מִבַּעַד לְפִיו הַפָּרוּעַ;
וַיֵּקַל אָז לִבִּי בִּי פֶּתַע, הִתְרוֹנֵן וְשִׁיר פְּעָמָהוּ,
וּפִתְאֹם גַּם רַגְלַי מַה־קַּלּוּ וּשְׁלַחְתִּין לְבוֹסֵס בַּחוֹלוֹת
גַּם דֶּרֶךְ לְמֵישָׁרִים בַּכְּבִישׁ הַמִּתְפַּרְקֵד לְאָרְכּוֹ וּלְרָחְבּוֹ
בְּחַמָּה שֶׁל שֶׁמֶשׁ וְאוֹרָהּ; כֹּה הָלֹךְ וְטָפֹף הָלַכְתִּי –
וּבְיָדִי זֶה מַקְלִי הַמְּחֻטָּב, יְדִידִי מֵאָז עֲלֵי דַרְכִּי.
פַּרְדֵּסִים מִימִינִי וּשְׂמֹאלִי מְשַׁכְּרִים בְּרֵיחָם כָּל עוֹבֵר,
וּכְרָמִים מוֹרִיקִים עַל גְּבָעוֹת וּמְלַבְלְבוֹת חֻרְשׁוֹת שֶׁל זֵיתִים,
וְרוּחַ מְסַלְסֵל שְׂדוֹת־תְּבוּאָה מִתְעַדְּנִים בְּאוֹר בֹּקֶר־אָבִיב.
לֹא פַעַם עַל עָמְדִי עָמַדְתִּי לִשְׁאוֹף מֵרוּחוֹת הַנַּהֲרָה
עַד גָּמְאָה הָעַיִן מִכָּל הַפּוֹרֵחַ, שְׁטוּף דְּרוֹר וַעֲדָנִים;
יֵשׁ פִּתְאֹם וְשָׁם עָלַי מָצוֹר וַיַּחְסֹם הַדֶּרֶךְ לְפָנַי
צְבָא עִזִּים אַמִּיצוֹת וּפְזִיזוֹת וּכְבָשִׂים רַכְרַכִּים, פַּחְדָּנִים,
וְרוֹעָם יְפַנֶּה לִי דֶּרֶךְ בְּחִיּוּךְ בְּלִי הַפְסֵק פִּזְמוֹנוֹ;
יֵשׁ חִישׁ וּבִשְׁעָטָה חֲפוּזָה יְדַדֶּה לוֹ עַיִר וַיַּרְעִיד
כִּי יְדַרְבְּנוֹ סְפָרַדִּי זָעֵף הַיּוֹשֵׁב עַל גַּבּוֹ וִירַצֵּד
וְסֶרֶת שְׁתֵּי רַגְלָיו יְסַחֵב מִזֶּה וּמִזֶּה עַל הַכְּבִישׁ –
וְרַק כַּחֲצוֹת יוֹם, עִם שְׁעַת צָהֳרַיִם, לַשָּׁרוֹן הִגַּעְתִּי.

הִינוּמָה שֶׁל שַׁלְוָה בְּהִירָה אֶת כָּל הַיְקוּם אָז עָלְפָה,
וּבְחֵיק צָהֳרֵי נִיסָן מִתְפַּנֵּק הִשְׂתָּרַע בִּדְמָמָה הַשָּׁרוֹן.
הָס הָשְׁלַךְ מִסָּבִיב. מִשְּׂמֹאלִי יֵשׁ יִפְלֹט הַיָּם אֶת הֲמִיתוֹ
וִיהַלֵּךְ לַמֶּרְחָק דְּמִי־עֶרְגָּה כֹּה תָּמִיר וּמַקְסִים וְעָרֵב;
וְהַרְחֵק מִימִינִי – כְּמִטַּחֲוֵי מֶבָּט! – מַעֲרֶכֶת שֶׁל הָרִים
כְּעַתִּיקֵי מֵאֶרֶץ, מְעֻלְּפֵי אֵד תְּכֵלֶת וַחֲלוֹמוֹת יָהִידוּ
קוֹל צֶלְצְלֵי זוּגִים שֶׁל אֹרְחָה נִמְשֶׁכֶת מֵאֵין־סוֹף אֶל אֵין סוֹף...
יֵשׁ אֵי־מִזֶּה חֶבֶר שֶׁל פּוֹעֲלִים יִצְהַל, דְּרוּךְ אוֹנִים וְתִקְוָה,
וְשִׁירַת הָאַנְקוֹר תְּלַבֵּב מִשְּׂרִיגֵי־הַגְּפָנִים הַפּוֹרְחִים;
יֵשׁ יָעִיר חֲלִילוֹ שֶׁל רוֹעֶה וְיֶאֱצַל נְעִים־זֶמֶר לַשָּׁעָה –
וְהִנֵּה לְעֵינַי הוֹרִיקָה־הִזְהִיבָה אֲחֻזַּת מַר הֶרְשְׁפֶּלְד,
וּבְחֵיק־נֹעַם זֶה פִּנַּת־אָשְׁרוֹ הַצְּנִיעָה הִתְקַפֵּל שַׁאֲנַנּוֹת!

II

אַחֶרֶת בַּדִּמְיוֹן שִׁוִּיתִיו: כְּפוּף קוֹמָה, יָגֵעַ וְחָלוּשׁ,
כְּאֶחָד מֵרַבִּים, שֶׁזּוֹ מַשְׂאַת־נַפְשָׁם לְהַעֲלוֹת עִמָּהֶם,
בְּעוֹדָם קַיָּמִים וְחַיִּים, אֶת צְרוֹר הָעֲצָמוֹת לָאָרֶץ
בָּהּ חָשְׁקוּ רַק לָמוּת, בָּהּ אִוּוּ רַק דַּי עַל דַּי לְקָבֵר!
אַךְ לֹא כֵן רְאִיתִיו, אֶת הֶרְשְׁפֶּלְד! לֹא נָאֲוָה קְרֹא לוֹ שֵׁם זָקֵן!
בְּפַרְדֵּס הַזָּעִיר מְצָאתִיו בְּשִׁבְתּוֹ בְּצֵל אִילָן צָעִיר,
וְרֹאשׁוֹ לוֹ שָׁמוּט לְגֶזַע בְּרַחֲבוּת נְטוּלַת־דְּאָגָה,
זְרוֹעוֹתָיו הַחֲשׂוּפוֹת וּשְׁזוּפוֹת עַל חָזוֹ הָרָחָב לוֹ שְׁלוּבוֹת
וּפַרְעוֹת־זְקָנֵהוּ עֲדֵיהֶן בְּשַׁלְוָה וּבְהָדָר מַגִּיעִים;
וּזְקוּרוֹת שְׁתֵּי בִּרְכָּיו לְפָנָיו – וְעֵינָן כְּעֵין הַדַּבֶּשֶׁת –
וְנָתוּן עֲלֵיהֶן כּוֹבָעוֹ הַגָּדוֹל וּרְחַב־הַתִּתֹּרֶת
מְעֻלַּף הֶעָשָׁן שֶׁתַּפְלֵט מִקְטַרְתּוֹ הַקְּפוּצָה בִּשְׂפָתָיו.

לֹא הָיוּ רְגָעִים מְרֻבִּים וִידִידִים הָיִינוּ, וְדוֹמֶה:
מִכְּבָר אִישׁ אֶת אָחִיו נַכִּירָה! — בֵּינְתַיִם, וְצָעִיר תֵּימָנִי
הַפּוֹעֵל בַּמֶּשֶׁק, חִישׁ הֵבִיא יְרָקוֹת וּפֵרוֹת בְּפִנְכָּה,
עִם מַיִם וְלֶחֶם בְּצִדָּהּ – אָנֹכִי בִסְעֻדָּה שָׁקַעְתִּי
וְהֶרְשְׁפֶּלְד הִתְעַמֵּק בַּמִּכְתָּב, אֲשֶׁר לוֹ הֵבֵאתִי מִבָּנָיו,
וַיֵּשֶׁב וַיִּקְרָא בוֹ שֵׁנִית וּשְׁלִישִׁית בִּדְמִי, וְאָז פָּנָה

תֵּת אָזְנוֹ וְלִבּוֹ לְדִבְרֵי בְּסַפְּרִי עַל נְעִימָיו־נֶאֱהָבָיו –
עַל בָּנָיו הַחֲמִשָּׁה, כַּלּוֹתָיו וּנְכָדָיו הַפְּעוּטִים־הַיְקָרִים;
וּפַעַם לֹא נִמְנַע גַּם לִשְׁאוֹל עַל זְקֶנְתּוֹ שָׂרָתוֹ מֵאִתִּי,
אִם עוֹד הִיא עוֹמֶדֶת בְּמֶרְיָהּ וּמְסָרְבָה כְּדַרְכָּהּ לְפָנִים;
הַבְעֵינֶיהָ עוֹד תַּעֲמֹד אַהֲבָתָהּ לִמְדִינַת־קוֹלוּמְבּוּס חֶמְדָּתָהּ?
וְאִם... וְאִם...–רַבּוֹת עוֹד שָׁאַל וְטֶרֶם לוֹ לַעֲנוֹת הִסְפַּקְתִּי
הוּא פָּתַח וְאָמַר:

„הוֹי, כַּמָּה הִרְבֵּיתִי הִתְחַנֵּן לְשָׂרָה –
לְכִי נָא וְנַעֲלֶה לָאָרֶץ וְרַק לְנִסָּיוֹן שֶׁל חֹדֶשׁ,
וְאִם בְּעֵינַיִךְ לֹא תִיטַב – נָשׁוּבָה! – אַךְ הִיא רַק בְּאַחַת:
‚וּמַה יֶּחְסַר פֹּה לִי, הַגִּידָה?! הוֹי, יַעֲקֹב חוֹלֵם וְשׁוֹטֶה!
בָּנֵינוּ הֵן פֹּה הֵם, פֹּה נַחַת וּבְרָכָה! זֹאת רֵאשִׁית. וְשֵׁנִית:
הֵן זוֹהִי אֲמֵרִיקָה, תָּבִין? זוֹ מְדִינָה שֶׁל זָהָב וּפְלָאִים!
וּשְׁלִישִׁית: הֵן טֶרֶם בָּא יוֹמִי הִסְתַּלֵּק, יָדַעְתָּ־יָדַעְתָּ!
וְלָמָּה לִי לַעֲלוֹת לְהָתָם? כִּי מַה לִּי וּמִי לִי שָׁם, יַעֲקֹב?!
אֲנִי הֵן לִחְיוֹת מִשְׁתּוֹקֶקֶת – כִּי בָא יוֹמִי לִחְיוֹת מֵעַתָּה,
מִכֵּיוָן שֶׁגָּדְלוּ הַיְלָדִים וְשָׁעָה שֶׁל נַחַת הִגִּיעָה'!
וְשֶׁמָּא לִי תַּגִּיד, חֲבִיבִי, אָנֹכִי אַחֶרֶת חָשַׁקְתִּי?
אֲהָהּ, לֹא הֵבִינָה פְּתַיָּתִי כִּי לִבִּי גַּם הוּא יַחְמֹד נַחַת
וְלַחֲזוֹת בְּנֹעַם הַבָּנִים; וְעוֹד אַחַת מֹחָהּ לֹא הִשִּׂיג
כִּי שְׁעָתִי גַּם הִיא טֶרֶם בָּאָה לְהִפָּטֵר מֵעוֹלַם הַחַיִּים...
כֵּן, רַבּוֹת וְשׁוֹנוֹת דִּבַּרְתִּי, אַךְ לֹא שָׂרָה הִיא וְתִכָּנַע!
וְהִיא לֹא הֵבִינָה כִּי שִׁבְתָּהּ עִמָּדִי פֹּה טוֹב לָהּ מִשִּׁבְתָּהּ
בְּאֶרֶץ קוֹלוּמְבּוּס, בְּקִרְיָה שֶׁל בַּרְזֶל וְעָשָׁן וְשָׂטָן,
מַרְקִיעֵי־הַשְּׁחָקִים בָּהּ גֵּאִים אֶת רַגְלֵי הַשְּׁכִינָה יִדְחָקוּ
וִיכַסּוּ עֵין שֶׁמֶשׁ מַעְפִּילָה לְהַאֲצִיל מִטּוּבָהּ לַקִּרְיָה!
פֹּה עִלִּית, שָׁם תַּחְתִּית; שָׁם אוֹטוֹ, פֹּה קָרוֹן – וּשְׁאָר מְדוֹרֵי שַׁחַת!
הֵן זוֹהִי סְחַרְחֹרֶת־נְצָחִים; בָּהּ חַיִּים, נוֹלָדִים וּמֵתִים
בְּחָפְזַת־בֶּהָלָה! – הוֹי, כַּמָּה שָׂנֵאתִי, מָאַסְתִּי כָּל אֵלֶּה!
הַאֲמִינָה, יְדִידִי, כִּי תִיקַר לִי פֹּה שִׁבְעָתַיִם וְשִׁבְעָה
נְקֻדָּה עֲנִיָּה וּקְטַנָּה וּבָהּ פָּרָה רוֹעָה וְגוֹעָה!

„אַךְ שָׂרָה שֶׁלִּי בְּשֶׁלָּהּ... וּמוּבָן: הַפְּרִידָה קָשְׁתָה!
הֵן חַיִּים עִם שָׂרָה רָאִיתִי – שָׁלֹשׁ עֲשָׂרוֹת בְּשָׁנִים!
בָּנֵינוּ, כִּשְׁתִילֵי הַזַּיִת, הֵן יַחַד גִּדַּלְנוּ, רוֹמַמְנוּ
וְיַחַד זָכִינוּ לִרְאוֹת מֵהֶם נַחַת: הֲבֵאנוּם לַחֻפָּה;
כֹּה שְׁלֹשִׁים שְׁנוֹת חַיִּים חָיִינוּ בַּאֲסוֹנוֹת וּשְׂשׂוֹנוֹת גַּם יָחַד!
וּמַה כָּאַב־כָּאַב לְבָבִי הִפָּרֵד מֵעַל כָּל הַבָּנִים – – –
וְאוּלָם אָנֹכִי כִּי אֹמֶר גָּמַרְתִּי – וְלֹא אֲפִירֶנּוּ!"
וַיֵּצַת שְׁבִיב־גִּיל בְּאִישׁוֹנָיו וַיִּפְרַח הָאֹדֶם בִּלְחָיוֹ
וַיָּשָׁב לְסַפֵּר בְּנָפְחוֹ לִרְגָעִים הָאֵשׁ בְּמִקְטַרְתּוֹ:

„בַּעֲלוֹתִי, לִי נָתְנוּ כָל בָּנַי בִּמְזֻמָּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת דּוֹלָר,
לְמַעַן לִי אוֹכַל מְצֹא לֶחֶם־חֻקִּי בְּהֵמָּה, וַיֹּאמְרוּ
לִשְׁלוֹחַ עוֹד כְּסָפִים נִצְרָכִים, כְּיָדָם וּכְלִבָּם הַטּוֹבִים.
אַךְ עוֹד לֶחֶם־מֹחִי לֹא נָם וְיָדַעְתִּי עִנְיָנַי לְסַדֵּר:
לֹא לִי תְּרֵים יְרָקוֹת וַחֲנוּת שֶׁל מַכֹּלֶת! לֹא לִי הֵם עִנְיָנִים!
וּמַה? קְיוֹסְק גַּזּוֹז וְסִיגָרוֹת, עִתּוֹנִים וּשְׁאָר מִינֵי קְטַנּוֹת?
לֹא אָנִי! הֵן נַפְשִׁי בְּחַיִּים בָּחֲרָה, וְלָמָּה, אֶשְׁאָלְךָ,
מוֹשָׁבִי תּוֹךְ תְּחוּמֵי עִיר אָשִׂים שׁוּב פַּעַם? אִי אֶפְשִׁי בְּאֵלֶּה
אֶל לִבִּי כֵּן שַׁתִּי וְאַחַת גָּמַרְתִּי וַאֲקַיְּמֶנָּה!
לַשָּׁרוֹן יָצָאתִי וְחֶלְקָה קָנִיתִי רַעֲנַנָּה וּדְשֵׁנָה
– עֲשָׂרָה דוּנָמִים הַחֶלְקָה! – בַּחֲמֵשׁ הַמֵּאוֹת לִי קְנִיתִים!
וְהָיָה כִּי שָׁלְחוּ לִי בָנַי עוֹד כְּסָפִים וְאֶטַּע לְעַצְמִי
יְרָקוֹת עַל שֶׁטַח שֶׁל שְׁנַיִם הַדּוּנָמִים וְעַל עוֹד חֲמִשָּׁה
שְׁתַלְתִּי שְׁתִילֵי הֶהָדָר – זוֹ שְׁנָתָם הַשְּׁלִישִׁית הַשָּׁנָה! –
לְבָבִי עַל תֹּהוּ לֹא בָטַח, כִּי הֵיטִיב עִמָּדִי אֵל עֶלְיוֹן,
וַתִּפְרַח גִּנָּתִי וַתְּלַבְלֵב וּמַעֲשֵׂה הַיֶּרֶק לֹא כִחֵשׁ!
אָכֵן הֵן תִּתֵּן אֶל פִּי וְאֶל לִבִּי רָב שִׂמְחָה וְאֹשֶׁר,
וְהָיָה כִּי יִתְּנוּ הַחֲמִשָּׁה אֶת פִּרְיָם וְאוֹסִיף לִנְטוֹעַ,
בְּהֵמָּה אָז תִּשְׁמַן מְנַת־חֻקִּי וְרָאֲתָה נַפְשִׁי דֵי־שָׂבְעָהּ!
לִי יָסְפוּ עוֹד שְׁלֹחַ הַבָּנִים מְנוֹת־כְּסָפִים לֹא פַעַם וּשְׁתַּיִם,
וְאוּלָם אָנֹכִי הֶחֱזַרְתִּין – כִּי מַה עוֹד לִי יֶחְסַר? אֵין דָּבָר!
הֵן טוֹב שֶׁבֶת אָדָם בְּעֵדֶן וְטֶרֶם עוֹד פָּרְחָה נִשְׁמָתוֹ!
אֲנִי אֶת נְעוּרַי כַּנֶּשֶׁר חִדַּשְׁתִּי, יָדַעְתָּ, חֲבִיבִי?
אַךְ בָּאתִי לָאָרֶץ – וּפָגוּ מֵחוּשַׁי, וּמַדְוַי כְּלֹא־הָיוּ!
‚שֶׁמֶשׁ וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ'... בַּמֶּה הַדְּבָרִים אֲמוּרִים?
בְּשֶׁמֶשׁ אַרְצֵנוּ הַטּוֹבָה וְלֹא בְּאַחֶרֶת, בְּטוּחַנִי!
הַאֲמִינָה, יֵשׁ אֶחְשֹׁב: חֲלוֹם הוּא, בּוֹ אֶתַּע מִבֹּקֶר עַד עָרֶב!

בַּמְּלוֹנָה אֲשֶׁר לִי בְּמִזְרַח־הַחֶלְקָה אֶת שְׁנָתִי אִישָׁנָה,
וּבְשָׁאֲפִי קִרְבִּי אֶת רֵיחָהּ וּבְשְׂמָהּ שֶׁל זֹאת הָאֲדָמָה,
גַּם רֶגַע, הַאֲמִינָה, לֹא יַעַל עַל לִבִּי זִכְרוֹנָם וְטַעֲמָם
שֶׁל מִטּוֹת וִיצוּעִים בְּנֵי קְפִיצִים וּמַצְעֵי מִזְרָנִים וּכְסָתוֹת...
מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים בַּמְּלוּנָה לִי לִישׁוֹן אֶת שְׁנָתִי הַמְּתוּקָה
(הֵן אַתָּה פֹּה תָּלִין הַלַּיְלָה וְיָדַעְתָּ גַּם אַתָּה הַטָּעַם!)
וּבְהָנֵץ הַשֶּׁמֶשׁ אֵצֵאָה לָעוֹלָם הַמְחֻדָּשׁ, הָרַעֲנָן,
בְּגִנַּת הַיֶּרֶק לִי אֶשְׁהֶה–אֲטַפֵּל בַּעֲלֵי כְּרוּבִית עוֹלָה,
אֲיַשֵּׁר אֶת תַּלְמֵי הַתֶּרֶד, אֲזַבֵּל וַאֲנַכֵּשׁ וְאֶעֱדֹר,
וְכָל אוֹתָהּ שָׁעָה לִי שִׁיר נַחֲלִיאֵלִי יְשׁוֹרֵר בְּנֹעַם,
וּסְנוּנִית תְּבַשֵּׂר דְּבַר־שָׁלוֹם – הֵן תַּאֲוָה הִיא לָאָזְנַיִם!
אָז אֵפֶן וְאֵצֵא הַגִּנָּה וְאָבוֹא אֶל עֶדְנֵי־פַּרְדֵּסִי –
יִתְרוֹנֵן לוֹ אֵי־מִזֶּה גֶּבֶר בִּבְרֵכָה לָעוֹלָם הַנֵּעוֹר,
וְעָנָה לוֹ שׁוֹר בִּגְעִיָּה בְּהִכָּסְפוֹ אֶל מֶרְחַב־מִרְעֵהוּ!
– חֲלוֹם הוּא, הַאֲמִינָה, חֲלוֹם, וּבְתוֹכוֹ אָנֹכִי לִי אֶתְעֶה:
שְׂדוֹת־קָמָה מִשְׂתָּרְעוֹת מִזְרָחָה, מַעֲרָבָה–נְקֻדּוֹת שֶׁל יִשּׁוּב,
וְכָל זֶה שֶׁלָּנוּ, שֶׁלָּנוּ! יוֹשְׁבֵיהֶן – אַחֵינוּ, בָּנֵינוּ,
צְבָא בּוֹנִים הַשְּׂבֵעִים מֵעָמָל וּדְלוּקִים מִשִּׁיר וּמֵאֹמֶץ!– –
מִשֶּׁמֶשׁ וּמֶרְחָב אֶת עָזָּם מַטָּעֵי הַחֲמוּדִים יִינָקוּ,
אוֹר בְּרָכָה אֶל קִרְבָּם יִשְׁאֲפוּ וּפָרְחוּ בְּגִיל וּבִנְהָרָה,
וְעִמָּם גַּם אֶפְרַח אָנֹכִי וְרָנָּה בִּי נַפְשִׁי בְּתוֹכָם״...

לֹא יָסַף עוֹד הֶרְשֶׁפֶלְד לְדַבֵּר, וַנֵּשֶׁב בִּדְמִי וּבִדְמְדוּמִים:
הוּא נִשְׁעָן עַל גִּזְעוֹ, וּלְמוּלוֹ – אֲנִי כְּלִי אֹזֶן וְצִפִּיָּה,
וּשְׁכוּר קִסְמֵי שְׁקִיעָה בַּשָּׁרוֹן וְדִבְרֵי הַזָּקֵן־הַצָּעִיר!
לֹא דִבֵּר עוֹד הֶרְשֶׁפֶלְד, רַק שָׁלֵו לוֹ יָשַׁב וְדִשֵּׁן מִקְטַרְתּוֹ
וּמִלְּאָהּ שׁוּב טַבַּק רֵיחָנִי וְחוּם וַיַּצִּיתוֹ בִּמְנוּחָה,
וְשׁוּב עָלָה עָשָׁן, הִסְתַּלְסֵל בִּתְכֶלְתּוֹ וַיְצָעֵף פָּנֵיהוּ
חַכְלִילִים מֵאוֹר חֶדְוַת נַפְשׁוֹ וּנְגֹהוֹת הַשֶּׁמֶשׁ הַנּוֹטָה – –

ראובן גרוסמן

„יום בועת״*)

מאת ד״ר ישראל בן־זאב

חלפה הסכנה גם מעל יהודי צפון חג׳אז. ולא זו בלבד, אלא שהיהדות בצפון ערב שבה לפריחתה...

חמש שנים לפני שהגר מחמד למדינה אירע בה מאורע, שתוצאותיו השפיעו שלא במתכוין על הגירת נביא האסלאם ממכה אל מדינה.

מאורע זה נקרא בשם יום בועת, היינו, מלחמת שבטי מדינה בשדה בועת. מלחמה זו אין להטיל ספק באמתותה, מפני שחלה עם שחר תקופת האסלאם. רבים מגבורי מלחמה זו היו ימים רבים לאחר הגירת מחמד למדינה. אחדים מהם היו מבחירי אוהבי מחמד, כשם שאחרים היו מגדולי אויבי הנביא במדינה.

על מאורע זה מדובר בכל המקורות ההיסטוריים של המוסלימים. גם ב„אחדית״ באות מסורות אחדות, העוסקות במלחמת־בועת [1].

וזה דבר המלחמה:

אמר אלאגאני: „בני אוס הפקידו עליהם ביום בועת את אבו קיש אבן אלאסלת אלואילי לראש. הוא התמסר למלחמה עד אשר נצטמק גופו ונשתנה פרצופו וחלפו עליו ירחים שלא קרב אל אשה... בני אוס פנו אל (היהודים) בני נציר ובני קוריזה וקראו אותם למלחמה על בני כזרג, וכאשר הגיעה השמועה אל בני כזרג, שלחו להגיד ליהודים: „נודע לנו, כי נקראתם לעזור לבני אוס נגדנו. אין אנו נרתעים מפני אנשיכם הרבים. אף אם רובכם מן הערביים, הנה ביום נצחוננו יאונה לכם אשר לא יערב לכם. אם תתגברו עלינו, לא ננוח ולא ננום. אם כה ואם כה תסחפו במאורעות שהנכם מחוצה להם, ולמען שלומכם הננו קוראים לכם להניחנו לנפשותינו עם אחינו״. כאשר שמעו (היהודים) את הדברים האלה, נוכחו כי צדקו בני כזרג, וישלחו להגיד להם לאמר: „כנים דבריכם. נכונה השמועה שהגיעה אליכם, כי בקשו מאתנו בני אוס עזרה. אולם אנו לא היינו מסכימים להלחם בכם בשום פנים״. אך בני כזרג אמרו אליהם: „אם כנים דבריכם, שלחו אלינו בני תערובות והיו עמנו״ (עד תום המלחמה). אז שלחו היהודים אליהם ארבעים אנשים מבני העלומים. בני כזרג חלקו אותם בבתיהם. ככה עברו ימים מספר, עד אשר אמר נעמאן אלביאצי באחד הימים אל בני עמו ביאצה לאמר: „הנה הושיבכם עמרו על אדמת בצות ושממה. באלהים נשבעתי, כי לא אחוף את ראשי, עד אשר אושיבכם במשכנות היהודים בני קוריזה ונציר על פלגי מים מתוקים ותמרים אדירים״.

אחרי כן שלח נעמאן מכתבים אל היהודים לאמר: „פנו את משכנותיכם עבורנו, למען נגור בהם, ואם לא תשמעו לנו, נהרוג את בני התערובות אשר בידינו״. היהודים רצו לעזוב את משכנותיהם. אך כעב אבן אסד מיהודי קוריזה קם ואמר: „בני עמי, השגבו במשכנותיכם ותנו להם לרצוח את בני התערובות. באלהים! אם יקרב כל איש מאתנו אל אשתו לילה אחד וילדה לו עלם כאחד מבני התערובות״.

---

*) מתוך הספר „היהודים בערב״, העומד לצאת בהוצאת „מצפה״.

[1]) בועת: כברת ארץ בנחלת יהודי קוריזה נודעה בשם זה. הערביים אינם יודעים באור למלה זו, אולי היא מסורסה מן השם בעז — „שדה בעז״. מאחר שהיתה באדמת היהודים, יתכן כי היה לה שם עברי.

אז נועצו יחד ושלחו להודיע לעמרו לאמר: "לא נמסור לכם את משכנותינו, ראו ודעו את אשר הבטחתם לנו בענין בני התערובות וקיימו את הבטחתכם".

אולם עמרו ובעלי בריתו מבני כזרג רצחו את בני התערובות; זולת עבדאלה אבן אביי, אשר לא אבה לרצוח את בני התערובות שהיו בביתו, כי איש נדיב־לב בעמו היה. הוא אמר: "מעשה פשע וחמס הוא זה, אני ובני עמי הסרים למשמעתי לא נעזור לכם בזה". והאיש מבני התערובות אשר היה עמו, סליימן אבן אסד הקוריזי, שהיה זקנו של מחמד אבן כעב הקוריזי (אשר נכנס בברית האסלאם — המחבר) נשלח לנפשו אל ביתו. באותו יום התלקחה מערכה בין בני אוס ובני כזרג.

אחרי כן התקהלו (היהודים) מבני נציר וקוריזה והפקידו עליהם את כעב אבן אסד הקוריזי למצביאם והסכימו לתמוך בידי שבט אוס הנלחם נגד בני כזרג. הם שלחו להודיע לבני אוס את הדברים האלה. כמו כן הסכימו לאסוף אל דירותיהם את בני "נבית" [1]) ושלחו אליהם להודיעם לבוא אליהם אל משכנותיהם והבטיחו להם, כי לא יסגירום בידי האויב, בתנאי שיצאו עמם שכם אחד למלחמה, גם אם ישמדו עד אחד. בני נבית באו ונתחלקו בבתי־האבות בין בני קריזה ונציר, ואחרי כן הודיעו לשאר משפחות בני אוס להתקומם נגד בני כזרג. כולם נאותו להם.

רמי המעלה מן הלוחמים נועדו יחד להלחם מלחמת אמת. אליהם נספחו שבטים מתושבי מדינה, מהם בני תעלבה והם מזרע גסאן ובני זעורא [2]), אף אלה מבני גסאן.

כשנודע הדבר לבני כזרג, התקהלו ויצאו למלחמה. עמהם היו עמרו אבן אלנעמאן אלביאצי ועמרו אבן אלגמוח אלסלמי, שהלכו אל אוביי ואמרו לו: "הנה הגיעה אליך השמועה על קשר בני אוס וקוריזה ונציר עלינו. אנו נוטים למלחמה. אם נתגבר עליהם, גם אם ישגבו במבצריהם או במקלטיהם, לא נשאיר מהם שריד".

וכאשר כלו לדבר קם עבדאלה אבן אביי ואמר: "אכן עשקתם את בני עמכם. האלהים! ירא אני פן הולכים אנו לקראת מחנה הארבה. נודע לי כי אמרו היהודים: אלה שוללים את חיינו, כלום ישללו מאתנו גם את המות (למות מות אנשים משוחררים)? האלהים! רואה אני, כי לא יחול שנוי עד אשר ימיתו מרבית בני עמכם. ירא אני כי ילחמו בכם ויתגברו עליכם בגלל זדון לבבכם וירצחו בכם כאשר רצחתם בהם, לכן אם ינוסו, תרפו מהם, ואם תנגפו לפניהם, המלטו על נפשותיכם אל הבתים הקרובים וירפו מכם".

אך עמרו אבן אלנעמאן אמר: "האלהים! התנפחה ריאתך מאז הגיעה אליך שמועת הקשר בין בני אוס ובני קוריזה ונציר עלינו".

ועבדאלה ענה: "האלהים! בקהלכם לא אבוא, אף הסרים למשמעתי לא יבואו אליכם. ונדמה לי כאילו הנני רואה אותך הרוג ונשא בידי ארבעה אנשים כרוך בגלימה"...

ונמשכו אנשים מבני כזרג והלכו אחרי עבדאלה אבן אביי. ביניהם היה גם עמרו אבן אלגמוח. ובני כזרג הסכימו פה אחד והפקידו עליהם את עמרו אבן אלנעמאן לראש ולמפקדם במלחמה.

ארבעים יום התכוננו בני אוס וכזרג למלחמה, בינתים התקהלו עם בעלי בריתם משבטי ערב. בני כזרג שלחו וקראו לגוהינה ולאשגע. שם השליח אשר יצא לעורר את בני אשגע למלחמה היה תאבת אבן קיש אבן שמאס, הם נאותו ובאו. כן באו גם בני גוהינה. ובני אוס שלחו וקראו לבני מוזינה. וחוציר אלכתאב שהיה מזרע אשהל יצא אל אבו קיש, ויקם חוציר ויכונן את קשתו וילהב את בני עמו להלחם מלחמה עזה, הוא הזכיר להם את תעלולי בני כזרג בבני נבית, אשר גרשו אותם ממעונותיהם ואשר השפילו את הנהשלים מבני אוס. אז נאותו בני אוס אלה לצאת לעזרה ולהגנה ולמלחמה. ובני אוס התקהלו בו ביום עם חוציר במקום הנקרא "אלחיאת", ויסכימו להלחם בבני כזרג ולהשמידם עד אחד, אם יעלה בכחם להתגבר עליהם ולא ילחמו עמם כאשר נלחמו עד כה.

חוציר אמר אליהם: "אכן נקראתם בני אוס, כי מתאוששים אתם לפעולה כבירה". ומשהתקהלו באלחיאת התחילו לאכול מן התמרים שהיו עמהם, אך חוציר אלכתאב שישב בחבורתם היה כולו מקופל ומכונס בתוך אדרתו. הוא לא אכל עמהם ולא התקרב אל התמרים מרוב חימה ואמר: "הפקידו עליכם, בני עמי, את קיש אבן אבי אלסלט למצביא". אבו קיש ענה: "לא אהיה מפקד, כי יודע אני שנשיאותי אות לכשלון ולרפיון ידים". האנשים התבוננו אל חוציר, אשר שטה מעליהם ומן התמרים, כי תקפו עליו הרהורי המלחמה. בו ביום נשבע חוציר כי לא ישתה יין, עד אשר ינתץ את מבצרו של עבדאלה אבן אביי.

לאחר שני חדשים של הכנה בצידה ובכלי־זין נפגשו שני המחנות על אדמת בועת, והיא כברת ארץ בנחלת בני קוריזה, ובה חלקת אדמה הנקראת קורי, בה נטשה המערכה. על כן יאמר למלחמה "יום בועת". כל השבטים אשר במחוז לקחו חלק במערכה. לא פגרו מלכת, זולת נמושות מעטים. מעולם לא היתה מערכה במספר כה עצום.

וכאשר ראו בני אוס את בני כזרג וידמו כי עצום מספרם, הם אמרו אל חוציר: "טוב כי תעכב את האנשים, עד אשר נזמין את המפגרים מבני מוזינה". אולם חוציר השליך מידיו את הקשת ואמר: "הביטו וראו, הנה בני מוזינה..." אז ראו לפניהם את המות.

נטשה המלחמה. המערכה היתה קשה עד מאד, בני אוס נגפו בהחל תנופת החרבות. הם נסו לעומת קורי, אל הדרך העולה הרמתה. אז ירד חוציר, בני כזרג צרחו לעומתם: "אנה תנוסו? אל רמות הקרחה?" והתחילו לחרפם.

וכאשר שמע חוציר חרפות בני כזרג, דקר בקצה רמחו החד את שוקו וצרח: "באלהים! לא אזוז עד אשר אמות. אם תרצ'

---

[1]) השם נבית מזכיר את בני נביות המיוחסים לבני ישמעאל. אין לבני נבית שום קשר עם הנבטים, שלא היו ערביים כי־אם ארמים, שבאו מצפון סוריה וארם נהרים וכבשו את סלע (פטרא) לאחר שהתמוטטה מלכות האדומים בחצי־האי סיני. בתקופת הפריחה לשלטונם התפשטו גם בצפון חג'אז והגיעו עד למדבר סוריה. גם את דמשק כבשו. הרומאים שמו קץ לשלטונם בשנת 106 לספירה, אולם בני נבית היו מן השבטים הערביים, אולי שארית מן השבטים העבריים הקדמונים, שהתגוררו במחוזות צפון חג'אז ובחצי־האי סיני, כגון בני מדין ועמלק ואדום. בני נבית היו נתונים להשפעת יהודי מדינה, מהם היו בתי־אבות שקבלו עליהם את דת ישראל. ואולי זאת היא סבת שלטון השבטים נצ'יר וקוריזה עליהם...

[2]) בני תעלבה ובני זעורא היו מן השבטים המתיהדים, שנכנסו בברית היהדות עוד בתקופה שקדמה להגירת בני אוס וכזרג מתימן אליהם (ראה אלאגאני חלק י"ט דף 95). גם בברית האמונים, שנכרתה בין מחמד והיהודים במדינה, נזכרים בני תעלבה ובני זעורא בין היהודים (ראה אבן השאם חלק שני דף 88)

להסגירני, עשו כרצונכם". ויתלקטו אליו בני אוס, ובראשם שנים מבני העלומים מזרע עבד אל אשהל. הם נאבקו עד אשר נפלו חללים.

וחץ נפל לתומו ויך את עמרו אבן אלנעמאן שר צבא בני כזרג וימיתהו. ולא נודע מי ירהו אליו. בני קוריזה היו מספרים, כי המורה בקשת על שר צבא בני כזרג היה אבו לובבה ויהרגהו.

ובעוד עבדאלה אבן אביי רוכב על פרדתו ומרגל את מצב העם אצל שדה בועת, הופיעו אנשים ארבעה, נושאים בגלימה כרוכה את עמרו אבן אלנעמאן אל מעונו.

כשראהו עבדאלה שאל: „מי בגלימה?" אמרו לו: „עמר אבן אלנעמאן". אז פצה פיו ואמר: אכן אכל פרי החמס".

באותו יום היתה המגפה גדולה בבני כזרג. בני אוס תקפו אותם בחרבותיהם. ואיש מן המחנה צרח: „אנשי אוס, לאט לכם, התאפקו ואל תעשו כלה באחיכם, כי קרבתם רצויה לכם מקרבתכם אל השועלים".

אז עמדו בני אוס ולא יספו האבידם עוד. בבזה לא שלחו את ידם.

אולם בני קוריזה ונציר שלחו את ידם בבזה, אך בני אוס שרפו את משכנותיהם וחמוריהם של בני כזרג.

ואחרי כן יצא סעד אבן מעד מזרע אשהל והתיצב על שער בני סלמה והכניסם אליו והשיב להם את רכושם. הוא גמל להם כאשר גמלו עמו „במלחמת אלרעל", אשר בה התגברו בני כזרג על בני אוס, ובאותה מלחמה נפצע סעד אבן מעד ונשאוהו אויב אל בית עמרו אבן אלגמוח והיטיב עמו והתקרב אליו ואהבו. לכן שלם לו סעד כגמולו ב„מלחמת בועת".

באותו יום נשבע כעב אבן אסד לבית קוריזה, כי ישפיל את עבדאלה אבן אביי וכי יגוז את שער ראשו לפני שערי מבצר מוזחאם. כעב אבן אסד קרא אליו: „רדה, אויב האלהים, באלהים אשבע, כי לא ארפה מכם"...

גם בני אוס נשבעו להרוס את מבצר מוזחאם, מבצר עבדאלה אבן אביי.

גם חוציר נשבע להרוס את המבצר הזה.

באותו יום נמלט אל זבייר (יהודי משבט קוריזה) אבן איאס אבן בטא, איש מבני כזרג, ושמו תאבת אבן קיש לבית חרת. לכן שלם לו תאבת כגמולו לאחר הופעת האסלאם במלחמת בני קוריזה.

באותו יום יצאו חוציר אלכתאב ואבו עמר אלראהב ובאו אל אבו קיש אבן אלאסלת. חוציר אמר לו: „אנו רוצים להתפרץ אל תוך כל ארמון ובית של בני כזרג, נרצח ונהרוס עד כי לא נשאיר מהם דבר"... אך אבו קיש ענה: „האלהים, אנו לא נעשה כזאת".

חוציר התרגז מאד ואמר: „לא נקראתם בני אוס, רק מפני שאתם מנחמים ומרפאים בנדיבות. לו גברו עלינו בני כזרג והשמידו אותנו".

ואחרי כן חזר חוציר אל בני אוס ונתן צו לשוב מאחרי בני כזרג איש איש לביתו.

באותו יום נפצע חוציר פצעים קשים, וימת מן המכה אשר הוכה במערכה.

באותו יום היה יהודי מבני קוריזה באחת מטירות היהודים והוא איש עור. הוא אמר אל בתו: „השקיפי וראי מה עשה העם".

הנערה השקיפה ואמרה: „קול נשא מעל רמת קורי וצריחות אשמע אמר: הכו, הוי אנשי כזרג!" העור אמר: „הנצחון לבני כזרג על בני אוס, ואין יתרון עוד לחיים". אחרי כן פנה אליה שנית ואמר: „הודיעי מה תשמע עוד?" הנערה ענתה: „אשמע קולות זועקים הוי בני אוס, הוי בני כזרג". ויאמר העור: „עתה התלקחה המערכה"...

אחרי כן צפה שעה ארוכה ושוב אמר אל בתו: „השקיפי ושמעי". ותשקף ותאמר: „שמעתי בני אדם צועקים: אנו בני סכרה במלחמת אלרעל". ויאמר העור: „אכן בני עבד אלאשהל נצחו"...

ואחרי כן זנק מרוב שמחה. הוא צעד לקראת שער המבצר אבן מאבני צירי השער פגעה בראשו. הוא נפל ומת.

באותו יום קונן המשורר כפאף אבן נדבה על מות חוציר, כי רע הלולים היה לו...[1]

אלה המה דברי אלאגאני „על מלחמת בועת" בין שבטי יתרב הערבים והיהודים. פרטי מלחמה אלה נזכרים גם בספרו הגדול של אלטברי, הקדום שבין סופרי ההיסטוריה המוסלימים.

מענין לציין שרוב המסורות על „מלחמת בועת" נמסרות בשם אבן אסחאק המפורסם ובשם אבן אלכלבי. פרטי מלחמה אלה מציינים בדיוק נמרץ ובקוים בולטים את חיי שבטי מדינה עם שחר האיסלם.

אין כל ספק, שמלחמה זו אינה בדויה כרוב המלחמות המיוחסות לערבים בתקופת הבערות.

כל המקורות המוסלימים מסכימים, כי „מלחמת בועת" נתקימה חמש שנים לפני הגירת מחמד למדינה, היינו, בשנת 618 לספירה. הגירת מוחמד למדינה היתה אחת התוצאות של המלחמה הזאת.

כל הגבורים, שלא נפלו חללים ב„מלחמת בועת", השתתפו בכל המאורעות שחלו במדינה לאחר הגירת מחמד אליה. מאורע „מלחמת בועת" היה אחד הגורמים היותר חשובים לכל המוראות שבאו על היהודים בתקופת מחמד במדינה. בתקופות מאוחרות עוד נשתמרו בין מוסלימי מדינה הפרטים על „מלחמת בועת"[2]. המון שירים נשתמרו בין תושבי מדינה, שבהם היו שרים שירי גבורה על חללי מדינה[3].

בספר „אלחדית", על פי בוכרי, מסופרת מסורת קדומה זו „אמרה עאישה אשת השליח: נכנסתי אל השליח ועמי שתי אמות משוררות משירי בועת. השליח השתטח על משכבו והסב את ראשו אל הקיר. כשנכנס אבו בכר, גער בי ואמר: „מזמוטי השטן אצל שליח האלהים!"[4]...

„מלחמת בועת" הוכיחה, שהיהודים היו המחזיקים בשווי המשקל בחיי שבטי מדינה, ממנה למדים אנו, שהיהודים היו מלומדי קרבות כערביים ובמדותיהם התרומיות והרעות היו דומים לערביים. גם הם שפכו את דמי אחיהם בשעת עברה ומלחמה.

ב„מלחמת בועת" נתפלגו היהודים לשנים: רוב שבטי היהודים היו עם בני קוריזה ונציר ובני אוס, המעוט היה עם בני קינוקע ובני כזרג. יהודי נציר וקוריזה לא רצו לסלוח ליהודי קינוקע את עוון התחברותם אל בני כזרג במלחמה עליהם. לכן נקמו מהם נקמה איומה ושפכו דמי רבים מהם, עד כי הביע אחד ממשוררי היהודים, שהיה מבני נציר, את מחאתו העצומה על מעשה העול הנורא של

1) אלאגאני חלק ט"ו דף 154—159.
2) אלאגאני חלק ט"ו דף 160.
3) אלאגאני חלק ט"ו דף 159.
4) בוכרי חלק שני דף 225.

בני שבטו. הוא קורא בשירו: „נואשתי. נדדה שנתי בלילה מפשע בני עמי ומשפלות המחשבה. לו שמעו בני עמי לעצתי לא הי שודדים ולא היו חומסים. אולם המה הלכו אחרי אנשי הבליעל וכו'"[1].

השנאה ליהודי קינוקע היתה כבושה בלבבות יהודי נציר וקוריזה, עד כי נתעוררו להגן עליהם, כשקמו גייסות מחמד וגזרו עליהם חובת גלות. גם זו תוצאה מ„מלחמת בועת".

לאחר „מלחמת בועת" התחילו בני כורג המנוצחים נושאים עיניהם אל בעלי ברית משבטי ערב הרחוקים, למען ינקמו את נקמת דמם השפוך, ובכל זאת באו אחרי אותה מלחמה ימי מנוחה ושלום למחוז מדינה. כל השבטים חזרו למשכנותיהם ולעבודתם. מדינה היתה עיר גדולה לתעשיה ולמסחר. חדשי המלחמה היו ימי משבר ומבוכה. שיירות הגמלים של שבטי ערב חדלו לחנות בשוקי מדינה. סוחרי המחוז היו שקועים במלחמה ולא יצאו אל שוקי ערב וסוריה.

מענין הדבר שבני אוס, נציר וקוריזה רצו לפייס את בני כורג המנוצחים — הם יראו מפני משטמת הנקמה — והסכימו להמליך על מחוז יתרב את עבדאלה אבן אפיי למלך על היהודים והערביים. לא נמצא קודם האסלאם בין שבטי אוס וכזרג אדם נכבד ונשוא פנים ממנו. התחילה התכונה. נעשו הכנות להמליך את הגדול בעמיו. בינתים אירע מאורע כביר במדינה. מחמד, נביא האסלאם, הגר אליה ממכה. העם סר מעליו והלך אחרי החוזה לבית קוריש. לאמתו של דבר ראה עבדאלה אבן אביי, כי מחמד גזל ממנו את כתר המלוכה[2].

חמש השנים שלאחר „מלחמת בועת" עד הגירת מחמד למדינה תחשבנה לתקופת אושר ופריחה והתקדמות ושלום לכל שבטי יתרב הערביים והיהודים.

דָת וּמַדָע

מאת אלברט איינשטיין

כל הנעשה וההגוי על ידי בני האדם הוא לשם סיפוק הצרכים המורגשים וכן גם לשם השתקת המכאוב. את זאת יש לזכור תמיד בשעה שרוצים להבין תנועות רוחניות והתפתחותן. כי ההרגשה וכלות־הנפש הן בבחינת מניע של כל שאיפות האדם ויצירותיו ותהיינה גם אלו האחרונות נעלות כמה שתהיינה.

מה הם, איפוא, ההרגשות והצרכים, אשר הביאו את האדם לידי הגות דתית ולידי אמונה במשמעו הרחב של המושג הזה? כשמהרהרים אנו בדבר, אנו רואים מיד, כי במקורן של ההגות והחויה הדתיות צפונות הרגשות שונות. אצל האדם הפרימיטיבי הפחד הוא הראשון המעורר דמיונות דתיים, הפחד מפני רעב, חיות רעות, מחלות ומות. כיון שבדרגת־קיום זאת ההתבוננות בחיבורים הקאוזליים היא בעלת ערך קל, בודה לו הרוח האנושי עצמים הדומים לנו פחות או יותר ואשר ברצונם ובפעולתם תלויות התהויות שמפניהם מפחדים. וכך מתכוונים, איפוא, להטות את מחשבת העצמים ההם לטובה אל בני האדם על ידי זה שמקיימים מעשים ידועים ומקריבים קרבנות, שעל פי האמונה, הנמסרת מדור לדור, הם מכפרים את פני העצמים ההם ומטים לבם לטובה לבני האדם. אני מתכוון בזה לדת הפחד. דת זו מיוצבת בעיקר על ידי התהוותה של כת כהנים מיוחדת המשמשת בבחינת מתווכת בין העצמים המפחידים ובין העם ומכוננת מתוך כך עמדת בכורה בשלטון. לעתים קרובות מקשר המנהיג או השליט, הנסמך על גורמים אחרים, מעמד בעלי־זכויות עם שלטונו החילוני לשם הבטחת תפקידי הכהונה, או שקיימים ענינים משותפים בין הכת השלטת שלטון מדיני ובין כת הכהנים.

מקור שני להתהוות דתית הן ההרגשות הסוציאליות. אב ואם או מנהיג של עדות־אנשים גדולות יותר — בני תמותה הם ועלולים לשגות. הגעגועים למנהיגות, אהבה וסעד מעוררים את האדם ליצירת מושג־אלהות סוציאלי וכן גם מוסרי. זהו אלהי ההשגחה העליונה, המגן, קובע, נותן שכר ומעניש. זהו האלהים אשר, בהתאם לאפקו של האדם, אוהב את חיי־השבט, חיי האנושיות ואת החיים בכלל. הוא המנחם בשעת צרה וגעגועים שלא נתמלאו והשומר על נשמות המתים; זהו מושג האלהות הסוציאלי או המוסרי.

בכתבי הקודש של העם העברי אפשר לראות יפה את מהלך ההתפתחות מדת־הפחד לדת המוסרית, מהלך הנמשך והולך בברית החדשה. ההתפתחות מדת־הפחד לדת־המוסרית יוצרת התקדמות חשובה בחיי העמים. יש להזהר מפני המשפט הקדום הפוסק, שהדתות של העמים הפרימיטיביים הן דתות פחד בלבד ואלה של העמים התרבותיים — דתות מוסריות בלבד. בעצם בעלות תערובת הן, אלא שבדרגות עליונות של חיים סוציאליים הדת המוסרית תופסת מקום בראש.

לכל סוגי הדתות האלה משותף האופי האנטרופומורפי של רעיון האלהות. מעל למדרגה זו של חויה דתית, התרוממו רק יחידים עשירי־רוח ועדות נבחרות ביותר. אבל אצל כולם ישנה עוד דרגה שלישית של חויה דתית, אף כי צרופה היא רק לעתים רחוקות. אני מציין את זאת כדתיות קוסמית. את הדתיות הזאת קשה לבאר למי שאין בו ממנה ולא כלום, כי שום מושג אלהים אנושי אינו הולם אותה.

היחיד מרגיש באפסות של השאיפות והמטרות האנושיות ואת השגב והסדר הנפלא המתגלים בטבע ובעולם המחשבה. הוא רואה את הקיום האינדיוידואלי כמין בית־כלא ורוצה לחיות את הכלליות של ההויה כדבר מה אחדותי ומלא־משמעות. נצנים ראשונים של ריליגיוזיות קוסמית כבר נראו בכמה ממזמורי התהלים, למשל, וכן גם אצל אחדים מהנביאים, במדה מרובה יותר חזקים הקומפוננטים של הריליגיוזיות הקוסמית בבודהיות, מה שהורו לנו ביחוד כתביו הנפלאים של שופנהויר.

הגאונים הריליגיוזיים של כל הזמנים הצטיינו על ידי ריליגיו־זיות קוסמית זו, שאינה יודעת שום דוגמות ושום אלהים המתואר על פי צלמו של האדם. על כן מן הנמנע הוא שתהיינה כנסיות, שעיקר תורתן מיוסד על דתיות קוסמית. מתוך כך יוצא, שדוקא בין הכפרים של כל הזמנים אנו מוצאים אנשים הספוגים דתיות עליונה

---

1) אלאגאני: חלק כ"א דף 62. טבקאת אלשועראו: אבן סלם אלגו־מח דף 110. המחבר האחרון סובר, כי המשורר היה משבט נציר ולא מבני קוריזה, כפי דעת אלאגאני. אבן סלם הוא יותר קדום ומקורותיו יותר נאמנים.

2) אבן השאם חלק שני דף 177.

זו ולבני זמנם נראו אלה לעתים קרובות כאתיאיסטים ולעתים גם כקדושים. מתוך השקפה זו נראים לנו אנשים כדימוקריט, פרנציסקוס מאסיזי ושפינוזה כקרובים זה לזה ברוחם.

אבל כיצד יכולה דתיות קוסמית להמסר מאיש לאיש אם אינה עלולה להביא לידי שום מושג־אלהים מעוצב ולידי שום תיאולוגיה? דומני, שזהו תפקידם החשוב ביותר של האמנות והמדע לעורר את הרגש הזה ולשמור על חיוניותו.

וכך אנו מגיעים לתפישה של יחס המדע לדת, תפישה השונה לגמרי מזו השכיחה. מתוך העיון ההיסטורי נוטים לראות את המדע והדת כתרתי דסתרי וכצוררים זה לזו. ואת סבת ההשקפה הזאת יש להבין על נקלה: מי שחדור בחוקיות הקאוזאלית של כל המתרחש, אצלו בלתי אפשרית כלל האידיאה של מציאות המתערבת במהלך מאורעות העולם. הכונה בזה, כמובן, למי שמתחשב עם ההיפותיזה של הקאוזאליות בכובד־ראש באמת. בו אין כל מקום לדת הפחד וכן גם לדת הסוציאלית או המוסרית. אלהים הנותן שכר ומעניש אינו בגדר תפישתו, משום שהאדם פועל על פי הכרחיות חוקית חיצונית ופנימית ולא יכול היה, איפוא, מתוך נקודת ההשקפה האלהית להיות אחראי למעשיו כשם שעצם דומם אינו אחראי לתנועותיו. ועל כן האשימו כבר את המדע שהוא חותר תחת המוסר. אבל האשמה זו ודאי שאינה צודקת. את ההתנהגות המוסרית יש לבנות על רגש ההשתתפות, החנוך והקשר הסוציאלי ואין היא זקוקה ליסוד דתי. מעציב היה, אילו צריכים היו בני־האדם להרסן רק על ידי הפחד מפני העונש ועל ידי התקוה לשכר שלאחר המות.

מובן, איפוא, שהכנסיות נלחמו במדע מאז ומעולם ורדפו את ההולכים בדרכיו. אבל מאידך גיסא, סובר אני, שהריליגיוזיות הקוסמית היא הכח־המניע החזק והנבחר ביותר של החקירה המדעית. רק מי שיוכל לשער לו את המאמצים הכבירים, ועל הכל — את המסירות, אשר בלעדיהם יצירות המחשבה המדעיות מפלסות־הדרך הן מן הנמנע, רק זה יכול לשער את עוצם הרגש, שרק מתוכו עלולה לצמוח עבודה כזאת הפונה עורף לחיים המעשיים. איזו אמונה עמוקה בתבונת מבנה־העולם ואיזה כיסופים להשגה (ואם גם להשגת השתקפות כל־שהיא של תבונה זו המתגלית בעולם זה) מוכרחים היו לחיות בקפלר ובניוטון, אם מתוך עבודה ובדידות של הרבה שנים, יכלו לברר את מנגנון השמים! מי שמכיר את החקירה המדעית רק מתוך פעולותיה המעשיות תופש בתפישה מוטעית את מצב רוחם של האנשים, אשר — בהיותם מוקפים בני־דור ספקנים — הראו להולכים בעקבותיהם את הדרכים שהיו מפוזרים על פני ארצות העולם והדורות. רק מי שמסר את חייו למטרות כאלו, יש לו מושג חי מכל זה שהחיה את האנשים האלה ונתן להם כח על אף כשלונות אין־מספר, להשאר נאמנים למטרתם. הריליגיוזיות הקוסמית היא הנותנת כחות כאלה. צדק אחד מבני דורנו באמרו, שהחוקרים הרציניים של זמננו — החמרי בכללו — הם האנשים היחידים בעלי ריליגיוזיות עמוקה.

תרגם נ.

שורות

מאת יעקב פיכמן

על ההומוריסטן

אין לך דבר נעלה יותר בשירה מן ההומור. אבל אין ספק — ההומור הוא גם סוג השירה החמור ביותר. אם גם דוקא בו מתגדרים על הרוב קטני־המוחין. הומור שאין בו מברק הגדלות, שאין בו משום סמל עולם (כזה של סרוונטס ומוליר, של דיקנס ושלום־עליכם) הוא סוג האמנות הפחות במעלה ביותר, הבלתי־נחוץ ביותר. הוו זהירים בהומור! הבדחן אינו עוד איש ההומור. להפך: הוא המשניא עלינו את ההומור, הוא המטמא אותו במגעו.

*

הרצינות תצויר גם במסשטב קטן, משום שיש בה משהו המצדיק את קיומה על כל פנים; ואילו הצחוק, שיש בו משהו ספק מלאכותי, הוא כבר כולו מזויף. זהו החץ שהוא קולע אל עצם הנקודה, או שהוא מחטיא אותה לגמרי.

*

הקומדיה הטובה היא בעיני כמעט מפעל הומני, ואיני יודע סוג בימתי יותר נחוץ לנו, לעצמנו, כאן, בארץ ישראל, במקום שהבדחנות התחילה יוצאת בלבוש של טרגיות.

*

סימן רע הוא לספרותנו עכשיו, שיסודות ההומור מועטים בה כל כך, שהעליצות הולכת ומתמעטת אצלנו בחיי הרוח כל־כך. מאז ומעולם היה זה אות מחריד. כל מי שיורד, כועס.

*

סופרים משוללי הומור לגמרי חשודים תמיד. טפוס זה טעון תמיד בדיקה.

*

יקר לנו ביותר ההומוריסטן, שאינו מתגדר בהומור. יסוד ההומור יכול להיות מצוי אצלו בשפע, אבל אל נא יהיה לעולם בעינינו כיסוד קבוע! יקר לנו הפיוט המכסה, המגן על ההומור. אפשר, שזהו הסימן המובהק להומור גדול — שהוא שרוי כמעט תמיד בצלה של השירה הגדולה. הומור, שאין השירה מזדוגת לו, משהו נמוך יש תמיד ביסודו.

*

ואף על פי כן אנו גורסים בקושי את אלה, שהם רק הומוריסטים. ההומור, כקבלנות, מעליב. יש בזה משהו מוריד. אם מישהו עשוי רק לבדה.

נהיה נא זהירים בהומור, שבמדה שהוא נמוך יותר הוא עלול לקחת את לב ההמונים ביותר. אין לך דבר מנמיך את רמת התרבות כההומור בינוני.

רְשִׁימוֹת

ק. י. סילמן

(שרטוטים וגם ציונים)

בה בשעה שאנו מקדישים הערכות אין־מספר לאיש־הספר הננו מקפחים כרגיל את שכר אחיו העתונאי. אני מתכוין פה לעתונאי ממש, לאלה שהם עובדים בכל מדוריו של העתון ולא רק למיוחסים שבהם: לפובליציסט ולפיליטוניסט. הללו אינם קשורים דוקא ביומן או בשבועון, שהרי כמה אמצעי־בטוי לפניהם. לא כן העתונאי במובן המצומצם. טול ממנו את העתון היומי או השבועי ואתה נוטל את ששון חייו. כי משוש חייו הוא הקשר התכוף, בלתי־האמצעי (הוי, כמה נתבעת פה המלה הפסולה, הממזרת ה„מידי"...) שבין החיים ובין הבטוי. הוא אינו יכול להלין את קדשיו. הוא אינו יכול לשבת שבעה נקיים על כתביו. הוא אינו מתימר לדון על מאורעות החיים מנקודת המבט של הנצח. הוא מתימר בתכונות אחרות לגמרי: בחריצות, בזריזות, באי־אמצעיות, בתפיסה מהירה, בהגבה נועזה. וראשית כל ואחרית הכל: באינפורמציא, באינפורמציא. בידיעת הענינים, לא רק הגלויים כי אם גם הנעלמים, שעוד עומדים להתגלות.

חתחתים בעבודת העתונאי. הוא בן היום וכמעט בן השעה ולא ימלט שלא יעורר אי־רצון וכמעט כעס מצד בני־היום והשעה. הוא נמצא בנקודת השרפה של הענינים. הוא המנסח נוסח ראשון של הענינים ומן הנמנע שנסוחו יפיק רצון מהכל. מאה פעמים יזהר בלשונו ויצא בשלום ובפעם המאה ואחת יכשל באיזה תג, באיזה קוצו של יו״ד ולא יזכרו למסכן ההוא כל המאה פעמים ורק אותו תג ואותו קוץ יזכרו ויפקדו לעולמים. יש לנו כיום שלשה יומנים גדולים ומספר שבועונים וירחונים. בכל העתונות העצומה הזאת עובדים אנשים חרוצים, לא מעט בעלי כשרון, וכמעט כולם בעלי כונה טובה — ומי מהם רצוי לרוב אחיו, מי מהם זכה להכרה כללית גם מחוץ לחוגו המצומצם? מאידך גיסא: האם אין גם בצד זה של הענינים סוד השתיקה של כמה מטובי סופרינו, מאלה שיצאו לפנינו אל המערכה עשרות בשנים?

חתחתים בעבודת העתונאי. אך מי שהוא עתונאי מלידה הוא לא ירתע מפניהם. הוא ימשיך את עבודתו יום־יום ושעה־שעה. הוא מפייטני השעה, כי הוא נותן בטוי לשעה. לפעמים במאמר, ברשימה, במכתב, במסירת ידיעה, במסירת רשמים, שיחות, מספרים. הכל רצוי והכל טוב וכשר בעיניו. הוא אינו בז לחומר. רק תאוה אחת לוהטת בעצמותיו: לא להרדם, להיות ער, לדעת ולהודיע, לשיח בקהל, להפוך את הסתום לגלוי, להגיב על המאורע, להעריצו או להשפילו, להללו או לחללו, לחלק לו תהילה או תהלה. הוא יודע כי הוא בן השעה והוא רוצה להשתמש בשעה, לשלוט בה. הוא יודע את הסוד המר, כי כעבור השעה — הכל נשכח; כי כעבור השעה תגיח שעה אחרת ממחבואה ואיש לא יזכור את המסכן של השעה הקודמת; כי כעבור השעה והיא לא תשאיר לו את הספר אשר שם ושארית צרורים בדפיו, אף לא את שיר־הנצח. כל זאת הוא יודע. אך את מלאכת השעה, היום, השבוע הוא עושה באמונה, כאשר לאל ידו, כמיטב רצונו ויכלתו, — באשר הוא עתונאי מלידה.

אם תכתב פעם כהלכה ההיסטוריא של העתונות העברית בארץ ובגולה בימי הדור האחרון אז אין ספק שק. י. סילמן, שהגיע עתה ליובל החמשים, יתפוס שם מקום די חשוב. כי זה עשרות בשנים, שהוא עובד עבודה זו מתוך נטיה נפשית, מתוך חבת המקצוע, מתוך רציפות מפליאה, מתוך הרגשת דופק הרגע, מתוך קשרים חיים עם הצבור. הוא לא צמצם עצמו באחד מחלקי העבודה הזאת: הוא עבר את כל מדוריה. בכולם השקיע רוב עמל וגם כשרון לא מעט. ולמה אכחד? כשאני כותב על ק. י. סילמן איני מתכוין דוקא למאמר אחרון או ל„דואר" אחרון (תרתי משמע). אני מתכוין לפעולה שמשתרעת על עשרות שנים, שתחלתה נעוצה ב„המגיד" שבקרקוי, שמיטב שנותיה היו נתונות לעתוני רוסיה. אני זוכר לו חסד נעורים של מכתבי „אחד העברים" ב„הזמן" היומי שבווילנא, שהיו בשעתם בושם חדש והשפעתם היתה חשובה בכמה מובנים ולא אחד בלבד עלה לארץ בגללם.

ולמה אכחד? אני זוכר לסילמן חסד־נעורים גם במובן מיוחד. הוא היה אחד מן החבריא באותן השנים של אחרי „המעורר" וראשית „הפועל הצעיר"; באותו תור הזמן שבארץ התהלכו עשרות סופרים צעירים ולא־צעירים, בתוכם שמשות כמו ברנר וא. ד. גורדון ושלמה שילר, בתוכם אחדים שהם כיום הראשונים במלכות הספרות, אלא שכל אלה לא נפרדו עוד ולא נעשו עוד כנופיות־כנופיות אלא היו פחות או יותר משפחה אחת, חטיבה אחת, בחינת „אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים". לא היתה עדיין בקרית־ספר שלנו ההתפלגות דהאידנא. לא היה עוד „פא"ן־קלוב" מצד אחד ו„אמוראים" מצד שני. וכופרי הפועלים מצד שלישי, וסופרי עדת החרדים מצד רביעי, ואנשי „בוסתנאי" מצד חמישי, אלא כולנו היינו אחים למשפחה אחת ובנים לאב אחד ומסובים לשולחן אחד. במשפחה זו היה סילמן את רצוי. הוא נשא בעול ועשה את חובתו בשלמות. תמיד היית יכול להשען עליו ולבטוח בו.

במרכז הכל עמדו כבר אז שני חיובים גדולים: עבודה עברית ושפה עברית, ואם אני נזכר בימים ההם כלום באמת אני יכול להפריד ביני ובינו? האם הוא ולא אני כתב את הכרוז המוצלח הראשון „עלו"? של „הפועל הצעיר" (כשם שכתב את הכרוז האחרון של הועד הארצי של „קרן היסוד")? האם הוא ולא אני כתב את „התפטרו!" קריאה זו שזעזעה אז את ישובנו הקטן, ואשר היתה האות הראשון למלחמת־מצוה עם „עזרה"? ומאידך גיסא: האם אני ולא הוא כתבתי על „דת העבודה" ועל „הדונם"? האם אני ולא הוא נכנסתי בראשי ורובי במלחמה עם „עזרה"? למי היה אז ולמי יש כיום חפץ להפריד בין הרצונות והפעולות, בין איש לאיש?

ארכו הדברים ועדיין לא דברתי על צדדים גלויים שבו, על כח עבודתו המפליא, על כתביו שנתפרסמו במיטב במותינו הספרותיות, ושחלק מהם יצא בקובץ ספוריו „סנסנים", על עבודתו במקצוע השיר העממי־העברי, על עבודתו בתור מתרגם; אף עבודתו בתור מורה רב־היכולת היא פרק בפני עצמו. הקשבתי לשעוריו בזמנים שונים ובכתות שונות ותמיד הרגשתי אותה הנאה שיש לך, כשאתה רואה אדם עושה את שלו בשלמות. מעטים כמוהו בארץ לחבוב ולהסברת תרבותנו העתיקה על דור צעיר.

כזה הוא הסך־הכל — על אף כל התגין והקוצין.

ר׳ בנימין

„הלילה השנים עשר"

משחק רוקוקו מרהיב עין בתלבשות צבעוניות־עדינות — זוהי הצגת המחזה „הלילה השנים עשר" על ידי „הבימה". גרוטסקה נאה, קלה ומשעשעת. במת־המשחק אינה משתנה במשך כל עת ההצגה. רק באמצעיתה במה קטנה מסתובבת, כמין אי זעיר, בדמות אוהל בעל

יריעה סגולה־זהבהבה, הנה היא נגלית מפנים, מאחור: הארמון, החצר הגן — הכל במין תערובת צבעים מופלאה של הארכיטקטורה. היא נבנית ומשופצת מחדש עם כל תמורת משחק. לשם כך אין צורך בשמשים. המשחקים עצמם מפרקים ומחזירים למקומם את הפרגודים, הקלעים, מרפים את היתדות, המוטות, ושבים ומבצרים אותם. וכל זה נעשה תוך כדי משחק חי ועליז, מלווה בצלילי מוסיקה קלילים, המחברים את משחק־הבינים הזה עם החזיון עצמו. אין רגע של חוסר עלילה. הגלגל מסתובב במהירות מפליאה. צבעים וקולות מרצדים חליפות; התנועה נהפכת למחול. וכך שרויה הבמה במשך כל הזמן במצב של עליצות מרנינה, אולם עליצות רוויה טון ומילודיה, מדה וקצב, אגב התמזגות כל חלקי המשחק השונים: דבור, תפאורה, שירה ורקוד. הכל דוהר, רוקד, מקרטע בקלות מפליאה, אך גם מתוך ריתמוס וסגנון. המומנטים העיקריים הם, כמובן, מחזות מלבוליו: המשחקים שרויים כמו במצב של שכרון. הכל נהפך למין אורגיה של צחוק וצהלה, הרחוקה בכל זאת מלהיות פרועה והוללה עד לבלי גבול.

מתוך עדת הלצים המשתוללת בולטת דמותו של מלבוליו־טשמרינסקי, זה שמש החצר העריץ, דמות פלסטית ומחוטבת כל צרכה. אם כי לגבי טפוס זה יש להעיר, שהרז׳יסור לא מצה את הקומידיה לכל עמקה. מלבוליו הוא כאן חד ועקצני, קפדן זועם, המיסר את הנערים השובבים, אפס אין בו כל זכר לאותו האיש העלוב, המקופח הסובל בבדידותו. אך הנה מריהדוויניאר, הנערה השחומה שחורת השער ולבנת השינים, ככפריה ספרדית מלידה. המלאה כולה שמחה דיאוניסית ומשקה עליצות חיים את כל אשר מסביבה. והנה טובי־מסקין, ענק אביר, השופע לשד ועוז, והנה בנימיני הליצן הגמיש, שכולו אומר פקחות ועצב גם יחד; אנאצ׳יק־ברץ הצהבהב הנהו חבר זריז וקל־תנועה לעדת השכורים המתלהלהים, וקלצ׳קין, הוא פביאן האדמוני והערמומי, מצטרף יפה לחמשיה ההוללת, המשיגה את נקודת גבהה במחזה הצחוק הגדול.

המוסיקה הגרציוזית של ארנסט מוך מותאמת יפה בכל קטע

הלילה השנים־עשר

תמונה קבוצית

הנה כי כן הוצגה הקומדיה של שכספיר לא כמחזה חצר רומנטי, אלא כחזיון התולים מימי. הנסיכה אוליביה (במשחקה הנאה של הנדלר) איננה יפיפיה לירית־רומנטית, כמקובל לראותה בקומידיה זו, אלא רוזנת קפריזית־שובבה, אווילית במקצת, אך לוקחת לב בפשטותה. הריז׳יסור (מיכאל טשחוב) באמצעי הביום המקוריים שלו ובחטוב הפסיכולוגי של הפרסונז׳ עשה את הנסיון הנועז לזווג חזיון קלסי עם הסביבה המודרנית. ביד חרוצים של אמן מפליא לעשות השמיט את כל דיאלוגי האהבה הארוכים של גבורי החזיון, דיאלוגים המתנהלים בכבדות על פי כל הפרטים והדקדוקים של האבירים מימות הבינים, אגב מליצות רמות ונשגבות, הנוסכות שעמום ושממון על השומע. את מקום החתך מלא בסצינה נוספת של הלולא וחינגא, האופיינית גם היא לחיי האבירים. נתוח מוצלח זה הוא שהפך את היצירה השכספירית לקומידיה נפלאה בשביל מבקר התיאטרון של זמננו; הוא גם ידע להרחיק את הסכנה הצפויה תמיד לקומידיה זו, שיהא הצחוק מחלחל על הבמה יותר מאשר בקהל. אכן כאן הצחוק מדביק את השומע, השמחה מציפה את האולם, מדביקה את קהל הצופים, אוחזתם בציציות ראשם וסוחפתם, סחוף ונשוא על גליה הרנים.

ותמונה אל הרז׳י. היא עולה ושוקעת חליפות מתוך ריתמוס של הוללות ומשוכה ונעימה רכה של צהלה חרישית. עתים מפכה בה הקצב העז של שירי עם בריאים ועתים היא נרקמת לה במעוף קל ומילודי, ארוגה במשחק הקומידיה.

ההצגה כולה עושה רושם של אימפרוביזציה גדולה אחת. כאילו היתה כאן הכונה להכין איזה משחק בתכיפות מפליאה, ללא כל הכנה, ובאמצעים אימפרוביזציוניים, מכל הבא ביד. אך כמה קומבינציה ואמצאה רז׳יסורית דרושה, כדי שיתקבל הרושם הזה.

הצגה זו היא בלי שום ספק סימן של עליה בהתפתחותה של „הבימה״. על ידה נשתחררה מן האטמוספירה הצרה, שהיתה נתונה בה עד עתה, מכל שרידי המסורת הפולקלוריסטית בעבר. בהצגה זו הצליחה „הבימה״ לרכוש לה בטוי אמנותי משוכלל ותרבות גבוהה של משחק בכלל.

י. ליכטנבום

פֶּרֶט

טולסטוי ודוסטויבסקי

התוקר הידוע רנר פיליפ מילר פרסם ב„ניאה פריאה פרסה״ פרטים מענינים מאד על דבר היחסים שבין שני הגאונים הרוסים טולסטוי ודוסטויבסקי.

מתברר, איפוא, על יסוד החקירה החדשה, כי שני הגאונים העריצו איש את אחיו הערצה יתרה ואף על פי כן לא נפגשו זה עם זה כל ימי חייהם.

שני הסופרים חיו בתקופה אחת, היו כמעט בני גיל אחד; מעניין הדבר, שאותן היצירות הגאוניות שהקנו לשניהם שם עולם, „מלחמה ושלום״ ו„החטא וענשו״, הופיעו כמעט בעת ובעונה אחת — בשנת 1865.

דוסטויבסקי, בהיותו בגלות סיביר, התעניין מאד ביצירותיו של טולסטוי. בהתלהבות רבה קרא את „מלחמה ושלום״ ולא עוד, אלא שאמר לחבר בעצמו יצירה מעין זו. בין הכתבים, שנשארו אחרי מותו, נמצאו רשימות של רומן היסטורי גדול.

דוסטויבסקי היה מדבר תמיד בהתפעלות רבה על טולסטוי, שהוטלה עליו התעודה ההיסטורית־העולמית לתת לעולם אמונה חדשה. „דיה „אנה קרנינה״ להוכיח את עמקה של הנשמה הרוסית״, — השמיע פעם דוסטויבסקי. ומאידך גיסא, כשקרא טולסטוי את ה„רשימות מבית המות״ לדוסטויבסקי, כתב לידידו סטרכוב: „אין אני יודע ספר, בלי להוציא מן הכלל את יצירות פושקין, שיהא כה טבעי וישר ונאמן לרוח הנצרות כספר הטוב ורב־ההשפעה הזה. בשעת קריאה הרגשתי תענוג מופלא. לכשתראה את דוסטויבסקי, אמור לו, כי אהבתיו״.

אך למרות כל רגש החבה וההערצה, שהרגישו איש אל רעהו, לא נפגשו שני היוצרים הגדולים לעולם. כשטולסטוי התגורר בפטרבורג נמצא דוסטויבסקי בגלות סיביר, וכששב דוסטויבסקי לפטרבורג, כבר התבודד טולסטוי באחוזתו „יסנאיא פוליאנא״.

אכן, בשנת 1879 הרצה הסופר הרוסי המפורסם ולדימיר סולוביוב בפטרבורג הרצאה פילוסופית, ולשמוע את ההרצאה באו גם טולסטוי וגם דוסטויבסקי. אך הנה נתן טולסטוי למקורביו צו חמור, שלא יציגו לפניו שום איש מבין מכריו. בקשתו נתמלאה, כמובן, אך דוסטויבסקי הצטער מאד, שלא עלתה בידו להשתמש בהזדמנות זו ולהכיר את טולסטוי פנים אל פנים.

לבסוף גמר דוסטויבסקי, בהיותו נוכח בחגיגת פושקין הגדולה במוסקבה, לעשות „קפיצת דרך״ ל„יאסנאיא פוליאנא״, כדי להפגש עם טולסטוי. אך גם הפעם עלתה מחשבתו בתוהו. כי באותו זמן חזר משם טורגניוב, שנסע להזמין את טולסטוי לחגיגת פושקין, ומסר, כי טולסטוי שרוי במצב רוח רע וכי חיי המשפחה שלו אינם כתקונם. דוסטויבסקי חזר בו ממחשבתו ודחה את נסיעתו לששה חדשים. אך בינתים מת מיתה חטופה ושאיפתו לא נתמלאה.

כשהגיע לטולסטוי דבר מותו של דוסטויבסקי כתב לידידו סטרכוב:

„את דוסטויבסקי לא ראיתי מעולם, שום קשרים לא היו ביני ובינו, ברם, עתה, כשהלך לעולמו, הריני מרגיש, עד כמה היה יקר לי, קרוב ונחוץ. כל מעשיו, הטובים והנאמנים, מילאו את נפשי שמחה ואושר. תמיד נכספתי להפגש עמו, והנה הגיעתני פתאום הידיעה על דבר מותו! בכיתי ועוד אוסיף לבכות״.

אף על פי כן מן המפורסמות הוא, כי טולסטוי לא היה משולל רגש של טינא כלפי דוסטויבסקי. משהו על זה מספר רופאו של טולסטוי, דושאן מקוביצקי ביומנו: „שאלתי היום את טולסטוי, אם הוא מכיר את יצירותיו של דוסטויבסקי, על זה השיב לי: זה עתה קראתי את „האחים קרמזוב״ — והספר אינו מוצא חן בעיני. חסרונו של דוסטויבסקי הוא בחוסר הצורה של יצירתו. כמה פרטים בדויים, או מופרזים, או בלתי משוכללים כל צרכם. אף על פי כן אני מוצא ביצירותיו הרבה רעיונות עמוקים ואף תוכן נשגב ואלהי. אולם הצורה שלהן אינה לפי רוחי, ואינני מבין, כיצד יכולים הרומנים שלו להשפיע השפעה עצומה כל כך על הקורא״.

„למחרת״, מספר מקוביצקי ביומנו, „שוחחתי שוב עם טולסטוי על דוסטויבסקי, והפעם במעמד אשתו, סופיה אנדרייבנה. טולסטוי אמר: היום קראתי את הפרק על האינקויזיטור הגדול. זהו פרק נאה. אך כמו בכל יצירותיו של דוסטויבסקי אני מוצא גם כאן גוזמאות והפרזות לאין קץ, אין לו כל חוש המדה. כל פעם שאני קורא את דוסטויבסקי יש לי הרגש, כאילו דבר־מה דוחה אותי, אך בכל שאני מוסיף לקרוא כן אני נמשך אחרי היצירה יותר ויותר. כמה מוזרה היא המניירה שלו בכתיבה, כמה משונה לשונו ומיוחדת במינה! הטפוסים שלו מקוריים הם במדה יתרה ודוקא משום כך יוצאת המקוריות פגומה. הוא מבריק ברעיונות גדולים והתוכן הריאליסטי חדור ברומנ־טיקה, אולם שעתה של הרומנטיקה עברה זה כבר״.

לזה יש להוסיף, כי טולסטוי התבטא פעם, שדוסטויבסקי איננו רוסי בעצם — כי יש בו יותר מן הרוח העברי־הקדמון, הביבלי־הווּעם.

למופת

הוצאת־הספרים הגרמנית של גיאורג מילר במינכן פנתה בראשית שנת 1931 במכתב מיוחד לכל העתונים בגרמניה. מכתב זה דן על היחסים שבין הוצאת־הספרים והעתונות ולא נשלח לשם פרסום אלא לתשומת־לבן של מערכות־העתונים בלבד, ואחד העתונים פרסם חלק ממנו לרגל חשיבותו של הענין הנידון בו. ההוצאה כותבת בין השאר:

— — — „כמו כן אין ההוצאה מעוניינת ביותר בפירוט תכנו של הספר, לזה יש רק ערך־ריקלמה מפוקפק, כי אם בהחשבה בקרתית מפורשת. אין ההוצאה מעוניינת בשום פנים בדברי בקורת חיוביים דוקא. ועל זה אנו מדגישים במפורש. בקורת שלילית, ואף אם יש בה כדי השמדה גמורה, עלולה להיות בעלת חשיבות מרובה לגבי ההוצאה, כי מתוכה יכולה היא לראות, יותר משהיא רואה מתוך בקורת מהללת, מהי מדת הרצינות שבה נתקבל או לא נתקבל הספר. ובדבר זה רואה הוצאת גיאורג מילר את הערך המיוחד שבעבודה ההדדית עם העתונות. הוצאתנו שואפת להוציא ספרים ולסייע בידי סופרים לא מתוך ההשקפה, אם אלה מוצאים חן בעיני הקהל ומבטיחים עסקים טובים. אלא אם עלולים הם להתקבל ברצינות הראויה ואם בעלי חשיבות הם לגבי החיים הרוחניים של ההווה. אם הספר נשא חן או לא — את זאת רואה ההוצאה על־פי המכירה, אבל בחשיבותו של הספר יכולה ההוצאה להוכח רק על־פי ההד בעתונות ובז׳ורנלים. מתוך טעם זה רוצים אנו גם לשנה הבאה בבקורת חריפה וכנה על כל ספרי הוצאתנו. על־ידי כך אתם מספקים לנו חלק מהידיעה, הדרושה לעבודתנו, ידיעת המצב הרוחני של האומה, ידיעת צרכיה ורצונה הרוחני. את חלקה השני של ידיעה זו אנו מקבלים מתוך כתבי־היד המגיעים אלינו והמשמשים בטוי תרבותי ואמנותי. אבל ערכו של חבור אינו מונח באופן כתיבתו בלבד אלא גם באופן התקבלותו. כלומר: כיצד ובתור מה הוא מתקבל. לשם כך זקוקים אנו לעתונות ואנו עובדים אתה יחד מתוך רצון״. — —

אלה דברי ההוצאה. יחס כזה וכונה תרבותית נקיה כזאת אינם חזיון נפרץ בימים אלה — ימי הריקלמה הזולה, המנופחת והבר־בר־חנאית — גם בספרויות של העמים התרבותיים ביותר. ואצלנו? הידעו מו״לינו, עתונינו ומבקרינו גם יחד ללמוד דוקא מדוגמה כזאת הוצאת מן הכלל תחת לחקות בתיאבון עוד את הכלל הירוד ולרדת בעקבותיו?

מלקט

בִּקֹּרֶת סְפָרִים

„הדרך חזרה"

(ספרו החדש של אריך מריה רימרק)

בזמן הרעש שהתעורר מסביב להצגת הסרט „במערב אין כל חדש" בבירות הגרמניות ברלין ווינה, כשהספר, שאין דוגמא להצלחתו בספרות שלאחר המלחמה, נהפך — בעבודו הקינומטוגרפי — לגורם פוליטי — לנושא מלחמה עקשנית בין הריאקציה והריפובליקנים, — חכו רבים לדעתו של „בעל הדבר", של המחבר עצמו. מה יגיד רימרק? איך יגיד הוא על השערוריה הריאקציונית? היעמוד לימין יציר כפיו ויתיצב בראש המגינים עליו מפני הסתערות מורדי־האור? — שאלו רבים.

אולם רימרק בחר בשתיקה. הוא הוסיף לשתוק גם כשפנו אליו באופן ישר, גם כשמתחו עליו בקורת חריפה בגלל שתיקתו. חשבוה לו לחטא של תולשה, של ענותנות יתרה שאינה במקומה. ורק בעקיפין ענה רימרק, לאחר זמן, לשואליו. בשיחה עם אחד העתונאים אמר, — שדִבְרו של סופר או משורר לא יוכל היות אלא מפעלו, ספרו, חבורו. כיון שיצא הספר מתחת לעט והגיע לקהל הרחב, — עליו לסלול את הדרך לעצמו, מבלי שיהא צורך בגלויי־דעת מיוחדים של המחבר. תשובתי בכתבי — זהו בערך באורו של רימרק; מעין רמז לספרו החדש שהתחיל להתפרסם לפני חדשים מספר בבת אחת בכמה עתונים שבכמה לשונות (גרמנית, צרפתית, אנגלית, רוסית וכו'). עתה נשלם פרסום הספר בעתונות, והוא יצא בהוצאת־פרופִּילֵאֶן (1931, ברלין) בשם: „דֶר וֶג צוּריק" (הדרך חזרה).

הדרך חזרה — משדה הקטל, מחפירות פלנדריה, מגדות נהר סום, מהשמפניה — מאותה החזית המערבית, שהועברה לפנינו בספרו הראשון של א. מ. רימרק. הנפשות הפועלות הם אותם ה ג ב ר י ם התוזרים, אשר רק שלשום היו ילדים, תינוקות של בית־רבן, רק אתמול נהפכו להיות „גבורי־המולדת" שהרצת — מלאכתם, והיום, בבואם הביתה, עליהם „להסתדר" בעולם חדש, משונה, זר, אשר לשוא יתאמצו להבינו. ברם גם לאלה שכבר היו מ ב ו ג ר י ם בצאתם לחזית קשה למצוא את „הדרך חזרה". שכן גם הם נעקרו מתוך קן־משפחתם, מתוך עסקיהם השלוים בתקוע השופר הקורא להם להגן על „אלהים, קיסר ומולדת". ויש מהם המוצאים את פרנסתם מקופחת, משפחתם הרוסה, את נשותיהם לקחו אחרים -- ואי אפשר להם לשוב לחיי מנוחה ונחת — (כאותו אדולף בטקה המשתדל בלי הצלחה להתגבר על הפצע הנפשי שגרמה לו סטיית אשתו בזמן העדרו); יש מהם נבוכים, המומים. אך בכל זאת לאלה קל יותר להבליג, למצוא „את הדרך חזרה", ולהפליג הלאה באניתם בים החיים הסוערים. אותו הֶפֶּלדוֶבל הגס, אשר רק לפני שבועות ממפר היה ממרר את חיי חילין הצעירים — עומד שוב על דוכנו בבית המרזח, מוזג את כוסות הבירה („משובחת" — „מלפני המלחמה"...) ומשרת את לקוחותיו במסירות, — כאילו לא קרה כלום, כאילו נדמה כליל תרועת שאונה של המלחמה, זו, שהד אנחות פצועיה ויללת אלמנותיה ויתומיה עדיין מהלכים בראש כל חוצות.

לא כן הצעירים, עולי־הימים, אשר כניסתם למלחמה היתה גם כניסתם לתוך החיים. לא כן דור תלמידי־הסמינריון—הדור של ארנסט (המופיע ב„הדרך חזרה" כמספר) וידידיו וילי, אלברט, לודויג וחבריהם. המציאות החדשה שהם נתקלים בה בשובם הביתה, מציאות שעליהם להסתגל אליה (והרחוקה כל כך מהמציאות של חפירת ההגנה, שאליה הורגלו והתרגלו מיום שעמדו על דעתם)— מבלבלת אותם. המלחמה, החזית המערבית, שדות פלנדריה — אלה לא היו בשבילם אפיזודות, מקרים, הופעות מעבר, כל נפשם, כל רגשיהם, כל נימי נשמתם — טבועים בחותמת המלחמה. הם לא יוכלו לעשות מטוב ועד רע, לא יוכלו לחשוב, להגות, לחלום, — מבלי שיעלו את זכר התופת האיומה, שאך הספיקו לצאת ממנה. מתהלכים הם כהוזים, כהלומי רעם: „האומנם אין עוד מלחמה? האומנם פסקו היריות, חדלה האש המתופפת, זריקת הפצצות — מאן דכר שמן?" — שואל את עצמו ארנסט מאות פעמים. עדיין אין מוחו משיג את זה. ועדיין אין הוא מסוגל להסיק מזה את המסקנות, שהן כל כך טבעיות בעיני כל אלה אשר נשארו על הכלים מאחורי החזית, ורק „עזרו" לגבורים הצעירים, ל„חלוצי הנצחון" בהטפה ובנאומים נמרצים. בשביל כל אלה — מנהל הסמינריון, המורים, ההורים, הפקידים והשופטים הענינים פשוטים עד מאד: הנה חזרו „הילדים" הביתה, עתה ישקדו שוב על למודיהם, יתרפסו בפני הגדולים מהם בשנים ובתכמה, יכנעו באהבה לכל סדרי החיים המקובצים. די להביע להם כמה דברי מחמאה על „גבורתם" המופתית ולהשיבם למקומותיהם הצנועים על ספסל בית־הספר, במשפחה, בחברה. ולא יבינו קטני־מות אלה, כי משדה הקרב חזרו לא כבשות תמות — אלא זאבים טורפים, — שאותו הנער אשר עזב את בית הספר בהתלהבות ילדותית לפני חדשים מספר — חזר עתה שבע נסיון ורוגז, יותר מהזקנים הבלים. אין אלה עוד נערים אלא טפוסים עצמיים, מרדנים, פראים־למחצה — — ואומללים.

הם אומללים! אומללים — למרות כחם וזריזותם ובטחונם העצמי כלפי חוץ. אומללים, מפני שעם כל מחאתם הנמרצה כלפי הישן והרקוב המופיע לעיניהם על כל צעד, עם כל התנגדותם לסדרים ה„מקובלים" והעתיקים, עם כל פקחותם המעשית, ערנותם ובמקצת גם — הפקרותם, — אין הם מוצאים בטוי חיובי למחאתם, אינם רואים דרך חדשה. שולטים בהם המרה־השחורה, חוסר האמון בעתיד, אי היכולת להסתגל להווה, וחוסר האונים ליצור דבר־מה חדש. ארנסט הצליח בבחינתו, קבל את תעודתו, ונשלח למשרתו: להיות מורה לילדי בית ספר בכפר אחד. הוא מנסה דבר אל חניכיו הצעירים, ואינו מוצא שפה לדבר אליהם. את הישן, את השקר שהוא מוצא בתוך ספרי הלמוד — אין הוא ר ו צ ה להורות להם. ואת החדש, האמת, אין הוא יכול להגיד. אין ברירה — הוא לא יוכל להיות מורה, הוא נמלט על נפשו, חוזר לחיי פקפוקים, טלטולים, הזיות. תמונות המלחמה, בלהות הקרבות, — מבעיתים אותו. גם באהבת־אשה לא יוכל למצוא תנחומים. הבחורות אינן מבינות לרוח ה„תוזרים". הן בוחרות בחיים קלים, כרוכות אחרי השועלים והצבועים, שהשתמטו מחזית־„המולדת" וכשם שנצלו קודם את דם „הגבורים הצעירים" שנשפך, כדי להרבות ריוח, — כך אין הם נמנעים עתה מליהנות גם ממפלת „המולדת". כף המאזנים של הדם ירדה, לעומתה עלתה כף הזהב. גבורי הבורסה והמסחר דוחקים בהצלחה את רגלי התיילים השבים מהחזית בכל מקום ואף באהבת הצעירות.

ארנסט ווילי נאבקים עם מציאות זו, מחפשים פתרונות. ברם יש כאלה שאין להם כח ועוז אף לכך. הללו נכשלים ונופלים. הנה לודויג: כשנודע לו מפי הרופא שדמו הורעל בסיפילים (תוצאת ימי תופשה ספורים מאחורי החזית בבריסל, בימי הקרבות הגדולים...) — הוא בא לידי יאוש, מאבד את עצמו לדעת. הנה אלברט: צעיר עדין ושקט, אשר „למדוהו לרצות במשך שנים אנשים חפים מפשע אשר לא עשו לו כל רע", איך יוכל צעיר זה למצוא פשע בהריגת רוכל־נוכל שמן, שגזל את אהובתו, כל תקותו לעתיד? הוא יורה בו לעיני קהל ועדה, מוסר את עצמו לידי המשטרה ונדון — למרות הגנת ידידיו — לזמן מאסר ארוך. והנה מקס ויל: בשעת התנגשות בין המון פועלים סוער ובין חיל המשמר, הוא מתקדם לבדו לקראת מכונת היריה, ונפגע בכדור של „משליטי הסדר". בראש אלה עומד הקצין הֶל, מפקד פלוגתו בזמן המלחמה.

כן, רימרק רואה גם את המלחמה החדשה, האורבת לתוזרים בדרך. הוא מראה איך קשרי האחדות המלאכותית בין המעמדות הולכים ונגדעים, איך צצים שוב ונבלטים ההבדלים בין עשיר ועני, רם ושפל, איך שמתפוצצת לרסיסים „החברות" האידיאלית, ה„שויון" המזויף, — המשמש אחד הנמוקים העיקריים בפי הרוצים להוכית את „מוסריות" המלחמה ואת ערכיה התיוביים. במלחמה החדשה, מלחמת־האזרחים, — אין כל שותפות בין הקצין הֶל, מפקד צבאות „הסדר", ובין תייליו־אחיו בקרב אתמול, השייכים היום להמון, לאספסוף „הפרוע". ביניהם מפרידות בריקדות, מכונות יריה וכדורי עופרת.

אך גם בהתנגשות זו של שני עולמות אין ארנסט מוצא לו מקום. וגם נאום ההאשמה של ידידו וילי (שהוא טפוס יותר אופטימי ובעל מרץ ממנו) כלפי אלה המתנשאים לשופטים, כלפי הדורסים ברגל את הדור הצעיר במשפטיהם הקדומים שלהם וביתסם הקר והמאובן — גם הוא מוקיע את חטאי העבר, קורע מסוות של צביעות, אך רחוק הוא מלהתוות איזו דרך בעצמו.

חוסר תוחלת, אפלה, פסימיות — כל „הדרך חזרה" לוטה בערפל

תשובה לכל הפרובלימות המסובכות; — אין בפי ארנסט. אריך מריה רימרק אינו מגיש פתרונות. ואולי זוהי תשובתו לשואלים, זהו פשר שתיקתו?

ר. גרברמן

„חנוך הדור" *)

לא מחקר חנוכי מופשט הוגש לפנינו בזה, אלא מחשבות שהובעו ונכתבו בהזדמנויות שונות בתוך העבודה ומסביב לשאלות העבודה, — כזאת בערך נאמר בדברי הפתיחה.

הספר מתחלק לארבעה פרקים ראשיים: א. בגולה המחפשת. — ב. בשדות הגויים ואצלנו. — ג. בשביל החדש במולדת. — ד. תנועת הנוער ובית־הספר.

ניכר שהמחבר אינו מפליט דברים מן השפה ולחוץ, כי אם חי את הגיגיו, חי ומפרפר בסבך הפרובלימות של החנוך. הביטוי בוקע מתוך פעולות יום־יום. כל הנאמר מסתמך על יסוד הנסיון הממשי. יש כאן תיאור רב־גונים מהמתרחש בשדה החנוך העברי גם בגולה וגם בארץ. מתוך דיון רציני מסתמנים השבילים והאפשרויות ליצירת טפוס חדש של אדם יוצר. המחבר עומד באריכות על ערכו הרב של בית־הספר העברי בגולה, אולם יחד עם זאת אינו מעלים עין מחסרונותיו המרובים, הוא מבקר קשה את תכנית ושיטת הלמודים, המסייעות, לדעתו, רק „להרבות את הפרולטריון הרוחני בקרב העם העברי", במקום לטפח בו את ההשתלמות הטכנית וידיעות הטבע כי „לא את האדם המלולי תובעת התקופה החדשה של העם היהודי, אלא את איש המעשה וההכרעה החפשית".

הלימוד בלבד אינו מספיק. „על ביה"ס העברי לראות את תפקידו בתוך החברה העברית, עליו להיות בית־יוצר חברתי, בו ישתקפו חיי האומה ושאיפותיה". הנוער צריך להיות בן־בית בביה"ס ולראות בו את מוסדו הוא. צריך להרוס את החיץ בין שני „העולמות" הקיימים היום — „מורים ותלמידים". על המבוגרים (המורים) לעמוד רק כעוזרים בפרוצס ההשכלה והחנוך, ועליהם להשתדל למתוח קשר בין תנועת הנוער וביה"ס. בתוך ההתבוללות העושה שמות בצבוריות היהודית, על ביה"ס העברי בגולה למלא את התפקיד האחראי של „חנוך האדם הלאומי", וליצור „תנאים שעל ידיהם ישתלם האיש הצעיר למען חייו, עמו וארצו, לאיש מקצוע חרוץ, משכיל, פועל, לחבר מסור ורב־פעלים של החברה".

המחבר אינו מצטמצם רק בניתוח המצב במוסדות החנוך שלנו. הוא גם מביא לנו לדוגמא את הרעיונות העיקריים של הפדגוגיה החדשה באירופה. הוא משתדל להראות לנו מה נוצר בשטח זה „בשדות הגויים", כי „תנועת החנוך שלנו תוכתר בנצחון, באם היא תתבסס על הצרכים הספציפיים שלנו, של מגמותינו המיוחדות, אבל ביסוסה תובע גם מאתנו התעמקות במחשבתם הפדגוגית של אחרים, הכרת דרכה ולימודה".

ועוד: לתשומת לב ראויות ביותר המסות העוסקות בבירור ובהארת שבילי החנוך בארץ. כאן מגלה צבי זוהר ידיעה ובקיאות בפרטי־פרטים מכל הנסיונות והגישושים בדרך ליצירת הוי מקורי על אדמת המולדת. ביחוד הפרק הדן בשאלת „הדת בחנוך" יש בו כדי להתסיס את מחשבתנו. יש כאן התקוממות כנגד המסורת, התקוממות הנובעת מתוך מציאותנו החדשה.

כתוצאה מכל המאמרים, שכונסו לספר זה, צוינו לבסוף קוי תכנית לפעולה ממשית בשביל תנועת „השומר־הצעיר", להקים „חברת ילדים" בארץ־ישראל, אשר „כל מבנה החברתי, הכלכלי והמשקי יבנה על יסודות עצמיים".

191 העמודים שבספר מלאים המית עלומים. המחבר משתדל לחרוג ממסגרות הקיים, מנסה לקרוע חלון לאפקים חדשים, מעפיל לקראת משטר העתיד והוא גם מצליח לצרף אליו את הקורא. סגנון הספר ברובו פשוט ובהיר. העריכה נעשתה בטוב־טעם. וכל מי שקרוב לשאלות החינוך ודאי שימצא ענין רב בספר חדש זה.

אברהם ברוידס

*) מאת צבי זוהר. יצא לאור ע"י ההנהגה העליונה של הסתדרות השומר־הצעיר העולמית. ורשה 1934.

לתולדות הדפוס העברי

עוד לא בא גואל לתולדות הדפוס העברי. טרם נכתב ספר מקיף על על הדפוס העברי והמדפיסים בארצות שונות. עדיין לא ניתנה האפשרות לקהל הרחב להכיר את אחד הדפים היפים ביותר בתולדות התרבות הישראלית מזמן נסיונו של שטינשנידר ודוד קסל באנציקלופדית Ersch u. Gruber כבר עברו כשמונים שנה וטרם נמצא גואל למקצוע חשוב זה, שעל דברי ימיו עם ישראל יוכל להתגאות בצדק. מאז הופעת הערך: Jüdische Typographie u. Judischer Buchhandel באנציקלופדיה הנ"ל התקדם המדע של תולדות הדפוס העברי התקדמות נכרת. נכתבו כמה חבורים ומאמרים על תולדות הדפוס בתקופות שונות, בערים ובארצות שונות. הופיעו חקירות על משפחת מדפיסים זו או אחרת, נגלו ספרים ודפוסים שעוד טרם ידעו עליהם אז. על פי רוב נתפרסמו בחבורים הללו רשימות של ספרים שנדפסו במקום ידוע או בזמן ידוע, אולם עד כדי ספר יסודי ומקיף לא הגיעו. ברם יש להודות שלא קלה היא מלאכת החקירה בדברי ימי הדפוס העברי. למרות החקירות הללו עוד נשארו הרבה פנות בתולדות הדפוס העברי, שהן בבחינת קרקע בתולה. חוסר חקירות מוקדמות בכמה מענפי המדע הזה והקשיים הגדולים הכרוכים בחקירה כזאת ודאי גרמו לכך, שהחוקרים נרתעו מפני הנסיון להקיף את כל המקצוע כולו לכל פרטיו, מבלי להגביל את חקירתם במקום מסוים. וגם החומר שכבר נתפרסם, שלכאורה אין כל קושי להשיגו, נמצא מפוזר ומפורד בספרים ובכתבי עת שונים, עד שילאה המחפש למצאם.

בואו ונחזיק טובה לה' הרמן מאיר עורך ה-Soncino Blätter על הסירו את המכשול האחרון מעל דרך החוקרים והמתעניינים בתולדות הדפוס העברי *). ברשימה ארוכה המכילה יותר ממאתים מספרים מעביר לפנינו המחבר את הספרים והמאמרים העיקריים שנכתבו על מקומות הדפוס. כמו כן נזכרו הרשימות והקטלוגים של מקומות הדפוס, בין אם הופיעו לחוד ובין אם נדפסו בתוך ספרים, קובצים או כתבי עת. מרשימה זאת אנו למדים איזה הם המקומות שתולדות הדפוס העברי כבר נחקרו בהם או התחילו לעיין בחקירתן. להקלת השמוש סודרה הרשימה על פי ארצות וערים בסדר א"ב. ואין ספק שהיא עלולה לא רק להקל על החוקר הספרן והחובב למצוא את מבוקשו, אלא היא עתידה גם להכניס יתר שיטה במקצוע מחקר זה המחכה לידים עובדות. — נוסף לזה הכניס המחבר ברשימתו גם את הספרים העיקריים הדנים באינקונבולה (ספרים שנדפסו עד 1500) ופוסט־אינקונבולה (1500—1550). ליד חלק גדול מן הספרים נמצאו גם הערות מועילות בנוגע לתכנם. ולזכותו של העורך יש לציין שלא הסתפק בידיעותיו שלו אלא שלח את ההגהות למומחים בתולדות הדפוס העברי, שמלאו אחריו את מה שמצאו חסר. וראויה היא הביבליוגרפיה הזאת שידעו עליה לא רק בחוג הצר של המומחים אלא גם בחוגים יותר רחבים של המעונינים בתולדות התרבות העברית.

רגילים אנו להתאונן על כך, שהספרים הדנים במקצוע שהוא עברי במהותו יוצאים בלועזית. אכן במקרה דידן רובם הגדול של הספרים הרשומים בביבליוגרפיה (כמו הביבליוגרפיה עצמה) נכתבו גרמנית ורק חלק קטן מאד נכתב עברית. אולם אין אנו יודעים על מה להצטער יותר: אם על זה שהעוסקים במקצוע זה של תולדות הדפוס העברי מתוך אהבה לספר העברי והאות העברית לא אמצו את השפה העברית לשפתם, או שכל כך מעטים העברים המתעניינים בתולדות התפתחותו של הספר העברי.

ש. שונמי

*) Meyer, Herrman. Index Topo-bibliographicus. Ein Beitrag zur Geschichte des hebräischen Buchdrucks בתוך: Soncino Blätter 1930 Bd. 3, Heft 2—4.

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

י. ח. זגורודסקי ז"ל. בי"ח בשבט מת בורשה הסופר העברי ישראל חיים זגורודסקי בשנת הששים ושבע לחייו. זגורודסקי היה תלמידו של א. ב. גוטלובר, בעודו צעיר לימים התחיל להשתתף ב„האסיף", של סוקולוב, אחר נעשה לעוזר קבוע של „הצפירה". במאספי „האסיף", „ספר השנה" ו„לוח אחיאסף" היה מפרסם מונוגרפיות על סופרים עברים. הוא גם תרגם כמה ספרים לעברית.

בזמן האחרון היה אחד העוזרים הקבועים של העתון האידישי „מומנט", המופיע בורשה.

יהי זכרו ברוך.

אזכרה לפרופ' י. הורביץ באוניברסיטה. ביום ג' ד' אדר נערכה באוניברסיטה העברית בירושלים אספת אזכרה לפרופיסור יוסף הורביץ ז"ל, ראש המכון למדעי המזרח.

נאמו תלמידי המנוח ד"ר ש. ד. גויטין וד"ר ז. ריבלין.

מסבה לכבוד „הבימה". במוצאי שבת, אור לכ"ח שבט, התקיימה באחד מאולמי „פלטין", לאחר ההצגה הראשונה של „הלילה השנים עשר" לשכספיר, מסבה מטעם עירית תל אביב לכבוד חברי „הבימה" בשובם לארץ, לאחר שהותם שנים עשר חודש בארצות אירופה. היו מוזמנים באי כח המוסדות התרבותיים, סופרים אמנים וידידי התיאטרון. בירכו את ה„בימה" מ. דיזנגוף, ד"ר חיים הררי, אשר ברש, פרופ' ד. שור והג' הררי. בשם „הבימה" השיבי על הברכות ב. צ'מרינסקי.

קלוב פא"ן בלונדון עורך קבלת פנים לח. נ. ביאליק. בימי שהותו של ח. נ. ביאליק בלונדון נערכה לו קבלת פנים על ידי המרכז האנגלי של קלוב פא"ן. היו נוכחים בקבלת הפנים: האיניציאטורית והמארגנת של תנועת פא"ן, הסופרת דאסון סקוט, המזכיר של קלוב פ"ן הבין לאומי הרמן אולד, הפרופ' לארוין, הסופרת קלוד בדינגטון, ליאונרד שטיין, ד"ר מ. עפשטיין, ס. לנדסמן ואחרים.

נשף לכבוד נחום סוקולוב בלונדון. לכבוד יובל השבעים של נחום סוקולוב נערך באחד הטרקלינים הגדולים בלונדון בנקט נהדר, שבו השתתפו הרבה אישים חשובים, יהודים ולא יהודים, מידידי בעל היובל. נאומים לכבוד סוקולוב נשאו ד"ר וויצמן, ד"ר אידר, הציר הפולני סקירמונט, הרב הכולל ד"ר הרץ, הסופר אריה סימון, ח. נ. ביאליק בשם אגודת הסופרים העברים בא"י ואחרים.

טלגרמות של ברכה לכבוד סוקולוב נתקבלו מאת: הברון אדמונד רוטשילד, הפרופ' איינשטיין, הרברט סמואל, פליכס ורבורג, ברנרד שאו, ג'ימס רוטשילד, לורד רידינג, ד'אביגדור גולדסמדיט, אוסקר וסרמן, ז'וסטן גודר, ונדירוולדה, אלברט תומס, ויקונט ססיל, לורד אלנבי ועוד, ואף ממאות מוסדות ציונים שבכל העולם.

איך חגג ה„ליטררישה בלטר" את יובלו של סוקולוב. העתון הספרותי האידישי „ליטררישה בלטר", המופיע בורשה, המקדיש כרגיל גליונות שלמים ליובלות של סופרים אידישים, לא מצא לנחוץ לציין את יובלו של נחום סוקולוב אלא בשורות מועטות ובאותיות פטיט זעירות בתוך הכרוניקה...

סניף של קלוב פא"ן עברי בפולניה. בנשיאותו של ד"ר יהושע טהון נתקיימה זה לא כבר בורשה אספת היסוד של סניף קלוב פא"ן עברי. ליושב ראש הסניף נבחר המשורר יעקב כהן, לסגן יו"ר — צ. ז. וינברג, למזכיר — יהודה ורשביאק. בימים הקרובים יתחיל הקלוב את פעולתו.

ועידה ארצית של „תרבות". הועד המרכזי של „תרבות" בפולניה החליט לקרוא את הועידה הארצית הרביעית בימי 19—20 באפריל ש. ז. הועד המרכזי פרסם בעתוני פולין כרוז לקראת הועידה הזאת.

„שבוע ויום עברי". בשם זה נשלח כרוז למנהלים ולמורים העברים באמריקה על ידי ועד ה„שבוע העברי", שבראשו עומדים סופרים ועסקנים כצ. ה. מסלי, נסקי, ל. ליפסקי, ד"ר ש. גינצבורג, מנחם ריבולוב ואחרים. ה„שבוע העברי" נקבע לשבוע של פורים — לימי י"ב—י"ט באדר — וה„יום העברי", הוא סיום ה„שבוע", יהיה ביום י"ט באדר. מטרת ה„שבוע העברי" היא להשיג סיוע בשביל ה„דואר", „שבילי החנוך", „הנוער" והוצאת „עוגן".

תערוכת מוזיאום „תל־אביב". ביום ג', י"ד באדר, תפתח התערוכה הראשונה של „מוזיאום תל־אביב", שתהיה הגדולה שבתערוכות מבחינת מספר המשתתפים. עד עתה הודיעו כבר 60 אישי בני חוגים וזרמים שונים, על השתתפותם.

אחדות מהיצירות הנאות ביותר תרכשנה בשביל המוזיאום. מרק שגל, העומד לבוא לארץ ב־11 במרס, יהיה נוכח בפתיחה.

נמסר לדפוס ספרו החדש של א. ראובני: „שם, חם ויפת, עמי המק־א, יחשם ומקומם בתולדות קדם". מחקר מקורי ומקיף, הקובע השקפה היסטורית חדשה בשאלת הגזעים הקדומים במזרח הקרוב.

ידיעות הוצאת שטיבל: כידוע רבה התכונה בעולם הספרות לקראת הופעתו של הספר „בחזרה" מאת אריך מריה רימרק. ספר זה הוא המשך לספרו הראשון „במערב אין כל חדש", אשר זכה לתפוצה כבירה מאין כמוהו.

ספרו זה החדש נדפס קטעים קטעים בכמה עתונים מן הגדולים שבעולם. כעת מעבדו הסופר מחדש ובקרוב יופיע כולו בגרמנית ובתרגומים בכל השפות שבעולם.

בעת ובעונה אחת עם הופעת הספר במקורו — יצא גם בעברית בספריה המתורגמת של הוצאת שטיבל.

יהושע פרידמן, המתרגם של ה„מטמורפוזות" לאובידיוס ושאר יצירות קלסיות מן הספרות הרומית, והמתגורר עתה בקובנה שבליטא, עסוק בחבור אנתולוגיה של הספרות הכללית בצרוף מבואות וסקירות.

המכון למדעי היהדות בורשה מכין לדפוס מאסף עברי מדעי, שיהיה מוקדש לד"ר מ. ברוידה במלאות לו 60 שנה. המאסף יכיל מחקרים מאת פרופ' בלבן, ד"ר אטלס, פרופ' שור, המשורר יעקב כהן, ד"ר וויס, ד"ר שרשקובר ואחרים.

„מוסיקה לעם". בשם זה הופיעה חוברת על ידי המוסד להפצת מוסיקה בעם, שבראשו עומד פרופ' ד. שור. מתוכנה: המערכת; לעלוננו — פרופ' ד. שור; תפקידנו — א. פרלמוטר; לזכרו של י. אנגל — דוד; כיצד לקבוע את רפרטואר השירים בשביל מקהלות המוסד — דו־דיאז; המקהלה ביון — מנשה רבינוביץ ועוד.

כרוניקה כללית

מאה וחמשים שנה למות לסינג. ב־15 בפברואר מלאו 150 שנה למותו של המשורר הגרמני גוטהולד אפרים לסינג. (מאמר על לסינג פרסם פ. לחובר ב„מאזנים" גליון א' שנה ראשונה לרגל מלאות 200 שנה להולדתו).

שבעים וחמש שנה למות היינה. ב־17 בפברואר מלאו 75 שנה למות המשורר הייגריך היינה. בהאמבורג, בדיסלדורף, בפריס נערכו נשפי אזכרה. בברלין הוסר הלוט מעל טבלת שיש שעל פני הבית, שבו התגורר היינה זמן מה.

חמשים שנה למות דוסטויבסקי. ב־9 בפברואר מלאו חמשים שנה למותו של פ. מ. דוסטויבסקי. עתוני כל העולם ציינו את יום הזכרון הזה. כמו כן הופיעו מונוגרפיות וקובצי מאמרים מוקדשים לזכרו של הסופר הרוסי הגדול.

„דוסטויבסקי וזמננו". בשם זה הופיע קובץ מאמרים של בחירי הסופרים באירופה, כגון קנוט המסון, ברנרד שאו, טומס מן ואחרים. מעוררים סנסציה: רשימתו של יוסף קונרד, הממעטת את דמותו של דוסטויבסקי ומכתבו של אוסבלד שפנגלר, המחבר של „שקיעת המערב".

מלאו שלושים שנה למותו של הצייר המפורסם ארנולד בקלין.

מאה שנה להולדתו של נ. ס. לסקוב. לפני ימים מספר מלאו מאה שנה להולדתו של נ.ס. לסקוב, אחד מגדולי הפרוזאיקים הרוסים. בימיו לא העריכו אותו כראוי, אולם עתה מתיחסים על המסורת הספרותית שלו שורה של סופרים רוסים מודרניים, כגון: זמיאטין, זושצנקו, ובמקצת גם פדין וליאונוב. מספוריו המפורסמים יש לציין בין השאר את „חיי אשה" (בעריכה החדשה הוא נקרא בשם „אמור") — נסיון של ספור כפרי. ליסקוב היה גם עתונאי מצוין.

משורר האימפריאליזם האנגלי. המשורר המפורסם רידיארד קיפלינג, בא־כחו של האימפריאליזם האנגלי בספרות, חוגג עתה את יום הולדתו הששים וחמש.

זה למעלה מעשרים שנה, שקיפלינג מסתתר מפני אנשים בארמונו השוכן בדד בכפר נדח. לחנם מנסים כל מיני עתונאים „לשוחח" עמו. איש מהם לא הצליח עוד לחדור לנוה המשורר לשם שיחה.

רק מעת לעת עוזב קיפלינג את מעונו השקט ושם את פניו ללונדון במקום שהוא מבקר את התיאטראות המקומיים ואת שאר־בשרו, מנהיג מפלגת המשמרים — בולדוין.

מדי שנה בשנה, ביום ההולדת שלו, מקבל קיפלינג רבבות מכתבים וטלגרמות שאין הוא משיב עליהם אף פעם. כדאי לציין, שהוא איננו מתענין אפילו באגודה על שמו של קיפלינג, שהציגה לה למטרה להפיץ את כתביו. מעולם לא קרה עוד, שיקבל פני חבר של האגודה הזאת או שישיב על מכתבו.

יתכן, כי הסבה העיקרית היא במרירותו של המשורר. קיפלינג לא זכה עד היום לתואר „מלך הפייטנים", שאנגליה רגילה להכתיר בו את גדולי משורריה, ונראה הדבר, שהוא לא קבל את התואר הזה בשל השקפותיו האימפריאליסטיות הקיצוניות.

אולם עובדה היא, שבחו״ל זכה קיפלינג ליתר הכרה מאשר בארץ מולדתו. בשנת 1907 קבל את פרס נובל, דבר המעיד, כי מחשיבים את פעולתו הספרותית יותר מאשר את פעולתו הפוליטית.

ידועות הנטיות המיליטריסטיות של המשורר. בימי מלחמת העולם נהל קיפלינג פעולת־תעמולה חזקה ואפילו חבר כמה ספרים סטרטגיים. רק לפני שבועות מספר נתפרסם שיר של קיפלינג, שבו הוא מתקיף בחריפות את החלטת הממשלה האנגלית, שלא לחוג יותר את זכרו של „החייל האלמוני" בלונדון.

פרס ספרותי לאכר. אחד הפרסים הספרותיים החשובים ביותר באיטליה ניתן לסופר המתחיל, מחבר הרומן „העם", פול שבו, אכר פשוט. הוא בן 37 שנה ומוסיף לעבד את חלקת אדמתו.

היינריך היינה באוקראינית. ההוצאה הממשלתית האוקראינית בקיוב מכינה לדפוס את כתבי היינה בששה כרכים בתרגומו של המשורר ד. זכולה. זו תהיה ההוצאה הראשונה של כתבי היינה באוקראינית.

סכום תנועות החנוך החדשות נותן Peter Petersen בספרו „תנועת החנוך באירופה החדשה". בהקדמה מדבר המחבר על יחס החשד לכל דבר „חדש" בשדה התרבות, בעוד שבטכניקה ה„חדוש" הוא מעלה ראשונה. אותו האיש המבכר את החדש ביותר בשדה הטכניקה, שואף ל„ימים הראשונים הטובים" כשהוא מגיע לעניני רוח. המחבר מראה שתנועת החנוך החדש אינה יצירתם של יחידים, כי אם תנועה אירופאית כללית, שקמה בזמן אחד בארצות שונות, והיא איפוא פרי הזמן.

תאור פרי נסיונותיו של מורה אנו מוצאים בספרו של Georg Rosenthal המכונה „בית־הספר והחנוך". בספר זה נאספו מאמרים שונים על ערכי־החיים בלמוד של בית הספר (משמעת, רחמים, אידיאליסמוס, מרץ, עבודה, אמונה ועוד), על הפילוסופיה בבית הספר, על הטיולים בבית הספר של הזמן הזה, על מטרותיו ודרכיו החדשות של ההומניסמוס בבית הספר, על התלמיד החדש ועוד. כל הספר חדור מחשבה אחת: החנוך צריך לפתח את כחו העצמי של התלמיד ולהכשירו בזה לצרכי החיים החדשים על צד היותר טוב.

בהוצאת הסריה היפה Jedermans Buecherei הכוללת ספרים על טבע הארצות, על דתם ותרבותם של העמים וכו' יצאה הוצאה שניה מספרו של אריך שפרן „פסיכולוגיה של בני הנעורים". הספר כתוב בסגנון קל ובהיר ומודגש בו ביותר הצד החנוכי, שאי־אפשר לחנך בלי ידיעת „נפשו של האדם המתהוה".

מאותו מחבר יצא בהוצאת Union ברלין ספר גדול: „החנוך והשאלה המינית", שהוא „ספר למוד וספר שמוש לפדגוגיקה מינית" והשתתפו בו מלומדים רבים. הספר כולל מאמרים שונים הדנים בשאלה מכל צד, ובסופו תמונות שונות. שפרן עצמו כותב את הפרק על החנוך המיני. שאת תפקידו הוא רואה בהעלאת „הצד הטבעי לספירה רוחנית", כי אין דבר המבליט כל כך את השניות „טבע רוח" שבאדם כמו החיים המיניים.

ספר על החפירות באור כשדים פרסם הארכיאולוג המפורסם ת. ליאונרד ואוקלאי בהוצאת פ. א. ברוקהויז, ליפסיאה. הספר מספר על התוצאות של עבודה חרוצה במשך שבע שנים, שנעשתה על ידי המשלחת המשותפת של הבריטיש מוזיאום והמוזיאום האוניברסטאי של פנסילבניה.

„שירת אהלי השלג", הוא שם האנתולוגיה של שירת האסקימוסים שיצאה לאור בשטוקהולם. השירים נאספו ותורגמו על ידי תייר הקוטב המפורסם רסמוסן.

האנתולוגיה מכילה שירי ציד, שירי קרב, שירי אהבה ושירי ערש.

קנוט המסון פרסם רומן חדש בשם „אוגוסט", שהוא המשך הרומן „הלך" שנתפרסם לפני שנתים בערך.

ספורו של טומס מן „קניגליכה הוהייט" הופיע זה עתה בתרגום צרפתי.

זיגפריד אונסט פרסם רומן חדש בשם „הסנה הבוער" — תמונה מחיי החברה הנורבגית לאחר המלחמה.

בהוצאת „קולטור־פורשונג", וינה־ליפסיאה, הופיע זה לא כבר „לכסיקון מצויר של תורת הסקסואליזם". זוהי אנציקלופדיה רחבה של הסקסו־אליסטיקה בכל שאלות הרפואה, החוק והסוציולוגיה. כמו כן היא יכולה לשמש סיוע לחקר הפסיכולוגיה, הפסיכואטריה, הפיזיולוגיה, ההיגיינה, האנטומיה הסקסואלית וכו'.

מאה נגד איינשטיין. באחת ההוצאות בליפסיאה הופיע קובץ גדול שבו משתתפים מאה מלומדים, המתנגדים לשיטתו של איינשטיין. בין המת־נגדים הללו נמצאים גם השמות של הפילוסוף א. ברגסון, הפיזיקאי לנרד, כמו״כ משתתפים בו הרבה מתימטיקאים וכמה סופרים ופסיכולוגים.

„לה טיניטה", המופיע בפריס, מפרסם אנקיטה, שנערכה בין סופרי צרפת וארצות אחרות, על אנדרי ג'יד והשפעתו בספרות ימינו.

מאזן הספרות הצרפתית. בעתון „קנדיר" נותן המבקר המפורסם אלברט טהיבודי את המאזן הבא של הספרות הצרפתית בשנת 1930: 1) האסכולות הספרותית פשטו את הרגל, 2) ההשפעה הגדולה ביותר יש עד היום לפרוסט, ג׳יד, ולרי וקלודל, 3) התוצרת הלירית היא עוד זעומה יותר מאשתקד, 4) שליט הספור האכזוטי, 5) התרגומים מציפים את השוק.

האוניברסיטה הברלינית חוגגת ב־20 בפברואר ש. ז. את יום המלאות מאה שנה ליסוד הספריה האוניברסיטאית.

חוק מחברים חדש באמריקה. באמריקה נתקבלה זה לא כבר ההצעה על דבר הצטרפותן של ארצות הברית לחוזה הברני בנוגע לזכות המחברים. באופן כזה תהיינה מעתה זכויות המחברים האירופיים שמורות באמריקה. ה„קופירייט" בושינגטון יאבד את ערכו וישמש רק בתור הוכחה לזכות הקנין; בקשר עם זה יבוטל התשלום בסך 2 דולר. זכות המשפחה על יצירות המחבר תפקע במלאות חמשים שנה למותו. הפוגע בזכות המחברים צפוי לקנס ולא לעונש פלילי.

„הסופר כמצפון הזמן". על נושא זה נערך נשף־וכוח באולמי קלוב פא"ן בברלין. מיתין אלסתר נתן סקירה היסטורית על חוסר־חשיבותו של הסופר בחיים הצבוריים בכל הזמנים והתקופות, ולטר פון הולנדר פונה אל הסופרים: אל תגנו, כי העולם יחנק בתוך הארגון והטכניקה. במקום ארטור הוליצ׳ר, שצריך היה לדבר על התפקיד שמלא הסופר במהפכה הרוסית, דבר פטר פלאס. הוא דרש, כי הסופר יעביר את תופעות השעה על הנצח. הכהן מוקרמן יצא נגד הקומוניזם בשם הכנסיה. אחר קם המשורר האיטלקי המרקיז לנדא דל וסטא והגן על נקודת־ההשקפה של אמנות לשם אמנות.

העתונות דורשת, כי הוכוח יעבור לקהל הרחב, למען ישמע העולם את דעתו החפשית ואת מצפונו של הסופר.

האם התחילו מתביישים בשירה? שאלה זו נשאלת על ידי ה„מורנינג פוסט" הלונדוני בקשר עם הבנקט השנתי של „חברת הפיטנים" באנגליה.

מנהג ישן הוא, שמדי שנה בשנה נערך בלונדון בנקט על ידי „חברת הפיטנים", שאליו מתכנסים בניהם ובני בניהם של המשוררים המתים באנגליה. זוהי מסיבה הנערכת בשבילם באופן מיוחד. „לפני עשרים שנה — כותב ה„מורנינג פוסט" — היו מתכנסים למסבה כמאתים עד שלש מאות איש, שהיו תובעים לעצמם בגאוה מקום ליד שולחן־הבנקט. אולם השנה באו מתי מספר. מדי שנה בשנה הולך ופוחת מספר הבאים, ומעניין הדבר, שהשנה לא בא למסבה אף אחד מניניו של שכספיר".

והמסקנה היא, שההתענינות בשירה פחתה מאד בימינו, ימי התחרושת והמכונאות.

מוזיאום תל־אביב

נתבקשנו לפרסם:

על ידי קבוצה של חובבי אמנות בא"י נוסד בעיר העברית תל־אביב מכון תרבותי — בית אוצר ליצירות אמנותיות ולמלאכת מחשבת בשם: „**מוזיאום תל־אביב**". למוזיאום זה הקדיש ראש עירית תל־אביב, מר דיזנגוף, את ביתו הפרטי אשר בשדרות רוטשילד (בנין של שתי קומות ובו 12 חדרים מרווחים). בנין זה יותקן וישוכלל בכל כראוי למכון אשר כזה וכבר הותחל מתמלא גם תוכן — בתמונות ופסלים ושאר חפצי אמנות, שנתקבלו כבר והוכנסו למוסדנו זה.

ההתחלה נעשתה. מוזיאום תל־אביב הוא כבר עובדא קיימת ביסודה, והועד המיסד עוסק בדבר מתוך אמונה ובטחון, כי פה, בעיר העברית המו־דרנית הזאת, שהיא גופה יצירה עברית טהורה בכל אשר בה, יתנוסס בקרוב גם מכון משוכלל זה, אשר בו יוכל הגניוס העברי להיות מוצג בכל הדרו במקצוע האמנות המתארת.

מוזיאום תל־אביב יאצור בתוכו מבחר תמונות ופסלים, גלופים ופתוחים ושאר מעשי מחשבת של יופי ונוי — ובעיקר מיצירות המאה התשע עשרה, להלן — מוצגים הראויים להשמר לדורות בתור ערכים אמנותיים חשובים.

ביחוד יושם לב להבליט באולמים מיוחדים את מבחר האמנות העברית על ידי אוריגינלים או בהעתקות מדויקות: א) של יצירות מובחרות מעשי ידי אמנים עברים שבכל הארצות, ב) ושל יצירות מתארות את התנ"ך וארצו ארץ־ישראל, מאשר יצרו גדולי האמנים שבכל העמים והזמנים בהשפעתו של הרוח הישראלי, — אולמים שיציגו את פעולת היהודים והיהדות בעולם היצירה האמנותית.

כ"כ נעשתה כבר התחלה לכנוס אוסף מיוחד של קשוטי בית־הכנסת ושאר תכשיטים ישראליים, מטבעות עתיקות וכל מיני מוצגים שיש בהם ערך תרבותי היסטורי לישראל ולארצו ההיסטורית, המתעוררת לתחיה חדשה על ידי עמה זה.

כל המוצגים המוצעים למוזיאום תל־אביב מתקבלים למוסד זה רק באישורה של ועדה מיוחדת, ועדת מומחים ומבינים, שמטרתה להשגיח, כי כל הנכנס לבית־אוצר זה יעמוד על הגובה האמנותי אשר יתן כבוד למוסדנו זה, הנועד להיות תפארת ליהדות בכלל ולארץ ולתל־אביב עירנו בפרט.

להשגת המטרות שפרטנו הולכת ומתאגדת במדינות המודרניות חברה מיוחדת מחובבי האמנות העברית שבכל מקום ושל „ידידי מוזיאום תל־אביב". חברה זו מתאשרת ע"י ממשלת ארץ־ישראל ובקרוב יפורסם ספר התקנות שלה. וכל אחד, אשר ישאו לבו להשתתף ביצירתו ושכלולו של מוסד זה יעשה זאת על ידי תרומה שנתית (לא פחות מחצי לירה א"י לשנה) וידע, כי גם ידו בבוני המכון העברי הזה, שחשיבותו גדולה גם לתועלת חנוכם של הדורות המתגדלים בא"י.

ובזה הננו פונים לכל אלה מחובבי האמנות שבכל הארצות ואשר רעיון התחיה העברית בא"י יקר להם ביחוד, כי יבאו לסייע עמנו במכון קולטורי רב ערך זה, להתנדב לו כל איש ואיש באשר תשיג ידו, בכסף ובחפצי אמנות ולהשתדל עם זה ליסד בכל עיר ומדינה ועדים ומרכזים, שיעסקו בקבוץ תרומות־חברים ותשורות־מתנדבים „למוזיאום תל־אביב" — מוזיאום אמנותי עברי ראשון בעיר העברית הראשונה של ארץ־ישראל החדשה.

בברכת התחלה לישראל ולארצו

מ. דיזנגוף

טעות בבקרת ובהשגה עליה

(מכתב אל המערכת)

הגיעוני הגליונות ל' ול"ט ואני רואה לתמהוני כי מבקרי הנכבד והמשיב עליו (כפי שאני רואה מתוך „הערה להערה") שניהם טעו בפירושי. מעולם לא אמרתי כי „שמניר" הם „הגבורים והמכובדים שבך". המעיין בדברי יראה מהמאמר הקודם לזה בפירושי כי כוונתי היא, שהמשורר שם בפי הבתולות בפסוק זה דברי געגועים לבחור מעם, בעל כהונה ומשרה (לא לאהוב נפש, בחור נחמד מצד עצמו, כבגעגועי הבתולות האחרות בפסוק הקודם) וזה מרומז במה שהוא מתואר כמשוח בשמן, כי המשיחה בשמן אפרסמון היתה אופית לא רק לקדושה כ"א לסלסול וקישוט לאנשי כבוד וגדולה („ושמן על ראשך לא יחסר") וכן יציאת. הנביא ישעיה (ס"א א') משוח בשמן איננה מלאכות של קדושה סודיה, כי אם אות ומופת לשמן ששון לאבלי ציון. הן מההרהורות בלבן: הן אתה גבר מרומם אשר שמו יוצא למרחקים, על כן עלמות אהבוך. לא עלה על דעתי לעשות שמן שם תואר לגבור.

ווינא, 10 פברואר **א. קמינקא**

נתקבלו במערכת:

I. ספרות יפה מתורגמת:
דזשון גאלסוורתי. ההגדה של בית פורסייט. כרך שלישי. יקיצה. עומד לשכירה. תרגם מאנגלית י. ל. ברוך. ספרית שטיבל ברלין — תל־אביב. תרצ״א.

II. ספרי מדע וחנוך:
חנוך הדור. מאת צבי זוהר. הוצאת ההנהגה העליונה של הסתדרות „השומר הצעיר״. ורשה. תרצ״א 191 עמ׳.

תורת הכלכלה. מאת הנרי קלי. תרגום א. ש. ו. ספר ב׳. הוצאת „השכלה״ תרצ״א.

אנשי המחרת. מאת מכס אדלר. תרגם אליעזר הכהן. הוצאת ההנהגה העליונה של הסתדרות „השומר הצעיר״. ורשה.

מלון קונקורדנציוני ללשון הפיוטים מאת יעקב כנעני. הוצאת „פיט״. ירושלים. 44 עמ.

III. ספריה „לנער״:
מתנה יהודה. מאת מ. חריזמן, חוברת כ״ו. הוצאת הקרן הקימת לישראל ו„אמנות״ תל־אביב.

IV. מוסיקה ותיאטרון:
מוסיקה לעם. יוצא לאור ע״י המוסד להפצת מוסיקה בעם. המנהל: הפרופ׳ ה. שור. העורך: מנשה רבינוביץ. תל־אביב. אדר תרצ״א.

אברהם צפורי. מאחורי הקלעים. חלק א׳ (קוריוזים מחיי התיאטרון בא״י) עם הקדמה מאת הד״ר חיים הררי. הוצאת „יובל״ תל־אביב. תרצ״א 60 עמ.

IV. כתבי עת ומאספים:
„המכבי״ — ירחון לעניני החינוך הגופני. שנה ו׳ חוברת ב׳. העורך אביעזר ילין.

אוצר החיים. ירחון לתורת ישראל ולדברי ימי חייו. שנה ו׳ מחברת ז — ט. תרצ״א.

העורך האחראי: ש. צמח

במ״ס „מוריה״ בארץ-ישראל

נתקבלו ספרים חדשים:

המחיר בדולרים

1) **שירי תימן** — אידלזון — 2.75
2) **המכול ספר ה׳** — סינקביץ הוצ. שטיבל — 100
3) **המסתורין בישראל א׳** — הורודצקי ״״ ״״ — 150
4) **בני עליה ב׳** — ש. ברנפלד הוצ. דביר — 85
5) **נסיעות וטיולים** — ש. הלל׳ס ״״ ״״ — 75.
הספר הרביעי מספרית „דביר-לנוער״ —
6) **העם האנגלי** — ד. וילהלם. הוצ. „חברה״ — 100
7) **המכשפה מפרים** — ו. הוגו הוצ. „אמנות״ — 100
8) **מתנה יהודה** — חריזמן „לנוער״ כו׳ ״״ ״״ — 25
10) **פרקי זכרונות ואגרות** אחה״ע. — הוצ. בית אחה״ע — 75
11) **תורת הכלכלה ב׳** —הנרי קליי. הוצ. „השכלה״ — 100
9) **הפרש הפלאי** — י. היילפרין. מולדתנו ב׳ הוצ. „אמנות״ — 10
12) **הקרקע והבנין העברי** — גרנובסקי — 75
13) **פניני הזוהר** — לייבוויטש. הוצ. „דרום״.
14) **האשה** — ש. ארנסט. הוצ. „ספרות — 125
15) **צחוק וקול ברמעות** — 30
חדודי יהודי רוסיה ופולין נאספו ויסודרו ע״י פנחס הלוי איש הורוויץ.
16) **השבועה** — רומן בשני חלקים — 200
מאת י. ליבונטין
לחותמי „מוריה״ 1.25

קטלוגים

מפורטים

לכל דורש

בהזמנות לפנות:

„Moriah“, Book Store, Tel-Aviv, Herzl street 2

אז־קוצץ

יצאה לאור ונמצאת למכירה בכל בתי מסחר הספרים והקיוסקים חוברת ספרותית הומוריסטית ומצוירת

לפורים

וזה תכנה

א) ובהגיע תור הקצוצים (קריקטורה.)

ב) בשער.

ג) על הנסים.

ד) מגלת פספילד.

ה) על יום הפורים הזה. (דעות סופרים ואנשי שם).

ו) בארץ הבית הלאומי (כמעט מציאות) — בקי.

ז) דרשות לפורים.

ח) מי יודע עיר ירושלים. (לא עיר לישטינא״ ולא מאת ח. נ. ביאליק.) גצי.

ט) מכתבים אל אח. קורספונדנציה מארץ-ישראל) מאת קדיש יהודה מבית הכרם.

י) הרפתקאותיו של עסקן. — אבא בן־רחל.

י״א) מן ההוי הארץ-ישראלי.

י״ב) אספת הנבחרים. (דו״ח מפורש) — צי.

י״ג) מסביב לשלחן העגול. (קריקטורה.)

י״ד) שני מכתבים: א) מהכא להתם — צבי גורדון. ב) מהתם להכא — א. מסארי.

ט״ו) יבלת. (מחלה ארץ-ישראלית) — גד. ט״ז) על הגבולין... (קריקטורה)

י״ז) הספר הטוב ביותר. (אנקיטה). י״ח) הרצאות באמנות, א, שעור בתולדות הציור. ב) שעור במוסיקה בלוית פנת קסם — י. שומע.

י״ט) תחת גג אחד (קריקטורה) ב) טלגרמות. כ״א) מדינת היהודים (קריקטורה). כ״ב) משלוח מנות כ״ג) לקט. כ״ד) לאחר מהפכת אוקטובר. כ״ה) ידיעות וכו׳.

מחיר החוברת 15 מא״י.

דפוס „הארץ", תל־אביב

№ 44 (94)

[שנ]ה שניה

[מ]אזנים

[ש]בועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
מד
(צד)

תל־אביב
כ״ג אדר
תרצ״א

Tel-Aviv
March 12
1931

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ־ישראל: לשנה 1 לא״י; לחצי שנה 500 מא״י בחוץ־לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים מחיר גליון בודד בארץ־ישראל 20 מא״י; בח״ל 12 סנט	עמוד שלם — 5 לא״י; חצי עמוד — 2.750 לא״י; רבע עמוד — 1.500 לא״י; 1/8 עמוד — 800 מ.; 1/16 עמוד — 500 מא״י. למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ״ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת „מאזנים״, ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. . 50, TEL-AVIV, Palestine

בית המערכת וההנהלה: ת״א, רחוב מונטיפיורי 32

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על-ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ-ישראל

שנה שניה | ירושלים – תל-אביב, כ״ג אדר, תרצ״א | גליון מ״ד (צ״ד)

הַיְנֶה הַיְהוּדִי וְדוֹרוֹ

(פרק בתולדות הטמיעה בישראל)

למלאת שבעים וחמש שנה למות המשורר

מאת ד״ר יחזקאל קויפמן

הטמיעה החדשה בישראל, טמיעת הזמן הזה, שהתחילה עם סוף המאה הי״ח ושעדיין לא נסתיימה בימינו, ראשיתה לא בתורה עיונית פלונית או אלמונית: לא בתורת ה„קוסמופוליטיזמוס”, לא בשלילת קיומה של „אומה” יהודית לשם אמנציפציה, לא בתורת ה„תעודה” ולא בשום תורה עיונית אחרת מעין אלו. הטמיעה החדשה נזדוגה במשך הזמן ל„תורות” שונות ונסתה להשען עליהן. אבל לא התורות הללו ואף לא השאיפה לבסוס האמנציפציה הולידו אותה. אדרבה, כל אלה נולדו מתוכה, היינו – מתוך חולשתה הפנימית, מתוך קוצר כחה לבוא לידי גמר טבעי. ואילו הטמיעה החדשה עצמה נולדה מתוך טבעה הפנימי של הגלות, מצד אחד, ומתוך השפעתה של התרבות האירופית החדשה עליה, מצד שני. הכלל הגדול של חיי הגלות הוא, שההתבוללות הלאומית היא טבע להם, וההתבדלות הלאומית הגלותית מקורה בפעולת גורם מיוחד. הגורם המיוחד שקיים את הגלות היהודית בכל התקופות למרות נטיתה להתבוללות היה הגורם הדתי: ולפיכך היה יחודה התרבותי והחברותי של הגלות מקיף ועמוק כל זמן שהדת שלטה שלטון עליון בתרבותם ובחייהם של ישראל ושל העמים שבקרבם שכנו. אבל המשבר הדתי, שעבר על אירופה בזמן הזה וביחוד — הולדת התרבות האירופית החילונית החדשה הגבירו ביהדות הגלותית את השאיפה להתבולל בסביבתה הנכריה. השאיפה לתרבות-חול ולחיי-חול הולידה בדרך הטבע ביהדות הגלותית את השאיפה להדבק בתרבות הנכר ובחיי הנכר [1].

יסוריהם ומבוכותיהם של היינריך היינה וחבריו בני דורו יכולים לשמש לנו דוגמה ומופת לאמור למעלה. היינה וחבריו אינם מתחבטים בשאלת ההרחבה האנושית והצמצום הלאומי או בשאלת הלאומיות היהודית או בשאלת כחה של הטמיעה לאחד את ישראל עם העמים וכיוצא בזה. ה„מבוכה” שלהם דומה היא ל„מבוכות” הדורות הראשונים. השאלה המציקה להם היא שאלת היהדות בתור השקפת עולם, שאלת האידיאה היהודית: היכולה אידיאה זו לעמוד בפני רוח הזמן? בכשלון האידיאה היהודית חשים הם — צעירי ישראל שלפני התנועה הלאומית — התמוטטות הבסיס שעליו עומדת „יהדותם”. אולם מלבד מבוכה ישנה זו אתה מוצא בהיינה וחבריו סימני השפעתו של גורם מטמיע חדש: של התרבות האירופית החדשה המושכת אותם בכחה ומאחדת אותם עם סביבתם הנכריה כמעט שלא מדעתם. כאן אין „מבוכה”, כאן אין לבטי תורות עיוניות. אין כאן „התבוללות” מכוונת ומבוססת על „תורה” מסוימת. יש כח מטמיע חדש הכובש את הנפש כמעט שלא מדעת. אתה רואה כאן את שני ציריה של הטמיעה החדשה.

יהדות ואירופה, אמונה ומדע — אלו הן השאלות הראשיות שמתלבטים בהן צעירי היהודים („ישראל הצעיר”, כמו שקורא להם גרץ) בגרמניה, שיסדו בשנת 1819 בברלין את ה„אגודה לתרבות ולמדע בישראל”, שגם היינה נמנה עליה. הצעירים הללו חפצים להביא מהפכה חברותית ורוחנית ביהדות, כדי לשים קץ לסתירה שבין „מצבם הפנימי של היהודים ובין מעמדם בין האומות”. גם הם חפצים, כמובן, ל„תקן” את היהודים ולהטות לבם לאומנות ולמדע וכו׳, להשכילם עד כדי שיתאימו עם „הזמן ועם המדינות שהם חיים בהן”. אבל גורל היהדות, האידיאה היהודית, מטריד אותם ביותר. הם מבקשים לפשר בינה ובין רוח הזמן — „המדע”. אדוארד גנז, ראש האגודה, שהמיר דתו אחר כך, משתדל בדבר זה ביחוד. בדרשותיו ובמאמריו הוא מבקש לקבוע את מקומה של היהדות באירופה החדשה ואת יחסה למדע. מתוך ערפל עבה של

---

[1] עיין על כל זה בפרוטרוט בספרי „גולה ונכר”, כרך ב׳, פרק א׳: „התמוטטות היהדות הישנה”.

אידיאות הגליניות הוא מנסה לפתור את השאלה. „אירופה" היא רבוי הדמויות והצורות, גוף רב האיברים. היא „הרבוי המצטרף לאחד רק בכלל כולו". עשירה היא אירופה ברעיונות, בנטיות, במעשים, במעמדות חברותיים. היהדות היא, לעומת זה, „האחדות שלא באה עוד לכלל רבוי". בימי קדם ילדה את אמונה האחדות, שמרה על אחדות הדת, המוסר והמדינה; אחר כך בטאה את האחדות על ידי ששאפה להיות מעמד אחד — מעמד מסחרי. וכן להלן. היהדות צריכה לשאוף עתה לצאת מגבול האחדות וליעשות חלק מ„אירופה". לא על מנת להבלע בה, אלא על מנת להצטרף אל הכלל הזה, הכולל, כאמור, רבוי. וגם יש צורך להשלים בין היהדות ובין המדע. כל מה שיש ביהדות מן הסותר למדע ולהשכלה בטל מאליו ואינו במציאות, מאחר שכל המצוי הוא מושכל, כמו שהורה הגלי ובכן — רק המושכל הוא מצוי.

כי היהדות של הזמן ההוא לא ספקה את נפש הצעירים האלה. ההשכלה לא חדשה את רוח היהדות. ההשפעה היתה רק חיצונית ושטחית. הם מתגעגעים על ה„נפשיות של הקיום הישן". ההתלהבות הדתית איננה, אבל „התלהבות חדשה לא באה". הריפורמה, שהתעסקו בה אז אנשי המבורג, נחשבת בעיני „ישראל הצעיר" כדבר של מה בכך. היינה, מוזר, צונץ מלגלגים עליה. ריקנות ממלאה את לב ישראל הצעיר, ואין קרקע למעמד רגליהם. מוזר קובל, שאינו מוצא עתה בקבוץ היהודי „שום ענין רוחני", שכדאי יהיה להלחם עליו. צונץ, במכתב הידוע לוואהלוויל, שופך את חמתו על היהודים, על „הברברים, השוטים, החלפנים, ההדיוטים והפרנסים", ש„מעלו בעצמם" רחקו מעל האידיאה, הלכו אחרי הבצע ועזבו את „המדע שלהם"; הוא נבא, שמכל „המבול" הזה תנצל רק „חכמת ישראל", וזאת נחמתו, נחמת איש הספר. היינה היטיב לראות ממנו את מקור הרע, רע זה שאין לו תקנה ב„חכמת ישראל": „אין בנו כח עוד לגדל זקן, לצום, לשנוא ולסבול מתוך שנאה". הוא רואה בזה את סיבת השאיפה לריפורמציה, אבל באמת סימן בדבריו אלה את סבת כל „המבול" כולו, שהוציא גם רבים וטובים מאנשי ה„אגודה" מכלל ישראל [1].

יהדות ואירופה, יהדות ונצרות, יהדות ומדע, והתמורה הלאומית? זו אינה „פרובלימה". המעבר מן הכנסיה היהודית אל הנוצרית הוא ענין טרגי וכרוך ביסורי־נפש קשים. אבל המעבר אל האומה הנכריה אינו „פרובלימה", אינו כרוך ביסורים. היינה וחבריו דבקים בתרבות הנכריה ובחיים הנכרים בלי שום כוונות „לאומיות" וגם לא לשם „אמנציפציה", אלא מתוך אהבה וכמעט שלא מדעתם. ומתוך אפיה של דבקות זו אתה עומד על אפיה של הטמיעה החדשה מצד עצם מהותה.

המצב הנפשי של הדור ההוא, שהוא, בעצם, דור ראשון לטמיעה החדשה במערב אירופה, נשתקף בבהירות יתרה בקורות חייהם ויצירותיהם של היינה וברנה. רב־ענין הוא ביחוד היינה, שכל ימיו הגה בעם ישראל וגורלו, והמוטיב היהודי לא נדם בנפשו עד יומו האחרון.

היינה וברנה המירו שניהם את דתם. אבל בשביל שניהם היתה ההמרה ענין חיצוני. היא לא באה לשם ספוק צורך תרבותי־נפשי וגם לא השפיעה, בעצם, על מצבם החברותי וגורלם בתור סופרים ודברים. ברנה „הצטער על דמי הטבילה". היינה בוש לספר את הדבר לחבריו והתחרט על המרתו כל ימיו. הוא המיר — מפני „שהחוקים באשכנז לא התירו „לגנוב כפות כסף [2], או — מפני שנפוליאון נוצח על ידי עמי הברית" [3]. שניהם שפכו בוז ולעג על המומרים שנת־בו אז בישראל, ביחוד על אלה שבקשו להתראות כמומרים לשם שמים. ברנה אמר בלעג, שהמים אינם יכולים להפוך „כנים" מצריים ל„פרעושים" נוצריים [4]. היינה לא יכול לסלוח לגנז על שהמיר את דתו ועזב „את האניה" ראשון [5]. שנאתו לנצרות גברה אחרי המרתו עד מאד. היינה וברנה קבלו את תעודת־הטבילה, אבל את הנצרות דחו ושנאו גם שניהם. ולפיכך מובן מאליו, שלא כוונו להדבק על ידי המרתם בגרמניה ותרבותה, ברוח אותה הגרמניות הנוצרית שפשטה בארצות גרמניה אחרי מלחמות נפוליאון, הגרמנים־הנוצרים, הגרמנים הותיקים, הטייטומנים למיניהם היו אנשי ריב להם כל הימים. היינה כיוון יפה בדבריו: „תעודת־הטבילה היא כרטיס־הנסיעה לתרבות האירופית" [6].

אירופה — זה היה העולם החדש שהיהודים התחילו שואפים לבוא בשעריו. אידיאלים חדשים ממלאים את לב היינה וברנה. הקשר הרוחני ביניהם ובין היהדות ועולם אמונותיה נתק. וזה היה הגורם המכריע. ברנה לא אהב לא את היהדות ולא את היהודים (היינו — את הטפוס היהודי הגרמני של הזמן ההוא). תולדות העם לא הלהיבו אותו, כמו שהלהיבו את היינה. ברנה הקדיש את עצמו כולו למלחמת החירות, ולא הרגיש שום קשר רוחני אל היהדות (בסוף ימיו אף נטה, כידוע, אחרי הקתוליות מיסודו של למנה). הוא יוצא פעם בפעם למלחמה נגד צוררי היהודים. אבל הקבוץ היהודי הוא לו קבוץ הנרדף על ידי כחות הריאקציה, והוא מרגיש בחובתו להגן עליו. היהדות היא לו שאלה סוציאלית בלבד. קשרו הוא ליהדות הוא קשר גורל מקרי: הוא נולד יהודי, זאת אומרת — נולד בעבדות. לידתו בעבדות, שהיתה ראשית נדרו למלחמת החירות, וזהי „יהדותו". „מפני שנולדתי עבד, אוהב אני את החירות יותר מכם, כן, מפני שידעתי את העבדות, על כן מבין אני את החירות יותר מכם" [7]. הוא גם כאילו מודה לאלהים על החסד שגמל עמו ועשהו יהודי [8]. היינה מספר, שברנה היה מתפאר לפעמים, אמנם, דרך צחוק, במוצאו היהודי [9]. אבל בחיי־רוחו לא תפסה היהדות בהווה שום מקום. הוא חי בעולם אחר. לא כן היינה, בעל הנפש הרומנטית הנלהבה. היינה התלבט כל ימיו בשאלת היהדות, וגם אחרי המרתו עור הרעישו את נפשו געגועים כמוסים. אבל היהדות היא גם לו אידיאה שעבר זמנה. ויחסו הפנימי אל הקבוץ היהודי החי נקבע על ידי יחסו אל האידיאה הזאת. הוא שולל את האידיאה, ולפיכך אינו מרגיש קשר חיוני בינו ובין היהדות ההיסט־רית ונושאיה. גם לו „אין כח לגדל זקן, לשנוא ולסבול מתוך שנאה", אין לו כח לסבול בגלל יהדות שנפשו נקעה ממנה. היהדות היא לו סמל הדת החיובית. גם היא, כמו הנצרות, שוללת את החיים ואת היופי, בנגוד ליוונות. היינה מתרעה בנערותו עם אנשי האגודה

---

[1] את המקורות מביא שטרודטמן: Adolf Strodtmann, H. Heines Leben und Werke, Berlin 1867, 1 Band, 259—260, 272 'ע והשוה גרץ Geschichte der Juden חלק י"א, סוף פרק ט'.

[2] במכתבו למוזר מיום 14 בדצמבר 1825. עיין: ההוצאה החדשה של אגרות היינה Heinrich Heines Briefwecshel herausgegeben von Friedrich Hirth, 3 B-de, 1914—1920 כרך א'.

[3] בליקוטים מעזבונו: Gedanken und Einfälle

[4] היינה בספרו: Ludwig Börne, ספר א'.

[5] עיין מכתבו הנ"ל למוזר וכן במכתביו לנ"ל מיום 9 בינואר ומיום 23 באפריל („חודש גנז") 1826. הוא כותב לחברו, שבלילה הוא עומד לפני המראה ומחרף את עצמו. ועוד הוא מספר, שחלם על דבר פגישת גנז עם מרדכי עמנואל נח בשטרהלוי, וגנז „היה אלם כדג". ועיין גם Denkwort an Z. Marcus של היינה.

[6] Gedanken und Einfälle.

[7] Pariser Briefe של ברנה, 74.

[8] שם.

[9] בספרו על ברנה, ספר ד'. לצרפתי אחד אמר ברנה פעם בהתול: „ישו הנוצרי — שהיה, אגב, שאר־בשרי (mon cousin) הטיף לשויון".

לתרבות, אבל מכיר הוא בהעדר קשר אמתי בינו ובין היהדות. מרגיש הוא ב א ס ו ן העם היהודי, הוא מוכן להלחם בעד שחרורו, ורק מלחמה זו מקשרת אותו בהווה אל הקבוץ היהודי. דברים ברורים הוא כותב ל מ ו ז ר: „מודה אני, שאגן בהתלהבות על זכויות היהודים ושויונם האזרחי, ובימים הרעים שיבואו לנכון ישמע האספסוף הגרמני את קולי, שהדו יתגלגל בבתי־השכר ובארמונות. אבל האיש השונא מטבעו את כל הדתות החיוביות לא יצא לעולם למלחמת־בינים בעד אותה דת שהביאה עמה ראשונה את הזלזול באדם, הגורם לנו היום יסורים כל כך מרובים"[1]). יסורי העם היהודי, אסון היהודי הנצחי, רשעת העולם הנוצרי —זהו המוטיב היהודי הראשי בשירת היינה ב„אלמנזור" וב„רבי מבכרך" הוא מביע את צער העם ומרי שיחו נגד מעניו. היינה שר אז את שירו על „אדום" ועברת זדונו. הוא נשבע את השבועה הישנה „אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני" ומתכונן למלחמה בעד „אחיו"[2]). גם בדברו על המרתו הוא אומר, שההמרה היתה נותנת לו אפשרות להקדיש את עצמו למלחמה בעד זכויות „בני גזעו האומללים"[3]). אבל — מלבד היסורים אין דבר מקשר אותו עם הקבוץ היהודי. ברם, עוד דבר מקיים את קשרו עם הקבוץ היהודי: שנאתו לנצרות שאינה יודעת גבול. במכתב אחד ל מ ו ר י ץ ע מ ב ד ן גיסו הוא כותב: „גם אני אינדיפרנטיסט, ודבקותי ביהדות שרשה באיבתי העמוקה לנצרות. כן, אני, הבז לכל הדתות החיוביות, אולי סופי שאקבל עלי את הרביניזמוס היותר נפרז, מפני שחושב אני אותו לסם־שכנגד בדוק"[4]). ובמכתב ל ו ו ה ל ו ו י ל, בדברו על מפלת הנצרות העתידה לבוא, עטו פולט דברים מרים כלענה נגד הנצרות. הוא קורא לה „אידיאה רקובה", מ„משפחות־האידיאות המזוהמות", ממין ה„אידיאות־הפשפשים" שכשרומסים אותן הן „מעלות סרחון עד אלף שנים". הנצרות נרמסה עוד לפני אלף ושמונה מאות שנים, ו„היא מעפשת לנו, היהודים העלובים, את האויר עד היום הזה"[5]). הוא מתקלס בנצרות במכתביו וגם בדברים שהוא מפרסם בדפוס, ואף על פי שהוא חושב את היהדות ל„סם שכנגד", הוא כורך אותה עם הנצרות וחושב אותה למקור הרע. היא הביאה לעולם את „הזלזול באדם"[6]). הדת היתה לפנים ענין אינטימי לאדם, „מסורה חביבה", „קדשי משפחה" של העמים, ושום עם לא בקש להטיל עול דתו הוא על אחרים בזרוע או במרמה, „והנה יצא עם ממצרים, מולדת התנינים והכהנים, והביא אתו, מלבד נגעי הצרעת וכלי הזהב והכסף הגנובים, דת הנקראת דת חיובית, מין כנסיה, מערכת עיקרים שאדם חייב להאמין בהם ונימוסים קדושים שאדם חייב לקיימם, דוגמא לרתות המדינה שלאחר כך. ואז נולד ‚הזלזול באדם', עשית הגרים, האונס וכל אותן תועבות־הקודש שעלו לאנושיות בכל כך הרבה דם ודמעות"[7]).

את גורלו הנורא של העם העברי הוא רואה כתוצאה פנימית־הכרחית מתוך הויתו הרוחנית. היהדות פשטה בעולם, הרעילה את העולם, הביאה מארה על העמים וגם — על עם מחוללה. „יהודה הנרצחה עשתה בעקבה כנסוס הגווע, ושלמתה המרעלה, המרעלה בדמיה היא, הטיבה כל כך לכלות את כחו של אותו

[1]) במכתב מיום 23 באוגוסט 1823.

2) מכתבו למוזר מיום 9 בינואר 1824.

3) להנ"ל מיום 27 בספטמבר 1823.

4) מיום 3 במאי 1823 מלים אלו שבמכתב זה השמיטו המלקטים עד הנה מפני דרכי שלום, ופרסמן ראשונה הירת, עיין הקדמתו לכרך א', ע' 127.

5) מיום 1 באפריל 1823, המלים הללו מחוקות בגוף המכתב.

6) עי' למעלה.

7) Reisebilder, 4 Teil, ltalien lll, Die Stadt Lucca Kap, Xlll

הרקולס, עד שרפו אבריו הכבירים, מגנו וקובעו נבלו מעל גופו הנובל וקולו האדיר, קול מלחמה, שפל והיה ליבבת תפלה — כך גוועת רומא ומתה מות עלוב, מות־אלף־שנים אטי, ברעל יהודה"[8]). וגם עם יהודה נשא עוונו. „ארור העם הזה זה כבר ואת יסורי־קללתו הוא נושא שנות אלפים. — — אין כליה לגופה חנוטה זו, התועה על פני האדמה, עטופה בחתולי־אותיותיה העתיקים, קטע מאובן של תולדות העולם, רוח, המתפרנס מסחר שטרות ומכנסים ישנים—רואה את, גברתי, את הזקן ההוא, לבן הזקן— —עיניו—עיני רוח— —על חורבות הקברים הרומיים?— —כן, שם יושב הזקן, ואולי, מתילדה, הוא עומד עתה בתפלה, תפלת־זועה, ומבכה את ענותו, רב ריבו עם עמים שאבדו זה כבר מעל פני האדמה וזכר להם רק באגדות אומנת — והוא במכאובו לא ידע, כי יושב הוא על קברת אויביו, אשר למפלתם הוא מתפלל לשמים").

בעינים כאלה הביט דור יהודי חדש על גורל „העם הנבחר". אבל היינה שונא ומתעב רק את דת־ה מ ד י נ ה, השלטת והאונסת. בדת כשהיא לעצמה הוא מוצא דבר טוב. הדתות, כל זמן שלא נחלו נצחון „והן נרדפות יותר משהן רודפות", הן „נהדרות וראויות לכבוד". הנצרות הקדומה היתה „קדושה־נחמדה", ומיסדה הטיף לעם תורת אהבה, חירות ושויון, כתורת „האוונגליון הצרפתי" של הזמן הזה[10]). ולפיכך מרגיש היינה בלבו חבה ורחמים לעמו, למרות היותו „עם הרע הקדמוני". רוחו הרעיל את העולם, אבל הוא עצמו הרי היה נרדף ונענה כל ימיו. היהדות נשארה במצב דת נרדפת, ובזה שונה היו לטובה מן הנצרות. עם ישראל נפל קרבן לפני אותה התורה שרוחו הולידה אותה. זהו המוטיב הטרגי שבתולדותיו ומפני זה מרגיש היינה ביחס לעמו רגש שניי, איבה ואהבה גם יחד. חפץ הוא בגאולת העם מיסוריו, אבל לא בגאולת רוחו.

אולם מכריע ביחסו של היינה ליהדות היה לא מה שראה בה מקור „רע קדמוני" — מקור הקנאות הדתית — אלא מה ש ת ו ר ת ה — גם יסוד הטוב שבה — זרה היתה לרוחו. היהדות למדה, לפי דעתו, את שלילת החיים, את האסקטיזמוס. והוא „יווני" היה לפי רוחו, איש הטבע והחיים, היהדות למדה את „הדיאיזמוס", דרשה מן האדם יראת אלהים, הכנעה בפני העצם העליון. והיינה היה כופר באלהים. מבית מדרשו של הגל קבל — לפי ספורו ב„וידויים"—את תורת הכפירה. „צעיר הייתי וגאי ורוח גאותי שבעה נחת בשעה שנודע לי מפי ה ג ל, שלא האלהים הטוב היושב בשמים הוא האלהים, כמו שהאמינה סבתי, אלא אני בעצמי פה עלי אדמות הנני האלהים הטוב". ובימים ההם—מתודה הוא—הרגיש את עצמו חפשי ורב־אונים, עצם עליון, מקור כל חוק ומשפט ומוסר; הוא הוא ראשית־המוסר ואין חטא לפניו; הוא הוא העצם הנעלה שהכל חייבים להשתחוות לו, „גא הייתי כנבוכדנצר המלך לפני מפלתו", זה שעשה עצמו אלוה[11]). היינה „היווני", „האל" הגא — ברחוב היהודים! „נבוכדנצר המלך"—בגטו! שרטוט זה באפיו של היינה אישי הוא, כמובן, יותר מדי, ובודאי הפריז, כדרכו, גם במה שנוגע למצב־רוחו ו„גאותו" הוא. אבל בכל זאת גם בזה כיוון יפה למצב־רוח הדור הצעיר. קם דור חפץ חיים, שאידיאליו ושאיפותיו היו עלי אדמות ולא יכול להקריב את נפשו קרבן בעד אמונה דתית, שלא היתה עוד תוכן לכל חיי רוחו, כמו שהיתה לאבותיו. וה„אלים" הגדולים והקטנים האלה התפרצו להמלט מן הגטו.

(סוף יבוא)

8) Reisebilder, 3 Teile ltalien ll Die Baedet von Lucca, Kap, lX,

9) Die Stadt Lucca בפרק הנ"ל

10) שם, פרק XIV.

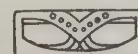
11) Gestandnisse

גַם בְּהִתְעָרוּתוֹ לְעֵינֵיכֶם...

גַּם בְּהִתְעָרוּתוֹ לְעֵינֵיכֶם, וְעַד לְמַעֲמַקָּיו –
אַל תִּצְהֲלוּ כְּאַבִּירִים.
אַךְ הָתֵל הֵתֵל בָּכֶם לְלֹא רַחֲמִים
וְעַד לִמְנוֹד רֹאשׁ לָעַג לְכֻלְּכֶם.
נִקְלֵיתֶם מֶחֱשׂוֹף לָכֶם אַחַת מִנִּי אֶלֶף
מֵהָגוּת לִבּוֹ עֲלֵיכֶם,
עַל־כֵּן יִתְגַּל, לְמַעַן הֶעְלֵם מְאֹד מֵעֵינֵיכֶם
וּלְמַעַן הַתְעוֹתְכֶם.
שָׁוְא תְּחַפְּשׂוּהוּ בְּמַחֲבוֹאֵי חֲרוּזָיו – גַּם אֵלֶּה
אַךְ כְּסוּת הֵמָּה לִצְפוּנָיו,
מִבַּעַד לְטוּרֵיהֶם, כְּמוֹ מִבֵּינוֹת לַחֲרַכֵּי סוֹגַר,
לָבִיא לוֹהֵט וְזוֹמֵם יָצִיץ,
יִשְׁלֶה לְמַרְאֵה עַיִן, יִתְאַפֵּק אוֹ יְרַנֵּן חֶרֶשׁ –
וְשַׁאֲגַת אֵשׁ עֲצוּרָה בְּעַצְמוֹתָיו.
לַיְלָה מִלֵּילוֹת יָבֹא, וּבְעֶצֶם שְׁנַתְכֶם הַמְּתוּקָה,
יְבַהֶלְכֶם הֵד רַעֲמָהּ פִּתְאֹם.
מִמֶּרְחָק לֹא פִּלַּלְתֶּם, מִלֵּל יְשִׁימוֹן, תַּגִּיעֲכֶם,
וְאַתֶּם טֶרֶם תָּבִינוּ.
נִשְׁבַּר הַסּוֹגַר בִּן־לַיְלָה, הָיוּ בְּרִיחָיו רְסִיסִים,
וְהַלָּבִיא נִמְלַט לִמְכוֹרָתוֹ.
עוֹד הַבֹּקֶר עִם פֶּרֶץ שֶׁמֶשׁ, עַז־נֶפֶשׁ וְנֶאְדָּר,
נִצָּב עַל קָדְקֹד צוּר יוֹפִיעַ,
בּוֹעֵר בְּזָהָב תַּלְתַּלָּיו וְנֶאְפַּד רַעְמָתוֹ הַכְּבֵדָה –
כֻּלּוֹ אוֹמֵר: מֶלֶךְ!
עֵינָיו תַּרְשִׁפְנָה בּוּז וְאַפּוֹ יָרִיחַ טֶרֶף
וּתְרוּעַת דְּרוֹרוֹ שָׁרְשֵׁי הָרִים תַּחֲרִיד.

ד׳ אדר תרצ"א, לונדון.

ח. נ. ביאליק

וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים

מעשה שספר הרב הצדיק מבלז לכלה אחת ביום חופתה

ערוך בידי מרדכי בן יחזקאל

פרק ראשון

בעיר אחת היתה אשה פשוטה וצנועה, ובעלה היה איש מגושם, קצב שכור, קל שבקלים. האשה התמימה והישרה, היתה עקרת הבית, ושמרה תמיד על כבוד בעלה, אף שידעה שהוא אדם גס, ונגרר יותר מדי אחרי היין. פעם אחת לא בא אל ביתו, והיא ישבה וחכתה לו עד שעה שתים עשרה בלילה, ותלך לבקש אותו, ותמצאהו באחד הבורות, והוא שכור, ומלוכלך מכף רגל ועד ראש. ותגש אליו ותרא, והנה הוא ישן, ותגע בו להעיר אותו משנתו ולהביאו הביתה. ויהי כאשר הקיץ משנתו, וירא את אשתו נצבת על ידו, ויחזק בה ולא הרפה ממנה. ותדבר אליו בענות צדקתה, ותאמר אליו ללכת הביתה, ושם תעשה רצונו, אולם הוא לא שמע בקולה, ודרש ממנה למלא תאותו באותו מקום ובאותו זמן. ותבך האשה לפניו בדמעות שליש, אולם כל דמעותיה היו לשוא, הוא לא הרפה ממנה עד שעשתה רצונו. כאשר באו אל ביתם, שפכה את שיחה לפני אלהים והתחננה אליו, שיסלח לה את העוון הזה, כי רחמה על בעלה, ולא חפצה להביאו לידי חטא חמור יותר.

ימים ושנים ישבו האיש והאשה, והיו חשוכי בנים רחמנא ליצלן, ובעת ההיא נפקדה האשה וילדה בן. ובשעה שהורידו את הנשמה לעולם התחתון, היו חלוקי דעות בפמליא של מעלה; הללו אומרים, קצב שכור, גס ומזוהם, במקום לא טהור, ראוי הוא לבן כמותו; והללו אומרים, אשה צנועה, יראת אלהים, נאמנה לאלהים ולבעלה, עושה רצונו בשעה זו ובמקום זה, כדאית היא לבן בעל תורה. והדין נטה כלפי חסד, ונתנו לה בן יקיר, ילד שעשועים. ויגדל הילד ויגמל, ותביאהו אל החדר ללמוד תורת ה׳, ובראשית למודיו נכר, שהוא ילד אשר שאר רוחו לו, ויצא לו שם על פני העיר, ושמע גדלו הגיע גם לאזני רב העיר, ויקחהו אל ביתו וילמדהו תורה ודרך ארץ, ויעש פרי הלולים.

עברו ימים וחלפו שנים, הילד היה לנער, והנער היה לבחור, יפה תואר ויפה מראה, והוא בעל מדות טובות ותלמיד חכם גדול. שמו יצא לתהלה בכל הארץ, ומכל ערי המדינה באו לדבר בו נכבדות, והציעו לו שדוכים עם גבירים אדירים ורבנים מפורסמים. גם בעיני רב העיר מצא חן, ואמר לתת לו לאשה את בתו היחידה, שהגיעה לפרק בתולה נשאת. אך אשתו הרבנית היתה מהרהרת עוד, אם כדאי להם להתחתן בבחור, שמגלת היוחסין שלו יש בה דופי. זמן רב היה הרב שוקל במאזני השכל והרגש את המעלות הגדולות של הבחור ואת החסרונות של אביו, עד אשר ראה שהמעלות והמדות הטובות של הבן הן מרובות ומכריעות, והחליט בלבו לתת לו את בתו לאשה. אך בני האדם היו מרננים קצת אחרי הדבר הזה, וגדול כבוד הבריות ואין לזלזל בו. על כן התנה הרב עם אבי החתן ואמו, שיצאו מן העיר וידורו באיזה כפר רחוק, והוא יתן להם את פרנסתם. אבי החתן הסכים לכך תיכף ומיד, יען כי לא יחסרו מימי שקויו ולחם חוקו, ואשתו הצנועה הרגישה בעלבון, אך קבלה עליה עול הגלות, ובלבד שבנה יהיה חתן הרב.

האברך ישב בבית הרב חותנו, והגה בתורה יומם ולילה, חזר כמה פעמים על ש"ס בבלי וירושלמי, למד את הראשונים והאחרונים, והגיעו הדברים לידי כך, שהכל היה מסודר בלבו ושגור בפיו, והיה שונה את תלמודו על פה, ברבות הימים היה

חל שהכל פנו אליו; כל הרבנים, שהגיעו לידיהם שאלות חמורות ולא מצאו בהן את ידיהם ואת רגליהם, פנו אליו, ודבריו היו בעיניהם כדברי האורים והתומים. כן ישב ולמד, עד אשר מת חותנו הרב והלך לעולמו, ואז אמרו יושבי העיר, שחתנו ימלא את מקומו, ויהיה להם לרב ואב בית דין. ואף שבעלי בתים אחדים התנגדו לו, מפני שאביו הוא נבזה וחדל אישים, מכל מקום לא יכלו לעשות מאומה, כי מדותיו הטובות ושמו הגדול הכריעו את הכף לטובתו, ומנוהו לרב ואב בית דין במקום חותנו.

פ ר ק ש נ י

אחר הדברים האלה, שמע הקצב שהרב הזקן מת, ובנו יושב על כסא הרבנות אחריו, ויבוא העירה ויכנס אל בנו, ויבקש ממנו רשות לשבת בעיר, והבטיח לו להיטיב את דרכו, שלא יהיה לו לבושה וכלימד. בימים הראשונים לבואו, התנהג כשורה, ולא ראו אותו על פני חוץ, אולם כעבור חודש ימים שב לסורו, והיה מתגולל ברחובות העיר כאחד השכורים הריקים; הילדים התעללו בו בשער, והיה לשחוק בעיני כל בני העיר. כראות זאת בנו הרב, ויקרא את אמו ויאמר אליה בכאב לב, שירחיקו נדוד לאחד היערות הרחוקים וישבו שם, והוא יתן להם את כל צרכיהם, שמעה האם את דברי בנה והבינה, כי לא מרוע לב הבן עושה זאת, כי אם מפני כבוד התורה ולומדיה, וקבלה עליה לקיים את בקשתו.

ויצאו מן העיר, וילכו ויבואו אל מקום יערות, מקום אשר לא תדרוך שם כף רגל איש, וישבו שם, לימים, באו שודדים ותקעו את אהלם במקום ההוא, וישבו בעבי היער, שהיה להם למגן מפני השוטרים שרדפו אחריהם, הקצב ארח להם לחברה, ודרכי חייהם מצאו חן בעיניו; ומפני שהיה אדם שכחו במתניו, הסתפח אליהם, ויצא עמהם על פרשת דרכים, להתנפל על עוברים ושבים, ויהי איש מצליח, והשכיל בכל דרכיו, ויאהבוהו מאד, ויבחרו בו להיות להם לראש, וחבר השודדים, שהוא עמד בראשם, נעשו לרועץ לכל המדינה, והפילו את פחדם על הקטנים והגדולים, מרחוק ומקרוב שמעו את שמע הגזלנים, השוכנים ביערות עד ומצודתם פרושה על כל הארץ; וגבורתם ופחדם היו לשיחה בפי הבריות, גם לעיר, אשר בה ישב בן הקצב על כסא הרבנות, הגיע שמע החבורה המזוינת הזאת, ונודע ברבים, שאבי הרב הוא ראש השודדים, ויתעצב הרב אל לבו מאד, ולא ידע לשית עצות בנפשו, אנה יוליך חרפתו שהמיט עליו אביו, והתישב בדעתו, לעלות עם אשתו הרבנית לארץ ישראל.

בצער ובבושה יצאו הרב ואשתו, שהיו חשוכי בנים, מעיר מגוריהם, והלכו לארץ הקדושה, ויבואו אל חוף הים, וימצאו אניה וירדו בה; ויהי סער גדול בים, גלי הים הלכו וגאו, והאניה חשבה להשבר, כל הנוסעים היו בסכנה גדולה, כי המים השוטפים הגיעו עד הצואר, ואין מקום להמלט; עוד מעט ויצללו כולם במים אדירים. באותה שעה נראה להם זקן אחד, והוא פנה אל הרב ואמר לו: „חייכם בסכנה גדולה, ובידי להציל אתכם; והיה אם אוציא אתכם מן המים הזדונים האלה, ורגליכם במרחב תעמודנה, מה יהיה שכרי ?" עמד הרב והשתומם, כי לא ידע מי הוא הזקן הזה, ואיך בא אל האניה המטורפת בלב הים; וידום הרב ולא אמר מאומה. ויהי כראות הזקן את הרב ואת כחדו ויאמר אליו: „אם אציל אתכם מרדת תהומה, ותבואו אל מחוז חפצכם, ותשבו בשלום ובשלוה, אז אבוא על שכרי לפניך". אמר לו הרב: „נקבה שכרך עלי". אמר לו הזקן: „אין אני דורש ממך מאומה, אך אם יפקוד ה׳ אתכם, ויתן לכם בן זכר, תתנו לי את הבן ביום מלאת לו שלש עשרה שנה והיה זה שכרי". עוד לא כלה הזקן את דבריו, והנה הוציא אגרת מחיקו, ובה כתובים כל הדברים אשר דבר אל הרב, ואמר לו: „חתום בחתימת ידך על האגרת הזאת, למען תהיה בידי לעד ולראיה, בעת אבוא לפניך על שכרי". כראות הרב את הסכנה הגדולה ויאמר בלבו: „עור בעד עור, וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו כתוב, גם חכמינו זכרונם לברכה אמרו, יבוא הנס מכל מקום; ומה גם אם הוא דורש ממני דבר שלא בא לעולם, ועוד הלא אנוס אני, ואנוס רחמנא פטריה, ומה לא יעשה האדם להציל את נפשו, בשעה שחרב חדה מונחת על צוארו ?" ובחשבו ככה, חתם את שמו על המכתב, ומסרו לידי הזקן.

כאשר קבל הזקן את המכתב, שלח את ידו ואחז בידי הרב ואשתו, והעמידם על חוף הים, ויעלם. בשעת הסכנה לא שמעה אשת הרב את דברי בעלה שדבר עם הזקן, ולא ידעה מדברי האגרת מאומה, וכאשר באו למחוז חפצם היתה שמחתה שלמה, גם הרב הסיח דעתו מן הענין הזה, ונתן שבח והודיה לאלהים, על אשר שלח להם מלאך מושיע בעת צרה, וספר לבני אדם את הנסים והנפלאות שעשה להם אלהים.

פ ר ק ש ל י ש י

ישב הרב בארץ ישראל על התורה ועל העבודה, פרנסתו היתה מצויה ובני האדם כבדוהו, רק דבר אחד חסר לו, הוא היה חשוך בנים. ויעתר לה׳, ויעתר לו ה׳, ותהר אשתו ותלד בן, ויגדל הילד, והוא יפה עינים וטוב ראי; גם במעלליו התנכר הנער, כל רואיו הללוהו, ואם הבן שמחה, רק האב התעצב אל לבו, בראותו את בנו הטוב והיפה, ומדי פעם בפעם היה יושב ונאנח.

ויהי כראות אשת הרב את פני בעלה, ורוח עצב שפוכה עליהם, ותאמר אליו: „מה לך, שפניך מלאים יגון ועצב ?" וינס לענות לה ולהטות את לבה לדבר אחר, אך היא לא נתנה לו מנוחה עד אשר ספר לה את כל הדברים, שהיו בינו ובין הזקן, שהצילם מתוך גלי הים. ותאמר האשה אליו: „אל תירא ואל תחת, האיש ההוא הוא מלאך אלהים, והוא לא יבוא לקחת את בננו היקר, וכל דבריו אז לא באו כי אם לנסותנו". אולם הרב לא מצא נחומים בדברי אשתו ואמר: „אל יהא הדבר קל בעיניך, הן הן הדברים הנקנים באמירה ובחתימה, ואני חתמתי בחתימת ידי על האגרת, ומסרתי אותה בידי הזקן הלז, ומי יודע עד היכן הדברים מגיעים?" אשת הרב דברה על לב בעלה להשקיט את רוחו, אך גם בנפשה פנימה היתה רוח אחרת בשמעה את הדברים, שעשה בעלה בשעת הסכנה, וגם היא התעצבה אל לבה.

ויגדל הילד ויהי לנער, שמו הטוב הלך לפניו, וכשמן תורק שמו, וכל האנשים אהבו אותו, וכאשר גדל הנער, וראה את פני אבותיו העצובים, שאל אותם: „מדוע פניכם רעים ועצובים ?" ויענו ויאמרו אליו: „עודך צעיר לימים, ימי שנותיך מעטים הם, ועוד לא הגעת לשנות בינה, כאשר תגדל ותהיה לאיש תדע את הכל כמונו". הנער שמע את דברי אבותיו והבין, שאין הם רוצים לגלות לו מה שבלבם, עזב אותם ושב ללמודיו. כעבור שנה וראה, שהעצבות הולכת ומתגברת בבית, לא יכול להתאפק, ושאל אותם עוד הפעם, מדוע הם עצובים כל כך, אז ספרו לו את כל הקורות אותם בדרך, בהיותם בין גלי הים, כאשר בא עליהם נחשול הים לבלעם חיים, וישמע הנער את דברי אבותיו, ויקם וילך בדומיה.

לימים אמר הנער אל אביו: „שמע נא ואדברה, אולי ימצאו דברי חן בעיניך; כל זמן שאני ברשותך, אתה ערב לי ומידך יבקשני, תן לי רשות לצאת מביתך, ואלך מעיר לעיר, לכל אשר ישאני רוחי, והיה אם יצליח ה׳ את דרכי ואשוב אליכם, מה טוב ומה נעים אז בשבתנו יחד, ואם חס וחלילה יצליח מעשה שטן,

ואפול בידי הזקן, על כל פנים לא יקרני האסון לעיניכם, ומה לי להיות בביתכם ולהרבות תוגתכם ?" וייטבו דבריו בעיני אביו ובעיני אמו, ויעש כן.

ויצא הנער מבית אביו, וילך למרחקים, ויבוא לארצות המערב, וימצא שם חכמים גדולים, בעלי תריסין בתורה והכמה, ובעלי רוח הקודש. נכנס לישיבה אחת, והיה תלמידו של חכם ספרדי מפורסם, גדול בתורה וביראה, ומלא חכמה ומעשים טובים כרמון. כעבור חדשים מספר היה חביב על רבו מאד, כי תלמיד מקשיב ומבין כמותו, לא היה עוד בישיבה מיום הוסדה עד היום הזה. וימצא הנער חן בעיני כל רואיו, ופרנסי הישיבה וגבאיה תמכו בו בכל אשר השיגה ידם; וישב ויהגה בתורה יומם ולילה, וישכח את הזקן ואת האגרת שנתן לו אביו. גם בני הישיבה אהבו אותו, כי היה בעל מדות טובות, נוח לבריות, צדיק וישר, והם נהנו ממנו עצה ותושיה בלמודי התורה.

פרק רביעי

לראש הישיבה היו בנים ובנות, וביניהם בת אחת שהגיעה לפרקה, ובקש לקשר אותה עם בחור בעל תורה ובעל נימוסים והציעו לפניו שדוכים שונים, והם לא מצאו חן בעיניו. פעם אחת בא אליו חכם אחד מחכמי הישיבה ואמר לו: "אתה מחזר אחרי בחור כהלכה ואין אתה מוצא, הנה יושב פה אתנו בחור, מוכתר בנמוסים וגדול בתורה וביראה, תן לו את בתך לאשה". אמר לו ראש הישיבה: "עצתך טובה ונאמנה, ואם מה' יצא הדבר, נקרא לנער ונשאל את פיו". קרא לנער והתקשר אתו בקשורי תנאים למזל טוב וקבעו את יום החתונה ביום אשר יהיה לבן מצוה.

ישב הנער בבית ראש הישיבה והתמיד בתורה, וכאשר יקרבו הימים, אשר תמלאנה לו שלש עשרה שנה, בא אל רב ומחותנו וספר לו את כל אשר קרה לאביו בהיותו בדרך, ואת אשר הבטיח לזקן, שהציל אותו מרדת שחת. וישמע החכם את דברי תלמידו ויאמר אליו: "בוקר ויודע ה' כתוב, ועתה לך ושכב, ושנתך תנעם לך". הבוקר אור והחכם אמר אליו: "כעת יודע אני את כל ונוכחתי; ידעתי בני ידעתי עוד יותר מאשר ספרת לי, ואם תעשה ככל אשר אני מצוה לך, תציל את נפשך, ותמלט מרשת זו, שפרש אותו זקן לרגליך, ותבוא אל ביתי בשלום". אמר לו תלמידו: "אעשה ככל אשר יצוה אדוני, ולא אפיל מדבריו ארצה". אמר לו החכם: "שמע בני מה שאני מצוה לך, וכן תעשה, הנני מוסר לך בחשאי שם של קפיצת הדרך, וביום מלאת לך שלש עשרה שנה, תלך למקום פלוני, ותבוא אל יער גדול, עתיק יומין, מלא עצים עבותים מימות עולם. בין העצים האלה נמצאים שני אילנות גבוהים, שענפיהם גדלו ורבו מכל עצי היער אשר מסביב. ואתה תגש אל שני העצים האלה ונצבת ביניהם; והיה אם יקראך איש אל תענה לו, ואם יבואו לקראתך חילות ויאמרו אליך: "גש הלאה, ונוכל עבור", אל תשמע בקולם. אל תירא ואל תחת, רק תתחזק ותהיה לאיש, ואל תסור מן המקום, עד אשר יבוא מלכם ויבקש אותך לתת להם לעבור. וכבוא המלך וישאלך: מה זאת, שאתה עומד בין שני האילנות האלה, ואינך נותן לצבאותי לעבור?" אתה תענה לו ותאמר: "לא אסור מן המקום הזה, עד אשר ישיבו לי את האגרת שנתן אבי הרב לזקן אחד, בהיותו בתוך מי הים הזדונים, ובא אליו להצילו משטף מים רבים". כאשר ישמע המלך את הדברים האלה, יקרא בין החילות ויאמר: "מי הוא זה ואיזה הוא, אשר מלאו לבו לעשות כן? ילך ויביא את האגרת הזאת לפני". כשיכלה המלך את דבריו יגש אליו זקן אחד ויאמר: "מי הוא הנער הזה, אשר יעיז לדבר כך בפני המלך ושריו?" אז תענה בקול רם:

"אני הוא בן הרב, שבאת אליו בערמה, בשעה שהיה שרוי בסכנה, וקנית מידו דבר שלא בא לעולם. ודע לך, אם לא תחזיר לי את הכתב, שחתם עליו אבי מחמת אונס, הדבר בנפשך הוא; ישכיבו אותך באותה המטה, שהיא מוכנה ועומדת בגיהנום בשביל הרוצח המפורסם, שהיה קצב ונעשה ראש הגזלנים". כאשר ישמע הזקן את דבריך, ינוח מרגזו, וישלח מיד אחד מאנשי החיל אל ביתו, שיאמר לזקן אחד משומרי הסף, ויתן לו את הכתב בחתימת יד הרב. האיש ילך ויביא את הכתב כהרף עין, ויתן אותו לידי הזקן, והוא ימסרנו לך. ואתה אל תבט בו, רק תקרא את חתימת אביך, ותראה אם זאת היא, ואחר כך תקרא את המכתב, ומיד תסור הצדה ותפנה את הדרך לפני העוברים, ואתה תלך ישר לפניך ואל תבט אחריך, ותבוא אל ביתי בשלום".

ויעש הבחור כן, כאשר צוה לו החכם, ויקבל את האגרת מאת הזקן, וילך אל בית החכם.

פרק חמישי

כאשר קרא הבחור את האגרת, שנתנה לו, יצא מבין שתי האילנות והלך דרכו ישר לפניו, ולא הביט אחריו. כאשר צוה לו החכם. ויהי בלכתו בדרך וישכח את השם של קפיצת הדרך, ויתע ביער יומם ולילה, ולא מצא דרך הרבים. פעם אחת ראה בלילה אור מאיר מרחוק, וילך לאור הנר, ויבוא אל בית קטן; וידפוק על דלתותיו, והנה אשה זקנה באה ופתחה את הדלת. ויאמר אליה: "אשה יקרה! הנה אני הולך ותועה ביער זה ימים מספר, ולא מצאתי מנוח לכף רגלי, ועתה הנני מבקש ממך לעשות עמי טובה, ולתת לי מקום בביתך ללון לילה אחד, ובבוקר אלך לדרכי". ראתה האשה את פני הנער, והיה דומה לו, שהוא אחד מבני משפחתה, ותשאלהו לאמר: "בן מי אתה העלם?" ויען ויאמר: "בן רב פלוני מעיר אלמונית אנכי". ותשמע הזקנה ותדע, כי בן בנה הוא הנער הזה ותשמח בלבה מאד, ולו לא אמרה דבר ותתן לו לחם לאכול וחלב לשתות, ותשב על ידו, ותדבר אתו, ותחקור ותדרוש אחרי אביו ואמו, לדעת מה אתם ומה קרה להם בכל הימים ההם; והנער לא ידע מי הוא.

ויהי ככלותו לאכול ולשתות, ותספר לו הזקנה, שבעלה הוא ראש הגזלנים היושבים ביער הזה, ואם ימצאהו בביתו, הוא בחזקת סכנה. אך כאשר ראתה את הפחד, שנפל עליו בשמעו את דבריה, אמרה לו: "אל תירא ואל תחת, הנה ערוכה שם מערכת עצים גדולה, אשים אותך בתוכה, ואסדר לך בפנים משכב, אציע לך כרים וכסתות ותשכב במנוחה כל הלילה, ובעלי לא ידע מאומה". כשמוע הבחור את דבריה, ויירא מאד לנפשו, אולם הסתיר את הפחד בלבו, ואמר אל הזקנה: "טוב דברת, וכן אעשה כאשר את מצוה". ותסדר לו הזקנה משכב בתוך מערכת העצים ותטמנהו שם, ותסתירהו מעיני בעלה. ויהי בבוא האיש הביתה, ותדבר אליו האשה ברוב חכמה ומענין לענין הגיעו לדבר על דבר בנם. נאנח האיש ואמר: "אף שבני גזר עלינו לצאת ממקום מגורינו, לבי יחרד בקרבי בדברי בו. "הן ימים ושנים עברו מאז, אך לבי נמשך אליו כעת, כביום צאתנו מביתו". ראתה הזקנה את האהבה העזה, השוכנת בלב אותו הזקן אל בנו, ודברה על לבו על יוצאי חלציו, ומדי דברם הטיפה לו מוסר, ודרשה ממנו לעזוב את דרכו הרעה, לקנות לו לב חדש ולשוב אל ה'. ותאמר אליו: "השבעה לי באלהים, ללכת בדרכיו, ללמוד תורתו, ולקיים את מצוותיו, ותראה נפלאות תמים דעים". וישבע לה לעזוב את דרכו הרעה; ומיד פשט את בגדיו, בגדי הגזלנים, התנפל על הארץ ושפך את שיחו לפני אלהים; ומדי פעם בפעם הזכיר את שם בנו מתוך בכיה וגעגועים.

ויהי כראות האשה את כל זאת, ותוצא את בן בנם מתוך מערכת העצים ותאמר אל בעלה: „הכר נא למי הבן הזה!” ויאמר אליה: „אין אני יודע, בן מי הוא העלם הזה, אך פניו מעידים בו שהוא מיוצאי חלצי”. ותאמר אליו: „כן דברת, מיוצאי חלצינו הוא, בן בננו הוא”. ויפול על צואריו, ויחבקהו וינשקהו, ויבכו כולם, עד אשר הזקן הגדיל”. אחר כך ספר הבחור את כל אשר עבר על אבותיו, מיום הפרדו מהם, ואת כל אשר קרה אותו ביער בעמדו בין שני האילנות. כאשר שמע הזקן על דבר המטה המוכנה בגיהנום לרוצח המפורסם, שהיה קצב ושכור בימי נעוריו, בכה לבו בקרבו, ועשה תשובה מיראה ומאהבה.

אחר הדברים האלה, המתיקו סוד יחדיו, איך לצאת ממערת פריצים זו, ולהפרד מחבר מרצחים, שהפילו פחדם על כל הארץ. וכשבאו הגזלנים אל ביתם, לא אמר להם מאומה. אך שלח אותם למקומות רחוקים, לשלול שלל ולבוז בז. ויהי בצאת הגזלנים השדה לעשות מלאכתם, ויאספו את כל החיל אשר בביתם, וילכו ויבואו יחדיו אל בנם, הרב היושב ישיבת קבע בארץ ישראל. וישבו בביתו שבועות מספר, ויעשו ימי משתה ושמחה, ויתנו שבח לאלהים, על אשר עזר להם. והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.

אחרי כן עלו כולם ובאו אל החכם הספרדי, היושב בארצות המערב, והכינו כרה גדולה, ויחוגו את חג החתונה ברוב עם וברוב פאר והדר, ונתרבו העוז והחדוה ביניהם, ונסו יגון ואנחה, כן יזכנו אלהים לקבל את פני השכינה ברוב שמחה, במהרה בימינו אמן.

שְׁתֵּי שְׁאֵלוֹת שֶׁהֵן אַחַת

מאת ד״ר ש. ראבידוביץ

כשקראתי בגליון „מאזנים” האחרון (גליון ל״ח) הרצאתו של אשר ב ר ש „ספרות של שבט או ספרות של עם?” הייתי נתון בסבך־הרגשות של אדם, ששמע הד־קולו לאחר הפסקה ארוכה בין הקול להדו, כהד שבא לאחר יאוש, ומשמיע הקול כאילו לא העיז לקוות לבואו... סוף סוף בא ההד. כשפרסמתי ב„העולם” (גליונות מ״ט—נ״א, 1930) את מאמרי „לשם חדוש ספרותנו” הייתי חושש שמא יהיה כקול קורא במדבר. שעה זו הלבבות נתונים לענינים מדיניים וכלכליים שונים, ל„יבנה וחכמיה”, אין שואל ואין דורש, ל„יבנה” שבירושלים ובניו־יורק, בורשה ובקובנה וכו׳. סימן יפה הוא לספרותנו בארץ, שאינה מיישנת עצמה בפסוקי־זמרה, יוצאת זו ושואלת לנתיבותיה, לנתיבות היהדות בגולה וספרותה. הגיעה השעה לכך. ולפיכך אני מחזיק טיבה לאשר ברש, שיצא לעשות חשבון נפשו ונפשנו. נפשו ונפשנו נפש אחת היא. לכשתעמיק בדבר, תראה שאין שאלת הספרות והתרבות בארץ אלא שאלת הספרות והתרבות העברית בגולה, שתים שהן אחת.

רואה אני זכות לעצמי ש„המרצתי” את הסופרים בארץ לטכס עצה בעתידות תרבותנו וספרותנו. ולואי ולא תרד שאלה זו מעל הפרק עד שתמצא את תקונה. שני צדדים שהם אחד לשאלה זו, צד ארץ־ישראל מכאן וצד תפוצות — מכאן. על צד א״י שבשאלה זו נשמעו מפי ברש דברים מחרידים, דברים שמן הדין שיהיו מזועזים לבות בני מחננו בא״י ובגולה, לבות כל ה„שוקטים על שמריהם” ואומרים „שלום”, שלום”, אלה שאינם מרגישים ב„מנא, מנא תקל ופרסין” שנכתב— ועדיין לא נחתם — על כותל חיינו. ואני מחזיק טובה למי ש„העיז” לומר כדברים האלה: „אם יארכו הימים ואנחנו (יהודי א״י וסופריה) נכרת יותר ויותר מן היהדות העולמית ולא יהיו בינינו יחסים רוחניים, נפשיים ותרבותיים, נרד למדרגה של קהלה בעלת ענינים וסכסוכים פעוטים, שאינה כדאית שהעולם יתענין בה, ואפילו העולם היהודי”. „אם נשאיר את האגם (א״י) בבדידותו, ילכו מימיו וימליחו יותר ויותר, ומי יודע אם לא יהיו, חלילה, ברוב הימים לים המלח”. „אם הפרוצס של ההכרתות מן היהדות שבגולה במובן הרוחני, הספרותי, ימשך גם להבא ומצאה רעה את כל עמנו, גם פה וגם שם, אלה בנו החושבים, שנהיה פה לחבר בעלי תעשיה רוחנית ונשיג כל מיני הקלות במשלוח לחו״ל, אינם אלא טועים. הנה נסו כבר כמה אנשי מעשה, יודעי מולו״ת, ולא הצליחו. הספרות העברית בארץ מגיעה שמה רק כהד רחוק, שבעברו את האוקינוס היא תופח באד המים וניטל קולו...” „לא די, כנראה, לשלוח ערכי רוח בדרך של אכספורט. הם יתענינו בערכי הספרות שאנו יוצרים פה רק כשירגישו, שגם הם נותנים דבר מה, שגם הם שותפים ליצירת העם”. „ועל כן תקותה ועתידה של ספרותנו הם כעבודת יצירה משותפת של העם העברי בארץ ובגולה... אם החלק הקטן (בא״י) לא יצרף אליו פעולת יצירה ספרותית לאומית־אנושית בכל היהדות העולמית — אז גם ספרותו של הקבוץ פה נדונה לירידה שאין אחריה תקומה”. יש מאמינים שאסור לגלות „סודות” אלה, שיש כאן משום בגידה ב„פטריוטיזמוס” הארץ ישראלי. ונהפוך הוא, באמת לבדה, בגלוי האמת כמות שהיא יגאל ישראל, ולא בלחישות־שוא על המכה. „אמת מארץ ישראל” — לה לבדה זקוקה הגולה וארץ ישראל. לחש על המכה אין שמו רפואה. אל יתפללו בא״י תפילת ההשכבה על היצירה הרוחנית העברית בגולה. אל יצדיקו את הדין על מצבה כיום הזה, ואל יראו בו סימן לדורות. אל יאמרו: הגולה העברית נדונה למיתה — ואין אחרי גזר דינה של ההיסטוריה ולא כלום. אל יצאו ידי חובתם בפתרונות שאינם פתרונות אלא השתמטויות בלבד, בבקורי סופרים עבריים ארץ־ישראליים באמריקה וסופרים עבריים אמריקאיים בארץ ישראל וכדומה. הגיעה השעה להשתחרר מכל התחבולות הטכניות (הוזלת מחירי ספרים, שליחת סוכנים־נוסעים, „מוכרי ספרים” מא״י לגולה וכדומה), שאין בכחן לא לבסס את התרבות העברית בארץ ולא להניח יסוד לתרבות עברית בגולה. ידברו היוצרים בא״י השכם ודבר באזני מנהיגי העם: עמדתה התרבותית של יהדות הגולה אינה יכולה לעמוד בעינה, צאו והכניסו רוח־יצירה ליהדות זו, וביצירה ניצור גם אנו, כאשר תרים יהדות־הגולה ידה כן נגבר ונחזק אנו. זה הדרך ליצירת ספרות של עם, מדע של עם, אמנות של עם (לא תרבות עממית־פופולרית במובנה הרגיל, אין זו משמשת לי אידיאל נכסף, אלא תרבות היונקת משרשי נשמתו של קבוץ־עם ומפרה את חייו), ספרות עברית שיהא בה מבבואתה של הנשמה הישראלית, שעדיין לא עלתה כולה מבבל, זו ששכינתה לא תעזוב לעולם את כנסת־ישראל שבגולה. זה הדרך להתהוות ספרות ומדע שיש בהם משום יצירה, שיהיו טבועים בחותמו של ישראל.

כשאמרתי מעין דברים אלה בהרצאתי בברלין ובמאמרי הנ״ל, באו מחברי בני־הגולה לתבוע ממני עלבונה של ארץ ישראל... כאילו באתי לקפח את שאיפתנו הציונית. שהרי — וכך היא מהלך־המחשבה הפרימיטיבי של כמה מבני מחננו בגולה ובארץ — אם אפשר ואם צריך לקיים מוסדות תרבות וספרות בגולה, ארץ ישראל למה לנו? ומכיון שקיימא לן, שא״י נחוצה לנשמת האומה וגופה כבסס־חיים, מן ההכרח שלא ישאר בגולה „שריד ופליט” ליצירה העברית. וכך אתה מוצא שרוב ציוני־הגולה, בין במזרח בין במערב, החזירו את תורתם לסיני: התורה תורה לארץ ישראל! העמידו את דרישותיה של התרבות העברית בגולה על „כזית”, לשם ברכת „המוציאנו ידי חובתנו”. ק״ן טעמים

תמצא בידם כדי להצדיק את הדין על חורבן העברית בגולה. בשעת הדחק הם דוגלים גם בשם ה„משקיות" והדומה לה: עד שאתם משקיעים כסף בפעולה תרבותית בגולה, עד שאתם מחרפים נפשכם על הקמת במה לספרות, לחיים ולמדע בגולה, לכו והקימו במה זו בארץ־פריחתה של ספרותנו, ותהיו רואים ברכה בעמלכם. רגיל בפיהם: אסור לקיים ספרות ומדע עבריים בגולה, שהרי נטע־פרא הוא בגולה, אין קרקע לרגליו ואין שמים לראשו. בגולה מן ההכרח שהפעולה הספרותית והמדעית תתרכז בידי האידישיזמוס (אידיש־וויסנשפטליכער אינסטיטוט ועוד) מכאן ובידי לשונות־לעז מכאן. ובארץ־ישראל — בה הכל „טבעי" בתכלית הטבעיות. וקבלה בידינו: טבע ושאינו טבע — טבע קודם.

כך דרכו של כל רעיון־אמת לשעה או לדורות, העלול ליהפך לרועץ למחזיקים בו — כשאינם מבינים אותו כהלכה ומפרשים אותו כצורת־חוץ שלו! הכרזת־הפרימט של ארץ ישראל בחיי היהדות שבגולה — אמת יציבה היא. אולם כמה גדולה סכנתו של רעיון זה, כשמסיקים ממנו מסקנות משונות אלו של „שלילת"־הגולה כביכול, שאינה בגוף־הדבר אלא שלילת יהדות בגולה וחיוב טמיעה וכליון, כשבאים ודורשים בשם גבורה „בעל־ביתית" זו לסתום את הגולל על הנסיונות הספרותיים האחרונים בגולה, כשבאים ואומרים: חלילה לה ליהדות־הגולה מליצור ערכי תרבות עבריים, ארץ ישראל תמלא את חסרונה, את פת־בגה תקבל מן המוכן על שולחן־גבוה זה, והיא „תחתום" תחתום על עתונים וספרים, על שמרות לקרנות השונות וכו' וכו'. כאילו אין מקום בגולה אלא ליהדות „חותמת", ולא ליהדות יוצרת. ואין הללו מעלים על לבבם: אם לא תהיה זו יוצרת — „חותמת" מנין?

אי־אלה מלאכים ממונים על התעמולה הציונית מאמינים, שחובה לאומית היא להסביר לקהל ישראל שבתפוצות הגולה, שארץ ישראל משמשת כיום „גן־עדן" לתרבות העברית, לספרות, למדע ולאמנות וכל הנסיונות שנעשו ושעתידים להעשות בעולם־הרוח על ידי יהודי הגולה אינם אלא מגוחכים, מעשי־„בטלנים" וכיוצא בהם. הללו אומרים: רצונכם בתרבות עברית, בספרות ובמדע עבריים — לכו לארץ ישראל, שכן בגולה אין בסים, אין יסוד, אין עתיד למפעלכם התרבותי, ויתר על כן: אין בו צורך!

כלום מביאה תעמולת־„תחיה" זו ברכה מרובה לעולמנו? מה קהל ישראל שבגולה למד מתעמולה זו, הלכה למעשה? אין זה למד אלא את צד־השלילה שבתעמולה זו, יסכים — בחפץ לב או בצער עמוק—שאין מן הצורך לעשות שום מעשה תרבותי עברי בגולה, כאילו הגיעה השעה להפקיר את הגולה ולמסרה לידי הטמיעה מכאן ולאידי־שיזמוס מכאן. וכדאי וראוי לעשות כך, כאילו מצות־עשה לאומית היא, שהרי האידיאל התרבותי העברי, שהאומה חלמה עליו עשרות בשנים, הולך ומתגשם בארץ־האבות; ולמה כל טורח התרבות הישראלית בארצות הגולה? אין זה באמת ניתן ענין אלא לבטלנים ומבלי עולם. כלום מסיק קהל ישראל שבגולה את המסקנה החיובית מאותה תעמולה (ולדעתי תעמולה זו נפסדת ומסוכנה בכל בחינה שהיא), כלום אוזר הישראלי שבגולה המושפע מזו התעמולה הציונית — בין שהיא באה מימין ובין שהיא באה משמאל, בין מצד חסידיו של ז'בוטינסקי ובין מצד הכרוכים אחרי תנועת העבודה—את שארית כחו על מנת להשתתף השתתפות שיש בה ממש במפעל התרבותי בארץ? לא ולא.

וכאן אורבת סכנת־כליון נוראה. את הגולה מפקירים, יוצאים ידי חובתם באמירת „קדיש דרבנן" על עלובה זו, ואת ארץ ישראל של מעלה אין בונים. וכמה טעמים ונמוקים לחניך זו התעמולה הציונית. וצרכי התרבות בארץ? הרי הקרנות וכו' דואגות לכך, ומה אנו כי תלינו עלינו?

הגיעה השעה, שרבריה של הציוניות, שלבם שלם עם התרבות העברית, ישבו על מדוכה זו, יטכסו עצה לעמוד בפרץ. אין לשער, כמה מן ההרס התרבותי מפיצה אותה תעמולה בישראל. מוטב שלא באה לעולם משבאה, מחריבה זו בגולה ואינה יוצרת בארץ.

ואלו היתה זו שאלה של הפצת ספרים, של כבוש שוק לתרבות, של יצירת תנאים כלכליים נוחים להפצת ערכי התרבות מא"י לגולה, אלו היתה כאן שאלה טכנית בלבד, שאלת סדור אקספורט־הספרים, מעין אקספורט־הענבים ושאר ענפי „תוצרת הארץ" לחוץ לארץ — לא הייתי נזקק כלל לשאלה זו. אם כך, כדאי היה להטיל פתרון כל השאלות הללו על שכם המולי"ם ושאר ה„אינטרסנטים", הנוגעים בדבר. אולם מאחורי כל השאלות הללו אורבת ומבקשת את פתרונה שאלת־יסוד אחת, הבונה אב להמון שאלות בחיינו בא"י ובגולה.

הגיעה השעה להעמיד את השאלה בכל חריפותה וקיצוניותה, וזו הדרך הטובה ביותר לברור שאלות בנות־משקל מעין זו: היש בכחה של ארץ־ישראל ל ב ד ה, ארץ ישראל שבימינו וארץ ישראל שבעתיד הקרוב, לפתור את תרבות־ישראל ה ש ל מ ה, הרצויה והנכספת, שעשרות דורות חלמו עליה והקריבו חייהם עליה?

אין רחמים בדין, ואין אנו יכולים אלא להשיב על שאלה זו בשלילה, שלילה גמורה או מותנית מצד אחד אם מכמה צדדים.

היכולה יהדות הגולה לבדה להגשים תעודה זו? לא ולא. מכאן אתה למד: תרבות־ישראל השלמה והנכספת, תרבות שתהא נאה לאומה עתיקת־יומין ובת־מסורת, לאומה בת תורה, נביאים וכתובים וכו' וכו' לא תבוא לעולם אלא מתוך שתוף הפעולה בין ארץ־ישראל והגולה. תרבות ישראל שלעתיד לבוא (תרבות במשמעותה היסודית והיא גם "הרחבה", בלשון ה„המון", לא רק ספרות והשכלה בלבד, לא תרבות שהיא מסגרת והוספה לחיי מדינה כביכול, אלא תרבות שהיא היא החיים, המדינה וכל הכרוך בהם) שני שותפים בה: ארץ־ישראל ויהדות־התפוצות. לא לדינא ולא למקח וממכר אין כאן ערך לחלוקת־„מניות" בגוף־שותפות זה. תבוא ההיסטוריה במאה הכ"ה או הל' ותכריע. בידה נפקיד גורלנו. כל שעה שרוב מנינה ורוב בנינה של כנסת ישראל מצויים בתפוצות, לא תקום ולא תהיה תרבות־ישראל שלמה בלי השתתפותה היצירתית של יהדות זו שבתפוצות. (ואף כאן אתה רואה כמה גדולה בערותה, שטחיותה התרבותית וסכנתה של „שלילת"־הגולה המפורסמת. השולל את הגולה—מטיל פגם בתעודת־תחיתנו הישראלית. ולא כאן המקום להרחיב את הדבור בשאלה זו.) אם תחית־ישראל השלמה מפעל־שותפות הוא, כיצד נוכל לזלזל ב„הלכות שותפין"? אם כך, יש להעביר תחת שבט הבקורת את דרכי מפעלנו התרבותי ושיטותיו, על מנת להעמידו ברשותו, ברשות־שותפין.

ועוד צד אחד לשאלה: אם לא תשכיל ארץ־ישראל בעוד מועד להגיע לשתוף־פעולה תרבותי פנימי עם הגולה הלאומית, גדולה הסכנה, ש„עצמאותה" התרבותית הישראלית של יהדות־התפוצות תלך בדרכים אחרות, תלבש צורות שאינן רצויות למפעלנו בארץ, גדולה הסכנה שאי־אלו נטיות הקימות ביהדות־הגולה הלאומית ל„שחרורה" מארץ־ישראל תתפתחנה שלא בכוון הרצוי לתעודתנו ההיסטורית הישראלית במאה העשרים! יש לקדם את פני בני־מחננו שיבואו ויאמרו—ויש האומרים בשנים האחרונות כדברים האלה —: ארץ־ישראל נוטלת מן הגולה כל מה שיש בה מן החיים והמחשבה, ואינה נותנת כלום, ארץ־ישראל נעשית „אוכלת ואינה עושה", תנועתה בגולה אינה אלא תנועת־חזוק עצמה ואינה מביאה התחדשות לכנסת ישראל שבגולה. גושרת גשרים לעצמה, מקימה בתי־מקדש לעצמה. אילו יכלה ארץ ישראל לקלוט ובזמן קצר את כל מיליוני היהודים שבגולה החיים חיים ישראליים ורוצים בהם בכל לבם — שפיר. אולם בתנאים הנוכחים, שאם גם ישתנו לטובה, לא יהא בכחו של שנוי זה לפתור את שאלת־ישראל שבגולה, כלום רשאית היא א"י להיות נוטלת בלבד — בחומר וברוח—

נוטלת ואינה מחזירה, מושפעת ולא משפיעה, זוכה ולא מזכה?... ישראל שבגולה הרוצה בחיים ישראליים עתיד לצאת על כרחו ולבקש שמים חדשים לתפלתו...

כאן נגוזות הרבה פרובלימות יסודיות הבונות אב לעתידנו בארץ ובגולה. הציוניות ה„מדינית״, הרשמית, המעשית, לכל סוגיה, מעלימה עיניה מסבך־שאלות זה. אולם „מחנה־שכינה״ שלנו, מחנה היוצרים העבריים, אנשי הרוח והמדע והסופרים, אינם רשאים להסיח דעתם אף לרגע קט משאלות־יסוד אלה. מן הראוי שאנשי המדע והספרות, נושאי עול התרבות בארץ, יקבעו עתים גם לשאלות־יסוד אלה, שהן חותכות חיים לכל גלויי חיינו הישראליים. כשיהיו אנשי הרוח, היוצרים, בארץ ישראל מטפלים, ולא דרך־ארעי, בשאלת קיומו של ישראל בגולה, קיומו הכלכלי והתרבותי — ימלאו הרבה מה„ריקניות״ בחיי הרוח בארץ ישראל, וו שטובי היוצרים מרגישים בה, על ידי כך יתקנו כמה מפגימות הנשמה הארץ־ישראלית. ואם יעשו הדברים באמת ובאמונה, סופם להביא לידי יצירת תרבות עברית שלמה, סוף היוצרים לבא לידי הרגשה שהם מגוללים תורתם „לעיני כל ישראל״. שכל ישראל משתתפים ביצירתם, משתתפים כנותנים וכמקבלים, כנהנים וכמהנים, וסוף שתוף־בכח לשתוף־בפועל.

(סוף יבוא)

מִסֵּפֶר לְסֵפֶר

מאת ר׳ ב׳

ג

לאום או עדה? על מדוכה זו ישבנו במשך תקופה שלמה ופסקנו הלכה, שאנו לאום. אך פסק ההלכה לא יצא מוחוור כשמלה. או יותר נכון: שמלה זו עשויה היא תוך ובר, כלפי חוץ עשויה היא מארג הלאום, אך הבטנה שלה היא עד היום העדה. אות ומופת יכול לשמש הוכוח בארגון הקהלות במושב הראשון של „אסיפת הנבחרים״ — הוכוח הער היחידי, שנמשך כשבע שעות ושענין את הכל, כצירים וכאורחים; וכוח שבאמת רק החל ו„המשך יבוא״ אי״ה.

ואולם יש מקום לנסח את השאלה גם בנוסח אחר: היהדות מה היא? דת או גזע? אנו מכירים את הנצרות ואת האישלאם שאינם מודים כלל בתחומי הגזע. הם כתות אוניברסליות. הם רוצים לחבק זרועות עולם ושעריהם פתוחים לכל. מאידך גיסא: לפחות הנצרות שוללת את „עולם הבא״ גם מחסידי דתות אחרות, כתוצאה מהשקפה זו התפתח המיסיון. ואנו מכירים גם כן את ההינדואיזם, הוא דת גזעית אין אדם נעשה „הודי״ על ידי קבלת דוגמות ידועות. יותר מדויק: אדם נולד „הודי״, אבל אינו נעשה. אין זה דבר תלוי ברצון ובאמונה כי אם בדם, בגזע, ביחס אבות. גנדי מדגיש במאמרו, שאין להינדואיזם נטיה להתפשט, לקבלת גרים. ה„מנודים״ שנולדו על ברכי האמונה ההודית אסורים בדריסת הרגל בכמה מקדשים. (אגב: יש פה ושם בהודו אפילו כתות נוצריות שגם כן נוהגות כך). אנא ביזנט, אשר עליה הרחבתי את הדבור באחת מרשימות „במעגל״, היא נחשבת לגדולה מאד בחכמת התורה ה„הודית״ (ראה תרגומה האנגלי והערותיה לשירה הדתית המפורסמת: (Bhorgarod-Gita ושכל הודו רעשה כאשר נאסרה על ידי השלטונות האנגלים, היא שנבחרה פעם אפילו לנשיאה של הקונגרס ההודי הלאומי — היא אינה ראשית, — כפי שהוגד לי — להכנס בשעת הפולחן לתוך המקדשים פנימה. היא מוכרחת לעמוד בחוץ, — כנוצרי, כמושלימי, כ„מנודה״... אם תהין להכנס אל המקדש פנימה — ותחללו. מאידך גיסא מודה דת זו בערך הדתות החשובות האחרות. גוי ואלהיו.

והיהדות מה? לכאורה היא היא הדת האוניברסלית וממנה, מן האם־היהדות באה תכונה זו לשתי בנותיה הגדולות, הנצרות והאישלם. לכאורה היא בשורה לכל העולם, בשורת האמת האלהית ובשורת הצדק החברתי. לכאורה היא עומדת ומכריזה בכל המומנטים החגיגיים על אוניברסליותה: „כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים״. והרי פסוק הוא בתפלת יום יום: „לתקן עולם במלכות שדי״. ובתפלת „שמונה עשרה״ מתפללים יום יום „על גרי הצדק״. בימים הנוראים עושה רושם התפלה „וייראוך כל המעשים וישתחוו לפניך כל הברואים״. וכאלה רבות ורבות. אך כאשר אתה מסתכל יותר ויותר אתה מכיר, שגם פה אין הענין פשוט אלא מסובך, שיש כאן שניות ידועה, ארג ובטנה. יותר ברור: שיש כאן זרם רשמי, חיצוני. אך מתחת לשטח פועל זרם אחר, זרם עוצר, זרם בכוון מהופך. הזרם הרשמי הוא אוניברסלי־דתי והזרם מתחת הוא גזעי ועומד על דם ויחסי־אבות.

עשרות פעמים עומדת התורה ומכריזה על אהבת הגר והגנת הגר — וזה קצת יותר מדי. „כי גרים הייתם בארץ מצרים״. ואתם זוכרים את הערתו של אחד־העם לפסוק „צעקה הנערה ואין מושיע לה״ — וכי דרכה של תורה להסביר את מצוותיה? גם כאן ניכר שהדרישה לאהבת הגר באה מפי הגבורה, מן הזרם הרשמי והוא בא להחליש את הזרם שכנגד, את הזרם שמתחת, זה שמקנן בלבבות, זה שמושרש בגזע ודם, או טול חזיון אחר. יש לנו פרשה גדולה בתורה הקרויה על שמו של גר: „יתרו״, אחד האישים הסימפתיים ביותר בספירי התורה. מדרש רבה פותח כאן יפה בפסוק: „טוב שכן קרוב מאח רחוק. שכן קרוב — זהו הגר יתרו. רחוק — אילו הם האחים ישמעאל ועשו״. שפיר. אך קצת הלאה אתה קורא: „הקב״ה אמר למשה, אני הוא שקרבתי ליתרו ולא רחקתיו, אדם זה שבא אצלי לא בא אלא לשם שמים, ולא בא אלא להתגייר, אף אתה קרבהו ואל תרחיקהו״. האם אין בדברים אלו שידול ופיוס מצד הזרם הרשמי כלפי הזרם העוצר?

יש בספר בראשית פרשה קטנה המיוחדת לעניני נשואיו של עשו. פרשה זו מכילה בסך הכל שני פסוקים. המספרים לנו, כי בהיות עשו בן ארבעים שנה (בחור לא צעיר וראוי בכל אופן לחופה) לקח לו אשה, יותר מדויק שתי נשים: את יהודית בת בארי החתי ואת בשמת בת אילון החתי. זהו הפסוק הראשון. והפסוק השני אומר: „ותהיינה מורת רוח ליצחק ולרבקה״. וזוהי כל הפרשה. והיא מוזרה מצד עצמה ומצד מקומה. לכאורה מה ראתה תורה לספר לנו את שדוכי עשו? מוזרה היא ביחוד שאלת המקום, יותר מדויק הצד הרדקציוני שבפרשה זו. היא תחובה בין שתי פרשיות גדולות, דרמטיות, שאינה לכאורה קשורה עמהן: בין דברי ריבות של יצחק עם הפלשתים בשל הבארות ובין ענין הברכות של יעקב ועשו. בין שתי פרשיות מלאות־תנועה אלו עומדת לה פרשה קטנה, סתומה במקצת, כמעט כרו־ניקלית, בלי שנבין לכאורה לשם מה היא באה ומה רצונה כאן.

מקצת מן התשובה אנו מוצאים בדברי אבן עזרא. על המקרא „ותהיינה מורת רוח ליצחק ולרבקה״ אומר רש״י: כל

מעשיהן היו להכעיס ולעצבון ליצחק ולרבקה, שהיו עובדות עבודת־אלילים (ב״ר), לאמר: היסוד הדתי. אך אבן עזרא אומר שם: „ונכתבה זו הפרשה שישמרו בני ישראל מבנות כנען". לאמר: היסוד הגזעי. ואת הקו הזה אשר נטה לנו החכם הספרדי עלינו לנטות הלאה. את האשנב הזה עלינו לפתוח לרוח־. הוא לכאורה אינו בא אלא לענות על השאלה: לשם מה נכתבה פרשה זו בכלל? ואנו נמצא בדבריו יותר ויותר: אנו נמצא בום תשובה גם על שאלת קביעת פרשה זו דוקא במקום זה, את „סמיכות הפרשיות". אנו נראה פה אחת מסודות המערכת של התורה, שהיא מדברת לא רק בתוך השיטין כי אם גם בין השיטין.

כי כשתעמיק אפילו רק במקצת בענין המדובר תבין, שפרשה קטנה זו לא ללמד רק על עצמה באה וגם אינה מקרית פה, אלא היא מבוא והקדמה לפרשה הדרמטית שבאה אחריה. היא משמשת כאן מה שקוראים פרילודיום או אפילו אקט ראשון במחזה. עשו שלנו היה כנראה זמן ידוע נאמן גם הוא ליסוד הגזעי וחשש לקחת אשה מבנות חת. אך בהגיעו לפרק של ארבעים שנה, פקעה סבלנותו ופרץ את הגדר הגזעית. כזאת מספרת לנו פרשת עשו הקטנה. זהו הגרעין של אקט ראשון שנמסר כאן בתכלית הצמצום, בעזיבת כל קשוט חיצוני ובמסירת התוכן העובדתי בלבד. אלא, מובן מאליו, שלדבר הזה היו תוצאות די חמורות. „צבת בצבת עשויה". רבקה, שהיא בעצמה נתגלגלה לכאן ממרחקים, אך ורק לשם שמירת היסוד הגזעי, לא יכלה להתיחס למעשה זה בשויון־נפש. היא ראתה בזה חתירה תחת יסוד חייה ותעודתה. מתוך כעסה משתלשל ענין הברכות — ולא מתוך אהבה אישית ליעקב, כי לגזע, כמו למדינה, אין אהבה אישית... והשקפתה זו מתבטאת בבטויים די נמרצים: „ותאמר רבקה אל יצחק: קצתי בחיי מפני בנות חת, אם לוקח יעקב אשה מבנות חת כאלה, מבנות הארץ, למה לי חיים?" מבטא נמרץ כזה מראה על זעזועי פנימי חזק (אגב: מבטא זה הילך ונשנה אחר כך אצל החשמונאים במלחמתם על היסוד הדתי). וסוד המערכת נחשף לגמרי בסוף הפרשה. שם נאמר: „וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל בן אברהם". ואולי לא באה אחר כך גם פרשת הצרות של נשואי יעקב אלא להדגיש, שהוא למרות כל זאת עמד בנסיון הגזעי. „ויעבוד ישראל באשה, ובאשה שמר". באשה בת־הגזע (מאידך גיסא מכירה היהדות ב„חלק לעולם הבא" של חסידי אומות־העולם).

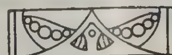
את הגרעין העיקרי של נקודת־מבט זו שמעתי מפי המורה המנוח יצחק יפה ז״ל. הוא ראה ביסוד הגזעי גורם רדקציוני בכל התורה ואפילו בנביאים. ואולם לא הייתי מרחיב כאן את הדברים האלה, אלמלא ראיתי בהם מעין פתח־דבר לספר עברי מקורי, שיצא זה מקרוב במהדורה שניה ומגודלת: „המתיהדים" מאת צבי כשדאי. ועל הספר הזה עוד אדבר מעט.

כמעט בלא־יודעים יושב המחבר על מדוכה זו. על פרובלים זה, לעומת עשרות צוויי התורה ומאות מאמרי חז״ל בשבח הגרים, יש פה ושם מאמרים בודדים המדברים בגנותם (המפורס בהם הוא המאמר, ש„קשים גרים לישראל כספחת". המימר העממית האחרונה נתפרסמה ע״י סוקולוב: „גר צדק הוא עני גדול, אבל בכ״ז אין ממנים אותו לרב בפראג"). ומר כשדא עומד לפני חידה. כשהוא מתבונן בחיים, כשהוא רואה את מעו ההתענינות של היהודים בחזיון ההתיהדות, הוא מוצא שהמאמרי המעטים האלה (בלשוננו אנו: באי כח הזרם הגזעי, המוצנ נצחו בהכרת העם את המאמרים המרובים (ב״כ הזרם הדת הרשמי, המגולה). וחידה זו, יותר נכון: שניות זו, מציקה לו ולא מהיום ולא מאתמול ולא משלשום. על מדוכה זו הוא יושב עשרות שנים. הוא אסף חומר, הוא סח עם גדולי ישראל. והוא עשה עוד יותר מזה: הוא מצדו התקרב אל תנועת ההתיהדות ברוסיא, הוא התודע אל הגרים, שלפי דבריו עלה מספרם ברוסי בלבד לרבבות ואולי למאות אלפים. ודוקא במקומות שהיו רחוקי מרחק רב מתחום המושב.

ואהבה זו לגר נתנה את פריה: במעשים, בהשפעות, בסע ידוע, וראשית כל בספר אשר לפנינו. תמה אני, אם יש לנ עוד בעברית ספר מקיף כזה על חזיון ההתיהדות. יש בספר זה כמה וכמה עמודים שאין אתה קורא אותם אלא בזעזוע הלב. יש כאן שברירי דרמה, שמתחוללת מאות בשנים ובכמה ארצות. וכשדאי רצה לעשות את מלאכתו בשלמות. הוא אסף והכניס כפ יכלתו כל שברירי החומר שבאו לידו. יש רק פגימה אחת. כח הוא אינו גדול כל כך בסודות העריכה. יש שהחומר שלט ב ולא להיפך. אין הוא יודע את מתקן ואת דבשן של פרשו קצרות, סתומות, בעלות שורות מעטות. מאידך גיסא: גם החומר אינו שלם. הרשימה על „הגרים בסיביר" שנדפסה בשעתה ב„הארץ" הוכנסה, ואילו הרשימה רבת־הענין „חיי אדם" על אותו נושא מאת צבי ליברמן שנדפסה ב„דבר" (כסלו תרפ״ח) לא הוכנסה לא פחות מוזר הוא להוציא בשנת תר״ץ ספר מקיף על המתיהדי ולא להזכיר את הצרפתי אימי פלייר ולא להקדיש לו אפילו דפים אחדים — והרי הוא אחד האישים המזהירים והמקוריי ביותר בין המתיהדים בתקופה האחרונה וספרו היפה „מקדש בלתי נודע" (שמעתי שתורגם גם לעברית) הלא עושה רושם בתוכ רוחו וגם במסירות נפשו. ואף בשיטת הרב בן־המוזג מליוורנ על אודות ההתיהדות, כפי שהיא נמסרת בספרו של פלייר, יש מקוריות. כיוצא בזה אפשר שבספר מקיף כזה של כשדאי יש מקום לפרק מיוחד על יחס ספרותנו החדשה לחזיון ההתיהדות: ספורי א. מ. דיק, ש״י עגנון, ש. בן־ציון, שירו של של״ג ועוד.

אך כל אלה הן פגימות שניתנו לתקון במהדורא שלישית אשר בטח בוא תבוא. והן גם אינן מפחיתות מחשיבות הספר בכלל. אם תמצא לומר: גם בספר זה — הוא מכיל במהדורא שניה ש' עמודים — יש מן היסוד הדרמטי; וראשית הכל ואחרית הכל: הגר אשר בשערינו קנה לו שוב בספר זה זכות אזרח בספרותנו.

וזה די.

בֵּית־נְכֹאת לְתֵל־אָבִיב

מאת פרופ׳ יוסף קלוזנר

עיר־הפלאות היא תל־אביב. בטֶמפּו אמריקני נוצרה — במשך שנים מועטות; אבל לא בתנאים אמריקניים. בזמן קשה, — זמן, שתחילתו הן השנים האחרונות שקודם מלחמת־העמים, ומצעיתו — ארבע השנים של מלחמת־העמים, וסופו — השנים הראשונות אחר גמר המלחמה, — נוצרה על־ידי אומה דלה ומדולדלת, שהמלחמה, הפרעות האוקריינִיות והבולשֶוויות הוציאו את כל דם־התמצית שלה, עיר חדשה וגדולה־ביחס, שתושביה מגיעים עד 50,000 איש — מספר, שלא הגיעה אליו שום עיר בארץ־ישראל זולת ירושלים, — רחובותיה נאים ומתוקנים, שדרותיה מרהיבות עין בדקליהן ובפרחי־הנוי שלהן, בתיה נאים ומרווחים וחנויותיה יכולות להתחרות באותן של ערי־החוץ החשובות. פינה אירופית באסיה, עיר אירופית סמוכה להערים הערביות הצרות והמלוכלכות — אל יהא דבר זה קל בעינינו! — זהו מפעל־אדירים, שמעיד על כשרון־היצירה של האומה הישראלית, שלא נִדַלדל אף בימיה היותר קשים.

ואולם תל־אביב חסרה דבר גדול אחד — מ ס ו ר ת.

ככל הערים הצעירות, שנוצרו בחפזון, הרי היא עיר מקובצת. ולעיר צעירה ומקובצת אין ס ג נ ו ן מ י ו ח ד ל ע צ מ ה. עדיין לא נקלטו בתוכה המון היהודים השונים והמשונים, שנתישבו בה במשך שתי עשרות שנים, ותושביה המגוּונים עדיין לא נתגבשו בתוכה עד כדי לתת לה אופי אחד ומיוחד, צורה מיוחדת לעצמה, באופן שתהא העיר כולה „מעשה־מקשה", „מיציקה אחת", כמו שאומר הגרמני. ומובן, שאין לה מסורת משלה.

והרי כל עיר מארץ־ישראל היא בעלת מסורת לעצמה. ירושלים, טבריה, צפת, חברון, ואפילו יפו, חיפה, עכו, שכם, — לכל אחת מהן יש מסורת היסטורית ידועה, שכל יהודי ויהודי נושא אותה בלבו, והיא מטבעת את חותמה, מדעת ושלא מדעת, על היהודים היושבים — או שֶיָשבו — בעיר זו.

לתל־אביב אין מסורת היסטורית. ובמקום שאין מסורת היסטורית אין ת ר ב ו ת מ ס ר ת י ת, כלומר, תרבות משתלשלת ובאה מדור לדור, שהיא מובלעת בנשמות ופועלת מאליה על החיים ועל המדות ועל המנהגים, משעבדת את החדש לישן המעולה (ולפעמים — אף לשאינו מעולה) ומביאה לידי הטמעתם של היסודות השונים והמשונים בתוך נימוסים משותפים לכולם כאחד.

ולפיכך אין תל־אביב מושכת אחריה את לבותיהם של מחבבי המסורת ההיסטורית. הללו מתישבים ב י ר ו ש ל י ם ומתקשרים בה בנשמתם ואינם מתישבים, ולא מתקשרים בתל־אביב. ולפיכך אף ה ת י י ר י ם העבריים באים לתל־אביב אך לשעות מועטות, בעוד שבירושלים הם שוהים ימים ושבועות, ואפילו חדשים, ולפיכך אתם שומעים לפרקים דברים של זלזול וקלות־ראש בלתי־צודקים ביחס לתל־אביב. תל־אביב היא בעיניו של הרוב היהודי הגדול אותו קבצן שעלה לגדולה, אותו parvenu, שנהנים מעשרו ונכנעים לתקיפותו, אבל אין מכבדים אותו בפנימיות־הלב.

ודבר זה מזיק לא רק להתפתחותה הרוחנית של תל־אביב אלא גם ל מ צ ב ה ה ח מ ר י. הרי מיעוט־תיירים לא דבר קטן הוא בארץ, שהתיירים מפרנסים אותה במדה ידועה.

את המצב המתואר אין לשנות מהיום ולמחר. מסורת אין יוצרים באופן מלאכותי וסגנון של חיים אף הוא תוצאה הוא של תקופת־התפתחות ארוכה וממושכת.

ואולם יש דברים, שבכחם להחיש את התהליך של יצירת תרבות בעיר, כדי שהתרבות מצדה תשפיע על המדות והנימוסים בתוכה ותביאם לידי אחדות והדגוניות. דברים אלה הם — מ ו ס ד י ם ש ל ת ר ב ו ת, שתפארת מהם לעיר והשפעה להם על תושביה.

ואמנם, כבר התחילו טובי תל־אביב יוצרים מוסדי־תרבות כאלה: „בית־העם" הגדול, „אוהל־שם", „בית־אחד־העם", „הבימה", ה„אוהל", ה„תיאטרון הארצישראלי", מוסדי־המוסיקה השונים, ועוד. ועוד — אלה הם מן הדברים, שמפארים את העיר בעיניהם של הבאים לבקרה ומשפיעים על היושבים בעיר השפעה תרבותית נִכֶּרת.

ואולם מעל כל המוסדים הללו צריך לעמוד מוסד אחד גדול, שביסוסו מצריך עשרות בשנים, אבל חשיבותו מרובה לאין שיעור.

על א י ט ל י ה אומרים, שהיא בית־נכאת אחד גדול. אף ארץ־ישראל כך היא. בכל פינה, שאתה פונה, אתה מוצא בה שרידי־עתיקות או זכר לדברים־שבקדושה של כל שלש הדתות הגדולות; ובשביל ישראל הרי יש כאן לא רק אלפי שרידים וזכרונות ד ת י י ם קדושים, אלא גם שרידים וזכרונות ל א ו מ י י ם הרבה. ולפיכך יש בירושלים כמה וכמה בתי־נכאת עתיקים: של הממשלה, של החברה לחקירת ארץ־ישראל, של האוניברסיטה, של המנזרים הקתוליים, ועוד.

ואולם הרי עם־ישראל בא לארץ־ישראל לא רק לשם עתיקות ושרידי־זכרון בלבד. על יסוד הקדושה ה ע ת י ק ה רוצה הוא ליצור חיים ח ד ש י ם. את א ס י ה יקבל מתוך הערצת הקדושה, שנוצרה בה, ומתוך שהיא מולדתו העתיקה; אבל מ א י ר ו פ ה בא היהודי כיום, בה התגורר אלפי שנה ובה סייע לא־מעט ליצור אותה תרבות גדולה ומקפת, שקוראים לה „תרבות אירופית" ושאין תקומה לאסיה כולה אם לא תקלוט אף היא גם אותה לתוכה כמו שכבר קלטו אותה י א פ א ן החדשה או ה ו ד ו ו ס י ן המתחדשות. ולפיכך, בצדם של בתי־הנכאת לעתיקות, יש בירושלים העברית גם בית־נכאת אמנותי חדש, ב צ ל א ל, שקלט יצירות־של־אמנות אירופיות־כללית ועבריות־מיוחדות כאחת.

תל־אביב לא תתחרה בירושלים בכל הנוגע לעתיקות. ואולם בסביבותיה הנרחבות של תל־אביב יש עתיקות לא־מעט. כבר ב י פ ו הסמוכה לה יש מצבות עבריות ועבריות־יווניות מימי־התלמוד. ובמושבות העבריות המרובות, שתל־אביב היא עכשיו המטרופולין שלהן, מוצאים בכל יום כל מיני דברים עתיקים בעלי חשיבות מרובה, שזורמים כולם אל הים הגדול — בתי־הנכאת שבירושלים, או הם נשארים בידי אנשים פרטיים, מאין בית־נכאת מרכזי קרוב.

כל זה צריך למצוא מקום בבית־הנכאת של תל־אביב ולהעשיר אותו מעט־מעט.

ואולם בית־הנכאת של תל־אביב חלילה שיהא עיקרו, ואפילו אך רובו, דברים עתיקים. תל־אביב היא עיר צעירה,

וטבעי הוא, שהחדש יהא מרובה בה מן הישן. האמנות העתיקה יקרה לנו הרבה; אבל חלילה לנו להביט רק מאחורינו ולֵיעשות „נציב־מלח". חיינו כולם דורשים התחדשות — אמנם, ביחד עם קליטת היסודות המעולים של הישן, — וחלילה לנו ליעשות כאן אסיאתים. אנו — שליחי אירופה לאסיה אנו, כדי לחדש את רוחה של אסיה — שלא מת, אבל נתנוול — על יסודות אירופיים: לא נסתלק מרוחה הכביר של אסיה, אבל נטהר ונחדש אותו במה שקבלנו באירופה. ולפיכך חייבים אנו לקבוע מקום רחב ביותר בבית־הנכאת של תל־אביב ל ה א מ נ ו ת ה ח ד ש ה, האירופית והעברית־האירופית, תהא מולדתה אירופה, ארץ ישראל או שאר ארצות־המזרח.

וקודם־כל הגיעה השעה לאסוף את נפוצותיה של אותה אמנות, שיש לה יחס לכתבי־הקודש.

מאות, ואפשר אלפים, של אמנים ציירו וכיירו ופיסלו וחיטבו על יסודם של ה ס פ ו ר י ם ש ב כ ת ב י ־ ה ק ו ד ש. רוב הציירים והפַּסָּלים, שכתבי־הקודש נעשו להם נושאים ליצירות אמנותיות, נוצרים הם, לצערנו, ורק מיעוטים הם יהודים; אבל אף אמנים נוצריים אלה ניזונו מכתבי־הקודש וספגו את ריחה ואת רוחה של ספרותנו העתיקה והקדושה מדעת ושלא מדעת. ולפיכך יקרות לנו וחביבות עלינו כל היצירות האמנותיות הללו — זו האמנות הבנויה על כתבי־הקודש והספרים הגנוזים והחיצונים, שאף הם עבריים במקורם. כל מה שאפשר לרכוש מן היצירות האמנותיות הללו במקורן — צריך בית־הנכאת החדש לרכוש, וכל מה שאי־אפשר להשיג במקור צריך להכין ממנו העתקה טובה. זהו ענין לעשרות בשנים, אבל ענין חשוב וענין גדול.

חוץ מזה צריך להשיג במקור או בהעתקה אמנותית את כל ה ת מ ו נ ו ת ו ה פ ס ל י ם, ש נ ע ש ו ב י ד י י ה ו ד י ם, בלא שום הבדל של תוכן. את האמנות, שיש לה יחס לכתבי־הקודש או להיהדות בכללה, נקבל לבית־הנכאת החדש בלא הבדל, אם היא של נכרים או של יהודים; ואת האמנות, שיצרו יהודים, נקבל לתוכו בלא שום יחס אל התוכן שלה, אחת היא אם הוא יהודי או אנושי־כללי, — ובלבד שתהא אמנות מעולה. את „שפינוזה" של א נ ט ו ק ו ל ס ק י נקבל מפני ששפינוזה היה יהודי והיינו מקבלים פסל נפלא זה אפילו אם אנטוקולסקי היה נכרי; בחפץ לב נקבל גם „שפינוזה", שצייר או פיסל נכרי. ואולם את „יוהאן האיום" של אנטוקולסקי נקבל מפני שהוא פרי־רוחו של ה י ה ו ד י אנטוקולסקי, אף אם עריץ רוסי זה כשהוא לעצמו אינו מעניין אותנו.

יכולה להיות דעה, שצריך לקבל לבית־הנכאת התל־אביבי

כל אמנות טובה, כל מה שנשיג מן היפה והמעולה, וח[...] אפילו יצירה אנושית־כללית של אמן לא־יהודי. אין אני מת[...] להשקפה כזו בפרינציפיון; אבל חושְׁבַני, שזוהי הרחבת־גבו[...] מופרזת, השפעת רוב טובה, שלא נוכל לקבל מחוסר מ[...] ואמצעים. אני חושב, שלכל הפחות, בימים הראשונים מן הר[...] שנצמצם את עצמנו בגבולות הללו: א) עתיקות של א[...] ישראל; ב) אמנות נוגעת בכתבי־הקודש בפרט וביהדות בכ[...] ויהא היוצר שלה מי שיהיה; ג) אמנות של יהודים על[...] מוצאם, יהא תכנם מה שיהיה, ובלבד שתהא אמנות מן ה[...] המעולה.

הברירה של היצירות אמנותיות תהא בידי ועד[...] אמנים וארכיולוגים, שישתתפו בו בא־כח אחד של עירית ו[...] אביב ואחד—של האוניברסיטה העברית בירושלים, בתור גו[...] הכותרת של התרבות העברית בארץ.

* * *

ובית־הנכאת, שהרעיון ליסודו בא מיוצרה וראשה [...] תל־אביב, מר מאיר ד י ז נ ג ו ף, ראוי לו להקרא על שם א[...] המנוחה, מרת חיה צ י נ ה ד י ז נ ג ו ף.

מי שהכיר, כמותי, את הגברת דיזנגוף במשך שלשים ש[...] ויותר, יָדַע את יפיה המקסים, שהיה מסגרת נהדרת לנש[...] עדינה וגאה. מן הציוניות הראשונות בחוג האריסטוקראטי הרו[...] מן היהדות היתה ב א ו ד י ס ה, ומן הראשונות היתה, ש[...] להתענות בארץ ישראל התורכית. היא, המלכה בתארה ובקומ[...] ובכל הליכותיה, לא מאסה לשבת במבואות המטונפים של י[...] הישנה. ולא שאפה לחוץ לארץ כהגבירות התל־אביביות הי[...] למרות מה שהן יש להן אירופה בביתן והיא עדיין ישבה ש[...] מרובות בעיר אסיתית טפוסית. כסמל של היופי ושל התרבות הנ[...] התהלכה בתוכנו. ובמובן זה, ובתור רעיתו של היוצר והראש של ו[...] אביב, היתה אם בישראל. היא היתה אם לעיר הצעירה והמתה[...] כמו שבעלה היה אב לעיר זו, פועל־כפיו במובן ידוע.

תל־אביב הולכת ונעשית „עיר ואם בארץ־ישראל" מטרופולין של מחוז יהודי שלם, שמשתרע עד שומרון מצד א[...] ועד הנגב מצד שני. עיר כזו אי־אפשר לה בלא בית־נכא[...] עירוני, שיכלול כל מה שבררתי למעלה.

ועל שם מי ראוי להקרא בית־נכאת כזה, שהיופי והאמנ[...] יהיו בו עיקר, אם לא על שמה של האם של תל־אביב, שהי[...] כולה יופי וכולה טוב־טעם — רעיתו של יוצר תל־אביב ורא[...] והוגה הרעיון של יסוד בית־נכאת עירוני כזה, שהקדיש לו [...] ביתו ואת מבחר־דאגתו כיום הזה?

רְשִׁימוֹת

הרב ר' אריה שורץ חוקר התלמוד

(למלֹאת שלשים למותו)

עם מותו של החכם הישיש הרב ר' אריה שורץ, ראש בית המדרש לרבנים בעיר וינה במשך כארבעים שנה, הלך לעולמו אחד מזקני חכמי ישראל, תלמידם של מניחי היסודות בחכמת היהדות, זכריה פרנקל וצבי הירש גריץ. המנות בחר לו לעבודת חייו את חקר ההלכה התלמודית וביחוד את חקר ההגיון, שעליו מיוסד המשא והמ[...] התלמודי. אם לאגדה התלמודית נמצא חוקר מצוין כיום־טוב ליפמן צונץ, שחשף את צפוניה וסלל מסילות להבנתה, שבהן הלכו החוקרים הבאים אחריו, מחכמי ישראל ומחכמי אומות העולם — הנה ההלכה, אם כי עבודותיו של זכריה פרנקל הניחו את היסוד הראשון לחקירותיה, לא נחקרה עוד בצורה כל כך מקיפה כמו האגדה, כי חקר ההלכה הוא ענין הרבה יותר קשה ומסובך מחקר האגדה. את עבודתו ל[...]

ה פרנקל המשיכו דוד הופמן בברלין ואריה שורץ בוינה, אולם י שדוד הופמן הקדיש את עבודתו בעיקר לדרכי ההתפתחות של כה, הנה נושא חקירותיו של אריה שורץ היו בעיקר שיטת ההלכה י ההגיון שלה.

א

ר' אריה שורץ נולד בשנת 1846 בעירה קטנה בהונגריה, למד ה מפי אביו, רב העירה, ובישיבת פפא (עיר בהונגריה), אחר כך לוינה ופה למד בבית המדרש שנוסד אז על ידי ילינק ואייזיק ש וייס, מחבר, „דור דור ודורשיו". מוינה עָבר ללמוד בבית מדרש נים שבעיר ברסלוי, שאז הורו בו לקח שני המאורות הגדולים מת ישראל, ז. פרנקל וצבי הירש גריץ. יחד עם זה למד את ת הפילוסופיה באוניברסיטה. במשך זמן למודיו לא הראה התענינות רדת במקצוע חקירת התלמוד. להיפך כל מעיניו היו נתונים לוסופיה הכללית. חקירת הפילוסופיה של קנט ותלמידיו, ביחוד לוסופיה של יעקובי, לקחה את לבו. נראה, שאחרי אשר מלא את ו בש"ם ופוסקים עוד בארץ מולדתו, רצה עכשיו לשאוב במלוא י מהתרבות האירופית. עבודותיו הראשונות שנתפרסמו הן חקירות לוסופיה הכללית, שבהן הראה חריפות וכח המצאה וגם בקיאות ת בפילוסופיה הדיאלקטית, המיוסדת בעיקר על הוכחות הגיוניות.

אחרי גמרו את למודיו נבחר לרב ראשי בקרלסרוה בירת יכות בָּדן בגרמניה. משרה אחראית זו דרשה ממנו הרבה עבודה, ביחוד י שהיה רגיל למלא כל תפקיד שלקח על עצמו בנאמנות ובהכרת חריות. את דרשותיו, שהיה רגיל לדרוש בבית הכנסת מדי שבת בתו, פרסם בהרכה כרכים. אין בהן מן המעוף הדמיוני ומעושר פש שבדרשותיו של המטיף אהרן ילינק, אבל הן מלאות תורה מה והעיקר, הן מיוסדות על ההגיון ובנינן הוא הגיוני מוצק.

אולם באותו הזמן עסק גם בחקירת התלמוד ובשנת 1879 הוציא ק מהתוספתא על פי כתב היד שבספריה הממלכתית בוינה עם יוש הגיון אריה. בשנת 1893 נקרא לעמוד בראש בית המדרש בנים בוינה ונאום הפתיחה שלו היה על דבר מחלוקת בית שמאי ת הלל, שנתפרסם אחר כך בדין וחשבון של בית המדרש לרבנים. בוינה נשאר עד יום מותו. המשרה הזו, משרת ראש בית המדרש בנים ומורה התלמוד, נתנה לו את האפשרות להתמסר בכל נפשו קירת התלמוד ופה פרסם את עבודותיו העיקריות בחקירת ההגיון תלמודי, בברור המדות שבהן התורה נדרשת. הוא לקח לו לנושא קירתו את שבע המדות של הלל: קל וחמר, גזרה שוה, בנין אב, ל ופרט, פרט וכלל, דבר הלמד מענינו ושני כתובים. לכל מדה קדיש ספר מיוחד חוץ משתי המדות כלל ופרט, פרט וכלל, שאחדן ספר אחד. חוץ מזה פרסם מאמרים במאספים שונים על דבר הקל חמר והאנלוגיה בכתבי הקודש. גם ספרו החשוב על דבר היד חזקה של הרמב"ם עוסק בעיקר בסדר ההגיוני, שבו סדר הרמב"ם ת ספרו זה.

ב

שתי עבודותיו הראשונות בחקירת התלמוד: פרושו לתוספתא הספר על מחלוקת בית שמאי ובית הלל מקדשות לשאלות המרכזיות ל חקר ההלכה. השאלה הראשונה היא, מה הוא היחס בין תוספתא, המשנה והבריתות? מה קודם למה? בפתרון שאלה זו נטה דרך רבותיו וייס ופרנקל והתקרב לדעתו של יצחק אייזיק הלוי בעל דורות הראשונים", ההושב את הבריתות המובאות בשם תני דבי ר' ושעיה, תני דבי ר' חייא ואפילו תני דבי רבי ישמעאל למאוחרות משנה, שבאו לפרש את המשנה או לפרט את הכלל שבמשנה לפרטים. ר' אריה שורץ חושב שגם התוספתא, כפי שמעיד שמה, נוצרה כהוספה והרחבה למשנה. היא מסדר את התוספתא לא כמו שהיא בכתבי יד ובדפוסים אלא לפי סדר המשנה, ומחבר יחד את כל הפסקאות של התוספתא המתיחסות למשנה אחת, גם אם הן מפוזרות במקומות שונים. בזה רצה להבליט את הקשר האמיץ שבין המשנה והתוספתא, שכמעט תמיד היא מוסיפה מה שהוא למשנה ומבארת אותה. השקפתו זו על התוספתא לא נתקבלה על ידי חכמי ישראל ואפילו בעל „דורות הראשונים", המאחר את הבריתות למשנה, מעמיד את התוספתא בנוגע לקדמותה במדרגה אחת עם המשנה. הוא נשאר בודד בהשקפה זו, שאמנם מצא לה סיוע בדעותיהם של מפרשי התלמוד בימי הבינים.

בספרו השני הוא נוגע בשאלה הקשה והמסובכת על מקור המחלקות שבין התנאים. אם התורה שבעל פה היא מסורת אבות, איזה מקום יש בה לחלוקי דעות? המחבר מודיע, שעד הלל ושמאי לא היו באמת שום חלוקי דעות. אחרי כן הוא מסדר את כל חלוקי הדעות שבין בית שמאי ובין בית הלל ומראה על מקורם. המקור הוא בעיקר הגיוני. הלל משתמש בכללי ההגיון, בשבע מדות, בשביל להרחיב ולפתח את ההלכה המקובלת ושמאי שומר בקנאות על המסורת. אם נוסיף לזה את דעתו של בעל „דורות הראשונים", שהמשנה ביסודה היתה כבר גמורה ומסודרת לפני שמאי והלל ושכל עבודת התנאים משמאי והלל עד ר' יהודה הנשיא היתה מכוונת לבאור המשנה הקדומה הזו, הרחבתה ופרוטה, יתברר לנו, שחלוקי הדעות שבין בית שמאי ובין בית הלל וכן גם בין יתר התנאים מקורם לא בהבדלים שבמסורת, כי המסורת היתה אמת, אלא רק בפרוש המסורת ובהרחבתה לפי דרכי ההגיון.

ג

עבודת חייו העיקרית של ר' אריה שורץ היתה מוקדשת לחקירת ההגיון שבתלמוד. היה זמן שבו חשבו שהתלמוד וההגיון הם תרתי דסתרי, שהפלפול התלמודי הוא ההפך הגמור מהגיון אנושי בריא, או, לכל הפחות, שזהו מין הגיון מיוחד, שדבר אין לו עם ההגיון האנושי הכללי. אם היום מדברים ברצינות אפילו החוקרים הגויים על ההגיון שבתלמוד, יש להודות על זה לשורץ, שחשף את תעלומות ההגיון התלמודי והראה, שזהו אותו ההגיון הכללי הידוע לנו ושאת כלליו קבע עוד אריסטו, הקל וחמר איננו אלא דידוקציה או סילוגיזמוס בשנויים קטנים שחכמינו הכניסו לתוכו, כדי להתאימו למטרתם — דרשת התורה, למיד סתום מן המפורש, בלתי כתוב מן הכתוב. כמו כן אין הגזרה השוה אלא אנלוגיה הגיונית והבנין אב הוא אינדוקציה הגיונית בשנויים ידועים שהכנסו בה, כפי שדרש טבע הענינים שבהם עסקו חכמינו. אין הפרופ' שורץ מחליט בודאות, שחכמינו ידעו את תורת ההגיון של אריסטו והושפעו ממנה. יותר מתקבל על דעתו שבאו לאותם כללי ההגיון מתוך עבודה עצמית. מכיון שישנו רק הגיון אחד אנושי כללי וכל אדם בעל שכל בריא מוכרח להשתמש באותן דרכי המחשבה.

המסקנה החשובה ביותר שאליה הגיע הפרופ' שורץ בחקירותיו היא, שכללי ההגיון התלמודי, המדות שבהן התורה נדרשת, הגיעו לגמר התפתחותם והיו כבר ערוכים ומסודרים לפני הלל הזקן. הלל רק נסח אותם. אחרי הלל במשך כל תקופת התנאים יש לראות ירידה בשמוש בהגיון. ר' ישמעאל שהוסיף על שבע המדות של הלל עוד שש נטה כבר מדרך ההגיון הבריא. על ידי מסקנא זו אנו לומדים להעריך את עבודתם של הסופרים ואנשי כנסת הגדולה שהם היוצרים האמתיים של המשנה, עורכיה ומסדריה, הם היוצרים של שיטת ההגיון בהלכה, מה שמתאים גם לדעתו של הפרופ' י. קלוזנר, שסגנון המשנה הוא יצירת תקופת החשמונאים, תקופת התעוררות כחות היצירה בעם בכל המובנים.

עם עלותו של הורדוס על כסא המלוכה מתחילה כבר הירידה בכל המובנים.

ד

לבית המדרש לרבנים בוינה, שהוא היה מנהלו, הכנים א. שורץ רוח של מתינות נאורה. בבית המדרש בוינה אמנם שמרו על המסורת, אבל יחד עם זה לא היתה אסורה הבקורת החפשית. ד. ה. מילר, שהיה מורה התנ"ך, הכנים לבית המדרש את בקורת המקרא לפי שיטתו הוא ולא לפי שיטות החוקרים הנוצרים. יחסו של פרופ' שורץ אל תלמידיו היה בעיקר אבהי, הוא התענין בכל אחד מהם, הזמינם לביתו ובערבי שבתות וחגים היו אוכלים על שולחנו. קשה מאד היה תפקידו בתור מורה לתלמוד בבית המדרש לרבנים. תלמידי בית המדרש היו באים בעיקר מגליציה, מחונכים על הפלפול והחריפות של החדר והישיבה. בזמן השעור היו מקיפים אותו חבילות של שאלות והערות שעל פי רוב לא היו בהן ממש, והוא היה מוכרח לסתור את הבנינים חסרי ההגיון שבנו. באהבה ומסירות טפל בכל שאלה והערה, כי חשב לחובתו הקדושה לישר את הדורי זמחשבה העברית שנשתבשה במשך ימי הבינים ולהחזירה למסלול ההגיוני הטבעי. אם גם לא היה ציוני רשמי התגאה בלאומיותו העברית ועוד בהיותו רב בקרלסרוה נאם נאום חדור גאוה לאומית והכרה עצמית בהלויתו של תלמיד האוניברסיטא, שנהרג בדו קרב בצאתו להגן על כבוד ישראל. הנאום עשה אז רושם גדול בחוגי היהדות בגרמניה ומורו הפרופ' צבי הירש גריץ שלח לו מכתב ברכה ותודה על שידע להכריז בפומבי על החובה המוטלת על כל יהודי להגן על כבוד עמו. הנאום הזה נדפס לפני שנה מחדש על ידי מרכז אגודת הסטודנטים בגרמניה והופץ באלפי אכסמפלרים בין הנוער היהודי.

* * *

לפני חדשים אחדים בהיותי בחוץ לארץ נסעתי לבדן שעל יד וינה, ששם בלה המנוח את הופשת הקיץ שלו ובליתי בחברתו שלשה שבועות. אם כי היה כבר קרוב לתשעים מצאתיו בריא בגופו ורוחו, לא כהתה עינו ולא נס ליחו. הוא התפאר לפני, שלא החסיר עוד אף שעור אחד משעוריו בבית המדרש לרבנים, אולם שנוי גדול מצאתי בו. כל הברק החיצוני, כל האירופיות שלו, שהתבטאה בשפתו הגרמנית המצוחצחת, בנמוסיות קרה וקפדנית, כל זה נעלם ואני ראיתי לפני תלמיד חכם יהודי מבית המדרש הישן מלא וגדוש תורה וחכמה, תלמיד חכם בעל לב עברי חם, המאמין יותר מאתנו הצעירים בתקומת עם ישראל בארצו וביסוד בית הדין הגדול בירושלים, שיחדש את היהדות ויחזיר לה את רעננותה וכחה. ונדמה היה לי, שזהו שורץ האמתי, שעד עכשיו לא הכרתיו מפני החיצוניות האירופית, שהאפילה על נפשו היהודית האמתית. בקשתו היחידה ממני היתה לתת גאולה לעבודת חייו, לתרגם את ספריו לעברית לבל ידח מהם נדח, כדי שיצטרפו ליצירת הרוח הנצחית של העם הנצחי.

ד"ר א. צפרוני

מ. מ. דוליצקי ז"ל

עם חתימת הגליון הגיעתנו הידיעה. כי בהוליבוד שבאמריקה מת המשורר מנחם מנדל דוליצקי בשנת השבעים וחמש לחייו.

מ. מ. דוליצקי, משרידי דור ההשכלה, נולד בביאליסטוק בכ"ז אדר תרט"ז. תחלת עבודתו הספרותית היתה ב„השחר" של סמולנסקין, שבו פרסם את שירו הראשון „לקוי שני המאורות". מפני רוע מצבו עזב את ביאליסטוק ועבר לגור לקיוב. אחר השתקע במוסקבה, שבה התגורר כעשר שנים — תרמ"ב–תרנ"ב. שם התמכר, בהשפעתו של סמולנסקין, לרעיון ישוב ארץ ישראל. הוא היה אחד הראשונים שהתחיל מטיף לחבת ציון ב„המליץ".

בשנת תרנ"ב, בימי גרוש מוסקבה, נאלץ גם דוליצקי לקחת את מטה הנדודים בידו — ויצא לאמריקה. כדי להרויח את לחמו התחיל משתתף שם בקביעות בעתונים האידישאים, שבהם פרסם רומנים וכפורים היסטוריים.

דוליצקי היה משורר, שהתמזג כולו עם תקופתו. את שירתו הקדיש כולה לחלומות הזמן ולצרכי העם באותה תקופה. שיריו „על הררי ציון", „על חרבות ציון", „אם אשכחך" ואחרים נעשו לשירים לאומיים, שהיו מושרים בפי העם. אכן פה ושם נשמעה בשירתו גם נימה לירית רכה של רגש היחיד ולפעמים— גם נעימה אנושית כללית. גם בימי שבתו באמריקה לא פסק לכתוב את שיריו העבריים, שנתפרסמו ב„המליץ", „הדור". „לוח אחיאסף", „השלוח", ובזמן האחרון — ב„מקלט" וב„הדואר".

דוליצקי כתב גם ספורים ורומנים עברים. שנים מהם — „בתוך לבאים", „מבית ומחוץ" — נתפרסמו בשעתם ב„המליץ", ואחד מהם—הרומן „מלחמת התחיה"—יצא באמריקה בשנת תרע"א.

באחד הגליונות הקרובים נביא מאמר מיוחד על המשורר המנוח.

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

ח. נ. ביאליק חזר לארץ, לאחר שעשה כמה שבועות בלונדון.

חזר לארץ הסופר מ. ליפסון.

הגיע לארץ הצייר מרק שגל.

„ישו הנוצרי" לפרופ' ד"ר יוסף קלוזנר הולך ומתרגם לשפה הרומינית.

תערוכה חפשית של אמני א"י. בי"ד באדר נפתחה בת"א התערוכה החפשית של אמני א"י על ידי מיסד המוזיאום בת"א מר מ. דיזנגוף. בתערוכה משתתפים כשבעים ציירים, אמנים מובהקים ומתחילים, מכל הזרמים והכוונים. עד כה בקרו כבר בתערוכה למעלה מאלפים איש.

10 שנים לעתון „הרפואה". לדו־הירחון הרפואה, היוצא לאור על־ידי ההסתדרות הרפואית העברית מלאו 10 שנים. ביום ד', אור לכ"ג באדר, נערכה בקלוב הציוני בת"א אספה חגיגית לכבוד המאורע.

מסיבה לכבוד המשורר פסח גינצבורג. בכ' שבט נערכה בניו־יורק מטעם קלוב פא"ן העברי וההסתדרות העברית מסבה לכבוד המשורר פסח גינצבורג. נאומי ברכה לכבודו נשאו כמה מסופרי המקום.

כידוע שוהה מר פ. גינצבורג באמריקה בשליחות אגודת הסופרים ומערכת „מאזנים".

רוניקה כללית

מת הסופר הצרפתי הידוע קלוד אנט.

המשורר הצרפתי מאזאד קבל את הפרס של אגודת הסופרים בצרפת סכום עשרת אלפים פראנק.

תומס מן על הספרות החדשה. העתונאית שושנה אנגלסון שוחחה ם הסופר הגרמני המפורסם תומס מן על אדות הפרובלמות של הספרות החדשה. נו מביאים בזה קטעים מתוך השיחה הזאת.

— מה דעתך על דבר הספרות הצרפתית והגרמנית החדשה ועל דבר תפתחותן בעתיד?

— בין הספרות הצרפתית והגרמנית יש לראות כיום התקרבות ניכרת, ולך ונוצר יחס של קרבה ורצון בין באי כחן הצעירים של שתי הספרויות. אירופאיזם ידוע חודר אל תוך הרומן הצרפתי. כמו בפוליטיקה כן גם ספרות הולכת ונעלמת התמימות של ההתבדלות הלאומית, הולך ונהרס החיץ מבדיל בין האומות. ואף על פי כן קיימים הבדלים עיקריים בין הספרות של ני העמים לא רק מבחינת הגזע בלבד: הספרות הצרפתית היא ספרות של דינה חקלאית, בעוד שהגרמנית היא ספרות של מדינה תעשיתית. מבחינה סו־יאלית יש לה לגרמניה מצב גיאוגרפי נוח הרבה יותר מאשר לצרפת, להיותה ושפעת מזרם האידיאות החדש, החיים החדשים והפרובלימות החדשות, הבאים מדה מרובה מן המזרח. צרפת מצומצמת יותר מדי בגבולותיה ומתוך שהיא תונה אך מעט לפרובלימות החריפות של ימינו, עדיין מוסיפה לשלוט אצלה מסורת של אמנות לשם אמנות; בקצור, צרפת צפויה לסכנה של קפאון האי־יאות. ומכאן נובעת ההתענינות הגדולה שלה בספרות הגרמנית המטפלת בפרוב־ימות חדשות ומתארת את דרכי החיים החדשים.

— איזה יחס אל הסביבה הסוציאלית האקטואלית אתה מוצא ביצירותיך תה?

— ספרי האחרון „הר קסמים" עורר ענין רב, משום שהוא חדור פרובלימות המוסריות והפוליטיות של תקופתנו הסוערת, בדרכי המחשבה התפיסה של ימינו אלה, הימים שלאחר המלחמה.

הפרובלימות הללו וזעזוע את עולמנו החדש וספרי זכה לקוראים רבים שום שהוא משמש בת־קול לכל הזעזועים האלה. לא בכונה תחלה עשיתי זאת, שכל שאלות הללו תתרכזנה בתוך ספר אחד, אלא שכך דרכו של יוצר, המשתתף חיי זמנו, שאין הוא יכול להשתחרר מתקופתו גם ביצירותיו. שלא מדעת נשמע אמן אל הסביבה הסוציאלית, שהיא היא התובעת ממנו להביא לידי בטוי את ל הזרמים והשאיפות, שהדור ניזון מהם. וככל שהתקופה רבת זעזועים יותר כן יא דורשת בטוי עז יותר.

בשם „דרכי החקירה הפילוסופית, עצות ואזהרות" פרסם הנס ריש (Dreisch), פרופיסור לפילוסופיה באוניברסיטה בליפסיה, ספר מקדש שאלות פידגוגיות של החקירה הפילוסופית. מה יעשה המורה לפילוסופיה— את היא שאלת הספר — בכדי ללמד את תלמידיו לא רק מסקנות החקירה כלל וחקירתו הוא בפרט, אלא למסור לידיהם מיתודה כזאת אשר בעזרתה גיעו גם הם פעם, אם הם מוכשרים לכך, להשגת מסקנות מדעיות חדשות? תוך נקודת מבט זאת מונה דריש משלים של חקירות מוצלחות מצד אחד משלים של שגיאות וסכנות מן הצד השני. המשלים לקוחים כולם מתוך התקופה אחרונה של תולדות הפילוסופיה. דריש, אשר נתפרסם, כידוע, ע״י עבודותי ביולוגיות לפני שהתחיל להתעסק בפילוסופיה, הוא כיום אחד החוקרים המעטים גרמניה, אשר העיזו להקדיש את עבודתם המדעית למקצועות „מחרמים" במדע, גון אסטרולוגיה, ספירימיזמוס, פסיכומטריה וכו', ורבים מן המשלים של צלחה וכשלון בחקירה לקוחים בספר זה מתוך הפראפסיכולוגיה הכוללת את מדעים האלה. מסקנתו של דריש היא: „הוו רחבי־לב ופתוחים ברוחכם כלפי ל אפשרויות, אבל תקפידו בכל חומר הדין בהנחת המציאות. אם תתנהג ך, יהיו לכם מתנגדים משני מינים: הדוגמטיקים יתנגדו לכם, מפני שאתם ניחים אפשרויות רבות, אשר הם דוחים למפרע, וקלי־האמונה יתנגדו לכם, מפני שתצטרכו לדחות דברים רבים שהם בטוחים בעיניהם. אל תשעו לא לאלה ולא לאלה". — הספר יצא בהוצאת E. Reinicke בליפסיה.

מונוגרפיה על סינקביץ. בהוצאת גבטנר־וולף בוורשה יצאה המונו־גרפיה המפורטת הראשונה על הסופר הפולני המהולל הנריק סינקביץ, כתובה בידי קזימירז' משחובסקי.

דרמה חדשה של שניצלר. הבורגתיאטר הוינאי מציג דרמה חדשה מאת ארטור שניצלר בשם „הדרך אל העין". העתונות הוינאית משבחת פה אחד את היצירה החדשה של הסופר המפורסם.

ספר על אשת היינה. לרגל מלאות 75 שנה למותו של היינריך היינה פרסם ולטר ויקטור ספר בשם „מטילדה, אשת היינריך היינה". זוהי ביוגרפיה של קרסנצליה אבגניה מירט, רעיתו של היינה. כידוע קרא היינה לאשתו בשם מטילדה, ובשם זה נכנסה לספרות. מטילדה היתה בת אכרים, ילידת הכפר וינוס בצרפת, שבאה לבקר את קרוביה בפריס ושם התודעה במקרה להיינה, אשר נקשר אליה לכל ימי חייו. מטילדה לא ידעה גרמנית ולא הבינה את שירת היינה, אך אהבה אותו אהבה עזה. היא מתה בשנת 1883.

עזבונו של פרנץ קפקה. הוצאת קיפנהויר בברלין הכינה לדפוס כרך מעזבונו הספרותי וממכתביו של המשורר הגרמני־היהודי פרנץ קפקה.

ההונוררים של גיטה. באחד העתונים הוינאים אנו מוצאים רשימה על דבר ההונוררים של גיטה. המו״ל הראשון שלו היה קוטה, שהתודע אליו על ידי שילר. בשנת 1805 נהל גיטה משא ומתן עם קוטה על דבר הוצאת כל כתביו בשנים עשר כרכים. קוטה הסכים לשלם לגיטה עשרת אלפים שקלים וכסיים בעד זכות ההדפסה למשך 6 שנים.

בשנת 1815 נדפסה מהדורה שניה של כל כתבי גיטה בעשרים כרכים, אף היא למשך 6 שנים, בעד שכר של 18 אלף שקל. בזמן ההוא כבר היה גיטה סופר בעל שם עולמי. בשנת 1823 נהל קוטה משא ומתן בדבר התחדשות החוזה' כתבי גיטה כבר הכילו אז 40 כרך, והוא הסכים לחתום חוזה למשך 12 שנה, אבל דרש 100 אלף שקל.

סכום זה היה בו כדי להפתיע אפילו אדם תרבותי ובעל־נפש רחבה, כקוטה, הוא הפסיק מיד את המשא ומתן. גיטה פנה אז למו״ל אחר בשם באנק־הויז, אך הלה הציע רק 50 אלף שקל. סוף כל סוף התרצה קוטה לשלם את הסכום, שנדרש על ידי גיטה.

גיטה היה העשיר שבסופרי דורו. ההונורר שלו נחשב ממש לאגדי. עד ימיו קבל רק וולטר בלבד הונורר רב שכזה. גיטה היה מרוצה מאד בהונורר שקבל והאמין, כי יותר מזה אין לו זכות לדרוש. ברם, אם נדייק בחשבון נמצא כי בעד כל ספר קבל לא יותר מאלפים וחמש מאות שקל, ואם נחלק את זה ל־12 שנה, יצא הסכום של 200 שקל לשנה.

תערוכה תמידית של יצירות ואן גוג באמשטרדם. במוזיאום העירוני של אמשטרדם הוקצו שלשה אולמים גדולים וארבעה חדרים קטנים לתערוכה תמידית של יצירות ואן גוג. התערוכה מכילה כמאתים מיצירותיו של הצייר וכמו כן הרבה מכתבים ורשימות, שנכתבו בעצם ידו.

טגר ולא בריקנר. זה לא כבר נתפרסם באופן רשמי, שתחת הפסיב־דונים של הדרמטורגן המפורסם פרדיננד בריקנר (מחבר המחזות „הפושעים", „הבריה" ועוד, שהוצגו בהצלחה רבה על הרבה במות באירופה) מסתתר סופר יהודי־גרמני בשם תיאודור טגר. טגר היה במשך כמה שנים מנהל תיאטרון בברלין והוכרח לשנות את שמו בגלל ההפסדים שסבל בעסקי התיאטרון ושעשו אותו לבעל חוב גדול.

למי יש הזכות להוצאת התנ״ך באנגליה? עוד זה לא כבר היתה הזכות היחידה להוצאת התנ״ך באנגלית למלך בלבד, אשר מסר את זכותו זו לאוניברסיטה באוקספורד ובקמבריג' וכמו כן לבית הדפוס הממלכתי בלונדון. אך כיון שגם הוצאות אחרות מדפיסות את ספרי התנ״ך, פנו הצדדים המעונינים לבית־המשפט העליון בלונדון בבקשה להגן על זכויותיהם.

נתקבלו במערכת:

I. ספרות יפה מקורית:

ליאון לרמן. אירוניה שחורה. ספור. ירושלים. 166 עמ׳.

II. ספרות יפה מתורגמת:

הנריק סנקביץ. המבול. רומן. ספר ו. תרגם אברהם לוינסון. תל־אביב, תרצ״א, 646 עמ׳.

III. ספרות ארץ־ישראל:

לנוער. גולת תימן. מאת א. טביב. 84 עמ׳. הוצאת "אמנות" והקהק״ל.

מולדתנו. הפרש הפלאי מאת יחיאל הלפרין. 40 עמוד הוצאת "אמנות" והקהק״ל.

IV. כתבי עת ומאספים:

יבנה. ירחון ליהדות ולספרות. חוברת י״ג־י״ד, טבת תרצ״א, לבוב, פולין.

פסיעות. חוברות לשאלת החנוך וההוראה בכתות הנמוכות בעריכת ש. בס וא. קיזובסקי. חוברת א׳ כרך ב׳, שבט תרצ״א תל־אביב.

הדר. ירחון לעניני ענף הציטרוסים בארץ ישראל. כרך ד׳, חוברת ב. אדר תרצ״א. יפו.

V. שונות:

ש. שורץ. הרצל בספרי־ימיו. ירושלים תרצ״א.

מ. ש. גשורי. רננים. מאמרים על המוסיקה העבריה. קבוצה ראשונה. ירושלים תרצ״א.

עשר שנות בנין בארץ ישראל. הוצאת קרן־היסוד. ירושלים תרצ״א.

Georg Langer. Die jüdischen Gebetriemen. Internationaler Psychoanalytischer Verlag Wien, 1931

Theodor Reik. Gebetmantel und Gebetriemen der Juden Verlag Wien, 1931

תקון טעות

בגליון מ״ב־מ״ג (צ״ב־צ״ג) נפלה טעות במדור הכרוניקה הכפרותית (עמ׳ 21 טור ב׳) ובמקום "זינפריד אונסט פרסם" צ״ל "זיגריד אונדסט פרסמה".

העורך האחראי: ש. צמח

דפוס „הארץ", תל־אביב

№ 45 (95)

ה שניה

מאזנים

ירחון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
מה
(צה)

התוכן

מחיר החתימה
בארץ־ישראל:
לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י
בחוץ־לארץ:
לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים
מחיר גליון בודד
בארץ־ישראל 20 מא"י; בח"ל 12 סנט

מחיר המודעות
עמוד שלם — 5 לא"י; חצי עמוד — 2.750 לא"י; רבע עמוד—1.500 לא"י; 1/8 עמוד — 800 מ.; 1/16 עמוד—500 מא"י.
למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ"ל לפי ההסכם עם ההנהלה.
המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונ

הכתובת „מאזנים". ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. P. 50, TEL-AVIV, Palestine

בית המערכת וההנהלה: ת"א, רחוב מונטיפיורי 32

תל־אביב
א' ניסן
תרצ"א

Tel-Aviv
March 19
1931

טוב אחרית דבר מראשיתו

כי אחרון אחרון חביב

וזה רק את הסיגריה

לטיף

הוצאת ספרים „מצפה" בע"מ, —— תל־אביב, רחוב הרצל 12
ת׳ ד׳ 67

יצא לאור ונמצא למכירה

המרד במדבר

מאת **ת. א. לאורנס**

תרגום **יעקב הפליביץ**
המבוא מאת ג׳ ברנרד שאו

לאורנס – המלך הבלתי מוכתר של המדבר, חדר בימי המלחמה העולמית אל לב המדבר וארגן את המרד נגד התורכים, בהשפעתו התיצבו המלך חוסיין ובניו לצדה של אנגליה.

בספר הזה מתאר המחבר בכשרון בלתי מצוי את טבע המדבר, שבטי הבידואים ומנהיגיהם, מנהגם ואורח־חייהם.

הספר מופיע בשני כרכים

(כרך ב׳ יופיע באפריל)

מחיר כל כרך בכריכת בד, לחותמי הספריות 155 מא"י

להשיגו אצל כל מוכרי וסוכני הספרים בארץ.

יקבי ראשון־לציון וזכרון יעקב

(ארץ־ישראל)

כרמל מזרחי

יין, קוניאק, ארק וליקר

אותות כבוד והצטינות

המבורג 1897	פריז 1900
וינה 1906	טורינו 1911
מוסקבה — —	1923
ווּמבלי לונדון —	1926
יפו תל־אביב — —	1926

משרד המרכזי:

ראשון־לציון, ארץ־ישראל

סניפים וסוכנויות:

אסיה: בארץ־ישראל — חברת „כרמל מזרחי" — ירושלים, תל־אביב, יפו, חיפה, צפת וכל המושבות העבריות.
בסוריה — חברת „כרמל מזרחי"—בירות, דמשק, חלב.
בהודו — בומביי.
במזרח הרחוק — חברת „כרמל מזרחי" — שנהאגי.

אירופה: באנגליה — חברת „פלוין" שורדיטש 178/9 — לונדון
בשויצריה — ג׳נף. בגרמניה—ברלין. בצ׳כוסלבקיה—ברוקס. באוסטריה — וינה. בפולניה — ורשה. בדנציג. בדניה—חברת „כרמל" קופנהגן. בהולנד—אמשטרדם

אמריקה: בארצות הברית—ניו־יורק. בארגנטינה — בוינס־אירס. בברזיליה — ריו־די־ז׳נירו.

אפריקה: במצרים—חברת „כרמל מזרחי"—קהירו, אלכסנדריה פורט־סעיד, סואץ, מנסורה. טרנסול. יוהניסבורג.

אוסטרליה: מלבורן.

ניו־זלנד: אוקלנד. הסטינגס.

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שניה | ירושלים – תל־אביב, א' ניסן, תרצ"א | גליון מ"ה (צ"ה)

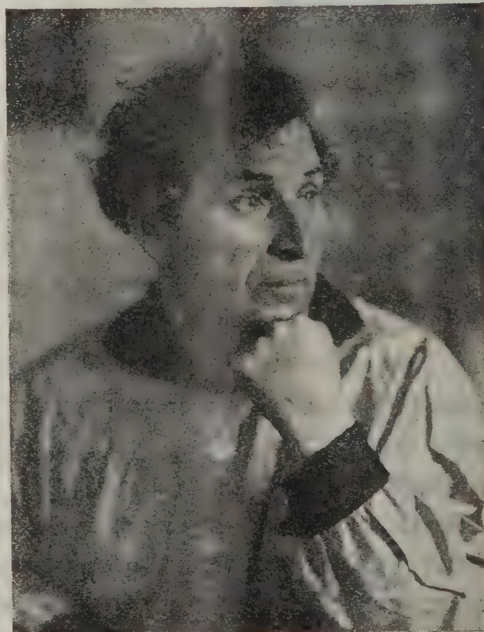
שַׁגַל

מאת ש. צמח

הציור הוא סוג אמנות, אשר מארת החיקוי גלומה בעצם הויתו, והיופי הטבעי או הממש הגופני, אשר בהם היא נלחם תמיד, אורב לו מכל פנה ועבר להתגבר עליו. וסוף־סוף גם כח־הדמיון שהוא מעורר מוגבל הוא, וחפצו הכביר לחדור אל תוך נפשן של התופעות ולתקפן מבפנים מתבדר ומתפורר פתים פתים בין קטעי החומריות, שהוא אנוס ללקטן ולבנות ביתו בהם.

וממילא מבקש סוג אמנותי זה למלא פגימתו בהיסט, שהוא מסיט את הבעתו אל קוי־בטוי זרים ורחוקים ממנו ומיוחדים לסוגים אחרים. היסט זה׳ הנבלע ומטשטש במקצתו בשעות כתיקונן, צף ובולט במלואו ברגעי התפצלות ואבדן דרכים. כי׳ אם נבחן, למשל, את המתהוה בתחומי הציור בימינו אלה׳ נראה אותו בתנודתו המשונה, אותה הגירה וטלטול מנקודת אחיזה אחת אל השניה ואותה רדיפה אחרי מדות־יופי שהן בבחינת יציאה לרעות בשדות אחרים. ואמנם במהירות רבה, הדומה על פי מהותה לקלות־דעת גדולה, עברה אמנות זו מרשות לרשות. הלכה אל הצורה ההנדסית ומיד קפצה ויצאה לרסק את התנועה לרגעיה הבודדים והמתחלפים, אלא שבאותה שעה גופה אמרה להשען על עמודיה המוצקים של הבניה ולשלוח את נפשה אל הבטוי השירי שבאמנות־הכתיבה, הסינתיטי׳ והמופשט בהחלט.

והנה בתוך מרוצת השנויים המטורפת הזאת, בין ענני הריחות של תורות־יצירה בלות ופורחות קנה שגל את עולמו וקבע בו מקום וזמן משלו. אמנם קשה לציין כראוי היכן מתחילה אצלו יניקתו מאמנות תקופתו והיכן מסתיימות השפעות יצירותיו עליה. בסקירה ראשונה דומה, כי שגל נגרר אחרי כל הזרמים והשתמש בכל התמורות והתנודות אשר דורו בתלישות שבו מצטיין בהן. אבל מי שיבחן את יצירתו מקרוב ויחנך את עצמו להסיר מעליה את המקרי והרצוני על כל תערובתם יראה על נקלה, שעלה בידי שגל, מתוך סינון נפשי מיוחד במינו, לתת קבע לשנויים, לעכב את התנודה, להביאה לידי מזיגה פנימית וליצור בין צללי צירופיה דבר משלו העומד ברשות עצמו.

מרק שגל   צלום „פלסטיקה"

ודאי – גם שגל שלם מס לדורו, הוא ישב בבירות אירופה והיה עד ראיה לכל הנעשה בהן, והרי תמיד כשהאמנות מגיעה לשעת קפאון, לאחר שלא נשתיירו לפניה אלא חללי מלחמתה, נקודות ממש מנוצחות ומשוחררות מכבלי ההכרה המציאות שבהן – מתחילה עונת הפריקה ההפקרית של מטען הדורות הקודמים׳ למען הקל והרחב את הצעד לקראת הסתערותה החדשה של האמנות על מצודות הממש הבצורות. ואז העיקר אינו החיוב והקיים שבחדש. העיקר מציאותו של החידוש כשלילת הישן. את המס הזה, מס־החידושים, שלם גם שאגאל לדורו. הוא בזבז הרבה כחות לעבודת ההרס של זמנו. גם הוא רסק את עצמו בידים, אולם תוך כדי המפולת והחורבן׳ מפלחיהן של אבני הגזית המתנפצות׳ מתוך עבי העשן של הדליקה הגדולה בנה שגל והקים את מקדשו, ובזה כחו.

גדלו של שגל הוא בנצחונו על זמנו׳ הוא לא פרש

לקרן־זוית, לא התבדל מאחיו כדי למצוא את עצמו. במחול התעתועים של תקופתו הוא משלב זרועו בדבקות בזרוע רעיו, יוצא צעד אחר צעד לכל אשר יפנו רגלי המרקדים. שגל מתכנס לתוך מעגל ההתחדשות המוקיונית, מצטרף אליו ומתוכו, בעצם סבובו הוא מפוצצו לרסיסים, מנתק חוליותיו וקורא לחיים חדשים את הנצחי, את הקבוע, את הישן — את היפה. אם אנו עומדים לפני תמונותיו, אשר המופלא והקונדסיות עושים אותן מופרכות מעיקרן, ונהנים מהן הנאה אסתטית מלאה, הרי זאת רק משום שהן מתחברות בתוקף אפין האמנותי המוחלט אל היופי הציורי של כל הזמנים ושל כל התקופות. אותו יופי, שהביא אותנו לידי כך, שאנו סולחים לשגל את הוללותו המעוקמת שבנושאיו ואת הפתול המעווה שבצורתם, אנו מסיחים דעת מהמצאותיו השכליות ומהבלי התמימות המעושה שבהן ואנו מרתקים את כל מעינות רוחנו ומרכזים איתה ברגש של הכרת תודה על הטוב ועל היפה שבמראה כולו, הטובל ומתנדנד בין גלי צבעיו, כתמיהם וצלליהם, המרתתים ברחש נעלם, חדש אבל גלוי לכל עין רואה, רחש ספוג חלומות רחוקים כאגדות פלא ומלא אמת קרובה מאד.

כי מה איכפת, אם יבואו ממערב וממזרח ויוכיחו שאין במציאות פני יהודי ירוקים אלה, שהעובר אינו צף על פני כרסה של הבהמה ושאין שעון־קיר עם דג מעופף נשא בין השמים ובין הארץ בצירופי הגונים, אשר שגל שפך על בדויות אלו, באותו ההכרח ההגיוני והמוצק שבתוכם, במעבריהם, בהשפעת הגומלים שלהם, באמת הצבעית שבפרטיהם ובכלליהם, בהתאמצות ובמרץ האמנותי והאנושי השקועים בהם, בשאיפה הרבה אל השלימות, בכובד־הראש, בשאר־הרוח וברטט הקדושה — כל אלה הם הם הקובעים את האמת ואת הממש שביצירה, כי הם המביאים אותנו לעמוד לפני „יריעות אבסורדיות" אלו ולהתרשם מהן, לא בדרכי ההתרשמות של יש גשמי ושפל, אלא של יש אנושי עליון, יש־היופי, הגואל אותנו, לרגע קל לכל הפחות, מכבלי היש החמרי המשעבד והמכניע והמשתף גם אותנו, עדי הראיה, במפעל חרות זה. ולכך התכוונתי, באמרי למעלה, שכחו של שגל בזה, שנצח את דורו, כי הוא שלקח את הריק, האפסי, המחושב, הנפוח, הצעקני, המכוער, המזויף אשר בכל תעתועי התמורות, המתחלפות חדשים לבקרים באמנות הציור של זמננו, לש אותם במשארתו ויצק עליהם שמני יופי, המית־חיים ואמת רבה. וצוה עלי לעמוד לפני מוקיוניות זו, שאני שונאה תכלית שנאה, ולאהבה אהבת נפש.

ולנו כצייר יהודי (ואצלו אין כל צורך ואין כל הכרח למצוא את היהודי שבו) הוא יקר פי שבעים ושבעה. שגל אינו משתעשע ביהדות אכסוטית ומעבירה כרוכל בין הגויים, כדי להוציא את היקר ואת התפארת מאהלי שם ולקשט בהם ארמנות יפת. שגל המוזר והמופלא, המפריח גבוריו, חסרי דמות ומשקל, בחלל האויר, ביחסו אל היהודים הוא פשטן שאין

כמותו. את אהבתו הטבעית והעמוקה לבתי הקרשים הקטנ
אשר הוריו, דודיו וקרוביו יושבים בהם דורות דורות, בה
העץ הנמוכים עם הטחב הגדול בין סדקיהם, על חלונותיה
תריסיהם, וילונותיהם, אנשיהם, חלומותיהם, הבחורים והבתול
החתנים והכלות, כלי הרקמה שלהם והתלהבותם התמי
והאוילית, את החולין שבחייהם וקדושתם, ערמתם, עקמומיו

היהודי הירוק 1914

וכסלם ופשטותם, את כל הערפל הרומנטי של המסורת היהודי
בשעות ה.סיסה האחרונות שלה ואשר לבו הלם לה תמיד ואש
עיניו לא שבעו מראותה בעירתו הנדחת והיקרה — על כל אל
שפך זהרי צבעיו באהבה רבה, באותה אהבה אשר רק אמן ברו
יה נחן בה, המרימה כל נקלה, כל גרגיר אבק, כל כפתו
כל שרוך־נעל לכליל תפארת, אשר למראהו תרוה נחת עין כ
אדם, כמו פיארברג שלנו לא יצא שגל מעירתו. הוא נשאר בתו
עמו ובחוג משפחתו. ומשום שלא רצה להראות את אשר אה
לראות, אלא את שירת לבו והמיתה השמיע בין כתמי האור
שעל פני יריעותיו. יראהו כל אחד כמו שהוא: ראשית כל יראה א
האמן במפעלו ובאותה שעה גופה כתוצאה וכדבר המובן מאלי
בלי אותה הספיציפיות המפחיתה תמיד מן הראשון וגורעת ממנו
את שגל היהודי.

לְעוֹלִים וּבָאִים

נִבֵּאתִי בַּמְנַבְּאִים,
חָזִיתִי עִם חוֹזִים
אֶת יוֹמְכֶם הַמְשֻׁמָּר.

וְשָׁלָב בֵּין שְׁלַבִּים
בְּסֻלָּמִים נָלוֹזִים
אֲנִי – לְמִצְעַדְכֶם הַמְסֻפָּר.

אָעִידָה לִי עֵדָה
אֶת עֶרֶשׂ דְּוָיִי
עַל אֵם הַסֻּלָּמִים:

בְּזֹאת לִי אֵדַע,
עוֹלִים וּבָאִים,
מַה יָּפוּ פַּעֲמֵיכֶם מְפֻעָמִים!

סַמְּכוּנִי בִתְרוּעוֹת,
רַפְּדוּנִי בִּשְׁבָרִים,
כִּי יוֹמִי אוֹצִיאָה, –

הַשִּׂיאוּ מַשּׂוּאוֹת
עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים
וְקַדְּשׁוּ כְּאֶחָד מוֹלָד וּשְׁקִיעָה.

הוֹ חִרְשׁוּ, חוֹרְשִׁים,
שְׂדֵה קְבוּרָתִי
עַל אַדְמַת כְּבָר, –

שִׁבְרוּ, יוֹרְשִׁים,
אֶת לוּחוֹתַי
וַעֲלוּ אַתֶּם הָהָר!

אברהם קריבורוטשקא

מִשִׂיחוֹת הָעַמִּים

מאת אשר ברש

א

חונן ונותן
(שיחה תורכסטנית)

היה היה איש נדיב לב, אטמתאי שמו, ולנדיבותו אין חקר, אורחים כי יבואו לביתו, וקבל את פניהם באהבה ובשמחה, וכי בקש ממנו איש דבר, לא מנע ממנו את מבוקשו עד תכלית יכלתו.

ושמע האיש ונדיבותו יצא למרחוק והקול נשמע בית המלך. וכשמוע המלך את תהילת אטמתאי וימלא קנאה ויאמר: „אין איש דובר בי ובנדיבותי, אף כי מלך אני וידי פתוחה לכל מבקש, ובאיש הזה ידובר כל הימים" וישלח מלאכים אל אטמתאי לבקש ממנו את סוסו קל־המרוץ, אשר לא היה כמוהו בכל המדינה, ובעליו אהבו כנפשו ולא יכול להפרד ממנו גם יום אחד. ויבואו המלאכים אל אטמתאי לעת ערב בעצם תקופת החורף, ושלג כבד סועה על פני הארץ. ולא מצא האיש בביתו דבר לתת לפני צירי המלך לכבדם כיאות להם, כי עדרי בקרו וצאנו היו רועים בגלילות החמות במרחק מאות מילין. ויצא אטמתאי אל החצר, וישחט את סוסו האהוב אשר עמד יחידי באורוה, ויעש מטעמים לאורחיו וישם לפניהם על השולחן.

ויהי בבוקר וישאל אטמתאי את המלאכים למבוקשם. ויענו ויאמרו: „שלוח שלחנו המלך לבקש ממך, כי תואיל לתת לנו את סוסך האציל בסוסים". וישפל האיש את עיניו ויבך. וישאלו המלאכים: „למה נעצבת ולמה תבכה, אטמתאי?" ויען: „לא נעצבתי, יען צר לי לתת למלך את בחיר סוסי, אך נפשי עלי תשתוחח, כי לא אוכל למלא את חפצו. בבואכם אמש לא ידעתי את שאלת המלך, ומאין בביתי בשר אחר, שחטתי את הסוס לעשות את ארוחתכם".

וישובו המלאכים ויספרו למלך. וימר למלך מבראשונה, כי ראה ראה אשר אין גבול לנדיבות לב אטמתאי ולמעלת רוחו. וקנאת המלך גברה מיום ליום, עד כי צוה למצוא אדם, אשר יאות להמית את אטמתאי ולהביא את ראשו אל המלך.

ובכל המדינה נמצא רק איש אחד, אשר לבו נתפש לשכר הגדול אשר נקצב מטעם המלך, וילך למצוא את אטמתאי לרצחו נפשי ימים רבים חקר לשכנו ולא מצאו, כי העתיק אטמתאי את נוהו. ויהי היום, והאיש עיף ויגע מרוב נדודיו, וקרעי בגדיו תלויים על רגליו מלאי קוצים, ויסר אל אחד הבתים בדרך למצוא לחם ומקום ללון. ובעל־הבית קבל את פני הנכרי באהבה ובשמחה. ויתן לפניו מאכל ומשקה מטוב ביתו וגם משכב רך וטוב הציע לו. ובהיות הבוקר ספר האורח לבעל־הבית הנדיב, כי שלוח הוא מאת המלך להרוג את אטמתאי ולהביא אליו את ראשו. ויבקש ממנו עצה, איזה הדרך ימהר למצוא את האיש ולהרגו, כאשר התחייב בפני המלך.

ויצא בעל־הבית החוצה ויבא חרב חדה ויגישנה לאורחו ויאמר: „אני האיש אשר תבקש, אם חפצת לקחת את ראשי, הסירהו נא מעלי בחרב הזאת". וככלותו לדבר השח את ראשו ויתן את ערפו למכת החרב. אך האורח נבוך בנפשו מאד ולא יכול להרים יד על האיש, אשר הראהו נדיבות גדולה לאין שיעור. ובעוד האיש עומד כפוף ומיחל למותו, התחמק הרוצח מן הבית.

וישב הרוצח השכיר אל המלך ובידו אין מאומה, ורק ספר ספר לו את אשר קרהו בבית אטמתאי. ויבוש המלך ויאמר: „אכן מלך אנכי וידי פתוחה לכל, אך את ראשי לא אוכל לתת – ויהי מי המבקש. על כן מודה אני, כי אין בארץ איש חונן ונותן כאטמתאי".

ומאז רפא לו מקנאתו.

עם סִיּוּר הַקַּרְקָעוֹת*)

מאת יהודה בורלא

... בהתהלך תופיק ורוזה אשתו בכרם אנה ואנה עלו קולות־שירה עליזים מפה ומשם. האורחים התקרבו אל מקום השירה והגיעו אל שטח קטן ופנוי. שם עמדו על יד סלים רבים ומלאים שני בחורים ובחורות אחדות. הם עבדו ושרו וערכו את הענבים בסלים וכסו אותם בעלי גפן ובענפים קטנים. תופיק היה מהלך עם בעל המלון ורוזה קרבה אל מקום העובדים. הבחורות שוחחו קלות וחמודות בינן לבין עצמן: „לו תרים את המסוה ונראה מה דמות לה? היפה היא לפחות?" רוזה הבינה את דברי המדברים.

אחרת ענתה:

– יש פה בחורים – היא לא תגלה את פניה...

– הי׳ בחורים, הסתלקו מפה... נראה, אולי תגלה את פניה מעט...

– מה יתן ומה יוסיף לכן, אם היא „כן יפה"... אנו העיקר כאן...

היא שמעה והקשיבה לדבריהם כולם. וכשפנו הבחורים מן המקום, היתה כמהלכת לתומה כה וכה, עד שקרבה סמוך לבחורות... נעים היה לה לשחק פה את משחק ה„מוסלימית"... כנזהרה וסוקרת את המקום אם אין שם בחורים, הרימה את צעיפה מעל פניה והצטחקה אליהן קלות...

– אוי, חברה! היא יפה, היא נחמדה... הביטו פנים!... ראו עינים!...

אחת מהן קרבה והגישה לה אשכול ענבים מובחר בהסברת פנים: „תפאדלי, סית!" (הואילי, גברת!).

היא ענתה תודה בערבית ושוחחה קצרות אתן. ובבוא הבחורים הורידה את הצעיף כנחפזה.

– הסתלקו, חברה! אני אומרת לכם, היא יפה להפליא... תנו לנו להיות מעט לבדנו...

– טוב... טוב... אנו נלך, אך נסתתר אחרי הגפנים... העמידנה אותה למולנו... שמענה!... למול המטרה...

– הסתלקו, לכל הרוחות! – ענו הבחורות ברוגז וצחוק.

היא ראתה בסור הבחורים ובהסתרם במחבואם ושמה עצמה כלא רואה.

שוב גלתה את פניה וכן עמדה, כמו לתומה, מול המטרה...

רגעים אחדים ארך מחזה השעשוע בינה ובין הבחורות.

כשפנתה היא ותופיק ללכת, שמעה מאחרי גבה באמור אחת דברה בהתפעלות:

– פנים כה טובים... כמו פנים יהודיים טפוסיים... ממש „א אידיש קינד"... יש ביניהן, בין אלה המוסלימות, יפות, נפלא!

בערב אחרי הא־וחה יצאו שנית לשוח ברחובות המושבה. תופיק בלוית בעל המלון ורוזה בלוית הבת, רוחמה. היא קשרה עם הבת קשרי ידידות קלים, שוחחה אתה ערבית פגומה ומשובשה, כדרך ערביים בדברם עם אשכנזים, וברצונה לקלוט אל קרבה רשמים מחיי המקום והאנשים, בחרה לה תחבולה בטוחה וחלקה – לשים עצמה לעיני רוחמה תמימה וסקרנית במדה בולטת. הם יצאו וישבו מובדלים קצת מן הצד לאור הירח הכהה של תחילת החודש על גבעת המקום על יד ה„ברכה". היא האזינה לקולות השירה הרבים הנשאים מבין קבוצות הבחורים והבחורות. שמעה לשיחות הקטועות פה ושם, ושאלה וענתה מתוך רפרוף על דברי הבחורה המלותה.

בשובן סחה רוזה לאזני רוחמה בדרך, כמו לתומה, כי בעלה אוהב את היהודים במאד מאד, כל ה„אדמות" שלהב מוכר הוא רק ליהודים... והביעה את חפצה לאזני רוחמה, כי רצונה להכנס סתם אל בית אחד או שנים מן העשירים והפשוטים, כי רצונה לראות מה צורת בית יהודי בכפר... היא מבקשתה, שתמצא אמתלה לכך...

רוחמה מלאה את חפצה ה„אוריגינלי" של המוסלימית בטוב טעם. היא נכנסה אל שנים שלשה בתים שונים: „אמיד", „בינוני" ו„פשוט" מן המקורבים לה – באמתלה לחפש שם את אביה, ופתחה, דרך אגב, בשיחה קלה עם אנשי הבית. רוזה התבוננה מתחת למסוה לכל אשר אותה בבית ובדהיטיו, בגרים בו ובמסיבתם.

בלילה נדדה שנת רוזה על משכבה. שפעת הרשמים והמראות, אשר חדרו אל נפשה כגלויי הפתעה מאליפה ומפליאה – חלפו בה וטוו את רקמתם, טוה והסתבך בהזית נמנום כל הלילה.

ותופיק ישן שנת מנוחות.

למחר ישב אחרי ארוחת הבוקר עם „בא־כח החברה" – יהודי בעל תלתלים ארוכים, עטור זקן וטהור־עינים, – שניהם שקעו בתוך מגילות המפות של ה„אדמות" והאריכו במשאם ובשיחם.

רוזה ישבה כל העת עם רוחמה בחדרה, כמבלה את השעה אתה בשיחה ובשעשועי דברים ושחקה את משחק „תמימותה" והראתה לרוחמה, עד מה צרה הבנתה ומה מוגבלה האשה המוסלימית...

תוך כדי קפולה את שמלותיה וסדורן במזודה הגדולה, או בשחקה בקלפים אתה, שאלתה את שאלותיה:

– כמה שמלות משי לך?

– אחת.

– רק אחת? פלא...

– בעלך אינו משתכר הרבה? – הוסיפה לשאול.

– אין לי עוד בעל... אני „בנת" עוד...

– את כה נחמדה וגדולה ועדיין אין לך בעל?...

– אינני כלל גדולה... בת שש־עשרה אנכי...

– בת שש־עשרה!... הלא אם כה תאחרי להתארס, לא יחפוץ איש לקחתך...

– אצלנו נשאות בחורות גם בנות עשרים ועשרים ושתים... וגם בנות עשרים וחמש ויותר...

– כמה נשים מותר ליהודי לקחת?

– אצלנו אסור הרבה...

– זה טוב.

– כמה כסף ישלם החתן, למשל, בעדך?

– מאומה... להיפך, אנחנו נותנות לבחור... לרוב זה כך...

– הכל באופן „אחר" – אצלכם... ומה אתם עושים עם כל אלה הענבים שבכרמים?...

– חלק מוכרים בערים והחלק הגדול מוליכים למקום שעושים יין, ליקב פה. וגם במושבה אחת קרוב לכאן, ראשון־לציון, יש יקב גדול, השני בגדלו בעולם...

*) פרק מתוך החלק השלישי של הרומן „בת ציון", היוצא בהוצאת „מצפה".

— טוב... מחר רוצה אני להיות שם ולראות... והאם מצוה ליהודים להשתכר?

רוחמה צחקה.

— לא כך, כונתי: מ ו ת ר ליהודים להשתכר? ואיה שדות התבואה שלכם? איפה זורעים וקוצרים?

— פה מעט מאד... יש מושבות אחרות בצפון, בגליל... שם פלחה...

— וממחיר היין יכולה משפחה לחיות ולהתקיים?...

— יש עוד: שקדים... פרדסים... פה יעסקו באילנות פרי, יש למושבות אחרות גם אדמה לתבואה...

— כל היהודים הקונים אדמות הם עשירים?

— יש חברות... אוספים כסף מיהודים בחוץ-לארץ... גם רוטשילד, איש עשיר גדול, קנה הרבה „אדמות".

— כן, לרוטשילד יש הרבה כסף, אני יודעת. הוא קונה הרבה „אדמות" מבעלי... לנו יש הרבה „אדמות"...

— כמה יהודים בכפר הזה?

— כאלף וחמש מאות נפש.

— אינכם מפחדים משודדים ומגנבים פה? הלא פה כה רחוק מן העיר ומן הממשלה?

— לא, אין פחד.

— לא יבואו כלל גנבים או שודדים?

— פעמים יבואו... אך מבריחים אותם... יש שומרים גבורים הגנבים יראים אותם...

— שומרים ערבים?

— יהודים, בחורים גבורים...

— ואיך אתן הולכות מגולות פנים, האין אתן חוששות לעיני הגברים?

— אדרבא, יראו הבחורים ויחמדו ויקחו להן כלות...

צחוק וחדוה.

— אבל מה תעשי, אם פעם יתנפל עליך בחור?

— אף פעם לא יקרה כזאת אצלנו... בני־אדם מנומסים ואנשי תרבות בחורינו...

— ואלו הבחורות העובדות בכרמים, מסכנות הן, עניות לא כך?

— לא מסכנות... לא עניות ולא עשירות... עובדות ומתקימות מיגיע כפיהן בשמחה.

— מאין הם הבחורים והבחורות הללו? מן העיר? מירושלים או מיפו?

— רובם מחוץ-לארץ...

— ולמה תבואנה הנה הבחורות לעבוד תחת השמש? הלא יש בהן נחמדות... יפות... הן נשזפות, חבל...

— אוהבים את הארץ הזו... ארץ אבותינו... יש ביניהם בנים ובנות של עשירים וגדולים, והם עוזבים את בית אבותיהם עם כל הטוב אשר שם ובאים הנה...

— הם קלי־דעת, כנראה...

— מדוע? להיפך, הם מבינים ומשכילים, ולכן באים הם לעבוד בידיהם ולבנות במרצם את הארץ הזאת.

— הם אוהבים את ה„אדמה" הזאת יותר מאשר את עצמם ואת החיים „שם" ואת הוריהם?

— כן... כך הוא...

— כמה מהם יש כאלה בפלסתינה?

— עתה יש פה איזו אלפים, אבל עוד מעט יבואו רבבות... רבבות... בחורים ובחורות...

— את אינך רוצה להתחתן?

— עוד לא... יש לי פנאי...

— גם את באת משם, מאירופה?

— לא, אני נולדתי פה... אבי ואמי באו משם...

— לפני כמה שנים באו?

— לפני שלושים בקירוב...

— שלושים?!

— כמה שנים מאז בנו את הכפר הזה?

— זה כארבעים שנה...

— מה את סחה? אל נכון?...

— נכון. מדוע תתפלאי?...

— כמה כפרים יש כמו זה בכל פלסתינה?

— כזה יש עשרה—חמשה־עשר.

— בלי עין רעה... האל ירבם... וכל הכפרים הם גדולים כזה?

— יש גדולים ויש קטנים ממנו...

— את יודעת לקרוא ולכתוב?

— ודאי.

— באיזו שפה?

— עברית... אני יודעת גם גרמנית...

— ויש יודעים צרפתית? צרפתית — אומרים — יפה מכל הלשונות, לא כך?

— אפשר.

— כל הבחורות פה יודעות לקרוא ולכתוב יפה?

— מובן, בלי יוצא מן הכלל.

— כמה ספרים קראת בחייך? יותר מעשרים?

— הרבה יותר... ואת אינך יודעת לקרוא ערבית...

— לא.

— גם לא צרפתית?

— מאומה... שום שפה...

— מדוע לא תלמדי, מה את עושה כל הימים?

— את צודקת... אני אומר לבעלי שילמדני לקרוא... נראה אם יסכים... יש ספרים יפים בשפתכם, בעברית?

— יש, ודאי... גם מתרגמים עתה מכל השפות... הרבה... אבל הגידי, מה את עושה כל הימים? במה את מבלה את זמנך?...

— אני עוסקת בסדור הבית ומטיילת... באמת לא טוב כך... אני אלמד לקרוא בספר...

וכשנפרדה האורחת מרוחמה בעת נסיעתה, העניקה לה למזכרת־חבה שרשרת־זהב קלה ודקה מעשה אמן, כה אהבה האורחת „התמימה" את רוחמה הטובה...

הם נסעו לבקר את כל מושבות יהודה היום ולמחרתו, וביום השלישי ימשיכו את דרכם לחדרה והסביבות, עד חיפה — ומשם יחזרו הביתה, ירושלימה.

יֵין הָאַדִּירִים

מאת אוטוקר בז'זינה

אֶחָי, מִיָּד לְיָד הַגִּישׁוּ יֵין הָאַדִּירִים בְּגְבִיעֲכֶם;
יוּבְלוֹת סָכְכוּ עָלָיו בַּכְּרָמִים מִנְּשְׁמַת־קֶרַח, כְּתִמְרוֹת־אֵשׁ לְעֵת לָיְלָה.
יָגוֹן וּבְדִידוּת הָיוּ כּוֹרְמָיו.

יֶשׁ־יוֹם, טֶרֶם פִּלַּלְנוּ, נַאֲזִין שִׁיר־הַמִּסְתּוֹרִין נוֹשֵׁם עַל יָדֵינוּ בְּנִשְׁמֵי־קֶצֶב,
וּמִשְׁפְּתֵי־אֶתֵּירוֹ, נָחוּשׁ, יֵחַם גְּבִיעֵנוּ עֲלֵי־שְׂפָתַיִם.
זֶרֶם־תַּעֲלוּמוֹת יַשְׁלִים חוּג־מְרוּצוֹ סָבִיב עִגּוּל שֻׁלְחָנֵנוּ,
יְרִימֵנוּ מֵעַל חֻקֵּי הָאֲדָמָה, וְחַיִּים וּמָוֶת יַעַמְדוּ לְמִשְׁפָּט בִּפְנֵי הֲזוֹתֵנוּ.
נַקְשִׁיבָה שְׁאוֹן נְהָרִים לֹא־נִרְאִים, מֵאָז שְׁנוֹת מֵאוֹת יִזְרְמוּ,
וַעֲנַן־הַנֵּצַח נִרְאֶה כּוֹרֵעַ לַמַּיִם וְקוֹרֵן מִמַּעֲמַקִּים כַּשֶּׁמֶשׁ.
שִׁכָּרוֹן יַאֲצִיל אוֹר לְנַפְשֵׁנוּ מִנִּשְׁמוֹת בְּנֵי־אָדָם בָּאִים,
וּמַרְעֲלֵי־חֲלוֹם נִגְוַע לִפְנֵי מוֹתֵנוּ, לְמַעַן נָשׁוּב וְנִחְיֶה אַחֲרָיו.

אֶת סִפְרְךָ נִלְמַד וְנַעֲשֶׂה, הָהּ אֵל נֵצַח, וְשֵׁמוֹת נִקְרָא לִדְמוּיוֹתָיו.
בְּמַעְגַּל־קְסָמִים, כַּבִּיר כָּאֹפֶק, נִסָּגֵר מִפְּנֵי חֶרְדוֹת־הַלַּיְלָה.
מִטְרוֹת־עֻזְּךָ יְכַבּוּ תַּבְעֵרַת מִשְׁכָּנֵנוּ, בְּעָמְדוֹ אֲחוּז־לַהֲבוֹת־הַמַּכְאוֹב בְּאַרְבַּע רוּחוֹתָיו,
וּשְׁמָרֶיךָ יַעֲלוּ לָנוּ בְּצֵק־לַחְמֵנוּ הֶחָדָשׁ.
תִּהְיֶינָה מְנוֹרוֹתֵינוּ לְפַלְגֵי־שֶׁמֶן אֲשֶׁר יָאִירוּ בְּלִי זוּעַ בְּפָרָשַׁת־הָרוּחוֹת.
קְבָרִים לָנוּ לְגַנִּים, וּבִזְמִירוֹת נָנִיעַ, נְיַשֵּׁן מוֹתֵנוּ.
דִּבּוּרֵנוּ – דְּמָמָה, וּנְשִׁיקָה – פְּגִישַׁת־הָעֶרְגָּה הַנַּעֲלָמָה.
מַעֲנֵנוּ – הַבְרָקַת־מֶבָּטִים לַחְבּוּק הָרַעְיוֹנוֹת בַּמֶּרְחָב.
בְּקַרְנֵי הִסְתַּכְּלוּתֵנוּ הַנִּצַּחַת יִבְהַר כָּל־אָטוּם.
אַל נִצְעַד דֶּרֶךְ עַרְפְּלֵי־דְמָעוֹת מִשְּׂדוֹת־הַחֲלוֹמוֹת לְאֶרֶץ־הַחַיִּים – הֲלֹא שְׁנֵיהֶם יִסָּחֵפוּ,
וְכַטַּל עַל זַרְעֵי־הָעִתִּים, תִּגְאֶינָה מֵעַל לְרָאשֵׁינוּ דְּמָעוֹת שְׁקוּיוֹת־שֶׁמֶשׁ בְּאַרְגְּמַן־הַבְּקָרִים.

חַלּוֹנוֹתֵינוּ יַרְאוּנוּ צְבָעִים מְצַחְצָחִים לְמִשְׁעִי בְּסַעַר־הַשָּׁמַיִם,
וּבַעֲסִיסֵי־פְּרָחִים – רַעַל שָׂרוּף בֵּין רֵיחוֹת מַרְפֵּא.
צְלָלִים יִשְׂתָּרְעוּ יַחְדָּו כְּנוֹצוֹת עֲלֵי כְּנָפַיִם, זְרוּעֵי־כּוֹכָבִים, לוֹעֲגִים לַמֶּרְחַקִּים.
חֲלוֹמוֹת יָשְׁנוּ אַלְפֵי־שָׁנִים, נַעֲלָמִים מִכָּל נֶפֶשׁ – נְעִירֵם תַּחַת מַעֲטֵה צְבָעִים וְצוּרוֹת,
לְמַעַן יָקוּמוּ מִקַּרְחוֹנֵי־צִירֵי־הָעוֹלָם, מִיַּעֲרוֹת־מַעֲמַקֵּי־יָם, מִבֵּית־מְלֶאכֶת־הַמִּסְתּוֹרִין אֲשֶׁר לַחֹמֶר
וְיָרְדוּ מִמַּעֲרָכוֹת לֹא שְׁזָפָתַן עָיִן.

בְּעַד טוּרֵי הַיָּמִים הַבָּאִים נַשְׁקִיפָה כִּבְעַד שׁוּרַת דַּלְתֵי־זְכוּכִית לְאוּלַמִּים מְפֻלָּשִׁים –

---

*) משורר צ'יכי שמת לפני שנה.

שֶׁדַּרְכָּן תְּקַדֵּם פָּנֵינוּ שֶׁמֶשׁ עֲטוּרָה יְרַק־עֲלֵי־גַנִּים,
כְּאַפִּרְיוֹן מִטַּת־אֲהָבִים מַבְשִׂימָה יַאֲפִילוּ עָלֵינוּ הַלֵּילוֹת.
יָמֹג עָבָר בַּמֶּרְחָק, כֶּעָשָׁן בָּתֵּי־חֲרוֹשֶׁת בְּעִיר עֲזָבְנוּהָ זֶה שָׁנִים.
רַעְיוֹנֵינוּ יִפְרְצוּ וְהָיוּ כְּמֶרְחֲבֵי־אֶתֶר, אֲוִיר־הָעוֹלָמוֹת.

עֲיֵפֵי־עוֹלָם נוֹשִׁיט יָד לָרֵעַ, לְמַעַן יִנָּחֵנוּ מִזֶּה,
וּמוֹתֵנוּ יְהִי כְּמוֹת מְטֹהָרִים, יִדְמֶה לְמִצְעָדִים
מִתּוֹךְ חֲדָרִים רְווּיֵי־בֹשֶׂם לְמִקְדָּשׁ בְּחַג כַּפּוֹת־הַתְּמָרִים;
כָּעֲלִיָּה לָאֳנִיָּה בְּנַפְנֵף הַדְּגָלִים וּבְנַגֵּן הַתִּזְמָרוֹת;
כְּצֵאת הַצָּבָא לַאֲרָצוֹת נִלְכָּדוֹת, בְּהִזָּרֵק אַחֲרָיו זֵרִים מֵחַלּוֹנוֹת;
כְּמַעֲנֵה־הַגִּיל תַּעַן מַקְהֵלָה לְדִבְרֵי הַכֹּהֵן, לְפוּפֵי־נְשִׁיבַת־מִסְתּוֹרִין;
כִּנְשִׁיקָה תַּאֲרִיךְ יָמִים אַחֲרֵי מַעַרְכוֹת־עוֹלָמוֹת;
כִּפְרֹץ צְוָחַת כָּל הַזְּמִירוֹת הַחֲבוּיוֹת בְּכָל הַנְּשָׁמוֹת וְהָעוֹלָמוֹת שֶׁגָּזוּ וַאֲשֶׁר יִוָּלֵדוּ
וּמְזִיגַת כָּל הַיָּמִים וְהַלֵּילוֹת שֶׁחָלְפוּ וַאֲשֶׁר יָבוֹאוּ – לְיוֹם אֶחָד וּמְיֻחָד אֲשֶׁר אֵין בּוֹ לָיְלָה.

אֶחָי, מִיָּד לְיָד הַגִּישׁוּ יֵין־הָאַדִּירִים בְּגְבִיעֲכֶם:
כּוֹכָבִים, עָרְפוּ עָלָיו כַּמָּטָר בִּתְקוּפַת־פְּרִיחָתוֹ – יִזָּרֶק־נָא אֶל מִבְטַנּוּ.
עֹנֶשׁ לַחַלָּשִׁים – כִּי יִשְׁכְּחוּ שְׁמָם בַּהֲקִיצָם,
וּגְמוּל לָאַדִּירִים – כִּי בְּזֹהַר־חֶשְׁבָּתָם אֶת אִיֵּי שִׁבְיָם יִזְכְּרוּ.

תרגם מ. זטורי

הַיְנֶה הַיְּהוּדִי וְדוֹרוֹ

מאת ד"ר יחזקאל קויפמן

(סוף)

גם תשובתו של היינה לעם ישראל היתה תלויה במשבר הפנימי שעבר עליו ושנה את יחסו אל הדת.

עוד בשבתו בהלגולנד הוא מתעמק בקריאת התנ"ך ומתמלא התלהבות והתפעלות לישראל ויצירות רוחו – ל"עם הספר" ו"עם הרוח", שיצר את "ספר הספרים". היהדות היא לא רק "דיאיזמוס" "ואסקטיזמוס". היא נתנה לעולם גם מוסר אנושי נעלה, נשאה בקרבה אידיאלים של "אנושיות טהורה". היינה רואה עתה את תולדות ישראל באספקלריה אחרת. ישראל לא רק ארור במארה שהביא לעולם עם הקנאות הדתית. הוא גם עם קדוש, "חומר שממנו קורצו אלים" ולמרות המצוקות והענויים שהשפילוהו עד עפר עוד עמדה בו קדושת ימי קדם. קדוש העם הזה כל זמן שהוא נאמן לפרינציפיון שלו" [1]. בווידויו הוא מספר דברים מרעישים ע"ד דרך תשובתו לאמונה באלהים, הדרך שעבר בה מן הגאוה האתיאיסטית עד אותו מצב־הנפש שבו חבר – תפלות לאלהי ישראל. הקריאה בספרי התנ"ך הסירה את לבו מאחרי האתיאיזמוס. התעוררות הרגש הדתי בקרבו באה מתוך קריאה ב"ספר הקדוש ההוא". ועם זה גדלה הערצתו לישראל ולגבוריו וקדושיו. "עם גדול, נצחי קדוש, עם האלהים, מופת לכל העמים גם לכל האנושיות". הוא מתגאה בהתיחשותו על בית ישראל האציל. הוא חוזר בו ממשפטו השלילי על היהדות בנגודה ליוונות: "היוונים היו רק נערים יפים, אבל היהודים היו תמיד גברים, אנשים כבירים, תקיפי דעה, לא רק לפנים, אלא גם עד היום הזה" [2].

אם כן איפוא: היחס אל עם ישראל נקבע אצל היינה וברנה – ואצל בני דורם – על ידי היחס אל "האידיאה", אל "הפרינציפיון" של היהדות.

ועם זה אנחנו מוצאים אצל שניהם רגש לאומי, שאינו ניזון משום אידיאל ותורה מיוחדת: "פטריוטיזמוס" גרמני.

שניהם חושבים את עצמם לגרמנים, שניהם דבקים בגרמניה. וחשובה לענינו לא שאלת "אהבתם" למולדתם (ששונאיהם

[1] שם, ספר ד'.

[2] Gestaendnisse באחד ממכתביו לאחיו מכסימליאן (משנת 1848, אצל הירת: כרך ג', מספר 831) הוא מתאר את יסורי־מחלתו הנוראים וכותב, שבלילות נדוד ו בהתהפכו על ערש־דוי הוא מחבר תפלות יפות – "וכולן לאל ידוע, לאלהי אבותינו" (ההוספה הזאת מחוקה בגוף המכתב), ל"רבינו זבוס" לא חזר היינה בכל זאת, כמו שסובר הירת בטעות (ההקדמה לכרך א' ע' 127).

האנטישמיים לא הודו בה). חשובה ההרגשה הראשונית על דבר שייכותם לגרמניה, על היותם „גרמנים". התיחשות זו על גרמניה אינה אצל היינה וברנה דעה עיונית, אינה עומדת על איזו תורה של התבוללות. ביחוד אין דבקיתם בגרמניה כרוכה בשאיפה ל„זכויות". שאלת הזכויות הטרידה, אמנם, הרבה את הצעירים היהודים הללו מבני חוגו של היינה. אבל שאלה זו פתרו אחדים מהם על ידי השמד, על ידי חלוף־אמינה היצוני בלבד. היינה וברנה שיטמים ומתעבים את הדת החדשה שקבלו לשם זכויות כמקודם ועוד יותר מאשר קודם. לא כן יחסם אל האומה הנכריה. בזו הם דבקים לשמה, בלי שום קשר עם שאלת הזכויות. ואף אין הם מרגישים, שנהיו לגרמנים ע"י פרוצס זה או זה: הם חושבים את עצמם לגרמנים מלידה. ויותר מזה: אין הרגשה זו עוקרת בהם את הרגשת היחש על עם ישראל, אין הם מרגישים כאן סתירה ואינם מנסים לתחם תחומים בין „יהדותם" ו„גרמניותם". ברנה מודה לאלהים על שעשהו „יהודי וגרמני" כאחד. גם היהדות גם הגרמניות נקנתה לו מלידה! ארץ מולדתו – כל הארץ ששם „הלשון הגרמנית מצלצלת". גם היינה, שהרגשתו היהודית היתה חזקה ביותר, חשב את עצמו תמיד לגרמני. באחד ממכתביו למוזר הוא מזכיר כלאחר יד את דעת ריהס (Rühs), פריז (Fries) וחבריהם שהיהודים אינם „גרמנים", כדעה תמוהה ומיזרה[3]. ההנחה, שהוא „גרמני", מובנת לו מאליה, ובכל מכתביו וכתביו הוא – „היהודי בקרב לבו" – קורא לעצמו גרמני לתומו. יצירתו היא מצבת זכרון בספרות אירופה, „שם עולם לרוח הגרמני"[4]. בכל אופן: חייהם, פעולתם ויצירתם של היינה וברנה נתונים לאשכנז; אצל שניהם – מרצון, ממילא ובדרך הטבע. היינה וברנה אינם „לאומיים", אבל גרמניה היא שדה פעולתם ולטובתה הם נלחמים. גרץ אומר לתומו על ברנה: „עוד מעט וגרמניה ידעה שקם לה סופר הדומה ללסינג" וכו'. ובאמת: ברנה קם לגרמניה. זה היה חזיון חדש של תקופת ה„השכלה": היהודים השתתפו גם קודם לכן בחיי העמים, במדינתם, בתרבותם. אבל מעולם לא נטשטש התחום בינם ובין החברה שבה פעלו. בלבם חי היה תמיד רגש הנכר. היהודים שהיו שרים בחצרות המלכים עבדו את מלכיהם באמונה, אבל לא חשבו את המדינה למדינתם הם. היהודים שכתבו בלשונות נכר לא כתבו לשם ספרות הנכר ועם יוצרה. הפעם קם דור של יהודים ששתפו עצמם שתוף פנימי, „לאומי", בחיי הארץ. ברנה נלחם לעם אשכנז, לשחרורו, לאחודו, למולדת גרמנית גדולה. היינה נעשה ראש ל„גרמניה הצעירה". שניהם מרגישים את עצמם בארץ צרפת ב„גלות", שניהם מבכים את מר גורלם ב„גלות" זו. הרומנטיקנים אנשי מלחמתם האשימו אותם בשנאה לעם הגרמני וטענו, שהרדיקליזמוס היהודי שרשו בשאיפת העם היהודי להנקם מלוחציו[5]. אבל העלילה עלילת שוא. כוונתם לא היתה להרוס. בכל אופן לא היתה לפעולתם שום כוונה ותכלית יהודית־„לאומית".

ההרמוניה התמימה־הטבעית בין היסוד היהודי ובין הגרמני מלאה ענין ביחוד אצל היינה. אצלו אפשר למצוא גם כמין תחום טבעי בין „היהודי" ובין „הגרמני". היינה הרומנטי, המתרפק על עבר רחוק הוא יהודי; היינה החי בהווה הוא גרמני. היינה מתעב את „הרומנטיקה" הגרמנית: העבר הגרמני, ימי הבינים הגרמנים, האגדה הגרמנית הקדמונה אינם מעוררים את עמקי נפשו. נחלת „אבותיו" איננה גרמנית. בהתול שנון הוא מספר, שאינו אוהב את הציד, מפני שאבותיו לא היו צידים, אלא „חלקם היה עם הציד הניצוד"[6]. נחלת „אבותיו" יהודית. כמעט בכל מקום שהוא הוזה על דבר צללי עבר—על דבר צללי העבר הישראלי הוא הוזה. מלהיבה אותו ההיסטוריה הישראלית, האגדה הישראלית, מלהיבים אותו גבורי האומה הישראלית. הוא מרגיש יחס חי ונפשי אליהם. אבל ההווה שלו גרמני הוא. שמיו וארצו—שמי גרמניה וארצה. ביערות הרץ ותורינגיה הוא לומד שיחת עצים ונחלים, שם הוא חולם חלומות־יום וחלומות־לילה. לשון גרמניה – לשון נפשו הפנימית. האידיאלים הממלאים את נפשו מושכים אותו לחיות את חיי העולם הגדול שמסביב לו. עולם זה שגבולותיו הטבעיים הם גבולות „גרמניה", הארץ ששם מצלצלת הלשון הגרמנית. הגטו אינו יכול לפרנס את נפשו. כאן אין לו אידיאלים להגשימם. או האידיאל היחידי כאן הוא – הריסת חומות הגיטו.

*

לא התכחשות עיונית ללאומיות בכלל או ללאומיות הישראלית בפרט, לא כפירה באומה היהודית לשם אמנציפציה הרחיקה איפוא את נפש בני הדור הראשון לטמיעה החדשה מעל עמם. גרמה התרוקנות חיי היחוד מתכנם. אבל ביחוד גרמה השפעת אירופה החדשה, החילונית, ניטל הרצון להסגר בגטו. גברה השאיפה לחיות את חיי הסביבה, ההשתרשות הנפשית בחיי „אירופה" (למעשה — בחיי גרמניה) היא שנתקה את היינה וחבריו מעל האומה היהודית; ההמרה היתה רק מקרה־לואי. לא מתוך רצון מכוון להתבולל דבקו בגרמניה ובחייה, אלא מתוך מהלך חייהם הפנימיים. זה היה חותמה של הטמיעה החדשה: שאיפת היהודים להתאחד עם שכניהם לחברה אחת. שאיפה זו פעלה בעמקי נפשה של היהדות בזמן הזה. אידיאל־החיים החדש לא יכול לפרנס גיטו, והוא שהביא את צעירי הדור ההוא דרך „אירופה" אל החברה הלאומית הנכריה.

שְׁתֵּי שְׁאֵלוֹת שֶׁהֵן אַחַת

מאת ד"ר ש. ראבידוביץ

(סוף)

עדיין אנו עומדים בראשית התהוות היחוסים בין ארץ־ישראל לגולה, אם יש בכחה של ארץ־ישראל שבימינו לשמש „מרכז" לגולה— בשאלה זו לא אדון כאן. אם ארץ ישראל שאחרי המלחמה יצרה בספרות, במדע ובאמנות יצירות קיימות שיש בהן להפרות את לב עצמה ולב יהדות הגולה הפראה יוצרת ומכריעה – אף בכך לא אטפל, בכל פנים, ברור הדבר, שזקוקים אנו לטהור הלבבות בגולה ובא"י. אל יעמדו בינינו ה„משפיעים" המרובים וכל ה„סוכנים" למיניהם, הנלחמים כביכול על כבודה של ארץ ישראל, הסבורים שא"י לא תבנה אלא מתוך חורבנה של הגולה התרבותית הלאומית. שמעתי מפי סופרים עבריים ש„חטא" הוא להוציא ספר עברי בגולה. אומרים: יש מו"לים בארץ ישראל המאשימים בעוון „בגידה" לאומית כל הבא ואומר: עת לתקוע יתר נאמנה לספרות העברית בגולה – גם לשם בצורה של ספרותנו בארץ. ודאי יש להשתחרר מאי־אלה „אפיטרופסויות" לשם הדוק הקשרים בין הגולה התרבותית ובין ארץ־ישראל המתחדשת.

עדיין עולים מבבל לארץ ישראל ויורדים מארץ־ישראל לבבל. אין עדיין לבבל תלמוד בבלי חדש ואין עדיין לארץ ישראל תלמוד

3) „אילו גרמני הייתי – ואני אינני גרמני, עיין ריהס, פריז בכ"מ— הייתי כותב לך מכתבים ארוכים" וכו' מכתב מיום 23 באוגוסט 1823.

4) לודוויג ברנה, ספר ה'.

5) דברי ירקה, מובאים ב„לודוויג ברנה" ספר ד'. דעה כזאת רווחת גם בימינו בין שונאי ישראל.

6) Reisebilder: Die Nordsee

ירושלמי משלה. שערי בבל פתוחים לא״י, ושערי א״י לבבל. עוד תקוה נשקפת לנו לתלמוד בבלי־ירושלמי. עדיין אפשר לקדם את פני הרעה, שלא יגבה הר בין בבל החדשה — ואין בבל אחת לישראל בימינו — ובין ארץ ישראל החדשה, שיוצרי הרוח הישראלי ומטפחיו בארץ ובגולה יהיו יוצרים, איש במדינתו ובפנתו, מתוך הכרה של עם, ולא מתוך גבהות־לב או שפל־ברכים של שבט, מתוך שתוף־המקור והגורל לבבל הישראלית ולארץ ישראל. ולפיכך אני מודה למי שאמר גלוי: „צריך שיחדל יחס הבטול, ורע ממנו היחס של שויון נפש, לכל מה שמתרקם במחותיהם ובלבותיהם של אחינו בכל הארצות". בשנים האחרונות עלתה לי, לדאבוני, להתקל במדה יתרה של חוסר הבנה מצד בני א״י לחיי ישראל בגולה וצרכיו, ובלבי נתעוררו מחשבות נוגות, שהלב חושש לגלותן לפה: אם עדיין אנו אוחזין בטלית אחת? בן־בבל העולה לא״י עומד מהבקר עד הערב ומתלהב, בן־ארץ ישראל היורד לבבל עומד כל היום ומבטל את יהודי־בבל אלה, ה„בטלנים" העלובים וכו׳... רחמיו עליהם הם רחמיו של האיש השלם, האיש שטפס ועלה לפסגת השלמות, האיש אשר ברכו אלהים בכל — על האיש שאין לו כלום... (ואין אני מכחיש שרבים החזיונות בא״י שיש בהם להלהיב לב רואים, ורבים כנגדם החזיונות בחיי הגולה שאין בכחם כלל וכלל להלהיב את בן־הארץ ובן־הגולה)... ולא היה כדאי לעמוד על השקפות אלו — שהרי מי יכול לעמוד על כל לבושיה של השטחיות בחיים, בחיי־הפרט והחברה? — אילו לא היתה סכנה גדולה כרוכה בהן, סכנה לא״י ולגולה כאחת, וכאן גנוזה תעודה היסטורית מכריעה: שמירת פרצוף־האחד של ישראל. ומי ראוי ויכול לקבל עליו בפני ההיסטוריה הישראלית ערבות זו לשמירתה של אחדות־ישראל שלעתיד לבוא זולת אנשי־הרוח והיוצרים בישראל?

קול מארץ ישראל צריך לעבור במחנה היהדות הרוצה בקיום ישראל בגולה: ישראל שבגולה, ארץ ישראל ההולכת ונבנית מטילה עליכם חובת חיים לאומיים עצמיים, עמדו על משמר היצירה התרבותית כלפי פנים וכלפי חוץ, אל תצאו ידי חובתכם בחיים הישראליים שבארץ־ישראל, מלאכה שנעשית על ידי אחרים — אין בעל־המלאכה, זה שחב בטפוחה וגדולה, נהנה הימנה הנאה שיש בה ממש, אין היא נעשית לו סם־חיים. אחינו שבתפוצות, נטעו כרמים לתרבות העברית בגולה ואכלו את פרים. אל תשליכו יהבכם עלינו, אל תהיו סמוכים על שולחן ארץ־ישראל בלבד, ערכו שולחן לתרבות העברית בגולה, עשו תרבותכם העברית קבע והעמידוה בראש חייכם הישראליים. אין לכם בגולה לא כלכלה לאומית בת־חורין משלכם ולא מדיניות ישראלית קבועה ועומדת. לוחות תרבות בידכם, שננום לבנכם ודברו בהם... במדה שתקיימו — מתוך רצון ומתוך שמחה של יצירה — את חיי התרבות הישראליים בתפוצות, במדה שתהיו שוקדים על תקנת היצירה העברית לכל סוגיה, במדה שתעשו את תרבות ישראל שבגולה ישראלית ברוחה הפנימי ובלבושה הלשוני — בה במדה תסייעו לתחית רוח ישראל בגולה ובארצו, להעמקתה והעשרתה של היצירה העברית בארץ־ישראל. אין כל תקוה לארץ־ישראל מיהדות־תפוצות ההולכת ומאבדת — וגם ביודעים ובכוונה — את רצון־יצירתה, המוסרת עצמה לשם ארץ־ישראל, השוברת את כח־יצירתה הישראלי „לשם שמים"... ואם גם לא תגיעו בגולה למדרגת השלמות הישראלית הרצויה — לא עליכם המלאכה לגמור, ואין אתם בני חורין להפטר מחובת־יצירתו של רוח־ישראל, לכל גלוייו ולבושיו...

הגיעה השעה לבדוק באמתות שבידנו. הואיל ואנו מכירים שמפעל התחדשותנו הישראלית שני שותפים בו, כאמור לעיל, אנו חייבים להכריז על כך, שהספרות והמדע לא יגיעו בארץ ישראל לשלמותם העברית־אנושית הרצויה אלא אם ישתתפו ביצירתם כל חלקיה של היהדות הלאומית, היהדות הרוצה בחיי־ישראל. היצירה העברית הא״י לא תחדור ללב כנסת ישראל שבגולה, אלא אם כן תהא אף זו בת תרבות עברית, בת־יצירה עברית, בגדר יוצרת ערכי־תרבות ישראליים. אם תהיה כנסת ישראל שבגולה „מקבלת" בלבד — סופה ל„חלוקה", סופה להעשות כ„חלוקה" של הישוב הישן א״י, „חלוקה" רוחנית־תרבותית בגולה במקום „חלוקה" ישובית־כלכלית־מדינית בא״י בדור שעבר. אין יהדות־הגולה יכולה להתקיים בצורת „חלוקה". ואין א״י יכולה להבנות מיהדות־הגולה שאינה אלא מעין חברה לאקספורט ולאימפורט לעניני א״י בע״מ... ברור הדבר במשך השנים תלך חברה זו ותדל, האקספורט שלה (כסף ואנשים לא״י) והאימפורט שלה (ערכי תרבות, ספרים וכו׳ וכו׳) ילך ויקטן עד שיגיעו לאפס. שהרי אין דרך־חיים אלא דרך־יצירה, וצבור שאינו יוצר אינו בגדר החיים. ומה תקוה יש לה לא״י מצבור זה? הרבה מערבובי־המושגים בספירה זו יש לזקוף על תורת הציוניות „הרוחנית" שבדור שעבר. ובמקום אחר הוכחתי, כמה לקויה תורת ה„מרכז" וה„היקף" במשנתו של אחד העם, כמה מסוכנת היא חלוקת־פונקציות בין מרכז להיקף, כאלו יהא המרכז חי את חייו השלמים וההיקף יהא נוטל חלק בהם, דוגמת העצמים ה„משותפים" באידיאה האפלטונית כאלו פונקצית־החיים הלאומיים נמסרה ל„מרכז", ופונקצית־הקבלה יניקת שפע החיים ההם, ההסתכלות באותם החיים נמסרה לרוב מנינם ולרוב בנינם של ישראל באומות... ואני רואת חובה לעצמי לחזור על דברי: „אם לא יהא ה„היקף" יוצר ונותן משלו — לא יהיה מרכז, כלומר: לא יהיה מרכז המשפיע על ההיקף, אלא בחינת נקודה בודדה בלי היקף מסביבה, כלומר „מרכז" שיאיר לעצמו ולא לזולתו... אם יהא דין יחס ההיקף אל המרכז כדין יחסם של העצמים אל האידיאות בתורתו של אפלטון, יהא המרכז מרכז „אפלטוני", וההיקף היקף „אפלטוני" — כלומר, לא מרכז ולא היקף. ואנו אומרים: מרכז והיקף אוחזים בטלית אחת, מעורים בגוף אחד, שניהם חיים כאחד, שניהם יוצרים כאחד, שניהם חיים אותם החיים באי־אלה שנויים, שניהם יוצרים אותה היצירה באי אלה שנויים: המרכז — בצורה „מרכזית", וההיקף — בצורה „היקפית"

* * *

כשם שיצאתי לתבוע חדוש התרבות והספרות בגולה לא כיהודי „גלותי", לא משום שעודני יושב בגולה, ואף אלו ישבתי בארץ־ישראל, בה אפשר ואשב מחר, לא הייתי משלים עם עמדתה של תרבותנו בגולה — כך באו חברינו היושבים בא״י והעמידו את קהל ישראל על הסכנה הגדולה הכרוכה במונופולין — מונופולין שבדמיון — שיופקד על התרבות הלאומית בידי א״י שבימינו, כך באו סופרי ה„מרכז" גופו לתבוע קיומה של תרבות עברית יוצרת ב„היקף" הגדול, בתפוצות ישראל באשר הן שם, קיומם של מדע וספרות עבריים ליהדות הגולה; ועל כך יש לברך.

עת לעשות הגיעה. כותב הטורים האלה עיבד מצע אידיאולוגי ומעשי ליצירת חברה עברית עולמית, שתשקוד על תקנת היצירה העברית, לשם החיאת היהדות בגולה ולשם חזוק־יצירה למפעלנו התרבותי בארץ. אקוה, שיעלה ביד חבר העסקנים והסופרים (לפי שעה בברלין ובורשה) המשתתף בפעולה זו להניח בקרוב את אבן־הפנה לבנין תרבותנו המתחדשת. ולואי ויזכה הקונגרס לתרבות העברית העומד להתכנס — אם לא תהא יד אי־אלה עכובים פנימיים וחיצוניים על העליונה — בסוף הקיץ הבא, לפתוח פרשה חדשה בספר־יצירתנו.

ברלין, פברואר 1931.

בִּנְיָמִין הַשֵּׁנִי

מאת מ. מבש"ן

מפינה נדחה אשר במדינה חשוכה עלה „כשורש מארץ ציה" ורוח נשאתהו ותוציאהו מארצו ומביתו לתור ולדעת את שלום אחיו האובדים בארץ מרחקים ולשום להם זכר בישראל ולו שם בנוסעים.

ישראל בן יוסף בנימין המכונה „בנימין השני" נולד בשנת תקפ"א בעיר פולטישני אשר במולדובה המדינה׳ הוריו חנכו אותו על פי דרך אבות בימים ההם, אף כשרונו עמד לו ויהי „אוחז בזה וגם בזה": קרא הרבה ושנה הרבה וילמד גם לשונות ומדעים, ורוח חקר ובקשת תעלומות נוססה בו מימי ילדותו ונפשו נכספה לנסוע בארצות ולבקש את צאצאי עשרת השבטים אשר היו הגיוניו כל הימים. ויהי בהיותו כבן עשרים וארבע שנה ויעזוב את מסחרו, אשר בא עד משבר, ואת אשתו ואת בנו הקטן, ויצא לבקש טרף לביתו ולראות את שלום אחיו הרחוקים. ויעבור בערי אוסטריה, בטורקיה, באיי הים, במצרים ובארץ ישראל. משם נסע אל דמשק, אל אחלב, היא ארם צובא, אל ארב נהרים, ארמניה, קורדיסטן, פרס והודו, ויחקור וידרוש לשלום אחיו היהודים בכל המקומות האלה ויכתוב בספר.

בימים ההם לא היו עוד דרכים סלולות וחבורים מסודרים בין ארצות רחוקות, ואם נמצאו פעם בפעם נוסעים אמיצי־לב, אשר שמו נפשם בכפם ויצאו לתור את הארצות ההן, לא היו להם דברי היהודים ענין לענות בו, ונוסעים יהודים לא היו בארץ מימי ר׳ פתחיה מרגנשבורג בעל ה„סבוב" ור׳ בנימין מטודילה (שניהם היו באחרית האלף החמישי).

בשני מסעיו, אשר ארכו שמונה שנים, עבר בהרים, במדברות, בימים ובנהרות, חדר למקומות נדחים הנשכחים מני רגל, נפתל עם מקרים רעים ופגעי הטבע ונגעי בני אדם: פעם נשברה האניה אשר עבר בה ובהתמלטו בשחיה אל החוף נשא רעב שלשה ימים ויכלכל את נפשו בעשבות שדה, פעם פגע בו רוח זלעפות במדבר ויהי כפשע בינו ובין המות, או נלחם עם שודדים, הוא ובני לויתו, פעם התגבר הוא עליהם ופעם נפל שבי בידם ויגזלו את כל אשר לו וגם כתבי־יד עתיקים אשר אסף ואשר יקרו בעיניו מכל הון. אך בהתמכרו כולו למטרה הגדולה אשר שם לו ובהיותו מלא רוח חכמה וגבורה נשא וסבל באומץ לב את כל המקרים ויצא מהם בשלום.— בבואו עד קצה הררי קורדיסטן אמרו לו היהודים, כי „על רוכסי ההרים האלה, המשתרעים במרחק רב מאד, יגורו המון רב מאחב"י מפוזרים בין עמי הקורדים ומעולם לא עזבו את מקומות מושבותיהם, וככה יחיו נפרדים ונבדלים מיתר אחיהם אשר בכל ארצות פזוריהם". אז שם פניו לעלות על ההרים ולבקר את אחיו היושבים שם, ובכל אשר הזהירוהו היהודים לבלי שים נפש בכפו לעבור בדרכים המלאים חתחתים ומכשולים ומוראים גדולים, לא שב ממחשבתו. ברוכסי ההרים הרום, הגבוהים והעקלקלים, היה עליו לטפס על ידיו ועל רגליו, מבלי היות מקום לרוכב סוס לעבור שם.

בכל המקומות אשר עבר בהם התבונן אל דרכי יושביהם, וביחוד אל מצב היהודים היושבים בארצות חושך ההן בין גוים ושבטים הרחוקים מתרבות ומחוקות החיים; וידרוש ויחקור את דרכי חייהם בחוץ ובבית וירשום לו את הכל בספר. דברי מסעיו לוקחים לב הקורא בם, ויש אשר יראו לנו כספורי הבדים אשר ב„אלף לילות ואחד". אך רובי דבריו לא יתנו שמחה בלב הקורא היהודי.

בעברו מארץ ישראל והלאה, עוד מצא בדמשק ובאחלב יהודים הדבקים ביהדות, ואשר באחלב היו שומרי דת אבות „בכל תקפה ותפארתה" ולומדי תורה בשקידה רבה, „גם מלמוד חכמות ומדעים לא יניחו את ידם"; וכן בבגדד, ששם מצא ישיבה גדולה ובה ששים תלמידים מחונכים להיות מורי הוראה בישראל. אך ככל אשר הרחיק משם והלאה, אל מושבות היהודים בארמניה, בקורדיסטן ובפרס, פגה לא רק דעת התורה, כי אם גם היהדות כולה. באורפה׳ היא אור כשדים, לא ידעו רוב היהודים להתפלל. בקורדיסטן מצא כפרים נושבים מאחב"י, אך הם נבערים מדעת, „אינם יודעים מאומה מספרי התנ"ך וספר התורה כספר החתום להם. ביום השבת יבאו לבית התפלה, אך לא יפתחו פיהם להתפלל. כי לא ידעו עד מה, רק נשיאם, האחד היודע להתפלל יפגיע בעד כולם".

וככל אשר נבערו מדעת התורה והיהדות כן החזיקו בכל עוז — כאשר בימי הנוסעים ר׳ פתחיה ור׳ בנימין מטודילה — בכל הבלי שוא ובכל אמונה תפלה „כמשפטי הגוים אשר סביבותיהם": עבודת קברים, הערצת מתים, שדים ורוחות, קמיעות, כשפים והשבעות; מספר עריהם היו קברי קדושיהם—קבר דניאל, קבר עזרא, קברי מרדכי ואסתר, קבר יונה בן אמתי, מערת אליהו הנביא (בקורדיסטן!), ועוד. באלקוש אשר בקורדיסטן, עיר אשר כל יושביה ארמנים, ראה את קבר נחום האלקושי. הקדוש ליהודים ולגוים; שמה יבאו היהודים מקרוב ומרחוק אחת בשנה—שמונה ימים לפני חג השבועות – ויחוגו שם ארבעה עשר יום. „הנוסעים מביאים אתם ספרי תורותם ומניחים אותם בארון הקודש אשר בהיכל, ואחרי כן ילכו האנשים לחדר נחום הנביא, ואז תחל התפלה. בראשונה קוראים ספר חזון נחום האלקושי בכתב־יד ישן נושן המונח על הכימה, ואחרי כן מקיפים את ארון הקידש שבע פעמים ושרים שירים ותשבחות כל משך עת ההקפות. אחרי ההקפה השביעית ישירו שיר נשגב לכבוד הנביא, המתחיל: „שישו ושמחו בשמחת נחום הנביא". אז תבאנה הנשים ותתפללנה את התפלות הנעתקות למענן לערבית או לקורדית. ובקול רנה ובצהלה תסובבנה את הבימה במחולת מחנים לערך שעה אחת".

אחרי כלות התפלה והעבודה בחג השבועות בבית התפלה ובחדר הנביא ישימו, ממחרת היום, לדרך פעמיהם ונגשו אל אחד ההרים והמה חמושים בכלי־קרב, קני־רובה וחרבות, ועלו על ההר וקראו שם בספר התורה לזכר מתן תורה על הר סיני. וברדת כל הקהל יערכו מלחמת תנופה, למראה עין, — סמל למלחמת גוג ומגוג על אדמת ישראל בימי המשיח בשוב העם אל ארץ אבותיו.

אל חדר הנביא יביאו האורחים את חוליהם ללון שם לילה אחד, בחצי הלילה ישמע החולה רוח מדבר אליו וכי ימצא את לבו לענותו על שאלתו, תעלה ארוכתו כרגע, ואם אימה תבעתנו אז יאבד לנצח. אך איש בריא לא יבוא שמה

בלילה, כי בנפשו הוא. בנימין הנוסע התגנב וילן שם בלילה ההוא – אך רוח הנביא לא נגלה אליו וכל רע לא אונה לו...

בכל מקום בואו קדמו פניו בכבוד גם העם גם נשיאי העדה וינשאוהו ויכלכלוהו ברוח נדיבה כל ימי שבתו עמהם, ובחליו הפכו משכבו באהבה וברחמים רבים. הרבנים ונכבדי העדה הפיקו לו נפשם, שאלו בעצתו בכל הדבר הקשה, והוא האיר עיניהם בדברי תורה ודת, בשאלות עגונות ועניני אסור והיתר. אך כאשר נסה להסיר לבב העם מאחרי הבלי השוא „השיבו אמריהם לו כי מנהגי אבותיהם בידיהם מימים קדמונים ולא ישליכום אחרי גום עד ביאת המשיח".

בנפוצות ישראל ההן יכבדו ויוקירו כל איש יהודי הבא אליהם מאירופה – חזון לא נפרץ – וישישו עליו בשמחה וכמעט ישאוהו על כפים. „וכבוא אליהם איש עברי מירושלים ישאוהו על שכמיהם אל בית הנשיא וחלצו נעליו ורחצו את רגליו ואת מי הרחצה יקבלו בכלי לשתות מהם ברגש קודש; נכבדי העדה ישתו בראשונה והנותר יתנו לנשים ולילדים לשתות; כי יאמינו אשר המים האלה יגנו על שותיהם מכל מחלה ופגע רע".

בטיהראן, עיר ממלכת פרס, נקרא הנוסע יום אחד לבוא אל יועצי המלך להגן לפניהם על דת משה וישראל. כי אחד הרבנים שם המיר את דתו וילשן את היהודים ואת תורתם אל שער המלך ואת הפסוק „לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך" (דברים כ"ג) ועוד פסוקים כאלה הכיא ציד בפיו. הקצף יצא על היהודים והרבנים וראשי העדה אשר נקראו להשיב על תוכחת האח הנפשע לא ידעו מה יענו וישליכו יהבם על „החכם היהודי הבא מארץ־ישראל". והוא הכזיב את עלילות המומר ויבאר להם את הכל בטוב טעם ודעת וישב את חמתם מעל בני ישראל.

בעברו במדבר פרס היה צפוי פעם בפעם אל חרב שודדים ואל שנאת עם הארץ המוסלימים הבוערים באש קנאת דת. יום אחד ראהו איש מאנשי האורחה מתפלל ותפלין בראשו ויקרא: הנה בא איש יהודי לטמא את מחננו! ויאמר להרגו. אך יראת מנהל האורחה מפני ציר אנגליה עמדה לו.

בפרס ובהודו הרבה לחקור ולדרוש לשרידי עשרת השבטים וגם נגלו לו שם עקבותיהם: היהודים יושבי ארץ פרס אמרו פה אחד כי הם מצאצאי עשרת השבטים מגלות ממלכת ישראל, ולאות ולעד היה הדבר אשר אין בידם ספרי תלמוד. וכן היו בעיניו גם שבטי „בני ישראל" אשר במדינות הודו, והאות: כי לא נמצאו בהם לא כהנים ולא לויים. ומלבד האותות השליליים האלה הוגד לו על „בני ישראל" היושבים בקוטשין על חוף מלבר, כי „יש בידם ספר דברי הימים אשר ידעו לשמרו מכל משמר מימים קדמונים ועד היום. בספר דברי הימים הזה כתובים כל מקריהם ותולדותם מעת אשר הגלו מארצם בימי הושע בן אלה עד ימינו אלה". אך בכל מאמציו לא הצליח חפצו בידו לראות את הספר.

מקץ חמש שנות עמל ונדודים בארצות אסיה שב לארץ מולדתו, לרומניה, אך לא למנוחתו. כי גם הפעם לא הלכו עסקיו למישרים ושבטי ישראל הנשארים והנסתרים מפניו לא נתנו דמי לרוחו השואף והסוער והתקוה הכפולה, להביא ממרחק לחמו ולגלות עקבות אחיו אשר עוד לא נודעו, שבה לנחותו הדרך. אז לקח שנית מקל הנדודים בידו ויעבור בסרביה, בהונגריה, באיטליה עד רומה, ששם ישבו היהודים מימי היות עוד ניר לישראל בארץ אבותיו וגם ראו את חורבן מחריביהם. בליבורנה ישב באניה ההולכת אל מרסיליה, ויעבור אל ספרד ומשם נסע לאורן אשר באלג'יר, מאלג'יר עבר בכל חוף אפריקה הצפונית וסבב עד טריפוליס וישב בדרך הזאת לאירופה, ויבוא פריזה בימי האביב תרט"ו.

בשלש שנות מסעיו באפריקה חקר ודרש בכל מקום למצב אחיו היהודים ככל אשר עשה במסעו הראשון באסיה; גם מצא לו זמן לכתוב ולהוציא ספרים שונים: בשנת תרי"ד הוציא באלג'יר העיר ספר בצרפתית בשם Une année de séjour aux Indes orientales (שנה אחת בהודו המזרחית) וספר „נסיעת ישראל", כתוב בשפת ערבית ובאותיות עבריות. ובשנת תרט"ו הוציא בתלמסאן אשר במדינת אלג'יר חבור בשם „מלחמת ארבע שנים אשר נלחמו הפולנים עם הרוסים והטטרים בשנות 1648–1652", בו דבר בארוכה על כת ה„שבתניקי" („שומרי שבת") ברוסיה והוכיח בראיות לקוחות מדברי הימים כי ממקור ישראל מוצאם.

ברוב ארצות אסיה ואפריקה היה מצב פזורי ישראל קשה מנשוא וספור תלאותיהם מעורר זועה. על מצב היהודים בארץ־ישראל יספר לאמר: „תחת סבל תלאות רבות יחיו בני ישראל כעת בארץ אבותיהם. נתונים הם בידי השוטרים והפחות לעשות בהם כטוב וכישר בעיניהם. כמה קהלות באו עד ככר לחם לרגלי חמדת הבצע אשר לשרי העיר. ולא רק הונם, כי גם חייהם תלויים להם מנגד; על כל הגה, כל אמר, היוצא מפי איש עברי במרוצת דבריו בלי כונה ורצון, הנוגע לכבוד הערבי, ישפך לפעמים דמו כמים, ובכל יום מוכים ונמרטים הם על חנם... ואין להם כל מגן מידי לוחציהם. קנינם והונם לא בידם נתנו, ואף לא ירהיבו בנפשם עוז לזעוק חמס על העושק והמרוצה הנעשים להם, בידעם מראש, כי יד נקמת הערבים שואפי רצח אוחזת בעקב כל תלונה היוצאת מפיהם. כצללים תמס יהלכו על אדמת אבותיהם אשר היתה לברות למתלעות לוחציהם ודוחקיהם; הערבי הנבער מדעת ידרוך ברגל גאוה על אדמת הקודש, ואת העברי יחשוב לבזה־נפש, לנתעב ונאלח; אשר איננו שוה לשבת בארץ... אדמת הארץ פוריה גם היום, ואם יצלח לקנות גם בעבור היהודים חלקת ארץ ויעוררו רוחם לעבוד את האדמה, אז גם המה יאכלו מפריה ומטובה ישבעו. אמנם מה יסכון להם עתה לעבוד את האדמה ולשמרה אם הערבים יאכלו את תבואתה ביד חזקה".

וכן היה המצב בכל הארצות, אשר בהן היתה הדת המוסלימית שלטת. עם הארץ היו עושים עמהם בשנאה ובוז מעשים אשר לא יעשו. שודדים היו מתנפלים עליהם פעם בפעם ומציגים אותם ככלי ריק. יש אשר התנפלו על תהלוכה יהודית, אשר הובילה ספרי תורה אל ביהכ"נ החדש אשר בנו להם, ויהרגו ויפצעו רבים מהם, ויהרסו את בית הכנסת עד היסוד. בערי קורדיסטן כבדה עליהם יד עם הארץ לבלי נשוא; כבהמות שדה מכרום לעבדים ולשפחות ואת כל קדשיהם חללו, החריבו בלי חמלה. ביום ר"ה, בתקוע שופר בבית התפלה, פרצו המוסלימים אל הבית, שברו את השופרות, ענו את הנשים ואת האנשים הכו הכה ופצוע ויגרשום ממקום מקדשם. ראשי עם הארץ היו מכריחים אותם לעבוד עבודת עבד בחומר ובלבנים ובכל עבודת פרך, נער וזקן, טף ונשים. „כל היהודים היושבים מפוזרים ומפירדים על ההרים ההם בין שבטי העמים הפראים, לפעמים מחמש ועד עשרים משפחות מהם, המה קנין איש קורדי אחד אשר יעמיס עליהם מס־גולגולת כבד מאד. לעתים ידועות בשנה

מוכרחים הם לעבוד עבודת עבד במלאכות אדוניהם, לחרוש, לזרוע ולאסוף תבואת אדמתם חנם אין כסף. האדון באותו יוכל למכרם לעבדים ולשפחות. איש מאדוני הארץ כי ירכב על סוסו ופגע באיש יהודי, יכריחנו לרוץ לפני סוסו עד פתח ביתו ולא יתננו לשאוף רוח... רוח קל כי יעבור על פני אדוניהם האכזרים והמה מוכים באכזריות חמה ונרצחים כבהמות שדה. ואין פוצה פה ומצפצף. ואחינו האובדים ישאו ויסבלו בנפש שוקטה ובלב נשבר ונדכה, בחשבם כי אך לעמל וצרה נולדו פה על האדמה, ואך זאת תעודתם פה בתבל".

בבוכרה ובפרס היו מוכרחים לשאת על בגדיהם חתיכת בד ישן לאות כי יהודים הם. בערי פרס הכריחו אותם פעם בפעם לקבל עליהם את דת מחמד, ובהיות הנוסע בעיר שירז באו אליו המונים מן האנוסים האלה, אנשים ונשים, לתנות לפניו צרות נפשם (זמן קצר לפני בואו שמה הובאו אלפים וחמש מאות יהודים בברית דת מחמד ביד חזקה). בעיר משד התנפלו המוסלימים על היהודים, אשר היה מספרם כארבע מאות משפחות, וידרשו מהם לקבל את הדת המוסלימית; וכאשר מאנו עשו בהם הרג רב כמה מהם ברחו להמלט לעיר בגדד, והרודפים הדביקום בדרך ויכריחום להמיר את דתם. אחרי כן ארבו הגוים לאנוסים, אשר הוסיפו להחזיק בדת אבותם בסתר [1], וימצאו יום אחד את השוחט עושה מלאכתו בבית אחד מהם וימיתוהו וינתחוהו לנתחים וישליכום לכלבים ואת יתר האנוסים המיתו לפי חרב, ויהרסו את בתי הכנסת ויקרעו את ספרי התורה לקרעים. והכל עבר כאחד מקרי יום־יום ודם האומללים לא נדרש. בכל ערי פרס היו היהודים מוכרחים לשבת בחלק מיוחד מהעיר, נבדלים כטמאים מיתר התושבים לפעמים יבואו אל בית איש יהודי ולקחו מכל הבא בידו ואוי לו ליהודי אם יעמוד נגדם להציל רכושו, כי יכוהו נפש ואין מי יאמר להם מה תעשו. וכי יראה איש יהודי בחוץ בשלשת ימי אבלו של „עלי" מחוקקם, אחת דתו להמית.

לא טוב מהם היה מצב היהודים בארצות אפריקה הצפונית, טריפוליס, טוניס, אלג'יר, מרוקו; יחידים וקהלות נשאו וסבלו רעות רבות וצרות ע"י קנאת הדת הנשרשת בלב הערבים השונאים אותם תכלית שנאה. גם בערים שהיו בהן קהלות גדולות היו „נדכאים ונאנחים תחת לחץ הערבים שונאיהם". בבתי הכנסת לא היו חלונות ועל שאלת הנוסע הגידו לו, כי הדבר הזה הוא „למען לא יוכלו הערבים להשליך לפידי אש דרך החלונות לשרוף את בית הכנסת כאשר היו עושים לפנים". בתי הכנסת ובתי מושב פרטיים נבנו קטנים ודלים ללא תואר והדר מחוץ, למען הסב מעליהם את עיני שורריהם. „בבוא ערבי אל בית איש יהודי, מוכרח היהודי לדבר אליו באימה ופחד ובהכנעה גדולה כדבר אל מלך שליט; וכי יקח הערבי מאשר יש בבית כפי אשר יישר בעיניו לא ירהיב היהודי עוז בנפשו להתאונן; כי אם יצעק חמס לא יתמהמה הערבי לשלוף חרבו. ואם יפול היהודי האומלל חלל לרגליו, אז אין חוק, אין משפט ואין שופט אשר יריב ריבו, כי נתונים האומללים בידי הערבים לעשות בהם כטוב בעיניהם".

במרוקו היו היהודים מוכרחים ללבוש מלבושים מיוחדים להם לאות חרפה ודראון.

ואולם היהדות היתה באפריקה הצפונית כעץ עתיק משריש כל בני ישראל יושבי הארצות ההן היו יראים את ה' בכל לבבם, משכימים ומעריבים בבתי כנסיות ומהם גם בבתי מדרשות, רבניהם היו חכמים בתורה, וביותר העמיקו להגות בספרי הקבלה. גם רבים מבני העם היו לומדי תורה, ולא היו נבערים גם מידיעות חיצוניות. בשמירת השבתות והמועדים היו כולם נזהרים מאד. רק בארץ מצרים, במקומות אשר בין קהיר ובין דמייטה, מצא קהלות מבני ישראל, אשר היו „רובם ככולם נבערים מדעת ולא יוכלו גם קרוא עברית. גם השוחטים אינם יכולים ללמוד דיני השחיטה בעברית רק בערבית". המצב הכלכלי והאזרחי של היהודים במצרים היה טוב מאד; כי צירי ממלכות אירופה היו להם מגן ומחסה.

בכלל היו היהודים אדירי אמונה ומחזיקים בדתי אבות בכל לב ובכל נפש גם בארצות אסיה, במקומות שהיו נבערים מדעת היהדות, גם באפריקה הצפונית, ששם לא זרו מתורה ומדעת, ביחוד היו הנשים והבנות מוסרות נפשן על קדוש השם והדת, ובדבר הזה הציג אותן בנימין הנוסע למופת לנשי היהודים באירופה. בעיר שירז, בפרס, נשא מוסלימי אחד את עיניו אל נערה עבריה יפת תואר וכאשר מאנה להיות לו לאשה העיד בה עדי שקר כי נאותה לבוא בברית דת מחמד וגם הודיע זאת אל הכהן. ומלאכים יצאו מלפני הכהן אל בית הנערה, את הוריה הכו מכות אכזריות ואותה לקחו בחזקה וישימו אותה במשמר. לפנות ערב בקשה הנערה משומר האסירים, כי יתננה לצאת אל החצר לשאוף רוח מעט; כצאתה התנפלה ממקום גבוה על רצפת אבנים ותרץ את ראשה ותמת. — ובעיר תאזה אשר במרוקו היה איש יהודי גדול ונכבד בעדתו ושמו חושיאל, ולו בנות יפות־מראה, אך האחת, סוליקה עלתה על כולן בחן וביופי. על הנערה הזאת פקחו המוסלימים את עיניהם ויהי היום ויתפשוה ויביאוה אל בן השולטן, אשר ישב על כסאו אחריו. הנסיך דבר על לבה להיות לו לאשה ולגבירה בין נשיו. אך סוליקה לא שמעה לו, כי לא חפצה לעזוב את דת אבותיה, אשר יקרה בעיניה מכסא מלוכה. ויתן אותה במשמר בית הסוהר ויפקד עליה נשים עבריות, אשר המירו את דתן, לדבר על לבה ולהטותה לחפצו — אך כל עמלן היה לשוא. אז קרא בן המלך לראשי היהודים אשר בעיר ויאמר להם אשר יטו את לב הנערה הסוררת למלא את חפצו, ואם לא, ישפוך את חמתו על כל עדתם. בכל זאת לא נע לב הנערה. ויצו בן השולטן להמיתה, ובסתר היה דברו אל ההורג לנסות עוד אליה רכות וקשות, אולי תפותה ולא תאבד. אך העלמה אמצה את לבה ותכון לקראת המות. וכאשר באו אל גבה מדקרות חרב ההורג קראה: שמע. ישראל. ה' אלהינו ה' אחד! עד צאת נפשה. רבים מחכמי ישראל באפריקה חברו שירים על הנערה ויתנו בהם את כל פרשת גדולתה וצדקתה.

במסעיו הארוכים בארצות הקדם שבעה עינו לראות את עני בני עמו הטובעים בשפלות ובעבדות והנבערים מדעת עד לבלי דעת את שפלותם. ובהכונו לשוב לאירופה זכר את המוני אחיו אשר בארצות מזרח אירופה, הרחיקים גם הם מאור דעה והשכל, ויביע להם רוחו ב„סוף דבר" אשר בספר מסעיו. ויעוררם ללמוד חכמות וידיעות הדרושות לחיים, כדברי חכמינו ז"ל: „טוב תורה עם דרך ארץ". אך לא לעזוב את התורה מפני הידיעות החיצוניות כמעשה אחב"י יושבי ארצות אשכנז וצרפת, אשר „גם שם שכחו בני עמנו את דברי המאמר הנשגב הזה ואחרית דבר היתה, כי כמעט כל איש אשר בחר בלמודי החכמות והידיעות לבד פנה עורף אל דת אבותיו, ועל המדינות ההן יאמר: „תורה נשכחה". יראו אחב"י יושבי רוסיה, פולין ומולדובה ויקחו מוסר מאחיהם

1) האנוסים האלה מחזיקים בסתר ביהדות עד היום הזה, והד"ר פישל, המרצה במכון המזרחי של האוניברסיטה העברית, מצא בעיר משד כחמשת אלפים אנוסים יהודים המסתירים את יהדותם (הארץ גליון 9347 מיום כ"ב טבת תרצ"א.

באשכנז ובצרפת! מהם יחכמו לדעת גודל המכשלה והרעה אשר תצמח לבני ישראל בנטותם לאחד משני הקצוות".

בפריז הוציא הנוסע ספר דברי מסעיו בצרפתית בשם 1846 – 1851, Cing anneis en Orient (חמש שנות מסע בארץ הקדם, תר"ז – תרי"א), וראשי היהדות בצרפת, רבנים, חכמים וסופרים, אשר ראו את ספרו בעודו בכת"י, הביעו רוחם לקהל במכתבי תהלה ויחזקו את ידיו. אחרי צאת הספר (תרט"ז), שם המחבר אל לבו למלא את בקשת יהודי פרס אשר בקשוהו להיות להם למליץ לפני גדולים ולהביא להם עזר מצרה; ויערוך ספרי זכרון ובקשות בעד אחיו האומללים אל השולטן הטורקי, אל נפוליון השלישי ואל מלכת בריטניה.

בהנובר הדפיס בנימין את כל דברי מסעיו בגרמנית (תרי"ח) בשם Acht Jahre in Asien ü. Afrika (שמונה שנים באסיה ובאפריקה), עם הקדמת החכם ד"ר קייזרלינג, וגדולי החכמים בגרמניה, יהודים ולא־יהודים, קדמו את הספר בשמחה ויהללו את המחבר על תוצאות מחקריו אשר שם לפני הקהל. הספר נדפס בשנה ההיא במשך ירחים אחדים בשתי מהדורות ונמכר כולו. ובשנת תרי"ט יצא הספר בתרגום עברי ע"י דוד גורדון (עוזר במערכת „המגיד" ועורכו אחרי כן) בשם „מסעי ישראל".

אחר הדברים האלה שם בנימין את פניו לצאת למסעיו בשלישית לבקש את נדחי אחיו באסיה ובאפריקה אשר לא יכול לבוא עד תכונתם במסעיו הראשונים, גם לצרף וללבן את הידיעות אשר קנה לו על אדות היהודים בנסיעתו הראשונה, וביחוד למלא משאלות החכמים אשר שמו לפניו על אודות תולדות היהודים וספריהם בארצות הקדם, כי אחרי צאת ספר מסעיו בצרפתית עוררו אותו חכמים רבים לחקור ולדרוש במסעו הבא לדברי חפץ שונים: לראשית מוצאם של שבט „בני ישראל" בהודו, לכת"י עתיקים בלשונות פרס, ערב ועוד ובאותיות עבריות, לספר התורה אשר מצא הנוסע בדיאר־בקר ואשר לפי דברי היהודים שם נכתב על ידי עזרא הסופר (שלמה מונק); לשמות הערים והכפרים באשור ובארם נהרים, בעברית ובערבית, לכת"י מספרי ה„גנוזים", בן־סירא, בן־תגלה, בן־לענה, לכת"י עתיקים של ספרי הגאונים בארמית או בערבית, לתלמוד ירושלמי על סדר קדשים, לתוספתא של בר־קפרא ולמשלי שועלים של ר' מאיר (ב"ג); ע"ד ראשי הגולה, על הקראים הקדמונים, על מושבות הקראים ומספרם, לדרוש אחרי כת"י מהם וביחוד בשפת ערב, ע"ד כת שבתי צבי, מנהגיהם, תפלותיהם וחבוריהם (מ. יוסט); לכת"י של ספרים עתיקים בצורתם הראשונה, בטרם נשחת תארם בדפוס על ידי הוספות והשמטות, לכת"י תרגום ירושלמי, תרגום יונתן, מכילתא, הספרי על שני חומשי תורה האחרונים, לכת"י של פירוש ר' סעדיה גאון על התורה (א. גיגר). ל. יעקבזון, ראש קהלת רוטרדם, העיר את רוחו לנסוע אל מדינות הודו אשר תחת ממשלת ארצות־השפלה, לחבר שם את היהודים המפוזרים והמפורדים כצאן בלא רועה ולכונן שם עדת ישראל. החכם ד"ר יוליוס פירשט, לייפציג, פרסם (תרי"ח) קול קורא לטובת „הנוסע העברי הראוי לתהלה" וידרוש מאת כל „אוהבי החקירה והדרישה בענינים הנוגעים לתולדות בני ישראל" לאסוף תרומות־כסף להוצאות נסיעתו החדשה לארצות אסיה ואפריקה ובדבר הזה „יהיה לאל ידנו לעשות טובה גדולה כללית לאומתנו ולהפיץ אור על חשכת המסכה הנסוכה על אחב"י בארצות הנזכרות".

בשנה ההיא, שנת תרי"ט, שב בנימין לנסוע למסעיו ואת דברי המסע הזה שם לפני הקהל בספרו Drei Jahre in Afrika (שלש שנים באפריקה), הנובר, תרכ"ג. גם הספר הזה העיר עליו תשומת לב החכמים והסופרים ואנשי המעלה, מלך שודיה ומלך הנובר כבדוהו באותות־כבוד, ודעת הקהל המריצה אותו, כי יכון למסע חדש לארצות הקדם; גם הוא נשא נפשו לשום לדרך פעמיו למדינת ערב, „לגלות ממלכת ישראל, כי עוד לא סר שבט מיהודה"; ולארץ סינים, ששם, במדינות הצפון, היו היהודים נפוצים בקרב עם הארץ, מעטים בתוך רבים, והולכים ונבלעים מעט מעט מדור לדור אל ים האדם אשר סביבותם; ולארץ כוש, ששם נמצא שבט יהודי עתיק־ימים, „פאלאשים", נתוק וכרות משאר עם ישראל, „כעשרים וחמש רבבות, אשר באורך גלותנו נתרחקו כמעט מגבול דת קדשנו, ורק כ"ד כתבי הקדש ומועדי ה' היו להם ציונים כי מציון יצאו... פרצוף פניהם מקצתם לבן ומקצתם שחור; לשונם היא שפת אמהארי... זוכרים הם את יום השבת לקדשו וגם את המועדים ישמרו, אך לא על פי הקבלה הידועה וחשבון העבור אשר לבני ישראל; יודעים הם כל התורה שבכתב, ויש בידם העתקת כה"ק בלשון אמהארי, וגם הנוצרים היושבים בעריהם יבואו אליהם לבקש מפיהם פירוש דת תורה... גם כומר אחד מחברת המיסיונרים אמר, כי נקל יהיה לאחב"י להתקרב אליהם ולפקוח עיניהם יותר מאשר למיסיונרים להטותם אל הדת הנוצרית, כי מאד נכספו הפלאשים להקשיב לקח מפי אחיהם האמתיים באירופא" [1]).

ואולם עד אשר החלו אנשים מאחב"י להתקרב אליהם ולפקוח עיניהם, והנה המיסיונרים מלונדון פרשו עליהם רשתם וידיחו מהם רבים, ואשר לא אבו שמוע אליהם הלשינו אותם אל המלך ויביאו עליהם רעות רבות וצרות. גם בשנה ההיא, אשר התעתד בנימין השני לנסוע שמה, „נלכדו על ידי כומר אחד מחברת השליחים הנ"ל שלושים ושש משפחות מבנ"י באביסיניה ונזורו אחור מדת קדוש ישראל, בהאמינם לדברי המסית והמדיח (מפני שאינם יודעים בין ימינם לשמאלם והם ערומים מדעת) כי כבר רחם ה' את עמו" [2]).

ובנימין השני לא יכול עוד להשלים חפצו, כי במסעיו חגר שארית כחו ובזבז שאר הונו; החכמים נחוהו בעצותיהם, העניקו לו מנדבות פיהם, אך העשירים לא תמכו בו מהונם. וילך ללונדון לבקש מוצא לכסף למסעו החדש, ויודיע את דברו בקהל רב. גם פנה במכתב אל „ועד שליחי הקהלות", בו הודיע להם בקצרה על כל מסעיו אשר נסע לארצות רחוקות לבקש את אחיו בני ישראל ולראות את ענים והליכותיהם, וכי גם עתה הוא אומר לנסוע לארצות סינים, תימן ואביסיניה, „להביא ישע לאחב"י יושבי הארצות האלה הנרדפים שם באכזריות חמה, ובפרט אחינו באביסיניה, אשר באו אליהם מסיתים ומדיחים להטות לבבם מדת קדשם, והם בבלי דעת יאשמו", ויבקש מהם לתמכו ולסעדו במסעו זה. אך האנשים אשר פנה אליהם היו „אנשי חסד" ולא „אנשי רוח", צרת אנשים יהודים מצאה הד בלבבם אך לא צרת היהדות: בועידה ההיא, אשר בה החליטו לשלוח סכומי כסף גדולים לטובת יהודים „נשרפים" במאנאסטיר, צוו על המזכיר להשיב להנוסע, כי אין לאל ידם לתמוך בו במשען כסף לדרכו זו. על זאת התעוררו אנשים מנכבדי עדת ישראל בלונדון וייסדו חברה לאסוף תרומות כסף מאת היהודים יושבי אנגליה לתכלית הנסיעה. ראש החברה היה הגביר ששון והמזכיר – רמ"נ אדלר בן הר' נתן אדלר הרב הכולל לאנגליה. הם הוציאו קול קורא ליהודי אנגליה, בו דברו על הנחיצות

---

1) מקול הקורא, אשר פרסם על אדותם הרב עוריאל הילדסהיימר ב„המגיד" גליון 47, תרכ"ה.

2) שם.

לשום עין על שארית הפליטה לבנ"י בארץ סינים ובאביסיניה ולקרב אותם אל שאר עמם, והודיעו כי נמצא להם עתה למטרה זו „הנוסע המפורסם הר"ר בנימין השני, אשר הקדיש רוב ימי חייו למסעיו בארצות רחוקות" וכי „בעלי החברה חקרו ודרשו ומצאו, כי הנוסע בנימין השני יש לו כל הכשרונות הדרושים לחפץ נסיעה כזו על ידי ידיעתו בעניני דתנו ועל ידי ידיעותיו בלשונות הקדם וכו'".

„לזאת איפוא דורשים בעלי החברה עזר וסעד לדבר גדול זה מכל אחד מאחב"י יושבי אנגליה, איש איש כאשר ידבנו לבו".

עוד המה עושים הנה והנה ובנימין השני חלה וימת בהודש סיון תרכ"ד בעוני ובחוסר כל—לא מלאו ימיו ולא השלים חוקו.

וכאשר פ"ה בעת ההיא החכם הבלשן פרופ' יוסף הלוי במכתב אל הרב נתן אדלר ויציע את עצמו לנסיעה לארץ כוש[1], קבל ממנו תשובה, כי החברה המתאמצת לשלוח מלאכים אל אחב"י בארץ סינים וכוש, עמלה כיום ליסד קרן כספית להחיות את עוללי המנוח הנוסע בנימין השני"...

אך עמלו לא היה לריק. בספרי מסעיו הפיץ אור על קדמוניות היהודים יושבי ארצות אס"ה ואפריקה ועל מצבם וסבלותם ודרכי חייהם בקודש ובחול, ספורי הצרות והתלאות אשר סבלו אז היהודים בפרס ובשאר מדינות המזרח הרחוק נגעו עד לב גדולי ישראל באירופה ויעוררו רחמיהם על אחיהם האובדים והנדחים, אשר עד העת ההיא לא ידעו לא אותם ולא מכאוביהם. כי בימים ההם עוד היתה ארץ הקדם כ„ארץ חשך" לאירופה ומצב היהודים שם — כספר החתום וגדולי היהודים אך החלו לשום לב אל אחיהם הרחוקים, אחרי אשר זה מקרוב הרעים באזניהם קול פחד פתאום—עלילת דמשק וכל נוראותיה. ואם המושלים, אשר פנה אליהם בנימין בעד אחיו העשוקים והרצוצים, העלימו אזניהם לרוחתם ולשועתם, הנה עמד להם בגללו ריוח והצלה ממקום אחר: מתוך היהדות עצמה.

שורות

מאת יעקב פיכמן

מרק שגל

בואו של שגל אלינו בשעה זו אינו יכול להיות דבר שבמקרה. לשגל זרה סקרנות אכסוטית. הוא איש־הקרקע מעודו, ואם גם צרפת נעשתה לו מעיז מולדת, שורש־נשמתו נשאר תמיד במולדתו ה א ח ת — בכנסת־ישראל, בה הוא קשור לעולם. איני מכיר בין אמני ישראל עוד אחד, אשר השיג את מהותה המיטפיסית של האומה כמוהו, השגה זו באה לו בבת־אחת, כגלוי שכינה, כהתעוררות מלמעלה. את היהודי, כסובסטנציה מיוחדה, כגלגל מיוחד בחוג העולם, תפס בחריפות גאונית זו של מנדלי ושל פרץ. הוא ממשיך את הקו הפלאי הזה. הוא פשט מן העולם את בגדי החול. בזה ציין את המהות היהודית, הממלאה את חלל העולם צמאון־חג, המית יום־טוב נצחית. מכיון שנתגלתה לו מהות זו, שאין לה דוגמא, שאינה חוזרת, נעשה לו כל העם היהודי, החי והצומח והדומם, חטיבה אחת — סמל וחלום. בניגוד למקטרגי ישראל בכל הזמנים, גלה בכל את הקו ה ר ו ח נ י, המבטל את כובד האדמה, המושך תמיד שפע של חזון לעולם. כאמן וכפייטן גלה את י ל ד ו ת ישראל, שנשתמרה מתחת ללבוש — את שחוק הרחמים של השכינה, השומרת על בניה מירידה.

שגל יקר לנו משום שלא כסה מעולם על ה ש ב ר ו ן היהודי, שהכיר את כל יתמות ישראל, ועם זה פתח צוהר לגאולה. ראה תמיד את היהודי ש א י נ ו נכנע לשעבוד מלכויות. באמנות זו יש מיסוד הקבלה, מראיה זו המכוונת כלפי פנים. חירות עולם זו שבנשמת ישראל השבויה — הוא ששב וחשף אותה לפנינו. הוא שחיזק את אמונתנו בה.

קו ש ב ו ר זה, הקו היהודי, שבו בטא שגל את הלעג היהודי לכל שעבוד חיצוני; בו גלה את שכינת ישראל בגלות, את ההרמוניה המכוונת כלפי עצמה — את נשמת ישראל, שאינה מקבלת מרות לעולם.

כאן, בארץ ישראל, אין קו זה נטוי עוד על חיינו. לא על כל מה שיקר לנו יכולנו לשמור כאן. הראייה נעשתה על כרחה אחרת. היא מכוונת עתה לצד אחר. היא הולכת ונרפאת, ואולי גם הולכת ו„נפסדת". אכן אנחנו זורקים עתה מעלינו את הלבוש, את הקלפה שבה היינו מכונסים. אין כאן אכסוטיקה ואין כאן עוד מסורת, המקדשת את הצורות. הכל אינו אלא מסתמן והולך. אבל אפשר שעין האמן כבר גלתה ראשונה את הקו של מסורת חדשה את הקו היהודי החדש — הלא הוא ה ק ו ה י ש ר.

עוד על ההומור

כל פעם שאני מדבר בשבח ההומור, אין כונתי דוקא ליסוד המבדח. גדול כחה של הלצה נאה להמם לפעמים את הסכלות בפגיעה אחת יותר מתשעה קבים של פילוסופיה ודברים כבושים. ברם, ההומר הנעלה אינו ליצנות כל עיקר. שלום־עליכם, או סרוונטס, הם אנשי הומור, לא משום שהם מבדחים, כי אם אולי גם ל מ ר ו ת זאת. הומור זה, שאני מכוון אליו, הוא איכות התפיסה. פירושו: תפיסה נקיה מכל קטנות, מכל טשטוש אישי — זו שהיא קולעת ל ל ב ו ש ל ע ו ל ם. כאן העיקר אינו אפילו למוד־זכות (גם בזה יש משום מיעוט דמות), כי אם א צ י ל ו ת ה ר א י ה. אנשים נטולי־הימור הם קודם כל אנשים לקויי־עין, אבולי איבה. הם תמיד גם נטולי חירות, נטולי הסגולה היותר יקרה לאיש הרוח: לדון את עצמם. הם, הלוטשים תמיד עין דלוחה לאחרים, אינם מסוגלים לעולם לראות רגע אחד את עצמם, את נגעי עצמם. הם אינם כואבים לעולם את כאב הפגום. להפך: אתה מכיר אותם תמיד בזה, שנוח להם בכך—שבנגעי האחרים הם מניחים את דעת עצמם. ואולם מי שאינו נשרף שבעתים ביום מנגעי עצמו, מה ערך יש לתרועות שמחתו על נגעי האחרים?

קטרוג על השמחה

(לדברי מ' שבדרון על הקרנבל)

על השמחה נקל לקטרג. לא רק הקרנבל בתל־אביב, כי אם בעצם כמעט כל שמחה יסוד המלאכותי מרובה בה על הטבעי. אם לדבר במספרים, אפשר להגיד, שעל כל עשרה אחוזים של שמחה אמתית, אנו מוסיפים תשעים אחוז מלאכותית—אותו האחוז שאנו ג ו ר ע י ם מן העצב, שהוא טבעי כולו. כדי שנוכל לשאתו... ואף על פי כן השמחה אמתית, גם אם יש בה רק אחוז קטן שבקטנים מן הטבעי; ולא עוד אלא ש ה ר צ ו ן לשמחה גם הוא בכלל שמחה. ביחוד לגבי יהודים. מדה יהודית היא מאז ומעולם שלא להמתין להזדמנות של שמחה, כי אם להתגבר על הכובד של החיים ולזכות בשמחה ע ל כ ר ח ה.

שורי—אם יהודי יאמר לחכות להזדמנות אמתית כדי לשמוח, מי יודע כמה יצטרך לחכות...

אל נא נקטרג, איפוא, על השמחה. חבורה קטנה של תינוקות מתחפשים, שהצהילו את כל הרחוב בקולות אושר כשנצנצה החמה לרגעים מעטים בשושן־פורים, מצדיקה כבר את כל הסכלות ואת כל ההפרזה של הגדולים בימי הקרנבל האלה.

---

[1] הוא נסע שמה אחר כך במלאכות חכי"ח.

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית:

שוהה בארץ המשורר העברי־ההונגרי יוסף פטאי.

חזר לארץ הסופר בן־ציון כץ.

נשף־כבוד גדול יערך ב„אוהל שם" מטעם אגודת הסופרים ומרכז קלוב פא"ן בנ' דחוהמ"פ לשלושת האורחים השוהים בארץ: הצייר מרק שגל; המשורר העברי־ההונגרי יוסף פטאי והדרמטורגן הצרפתי־היהודי ארמונד פלג. האורחים יוצגו לפני הקהל ע"י ח. נ. ביאליק, אביגדור המאירי וח' הררי. בתכנית סדר אמנותי חשוב.

„הבימה" יוצאת מצרימה למשך עשרה ימים להציג שם את מחזותיה.

עתון יומי חדש „העם" מתחיל בקרוב להופיע בירושלים בהוצאת הד"ר פון ויזל ובעריכת ה. ייבין.

„הצפירה" מופיעה. לפי ידיעות מורשה עמדה „הצפירה" להופיע מחדש מיום 15 במרס ש. ז.

פעולותיה של התאגדות הסופרים העברים בפולניה. התאגדות הסופרים העברים בפולניה מודיעה על שורה של פעולות, שהיא אומרת לגשת אליהן בקרוב, כגון: א) הוצאת אלמנך עברי, אשר בו ישתתפו טובי הסופרים העברים בפולניה; ב) הוצאת ביולטין לבקורת ספרים; ג) עריכת תערוכות ספרים מטולטלות והפצת הספר העברי. כמו כן יש בדעתה של ההתאגדות לקרוא בקרוב כנוס של סופרים עברים בעיר ורשה, אשר בו יתבררו ויתלבנו כל השאלות המקצועיות והספרותיות העומדות על הפרק.

העברים בשיקגו ערכו ב־21 לפברואר נשף ספרותי גדול מוקדש לזכרו של יל"ג.

תערוכת שלום־עליכם בניו־יורק. ב־31 בינואר נפתחה בניו־יורק תערוכת דברי־זכרון של שלום עליכם. התערוכה מכילה כתבי יד, תמונות, אנדרטאות, אגרות, אלבומים, מסכה של ההומוריסטן הגדול, בשכבו על ערש מותו, כן גם מאמרי בקורת ותעודות הנוגעים ליצירותיו.

ביום ה' ניסן יערך בת"א הסרט לטובת „קופת הספר", כרגיל מדי שנה בשנה.

בהוצאת „מסחר ותעשיה" יצא לאור ספרו של מ. מאירוביץ („מזקני הישוב") „חבלי תחיה", המכיל את מאמריו הנבחרים בשאלות הישוב העברי מלפני חמשים שנה ועד פרוץ מלחמת העולם.

בקרוב עומד להופיע ה„נגב" — גיאוגרפיה פיסית של הנגב, המדבר וחצי־האי סיני מאת ח. בר דרומא. הספר יכיל כעשרה גליונות דפוס ויכלול את הפרקים הבאים: א) הנגב (מבאר שבע עד נחל אל עריש); ב) המדבר (א־תיה); ג) חצי־האי סיני; ד) מעבר ים סוף ומעמד הר סיני.

הופיעה חוברת ה' (כ"ג) של „מזרח ומערב" וזה תכנה: פיוטים חדשים לרבנו אברהם אבן עזרא (מתפרסמים בפעם הראשונה מכ"י הגניזה, אסף אדלר שבבימ"ד לרבנים בניו־יורק) ע"י יוסף מרקוס; רבנו אברהם אבן עזרא בצרפת, התגוררותו ועבודתו הספרותית שם (סוף) — י. ל. פליישער; ספר גלילות ארץ ישראל מאת גרשון בן אליעזר סגל ממשפחת יידליש דק"ק פראג, בצרוף אגרת הקודש, עם הקדמה והערות (המשך) — י' בן צבי; מדליה לנרציה נשיא — מ. נרקיס; רנגה, גייסון (שמות מוזרים ביוסיפוס פלאוויוס) — מגדל וואהלמן; עוללות (בית משה, אוצר בית ה', בתי הכנסת) — מ. מבש"ן; ר' יצחק בן אברהם הגר ועדת גרים בצפת — אברהם יערי; משלי אריסטו בתרגומו של ר' יצחק בר' אברהם עוזיאל, מתפרסמים בפעם הראשונה מתוך כתב יד מקורי עם הערות והארות (המשך) — אברהם אלמליח; על הספר משלי אריסטו — ישעיהו ברגר; הערה על מאמרו של ח' דוד צמח ע"ד יצחק אבן עזרא — י. ל. פליישער; הערה קטנה — נפתלי פריעד; החפירות ברמת רחל; ספרים; מודעות.

כרוניקה כללית:

ברנרד שאו בארץ. הסופר האנגלי המפורסם ג'ורג' ברנרד שאו שהה כשלשה ימים בארץ יחד עם רעיתו. בשבוע זה יצא לדמשק. יתכן, כי בדרך שובו מדמשק ישהה עוד ימים מספר בארץ.

חמשים שנה לולדימר בונזלס. בימים אלה מלאו חמשים שנה לסופר הגרמני ולדימר בונזלס, אשר ספרו המצוין „הדבורה זוית" תורגם כמעט לכל לשונות אירופה וגם לעברית (הופיע בהוצאת „אמנות", בתרגומו של א. שמי).

איך מת אוסקר וילד? ליום הפטירה השלושים של אוסקר ווילד, שמת בפריס, מפרסם עתון פריסאי שיחה עם איש אחד בשם דיפואריר, בעל מלון „ד'אלזס", אשר בו נפח את נפשו המשורר האנגלי הגדול.

— באחד הערבים — מספר ה' דיפואריר — הודיעו לי כי עלי לבוא לרחוב בו ארט, במקום שם מחכה לי איש אחד, שיש בדעתו לעבור לגור בבית מלוני. כשנגשתי למקום המיועד הציגו לפני בן אדם, שקרא את עצמו בשם סבסטיאן מלמוט. זה היה אנגלי מסורבל, שמשקלו היה לא פחות ממאה קילו. שכן זה ישב אצלי כשלש שנים וחצי ותפש שני חדרים בדיוטא השלישית. הוא שלם בעד זה סך 70 פרנק לחודש.

— לא אוכל לומר — ממשיך ה' דיפואריר — כי שכן זה הצטיין באריבות יתרה. עם שמשי המלון לא נכנס ווילד בשיחה מעולם. אני עצמי הייתי מוכרח לספק לו את הקוניאק החביב עליו, שאפשר היה להשיגו רק ברחוב האופירה. מן המשקה המובחר הזה, שעלה אז 28 פרנק הבקבוק, היה סבסטיון מלמוט זה שותה כחמשה בקבוקים בשבוע.

אוסקר ווילד היה נוהג בימי שהותו בפריס סדר קבוע בכלכלתו. בשעה קבועה בבוקר היה אוכל פת שחרית, בשעה 12 בדיוק סעד את ארוחת הצהרים: קציצת כבשים ושתי ביצים מגולגלות. סדר זה לא נשתנה אף פעם. לעת ערב היה ווילד יושב לקרוא או לכתוב. אחר כך היה הולך לו וחוזר רק בשעה שתים לאחר חצות.

ה' דיפואריר זוכר עוד יפה את זמן חליו של האנגלי הגדול. לאחר שעשו לו את הנתוח בבית המלון, היה משרת את ווילד בעל הבית בעצמו, הוא השאיר לו למזכרת את המזלף שבו עשה את זריקות המורפיום למשורר. אם כי החולה הצטיין בסבלנות מרובה היה צורך לשקוד על מטתו יומם ולילה. המחלה התקדמה עד מהרה. יום אחד התבוננו, שלחולה אבד מאור עיניו, וכעבור שלשה ארבע ימים נפח את רוחו.

בגויתו של המשורר התעסק בעל בית המלון. אשר, בהיותו איש עני, שלם מחיר קבורה ממדרגה ששית. הארון היה מפואר בשני זרים: האחד הונח על ידי בן ארצו של ווילד, סטוארט מריל, והשני — על ידי „בעל הבית וחבר המשרתים של מלון ד'זאלס", אשר ידעו עד כמה היו הפרחים חביבים על המשורר.

על השאלה אם אוסקר ווילד נשאר לו בעל חוב השיב ה' דיפואריר, שידידיו של המשורר אספו ביניהם לאחר מותו סכום כסף על מנת לפרוע את חובותיו, שעלו לכדי כמה אלפים פרנק.

ספר סיני מלפני אלפיים שנה. הנוסע המפורסם סוין הדין שב זה עתה מנסיעתו בפנים אסיה. בימים אלה קרא סוין הדין הרצאה בברלין על דבר תוצאות חקירותיו.

בהיכל שנחפר בפנים אסיה מצא סוין הדין ספריה סינית עם סטאטיס־טיקות ופקודות שונות. אחד הספרים כתוב על לוחות־עץ וכולל 28 „דפים"

המלומדים פתרו את כתב הספרי ונחברר שהוא בעל חשיבות מרובה — הספר הוא בן אלפים שנה ועליו כתובות תולדות התקופה ההיא.

מלומדים סינים וגרמנים יפרסמו בקרוב את כתב היד הזה.

הוצאת „אינזל", שהספריה שלה נפוצה בשנים עשר מיליון אכס', מתחילה עתה להוציא סריה חדשה של ספרים במחיר שני מרק וחצי כל ספר. בשירה הראשונה יופיעו יצירותיהם של ריקרדההוך וסטיפן צויג.

אדיפוס החדש. אנדרי ג'יד, הסופר הצרפתי המהולל, כתב דרמה חדשה על אדיפוס. יצירה זו הולכת ונדפסת בשני ירחונים פריסאיים ותוצג בקרוב על הבמה.

ספור חדש של וסרמן. הוצאת פישר, ברלין, מבטיחה לפרסם בראשית מרס ספור חדש של וסרמן בשם „אטצל אנדרגסט". ספור זה הוא כעין המשך לספורו הקודם של וסרמן „המאורע מאוריציוס", שכבר יצא במאה מהדורות.

ספר צרפתי על דיקטטורים. ההיסטוריון הצרפתי פר' פונן־ברנטנו חבר ספר על הדיקטטורים, שבו הוא נותן כרקטריסטיקות של חמשה עשר דיקטטורים, החל מפריקלס ועד מוסליני וסרימו די ריבירו. המחבר מנבא דיקטטורה בצרפת ואף מביע את חבתו לשלטון הדיקטטורה.

תעודות יקרות המציאות. מוכר העתיקות סלמון בברלין קנה אצל מאסף האיטוגרפים הידוע פישר פון רזלרשטם אוסף של יותר מאלפים מכתבים ותעודות, שביניהם נמצאים השמות המפורסמים ביותר של הספרות הקלאסית ואף כמה כתבי יד ממשוררי תקופותנו ואמניה. בין המכתבים יקרי המציאות יש לציין את מכתבו של שילר לגיטה על דבר הדפסת ספרו „דון קארלוס".

ליד חבר הלאומים התכוננה ועדה לשם עבודה רוחנית משותפת של העמים. בראש הועדה עומד הפרופיסר האנגלי גילברט מוראי. בהרכב הועידה נכנסים בין השאר יוליין לושיר (צרפת), טומס מן (גרמניה), הלנה וקרסקו (רומניה), פרופ' ריינולד (שויץ).

נתקבלו במערכת:

מ. דיזנגוף. עם תל־אביב בגולה. פרקי זכרונות מן העבר הקרוב בצרוף תמונות. תל־אביב תרצ"א, 132 עמ'.

דזשון גאלסוורתי. ההגדה של בית פורסייט. כרך שלישי (ב), עומד לשכירה. תרגם י. ל. ברוך. הוצאת שטיבל. ברלין—תל־אביב תרצ"א. 211—419 עמ'.

ד"ר ש. פונק. התלמוד. תורגם לעברית על ידי ד"ר א. צפרוני. ספרית דעת. חוברת ז'. הוצאת „קופת הספר". תל אביב, תרצ א. 125 עמ'.

גדיים י"א: גמי הקטן, הדב העצ'ן. עברית מאת חנה עירונית. הוצאת „קופת הספר". חוברת קנ"ה. תל־אביב תרצ"א.

מזרח ומערב. חוברת ה' (כ"ג) כרך חמישי, בעריכת אברהם אלמליח. ירושלים, אב תר"ץ.

הד החנוך. עתון הסתדרות המורים בארץ־ישראל. גליון ט—י ירושלים, אדר תרצ"א.

S. Rawidowicz, Ludwig Feuerbachs Philosophie, Ursprung und Schicksal, Verlag Reuther & Reichard, Berlin. 1931. 517 S.

מאת המערכת

לרגל חג הפסח יהיה הגליון הבא כפול (מ'ו–מ'ז) ויופיע ביום ב' י"ב בניסן.

העורך האחראי: ש. צמח

יצא לאור הספר הרביעי של ספרית שטיבל 1931

עומד לשכירה חלק שני

מאת ג'ון גלסוורתי תרגם י. ל. ברוך

הוא הספר החמישי של

ההגדה לבית פורסייט

מחירו 250 מא"י; לחותמים — רק 125 מא"י;
בכריכת־בד — תוספת 30 מא"י

לכל קוראינו בצ'יקגו ובסביבותיה:

בכל עניני „מאזנים" בצ'יקגו
נא לפנות אל סוכננו היחידי:

Fred J. MELL

1214 S. Central Park Ave, CHICAGO, Ill

השתמשו רק בגרבי

„לודזיה"

עם סמל הארי

חותמי

„מאזנים"

מתבקשים
להזדרז במשלוח
דמי החתימה
לשנה השניה

בימ"ס „מוריה" בארץ ישראל

יצאו לאור מראשון עד 15 למרץ

ר' יונה אבן גנאח — ספר הרקמה ב'
600 סנט

סנקביץ — מבול ו' (הסוף)
לחותמים 100 סנט

סדור מפי עוללים — מועדים
60 סנט

ביאליק רבניצקי — אגדה א'
(מהדורה חמישית 36 סנט)

קטלוגים מפורטים לכל דורש

בהזמנות לפנות:
„MORIA", Book Store, Tel-Aviv, Herzl Street 2

בזכות שלשה דברים
נגאל אדם מישראל
מעצבותו ופסימיותו,
ובעיק־ בזכות זה שיקנה ויקרא את החוברת
הספרותית ההומוריסטית והמצוירת

„ביד חזקה"...

שתופיע לחג הפסח בירושלים
ע"י מוציאי „אץ־קוצץ"

הכתובת למשלוח חומר, הזמנות ומודעות

ירושלים
ת. ד. 389
„ביד חזקה"

יצא לאור ספר

לשון דורנו

מאמרי בקרת על התופעות השונות שנתגלו בעשרות השנים האחרונות בהחיאת הלשון העברית

של צבי הר־זהב

ספר זה חדש הוא במינו וצורך השעה הוא!!

הספר נעשה ספר של עיון ולמוד בהרבה בתים!

מדעות הבקרת·

נחום סוקולוב:

„קראתי כמה וכמה פרקים בשים לב ומצאתי בהם רעיונות מכונים אל האמת עם הערות מושכלות וראויות למו"מ של חכמים וכו'. נהניתי הנאה רוחנית וכו'. לכשאפנה— עוד אשים לב על ספרו היקר ואולי תזדמן לי שעת הכשר לישא וליתן עמו בדבר ספרו" (מתוך אגרתו מער"ח שבט, תרצ"א)

ח. נ. ביאליק:

„כנוס מאמריך בקבץ אחד הנאה להם והנאה לעולם" (באגרתו מכ"ב בסיון, תר"ץ).

מ. ב. שניידר:

„יש בספרך הרבה דברים של טעם. לשונו יפה וסגנונו חי ומושך. לפי דעתי הוא ספר מקרא טוב וחשוב" (מאגרתו בכ"ג באב, תר"ץ. וכעין זה באגרתו מה' במרחשון, תרצ"א).

יצחק אבינרי:

...„ספר שלם המראה את הדרך להשלים, לתקן וליפות את הפגמים, הלקויים והכעורים שנתגלו בלשון העברית בדורנו, דבר חדש הוא אצלנו, וצורך השעה הוא, צורך הכרחי וחיוני לכל דובר עברית „השואף לשפר את לשונו ולדיק בהבעת מחשבתו". „כתוב הוא בלשון קלה וברורה, ובסגנון חי ושוטף וכו'". העניינים הנדונים בספר חיוניים הם" (מוסף ל„דבר" של כ"ד בסיון, תר"ץ).

מ. איש־שלום:

„בשביל הקהל הקורא המשכיל הספר הוא בבחינת מדריך" („הארץ", ז' באב, תר"ץ).

וכך זכה הספר לשבח מכל הסופרים והמורים ושאר הקוראים בארץ ובחוצה לה!!

דמיו — 150 מא"י

המען: **צבי הר־זהב**, תל־אביב, ת. ד. 200

הוצאת **„קופת־הספר"** תל־אביב ת. ד. 34

יצאו לאור עד עתה:

1. גדילים (מעשיות לפעוטות)

11 חוברות — המחיר 88 מיל 44 סנט.

2. אגדות: 12 חוברות — 130 מיל 65 סנט

3. ספורים ומחזות:

14 חוברות — 155 מיל 77½ סנט.

4. טבע ואישים: 7 חוברות — 180 מיל 90 סנט

5. לבני הנעורים (מנוקדות ובלתי מנוקדות):

א. אישים:

12 חוברות — 155 מיל 77 וחצי סנט

ב. היסטוריה, גיאגרפיה וטבע:

10 חוברות — 175 מיל — 87 וחצי סנט

ג. ספורים, אגדות ומחזות:

31 חוברות — 840 מיל 420 סנט

ד. מולדת ויהדות:

7 חוברת 185 — 92 וחצי סנט

ה. משחקים

ספרא — משחק ספרותי מאת לוי אבישי (מהדורה שניה)

המחיר 25 מיל — 12 וחצי סנט

ו. „דעת", ספרי־מדע לנוער ולעם

עד עכשיו יצאו לאור:

א) **חימיה** — מאת פרופ' רוסקו, תרג' פ. אורבך. בעריכת מ. ויניק

60 מיל 30 סנט

ב) **אסטרונומיה** — מאת פרופ' נ. לוקיר, ד. זכאי.

בעריכת א. ויזנסקי 70 מיל 35 סנט

ג) **גיאוגרפיה פיסית** — מאת פרופ' גיקי, תרגם ד"ר בן יהודה

70 מיל 35 סנט

ד) **גיאולוגיה** — מאת פרופ' גיקי, תרגם ד"ר ח. בוגרשוב

75 מיל 37.5 סנט

ה) **מזונות הצמח** — א. פ. לאורי, תרגם אוריה פלדמן

50 מיל 25 סנט

ו) **פיסיקה** — פרופ' בלפ ר סטיוא־ט, תרגם מ. אזרחי

80 מיל 40 סנט

ז) **התלמוד** — ד"ר ש. פונק, תרגום והוספות מאת ד"ר א. צפרוני

70 מיל 35 סנט

כל ספרי „ספת הספר" (עם „דעת")

בשמונה כרכים

במקום מחירם הרגיל 2.325 מא"י 11 דולר 62 וחצי סנט.

א) בלי כריכות 1.400 מא"י — 7 דולר מלבד המשלוח

ב) בכריכות כד אוריגינליות (יפים למתנה) ובתוך תיק

1.700 מא"י 8.50 דולר מלבד דמשלוח

ג) בולי הוצאת „קופת הספר"

58 בולים עם תמונות סופרי ישראל ומוריו

מחיר כל בול 5 מיל 2 וחצי סנט. למזמינים סריות שלמות—150 מיל

75 סנט הסריה עם המשלוח

בהזמנות לפנות:

הוצאת „קפת הספר" תל־אביב, ת. ד. 34

או לבימ"ס „מוריה" תל־אביב

פרוספקטים נשלחים חנם לכל דורש

№ 46–47 (96–97)

[ש]נה שניה

מאזנים

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

[ש]בועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

גליון
מו־מז
(צו–צז)

התוכן

תל־אביב
י״ג ניסן
תרצ״א

הכתובת „מאזנים״, ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. P. 50, TEL-AVIV, Palestine
בית המערכת וההנהלה: ת״א, רחוב מונטיפיורי 32

Tel-Aviv
March 31
1931

גליון זה מכיל 24 עמודים ומחירו

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שניה | ירושלים – תל־אביב, י״ג ניסן, תרצ״א | גליון מ׳ו־מ״ז (צ״ו־צ״ז)

אִמִּי, זִכְרוֹנָהּ לִבְרָכָה...

(מְשִׂיחוֹת הַצַּדִּיק ז״ל מִוֶּילֶדְנִיק)

אִמִּי, זִכְרוֹנָהּ לִבְרָכָה, הָיְתָה צַדֶּקֶת גְּמוּרָה
וּבְאַלְמְנוּתָהּ עֲנִיָּה מְרוּדָה.
וַיְהִי עֶרֶב שַׁבָּת, הַחַמָּה בְּרֹאשׁ הָאִילָנוֹת –
וּבְבֵיתָהּ לֹא נֵר וְלֹא סְעֻדָּה.

בָּדְקָה וּמָצְאָה עוֹד, מַעֲשֵׂה נִסִּים, שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת –
„הֲלֶחֶם אִם נֵרוֹת״? – פָּסָחָה.
רָצָה וַתָּשָׁב, וּבְיָדָהּ הַצְּנוּמָה מַשְׂאַת הַקֹּדֶשׁ:
שְׁנֵי נֵרוֹת הַבְּרָכָה.

שִׁבְעָה כוֹכָבִים בַּמָּרוֹם, וְלֵיל שַׁבַּת אִמִּי
שְׁבָעָה לוֹ נֵרוֹת – עֵינָיִם.
הֲיִקְבַּע אֱלֹהִים שַׁבַּת קָדְשׁוֹ? וְכִי יִקְבַּע, מַה־תַּעֲשֶׂה אִשָּׁה?
יְהִי שְׁמוֹ מְבֹרָךְ עַל שְׁנָיִם!

וִיבָרֵךְ עַל מַפָּה נְקִיָּה לְלֹא פְּרוּסַת חַלָּה –
וַתַּחְבֹּשׁ שְׁבִיס־שַׁבָּת לְרֹאשָׁהּ,
וַתַּחֲלֵף שִׂמְלָתָהּ, וַתִּכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹהִים
וְהַשַּׁבָּת הַקְּדוֹשָׁה.

וַיְהִי בְּהַעֲלוֹתָהּ הַנֵּרוֹת, וְלֹא יָכְלָה הִתְאַפֵּק,
כִּי מַר לָהּ, כִּי רַתַּח לְבָבָהּ,
וַתֵּבְךְּ הַצַּדֶּקֶת, וְדִמְעָה מִקְּמַטֵּי לְחָיֶיהָ נָפְלָה –
וְנֵר אֶחָד תָּסַס וְכָבָה.

עָמְדָה הַשַּׁבָּת נִבְלָמָה, עִוֶּרֶת עֵינָהּ הָאַחַת –
הִתְפַּלְּצָה הָאִשָּׁה:
„הִתְבַּזֶּה, אֵל, מַתַּת אַלְמָנָה? אִם חָטְאָה אֲמָתְךָ –
שַׁבַּתְּךָ מַה פִּשְׁעָהּ?

מַדּוּעַ נִקַּרְתָּ אֶת עֵינָהּ?״ וּבְעָמְדָהּ עֲצוּמַת עֵינַיִם
וּשְׂכוּכַת כַּפַּיִם, סוֹלֶדֶת בְּחִילָה,
רָקְדוּ כְתֵפֶיהָ וּשְׂבִיסָהּ בְּמַחֲנַק הַבֶּכִי
וּבְלַהַט הַתְּפִלָּה.

תְּהוֹמוֹת מִלִּבָּהּ שִׁוְּעוּ, אִמָּהוֹת וּכְרוּבִים
הִתְיַפְּחוּ מִגְּרוֹנָהּ.
לֹא שָׁמְעָה עוֹד אֹזֶן שֶׁל מַעְלָה, לֹא רָאָה עוֹד כִּסֵּא הַכָּבוֹד
בְּהִתְעַטֵּף כֹּה נֶפֶשׁ בִּיגוֹנָהּ.

אָז תִּשַּׁל מִלַּחְיֵי הַצַּדְקָנִית דִּמְעָה עוֹד אַחַת בּוֹעֶרֶת,
רְסִיס אֵשׁ לֶהָבָה,
וּבְצָנְחָהּ, וַיִּפֹּל בַּבַּיִת אוֹר מִשְׁנֶה, כִּי נִצַּת
הַנֵּר אֲשֶׁר כָּבָה.

כִּמְעַט פָּקְחָה אִמִּי עֵינֶיהָ הָעֲשֵׁשׁוֹת וָאֵרָא:
אוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים שָׁם יָהֵל,
כִּי נָשְׁקָה הַשְּׁכִינָה עֲלֵיהֶן. תַּעֲמֹד זְכוּת הַצַּדֶּקֶת
לָנוּ וּלְכָל־יִשְׂרָאֵל.

לונדון, שבט, תרצ״א.

ח. נ. ביאליק

יוֹסֵף פָּאטָאִי

מאת אביגדור המאירי

דמותו היוצרת של יוסף פאטאי מצורפת מארבעה סוגים יסודיים, המהוים יחד את אפיו השלם: אופי האדם־העברי החדש, העומד מזה שלשים שנה בחזיתה המרה והעקשנית של מלחמת היהודי, הרוצה להגאל. מלחמה זו ערוכה נגד אויב מבוצר ומנצח מזה יותר מיובל שנים בהונגאריה ארץ ההתבוללות הקלאסית. אויב זה הוא לא רעיון ההתבוללות, אלא עובדתה הקיימת, שבה נלחם הוא בארבעת האמצעים של איש־הרוח האירופי הטפוסי: בשירה, בספור, בתרגום ובפובליציסטיקה.

המשורר.

התכונה הראשית, הבולטת בשירתו של יוסף פאטאי, היא אותה התכונה, ששירתה הדיקדנטית של אירופה מצטיינת בהעדרה: הבהירות ההגיונית, שאת מקומה תפס הערפל, המוליך שולל עד היום הזה לא רק את הקורא, העלול להעשות ליודע־חן ולראות רזין דרזין בדבר העומד רחוק מבינתו ומהגיונו— אלא אפילו את המשוררים בעצמם, — ואף את בעלי הכשרון שבהם — האוהבים להתעטף בטלית המסתורין ולהעלות בזה את הקורא, שיהיה הוא עצמו „בורא יש מאין”. זאת היא תכונה רווחת, שהתחילה עוד לפני המלחמה העולמית ושבזמן האחרון – כדרך כל פשע, שלא קבל את עונשו – מתאמצת היא להתבסס על כלל ידוע, האומר: „השירה אינה ילידת הכשרון המתימטי; ילידת הרגש בלבד היא”. עד כאן צודק הוא הכלל הזה בעצם, אלא שהם מוסיפים: „ואין לה כל שייכות להגיון”. ובזה ספונה הטעות, או גרוע מזה: הפשע המדיח והמטעה. יען כי, אם המניע הראשון של השירה הוא הרגש, שיש לו זכות להיות כאאוטי ומחבק זרועות עולם בשכרון של תוהו ובוהו — הרי ברגע שהיוצר רוצה למסור את עולמו זה לזולתו — אין הוא פטור מלהיות שייך אל משפחת בני־האדם, והישגו הממשי היחידי, שהוא יכול להתפאר בו לעת־עתה, הוא: ההגיון הבהיר והבטוח.

בלעדי זה התוהו ובוהו ישאר גם להבא תוהו ובוהו, מבלי שישמע לאמרת אלהים: „יהי אור!” ומבלי שיצא לבחינת מעשה בראשית: יצירה.

יוסף פאטאי הוא סמל הבהירות – למרות תקופת הנעורים שלו, שסכנת הערפל ארבה לו בה מכל עבר. ובהירותו זו — סינתיזה מפליאה ספינה בה: עם כל חושו המפותח והדק על דק של הליריקן החדש, המרגיש סביבו את הישגי התקדמות האדם לכל סוגיה: בפסיכולוגיה, בפיסיקה־חימיה ובאסטרונומיה ולרבות במיכניקה וטכניקה — עם זה, שגם בתוך שכרונו הלירי של טפוס אדם זה אתה רואה, שיודע הוא שישנו איינשטיין בעולם, וגם: עם זה, שמשתמש הוא בראפינאמה של השפה הדיקאדנטית, שהעמיקה והעדינה את הבטוי באמצעיה הלשוניים החדשים — עם כל זה, כשאתה קורא אפילו רק שירו האחד של פאטאי אי אפשר לך להשתחרר מן ההכרה המופלאה, שהנה: קלאסיקן לפניך. — ולמיתר הוא לבאר, כמה סכנה צפונה במושג זה בתור אפיטיט למשורר חדש. פה כפשע בין המכסימום ובין המינימום שבערך היצירה. — פה ערוכה מלחמה בין הטריפאריט המת ובין היצירה האורגאנית החדשה, המנצחת דוקא ביציבותה אחרי המלחמה, ואחרי שהתבצרה ועלתה לגדולת מושלת בחסד הנצחון.

נצחון כזה הוא סגנונה של שירת פאטאי, היודע ליצור קלאסיציסמוס מודרני, שהקורא המודרני מרגיש את עצמו ברשותו, כאילו סוף סוף שב הביתה אחרי טלטולים של ערבוביה, שהוגיעה אותו מזה שנים אחדות.

ובזה גם סוד נצחונו של רעיון הגאולה הישראלית, ששירתו של פאטאי משמשת לו שיר־לכת קוממיות מזה כמעט שלשים שנה, ולא מקרה הוא, שספר שיריו הראשון נכתב עברית ושהמשורר הצעיר נתן לו את השם „שעשועי עלומים”. מפליא הוא הדבר, שמשורר צעיר, שתכונתו העיקרית היא תמיד הרצינות שהוא מחשיב בה את יצירתו, הרצינות שיש בה תמיד מן ההתרברבות הטראגית — שמשורר צעיר יראה באצבע עצמו על יצירתו כעל שעשועים סתם, שעשועים שבעלומים, „שאין ליחס לה, כביכול, ערך רציני”. מעלה זו – הנדירה מאד אצל הליריקנים — הולכת ומלוה את פאטאי דרך כל חייו. אין זאת אותה הענותנות הרגילה, הממעטת את דמותו של היוצר, יען כי על פי רוב אין איש

סִפּוּרוֹ שֶׁל הַסּוֹפֵר הַמְסֻפָּק בְּעַצְמוֹ

גבור זה של הספור החדש מאת נתן אש איש צעיר מאמריקה היה. שם בארץ מולדתו עסק בפרקמטיא וסחר בניירות־ערך והצליח במשלח ידו. אך משלח ידו היה עליו למעמסה. קצרה נפשו בעמלו. לבו נמשך לעבודת הרוח, לספרות. עוד מילדותו אהב את הכתיבה, השתעשע בה, אהב להביע על כל פסת נייר את מחשבותיו והרהוריו, לתאר את המחזות אשר העסיקו את רוחו. ובשעה שעסק בתגרנות היה מהרהר: כאשר רק ירוח לי, כאשר רק אצבור די כסף כדי להבטיח את קיומי אסתלק מן המסחר ואשב על עבודת הספרות. לבסוף לא היה יכול להמשיך. עבודתו במסחר היתה לו לגועל נפש. הוא החליט לעשות מעשה רב. להפסיק. לנסוע למרחקים, לפריז. לצאת מתוך מעגל חייו. להכנס למעגל אחר. לחיות חיי צמצום ולכתוב. יעסקו אחרים בפרקמטיא כל ימי חייהם, אם רצונם בכך. הוא לא.

והוא עשה מעשה רב. הוא שרף את הגשר מאחריו. הוא נטש את מסחרו, זנח את עברו, עזב את מולדתו, הפליג מעבר לאוקינוס, כדי להתרחק מכל מה שהיה קשור אליו, מעולם הרגליו, הלך לפריז, לעיר שאנשיה היו אחרים מאנשי מקומו, או שלפחות אפשר היה להאמין שהם אחרים, שיש להם יחס ליופי, לערכי־הרוח, לאמנות ולספרות, למה שאינו פרקמטיא וצורך השעה, ופה, בפריז, התחיל לעשות מה שלבו חפץ. פה התחיל לכתוב.

ואולם פה ראה שענין זה של כתיבה אינו כה פשוט כמו שתאר לעצמו. פה התחיל להיות מסופק בעצמו, בכשרונו, במהותו בתור סופר.

לאמור: האיש הצעיר הזה לא היה מעין נובע. הוא לא היה מטפוס הסופרים, שיכולים לשבת יום יום על עבודתם מתוך בטחון של השראה. הוא ידע לכתוב וגם לא ידע. הוא היה מטפוס הספקנים. הוא ישב זמן ידוע בפריז, ישב אך ורק לשם כתיבה, אך אליבא דאמת לא זז הרבה. הוא כתב ציורים אחדים, מאמרים אחדים. הוא נגש לכתיבת רומן. תמיד רצה להתחיל, ערך לו רשימות, הכין סקיצות ותמונות, אך לא התחיל. דומה כאילו פחד להתחיל, כאילו ירא לראות שכוחותיו אינם מספיקים. הוא ידע לכתוב וגם לא ידע. עתים ידע שהוא ידע, עתים בגמרו איזו עבודה ובקראו את אשר כתב, ידע שהוא יודע לכתוב ויכול לכתוב. ועתים חשש שמא אחרים יקראו את אשר כתב. כי בקראו הוא את אשר כתב אתמול נדמה לו שזוהי עבודה תפלה, עבודה לבטלה, שכל זה בנלי ושכיח ותסר־עצמיות ואינו שוה בנזק הדיו, ומהר לקרוע את אשר כתב למען לא יקראו אחרים. וזאת היתה מעתה מנגינת חייו: אני יודע לכתוב, אני איני יודע לכתוב, יודע, לא יודע, יום אחד יודע, יום שני לא יודע. מנגינה נצחית ומרגיזה.

מאמין בה. בקורת עצמית היא זאת, שבגללה יצאה כל שורה ושורה מתחת ידיו גם אחרי כן "מנופה בשבע נפות ההכרה: מלחמה מרה לנו פה וכנור ציון אינו כנור של עונג בלבד. ומכאן אותו חוט־השני האדום העובר בכל שיריו. החל מספרו „על נהרות בבל״, שבו הוא קושר כתרים לחגי־ישראל ומועדיו כאתר הקדמונים אך באמצעי האדם־היהודי החדש, ועד לשיריו האחרונים, שהוא שר בהשתחוותו לפני שערי ירושלים לקראת צל המשיח. — פה ישנה מזיגה עברית עתיקה, האוהבת לסמל את עולם האצילות שבגאולה — בסמלותו של רבי עקיבא ל„שיר השירים״.

בְּלֵב לוֹהֵט אֵצֵאָה, אֶבְעַר לִקְרָאתֵךְ:
עוּרִי שׁוּלַמִּית, עוּרִי מִשְּׁנָתֵךְ.

עוֹד הַלַּיִל יַעַטְפֵנוּ; וַאֲנִי אוֹלִיכֵךְ בְּחִיל,
אֲנַהֲלֵךְ בִּנְאוֹת־דֶּשֶׁא, בֵּין שְׂדוֹת פִּרְחֵי־גִיל.

וּבֵין סַלְעֵי־מָגוֹר, בִּמְעוֹנוֹת נְשָׁרִים,
בִּמְקוֹם עֲלֵי אֲשֵׁדוֹת יִקְמְרוּ גְּשָׁרִים,

וּבֵין גִּבְעוֹת הַנֶּצַח, עַל עֶבְרֵי פִּי־פַּחַת,
בִּמְקוֹם בְּפִיל־אֶרֶז יְגֻשַּׁר עַל תְּהוֹם שַׁחַת,

אַךְ אַל נָא תִירָאִי; אִם תִּפְעַר לָךְ הַתְּהוֹם,
לְפָנַיִךְ לְבִּי הַלּוֹהֵט: אֲבוֹקַתְיָה בָּרוֹם.—

פה מתעלה האליגוריה למדרגת השירה העילאה: לסימבוליקה העברית העתיקה.

המספר.

ספורו של יוסף פאטאי הוא כולו שלנו: יליד הנשמה העברית, שנשבתה בגלות אירופה ושאין לה כל שייכות אליה חוץ מאשר באמצעי הבטוי שלה הזה: השפה ההונגארית שבמשך תקופות רבות היתה לאירופית מובהקת וגמורה ושפאטאי שולט בה שלטון בלי מצרים. יען כי שלטון בלי מצרים דרוש למה שהוא עושה בה: הוא מביא אותך לידי אמונה שטיפוסיו היהודים המובהקים, בעלי קבלה וחסידים ואנשי מעשה מן המין היהודי המובהק — מדברים בשפת ארפאד והאכר מערבות הורטובאדי. הבולטים ביותר הם ספורי החסידים שלו, בשם הכולל „קבלה״. בסוג זה, שנתן לנו את השלישיה הקלאסית העברית: ברדיצ׳בסקי, פרץ ויהודה שטינברג (ברית מסוכנת למדי בשביל אדם הרוצה להכנס אל תוך רשותם) — נתן לנו פאטאי יצירות, המלוכדות יחד עם שלשלת היוחסין הזאת ומוסיפות עליה חוליה יקרת ערך. אין לך סוג־יצירה בתקופתנו זאת, שצפויה לה סכנת כשלון, כמו לסוג הספור החסידי: קורא אתה על העויות הקדושה ועל ההוד שבאמונה ברביים ובמופתים — ובינתים יודע אתה, שהכותב רחוק מאמונה זו כרחוק רוח הקלויז שבסאסוב — מרוח התיאטרון ריז׳אן שבפאריס. ואם השלישיה העברית היתה עדיין קרובה אל תקופת האמונה עצמה — הרי פאטאי הוא בן תקופתנו אנו המובהק. והנה: קורא אתה את ספורי־החסידים שלו ואתה מאמין באמונה שלמה, שהכותב אינו סופר־מחבר, המתאמץ להציא מעולם הרביים את ניצוצות הסוציאולוגיה המודרנית, כפי שמרגיש אתה, למשל, בספוריו של פרץ למרות כשרונו הכביר שלו. — פאטאי אין לו כל טנדנציה ממין זה. בשבילו: פרובלימת החסיד המאמין פרובלימת האדם היא, דוגמת הפרובלימות של יתר בני האדם עם כל התלבטויותיהם השונות: במוסר, באהבה המינית וכדומה. ולפיכך לא יעלה אפילו על דעת הקורא את ספיריו לעזוב את עולם הספור לרגע ולהציץ אל המחבר עצמו. בזה עלה פאטאי למדרגה הגבוהה ביותר שביצירה: לאפיקן, שאישיותו שלו נעלמת לגמרי מן האופק. — וקו זה אתה מוצא אפילו ב„ספורו הביוגראפי״, כביכול: „בבא מציעא״, שבו אינו רוצה לכאורה אלא למסור את פרשת חיי־עצמו: חיי תלמיד החדר היהודי ההונגארי ובחור הישיבה — שדרך שבעה מדורות ההתלבטות והמלחמה הגיע עד ל„הבית והעליה״ — — זהו אפוס עברי, שאחת מתכונותיו היא תכונת האפוס בהתרוממותו: ההומור העליון, המרחף מעל גבי החיים, הסבלות, המלחמות — והגבור עצמו.

המתרגם.

יוסף פאטאי המתרגם: — זוהי חטיבה מיוחדת במינה. ולא במקרה, לא בשיגרא דלישנא אני משתמש פה במלה „חטיבה״; פאטאי המתרגם: זוהי דמות חטובה כפסל־שיש, העומדת כאיש־

הן לא חסרו ימי אושר. ימים שבהקיצו משנתו הרגיש עצמו בטוב, והאור זרח בנעימות לתוך החדר. ימים שבקומו היה מלא ממשהו בלתי־מובן, ושחשש לאכול, לעשות תנועה בלתי־נכונה מתוך חשש, שמא ע״י כך יסתלק ממנו אותו משהו אשר אתו, פן יגוז ויעלם. בימים כאלה ישב אל שולחנו ועבד בשמחה, בהתלהבות, בכח, לא חסר לו דבר מכל אשר בקש. בשבתו אל השולחן נפל לו לכאורה רק פסוק אחד לתוך עטו והוא חשש: יש לי רק פסוק אחד במוחי, בכתבי אותו יגמר הכל. לא יהיה לו מה להוסיף ולכתוב. אך לא, בימים כאלה כאשר אך גמר את הפסוק הראשון מיד בא אחריו הפסוק השני, השלישי, באו פסוקים, מחשבות, תמונות, כל אשר בקש. באו מאליהם, מבפנים, אוטמטית, בלי השפעתו הוא, כמו דפיקת לבו. כל העולם היה נתון בידו, הוא יכול לפשוט את ידו ולקפל בה את כל העולם. דומה כאילו הכה בפטיש. הוא ידע את המעשה אשר הוא עושה. דבר זה הוא כך ודבר זה פירושו כך. וכהתימו לכתוב ידע כי כל מה שכתב הוא טוב מאד. ואם סגר את דלת חדרו ויצא החוצה לותה אותה ההרגשה: טוב מאד, טוב מאד.

אך היו גם ימי מבוכה ותבוסה, שאי אפשר היה לעשות מאומה. בימים כאלה ישב לפני שולחנו ואמר לעצמו: עכשיו אעבוד, אני מוכרח לעבוד. לא עבדתי זה שלשה ימים, זה ארבעה ימים, זה שבוע. אני מוכרח לעבוד. אין ברירה, איזה סופר אני, שאינו יכול אפילו לסדר את הענינים בראשו. ואז נסה להכרית עצמו, דומה שהוא יכול לתפוס איזה רעיון. אך לא. מאומה לא בא. שום דבר חדש, לא, הוא אינו סופר. הוא צריך לחזור למולדתו ולסחור בניירות־ערך. לוה גולד.

היה בכלל הבדל עצום בין המסחר ובין הכתיבה. אם גמרת עסק טוב או אם כלית את מלאכתך במשרד וידעת כי הענין נגמר ויכולת לשוב הביתה ויכולת להתמסר לעניניך, לשעשועיך, ולא היית צריך לחשוב עוד על עבודתך. היא לא שמשה מניעה. לא כן הכתיבה. אם כתבת ולא ידעת מעולם כי גמרת. אם עבר יום אחד היה צריך להתכונן ליום מחרת. אי אפשר היה להגיד לעצמו: טוב, אני מרוצה ואיני צריך להמשיך ולחשוב. לא, כזאת אי אפשר היה. משום מה? משום שהעבודה הוסיפה להעסיק את המות. הוסיפה לגרום דאגה, מפני שהיה החשש של יום מחרת, היתה השאלה אם יש די ענין וכוח בפנים להמשיך מחר את אשר התחלות היום. לא היה פנאי לצאת מתוך העבודה, להתמסר לשעשועים, לשיחת רעים, אי אפשר היה לשכוח, להסיח את הדעת. אי אפשר לדעת איך ישפיע הצער שאתה עושה על עבודתך. מעולם אין יודעים את מצב הדבר לאשורו. אתה חושב שאינך יכול להמשיך ולבסוף אתה יכול והענין עולה בירך. מעולם אין יודעים איך הדבר נעשה, מה שעובר על המות בשעת־מעשה נשאר רז, תעלומה. אי אפשר לך לתת לעצמך מזה דין וחשבון כמו מעסק שנגמרת. דומה, אתה לא ה ע ו ש ה כי אם ה נ ע ש ה.

הבינים בין שתי מערכות ישראל: בין שבט־יהודה האציל, הלובש תגא־דרבנן ובעינים עצומות ממשיך הוא את שלשלת היוחסין שלו ו„אינו משנה את לשונו" בכל מחיר – שבט אנשי הרוח העברים – ובין שבט אחד מ„עשרת השבטים", שבויי גלות־הונגאריה, המדבר „אשדודית" – ולבו נתון כל הזמן ל„מקדש מלך עיר מלופה", ואזניו קשובות לשמוע תורה משפתי כהן. – בין שני אלה עומד המתרגם כמליץ ביניתם. ובתפקידו זה, בטוחני, שאין דוגמתו ליעוד ולחשיבות היסטורית. בתרגומיו לשירי משוררי ספרד עשה את הצעד הראשון, שיש בו מן הרהביליטאציה לקניני הרוח שלנו בין הגויים. תרגומי יהודה הלוי, בן גבירול, אלחריזי וחבריהם נכנסו אל תוך הארמנות הגבוהים לא רק של היהודים, כי אם גם היו לספרים שהאינטליגנציה ההונגארית, הגאה בתרבותה, מתכבדת בהם על שולחן־הפסיפס שלהם. כל שאינו יודע את הקשר שבין שתי התרבויות הללו, ההונגארית והעברית – אינו יכול לדעת את חשיבות העובדה הזאת. „להכניס את יפיפותו של שם באהלי יפת" – אך לא הכנסת־אורחים בלבד, אלא עד כדי השפעה על מהלך הרוח שבהם – את היעוד הזה מלא פאטאי בתרגומיו, שהצליח בהם בנידון זה יותר מאשר כל המתרגמים מכל שפות אחרות להונגארית. קשה לי לשכוח את העובדה הפעוטה, כביכול, בשעה ששמעתי פעם בעיר ההונגארית המובהקת, דברצן, תלמיד־גימנאסיה נוצרי מדקלם לפני קהל רב וחגיגי את – „המתמיד" של ביאליק:

– „הוי אמר רבא, הוי אמר אביי!" – – ויותר מזה קשה לשכוח את הצלחתו של אותו נער נוצרי בפני קהל הנוצרים הרב, שרובם אנשים אכרים־אצילים, שמעולם לא ראו ביהודי את „ההונגארי בן דת־משה", אלא את היהודי סתם.

בתרגומיו ממצה פאטאי את כל עמקה ורוחה של המלה העברית, ממזגה מזיגה שלמה עם רוחה של המלה הזרה, הלועזית. פה אתה רואה ברור את הפאראדוכסן המפליא: להשאר כולו עברי נאמן למקור – ויחד עם זה למסור לך את היצירה, כאילו היא בהחלט מקורית בשפה הזרה.

לא מעט הוא תפקידו של תרגומי פאטאי באותה התנועה שבין הנוער ההונגארי: לדעת את הספרות העברית במקורה ומשום זה – ללמוד את השפה העברית.

הפובליציסטן.

על הפובליציסטיקה של יוסף פאטאי קשה לדבר בקצרה. מונחים לפניך כרכים אחדים של מאמריו המדיניים, הצבוריים, האסתיטיים, המסות הספרותיות והפיליטונים הקצרים, שלפעמים מצטמצמים הם עד כדי שורות אחדות. וביניהם אתה מוצא מאמרים, שקשה להחליט עליהם, אם מדיניים הם, או אסתיטיים. האם אין בחיינו הופעות פוליטיות כביכול, המתהוות לרגל איזה שיר וכדומה – ולהיפך? ועטו של פאטאי הפובלי־ציסטן טובל את צפרנו בדם שתיהן. גם פה שולטת הבהירות שבהגיון הבריא, שדרך אגב מזוין הוא בכל הישגיו של העתונאי המודרני. ובכן: בכל הישגיהם של אותם, שפאטאי אוסר עליהם את מלחמת הרעיון הלאומי ורעיון הגאולה בכלל, או שהם אוסרים עליו את מלחמותיהם השונות, לפעמים את מלחמת היהדות החשוכה המתנפלת בשם הדת על רעיון הגאולה ולפעמים את מלחמת המפלגה, המקריבה את היהדות על מזבח גאולת־העולם.–מלחמה קשה להם באישיותו, שכל רז לא אניס ליה לא בעולמה של היהדות המסורתית ולא בעולם הסוציולוגיה המודרנית. – ולא פעם קרה, שתשובתו של פאטאי על התקפה חריפה ורצינית מאד – הביאה את המתקיף לידי הודיה גלויה בצדקתו של המשיב. מקרה כזה היה לו גם עם עורך העתון החפשי רב החשיבות „המאה העשרים", שהנוער ההונגארי והיהודי ראו בו את הסנהדרין לכל שאלה סוציאלית. – נצחונו זה היה בשעתו נצחונו של הרעיון הציוני עד כדי השפעה מעשית בין הנוער האקאדימי, שהביט יותר מאשר בחשד ב„חברו הציוני" שהיה בגדר משוגע אז.

והמלחמה ערוכה עד היום הזה. – מלחמה עזה ומרה, שירחונו של פאטאי „עבר ועתיד" משמש בה חזית עברית עקשנית, שאינה יודעת פשרה.

ירחון זה הוא היום המרכז לא רק ליהודי הונגאריה המקוטעת; השפעתו ניכרת גם מחוץ לגבולותיה של הונגאריה הקטנה וגם מחוץ לגבולת הונגאריה שבעבר. –

וכאילו כדי להגדיל את המבוכה ולהעצים את התבוסה נכנסה באותם הימים הצעירה לתוך מעגל חייו. גם כן מאמריקה וגם כן אידיאלית. בת עשרים שנמאסו גם עליה שם חייה הקודמים ובאה הנה. ויפה היתה ותמה עד מאד מחוננת בכל המתות. והיא אהבה אותו והשתדלה בכל מאמצי כחה להנעים לו את חייו, להקל עליו, לסדר ולישר לו הכל. והוא גם אהב אותה, לכאורה, ואולם דוקא מזה נפתחה בו מבוכה חדשה. הוא חשב שבגללה אי אפשר לו לכתוב. שמעט הכח שיש לו לכתוב הולך ומתפוצץ על ידי המשיכה החדשה, והוא ידע שזוהי שטות, ששום סופר אינו פוסק מהיות סופר באשר נפלה בגורלו אשה יפה, נעימה, טובת־שכל ורכת־המזג. ובכל זאת הוא הגיע כמעט לידי טירוף הדעת. הוא לא ידע את אשר הוא עושה. הוא הלך מדתי אל דתי. הוא השתכר ועשה מעשים מגונים.

לבסוף הוא נפרד ממנה, כשם שנפרד מקודם ממולדתו וממשלת־ירו. שב אל רעיו ומכריו, מבלה לכאורה את זמנו לבטלה. אך באחד הימים הוא שוב יושב וכותב. כל הלילה וכל הבוקר. ובשעה שישב וכתב לא חשב כלל, אם טוב הדבר אשר הוא עושה. כלום לא חשב. דומה היה כאילו הוא נשמע לקול ממעמקים, שמצוה לו לכתוב, שאומר לו מה לכתוב, שקורא לפניו מלים, פסוקים ותמונות. הוא לא ידע אפילו שהוא נמצא בפריז ושמסביב סואן היום. השולחן היה גבוה קצת והעט היה גרוע, אך הוא לא שם לב להם. השמש זרקה את קרניה על השולחן ועל הניירות והפריעה לו והציקה לו, ואז הסב אליה את גבו והמשיך לכתוב. המשרתת נכנסה ותמהה שהמטה מוצעת ולא שכב בה, אך בלי אמר ודברים הוציא אותה מן החדר והמשיך לכתוב. מלה אחרי מלה ופסוק אחרי פסוק. כשהעט הטיל כתמים קלל והתקצף וכתב מחרש. כשגמר דף אחד שם אותו הצדה ולקח את השני. עד אשר פתאום הגיע באיזה אופן לידי סיום.

אז שם את העט הצדה, הביט אל הניירות אשר כתב, אך לא הרגיש תשוקה לקרוא אותם. הם לא ענינוהו ביותר. את אשר רצה להגיד–הגיד. זה היה מונח פה לפניו. יש שהות לקרוא אחר כך. יש פנאי. עתה אין הקריאה דוחקת. איזה שוטה היה, שחשב שאינו יודע עוד לכתוב, שהטיל ספק בעצמו. הרי הכל כה פשוט. צריך רק לשבת ולכתוב.

נתן א ש הוא אשר כתב את ספורו של הסופר. יש כאן בוראי מן החומר האבטוביוגרפי, אך דבר זה אינו מורגש. זהו ספור מוצלח. על כ״ב פרקיו ומאות עמודיו. כל פרק עומד בפני עצמו, מוסיף מראה וגוון וממשיך את חוט הספור. יש אחדות ריתמית. התענינות המספר בצעירה אינה פחותה מאשר באיש הצעיר, בסופר. אף הנפשות האחרות העושות בספור אינן מקופחות. כל פרט מהוקצע כרבעי. וכל הסביבה אנושית ותמימה, כמיטב ספורי אירופא.

אך הפרובלים העיקרי הוא האיש הצעיר, הסופר, זה שכותב ואינו כותב. הספקן, הנבוך. אין זה הסופר אלא אחד הסופרים, אחד הטפוסים. אף קורותיו אינן טפוסיות. אפשר לתאר אותן גם במהלך אחר ובגוון אחר. אך שמץ מה מזה יש גם בטפוסים אחרים.

ר׳ ב.

עָנָף בְּאַגַּן זְכוּכִית

עָנָף אָבִיב עוֹמֵד בְּאַגַּן זְכוּכִית שְׁטוּף שֶׁמֶשׁ.
הָעֵץ, יְדֵי גִּדְּעַתּוּ מֶנּוּ, יְשַׁלֵּחַ
עוֹד לְשַׁדּוֹ עַל־פְּנֵי יֹרֶק הַגֶּזַע
הֶחָשׁ לְנִבְטוֹ. — הֲכִי יַרְגִּישׁ בְּיָנְקוֹ מַיִם
אֶת הַגְּוִיעָה בַּאֲרִיגֵי תָּאָיו?
הַאִם אִבֵּי טְרָפָיו הַמִּתְפַּתְּחִים יָחוּשׁוּ
בַּעֲלוֹת הַמָּוֶת חֲסַר־הַשֹּׁרֶשׁ דֹּם
בִּיבַקְבַּק עוֹרְקֵיהֶם לָצֶקֶת סַם רָקָב?
לָאוֹר יִפְנוּ חִישׁ־קַל, יִזְדַּקְּפוּ מַעְלָה
לַשֶּׁמֶשׁ נִכְסָפִים וְנוֹהֲרִים דֻּמָּם —
עַד רוּחַ הַכְּמִישָׁה, הַקִּפָּאוֹן, מֶשֶׁב
הֲלוֹם אֶת הַטְּרָפִים יַחֲרִיד לְפֶתַע.
בְּמֵי אַגָּן יִבֹּל הָעֵץ הַמֵּת. בַּגֶּזַע
בִּמְלֹא חַיִּים שׁוֹקְקִים יַגְלִיד הַפֶּצַע. —

י. ליכטנבום

מְשִׁיחוֹת הָעַמִּים

מאת אשר ברש

ב

האיש אשר נסה את אלהים

(שיחה מלאית)

בימים מקדם היה איש עני ואביון, ושמו סיסורו בֶּן אָרִי, לאמר: סיסורו המסכן. ולאיש שני אחים אשר בורכו בכל, והם עורכים בביתם משתאות להראות את עשרם ותפארתם, ואת אחיהם המסכן לא קראו לאכול בלחמם. ויהי כי נלאה האיש ממצוקת עניו ויזעף לבו על האלהים וכבדו רעף מרה רבה. ויכונן לו על עמודי חזרן סוכה גבוהה, ומתוכה ירה חצים באלהים היושב בשמים. נאוץ נאק קול גדול ויאמר: „למה זה עשיתני עני וחסר כל ולאחי הענקת את כל ברכותיך?"

וישמע אלהים לקול שועתו וישלח לו עדר תואים, והם עוברים לאטם תחת סוכתו. כראות סיסורו את התואים התעבר בלבו ויאמר: „הנבל אשר לו התואים בריאי־הבשר האלה לעוג ילעג לי ולרישי, כי שלחם לעבור תחת סוכתי!" וירד ויך באלתו על ירכיהם עד כי הניסם. וישב אל סוכתו בידים ריקות.

וישלח לו אלהים גוש־זהב צהוב ויניחהו על סכך סוכתו מלמעלה. ובראות האיש את הגוש, וימלא חימה ויקרא: „כלב צהוב ונבזה, מי יתנך נבלה בשדה! המבלי אין מקום אחר, עלית על סוכתי לכסות את מעט האור היורד עלי מן השמים?" ויזרוק אבן, ותפגע בגוש־הזהב, ויפול הגוש מן הסכך, וקול הנקישה היה כיללת כלב מוכה. ויוסף לירות חצים השמימה.

אז ישלשל אלהים חבל ארוך, למען יעלה בו סיסורו השמימה. ויאחז סיסורו בחבל ויעל בו. ובדרוך רגלו על השמים דבר אליו אלהים: „תמיד אתה מתרעם עלי בגלל עניותך. הנה אתיכך מחדש ובחרת לך את מנת חלקך. ראה תראה, כי ר צ ו נ ך הוא אשר בחר לו את העוני". ויתנהו אלהים בתוך מחבת־ברזל אדירה ויתיכהו וימוגגהו למים. ומסביב למחבת הניח בגדים חמודות, משי ורקמה, וגם מלחים ובלואי סחבות. וכה צוהו אלהים: „בחר אשר תבחר!" ויקפוץ סיסורו מתוך המחבת ויעט אל בלואי הסחבות. ר צ ו נ ו הוא אשר בחר בהן. ויאמר אליו אלהים: „הנה נתתי לפניך מלבושי פאר ומכלולים, ואתה בחרת בסחבות. יהי איפוא העוני חלקך כל ימי חייך, ולא תוסיף לדבר בי סרה".

ויורידהו בחבל ארצה.

ג

הזווג

(שיחה פינית)

באחת הערים גרו איש ואשה. ויחיו בשלום ובשלוה ולא הרעימו זה את זו לא במעשים ולא בדברים ועיניהם לא הביטו חוצה. ויהי בדברם ביניהם יום אחד בנחת ובידידות, כמשפטם, ויאמר האיש אל אשתו: „אחרי מותי תהיי לאיש אחר". והאשה ענתה: „אחרי מותי תשא לך אשה אחרת. ידעתי נכונה, כי לא תשב אלמן". ויצחקו במבוכה, כי לא האמינו איש לרעותו, אף כי חפצו להאמין. לסוף נדברו ויבטיחו בתקיעת כף, כי מי אשר ישאר בחיים, לא יבקש לו זווג שני. ותמת האשה ראשונה. האיש ישב שנה ושנתים ערירי, כי לא אבה לשאת אשה אחרת, כאשר הבטיח למתה. אך כאשר ארכו לו הימים ויאמר בלבו: „עד מתי אתאבל על אשתי, והלא גזירה על המת שישתכח מן הלב? אמצא לי אשה אחרת ולא יהיו חיי שוממים". ויבקש וימצא אשה כלבבו.

ויקבע מועד החתונה. אך בטרם יכנס לחופה אמר לנפשו: „אלכה נא אל אשתי הראשונה ואומר לה שלום ואבקש ממנה מחילה על הפירי את הבטחתי". ובבואו עם כלתו אל בית־התפילה לסדר שם את הקדושין, טרם יעברו את מפתן הבית, ויט הצדה ויסר אל בית־החיים לפקוד את קבר אשתו. ויעמוד שחוח על הקבר ויאמר בקול נכאים: „סלחי לי, הטובה, הולך אני אל החופה. חיי היו שוממים לבלתי נשוא, והנה מצאתי לי אשה אשר תנחמני מעצבוני". ויפתח הקבר — והכלה עומדת על סף בית־התפילה והכוהן על ידה וכל הקרואים סביב להם — ויפתח הקבר והאשה קראה אליו: „בואה, בואה, יקירי, אל תירא, בואה הנה!" ובעצם אצבעה רמזה לו כי ירד לקבר. וברדתו אמרה: „אל נכון שכחת כי נדברנו, אשר הנשאר בחיים לא יבקש לו זווג שני. אכן מהיר־שכחה אתה, אהובי". ותבקש ממנו לשבת בפאת הארון. וישב. „התשתה יין?" שאלתהו קול נדיב. ותושט לו גביע יין אדום כדם. ויקח מידה וישת. ויאמר לקום, אך האשה חננה קולה: „השאר עוד רגע ונשוחח מעט". ותמלא לו גביע שני, והאיש שתה את היין המתוק, ויקם ויאבה ללכת, כי הכלה מחכה לו על סף בית־התפילה. אך האשה עצרתהו עוד: „שב, נשוחח עוד מעט קט. הן ימים רבים לא שוחחנו. פניך נפלו מאז הלכתי מעמך". והאיש נשאר עוד רגע קט וישוחח. ותתן לו גביע שלישי ועוד הפצירה בו כי ישאר. לסוף שלחתהו ותאמר: „עתה לך לחופתך!" ויעל האיש מן הקבר וילך בחפזון. ויבוא אל בית־התפילה ולא מצא שם לא את הכלה ולא את הכוהן ולא את הקרואים, ובמקום אשר עמד בית־התפילה היתה חלקה עזובה וריקה ועליה רק שיחי־קוציפ אחדים, והאיש עצמו שער ראשו הפך שיבה, כעין הדוכיפת, כי שלושים שנה ישב בתוך הקבר.

מִשִּׁירֵי הוֹרַצְיוּס

I

מִסֵּפֶר הָאוֹדוֹת

א

שָׂנֵאתִי הֶהָמוֹן הַנִּבְעָר מִדַּעַת,
אַל יִקְרַב אֶל קֹדֶשׁ הַדְּבִיר!
אָנֹכִי, הַכֹּהֵן בְּהֵיכַל הַמּוּזוֹת,
לַנֹּעַר אָשִׁירָה הַשִּׁיר.

יָשֹׂרוּ מְלָכִים וְרָגְזוּ לְאֻמִּים,
אַךְ עֶלְיוֹן יִפִּיטֶר עַל כֹּל.
בְּגַבּוֹת עֵינַיִם הוּא יַרְעִיד כָּל תֵּבֵל
מִשַּׁחַק עַד עִמְקֵי שְׁאוֹל.

יֵשׁ שֹׁקֵד עַל גַּנּוֹ וְכֶרֶם מַטָּעוֹ,
יֵשׁ – כְּבוֹדוֹ בְּמוֹעֲצוֹת עָם;
בְּיֹשֶׁר פְּעָלָיו יִתְהַדֵּר הָאֶחָד,
הַשֵּׁנִי – בְּיַחַשׂ הָרָם.

אַךְ צֶדֶק אִם יֵשֵׁב לַכִּסֵּא, לֹא יַפְלֶה
בֵּין נִכְבָּד אוֹ נִקְלֶה וָרֵיק.
וְאֶחָד הַגּוֹרָל יַטִּילוֹ הַמָּוֶת,
וְאֶחָד הִנֵּהוּ הַחֵיק.

אִם חֶרֶב נוֹקֶמֶת תִּשָּׁלֵף מִתַּעַר
וְחָבֵד הָעַוָּל בָּעִיר,
לֹא יִטְעַם לְחִכּוֹ מַאֲכַל חֶמֶד,
לֹא יִנְעַם קוֹל עוּגָב וָשִׁיר.

הַתְּנוּמָה לֹא תָנוּם מִסֻּכַּת הָאִכָּר,
וּמְנוּחָה – מִבֵּיתוֹ הַשָּׁת.
בֵּין צִלְלֵי גַנּוֹ יִשְׁלָיו זֶפִירִים,
וְשֹׁקֶט הַנַּחַל הַזָּךְ.

לֹא יֶחֱרַד הָאִישׁ הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ
אִם יִגְעַשׁ מִסּוּפָה הַגָּל,
עֵת תֵּרֵד הָעַיִשׁ אֶל יַרְכְּתֵי שַׁחַק
וּגְדִי עֵת יִתְרוֹמֵם אֶל עָל.

לֹא יִדְאַג, אִם בֹּגֵד הַכֶּרֶם, הַשָּׂדֶה,
לֹא יִירָא מִבָּרָד הַיּוֹבֵל,
וּמָחָר – מִגֶּשֶׁם, מִסַּעַר, מִקָּרָה,
מִשֶּׁמֶשׁ וְחֹרֶב וָחֹם.

הַדָּגִים מִגְּבוּלָם יְגֹרְשׁוּ, עֵת יִבְנֶה
אִישׁ גֶּשֶׁר אוֹ שֶׁכֶר לַגָּל,
וּבָזָא הָאִכָּר אֶת נַחֲלַת הַנָּהָר,
כִּי יַגְדִּיל שָׂדֵהוּ הַדָּל.

גַּם אָדוֹן וְשַׂר – יַדְרִיכוּהוּ מְנוּחָה
דְּאָגָה וְקִינָה וָהִי;
לֹא תַצִּיל מִפַּחַד גַּם דַּהֲרַת סוּסוֹ,
לֹא תוֹשַׁע נְחֹשֶׁת אֳנִי.

יָדַעְתִּי, אֵין הוֹעִיל בְּזֹהַר הַשַּׁיִשׁ
בְּשַׂלְמַת אַרְגָּמָן כַּדָּם,
בְּבֹשֶׂם כִּי יָבוֹא מִיַּרְכְּתֵי קֶדֶם,
בְּיַיִן – כִּי יָבוֹא מִיָּם.

וְלָמָּה אֲכוֹנֵן לִי הֵיכַל מַחֲמַדִּים
וְאֻלָם עִם שַׁעֲרֵי רֹם?
הַאָמִיר אֲחֻזַּת סַבִּינוּם בְּעֹשֶׁר,
הַדֹּאֵג וְחָרֵד יוֹם יוֹם?

ב

יְזֹרֵב הַשֶּׁלֶג וְנָמַס, וְרִבְבוֹת פְּרָחִים וְצִיצִים
בַּגַּן וּבַשָּׂדֶה מְצִיצִים.
פָּנֶיהָ תְּחַדֵּשׁ הָאָרֶץ, וְשָׁבוּ לִגְבוּלָם וּמְפַכִּים
הַנְּהָרוֹת שַׁאֲנַנִּים וְזַכִּים.
גַּם גְּרַצְיָה וּשְׁתֵּי אֲחָיוֹתֶיהָ בִּמְחוֹלוֹת הַנִּימְפוֹת עַלִּיזָה
כְּבַר לָצֵאת יְחַפָּה הֵעֵזָה.
אַל תִּבְטַח בַּנֵּצַח! כִּי חֲלִפוֹת וְחִמְסוֹת מִמֶּנּוּ הַשָּׁנִים
כָּל יוֹם וְכָל רֶגַע עֲדָנִים.
זֶפִירִים יַשְׁבִּיתוּ הַסּוּפוֹת וְנָס מִפְּנֵי קַיִץ הָאָבִיב;
אָז יָבֹא הַסְּתָו וּמִסָּבִיב
יְפַזֵּר מַחֲמַדֵּי כָּל פְּרִי. עַד יָשׁוּב בְּסַעֲרַת חֵמָה
הַחֹרֶף וְהִפִּיל תַּרְדֵּמָה.
גַּם פְּגִימַת הַלְּבָנָה תְמַלֵּא בִּמְרוּצַת הַיְרָחִים הַגְּדוֹלָה,
אַךְ אָנוּ אִם נֵרֵד שְׁאוֹלָה,

---

47. סַבִּינוּם — שם אחוזתו של הורציוס, שקבל במתנה מאת מעריצו מֶצֶנַס.

מְקוֹם שָׁם אֱנֵיאַס וְאַנְקוּס וְטוּלוּס הֶעָשִׁיר יִשְׁכָּנוּ,
לְאֵפֶר נֶהְפַּךְ כֻּלָּנוּ.
מִי יֵדַע, אִם הוֹסֵף יוֹסִיפוּ עוֹד לָנוּ הָאֵלִים הַגְּדוֹלִים
יוֹם מָחָר עַל כָּל הָאֶתְמוֹלִים.
רַק אֶת אֲשֶׁר תִּקַּח לְהַנְעִים אֶת נַפְשְׁךָ בְּחָלֶד,
מֵאֵנַת יוֹרַשְׁךָ יִמָּלֵט.
וְשָׁם בְּתַחְתִּיּוֹת אִם מִינוֹס יְכוֹנֵן מִשְׁפָּטוֹ הַחוֹגֵג
וְשָׁפַט כָּל מֵזִיד וְשׁוֹגֵג,
הֵן לֹא יַזְכּוּךָ בַּמִּשְׁפָּט לֹא יַחַשׂ, לֹא מֶתֶק שְׂפָתַיִם
אוֹ יֹשֶׁר דְּרָכֶיךָ בַּחַיִּים.
גַּם אֶת הִפּוֹלִיטוּס הַתָּמִים לֹא תַצִּיל דִּיאַנָּה הוֹמִיָּה
מִמַּאֲפֵל אֶרֶץ נְשִׁיָּה,
וְנִבְצְרָה גַם מִתֶּסֵיאוּס לְמַלֵּט אֶת רֵעוֹ וּכְבָלָיו
בְּכֹחַ לְנַתֵּק מֵעָלָיו.

II

בִּנְאוֹת שָׂדֶה

„...וְאַשְׁרֵי הָאָדָם, לוֹ זָרוּ עֲסָקִים וְסִבְכֵי עִנְיָנִים,
וָחַי כְּבַדּוֹרוֹת מִלְּפָנִים.
בְּנַחֲלַת אֲבוֹתָיו בְּעָמָל יְשַׂדֵּד לוֹ שַׂדְמָה בוֹדֵדָה,
וְנֶשֶׁךְ וּמַרְבִּית לֹא יָדַע.
לֹא יֶחֱרַד מִתְּרוּעַת מִלְחָמָה, מִסַּעֲרַת זַעַף בִּמְצוּלָה,
הוֹמִיָּה וְגֹעֲשָׁה כֻּלָּהּ.
לֹא יֵשֵׁב בְּמוֹעֲצוֹת עָם, וְגֵאיוֹנִים וְתוֹפְשֵׂי מֶמְשָׁלָה–
מִפְתָּנָם מִמֶּנּוּ וָהָלְאָה.
אַךְ הָלֹךְ וּבָלֹשׁ בַּכֶּרֶם, הוּא יַצְמִיד שְׂרִיגִים עֲדִינִים
בִּזְרוֹעוֹת בּוּקִיצִים חֲסִינִים.
אוֹ יִבְחַר לוֹ עֵמֶק שַׁלְאֲנָן וְיָשַׁב בְּצִלְלֵי הָרִים
לִשְׁמֹעַ קוֹל שְׁרִיקוֹת עֲדָרִים.
אָז עֵצוֹ יְסָעֵף וְכָרַת מֵעָלָיו כָּל זְמוֹרָה מְמֹאֶרֶת
וְהִרְכִּיב בִּמְקוֹמָהּ אַחֶרֶת.
אוֹ יִרְדֶּה לוֹ דְבַשׁ מִכַּוַּרְתּוֹ וְכָבוּשׁ יְשִׂימוֹ בַכֵּלִים,
אוֹ יָגֹז אֶת צֶמֶר הָרְחֵלִים.

וּסְתָו עֵת יַגִּיעַ וְהֵרִים בְּגָאוֹן אֶת רֹאשׁוֹ בַגַּנִּים,
מְפֹאָר בְּפִרְיֵי מַעֲדַנִּים, —
מַה יִּשְׂמַח, כִּי יִקְטֹף אַגָּס אוֹ בִכּוּרוֹת עֲנָבִים, לְדָמָן
לֹא יִשְׁוֶה גַּם אֹדֶם אַרְגָּמָן,
וְהָיוּ מִנְחָתְךָ, פְּרִיאַפּוּס, וּלְךָ אֵל סִילְוָנוּס–תַּגְמוּלוֹ,
כִּי תִשְׁמֹר מֵרָעָה אֶת גְּבוּלוֹ.
בְּצִלְלֵי אֵלָה עַתִּיקָה הוּא יִשְׁכַּב בְּדֶשֶׁא נִיחוֹחַ
וְשָׁאַף לְגֵוּוֹ מָנוֹחַ.
שָׁם נָהָר יִפְכֶּה לְאַט, וְצִפֳּרִים מִבֵּין הָעֳפָאִים
יַשְׁמִיעוּ הֲמוֹנָם הַנְּעִים,
וְהֶמְיַת הַפֶּלֶג הָרַכָּה תְּתַחְרֶה בְּמַשַּׁק הָעַיִן
וְהִפִּיל תַּרְדֵּמָה עַל עָיִן.
וְחֹרֶף כִּי יָבֹא, וְקָרָא יוּפִּיטֶר מִסֵּתֶר־הָרַעַם
לְשֶׁלֶג וּמִטְרוֹת הַזַּעַם,
אָז יָצוּד חֲזִירִים מִיַּעַר, וּכְלָבָיו יִרְדְּפוּם בְּחֵמָה
אֶל מוֹקְשָׁיו, זוֹ טָמַן לְהֵמָּה,
אוֹ רֶשֶׁת בְּעָרְמָה יְכוֹנֵן וְתוֹלִיךְ מַלְכֻּדְתּוֹ שׁוֹלָל
אֶת תְּמַת הַקִּיכְלִי הַזּוֹלֵל;
אוֹ יִלְכֹּד אַרְנֶבֶת פּוֹחֶדֶת וְעָגוּר הַנָּד בָּאֲגַמִּים —
לַצַּיָּד שְׁלוּמַת מַטְעַמִּים.
וּמִי זֶה לֹא יִבְחַר בָּאֵלֶּה, מַנְעַמֵּי הַחַיִּים הַנָּאוִים,
לִשְׁכֹּחַ מְרוּרוֹת אֲהָבִים?
וְאִם אֵשֶׁת־תֹּם לוֹ, חוֹבֶקֶת אֶת בָּנָיו, שְׁתִילֵי הַזַּיִת,
וְצוֹפָה הֲלִיכוֹת הַבַּיִת,
כְּאִשָּׁה סַבִּינִית חֲרוּצָה אוֹ בַת אַפּוּלְיָה בַּדָּרוֹם,
שֶׁזִּפַּתָּהּ הַשֶּׁמֶשׁ מִמָּרוֹם,
וְעָרְכָה הָעֵצִים לִשְׂרֵפָה בְּמוֹקֵד הַקֹּדֶשׁ, עֵת יָבֹא
הַבַּעַל הֶעָיֵף אֶל נָוֹ,
אוֹ תָעִיז בַּגְּדֵרוֹת אֶת מִקְנֶהָ וְצֹאנָהּ עַלִּיזִים וּשְׂבֵעִים
וְחָלְבָה עֲטִינִים מְלֵאִים;
אוֹ תִשְׁאַב מֵחָבִית אֶת יֵינָהּ הֶחָדָשׁ, לְהָכִין בְּיָדָהּ
מַטְעַמִּים מִגַּנָּהּ וְשָׂדָהּ, —
לֹא יִטְעֲמוּ כָכָה לְחִכִּי מִמֵּי הַשּׁוּקְרִינוּס קוֹנְכִיּוֹת,
אַבְרוּמוֹת־הַיָּם אוֹ פּוּטִיּוֹת,
זוֹ שֶׁטֶף יִשָּׂאֵן מִמִּזְרָח, עֵת סוּפָה מִתְחוֹלְלָה שָׁמָּה,
וְהֵבִיא אֵלֵינוּ הַיָּמָּה.

15. אֲנִיאַס — מארץ טרויה, אבי עם רומא. אנקוס מרציוס, טולוס, הוסטיליוס — מלכי רומא.

21. מינוס — שופט בשאול.

25. הפוליטוס — אשר העלילה עליו אמו חורגתו לפני אביו תסיאוס, וירד שאולה למרות עזרת דיאנה.

27. רעו — רעו של תסיאוס, פירימואוס, אשר פלוטו, אל שחת, אסר אותו בכבלים, על ששלח יד באשתו פרוסרפינה.

7. במועצות עם — האספות על מגרש העם (Forum romanum) היו מרכז החיים המדיניים ברומא.

10. בוקיצים — היו נוהגים להשתמש בעצי הבוקיצים (אולמען), לכרוך עליהן את הגפנים של הגפן.

21. פריאפוס — אֵל הגנים.

21. סילונוס — אֵל השדות והיערים.

29. יופיטר — ראש האלים, מרעים רעמים וקובע את חליפות תקופות השנה.

41. סַבִּינִים — שם נוף הרים באיטליה. אַפּוּלְיָה — חבל ארץ בדרום איטליה.

49. לוּקרינוס — שם יאור גדול.

49. קונכיות — מין שרץ ים צדפי Conchylium.

50. פוטיות — מין דג, פוטע, פלאנדערקע. Rohmbus—Butte

גַּם זוֹ תַּרְנְגֹלֶת־הַפְּנִינִים אוֹ פְּרָגִית, מִיּוֹנְיָה יַסְפִּיקוּ,
לֹא כֵן אֶל הַקֵּבָה יַחֲלִיקוּ,
כְּזֵיתִים הַנּוֹטְפִים עֲסִיסִים, מִיִּצְהָר וְשֶׁמֶן עֲנוּגִים,
בְּאָמִיר הַדֶּשֶׁן מְסוּקִים,
אוֹ חָמִיד יְדִיד הָאֲפָרִים וּמַלּוּחָה, בָּהּ מַרְפֵּא וְגֵהָה
לְבֶטֶן עֲמוּסָה וּמְלֵאָה;
אוֹ כִּבְשָׂה בְּחַג הַטֶּרְמִינוּס וּגְדִי הִצִּילוּהוּ מִטֶּרֶף
מִשִּׁנֵּי זְאֵבֵי הָעֶרֶב.
כֹּה יִשְׂבַּע מִנְחַת שֻׁלְחָנוֹ, וְאַחַר מַה יִּשְׂמַח, כִּי יִרְאֶה
אֶת עֶדְרוֹ, בְּשׁוּב מִן הַמִּרְעֶה,
וְצֶמֶד הַבָּקָר הֶעָיֵף, מִתְנַהֵל הַבַּיְתָה לְאִטּוֹ
וּמוֹשֵׁךְ מַחֲרֶשְׁתּוֹ וְאִתּוֹ;
וְתַרְבּוּת יְלִידֵי הַבַּיִת מְסַבִּיב לְלָרִים מַזְהִירִים,
כְּמִנְהַג בְּבָתֵּי עֲשִׁירִים".
כֹּה דִּבֵּר אַלְפִיּוּס הַנּוֹשֶׁךְ, וְהִנֵּה – כָּל שָׁעָה יְקָרָה! –
כְּבָר עוֹמֵד הוּא לָצֵאת הַכְּפָרָה,
רַק עוֹד לוֹ הָאִידִים וְאָסַף אֶת הוֹנוֹ הָרַב וּבְמֶשֶׁךְ
קָלֶנְדֵי... יִתְּנֵהוּ בְּנֶשֶׁךְ.

תרגום מרומית יהושע פרידמן

בְּיֶרַח־הָאָבִיב

(פרק ראשון ל„קיץ")

מאת יעקב רבינוביץ

הם עמדו שלשתם על יד הנחל: ליפסקי הצעיר, שלמה׳קה רוזנברג וזרח בנו של ר׳ איצ׳י. היום היה בהיר וחמים, האדמה מרופשה וזעיר־שם גם מכותמת שלג; מחוץ לעיר רבץ עוד השלג כמעט בתקפו. ואך הקרח התפוצץ וגושיו – שלמים או רצוצים, גדולים או קטנים – טולטלו בשאון, רדפו, הדביקו ועברו איש את אחיו או התנגשו ונשתברו ברעשי. הבחורים עמדו ויסתכלו במראה. על קרש־עץ ישבה אשה כפופה, כבסה לבנים וחבטתם. לא רחוק ממנה שטפה נערה כלים. ולאורך שפת־הנחל עמדו ילדים, רצו, קפצו, צעקו ודחפו איש את אחיו המימה או לתוך הבוץ. אחד מהם הדק בקושי כדור שלג וזרקהו מול האחרים. אחדים נסו לקפוץ על גושי הקרח ולא עלה בידם.

ופתאום נראה גוי קטן מטולטל על גוש קרח רחב. יחף וגלוי־ראש עמד הקטן ונפנף בענף שבידו ועוה את פניו משונות, העויות עליזות או רגזניות. גוש הקרח תחתיו נתקל באחרים, והוא המשיך לעמוד עליו, אלא שהחליף את מקום רגליו מרגע לרגע. הילדים הצהילו לו פנים, ואחד מהם חרץ לו לשון, והוא ענה להם ב„אוזן־חזיר". בהרחיקו הלאה זרק ילד אליו כדור־שלג והוא תפסהו בכפו, זרקהו חזרה, ורפש בו פניו של ילד סמוך. רגלי ליפסקי הגוץ התחילו לדפוק קצובות, ופתאום קפץ ממקומו בזריזות מיוחדת לגוצי־קומה, תחב את חוד הברזל אשר למקלו בגוש־קרח, ויקפוץ עליו. גוש־קרח זה קטן היה, וליפסקי נאלץ לקפוץ מגוש לגוש, ופעם הוקפץ אל גושו של הגוי הקטן; הגוש התנודד וכמעט התהפך, ביחוד אחרי שהזדרז הקטן ויקפוץ אל גוש אחר בעזבו את ליפסקי יחידי בקצהו. אך ליפסקי תפש כרגע מקום באמצעיתו וינצל. הוא התנועע עכשיו, קפץ מגוש לגוש כחתול, באותה הקלות של עלמים רגילים ברקוד. ומקלו הראה נפלאות: משך גושים ודחם, חברם והפריד ביניהם, הפכם ופוצצם, ויש גם שנפנף באויר עם מטפחת על חודו. הילדים צהלו. אחדים נסו לקפוץ באמצם כל כוחם, אחד גם הצליח ושלשה מן הלא מצליחים לא פסקו מנסות ומהזדרז. סוף־סוף נפל אחד המימה ויצא רטוב, השני שקע לתוך הרפש ויתלכלך כולו, ואחד הצליח אחרי קפיצות זריזות לעבור אל הגוש הגדול וישט עם ליפסקי יחד–אחוזי־יד. הנשים והנערות המכבסות ושוטפות הכלים הביטו בהתפעלות ובפחד, וגם הפליטו קריאות־תמהון וחרדה: „אוי, אוי!" וליפסקי והילד שטו להם הלאה במנוחה.

לא התאפק גם שלמה׳קה רוזנברג ונסה לקפוץ, נתקל והתלכלך, נסה עוד פעם, שט קצת ונרטב במים, עד שהוכרח לעזוב את נסיונותיו ולשוב אל היבשה. הילדים לעגו לו. רק זרח בן ר׳ איצ׳י, הבחור הצנום והארוך, לא זז ממקומו. שולי מעילו הארוך למחצה התבדרו ברוח, וגופו קל־המשקל הכביד עליו בכל כבדו. הוא עמד והסתכל בליפסקי, לוה אותו ואת הילד בעיניו, שלפרקים הפנה אותן כלתוך עצמו ויקפא כולו.

„אינך חפץ כלל לנסות?" – שאלהו שלמה׳קה בעצם נסיונותיו.

– לא; למה? – ענה זרח במנוחה.

שלמה׳קה הניע בידו: – „בטלן!" וימשיך את נסיונותיו בלי הצלחה. וזרח הוסיף לשתוק גם בשוב שלמה׳קה אליו.

הרוח היה חמים וריפק בנשימת אביב קלה את הפנים והלחיים. זרח חש את הכובד של שערות לחייו וזקנו המגודל קצת. הרוח רפרף בין השערות ולעור לא הגיע, והוא החליט, שצריך לגזוז בערב פסח, לכבוד החג, את שערותיו קרוב לבשר, ואך רגש אי־נעימות לוה את רעיונו זה. הוא התאדם והשפיל את עיניו. ובינתים דפק לו ליפסקי – ששב חזרה תוך קפיצות מגוש לגוש – על כתפו, „נצא את העיר, נטייל קצת; הנה פרחי־שלג מבצבצים ועולים בגנה".

בלילה הבא התגברה הרוח החמימה. הקרח טולטל ביתר־כח והשמיע מעין קטעי־רעמים עמומים ורחוקים. שלמה׳קה, שבית־אבותיו היה סמוך לנחל, יצא שתים־שלש פעמים במשך הערב והלילה ונגש אל שפת הנהר. בצאתו ראשונה עוד פגש את הלבנה מטיילת. הוא תחב מקלו בגוש־קרח, קפץ עליו וישט במנוחה גמורה, „לעזאזל, כשאין איש רואה אני מסוגל לכל". הוא לא יכול לישון כל הלילה: החלונות היו סגורים, ונשמתו כמעט שקצרה. כל גופו מלא זעזועי־אביב עד לדקירה, וזיעה קרה כסתהו לפרקים. עצבותו הרגילה התרפקה על לבו בלי־הרף. ועם שחר, כשהתנמנם קצת, היו שפתיו לוחשות עוד: – „ליפסקי טיל עם פוליה כל הערב".

---

53. תרנגלת הפנינים – פערלהוהן, Afra avis
53. פרגית – תרנגלת־היער, האזעלהוהן, Attagen
53. יוניה – שם חבל ארץ באסיה הקטנה.
57. חמיד – ירק חמיץ, זויעראמפפער, שצאוועל Lapatum
57. מלוה – מין צמח, מאלווע, Maiva
59. טרמינוס – אל מצרי השרות, שחיו חוגגים לשמו חג מיוחד.
65. לרים – תרפים, אלילי הבית.
67. אלפיוס – שם של מלוה ברבית ידוע.
69. אידים – י"ג או ט"ו בחדש.
70. קלנדי – ראש חדש.

למחר לא מצאו להם שלמה'קה וזרח מקום. בבתים היה ניהנום. ריח הפסח הקרב בצבץ מכל פנה. את בית־המדרש סידו, וליפסקי, — שבבית האריסטוקרטי של אבותיו אפשר היה למצוא פנה גם בימים אלה, — לא היה בבית. אחרי נדודים יצאו לשדה. שלמה'קה פטפט בלי הפסק, וזרח שתק כדרכו. שלמה'קה דבר על אי־האפשרות להסתגל לחיים החדשים, ועל שערי החיים הישנים שננעלו ואין פותחים. בעיירה אין מה לעשות, נחנקים, ולעולם הגדול קשה לאחינו לצאת. נחוצים כחות אחרים. יש לפעמים חשק למלא את רצון האב ולשוב לבית־המדרש, אלא שאי־אפשר. זרח שם בו עיניו ושאל ברוך מיוחד: „מדוע"? ושלמה'קה עבר לדבר על דבורה'קה, זוהי נערה טובה, ורק בעל־ביתית יותר מדי; דבר גם על ליזה באותה הקרירות המיוחדת להם בשעה שהגיעו לדבר על אודותיה. „ליזה היא נערה מצוינת, אלא שאיננה יפה. חבל!" את שם פוליה כאילו נזהרו מהזכיר.

ובשדה נהיה קל; רוח קרירה וחמימה כנגדה נשבו בבת־אחת, ופרחי־שלג בצבצו מכל פנה, וכאילו צצו לעיניהם. השלג היה רך למעלה וקשה עוד למטה, אלא שפה ושם נראה כמו מתהוית מחיצה בינו ובין הקרקע. לרגעים השתקשק, חרק והשתבר מתחת לרגלים, ששקעו קצת באדמה המרוכרכת. בצבצו פה ושם עשבים צהובים ואפורים, כמושים ובלים של אשתקד, צפצפו צפרים. ושלמה'קה אמר: „אין מה להגיד, החורף נגמר; אביב!"

לערב הפסח מלאה העיר תנועה ורעש. בליל בדיקת־חמץ מלאה מדרכת־התחנה אדם רב. המון צעירות, — עם צעירים ובלעדיהם. — התהלכו צפופות והדפו זו את זו; חכו לאחים ולבני־דודים הבאים מן הכרכים הגדולים, מלודז ומורשוי. באה הרכבת. ראשונים יצאו הלודזאיב צעירים זקופים ובריאי־פנים, לחייהם וסנטריהם כחלחלים, מגולחים למשעי ובלוריות להם ושפמים, מעילי־אביב מבריקים, תלויים עליהם מרושלים ובלתי מרוכסים. סבלים אחרי סבלים נשאו לפניהם מלתחות של עור חדשות וכבדות. דבורם היה גרמנית מיוחדת או רוסית בעלת נעימה ספיציפית־מלאכותית ברחבות של נוסעי־מסחר הפליטו מלים קטועות וקלות, נענעו בראש והושיטו יד למכרים בענוה עשויה או בהדגשת־ערכם וזרקו לסבלים ולעגלונים מטבעות־כסף ולפרקים גם רובל שלם. הנערות שפגשו אותם החהלכו לצדם זקופות מבלי הבט לצדדין או היו זורקות מבט כלאחר־עין בבת־צחוק נדבנית או בלעג־בטול עצור למחצה. אחריהם יצאו הורשאים, נמוכי־קומה, מכווצים וכאילו כפופים, מטושטשי־פנים, שפלי־קול ופזיזי־תנועה. מעיליהם היו של חורף או של קיץ, ומעילי־סתיו שלהם לא בני סתיו ראשון היו. את מלתחותיהם נשאו הם בעצמם, אחיהם הצעירים ולפרקים גם האבות; הם דברו ביניהם פולנית בנעימה יהודית, מהרו לעבור אל העגלונים בפזיזות משונה עמדו על הפרוטה, והלודזאים בינתים תפשו את העגלונים מתחת לחוטמם. ממכריהם השתדלו להשתמט. פטרו אותם ברטון או בתקיעת־כף מהירה. והנערות שלצדם הלכו בהתרכזות עשויה או בפזור־נפש בלתי־רגיל, זורקות מבטים בזהירות אל חברותיהן אחיות המיוחסים ואל ה„פצטים" אורחיהן לפרקים בהתקלן באיזה לודזאי היו שוכחות את אחיהן לרגע ושוהות עם אלה, והיו שבות אחר־כך נרגזות או ניהנות וגם מצטדקות: „אי־אפשר היה להשתמט: נמוס!"

למחר בבוקר באו ה„שפרים", (עוזרי־סוחרי־היערות) ומנהלי־החשבונות שביערות. זה היה קהל מעורב: יהודים זקנים, בינונים וצעירים, שפרים בעלי־גוף ומנהלי־חשבונות רזים, בחורים זקופים, מהירי־תנועה ובעלי־קול ואברכים כפופים, רשלנים עם סימני־הכנעה בפנים, בעלי מגפים גבוהים ופרוות קצרות ובעלי נעלים רגילות ומעילי־סתיו. כל זה הקהל נסע, צעד או התנהל לאטו העירה. וברחובות התהלכו מקושטים הפועלים הבורסקאים, בחורים גדולים, בריאים וגסי־תנועות. חנויות־הסדקית ואלו של ה„קשטות" (כובעניות) היו מלאות, והקהל עמד צפוף וחטף את הסחורות מתוך הידים. במספרות עמדו בתור, והספרים, מסיחי־דעת ממעסיקיהם התמידיים או מאורחים לא־חשובים וזורקי מבטי תחנונים והצטדקות אל מיוחסי־העיר — עמדו לפני הפרנטים הבאים מחוץ כעבד לפני רבו, והעמידו פנים של מכירי ערך עצמם. „אצלי מתגלח פקיד הבטריה, הפולקובניק (שר־האלף) יפימוב; עם אדונים אלה אין להתלוצץ. נכנס אצלי לפעמים אופיציר צעיר, נ ס י ך, שכחתי את שמו. כן, וסילי גיאורגיאוביץ (בן־גיאורגי). כך, אנו מ כ נ י ם אותו על פי האב. אדם נעים! את שם משפחתו איננו יודעים כלל. אבל נקיון הוא דורש. הו! המכונה צריכה להיות ממורטה, תער יש לו שלו, הכסא רך, שלם ונקי, הראי מלוטש, מי־הבשמים — „פרימה"! — ואם לא — איננו!" והלודזאים מנענים בראשם: כך, כך, באמת, נקי, יפה, לודז ממש! אלא שיש ביניהם גם כאלה שמעקמים חוטמם, מוציאים מטפחת מן הכיס ומנפנפים על פני משען־הכסא. הספרים נעלבים.

ובינתים יורד היום. ויהודים נחפזים ורצים, נושאים מצה שמורה, יין מרור, חרוסת, ושוליות־החיטים והסנדלרים והתופרות רצים, נושאים בגדים, שמלות ונעלים, מודדים, מתרגזים, עומדים על המקח ורצים שוב. הילדים מוסיפים מחול על הקידש, מתחילים כבר ביום זה לשחק באגוזים, חוטפים קצת „צימס" אדום ומעלה־אד, ואוכלים חתיכת־מצה בגניבה. והמשרתות שבבתים מתרגזות: לא יספיק להן זמן לרחוץ את פניהן ולגהץ את נעליהן, וגם לתופרת עוד צריך להכנס. השמלה ודאי לא תוכן לחג. ועכשיו שולחים אותן עוד אל המכבסה להביא לבנים. מזלן הארור!

והשמש מתחילה שוקעת; החנויות ננעלות ברעש השוק מתרוקן והיהודים לובשים בגדי חג ורצים אל בתי־התפילה.

בליל החג, אחרי־הסדר מתהלך שלמה'קה ברחוב. הסדר בבית־אביו מקדים תמיד להגמר. הרחוב עודנו ריק, רק אופיצר בודד עובר ומצלצל בדרבונותיו. מתהלך הנה והנה ועיניו כאילו תרות ומחפשות את מי. שלמה'קה צוחק: אופיצר זה נגש היום אל הספר, ובפתחו את הדלת וראה את הבחורים המגוהצים נרתע לאחור. „יותר מדי יהודים!" רטן לעצמו ונסתלק, עכשיו לא ישיג גם כן את מי שהוא מבקש. „יותר מדי יהודים!" הנערות טרודות באורחים, ואופיצר אינו אלא דבר של כל השנה, כאחד מאתנו.

ושלמה'קה נזכר ברגע הכנסו לפני זה לבית דבורה'קה. בחדר האוכלין גמר האב בלוית הקטן המיושן והאם המנמנמת את ההגדה. ובאולם ישבה דבורה'קה לימין הקוזין שלה ופוליה לשמאלו, ומן הצד הסתובבה ליזה עם עוד איזו עלמה אורחת. את פניו, את שלמה'קה, קבלו בצהלה. הקוזין הושיט לו ידו, שאל: מתי חושב הוא לבוא ללודז, או אפשר יש לו פה תכלית? פוליה צחקה והרצה לו לשון. דבורה'קה נבוכה קצת וצחקה לבסוף גם הוא, וליזה לא הביטה בו אף פעם. נגש אליו אבי דבורה'קה בין „חד־גדיא" ו„שיר־השירים", והפס באזנו: — נו, ריקא, מתי יצא ממך כבר דבר־מה?" והאם, שכמו נערה מעליה את תנימתה, התחילה מספרת על גדולת בכורה: — „הוא אינו יכול לבוא: טרוד. הנה הוא, בן־אחיה, מספר". ודבורה'קה מוסיפה: „פרנט"

הוא שם – אין כמותו, מרויח הוא לכל הפחות מאה וחמשים רובל לחודש". סוף־סוף נכנס אחד הורשאים, ישב תחילה כעל גחלים והשתמט מדבר על ה„צלניק", (סדקית) שלו. דומה, המנופקטוריסט הלודזאי חפץ לזלזל בו ועל כן מזכיר הוא לו את מסחר הסדקית. התחילה שיחה על דבר תיאטרונות, עברו לקהוה־שנטנים וסוף־סוף התחילו השנים, בלוית עוד לודזאי מסוג בינוני שנכנס בינתים – שרים איזו אריה מנוולת והבחורות סוטרות על פיהם ומפרכסות בצחוק. לשלמה׳קה נהיה קשה מאד, הוא התחיל להתחמק לאט, אך פוליה הרגישה בטכסיסו. „לאן?" שאלה בצחוק וקרצה בעיניה אל הקוזין.

– כך, סתם, לטייל, – ענה הוא.

– יחכה קצת, נלך כולנו, – אמר הקוזין.

– מחכים לי, – מצא שלמה׳קה תירוץ. לא, לא; להגרר אחרי אלה? הבחורים והבחורות מפליטים הלצות על חשבונו, ביחוד לועג לו הורשאי. והוא יצא. בחוץ שאף רוח; הערב קריר ובהיר, והלבנה שקטה כל כך.

אל הרחוב יוצאים מעט מעט בחורים ובחורות. הטיילים אינם מרובים. הקהל עיף. מאיזו בתים נשמעת עוד ההגדה. וקולו של אבי דבורה׳קה פורץ בפתח: – ילדים, הלילה לישון! מחר יהי הרבה זמן לטייל. – ושלמה׳קה מרוצה לבלי הפגש עתה בחבריא זו.

עוברים פה ושם טיילים, זוגות־זוגות, חבורות־חבורות. מטיילים ושבים, או מתרחקים ונעלמים. נתקל גם האופ־צר באיזו צעירה, מדבר עמה בקול נמוך, והם נעלמים למטה לצד הטחנה; ושם עם התמעט הטיילים – צחוקה של הנערה מצלצל מרחוק. שלמה׳קה שב; מה טוב! הנה יצא סוף־סוף גם זרח לשעה קלה.

– זרח!–

וזרח נגש ויעמוד על יד שלמה׳קה. „חשבתי שהנך שם", אמר, „לולא כך הייתי יוצא קצת קודם. אמי אמרה שאלך לישון. אני בקשתי בעדי, אחרי שעות שלמות של סדר, חצי־שעה. מבין אתה: אין היא ישנה טרם שאני בא". שלמה׳קה שתק ועיניו תעו הנה והנה. – „ומה, שלמה?" רטן זרח כלוחש. שלמה׳קה התאנח ולא אמר כלום. רק אחרי שתיקה ממושכה הפליט: – קשה לחיות, זרח, קשה מאד.

אחרי פגישה עם ליפסקי שעבר על ידם עם שלש צעירות בלוית לודזאי אחד, וזרק להם ברכת יום טוב עליזה, – הוסיפו שלמה׳קה וזרח להתהלך. קלות דבורו ותנועותיו החביבות והקלות של ליפסקי, שבהן הביא את הלודזאי במבוכה וקלקל לו את רחבותו – לבבו את שלמה מאד. הוא הראה לזרח על הלבנה, ובעונג שאפו אל קרבם את אויר הלילה והחליפו מלים לקטעין. וסוף סוף נגשו אל ספסל שעליו ישבו אשה צעירה עם עלמה מבוגרת ונערה, ילדה למחצה. האשה לגלגה לפצטים אשר כל השנה בורשו „מניחים הם את שניהם על האיצטבא". ושלמה נפל תיכף לתוך הטון העוקץ. המרירי והציני שבו היה מעורר התפעלות אצל נשים וצעירות מסוג זה. הנערה ישבה מסכנה ונבוכה ולא תפסה כלום.

זרח עמד כל הזמן במרחק איזו צעדים, מקשיב ולא מקשיב ובשיחה לא התערב.

למחר בבקר בא שלמה׳קה לבית המדרש קרוב ל„נשמת". את פיוטי הימים הראשונים של הפסח אהב מאד: הם היו מחיים לו את העבר וגם מוסכים עליו איזו שלות־בטחון של עתיד. היו בהם איזו מקומות משונים שנחרתו בזכרונו ולא ידע מדוע. „על אחד ההרים, יראה לבחירים, גמול פועל הורים, דובים ונמרים, ארוית והזירים וכו'". ואחר כך „ברח דודי", – עם העצבות המתוקה שלו. ותפלת טל בסופם. הפסח היה מוציאהו מעירתו ומדורו; לא רק הלילה מלא סוד, כי גם הבקרים. לא רק המערבית וההגדה, כי גם פיוטי הבוקר, ו„שיר השירים" המלוה את החג, מן הסדר עד השבת של חול־המועד ובאין כזו עד שביעי של פסח. וכמה מתלכד ההלל עם פיוטים אלה, חרות וגאולה. וכמה נפש בחור בעיר הקטנה זקיקה להן.

באמצע ההלל התחילו באים אורחי־החג, מגיהצים ומגולחים, עם שעונ־זהב וטבעות ועם עניבות שעין לא ראתה בעיר כמותן. הכל היה חדש ומבריק, ההליכה מלאה בטחון ומרושלת כאחד. ועם קריאת התורה – נסבו כל העינים אליהם, ומשבכת עזרת הנשים הציצו עינים, שחורות־מבריקות של נשים צעירות, וחגיגיות־דומעות של אמהות וסבות. מכל הצדדים הושטו להם ידים, בברכת שלום רחבה. הפנים הטובים והעינים המושפלות של יהודים ותיקים ושל מלמדים כפופים הוטבו לקראתם והורמו אליהם. רק פה ושם נראה איזה יהודי בודד שהתעטף בטליתו לבלי ראותם. הקנאות יתרה, קנאה או רשעות לב לבלי ראות את שמחת האחרים, או איזו ישרות־לב ושנאת־חנופה שנשתמרו באיזו פנות אדם – או מעט מכל זה יחד? – שלמה׳קה לא ידע מה להחליט בנפשו. וכשהגיע זמן המפטיר התחילו התלחשויות בין היהודים החשובים. מעל הבימה ירד אחד הגבאים, התלחש עם יהודי ארוך־זקן – מראשי הלומדים בחברה ש"ס. וסוף סוף נקרא בנו של ברוך ליב הברזלאי, הלודזאי המגוהץ שבכולם, עם הפרצוף הרחב, החלק, השמן, בעל השערות המשוחות. הוא דוקא היה מושלם במקצת, קרא את ההפטרה בעצמו, נוקש קצת פה ושם, אבל קריאתו מלאה רחבות ובטחון שכסו על כשלונותיו המעטים. אחרי ההפטרה נודע, כי היו לו שני מתחרים למפטיר יום הראשון: סוחר־עצים צעיר שותפו של גביר, רוק הנחשב עתה לאחד החתנים המבוקשים, ובנו של אחד ממיוחסי בית־המדרש, אלא שהוא רק ורשאי ובלתי מגוהץ דיו. הסטודנט לרפואה, בנו של עורך־הדין לא בא בחשבון, ואברכי־התורה השרידים התפללו הפסח במנין ראשון.

לוי ליבוביץ, משכיל ובעל חשבון ולץ במקצת, לחש לשכנו איזו סוד לא נעים ביחס לבעל המפטיר. שכנו הצטחק וגם עקם פניו. וזרח תפש אמרה כזאת מפי יהודי בטלן במקצת שהפליט לשכנו באנחה: – „גם להרב בנות, ואלו לא תנשאנה לבחורי־ישיבה או לפרושי". זרח התכווץ, הוריד ראשו ותפלת־הטל לא ירדה על לבו כטל.

בליל שביעי של פסח נכנס משה זרח לבית דבורה׳קה. הוא אמר לפגוש שם את שלמה׳קה. הדור הצעיר לא היה בבית, ורק האבות והקטנים ישבו לפני גמר סעודתם. הוא ישב אל השולחן רגעים אחדים, קם ונכנס לאולם והגה רגע בעתונים ובספרים המוטלים על השולחן. והנה הכניסה לו הילדה הקטנה נתח פשטידה אדום וצוהל. הוא נבוך, התבלבל וקבל את הצלחת. הילדה סקרתו בעיניה ויצאה. הוא נגש אל הפתח אשר לחדר האוכל.

– נו, טעימה? – שאלה בעלת הבית מתוך בטחון עצמי.

ובעל הבית אמר: – רצינו לבקשך אל השולחן, אך אתם הצעירים הרי אינכם יכולים לשבת אל שולחן, קמים באמצע ובורחים; והעתונים והספרים הרי יקרים לכם מבני־אדם, ומן האבות על אחת כמה וכמה.

זרח צחק בנעימות. הקטנות הסתכלו בפניו ובבת־צחוקו, וגם בגדו הארוך למחצה.

ובעלת הבית אמרה: — וכי לא כך? כמה עמלה דבורה׳קה פשטידה זו, חשבנו: יבואו האורחים. וסוף סוף לא באה אפילו היא סעודה׳ ושלמה׳קה חברך גם כן לא בא. הוא דוקא מבין בפשטידות. וב שבאת אתה׳ הם כבר יאכלוה מחר קרה. כך מגיע להם. ידעו!—

זרח שמבטי הקטנות הביאוהו במבוכה שב אל האולם. ישב גע וקם ואכל את הפשטידה כשהוא מתהלך הנה והנה. ופתאום—הצלחת מעט נפלה מידו: בתוך הנתח שכבר טעם ממנו הופיע דבר מה הבהב מארך ומוזר; ובטרם הסתכל בו זרח היטב נצנץ במוחו רעיון: ג ר ע י ן. כל דמו נדמה לו כמו נשפך אל ראשו. הוא ניח את המזלג והתחיל מחטט בקטן אצבעותיו, עד שהוציא את גוף הזר; הראי מנגדו הראה לו את פניו חורים כשיד. הוא נגש אל החלון הפתוח ויעמוד לידו כמו להסתיר את הפשטידה מעין רואים. אחרי כן הסיר את פרורי הפשטידה הדבוקים בגוף הזר והנה רעין בקלפתו. הקלפה קצת שקופה מתוך בשול. הוא קלף אותה והנה רעין, גרעין ממש, שלם ומרוכך. ומתוך שנשמע לו כאילו נכנס מי ול האולם, הדק את הגרעין בכפו. איש לא נכנס. והוא נגש אל נחת העששית התלויה וסקר את הגרעין וקלפתו יפה, יפה׳ ופתאום שב אל החלון. במוחו עברו פתאום כברקים: חמץ נוקשה, הפסד מרובה, ואיזו פרטים אחרים ממסכת פסחים וממקורות תורה אחרים. יא, לא׳ אין ללכת לשאול — שאלה זו טרפה היא; ובתנופת יד זרק את הגרעין וקלפתו דרך החלון החוצה, אל תוך גזרי עצים.

ועתה? ובמוחו נסרו מקומות שונים מספרי ההשכלה: ״חטאת נעורים״, ״עם־עולם״, ״הדת והחיים״, החג שהשבת מתוך שירי יל״ג. לא, לא — הוא לא ישבית לאנשים את חגם. הוא אורח לא תכוף בביתם — ופתאום יגרום להם צער כזה.

ומה לעשות בפשטידה שלפניו? לזרוק אותה אל החצר — אם ירגישו בה? נדמה לו כי אחת הקטנות ראתה לפני זה את נתח הפשטידה כמעט שלם בצלחת; ואם ימצאוה מחר? הרי זה יהיה עלבון בשבילם. ואם יציקו לו להגיד? הוא הרי לא יוכל לשקר׳ לא, לא. הפשטידה מוכרחה להאכל. הוא חטט במזלג ויוצא את כל ההיקף של הגרעין. ״פרורים לא רבים!״ אמר ויזרקם אל תוך העצים. אחרי כן שם את הפשטידה נתחים קטנים לתוך פיו, ואלו הרגשו לו כעצם בגרונו׳ הבליעה נהיתה לו קשה. ״עוד לא גמר?״ נשמע לו קול מן הפתח מבל שידע אם השמיע מישהו באמת מלים אלו. סוף סוף לקח את הפשטידה בידו, שם אותה בפיו ויבלענה נתחים גדולים. בגמרו נקה באצבעותיו את הצלחת, זרק את פרוריה חוצה וכמעט נגב אותה בידיו׳ ״זה לא יכשירנה״, הוכיח את עצמו׳ והרעיון: ״חוטא ומחטיא״ נקר בתוכו ״האלהים יסלח!״ ענה לו קול מעמקי לבו. אילו היה זה מחר׳ ביום טוב אחרון של גלויות! מעשה שטן! ואך היה ברור. הם יגמרו את הפסח בשלום, ובמוצאי החג יעלו את הכלים אל הגג׳ והשנה הבאה מעוברת תהיה׳ והכלים יהיו כשרים לכל הדעות, ואת חטאי ערב זה ויום מחר הוא ישא ולא הם. הם רק שוגגים והוא המזיד. והפשטידה היתה גם טעימה להכעיס׳ וכדבש על שפתיו. וכשהכניס את הצלחת והקטנה לקחתה מידו והוא הפליט להם תודה — לא עמד בו רוחו להפליט איזו מלים של שבח לפשטידה. עתה עמדה שוב כבליעה כבדה בגרונו. הוא היה קרוב להקיא.

אחרי רגעים יצא, התגנב לתוך החצר׳ ולאור העששית מצא את הפרורים ויטמינם היטב־היטב מתחת לעצים. על המדרגות מן הקומה העליונה רשרשו צעדים׳ הוא מהר לקום ובכפיו דבקו עוד איזו פרורים. בסמטא זרק אותם לפני חתול עובר, וזה לא הרגיש בו וירץ הלאה. הוא רסקם בסוליותיו.

בצאתו את הסמטא נפגש בדבורה׳קה׳ היא היתה יחידה. היא עכבתו רגע. ״משלמה׳קה?״ שאלה. לא—ענה הוא—מביתכם. — ״מביתנו?״ קראה ועל פניה השתפך אודם. —״כבדוכם בפשטידא?״—כן. — ענה. הטוב שנבע מפניה הכריחהו להוסיף: מתוקה. של פסח באמת. וכמו חתך דבר חד וקר בלבו לדבריו האחרונים שהפליט מתוך פזור נפש.

— ״גם פוליה עזרה בפשטידה׳ שתינו עשינוה״, — אמרה דבורה׳קה. — ״היא, השד, יודעת להכין דבר מתוק. לולא היתה ״רוח בשדה״ כזה!״

זרח רעד כולו. אם פוליה עסקה בפשטידה מוכרח היה האסון לבוא. הוא חש עתה בחוטים הדוקרים והצורבים הנמתחים ממנה לתוך ישותו.

במוצאי החג נגרר זרח אחרי שלמה׳קה רגע לביתה של דבורה׳קה. האם, האב, דבורה׳קה והגדולה שבקטנות וגם הילד היו כולם עסוקים בסדור כלי הפסח ובהעלתם אל הגג. על השולחן עמדו כבר כלי חמץ. האם התרגזה על הילד. ״בידי־חמץ נוגע הוא בכלים!״ והאב הרגיעה: צריך רק לנקותם היטב. השנה הבאה מעוברת. הנה קרה היום אחר הצהרים שמצאו גרעין באוכל ואין כלום. יום אחרון של גלויות׳ ושנה שלמה, מעוברת, מכשירה הכל. — זרח נחור ואדם חליפות. שיניו הודקו כמו מעצמן. לא, עד מוצאי הפסח השני לא יגלה את הדבר לאיש, גם לא לשלמה׳קה, במוצאי הפסח הבא יתודה לפני בעל הבית על חטאו׳ יזפו בו ותהי נזיפתם כפרה על עוונו.

אך בטיילם ברחוב העיק המאורע על לבו עד לכאב.

ובעוד ימים שנים התרוקנה העיר׳ האורחים התפזרו׳ בערבים בשעות הפגישה היה בית־התחנה ריק, ובבקרים בשעת הלויה—המה מאדם רב. ובדרך׳ חזרה אל העיר׳ הלכו הנערות כמו מכווצות, והעינים עורגות וחולמות; יחידות הלכו, וכי נלוה אליהן מי — גם לא ראוהו; הלבבות היו נתונים לנוסעים.

ליפסקי היה הולך בוקר־בוקר אל התחנה׳ מלוה, צוחק, עוקץ קלות את הלודזאים ואת הנערות. ״האלמנות החיות״, יחד. את הור־שאים לא עקץ. ולשלמה׳סה היה אומר: למה ללעוג להם? מסכנים! סדקית! לפרקים, בשובו׳ היה רואה את זרח מרחוק מטייל יחידי על פני שדה או יושב על גבעה. ה מ א ו ר ע היה מגרש אותו כמעט יום יום לאיזה שעות אל מחוץ לעיר.

ושלמה׳קה התנפח. לא, צריך לתת להן להשתעמם קצת׳ תדענה! ליפסקי צחק. ובתור תשובה היה לוחש לשלמה׳קה איזו מלים של נוול־פה קל. ״ובכלל, שלמה׳קה״,—אמר, ״יש קוולרים גם בלעדינו, אופיצרים״.

והצעדים היו כבדים וקלים, רבו הגעגועים, ורצון היה לנסוע למרחקים׳ והדם רנן בבשר, והאביב — בשדות ובדם יחד. וזרח הרגיש כמו אד קל מרחף על דפי הגמרא ומאפיל על מוחו׳ ושתיקתו כבדה עליו מאד והעיקה והוא לא ידע נפשו.

מִפֶּרֶק עַל בֶּרְדִיצֶ'בְסְקִי הַמְסַפֵּר *

מאת פ. לחובר

בציוריו הרבים מחיי־העירה מתאר ברדיצ'בסקי את המישור ואת הגבעות המתנוססות פה ושם, את ההרגל הרב שבחיים האלה ואת היוצא מן המרגל, את הכלל ואת היוצא מן הכלל. נטית המספר היא בכל מקום ליוצא מן הכלל: לטפוס השונה מן הטפוסיות הרגילה, למצב של אדם השונה מן המצב הרגיל, למעמד של אדם השונה מן הרגיל או למקרה שקרה ומוציא אותו מן הרגילות, למאורע שאירע לו ונעשה עם זה יחד למאורע שבנפש. ברדיצ'בסקי מבקש הרבה את המאורע הזה שבנפש. הוא מבקש את הזעזוע הפנימי, את המית הגלים בהעלותם בתוך נשמת האדם, כשהנשמה עוברת פתאום את גבול הגופני, ממאסת בחשבון־העולם הרגיל ודבקה בבלתי־רגיל, בזה הנמצא מעבר לכל חשבון ולכל גבול. הנה נפל זיק של יופי לתוך לבו או לתוך רשותו של האדם, ואפילו זיק של כבוד או גאות־עשיר, ברדיצ'בסקי נוטה לראות ולהסתכל בדבר איך זיק זה מתלקח והיה יהיה ללהב. בחור פשוט, סוחר, בעל חשבון ובעל „תכלית", ראה נערה יפה ויאהבה, וזיק זה של האהבה אל היופי נכנס ללבו וישרוף אתו. הוא יצא מגבוליו הטבעיים, מיכלתו הטבעית, כנהר העובר על גדותיו בשעת שטף. קודם לכן היה סוחר מתון, זהיר, ונעשה פתאום לבלתי־מתון ולבלתי־זהיר. הוא לא חשב כבר את ההפסד האפשרי במסחר כנגד השכר, אלא בקש את השכר גם במקום שיש חשש של הפסדי הדמיון שלו התלקח ובער בתאית הרוח. רוצה הוא להיות עשיר, עשיר כפלוני אלמוני, הקונה לאשתו תכשיטים ובגדים יקרים, והיא אינה יפה כ„כלתו". עולה הוא בדמיונו הרים, ויורד־יורד... הבחור שדד את מערכתו במדה כזו, עד כי יצא מדעתו (הספור „ישעיהו" ב„בין החומות"). או אדם בינוני בעיר, „בעל־בית" הגון, סוחר נכבד וידוע לנאמן־רוח (שלמה־חיים בספור „זאת הפעם"), שהיה שומר ממונם של אחרים כממון שלו ולא לנה מעולם אצלו פרוטה של אחרים חנם, נעשה פתאום לאפיטרופוס על הירושה הקטנה של הרב המת ועל בנו היחיד, ולפי מצות הרב לפני מותו לקח אותו גם ל„חתן" לבתו. האדם הפשוט התרומם פתאום ונעשה למחותנו של רב גדול ומפורסם. איזה בריח פנימי נפתח בתוך הנפש והיא נפתחה פתאום. גבולי האדם הפשוט הזה התרחבו בלי שעור. הוא עשה מעתה את מעשיו בלי חשבון ופשט את הרגל למחרת יום החתונה של בתו... ואחרי שקרה אותו המקרה הזה חזר והיה אדם מיושב. היא התכנס שוב אל גבוליו והיה אדם בעל גבול ובעל חשבון ישר ופשוט.

וכך דרכו של ברדיצ'בסקי להוציא את בני־האדם הפשוטים ממסלולם ולהראותם לנו בשעה שהם אובדים דרך, בשעה שבא משבר ברוחם או בשעת סערה וסכנה. הסכנה היא לפעמים רק איזו תוספת קטנה של עושר, חיצוני או פנימי, איזה יתרון לא רב או גם מחשבה של גאוה או תאוה, או איזה נופך קטן אחר של תשוקה, הבאה ללב האדם, או גם איזה פחד ויראה מיוחדת של חטא, תשוקה מיוחדת של מרוק־עון, של תשובה ומעשים טובים. חתנו של אחד העשירים — בספור „בית־קורש"—והוא סוחר האוהב את הרחבות במקצת ועושה עסקים מחוץ לעירו, שב ביום־חורף זועם מעיר־המחוז לעירו, כשכל הדרכים כוסו שלג וכפור, ואין יוצא ואין בא. הזהירוהו לבל יצא לדרך, וגם העגלון לא רצה לקבל על עצמו את אחריות הנסיעה, אבל היא בגאותו אמר: אני אנהל בעצמי את הסוסים. הוא תעה מני דרך וקפא בתוך השלג וסוסיו שבו אל העיר ואין אדונם אתם. מהגאוה הקטנה הזאת היו תוצאות לשברון גדול ורב בכל ענפי הבית והמשפחה. או, בדומה לזה, אותו שמעון איש־שלום — בספור „צללי ערב", — פקיד קטן ופשוט, שלפי תוקף הסבות ומהלך הענינים בעולם זכה להתחתן במשפחת אצילים מבין העשירים וחוה, בת אדוניו, היתה לו לאשה. בנשמתה נקלט דבר מהעמדה הגבוהה והעליונה של אביה וימי המשבר של המשפחה, שירדה פתאום מעמדתה ונשברה לאין מרפא, הוסיפו לנפשה גם את היופי הסודי של העצב, המלא תמהון, ושמעון בעלה גם הוא כמו הוכה על־ידיה בתמהון. לנפשו באה איזו רחבות ועשירות, שלא ידע אותן קודם. דעתו זחה עליו מהיופי והעושר, שזכה להם, וגם הוא כאילו לקח את רסן ההנהגה בידו ואמר לנהג את המרכבה לפי כחו, אשר עלה פתאום, והמרכבה נשברה במורד ההר והיושבים בה נפלו ממנה וחוה היפה שברה מרפקתה ומתה, ועמה מתו כל העושר והרחבות. שמעון איש־שלום היה מעתה אובד־דרך. הוא חי רק בזכרון קלוש של העבר שלו, מלא רק את מספר שנותיו על אדמות. — או אותו גבור טרגי, נתן־אריה לבית דוד — בספור „הקדיש או שני רחוקים", — איש שהיה משרש כולו בתוך קרקעו כמו אילן רחב וענף והוא „גבאי" בעירו ותקיף בדעתו, שאינו סובל כל שנויים וחליפות במקומו. והנה החלה בעיר תסיסה של „חסידות" — הימים ימי ה„חסידות" הראשונים — ולב נתן־אריה לא ידע השקט. לו נראה הדבר כאלו ירדו לחייו והוא נשבע ברוחו נקם ושלם לעושי ה„רעה". בגאות־לבו נדמה לו כאלו היא אחראי למעשי האנשים, הבונים להם בית־תפילה מיוחד, נוסף על שני בתי־התפילה שבעיר. הם היו בעיניו כמו בונה בית־הבמות בבית־אל כשעמד המקדש בירושלים על מכונו. והוא ראה את עצמו כחיב לנתוץ ולנתוש את הבמה עם בית־הבמה. ויהי בלילה האחרון, כשהגיעה שעת חנוכת־הבית והחסידים עשו סעודה גדולה וישתו לשכרה, כאילו כדי להכעיסו, קם הגבאי התקיף ממטתו, לבש את בגדיו ובצעדי־און נגש אל הבנין החדש. „ויעמוד נתן־אריה לפני בית־התפילה, שסגור היה עתה על מסגר, ויבט עליו בעיני־תמהון. שני כוכבים עוטרים את הבית, השמים אלמים. נדמה לו, כי קם עתה מקבר וכי גופו הולך ומשתרע; לו נדמה, כי גדל פי שנים ומשכמו ומעלה הוא רואה את כל שטח הגג. מה הוא עושה פה? והנה כבר האשמירה השניה. ואם לא יעשה את זממו עתה יהיה כגבר אין־איל. בידים רועדות לקח את תיבת עצי־הגפרית, אשר שם בצלחתו, ומשפשף איזה מהם בתיבה, ויעלו להב, והוא שם אותם על קצה הגג של הבנין והלז בוער מעט, בראשונה בלי חפץ, ואחרי־כן במהירות יותר גדולה". בעיר נפלה שרפה ורחוב שלם נשרף, והאש קפצה גם מעבר לרחוב והגיעה גם עד בית נתן־אריה ונשרף גם הוא ובו שני ילדים קטנים מנכדיו, שלא הספיקו להוציאם מתוך המהפכה. על נתן־אריה, על הונו ורכושו וגם על נפשו, בא אסון כבד, כי לא התנער ולא קם אחרי נפלו, אלא נפל וחזר ונפל, עד אשר שכב

---

*) בספר הרביעי של „תולדות הספרות העברית החדשה" (הוצאת „דביר"), הנמצא תחת מכבש הדפוס.

לארץ. וכך הם גם בעלי־התשובה של ברדיצ׳בסקי, בעלי מרוק העון והחטא. אדם גבור, גבר בגבורין, זריז ומהיר, אדם שידו בכל, נעשה פתאום לבעל־תשובה. איזה דבר מדכא מאד נגע בנפשו ושערי־הנפש כמו נפתחו פתאום — בספור שנקרא בשם „השב״ — והם שערי הרחמים והתשובה. אדם שאהב להתלוצץ וגם לריב ולהנות מהעולם הזה, בברכה ובלי ברכה, חדל פתאום להתלוצץ. הוא התחיל לסובב בשוקים וברחובות ושק על כתפו, ובו הוא מאסף מכל אשר יתנו לו בשביל העניים. ואת מלאכתו זו הוא עושה יום ולילה. הוא עיסק גם במצות שבין אדם לחברו וגם במצות שבין אדם למקום, עד שקבל עליו לשבת בבית־האסורים במקומו של אדם אחר שנתפס למלכות. השבים האלה רבים הם בספורי ברדיצ׳בסקי, והם אנשים שלא חטאו הרבה, אלא שבנפשם יש פחד ויראה מיוחדת של חטא, או שיש בנפשם תשוקה מיוחדת למרוק כל עון ולעשות צדקה וחסד. גם זו היא אחת התשוקות המוציאות את האדם מחיי־העולם הסלולים והפשוטים. הוא יוצא מתוך המסלול, עוזב את היבשה ובא אל בין הגלים והמשברים.

אנשים אשר לא יֵדעו כל משברים בנפשם, אנשים שאין בלבם כל מעין של רגש — לאלה מתיחס ברדיצ׳בסקי בספוריו אם מתוך ה ו מ ו ר, או מתוך סַ ט ִי ר ה. את ההומור נמצא בספורי ברדיצ׳בסקי במקום שהוא מתאר את החיים הקטנים, החיים בתוך העם, הנמשכים כמו מעולם ועד עולם. הגלים הקטנים שמעלים החיים האלה הם המעלים בלב את השחוק הטוב, הרך והשקט. אין הם נותנים מקום ללעג. הם, בטבעיותם, אינם נלעגים, כמו שאינם נלעגים מעשי־טבע אחרים, שיש בהם קטנים ובלתי־נכרים כמעט. הנמשכים גם הם כאלו מתוך שקט ושלוה. וכל מקום שיש בו טבעיות יש בו גם רעננות; יש בו חיים אף במקום שנראה כאלו אין בו חיים כלל. ולכן הלעג מתחיל בעיקר במקום שהרעננות הטבעית הזאת איננה, או שנראתה לנו כאילו היא איננה; כשבמקימה אנו מוצאים איזה דמיון מתעה, איזו תמורה של חיים, שהיא מלאכותית, או נראית כמלאכותית. „תמורות” של חיים כאלה ברחוב היהודים או בין היוצאים את הרחוב מתאר ברדיצ׳בסקי בלעג שנון. בעיקר הוא מתאר בלעג שנון את בני־האדם שכאילו הם חיים בעולם המחשבה ואין בלבם כל חיי־מחשבה. את ה„סורוגטים״ הללו שבעולם המחשבה הוא מצייר תמיד כקריקטורות. לעג רב הוא שופך על ראש הפועלים הבטלים הללו, בעלי הפלפול והסברה, ה„חריפים״ וה„בקיאים״, בלי חזון נפש, בלי יחס נפשי אל מחשבת־לבם, בלי כל קשור נפשי אליה.

את הפועלים הבטלים הללו של עולם־המחשבה בקש ברדיצ׳בסקי ומצא בכל מקום, גם בעולם הישן שלנו וגם בעולם החדש. בעולם החדש שלנו מצא עמק שלם של „רפאים” כאלה — בקבוצת הספורים שלו „מעמק רפאים”,—בין השוקדים על דלתות בתי־המדרש לחכמות ולמדעים. יש אחד — „יהונתן” שלו, — שכולו רק חדוד קל של מוח, מון מוז של מחשבה, פורח באויר, ובלי כנפים, ויש אחד — דויד בן דויד, ב״בעד החלון״, — המלא כולו שעמום של נפש; הוא חסר כל אהבה וכל חבה לדבר, וממילא שהוא חסר גם כל אי־חבה — חסר הוא כל הבחנה. יש מי שהוא בעל־דמיון, אבל דמיונו איננו חי במעשים ודברים, ולכן הוא בודה מעשים ודברים ומשקר — „בעל הספור״ בספור שנקרא בשם זה, — משקר לא לשם תכלית ומטרה, אלא כדי למלא את החלל, את הריקניות שמסביב לו ובקרבו. — ויש שהסר גם דמיון יוצר דבר־מה, והרי הוא כולו איש־החברה — ארקדי דרביץ־יבלונסקי ב„בן־פשע״, — מתוך החברה והסביבה הוא שואב את התלהבותו, את רוחו, שנראית לפעמים כרוח היתרה על זו של אחרים. יש מי שהוא כולו בבחינת „חמור נושא ספרים”, אף בלי ללמוד בהם, כי הלמוד בספר זה ולא בספר הלז גם הוא דורש יחס, הבחנה, רצון, ולו דרוש רק שאון הדפים, העמודים, שאון הדעות והמחשבות, השיטות והכללים השונים, ולכן הוא רץ מכלל לכלל, מלמוד ללמוד, מספר לספר, ממורה למורה — „העכבר” קראו אותו, בספור שנקרא בשם „העכבר”, — ויש מי שלבו ריק גם מאהבת הספר, אוהב הוא את הטיול היפה מסביב לפרדס החכמה ובין שביליו — „הסובב”, — את הרחבת הדעת ולא את הדעת. יש מי שעמלו בחכמה, מתמיד הוא בלמודים ושמורים הם על שפתיו לכל פרטיהם ופרטי־פרטיהם — „המנושק”, — אבל רק בשפתיו הוא אומר אותם ולבו איננו עמהם כלל; לבו ריק מכל למוד. ויש מי שלבו מלא קטעים רבים של למודים שונים, מטייל הוא במסדרונות השונים שבין למוד ולמוד, בין ח־מה וחכמה, וכמו רוצה הוא לחבר בדרך המסדרונות האלה את הלמודים והחכמות, רוצה הוא לחבר אותם ולברוא מהם דבר שישנה את פני העולם, את פני החברה. מוחו מלא השערות על גבי השערות — ראובן בן ראובן ב„מאיגרא רמה”, — מלא צרופים שונים, מלא כל מיני חבור, אבל בלי כל מוצק מחשבתי, אף בלי כל קשר של מחשבה עצמית, פנימית.

גם בין כתלי בית־המדרש הישן מצא ברדיצ׳בסקי כל אותם הטפוסים, את האנשים השואלים ודורשים בדברים בלי שלבם ונפשם לוקחים כל חלק בשאלה ודרישה זו, את הידענים ואת המפלפלים, שהכל להם ענין של בקיאות ושל חריפות שכלית, של חשבון שכלי, ואת אנשי־המוח, שמוחם רק צריך להתמלא במה שהוא, ב„מושכלות״ שאינם מושכלות כלל, בקליפות של מחשבות, שנתרוקנו זה כבר מתכנן, במיץ של רגשות, שלא היו מעולם רגשות, אלא „מליצה״ של רגש. גם כאן צייר את הקריקטורות של אנשי־המחשבה, שאינם חישבים כלל, או של אנשי־הרגש, שאינם מרגישים כלל. אבל יש שכאן, בתוך הסביבה הטבעית של המסירה, בעולם המלא כולו ספרים, הסתכל ברדיצ׳בסקי וראה את האנשים האלה, את „בטלני” המחשבה, בראיה של ה ו מ ו ר. אחת מיצירותיו ההומוריסטיות האלה של ברדיצ׳בסקי — היצירה ההומוריסטית היפה ביותר שלו — היא „נתן בן נתן”, אותה בריה תורנית־מקובלת־פילוסופית, שעסקה גם ב„טבעיות”. ב„נתן בן נתן” יצר ברדיצ׳בסקי מעין „דון קיכוט” של ספרות המחשבה שלנו, החי בימינו ובסביבתנו בספרות מפשטה ורחוקה זו של ימי־הבינים על כל מושגיה, שכאילו אין להם מקום עוד במציאות שלנו. הוא אינו מגוחך בלבד במכתבו האחרון, שבו הוא שואל מאת המשכיל החדש, שהוא תלמיד האוניברסיטה, להודיעהו מה דעת הפרופיסורים בדבר קשורי עניני הטבעיות בהאלהיות, בהתדבקות החומר והצורה, ואם לומדים גם ענין „תורה מן השמים”, אנו רואים אותו כנפש המלאה טרגיות עמוקה, המסמל את ה„קרע” שבינינו ובין העולם „התמים” ההוא.

הָאָמָּנוּת הַמּוֹדֶרְנִית

מאת מרק שגל*)

מה שיש עם רצוני למסור לכם על אמנות זמננו מושפע במקצת מן הרוחות המנשבות באמנות־אירופה. אם אתה כאן הנך מרגיש את ההבדל הרב שבמצב הרוחות בין פ ה ל ש ם. משום כך עליכם לסלוח לי, אם תמצאו בדברי על האמנות נעימה פסימיסטית במקצת. והרי תחת שמים אלה ועל אדמה זו אפשר היה להוציא מן הלב הרגשות אחרות. ולפרקים אין רצון כלל לחשוב על גורל האמנות המודרנית ועתידותיה.

מדי פעם בפעם, בבואי לדבר על אמנות, תוקפני רגש של צער, דכאון, אי־נעימות ואפילו רגש של חרטה. רק לא לדבר. רק לא להסביר. סוף סוף צפון בחובי מין סקפטיציזם ואי־אמון למלה. לא משום שהנני מתנגדה של המלה, אלא מפני שבדבורים, וביחוד בדבור היוצא מן הלב, אין מתחשבים ביותר. הייתי אומר, כי האדם הוא על־פי רוב ההפך מהנאמר והנראה. מהם נשאר בעצם רק זכר מטושטש.

לפיכך, בתור תשובה לשאלות, תמיהות וספקות איני אלא מחייך.

ונדמה: כי סוף כל סוף קטן היה ערכה של אמנות זו, שמיד עם הופעתה העיבו מלים את שמיה. עכשיו אני מאמין בהיפך מזה. ההופעות הגדולות באמנות נוצרות כמעט בלי משים. אבל אין אני אומר בלי כל הכרה. אני כשלעצמי, אינני יודע לעולם מראש, איך תשתקף בי אחת התופעות. רק לאחר מעשה נראית האמת הנכונה. הנה משום מה דרכי לבחור בשתיקה. האם לא היתה הרשות בידי לאמור שיש בנו קצת מן הסקפטיציזם? ביחוד לאחר שימי הנעורים חלפו כבר.

הנה טיילתי לפני זמן־מה עם אורח אחד בתערוכה ושאלתיו לתומי: האם לא עצוב לך? כלום לא תמוה הדבר שאחרי מלחמות כל־כך רבות על שדה האמנות עוד השאלה במקומה עומדת: מהו ההבדל בין האמנות החדשה והעתיקה והאם שאלה זו סימן של הישג הוא? אף על פי כן. אל נא תאמרו, כי הגיעה שעתם של כל מיני אקרמיזמים. כל הדבורים על „נאטוראליזם“ ו„פופוליזם“ עוד לא באו זמנם. מן הישן לא יוצר החדש. חיי החדש הם תמיד אחרים, כלומר, החדש מתנועע קדימה. מתגלות צורות חיות חדשות בעלות תוכן חדש. משום כך הכלוא במוזיאומים ובמערות־קברים יכול לשמש לנו רק דוגמה של פלא, אבל לא של חקוי. הרי האסון העיקרי הוא בנחשולים אלה של סטיליזציה, הקמים עלינו חדשים לבקרים, בפניה זו אל הרחוק של תרבות מצרים, כוש או רומא, לבך או לאופנבך ולזוליא. לי נדמה, כי שום יוצר גדול — אמנם מספרם של אלה לא רב הוא, — לא חזר לעולם לאחור לבקש את דרכו המיוחדת. לבלי לקחת בהשאלה, לבלי לסגנן, כאילו בפעם הראשונה מראה האדם את פני עולמו החדשים ואת פני תקופתו, הנה הדבר הדרוש לנו. ומנקודת השקפה זו נהיה זהירים מאד במלה „מסורת“. תרבות האמנות איננה משאירה לנו ירושה לשם כך, שיורשיה יתפרנסו ממנה. היא איננה דבר הנאכל. והרי דוקא היוצרים האינדיבידואליים מבטאים את רוחו ומהותו של הצבור. רק לעתים רחוקות יחשבו את דרכה של האמנות החדשה. ובעצם חסר הוא האדם עכשיו את המרחק לתופעות זמנו. כל מה שיאמר על תנועה זו או אחרת שבאמנות כשהיא עוד בהתהוותה, בשעה שלא יצאה עוד מגבולות תקופתה, רק ערך יחסי לו. רק במומנטים של משבר, לאחר שהמאורעות עברו עלינו, יכולים אנו לאט לאט להחליף כח ולראות ביתר בהירות את המאורעות עצמם. ומה שנוגע אלי אינני מצפה למוטיבים הללו, למוטיבים הנמצאים מחוץ לישותנו ובמקום שאחוה את דעתי על גורל האמנות, מוטב לי להאזין לנפש אני... ה„אני“ הפנימי שלנו הוא מוצק יותר ממצב העולם שמחוצה לנו. הנה כי כן עשרים וחמש שנה עברו עלי באמנות ואני מוסיף להחזיק באותן הדעות, ולא עוד, אלא גם ביתר עקשנות מבראשונה.

ההתפתחות של האמנות המודרנית התחילה ביחוד עם האימפרסיוניזם. התנועות והאסכולות הקודמות כמו הניאוקלסיציזם עם האמנים דויד ואנגר, הרומנטיזם עם די לא קרוא והנטוראליזם עם קורבה, — כל אלה נשארו בעיקר בתחומים האידיאולוגיים ואידיאולוגיה זו איננה שונה, לדעתי, הרבה מן האידיאולוגיה של המאות הקודמות אשר לאמנות העתיקה. בלי להתחשב עם זה, שעוד לפני תקופת הרינסנס יצר האמן הפרימיטיבי פירו די לא פרנצ׳סקו בעצמו את התיאוריה של אור וצל, חדשו האימפרסיוניסטים של סוף המאה התשע עשרה את המסכת של התמונה, בהכניסם מושג חדש על האור, בהפכם סקיצה פשוטה לתמונה, רשמי רגע לחזות יציבה יותר, כאילו רצו בזה לשים לקלס את חקומפוזיציות הגדולות של האמנים האקדמיים הקודמים. הם טיהרו את לוח־הצבעים והיו לבני חורין. בהקבלה לאמצאותיהם של המלומדים על צבעי־הקשת ועל הפרדת הצבעים מלאו גם האימפרסיוניסטים את השטח של התמונה בכל צבעי הקשת. כל זה היה צעיר ורענן, נאמן וחדש, אך דליל ולדעתי גם שטחי במקצת. מיד לאחר הרושם הראשון נדמה היה שהמעוף וההיקף היצירתי של אחדים מהם איננו גדול ביותר. הנה למשל, האימפרסיוניסט קלוד מונה גדול ביחוד בתור בעל מקצוע. ואין זו רק דעתי הפרטית בלבד. כוחו הוא כוח ריאליסטן עקשני, של אורח צרפתי בינוני, במלוא מובן המלה. כנגד זה היתה לו עין בלתי רגילה. סזן עצמו התפעל מאד מעינו של מונה. הוא היה רחוק מן הריאליזם השקוף של שרדן. אדוארד מנה, חברו של מונה, היה אמן ממדרגה עילאית יותר, אם כי לא נמנה על האימפרסיוניסטים הרשמיים. אני מחשיב יותר את היהודי פיסארו. שהיתה לו חולשה אחת: לבלי האמין בכוחותיו הוא ולהגרר אחרי הכוונים השונים של חבריו, אף של הצעירים ממנו. אבל מאידך גיסא מעיד הדבר הזה על ענותנותו היתרה. נראה הדבר, כי היתה אישיותו פתוחה בעיניו מהחפושים אחרי האמת התיאורטית של אמנות הציור, אשר לדעתו נמצאה אצל חבריו: סזן, מונה, סירא. וחבל. שכן נשא פיסארו בקרבו את האלמנטים של אמנותו של סזן עוד לפני סזן. מכל מקום הצטיין בחדירה פלסטית שאנו מוצאים אותה רק אצל יחידי סגולה. לא לחנם נחשב למין פטריארך של כל הקבוצה האימפרסיוניסטית ולדבריו הטו אוזן. רק פגם אחד היה בו. שבתור יהודי היה מחבולל קצת. הלא אנכי הנני ממצדדי הגזעיות הטהורה, אולם מושג זה דורש הסברה מיוחדת, ולא כאן המקום להרחיב עליו את הדבור. ברם אי להסיח את הדעת, שהוא היה מן הפלסטיקנים היהודים הראשונים במובן הטהור של המלה. בתחית האמנות היהודית החדשה הוא תופס את המקום הראשון. את האמנים רינואר ודיגא קשה לצרף אל האימפרסיוניסטים, רק אם נבין את האימפרסיוניזם שלהם לא כתפישת הטבע מבחינה טבנית, אלא בתור התרשמות אימוציונלית הנוצרת מאליה את הקשר עם הטבע.

סזן התיצב במצב של ניגוד לדלילותם של האימפרסיוניסטים וחזר לעתים קרובות אל הציור השחור של קורבה, דומיה והספרדים.

---

*) הרצאה לפני מוזמנים באולם „הבימה“ בתל־אביב, מוצאי־שבת, אור ליום ד׳ בניסן תרצ״א.

ואם כי לדבריו התכוון לתת לאמנות הציור כוון חדש, היינו, לקרבה אל הטבע, סבור אני שהיה מושפע בעיקר מן האמנות הפלאסטית של גריקו, טינטריטו ושרדן, מאשר מן הקו הישר של ויזנטיה, מן הפרימיטיביות של טשימובזה ומהשרטוט השחור של גויא. ברור לי, שבלי כל המקורות הללו ובלי התערובת הזאת לא היה קם סזן.

מצדדי ה„מסורת", כביכול, יחשבו את הדבר הזה לנורמלי. ברם אני אינני יכול לראות שום זכות בהשתקפותם של אחרים ובירושה בכלל. סבורני, כי האמן מביא אתו את פרצופו הוא מתחילת בריתו, מבלי להזכיר שום איש לפניו. אבל סזן חולל עוד לפני המאה התשע־עשרה, מהפכה ציורית ידועה כמו שחוללו גריקו וטינטריטו בימיהם, בהבדל זה בלבד, שבמהפכה הפלסטית שלהם לא הרגישו עוד בעת ההיא. והרגש לא הרגישו בה אולי מפני זה, שבאותה תקופה לא הבחינו עדיין בצד הפורמלי של האמנות, והטכניקה היתה קשורה ברוח. על בית־המבשלים של האמנות לא הכריז אז איש. זו היתה תקופה מאושרת ללא כל ספק. התיאוריה של סזן בתחום הצבע והצורה נבדלת מן הרוח הבדל גמור, במובן הניהיליסטי הערטילאי, ללא כל קשר עם ההומניזם שבו משתקף שמץ מה מנשמתנו האומללה. שיטה זו, שאינה אלא תמציתו של המטריאליזם הלאטיני, נראית לי, בתור איש המזרח, כאכזרית ביותר. אמנם היה בזה משום אכזריות לוא היתה שיטה זו האמת של החיים, אם כי בכלל מצויות אמתיות הרבה. שיטה אכזרית זו מלאה תפקיד מרגיז בהתפתחות הבאה של האמנות הפורמאלית, בהכניסה נחשול של צער ושמחה בלבות האמנים ששיטה זו היתה קרובה ללבם. עתה נוכל להוכח, כי לא בשביל כולם היה בה צורך.

ברם יבואו ויגידו לי, כי המיכניזם של תקופתנו חל בכל מקצועות התרבות והחיים וכי כל זה היה הכרחי וטבעי. אבל דוקא משום שהמיכניזם הכרחי היה, אין זאת אומרת, כי כוונים מתנגדים אחרים אינם בגדר האפשרות. אכן עתה הגיעה שעתם. כשם שהשחור מתיצב לעומת הלבן, או כשם שהרומנטיזם קם נגד הקלסיציזם וכיוצא באלה. רק אל נא נתמכר יותר מדי למחשבות על המיכניזם, זה האתיאיזם של זמננו, שאני כשלעצמי נמנע מלראות בו את ההומניזם הדרוש כל כך לנפשנו, בלי שים לב לכך שהביא לנו את סגולת המודרניות. אמנם כן, מודרניות, אך לא אושר.

האמן סזן היה הראשון ללכת בדרך זו, בעקבותיו הלכו אחרים אשר בבקשם את הצד הפורמלי באמנות השליכו בבוז אחרי גוום את כל השאר ואפילו את נפשם הדלה, כדבר מיותר. הנה, לדוגמה, שמות, שקרא סזן לתמונותיו: חמש נשים, שלשה תפוחים, צלחת וכדומה. אמנם, כל הנמצא בטבע ראוי לתשומת לבו של האמן: מקל, אבן, אדם — הכל חי ומפרפר, אולם... החסרון הוא ב„אולם" זה: כל מקום שאתה אומר „אולם" שם לא הכל כהלכה. הנה כי כן, נוצרה האמנות לשם אמנות, האסתיטיזם וכל זה המוביש את לשד חיינו. אסתיטיזם זה הולם מאד את מעוטי הכשרון, הנמלטים אליו כדי לחפות בו על דלות כשרונם.

האמן הספרדי פיקאסו, שהיה חרוץ ביותר, הבין לרוח תקופתו. בהיותו לא מקורי ביותר בבואו מארץ מולדתו, אבל חריף ופיקנטי למדי, הבין כי דרכי האמן הספרדי גריקו או הצרפתיים טולוז לא מריק, סטין־לין ורנואר עם כל ההומניזם שלהם — לא ינחילוהו את זרי־הדפנים וככנה נשקפת לו להשאר בצל, כפינומין רקיטי במקצת, שנתיבשה בו הלחלוחית העממית, לפיכך נטה מאד אחרי הצד הפורמלי שבתמונותיו של סזן, אחרי צורותיו הגיאומטריות וצבעי האפר שלו. הרבה סייע לו בזה הצייר הצרפתי בראק. הדרך של האמנות האכספרמנטלית נפתחה לרוחה והחומה הסינית כבר איננה רחוקה ביותר... ברם, סבורני, כי אין תנועה, שלא תביא איזה תועלת, גדולה או קטנה.

הקוביזם מצדו גלה שורה של סגולות פלסטיות חדשות בתחומי הצורה והקו ובחפושים אחרי המדה השלישית. המעט הוא זה, אם הרבה, ואולי הוא מיותר לגמרי? מי יודע...

ואני שואל: איזה צדדים של האני האנישי מחייבים את האמנות האכספרמנטלית, האבסטרקטית הצרופה? האמנות הולכת בד בבד עם המדע ותגליותיהם של אנשי המדע, אלא שאי־אפשר לי להאמין, כי הרע שבאדם מלא תפקיד יותר גדול מן הטוב שבו. כי האדם מסוגל להרע — הוכחה לכך יכולה לשמש לנו המלחמה האחרונה, שעברה עלינו בלי דעת מדוע ולמה. מכאן יכולים להסיק, שהאמנות קשורה לפי דרכה עם החיים והדיסונאנס מתגלה תיכף לעין כשאך יחדל הלב מלהשתתף בה בפועל. אמנם כן, כשאך נסור מאחרי זה שהלב מצוה עלינו, יעניש אותנו הזמן ואת עבודתנו ויחזירנה מרחק רב לאחור.

הקוביזם הפיק אמנות דקורטיבית חדשה, ארכיטקטורה גיאומטרית, אבל התמונה נמצאת על פרשת־דרכים, היא לא נוצחה, להיפך היא מתנקמת. מחיכת וחושבת על דבר־מה אחר.

מימיו של סזן החלו להסתגל אל הקוביזם. המודעות שברחוב, האפנה של הבגדים מכריזים עליו — הלא כך דרכה של המודה. אולם מתברר כי אי־שם בפנים זר הוא הקו ההנדסי לציור הישר והצבע הערטילאי כמו שהוא נהפך לדיקורטיביות...

(סוף יבוא)

אוּלַי עוֹד בְּשָׁעָה הַשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה

מאת אברהם שבדרון *)

אין לך דבר בלתי נעים מאשר הצורך לעורר לפעמים פקפוקים כלפי כוונות טובות. והערעור קשה שבעתים כשהוא מוסב לגבי קומבינאציה יפה כזו: גם הכוונות רצויות בהחלט, וגם העושה הוא איש רב פעלים וזכויות מכמה וכמה בחינות וראוי באמת לכל שבח ותהלה, וגם המעשה טוב כשלעצמו, אבל — הוא הדבר, יש „אבל" בגו.

לפני עשרה חדשים בערך קראנו טלגרמה, כי בפאריס נוצר ועד לשם יסוד מוזיאון לאומי בתל־אביב. אחרי כן נודע, שדבר זה עומד בקשר עם העובדה, שמר מ. דיזנגוף הקדיש את ביתו לבית־נכאת אמנותי על שם אשתו המנוחה ז"ל. כמו כן הודיעו כי הפסל נחום אהרנסון מפאריס ומר משה לוין מאנטוורפן הביעו את חפצם למסור קולקציות חשובות למוזיאון זה, וכי בתל־אביב נוסד ועד זמני של המוסד, שאליו נכנסו אישים נכבדים וחשובים מאד. סמוך לזה קבלתי גם מכתב־חוזר של הועד הזה (בגרמנית, — „מחוסר טופסים בעברית"). אז כתבתי כדברים האלה:

„לפני שנים רבות יסד הפרופיסור שץ את המוזיאון „בצלאל". לא תמכו בו כמובן וכנהוג: אידיאליסטן היא מעודו ועליו בצדק להענש. אכן, אם לא שימש המוזיאון נושא לתמיכה, הרי שימש חומר רצוי לידיעות ולרשימות מתגנדרות בעתונות, לקישוט נאומים ציוניים בכל קצוי תבל, למצע תענוג והתפארות לרבים מאלה שעבירה היא שיתענגו. היה המוזיאון טוב או רע — אולי לפום תמיכתא טיבותא, ואפשר שלפעמים מאפילה אידיאליותו של א"ש על חושו לסדר, לברור המובחר, לבסוס ולשכלול. אולם אחרי זמן רב נתעורר סוף סוף המצפון

*) אנו נותנים מקום לדברי הסופר הנכבד, אם כי אין אנו מסכימים להם. — ה מ ע ר כ ת.

באימתנו. סדרו — חגיגה. נחום סוקולוב נעשה לשליח כלל ישראל והלאים את המוזיאון הזה על ידי הוספת השם: „הלאומי". על כן קראו לו „המוזיאון הלאומי בצלאל". להרחבה, להוספת חפצים ואפשרויות־סדור לא דאג איש באמת. האם לא די בתואר הגבוה שהוסיפו לו? וכשם שלא התענינו לפני זה במוזיאון „בצלאל", כך אין מתענינים עתה במוזיאון הלאומי. גם כן כמובן וכרגיל אצלנו. הבטיחו לו תמיכה ולא קיימו את הבטחתם. אחרי כן — השנים עוברות ולא כלום. יש שורה ארוכה של מנהיגים מדיניים וגשמיים ורוחניים אשר אף פעם לא בקרוהו. יתכן כי שני טעמים לדבר: הפחד פן יכאב לבם הרך למראה חסרונותיו והחשש שמא אפשר לתקנם... אומרים שהולכות ונעשות מכבר הכנות בירושלים ליסוד מוזיאון שני. לשם מה? כאמור: יתכן שישנם לקויים במוזיאון „בצלאל", קטנים או גדולים מאד; אינני מומחה מיוחד לשפוט על טיבו וסדריו. אבל מדוע לא התאמצו לתקנם? מדוע לא תמכוהו בתנאי של תקונים רצויים?

בסך־הכל כיום: לתוך „המוזיאון הלאומי בצלאל" בירושלים, הקיים והעומד, שיש בו בכל אופן הרבה דברים חשובים ונחמדים והידוע בכל תפוצות ישראל, מתגנבים לפעמים טפות גשם, פשוטו כמשמעו, דרך חורי הגג, באין כסף לתקנו, ובפאריס נוצר ועד לשם יסוד מוזיאון לאומי בתל־אביב.

אצלנו, המבורכים, כל ההתחלות קלות, ולכן נגועים אנו במחלת ה„התחֶלֶת". אוהבים אנו מאד מאד את הקל, ונוח להתחיל בעשרה דברים מאשר לשכלל אחד".

(„דבר", ו' סיון תר"ץ).

לדאבוני אין ביכולתי לגרוע כעת מפקפוקי, בראותי שהמוזיאון הולך ונוסד באמת. אין לי שום קשר עם ה„בצלאל" ולא עם ועדו וחוגיו. לא בא ואף לא התגנב אלי שום „רמז", כנוהג לפעמים אצלנו, לכתוב בדבר זה. גם הדגשתי לעיל, שאינני מומחה לענינים אלה, ורק כאיש מן השוק אני מרשה לי עוד את ההערות הבאות:

מתנה מסוג מוזיאלי־אמנותי כי תנתן מעתה לארצנו, מוכנה מראש פלוגתא, לאיזה משני המוזיאונים עליה להכנס. או שיתעוררו חלוקי־דעות באם תתקבל התשורה בכתובת סתומה קצת. זכורה לא־טוב נדבת בלילוס לבית הכנסת בירושלים, למשל, והמחלוקת בין העדות שגררה אחריה. ולא במקרים כשלעצמם, שודאי לא יהיו שכיחים ביותר, תהיה טבועה חשיבותם המעציבה, כי אם בתכונת ההתחרות שבין שני המוסדות, אשר תשתקף במקרים כאלה. בעוד שכוחותינו ואיכות רצוננו אינם מספיקים כדי לבסס כהוגן מוזיאון אחד ולהגדילו, יתפוררו ההשתדלויות והאמצעים לשנים, גם בנוגע לכלל המתנות אשר תמסרנה לאחד המיועדות בלי מחלוקת. אין הדרת מפעל רציני ברוב פירמות ולא תועלתו.

אין ברצוני לפגוע חלילה בפטריוטיסמוס התל־אביבי ובתקוותיו, ולא בכבוד כל האמנים החשובים והמפורסמים, אשר ינדבו מפרי כשרונם למוזיאון זה. אבל אל נשלה את נפשנו: תמונות רפאל סאנציו, טיציאן, רמבראנד, ואף של בקלין, מוני, ואן־גוג, פיסארו וכדומה לא ימצאו לעת עתה למוזיאון זה (וגם לא „לבצלאל"), שתוכלנה לשמש כעין אטראקציה כלפי תיירים. ואל נכון לא הודיעו מייסדיו על מגמה שכזו, כי אם שעליו „לשמש בית חנוך לאמנים צעירים, לנוער ולעם לשם פתוח החוש האסתיטי". אבל תפקיד זה יכול למלא מוזיאון רק כשהוא מסודר על פי תכנית מיוחדת, מנקודת־מבט ההתפתחות ההיסטורית, למשל, של האמנות, ובו דוגמאות מאלפות משלשלת ההשפעות של האסכולות השונות וכו', או שהוא מיועד לתקופה חשובה אחת או לאסכולה ידועה וכדומה, ונמצא בקרבת מקום, פחות או יותר, למוזיאון אחד כללי. לנו אין לקוות בזמנים הקרובים לאמצעים הגדולים, הדרושים לתכלית כזאת. נאמר אמנם בסעיף א' של הודעת החבורה האיניציאטיבית ליסוד המוזיאון, כי תפקידו יהיה „לכנס ולרכז בתוכו דברי חפץ נבחרים מן האמנות העתיקה והחדשה, שיהיו נרכשים מזמן לזמן על ידי האמצעים שיהיו ברשות המוסד". אבל אנו, המנוסים בדלות כספינו ובדרכי התפתחותם של מוסדות יהודיים דומים בארץ ובחוץ לארץ, יודעים כי על צד האמת תמצא נקודת־הכובד של גידולו בתחום סעיף ב' של ההודעה הנ"ל, האומר שהמוזיאון ישמש „בית אוסף ובית גנזים למתנות ועזבונות של דברי אמנות מתוך קולקציות פרטיות". היינו שהמקריות תהא שולטת בו על פי הרוב. למרות כל הכוונות הטובות וההתאמצויות הרבות והכנות של מכונניו, וביחוד של מכוננו המיוחד והמעולה, מר דיזנגוף, קשה איפוא להבין איך מתארים הם לעצמם שהמוזיאון ישמש „בית שכיות ובית חנוך וגומר על ידי התבוננות קרובה ובלתי אמצעית בדוגמאות נבחרות וביצירות מופת של אמני דור ודור", כפי סעיף ג' של הכרוז המדובר.

ולוא גם היתה תכנית זו עומדת להמלא, ואם גם נכונים הדברים שנכתבו בסוף ההודעה הנדברת: „כל בתי הנכאות הגדולים בכל הארצות נבנו וגדלו ברובם ובעיקרם מתוך קולקציות פרטיות של יחידים, מתנות נדיבים ועזבונות חובבים, שנקלטו קמעא קמעא, דור אחרי דור, בהיכלי האמנות המרכזיים והרבו בלי הרף את רכושם, ולא מעט הוא, גם הרכוש הישראלי שנשתקע בתוך האוצרות ההם בכל העולם" — הרי אף על פי כן צפה ועולה שוב השאלה: מכיון שאנו מניחים, כי אין נמוקים לוקאליים המחייבים את יצירת המוסד הזה בתל־אביב דוקא, מדוע אין ה„בצלאל" ראוי להיות בית הנכאת הלאומי המרכזי, הרצוי והנחוץ הזה? האם לא תפגע השניות קשה, ולאורך ימים, בשניהם גם יחד? או האם אפשר למנות כפגם ב„בצלאל" את העובדה, שיש בו כבר דבר־מה ולו גם מסורת־מה ופרסום־מה בעולם וגומר, כמו שאמרתי? אינני נמנה בין נלהבי חסידיו ומעריציו כמו שהוא, כי־אם בין מאחלי חשיבות־רמותו בעתיד, כפי שצריך הוא להיות.

ועוד: לוא אף לא היה לנו עדיין הגרעין הזה בכלל, היינו מחויבים ועומדים לזרעו מלכתחילה אך ורק בירושלים מפני ק"ן טעמים, שאין מן הצורך לפורטם — ומה אני כי אבוא לדבר בשבחה ובחשיבותה של האי קרתא, שהיא לנו לא קדישא בלבד: ירושלים של מטה וירושלים של מעלה, ירושלים של ארץ ישראל ועם ישראל וירושלים של גאון חלקנו בתרבות האנושית בכלל.

ואולי רצוי, למרות החששות המבוארים כאן, שיתפתחו שני מוזיאונים, אחד בירושלים והשני בתל־אביב? הן גם בברלין וגם במינכן וגם בדרזדן, למשל, יש מוזיאון, וכמו כן גם בפאריס וגם בליאון. אבל ראשית נוצרו שם מוסדות אלה בזמן שכל אחת מהערים הללו היתה בירה למלכות מיוחדת או למחוז המייצג יחידה גדולה ידועה, או שהם התפתחו מתוך סבות היסטוריות אחרות. ומן הנחוץ להביא בחשבון את מספר האוכלוסים שם ואצלנו, אף היחסי, שלמענם נועד יותר ממוזיאון

אחד, כמו כן את המרחק שבין מקים אחד למשנהו וכו'. או שאיזה אציל וכדומה נדב על פי מסבות מיוחדות לעיר קטנה את אספו הפרטי הגדול, שנאצר במשך דורות ולפעמים באמצעים כבירים, כיסוד ראשון למוסד כזה. או — שבאמת המוזיאון הדל בכמותו ועוד יותר באיכותו, כמו שאנו מוצאים אותו בכמה וכמה ערים בכל העולם, הוא מיותר לגמרי, מחוסר כל תבנית מהותית, כל רעיון מאלף ומדריך־מחנך. אין בו הסגולות כדי לסייע להרחבת האופקים של המסתכלים, ואינו מביא תועלת כל עיקר כמעט. אין לתושבי הערים האלו צרך במוזיאון כזה, כי אם בתודעה ובהידעה, שנמצא היא בין חומותיהן; לא במהותו, אלא בשמו, בצבי תפארתו. החשיבות שבתוכו או שערכן קטן מאד — חוץ מיוצאות מן הכלל — או שאינן מהוות שלימות אורגנית ומחושבת, אף לא במקצת. אין זה אוסף, אלא צבר. הן כמתוקנים שבעולם עלינו להתנהג — ביחוד אנו, הנקראים עם התכלית וההתחשבות וההגיון ולא כ„ייסדנים" סתם לשם יסוד.

יתבן כי דברי אלה, אם בכלל יחשיבום במדת מה, יעוררו רוגז רב. יאמרו בערך: נוהג אצלנו שכלפי כל רעיון יפה וכל התחלה טובה נמצאים תיכף הנדרשים לאשר לא שאלום, בעלי דקדוקי עניות, נרגנים, חטטנים, ספקנים, פסימיסטים, שעינם רעה בפעולותיהם של אחרים; מפריעים הם תמיד לאיניציאטיבה של הטובים שבנו, ובעצמם אינם עושים כלום; אף כי ידוע שאין דבר בעולם משוכלל ועומד מתחילתו, דורשים הם דוקא את שיא השלימות תיכף ומיד; או מפני שמוסד פלוני אינו מתפתח כראוי מחוסר תומכים או מתוך סבות אחרות, אוסרים הם מראש לטפל במכון מקביל, אשר לפי כל הסכויים ירבו עוזריו. — כזה וכזה יאמרו או יכתבו אולי. ואקבל עלי באהבה את כל הנזיפות, אם רק אזכה וימצאו אחרים שיסכימו לעניות דעתי. ואולי תתגלגל הזכות על ידי וגם בעלי האיניציאטיבה הזאת ישנו עוד ברגע האחרון את דעתם, והבית, אשר מר דיזנגוף מנדבו בחסד לבו כנפש עדינה, יוקדש ליסוד מוסד אחר, אשר אין תקלת הכפילות וחסרון ההתחרות בכלל, ובין תל־אביב לירושלים בפרט, שרויים עליו.

ההודעה־התכנית של הועד ליסוד בית הנכאת מסתיימת במשפט זה: „כל אלה אשר יבינו את ערכה ומקומה של האמנות בתרבות עם ועם, יתנו את ידם ויעזרו לכונן את המוזיאון ולעשותו להיכל תפארת לישראל כולו; הציבו יד לאמנות בארצנו ובמולדתנו!" — מסכים אני לכל האמור בזה ומוסיף רק שלש מלים: „היינו ב„בצלאל" ובירושלים".

הַהֶרְגֵּל וְהַמִּנְהָג

(פרק בפסיכולוגיה הצבורית)

מאת א. ש. ואלדשטיין

את ההרגל אפשר להגדיר כנטיה נפשית הנרכשת על ידי תגובות חוזרות לאותם הגרויים והמגיבה על הגרויים הללו באופן אבטומטי. ההרגל אפשרי, איפוא, רק בעצמים אורגניים. דבר כעין הרגל אנו מוצאים אמנם גם בין עצמים בלתי אורגניים. יותר קל להניע גלגל מסתובב מאשר להתחיל בגלגולו והמים שפרצו להם דרך יוסיפו לשטוף בו. אפס אין אלה הרגלים, תכונות נפשיות נרכשות, אלא חוקים פיסיקליים קבועים ועומדים. וכמו שאומר אריסטו בספר המדות לניקומכוס: דברים בלתי אורגניים אי אפשר להם ליצור הרגלים. „האבן, למשל, היורדת מטה על פי טבעה אי אפשר לה לרכוש הרגל לעלות למעלה, גם אם מישהו ישליכנה למעלה עשרת אלפים פעם. כמו כן אין האש יכולה לרכוש לה את ההרגל לרדת מטה. אי אפשר להקנות לשום דבר בלתי אורגני בעל אופי מיוחד טבע אחר על ידי הרגל". כי ההרגל הוא „תוצאות השנוי בחומר חי; הוא צורה של גדול אורגני". ברם אפילו בין העצמים האורגניים אין ההרגל מתגלה אלא בבעלי חיים ממדרגה גבוהה; הפניות הטבעיות של הצמחים לצד השמש הן טרופיסטיות בלבד; פעולות הצורות הנמוכות של בעלי החיים הן בעיקר טרופיסטיות, רפלכסיוניות או אימפולסיביות אך לא הרגליות. רק בעלי חיים יותר גבוהים מסגלים את התגובות האימפולסיביות שלהם לסביבות החדשות, וככה הם רוכשים להם הרגלים. ובני האדם רוכשים להם כל כך הרבה הרגלים עד כי האינסטינקטים והאימפולסים נבלעים בהם בהרבה או לפחות מתחפים על ידם. האדם, אומר הפסיכולוג האמריקני ויליאם ג'מס, הוא „אלומה של הרגלים" ואופי האדם מרכב בעיקר מהם.

יצירת הרגלים מתחילה, כנראה, עוד בתקופת העובר במעי אמו; אך היא ניכרת ביחוד בימי הינקות והילדות. האדם רוכש לו תמיד הרגלים חדשים. ההרגלים הללו משתרשים בנפשו של האדם, אך אינם נעשים טבע שני כמאמר העם, ובודאי לא „עשר פעמים טבע", כאמרתו של הלורד ולינגטון. ההרגלים פחות קבועים ומבוססים מהתכונות שבאו בירושה. לא רק זעזוע העצבים אלא גם הרצון יכול לבטל הרגלים או ליצרם, מה שאין כן בתכונות הבאות בירושה, כמו אינסטינקטים.

ההרגלים נוצרים בשני אופנים: א) על ידי הזדעזעות. הילד שם את אצבעו באש והיא נכוית, ומאז נזהר הילד שלא לנגוע שוב באש, ז. א., שנוצר אצלו הרגל של המנעות מלנגוע באש. הרגלים שנוצרו באופן זה הם לרוב שליליים, היינו, המתבטאים בהמנעות מפעולה. ב) ההרגלים החיוביים, כלומר, אלה המתבטאים בפעולה חיובית, נוצרים לרוב על ידי פעולות ההולכות ונשנות באותו האופן כתגובה לאותם הגרויים או הנובעות מנטיות נפשיות קבועות.

מהו התהליך הפיסיולוגי של ההרגל? מדוע יותר קל לעשות דבר בפעם השניה מאשר בפעם הראשונה? על זה יש סברא שאין לכאורה בינה ובין ההשערה אלא מרחק פסיעה אחת. פעולות ההרגל ההולכות ונשנות יוצרות שבילים קבועים בין אורגני החושים ובין השרירים. על זרם העצב העובר בדרכו למוח כדי לתת דין וחשבון מפעולת אורגן החוש, כמו האצבע, לעבור לא דרך עצב אחד אלא דרך עצבים מרובים שקציהם מעונפים ושנוגעים ואינם נוגעים זה בזה. מקומות מגע אלה משמשים עכוב לזרם העצבי הצריך לקפוץ עליהם; אך אם כבר עבר הזרם הזה פעם את מקומות המגע הללו, הוא משאיר אחריו שביל כבושי ובמדה שהזרמים מרבים לעבור בו בה במדה קל יותר לזרמים הבאים לעבור דרכו. ואחרי שעובר הזרם העצבי דרך הנקודות הללו לשטח המוח הוא שב דרך עצב מוטורי וגורם לתגובה שרירית.

הקוים האופיניים של ההרגלים הם, לפי הפסיכולוג האנגלי סטאוט, ארבעה: חדצורתיות, קלות, נטיה ואי תלות בתשומת לב, — קוים שהם לכאורה אופיניים לא רק לתכונות הרכושות, ההרגלים, אלא גם לתכונות הירושות, האינסטינקטים חדצורתיות כיצד? על פי ההרגל אנו מגיבים תמיד באותו האופן על אותו הגרוי. אם רגילים אנו לנעול תחילה את הנעל הימנית, כשאנו קמים בבוקר, עשה נעשה זאת תמיד. ברם אל לנו להפריז

על מדת חדהצורתיות של ההרגלים. שנויים קלים חלים תמיד בפעולות הרגילות לפי התנאים השונים שאנו נמצאים בהם׳ לפי מצב גופנו וכדו׳. אנו לובשים את בגדינו אחרת אם אנו נמצאים במצב של שכיבה׳ ישיבה או עמידה׳ או אם אנו מרגישים, למשל, שזוג עינים נעוצות בנו אותו רגע׳–הקו האופיני השני׳ הקלות, ברור; קל לנו יותר לעשות מה שהתרגלנו לעשות מאשר להתחיל דבר בפעם הראשונה. נטיה – כונתה שאנו נוטים לעשות מה שאנו רגילים בו אם גם נמצאים אנחנו במצב בלתי מתאים לפעולה הרגילה׳ ומעשה בסוסו של חלבן שהשאירו בעליו בחוץ׳ שב בעליו וראהו דוהר בכל כוחו — להיזק העגלה ופחי החלב׳ מה קרה? הסוס נקנה מכבאים, ועכשיו בשמעו במקרה את קול הפעמון של הכבאים התחיל דוהר כהרגלו בהיותו ברשות אלה׳–אי תלות בתשומת לב– משמעותה שאין הפעולה הרגילה דורשת תשומת לב מצדנו. רבות מפעולותינו היום יומיות נעשות על ידינו כמעט לגמרי בלי תודעה׳ רק התחלתו של ההרגל היא מודעת; כשכבר נקבע ההרגל נסוגה התודעה ומיכניות ידועה לוקחת את מקומה׳ התודעה יכולה להיות נוכחת ביחס לפעולה ההרגלית השלמה; החוליות הבודדות של שלשלת הפעולות הקשורה בה אינן זקוקות לתודעה׳ מספרים על פרופיסור גרמני — ועל פרופיסורים גרמניים מספרים מעשיות רבות — שהיו עומדים אורחים לבוא אליו. אשתו שלחה אותו לחדר המטות להחליף את בגדיו. אחדי חכותה לשוא זמן רב לשובו, היא עלתה לחדר המטות, והנה הפרופיסור דנן שוכב במטתו ונוחר׳ מה שקרה כאן פסיכולוגית הוא זה: הפרופיסור לא עשה מה שהוא עשה על פי תודעה אלא על פי הרגל. התודעה שלו היתה אולי עסוקה באיזו שאלה מתימטית ועל פי ההרגל הרי היה הולך לישון אחרי עלותו לחדר המטות ופשטו את בגדיו.

ביצירת הרגלים חדשים מסתמן הבדל בין תהליך היצירה אצל בעלי החיים האחרים ובין זה שאצל האדם. לבעלי חיים אחרים לפעמים קרובות אין צורך בהרגלים או בהרגלים מרובים. אלה החיים בסביבה בלתי משתנה׳ כמו חיות הים׳ או החיים רק במשך עונה אחת ומתמסרים רק לסוג פעולה אחד׳ כמו חרקים ידועים, אין להם צורך כלל בהרגלים. אלה החיים יותר מעונה אחת משנים את הפעולות האינסטינקטיביות לפי תנאי השעה׳ בעל החי יכול ליצור הרגלים או על ידי חזרה פשוטה על הטרופיזמים והרפלכסים הטבועים בו מלידתו — הרגלים שאינם יוצאים בדרך כלל מגדר הרפלכסים — או על ידי „נסיון ומשגה״, היינו׳ הוא מנסה דרכים שונות עד שלבסוף ימצא את הדרך הנכונה. ועל ידי כך ייצור לו לאט לאט את ההרגל החדש או את ההרגלים החדשים. האדם יגיע למטרה זו לא רק על ידי נסיון ומשגה כי אם גם על ידי שקול הדעת׳ על ידי חישוב ובחירת הדרך היותר רצויה ונכונה ודחיתה של זו שאיננה מובילה למטרה. אפשר שיש גם בנסיון ומשגה של בעל החי קצת מחשבה; ברם אם בעל החי חושב, הוא עושה זאת במונחים של הנסיון והמשגה עצמם׳ היינו׳ במונחים של פעולה חיצונית. לא כן האדם. הוא חושב בסמלים, כלומר, במלים, ויתרון המחשבה המלולית על המחשבה הגלויה, המתבטאת כפעולה חיצונית, מונח בזה שאין צורך לו לאדם לבטא את הסתגלותו לסביבה החדשה או לתנאים החדשים על ידי פעולות חוזרות מרובות. הוא יכול לחשוב ולחשוב את התהליכים השונים כדי להגיע מיד למטרה. והמחשבה הסמלית או המלולית היא המכשיר החשוב ביותר במדע׳ כי הלז שואף בעיקר להגיע לסמל הלשוני המדויק׳ היינו׳ ההגדרה׳ השיטה הזאת שמשתמש בה האדם, היינו׳ הטכניקה של הסתגלות עצבית־פסיכית, יתרון לה על הטכניקה השרירית־בלוטית של בעלי החיים האחרים להסתגלות בזה שהפעולה נעשית בה ביתר מהירות׳ ביתר דיוק וביתר גמישות.

אפס בין אם בא ההרגל בתוקף המחשבה המלולית או על ידי הנסיון והמשגה׳ הוא מקל על החיים; על ידו נעשות התנועות והפעולות המובילות למטרה ידועה יותר פשוטות ויותר מהירות׳ אין ההרגל דורש לא רכוז תשומת לב מודעת ולא גרוי חזק והוא ממעיט את הלאות. אלמלא ההרגל׳ ז. א׳ לו היינו צריכים לחדש בכל פעם מעשי בראשית. להתחיל בכל פעם את אותה הפעולה כאילו היא לגמרי חדשה לנו. היינו מוכרחים לבלות את זמננו על פעולות מועטות ולא היתה שהות בידינו למלא את אותם תפקידי החיים שאנו מספיקים למלא עכשיו׳ וגדולה מזו, ההרגל יכול להעשות לענין לגמרי אבטומטי, לא רק מבחינה פסיכולוגית אלא גם מבחינה פיסיולוגית. החוקר מקס מילר מספר באבטוביוגרפיה שלו כי מסדר האותיות של הריגודה הכתובה סנסקריטית היה מגלה שגיאות בעלי ההגהה שנעלמו ממילר עצמו. אם גם המסדר לא ידע כלל סנסקריטית והאלפא ביתא של השפה הזאת הרי מורכבת משלש מאות אותיות ואידיאוגרמים׳ המסדר באר את העובדה המוזרה הזאת בזה שזרועו הורגלה בתנועות הסדור ועל ידיהן הוא יכול להבחין בסדר האותיות במלה.

האדם יכול לרכוש לו הרגלים ידועים או חילופיהם, אלה המתנגדים להם: הרגלי זריזות או רשלנות׳ נקיון או אי נקיון, שכרות או פכחות׳ — הכל לפי הסביבה ולפי חנוכו של האדם, אך גם לפי אופיו הכללי של האדם, לפי מדת תקפו או חולשתו של האופי׳ ושוב יש אנשים הנוחים לרכוש הרגלי הסתגלות לכל סביבה שהיא, — עובדה הנובעת מתוך חולשת האופי או מתוך הרצון לחפות על טבעם האמתי. ברם האדם התקיף, האדם בעל האישיות׳ הוא זה שיש לו הרגלים קבועים. „התוקף והתכיפות של ההרגלים״, אומר ג׳ון דיואי׳ „מבארים את אחוד האופי וההתנהגות או׳ יותר נכון, את אחוד המוטיב והפעולה, הרצון והפעולה״. לו היו ההרגלים עומדים כתופעות בודדות, הוא מוסיף׳ לא היה אחוד האופי אפשרי, מפני שיש השפעת גומלין בין ההרגלים. אופי חלש הוא זה שאין לו הרגלים קבועים, בעוד שהאופי הבלתי נורמלי הוא זה שרכש לו הרגלים המזיקים לו ולאחרים.

ההרגלים מבוססים על הנטיות האימפולסיביות, אך הם באים לפעמים קרובות בהתנגשות עם הנטיות הללו. אחת הסבות לחכוכים שבין ההורים, ביחוד ההורים הזקנים׳ ובין הבנים היא זו שבין הבנים האימפולסים חזקים יתר מההרגלים׳ בעוד שבהורים שליטים הרגלים בני כמה וכמה שנים שהספיקו לבלום את האימפולסים. כי הצעירים יכולים גם לרכוש וגם להשליך הרגלים בקלות יותר גדולה מהזקנים. ולא עוד אלא שבסביבה ההולכת ומשתנה אין הזקנים יכולים ללכת בעקבות הצעירים במהירות הרכישה של הרגלי הסתגלות. אולם למרות קורבת ההרגלים לאימפולסים אין ההרגלים עוברים בירושה כמו אלה. אנו רואים אמנם אותם ההרגלים נפוצים בצבורים שלמים, בעמים שלמים׳ ודור אחרי דור הולך באותם השבילים הכבושים וההרגילים. ברם אין ההרגלים הללו סוף סוף אלא ענין של רכישה, של חנוך, של סביבה ובשום פנים לא ענין של ירושה פסיכית. מה שאפשר לומר לכל היותר לטובת הירושה הוא, כי הדור הצעיר יורש את ה נ ט י ה לרכישת אותם ההרגלים. כי בעצם הרי ההרגל ענין של הפרט, הטעון אמון וחנוך, לא כמו האינסטינקט שהנהו ענין גזעי וטבוע באדם מלידה.

האדם מצד אחד משועבד להרגל ונאלץ למלא אחרי פקודותיו, אך מצד שני הוא גם נעשה יותר חפשי על ידו,

מפני שעל ידו נעשות הפעולות בלי תודעה או בלי תודעה יתרה, וככה משתחררת התודעה לפעולות חדשות ולרכישת הרגלים חדשים. ההרגלים הם כח שמרני גם לטובה וגם לרעה. הם שומרים על הקנינים הרכושים, אך בו בזמן הם גם מתנגדים לחדושים. אולם אם יהיו ההרגלים אדונים לנו או אנחנו להם — דבר זה תלוי באופן רכישתם. אם הם נרכשו על ידי סתם תגובות הרי הם פחות גמישים, אך אם נרכשו על יסוד הכרה ובחירה הרי הם יותר גמישים ונוחים לשנויים והתאמות.

רגילים היו לחשוב רק את ההרגלים של הפעולות החיצוניות להרגלים. ברם הפסיכולוגים מפרשים עכשיו לא רק פעולות גלויות והתנהגותיות במונחים של הרגלים אלא גם את התהליכים המנטליים, כמו, מחישה, אסוציאציה, רצון, זכרון. ג. ב. ווטסון, מיסד האסכולה הפסיכולוגית החדשה של „ההתנהגותיות" („רפלכסיוניות"), מטפל בהרגלים בשני מובנים: רכישת הרגלים גופניים או למוד והשתמרות (retention) הרגלים פנימיים או זכרון. בכלל סוברים בעלי „ההתנהגותיות" כי אפשר לבאר אפילו את הכשרון והגאונות במונחים של הרגלים. כל רכישת דעת והשכלה באה בעקב ההרגל, וההרגלים הם, לפי דעתם, סטרוקטורות עצביות ויצירתם — בניה מיכנית של הסטרוקטורות הללו. יצירת רעיונות והוצאתם לפועל תלויות בהרגלים, חושב דיואי. „לו יכולנו לעצב רעיון נכון בלי הרגל נכון, אפשר שהיינו יכולים להוציאו לפועל בלי ההרגל. אבל התשוקה מקבלת צורה מסוימה בקשר עם מושכל והמושכל מקבל צורה ועקביות רק כשיש מאחוריו הרגל". ההרגל בא לפני המושכל ורק עם הפעולה המסוימה בא המושכל המסוים. השכל איננו כלל במציאות בלי ההרגל הקודם, אך אי אפשר גם לתחושות שמהן נוצרים מושכלים להוצר בלי הרגלים קודמים להן. „אמצעות ההרגל מסננת את כל החומר המגיע למחישה ולמחשבה".

ההרגל עושה את פעולותינו ליציבות ומרגיל אותנו למוסדות חברתיים. אנו מנהלים את החיים הצבוריים שלנו יותר מתוך הרגל מאשר מתוך הכרה. בין העבודה היום יומית ובין הנמוסים החברתיים הכל ענין של הרגל. אחד התפקידים של החנוך הוא ליצור הרגלים כדי לסגל את האדם לסביבה. „החנוך אינו אלא יצירת הרגלים", סובר רוסו, — אפשר לחשוב כהפרזה. אך תפקיד החנוך הוא גם להרוס הרגלים בלתי רצויים. ואמנם היינו הך, מפני שהריסת הרגלים יוצאת לפועל על ידי יצירת הרגלים חדשים, ולהיפך. ההרגל של נקיון, למשל, נרכש על ידי הריסת ההרגל של אי נקיון. החנוך הוא מכשיר המסורת של הרגלי מחשבה, של הרגלות צבורית ותרבותית.

כמו הרגלים גופניים כך גם הרגלי מחשבה שולטים באדם. ההרגלים הגופניים הם צורות של הסתגלות לסביבה החמרית; הרגלי המחשבה הם צורות של הסתגלות לאפני המחשבה של הסביבה, שמקורם במסורות, באמונות, במנהגים, באידיאלים של הלוו. התוקף והתכיפות של הרגלי מחשבה תלויים, איפוא, בתוקף ובתכיפות של המסורות, המנהגים, האמונות והאידיאלים של הקבוץ. בצבור שמרני, המרוחק מזרמי הדעות התוססות בעולם, הרגלי המחשבה מושרשים ותקיפים; בקבוץ שהנהו תמיד במצב שוטף, שהמסורות הולכות ומטשטשות וחילופי הדעות מהירים בו, הרגלי המחשבה הנם פחות יציבים בו.

ההרגל מופרע על ידי הנתוח וההתבוננות. עיין היטב במשפט השגור על פיך והתחל לנתחו ומיד יתחיל מובנו להטשטש ואתה תתחיל לפקפק ביחס להגיון המשפט, צורתו, סדורו וכו'. „מרבה הרגלים היה מאושר מאד עד שאמר לו הראשן בצחוק: במטותא ממך, איזו רגל באה אחרי חברתה כשאתה מתחיל לרוץ? השאלה הזאת הטרידה אותו כל כך, עד שהוא שכב משומם בתעלה וחשב כיצד לרוץ". השיר הזה, המובא בספרות הפסיכולוגית כדוגמא להרגלים והפרעתם, נראה בהשקפה הראשונה כמבדח בלבד. אך הוא מצטיין באמת בעמקותו הפסיכולוגית: אין ההתבוננות והנתוח ההגיוני נוחים להרגלים.

הסביבה היא, כמובן, הגורם החשוב ביותר ליצירת הרגלים. הגרויים לתגובות הרגליות נובעים: א) מהעצמים הנמצאים בסביבה: האדם מתרגל קודם כל לאכול את הצמחים הנמצאים בקרבת מקום לו; ב) מההרגלים האישיים הקודמים: המתרגל להחזיק את מחכרתו נקיה בבית הספר ילמד בנקל איך להחזיק את משרדו נקי; ג) ממצבים חברתיים, חבר למפלגה רוכש לו הרגלים של משמעת; ד) ממוסדות חברתיים. יש לנו הרגלי יחס ידועים למוסדות ידועים. כשאין ההרגלים מתאימים לסביבה הם מתבטלים ואחרים לוקחים את מקומם. יש לנו סביבות מרובות וסביבות המתנגדות לפעמים זו לזו: סביבה כלכלית, סביבה מדינית, סביבה ספרותית, סביבה חנוכית וכו'; ולפיכך גם ההרגלים שלנו לפעמים מתנגדים זה לזה.

(סוף יבוא)

שורות

מאת יעקב פיכמן

א

דיזנגוף

דמות גלויה כולה, בלי קורטוב של צל, בלי עקמומית, בלי ערמומית — בלי אותה קפדנות מכבידה של „בעלי־ההלכה", המשרים מרה שחורה גם בשעה שכונתם טובה וישרה. יהודי בעל פשטות בסרבית. אדם, שחלונותיו פתוחים ועיניו השוחקות אינן מסתירות דבר. כשהוא עומד על הבמה, דבריו יוצאים מפיו חטופים, כמתכונים להבליע יותר משהם מביעים. במלמול חטוף זה יש הרבה מן האופי. הוא כאילו מתכוון לדלג על כל מה שאינו עיקר, להגיע עד כמה שאפשר יותר מהר אל התמצית הנקיה, המעשית. העיקר לא בתורת הבית, כי אם בבנין הבית. העיקר — רק להוסיף תמיד, ולהמשיך ולהמשיך ושלא להפסיק! בזה כחו. בזה ידע תמיד לקנות את הלבבות ולטעת תמיד אמונה. נדיבות זו של אדם שאינו מתחכם — היא שנסכה על דמותו חן מיוחד, חן משפחתי, ושעשתה אותו לאביה של העיר היהודית הראשונה, של ראש אזרחיה.

לא חשוב, שגם הוא, ככל בן־אדם, נכשל לפעמים. ברצונו לבצר אידיאולוגיה, שדינה נחתך, גרם בלי ספק תקלה לעצמו. אבל במעשיו כלל את רצון כולנו — לקומם, להתפשט, לעלות. זכות אישיותו עמדה לו, שהשכיחה את התבוסות והשאירה בלב את התמצית הנקיה של אדם דורש טוב לעירו, שרוב ימיו עמל על בנינה ושקד על תקומתה. בדמות בהירה זו של ראש תל־אביב יש כבר מחנה של המסורת. היא מסמלת לנו ולדורות הבאים את הבונה העליז, את הנסיון שהצליח.

ב

למהות הסגנון

כל סגנון מעולה (מה שאנו קוראים סגנון קלסי) אינו אלא צירוף מוצלח של טבע ותרבות. מזיגתם הנאמנה של שני אלה יוצרת את הבטוי ללא פכול, הנעשה מופת לדורות – הבטוי שאין עוררין עליו לעולם. כל נטיה יתרה לצד עשויה לפגום, ושומר עטו ירחק ממנה.

ואף על פי כן – סגנון שליט, זה שמשתרר עלינו בכח ונושא בקרבו גרעיני הפראה לדורו, זה שנחרת בלב התקופה ויוצר את צבעה וניגונה – איננו בן מזיגה, וכחו דוקא בהכרעה הגדולה לצד אחד.

ג

לא החץ...

לא החץ פוגע, כי אם היד הקולעת.

רְשִׁימוֹת

פ. ליטבינובסקי

אל יצירת ליטבינובסקי התודעתי ראשונה על ידי מחברת שרטוטים, שנזדמן לי לראותה אצל אחד מידידי, מיד הכרתי שיש לי ענין עם כשרון אמתי, עם אמן בעל עצמיות מסוימת. אחר כך כשהכרתיו בתור צייר נאלץ הייתי לאשר את האמת הישנה, כי כבר בשרטוט אפשר להכיר את סגולות האמן וכח יצירתו.

יצירת ליטבינובסקי היתה בשבילי מאורע חשוב. צייר זה הכריחני שוב להתעמק במחשבות על הפרובלימות הפלסטיות השונות, שנדמה היה לי כאילו כבר נפטרת מהן לעולמים, כגון הפרובלימות של האימפרסיוניזם והאכספרסיוניזם, פרובלימה שרגילים לכנותה „עם גמירא".

ברם, אם ביצירת ליטבינובסקי הנושאת עליה בדרך כלל את חותם האטיוד אתם מוצאים תמונות, שבתכונתן האמנותית־ציורית הן דיפיניטיביות לגמרי, ולהפך, כאלו המזכירות את תמונותיהן של אמנים זקנים או צעירים ביותר, שבשלמותן או בבגרותן היתרה הן משיבות עליכם צינה ושממון – הרי הסבה לכך היא, שהאמן, אף המעולה ביותר, המאבד בשעת היצירה את האידיאה העיקרית, את הכונה האמנותית הכמוכה, שאיננה מחוורת די צרכה גם לו, מפני שהיא מורכבת משני יסודות, דקונקרטי והאבסטרקטי, ההסתכלות וההגות, והוא תופש את הכונה רק על פי האינטואיציה בלבד, הריהו ממית את יצירתו, אם כי לא ירגיש בזה בעצמו. מכיר אנכי בתולדות האמנות ציירים שביריעותיהם הנרחבות המה סבימתיים וחדלי אונים ואילו בתמונותיהם הקטנות והצנועות – אמנים אמתיים מלאי לשד ואון.

ליטבינובסקי מבטא את העוז והעצמה של ראיתו הפלסטית, הוא איננו מוסר לנו את הרושם השטחי, אלא מראה את הפרכום של החזיון הפלסטי־ציורי, שעינו החדה והרגישה תופסת. הנה נזכר אני בתמונת־נוף עם אשה ערביה במרכזה, אשר צלם דמותה של האשה, הבנינים המחוטבים יפה על זויהם ובליטותיהם, השמים והארץ, ממוזגים בה ביד אמן בטוחה ובאחדות אורגנית כל כך, כמתכת יצוקה הנוזלת לתוך דפוס מוכן לתכלית זו. אם תרצו לדעת על איזה יסוד מבוסס הבטחון, שמראה לנו האמן ביצירתו זו, הן בקומפוזיציה כולה, בהבלטת הטון היסודי, והן בכלכול הפרספקטיבה ובשאר הפרטים האמנותיים – הרי תמצאו כי זהו החוש לאור, לרשמיו ובבואותיו, וההשפעה החזקה שהוא משפיע על האמנות בכלל.

חוש זה לאור שאני מוצא אצל ליטבינובסקי אין לו שום קשר עם משחק האור המלאכותי שאנו פוגשים אצל האפיגונים נעדרי־הרוח וחדלי־האונים של האימפרסיוניסטים. זהו אותו האור שכל אמן אמתי נושא בקרב נפשו והמתמזג עם אור העולם לסגולה מסתורית אחת. בלי השפעה זו של האור אין אמנות אמתית מצויה כלל.

אותה מזיגת צבעים דקה בהשפעתו של האור יש למצוא גם בתמונה „הערבי המזמר". זהו שיר תהלה לשמש ארצנו. השמש משתעשע באויר, בפנים ובכותונת של הערבי וכל הצבעים המרוססים הללו יוצרים טון כללי אחד.

והנה התמונה „האם ובתה". המפליאה גם היא בהרכבת צבעיה, במכחולו העסיסי רב־הסממנים הצליח כאן האמן לשלב את הקונטרסטים מלאי החן והנועם של השמלה האדומה לגבי ירקרק הנוף או תכלת שמלתה של הזקנה–לאקורד־צבעים רונן אחד. כמו בשאר תמונותיו כן גם בתמונה זו מכיר ליטבינובסקי כי אין להגיע לדרך הנכונה בציור אלא כשאין הצבעים משמשים כדברים בפני עצמם, בלתי אם כסממנים לגוון בהם את התמונה. אחרת נוצרת מוזאיקה ריקה בלבד.

הרגשה דקה זו לגוון שישנה אצל ליטבינובסקי נותנת לו את האפשרות ליצור שירה של תמונות המצוירות כמו בנשמת קסם אחת והמצטיינות בשלמות מפליאה, עד כי לפעמים אני מתחיל חושש לזריזותו המפתיעה. אולם כל היודע את אפיו, את דקות הבנתו, את החוש שלו לבקורת עצמית ואת השאיפה לפתרון הפרובלימות הציוריות הכי חריפות איני יכול לפקפק שלאמן זה שמורה התקדמות ועליה.

בתמונה „שתי אחיות", המצוירת על גבי רקע נוף ירוק, הפליאני באותה ההתאמה, שהוא יודע להתאים את המסכת אל הצבע. לאמתו של דבר הרי קביעת המסכת ביחס נכון אל הדמות המתוארת אינה אלא מציאת השטח. כמה מרובים הם האמנים הנחשלים בכגון זה, ובו ברגע שלא הוכיח הצייר לחוש הפלסטי שלנו את פתרון השטח הנכון – הרי תמונתו היא כאילו במצב של עשיה, בלתי משוכללת, בלתי מסוימת. אני מכיר ראשים אצל ליטבינובסקי, שהם כל כך נחמדים בהפעלת השטח ובהתמזגותו לגוש אחד עם המסכת, שיש כי הזכות המלאה לומר, כי נמנה הוא על אותם האמנים הספורים, שהם אמנים מלידה, שהחוש האמנותי טבוע בדמם. ורק מבעלי סגולות כאלו אפשר לצפות להישגים הכי גדולים.

כבר אמרתי פעם, שאין אמנות אוביקטיבית. לא טונים אביקטיביים, אף לא אור אוביקטיבי בציור. ואם אני משתמש במושג של „מראות צבעוניים" לגבי יצירתו של ליטבינובסקי, הריני מתכוון בזה לציין, כי ביצירתו ממוזגים באופן אורגני היסודות הקונקרטיים והאבסטרקטיים, או יתכן כי שניהם נאבקים בה על זכות קיומם. אי־המנוחה הנצחית, החפושים הבלתי־פוסקים, המציינים את האמנים האמתיים של כל הדורות מעידים גם אצל צייר זה על ההתאבקות הנצחית של נשמת האמן על יצירתו.

הצבעים אינם דבר שבמקרה, לא תוצאה מזריזותו של האמן, הצבעים הם השיר המתפרץ מתוך לבו של האמן וגרונו, ברצונו או בעל כרחו.

הארגמן הסוער, הקבליט הכחול, התכלת הפרוסית, ירקרק הקטיפה ואדמומית הניר וכו׳–אלה הם הצבעים העיקריים שליטבינובסקי משתמש בהם ביותר בתמונותיו. הם המסמלים את מהותו, את עצמותו, הם המשקפים את עולמו של האמן: האנושיות, האדמה ושמי התכלת.

ח. אהרונסון

בִּקֹּרֶת סְפָרִים

אוצר השירה והפיוט

מזמן חתימת כתבי הקודש עד ראשית תקופת ההשכלה מאת ישראל בר' דוד ז"ל דאווידזאהן. כרך ראשון, נויורק. בית מדרש הרבנים דאמריקה תרפ"ה. כרך שני תרפ"ט. כרך שלישי תרצ"א.

החכם ישראל דאווידסון שידיו רב לו במקצוע חקירת השירה העברית נתן לנו בספר זה אוצר יקר של כל השירה העברית מחתימת כתבי הקודש עד ראשית תקופת ההשכלה. זאת היא עבודה כבירה, שהמחבר הקדיש לה יותר מעשר שנים, ובעמלו הרב עלה לו להוציא מתחת ידו דבר מתוקן, לפי מצב החקירה בימינו. בשקידה בלתי רגילה עבר המחבר על אלפי ספרים, קבצים ומכתבי עת וציין כל שיר ופיוט, כל תפלה ובקשה והכניסם לתוך אוצרו, שבו הוא מביא את התחלת השיר, את שם מחברו, אם הוא ידוע, ואת המקורות שבהם נדפס, ולפעמים מעיר גם הערות קצרות בנוגע לדעות החוקרים על השיר או על מחברו. זאת היא עבודה הנותנת כבוד לעושה, שיכול להקרא מעכשיו בשם „נאמן השירה העברית". אמנם קדמו לדאווידסון חוקרים אחדים שטפלו בעבודה זו. אליעזר לאנדסהוטה בספרו „עמודי העבודה" (ברלין תרי"ז) נותן רשימה של קרוב לשלשת אלפים פיוטים שנתחברו על ידי שלש מאות שלשים ואחד פייטנים. שד"ל ב„לוח הפיטנים" (נדפס באוצר טוב של א. ברלינר 1880) רושם ארבעת אלפים ושבעים ושבעה פיוטים שנתחברו על ידי שש מאות וארבעים ושנים פיטנים וספרו של צונץ על שירת בית הכנסת מכיל שמות של קרוב לאלף פיטנים ושל חמשת אלפים תשע מאות ששים וארבעה פיוטים. אולם החכמים האלה עסקו רק בפיוט ולא הכניסו לרשימותיהם את שירת החול כלל, בעוד שאוצרו של דאווידסון מכיל את כל השירה העברית. חוץ מזה, קשה להשתמש בספריהם של החוקרים האלה, מפני שהם לא סימנו את המקורות שבהם מצאו את הפיוטים או סימנו אותם בצורה בלתי מספיקה ואין אנו יודעים איפה לחפשם. לא כן הוא אוצרו של דאווידסון המציין בדיוק את המקורות ובמובן זה יכול לשמש גם ספר עזר ומפתח לספריהם של צונץ ולאנדסהוטה. אולם מה שחשוב ביותר הוא, שמזמן שנתפרסמו רשימותיהם של החוקרים האלה נתגלו אוצרות חדשים במקצוע השירה והפיוט, שלא היו ידועים קודם והרגש החסרון במפתח השירה העברית. את החסרון הזה ממלא בהצלחה רבה אוצרו של ישראל דאווידסון. הוא מכיל יותר משלשים אלף שירים ופיוטים ואפשר לאמר שלא חסר בו אף שיר אחד מכל השירים שנדפסו עד היום.

החסרון העיקרי באוצרו של ישראל דאווידסון הוא שאין לו שיטה מוצקה וחמורה. שיטתו היא גמישה יותר מדי. אין כמעט אצלו אף כלל אחד שלא יהיו לו יוצאים מן הכלל. הוא מכנים לאוצרו רק שירים נדפסים ובכל זאת נמצא בו חומר לא מעט גם מכתבי היד ביחוד של המשוררים הגדולים ר' שלמה אבן גבירול, ר' משה אבן עזרא, ר' יהודה הלוי וישראל נג'ארה. כמובן לא מכל כתבי היד, כי לא כולם ידועים לו, אבל גם משירי הקראים הוא רושם גם מה שנמצא בכ"י. הוא רושם את כל התפלות והתחנות שנתחברו בזמנים שונים ולא הכניס תפלות של מקובלים „המלאות שמות וצרופים ואין בהן שום טעם של פיוט". בדרך כלל, הוא רושם את השירים עד זמנו של רמח"ל, אולם כפי שהוא אומר בעצמו: „יש שחסתי על שירי משורר מאוחר בזמן ובלתי מפורסם יותר משחסתי על שיריו של משורר מפורסם בן זמנן מדעתי שמעשי ידי המפורסם ידועים לכל ולא יפקד זכרם בספר דברי הימים, של השירה העברית, בעוד שמעשי ידי המשוררים הבלתי נודעים לשם עלולים להשתכח וזכרם יסוף מספרותנו. בכל זאת שמתי לי גבול לבלי הכנים שום שיר חול שנתחבר אחר שנת ת"ק". אולם גם בזה עבר את הגבול שגבל לעצמו ביחוד ביחס לשירי התימנים, ההודים והפרסים, ואין אנו יודעים במה זכו שירים אלה, שבאמת אין בהם שום ריח של שירה, להרשם על ידי דאווידסון, גם אם הם מאוחרים משנת ת"ק, כמו שאיננו יודעים במה זכו שירי הקראים שנרשמו, גם אם הם לא נדפסו עוד. קינות על אנשים פרטיים לא נכנסו לאוצר. „יוצאות מן הכלל הן הקינות על אנשים מפורסמים כהרמב"ם, הרשב"א ודומיהם". היוצאים מן הכלל המרובים גורעים מערכו הגדול של הספר, כי המשתמש בו אינו יודע בדיוק את הגבולים מה נכנס לאוצר ומה לא נכנס.

כמו כן יש לקבול על זה שהערכים הם לפעמים קצרים. לרוב הם מכילים רק שם הפיטן מבלי לסמן את זמנו ומקומו ונותנים מעט מאד למעיין שרוצה למציא ידיעות ממשיות על השיר המענין אותו. החסרון הזה בלי ספק יתמלא בכרך הרביעי של האוצר שעתיד לצאת לאור ושבו תבוא רשימה מפורטה של המשוררים והפייטנים עם רשימה קצרה מפיוטיהם ושיריהם בצרוף ידיעות קצרות על חייהם ופעולותיהם הפיוטיות.

יש להזכיר עוד שבמפתח המקורות לא באו כל המקורות הנזכרים בפנים הספר. כך למשל, חסר ספר השנה לא"י תרפ"ה שבו נדפסו בפעם הראשונה שירים אחדים של ר' שלמה אבן גבירול על פי כ"י לנינגרד. חסר גם כן ספר חובות הלבבות לר' בחיי ירושלים תרפ"ח, ששם נדפסו התוכחה והבקשה של ר' בחיי ועוד ועוד. חסרון זה יתמלא בלי ספק, כפי שמבטיח המחבר, בכרך ד'.

אולם כל אלה הן קטנות לעומת העבודה הכבירה של מר ישראל דאווידסון, שמעוררת בנו רגשי הערצה ויראת הכבוד. חכמי ישראל באמריקה הולכים לאט לאט ותופסים את מקומם של חכמי ישראל באירופה. אולם נדמה, שהמעוף האמריקאי והרחבות האמריקאית הטביעו את חותמם גם על חכמינו שם, שאין לבם נתון לקטנות אלא לעבודות רבות ההיקף, עבודות כוללות ויסודיות. אין הם מרבים במאמרי מחקר, אלא בספרי מחקר רבי הכמות והאיכות. ור' ישראל דאווידסון מגדיל לעשות בכוון זה. המדע העברי יכיר לו תודה על האוצרות היקרים שהעניק לנו בשדה החקירה בשירה העברית וביחוד על „אוצר השירה והפיוט".

ד ר א. צפרוני

לזכר גדליהו גיטלביץ *)

גדליהו גיטלביץ היה אחד מאותם המשכילים העבריים, שביחד עם ל י ל י י נ ב ל ו ם, י ה ל"ל ועוד, עברו מתקופת־ההשכלה של שנות השבעים אל תקופת חבת־ציון של שנות השמונים, ונשארו נאמנים לתקופה האחרונה עד יומם האחרון, לאחר שחבת־ציון שלהם נעשתה מאליה צ י ו נ י ו ת בתקופתו של ה ר צ ל.

גיטלביץ היה ידידו של המשורר ג ו ט ל ו ב ר; וכשנשא גדליהו גיטלביץ את הצעירה המשכלת ס ו פ י ה (שינוי שם זה היה חידוש גדול באותם הימים) שר אב"ג ליום חתונתם את השיר המתחיל בחרוזים:

גַּדֵּל־יָהּ אֶת גְּדַלְיָהוּ
וְתוֹפִיעַ עַל סוֹפְיָה, —

ולא היה קורא משכיל בימים ההם, שלא נתפעל מ„לשון נופלת על לשון" זו.

בשנת תרל"ה נדפס בוורשה המחזה של גיטֶלביץ בשם „הדסה". למחזה יש מבוא ארוך בראשו והערות הרבה בסופו. בו נתבארה „מגילת אסתר" על פי הדיפלומאטיה של חצר המלכות הפרסית, כפי שנמצאה בכתביהם של ההיסטוריונים היווניים, ה י ר ו ד ו ט ו ס, תוקידידֶס, אַכְּסֶינופון, קטֶסִיאס, ועוד. זוהי ראציונליות טהוריה, שאינה לפי טעמו של דורנו; אבל בשנות השבעים עשה המחזה רושם: היה לפי טעם הדור. האשימו אפילו את גיטלביץ ש„הדסה"

---

*) ביום ג', כ"א אדר התקיימה בתל אביב אספת אבל של עולי חרקוב לפטירתו של גדליהו גיטלביץ ז"ל ושמה נקרא מכתב זה של הפרופיסור קלוזנר.

שלו נכתבה בעזרתו של גוטלובר; אך מי שיודע את גוטלובר ואת ספריו יכיר מיד שאין באשמה זו ממש.

גיטלביץ עבר לחבת ציון ב ת ק ו פ ת ב י ל ״ ו בחרקוב. הוא היה אחד מן היותר פעילים בקרב חובבי ציון הראשונים. הוא עסק בעבודה מעשית של חבת ציון וגם הטיף לה במאמרים. הוא התרועע אל ק ו נ ס ט נ ט י ן ש פ י ר א, שהכיר אותו בפטרבורג עוד בשנת 1876 ונשאר ידידו עד יומו האחרון מפני שירע את סוד המרתו המשונה; ועוד בשנת 1917 פרסם גיטלביץ ב„השלח", כרך ל״ג, עמ' 211—215, את „זכרונותיו על ק. א. שפירא", שיש בהם ענין מרובה.

גיטלביץ השתתף בקונגרס הציוני הראשון ועבר כל ימיו עבודה ציונית תמה. בימי המלחמה עברו על משפחתו רעות הרבה ומיום שהתחילה העליה החדשה לארץ ישראל לא עבר חודש שלא כתב לי ולידידו מרדכי בן הלל הכהן מכתבים מלאי בקשה, שיביאוהו לארץ־ישראל. אך באין לו כאן בן או בת או אח, קשה היה להשיג וויזה בשבילו — והוא נשאר גלמוד בנכר. הוא חי כל הימים רק בגעגועים על הארץ. אחר הפרעות כתב לי, שמוטב לסבול פרעות בארץ ישראל מלהיות בבית הכלא השקט שהיהדות נידונה בו לכליה בלא שפיכת דמים"... ו„בבית־כלא" זה מת לפני ימים מועטים.

גדולות לא פעל גיטלביץ בחייו, אך הוא היה אחד מן ה„חיילים הנעלמים", שהעולם הדימוקראטי הכיר כיום, שאילמלא הם, לא היו בעלי הברית מנצחים במלחמה. גם במלחמתנו הגדולה על השחרור הלאומי תופס ה„חייל הנעלם" לא את המקום האחרון. בלעדיו לא היתה חבת־ציון, לא היתה הציוניות, לא היתה הספרות העברית החדשה, לא היתה ארץ ישראל של עכשיו. ואסור לשכוח זאת. הכרת תודתנו היחידה ל„חייל נעלם" זו היא האזכרה לשמו ולזכרו בארץ, שהיתה משאת־נפשו כל הימים. זוהי חובתנו ביחס אל גדליהו גיטלביץ ז״ל ואותה ממלאים חבריו ומוקיריו כיום.

פרופ' יוסף קלוזנר

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית:

שוהה בארץ הסופר הצרפתי־היהודי אדמונד פלג.

הגיע לארץ ה' ישראל מץ מניו־יורק, מיסד הקרן לתמיכת הסופרים העבריים.

טשרניחובסקי מתעתד לבוא לא״י. לפי ידיעות מלונדון עתיד שאול טשרניחובסקי להגיע בקרוב לארץ ישראל ולשהות בה זמן ממושך.

ביום ראשון, ג' דחול המועד פסח יערך באולם „אהל שם" מטעם אגודת־הסופרים ומרכז קלוב פא״ן נשף קבלת־פנים גדול לכבוד האורחים הצייר מרק שגל — יוצג על ידי ח. נ. ביאליק; המשורר העברי־ההונגרי יוסף פטאי — יוצג על ידי א' המאירי; הסופר־היהודי־הצרפתי אדמונד פלג — יוצג על ידי ח. הררי; לאחר דברי האורחים לקהל, יבוא סדר מוסיקלי בנצוח פרופ' ד. שור. בתכנית: א) היידן — וריציות, רונדו ע״י הרביעיה ע״ש י. אנגל (ש. בור, י. צליויק, ת. בור, א. בור) ב) משירי מוצרט ובטהובן המזכרת מרים סגל ג) י. אנגל — שיר ערש, מנדלסון — קנצונטה ע״י הרביעיה הנ״ל ד) אנטון רובינשטיין — שירים פרסיים, וידל — אביב חדש ע״י מרים סגל ה) היידן — טריו ע״י פרופ' ד. שור, ש. בור, א. בור.

באופירה הארץ־ישראלית. בקשר עם ההצגה הקרובה של האופירה „ברון הצוענים" התחילה מחדש הפעולה בין ידידי האופירה. במשך השבועות האחרונים נתקיימו ישיבות של ב״כ חוגים שונים בת״א ובהן נדונה השאלה בדבר יצירת עזרה צבורית קבועה בשביל קיום האופירה.

ע"י הועד הקים „למען בנין האופירה" שמטרתו בנין תיאטרון נוצר ועד „למען האופירה הא״י" שהטיל על עצמו את הדאגה להקמת האופירה והתפתחותה המתמדת, ע״י רכישת חברים עם תשלום מס חדשי מינימלי מבין חוגי הישוב.

הועד נגש בימים הקרובים להכנת החומר הדרוש ולהתחלת הפעולה לרכישת חברים.

חברי הועד „למען בנין האופירה הא״י הם: ה"ה מ. דיזנגוף, ח. נ. ביאליק, א. ברלין, י. ל. גולדברג, מ. מ. גולינקין וש. רוזנבוים.

חברי הועד „למען האופירה הא״י" הם: אביגדור המאירי, הד"ר אפשטין־הלוי, י. דושמן, א. א. לרנר, א. מינדלין, נ. ניומן, הגב' ד"ר קיסילוב־סמילנסקי, ד' סמילנסקי, י. עדיני, ענתבי, חיים פרידמן, ש. קרדונסקי, רוברמס, י. רישצוק, א. שלונסקי ושטנדר ד.

ביום רביעי 25. 3 התקיימה מסיבת עתונאים־סופרים בביתה של הגב' ד"ר קיסילוב־סמילנסקי בעניני האופירה.

הא' גולינקין מסר אינפורמציה על הפעולה בקשר עם הקמת האופירה בארץ: כוונה והתפתחותה.

הוצאת „מצפה" הכריזה על ספריה חדשה בשם „ספרית הזמן" במקום ספרית תרבות, המתבטלת. בתוך רשימת שנים־עשר הספרים נכנסים: ל. פרוצקי — תולדות המהפכה ברוסיה, ג' חלקים; ד. כרז'קובסקי — ליאונרדו דה וינצ'י, ג' חלקים; גוסטב פלובר — חניך הרגש, ג' חלקים; יוהן בויר — כחו של שקר, אולה אדוארד רלואג — נפילים בארץ ב' חלקים. מחיר החתימה הוא בסה״כ 60 גא״י לשנה.

אודיציה ספרותית עברית ע״י הרדיו בוילנה מוקדשת לי. ל. גורדון. החברה המדעית העברית בוילנה פנתה אל הנהלת הרדיו הפולני בוילנה בבקשה לסדר אודיציה ספרותית מוקדשת ליובלו של המשורר י. ל. גורדון; הנהלת הרדיו הסכימה להצעה.

האודיציה עומדה להתקיים בשבת 28 במרס. בתכניתה: הרצאה על י. ל. גורדון מאת מרצה האוניברסיטה הוילנאית ד״ר דוד גייגר והקראה משירי יל״ג על ידי חברי הסטודיה הדרמטית העברית בוילנה.

נשף לכבוד הופעת „הצפירה" ערכה התאגדות הסופרים והעתונאים העברים בורשה. אל הנשף באו אנשים רבים, ביחוד מחוגי הנוער. נאמו עורכי העתון וכמה מן הסופרים העברים היושבים בורשה. נשלחה טלגרמת־ברכה למיסדה של „הצפירה" המחודשת, ה' זלמן שליט.

קלוב פא״ן עברי בורשה עורך בימים הקרובים את נשפו הספרותי הראשון, שבו ישתתפו בהקראת יצירותיהם כל חברי קלוב פא״ן העברי היושבים בורשה.

כרוניקה כללית

הגיעה לארץ הסופרת הצרפתית לילי ז'ן ז'אוואל.

מת הסופר האנגלי ארנולד בינט.

ששים שנה להינריך מן. ב־27 במרס מלאו ששים שנה לסופר הגרמני הידוע הינריך מן, אחי טומס. הוצאת קיפנהויר בברלין, הוציא ליום זה ספר חדש מאת בעל היובל בשם „רוח ועלילה, צרפתים משנות 1780—1930", בספר באים מאמרים על משוררים צרפתיים, כזולה, פלובר אנטול פרנס, ויקטור הוגו, סטנדל ועוד.

ספר חדש על שכספיר. בהוצאת גירסה בפריס יצא ספר חדש על שכספיר מאת לואי ג'ילה. הבקורת הצרפתית משבחת מאד את המונוגרפיה ומציינת בעיקר את התנגדותו של המחבר לדעת החוקרים הגרמניים, המבקשים ליחס את שכספיר לגזע הגרמני.

ג'ורג' דיהמל הוציא ספר בשם „הגיאוגרפיה החביבה של אירופה". כידוע פרסם דוהמל אשתקד את רשמי מסעו בארצות הברית, שבהם הוא מבקר קשה את התרבות האמריקאית. ואילו ספרו החדש חדור הערצה לאירופה, ביחוד לארצות הולנד, יון ואירופה הצפונית.

אקדמיה לספרות יפה בפריס. הביבלופילים הצרפתיים החלטו ליסד אקדמיה משלהם. נשיאות מורכבה מבאי כח ארבעת המוסדות הביבלופיליים החשובים ביותר תבחר את שלושים האקדמיקים הראשונים. ככל אקדמיה כן גם זו תחלק פרסים. הפרסים לא יהיו כספיים. פעם בשנה תציין האקדמיה לספרות יפה שלושת הספרים המעולים ביותר של השנה.

דומפינג ספרותי אנגלי. הסופר הדני כריסטן הנסן פרסם באחד העתונים הספרותיים הצרפתיים מאמר מחאה חריף נגד הסופרים האנגליים, המציפים את הארצות הסקנדינביות בתרגומי ספריהם בשכר סופרים מועט וגורמים על ידי כך להורדת השכר של סופרי הארצות הללו.

העורך האחראי ש. צמח

אגודת הסופרים העברים־מרכז קלוב פא״ן

אולם „אוהל־שם״

ביום ראשון, ג׳ דחול המועד פסח (5 · 4 · 31)

נשף קבלת־פנים גדול

לכבוד האורחים

הצייר
מרק שגל יוצג על ידי **ח׳ נ׳ ביאליק**

המשורר העברי־ההונגרי
יוסף פטאי יוצג ע״י **א׳ המאירי**

הסופר היהודי־הצרפתי
אדמונד פלג יוצג ע״י **ח׳ הררי**

דברי האורחים לקהל

הסדר המוסיקלי:

(בנצוח פרופ׳ ד. שור)

א) היידן — וריציות· רונדו· — ע״י **הרביעיה ע״ש י. אנגל** (ש׳ בור, י. צליוק, ח. בור, א. בור)

ב) משירי מוצרט ובטהובן — המזמרת **מרים סגל**

ג) י׳ אנגל — שיר ערש; מנדלסון — קנצונטה — ע״י **הרביעיה הנ״ל**

ד) אנטון רובינשטיין — שירים פרסיים; וידל — אביב חדש — ע״י **מרים סגל**

ה) היידן — טריו — ע״י פרופ׳ **ד. שור, ש׳ בור, א. בור**

ההתחלה ב־8^{30} בערב

כרטיסים במחירים 26, 36, 49, 71, 99, 121, 150, מיל נמכרים: במשרד אגודת הסופרים רחוב מונטיפיורי, מול „הארץ״; בבית מרקחת „מרכז״; אצל הופנקו; בבית מסחר האחים אליהו, רחוב הרצל 12 ● ובערב הנשף בקופה משעה 6.

קנו התוצרת של חברת ליבר — קקאו, שוקולד, כרמל, מרמלד, ריבה ומלב

בית־מכחר ספרים „מוריה" בארץ־ישראל

לכבוד חג הפסח

מ־2 עד 15 לאפריל

כל הקונה אצלנו ספר עברי

יקבל עוד ספר אחד חנם

בלי כסף.

פרטים לכל דורש.

אל תזניחו את ההזדמנות!!

יקבי ראשון־לציון וזכרון יעקב

(ארץ־ישראל)

כרמל מזרחי

יין, קוניאק, ארק וליקר

אותות כבוד והצטינות

המבורג	1897	פריז	1900
וינה	1906	טורינו	1911
מוסקבה	—	—	1923
וומבלי לונדון	—	—	1926
יפו תל־אביב	—	—	1926

משרד המרכזי:

ראשון־לציון, ארץ־ישראל

סניפים וסוכנויות:

אסיה: בארץ־ישראל — חברת „כרמל מזרחי" — ירושלים תל־אביב, יפו, חיפה, צפת וכל המושבות העבריות. בסוריה — חברת „כרמל מזרחי"—בירות, דמשק, חלב. בהודו — בומביי. במזרח הרחוק — חברת „כרמל מזרחי" — שנהאגי.

אירופה: באנגליה — חברת „פלוין" שורדיטש 178/9 — לונדון בשויצריה — ג'נף. בגרמניה—ברלין, בצ'כוסלבקיה—בברוקס. באוסטריה — וינה. בפולניה — ורשה. בדנציג דניה—חברת „כרמל", קופנהגן. בהולנד—אמשטרדם

אמריקה: בארצות הברית—ניו־יורק. בארגנטינה — בוינס־אירס. בברזיליה — ריו־די־ז'נירו.

אפריקה: במצרים—חברת „כרמל מזרחי"—קהירו, אלכסנדריה פורט־סעיד, סואץ, מנסורה. טרנסול. יוהניסבורג

אוסטרליה: מלבורן.

ניו־זילנד: אוקלנד הסטינגס.

מחסני מצרים למכונות

סניף יפו   **ת·ד· 76, טלפון 103**

הסוכנים היחידים לא״ץ־ישראל ועבר הירדן של חברת הטרקטורים

„קטרפילר"

CATERPILLAR TRACTOR Co.

התוצרות:

קטרפילר טרקטור שלשלאות· קטרפילר קומבין (מכונה הקוצרת ודשה);
קטרפילר לסלילת כבישים·

נתקבלו:

א) טרקטור מודל 30, מתאים לחריש עמוק ושטחי;

ב) טרקטור מודל 15, מיוחד למטעים;

ג) קומביז עם פלטפורמה ברוחב של 12 רגל;

מכשירים לדישת פשתה וממיין (טריער) לגרעינים·

№ 48 (98)

ה שניה

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על-ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ-ישראל

גליון
מח
(צח)

תל-אביב
כט ניסן
תרצ"א

Tel-Aviv
April 16
1931

התוכן

מחיר החתימה
בארץ-ישראל:
לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י
בחוץ-לארץ:
לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים
מחיר גליון בודד
בארץ-ישראל 20 מא"י; בח"ל 12 סנט

מחיר המודעות
עמוד שלם – 5 לא"י; חצי עמוד – 2.750 לא"י; רבע עמוד – 1.500 לא"י; 1/8 עמוד – 800 מ.; 1/16 עמוד – 500 מא"י.
למודעות קבועות – הנחה מהמחירים הנ"ל לפי ההסכם עם ההנהלה.
המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת „מאזנים", ת. ד. 50, תל-אביב, ארץ-ישראל
MOZNAYIM, P. O. P. 50, TEL-AVIV, Palestine

בית המערכת וההנהלה: ת"א, רחוב מונטיפיורי 32

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

שנה שניה | ירושלים – תל־אביב, כ״ט ניסן, תרצ״א | גליון מ״ח (צ״ח)

קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ בַּגּוֹלָה

מוקדש ליוסף פטאי

אֲנִי לֹא בָא לְנַחֵם, כִּי כָל מְנַחֵם מְיַשֵּׁן וּנְשׂוּא לֹא אוּכַל אֶת דְּמָמַת הַדְּוָי עַל מֹאזְנַיִם
בְּבֵית מַקּוּלִין אַחֲרֵי הַצָּהֳרַיִם.
וְלֹא אוּכַל גַּם לִהְיוֹת כַּשֹּׁטֶט עֲלֵי קֶרֶשׁ בַּיָּם יוֹמָם וָלֵיל, אַף לְלֹא סִכּוּי־שָׁוְא לְתָרֵן סְפִינָה הַדָּאָה לְהַצִּיל.
וְלַעֲמוֹד לֹא אוּכַל עִם רַכֵּי הַלֵּבָב עַל חוֹף יָם וּלְהַבִּיט לִשְׁבִירַת צַלְחוֹת הַלְּבָנָה הַכְּסוּפוֹת
וְלָשִׁיר עֲלֵי זֹאת.
רַב מֵימֵי יְגוֹנְכֶם, יְהוּדַי! וַעֲלֵיכֶם תָּמִיד יֵשׁ עֲנַן הַדְּמָעוֹת, שֶׁתִּבְכּוּהוּ בְּסֶלֶד עַד נֶטֶף אַחֲרוֹן.
בְּשַׂרְכֶם מְגֻדָּף וּמְעוּנֶה, אֲנִי חֵלֶק מִזֶּה. וְאִם אֵין בְּמִלֵּי אֲרִיּוֹת הַשְּׁאָגָה וְהַזַּעַם שֶׁל נְבִיאֵי־צִיּוֹן הַקְּדוּמִים,
אֲבָל יְרֻשָּׁה מִן הָאֵשׁ וּמִן הַזַּעַם הַזֶּה שֶׁשָּׁאַג בְּעִבְרִית – יֵשׁ וַדַּאי בְּדָמִי.
וַאֲנִי רוֹצֶה לְהַצִּית בִּלְבַבְכֶם גַּם אֶת עֹז הַתּוּגָה, הַפּוֹקֵחַ עֵינַיִם דְּמוּעוֹת:
לְהַפִּיל צִפֳּרִים מְזֻדַּוְּגוֹת מִקִּנֵּי הָעֵצִים וְלִשְׁלוֹחַ צַהֶבֶת בְּמִשּׁוּשׁ הַצְּבָעִים בָּעוֹלָם.
וְלִמְתּוֹחַ עַל כָּל הַכַּדּוּר צְלָלִים לוֹהֲטִים שֶׁל אֵיזוֹ בְרִיָּה אֲיֻמָּה בַּת מְצִיאוּת שְׁנִיָּה,
לְבַעֲבוּר יְגוֹנְכֶם־עָנְיְכֶם – יְגוֹנִי וְעָנְיִי.
גּוֹרַלְכֶם הַמַּכְאָב – בִּידֵי אֵל מַאֲרִיךְ אַף וְסַבְלָן, הַנִּשְׁקָף אֶל דִּמְכֶם הַשָּׁפוּךְ, כַּנִּשְׁקָף אֱלֵי תְהוֹם
מִנִּי דוֹר עֲדֵי דוֹר.
כָּךְ יָרֵחַ נִשְׁקָף אֶל הַדָּם בִּשְׂדֵה קֶטֶל – וָהַס.
תְּפִלּוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר לְלֹא סְפֹר בְּמִסְפַּר הַתְּפִלּוֹת אֵינָן יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר מְטַפְּסוֹת בְּסֻלַּם הַקּוֹלוֹת הַנִּצְחִי,
וְכָךְ זַעֲקוֹתֵיכֶם הִנָּן; אֵין כְּוִיָּה בַּשָּׁמַיִם...
בִּרְחוֹבְכֶם יֵשׁ מִסְפֵּד שְׂדֵה קֶטֶל אַחֲרֵי מִלְחָמָה וּגְשָׁמִים – וְתוּ לֹא.
אַחֲרֵי אָסְפְּכֶם הֲרוּגֵיכֶם מְטִיט דַּם קָרוּשׁ, מִדֹּמֶן חוּצוֹת וּמִשֶּׁלֶג כָּתֹם וּתְבִיאוּם לִקְבוּרָה בְּחֶלְקַת הַשָּׂדֶה הַיְּהוּדִי
בְּאַדְמַת מְשַׂנְאִים,
בְּלִי טֵרוּף הַדַּעַת וּבְלִי הִתְפַּקְּעוּת הַכְּלָיוֹת, רַק בְּרֹב דֶּמַע וָנֶהִי;
וְשַׁבְתֶּם לִסְחוֹר וְלֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִישׁוֹן שֵׁנָה בֵּין פּוֹגְרוֹם לְפוֹגְרוֹם – –
וּכְהֵעָלֵם מִלִּבּוֹ שֶׁל הָרֹאִי פְּנֵי הוֹלְכִים לְלֹא שׁוּב, נֶעֶלְמוּ מִלִּבְּכֶם פְּנֵי כָל הַיְקָרִים שֶׁהֹרְגוּ.

וַאֲנִי כְּנֵי שְׁטוּפֵי־בְדָמָם עוֹד זוֹכֵר וְנוֹטֵר, בְּאוֹתוֹ רֶגַע עָמֹק וְנִגְּתִּי בְּיִסּוּרָיו הַפּוֹסְקִים.
בְּרֶגַע שֶׁנַּעֲשׂוּ שַׁעֲוָה וְזָב דַּם הַתַּמְצִית, כִּזְלֹף דֶּמַע כָּזֶה עַל אַדְמַת אֲדֹנָי בְּלִי תְלוּנָה.
וְהַפִּיּוֹת הַדְּחוּסִים הֵם פְּתָחִים לִיגוֹנוֹת – –
לָהֶם, לַמֵּתִים, שֶׁהֵם אֵפֶר־עָפָר־וְחֻלְיוֹת, כְּמוֹ לָכֶם, הַחַיִּים בְּאַרְצוֹת שִׁבְיְכֶם, אֲנִי שָׁר:
– הִנְנִי דָם מִדִּמְכֶם הַזּוֹעֵק מִבּוּרוֹת הַדּוֹרוֹת. הִנֵּה לָכֶם כֹּחַ גְּרוֹנִי, פִּי, שְׂפָתִי הָעִבְרִית
וִידֵי הַתּוֹפְשׂוֹת בְּקוּלְמוֹס הַמְּקוּזָן!
אֲנִי אֲחִיכֶם הָרָחוֹק, הַחַי בְּצִיּוֹן, שׁוֹאֵל כְּמוֹכֶם אֶת נַפְשִׁי הַיְּהוּדִית בְּמַסָּה:
הַאִם מוּכָנָה אַתְּ לִתְפִלַּת הַשְּׁכִבָה בְּדָמֵךְ בְּאֶמְצַע הַשּׁוּק?
וְהִיא עוֹנָה לִי: תָּמִיד מוּכָנָה – –
אֲנִי צוֹפֶה בְעֵינַי לְקִבְרֵיכֶם בְּכָל הָעוֹלָם וּבְאֵלֶּה שֶׁאֵין מַצֵּבוֹת עוֹד עֲלֵיהֶם הִנְנִי מַכִּיר.
אֲנִי מוֹצֵא מְבוֹאִי לְתוֹךְ הָעָבִי הַזֶּה, אִי זָרוּי אֶפְרְכֶם, עֲפַרְכֶם מִשְׂרֵפָה וּמֵרָקָב,
וְהִנְנִי מִתְהַלֵּךְ שָׁם כְּאוּשְׁפִּיז נְבוּאִי בְּכָל נִכְסָיו הַשְּׂפוּנִים... וְהַפֶּה הַנָּשׁוּךְ אוֹמֵר: כֵּן.
וְיוֹדֵעַ אֲנִי כִּי בְּהַפִּיל הַנּוֹצְרִים אֶתְכֶם אֶל הָאֵשׁ, נִכְנַסְתֶּם כָּאֵשׁ לְתוֹךְ אֵשׁ.
וּבְהַפִּיל אֶתְכֶם הַנּוֹצְרִים לְתוֹךְ כָּל הַנְּהָרוֹת בָּעוֹלָם, נְפַלְתֶּם יָשָׁר לְתוֹךְ הַשָּׁמַיִם הָהֵם
הַשְּׁקוּפִים וּצְלוּלִים בַּנְּהָרוֹת.
אֲנִי רוֹאֶה וּמַכִּיר בְּכָל דָּג שֶׁכִּרְסֵם אֶת בְּשַׂרְכֶם לַיְלָה בַּמַּיִם.
וַאֲנִי רוֹאֶה וּמַכִּיר בַּדְּרָכִים, אֲשֶׁר פַּעַם הָיוּ לְנֶגְדְּכֶם:
דְּרָכִים יְרֻקִּים וּדְרָכִים אֲדֻמִּים וּדְרָכִים לְבָנִים כְּמוֹ נֶתֶר מִפַּחַד
וּדְרָכִים בְּהִירִים, דַּרְכֵי הַמֶּלֶךְ בַּשֶּׁמֶשׁ, אֲשֶׁר לְעִקְּבוֹת אֶשְׁלוֹנִים גּוֹלִים – –
וּדְרָכִים שֶׁבָּהֶם מַסְמְרִים וְאַתֶּם בְּרַגְלַיִם רוֹטְטוֹת וִיחֵפוֹת טוֹפְפִים־טוֹפְפִים מִמַּסְמֵר אֶל מַסְמֵר
פַּרְסָאוֹת, פַּרְסָאוֹת.
רַק תַּחַת רַגְלֵי גְיָסוֹת וְסוּסִים הַרוֹפְקִים, אֵין מַסְמְרִים וְאֵין יִתְדוֹת דְּרָכִים...
וּדְעוּ: עוֹד נִמְשֶׁכֶת עֱנוּת הַגְּוִיָּה הַיְּהוּדִית וְגָפְרִית הַבְּכִיּוֹת עוֹד אוֹכֶלֶת הַנֶּפֶשׁ לִמְאֹד!
עוֹד נִמְשָׁךְ כִּיּוּבַל זֶה הַצַּעַר הָרַב, הַחוֹפֵף, וְהַזֶּלֶף הַחַם שֶׁל הַגּוּף הַמְנֻתָּח.
דְּעוּ: לֹא אָבְדָה בָּעוֹלָם אַף אֲנָחָה יְחִידָה מִפִּי הָאָנוּס, בְּטֶרֶם הוּצָא לְגַרְדֹּם עִם שַׁחֲרִית בְּפָנָיו...
לֹא אָבְדָה וְעָקָה אֻיָּמָה. אוֹ שְׁתִיקָה־הַזּוֹעֶקֶת־לָאֵל מִכָּל יְהוּדִי הַמּוּצָא מִבֵּית סֹהַר לְהוֹרֵג.
לֹא אָבְדָה אַף תְּפִלָּה יְחִידָה שֶׁהִתְפַּלֵּל הָאָנוּס בֵּין קִירוֹת הַכֶּלֶא
וַאֲשֶׁר לֹא נִשְׁאֲרָה בַּסֵּפֶר – –
הַכֹּל בְּגִנְזֵי הַדָּמִים הָעִבְרִים בָּעוֹלָם.
הַכֹּל כְּבְהַר גָּעַשׁ – –
וְאֶצְלְכֶם, יְהוּדֵי הַחַיִּים, דְּמָמָה עֲמֻקָּה שֶׁמִּתַּחַת לַתְּהוֹם. אִם אִישׁ טוֹב לְסָפְדְכֶם יַטֶּה אֹזֶן יִשְׁמַע בְּכִיָּה.
אֵין אִישׁ זוּלַתְכֶם, שֶׁיָּבִין, שֶׁיַּשִּׂיג אֶת הַדְּוָי וְאֶת אֵימַת הַגּוֹרָל הַלָּזֶה.
אֵין אִישׁ זוּלַתְכֶם שֶׁיֵּצֵא לְבָתֵּי־עוֹלַמְכֶם לִקְרוֹא אֶת הַכְּתָב הָעִבְרִי עֲלֵי אֶבֶן.
אֵין אַתֶּם בְּמַחְבּוֹאֵי מַרְתֵּף יוֹשְׁבִים לְאוֹר דַּם עֲשָׁשִׁית: לְהַשְׁחִיז וּלְחַדֵּד כָּל חֵפֶץ בַּרְזֶל, שֶׁהוּשְׁלַךְ
לְבֵין גְּרוּטָאוֹת, וּלְהָפְכוֹ לִכְלִיז שֶׁל נוֹקֵם.
וְאִם קָם בְּמַחֲנֶה בֵּן קוֹרֵעַ דְּמָמָה, חוֹרֵק שֵׁן, אֵין אַתֶּם מְבָרְכִים אֶת בִּנְכֶם שֶׁהָפַךְ לְסִיקְרִיק
וְיָצָא תַּחַת שֶׁמֶשׁ לִמְרוֹד בְּשִׁבְעִים מַלְכֻיּוֹת וְלִירֹק מִדָּמוֹ בְּשַׁלְגֵי הַנַּצְרוּת – –
הוּא צוֹנֵחַ יָרוּי עַל כְּלוֹנָס אִי בַּחֲצַר קָסַרְקֶט: בּוֹדֵד מִכָּל בּוֹדְדֵי הַיְּרוּיִים בָּעוֹלָם,
וּקְלוֹנְכֶם הַיְּהוּדִי הָעַתִּיק מְכַפֵּר בְּדָמוֹ שָׁם. אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִתְגַּלֶּה בַּכְּלוֹנָס הַלָּזֶה,
גַּם כִּי אֵינֶנּוּ מֵצִית בּוֹ שַׁלְהֶבֶת הַסְּנֶה.

וּבְלִי טָהֳרָה, בְּחוּלְצָתוֹ הַמְּגֹאֶלֶת דָּם טוֹב וְהַנְּקוּבָה מִכַּדּוּרֵי הָרוֹבִים, יוּבָא בֵּן כָּזֶה
לְבוֹר קֶבֶר עָלוּב, שֶׁכּוֹרִים לְהָרוּג שֶׁכָּזֶה.
וּלְנַפְשׁוֹ לֹא תִבְכּוּ (אָב גֶּבֶר לֹא יֵבְךְּ), כִּי אֵין צֹרֶךְ לִבְכּוֹת עַל נַפְשׁוֹ שֶׁל סִיקְרִיק.
וְרַק בְּלֵב אֵם שֶׁל סִיקְרִיק (לֵב אִשָּׁה) יֵשׁ עָוִית וְיֵשׁ דָּם בְּתוֹךְ חֵתֶךְ — — וָהָס.
אַךְ בַּלַּיְלָה נִפְגָּשׁ מְשֻׁגָּע הָעֲיָרָה בְּבִנְכֶם שֶׁעָלָה מִקִּבְרוֹ, וְלַבֹּקֶר יִשְׁכַּב הַמְּשֻׁגָּע עַל סִפְּכֶם
וִידוּבֵב חֲזוֹנוֹ שֶׁחָזָה בְּעֵינָיו — —
וְיִלְפֹּת בִּרְכֵּי אָב, קָשֶׁה וְעָצוּב כִּפְלָדָה, הַפּוֹתֵחַ פִּתְחוֹ לְיוֹמוֹ בַּגּוֹלָה.
רַק בִּרְכֵּי הָאֵם לֹא יִלְפֹּת הַמְּשֻׁגָּע, כִּי אִלֵּם יַבִּיט בָּהּ וּדְמָעוֹת זוֹהֲרוֹת בְּעֵינָיו — —
וְהָאָבִיב הַמּוֹפִיעַ, מְאַסֵּף אֶת שׁוּלָיו הַיְרֻקִּים מִסִּפְּכֶם וְאֶת שְׂדֵרוֹת הַלִּילָךְ יַרְחִיק אֱלֵי כְּפָר
וּבְיוֹבֶשׁ אַכְזָר הוּא מַשְׁאִיר אֶת בֵּיתְכֶם הַיְהוּדִי.
וּבַעֲבוּר שָׁם בַּיּוֹבֶשׁ עֶגְלַת כְּפָר סָמוּךְ וּמְבֹרָךְ, הִיא חוֹרֶקֶת מְאֹד בְּיִתְדוֹת הַדְּרָכִים...
בְּעֵת קַיִץ.
בְּאוֹתָם יְמֵי שֶׁמֶשׁ רָוִים וִיבֵשׁוּת אַכְזָרִית מִסָּבִיב לְשַׁלְעֲטוּט הַמַּשְׁאֵב שֶׁבַּשּׁוּק
אִיקְלַע הַכַּפְרִי עִם קְרוֹנוֹ, בְּרוּךְ־שֶׁמֶשׁ־וָלֶחֶם: כּוֹר חִטִּים הוּא מֵבִיא לִיהוּדִים שׁוֹמְמִים לִמְכִירָה,
מֶגֶד פְּרִי עֵץ בְּתוֹךְ סַל, אוֹ תּוּת־יַעַר כַּדָּם;
אוֹ בֵּיצִים עוֹד חַמּוֹת לְמַגָּע, כְּעֵין הַצֶּדֶף בַּחוֹל.
בַּבּוֹנָג, נִצָּנִים וְעָלִים מִתְרַזּוֹת — לִרְפוּאָה.
וְכָל זֶה נוֹתֵן רֵיחַ בְּנַחִירֵי אַפְּכֶם, יְהוּדִים!
וְשָׁב הַכַּפְרִי אַחֲרֵי כֵן לִקְרוֹנוֹ הַמְּתֻבָּן וּמַצְלִיף בְּשׁוֹטוֹ וְנָס־נָס לְמַלְכוּת הַשָּׂדֶה,
כִּי בֵּרְכוֹ אֱלֹהִים...
אַיְ זִיידִי! הוּא מַצְלִיף בְּשׁוֹטוֹ בָּאֲוִיר, אַיְ זִיידִי!
כִּבְגַב הַיְּהוּדִים הוּא מַצְלִיף בְּשׁוֹטוֹ... אַיְ זִיידִי!
וּבַלַּיְלָה, הַרְבֵּה כּוֹכָבִים... פְּרִי שָׁמַיִם אַף הֵם. וְרֵיחוֹת עֲצֵי תַפּוּחִים, אֲנָסִים וְכוּסְמִין
בָּאִים מִן הַכְּפָר אֲלֵיכֶם, יְהוּדִי, לְשַׁכֵּר.
אוֹ יֵשׁ וְרוֹבְצִים עֲנָנִים כַּהִים בַּשָּׁמַיִם: כְּבֵדִים עַל פְּנֵי הַגַּגּוֹת, כְּאִלּוּ אוֹמְרִים הֵם
לִנְפֹּל וְלִדְחוֹס אֶת בָּתֵּי יִשְׂרָאֵל הַנְּמוּכִים.
וְרַק הַמִּגְדָּל הַגָּבֹהַּ מוּצָק בִּלְבָבוֹ, אֵינֶנּוּ פּוֹחֵד מִפְּנֵי אֵלּוּ דֻּבֵּי הַשָּׁמַיִם — —
בַּלֵּילוֹת מַתִּירִים הַגּוֹיִים אֶת כַּלְבֵיהֶם מִסְּגוֹר הַשַּׁלְשֶׁלֶת, לְמַעַן יְרוּצוּ הָעֲיָרָה לִזְעוֹף וְלִטְרוֹף
וְשָׂמִים בְּפִיהֶם אֶת נִיבֵי הַשִּׂנְאָה וְהַכַּעַס.
וְיִשְׁמֹר אֱלֹהִים, אִם צָרִיךְ בַּחֲצוֹת לַיְלָה לָצֵאת לְהַבְהִיל רוֹפֵא לְחוֹלֶה... סַכָּנַת נְפָשׁוֹת!
כִּי כַלְבֵי הַגּוֹיִים מִתְנַפְּלִים וְקוֹרְעִים אֶת בִּגְדֵי הַיְּהוּדִי הַלֵּילִי הַהוֹלֵךְ
וּמְנַסִּים גַּם לִפְשֹׁט אֶת רִקְמַת הַבָּשָׂר וְהָעוֹר — —
מְהַלֶּכֶת אֲנִי יְלָלָה: יְהוּדִית וְכַלְבִּית, בְּסִמְטָה כְּבוֹר שַׁחַת.
יוֹצֵאת אָז יַד אֵם מְגַשֶּׁשֶׁת צְנוּמָה בַּחֲשֵׁכָה לְנַעְנֵעַ עֲרִיסַת יַלְדָּהּ שֶׁהֵקִיץ כַּשֵּׁנָה.
וּמִגֶּדֶף כּוּסְמִין אָז רָוֶה הָאֲוִיר וּמִגֶּדֶף הַרְבֵּה־מְאֹד־יַעַר וְהַרְבֵּה בַּבּוֹנָג.
כֵּן, רַק הַסְּתָו לָכֶם טוֹב. הוּא כָמוֹכֶם עָצוּב. הוּא כּוֹלֵל גַּם בֵּיתְכֶם בִּכְלַל סְתָו.
וְגַם הַחֹרֶף הוּא כָּךְ, מְכַסֶּה בִּשְׁלָגָיו גַּם בֵּיתְכֶם.
אֵין אִישׁ זוּלַתְכֶם, שֶׁיָּבִין שֶׁיַּשִּׂיג אֶת הַדְּוַי וְאֶת אֵימַת הַגּוֹרָל הַלָּזֶה!
הַמֵּתִים נִבְלָעִים בְּאַדְמַת הַגּוֹיִים, נִרְקָבִים. וְהַחַיִּים־רוֹכְלִים וּמִתְפַּלְּלִים לֵאלֹהִים...
וּמְגַדְּלִים בָּנִים לְתוֹרָה וּמַשִּׂיאִים בָּנוֹת וְהַבַּדְחָן הַקָּרוּא לְבַדֵּחַ חָתָן וְכַלָּה, מְחַתְּנִים וּמְחוֹלְלוֹת,

מֵבִיא לִידֵי בְּכִי חָתָן וְכַלָּה, מְחַתְּנִים וּמְחוֹלְלוֹת.
וּכְמַחֲנֵה הַגּוֹלִים הֵם בְּלֵיל הַחֻפָּה עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל – –
וּכְלֵי־זְמָרִים נוֹגְנִים וְאַף זְקֵנִים נִכְאָבִים וְחַיִּים עוֹד פַּעַם אַחַת בְּתוֹךְ נְגִינָה אֶת חַיֵּי־עֲלוּמֵיהֶם
וּכְאֵב הַפֵּרוּד עוֹדוֹ כְּאֵב, הַמַּסְלִיד לְחַיִּים... חֹם וָזִיו בָּעֵינַיִם:
– אִלּוּ בָּא הַגּוֹאֵל בְּהַאי דָרָא... אִי־אַי בְּהַאי דָרָא!
וְאִם מוֹלְכוֹ יָקוּם כְּעַמּוּד נְגֹהוֹת לִפְנֵיכֶם וְאִם הָרְאוּבֵנִי לְרוֹמִי יֵלֵךְ לְשִׁמְכֶם,
אַתֶּם רִאשׁוֹנִים בּוֹ בִּזְמַן לְקִטְרוּג וּלְלַעַג. מוֹרֵיכֶם שׁוֹלְחִים אָז אִגְּרוֹת בְּחוֹתֶמֶת קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ
לְיוֹשְׁבֵי כִסְאוֹת בְּמַלְכוּת הַנּוֹצְרִית:

– פְּלוֹנִי הָאִישׁ שֶׁמִּפּוֹרְטוּגַל בָּא, בְּכֹחוֹת הַטֻּמְאָה הוּא פּוֹעֵל וְלֹא בִנְבוּאָה
חָזָה יוֹם גְּאוּת מֵי הַטִּבֶּר – – שׁוֹגֵא הוּא לְרוֹמָא!
וּפְלוֹנִי הָאִישׁ, הַדּוֹבֵר בְּשֵׁם מַלְכוּת אֶחָיו בַּחֵיבָר – הוּא שַׁקְרָן וּמֵסִית.
אֵין מַלְכוּת יְהוּדִית שֶׁבָּאוֹת בַּמִּדְבָּר לִיהוּדִים.
אֵין כֹּחַ צִבְאֵי יְהוּדִי... יְהוּדִים נִכְנָעִים
וּמִתְפַּלְּלִים לִשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת, בָּהּ הֵם חַיִּים.

אִם כֵּן... בְּהוֹבִיל סַרְדְיוֹט אֶת שְׁלִיחֵי חֲזוֹנְכֶם הָעִבְרִי אֶל הָאֵשׁ וְצִלְצְלוּ פַּעֲמוֹנֵי כְּנֵסִיּוֹת לַאֲסֵפַת הֶהָמוֹן,
אַתֶּם בִּבְשַׂרְכֶם הַמְגֻדָּף לֹא תִתְקְעוּ צִפָּרְנֵיכֶם אֲזַי, כִּי־אִם תְּקַלְּלוּ אֶת שֵׁם הַנֶּהֱרָג וְהַנִּשְׂרָף לְשִׁמְכֶם;
וּתְכַנּוּהוּ: מְשִׁיחַ הַשֶּׁקֶר! תְּקַלְּלוּהוּ: כִּי בָּא – –
(לָזֶה שֶׁלֹּא בָא – תְּצַפּוּ וּבוֹ תַאֲמִינוּ. וְאֶת זֶה שֶׁיָּבֹא–תִּמְסְרוּ לְמַלְכוּת וּלְכֹמֶר).
וּבִשְׁקוֹעַ מָשִׁיחַ כָּזֶה, אוֹ אוֹשְׁפִּיז הֶחָזוֹן, בְּדָמוֹ וּבְאֶפְרוֹ, וְשׁוּב שֶׁקֶט אָפֵל אֶצְלְכֶם כְּבְתַחְתִּית אֳנִיָּה,
וְהַשָּׂטָן בְּעַצְמוֹ, אַחֲרֵי שֶׁסִּיֵּם שְׁלִיחוּתוֹ בִּדְמוּת רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ־אוֹמֶרֶת־בְּאֹזֶן־מוֹרֵיכֶם,
יוֹשֵׁב עַל סִפְּכֶם וּבוֹכֶה כְּבוּשׁוֹת וּרְתוּחוֹת... הַשָּׂטָן בְּעַצְמוֹ!!
תִּתְקְעוּ גֻלְגָּלוֹת בְּפֵאָה וְזָקָן בֶּחָלָל, כְּמִחוּץ לְאֵבוּס הַיָּמִים שֶׁלָּכֶם
וְתָרִיחוּ בִנְחִירֵי אַפְּכֶם לְעִשְׂבֵי הַשִּׁכְחָה...
לִלְשׁוֹן מְנַחֲמִים וּלְמֶגֶד הַקּוֹל שֶׁל שִׁיר עֶרֶשׂ
כַּעֲגֹב הַנָּשִׁים אֶל צַלְּחִית תַּמְרוּקִים תַּעַגְבוּ.
וְתָמִיד הוּא נִמְצָא – הַיּוֹדֵעַ נַגֵּן... הַמְנַחֵם. תָּמִיד הוּא נִמְצָא–כִּי הוּא בֶּן הָרוֹכֵל!
וְלוֹ לֹא יִכְאַב בְּשַׂרְכֶם הַמְגֻדָּף וּמְעוּנֶה. הוּא לֹא חֵלֶק חַי מִן הַגּוּשׁ הַכָּאוּב הַלָּזֶה,
הוּא לֹא חֵלֶק אֵשׁ מִן הָאֵשׁ וְלֹא דָם מִן הַדָּם!
אַךְ אֲנִי – אֲנִי לֹא אֲנַחֵם, כִּי בוֹעֵר בְּגוּפֵי קְלוֹנְכֶם מִימוֹת טִיטוּס עֲדֵי יְמֵי דָוַי בְּאֵרוֹפָּה
וַעֲדֵי יְמֵי דָוַי לְשִׁבְטֵי הָעִבְרִי בְּצִיּוֹן.
וּכְמוֹ הַמַּבְעִיר תַּבְעֵרָה בְּפוּמְבֵּי אֲנִי בָא לְהַצִּית בִּרְחוֹבְכֶם הַתְּהוֹמִי עַמּוּד־אֵשׁ לַנְּבוּאָה.
בָּרְכוּ אִתִּי אֶת בִּרְכַּת הַסִּיקָרִיקִין: עַל דַּעַת הַדְּוַי וְעַל דַּעַת הַזַּעַם!
אַל דֳּמִי לָכֶם, יְהוּדִי! אַל שֵׁנָה בֵּין פּוֹגְרוֹם לְפוֹגְרוֹם!
עֲדֵי לִקְהִלּוֹת סִיקָרִיקִין מְגִנֵּי הַשֵּׁם יֵהָפְכוּ עֶדְרֵי הַכְּבָשִׂים־הַיְּהוּדִים:
קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁלָּנוּ... אָמֵן!

ירושלים – תל־אביב, תרצ"א.

אורי צבי גרינברג

אָדָם וָפֶרֶא*)

מאת יוחנן טברסקי

חג באופרטו. חג כפול ומכופל. נערים חפזים ורצים: מוליכים את שורי האצטדין! — והם רצים אל מקום המשחק. נשים מגיפות חלונות בתיהן, צופים יורדים מעל גדרות האבן והכל נוהרים אל מקום השעשועים ופניהם מאירות, כי יום טוב שיש בו שעשועי מלחמה הוא רשום ומפורסם ונודע בין אנשי ספרד ופורטוגל.

והנה המגרש. סביבו בנינים שמבואותיהם מקורים בכיפות. משרתים בוזקים חול על קרקעו לדמותו לזירה ואחרים טורחים ויגעים בהכנסת חביונות מים לדיר סמוך, שתקרתו הנמוכה תלויה על גב כלונסאות ואין לו דפנות. הנה יוצאים ויושבים על יציעי הבתים שרים גדולים ממרומי העם ונשי מעלה הכבדות בקטיפה וסלסלה, בענקים ואצעדות. בידן האחת בתי הכף ובשניה מניפה העשויה נוצות בת היענה. ואצלן בנותיהן, שגזרתן הדקה והשנוצה נראית בשמלתן הספרדית כעין משולש מהופך, שהעמד בחודו על רבוע. מעל גזוזטרות אחדות נשקפים כוהנים ושרי קודש. וההמון זורם מקרוב ומרחוק. צולע ובא חולה אחד, שנשען על מקלו. רוכלים מכריזים על משקאות. נערים, אשר מראה פניהם נוטה לגוון הזית, מטפסים ועולים על המדרגות שהעמידו המשרתים ועל מגדלי העץ, ועומדי מטה מקנאים בעומדי מעלה, שיוכלו להביט למרחוק ולא יהיה דבר מכוסה ונעלם מעיניהם, ואלה הסובלים יסורים הרבה מתוקף חמימות הרוח וניצוצי השמש יש שמקנאים ביושבי הצל. ובשחור של עיני כל האנשים קוצר רוח שמח שלפני ההתחלה. אלה דוחקים את השעה במשחק־קלפים ואלה מקצרים את זמנם בשיחה, מדברים על מלחמת השורים בספרד: ב«Fiesta» האחרונה נהרגו ששה אבירים. ביציעי האצילים מדברים על ירידתו של המשחק. תחילה היה קודש לפרשים ללמד את ידיהם קרב ולהתחנך בתכסיסי מלחמה — ועתה התחילו גם הדיוטות לשחק באצטדין ומשחקם אומנותם, על כידונם פרנסתם... ולמטה בקהל נפגשים מכרים, חולקים כבוד זה לזה, נפרדים ומדברים זה על זה קצת לשון הרע: על פלונית הזקנה, שאפה ומצחה מולבנים ביותר בפוך ולחייה מחוכללות ביותר בשקרה, ועל פלונית האשה הצעירה, שאינה שומרת דודיה אך לאלוף־נעוריה לבדו ועל הנוצרים החדשים, שהדת הקדושה מקיימתם. אותם ואת ממונם, והם לא יקיימוה אלא למראית עין. וליצנים משתעשעים במראה גוץ אחד הצועק על זוגתו הגבוהה, שבשל מתינותה הפסידו את המקומות הטובים בצל, והיא נועצת בו את עיניה כאומרת: אשריך וטוב לך, שאינך עכשיו בבית!

ופתאום מריע העם בקול ענות שמחה. נשמעת שעטה וקול המיית בעלי הכידון המתקרבים, אמהות מרימות את ילדיהן על זרועותיהן, אבות מרכיבים את בניהם הרכים על כתפם. מפתחי חלונות מאריכים אנשים את צואריהם, שורות שורות שופעת אל הככר מרבית פרשים בקול רינה וכולם מלובשים מלבושי פאר ובראשם רוכבים הגבורים, אשר יראו בקרוב את זרוע עוזם ומעשים נפלאים או יפלו נגוחים ורמוסים, וסוסיהם, אשר הודם יוכר עוד מעט בקרב, עטורים פיפים וגבם מחופה טפיטים יקרים וזנבותיהם יורדים להם צמות ארוכות עד הארץ. נשים קורצות לגבורים בעפעפי עיניהן ומנופפות להם במטפחותיהן. תפארת בחורים כוחם, והללו כמה נאים הם!—והפרשים מחייכים. הנה מטה אחד מהם להב כידונו לאות שלום לבחירת עיניו והשני – בימינו הרסן ובשמאלו הרומח והוא מסלסל בראשי אצבעותיו קצה שפמו ובת צחוק על שפתיו המלאות... והנה נעצרים הסוסים. האבירים עומדים בחצי הגורן וחומתם מפסיקה בין הככר ובין העם, פרש תוקע בתקוע „הכון והכן״ — המשחק מתחיל.

על הזירה זונק הפרא. נחיריו מתנפחות. קרניו החדות כשני חצאי ירח, מעל צווארו נתלים מפלי זפקו, קדקדו עגלגל, גבו קו ישר, אחוריו כחצי העגול. רגע הוא עומד כאילו מוצק ביציקה אחת והוא מעורב בדעתו ומטושטש מברק השמש, מאלפי העינים המכוונות אליו והוא מפלבל ופוזל במבטיו אילך ואילך. עכשיו הוא מריח מרחוק מלחמה. מתנועות האנשים והסוסים אשר בתיך הזירה הוא מרגיש סכנה — ופתע הוא מתחיל רץ כנגד אויביו, זנבו העבה בקצהו משתרג כנחש. רגליו הקדומניות אחת מהן שלוחה קדימה והשניה כפופה ומורמת ורגליו האחוריות נטויות לאחור והוא כאילו בולע וגומע את הזירה במרוצתו ומעלה אבק בטלפיו — בהעברה אחת וברגע אחד והיו כולם נגוחים! — ואביר אחד מניף בסודר אדום מלמעלה למטה ומלמטה למעלה והסודר מתלקח לעיני השור כמראה דם, מנפנף ומרפרף כנגדו, וקרניו מורדות לנגוח בחמת־כוח. והאיש עומד, רגלו האחת שפופה והשניה — קו ישר בחול הזירה. סרבליו המהודקים היטב למתניו מבליטים את גזרתו היפה. הנה הוא מנפנף שוב, השור מתקרב. הצופים מחדדים את עיניהם בהבטה יתירה. איש זקן, שעיניו כהות, נכדתו מחזיקתו בהודעת החדשות במהלך הקרב, אך סובביה משתקים אותה, והיא כובשת כמוהם את נשימתה. האם אין המסכן בכל רע, כפשע בינו ובין הקרנים? לצד אשר יטה שם גורלו: חיים או מות... וראה — האדום שוחק לנגחן מנגד ונעלם, במהירות בזק נוטה האיש הצדה וחבריו אנשי הסודר המותמדים להגנה עשים חשים להחריד את הפרא לעבר אחר — ואמנם, הנה שוב רומז האדום ממקור אחר ברמיזות של מרמה. בטן השור רוגזת וכל גופו הכבד מלא חלחלה של חימה ושוב הוא רץ לבלע ולהשחית את כל הבא לקרניו... והצופים, וביחוד אלה מהם שהם מטבעם מבעלי „שב ואל תעשה״, נהנים מזריזותם של האבירים: כמה קלים המה וכמה מזורזים ומה רבה מדת בטחונם! האנשים רובם מתפחדים מרוע מקרים קלים והצרות המתרגשות עליהם בעולם התמורות, והללו משחקים עם המות כילדים המשחקים באגוזים.

ועיני הנשים המאירות וזורחות נפנות לעבר אשר שם מחכה פרש לשעתו. סוסו מרפרף באזניו ובועט ברגליו הקדומניות כמתאוה למלחמה. והנה מרעישו האביר בקפיצה ובדלוג והסוס מרחיב נקבי אפו ועושה גומות ברגליו בחול. והשור ההולך ומתמרמר נופח בנחיריו בקול אימה ודומה למדלג באויר כנגד הרוכב. וחורות פנים מביטות הנשים על גבורן הלועג לפחד ואינו רועד משום סכנה ואינו שב לאחור מפני אימת המות, ולא אחת מהן מתפללת בלבה שתהא זכות הקדושים מסייעתו ולא יחבל בו הנגח ויזיקנו.

ובגברים מתלקחת גאות כובשי הארץ. דורות רבים משלה

*) פרק מ„אוריאל אקוסטה״.

החיה באדם והוא העריצה כאל עד אשר כבשה והחל לרדות בה והעמיד חיות, שנמצאו מועדות, בחזקת תם ותיניקות מושכים אותן ומשחקים בהן. ובגאותו שואף האדם להראות בקרקסאותיו אפילו חיות מדבריות, מזיקים מתחילת ברייתם, — בני תרבות ועושי רצונו. וכנגד זה, בשעת ציד ובאצטדין רוצה האדם לחזור ולהרגיש את הסכנה אשר רחפה על ראשי אבותיו, אשר עוד היו ירודים לפני חית השדה.

והנאספים רואים:

הנה קרבים זה אל זה האיש והפרא. להב הכידון השנון ומלובן מזריח פתע בחמה כקלוי באש — והשור קופץ קפיצה של כאב. מעל צוארו נַחרית מחרוזת דם ומתפלגת למניפה אדומה. רחש של שמחה עובר בין הצופים, אבל פתאום הוא משתער על הסוס, דך וכותשו בקרניו. הסוס צונף, רעמתו מרפרפת, פתע הוא מזדקף קוממיות כמו חפץ להפיל את רוכבו אחור, חמוקי בטנו מתלכלכים בדם, רגליו הקדומניות כפופות ותלויות באויר. הרוכב נאחז בכל כוחו לבל יפול, והסוס ורוכבו קשורים זה בזה, אך השור רודף אחריהם ומתיז צרורות מחמת הבעיטה — והאביר נופל בצד בהמתו ונשאר מוטל על חול הזירה ללא תנועה, מושתק ומהומם. הרצץ המשחית את מוחו או האם שבר את מפרקתו בנפילה או נתפרקו אבריו ונפתחו מקשירתם? — האדם הגוץ מוחה בשרוולו את זיעת האימה המבצבצת ויוצאת טפות גסות על ערפו המרוכרך השמן, מראה יפין ותארן של הנשים משתנה. אנשי הסודר המזומנים להגנה מחרידים את השור חמוץ־הקרנים לעבר אחר, המשרתים מבהילים אלונקה וחביונה, והם זורקים מים על הנחבל ומנענעים אותו כדרך שמעוררים את מי מן השינה. והנה שבים חושיו אליו ודעת לנפשו. הוא מתחזק לקום, מפנה את עצמו לצד הקהל ונושא את ידו לאות, כי שב לתקפו, אף־כי נמצאו בו חבלה ופצע, וקול קבוצת ההמון הרב נשמע ברעו השמח: אך פתע מתערסלות רגלי האביר. אין הוא יכול לעצור יותר את כוחו והוא מט ונוטה לאחוריו ונופל. העבדים נושאים ומניחים אותו על האלונקה, גוררים ומוציאים את הסוס הגוסס...

גבריאל סוגר את שמורות עיניו, אך הוא מתחזק מן החולשה אשר באתהו בעבור חרדת המראה וכופה את עצמו לשמוע את שכנו היושב אצלו על היציע בין בני ביתו. לדעתו של אותו איש־הלבב רגע של רוגז משכיח שעה של עונג, ועל־כן לא טוב, כי ילכו אנשי פורטוגל בדרך הספרדים ועליהם לשנות שנוי חשוב במשחק זה — שתהיינה קרני השורים כרוכות ומקושרות במטליות להחליש כוח הנגיחה, ואולם גבריאל אין לבו רחב עתה לקבל את מחשבות שכנם הטוב, בעינים נבוכות אימה הוא מביט לפניו.

בקצה הככר עומד שור שני, המיוחד לנגיחות. שחור צואר, לבן־גב וקרניו הכפופות כחצי־רבוע. איש הסודר מתגרה בפרא לבלבלו ולהתיש את כוחו במרוצה, ובקרבו אליו נחפז הזריז להצטדד. אך, אהה! הפעם הוחלק ונופל לארץ; קם מהר ונושא את רגליו לנוס, אבל הנגחן רודף אחריו ורוח יוצאת מנחיריו ועיניו מאדימות והוא נוגף ודוחף. והמסכן נחבט לקרקע ונהפך מצדו לצדו במכאוביו.

קול פחדים נשמע מבין הקהל, עלמה אחת פניה רועדות ובחור זה היושב אצלה בראותו את רפיונה מצחיק לה עין ואחר מחזק לבו וקושר ידו בידה, מחבקה תחילה בנחת ואחר לוחצה ומועכה בכוח והיא עושה את עצמה כאינה מרגשת. ופתע היא מזיזה כפה מכפו. הנה מגיח ממקומו פרש שישב כל העת על סוסו מוכן למלחמה וקופץ כנגד הפרא. גלוי ראש, בטוח בכוחו, במרבית הצלחתו ובפרסום שמו רוכב הוא לקראת השור, נוטה את הרומח החד, המרוט, מתכוין לתקעו בין כתפיו. והשור פונה בינתים ומשתער עליו להשחיתו כשראשו משפל לנגיחה, אך האביר מתאמץ ומקדים לפניו ובמהירות בזק מעופף עליו כלי זינו ומשקעו בין כתפיו ונוקבו. רגעים מספר רץ השור ודמו מקלח ולבסוף נופל על צדו באגם אדום ופושט את טלפו האחד ורגלו השניה כפופה מעט ופיו פעור כמתוך געיה קפואה ושפתו העליונה מופשלת לו ומגלה עור שניו...

וטירוף של התפעלות תוקף את ההמון, הנה זה מלך האבירים! האפיפיור של הפרשים! הנה זו טביעת עין ויד נאדרה בכוח! — הללו רוקדים על מקומותיהם (בשעת שמחה רבה וצער מופלג חוזר האדם לילדותו), בחורות מצפצפות בקולותיהן הדקים, החתוליים, זקנות צורחות ומקרקרות, גברים נוהמים, שואגים, נובחים. אנשים אשר חייהם כים הקרוש המחזה זעזעם מקפאונם והלהיבם. האדום האדום צחצח אפירות קיומם ונתן מלח לתפל של ימיהם; זקנים, אשר אין כוחם שמור אצלם במתניהם—מביטים בשמחה של איד על השור, אשר כוחו היה זה עתה בשרירי בטנו ובקרניו ואשר דומה היה, כי לרוב חזקו אין מי שיוכל לו — והם מריעים לכבוד הגבור אשר הטילו מדוקר... נוטרי איבה החולמים על מתיקות יום הנקם נדמה להם כאילו הם מרגישים על פסת ידם את חמימות דמו של שונאם, והם זורקים למטה את כובעיהם לכבודו של הגבור המנצח.

כבר תם המשחק, אך הבנות נטויות הגרון ממתינות לגבור עד שיוצא עם האבירים והן תולות בו את עיניהן באהבה. כנופיות כנופיות הולכים האנשים כדרך בני־אדם משועשעים אחרי אוטו־דא־פה או חזון פאר אחר ושמחה בלבם... בקרן הזוית עומד עבד וסביבו אזרחים והוא גא, שהידיעה אשר בפיו עשאתהו פתע מרכז ודבריו נמסרים מפה לפה: לא הספיקו להביא את האביר לביתו עד שמת במכותיו הרעות.

ובין בני ביתו הולך גבריאל, כאש צורבת הכאב על שפתיו; אך אין הוא מוציאו באנחה, כשחור ללבן כן היתה הישיבה בהמון הזר לרגש־בדידותו. ועתה לכלוך דם ההרוגים רודפו... ובכן כך חוגגת האומה! — והן ההבדל בין חג לחול הוא כהבדל בין חלום להקיץ: בששת ימי המעשה האדם כפוף לגורלו ומסדר את חייו עפ"י האונס וההכרח. בחג הוא מפקיע את עצמו משעבודו לחיות שעה קלה כרצונו וכאות נפשו. והאם אלה חיי רצונו של העם? — ולגבריאל נדמה, שבשעות המשחק הסתכל בראשיתם ובתחילת שרשיהם של החיים והוא ראה אותם מיוסדים על המלחמה והאכזריות והוא מרגיש, כי אין לו טוב בין אלה, כי נפשו נוקעת מחיים שריחם נודף דם. בתאי מנזרים מתאכזרים אנשים על עצמם; בשקט היער ובשאון העיר מתאכזרים אנשים על זולתם... היש פנה אשר בה אין האדם מרוצץ גולגלתו בריחים של רוח ואינו שובר את חייו וחיי אחרים?...

עִם לְבָבִי

מאת אברהם יוסף שטיבל

א

האקורד האחרון

חייו היו טהורים, קדוש היה.
את נשמתו העלה למוקד על מזבח האהבה.
את ההוה לא ידע, הוא חי את העתיד.
כמעט השיג את מטרתו ועמד על פתח ה„עתיד", שאליו שאף וקוה,
והנה מן הדלת והמזוזה עליו היה לסגת אחור ולתעות על חלומות העבר.
כ„חולם־סהר" שט ונדד במרחבי העולם.
אלהים בקש לו, ואת שאהבה נפשו חפץ למצוא באדם.
יש וקרן אור הופיעה ונעלמה.
אין שאיפה, אין מטרה למשא החיים.
שריריו נמתחו, כח איתנים במתניו,
הדמיון יוצר, ואין כח להוליד ולברוא.
מה יתרון לאדמה דשנה ופוריה, אם שוכנת היא בצל וקרני השמש אליה לא יגיעו?

*

אל חדש ברא לו, בצלמה וכדמותה ברא גם אותה.
לא אהבה שניה או חדשה חזקה, רק המשך וגידול.
נשמתו שאפה להנישא והנעלה, נפשו השתוקקה לפעולות ומעשים.
הדמיון יצר והוא קם לתחיה.
מיום ליום, משעה לשעה הכיר את מעלת נפשה וטוב לבה יותר ויותר.
התפעלותו השפיעה על כולם להביט אליה כאל יציר נפלא מלא תעלומות קסמי הבריאה.
הוא חרד לאשרו.
מה טעם לעצבונך? שאלה היא.
„הנני רועד ומזדעזע מפני הרעיון הנורא, שמי־שהוא יבא וישמיד את שירת חיי".
היא תקנה:
„את שירת חיינו".
היא הוסיפה ואמרה:
„הנך יודע, שאין שום סבה לפחד ואפילו לחששות. ברם עליך לא להכריח אותי, לשנות ולחזור על דברי, שאם לא־כן אבוא לפקפק בעצמי באמרי פי".
הוא האמין לדבריה.

ב

יד האהבה.

את סגולותינו הטובות והרעות הננו מקבלים, ברצון או שלא מרצוננו, ירושת אבות מימי בראשית הראשונים.
אין לכח היוצר לטשטש ולמזג את סגולות הנפש למען ברא אותה חטיבה אחת. ובכן כל היצרים הטובים והרעים משמשים בערבוביה.
כוחו של החנוך הוא רק לפתח ולשכלל את כוחותינו הרוחניים שעברו אלינו בירושה מאבותינו הקדמונים.
ישנו רק כח אחד, כח איתנים שהיכולת בידו להפוך את נטיות לבנו לטובה ולפעמים אף לרעה — האהבה.
האהבה הגדולה והנאצלה, — אותה השאיפה העולמית והנפלאה להנעלה והנשגב, שאין בכח אנוש להשביע, — בידה הכח לשנות גם סדרי בראשית, לדכא את היצרים הרעים שהבאנו עמנו מרחם אמנו ולהגביר ולהאדיר במקומם את אלה הנטיות הטובות שהניחו לנו אבותינו אחריהם.

ג

ב. אמור לו...

אמור תאמר לו, לאת שנפשך תאהב, אמור לו בשמי, בשם אותו חלק האלהי ממעל, שכל אחד מאתנו חנון בו, -אמור לו שהשיג את האושר היותר גדול של האדם עלי אדמות.
ואתה הסכת ושמע:
והיה אם יסתפק באהבתך אליו ולא ישאף וישתוקק יותר אל קסמי נפשך וחסדיה האצורים בעמקי נשמתך, ידוע תדע, שגם למעט האושר הזה שנתת לו, לא היה כדאי וראוי.

ד

„שברי לוחות"

יתגדל ויתקדש שמיה רבא, אשר יצר אותי וישלחני לתעות על ארץ רבה, אשר הראה אותי לדעת את מרירות העושק,
את איומי הרשע, ואת בלהות מלחמת הקיום ופחדיה.
גם את לבטי האכזבה ואת מוראי היאוש הורנו.
עצבון, שממון, בזיון.
אין בשביל מה לחיות ולא בשביל מי למות.

תֵיאוֹדוֹר נֶלְדֶקִי

מאת ש. ד. גויטין

כבן תשעים וחמש היה במותו. בן עשרים הדפיס את ספרו הראשון, קרוב לתשעים את מאמרו האחרון. לכמה דורות של מזרחנים היה הפוסק העליון בכל השאלות של הלשונות השמיות וספרותן ותולדות עמיהן, לרבות לשון ארץ פרס ותולדותיה. מותר לומר: כמוהו לא היה, וכמוהו לא יוסיף. כי חיים ארוכים ורוח גאונית הם אמנם מתנת אלהים ויכולים להנתן בכל דור, ואולם רק דרגת ההתפתחות של התחלות, שבה עמדו מדעי־המזרח המודרניים באמצע המאה הקודמת, נתנה לנילדקי האפשרות להגיע לשליטה כה מקיפה בשדה, שנחלק כבר מזמן למקצועות שונים ורחוקים זה מזה.

את קורות חייו החיצוניים אפשר לסכם במשפט קצר אחד נולד בשנת 1836, מת בשנת 1930, והיה פרופיסור באוניברסיטאות שונות בגרמניה. ואולם לתאר את מפעלו המדעי פרושו לכתוב את תולדות האוריינטליסטיקה החדשה. על כן, בצייני פרקים אחדים ממפעלו המדעי זה, איני רוצה אלא לתת מושג מה מגודל היקפו. את למודיו התנ"כיים, שהיו המוצא והמפתח של יצרו המדעי, אציג בסוף.

I

המקצוע שהתפרסם בו נילדקי ראשונה היה מחקר הקוראן. בן עשרים ושלש היה כשהכתירה האקדמיה הפריזאית את חבורו על תולדות הקוראן בפרס ראשון. הספר הקדוש של המוסלימים מכיל כידוע 114 פרקים (סורות), המסודרים — כמו מסכתות המשנה שלנו — לפי ארכם. כבר החכמים המוסלימים הבדילו את הסורות שנאמרו במכה מאלה ש„ירדו" אחרי בוא מחמד למדינה.

אולם רק המדע המודרני, וביחוד נילדיקי, הפך את הקוראן לפרוש נמשך של תולדות מחמד והתפתחות תורתו על־ידי חקירה מדוקדקת של הזמן וההזדמנויות שבהן פורסמו הסורות השונות. בשנת 1863 כתב את התאור „העממי" של חיי מחמד, שעוד אחרי עבור עשרות שנים ראה אותו ולהויזן לנאמן ולמדעי ביותר. מרובים הם המאמרים והבקרות של נילדיקי בנוגע לראשית האסלאם ולתולדות הערבים (לכל איש כדאי לקרוא את רשימותיו „קוראן" ו„אסלאב" ב„רשימות המזרחיות", הנמצאות, דרך אגב, בספריתנו הלאומית גם בתרגום אנגלי); ואולם הוא התרחק ממקצוע זה. ההוצאה השניה של „תולדות הקוראן" (שעבדו בה עד עתה שלשה מלומדים; כך התפתח המדע!) מסר לאחרים.

נילדיקי ירה את היסוד ובנה בעצמו חלק גדול של המחקר המודרני הקריטי בשירה הערבית, עמוד התוך של התרבות הערבית ואוצר בלום להכרת השפות השמיות וחיי המדבר. בספרו „חקירות בדבר השירה של הערבים הקדמונים" (Beiträge, מניתי יותר מעשרה חבורים של נילדיקי, הנושאים שם צנוע זה, שאיני יודע לו תרגום מדויק בעברית), הוא קובע — והוא אז בן כ״ז! — את הפרינציפים שלפיהם יש לחקור את השירה הערבית ונותן בעצמו דוגמאות מופתיות לכך. הפרק „שירי היהודים בערב" לא נתישן גם היום במאומה. נילדיקי הוציא ובאר את הדיואנים של כמה משוררים, חבר פרושים לאחרים וכתב בקרות רבות־ערך ומקיפות על הופעות במקצוע זה במשך ששים שנה. כשנילדיקי התחיל בעבודתו היו הספרים היסודיים ביותר נמצאים עדיין בכתב־יד בלבד, ונילדיקי היה צריך להעתיק לעצמו הכל בעצם ידו; היום ישנם מאות דיואנים וקבצים נדפסים, וברבים מהם נכרת השתתפותו הישרה של נילדיקי או השפעתו.

חכמת הדקדוק של הקדמונים (יונים וערבים גם יחד) שאפה לקבוע הלכה ללשון, כיצד לדבר באופן נכון; חקירת הלשון המודרנית כל ענינה לרשום את העובדות הלשוניות, כיצד מדברים וכותבים באמת ומטרתה תאור ובאור. גם כאן זכותו הגדולה של נילדיקי, שבהדגשה יתרה הכניס את השיטה המודרנית לחקר הערבית. במחקר על הדקדוק הערבי הקלסי (1896) נתן שרטוט של הלשון העתיקה, כמו שנשתקפה בשמוש הלשון של הסופרים הקדמונים בעצמם, פרי אספים של ארבעים שנה. נילדיקי לא היה אף פעם במזרח. ואולם הודעותיו השיטתיות על ספרים של מלומדים אירו־פיים שתארו דיאלקטים ערבים מקימות מעין דקדוק משוה של הלשון הערבית החיה.

התפארת הבלשנית הגדולה ביותר לקח לו נילדיקי בחקירותיו בלשון הארמית, אותה לשון, שהחלה להיות משותפת לכל העמים השמיים (חוץ מגרי חצי־אי ערב הפנימי) כמאתים שנה אחרי ישעיה, ושנשארה משותפת להם עד אחרי נצחונות המוסלימים, כלומר יותר מאלף שנים. כולנו מכירים את היהודים „הכורדיים", המדברים „לשון תרגום" עד היום, וכשם שאנו קוראים כיום תרגום אונקלוס וכדומה, כך ניתן סדר העבודה בכנסיה היעקובית (למשל בירושלים) בסורית. השפה רבת ההיקף הזאת נתפלגה כמובן לדיאלקטים שונים, לפי הארצות (לדוגמא, ארמית של התנ״ך ותרגום אונקלוס: יהודה, של התלמוד „הירושלמי": גליל, הבבלי: בבל), ולפי דתות, כמו השומרונית, לשונות הכנסיות הסוריות השונות, מנדאית. האחרונה היא לשונה של כת גנוסטית שחיתה בבבל בסביבת אבותינו בזמן התלמוד והגאונים (ומשייריה שם עד היום). המנדאית היא המענינת ביותר, כי היא מראה את ההתפתחות המקורית של הלשון, בעוד שהדיאלקטים היהודיים מושפעים מן העברית והסוריים מן היונית. בעודו צעיר מאד החל נילדיקי בחקירת הלשון הקשה הזאת

וספרו הגדול „דקדוק מנדאי" (1875) הוא מעין דקדוק משוה של הדיאלקטים הארמיים. ביחוד מוקדש שם מקום רב ללשון התלמוד הבבלי. עוד לפני זה תאר את הארמית החיה היום (לפי כתבים רשומים מפי נוצרים הגרים בסביבות היהודים „הכור־דיים") בחבור מקיף, ודקדוקו הסורי „הקצר", שהוא באמת פרי עשרות שנים של קריאה במקורות הקדמונים, יצא עוד בחייו בשלש הוצאות שונות. נילדיקי ברר גם כן, שהנבטים, השכנים הנועזים של עמנו בימי הבית השני, שהשאירו אחריהם כתבות ארמיות מרובות, היו באמת ערבים דוברי שפת ארץ התרבות. לא היתה פנה במקצוע זה שלא האירה נילדיקי בחקירותיו. ואין צורך לאמור שכשהופיעו כתבי הגמא (הפפירוסים) של יב־אלפנטיני, המכילים תעודות ארמיות של חיילים יהודיים מזמן עזרא ונחמיה, שהיו שומרי גבול לממלכת פרס בדרום מצרים, עזר גם נילדיקי הישיש להבנתם בהערות חשובות.

עברית היתה השפה השמית הראשונה, שלמדה נילדיקי על בוריה, בכל זאת לא הקדיש לה חקירות מיוחדות מרובות. הוא היה כובש עולמות חדשים. העברית (העתיקה, המוגבלת בתוך ספר קבוע אחד, התנ״ך) לא משכה את יצרו החקרני ביותר, גם כאן בקש להגיע מעבר לנוסח המסורת אל חקר הלשון החיה. בנעוריו עסק בבטוי העברית אצל השומרונים ובנושאים קרובים, לזה; כזקן מופלג נתן רשימה חשובה מאד על אי־ההתאמות בנקיד התנ״ך. מסתבר, שנילדיקי השמיע את דברו כשנתגלו חלקים בלתי־ידועים עד אז של העברית העתיקה, כמו המקור של בן־סירא וכתובת מישע המואבית. אדגיש, שהיתה לנילדיקי ידיעה עמוקה בלשון המשנה והתלמודים, מה שנכר בהרבה מספריו. גם על הלשונות השונות של החבשים הרבה לכתוב (גם אחרי שכבר הגיע לגבורות). ואולם באשורית כמעט לא נגע כלל. נילדיקי עבד רק במקצועות שיכול היה לשאוב בהם תמיד ממקור ראשון, בלי להיות נזקק לסמוך על אחרים. ואולם באשוריולוגיה קשה הדבר הזה אפילו למי שמתיחד בה.

אין איש בעולם המוכשר לכתוב את הדקדוק המשוה של הלשונות השמיות כמו שהיה מוכשר לדבר נילדיקי, אולם הוא נמנע מזה. „עדיין לא הגיע הזמן לכך". „הכרות רבות, שנראות לנו בטוחות ביותר, הן מסופקות לעין המעמיקה לבחון". לעומת זאת ברר שאלות עיקריות בשני ספרי „חקירות" ונתן סיכום נהדר השוה לכל נפש בחבורו „הלשונות השמיות".

השפה הפרסית ידועה לנו (חוץ מבדיאלקטים חיים מרובים) משלוש תקופות. העתיקה, הלשון של כתבות דריוש המלך וזולתו ושל כתבי־הקודש של הפרסים הקדמונים, הבינונית, שחיתה בערך בזמן התלמוד הבבלי, והחדשה, הכתובה באותיות ערביות, הקיימת זה כאלף שנה. אי אפשר אפילו לרמז כאן מה פעל נילדיקי להבנת לשון כל התקופות האלה. מחקירותיו בשפה הפרסית המדוברת אזכיר רק את חבורו על הדיאלקט היהודי־הפרסי, החשוב מבחינות שונות.

חוץ מבעבודותיו הבלשניות בשדה זה פעל כאן נילדיקי גדולות בחקירת ההיסטוריה והתרבות. תקופה אחת, שהיא בשבילנו חשובה ביותר, תקופת הססאנים (שמלכו על פרס ובבל בימי התלמוד הבבלי) קבלה על ידיו את ברורה הנאמן הראשון וגם את תאורה המעמיק. הוא הוציא לאור ותרגם עם הערות ונספחות מקיפות אותם החלקים של חבורו ההיסטורי המפורסם של טברי (פרסי שכתב ערבית) העוסקים בתקופה זו. כמעט שאין צורך לאמור, שנילדיקי אינו פוסק מלהביא סמוכין והארות מתוך התלמוד.

כשם שהיה ליונים אוצר עצום של זכרונות קדם, שנתגבשו באפוסים הגדולים של הומירוס, כך אסף פרדוסי (חי בערך לפני

900 שנים) ב־60000 חרוזים את המסורות של הפרסים על תולדותיהם מבריאת העולם ועד הכבוש הערבי. נילדיקי חקר את המקורות של המסורות האלה ואת חבורו הענקי של פרדוסי בחבה רבה. ההוצאה השניה של חקירה זו—שחברה בהיותו בן שמונים וארבע, ושלמענה קרא עוד הפעם את כל ששים אלף החרוזים — הוא ספרו האחרון.

בין המסורות ששלב פרדוסי אל תוך ספרו, היו גם כאלה המשותפות לעמים רבים של המזרח והמערב, כמו האגדות על אלכסנדר מוקדון (כאן המדרש שלנו הוא מקור חשוב מאד). הרבה עבודות הקדיש נילדיקי לנושאי־ספור כאלה הנודדים מעם לעם. ידיעתו המפלגה בספרות היונית ובלשון היונית הכשירתו לגשר תמיד את הגשר אל המערב.

II

אצל מלומד כל כך גדול מותרים, אף חייבים אנו, לחקור, מה היו המקורות הנפשיים שפרנסו מפעל רב כזה; כאן אנו באים לספריו התנ״כיים של נילדיקי. בהיות נילדיקי בגמנסיה, „גלה הרופא לאביו, כי הנער לא יאריך ימים ולא כדאי לתת לו לגמור את בית־הספר. הנער נשלח לכפר אל דודו, כומר פרוטסטנטי; ואצל זה החל ללמוד עברית. עדיין לא הגיע לגיל של בוגרי־גימנסיה וכבר קרא את חמשה חומשי התורה במקור פעמים אחדות. זאת היתה התחלת למודיו השמיים. רבו המובהק של נילדיקי היה חוקר העברית והתנ״ך הגדול, ה. איבלד, ו„תיאולוגיה״ היתה בראשונה מקצועו הרשמי של פרופיסור נילדיקי. קבצו „הספרות של הברית הישנה״ (כל התנ״ך) — הוא נדפס בשנת 1868 — המסתמך, דרך אגב, הרבה על שד״ל, מגלה לנו את נבכי נפשו, מעיד על אדם „המשתחרר — ולא על נקלה! — מן האמונה הפשוטה של נעוריו, וגם מן הפשרות בין מדע ואמונה, שרוב התיאולוגים הפרוטסנטים הנאורים היו דוגלים בהן. פעמים אין קץ מדגיש נילדיקי בספר זה, כי אין כל אפשרות של דרך אמצעית בין מדע בקרתי ואמונה באבטוריטט הכנסיה; ואין הבדל, אם מבקרים את „הברית הישנה״ או את החדשה כי האחרונה לוקחת את יפוי כחה מן הראשונה. כבר כאן נראה הקו שיציין את דרך התפתחותו המדעית של נילדיקי: הוא הולך ומתרחק מחקירת הדת ומתקרב לחקירה הטהורה של ההיסטוריה והלשונות של המזרח (המאמרים התנכיי״ם המרובים שעתיד היה נילדיקי לכתוב, ביחוד בשביל אנציקלופדיות, סובבים כולם על נושאים היסטוריים, לא דתיים). הוא מחבב ספר משלי. „המשלים האלה הם לגמרי בריאים(!). בלי סנטימנטליות והזיות(!). ובודאי בלי פחדנות דתית(!). אף־על־פי שהם מדגישים צדק ויראת האלהים, אין הדתיות בעצמה בולטת ביותר״. נילדיקי היה „דתי״, ואולם כל חסידות המצטמצמת באמונה של כנסיה ידועה, כל קיצוניות, קנאות וסגוף היו זרים לרוחו. בהוצאה השניה (כמו בראשונה) של ספרו על האפוס הפרסי (1920) אנו קוראים: „דתי הוא פרדוסי בודאי. הוא דאיסט ומונותיאיסט מחלט. אמונתו באל הבורא הכל יכול, מבטא הוא בכל הזדמנות באופן המעיד על אמונה עמוקה״. ואולם „לא היה מוסלים ממש״. „רואים שריב הדתות אינו לפי טעמו״. החסידות יקרה לנילדיקי במקום שהיא רגש מקורי, נפתולים, לא האמונה הבטוחה של הכנסיות. לא בלי אירוניה הוא כותב: „אותם האנשים המדגישים כל כך, שהאדם יאמין, כדי שירגיש עצמו מאושר, עליהם לפעול לטובת האסלאם״, את דעתו הוא מביע בודאי באמרו (בקשר עם ספר איוב): „אלהי ישראל אינו עצם נבדל, מיטאפיזי, כי אם הוא אשר הטבע מוכיח על פעלו והויתו בתוקף בלתי אמצעי״. כדאי להזכיר כאן מה שכתב לי פרופיסור הורביץ שבועים לפני מותו מתוך זכרונותיו על נילדיקי: „בנוגע לפאולוס ובעלי המיסטיקה הפרסיים אמר לי, שעולם מחשבתם זר לו, אם כי הוא מכבד את אישיותם״.

גם אי אפשר לאמר, שנילדיקי אהב את המזרח. הוא אהב את המקוריות של היהודים, הערבים והפרסים הקדמונים. ואולם הרצינות הקיצונית של התפתחותם הדתית המאוחרת לא היתה קרובה אל לבו. במבוא לתרגומו המפורסם של טברי (ע״ל), הוא אומר [1]: „אין תענוג רב לכתוב על תקופה, שכל כת ובת־כת רואה רק את עצמה לזכאית בחסדי השמים וכל זולתה כמנודה ומחרם. מושכים אותי כאן רק — אודה על האמת — העקבות של ירושת יון העתיקה, שאפשר עוד להכירם פה ושם״. בשנותיו האחרונות „לא עסק עוד בענינים מזרחיים. הוא המשיך לקרוא, אבל רק סופרים גרמנים או יוניים ורומאיים״ (ממכתבו של הורביץ).

מכאן מתבארת גם עמדתו כלפי ה י ה ו ד י ם. הוא הוקיר מאד את „הרוח ההומנית״ ואת הכשרונות המדעיים הגדולים של יהודי דורו שהם „אירופאים לכל דבר״ (ולא „שמיים״, עיין מאמרו „השמיים״ ברשימות המזרחיות). האנטישמיות היתה בעיניו פראות קדמונית, שהיא חרפה לאדם תרבותי. כששלב האלוף לנדברג, מזרחן מפורסם, הערות אנטישמיות בתוך אחד מספריו המדעיים, גנהו נילדיקי המתון בחריפות יוצאת מן הכלל בבקרתו — בעוד שגולדציהר היהודי מכנה את לנדברג תמיד בכנויים הידידותיים ביותר ומקדיש לו גם אחד מספריו. ואולם הגבורה ומסירות הנפש של כנסת ישראל במלחמת קיומה לא עוררה בנילדיקי אלא רחמים על הקרבנות הכרוכים במסירת נפש זו, בדברו, בקשר עם גלוי כתבי הגמא של יב (ע״ל) על הישוב היהודי הנדח הזה הוא כותב: כנראה היו יהודים אלה קרובים להתמזג עם שכניהם, מה שאולי — ו ל א ל א ס ו נ ו ש ל ה ע ם ה י ה ו ד י — היה בא אלולא המאמצים של עזרא ונחמיה וכו׳. כך כותב מי שהיה פרופיסור לתיאולוגיה! כי אכן בכל דבר יש להכיר בנילדיקי את המשכיל הנאור הליברלי.

עוד הערה אחת על האיש ושיטתו. מציין מאד את בהיר־השכל הזה,—שבן עשרים היה כבן שמונים, ובן שמונים כבן עשרים. ה־Beiträge החדשים לבלשנות השמית (1910) אינם נבדלים, לא בשיטה ולא בסגנון מן ה־Beiträge להכרת השירה של הערבים הקדמונים״ (1863). כל־כך מוקדם הגיע להכרה ברורה של עמדתו המדעית ובאופן כל־כך עקבי החזיק בה. לא מקרה הוא, שספרים ומאמרים רבים שלו מופיעים בשם Beiträge או „בדבר...״ או שבקרותיו הן ספרים קטנים. כשם שבשדה האמונה לא אהב את הדתות המגובשות „הגמורות״, כך התרחק במדע מחבורים מסוכמים, מקיפים, ובחר תחתם בדרך החקירה של נושאים מיוחדים, שאפשר להעמיק בהם ולמצותם. בכל סיכום יש חשש של אי־דיוק והאפלה על חסרונות בידיעותינו. סקירות קצרות, הנותנות תמונה של מה שנחקר ומה שנשאר חלוי בספק הן מועילות, וכאלה נתן נילדיקי בשפע במאמרים „עממיים״ רבי־ערך. הוא שנא את „ההכרות העמוקות״ (למשל, ההשערות על „השמית המקורית״). דרכו היתה להביא את ה ע ו ב ד ו ת ובעובדות עצמן היה הלקח. הוא היה רחוק משיטתו של הבלשן היהודי המפורסם יעקב ברט, שנהג לבאר ולמצוא תופעות לשוניות בדרך הגיון חריפה, ומן השיטה הדומה של היינריך פליישר, שר הערביסטים בדורו של נילדיקי הצעיר. ואולם ע ו ב ד ו ת ג ר י ד א לא נתן נילדיקי אף פעם. Ich könnte noch

[1]) אני מביא את המלים לפי זכרוני, כי הספר הזה, שהוא יסודי להכרת המזרח בתקופת התלמוד, אין בספריה הלאומית. אם נמצא הספר במקרה אצל אחד הקוראים של עתון זה אבקשנו להודיעני על ידי המערכת.

so manches hierüber sagen — עוד יש עמי כהנה וכהנה לאמור על זה, אלא שאני מסתפק בזה. נמצא במקומות אין־קץ בעבודותיו. גבוב „חומר מענין" סתם, לא היה לפי רוחו. כל מה שהביא היה מעובד, היה מאלף. ועוד זאת: „בעל הספקות הגדול משטרסבורג" (שם היה פרופיסור יותר מארבעים שנה), שהקפיד תמיד לרדת אל המקורות הראשונים ובחן את כל המסורות בבקורת חודרת, קם מאידך גיסא נגד תאות הבקורת הפראית, הבלתי מרוסנת (כמו שנהגה, למשל, „האסכולה הבירותית" הקתולית במסורות ההיסטוריות של האסלאם הקדום). גם לקריטיקה דרושים חוק וגבול פנימיים.

מסתברי שמפעל־חיים גדול כזה היה מבוסס על מוסר איתן. כמו ידידו גולדציהר היה גם נילדיקי אוהב־הבריות ומקרב תלמידים וחברים ממש מכל העולם. האהבה הנלהבת שרחשו לו כמה דורות של מזרחנים גם היא עשתה את נילדיקי לראשה של אסכולה, שהיא תהיה התפארת והיסוד של מדע המזרח, כל זמן שיהיה קיים.

הַהֶרְגֵּל וְהַמִּנְהָג

(פרק בפסיכולוגיה הצבורית)

מאת א. ש. ואלדשטיין

(סוף)

ההרגל והמנהג.

בלי הרגלים אין החברה אפשרית. החברה האנושית מבוססת יותר על הרגלים מאשר על אינסטינקטים. אפשר לומר על התרבות שהיא תסביך קוים אפיניים רכושים או הרגלים חברתיים. כשרונו של האדם לסגל לו הרגלים לאין סוף הוא היסוד לתרבות. כי התרבות היא הצטברות קנינים רכושים, פרי הרגלי מחשבה, המתגבשים, מצד אחד, לקנינים הללו ומצד שני ליחסים לקנינים, לתרבות ולמוסדות.

משיוצאים ההרגלים מרשות היחיד לרשות הרבים ־ הם מקבלים אופי רשמי; הם נעשים לנמוסים, מנהגים, מוסדות. הסוציולוג האמיריקני צ'. אלווד מסמן את הבטויים החברתיים של ההרגלים כלהלן:

א) נמוסים חברתיים הנם פשוט הרגלים קבוציים, שכל חברי הקבוץ משתתפים בהם. הנמוסים הללו אינם מקודשים על ידי הצבור רשמית. היחיד שומר עליהם באיפן פחות או יותר בלתי מודע.

ב) מנהגים חברתיים או mores הם ההרגלים החברתיים שהוקדשו פחות או יותר על ידי הקבוץ. יש אלוץ ידוע מצד הצבור בקשר עם שמירתם, והעבירה עליהם כרוכה בתגובה בלתי נעימה מצדו. במשך הזמן הולך תקפם של המנהגים הלוך וגדל.

ג) מוסדות חברתיים הם הרגלים חברתיים שהובאו לידי שטה ונוסדו על ידי הקבוצים, ולהם יותר הקדשה ויותר סמכות מאשר למנהגים פשוטים. „אפשר להגדיר את המוסדות בתור דרכים רגילים לחיות יחד שהקדשה להם ושהובאו לידי שטה ונתיסדו על ידי סמכות צבורית". ומכיון שאין מוסדות במציאות בין בעלי חיים אחרים, הרי הם קו אפיני של בני האדם והסדור החברתי האנושי הוא סכום נמוסים, מנהגים ומוסדות, היינו הרגלים.

את המנהג הגדיר יפה וונדט: „המנהג פירושו נורמה של פעולה חפשית שתוקף לה בחברה לאומית או שבטית, בלי לאלץ את קבלתה על ידי פקודה מפורשת או על ידי עונש על אי ציות ה". אולם למרות חוסר כח האלוץ הרשמי של המנהג, שלטונו של הלזה תקיף בחברה. שקספיר קובל על המנהג ומכנהו „המנהג העריץ" והפילוסוף האנגלי לוק סובר שיש למנהג „יותר תוקף מלטבע". ואמנם עריצות המנהג גדולה מכפי שרגילים לחשוב; היא גדולה ביחוד בחברה הפרימיטיבית. כי בחברה כזאת חודר המנהג אל כל תופעות החיים ומכתיב את התנהגות היחיד לכל פרטיה. המנהג מנהיג פקידה (קונטרולה) על כל פעולות האדם (הפראי) – רחיצתו, גזיזת שערו, אכילתו, שתיתו, צימתו; מעריסתו עד קבורתו עבד הוא למנהג עתיק. ולא רק כשהמנהג הוא רציונלי, אלא גם כשאינו רציונלי הוא שולט בתקיפות בקבוץ הפרימיטיבי. הנה מביא הסוציולוג רוס את העובדה כי שבטי הקירגיזים באסיה המרכזית, בין האיקסוס ובין הסיר, נודדים עם מקניהם ממקום למקום בדיוק באותו הדרך שנדדו בו אבותיהם ואבות אבותיהם, עד שאפשר להגיד מראש באיזה מקום ימצאו בדרכם ביום זה וזה. הנה הם יושבים, למשל, בחורף על יד נהר שבסביבתו נמצא מרעה טוב בקיץ, ובכל זאת בבוא הקיץ הם נודדים לערבה, מקום מרעה דליל. „מה ממריצכם לנדידה זו מנאות רועים לנאות מדבר?" תשאל. התשובה תהיה: „מפני ששבטים אחרים יבואו שמה ואז לא יהיה מקום לכולנו". „אבל מדוע לא ישבו גם השבטים האחרים במקומם הם?" „מפני ששבטים אחרים יבואו". וכן הלאה. וכל זה משום שקבלה בידי הקירגיזים האלה שגם אבותיהם נהגו ככה.

כיצד נוצר המנהג?

וונדט נוטה לחשוב שכל מנהג מקורו בדת. אפשר להסכים לוונדט רק עד כמה שהחיים הפרימיטיביים הם דתיים. ברם אם נתבונן לתהליך המנהג נמצא כי האישור למעלה־מהטבע בא למנהג רק אחרי שזה כבר נתקבל בעם; רק אז ממציאים מיתוס כדי לפרשו ומיחסים את מקורו לאלהות. יותר נראית סברתו של סומנר, בעל הספר המפורסם Folkways (נמוסי עם) שהמנהג בא מהנסיון, היינו מההרגל הצבורי. בני האדם הפרימי־טיביים פועלים בקבוצים; הם לומדים מהנסיונות המשותפים, וככה נפגשות כל הדעות באותם הדרכים המתאימים לנסיון של כל אחד מהם: „כולם, איפוא, מקבלים לבסוף אותה הדרך לאותה המטרה. וככה נעשים הדרכים הללו למנהגים, ובני הנעורים לומדים אותם עפ"י המסורת, ע"י סמכות, ע"י חקוי". „המנהגים הללו מספקים את צרכי החיים בימים ההם. הם חד־צורתיים, אוניברסליים בתוך הקבוץ, אימפרטיביים ובלתי משתנים". המנהגים – כמו ההרגלים בחיי היחיד – נוצרים, איפוא, הודות לחזרה על אותן הפעולות בכל פעם שעומד הצבור פנים אל פנים עם מצב מיוחד. „המוטיב המקורי הוא האינטרסים, אלה הם היוצרים הרגלים אצל היחיד ומנהגים אצל הרבים". והמנהגים הללו תוקף כל כך גדול להם עד כדי לעצב את מהות החברה, כשם שההרגלים מעצבים או מרכיבים אופי היחיד. אפס אין המנהג תמיד יצירה צבורית בלבד. יש שגם נוצר המנהג ברשות היחיד יש שהאדם הגדול סולל לו דרך בפני עצמו, עושה דבר היוצא מגדר הרגיל; העם מחקה את מעשיו והדבר נעשה להרגל צבורי, למנהגי. מקרים כאלה מרובים בתקופה „ההיסטורית", בהבדל מהמנהג הנובע מהחיים הצבוריים, שראשיתו לרוב נעוצה בערפלי הימים הקדומים. המסורת המוסלימית מיחסת את המנהג לכסות את פני הנשים בצעיף לסמכותו של מוחמד, בגלל הדברים שהיו בינו לבין אשתו האהובה עליו. ובתלמוד: „בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו, עד שהיו קרוביו מניחין אותו ובורחין. עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן" (מועד קטן כ"ז, ב', כתובות ח', ב').

במשך הזמן באה הקדושה למנהג בתוקף המסורת. „אנו מתנהגים לפי המנהג הזה מפני שאבותינו התנהגו ככה". „הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם" (ביצה ד' ב'). גורם חשוב כאן הוא גם הפחד מפני המתים. רוחות האבות היו מתרעמים לו היינו משנים מהמנהג. אך גם יד ההרגל כשהוא לעצמו בהחזקת המנהג בתקפו: הפחד מפני החיים, — מי יודע מה שיקרה בהשתנות המנהג. ולא עוד אלא שגם הדרת הזקנה חופפת על המנהגים: הרי הם פרי המחשבה של דורות אין מספר, ולכן הם בהכרח מחוכמים. כל זה נותן תוקף וסמכות למנהג. אין המנהג צץ ועולה בתודעה ואין האדם עושה לו חשבון מהו המנהג; הוא מצית לו בלי בקורת. והמנהג מוצא לו דרך איך להכריח. הדרך הזאת, כמו שאומר וונדט, איננה לגמרי סוביקטיבית כהמוסריות ואיננה לגמרי אוביקטיבית כהחוק. הסוביקטיביות שלה מונחת ברצון לא להיות שונה מאחרים והאוביקטיביות בלחץ צבורי. וככה „מתקדמים החיים במהלכם הרגיל על גלגלים שקטים ושמן המשחה שלהם הוא המנהג" (הובהויז). המנהגום הולכים ומתחבבים על העם ונעשים לחלק מחייו. הצד הטוב שבדבר הוא כי המנהג, כמו ההרגל, שומר על הקנינים הרכושים; אך מצד שני, המנהג שמרני יותר מדי ואנו עלולים להעמיד את המסורות, המוסדות והמנהגים על קדושתם בלבד ולא להעריכם לפי ערכם האמתי. ולא רק הפרימיטיביים אלא גם האנשים החדישים דבקים יותר בנהוג מפני עצלות המחשבה או, אם להביע את זה פיסיולוגית, מפני שעל הזרם העצבי להתאמץ יותר כדי לסול דרך בשביל החדש. קנצלר אנגלי ידוע אמר שהוא תמיד על צד המוסדות הקימים מפני שהם כבר קימים. ואנחנו תמיד מוצאים טעמים מדוע הישן יותר טוב.

לרוב אין שנויים והתפתחות חלים במנהגים. כשאלה נוצרים הם נחשבים לדבר שלם ומשוכלל שאין להרהר אחריו. ואח"כ, כשעובר זמנם, כשנכנסת החברה לתוך תנאי חיים חדשים ואין המנהגים הישנים מתאימים להם, הם מתחלפים במנהגים אחרים. אך לפעמים קרובות הם מתקימים גם אחרי שפקעה זכות קיומם; ביחוד הם מתקימים בענינים שברגש, כמו בדת, — במקום שאין שליטה לשכל עליהם.

המנהג והחוק.

עד הרבע השני של המאה התשע עשרה חשבו, ויש החושבים גם עכשיו, כי החוק הוא יצירת מחוקקים בלבד: חמורבי, משה, יוסטינינוס, נפוליון וכדו'. העובדה ההיסטורית היא כי החוק מקורו במנהג. המנהג הוא החוק היחידי השולט בחיי העמים הפרימיטיביים. אפילו הנשיא או המלך של העמים האלה ידיו קשורות למנהג ואין ביכולתו לשנותו; וכשהוא מוציא משפט, אין הוא מדבר בשם החוק אלא בשם המנהג. לאמתו של דבר, החוקים הם בעיקרם מנהגים שניתן להם אישור מדיני. המלה היונית „נומוס" פירושה גם חוק וגם מנהג. „חלק גדול מהחוק הרומאי", אומר וסטרמרק בספרו „מקור הרעיונות המוסריים והתפתחותם", מבוסס על מנהגי האבות, ובאינסטיטוטים של יוסטינינוס נאמר בפירוש כי כמנהגים שנהגו מזמן רב, המאושרים על ידי אלה המחזקים בהם, מקבלים אופי של חוקי. וככה היה גם בחוק הטוטוני והאירי". בחוקי התנ"ך אנו מוצאים מקרה ברור של מוצא החוק מהמנהג, לפחות בחוק „עין תחת עין" וכו', שהנהו לא פחות ולא יותר מה„יוס טליונים" הפרימיטיבי. המנהג של גאולת הדם התחיל, כנראה, להעשות בצורתו הפרימיטיבית לחוק המדינה בימי דוד ושלמה (מלכים א, ב) והתפתח רק אחר כך לחוק של שפיטה והמתה בידי בית דין. ובקשר עם גאולת הדם גם המנהג הקדמון־קדמון של מקלט התקבל והתפתח לחוק מדיני של „ערי המקלט" (עין מאמרי „גואל וגאולה" ב„הדואר", 1928, גליונות כ"ה—כ"ח).

אפס המנהג נלחם על קיומו ועל זכותו אחרי שמתחילה סמכותו לעבור לחוק. במסכת סופרים, י"ד, י"ח, נאמר: „ונהגו העם כך שאין הלכה נקבעת עד שישהא (שיעשה?) מנהג". במקום שההלכה מסופקה פונים למנהג: „פוק חזי מאי עמא דבר", וגם: „הכל כמנהג המדינה". והמימרא „כשם שקונסין להלכה כך קונסין למנהג" (ירושלמי, פסחים, ד, ג') מעמידה את המנהג במדרגה אחת עם החוק. וגדולה מזו: יד המנהג על העליונה כשהוא מתנגש עם החוק. „וזה שאמרו: מנהג מבטל הלכה" או „והמנהג מבטל את ההלכה" (סופרים, שם; ירושלמי, יבמות י"ב, א), — ומזה באידית: „אמנהג ברעכט אדין". וגם בחוק הרומאי היה אפשר לבטל חוק אם היה מנהג המתנגד לו. ווסטרמרק מביא את העובדה, שבשוטלנדיה נוהגים עד היום ככה ובמקומות שנהוג שם דו־קרב לרוב אין דנים את ההורג כרוצח.

הצד השוה שבמנהג ובחוק הוא כי שניהם מטפלים בפעולה החיצונית של האדם בלי לשים לב למוטיבי ברם לא הרי זה כהרי זה: למנהג יש הקדשה, מה שאין לחוק, ולהיפך, יש כח מכריח רשמי לחוק, מה שאין למנהג.

המנהג והמוסר.

הקורבה הגנטית שבין המנהג והמוסר מוכחת מהעובדה, שבשפות שונות נגזרו המלים למנהג ולמוסר מאותו השורש. בלטינית: mas, moralis; בגרמנית: Sitte, sittlicheit בערבית: دَاب (מנהג), الادَاب (מדות). אריסטו אומר: „המדות המוסריות מוצאן מההרגל, שממנו נגזר שמן שנשתנה רק במדה מועטה מ E Qos (HQos)", — הרגל, היינו, הרגל צבורי או מנהג. כי יש ואומרים, שהמוסר, אינו אלא השאיפה למצוא בסיס שכלי להתנהגות המוכתבה על ידי מנהג. בדרך כלל, המוסר הוא במקורו מנהג או הרגל קולקטיבי. הנהוג הוא מוסרי והעבירה על זה היא בלתי מוסרית. כך היה המושג בימים הפרימיטיביים, אך בהרבה גם עכשיו. כי הפרימיטיביים אינם מבינים את המושג חטא אלא מה שהוא נגד המנהג והמקובל. וכמו המנהג, היה גם המוסר לכתחילה ענין לוקלי, מוגבל למשפחה או לשבט. מחוץ לקבוץ הזה לא פעלו העיקרונות המוסריים כלל. הדם של בן משפחה אחרת, למשל, היה הפקר, כמה שיגרור אחריו הענין גאולת דם. המנהג התחיל להתפתח למוסר אמתי רק עם צאתו מגבולות הקבוץ הצר והעשותו לענין אנושי כללי. אך אז נפרדו דרכיהם והתחיל להתבלט ההבדל שבין שניהם. החוקר איהרינג מבדיל ביניהם בזה שהמנהג אוסר רק את המסוכן או את הנראה למסוכן, בעוד שהמוסר אוסר את מה שהוא נפסד כשהוא לעצמו. כונתו היא כי המנהג כשהוא לעצמו, בניגוד למוסר, הוא א־מוסרי. לאמתו של דבר, המנהג יכול להיות אפילו אנטי־מוסרי. ושוב, „המנהג הוא עובדה, המוסר— מושכל". ברם יש הבדלים יותר ממשיים בין שני אלה: למנהג כח מאלץ, אם גם אין העונש יכול להיות בדרך כלל יותר גדול מנדוי צבורי, מה שאין למוסר. אך ההבדל העיקרי הוא אולי הפסיכולוגי: המנהג, כמו החוק, עומד על השמירה החיצונית של כללים ידועים, בעוד שהמוסר בוחן את המוטיבים הנפשיים של הפעולה.

המנהג והאפנה.

האפנה היא בת הזקונים של המנהג (דומני, שהחוקרים

עוקבים אחרי האפנה עד המאה האחת עשרה), וכמו בת זקונים היא מקולקלה; היא גנדרנית, פזיזה, קלת דעת וקלת רגלים. היא „שמה את ידה על כל ענפי החיים כמו המנהג", אומר טניס! „הוא המנהג שנעשה נוזל ושוטף", — היינו המנהג שנעשה קל וחולף. „זאת אומרת שהמנהג עבר כאן לניגודו, כי במהותו המנהג הוא זקן, מוצק, כבד ורציני", בעוד שהאפנה היא צעירה וגמישה, קלה כנוצה. המנהג הוא יציר חברה המתנהלת לאט, חברה שמרנית; האפנה היא יציר חברה הרועשת במהלכה, מהירה ופזיזה. המנהג נובע לכתחילה מנחיצות חברתית והוא כללי לכל החברה, אך הוא מוגבל לקבוץ בעל גבולות מסוימים. האפנה יותר אינדיבידואלית, אעפ"י שהיא באותו הזמן גם אנושית כללית, במובן זה שהיא מנכרת את הגבולות של קבוצים קטנים ואפילו לאומיים. המנהג קבוע והשנויים החלים בו הם קלים ואטיים; האפנה ארעית וסימנה תנועה ריתמית של חיקוי וחדוש מהירים. המנהג מחייב והמשנה ממנו הוא מהפכני; האפנה איננה מחייבת והמשנה ממנה, היינו, המחדש חדושים באפנה, הוא דוקא מסוג הקונסרבטיביים. המנהג מיושב ומתון; האפנה עצבנית ומחוסרת סבלנות. המנהג נוצר בעיקר בדברים של רגש; האפנה בדברים של טעם, ולפיכך אנו מוצאים אפנה גם באמנות לסוגיה השונים. לבסוף. אם גם האפנה מבוססת על נטיות טבעיות של חדוש, הבלטה עצמית וכדו', היא יותר מלאכותית מהמנהג. לא רק יחידים ממציאים להם אפנות משלהם כדי להצטיין ולהבליט את אישיותם הם, אלא בעלי התעשיה מנצלים אותן הנטיות, המונחות כיסוד לאפנה, להנאתם ומרבים אפנות עד לאין קץ.

הָאָמָּנוּת הַמּוֹדֶרְנִית

מאת מרק שגל

(סוף)

אגיד מלים מספר על עמדתי אני בשנת 1910, עם הופעת הקוביזם באמנות הציור. תנועה זו, כתנועת האימפרסיוניזם והנטוראליזם שקדמו לה, על כל תורותיה, לא נתנה מוצא אל עולמנו הפנימי ואל מהותם של הדברים. ומה לי ולצד החיצוני? אינני אסתיטיקן כי אתפעל ממנו. מובן, שהאמנות גורמת עונג לעין, אבל האמנות עצמה היא כאילו חסרת עינים. היא מביטה עליכם מבפנים בפרצופה הפשוט הערטילאי, וכל החושב כי הטכניקה של האמנות המודרנית הגיעה לידי שלימות אינו אלא טועה. כי הנה זה מאתים שנה שעוסקים בשכלולה. אין לכם אלא לראות את ציורי הפראים, כביכול, את פסלי הכושים מהתפירות העתיקות ותשתוממו לשלימותם המפליאה. תקופתנו היתה נלהבת מן התגליות הללו והתחילה גם לחקות לאמנות עתיקה זו. היא הדגישה את הסימנים האפייניים של אמנות זו וחשבה כי גלתה בטוי חדש. מתברר, כי האמנות שהצטמצמה בחפושי נוסחאות, לא נתעשרה על ידי כך, להיפך — היא נתדלדלה במקצת ואפשר כי מהפכה זו באמנות היתה מהפכה שטחית גרידא.

ברור שאת הציור, הצורה והצבע מביאה כל אישיות אתה, כל אחד בפני עצמו, והדבר הקרוי כוון, אסכולה, אינו אלא קבוץ של מחקים המבלעים את רעננותו של היוצר. מתחת לכסות המדעיות והכללים התיאורטיים קל מאד להסתיר את החולשה היצירתית. האמנות איננה מוסד, שבו אוספים תעודות על תגליות ואכספרימנטים שונים.

נשאלת השאלה: מה הביאה האמנות המודרנית לתקופתנו, האם העשירה אותה באוצרה הטכני או רוששה את רוחה בהשואה לאמנות של התקופות הקודמות? או אולי הופיע המיכניזם כדת חדשה בעולם?

אני עצמי, עוד לפני 20—25 שנה, בזמן שהאמנים היו כרוכים אחרי מהנדסים וחימאים, חפצתי לכבוש את פני בקרקע כדי שלא אראה את זאת. כי שום דבר אינו עלול להוכיח לי, כי יצירות אמנותיות גדולות בנויות אך ורק על בסים מדעי. על כן — למשל, נאומו של המשורר הצרפתי המוזר פול ואלירי, המחקה המובהק של שירת מלרמה, אשר עטה במקצת את המסכה של ליאונרדי די וינצ'י על פניו — נאומיו על המטריאליזם כבעל דבר חסר־רגש, נראים לי כנקמה, כמין שסוי, כמו בקש לסתור את בית־הקלפים הפנטסטי שלנו של תקוות וחלומות. כאילו לא ידע שכל החיים אינם סוף סוף אלא קופה נוראה של זבובים עוקצניים, וכל הנוגע בה הריהו מתחייב בנפשו. הוא חושב כי הרוח הזועם הוא האמת של החיים ואני חושב את ההיפך, כי הטוב ואפילו הטוב המוטעה — הוא מהות החיים והאמנות.

אפילו יצירתו של אמן כליאונרדי די וינצ'י, המבוססת על המדע, משרה על האיש המסתכל בה בלובר רוח של אכזבה במקצת. נבאי־רות ונדהמים אנו עומדים לפני חשבונותיו.

זה לא כבר בנה גם האמן הצרפתי סירא את תמונותיו לפי הריתמוס והצבע. הצבעים נהפכו לו לחוקים, וכך נוצר הפואנטליזם שלו. ברם, עתה נעלם הדבר שהוא חשב לעיקר ולא נשארה אלא תמציתה של הרוחניות הצרופה שלו. ואין זה צריך להראות בעינינו כמין אנכרוניזם. לי נדמה, שאפילו בכדי להשיג את החופש המוחלט צריכה האמנות לקבל קצת אופי של אילוגיזם, של אי־הגיוניות, לצלול במעמקים חדשים ולא רק מבחינת התוכן בלבד, לזעזע דבר־מה בפנים ובשנוי, להרחיק את האמנות מן הריאליזם הפורמלי — ויהא זה אימפרסיוניזם או קוביזם. בעצם לא שנו התנועות האחרונות את היסודות הישנים של האמנות, ורק האמצעים בלבד נתחלפו. כל האמנות הצרפתית — ורק עליה אני מיחד את הדבור — נבנית סוף כל סוף על בסים חמרי. לא פעם נדמה לי, כי נפל בגורלי להיות בודד בחלומותי הנמוגים כקצף על פני מים. ואולם אינני חפץ לחשוב על עצמי יותר מאשר על הפרובלימות הנוגעות לכלל כולו.

דברתי על המטריאליזם של האמנות הצרפתית. האמן מאטיס, למשל, המצרף המופלא של כתמי הצבעים, רגיל היה בימי נעוריו לפורר את צורות העצמים רק למען ההבעה של הכתמים והקוים לאחר שהתלהב מאד מציורי הילדים. הוא היה יכול להיות לדיקוראטור מצוין אילו היו הצרפתים בכלל מסוגלים לכך, כמו כמה מעמי המזרח. האמן דרן, שנתפעל בימיו התפעלות יתרה מאמנות הכושים ואשר האמן פול גאגן שמש לו מופת — התמכר עתה כולו לאמנות הציור הסגורה של המוזיאום. הוא הולך בעקבות קארא, פוסן, וכמוהם הוא מסתפק בשנים שלשה טוני צבע, ודבר זה מזכיר יותר את אמנות המוזיאון מאשר שטח של תמונה מגוונת בשלל צבעים. לפעמים בראותך זאת אתה מתמלא צחוק ועצב גם יחד על כי צייר מבוגר, פקח ועשיר־סממנים אינו רוצה להבין כי עד כמה שיפה ונעים הוא הפלא, הגובל כמעט עם חקוי לאמנים עתיקים — הרי הוא מביא לידי אפיגוניות. הנה כי כן מסמלים שלשת האמנים פיקאסו, מאטיס ודרן את היסוד של האמנות הצרפתית כיום. שאר האמנים, למשל רוא, אוטרילא, דיופי, פלימנק וכוי שרים, כביכול, את שיריהם באופן חפשי — אם כי שיריהם ידועים לנו. אלפי בני נכר באים לפרים לראות ולשמוע אותם ועתים הם הולכים בעקבותיהם.

לא פעם, בהיותי עוד ילד, כשהייתי מטייל בויטבסק עיר מגורי, חשבתי: מהו הדבר המדריך את חיינו? בראותי את מעשי ידיהם של מורי האקדמיקים, חפשתי לי מהות אחרת. הייתי רוצה

לראות ולמצוא דבר־מה שיכול להשתוות עם גדלותו של הטבע, אם כי יש בזה מקצת מן הגאוה. — אני יודע זאת. סבורני כי לחלומותי היה איזה יסוד, אחרת לא היה נולד האקספרס־יוניזם והסיו־ריאליזם, והעתיד יראה, אם הם הכניסו אויר רענן אל גוף האמנות. ועתה, או בימים הבאים, יוכל לבוא ריאליזם אחר — הוא יהיה חדש לגמרי. האמנות הפורמלית לא תקום כל כך מהר לתחיה. זהו אושר, כי דבר זה יקרבנו אל תקופת היוצרים החפשיים, כבימים הקדמונים, בעת אשר האנשים היו אנשים ולא מכונות מחשבות והחברה הכירה מיד את היוצרים הגדולים ולא את מחקיהם.

אינני מתפלא, שהיהודים ממלאים בנידון זה מעין תפקיד של טיהור. צריך לשכוח את טענות הזרים (כגון המבקר הרוסי סטסוב, למשל) שהיהודים אינם מסוגלים לאמנות הפלסטית. כשהיהודים רק נשתחררו מכבלי המסורת והרהיבו בנפשם לפרש על פי דרכם את החוקים שאסרו עליהם את האמנות הפלסטית — הופיעו.

אמנים שאינם נופלים בכשרונם מחשובי האמנים אצל עמים אחרים. אמנם האמנים הראשונים עוד היו אקדמיקים ומלאו את תפקידם ללא הכרה יתרה, אולם אחר כך באו אחרים והתחילו לשיר במלוא קולם — והקול נשמע.

שורות

מאת יעקב פיכמן

יוסף טונקלר

אנשים חמוצים יש לנו, ב״ה, די והותר (החמיצות היא, כידוע, סגולתנו הלאומית, ועליה גאותנו) אבל אנשים היודעים לשחוק שעה קלה בפה מלא הם אצלנו מיעוט שאינו ניכר — „קומץ לרפואה״. אצלנו אין מתגדרים בהם ביותר. הם אצלנו בבחינת בעלי־בתים „נחותי־דרגא״, שאותם אין מושיבים ב„מזרח״ ואין מכבדים בעליה שמנה. אבל כולנו יודעים, שאחד מהם שקול לפעמים כנגד מנין „בעלי מוסר״ וכחו לפגוע בנוולות הצבורית והספרותית פגיעת מות גדולה לאין ערוך מכחם של כמה כבדי־רוח יחד. זוהי אותה „ארטילריה קלה״, שכדוריה ננעצים תמיד בבשר הסכלות, ולא יחטיאו.

יוסף טונקלר, אורחנו מוורשה, שעזב את בית־שעשועיו בטלו־מצקא י״ג, כדי להיות סמוך שעה קלה אתנו כאן על שולחנם של בדר ו„שלג לבנון״, הוא ההומוריסטן, העושה כל ימיו שליחות גדולה זו, ועושה אותה בלי כוונות יתרות. הוא אינו מאלה, המשתמשים להנאתם בכדורי „דום־דום״ בכל יום שני וחמישי בשבת. הוא כותב רק מהתלות קלות ומוקיע תוך כדי התול את הטפשות ואת ההתחסדות, את חוסר הכשרון ואת חוסר הנדיבות שבכל אלה הרוקדים אצלנו על הבמה ויורקים כל הימים את מוסרם לאחרים. לכאורה אינו אלא עתונאי חרוץ, שמלאכתו חטופה ולא תמיד משוכללה, ומצודתו פרושה רק על מאורעות השבוע, המפרנסים את המדור המבדח בגליון של ערב שבת. אבל באמת קולע ההומור שלו עמוק יותר ורחוק יותר, ופעמים שיחה קלה שלו נעשית שלא במתכוון לאטיוד פסיכו־לוגי, החושף עד מערומיהם כמה עקמומיות ופגעים קבועים מחיי היחיד ומחיי הצבור. בספרים שהוא מפרסם מזמן לזמן נמצא את כל שכבות הסכלות של התקופה, שנערמו זו על גבי זו וזו בצד זו— זו שלפני המלחמה וזו שלאחריה. מעטים הם, המכירים כמוהו את „הפרובינציאליזם״ המיוחד, השליט עד היום בחיינו ובספרותנו (יזכר נא גם הפרודיסטן המצוין!), את כת הבטלנים ואת כת החנפים, את האידיוט ואת המנוול כשהם כרוכים יחד, והיודעים כמוהו לאחוז בבלורית ראשיהם ולהציגם לראוה לנגדנו. טונקלר הוא בזמננו אחד המעטים, שידו נטויה תמיד על הבטלנות,—מפלצת זו, העושה שמות בנו עד היום.

מה שהוא עושה זאת כמעט תמיד ביד קלה, בתנועת־חן ובלי מרירות יתירה, — את זאת אנו מציינים ביחוד לשבחו. מרירות חשודה זו הרי היא גם כן קו מובהק של הבטלנות, שעליה הוא מעורר את שוט צחוקו תמיד.

רְשִׁימוֹת

אדמונד פלג*)

את שמו של פלג שמעתי ראשונה בשנת 1913. היה זה באחד מ„אהלי יפת״ שבפריס, שנתכנסו בו לחגיגה „שמית״ ספרותית ואמנותית Les amis du Judaisme—„ידידי היהדות״. ומי הם „ידידי היהדות״ בפריס? יהודים... סולומון רינק המפורסם ישב בראש ודבר על היהדות כעל „אישיות מוסרית״, לא כעל אישיות חיה, חלילה, קימת במציאות, חיה לעצמה, סובלת ונלחמת על קיומה... המשורר הידוע והמבקר גוסטב כהן קרא ספור של זנגויל וחזר והטעים כמה פעמים את שם־הלואי של הספור: „שד גדיא״... „שד גדיא״... לא הבינותי בתחילה מהו סח, אבל מכיון, שפסח היה, תבינו מעצמכם שהכונה היתה ל„חד־גדיא״, לפי המבטא הצרפתי: Chad Gadya... היו עוד נגינות וזמרות דתיות ועממיות. אך פתאום יצאה ארטיסטית מן התיאטרון „אודיאון״, צפורה מוסה, וקראה פואימה, „משה״. הופתעתי והוקסמתי. זאת היתה אגדת המדרש, אך לא תרגום, לא עבוד, כי אם יצירה מחדש. מחבר הפואימה היה אדמונד פלג.

בשנת 1913 יצאה לאור המהדורה הראשונה של שירת פלג היהודית בשם Ecoute, Israel — „שמע ישראל״, קובץ של פואימות, אגדות ישראל ממקורות התלמוד והמדרשים, החל מאברהם הנער החוזה בכוכבים ועד ירמיהו ההוגה בחרבן עמו. „שמע ישראל״ — שם אולי רגיל יותר מדי בשבילנו, שיראה לנו כבנלי, אך בשביל פלג היה בו משום כוון חדש בחייו, בשאיפותיו וביצירתו. זאת היתה קריאת הדורות שנתעוררה בו, צליל השלשלת שלא נותקה. „שמע ישראל״ — אתה אחד מאז ועד עתה, ויצירתך לא נפסקה. פלג גלה את היופי שביצירת ישראל, ואותה רצה לגלות ליהודים ולעמים גם יחד. מאז הקדיש את חייו ואת כשרונו לעמו ולספרותו.

בשנת 1919, לאחר המלחמה הגדולה, שבה השתתף פלג כמתנדב נאמן לצרפת, לאחר ההכרזות הגדולות על שלום עמים, שהמלחמה הזאת היא האחרונה, ו„חוזה השלום״ טמן בקרבו נצנים חדשים של סכסוכים ומלחמות, כתב פלג את הפואימה שלו „כותל הדמעות״, הכותל הנצחי, סמל „היהודי הנצחי״, הכותל שעל ידו קוננו ויקוננו תמיד דורות ישראל, לא על המקדש שחרב, אלא על המקדש שעוד לא נבנה, ומי יודע אימתי יבנה, מקדש השלום, מקדש העמים, מקדש האדם.

בשנת 1923 הוציא לאור את שני הכרכים של ה„אנתולוגיה היהודית״. טעות היא בידי החושבים, שזאת היא אנתולוגיה של הספרות

*) דברים שנאמרו בנשף קבלת־הפנים בת״א, ביום ראשון, אור לי״ט ניסן התרצ״א.

העברית. לא לכך נתכון פלג. זאת היא תמצית חפושיו בתולדות היהדות, תמצית מהותה של היצירה היהדית במשך כל הדורות, על פי מבחר קטעים מספרות ישראל בכל הדורות ובכל הלשונות, סיכום מצומצם, בתכלית הצמצום, של המסורת בישראל, מסורת דתית, מוסרית, מדינית, צבורית, משפטית, פילוסופית, ספרותית, אמנותית. בעיותיה, דעותיה וחייה של היהדות, כפי שנשתקפו בספרות היהודים, מראשית הימים ועד עתה.

אחרי כן יצאו ספריו „משה״, „שלמה״, מעין רומנים ביוגרפיים, שבהם רוצה פלג ללכת בעקבות רבותיו, „חכמי התלמוד והמדרש״, ו„לדרוש״ מחדש, על פי דרכו ועל פי טעמו, ועל יסוד מה שנדרש כבר, את חיי האבות, משה, שלמה, ואלה שבאו אחריהם. מתענין הוא עכשיו בהיותו בארץ ב„חיי ישו״, שגם אותם הוא אומר לדרוש מחדש, מתוך אספקלריה יהודית והסתכלות חיה במקומות שבהם התגלמה הדמות המשיחית.

ספריו של פלג תורגמו כמעט לכל הלשונות. הדרמות שלו הוצגו בהרבה תיאטרונים ובהם החזיונות האחרונים: „היהודי של האפי־פיור״, מחיי שלמה מולכו, אחדות רומא וירושלים באידיאל אחד, אידיאל המשיח לכל האדם. „הסוחר מפריס״, מעין „סוחר מויניציה״ מודרני, שאינו חותך חס וחלילה מבשר הנוצרי הלוה, אולם חותך תמיד מעצמו ומבשרו, נותן מכספו על ימין ועל שמאל, מפזר ביד נדיבה, ונשאר ריק ובודד... בעברית יש רק יצירה אחת של פלג: המדרש הדרמתי „איזבל״.

חוברת אחת קטנה, „מפני מה אני יהודי?״ פותחת לפנינו פתח להבנת יצירתו של פלג. את החוברת הוא מקדיש לנכדו שעדיין לא נולד... מספר הוא בה את תולדותיו, חנוכו וגדולו בבית הוריו בג׳ניבה, בית של שומרי מסורת, אך המסורת הולכת ומתמוטטת, ובלי כל מלחמה פנימית, בלי זעזועים בלב, בלי דרמה. מעט היהדות שקבל בבית אבותיו מתנדף מהר. עם ישראל אינו ממלא שום חלל בחיי הנעורים שלו. הנצרות תופסת זמן ידוע את לבו. אך מהר נמשך אחרי אידיאלים פיוטיים, אמנותיים, אסתיטיים, אנושיים. חי הוא בעולם של דמיונות ואידיאות. מאורע דרייפוס בא וקרע את רקמת הדמיונות והחלומות. אז נתעורר בו היהודי. התחיל תוהה על עצמו, מגלה את ישראל החי, את היש הקיים, ומשתדל לדעתו, להכירו ולהוקירו. היהדות היא קודם כל אחדות, אחדות היהודי בעולם, אך יחד עם זה ומתוך כך אחדות האלהים וגם אחדות האדם בעולם: אלהי ישראל, אלהי העולם ואלהי האדם... ברומן „הילד הנביא״ מתאר פלג את המלחמה שבלב נער יהודי, יליד פריס, חניך משפחה יהודית, ללא יהדות וללא אידיא־אלים אחרים, כיצד הוא מגלה את היהודי שבו עוד בראשית ילדותו, וכיצד הוא נלחם בנפשו, בין יהדות ונצרות, בין יהדות ואנושיות, בין יהדות וצרפתיות...

יצירת פלג היא פרי סערה שבלב, תוצאה של דרמה פנימית, של מחשבה נאבקת עם עצמה. אולי הסרט הראינועי „החושב״ שיצר פלג, והוא, אחד הפילמים הנהדרים באפיו האמנותי, נותן לנו בעצם את דמותו של היוצר עצמו, זה שספג לתוכו את דמות הפסל, „החושב״ של רודין, והוא תמיד שקוע במחשבה, התכנס לתוך עצמו ונלחם עם הרהוריו...

חיים הררי

דברי האורחים בנשף קבלת הפנים

מרק שגל:

אני מודה מקרב לב לידידי המשורר הגדול ביאליק על דבריו החמים הבלתי־מובנים לי, ואני מודה לכולכם על שבאתם לקבל את פנינו.

בלי ראותכם את תמונותי אתם מדמים בודאי, כי פני ימלא[ו] את חסרונן, כי חיוכי הם אקברלים ותוגתי היא תמונה עצובה ונהפוך הוא...

אתם מצפים בודאי לשמוע מפי איזה רושם עשתה עלי הארץ?

בימים הראשונים לבואי יכולתי לענות על שאלה זו, עכשי[ו] אי אפשר לי עוד. פשוט: לא אוכל, מיום ליום ימעט דבורי. מכ[ל] מה שראיתי הנני נטול לשון, ואולי אהפך עוד לאשרי מתייר ליהודי פשוט מתושבי הארץ? או שמא יקשה עלי הדבור, באשר אינני סופר... ואם תשאלו: מפני מה אני עומד ומדבר לפניכם? מפני שהמון רגש יהודי מפעפע בגרוני... הזרמים החדשים של החלוצים ובוני הערים החדשות — מהאי גיסא, ואבני ירושלים העתיקות והררי צפת —מאידך גיסא.

אתם מצפים בודאי לשמוע מפי מלה קולעת... ואולם מכ[ל] אשר ראו עיני הנני נדהם כל־כך, נדהם בלי קץ... אני רק נאנח ונאנח... מוטב היה, לו יכולתי למסור את רגשותי על גבי הבד. ואולי כדי למסור רק שמץ־מה שישוה אל אשר ראו עיני דרוש כוח־אבנים דרוש העוז וטוהר־הנפש אשר לנביאינו, אך הרי אלפים שנה אנ[ו] נמצאים כבר בגלות...

יש לפני רק שתי דרכים: לקחת את אבני הארץ ולנפץ בה[ן] את גולגלתי, או לשוב חרש כלעומת שבאתי. כאילו לא קרה דבר.

מתפלא אני כיצד קומץ אנשים, מוקף שנאה יותר מאהבה, בונה ויוצר ארץ חדשה. אני מקנא בכם על האידיאליזם שלכם, והנני מאחל לכם מעומק הלב — להמשיך את אשר התילותם, ולי אני מאחל שאבוא ואתגולל ביניכם ואפשר אוכל כאמן לעשות דבר־מה גם לטובת בית־הנכאת העברי העתידי שלכם ושאתם תשבעו רצון ממני יותר מאשר אני מעצמי.

יוסף פטאי:

הנני מביע את תודתי העמוקה על קבלת הפנים ועל הכבוד שנתתם לי פה בארץ חלומותי.—לא לי הכבוד, כי אם לשירה העברית בכלל, אשר לה הקדשתי את חיי להיות לה למליץ בין הגויים. ואנ[י] מאמין ששירתנו, שירת ישראל, עמדה תמיד על גובה הזמן ולא פעם עלתה בערכה על שירת בני דורה בכל הארצות. אני מאמין שהשירה העברית צריכה לתפוש מקום יותר חשוב בתנועת התחיה, יען כי הי[א] היא המניעה את כוחות הבונים בכל תקופה ותקופה. שירי ציון ש[ל] משוררינו מימות יהודה הלוי ועד ביאליק היו הגשרים שנבנו על תהו[ם] הגלות וגם הסולמות שעליהם נתעלתה נפש ישראל המדוכא.

אני מאמין שהשירה היא מקור החיים של האומה, בשירה הי[א] מתחדשת וממנה היא שואבת כח עלומים ליצירות חדשות וקיימות והאינסטינקט העברי הדגיש את זאת בכל דור ודור, והעריץ את המשוררים והפייטנים ופתח לפניהם את דלתות בתי הכנסת, לא רק מפני שחפצ[ו] לשיר שירי תפלה ותחנונים, אלא גם מפני שרצו לתת מקום כבו[ד] למשורר בכל מקדש מעט של הגלות... גם המקובלים, שהיו כל כ[ך] זהירים ונזהרים בכל דבר שבקדושה, לא דקדקו עם המשוררים כחו[ט] השערה. כשבאו וספרו להאר״י הקדוש (ר׳ יצחק לוריא) על ר׳ ישרא[ל] נג׳ארה שהוא מנגן את שיריו בקלות ראש בלי כובע, וכשהוא שכו[ר] מעט, ענה להם האר״י. „הניחו לו לנג׳ארה, אני רואה את המלאכי[ם] מלאכי עליון באים ומתקבלים תחת חלונו של המשורר, להקשי[ב] לנעימת שיריו״!—ואם איזה שמעיהו נתן רק בטוי אחד לשיר הנשמה „שימו לב אל הנשמה, לשם שבו ואחלמה״, העמידו אותו ברא[ש] התפילות ובהשתפכות הנפש שרו את שירו „בבוקר בבוקר״, מבי[ן] לבדוק את נשמת המשורר, „אם ימצאה מטונפת בעוונות ותוספת״ או „ימצאה מקושטת בטלית וטוטפת״—הרגש העברי העתיק חש, שב[...]

כל קניני האומה הקנין הכי חשוב ויקר: השירה. ממנה יתד וממנה פנה.

ואין ספק שבמשך אלפים השנים האחרונות היתה השירה השלשלת הכי חזקה והקשר הכי אמיץ בין כל קצוי הגולה, השירה הישנה של געגועי הגאולה והשירה החדשה ששבחו גאולים.

וכשאני רואה את תל־אביב בהדרה ויפיה ותפארתה, אני מרגיש בכל בית ובית כאלו קמו פה „בתי השיר", ששרו החולמים והלוחמים במשך הזמן, כל רחוב הוא חרוז וכל העיר: המנון לתחית ישראל!

אסיר תודה אני לאגודת הסופרים העברים ולמרכז קלוב פא״ן על הכבוד שנכבדתי בו ותודה עמוקה לידידי אבינדור המאירי שזכה לשיר את שיר ציון על אדמת ציון. זוכר אני את הרושם הכביר שעשו נאומיו והרצאותיו כשבא אחרי זמן רב לארץ מולדתו הישנה, להונגריה, וההשפעה גברה בין כל ההוגים, מפני שהרגישו בו את אוירה של ארץ ישראל המחודשת. מאושרים היינו, כשראינו את המשורר העברי על הדוכן נכבד ונערץ גם בין יקירי הגויים, בארץ שאינה מחבבת עכשיו ביותר את יהודיה. יש קסם לשירה העברית בעיני כל העולם ותעודת האגודה והמרכז פה היא להגביה עוד יותר את דוכן המשוררים העברים לעילא ולעילא. כל שנאה ורושם של התחרות ביניהם מסוכנת מאד גם להם וגם לבנין הארץ, יען, כי על הסופרים חלה בעיקר המימרה של הלל: „אם אין אנחנו לנו מי לנו". צריך שהסופרים בעצמם ירגישו שכבודם הוא כבוד ישראל"!

אשריכם, סופרים ומשוררים עברים, שבתוך עמכם אתם יושבים, אשריכם, אנשי תל־אביב, שזכיתם לדור של משוררים וסופרים גדולי הרוח, אשריכם, אחי ורעי, יהי חלקי עמכם!

אדמונד פלג

איני מדבר עברית, אך, נדמה לי, שאני מבינה. על כל פנים דברים נעימים מובנים בכל לשון, שבה הם נאמרים. מודה אני על הדברים הטובים למר הררי, המכיר כל כך יפה את הספרות העברית והספרות הצרפתית. הוא ידע לנתח בהבנה ובאמנות את יצירותי. שמח אני על זה, ומכיר תודה לחברי הסופרים בארץ ישראל על קבלת הפנים החמה הזאת ועל אספה רבת עם זאת. אני רק ימים אחדים בארץ ורוצים אתם, בודאי, לדעת, ואף אני עצמי הייתי רוצה לדעת, מה יביא לי חדש מגע ראשון זה עם ארץ־ישראל?

זה לי עשרים שנה, שנמשכתי אחרי שאלות היהדות, שחותר אני אל חידת ישראל. חקרתי בספרות עמנו; למדתי, כפי יכולתי, עברית; התענינתי בכל הנעשה בארץ. חשבתי, שאני בקי בשאלות, שיודע אני מה שנוצר כאן. והנה באתי לארץ, ועלי להודות, שלא ידעתי מאומה, הכל לפני כאן התגלות. רק עכשיו אני מתחיל מבין את עברו של עמנו, ולא רק את העבר, כי אם גם את ההוה והעתיד, עומד אני משתומם למאמצי היצירה וההתחדשות בארץ.

מר הררי דִבר בקצת אירוניה על היהודים בפרים, על אותם היהודים שאינם כאן, או שאינם יכולים להיות כאן. אולי לא נתן דעתו על הדרמה שבלב יהודים אלו. דרמה, שהיא, לפרקים, מזעזעת. יהודים של גלות, רחוקים מן היהדות, פוסחים על שתי הסעפים. הם צריכים לבוא הנה. מן היום הראשון לבואי לארץ יש לי הרושם, שידים בלתי נראות נמשכות אלי כמו מתוך הערפל, שאלפי קולות בוקעים ועולים ממסתרים: דרכך אינה נכונה, בחר בדרך הטובה. ובאשר יגידו ללכת שמה אלך!

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית:

הגיע לארץ הסופר ת. הוז.

הגיע לארץ הסופר ברוך קרופניק.

שוהה בארץ השחמטיסטן המפורסם עקיבא רובנשטיין.

המשורר יוסף פטאי בקר במערכת „מאזנים" בלוית אבינדור המאירי. המשורר התעניין בפרטי הפצת השבועון בארץ ובגולה, הבטיח את עזרתו הספרותית לעתון ואף הביע את רצונו לפעול לטובת הפצתו בארץ הונגריה.

ביום ג', כ' בניסן, יצא המשורר עם בני משפחתו את הארץ.

אל קבלת הפנים הגדולה שנערכה מטעם אגודת הסופרים העברים ומרכז קלוב פא־ן ביום ג' דחוהמ״פ באולם „אוהל שם" לכבוד מ. שגל, י. פטאי ואדמונד פלג, בא קהל רב ומגוון, שמלא את האולם מפה אל פה. אל קבלת הפנים הוזמנו גם ישראל מץ מניו־יורק ויוסף טונקל מורשה.

את הנשף פתח בקצרה ה' אשר ברש, אשר מסר את רשות הדבור לח. נ. ביאליק. לאחר שהנואם מקדיש כמה דברים לכל חמשת האורחים הוא עובר לדבר על שגל. שגל נתן, לפי הגדרת ביאליק, תקון לציור היהודי העממי שהצטמצם במשך דורות בדברים שבקדושה: מזרחאות, „שויתי", קשוטי מגלה וכו'. את הציור היהודי העממי הפרימיטיבי זיקק שגל והעביר דרך צנורות אמנות עליונה. בשנותיו האחרונות הצטיין כצייר אילוסטראטור ממדרגה ראשונה. התחיל מהיצירה הקלסית של גוגול „נפשות מתות", עבר למשלי לפונטין, לכמה אגדות של י. ל. פרץ, עכשיו הוא עומד לצייר את התנ״ך, את הנביאים, ולשם כך בא לארץ. וביאליק מסיים את דבריו: ישב שגל באשר ישב ויצייר מה שיצייר, אבל בעשותו את עבודתו יהיו פניו ולבו מופנים כלפי עמו. יזכור שיש קבוץ קטן החותר לצאת לדרכים גדולים, וירגיש את עצמו תמיד בתוך עמו ויצרף את חשבונו הפרטי לחשבון האומה שלנו.

אבינדור המאירי נתן הערכה על יוסף פטאי העורך והמחנך של דור סופרים שלם בהונגריה וסיים בדברי תודה על כל מה שלמד ממנו.

על אדמונד פלג סיפר ח. הררי.

דברי ברכה לא״י ולסופריו העברים השמיע ה' ישראל מץ, מייסד „קרן מץ" באמריקה לתמיכה בספרות ובסופרים עברים.

א. ברש הציג את הסופר ההומוריסטן יוסף טונקל, שהשיב בדברי בדיחה על הברכה.

דבריהם של שגל, פטאי ופלג וכמו כן דברי הררי על פלג באים בגליון זה לחוד.

בצר. הוצאות הספרים „דביר", „שטיבל" ו„אמנות" התאחדו לשותפות אחת בשם „בצר", שמטרתה: מניעת ההתחרות של המו״לים וארגון הפצת הספר בקהל. בימים אלה ניגשה השותפות החדשה לארגון הממכר בת״א ובערים אחרות. הפעולה המיוחדת למען הספר העברי בארצות הגולה תחל מועידת „תרבות" בפולין שתפתח ב 26 באפריל בורשה. לועידה הוזמן ח. נ. ביאליק. בקורו של המשורר בפולין ישמש גם את מפעל „בצר". בארגון הפצת הספר העברי בגולה יתעסקו נ. טברסקי ומ. ברנשטיין, היוצאים לשם כך לפולין ולארצות אחרות.

ע"י „בצר" נתארגנה גם חברת „ידידי הספר העברי". באסיפה המכינה שנתקיימה בכ״ז ניסן בבית אחד העם בת״א נאמו ח. נ. ביאליק ומרת ש. פרסיץ. החברה תהא עולמית ומרכזה בא״י. המיסדים הוציאו כרוז אל צבור הקוראים. נבחרה ועדה מארגנת.

ועידת העברים בוינה. בחוהמ״פ התקיימה בוינה ועידה עברית, שבה השתתפו באי כחן של כל הסיעות, ההסתדרויות וקבוצות־הנוער הציוניות. שפת הועידה היתה עברית. על הפרק עמדו השאלות האלה: א) היהדות הלאומית

והדתית בוינה. ב) הזרמים החדשים בספרות העברית. ג) העתונות העברית בוינה. ד) מה רוצה ההסתדרות העברית. ה) העבודה בקרב הנוער.

כרוניקה כללית

מות משורר ערבי. בנויורק מת אחד מגדולי משוררי ערב בדור הזה: גובריאן כליל גובריאן. מכורתו בלבנון וגידולו בארצות הברית. את חבוריו כתב ערבית ואנגלית. בן ארבעים ושמונה היה במותו.

יצירה בלתי ידועה של זודרמן. הרמן זודרמן השאיר בעזבונו הספרותי דרמה בשם „החלטתה של ליסה הרט". דרמה בלתי־ידועה זו של זודרמן, שלא נתפרסמה בשום מקום עד כה, תוצג בימים הקרובים באחד התיאטרונים בברלין.

פול ולרי פרסם קובץ רשימות חדש בשם „על האמנות".

המבקר האנגלי הידוע א. גקסלי הוציא ספר בשם „הוולגריות בספרות". הוא מוצא תופעות של „וולגריות" אפילו אצל סופרים כדיקנס, אדגר פו, רומן רולן ובלזק.

בודליר — ניברסטניקן. ד"ר רנה לפורג פרסם עתה מחקר בשם „בודליר כניברסטניקן". הספר עורר התמרמרות אצל מעריציו של המשורר הצרפתי הגדול.

נתקבלו במערכת:

שירת היחיד (ליובל המאה של יל"ג). הוצאת „אחדות־העבודה", תל־אביב, תרצ"א. 14 עמ.

יוסף אליהו שלוש. פרשת חיי. תל־אביב, תרצ"א, 432 עמ׳.

ויקטור הוגו. המכשפה מפריס. תרגם יעקב שטינברג. הוצאת „אמנות", תל־אביב.

פרופ׳ וילהלם דיבליוס. השלטון האנגלי. תרגם ד. קלעי. הוצאת ספרים „חברה". תרצ"א.

כתבי ח. א. זוטא. א. ממראות ארצנו. ב־ג. מימים מקדם. ירושלים תרצ"א. הוצאת „טל־חרמון".

ההדמות לאל ורעיון הקדושה. מאת ח. י רות. ירושלים. חברה להוצאת ספרים על־יד האוניברסיטה העברית. תרצ"א

דניאל פרסקי. ששון ושמחה. דברי בדיחה, הלצה וחידוד. ספרית „צחוק". חוברת א.

ש. ז. עמיאב (פוגצ׳וב). תולדות המפעל החינוכי „כפר ילדים" (למשפט הקהל) תל־אביב, תרצ"א.

לוי ויגנר. עברית לבוגרים. א. ספר למוד השפה העברית ודקדוקה" הוצאת נ. שפירה, ורשה, תרצ"א.

ד. ויסמן. אמת ולא־אמת בתולדות הצהרת בלפור. תל־אביב. הוצאת ספרים „ברק".

גידול גפנים לתוצרת יין ולענבי מאכל. הוצאת המכון החקלאי של מלחת צ׳לי.

חוברת „תנובה" לתר"ץ. הוצאת המרכז לאגודות „תנובה" בא"י.

כנוס חברות של קבוצי הפועלים במושבות. הוצאת מועצת הפועלות של הסתדרות העובדים.

השדה, חוברת ו׳ כרך י"א. תל־אביב. אדר, תרצ"א.

סמבטיון, חוברת הומוריסטית בעריכת מ. יתושי. חיפה, תרצ"א. ביד חזקה הוצאה ספרותית הומוריסטית מצוירת לפסח.

צווישען ווינדמיהלען. אמאנאטסשריפט. ארויסגעבער ש. י. אימבער. מרץ 1931.

רחל

עם חתימת הגליון הגיעתנו הידיעה המחרידה על מות המשוררת רחל היום, כ"ט בניסן, בחמש בבוקר. הקבורה תהיה בכנרת.

העורך האחראי: ש. צמח

אגודת הסופרים העברים ומרכז קלוב פא"ן בא"י מודיעים ביגון עמוק על מות החברה המשוררת

רחל

(לבית בלובשטיין)

נפטרה בכ"ט בניסן בחמש בבוקר

№ 49–50 (99–100)

ה שניה

מאזנים

בועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
מט־נ
(צט־ק)

תל־אביב
יג אייר
תרצ"א

Tel-Aviv
April 30
1931

התוכן

מחיר החתימה
בארץ־ישראל:
לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י
בחוץ־לארץ:
לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים
מחיר גליון בודד
בארץ־ישראל 20 מא"י; בח"ל 12 סנט

מחיר המודעות
עמוד שלם — 5 לא"י; חצי עמוד — 2.750 לא"י; רבע עמוד—1.500 לא"י; 1/8 עמוד — 800 מ.; 1/16 עמוד—500 מא"י.
למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ"ל לפי ההסכם עם ההנהלה.
המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונ

הכתובת „מאזנים", ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. P. 50, TEL-AVIV, Palestine

בית המערכת וההנהלה: ת"א, רחוב מונטיפיורי 32

גליון זה מכיל 28 עמודים ומחירו

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שניה | ירושלים – תל־אביב, י"ג אייר, תרצ"א | גליון מ"ט־נ' (צ"ט־ק')

אל קוראי ה„מאזנים"

עם גליון כפול זה נגמרת השנה השנית של „מאזנים" ואנו מודיעים לחותמינו וקוראינו, כי אנו נגשים להוציא את ה„מאזנים" בשנה השלישית.

שתי השנים שעברו עלינו הראו לנו, כי יש קהל־סופרים, גם בארץ וגם בגולה, הקשור בבימה זו, ויש קהל־קוראים המקשיב לדברים הנשמעים מעליה. קהל־קוראים זה גדל בשנה השנית לקיום ה"מאזנים", עד שאין כמעט מקום בתפוצות ישראל שה„מאזנים" לא חדרו אליו. דבר זה נותן אומץ בלבנו לגשת עם השנה השלישית לשכלול ה„מאזנים" והרמתם למדרגה שעליה צריך לעמוד השבועון של אגודת הסופרים. אנו רוצים, שמעל בימה זו יהיו נשקפים פני היצירה העברית בארץ ובחוץ לארץ, כמו כן פני התרבות העברית לכל ענפיה וסעיפיה בכל מקום שלב יהודי דופק לקראת התחיה העברית.

מראשית השנה החדשה נכנסים כחות ספרותיים חדשים למערכת, נוספים על אלה שעמלו בהוצאת השבועון בשנה השנית לקיומו ועבדו את עבודתם במסירות־נפש ובכשרון, ויטו שכם אחד לעבוד עבודת העתון ועבודת הספרות. חלק הבקורת יתרחב בשנה זו ב„מאזנים" וישתכלל, כמו כן מקוים אנו להרחיב את חלק המאמרים העוסקים בשאלות הספרות ואת ההשקפות על החזיונות הספרותיים השונים, בעולמנו היהודי ובעולם שמחוץ ליהדות. שאלת הספר העברי, בסוסו, שכלולו והפצתו, תתפוס מעתה מקום בראש בעתון של אגודת הסופרים, מלבד מה שהעתון יביא, כמו עד עכשיו, ידיעות על כל המתרחש בעולם הספר העברי ובעולם התרבות העברית. גם יתר חלקי העתון ישתכללו ויתרחבו.

השכלולים החדשים של העתון דורשים כחות חמריים נוספים על אלה שיש בידי אגודת הסופרים, והם תלויים בהרחבת קהל־הקוראים של העתון. אנו מבקשים מאת קוראינו וידידינו לעזור לנו בהשגת מספר מסוים של חותמים חדשים. בזה תלוי גורל השכלולים החדשים, שאנו נגשים אליהם.

ירושלים—תל־אביב, אייר תרצ"א.

הועד המרכזי
של אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

עַל עָם וָשֵׁבֶט

מאת יעקב רבינוביץ

א.

חברי שקדמני, אשר ברש, העמיד שאלה זו בתור שאלת ספרות. נתגלגלה לנו זכות על ידו ובגולה מצאה שאלה זו הד רחב, והוצאה מגבולה הצר. שם מדברים על גולה וארץ ישראל ביחס ללשון ולתרבות כולה. האידישאי נכון כבר לקרוא בצהלה: הנה! אתם בודדים! ומוציא מזה מסקנות שלו. העברים שבחו״ל מרוצים גם כן: סוף־סוף הגיעה גם ארץ ישראל לידי ההכרה, שבלי תחית העברית בגלות אין תחיה (ל. חזן ואחרים). ואני רוצה עתה להרחיב את השאלה עוד יותר, לעמוד על הצד ההיסטורי־לאומי שלה, על החזיון של התפוררות ושבטיות בעבר ובהוה שלנו, כי ההתפוררות התרבותית מלוה אותנו כמעט מתקופת חיי האומה בארצה.

התפוררותנו הגדולה הראשונה, הפלוג לשתי ממלכות, לא היתה רק אטנוגרפית ופוליטית, כי גם רעיונית. כך רואה את הדבר מסורתנו התנ״כית, חלק של דן נשאר בתחום יהודה וחלק בישראל. בנימין נצטרף לא ליוסף בן רחל כי אם ליהודה בן לאה. הפרוד בין שכם וירושלים בימי בית שני ודאי לא רק אטנוגרפי לבד היה. היהדות קבלה אז גרים ביד רחבה, ודחתה לפרקים יהודים ויהודים למחצה. וגם עתה: הגר נבלע בתוכנו, והמומר אפילו הלאומי כביכול והמתבולל המתרחק — נשאר בחוץ. לא הגזע העיקר, כי אם ההכרה והתרבות.

ובדברי עתה על שבטים אני רוצה לצמצם את הענין שלפני בתחומי הלשון. מימי בית שני אנו פוגשים פרודים לשונים בתחום האומה, ופרודים אלה מולידים במשך הזמן הבדלים גם ביתר ספירות התרבות. אבל לפרודי ארץ ישראל אשוב אחרי־כן; ועתה עובר אני לשאלת המרכזים הלשוניים של אומתנו, שהיו במדה ידועה גם מרכזי תרבות מסוימת אצלנו, אם כי לא תמיד.

מהרגע שנתפרדנו והכנסנו לשונות זרות אלינו — כאילו נפרדנו שוב לשבטים. גם מעמדות שונים של עם, אם נפרדים דם בלשון — יכולים להפך למין שבטים של עמם המסכנים את קיומו הלאומי. נפגשנו בדברי ימינו גם בהופעות הפוכות: יש שלשון זרה נתבצרה אצלנו, אחדה חלקים שונים בנו, ושמרה זמן ידוע על חלק של האומה מטמיעה. אלא, ששמירה זו היתה רק זמנית וחלקית. בזמנים שקטים היה חלק של האומה משלים עם קנין זר זה, מסגל אותו לעצמו, מכניס לתוכו מנפשו ודמו ומהדו ורואה עצמו בטוח בתחומו מכל סכנה, עד שהיה הקרקע נשמט מתחת לשון זו, הן מתוך שהעם המדבר בה אבד מן הארץ או צומצם וירד בערכו, או מתוך שאנו גלינו מתחומה של סביבת אותה הלשון. לרוב שמרנו עליה גם אחרי כן בתחומה של לשון זרה חדשה והיא היא היתה לנו, כפי שאמרתי קודם, תריס מפני טמיעה בעמים חדשים. ובתקופות מעבר אלה, בערב סכנת התפוררות חדשה—היתה לרוב מתעוררת הלשון העברית וממלאה תפקיד של הצלה. פרקים נראית לנו יקיצתה כפלא, כתחיתה אצלנו עכשיו, שיש בה אפשר יותר מן הנס מאשר מן הטבע.

ההתפוררות לשבטים לשוניים עם תפוצתנו בין האומות הקימה לנו שבטים קטנים וגדולים, וגם מרכזיים. המרכזיים הם לפי הסדר: היוני, הארמי, העברי, הספרדי והאשכנזי, שמתוכו צמחה היידיש שלנו. אחריהם עמד להולד שבט מרכזי חדש: הרוסי, אשר עם התפוררות רוסיה והמצב החדש בה צפויה סכנה לקיומו אפילו בתור שבט גדול באומה. תפקידו המרכזי, אם לא יתרחשו מאורעות פוליטיים גדולים באירופה, נגמר. עתה הולך ונברא שבט מרכזי, האנגלי, שבמדה ידועה אנו בארץ ישראל נכנסים לתוך חוג השפעתו. ועוד מרכז הולך ונברא: פולני. המרכז האשכנזי־יידישי, שהקיף עוד זה לא כבר את חצי האומה, מצטמצם. ושבט מיוחד במינו הולך וצץ לנו שוב: השבט העברי, אשר בכמותו אינו עוד שבט גדול, ובכל זאת מתחיל הוא למלא תפקיד מרכזי ביהדות. בין השבטים הקטנים הנבדלים בלשונם מהמרכזים ואשר יצרו לעצמם סביבה ותרבות ישראלית שלהם אפשר לציין את התימני[1], הצרפתי־דרומי והאיטלקי, ובימינו את הצרפתי, ההונגרי, ההולנדי והרומני. לידי השפעה כלפי חוץ הגיעו רק אחדים מהם וחלקם נשאר חי ופועל רק בתחומו.

השבטים הקטנים נשתמרו רק לעתים רחוקות. לרוב נצטמקו או נאכלו ואבדו. אך גם השתוף הלשוני שיצר מרכזים יהודים רחבים לא שמר על שבטים מכליה ומהתנונות. ירידתה של תרבות זרה גדולה ומקיפה היתה גורמת לירידת השבט הישראלי שבתחומה. ולזה נצטרפו חזיונות של התבוללות, שמד־דתי ושמדות ע״י הרג ופרעות, גזירות ורדיפות, גירושים ודכוא בלתי פוסק, הגבלות מחוץ בנשואים ובלידות ע״י חוקים של „פן ירבה״, והתמעטות ע״י מלחמות, שנויי־שלטונות, מרידות והתפרצות עמים פראים. ועד היום אנו עדים לאבדן שבטים גדולים וקטנים מתוך האומה [2]), אבדו כמעט גלויות מצרים, סוריה, בבל ופרס ונשארו לנו מהן רק שרידים, אבדו יהודי חינה לגמרי, נחרבו המרכזים הערבי והספרדי ושרידיהם הגיעו לידי הצטמצמות והתנונות, הולך ונטשטש היסוד האשכנזי בארצות מולדתו וגם מתחיל להתמעט, אובד לעינינו השבט הפלשי בכוש, נאכלים ישובי יהודים באירופה המערבית והתיכונה, מצטמצם היסוד היידישי ע״י מעבר חלקים ממנו ללשונות אחרות, אובדת היהדות הרוסית לעינינו, והיידיש של היבסקציה היא יהודית בלי יהדות, גם לשון זרה מרכזית ומשותפת למיליוני יהודים ואפילו מיוהדת—אינה יכולה לשמש ערובה בזמננו לקיומנו, כי גם הקודמות לנו בזמן לא שמרו.

לשונות זרות חדרו לתוך עולמנו או מלמעלה אל היסודות התרבותיים של האומה, דרך האוזן והעין יחד, או מלמטה, דרך האוזן לבד. הסכנה הראשונה שהורגשה באומה היתה, כנראה, זו שבימי עזרא ונחמיה (על קודמת לזו אין לנו ידיעות ברורות). כמו כן קשה לנו עתה לדון על מדת כחן והשתרשותן של כל לשון ולשון, רק זאת אנו יודעים, כי הארמית, הספרדית והאשכנזית בצורת ה„יידיש״ נשתמרו בארצות חדשות מאות שנים, אם בדבור אם בכתב או בשניהם יחד, היונית והארמית לא יצאו מתחומן, ובסור צלן שקעה שמשן בישראל ובצאת היהודי מתחומן לא לקח אותן עמו. כח השמיות במובן זה לא גדל מן הארי‌ות, הספרדית והאשכנזית הארי‌ות נתחבבו על היהודי כארמית השמית, והערבית השמית הוזנחה ונשכחה

---

1) את התימני קשה לחשוב לשריד של המרכז הישראלי־ערבי הגדול, כי להשכלה של אז, דומה, לא היתה לו שיכות. והוא גם שונה במהותו מיתר השרידים של ישראל בארצות הלשון הערבית.

2) חזיונות אלה הביאו את דובנוב לידי רעיון של שנוי המרכזים ונצחיות הגלות, ואת המנוח בן־ישראל (פופס) לידי מחשבות מרות על הכליון הצפוי לאומתנו בכלל.

כהיונית הארית. גם גובה התרבות לא הכריע, פה היו ודאי סבות שקשה לנו לעמוד עליהן.

יש בהיקף זה המון פרטים וחזיונות המסוגלים להעסיק אותנו הרבה והרבה; יש פה מקום לחוקרים והרבה גלויים צפויים לנו בחקירות אלו. אך הצד המענין אותי ביחוד, ושאני נגש לדבר על אודותיו הוא — תפקיד העברית בתקופות אלו. העברית עצמה גם כן לא תמיד הצילה, היא פנתה מקומה ללשונות זרות, הצטמצמה ולפרקים גם נשכחה. ואך היה צד פלאי כמעט מסתורי ביקיצותיה הבלתי פוסקות, זה שהזכרתיו למעלה, ועליו רוצה אני עתה לעמוד. היחס בין העברית והלשונות הזרות (אם זרות' למחצה או מיוהדות — אין הבדל) היה לפרקים שותפי. במקרים כאלה לא היתה לכאורה סכנה וגם לא הורגשה. ויש שהתקופה הופיעה כתור־זהב, וברית כאילו כורתה בין שתי התרבויות בישראל, ויש שנראו כענפים של תרבות אחת. אך גם עם פנות העברית מקומה להלשון הזרה יש שהשבט לא הרגיש בסכנה. השתוף שהיתה הלשון הזרה משתפת יהודים מארצות שונות, יחדותה ליהודים לבד בין עמים בעלי לשון אחרת, הכתב העברי שהשתמשו בו לצרכים ישראלים בלשון זרה זו [1], הספרות הדתית, וביחוד תפלות, תחינות ופיוטים שנבראו בלשון זו — כל אלו יהדו אותה, והיא גם נשתנתה לרוב בפי בני אומתנו. והיהודי התחיל לחשוב אותה כמיוחדה לעצמו, היא חדלה מהיות לו זרה. שתים, הארמית לפנים והיהודית־אשכנזית עכשיו, הספיקו להיות כמעט לקנין אורגני אצלנו. בחיקן של הלשונות המרכזיות הרגישו ומרגישים עצמם עד היום שבטינו הגדולים בטוחים כמעט מטמיעה ומכליון. רק מעטים ויחידים לא היו משלימים עם הלשונות האלו, וחשו או את זרותן או את חולשת־בטחונן. אלא שהבטחון של השדרות הרחבות וזרם החיים עצמם היה משתיק את אלה ועמם גם את אברי הלשון העברית עצמה. והעברית כאילו היתה מתכוצת ומסתתרת בפנתה ומשלימה עם הגזירה. ורק ברגע שהשבט הגדול התחיל מתמוטט, ולשונו עמדה בסכנה להשכח, והשתוף בין חלקי השבט הגדול נחלש — היתה פתאום מופיעה העברית ומצילה. היא לא היתה במקרים כאלה מסתפקת רק בעברה וביצירות עברה הגדולות, כי אם יחד עם התאמצותה לדובב ישנים, היתה גם מתחילה ליצור מחדש, ומקום רחב היתה מקדישה לעבודת התרגום. היא היתה אז מצילה את האוצרות שנשקעו לתוך הלשון הזרה ההיא, מעבירתם אליה ושומרתם וגונזתם בבית־אוצרה בשביל דורות באים ושבטים אחרים. וכל האמצעים היו כשרים לה; קודש וחול, מקור ותרגום, נסיונות דבור חלקי בין בני שבטים שונים שנפגשו בגלות חדשה, ויצירות בכתב, יצירות גדולות וקטנות, חשובות וטפלות. היא ידעה כי השלשום והאתמול הגדולים לא ישמשו תריס, אם לא יעזרו גם היום והמחר. היא גם הבינה כי ביחס לעצמה יש אשר ההוה החי הוא טוב מן העבר הנשמר בזכרון, ולכן לא זלזלה ביצירה קטנה, ולא נתנה לשום דור ולשום גאון להכריז: „עמי תמות חכמה". אחרי הסכנה בימי נחמיה עם הסתלקות הנבואה מישראל, יצרה „כתובים" וצרפתם לתורה ולנביאים. ולעומת היונית שנכנסה אצלנו אל הקודש והשאירה לנו את הספרים הגנוזים והחיצונים שהצילה לנו בתרגום, או שנכתבו מתחילה בה, את פילון ואת יוסף פלויוס — העמידה היא את התפלות והמשנה. היא הרגישה כי התנ"ך הגדול והכביר אינו מספיק. היא גם לא הקפידה על טהרתה, ולטה מן הארמית ומלשון השוק והרחיב כל מה שיכלה לקלוט, יצרה לה צורות חדשות וכמעט אפשר להגיד לשון פשרה בינה ובין הארמית צרתה.

1) בכתב העברי השתמשו כמעט כל הלשונות הזרות, המיוהדות והבלתי מיוהדות, במקרים ידועים. רק בזמננו נפסק החזיון זה, וגם ביידיש יש מתנגדים לכתב העברי.

ובנגוד לאלה שהסתפקו בארמית מיוהדת והכניסו יסודות עבריים לתוכה, בכרה היא להכניס יסודות ארמיים לתוכה, להסתגל לנכריה ולשמור על שרשה וגרעינה שלה.

ובדורות האחרונים של יוצרי התלמודים הארמיים, הירושלמי והבבלי, בתקופות האמוראים האחרונים, הרבנן סבוראי וראשוני הגאונים, כשאימה הארמית לירוש את כל יצירתנו כולה, קמו הנקדנים בטבריה, ראשוני הקראים והפיטנים הראשונים ואנשי מדרש ואגדה בודדים ובצרו לעברית מקום, איים קטנים בתוך הים הארמית שהשטיפנו. וכשירדה הארמית, התחילה אותה עבודת תרגום — ואפשר גם המשכת—היצירה המדרשית באיטליה שהצילה לנו את רובי המדרשים. עבודת סגנון אמיצה כמו במשנה לא נעשתה אז, אך, כמו שאמרתי, חוש הקיום לא בחל גם בקטנות והמשיך את היצירה ואת חיי העברית בכל האמצעים.

וכשהשטיפה הערבית את עולמנו, וגאוני תרבותנו ויצירתנו התכנסו לתוכה — נתבצר לעברית מקום בפיוט, בשיר ובהלכות פסוקות. ויחד עם השירה ו„היד החזקה", יצירות לשון מופלאות, נמשכה יצירה מאוחרת של המדרשים, ועם התחלת התמוטטות המרכזים הערביים פרצה עבודת תרגום ענקית, שלא ידענו כמוה לא לפניה ולא לאחריה. התקופה הקודמת, תקופת שקיעת היונות, חטאה חטא גדול בזה שלא העבירה ללשוננו לכל הפחות את אוצרות תרבותנו שביונית. לעומת זאת הרגישו המתרגמים בני־תיבון וחבריהם כצורך זה ומלאו את תפקידם במסירות גדולה. ולמרות היות לשונם לקויה—מסכו שקויי־חיים בגוף העברית הנרדמת וסגלוה לזמנם ולצרכי־רוחם.

התחזקות הנוצרים בספרד, שהיתה התחלת הקץ למרכז התרבותי הערבי־ישראלי בעולם — מצאה כבר ספרות עברית חיה, רבת־מקצועות ומתאימה לצרכיו התרבותיים של היהודי־האדם של אז, ולכן לא סכנה את עמדתה של העברית בתרבותנו. מחוץ לשירה, שבאו לה ימי ירידה, באו דוקא ימי פריחה לספרות העברית ביתר מקצועותיה. ובעברית התפרנסו יהודי ספרד גם כמאתים שנה ויותר אחרי הגירוש בארצות פזוריהם החדשות. התפרצות פראי־מרוקו לספרד הערבית וירידת מרכזי התרבות הערבית במזרח וחורבנם גרמו להעברת מרכזי היהדות לצפון ולמערב, והשבט הספרדי הגדול ממשיך את ההגמוניה שלו בתור ספרדי לא־ערבי. והוא עם המרכז הצרפתי־דרומי והאיטלקי משמשים מרכז לעברית בתור ספרות ישראלית־אנושית. באותו זמן ועוד מאתים שנה לפני זה הגיע השבט האשכנזי לידי חשיבות מרובה, הוא והצרפתי [1] הנלוה עליו. ואך אפיו הוא תרבותי־דתי לבד, בנגוד לספרדי בזמנו ולצרפתי־דרומי שאחרי כן. ואך אילו נשארו היהודים בספרד ובפורטוגל — היתה ודאי צומחת סכנה חדשה של לשון ספרדית מושלת בכפה, כי באותו זמן בערב הגירוש ואחריו התחילו יהודי ספרד ופורטוגל לחדור לתרבות ארצותיהם ולהשתמש בלשונותיהן לצרכי תרבותם שלהם. עם גירוש ספרד עלה השבט האיטלקי — שמשך אליו גם גולים מספרד, — לגדולה, ושוב מלאה העברית בתקופה זו תפקיד משתף ומבצר. היא אחדה את פזורי השבט הגדול עם השבטים הקטנים החדשים במערב ועם שרידי שבטנו הערבי והביצנטי־יוני שבמזרח.

ובהגיע השבט האשכנזי להשכלה, והסכנה של טשטושו וטמיעתו גדלה—צצה פתאום ספרות עברית־אנושית באשכנז, וכשלא יכלה להחזיק שם מעמד נדדה לוינה, משם לגליציה ומזו לרוסיה. „השפה היפה השרידה היחידה" מלאה שוב תפקידה והכינה לנו הצלה גדולה עתידה. היא התחילה שוב לקשר את שבטינו הפזורים, מאיטליה והולנד עד קצה ארצות המזרח.

1) בין הצרפתי של רש״י ובעלי התוספות ובין הצרפתי־דרומי היה הבדל יסודי בתרבות. הראשון — דתי לבד, והשני — ישראלי אנושי בנוסח ספרד.

וכשעלו בינתים שבטים גדולים חדשים והלשון היידית, בתה של האשכנזית, התחילה עולה וכובשת את רובה של האומה, ומרכז רוסי חדש התחיל שוב להרחיקנו ממקורנו, באה ההצלה הששית, שאנו מקוים שתשים קץ לסכנות, ושתאחד את העם ותרבותו עם לשונו. והפעם קרה לעברית נס שלא היה כמוהו: היא הולכת ונעשית ללשון דבור ויוצרת שבט עברי בארץ־ישראל ומצרפת לו חלקים גם בארצות פזורינו. ואך הבטחון המופרז בגדולו של שבטנו זה אינו מבוסס, ואין להסיח את הדעת מהסכנות הצפויות לשבט רך זה מהתחרויותיה של לשונות שבטינו המרכזיים האחרים הגדולים.

כי לעת עתה השבט טרם התגבש, וההתפוררות עוד מרובה. ואפילו אם אין סכנה כי יבלע שבטנו זה בתוך אחד השבטים האחרים הפורצים מארצות הגולה הנה, הרי יש סכנה, כי נמשיך את חיינו פה שבטים־שבטים. ישנה ארץ בשם סלובקיה אשר יהודיה שייכים לשלשה שבטים, שלכל אחד גם ענף דתי מיוחד. יש שם שבט הונגרי־ריפורמי, יידישי־אורתודוקסי, ושורת ישובים על גבול מורביה של שבט אשכנזי, בינוני בנטיותיו הדתיות, בין אורתודוקסיה לריפורמה. ומי יודע אם לא נגיע גם פה במרכזנו החדש ובארץ תקוותינו לרבוי שבטים לשוניים, כשם שזכינו לרבוי גונים דתי פה. ובמקצת רואים אנו כבר מעט מזה: אנגלית מלמעלה, עברית באמצע ויידיש וספרדית וערבית מתחת, מבלי לדבר על העקשנות שבה מחזיקים חוגים שונים בלשונות גלויותיהם הרבות והרשלנות הגורמת, שרבים השואפים להתלכד בשבטנו נמצאים בפועל מחוצה לו. ומחוץ לקנאים של לשון זו או אחרת ישנם גם געגועי־גלות, פשרנות ורכרוך רוחני. בסמינר למחנכי ח ל ו צ י ם בורשה מעמידים שני מרצים לספרות „יידיש", שרבים ודאי מסופקים אם כדאי לטפח אותה בחוגי העולים לארץ־ישראל, ורק מרצה אחד לא לספרות העברית, כי אם ל ס פ ר ו ת ־ ה ע ב ו ד ה בעברית (ביידיש אין הבדל בין ספרות־עבודה לספרות־בטלה; בזו אין מבדילים) ומתוך שנפתחות הדרכים אצלנו להרצאות בכל לשון — אז קשה יהיה לגבש את שבטנו הקטן במובן תרבותי־לשוני. והפחד מפני בדידות וסכנת ההתבדלות וההתרחקות מיהדות הגלות גורמים למבוכה ומעוררים לחפוש דרכים ואמצעים ומקימים לפרקים גם יועצים כאלה שעליהם יתכן לקרוא: שמרנו אלהים מאוהבינו!

העצה הקיצונית של אלה היא: להכניס „יידיש" אלינו ולחנוכנו. חושבני למיותר לטפל הרבה בזו. חוששני אם לא תהיה ארץ־ישראל המקלט האחרון לשפה זו, אחרי שגזור־דינה בארצות הגלות הולך ונחרץ, ואז נגיע להתבודדות בעלת משא כפול. וחוץ מזה הרי נצטרך להוסיף על עברית, אנגלית ערבית ו„יידיש" גם רוסית ופולנית, לשונותיהם של מיליוני יהודים כבר עתה וביחוד בקרוב, והספרדי יצטרך להכניס אספניולית והיהודי הגרמני — גרמנית, והרומיני וההונגרי לא יחפוץ גם כן לותר על הקשר עם הגלות שלו, ואז נהיה גם פוליגלוטים וגם אוסף שבטים שלא נתגבש לאומה, ומשבטנו העברי נעקר.

ולהיפך: יש כאלה, שמתוך דאגה לשמירת עצמיותנו בגלות, נכונים לותר על יצירת פנות לשון עבריות שם, ומכריזים על למוד התורה ועל הסמת תלמידי־חכמים. באמריקה הגיעו הדברים לידי וכות מקיף. ויטמן, ראש המכריזים על הצלה זו, מציג לו לאידיאל יצירת יהודי „יודע ידיעה ב ר ו ר ה את תמציתה של היהדות, ההלכתית, האגדית־פיוטית והמחקרית, ומכיר את האמת שבה בנוגע לחיי היחיד והצבור". אינני יודע אם שלשה מאתנו הנמצאים במסבתנו ראויים לפי הגדרה זו להיות חברים בהתאחדות היהודי החבר (חבר—בנגוד לעם־הארץ) שלו. והתורה, כך מטיפים מסביב לויטמן, יכולה להרכש בכל לשון שאתה שומע. תורה זו באה להחליף את העברית הנלמדת לפי השיטה הטבעית הנרכשת בקושי, המעיפת, הנשכחת אחרי־כן או נהפכת אצל הבוגרים לפטפוט ריק. לתורה זו צריך לפי ויטמן לצרף גם ציוניות משיחית, גם דאגה לתקון העולם וגם קיום המצוות המעשיות ומעבר ליגיע כפים. פה יש גם איסיות וגם משהו מ„בני משה", ובלי ההדגשה בצורך הלשון העברית בגלות ועם נטיה להוצאתה מתחומי החנוך או לצמצומה לכל הפחות. אם נשים לב, כי לאורתודוקסיה הקפואה שלנו באירופה התיכונה ולאנשי „אגודת ישראל" בגלות ובארץ־ישראל יש גם תורה וגם מצוות מעשיות, ויהדות חיה ויוצרת ושאיפה לגאולה וליצירת אדם־יהודי אין לה — אז למיותר הוא להתוכח עם ת ו ר ה זו. בפרט, בנוגע לעם ושבט, היא רק יכולה לגרום להתפוררות חדשה. אין זה אומר כמובן שלא צריך לדאוג לתורה שלא תשתכח מישראל. אלא שהדבור העברי עם ההכשרה לקרוא ספר עברי נותנים גם יכולת לגשת אל מקורותינו הקודמים. אם החיים מושכים את בני־הנעורים לצדדים אחרים — חוששני שגם לתורה בלי עברית חיה אין מפלט מסכנה זו.

זמננו הוא בן שלטון האוזן, הייתי אומר בן תורה שבעל־פה. העברית שעברה מן העין אל האוזן היא גם מתחילה בזו. הצעדים הראשונים של רכישת העברית הם לא בדרך ספר כי אם בדבור. והאוזן היא־היא המקימה לנו גם קולוניות עבריות בגלות. גם הלשונות הזרות הגיעו אלינו בעיקר דרך האוזן ואח"כ שעבדו להן גם את העין. ובכל זאת מה גדול השלל שמצאו אצלנו, וכמה החדירו את נפשנו בתרבויותיהן.

אלה הרואים את חולשת העברית בגולה בזאת כי עתידה היא להיות רק נחלת־יחידים — שוכחים, כי כך היה המצב בכל ימי גלותנו, וזה לא הפריע בעדה מהציל בכל זמן אשר התפוררות האומה סכנה את קיומה. גם לומדי־התורה מעטים היו, גם מספר בני הישיבות בערי ישראל קטן היה ומצער לעומת עמי־הארצות מכל הסוגים. וכמה שבטים אבדו לנו על ידי שכחת העברית והתורה עמה. בטרם שאיזה שבט מת, שכח את העברית, עד להוציאה מתוך תפילתו. כך גועו שרידי האנוסים, כך גועו יהודי חינה וכך גוועים הפלשים, יהודי־הריפורמה והייבסקים.

אנו טועים בחשבנו, כי רק עתה אין ספרנו העברי מגיע לתפוצות הגולה. זה היה לצערנו חזיון תמידי בדברי־ימינו. מה היו תפקידיהם של עזרא, הלל, ר' חייא וארבעת הרבנים השבויים שנפדו באפריקה, מה מצאו אלה לפניהם? ומה מצאו יהודי רוסיה בקוקז ובאסיה התיכונה, בהכבש אלה על ידי רוסיה? תמיד היו שבטים נעקרים מתרבותנו ומלשוננו. וכמו שאמרתי: חורבן מרכזים בא בהנתק אנשיהם מן הלשון והתרבות העברית. השאלה אינה זו של בדידותנו פה, כי אם של התפוררות הגולה.

את ערך היקיצה העברית בדורות שונים אנו רואים דרך אותה חדות השרידים־היחידים בהגיע להם מלה עברית מרחוק. היא היתה מגלה להם את כל עלבון קיומם, מעמיקה את צערם ומעוררת גם תקוה. לארץ בלי עברית קראו ארץ־תלאובות, גם אם היתה בה תורה בתרגום. ומה גדלה חדות כותבי העברית להד הרחוק שהגיע אליהם דרך מכתבי השרידים היחידים. ומה גדול היה ערך התרגום בדורות כאלה. בדור הרמב"ם מוצאים אנחנו הרבה תעודות ומכתבים המעידים על הצדדים השונים של היקיצה הגדולה. וכן גם בדורות המאספים ובדורו של שד"ל, ולפרקים גם עתה.

הפחד בערב ההתפוררות ואי־הבטחון בקיום המרכז הגלותי ברוסיה, פולין וגליציה השתקף באופן מחריד במכתב מארץ־ישראל של רבי גבריאל ראש הישיבה ב„גמול ישרים" של סמולנסקין, זה שקרא לעזוב את חיי־הגלות בטרם יעזבו הם אותנו, ואשר ראה בארץ־ישראל בית מקלט לנזירי־ישראל. ובכל

זאת עמד סמולנסקין נבוך ואובד־עצות בפני „שאלה נכבדה" של בן־יהודה, האיש אשר הוציא את המסקנה ההגיונית והקיצונית מחרדתו של ר' גבריאל ושעבד לה את חייו ופעולתו, ושהיה בכל אופן ראשון למחיי שפתנו בדבור.

ונבוכים עתה גם רבים מאתנו ואובדי־דרך. לפני המלחמה ידענו כמה מעטים אנו פה, ואת כשלון הגלות מתחתינו, והתפללנו לשבט קטן בעל איכות ואינטנסיביות, שמחנו לקראת כל יצירה עברית בגולה, והאמנו בכל זאת בלבנו, כי אנו פה נמשוך את הגלות אחרינו, וכמובן לא בדור אחד. עתה גדלנו, חזקנו והדבור העברי מקים לנו פנות רעננות גם בגולה, ולבנו כבר נפל בנו, קצר רוחנו. ואנו רואים כי דור סופרים שלם בעצם כחו ובהגיע זמן הבגרות ליצירתו — עוזב את הספרות ואינו משתתף כמעט ביצירתה. זהו, לפי דעתי, אסון מאים. אני ודאי איני מזלזל בדור העולה, ובכל זאת לעזיבת דור שלם ודור גדול את הספרות ולהתרשלותו ביצירתה אין כפרה. אל נאשים איפוא אחרים. הידים רפו אצלנו ואנו החלשים.

איני מפחד פן נשאר זמן רב שבט. מן הגרעין הבריא יצמח עץ יפה ורענן. אם נהיה שבט חי, פורה ויוצר נמשוך את הגלות אחרינו. ואם נבין כי תפקידנו הוא כפי שאמרתי באיכות ובאינטנסיביות וביצירת פנת־תרבות עברית מגובשת ומוצקה — נעשה אז את המוטל עלינו. ובינתים יגיעו בגולה דרך הדבור העברי אל הספר העברי, וגם ישובנו פה יגדל. הרי לא נשאר תמיד במספרנו עתה. רק מפחד אני מקוצר רוחני ופן נשאר בחצי־הדרך. יש סכנה שחוגים שונים אצלנו ישתמשו לשם התאחדות עם הגולה באמצעים כאלה העלולים להפך למטרה, ושעלולים גם פה וגם שם לפורר אותנו לאבק־שבטים. מפני השבט העברי ואפילו מפני הקטן והסגור — אין לפחד.

הלואי והיינו שבט!

לִפְנִים מֵחֶדֶר

לזכרה של רחל

בַּחֶדֶר הַזֶּה לֹא נֶאֱלַם עוֹד הַקּוֹל,
קוֹל נִדָּף, קוֹל עָלֶה טָרוּף צַמֶּרֶת נִסְעֶרֶת.
עַמּוּד־צֵל בַּפִּנָּה לוֹאֵט חֶרֶשׁ: חֲמֹל...
וּמְרַחֶפֶת עוֹד יַד הַמּוֹשֶׁטֶת לַכֹּל,
שֶׁטּוֹבֶלֶת בַּדָּם אֶת הַחֶרֶט.

בַּחֶדֶר הַזֶּה לֹא כָבָה עוֹד הַנֵּר,
אֵשׁ שׁוֹקְעָה וְקוֹפְצָה, שְׁחוֹר־הַלֵּיל מְלַחֶכֶת,
וְהַלַּהַב עוֹלֶה, וְהַחֹשֶׁךְ גּוֹבֵר,
וְהַמֶּרִי פֹּה כַּגֵּר
לַחֶמְדָּה מְחַכֶּת.

מִן הַחֶדֶר הַזֶּה הִצְהִיל אוֹר עַל פְּנֵי נִיר,
אֶל הַחֶדֶר הַזֶּה עָלָה צְחוֹק מִלֵּב־עִיר
וּבַחֶדֶר נָטָה וְקָרַב קִיר אֶל קִיר
וְשִׁיר עוֹד עָלָה — וְנִפְסַק קוֹל הַשִּׁיר.

מ. ז. ולפובסקי

מְשִׁיחוֹת הָעַמִּים

מאת אשר ברש

ד.

הסנונית והנחש

(שיחה לטית)

בקרקע התיבה, אשר אליה נמלטו בעת המבול האנשים וגם החיות הטובות עם הרעות, נמצא לחרדתם חור גדול ככף־רגל. ויבקשו כל שוכני התיבה עצה איך לסתום את החור. ויקרב הנחש מרתיע על גחונו ויאמר: „אם יותן לי, אחרי תום המבול, לאכול את הבשר אשר דמו מתוק מכל דם — וסתמתי את החור בפקעת גוי". ויאותו לו, כי יראו מאד את המים הממיתים. ואחרי יבושת המים מעל פני האדמה לקח עליו היתוש הקטן לחקור איזה הוא היצור אשר דמו מתוק מכל דם. ויהי דוקר בעוקצו במשך יום תמים את כל החי לטעום מדמו, ויגמור אומר, כי אין מתוק כדם האדם.

ובשוב היתוש ממעוף חקירתו, ותפגשהו הסנונית ותשאל בסקרנות, כדרכה: „דם מי מצאת מתוק מכלו?" — „אין מתוק כדם האדם", ענה היתוש בחשיבות יצור דובר־אמת. „הככה תגיד לשולחיך?" — „כן", ענה היתוש ויבקש לעוף הלאה. אך רחמי הסנונית נכמרו על האדם, ותעקור במקורה את חצי לחי היתוש, למען יבצר ממנו להגיד למי הדם המתוק מכל דם.

והיתוש, החוקר הנאמן, בקש להגיד את אשר העלה בחקירתו, אך לא יכול להשמיע כי־אם זזין! זזין! רפה. וישמעו את זמזומו וישתאו, כי לא ידעו מה השפה אשר בפיו. ותבוא הסנונית ותאמר: „אנכי יודעת את שפתו ומה חפצו להגיד לכם." — „ומה דברו?" שאל הנחש, מכשכש זנבו מקוצר־רוח. „דברו הוא, כי אין מתוק כדם — הצפרדע".

כשמוע הנחש את הדברים האלה, בערה בו כאש חמתו, ויזנק לתפוש את הסנונית, אך החטיא בתפשו: רק את נוצות־התוך אשר בזנבה אחז בפיו וימרטן.

מאז יאהבו בני האדם את הסנונית שסועת־הזנב ויתנו לה מחסה טוב תחת פאת גגם, ואת הנחש ירדפו באיבה לרצוץ את ראשו.

ה.

המלך וגזו

(שיחה תורכית)

בימים קדמונים היה מלך אדיר, אשר מכל תענוגות בני האדם לקח את לבו ציד החיות. ולמלך גז מהיר, אשר תוך כדי מעופו השיג כל חיה קטנה ועוף מעופף. ויאהב המלך את הגז אהבה רבה ויאכילהו תמיד מכף ידו.

ויהי היום ויצא המלך עם משרתיו לצוד ציד בנוה־דשא, ופתאום נגלה לעיניו צבי נחמד למראה. ויעמוד הצבי רגע, וישא ראשו רב־החן ויבט בפני המלך, ויפן וינס. ויחשוב המלך כהרף עין, וישלח רסן מפני סוסו קל־הרגלים וירדוף אחר הצבי בלב מלא חמדה לצודו והסוס מהר ברוצו כרוח הבוקר, אשר יחלוף מלוא הארץ בנשיבה אחת. ובכן פגרו בני־לויתו אחד אחד מאחריו ומשרתיו רחקו ממנו.

כעבור זמן מה לא נראה גם הצבי מלפניו, כי נעלם במדבר הגדול. ויאולץ המלך לחדול מרדוף אחריו. אך הרדיפה והתאוה השיקו בלבו את אש הצמא, ויעבור במדבר לכל רוחותיו לבקש מעין מים לשבור צמאו, ויבוא עד הר נשפה, וירא כי מצלע ההר, על חלוקי אבנים, נוטפים אגלי מים זכים. ויוצא את הגביע אשר היה אתו בכר הסוס, וימלאהו מן המים, אשר נזלו מן ההר טפות טפות. אך ברצותו להגיש את הגביע אל שפתיו, הכה הגז בכנפו על הגביע וישפכו

מימיו ארצה. וימלא המלך את הגביע שנית, ברוב עמל וכעס, ויאבה לשתות, אך הגז עשה שנית כמעשהו הראשון.

והמלך, אשר צמאונו להט בלבו וחמתו בערה בו, פגע בגזו ויפילהו ארצה בלי רוח חיים. ובעצם הרגע הזה בא משרת המלך, וימצא את הגז מוטל מת ואדוניו צמא למים. ויוצא מכר סוסו צפחת מים וימלא את הגביע ויתנהו על יד המלך למען ישתה. ויאמר המלך: „התאויתי לשתות מן המים הנוטפים מן ההר, אבל נלאיתי חכות עד המלא הגביע. מהר עלה בהר וראה מה המעצור אשר יעצור בעד המים. וגם מלא את גביעי!" ויען המשרת: „לפקודתך אדוני!" ויעל בהר. וימצא שם מעין, אשר הקר את מימיו נטפים נטפים, כי לפני פטר המים היה מוטל נחש מת, ומלהט השמש נמק בשרו וארסו עורב עם המים ויחד נזלו במורד. וימלא המשרת את צפחתו מים, וירד ברוב בהלה מן ההר, ויגד למלך מה ראו עיניו.

וישת המלך מן המים הקרים, אך עיניו זלגו דמעות חמות. וישאלהו המשרת: „למה תבכה, מלכי ואדוני?" ויספר לו המלך את דבר הגז, ויאמר: „בכה אבכה, כי המתי את הגז בלא משפט". ויען המשרת: „נזר ראשי! הגז הזה הצילך ממות וגדול חסדו עם כל עם הארץ. מה היטבת עשה לו עצרת ידך מהכות את דורש טובתך וכבית את אש זעמך במי החסד". ויען המלך: נחמתי על מעשי, אך אין מועיל בנוחם. כל עוד אחיה ייסרוני כליותי".

ויטמון בידיו את הגז בחול, וישב אל מחנהו לאטו וראשו נופל על חזהו.

יְחוּדֵי יַעַר

(מִשִּׁירֵי הֵיְנֶה)

בִּימֵי נְעוּרוֹתַי, לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת,
חָבַשְׁתִּי לְרֹאשִׁי נָשָׂאתִי עֲטֶרֶת,
וְהִיא כְּלִילַת פְּרָחִים גּוֹצְצֵי הוֹד,
וְקֶסֶם בַּכְּלִילָה, סְגֻלַּת פְּלִי־סוֹד;
כִּי זֹאת הָעֲטָרָה נָשְׂאָה חֵן סָבִיב,
אַךְ נוֹשְׂאָהּ הַמְעֻטָּר לֹא הָיָה בָּהּ חָבִיב...
אָז אֵצֵא, מִקִּנְאַת אֲנָשִׁים וּכְרַךְ,
הַיַּעְרָה, לְשֵׁם יִחוּד בְּיַרְקְרַק סְבָךְ.

הַיַּעַר! שָׁם דְּרוֹר גַּם צֶאֱלֵי מְנוּחוֹת
מָצָאתִי לִי יַחַד עִם חַיּוֹת וְרוּחוֹת;
כַּצְּבִי כַּשֵּׂה, כָּל שָׂעִיר כָּל חָי,
בְּלִי פַחַד וּרְתֵת שָׁם חָבְרוּ אֵלָי,
הֵם חָבְרוּ אֵלַי בְּנֶפֶשׁ בּוֹטַחַת
כִּי פַּח לֹא טָמַנְתִּי, לֹא אֶכְרֶה כָּל פָּחַת;
כִּי יָדְעָה אַיָּלָה, כִּי אֵינִי אִישׁ־חֵץ,
וְכִי תָּם אֲנִי יָדְעָה כָּל שִׂדָּה בַּת־לֵץ.

וְאִם מַתְּנוֹת פִּזְרוֹנָן שֶׁל שֵׁדוֹת נְדִיבוֹת
יַגִּידוּ רַק שׁוֹטִים, — אַךְ מִדּוֹת חֲבִיבוֹת
כָּל שָׂרוֹת הַבָּר (אֲנִי מוֹדֶה עַל כֵּן)
נָהֲגוּ בִי תָמִיד עַד חֶסֶד וָחֵן,
כִּי מַהֲגוֹת־מְלַהֲגוֹת אֵיךְ טָסוּ לִי סָבִיב
אַוְרִירוֹת נֶעֱלָסוֹת בִּמְחוֹלַת הָאָבִיב!
(בְּרַם זֶה מֻבְטָן חַד יוֹתֵר מִדַּי,
הוּא בּוֹטֶה תַּעֲנֻגוֹת עַל מָוֶת וּדְוָי)—
וּבְשִׁיר אֵיךְ מְפַזְּמוֹת הֵן מִינֵי מְלִיצוֹת!
וּמְשָׁלוֹת לִי סָחוּ וּבְדִיחוֹת מַעֲקִיצוֹת, —
כְּגוֹן, מַעֲשֵׂה בַּת־מֶלֶךְ בְּסֵתֶר סְבָךְ,
שֶׁצְּחוֹק וּשְׁנִינָה לַהֵיכָל בְּכָךְ — —
וְכִי אֵשֵׁב לַנָּהָר — מִיָּד לִי נִשְׁקְפוּ
מֵימָנוֹת עַלִּיזוֹת, שֶׁעָלוּ וְצָפוּ
בְּדֹק־צְעִיף־כֶּסֶף, כֹּה אָרֹךְ וָזַךְ,
וּבְשַׂעֲרוֹת־רֹאשׁ פְּרוּעוֹת עַל בְּשָׂרָן הָרַךְ
וְהֵן נוֹגְנוֹת בְּכִנּוֹר וּפוֹרְטוֹת עַל נֵבֶל,
וִיפַזֵּז וִיכַרְכֵּר כֹּה יַחַד בַּחֶבֶל,
וְכָל נִיעַ בְּמָחוֹל, כָּל זִיעַ בְּרֹן —
פְּרִיצָה שֶׁל דִּיצָה וּקְפִיצָה בְאוֹן!

אַךְ יֵשׁ וּלְעִתִּים נַעֲשׂוֹת הֵן שְׁפוּיוֹת
וּלְרַגְלַי מִתְוַעֲדוֹת הֵן נוּחוֹת וּכְפוּיוֹת;
עַל סְבִיבַי תִּרְבַּצְנָה וְסָמְכוּ לָהֵן
אֶת רֹאשָׁן עַל בִּרְכַּי בְּפִטְפּוּט שֶׁל חֵן,
בְּפֶצַח מְפַצְּחוֹת וּמְמַלְּלוֹת כֻּלָּנָה
בְּרֶגֶן רְנָנוֹת — מְסַפְּרָן מִי מָנָה! —
וְעַל פָּנַי, פְּנֵי אָדָם בְּצַלְמוֹ גֵּאֶה,
תְּהִלֵּי־תְהִלּוֹת יַבִּיעַ כָּל פֶּה,
וּפֶתַע צְחוֹק צוֹהֵל, צְחוֹק בְּמַקְהֵלוֹת:
„יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ!"—הֵן פּוֹתְחוֹת בִּשְׁאֵלוֹת—
„הָאָדָם הַזֶּה — בַּמָּה וְעַל שׁוּם־מָה
יְצָרוֹ הַיּוֹצֵר וּשְׁלָחוֹ — וּבָא?" —
„הַאֻמְנָם נִשְׁמַתְכֶם אַלְמָוֶת עֲשׂוּיָה?"
„אִם עוֹר עָב הִיא תְפוּרָה, אִם בַּד עַז טְווּיָה
בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְקַיֵּם?"—„וֶאֱמוֹר נָא, הוּ אָח,
מַדּוּעַ הָאָדָם הוּא טִפֵּשׁ כָּל־כָּךְ?!"— — —
תְּשׁוּבוֹתַי לָהֵן — לָכֶם לֹא אַגִּידָה;
אַךְ נַפְשִׁי הַנִּצְחִית — עָלֶיהָ אָעִידָה,
בִּשְׁאֵלוֹת שֶׁל שֵׁדוֹת לֹא נִפְגְּמָה כְּלָל—
כַּנִּרְאֶה עֲשׂוּיָה הִיא אֶבֶן־גָּלָל.

מֵימָנוֹת כְּאַוְרִירוֹת—עַרְמוּמוֹת בַּחֲבִיבוֹת;
לֹא כֵן הָעֶפְרוּרוֹת, הֵן תְּמִימוֹת בִּנְדִיבוֹת,
אַף עֵזֶר טוֹב נֶאֱמָן לָאָדָם הֶחָי
הֵן אֵלּוּ הָרוּחִין שֶׁבְּכָל הַר וָגָיא.
וַחֲבִיבִין מִכֻּלָּם — גַּמְדּוּנִים כַּרְסָנִים,
כָּל פְּטִיט לָבוּשׁ שָׁנִים, אַךְ כֻּלָּם בַּיְשָׁנִים;
וּבְמִצְוַת הַפִּזְמֹק הֵם זְהִירִים מְאֹד —
וְלָמָּה? הַחֲרִישׁוּ — לִי נִגְלָה הַסּוֹד...

הֵם מוּמָם יַסְתִּירוּ בְּגַרְבַּיִם דְּרָזִין, –
רַגְלֵיהֶם לָהֶם – – אַךְ כַּרְעֵי אַוָּזִין...
– אַךְ אַל נָא תַגִּידוּם, כִּי סַחְתִּי אֶת זֹאת!
הַפְּטִיטִים מִתְבַּיְּשִׁים בְּאוֹתוֹ הָאוֹת –
וְעַל מָה, רִבּוֹן עוֹלָם? – הֵן אִישׁ־אִישׁ בְּאוֹתוֹ
אַךְ אַתָּה בְּרָאתָ, עָשִׂיתָ כֵּן אוֹתוֹ, –
וְלָמָּה נַסְתִּירָה, בְּכֹה אוֹ בְכֹה,
כָּל אֶחָד סוֹד־כַּרְעֵי־אַוָּזִים שֶׁלּוֹ?...)
אֲבָל בַּסַּלְמַנְדְּרוֹת – לֹא בָאתִי בְּסוֹדָן;
גַּם רְאוֹת לֹא זָכִיתִי מַה קְּהָלָן מַה כְּבוֹדָן,
וּמְעַט אַךְ שָׁמַעְתִּי – רַק לַיְלָה, אָז יֵשׁ
כִּי אֶרְאֶה כַּזִּיק, בְּחִלּוּף אַחַת בָּאֵשׁ, –
וְהִיא צְמוּקָה־יְרֻקָּה, כְּדֵי גֹמֶד אֲרֻכָּה,
וְשַׂלְמָה מְאָדָמָה עַל גּוּפָהּ הַדּוּקָה,
וּרְקִימוֹת שֶׁל זָהָב בָּהּ, בָּאַרְגָּוָן, –
מִין בְּרִיָּה מְחֻתָּלָה נִבְהָלָה – וּלְאָן?..
וְכָל גֶּבֶר בְּעַם זֶה, כָּל סַלְמַנְדֵּר,
בְּזֵר־זָהָב מְמֻלָּא בָרָקוֹת יִתְגַּנְדֵּר;
כָּל אֶחָד בְּכִתְרוֹ יִתְאַמֵּר לִשְׁלֹט
כְּמֶלֶךְ יְחִידִי, מָשִׁיחַ אֵין עוֹד!
וּמוֹפֵת הֵם מַרְאִים, כִּי אֵשׁ בָּם לֹא תִבְעָר.
הַמּוֹפֵת הוּא מוֹפֵת, בּוֹ יוֹדֶה גַּם נִבְעָר, –
אַךְ כְּלוּם מִכָּאן רְאָיָה לְאוֹתוֹ יְצוּר,
כִּי רוּחַ־שֶׁל־אֵשׁ הוּא וְזֶה שַׂר־הָאוּר?...

וְחַכְמֵי הַיַּעַר הֵם כַּת הַיִּדְּעוֹנִים.
וַעֲרוּרִים הֵם אֵלּוּ גַּם מְגֻמְהָנִים;
הֵם – אֶצְבַּע, כְּזֶרֶת – וּזְקָנָם הַשָּׂב, –
מַה יַּחֲשָׂם, תּוֹלְדוֹתָם? – אֵין בְּשׁוּם כְּתָב.
בְּרַם, לַיְלָה, בְּרִקּוּד כָּל אֵלּוּ הַבְּרִיּוֹת
כְּנֶגֶד הַלְּבָנָה, הֵם נִרְאִים – פִּטְרִיּוֹת...
אַךְ יְסוֹדָם, מוֹצָאָם – מָה עִנְיָן בְּכָךְ?
הֵם עָשׂוּ לִי טוֹבוֹת – וְאַזְכִּירֵם לְשֶׁבַח.
כִּי הֵם הֵם לִמְּדוּנִי כָּל מִשְׂחֲקֵי נָחָשׁ:
הַשְׁבָּעוֹת לָאֵשׁ, וְלָעוֹפוֹת כָּל לַחַשׁ,
שֶׁל רוֹאֶה־לֹא־נִרְאֶה הֶרְאוּ לִי סַם,
גַּם מְקוֹם בֵּית־גִּדּוּלוֹ גִּלּוּ לִי שָׁם;
אַף אוֹתוֹת־שָׁמַיִם הוֹרוּנִי לָדַעַת,
וּרְכוֹב עַל הָרוּחַ בְּלִי כַר וּמַרְדַּעַת,
וְהַשְׁבָּעַת הָאוֹב לְהַעֲלָאַת הַמֵּת –
וּשְׁאָר דִּבְרֵי־חָכְמָה מוֹעִילִים לָעֵת;
כְּגוֹן, שְׁרִיק־שְׂפָתַיִם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צָו תָּמִיר
לָעוֹף בַּר־יוֹכְנָא, שֶׁיָּבִיא הַשָּׁמִיר
הַבּוֹקֵעַ צוּר־סֶלַע בִּנְגִיעָה סְתָם,
וְנִגְלָה אָז מַטְמוֹן – אִם טָמוּן הוּא שָׁם.
אַף גַּם אֶת הַלַּחַשׁ – שֶׁצָּרִיךְ אֲמִירָה
בְּפֶה עַל הַמַּטְמוֹן בִּשְׁעַת הַחֲפִירָה –
לִי שִׁנְּנוּ הֵמָּה, – וַחֲבַל, כִּי לַשָּׁוְא,
כִּי לִמְצוֹא אוֹצָרוֹת, הָהּ, כֹּחִי לֹא רָב! – –
אַף אָמְנָם, אֲנִי אָז כָּל הוֹן לֹא חָשַׁקְתִּי,
לְהוֹצָאוֹת מְרֻבּוֹת הֵן אָז לֹא נִזְקַקְתִּי,
וְהַכְנָסָה הֲגוּנָה קִבַּלְתִּי יוֹם יוֹם
מִטִּירוֹת־הָרוּחַ בָּנִיתִי לָרוֹם – – –

אִי, אוֹתָם הַיָּמִים! – עֵת בְּכָל הַשָּׁמַיִם
לִי נִתְלוּ כִנּוֹרוֹת, וְלִמְחוֹלַת מַחֲנַיִם
עִם כָּל מִינֵי שֵׁדוֹת, בְּכָל מִשְׁעוֹל וּשְׁבִיל,
אָז יָצָא לְבָבִי שְׁכוּר־חָזוֹן־וָגִיל...
אֵי אוֹתָם הַיָּמִים? עֵת שַׁעֲרֵי־תְהִלּוֹת
בְּקַשְׁתּוֹת שֶׁל יֶרֶק קָלְעוּ לִי כְּלִילוֹת
כָּל עֲצֵי הַיַּעַר, וַאֲנִי בְּרֹאשׁ רָם
וּבְזֵר כִּמְנַצֵּחַ דָּרַכְתִּי עֹז בָּם – –
הָהּ! – חָלְפָה זוֹ עוֹנַת גְּדֻלָּתִי, חָלָפָה,
וְהַכֹּל נִשְׁתַּנָּה וַיְהִי אַךְ לְקִצָּפָה,
כִּי פָּנָה כָל הוֹד, כָּל זִיו חָלַף גָּז –
וְאֵי נֵזֶר־רֹאשִׁי נָשָׂאתִי מֵאָז?...
עֲטַרְתִּי־תִפְאַרְתִּי מֵרֹאשִׁי הוּרָמָה, –
יַד מִי זֹאת עָשָׂתָה? – בַּל אֵדַע גַּם לָמָּה...
אַךְ רָאֹה זֹאת אֶרְאֶה: בְּאֵין נֵזֶר – אֵין חָג,
וְכָל רוּחַ מְרוּחִי כֹּה נִטַּל וָפָג.
וְשׁוֹטִים נִזְעָמִים, כְּפָנָיו שֶׁל גֹּלֶם,
יַבִּיטוּ פַּרְצוּפִים בִּי, צוּרוֹת הָעוֹלָם,
נִתְרוֹקְנוּ שָׁמַיִם, אֵין שַׁדַּי בָּרוֹם –
בֵּית־עָלְמִין שֶׁל תְּכֵלֶת, וּמַשְׁמִים אוֹר־יוֹם...

הַיַּעֲרָה שַׁת אָבֵל – רוּחוֹתָיו בָּרְחוּ,
אַךְ קַרְנוֹת צַיָּדִים וְקוֹל כְּלָבִים יִנְבָּחוּ,
וּבְעַב־סְבָךְ אַיֶּלֶת לָהּ הֶחְבְּאָה שָׁם, –
בְּדִמְעָה שָׁם תָּלֹק אֶת מַחַץ־הַדָּם...
וְאֵי הַיִּדְּעוֹנִים? בִּנְקִיקֵי סְלָעִים
הֵם, וַדַּאי מִפַּחַד, שָׁמָּה נֶחְבָּאִים. – –
לָכֶם, אַחַי, שִׁבְחִי; אַךְ בָּאתִי כַּגֵּר,
דַּל יוֹרֵד מִנְּכָסָיו, – אֵין עוֹד הַזֵּר!
וְאֵי הָאַוְרִירִית, וְהוּבַת הַשְּׂעָרוֹת
שֶׁכֹּה אֲהֵבַתְנִי, הַחֲמוּדָה בַּנְּעָרוֹת?
הָאַלּוֹן בּוֹ שָׁכְנָה, הָהּ, חָרֵב זֶה כְבָר –
וְהוּא, מֻכֵּה־סַעַר, כֹּה קוֹדֵר וָסָר...
וְהַנָּהָר בְּאֶבְלוֹ כַּמְּטַכְּסֵם כֵּן יִשָּׂאֶה;
נִלְמוּדָה עַל שְׂפָתוֹ מִימָנִית תֵּרָאֶה,

כְּפֶסֶל שֶׁל אֶבֶן כֹּה תֵשֵׁב לָהּ דּם
וְנֶאֱלָמָה בְּנִגּוּן הִיא צוֹפָה לַתְּהוֹם —
בְּרַחֲמִים אֵלֶיהָ נִגַּשְׁתִּי בַלָּאט;
אַךְ הִיא נָשְׂאָה עַיִן, נִרְתְּעָה מִיָּד —
וַתָּגָז מִפְּנֵי כֹּה נַעֲוָה מְזֻוָּעָה,
כְּאִלּוּ שֵׁד מָשְׁחָת אֲנִי לַבַּלָּהָה.

תרגם ש. בן־ציון

מְאֹרָעוֹ שֶׁל אִיבַן

מאת ליאוניד ליאונוב

היא צחקה לתשורתו הדלה, מעכה אותה בידה, ותזרקנה בשלג, לרגלי איבן. אחר תמכה ידיה במתניה ולעגה לעינויי אהבתו. אך איבן לא שמע זאת... בעודו נער, עת עבד באדמת הכבול, אחזתו הקדחת, וימים ארוכים סבל והתענה, עד אשר הורוהו, את המיותם, כי ילך אל האחוזה, אל האדונה. בעלת האחוזה ישבה גלמודה ומרוב שעמום היתה עוסקת ברפוי האכרים; היא נתנה לאיבן חינין, חינין הרבה, ואמרה: „סופך להתחרש, אך ממחלתך תרפא”. ואמנם: נרפא נרפא איבן מהצמרמורת, ומרוב שמחתו לא הרגיש בחרשותו הפתאומית. היא לא הפריעתו משאת עליו את עול־האכרים, היא הצילה אותו מידי המלחמה, ואם אמנם היתה מטמטמת אותו, הסכן הסכין עמה וגם חבב את הדומיה שהשתררה עליו.

העולם נעשה בשבילו עגום ודומם; בו ישוטו עננים וצפרים, בו יצמחו עשבים, יפול שלג... לקיום בני־אדם בעולם לא שם איבן את לבו, אך יותר מכל סבל — מבני האדם. מלבד שאר סגולותיו היה מפורסם כנגר אומן, ועם כל זאת היה חי חיי רעב. העלב לא העליב את העולם בשום דבר, לא את בני־העוף שלו ולא את עשביו — ולכומר היה „ניחא” שלא לשלם לו בעד חפירת הקברים, ולתעלולים — לזרוק לשם שעשועים את כלי עבודתו הפשוט אל תוך הברכה. חייו היו עשירים במיני מאורעות שכאלה, — במלה זו עצמה היה מביע את תמיהתו התמימה על סדר־העולם, ואף כי דומה היה, ששום דבר אינו עלול להקדיר את שמחת־חייו הצנועה, העצב העציב את רוחו הכשלון בענין השתדכותו אל ליונקה ברגינה.

מתוך הכנעה הרים את המנול *) שנתמעך בידי ליונקה, ישר קמטיו והניחו תחת בית שחיו. זאטוטי הכפר הרגיזוהו, קפצו בשלג מסביב ל„לא־יוצלח”, אך איבן לא שמע את להגם, היצור היחידי המוכשר לחלוק עמו את מבוכת נפשו למזלו הרע היתה דודתו; אליה שם איבן עתה את פעמיו. הדודה היתה יושבת בכפר עשיר, מהלך שתים עשרה וירסטאות. הדודה היתה עם נטות ימיה אומנת בביתו של הכומר. הדודה היתה טובת מזג, שם הדודה היה מריה. לפניה היה מביא תכופות את שיחו וכעשו, ואחרי התארחו אצלה ימים שלושה, היה חוזר אל כפרו ולבו מחודש בשמחה לגורל חייו. דאגות העולם וטרדותיו לא הדריכוהו מנוחה.

ובאותה שנת פגעים הגיע הקץ למלחמה. העולם התהפך בחליו, התגולל על הארץ ומתוך עוית ופלצות נשך אותה, את המורעלה בדמיה היא, בשניו. אחוזי טרוף מרוב תשוקה לשוב ולראות בית אבא־ואמא, בני־משפחה, ולבנות חיים חדשים, — עזבו החיילים את החזית ונטשו על פני הארץ. להקות זועמות היו עוברים לפני הכפר, כי הכפר, בו ישב איבן ייסקוב, עמד ליד דרך המלך. הכביש עבר על פני סוללה גבוהה, ובערבים, לעת הדמדומים, היתה העין רואה, איך שדמויות זועפות וסרות, קודרות מזעם ועמוסות כלי נשק, שנשאו אתם על כל צרה שלא תבוא, — נסחבות לעין השמים היוקדים והחשופים. רוחות בלהה אלו, צירים מבשרי רעה, היו סרים לפעמים אל הכפר ללחם ולמים ומהלכים אימים על האכרים, אך לא על איבן, שהיה סגור בתוך דומיתו הנצחת כבתוך מבצר.

איבן לא ידע ולא כלום על כל זה... מן השמים נפל שלג רך ומלטף, הדרך היתה נוחה וכרפודת נוצה; נעים היה להלך בה אל תעלומת האפלולית לקראת האור הרחוק המנצנץ מבית הדודה, ולהרהר בליונקה, בת גאה ויפה זו, למה זה תהיה אשה לפולח אדמה דל ולבן־גבינות? ולאחר שלאיבן נסתבר הדבר, גמר בנפשו להגיש את המנול דורון למריה דודתו לאות תודה על כל דאגתה לו, כי תהא לובשת אותו ביום חג וזוכרת אותו, את היתום. משעבר איבן את היער ואת האפר המוצף מים ועלה לכפר, כבר החשיך. הכפר עמד על הר. מגדל הכנסיה היה מזדקר באמצע הרקיע ממש, ועליו חגו צפרי ליל. בדרך הרגילה עבר ובא אל בית הכומר ודפק על הדלת. את הדלת פתחה הפעם בתו הבכירה של הכומר, לא הדודה, ולבו של איבן נעקץ מיד משנוי תמוה ובולט זה. אגב חיוך של אדם מכיר באשמתו וכשהוא לוחץ את כובעו בידו, הביט אל בת הכומר הצעירה, הרוקעת כנגדו מתוך זעם ברגלה הנעולה אנפילאה ומגרשת אותו מהחצר.

לקול צעקתה יצא הכומר, כשהוא אחוז תנומה, לבוש במכנסי פסים כעין בד המזרון, שערו פרוע וכולו זועם.

— הישישה שלך שבקה חיים — אמר, כשהוא מחטט בשערות ראשו הארוכות, — שבקה חיים, וכבר נסתם עליה הגולל!

התחיל איבן משתחוה ומודה בהכנעה לכומר וכך היה עושה והולך שעה ארוכה ארוכה, ומשדעתו נתישבה עליו, היה יושב על הספסל שעם מדרגות הבית, לפניו ארגז הדודה הדל, וכובעו מתגולל על הקרקע לפני הדלת הסגורה. הרכיב כובעו על שערו הקלוש, הוציא מתחת לבית שחיו את המנול, שמעתה לא נמצא לו עוד בעולם למי להגיש אותו דורון והביט בו תוהה. המנול היה פשוט, עם חפת עלובה מעשה־פרחים בשוליו, אך אדום, יפה; באפלולית הערב להט ושרף את ידיו של איבן. מהר איבן ותחבו שנית במקומו הקודם, אל תחת בית שחיו, וירד מן המדרגות. בעבי החשכה של הלילה חדרו אלומות אור כהות מחלונות בית הכומר; בתוך האור היה נופל שלג.

— מאורע — אמר, כשהוא מחייך אל נפשו, וכיון שבכל הכפר הגדול לא נמצא לו מקום מחסה, ולחזור ולשוב אל ליונקה אי אפשר היה מאימת זאבים, הלך אל בעלת בית המרזח שבקצה הכפר. אשה זו היתה עושה יי״ש של תפוחים, ומעשה־ידיה נודע לתהלה בכל הסביבה. כששרווליה מופשלים למעלה, ושדיה נכונים ומלאים תחת לסוטת המוך, — אשת לפידות — נטלה את כספו של איבן דרך סוחרים והביאה לו בקבוק יי״ש.

— סמיך יצא היי״ש; ממש—עמוד והקלישהו במים, — אמרה האלמנה והטתה אזנה לקול צריחה דקה שעלה בדממת הליל, — שוב מכה ייפים את אשתו. מאד מאד הוא אוהב על לחייה להכות. מיני תאוות משונות בעולם! — ופתאום משהכירה כי הלקוח שלה חרש הוא, עלה על דעתה לבדר על ידי איבן את שעמום אלמנותה.

הקריבה כנגד איבן את פרצופה השמן, טפחה לו על כתפו כדרך גברים, הצחקקה, והכניסה אותו, אגב דחיפה לתוך הבית. חולצת כותנה אדומה שלא נשלמה עדיין תפירתה התגוללה על השולחן ליד המנורה, ולפיכך היה דומה כאילו אד אדמדם מתאבך ועולה בבית האלמנה; כלי משרפות היי״ש עמדו חבויים בפנת הבית, בתוך חבית, —האד היה מלא ריח מבשם. בעוד

*) מטפחת הראש.

חיוך המבוכה על פניו, נכנס איבן לתוך הבית, ישב אצל התנור והתבונן איך שהאלמנה שמה את הכיבוד על השולחן: תפוחים שרויים, אגוזים ואותו בקבוק שאיבן כבר שלם את דמיו. אחר ישבה לה דרך השיבות על הספסל, שלבה ידיה על כרסה ונתנה לאיבן כי ינהג מעשה בעל־בית. אגב השתדלות שלא להסתכל בחור הממאיר שבשני האלמנה החזקות (זכר לבעלה הראשון, איש האגרוף) נטל איבן מהשולחן כוס יי״ש ורגע אחד הביט אל בבואת פניו בתוך הנוזל, המחשיך כגורלו; אחר קמט פניו, גמע, ותיכף שלח ידו למזוג לעצמו כוס שניה, אלא שמסבת מה הרד חרדת בושה וישב על הספסל.

ברוב חשיבות ובמבט כבד התבוננה האלמנה לתנועותיו הטרופות.

„על שום מה עגום תשב, לא תשעשעני?״—שאלה, כשהיא כוססת בשניה קלפה קשה של תפוח.—„אין לך על מי להתכעס... חיה תחיה בעולם, וקיומך אינו קיום. ראה, גם כל עורב למינהו יבוא בלילה אל חורו, ורק אתה לבדך בן־בלי־קן אתה, יתום עזוב! — נעים היה לה, לאלמנה, להקדים דמעת רחמים מרה לעדנת האהבים.—ומבט עינך עכור הוא, תשוש... המן האפשר הוא לבוא אל אשה במבט עין שכזה? אשה בהמה חסרת קרנים היא, ערמומית... אשה צריכה עליזות· אילו אחרת במקומי היתה נוגחת בך בגלל זאת, עד כי בני מעיך המו ורעשו בך. רק אני לבדי חסה עליך״...

איבן שתק, כשהוא מביט ולא פוסק אל עלה הלהבה הצהוב שבמנורה ומהרהר, כי לזאבים טובים גפרורים. האלמנה כבר ישבה אצלו, התרפקה עליו, שדלתהו בקסמיה, כשהיא מלפפת אותו בלהט אדום, אך הוא לא נענה לגפופיה. מתוך אי רגילות נעשה מיד הלום יין, ואם אמנם זכר עוד את ארגז הדודה, לא היה בו כח רצון לקום ממקומו. אותו רגע השקיעה האלמנה את פתילת המנורה; איבן פנה מתוך מבוכה, אך את מקום האשה מלאה חשכה ספוגה אותו אד אדום וריחני. הדומיה האטומה שבקרב איבן התאבכה, זמזמה, השתערה; מתוך הפזון חבט במין דבר רופף, אך האד האדום הצטחק נהנה מהתנגדותו... הוא נרדם עם עלות השחר ובחלומו ראה משעול יער חרישי, שביל חורף; ענפים זרויי שלג היו נטויים על המשעול, וכל זה היה עוטה ערגה מדומדמת ומעוררת — אל ליונקה...

האלמנה חפצה לשמור נפשה מלעז הבריות, וכיון שמעשי־אהבים חדשים לא נשקפו לה עוד מאיבן, מהרה והעירה אותו משנתו ותדחפהו ותוציאהו מן החצר ולחוץ בלי מזון סעודת בוקר. בפרצופה השבע והזר של האשה לא ניכרו רשמי הליל החולף, שדלדל את כח איבן; האשה אכולת הבדידות לא השביחה באיבן את סערת ערגתה, והאכרים ההגונים לא חזרו עדיין מהמלחמה... איבן היוקד מבושה על מאורע ראשון זה בחייו, לא השתדל להשאר עוד אצל האלמנה.

רגע אחד, בעוד הבריח מדפק זעומות מאחורי השער, עמד איבן תפוס הרהירים, אחר נגער ורץ על פני השלג החדש אל מדבר הכפר· בגופו חש כאב, משהו מצץ בעמוד השדרה, עד כי חזר ובא לתוך היער. שזה עתה ראהו בחלומו. כאן דמם הכל, גם הכאב וגם רגש הבושה, כי דומית נפשו התמזגה עם דומית העולם. כל שעל אדמה כאן היה נהיר לו ומעורר רגשות לבו, לכל אילן ואילן היה שם קבוע בנפשו, והכר הכיר כל ערער ביער. מאות פעמים היה כאן, וגם הפעם שימחתו הגיגיות הבוקר האלמת, בה כאילו נחבאה מעין רואים גם אמת־נפשו הוא, שלא היתה ללעג ולקלס בעיני הבריות. חזהו התרחב, נעשה גמיש ומלא שמחה, וגופו נעשה קל עליו, ולא קשה היה לו עתה לשאת אותו לקראת הגורל. פתאום

נתעורר בו רצון לתת קול צעקה — ועצור עצר בקולו רק משום זה, שמרחוק נראתה שחלקה.

— הי הזדרז, בחור... שם. אצל הקרוטילינים. משכו וגנבו סוס הלילה! — קרא ישישון בחטיפה מעל השחלקה, אך מיד הכיר את החרש, ונענע ידו כשהוא שורק בשפתיו אל סוסתו. סערת הדברים לא נגעה באיבן, ועם קצה דרכו התנדפו ולא היו עוד בלבו כל דאגות יום אתמול; הוא חש אך רעב, וכשנגול לפניו המישור האחרון בהוד שלגיו, היה מוכן שוב לקראת מאורעות הייו המופלאים. היה קרוב לשעת הצהרים, ולקראת איבן כבר נסחפו ובאו בני אדם זרים לבושים בחולצות חיילים.

איבן עלה על הגבעה המתנוססת מעל לכפר ויעמוד על ראשה עצוב ונוגה. למטה, אצל האמברים, שמדורי דורות היו מקום מועדה לאכרים, הצטופף קהל. אגרופי זעם התנשאו מעל לראשי האנשים ומתוך חימה התלבטו ובוססו את השלג אנפילאות אכרים; על הקהל רבץ אד נשימה כבד. בין האכרים התלבטו והתחבטו חיילים עוברי דרך, כשתים עשרה נפש, וגם הם נשאו־ונתנו על מאורע הלילה. שני אכרי טובי־מזג, ששערות זקנם מלבינות, החזיקו את הנפח זוטוב בזרועותיו, והשאר עמדו מעגל צפוף, כדי למנוע מהאסיר את אפשרות הבריחה. זוטוב, גונב סוסים מפורסם בסביבה, חיך חיוך קודר כלפי דייני האכרים האיומים, קלל אותם באמס, וירק בפני כל, כי כבר השלים מלמפרע עם גורלו· אותה שעה היה אכר גבוה ורזה, — פומה קרוטילין עצמו, נושא דברו אל הקהל... ויותר מאשר אל הקהל — אל החיילים עוברי הדרך... ואולי יותר מאשר אל החיילים — אל אותו כוח איום שבאקדוחיהם, שכלפיהם כוון את מבטו הפוזל ומלא הרשע.

—... אני עומד ושואל, איפוא, אחים אכרים, מה טיבו של חזיון זה? — קרא פומה אל רגש היושר של העדה. — אם כן, הרי תהא אנוס להביא לשעות הלילה את סוסך לתוך הבית! ובעיקרו של דבר, הסוס סוס הדור ונאה היה, כזאב המים היה שוטף ברוצו. עתה הנה גרשתם את השלטון הישן, אתם בעצמכם השליטים, אחים אכרים... ואיך תהא שולט, כשהגנב יהא פושט בינתים מעליך את המכנסים ואת ביתך ישא אתו על כתפיו? והנה הביטו וראו, זוטוב זה יושב לו שלו ושקט· גם דמעה לא יגיר מעינו. על העולם ישפוך גדופים וחרפות· ותשובה וחרטה לא יעלה גם על לבו! תן תודה, נבל, הגידה, הלקחת את סוסי, את מחמדי?! צרח קרוטילין בקולו הדק, כשהוא משליך מתוך אפיסות כוחות את כובעו והובטו בשלג.

— בכן, לקחתיו, — התודה הנפח במרירות, כשהוא מקפל לו סיגרה ויורק את דם־המכות שהוכה לתוך השלג.

— ירה יירה בן הכלבים... כמשפט ימי מלחמה! — מלמל לתוך הדומיה חייל שעמד בקירוב מקום וקדח ברובהו את השלג הבסוס ברגלים.

פסק דינו של הפושע, שיצא מפי עוברי־הדרך, כבר אושר, ופתאום יצא ועמד בתוך הקהל וסילי ברגין; קומתו היתה לא גבוהה, לשונו לשון רשע, לבו אכזרי. עיניו החולות היו דומעות תמיד ומימיו לא הביט ישר בפני אדם, ולפיכך היה הקהל מוקיר את דעתו של וסילי ברגין ויירא מפניה.

— כאשר אני אדמה, — פתח כשהוא מורט את שערות זקנו השב והקיפודי, — לא יעלה עוד מעתה על דעת הנפח לשעשע נפשו בסוסים זרים... — למכות שהוכה הנפח בלילה נתכוון. — אולם מוטב כי נירה ונהרוג בידינו את סוסינו, מדון דין מות את זוטוב. נפח אחד לנו, אחים אכרים, למחוז ולחצי המחוז... הוא המברזל את סוסותינו, את סיחינו, ונגיד נא גלוי, הוא הרופא את סוסינו, הוא המעלה חשוק על האופן. זוטוב הוא אבן הפנה במשקנו. עוד לא

הגיעה השעה לטמון את זוטוב בעפר! לאחים החיילים אסירי תודה הננו עד בלי די... הקדש הקדישו את עצמם למלחמה ובכל מקום משפט ימי מלחמה בידיהם, ועתה, נגיד נא גלוי, מתגעגעים הם הבחורים על מלאכת ידם החביבה. אולם את נפחנו נציל ולא נתנהו משחק בידי האחים החיילים! — הוא שאף רוח והעיף את עיניו הממוצמצות כלפי הגבעה, שאיבן החרש היה יורד כבר ממנה אל הכפר; אותו רגע היו עיניו הדומעות של וסילי ברגין מביטות במבט נטול־פניות ונבון. — אולם לעבור בשתיקה על מעשה כזה סכלות היא... עלינו לאים על האנשים הרעים באימת המות, למען ייראו. נפח אחד לנו, אחים אכרים, ונגרים ארבעה. לכן אדמה, איפוא, כי טוב לנו במקרה דנן להפרד מעל נגר מאשר מעל נפח...

הוא קפץ מהקורה שעמד עליה ונעלם מיד בתוך הקהל. איש לא הביט אחרי וסילי ברגין, אך כל אחד חשב כאשר חשב הוא והחליט כאשר החליט הוא. אותו רגע נדחק ובא איבן לתוך מעגל העדה, דחוף בכוח הסקרנות המחבלת של חרש. הכל החרישו, ופתאום הרגיש כי כל העינים מסתכלות בו. יתום היה, נגר, בעל מום, ובעולם לא היתה נפש אחת שתבכה לו; אשם היה משום זה — שלעדה היתה דרושה אשמתו. הוא הצטחק לכל צד, אך כל הפרצופים היו כיוצאים מדפוס אחד, כולם זרים וכולם קרים.

— רצה משפטך, איבן; הן אחת היא לך! — אמר הזקן העומד קרוב אצלו, כשהיא מאים עליו באצבעו הלקויה בשגדון.

— חוסה על העדה כולה, וניושה. הן עיניך הרואות, כבדה עלינו יד גנבים... ואנו לעולם לא נשכחך!

— כבן נביאך לקבורה... באמת ובתמים! — קראו אחריו, והקול היה בו כדי להכניע ביאוש האמתי שהורגש בו. אך איבן לא שמע.

הוא תמה על הידים השלוחות אליו מכל צד והתחיל מתלבט ומתרוצץ. אך הקהל כבר זז ממקומו ויסחבהו אתו אל מחוץ לכפר. מחיך חיוך בוטח ושוקט וללא התנצל, באשר גם באחד מהרהוריו לא חטא לעדה, הלך עם הקהל אל מחוץ לכפר; אך על זאת הרהר — כי מאורעותיו התחילו תוכפים במהירות יתירה. לו נדמה גם, כי הוא מרמה את העדה, בשימו את עצמו כאשם כביכול, —וזו היתה גם סבת חיוכו הנבוך. בהגיע הקהל אל מעבר לגדר הכפר, הלכו על פני שלג השדה אשר לא נגעה בו עוד רגל; אחרונים צלעו והלכו כטרודים ובכובד ראש הזקנים ולפני המחנה נחפזו התינוקות, שרצו לראות במאורע חייו האחרון של איבן. אותו העמידו אצל הגיא ושני חיילים, שעיניהם עמוקות מעיני חבריהם, שקועות בתוך מצחם, טענו את הרובים. אותו רגע, כעל פי מדובר, התחילו הנשים מלהגות יחד בקול.

המקום היה פתוח לרוחות ומתוך השלג המסוער בצבצו גבעולי מרבה־עלים; איבן תלש אחד מהם, מעכו באצבעותיו, ואובד עשתונות הריח את ריחו, החריף בקור כריח הבבונג. הוא הוסיף עוד לחייך, ורק משנתקל מבטו בעיני החיילים הממוצמצות, תפס מוחו הרבה מגורל חייו, וראש לכל את רפיון ידיו כלפי סערות העולם המתהוללות. שוב נזכר איבן בארג הדל של דודתו, בירושתו, אך עתה לא הספיקה לו עוד השעה לחשוב על הארגז.

— שלום לליונקה! — קרא לתוך חלל האויר, שצפור היתה מרחפת בו, ושנית נתמזגה ביום הזה דומיתו עם דומית העולם.

תרגם ש. הרברג

* * *

לזכר י. ח. ברנר

יֵשׁ חַי אָדָם, קִרְבּוֹ יִכְלֶה מָאוֹר,
בְּנִשְׁמַת יֵשׁוּתוֹ הַכִּלָּיוֹן יַחְדֹּר,
סְבִיבוֹ יִדְעַךְ הָאוֹר, הַזְּמָן, הַהֲוָיָה,
בַּתֹּהוּ הַנַּפְשִׁי יִמּוֹג כְּלֹא הָיָה.

וְיֵשׁ אָדָם יָמוּת, בּוֹ הַיֵּשׁוּת תִּדְעַךְ,
אַךְ הַמָּוְתָה אִתּוֹ הַזִּיו הֶחָי יִקַּח
וְדֶפֶק הָעוֹלָם, כְּלוֹ לֹא הִסְתַּלֵּק מִכָּאן
וַיִּשָּׁאֵר אַחֲרֵי מוֹתוֹ בְּאוֹר־יָהּ וּבַזְּמָן.

כ"ד ניסן תרצ"א — י. ליכטנבום

מִשּׁוּט בְּכִתְבֵי־בְּרֶנֶר

(ביום־הזכרון שלו)

מאת שלום שטרייט

„שנה אחת"

ריאליות ממדרגה משובחה, כמעט שהתעלם ברנר בספר זה, שלא כדרך טבעו, ונראה כעומד מן הצד כמעט. עוסק הנהו בפרובלימה של צבאיות, ומצד זה, הספר „שנה אחת" הנהו אחד הספרים המעולים־העולמיים, המוקיע את כל האימתנות והמורא שבחיים האלה, וכל חסר־האנושיות שבלטוש־חרבות הלזה ובטפוח יצר האדם לרע לו. נשמת הקסרקטין שבכל אומה ולשון ניתנה בזה, ובפרט הקסרקטין הרוסי, הספיציפי.

ועם זה, עם כל האוביקטיביות האמנותית, הרי רוח ברנר בכל זה, בכל הספר. כי האמנות, על כל חסנה ותפארתה, אינה עלולה להיות מוצדקת וחשובה בעיני ברנר, אם תהא נעדרת הגרעין המוסרי. חנינה מינץ בתומו ובכשרותו, — נראה, שהוא כל עיקרו של הספר. מינץ המתקן, הריפורמטור, האומר לזרוע את הטוב בלב האוכלוסיה הצבאית, שאינו נרתע לאחור אפילו כשמגיב החיל־הגנב על לחש־מוסרו, בסטירת־לחי צורבת ורועמת. בשם גבור־הספור חנינה, גלום כבר מוסר־ההשכל שבספור.

ב„שנה אחת", אינו מפריז ברנר באצבעו, כדרכו, על העול הבוקע שחקים, — אלא היצירה כולה, בנויה אבני־גזית מוצקות, וכל אבן מקיר תזעק עד לב השמים, על העבדות, השעבוד, העלבון ודכוי־האדם. כאן, לא היה זקוק ברנר כלל להוסיף אף מלה מדליה — המגמה בקעה ועלתה מעצם תאור קיום המוסד הלזה, ששמו: קסרקטין. כל לבנה של הבנין הזה, כשלעצמה, הנה פשע שאין לו כפרה...

„מעבר לגבולין"

כאן עומדים אנו באמת מעבר לגבול, למעלה מחוט־הסיקרא. אפן־העמידה הנהו כזה, שהדברים מראים לנו מעבר הפרגודים. בספר זה, לא איים איים בודדים שלא מעלמא הדין לפנינו, כי אם אפרכיא שלמה...

ואף חזיון־חיים זה איננו משולל מציאות. כי את „הבלתי מצוי", ברנר אינו גורס בשום פעם. אנו עומדים משתאים גם כאן למראה הטפוסים הריאליים לגמרי, שמגלמים גבורי המחזה הלזה (גלריה למופת של טפוסים, חיוביים ושליליים). התעוב לדימגוגיה שבמפלגות: נפתלי אידלש ובירפלד; הסימפטיה לתמימים

ולישרים: ר' חיים יהודה ורבקה; השנאה לצביעות שבדור הישן: ר' שניאור יחיאל קפלן; מקצת אהדה לדובה: הנאמנה, הטפוס של הבתולה הריבולוציונרית לשבח ולגנאי; השקוץ לפני ודז'יקוב: האנדרוגנוסים של תערובת רוסיה-לונדון.

הפסגה והקוטב שביצירה: יוחנן, חזקוני ויוספ'ל; כולם הינו הך, אדם אחד. יוחנן הסובל, הרחום, הפיטן-הפילוסוף, איש-התרבות; אליהו חזקוני – אחד מל"ו הצדיקים; יוספ'ל – תור הילדות, בלתי-האמצעיות, סוד כל הפיוט והאמנות; הכל ביחד זהו ברנר.

נפתלי אידלש, העסקן, עוזב את אשתו רבקה לאנחות – ברם יוחנן לא ילוה עתה לדובה, כשנשארה רבקה באין דואג. – „יוחנן שלי... – צוות חזקוני בחושך – יש בעולם למי להיות לאב". רובו של הסיפוק מונח תמיד בהענקה, בנתינה הנצחית (זכורה לי עובדא, שראיתי את ברנר עומס על גבו האטלטי בפ"ת שק גדוש תפוחי-זהב וסוחבו לדיליז'נס, על מנת להביאו למשפחה נפוחת-רעב ביפו, וארשת-פנים היתה לו באותה שעה, כלחזקוני).

ובסופי-הסופות: גם מתוך אפלה מודחה זו, מגיח יוחנן כמו ממנהרה מפותלה לתוך אוירה של אורה וחיים „ובזה הרגע מתגלה לי, אשר אם מכאובי גורמים לי עליה זו – ברוכים יהיו... – – – וכי האיש היודע, לסוף הסיפות, רגעים כאלה – עליון הוא למרות חמות החטוף – – – הנה רגע עילאה, רגע אין סופי, אור אין סופי. הנה גמר חתימה טובה".

ספר של עלית רוח בלתי-פוסקת הנהו „מעבר לגבולין". הנהו נמצא בלי הרף באטמוספירת „נשמות של אומות ורוחו של אדם". בגבורות לא-אנוש נכתב הוא בהעלם אחד, בהעדר מרגוע, במשך אחד-עשר יום. מבלי משים נזכרה לנו המימרא של גיתה לשילר ביחס ל„הרמן ודורותיאה" שלו: כה נצלה אדם בגחלי עצמו...

לא לחנם דבק כה הנוער בברנר. הנוער יחוש בו. יסוד בל ימוט – למרות ענותו ודכדוך נפשו. למרות לבשו תמיד רפיון-רוח – הרי ברנר איתן, ענק. משול ל„צדיק" שמבריח מעצמו כל ימיו את קהל חסידיו. כל ימיו הבליט ברנר את עליבותו ואפסותו, ודחה תמיד באמת-הבנין שבידיו. אולם הנוער הרגיש, שזה דוקא אחד מאותות-הכוח שחוננו בו האדמורי"ם הטבעיים, „היהודים הטובים" באמת...

ב„מעבר לגבולין" מותוה גם באופן בולט אידיאל היצירה של ברנר: ריאליות וסימבוליות במזיגה נאה. ומענין: ריאליסטן זה הרשה לעצמו שיאי-תועפות כאלה, מיני המַרְאוֹת, שרומנטיקנים מושבעים, לזכרם בלבד, היה ראשם עליהם סחרחר...

ובשום פעם לא צנח ברנר לאחור, יען כי שרשי-יצירתו מעורים היו עמוק במעבה רגבי-האדמה.

מִכְתְּבֵי י. ח. בְּרֶנֶר לְמ. י. בֶּרְדִיצֶ'בְסְקִי

א.

[לונדון. 14.6.1907

למי"ב.

החוברות כמו כן „שכרך" תקבל בעוד ימים אחדים.

את קטעך „ע"ד תיאודור הרצל" אני נותן בחוברת זו הששית, אעפ"י שבמקומות רבים לא עלה לך, לפ"ד, וביחוד לא הבנתי מפני מה אתה טוען עליו מצד אחד שבמקום בקשת הארץ האחרת נשא עליו את התרמיל הציוני ומצד שני אתה טוען עליו שלא היה לו שורש ברוחו של העם, וכי על כן לא ידע לחזק את הציוניות בהשקפת-עולם ציונית. אם יהיה את נפשך – תענני.

אבקש אותך מאד מאד לסלוח לי בטובך על שלא אשלח לך עלי ההגהה מן המאמר הזה. דחוקה עלי השעה של הוצאת החוברת ורבות הרפתקאותי.

בכלל ע"ף אני מכל הענין הזה *) ומכל הענינים וד"ל.

ושלום רב לך יח"ב.

לונדון 21.6.1907

ב. למי"ב.

לאחרונה עולה בידי לשלוח לך את החוברות. 15 השילינגים ש„המעורר" כבר חיב לך ישולחו אליך בצירוף הבאית. דחיקא לי שעתא עכשיו.

בנוגע להערת-עורך לדבריך – חס ושלום! לא תהא כזאת ב„המעורר" לעולם, אלא שהערתי היתה, כי מצד אחד אתה עומד על השקפתך ולוחם בהתרמיל הציוני ומצד שני אתה כעין עושה פסיעה לצד אחה"ע ואומר: „אבל התאמינו שלביסמארק לא היתה שייכות בנפשו להרוח האשכנזי". מובן, שאין זו סתירה אלא תהיה... מה לעשות...

טעון אני בעבודה אדמיניסטרטיבית ולא אוכל לכתוב אליך כהוגן.

„לעזוב את הכתיבה לגמרי" – הוא הדבר. ברי לי, שאין לי מה לומר עוד ועל מה לצעוק עוד. ובכלל – למה? למה? שבתנו בתוך בצה מעופשה, נשב בדד ונדום.

איך שיהיה, את שש חוברות „המעורר" שקבלתי עלי לתת – אתן, ולפיכך תברכך נפשי אם לא תעמוד מרחוק ותתן לי, כהבטחתך, דבר או דברים בשביל כל חוברת. הן רק מאפס חומר אני ממלא את מחצית החוברות בגבבא ובקש.

אוהבך מאד י. ח. ברנר.

ג. [לבוב. 20.3.1903]

ברדיצבסקי, היו עלי ימים קשים מאד, ולפיכך דחיתי את כתיבתי אליך מיום ליום. עתה אני כותב. סוף סוף אפשר שדברי לחדש תוצאה קטנה יקוים, ודוקא חדשי, כדבריך, ואז אתן את מאמרך ע"ד שופמן, אבל רוצה הייתי שתעבור עליו בקולמוסך. ראשית, יש שם דברים ראויים לשעתם, כגון בנוגע לה„התחרות" של „הצופה", ושנית הלא מאז כתב שופמן עוד דברים, ומן הראוי שתעיר עליהם. שכר-הסופרים יהיה קטן: שני כתרים לעמוד, אבל בטוח ובמוקדם. מלבד זאת תשלח לי את „הזר" ותעבד, אם רוצה אתה בכך, את מאמרך שהקראת לפני ע"ד קלוזנר. – התוצאה בכללה, כפי הנראה, לא תהיה בכל כרצוני, אבל אין אני יכול להושיע. כאן צריך להתפשר: אם לבלי לעשות דבר או לעשות מה שאפשר. בכל אופן, אני שלי וטהרתי וכוחי שלי, לטובת הענין אני מדיר א"ע מהנאת-שכר בזה.

מנומברג שבווילנא קבלתי מכתב וז"ל:

„מברדיטשבסקי קבלתי מכתב, שסגנונו העליב אותי עד אשר לא יכולתי עוד לענות: הוא מונח רצוף בזה. שפוט אתה בינינו. הייתי ב„הצופה" ולא קראתי לו! כלום הייתי אני שם הקורא לסופרים להשתתף? בעבודתי במערכת הייתי נחבא אל הכלים בכל הנוגע לחלק הא פיציאלי. ומה אני פה ב„הזמן"? אפילו לא אחד העוזרים. ומה אני יכול לענות על שאלה: „אם עוד לא מת לבך בקרבך". את שאר דבריו איני מבין כל עיקר. יש לו איזו טענות עלי, כאילו הייתי אני איזה עורך מטומטם-הלב, מתנהג עם סופרים בגסות ובקשיות רוח. – אם חפצך בזה תוכל למסור לו את דברי אלה".

*) בכ"ז יוציא „המעורר" את שנתו.

היכן הלל צייטלין? — בוארשא וכותב רק יהודית המדוברת. — עורך המכ״ע „ראסזוועט״ הוא ס. געפשטיין ולא זלמן עפשטין.—שופמן עוסק בשעורים בעברית ומשתכר כדי פרנסתו.—את מה שכתבת ביהודית אין לי מקום להשיגם.— אדריסה משלי אודיעך כשתהיה לי דירת קבע. לע״ע אני נודד ממקום למקום וד״ל.

ושלום לך ולהקשורים בך. י. ח. ברנר.

לבוב, 6. 4. 1908

ד. לברדיצבסקי,

את ה„ליטערּ מאנאטשריפטען״ השגתי על מנת להחזיר ושלחתים לך. את ה„שטעדטיל״ של אש אין אתי.

בנוגע להוצאת „הרביבים״ — יודע אני כמוך את כל הדברים, ובכ״ז דעתי לנסות גם באופנים אלה. באופנים אחרים אין כל אפשרות להתחיל. ובהפרובינציה של גליציה יש עוד מקום לדבר מן הלב. כמו שכתבתי לך אין אני נוטל שכר־עריכה, ותנאי המיוחד הוא: שאהיה הדן יחידי. אורגן „ציוני״ לא יהיה זה, אלא יוקצה בו קצת מקום לענינים הלאומיים של הסטודנטים המוציאים. ודאי היה טוב להוציא הדבר על יסוד קפיטליסטי, אבל בדאי־אפשר שאני. את דבריך שלח, ואעפ״י שיהיו זרים לרב העולם — אין בכך כלום. בשם „המעורר״ בחלה נפשי: אין אנו רוצים לעורר ישנים, אלא לשיר ולברר איזה דברים לעצמנו ולאחרים. זה הכל.

לדבריך אחכה ושלום לך ולביתך

י. ח. ברנר.

ע״ד אותו ד״ר מילנר בפריס אין אתי יודע עד מה.

ד׳ דחוהמ״פ, לבוב.

ה. ברדיצבסקי,

ממחשבותי הספרותיות לא סלקתי את עצמי, ואני משתדל שהכל יעלה כדבריך בגליתך האחרונה. קול־הקורא שב„טגבלט״ נדפס בלי ידיעתי ואין אני אחראי בעדו. עתה אני עסוק בחפוש כחות אחרים, ואם יעלה הדבר בידי יהיה בירחוננו בעתיד אותו הרוח ממש שב„המעורר״ הלונדוני, חופש גמור ומוחלט. הדבר יתברר בעוד ימים אחדים. לע״ע אם יש לך איזה דבר מן המוכן — שלח ושלח, סמוך עלי, כי לא תצא ח״ו כל תקלה לך על ידי. הוצאת הדבר בחיוב היא כמעט בטוחה, ואני מאסף ככבר חומר. רוצה אני שיהיה לי כבר איזה דבר משלך בתיקי. זה יהיה לי לתועלת מכל צד. — — —

לתשובתך אחכה י. ח. ברנר.

[לבוב. ראשית יוני 1908

ו. לברדיצבסקי,

„הזר״ הוא כפי אשר פללתי. בשביל מסדר האותיות, שלא ימצא בכת״י את ידיו, צריך יהיה להעתיק. את עלי ההגהה אשלח בעוד שבועות אחדים, לערך. ל„נשכחות״ צריך היה להוסיף מעין זה „לשאלות התרבות״ לא יהיה רשום על גב הספר, וכונתי בזה במכתבי אליך: לא „לשאלת היהדות״ שאינה בנמצא, שהרי אין שואלין על המתים, אלא לשאלת תרבותנו, לאן אנו הולכים, אם אנו הולכים ואם אנו יכולים להלוך. —

בדבר גאולה לדברי שירתך — מה כחי?

המברכך בבריות גופא

י. ח. ברנר.

רצוף בזה שמונה רובלים בכסף רוסיה (עד ל„חשבון״).

לִילְיֶנְבְּלוּם בְּרֵאשִׁיתוֹ בִּשְׁאֵלַת הַ„גְּאֻלָּה״

(פרק מספר המוקדש להערכתו הספרותית)

מאת זלמן אפשטיין

בשנת תרמ״א, לפני חמשים שנה בדיוק, נשמע בפעם הראשונה קולו של לילינבלום בשאלת ה„גאולה״. ההגדרות: רעיון ישוב א״י, חבת ציון, ציוניות — טרם נשמעו בצבור, ודברו על דבר הקוטב היסודי — הגאולה.

קולו של לילינבלום בשאלה זו, שהיתה לו אחר כך לתמצית הייו הרוחניים, בא בראשיתו רק דרך אגב בתור פולימיקה ספרותית עם בן־יהודה על מאמרו ב„השחר״. בן־יהודה הביע את רעיון ה„גאולה״ באופן חריף, חיוני, רגשני, ויש גם קיצוני, כדרכו של בן־יהודה בכל מקום, והנה בא לילינבלום ראשית כל ל„קרר״ מעט את הסופר הנלהב ולהורות לו פרק בהגיון ובמנהגו של עולם, ואחר כך בהמשך מאמרו הוא מביע אותות של רצון לעצם הרעיון, שבאמת „לא חדש הוא, וכמדומה, שד״ר לודוויג אויגוסט פרנקל כתב בספרו „ירושלימה״, שכבר הציג את הרעיון לפני בני מלכים וכבר דברו בו גדולי אנגליה וחכמיה״.

מאמרו זה של לילינבלום הוא טפוסי מאד ונותן לנו תמונה מעניינת מהשקפות המחבר על דברים העומדים ברומו של עולמנו.

ראשית, הוא קורא תגר על בן־יהודה על החליטו, כי צריך להבדיל מקהל ישראל את האיש הנואש מתקות הגאולה. החלטה זו איננה יורידית, כי אין זכות להגיד למי שהוא: לך מאתנו, אין לך חלק בישראל. ומתנגדת היא גם להמסורה. ר׳ אליעזר הגדול לא היה בטוח בגאולת ישראל, באמרו, שאם אין ישראל עושים תשובה אינם נגאלים, ואם כן לא היה התנא הזה יהודי? ועוד יש צד הגיוני, ההורס את ההחלטה הקנאית. החרדים מקווים לנסים, אבל בן־יהודה בודאי לא להם מכוון, הדברים אמורים באלה, המצפים לגאולה באופן טבעי, היינו שנקנה את הארץ מהשולטן בכסף מלא ונכונן ממלכה משועבדת תחת השגחת מושלי אירופה, ולמען שננצל מריב עמים על דבר קבר משיחם נשים את עיר הבירה לא את ירושלים, אך עיר אחרת, הלואי שיהיה כך. אך להיות חייב לקוות, שהשולטן יתרצה למכור את הארץ— היא סכלות גדולה, לא על תקות הגאולה עלינו לדבר, אלא על חפץ הגאולה, היינו, שכל איש ישראל, שכבוד עמו ואשרו חביבים עליו, חפץ, שנגיע באיזה מובן לחירות ולממשלה, אם גם שפלה, בארץ אבותינו.

בני ישראל הם בודאי לאום, ולאום נהיה כל הימים, אשר יהיו לאומים ודתות על פני תבל, אם גם מאיזו סבה שתהיה לא תבוא תקותנו לכונן לנו אחוזה בארץ אבותינו. עם ישראל לא יתבולל, יען מרום ונישא הוא מעל שאר עמים גם כעת, וכן היה גם מלפנים, ברוחו ודעתו וכל דרכיו, אם בני ישראל לא נבלעו עד היום אות הוא, כי רב כחם ושקולים כנגד שאר עמים הרבים מהם. לאשרנו לא קבל וולדימיר הקדוש לרוסים את דת ישראל, שאילו היה מקבל אותה, אז בודאי כל בני ישראל היו מתקבצים לארץ בני אמונתם ובמשך הזמן היו מתבוללים עמהם, עד שלא היו בעולם אלא רוסים שומרי דת משה, ולא בני ישראל, ומובן שנזק הכליון, שהיה בא לישראל, לא היה שוה בשכר, שהרוסים היו נזהרים משעטנז ומבשר בחלב וכיוצא בזה, כל בן

דעת יודה, כי אחינו זרע אבותינו יקרים לנו בענין כזה מעמים אחרים שומרי דתנו. הקראים קרובים לנו מן הסובוטניקים הרוסים, יען הם בני אברהם יצחק ויעקב. המקרה שוולדימיר לא קבל את דתנו שמר אותנו מלהטמע בין העמים. ובימינו אנו, כאשר נחשול ההתבוללות הולך ומתגבר, באה האנטישמיות ועוד הפעם מפריעה. החרדים בודאי יכולים לראות בזה השגחה פרטית. וכמה נפלאה היא תשובתו של ר' יהושע על דברי ר' אליעזר הנזכרים שאם אין ישראל עושים תשובה ברצונם, הקב"ה מעמיד עליהם אנשים קשים כהמן ובעל כרחם עושים תשובה.

בן־יהודה אמר, כי צריך להחיות את ארץ ישראל, למען תחיה ע"י זה שפת עבר. אלה הם דברים בטלים, שאין להם טעם וריח. האין זה כבונה טירות והיכלות לא מפני שיש צורך בהם בעצמם, אלא כדי לקבוע בהם מזוזות. ומה איכפת לו, אם בשעה שבאמת יצלח לנו לקומם הריסות ארץ אבותינו, תהיה שפת אשכנז או שפת אנגליה השפה המדוברת בה בין ההמון? ולמה לו להיות פטריוט יותר ממה שהיו אבותינו? אברהם אבינו היה מאור כשדים ובלי ספק דבר ארמית עד שבא לארץ כנען, ששם היתה השפה המדוברת שפת עבר, הנקראת גם שפת כנען (ישעיהו, י"ט).

אבל אם דבריו אלה של בן־יהודה אינם אלא דברי שטות, הנה דבריו בנוגע לירמיהו אינם אלא חוצפה יתרה. בין כל העומדים בראש עמנו, שנזכרו בתנ"ך, יתראו לפנינו ביותר בגדולת נפשם ובאהבתם לעמם שלשת האנשים האלה: משה, ירמיהו ונחמיה (ממילא מובן, שלא ידובר כאן לא על בעלי מופתים ומקבלי פדיונות ולא על בעלי מליצות וחוזי חזיונות). והוא מחרף את האיש הקדוש הזה, את ירמיהו, ואומר עליו, כי הוא בשגגתו הרס את ארץ עמו.

ופה מאריך המחבר להוכיח, כי הפוליטיקה של ירמיהו היתה הנכונה בימים ההם, ומאושרים היינו, לוא אבותינו אז היו שומעים לעצתו, לשאת עול מלך בבל, והיו נשארים בארצם עד עבור זעם, ומאושרים היינו, אם היינו שומעים בימי מלחמת טיטוס ליועצי השלום, כי אז נותרנו על אדמתנו עד זמן יותר טוב, הרומאים הלא נפלו, ואז אפשר, שהיינו מתעודדים, כאשר התעודדו אז עמים רבים שהיו עבדי רומא, והיינו עתה עם בן חמשים או ששים מיליון נפש אדם. עתה עלינו לתקן את המעוות של אבותינו, ואם אך תהיה אפשרות, עלינו להשתדל לקנות ארץ אבותינו ולקבץ נדחים מתנדבים לעלות לשם, יהיו רבניים־אורטודוקסים, קראים, חסידים, מתקנים, ובלבד שלא יצורו איש את אחיו ע"ד אמונה. לא בהכנת קולוניות בלבד נמלא חובתנו, כי אם לא נשיג רשות לכונן בארץ אבותינו צל ממשלה, הלא טוב לנו לכונן קולוניות באמריקה, ארץ יותר נושבת וראויה למסחר מארץ אבותינו. אף לא למען החיות את השפה העברית, אך למען רומם את עמנו עצמו משפל מצבו המדיני, כי למה תגרע נחלתנו מגורל היונים, הבולגרים והרומינים הפראים, הלא קדמונים אנחנו מהם גם גדולים מהם בחכמה ובקולטורה.

זה תכנו של המאמר הזה, אשר למרות שמו המצלצל, „על ישראל ועל עמו", יוכל לשמש לנו רק בתור הקדמה קלושה לאותו הרעיון הנאדר של תחית ישראל וארצו, שמלא אחרי כן את לבו ונפשו של לל"ב במשך שלשים שנה עד נשימתו האחרונה. על הצד האיקונומי של הרעיון, לשחרר חלק גדול מהאומה מעניו ומרודו בארצות הגולה, הוא הצד, שתפס אח"כ מקום כל כך חשוב בתפיסתו של לל"ב את כל הרעיון — לא הפליט פה אף מלה אחת. הוא מדבר רק על הצד המדיני, כי „למה נגרע מהיונים והבולגרים?" ולזאת כל החשיבות היא לא בהתיסדות קולוניות בא"י רק ברכישת ממשלה ולוא גם צל של ממשלה שפלה, משועבדת תחת השגחת הממשלות הגדולות.

גם פינסקר במחברתו הידועה תפס את רעיון הגאולה בעיקר מצדה המדיני, הוא גם לא הכניס בתור חובה לעצם הרעיון את ארץ האבות, — אבל איזה מעוף, איזו שאגת ארי וקול חוצב להבות, איזו גאוה לאומית של עמו והתיצבות קוממיות של אזרח ישראל! ופה? — חקרנות יבשה, ראציונליזמוס צנום בסממנים ידועים, מבית מדרשו של פיסארוב, קודם כל לקצץ מעט את הכנפים ולהוכיח, כי גם מי שמתכחש לתקות הגאולה (שהיא בת לוי של כל הרעיון המשיחי) הוא גם כן יהודי. בודאי, על פי דין הוא יהודי, ובבואו לבית המדרש אפשר ליתן לו „עליה" ולקרוא אותו לתורה, אבל פה לא בדין ידובר, לא בכתב הלידה עם הגושפנקא של הנוטריון, גם לא באחת מתרי"ג מצוות, עוד יותר, גם לא באחד מי"ג העיקרים המקובלים של הדת, פה יועמד על כף המאזנים עיקר נבואי־לאומי, שבמשך יותר מן אלפים שנה נהיה לחוט השדרה, לעורק החיים של קיום האומה, ובהתמוטט העיקר הזה תזדעזע היהדות כלה, כאילו את נשמתה, את תמציתה, שללו ממנה, באשר אחד התנאים החליט, כי אין ישראל נגאלים אלא כשיעשו תשובה, או אחד האמוראים חוה את דעתו, כי אין משיח לישראל, שכבר אכלוהו בימי חזקיהו. האמרות הבודדות הללו, שנפלטו דרך אגדה לפני זמן של יותר מאלף וחמש מאות שנה, לגמרי אינן מובאות בחשבון, בשעה שידובר על רעיון נצח־ישראלי שכזה, שהספיק להתגבש במעמקי האומה בכל כך תוקף וזוהר, עד כי בטרם שלמדנו לדעת אותו מפי ספרים, ינקנוהו ביחד עם חלב אמותינו ויהי לחלק בלתי נפרד של הנשמה הישראלית. יראו נא לנו בכל הספרות העברית לכל סוגיה, מן חתימת התלמוד עד התקופה האחרונה, אף על אחד מחכמי ישראל, המחזיקים מעמד בתוך המחנה, אשר יתיחס בשלילה להעיקר הזה. בעלי הריפורמה שבאשכנז הם זמורת זר ביהדות ההיסטורית ולא בהם ידובר. וגם הם עוד לא אמרו את פסוקם האחרון. עוד ישובו. אולם זאת נוכל להחליט, כי אחרי ההתגבשות של הרעיון המשיחי וגאולת ישראל בקרב הפסיכיקה העממית בשרשים של יצירה כמעט מימי בראשית — מי היהודי הכופר ברעיון זה ומוחק אותו מהכרתו הנפשית הרי הוא אמנם יהודי, אבל יהודי ממדרגה שניה, יהודי לקוי, ויהדותו כולה היא בעלת־מום, מחוסרת דם, עקרה בלתי־היסטורית ובזה בלתי בריאה, בלתי טבעית. ובכן פסק דינו של לל"ב איננו מוחלט. הצד היורידי איננו מספיק בשאלות מסוג זה. הצד ההיסטורי גם הוא תופס מקום והוא אומר אחרת, לגמרי אחרת.

והחיץ, איזה קיר ברזל, שלל"ב מציג בין החרדים ובין המשכילים בנוגע ליחוסם לרעיון הגאולה! הראשונים, באשר הם נשענים על נסים, יכולים להאמין, להיות בטוחים בהגאולה, והאחרונים יכולים רק לחפוץ, זאת אומרת, מהיכא תיתא. טוב מאד, אם גאולה זו בוא תבוא, אך אין זאת אומרת עוד, כי חובה היא לקוות ולהיות חזק בדעה, כי הגאולה צריכה לבוא, — יען, כמו שמבאר לל"ב בפשטותו, מה יש לעשות, אם השולטן התוגרי לא יסכים למכור את הארץ? כאילו השולטן אבדול המיד הוא השורה האחרונה של ההיסטוריה ואם הוא או יורשו איננו מסכים, הרי ננעלו השערים לעדי עד. לא הבין המחבר, כי בין נצח־ישראל התיאולוגי ובין נצח־ישראל הלאומי־הפסיכולוגי אין חציצה מוחלטת, כי החשבן האמתי, שאיננו קשור בהגדרת המלים, מוצא קשרים אנושיים־נפשיים בין שני המושגים האמורים ומטיל גשר ביניהם. הרנ"ק בספרו הקלאסי באר זאת, אם כי לא בבהירות יתירה, ולל"ב, כפי הנראה, לא התעמק בספר זה ולא סגל לעצמו את הלך הרוח של חוקרנו הגדול. ולכן הוא כל כך מצומצם והדגוני, בבואו לשפוט על הגאולה לא על המצע של האורטודוקסיה.

ויחוסו להשפה העברית, אוצר סגולתנו, פי־צופי הרוחני של עם ישראל, היא השפה „היפה, השרידה, היחידה״, כאשר קרא אותה אד״ם הכהן? בלא זועה נפשית אי אפשר לקרוא את שאלתו: „ומה איכפת לבן־יהודה, אם בבוא הגאולה תהיה שפת אשכנז או שפת אנגליה(?) השפה המדוברת בארץ האבות?״ גם על אידית, לשון ההמון היהודי, איננו מדבר, בזמנו ובסביבתו עוד לא היה שום מושג על הקולטוס של לשון ההמונים הרחבים; אבל שאלת הלשון בכלל איננה מעסיקתו, איננו חש ואיננו מרגיש מה יש שפה לאומית לכל עם, ועוד יותר לעם נטול־קרקע כעם ישראל, והרי לכם גם ראיה נצחת מאברהם אבינו. בעברו מאור כשדים לארץ כנען החליף את לשון אבותיו, שהיתה בודאי ארמית, ללשון הארץ, שהתישב בקרבה, היא שפת כנען, שהיא היתה גם להשפה העברית. ובכן כלום אנו מחוייבים להיות פטריוטים יותר מאברהם אבינו?

לפני אמת החיים בכל תכנם הממשי הוכחה שכזו היא כל כך פרימיטיבית ונעדרת הבנת המציאות האנושית, עד כי איננה כדאית גם להתטפל בה ולהשיב עליה. אולם גם בעמדנו על השטח של האמת הניירית, ששם לכאורה ההוכחה היא הגיונית וניתנת מקום למסקנא לפי רצונו של המחבר, גם שם אחרי ההבוננה הראויה תגלה לחסרת כל יסוד.

כאשר אנו מדברים על אברהם בתור אישיות היסטורית ואנו מסתייעים בו להערכת חזיונות החיים, עלינו לעמוד על בסיס התורה ולקחת לנו לעינים את אפני דבורה וציוריה.

אברהם מרד בהקולטוס של ארץ מולדתו, באליליה, שהם היו גם האלילים של תרח אביו, והכיר את בוראו, את אל שדי, אל עליון קונה שמים וארץ, שהיה לו לאלהים, בו האמין ואליו עבד. ואלהים אמר לו: „לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך״. ואחרי כן: „אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה״. ולכן לא יפלא, אם בתת אברהם ספר כריתות לעדי עד לארץ מולדתו ולאבותיו ולאליליהם ולקדשיהם, נקלטה אל הרשימה גם השפה של הארץ המגורשת, ועל מקומה באה השפה של הארץ, שנתנה למורשה לאברהם ולזרעו אחריו. הכל בתכלית החידוש: ארץ חדשה ושמים חדש־ים ודרך חדשה — דרך ה׳ לעשות משפט וצדקה בארץ — וכמה טבעי הוא הדבר, כי גם הכלי־שרת למנגינת מרום החיים בהגלותם היה חדש, היא השפה הקשורה וההדוקה באותה הארץ־הנחלה לדור דור.

עכשיו המסקנא ההגיונית מתבקשת מאליה: מה יהיה משפט „עם אלהי אברהם״, אם אחרי החזיקו בשפת ארץ אבותיו במשך של ארבעת אלפים שנה, היא השפה שהיתה לו לשפת תורתו ונביאיו והגיגי נשמתו בטוב לו ובצר לו, יחליט עכשיו, בנשאו את נפשו לשוב לארץ אבותיו, כי לא איכפת ליה, אם השפה המתהלכת בארץ תהיה אשכנזית או אנגלית, — ועל יסוד מה? יען כי יחס שכזה הראה גם אברהם ללשונו של תרח אביו, בצאתו מאור כשדים?

בכלל יש להעיר, כי הגישה דרך אגב באיזו שביעת־רצון עצמית לבירור מזלזל של הערכין הרוחניים המקובלים וכן היד הזומרנית, אשר בביטול־היש היא שואפת לעשות לחולין ולמזמז את כל אשר תגע בו — אלה הקוים הבולטים ביחוד בהמאמר שלפנינו, מזכירים לנו הרבה את אופן כתיבתו של הסופר הרוסי פיסרוב, אשר השפעתו באותו הזמן היתה כל כך מרובה על לל״ב. מזכירים הם לנו לדוגמא את סגנונו של פיסרוב, בבואו לבטל ולהוריד ארצה את גאון השפה הרוסית וספרותה, את פושקין. אותה החקרנות, שלכאורה היא כל כך נכונה וריאלית וחודרת אל תוכו של דבר, אותה היבשות, אותה תפיסת החולין של כל המרום שבחיים ולבסוף אותה הפסקנות הנאמרת כמו דרך אגב וביחד עם זה מתוך אמונת אומן, כי האמת כבר ישנה כתובה וחתומה, והכל שריר וקים...

פסקנות שכזו כלאחר יד הננו שומעים במאמר זה גם בנוגע לערך התורה בחיים ולערך הנביאים והצגתם במערכה, איש איש על מקומו, כראוי לו.

היה מומנט נפלא בדברי הימים׳ שאפשר היה הדבר, כי העם העצים הרוסי יקבל דת משה וישראל. הלב העברי יהמה מרגש לקראת האפשרות של עובדה היסטורית כזו. מי יוכל לתאר את התוצאות של שנוי פני החיים באירופה, כי הנצרות היתה חדלה להיות מושלת בכיפה, ובהחלק המזרחי של אירופה היתה היהדות המושלת. ראשית, היינו יכולים לראות את השפעתה של תורת משה לא רק על גזע מצומצם, הוא העם העברי, אלא על עם רב ועצום, המשתרע על חלק גדול מהכדור הארצי. ושנית, כי העם הגדול בכחו הרב היה יכול כבר להניע את גלגל ההיסטוריה ולהשיב את עם ישראל לארץ אבותיו. ואיך נגש לל״ב להערכת המומנט המצוין ההוא? — בטפת דיו, דרך העברה, הוא מבטל את כל ערכה של התורה ועל ידה דת משה וישראל בתור גורם רוחני ומוסרי במובן כלל־אנושי. הדבר הוא כל כך פשוט, התוצאה החיובית היחידה של אקט היסטורי זה היתה, כי הרוסים היו נזהרים מלבישת שעטנז ומאכילת בשר וחלב וכיוצא בזה. וזהו הכל. יותר אין התורה מסוגלת ליתן לעם המקבל אותה ללכת בדרכה ולשמור פקודיה.

המחבר יצא ידי חובתו בפתרון של שאלה גדולה כזו בשורות אחדות. השורות הן עוקצות ומעליבות, אבל מה בכך? מבלי חשוב הרבה ניתנה תשובה שלילית וארסית לשאלה הנוגעת בערכה העולמי של התורה. ידענו, כי התורה התפשטה בכלי שני, בהרבה שנוים וסרוסים, בחלק גדול מהאנושיות, והתוצאות אם כי הן בודאי חשובות מאד, אבל רחוקות הן מן השלמות ומן התכלית הנרצה. ויש ענין רב לדעת, מה היו התוצאות, לו התורה יצאה לרשות הרבים בכלי ראשון, כמו שהיא בטהרה, בלא מתווכים זרים מן החוץ ובלא עקולים סחור סחור. כמובן, עלינו לדרוש סמוכין מן השפעת התורה על עמה, שבקרבו נוצרה, ועלינו עוד לכוון לאותו הזמן, שעם זה התפתח חפשי בארצו, בלא לחץ דוחה מן החוץ. היהודי הגלותי גם הוא אמנם נמצא תחת השפעתה הכבירה של התורה והרבה הרבה הוא חיב לה בכל מעלות המוסר והטוב והנאות שבחיים; אולם נדודי הגלות לא יכלו לבלי לקלקל הרבה ולהרכיב בהיהודי הגלותי מגרעות ולקויים, שבמשך הזמן קבלו צורה כמעט של אופי לאומי. ולכן בשביל לשפוט מישרים, צריך לשוב להתקופות הקדמוניות, בשעה שהעם חי בארצו. הזמן ההוא נחלק לשתי תקופות שונות, נבדלות אשה מרעותה, תקופת הבית הראשון ותקופת הבית השני. בימי הבית הראשון השפעת התורה על העם היתה קלושה מאד. הן העם כמעט שלא ידעה גם לא השתעבד לחוקיה. ורק בראשית ימי הבית השני בא עזרא הסופר ונתן את התורה מחדש להעם. באו אח״כ הסופרים, אנשי כנסת הגדולה, הפרושים, עשו אזנים לתורה, דרשוה ובירורוה ויכניסוה לתוך תוכה של האומה — אותה ואת רוחה ואת מצוותיה. ובסוף ימי הבית השני, אחרי השפעה רוחנית הולמת של התורה במשך מאות שנים אחדות, עומד לפנינו העברי הטפוסי של אותה התקופה מוכתר בשלמות מוסרית ובתמונה מפיקת נוגה של חיים מתוקנים ויפים, עד שהיה למופת לעמי הארצות מסביב ובבחינה ידועה נתקיימה בו הבטחת הנביא „להיות אור לגוים״. ההתגיירות בהמדינות השכנות לארץ התגברה אז מאד. רינאן, שלא היה משוחד ביותר באהבת ישראל, מחוה את דעתו בחלק ב׳ מספרו „תולדות ישראל״, כי הנימוקים האמתיים של היהדות למשוך בהם את לב

הגוים היו חיי היהודים בעצמם: הם היו מאושרים, שמחים בחלקם, מסתפקים במועט במעמדם הקשה, ויחד עם זה היו מעין חכמים אמתים, פילוסופים על פי טעמם המיוחד. הם הוכיחו בלא כל פחד את היונים ואת המצרים על פריצות מוסרם ושפלותם ומדותיהם המקולקלות, בעת אשר פניהם הפיקו תמימות ושלוה. ע״ד הערך של בהכ״נ היהודי באותה תקופה אומר רינאן, כי אפשר להמשיל אותו לקו של אבק־שריפה, או, יותר טוב, לשרשרת חשמל, אשר לאורה החישו החיים המוסריים את מרוצת דרכם (מן המאמר „תנועת ההתגיירות בתקופת הבית השני״. א. ש. הרשברג, התקופה י״ב, תרפ״א).

ישנם גם בזמננו ברוסיה הגדולה קבוצים לא רבים בערך של „מתיהדים״ (סובוטניקים), חצאי גרים, אשר לל״ב בנידון שלנו מזכירם ומעיר, כי אינם קרובים לנו ביותר. ע״ד מדת ההתקרבות שלנו אליהם לא אדבר. יארכו הדברים ולא פה המקום. אך ע״ד השפעת התורה על הרוסים האלה יכול הקורא למצוא חומר מענין בהספר „המתיהדים״ למר צבי כשדאי וכן אביא פה קטע מיוחד ממאמרי על אדותם בתור עד ראיה, כאשר גרתי בעיר רוסית אצל הוולגה, שבה נמצאו כמאה וחמשים משפחות סובוטניקים.

„מבלעדי התנ״ך וספרי התפלה ברוסית אין להם ספרים אחרים וזהו המקור היחידי, שממנו הם שואבים את יהדותם. אלה הם רוסים טפוסיים של העולם המשמר הישן. אך ההתיהדות, כנראה, הניחה עליהם חותם מיוחד במובן התרבותי ותרומם אותם לגובה מסוים. איזה קו חדש מצחצח של הארת החיים הוכנס לסביבתם על כל הויתם; ההוי היומי התרכך, השתפר; לא גסות, לא שכרות, לא נבול פה, לא חרופים וגדופים, לא קטטות ומהלומות על כל מדרך כף רגל, כאורח ההמון האפורי הרוסי. האנשים צנועים ושקטים, ובהתבוננני בבית תפילתם אל הפנים הפשוטים והישרים אשר מסביב, נתקבל אצלי הרושם, כאילו חוט של איזה חסד, של רוח החיים, נמתח עליהם״.

אכן התורה מסוגלת ליתן לבני הנכר הבאים בבריתה יותר מעט מאיסור שעטנז ומאיסור אכילת בשר בחלב, כמו שמחליט בכל כך ודאות לל״ב.

ובסגנון פשטני ופסקני כזה הוא נגש גם לסדר למדרגותיהם את גדולי האומה, שבא זכרם בתנ״ך. ראשונה יסעו: משה, ירמיהו ונחמיה. ולזה יש הערה כלאחר יד בסוגרים בנוסח שכזה: „ממילא מובן, שאינני מדבר לא על בעלי מופתים ומקבלי פדיונות ולא על בעלי מליצות וחוזי חזיונות״. פירושם של דברים, כי הנביאים כלם, מבלעדי השלשה שנקראו בשם, הם בערך גדולתם ממדרגה שניה, בהם בעלי מופתים ומקבלי פדיונות, היינו, שמואל, אליהו, אלישע ובעלי מליצות וחוזי חזיונות, היינו, ישעיהו הראשון וגם השני, הושע, עמוס, מיכה, יחזקאל וכו׳...

לא שם המחבר אל לבו, כי בלי המעוף האלהי של אלה „בעלי המליצות וחוזי החזיונות״ לא היה ערך גדול גם לעבודתו של נחמיה.

למדרגה שניה הורידם — אותם, את ענקי הרוח, בחירי המין האנושי, אשר בזכותם אנו קיימים גם עכשיו, כי הם הביאו את היהדות לגבהה העולמי עם הרעיון המשיחי כגולת הכותרת...

ומה שמצער ביחוד, כי רעיונות שכאלה ובנוסח שכזה הלכו ונפלטו דרך אגב באיזו תמימות ותקיפות גם יחד, כאילו אין בזה כל חדש ואין גם על מה להתרעם. מעין איזה פסק דין מגבהי רום ועלינו כולנו רק לקבל את הדין.

אך המאמר הזה, הקדמה בלתי מוצלחת ביותר לרעיון „הגאולה״ היה גם האחרון ל„אחר״ של „חטאות הנעורים״, כי בעבודתו הרוחנית הבאה אחרי כן הוא פושט מעליו את אדרתו הפיסרובית, ולעינינו מתרומם איש ישראל, אשר בחבתו ובמסירותו לעמו, שלתחיתו הוא מקדיש את מבחר כחותיו, הוא הולך ומתקרב, אם גם לאט־לאט, לעולמו הרוחני ולקדשיו...

פְּרוֹפֵיסוֹר יוֹסֵף הוֹרוֹבִיץ

מאת י. י. ריבלין

בדרכו אל האוניברסיטה בפרנקפורט דמיין להרצות שם את הרצאתו, בחמשה בפברואר שנה זו, נפל יוסף הורוביץ מת ברחוב, בשנת החמשים ושבע לימי חייו, בטרם נהתמה עבודת חייו לפי הבנתו הוא. פסקא באמצע פסוק, ואולם פעולותיו על שדה המדע, וביחוד אותן עבודות ההכנה הענקיות, שנשארו יתומות אחרי מות הוגן ומטפחן, מעמידות את הורוביץ בשורה אחת עם גדולי חכמי־המזרח, שקמו במערב, ואף גם אישיותו של יוסף הורוביץ ראויה כי יציבו לה ציון, וביחוד השקפתו על שאלת ארץ־ישראל, השקפת בלתי ציוני, אך איש המכיר את המזרח מתוך המדע ומתוך החיים מצד אחד, ומצד שני יהודי אשר שאלת היהודים בכלל ושאלת היהודים בארץ־ישראל בפרט היתה אחד מראשי הגיגיו ימים רבים.

בן אצילים היה ממשפחת השל״ה. אביו רבי מרדכי הלוי, המכונה ד״ר מרקוס הורוביץ שמש רב בפרנקפורט משך שנים רבות והיה אחד דברי היהדות הגרמנית במאה האחרונה. מלבד גדולתו בתורה נתן גם למדע היהדות מפריו הנהדר, יזכר כאן רק ראש עבודותיו על דבר „רבני פרנקפורט״. הרב הורוביץ היה גם אחד המתוים דרך חדשה ליהדות המערב בשעה הקשה שהריפורמציה של נייגר משמאל ו„האורתודוכסיה״ של רבי שמשון רפאל הירש אבי הרפורמה מצד ימין השחיתו כל חלקה טובה ביהדות המערב. בשעה זו נלחם ד״ר מרקוס הורוביץ על ימין ועל שמאל וגם הצליח. הוא ויורשו הבא אחריו ר׳ נחמיה ד״ר נובל השיבו את פרנקפורט, ויחד אתה את יהדות גרמניה, מעון. עסקנותו של הרב ד״ר הורוביץ היתה פרושה גם על ארץ־ישראל. הוא היה אחד מראשי הפטרונים לבתי־הספר מיסוד יהודי גרמניה בארץ־ישראל ולחברית למען ציון, שעסקה בהשכלת יושבי א״י, בהבראתם ובהפצת המלאכה ביניהם. אמו היתה אשה אצילה, בתו של הרב יעקב אטלינגר המפורסם.

אחד מששת בני הרב הורוביץ, המצוינים כולם, והמיוחד בהם, היה יוסף הורוביץ, שנולד לו בשנת 1874 בלאואנבורג אשר בפוממרן, במקום כהנו אז ברבנות. אחרי זמן קצר נקרא הרב הורוביץ לפפד״מ, וכאן קבל יוסף הורוביץ את השכלתו הראשונה בביה״ס האוטונומי היהודי „פילנטרופין״ המפורסם ויחד עם זה למד תורה מפי אביו הרב. באוניברסיטת מרבורג שמע חכמה גם מפי אבי פילוסופית היהדות החדשה במערב, מפי הרמן כהן, ובזו של ברלין הקדיש את עצמו ללמודי חכמת המזרח. אך לא רק מפי חכמים וספרים רכש לו הורוביץ את ידיעותיו, כי אם גם מתוך מגע ישר עם המזרח משך שנים רבות. בשנת 1905—6 נשלח החכם הצעיר על־ידי הרוזן האיטלקי המזרחי קאיטאני למצרים ולסוריא לחקור שם בענינים שונים הדורשים חקירה ובדיקה במקום, ותוצאות חקירותיו אז נכנסו בתוך ספרי הרוזן האיטלקי הענקיים. שנה אחרי זה הוזמן להודו כפרופיסור לערבית באוניברסיטה האנגלו־מוסלימית אשר באליגר, וכהן גם כמפקח ממשלתי על הכתבות המוסלימיות. שם נשאר עד שנת 1914. מלבד הידיעות שרכש לו אז במקצועו הכיר הורוביץ באותו זמן את המזרח מקרוב, והתבונן היטב לשיטה הקולוניאלית של אנגליה. על־ידי זה נעשה לאחד

המומחים גם בשאלת הפוליטיקה של המזרח, והממשלה הגרמנית השתמשה הרבה בידיעותיו בענינים אלה, ונחשב בעיניה לבר־סמכא בהם. ספרו המצוין „הודו תחת השלטון הבריטי”, אחד הספרים היותר מצוינים במקצוע זה, ראוי להערכה מיוחדת בקשר עם הרבה שאלות העומדות ברומו של עולמנו בשעה זו. בשנת 1914 נקרא לפרנקפורט דמיין כמנהל הסמינר האורינטלי של האוניברסיטה אשר שם. ואולם רק בקושי רב עלה הדבר בידו לצאת מהודו, כי הממשלה הבריטית עצרה אותו עם פרוץ המלחמה העולמית כנתין גרמניה. הרבה מכתבי היד היקרים אשר רכש לו במזרח במשך שהותו בהודו נלקחו מאתו בימי אנדרולמוסיא אלו. ורק הודות למרצה הכביר של אשתו המצוינה, שהיתה לו למשען עוז בכל ימי חייו ובכל פעולותיו, עלה הדבר ביד הורוביץ להנצל מן המוקשים אשר שמו לו, ושב לעיר אבותיו. בשנות 1921—22 נתמנה גם לדיקן הפקולטה הפילוסופית באוניברסיטת פרנקפורט, מנוי המראה על הכבוד הרב אשר רחשו לו החברים הפרופיסורים, ואשר רק לעתים רחוקות יגיע אליו יהודי, כי היה הורוביץ אציל בתבונתו, צנוע כאחד חכמי ישראל הראשונים, ממעיט בדברים ומדייק בהבעה, איש יודע חובה ומתמיד גדול, ידיד נאמן לחבריו ומורה מסור הדואג לתלמידיו המעטים במספר. כי לא הרבה הורוביץ להעמיד תלמידים, והיה מחמיר מאד בבחירת תלמידים ובנתינת „סמיכה”. אך עוד יותר מזה היה מחמיר על עצמו.

אין כאן המקום לתת רשימה מפורטת של מאמריו וספריו השונים של הורוביץ, שאינם בעיקר אלא ענין לבעל המקצוע. רצוני רק לרשום בקוים כוללים את תחומי עבודתו המדעית.

מלבד מאמרים שונים אשר עסקו במקצועות שונים וביחוד באמונות האסלאם, הקדיש הורוביץ את כל כשרונותיו ביחוד לחקירות ראשית האסלאם והקוראן וכל הקשור עם זה בשירה הערבית העתיקה. ואכן את התקופה הזאת הקיף הורוביץ לכל צדדיה, החל בשירה הערבית העתיקה, אשר את דיואנו של אחד משורריה מימי בני אומיה הוציא לאור הוצאה מדעית והעיר עליו את הערותיו. הוא חקר גם את השירים השונים שנשלבו בתוך תולדות חיי מחמד עוד בספרו של המחבר הראשון אבן אשהאק (80 אחרי ההגרה) ובאו בתוך תולדות חיי מחמד לאבן השאם שעבד את ספר אבן אשהאק (150 אחרי ההגרה). שירים אלה הם מפתח חשוב להבנת מחמד. ואולם הרבה זיופים חלו בהם ולקו בהכר ויתר, וגם נוספו עליהם כהנה וכהנה לשם מטרות ידועות. ענין זה הביא אותו גם לחקירת השירים המובאים ב„אלף לילה ולילה”. כידוע נשלבו בתוך הספורים השונים שבספר זה שירים שונים אשר שומו בפי גבורי הספורים לעת מצוא. כי ספורי אלף לילה ולילה לא נועדו בעצם לקריאה כי אם לספור בצבור. המספר התכואתי ישאם באזני שומעיו. ודקלום השירה שבהם הוא ממלא מקום „הזמרה” בקונצרט שלנו ובמובן ידוע מאציל המספר על הספור מן הדרמטיות. שירים אלה לוקחו על פי הרוב מתוך שירים קדומים אשר לכתחילה לא היה להם כל קשר עם הספור ורק לשם נוי ושפור נשלבו כאן. עוד בהיותי בפרנקפורט לפני ארבע שנים היו כבר בידי הורוביץ מקורותיהם הראשונים של שלשת רבעי השירים של הספר הענקי הזה. הוא קוה להראות את מקורותיהם של כל השירים שבספר הזה. התענינותו זאת היא היא שהובילה אותו להציע לפני האוניברסיטה העברית בירושלים, שהיה המנהל הפוקד של המכון למדעי המזרח, את העבודה הענקית של סדור קונקורדנציה לשירה הערבית העתיקה, עבודה אשר תהיה אחת המפתחות העיקריים גם להבנת הקוראן ושפתו, ואשר מתוך נקודת השקפת המדע היא מפעל ענקי, ממש בנין פתום ורעמסס. מעבודה זו נעשה חלק בתוך כתלי האוניברסיטה העברית, ויש תקוה לגמרו במשך שנים.

כמו כן עסק הורוביץ בדברי ימי האסלאם וחקר בהם, מאמרים שונים, מהם קצרים ומהם ארוכים עוסקים בחיי מחמד; בהם מאמר מצוין על דבר נסיעת מחמד לירושלים, זו שהיתה לסלע המחלוקת בענין הכותל המערבי. הורוביץ מוכיח שהכונה במסע זה בקוראן אינה לירושלים כי אם לשמים ו„מקדש האקצה” אשר אליו נסע מחמד בחזון מ„מסגד החרם” אינו בית־מקדשנו כי אם המקדש אשר בשמים העליונים המכוון למקדש מכה למטה. כמו כן יש לציין את מאמרו בדבר „גן העדן בקוראן”, שהופיע בכתבי האוניברסיטה העברית בירושלים גם בעברית. אך החשובה בעבודותיו אלה היא השתתפותו בהוצאה המדעית של ההיסטוריון אבן סעד, אחד מגדולי היסטוריוני האסלאם, העוסק בחיי מחמד וחבריו והבאים אחריהם. התענינותו בעבודה זו עוררה אותו להציע לאוניברסיטה העברית להוציא הוצאה מדעית את ספרו הענקי של בלאדירי, ספר המכיל כמה כרכים ענקיים, שגם בו עוסקים כעת באוניברסיטה העברית, ואשר הורוביץ היה קרוא להיות עורכה הראשי.

ואולם גולת הכותרת בעבודות הורוביץ הן חקירותיו בקוראן. אלו לא קטפו המות, היה עתיד להיות אביו של בית ספר חדש בחקירת הקוראן. מתכוון היה הורוביץ לערוך חקירת נתוח של כל חלקי הקוראן השונים בטרם גשתו להעריך את הקוראן ואת מחברו. הוא חשב כי אחרי נתוח מדויק של הענינים השונים: הספור בקוראן, ההלכה, האסכטולוגיה, הצורה הפיוטית וגם אוצר השפה והשמוש בה, תהיה האפשרות לגשת לחבור פרוש מדעי על הקוראן. לשם מטרה זו עסק הוא בעצמו בהרבה מן הנושאים האלה. רק לפני שנים מספר הוציא את ספרו החשוב „חקירות בקוראן” המנתח את החלק הספורי בקוראן, מתכוון היה גם לכתוב ספר מיוחד על „הצורה” בקוראן. לתלמידיו מסר עבודות שונות מנושאים אלה, ועבודות אחדות על התפלה, על האגדות היהודיות ועל ההלכה בקוראן שנכתבו בידי תלמידיו השונים נועדו לשמש הכנה לעבודה הכבירה אשר נשא בחובו. על סוג עבודותיו אלה ימנה גם ספרו „שמות עצם פרטים יהודים ושמות נגזרים מעברית בקוראן” (נדפס באנגלית).

הורוביץ היה בעיקר בעל תכונת הנתוח. בטרם גשתו להביע איזה רעיון היה מנתח אותו לכל צדדיו. רוב ימיו עסק בנתוח לשם הרכבה. ואולם לדאבוננו לא הגיע לידי הרכבה מתוך חששים ופקפוקים, שמא לא נתח הענין עדיין די צרכו. דבר זה גרם, לדאבוננו הרב, שאותה עבודה ענקית בפירוש הקוראן שהוא היה קרוא לעשותה לא היצאה לפועל מפאת המות שקדמהו דוקא באותה שעה, שהיה יכול לגשת אליה. ומתוך תכונה זו נובע גם יחסו לענין תחיתנו בארץ ויחסו אליה בכלל.

השקפתו של הורוביץ על היהודים היא זו של יהודי גרמניה, הוא חשב את היהודים כבני דת מיוחדת, אשר אם אמנם גם תכונות לאומיות מיוחדות להם, בכל זאת אינם צריכים להוות חטיבה לאומית מיוחדת [1]. אם כי אצילותו הטבעית לא הובילתהו לאותה ההתבוללות

---

[1]) ירשמו כאן שתי שיחות שמסר לי הפרופיסור הורוביץ בענינים אלה:

כשבא גולדציהר למינכן היה עוד דתי מאד עד כדי כך, שקבע מזוזה לפתח חדרו בבית גוי, משום שמזוזה חובת הדר היא. והנה הזמין אותו פעם רקנדורף הזקן לסעודה. גולדציהר סרב משום מאכלות אסורות. אך כשאמר לו רקנדורף: „כלום תוכל לחשוב את שולחני ל„תועבה”? — נכנסו הדברים עמוק בלבו, וקבל את ההזמנה. מאז לא נזהר עוד במאכלות אסורות. דבר זה שמע מפי גולדציהר.

נילדיקה אמר לו פעם, שלפי דעתו על היהודים בגרמניה שאינם מאמינים עוד אמונה תמה להמיר את דתם; ביחוד מוטלת חובה כזו על אותם היהודים שיש להם ילדים, כדי לשים קץ להבדלים החיצוניים האלה, שאינם מביאים אלא צער ויגון ליהודים בלי כל טעם וסבה. כשספר לו הורוביץ אחרי שובו מארץ־ישראל על כל ההתקדמות היהודית, התיחס נילדיקה בספקנות להצלחת מפעלנו הלאומי.

הזחלנית והגלותית המצויה כל כך במערב. למרות היותו חפשי בדעות היה נושא את יהדותו בגאון. מזוזה היתה קבועה בפתחו וכדומה. מתוך השקפה זו השקיף הורוביץ גם על שאלתנו בארץ־ישראל. ההבדל היה בשבילו רק בזה, שכאן יפגשו היהודים עם עם הקרוב לגזעם ועם תרבות הקרובה לתרבותם.

הורוביץ האמין באמונה שלמה, המיוסדת על הכרה מדעית ונסיון מרובה השנים בהודו, כי האסלאם צועד לקראת תקופת תחיה. מענין הוא, כי את כל המתהוה כעת בהודו צפה עוד מלפני שבע שנים. הוא ראה לפניו את תחית העם הערבי גם בעיראק גם בסוריה ובא״י ובמצרים, והאמין בתחיה זו והחליט כי קשה יהיה ליהודים, גם אחרי כל הצהרה, וגם אחרי כל כבושי קרקע, להתקיים כל זמן שלא יבואו לידי הבנה עם הערבים, אשר תמיד יקיפו אותם. במדה ידועה היה הורוביץ אביה הרוחני של „ברית שלום״. אם כי הוא בעצמו היה רק יוצר האידיאה, ואין לערבב את שמו בכל „הצעדים המעשיים״ שאגודה זו עשתה.

ומכאן נובעים יחסו לאוניברסיטה העברית בירושלים ומסירותו הרבה ל„מכון למדעי המזרח״, שראה בו ילד שעשועיו; הוא חזה בו מצע שמי אשר יביא את הערבי והיהודי לא רק לידי התקרבות, כי־אם גם לידי הבנה. קוה שמתוך זה יוצרו גם ערכין חדשים, אשר יהיו לברכה לשני הגזעים גם יחד, וייצרו גם את האפשרות להתאזרחות היהודים ולהתערותם בארץ. בארץ־ישראל תוצר איפוא על ידי זה מה שהוא יותר מ„גלות־ערב״ במובן „גלות־המערב״, על יסוד תחיה שמית רבת שרשים ורבת ענפים, ה„מרכז הרוחני״ מקבל בהשקפת הורוביץ תמונה קצת אחרת, מזו שאנו רגילים בה.

הורוביץ לא היה „ציוני״ במובן הרגיל. ואולם ירושת אבות וחנוך יהודי מצד אחד ומקצועו מצד שני קשרוהו אל שאלתנו שענינה אותו בכל היקפה. ואלה קשרוהו גם אל עניני ארץ־ישראל, אשר לא חדלו מהעסיק אותו לכל פרטיהם, אם גם שדעתו בענינים רבים היתה אחרת.

ראש תקותו היתה תרבות שמית גדולה, אשר ממנה תצמח תשועה גם לתקותנו בארץ־ישראל.

ולאחרונה תבוא נא עוד עובדא אחת קטנה: הורוביץ לא כתב עברית, אם כי הבין היטב את השפה החדשה, ואין צריך לומר העתיקה. חסר היה רק הרגל. לא פעם נתגלגלה בינינו השיחה בענין זה. עמדתי על הדבר שקיום עולם יש לחכם יהודי רק בכתבו עברית. ובאחד הימים מסר לי את מאמרו המצוין „אלף לילה ולילה״ שנדפס ב„התקופה״ כרך כ״ו לתרגמו לעברית. וכשהקראתי לפניו את ההגהה האחרונה אמר לי: „הנה המאמר הזה יכתב רק בעברית״. באותה שעה נגלתה לפני נפשו העברית [1].

רְשִׁימוֹת

ארנולד בנט

1867—1931

לא בן לילה צמחו לו לארנולד בנט מחלפות ראשו, אם כי יש לומר בבטחה גמורה, כי אחד ה„שמשונים״ בספרות האנגלית החדשה היה. איש העבודה היה בנט והרבה עמל עד שהגיע למקום גדולתו. הוא עבד במסירות רבה במעבדת הספרות, עשה תרגילים ושנן את פרקו יפה יפה. עד כי לאחר זמן מה ידע להקנות תורתו זו לסופרים מתחילים (ב„איך להיות לסופר״). הוא עבר בכמה וכמה מדורות,— שלח ידו בעתונאות ובעריכה, עזר במשרדו של עורך דין; הוא גם עבר לשבת כמה שנים בצרפת, וכל אותם הימים למד את מלאכת הכתיבה. והוא לא בוש לעבוד וללמוד את הטכניקה של אומנות זו של כתיבה שהיתה בידו—דוקא על ידי כן ורק על־ידי כן—לאמנות משופרה וצרופה. כלל זה נקט בנט בידו: כל בערות וכל אי־ידיעה באיזה ענף ואגף בדרכי החיים וסדריהם הם הם המסבבים לכשלון בחיים וכשלון זה גורר עצבון, ואם בחיים בכללם כן, בספרות—פרק אחד שבחיים, חלק אחד מהם, פרט שבהם — לא כל שכן. הוא מראשיתו לא נועד אלא למקום־גדולה בספרות, והוא גם היה כמה להיכל הספרות מלכתחילה. ואולם ידוע ידע כי חיב הוא להכון בפרוזדור—במדורות השונים אשר בהם עבר,—למען יהיה ראוי לטרקלין, למען יהיה מוכשר ללכת בדרך זו אשר בה רצה ללכת ואשר אליה שאף, זו דרך הספרות.

ולא זו בלבד. לא איש העבודה בלבד היה בנט. הוא ידע לא רק איך לכתוב, כי אם ידע מה לכתוב וכן לא חסר לו על מה לכתוב. לא רק איש העבודה היה כי אם איש החיים. הוא עמל ועבד למען הכיר את החיים, כי אחד מפלאי הקוסמוס בכלל היו החיים בעיניו. הוא הביט בכל וראה את הכל כמות־שהוא, אך מאחורי הכל ראתה עינו את הפלא הגדול הזה של האדם הרוצה להעפיל אל האידיאל, אל „המשהו״ הנשגב והנאדרי ממנו,—רצון עז זה אשר אין דבר העומד בפניו. ובנט היה אמנם נצב בפני ההוד של גם זה דמית־קרי חיים, ומוכה תמהון הביט אל הדרו, וכל כמה שהלך והזקין שבע יותר ויותר נחת וחדוה מן הפלא — חיים. ואכן ככל אשר גדלו תמהוניו־שמחתו־הערצתו כן הלך והעמיק היוצר שבו לחתור אל פלא זה, למען ראות את אשר בו ואת אשר מאחוריו, ממקור זה שנקרא חיים שאב, ודלול לא דלל. אחוז קסם היה משליך את חכת כשרונו אל ים־חליפות זה והעלה—דוקא רגילות ונושנות, אלא שהוא ידע להלך על אלה מרוחו היוצרת ויפח חיים וחדוש בהם.

איש העבודה היה ואיש החיים, כי בכל התענין, את הכל ראה ולכל חדר: מוסיקה, ציור, דרמה, ספרות—בכל מצא ענין, ועל הכל: נדודים ונסיעות. את אלה אהב ביותר, כי בהם היו מתגלים אפקים חדשים בלתי ידועים לו; הוא חמד כל דבר אשר יש בו מן החדש בשבילו, אשר יכול לגלות נצורות לו. הוא למד, שמח ללמוד והיה גם נכון ללמד. ובכל עבודותיו ובכל ידיעותיו היה תמיד סדר, קצב,— תכונות חשובות מאד לגבי אדם ריאליסטן. זרם החיים על כל חליפותיו־נפתוליו־תמורותיו־שגיונותיו הוא הוא שהעמיד את בנט והכהו תמהון והערצה ולולא תכונות אלו היה בלי ספק אובד ונסחף. ומפני כן התכונות הללו שבו שבעבודתו היו לברכה לו ויתרונות היו ליצירתו. בכלל אדם בעל קצב ומשטר היה, ידע את אשר לפניו, חשב דרכו מ־ראש ונזהר על דבר ובכל דבר, זאת ידע וכזאת שמח להודיע. הוא הרי הורה פרק בענין החיים וסדורם בדבריו „איך לחיות במכסת עשרים וארבע שעות יום״. —

*

בספורים קצרים סנסציונליים ובבדיות דמיוניות התחיל להופיע לפני הקהל, ובמשך של שמונה שנים (1900—1908) נתן לקוראיו את „אננה בת קרית חמש״, „ליאונורה״, „אהבת קודש וחול״, „נקבר חי״ וכיוצא באלה. אך בשנת 1908 הופיע הסופר־השוליא ביצירה זו שנתנה

1) לפי מה שמסר לי היה גם אחד הראשונים שאתם בא בן־יהודה במשא ובמתן בענין ה„מלון״ העברי בבקרו בא״י בשנת 1906, והורוביץ אמץ את ידיו לעבודה זו, וגם עורר חוגים שונים בחו״ל להתענין בענין ה„מלון״ של בן־יהודה.

לו שם סופר בעל יכולת עצומה, שהעמידה אותו בין ראשי הספרות האנגלית החדשה. יצירה זו שמה: „המעשה בשתי נשים". בו השקיע את כל מרצו ויכלתו ועל ידו הגיע לפסגת־כשרונו. הוא הולך ומספר מעשה בשתי נשים־אחיות שונות זו מזו (קונסטנס האחת, הממשיכה בחנותה בבורסלי מתוך מסירות, והשניה — סופיה, הבורחת ומוצאת מקלט בעבודה של בעלת פנסיון בפריס) — שזור שני חוטים: חוט הריאליסטיקה וחוט הרומנטיקה. הוא נותן לבו לקטנות וטפלות ויחד עם זה פונה לטפל בגדולות וחשובות ומשלבן יחד. ריאליסטיקה ורומנטיקה הולכות שלובות זו ביד זו והפרוזה הממושכה והרגילה שלו מתעלה לפרקים לְעדנה ורגשנות יוצאות מן הכלל. אחרי יצירה זו באה השלישיה שלו „קלייהנגר" (1910), „הילדה לסוויים" (1911) ו„שנים אלה" (1917). הוא כותב עוד ספורים שונים, אולם אף באחד מאלה אין היוצר הגדול מתגלה בכל עזוזו ותפארתו, כמו בספורו הגדול הראשון על קונסטנס וסופיה, שתי האחיות הרגילות־הפשוטות — מעשה ישן־נושן וידוע, אשר בידו הוא חי וחדש ומענין.

בנט אהב את האדם הפשוט ההמוני, אהב את נפתוליו, שמחותיו, עצבונותיו, כשלונותיו, הצלחותיו וכו'. והוא לא הרבה להתפלסף על כל אלה. כן הם. כך מצאם. אין לשנותם. הוא קבל את דעתו של האדם הפשוט ולא מתח קו־בקורת עליו בפרט ועל החברה בכלל, מלבד בדברי־רמז קלים. הבקורת שלו — וזו ישנה וקימת לכל הדעות — אינה באה אלא באקראי ולא במתכוון; היא איננה ברורה ומפורשת בתוך היריעות הגדולות והרחבות שהציג לפנינו אפשר לראות לפעמים עקימת חוטם ולחוש זריקת־מרה במטריאליזמוס הקודר, בצביעות, בהחזקת־המוסכמות של הקרתניות הויקטורית (כפי שנראם בדריוס קלייהנגר והדודה המפס שבשלישיה). הוא מציג תמונות חיות של מגרעות החנוך והתרבות, תרמיותיהם וזיופיהם, ואולם הוא עושה כל זאת באדישותו של ההיסטוריון ולא מתוך רגשותיו וכונותיו של המתקן, הריפורמטור.

כי לא זו כונתו של בנט. הוא רצה לתת את התמונה כמו־שהיא והקורא יבין מאליו ויקרא בין השיטין. הוא לא נתכון לצור צורות למען השתמש בהן לדוגמאות של פגעים וחסרונות. להיפך: הוא נתן פרצופים שונים לפנינו (כאדם הקטנון והמגוחך מר פובי, כעלמה הבלה סופיה וכיוצא באלה) אך ורק למען הראות לנו כי כדאים הם בני־אדם רגילים ופשוטים לעיין בהם, נחקרם, נדעם, כי יש גם להם נפשות, רוחות־עז ויושר, אהבה תמימה וכדומה. איזמל הריאליסטון היה בידו, אך יחד עם זה נהג בכל ברוך ובעדינות ובאהדה.

אמנם כן: בעיני הריאליסטון ראה בנט את חידת החיים כספינת עגמה וקדרות. וכמה מן הערמה והמרמה יש בה, בגלותה פרצופיה השונים, פעם בכה ופעם בכה, וכמה מן הצחוק המר־ההתולי יש בה. שני כוחות הם השליטים בהאי עלמא, בעולם האדם: חליפה־תמורה ומות. האדם מתקומם ומתאמץ לעמוד בפני הראשון אך ללא הועיל, רק ללעג וקלס. אבל זו ההתאמצות איננה אלא הרדיפה האינסטינקטיבית אחרי נפשותינו החיות לעד, החתירה אחרי הנפש למען גלותה. כן מתרץ בנט את משחק ההבל של האדם הנפתל נפתוליו, הלוחם מלחמתו. וזוהי אמנם הרוח הרווחת בכמה מיצירותיו של בנט, — רוח ההבנה לאדם, האהדה והסלחנות, הרוח המתרצת והמסבירה.

ראובן גרוסמן

בִּקֹּרֶת סְפָרִים

השיטה החנוכית של הוגו גאודיג

מאת ד"ר ירמיהו פרנקל, הוצאת „עבר" ורשה.

החנוך העברי שהכה שרשים בשנים שלאחר המלחמה בכמה מארצות הגולה, ביחוד בפולין, ליטה ובסרביה, שונה תכלית שנוי מן החנוך העברי שלפני המלחמה, שאז לימדו עברית רק כעין פרפרת ללמודים העיקריים שבבתי־הספר הכלליים, ועכשיו כל הלמודים או רובם שפת הוראתם עברית. ממילא העמדו בתי־הספר העברים גם בפני שאלות חנוכיות ישנות וחדשות, וכמה מטובי מורינו בארצות ההן מטפלים בשאלות אלו הלכה למעשה. יש ונדמה, כי המורים העברים בחוץ־לארץ הם בעלי עיון פדגוגי יותר מחבריהם שבארץ. אפשר שהסביבה התרבותית והדוגמא הקרובה של המתוקנים שבאומות העולם מחייבות. על־כל פנים יש לראות עבודת גומלין בשדה החנוך העברי בארץ ובגולה, ורצוי היה שיהא גם מגע מדעת ומרצון טוב בין הרחוקים־הקרובים.

ד"ר ירמיהו פרנקל, סופר ומבקר עברי ידוע, מורה בגמנסיה הראשונה לנערים בלודז, פרסם חוברת, שבה הוא מרצה את שיטתו החנוכית של הפדגוג הגרמני הוגו גאודיג, מנהלו של ביה"ס העירוני העליון לנערות בליפסיה במשך 23 שנים (מת בשנת 1923), שעשה בנסיונותיו ובספריו הרבים עיקרים חדשים להוראה ולחנוך והעמיד תלמידים הרבה ההולכים בדרכיו. האידיאל העיקרי בבית ספרו של גאודיג הוא: „העברת נקודת־הכובד מן המורה המלמד אל התלמיד העובד" ומעיקר זה הולכים ומסתעפים פרטים ופ־ט־פרטים, תא ליד תא וקומה על גבי קומה, עד שמתנוסס בנין רב־מדות.

בידי פרנקל עלה להגיש לקורא העברי תבנית זעירת־אנפין מן הבנין הגדול הזה. בהבנה דקה וביד מנוסה הוא מוליך את הקורא דרך היכל־התועים הגדול ומפרש לו תפקידם וערכם של שורת החדרים הראשיים. אחרי הפתיחה והפרק על חיי גאודיג וספריו באים הפרקים האלה: א) מושג האישיות. ב) חיי בית־הספר ג) ההרגשה העצמית בבית הספר (תרגום קצת פוגם למושג Shulstimmung!). ד) היחס החיובי אל בית־הספר (גם זה אינו ממצה את המושג Schulgesinnung). ה) שאלות הדידקטיקה. ו) המורה. ז) בית־הספר ובית ההורים. ח) בית־הספר והשלטון המדיני. ט) יחס בית־הספר אל הדת, האמנות והשכלת העם. ולבסוף הערות כלליות: מקצתן לשם השלמה ומקצתן לשם ברור סעיפים אחדים מתוך נסיונו של המחבר בבית־הספר העברי.

ברשימה קצרה זו אין מקום לעמוד על גופי ההלכות הנדונות בחוברת, שלא בכולן כוון המחבר יפה. רצוני רק להפנות את תשומת־לבם של מורינו בארץ אל החוברת הטובה הזאת, ביחוד של אלה אשר קצרה ידם מקרוא את ספריו של גאודיג במקורם. הקורא בה לא יצא בידים ריקות.

מורה ותיק

בְּעִנְיְנֵי לָשׁוֹן

א

תשובה למבקר

בחוברת האחרונה של „לשוננו" (כרך ג' חוב' ג, עמ' 306—307), פרסם אחד מסתתר תחת שם „בד"ץ" הערה עולבת ביחס לחוברת לדוגמה שלי „מלון קונקורדנציוני ללשון הפיוטים", שיצאה זה לא כבר לאור. ההערה הנ"ל מסיימת במלים אלו: „לפי מהוחה של אותה חוברת, לא כדאי היה להשגיח בה כל עיקר, אבל שם האוניברסיטה הנשא בה עלול להטעות. וכי מי יעלה בדעתו לבדוק במקורות שהשתמש בהם המחבר? לפיכך אי אפשר להמנע מהערה". ע"כ דבריו. כלומר, כל עצם הערתו של מר „בד"ץ" לא באה אלא לריב את ריב האוניברסיטה כדי שלא יבואו, חס ושלום, לידי

טעות... אך, קודם כל, עלי להודיע שאין ענין האוניברסיטה לכאן, ולחנם נטפל מר "בד"ץ" למחבר המלון ללשון הפיוטים בגלל זה. החוברת לדוגמה שלי לא יצאה בהוצאת האוניברסיטה (ואף לא בעזרתה), אלא בהוצאת "פיט", כמו שנדפס, שחור על גבי לבן, בשער הספרי השייכות היחידה לאוניברסיטה היא, שחוברת זו, כמו שכתוב מעבר השני של השער, "שמשה נושא לוכוח ודיון בסמינריון לספרות ימי הבינים באוניברסיטה העברית. מכאן ראיה, שלא היתה למחבר המלון כל כוונה לתלות את עצמו באילן גדול, ואין כאן שום דבר ש"עלול להטעות"... אבל לאמתו של דבר, טעם אחר הוא הוא שגרם לו, למסתתר תחת השם הבדוי "בד"ץ", לבלי "להמנע מהערה". וזהו:

מר "בד"ץ" רב את יריבו של ח' ילון... שבמלון ללשון הפיוטים שלי (ערך סגוי עמ' 21, הערה 6), "העזתי" אני, החתום מטה, שלא להסכים לדבריו של ח. ילון וגם למצוא סתירה ביניהם. אך אני עשיתי זאת בצורה ספרותית נאה, מה שאין כן מר "בד"ץ", שבחוברת "לשוננו" לא ידע להזהר בלשונו, שהרי אם כלל הדברים אינם אלא "דברים בטלים שאותה חוברת עשירה בהם", למה בחר המסתתר ערך זה דוקה, שבו אני מתנגד לדברי ח. ילון, וטורח להביא ראיות לבטל את דברי שנאמרו בחוברת שלי? (אגב, כל הראיות שהביא מר "בד"ץ" מחוסרות בסיס מדעי, כמו שאבאר להלן).

ועוד, מר "בד"ץ" מתחיל את הערתו בזו הלשון: "י. כנעני, בחוברת לדוגמא וכו' חולק על מה שנאמר ב"לשוננו" כרך ג' וכו'. ע"י מי נאמר שם ב"לשוננו" כרך ג' חיב' א', עמ' 69, לא ע"י ח' ילון? אם כן למה לא כתב מר "בד"ץ" זאת במפורש, ולא הזכיר את שם האומר, כנהוג במקרים אלו, כשמצטטים דברים שנאמרו ע"י אחרים?

ועוד. הרי אותו י.! כנעני חולק שם, בחוברת שלו, לא רק על ח. ילון אלא גם על עוד אנשים שונים. ולמה גבהל מר "בד"ץ" להשיב על הדברים המתנגדים לח. ילון דוקה, האין זאת כסוי טפח וגילוי טפחיים?

אמנם, צדק מר "בד"ץ" באמרו ש"העוסק בלשון הפיוטים חייב להיות מצוי אצל ספרי צונץ, אבי חוקרי הפיוט". אף־על־פי־כן אין מכאן ראיה, שרק מספרי צונץ יש לשאוב את כל התורה כולה, ולא לבדוק בעצם המקורות, שמהם שאב גם צונץ עצמו. ומי שבודק, באמת, במקורות עצמם, כלומר: מטריח את עצמו לקרוא בספרות הפיוט, ולא רק מכיר אותה עפ"י הציטטות של Die Synag. Poesie, ימצא ביחד עמי שלא מצינו לא אצל יניי ואף לא אצל הפייטנים הבאים, שיהפכו נחי ע"ו לנחי ל"ה (היינו, להרחיב את הפעלים ולא לצמצמם); וכך הוא בכל הספרות הפיוטית: צמצום הפעלים ולא הרחבתם. מלבד מעטים יוצאים מכלל זה, שנמצאים בפיוטיהם של פייטנים מאוחרים מאד, שאינם באים בחשבון כשדנים בפייטן קדום כמו יניי (חי באמצע המאה השביעית לספירת הנוצרים). ואלמלא רצה המחבר של ההערה לסמא את העינים בציונים סתם, לא היה לו, באמת, כל צורך להביא את ארבעת מראי־המקום: דצוי, זדוי, זהוי ולזוי, המובאים בספרו של צונץ (Die Synag. Poesie, עמ' 423–424), כי בין 97 צורות של פעול, שמביא צונץ בספרו הנ"ל (עמ' 422–426), אין ארבע צורות אלו אלא בטלות ברוב הגדול ואין מביאים מהן ראיה לתיקון נוסחה משובשת. מר "בדץ" חייב היה לדעת: כשבאים להקיש מן המפורש על הסתום, אין מביאים בחשבון את המסופק ואת הרחוק. והוכחותיו של מר "בד"ץ", בהערתו הנ"ל, הן מסופקות ורחוקות, כמו שאבאר בסמוך.

לשם סתירת הכלל, שקבעתי בחוברת שלי, שאצל הפייטנים היה נהוג צמצום הפעלים ולא הרחבתם, הביא מר "בד"ץ", מלבד ארבע הדוגמאות מספרו של צונץ, שהזכרתיו לעיל, עוד שתים: נחוי, ולטוי. בסך־הכל שש דוגמאות. ננסה לבדוק אותן, אם הן באמת, כפי שחושב מר "בד"ץ", הרחבה מנחי ע"ו לנחי ל"ה. אתחיל מן הדוגמא האחרונה.

ערך לטוי. צורה זו לא נגזרה מן שורש לוט, כפי שסובר מר "בד"ץ", אלא מן שורש לטי, לטא הארמי (עי' לוי ויאסטרוב, ערכים אלו). אם כן לא הרחבה יש כאן, אלא עבור־צורה יש כאן: כששורש ארמי עובר לעברית הוא עלול לקבל ה"א בסופו. וזהו פעול פשוט מנחי ל"ה: לטה־לטוי. וכבר מוצאים אנו שורש זה במדרש: "שכל הנשים לוטות" (מד"ר במד' ט').

ערך נחוי. הציטטה, שהובאה ע"י מר "בד"ץ": "בשלום נחוים" אין פירושה אלא: נחוים־נהולים־נהוגים, והוא משורש נחה ולא נוח. ופעול זה במשמע זה מובא לא רק אצל הפייטנים, אלא גם אצל משוררי ספרד. ועיין ערך נחה במלונו של בן־יהודה (כרך ז' עמ' 3597).

ערוך לזוי. צורה זו נגזרה מן השם ולזות שפתים (משלי ד כ"ד), כמו שהעיר בצדק צונץ בספרו הנ"ל (עמ' 424), ולזות הוא משורש לוה: לזות־לזה־לזוי. כמו גנות־גנה; זכות־זכה; פדות־פדה; ראות־ראה וכדומה. ועי' ספר השרשים לריב"ג ורד"ק (ערך לזה) ועי' גם במלונים של רש"י פין (כרך ב, עמ' 496) ובן־יהודה (כרך ה' עמ' 2648).

ערוך זהוי. ערך זה—אומר מר "בד"ץ" — נגזר מן השורש זוה־זות־זוע. ומכיון שאין כלל שורש כזה במציאות, משתמש הוא בכלל הידוע "חלוף הא' בחית. אך הרצון להרבות במראי־מקומות הכשילהו ולא ראה, שיש שורש זהה־זחת, שממנו נגזרה צורת זהוי שלפנינו. ועי' לדוגמא בגמרא ההפעיל מן שורש זה: "ואמרי לה אין מ ז ה י ה י ן אותו" (חול' ז.). כך לפי נוסחת הערוך, ובדפוסים: אין מ ז ח י ת י ן, והראשון עיקר (עי' הערוך השלם, הוצ' קוהוט, כרך ג', עמ' 273). מלבד זה נמצא גם השם: זהוה: "משרבו זהותי הלב" (סוטה מז:) ובצורה זו, גם השם וגם הפעל (בקל ובהפעיל), נמצא הרבה בפיוטים.

ערך זדוי. הוא הדין לצורה זו. וזדוי אינו כלל משורש זור, אלא מן זדה. וישנם שני שרשים: זוד גם זדה, כמו שיש, דרך משל, צוד־צדה: ואתה צדה את נפשי (ש"א כ"ד י"ב) וממנו גם השם: צדיה (במד' ל"ה כ) ומשורש זדה נשאר במקרא רק השם זדון (ירמ' ז, ל"א־ל"ב), כמו שהשם יגון (ישע' ל"ה) נגזר מן יגה, וקלון (איוב י ט"ו) מן קלה ועוד.

נשארה רק צורה יתירה ובודדת: רצוי, שהיא מוזרה מאד וגם מאוחרת. ואם גם נסכים ש"נחוי" אינו משורש נחה, אלא משורש נוח, הרי בסך־הכל לפנינו רק שתי צורות של פייטנים מאוחרים, ואין למרים מהם על פייטן קדום כמו יניי.

ולעומת זאת, כמה וכמה פעלים ושמות, שנתקצרו ע"י הפייטנים, מאמתים את הכלל שקבעתי, כידוע לכל מי שעוסק במקצוע זה. הרי מקצת מן הפעלים והשמות שכבר אפשר למצוא אותם גם בחוברת לדוגמה שלי. עי', למשל, ערכים: בט־נבט; גע־נגע; גל־גלה; צר־יצר וכו' וכו'. או, למשל, הערכים: נער־גערה; חשר־חשרה; סע־סעה; קלל־קללה וכו' וכו' וכמה צמצומים כאלו נמצא בכל הספרות הפיוטית הרחבה?

מלבד זה ברור הוא לכל מי שרוצה להבין, שהביטו סגו[יי]ם (מחזור ייני, הוצ' קובר, עמ' 14), אין משמעו אלא גדול י ם, כי סגה נרדף לשגה, בחילוף ס—ש, כמו שבארתי זאת בחוברת שלי (עמ' 21, הערה 6), ויש בידינו כמה וכמה דוגמאות של פייטנים קדומים אחרים, שהרבו להשתמש בפעל זה, בצורה זו ובהוראה זו, ועי' גם במלונו הגדול של בן־יהודה (כרך ח' עמ' 3944)

ולבסוף עוד פרט אחד קטן:

המסתתר תחת השם הבדוי מר "בד"ץ" מביא שם בהערה שלו עוד ציטטה אחת: קומם ערתך מנפילתה ה מ ט ו י ה, ובעצמו מעיר: "שכנראה נגזר בינוני זה מן מטה", אם כן, למה הביא אותו, אם לא כדי להרבות בציטטות?

יעקב כנעני

ב

תקון טעויות

במאמרי "הלשון בשירי יל"ג", שנדפס ב"לשוננו" חוברת ג' ש. ז., נפלו שגיאות אחרות מכאיבות: א) בצד 230 הבאתי דברי יל"ג: "שָׁם בַּפַּס דַּמִּים הַגִּבּוֹר לִפְלֶשֶׁת" (אדו"מ) וכתבתי: "פַּס דמים הוא שע"פ, שאינו בא בהא הידיעה והיה צ"ל בְּפַס דמים" לולי חק השוא". על זה העירני המורה מר אלטמן ש"בַּפַּס דַּמִּים" בפתח נמצא גם במקרא (דהי"א י"א, י"ג). יש אפוא לתקן את בראיה זו כך: המאורע בגָלית היה בְּאֶפֶס דַּמִּים (ש"א י"ז, א) והיה יל"ג צ"ל "שם באֶפֶס דמים" וכו', אולם מפני השוא בראש המלה בחר לכתוב בַּפַּס דַּמִּים

הבא בפתח גם במקרא (דהי"א י"א, י"ג). אעפ"י ששם הוא מאורע אחר (—ש"ב כ"ג ט). ב) בצד 235 כתבתי שיל"ג „מנקד יְזָרְמוּ ת' יזרמו בחרוז אל הושמו; (אדו"מ שיר י"א) ובשיר י"ב יזלמו כדין פ"י בחרוז עם ידמו". אולם מכיון שבמקרא אין כלל העתיד של פעל זה ויל"ג משתמש בו בחור פעל עומד היה נכון יותר לומר: „יל"ג נקד את הפעל זרם פעם ע"מ אפעל (יזרָמו) ופעם על משקל אפעל (יזרמו), הכל לפי החרוז (הקש יִשְׁבַּת יִשְׁבֹּת, יִבְגַּד יבגֹּד).

תקון שאר השגיאות שנפלו במאמרי הנ"ל וכן הוספות אליו יבואו בחוברת ל„שוננו" ד'.—כדי שלא לעבור על „אל תשכן באהלך עולה" עד צאת חוברת זו, תיטיב מערכת „מאזנים" לתת לי מקום לתקן מה שפגמתי.

א. אברונין

ג

הערה

ב„לשוננו" האחרון הופיע, בין שאר הדברים, מאמרו החשוב של הא' אבינרי בדבר השפעת השפה הארמית על שפתנו, והנה, לדאבוננו, נכשל בעל המאמר בשלש שגיאות גסות ומן הראוי לתקנן.

1) „שבשתא כיון דעל – על" הוא מתרגם לעברית „עלה", מה שלא נכון, לא לפי השרש, ולא לפי המובן; „על" פירושו בא, נכנס מע"ו „עול", המתרחב לפעמים עיל „כד עיל שבתא", הכתיב והנקוד בדניאל הוא מן הכפולים, „עלל"; על יסוד ושרש זה תבואה (מן בוא) בארמית עללתא; ויש שבהפעל מהפכו דניאל לפ"נ „הנעֵל", בכל אופן אין לו ל„על" זה כל שייכות לשרש העברי „עלה" מל"ה. אגב שגיאה זו הופיעה כבר פעם אצל המחבר באחד מגליונות „מאזנים".

2) „דילמא" די, ויל, הוא מסביר, הרי הן ש בעברית „די" היא ש — נכון, אבל לא „דיל", שבעברית היא של: „בדיל ויעבר"; והמלה „דילמא" כלה היא תרגום „שֶׁלָּמָּה".

3) „אטו כולה בחדא מחתא מחתינהו"? הוא חושב ש„מחתא" זה „מחי יד", לשון מכה, וזה לא נכון. גם הערוך וגם רש"י מפרשים „מחתא" אריגה; וכי כלם באריגה אחת ארגתם? „דהתקון דבור קרו לו אנשי אריגה" (רש"י חולין כ"ח, עמוד ב') הקש „מסכת".

חכמים, הזהרו בדבריכם, שלא תהיו בבחינת הרי זה בא ללמד ונמצא לא למד. תמהני גם על המערכת, העוברת על דברים כאלה, כאילו אין להם ערך.

תל־אביב, ה' באייר תרצ"א.

מ. אלטמן

קובץ מכתבי י. ח. ברנר

(מכתב למערכת)

בעוד זמן־מה יובא לדפוס קובץ מכתבים נבחרים של י. ח. ברנר — ספר־מלואים לכל כתביו. כל מי ששמורים עמו מכתבים מאת י. ח. ברנר מתבקש בזה להמציא אותם בהקדם על פי הכתובת שלמטה.

יש ערך לכל מכתב, לכל פתקא, אם לא לפרסום, הרי לברור פרטים בחיי י. ח. ברנר ובעבודתו הספרותית.

גופי־המכתבים יוחזרו לשולחים, על פי בקשתם, מיד לאחר ההעתקה.

מנחם פוזננסקי

עתוני היהודים בכל הלשונות מתבקשים להעתיק מכתב זה.

הכתובת:

מ. פוזננסקי, רחוב אליעזר בן־יהודה, 47, תל־אביב.

M. Posnanski, Rechov Elieser Ben-Jehuda, 47

T e l - A v i v, Palestine

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית:

המשורר יצחק למדן יצא לחו"ל למשך ירחים מספר. בערב נסיעתו נערכה לו מסבת־פרידה על ידי חברים סופרים.

מסבת קלוב „פאן". ביום ד', אור לי"ג באייר, נתקיימה באולם „אוהל־שם" מסבת קלוב פא"ן, בנוכחות חברים־אורחים. באו כארבעים סופר. הנשיא ח. נ. ביאליק פתח את המסבה וקדם בברכה את הסופרים י. ד. ברקוביץ, ח. הזז, בן־ציון כ"ץ, ד"ר ש. לוין מ. ליפסון, דניאל פרסקי, וברוך קרופניק. כמו"כ ברך את המשוררות בת־מרים ואסתר ראב, שבאו בפעם הראשונה לקלוב פא"ן.

בקשר עם הרצאתו הקודמת של ברש „עם ושבט", דבר ביאליק דברים אחדים בענין זה והעיר על המצב הקשה של הלשון והספר העברים בארצות הגולה ועל הסכנה הנשקפת לקיומם שם, ועל היחס האדיש של הציוניות להופעה הזאת ולעבודת התרבות העברית בכלל.

הוא מסר את רשות הדבור למתוכחים על ההרצאה הנ"ל. הראשון למתוכחים היה יעקב רבינוביץ, שדבריו (מעין הרצאה) באים בצורה מורחבת במאמר מיוחד בגליון זה.

אחריו השתתפו עוד בוכוחים: האורח ברוך קרופניק מברליו, פ. לחובר, ד"ר י. ל. ברוך. דבריה־ם יבואו באחד הגליונות הבאים של „מאזנים". למתוכחים ענה אשר ברש ואחריו — יעקב רבינוביץ.

לבסוף הזכיר ביאליק את המשוררת המנוחה רחל והודיע, כי ביום השלשים למותה תערך אזכרה מיוחדת מטעם אגודת הסופרים.

ספר היובל של תל־אביב. ראש העיריה, מר מ. דיזנגוף, לפני נסיעתו לח"ל הניח יסוד לעבודת הוצאת ספר על תל־אביב (תולדותיה, מוסדותיה וכו'), שיוכן ליובל העשרים וחמש של העיר.

בקשר עם זה פנה מר דיזנגוף לידידיו ומכריו במכתב דלקמן:

במשך שתי השנים האחרונות הצלחנו לרכוש ולרכז חומר רב הערך על תולדות תל־אביב מיום הוסדה עד הנה. לשם זה סדרנו חדר ארכיון מיוחד בבנין העיריה והננו ממשיכים את אוסף החומר מיום ליום. ערך החומר הזה לתל־אביב עירנו מובן מאליו. — יחד עם זה, נגשים אנו לעריכת ספר היובל של תל־אביב על פי החומר הזה. הספר יצא לאור למלאת 25 שנים מהתחלת הבנין של בתי עירנו הראשונים. עד כמה חשוב הוא ספר זה לפרסומה של תל־אביב, וזאת אומרת גם להפרחתה, — אף דבר זה מובן הוא מאליו; ובלי דחוי אנו נגשים לחבורו. חבור הספר רב הכמות והאיכות הזה, יחד עם עריכתו והגהתו נמסר לועדת סופרים מומחים ומנוסים.

והנה לשם עבודת הספר הזה דרושים אמצעים כספיים הגונים, סכום שאינו נכנס בתקציבה של העיריה; ומשום כך אני פונה לידידי, לכל אלה, שתל־אביב יקרה להם והם מתענינים בפרסומה, כי יואילו לעזור לנו ע"י תרומותיהם לשם יצירת קרן מיוחדת להוצאת ספר היובל הנ"ל. אלה שיתרמו לקרן זו לא פחות מלא"י אחת, יקבלו את הספר רב־הערך הזה חנם.

הנשף הראשון של קלוב „פאן" בורשא. בורשא נערך הנשף הספרותי האמנותי הראשון של קלוב ה„פאן" העברי בפולין. פתח יעקב כהן, שעמד על חשיבות תנועת ה„פאן" העולמית השואפת ליצור יחסי ידידות בין סופרי העולם, ועל תפקידי ה„פאן" העברי, שצריך לדאוג ליצירת קשרים מתמידים עם קהל הקוראים העברים.

יוסף הפטמן הרצה על מצב הספרות העברית בימינו. צ. ז. ויינברג, יקיר וארשאוסקי, יהודה וארשביאק ויעקב כהן קראו מיצירותיהם. בחלק המוסיקלי השתתפו ז'אק לוי (קריאה אמנותית) והכנרית וולקוביץ־גולדשטין. האולם היה מלא מפה לפה.

ה„וועלט־פערלאג" בברלין נגש להוציא במהדורה חדשה את קטלוג־בודליאנא המפורסם (מחלקה העברית באוצר הספרים של האוניברסיטה באוכספורד), שנערך בשעתו — לפני כשבעים שנה — ע"י משה שטיינ־שניידר, גדול הביבליוגרפים העברים.

בהוצאת „אשכול", ברלין יצא זה עתה הכרך השביעי של ה„אנציקלופדיה יודאיקא", היוצאת בעריכתם הראשית של ד"ר יעקב קלצקין ופרופיסור י. מ. אלבוגן. הכרך כולל מאמרים מגבירול עד משה הס. מהמונוגרפיות הגדולות ביותר יש להזכיר: שלמה בן־גבירול, קהלת, גאונים, רלב"ג, חוקים, אלהים, סופרים יוניים ורומיים, אגדה, הלכה, מסחר, אומנות, כתבי־יד, הלשון העברית. דוגמת הכרכים שקדמו לו כולל גם כרך זה הרבה ציורים, ביניהם לוחות צבעונין, תוי זמרה.

כרוניקה כללית:

מות משורר שוידי. בימים אלה מת בשטוקהולם בשנת הששים ושבע לחייו מזכיר האקדמיה למדעים בשוידיה, אריק אקסל קרלפלדט. המנוח היה אחד המשוררים המהוללים של הדור האחרון בשוידיה.

צואת ארנולד בנט. בימים אלה פתחו בלונדון את צואת הסופר האנגלי המפורסם ארנולד בנט, שנפטר זה לא כבר (ראה מאמרו של ראובן גרוסמן בגליון זה). לפי צואה זה מתברר, שארנולד בנט, שהתחיל את פעולתו הספרותית כעני וחסר כל, הצליח להרויח בספריו סכום עצום שכזה, שלא הרויח אולי שום סופר אחר. ההון שהניח אחריו הוא למעלה ממאה א"ף לי"ש.

ועידה בין לאומית של היסטוריוני הספרות. בסוף מאי יתקיים בבודפשט קונגרס של האגודה הבין לאומית למחקרים היסטוריים, בתחומי הקונגרס הזה תתקיים גם ועידה של היסטוריוני הספרות, שתתנהל ע"י הפרופיסור בסורבונה, בלבנסברגר. מטרת הקונגרס היא קביעת תכנית אחת ומאוחדת למחקרים בתולדות הספרות.

מכתבי קורולנקו. ברוסיה יצא קובץ מכתבים של קורולנקו לפ. ס. איבנובסקה, אחות אשתו (1917 — 1886). במכתבים אלה מגלה קורולנקו לפני גיסתו את תכניותיו הספרותיות ומביע את השקפותיו בשאלות חברתיות. המכתבים מכילים חומר רב־ערך לקביעת הכרקטריסטיקה של קורולנקו.

ההיה ניטשה פשיסטן? רעו של ניטשה, הפרופיסור אלברכט ברנולי, החי עוד כיום, מביע בעתונות הגרמנית את מחאתו נגד הקדמתו של פרופ. בוימלר לכתביו המקובצים של ניטשה, שיצאו בהוצאת רקלם בליפסיאה. בהקדמה זו מתאמץ בוימלר להוכיח, כי ניטשה היה מבשר הפאשיזם באירופה. ברנולי מוחה נגד הסלוף המוסרי של האידיאות העיקריות של רעו הגדול.

בדיקת מוחו של זודרמן. הרמן זודרמן הביע את רצונו, שאחרי מותו יעשו אנליזה אוביקטיבית של כשרונותיו, ולמטרה זו צוה את מוחו לפרופיסור אוסקר ווגטו, מנהל המכון הברליני על שם הקיסר וילהלם לבדיקת מוח האדם. כדי לקיים את רצון המנוח נבדק מוחו של זודרמן במכון הברליני הנ"ל, ועתה נתפרסמו תוצאות הבדיקה בירחון לפסיכולוגיה וניאורולוגיה, המופיע בברלין.

איסור על זשול ורן ברוסיה הסוביטית. קומיסריון־ההשכלה הסוביטי אסר להוציא מהדורה חדשה של כתבי זשול ורן. את האסור הוא מנמק בזה, כי יצירות זשול ורן „מפתחות בקרב ההמונים את הנטיה להזיות".

מבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

א

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים משתדל מיום הוסדו לכנס לתוכו את כל פזורי היצירה היהודית שבכתב בכל הדורות ובכל הלשונות, וכבר הצליח עד עתה, בעזרת ידידיו המסורים די בכל אתר ואתר להגיע למדרגה אחד האספים הגדולים ביותר של ספרי ישראל הנדפסים. אולם עדיין עני הוא בית הספרים מאד בחמר שבכתבי־יד, חמר זה מצוי עד עתה במדה מרובה בידי יחידים או מוסדות פרטיים, ואין עין חכמי ישראל שלטת בהם להפיק ממנו את התועלת הרצויה.

לפיכך פונה בית־הספרים בזה אל ידידיו בבקשה שישתדלו לאסוף בשבילו כתבי־יד שונים, תעודות היסטוריות, פנקסי קהלות וחברות, ספרי זכרון, אגרות גדולי ישראל וכדומה ולשלוח אותם ירושלימה. וכמו כן מבקש בית הספרים מאת כל מי שיודע על מציאות כתבי־יד או אסף כתבי־יד בידי אחרים, להודיע לו על כך. רבוי חמר כזה לא רק יאדיר את גנזי בית הספרים, כי אם גם יסייע לשמושו המדעי ויעשיר את ידיעת עברנו.

העתונים היהודיים בכל העולם מתבקשים להעתיק את הדברים האלה.

ב

הנהלת בית הספרים מפרסמת בזה רשימת כרכי עתונים עברים החסרים באוסף בית הספרים ומבקשת את כל ידידי המוסד לעזור לה ברכישת הכרכים האלה:

הזמן (וילנה), חסרים הכרכים מהשנים 1904, 1911, 1912.

המליץ חסרים כרכי השנים רביעית־שמינית, שנה שתים־עשרה, שנה א־בעים.

הבקר (ורשה) חסר לגמרי.

היום (ורשה), 1906 חסר לגמרי.

העברי (ברלין־ניו־יורק) חסר כרך שנה חמישית.

המגיד חסר כרך שנה שלישית.

המגיד לישראל (קראקא) חסרים כרכי 1899־1901.

הצפירה (ורשה) חסרים כרכי שנות 1918־1910.

הפועל הצעיר. חסר כרך שנה שניה.

החבצלת (ירושלים) חסרים כרכי שנה שניה־ארבע עשרה (תרל"א—תרמ"ד); שנה שבע־עשרה (תרמ"ז); שנה שלשים וארבע—שלשים ותשע (תרפ"ד־תרפ"ט).

השקפה (ירושלים) חסרים כרכי שנה ראשונה (תרנ"ז) שנה שלישית (תרס"ה).

מאת האדמיניסטרציה

לרגל השנויים במערכת יצא הגליון הבא, הראשון לשנה השלישית, ביום ה' כ"ז באייר.

העורך האחראי: ש. צמח

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על-ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ ישראל

ש נ ה   ש נ י ה

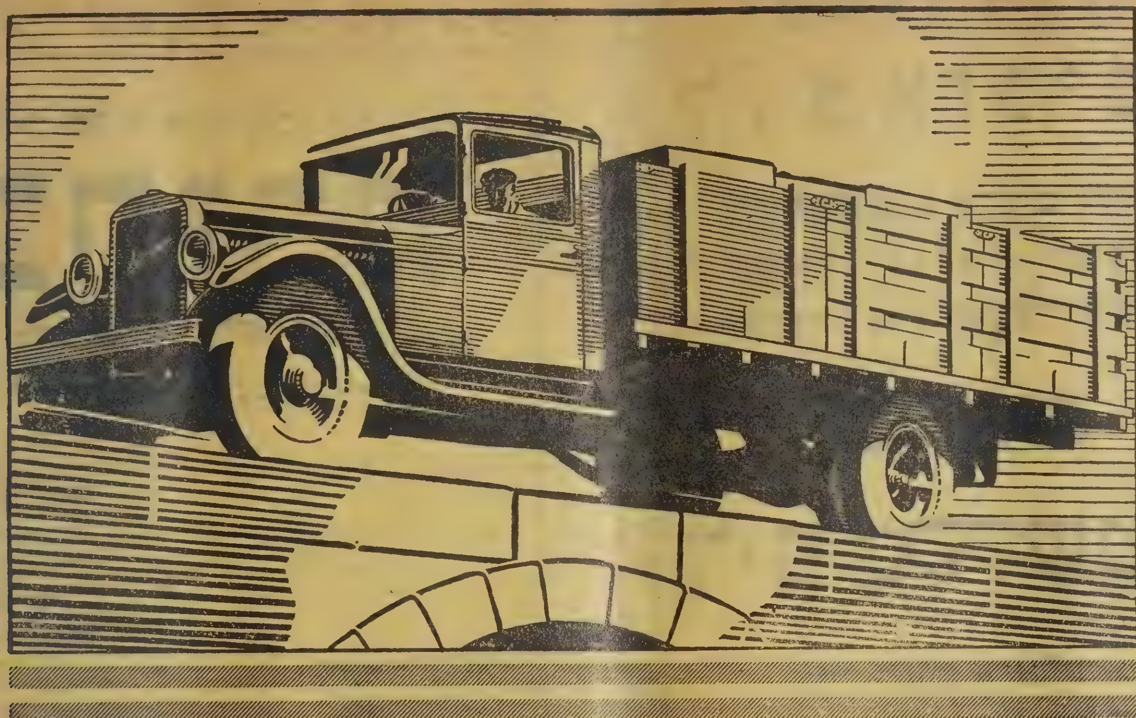
גליון ראשון — גליון חמשים

תל-אביב

ניסן תר"צ — אייר תרצ"א

דפוס „הארץ", תל־אביב

תוכן הענינים

בעולם המסחר גומרים הלל על
מניע המסחר הזה
הקרון המהיר ריאו

1107 בעלי–מכוניות ריאו משתמשים ב־12.453 מכוניות-הוה אומר 11.3 מכוניות בחשבון ממוצע לכל אחד–סימן מובהק לשביעת רצונם של הקונים. בכל אתר ואתר זכה הקרון המהיר ריאו לתשבחות בעולם המסחר, באשר הוכח לכל, כי מכוניות אלו מכניסות רוחים לכל המשתמשים בהן.

בין המשתמשים בקרונות מהירים ריאו בא"י:

קואופרטיבים: „הדרום", „השרון", „המוביל", „הובלה", „המעביר", „הרצליה".

אגודות וחברות: „המהיר", „הגליל", „חברת אשלג בע"מ", „הפועל"–חיפה, „נשר", „אחריות", „הר ועמק", „הר הכרמל", „הדר הכרמל", „בת-גלים".

REO SPEED WAGONS AND TRUCKS

REO Motor Car Company, Lansing

№ 1 (101)

[ש]נה שלישית

מאזנים

[ש]בועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
א
(קא)

תל־אביב
כ״ז באייר
תרצ״א

Tel-Aviv
April 14
1931

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ־ישראל: לשנה 1 לא״י; לחצי שנה 500 מא״י בחוץ־לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים **מחיר גליון בודד** בארץ־ישראל 20 מא״י; בח״ל 12 סנט	עמוד שלם – 5 לא״י; חצי עמוד — 2.750 לא״י; רבע עמוד – 1.500 לא״י; 1/8 עמוד – 800 מ.; 1/10 עמוד – 500 מא״י. למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ״ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת „מאזנים״, ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. P. 50, TEL-AVIV, Palestine

בית המערכת וההנהלה: ת״א, רחוב מונטיפיורי, 32

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | ירושלים – תל־אביב, כ"ז באייר, תרצ"א | גליון א'(ק"א)

מַשְׁבֵּר הַסֵּפֶר

מאת פ. לחובר

המשבר הקשה, העובר עכשיו על הספר העברי, לא היה קשה כל־כך לולא היה בו משום סימן בולט וניכר למשבר בתרבות הספר שלנו. סימנים של משבר זה נראו עוד קודם לכן, לפני בוא המצוקה הכללית, הכלכלית, שזו אשר בשערי הוצאות־הספרים שלנו נראית כמו פרט אחד ממנה. גם בשעת החדוה הגדולה בשוק התעשיה של הספרים, כשמכונות הספרות שלנו עוד עמדו על מקומן איתן ופלטו מן הצנורות שלהן בכל יום ספרים חדשים, חדשים לבקרים, היו רגשי־עצב באים ללבות אלה שהיו מסתכלים בכל מעשי המכונות האלה. התעשיה גדלה, אבל „הסחורה" ירדה. בכל שנות העליה האלה במספר הספרים נראתה ירידה בטיב הספרים. התרגום תפס במשך כל השנים האלה מקום בראש. ואין זה סימן טוב לרוח המתחדש העברי, אם אין הוא מתחדש מתוכו, אלא מעל גבו, מברו. אבל גם בתרגום עצמו באה ירידה אחרי ירידה, גברה מאד בהוצאות־ספרים אחדות הרדיפה אחרי החדש ביותר, אחרי הסנסציה הספרותית, אחרי דברים שלא היו ולא נבראו עוד, או שלא היו צריכים כלל להבראות, איזה כוכב תועה או מתעה, שנצנץ רגע אחד בשמי ספרות זו או אחרת, אנו היינו נאותים לאורו, אנו, שמאורות השירה והחכמה הגדולים, הנצחיים, עוד לא נתלו ברקיע שמינו.

רדיפה זו של המו"ל שלנו אחרי החדש ביותר והמתנוצץ ביותר – זאת היתה הרדיפה שלו אחרי הקורא. קוראי־הספרים שלנו, אלה שהיו מעיינים ומבקשים בספר חזון, התרוממות על חיי־החול הפשוטים, היו מבקשים בו גאולה לנפשם ולעולמם – מבקשי־הדרך שלנו ותועי־הדרכים שלנו – אינם כמעט במציאות. ומה מבקש עוד הקורא בספר? הוא מבקש בו את החיים שלא חי עוד, את ההנאה שלא נהנה עוד ממנה. ולכן ככל שהנאה זו רחוקה ממנו והחיים נראים לו כמו מעבר לימים וארצות הוא נוהה אחריהם ביותר. כל מה שנעשה שם, מחוץ לתחומו, הנראה לו תמיד כמוגבל וסגור בתוכו, הוא העושה רושם בנפשו, וכל קול העולה אליו פתאום משם נראה לו כקול גדול אשר לא יסוף.

וכאן מקום השבר והפרץ בתרבות הספר שלנו. כה־המשיכה הפנימי של הרעיון והרגש, המשקל הפנימי של מחשבת־המוח או מחשבת־הלב כמו חדלו מכל וכל. חדלה כל הבחנה, כל דעה, כל הבדלה. אין כל רצון לדעת, להכיר, להשיג השגה זו או אחרת, לשמוע באופן זה או אחר לקול החוזה או לקולו של איש־המחשבות.

המשבר הרוחני הזה איננו מיוחד רק לנו. הנטיה מעניני „רוח" לעניני „חומר", מתרבות־הנפש אל תרבות־הגוף איננה מיוחדת לנו בלבד בשעה זו. לא הסופר העברי בלבד מתאונן על חוסר השפעה, חוסר הד לדבריו; מתאונן על זה כל משורר וכל סופר בכל ספרות אחרת. וכאן הסכנה הגדולה שבדבר. כי יש בטבע שלנו להיות נטפל לכל עושי מצוה חדשה, להיות חלוץ לכל מחנה, וביחוד אם הוא זר, הולך ובא מן החוץ. עובדי עבודה זרה אנחנו יותר מאבותינו הראשונים. ואם שם, בעולמם של עמי תרבות־אחרים, התחילה ההתרחקות מתרבות הספר האמתית, אנו על אחת כמה וכמה.

ואנו זקוקים עוד למעשי תרבות פי כמה מאשר עמים אחרים. כי הן התרבות החדשה שלנו היא עוד צעירה מאד לימים. רק אתמול החילונו לעשות בה: לאסוף וללקט מצד אחד את הגרעינים הבריאים שנשארו לנו לפליטה מן התרבות העתיקה; ומהצד השני רק החילונו לעסוק במעשה בראשית של יצירה ובמעשה הרכבה של יצירה חיצונית ביצירה הפנימית שלנו. כל ענף התרבות שלנו, של התרבות החדשה בעברית החדשה שלנו, הוא עוד צעיר ורך – והאם כבר הגיעה השעה לעזוב אותו לנפשו ולנטות ממנו, או, להפך, הגיעה השעה שדאגה זו של התרבות החדשה בעברית, הרחבתה ותקומתה, תתפוס מקום בראש הדאגות שלנו?

האין אנחנו רואים על כל צעד ושעל את הפזיזות הרוחנית שלנו, את חוסר יסוד האמת במעשינו, חוסר התבונה וחוסר־האחריות מכל צד – והאם לא היו מעשים אלה לגורמים ראשיים ועיקריים בחיינו, שמהם תוצאות לכל העתידות של חיינו בתור עם?

האם לא נפלגנו לכתות שונות, האויבות אשה את רעותה לפי כל חומר הדין של הכתות בישראל ובעמים? והאם אין אנו זקוקים גם לאור של חסד, הנובע ממקור האורה?

האין אנו, אותו המנין המצומצם שלנו בארץ, מחולקים ליהודים שהשפעות תרבותיות שונות שולטות בנפשם? האין אנו עוד חסרים יסוד תרבותי אחד?

האין רבים מצעירינו כאן בארץ, אפילו אלה שקלטו השכלה וחנוך, חסרים עוד ידיעה אמתית על־דבר תרבות אמתית? האין עוד התרבות הפנימית שלנו חיצונית מאד?

ומה הוא הקשר, אשר יוכל לקשר אותנו עם אחינו בכל ארצות פזוריהם, אם לא הקשר התרבותי־רוחני? ומה הדבר אשר בו נוכל להשפיע על עמים זרים ורחוקים, שיאמינו בתחיתנו ובתקומתנו, אם לא בתחית התרבות שלנו ובתקומתה?

שאלת התרבות שלנו, תחיתה ותקומתה הגדולה והרחבה, היא גם שאלה פוליטית, כמו שהיא שאלה חנוכית, היסוד של שאלת החנוך שלנו, ומכל צד עלינו לבקש את פתרונה!

הָאָב הַיּוֹשֵׁב עַל הַטֵּבֶר

אַב הֲמוֹן גּוֹיִים, הַיּוֹשֵׁב עַל הַטֵּבֶר בְּרוֹמֵי, אֵינֶנּוּ יוֹדֵעַ אֶת כְּתָב הַמְּכֻוָּה בִּשְׂפָתִי.
בֵּיתִי הַיְּהוּדִי כַּדֹּבְרָה בַּנָּהָר וּבַבַּיִת הַזֶּה אֲנִי גֵר וְהַשֶּׁמֶשׁ עָלַי כְּמַתֶּכֶת;
בַּבַּיִת הַזֶּה יָשַׁב אִישׁ יְהוּדִי לְפָנַי, שֶׁהָמָה וְכָתַב כָּךְ כָּמוֹנִי בִּכְתָב הַמְּכֻוָּה
וּמְגִלַּת הַדְּוָי גַּם שֶׁלּוֹ לֹא בָאָה אֶל הָאָב הַיּוֹשֵׁב עַל הַטֵּבֶר.
אֲנִי מַאֲשִׁים אֶת בָּנָיו־לְאֻמָּיו בְּחִלּוּל הַדְּמוּת שֶׁל אָחִי בְּפֵאָה וְזָקָן הַדּוֹמִים לְאָחִי
שֶׁנּוֹלַד בְּבֵית לָחֶם;
שֶׁדִּבֵּר בִּשְׂפָתִי הָעִבְרִית וְהִתְפַּלֵּל לֵאלֹהַי בְּהַר הַמּוֹרִיָּה;
שֶׁפִּילָטוּס מְסָרָהוּ לִצְלָב וְהוּא קָרָא לֵאלֹהַי מִן הַצְּלָב בְּעִבְרִית
וְהוּא מֵת וְנִקְבַּר בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁלִּי וְשֶׁלּוֹ.
אֲנִי מַאֲשִׁים אֶת בָּנָיו שֶׁל הָאָב הַיּוֹשֵׁב עַל הַטֵּבֶר אַשְׁמַת דְּמָעַי וְדָמַי בְּמַרְזֵב הַזּוֹרוֹת;
אַשְׁמַת הֲרוּגַי לְלֹא עָוֶל וּמְעוּנַי בְּכָל אֶרֶץ;
אַשְׁמַת מְקֻדָּשַׁי הַשְּׂרוּפִים וּדְרִיסַת גְּוִילַי בְּשָׁטִיחַ בַּשּׁוּק;
אַשְׁמַת הָאֵימָה הַמְּחֻוֶּרֶת אֶת פְּנֵי יְלָדַי לְעֵת עֶרֶב, בְּרֹן פַּעֲמוֹנֵי הַמִּנְזָר הַגָּבוֹהַּ
וְצֵל עֲטַלֵּף הֵם נוֹשְׂאִים עַל רָאשֵׁיהֶם.
אַשְׁמַת הַצְּמַרְמֹרֶת בְּגוּפֵי זְקֵנַי וּנְשׁוֹתַי וְהָאֹפֶל הַחַם בְּעֵינֵיהֶם בְּמַחֲבוֹאֵי מַרְתֵּף
וּבִסְבְכֵי יְעָרִים עֲבֻתִּים בִּימֵי שֹׁד וּמְנוּסָה מְבֹהֶלֶת, כְּחַיּוֹת מִפְּנֵי צַיִד —
וּמֵעֵבֶר מִזֶּה שֶׁמֶשׁ יָהּ, אוֹ יָרֵחַ, אוֹ אֹפֶל וְהַרְבֵּה מְאֹד שֶׁלֶג מַחֲרִישׁ.
אַשְׁמַת מְגֹרָשַׁי בְּכָל דּוֹר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, שֶׁכֹּל עִקְּבוֹתֵיהֶם בַּשֶּׁלֶג בִּימֵי גָּלֻיּוֹת,
מֵמֶם־טֵית שַׁעֲרֵי עֹנִי לְשַׁעֲרֵי הַדִּמָעוֹת;
אַשְׁמַת קְלוֹן בָּתֵּינוּ לְלֹא בְעָלִים בְּיוֹם שֹׁד וְקוֹל הֶהָמוֹן כְּרֵעָה־קוֹל לִסְטִים עַל סִפֵּיהֶם:
מִשָּׁם הַפְּרַקְמַטְיָה מוּצֵאת, כָּל מִינֵי סִדְקִית וּמַכֹּלֶת...
מְנוֹרוֹת שֶׁל שַׁבָּת, גְּבִיעִים וְרִקְמוֹת אֵם לִילָדֶיהָ...
וּמִשָּׁם הַנּוֹצוֹת מְרַחֲפוֹת מִכָּרִים וּכְסָתוֹת — —
וְהִתְיַפְּחֻיּוֹת אַחַי וְאַחְיוֹתַי עַל גּוּפֵי הֲרוּגֵיהֶם, הַקּוֹרְעִים שָׁמַיִם שֶׁאֵינָם נִקְרָעִים לְעוֹלָם,
וְלֹא יָהִינוּ לִזְכֹּר אָז אֶת עֹצֶם יָדָם וְשִׁנָּם...
סְלָוִים, גֶּרְמַנִּים — — בָּנָיו־לְאֻמָּיו שֶׁל הָאָב הַיּוֹשֵׁב עַל הַטֵּבֶר וּפוֹסֵק בְּלַטִּינִית פְּסוּקָיו:
כָּל שֶׁטָּבַל לְנַצְּרוּת, הַבְּרָכָה לוֹ מוּבְטַחַת. וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר מְסָרֶבֶת, אַלְלַי לָהּ!
אִם לֹא יְכַרְסְמֶנָּה זְאֵב וְלֹא חֶרֶב תְּשַׁכְּלֶנָּה, אַחַת דָּתָהּ: הַשָּׂטָן יְבִיאֶנָּה לַסְּטִכְּס...
מֵעַל לְמַכּוֹל יְגוֹנֵנוּ נִצָּב עַל הַטֵּבֶר הֵיכָל־אֲרָרָט; וְקִירוֹתָיו אֲטוּמִים לְבִכְיֵנוּ וְהִנָּם עָבִים
מִנִּי עֳבִי כַּדּוּר אֲדָמָה מְכֻפֶּלֶת.
אָמֵן, יוֹם יָבֹא בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשֶׁמֶשׁ תִּפְגֹּשׁ בְּיָרֵחַ בְּלֵב שְׁמֵי יְרוּשָׁלַיִם
וְאֶל עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט, אֶל נַחַל קִדְרוֹן, מִמַּדְרוֹנֵי תְּאוֹמֵי הָרַי: זֵיתִים וְצוֹפִים,
יֵרְדוּ קְרוּאִים שָׂרֵי כָּל לְאֹם לְמִשְׁפָּט;
בְּלִי כֶתֶר, בְּלִי חֶרֶב, בְּלִי אַרְגָּמָן וּבְלִי שַׁרְבִיטֵי מְלוּכָה,
בְּלִי מָגֵן וּבְלִי דֶגֶל, רַק בְּגוּפִים לְמִשְׁפָּט;
וִיהוּדִי יֵשֵׁב בְּטַלִּית וּתְפִלִּין וְאֵזוֹר שָׁחוֹר בְּמָתְנָיו;
יֵשֵׁב בְּשֵׁם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל — אֱלֹהֵי הָעוֹלָם — לְמִשְׁפָּט;
וְיָדוּן לְאֻמֶּיךָ, אָב הַיּוֹשֵׁב עַל הַטֵּבֶר!

וְעִבְרִית יְדַבֵּר הַיְּהוּדִי הַשּׁוֹפֵט בְּאַחֲרִית הַיָּמִים,
וְיִפְסוֹק אֶת פְּסוּקָיו וְנָצְצוּ חֲזִיזִים וִישֵׁנֵי עָפָר יְעוֹרֵר.
אָמֵן, לְעֵדוּת יַעֲלוּ כָּל הֲרוּגֵי מַלְכוּת מִימוֹת טִיטוּס וַעֲדֵי יוֹם הַזֶּה,
הֲרוּגִים לְלֹא סְפֹר יְגוֹלְלוּ פְּנֵי תְקוּפוֹת בְּקוֹלָם.
וְחַם יְהִי אָז מְמוּקָד, וְהַרְבֵּה בְּאֵרוֹת יֶחְמְרוּ כְּיָמִים בַּסּוּפָה:
— בִּימֵי מֶלֶךְ זֶה וּבִימֵי כֹּמֶר זֶה וּבִימֵי מַלְכָּה זוֹ וּבִימֵי דֶּכָּם זֶה הָיָה כָּךְ...
אַךְ עַד בֹּא יוֹם דִּין זֶה אֲנִי נוֹשֵׂא גְדוּפַי וְצַעֲרִי וַחֲזוֹנִי כְּהַרְבֵּה מְאֹד יַעַר אָפֵל
וְאֶת כִּידוֹן הַנִּצָּרוֹת בְּצַלְעַי וּבְצֶמֶר גְּעוּרֵי מִסְפְּרֶיהָ...
וּבֵיתִי הַיְּהוּדִי כַּדִּבְרָה בְּנָהָר וְהַשֶּׁמֶשׁ עָלַי וְהַיָּרֵחַ גַּם כֵּן — כְּמַתֶּכֶת.
וְהִנְנִי כּוֹתֵב אֶת כְּתָב הַמִּבְנָה בִּשְׂפָתִי הָעִבְרִית.
הִנְנִי בִּירוּשָׁלַיִם... וְאֶל הָאָב הַיּוֹשֵׁב עַל הַסֵּבֶר מְגִלַּת הַדְּוַי לֹא מַגַּעַת — —

אִיקְלַע הַסִּיקְרִיק...

נוּדוּ לוֹ לַהוֹלֵךְ בְּיוֹמְכֶם הַלֵּילִי בְּצִיּוֹן וְנוֹשֵׂא בְּיָדָיו קַרְעֵי לַפִּידִים מְמוֹלֶדֶת בּוֹעֶרֶת
וְגַם שַׂעֲרוֹתָיו כְּזַעֲקַת אֵשׁ לֵאלֹהִים בִּשְׁבִילְכֶם.
נוּדוּ לוֹ לְחוּצָה הַדְּמָמָה וְתוֹקֵעַ בְּשׁוֹפַר הַסִּיקְרִיק לְמַלְכוּת וְאַתֶּם מִסָּבִיב לוֹ כַּעֲדַת אֲפֵלִים בָּאֲגַם.
פְּתַח פֶּה, כָּל נוֹבֵר שֶׁלֹּא מִדַּעַת בְּבִצַּת הַיָּגוֹן, כָּל שׁוֹתֶה בְּלִי לֵב מִתְרַגֵּשׁ עוֹד מִבְּאֵר זֶה הַזְּמָן,
וִירֹק יְרִיקָה אֲפֵלָה בִּפְנֵי זֶה הַסִּיקְרִיק הַבּוֹעֵר כְּמוֹ סְנֶה מְסֹעָף בֵּין קַרְעֵי הַדְּמָמָה.
אִיקְלַע הַסִּיקְרִיק עַל דַּעַת הַדְּוַי אֲלֵיכֶם וּלְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד הוּא קוֹרֵא!
בִּהְיוֹתוֹ עוֹד תִּינוֹק בֵּית־רַבּוֹ לִמַּדְתֶּם אֶת הָרַךְ פִּרְקֵי נְבִיאִים לוֹהֲטִים
וְהִרְנַנְתֶּם אֶת לֵב הַצִּפּוֹר מִמִּלְחֲמוֹת יְהוָה וַהֲבֵאתֶם אוֹתוֹ לְבֵית כְּנֶסֶת לַעֲמוֹד בִּתְפִלָּה
לְמַלְכוּת יִשְׂרָאֵל שֶׁתָּקוּם;
עַל־כֵּן בְּדָמוֹ פְּסוּקֵי זֶמֶר אַדִּיר — שֶׁלָּכֶם; שִׁיר בָּאֵי בַּיָּם עַד נַחַל אַרְנוֹן וָהֵב בַּסּוּפָה — —
שְׁכַחְתֶּם... שְׁקַעְתֶּם... כְּדִיבוֹן וּמִדְבָּא בְּלִי רֹן, וְהָאֶחָד לֹא שָׁכַח וְהוּא רָן — —
וְעַל כֵּן עַל כָּל סוּס הַדּוֹהֵר וְעַל כַּנְפֵי כָּל נֶשֶׁר עָף רָם וְעַל אַדְוַת אֲמִירֵי עֲצֵי יַעַר, מַפְלִיגִים בַּסְּעָרָה,
יַטִּיל הַסִּיקְרִיק אֶת לִבּוֹ — —
מִלְּבַד עֵינֵי אֱלֹהֵי הַמַּהְפֵּכָה הָעִבְרִית, לְמוּל יָם וּמִדְבָּר וְסוּפָה, אֲשֶׁר מִבֶּטֶן לֹא תַרְגִּישׁוּ מִתּוֹךְ עַב הֶעָנָן,
יֵשׁ שְׁתֵּי עֵינֵי יָחִיד עוֹד, צוֹפוֹת בְּלִי לוּט, הֵן רוֹאוֹת:
אֵיךְ אַתֶּם זוֹנִים פֹּה אַחֲרֵי הַשִּׁכְחָה מִזָּקֵן וְעַד נַעַר; אֵיךְ אַתֶּם צוֹלְלִים עוֹד לְמַטָּה מִשֶּׁפֶל הַזְּמָן;
אֵיךְ יוֹנֵק־שְׁדֵי־אִמּוֹ יוֹנֵק חֹמֶץ מִנֹּאד מֵי תְהוֹם;
אֵיךְ זְעָקָה אֲפֵלָה מִתְאַבֶּכֶת עוֹלָה מִן הָעָם כִּבְאֵר מִבִּצּוֹת, וְהָעָם אֶת זַעֲקַת־עַצְמוֹ לֹא יוֹדֵעַ.
בָּעֵמֶק עָכוֹר הוּא, כִּידוֹן בְּצַלְעָיו וְהוּא זָב מְדֻקָּר... לֹא יוֹדֵעַ.
הֲכִי זֶמֶר לְפִילַטּוּס יִלְמַד גֶּבֶר מִיִּשְׂרָאֵל וּמְחוֹל־בֶּטֶן־לְפִלֶּגֶשׁ תִּלְמַד סוֹטָה בְּיִשְׂרָאֵל?
וְאֵין חֵקֶר לְזֶה הָאָסוֹן וּכְמוֹ הַיָּם לֹא בְּפֶלֶס הַיָּד יִמָּדֵד.
אָכֵן הָאֲדָמָה כֹּה טוֹבָה הַדּוֹבֶבֶת לָכֶם: חִפְרוּ בִי בּוֹרוֹת וּשְׁכַבְתֶּם בָּם לָבֶטַח — —
כִּי לָמָּה וְלָמָּה תְחַכּוּ עוֹד מִיּוֹם אֱלֵי יוֹם, הֲכִי בְנֵי אֱלֹהִים עוֹד הַגְּבֶם וְעוֹלֵי לְמַלְכוּת?
הֵן חֲזוֹן הַמָּשִׁיחַ בְּתֵיבַת הַגֹּמֶא בַּמָּיִם — —
שָׁרֵי שֵׁבֶט לָכֶם בּוֹגְדֵי בֶגֶד, בְּנֵי לֹא אֱלֹהִים, וּתְכַבְּדוּם כַּחֲנִיכֵי שִׁבְיָה אוֹ כְגוּרֵי חַיּוֹת
הַכְּנוּעִים לִמְדָרִיךְ בַּבִּיבָר;
וּתְבָרְכוּ אֶת בְּשָׂרָם הַמְּדֻשָּׁן, כִּי יִדְשַׁן כְּפָרוֹת בְּאֶרֶץ הוֹלַנְד.
הֵם אוֹמְרִים לָכֶם: טוֹב בָּאֲגַם, טוֹב בָּעֵמֶק עָכוֹר — —

וְתַגִּידוּ: כִּי טוֹב בָּאֲגַם, טוֹב בָּעֵמֶק עָכוֹר — —
אִם כֵּן... הֵם דְּשֵׁנִים וּבְחֵלֶב נִצְפַּן לֵב קָטָן. שְׁטַר הַכֶּסֶף מְכַיֵּל חֲזוֹנָם וְהוּא גַּם חֲזוֹנְכֶם.
וְהָעִגּוּל שֶׁל מַטְבֵּעַ זָהָב הוּא כִּבְרַת עוֹלָמָם — וְגַם עוֹלַמְכֶם.
וְעֵת אַתֶּם כְּסוּסֵי הַיָּם נִשְׁקָפִים מִתְּהוֹמְכֶם, הֵם עוֹמְדִים בְּמַלְבֵּן־הַפֶּתַח שֶׁל בֵּית שַׁלְוָתָם
וְצוֹפִים בַּמַּחֲזֶה: צוֹלְלִים בָּאֲגַם...
וְעֵת אֲגַמָּה יוֹרְדִים הַשּׁוֹלִים מֵעֲרָב וְשׁוֹלִים מִכֶּם גּוּף אַחֲרֵי גוּף וְשׁוֹחֲטִים
עַד אֲשֶׁר הָאֲגַם הוֹפֵךְ דָּם —
אֵין שַׂר מִשָּׂרֵיכֶם נִצָּב אָז בְּמַלְבֵּן פִּתְחוֹ וְכָל הַתְּרִיסִים מֻגָּפִים — —
וְעֵת אַתֶּם בּוֹכִים וְהוֹמִים לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם, שׁוּב הֵם נִרְאִים, הַשָּׂרִים, בְּמַלְבֵּן הַפְּתָחִים
וְאַתֶּם בָּם צוֹפִים — וְדִמְעַתְכֶם קוֹפֵאת.

תְּפִלַּת מָגֵן

אֱלֹהֵי אֲבוֹתַי הַמְעוּנִים! מַה דֶּמַע מַה דָּם — וְלֹא שְׁפַכְנוּם לְפָנֶיךָ בְּכָל הָעוֹלָם?
מַה מִּלָּה בִּתְפִלָּה וְצִקּוּן לַחַשׁ בִּכְאֵב וּבְעֳנִי בַּיָּם וְבַיַּבֶּשֶׁת — וְלֹא אֲמַרְנוּהָ לְךָ?
מַה פֶּה מַגִּיד נִיב וְחִתּוּךְ בִּבְשָׂרֵנוּ אוֹ פֶּצַע בַּלֵּב לֹא הִגִּיד?
וְיֶשַׁע לֹא בָא מִיָּדֶיךָ, לֹא בַּיָּם וְבַיַּבֶּשֶׁת.
אֵין זֹאת כִּי לִתְפִלַּת שְׁבוּיִים וּלְיַד־בְּלִי־חֶרֶב לֹא תִּתֵּן וְלֹא תְּבָרֵךְ,
כִּי אִם לְתוֹפְשֵׂי רְמָחִים וּלְרוֹכְבֵי תוֹתָחִים אֱלֵי קְרָב בִּגְבוּלוֹת הַמּוֹלֶדֶת.
וּתְבָרֵךְ אֶת גּוּפָם לְכָבוֹד, טֶרֶם אַרְצָה יִנְטֹף טוּב דָּמָם;
וּתְבָרֵךְ אֶת בְּנָם הַיּוֹרֵשׁ אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה שֶׁל אָבִיו הַלּוֹחֵם.
וְלֹא כַּךְ עִמָּנוּ, שְׁבוּיִים נִצְחִיִּים וּמְרוּדִים, אֻמְלָל וּמְקֻלָּל יִשָּׁפֵךְ לוֹ דָמֵנוּ זָעוּף,
עָנִי וְשַׁכּוּל, בְּתַמְצִית הַבְּדִידוּת בָּעוֹלָם, כְּדַם הַחַיָּה בַּשָּׂדֶה.
וְעַל קֶבֶר מְקַדְּשֵׁי־הַשֵּׁם־בְּלִי־חֶרֶב־מוֹרְדִים־בְּיָדָם זֵר דַּפְנָא לֹא יוּטַל.
וּבְנָם יִירַשׁ דְּוָי, לֹא חֶלְקַת שָׂדֶה, תְּבוּאוֹת שֶׁמֶשׁ וְעֵדֶר מִקְנֶה.
לָנוּ אֵין צִי בַּצִּיִּים בְּמֵימֵי הָעוֹלָם, אֵין אַף תֹּרֶן אֶחָד שֶׁיִּשָּׂא אֶת דִּגְלֵנוּ בָּרֶקַע
אֲרִי יְהוּדָה וְשִׁבְעָה כוֹכָבִים בּוֹ.
אֵין מַלָּח שֶׁיַּגִּיעַ לִכְרַכֵּי הַיָּם וְיֵשֵׁב בִּמְסִבַּת מַלָּחִים הַשָּׁרִים בַּפּוּנְדָּק לְעֵת־עֶרֶב
וּבְשִׁירֵיהֶם יַשְׁמִיעַ גַּם הוּא אֶת שִׁירוֹ הָעִבְרִי בַּנֵּכָר, כְּמַלָּח, שֶׁפָּנָיו כִּפְנֵי דִמְדּוּמִים,
שֶׁעַל שֶׁבַח אַרְצוֹ יְרוֹנֵן וְעַל מֵיטַב הַטַּעַן בִּסְפִינָתוֹ הָעוֹגֶנֶת.
בְּכָל הַסְּפִינוֹת עַל כָּל הַיַּמִּים הָרוֹגְזִים הִנְנוּ הָעִבְרִים הַמְשׁוֹטְטִים עִם הַרְבֵּה חֲבִילוֹת,
וּבַלֵּב — דְּמוּת נוֹף מְדַמְיָן, שֶׁמַּלְכּוֹ יְהוּדִי — —
וּמִלְיוֹנִים כָּאֵלֶּה נוֹדְדִים בַּיַּבֶּשֶׁת, דְּמוּת נוֹף מְדֻמְיָן וּמֶלֶךְ יְהוּדִי שֶׁכָּזֶה בְּלִבָּם.
וּבָתֵּי מְגוּרֵיהֶם עוֹמְדִים כַּדֹּבְרוֹת בַּנָּהָר. וְהֵם גַּם כְּשַׁוְעָה לְדְלֵקָה הַפּוֹרֶצֶת — —
אֵין זֹאת כִּי מוֹלֶדֶת אֵינָהּ מוּבֵאת שַׁי מִמָּרוֹם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים — —
אֵין זֹאת כִּי יָדַיִם שֶׁל עָם זְקוּקוֹת לְבַרְזֶל: מַלְטֵשׁ וּמַשְׁחֵז לְמִינֵי כְלֵי־קְרָב־וּמָגֵן.
וְלֹא לְקַדֵּשׁ הוּא הַצָּו — לְהָגֵן עַל הַשֵּׁם!!
אִם כֵּן, הַיָּדַיִם פּוֹנוֹת לְבַרְזֶל... בָּרֵךְ, אֱלֹהֵי אֲבוֹתַי הַמְעוּנִים, אֶת מוֹטוֹת הַבַּרְזֶל —
אֶת כָּל כְּלֵי הַמָּגֵן בְּיָדֵינוּ!
הִנֵּה בָּאוּ סְפִינוֹת וְהֵבִיאוּ פְּלִיטִים מֵאֱדוֹם...
הִנֵּה עַגְנוּ עִגּוּל לְכִבְרַת אֲדָמָה אֲשֶׁר שְׁמָהּ הוּא: צִיּוֹן.
בָּעִגּוּל הַזֶּה כָּל חַיֵּינוּ רוֹבְצִים.
בָּרְכֵם, שֶׁיִּהְיוּ כְּחַיֵּי כָל לְאֹם: שֶׁצִּיּוֹ בְּמֵימֵי הַמּוֹלֶדֶת וּצְבָאוֹ עַל דִּגְלוֹ.
אֵין פַּחַד לִישׁוֹן בַּלֵּילוֹת, אֵין אוֹיֵב עַל הַגְּבוּל.
וּכְחֵלֶב כְּלָיוֹת הַחִטָּה, כָּל הַיְבוּל בַּשָּׂדֶה.
הָעֵץ נוֹתֵן פְּרִי, הַטַּף הוֹלֵךְ וְגָדֵל וְהָעֵדֶר גּוֹעֶה בֵּין הַדִּמְדּוּמִים לַדִּמְדּוּמִים.

ירושלים עיה״ק׳ תרצ״א אורי צבי גרינברג

רבי גרונם יקום פורקן

מאת ש"י עגנון

מעשה נורא היאך אדם אחד ר' גרונם יקום פורקן שמו מגיד ודרשן פה עיה"ק ירושלים תובב"א נפל ונתפס בידי החיצונים רחמנא ליצלן ועשה מעשים נוראים ולבסוף החזיקו בו החיצונים רח"ל ועשו לו מחול. ה' ישמור את כל אוהביו מן הדומה לדומה כענין שהתפלל דוד המלך עליו השלום רגלי חסידיו ישמור. כל זה כתבתי אני שמואל יוסף עגנון מתושבי עיר הקודש המתאבק בעפר עיר הקודש ומתאבל על חורבנה ומצפה לראות בבניינה ולשמוח בשמחתה. וכתבתי את זה להזהיר גדולים וקטנים שלא ילכו אחרי ההבל ויהבלו ושלא יכניסו עצמם חס ושלום בסכנה, אלא שידעו תמיד שה' אחד וישראל גוי אחד.

אמר הכותב לא כל מה שמספרים עליו על רבי גרונם יקום פורקן יש לקבל כמות שהוא. הרבה קנאה עושה, הרבה שכנים הרעים עושים. ברם דבר זה שאנו מספרים כאן שמענו ממגידי אמת שאין להרהר אחריהם ומצוה לפרסמו ברבים משום שיש בזה מוסר ואזהרה למוכיחים שמוכיחים את ישראל תוכחות של שוא ומלמדים עליהם קטיגוריא ומוסיפים קש על אשה של גיהנם, והרי דברים קל וחומר, ומה מי שהוא מוציא ימיו ושנותיו בירושלים ודורש בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שקדושתם כפולה, קדושת עצמם וקדושת העיר, תבע ממנו הקדוש ברוך הוא דמם של בניו, שאר כל הדרשנים שבחוצה לארץ שלוהטים אחר לשון הרע וכופלים את מדת הדין ומסלקים את האהבה שבין ישראל לאביהם שבשמים ובין אב לבנו ובין אדם לחברו על אחת כמה וכמה הוא שנאמר דרש דמים אותם זכר, דורש הקדוש ברוך הוא דמם של ישראל מן הדרשנים ומן הדילטורין ששופכים בדרשותיהם בשביל דמים שנוטלים שכר דרשה.

אמרו עליו על רבי גרונם יקום פורקן שלא היה גדול בתורה ובמעשים טובים או בשום מדה נאה ממדות הנפש שתפארת הן לבעליהן בעולם הזה ולעולם הבא ומקרבת דעתם של הבריות לדעתם, אלא שקולו צרוד היה כאדם שצערו חונק אותו וגרונו נתרפט מן הבכיה, וכשהיה דורש היה הצבור סבורים שהוא בוכה והיו בוכים עמו, שאנשי ירושלים מיוגעים מן הגלות וכל נפשם מבקשת לבכות וכל מי שמעורר לבם לבכות קרוי דרשן.

קולות הרבה יש לכל אחד ואחד מבני אדם וזה משונה מזה. יש אדם שקולו פשוט ואינו מסלסל בדיבורו, ויש אדם שקולו נאה ודיבורו בנחת ופניו מאירות בשעת דרשתו, ויש אדם שקולו דומה לקול בכיה, ויש אדם שקולו צרוד ופניו זועפות והולך בזעמו תמיד ומטיל מרה בשומעים. קול פשוט אין רישומו ניכר, אלא אם כן הדברים עצמם ראויים להשמע, קול נאה יפה לאוזן ואינו יפה ללב, שאתה נהנה מן הקול ומסיח דעתך מן הענין, קול בכיה פעמים מעורר את הלב ופעמים אינו מעורר, כגון שהוצאת בוגרת מתוך ביתך, מה שאין כן קול צרוד שמנסר כמסור בגרון והעינים מזיעות דמעות, ולא עוד אלא שקול זה יפה לפורעניות. לפיכך אין לך כל צרה שלא תבוא שאין רבי גרונם דורש עליה. לקתה הארץ ולא ירדו גשמים, ניתוסף בית ספר עברי בירושלים, נפטר זקן תלמיד חכם שהניח אחריו מעות רבי גרונם עושה הספד גדול. יש שהוא מקשר את כל הצרות כאחת ויש שהוא דורש שלש דרשות על כל צרה וצרה. מי שלא ראה את רבי גרונם עומד ודורש לא יראה גיהנם לעולם. פיו פתוח כשאול וקללות רעות יוצאות ממנו, וכל קללה קשה מחברתה, פיקת גרגרתו מתהפכת על צוארו בחימה ועיניו מלופפות, ספק

פלוף ספק דמעות וצופה ומביט מסוף בית המדרש ועד סופו אם בוכים, אם בוכים הרי טוב, ואם לאו הריהו מוסיף על אשה של גיהנם עד שהיא מתלהטת והולכת. בואו וראו, היה רבי גרונם אומר, תינוק נכנס לחדר הוא בוכה, נכנס לבית הספר הוא שמח, למה כאן הוא בוכה וכאן הוא עושה לו מחול, שמא מקלו ורצועתו של המלמד מייראין אותו, לא כי, אלא כאן יצרו הרע דוחף אותו, שמא ילמד תורה ויהא יהודי כשר, וכאן יצרו הרע עוזרו כדי שילמד דברי תיפלות. ביותר היה רבי גרונם מחרה אפו באותם שמדברים עברית ועוסקים בישובה של ארץ, שיש בזה משום בחוקותיהם. מה אומות העולם מדברים בלשונם ועובדים את אדמתם אף אלו מדברים בלשונם וחורשים וזורעים ונוטעים ככל הגויים.

יש נאה דורש ואין נאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש, רבי גרונם נאה דורש ונאה מקיים. פעמים הרבה היה עושה קנוניא עם הערביים ועם שאר כל עממין שיביאו פירותיהם לשוקי ירושלים וכופה את החנוונים שיקחו מהם פירותיהם, כדי שלא יאכלו פירות של יהודים משום אבק שביעית או משום שלא הפרישו מהם תרומות ומעשרות. ועסק גדול עשה לו רבי גרונם שמינה עצמו על הפרשת תרומות ומעשרות ומוציא ממון מידי ישראל שכר טרחה. אף הוא עשה לו פבריק"ה של מצוות והרויח מזה ממון וכבוד.

משיצאו רוב שנותיו של רבי גרונם תקפה דעתו עליו. זקנים שהיו קוראים אותו דרשן שוטה נפטרו אחד אחד לבית עולמם והוא זכה להספידם ולקבל שכר הספד. ועולי פולין שמצאוהו עומד על הבימה סבורים היו שהוא דרשן העיר והיו חולקין לו כבוד של דרשן. אף הוא התחיל קורא לעצמו מגיד דמתא ועל המודעות היה כותב על עצמו הרב הגאון. שום אדם לא ראה בזה אפילו שמינית שבשמינית של גאוה, כל שיודע בירושלים לברך ברכת הניהנין קרוי רב וכל המדפיס קונטרס של גידופין על גדולי ישראל קורא לעצמו גאון אין שם גאון אלא סימן של עניות, שהרי יכול היה לקרוא לעצמו גאון הגאונים ולא קרא לעצמו אלא גאון, כלום יש ענוותנות גדולה מזו.

לימים התחילו אף משכילי הזמן באים לשמוע את רבי גרונם. אם הזקנים באים להצטער על עוון הדור משכילים למה באים, אלא בקשת אלהים בקשת אלהים תפסה למשכילי הזמן וכל מקום שמריחים ריח ישן זוקפים חוטמיהם להריח. אף הם היו מודיעים עליו בעתונים עד שנתפרסם כאחד מתקיפי ירושלים, ומאחר שנתפרסם נעשה תקיף, ומאחר שנעשה תקיף נעשה מקלו של הקדוש ברוך הוא. כל מקום שנתנו בו תקיפי ארץ ישראל עיניהם לרדות שם היה רבי גרונם הולך.

חס ושלום שרבי גרונם שקרן היה ששיקר לעצמו, אלא מאחר שהיה דורש רוב ימיו בשביל עצמו לשם ממון לשם כבוד לשם שררה התחיל לילך בעקבות המגידים הראשונים ועושה עצמו כאחד מהם. חבריו התחילו מחפים עליו, שונאיו התחילו מתייראים ממנו, אותם שהיו מבזים אותו תחילה התחילו מצרפים אותו לכל דבר שבמחלוקת וכן להספיד את הנפטרים. לא כל המתים היו מתנהגים עמו בעין יפה, יש שמת מת דוקא בימים שאין מספידים בהם, אבל רבי גרונם לא נטר לו איבה והספידו שלושים יום לפטירתו וקיבל שכר הספד וזכה להשיא את בניו ובנותיו וליתן להם נדוניא גדולה.

לאחר שקיפח רבי גרונם רוב ימיו בתוכחות מוסר כדי להתכבד על הבריות שיקראו אותו רבי התחילו דבריו עושים רושם על עצמו. עונשים שבדה מלבו נדמו לו לבעלי גוף שהיו עוקבים אותו כאויבים. כל שבעת מדורי גיהנם שהיה מצייר לפני הצבור בדרשותיו היו מהלכים אחריו. כל מקום שהיה הולך היתה הגיהנם הולכת עמו עד שנתיירא ושח כנופל על מעיו. אף איבריו היו מרתתים מאימה, כמי שסרח ומתיירא מן המקל. שידין ורוחין ולילין שברא בהבל פיו היו מראים עצמם בכל עת. אפילו צלו היה מטיל עליו אימה. פעמים הוא גדול כהר שביקש עוג לזרוק על ישראל ופעמים היא קטן כעכבר. אפילו יום אחד אינו במצב השתוות. כבעליו כך צלו. מה הוא אינו במצב ההשתוות אף צלו כך. אבל כלום אפשר לרבי גרונם שיהא לבו שלם בזמן שבנות ישראל ראשן פרוע ושמלותיהן קצרות וזרועותיהן חשופות ולבן מגולה ומדברות בלשון הקודש. כמה היה רבי גרונם מתאוה לעשות מעשה, כמעשה רב אדא בר אהבה שראה כותית שהיתה לבושה מלבוש חשוב בשוק סבור היה בת ישראל היא קם קרע אותו ממנה. רב אדא בר אהבה לא המתין עד שישלח את השמש להזהיר אותה, אלא הוא בעצמו עמד וקרע בגדה ממנה. מה היו בעלי הבתים באותו הדור אומרים לא נאה לרב לעשות כן. אבל אותו הצדיק לא השגיח מה יפה בעיניהם של בעלי בתים ומה לא יפה בעיניהם, אלא מסר את נפשו על קדושת השם. שכל מקום שאנו רואים חילול השם חייבים אנו למסור את נפשנו. אבל מה נעשה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים היו נשיהם מתגאות במלבושים נאים, דורות האחרונים נשים לבן מגולה, ואם באת לקרוע מהן אין לך מה לקרוע. ומה שלא היה רבי גרונם יכול לעשות ביד היה עושה בפה. לא עבר עליו יום שלא היה דורש, וכשהיתה השעה צריכה לכך היה נוסע אפילו לתל אביב ולשאר ערי ארץ ישראל.

פעם אחת נסע רבי גרונם למקום אחד. נטל עמו את כסתו, שמא יצטרך ללון שם ויהא ישן על כסתו, שאנשי המקום היו חשודים בעיניו שיציעו לו נוצות של תרנגולים. בדרך נשבר גלגל של עגלה. עד שבעל העגלה נתעסק לתקן את הגלגל שכב רבי גרונם לישון כדי שלא יסתכל בניר או באילן ויתחייב בנפשו.

עודהו ישן באו אצלו שני בני אדם מסויימים שבגדיהם סרוחים עד למטה מרגליהם ואיצטלותיהם תלויות להם על כתפותיהם ופיאותיהם נגררות עד למטה מטבוריהם וכובעיהם עגולים כקערה ושוליהם רחבים ואנפילאותיהם נגררות על רגליהם ומעלות אבק עד כסא הכבוד ורגליהם בלומות וחוטמיהם של זה סולד ושל זה נוטף. אמרו לו אתה הוא רבי גרונם הדרשן? אמר להם למאי נפקא מינה? אמרו נפקא מינה למקח וממכר, שמא תבוא למקומנו ותדרוש ותקבל שכר. אמר להם למה לא. נענה להם והלך עמהם.

בדרך הילוכם סיפרו לו מה שסיפרו וזירזו אותו שלא ימנע עצמו מלדבר דברי תוכחות. כמה כמה שמוכיחים את ישראל עדיין לא הגיעו לחצי תוכחה. כמה היה רבי גרונם שמח באותה שעה, הרי שהיה דורש לפני הצבור והיה מספר בגנותם של ישראל והיה לבו מגיד לו לא היו דברים מעולם, עכשיו באו שני עדים מסויימים ואומרים לפניו ממש אותם הדברים. משל לעבד שסיפר בגנותו של בן המלך והיה העבד מתיירא שמא יבוא המלך ויגבה ממנו את נפשו לבסוף נמצאו כל דבריו אמת, לא די שאין לו למלך פתחון פה כנגדו אלא שנוטל נקמתו מן הבן.

לבסוף הגיע למקומם. ראה שכתלי הבתים שחורים מכתבי חרמים, כאותם ששומרי החומות מדביקים בירושלים על כתלי הבתים. נכנס לבית המדרש ראה שמותיהם של תקיפי ארץ ישראל חקוקים בטבלאות של שיש ושמו חקוק ביניהם. מיד נתמלא לבו שמחה. אף הם שמחו עמו ואמרו אורח בזמנו בא, אורח בזמנו בא. עמדו והציעו לו קתדרא בראש. נתעטף בטליתו ופתח ודרש עד שהשחירו פניהם של שונאיהם של ישראל כשולי קדירה. אף הוא נתעורר ביותר. מימיו לא ראה רבי גרונם צבור גדול כזה. הרי שדורש בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שבירושלים ובאים הרבה לשמוע. אינו מספיק לסיים עד שיוצאים רובם ולבסוף הוא עומד לפני הכתלים הריקים, וכאן יותר שהוא דורש יותר מתרבים ובאים, כאילו לא מלים יוצאות מפיו אלא בריות ממש וכאילו כל דיבור ודיבור שיוצא מפיו בורא גבר. והם מתקרבים אצלו ועומדים עליו עד לצוארו. אפשר שלא נתמלא בית המדרש אלא מן המזיקים שדוחקים עצמם בשעת הדרשה, כענין שאמרו בגמרא אגרא דכלא דוחקא, דוחק הצבור בשעת הדרשה בא מחמת המזיקים שאינם נראים לעין ומרבים את הדחק, הרי כאן הם נראים, ולא עוד אלא שמביטים עליו בעינים הרבה ומבקשים לשמוע יותר. אף הוא מגביה קולו כנגד השומעים ודורש עד שנתרוקן לבו ואין לו להגיד כלום. ויותר שלבו מתרוקן בית המדרש מתמלא. וכבר ברכיו עייפות ורגליו מרתתות. והוא מושך בטליתו ומתחכך בראשו והצבור מוסיף והולך והוא דורש והולך ואין לבו יודע מה שפיו מדבר ויותר שהוא דורש יותר אומרים לו רבי דרוש, לך נאה לדרוש.

וכך היה דורש שעה, שתי שעות, שלש שעות, וכבר אין אזניו שומעות מה שפיו מדבר. בקש להפסיק זקני בית המדרש אומרים לו דרוש, בקש לפוש זקני בית המדרש מזרזים אותו לדרוש. להפסיק אינו יכול, לדרוש אינו יכול. מה עשה, רמז שיברכוהו ברכת מי שבירך. אמר רבי גרונם בלבו בתוך שהחזן מברך אותי ברכת מי שבירך אנוח ואחר כך אחזור לדרוש, שכך היה דרכו של רבי גרונם בשעת הספד היה מרמז שיתפללו תפילת אל מלא רחמים על הנפטר, לא הוחזר לו קולו היה אומר שיתפללו על אביו של הנפטר, עדיין לא הוחזר לו קולו היה אומר שיתפללו על אמו של הנפטר, וכשהיה החזן מסלסל בתפילה היה רבי גרונם מניח ראשו על העמוד לפוש. עכשיו שלא עשה הספד על נפטר אלא דרש דרשה של התעוררות אמר לחזן הכנסת שיברכהו ברכת מי שבירך.

נתן הש"ץ ידו תחת פיקת גרגרתו והתחיל מסלסל בקולו מי שבירך וכו' הוא יברך את מורנו ורבינו רבי גרונם הדרשן. כיון שהזכיר את שמו של רבי גרונם נתגלגל כל הצבור ככדורים והתחילו מרקדים פתאום. בעין אחת הביטו כנגד רבי גרונם ועינם אחת בתוך לבם. ובשעת ריקודם נשרו בגדיהם מעליהם ונראה בשרם עשוי קליפין קליפין שערות שערות ורגליהם רגלי תרנגולים. לבסוף נטלו את רבי גרונם באמצע ועשו לו מחול. חייכם שריקוד הורא יפה מאותו ריקוד. אף הוא בשרו נעשה קליפין קליפין ושערותיו עמדו כהררים וארכבותיו היו מנקשות זו בזו ושערות רגליו מתחו עצמן ודקרו אותו כקוצים. עצם את עיניו התחילו כתבי הפלסתר שהיו תלויים שם בקיר מטפחים בפניו. נטל שתי פאותיו והכניסן לתוך אזניו נשמטו וטפחו לו על פניו כשתי רצועות רעות.

נטל את ציציותיו ועמד לצעוק שמע ישראל נתרפטו ציציותיו בין אצבעותיו כחוטים של עכביש וכן טליתו כאילו

היתה בלה מתחילתה. באותה שעה התחילו קרעים של סמרטוטים פורחים באויר ובולמים את פיו של רבי גרונם ואגודות של נוצות היו פורחות וטסות אילך ואילך. לא של אווזים ולא של תרנגולים אלא של עורבים. שמא תאמר כסתו נתקרעה, והלא כסתו נוצות אווזים היתה עשויה וכאן נוצות שחורות כעורב. היה רבי גרונם עומד באותה צרה עד שקרא התרנגול.

כשהעיר בעל העגלה את רבי גרונם משנתו ראה שאין כאן לא בית מדרש אלא מדבר שממה. קם בבהלה והתחיל רץ בכל כחו עד שהגיע למקום ישוב. כשהגיע למקום ישוב שאל מקום פלוני מה הוא. אמרו לו הס מלהזכיר, שאותו מקום בית כינוס של שדים רחמנא ליצלן, שמתכנסים לשם בכל לילה ולילה לשמוח בנשמותיהם של רשעים שעלה בידם לתפוס אותן רחמנא ליצלן.

לאחר שחזר רבי גרונם לירושלים חזר למעשיו הראשונים, שכבר כבשוהו החיצונים ולא הניחו ממנו. שכל הנכנס לרשות שלהם לא במהרה הוא יוצא. ומאחר שדרש במחיצתם למד לדרוש ארוכות. וכשהוא דורש פיו מזיע אש וגפרית ובאים המזיקים ומלקטים אותן ונותנים אותן לתוך טליתם ומסיקים בהן את הגיהנם כדי להכין לו לרבי גרונם מדור חם לעולם הבא. הרבה נתקנאו ברבי גרונם ועשו כרבי גרונם, שאין לאדם אלא מה שעיניו רואות, רואים הצלחתו של רבי גרונם ולוהטים לילך אחריו.

סוף מעשה רבי גרונם הדרשן וסוף וקץ לכל צרותינו.

קִנְאַת אִשָּׁה

הוּא עוֹבֵר עַל יָדִי כֹּה שַׁאֲנָן, בָּטוּחַ –
הוֹי שָׁפָל, הוֹי שָׁפָל!
רַק אֶמֶשׁ עוֹד הָיָה כוֹכָבִי זָרוּחַ,
וְעַתָּה, הָהּ, נָפָל.

מָה אֶשְׁטוֹם פַּרְצוּפוֹ הַמְגַחֵךְ, הַשָּׂעִיר,
וּדְבָרָיו כַּשֶּׁמֶן.
הוּא נִשְׁבָּע כִּי אֶטְעֶה, הַשּׁוּעָל הַזָּהִיר!
אֵיךְ דְּבָרוֹ יֵאָמֵן,

וְלִבִּי וְנַפְשִׁי וְאֶלֶף עֲצָבַי
מְרִיחִים הַמָּעַל?
לוּ אוֹכַל אֲשַׁסֶּה בּוֹ רִבְבוֹת כְּלָבַי
בַּמָּאוּס, בַּבָּעַל!

לוּ יִקָּרְעוּ בְשָׂרוֹ עַד תּוֹכֵי לְבָבוֹ
וְאָגַל הַתַּעֲלוּמָה,
לִתְלוֹתָהּ כְּפַעֲמוֹן בִּמְרוֹמֵי גָווֹ
לִתְלוּנָה אֲיֻמָּה!

עֲיַפְתִּי, לֹא אוּכַל נְשׂוֹא תַּעֲלוּלוֹ,
מַה כֹּחִי? מָה אוֹנִי?
אָרוּר הַיּוֹם הֱבִיאַנִי בִּגְבוּלוֹ,
אֻמְלָלָה כָּמוֹנִי!

וְלוּ הָיָה עָרִיץ בְּגָלוּי, בְּפֹעַל,
וְרָמַס אֶת בְּשָׂרִי
וּמָרַט שַׂעֲרוֹתַי כְּשִׁכּוֹר מְכֹהָל
בְּשֶׁצֶף אַכְזָרִי –

וְאֶשָּׂא כָל חָרוֹן, כָּל קְלוֹן הַיִּסּוּרִים
בְּאַהֲבָה, בִּדְמָמָה,
וְאֶשַּׁק אֶת רַגְלוֹ, רֶגֶל שִׁכּוֹרִים,
עַל פָּנַי מוּרָמָה.

וְאֶחְנוֹק יְלָלִי בְקִרְבִּי כְּיֶלֶד
שֶׁתְּחַנְּקוֹ אִמּוֹ – –
אֲבוֹי לִי, אֵיךְ אֶחְיֶה בִלְעָדָיו בַּחֶלֶד
וְאֵיךְ אֶחְיֶה עִמּוֹ?

לוּ רָאָה אֶת נַפְשִׁי, זֶה פִּצְעִי הַגָּדוֹל,
זֶה סִבְלִי אֶל תַּנָּם –
אַךְ אֵדַע, מוֹקַדְתִּי לֹא תֶחְדַּל חָדוֹל,
כִּי לִי הַגֵּיהִנָּם...

1923

אשר ברש

דָּת וְהִתְבּוֹלְלוּת

(לרגל ספרו החדש של יחזקאל קופמן: „גולה ונכר", כרך ב', הוצאת „דביר")

מאת ר. זליגמן

פרקי הכרך השני של „גולה ונכר" מאת יחזקאל קופמן מכוונים מישרים או בעקיפין לנושא עיקרי אחד – לעמדתה של היהדות הגלותית בקרב העמים וגורלה. לא כדאי היה להרחיב את הדבור בפרק שלם („התמוטטות היהדות הישנה") „על הקשר הפנימי המיוחד בין השבט הישראלי ובין האומה הישראלית" – דבר ידוע מכבר לכל אחד מאתנו, אשר באמתתו אין אדם מישראל, וגם מאומות־העולם, מטיל שום ספק. מה שנאמר בפרק זה, גם בפרקים הסמוכים לו, אינו יוצא מגדר הפובליציסטיקה הלאומית־ציונית הרגילה. אולם הפרקים הבאים להלן משמיעים דעות שיש בהן משום מקוריות, ואחת הדעות הללו, הדנות על הפרובלימות החשובות ביותר של היהדות הגלותית, עלינו לבחון.

אחת הפרובלימות הללו, אשר המחבר מקדיש לה תשומת־לב מיוחדה, אחרי שהוא רואה בה – ובצדק – מעין פרובלימה

מרכזית, היא השאלה בדבר גרותה, או, אם יש לדבר כך, בדבר בדידותה האתנית של היהדות הגלותית בין העמים אשר מסביב לה.

מפני מה לא הספיקה היהדות הגלותית במשך כל ימי גלותה הארוכה להבלע בין העמים עד לידי טשטוש גמור של הויה וצורה מקורית, עד לידי אבדן גמור של כל הרגשה עצמית, וביחוד עד כדי להפקיע כליל מנפשם של העמים כל רחש של התנכרות ביחס אליה? מפני מה מסרבים העמים כמעט עד היום הזה להכיר ביהודי בן מדינתם, אף אם טמוע הוא טמיעה של מאה אחוזים ודבק בתרבותם הלאומית דבקות בלי מצרים, את בן־זוגם ובן־גזעם, השוה להם בגזרת נפשם האתנית־עממית ומהוה חלק עצמותי מגוף לאומיותם על כל ההוי התרבותי והמסורה ההיסטורית שלה? כך שואל המחבר את השאלה. הוא שואל והוא משיב פסקנות וברורות: אותם עמים עצמם, אשר בלעו אל תוכם כמה שבטים וגזעים לא להם מבלי להרגיש על־ידי זה את דבר מציאותו של עצם זר בגופם, מוכרחים היו בכל־זאת להוציא את היהודי מן הכלל, מפני שהיהודי טבוע מתחלת ברייתו באיזה חותם בל ימחה, המעיד בודאות גמורה על שייכותו המוחלטת למוצא זר, מה שאין כן בשבטים וגזעים אחרים, החסרים חותם מעין זה של הדת הישראלית. הדת הישראלית של היהודי מצביעה על מציאותו של קשר אחד הקיים בינו ובין גזע עתיק ידוע, גזע זר ומוזר לכל אותם העמים, אשר היהודי יושב בקרבם. „...הטמיעה, ואף הטמיעה של הזמן הזה, לא יכלה להתיר את הקשר ההיסטורי הקדמון בין השבט היהודי ובין הכנסיה הדתית היהודית" (עמוד 194), אומר קופמן. ועוד: „...הטמיעה, מכיון שלא יכלה לבטל את יחודה השבטי של היהדות, לא יכלה ממילא גם להוציאה מכלל גרות (ההדגשה של המחבר) ולתת לה חלק בזכות הלאומית הטבעית של עמי הארצות" (עמוד 195). ושוב במקום אחר (ע׳ 234): „נסיון ההיסטוריה העברית בכלל, וביחוד נסיון תקופת ההתבוללות של היהדות המערבית, מוכיח, שבתנאים ידועים עשויה היהדות להדבק דבקות שלמה בתרבות החילונית של שכניה. אבל הדבקות הזאת אין בכחה להפקיע את היחוד השבטי, כי היחוד הזה נתקשר קשר עולם ביחודו הדתי של עם־ישראל. וכל זמן שיחוד זה עומד בעינו, לא תתכן גם התפרדות השבט היהודי. התפתחות החיים הדתיים בעולם קבעה לגורם הדתי תפקיד מיוחד זה בגורל האומה הישראלית: בין דתות־העולם הגדולות אחת היא הדת היהודית, שנשארה נהלת השבט שבו נוצרה, „מורשה קהלת יעקב". מדה מיוחדת יש, איפוא, בדת היהודית, שהיא לא דת בלבד, אלא גם סימנו ההיסטורי המובהק של שבט" (כל ההדגשות של המחבר הן). ובכן הטמיעה הגמורה בין היהודים והעמים שכניהם היא בלתי־אפשרית בהחלט. כל יהודי לאומי, הרוצה בקיומו של העם הישראלי, צריך, לכאורה, לשמוח על זה, וביחוד מכיון שאי־אפשרותה של הטמיעה הגמורה מוכרחה להביא לידי חפוש אחרי מוצא ממצב כזה, והמוצא הזה יכול להיות רק אחד – השיבה לארץ. הקורא יודה, שיש לכל הענין חשיבות כבירה, ושמסקנותיו של המחבר בענין זה ראויות לתשומת־לב מיוחדת. אולם האם באמת מצב הדברים הוא כמו שמתאר לנו המחבר, והאם צדק במסקנותיו האמורות?

ראשית־כל עלינו לבחון, עד כמה אמתית היא החלטת המחבר בדבר פעולתה המלאימה של הדת הישראלית בכלל. מדברי המחבר יוצא לנו, שלולא הדת הישראלית, אשר תכנה ועצבה את האומה היהודית, יכולים היו היהודים במרוצת הזמן להבלע כליל בין העמים שכניהם, כמו שנבלעו ביניהם כמה שבטים וגזעים אחרים, אלא שהדת הישראלית התיצבה בין העמים והיהודים ועכבה את הגאולה מן הגלות ע״י טמיעה, מכיון שהזכירה תדיר לעמים הללו, שדבר להם עם גזע ממוצא זר, ולפיכך נשארו היהודים כל העת במצב של גרות, על אף כל מאמציהם הנואשים להטמע, ולא עוד אלא שבמצב גרות כזה יעמדו לנצח ולא תועיל כל התאמצות מצדם בכוון ההתבוללות. כדי לעמוד על כל הענין עלינו להבחין קודם כל בין התקופה הארוכה של הגלות היהודית מלפני האמנציפציה הגדולה בצרפת ובין התקופה הקצרה בערך אחרי אמנציפציה זו.

אין ספק, שבתקופה שלפני האמנציפציה של המהפכה הצרפתית היתה הדת הישראלית למעשה גורם מפריד בין היהודים והעמים. כי לא זה בלבד ששלטון הדת הישראלית בחיי־היהודים היה בלתי־מוגבל, אלא שהדת בכלל היתה תופסת אז מקום מכריע בחייהם של העמים, עד כי מצד אחד זהתו העמים את הלאום היהודי עם הדת הישראלית ומצד אחר החזיק כל אחד משני הצדדים בדת אבותיו – ולפיכך לא יכלו להתקרב זה אל זה קירבה עממית־אתנית. אולם גם כאן יש לבדוק, אם היתה הדת הישראלית חוצצת בין העמים והיהודים מצד עצמה, או בעקב גורמים ומסבות אחרים. מה היה, אלו היו היהודים יושבים, לדוגמה, בין סינים, הודים וכושים, כלומר, בין עמים שאין להם זיקה לדת הישראלית, לא זיקה של חבה ולא זיקה של איבה, האם היתה הדת הישראלית גם אז לתהום עמוקה כל־כך בין היהודים ושכניהם? כמדומה לנו, שלא. הדת הישראלית, עם כל היותה אחוזה ודבוקה בעם היהודי, לא היתה אז גורם מעכב לטמיעה באותה מדה שהיא מעכבת את הטמיעה בעמי האישלם והנצרות. האישלם והנצרות היו להם נמוקים מיוחדים לגדור בעד היהודים. ביחוד הנצרות. הנצרות היטב חרה לה, שהיהודים, אשר מהם יצאו המשיח והשליחים, עומדים כל העת במרים ואינם רוצים בשום פנים להורות באלהותו של הגואל, ולפיכך השתדלה לדחוק את היהודים הללו, עם חרמה, עד הדיוטה התחתונה של החברה, ולהדגיש ולהעמיק את הפירוד הטבעי ביניהם ובין העמים, עמי מרעיתה. יש, איפוא, לשער, שלא רק הקשר ההיסטורי בין הדת הישראלית והעם הישראלי מצד עצמו הוא הגורם בדבר, שהיהודים לא יצאו מכלל גרות ביחס אל עמי הנצרות ולחלק ידוע גם ביחס אל האישלם, אלא היו כאן גם גורמים היסטוריים ידועים בעלי אופי אחר לגמרי. אמת, שלמעשה היה מצב הדברים בערך כך, כמו שמסביר לנו המחבר, מכיון שלמעשה חיו היהודים ברובם הגדול בין עמי האישלם והנצרות. אבל חשוב לעמוד על הדבר, שההנחה העיקרית, אשר עליה נשען המחבר שלנו, אין לה אותו כח הגיוני מחייב, כמו שהוא מדמה לראותו ולמצוא אותו.

אולם המחבר שלנו מחליט, כי גם אחרי תקופת האמנציפציה הצרפתית לא חדלה הדת הישראלית להיות סימן מובהק לגזע העברי וגורם מעכב בעד טמיעה שלמה. וכלום יש צורך להדגיש, שדוקא הזמנים מתקופת האמנציפציה הגדולה בצרפת ואילך מביאים דאגה בלב כל אדם מישראל, הרוצה בקיומה של האומה היהודית בארץ ובגולה, ועד כמה חשוב לו לדעת, אם אמת בפי המחבר, שגם בזמנים הללו היה ויש בדת הישראלית כשהיא לעצמה כדי לחסום את הדרך בפני שטף ההתבוללות. הבה ונראה. אם הדת כשהיא לעצמה כחה יפה להתיצב בפני זרם הטמיעה ולעמוד לשטן על דרכה מבלי להזקק לגורמים מן הצד, הרי מן ההכרח שבדבר, כי כחה זה יפה לגבי כל צבור יהודי, בין קטן ובין גדול, בין מרובה אוכלוסים

ובין דל אוכלוסים, בין קלוש ובין צפוף, בין עשיר ובין עני, בין בעל־תרבות ובין בלתי בעל־תרבות, ובלבד שיהא מחזיק בדת אבותיו. אולם מה נעשה אם המציאות מסרבת להכנע להנחותיו של המחבר ולמסקנותיו. מה נעשה אם יש והיו כמה צבורים יהודיים, המודים אמנם באלהי־ישראל ובעיקרי תורתו, אבל בלתי־מודים כלל וכלל בעיקרי תורתו של המחבר שלנו, והם נטמעו בין התושבים הנכרים כמעט כליל, או הולכים ונטמעים ביניהם בלי הרף, כגון הצבורים היהודיים באיטליה, סקנדינביה, שווייצריה ועוד ועוד. אמנם הם לא נטמעו עדיין עד קצה גבול האפשרות; נשארו להם קצת סימנים, שיש בהם משום אסימונים, אשר מומחים לדבר יצליחו אולי, אחרי עיון מרוכז ויגיעה רבה להכיר בהם מעט שרטוטים יהודיים. אבל ההתבוללות המציאותית אינה זקוקה דוקא לטמיעה בת מאה אחוזים, כשם שהמציאות בכלל אינה דורשת בשום מקום ובשום זמן את מאת האחוזים דוקא, אלא מסתפקת ב ר ו ב מ כ ר י ע. ענין ההתבוללות אינו מפסיד כלל, אלא מוצא לו די ספוקו, אם צבור יהודי זה או אחר מצליח להתבולל עד כדי שרידים מטושטשים של יהדות. וגם אנו, הרוצים בהמשכת קיומה של האומה היהודית, לא נמצא חפץ כלל וכלל בזה, שבדמיונו של צבור יהודי טמוע זה או אחר מבצבץ בזמן מן הזמנים איזה זכר עמום של יהדות — יהדות כזו לא תועיל לנו הרבה.

העובדה, שכמה צבורים יהודיים, המודים באלוהי־ישראל הספיקו להתבולל בין שכניהם עד כדי אבדן כל ממשות לאומית מעשית, עשויה היא להחליש במדה מרובה את הנחת המחבר הנזכרת. ובכל־זאת לא היא המכרעת בכל הענין, ולא כאן נקודת חולשתה של ההנחה האמורה. עובדה זו, כל כמה שהיא מ ת נ ג ד ת לדעתו של המחבר, אינה מגיעה עדיין לידי ס ת י ר ה ה ג י ו נ י ת לדעתו. יכול המחבר להשיב לנו, כי אין מביאים ראיה מצבורים בודדים קלושים, מכיון שלדת אין תפיסה חזקה למדי בצבורים כאלה; יכול הוא גם להשיב לנו, כי טמיעתם של הצבורים האמורים אינה אלא מדומה, טמיעה למראית עין בלבד, ושבקרבם עוממת ולוחשת מין יהדות בכח, יהדות פוטנציאלית, העלולה לשוב לתחיה בנוח עליהם הרוח. אולם ההיסטוריה של הגולה הישראלית מראה לנו עובדה אחרת — עובדה העשויה להבליט את המלאכותי בסברותיו של המחבר עד כדי סתירה הגיונית.

האמנציפציה של היהודים בימי המהפכה הגדולה בצרפת שייכת לאותם הפרקים בתולדות ישראל בגולה, אשר כותבי ההיס־טוריה של ישראל מבני־ברית הרבו לדוש בהם, כי על כן פרק זה משמש נקודת־מפנה לכל תולדות היהדות הגלותית מהזמנים שאחרי האמנציפציה. וגם המחבר שלנו הופך והופך בו מתוך כובד־ראש מיוחד. ידוע הוא למדי, שמנהיגי האמנציפציה בצרפת מבני־הנכר ודבריה דרשו אז מהיהודים ויתור גמור על לאומיותם, כלומר — על אותם הסימנים הגזעיים־עממיים שעשו את הצבור הישראלי לחטיבה מיוחדת בגולה. והנה אם אמת הדבר, שהדת הישראלית היתה בעיני העמים סימן מובהק וסמל חי לעצם הגזע הישראלי הזר, ושרק הדת היש־אלית היתה קובעת בעיניהם את הזרות של גזע זה, אז צריכים היו המנהיגים והדברים לדרוש מהיהודים קודם כל את הויתור הגמור על דתם. אולם, כידוע לכולנו, אירע ממש ההפך מזה. האמנציפציה הגדולה בצרפת דרשה דוקא את בטולה של הלאומיות היהודית, של החטיבה האתנית היהודית, אבל ב ד ת י ש ר א ל ל א ש ל ח ה א ת י ד ה. שמא תאמר מקרה הוא? אולם ההיסטוריה היהודית בגולה למן האמנציפציה הגדולה ואילך מוכיחה שאין כאן ענין במקרה היסטורי בודד, אלא בהלך־רוח והלך־מחשבה מותנה ומסובב על־ידי מניעים פסיכולוגיים־חברותיים בעלי אופי מסוים, בכל מקום ובכל זמן אשר העמים דורשים מהיהודים, בסתר או בגלוי, ויתורים חלף זכויות אזרחיות ידועות, הם דורשים את הויתורים הללו בשטח הלאומיות היהודית, ולא בשטח הדת היהודית. משמע, שהעמים רואים את יהדותם של היהודים לא בדת הישראלית, אלא במשהו אחר; משמע, שהעמים אינם חוששים כלל, שהקשר ההיסטורי הנושן בין הדת הישראלית והאומה היהודית ישים לאל את שאיפתם לבטולה של אומה זו בתור חטיבה אתנית־עממית מיוחדת. אין לנו כל צורך להכריע כאן עם מי הצדק — עם העמים או עם המחבר שלנו, אבל עובדה היא, שלכל הפחות אחרי האמנצי־פציה הגדולה בצרפת לא שמשה הדת הישראלית מעולם מין דחליל, המזכיר לעמים בכל עת ובכל שעה את המוצא הזר ואת הגזע הזר של הצבורים היהודיים. והרי זה הוא העיקר—כי הלא לפי דעתו של המחבר היתה ה ד ת ה י ש ר א ל י ת גם אחרי האמנציפציה הגדולה הגורם בדבר שהעמים ראו בהצבור היהודי גזע נכרי ממוצא נכרי!

(סוף יבוא)

זִכְרוֹנוֹת חֲדָשִׁים

מאת י. ל. גורדון *

א. „בשבי״

בשנת 1863, בעצם נקודת־הרתיחה של מרד הפולנים, היה מקום־מגורי בשַׁוֶל (פלך קובנה). השכל היה מחייב, שאנשים קטנים כמוני יעמדו מרחוק ולא יביעו את דעתם — לא לצד זה ולא לצד זה, ובכל־זאת נמשכתי אל תוך סערת המקרים, נגד רצוני וחפצי. ראשית־כל, פנו אלי ראשי־הקהל בשול בבקשה לחבר בשבילם „אדריסה״ של הכנעה ונאמנות למלכות — „אדריסות״ כאלה נשלחו מכל הערים. לא יכולתי לסרב להם וחברתי להם את ה„אדריסה״, שנשלחה לתעודתה ונדפסה בעתונים. אחר־כך, כשנתקבלה הפקודה מאת הגנרל־גוברנטור לחוג את יום־ההולדת של הקיסר (ל׳ באבגוסט) ברוב פאר והדר, מסרו לי ראשי־הקהל לנצח על סדר החגיגה בבית־הכנסת, לחבר את התכנית של החגיגה והתפלה ולדרוש את הדרשה המתאימה לכך. לתפלה בבית־הכנסת באו כל האופיצירים של הצבא שחנה בעיר ובראשם שני גנרלים (ברון מאידל וצ׳רטקוב). האופיצר איסקריצקי תאר את כל סדרי־התפלה והוסיף עליו את הדרשה שלי בשלמותה, והם נדפסו בעתון „רוסקי אינוַליד״ (מיום י״א בספטמבר). כשבר קנאת־המולדת שלי קבלתי באותו יום הזמנה לבוא לבית המפקח על עניני המכס, בילוזרסקי, לשם שתית יין־שמפניה; המפקד של הצבא טינקוב נתן לי רשות כניסה חפשית ללשכתו, לקבל שם ידיעות על־דבר מהלך המלחמה, אשר שלחתי אל העתון „גולוס״, שהייתי בימים ההם סופר קבוע שלו. הציעו אפילו, שאקבל מדליה של כסף; אולם יען כי מדליות כאלה קבלו גם סוכני־חרש של הבולשת וגם מרגלים, לכן סרבתי לקבל אותה.

בכל אופן הייתי על־ידי כך למעורב בין הפקידים הרוסים, גם בין הגבוהים שבהם. עוד קודם לכן הייתי יוצא ונכנס לביתו של בילו־זרסקי, המפקח על עניני המכס. כמו כן התודע אלי ה„איספרבניק״ החדש, פּנין, והייתי מבקר אותו בביתו. על־ידי בקורי התכופים בלשכתו של מפקד־הצבא התודעתי מקרוב לא רק אל עוזרו, הקפיטן דוכונין, המנהל של הלשכה, אלא גם לאופיצרים אחרים ולשלישו של המפקד

* את הזכרונות החדשים האלה של יל״ג, שנכתבו רוסית, הביא ש א ו ל ג י נ ז ב ו ר ג לפני זמן קצר מרוסיה והדפיסם ב„צוקונפט״, היוצא בניו־יורק. ה מ ע ר כ ת.

הקפיטן של המטה הראשי, קירילוב, שלישו של הגנרל מאידל, גר עמי בחצר אחת והיה יוצא ונכנס בביתי. על־ידיו הצלחתי להביא ישע לד״ר ל. מאפו (בנו של הסופר), שנתמנה באותה שנה לרופא־מחוז בטלז וכמעט שגואל מן הכהונה בגלל פקודה בלי כל יסוד של מפקד־הצבא שבעיר.

היכלתי אחרי כל זאת להעלות על דעתי, כי אפול ב„שבי" דוקא בידי הרוסים, דבר שתוצאותיו היו יכולות להיות רעות מאד לי ולנפשי? ובכל־זאת קם הדבר והיה, ומעשה שהיה כך היה: האיס־פרבניק שמע, כי אני מתכונן לנסוע בימי החופש שלפני הסתיו לקובנה ולוילנה, ובא לביתי לבקש ממני, כי אקח ממנו תכריך של ניירות ואמסור אותו לשר־הפלך בקובנה. על שאלתי, ששאלתיו, מדוע אינו שולח את התכריך בדרך הפוסטה, ענה לי, כי הם כתבי־סתרים מיוחדים, ויש בזה משום סכנה לשלוח אותם בדרך הפוסטה, כי גדודי הקושרים הפולנים נודדים בתוך הפלך, ויש מקרים שהם מתנפלים ולוקחים את הפוסטה. את האמת אגיד, כי לא רציתי לקבל עלי את התפקיד, אשר היה בו משום סכנה, אבל לא ידעתי את הדרך לסרב. לא רציתי, שיראוני כפחדן, ולא רציתי, שיוכיחוני כי חסר אני רגש אהבת־המולדת. הסכמתי לדבר והאיספרבניק שלח לי את התכריך, שגדלו היה כגודל גליון של נייר, והיה עבה מאד, ועליו כתובת הגובר־נטור, „למסור ישר לידו". הכנסתי את התכריך למזודה שלי, על קרקעה, וכסיתיו בחפצים שלי.

בעל־העגלה היה יהודי ועגלתו, והכילה לראשה, השתרכה לאט־לאט על פני דרך בלתי־סלולה לעיירה בייסגולה. בבואנו אל העיירה עמדנו בה ללון. מקום הלינה שלנו היה במלון־אורחים יהודי. בעל המלון היה מכר ומודע למשפחת אשתי. אני מזכיר פרט זה, שכשהוא לעצמו אינו חשוב, יען כי הביא תועלת לי — כי על־ידי כך ראה בעל המלון לנחוץ לדאוג לי. במלון מצאתי אנשים רבים, מבני־העיר ואורחים מן החוץ, וניכר היה, כי רוחם סוער ושרויים הם בפחד. מה היה הפחד — דבר זה נתברר לי אחר־כך. מכיון שלא הייתי רגיל בנסיעות וראיתי את עצמי עיף מאד מטלטול־הדרך בקשתי את בעל־הבית להראות לי מקום שאוכל לשכב בו ולישון במנוחה. בעל־האכסניה, ביינוש, היה שרוי בצער, שאין לו חדר מיוחד בשבילי, והוא השכיבני — התדעו איה? במטת אשתו, בבארו לי, כי לא יגיעו לידי כך לשכב הלילה, יען כי מחכים הם לאורחים רבים. המטה היתה עם מסך ועמדה בחדר הסמוך וחיץ בינה ובין שאר כלי הבית. אני העמדתי את המזודה שלי למראשותי, צללתי בין הכסתות, המלאות נוצה רכה, ושנתי ערבה לי.

רק עלה עמוד־השחר העיר אותי בעל־העגלה משנתי וזרזני לקום, כדי שנוכל להמשיך את הנסיעה. אז נודע לי, כי אף איש אחד במלון לא עצם את עיניו לישון הלילה. כשיצאתי מן החדר שאל אותי ביינוש, אם שמעתי דבר־מה בשנתי. עניתי לו, כי לא שמעתי דבר, והוא סיפר לי, כי גדוד קושרים מבני־פולין נכנס לעיר בלילה, כארבע מאות איש. התגלה אחר־כך, כי הם הלכו לחוף הים הבלטי, לפולונגן, שמשם נשקפה להם עזרה באניה, שהיתה צריכה להגיע שמה, והם עברו דרך העיירה הזאת. קודם שנכנס הגדוד עמד לפוש ביער הסמוך ושלח לעיירה אנשי־צבא, היודעים את מוצאי המקום ומבואיו, לחקור, אם אין צבא־רוסיה בתוך העיירה או בסביבה. המשמר הזה בא גם לאכסניה של ביינוש, ואנשי־המשמר שאלו את אנשי־הבית, אם לא היו כאן רוסים, בקשו בכל מקום ובכל פינה, הסתכלו בפני כל אחד ואחד, אם אין לפניהם מרגל רוסי, שימסור לגדוד הסמוך של צבא־רוסיה, כי עברו כאן קושרים ולאן הלכו. הם נכנסו גם לפנים מן המחיצה וכשראו לפניהם אורח הישן במטתה של בעלת־הבית נעשה הדבר חשוד בעיניהם, אם לא החביאו כאן מרגל רוסי. ראש־המשמר, ונר דולק בידו, הסתכל הרבה בפני, וכבר רצה לעורר אותי משנתי ולבדוק את חפצי, אבל ביינוש הרגיע את אנשי־המשמר ואמר להם, כי אני מבני־משפחתו והוא מקבל עליו אחריות מעשי. והדבר הזה הציל אותי. רק כעבור זמן נודעה לי הסכנה, שנמצאתי בה באותה שעה. בתכריך, שהיה מונח במזודה שלי, נמצאה רשימת כל האחוזות של בני פולין במחוז שוול, שהיו מוכנות להחרמה, לא פחות ולא יותר. לוא בדק המשמר של הקושרים את חפצי ומצא את התכריך, שקבלתי עלי למסרו לשר־הפלך, לא היה לנכדי העונג לקרוא את השורות, שאני שם לפניהם, כי נצלתי — על זה עלי להודות לבעל האכסניה בבייסגולה ביינוש, אשר עמד לעזרתי בכוח רב, בלי לדעת עד היכן עזרתו הגיעה.

למחרת בואי לקובנה, בשעה עשר בבוקר, לקחתי בידי את התכריך, שכמעט עלה לי במחיר חיי, ושמתי את פעמי לביתו של שר־הפלך. את משרת שר־הפלך בקובנה נשא אז על שכמו מורביוב, בנו של מורביוב, הגנרל־גוברנטור בוילנה. בחדר־הקבלה קידם את פני שלישו ורצה לקחת מידי את התכריך, אבל אני בארתי לו, כי מלאו את ידי למסור את התכריך לשר־הפלך בכבודו ובעצמו, כמו שרשום על פני המעטפה. הוא מסר את הדבר לשר־הפלך ונקראתי לבוא לחדר־עבודתו. אחרי שלקח מידי את התכריך ופתח אותו, הסתכל בי (הייתי לבוש בגדי־שרד של מורה) ושאל לשמי. עניתי לו, כי אם נחוץ להוד מעלתו לדעת את שמי, נכון אני להגיד לו את שם משפחתי, אבל אם אין נחיצות בדבר אבקש ממנו, כי ירשני לבלי לקרוא בשם, ושמי ישאר במשאון. שר־הפלך חייך ואמר: „כרצונך". בבדקו את התעודות שבתכריך שאלני דרך אגב:

— האם לא ראית בדרך קושרים? אומרים, כי אחד הגדודים שלהם עבר בדרך שנסעת בו.

— ראיתי אותם ב ש נ ת י, הוד מעלתך — עניתי לו מתוך כובד־ראש וחיוך גם יחד. דמיתי, כי הוא יוסיף לשאול, ואז הייתי מספר לו את אשר קרני בבייסגולה. אבל הוא לא שאל דבר, צוה לשלישו לתת לי פתקה, כי מסרתי את התכריך, הרכין בראשו ונפטרתי ממנו והלכתי.

מקובנה נסעתי לוילנה וחזרתי שמה בסוף ספטמבר, כשזמן החופש שלי התקרב אל קצו. לשוול, ששם היה ביתי, נסעתי גם הפעם בעגלה של יהודי. שמו של בעל־העגלה היה ליב קמנסקי. שתי עגלות היו לו, וטעונות היו סחורה ושאר משא, ומקום בראש תפסו הנוסעים. יצאנו מקובנה ביום החמישי בבוקר. מחמת הגשמים, שירדו בימים האחרונים, נתקלקלו הדרכים; אולם באותו בוקר טהרו פני השמים והיה יום בהיר בשחקים. אך התרחקנו מילים אחדים מהעיר התחיל הדרך להתרומם למעלה, על פני הר. כדי להקל מעל הסוסים הציע לפנינו בעל־העגלה לרדת מעל העגלות ולעלות בהר ברגל, והזהיר אותנו להתקבץ יחד באכסניה שביער על ראש ההר, במרחק שבעה מילים מן העיר. אני הקדמתי לבוא לאכסניה, סעדתי שם את לבי וישבתי לנוח, וכשהגיעו שמה העגלות ובעל־העגלה החליט לתת מנוחה לסוסים, אמרתי לו, כי אעבור לפניו ברגל והוא ישיגני בעגלות שלו.

אמרתי והלכתי. הדרך עבר בתוך יער והיה מלא בורות ושיחין. אך הלכתי כשני מילים, החזרתי את פני וכשלא ראיתי את העגלות הוספתי ללכת וכל דאגה לא עלתה על לבי. אולם לפתע פתאום התקרב אלי משמר קטן של אנשי־צבא, אחד המשמרות של הצבא הרוסי, שתפקידו היה לרגל את הסביבה. עשרה חיילים רוסים ישבו בתוך חמש עגלות־אכרים, שכל אחת מהן היתה רתומה לסוס אחד, ובראשם רכב על סוס הממונה עליהם — אחד מכת שומרי האמונה הנושנה, מבני־רוסיה שבסביבות קובנה. ה„קוזק" הזה היה חדש, אבל הפרגול שבידו היה של קוזק ממש. הוא עבר לפני העגלות, נצב לשטן לקראתי על דרכי ושאלני: מי אני ואנה אני הולך? בארתי לו, כי נוסע אני

מקובנה, העגלה שבה אני נוסע הולכת אחרי ואני הולך ברגל לשם טיול. הוא התרומם על פני האוכף, הביט אל המרחק, וכשלא ראה לפניו עגלה לא האמין לדברי ודרש ממני להראות לו את ה„פטשפורט". אני הושטתי לו את התעודה והוא התחיל לקרוא בה לאט־לאט, מתוך יגיעה רבה: „ב־על ה־ת־עו־דה" וכו' וכשהגיע אל המלים „בית־ספר יהודי" הביט אלי בחשד ושאלני:

— האם יהודי אתה?

— כן, יהודי — עניתי לו.

— קשה להאמין בדבר — ענני — היהודים אינם מדברים רוסית. הוא הוסיף לקרוא: „דרך מיטוי, ריגה, דינבורג, וילנה?*) — ופתאום קרא:

— חבריה, אין הענין פשוט! יהודי ולראשו כובע ש„כוכב" תקוע בו, מדבר רוסית נקיה, ונסע מקובנה לשוול ובתעודתו כתוב: מיטוי, ריגה, דינבורג! עלינו לתפשו ולהביאו לבית־האסורים!

— על מה זה אתם אומרים לתפשני ולאכור אותי? — שאלתי — האם זאת חטאתי, כי אני מדבר רוסית, או חטאתי, כי נוסע אני לא באותה דרך הרשומה לפני בתעודתי?

— זאת חטאתך, שאתה מטייל יחידי ביער! מי יערוב אותך לנו, אם אין קושרים ביער, אשר שלחוך לרגל אותנו, את הרוסים?

— אבל השמעתם, כי יהודים יקחו חלק במרד ויתנו ידם לקושרים? — נסיתי עוד להצטדק.

— אתה, אחא, כנראה, פקח — התערב בשיחה אחד החיילים, סגן־אופיצר — ופקחים כאלה אנו מבקשים. לפני זמן קרוב, בקרָב שעל־יד רסין, הרגנו פקח כמוך. הוא היה משלכם. ובכל־זאת שמש בתור חובש בגדוד הקושרים.

— אבל מה פשעי ומה חטאתי? — נסיתי עוד לדחות את דבריו — הנה תעודה בידי, על שכמי משרה של הממשלה, נוסע אני בחברת אנשים המכירים אותי.

— אין כל ראיה בדבר זה, שאתה לבוש בגדי פקיד! — חזר ואמר הממונה — אולי לקחת את הכובע עם סימן הכוכב מעל פני הרוג רוסי? כבר ראינו בימי חיינו דברים רבים ושונים! הנה זאת נעשה לך — החליט באחרונה — נתפוש אותך ונסע עמך מול העגלות שלכם, ואם כדבריך כן יהיה והאנשים יכירו בך, אז נעזוב אותך לנפשך.

והוא פנה לאנשי־הצבא וקרא אליהם: „תפשוהו".

(סוף יבוא)

*) בימים ההם לא היתה עוד מסילת־ברזל סלולה בין שוול ווילנה ואני אמרתי לנסוע בדרך עקלתון: בכביש למיטוי, ומשם ברכבת, דרך ריגה ודינבורג, לוילנה וקובנה (כך הייתי רגיל לעשות בשעת קלקול דרכים). ולכן בקשתי מאת ההנהלה של בתי־הספר לעם לרשום בתעודתי סדר־מסעי זה, אבל חזרתי והתבוננתי וראיתי, שנסיעה כזו תעלה לי בדמים מרובים ונסעתי בעגלה משיול לקובנה.

הַסִּרְפָּד וְשִׂיחַ הַשּׁוֹשַׁנִּים

(מִתּוֹךְ מַחֲזוֹר סְתִירוֹת)

שִׂיחַ הַשּׁוֹשַׁנִּים
עוֹד טֶרֶם פִּתַּח נִצָּנָיו,
וְאוּלָם כְּבָר בָּלְטוּ עֳקָצָיו הַקְּטַנִּים.
וּמַרְאֵה הַקּוֹצִים מְאֹד מְאֹד נָעַם
לְסִרְפָּד עֳקְצָנִי,
שֶׁצָּמַח בִּשְׁכֵנוּת, וּפָתַח וְנָאַם:
„סְבוּרַנִי,
כִּי שְׁכֵנִי הֶעָנָו,
יְדִידִי הַשִּׂיחַ,
מַבְטִיחַ
לִהְיוֹת בְּקָרוֹב בֶּן־בַּיִת
בְּמִשְׁפַּחַת הַשָּׁמִיר וְהַשַּׁיִת,
הֱיוֹת וְהוּא מַרְאֶה סִמָּנִים נְכוֹחִים
שֶׁל כִּשְׁרוֹן־הַחוֹחִים.
יְהִי אֵפוֹא בָרוּךְ וּבְכָל אֲשֶׁר יִדְקֹר — יַצְלִיחַ!"
וְהַשִּׂיחַ —
לְמָחֳרָת הִתְקַשֵּׁט בִּוְרָדִים רַעֲנַנִּים, רֵיחָנִים,
עֲלֵיהֶם אָמְרוּ שִׁירָה כָּל כַּנְפֵי רְנָנִים.
אָז רָטַן הַסִּרְפָּד בְּעֶלְבּוֹן וּבְחָרוֹן:
„אֵיךְ הֻכֵּיתִי בְעִוָּרוֹן!
וְהֵן אֵין בְּאוֹתוֹ רֵיקָא אַף נִיצוֹץ שֶׁל כִּשָּׁרוֹן!
זוֹ עַזּוּת־הַפָּנִים,
וְזוֹ גַּסּוּת־הַגְּוָנִים,
וְהַצַּחֲנָה הַמַּדְהִימָה!
וְעַל זֶה שָׁרִים שִׁירִים
עֶפְרוֹנִים וּזְמִירִים — — —
אוֹי לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה! אוֹי לְאוֹתָהּ כְּלִמָּה!"

ד. שמעונוביץ

דָנִיֵאל דֵיפוֹ

(1731—1931)

מאת יעקב פיכמן

א

לאמתו של דבר, יותר משאנו זוכרים את היוצר אנו מעלים על לבנו את זכר יצירתו. השם רובינזון קרוזו הוא כיום בלי ספק יותר דבר שבמציאות מן השם דניאל דיפו, אף־על־פי שאנו יודעים (אם גם לא תמיד ידיעה מדויקת) כמה פרטים מחייו של זה, שהיו עשירי־מאורעות ורבי־חליפות לא פחות אולי מחייו של גבורו. אפשר, שהיה טוב יותר ליצירה אלמלי נעלם לגמרי מאתנו יוצרו, ועל כל פנים — אלמלי היינו יודעים פחות מעט על־אודותיו. לא תמיד מביאים חוקרי־הספרות ברכה לנושאי מחקריהם בהעשירם אותנו בידיעות ביוגרפיות יתירות.

הספר „רובינזון קרוזו" היה בלי ספק מפסיד מעט מאד, לוא נעלם מאתנו, שיוצרו, בנו של קצב אמיד בלונדון, היה סוחר בפוזמקאות וסוכן לתעשית ארג, עד שיצא ריק מנכסיו ופשט את הרגל, ושהיה גם משגיח על מכס הזכוכית ובעל בית־חרושת ללבנים ועשה עושר, עד שפשט שוב את הרגל (חוקרי הספרות יודעים בדיוק את הסכומים שנשאר חייב כל פעם — סכומים הגונים!). ודאי, שמן הצד הספרותי חשוב לדעת, כי עם היות משלח ידו פוזמקאות ומעשי ארג ולבנים, היה כל ימיו עסקן פוליטי וסופר מהיר, איש ריב ואיש מדון, מין פגע רע, שידו היתה בכל ויד כל בו; אדם שהוצג בגלל כתב־פלסתר נגד הכהונה שלש פעמים לעמוד־הקלון וישב בבית־האסורים (חוץ מהישיבה בבית־האסורים בעד פשיטות הרגל), וכל מיני פורענות התרגשו ובאו עליו, והוא עמד בכל אלה ורוחו לא נפלה עליו. אבל קשה מאד לעמוד על טיבו של עתונא'

חרוץ ופובליציסטן חריף זה, שהיה גם מהפכן וגם קרוב למלכות, ונלחם לכאורה בשורות הויגים והיה גם בין צריהם — אדם שהיה כל ימיו רותח ונלחם עם הצבור בשם הצדק והמדות הטובות (כפוריטני) ואותה שעה נתפס לדברים חשודים מאד, כגון רגול לטובת הממשלה במערכות העתונים האופוזיציוניים — כללו של דבר: אדם שטעה הרבה וסבל הרבה ועבר את כל שבעת מדורי הגיהנום, עד שקם יום אחד, והוא אז כבר קרוב לששים (1719), וכתב את „רובינזון קרוזו“, שפרסם את שמו תיכף בכל העולם, ועשה את הפובליציסטן והלוחם לחוזה־חזיונות עד יום מותו.

חיים סוערים ומטורפים אלה הולמים מעט את יוצרו של „רובינזון קרוזו“, אגדת התום על חיי אדם שחזק בבדידותו ויטהר ויתעלה בשקט הטבע. ואף־על־פי־כן — אין החיים לחוד והיצירה לחוד. בין הסער ובין השקט, בין התום ובין החטא יש, כנראה, קשר הרבה יותר חזק והרבה יותר ט ב ע י מכפי שאנו עלולים לשער זאת לפי שורת ההגיון.

ב

עובדה זו בלבד, שרק בערוב יומו, שבע־עמל ושבע־נסיון, יושב אדם וכותב דברי חזון ראשונים, נראית לנו כפרט החשוב ביותר בכל תולדות חייו של דניאל דיפו. מי יודע אולי ז ו ה י שורת היצירה — שיהא אדם יונק תחלה ממקור חיים רבים, שיהא נכשל בהם ומקבל תיקון מהם, ורק אחר־כך יבכר את פריו. אפשר זהו שגרם לכך, שב„רובינזון קרוזו“ אנו רואים לא רק את בעל־האגדה, כי אם גם את בינת החיים והכרת המציאות הגדולה, העושה את הספר הזה ליצירה מחנכת נצחית, לתורת־חיים שלמה. רובינזון זה, חוץ ממה שהוא יודע בשעת הצורך להיות בנאי וחקלאי, קדר וחייט, חלבן וטחן, נגר ואופה — הריהו יודע גם את הגדולה שבאמנויות: להתהלך עם האנשים, ל י צ ו ר ח ב ר ה. אורח־פורח ורודף־מאורעות, הוא יודע להשפיע במתינותו, בבהירות נפשו על הבריות, להשכין שלום ביניהם, להפוך פירורי־אדם לגוף אחד, לחברה יצרנית קטנה. רק מי שעמד בעצמו על כל המעינות והכיר את החיים בכל תהפוכותיהם, עלול לתפקיד גדול וקשה זה.

„רובינזון קרוזו“, שנעשה לספר־הילדים המובהק ביותר, אינו ספר ילדותי כל עיקר. פרי חיים ופרי אכזבות הוא. ספר של מסקנות־חיים. שמש־הדמיון שפוך על דפיו הרעננים, אבל יסודו אמת. פ ו א י מ ה — ויחד עם זה ד י ן ו ח ש ב ו ן, אשר בו לא ניכר גדול לפני קטן. לשד־המציאות שוטף בכל עורקיו. ההרצאה המעשית של הריפורטר היא המצמידה אותנו אל המסופר יותר מכל מכמני אמן, כופה אותנו לראותו כעובדה לקוחה מן החיים. המחבר עצמו, שהיה עתונאי מובהק והכיר את רוח ההמונים, לא חפץ שיראו את ספורו כדבר בדוי מן הלב. בזה שהכניס יסוד פרוטוקולי ודייק בזמנים ודקדק בפרטים שאינם חשובים, השיג את זה, שרובינזון נעשה לקורא אדם חי, פרט מסוים, ושכל הספור היה בעיניו כמאורע שהיה, שאין להוסיף עליו ואין לגרוע ממנו. בימינו המספר, העוסק בקשוטי סגנון ובדקדוקי פסיכולוגיה, שוכח על הרוב את העיקר: להלך על הקורא רוח של מציאות, לתת את ספורו כעובדה, כמעשה שהיה.

מחברו של „רובינזון קרוזו“, שלא היה איש הסגנון המעודן (אם גם היה סופר מובהק), והיה רחוק מכל תרבות אמנותית, עשה את כל מה שיכול כדי להפוך את ספורו לספר־זכרונות, לאבטוביו־גרפיה של אדם, שמציאותו אינה מוטלת בספק. מה שהמלאכה כאן גסה במקצת, בלי אמון־יד מיוחד, בלי אצילותה של יצירת אמן, שמשמעה תמיד תמצית, בירור, ריכוז, — הוסיף לה מן החיוניות של דברים פגומי־סגנון ועזי־הרצאה, שדוקא בהם שמורה טבעיות גמורה. ודאי, שכאן לא נמצא אף זכר לחריפות־הרוח השקספירית או לברק סגנונם של סופרי צרפת בני המאה השבע־עשרה. ספר זה כבש את העולם בכחו האלמנטרי, ה א פ י, בשפעת החיים, שרק היא נוטעת אמונה ומושכת אחריה את האלפים והרבבות. כאן אין הולכים סחור־סחור. נקודות־המרכז כאן, כמו בתנ״ך, החמרים הראשונים, הצרכים הראשונים: לחם, בית, בגד, אם גם ברגעים גדולים, כמו בשעת מחלה, בפגישה עם אוכלי־האדם וכיוצא בזה, מבצבצת פתאום דקות נפשית, ועולה המית־לב כבירה. ובכל אלה ה ע י ק ר, הנבלע לכאורה בתוך פרטי תיאור של מלחמת האדם לקיומו, מורגש בכל פנות הספר. החומר לא דכא אותו. רוח־אדם צמאה, עשירת תום ומלאת רגש־דת, מלאה את האי השומם לבלוב ילדות, יגון אדם ואושר אדם — הפכה אותו לנוה חיים מופלאים, למקום ששם חוזרות כל האבדות.

ג

הצלחת הספר והשפעתו הגדולה, השפעה לדורות, שאין דומה לה, הן כשהן לעצמן דברי־אגדה. לערכו של כל ספר הרי נוסף תמיד גם גורלו. הוא נולד בשעה מוצלחת — כשהעולם הישן נעשה עיף מעצמו ובקש מפלט מעצמו, בתקופה של צמאון למרחב ימים, לארצות שעדיין לא־נחקרו, ועדיין לא־נטמאו. „רובינזון קרוזו“ היה הרמז לאדם הנבוך. הוא שהרים את הקלעים מן המרחקים והראה עוד פעם את העולם בלבלובו הקדמוני.

זה לא היה חזון רומנטי, כחזיונות שטובריאן, שהחזיה הדתית שבהם מצלה על יפיו של עולם, ששמר עוד את תום עלומיו. „רובינזון קרוזו“ היה ה א פ ו ס החדש, שירת ה מ ה ג ר הראשונה. לא ספר של הרפתקאות, כי אם חזון של הקמת עולם חדש. הוא הביע בראשונה את חדות הפליט על מקלט־חייו החדש, את כליון־הנפש לנכר, לעולם המשוחרר מכל מסורת־בית ומועקת־בית. יחד עם יגון־היגונים שאנו נושאים בקרבנו עד יומנו האחרון על המולדת הישנה, אשר תאיר לנו תמיד בשולי שמינו ואשר בלעדיה כל האושר שבא לנו במרחקים משולל קסם ומשולל ערך. בספר נאמן זה נסתמן בראשונה ת ו ־ ה ט ר ג י ו ת שבכל מהגר, שבכל מי שנעקר מקרקע מולדת והכה שורש בארץ נכריה. תוגת־עולם זו של האדם, החי בשתי מכורות בעת אחת והוא מושיט כל ימיו את ידיו מארץ לארץ מבלתי יכולת לזכות בשתיהן בבת אחת, ל ח ס ו ת בשתיהן בבת אחת.

ב„רובינזון קרוזו“ מרומז בראשונה גם האושר של האדם, ה מ ת ח י ל ה כ ל מ ח ד ש. שהרי ההגירה היא גם מעין לידה חדשה, ילדות נוספת היא, אשר תקסם לנו מכל חזיונות העולם החדש ומראותיו, מקרני שמשו ולטיפת רוחותיו, מחידת כוכביו וקסם ענניו. אולי בזה סוד המרץ החדש, השופע במהגר תמיד — שהוא רואה את עצמו כקטן שנולד, שהוא טועם עוד משהו מחדות כבושיו של האדם הקדמוני.

ספר זה, שתנחומי־עולם בו, היה הספר ה מ ע ו ד ד ביותר של התקופה החדשה. ברם, גם היגון נמסך לתוכו באין רואה — יגון הנצח על המולדת האחת, החסרה תמיד, שאינה נשכחת לעולם — לא בימי עצב ומפח־נפש, ואולי עוד יותר — בימי אושר, בשעת נצחון. כשהשעה משחקת לנו—אולי דוקא אז זקוקים אנו לה, אשר תמלא את כוס האושר; כי מהו נצחון בלא פנת־מולדת זו, אשר בה חלמנו על־אודותיו בראשונה.

(סוף יבוא)

מִכְתְּבֵי בּוּקִי בֶּן יָגְלִי אֶל דָּוִד פְרִישְׁמַאן

מאת המערכת. המכתבים של בוקי בן יגלי–ד"ר י. ל. קצנלסון– אל דוד פרישמאן, הנתנים לפני הקורא, נמצאו בידי אחד הסופרים העברים ונמסרו לנו. תקונים נעשו במכתבים רק בכתיב של המלים הזרות ובסימני־ההפסק, או לפעמים גרענו אות אחת והוספנו אות אחת, במקום שמצאנו פליטת־קולמוס, כמו כן הוספנו הערות, המבארות את הענינים, שעליהם מדובר במכתבים. דלוגים (בסימן — —) יש רק במקום שהסופר נוגע בכבוד אנשים חיים.

אנו מעירים את לב הקוראים על מחלקה זו של מכתבי־סופרים, שאנו אומרים להרחיב אותה. יש במכתבים כאלה כדי להכנים אותנו לפני ולפנים, לבית־היוצר של הספרות, ובמכתבי יוצרים יש גם יצירה שלא מדעת, החשובה מזו הנעשית לפרקים בדעת ובכונה.

א

Докторъ Медицины Л. И. КАЦЕНЕЛЬСОНЪ
СПБ. Измаеловскій просп., д. № 7—1899. 26, V.

יום ד' לסדר „הבדלו מתוך העדה הזאת", תרנ"ט לפ"ק.
פרישמאן יקירי!

היום קבלתי את מכתבך, והיום אשיב לך דבר. דבר לא־נפרץ כזה ראוי להכתב בדברי־הימים. ויען כי המאורע הנכבד הזה יתן ענין לחוקרי־קדמוניות, אשר יהיו באחרית הימים, וירבו להתפלפל, מתי היה הדבר הזה, באיזה יום ובאיזו שנה, ולא יחפצו בודאי לבטוח על הפרט שציינתי בראש מכתבי (ואפשר מאד שאין אנו עומדין כלל בסדר קרח, ויחשבו כי המלות „הבדלו מתוך העדה" מוסב על עדת הציונים), על כן הנני אומר בפירוש, כי היום הזה הוא יום חג פושקין, חג היובלים ליום הולדתו.

האומנם לא שלחו לך עד היום את החוברת שהוציא הועד לכבוד היום הזה? אין חקר לרוח המזכיר של הועד, ה' גינזבורג! ואף כי איש טוב הוא האיש הזה ואני אוהב אותו בכל לבי, לא אוכל לסלוח לו כי לא שלח לך עד היום את החוברת ההיא. אם יצלח בידי לראותו מחר אוכיחו על פניו. החוברת „משירי פושקין"[1] יצאה כלולה בהדרה, השירים כלם שלך הם ואין לאיש חלק בהם. (אנכי הרשיתי לעצמי לתקן באיזה מקומות הצריכים תיקון, מפני שלא היה לנו פנאי לשלוח לך את גליונות ההגהה ובקושי עלתה בידנו לגמור את הדפסת החוברת עד שני ימים לפני החג). במשך שבועים ימים עלתה בידי לכתוב תולדות ימי חיי המשורר, עם פתיחה קטנה בראשיתה (הפתיחה נדפסה היום ב„המליץ"), ואקוה כי לא תבוש בי כאשר לא אבוש בך. אף כי לא אכחד ממך, כי שירים אחדים מתורגמים בחפזה מאד, ולו היה לך פנאי, כי עתה יצאו יותר מתוקנים. תלמידי בית־הספר אשר בבית־היתומים קראו היום באזני הנאספים שירי פושקין בעל פה בשפת עבר. זה הוא פרי עבודתך לעת עתה!

אתמול היתה אספה כללית של חברת מפיצי השכלה, ואנכי קראתי לפני הנאספים בשפת רוסיה משא גדול לזכר שולמן וגוטלובר[2]. אנכי דברתי דברים נמרצים לכבוד השפה העברית, והנאספים כבדוני במחיאת־כפים ארוכה כאורך הגלות. יכול להיות, כי יודפס המשא הזה במכתב־העתי „ווסחוד", ובכל שנאתך להספרות בכלל, אקוה כי תקראהו בלי גועל־נפש.

בטרם נדפסה החוברת „משירי פושקין" לא יכול הועד לשאת ולתת בדבר משכורתך[3]. אחרי איזה ימים יאספו חברי הועד לישיבה ואז נועץ בדבר הזה. כתוב לי בכל אופן אל איזה סכום בקירוב תשא אתה, ידידי, את נפשך. אקוה כי לא נקפח את שכרך.

את מכתבך קראתי היום באזני באקסט[4] ידידי (התדעהו?) ודבריך על הציוניות מצאו בעיניו חן עד מאד. בכל לבו יחפוץ גם הוא להשתתף בהמאסף אשר תחפוץ להוציאו לכבוד קנטור[5]) והוא יחשוב, כי נוכל להוציאו במשך החורף הבא, כי בדברים כאלה אין אומרים: עבר זמן בטל קרבנו. בכל אופן ראוי להתבונן אל עצתי, או אולי תמצא איזו אמתלא אחרת לאיחור הוצאת המאסף. פרופיסור באקסט יחפוץ לכתוב על־דבר תולדות הציוניות. והדבר הזה צריך עיון מאד. באקסט קורא עברית ומבינה, אבל הוא איננו כותב, ועלי יהיה מיטל לתרגם את דבריו. את שירך „לא אלך עמם"[6] לא ראיתי ולא שמעתי על־אודותיו. שלחהו לי.

לדברי צפוני ומערבי[7]) אל תשים לב. החלומות השוא ידברו, הטרם תדע זאת?

הקראת ב„ווסחוד" את מאמרי על טומאה וטהרה? עתה יתורגמו אשכנזית על־ידי ידידי איוראילסון ב„מאנאטסשריפט"[8]). לעת מצוא אשלח לך את החוברות שבהן נדפסו פרקי מאמרי. עוד לא נגמרה הדפסתם בשפת רוסיה. כאשר תגמר הדפסתם אז יצאו בחוברת מיוחדת ואשלחנה אליך.

והנני ממהר לכלות את מכתבי, אם כי רבות לי עוד לדבר אליך, כי זה מעט נקראתי לבוא אל אחד החולים. ואלהי ציון ירפא את המילנכוליה שלך, ויהפך את לבך להיות יהודי, כלומר ציוני גמור, ואז יהיו לך אוהבים רבים ולא תהיה נזקק עוד לאהבת אוהבך

ד"ר קצנלסון

P. S. הבאמת ובתמים תשא את נפשך לצחוק ה„ווינט"? חלילה לך מעשות כדבר הזה. טוב לצחוק בציוניות מלצחוק בווינט. בעלי הציוניות יש להם לכל הפחות חלק בעוה"ז, והווינט מוציא את האדם מן העוה"ז והעוה"ב.

---

1) משירי פושקין מתורגמים על־ידי דוד פרישמאן, עם תמונת פושקין ותולדות ימי חייו מאת ד"ר י. ל. קצנלסון. פטרבורג תרנ"ט.

2) הסופרים קלמן שולמן וא. ב. גוטלובר (אב"ג), שמתו באותה שנה (תרנ"ט).

3) שכר התרגום של שירי פושקין.

4) נ. א. באקסט מתלמידי בית־מדרש לרבנים בז'יטומיר, פרופיסור לפיסיולוגיה בפטרבורג ועסקן בחברת „מפיצי השכלה".

5) לכבודו של י. ל. קנטור למלאת לו חמשים שנה ביום ה' באייר, תרנ"ט.

6) שירו של פרישמאן „לא אלך עמם" נדפס באותה תקופה ב„המגיד" של י. ש. פוכס.

7) קורספונדנט של „הצפירה" בפטרבורג.

8) מיסודם של פרנקל וגרץ. בעברית נדפסו המאמרים ברבעון „הזמן" (פטרבורג, תרס"ג).

(בלי תאריך. לפי חותם הפוסטה שעל המעטפה נשלח המכתב מפטרבורג ביום ג׳ לדיקברי שנת 1900)

ב

פרישמן יקירי, מחמד נפשי,

בוקי בן יגלי כבר עבר ובטל מהעולם, רק צלו מתהלך פה עלי אדמות בתמונת רופא אחד המכונה ד״ר קצנלסון. ולהצל הזה ראש גדול וידים קצרות, והצל הזה זוכר אותך תמיד ואוהב אותך כמקודם, וראשו הגדול מלא מחשבות גדולות וקטנות, „רציניות״ ו„מלבבות״, אבל המחשבות הגדולות והקטנות תעלינה בתוהו ותאבדנה, כי קצרו ידיו להלביש אותן אומר ודברים.

והרופא הזה יש אשר ישכח כי הוא צלו של בוקי בן יגלי, והנה הוא נודד כל היום מבית לבית ומחצר לחצר, רופא חולים וזוקף כפופים, אוכל ושותה, דורש ומתפלסף, כאחד האדם, ומדמה בלבו כי ממלא הוא את תפקידו באמונה, וכי לכך הוא נוצר, לרוץ ככלב כל היום מבית לבית ומחצר לחצר. אז יבוא מכתבך ויזכירהו, כי תועה היא בעולם התוהו[1], ואז, הוי ידידי! גדולה היא מצוקת הסופר היושב לפני גליון חלק ולועס את קצה עטו כדי למוץ ממנו רעיונות שנים או שלשה, להעלותם על הגליון, אבל עוד גדולה ממנו מצוקת האיש שמחשבות רבות תתרוצצנה בחובו, אבל קצרה ידו להעלותן על הגליון.

כליותי לא ייסרוני. לא פושע אנכי, כי אם איש אומלל ואובד בעניו.

את מכתבך קבלתי עוד היום בצהרים, אבל קראתיו רק עתה, בשעה השניה אחרי חצות הלילה. מפני שלא יכולתי להאציל רגעים אחדים לקרוא אותו. הדברים האלה הם פשוטים כמשמעם. אינני אוכל ואינני שותה, אינני דורש ואינני מתפלסף, כי אם רץ ככלב מבית לבית ומחצר לחצר. נשמתו של בוקי בן יגלי התנדפה כבר ממני, כהנדוף עשן מפני רוח. ומה אעשה לך איפוא, אחי!

בבוא מכתבך השלישי אלי החילותי לכתוב „ספור המעשה״ בשם „בין אדני השדה״, אמרתי כלה אכלנו בעוד שנים־שלשה ימים, והנה קפצה עלי רוגזה של האינפלואנציה, ולא אוכל לעשות דבר.

ובכל־זאת אשתדל בעוד שבוע ימים, או עשור, לגמור את ספורי הקטן ואשלחנו אליך. אף כי ידעתי כי לא תוכל להדפיסו מבלי להזיק למכתב־עתך. הציונים, שידם עתה על העליונה, לא ימצאו בו חפץ. בחוש הריח החזק אשר להם ירגישו כי לא להם אני. אבל אנכי אשלחנו אליך, ואם לא תדפיסו לא אכעס עליך, ונהפוך כי עוד אברכך ברך. „המליץ״ יוכל להדפיס ספור כזה, אבל לא אתה.

לכתוב דבר השוה לכל נפש לא אוכל עתה, אינני שליט ברוחי! את האמת אגיד, כי לא אבין מדוע העמסת עתה על שכמך עבודה שלא תוכל למלאותה. לדעתי אי־אפשר להוציא עתה לאור מכתב־עתי מבלי לנגוע בשאלת ציון. מכתב־עתי יכול עתה להיות או ציוני, או מתנגד לציוניות. באופן הראשון הוא ללא צורך, באופן השני — לא יוכל עמוד.

אנכי אוכל לכתוב רק את אשר בלבבי. אנכי אשלח את ספורי לך, אבל, במטותא ממך! אל תהי אץ להדפיסו. אינני חפץ כלל להזיק לא לך ולא לחברת אחיאסף, אשר את שלומה אני דורש בכל לבי.

לפני שבועות אחדים קראתי (בחברה האתנוגרפית שלנו) מאמר גדול בשם Религія и политика въ исторіи евреевъ библейского періода. המאמר נדפס עתה בהוספה השנתית של Будущность[2]. בעוד ימים אחדים אשלח לך אכסמפליאר אחד.

כבר הכה הפעמון שתי שעות אחרי חצות הלילה. אגמור את מכתבי, כי כבר תקפה עלי שנתי.

כלי שלך — צלו של בוקי בן יגלי המכונה ד״ר קצנלסון.

P. S. ככלותי אתמול את מכתבי זה נדדה שנתי כל הלילה. זהו דרכי מעודי, אם אני עוסק בכתיבה לפני לכתי אל מטתי לא אוכל לישון. בוריס בני (הוא תלמיד האוניברזיטט למחלקת חכמת החשבון) הבטיח לי להעתיק למענך את ראשית הסיפור. ואתה הלא אינך מאותם שאין מראים להם חצי־מלאכה.

אוהבך קצנלסון.

סוף הסיפור הוא, כי חפצו אדני־השדה למשוך ולהאריך את טבורי ולהשרישו בארץ ומרוב כאב הקיצותי והנה — חלום.

[1]) פרישמאן נגש אז לערוך את „הדור״ ועורר, כנראה, במכתביו את קצנלסון לעבודת סופרים.

[2]) בעבוד עברי, בשם „הריליגיה והפוליטיקה בדברי ימי העברים הקדמונים״, נדפס המאמר ב„התקופה״, ספר כ״ד, כ״ה.

לִקּוּטִים

בני תקופתנו

על בני התקופה שלנו כותב הסופר הגרמני רודולף ג. בינדינג בירחון Deutsche Rundschau:

„בני התקופה שלנו הם משוחררים מאד. העבר, האתמול אינם הכסים, אשר עליהם עומדת תקופתנו. הסימן של תקופתנו הוא, שאין לה אתמול. היא בבחינת בראשית. — — בני־האדם מסתכלים כיום בעבר כמי שמסתכל במקום החזיון של דרמה שנגמרה ההצגה שלה. הרי זה דומה כמעט כאילו המשחקים היו בני אנושיות אחרת. אם יש המשך, מרגישים אותו באופן אחר מזה שהרגישו בני תקופות אחרות. אין עם אשר יכפור באנשיו הגדולים, בהיסטוריה שלו, בירושתו. אולם תקופתנו היא ישרה למדי לבלי לבקש בהם ראיה ועדות במדה זו של שאר התקופות, או לבלי לבקש בהם ראיה ועדות כלל.

איתו „אם אין אני לי מי לי״ של צעירים לימים, בלי לבקש זכות־אבות, הוא דרישת הדור ההולך וגדל לעינינו ומעשהו. — — הזקנים היו לצעירים יותר, בקבלם עליהם את משפט הצעירים. היחס בין אב לבן, בין אם לבתה, איש ואשה, בחור ובתורה, זקן וצעיר, הוא בלי מריבה וקטטה, כי כולם יחד משוחררים הם מכל משפטים קדומים וכולם יחד קבלו עליהם את עול הבהירות של הזמן.

תקופתנו נראית לנו כמו ריקה, כי לפניה אין כמעט כלום. כל הדברים נעשו כמסופקים. מכיון שהרבה ממה שנראה לנו כעומד איתן נפל, מכיון שמה שהיה נראה לנו כמלא תוכן היה נבוב, מה שנראה לנו כדבר של הוה היה עבר בלבד וכו׳, היינו למפקפקים. אין אנו רוצים עוד להיות מרומים. הספק היה לחכמה. וכך מקיימת ומאשרת תקופתנו את המציאות״.

רְשִׁימוֹת

בעלות זכרם

מגע־ידו

ימי־המלחמה. צבאות האנגלים חונים בנגב ליד עזה העיר — מתמהמים לבוא. הישוב אחוז בהלה ואימה — יד־עריצים הונפה עליו לכלותו ולהשמידו. תושבי תל־אביב המגורשים מתגוללים במושבות, צפויים לפורעניות. נתגלו מספר „מרגלים" והממשלה התורקית הטילה עוונם על כל הצבור העברי בארץ. מקיפים את המושבות, מחפשים בכל פנה, אוסרים בהמונים ואף אחד אינו בטוח במנוי לו ביום המחרת. —

עבדתי באחת המושבות הקטנות ביהודה ולעת ערב אחד קבלתי מכתב, כי עלי להזהר, להסתתר — שמי ברשימת החשודים ברגול. ידעתי את אשר צפוי לי לכשאתפס, ועוד באותו לילה שמתי פעמי לאם־המושבות — לפתח־תקוה — על מנת להפגש עם חברי־מכירי, לטכס עצה איך להחלץ מן הסכנה המאיימת. — דרך מבוא צדדי נכנסתי למושבה הדוממה, השרויה באופל — לא ראיתי אף יצור חי ברחוב. ומיד נודע לי פשר הדבר — המושבה מוקפת אנשי־צבא תורכים, העורכים חפוש, דורשים להסגיר את המרגלים...

הופעתי בבית־מכרי הדהימה את כל הנמצאים שם, שהיו שרויים בחרדה ובפחד לקראת הבאות... השתלטה דממה כבדה. הבינותי, כי הויתי אינה רצויה כאן בשעה חמורה זו. אם אתפס בניהם נשקפת הסכנה לכולם. אחד גם התאזר עוז ורמז לי על כך. לילה. ליל אימים. לאן? יצאתי את פתח־הבית ולמען עודד את רוחי מעט משׁשה ידי את נשקי הקר, אשר היה תמיד עמדי בימים קשים אלה, ואצעד ללא מגמה בחשכת הרחוב האלם, המת, מוכן לקראת הגורל... ולפתע הרגשתי בצעדי איש, הפוסע בחפזה מאחורי. הפניתי ראשי והנה על ידי נצב ברנר. ידו נחה על כתפי ובקול רועד ונרגש ילחש — תשוב, בוא אתי — ומבט־עיניו המעמיק, הרחום, המבין חודר לנפשי. רטט אחזני ממגע־ידו, מקולו המתחנן. סרבתי לחזור. ברם באותו רגע נתמלאתי עוז ונחומים. סר הפחד ממני. התנדף — כלא היה. ובאחת החורשות מצאתי מקלט ללינת־ליל. השתטחתי על פני האדמה הצוננה מלא בטחון־עצמי ולעולם — לעולם לא אשכח את מגע־ידו של ברנר.

יוסף לואידור

ימים ראשונים בארץ. עבודת־מעדר מפרכת בכרמי המושבות. מטת־קרשים בצריף דל ושם נזדמנתי ראשונה עם הצעיר החוור, השתקן, הרופף בגופו — תשוש הקדחת המתמדת — יוסף לואידור. לא שאלתי למוצאו. ולילה־לילה, בשכבי על מטתי עיף ורצוץ, הייתי רואה אותו יושב כפוף ליד שולחנו הרעוע, המט לנפול, ורושם במחברתו. מנורת־נפט מפוחמת מבליחה וצלו הגדול מסתמן על פני הקיר... לימים נודע לי, ששכני לדירה הוא מחברו של הספור „הנער יהואש", שנדפס בשעתו ב„השלח" ורשמו היה חזק עלינו בבטויו הבהיר להוי החיים החדשים. אף רומן מחיי הערבים, גדוש עלילות־חיים, פרסם בהמשכים באחד העתונים — דומני ב„הצפירה", — ועוד ידו נטויה ואמתחתו מלאה. התחלתי לתהות על קנקנו של הצעיר המוזר, הפלאי, ברם קשה היתה הגישה — ביישן מטבעו, מתבודד, ממעט בדבור, עיניו תמיד מורדות למטה, גוו שחוח וכולו כאילו נגרר בשולי־החיים.—

אולם בדפי כתביו פעמה הגבורה, העוז, התשוקה היוקדת ליפה, למחובר, לאיתן — אליהם חתרו ניבו, הפרימיטיבי ומלא כח פנימי, מעוף דמיונו, יליד מעמקיו הסוערים, ונפשו הלוהטת תוך מעטה גוף חלש ויגע...

שמואלי

פֶּרֶט

הספר הזול

בגרמניה, ארץ שתרבות הספר היא גדולה בה מבשאר הארצות, התחילה לפני שנים אחדות תנועה לטובת הספר הזול. המו״לים התחילו להתחרות זה בזה בהוזלת הספר. עכשיו רואים הם את התוצאות. בנדון זה כותב אחד הסופרים בירחון „די ליטעראטור":

„בזמן של ירידה כלכלית אמר המו״ל להוציא יקר מוזלל. הוא רצה להכניס זרם של חיים אל העסק המתנהל בכבדות על־ידי משיכת חוגים של קונים חדשים אל הספר. הוא רצה, שהספר יהיה לדבר שיש בו משום צורך, שהמחבר ימצא לו חוג של קוראים חדשים, המחזור של העסק יגדל וכו׳. אולם עוד מעט ומן הזול הזה יצא יוקר, לכל הפחות הגיע הדבר לידי סכנה. המו״ל הציף את בתי־מסחר־הספרים בספרים זולים. וכאן מקום הסכנה הגדולה. כיום עוד רואים במהדורות הזולות איזו פעולה מיוחדת, המכוונת לשעתה, איזה דבר היוצא מן הכלל, אבל עד מתי עוד? עוד מעט וזה יהיה לדבר המובן מאליו. גם כיום אין כבר טעם לדבר למשוך את לב קוני־הספרים באמצעותו של הספר הזול, מכיון שהצעת הספרים הזולים היא גדולה ושכיחה יותר מדי. ועל־ידי כך הוכו מכה רבה מהדורות־הספרים הרגילות, הוכו מכה רבה כל הספרות הגרמנית וכל מסחר הספרים. הספר איננו, לא היה ולא יהיה לדבר של צרכי ההמונים במובן זה של פרי תעשיה אחרת. והרע שבדבר, כי היה לדבר שבמנין ובמספר, במחיר זה וזה קונים ספר בלי הבדל. הסיפרה היא השלטת".

האיליאדה החדשה.

בימינו, ימי תנועת החפזון באוירונים, בספינות מהירות וכו׳, אין פנאי גם למלאך האגדה והשירה. הגבורים השונים למיניהם מושכים אותו לכל צד, רוצים לראות עולמם בחייהם כמו שיהא נשקף מתוך האספקלריה המאירה של דורות. והפשיסטים הגדילו בזה לעשות. הם מצאו להם משורר, שחיבר את האיליארה החדשה של הפשיסמוס. האיליאדה החדשה הזאת תגדל מזו של הומירוס, כי היא בת עשרים ושבעה שירים ובכל שיר שבע מאות ועשרים חרוזים. גם הפורמט של הספר הוא מונומנטלי, עד כי כל שיר תופס כרך שלם, ונוספו עליו ציורים, והתימתו של מרינטי, בעצם כתב־ידו, על כל ספר וספר. מחיר כל אכסמפלר הוא לפי שעה שלשה־עשר אלף וחמש מאות לירות איטלקיות. במחיר זה נכנס אדם ורואה את כל מעשי הגבורה של מוסוליני ועוזריו מתוך חרוזים המצטרפים כולם ל„בתים" של שמונה שורות, כמעשה ה„בית" האיטלקי של דורות. כך עובדים עבודת הדורות מתוך הפזון.

מלקט

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

הרצאה על שירת שלמה בן־גבירול. באור ליום ג׳, כ״ה באייר, קרא דוד ילין בתל־אביב, ב„אוהל שם", מטעם „אגודת הסופרים," לפני קהל של חמש מאות איש, הרצאה על שירת שלמה בן גבירול. ח. נ. ביאליק, שפתח את הנשף, העיר על הכבושים בשדה השירה העברית של ימי־הבינים בשנים האחרונות ועל המדינות השלמות שנתגלו בה ברמות הדיונים של המשוררים הגדולים. עד לפני זמן קצר היינו רואים שירה זו כגוש אחד, עכשיו אנו מתחילים להבחין בפרצופים השונים שבה. — במשך שעה וחצי עמד אחר־כך המרצה על פרצוף־הפנים המיוחד של שירת בן־גבירול והראה על צלליה ואורותיה. כתום ההרצאה הודיע ביאליק על־דבר נשפים של הקראות משירי בן־גבירול ויתר משוררי־ספרד הגדולים, שאומרת „אגודת הסופרים" לערוך.

תערוכת נחום פלי נפתחה בי״ט באייר ב״אוהל שם" שבתל־אביב. הוצגו 54 תמונות מצבעי שמן, מים וגירי כולם ציורי־נוף, רובם של תל־אביב וסביבתה.

התערוכה תהיה פתוחה עד 20 במאי.

הכנסיה העברית המוקדמת בברלין תערך בכ"ה ובכ"ו במאי כנסיה עברית מוקדמת. לפי הכרוז של הועד המכין נערכת כנסיה זו על־ידי חבר סופרים ועסקנים, העומד בקשר ישר את הסתדרויות „תרבות" ואגודות סופרים עברים בפולין, ליטה, רומניה וכו'. הכנסיה תדון: א) על מצב התנועה העברית (החנוך, הספרות, המדע והאמנות בתפוצות הגולה; ב) בשאלת ארגונה של ברית עברית עולמית, הברר את תפקידה והקבע את צורת ארגונה; ג) על כנוס הקונגרס העברי הראשון בגולה; ד) ביסוס אירגן זמני להוציא אל הפועל את החלטותיה של הכנסיה המוקדמת.

לכנסיה מוזמנים: א) ב"כ הסתדרויות ארציות של „תרבות"; ב) ב"כ אגודות סופרים עברים; ג) ב"כ המרכזים העולמיים של מפלגות ציוניות והסתדרויות הנוער הלאומי; ד) עסקנים צבוריים. הכרוז של הועד המכין מסיים בדברים האלה: „בטוחים אנו שבמצב הנוכחי תכניותינו לארגון המחנה אינן סובלות דחוי וכל ידידינו הנאמנים לא ימנעו מלתת לנו את ידם בעבודה זו. מאמינים אנו, שאף אחד מהמוזמנים לא יעדר בכנסיתנו הקרובה הזו, שאולי עליה מוטל להכריע את גורל מפעלנו העברי בשנים הקרובות".

כרוניקה כללית

יובל השבעים של רבינדרנת טגורי הוחג ברוב פאר בכלכותה שבהודו. נתקבלו ברכות מכל קצוי העולם.

מות חוקר דיני. בקופנהגן מת בימים האלה החוקר והבלשן הידוע פרופ' קריסטופר נירופ בשנת השבעים וארבע לחייו. מחקריו בעניני לשון תורגמו לכמה לשונות. מפורסם ביותר מחקרו בשם „חיי המלים".

כנסית סופרים בין לאומית תערך בימים 26—28 במאי בפריס. הכנסיה נערכת על־ידי „אגודת הסופרים הצרפתים". על סדר היום עומדות כמה שאלות חשובות של החיים הספרותיים ובראש וראשונה דבר יצירת התאחדות בין לאומית של הסופרים החפשיים, כמו כן היחסים אל המו"לים והתרגומים, אל הקינו והרדיו.

ספר חדש על מרסל פרוסט. ארנסט סלייר, המחבר של כמה ספרים בתולדות הפילוסופיה, פרסם מחקר על מרסל פרוסט.

מכתבים בלתי ידועים של רימבו. בפריס נתפרסמו עתה מכתבים חדשים ובלתי־ידועים של ארתור רימבו, המציגים לפנינו את מחבר „האניה השכורה" (נתפרסם ב„מאזנים", שנה ב', גל' י"ס, בתרגומו של י. ליכטנבום) בתור אסתיטיקן. לדעת רימבו צריך המשורר קודם כל לחקור את עצמו, ודרכי חקירתו צריכים להיות אוביקטיביים לגמרי.

ירחון „סינתיטי" חדש בצרפת. בימים אלה יצאה החוברת הראשונה של הירחון הצרפתי החדש „החודש". הירחון הציב לו למטרה לתת מדי חודש בחדשו סינתיזה מכל אשר התרחש בארבעת השבועות בתחומי הפוליטיקה, הכלכלה, הספרות, האמנות והתיאטרון.

בחוברת הראשונה נדפסו מאמרים מאת: הנרי די ז'ווינל, לוצין רומי, אנרי רוברט, שרל וילדרק, פלמינק ואחרים.

ההתקפה על המבקרים ברוסיה. ברוסיה הסוביטית נוהגים, כידוע, להתקיף בחריפות יתרה כל סופר, משורר, מספר, נובליסטן וכו', שאין יצירתו כתובה כולה ברוח השלטון הקיים. זוהי תופעה רגילה, אבל בזמן האחרון נהוג ה„טיהור" גם בתוך הספרות, בנדון זה ממלא תפקיד רב הירחון „ספרות ומהפכה". אין לך חוברת שבה לא יבוא מאמר חריף נגד סופר זה או אחר, הנאשם ב„סטיה מן הקו הלניני".

בזמן האחרון יצא הקצף גם על המבקרים. באחת החוברות האחרונות של הירחון הנ"ל נתפרסם מאמר גדול המכיל התקפה חריפה על כמה וכמה מבקרים רוסיים מפורסמים. הם נאשמים בזה, שהבקורת שלהם אינה מרכסיסטית במאה אחוז. המרכסיזם הוא רק כסות־עינים להם ולאמתו של דבר הם חדורים עוד מושגי ספרות בורגניים.

המבקרים, שעליהם יצא הקצף, הם: ליאוניד גרוסמן, סקולין, פיקסנוב, לבוב־רוגטשבסקי, קוביאקוב, איירנבום, שקלובסקי, בקרובסקי, דרוזין, יפה, אקסלרוד ואחרים.

הפרס הספרותי הגדול „לה סטמפה", באיטליה בסכום 50000 לירות איטלקיות, שניתן השנה בפעם הראשונה, נפל בחלקו של הרומניסטן והנובי־ליסטן קורדו אלואדו בשל ספריו שיצאו בשנה האחרונה: „אנשי אספרומונטה", „אשת האי", שני כרכי נובילות וספירים, ורומן המלחמה בשם „עשרים שנה".

הספרים הנקראים כיום. הסטטיסטיקה של „הספריה הגרמנית" בליפסיה קובעת: 60 אחוז של כל הספרים הנדרשים על־ידי מבקריה הם ספרים שיצאו בחמש השנים האחרונות, וכ־33 אחוז — ספרים שיצאו במשך עשר השנים האחרונות. רק 17 אחוז עולים בחלקן של יצירות בעלות תאריכים קודמים יותר. חמש ששיות של הספרים המוזמנים מתיחסות, איפוא, על הספרות של עשר השנים האחרונות. מתאשרת, איפוא, גם כן העובדה, שהקורא בימינו להוט בעיקר אחרי כל דבר חדש בספרות, והישן אינו מושך את לבו ביותר.

על משמר הלשון. לונצ'רסקי יצא בחריפות רבה בעתונות הרוסית נגד הנטיה המורגשת אצל כמה סופרים רוסיים להכניס מבטאים המוניים במדה מופרזת אל הלשון הרוסית, ועל ידי־כך נפגמים יפיה וצלילותה.

חמשים שנה לאנטוני וילדגאנס. בימים אלה מלאו חמשים שנה לאנטוני וילדגאנס, מנהל הבורגתיאטר בוינה. אנטוני וילדגאנס הוא אחד המשוררים המפורסמים באוסטריה; הוא פרסם כמה ספרי שירה. בשנת 1922 הוציא דרמה בשם „קין", ובשנת 1929 — אפופיאה בהכסמטרים בשם „קירביש". באפופיאה זו מתאר המשורר את הכפר בימי המלחמה.

ספרים שנתקבלו:

I. **ספרי מדע:**

א. ו. נימילוב. הטרגדיה הביולוגית של האשה. תרגם מרוסית צבי לוריה. הוצאת הקואופרטיב של „השומר הצעיר", ורשה תרצ"א. 138 עמ'.

Gymnasialprof. Dr. M. Joseph Grozinger, Geschichte der jüdischen Philosophie und der jüdischen Philosophen von Moses Mendelssohn bis zur Gegenwart. Band I: von Moses Mendelssohn bis Salomon Maimon. Berlin SW68. 1930. Philo-Verlag. 204 S.

II. **מגלות לבתי הספר:**

מעשה בארנבת. כתוב עברית ע"י ז. אריאל. 14 עמ'. — פרח לב הזהב. כתוב עברית ע"י הנ"ל. 18 עמ'. — הוצאת „אמנות" תל־אביב.

III. **כתבי עת ומאספים:**

הד החנוך, עתון הסתדרות המורים, ירושלים, אייר, תרצ"א, גל' יא.

ניב, כלי בטוי לתלמידי ביהה"ס התיכוני של המזרחי בארץ ישראל. אייר, תרצ"א. 16 עמ'.

מאי, ספרות, אמנות, בקורת. הוצאת „אין צוים", תל־אביב; העורך אברהם בלי. 20 עמ'.

שונות:

דו"ח מאנודת „עונג שבת", תל־אביב, אלול, תר"ץ.

בשעה זו. הוצאת משלחת חו"ל של מפלגת העבודה הציונית „התאחדות" ברוסיה. גליון 8, ניסן, תרצ"א.

אדם שמידברג. ספר הצפיות. יצא לאור ע"י ההנהגה העליונה של השוה"צ. ורשה. תרצ"א. 274 עמ'.

העורך האחראי: ש. צמח

דפוס „הארץ", תל־אביב

№ 2 (102)

[ש]נה שלישית

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

[מ]אזנים

[ש]בועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

גליון
ב
(קב)

תל־אביב
ה' בסיון
תרצ"א

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ־ישראל: לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י. בחוץ־לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים. מחיר גליון בודד — בארץ־ישראל 20 מא"י; בחו"ל 12 סנט	עמוד שלם — 5 לא"י; חצי עמוד — 2.750 לא"י; רבע עמוד — 1.500 לא"י; 1/8 עמוד — 800 מ.; 1/16 עמוד — 500 מא"י. למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ"ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

Tel-Aviv
May 21
1931

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine

מאת הנהלת
„מאזנים"

נודע לנו, כי „דפוס הפועל הצעיר" שהדפיס את ה„מאזנים" במשך שנה (מאדר שני תרפ"ט עד ניסן תר"ץ) ואשר לו שייכים דמי החתימה מאת החותמים בעד השנה ההיא, נגש עכשיו ע"י העו"ד מר בוטליצקי לתבוע כסף מאת מספר חותמים שע"פ חשבונותיו נשארו חייבים לו איזו סכומים. דבר זה עורר רוגז גדול מצד החותמים הללו על הנהלת מאזנים של עכשיו. וביחוד מצד אלה שהודיעו שהחשבון הוא מוטעה מכיון שהם שלמו את כל המגיע מהם בשלמות בזמנו.

הנהלת „מאזנים" מודיעה בזה, כי אין לה שום שיכות וקשר עם התביעות הללו של דפוס הפועל הצעיר ואין אחריותו עלינו.

הנהלת „מאזנים"

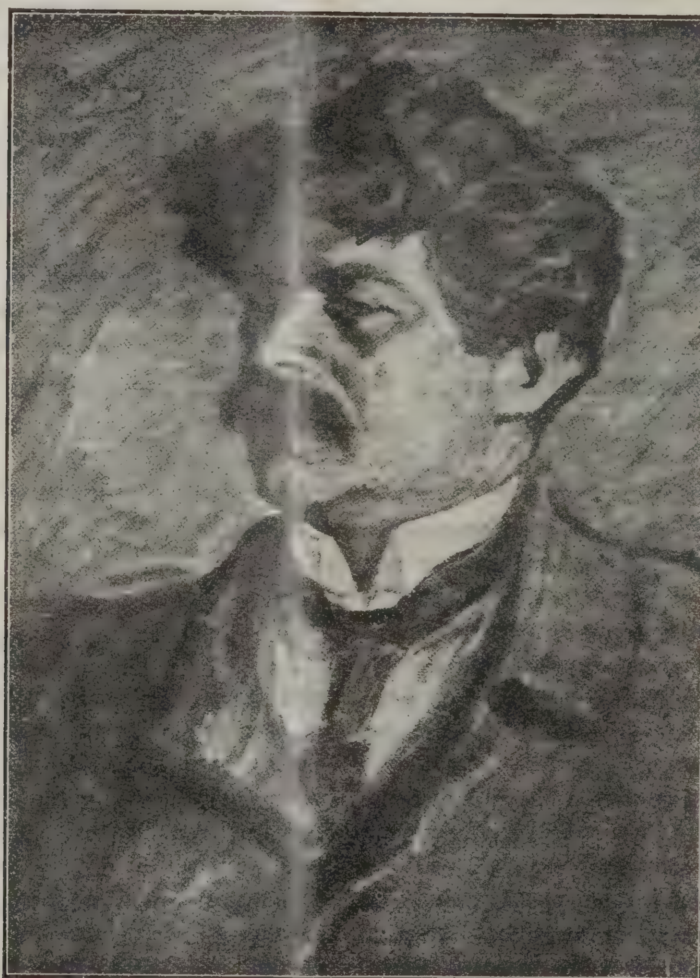
מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, ה׳ בסיון, תרצ״א | גליון ב׳ (ק״ב)

לשאול טשרניחובסקי בבואו לארץ

בשמך, המאיר בכל אותיותיו, אשר חָרַתָּ ביד נאדרה בכח, עושת פלאים. על פני הלוח הנצחי של ספרותנו, קשורה תקופה גדולה ופוריה בשדה שירתנו, תקופה רבת ברכה ורבת שמש, תקופת „שירתנו הצעירה״. עם התקוה הגדולה, תקות אנוש, המפעמת בשירתך, עלתה גם תקותנו. עכשיו באת אלינו בשעה קשה, שעה של מצוקה ואימה, אימה גדולה בחדרים. בחדרי לבנו ובחדרי ספרותנו. כל פנים נזעמים וכל לבב מלא חרון ודוַי. הֱיֵה לנו אתה אור מאיר בתוך החשכה הנוראה. יאר־נא כוכבך את דרכנו האפלה. זאת ברכתנו לך לבואך אלינו, לך וגם לנו.

מערכת „מאזנים״

כִּבְמְעָרַת עֲדֻלָּם

כָּל רֵעַ מַר־נֶפֶשׁ, כָּל שֶׁכֵּן אִישׁ־מָצוֹק,
כִּבְמְעָרַת עֲדֻלָּם פֹּה הָיִינוּ כֻּלָּנוּ,
אִישׁ אִישׁ וִיגוֹנוֹ, אִישׁ אִישׁ וְשִׂנְאָתוֹ –
אַךְ אֵי הַמַּקְהִיל, הַשַּׂר לְאֵלֶּה הֵיכָן הוּא?

אֵי דָוִד הַמְּעָרָה? רַבִּים הַקּוֹרְאִים פֹּה:
„אֲנִי חֹטֶר יִשַׁי, אֲנִי גְאוֹן עֲדֻלָּם!"
הָהּ, מְעָרָה עֲלוּבָה הַמְּלֵאָה דָוִדִים
וּמַצִּיל בַּצָּרָה אֵין אֶחָד בֵּין כֻּלָּם!

דָּוִד לֹא יוֹפִיעַ וְשָׁאוּל עָיֵף וְחוֹלֶה
(אַף אֶרֶז־לְבָנוֹן כְּאַגְמוֹן פֹּה יִדַּל!)
אוֹתוֹת־אֵימָה בָאֹפֶק וּפְלִשְׁתִּים סַבּוּנוּ
וּפֹה – אִישׁ אִישׁ בְּשַׂר רֵעֵהוּ יֹאכַל – –

גַּם בִּקְרֹא קוֹל לִקְרָב וּקְשָׁתוֹת תִּדְרַכְנָה –
רַק מַתַּת־נְבָל הַמְּגַמָּה, כֶּתֶר־שָׁוְא – הַתְּעוּדָה,
הֲמִמְּעָרָה הַלֵּזוּ וּמֵאֵלֶּה אֲנָשֶׁיהָ
גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ יָקוּם לִיהוּדָה?

וְאַף אִם יֶשְׁךָ הָאֶחָד – אַל תָּבוֹא עֲדֻלָּמָה,
פֹּה תִּמַּק גַּם רוּחֲךָ, גַּם יָדְךָ פֹּה תֵּלֶא,
שֵׁב בַּאֲשֶׁר תֵּשֵׁבָה, נְהַג עֶדְרֵי אָבִיךָ,
טוֹב לִמְלוֹךְ עַל בָּקָר מִהְיוֹת שַׂר לָאֵלֶּה!

יצחק למדן

הִנֵּה אַף הוּא!...

מאת ג. שופמן

שככו הסערות על כל החזיות – ובני־האדם הנשארים התחילו שבים לאט־לאט אל מעשיהם־סבלותיהם. העתונים המצוירים מלאו תמונות הגבורים, גבורי המאורעות הגדולים, והיה הרושם כאילו אך לשם זה בלבד, היינו לשם קביעת פרצופו בדפוס, נלחם המצביא באשר נלחם והמהפכן הפך מה שהפך. פרסום התמונה – תכלית כל התכליות.

באחד הימים ההם, מכיון שהוקלה התנועה ממקום למקום, בא איש מעיירתו הקטנה אל המטרופולין, כדי לסדר כאן ענין נחוץ. אך יצא את בית־הנתיבות – ואדון הדור בלבושו ובקלסתר־פניו, אציל, צץ לקראתו ונכנס עמו בשיחה. איזו אישיות רבת כח וקסם, שקשה להשתחרר הימנה. והנה מציע לו זה בלחישה אבנים טובות לקניה. בחלקת לשונו, בפתוייו ובמבטיו שותק כל נסיון של סרוב. לא ארכו הרגעים – והקרתן התמים נשאר עזוב לנפשו, מרומה ונחמס ברעש הכרך.

ביאושו הגדול אץ אל בית־הבולשת – ובדמיונו שגא ונעלם למין אדם עליון, שמלגלג בחשאי על תבל ומלואה, על המאורעות הכבירים וגבוריהם גם יחד. הנה הוא ממשיך לצוד אנשים ברחוב כבתחילה, כמו לפני המלחמה והמהפכה, כאילו בינתים לא אירע כלום. האם אין זה אחד פלאי, שמקומו בין אנשי־השם?

בלשכת־הבולשת הראו לו את אלבום־הפושעים – וכאן מצא את תמונת האיש. נתקררה דעתו:

– הנה אף הוא!...

הַצִּדָּה

א.

לודנדורף כחזיון טרגי

ודע, אומר לודנדורף, כי בחיי החברה האירופית־ארית השתלטו כחות נעלמים, סמויים. רק בקושי אפשר להתחקות על עקבותם. הכחות האלה הם בבחינת שלשה שהם אחד: היהדות, הכנסיה הקתולית והבונים החפשים. היהדות מרוכזת בידי הסנהדרין, שלא פסקה להתקיים ושחבריה הם „זקני ציון"; הכנסיה הקתולית מרוכזת בידי גנרל של הישועיים; והבונים החפשים מרוכזים בידי הנשיא אשר להם. זה הכלל: כל פעולה היסטורית חשובה נקבעת מראש על־ידי שלשה אלה: ראש־הסנהדרין, ראש־הישועיים וראש הבונים החפשים. והואיל וראש הישועיים וראש הבונים החפשים הם פחות או יותר כפופים לראש־הסנהדרין, נמצא שהוא הוא הכח המכריע בעולם והוא הוא החולש על עמים וממלכות.

המטרה אשר אליה שואפים אלה השלשה היא די ברורה ומסוימה: להשליט את ישראל על העמים ועל עושר־העמים. פחות ברורים ומסוימים הדרכים שהם משתמשים בהם, הלבושים שבהם הם מתכסים, המסוות שהם שמים על פניהם. עצם ענין הכנסיה הקתולית ואורדן הבונים החפשים אינו אלא כסות־עינים להוליך תועה את העמים. הזיוף הוא אחד האמצעים שבהם הם משתמשים. זייפו את הנצרות, זייפו אפילו את הספרים העתיקים של המיתולוגיה הגרמנית. המטרה מקדשת את כל הזיופים, לרבות זיופי התנ"ך. רק עין בוחנת היטב יכולה עוד להתחקות על שרשי הזיופים האלה. ומה שמכביד ביותר להבין את עלילותיהם: הם אינם פועלים על־פי השכל הפשוט, ההגיון וההיקש, כי אם על־פי תורת־מסתורין, על־פי חשבונות של צרופים מיסטיים, רזין דרזין. סמי מכאן שלטון־השכל, חוקי סבה ומסובב, תורת־המספרים. כאן אצטגנינות אחרת לגמרי, תורת־הסוד. חכמה נסתרה. הם פועלים ביום ובשעה שאיש לא פלל, עתים ביום ובשעה שהם לכאורה בלתי־מתאימים לגמרי, הם פועלים „כשוד משדי", כי על כן הם עומדים בברית עולם עם „שדי", עם אלהיהם של ישראל, שהוא העוזר להם ומסייע בידם להגשים צעד אחרי צעד את מטרתם: שלטון ישראל על העולם.

התחיל הענין הרע הזה עוד בברית בין הבתרים של אברהם. הגיע לגמר המערכה הראשונה בימי יוסף במצרים. המצב שם הוא טפוסי במדה מרובה לגבי המצב כיום. יוסף הגיע לשלטון והוא הוא שפיתח את המשק הרכושני עם בנקים והלואות ועם כסף של נייר ועם משכנתות; הוא שפתח את שערי מצרים לפני „יהודי המזרח" ועשה אותם לשוטרים ולנוגשים על המצרים. (מובן, כי התנ"ך הופך את ה„יוצרות" מטעמים מובנים). כדי להרוס את אחדות האומה המצרית דגלו בססמאות של שויון וחופש והכריזו על מלחמת המעמדות. המצרים נאנחו מן העבודה הקשה, אשר עבדו בהם נוגשיהם, מסכסוך מצרים במצרים. אך סוף־סוף גבר הרגש הלאומי של המצרים והם גרשו מארצם את ישראל.

ואם יוסף היה הפיננסיסט הגאוני, הרי היה משה הטכנאי הגאוני.

בַּעַל־אַכְסַנְיָה בְּתֵל־אָבִיב

(מתוך הספר „ארץ־ישראל")

מאת י. ד. ברקוביץ

ההרגשה הראשונה, כי בתוך עמנו אנחנו יושבים, באה לנו מן האכסניה התל־אביבית, שסרנו להתאכסן בה עם כניסתנו לעיר.

אכסניה זו, קטנה ושוקטת, הנשקפת אל הים מעל גבעת חול לוהט, מצוינת גם בבעליה, גם באורחיה המתאכסנים בה. בעל־האכסניה הוא אחד „משלנו", בן למשפחה ציונית ותיקה מיוצאי יהופיץ, סוחר ומשכיל עברי, שהניח ברוסיה את עסקיו ונמלט בעור שיניו לארץ־ישראל. אורחי האכסניה אף הם רובם מאנשי שלומנו: סופרים ועתונאים, עסקנים ציוניים, רבדנים מתיירי אמריקה, פרופיסורים יהודים מגרמניה, האתמוספירה מסביב לשלחן הכשר נוחה ונעימה, אתמוספירה משפחתית, והדבר המפליא את העין הוא זה, שהכשרות אינה פוגמת פגימה כל־שהיא בנקיון ובטעם הטוב, השרויים בחדר־האוכל. וביותר יגדל הפלא, שבעל־האכסניה עצמו לא הביא אמנות זו של פונדקאים בירושה מבית־אביו ביהופיץ, אלא קבל אותה „ברוח־הקודש" כאן, במקומו החדש, — ואף־על־פי־כן הריהו שבע־רצון מתפקידו זה, ממלא אותו בדייקנות ובקפדנות, שוקד עליו בלב ונפש ומעלהו למדרגה עליונה של עבודה לאומית וקידוש השם. הוא עצמו באר לי את כל הענין באר היטב, בטיילו עמי ארוכות לפני מלונו על שפת הים:

— כשיצאתי סוף־כל־סוף נקי מצרותי, זה ממוני, ובאתי להשתקע בארץ־ישראל כמעט בידים ריקות, אמרתי לנפשי: ובכן, תם ונשלם, שבח לאל בורא עולם! עכשיו הגיעה שעתי להולד מחדש ולהיות ככל האדם. בארץ־ישראל שוב אין בורסה, אין קרישצאטיק, אין בתי־חרושת לסוכר — אין כאן, כמו שאומר מנחם־מנדל מיודענו, „ניירות", עפרות זהב", „עולים ויורדים", „הך העץ וזרוק המימה"... בארץ־ישראל חייב יהודי להיות חלוץ! חלוץ כיצד? תאמר, אלבש חולצה לבנה, אקצר במכנסים ואכנס לחיי קומונה? הרי אין זה לא לפי מעמדי ולא לפי שנותי. ככר זקנתי מהיות חלוץ בקבוצה. שבתי ואמרתי אל לבי: הבה אהיה חלוץ בפני עצמי, בלא קבוצה ובלא כוונות קומוניסטיות. הבה אפתח מלון. כי המלון, עליך לדעת, אף הוא מוסד חלוצי הוא, אינו נופל בערכו מכל מוסדותינו החלוציים בארץ. הלא אדיר חפצנו הוא למשוך אלינו בחכה, ככל האפשר, יהודים רבים מחוץ לארץ: יבואו הנבלים לכאן, יראו את חמדת הארץ ויעמדו על טיבה — אולי יולד גם בלבם החשק להאחז בה. ואת השליחות הזאת יכול לקיים רק המלון. המלון הוא העושה פרסום לארץ — אם לטובה או לרעה. הרושם הראשון ממקום חדש קולט האורח קודם כל במלון. מצא האורח מלון הגון, נאה ונוח, נקי ונעים, שבעליו מסבירים לו פנים ואינם אצים להתעשר ממנו— הריהו יוצא לרחובה של עיר מתוך דעה זחוחה ולב טוב, כולו נרגע מטלטול הדרך, והוא רואה בעיניו רק את חן המקום ויושביו. נזדמן לו לאורח מלון שאינו מהוגן — מיד הוא מתחיל להתקצף ולהתמרמר ולעקם את חטמו על כל אשר לפניו, חושב מחשבות להמלט על נפשו, וכל מה שמראים לו במקום החדש פגול הוא לו. לא ירצה, המלון, ידידי היקר, משמש בבואה לארץ. ותעודתי היא פה להבליט לעיני התייר בבבואה שקופה את כל הטוב והנעים, שיש בידנו להספיק לו. בבית־אבא, עליך להבין מעצמך, לא למדתי את חכמת הפונדקאים. ואולם כל ימי רגיל הייתי בנסיעות, כמה פעמים עברתי גם בחוץ־לארץ, ותמיד בקשתי לי את הטוב והמשובח שבמלונות. ואשר בקשתי לפנים לעצמי — אותו אני נותן היום לאורחי. זה חלקי החלוצי בבנינה של ארץ־ישראל. אם חפצי עולה בידי, או אולי להפך — הדבר הזה שוב אינו מענינגו...

חייב אני להודות, כי בעל־האכסניה שלנו אינו נאה דורש בלבד. האיש הזה אינו יודע מנוחה ביום ואינו יודע שינה בלילה.

ברור, שהוא ידע את אבק־השרפה ואת הדינמיט ואת החשמל. מכאן הקולות והברקים במעמד הר סיני, מכאן אבדן קורח ועדתו וכיוצא בזה. אף חומת יריחו נפלה בסיוע של פצצות מַזחת לארץ. רמזים מזה אפשר למצוא עוד בזכרונותיו של היינריך היינה, שהיה מאלה שידעו את סודותיו של ישראל. המנהיג האחרון היה בלי ספק ולטר ר ט י נ ו י, אלא שהוא נהרג דוקא על־פי פקודת הסנהדרין, מתוך חשש שמא יגלה את כבשונה. כיום עובדים סטלין, בריאן, מורגאן ורבים אחרים בפקודת הסנהדרין. הם אינם יהודים על־פי הגזע, כי־אם מתוך בחירה.

יהודי בחירה כאלה הרגו את לסינג, מוצרט ושילר. גיתה ידע על רצח שילר ושתק, כי גם הוא היה מהבונים החפשים. מאז ועד עתה התכנית מכוונת בעיקרה כלפי גרמניה. תורבנה היה מנוי וגמור בסוד הסנהדרין. הכל נערך ונעשה על־פי תכנית מתושבת מראש בהתאם לחשבוגות רזיים. משום כך קשה עד מאד לעמוד בקשרי המערכה עם הכחות הנסתרים האלה. אך ראש דבר: צריך להתחקות היטב על שרשי הדברים כדי לגלות את המזימה. הוא, לודנדורף, כבר הספיק למצוא עקבותיהם של כמה דברים, ואם האומה הגרמנית תכיר את גודל הסכנה המרחפת על ראשה עוד תוכל להתאושש ולעמוד על נפשה.

לודנדורף היה האסטרטיג הגדול ביותר של מלחמת העולם. בפרוץ המלחמה עמד בראש הצבא הגרמני הגינרל מולטקי, שכבודו של דודו הגדול, המנצח של סידן ושל כמה מערכות אחרות, היה חופף עליו. אך אחרי זמן קצר נתגלה, כי מולטקי אינו ראוי לאיצטלא זו. המומחים זוקפים עליו את כשלונה של גרמניה במלחמת העולם. הוא שגרם לתבוסת־מרני, שממנה פינה ויתד לכשלון הסופי. לעומת זאת עלה כוכבו של לודנדורף, אדם חדש, בלי יחוס, בלי שהעולם הגדול ידע על כשרונותיו עד אז. מראשית המלחמה הראה גאוניות צבאית יוצאת מן הכלל, והוא שגרם ביחוד להארכת המלחמה עד ארבע שנים, לאבדן מליונות קרבנות על מזבח המלחמה ולתוצאות המרות האחרונות בשביל גרמניה.

קשה לתאר מה היה מצבו של לודנדורף בגרמניה אילו נגמרה המלחמה בנצחונה של זו. אך היא נגמרה בכשלון, הוא בעצמו הציע לממשלה להכנעו לאויב, באשר לא ראה עוד שום אפשרות להמשיך. והוא היה מן הראשונים שנזדרזו לבאר בספר רב־הכמות את התפתחות המלחמה, את הקשרים בין הסבות והתוצאות. בספר זה, כמו במאמרים רבים שכתב בשנים הראשונות אחר המלחמה, הרי הוא מדבר... כאדם נורמלי. הוא ממשיך את החוט. אין שום קפיצה בין דעותיו והשקפותיו מימי המלחמה ובין הימים ההם. הוא עומד במקום שעמדו רוב חבריו. והנה בלי משים קבלו חייו צורה אחרת. הוא עזב את הנגלה ודבק בנסתר. לא הסבות המוחשיות, אלה שהן במשקל ובמספר, אלה שניתנו לדיון ולעיון, גרמו לתוצאות ידועות, אלא סבות אחרות, נעלמות, סמויות. לא אסטרטיגה שולטת בעולם, אלא מין אצטגנינות, ולא זו של ולנשטיין, אלא של תורת מסתורין, של ח״ן. לידי אמונה כזו הגיע גאון האסטרטיגים אחרי נפוליאון הראשון.

אנו היהודים רואים בשקיעתו של לודנדורף בעיקר את שנאתו אלינו, יותר נכון: את פ ח ד ו ה ע צ ו ם מ פ נ י נ ו. אך לודנדורף הוא חזיון טרגי גם בתוך עמו הוא. כי ידו בכל גם בתוך עמו, והוא כמעט מובדל ומופרש

כל היום, למן עלות השחר, הריהו כרוך אחר אורחיו. אינו זז מהם אף כדי פסיעה קלה, טורח ומטפל בהם יותר משהוא מטפל באשתו ובניו, שומר את כל צעדיהם, חרד ודואג לכל מחסורם לא כאב, אלא כאם לילדיה, עוסק בשבילם עם העגלונים, עם החנונים, עם הסנדלר, עם הכובסת, מוליך את ילדיהם לבית־הספר, מצטער בכל לב שאינם אוכלים די־צרכם, אינו עולה על משכבו לישון בטרם יעלו כולם על משכבם, ממשש להם את הדופק בשעת חלים, מודד חומם, רץ לבית־המרקחת להביא להם שמן־קיק, מתרוצץ בעיר דחוף ומבוהל לבקש להם דירות... במשך שבוע ימים לא נח ולא שקט עד אשר גרש את כל אורחיו ממלונו — לכולם מצא בעיר דירות טובות ונוחות, והוא עצמו נשאר לבדו עם חדריו הריקים.

— אין בכך כלום! — הריהו מתנצל לפני. — הנה מפליגות לכאן ספינות מטריאסט, ממארסיל, מקונסטאנצה — ויבואו, אם ירצה השם, אורחים אחרים תחתם...

וכאשר נבא כן היה. באו ספינות מטריאסט, ממארסיל ומקונסטאנצה — ובמלון היתה שוב תנועה: בעל־האכסניה שלנו לא ישן בלילות, חרד ודאג לכל אחד מן האורחים החדשים כאם לילדיה, רץ אל בית־המרקחת להביא להם שמן־קיק, התרוצץ בעיר דחוף ומבוהל לבקש להם דירות. גם לנו הוא מבקש דירה — דירה מיוחדת במינה, אשר אם נשתקע בה, שכוח נשכח את אמריקה ואת ניו־יורק עד העולם! לפי־שעה הוא דורש ממני שכר סרסרות — סיגריה אחת ליום, שהוא חוצה לשני חצאים: החצי האחד לאחר ארוחת־הצהרים והחצי השני לאחר ארוחת־הערב, ורק תנאי הוא מתנה עמי, לבל יודע הדבר לאשתו, אסור לו לעשן. העשון סם־המות הוא לו. כל־כך למה? משום העצבים. מנין לו עצבים? מן האורחים. אינו ישן בלילות — נגזלה שנתו ממנו כשהוא עולה על משכבו, אין הוא בטוח כל־צרכו, אם כל אחד מאורחיו מרגיש את עצמו בחדרו כתקונו, כשם שהוא צריך להרגיש בארץ־ישראל. בלילה הלא כל החדרים סגורים על מסגר, הדלתות נשקפות אל הפרוזדור דוממות ומחרישות — מי יודע, מה הן המחשבות על ארץ־ישראל, המתרחשות שם בלב כל אחד מאורחיו בסתר חדרו, מפנים הדלת והמזוזה?... הנה סר אתמול להתאכסן אצלו זוג זקן מבלגיה, איש ואשתו, עשירים מופלגים. אמרו עליהם, שבאו לכאן לקנות כמה וכמה מאות דונם קרקע ולטעת פרדס לעת זקנתם. אם כן, הלא טוב הדבר ויפה מאד! הלא אל יהודים כאלה התפללנו!... עמד ונתן להם את הטוב שבחדרים, ינוחו להם הזקנים ויחליצו עצמותיהם, למען יוכלו מחר לסייר מתוך דעה צלולה את הפרדסים הנהדרים בסביבות פתח־תקוה ורחובות. מה עשה הקדוש־ברוך־הוא? התלקטו בלילה על הגג, דווקא ממעל לחלונו של הזוג הזקן, כאילו על אפו ועל חמתו, חתולים הרבה מכל קצות תל־אביב וערכו שם קונצרט. כמעט נטרפה דעתו עליו מרוב צער! הגע בעצמך: אנשים זקנים, איש ואשתו, באו מבלגיה לארץ־ישראל לטעת פרדסים, והרי קבלת־הפנים הראשונה בארץ עורכים להם חתולים! והיכן? דווקא במלונו!... לבסוף, כששאל בבוקר את הזוג הזקן על־דבר החתולים, נתגלה, כי הללו אינם יודעים במה הוא סח, לא שמעו אף פעם קול חתולים, תרדמת־אלהים נפלה עליהם וישנו כל הלילה שנת הרוגים... ברוך המקום, ברוך הוא! אבן־מעמסה נגולה מעל לבו... אבל הוא לא ישן כל הלילה... אמור מעתה: היש לו איפוא הצדקה לחוש בעצבים?...

או הנה, למשל, לפני ימים מועטים בא אל מלונו מלומד אחד אשכנזי, יהודי כמובן, שמקצועו בסטטיסטיקה; רוצה הוא לחקור כאן את שלשלת היוחסין של שבטי הערביים ולהתחקות על שרשם: לדעת את התיחסותם לבתי־אבותם ואת מספרם המדויק. גרמו העונות ואחזתו נזלת בעודנו באניה, ונכנס לארץ־ישראל בחוטם ארום ובעינים דומעות. מיד הבטיח לו, כי כאן בארץ־ישראל תסתלק ממנו הנזלת כהרף־עין, במשך יום אחד, וכי קלה בעיניך שמש־מרפא זו של ארץ־ישראל!... כסבור אתה, שהניחו לו לעמוד בדבורו? הנה כבר עברו, ברוך השם, לא יום ולא יומים, אלא שלשה ימים ולילה אחד, והנזלת של הפרופיסור האשכנזי בעינה עומדת, ולא עוד, אלא שכאן החליפה כח והתלקחה ביתר שאת וביתר עז! מתעטש הוא, הפרופיסור עלוב־הנפש, כל־כך, עד כי יחרד הבית וינועו

מכל בני עמו, מלבד מתי מספר הדבקים בו. אשתו הראשונה, מרגריטה לודנדורף, תארה בזכרונותיה את התפתחות הדברים. הוא קרא לפניה את הקונטרס אשר כתב נגד יורש העצר בבווריה. היא נבהלה למשמע אזניה. היא אמרה לו: „אסור לך לכתוב את הדברים האלה, הרי הם אינם מתאימים אל האמת. אתה יודע זאת כמוני!" הוא: „וכי מה איכפת? זה לא יזיק!" התוצאה: הוא הוצא מחברת הגנרלים. הוצא מהסתדרות האופיצירים. ל״ז גנרלים פרסמו גלוי־דעת נגדו. אך הוא אינו עומד בחצי־הדרך. הוא מתקוטט גם עם היטלר ונפרד ממנו, נפרד גם מאשתו. הוא נושא את אשתו השניה, מתילדה לבית קמיניץ, שהיא לא רק קבלה את תורתו, אלא עוד הלהיבה אותו להכרזות קיצוניות. בתחילה התנחם ואמר: „אלמלא יראו מפני לא היו תוקפים אותי". אך לאט־לאט חדלו גם מתקוף אותו. מסביבו רק שתיקה ומגור־ראש. לתחנה זו הגיע גאון האסטרטגים.

וילי הַ ז, אשר במחקרו המקיף על לודנדורף השתמשתי פה, מנסה להסביר את חצד הפסיכולוגי שבהתפתחות זו. לכאורה יכול המצביא לודנדורף להשקיט את מצפונו, שהרי הוא רק מלא את חובתו הצבאית. הוא עשה מה שעשו חבריו המצביאים על כל החזיות: הוא המשיך את המלחמה עד הנקודה האחרונה, עד בטול האפשרות האחרונה לנצחון. לא אשמתו היא אם ניטלה גם אפשרות זו, אם גרמניה נוצחה. ובכל־זאת: מליונות אנשים נרצחו, מליונות אנשים הוממו, דור שלם שתת דם, גרמניה נהרסה, ללא־תועלת, ללא־תכלית. והאמנם הוא נקי לגמרי? האמנם לא היתה מחובתו לראות אחרית דבר מראשיתו? האמנם אין זאת מחובת האסטרטג לראות את תוצאות ההתפתחות עוד לפני בואן, לשור את החוליה האחרונה בשרשרת עוד לפני הגיעו אליה? באיזו זכות מגע מקורם את המשא ומתן לשלום ודרש להמשיך את המלחמה ארבע שנים יום־יום הוצאו להורג אלפים ורבבות — האם הוא אינו אחראי לדמם? ובשקעו בהרהורים כאלה הרי הוא מגלה לעצמו מפלט אחרון: הוא מבטל את עצם חוק הסבתיות. הוא אינו אשם, באשר באמת אין חוק כזה. שקר האסטרטגיה והבל החשבונות והמספרים. אי־אפשר לחזות מראש את התוצאות, באשר כחות נעלמים, סמוים שולטים בעולם, שאי־אפשר להביא אותם בחשבון. מי הם הכחות האלה? אל תרבו לשאול. יש עקבות. יש רמזים. הדבר הוא בראשית התגלותו. יש לפי שעה רק גשוש. הגשוש מראה על ישראל, ישועיים, בונים חפשים. הרבה כבר נחשף והרבה עומד להחשף. בכל אופן לא הוא אשם. מצפונו נקי. הוא לא שגה בתור אסטרטג ולא חטא בתור אדם. הוא מלא את חובתו הצבאית. הוא רק עבר על־פי שיטה נפסדת, על־פי שיטת הנגלה, בשעה שבעולם שולט הסוד, הנסתר...

וילי הַ ז מצא את כל הסוגיה מבוארת יפה במחקרו של קירקגור על „הפחד". ושוב הוא מוצא את הטפוס הזה באחת מדרמותיו של ביכנר. והמסקנא: ודאי שאדם זה חטא הרבה. ודאי שהוא בין עשרה הראשונים שגרמו לתשפוכת הדם המרובה במלחמת־העולם. ודאי גם זאת, שהוא יצא מדעתו. אך בכל־זאת: הוא דמות טרגית על־פי דרכו הוא, ולא רק ללמד על עצמו יצא. ואפילו לא רק על השיטה הצבאית בלבד.

ר׳ בנימין

הכתלים! ודווקא בארץ־ישראל – מי פלל למשלחת כזאת?... בכל חצי שעה הריהו דופק על דלתו של האשכנזי ושואלו: „נון, אדוני הפרופיסור, עד היכן הגיע מר בנזלתו?" הלה מציץ בו בעינים מלאות דם, מניע ידו בכעס ועונה לעומתו בעטוש מחריד־לב. עגמת נפש כזאת!...

או נקח־נא, דרך משל, את הרבאי האמריקאי בעל המשקפים הגדולים והעגולים והפנים הזועפים, זה שבא לכאן לשבועות אחדים מאחד המקומות אשר בסביבות שיקאגו או בוסטון – אין הוא בקי ביותר בגיאוגרפיה האמריקאית. אותו רבאי מתרעם כל הזמן, שמדברים בארץ־ישראל עברית בהברה הספרדית דווקא. רואה הוא את הדבר הזה כפגיעה ישרה בכבודו. בני ארץ־ישראל מתכוונים בזה רק להרעימו. אומר הוא: בילדותו למד גמרא בישיבה ליטאית. בנערותו הגה בחכמת ישראל בסמינריון אמריקאי, ואפשר שידיעתו בלשון־הקודש אינה נופלת מזו של בעלי־הבתים התל־אביביים – ולבסוף אינו מבין דבר מכל מה שמדברים אליו פה! כולם נדברו כאן ביניהם לעשותו עם־הארץ! אפילו בבית־המדרש הגדול מתפללים כאן בהברה הספרדית, ואפילו הבדלה מבדילים כאן בהברה זו – מה טעם יש לה לאותה תפלה ולאותה הבדלה?... אל מי בא הרבאי בטענות אלו? הוה אומר: אל בעל־האכסניה! אמנם חייב בעל־אכסניה לתרץ את כל הקושיות והאבעיות, ואולם בפעם הזאת לא יועילו לו להרבאי טענותיו. הדבור העברי עיקר גדול הוא, כארץ־ישראל עצמה. היום לא מצאה ההברה הספרדית חן בעיניו, מחר לא ישא גם ה ע מ ק חן וחסד לפניו – מוטב שילך וישוב לשיקאגו או לבוסטון. כבר כשל כחו לדיין ולהתווכח עמו! ואף־על־פי־כן לא ינוח לבו!...

או מה בעיניך, דרך משל, האשה האמריקאית עם בתה, בחורה בת שמונה־עשרה? בעל האשה, חבר לפועלי־ציון, אף הוא מסתמא שיקאגואי או בוסטוני, או אפשר שהוא יושב בפילדלפיה, – אין הוא בקי ביותר בגיאוגרפיה האמריקאית – שלח את שתיהן לפניו, שתתאקלמנה בארץ־ישראל, עד אשר ימכור שם בבוסטון את חנות־המכולת ואת האבטומוביל אשר לו ויבוא אף הוא אחריהן לקנות כאן פרדס קטן למחיתם. ולמה נזדרז כל־כך לשלוח את משפחתו? הכל בשל הבחורה, זו בתם היחידה. יושבים הם שם, לפי דברי האשה, בפנה נדחת, בעיר שכולה גויים, הבחורה כבר גמרה למודיה בבית־הספר, צעירים הגונים מבני־ישראל אין במקום ההוא, רק שקצים ושקצות – והרי יש לחוש לסכנה... אבל מה הועילו בתקנתם – והבחורה רואה את עצמה בתל־אביב כנכריה. עלובת־נפש זו – השעמום אוכל אותה בכל פה. שוכבת היא כל הימים סגורה בחדר המלון, כובשת פניה בכר ובוכה. על מה תבכה? אין לבה לפלשתין. כל־כך למה? אין כאן בשבילה תמונות בראינוע. את כל תמונות הראינוע, שנותנים פה בתל־אביב, כבר ראתה בעיר־מולדתה באמריקה לפני שנה ולפני שנתים. הענין המעציב הזה נוגע עד עומק לבו של בעל־האכסניה שלנו. מתיחד הוא עם האשה המדוכאה, אם הבת היחידה, בפנה מוצנעת בחדר־האוכל, משדלה בדברים ומנחמה. תשב־נא בתה הנערה בתל־אביב עוד חצי שנה והמתין – מובטח לה, שיביאו לכאן גם תמונות חדשות, הוא ערב לכך! הלא סוף־כל־סוף יגיע קצן של התמונות הישנות – לא לעולם יציגון לפני הקהל!... ואולם האשה האמריקאית ממאנת להתנחם: הילדה מתגוללת זה ימים אחדים במטתה ובוכה, כי רוצה היא לשוב הביתה. בעל־האכסניה שלנו מגרד באצבעותיו את קרחתו הערומה והמבהיקה: רע המעשה!... אין עצה אחרת בלתי־אם ללכת אל בעלי הראינוע ולשפוך את כל חמתו על ראשם. למה באמת נהגו מנהג משונה זה לפטם את הקהל בתמונות ישנות, שכבר היו לגועל־נפש? הלא סופם שיגרשו מארץ־ישראל את כל הבחורות האמריקאיות!...

והנה עוד אשה אמריקאית, ורק זו שוב אין לה בת בוגרת, אלא שני ילדים קטנים, ילד וילדה. והרי הילדה תינוקת נוחה ושקטה, משתעשעת כל היום ביחידות מאחורי המלון, בחול הלוהט. ורק הילד, זה הבוי האמריקאי הקטן, אין טבעו טבע־ילדים כלל – שד משחת הוא, מזיק לכל דבר, מחבל קטן, אש אוכלה! מדי פעם בפעם הוא רץ אל הים, זורק שם אבנים על הערביים, המתנועעים על דבשות הגמלים הגבוהים ומשרכים דרכם בחול, צועק אליהם אנגלית בפנים נלהבים, מחרף אותם בכל מיני חירופים. במשך השבוע, שהוא יושב בארץ־ישראל, כבר למד גם עברית, וראשית כל – את המלים החריפות; צועק הוא אל כל עובר ושב לפני המלון: „לך לעזאזל!" בחדר־מלונם היתה תלויה תמונתו של הרצל; עמד והורידה מעל הקיר בהטחת מקל, עקר אותה מתוך המסגרת וחתך במספרים את זקנו של הרצל – רוצה היה „לתת לו שייוו" (לגלח את זקנו). אמו קנתה לו ווילוסיפד בן שלשה אופנים; מיד עמד ושבר אופן אחד – חפץ הוא בווילוסיפד בן שני אופנים דווקא. אמו מתענית תחת ידו ומר לה מר. קובלת היא על בעלה, ששילח אותה לארץ־ישראל עם ילד פרוע כמותו, המקצר את ימיה. לא תוכל עוד לשאת לבדה את טרחו ומשאו – מוכרחת היא לשוב הביתה!... בעל־האכסניה שלנו כולו כנדהם: הכיצד? כל־כך מהרה תשוב הביתה? הלא בעלה מכין את עצמו לבוא לכאן!... מנסה הוא להטיף מוסר לילד, אך זה אינו נותן לו לפצות פה. צועק הוא אליו: „לך לעזאזל!"... עד שבאה האשה באחד הבקרים אל בעל־האכסניה, כולה מחמוגגת בדמעות, הביאה אליו את הילד והפילה תחינתה לפניו, כי ישלשל לקטן את מכנסיו וילקה אותו. ואולם תפקיד חדש זה לא נתקבל כלל על דעתו של בעל־האכסניה הטוב שלנו. איך יקום פתאום להלקות ילד שאינו שלו – והוא אינו יודע עד היום, כיצד מלקין? מעולם לא הלקה אותו אביו, ומעולם לא הלקה הוא את בניו. נכון הוא לעשות למען ארץ־ישראל כל אשר תדרשו ממנו, ואפילו למעלה מכחותיו – ורק לא להלקות!...

דָּת וְהִתְבּוֹלְלוּת

מאת ר. זליגמן

(המשך)

אולם המחבר שלנו עוד מרחיק ללכת. הוא מחליט, כי גם לעתיד לבוא – מכל מקום עד העתיד הרחוק – תהא הדת הישראלית גורם מעכב בעד טמיעה בתוקף הטעמים הידועים לנו מהרצאתו הקודמת. והנה מה שאנו קוראים בספרו בנדון זה: „**סימן גזעי** לישראל תשמש הדת היהודית גם בשיורה המינימלי, גם בתור שם וכנוי בלבד, גם בשעה שלא תהיה עוד השקפת־עולם שולטת ויסוד־חיים פורה ורענן, גם בשעה שלא תהיה עוד אלא שריד מאובן, המשתמר מתוך הרגל או הדרת־כבוד לנחלת־אבות – גם אז עדיין תהיה קיימת בתור קליפה להויה גזעית ויהיה בה כדי ליחד את שבט נחלתה. וכמובן אין כדי פתרון היסטורי לשאלת הגלות בבטולה האטי של הדת. פרוצס זה אין איש יכול ליתן בו שיעור, גם אם נניח את מציאותו של הפרוצס עצמו" (עמוד 243). הדברים ברורים למדי. גם אז, כשתתנוון האמונה הדתית עד לידי בבואה קלושה וחסרת כל תוכן אצלנו ואצלם גם יחד, יהיה עוד כחה של הדת הישראלית יפה לא רק להזכיר לעמים את המוצא הזר ואת הגזע הזר של הצבורים היהודיים, אלא להיות מכשול ומעצור ממשי לנחשול ההתבוללות, כי העמים בראותם את האות הזה יהיו מיד נזכרים כי דבר להם עם גזע זר ולא יתנו לו להתקרב אליהם עד כדי טמיעה. כל כמה שדעתו זו של המחבר אינה מתקבלת על הלב עלינו להודות, כי ההגיון הפורמלי הוא על צדו: אזהרה היא אזהרה, אות הוא אות וסיגנל הוא סיגנל, בין אם סיגנל זה ניתן על־ידי לפידים וברקים ובין אם ניתן על־ידי נצנוץ מרפרף וקלוש – ובלבד שיהא נראה וניכר לעין. כבר הדגשנו למדי, עד כמה מופרזים הם דברי המחבר על כחה המַלאים של הדת הישראלית למן ימי האמנציפציה הגדולה ואילך. אולם כאן אנו מוצאים לנכון לסגל לנו לרגע את דעתו של המחבר ולהניח, שהדת הישראלית היתה ותהיה גם לעתיד לבוא הסימן המובהק ביותר והסמל החי ביותר לגזע הישראלי. לא נכנס גם בויכוחים מופשטים עם המחבר בדבר פרוצס בטולה של האמונה הדתית בכללה – אם פרוצס זה הוא בחינת הלכתא למשיחא או יבוא לידי גמר בקרוב בימינו, אף־על־פי שיכולים היינו להראות מתוך הסתמכות על המציאות המוחשית, שהפרוצס האמור צועד בצעדי ענק ממש. וכוחים מופשטים כאלה אין בהם כדי להביא לידי בירור והכרעה, מכיון שאין כותב הטורים האלה ואין המחבר הנכבד יודעים בודאות על עתידה וגורלה של האמונה הדתית. ולפיכך אנו מוצאים לנכון גם כאן לבטל לפי שעה את דעתנו מפני דעתו של המחבר ולהודות, שפרוצס חדלונה של הדת הוא דבר שאין איש יכול ליתן בו שיעור, ויתר על כן: אנו מוכנים להודות לפי שעה, כי חדלון הדת הוא בלתי־אפשרי בהחלט. ובכל־זאת אנו מוצאים און בנפשנו להחליט, כי גם בתנאים כאלה ואחרי הנחות כאלה הטמיעה הגמורה היא אפשרית ואפשרית. הכיצד? העמים יכולים לעשות דבר אשר יהפוך את קערתו של המחבר על פיה בבת אחת – הם פשוט ישנו את עמדתם ביחס אל השאלה הלאומית כמו ששינו את עמדתם כלפי זו כמה פעמים, ויבואו בזמן מן הזמנים לידי מסקנה, **כי מותר להכניס גם את הגזע הזר אל תוך מסגרת האומה השלטת**. לא מתוך נמוקים מוסריים יעשו זאת, אלא מתוך אונס ועל־פי פקודת המציאות החברתית. מושג הזרות אינו עומד וקיים לעד, אלא משתנה לפי רוח הזמנים. היו ימים, אשר הלשון הזרה היתה סימן מובהק לגזע זר, עד כי נוכחו העמים מתוך המציאות המעשית, כי היחוד הלשוני כשהוא לעצמו אינו קובע עדיין יחוד גזעי; במרוצת הזמנים התחילו מבינים, כי גם כמה תכונות ותארים אחרים, אשר הבריות היו תולים בהם יחוד לאומי, אינם יכולים להיות סימן ליחוד זה. הנה עם כל התפשטותה ותגברתה של התורה הגזעית ברבע האחרון של המאה הי"ט התחילו בני־אדם מפקפקים בכח ההכרעה של הגורם הגזעי, וגם בגורם הלאומי. בענינים מדיניים־ממלכתיים, והתחילו באים לכלל דעה, שהמדינה השלטת מהוית מין יחידה עליונה, הכוללת בתוכה את כל היחידות החברתיות האחרות. לפני המלחמה העולמית לא התחשבו עדיין העמים השולטים עם המיעוטים הלאומיים שבתוכם ומיעוטים לאומיים אלה חסרים היו את הזכות לחתוך בעצמם את גורלם הלאומי; עתה יש להם כבר זכות של הכרעה עצמית. ואין אנו רואים מדוע לא יבוא היום, אשר **הגזע הזר** יחשב לאחד מחלקי האומה השלטת, ואז הרי יחדל הגורם הגזעי להיות מעצור על דרך הטמיעה. ודאי אין לשכוח בכל זה, כי הדברים אמורים אך ורק בזמנים כתקונם. בעתות של משברים כלכליים, מבוכות פוליטיות ואנדרלמוסיות חברתיות לא יהנה הצבור היהודי הרבה, גם אם יחשב לאחד מחלקי האומה השלטת. בזמנים כאלה מבקשים הבריות כל מיני אמתלאות, כדי להצר את צעדי שכניהם, ואז יהיו העמים פוקדים על היהודים את עון זרותם האתנית, אבל לא משום שגזע זר אינו מוכשר מטבעו להיות חלק תוכי מהאומה השלטת, אלא משום שאין בודקין במזונות, כלומר – משום שבצר לו מוכן האדם לדחוק גם את רגלי בן אומתו אם אך ימצא אמתלא נוחה לכך.

עוד פרובלימה עיקרית אחת מטרידה את המחבר שלנו – ובצדק, כי דבר לנו כאן עם שאלה המעידה על יחס יחיד ומיוחד מצדם של העמים אל היהודים, עם יחס יוצא מן הכלל, והוא: מפני מה דרשו ודורשים העמים בסתר או בגלוי מהיהודים היושבים בקרבם מה שלא דרשו ואינם דורשים משום שבט אחר המתגורר בתוכם, והיינו – את הויתור על הלאומיות, על ההוי האתני־עממי בתור תנאי למתן זכויות אזרחיות? אחת היא לנו כאן, אם צודקים העמים בתביעתם זו או לא – לנו חשוב קודם־כל לדעת את טעמה של תביעה זו ולעמוד על שרשה הפסיכולוגי. והנה מה שאומר לנו המחבר בענין זה: „המהפכה הצרפתית לא דרשה מן הבסקים והאלזסים, שיחדלו מהיות „אומה", כדי שיהיו ראויים להיות אזרחים, כמו שדרשה מן היהודים" (עמוד 193). ועוד קצת להלן: „רק מן היהודים דרשו ויתור מפורש על היחוד הלאומי. לא דרשו רק אימון למולדת; דרשו התחברות תרבותית אל עם הארץ" (עמוד 193). ושוב במקום אחר: „טמיעה וחדלון דרשו מן היהודים, מה שלא דרשו משום שבט" (עמוד 183). דרישה זו אינה מובעת תמיד רשמית וחגיגית. למן ימי האמנציפציה של המהפכה הצרפתית הספיקו העמים הנאורים להשכיל ולהבין, שזכויות אזרחיות הן דבר, אשר השלטון המדיני **חייב** לתת לכל השבטים והעמים היושבים בתוכם, ושאין כל טעם הגיוני, מדיני ומשפטי לתבוע תמורתן מאיזה שבט או עם הגר עמם ויתור על ההוי העממי שלו. ולפיכך הם אינם כופים את הויתור האמור על היהודים בתור תנאי הכרחי למתן זכויות אזרחיות כמו שעשתה האמנציפציה הצרפתית בשעתה, אולם בעמקי נפשם הם רואים את הלאומיות היהודית כמשהו טורד, ובאופן בלתי־רשמי

לפרקים גם באופן ידידותי הם מרמזים ליהודים, כי מוטב היה להם ולכל המדינה בכללה אילו היו מותרים על הלאומיות שלהם. הפתרון שהמחבר נותן לשאלה זו ידוע לנו למדי מכל קודם: הדת הישראלית, אשר בה מחזיק השבט היהודי מזכיר להם לפעמים, בלי הרף, כי דבר להם כאן עם גזע זר ממוצא זר, מה שאין כן ביחס אל כל השבטים האחרים. כבר הסברנו עד כמה השקפתו של המחבר אינה הולמת את המציאות ונשתדל עכשיו לתת מצדנו פתרון לכל השאלה מתוך תקוה, שהוא יתקבל יותר על הדעת ויתאים יותר אל מציאות זו. נעיר דרך אגב, ששאלה חברתית מסובכה אינה עומדת, כרגיל, על גורם אחד, אלא על כמה גורמים. אנו מונים ארבעה מומנטים, אשר הביאו לידי הדרישה הנזכרה של העמים ביחס אל השבט הישראל, ואלה הם: א. ה ש נ א ה ל י ה ו ד י ם; ב. ה פ ח ד ב פ נ י ה י ה ו ד י ם; ג. ח ו ס ר ה ח ק ל א ו ת א צ ל ה י ה ד ו ת ה ג ל ו ת י ת; ו י ש ו ת ה ש ל ה י ה ד ו ת ה ג ל ו ת י ת ל ל א ו מ י ו ת ה. — א. השנאה ליהודים. למן ימי האמנציפציה הגדולה למדו העמים המתקדמים לדעת, כי הסירוב מצדם להנחיל לאיזה שבט הגר בתוכם זכויות אזרחיות יכול להזיק לכל המדיגה ועלול להשפיע לרעה על כל מהלך הפוליטיקה הפנימיה, ולפיכך לא מנעו גם לשבט היהודי את הזכוית האזרחיות; אולם בכל התקדמותם לא יכלו למחוק מעל לוח לבם את המשטמה הנושנה ליהודים, ששרשיה מעורים בכל היחסים ההיסטוריים בין העמים והשבט הישראלי מאז היותו לעם. ובהיות, שהעמים המתקדמים אינם כולים לשלול מהיהודים את הזכויו האלימנטריות, המגיעות לכל תושב באשר הוא תושב, ואינם יכולים לגרשם כליל מעל אדמתם או לכלוא אותם בין חומות של גיטו, הם רוציםלכל הפחת למחוק את דיוקנם הלאומי, השנוא עליהם כל כך והמגרה את יצרם כל־כך. מבלתי יכולת להתנקש בנפש היהודים באופן משפטי־אזרחי, ולא כל שכן באופן פיסי גס, הם מנסים לכל הפחות להתנקש בנפשם באופן רוחני. — ב. הפחד מפני היהודים. יש פחד בלב העמים מפני זריזותם של היהודים וחריצותם, העלולה להצר את צעדיהם בשטח ההתחרות הכלכלית. זריזות וחריצות יתרה מצויה אמנם, אצל כל חבורה שבטית ועממית, הרואה את עצמה בלתי מחוברה למדי אל הקרקע של ארץ מכורתה; אולם זריזות־חריצותם של היהודים טופחו נוסף על זה בדרך מלאכותי במשך של דורות שלמים בין כתלי הגיטו; ומפני שהעמים אינם יכולים להגן על עמדותיהם הכלכליות על־ידי הגבלה של זכויות המכוונה נגד הראשונים, בהיותם מבינים, כי הגבלת זכויות מכוונה נגד איזו חבורה שבטית, ילידת הארץ, עלולה לחתור חתירה עמוקה תחת כל סדרי המדינה והחברה המודרנית, לפיכך הם רוצים, לכל הפחות, כי היהודים ישנו את טיבם הלאומי, כלומר — י ח ד ל ו מ ה י ו ת י ה ו ד י ם ו י ה י ו כ מ ו ע ם ה א ר ץ. צריך להודות, שיש בזה משהו מחוש בריא ביחס אל המציאות החברתית. כל מי שהיתה לו הזדמנות להבונן אל אותם היהודים, אשר היהדות הגטואית הטפיסית נסתלקה מהם יכול היה להוכח, כי ביחד עם יהדותם הלכה והתנדפה מהם גם הזריזות המיוחדה של היהודי הגטואי. — ג. חוסר החקלאות אצל היהדות הגלותית. היהדות הגלותית לא הספיקה להתאכר באופן ניכר בשום מקום מארצות פיזוריה, והישוב הכפרי היה מקדמת דנא בכל ארץ ובכל מקום יסוד מוצק לכל דבר, שיש בו משום אתניות עממיות, הישובים העירונים, האובדים את פרצופם הלאומי המיוחד, משתוים איש עם רעהו בכל הארצות והמדינות: הן אשר למלבושים והן אשר לנמוסים וארחות החיים בכל, ואילו הישובים הכפריים עוד שומרים עד היום הזה על דיוקנם האתני־עממי ונבדלים איש מרעהו בכל ארץ וארץ, וישוב כפרי זה הוא בכל מדינה הנושא המובהק ביורר של ההויה האתנית הטהורה. היהדות הגלותית היתה עירונית ברובה המכריע ולא הסתמנה בשום מקום על־ידי ישוב כפרי מוצק וצפוף למדי, ולפיכך לא יכלה להחשב בעיני העמים לחטיבה אתנית־עממית הראויה לשמה. אמנם ידעו וראו העמים היטב, כי ליהודים יש הוי עממי מיוחד, אבל הוא אינו קשור בקרקע המולדת. — ד. אדישותה של היהדות הגלותית ביחס אל לאומיותה. היהדות הגלותית בעצמה לא הקפידה הרבה על הלאומיות שלה. אילו התיצבה היהדות הצרפתית, למשל, בזמן האמנציפציה הגדולה נגד הדרישה של הויתור הנזכר לעיל מתוך תקיפות ואומץ־רוח, אילו התריכה וקראה תגר מתוך סירוב נמרץ לדרישה זו, אז אין כל ספק, כי מנהיגי האמנציפציה ודבריה היו נמלכים בדעתם לפני גשתם להוציא אל הפועל את דרישתם, ויתכן שהיו מותרים עליה, אבל היהדות הצרפתית החרישה — ומתוך טעמים מובנים למדי: היהדות הגטואית, היהדות המאמינה והחרדה, היתה, אמנם, לאומית בכל נימי נפשה, אבל היא לא הגיעה לידי ה כ ר ה ב ר ו ר ה ש ל ל א ו מ י ו ת ז ו; היא ידעה והכירה רק את הדת, והאמינה בכל לבבה ובכל נפשה, כי כל היהדות עומדת אך ורק עליה, על הדת הישראלית, ומכיון, שהאמנציפציה הניחה לה את הדת ודרשה רק את הויתור על איזו לאומיות, אשר לא הבינה את משמעה ופירושה, היתה שבעת רצון מאד. ואשר ליהדות הגלותית שאחרי תקופת האמנציפציה – היא לא הקפידה הרבה על הלאומיות שלה פשוט–מתוך אדישות ורשלנות.

(סוף יבוא)

מִשְׁכְּנוֹת־מִבְטָחִים

מאת יעקב רבינוביץ

א.

שורת השקמים העתיקות שנמשכה לשמאל הדרך העולה מנקרים לבין ההרים ונפסקה עם נטות הדרך נגבה – שמשה תדיר מקום טיול וקורת־רוח לאלעשה הזקן. „ויצא יצחק לשוח בשדה״ – ובשעה שמלאכי השרת מזכירים לבוראם את מנחת הערב, שניטלה מעם־סגולתו, הנה אלעשה שח לו ליד השקמים, יושב רגע על אחת האבנים המרובעות שבינן לנוח, וקם ומתנהל לאטו ועיניו משוטטות על שדמות וגנים. בתוך נקרות רבצה לה העיירה במירדות, ואילנות עתיקים סכו עליה ויסתירוה מעין, ואפשר היה לרוכב לחלוף על סוסו את שבילי ההרים ולהתפתל עם חמורו במשעוליהם, מבלי שתתקל עינו בגגות ובברק־חלונות. נשכחה ממתים, חבויה מאויב ומ והב–מצאה לה סתרה במחבואי־הרים ובצלי־חורשות, ובשכנה על גבול הגויים לא שמו לה השליטים לב ולא הכבידו עליה ידם, ויתנו לה לחיות את חייה הדלים והשוקטים.

ובהיות אלעשה מהלך לו בשעת מנחה של יום קיץ ושח עם נפשו בדממה, נטפל לו אבין הקטן בן זוחלין, הכפר הקרוב, ויהי מדדה על ידו. ובשפיך אבין לבו לפני אבא אלעשה, היה זה מעביר כפו על ראשו ועל גבו ולוחש: „טוב ויחיל ודומם״; ואבין הכפרי, שלא עמד על כונתו של אבא אלעשה במלואה כאילו קבל תנחומים, אלא שמזמן לזמן היה מפליט במרירות קשה, קשה ליהודי בדור יתום זה.

ואבא אלעשה מחייך היה: —„אותותינו לא ראינו״ — אין לך דור שאינו יתום. כשנגנזה הנבואה - נתיתמו הדורות עוד טרם שנסתלקה השכינה ומסרה את ביתה לעכו״ם. וקשה היה לאדם מישראל תמיד, כי על כן העמיס עלינו רבון־העולם בחסדו ובטובו תרי״ג מצוות. ודאי שבע אינן תרי״ג, ורצונך ליהנות מעולמו של הקדוש־ברוך־הוא, שובה למקורך והיה בן נח, תקיים את השבע והיית חסיד אומות העולם וחלקך מובטח לך בזה ובבא, עד כמה שאין מצות יסורים בעולם הזה חלה גם על חסידים שלהם. ולעת עתה הודה־נא לרבון העולם על שנת הברכה: כששעורה ושמן נעשו יפות אין לך לשאול: „רבי, הנעשר עולשין?״ — אבא אלעשה חבב לפרקים דבורים קלים, אין בכך כלום. כשיהודי מקיים חלק מתרי״ג בשנים קשות אלו ועל גבול הגויים — אין לרבון העולם לדקדק עמו כחוט השערה אינו חבר ומצוות ותיקים לא קבל עליו. מי שנתן צווארו בעול מחרשה וחובט חטים ודורך זיתים בבית־הבד אין לו לטבול שבע טבילות די אם לא זלזל בטהרת־ידים. אבא בשמים יסלח, כי אם לא — סליחה למה נבראה? ומקצת קלות־ראש שאין בה סכנה של עבירה ודאי התיר לנו הרחמן.

ואבין הקטן, זקן יחף בעל עינים רכות, מהלך לו לשמאלו של אבא אלעשה, טליתו על שכמו וסנדליו בידו. הדרך הולכת וצרה, עוד מעט והיתה לשביל, ובמעלה ההר תהפך ותהי למשעול צר ומפותל. האבנים שנתחממו כל היום מתחילות להוטות וצורבות ביותר דוקא עכשיו. כך נראה לו לאבין. ועם הֵצר הדרך צעדיהם רגלו של אבין נתקלת בקוצים ובברקנים. היא הסכינה להם. וכשקוץ נתחב עמוק ברגלו, נתמך אבין באילן או גוחן ארצה ומוציא את הקוץ ופוסע לו הלאה. הפעם הוא רץ, כי אבא אלעשה בעל הפסיעה הרחבה הרחיק צעדיו במקצת כאינו מרגיש באבין המפגר. רגליו של אבא אלעשה נתונות בסנדלי־עץ וטליתו יורדת לו על ברכיו. — שמן חלקו של אבא, שח אבין לנפשו. אבותיו צברו וגנזו בשבילו, והיה לו במה לטרוח בבחרותו. ועתה לעת זקנה מותר לו לבטל חצאי־ימים מעבודה. שלשת הבנים נושאים בעול ולאבא יש שעה של קורת־רוח לפני סגרו עיניו.

ואך בהעיף אבין את עיניו הרכות מטה, על פני הגבעות והעמקים — לבו צוהל בקרבו למראה הירק הכבד. לא כן כפר מולדתו: זוחלין עניה היא ואביונה, בניה עמי־הארצות שקועים בהבלי עולם. כשצוארם נתון בעול של עבודת שכירי־יום לא רק אצל אחיהם, כי גם אצל הגויים השכנים. אבין יודע קצת פרק במקרא וחוזר על משנה אחת או שתים בעל פה מגירסת ינקותו. אבא דוסא, אותו מלמד תינוקות שנתגלגל משפרעם לתודהר׳ ע״ו ומשם למעלה מסולם־צור עד לבין הרי הגויים צפונה — לא עשה תורתו קרדום. הוא היה שכיר־יום כמוהו, כאבין גוצא, ורק בימי גשמים, בשבתות ובחגים ובתעניות שאין בהם מלאכה, היה מכתת רגליו ביערות וכפרים, עולה הרים ויורד בקעות, מחפש אחרי מקומות שבהם ישראל פזורים בין הגויים והיה מאסף תינוקות ופוסק להם פסוקיהם. פעם פגש בו מוכסן, ספק יהודי ספק ארמי, כשגמלו ועבדו של אותו מוכסן כורעים תחת משאם והעמיס עליו שליש המשא. והיה אבא דוסא אז בן לויה למוכסן, עבד וגמל כאחד. המוכסן רכוב על חמורו והעבד מחמר אחריו ואבא דוסא מטפס במעלה ההר, כפוף וגונח. „למה אתה מפגר?״ תובע המוכסן. ולתביעה שניה שוטו מצליף ויורד על גבו של אבא דוסא. וזה הולך לו ופסוק תהלים בפיו. המוכסן מסתכל בו, מרכין אוזן ולועג: „ישנם עדין בהרים נצרנים כאלה?״ חשבהו לנצרני. „יהודים ישנם״, — הפליט אבא דוסא ולבו נקפהו: אפשר הרגיש שמינית שבשמינית גאוה ושמא הלבין פני חברו ברבים. מי ידע איזו גזרות גזרה שם המלכות על ישראל? אנו הרי מחוץ לעולם אנו, אף כי לכבוש יהושע אנו שייכים ולא לכבוש דוד. חומרות ארץ ישראל מוטלות עלינו וגם חומרות ארץ הגויים. ואנו כה רחוקים ונדחים. על חורבן־המקדש שמעו אבותינו רק אחרי עשרים יום, ועל חורבן ביתר — אחרי ארבעה חדשים. וברוך השם: שוכחים אותנו אחינו, אבל גם המלכות שוכחת. מה להם ומי להם פה בשבילים צרים ובנקרות־רעב אלה?

— אבא אלעשה, מותר למצוץ את הדם שבפצע?

אלעשה הזקן הביט וצחק. „ואיך מקיימים מצות מציצה? מיצצים ופולטים. לא נגיעה בדם מטריפה, כי אם אכילת־דם. ובפרט דמך שלך. כשאני מוצץ דם פצעי, אחרי העקצי בקוץ, יוקל לי. ודאי מותר. לשם רפואה התיר הרבה״.

אבין יושב על אבן, מגיש כרעו לפיו, מנקה קצת סביב הפצע ברוקו ומיצץ ומלקק את הדם, מוצץ ויורק, פולט ומנגב שפתיו ולשונו בבית־יד של כותנתו. על אבן שניה יושב אבא אלעשה, כשידו האחת נתמכת באבן וידו השניה מפשילה שולי טליתו, והוא מגרד רגלו במקצת. „יתושים ודאי בני־בניהם של אלה שנקרו במוחו של טיטוס הרשע״. ואלעשה הזקן נהנה מעצמו וגם מהיתוש הרשע שגרם לו מלת בדיחות זו ומקבל את יסוריו באהבה.

„זוכר אתה את אבא דוסא?״ שואל הוא פתאום את אבין ומעמיד בו עיניו.

אבין מחייך. „רק עכשיו הרהרתי בו, אבא אלעשה״. הוא נגב כבר את פצעו והחליק עליו באצבעותיו להשקיט את הכאב. הוא נעקץ קשה.

„בזכותו ירדו גשמים עלינו, בזכותו זיתים יפים״, אומר אבא אלעשה ופניו נעשים קפדנים. „בזכות מי יחיו בנינו ונכדינו? אין כאבא דוסא בדור יתום זה. יש לנו חדר לתינוקות ואפסו צדיקים. לא, לא להרהר. אסור לבעוט במתנותיו של הקדוש ברוך הוא. נודה לו על השנה הטובה.

ומן ההר, מעבודת המסיקה, שב עתה סימון, בנו השני של אלעשה. הוא רוכב לו על החמור בהרחבת הדעת. מופיע הוא ומתעלם וחוזר ומופיע. ואלעשה הרגיש פתאום כי נחבאה השמש מעבר להר.

— עת לשוב הביתה, אבין, סימון שלי כבר בא. לעזור מאחר תמיד, כי על כן בכור הוא. נחפז לצאת ויש לו פנאי בעולמו.

אבין חייך במקצת. „אין לדאוג, אבא אלעשה. איני תלמיד־חכם, ומותר לי לצאת גם אחרי השקיעה. לצדיק כמוני לא יאונה כל רע״.

ואלעשה כאילו חש ברגע זה בריח הבצלים, שהם כמעט כל מזונו של עני זה. לא טוב. אין אלעשה מכיר בצערם של קטני ארץ אלה, במה הם מתפרנסים ובמה הם ניזונים.

— „בעלמא דקשוט נדע מי הצדיק ומי הרשע״. — ענה, ועיניו כאילו נעשו כבדות. ומעל ההר כמו ירד צל ודבק במצחו. „אל תזלזל בעצמך, אבין. יש שזלזול אדם בעצמו מביא לידי חטא. בני הקטן ענו יותר מדי, ומרוב עניות הולך הוא ונעשה לעם הארץ ואינו בורח מן החטא״.

חמורו של סימון נער וסימון עמד רגע תחתיו. „ערב טוב למר אבא״, אמר וכמעט לא הרגיש באבין, שהאפיל עליו צלו של אילן.

— „וערב טוב לאבין", הוסיף אלעשה ועינו כמו הצליפה על פני הבן.

„לא ראיתי, אבא, לא נתכונתי", הפליט סימון מבויש. „ערב טוב, אבא אבין", הוסיף, ירד מעל החמור ונתן לו שלום. אבין החליק לו על כתפו.

— אפשר תבוא עמנו אבין, וסעדת עמנו בערב? — אמר אלעשה. אבין התחיל משתמט. אפשר ממתין לו מישהו בבית, ויכול לעלות על דעתם שם, כי אירע לו מה בדרך. ואף אלעשה הניח את דעתו. היה לו צורך לעכבהו. חש הוא פתאום לבו מלא והיה צורך להשיחהו. ולמי ישיח? הבנים עודם חסרי־דאגה, ובני העיירה שקועים יותר מדי בפרקמטיה.

סימון הגיש את החמור לאביו, אלא שזה הניע בידו. „רכב לך, בני, ואני ואבין נתנהל לנו לאטנו, כדרכנו הזקנים. היום רד ונעים לשוח לרוח המנחה".

סימון עלה על החמור, ותיכף נשמעה מרחוק שירתו, צוהלת ומיבבת כאחת, מתרוצצת ונבלעת בין סלעי הדרך.

ובבית מצא אלעשה אורח מחכה לו, ארמי מכפרי צידון, מעבר לנהר.

זִכְרוֹנוֹת חֲדָשִׁים

מאת י. ל. גורדון

(המשך)

תפשוני, הושיבוני בעגלה ושומרים שמו לראשי, בדמות שני אנשי־צבא, והוליכו אותי בחזרה, בדרך לקובנה. ראש־המשמר דהר על סוסו לפנינו ואנו התנהלנו לאט־לאט. איש־הצבא אשר ישב על ידי היה איש־דברים. הוא התגרה בי וחזר על דבריו הראשונים: „אתה, אחי, פקח, ופקחים כאלה אנו מבקשים!"...

— שמע־נא, יקירי, — הפסקתי את דבריו כנעלב, — הלא לפי שעה אין אתם יודעים מי אני, אם אחד הקושרים או לא, ואין לכם הרשות להתהלך עמי בנסות ולדבר אלי בלשון „אתה"?

— כך? אין אתה רוצה שאפנה אליך בלשון „אתה"? ואולי אתה רוצה שאפנה אליך בזה? — הוא הראה את הכידון אשר בראש רובהו.

— לא — עניתי, — מעוקץ לשונך ולא מדקירת כידונך.

בעצם לא ההריד אותי הדבר הרבה ויותר משנתתי את דעתי עליו לגלגלתי לו. חשבתי, שבענין התכריך של פנין הראיתי „מעשה־גבורה" כזה, שאינני נותן עוד שום מקום לפקפק בנאמנותי למולדת, ולכן ראיתי את מעשה ה„שביה" שלי בידי הרוסים כטעות משונה, שהיתה מגוחכה בעיני. נסענו ועברנו מיל אחד, בערך, ומצאנו את העגלות שלנו ואת הרוכב שלנו — בן הכת של המחזיקים באמונה נושנה — כשהוא דורש וחוקר את בעל־העגלה, הלז הבטיחהו, כי נקי אני מן האשמה. אולם ראש־המשמר לא נתן, כנראה, אמון בדברי בעל־עגלה יהודי, ביחוד מכיון שגם הנאשם הוא יהודי, ולכן פנה בשאלתו גם אל הרוסי היחידי, שהיה אתנו בעגלה; זה היה פקיד של הסוחר אורז׳נוב, הרוסי היחידי שהיה בעל חנות בשוול בימים ההם.

— ההנך מכיר אותו? — שאל.

— הלא הוא המורה שלנו!

— ואתה יכול לערוב אותו? — הוסיף ה„סטרובייר" לשאול?

— לערוב אותו?! — התחיל הלז לגמגם בידיו — האם בימינו יכול איש לערוב את מי שהוא? ואפילו אב את בנו ובן את אביו?

הדברים האחרונים האלה חזרו ועוררו חשד בלב הממונה, שהיה „עם־הארץ". בראותו, כי אני מחייך, אמר במין החלטה:

— יש לקחת אותו אל העיר והם יחליטו שם.

אולם כאן מצא בעל־העגלה עוז בלבבו ויאמר:

— הבט־נא, אדוני הממונה, הנה אני מוליך כאן בתוך העגלות תלבושת־צבא של הממשלה, אשר עלי להביאה למועד הנכון; אולם יחד עם זה עלי להביא למועד הנכון גם את המורה שלנו. ואם תחליטו להוליך אותו לקובנה, גם עלי להחזיר את עגלותי ולנסוע שמה, ועליכם תפול האחריות, שהמטען של הממשלה לא יגיע לשוול במועד הנכון!

אם כי האיומים של בעל־העגלה היו מגוחכים, השפיעו בכל־זאת על האדם הפשוט. נוסף לזה התערב בדבר הפקיד הרוסי; הוא ירא פן יקיים בעל־העגלה את דבריו וישוב לקובנה, וזה יגרום היזק לבעל־הבית שלו — והתחיל גם הוא להבטיח לראש־המשמר, כי אני אדם כשר, שאין בו כל פגם, עד כי הלז התחיל לפקפק.

— ומדוע זה הוא שוחק? — שאל מתוך תנועה כזו, שהיה כבר ברור, כי החליט בנפשו לרפות ממני.

— יען כי כל הדבר נראה לי מגוחך — עניתי. — יראתי את הפולנים והנה נפלתי בידי הרוסים.

— ובכן, תן כסף לחיילים, שיקנו להם משקה—הביע באחרונה את החלטתו הממונה הקפדן.

הכנסתי את כף־ידי לכיס בגדי והוצאתי את המעות הקטנות, אשר היו שם, ונתתין לו.

— הסתכל־נא בו — אמר, כמי שדעתו אינה נוחה עליו — מורה... הוא נוסע דרך מיטוי, רינה, דינבורג, וילנה, ולמשקה לעשרה חיילים הוא נותן עשרים קופיקאות...

אולם לשם האמת עלי להוסיף כאן, כי לא החליט בנפשו לשוב ולאסור אותי על חטאי האחרון הזה, ונפרדנו והלכנו איש לעברו.

במשך כל זמן הנסיעה הטיף לי בעל־העגלה, ליב קמנסקי, מוסר על היחס הקל שלי למקרה, שתוצאותיו היו יכולות להיות כבדות מאד. אני בארתי לו, כי לוא הביאו אותי לפני שר־הפלך היה מכיר בי והיה משחרר אותי. — „כן — ענה לי בצדק בעל־העגלה — קודם שהיית מגיע אל שר־הפלך, היית יושב ימים אחדים בבית־האסורים!" „יש ל„נטשלסטבה" עכשיו במי לעסוק, גם בלעדיך". דעה זו הביע אחר־כך גם הממונה עלי, המנהל של בית־הספר העממיים מ. ו. פורסוב, כשספרתי לו את דבר המקרה המגוחך. „טוב, שהדבר נגמר באופן זה — העיר, — כי אלמלא כן היה זה מביא לידי סבך שלם. ראשית, לא היית מגיע לעירך עם גמר זמן החופש. שנית, היו מודיעים לשר גליל הלמודים, כי מורה פלוני נמצא ביער במצב חשוד מאד. היה כאן ענין עם ההנהלה הצבאית, והעיקר עם הגנרל־גוברנטור, מורביוב, ביחוד מכיון שאנשי־הצבא, שמצאו איתך יחודי ביער, התנהגו כראוי ועל־פי החוק. והאלהים הוא היודע במה היה הענין נגמר. הן עת מלחמה היא! בכל אופן טוב, שהדבר נגמר בדרך זו".

אלה הם דברי המנהל, אשר הכירני יפה והיה רגיל להפוך בזכותי. אולם היהודים, כשנודע להם דבר המקרה, אמרו, כי עלי לברך ברכת־„הגומל" פעמים: פעם אחת, שנצלתי מידי הפולנים, ופעם שנית, שנצלתי מידי הרוסים.

ב. משפט־המות הראשון

בשנת 1863, היא שנת המרד, היו משפטי־המות, שנחרצו בגלל פשעים פוליטיים בשוול, עיר מגורי אז, מעשים בכל יום, עד שפסקו להתעניין בהם ולשים אליהם לב. את העונש היו מקיימים על גבי גבעה קטנה שמאחורי העיר, מצד מערב. התישבים המקומיים כינו את הגבעה הזאת בליטאית בשם האופייני „פונו קולנה", זאת אומרת — „גבעת הפריצים", משום שבאותו מקום היו הורצים את משפטי־המות גם בשנת 1831 על הקושרים הפולניים, שנמנו לרוב על מעמד האצילים והפריצים.

זכורני, משפט־המות הראשון נחרץ ביום ששי, ערב ראש־השנה. העלו לגרדום שני נידונים: איש צעיר לימים, קויאטקובסקי שמו, יליד העירה ינישק (מה היה פשעו — לא אדע), ו„פיאטיסוטסקי״ [1] אחד, על כי מסר לידי המורדים חבילה, שקבל על מנת להמציאה לידי המפקד הצבאי. היום בהיר היה, השמש האירה; מה־שם, שירד בלילה, נתהוו ברחובות שלוליות קטנות. קויאטקובסקי היה לבוש מכנסים צחורים, ואגב הליכה מבית־האסורים, שעמד בקצה העיר השני, השתדל להקיף את השלוליות, שלא ללכלך את המכנסים. כאשר עבר על פני הבית, ששם כלואות היו נשים פולניות, שהיו מעורבות במרד אף הן, הרכין ראשו בשמחה כלפי הפטריוטיות הללו, שהצטופפו בחלון מאחורי הסורג, קרא אליהן פולנית: „אני הולך אל החופה!״

אותה שעה עמדו יהודים בבית־הכנסת וגעו בבכיה ב„ונתנה תוקף״, ומחריד היה הנגוד: מהאי גיסא היהודים, שהיו שרויים מחוץ לכל סכנה ושפכו דמעות באמירת „מי יחיה ומי ימות״ נרידא, ומאידך גיסא — הצעיר הפולני האומלל, שבבת־צחוק, אגב רקוד כמעט, צעד לקראת המות...

ג׳ יונה — נשמה
(מחזה טרגי־קומי)

במשך ארבעה חדשים (ספטמבר—דצמבר שנת 1863) נחרצו בשוול בסך הכל שנים־עשר משפטי־מות; אולם אף אחד מהם לא עורר כל־כך הרבה ענין והתרגשות, כמשפט־המות שנחרץ על בוגדנוביטש. בוגדנוביטש (כמדומני ששמו היה יוזף) היה פריץ מתושבי המקום. הוא היה קודם קצין בגדוד דרגונים, ועם פרוץ המרד ברח מן הצבא והיה למנהיג של פלוגת קושרים. הוא הכיר יפה את הסביבה, ובימי שרותו בצבא הרוסי רכש לו בקיאות בתכסיסים צבאיים — מכל הקושרים המקומיים היה הוא, איפוא, האויב היחידי המסוכן פחות או יותר, והסב דאגה לא־קטנה לצבא ולשלטונות הרוסים. הוא לקח חלק בקרב שנערך ליד העירה טרישק, במקום שם נחלה מפלה גדולה פלוגה רוסית שמפקדה היה שר־הגדוד דווידוב ובמקום שם נפל חלל הקצין נוידנארט, בנו של הנציב הקוקוי לשעבר. הוא ישב למו־ארב על דרך המלך הליטאית וזמם לתפוס בשביה את המפקד העליון המקומי, הבארון מאידל, אשר חזר ממיטוי עם בני־לויה מועטים — כשלושים איש במספר. במארבו של בוגדנוביטש ישבו כמאה איש, אפס הוא לא הרהיב עוז בנפשו להתנפל; הוא חכה לבואם של שאר אנשי הפלוגה, אך הללו בוששו לבוא. באחרונה ערך בוגדנוביטש את ההתנפלות על העירה וורני (מחוז טלז). עזרו לו בכך אנשי האפיסקופיה ותלמידי הסמינריון, אשר ירו ברוסים מתוך גן־הסמינריון (בגלל זה העבירו אחר כך את האפיסקופיה והסמינריון לקובנה). אף־על־פי־כן נחל כאן מפלה נצחת, ושרידי פלוגתו, שנשארו לפליטה, נפוצו לכל רוח. בוגדנוביטש עצמו נפצע — הכדור פלח את שכמו. אך הוא הצליח להסתתר וזמן־מה נבצר מן השלטונות לתפשו.

בוגדנוביטש, בראותו שהמרד לא הצליח, גמר בנפשו לברוח לחוץ־לארץ, אך עד שפצעו נתרפא והספיק לבצע את מחשבתו נודע הדבר לרשות הצבאית, כי בוגדנוביטש מסתתר בכפר, סמוך לגבול. נשלחה לשם פלוגת־צבא על מנת לתפשו חי. בקשו בכל הכפר כולו — אך לא מצאוהו. הם כבר אמרו לחזור בלעומת שבאו והנה גלתה מסבה מקרית את מקום מחבואו. בקצה הכפר עמד בית־מרחץ עתיק, שלא הוסק זה ימים ושנים. בדרך שובם של אנשי־הצבא מן הכפר נכנס אחד מהם אל בית־המרחץ, מתכוין למצוא שם נחלת לשם הצתת מקטרתו. על גבי הרצפה היתה גבוהה ערמה של תבן ומתחתה הסתתר בוגדנוביטש. בראותו את איש־הצבא, סבור היה, כי גילו את מקום מחבואו והחליט להגן על עצמו. הוא קפץ מתחת לערמה ויירה באיש הצבא באקדח אשר אתו. למשמע היריה חזרו

שאר אנשי־הצבא ויתפשוהו. הביאוהו לשוול, מקום מושבו של בית־הדין הצבאי. בוגדנוביטש ידע יפה מה העונש, אשר הוא צפוי לו; הוא ידע, כי בתור קצין רוסי, שברח מן הצבא ונתפש עם נשק בידו, נמנה הוא על סוג הפושעים החמורים ביותר, והריהו חייב מיתה. הוא קבל באהבה את גורלו ולא מסר אף איש מן הקושרים החיים. שפטו אותו הבריוו לשעבר, והוא סח להם ברור: „ידוע לי העונש, שאני צפוי לו. אל תענו, איפוא, לחנם. לא אותי ולא את עצמכם, שום דבר לא תצילו מפי״. אף רוחו עמד בו להתלוצץ בשעת החקירה. בית־הדין בקש להציל מפיו: מי רפא את פצעו? „אני עצמי רפאתיו״ — השיב. „אבל הרי לא יכולת בעצמך לשים אספלנית על גבך?״ שאל ראש בית־הדין, „מי, איפוא, עזר לך בכך?״ „הרי אין לי עינים מאחור, ולא יכולתי לראות מי שם לי את האספלנית על הגב״, השיב מתוך ליצנות. חרצו, כמובן, את דינו למות.

כפי שכבר הזכרתי לעיל, עורר גורלו של בוגדנוביטש התענינות והתרגשות עצומה בקרב התושבים המקומיים. השלטונות הצבאיים ראו אפילו צורך לנקוט באמצעים מיוחדים — על כל צרה שלא תבוא. ההשתתפות בגורלו הטרגי גדלה עוד על־ידי מסבה רומנטית, שהתערבה בענין הזה.

לבוגדנוביטש היתה ארוסה, גברת לנדסברג שמה, שהיתה לה אחוזה במחוז פוניבז׳. (היא היתה אחותו של קצין־הגורדיה לנדסברג, שהרג בשנת 1878 שני אנשים ונשלח לסחלין לעבודת־פרך). כשנודע הדבר לגב׳ לנדסברג, שחתנה נידון למיתה — היא באה אל שוול להשתדל בפני השלטונות, כי ימתיקו את דינו. ספרו אפילו, שבית־הדין הצבאי בעצמו, בחרצו את משפטו למות, בקש חנינה בעד בוגדנוביטש, ובתור נמוק לכך הראה על העיבדה, שבמשך הירחים המועטים שעמד בוגדנוביטש בראש פלוגת הקושרים, לא המית אף איש מן התושבים הבוטחים. ואולם שר־הפלך מורביוב סרב לתת לו חנינה ואישר את פסק־הדין.

הג׳ לנדסברג בקשה לדחות את הוצאת פסק־הדין לפועל, כדי שתספיק לנסוע לריגה ולשלוח משם על־ידי הטלגרף בקשת־חנינה אל הקיסר (בשוול עוד לא היה טלגרף בימים ההם). בארון מאידל התרצה מצדו לדחות את משפט־המות לימים מספר, אם יסכים לכך בוגדנוביטש, שכבר הודיעו לו את פסק־הדין. שאלו את בוגדנוביטש והשיב, כי אחת היא לו — זה כמה חדשים שהוא מצפה למותו הקרוב — והריהו יכול לחכות עוד ימים מספר.

הג׳ לנדסברג מהרה לנסוע לריגא ופנתה משם באופן טלגרפי לקיסרית בבקשה, כי תשתדל שיחליפו לחתנה את משפט־המות בעבודת־פרך עולמית וירשו לה לנסוע עמו למקום גלותו. התשובה על הטלגרמה של הג׳ לנדסברג הגיעה מוילנה, ממורביוב, אל הברון מאידל: הוא הוכיח אותו קשה על השהותו את העונש; יחד עם זה אישר מחדש את פסק־הדין ונתן צו חמור לקיימו ביום־השוק הקרוב. הפקודה נתקבלה ביום השבת, והוצאת פסק־הדין אל הפועל נועדה ליום השלישי. שלחו רץ להודיע את הדבר לג׳ לנדסברג, שעדיין שהתה בריגה וחכתה לתשובה מפטרבורג. הכלה האומללה הספיקה לבוא רק ביום השלישי בבוקר, כשחתנה כבר עמד לעלות על הגרדום.

בעשר שעות בבוקר החלה תהלוכת האבל. במשך כל הדרך, למן בית־הסוהר ועד ל„גבעת־הפריצים״, היה בוגדנוביטש מהלך ברוח נכונה ובקומה זקופה, ולא היה מפנה את ראשו לאחור, אף לא לצדדין. משהתחיל עולה על הגבעה האיומה נפנה פתאום לאחורו, העיף עין על ההמון העצום. שלוהו, ובת־צחוק נצנצה רגע על פניו: הוא ראה את ארוסתו והיה שמח, כנראה, מאד על מציאותה בין קהל מלויו. שבורה ורצוצה נשענה על זרועה של אמה חורגתה ומן הצד השני תמכה בה חברתה ניטל הורוביץ. כשאנשי הצבא הקיפו, לפי פקודה, את הנידון, כמו בשרשרת, צנחו שלש הנשים על ברכיהן מעבר לשרשרת,

[1] פקיד משטרה.

והבלה האומללה החלה להתפלל. בוגדנוביטש לא נפל ברוחו עד הרגע האחרון. בשעת קריאת פסק־הדין צוו עליו להסיר את הכובע. הוא סרב והשיב: „את כובעי אני מסיר רק בפני אלוהים, הקיסר והחוק"*. בשעה שהקריאו לפניו את פסק־הדין היה מפסיק מזמן לזמן את הקורא ומתקן לו, כשהוא משמיע בדרך אגב: „לא נכון, לא נכון". את הכנוי „כת" ביחס לקושרים תקן בשם „פלוגה". כשהציגוהו לעמוד, בקש שלא יקשרוהו, אך בקשתו לא נתמלאה. הוא הראה על לבו לחיילים, שכוננו אליו את רוביהם, כדי שיטיבו לקלוע למטרה. הם ירו, והבלה, שכרעה על ברכיה בתפלה, התרוממה ממקומה בעזרת שתי הנשים, ופנתה ללכת בברכים כושלות. אך שרשרת החיילים לא הותרה עדיין, ומקץ רגעים מועטים נשמעה יריה שניה. נתברר, כי בפעם הראשונה ירו בלא כדורי־עופרת, ורק בפעם השניה מלא המשפט את חובתו.

באותה שעה התרחש אותו המחזה הטרגי, המרומז כבר בשם, שבחרתי בו בשביל רשימתי זו. על ידי עמד מכרי, פולני צעיר, ששמש לבלר בהנהלת העיר (שמו נשכח מלבי), פטריוט פולני נלהב, אשר לא הלך, בכל־זאת, כשאר חבריו, „אל היער". התבוננתי, כי גלימתו היתה תלויה לו על כתפיו, והיד השמאלית לא היתה נתונה בשרוול, אם כי בחוץ שרר קור. משנשמעה היריה הראשונה, התעופפה פתאום יונה מתחת לגלימתו והמריאה כלפי מעלה, בו ברגע התחיל מכירי רץ בחק מקשת, עם מורד ההר. וכשנשמעה היריה השניה התיצב למטה כמבולבל ולטש עינ"ם נדהמות. מפי העתונים נודע לי, שגם בווילקומיר כבר קרה מקרה דומה לזה. בשעה שהיו מוציאים את הקושרים להורג היו הפולנים משלחים יונים באין רואים, כדי להראות להמון בעליל, שנשמות הקדושים עולות ישר השמימה. ברם, נשמתה האומללה של בוגדנוביטש עלתה השמים רגעים אחדים לפני הפרדה מעל האדמה. אין לך דבר מרגיז ומעליב כל־כך את הרגש האנושי, כמחזה־התולים ילדותי זה ברגע כה נשגב של מיתה טרגית.

במשך ארבעת החדשים האחרונים של שנת 1863 הייתי קורס־פונדנט קבוע בעתון הרוסי „גולוס" והייתי ממציא לו ידיעות משוול על דבר מהלך הקשר. הקורספונדנציה שלי על משפטו של בוגדנוביטש לא ראתה את אור הדפוס, ומאז פסקתי לכתוב בעתון הזה.

* עד כמה שהתשובה הזאת נראית כמשונה, שמעתי אותה באזני.

בְּמַדַּע הַסֵּפֶר

גלוי הדרמה העברית הראשונה

כראשונה בין הדרמות העבריות מלפני תקופת הספרות החדשה היינו רגילים לראות את „יסוד עולם" מאת המשורר המקובל רבי משה זכות (שפ"ה–תנ"ח), שהגבור הראשי בה הוא אברהם אבינו, אשר כיתת את פסילי אביו ונתפס למלכות נמרוד והושלך לכבשן של אש, להשרף על „קדוש השם". מחבר הדרמה, בן משפחה ספרדית מיוחסת באמשטרדם, אשר שמע עוד מפי עדי ראיה ושמיעה על־דבר כבשן האש של האינקויזיציה בספרד, אמר לקדש בדרמה זו את אלה שדבקו בדת אברהם וקידשו שם שמים ונשרפו בתוך הלהבות. דרמה זו נתחברה בידי רבי משה זכות, שנדד הרבה וחי בארצות שונות, בימי נעוריו, בהיותו עוד באמשטרדם. אולם נדמה תמיד בקרוב יותר, שהדרמה הראשונה נתחברה באיטליה, אשר במחצית הראשונה של המאה השש־עשרה, בימי הפסגה של „התחיה", נמצאו בה מוסיקאים יהודים רבים, משחקים בתי־אטרון וגם מנהלים של להקות־משחקים. על־דבר אחד המנהלים האלה של להקת־משחקים, יהודה מסומי, ממשפחת „שער־אריה" (Portaleone) במנטובה, שנולד בשנת רפ"ז (1527), כמאה שנה קודם לרבי משה זכות, ידענו, שחיבר שירים בעברית ובאיטלקית ודרמות איטלקיות רבות, שהציג אותן על הבימה, והן הגיעו עד כדי אחד־עשר כרכים, מלבד ארבעה כרכים שירים ודיאלוגים איטלקיים. הוא חיבר באיטלקית גם ספר על־דבר אמנות הבימה, ואפשר היה לשער, שהוא ניסה את כחו בדרמה עברית, ביחוד מכיון שנדע אותו כמוקיר הלשון העברית וספרותה על־פי הדברים שדיבר על לבו של רבי עזריה מן האדומים וחיזק את רוחו בבואו למנטובה להדפיס שם את ספרו „מאור עינים", כמו שמזכיר רבי עזריה באחד מפרקי ספרו במליצה יפה, אולם ידיעות על־דבר דרמה עברית שחיבר יהודה מסומי לא היו לנו. לעומת זאת היו לנו ידיעות מעטות על־דבר דרמה בשם „אמון ודבורה", שלא ידענו את שם מחברה ולא ידענו אף מעט על־דבר תכנה, כמו שלא ידענו את זמן חבורה. והנה עלה עכשיו בידי אחד המלומדים הצעירים, י. שירמן בברלין, להסיר את הלוט מעל פני הדרמה הזאת, וכנראה נכונה היא הדעה, שהביע במאמרו שהדפיס בחוברת האחרונה של ה„מאנאטסשריפט", מיסודם של פרנקל וגרץ, כי ב„אמון ודבורה" לפנינו הדרמה העברית הראשונה, שנתחברה כמאה שנה לפני „יסוד עולם", ומחברה הוא, לפי השערתו של שירמן, יהודה מסומי, איש־התיאטרון היהודי הידוע ביותר מלפני התקופה החדשה.

מדרמה זו עלה בידי י. שירמן להשיג ארבעה כתבי־יד, ובניהם יש לא מעט הבדלים ושנויים. ובאחד מהם, שיש סימנים וראיה לדבר כי הוא הראשון, נמצא שיר־הקדמה מאת המחבר, המתחיל במלים: „וזאת ליהודה ויאמר". גם ב„פרולוג" שבכתב־יד אחר, שלא יצא כנראה מעטו של המחבר, יש רמז לשמו של המחבר, כי הוכתר שם בתואר „הא ר"י שבחבורה". בחתימת המעתיק שבכתב־היד הראשון נמצאת גם השנה שבה העתיק את הדרמה, והיא ה' אלפים שע"ח (1618), ובהקדמה לכתב־יד זה, וכן לכתב־יד אחר, נמצאים הדברים, כי המחבר חיבר את הדרמה הזאת בימי בחרותו. הזמן מתקרב איפוא לתקופת חייו של יהודה מסומי. אמנם אפשר היה ליחס את הדרמה ליהודה מודינה, מה שהיה מתאים, לפי דעתי, יותר עם תואר הכבוד „האר"י שבחבורה", וגם עם הזמן שנמצא בכתב־יד, כי יהודה מסומי מת בשנת שנ"ב, ומן הראוי היה איפוא למי שכתב את ההקדמה לדרמה שלו בשנת שע"ח להזכיר את דבר מותו ולא להזכיר סתם, כי חיבר את הדרמה בימי בחרותו, בעוד שיהודה מודינה עוד חי בשנת שע"ח — הוא מת בשנת ת"ט — ועמד באמצע שנותיו ומתאימים מאד לגביו הדברים שמודיע המעתיק, כי חיבר את הדרמה בימי בחרותו; אבל שירמן מצא לו ראיה, כי מודינה איננו המחבר של הדרמה בזה, שמודינה לא הזכיר אותה ברשימת החבורים שבאבטוביואגרפיה, שלו, בעוד שהזכיר את הפסטורלה „רחל ויעקב", שחיבר בלשון האיטלקית, ועוד מצא לו מעין סמך, כי הדרך של כתב־היד הראשון מוליך למנטובה, מקום מגוריו ומקום פעולתו של יהודה מסומי.

בנגוד ל„יסוד עולם", שתכנו הוא טרגי־דתי, „אמון ודבורה" הוא קומדיה, ובראש כתב־היד הראשון גם רשום קומדיה של חתונה. בלשון המחבר או המעתיק, שלא מצא, כנראה, לקומדיה שם עברי: „צחות (מליצה) בדיחותא דקדושין". בראש הדרמה יש „פרולוג" ובו מופיעה החכמה ובידיה תשורות יקרות לאלה ההולכים בדרכיה. היא מדברת ומביעה את רוחה גם על מטרת הדרמה ותכלית חבורה:

„בראותי כי חכמי הגוים ללשוניהם בארצותם, מדי ויון, כתים ודודנים, התפארו על אשר מצאו דרך ישרה לפניהם בתענוגות בני־האדם לחבר מילין אשר יסופרו לפני שרים ונכבדי־ארץ ושם יחדו יהיו תמים התענוג והתועלת, כי בשפתי־חלקות יזלזלו באישים הפוחזים כל מום רע, וכנגדם יפארו ויעריצו העושים הישר והטוב, ובזה יגדילו כבוד הטובים והישרים בלבותם וישימו חרפה בגוים המטים עקלקלותם, והמה חשבו לחסרון ופחיתות אל ילדי העברים, כי עד הנה נפקד מאתם התענוג והתועלת הזה בסיפוריהם ובחיבוריהם, הנה בחרתי היום

הזה להראות לכל עמי הארץ, כי לא נופל לשון העברי לכל מלאכת מחשבת מכל לשונות הגוים, אף אמנם גדלה למעלה למעלה תפארת גדולתו ולו יתר שאת ויתר עוז על כל אשר יתפארו בו גויי הארצות, ואם לא ראו עד עתה חבור וספור במילי דבדיחותא כאלה משמחי לב לא יחשב לו לפחיתות, יען כי הלשון הקדוש הזה בחר לו בראשיתו דברים עתיקים ונוראים במאד מאד, ויבז בעיניו לדרוש ולחקור בתענוגות בני־אדם, שדה ושדות, ומה שעשו יתר הלשונות עטרת לראשם עשה הלשון הקדוש הזה עקב לסוליתו, ובא האות והמופת מאשר תראו עתה, ואם חדש הוא בלשון הזה, כי על כולם יתגדל ויתהדר גם בדברי משלים וחידות המשמחים לבב אנוש. ואל־נא תשיבו לבבכם, חברים מקשיבים, הנאהבים והנעימים, על אשר יביעו דברי עתק הנעלמים לעני מעוג, כי דבר ריק הוא להוציא לשון קודש בדברי הבאי, כי גם בזה תשובתם בצדם, יען כי אם ישכילו באגדה זו, אשר שמתי לפניהם, יכירו וידעו כי יסודתה בהררי התבונה, התועלת, לקוחה מאוצר אגדות החכמים הקודמים...

מדברי ה„פרולוג״ הזה ניכר, כי לפנינו הדרמה העברית הראשונה, ונאמר בכתב־היד הראשון, שנתחברה „לצחק בימי הפורים ובשעת חדוה״, וכנראה שהעלו אותה גם על הבימה — למה שיש כמה סימנים בשנויים שבכתבי־היד וכיוצא בזה.

„פתשגן המשל״, או הפבולה, של הדרמה, מוליכה בדרך המשל או הפבולה של הדרמות העבריות הראשונות שבספרות החדשה שלנו: אמון, איש עשיר בעיר צידון, דיבר לידידיה איש דמשק לתת לו את בתו לאשה. ושלום, אבי ידידיה, אשר נולד גם הוא בצידון, נודע ככילי, אך דבורה, אשת אמון, אמרה לכלכל את הארוס של בתה כל עוד אביו חי, כי חכתה לירושה אשר תפול בחלקו. והנה באה השמועה מדמשק, כי שלום מת ואת כל הונו לא צוה לבנו, כי־אם לשובל עבדו. גם אחרי אשר שמע זאת היה אמון נאמן לשבועתו, אשר נשבע לתת את בתו לידידיה, אך אשתו מצאה, כי האב אשר הפר את בריתו עם בנו הפר בזה גם את שבועתו, ואחרי רוב דברים נאות האיש לשלוח את בתו אל אחד הכפרים, להרחיק אותה מבחירה. הוא גם נאות לה לנסות דבר לעזאל, בנו של עפרון העשיר, לקחת את ברוריה לאשה; אולם עזאל אהב את שפרה, אחות ידידיה, ומלבד זאת עליו היה להעמיד פנים, כי רוצה הוא לקחת לאשה את בתו של רבי חמדן, אוהב־בצע, יועץ־בליעל ואיש־מזימות, אשר כסף רב של עפרון היה בידו. הקשר של הדרמה הולך ומסתבך בדרך זו, באופן דומה קצת לזה שאנו מוצאים אחר־כך בדרמות של רבי משה חיים לוצאטו, והנה אנו מוצאים כאן אחר־כך גם את העבד שובל, שבקוי אפיו הוא מזכיר במקצת את רהב ש„בישרים תהלה״, והוא היורש היחידי של העשיר אמון, חמדן, האוהב כסף, בוחר בו לתת לו את בתו לאשה. וכמו ששם ניכר רהב, שאיננו בן אמת, ברגע האחרון, כשהוא קרוב לפסגת הצלחתו, כן גם כאן, באה השואה על הרשעים והבוגדים כשהם קרובים לפסגת אשרם, והישרים והטובים נוחלים את הנצחון, אבל בדרך הנצחון שבדרמה זו יש מדרך הקומדיה, כי במשפט על־דבר הירושה של שלום מתגלה, שבצוואה מסר שלום את כל הונו לעבדו חוץ מדבר אחד, שהרשות בידי בנו לבחור לו, ולפי עצת רבו בחר לו בנו את עבדו וקנה עמו יחד את כל הונו („כל מה שקנה עבד קנה רבו״, על־פי דין התלמוד). זהו הגמר ההתולי של הדרמה (והוא נעשה על־פי מעשה המסופר ב„מדרש תנחומא״), שיש בה כנראה גם באמצע קוים התוליים רבים.

על־דבר ערכה העצמי של הדרמה הראשונה הזאת בעברית אפשר יהיה לדון כשתתפרסם כולה בלשון שבה, נתחברה (1, אבל גם

1) לפי מה שמודיע שירמן בהערה למאמרו, עתיד הוא לפרסם את הדרמה ב„רשומות״, כרך ז׳.

לפי התוכן שפרסם שירמן בלשון הגרמנית והקטע שפרסם בעברית יש לראות שערכה הוא רב—לפחות לתולדות הדרמה בעברית והפבולה הדרמתית, שעברה אחר־כך, בימי ה„השכלה״, גם לפבולה הספורית שלנו.

פ. לחובר

רְשִׁימוֹת

ר ח ל

(לדמותה)

„כאלה באביב ימותו״.

בחלקת השדה בה תורענה את יגונן וששונן המשוררות העבריות שקמו לנו בשירתנו בשנים האחרונות היתה הִיא הפרח הלבן ביותר והעצוב ביותר.

הגה לא־הגוי מרחף על כל שיריה, גניחת אלם של רחל המחכה לגוזזה.

היא היתה בשירתנו מעין גנסין נשיי, בגלגול יותר פשוט ובהיר.

ככלה לבנה ועצובה התהלכה בין ערוגות ספרותנו רוויות המרי והגעש, שקטה ונכנעת, „שקטה כמימי אגם״ עם הלב ה„מפוים למפרע״.

כי כבר מראשית צאתה לשדה השירה ארושה היתה לצער ולסבל. אמנם כל מה שגברו יסוריה הגופניים וכל כמה שהתקרבה יותר אל קצה כן רבו שיריה וכן יפו. כאותו ברבור לבן השר לפני מותו.

היא לא היתה מן הזריזים המקדימים בשירה. כל זמן שחייה היו בעצמב שירת הגוף הבריא, הצעיר, העמל, היו מעשיה אומרים שירה, אולם משנעשה גופה קן ליסורים התחיל לבה אומר שירה. כשושנה זו הנפתחת במלוא זיוה לפני גועה.—

היא ידעה כי שירתה

אֲחֵרָה לָבוֹא וּבְבוֹאָהּ לֹא הֵעֵזָּה,
לֹא הֵעֵזָּה לִקְרוֹא: הִנְנִי — —

אך גם בלי הודעה זו הפנו המבטים אליה, מבטי האהדה והחבה. כי נכונים דבריה:

צְרִיחוֹת שֶׁצָּרַחְתִּי נוֹאֶשֶׁת כּוֹאֶבֶת,
בִּשְׁעוֹת מְצוּקָה וְאָבְדָן
הָיוּ לְמַחְרוֹזֶת מִלִּים מְלַבֶּבֶת. — —

המגע במחרוזות זו היה לרבים להסח צער ולמפלט יאוש. כל כאוב נפש ואחוז יגון, כל יחיד בהתעטף עליו יחידתו, זו שכולה „שבו ואחלמה״, כי יקח את ספרי רחל הקטנים והלבנים, שהוצאו באהבה ובענוה כה רבה, בשעת בין השמשות, ברגעי שקיעה של אור החיים, ימצא בהם צרי ומזור לענותו, כי לא רק תוגה אנושית חרישית נוטפות אצבעותיה, אלא גם תנחומים, תנחומי אשה גרושת סליחה ורחמים.

משוררת זו, שהיתה תמיד „שחה ורועדת״, שכל שירתה היא שירת „לב כורע״ הראתה בעליל, כי —

יֵשׁ לַכְּאֵב חַלּוֹנוֹת צַחִים.

והוכחה זו ערך חיוני לה רב, יש בה מחיוב החיים השקול כנגד כל הצער שבהם.

דרך „החלונות הצחים״ שקרעה רחל לכאב נראית לנו לא רק נפש אשה מעונה, המתחבטת בבדידותה, „בדידות חיה פצועה״, אלא גם נפש האדם המחוסר „כנף מחסה״ והבורא לעצמו בכל־זאת מתוך האבנים שידה בו גורלו מבצר־עוז.

ערכם האנושי והתרבותי של חרוזי רחל הספורים, הקצרים והפשוטים הוא בזה, שהם נוסכים בנו את ההכרה החשובה לאין ערוך, כי

הַכֹּל יִסְכֹּן

לַחֲרוּז עַל חוּטָיו אַלְמוּגֵי הַמִּלִּים הַנָּאוֹת

תורת הצדקה זו תורת חיים היא, אף־על־פי שהמכריזה עליה נה מן ה„מוריטורי״, זאת אומרת: מן ההולכים למות. היא גם עדות ורת־רוח, כי לא כל הכנעה ולא כל קבלת־דין היא סימן חולשה, פך, עוז נפשי מיוחד במינו דרוש לו לאדם כדי לאמר קדיש על זו בפשטות, בכנות וביופי פנימי עצור.

לִבִּי לַגְּבִיב הַתָּמִים כְּתִינוֹק

וְעָנָיו כֶּעָפָר

כזאת היא כל שירתה של רחל. עדי־עדים לא ידעה לשונה פעם. עירום ועריה, והדם החם מכוסה.

היא הגיעה לאותה מדרגה עליונה של שירה, החדלה להראות רי זמר והמשיכה לפעול ביופי שבאמתה. היא שידעה, כי „גן נעול — ״ הרגישה גם בחוש האנושי שבה, כי לגן נעול זה יש מפתח ו כֵּנוּת.

קו ישר הולך ונמתח בינה ובין העולם הרחוק. על־כן כה שפת הנעימה העולה ומצלצלת בכנוי „רחוקי שלי״. את התהום ומה הפעורה בין פרט לזולתו מלאו עד בלי די רחמיה הרבים המשוררת.

הרחמים! יסוד נפשי ואנושי זה הלא כולו נשיי הוא. רק האשה חיבה תחומי גופה והנפלגת לגופות־חיים חדשות עלולה לתת בטוי לרגש נפלא זה, כי הרחמים היא הדרך לאין סוף, לעולם, ת, רחמים — רחם.

ברחמים עולה היין על גדות הכלי, בהם יפרוץ פרץ בקירות .

נפשה של רחל שאפה לצאת מתוך צבת המציאות אל חוסר ילים של העולם. כצידה לדרך לקחה אתה בטנאה את הרחמים הסליחה.

סירה קטנה זו של שירתה שבורת המפרשים ותרה על גלי יות המקובלות בספרות וידעה לשוט במי השחו של חוף הפרט ים אדירים של ים הכלל.

מכאן החן המיוחד של שיריה על המולדת ועל בוניה העמלים.

כמו במשעולה הפרטי כן גם פה הוא רואה ומראה. אך גם פה כמו שם אין היא קובלת, אינה מורדת. רק — „בכי במסתרים״.

קוֹצֵי צִבָּר חוֹרִים לְאֹרֶךְ כָּל הַנָּתִיב.

אך אם על המולדת היתה מרשה לעצמה לפעמים להביע מחשבות נוגות — לעמלים ולעובדים במולדת ובעדה היו בפיה רק דברי עדוד.

ונפלא עד כמה הצליחה משוררת אינדיבידואליסטית זו להתחבב על הצבא הצבורי שלנו שבמחנה העובדים! אמנם מתוך מחנה זה יצאה ואליו היתה תשוקתה כל חייה, ואם גורלה כלאה בין די האמות של מחלתה, רוחה ידע מזמן לזמן להמריא מעל לחומות הכאב הפרטי. סוף־סוף היה דרכה של רחל מכנרת — לכנרת. שם נולד יחסה הישר והפשוט לחיים, שם קבלה עליה עול מלכות העבודה ולשם שבה משוחררת מסבלה ומכאבה. לא טלטלת הגבר שבה טולטלה אשה זו השפיעה על יצירתה, אלא חיוב החיים התמים של אנשי דגניה וכנרת. הנטיה לדממה דקה שהיתה טבועה בנשמתה מלידה קבלה אשור ותוקף חיוני באותן הפנות הצנועות שבארצנו.

פעם אמרה: אֱמוּנִים נִשְׁבַּעְתִּי לְמִלִּים פְּשׁוּטוֹת כִּצְעָקָה.

את שבועתה לא הפרה. עד רגעה האחרון היו בשיריה כל חרוז כציור יפני, דק ועדין, כל בית כאוהל הנמתח על יתדות האמת, והמלים — כפניני דמעות שקפאו.

בהעלותי על לבי את יניקתה ממקור היסורים הגופניים יראו לי ספריה הקטנים והלבנים כאותן קעריות־הבחן, שבהן יורע לשם הגדרת המחלה זרע המתגים של השחפת ושעל שטחן יעלה ויצמח כמרגליות קטנות. המחזה יפה ומלבב לעיני הרופא שאין לו אלא מה שעיניו רואות, אבל מתוך דמי צמיחתן של פניני יופי אלה ישמע האיש שאזנים לו לשמוע את בכי האדם הכורע תחת נטל סבלו, הקובל בחשאי ומכריח לקבל עליו את הדין.

אותו „אושר שלו״ שעליו שרה לפעמים רחל שייך לסוג ה„איפוריה״, שבה יצטינו השחפנים בתקופות ידועות של מחלה זו. על שירתה שפוך גם אותו חן מיוחד המציין והמשתף את יצירתם של מוכי־הגורל מסוג זה שבשירתנו העברית.

„כאלה באביב ימותו״ — באביב ימיהם, באביב יצירתם.

א. ד. פרידמאן

מִכְתְּבֵי בּוּקִי בֶּן יָגְלִי אֶל דָּוִד פְרִישְׁמַאן

ג

טבת, תרס״א.

דויד יקירי! הנני שולח לך את הפיליטון „בין אדני ה״ וכמדומה לי שתוכל להדפיסו[1]. השד איננו נורא כל־כך שציירתי אותו בדעתי; וביחוד אחרי קראי את הגליון שון של „הדור״ ונוכחתי, כי אתה הוא אותו פרישמאן בעצמו עתי מכבר. בכל אופן תוכל „לעשות״ הערה מאת העורך ודיע גלוי להקוראים, כי אדני־השדה לא נמשלו כלל לאומות לם וכי הכותב, בוקי בן יגלי, לא נמשל כביכול לכנסת ישראל, על מקומו הכל יבוא בשלום. אם תמצאהו ראוי לדפוס על־ ערכו הליטרטורי (לדעתי אני, הוא המעולה מכל אשר כתבתי הנה), הנני מתנה עמך בתנאי של בני גד ובני ראובן, שלא קהו לחצאין, כי אם תדפיסו בגליון אחד. לשוטים אין מראין מלאכה. מובן מאליו, כי אתה בעצמך תגיה אותו ושלא ילקה יר ויתיר.

ההערה עם הציטטה מהר״ש נחוצה מאד. נוכחתי, כי לא

הכל יודעים מה הוא „אדני השדה״. את המלים ספור לילדים תוכל להשמיט, אם תחפוץ.

הגליון הראשון של הדור איננו גרוע 1000,000 פעמים מכל הגליונות שיצאו לאור עד הנה, ואפשר שהוא טוב מהם. יהן השם ויהיה מזלו בחומר לא גרוע ממזלו ברוח. עוד לא הספקתי לקרוא את מאמרו של ברנפלד ושל בריינין — כל אשר קראתי עשה עלי רושם טוב מאד.

דרוש בשמי בשלום ה׳ קפלן[2]) ובשלום כל בעלי אחיאסף. הגידה נא לה׳ קפלן, כי מבקש אני ממנו שני דברים. א) שישלח לי אכסמפליארים אחדים מהגליון שיודפס בו פיליטוני — ב) שירשום בפנקס מיוחד את הפשיטי דספרא שיגיעו לי בעד הספור הזה ובעד הספורים הבאים, עד אשר יעלה סכומם למחיר אקציה אחת, ואז יעשו אותי לבעל אחיאסף[3]. את הוספותי ל„האוצר״ של פין אוכל לתת רק בראשית הקיץ הבא, כי עבודה

1) הוא נדפס ב„הדור״, שנה א׳ גליון ד׳.

2) אליעזר קפלן — המנהל של חברת „אחיאסף״.

3) לאחד החברים של חברת „אחיאסף״.

רבה לי לעבוד בענין זה בהביבליותיקה של האקדמיה למדעים אשר בפטרבורג, וזאת לא אוכל לעשות בימי החורף.

עיקר שכחתי. כבר מוכנים במוחי עוד שלשה ספורים לילדים. האחד לחמשה־עשר בשבט, בשם החסידה ועץ הזית. הספור הזה הוא דבר השוה לכל נפש, ואף הלאומיים האמתים מאד (כידוע לך יש לאומיים אמתים סתם ויש לאומיים אמתים מאד) ימצאו בו חפץ. הספור השני, גם־כן מוכן וכתוב מעט אצלי, יקרא בשם „עם היובלים״, והוא סטירה על התאוה ליובלים שנתפשטה בעה״ר בזמן הזה.

והנני כותב וחותם בחפזון, ויהי רצון שימצא ספורי „בין אדני השדה״ חן בעיניך ולא תשליכהו לתוך הסל, אף־על־פי שלא אכעס עליך כלל, אם תעשה זאת, ואשאר

אוהבך כמלפנים

ד״ר ל. קצנלסון

ד

ח״י שבט תרס״א

דוד יקירי!

לא שמרתי את מוצא־שפתי בדבר הפיליטון לט״ו שבט, מפני שני טעמים. א) מפני שלא היה לי פנאי לכתוב, ב) מפני שלא מצאתי תמונה נאותה להגשים בו את הרעיון של ספורי. הרעיון היה טוב מאד ודבר בעתו. אבל הספור, שכבר היה כתוב אצלי יותר מחציו, קבל תמונה של דיאלוג בלי כל פעולה ובלי כל תנועה, ועל כן נואשתי ממנו ואשליכהו אל הסל. לפייס אותך הנני כותב עתה, או יותר נכון החילותי לכתוב ספור בשם „עם היובלים״. הוא אמנם איננו דבר בעתו, אכן הוא דבר שכל יום זמנו.

הנני כותב עתה אליך בשם ידידנו באקסט (הפרופיסור). בלתי ספק קראת את שני מאמריו ב„ווסחוד״ נגד מקס נורדוי. רצונו ורצוני הוא, כי תשים לב אל מאמרו השני ותעבירו תחת שבט הבקורת, כלומר: להביאו בכור האנאליזה. לדעתי, ראוי הוא המאמר ההוא כי תטפל בו. באקסט עוין מאז את הספרות העברית, וחושב שהשפה העברית מתחילתה לא נוצרה כי־אם לכתוב בה דברי־שטות, וכי אי־אפשר לכתוב בשום שפה חיה דברים הנכתבים עתה עברית. „הדור״ ערער מעט את דעתו זו. חפץ אני עתה להנקם ממנו. נורדוי כותב דברי־שטות בשפת הטיוטונים, ופרישמאן יבוא ויכתוב דברים של טעם בשפתם של בעלי „המליץ״ ו„הצפירה״, אם כי לא בשפתם ממש.

הציונים בפטרבורג שמחו מאד לקראת ספורי „אדני השדה״ ויברכוני בגללו. לא ידעתי מה היה להם, אבל הם ברכוני בכל לבם. יכול להיות, ששמחתם היתה בבחינת „ויחד יתרו״ וכמו שפירש רש״י: „ער האט זיך געפרייט און עס האט איהם געשטאכען״, אבל בכל אופן שמחו מאד. היהודים אוהבי מליצה הם, וספורי מלא מליצה כרימון. ובעד מעט מליצה ימכור היהודי לא לבד את בכורתו, כי־אם גם את ציון משאת־נפשו. ובכל־זאת שמעתי, כי בוילנה, ששם קראו כל בני־העיר את ספורי, עד שלא נשאר תינוק בעריסתו שלא קראו — שם יחפצו הציונים להטיל אותי עם כל אנשי אחיאסף יחד בחרם ובשמתא. הם אומרים. ובצדק, כי לולא עלה הספור יפה כי עתה החרישו, אבל עתה, שהספור עלה יפה, מה ראו בעלי אחיאסף להדפיסו? אתה, יקירי, עדי, שלא חפצתי להכשילכם בדבר הזה. והנני דורש שלומך בכל לב ד״ר ל. קצנלסון.

דרוש בשמי בשלום ה׳ קפלן, והגידה לו, כי את מכתבו קבלתי בנחת־רוח.

מה ראית לתקן תחת: „אין זאת כי אם שד משחת״ — „אין זאת כי שד״ וכו׳ והלא מקרא מלא הוא: „אין זאת כי אם בית אלהים״. ומדוע לא תקנת דברים הצריכים תיקון כמו „גדמה נדמה לי״, שהוא לא לפי חוקי הדקדוק.

אבקשך עוד הפעם לשים לב לבקשתי בדבר מאמריו של נ. באקסט.

אוהבך בוקי בן יגלי.

ה

(בלי תאריך. לפי החותם שעל המעטפה יצא המכתב מפטרבורג בי״ד בפוורל, שנת 1913).

פרישמאן יקירי!

בעצם הדבר אינך שוה כי אטבול את עטי בדיו בשבילך. לפני שלש שנים ולפני שנתים עברתי ארבע פעמים דרך ורשה (בשבתי לנוח בקיץ בעיר אלכסנדריה) ובכל פעם ופעם בקשתיך, דרשתי אחריך, ואתה, כמו להכעיס, היית עושה פליטה לחוץ־לארץ, כאילו הייתי נושה בך כסף, חס ושלום, ולמען ספות הרוה אל הצמאה הוספת חטא על חטאותיך, ותכתוב לי, כי בעוד ימים אחדים תבוא פטרבורגה. שלשה ימים רצופים התהלכתי בשפתים פתוחות, נכונות לנשק אותך — ונשקתי רוח. — לא באת!

חמסי עליך!

חפצתי להסיח את דעתי ממך, ועל אפי ועל חמתי יעלה זכרונך על לבי תדיר. ומדי אזכרך ידקור במוחי כמו מקדח החרוז: קרן־אור ירדה מן השמים ארצה.

וזוכר אני את תוכן השיר, אבל את החרוזים, את החרוזים היקרים, לא אזכור עוד ומצטער אני הרבה על הדבר הזה; ספר־שיריך איננו תחת ידי, גם אין לי פנאי לבקשו, כי שקוע אני בעבודה תמיד, בעבודה קשה, המפרכת את גופי ואת נשמתי. הנני עורך אנציקלופדיה בשפת רוסיה, בשעה שלבי נתון לשפת עבר. מפטם עגלים לעבודה זרה, בשעה שהיכל נפשי עומד שמם, אבל כמעט ארים את ראשי מעל גליון ההגהה, והנה יחל לדקור במוחי החרוז: קרן אור ירדה וכו׳.

התדע, ידידי, להגיד לי פשר דבר? מה לי ולקרני אור? הן איש זקן אני כבר. הנני רואה בשעה זו בעד החלון את הלבנה במילואה, לפני ארבעים וחמשים שנה האירה זו הלבנה בעצמה באופן אחר לגמרי, עד כי יכולתי לקרוא לאורה את ספרי ההשכלה, אשר ערגתי אליהם בסתר. ועתה הועמה הלבנה, לא תחם גם לא תאיר לי; וקרן־אור מאחד השירים עוד תכה בלבי גלים. האומנם הלבינה הזקנה רק את שערותי ועוד לא הספיקה לייבש את לבי?

שלח לי אפוא את השיר אשר אמרתי. אקראנו וירוח לי, כי יחדל החרוז הראשון לנקר במוחי. לא התולים עמדי, ידידי, הנני כותב דברים כהוייתם.

זאת היא שאלתי הראשונה, אבל עוד בקשות רבות לי אליך היום:

א) כתוב לי איזה מאמר בעד „השפה״[1]. במטותא ממך! כתוב על הסגנון הישן והחדש, על המרחיבים ועל המקצרים, או על כל צרה שלא תבוא. את הסופרים אין אנו קובעים, משלמים אנחנו מעט, אבל בעונתו.

---

[1] ירחון לשאלות הלשון העברית, שהוציאו „חובבי שפת עבר״ בפטרבורג, בעריכתו של ד״ר קצנלסון, בשנים תרע״ב—תרע״ג

ב) דבר יותר נכבד, אולי ידעת מכבר, כי אחרי כלות עבודתי בקיץ הבא בהאנציקלופדיה הרוסית אחל להוציא לאור אנציקלופדיה בלשון עברית. מתחילה חשבתי לדחות את הדבר הזה עד אשר אכלה את עבודתי, ובכל־זאת כבר נכנסתי בדברים עם אנשים שונים, המנדבים כסף לדבר הזה, וגם עם „תושיה", שהיא תהיה המוציאה לאור. והנה קפץ עלי רוגזם של פסמניק מרקון. את פסמניק אולי ידעת. אבל מרקון זה הוא — — בעל אהבת־הכבוד עצומה מאד. הוא לא כתב עברית מעודו גם שורה אחת, המעט (כזנב הלטאה) שהדפיס, כתב במסירת הקולמים כ״ץ בנציון כתב בשבילו, גם גרייס, ועוד אחרים). בלתי־ספק קראת את מודעותיו, שבהן חטף את החררה שהפך בה העני החתום מטה זה שתי שנים...

הנדיבים שחפצו לתת כסף לדבר הזה יאיצו עתה בי לגשת אל המלאכה על אפו וחמתו של מרקון. — — —

התחפוץ לקחת עליך את ע ר י כ ת המפלגה של הספרות היפה והחדשה, כלומר מימי משה חיים לוצאטו ואילך? כמדומה לי, כי רק לך יאתה: בעד הגליון (בעל 16 עמודים או 32 חצאי־עמודים, 55 שורות בכל עמוד) נשלם לא פחות ממאה רוביל. מעצמך תבין, כי אנציקלופדיה דורשת לא פרזות יפות בלבד (אף־על־פי שגם יופי הסגנון לא למותר הוא), כי אם דברים ברורים ומדויקים כתובים על אמיתתה של תורה... הלא הרבה עסקת בימי חייך גם בעניני מדע, ולא לי ללמדך. ענני מיד!

ידידי ואוהבי! האומנם תעמוד מרחוק לראות כבלע — — את כבוד בוקי בן יגלי שלך? (בכל פעם ופעם שאזכור את הכנוי „בוקי בן יגלי" אזכור גם את הריתמה שלך: „אשר צג לי") — האומנם תחשה ולא תצא ב„אותיות פורחות" נגד — — הלוקחים לעצמם עטרה שאינה הולמתם. האומנם ספרותנו היא באמת עיר פרוצה אין חומה? התזכור, ידידי, את ספורו של אנדרסן על־דבר „המלך שאהב ללבוש מחלצות". עד היום הזה עוד לא בא הילד לקרוא: „אבל הלא ערום הוא!" יכול להיות, כי כ״ץ יקח בימים האלה את תפקידו של הילד התמים ויקרא את הקריאה הזאת. ואז יקראו הכל, שידעו גם לפני זה, כי המלך הוא ערום, אבל איש לא נועז להגיד זאת לרעהו.

ידידי, הנני מבקש לענות לי על מכתבי זה בהקדם האפשרי, כי חפץ אני להודיע להמנדבים מי ומי ההולכים עמדי.

והנני דורש בשלום אשתך הנכבדה ובשלום ילדיך שאינני יודעם.

ד״ר ל. קצנלסון.

תשובה ל„מתקן"

בגליון מ״ט—נ׳ של „מאזנים" בא מר מ. אלטמן ל„תקן" שלש „שגיאות גסות", שמצא, כביכול, במאמרי ב„לשוננו".

א) „שבשתא כיון דעל" תרגמתי לעברית: „שבוש כיון שעלה". והנה בא מר א. ללמדני, שהפעל עול פירושו בארמית בוא, הכנס, ולא עלה, אך כמדומני, שגם בר־בי־רב יודע, כי עלה פירושו בעברית גם בא, נכנס: עולה בחשבון — בא בחשבון, עלה אליו—בא אליו. והעליה לא״י—האין פירושה כניסה לא״י? והעולים היהודים — האין אלה יהודים ה נ כ נ ס י ם לארצנו?

בחרתי דוקא בפעל עלה ולא נכנס, כיון שהראשון דומה יותר לפעל הארמי עול.

ב) די—דיל: כתבתי שפרושם בעברית שֶׁ. בא מר א. ומכריז על „השגיאה הגסה", לפי שרק דִי פירושו שֶׁ, וְדיל — פירושו של, והוא מוסיף ואומר שדילמא — תרגומו שֶׁלְּמָה.

לולא שש מר א. כל־כך למצוא „שגיאות", כי אז ראה ש א נ י מציין במאמרי את המלה שלמה כתרגום של דילמא. והשגיאה שהוא נאחז בה אינה אלא טעות־דפוס: המלה „של" הושמטה, ובמקום ש—של נדפס רק שֶׁ.

ג) מענינת מכל היא ה„שגיאה" השלישית. מחמת רוב תאוה ל„תקן" בא מר א. לכלל ס ל ו ף ו ש ב ו ש. הוא אומר: „אטו כולהו בחדא מחתא מחתינהו": הוא (אבינרי) חושב, שמחתא זה מחי יד, לשון מכה, וזה לא נ כ ו ן גם הערוך וגם רש״י מפרשים מחתא אריגה".

קודם־כל לא תרגמתי ולא ציינתי כלל את הבטוי „אטו כולהו בח־א מחתא מחתינהו". תרגמתי רק את הבטוי „ב ח ד א מ ח ת א", השכיח בספרות העברית בהוראת מכה, מחי־יד, וציינתי שמוטב לנו להשתמש בצורתו העברית.

שנית — בנוסחאות מדויקות נאמר „אטו כולהו ב ח ד א מ ח י ת א", ולא „בחדא מחתא". וכן מבחינים כמעט כל הלכסיקוגרפים (דלמן, יסטרוב ועוד) בין „מחיתא" שפירושו אריגה ובין „מחתא" שפירושה מכה.

הנה כי כן בא מר א. לתקן ונמצא משתבש. ואחר כל אלה הריהו בא עוד באזהרה של „חכמים, הזהרו בדבריכם", ואף תמה על המערכת שלא השגיחה בחטאי, כביכול...

יצחק אבינרי

יְדִיעוֹת קְלוּב פֶּא"ן

— הקונגרס בין־הלאומי התשיעי של קלובי פא״ן יהיה השנה בהאג ובאמשטרדם בימים 26—21 ביוני. התכנית:

י ו ם ר א ש ו ן ב ע ר ב (21 ביוני): אספה בלתי רשמית של ידידים ישנים וחדשים באולם „פולכרי סטודיו".

י ו ם ש נ י: אספת פתיחה וישיבה ראשונה ב„רודרזאל". ארוחת־בקר נתוגה על־ידי קלוב פא״ן ההולנדי. אחרי־הצהרים: קבלת פנים באולם העיריה. בערב: הצגה תיאטרלית וקבלת־פנים ע״י הממשלה ההולנדית.

י ו ם ש ל י ש י: ישיבה שניה. אחרי־הצהרים: טיול באוטומובילים לרוטרדם, קבלת־פנים ותה באולם העיריה בסירות־מוטור בנמלי רוטרדם. בערב: סעודה באניה „סידאיאק" נתונה ע״י הלורד הרוטרדמי.

י ו ם ר ב י ע י: ישיבה שלישית ואחרונה. אחרי־הצהרים: סיור באוטומובילים ובקור ב„מאוריטסהויז" (הגלריה של הציירים), במוזיאון העירוני והיכל השלום — כל זה בהדרכת מומחים. בערב: בנקט ב„פלס הוטל" שבשיונונגן.

י ו ם ח מ י ש י: יציאה ברכבת מיוחדת לאמשטרדם. ארוחות נתונות ע״י משפחות פרטיות לאורחים. סיור הארכיטקטורה הישנה והחדשה מתוך האוטומובילים. תה נתון ע״י מועצת העיר. בערב: קבלת פנים באולמות המוארים של ה„ריקסמוזיאון".

י ו ם ש ש י: טיול אל מפעלי הזואידרזיי נתון ע״י הפא״ן ההולנדי. טיול וארוחה באניה מכוסה. אחרי־הצהרים: בקור באי מרקן. סעודה, מוסיקה ורקודים באניה.

בשבת חגיגות פרידה לאורחים.

— בשם המרכז העברי ישתתפו בקונגרס ה״ה נחום סוקולוב וז. שניאור.

— ח ל י פ ת מ כ ת ב י ם ב י ן ס ו פ ר י צ ר פ ת ו ס ו פ ר י ־ ג ר מ נ י ה. 186 מגדולי אנשי־הרוח הצרפתים פרסמו בינואר 1931 את המניפסט הזה בשאלת השלום והלאומיות:

„בשעה שאירופה צריכה להתארגן או לרדת לטמיון ואינה יכולה להתארגן אלא מתוך השלמת הרוחות ושכחת רגשי העבר, מתקוממים אנשי־הרוח הצרפתים החתומים פה בתוקף נגד כל שמועות המלחמה, שמפריחים בארץ זו או אחרת מפירי הסדר המעונינים, העוורים או הפושעים.

אין הם רוצים לעמוד בשויון־נפש בפני מעשי־תעמולה אלה, ויהיו התוצאות מה שיהיו. נכונים הם להלחם בכל האמצעים שבידיהם כדי למנוע חזירתה של קטסטרופה, העלולה לבלוע את תרבותנו.

יודעים הם מה שצפוי לן לשלום בארצות אחרות, אך בטוחים הם, כי

אנשי־הרוח שבחוץ־לארץ ידעו לשים מעצורים להתפרצויות הלאומיות שלהם, כשם שהחליטו לשים מעצורים לאלה של הצרפתים.

הם מבטיחים, כי פניה האמתיים של צרפת אינם של איבה ומלחמה, כי אם של צדק ושלום, והם מותים נגד הגרויים השוביניים העלולים להשחיתם.

אין הם שמים את גאונם במדיניות של פרסטיג׳ה עוברת ובטלה והרת־חורבנות, כי תעודתה האמתית של אומה גדולה אינה יכולה להקבע ע״י מדיניות של נשק, כי־אם של משפט והגיון.

הם מכריזים, כי מי שרוצה בשלום צריך לרצות בו בלי פקפוקים ובלי דו־משמעיות, כי כל אחד חייב לראות את עצמו אחראי בנקודה זו וכי כל מלחמה, שצרפת תתחייב בה באיזו מדה שהיא, תביא את לבם הצרפתי בנגוד אכזרי עם לבם האנושי, וכן הם מביעים את משאלתם, לשם העתיד ולשם כבוד ארצם, כי אירופה תתהוה יחד עם צרפת ולא כנגדה. לשם כך צריך שימצא את העוז להפסיק בגלוי את מדיניות הכח השולטת ביחסי העמים זה כמה דורות. הארץ הזאת בעלת העבר המזהיר מרהיבה להכריז, כי תקומתה של אירופה החדשה והברית הצרפתית־גרמנית, שהיא האבן הראשה בבנינה, לא תבוא אלא מתוך הסכמה חפשית בין העמים שהשלימו.

על המניפסט הזה השיב מרכז פא״ן בגרמניה בגלוי־דעת חתום בידי 199 סופרים, אמנים ומלומדים.

„ברוב רגש ובקורת־רוח עמוקה שמענו, כי רוצים אתם באירופה חדשה רבת־שלום ואתם שואפים להגשים את הדבר בראש וראשונה ע״י יחסי ידידות בין שתי מדינותינו. כמוכם הננו בטוחים, כי חזירתו של אסון־העולם תגרור אחריה את תורבנה של התרבות המערבית וכי גורל העמים רמי־ההתפתחות אינו צריך להחתך על ידי החרב, כי־אם על־ידי התבונה. הננו מאמינים כמוכם, כי רק אמנות חפשיות בין עמי אירופה יכולות להבטיח את עתידם המשותף.

בשמחה יתרה ובלב שלם אנו מקבלים את הכרזתם של אנשי־הרוח הצרפתים, כי הם התחילו בפעולה נגד מפיחי המלחמה בארצם. גם אנו נתחיל בתום לבב ובכל מאמצי כחנו במלחמה כזאת בארצנו אנו.

אבל עלינו לבקש מכם, שתבינו, כי מצבם של אוהבי השלום בגרמניה היא קשה מאד. ליד גידולי הפראות המדינית וליד עקרותם של אלה, שאינם רוצים ללמוד שום דבר חדש, ישנם גם נמוקים מעשיים, המעכבים בעד התפשטות רעיון השלום בכל שכבות העם. על העם הגרמני הועמסו משאות נפשיים והמריים שהם למעלה מכח סבלו. הננו מביעים זאת לא כדי להתדיין או להשוות חשבון יסוריהם של העמים זה לעומת זה, אלא בשביל למצוא את המצע לפיוסים אמתיים.

מה שיש לעשות בשביל החופש והצדק בארצנו, אנו מקבלים בשלמות על עצמנו. אבל לשם הסדר ביחוסי גרמנים אל חלקי העולם האחרים, אין אנו יכולים לותר על עזרתם של החפשים והישרים בארצות אחרות.

שתי מדינותינו צריכות להשאר נאמנות לעיקר האנושיות: אין לנו להקריב את העמים, כי־אם לעבוד לטובתם. לדעתנו, צריכה להיות מטרתנו הראשונה: ההתאחדות הגרמנית־צרפתית.

אולם אין אנו רוצים להסתפק בגלוי־דעת בלבד. הננו מזמינים את אנשי־הרוח הצרפתים להתיעץ אתנו בגלוי ובאומץ על האמצעים, שיוליכו אל ההסכמה האמתית ואל השלום המוחלט. נהיה נא יותר לפה למצפון בלי שמץ פתדנות רוחנית, נתאספה־נא לעבוד יחד לשם התכלית הנעלה: יצירת אירופה חדשה!

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

שאול טשרניחובסקי הגיע לארץ ביום ב׳, ב׳ בסיון. קבלו את פניו בנמל באי־כח אגודת הסופרים העברים ומרכז קלוב פא״ן בא״י.

חזר לארץ המשורר פסח גינזבורג, שעשה באמריקה בשליחות אגודת הסופרים העברים בא״י.

הגיע לארץ הסופר והמורה צבי שרפשטין מאמריקה.

יצא לחו״ל א. ז. בן־ישי, חבר מערכת הארץ.

אזכרה לרחל, למלאות שלושים למותה, נערכה ביום א׳, א׳ בסיון בצריף „אהל״ ע״י מערכת „דבר״. היו נוכחים קרובים, ידידים וסופרים. הג׳ וילקובסקה נגנה אריה של בך, הג׳ סגל שרה את שירו של ביאליק „אחרי מותי״ ושיר אחד משל רחל — „שי״. חנה רובינה קראה משירי רחל. האזכרה עברה בדומית אבל, ללא נאומים.

נשף לזכר יל״ג נערך בחול המועד של פסח על ידי קלוב פא״ן העברי וההסתדרות העברית באמריקה באולם „היאס״ שבניו־יורק. היה נוכח קהל רב של סופרים, מורים וסתם קוראים. מ. ריבולוב פתח את הנשף בנאום קצר על יל״ג היוצר, ד״ר ניסן טורוב דבר על גורדון ותקופתו, הלל בבלי נשא נאום על יל״ג המשורר וא. אפשטיין דבר על יל״ג אמן הפרוזה. היו גם דקלומים משירי המשורר.

נשף לזכר ברנר נערך על ידי ההסתדרות העברית בניו־יורק בשלישי במאי. נאמו: מ. ריבולוב — „מקומו של ברנר בספרותנו״; ש. הלקין — „הערכת עצמנו על פי ברנר״; פ. ליפובצקי — „ברנר האדם, הסופר, היהודי״ (הערכה וזכרונות). היה גם חלק אמנותי.

על „ספרות של בנין״ (הספרות העברית בארץ ישראל) הרצה פסח גינזבורג במרכז הציוני בניו־יורק. ההרצאה נערכה על ידי ההסתדרות העברית באמריקה. הקהל הרב הקשיב ברוב ענין לדברי המרצה, היושב־ראש, א. שפייזהנדלר, ראש ועד ההנהלה של ההסתדרות העברית, קרא לנאספים לתמוך בספרות ארץ־ישראלית, וביחוד בבלי מבטאה של אגודת הסופרים בארץ ישראל „מאזנים״. הנאספים קבלו את דבריו ברצון.

על „הסופר, הספר וקוראו—העברים״ הרצה המשורר שמעון הלקין בבית הועד העברי שבניו־יורק. המשורר ספר מרשמי סיורו בארצות אירופה וארץ ישראל ותאר את מצב הסופר העברי בארצות הללו.

סמינריון להרצאות נתכונן בורשה ע״י התאגדות הסופרים העברים בפולניה.

רחובות בשמות סופרים עברים נקראו בעיר ברזנה שבפולניה על פי הצעת יועצי העיר הציונים. ההצעה נתאשרה על־ידי מועצת העיר. אחד הרחובות היפים ביותר נקרא על שמו של ח. נ. ביאליק.

כרוניקה כללית

רילקה ורודין. בהוצאת אמיל פול פרסם מפקח המוזיאום על שם רודין, גיאורג גרפה, את המכתבים הצרפתים של רינר מריה רילקה לרודין בצרוף מבוא מענין. הוצאה זו מכינה לדפוס גם את ההוצאה הצרפתית של מכתבי רילקה הגרמניים שנתפרסמו על ידי ה„אינזל־פרלג״.

מכתבי צ׳רנישבסקי. ברוסיה יצא הכ־ך השלישי של מכתבי צ׳רנישבסקי, כתובים ממקומות גלותו באסטרכאן ובסרטוב.

על עזבונו של ניטשה. ליד הארכיון של ניטשה בוימר נתכוננה ועדה המורכבת מפ־ופי שפנגלר ופרופ׳ אוהלר; מטרת הועדה היא להכין לדפוס את כתביו המקובצים של הפילוסוף בצרוף מבואות והערות. העתון הספרותי „די ליטררישה ולט״ מבקר קשה את שני חברי הועדה, שהתפקיד אשר הוטל עליהם אינו הולם אותם.

אונייל זוכה במשפט של פלגיאט. כידוע יצאה מרת ג. ס. לואיס (אשת סינקלר לואיס) בתביעה כספית בסך שני מיליון דולר נגד הסופר האמריקני א. אונייל. מרת לואיס האשימה את אונייל, כי את העלילה של הדרמה שלו „אינטרלודה מוזרה״ לקח מתוך אחד מספוריה. בית המשפט העליון בניו־יורק דחה את תביעתה של מרת לואיס וחייב אותה לשלם סך 17 אלף דולר דמי המשפט.

שקספיר משחק בשחמט. ברשותו של האמריקני פרנק היימן נמצאת תמונה, המתארת את שכספיר המשחק בשחמט עם בן־ג׳ונסון. יודעי דבר סוברים, כי התמונה מוצאה באמת מימות שכספיר, הן לפי אופי היצירה והן לפי הדמות עצמה.

מה קוראות הבנות הצעירות בגרמניה? האנקיטה שנערכה בין הקוראות הצעירות בגיל של 15—20 בגרמניה מראה, שחביבים עליהן ביותר ספורים מודרניים מסוגם של „בית בודנברוק״ לתומס מאן ו„מאורע מאוריציוס״ ליעקב וסרמן; אך הקלסיקים והספרים לבני הנעורים אינם נקראים על ידיהן.

העורך אחראי: ש. צמח

אחדות העבודה"

ירחון מפלגת פועלי ארץ ישראל

הופיעה חוברת ה־ו, האחרונה לכרך ב'

תוכן הענינים:

חיים ארלוזורוב מרשימות החודש,
א. ציוני ליד הסבוע,
יוסף ריץ התישבות באיזור ההרים
ש. קפלנסקי הקליטה ההתישבותית של א"י (סוף)
יצחק בן־אהרן הסוציאליזם והשאלה הקולוניאלית
בן־ציון דינבורג המשים שנה לפרעות
צ'רלס בולך מיסטר אנגליה — פקיד משרד המו־שבות
רחל ליל ירח; בעיר; לשבר ולבבות...; את כלי ספרתי עד תם; (שירים, מתוך העזבון)
ש"י עגנון סיפורי אגדות: א) על השחיטה; ב) האדומים החמים; 1) כנגד אותם שקובעים ישיבות של שחוק וקלות ראש; ד) המנין.
אשר ברש חוט השני לבית דוד
ה. הזז בצלן של מלכיות (המשך)
ד. מלץ לדמותנו הרוחנית.

השקפות וסקירות:

בארצות המזרח — א. א—ן הבדוים בעבר הירדן
במשק העולמי — ו. פרויס ההגירה אחרי המל־חמה
חנוך והשכלה — י. זנדבנק בית ספר גבוה לעם
במשק הא"י — ראובן כצנלסון העליה בשנת תר"ץ

ספרים:

א. אוסבורן, התאבד אנגליה את הודו (ה).
ה. דרייברג, שאלת אפריקה המזרחית (ג. א.—ג).
שלמה הללס, הר הכרמים (ב. א.)

תנאי החתימה: בארץ־ישראל — 1 לא"י לשנה, בחו"ל 250. לא"י לשנה.
מחיר החוברת הזאת בארץ — 150 מא"י, בחו"ל — 90 סנט.
מתקבלת החתימה לשנה השניה.
הכתבת, של המערכת וההנהלה: „אחדות העבודה", תל־אביב, ת. ד. 36
Achduth Haavoda, Tel Aviv P. O. B. 36
Palestine

הוצאת א. י. שטיבל ברלין–תל־אביב

יצא לאור הספר הששי של ספרית שטיבל 1931

בחזרה

חלק ב'

מאת **אריך מריא רימרק**

תרגום מכתב יד י. ליכטנבום

החלק הראשון של הספר הופיע לפני חודש, עוד טרם הופיע בצורת ספר במקורו בגרמנית. בינתים הופיע בגרמנית, ובמשך שבוע אחד אפסה כל המהדורה הראשונה – מאה עשרים וחמשה אלף (125.000) אכסמפלרים.

מחיר הספר 250 מא"י, לחותמי הספריה רק 125 מא"י. בכרך כת בד – תוספת 30 מא"י

„בטנא"

יצא לאור ונמצאת למכירה
בכל בתי מסחר ספרים וקיוסקים
חוברת ספרותית הומוריסטית ומצוירת

לשבועות

בהוצאת „אץ־קוצץ"

המחיר 15 מיל

№ 3 (103)

שנה שלישית

מאזנים

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

גליון
ג
(קג)

תל־אביב
י"ב בסיון
תרצ"א

Tel-Aviv
May 28
1931

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ־ישראל: לשנה 1 לא"י, לחצי שנה 500 מא"י. בחוץ־לארץ: לשנה 6 דולרים, לחצי שנה 3 דולרים. מחיר גליון בודד — בארץ־ישראל 20 מא"י, בחו"ל 12 סנט	עמוד שלם — 5 לא"י, חצי עמוד — 2.750 לא"י, רבע עמוד — 1.500 לא"י; ⅛ עמוד — 800 מ.; 1/16 עמוד — 500 מא"י. למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ"ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine
בית המערכת וההנהלה: ת"א׳ רחוב מונטיפיורי 32

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, י"ב בסיון, תרצ"א | גליון ג' (ק"ג)

לַיּוֹצֵא וְלַבָּא

מאת פ. לחובר

„אין שלום ליוצא ולבא".

כי ארץ־ישראל מושכת אליה את היוצרים העברים, ביחוד את אלה שלשון־יצירתם היא הלשון העברית, המשוררים והסופרים העברים — דבר זה היא טבעי במדה כזו, שאין בו כלום מן ה„חדוש". לוא גם היתה עוד הגולה בימינו מקום של תורת אמת וספרות עברית חיה, גם אז היה היוצר והסופר משתוקק לעלות ולהגיע למקום השכינה העברית שכונה, למקום שהלשון העברית חיה ומדוברת, למקום של תהיה ועבודה. בימינו אין נטיה יתרה להפשטות, לאותיות פורחות באויר, לדברים שאין בהם מממשיות החיים. ומכל שכן כשהגולה נתרוקנה גם מן ה„רוח" העברי, זה שהתהלך עוד במחנה לפני שלשים, לפני עשרים שנה, התהלך אמנם לא בקומה זקופה ביותר, אבל כצל של דבר שיש בו שעור־קומה, שיש בו עוד רצון להתקוממות, להלהם על החיים, לחיות. בימינו זה חדל כמעט. היוצרים והסופרים העברים המעטים בגולה הם בודדים גם בתוך אותו המחנה שדגלו הוא לכאורה הדגל העברי. מסביבם כמעט חלל ריק. אין הם רואים לפניהם עדת קוראים נאמנים. יש שרידים מן הזקנים, או מאלה הקרובים לימי הזקנה, אבל אין צעירים מקשיבים, עד כי עוד פחות משהכופר העברי בגולה רואה לפניו הווה הוא רואה לפניו עתיד, ובלי עתיד הן אין גם הווה. וכך באים ומתכנסים לאט־לאט היוצרים והסופרים העברים כולם בארץ־ישראל. יש מי שבא לשעה, רק „לראות", וכשהוא בא אינו יכול לצאת, אינו יכול לזוז מן המקום המושך בקסמי העבר, ההווה והעתיד, וכשהוא יוצא אין שלום לו. יש בין היוצרים העברים הצעירים אשר חדלו ליצור אחרי צאתם את הארץ; יש אשר חלו במחלת השיתוק הרוחני. אחרי אשר ישבו בארץ שנה או שנתים ויצאו ממנה רואים הם את עצמם כנטולים מן ה מ ק ו ר, ממקור היצירה החיה, והם משתוקקים ונכספים לחזור ולעלות, לעלות ולבוא. כמעט שאין „יוצא" מסוג זה שלא יהיה גם „בא", שלא ישוב בזמן קרוב או רחוק יותר.

מה עשתה הארץ, ואלה שדאגתם היא דאגת ההתפתחות של הארץ, לסוג זה של „עולים", לסוג זה של „חלוצים"? ומה הם אומרים לעשות בשבילם?

ליהודי כל המעמדות וכל העדות השונות שבארץ יש דואגים: יש מפלגות ויש פטרונים, יש תובעים ויש נתבעים; אולם יש מעמד בלי מעמד בארץ, מעמד שלפי תכונתו היסודית הוא כמו מחוץ למפלגות, בו לא ניכר גם הבדל העדות. אין מבדילים בו, בתוך המחנה, בין אשכנזי לספרדי. ומי הוא הדואג למעמד לא־מעמד זה?

עוד לא נכתבה פרשת היסורים של הספרות העברית שלנו, הספרות החדשה, במשך שנות קיומה. אנו יודעים הרבה מקורותיה, אבל אין אנו יודעים הרבה מקורות סופריה ויוצריה. רק בקיאים מעטים יודעים במה פירנס העם העברי במשך מאתים שנה את העדה הרוחנית הזאת, שבין חבריה היו גם אנשים עם זיק של „גאוניות" בלבם. פרטים אחדים מחייו של שניאור זק"ש, למשל, או מחייו של אברהם קרוכמל, או מחייו של צוייפל לעת־זקנה דים להמיט חרפת־עולם על כלל ישראל. אבל למה לנו להרחיק עדותנו? הנה גם בימינו, בימי התחיה העברית שלנו, הושיב העם את מורה־הדור, את אחד־העם, על אחד הספסלים, או אחד הכסאות, באחת מלשכות המסחר, ובמשך עשרים שנה רצופות תפס את המקום הזה. ואיך כלכל העם את ברדיצ'בסקי במשך עשרות שנים? רק מעטים הם היודעים זאת. ומעטים הם היודעים את כל פרשת הענויים של פרישמאן במשך ימי חייו, עם כל העליות והירידות שבהם.

להפקרות שלנו בעניני הרוח אין כל גבול. השנים שלאחר המלחמה, וביחוד השנים האחרונות, לא היו מבורכות אצלנו בהתגלות הרבה כוחות חדשים וכשרונות חדשים. רק מעטים הם

הבאים ונספחים על המחנה שלנו. ואולם גם למעטים האלה — ויש ביניהם בעלי־כוח ובעלי־יכולת — אין נותנים כל אפשרות של קיום, כל אפשרות של יצירה ועבודה. הנה יצא השבוע את הארץ משורר חשוב, יצא אמנם על מנת לשוב, והנה בא לפני שבועות מספר מסַפר חשוב — מי דאג ליוצא ומי דואג לַבָּא? מי מכין איזה קרקע לעבודה, לפעולה? מי נותן איזו אפשרות לקיום כל־שהוא? מי נותן גם אפשרות של קיום כל־שהוא גם ל„זקני" הסופרים, לאלה שעובדים בספרות העברית עשרות שנים ונתנו חיים שלמים לספרות העברית?

במשך שנים היו כמעט כל הסופרים העברים מתרגמים, או — חלק מהם — עורכים של תרגומים. גם עבודת התרגום אין בה כדי להאציל „רוח הקודש" על האדם, למשוך אליו את ההארה, ביחוד מכיון שבחלק גדול מן התרגומים האלה — גם המקור איננו מקור קדוש. הן הרבה מן ה„יצירות" שתורגמו בשנים האחרונות לעברית מלשונות־אירופה אין בהן משום יצירה גם בלשון המקורית, ומכל שכן בלשון התרגום. אבל גם מלאכת־תרגום זו היתה לפחות מלאכה שהעסיקה עשרות אנשים ונתנה מחיה לעשרות משפחות של סופרים, וממילא נתנה גם תקוה לימים טובים מאלה. אבל הנה כלתה כמעט גם מלאכת התרגום, ולכל הפחות נתמעטה מאד. ומה עכשיו?

במדינות גדולות ועשירות הספרות היא בימינו „מקצוע", ויש מבעלי המקצוע הזה הזוכים לא לכבוד ולתהלה בלבד, אלא גם לגדולה ולעושר. ובכל־זאת דואגת גם כל ממשלה, אם מעט ואם הרבה, למקצוע חפשי זה. בצרפת, למשל, נושאים כמה מן הסופרים משרות במיניסטריונים שונים, לרוב משרות כאלו שאינן מטרידות אותם ביותר ומשאירות להם עוד זמן לעבודה וליצירה. קצת נטיה לכך יש גם בפולין. ברוסיה דואגת הממשלה לסופרים עוד יותר מדי — היא דואגת גם לעלוי נשמתם. בדומה לזה הם הדברים, כנראה, גם באיטליה. אולם גם בארצות שאין הממשלה דואגת לספרות — יש איזו דאגה לה מצד הצבור. יש עשרות פרסים בכל שנה, פרסים על שמותיהם של גדולי הספרות, פרסים של העיריות השונות וכו׳. את הפרס של העיר פרנקפורט — על נהר מיין — קבלו בשנים האחרונות אחדים מגדולי השירה והמחשבה באשכנז. במדה זו הפרס הזה הוא יפה ונכבד. פרס ממין זה נותן את האפשרות למשורר או לאיש־המחשבות לעבוד וליצור במשך שנתים או שלש שנים במנוחה, בלי דאגת הפרנסה של יום־יום. גם בפולין החדשה יש פרס של העיר ורשה ופרס של העיר לודז, וכדומה.

וכל זה אמור במדינות גדולות, שהספרות היא בהן גם „מקצוע", אולם במדינות הקטנות, שהספרות אינה יכולה להיות בהן מקצוע מכניס, דאגת הממשלה ודאגת הצבור לקיום הספרות הן גדולות פי כמה. בדניה, למשל, מקבל כל סופר הראוי לשם זה משכורת מצומצמת מהממשלה. וכך גדולה היא גם ביתר הארצות הסקנדינביות הדאגה לספרות וליצירות־הרוח. והן בכל הארצות האלה יש גם ז׳ורנלים המשלמים שכר־סופרים ועתונות עשירה והוצאות־ספרים ותיאטראות המציגים על פני הבימות שלהם את יצירות הסופרים — ומכל זה אין לנו אלא איזו התחלה או לא כלום!

והאם אין כל אפשרות, שה„ממשלה" שלנו, זו של „הסוכנות היהודית", או של ההנהלה הציונית, תשמע פעם, בין כל יתר התביעות והזעקות, גם את קול הזעקה של הספרות העברית? והאם אי־אפשר הדבר, שעיריית תל־אביב, למשל, העיריה של „העיר העברית הראשונה", תמצא דרך לעשות כמתוקנות שבעיריות שלהם ותכריז גם היא על פרס ספרותי, פרס הגון ויפה שלא יהיה לחרפה למקבלו — האם זה לא היה נותן כבוד לעיר העברית הראשונה? והאם אין הדבר ברור, שהעיריה יכולה למצוא את הכסף לפרס זה גם מחוץ למקורות התקציב שלה? והאם אין גם זה ברור, שדבר כזה היה מוצא לו מחקים, גם בארץ וגם בחוץ לארץ? חמשה פרסים כאלה, שהיו ניתנים לסופרים עברים מדי שנה בשנה, היו ניתנים באיזה כבוד ובאיזו חגיגיות, היו מעודדים ומעוררים קצת את הרוח הנרדם גם בקרב אנשים חדשים, אנשים צעירים שיש בלבם נטיה לספרות. הם היו נותנים גם את היכולת לחמשה סופרים לעבוד את עבודתם במשך שנה או יותר במנוחה. והאוניברסיטה העברית — האם תפקידה הראשי הוא לעלות למין הור־ההר ולגדור בעד כל חיבור בינה ובין הספרות העברית החיה? יש כמה סימנים המוכיחים, כי באוניברסיטה העברית החדשה כבר שורר רוח של Zunft, במדה שאין למצוא בימינו גם בארץ אשכנז. הנה, למשל, במאסף שמוציאה האוניברסיטה שלנו („תרביץ") אין כמעט דריסת־הרגל למי שראשו לא הוכתר בת׳א של פרופיסר או דוצנט באוניברסיטה, או למי שאיננו לכל הפחות רב ונושא על ראשו כתר של תורה. ויש ראיה לדבר, שנמנעים שם גם מהזכיר שמותיהם של סופרים סתם, או שמות ספריהם, מכיון שיש לפעמים חשש של כשרון, או מעוף קל — מה שאסור, כנראה, לפי שעה בין כתלי המדע הקר והקפוא. אולם האם תמיד תהיה האוניברסיטה העברית, החדשה והצעירה, קפואה במדה כזו? והאם אין למצוא כל דרך של חיבור בין האוניברסיטה והספרות, באופן שהאוניברסיטה עם הבודג׳יט שלה ההגון תכלכל גם חלק מן הספרות?

אין אלה בודאי עוד כל הדרכים, שעלינו לבקש כדי למצוא קצת בסיס של קיום לסופרים ולספרות; אבל עלינו לבקש באמת את כל הדרכים, שהיוצא אל יצא והבא ישאר אתנו כאן בארץ!

גָּדִישׁ

א. קוֹרֵי קַיִץ

צָרָה וּתְלוּלָה הַמְּסִלָּה... נִשְׁתַּמְּטָה מִדֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ:
מְטַפְּסָה עַל בֵּין שְׂדוֹת דָּגָן, מִתְגַּהֶרֶת גְּמִישָׁה לְמִשְׁעוֹל,
מִתְלַכְסְנָה לְעֵמֶק כִּמְטַחֲוֵי שַׁעֲטַת סוּס, וְסַקְרָנִית
שׁוּב תַּעְפִּיל בֵּין גַּלֵּי הַחִטָּה, וְשׁוּב יוֹרְטָה בֵּין תְּלָמִים מִסְתַּמְּקִים
שֶׁל סֶלֶק וְלֶפֶת וּכְרוּב... רֶגַע תִּגְחַן וְצָנְחָה־לְפִתְּה
מַרְגְּלוֹת צַלְעֵי גַבְנוּנִים הַשּׁוֹמְרִים לְמֶרְחַב מִישׁוֹרִים,
עַד שׁוּב תַּדְרִיג־תַּפְשִׁיל שְׁבִיל־פְּתַלְתֹּל וּזְרִיזָה תְּשַׂרְבֵּבוֹ מָטָּה...
וּבְחָפְזָהּ מִגִּבְעָה אַחֲרוֹנָה – וְהִיא טֶרֶם תַּעֲצֹר בְּנוּסָהּ–
וּלְפֶתַע תְּפַשֵּׂק לִימִין וְלִשְׂמֹאל, וּמְרֻדֶּדֶת תִּזְדַּלֵּג,
וְיֹאבַד מַסְלוּלָהּ בַּדֶּרֶךְ הָרְחָבָה שֶׁאָרְבָה לִפְלֵיטָה
מֵעֵבֶר כָּל גִּבְעוֹת מִפְלָטָהּ, שָׁם פִּלְּשָׁה בַּסֵּתֶר לָהּ נָתִיב,
בְּעֹז מֶרֶד פִּלְאִי בְּחִשְׁקָהּ לַעֲבֹר מֶרְחַקִּים לֹא־סְלוּלִים
וַתְּשָׂרֵךְ מִדֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ. – כִּשְׂרִיד תְּבוּסַת־מִרְדָּהּ מִתְחַמֵּק
עוֹד פְּתִיל־מִשְׁעוֹל נַלְמוּד בַּחוֹל, רֶגַע יִזְחַל וַעֲרוּף רֹאשׁ יִכָּנֵף
בְּשַׂעַר חֲצַר הָאֲחֻזָּה...

בַּמּוֹרָד הָרִאשׁוֹן לַמְּסִלָּה
כְּבָר הִרְגִּישׁ הַסּוּס כִּי יַד רוֹכְבוֹ נִתְרַשְּׁלָה–הָרֶסֶן הַמְּדֻלְדָּל
אַט הִקִּישׁ עַל כְּרָעָיו בְּרוּצוֹ וְהִתְחַלְחֵל הַמֶּתֶג בֵּין שִׁנָּיו;
תָּמֵהַּ הוּא פִּגֵּר לְאִטּוֹ, וַיָּתָר בּוֹ מִחְיָה אַרְעִית
בִּפְאַת שְׂדוֹת קָצִיר קֵרְחִים, בְּלֶקֶט שִׁבֳּלִים בּוֹדְדוֹת,
שֶׁנָּשְׁלוּ מִשְּׂפַת הָעֲגָלָה תְּמוֹל־שִׁלְשׁוֹם בַּדֶּרֶךְ לַגֹּרֶן...
הַיָּמִים יְמֵי כְּלוֹת הַקָּצִיר, וְשִׁיר שִׁלְהֵי קַיִץ מִסְתַּנֵּן
בְּמִשְׁנֵה־תְּכֵלֶת לַמְּרוֹמִים, וַעֲמֻקָּה כַּדְּמָמָה הַשְּׁקוּפָה
תְּרַטֵּט פֹּה חֶמְלַת־כְּפָלַיִם עַל כַּנְפֵי הַזֹּהַר הַמְּזֻקָּק,
וְיַד־מִי מְבַזְבְּזָה אוֹתָהּ נַחְשׁוֹלִים נַחְשׁוֹלִים בִּבְלִימָה,
לְצַבֹּט עַל לֹא־דָבָר כָּל נֶתֶשׁ... בְּכָל אֵלֶּה מֶרְחֲבֵי שֶׁבַע,
שֶׁזְּמֹרַת מַגָּלִים גְּרָפָתַם עוֹד שִׁלְשׁוֹם וּבִטְחַת אֲלֻמִּים,
מְמָרְטְטָה תוּגָה חֲרִישִׁית וְעַד סַף הָאֲסָמִים תְּקַנֵּן:
לְקִצְבָּהּ מִתְנַהֲלָה מַחֲרֵשָׁה וּמְשַׂסְּפָה שְׁחוֹר־רִגְבֵי שָׂדַי,
וּלְבָנָה־צְנוּעָה הִיא פּוֹשָׂה־מִתְפַּקְּרָה מֵאַבְנֵי הַטַּחֲנָה
הַגּוֹרְסוֹת גַּרְעִינֵי הָשַּׁתָּא–הֲלֹא הִיא הַתּוּגָה הָרַבָּה
שֶׁעֲזָבוּ הָאָבִיב, הַקַּיִץ, שֶׁעוֹזֵב כָּל תְּמוֹל שֶׁנִּזְתַּחֵף,
וְכָל מַה שֶּׁהָיָה־לֹא־הָיָה בְּחֶתֶף עֲדָנִים לַחַיִּים.

הַזָּקֵן הֵנִיעַ בְּרֹאשׁוֹ לְגָרֵשׁ מַחֲשָׁבָה טַרְדָנִית,
שֶׁנִּקְּבָה לְאַט וּבִדְמִי וְנִתְאַכְסְנָה בִּפְנִים אֵי שָׁם עָמֹק,
וּבְזִמְזוּם מְגַמְגֵּם־סַרְבָנִי הִיא חִטְחֲטָה־חָתְרָה בְּמֹחוֹ,
וְהוּא עִמְעֵם עָלֶיהָ לַשָּׁוְא, עַד שֶׁנִּרְאֲתָה לוֹ בְּדִמְיוֹנוֹ
כְּיַתּוּשׁ שֶׁפָּלַט בַּשָּׁרָב אֶל תַּחְתִּית הַכֶּרֶם לַבְּהֵמָה,
יִתְקַע בְּרַגְלָיו וּבְעָקְצוֹ, וּמוֹצֵץ שָׁם אֵגֶל דָּם כֵּהֶה,
לְאַט וּלְתֵאָבוֹן, וּמִתְחַפֵּף הוּא לוֹעֵג לִתְנוּפַת זְנָבָהּ...
הִתְאַמֵּץ הָרוֹכֵב לְטַלְטֵל מִמֶּנָּה אֶת דַּעְתּוֹ וּלְיַשְּׁבָהּ
בְּדַאֲגוֹת מִשְׁקוֹ וְקִטִיפוֹ, הִשְׁתָּעָה וַיְפַזֵּל בְּעֵינָיו,
עַד נִתְקַל מַבָּטוֹ בְּמִכְסֵה עֲרֵמַת הַחִטָּה בַּשָּׂדֶה,
שֶׁפִּקְפֵּק הָרוּחַ בְּתִבְנוֹ הַלַּיְלָה וְצָרִיךְ לְרַדְּדוֹ
בְּתֶבֶן הֶחָדָשׁ שֶׁלְּאַחַר הַדַּיִשׁ; הִכְרִיחַ אֶת מֹחוֹ
לְטַפֵּל קָט־רֶגַע בְּמִקְוֵה־הַחֹרֶף לַדָּגִים וּלְשַׁקֵּל
הֲיֵשׁ לְהַעֲמִיקוֹ טְפָחַיִם: בַּחֹרֶף הַקַּר דְּאֶשְׁתָּקַד
הִגְלִידוֹ הַכְּפוֹר עַד תַּחְתִּיתוֹ וַתָּמָת הַדָּגָה בַּקֶּרַח,
וְרַבּוּ סִמָּנִים הַמְבַשְּׂרִים הִשָּׁנוֹת הַחֹרֶף בְּתָקְפּוֹ –
וּבְעוֹד שָׁבוּעוֹת מִסְפָּר, בְּשַׁבַּת הָעֲסִיסִים בָּעֵצִים, אַל יִשְׁכַּח
לִנְקֹף אֶשְׁכְּרוֹעַ הַמְּשׂוּכָה, שֶׁהִפְרִיא וְהֶאֱפִיל עַל מִדְרוֹן
הַשָּׂדוֹת, הַנִּשְׁקָף אֶל פְּנֵי גְזוּזְטְרַת בֵּיתוֹ וּמְלַבֵּב כָּל רוֹאָיו
בַּהֲדַר צִבְעֵי שְׂטִיחָיו – עַד אָבִיב הַבָּא הָעֵץ יִקְרִים פְּצָעָיו – – –
אַךְ חָלְפוּ כָּל אֵלֶּה הַדְּאָגוֹת כְּפַרְפְּרֵי קַיִץ פְּזִיזִים
מִשַּׁרְוֵל מְטֻלָּא לִמְכַשֵּׁף – בְּחֲשַׁאי לוֹ יְנַקֵּר הַיַּתּוּשׁ,
עַד נִכְנַע הָאִישׁ וּנְטוּל רָצוֹן הִתְמַכֵּר לְשֶׁטֶף זִכְרוֹנוֹת:

הָאָבִיב כֹּה פִּגֵּר הַשַּׁתָּא, נִתְעַרְבְּלוּ בָּרָד וּגְשָׁמִים,
וּבְסִיוָן עוֹד קִרְצְפוּ לַשָּׁוְא קַרְנֵי שַׁחַר בַּחֲלוּדָה הָרְטֻבָּה
לְמַפְלֵי עֲנָנִים בָּאֹפֶק, שָׁוְא נָגְהוּ נְגוֹהוֹתָיו הַקְּלוּשִׁים
אֶל חַשְׁרַת הַכְּרֵסִים הַנְּפוּחִים–עִם מִטְרוֹת הַבֹּקֶר עִמָּמוּ...
וַיְּהִי כָּל דֶּרֶךְ מְעֻרְפָּל וּבָחוּשׁ, וּלְלֹא תִקְוַת מָחוֹז
בְּתֹהוּ וּבֹהוּ אוֹפַנִּים לַמֶּרְחָק – – – וּבְאֶמְצַע הַחֹדֶשׁ הִתְגַּבֵּר
הַקַּיִץ, וַיַּשְׁכֵּם וַיַּפְשֵׁל אֶת אַדֵּי קִפּוּלָיו מֵעֵבֶר
לַיְּעָרִים, וַיַּצֵּת לַפִּידֵי־רְסִיסִים בִּירַק צַמְּרוֹתֵיהֶם,
הִזְדָּרֵז וַיִּפְטֹר כָּל פֶּקַע שֶׁסֻּרְבַּל בָּרֶטֶב, וּבְחֵיל
וְגֵיד בְּחַרְטוֹ הֶעָדִין כָּל עָלֶה מְכֻרְבָּל, וַיְעַנְבֵּר
הַשָּׂרָף בְּכָל פִּצְלַת אִילָן... אָז גָּלַשׁ לְיַוְנֵי הַדְּרָכִים,
וַיְגַבֵּל וַיָּטַח עַבְטִיטָם וַיְנַגְּבֵם בְּחָצְנוֹ שַׁלְהָבוֹת –
וְעוֹד יוֹם וְיוֹמַיִם וַיְלַבְלֵב הֶחָצִיר מְסֻלְסָל וְעָנֹג,
וַיַּרְקוֹ הַכֵּהֶה מְפֻטָּם – – – זֶה הָיָה עִם קְצִיר חֲצִיר סִיוָן
בָּאָחוּ הַמְּדֻשָּׁן נִיחוֹחַ וָרֹן, בִּתּוֹ שָׁמְטָה מַגָּלָהּ,
הֵצֵלָּה בְּיָדָהּ עַל מִצְחָהּ הֶחָבוּשׁ מִטְפַּחַת בַּד־לָבָן,
וַתִּצְהַל לִקְרָאתוֹ: הָהּ, אַבָּא, הֲלֹא אוֹרְחִים בָּאִים וּקְרֵבִים
בַּמְּסִלָּה... הַבִּיטָה, שָׁם, שָׁם... וְעוֹד עֵינוֹ הַחַדָּה לֹא עָמְדָה,
כְּאָז לִפְנֵי שָׁנִים עֶשְׂרִים, וַיְמַצֵּעַ מַבָּטוֹ לַמֶּרְחָב
הַצָּלוּל וּמְעֻוָּר בְּזָהֳרוֹ, וַיַּרְא שְׁנֵי אֲנָשִׁים עֲמוּסִים
תַּרְמִילֵי תַיָּרִים מִתְקָרְבִים לְאִטָּם מִגִּבְעַת הַמְּסִלָּה,
וְיוֹרְדִים אֲלֵיהֶם לְאָחוּ... לֹא אָרַךְ הַמַּשָּׂא וּמַתָּן:
שְׁנֵי רֵעִים, מְשׁוֹרֵר וּפַסָּל, לְרֶגֶל אֻמְנוּתָם הַדּוֹרְשָׁה
מְנוּחָה וְרִכּוּז הַנֶּפֶשׁ, הֲלוּמֵי שְׁאוֹן כְּרָךְ הֵנָּה עָרְקוּ,
וַיַּחְמְדוּ נָוֶה לְשִׁבְתָּם, כִּי פֻּתּוּ לְבֵיתוֹ הַמַּשְׁקִיף

מִתֵּל עָטוּף יֶרֶק לְמֶרְחַק הַשָּׂדוֹת, וּמְעֻטָּר גַּן נֶהֱדָר,
הַמַּשְׁחִיל אֶת שָׁבְלוֹ הָרָקוּם בְּזִיו חַמָּנִיּוֹת וּפְרָגִים
אֶל רַחֲבַת הַקָּמָה בַּשְּׁפֵלָה – אִם יִכְשַׁר הַדָּבָר לְפָנָיו,
וְיִשְׂכְּרוּ חֶדֶר בְּבֵיתוֹ לְחָדְשֵׁי הַקַּיִץ, וְתֵכֶף
יוֹרִידוּ לְשָׁם תַּרְמִילֵיהֶם–אִם תֵּאוֹת הָעַלְמָה הַכְּבוּדָה– –

הִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ, כִּי הִקְרָה אֱלֹהִים לִקְרָאתוֹ קַיָּטִים
יְשָׁרִים וַאֲנִינִים–כֹּה תָּפַשׂ אֶת טִיבָם בָּרֶגַע הָרִאשׁוֹן –
וְחָלְפָה דְאָגָה מִלִּבּוֹ: בַּת תַּמָּה וּבָרָה בְּבֵיתוֹ,
וְגִילַת עֲלוּמִים בְּדָמָהּ וְאֵין אֵם צוֹפִיָּה הֲלִיכוֹת...
הוּא זָכוּר: אֶשְׁתָּקַד בַּקַּיִץ הִתְאָרְחוּ בְּבֵיתוֹ צְעִירִים,
וְשִׁירִים וּמְחוֹלוֹת לֹא שָׁבָתוּ, וְלֹא הִקְפִּיד כְּנֶגְדָּם, כִּי אָמַר:
תִּתְעַלֵּם הַנַּעֲרָה וְתָפִיג אֶת שִׁמְמוֹן לֵילוֹת הַחֹרֶף
שֶׁבִּלְּתָה בַּכְּפָר עִם אָבִיהָ מִיּוֹם גָּמְרָה חֹק לִמּוּדֶיהָ
בָּעִיר; כִּי כֹה קָשֶׁה עָלֶיהָ לְעָזְבוֹ, אַף כִּי כָלְתָה נַפְשָׁהּ
לֹא פַּעַם בַּסֵּתֶר, בַּעֲנוֹב עַרְפִלֵּי סְתָו אֶת הַגַּן וְהַבַּיִת,
לַהֲמֻיַּת הָעִיר... וְעַל כֵּן שָׂמַח כָּכָה כִּי יָכֹל לְאַכְסֵן
בְּנֵי כְרַךְ, וְהִסְתַּלֵּק לִמְלַאכְתּוֹ וְלֹא כִהָה בָּמוֹ–עַד פַּעַם
נִזְדַּמְּנוּ אֶל בֵּיתוֹ זְקַן כְּפָרוֹ עִם אִשְׁתּוֹ, וְזוֹ גִּלְּתָה אֶת אָזְנוֹ,
כִּי נוֹדְפִים הַצְּעִירִים לְמִינוּת וְכוֹפְרִים בָּעִקָּר, וְהַרְבֵּה
רְאָיוֹת לָאִשָּׁה שֶׁעָקְבָה אַחֲרֵיהֶם בַּלָּאט, כִּי יָדְעָה:
יְתוֹמָה הַנַּעֲרָה לְלֹא אֵם, וְהָאָב–לוֹ עֵין גֶּבֶר וְלֹא יַבְחִין,
וְאֵיךְ תַּחְמִיץ מִצְוָה גְּדוֹלָה כָזוֹ וְתִתְיַצֵּב מֵרָחוֹק...
מֵאָז שֶׁבְּבָה דַעְתּוֹ עָלָיו וְנִתְמַעֲטָה יָדוֹ וְקָפְחָה
עֲבוֹדַת הַקָּצִיר בִּמְלוֹאוֹ–אַךְ הוֹדוֹת לָאֵל, הַכֹּל נִגְמַר
בְּשָׁלוֹם, כִּי קֵהָה טוּב־טַעְמָהּ שֶׁל בִּתּוֹ בְּכָל גַּסּוּת וְתִפְלוּת–
וּמְאֹד נָדָה דַעְתּוֹ מֵאֵלֶּה הַשְּׁנַיִם, כִּי בָטַח בִּטְבִיעַת
תְּפִישָׂתוֹ, וְנֶאֶמְנוּ עָלָיו חֲבִילוֹת סִפְרֵיהֶם, וַיִּגְזֹר:
אֶל נָכוֹן הֵם כֵּנִים וַהֲגוּנִים, עֲרֵבָה בָּזֶה הַשְׂכָּלָתָם,
וְחוּט שֶׁל רְצִינוּת שֶׁהוּשְׁחַל מִמִּצְחָם וְנָגַע בְּדַבְּרָם
בְּזָוִיּוֹת שְׂחוֹק־דַּק לִשְׂפָתַיִם.–אָכֵן עַל שְׂחוֹק זֶה וְחִנּוֹ
עָמְדָה הַבַּת מִלְּכַתְּחִלָּה: זֶה דַרְכָּהּ לְהַבְחִין בִּרְמָזִים,
לִקְלֹט בְּנוֹת־גַּוָּן וּרְחָשִׁים וְלַחְשׂוֹף אֲרֶשֶׁת פַּרְצוּפִים,
מֵרִפְרוּף שֶׁנִּכְנַף בֵּין קִמְטֵי הַמֵּצַח, מֵחִיּוּךְ שֶׁגָּלַשׁ
כִּמְעַט וְהִתְחַמֵּק... סִמָּנִים כָּהֵמָּה לָרֹב לָהּ נִתְבַּקְּשׁוּ
בִּפְנֵי שְׁנֵי הָרֵעִים, וַתָּדָן אֶת כֻּלָּם לִזְכוּת.–אָמְנָם יָמִים
מוּעָטִים לֹא עָבְרוּ, וְשׁוּב סָרָה הַזְּקֵנָה עִם עֶרֶב אֶל בֵּיתָם,
וַתְּפַטְפֵּט עַל דָּא וְעַל הָא, וּכְמוֹ אַגַּב אוֹרְחָא הִפְלִיטָה:
שָׁמַעְתִּי, יַקִּירַי, מְשַׁמֵּשׁ דַּיָּרְכֶם הָאֶחָד בְּאֻמָּנוּת הַפִּסּוּל,
מְלָאכָה חֲשׁוּבָה מְאֹד, וּמִצְטַיֵּן כְּפָרֵנוּ בִּסְבִיבָה
בִּפְסִילֵי הַקְּדוֹשִׁים, וְאֵין כְּבֵית־עָלְמִין שֶׁלָּנוּ לְיֹפִי
מַצֵּבוֹת, וַאֲנִי רַבַּת אֵדַע פַּסָּלִים, וְכֻלָּם מְיֻשָּׁרִים
בְּיִרְאָה וְהֵם אַנְשֵׁי חֲמוּדוֹת, וְלֹא אַחַת חַשְׁתִּי עֲתִידוֹת:
הַנַּעֲרָה תִּגְדַּל וּנְבַקֵּשׁ לָהּ שָׁם בְּחִיר נְעוּרִים... כֹּה פָּתְחָה
בְּאֶנְחָה מְרוּרוֹת – אַף יָדְעוּ הַזָּקֵן וּבִתּוֹ אֶת שְׁכֶנְתָּם:
לֹא דַרְכָּהּ לְהַמְתִּין בִּשְׁבָחִים–וּבְעוֹד רֶגַע פִּעְפְּעָה הַשִּׂטְנָה:
הֲלֹא כִּי הִיא נִכְזְבָה מְעַט מֵאֻמְנוּתוֹ–דַּיָּרָם לֹא חָקַק
מַצֵּבוֹת, לֹא שָׁקַד עַל קְבָרִים... וְאָמְנָם הִיא יוֹדַעַת כִּי דָבָר
אֵין לָהּ עִם אֲנָשִׁים הַלָּלוּ; לֹא הִיא אַחְרָאִית לִמְלַאכְתָּם
וּלְאָרְחָם, אַךְ קָשְׁתָה עָלֶיהָ הַחוֹבָה לַיְתוֹמָה –– וּפַעַם
הֵצִיצָה לְחֶדְרָם, וַתִּרְאֶה בְּגַלֵּף דַּיָּרָם אֶת גְּלָמָיו,
וְנִתְרְזָה עֵינָהּ מִפְּרִיצוּת מַעֲרוּמִים, לְלֹא מַעֲטֵה צְנִיעוּת
שֶׁקָּשַׁר בְּחֹמֶר וּבְאֶבֶן... וְנִתְּנָה לְהֵאָמֵר הָאֱמֶת:
מִכֵּיוָן שֶׁנִּתְפַּשׂ כָּל כָּךְ – מְטֹרָף בִּלְבְטֵי בְּשָׂרִים –
לְעֶרְיָה מְשֻׁטָּה לָאִשָּׁה, לִבְלִיטַת כְּתֵפַיִם וּזְרוֹעוֹת,
וַאֲבָרִים עוֹד פְּחוּתֵי מַדְרֵגָה – מֵחֹמֶר הֵן קֹרַץ הָאָדָם,
רַק בָּשָׂר וָדָם וְגָרוּעַ מִזֶּה וְכַיּוֹצֵא בָאֵלֶּה;
מִכֵּיוָן שֶׁשָּׁקַע בְּהַבְלֵי הַטֻּמְאָה לְגוּפִים וְצוּרוֹת,
הִתְמַכֵּר לְתַבְנִית וּדְמוּת, וְהִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ שֶׁנְּטָשָׁהּ
פְּרוּצָה וּלְלֹא דַאֲגַת סְיָגִים, נִתְרַחֵק מִיִּרְאַת שָׁמַיִם,
כְּיָאוּת לְפַסָּל אֻמָּתִי הָעוֹסֵק בִּדְבָרִים שֶׁל קְדֻשָּׁה,
וּמַצִּיב צִיּוּנִים לִנְפָשׁוֹת... וְהִיא אֵינָהּ חֲסֵרָה הוֹכָחוֹת,
כִּי הֵיטֵב הִתְחַקְּתָה עַל טִיבוֹ–כִּי יָדְעָה יְתוֹמָה הַנַּעֲרָה,
וְרַק גֶּבֶר הָאָב, וְעָלֶיהָ לַעֲמֹד בְּתַפְקִידָהּ – – – הָשַׁתָּא
רַק חִיֵּךְ הַזָּקֵן לַחֲשָׁשׁוֹת שֶׁל שְׁכֶנְתּוֹ וַיְצַדֵּק דַּיָּרוֹ:
אֲשֶׁר אֵינוֹ פָּחוּת צָנוּעַ מֵאֵלֶּה רֵעֶיהָ הַחוֹצְבִים
מַצֵּבוֹת לַמֵּתִים, אַךְ פָּחוּת מֵהֵמָּה הוּא בָהוּל עַל כֶּסֶף,
וּלְשִׁבְחוֹ יֵאָמֵר הַדָּבָר – כִּי אֵלֶּה שֶׁהִיא מַאֲמִירָתָם
לִירֵאִים וּשְׁלֵמִים, וְאַף פַּעַם לֹא חִלְּלָה יָדָם מַגְלֵפָם
לַחֲשׂוֹף מַעֲרוּמֵי הַגּוּף וְתוֹעֵבָה לָהֶם עֶרְיַת בְּשָׂרִים, –
הֵם כְּפוּנִים וּמְהַמִּים כָּל כָּךְ לִצְבּוֹר הוֹן וְלֹא עָפָר, כְּאִלּוּ
לֹא זֶה רָמַז לָמוֹ מִגֹּשֶׁר תָּחוּחַ לַחַיִּים עַל דֶּרֶךְ
כָּל בָּשָׂר, שֶׁהֵם תְּדִירִים לוֹ כָּל יְמֵיהֶם, וּמְקַשְּׁטִים בְּמַעֲשֵׂה
מַחֲשֶׁבֶת אֶת תִּלֵּי מִשְׁעוֹלָיו... וַהֲלֹא זָכוּר עוֹד סִכְסוּךְ שֶׁאֵרַע
לוֹ עִם קְרוֹבֶיהָ, בְּמוֹת עָלָיו אִשְׁתּוֹ, וּבְוַדַּאי לֹא שָׁכְחָה
גַּם הִיא... אָז הִתְחַמְּקָה הַשְּׁכֵנָה נְזוּפָה, כִּי פָּגְעוּ בְאֻמְנוּת
מִשְׁפַּחְתָּהּ: בַּת חוֹצֵב מַצֵּבוֹת הִיא הָיְתָה וְאַחֶיהָ בִּמְלָאכָה
זוֹ תָּפְשׂוּ וַעֲלֵיהֶם כְּבוֹדָהּ...

הַזָּקֵן הִתְחָרֵט, כִּי עָלַב
אֶת שְׁכֶנְתּוֹ, אַךְ שָׁמַר בְּנַפְשׁוֹ זֶה יָמִים שִׂנְאָתוֹ הָרַבָּה
לָעוֹסְקִים בְּבָתֵּי הָעָלְמִין, וַאֲדִישִׁים־מִתְחַסְּדִים מִסְתַּכְּלִים
בִּפְנֵי זַוְעַת מָוֶת, כְּאִלּוּ הֵם פָּתְרוּ הַסּוֹד... לְעֵת זִקְנָה
עוֹד גָּדְלָה הַטִּינָה בְּלִבּוֹ לְכָל סַפְסְרֵי מָוֶת הַלָּלוּ,
הַלּוֹטְשִׁים עֵינֵיהֶם אֶל כָּל חֶלְקָה פּוֹרָה, לְזָרְעָהּ מַצֵּבוֹת,
וּלְסַפְּחָהּ אֶל נַחֲלַת אֲדוֹנָם לְרֶמֶז אֶצְבָּעוֹ הַגְּרוּמָה,
כְּמוֹ חִנָּם יַעְפִּיל הָאָדָם – הַפִּתְרוֹן לְאִתֵּי קַבְּרָנִים –
וְכָל שִׁירַת חַיִּים וּמִרְדָּם הַקָּשֶׁה בַּחֲזוֹן הַתִּדְלוֹן,
כָּל תִּכְלָה וְתַכְלִית לָאָדָם, כָּל קַשְׁיוּת וְשִׁבְרוֹן נַפְתּוּלָיו,
וּתְבִיעַת סַנְוֵרִים עַקְצָנִית לְקַיֵּם מֶרְכָּזוֹ הַפָּעוּט

בְּעִגּוּל הֲוָיָה חֲלוּלָה – הֵם צוֹרְרִים בְּאֵלֶם אֲבָנִים,
בְּאִוְשַׁת הַוִּתּוּר הָאַחֲרוֹן הַמְרַחֵף עַל כְּתָב הַמַּצֵּבוֹת – –
אַךְ רָחוֹק מֵהֶם, כַּמָּה רָחוֹק מִכָּל סֵמֶל מָוֶת וּפְחָדָיו,
דַּיָּרוֹ הַפַּסָּל... „לְקַעְקֵעַ וּלְצַלֵּק כָּל קְלִפָּה וְלַחְתֹּר,
כְּנֶהֱקַת אָח חַי בְּיַתְמוּתוֹ, אֶל מִקְשַׁת אָח אִלֵּם וּמְרוּחָק,
לְנַקֵּר עַד עִמְקֵי מַעְיָנָיו וּלְפַלְגָם לַאֲפִיקֵי הַמְרֻשָּׁשׁ,
לְשַׁחְרֵר תַּמְצִיתוֹ הַטְּמִירָה, לְגַבֵּר בָּהּ דְּמִי שֶׁכְּכַת
לְכָל מִלְמוּל, לָשׁוּב וּלְהִזְדַּוֵּג לַדּוֹמֵם—זֹאת יַחְפֹּץ כֵּילַפִּי...״
הֲלֹא אֵלֶּה דְּבָרָיו בְּאָזְנֵי הַנַּעֲרָה בִּתּוֹ, שֶׁאָמַר
בְּאַחַד מֵעַרְבֵי הַקַּיִץ הַצְּלוּלִים, כִּי רָצָה לְחַוֵּר
לָהּ סוֹד כְּמִיהַת אָמָן, וּמִבֻּיָּשׁ אָז הִבִּיט לְעֵבֶר רֵעֵהוּ,
כְּשׁוֹאֵל: הַאֻמְנָם הֵיטַבְתִּי הַיּוֹם לְהִתְבַּטֵּא, הַמְשׁוֹרֵר,
וּמְדַיֵּק וּמְנַסֵּחַ מִשְׁפָּטַי, אוֹ עִלֵּג וּמְשֻׁבָּשׁ, כְּרָגִיל –
וַיְהִי כְּמוֹ בִּקֵּשׁ סְלִיחָה מֵרֵעוֹ, כִּי הִסִּיג אֶת גְּבוּלוֹ,
כִּי הוּא, נְזִיר דְּמָמָה, כְּבַד־פֶּה, לָמוּד אֶבֶן וְגַרְזֶן, יְנַסֶּה
לְעוֹרֵר גַּם הוּא הֲמִית עִנְבְּלֵי כֶּסֶף לְמִלִּים וַהֲדִים,
כְּרֵעוֹ הַחוֹצֵב בִּצְלִילִים...

וְצָרִיךְ לְהוֹדוֹת הָאֱמֶת:
לוּ חָפְצָה הַשְּׁכֵנָה לְהַבְאִישׁ דְּבָרִים כְּנֶגֶד הַמְשׁוֹרֵר –
אוֹ אָז הָיָה מוֹסֵר לְבִתּוֹ לְלַמֵּד עָלָיו סַנֵּגוֹרְיָה...
כִּי לוֹ מִלְּכַתְּחִלָּה לֹא הָיְתָה אֻמְנוּתוֹ שֶׁל זֶה מְבֹרֶרֶת
לְמִשְׁעִי, וְדַעְתּוֹ לֹא סָבְלָה בֶּן־אָדָם הַמְטַפֵּל כָּל יָמָיו
בְּשִׁירָה גְרֵידָא, כְּפַרְנֵס אִישׁ שָׂדוֹ וּבְהֶמְתּוֹ וַעֲסָקָיו. –
גְּדוֹלָה הַשִּׁירָה!... הַהוּא לֹא יְדָעָהּ?... מִכָּל מֵיצְרֵי חַיָּיו
הֲלֹא נֶהֱלַתּוּ אֶל שְׁבִילֵי פְּרְזוֹנָה לְשַׁכֵּךְ מְרוֹרוֹת;
אַךְ שָׁר לוֹ הָאָדָם מִמֵּלָא: בִּנְעוּרָיו תִּזְדַּמֵּן לוֹ שִׁירָה
בְּכָל זְמָן וּבְכָל מָקוֹם... הוֹי, הוֹי! עוֹד הוּא זוֹכֵר, אֵיךְ מְפַשֵּׁל מִכְנָסָיו
וּמְלַכְלֵךְ עַד בִּרְכָּיו בְּלִשְׁלוּשׁ בְּהֵמוֹת הוּא זֶבֶל שַׁדְמוֹתָיו,
וְקָלְחוּ הַצְּלִילִים מִגְּרוֹנוֹ עֲדִינִים וּמְסֻלְסָלֵי עֶצֶב
גַּעְגּוּעֵי כָּל יָחוּל וְעִצָּבוֹן הַחֶמְדָּה וְחֶדְוַת כִּסּוּפִים –
נִתְמַזְּגוּ בְּאֹשׁ זֶבֶל עִם בֹּשֶׂם הַשִּׁירָה וּפִלְשָׁה הַנֶּפֶשׁ,
לְלֹא דַעַת עַד־מָה, לְרֵאשׁוּתֵי תוֹלָדוֹת לָאָדָם וַאֲדָמָה,
וַתִּסְפֹּג מִמַּחְתַּת מִסְתּוֹרִין לְקוּטֵי נִחוּמִים וִיגוֹנִים –
בְּעוֹד רֶגַע וְעָרְבָה הַשִּׁירָה בְּסִבְלוֹת וְדַאֲגוֹת מִשְׁקוֹ,
רַק תָּסֵס בְּנַפְשׁוֹ בְּצִנְעָא בְּשׂוֹרַת פְּדוּת מִתְמַהְמֵהָה,
לְתַבֵּל כָּל צַעַר בְּדָמוֹ וּלְשַׁפֵּר כָּל עֶלְבּוֹן הַשִּׁלְיוֹת...
כִּי נִתַּן הַזֶּמֶר לָאָדָם כְּרֵיחַ לַפֶּרִי, הַשִּׁירָה
הִיא קְטֹרֶת הָאֵשׁ בְּהֵאָכֵל הַנֶּפֶשׁ עַל עֶשֶׁן גּוֹרָלָהּ.
אַךְ יָפָה הַפְּדוּת לַמִּתְגּוֹשֵׁשׁ, הַתַּבְלִין לְפִתּוֹ שֶׁל עָמֵל,
וְאֵי עֲמַל חַיֵּי הַמְשׁוֹרֵר, מַה־יִּתְרוֹן כִּי זָכָה בַּשִּׁירָה?...
לֹא נִטְעַן כָּל סֵבֶל עַל שִׁכְמוֹ, לֹא נִצַּב כְּשׁוֹמֵר אַחֲרָאִי
לְטֶפַח הַחַיִּים הַזָּעִיר, שָׁם יִנְבֹּט בַּפִּנָּה עֲתִידוֹ;
לוֹ נָקֵל לְפָרֵק אֶת אָהֳלוֹ, לֹא אָשְׁרוֹ מִסְתּוֹפֵף בְּזָוִית
דּוֹגֶרֶת וַחֲרֵדָה עַל גִּנְזָהּ: כֹּה רַבִּים מְלוֹנָיו בַּדְּרָכִים –
וְשָׂרוֹ לֹא יִירָא מִבָּרָד: לוֹ יִרְמוֹ יְבוּל שַׁדְמוֹת נְדוּדִים...
כֹּה תָּמִיד הִתְהַלֵּךְ בַּגַּן וּבַשָּׂדֶה שָׂמֵחַ וְשִׁכּוֹר
מֵעֹשֶׁר שֶׁטִּפְּחוּ אֲחֵרִים בְּזֵעָה, עִצָּבוֹן וְתִקְוָה,
וְהוּא אֶצְבַּע קְטַנָּה לֹא נָקַף... עוֹד נִזְכָּר: בְּלֵיל בְּהֵאָסֵף
לִפְעָמִים הַגָּדִישׁ הַגּוֹרְנָה, מִדַּאֲגַת גְּשָׁמִים לְמָחָר,
וְהִתְלַקְּחָה הַשִּׂמְחָה בְּעֵינֵי הַמְשׁוֹרֵר לְנִצְנוּץ מַלְגְּזַיִם
בָּאֹפֶל, לְרִשְׁרוּשׁ אֲלֻמִּים מוּנָפִים בִּדְמָמַת שָׂדוֹת,
כְּאִלּוּ לוֹ הָיָה הָרְכוּשׁ, לוֹ הַשִּׁלֵּם בְּעַד יְמֵי עָמָל,
לוֹ בִטְחַת הַגֹּרֶן הַמְּלֵאָה – וַהֲלֹא רֵיקָם יָשׁוּב לְעִירוֹ
וַחֲסַר־כֹּל כִּלְעֻמַּת שֶׁבָּא, וּמַה־לּוֹ וּלְשִׂמְחַת הָאֹסֶף?...
לֹא, לֹא!... קָשֶׁה הָיָה לְאַכָּר לִקְלֹט נִמּוּס חַיִּים מִתְפַּקְּרִים
לְלֹא דַאֲגַת קִנְיָן, אִם רֶגֶב אֲדָמָה אוֹ גָלְמֵי פְּסָלִים,
לְטַפְּחוֹ וּלְסַגְּלוֹ וּלְזַוְּגוֹ אֶל שִׁמְמוֹן יָמִים – – – אַף יָדַע,
בְּזֹאת שָׁוִים הָיוּ הָרֵעִים: גֵּאִים וּצְנוּעִים כְּאֶחָד,
וְעֵינָם לֹא צָרָה בְּעֹשֶׁר זוּלָתָם – בִּשְׁאָר תְּכוּנוֹת נַפְשָׁם
נִבְדָּלִים כֹּה הָיוּ הַשְּׁנַיִם...

(סוף הפרק יבוא)

מתתיה שהם

כַּבִּירְכַחַ

(שיחה לטית)

מאת אשר ברש

היה היה איש פועל, שכיר יום, עושה בכל מלאכה ואינו רואה סימן ברכה. ולא מצא האיש עבודה די מחיתו ומחית אשתו כי־אם יום או יומים בשבוע. וגם כאשר מצא עבודה השתכר פרוטה או פרוטותים, והבעלים גערו בו וידפקיהו בעבודתו ולא נתנוהו השב רוחו. וישנא הפועל את כל בעלי־הרכוש ואת כל בעלי־האחוזות וישבע בלבו להנקם מהם נקם אחת ולא יוסיף.

ויולד לו בן, ואשתו מתה בלדתה, כי גדול היה הילוד מאד ובגיחו מרחם אמו וימיתנה. ויקרא את שמו כבירכח. ויצפון את בנו בביתו ולא הגיד לאיש דבר וישמרהו כבבת עין, מיטב החלב השקהו ומבחר הבשר האכילהו, כי הכפיל את עמלו ויחסר מפיו ויבֵא לעוללו. ובכל סבלותיו זכר את בנו אשר בבית ויט שכמו לסבול ולהתענות עוד, ובעת המנוחה, לעת הצהרים ולעת ערב, רץ הביתה וידיו מלאות כל מאכל בריא למען בן טפוחיו.

ובמלאת לבן שלש־עשרה שנה לא נתן הנער דמי לאביו׳ כי בכל יום תמיד מלא את אזניו דרישתו להוציאו החוצה ולהביאו בין האנשים, כי מתניו כבר מלאו כח מרבה להכיל. והפועל לא אבה עוד שלח את בנו, אך בהציקו לו בדבריו כל הימים, ויאמר:

„אראה־נא עד מה כחך גדול ואדע אם הגיעה שעתך לצאת״.

ויבא את הנער אל יער גדול ויאמר:

„הראני־נא את כחך!״

ויאחז כבירכח בגזע אלה ויכוף את צמרתה ויגיעה עד לארץ. אך האב נענע ראשו:

„לא, בני, עוד לא חזקת דיך".

וישיבהו לביתו למען יאכל עוד וירבה עצמה.

לתשובת השנה פצר הנער שנית באביו כי יוציאנו אל האנשים ויוליכהו אל היער ההוא, למען יראה את כיחו. וילפות כבירכח גזע לבנה עבה וחזק וישברנו בתוך, כשבור כפיס מעץ. אבל האב אמר:

„אמנם גדל כחך בשנה הזאת, אך טרם באת עד מלוא הכח. עוד שנה שומה עליך לאכול לחם בביתי. מה יעשה הבן? עוד שנה תמימה ישב בבית ויאכל ויצבור און.

כתום השנה הוליכהו אביו בשלישית היערה. ויתן כבירכח את זרתו על אלון עתק ויעקרהו על שרשיו ויזרקנו הצדה כזרוק עץ הפשתה. ויאמר האב:

„עתה ראיתי כי איש זרוע אתה. צא ובוא בין האנשים וידעת את המעשה אשר תעשה!"

ובכן יצא כבירכח לבוא בין האנשים. ויהי בלכתו יחידי בדרך, ויבוא למולו אדון הדור בלבושו, נוסע במרכבה מרוטה, רתומה לשני צמדי סוסים. וישאל האדון את הבחור ההולך:

„לאן הרגלים?"

ויענהו:

„עבודה אנכי מבקש".

„בוא אלי אל אחוזתי. כמה משכורתך?"

ויתגרד כבירכח בערפו:

„משכורתי? זה יהיה שכרי: אם תקצר ידי מעשות את העבודה אשר תשית עלי, לא אקח מידך מאומה, אך אם עשה אעשנה — והכיתי שלש פעמים באצבע צרדה על מצחך. והמועד הוא יום גורגיאש הקדוש".

„כדבריך כן יהי, עז־פנים. עלה ונסעת עמי אל אחוזתי".

בהיותם באחוזה נתן האדון לידי כבירכח סוסה - זקנה ודלה, אשר התנודדה על רגליה הצולעות, להוליך בחבית מים מן הנהר אל המדמנה. וימלא כבירכח את החבית עד מגופתה, אבל הסוסה לא עצרה כח להזיז את הקרון ממקומו. עזוב עזב עמה כבירכח בדחפו בצד ובכתף, אף שרק עליה משריקות פיו, אך הסוסה עמדה בראש מושפל ודמעתה על לחיה. ויהדוף כביר־כח את הסוסה אל התעלה העמוקה ויעמוד בין היצולים וימשוך את הקרון עם החבית עד כי עלה אבק הדרך, כאשר יהיה לעת שוב העדר מן המרעה.

בבואו אל חצר האחוזה אמר לו אדוניו:

„ואנה שמת את הסוסה?"

„הנבלה לא אבתה למשוך בעול ואזרקנה אל התעלה. לך שמה ומצאתה. אל נכון לא ברחה. הבה לי עבודה אחרת!"

ויצוהו אדוניו בעלות השחר לצאת הגירנה, לדוש את גדיש החטים.

„ברוב עונג! הנה זאת עבודה כלבבי! אבל דרושה לי רצועת־עור טובה לקשור בה את המורג".

ויתן לו אדוניו עור בן־בקר שלם. ויחתך כבירכח את העור לשבעה פתילים ויקלעם יחד. ויכרות אלון גבוה, ויעש מן הגזע עֱלי ומן האמיר נצב, ויקשור שניהם יחד במקלעת העור, ויהיו בידו למורג חרוץ. ובבואו הגורנה ויאמר ליתר הדשים:

„שטחו לי את כל שבלי החטים משטח אחד, ואתם שכבו לישון, כי לבדי אעשה את המלאכה".

וישכבו האנשים על גביהם ותעל נחרתם. וכבירכח דש במורגו עד כי רעדו הקורות וגג הגורן קפץ כעגל. אחרי אשר הכה במורג כעשרים פעם נשחק כל הקש ויהי למוץ.

והאדון עמד מאחורי הגורן, הציץ מן החרכים, וכראותו כח עבדו פקו ברכיו ולבו נמס כמים ושפתיו מללו ברעד:

„מה תהי אחריתי? אם עד יום גורגיאש הקדוש לא אפטר מן הבחיר — והייתי בכל רע. אנסה להגותו מן הדרך".

ועוד בעצם היום הזה נתן לעבדו שלש חביות אחרות, מתפרקות מרוב ימים, למען יביאן אל היער הגדול ושם יהדקן החבתן בחשוקים חדשים. והאדון עשה בערמה, כי לא היה כל חבתן ביער, ורק דוב אדיר שכן בו, אשר שסע כל איש אשר השיגו כפותיו.

וכבירכח לא ידע דבר על־אודות הדוב השוכן ביער.

ויאסור אחד השורים לקרון הגדול ויעמוס את שלש החביות, חבית על חבית, ויקח את מורגו בידו להיות לו לשוט, ויסע לדרכו. בדרך האט השור את הליכיו, אם מעיפות ואם מסבה אחרת; ויאמר הנער בלבו: „הבה אח־ישנו מעט". ויענק לו אחת מעט במורג אשר בידו ויעלם השור ורק שלולית לחה נשארה במקומו על הארץ. וימשוך בעצמו את החביות. הוא עם היער ויצא דוב אדיר צועד מעדנות, מנופף בכפותיו והולך לקראת הנער בנהמת איתן. וכבירכח גם הוא: הלך לקראת הדוב לאטו.

„שלום עליך, שלום, אדוני החבתן! אל־נא באפך!"

אבל החבתן לא ידע שלום, ובקרבו וימשש את הנער המברך בין צלעיו.

„אם כן אמשש גם את צלעיך".

ויאחז בדוב בכח, עד כי לא יכול להניע צפורן, וירעם עליו בקולו:

„הככה אתה מחשק חביות? מהר עמוד בין היצולים!"

ויהי כי עמד הדוב בין היצולים וישב כבירכח על החבית העליונה, ויעבר את מורגו פעמים על מכנסי הדוב מזה ומזה וכהרף עין בא עד לפני שער אחוזת אדוניו, אשר עמד בשער משתאה לבואו.

„איזה חבתן הוא זה? — קרא בזעף — את החביות לא חפץ לחשק, רק למהלומות הוא קורא. הנה אולצתי לרתמו במקום השור".

ברוב פחד הביט האדון פעם אל הקרון ופעם אל העבד ויאמר:

„עשה בו כאות נפשך, בידך הוא".

וירתק כבירכח את הדוב באורות הסוסים ויבקש עבודה אחרת. ויענהו האדון:

„באסם תמצא עשרה שקים מלאים דגן, הוליכם אל הטחנה וטחנם שם".

אחת, שתים, שלש! השקים היו בקרון, החבתן בין היצולים וכעבור רגע הגיע אל הטחנה. ויצא הטוחן אל הדרך וישאל למבוקשו.

„האדון דורש כי הדגן יטחן כרגע".

אולם הטוחן — הוא השטן בכבודו ובעצמו — ענהו בצחוק לעג:

„לא את הדגן אטחן, כי אם את עצמותיך החביבות".

ויחזק בכבירכח ויבקש לגררו אל הטחנה. והבחור חשב בראשונה, כי אך לצון חומד לו הטוחן, ויאמר:

„לאט לי, לאט לי, אדוני הטוחן. החפזון מן השטן”.

אבל השטן לחצו בחזקה ויבקש לזרקו לתוך עין הרכב. ותקצר רוח הנער ויאחז במפרקת השטן ויקרא:

„עמוד בין היצולים! רואה אני כי חשקת בלטופים מעט”.

ויעמד את השטן בין היצולים ואת החבתן רתם לפניו וישב בקצה הקרון ויחל ללטף את סוסיו בשוטו הוא מורגו. פעמיים פגע בשטן ופעם אחת בחבתן, וכעבור רגעים מספר היו באחוזת האדון.

„איזה טוחן הוא זה? כמוהו כחבתן. נרפים הם, מתרפים במלאכתם. כמה זמן בזבזתי בגללם. הבה לי עבודה אחרת!”

ויתן האדון על יד הבחור אגרת כתובה וחתומה, למען ימסרנה בעצם ידו למלך. ואת הכתוב באגרת לא הגיד לו. ויסע כבירכח אל עיר הבירה וימסור את האגרת לידי המלך. ויצוהו המלך לרדת מן העגלה, כי אדוניו מסרו באגרתו לעבודת הצבא. ויקרע הבחור את עיניו:

„מה? טרם מלא צבאי אצל אדוני וכבר נתנני לצבא המלך?”

ויפגע בשוטו פעמיים בשטן ופעם בחבתן וישב אל אדוניו. ובבואו אל האחוזה לא העז אדוניו למוש ממקומו ולא יצא מן הבית. ויבוא הבחור אליו החדרה:

„הנה הגיע יום גורגיאש הקדוש. קח שכרך כאשר דברנו: שלש פעמים באצבע צרדה על מצחך”.

ויתחנן אליו האדון ויבטיחהו לתת לו את אחוזתו, כל אשר תבקש נפשו, רק ימנע ממנו את המכות האלה. אבל כבירכח אמר:

„תנאי הוא תנאי, שב!”

וישב האדון בכסאו, מרעיד כולו ועיניו ממצמצות. בפגוע בו האצבע ראשונה הפך את עיניו. בשניה — מתח את רגליו. בשלישית — נבקע קדקדו ויפול מן הכסא מת.

וכבירכח ירש את האחוזה וכל אשר בה, ויקרא לאביו וייטיב עמו חלף כל התלאה אשר נשא בגללו.

דָּת וְהִתְבּוֹלְלוּת

מאת ר. זליגמן

(סוף)

גם מה שהמחבר משמיע לנו בדבר התנחלותו של שבט אחד בתחומיו של שבט אחר או עם אחר אינו עשוי להחזיק מעמד בפני בקורת רצינית. המחבר אומר לנו במקום אחד בספרו: „שבט הבא לשכון בנחלת שבט אחר אינו בא לשאוף „אויר נכרי”, אלא להשכין את עצמו בתוך ספירה חיונית שונה משלו. האומה בהקימה בנין חברותי בכברת ארץ קונה ארץ זו „קנין לאומי” ורואה כל בן אומה אחרת הבא לגור בתוכה כזר עד שהוא נבלע” (עמוד 215). שבט הבא לשכון בנחלת שבט אחר אינו בא, אמנם, לשאוף „אויר נכרי” בלבד, אלא גם להתפרנס ולהחיות את נפשו. אפשר להסכים לדעת המחבר, ששבט כזה משכין את עצמו בעל כרחו בתוך „ספירה חיונית שונה משלו”, אלא שצריך לדעת קודם כל עד היכן מגיעים תחומיה של ספירה זו — המושג „חיוני” הוא כל־כך מקיף, רחב ומטושטש, עד שאי־אפשר לדעת בבירור מה כונתו של המחבר. אם הוא מתכוון לספירה כלכלית, מדינית, ממלכתית וכיוצא בזה, אז יתכן שהצדק עמו. אבל אם הוא מתכוון גם לספירה לאומית ותרבותית, אז עלינו לאמר לו, שהמציאות ההיסטורית מסרבת לו תכופות ובהחלט. ארצות אמריקה, רוסיה, הודו ועוד כוללות כל אחת ואחת מהן בתוכה שבטים וגזעים שונים, בעלי תרבויות שונות ומגוונות, שאינן נכנסות כל עיקר בגדר התרבות השלטת. ולא עוד אלא שמהלך ההיסטוריה מראה לנו תכופות ממש את ההפך מזה שמחליט המחבר. ברוב המקרים היה ה„שבט הבא לשכון בנחלת שבט אחר” שבט כובש ומושל, אשר כפה את תרבותו על ילידי־הארץ, כגון השבט ההילני מקדמת אסיה, אשר חדר אל גבולות פילופונס (המאה הח׳ לפני הספירה הרגילה), השבט ההודי מגדות הנהר אינד, אשר חדר אל חופי נהר גנגס (המאה הי׳ לפני הספירה), ובכלל כל העמים הכובשים: האשורים, הבבלים, המוקדונים, הרומאים, הפרסים ועוד ועוד. ברוב המקרים הצליח השבט הכובש להשכין את תרבותו בתוך השבט הנכבש רק עד למדה ידועה, כי זה השבט הנכבש המשיך להחזיק בתרבותו המקורית, בנמוסיו וארחות־חייו הקודמים, ביחוד בשכבותיו העמוקות. ובכל־זאת הספיקה התרבות הכובשת לחדור ברב או במעט אל תוך התרבות הנכבשת. היו גם מקרים, אשר השבט הכובש, ש„בא להשכין את עצמו” בתוך תחומיו של השבט הנכבש, הושפע כל־כך מתרבותו של זה, עד שנבלע בקרבו — כגון השבט המונגולי בתוך השבט הסיני. בכלל הורכבו המדינות הגדולות משבטים, עמים וגזעים שונים כל־כך במבנה הפנימי, עד שאין כל אפשרות להחליט בודאות מי היה המשפיע ומי המושפע, מי השבט המקורי ומי השבט הנספח לו. במרוצת הזמנים התחילה, אמנם, להסתמן תרבות אחת מכריעה, אבל לזה גרמו מניעים היסטוריים וחברתיים מסובכים, אשר אין לזקפם כלל על חשבונו של השבט המקורי או השבט הנספח. ההיסטוריה של העמים והמדינות מתהוית בכלל מסבך שבטי מגוון כל־כך, שרק הסתכלות מפורטת בכל מאורע ומאורע לחוד, כשהיא מזוינה בידיעות רחבות ומדויקות כאחת, עלולה להוציא כאן משפטים כלליים, שגם להם יהיה ערך של אומדנא בלבד, והתמימות יתירה היא לחתוך כאן גזירות חד־גוניות ופסקניות. ומה שנוגע למשפטיו של המחבר, ש„אומה בהקימה בנין חברתי ותרבותי בכברת ארץ קונה ארץ זו „קנין לאומי” (המרכאות של המחבר) ורואה כל בן אומה אחרת הבא לגור בתוכה כזר עד שהוא נבלע בה”. הם לכל הפחות מסופקים ומופרכים מאד. אומה קונה כברת־ארץ „קנין לאומי”! בת כמה קילומטרים מרובעים צריכה להיות כברת־ארץ זו? למשל: אם יבוא שבט פעוט בן מאות משפחות לארץ רחבת־ידים, המשתרעת לאורך של כמה וכמה אלפים קילומטרים מרובעים, יתקע יתד באחת מפנותיה, יקים באותה פנה בנין חברתי ותרבותי ויכריז על כל הארץ כעל „קנינו הלאומי” — האם באמת נעשית על־ידי כך ארץ גדולה זו לכל ארכה ורחבה לקנינו הלאומי במובן משפטי? אם יש לאל ידו של השבט להגן על גבולותיה מפני זרים, אז תהיה לו, אמנם, כל הארץ, אבל לא בתוקף של זכות משפטית או הגיונית, אלא בזכות האגרוף בלבד, ואם לא — אז יבואו שבטים אחרים, יקרעו ממנה כמה וכמה חלקים הראויים להתכבד, יקימו בהם בנינים חברתיים ותרבותיים ויעשום ל„קנינים הלאומיים” שלהם. ובכן — עד לכמה קלומטרים מרובעים מגיע הכוח המקנה והמלאים של השבט המקורי? כל אימת שהמחבר לא יפרוט לנו את המספר לא נאמין לא. לא פחות מסופק ומופרך הוא המשפט השני של המחבר: „אומה רואה כל בן אומה אחרת הבא לגור בתוכה **כזר** (מודגש על־ידינו) עד שהוא נבלע בה”. כבר הדגשנו שהמושג „זר” אינו עומד וקיים לעד, אלא משתנה חליפות, לפי רוח הזמנים. אולם מלבד זה — המושג זרות הוא יחסי מאד ובעל צדדים, גונים ובחינות מאליפים. יש זרות משפחתית, זרות מקצועית, זרות לאומית, זרות תרבותית ועוד ועוד. באיזו זרות המחבר מדבר? לדוגמא: כותב

הטורים האלה זר הוא למחברו של הספר הנדון מבחינה משפחתית, אבל האם זר הוא לו מבחינה מקצועית, לאומית ותרבותית? בכל ארץ וארץ יש כמה חבורות, מעמדים ושכבות הזרים אלה לאלה מכמה בחינות, אבל בלתי־זרים כלל וכלל מבחינה מדינית, לאומית ותרבותית. בן אומה ידועה הבא לגור בקרב אומה אחרת נחשב, אמנם, כ„זר" בעיני האחרונה מכמה בחינות, אבל בתנאים ידועים — כשהוא נעשה, למשל, לנתין המדינה — פוסק הוא מהיות נחשב כזר מבחינה לאומית־מדינית. אין צורך להבלע כליל בין אברי אומה ידועה, כדי לחדול מהיות „זר" בעיניה מבחינה ידועה, שהיא בנדון דנן גם הבחינה המכרעת. כי כונת המחבר היא בלי ספק להוכיח לנו, שהצבורים היהודיים לא יצליחו לעולם לקנות להם שביתה לאומית בין העמים. הוכחותיו אלה הוכחות־שוא הן — אפשר ואפשר גם ל„גזע זר" להיות בזמן מן הזמנים לחלק עצמותי של האומה השלטת.

לעומת כל זה יש לציין את הפרק על „התנועה הלאומית באירופה" ואת הקטע על „הלאומיות והסוציאליזם". בפרק הנזכר מראה לנו המחבר האיך נולדה והתפתחה התנועה הלאומית מתוך הרעיון הדימוקרטי, אשר החל לפעם ברוחם של עמי אירופה עם פרוץ המהפכה הצרפתית הגדולה, והאיך הגיעה התנועה במרוצת הזמן להוציא מתוכה זיק מתנגד לדימוקרטיות. „המהפכה הדימוקרטיות — אומר המחבר (עמוד 148) — הרי רק שחררה... את היסוד הלאומי, פנתה וסלקה את שכבת המושגים הדינסטיים והפיאודליים שכסו אותו ועכבו את השפעתו ואפשרה על־ידי כך את התפתחותה החפשית של ההויה הלאומית, אבל הויה זו, משנשתחררה ומשכבשה לה מקום בתודעת העמים, נפרדה בהמשך הזמן מעל תורת החירות והתחילה פועלת בתור גורם עצמי ומפתחת את כל הכחות הכמוסים בה, גם את אלה, שיש בהם כדי להרוס את תורת החירות" (מודגש על־ידי המחבר). כל זה נכון מאד. אנטינומיות חברתיות מעין אלה יודעת ההיסטוריה למכביר. יפה הוא גם־כן הקטע על „הלאומיות והסוציאליזם", אלא מרגיז במקצת על־ידי כך, שהמחבר קורא בשם סוציאליזם סתם דוקא אותו סוציאליזם מעמדי־זואולוגי, שאיננו אלא הטיה מהסוציאליזם האמתי, הכל־אנושי. המחבר מיטיב להראות לנו, שסוציאליזם זה, אם ישתלט בעולם, לא יהיה מוכשר כלל וכלל להשכין אותו שלום בין העמים, אשר הוא מרבה כל־כך להבטיח לנו. „האגודות הלאומיות שלאחרי המהפכה הסוציאלית", אומר לנו המחבר, „תהיינה אוכלות... מכל מקום את פירותיה של המלחמה הלאומית בעבר, וזאת אומרת, שעוד תהיינה נתונות ברשות כח השפעתה. באי־השויון גופא גלום מניע לתחרות ומלחמה" (עמוד 164). נכון מאד. שום אומה לא תוותר מרצון על העמדות הפוליטיות והכלכליות שהספיקה לרכוש לה בימי קיומה, וגם האומה הסוציאליסטית לא תוותר. ואם כן יהיה לה גם אחרי המהפכה הסוציאלית עודף של כוח לגבי האומה שהיא פחות חזקה, ועודף של כוח כזה מביא כרגיל לידי סכסוכים מדיניים, המסתיימים סוף־סוף בתגרות ומלחמות. אכן, כך יהיה למעשה בלי שום ספק. אבל להלכה לא יצא המחבר בכל־זאת ידי חובתו המדעית, כי שכח להזכיר, כי גם הסוציאליזם המעמדי מביע בפרוגרמה שלו את תקותו, כי העמים הסוציאליסטיים יחלקו ביניהם שוה בשוה את רשויות שלטונם ותקפם.

בכלל עלינו לאמר, כי המחבר הוא בעל הגיון חריף, השופט מישרים כל אימת שדבר לו בנושאים מופשטים בעלי ערך קיים. אבל ההגיון שלו הוא בחינת קו ישר, שאינו מתחשב כראוי עם סבך המציאות. הגיון מעין זה, כשהוא נתקל במסבך של עובדות — תחת להכנס בעובי הקורה ולבקש את הקשר היסודי, הוא בורה תחבולות כיצד לסדר את העובדות באופן שתהיינה הולמות את ההנחות הקבועות מראש. ואין צריך לאמר, שהגיון מעין זה מוכרח תכופות להתחכם ולהתפלפל גם בשעה, שהענין מתישב על דרך הפשט. המחבר שלנו לא נמלט מהתחכמויות כאלה, למשל, באמרו במקום אחד בספרו את הדברים האלה: „שאיפתם של אוהבי ישראל מבני העמים להביא את ישראל לידי טמיעה, או, לפחות, להניח את הטמיעה הנחה „מדעית", שרשה הפסיכולוגי הוא בחפץ הנמרץ לגאול את ישראל מן הגרות והגלות או למצוא, לפחות, בסיס משפטי פיקטיבי לקיומו בין העמים" (עמוד 107). למעלה כבר דברנו למדי על שאיפתם של העמים למחות את דיוקנם הלאומי של היהודים. אבל דוקא כאן הענין פשוט מאד. המחבר מדבר על „אוהבי ישראל" ממפלגת הסוציאל־דימוקרטים ובמקצת גם על אלה של הליברליזם הקיצוני. אלה ואלה מביטים על ענין הלאומיות כעל ענין תפל ומזיק, ואין, איפוא, כל חדוש בזה, שהם מטיפים לטמיעה בכל אותם המקרים, שהתנאים מסייעים להם, ומציעים ליהודים להסתלק מלאומיותם, הגורמת לחכוכים וסכסוכים רבים. הדבר פשוט בתכלית הפשטות ואין לבקש כאן חשבונות רבים. לבר מכל זה אין אנו יכולים להפקיע את עצמנו מהרושם, שלמחבר היתה כונה קבועה מראש להראות לנו, כי היהודים אין להם תקנה ומוצא אלא השיבה לארץ. אם אין אנו טועים, אז עלינו להגיד למחבר שלנו, כי לא תהיה תפארתו על דרך כזו. הכמרקסיזם יעשה את תולדות ישראל? גם המרקסיזם טוען, שגאולת הפועלים „מוכרחה" לבוא על־פי המהלך ההיסטורי! כונות מעין אלה, עד כמה שהן רצויות מפאת עצמן, פסולות הן בהחלט, אם הן נעשו יסוד ראשון למחקר מדעי. מחקר כזה גם מזיק מבחינה מעשית: הוא מעוור את העין הסוקרת ומישן את הרצון בהשליות־שוא. לא ולא. אל לנו להשלות את נפשנו, כי הטמיעה המלאה והשלמה אינה אפשרית. היא לא רק אפשרית להלכה, אלא הולכת ומצליחה, הולכת ומתגברת גם למעשה. מוכיחה זאת אמריקה, מוכיחה זאת רוסיה הסובייטית, מוכיחות ארצות מערב־אירופה ובחלק ידוע גם פולניה. הצבורים היהודיים יכולים בזמנים מתוקנים להסתדר יפה־יפה בארצות פזוריהם גם בתור „גזע זר". ואף־על־פי־כן, ולמרות כל זה... כך צריכה לפי דעתנו להיות העמדה הלאומית שלנו.

זִכְרוֹנוֹת חֲדָשִׁים

מאת י. ל. גורדון

(המשך)

ד. משפט־המות האחרון — קוטשבסקי

משפט־המות האחרון בשוול, בעת המרד של הפולנים, היה בל"א בדצמבר, שנת 1863, כשהעלו הרוסים לגרדום ותלו את ה„פריץ" קוטשבסקי. הוא לקח חבל בפלוגת־הקושרים של בונדרנוביטש, נשא על שכמו משרת „זידויורנט", וכשלקחוהו אתו בשביה בעיירה וורני (מחוז טלז), אחרי אשר נפצע, רפאוהו במשך ארבעה חדשים ואחרי־כן תלו אותו על עץ.

פרידתו מן העולם היתה בדרך הפוכה לגמרי מזו של בונדרנוביטש. קוטשבסקי ירא כל־כך את המות, עד כי נחשב כמעט במתים עוד קודם שהוצא פסק־הדין לפועל. הוא היה בעל קומה, ומפני שהבגד אשר היה עליו היה קצר, נראו רגליו עוד ארוכות

מכפי שהיו באמת. פחד נפל על האדם כשהסתכל בפניו. עיניו היו עכורות, בקושי עמד על רגליו וכל תנועותיו היו כמיכניות; היה ניכר, שדעתו איננה שלמה עליו. בשעה שהקריאו לפניו את פסק־הדין צוו עליו לכרוע על ברכיו, והוא לא כרע, אלא עמד על מקומו והתנודד לכאן ולכאן; נגש אליו אחד מן המתעסקים בדבר ולחץ על שכמו, אז כרע על ברכיו מעשה־מכונה. אולם לקום לא יכול בלי עזרת אחרים, אשר הקימוהו על רגליו. מיתתו היתה קשורה בענויים גדולים. וו הברזל שעל התליה היה מלא כפור והחבל היה חדש. במקום תלין הביאו הרוסים שני אסירים (גם הם קושרים מבני פולין), והם לא יכלו להרים כראוי את קוטשבסקי, כי החבל לא נחלק על פני הברזל. נוסף לזה היתה העניבה למעלה מן הצואר והוא היה תלוי זמן רב ולא היה יכול למות. כתפיו פרכסו, כפות רגליו נשתרבבו וכמעט שנגעו בארץ. הממונה על הוצאת פסק־הדין לפועל (סגן שר־גדוד מהגדוד הנרוי) ציוה על התלינים לשעה להרים את קוטשבסקי למעלה, אולם כשמשכו בחוזקה בחבל נקרע; האומלל נפל לארץ ורגליו הוסיפו לפרכס. זה היה מראה מעורר זועה, לראות גוף־אדם, אשר פניו מכוסים במין שק של בד, וחבל שנקרע לחצאין על צואריו, והוא מפרכס פרכוסי־מות. המבוכה גדלה בלב כל, ואפילו הממונה על הוצאת פסק־הדין לפועל לא ידע במשך רגעים אחדים מה לעשות. באחרונה מצא התחבולה. „כנראה", שחטאיו מרובים, אם מיתתו קשה כל־כך" 1). אמר, קרא אנשי־צבא אחדים וצוה עליהם לקשור חבל חדש אל העניבה, אשר נקרעה, ויפשילו את החבל על פני הקורה. אנשי־הצבא הרטיבו את כפיהם ברוק ומשכו את החבל בכל כוח. האומלל היה תלוי תיכף למעלה והוציא את נשמתו. גויתו נשארה על פני התליה עד שעה מאוחרה בלילה.

להוצאה לפועל את פסק־הדין על קוטשבסקי היתה גם חתימה עצובה — דרמת־משפחה קשה. לו היה אח, אשר שימש בתור מזכיר בית־המשפט בשוול. הפקידים החשובים יותר מבין הפולנים הורחקו עוד קודם ובמקומם באו רוסים, אבל אלה שלא היו חשובים כל־כך נשארו על משמרתם, אבל השגיחו עליהם בשבע עינים. הם ידעו זאת ונשמרו לנפשם. אולם מחג ה„הולדת" ואילך התחילו נשפי מחול ומשתה רשמיים, אשר כונת המכינים אותם היתה להחליש את דכאון הרוח בלב הקהל. לנשפים האלה הוזמנו גם הפקידים הפולניים, אשר נשארו עוד על משמרתם. לסרב לא קם רוח בפקידים האלה, כי דבר זה היה מעורר חשד והיה מביא לידי כך, שהיו מרחיקים אותם ממשמרתם. וכך היו הפקידים באים אל הנשפים. יותר מן הגברים עמדו על דעתן הנשים הפולניות. ויען כי נשים רוסיות היו מעטות, לכן החזיקו מסדרי הנשפים בכלל, כי „בשעת הדחק יש לצאת ידי חובה בלחם שחור", והם היו מוכרחים להזמין אפילו חנוניות יהודיות.

לשם קבלת פני השנה החדשה נערך נשף רשמי באולם הגימנסיה. בין הפקידים הקרואים לנשף זה היו גם המזכיר קוטשבסקי ואשתו. הם גרו עמי בחצר אחת ואנו, השכנים, ידענו היטב, כי הגברת קוטשבסקה סרבה במשך זמן רב ללכת אל המשתה; אולם בעלה, אשר ירא לבל ידחו אותו ממשמרתו, דיבר על לבה ופיתה אותה ללכת. הוא תפר לה לשם כך אפילו שמלת־נשף חדשה. והנה קרה, כי דוקא באותו יום תלו את אחיו והגברת קוטשבסקי חזרה לסרובה הראשון ולא רצתה בשום אופן ללכת לנשף. אולם חזקו עליה דברי בעלה, אשר דרש דוקא, כי שניהם ילכו לנשף; הוא אמר בלבו, כי בזה יראה לשלטון הרוסי את „כשרותו" המוחלטת ואת קרירותו לעניני פולין. אחרי ענויים רבים ודמעות רבות ששפכה לבשה השכנה שלנו, כשפניה חורים כפני מת, את השמלה הלבנה והלכה לנשף יחד עם אישה. הנשף היה, כמו שכבר אמרתי, בגימנסיה, והמחולות היו באולם החגיגי אשר בקומה העליונה, שחלונותיו נשקפו לצד מערב. עם רקוד ה„פולקה" ראתה הגברת קוטשבסקה בעד החלון את גוית גיסה, שהתנודד הנה והנה על פני התליה, — והיא התעלפה ונפלה מלוא קומתה על הרצפה. השיבו אליה את רוחה ואישה ליוה אותה אל ביתה. אימת הפיטורין לא היתה עוד עליו: הוא מלא את חובתו...

1) סיפרו עליו, כי בהיותו נושא על שכמו פקודת „אדיוטנט" באחת הפלוגות של הקושרים, היה עושה מעשי־אכזריות רבים בתושבים השלוים, אשר חטאו קצת לפולנים.

ה. ו. א. ליאלין

בתקופה הראשונה למשמרתי החדשה בטלז' גרמו לי קצת אי־נעימות היחסים עם המפקח על הפרוגימנסיה, ו. א. ליאלין.

אף כי כל בתי־הספר של מחוז טלז' נמצאו ברשותו של הדירקטור בשוול היתה בכל־זאת הפרוגימנסיה שבטלז' כיוצאת מכלל זה: למפקח שלה היה קשר ישר עם המפקח על גליל הלמודים. אני לא מצאתי בזה ענין רב, כי אני הייתי תלוי בדעתו של הדירקטור בשוול ויכולתי לבלי לשים את לבי למפקח של הפרוגימנסיה בטלז'. אולם חלקו של ליאלין לא היה בין אלה הנותנים כי לא ישימו לב אליהם. הוא גמר בית־מדרש גבוה והשיג את תואר־הכבוד „מגיסטר של שני המשפטים", כמו כן את התואר „יועץ המדינה", היה רוסי מובהק, יליד מוסקבה, והתיחס על ה„סלבינופילים" — והוא לא היה יכול אפילו להעלות על דעתו, כי כאן, בגליל זה, אשר הרוסים חזרו וכבשו אותו, יוכל יהודי לתבוע זכות על תפקיד של עמידה ברשות עצמו בבית־ספר! בלי כל שהיות ובלי שהודיעני על זה קודם התחיל לבוא לבית־הספר והתחיל לבחון את התלמידים. פעם נכנס לאחת המחלקות והתחיל לבחון את התלמידים בשעה שאני הייתי במחלקה אחרת, בחדר הסמוך, ולא מצא אפילו לנחוץ להודיעני זאת. ולא זה בלבד, אלא שהתחיל לבוא ל„חדרים" לשם בדיקת ה„רשיונות" של המלמדים — דבר שהיה שייך רק אלי בתור מפקח על בית־הספר היהודי של הממשלה. אני לא שמתי לב אל ההעברה על חוקי־המשפט של ה„מגיסטר לשני המשפטים". אולם הודעתי זאת במכתב פרטי למ. ו. פורוסוב, הדירקטור בשוול, ובקשתי ממנו להורות אותי מה עלי לעשות בענין זה. פורוסוב השיב לי תשובה, כי אמנם אין לליאלין כל זכות של שלטון עלי; בכל־זאת עצתו היא, כי עלי להשתדל לחיות עמו בידידות, יען כי ליאלין פונה ישר אל המפקח על גליל־הלמודים ואפשר הדבר, שבשעה שיעלה על דעתו של המפקח לשאול לי ולמצב ההשכלה היהודית בטלז' יפנה לליאלין, לשם קמוץ בזמן. לא היתה איפוא הברירה בידי ועלי היה לשאת בדומיה את כל ההכבדות ואת כל המעשים אשר לא יעשו מצד המושל החדש שלי, אשר לקח לעצמו את זכות השלטון עלי בלי כל יסוד חוקי.

שכחתי להזכיר, כי מלבד מה שליאלין כיבד את עצמו מאד ועל־פי טבעו היה מבטל את האחרים, היתה לו גם סיבה או רצה למצוא סיבה ליחסו הרע אלי. במקרה נודע לו, כי בשנת 1863, בזמן המרד של הפולנים, הייתי קוריספונדנט של העתון הרוסי „גולוס" מהעיר שוול, והוא, בתור בן מוסקבה ו„סלביאנופיל" וחסיד של העתון „מוסקובסקיה ויידומוסטי", ראה את ה„גולוס" ואת כל עוזריו כבוגדים בעניני רוסיה. כבן עיירה לא ידעתי עוד בימים ההם את השנאה שבין עתוני המפלגות ובין העושים את דעת הקהל, וכשליאלין אמר לי פעם בשיחה פרטית, כי בתור עוזר של ה„גולוס" לא אוכל להיות פקיד רוסי המסור לממשלה, שאלתי אותו בתמימות גדולה; „האם ה„גולוס" איננו עתון רוסי ואיננו יוצא בפטרבורג?" על שאלתי זו ענני: „המעטים הם הבוגדים בפטרבורג?"

כך היו היחסים שבינינו חסרים את הדבור בגלוי־לב, אף כי לא היו גם יחסים של איבה. כלפי חוץ נראו אפילו כיחסים של ידידות. היא לא פסק ללכת בדרכים שאינם על־פי החוק, ואני התיחסתי אל זה, כמו קודם, בשויון־רוח. מלבד זאת היה לי עוד נמוק אחד לבלי להתגרות בארקטשייב¹) קטן זה. במקום טרויטפטר נמנה למפקח על גליל־הלמודים נ. נ. נוביקוב, אשר היה ידוע כ„סלביאנופיל אדוק" וכשליט קפדן. לפי דברי ליאלין היה נוביקוב חברו בבית־הספר וידיד קרוב. עלי היה, איפוא, להעמיד פנים נוחים בשעת המשחק הרע והיחסים בינינו היו יחסים של שלום. ליאלין נכנס אפילו לביתי וקיבל את הזמנותי שהזמנתי אותו למשחק ה„פרופרנס"; ילדים לא נולדו לו ולעתים קרובות היה משחק עם ילדי.

אולם פעם אחת קרה המקרה, זה היה בחודש מאי, נכנס אלי בבוקר שליחו של ליאלין ומסר לי את בקשתו לבוא לבית־הספר שלו. הדבר היה בשעת הלמודים בבית־הספר שלי ומסרתי לשליח, כי תיכף, עם גמר עבודתי, אבוא שמה. כשעברה השעה האחת־עשרה כבר הייתי בבית־הספר שלו ומצאתי אותו בלשכת־הסופרים; במחלקות עוד עסקו בלמודים. הוא הראה באצבעו על ספר בתבנית גדולה, אשר היה מונח על שולחן־הכתיבה שלו, ושאלני, אם אין זה ספר האסור לבוא בקהל. פתחתי את הספר וראיתי, שזאת היא מסכת „קידושין", דפוס ווילנה, ונדפסה ברשיון הצנזורה. במקום להשיב תשובה ישרה על שאלתו שאלתי אותו: מאין לו הספר הזה? כוונתי היתה, שבזה תהא תלויה תשובתי. הוא לא עמד על כוונתי וענני בגסות:

— דבר זה אינו מענינך! אני שואל אותך אם הספר אסור לבוא בקהל או מותר?

— הנה הספר הותר להדפיס מטעם הצנזורה, אמרתי, והאם אפשר הדבר, שיהא אסור לבוא בקהל?

— המעטים הספרים שהצנזורה התירה להדפיסם והוטל עליהם אחר־כך איסור?—אמר לי. הנה רשימה שלמה של ספרים כאלה, הוסיף, בהראותו באצבעו על תיבה סגורה בשולחן־הכתיבה שלו.

— ובכן עליך לטרוח ולעיין ברשימה שלך, אם הספר רשום שם.

מובן, שהתשובה הזאת לא הפיקה רצון ממנו והוא נשאר בשלו, כי אני משתמט מלתת תשובה על שאלתו. עוד אנו מתוכחים בדבר והנה נגמרו הלמודים במחלקות, ושנים מן המורים נכנסו ללשכת־הסופרים. ליאלין פנה אליהם בדברים האלה, שהעוקץ שבהם היה מכוון אלי.

— אדוני, היו עדים למעשה ה„משגיח" היהודי. אתם יודעים, כי בידי פקודה חשאית לשים לב אל הלך־הרוח ואל דעת־הקהל במקומות שלנו (חדש היה הדבר ולא ידעתי כלל, כי לפני מוכן־חרש של הפו־ליציה). והנה תעלו על דעתכם: לידי נפל ספר יהודי ואני רוצה לדעת אם אסור הוא או מותר; ולמי עלי לפנות בזה: האם לא ליהודי הזה, שהיא פקיד הממשלה הרוסית? והנה הוא משתמט מתת תשובה.

המורים שמו את עיניהם בי, כאומרים: מאי משמע? אני בארתי להם, כי לא אמרתי כלל להשתמט מתשובה, ורק שאלתי את ליאלין למקור הספר, כי בזה תלויה עצם התשובה שלי. אז הפך ליאלין את פניו לצד המורים והתחיל בסיפור־המעשה על־דבר הספר:

— תעלו על דעתכם: אני הולך ברחוב והנה לקראתי יהודי, הפוסע פסיעות גסות, והוא גבה־קומה וזקנו ופיאותיו מדובללות; ומתחת למעילו על־יד בטנו בולט ספר. זה עורר בלבי סקרנות ודרשתי ממנו להראות לי את הספר. והנה עליכם להעלות על דעתכם: במקום להשיב לי איזה דברים הוא משאיר בידי את הספר, ובורח ורץ כחץ מקשת. והאָשֵׁם, כי ספר, אשר נפל לידי בדרך נפלאה כזו, לא יעורר בלבי חשד? והנה אני רוצה לדעת את האמת ואני פונה „למשגיח" העברי, כי יבאר לי את הדבר. והוא, העלו־נא על דעתכם, משתמט מתת תשובה לי!

— הנה עכשיו, אמרתי מיד, עכשיו, אחרי שאני יודע מאין בא הספר לידיו, אני אוכל לתת תשובה ברורה ומדויקה, היינו — כי הספר איננו ספר שאיסור חל עליו. הנה כי כן הדבר - בארתי להם: הספר הוא חלק מן התלמוד, שבו מדובר בעניני נשואין. על הספר כשהוא לעצמו אין שום איסור חל, והצנזורה התירה להדפיסו; אולם לפי פקודת המיניסטריון לעניני השכלה אין ללמוד בספר זה ב„חדרים", כי תכנו אינו מתאים לכך. ולכן רציתי לדעת מאין לקח את הספר: אם מצא אותו באחד ה„חדרים", שלו, א. יש לפעמים ההזדמנות להכנס שמה, הרי הספר נחשב לאסור, וה„מלמד" ראוי לעונש. אולם מכיון שהספר לוקח ברחוב מידי יהודי מגודל זקן ופיאות, אין כל יסוד לראותו כספר אשר איסור חל עליו.

המורים, אשר ידעו את תהלוכותיו המשונות של ליאלין, מלאו את פיהם צחוק, אחרי אשר שמעו את ביאורי הפשוט והטבעי. והנה נשמע קול הפעמון והלמודים התחילו שוב במחלקות, ואנו פנינו איש לדרכו.

כעבור ימים אחדים בא ליאלין לביתי וביקש ממני למצוא את היהודי השוטה, אשר ברח ממנו באופן בלתי־יפה זה, ולהחזיר לו את ספרו. בשמחה מלאתי את בקשתו.

ליאלין הבין כנראה את התפקיד המגוחך שלו במעשה זה, שסיפרתי עכשיו, ומאז חדל להתאנות לי. כעבור זמן קצר בא לטלזי הגנרל־גוברנטור מווילנה, ק. פ. קויפמן, שעל־אודותיו סיפרתי במקום אחר. בין יתר הפקידים שהיו בין בני־לויתו היה גם המפקח על גליל־הלמודים, נוביקוב, אשר אימתו היתה מוטלת על כל המורים. ליאלין לא דיבר בי, כנראה, כל רעות בפניו; בכל אופן אני לא שמעתי על זה. כעבור זמן נמנה ליאלין למנהל בית־הספר לעם בפלך מינסק ועל־פי בקשתו השגתי תמיכת־כסף בשביל בית־הספר היהודי למלאכות־יד במינסק מאת חברת „מפיצי השכלה" בפטרבורג, שהייתי מזכירה.

¹) גנרל ארקטשייב, המקורב הראשי לקיסר אלכסנדר הראשון. היה ידוע כאדם תקיף, גס ואכזרי.
הערה של שאול גינצבורג.

דָנִיֵאל דֵיפוֹ

מאת יעקב פיכמן

(סוף)

ד

המהדורה הראשונה של „רובינזון קרוזו" יצאה בכ״ה באפריל לשנת 1719; מקץ שבעה־עשר יום כבר הוצרכו למהדורה שניה; בעוד עשרים וארבעה ימים — למהדורה שלישית, ולמהדורה רביעית — בעוד שני חדשים. מתרגמים אותו תיכף ומיד לגרמנית ולצרפתית, ובמשך זמן קצר מופיעים גם חקויים לאין מספר בכל הלשונות. כל עם יוצר לו את רובינזון שלו. הוא נבלע ממש בפי קוראיו. ובמשך זמן קצר נעשה לספר הנפוץ והנקרא ביותר בכל ארצות התרבות. אפשר להגיד בלי הפרזה, שעד היום הוא הספר הפופולרי ביותר של התקופה החדשה.

במה נחשבו לעומתו יצירות שקספיר ורסין ודומיהן? אלה היו ספרי יחידים, שנתחנכו והוכשרו להשגה של דברי פיוט דקים, וזה היה ספר פתוח לכל יודע קרוא, לכל צמא לדברי־חזון. כח משיכתו היה בפשטות שאין דומה לה, ברצינות הגדולה השפוכה על פני כולו, — בחוסר ההתחכמות שבתכנו ובסגנונו. הספר קנה את הלבבות בסגולות המצויות אצל כל

ספר־עם מובהק: בתפיסת־החיים העזה, ביכולת למשוך ערב רב של קוראים מכל המינים והגילים, לעורר בכולם השתתפות, והעיקר: לבטל את התחומים בין דמיון לממש ולהשפיע השפעה ישרה — לא כדברים שבכתב, כי־אם כנסיון מן החיים, שאין מהרהרים אחריו. דינו של ספר־עם אמתי הוא בעצם זה של ספר־דתי. עליו נשענים. זהו הדמיון המצטרף למציאות, ועתים כוחו יפה מן המציאות.

בספר־עם זה, שסגנונו משורבב והרצאתו המונית ומעשית כל־כך, מתחילה בעצם תקופת השחרור מן הקלסיציזם, מן הקפאון שהקיף אז את כל ספרויות אירופה. הוא שבר את קולמוסם הצונן של הקפדנים וזרע את גרעיני הרומנטיקה הראשונים, ששבו והפרו את רוח האדם לאחר ימי שממון רבים. לא שקספיר היה הראשון, שהבקיע את החומה, כי־אם רוחות הדרום החמות שנשבו מן האי הפלאי של רובינזון העבירו את הבשורה בראשונה. הן שהקימו לא רק את רוסו, כי־אם הציתו געגועים על טהרו של עולם־בראשית גם בלבבות שהוכו בשדפון הרציונליסטי. ספר זה, שהשיב לעולם את ילדותו האבודה, הזיז רבבות אנשים ממקומם. הוא ששלח את חץ־השמש אל לב המאה השמונה־עשרה, — שהפשיר את שלגיה.

ה

„רובינזון קרוזו״, כיצירה אלמנטרית־עממית, פועל כמגע ישר, בלתי־אמצעי. כוחו באינסטינקטים הראשונים, השולטים בו, — ביצר הכבוש של הטבע וההתמכרות לו, הנטוע בלב האדם הקדמון. ברם, אותה שעה הוא גם ספר־מוסר מן המין המעולה — ספר הומני נעלה, שיר לבדידות ושיר לטוהר. ספר־עם ושיר־היחיד.

„רובינזון קרוזו״ הוא גם ספר פיוטי מיוחד ביפיו. ספר־עם אין פירושו, כמקובל על דעת רבים, דבר משולל פיוט, כי־אם יצירה שאין הפיוט מכביד עליה, שאינו מרחיק אותה מן הלב על־ידי זהירות יתירה, על־ידי הבחנה יתירה. יצירת־עם — פירושה: היכולת לבלתי נטות הצדה, להיות נתון עד הסוף לחזון שבלב, להשמע לו, לקבל את כל מרותו, ובאותה שעה להשאר בתחומי המציאות, שרק היא המשמשת יסוד אמת גם לדברי־חלומות.

אין זאת כי יש מין כוח סתום בספרים כאלה, שהם מקרבים במדה גדולה כזו את המספר והשומע ועושה אותם חטיבה אחת. אולי זהו סוד ההתרשמות העמוקה, שאינה פגה לעולם — ההולכת ומוסיפה כוח הבלטה גם מקץ ימים רבים. ב„רובינזון קרוזו״ אנו מקבלים יותר משניתן לנו. התום השליט כאן בכל הכשיר אותנו למלאות את החסר, להוסיף לו נופך משלנו. אבל משלו אנו נותנים לו. אנו משלימים את מה שנרמז. לא רק על־ידי המחבר, כי אם על־ידי כולנו נהפך האי השומם לנוה־ידידות כולו, לחביון עולם מתוק, השמור לבחירי־אדם שניצולו. עד לימי זקנה חיים בקרבנו מראיתיו הרעננים. לא נמר צבעם ולא פג ריחם. הנה הוא האי לפנינו. הדשא עוד רטוב בעמקיו ועפריו וגדייו עם עיניהם המזהירות רועים בו שאננים; הקמה מתנופפת ומזהירה לעינינו — מה טוב כאן לנוח מנדודים רבים! מה טוב לכבוש את העינים העיפות בירק מרגיע זה, אשר לא יבול לנצח! ימי־שמש ולילות־פלאים נכונים כאן לכל יגיעי־כוח.

לא כוח התיאור הוא ההופך את האי הזר לעולם נראה ומוחש, אשר לא נשכחהו, כי־אם הכוח לשתף אותנו בכל המתחולל כאן. ימים רבים ישבנו עליו. עם רובינזון נדדנו באשר נדד ועמו התענינו באשר התענה. בירחי הגשמים שכבנו עמו על החציר היבש ובאזנינו עלה קול הרעם ורעש הסער, וברעוד האדמה תחתיו עמו היינו בצרה. מראשית שנה ועד אחרית שנה היינו עדים לפלאים מתרחשים, לחזיונות יום־יום שהיו בעינינו שוב כפלאים, כמו בעיני האדם הראשון. כלום אפשר להקים בלב עולם שלם כזה בלא קסמי חזון? כלום יצירה המשפיעה כמיתוס רב, מיתוס של עולם מתהוה ומתחדש לעינינו, אינה יצירה פיוטית גדולה גם בלי אמצעי האמנות המקובלים?

ו

בספר זה, שמשך אחריו דורות בקסמיו, עצור בלי ספק כוח ראשון, השומר עליו מכמישה. אילו היה זה צירוף מוצלח של מאורעות בלבד, לא היה מושך אבירים כרוסו, כפרנקלין בכוחו. ועל מי לא היתה ידו הטובה? מי שלא קרא ספר זה בילדותו, לא ידע את מחסה העולם ומחבואיו.

חן־עולם לספר זה ותנחומי־עולם בו. רוח־בוקר חופפת על פני כולו, רוח תום ואמונה, שהאדם אינו נעזב במלחמתו עם איתני הטבע, — שיש עין טובה המשקיפה עליו ושומרת עליו מכליון. עם קריאת הספר אנו מאמינים לפעמים, שיש לנו עסק עם מין שבחי צדיקים, ספורי נפלאות מחיי אחד קדוש, שההשגחה שומרת עליו תמיד. אבל זה כוחו של הספר, שאין בו משום מעשה־נס, — שכל פלאיו הם פלאי־הטבע, חסדי הטבע. אנו נתונים תמיד בידי כחות־איבה, אבל יש מי שהוא, המכריע את הכל לטובתנו. לא רק הצלת רובינזון בשעת טביעת האניה, כי־אם גם הזרעונים המפוזרים, הצומחים מאליהם, פגישת האילות, הרעם אשר נתן לו את האש — כל אלה הם אותות חסד לו. ברם, אם יש בספר פלא גדול, הריהו רוח האדם המתגברת על גורלה, כוחה לעמוד, לסבול, לחגור אונים בלי קץ ולהוציא מידי הטבע על כרחו את מתנותיו הטובות.

אין פלא, אם רוסו מצא בו את חזון לבו, את האדם ששב אל הטבע, אל המקור, ושם חזק וגלה את כוחו לחיים ואת כוחו ליצירה — גלה גם את מקור הצדקה בשובו אל שדי אלהים הנשכחים. ואמנם קשה היה למצוא ספר אשר ישמש יסוד נאמן יותר לדעות ריסו מ„רובינזון קרוזו״, שנכתב חמישים שנה לפני „אמיל״. זה היה ההימנון לאדם הטבעי, לאדם השלם, שההשגחה הצילה אותו מפגעי התרבות. הימנון לבדידות היה זה, אשר תרפא אותנו מכל מדוי החברה, למען נשוב אליה אחר־כך בריאים וטובים משהיינו.

רוסו ציין אותו כספר־הילדים היחידי, שיש בו כדי לחנך, להבריא. יצר הנדודים העליז ויצר הפעולה העז — שניהם כאחד עושים את הספר מקור שעשועים ומקור תקוה לקורא הצעיר. קשה לדעת, מה מושך כאן יותר — מאורעות הנודד הנפלאים או מעשיו הפשוטים במלחמתו לקיום. בזה כוחו החנוכי הגדול של הספר — שמעשים בכל יום אלה נהפכים למאורעות גדולים, והם מושכים ומגרים אותנו כפעולות־גבורה, כמעשי־אלהים מכריעים.

„רובינזון קרוזו״ נעשה לספר הילדים המובהק בגלל שפעת הכוח, שגבורו מגלה בעצמו בהשארו לנפשו. כצמוח התנובה על האי, כן צומח המרץ בלב הפליט ככל אשר ירבה עניו. על כן

משעשע המחסור כאן כמקור ברכה, כמפתח הפלאים לנשמת האדם ואוצרותיה השפונים, המחסור, כסוד היצירה, כגורם לתקומת עולם חדש – מה עשוי יותר ממנו לעורר תקוה, לחזק את אלה, שהם עצמם עוד בראשית הדרך והם מצוינים ועומדים להקים בכוח ידם עולם חדש זה!

זאת היתה האגדה החדשה, שניתנה לאנושיות – המיתוס על האדם, המרחיב את העולם הישן, מיתוס העבודה וגבורתה. הימנון הוא לאורך־הרוח ולכח־הסבל, לעקשנות המגדלת ומחזקת את העוסק בבנינו של עולם, בה במדה שהוא נתבע לתת את עצמו

ז

„כור עוני", תרגומו העברי המקוצר של „רובינזון קרוזו" (לפי העבוד הגרמני מיסודו של קמפה), היה בלי ספק אחד הספרים המעטים בילדותני, שנסכו עלינו שכרון והוציאונו ממיצר העיירה העגום למרחבי־עולם רחוקים. דמיוננו נאחז בו, בנוסע מופלא זה, שידע לשחרר את עצמו משממונו של העולם הישן ולהפוך אי נעזב לאדמת שדה וגן, למקלט שלוה ובטחון. אפשר להגיד בלי הפרזה, שרובינזון היה לנו – ואולי הרבה יותר אפילו מאמנון של „אהבת ציון" – הגבור למופת, אשר חייו ופעולותיו גרו את דמיוננו ובדמותו ראינו את עצמנו בחלומותינו הראשונים.

רובינזון קרוזו היה ברחוב היהודים הקול הקורא למרחק, ובתרגומו היהודי („ראבינזאן און שבת") השפיע בלי ספק השפעה רבה על ההמונים – המהגרים הראשונים של סוף המאה שעברה, תרגום זה, שהיה בציוריו ובסגנונו הפרימיטיבי ספר־עם אמתי. עוד נסך קסמים גם עלי בילדותי. היא יצק חן על מאמצי האדם להפריח שממת ארץ, וזרע, כ„אהבת ציון" וכ„שירת הזמיר", געגועים ל־חטים בלבנו על עבודת־האדמה והוד הבדידות שבטבע הרבה יותר מאלפי המאמרים בכוון זה, שמלאו את ספרותנו מראשית תקופת ההשכלה ועד היום. זה היה אחד הספרים המחנכים, אשר העבירו רוח חדשה על מחננו הכבד והפריחו את שדות ילדותנו העירומים.

רק אחרי המלחמה ניתן לנו (בתרגומו של אשר ברש) רובינזון השלם. זאת היתה מתנה יקרה, שהגישה מחלקת החינוך לישוב העברי בארץ אחרי הכרזת בלפור. ספר זה היה צריך לשמש יסוד לחינוך החדש: דמות חלוצית זו היתה מרחפת לפני כל מתישב חדש בארץ, ולצד זה הרי מכוונים עד היום כל הרוחות.

ברם רובינזון לבית־הספר העברי עוד טרם ניתן לנו. רובינזון השלם לא יכשר לכך, ועיבודו המקוצר של גרזובסקי אינו מספיק, אף כי גם בצורתו זו מפיקים, כנראה, המורים ממנו תועלת רבה. כל־כך מרובה חיוניותו של ספר יקר זה, שבכל צורה ובכל סגנון טעמו עומד בו וכפתו תמיד רעננה.

אכן ראוי הוא ספר זה, שאין ערוך לו בהשפעתו לקרב את הילד ליצירת־אדם וסבל־אדם, שיותן לדורנו בלבוש ההולם אותו. תמה אני אם יש בשירת העולם עוד ספר שהוא נחוץ כל־כך לילד העברי בארץ כמוהו.

ערב־שבועות, ירושלים.

מִגְּרֶץ עַד דֻּבְנוֹב

(חמישים שנות־חקירה בתולדות־ישראל)

מאת פרופ' י. אלבוגן

חמישים השנים שעברו מני אז יצא הכרך האחרון של „דברי ימי היהודים" לגרץ (1876) עד צאת הכרך הראשון של „דברי ימי עולם של העם היהודי" אשר לדובנוב (1925) מציינות את הדרך מההשקפה הרוחנית על תולדות ישראל, זו שגרץ היה לה לפה, אל ההשקפה החברתית, אשר דובנוב הוא התובע בשמה; המעלות של ספר „דברי ימי היהודים" לגרץ ידועות ומפורסמות. מקורן בשורה הראשונה בתפיסה, כי ההיסטוריה של היהודים היא בת אחדות מקומית וזמנית, שיש לה המשך בכל דור ומטילה עליו את האחריות של העתיד. כאן מקור החיים והתמימות של הרצאת גרץ ומכאן רבוי־הצדדים בחקירת המקורות, דבר אשר גרץ עלה בו על כל אלה שקדמוהו ואשר עליו ביסס את משפטו, כי בכל הטעויות בפרטים שעתידים לגלות בספר־ההיסטוריה שלו הוא בן אלמות [1].

בתור מורה בבית־מדרש לרבנים שבברסלוי היתה לגרץ ההזדמנות להקים תלמידים; החקירה בתולדות־ישראל ומציאת חומר חדש היו בין השאיפות הראשיות בכל מוסדות־הלמוד של „חכמת ישראל". גליונות חלקים יש בכל עבודה היסטורית כוללת, ומכל שכן בעבודה היסטורית כזו, הכובשת בפעם הראשונה את החומר הרב ומתגברת עליו ואשר ברוב עמל עליה לבקש את המקורות שלה בכל קצוי ארץ. מי שעסק בהיסטוריה מקומית – התעוררות רבה לכך יצאה מגרץ ובית־מדרשו, „התקופה של ההיסטוריות", כמו כן פתיחת הארכיונים עזרו לדבר – מצא בנקל חומר חדש. נתגלו ארכיונים של מדינות ושל ערים, תעודות פרטיות ועניני קדמוניות, והם הוצעו לפני כס המשפט של המדע בצורה של מאמרים או מונוגרפיות; גרץ נתן בשמחה מקום לדברים כמו־אלה על פני עמודי ה„מאנאטסשריפט" שלו. בדרך זו נוצרו דברי ימי הקהלות השונות או תולדות החכמים השונים, אשר מספרם רב מאד, ביניהם ספרים כספרו של י. פרלס על תולדות היהודים בפוזנא (נדפס ב„מאנאטסשריפט", שנה י"ג ושנה י"ד. ראה גם שנה ו', מעמוד 108 ואילך), אשר עורר את החוקרים לחקירות אחרות במקצוע זה. אמן בחקירה זו היה דוד קויפמן, אשר ידע לצרף דברים ממקורות שונים מאד ולעתים קרובות גם רחוקים מאד וידע לזווג זווגים נפלאים. הוא היה הראשון לחוקרי משפחות היהודים, אשר עשו זאת באמת־מדה רחבה, והיה עוזר לכל אלה אשר הקדישו לדבר זה את כוחותיהם. על ידו נצב מרדכי ברנן, כפי הנראה הראשון בין ההיסטוריונים היהודים, בעלי המקצוע, אשר חונכו היה בדרך החקירה הארכיונית, ומקס פרוידנטל, אשר גמר את ספרו האחרון על משפחת גומפרץ והתחיל בחקירות מקוריות בכוון זה, כמו כן ליאופולד לוינשטין ומקס גרינולד, אשר אספו ביחוד חומר רב לתולדות מקומות מיוחדים.

בנגוד לגרץ עמדו מ. שטיינשניידר וההולכים בעקבותיו, אשר מצאו מקום לתגליותיהם ההיסטוריות ב„המזכיר". מהחוגים שלהם ביחוד יצא אחר־כך ה„ועד ההיסטורי לתולדות היהודים באשכנז", אשר הציב לו למטרה קודם כל קבוץ שיטתי של המקורות ההיסטוריים ועבוד בקרתי. ראשית דרכו של הועד לא היתה טובה בזה, שהוציא מכלל השתתפות בעבודה את גרץ ובקיאים אחרים במקצוע זה, והיה ראוי לאותם הדברים הקשים שזכה להם, אבל ראוי גם לציין עד כמה לא הראה גרץ הבנה ביחס לתכנית של הועד בכתבו: „ומלבד זאת אני מברך

1) לפי מה שסיפר ברנן ב„מאנאטסשריפט" לשנת 1917, עמ' 342.

אותם בהצלחה רבה לרגל מציאת דברי־ארכיונים רבים. אני מסופק אם כדאי היה העמל הזה, למען דעת על־פי תעודות מאושרות, כי בשנה זו וזו קבל השליט או ההגמון פני יהודים או גרש אותם או הטיל עליהם מס ועשה להם רעות. המראה של קורות היהודים באשכנז הוא עמק הבכא, מוצלח הוא דרך־הדבור בקול הקורא, כי רק מנקודת־ההשקפה של קורות האשכנזים יש לתפס את קורות היהודים. ובכן ההריגות והרציחות של המלקים את נופם, של רינדפלייש בימי המגפה השחורה, הגרושים וכו׳ יש לתפוס רק מנקודת ההשקפה של קורות האשכנזים! אולי הצדק עם מי שהמציא את הדבר הזה. כי את נקודת־ההשקפה של קורות האשכנזים הוא מכיר, אבל את המקורות של תולדות היהודים אינו מכיר אלא מעט, אם הוא מאמין עוד למצוא צרות חדשות, אשר לא נודעו, מימי מסעי הצלב, או ספרי־זכרונות וספרי שאלות ותשובות חדשים. הרי זה שדה אשר קצרו את קצירו״. אף אחד מתלמידיו של גרץ לא היה דן בודאי כמוהו, וכאן ניכר באמת ההבדל שבין הדורות.

זכות היא זאת לועד ההיסטורי, שהיה ראשון לנסיעות במקומות שיש בהם ארכיונים ולבדיקת החומר לקורות היהודים — מ. שטרן שם אותן ליסוד מוסד בעבודותיו בתקופה ההיא ובתקופה שבאה אחריה 1), — ושהוציא שלשה כרכים המלאים מקורות היסטוריים חשובים וספר־התעודות של ארוניוס 2). גם פעולת חמשת הכרכים של „מכתב־העתי לקורות היהודים באשכנז״ (1887—1892), אשר עורכו היה לודויג גייגר, היתה קודם כל בכוון לחקירת המקורות ועוררה את הכוחות וחנכה אותם. אבל הועד לא האריך ימים ולא יכול לגמור את העבודות שהתחיל בהן. מרכז חדש לחקירות היסטוריות יצרה ברית הקהלות הישראליות באשכנז ב„ארכיון הכללי של יהודי אשכנז״ (1605), אשר תפקידו היה בשורה הראשונה לשמור על התעודות ההיסטוריות ולרשום אותן ותפקיד ה„ידיעות״ (Mitteilungen) שלו (יצאו משנת 1909 ואילך ששה כרכים) היה לתת מלבד תאור הארכיונים ופרסום כתבי־היד גם מחקרים בשאלות היסטוריות חשובות וביבליוגרפיה היסטורית מדויקת. כאן פרסם א. טויבלר את „תכניתו לעיבוד ספר־המקורות לתולדות היהודים באשכנז בימי־הבינים״, אשר מלחמת־העולם ותוצאותיה הפריעו להוציא אותה אל הפועל. אותן הסבות נצבו לשטן ל„ספר־המקורות לתולדות היהודים בפרנקפורט על נהר מיין״, אשר הכרך הראשון שלו מגיע עד שנת 1400, מעשה ידי י. קראקאויר, אשר היתה היכולת בידו להקדיש את כל חייו לחקירת תולדות־היהודים בפרנקפורט, כמו שמהצד השני פרנקפורט היא הקהלה באשכנז אשר המקורות ההיסטוריים שלה עובדו בהתמדה יותר משאר המקורות.

את הדרך האמצעית בין תיאור המקורות ועבודם תפס הספר Germania Judaica אשר „החברה להרמת המדע של היהדות״ התחילה להוציאו. המטרה היתה להכין רשימה של כל המקומות בממלכת אשכנז אשר היה בהם ישוב יהודי, מהימים היותר קדומים עד ימי החוזה הוינאי בשנת 1815, ולספר את קורותיו או קורות האנשים שחיו בו על יסוד מקורות בדרך מדעית; הכרך הראשון של הספר, אשר בגלל חלוקה בלתי־מוצלחה הוא מגיע עד שנת 1238, מונח לפנינו כשהוא גמור ומושלם 3), אולם אין בטחון שימצאו האמצעים להמשיך את עבודת הספר.

1) יש להזכיר ביחוד את הספרים האלה: Urkundliche Beitraege ueber die Stellung der Paepste zu den Juden (1893—1895), כמו כן: Die israelitische Bevoelkerung der deutschen Staedte (1894—1896) והספר: Koenig Ruprecht von der Pfalz in seinem Beziehungen zu den Juden (1901). ראה גם Jued. Lexikon, כרך ה׳.

2) Regesten zur Geschichte der Juden im Frankischen und Deutschen Reiche bis zum Jahre 1273 (1902).

בהתלהבות זו שבאשכנז או בגדולה מזו נגשו החוקרים בארצות אחרות לאסוף את המקורות ההיסטוריים ולעבדם, כמו כן להוציא מו־נוגרפיות היסטוריות. כאן יש להזכיר קודם כל את וינה, אשר קורותיה טפח בראשונה באהבה גרשום וולף. בראשית המאה החדשה יצרה הקהלה הישראלית בוינה את הועד ההיסטורי שלה, אשר מסר לעבוד ספרי־מקורות כמו „ספר־היהודים של השפשטרסה בוינה״ (1389—1420), או אספי־תעודות כמו „תעודות וכתבי בתי־הפקידות לתולדות היהודים בוינה״, או מצבות זכרון כמו „הכתבות של בית־העלמין הישן בוינה״ עם מאמרים צדדיים רבים לקורות המשפחות מאת ב. וכטשטיין — כמו שהתגלה וכטשטיין בספרים לקורות העיר אייזנשטדט ובספרים אחרים שפרסם 4) כאחד מן הבקיאים ביותר בתולדות המשפחות של היהודים. בחלק השני של המונוגרפיה הכפולה יצא, מלבד שורה של מונוגרפיות בלשון העברית והאונגרית, אוסף של מקורות בשם Monumenta Hungariae Judaica (כרך א׳ בשנת 1903) מאת ארמ. פריש ומ. וייס, ובו נאספו תעודות משנת 1092 עד שנת 1539. לקורות היהודים במקומות אשר בצ׳כוסלובקיה של היום הציע בונדי־דבורסקי אספת־חומר עשירה, אף כי לא מעובדה די צרכה בספר „לקורות היהודים בביהם, מורביה ושלזיה״ משנת 906 עד שנת 1620. בזמן האחרון התחילו שוב לעסוק בחקירות האלה במרץ רב בהנהלתו של ש. שטינהרץ והן מוצאות להן מקום ב„ספר־השנה״, כמו כן ב„מכתב־העתי לתולדות היהודים בציכוסלובקיה״. את קורות היהודים במורביה מלמד לפרטיהם הספר אשר הוציאו הוגו גולד בשם „היהודים וקהלות היהודים במורביה בעבר ובהוה״.

(סוף יבוא)

3) המחצית הראשונה של הספר בעריכת ברנן ופריימן, הכוללת את האותיות A-L, יצאה בשנת 1917, המחצית השניה, הכוללת את האותיות M-Z, והוספות ותקונים, תצא בשנת 1931.

4) „חקירות אייזנשטדט״ (Eisenstadter Forschungen) יצאו על־ידי סונדר־וולף, כרך ראשון: כתבות של בית־עלמין (1922), כרך שני: תעודות וכתבי בתי־הפקודות (1926). כמו כן ספרו Die hebraeische Publizistik in Wien (1930) ועוד.

לְקוּטִים

הסופר והמדינה

על נושא זה נשא את נאומו המספר ובעל המסות הפוליטיות והספרותיות המזהירות היינריך מן בחגיגת־היובל שלו, במלאת לו ששים שנה, בתור תשובה על הנאומים שנשמעו בחגיגה זו. הנאום נדפס בירחון האשכנזי Die neue Rundschau, ואנו נותנים אותו כאן בתרגום עברי, בקיצורים מעטים:

„ראיתי את עצמי תמיד כסופר אשר עליו לתאר את העולם כמו שהוא. ביסוד הדבר מונח צורך ידוע לאמת ולבהירות. אין זאת אלא שכך הוא הדבר אצל כל סופר. בהתחלה אין הוא מכיר את הדבר בבירור. הוא עוסק רק בעיצוב דמויות ונותן רוח חיים בנפשות. המחשבה היא עוד רופפת.

ובכל־זאת אם הסופר מביע אחר־כך דעות ידועות אינן אלא פרי עבודת העיצוב של הדמויות. בעזרת העולם הנוצר ברוח דמיוני הוא מגיע לידי סדר־עולם, זה של המציאות, הברור ומסודר לו במדה שהוא יכול ליצור לעצמו מושג על־אודותיו. לא זה בלבד, שלאט־לאט הוא מגיע לידי כך לדעת את תכנו של העולם, אלא שהוא מגיע לידי כך לדעת גם מה שיש לעשות ממנו.

במהלך הזמן של ההיסטוריה הביאו סופרים אלה ואלה לעתים קרובות לידי איזה שנויים בעולם המציאות. לפעמים היו אלה סופרים דרך אגב — כנפוליון. כדאי בכלל להתבונן בדבר זה, עד כמה היו סופרים רבים של כל הזמנים רק סופרים דרך אגב. שקספיר ומולייר היו מנהלי בימות, גיתה ושילר היו נושאי־משרות... בודאי תאמרו: לא כן הדבר. ראשית כל כתבו. הדבר השני היה הטפל.

אמנם כן. נכון הדבר אפילו לגבי נפוליון, אשר הוא עצמו העריך את ספר־החוקים שלו למעלה מארבעים הנצחונות שלו במלחמות. הרוחני, סקירת החיים, סידורם, בירור הדברים והאמנות למצוא את החוקים של החברה—הנה העצמי לכל אדם באשר הוא חי באמת. הנצחונות וההצלחות, ענין החיים עם בני־האדם הם תענוגים גדולים וההכרה ובטויה אין בהם כדי לגרום לכל בני־האדם תענוג כזה. אולם לידי מדרגת האדם השלם אנו מגיעים רק אז אם אנו יודעים לסקור את הדברים, כמו אם אנו יודעים לעשות אותם.

כל זה למה? כדי להגיד, שאין בזה דבר מיוחד להיות סופר. לכל אדם יש התחלות מדבר זה והוא גם משתמש בהן בכל שעה שהוא רוצה: לחדור אל החויות שלו ורוצה לדון עליהן. לרוב הוא עושה זאת בלי שלמות, כי לשם כך זקוק האדם לנסיון. לתאר את החויות, דבר זה אין האדם הרגיל יודע. זה הוא מקצוע לעצמו. בכל־זאת, הדבר הכללי ביותר שבטבע שלנו, זה שיש לכל אדם ואדם, או שכל אדם ואדם היה נוטה אליו לולא היו החיים מעבירים אותו מזה—הנה זה העושה את הסופר. והוא לא היה יוצא מן הכלל לולא היתה האמנות בידו לתאר את השתתפותו וחלקו האנושי בחיים.

האמנות של הסופר לא נתכבדה במשך זמן רב כראוי. מדוע? יען כי כל אחד יודע לכתוב! בעצם הדבר, יען כי האנושי הנמצא בלב כל אחד ואחד מבני־האדם נראה כמקצוע קל! לפנים לא תפסו בני־האדם, כמה התאמצות דרושה לאדם לתאר כמו שהוא תמונת החיים שהוא רואה בעיני רוחו, ומה גם להוכיח אמתיותה לאחרים. — —

הדבר הזה נשתנה והיה גם להפך. תפיסת התהליך של העבודה הספרותית עלתה מאד לפני עשרים שנה, והנה חסרה שוב מאז ההערכה של הרוחני. המצבים ההיסטוריים החדשים הביאו לידי כך. כי צורת החיים של אדם היוצר באמצעים רוחניים איננה החשובה ביותר בעיניהם של שאר כוחות החברה. — — המפלגות השונות במשא ומתן שלהן זו עם זו, וכן הגוף הפוליטי הכללי. בשעה שהוא בא, למשל, לכרות ברית מסחר — כולם יחד אינם נותנים כל ע״ך לתבואות הרוח. — —

במצב הזה של הענינים יש ערך מיוחד לדבר, שמדינת פרוסיה סיפחה דוקא עכשיו לאקדמית האמנות שלה ענף חדש של הסקציה הספרותית. בזמנים רעים כאלה יש בדבר משום הפגנה מטעם המדינה, האומרת: אין לפני נותני־עבודה ומקבלי־עבודה בלבד. יש עוד מעמד של אנשים, אשר הריוח הוא ענין להם רק בשורה השניה. קודם כל הם ממלאים תפקידים; אמנם לא בלי כל מחשבה לקבל פרס — הדבר רחוק מאד מזה, — אבל הם מבקשים פרס אשר לא תמיד יש להביעו בלשון הכסף, והם היו ממלאים את תפקידם גם לוּא לא הכנים להם כמעט כלום. בכל אופן מוכרחים היו לעשות זאת בתקופות אחרות.—״

רְשִׁימוֹת

הצייר יעקב צוקר

(לתערוכה של ציוריו בבית־הנכאת הלאומי „בצלאל״)

מדי פעם בפעם שעוגנה של ספינת אמן ננעץ בשרטונה האמנותי של ארץ־ישראל, אנו חרדים לטיבו. רבו הדרישות לאוריגינליות, מקוריות, אשר עוד לא יצאה לאויר העולם. אבל לא נדרשה עוד אצלנו מאת האמן יכולת, קלות־המכחול, בת־תרבות. וחושבני, שצוקר הוא זה, אשר עלינו להעריכו כך: צייר בן־תרבות, ובעל הרגשה מיוחדת ועזה אשר בחר לו. אולי במקרה, את נושאיו ואת אופן עבודתו, אופן שאינו חפשי מהשפעה, אבל עז ממנה. וצייר זה לא הביא אתו את הגמגום, הנדרש אצלנו בחפש מחופש, אלא את הדבור החד; הביא אתו פקטורה אמנית, שבכוחה לבטא בחתוך־דבור ובקלות יתרה — במחי אחד — את רגשותיו העזים, כשהם ברורים לפנינו.

עוד בשעה שהראה לנו צוקר בתערוכת המוזיאון בתל־אביב את שלש התמונות שלו, ראינו בהן שני דברים, המושכים את הלב ביותר, קו אישי, בכל ההשפעה הבולטת, אינדיבידואליות המדברת ברורות, ומוצקות רבה — אם בציור־הנוף מטעם הציור וערכיו ואם בציור־הפנים בעל הקומפוזיציה הפיגורלית המצוינה, אף כי הפנים, בכל היכולת הרבה, לא יכול למשוך את לבנו. מתוך הנוף שמענו את קול היכולת והתפיסה. גדר דחויה, המצוירת בשני טונים ירוקים כהים־כהים, דיברה אלינו על התרבות הציורית של אותה יד שנהלה את המכחול והדריכה אותו.

צוקר הוא, מבלי שים לב לחנוכו האמנותי הארץ־ישראלי — הוא נתחנך ב„בצלאל״ — בן לאותה אסכולה צרפתית, אשר כבשה את כל העולם האמנותי; ודומני — אחד מבניה אשר לא ביישו את תורתה. ואל יהא דבר זה לחרפה לנו. עד אשר תקום האמנות הארץ־ישראלית והיא בעלת צביון מיוחד, נתע עוד רבות בתוהו לא־דרך וכל תרבות חזקה תשפיע עלינו.

צוקר מצייר את ארץ־ישראל ברוח אותה אסכולה. ואנו, אשר בעלותנו לארץ־ישראל כהות עינינו מרוב־אור, לאחר אפלוליתה של אירופה — אנו לא הורגלנו עדיין לראות את ארץ־ישראל שרויה באפלת פריז, למשל. ברם, דבר זה, שהוא חסרון לדידן, אינו מוריד את ערכו הציורי של צוקר. קבוצה של שלשה זיתים, שהוא מצייר ליד שורה של צריפים בסביבת תל־אביב לאחר הגשם, הנה, בכל־זאת, קבוצת־הזיתים הטובה ביותר שנמסרה בשנים האחרונות בארץ־ישראל, והלך־הרוח השורה על תמונה זו חזק ביותר ומלא בטוי, ואפיו של אותו נוף — אולי לא הצבעוני — הוא ארץ־ישראלי.

בצוקר, הרוצה לשוב לארץ־ישראל ולעבוד וליצור בה, אנו מקבלים אל בין פמלית האמנים, אמן בעל כשרון בריא, ומה שבו דרוש לנו — אמן בן־תרבות־ציורית, בעל רגש עז ויכולת ויד־מהירה — ודברים אלה חשובים לנו במאד מאד.

מ. נרקיס

בִּקֹרֶת סְפָרִים

„בת־ציון" של בורלא

(לצאת חלק ג׳: „התחיה", בהוצאת „מצפה")

בורלא צעד עוד צעד אחד קדימה. אחר „נפתולי־אדם", הספוג כולו טון לִירִי וְרוֹמַנְטִיזְם שאינו מפשט גרידא, אלא אחוז ומלוכד בהֲוָי ובאִשרוויותיו — נגש בכוח מתאר אל המציאות הקרובה.

בורלא יצא אל דרך המלך של חיי־אנוש בהתנגשויותיהם. לא אפיזודה בלבד. לא נושׂא אכזוטי כשהוא לעצמו. לא רק כשרון רפרודוקטיבי של פינה או סביבה ידועה (לרוב על בד דמשקאי משובץ ומגוון), אלא יצירת הֲוָי עם טִפּוּסֵי הֲוָי, טפוסים מצויים במהלך החיים של יהודים וזרים.

גורל חיי־אנוש הוא הוא היוצר כל רומן שלם. ואליו תותר בורלא בכל מאמציו.

בספוריו „אשתו השנואה" ו„נפתולי־אדם" עוד היה בורלא חסר את ההיקף הגדול, חסר היה את היריעה הרחבה, והנה יְצָרָהּ ב„בת־ציון".

בורלא שואף להעלות את הטפוס מסביבתו הלוקלית למדרגת טפוס אנושי כולל. זאת נסה לעשות ב„נפתולי אדם" והצליח. רַחמו הסומא נעשה פרובלימה אנושית. אִיּוֹב זה, הנעשה „אדון לחייו" אחר מלחמת נפש כבירה, ראוי לעמוד במדרגה אחת עִם כמה וכמה טפוסים מסוג זה. הוא אינו נופל, למשל, משאול קַיִן של ג׳והְן מֵיסְפִילְד ביצִירתו The Everlasting Mercy. ההשראה העליונה המאירה מנפשו עושה אותו לכות. כשאול קַיִן שואף גם רחמו להיות הוא באשר הוא, הוא ולא אַחֵר, עם כל הטוב והרע שבו. ביצירה זו מתרומם בורלא מעל להֲוָי הלוקלי ומגבש טפוס אָדָם כולל. אָכֵן זהו גורל אדם ונפתולי אדם.

בדרך זו חפץ בורלא ללכת קדימה ב„בת־ציון". הבד כאן רחב יותר. הטפוסים שונים ומקומות ונופים שונים עוברים לעינינו. בחלק השלישי הגיע הרומן לנקודת־ההפעלה. מכאן הדרך סלולה יותר. בחלקו האחרון, שיבוא בודאי בקרוב, תסתיים המערכה, ורק אז נוכל לדון על היצירה כעל חטיבה אחת וכעל שְׁלֵמוּת.

מה שמתבהר בחלקים שיצאו עד עכשיו הוא אותו הכח החיוני, הער שבבורלא, המבקש את המוסריות האחרת, שהאדם מגיע אליה רק אחר התלבטויות־נפש וקרבות ומאמצים בלתי־פוסקים עם סביבתו ועם כל המקובל והַמּוּסְכָּם בָּהּ.

ב„בת ציון" הולך ומתלבט טפוס של בת־יהודים אמיצה ורבת־לְבָטִים. הרֶקע הוא ירושלים העתיקה. מזיגה של משפחת אשכנזים וספרדים, עם התכונות הטובות והרעות הנמסכות בגביע עם היין התוסס על שמריו ששמו: רווה רבידוביץ.

מַסֶּכֶת־חיים היא זו של נערה מבית־ישראל האמונה עֲלֵי חנוך מסיונרי, זר. מתחילה היא את דרכה מתוך כאב התלישות וההתנכרות וצועדת לקראת מיצר וכשלון, ורק אחר נפתולי־חיים תשוב לתחיתה. ככל גבורי בורלא, בספריו האחרים, מבקשת גם רווה קַרְקַע מְשֻׁלָּה, בטחון בכות עצמה, אמונה במוסר־נפשה. לא מִצְוַת־אנשים מלומדה — אלא מצות־נפש הנובעת מתוך יחס פנימי עמוק. רווה שואפת לחיים בעלי תוכן עצמי. והאהבה מגבירה בה את כח ההתקוממות נגד הכל בבת אחת. בחייה החדשים, אשר התותה לה במו ידיה, נתקלת היא בכמה מכשולים, וכאן מתרקמת העלילה והבד הולך ומתרחב — בורלא הולך בעקבות המציאות ובמכחול אשר בידו, הטבול בנטפי־ההרגשה הבריאה של כשרונו, הוא מוסיף תג אל תג ו/ו אל קו להבהרת שרטוטי החיים באשר הם. עולים ומתלכדים מתוך מעגל הספור אחד לאחד טפוסים מטפוסים שונים: אבות, אמהות, זקנים וצעירים, יהודים ונכרים. והדמויות מתלכדות זו בזו לעלילת־חיים אחת. הרקומה גם אידיאות. כי בורלא, כמספר יהודי, בן חכמי ישראל, אינו יכול שלא להקנות לכל טפוס משלו — השקפת־עולם ושאלות־עולם.

הדיאולוגים של גבוריו כתובים בטמפו חי ומעורר, עד כי אריכותם בכמה מקומות אינה פוגמת הרבה, הדברים שבפי הגבורים העושים בספר ותלי־התלים של השאלות ותשובות משתלבים גם להֲוָי של הספור ומאירים את פינותיו.

עליות וירידות בספר. אין הלך־רוח שוה ואחדותי בכל המקומות. אך השתלשלות המאורעות מרתקת תמיד. יש אֵמוּן במספר. ומכאן ההבלגה על כמה מהמקומות ההלשים שבספור.

יש כאן כח פרימיטיבי, תמים המְלֻוֶּה באשר ניתן עינינו, אם כי איננו די אמנותי בכמה מקומות. הרי הוא תמיד די אנושי.

בורלא בוחר לו את המצע הפרימיטיבי להשקפת עולם. כאן ניתן לנפש שלטון בלתי־מוגבל, כאן פורצים היְצָרים את כל הסְכָרים. שאלת החיים היחיד והחברה, מוצבות בדרך זו באור המיוחד של הסביבה. אין ספק, כי בורלא הצליח בכח האינסטינקטיבי שבו להעלות דוקא בדרך זו כמה וכמה קמטי נפש נעלמים. והאנושי שבו הוא המדַבר אל לבנו. כי למרות כמה פגמים „ספרותיים" אין הוא חסר תַּרְבּוּת־נפש, והוא מצטיין בהבעה הטבעית, הבריאה שלו. בכל שפע הרעיונות והרגשות המלוים את גבוריו אינו חסר את הכוח הדינַמִי, המחיה כל עֲלִילָה.

לא צורף־זָהָב, לוטש אבנים טובות הוא בורלא ברומניו, אלא מסיע אבנים, גדולות, אבני־מחצב פשוטות, אשר חצב מן החיים — לסלילת הדרך של הרוֹמָן הָעִבְרִי.

ש. בס

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאֳמָנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

מסבת־סופרים לכבוד טשרניחובסקי. באור ליום ח׳ בסיון, במוצאי שבת, נערכה בתל־אביב, באולם ויצ״ו, מטעם אגודת הסופרים ומרכז קלוב פא״ן בארץ־ישראל מסבת־חברים לכבוד שאול טשרניחובסקי. כמעט כל הסופרים והעתונאים היושבים בתל־אביב השתתפו במסבה, אשר פתח אותה ח. נ. ביאליק בנאימו לכבוד האורח. נאמו עוד: אשר ברש, א. בן־אבי, זלמן אפשטיין, יעקב רבינוביץ, דר׳ י. ל. ברוך, דר׳ ח. הררי ודר׳ יהודה קויפמן. בשם האורח הנכבד, אשר איננו „איש דברים" ונטל רשות לעצמו לבלי לענות לדברי הנואמים, השיב תשובה היושב־ראש, ח. נ. ביאליק, וסיים את הנשף בדברי ברכה לאורח ולסופרים שבאו לכבדו.

יצא לפולניה על מנת לשוב לארץ המשורר מתתיה שוהם, אשר ישב בארץ למעלה משנה ויצר בה דרמה חדשה, שלישית לשתי הדרמות התנ״כיות שלו: „יריחו" ו„בלעם", שנדפסו בשעתן ב„התקופה". שם הדרמה החדשה: „צור וירושלים". כמו כן יצר בארץ את הפואימה „גדיש", שאנו מתחילים בהדפסה שלה בגליון זה.

הצגת־בכורה ב„אוהל". בי״א בסיון, אור ליום ה׳, היתה באולם מוגרבי בתל־אביב הצגת־בכורה של המחזה „וולפונה", המעובד בידי סטיפן צווייג על־פי יצירתו של בן־ג׳ונסון, על־ידי להקת ה„אוהל". התרגום לעברית נעשה בידי מ. אבי־שאול. ההצגה מאת י. מ. דניאל. הצייר הוא ע. עמנואלי.

החברה העברית לחקירת א״י ועתיקותיה. קבלנו כרוז זה מאת החברה הנ״ל בבקשה להדפיס אותו: „החברה העברית לחקירת א״י ועתיקותיה ממלאה תפקיד חשוב בחיינו, גם מבחינה מדעית וגם מבחינה חנוכית־לאומית. במשך עשר שנות קיומה פעלה החברה פעולה מדעית, ספרותית וטכנית מרובה. החפירות הארכיאולוגיות שהוצאו לפועל בידי מומחים חייבו את פעולת החברה ואמצו את ידי עסקניה במציאות בעלות־ערך לדברי ימי ישראל בארצו ולדברי ימי תרבותו, מנהגיו, יכלתו וכשרונו האמנותי. בחפירות סמוך לטבריה נמצאו שרידי בית־הכנסת הקדמון של חמת ועתיקותיו. בירושלים נחפר מורד הר־הזיתים, מסביב ליד

אבשלום ונתגלו יסודותיו, נקו מקום מערת כהני חזיר ומערת יהושפט, נחקרו המערות והחורים הסובבים את ירושלים וכמה מבתי הכנסת העתיקים בארץ. מטעם החברה הוצאו לפועל החפירות המפורסמות בגלוי ה„חומה השלישית". חומת ירושלים שנבנתה בימי אגריפס. החברה חקרה וחפרה במקומות קברים יהודיים עתיקים, בעיקר באלה שבמערות כגון במחנים, בהר־הצופים, בנחלת־אחים וכו׳. עבודה חשובה נעשתה גם השנה בחפירת מערת הקדרים אשר ברמת־רחל, ובה נמצאו עתיקות חשובות ובהן מימי הבית השני. החברה השיגה לרשותה את חורבת בית־הכנסת במירון, בגליל העליון. על־יד החברה נוסד בית־נכאת לעתיקות, ובו נגנזו בעיקר חפצים שנתגלו בחפירות שיצאו אל הפועל בכוח החברה ושהם רכושה. על־יד החברה קיימת ועדת שמות, שלפעולתה חשיבות לאומית, זו סדרה רשימה של שמות עבריים היסטוריים למקומות הישוב החדש, שנשתכח מהם שמם מלפנים. עבודות הועדה רכשו להן את חבת הקהל והמוסדות ונערכו כראוי בחוגים מדעיים. החברה מנהלת גם פעולה ספרותית־מדעית בהוצאת קיבצים וספרים בודדים, שבהם מתפרסמים מסקנות החפירות ומאמרי מחקר במקצוע ידיעת א״י ועתיקותיה; הללו נשלחים חנם לכל חברי החברה. עריכת הקובץ נמסרה לידי הפרופ. דר׳ נ. סלושץ. חשיבות חנוכית רבה בהרצאות הפומביות ובטיולים הקבוציים המסודרים בידי החברה, המסוגלים להפיץ את ידיעת ארץ־ישראל ועברה בקרב העם. החברה מקוה להמשיך בפעולותיה ולהגבירן פי הרבה. בקרוב תגש לחפירות בגבעת־אליהו, בדרך העתיקה מירושלים לבית־לחם, בסביבה בה משערים מציאות ישוב יהודי עתיק. עומדה לפני החברה תכנית רחבה גם לשנים הבאות, ובה חפירות במקומות שונים בארץ, כגון במודעים, בביתר, וכו׳.

עשר שנות פעולותיה העמידו את החברה במקום כבוד בין העוסקים בארכיאולוגיה ארץ־ישראלית מכמה דורות. לנו חשובה הפעולה הזאת ביותר, בהוסף לה מלבד המטרה המדעית עוד בחינת הכבוד הלאומי והמגמה החנוכית. גשום תכניות החברה לעתיד והצלחת פעולתה תלויים בהתענינות הצבור ובהשתתפותו במפעליה; בזה פונה החברה לכל איש ואיש ומכריזה: יהיו כבוד עמך וידיעת ארצך יקרים לך! יתמוך כל אחד בפעולות החברה על־ידי התענינותו בהן, על־ידי הספחו על החברה, וישתתף בזה בפעולותיה.

ועד החברה העברית לחקירת א״י ועתיקותיה: דוד ילין, נשיא; פרופ׳ דר׳ ש. קליין, סגן; צבי איזקסון, גזבר; דר׳ א׳ י. ברור, מזכיר כבוד; יצחק בן־צבי; בן־ציון דינבורג; דר׳ ש׳ ייבין; דר׳ ב׳ מייזלר ישעיהו פרס; פרופ׳ דר׳ י. קלוזנר. המזכיר: דר׳ א. ז. אשכלי.

דחית ה„כנסיה העברית המוקדמת". לפי בקשתו של הועד המרכזי ל„תרבות" בפולניה נדחתה ה„כנסיה העברית המוקדמת", שנקבעה לכתחילה לכ״ה וכ״ו במאי, לכ״א וכ״ב ביוני. מקום הכנסיה הוא ברלין וישתתפו בה צירי הסתדרויות „תרבות" בארצות שונות, סופרים ועסקנים עברים, באי־כח אגודות סופרים והסתדרויות הנוער הלאומי, כמו כן באי־כח הוצאות ספרים ועתונים עברים. מחכים גם לאורחים מארץ־ישראל. לועד המארגן את הכנסיה נכנסו: ד״ר ש. ברנפלד, ד״ר מ. סולוביטשיק, ד״ר י. קלצקין, ד״ר מ. פינס, ד״ר ש. רבידוביץ, ד״ר א. רוזנפלד (כולם בברלין), מ. קליינמן (לונדון), מרכז „תרבות" בפולין, מרכז „תרבות" בליטה, אגודת הסופרים העברים בפולין.

הסתדרות „תרבות" באנגליה שלחה מכתב־חוזר ליודעי־עברית באנגליה ובו היא מבקשת: א. להיות חבר להסתדרות ולשלם דמי חבר (חצי גינה לשנה); ב. לרשום את שמות האנשים היודעים עברית, הידועים לכל חבר וחבר, לשם עריכת רשימה שלמה של כל היודעים עברית במדינת אנגליה; ג. להתיחס בחיבה וכבוד לספר העברי ולעתון העברי, להכניס אותם לבית בשמחה, להקצות להם מקום חשוב ולעיין בהם.

תערוכת הספר העברי בקובנה. באולם „הרצליה" בקובנה נפתחה „תערוכת הספר העברי". נאמו: נ. טברסקי מארץ־ישראל, נתן גרינבלט וז. ליובובסקי. בתכנית המוסיקלית השתתפו המקהלה על שם אנגל והתזמורת של „השומר הצעיר".

כרוניקה כללית

יעקב וסרמן הוציא בהוצאה של ס. פישר בברלין רומן חדש בשם „אטצל אנדרגסט", אשר בו הוא מתאר את המבוכה של הנוער האשכנזי אחרי המלחמה.

שלשה ספרים חדשים על־דבר סטיפן גיאורגי. אחרי הספר הכולל של פר דריך וולטרס על־דבר סטיפן גיאורגי וחוגו, אשר יצא בשנת שעברה, יצאו עכשיו שלשה ספרים חדשים על־דבר סטיפן גיאורגי ושירתו. ו. פיכט, הנוטה להתקרבות אשכנז אל צרפת, קרא את ספרו בשם „הערצה בקרתית של סטיפן גיאורגי". א. אוולד, שההערצה שלו לשירה של גיאורגי אינה גדולה כל־כך, קרא את ספרו בשם „שפיטלר או גיאורגי", השלישי, ה. קוקי, מקיף את כל הצדדים של שירת גיאורגי.

פרס לרומן מהחיים בזמן שלאחר המלחמה. ההוצאה של A. M. Heath ושותפיו בלונדון קבעה פרס של מאתים ליטרה־סטרלינג לרומן המוב ביותר מהחיים בתקופה שלאחר המלחמה. מתקבלים רומנים בכל הלשונות.

כתבים הדשים של טורגנייב. בזמן הקרוב עתידים לצאת דרמה וספור של טורגנייב, שנמצאו בעזבונו אשר היה בידי הנכדות של ידידתו.

אגודה על שם היינריך היינה. למלאת שבעים וחמש שנה למותו של היינה נוסדה בהמבורג „אגודת היינריך היינה", ששמה לה למטרה ליצור „ארכיון היינה", „ספרית היינה" ולקבוע פרס ספרותי על שם היינה; היא שמה לה גם למטרה להלחם, ברוחו של היינה, בכל ריאקציה תרבותית.

כתבי־יד של ג׳יאורג׳ זנד. המיניסטר לעניני חוץ בפולניה שלח לבריאן שני כתבי־יד של המספרת ג׳יאורג׳ זנד, אשר נתנה אותם במתנה לשופין והם נמצאו בורשה; בריאן מסר את כתבי־היד לספריה הלאומית בפריז.

אנציקלופדיה לילדים ברוסיה. ההוצאה הממלכתית של הממשלה הסוביטית נגשה להוציא אנציקלופדיה לילדים. הכרך הראשון יצא בסתיו.

מעזבונו של פרנץ קפקה. מקס ברוד וה. י. שפס מוציאים עכשיו בהוצאת קיפנהויאר בברלין כרך אחד מעזבונו של המספר הפראגאי פרנץ קפקה, בשם „חומת סין", הכולל דברי פרוזה קטנים ואפוריסמים.

ספרים שנתקבלו:

I כתבים:

אב. גולדברג. כתבים. א. לקראת תקופה. 286 עמ׳. ב. ספרות ואמנות. 293 עמ׳. ג. שריגים. 171 עמ׳.

II. ספרות יפה מתורגמת:

אריך מריא רמרק. בחזרה. חלק א׳. תרגם מכתב יד יוסף ליכטנבום.

III. כתבי עת ומאספים:

שאיפותינו. ירחון „ברית שלום", חוברת ג׳, ירושלים, אייר תרצ״א. 40 עמ׳. חוברת ב.

פסיעות. חוברת לשאלת החנוך וההוראות בכתות הנמוכות. חוברת ב׳, אייר תרצ״א. העורכים ש. בס וא. קוזובסקי.

הרפואה. יו״ל על־ידי, ההסתדרות הרפואית בא״י. כרך ה. אדר־ניסן, תרצ״א.

אוצר החיים, ירחון לתורת ישראל. אייר־סיון תרצ״א. ערוך בידי הרב חיים יהודה עהרענרייך.

IV. שונות:

ארץ ישראל במספרים. הוצאת הלשכה הראשית של הקהק״ל.

המכשיר להתישבות. הוצאת חבר למען אוצר התישבות היהודים, תל־אביב, תרצ״א.

העורך אחראי: ש. צמח

רשימה קצרה מהספרים הנמכרים בזול

מ־20 במאי עד 1 ביוני

ההנחות עד ל־70%

	המחיר קדם	עכשיו
ספריה מצוירת לילדים של הוצאת		
הגנה 4—1 חוברות, כ״א	100	35
בלק־נר — מלחמת היהודים עם הרומאים	60	25
רובינזון קרוזה עם תמונות	100	50
אלישבע — סמטאות, רומן	300	125
גנסין, כתביו	200	80
י. ל. ליבונטין, השבועה, רומן, ב׳ חלקים	400	150
ליפסון, מדור דור	400	280
צנציפר, עשר שנות רדיפות	250	125
„סנה״ ירחון	100	40
כנסת, מאסף	350	160
בר — תולדות הסוציאליות, 5 חלקים כ״א	90	50
דברי פועלות	150	90
ספר היובל של מרכז המורים	750	400
ספר היובל של פתח־תקוה	700	300
ברנפלד—ספר הדמעות 3—1 (810 1.350)	1.350	81
מנדלקרן — הקונקורדנציה	1.500	—

יש גם אפשרות בעד 100—50 מא״י
לקבל פרסים יקרי ערך כמו:
יעבץ — היסטוריה ישראלית, 9 חלקים
האוצר, 4 חלקים
ספר הדמעות 3 חלקים
ספר היובל של מרכז המורים וכו׳ וכו׳.

בהזמנות לפנות לבימ״ס „מוריה״
תל־אביב, רחוב הרצל 2; ת. ד. 298; טלי 549
ואל שאר בתי מסחר לספרים בארץ.

לכל קוראינו באמריקה:

בכל עניני „מאזנים״ באמריקה
נא לפנות אל סוכנינו:

1) **Jehudah Kraushar,**
772, Clevelandstr BROOKLYN N. Y.

2) **«MORIAH» Book Co.,**
46 Canal str NEW-YORK

3) **Fred J. MELL**
1214 S, Central Park Ave, CHICAGO, Ill

4) **I, KAZACHKOFF**
1616, E. Baltimore str Baltimorc, Md.

הנהלת „מאזנים״

אם יש את נפשך לדעת
את גורל אחינו הנרדפים
ברוסיה הסוביטית

קרא את הספר

עשר שנות רדיפות

מגלת הגזרות על התנועה הציונית
ברוסיה הסוביטית

מאת ל. צנציפר

הספר מכיל 276 עמוד ובו 51 צלום

המחיר בכריכת בד 250 מיל, בחוץ לארץ דולר וחצי.

להשיג אצל הסוכנים הראשיים במ״ס „מוריה״
Palestine, Tel-Aviv, P. O. B. 298
באמריקה:
„Moria“ Book Co. New-York, Canal str 46

דפוס „הארץ", תל־אביב

№ 4 (104)

[שנ]ה שלישית

מאזנים

[ש]בועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
ד
(קד)

תל־אביב
י"ט בסיון
תרצ"א

Tel-Aviv
Juny 4
1931

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ־ישראל: לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י בחוץ־לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים מחיר גליון בודד — בארץ־ישראל 20 מא"י; בחו"ל 12 סנט	עמוד שלם — 5 לא"י; חצי עמוד — 2.750 לא"י; רבע עמוד — 1.500 לא"י; 1/8 עמוד — 800 מ.; 1/16 עמוד — 500 מא"י. למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ"ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

שנה שלישית | תל־אביב, י״ט בסיון, תרצ״א | גליון ד׳ (ק״ד)

יְמֵי הַשָּׁבוּעַ

לְוְעִידַת הַסּוֹפְרִים

הועד המרכזי של אגודת הסופרים בארץ קורא את החברים לועידה כללית ביום שלישי לשבוע הבא. אף כי הועידה באה שלא בזמנה – כי לפי התקנות היה על הועד לקרוא את הועידה לפני כמה חדשים – היא בכל־זאת דבר בזמנו. הזמן גורם, שהסופרים יתקבצו יחד ויתיעצו בעניניהם.

לפי תכונת הסופר ותכונת מלאכתו הוא נוטה לבדידות. צ ו פ ה הוא נתון לעמו. לא שאין הוא מדיני בטבעו, אלא שאם הוא יוצר, המדינה שלו הוא ח ז ו ן, חזון עבר או חזון עתיד. ואם איננו יוצר, הרי הוא מסתכל ומתבונן, והסתכלות או התבונ־נות זו היא שמוציאה אותו מהעולם החברתי, המעשי. וכך ה„חומר" האמנותי־הספרותי הוא הקשה ביותר לאיגוד, להתחברות.

אבל כל האומר, שאין חיבור בין הסופרים, חיבור שהוא אמנם יותר פנימי מאשר חיצוני, אינו אלא טועה. יש בתכונתו של חיבור זה קצת מתכונת החיבור שבין חברי מ ש פ ח ה אחת, אחים לתכונות־נפש ולגורל. אפילו הריבות המתפרצים לפרקים בחברת סופרים יש בהם קצת מן התכונה של ריב־מ ש פ ח ה: הקפדה גם על דברים קלים, „עלבונות". קצת אמתיים והרבה מדומים, בקשת ערבות על מעשים ודברים שאין איש ערב בהם לחברו, וכדומה לזה, ומתכונתם של ריבות־משפחה, שהם נשכחים בשעת אסון, בשעת פורענות, בשעה שיד גורל קשה כבדה על המשפחה כולה.

הגורל הקשה הזה נפל עתה עלינו. הנה לעינינו הריסה בכל חלקי הבנין של ספרותנו. בכל מקום פרצות, קרעים שאינם מתאחים, שברי מפולת. עלינו לטכס עצה להקים את סוכת ספרותנו הנופלת.

הרבה מן המעשים והדברים שיש לעשות לספרותנו בשעה זו אינם בידנו, אבל עלינו לעורר, להתריע על הדברים, להראות על דרך הפעולה.

ודרך הפעולה מונח עכשיו בחיבור עם ה ח ב ר ה, עם הקהל שמסביב לספרותנו. גם לפי התקנות של אגודת הסופרים יש לנו היכולת להרחיב את גבולות האגודה ולהכניס אליה גם מוקירי ספרותנו. עלינו ללכת בדרך זו ולאסוף מסביב לאגודת־הסופרים קהל קוראים נאמנים. בזה ניצור את כלי־המעשה וגם את כלי־התפיסה לפעולות האגודה, כן לפעולותיה בעתיד הקרוב וכן לפעולותיה בעתיד שאיננו קרוב כל־כך. בתקופה זו של החברתיות לא נוכל להתקיים בתור בודדים, בתור יחידים נבדלים. עלינו ליצור את ה א ג ו ד ה ל ס פ ר ו ת ע ב ר י ת, אגודה שחבריה ימצאו בתוך כל רחבי העולם, מקום קוראים עברים נפוצים, ומקום מרכזה יהיה בארץ־ישראל, המרכז ליצירה העברית ועוד יותר מזה – לרעיון העברי.

הרעיון על־דבר אגודה זו איננו חדש – לא אחת דברו עליו סופרים וגם חובבי־ספרות, – אבל עלינו להוציאו מכלל דבור ולהביאו לכלל מעשה.

אם רק פעולה זו נעשה, תהיה פעולת הועידה חשובה.

פ. ל.

מַנְהִיגֵינוּ וְתַרְבּוּתֵנוּ

באורגן הציוני The New Palestine היו״ל באמריקה הובאה בימים האחרונים שיחה של הפייטן וחכם־הכלכלה האירי ג׳ורג׳ ו. רוסל על־אודות השיטות בגאולת ארץ־ישראל ליהודים. הוא דורש ציוניות יותר אגרסיבית. לפי דעתו, יוכלו היהודים לרכוש להם את ארץ־ישראל על־ידי שיכוננו בארץ שיטת כלכלה משוכללת. מפעלים כלכליים גדולים עלולים לבסס את זכויותיהם של היהודים בארץ־ישראל יותר מכל „הכרזות וחלומות".

העתון הציוני, כמובן, תומך בכל לבו בדעתו של האקונו־מיסטן רוסל. אבל הפייטן רוסל מדבר גם על הצד האחר של ועבודת היהודים בארץ. ואלה דבריו: „עשו את א״י למֶכה בשביל סופרים וחכמים, כשם שאירלנד היתה מכה בשביל שאו, ייטס, דונסני, סינג׳ וג׳ויס. משוררים ומספרים עברים יכולים לעורר שימת־לב לחשיבותה התרבותית של ארץ־ישראל ולעשותה למרכז של התענינות עולמית".

גם לדברים האלה מסכים העתון הציוני, כדי לצאת ידי חובת „סינתיזה".

אין מעניני להעריך פה את הכבושים הכלכליים שנעשו ברצונה ובכשרונה של ההסתדרות הציונית בארץ־ישראל עד היום. אבל לא יהא זה מיותר להצביע בשעה זו ובשורות מעטות על יחסה של הסתדרותנו הלאומית אל מקצוע התרבות העברית בארץ.

פרשת החנוך פרושה לעיני כל. מיום שה„עול" הזה הוטל בהיסח הדעת על ההסתדרות הציונית, לא פסקה זו מלהלחם על פריקתו. בכל קונגרס וקונגרס נשנה המחזה הידוע: המנהיגים הציונים זורקים את המשא אל ה„ישוב" וה„ישוב" זורקו בחזרה להסתדרות. נקל לשער את הטפול מאהבה ב„משא נעים" כזה. יש רק להשתומם לכוחם ולכשרונם של המורים, שבתנאים כאלה הם יכולים בכל־זאת להחזיק את החנוך באיזו רמה שהיא.

לאוניברסיטה נמצא „גואל חזק" פרטי וההסתדרות הציונית מסרה לידו את כל ה„עסק", לעשות בו כאדם העושה בתוך שלו, ובלבד שמלאכתה תהא נעשית על־ידי אחרים. איך המלאכה נעשית יודעים המורים והתלמידים, וידיעתם חודרת לפעמים גם אל הקהל.

בנוגע לשאר מקצועות התרבות, כגון, צרכי הלשון, תיאטרון וכו' חוזר בכל שנה הנוסח הידוע כבר עד כדי גועל: אחרי מלחמה לחיים ולמות מאשרים תקציב של מאות או עשרות לא"י, ובאמצע השנה מודיעים על בטול התקציב מטעם של קמיצים.

אולם לפסגת הבנתם התרוממו ההסתדרות הציונית ומנהיגיה, למן המלך היושב על הכסא ועד הנער אשר מאחרי הפנקס, ביחסם לספרות העברית. זו אינה כלל במציאות בשביל האדונים האלה. ואם היא מתפתית לפעמים להשמיע בקול שפל את מלת המגור „תקציב", מיד באים אליה קומץ הציונים ידידיה ונאמני־ביתה, כביכול, ומיעצים לה לא לבלבל את הראש בהצעות „בטלניות" כאלו, שאין להן שומעים. הסופרים העברים אינם רוצים להחשב „בטלנים" ומסתלקים.

מנה"ג ההסתדרות הציונית וראש הסוכנות, בעצמו חניך ה„גיטו" ויודע עברית, סיגל לו בעולם הגדול הליכות רוזנים: כשבאה לפניו מלאכות של אגודת הסופרים בארץ — הוא עיף ורצוץ ואינו מסוגל לקבלה. כשאגודת הסופרים פונה אליו ללונדון בענין לאומי חשוב (בלי כל רמז לתקציב), אין כבוד הנשיא משפיל את כבודו להשיב אפילו מלים אחדות מפני הכבוד. כשהמשורר הלאומי, ידידו וחסידו, פונה אליו במכתב בענין „טובה קטנה" לספרות העברית — הרי הוא משים עצמו כאילו לא קבל את המכתב.

כלום יש עוד צורך לתאר את ה„טקט התרבותי" של עושי דברו למיניהם?

והאורגנים הלאומיים בכל שבעים לשון, כלום לא נודעו אלה לתהילה ברוב בקיאותם וטוב טעמם בכל מה שנוגע לספרות העברית? כל סופר עברי בעל־נפש מתפלל שלא יתגלגל שמו לעמודיהם של אלה. יודע הוא, שאם יפתה מישהו את אחד העורכים האלה להקצות עמוד לספר עברי—והיה זה עמוד הקלון לספר הזה. הבורות וחוסר־הטעם מגיעים שם למדרגה של וירטואוזיות.

הפייטן הגוי רוסל כיון יפה במאמרו: „עשו את ארץ־ישראל למכה בשביל סופרים וחכמים. משוררים ומספרים עברים יכולים לעשות את א"י למרכז של התענינות עולמית". אבל הוא טעה טעות־גוי קטנה: הוא חשב שהוא מדבר אל מנהיגי התנועה הלאומית באירלנד...

אלה שמזלזלים כך בנשמתה של תחית העם, באלף־בית של התרבות בכלל, כלום אפשר שלא יזדלזלו בעצמם סוף־סוף בעיני העם? כמדומה, שכבר מלאה הסאה.

א. ב.

גָּדִישׁ

א. קוֹרֵי קַיִץ

(סוף הפרק)

הַסּוּס לָחַךְ סְפִיחוֹ וַיַּעֲצֹר
זְמָן מוּעָט בְּלֶכְתּוֹ, כְּרוֹצֶה לַחֲקֹר פֵּשֶׁר דָּבָר מִבְּעָלָיו;
אַךְ רָפָה כֹּה הָיְתָה הַנְּקִישָׁה בִּירֵכוֹ: לֹא בִּכְדֵי זֵרוּז,
וְסָפֵק נִעְנוּעַ הָרֶגֶל בְּעָלְמָא, וְהָיָה עוֹד נִמְלָךְ
בְּדַעְתּוֹ זְמָן רַב לוּלֵא רָאָה אֶת פַּאֲתֵי הַדֶּרֶךְ שֶׁשָּׁכְלוּ
אֶת כָּל פְּלֵיטַת מִחְיָה, וַתַּעַל בְּאָזְנָיו הֶמְיַת שִׁקְתוֹת עֶרֶב,
וַיִּצְהַל מִגִּיל וַיִּזְדָּרֵז... נִתְּקוּ רַגְלֵי הָאִישׁ מֵאַרְכּוּפָיו,
סָמְרוּ גַּבּוֹתָיו וְרָטְטָה שֵׂיבַת שְׂפָמוֹ, וְצַעֲרוֹ
הַכָּבוּשׁ שׁוּב טִגֵּן אֶת לִבּוֹ: שְׁנֵיהֶם נִתְאַהֲבוּ בְּבִתּוֹ —
כֹּה רָוְחָה הַשְּׁמוּעָה בַשָּׂדוֹת, וְשׁוּב הוּא לֹא הִבְחִין כִּדְבָעִי
אַהֲבָה זוֹ מַה מַּשְׁמָעָהּ?... כִּי הָיָה הָאֶחָד, הַמְשׁוֹרֵר,
מִתְרַגֵּשׁ וּמְחַפְּשָׂהּ בְּצֵאתָהּ לַכְּפָר בְּיוֹם שַׁבָּת, וְנָבוֹךְ
הִתְהַלֵּךְ אָז אָנֶה וָאָנָה בַּמְּסִלָּה, מְחַכֶּה לְשׁוּבָהּ;
וּבְבוֹאָהּ — וַיֵּהָפֵךְ לְדַרְכּוֹ, בְּטֶרֶם עוֹד תַּסְפִּיק לִרְאוֹתוֹ,
כְּאִלּוּ לֹא עָגַם לָהּ כְּלָל: מַה לוֹ עִנְיָן בְּצֵאתָהּ וּבְשׁוּבָהּ?...
וְכֹה הָיָה מִסְתַּתֵּר מֵאֲחוֹרֵי עֲרֵמוֹת לִרְאוֹת בָּהּ בְּעָבְדָהּ
עִם בְּנֵי הָאִכָּרִים וְכֻלּוֹ דְּבֵקוּת וְעֶרְגָּה וּדְאָגָה
טְהוֹרָה־עֲדִינָה — וּפִתְאֹם, כְּאִישׁ הַמְמַלֵּט חַיָּתוֹ,
הוּא נָס מֵהַשָּׂדֶה מַר־רוּחַ, בְּשָׁמְעוֹ אֶת צְחוֹקָהּ הַצָּלוּל
עוֹנֶה לְקוֹלוֹת בַּחוּרִים עַלִּיזִים... וְדָבָר לֹא יָכוֹל
לְהַצְהִיל שׁוּב פָּנָיו הַנּוֹפְלִים — מִתְמַרְמֵר וְזָעֵף הִתְחַמֵּק
מִשִּׂיחָהּ, וְנִפְקַד הַמָּקוֹם הָרְבִיעִי בְּשִׁבְתָּם לַשֻּׁלְחָן — — —
אַךְ יֵשׁ אֲשֶׁר פְּגָשָׁהּ בַּגַּן אוֹ בַדֶּרֶךְ, לִפְרָקִים רְחוֹקִים,
בְּנוּחַ עָלֶיהָ לְרֶגַע הָעֶצֶב הֶעָנֹג־מְזֻכָּךְ,
שֶׁטְּפַּח בְּעַרְבֵי יַתְמוּתָהּ, אָז נִטְפַּל וְהָלַךְ לְצִדָּהּ,
וְעֶצֶב נִשְׁתַּלֵּב בְּעֶצֶב, עַד שֶׁלֹּא יָכוֹל הִתְאַפֵּק
וְהִתְחִיל מִתְחַנֵּן וּמַפְצִיר: לִי צַחֲקִי, נַעֲרָה, אֶת צְחוֹקֵךְ
הַנֶּהְדָּר וּמֵנִים כָּל צֵל, וָאֱהִי לָךְ כְּהֵלֶךְ שֶׁעָבַר
עַל בֵּיתֵךְ וַיַּעֲטֹף בְּדַרְכּוֹ, כִּי כָּפַר בִּמְחוֹזוֹ הַכָּחֹל —
וְהִיא צָחֲקָה לִדְבָרָיו, פָּג עָצְבָּהּ וַעֲלִיצוּת תְּזִיזָה תְקָפַתָּהּ;
אָז פִּשֵּׂק אֶת כָּל קִמְטֵי נַפְשׁוֹ לִקְרַאת אֹשֶׁר רַעֲנָן וּמַבְרִיא
שֶׁהֵקַר לוֹ צְחוֹקָהּ, וַיְהִי כְּמוֹ נִגְרַף מֵחֵשֶׁק סְחַרְחֵרִים

לִשְׁכַּב לְרַגְלֶיהָ, לִרְווֹת מֶתֶק גִּילָהּ עַד יְצִיאַת נְשָׁמָה, עַד אַפְסֵי שִׁכָּרוֹן־חִדָּלוֹן... אַךְ פִּתְאֹם הַנַּעֲרָה עָרְקָה בְּמוֹרַד הַפִּסְגָּה—רַק פַּעְפַּע בַּגָּן רֵיחַ צְחוֹקָהּ, וְהוּא עָמַד וְהִקְשִׁיב רַב קֶשֶׁב לַהֵד, כְּמוֹ רָפַק אֵי־שָׁם פַּעֲמוֹן גָּבִישׁ בְּדָמוֹ וְעוֹד צְלִילִים מְדַרְדְּרִים, וּמְטֹרָף מִתְרוֹצֵץ הָעִנְבָּל ——

הֲרִיחָהּ הַנַּעֲרָה שִׁלְטוֹן: בְּאֵי־אֵיזֶה חֶבְיוֹן סְתָרִים מַקְדֶּמֶת יֵשׁוּתָהּ, בְּהַפְלֵג הַמִּינִים לְתַחֲרוּת וּמֶמְשָׁל, לְבִלְבּוּ פִּקְעֵי מְרִי וְאַכְזָרִיּוּת וְרַחֲמִים... בִּן־לַיְלָה בָּגְרָה לְאַהֲבָה וּשְׂרָרָה, וַתַּעֲמֹד עַל כֹּחָהּ, שֶׁחָשְׂפָה מִמְּקוֹר רֵאשׁוּתֶיהָ, כֹּה קַדְמוֹן וְעַלִּיז לִקְרַאת אוֹיֵב־גֶּבֶר.

וּבְכָל אֲשֶׁר עָקַב אַחֲרֵיהֶם הָאָב, עִמְּמָה עֵינוֹ מֵהַבְחִין עַל בֻּרְיוֹ דְּבַר־מָה בְּעַרְבֻּלֶת נַפְתּוּלִים שֶׁסְּעָרָה פִּתְאֹם אֶת שַׁלְווֹת בֵּיתוֹ וּשְׂדוֹתָיו... הַאֵין זֹאת כִּי שִׁנְּתָה הָאַהֲבָה מִשְׁפָּחָה מִנְּעוּרָיו עַד הֵנָּה, אוֹ כָּהֲתָה נַפְשׁוֹ לְתָפְשָׂהּ? אַךְ אַחַת הוּא רָאָה וְהִבְחִין: חָל שִׁנּוּי בַּיַּלְדָּה—זֶה עַצְבָּהּ לֹא רִפְרֵף עוֹד שָׁקוּף וָזַךְ, כִּי נִשְׁתַּקַּע מִתְנַכֵּר בְּעֵינֶיהָ וְנֹפֶךְ שֶׁל הֶפְקֵר מַר־רוּחַ הִשְׁתַּחֵץ בְּרֹן עֲלִיצוּתָהּ, וְלִבּוֹ לֹא נָחַשׁ דְּאָגָה: נִקְשְׁרָה בִּתּוֹ בִּמְשׁוֹרֵר... אַךְ לָמָּה נִתְכַּוְּנָה לְקַנְתְּרוֹ תָּמִיד, וּלְמָרֵר תִּקְוָתוֹ, וְלִצְחוֹק לְרוּחוֹ הַסָּרָה – עַד יֵשׁ אֲשֶׁר נִדְמֶה לִפְעָמִים כִּי רַק מִתְעוֹלֶלֶת הִיא בּוֹ, וּבִידִידוֹ הַפַּסָּל, הַמָּתוּן וְנוֹחַ לַבְּרִיּוֹת מִמֶּנּוּ, דָּבְקָה... וְהָיָה כִּי נִקְרָה הַלָּז לָהּ בַּגָּן אוֹ בַחֻרְשָׁה, וְהוּא יוֹשֵׁב וְהוֹזֶה כְּבַדַּרְכּוֹ, וַתִּקְרַב בַּלָּט לְהַפְתִּיעוֹ, עַד שֶׁנִּתְחַלְחַל וְנִרְתַּע, מַסְמִיק וּמְסַנֵּן חִיּוּכוֹ הַמְּבֻיָּשׁ... אָז יָשְׁבָה לְצִדּוֹ, וְהָיְתָה גַם הִיא מְחַיֶּכֶת־מִסְתַּכֶּלֶת בַּמַּעְיָן שֶׁנִּבְקַע בְּעֵינוֹ, וַיִּפָּטֵר אֶת אָשְׁרוֹ לְאַט וּבִצְנִיעוּת וְחָרֵד מְאֹד עַל כָּל אֶגֶל וְאֶגֶל... אָז יֵשׁ אֲשֶׁר פַּעַם בְּעֶרֶב יוֹם חַג, כָּבֵד רֶגֶן הָאֵלֶם בְּדָמוֹ וְנִסְתַּחֲפָה עֵינוֹ מִמַּרְאוֹת הַפְּלָדוֹת לַשְּׁקִיעָה, בִּגְבוֹר בּוֹ גַּעְגּוּעָיו לְבַזְבֵּז אֶת נֵטֶל הָאֹשֶׁר הַגָּמֵל, אֶת שְׂרַף הַמִּסְתּוֹרִין הַסּוֹטֵף – וַיֵּדַע לְפָרֵשׁ כָּל רָז בְּשִׂרְטוּטֵי הַתַּכְלִיל לֶעָבִים, לְפַעֲנֵחַ כָּל תָּו וְכָל תַּג בִּדְמֻדּוּמִים מְפַלְּטִים דְּמֻיּוֹת

וְחִידוֹת־סְמָלִים; אָז הִשְׂכִּיל לִפְתּוֹת כָּל לֵב וְכָל עַיִן לַעֲקֹב אַחֲרֵי טִיסַת דִּמְיוֹנוֹ וּלְסַלֵּק מְסַכֵּי אַרְגָּמָן מֵחֶבְיוֹן מֶרְחַקִּים טְמִירִים, לִקְסֹם בְּשִׁפּוּלֵי אֲפָקִים בֵּיתָנִים וּפִלְאֵי עֲרָבוֹת, לְטַכֵּס בֶּחָלָל הַהוֹזֵה שְׂדוֹת קְרָב לְהִתְגּוֹשְׁשׁוּת אֵלִים, עַד תִּקְלֹט הָאֹזֶן בִּדְמָמָה הֵד־תְּרוּעָה לְתַחֲרוּת עֲנָקִים מִתְגַּלְגֵּל בְּאַפְסֵי עוֹלָמוֹת... יֵשׁ נִדְמֶה לַזָּקֵן: הָאִישׁ חֲסַר דֵּעָה... אַךְ יֵשׁ שֶׁנִּתְפַּתָּה לְפֶלֶא הַמַּרְאוֹת שֶׁאָרְבוּ מִתֹּכֶל הַמֶּרְחַבְיָה וְדִמָּה: לֹא בָדָה הָאִישׁ אֶת כָּל אֵלֶּה, וְכָל מַה שֶּׁעוֹרֵר לְעֵינֵיהֶם הֵן הָיָה הַכֹּל בְּשֶׁכְּבָר, אַךְ בְּטַרְדּוֹת הַיָּמִים שְׁכָחוּהוּ... וְעוֹד רֹשֶׁם בְּתַחְתִּית זִכְרוֹנָם בִּכְתַב־רֵאשִׁית דֵּהֶה וְקָלוּשׁ דְּבַר־מָה מֵאַגָּדוֹת וַעֲלִילוֹת, אַךְ חָדְלוּ לְהַבְחִין זֶה כַּמָּה אִם הָיוּ הַדְּבָרִים מֵעוֹלָם... וְאוּלַי כָּל אֵלֶּה הַחַיִּים הַחוֹלְפִים־קַיָּמִים וְחוֹזְרִים חֲלִילָה בְּחֶתֶף הַזְּמַנִּים, כְּאֶפֶס שַׁלְחוּפִיּוֹת, כְּצֵל לְלֹא מַמָּשׁ, הֵם כֻּלָּם לְעֻמַּת הַדָּבָר הַגָּלוּף בְּמַאֲפֵל זִכְרוֹנָם הַתָּשׁ, שֶׁבִּנְגֹעַ בּוֹ חֶרֶט הָאָמָן וְחָיָה, וַיִּנָּתֵק בְּשַׁרְבִיט מַלְכוּתוֹ אֶת רַתּוּק תַּהֲפוּכוֹת לַצְּלָלִים, שֶׁחֲשַׁק מִשְׁבְּרֵי סְפֵקוֹת, מִפְּרוֹרֵי בַּלָּהוֹת וְתִקְוָה, מִבְּבוּאוֹת שָׁוְא לְנִצְחוֹנוֹת.———

כֹּה קָסְמוּ בְּדָמִי שְׁקִיעוֹת קַיִץ חֶזְיוֹנוֹת חֲצוּבִים לַפֶּסֶל; בַּבֹּקֶר נִסְתַּלְּקוּ לִפְנוֹת, שְׁקֵטִים כְּבְחַדְרֵי מַשְׂכִּיּוֹת; קָשֵׁי שַׁיִשׁ וְגֵאֵי הוֹד־מַלְכוּת יָבוּזוּ לְדַאֲגוֹת יָמִים, אֶסְפְּסוּף כֹּה סוֹאֵן וְרָעֵב, הַצּוֹבֵא עַל כָּל צֵל שֶׁל גֹּרֶן... אַךְ יֵשׁ דְּאָגוֹת חֲצוּפוֹת, שֶׁבְּתוֹךְ כְּדֵי פַּחֲזוּת וּטְרָחָה, נִתְקְלוֹת בְּמִקְשַׁת הָאֵלֶם בַּפִּנּוֹת, בְּתֹקֶף חֶזְיוֹנוֹת לָאָדָם, וְנִרְתְּעוּ בִילֵל אֵין־אֱיָל וְהִסְתִּירוּ אֶת חֶרְפַּת חִדְלוֹנָן בִּשְׁאוֹן טַרְדּוֹת טְפֵלוֹת, כִּשְׁפָחוֹת שֶׁפָּרְחוּ בְּמַעֲמַד הַגְּבִירָה... כֹּה הָיָה הָאִישׁ וָזֶה שִׂיחוֹ, וְדַעְתּוֹ לַחֲזוֹת וּלְהִתְעַתֵּעַ, כְּבַד־פֶּה וּמְלִיצָתוֹ פְּגוּמָה, אַךְ יָדַע לַחְצֹב כְּרַב־אַשָּׁף נִשְׁכָּחוֹת מִמַּחְצַב פְּלָאִים, מִיַּלְדוּת רְחוֹקָה לָאָדָם.———

כֹּה הִרְהֵר הַזָּקֵן, וְלֹא עָמְדָה דְּמוּת הַקְּיָמִים הַשְּׁנַיִם לְעֵינָיו כֹּה בְרוּרָה כָּל חָדְשֵׁי הַקַּיִץ הַגָּז, בְּהִתְהַלְּכוֹ עִמָּהֶם בְּבֵיתוֹ וּשְׂדוֹתָיו, כַּעֲלוֹתָהּ חֲרִיפַת הַדְּיוֹקָן, וַחֲשׂוּפַת אֶרֶשֶׁת מִתְעַלֶּמָה, זֶה עָכְשָׁו בְּשׁוּבוֹ מִלְּווֹת

הָרֵעִים הַשָּׁבִים הָעִירָה... אַף הִרְגִּישׁ כִּי אֵלֶּה הִרְהוּרָיו
מְהַסְפְּסִים עֹקֶץ מַחְשַׁבְתּוֹ, מְגַלִּים קָצֵהוּ הַגָּמוּם,
וּמְחַפִּים־מַעֲרִימִים עַל קָדְקֹד הַדְּאָגָה שֶׁזָּחֲלָה־אָרְבָה
וְטֶרֶם תְּזַנֵּק–אַךְ רָבְצָה כֹה כְבֵדָה עַל מִפְתַּן כָּל יָמָיו.

וּפִתְאֹם הִתְנָעֵר הַסּוּס בְּהַגִּיעוֹ לַגִּבְנוֹן הָאַחֲרוֹן,
הִתְעַכֵּב לְרֶגַע לִשְׁאֹף רֵיחַ אֻרְוָה הַנּוֹהֵר בָּאֲוִיר,
כֹּה חַם וְשָׂבֵעַ לִנְחִירָיו, שֶׁנֶּאֶפְחוּ לִבְלִיל הָאֵבוּסִים,
וַיְמַהֵר כְּחֵץ אֶל הֶחָצֵר... אוֹ אָז מֵאֵי־שָׁם־רָחוֹק נָחוּ,
מְטַרְטְרִים לְקֶצֶב הַדְּהָרוֹת, דִּבְרֵי הַפְּרִידָה לַמְשׁוֹרֵר,
וְהָלְמוּ עַל אָזְנֵי הָאִישׁ: „שָׁלוֹם, סָבָא, קַח תּוֹדָה וּבְרָכָה
בְּעַד כָּל רִפְרוּף כֹּסֶר לַאֲשֶׁר שֶׁרָמַז פֹּה לָנוּ וַיְפַתֶּה
לְפַלְדּוֹת בְּכוּרָיו–וְלֹא קָם וְלֹא נָמֵל... אַךְ אַתָּה שָׂא תוֹדָה,
וּדְרוֹשׁ בִּשְׁלוֹם בִּתְּךָ הַחֲמוּדָה בִּשְׁמִי וּבְשֵׁם זֶה הַבַּיְשָׁן,
שֶׁנִּדְחַף לַקָּרוֹן, וּבְוַדַּאי יְטַמֵּר שָׁם דִּמְעָה עַקְשָׁנִית
וּמְיַחֵד שֵׁם בִּתְּךָ בְּרַחַשׁ וּבְטָהֳרָה–הוֹי, הוֹי, שׁוֹטֶה רָגִישׁ!
הֲתַמּוּ נְעָרוֹת בִּכְרַכִּים לִכְרוֹז הַפַּנָּסִים בַּחֹרֶף –
וֶאֱמֹר לָהּ...” וְנָבוֹךְ אָז הִשְׁפִּיל אֶת עֵינָיו וְהִפְסִיק לְרֶגַע–
„וֶאֱמֹר לָהּ... כֹּה יָפָה הַמְּסִלָּה הַתְּלוּלָה בִּשְׁקֹעַ הַחַמָּה,
כִּי יַאֲפִיל הַגַּן נִכְחָהּ צְלָלָיו, וְנִדְמִים מִשְׁעוֹלָיו לַהֲלֹךְ
כִּתְלוּיִים בֵּין שְׂבָכוֹת יְרֻקּוֹת, כִּגְשָׁרִים מִתְקַשְּׁתִים בַּסַּהַר;
וּכְקוֹסְמִים נִצָּבִים עַל פִּתְחוֹ שְׁלֹשֶׁת עַרְמוֹנִים לְלֹא נִיעַ,
חֲבוּשִׁים מִצְנָפוֹת עֲבֻתּוֹת וְעוֹסְקִים בְּרָזֵי אֲפֵלָה...
בַּשָּׂדוֹת שִׁבֹּלֶת לִשְׁכֶנְתָּהּ מְחַוָּה קִידָתָהּ בְּלַחַשׁ,
וְאִוְשַׁת פִּטְפּוּטִים הִתְהַלְּכָה... אָז יֵשׁ כִּי בִשְׁלִיחוּת דְּחוּפָה
מִגֻּבֶרֶת הַחִטָּה, הַצְּהֻבָּה־חֲמוּקָה, לִבְחִירָהּ הָאָדוֹן
הַדָּגָן הַיָּהִיר־יְרַקְרַק, אַרְנֶבֶת, צִיר מָהִיר וּמְבֹהָל,
תְּדַלֵּג בִּקְפִיצָה נֶאֱמָנָה עַל פְּנֵי כָל הַמְּסִלָּה לְרָחְבָּהּ,
וּסְמוּרַת אָזְנַיִם עוֹד תַּפְלִיג הַדָּגָן מִפַּחֲדֵי חִנָּם...
וְהִרְחִיק בָּאֹפֶק נִיר אַחֲרוֹן טוֹבֵל בְּאַגְנֵי שַׁלְהָבוֹת –
לֹא נִשְׁכַּח כָּל אֵלֶּה, הַזָּקֵן... וּלְשָׁלוֹם פְּקֹד בִּתְּךָ הַיְקָרָה...”

וְתוֹךְ כְּדֵי מֵרוֹץ הַסּוּס הִבְחִין עַכְשָׁו בִּמְבוּכַת הַמְשׁוֹרֵר:
הִתְקַלֵּף לְאַט תִּיּוּךְ־זַיְפָן, מִתְחַפֶּה בְּעָקְבַת דִּבּוּרִים
לִטְרֹף מִלַּת צַעַר יְחִידָה, שֶׁחִלְחֲלָה צוֹרְבָה־מַחֲנִיקָה
בְּדָמוֹ, וְלִבְלְמָהּ... כָּמוֹהוּ, כְּרֵעוֹ הַשַּׁ‍ּזָקֵן, הֶעֱלִימוּ
דְּבַר־מָה שֶׁלֹּא נָסַע עִמָּהֶם, שֶׁנִּשְׁאַר מְרַחֵף בַּמְּסִלָּה,
בֶּחָצֵר, בִּשְׁבִילֵי שַׁלֶּכֶת, בַּגָּן וְעוֹד יוֹתֵר מֵהֵמָּה,
בְּעֵינֵי הַתּוּגָה לְבִתּוֹ – – – וּטְרוּד מַחְשְׁבוֹתָיו לֹא קָפַץ
בֶּחָצֵר מִסּוּסוֹ, כְּדַרְכּוֹ, וּבְרֶגַע הָאַחֲרוֹן רַק הִסְפִּיק
לְהַרְכִּין אֶת רֹאשׁוֹ בִּמְעוּף וְלִגְחֹן עַל פְּנֵי עֹרֶף סוּסוֹ,
שֶׁדִּלֵּג עַל מִפְתַּן הָאֻרְוָה וְשִׁנָּיו מְכַרְסְמוֹת מִתְגּוֹ,
לוּ אֵחֵר עוֹד רֶגַע–וְנִפְצָה גֻּלְגָּלְתּוֹ אֶל קוֹרַת הַמַּשְׁקוֹף.

מתתיה שהם

הַמִּיוֹר מַקְלִין

מאת עבר הדני

מוקדש למושבה מלחמיה

א

זה כחודש ימים חנתה הפלוגה בתחנה הנדחה, העומדת במקום שם רוכסי ההרים פותחים שער רחב לערבה. הימים עָברו ללא מאורעות גם בתחנה זו כבשאר התחנות של מסלת־הברזל קנטרה–דמשק, שבהן חנו פלוגותיו של גדוד הארבעים. הקטרים של הרכבות העוברות היו מקושטים סרטי ירק ופרחים לכבוד השלום, שהרנין בהרגשת־החופש את רחבי הארץ. מהגבעה, אשר עליה הוקם מחנה־הפלוגה, נראו אכרים חורשים בשדות המושבה הסמוכה לתחנה, שורות האהלים השחורים של נודדי־הערבה שדממו במרחק והרכבות עטורות־הפרחים, שהיו מופ־עות בצפירות עליזות מבין שער ההרים מעבר מזה, וחולפות ונעלמות בין ההרים מעבר מזה – והדי־הצפירות ותמ־ות־העשן מרחפים באויר שעה ארוכה לאחר העלמן.

מתעַפפים מהחום הלוהט ונרפים, היו יוצאים החיילים ביום את אהליהם, אשר בדם הפ"ג חום מחניק, והיו שואפים רוח, להשיב בו את נפשם או תרים אחרי צל לנמנם בו. כי בלילות היה היתוש מגיח בענניו, שת מסביב לכילות וחותר לחדור אל מפנים לכילה. הימים השקט־ם הרגיעו גם את לב הקצין „שאו”, שהרפה את כבלי־המשמעת, התפשט את מדיו והתבודד ימים על ימים עם בקבוקי השכר ועם שכרונו המתמיד ללא פכחון. החיילים, היושבים במסיבות־ערב בחוץ, היו מטים אוזן להקשיב, כי ידעו שעוד מעט ותבוא השעה, שאז יאסור הקצין האמיץ מלחמה – – המערכה היתה מתחילה לפי סדר קבוע: הקצין המבושם היה פותח חרש במזמור־מלחמה, עולה וגובר ומפסיק פתאום בקול רעם נחר:

– הַללו, היתוש הארור!

ובאוהל המרובע, לאור הנר המהבהב, היתה נטושה המערכה בין היתוש, שחדר לשם, ובין קצין־הצבא, שהיה ממשיך ומתריע למצהלותיהם החרישות של החיילים:

– צאו אלי, בדואים שחורים – את כולכם אשמיד בבת־אחת עם היתושים וחסל!

בראות החיילים את הבקבוקים הריקים עפים בקול־נפץ אל קירות־הבד של האוהל, היו יודעים, כי משבר עומד להתחולל בחזית–עוד מעט והקצין שבע־הקרבות יפול אל מתחת לשולחן, ירבץ בקיאו עד בוא משרתו ויוליכהו לישון.

– תשים לב אם מכנסיו נשארו יבשים! – היה קורא החייל יעקב, בחור נבון ויפה, בעקבותיו של החייל, הנכנס לשמש את קצינו המבושם.

למרות כל אלה אהבו חיילי־הפלוגה את קצינם והיו רגילים לאמור, כי „בחור טוב” הוא הקצין שאו. לאמתו של דבר לא היה שמו „שאו”, כי־אם „פידז'רל'‚ שם אנגלי, שהחיילים התקשו לבטאו ויכנוהו „שאו” על צריחתו החדה והאמיצה, שבה היה ממעמקי ריאותיו מותח את הפלוגה הקטנה.

בצאת הקצין שאו בבוקר לפני השורה, היה במראהו כדי להטיל מורא בלב החיילים וצריחתו הראשונה „שאו״ *) היתה פורצת כרעם בגלגל, אבל הפלוגה למדה מהר לדעת, שלאחר הצריחה הזאת רגיל הקצין לזקוף את קומתו הקטנה, ובהבליטו את חזהו העטור אותות־כבוד, הוא בוחר להטיל מרה בשורה הנצבת, לאמיר:

— בשם התופת, אין אתם יודעים מהו מצב־מלחמה!

מאותו רגע ואילך הולך ומתחמם לב־החייל הותיק, הוא מנמיך את קולו, מהלך בקומה זקופה לפני השורה ושולח למדורות־גיהנום את הקרבות שהשתתף בהם ואת התאונות שהטביעו צלקות בבשרו וזכוהו באותות־הכבוד. מראהו אז מראה „בחור טוב״ ופשוט, המשיח בהתפארות לחייליו על בשר גופו ועל שניו שהוקרבו בזמנם לאל המלחמה.

— כזאת היא המלחמה! — הוא מסיים וסוקר את שורת־הפלוגה במבט ממצמץ ורב־כונה.

אז היה נגש אל החייל יעקב, שהיה בן חבל־הארץ הזה, בהעיפו עין זהירה אל ההרים והגאיות מסביב.

— טרם ראינו בדואי מלוכלך בעינינו, קורפורל דז׳יקוב?

— אכן, טרם ראינו, אדוני הקצין! — היה מצדיע החייל הנבון והיפה ועיניו החומות צוחקות.

הקצין שאו היה מקמט רגע את גבות־עיניו בזעף צבאי, חוזר ומעיף עין זהירה אל מדרוני ההרים ורוטן בפני עצמו פעמים אין ספורות „בשם התופת״. אחר זה היה מפטיר בקול חלוש „להתפזר״ וחוזר אל אהלו המרובע. הוא לא היה מוחה עוד בידי החיילים לעשות כל היום כרצונם ולהשתמט בערבים למושבה הסמיכה. אמנם בימים הראשונים לחנותם פה, היתה ההליכה למושבה בחזקת איסור חמור, אבל החיילים הערימו ויעקב מצא שעה כשרה לגשת אל הקצין, להצדיע לפניו כראוי ולאמר לו:

— אדוני הקצין, אנשי־המושבה ישמחו לראותו ולקבל את פניו, כי חג לנו הערב.

הקצין שאו נסה להעמיד פנים זועפות, אבל כעבור רגע קרץ אליו בעין אחת:

— בשם התופת, הקורפורל דז׳יקוב, תשתדל שיהיה שם יין כדת.

כן נעתר על נקלה לשמחתם של החיילים, לבש את מדיו בערב נכנס בשערי המושבה הקטנה בלוית יעקב, נוח הגבוה וחיילים אחרים ומראהו כמראה מנצח. החלונות המוארים של בתי־המושבה, הטובעים בירק עציהם, זרקו אז אלומות־אור קלושות אל כביש־הרחוב העשוי שקיעות ובליטות.

זו היתה להם הפעם הראשונה, ליעקב ולנוח הגבוה, להרָאות במושבה במדי־הצבא ולמראה מנוחת־הערב הצנועה של מושבתם הרגישו מעין מבוכה בנפשם. נדמה להם, כי הפרצופים הגרמיים והשזופים של אנשי־השדה שברכום לשלום, רוחשים רגש קנאה מסתר לשריריהם של החיילים הדרוכים מרוב הנאה לעליצות המפעפעת בגופיהם השבעים. נדמה, שאלה לא ברכום כברך מכרים ישנים, כי־אם מהרו לסגת אחור מרצונם. כאשר התקרבו נערות המושבה לברך את האורחים גם הן.

כאשר נכנסו עם הקהל המצטופף אל אולם המושבה והקצין שאו ישב במקום המיועד לו בראש השולחן הערוך, נעזר הלה בחגיגיות הרגע וינסה לעשות את עוזו הצבאי ולהבליט את הקשר שבין עובד־האדמה החרוץ ובין החייל העומד על המשמר, אבל הבקבוקים המלאים שנוצצו על השולחן והפרפראות המרובות, השכיחוהו את אשר רצה לאמר ויגזור בהבליטו את חזהו:

— בשם התופת, לא איש־דברים אנכי — — — וישב שבע־רצון במקומו לתרועותיהם של המסובים.

הקצין שאו לא יכול עוד להבליג ויהי הראשון לנקש את כוסו בכוסותיהם של זקני־האכרים, המסובים על ידו, וחזר ואמר בשמץ יהירות, כי כל עוד הוא והפלוגה קרובים למושבה אין לה לירוא גם את השטן עצמו. לזאת ענה לאט זקן־המושבה, שלא גרע את עיניו הנוצצות מעל החיילים האחדים שהסתופפו באולם בין הנוער:

— בשנים הראשונות לבואנו הנה היינו מעטים במספר וסבלנו מנודדי המקום, כי טרם ידענו את ארחם ורבעם. אבל לאט־לאט גדל דור צעירים ונוספו פועלים ומאז יכלנו במקרים רבים להגן על רכושנו. עכשיו, שפלוגת־הצבא חונה על ידנו ובה חיילים מבני־המושבה — איננו חוששים לשום דבר ויש אשר, להיפך, מהאהלים באים אלינו לבקש את חסותנו. — כן דיבר הזקן, השזוף מהרוח, מהשמש ומעמל־האדמה, ויהי כמזכיר נשכחות.

הקצין שאו שתה אז במשנה־מרץ „לחיים״ והחיילים — מלויו—ראו את עצמם חפשים בהחלט להריק את שפע העליצות והכוח שנצטבר בהם בבדידותם במחנה — עיניהן החמות של נערות המושבה רמזו להם גלויות, כי הן יודעות להיקיר את זכותו של החייל לשמות. מבעד לאד־היין, שפרש את רשתו הדקה על מוחו של יעקב, נדמה לו מדי פעם בפעם, כי הנה הנערה שנטפלה לרקוד עמו — אותה אהב, ובעוד רגע הרגיש, כי הוא נמשך אל נערה אחרת, אשר הישירה להביט אליו, אך בצפיפות ששררה באולם שכח מהר את אלו וראשו הסתחרר, כאשר נסמכה אליו אשת־אכר צעירה בכל חום גופה.

פתאום הרכין נוח הגבוה את פיו אל אזנו ולחש לו:

— הראית את ברוריה הקטנה, בתו של זקן־המושבה, איך זו גדלה ויפתה?

אז ידע יעקב, כי אהב את פניה המארכים והעדינים של ברוריה ואת עיניה הלוחשות מתחת לריסים הארוכים. אמנם הנערות האחרות האפילו בעליצותן ובתרועותיהן על חברתן השתקניה, אבל מאז גלה אותה נוח הגבוה, הרגיש יעקב, כי סערה כבושה בנערה זו, המוצנעת בפינתה.

בלי אומר ודברים קמה אז התחרות בין יעקב ובין נוח הגבוה, וככל שדבורו של נוח נעשה שנון וחריף יותר, כן הלכה ושככה עליצותו של יעקב ותהי לכמיהה עזה, שבה התרפק מבטו על דמותה החרישית של הנערה.

הקצין טפח אותה שעה על גבו של זקן־המושבה ויתריע בטוב־לב ההולך וגדל:

*) סלוף צבאי מהמלה: Attention — במקום tion — „שאו״ — דום.

-- תמיד הייתי בטוח, שהיהודים הם עם גדול, ואני עצמי, יקחני האופל, אם אינני סוציאליסט!

השעה המאוחרת גרמה, שיעקב ונוח הגבה נאלצו לשלב את ידיהם בזרועות הקצין ולחזור אל המחנה. כשהלה, מבושם קצת למעלה מן המדה, מתריע ברחוב־המושבה, השרוי בצנת־לילה ובריחות־זבל:

— הנערות ההן — - כפתור ופרח! אני הייתי תמיד בטוח, כי היהודים הם עם גדול — — ובנותיהן הן היפות בנשים — — שפתים תושקנה.

המגע עם הישוב והימים השקטים, שבאו בזה אחר זה, גרמו, שהקצין שאו ראה זכות לעצמו לפגוש בבת־צחוק של בטול את משמרת השוטרים הרוכבים, שהיתה מתעכבת כל יום על יד מחנה הפלוגה, בעברה לדרכה.

— הסביבה לכאורה שקטה לגמרי, אדוני הסגן — — כן היה אומר, כשהוא נגש ומלטף את ראשו של הסוס המיוזע, הנוצץ בשערו החלקלק.

אבל בת־צחוקו של הקצין שאו היתה חדורה גם נעימה של רצון טוב ורגש כבוד, אשר אותו רוחש תמיד הרגלי לרוכב, ומטעם זה היה סגן־הרוכבים יורד מעל סוסו ונכנס להשיב את נפשו באהלו של הקצין. בשבתו אז עם הסגן ובקבוקי־הויסקי ביניהם היה הקצין שאו לוחש בכונה רבת־רמז:

— בשם התופת, סגן, לשם מה מעכבים אותנו פה? האכרים חורשים את שדותיהם, הארץ שקטה ורק על החייל נטל להתגולל ככלב בחום הגיהנום הזה! עוד לא הגיע הזמן, שגם החייל האנגלי ינוח לאחר שנות המלחמה. — —

ב

והנה באחד הימים, לאחר שהתקבל הדואר, יצא פתאום הקצין שאו מאהלו, שלא כמנהגו, הרעים בקולו על החיילים הנרפים מהחום, שנצבו מופתעים במכנסיהם הקצרים לשוקיהם, מבלי להבין — שנוי זה מה פשרו?

— לנקות את הסרחון הזה! -- רעם הקצין והצביע על הבקבוקים הריקים שהתגוללו בקרבת אהלו — ולא - כולכם תשלחו למשפט הצבא! שכחתם, בשם הגיהנום, לעמוד עמידת־חיילים ואת כבוד הדגל שלכם שכחתם, יקחהו האופל! — כן התהלך לפני השורה, קילל ומתח את השורה הנצבת, אשר עוד לא הבינה את פשר הדברים.

רק לאחר שנח מזעפו עמד הקצין מולם, מצמץ בעין אחת לאמר:

— עכשיו פקחו עין! שבע עינים — — בשם השטן! כי המיור מקלין עומד לבוא — — חי התופת, אם ידעתי לשם מה זה בא?

החיילים הקשיבו בתמהון לחרדת־האימים, שבה נשא הקצין שאו את שם המיור על שפתיו, אבל לאט־לאט עלה בידיהם להציל מפיו, כי לתחנה המרכזית בא המפקד מקלין, אשר אל משמעתו יסורו מעכשיו משמרות הרגלים והרוכבים, המפוזרים בחבל־הארץ הזה. מהשנוי שחל בקצין שאו הבינו, כי המפקד הבא הוא „צפור״ מיוחדת במינה ויש להזהר מפניו.

חיילי הפלוגה בדקו את רוביהם, צחצחו את אזנם וירפאו בזריזות את העזובה ששררה במחנה והקצין שאו עמד וצפה בעין זועפת אל ההרים ואל מרחבי־הערבה, בעוד שהרכבות הוסיפו להופיע בצפירות עליזות מעבר מזה ונעלמו בנפתולי הגיאיות שבין ההרים מנגד.

גם משמרות־הרוכבים, אשר היו עוברים מדי יום ביומו, היו מתעכבים עכשיו רק לשעה קלה ומספרים, שמאז בואו של המיור החדש נטל עליהם לשוטט במשמרות יום ולילה בין ההרים. נדמה אמנם, שהולכים ומתרחשים מעשים מוזרים, כי הנה באחד הימים עכבו בדואי, שהוליך גמל טעון נשק ורק אתמול פגעו בעוברי־אורח חשודים, שהספיקו להמלט מפניהם אל חורש־הערבה, מבלי שיכלו למצוא אותם.

הידיעות האלו, שתכפו ובאו, בשרו, כי דבר־מה מתחולל בחבל הארץ הזה, למרות תרדמת־השקט שהיתה נסוכה על הריו ושממותיו מסביב. הקצין שאו התנזר מהשכר במדה ניכרת, התהלך קודר, וכאשר קבל פקודה לצאת בערב עם הפלוגה לתור את ההרים, לא יכול להבליג עוד, יצא אל חיילי פלוגתו ואמר:

— הכונו לערב. נגזר עלי למות ככלב מכדורו של בדואי שחור. נפרד איש מרעהו — אמר ופנה אל אהלו. שם זמר עד נטות היום מזמורי־מלחמה נואשים על בקבוק הויסקי, שהלך והתרוקן.

החיילים צחקו בינם לבין עצמם. נוח הגבוה ביטל בלשונו השנונה את הקצינים האנגלים „האלה״:

— רק לחנם כל התכונה הזאת, את צללי ההרים הם רואים כבדואים. מוטב לשכב ולישון מלשוטט בין ההרים כל הלילה.

אבל יעקב אמר פתאים:

— שמעתי מפיו של הקצין, כי המיור הזה, מקלין, הוא שד משחת, ולא לחינם בא הלום. — —

הדברים הסתומים האלה, שנאמרו בשעה שהצללים פשטו על קמטי־ההרים,—השכינו צל־חרדה בלבות החיילים, אם כי גם בת־צחוק הוסיפה לרחף על שפתיהם, כאשר צוה הקצין שאו לחלק ביניהם את „צידת־החזית״ — מאה ועשרים כדורים לאיש. הקצין שאו הוסיף אז:

— חיילים, זכור תזכרו, כי כל כדור מות בו לבדואי אחד

הקצין האמיץ נסה להפיח בהם רוח גבורה ברעם קולו, אבל קולו הלך ורפה, כי צללי־הערב גברו, ההרים האפילו כתעלומות כבדות, ובפקודה החתומה שבכיסו היה כתוב, כי שש מאות בדואים רוכבים ורגלים התרכזו בין ההרים. לפני צאתנ לדרך נפרד הקצין מעל החייל משרתו, ולא עצר עוד כוח לכבוש את חרדתו ויגעה בבכי:

— אני יוצא למות, דז׳יק. הבה לי כוס שכר אחרונה ומלא את בקבוק־הדרך היטב. כי אני, הקצין „פידו־רל״, שניצלת מהדרדנלים, אמות ככלב מאחורי אחד הסלעים. —

התקדמו בשקט. צללי ההרים חדרו אל לבם של החיילי שאמצו את רוביהם בידיהם, ולמטה יללו קולות־לילה — בנקיקי האפלים.

— להתפזר בשרשרת! — לא התאפק הקצין שאו ויפק בלחש־בקשה.

במדה שהשקט גבר מסביב ולא נראה כל סימן־חיים, ב במדה גדל צמאונו של הקצין אל הבקבוק הצמוד לחגורת וכאשר השתרעה הפלוגה לנוח במחסה של הר, גמגם ע המות שימצא במקום רחוק מארץ מולדתו, בין הרי הגיהנו מכדורו של אויב בזוי ואיש לא ידע. — —

— כל הענין עם הבדואים נראה בעיני כבדיה — אמר נות הגבוה בבטול, וליתר תוקף התנדב לצאת לפני הפלוגה ולתור את המקום. גם יעקב נספח אליו.

— תלכו בזהירות, בשם הגיהנום! הלוך ושכוב והרובה תמיד הכן — שלח אותם הקצין לדרכם.

כוכב־השחר נצנץ במרום וצפרירים השיבו את צללי־הלילה כאשר נעלמו נות ויעקב במעלה הדרך, שוב נדם הכל, ולנגוהות הכחולים, הפרושים על ההרים, נראו לפלוגה הרובצת צללים מתנועעים על ראש ההר.

הפלוגה התנערה, אחד רמז באצבע, ושוב השתרעו כולם צמודים אל הרובים, כי התנועה על ההר נראתה היטב לעין.

— אך עדר־צאן הוא, אל תמהרו לירות — פלח קולו השנון של נות הגבוה את חרדת השתיקה.

אז הבחינו עיני החיילים את מקלעות העדר הנעות ללא רעש, ואת שני הרועים הנצבים עליו כמראות־לילה, ערים ומביטים בעיני חיות חושדות וערמומיות אל התכונה הצבאית של הפלוגה.

— לנהוג את העדר למטה, בשם הגיהנום! — רעם קולו האמיץ של הקצין, שהתנער והתיצב למולם בכל מוראו.

הרועים הוסיפו לעמוד דומם על עמדם, רק שמו יד לראש ויד לפה ומללו בקולות רפים:

— חוַג׳ה, יה־חוַג׳ה.

לנהוג את העדר בדרך הרחוקה היה מן הנמנע, והקצין שאו נאות אז להסתפק ברובה החלוד, שהיה טעון על כתפו של אחד הרועים.

— לכו ואמרו לאחיכם השחורים, כי מוטב שלא יתראו פנים עם הקצין „פידז׳רל״ — כן שילח שאו את הרועים, שהתנערו בן־רגע מקפאונם ועוד לא הספיק לכלות את דבריו כבר נעלמו במהירות הברק עם עדר הצאן, כאילו בלעום ההרים.

— מראש אמרתי, כי הבדואים אך פרי דמיונו של המיור מקלין הם — צהל נות הגבוה ולא נזהר בלשונו השנונה.

אבל הקצין שאו הזדקף פתאום, נטל את הרובה החלוד בידו וצווח:

— דומו! החייל הפשוט אינו יכול לדעת את אשר יודע המיור מקלין. — יכני הרעם, אם לא צופים הם הרועים האלה שהעמדו על ההרים. ידענו מה טיבם של רועים כאלה!

כן סיים ויצא חוצץ בראש הפלוגה, ואם כי השלל היחידי שנפל בידם היה הרובה החלוד, הנה עברה בלב כל החילים הרגשה אחת: הדברים אינם כשורה! המיור מקלין יודע. — —

כאשר חזרו למחנה נודע הדבר בפלוגה, כי גם אכרי המושבה הופתעו ביום אתמול על־ידי ארגז חתום שהגיע אליהם ונייר־פקודה אתו, חתום בידי המיור מקלין: „ארגז־נשק הוא. לפתוח רק בשעת־הכרח״.

אם כי האכרים בקשו תמיד הזדמנות לרכוש להם נשק טוב לשם הגנה במקומות הנדחים האלה, הצפויים תמיד לפורענות, הארגז החתום, שהגיע בכל־זאת אליהם, אצר בקרבו רמז רב־משמעות ומטיל דאגה. כנראה, שהמיור מקלין יודע דברים, אשר החיילים הפשוטים אינם יכולים לדעת אותם.

למחרת נודע בפלוגה, שהם נצטוו שוב לצאת לרגול־לילה, והפעם יצא המיור מקלין בראשם.

(המשך יבוא)

שִׁמְמַת עִיר בַּצָּהֳרָיִם

עַל־פְּנֵי חוּצוֹת, לְבֵין בָּתִּים, יָשַׁב הָרוּחַ.
דָּלוּחַ וַחֲוַרְוָר, כְּעֵין אָבָק, יַחְמֹק
הָאוֹר בַּחֲלַל־הָרִיק חִישׁ־קַל אֶל הַקִּירוֹת,
בָּהֶם תְּרִיסִים דּוֹפְקִים, מִשְׁתַּקְשְׁקִים שְׁלָטִים.
צָהֳרַיִם הָרְחוֹבוֹת יָבֹקוּ, יַפְקִירוּם
לָרוּחַ, עַד כָּל קִיר נִצָּב נִגְלְמוּד, פָּרוּעַ —
וְרַק מֶרְחָב אָפוּר, מֶרְחָב לְבִלְתִּי כל
בְּשִׁמְמַת חוּצוֹת יָחוּג אַף יְמַלְאֶנָּה —
וְרוּחַ, רוּחַ, בִּכְנָפָיו יִצְרֹר אָבָק,
מִמִּרְצָפוֹת יָשֹׁב בַּעֲקַלְקַלֵּי דְּרָכִים
שֶׁל שִׁמְמוֹת חוּצוֹת. שָׁם בַּקְּרָנוֹת יָנוּעַ,
יַחְמֹק עַל מִגְרָשִׁים, יְגַשֵּׁשׁ עַל חוֹמוֹת
וְעַד לְגַמְלוֹנִים יַגִּיעַ אַף יִמְדֹּד
אֶת רֹחַב־הָרְחוֹבוֹת, מִקִּיר אֶל קִיר נָטוּי —
וּבְעָשָׁן יִנְדֹּף מִמַּעַל לַגַּגּוֹת,
בְּרִשְׁתּוֹת אוֹר אָפוּר, בַּעֲתַר אָבָק פּוֹרֵחַ.

י. ליכטנבום

מִן הַמִּתּוֹס הָעִבְרִי

מאת ד״ר ש. א. הורודצקי

א. מ י ם

I

מים עליונים ומים תחתונים

העברים הקדמונים האמינו, כי ה מ י ם הם היסוד הקדום ומהם נברא העולם. הנה בראשית היצירה — „ורוח אלהים מרחפת על פני ה מ י ם״ (בראשית א׳, ב׳), ואחרי־כן עשה אלהים את הרקיע בתוך המים, „ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע״ (שם א׳, ז׳). הרעיון הזה קבל אחר־כך את צורתו המסוימה: „מים קדמו לעולם״ 1), וכל חללו של העולם „היה מלא מים במים״ 2). ו„לא היה קילוסו של הקב״ה עולה אלא מן המים״ 3). ואם אחד מבעלי־המסתורין חושב, שה„רוח״ קדם ל„מים״, והם נבראו ממנו, הניח גם הוא את יסוד העולם ויצירתו בתוך המים: „ובתוך המים חקק וחצב עשרים ושתים אותיות. שבהן נברא העולם, ומתוך המים ברא את האש ובה חקק וחצב כסא הכבוד, שרפים ואופנים וחיות־הקודש ומלאכי־השרת״ 4). על פי דעה זו לא העולם התחתון בלבד נברא מן המים, אלא גם העולם העליון: כסא הכבוד ו„פמליא של מעלה״.

1) שמות רבה, ט״ו, 2) שם. 3) בראשית רבה, ה׳, 4) ספר יצירה.

את המים חלק אלהים בראשית הבריאה לשנים. הוא צוה למים: „התפלגו לשני חצאים והעלו חצייכם למעלה וחצייכם למטה, וזדו ועלו כולם למעלה, וכשגער בהם אלהים על אשר לא נשאר החצי למטה, העיזו ואמרו: לא נרד. מה עשה הקב"ה? הושיט אצבעו הקטנה וקרעם לשני חלקים ונפלו חציים למטה בעל כרחם" 5). חצים נשארו ברקיע וחצים באוקינוס 6), „מים עליונים ומים תחתונים", „ולא פרשו המים התחתונים מן העליונים אלא בבכיה" 7).

על אותה הפרידה, בין המים העליונים ובין המים התחתונים, מחולקות הדעות, בן־אמא אומר: „מסתכל הייתי במעשה בראשית ואין בין מים העליונים למים התחתונים אלא שלש אצבעות בלבד, שנאמר (בראשית א', ב'): ורוח אלהים מרחפת על פני המים — כיונה זו שמרחפת על בניה, נוגעת ואינה נוגעת" 8). ר' שמעון בן פזי אומר: „המים העליונים יתירין על התחתונים כשלשים כסוסטראות" 9), ובעל־מסתורין מאוחר אומר: „שהם באחדות אחד וליכא בינייהו פירודא", אבל גם הוא מודה ואומר: „מכל מקום צריך אתה לדעת להבדיל מעלת המים העליונים ממעלת המים התחתונים במעלת המשפיע על המקבל" 10), כי הם, המים העליונים, בבחינת זכרים משפיעים והמים התחתונים הם בבחינת נקבות נשפעות 11). „כל העולם כולו ממים עליונים שותה" 12), והם „המשפיעים טל חיים לישראל" 13). המים העליונים הם בבחינת תורה שבכתב, והמים התחתונים בבחינת תורה שבעל ופה 14). המים העליונים הם לטהרת הנשמה והמים התחתונים לטהרת הגוף 15).

מאז שנפרדו המים העליונים מן המים התחתונים, הם תלוים למעלה במאמר אלהים 16). והם נהפכו לאור נובע, ואותו אור אין לו הפסק, „ולא קצוץ ופירוד", ובאשר הם שואבים את אורם מן הספירה הראשונה כתר, על־כן הם נקראים אין־סוף, כמו הכתר שנקרא אין־סוף, ועליהם אמר ר' עקיבא לחבריו, שנכנסו עמו לפרדס: „כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור, אל תאמרו מים מים" 17), כי הם אינם מים ממש, אלא אור נאצל 18). ונמצא בעל־מסתורין, שכתב על ה„מים העליונים" כדברים האלה: „כחותיו של אלהים הם זה על גב זה, והם דומים לאילן זה: מה אילן זה, שעל־ידי המים הוא מרבה כחות, אלו נופות מן האילן, אף הקב"ה על־ידי המים מרבה כחות האילן". גם אותו בעל־מסתורין, כקודם לו, מבאר את „המים העליונים" בתור נאצל רוחני, אבל לא מן הספירה הראשונה, „כתר", כדעת הראשון, אלא מן הספירה השניה: „חכמה"; „ומה ניהו מים של הקב"ה? חכמה. והיא נשמתן של צדיקים שפורחות מן המעין העליון אל הצנור הגדול ועולות ודבקות באילן" 19). ויש מי שאומר, כי „המים העליונים" הם מבחינת חסד, הספירה הרביעית 20).

העולם התחתון והעולם העליון נבראו מן המים. יש שנבראו מן יסוד המים בלבד, ויש שנבראו מן יסוד המים בהתערבותו של יסוד אחר. „כיצד נברא העולם?" שואל בעל־מסתורין אחד, ומשיב: „נטל הקב"ה שתי פקיעות, אחת של אש ואחת של שלג ופתכן זה בזה ומהן נברא העולם" 21); „נטל הקב"ה אור ומים ברא מהם לויתן ואשתו וכל דגי המים" 22); „נטל מים ועפר ואור וברא בהמות בהררי אלף ושור שהוא רועה אלף הרים בכל יום 23). וכן את האדם ברא מארבעה יסודות ומים

פרק א', משנה י"א וי"ב. 5) מדרש כונן. 6) בראשית רבה, ד'. 7) שם, ה 8) חגיגה, ט"ז, ע"ב. 9) בראשית רבה, ד'. 10) רדב"ז, מגן דוד, ל"ז, ע"ב אמשטרדם, 1713. 11) זהר, ח"א, י"ז, ע"ב; מב, מ"ו ע"א; בראשית רבה, י"ג 12) תענית, ט', ע"ב. 13) ספר התמונה, תמונה ג', אות ד'. 14) תקוני הזהר, ס' ע"ב. 15) מגן דוד, ל"ד, ע"א. 16) בראשית רבה, ד'. 17) חגיגה, ט"ו, ע"א. 18) זהר, ח"ג, רנ"ח, ע"א. 19) ספר הבהיר, מ"א. 20) פרדס רמונים, שער כ"ג, פרק יג. 21) בראשית רבה, י. 22) מדרש כונן. 23) שם.

בתוכם. על־אודות השמים מחולקות הדעות: יש מי שאומר, שה
ממים לבד, ויש מי שאומר שהם ממים ואש 24). המלאכים נבר
מאש, כמו שכתוב (תהלים ק"ד): „משרתיו אש לוהט". גם אל
המלאכים שנבראים בכל יום נבראים מאש, ויש שאומרים, שהמל
הוא חציו מים וחציו אש 25) ורק המלאך מיכאל הוא כולו מי

II

מיכאל ומים

על המלאך מיכאל מספר המתוס העברי, שהוא כולו מי
„יסודו דליה הוא ממיא" 26). הוא „מים וברד" 27). הוא כולו ש
לעומת חברו גבריאל שהוא כולו אש: „מיכאל כולו ש
וגבריאל כולו אש" 28). הוא הנקרא „מים שאין להם סוף" 29
כמראה אלה כן הוא זיוו וגוונו של מיכאל: לבן, חיור ותכלת 30

מיכאל הוא שר של מים" 31), והוא „המושל על מי
הברכה ושמחה והנחה" 32). ובאשר הוא ממים, לכן הוא שר החס
כי מים הם חסד, והוא שר הרחמים 33), והוא שר כל הצור
הקדושות" 34).

ובאשר הוא „כח רב חסד" ועומד לפני כסא הכב
„מימין אלהים המקבל מן החסד, על־כן הוא כהן גדול,
בחסד ואמת יכופר עון" 35). והוא „השר הגדול המבקש רחמ
על ישראל" 36), ועל כן נמסר בידו כל טוב ודבר־ברכה: ד
הציל את אברהם מתוך כבשן האש 37), והוא בא לבשר את ש
על הבן שתלד, בעת שחברו גבריאל, שהוא כולו אש, שו
דין, הוא הממונה על הדינים, והלך להפוך את סדום 38), וי
היה שמאי המחמיר משורש גבריאל, והלל המקיל משו
מיכאל, „שר החסד, שר המים" 39).

מיכאל כולו מים וגבריאל כולו אש. ואותה הדעה האומ
להפך; „מיכאל מן ימינה והוא דאשה וגבריאל משמאליה וה
דמיא 40), היא יחידה ובטלה במעוטה; ואם היה מי שסי
„בשעה שנשא שלמה את בת פרעה, ירד גבריאל ונעץ ק
בים ועלה בה שרטון ועליו נבנה כרך גדול שברומי" 41), ו
מספר מקור אחר כדברים האלה: „יום שנתחתן שלמה לפו
נכה מלך מצרים ירד מיכאל ונעץ קנה במים והעלה שלע
ונעשה חורש גדול וזה הוא כרך גדול שברומי" 42), ודעה זו נש
אחר כך בדברים האלה: „יום שנתחתן שלמה לבת פרעה נ
ירד מיכאל השר הגדול מן השמים ונעץ קנה בים ו
לחלוחית מוכן ומיכן ועשו אותו מקום כחורש, והוא היה מק
של רומי" 43). ואם כונתו של מי שסיפר, כי גבריאל נעץ
בים, היתה לפי שגבריאל הוא דין ומדת הדין חייבה אז,
הטא שחטא שלמה בלקחו את בת פרעה, להקים את רומא
ירושלים לאויבתה — הנה כונת המספר האחר, כי מיכאל
שנעץ קנה בים היא, כי מיכאל הוא כולו מים, והוא מה
יותר לים וכל הנוגע אליו. ואף כי נמנו וגמרו, שמיכאל
שר המים, הנה יודע המיתוס העברי לספר, כי המלאך המ
על הגשמים הוא מלאך אחר, רידיא 44).

24) חגיגה, י"א, ע"ב; ראש השנה, כ"ג, ע"א; בראשית רבה, ד'. 25) חגיגה
י"ב י"ד, ע"א; ירושלמי ראש השנה, פרק ב', הלכה ד'; בראשית רבה,
26) זהר, ח"ב, י"ב, ע"ב. 27) ספר הבהיר, ט. 28) דברים רבה, ה'. 29) ר
מנוחה, כ"ו, ע"א. 30) זהר, ח"א, י"ח, ע"ב; צ"ט, ע"א; שם, ח"ב, ל
ע"א. 31) מערכת אלהית, פרק י"ג. 32) ברית מנוחה, כ"ו, ע"א, 33)
התמונה, תמונה ב', אות ל'; עמודיה שבעה, עמוד א' סימן ו', ח', 34)
הבהיר, מ"ו. 35) ספר התמונה, תמונה ב', אות ל'; חגיגה י"ב, ע"ב;
מאמרות, מאמר אם כל חי, ח"א. 36) מערכת אלהות, פרק י"ג. 37) בר
רבה, מ"ד. 38) זהר, ח"א, צ"ט, ע"א. 39) עמודיה שבעה, עמוד
40) תרגום לאיוב, כ"ה, ב'; מדרש אבכיר, בראשית, כ"א. 41) שבת, נ"ו,
סנהדרין, כ"א, ע"ב. 42) ירושלמי עבודה זרה, פרק ב, הלכה ב', ל"ט. 43)
השירים רבה, פסוק אל תראיני 44) יומא, כ"א, ע"א; תענית, כ"ה,

זִכְרוֹנוֹת חֲדָשִׁים

מאת י. ל. גורדון

(המשך)

ו. ל״כרפס״

בהיותי מנהל בית־הספר הממשלתי בטלז׳, הייתי מקבל את הכסף המיועד לכלכלת בית־הספר על־ידי המועצה העירונית. בבואי בפעם הראשונה לקבל את הכסף (הדבר היה באחד הימים שלפני חג הפסח, שנת 1866), שאלני חבר המועצה, שעליו היה לחתום על המחאת־הכסף:

— ול„כרפס״ אקבל?

העמדתי פנים כמי שאינו יורד לסוף דעתו ובקשתיו, כי יסביר לי למה הוא מתכוון. אז ספר לי בתמימות גמורה, שהמנהל הקודם של בית־הספר היה נוהג לתת מדי פעם בפעם בשעת קבלת הכסף שלושה רובלים, „דמי הלשכה״.

— זאת אומרת, שוחד? — אמרתי — בשום פנים שבעולם! אם רוצה אתה לבוא אלי פעם לסעודת־שחרית, היה תהיה לי אורח רצוי מאד. לא כרפס בלבד, כי־אם גם צלי יותקן לסעודה. ואולם שוחד — לא ולא!

והלה אמנם לא פרע לי את ההמחאה. שלחתי שתי תביעות רשמיות בכתב, הלכתי פעמים אחדות למועצה לתכלית זו — אך ללא הועיל. הגיעו ימי חג הפסח, והכסף לא נתקבל. שלמתי למורים את משכורתם מכספי אני וגמרתי לחכות, אך לא לתת שוחד.

בימי ה„פסחא״ הרוסייב קרה מקרה גנבה במועצה העירונית. שברו את הארגז ושדדו את הכסף העירוני, שהיה מונח שם. אם כי כל הכסף השדוד לא היה אלא שמונה מאות רובל בערך, גמרו פקידי המועצה להשתמש בשעת הכושר והודיעו, כי נגנבו למעלה מאלפים רובל, — כל הסכום שהיה חסר על־פי הפנקסים. אך להותם נתפס הגנב עד מהרה. זה היה בנו של השומר. אביו הניח אותו ביום הראשון ל„פסחא״ לשמור על הבית, קם ושבר את הארגז ונטל לעצמו את כל אשר היה בו. את הגנב תפסו ביום השלישי בקובה של זונות, במקום שהספיק כבר לבזבז כמה עשרות רובלים. את שאר הכסף נטלו ממנו ומסרו אותו לחוקר בית־הדין, כהוכחה למעשה הפשע. החוקר, נ. נ. דווידוב, היה איש הולל, אהב ליתן בכוס עינו ולשחק בקלפים. והיה חומד בצע גם הוא. זמן מה לפני זה נזדמן לי לשחק עמו פעמים במשחק ה„פרפרנס״, והוא זכה אצלי חמשה רובל כל פעם. ימים מספר לאחר מקרה הגנבה, באתי אל המועצה העירונית (זכורני, הדבר היה בי״א באפריל) לדרוש כסף. פקידי המועצה היו אז נוהים שלא כרגיל. ל„כרפס״ לא דרשו עוד. הם התחילו לכרכר סביבי, ומזכיר המועצה (פולני בשם רימקביטש) חתם תיכף על המחאת הכסף. עם זה בקשני בשם ראש־העיר (במשרה זו כהן הסנדלר שלייפר, אשכנזי לפי מוצאו): כי אם ישאלני חוקר בית־הדין, עלי לומר, שקודם לא דרשתי מהם כסף לכלכלת בית הספר. נתברר, כי חוקר בית־הדין הציג לפניהם בשעת החקירה את השאלה: על שום מה החזיקו סכום כסף רב כזה במשרד ולא הניחו אותו בקופת האוצר, כדרישת החוק? על זה השיבו לו בני־הבליעל, כי את הכסף הכינו בשביל ה„מפקח״ היהודי, אך לא פרעו אותו, מפני שלא נתקבלה ממנו תביעה לכך! הבטחתי, שלא לגלות את האמת, אם ישאלוני על כך בשיחה פרטית; אך בשעת חקירה פורמלית הן לא אוכל להכחיש את התביעות הרשמיות בכתב, שקבלה ממני המועצה העירונית ושנרשמו בפנקסים.

כעבור ימים מספר באתי אל המועצה העירונית לשם קבלת כסף ומצאתי שם את חוקר בית־הדין עם הקטיגור ועם שוטרים, שעסקו בחקירת הגניבה במקום. כאשר ראה אותי חוקר בית־הדין פנה אלי וישאלני בקול:

— לשם מה באת? האם לא לשם כסף?

— אמנם כן, לשם כסף, — עניתי.

— הנה כאן הכסף שלך, — קרא במין גדלות, כשהוא מתלוצץ ומראה על כיס־חזהו — אם תפסיד אצלי חמשה רובל במשחק הקלפים — קבל תקבל את כספך!

זאת היתה בשבילי ההזדמנות הטובה ביותר לספר את האמת בצורה של הלצה תמימה.

— חוס ורחם־נא, ניקולאי ניקולאיביטש, — עניתי לו גם אני בדרך ליצנות, בהראותי על פקידי המועצה העירונית, שנמצאו באותו מעמד — הללו בקשו ממני רק שלושה רובלים.

מאז פסקו לבקש ממני במועצה העירונית ל„כרפס״.

ז. שאלה חמורה

בימות הסתיו, שנת 1871, באתי בפעם הראשונה לפטרבורג להתארח אצל אחי [1]. בימי החגים היתה לי הפתעה נעימה להפגש עם כמה אנשים צעירים לימים, שהכרתים עוד בתור ילדים קטנים רבים מהם נמנו לפנים בין תלמידי ועכשיו גמרו כבר את האוניברסיטה ונשאו עליהם משרות ממשלתיות. באחד הערבים (הדבר היה בערב הושענא רבה) הזמינו אותי למרק דילון. נזדמנתי שם עם חבורה של גומרי האוניברסיטה, כעשרה במספר. נתברר לי, כי הוזמנתי לכאן להתיעצות, בבקשם לשמוע את דעתי בענין אחד, והוא: אם כי להלכה היתה לעורכי־הדין היהודים הזכות למשרות ממלכתיות ללא כל הגבלות, הנה למעשה מן הנמנע היה לפקידים היהודים לעלות במדרגת כהונתם. ואלה מן היהודים, אשר נשאו משרות בסינט לא זכו מעולם להגיע בלתי אם למדרגת מזכירים. כמה מהם עזבו בגלל זה את משרתם והיו לעורכי־דין. אך היו רבים, שאומנות זו לא משכה את לבם — ולא ראו מוצא ממצבם. בין אלה שנזדמנתי עמם כאן היה אחד כזה — ג. ורבלובסקי, כמדומני. הוא כבר הוצע פעם אחת לחבר בבית־הדין הגלילי, אולם השיבו את בקשתו ריקם. והנה למחרת היום עמדו להביא את ענינו שוב לפני הקיסר. ועל סדר־היום עמדה אצלם השאלה: מה לעשות, אם עוד פעם ידחו את הבקשה? האם עליהם להוסיף להלחם ולסבול בגלל מוצאם, או כי יש להניח את הנשק ולהכנע? זאת היתה ההתיעצות שאליה הוזמנתי; וידוע ידעתי, כי היה אצלם מנוי וגמור, שאם יוחלט להכנע יקומו כל הנוכחים (שכל אחד מהם מוכרח היה, במוקדם או במאוחר, לבחור באחת משתי הדרכים האלה) וימירו את דתם תיכף ומיד.

במצבי לא היה מה לקנא. הם סמכו על האוביקטיביות שלי ובקשו, כנראה, רק להרגיע את מצפונם. תפקידי לא היה קל ביותר. ידעתי, כי בנמוקים הרגילים כמו החובה להשאר נאמן לדגל, שלמענו סבלו כל־כך אבותינו ואבות אבותינו וכו׳ וכו׳ — בנמוקים אלה לא אשפיע עליהם, יען כי האידיאלים של הדור היהודי הישן התנדפו מלבם כליל. על־כן הסברתי להם, כי טובת הפטריוטיזם הרוסי דורשת, שהם יחזיקו מעמד ולא יכנעו. „כולנו יודעים — אמרתי להם, — ואף הממשלה יודעת זאת, כי לא זה בלבד שהפקידים היהודים אינם נופלים מן הפקידים הרוסים, אלא עוד עולים עליהם בכמה בחינות. היהודים, במעשיותם, בפכחותם, דיקנותם וישרותם, מועילים

[1] אחיו הצעיר של י. ל. גורדון, אברהם גורדון — עורך־דין ידוע בפטרבורג; נשא עליו משרה בסינט, ומשנת 1871 עסק במקצועו בתור עורך דין, מת בשנת 1918.

מאד בתור פקידים. ואם הממשלה מעדיפה את המקריות העורת של המוצא והגזע על הסגולות המועילות – יש להלחם בהשקפת מוטעית זו ולבער אותה מן העולם לתועלתה של רוסיה. רוסיה היא ארץ רחבת־ידים, הזקוקה לאנשי־מעשה ישרים ומועילים, וכל עוד שבשעת מנוי פקידים תתחשב הממשלה לא בסגולות המוסריות והרוחניות, כי־אם בגזע ובדת – לא תוכל רוסיה להתפתח כראוי. נפוליאון רומם את צרפת רק בגלל זה שנקט את הכלל: אני משתמש בכל כשרון באשר אמצאנו".

נמוק זה השפיע עליהם כנראה, והם החליטו לחכות לתוצאות ה„הרצאה", שמיניסטר־המשפטים עמד להגיש לפני הקיסר למחרת היום (יום ששי בשבוע). למזלנו הוכתרה ההצעה בהצלחה. ורבלובסקי נתמנה לחבר בית־הדין הגלילי בעיר סמרה, כמדומני.

אחר־כך מסרו לי את הפרטים על מהלך הענין בלשכתו של הקיסר; הדבר נודע להם מפיו של הקטיגור הראשי, שלו סיפר את הדבר מיניסטר־המשפטים בעצמו.

באותו יום ששי באו מיניסטרים אחדים ב„הרצאותיהם" לפני הקיסר: ראשון נכנס אל לשכת הקיסר מיניסטר־המשפטים פלן. על סדר־היום עמדה אצלו בין השאר שאלת מנוי שופטים - חברי בית־דין גלילי חדש, שעמד להפתח. הקיסר בדק את רשימת המועמדים שמיניסטר־המשפטים הגיש לפניו, לקח את העט בידו וכבר אמר לחתום עליה; אולם פלן הראה על המקום, ששם היה רשום שמו של ורבלובסקי ואמר: „אני רואה חובה לי להפנות את תשומת לב הוד מלכותו לעובדה, כי פקיד זה הוא יהודי". הקיסר חשב זמן־מה. הניח את העט מידו וענה ואמר: „חכה מעט". פלן יצא את הלשכה, ומיניסטרים אחרים נכנסו בזה אחר זה ל„הרצות" לפני הקיסר. על פלן היה לחכות שתי שעות. לבסוף, כשנכנס שנית אל הלשכה והמשיך את ה„הרצאה" שלו, פנה אליו הקיסר ושאל:

– כלום אין החוק מתיר לנו למנות פקידים כאלה?

– החוק מתיר, אלא שעד כה עוד לא קרה כמקרה הזה.

– ומה טיב עבודתם של פקידים חדשים כאלה בסינט?

פלן השיב, כי הוא מרוצה בדרך כלל מן היהודים, המכהנים בלשכתו, ואף מורבלובסקי עצמו.

– ומה עושים אלה, כשאינם עולים במדרגת כהונתם? – חזר ושאל הקיסר.

– על־פי רוב הם עוזבים את משמרתם, נעשים לעורכי־דין והממשלה מפסידה פקידים מוכשרים. כדבר הזה יהיה בודאי גם במקרה הנידון.

אחרי דברי התשובה האלה לקח הקיסר את העט וחתם על הרשימה.

כעבור שנה או שנתים נתמנה לחבר בית־הדין הגלילי בקזן מרק דילון, כבר בלי קושי רב. אך מאז, כמדומני, לאחר שמיניסטר־המשפטים פלן עזב את משמרתו, לא נתמנה עוד יהודי לשופט.

מִגְּרֶץ עַד דֻּבְנוֹב

(חמישים שנות־חקירה בתולדות־ישראל)

מאת פרופ׳ י. אלבוגן

(המשך)

גדולה ביותר היתה פעולת ספר־ההיסטוריה של גרץ בצרפת, שאיזידור ליב היה בה מעורר בעל מרץ לחקירת המקורות. הרבעון Revue des Études Juives, המתקיים זה חמישים שנה, היה מרכז לפרסום תעודות של קהלות־ישראל וקורותיהן, המתפשטות על פני כל גלילות צרפת והעוסקות בפרוטרוט בתקופה שלפני הגירושים מצרפת ובתקופה שלאחר ההתישבות מחדש, ויש בהן משום עבודת־הכנה רבת־ערך לתולדות היהודים בצרפת. ספר־תעודות שיטתי של קהלות־צרפת אין לנו. הספר Gallia Judaica (1895) של גרוס נתקע בעניני תולדות הספרות, וגם את השדה הזה לא עיבד בשלמות הראויה. זכות היא זאת ל־Revue, שהעירה תמיד, הודות לעזרתו של תיאודור רינק, על כתבות יוניות חדישות, הנוגעות ליהודים, ועל ביאורן.

איטליה, שכמו אשכנז היתה במשך זמן רב קרועה לקרעים שונים, אין לה אמנם ספר כולל תולדות היהודים אשר בה, אבל הוקדשו לה ספרי־מונוגרפיות רבים; החשובים ביותר מוקדשים, כמובן, לתולדות היהודים ברומא, זה של אברהם ברלינר, אשר היתה לו היכולת במשך שנים רבות לחקור בארכיונים, וזה של פוגלשטיין וריגר, הבונים את בנינם על יסוד רחב יותר ועל־פי תכנית שיטתית יותר. ספרו של אומברטו (משה דוד) קסוטו Gli Ebrei a Firenze nell' etá del Rinascimento („היהודים בפירנצי בימי התחיה") (1918) ראוי לעמוד בשורה אחת עם ספרם של פוגלשטיין וריגר. תעודות הנוגעות לסיציליה על־פי תכנית רחבה יש לנו בספרו של הכהן הקתולי לגומינה 1), והרחבה

1) Codice diplomatica dei Giudei di Sicilia, I–III, 1884–1893.

גדולה של חומר הארכיונים אנו מוצאים בספרו של פירודילי Gli Ebrei nell' Italia meridionale („היהודים באיטליה הדרומית") (1915). כתבי־העתים היהודים היוצאים באיטליה, אלה שנועדו לקהל הרחב כמו ה־Rivista Israelitica המדעית, הדפיסו תמיד מאמרים לתולדות היהודים, לעתים קרובות בהוספת תעודות; רשימה ביבליוגרפית מיוחדה במינה מהנוגע לגליל ויניציה יש לנו ב־Catalogo Generale, אשר הדפיס א. מורפורגו בשנת 1924 בפדובה.

בספרד עורר קודם כל הכהן Fidel Fita, בקשר עם ספר־ההיסטוריה של גרץ, את שימת הלב לאוצרות העשירים של תעודות־היסטוריות אשר בארץ; מ. קייזרלינג עשה פרסום למחקריו בחוגים של יהודים. אחר־כך הביא יוסף יקובס מנסיעה לשם חקירה בספרד ידיעות יותר מפורטות על־דבר התעודות בארכיונים שבספרד. חוץ ממונוגרפיות בודדות יש לנו להודות על ידיעות עשירות מאד למחקרים של יין רֶניה, אשר הוציא מארכיון־המדינה בברצלונה תעודות לתולדות היהודים בארגוניה משנת 1213 עד שנת 1327. אחר־כך בדק פריץ ביר מטעם האקדמיה למדע היהדות בברלין בדרך שיטתית בנסיעות רבות את הארכיונים בספרד וחוץ ממאמרים שונים הציע לפנינו את החלק

2) Die Juden im christlichen Spanien, I, Teil; Urkunden und Regesten 1. Aragonien uud Navarra, 1929. הספר השני על־דבר קשטיליה נמצא במצב של הכנה לדפוס, כמו כן ספר שלישי, שבו יבואו מקורות על־דבר וכוחים בין יהודים ונוצרים. בהקדמה של ביר יש גם סקירה על העבודות שקדמו לספרו, אשר נעזר בהן, ביחוד עבודות של חוקרי ספרד.

הראשון מספר־המקורות הענקי שלו 2). בקשר עם זה מן הראוי להזכיר גם את ספרו של לוסין וולף על־דבר היהודים הנסתרים באיים הקנריים 3). רק מעט צעדה קדימה החקירה על־דבר קורות היהודים בפורטוגליה; חוץ מספרו של Mendes dos Remedios בשם Os Judeus em Portugal („מהיהודים בפורטוגליה"), כרך א׳, וידיעות מקריות מהארכיונים העשירים לא נודע לנו משם כלום.

באנגליה יצאה ההתעוררות הגדולה לחקירת ההיסטוריה של היהודים מהתערוכה האנגלית־היהודית (בשנת 1887). גרץ הוזמן לשם כך ללונדון. יוסף יעקבס ולוסין וולף הכינו בהזדמנות זו את הביבליוגרפיה של ההיסטוריה האנגלית־יהודית. בשנים הקרובות לשנה ההיא חלים: צאת ספרו של יעקבס Jews of Angevin England (1893), יסוד הרבעון Jewish Quaterly Review ויסוד „החברה ההיסטורית היהודית באנגליה", אשר ישיבותיה והספרים שהוציאה מעידים עדות טובה על עיבוד שיטתי של החומר. גם בספר־היובל של גסטר History of the Ancient Synagogue of the Spanish and Portuguese Jews (1901) („קורות בתי־הכנסת העתיקים של יהודי ספרד ופורטוגליה") יש חומר רב של מקורות היסטוריים. בצד אחר נוצר ספרו של א. מ. חיימסון A History of the Jews in England („תולדות היהודים באנגליה"), אשר רק במהדורה השניה שלו (1929) שם את לבו גם אל המסקנות החדשות של המדע. לפי הדוגמא האנגלית נוסדה בשנת 1892 ה„חברה ההיסטורית היהודית באמריקה", אשר הועילה הרבה לאסוף ידיעות על־דבר ימים מיוחדים בקורות היהודים באמריקה ובירורן.

בהולנדיה, העשירה בחומר ארכיוני, נעשה רק מעט בדרך החקירה השיטתית. והדבר נשאר לרוב בידי חובבים, העושים את מלאכתם עראי. התעוררות רבה יצאה מאת דוד הנריק די קסטרו אשר לבו היה מלא גאות־אבות, בזמן האחרון הקדישו ביחוד את כוחותיהם לחקירה היסטורית כ. זליגמן, בילוה דה רוזד, כגואים וי פרינס. ה„מאסף לחכמת ישראל בנידרלנדיה" מקדיש לחקירות האלה מקום רב. כמו כן נוסדה באנטורפן „חברה לחקירה היסטורית של היהודים בבלגיה". מהארצות הצפוניות יש בדניה „מכתב־עתי להיסטוריה היהודית ולספרות", שודיה מצאה במר ולנשין את דהיסטוריון שלה 4). והקהלה בשטוקהולם אספה את כתבות המצבות שלה ומסרה אות לעיבוד מדעי 5).

עושר גדול נתעשרה החקירה ההיסטורית על־ידי פתיחת הארכיונים — כן הכלליים וכן אלה של היהודים — בפולין, בליטא וברוסיה של הצאר בכלל. בהוספות ל„דברי ימי עולם של העם היהודי" ביחוד בכרך חמישי וששי, הודיע דובנוב את החשוב ביותר ממה שנתפרסם מהארכיונים הללו. אין צורך לחזור כאן על דבריו בפרוטרוט ורק את העיקרי יש להרים כאן על נס. דרך חדשה סללה אספת התעודות של דהיסטוריון הרוסי ס. א. ברשדסקי, ש„הארכיון הרוסי־עברי" שלו מכיל תעודות משנת 1388 עד שנת 1569. מעין המשך של העבודה הזאת היא אספת־התעודות הגדולה Dyplomatarjusz dotyczacy Zydow w dawnej Polsce, אשר יצאה (1910) מעזבונו של מ. ברסון. עוד קודם לכן הוציאה הקומיסיה ההיסטורית של חברת „מפיצי השכלה בין יהודי רוסיה", אשר כ„חברה ההיסטורית־האתנוגרפית" בפטרבורג עבדה אחר־כך בלי כל חבור עם חברת „מפיצי השכלה", שלשה כרכים של „תעודות וכתבות" לתולדות היהודים ברוסיה הישנה, בקרים ובארץ הכוזרים, המתפשטות עד שנת 1800 (פטרבורג 1899, 1910, 1913). מלבד זאת הוציא יפה תעודות לתולדות היהודים בריגה ובקורלנדיה (ריגה 1910), כמו שגם האינסטיטוט היהודי המדעי בוילנה עוסק באספת מקורות ועיבודם. יען כי הפנקס השלם של ועד ארבע הארצות אבד, עמלו חוקרים רבים לתקן את הפרצות של מה שנשאר ממנו, את „פנקס ליטה", קובץ תקנות ופסקים משנת שפ"ג עד שנת תקכ"א, הוציא דובנוב (ברלין 1925). מהמונוגרפיות לתולדות היהודים בפולין יש ערך של סולל־דרך ל„ספר החוקים והזכויות", שהוציא מ. שור מהארכיון של הקהלה בקרקוי 6), כי הוא בדק והקר בדרך בקרתית את כל כתבי־הזכויות שנתנו מלכי פולין ליהודים עד סוף המאה השמונה־עשרה. כמו כן הועילו עבודותיו של בלבן על־דבר קרקוי, ביחוד מאמרו „סדרי־הקהלה בקרקוי משנת 1595" וההוספות שלו, להאיר את סדר־המשפט של ה„קהל". לזה נוספה הדפסת פנקסי קהלות וחברות רבות, לרוב במאסף של החברה ההיסטורית: Еврейская Старина (משנת 1909 ואילך). במאסף זה התחיל י. הסן בחקירותיו, אשר היו ליסוד לספרו בן שני החלקים „תולדות היהודים ברוסיה" (המהדורה השניה 1925/27).

רק לעתים רחוקות הגיעו אלינו ידיעות מהבלקן. ש. א. רוזנים עשה את הנסיון לאסוף את החומר 7). לצערנו עלה חלק גדול מן הארכיונים ומן הספריות שם באש; לחומר שנמצא בלשון הטורקית לא נגש עוד כמעט איש. בחיי היהודים בארץ־ישראל מצאו החוקרים תמיד ענין, אולם בעיבוד השיטתי של החומר התחילו לעסוק בעשרות השנים האחרונות. קודם לכל היה א. מ. לונץ, אשר מצא מקורות המתיחסים למקצוע זה וספרים, ועיבד אותם והתוה את דרך התבנית לחברות החדשות העוסקות בדבר. על־דבר חיי היהודים באפריקה הצפונית מודיע ספרו של טולידנו „נר המערב"; על הספרות העשירה על־דבר היהודים במצרים אדבר אחר־כך.

יש בין הספרים האלה גם בעלי ערך קטן, אשר השיטה שלהם נתישנה, או שהם בלתי־מספיקים לנו, אבל ערכם בזה, שהוציאו לאור עולם חומר רב, המעשיר את תמונת ההיסטוריה של ימי־הבינים ושל העת החדשה.

אליהם מתחברים ספרי־מקורות שערכם רב לכל המקצוע של תולדות ישראל, כמו „סדר החכמים וקורות הימים" לנויבואר (כרך א׳ 1887, כרך ב׳ 1895), או „ספר הדמעות" של ברנפלד, אשר אסף מקורות על־דבר רדיפות היהודים מחורבן הבית השני עד שנת 1785 (א׳ — ג׳, 1923—1926). שטיינשניידר ניסה לתת סקירה על ספרות ההיסטוריה בלשון העברית (1905), והוא המשיך אותה עד תחלת המאה החדשה. תקונים והוספות רבות לדברי ימי ישראל של גרץ הביא התרגום העברי של ש. פ. רבינוביץ עם הערות שלו ושל א. א. הרכבי, מנקודת־ראות של האורתודוכסיה כתב זאב יעבץ את ההיסטוריה שלו והגיע בה עד תקופת הגאונים (יצאו תשעה חלקים); הספר השקט והזהיר מאד הוא מושפע על כל צעד ושעל, לפחות בסדור החומר, מבית־המדרש הבקרתי. אין להגיד זאת על יצחק אייזיק הלוי. „דורות הראשונים" שלו חסרים התבנית היסודית, כי הם אינם נותנים לפנינו היסטוריה, אלא נאחזים בנקודות בודדות, שבהן רואה המחבר לנחוץ להתוכח עם אלה שקדמו לו, ובמיתודה שלו הוא נשאר תקוע כולו בפלפול. בלי השפעה לגמרי לא נשאר גם הספר הזה; חוץ מהגרעינים האחדים של אמת הנמצאים בספר בן ארבעת הכרכים הגדולים, הביא ספרו את קהל חסידיו לידי כך ליסד את „החברה היהודית הספרותית" אשר ספרי־השנה שלהם (יוצאים משנת 1903) מכילים חומר היסטורי רב.

(סוף יבוא)

---

3) Jews in the Canary Islands, London 1926.

4) Judarnas historia i Sverige (1924), Urkunder der till Judarnas historia (1924).

5) Gamla Judiska Gravplaster i Stockholm (1927).

6) Евр. старина, I ובמאמרו בספר־היובל לכבוד אדולף שורץ: Die Hauptprivilegien der polnischen Judenschaft.

7) "דברי ימי ישראל בתוגרמא", א—ג׳ (1907 — 1912), חלק אחד יצא עתה במהדורה חדשה.

מִכְתָּבִים מִמּוֹסְקְבָה

מכתב ראשון

הקו והצבע

האמנות היא תחושה מראש של הוראות.

אל. בְּלוֹק

האמנות יודעת על־דבר חיי־האדם יותר מן מהמדע.

מ. גוֹרְקִי

אדוני הקורא,

בתנאי המקום והזמן שלנו נקל לאדם לקפח את עצמו מלהגיע אל שווי־משקלו הפנימי. הויה של קוממיות, המאפשרת קיום של יצירה, הסתכלות ישרה בתוך הדברים, רגש של אחריות תולדתית — דברים הם שגם לחלום עליהם אין איש מהין. ולא רק בפרהסיה, כי־אם גם ברגעים המעטים של חשבון־הנפש האלם.

המשכיל הבלתי־דגול, זה השייך לסוג „אחד מני רבבה", רואה גורלו זה כעין הברח פטלי, שיסודו בהתפתחות הדיאלקטית של הדברים, ומנסה ליצור לו „מקלט בטוח" באירוניה. אך לאירוניה, בתנאי הויה כמו אלה, יש איזה ערך ממשי אם היא עולה עד מדרגת סטירה, אולם לסטירה, כמו לטרגדיה, קוצצו הכנפים ונסגרו בארצנו כל הדרכים. לאחרונה — משום שהיא גומרת תדיר במות הפיסי של הגבור, מבלי שרוחו גם הוא יכנע למות. משום שהכוח האנושי הפנימי, הבלתי־מנוצח, פונה בטרגדיה באפלציה „אל הנצח", אל הדורות הבאים. משום שאפלציה זו אומרת, שהדין ודברים של הבחות המתנגשים לא נגמר עוד כל צרכו במערכה האחרונה של הטרגדיה, וזה יש בכוחו לעודד את רוח הנופלים בשדה הקטל, עד שיתיחסו אל מפלתם רק כאל אסון מקרי, זמני. ואצלנו אין אוהבים את האפלציה אל הנצח ואל הדורות הבאים. אין יכולים אצלנו להסכים בשום אופן שמי שהוא יאמין בנצחון האפשרי גם לאחרי המות הפיסי. האמונה הנפחדה, הקטנונית, במות היא תנאי הכרחי של אמונה ביש הקיים... כי באמת — מה ערך וכוח יש לו לטירור, אם אפשר לבלתי ירא את המות?

ולסטירה קוצצו הכנפים ונסגרו הדרכים משום שבטבעה הלעג קבל עם ועדה לאדוני המצב; משום שהיא מביאה לפני כס המשפט של השנינות החריפה את המנצחים בכבודם ובטחונם. והמשפט תועבה הוא לנפש המנצחים מאז ומעולם. „וי למנוצחים" — כתוב ולא „למנצחים", ועוד כתוב — „תנו לאלהים את אשר לאלהים ולקיסר את אשר לקיסר". והסטירה משלמת לשניהם, לאלהים ולקיסר גם יחד — לא את שלהם, כי־אם את גמול נחות־הדרגא, את גמול המוח הבלתי־נכנע לאגרוף, וצניר אחרון, דזרוי, הסטירה למבוע של דעת־הקהל. כשהכל נסתם, כשהטרגדיה היא בגדר השגה גלויה על משטר הדעות השליט; ההגיון — הוא עבר נרצע לאי־הגיון, והשירה — זו הצנועה, הפשוטה, בת הרגש ומצבי־הרוח, היא בגדר תפנוקים ומותרות — פוצחת פיה הסטירה. אולם אצלנו נסתם הגולל גם על פיה של זו.

כך הוא המצב לגבי בן־אדם רגיל, בלתי־דגול. לגבי אמן מסתתרים תחת מסוה פרובלימת המקלט פני גורל התקופה בעצמם, לכל הדרם ואפסותם. אם הוא חדל־אישים — רפה ונרפה — עיניו מסתמאות, הוא וכשרונותיו אתו נעשים שלל לרוחות המנשבים מזומים החולפים, אבל אם הוא משבט אמיצי־הלב — אז דוקא יסתכל בפני התקופה ולא יסיר עיניו מהם. אפילו אם הוא נכוה מחוות אימתם הקשה, הקשה אולי מנשוא, כי רק בשכר זה הוא משיג את עין הנצח המרמז לך מתוך הרצובות הניגודים הטרגיים. אמן זה מנסה להביע את המושג.

שונים דרכי התפיסה וההבעה אשר לאמנים, ובעיקר שונים הם לגבי כונותיהם ומגמותיהם הגלויות של מנהיגי־הדור. לכן כה חשוב למצוא באיזו דרך באה לידי בטוי צורת התקופה כמו שהיא ללא כל מגמה צדדית, בדויה מראש בתיקף הרצון „להתאים" או „לתקיע בשופר".

בשנת 1922 יצאה בניזשני־נובגורוד מחברת צנומה של „כאילו שירים" בשם „הבה!" השירים וציור־השער היו לפיודור בוגורודסקי, „סיומי הדברים" לדברי הפוטוריזם הרוסי ווילימיר חליבניקוב בראשם.

השירים היו די־רגילים לגבי אותן השנים. השפעתו של מיקובסקי בבנין החרוזים, באינדיוידיאליזם ובאינדוסטריאליזם המופרזים. זיקה אל יסינין וקליויב במשיכה אל משיח הכפר הרוסי, תמונותיו־פצעיו. התפרצות הרגש הטבעי השש לקראת תבוסתו. החוברת לא נבדלה, לא לטובה ולא לרעה, ממאות חוברות־שירים אחרות, שיצאו באותן השנים בבירה ובערי־השדה הגדולות. אך מתוך עמודי הספר דברו אל הקורא שורות בודדות בלתי־מצויות. דרך אספקלרית השנים שעברו הן נתפסות עכשיו לא רק כמו גילויי שירה פנימית, כי־אם כמו שטרי־חוב של אמן היודע לשלם חובותיו. נעימת הספר המרכזית היא, כאמור, אינדיוידואליסטית מאד. בפתח־הדברים הקצר פונה אפילו המשורר באזהרה הטרדיציונית אל הקורא המובחר מעם: „על־כן יודע אני, שספר זה יהיה קרוב לאחד מני רבבות, ואחד מני רבבות זה — אתה הוא". אך הקובץ עצמו נפתח בדיקלרציה אחרת: „אם אמסיר לקורא, ולוא יהא רק אחוז אחד ממאה, מהמרץ שלי, מאומץ־הרוח וחדות החיים שלי — ואמרתי דייני".

הנה שורות אחדות מן הספר, המרננות בדרך הכבושה של הליריקה הרוויה, שירת יסינין־קליויב:

בָּצִיר.
צַעֲדֵי מָשִׁיחַ יָחֵף
אֱלֵי בְּאֵרוֹת כְּפָרִים עֲרוּמִים.

או:

מֵרוּסְיָה לְשֶׁעָבַר —
בְּמִקְטְרוֹת שֶׁל תְּפִלּוֹת
כַּעֲשָׁנֵי
לְבֵנָה מְסוּלְסָלִים —
מְלוּכְלָךְ בְּדַם הַמּוֹשִׁיעַ
נִשְׂרָךְ הַצְּלָב
פְּתוֹר חִידַת גוּלְגוֹתָא שֶׁלּוֹ".

אולם סמוך לעמודים האלה בוקע ועולה באזנינו גם קול אחר בעל נעימה חדשה, ביחוד היתה חדשה באותם הימים. היו בקול הזה אומץ־לב, תשוקת־חיים, אהבת עמל ואהבת האמנות.

אַרְבָּעָה לְבָבוֹת שַׁגִּיאִים הוֹלְמִים
בְּתוֹךְ לִבִּי הַשַּׂגִּיא:

עָמָל,
אֹמֶץ־לֵב,
אֳמָנוּת,
חַיִּים —

שר המשורר על עצמו.

והמשורר הרגיש, שהמלה צרה לו, ששירתו העסיסית והציורית לעתים תכופות אינה די הרמונית ודובבת. והוא שחש את בת־שירתו:

„כְּאִלּוּ נִמְסְרָה אִוֶּלֶת הָאָבִיב
לְעוּגָב בֶּן אֶלֶף הַנִּימִים
שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר".

מתודה:

„טוֹב הָיָה לִי לְצַיֵּר תְּמוּנוֹת
וְלֹא לְהִתְאַנֵּף בְּשִׁירִים.

איזו סגולה יקרת־המציאות, הניתנת רק לאדם אחד מני רבבה, להרגיש את המקום, שאינך הולם אותו. ערובה היא כי יבוא יום והוא גם ירגיש את המקום היחידי, שהוא הוא ולא אחר הולם אותו.

בהרבה אומנויות תפס בוגורודסקי עוד קודם שהוציא את הוב־ת שיריו, וגם שנים אחדות אחר זה. אך בתוך כל האומנויות לא חדל מהרגיש את עצמיותו האמנותית האנושית:

הַיּוֹם אַתָּה מַפִּיק, מָחָר ז'וֹקֵי,
צַיָּר, חָרַשׁ־בַּרְזֶל, מוּקְיוֹן בְּקִרְקָס,
אֶקְוִילִיבְּרִסְטָן, לוּלְיוֹן, סַתָּת,
נֶהָג בְּאוֹטוֹ, זוֹרֵק מַיִם,
מְכוֹנַאִי, סַבָּל מְעוֹפֵף.
וְכָךְ כָּל חַיֶּיךָ, הַחַיִּים כֻּלָּמוֹ —
מוֹרֵד וּמְהַפְּכָן".

הַחַיִּים הַגְּדוֹלִים וְהַחֲסִינִים,
לָכֶם הוּא לִבִּי הָרְבִיעִי,
חֶדְוָתִי לָכֶם,
לָכֶם תּוּגָתִי, דִּמְעוֹתַי,
אֶגְלֵי זֵעָה הָרוֹתְחִים,
שֶׁל חַיַּי.

הפרופיסיות שנמנו בשורות השיר, אינן מכשירי־יפוי ואינן לקוחות מאוצר המיטפורות הליריות, הן פרטי ביאוגרפיה, ואליהן יש עוד להוסיף: ריפורטר, משחק בבית־חרושת של קינו, קומיסר של הצי הדוני בשנות המלחמה האזרחית, משרות מהפכניות אחרות מהאחראיות ביותר, ועוד ועוד. האדם בקש את עצמו. הוא הרגיש מרחוק את מקומו בחיים. מקצת תפס כבר, יותר מזה חש ומשהו מכל זה בא לידי בטוי במחברת־שיריו הצנומה. בתוך דפי חוברת שירים זו יש משהו מן ההבטחה הגדולה.

יותר לא פרסם בוגורודסקי שירים. כעבור שנים אחדות נכנס לבית־הספר לצירות במוסקבה, גמר אותו באות הצטיינות וקבל גם את הפרס של נסיעה לחו"ל על מנת להשתלם.

עברו כבר שנתים וחצי של החיים בחו"ל הללו ולפני חדשים שב בוגורודסקי מארצות המערב למוסקבה.

— אין אמנות אפוליטית — טוענת אצלנו האסכולה האורתודוכסית־לוחמת — אין אמנות בלתי־טנדנציוזית. ולונצ'רסקי מסביר: „לאמנינו אין לידוא מהיות פובליציסטים בתוך יצירותיהם האמנותיות, במובן, שתמונותיהם־ציוריהם יהיו רוויים זיון רעיוני מסוים, או באותו מובן, שרעיונותיהם אינם נכללים בתוך ציוריהם, שבד־בבד עם ארג ספורם הציורי יתנו נאום־תעמולה יוקד, הפונה אל הקורא, או לאחרונה באותו מובן, שהסופר הממלל בעיקר אל קוראהו בתור אמן, פונה גם במכתבים אל הקהל בתור פובליציסטן ודַבר־העם".

כאן מקום התורפה. דפיניציה זו הופכת אמת חברתית נכונה, להפוכה, לשגרה מוסכמה, לשקר טנדנציוזי ומשמר, העוצר את התנועה קדימה. אמנות בלתי־טנדנציונית (בכונה סוציאלית הכתוב מדבר) היא דבר שלא יתואר אמנם. הדופק הסוציאלי מרגש בכל יצירת־אמנות אנושית, החל מזמירות בן־ישי ורומן־האהבה של דפנים וחלויה ללונגוס וכלה באיפופיה הרומנית של מרסל פרוסט וכתבי־הפלסתר מרובי־הכשרון של הפולני אדולף נובצ'ינסקי. הכונה הסוציאלית זורמת בתוך עורקי כל יצירה אמנותית כקלוח הדם בתוך עורקי החי. הדם בגוף החי אינו נראה למראית עין והוא בא לידי גלוי עם חולאת או פצע בגוף. ומה נשאר לבן אדם שצבע הדם נשקף דרך עורו בכל אדמו האינטנסיבי? נאמר, שזהו טפוס אידיאלי של חולה במחלת מדיסון; אולם בשום אופן לא נעמידהו בתור סמל ליופי ושלמות הגוף האנושי.

ביתר קצור: הטנדנציה ביצירה האמנותית מחויבת רק אם היא באה בתור פועל יוצא אורגני של הפונקציה הספציפית, הבלתי־טנדנציוזית, של היצירה האמנותית; כלומר: אם זו אינה מסרסת את הפרספקטיבה הסוציאלית והעובדתית הנכונה. במובן זה הם אפילו הרבה יותר מרקסאים רעיונותיהם של בלוק וגורקי, המובאים בראש מכתבנו, למרות סגנונם הבלתי־אורתודוכסלי. ולכן יראים ושונאים כל־כך אצלנו,— כמו בכל מקום ובכל זמן — ארוני המצב את מספר היצירות היפות באמת שנולדו בימינו. הם יראים ושונאים את פרספקטיבת החיים המתגלית מתוכם, אשר דבר אין לה עם כונתם הטנדנציוזית של „עושי התקופה". ואיפכא מסתברא — כל ה„מצוין" וה„משמש דוגמא" בשדה האמנויות אצלנו, החל מדימין בידני, משורר החצר, וכלה ברומניהם של גלדקוב, ליבדינסקי ופדייב, הארוכים כאורך הגלות ומשעממים כריוולוציה של איזה קונגרס, בתמונותיו של „אמן העם" פצ'לין — הם טנדנציה „יוקדת" ו„ערומה", אולם חשופה קודם כל מכל אמצעי אמנותי, דבר שכנויו הציורי האמתי הוא במלה הלקונית „סמרטוט". הטפת מטיף על מנת לקבל פרס או (לעתים מאד רחוקות, כמעט בלתי מצויות) שלא על מנת לקבל אותו. אך מה לזה ולאמנות? מה לכל „יצירות" אלה ולגלוי פני התקופה הטרגיים לכל ששונם וכאבם?

גם את גורקי בעצמו מעריצים אצלנו עכשיו יותר בשל עברו ובשל מכתביו, שהוא מחליף עם ה„רבקורים", מאשר בשל „משפחת ארטמונוב" והאיפיפיה רבת־ההיקף ועמוקת־ההשקפה „חיי קלים סמגין".

(סוף יבוא)

צ. ברוין

רְשִׁימוֹת

בשתי העינים

(לתערוכת הצייר פאליי)

אם נדבר גלויות, הלא בעצם הדבר בשעות טרופות אלו דיו כמעט לאיש ישראל, שלבו יהמה לעניני פיוט וציור, כי ימשך אחרי דברי אמנות באחת מעיניו. כי הראוי להראות כה רב והצורך בראיה כה גדול, וסוף־סוף הלא רק שתי עינים לאדם.

על־כן אמרתי: אסיח דעתי לרגע מן העומד אחר כתלנו, אלך לי ואנעץ קנה־ראותי אל בינות ליריעות „אהל שם", והנה ראה זה פלא — כאשר באתי אל „אהל שם" ננעצו שתי עיני באחת הפנות של אותו אוהל ושמורותי נרצעו לקירותיו.

לפני נגלה צייר, שלא אני ולא אתה חשבנו כי כזה הוא. אשרי האיש שגם בצהרי־חייו אפשר לגלות בו חדשות לבקרים. ראיתי את פאליי והנו לא רק סתם מורה לציור, אלא צייר ממש, אמן בצבעי מים, השולט גם בצבעים וגם במים. לפעמים יגבר היסוד האחד, לפרקים — השני, אבל תמיד ינצח עליהם הצייר בקלות, ברחפות, במגע־לא־מגע. אולי משום זה נושבת מתמונותיו רעננות כה רבה. היאוש יראה וינוס, העצבות תסוב לאחור.

אכן, אופטימיות רבה נסוכה על יצירתו של פאליי, אופטימיות מתוקה. פאליי ממתיק את מרירות היש. ולא זאת השאלה: אם טוב הדבר או רע. זוהי העובדה. זהו גם במדה ידועה דבר שבטעם. בפולניה אוהבים את המתוק ובליטה את המפולפל והחריף. העיקר הוא, כי פאליי אינו משתמש בצבעים מגרים ובקוים חותכים, אלא בצבעים מתוקים ונעימים לעין. וכה הנך מביט ומתפלא: לפניך „סמטה בתל־אביב", „פינה עזובה בקיסריה", „סמטה ביפו" ועוד פינות חבויות עניות, שקטות למראית עין, אבל הנפש כי תביט בהן, ביחוד לאור

של הצייר, ותגלה פתאום בשחקות חיים ויקום אלה צהלה, גאוה ומעינות מפכים. ה„צריפים" שהפרוץ מרובה בהם על העומד מביטים עליך כאילו הם ארמונות בני ארמונות — באיזו גנדרנות, באיזו הרמת ראש ובאיזו הבלטת חזה וצלעות! אביונים קפצנים כאלה! תענוג להביט על צבעוני הדלות שלהם. העניות כאילו מיפה אותם. ומאליה תתעורר שאלה: מהו סודה של שמחת עניים זו?

וראה זה מצאתי: אין אפורים בעולמו של פאליי. מכחולו בורח מן האפור ומן העכור. צבעים שמחים ומשמחים יאהב. אף „הסתיו" („שקמות) שלו כולו בהיר, מבהיק.—

אלה ה„שקדים", ה„שקמות" וה„תאנות" יוצרם רחצם, קשטם ועטפם בעדי־עדיים של אהבה. הנך רואה בכל אחד מהם, ביחוד באלה שעל הנייר בצבעי מים, את עקבות הגפופים והלטופים, החבוקים והנשיקות שהצייר אוהבם פזר עליהם. משום זה מצאתי אצל אמן צנוע זה, המסתפק במה שיש לו ואינו קופץ מחוץ לגבולות יכלתו, כי האור הנפשי שלו, תהא כמותו איזו שתהיה, נהפך לאור החוזר אל המסתכל ביצירתו.

ואם דברתי בעיקר על צבעי המים של פאליי, הסבה היא, שהם באמת העיקר ביצירתו. אף־על־פי שיש אצלו כמה דברים יפים בצבעי שמן ובפסטל, ביחוד באלה האחרונים עלה בידו לתת בטוי לחוסר הצורה הנראית, לא מ ו ר פ י ו ת, שבחולות ארץ־ישראל. לעומתם בולט רגש הצורה של האמן בציורי הצומח, וגם בציור הדומם, מעשי ידיו של האדם — בבתים, בסמטאות ובשכונות. באלה מגיע החוש הדיקורטיבי של האמן לפעמים קרובות לארדיכליות אמנותית מעולה.

אמרתי אציין באחת מעיני וגמרתי מתוך התרשמות שתי עיני יחד. וזה סימן טוב לצייר.

ד. א. פרידמן

הֶעָרָה

לקראת ועידתנו

אנו עומדים שוב לפני ועידה ושוב נתאסף לדון על האגודה ופעולותיה. באספה זו יתנו את מצבו הירוד של שוק־הספרים העברי בתקופה זו, יאשימו את המתנכרים לתרבות העברית ולנושאיה הכל כנהוג וכמקובל אצלנו. אך ברור, כי לא בדבורים נושע. הגיעה כבר השעה להעמיד את האגודה על בסיס מעשי, להפוך אותה לגורם משפיע בחיי הסופר והישוב כולו. אסור לנו להסתפק במועט. המלחמה לתרבות העברית צריכה להמשך יום יום ללא לאות והפסק. יש אלפי צעירים בגולה ובארץ, המשתוקקים לחוש במציאותו החיה של הסופר העברי בן־זמננו. הם רוצים לראותו לא רק כמחבר ספרים גרידא, אלא להרגישו בתור אדם הבא אתם במגע קרוב. הסופר בארץ־ישראל נתבע להיות עמוד־השדרה בחיי־התרבות. הוא מצווה לשמש קברניט ומורה דרך לדור נבוך ופתלתול. תפקיד, אמנם, לא קל ביותר, אבל אחראי, רציני והכרחי (י. ח. ברנר וא. ד. גורדון ז"ל הבינו את זאת יפה!).

גם על עתון האגודה להרחיב את גבולותיו ומלבד המדורות הקבועים לספרות יפה ולאמנות עליו לחוות דעה ביחס לכל החזיונות החברתיים השוטפים בצבורנו בארץ, ולהאירם, כמובן, מתוך ראיתנו אנו. גם המתרחש בפזורי היהדות צריך למצוא את ההערכה המתאימה מעל דפי העתון. ואם האגודה ומפעליה ידעו לחנך, להורות ולהתריע על הטעון תיקון, רק אז יתרגלו הסופרים בעצמם והצבור בכללו לראות באגודה מוסד חיוני ומועיל, בעל ערך והשפעה.

א. ברוידס

פְּרָט

מזכרונות־הילדות של אלכסנדרה טולסטוי

בזכרונות־הילדות של אלכסנדרה טולסטוי, הנדפסות ב„סוברמנניה זפיסקי", מספרת בתו הבכירה של הסופר הגדול על־דבר החיים בבית אביה:

„את הקיץ בלינו באחוזה „יסניה פולינה" ובראשית ספטמבר עברנו למוסקבה, בגלל אחינו הצעירים, אשר בקרו בבית־ספר. את הילדות חנכו הגוברנטנטות. אבא והבנות הבכירות נשארו ב„יסניה" עד ימי סתיו מאוחרים והקדימו לשוב שמה באביב, אף כי לא קל היה לאמא להפרד מהם. היא חשבה, כי בלי העין הצ־פיה שלה, בלי הטבח והכלכלה הטובה אבא יחלה בלי ספק. הוא סבל תמיד ממחלת הקיבה ושאלת הכלכלה היתה לאמא לפרובלימה.

אבא שאף תמיד לצמצם את מדת צרכיו על לידי מינימום: הוא לא היה זקוק לטבחים, למשרתים, וכשעזבה אותו אמא לנפשו ביסניה פולינה, אותו ואת בנותיו, היה מרגיש טעם חופש והסתפק בשרות של אשה כפרית, אשר לא היתה בקיאה בחכמת הבשול. אבא ואחיותי שמחו כילדי בית־ספר בחיים ש„ביסניה".

כשהיינו עוד ילדים קטנים הרגשנו באי־ההרמוניה שבין ההורים. לפי חפצה של האם בלינו את החורף, בעונת־הלמוד בבתי־ספר, במוסקבה. לפי דעת אבא, אין ללמד את הילדים. הם ישתלמו בעצמם, עד כמה שימצאו ענין בדברים.

ההעברה למוסקבה מדי שנה בשנה לא היתה דבר פשוט; לקחנו שמה: זוג סוסים עם הרכב אמ־יאן, פרה אחת, עגלה אחת, שחת, שבולת שועל, חביות רבות של מלפפונים וכרוב, הרבה פירות כבושים. נזכרת אני בסוס לרכיבה של אבא, אשר היה רועה בגן. באחד האגפים של הבית גר הנאמן של בית אבא, שהיה מנהל את ענין מכירת הספרים של אבא: הם היו שמורים במכסת גדולה באוסם והאם היתה המוציאה של הספרים והמוכרת אותם. מההכנסה השנתית של הספרים — עשרים אלף רובל — התפרנסה המשפחה.

הבית במוסקבה היה בן מאה שנה ומעלה. לפי דברי אמא, רק אבא יכול היה לקנות בית בלתי־נוח כזה, אשר אינו מתאים לקבלת אורחים, וברובע של בלתי־אצילים. אבל כמה היה יפה בעיני הילדים, עם הפרוזדורים הרבים שלו, המדרגות הרבות והארונות הרבים שבתוך הקירות. בחלק רחוק אחד של הבית, מאחורי החדרים של המשרתים, של סוכנת הבית ושל התופרת, נמצאו שני חדרים נמוכים וקטנים של אבא — חדר־המתנה וחדר־העבודה שלו — „קודש הקדשים" לנו, הילדים.

המשפחה היתה גדולה ובני המשפחה שונים זה מזה. על התגלות אהבה וחיבה הביטו במשפחה כמו על „סנטימנטליות", אחי ליב (גר עכשיו בפריז) עורר במשך זמן רב ענין בחוגי הספרות בכתביו, שבהם התוכח עם אבא, ביקר את ה„סונטה הקרויצרית" ועוד.

בשבתנו בעיר התגעגע אבא על עבודת־הגוף, שהיה רגיל בה בכפר. כשהשלג היה על פני הארץ היה הוא אוסר את עצמו לעגלת־החורף, להביא מים מן הבאר.

בשבת היתה אמא מקבלת פני אורחים. המשרת היה מכניס את האורחים והצעירים היו משעשעים את לבם בקתרוס ובשירי־צוענים. לפעמים נפתחה הדלת והמשרת השתדל להראות את הדרך לחדרו של אבא, דרך המסדרון האפל, לאחד מתלמידיו באין רואה. את האנשים האלה קראנו בשם „הקודרים". הם היו אנשים מיוחדים במינם — קודרים, שקטים, בעלי קול נמוך, נזירים, הלובשים מלבושי־עוני, שריח זפת ורפש נודף מהם. דעת האם לא היתה נוחה מהם.

נזכרת אני בנשף של רקודים בתלבושת מיוחדת, בבית אחד מידידינו, נשף שחכו בו להופעתו של הנסיך הגדול סרגיי. והנה פתאום קפץ לתוך האולם הכלב של אבא ואחריו אבא לבוש אדרת־הכבשים שלו. הרקודים נפסקו באמצע ובעלת־הבית והאורחים נצבו בעיגול מסביב לאבא; אולם אחרי דברו מלים אחדות מהר לעזוב את האולם, כאילו לא מצא כאן קורת־רוח.

כל אלה אשר היו קרובים לאבא חו הצער היה חרות על מצחם, היו מדוכאים, בקשו דבר־מה, אבא היה מוקף אנשים, ובכל־זאת היה בודד."

ידיעות קלוב פא"ן

— נתקבל סדר היום של קונגרס פא"ן בהולנד (21—24 ביוני):

1. דו"ח אדמיניסטרטיבי ורוחני (אנגליה, הרמן אולד).

2. דו"ח על התקנון של הפדרציה פא"ן (צרפת, בנימין כרמיה).

3) דו"ח על הפרס הספרותי של פא"ן (גרמניה, הנס לייפ).

4) דו"ח של חמשה צירים על מצב הספרות של ארצם והספרויות הזרות בא־צותיהם (אירלנד, איסלנד, איטליה, ליטוניה וא"י־ישראל).

5) הצעות של המרכזים:

א) הצעת המרכז האסטוני:

הקונגרס יביע את משאלתו, שכל מרכזי פא"ן, ביחוד אלה של העמים הקטנים, יפיצו בכל שנה בימי הקונגרס של פא"ן בולטין על הפעולות הספרותיות בארצותם (כתוב באחת השפות הראשיות).

ב) הצעת המרכז האנגלי:

טפול באסירים פוליטיים ודתיים.

ג) הצעת המרכז האונגרי:

שהקונגרס העשירי של קלוב פא"ן יהיה בבודפשט בשנת 1932.

— תנועת פא"ן הולכת ומתפשטת. בזמן האחרון נוסד מרכז פא"ן בשנהאי — סין. הקלוב החדש קבל את תקנות פא"ן הכלליות בשנויים קלים, המתאימים לתנאי המקום.

— המרכז הלונדוני החליט לפתוח מרכז פא"ן מיוחד בשויץ. כבר נעשו כל ההכנות לכך והמרכז החדש זקוק רק לאשורה של האקדמיה הבין־לאומית.

— מרכז קלוב פא"ן בניו־יורק ערך בנקט חגיגי לכבוד סינקלר לואיס, הסופר האמריקאי הראשון שזכה בפרס נובל. ישב בראש וילי אורבין, נשיא הקלוב האמריקני.

מרכז קלוב פא"ן באמריקה מונה כיום 220 חבר.

— קלוב הפא"ן הפולני ערך סעודה חגיגית לכבוד הסופר היהודי י. אופטושו מאמריקה, השוהה כיום בורשה. מצד קלוב הפא"ן הפולני היו נוכחים בסעודה נשיא הקלוב פרדיננד גטל וחברי ההנהלה של הקלוב יוליוש קרן־בנדרובסקי, קזימיז' וויזינסקי וכו'.

— מת המזכיר של מרכז־פא"ן בשודיה, אחד מראשוני המיסדים של קלוב פא"ן בארץ זו — הרומניסטן אקסל לונדגארד. הוא חבר שורה של רומנים היסטוריים, שרכשו להם קוראים רבים והקנו לו שם בספרות השודית.

— ליד מרכז קלוב פא"ן בפולניה קיים זה שנים אחדות פרס שנתי בסך 2000 זהוב בעד התרגום הטוב ביותר מפולנית לשפות זרות. השנה ניתן הפרס למתרגם הצ'כי וצלב קרבה בעד תרגומיו המצוינים משנקביץ וויסנהוף.

— המרכז הלונדוני ערך אנקיטה בין חברי קלוב פא"ן על מהותו של הפא"ן. התשובות מתפרסמות ב"ידיעות פא"ן" היוצאות בלונדון.

— קלוב פא"ן בצ'כוסלובקיה זכה יותר מכל הקלובים שבעולם לקבל פני אורחים רבים מחו"ל. במשך השנה האחרונה נערכו בפראג קבלות־פנים חגיגיות לסופרי חו"ל אלה: ד"ר ארנסט לוטר (אוסטריה), טססיונג קוא (סין), פטר בורברג (דניה), הרמן אולד, גב' בלנטש טפלי, אריך סטיוארט טרסל (אנגליה), ד"ר י. אדמס (אסטוניה), אנדרי מורואי, דומיניק ברגה, מניאל ללי (צרפת), אמיל לודביג, רודולף פנביץ, ד"ר אלכרד קין (גרמניה), ינה מוהטשי (הונגריה) ד"ר גיורו דימוביטש, ד"ר טרסיטש פביציטש (יוגוסלביה) סופיה נלקובסקה (פולניה), גרדה פאל (שודיה).

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

ועידת הסופרים העברים בא"י. הועד המרכזי של אגודת הסופרים בישיבתו האחרונה החליט לקרוא לועידה כללית את כל חברי האגודה ביום 9 לחודש יוני, יום ג' כ"ד סיון, בתל־אביב.

סדר היום של הועידה: פתיחה ח. נ. ביאליק; ברכות; דו"ח כללי — ש. צמח; תכנית הפעולה של האגודה בעתיד — י. פיכמן; קלוב פ"אן ואגודת הסופרים — א' ברש; וכוח כללי; החלטות ובחירות; נעילה.

חברי אגודת הסופרים נדרשים בזה לפרוע את מסיהם לאגודה עד הועידה. המזכירות (רחוב מונטיפיורי 23, מול דפוס "הארץ") פתוחה ועונה לדורשיה משעה 5—7 בכל ערב.

הכנוס הראשון של הסופרים העברים בפולניה. הכנוס הראשון של הסופרים העברים והאספה הכללית השנתית של המרכז בורשה עמדו להתקיים בימים א' וב' אחר חג השבועות (24 ו־25 למאי ש. ז.)

תכנית הועידה: ישיבה ראשונה; א) פתיחה; ב) ברכות; ג) נאומים — ד"ר יהושע טהון וד"ר יעקב כהן. ישיבה שניה: א) בחירת־הנשיאות; דו"ח של ההתאגדות: י. א. הנדלזלץ, מ. ג. פלרשטיין וא. פרנק. ג) דו"ח של קלוב ה"פא"ן" שע"י ההתאגדות: יהודה ורשביאק. ד) הספרות העברית והעתונות בגולה: יוסף הפטמן. ה) תעודתנו ביצירת התנועה העברית: ד"ר ש. פדרבוש. ו. ביה"ס העברי והתנועה העברית: א. אורינובסקי. ז) תפקיד הסופר והספרות בחנוך: ד"ר י. אהרונסון. ישיבה שלישית: א) ויכוחים. ב) בחירות.

המרכז העברי בלודז ע"ש ד"ר י. ג. שטחוני עורך "שבוע עברי" בסוף חודש סיון. בפתיחה החגיגית, שתה'ה בכ"ח בסיון ירצו: ד"ר מ. ברוידה — יידיש, עברית והתבוללות; ד"ר א. טרטקובר — נוער, עברית וחלוציות. מלבד זה תהיינה הרצאות על בית הספר, העתון והספר העברי, על חלוצי תחית הלשון העברית (אליעזר בן־יהודה, ד"ר מזיא ואחרים). בנשף הפתיחה תערך גם הצגה על־ידי הסטודיה העברית בלודז.

לצ. ה. מסליאנסקי, הסופר והמטיף הלאומי באמריקה, מלאו שבעים וחמש שנה. בכ"ד במאי נערך נשף נהדר לכבוד חתן היובל באולם "מנורה" שבניו־יורק.

המשורר יצחק למדן הגיע לקובנה באמצע חודש מאי. הוא הרצה שם כמה הרצאות על נושאים ציוניים ותרבותיים־עבריים. במסבת הפרידה שנערכה לכבודו נשאו נאומים: נ. גריגבלט, ד"ר ח. שפירה ואחרים.

אברהם קריבורוטשקה, המשורר העברי הצעיר מקבוצת "בראשית", נאסר במוסקבה בגלל עבריותו והושם בבית־הסוהר.

כרך שביעי מכל כתבי דוד פרישמאן. בורשה יצא הכרך השביעי מכל כתבי דוד פרישמן (הוצאת לילי פרישמאן, האלמנה של הסופר) בשם "פרצופים", הכולל את הסילואטים של הסופרים ועסקני־הצבור: ש' רובין, ח. ז. סלונימסקי, א. צוייפל, ג. י' ליכטנפלד, מנדלי מו"ס, מ. ל' ליליינבלום, י. ל. קנטור, י. ל. קצנלסון, י. ל. פרץ, נ. סוקולוב, שלום־עליכם, ש. פרוג, א. ל. לוינסקי, א. נ. גנסין, ת. הרצל, דוד וולפסון, מ. גורדון, א. ברנשטין, ד. גינצבורג, ברתולד אוירבך, טולסטוי, א. אורזשקובה, ג. הויפטמן, א' וילד, הרברט ספנסר וג'יאורג אליוט.

כרוניקה כללית

מות סופר איטלקי. ברומא מת הרומניסטן ומחבר הדרמות המפורסם פאוסטו מריא מרטיני בשנת הארבעים וחמש לחייו. המנוח נמנה על אותו החוג הספרותי, ששמש מעבר אל התיאטרון הגרוטסקאי וגשר בין ריאליות וחזון, מציאות ודמיון, ושמצא בפירנדילו את האמן העקבי והשלם ביותר. פ' מ' מרטיני שמש שנים רבות מרצה לעניני התיאטרון. מחזותיו הרבים הוצגו על במות התיאטרון בכל רחבי איטליה.

מות סופר פולני. בורשה מת הסופר והעתונאי הפולני המפורסם זדזיסלב דמביצקי, המנוח היה במשך שנים רבות נשיא הסינדיקט של העתונאים בפולניה, אף זכה בפרס הספרותי של עירית ורשה.

פרס מוסוליני לספרות בסך 50.000 לירות איטלקיות ניתן למשוררת הידועה אדה נגרי בעד יצירותיה בשירה.

הפרס של סטרסבורגר בסך אלף דולר בעד החבור הצרפתי הטוב ביותר על היחסים באמריקה ניתן לסופר פול אשר בעד ספרו „השקפה חדשה על אמריקה".

מכתבי דידרו. זה לא כבר פרסם אנדרי בבילון בהוצאת גלומר בפריז שלשה כרכים של מכתבי דידרו הכתובים לסופיה וולנדי עתה הוא מכין לדפוס שני כרכים חדשים של מכתבי הסופר הגדול הזה, שלא נתפרסמו עד כה ושנמצאו בתוך הארכיון של משפחת דידרו. המכתבים כתובים לסופרי דורו, בעיקר לגרים ולגב׳ פון אפינאי. במכתבים אלה מתגלה דידרו בכל גאוניותו ותכונות נפשו הנאצלות.

טרילוגיה של אונייל. הסופר האמריקני המפורסם אונייל סיים עתה מחזה חדש, טרילוגיה, שהצגתה תמשך בתיאטרון שלושה ערבים. עוד לא הוחלט, אם התיאטרון בניו־יורק, שיעלה את המחזה הזה על דבמה, יציגו במשך שלושה ערבים כזה אחר זה, או — כאשר היה הדבר במחזה של ברנרד שאו, „השיבה למתושלח" — בשבוע דראשון יראה את החלק הראשון, בשבוע השני — את החלק השני וכו׳.

תיאודור דויבלר כתב ספור חדש בשם „האלילה עם הלפיד".

ספריתו של מסריק. הנשיא מסריק מסר את ספריתו הפרטית, המכילה 63200 כרך, לשמושו של הצבור. את הספריה ישלימו בספרים הנוגעים למסריק ופעולותיו.

הקריאה בבולגריה. בשנת 1878 (לפני ימי השחרור) היו בבולגריה רק 120 ספריות עממיות, ובשנת 1911 עלה מספרן עד 24,000. הודות לחוק הספריות החדש, שנתפרסם בשנת 1927, נפתחו עוד 1000 ספריות עממיות, בכל הספריות יחד כחצי מילון כרך. במשך שנה וחצי השאילו ל־130000 קוראים 250.000 ספרי.

עונת הספר בצרפת. עונה זו מראה ירידה ניכרת של תוצרת הרומנים. כנגד זה מורגשת אצל המול"ים נטיה מיוחדת לספרות דוקומנטרית ואקטואלית, וביחוד לספרי זכרונות ותיאורים היסטוריים.

התחרות ספרותית מיוחדת במינה תהיה בקרוב באמריקה. עשרה סופרים יסגרו באחד האולמים לשלושה ימים ושני לילות. חמשה רגעים לפני התחלת ההתחרות יוצע לפניהם נושא, שבמשך הזמן עליהם לכתוב עליו ספור בן 30.000 מלים. המנצח בהתחרות יזכה בפרס של אלפים דולר, מלבד זה תודפס יצירתו במאה אלף אכסמפלרים.

סטטיסטיקה של ציירים. הסטטיסטיקה קובעת, כי בצרפת מצויים 23.000 ציירים, בגרמניה — 13.000, בארצות הברית — 5.000, באוסטריה, הונגריה ויפן — 2.000 בכל ארץ.

בורסה של מחברים בברלין. בימים אלה נפתחה בברלין הבורסה הראשונה של המחברים. הבורסה נמצאת באחד מבתי הקהוה הברליניים. אספות הבורסה מתקיימות אחת לשבועים. מטרת הבורסה היא קביעת מחירי הספרים וכמו כן שמירת זכויות המחברים ביחס להוצאות חו"ל.

ועידת מחברים בין לאומית היתה בלונדון בימים האחרונים לחודש מאי, שבה דנו בין השאר על הצעת תקונים לחוזה הברני.

העתון היומי הראשון בעולם יצא בסין בראשית המאה השתים עשרה בשם „קינג פאו" (היומן הפקיני) בצורה של ספר קטן: 12 דפים במדה של 10×15 סנט.

בניו־יורק נפתח בית ממכר עתיקות, הנושא עליו את השלט הגא: „בית־מסחר־ספרים של אלף דולר". בבימ"ס זה אין להשיג ספר בפחות מאלף דולר.

רהביליטציה של מקבט. המלומד האנגלי ארסקין, המומחה לענינים קלטיים, מוכיח ששום מעשה תועבה, ששכספיר מיחס למקבט אינו מוצאת לה אשוה במקורות היסטוריים. להפך, מותו של מקבט חל מאה שנה אחרי אחודה של סקוטיה.

ספרים שנתקבלו:

I. ספרים בשאלות הזמן:

בראשית היה הרעיון מאת ד״ר יוסף קלוזנר. הוצאת „התחיה". ירושלים, תרצ״א. 104 עמוד.

II. ספרי מדע:

קונטרס התשובות. ביבליוגרפיה של ספרות השו״ת בצרוף מבוא על ערכן לתולדות ההלכה והתפתחות המשפט העברי מאת בועז כהן. בודאפשט, תר״ץ. 226 עמוד.

ח. נ. ביאליק ויצירותיו לאור הפסיכואנליזה מאת יעקב בקר. חלק ראשון. הוצאת „דעה". ירושלים, תרצ״א.

Le Sionisme et l'Economie de la Palestine, these pour le doctorat de l'Université de Lille, par Aron Simon. Lille 1931. 88 p.

Studies in the Psalms by Samuel Daiches, Ph. D. Oxford University Press. London 1930. 50 p.

III. ספרית „מולדתנו" לילדים:

יוסי בתל אביב מאת יעקב פיכמן, הוצאת „אמנות" והקהק״ל.

כתבי עת ומאספים:

אחדות העבודה. ירחון מפלגת פועלי ארץ ישראל, כרך ב, חוברת ה—ו, מרץ־אפריל 1931. שנה ראשונה.

השדה חוברת ט׳ כרך י״א, סיון תרצ״א.

חליות, עתון להורים. הוצאת ועד ההורים שע״י גמנסיה לנערות של החברה ליסוד בתי־ספר תיכוניים עברים בלודז, שנה שלישית סיון תרצ״א.

העורך האחראי: ש. צמח

מחסני מצרים למכונות

ת׳ ד׳ 76 — סניף יפו — טלפון 103

הסוכנים היחידים לארץ־ישראל ועבר־הירדן של חברת הטרקטורים

„קטרפילר"

CATERPILLAR TRACTOR Co.

נגמרו הנסיונות של ה״קומבין קטרפילר מודל 38", שנעשו ע״י מחלקת ההדרכה של תחנת הנסיון החקלאית על שטח של שמונה מאות דונם, בתוצאות מצוינות: קצרה מאה דונם קמה, שיבולה היו 20 טון גרעינים — ביום־עבודה בן 9 שעות.

הקומבין הנ״ל נקנה ע״י הסוכנות היהודית בשביל משקי העמק.

התוצרות: קטרפילר טרקטור שלשלאות;

קטרפילר קומבין (מכונה הקוצרת ודשה);

קטרפילר לסלילת כבישים.

נתקבלו: א) טרקטור מודל 30, מתאים לחרישה עמוקה ושטחית;

ב) טרקטור מודל 15, מיוחד למטעים.

דפוס „הארץ" תל־אביב.

שנה שלישית

№ 5-6 (105-106)

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות.

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
הי־ו
(קה–קו)

תל־אביב
ג׳ בתמוז
תרצ״א

Tel-Aviv
June 18
1931

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ־ישראל: לשנה 1 לא״י; לחצי שנה 500 מא״י. בחוץ־לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים. מחיר גליון בודד — בארץ־ישראל 20 מא״י, בחו״ל 12 סנט	עמוד שלם – 5 לא״י; חצי עמוד – 2.750 לא״י; רבע עמוד – 1.500 לא״י; 1/8 עמוד – 800 מ.; 1/16 עמוד – 500 מא״י. למודעות קבועות – הנחה מהמחירים הנ״ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל

MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine

בית המערכת וההנהלה: ת״א רחוב יוגשיפידרי 27

גליון זה מחזיק 28 עמודים ומחירו
בארץ – 30 מא״י ובחו״ל – 20 סנט.

כל בר־טעם וכל מ ב י ן

מרכז ושמאל ואף י מ י ן

כופר בכל ואיש מ א מ י ן

לא יעשן, אלא . . . . . .

יסמין

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, ג' בתמוז, תרצ"א | גליון ה'־ו' (ק"ה־ק"ו)

פְּתִיחָה לְוְעִידַת הַסּוֹפְרִים

מאת ח. נ. ביאליק*)

אני מודה לחברים על הכבוד שכבדוני לפתוח אספה זו. אחרי הפסקה של שנתים אנו מתאספים לטכס עצה על מצב הסופרים והספרות. על־פי המנהג המקובל נמלא את חובת הכבוד לחברים שנעדרו במשך הזמן הזה, בשנתים האלה. נזכיר כאן את אחד מחברינו הקרובים לנו ביותר, שהיתה לו זכות מיוהדת לאחד עוד פעם את פזורי הסופרים כאן בארץ, וחלקו רב באגודת־הסופרים המחודשת. זכות מיוחדת היתה לו גם בהקמת האורגן של אגודת־הסופרים, „מאזנים". בעמלו הרב, באהבתו הגדולה לספרות, בשקידתו ובהתמדתו, ברוך מזגו קרב לבבות ועזר לתקומת אגודת־הסופרים ועתונה. כונתי לשמואל צ׳רנוביץ ז"ל. נעדר עוד אחד, עסקן צבורי ספרותי, שאולי לא היה שמו ידוע כל־כך במחנה הסופרים ובספרות, אבל שנה לפני מותו גלה האיש מרץ בלתי־מצוי ונשא את נפשו לגדולות, ומי יודע אילו חי האיש ולא נעדר בתוך להט עבודתו, שהיתה, אמנם, רק התחלה, אפשר שלא היינו עומדים עזובים כל־כך בתוך הקהל העברי, ואפשר שהיינו מוצאים כתובת לצעקת הסופר העברי — כונתי לד"ר יוסף רגנסבורג מוילנה. האיש הזה, לא רבים יודעים אותו ואינו מפורסם בעתונות, אבל אלה שהחליפו אתו מכתבים יודעים כמה מחשבות גדולות נשא האיש הזה בלבו לארגון ולסדור העבודה בפנה זו, בפנת הספרות והמדע העברי, כי האיש הזה היה גם איש־המדע. הוא נשא את נפשו לאור־גניזציה גדולה כל־עולמית, של היהדות העולמית, לתקנת הספרות, לתקנת המדע העברי, לארגון אקדמיה לעבודת המדע, והוא כבר התוה את הדרכים ועמד בחליפת־מכתבים עם כל ראשי עסקני הספרות והסופרים העברים, אבל כשהגיע לנקודת־הרתיחה של עבודתו, בשעה שנדמה לנו כבר כי עוד מעט ויצא רעיונו לפועל, מת מיתה חטופה. יהי זכרו ברוך! מתו בתוך השנה הזאת כמה מותיקי הספרות העברית, שהוציאו את כל ימיהם בעבודה שקדנית, אם אמנם לא היו מאלה היושבים במזרח ספרותנו, אבל כולם עמדו ושקדו בעבודתם והוציאו את כל ימיהם, כל כוחם לשרת את הספרות העבריה: ש. ל. ציטרון, ש. ש. קנטורוביץ, זגורודסקי, ואחרון אחרון מנחם מנדל דוליצקי, זה שעמד על סף התקופה החדשה של תנועת התחיה בישראל ולוה בשיריו את „חבת־ציון" בימי יצירתה הראשונה. האיש הזה הוא עדות נאמנה ליתמות של הסופר העברי. אתם יודעים, כי בימיו נחשב ליורשו של גורדון. גורדון כתב שיר, שהוא מוסר לו את עטו, אם בצדק או על־פי טעות, או מתוך חבה מיוחדת של גורדון לדוליצקי, אבל יש בזה עדות על החשיבות שהיו מיחסים לסופר זה בזמנו, בזמן פריחתו. הוא נתן מבע, על־פי דרכו וכפי כחו, בראשית ימי התחיה לכל מה שהתרחש בלב האומה, לחבת ציון הסנטימנטלית, ושיריו הרכים והעדינים לוו את ראשית צעדי התחיה. אבל, כפי הנראה, גם בימים ההם היה הסופר העברי עזוב והוא נתגלגל לאמריקה ושם החליף את עטו העברי, ממרומי הפרנס ירד למרתף העתון היודישיסטי הצהוב של הימים ההם, וכתב רומנים מסוג ידוע, וזה לא כבר קראנו על מותו בודד וגלמוד באיזה הקדש אמריקני. כמעט ארבעים שנה אבדו לאיש הזה במלחמתו הנוראה על קיומו, וכך הוציא נשמתו מבלי שעמד איש על מטתו ומבלי שהזכירו לו את חסד נעוריו. אבדה גדולה אבדה לספרות העברית ולשירה העברית כאן בארצנו, בארץ־ישראל, במות על שירתנו אחת מחברות המקהלה החדשה — מקהלת מרים, הייתי קורא לזה או בנות מרים—אחת המשוררות העבריות, שקמו לנו רק בשנים האחרונות. החזיון החדש הזה נתגלה ברוב יופי על־ידי המקהלה הקטנה של בנות מרים, המשוררות העבריות, שנתנו, הכניסו את נעימתן בתוך מקהלת המשוררים העבריים והוסיפו לה נעימות חדשות. אני מדבר על המשוררת רחל, שמתה בעצם כוחה השירי. היה בשירתה משהו מבת־הקול של אלה היעודות לקרבן, משירת בת־יפתח שהלכה לתנות עם רעותיה על ההרים. ערוגת שירתה עם פרחיה הלבנים ילבינו לנצח, בצדם של ערוגות דומות לה בגן ספרותנו של המשוררים שמתו בדמי ימיהם. בצדה של ערוגת מיכ"ל, מנה, גנסין תפרח לנצח ותתן ריח גם ערוגתה הקטנה והצנועה. יהי זכרה ברוך לנצח, וריח שיריה לא יפוג ימים רבים!

מן המתים אל החיים, שלפעמים הם חשובים כמתים. על־ידי המצב הנורא שנוצר במשך שתי השנים הללו בעולמנו, הגיעו שנות מצוקה לספרות העברית ולספר העברי, מצוקה שאולי לא

*) על־פי סטינוגרמה לפי שיטת ד"ר פ. ש־גורודסקה.

היתה כמוה זמן רב. הספר והספרות העבריים לא פינקו מעולם, קשים ומרים היו חייהם וקיומם, אבל כמדומה, כי מעולם לא הגיעו למצוקה כמו עכשיו. עוד לפני שנים אחדות, לפני שלש־ארבע שנים, נדמה לנו, כי גם ספרותנו זכתה לימים טובים, אם לא לימים טובים ממש, אז לכל הפחות לימי־חול ולימי־מעשה מתוקנים. האמנו, כי הגיעו ימי הפשרת שלגים, נוסדו בתי הוצאות ספרים, יצאו ביבליותיקות, ספריות, ספרים בשפע נשפכו על ראשינו, הסופר העברי מצא לו קצת עבודה, שהבטיחה לו איזו קיום מינימלי. התעוררו תקוות, כי הדבר ילך ויתפתח, העבודה תגבר משנה לשנה. לצערנו נתבדו התקוות הללו ובמהירות אשר לא קוינו לה, יותר ממה שפללנו. אמנם היו רואים את הנולד, שידעו, כי בשפע זה יש יותר נפח ממשא. הם לא ראו מאחורי השפע הזה יסוד גמור ובסיס. ובכל־זאת היתה אילוזיה. האילוזיה הזאת התנדפה עכשיו, ולהיפך, הגענו למצב שהוא מביא כמעט לידי יאוש. הלשון העברית לא הרחיבה את גבולות ממשלתה בגולה במשך הזמן הזה. להיפך, השפעתה הלכה הלוך וחסור משנה לשנה, וכל הספרות העברית נשענת עכשיו על הקבוץ הקטן בארץ־ישראל, שצרכיו מרובים, מרובים כמו צרכי אומה שלמה בת מליונים, אבל יכלתה קטנה כקבוץ קטן של עיירה קטנה, של עיר מן הערים בחוץ־לארץ, שהיא בלבד לא תוכל לשאת על כתפה משא כבד של צרכים מרובים כאלה.

בכל אומה מתוקנת, בשנים כתקונן, הספרות נזונה בשלשה דרכים, אם לא להכניס בחשבון ספרות מפלגתית, שהיא נזונת שלא כדרכה, לא דרך הושט. ספרות סתם, שנזונית כדרכה, באופן נורמלי, נשענת ראשית על הקהל, הקהל שהוא קורא, קונה ספרים, חותם על עתונים ועל ביבליותיקות, על בתי־ספר שקונים ספרי למוד, והם הם המפרנסים היותר גדולים של הספרות והמחזיקים בה. יש עוד מפרנס אחד, תומך אחד, זוהי הממשלה. כמעט אין מדינה בעולם, מדינה נאורה כמובן, מתוקנת, שהממשלה לא תפזר כספים ולא תתמוך בספרות. סוד גלוי הוא, כי גדולי המולי״ם ברוסיה, מדינה זו שאני קצת ידעתי את מנהגיה, קבלו מדי שנה בשנה סכומים גדולים מידי הממשלה. סיטין המפורסם, שהוא היה גדול המולי״ם, היה מקבל שנה שנה סכומים עצומים מידי הממשלה, מיליונים. הדבר הזה ידוע לבקיאים. מובן מאליו, שאפשר כי הממשלה התכונה להבטיח לה גם השפעה על המולי״ם האלה, אבל היתה כאן גם תשובה לתביעה התרבותית. המולי״ם האלה היו מפיצי ספרות, מרחיבי דרכים ונתיבות לסופרים בתוך העם, סרסורים נאמנים להשפעה הספרותית על העם, והתמיכה של הממשלה בצרה את הספרות. הדרך השלישית היתה המצנטיות. כמעט בכל עם נמצאו מצנטים, נדיבים שתמכו את הספרות ואת הסופרים ופזרו המון כסף לבעלי כשרון או לסופרים טובים, והם הם המציאו לספרות תמיכה ומשענת גדולה לקיומה. אצלנו „הקהל״, — מי הוא „הקהל״ עכשיו? אנו יודעים, מי הוא קהלנו. הקהל האמתי הנורמלי שלנו אינו בלתי אם זה שבארץ. להשען על הקהל בחו״ל, כפי שהורה הנסיון המר של השנים האחרונות — המשענת הזאת היא משענת קנה רצוץ. הספר העברי הולך ופוחת משנה לשנה בגולה. יש לנו לפעמים רושם, כי במדה שהדבור העברי מתפשט בחו״ל, בה במדה מתמעט הספר העברי שם. מתחילה, כשהדבור היה מטרה בחנוך והיו צריכים להקנות את הדבור על־ידי בתי ספר, היה מקום עוד גם לספר בתור אמצעי להקנות את הדבור. עכשיו, כשהדבור נקלט ויש לנו רשת רחבה של בתי־ספר בליטא ובפולניה, ששם האוכלוסין היהודים, ההמונים, התחילו להסתפק בדבור. הצעיר קונה לעצמו מספר המלים הדרושות לו בשביל הדבור העברי ובזה הוא יוצא ידי חובתו. כמה שהספיק לי לשמוע, לראות ולהתבונן בהיותי בחו״ל, נוכחתי לדעת, כי הצעירים בעזבם את כתלי בית־הספר אמנם ממשיכים עוד בינם לבין עצמם לדבר עברית, אבל אין אותה הלהיטות, אותה החבה לספר העברי כמו שהיה בזמננו, בזמן בחרותנו בגולה, שעדיין הדבור לא היה נפוץ, עדיין היה אידיאל בשבילנו ומשאת־נפש. יודעים אנו על־דבר הסבות הכלליות, יודעים אנו כי הן מיוחדות לא רק לנו, לישראל, כי־אם בכל העולם נתמעטה השפעת הספר, נתמעטה ביחוד הקריאה העיונית, הרצינית, אבל מלבד הסבות הכלליות יש עוד סבות מיוחדות לנו, שממעיטות את הקריאה ואת הפצת הספר העברי. החלל של עולמנו התמלא פוליטיקה, מפלגתיות, פרויאולוגיה פוליטית, אבל אין שם לב ליצירה העברית ולמקורות היצירה והתחיה העברית. הקהל שלנו הוא כאן, בארץ־ישראל, אבל מה כוח הקהל הזה לפרנס ספרות רבת־פנים, רבת־צרכים! — והצרכים שלנו הם לא פחותים מצרכי אומה גדולה. אנו באים מארצות בעלות תרבות גדולה, יש לנו דרישות ותביעות מרובות מהספרות העברית. אנו רוצים כאן להיות סמוכים על שולחננו ולא על שולחנות אחרים, ואנו רוצים למצוא על שולחננו כל מה שהיינו מוצאים על שלחנות זרים. אבל אין יכלתנו מספקת. קבוץ של 170 אלף איש — יכלתו מועטה ואינו יכול לשאת על שכמו את משא הספרות העברית.

המצנטיות. אין להתאונן ב״ה, היהודים מוציאים מצנטים רבים, אבל בשביל זרים. לא אדבר על הרוזנבלדים, שמוציאים מיליונים בשביל הכושים ובשביל מי שאתם רוצים, אך לא בשבילנו, אבל יודע אני גם ציונים טובים כביכול, שיודעים לפזר מאות אלפים לירות על מוסדות תרבותיים זרים. זה לא כבר קראתם — אני אקרא בשמו, לא איכפת לי — על ציוני ידוע, בירטון בלונדון, שקבל את התואר סיר בשביל מאה אלף פונט שהתנדב — כמדומה לי, שאני טועה למטה ולא למעלה, כמדומה שהתנדב יותר מזה, — אבל על כל פנים סכום זה אני בטוח בו, בשביל מוסדות התרבות בלונדון, והוא בן „ישיבה״, הקורא עוד מעט ספרות עברית ומתפאר שזוכר קצת שירי משורר פלוני ואלמוני, אבל כשדברו אתו על הספרות העברית, הוא הביע את חפצו לקנות ספרים במאה פונט וגם שלח רשימה של ספרים על־פי בחירה, ורואים שהוא אמנם מבין בספרות העברית. אלה הם המצנטים שלנו בשעה זו. עד היום לא ראינו שיתעורר מי שהוא להכריז פרס בשביל הסופר העברי, שישב בשלוה ויעבוד את עבודתו, בשביל הספר העברי המובחר, לא שמענו על־דבר פונד לטובת הסופרים היוצרים. נמצא מצנט יחידי, שעשה מפעל גדול לטובת הסופרים הזקנים והחולים, זה ישראל מץ הידוע, אבל לא התעורר איש לבוא לעזרת הספרות היוצרת, לעזרת הסופרים היוצרים. במובן זה יש לנו לקנא בסופרים מימי־הבינים, שנמצאו להם נדיבים, בלעדיהם לא יכלה הספרות להתקיים בתוך היהודים, שלא היתה להם לא ממשלה ולא מדינה. וגם בימינו, תמיהני, אם יכולים אנו להתקיים בלי יד תומכת.

אין איפוא לנו להשען לא על אחת מן המשענות המצויות בכל אומה מתוקנת, איני יודע מה כוח הסופר לעשות לתקנת עצמו בלעדי הקהל העברי, בלעדי הממשלה העברית, בלעדי נדיבים עברים. שכחתי לדבר על ממשלתנו כביכול, על מנהיגינו. אתם יודעים את היחס של המנהיגות שלנו לספרות העברית, היא הנושאת על גבה, על שכמה את כל המשא של התחיה העברית, היא השופר הקורא לתחיה, המבשר הראשון של התחיה,

שהביאה לעולם את כל תנועת התחיה בישראל. הייתי אולי אומר: המחותן הראשי של כל תנועת התחיה בישראל נשכח ונעזב מאת המנהיגים שלנו. לאסוננו עומדים בראש התנועה שלנו, ברובם הגדול והמכריע, אנשים שהם בעצמם אינם כואבים את מכאובי התרבות העברית, אנשים שבעי תרבות זרה, שאין להם צרכים תרבותיים עבריים, ואינם מרגישים בצורך זה. השבע לא יאמין לרעב — ואם הם מסכימים, שהעברית, הלשון והספרות העברית, הם עיקרי הפרוגרמה, מן היסודות הראשיים של תחיתנו, זוהי רק הסכמה שבראש ולא הרגשה שבלב. אין לתמוה איפוא אם לא פנו מעולם לשאול, לחקור ולדעת מה נשמע בפנה זו, לדעת בצערם של סופרי ישראל ובצערה של הספרות העברית, איך היא מתקיימת ובמה היא מתקיימת. לנוכח מצב כזה מוכרח הסופר העברי להתעורר ולעשות איזה מעשה, ואולי לא איזה מעשה, כי־אם גם מעשה רב, להביא את צעקתו לעם העברי ואת תביעתו הגדולה מהעם העברי. הוא מוכרח לעורר את העם העברי, שיהפוך את פניו אל הצד הזה. בלעדי הספרות העברית והלשון העברית לא ישאר לכל העסקנים שלנו, לכל אלה העמלים לטובת הקרנות, לטובת הציונות בכל העולם, שדה פעולה, לא ימצאו קהל, לא ימצאו שומעים. סוף־סוף הלשון העברית היא הנשק היחידי בידינו והוא הולך ונשמט מידינו, ובלעדיו יכלה הכל. יש פחד גדול, כי בעוד שנים אחדות לא נמצא כבר קהל שומע לנו, הלשון העברית תשכח לגמרי מבני הגולה. מוכרח שיעשה איזה מעשה רב לשבור את האפטיה ואת האדישות מצד הקהל העברי כלפי הספרות העברית וכלפי הספר העברי. הסופרים יעזבו את הספרות, לא לזמן רב יכולים הם לעמוד במצב כזה. יש כאלה שהולכים ונשמטים אחד אחד מתוכנו ופונים לספרויות אחרות, ללשונות אחרות, מתחילה לאידיש ואחר־כך גם ללשונות אחרות, ויש סכנה גדולה שבעוד זמן־מה וכל נושאי דגל התחיה ומדברי רמות וגבוהות על התחיה ימצאו פתאום, שנשארו בלי קהל ואין להם למי לדבר, ימצאו אזנים ערלות, אשר לא יבינו ללשונם. סוף־סוף הספרות אינה פונקציה פיסיולוגית־ביאולוגית, שהולכת ונעשית מאליה מבלי כוונת מכוון; בלי חבה, בלי טפול וטפוח ועבודה בפנה זו תהא הספרות הולכת ופוחתת, תהא הולכת ומתמעטת ותגיע עד לאפס. גם הסופר ניזון מחבת הקהל ומשימת לב. אם הוא יודע שהספר שלו בא ליד הקהל, ליד קורא, זה מוסיף לו גבורה וכוח, אבל אם הספר מונח כאבן שאין לה הופכין, גם רוח הקודש שלו מסתלקת, וביחוד אם הוא צריך לבזבז את כוחו למלחמת קיומו ואם הוא צריך לבקש לו עבודה מחוץ לספרות, והרי אתם יודעים שכמעט שאין לנו אף סופר אחד, המתפרנס מעבודתו הספרותית. מי שאין לו עבודה במקום אחר נדון לחרפת רעב, נדון להתנונות. מצב כזה לא יכול להמשך. מוכרחים אנו להתעורר ולעורר, למצוא כתובת, להפנות שם את צעקתנו ואת דרישותינו, מוכרחים שיעשה איזה מעשה לשנות את המצב, ואחד מן התפקידים העיקריים של הועידה הזאת צריך להיות, למצוא מוצא מן המצב שנוצר בזמן האחרון בשביל הסופר והספרות העברית. בודאי תדברו גם על הרבה ענינים אחרים של סדור האגודה, של האורגן, של העתון, יש בודאי הרבה שאלות אחרות, אבל שאלה זו היא שאלת השאלות, כל מה שתעשו, כל התוצאות של ועידה זו צריכות להיות מכוונות בעיקר כלפי הנקודה הזאת, ליצור כתובת, ליצור אינסטנציה בשביל הסופר והספרות העברית. מוכרח שיוצר איזה מוסד, שימצא מישהו בדמות מוסד, בדמות הסתדרות, שיקבלו על עצמם את הדאגה לגורל הסופר והספרות העברית. הסופר בעצמו אינו יכול לעשות זאת. בלי עזרת הקהל, בלי עזרת המנהיגים שלנו, בלי עזרת מצנטים לא יבוא שום שנוי לטובה. אולי צריכים בשביל כך לקרוא לועידה כללית, כל עולמית, מכל תפוצות הגולה ומארץ־ישראל, לטכס עצה איך להוציא את הדבר לפועל; אולי יש תחבולות ואמצעים אחרים. אבל הדבר מוכרח להעשות. באופן אחר לא תעבורנה שנים מועטות ולא יהיה זכר לספר העברי בכל הגולה. הקומץ הארץ־ישראלי בעצמו לא יוכל לעמוד, לא יוכל לבצר את הספר העברי, וזהו התפקיד הראשי של הועידה הזאת. כל השאר אינו אלא תפל, או צריך לשמש אמצעי בשביל הדבר הזה.

אפשר שלא הצלחתי לתת בטוי לכל האסון ולכל הסכנה של המצב של עכשיו. הדברים יתמלאו על־ידי חברי. ימצא עוד מישהו בודאי, שיגע בפצע זה השותת־דם. אבל על זה יש לדון, ואם אגודת הסופרים בא״י רוצה לעשות איזה מפעל, ואם יש בידה כח־מה, אם היא אינה רואה את עצמה לאפס גמור, תאמץ את כל כוחה ותשמש בכל האמצעים שבידה, והאמצעי הראשי הרי סוף־סוף היא עוד פעם הספרות והסופר, ואולי ימצאו לה תומכים בתוך הקהל, תשמש גם בעצם הארגון שלה, בכלי־השרת של הארגון הזה. הגיעה שעת סכנה גדולה ובשעת סכנה מוכרח להראות לנו איזה מוצא מהמצב הנורא, כי אם לא עכשיו איני יודע אם תמצא תקנה לנו בזמן אחר, אם לא עכשיו, אימתי?

אל מנהיגינו אני רוצה לומר מכאן — אולי יגיע קול זה אליהם. שמעתי זה לא מכבר אניקדוטה, אולי היא ישנה מאד מאד, זמנה מימי המלחמה והאינפלציה, כשהסוחרים היו עושים סחורה בכל מיני דברים, וסחורה אחת היתה עוברת ומתגלגלת מיד ליד אלף פעמים, ולפעמים היתה חוזרת לבעליה הראשונים ומרויחים עליה, ריוח מדומה כמובן. והנה קרה מעשה בארגז של נרות או בקרון שלם של נרות, שעשו בו סחורה והרויחו בו הרבה מליונים, והנה אחרי זמן רב, אחרי גלגולים רבים, כשנפל הקרון הזה לידים אחרות, והידים האלה החזיקו בו כבאבן טובה וצפו לריוח גדול, פתחו את הארגז ומצאו כי כל הנרות הן בלי פתילות. כך יקרה גם לסוחרים ברחוב שלנו, באידיאלים ובמלים הרמות והגבוהות. זה כמה שנים חושש אני, שביום האחרון, ברגע האחרון ימצאו פתאום שבתוך הנרות שרוצים להדליק אין פתילות, מפני שהפתילות הן סוף־סוף הספרות העברית והאש הקדושה שהסופר העברי נושא לכל פינות ישראל ולכל קצוי הארץ. בלעדיו יכבה הכל ולא תהיה תקומה לכל מפעלינו. כבר השדר״ים ואנשי התעמולה שלנו מרגישים בדבר. ואם הם התחילו להרגיש בדבר זה, הסכנה כבר גדולה. אלי הגיעו כבר תלונות מאת השליחים היוצאים מארץ־ישראל, כי הצעירים אינם באים לשמוע אותם והקהל הישן שלהם מתמעט והולך. יש סכנה גדולה, שנעמוד בפני חלל ריק. הספרות העברית היא היא שהדליקה את האש. בלעדיה האש תכבה, ואני מתחנן ומבקש מאת חברינו, אל־נא יעסקו כאן בדברים תפלים ובקטנות. השתדלו ליצור כאן הסתדרות של סופרים, שגרעינה יהיה כאן בארץ־ישראל ואחר־כך יתחבר העם העברי מחו״ל. יש עכשיו התעוררות גם בחו״ל, התעוררות לגבי הסכנה. שומעים אתם על־דבר כנוס, העומד להתכנס בברלין וגם בפולניה. צריך ליצור הסתדרות, להעמיד לצרכי ההסתדרות את האורגן שלו, צריך גם לשאוף ליצור מרכז הסתדרותי, ירחון, מפני שבלעדי הירחון לא תהיה תקומה ליצירה חיה שוטפת, ירחון בלתי־מפלגתי, וכולם צריכים לשמש את התפקיד העיקרי והראשי הזה, ליצור אינסטנציה בשביל הספרות העברית, שתפנה אליה בכל עת מצוקה ובכל עת מצור, וליצור מצב של קיום נורמלי בשביל הסופר והספרות העברית, ואם הועידה תעשה את הצעד הראשון בכוון זה, תעשה הרבה, ופעולתה בלי ספק תמשוך אחריה אחר־כך גם צעדים אחרים להצלת הספרות והסופר העברי.

מוֹלַדְתִּי בָּאֵשׁ וּפְנֵי לֵאלֹהִים וּלְאִמִּי

א

מוֹלַדְתִּי בָּאֵשׁ. אַדְמָתָהּ מִדָּמַי כֹּה שׁוֹאֶגֶת וּמֵתֵי הָעִבְרִים הַשְּׁפוּנִים בָּהּ מִזְּמַן הַמַּלְכוּת
וּלְאַחַר הַמַּלְכוּת — שׁוֹאֲגִים.
וּבְתוֹךְ הַשְּׁאָגָה הַמִּתְפָּרֶצֶת הַזֹּאת, כִּשְׁאָג יָם, גַּם חַיֵּי הַקְּטַנִּים בּוֹכִים חֶרֶשׁ בִּבְכִיָּם הַקָּטָן,
כִּי סָגַרְתִּי קוֹלָם.
אֵי שְׁעוֹת הַתְּשׁוּקָה הַמְיֻחָדוֹת אֶת הַלֵּב הַקָּטָן לְמוּל גּוּף הָאִשָּׁה בָּעוֹלָם?
אֵי רֵיחוֹת הַדְּבַשׁ וְהַיַּיִן לִנְחִירֵי הָאִישׁ הַהוֹלֵךְ־הַהוֹלֵךְ מִתְּרוֹנֵן מִגִּילוֹ הַמַּכְאִיב
לְתוֹךְ עֶרֶב פְּגִישָׁה מְדֻמְדָּם?
אוֹ בַלַּיְלָה, בַּלַּיְלָה לַעֲמוֹד וּלְחַכּוֹת: אָדָם אֶחָד וּמְיֻחָד בְּאָשְׁרוֹ בָעוֹלָם — —
בְּעֶרֶב כָּזֶה, אוֹ בְּלַיְלָה כָּזֶה מְפוּיָּס הָעוֹלָם וְאֵין מְאֹרָע בּוֹ וְאֵין בּוֹ אָסוֹן;
הַכֹּל מְבוֹרָךְ וּמֵרִיחַ לִדְבַשׁ וּלְיַיִן, לְנֹגַהּ וָטַל;
אֵין גּוֹסֵס עַל מִטָּה וְאֵין מֵת. אֵין לוֹחֵם וְאֵין כַּעַס;
סְפִינָה לֹא נִמְצֵאת עַל הַיָּם וְכָל הַמַּלָּחִים הֵם בָּעִיר;
רַכָּבוֹת אֲסוּפוֹת בַּתַּחֲנוֹת כְּחַיּוֹת מִבַּרְזֶל, שֶׁבָּאוּ גַּם הֵן אֱלֵי רֶפֶת הַלֵּיל לְמַרְגּוֹעַ.
הַכֹּל בְּוַדַּאי רַק אוֹהֵב וְכָל גּוּשׁ־אַהֲבָה. וּבְכָל עֶצֶם אָטוּם יֵשׁ נִגּוּן וּבְכָל מַכְתֵּת
הַמּוּטֶּלֶת סְתָם־כָּךְ, מְנוּצֶּצֶת תְּשׁוּקַת הֶחָי.
הַכֹּל טוֹב וְנֶחְמָד בָּעוֹלָם, הַכֹּל טוֹב לְאָדָם. עִם הַלֵּב הַקָּטָן הַפּוֹעֵם וּמַרְגִּישׁ
בְּלִי אִזְמֵל הַדַּעַת הַחַד — —
אִשָּׁה! אִם שׁוֹכֵב בְּחֵיקֵךְ אִישׁ אַחֵר — יְבוֹרַךְ. אִם יָכוֹל הוּא לִכְרוֹעַ, לַעֲבוֹד לָךְ וּמֵעֵבֶר גַּבּוֹ
תִּשָּׂרֵף הַמּוֹלֶדֶת, יִבְעַר הָעוֹלָם עֲדֵי יָם.
הֵן טוֹב הוּא עוֹשֶׂה לְגוּפוֹ, לְלִבּוֹ הַקָּטָן.
הֵן טוֹב, כִּי מַקְשִׁיב הוּא לְרִנַּת דָּמוֹ וְחִשְׁקוֹ.
אַךְ אֲנִי — אֲנִי לֹא!
כִּי פַּעַם בִּזְמַן הִצִּיתַנִי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּדְּמְדּוּם בִּלְבוּשִׁי וְאֵין מְכַבֶּה בְּלִי צַו הַמַּצִּית.

ב

אֱלֹהַי, אִם רַק פַּעַם בִּזְמַן קְרָאתִיךָ: אָבִי! קְרָאֵנִי לָשׁוּב, כַּאֲשֶׁר אָב הַיּוֹצֵא עַל סִפּוֹ
וְקוֹרֵא אֱלֵי בְנוֹ לְעֵת עֶרֶב הַבַּיְתָה;
כִּי כַּבֵּן הֶעָיֵף אֲצַיֵּת וְאָשׁוּב מִן הַשּׁוּק.

וְאִם תֵּדַע כְּמוֹ הַמַּצְבִּיא אֶת סוֹד זַעַף הַדָּם וַהֲמוֹן מַאֲוַיֶּיהָ שֶׁל נֶפֶשׁ חַיִל הַנִּסְעֶרֶת,
אִם תֵּדַע כִּי אָמְנָם עוֹדֶנִּי נִסְעָר בְּגַלַּי וְעוֹדֶנִּי בּוֹעֵר כַּדְּמְדּוּם בִּלְבוּשִׁי,
צַוֵּנִי לִכְהוֹת וְלָשׁוּב וּלְהַבְלִיג עַל חֲזוֹן הַכִּבּוּשׁ, כִּי בָא מֹרֶךְ לֵב בַּמַּחֲנֶה וְכָהוּ נַפְשׁוֹת מֵרֵעַי כַּלֵּילוֹת;
וְאַתָּה הָרוֹאֶה: כִּי הִנְנִי נִלְמוֹד וְכִי נִדְמֵיתִי מְאֹד כִּמְדוּרָה בַּלֵּילוֹת.
הֵיכָן הֵם אַחַי־מֵרֵעַי?
אַתָּה אֱלֹהַי לְקַחְתָּנִי מֵחֵיק הַנָּשִׁים וְאָמַרְתָּ: לֹא עֵת אֲהָבִים לְךָ, עִתְּךָ לִגְדוּד!
וְשָׁמַעְתִּי לְךָ בְּדָמֵי הַצְּעִירִים כִּלְקוֹל חֲצוֹצְרַת הַגִּיּוּס.
וָאָבוֹא אֶל הַגְּדוּד.

אַךְ אַחַי לֹא הָיוּ יוֹדְעֵי קְרָב, אוֹ כִּי כָּהוּ מְאֹד בְּנַפְשָׁם, כִּשְׁכִירִים בְּכֶסֶף בַּלִּגְיוֹן הַזָּר,
וְנִכְווּ בִשְׂפָתָם מִשִּׁירֵי מִלְחָמָה שֶׁהִשְׁמַעְתִּי, מִזֶּמֶר שְׁבָטִים סְעוּרִים עוֹד מִנַּחַל אַרְנוֹן
וּמִזֶּמֶר סִיקְרִיקִין בְּחַג נִקָּנוֹר.
הֵם הָגוּ כָּבוֹד בִּשְׂדֵה סֵפֶר וְלֹא בִּשְׂדֵה קֶטֶל, הֵם חָמְדוּ פִּרְחֵי בַיִת לְזָר — וְכַזָּר הַמְשַׂחֲקִים,
וַיִּתְעַטְּשׁוּ כֻּלָּם כַּחֲתוּלִים בַּהֲרִיחָם גָּפְרִית.

וַאֲנִי אַחֶרֶת יָדַעְתִּי מְגַמַּת יָמָיו שֶׁל חַיָּל, קְטַנֵּי אֲמָנָה רָאִיתִים, אֶת אַחַי, קַלֵּי דָם:
הַאֵלֶּה יֵיטְבוּ לְמַסָּה בְּמַעֲרֶכֶת הָאֵשׁ וְלִהְיוֹת בְּכוֹבְשֵׁי דָיֵק רָם וּבְנוֹשְׂאֵי מַזָּל עִם
עֲלֵי שְׂעָרוֹת סְמוּרוֹת?
וְהִתְיַתַּמְתִּי מְאֹד בְּצִלָּם וָאֶבְעַר בִּלְבוּשִׁי, כִּמְדוּרָה, מְדוּרָה.
וְאָמַרְתִּי בַלֵּב: כִּי לַשָּׁוְא שְׁלָחַתְנִי לַגְּדוּד; הֵיטַבְתִּי עֲשׂה. לוּ חָלַצְתִּי מַדֵּי הַלּוֹחֵם
וּבָרַחְתִּי מִפֹּה, כְּמשֶׁה שֶׁבָּרַח לְמִדְיָן — —
אַךְ הִנְנִי חַיָּל בַּר־מִשְׁמַעַת, בַּר־שֵׂכֶל, אֲשֶׁר בַּרְזֶל נַפְשׁוֹ לֹא יִמֹּג כַּדּוֹנַג בִּפְנֵי אֵשׁ,
וַאֲשֶׁר לֹא יַמְרֶה בַּצִּוּוּי, עֲדֵי הַמַּצְבִּיא יְצַוֶּה לְהִסּוֹג.

ג

שֶׁיְּזַכֵּנִי הַשֵּׁם לָשׁוּב עוֹד לִרְאוֹת אֶת פָּנַיִךְ, אִמִּי.
שֶׁאָשׁוּב לְבֵיתֵךְ כְּשׁוּב הַחַיָּל מִמַּסָּה וּמְרִיבָה וּבְחֹם הַמַּכְאוֹב בִּכְתֵפָיו — לְאִמּוֹ.
שֶׁאַפִּיל מִיָּדִי אֶת הָעֵט, שֶׁכַּחֶרֶב הוּא לִי; וְאַחְזִיק אֶת רֹאשֵׁךְ הַהוֹגֶה בִּי יוֹמָם וָלַיְלָה,
הַטּוֹב לִי מִכֹּל בָּעוֹלָם,
בִּשְׁתֵּי כַּפּוֹת יָדַי, שֶׁאֵין לָהֶן כְּלוּם בַּיְעוֹלָם, רַק דֹּפֶק הַחַיִּים בִּלְבָד.

שֶׁיְּזַכֵּנִי הַשֵּׁם לִהְיוֹת תַּחַת תִּקְרַת בֵּיתֵךְ, שׁוּב אִתֵּךְ.
שֶׁאֹמַר לָךְ: אִמִּי! לֹא מֵרָחוֹק.
שֶׁאֶלְחַץ אֶת פָּנַי לְלֶחְיֵךְ וּלְהָנִיחַ רֹאשִׁי עַל שִׁכְמֵךְ,
בְּלִי אָדָם שְׁבָחָיו וּבְלִי זֵר הַגִּדּוּף מִמְּשַׂנְאָיו,
וּלְהָרִיחַ כַּיֶּלֶד לְרֵיחֵךְ, אִמִּי.
אַתְּ, שֶׁבְּשָׂרִי מִבְּשָׂרֵךְ וְדָמִי מִדָּמֵךְ.
אַתְּ, שֶׁבְּבִטְנֵךְ הָיָה מִשְׁכָּנִי וּמְזוֹנִי.
אַתְּ, שֶׁמֵּרַחְמֵךְ יָצָאתִי לָאוֹר וְלַחֹשֶׁךְ בַּיְקוּם.
אַתְּ, שֶׁנָּתַתְּ לִי חָלָב מִגּוּפֵךְ גַּם יוֹם וְגַם לַיְלָה.
וְאַתְּ שֶׁיָּדַיִךְ רְחָצוּנִי וּבִלְּבֵן מִן הַלָּבָן הַחִתּוּלִי.
אַתְּ שֶׁשַּׁרְתְּ לִי כָּל יָקָר וְהִמְתַּקְתְּ אֶת שְׁנָתִי לְעֵינַי.
אַתְּ שֶׁקָּרַעַתְּ שָׁמַיִם בְּעֵת הִתְלַקַּח גּוּפִי הַקָּטָן.
וְאַתְּ הָאִשָּׁה הָרִאשׁוֹנָה וְהָאַחֲרוֹנָה אֲשֶׁר אֵין חֲלִיפוֹת בְּאַהֲבָתֵךְ עַד הַסּוֹף.

שֶׁיְּזַכֵּנִי הַשֵּׁם לָלוּן שׁוּב בְּבֵיתֵךְ וְהָיִיתִי כְּנַעַר:
הַמִּטּוֹת לְבָנוֹת... דְּמָמָה. שׁוּב שְׁנֵינוּ דוֹבְרִים בַּחֲשֵׁכָה:
— אַתְּ לֹא יְשֵׁנָה?
— וְאַתָּה לֹא יָשֵׁן?
יְקָרוֹת — —
שֶׁיְּזַכֵּנִי הַשֵּׁם לָצֵאת עוֹד מִמְּבוּכַת חַיַּי בְּצִיּוֹן, כְּמִמְּבוּכַת קְרָבוֹת;
שֶׁאֶזְכֶּה עוֹד לִרְאוֹת אֶת פָּנַיִךְ, אִמִּי.

אורי צבי גרינברג

הַמַּיוֹר מַקְלִין

מאת עבר הדני

ג

– שאו־או־או! – רעם בכל כוח קולו הקצין הקטן והצדיע בעוז אל מול הפנים המגולחים למשעי של המיור, אשר עיני־התכלת שלו היו קרות כברק־העשת ובפניו הצנומים והחדים היתה חרותה עקשנות. המיור מקלין העיף מבט אדיש על השורה הנצבת וינעץ את עינו בערבה, שהשתרעה מעולפה אדי־חום, זרועה שיחי־חורש ויריעות אהלים – הביט, כאחד הרוצה לחדור אל מצפוניה; שאף בנחיריו הדקים את שרב־ריחותיה, את ריח החרכון והחומץ הדק הנשא מרחוק. קומתו הזקופה והדקה נצבה בלי נוע על עמדה.

לפלוגה אמר, שתהא נכונה לצאת לעת הצהרים וצידה יקחו האנשים עמהם למעת־לעת, וגם את שני המקלעים הנמצאים בפלוגה יטענו על הפרדות. אחר פנה אל מלויו שבאו עמו, לשני השוטרים הרוכבים, ופקד עליהם להיות נכונים אף הם לצאת עם הפלוגה, ויפתח בשיחת־סתרים עם הגשש, בחור בעל מבט עז ויהיר, שפניו מפיקות סוד. –

כאשר יצאה הפלוגה בשעת־הצהרים את המחנה ושתי הפרדות הטעונות מקלעים בצדה, לא ידע איש את מקום לכתם, מלבד המיור מקלין, שהלך לפניהם והציץ מדי פעם בפעם על מפת־המקום אשר בידו. אך הפעם לא פנתה הפלוגה לעבר ההרים, כי־אם הלכה הלוך ורדת לפנים הערבה, והקצין שאו התנהל מתוך מתיחות בלתי־רגילה, למרות החום הגדול – ומראהו מראה חייל ותיק ההולך בעקבות מפקדו. המיור מקלין היה המפקד, ואם כי הלך לפנים, בלי לפנות לאחוריו, הרגישו בכל־זאת גם החיילים המתעטפים מהחום ומשרב־הריחות, כי אינם חפשים לרצונם ומסורים הם בידי הגורל, ודמות לגורל – המיור מקלין הגבוה, הצנום והזריז, אשר מקטרתו נעוצה בין שניו ועינו נצמדת מדי פעם בפעם למפה הצבאית אשר בידו.

נדמה, שגם נוח הגבוה נשתעבד בעל־כרחו לשלטון החדש. אמנם בראותו פלג־מים רץ על קרקעו של הואדי, יצא את השורה, גחן על בטנו ונסה לשתות ממנו, אבל קם מיד וירק בעוית־פנים, השיג את הפלוגה והפליט תלונה חרישית:

– מים מלוחים.

השמש כבר נטתה מאחורי רכס ההרים הגבוהים, הצל הלך ופשט בערבה, נפש החיילים התעטפה עליהם מצמא והם הוסיפו ללכת מבלי לדעת לאן. כי המיור מקלין העלה אותם לכתחילה על דרך רומית עתיקה, נטה ממנה ופנה ללכת בשבילים, היורדים ומתפתלים אל ואדים עמוקים, נעלמים שם ושבים ומופיעים בחורש הערבה. כמי שנשמע לחושו הסמוי הלך המיור מקלין וישתה בצמא את להטי־החום ואת התעלומה הכבדה של המלחמה, והחיילים הרגישו, כי נכונים הם ללכת אחריו בעינים עצומות.

על צלע של ואדי עמוק נצטוו לעמוד לפוש. המיור מקלין רמז ליעקב ולנוח הגבוה, כי ירדו עמו אל הואדי, למצוא את המעין המפכה שם, והם הלכו בעקבותיהם של המיור וגששו. החיילים פיתחו אותה שעה את אזנם ולגמו בפיות פעורים את צינת בין־הערבים, שקררה את צבעי האור והאד אשר הלכו הלוך והטשטש עם צללי השקיעה. הפרדות עמוסות המקלעים החליפו בקוצר־רוח רגל אחת בחברתה, כשכשו בזוגותיהן והתעטשו, הפשילו וזקפו חליפות את אזניהן בחרדה, כי היתוש החל להטריד.

האנשים רבצו על צלע הואדי וצפו לדעת, אם יש מים או אין – –

המיור וגששו כבר הרחיקו ונעלמו מן העין בין הסבך הגדל על קרקע הואדי, אך נוח הגבוה ויעקב קלטו פתאום את המית המים המפכים בין הסבך, ונדמה שהצינה הלחה של המים הטובים משכה את האנשים, אשר לשונם דבקה לחכם מצמא.

הפלוגה המשיכה את דרכה באפלולית, שהלכה והתפשטה בגאיות הערבה. כאשר נצטוו לעמוד, לכונן את המקלעים ולשכב עם הרובים הכן, לא ידעו גם את המקום, אשר באו לשם – מלפניהם האפילו צללים שחורים וענני־יתושים שתו סביבם – –

רק נוח הגבוה עוד עמד בו רוחו ללחוש על אזנו של יעקב, השוכב לצדו:

– דמיון־שוא. במקומות הנדחים האלה גם כלב לא יחרץ לשונו.

אך הם הוסיפו לשכב וחרדת־הצפיה חדרה אל קרבם. הם נעצו את עיניהם בחשכה ובצללים המשחירים, שאפו בנחיריהם את ריח המים, שזרמו בקרבת־המקום.

– אין זאת כי הירדן הוא – דובב יעקב בלחש – והצללים השחורים הם סבך־הירדן.

כל הלילה שכבו בלי נוע, ומשהכסיף עמוד־השחר ראו את פניהם והנה הם חורים ותשושים מליל־הנדודים. המיור רבץ על מקומו ועינו מביטה נכחו, כעין צייד המשחר לטרף. הוא לא נע ולא זע וחכה – הנה, הנה יגלה את המתרחש בסבך של הירדן, במימיו האפלים ובשלוחות הגבעות אשר מעברו השני, אשר הלכו ונתגלו מעט־מעט מתחת למעטה החשכה.

– אש! – נשמעה פתאום פקודתו הקצרה של מקלין, אשר דמתה למכת המקור של הרובה, ועוד טרם הספיקו החיילים להבחין ברוכבים שהופיעו מאחורי הגבעה, אשר מעברו השני של הירדן – כבר רעמה ירית הרובים והמקלעים. נדמה היה, שהיריה קרעה את תרדמת־הלילה הנסוכה בכל, אך הרוכבים נעלמו מהגבעה. המיור מקלין פקד ברוח שקטה:

– קדימה! – והבקיע הראשון אל הסבך.

הסבך ננער: חזיר־בר קפץ מרבצו, צפרים פרחו והתעופפו מעל לראשיהם של החיילים ולרגליהם זרמה אמת־המים האפלה של הירדן, אשר גלגלה חרש את מימיה בין הסבך.

במעלה־הגבעה אשר מעבר לירדן היה מוטל דבר־מה אפל, ונדמה, כי גניחה נשמעה משם.

– מי החייל אשר יעבור את הירדן ויגיע עד לדבר ההוא? – הצביע המיור מקלין, בהציתו את מקטרתו.

נוח הגבוה קם והסביר, שלעבור יחידי בזרם אי־אפשר. הקמטים הנראים על פני המים מראים, כי סלעים גדולים מונחים פה על הקרקע, ורק אם תסתדר שרשרת של חיילים ותכנס במים, תוכל להחזיק מעמד בפני הזרם החזק, וכן יוכלו להגיע ברגל אל החוף השני.

אבל כאשר הגיע נוח הגבוה אל החוף השני ועלה במעלה הגבעה לא ראה עוד איש, כי־אם כתמי־דם שנגרו במשעול עד העלמם מעברה השני של הגבעה.

— שודדי־דרך שכיחים בקשו לעבור במעברות האלה — השמיע נוח הגבוה בלשון של בטול באזני חבריו.

החיילים נצבו עיפים ותוהים ורעם היריה עוד צלל באזניהם, רעם שנשתבר בין רכסי־ההרים, עורר את הערבה הישנה וקרע ביד נועזה את צעיף־התנומה של השחר העולה.

ד

המיור שמע מפי יעקב את דבר כתמי־הדם, שנראו במעלה־המשעול, ועיני התכלת שלו נשארו שקטות כשהיו. הקצין שאו, שהתעודד מאד, לבש עוז וקידש את היריה שקלעה בקריצת־עין ו„בשם התופת". הוא נאלם דום, כאשר ראה את המיור מקלין יוצא עם גששו לחקור את העקבות.

שעה ארוכה סבב והלך הגשש על הגבעה, גחן לאדמה, נעלם בין השיחים וחזר והופיע בשביל, ובמראה פניו האטומים ובמבטו היהיר היה לאוט דבר־סתר. הוא החליף מלים סתומות עם המפקד, שעמד ועשן את מקטרתו, ובחזרם לפלוגה, הודיעו לחיילים, כי יצאו מיד לדרכם חזרה.

הקצין שאו כאילו עטה את מסתורי השעה, העיף עין זועפת אל שורות הפלוגה ובקול חרישי כאוב נהם:

— שאו־או־או! — —

בצאתם את הגיאיות העמוקים, וסבך־הירדן נשאר הרחק מאחוריהם, היתה הרגשה לחיילים, כאילו נחלצו מממלכת־סתרים מוזרה. הקדים השיב את עמודי האבק האפיר אל פניהם, עד בואם אל גבעת־המחנה. גם למחר בבוקר, כאשר ישבו חיילי־הפלוגה, מכנסיהם הקצרים לשוקיהם, שתו את ה„תה" הצבאי המעורב משקע־חול לבן, שהקדים השיב לתוך הספלים — נגעו במאורעות־אתמול רק בדרך רמז, עד שנוח הגבוה התנער לטעון בפה מלא:

— יקחני השטן, אם אדע למה ירינו! אם לא עוברי־אורח רגילים היו אלה, שהפרחנו אותם בכדורים! - — המיור הלזה! — הוסיף נוח חרש במבט רב־הרמז.

— דרכי־הסתר האלה והגשש המלוה — נענע חייל שני בראשו.

ומפיו של יעקב פרצה חרדת־התרגשות:

— אני, המכיר היטב את המקומות הללו ואת ארחותיהם של אנשי־האהלים, מבטיח לכם, כי עוד לא קרה בערבה, שכתמי־דם יראו על אדמתה וימחו כלא־היו...

מסיבת־החיילים הצטופפה, כי הקצינים ישבו אותה שעה באהלו של שאו — ונוח הגבוה חזר ולאט חרש:

— זכרו את דברי! מיור זה דבר־מה תקוע לו במוחו. הוא רואה בדמיונו קרבות עם שבטי־הערבה והוא המנצח — — תארי־כבוד נוצצים לנגד עיניו — עד אז לא ינוח ולא ישקוט.

היא אך כלה את דבריו והנה נשמעו קולות נרגשים, ההולכים וקרבים, ובמעלה־הגבעה נראו אחדים מאכרי־המושבה, העולים דחופים ומבוהלים.

— יעקב, אמור להם, כי שדדו את רכושנו בעצם צהרי־היום — רטט סנטרו של זקן־המושבה, בהראותו על הקצינים, שיצאו לשמע הקולות אל פתח האוהל.

— זה עכשיו התנפלו שודדים על הרועים והניסו את העדר — טענו כאיש אחד האכרים.

— אמור להם, יעקב — דבר זקן־המושבה, — כי העדר הוא רכושנו. לאחר שלקחוהו ממנו, עלינו לשים תרמילים על שכמנו ולחזור על הפתחים. זה שלושים שנה אנו יושבים פה ועוד לא קרה לנו כדבר הזה — ואז היינו פה בודדים! עכשיו חונה צבא על־יד המושבה — — בנינו הם חיילים ולעיני השמש קמו שודדים והניסו את העדר.

בדבר זקן־המושבה, רחפה לפני עיניו של יעקב דמותה הזעירה והחרישית של ברוריה בתו וקשה היה לו לראות בצערם של האנשים הגרומים ודלי־הבשר האלה. הוא השקיט אותם והביא את דבריהם לפני הקצינים.

— אמור להם, יעקב, כי אנו מבקשים חיילים לעזרה, שיצאו אתנו לרדוף אחרי השודדים. הם לא הרחיקו עוד ללכת ונוכל להשיג אותם. הדבר תכוף, כי בנפשנו הוא — הוסיף לתבוע זקן־המושבה ויחל למוצא דברו של המיור מקלין.

כאשר ראה הזקן את המפקד עומד שוה־נפש כשהיה, לא יכול עוד לכבוש את התמרמרותו:

— אמור לו, יעקב, כי כאשר היינו חפשים לעשות כעולה על רוחנו, ידעו חמשה אנשים מבינינו לרדוף אחרי עשרים שודדים. תנתן לנו רשות ואנו בעצמנו נרדוף אחריהם. ינתנו לי שני אנשים לבושי מדי־צבא ואני אעבור את הערבה לארכה ולרחבה, עד אשר אמצא את העדר.

גם יעקב התרגש למראה זקן־המושבה הנסער. היה צר לו, על כי עתה, בהיותו חייל, אין הוא חפשי לצאת להלחם על העדר שושדד. הוא דבר בהתרגשות אל הקצינים:

— הנה אני ונוח הגבוה הננו מבני המקום. יורשה־נא לנו לצאת עם אנשי־המושבה.

נדמה, שהמיור מקלין ראה עתה לפני עיניו את אשר ציפה לראות מזמן, כי הנה הרים פתאום את השבט הדק אשר בידו והראה על תמרות־האבק, אשר התרוממו בין האהלים בערבה מרחוק:

— הביטה שמה, קורפורל דז׳יקוב!

הדי־תרועות עמומים הגיעו משם לאזני הנצבים על הגבעה.

— רדו למושבה ופתחו את ארגז הנשק החתום, ואם יודעים אתם לירות, נסו לעמוד על נפשכם — הוסיף בקצרה המיור מקלין בפנותו אל האכרים.

האכרים חזרו אובדי־עצות כלעומת שבאו, והקצינים הוסיפו לעקוב במשקפותיהם את התנועה שבין האהלים הרחוקים, שהלכה הלוך וגבור. קבוצות הרוכבים והרגלים, שהופיעו שם ונעלמו, עוררו את יצר־המלחמה של הקצין שאו, שאמר, בתמכו את זרועותיו במתניו:

— יקחני האופל, אם הנודדים השחורים האלה אינם מתכוננים להתגרות בנו מלחמה — והוא הבליט את חזהו הענוד אותות־כבוד ומצמץ בעין אמיצה לחיילים.

כל אותו היום לא ידעו החיילים מנוחה והקצין שאו, שהתהלך בין המשמרות, שלח למדורות־הגיהנום את הנודדים השחורים, את החיילים ואת חבל־הארץ הארור הזה כולו. אבל בנטות החשכה על הארץ, יחד לו הקצין האמיץ מקום על־יד משמרו של יעקב, הוציא בקבוק מכיסו, לגם ממנו וילחש לחיילים בזעם:

— בשם התופת, פה אמצא את קברי.

המדורות הקטנות, שהבהבו מרחוק בין האהלים, ודממת החשכה, נדמה, כאילו גזלו ממנו את מנוחת לבו והוא בקש להתבודד מפני עינו החדה של המיור מקלין. יעקב מצא לו אז שעת־כושר לבקש, כי יורשה לו ולנוח הגבוה לרדת למושבה.

— יד לפה ולכו! דובב הקצין בעינים זועפות — והזכירו לטובה את שמי, כאשר אהיה בגיהנום.

קטנה ונדכאה שכנה המושבה בעלטת הערב. בצעדים יגעים של אנשי־שדה התהלכו אכריה אחדים, כשרוביהם טעונים על כתפיהם ועיניהם מתעצמות לישון מחמת עמל־היום.

— הנה גם אנו היינו לחיילים — לגלג אחד האכרים במר־נפשו, בפגשו את יעקב ואת נוח, הבאים מהפלוגה.

הוא עמד לפניהם עיף ומדוכא והרובה נתלה לו ברשלנות על פני חולצתו המטולאה.

אנשי המושבה התעודדו, בראותם את החיילים הבאים. הם נשענו על קתות הרובים, סובבו בחבורה צפופה את יעקב ואת נוח ושאלו לנעשה בסביבה.

— השמועה אומרת, כי אחד הנכבדים מבין שוכני האהלים נפצע על־ידי הצבא, בתגרה שנפלה בינו וביניהם, בנו של שיך! — השמיע אכר אחד — וזה הדבר שגרם לסערת־הרוחות.

— זאת יודע רק המיור מקלין — השיב נוח הגבוה תשובה רבת־רמז.

גם נערות המושבה נמשכו כמו מאליהן אל מקום עמדם ונוח סלסל את שפמו והפטיר:

— נדמה, שהאחת חסרה.

— ברוריה היא החסרה — ענו הנערות, — זו מאחרת תמיד לצאת, כי הזקן, אביה, יושב בערבים בבית־הועד, והיא מטפלת בילדים הקטנים מיום שמתה אמה.

— חבל שחסרה היא — לא יכול יעקב להבליג על צערו והביט בעין עורגת אל עבר הבית שבקצה המושבה, שהיה טבוע בחשכה.

החבורה הצעירה צחקה, כי הסכנה, שהיתה מרחפת על מושבתם, הטילה ביניהם קדחת, קדחת של דאגה ושמחה כאחת.

— שמא נרוץ ונביא אותה? — רמז נוח הגבוה ליעקב.

— נרוץ — ענה יעקב ותוך כדי אמירה קפץ ממקומו ובן־רגע הגיע עד לגדר, המקיפה את ביתו של זקן־המושבה. הוא היה עטוף בחשכה ורק על מרפסתו היוצאת לחצר הבהב אור עששית. לבו נקפו פתאום ועמד תחתיו: איך יופיע לפתע פתאום, וזו טרודה אל נכון בעבודתה — אולי היא משכיבה את הילדים לישון? רגע אמר לשוב על עקביו, אך הנה הגיע לאזניו קול מצעדיו של נוח הגבוה. בלי משים קפץ יעקב ועבר את הגדר, בהרגישו את נשימתו החמה של נוח על ערפו, ושניהם עלו בבת־אחת במדרגות. יעקב הספיק לברך ראשונה את היושבת ברכת־ערב, והרגיש מבוכה בלבו למראה המבט שפגע בו מתחת לריסיה הארוכים.

— באנו לקרוא לך — אמר נוח הגבוה, — לא טוב לך לשבת בודדה בלילה שכזה.

ברוריה קמה ממקומה, הקטינה את אור העששית ותצא עמהם אל החבורה, שחכתה להם בחוץ. הם הלכו בחשכה מבלי לראות איש את אחיו ולהגה של החבורה כסה על סערת השנים, שנצבו ליד הנערה מזה ומזה. מחרישה עמדה ביניהם ותאהל בריסיה הארוכים על עיניה העוממות. גם חשוד לא חשדה בסערת־רוחם של אלה, ובאלם גויתה העדינה והנמוכה היתה עצורה אש רוטטת, אשר את מגעה הרגישו שניהם.

האכרים העיפים, שהיו עוברים ומקיפים את המושבה, היו מתעכבים לשעה קלה על־יד החבורה, נשענים על קתות־הרובים ומצרפים אף הם הערות קטועות לשיחה המהולה קדחת והרגשת־סכנה.

— מי יודע את אשר יביא לנו יום מחר — השמיע האחד, שצף ועלה מתוך החשכה.

— את העדר לקחו. עתה אין לנו מה להפסיד עוד — העיר שני במרי־נפש, טען את רובהו על שכמו ויצא להקיף את משמרו.

עם דברי האנשים האלה נדמה היה כאילו הלכה החשכה במושבה הלוך וגבור, ויעקב ראה את עצמו פתאום נצב יחידי לצדה של הנערה. קולו השנון של נוח הגבוה הגיע אליו מקרב החבורה:

— מיום בואו של המפקד הזה ידעתי כי חדשות עומדות להתרחש. אך ראיתי אותו מיד חדרתי אל תוך־תוכו. אני יודע כי הוא רוצה בזאת...

סערת־רוחו של יעקב מנעה ממנו להקשיב היטב לדבריו של נוח, שהיו סתומים בשביל רוב השומעים, והם הגיעו גם אל אזניו כמבעד לערפל. הוא חבק בידו את מתני הנערה, שעמדה חרישית לצדו ומשכה עד לגדר המקיפה את ביתם, שנצב דומם ועטוף חשכה. מבלי דבר דבר הראתה לו את הדרך להכנס בפשפש, ובעלותם במדרגות המבוא הסכוכות ענפי־עצים, הרגיש יעקב, כי שכרון מופלא הלמהו, כאשר נצמדו שפתים דקות אל פיו ומצצו בכוח איתנים. הוא לא שער, כי רוח איתנים כזה עצור בנערה ובעיניה הלוטות בריסים הארוכים.

— לך בשקט — לחשה לו, — פן תעיר את הישנים.

והחשכה החמימה של הבית הישן שמה מחנק לנשימתו. —

— בוא אלי ערב־ערב — אמרה ותדחפהו לאט בדלת הפונה החוצה, כי על־יד הגדר כבר נשמע להגה של החבורה וקולו השנון של נוח הגבוה, שקרא:

— הוי יעקב וברוריה, מה אתם עושים שם בחושך, פרחחים שכמותכם? —

(סוף יבוא)

גָּדִישׁ

ב. אָדָם וְצַפְצָפָה

ל פֶּתַח הַשַּׁעַר צַפְצָפָה גַּלְמוּדָה תְּשַׁטַּח עֳפָאִים
קוּפִים וּקְלוּשֵׁי הַיֶּרֶק, וּדְבֵקָה בִּתְפִלַּת עֲרִירִים
חֲלִיפוֹת הַזְּמָן חֶרֶשׁ תַּקְשִׁיב... בְּאָבִיב תְּפַטֵּם נִיחוֹחַ
צֳּרִי בַּפְּקָעִים, תְּסַמֵּר אֶת סְבָכָהּ הַיָּרֹק־אֲפַרְפַּר,
סְתָו הֵהֶה־כָּתֹם תַּשִּׁירוֹ, כִּמְעַט לְלֹא חֶבְלֵי שַׁלֶּכֶת:
צִילָה תִּתְבּוֹדֵד פֹּה שָׁנִים אֶל מוּל שַׂדְמוֹת בָּר, לֹא תִּתְרַבְרֵב
שִׁפְעַת קִשּׁוּטִים עִם קַיִץ, וְלֹא תִרְגַּז מִסַּעַר כִּי יִפְרֹץ
יִבְבַת עָרִיצִים לְבַחֵשׁ אֶת כָּל מַחֲבֹא בַּסְּבָכִים, כִּמְחַפֵּשׂ
מַטְמוֹנוֹ הָאָבוּד; כִּי יַחְפֹּן מְלוֹא כְנָפָיו מִכְּבוּדַּת עַרְמוֹנִים,
צְנֹף שַׂרְבִיטֵי עֲרָבוֹת וְיִכֹּף צַמַּרְתָּן, וִיפַלֵּשׁ
ל חֻרְשָׁה וְכָל כִּפָּה יְרֻקָּה, עַד תָּחוּשׁ הַשֶּׁמֶשׁ וְתִתְרֹם
גֶרֶשׁ בִּכּוּרִים אֶת מִכְסַת הַמַּס לְאָחִיהָ הַשַּׁלִּיט. –
ז סְגוּרָה תִּסְתַּכֵּל בְּתוֹכָהּ וְתְהַרְהֵר אֶת חֶשְׁבּוֹן עוֹלָמָהּ
חִידַת הֲוָיָה תְּפַקֵּל לְחַטְטֵט עַד גַּרְעִין הַפִּתְרוֹן:
וּה תַּחְשֹׁשׁ מִסַּעַר עוֹד עַתָּה?... וְהִיא נִשְׁאֲרָה שְׂרִידָה לִפְלֵיטָה
שְׂדֵרַת צַפְצָפוֹת גְּמִישׁוֹת שֶׁצָּמְחוּ לְעֶבְרֵי הַדֶּרֶךְ
פְנֵי הַמִּלְחָמָה הַגְּדוֹלָה... וְלֹא כְמוֹת כָּל הָעֵצִים הֵם מֵתוּ:
א עֲשֵׁשׁוּ מִזֹּקֶן וְרָקָב, לֹא כִרְסְמָה רִמָּה אֶת שָׁרְשָׁן,
א פִלְחָן בַּשָּׁרָב הַבָּרָק וְלֹא הוּנַף הַגַּרְזֶן עַל גִּזְעָן –
י נֶעֶרְפָה הָאַחַת מִכַּדּוּר תּוֹתָחִים וְשַׁלְדָּהּ הֶחָרוּךְ
וֹד בָּלַט שְׁנָתַיִם פֹּה וּמְפֻחָם וְנֶעֶקְרָה הַשְּׁנִיָּה
רַעַשׁ, עַל מֶגְרְפוֹת שָׁרָשֶׁיהָ, וַתִּזַּנֵּק בְּגָלוּמֵי לֶהָבוֹת
ל בֵּין הַמִּתְגּוֹשְׁשִׁים; מִמּוּלָהּ שְׁתֵּי רֵעוֹת זְקוּפוֹת וּשְׁקֵטוֹת,
סוּפַת יָם־אֵשׁ וַאֲבַדּוֹן זְרוּעוֹת־לַפִּידִים שֶׁלָּבוּ...
עֲבוּר הַהַקָּפָה וַתֵּרָא וְהִיא יְחִידָה בַּעֲדַת הַצַּפְצָפוֹת,
וּפָסַח הַמָּוֶת עָלֶיהָ, – מֵאָז בָּדָד תְּבַלֶּה יָמֶיהָ,
שׁוֹמֵר עַל שַׁעַר הֶחָצֵר, וְקוֹדְרָה תְּקַדֵּם פְּנֵי בָאָיו,
נָזִיר עַל מִפְתַּן בֵּית יַיִן... אַךְ יֵשׁ מִטִּיּוּלָיו בַּחַגִּים,
י יָשׁוּב בְּעָלֶיהָ הַזָּקֵן מֵעֵבֶר הַכְּפָר וְיִתְעַכֵּב
לֶיהָ זְעֵיר כְּבַד זִכְרוֹנוֹת, וּטְרוּד גַּעְגּוּעִים יִתְרַפֵּק
ל עֵד זְמַנִּים טוֹבִים שֶׁחָלְפוּ – אָז יַקְשִׁיב בְּרוּחַ עֲרָבִים
הֵד אִוְשַׁת חֶמְלָה מִתְאַפֶּקֶת לוֹ עוֹנָה מִבֵּין הָעֲנָפִים.–
לַיְלָה, בַּשַּׁחַר, תְּצַפֶּה לְדַרְכֵי הַסַּהַר הַתְּלוּלִים:
יֵשׁ אֲשֶׁר יָבוֹא מִשָּׁם גַּם הַפִּתְרוֹן, כְּמוֹ לִפְנֵי שָׁנִים
מֶרְכְּבוֹת פְּלָדוֹת־שִׁגָּעוֹן הַחִידָה הֵגִיחָה אֲיֻמָּה. – – –

אֱמֶת לֹא הֶעֱרִים הַמִּקְרֶה הַפַּעַם, לֹא הֵרֵשׁ תַּכְסִיסִים
אֲנוֹת לְשַׁלְשְׁתָּם עַל דַּרְכָּם לְאַשֵּׁר אֶת עָצְבָּם הַגָּדוֹל–
תְּמִימִים וּבְטוּחֵי מַזָּלָם, רְעוּלֵי הָעַיִן הַבְּהִירָה,
וּגְלוּיֵי הָאֵמוּן הֵם יָצְאוּ–הֲיְנֻכַּל לָהֶם בְּתַחְבּוּלוֹת?...
רַק פָּרַשׂ אֶת רִשְׁתּוֹ בַּשֶּׁמֶשׁ, וַיְהִי לָהּ מֵרָחוֹק, בְּנֹגַהּ
עֲלוּמִים וְקַיִץ, כְּמַרְאֵה קַשְׂקַשֵּׂי הַכֶּסֶף, כְּמַעֲשֵׂה
גַּבְלוּת לְאוֹר – וַיִּלָּכְדוּ, וְטֶרֶם יַבְחִינוּ בַּמּוֹקֵשׁ,
וְעוֹד הֵם מְפַרְפְּרִים תְּמֵהִים, וְעוֹד צְחוֹקָם מִתְעָרֵב בִּיגוֹנָם,
וְהוּא סָגַר עֲלֵיהֶם הַצְּמֶת, וַיִּמְסֹר מַפְתֵּחַ הַקְּסָמִים
לִבְעָלָיו הַפִּלְאִי, וַיֵּלְכוּ–וְלֹא זָכְרוּ וְלֹא שָׁתוּ אֶת לִבָּם...

וְכֹה אֵרַע הַדָּבָר, כִּי הִפְלָא הַפַּעַם הַפֶּלְאִי לוֹ אוֹתָהּ
צַפְצָפָה לְחֶפְצוֹ: בָּעֶרֶב הַשֵּׁנִי לְבוֹא שְׁנֵי הָרֵעִים,
בְּטֶרֶם כְּלוֹת הָעֲבוֹדָה בַּשָּׂדוֹת, הֵם נִצְּבוּ תַחְתֶּיהָ,
וַיִּרְאוּ מֵרָחוֹק מִפְּסְגַּת הַמְּסִלָּה הַנַּעֲרָה יוֹרֶדֶת
וְקוֹלְעָה צְרוֹר פִּרְחֵי שָׂדֶה... אַךְ קָרְבָה, גּוֹזְרוּ הַשְּׁנַיִם
לְעֻמָּתָהּ בְּבִרְכַּת הַקּוֹצְרִים, הִרְכִּינָה אֶת רֹאשָׁהּ בְּקִידָה,
וַתִּסְמֹךְ בְּצֵל הַדְּמְדּוּמִים, כִּי נִחֲשָׁה מֵרֹאשׁ דְּבַר הַפְּגִישָׁה;
וְעוֹד הִיא מִתְבַּיֶּשֶׁת–וְחִיּוּךְ כֹּה תָזִיז הִתְבַּשֵּׂר בְּעֵינָהּ,
וְעוֹד הִיא טֶרֶם תָּבִין עַד מָה, וַיִּתְפָּעֶם בָּהּ לִבָּהּ לַבְּשׂוֹרָה:
הוֹי נָפַל פֹּה דָבָר עִם בּוֹאָהּ–כְּמוֹ נִפְרְדוּ פִּתְאֹם הָרֵעִים,
וְנִצְּבוּ כֹה זָרִים–מִתְפַּגְּנִים כְּנֶגְדָּהּ, שְׁנֵי גְבָרִים דְּבוּבִים,
הַמְבַטְּלִים אִישׁ אָחִיו מֵעִקָּר, וּנְכוֹנִים לְרֶמֶז אֶצְבָּעָהּ,
שְׁחוּצִים וְעַזִּים, לִקְשׁוֹר קֶרֶב דָּמִים אֶל כָּל רֹאשׁ דְּרָכִים
לְרָז אֲשֶׁר טָמִיר וְעַתִּיק בְּדָמָם... וְעוֹד הִיא טֶרֶם תֵּדַע
כִּי נִתְפְּשָׂה בַּמּוֹקֵשׁ גַּם הִיא, וַתִּצְחַק לִרְאוֹתָם מִתְכַּתְּשִׁים
בַּחֲשַׁאי, וַתִּתְחַמֵּק לֶחָצֵר וְשִׁירָהּ הִסְתַּלְסֵל כְּסוֹחֵט
אַשְׁכְּלוֹת מִתְבַּשְּׁלִים בִּדְמִי, עַד שֶׁדָּמוּ הָרֵעִים לְהַאֲזִין
בְּקוֹלָהּ כְּנֹפֶךְ שֶׁל לַעַג־נִצָּחוֹן בְּתַחֲרוּת אִלֶּמֶת,
וּנְזוּפִים הִשְׁלִימוּ בֵּינֵיהֶם, אַף סָנַט הַמְשׁוֹרֵר בִּידִידוֹ:
„תֵּן דַּעְתְּךָ, הַבַּטְלָן, וּלְאוֹתוֹ הַדְּבַשׁ אַל תְּשַׁלְשֵׁל לְשׁוֹנְךָ
לְגֹדֶל תַּאֲבוֹנְךָ הַמְגֻשָּׁם, פֶּן תְּסַלֵּד מִבְּשָׂרוֹ הֶחָרִיף,
וְעוֹד תַּעַל עַל שְׂפַת כָּל הַכְּפָר בִּגְלַל פְּתַיָּה גֵאָה, נַחְכָּנִית"...
וְשׁוּב לֹא נִתְקָרְרָה דַעְתּוֹ עַד שׁוּבוֹ לְחֶדְרָם, וַיִּמְצָא
עַל שֻׁלְחַן אַלּוֹנִים צְרוֹר פְּרָחִים רַעֲנָן עַל טַלְלֵי עַרְבָּם,
הַמַּשְׁקֵף קְלָחָיו מֵעֲצִיץ הַקּוֹרֶן עַל גְּבִישׁוֹ וּמֵימָיו –
אָז מָצָא הַפַּסָּל אֶת יָדָיו גַּם הוּא לְקַפֵּחַ בִּירִיבוֹ:
„רַע לֵב וּמִתְאַנֶּה, וְתוֹלֶה עֲלִילוֹת שֶׁל תְּפֵלוּת–שִׂים תּוֹדָה,
כִּי פָּחֲזָה שׁוּב כַּתְּחִנּוּתְךָ עָלֶיךָ וַתְּבַסֵּר בַּנַּעֲרָה

עַל חִנָּם, וַתְּנַבֵּל אֶת פִּיךָ–הֲלֹא תִתְפֹּשׂ בּוּשָׁה בְּלִבְּךָ..."
וְאָמְנָם מִיָּד קָפַץ פִּיו הַקַּטֵּגוֹר, הִתְפּוֹגֵג לְמַרְאֵה
יְרָקֵי גִבְעוֹלִים מְצֻטּוֹפְפִים, מֵינִיקִים פִּקְעֵיהֶם הַכְּמֵהִים
לְרֵיחַ לֵילָם הָאַחֲרוֹן, שֶׁדָּגַר עַל שָׂדוֹת וְהִצְמִיד
בִּמְרוֹמָיו רְסִיסִים־עוֹלָמוֹת לְרִבְבוֹת רַתּוּקֵי יַהֲלוֹמִים...

וּבְאוֹתָהּ הַשָּׁעָה מִמָּחֳרָת, בְּצֵל הַצַּפְצָפָה שֶׁטָּבְלָה,
וְתִיקָה־אִלֶּמֶת, צַמַּרְתָּהּ לְדִמְמַת אַשְׁדוֹת הַשְּׁקִיעָה –
שׁוּב חִכּוּ הָרֵעִים... (וְלֹא נוֹעֲדוּ–פָּשׁוּט: „הֲיֵשׁ לְךָ מִפְלָט
הַנּוֹחַ בִּשְׁעַת עֶרֶב זוֹ מִצַּפְצָפָה עוֹמֶדֶת בְּגַפָּהּ,
נִשְׁקֶפֶת לַשָּׂדוֹת הַכָּבִים... וּבְוַדַּאי לֹא יַעֲבֹר הָעֶרֶב
פֹּה אָדָם לְהַרְגִּיז שַׁלְוָתָם; כִּי גַם זֹאת הַנַּעֲרָה – אוֹתָהּ
שֶׁל תְּמוֹל, הֲשָׁכַחְתָּ?–אֶל נָכוֹן כְּבָר שָׁבָה וְעוֹשָׂה בָּרֶפֶת,
וְלֹא לָהּ נִתְכַּוַּנּוּ–הַאֵין זֹאת?"... וְהֵיטֵב יָדְעוּ הַמְשׁוֹרֵר
וְרֵעוֹ, כִּי בּוֹשְׁשָׁה הַנַּעֲרָה הָעֶרֶב לָשׁוּב מֵהַשָּׂדֶה,
וְרוּחָם כֹּה קָצְרָה...) וַיְהִי כְּבָר הַלַּיְלָה לָבוֹא וַתֵּרָאֶה
יוֹרֶדֶת בַּמְּסִלָּה, וְכַלְבָּהּ הַשָּׂעִיר לְפָנֶיהָ מְשׁוֹטֵט,
וּמְנַדֵּד לְעֶבְרֵי הַשָּׂדוֹת, וְרֶגַע זְעֵיר יִקָּפֵא תַחְתָּיו,
מִזְדַּקֵּף וּמְסַמֵּר אָזְנַיִם לְכָל זִיזָה קַלָּה בַּקָּמָה,
וְתַאֲוַת טֶרֶף מַהְבִּילָה מִנְּחִירָיו... וְהִיא דַעְתָּהּ נְתוּנָה
לַכֶּלֶב, וְגַם נִפְנוּף עַפְעַף לֹא כִוְּנָה לְעֵבֶר הַשַּׁעַר;
וְלוּלֵא הַכֶּלֶב שֶׁרָטַן בְּנַהֲמָה, סָפֵק נְבִיחָה
לִקְרַאת פָּנִים זָרִים וְסָפֵק יְדִידוּת לְמוֹדָע מִקָּרוֹב,
לֹא הָיְתָה מַרְגִּישָׁה בָּהֶם... הוֹי, שׁוּב זָעָה הִתְמַרְמְרוּת הַמְשׁוֹרֵר
עָלָיו וְשׁוּב הִבְהֵב עֶלְבּוֹנוֹ שֶׁשָּׁכַךְ–אַךְ רֵעוֹ כְּבָר גִּיֵּם
כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹדָה שֶׁצִּחְצַח בַּחֲשַׁאי וּבְזֵעַת אַפַּיִם
כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם, לְהַפְתִּיעַ חֲבֵרוֹ, וּלְקַדֵּם הַנַּעֲרָה
הָרִאשׁוֹן בִּבְרָכָה, וַיִּפְתַּח: „בִּשְׁמִי וּבְשֵׁם רֵעִי קְחִי תוֹדָה,
הָעַלְמָה הַכְּבוּדָה, בְּעַד צְרוֹר פְּרָחַיִךְ, שֶׁרֵיחָם רַק יִדֹּף,
אַךְ יַעֲמֹד זִכְרָם..." נִתְבַּלְבֵּל וְלֹא סִיֵּם, וְעוֹד הָיְתָה רַבָּה
הַמְּלִיצָה בְּפִיו, אַךְ אָז נִתְקְלוּ עֵינָיו בְּרֵעוֹ שֶׁהִשְׁחִיל
מַבָּטוֹ לַמֶּרְחָק הַמַּעֲרִיב לְלַקֵּשׁ נְגֹהוֹת אַחֲרוֹנִים,
וּשְׂפָתָיו כְּאִלּוּ מְצַיְּצוֹת, וְהוּא הִסְבִּיר לְעַצְמוֹ צִיּוּצָן:
הָהּ, רַמַּאי, כְּבַד פֶּה וּמְעוּט שֵׂכֶל, הָהּ, גַּמְלָן הַבָּא בְּמַחְתֶּרֶת!
מִי שָׂמְךָ לְמֵלִיץ? מְנֻוָּל וְטִפֵּשׁ, הֲתִסְכֹּר אֶת פִּיךָ?...
וְלַנַּעֲרָה הִבִּיט, וְאוֹתוֹ הַחִיּוּךְ שֶׁל תְּמוֹל שׁוּב נִזְדַּקֵּר בְּעֵינָהּ:
הִיא בָּאָה לִרְאוֹת בַּמִּתְגּוֹשְׁשִׁים וַיֶּעֱרַב הַמַּחֲזֶה לְנַפְשָׁהּ...

וְהוּא הִצְדִּיק עַל עַצְמוֹ הַדִּין––עַתָּה הֵבִין כִּי מָעַל בְּרֵעוֹ,
שֶׁנִּלְחַם גֵּא־שְׁתִיקָה עַל כְּבוֹדָם, כְּבוֹד גֶּבֶר מְזֻלְזָל, וַיִּרְהַב
בַּנַּעֲרָה הַזְּחוּחָה, וְהוּא נָטַשׁ מִלְחָמָה בְּחָמָּה וְנִבְהַל
לְשַׁלֵּם מַס־תְּבוּסָה... וְעוֹד הִיא מִתְיַהֶרֶת, מְסָרְבָה לְקַבְּלוֹ,
מִתְכַּוְּנָה לְמַצּוֹת כִּשְׁלוֹנוֹ, כִּי יָדְעָה בְּשֶׁל מִי כָּל הַהִרְהוּר
וְשׁוּב לֹא הִתְאַפְּקָה: כִּתְמוֹל שִׁפַּע צְחוֹקָהּ אֶת דִּמְמַת הַשָּׂדוֹת
כְּפַלַּת מַחֲרֵשָׁה לְטוּשָׁה אֶת אַדְמַת הַבּוּר רְגָבִים רְגָבִים,
הִתְפּוֹרֵר בָּאֹפֶל לִכְרוּזִים, בְּנוֹת־הֵדִים–וְנִתַּק... כִּי פִתְאֹם
הִרְגִּישָׁה: עוֹד אֶחָד פֹּה נִשְׁעַן לָעֵץ–כַּשָּׁף לֵיל קָשֶׁה מְזִמּוֹת,
הַכּוֹבֵשׁ אֶת רִשְׁפֵּי חֲרוֹנוֹ; וְאִם תּוּכַל עַיִן לְהָרַע –
אֵין טוֹב לָהּ מִפִּיּוֹסוֹ וּלְהָסֵב אֶת קְסָמָיו; כִּי עַתָּה לָהּ נִרְאָה
הָאִישׁ בַּדִּמְדּוּמִים הָאוֹרְבִים כֹּה פֶּלְאִי, וַתִּירָא מִפָּנָיו...
הִתְכּוֹפְפָה וַתְּגַפֵּף אֶת כַּלְבָּהּ כִּמְבַקֶּשֶׁת בּוֹ עֵזֶר, וְהוּא פָּזַל
לְעֵבֶר הָרֵעִים וַיָּלֹק בִּיבָבָה חֲרִישִׁית יָדֶיהָ;
נִרְגַּעַת הִיא סִלְסְלָה שְׂעָרוֹ לְאַט וַתִּתְאוֹנֵן חֲנִינוּת:
הָהּ, נִירוֹן, מַה חֵטְא חָטְאָה גְּבִרְתֵּךְ, כִּי תְמוֹל בְּהֶחְפְּזָהּ לָרֶפֶת,
לַחֲלִיבַת הָעֶרֶב, וַתַּעֲזֹב עֲצִיץ פְּרָחֶיהָ בְּמִקְרֶה
בַּחֲדַר הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה?... כִּי נִדְבְּרוּ שְׁנֵיהֶם הָעֶרֶב,
וַיְגַדְּרוּ דַרְכָּהּ חֲצֵרָה, וְתוֹאֲנוֹת יְבַקְּשׁוּ עַל חִנָּם –
וְנִזְקְפָה פִתְאֹם נִזְדַּקֵּר הַכֶּלֶב אַף הוּא: אַל יְדַמּוּ
לְצַחֵק בִּכְפִירַת תְּמִימָה – הֵטִיחָה לְעֵבֶר הַמְשׁוֹרֵר
שֶׁכְּאִלּוּ אֵי־שָׁם הִפְלִיג הַרְחֵק–הִיא תֵדַע לְכַלְכֵּל עִנְיָנָהּ,
וְגֵאוּת בֶּן־כְּרַךְ לֹא יְאַיֵּם עָלֶיהָ... יִשְׁטוּ מִמֶּנָּה:
הִיא תּוֹדָה לֹא בִקְּשָׁה מֵהֶם, לֹא נִתְכַּוְּנָה לְנַשְּׂאָם בִּתְשׁוּרָה,
וְלוּלֵא שֶׁשָּׁכְחָה אֶתְמוֹל, הָיְתָה לוֹקַחַת הַפְּרָחִים
בַּחֲזָרָה, וְאוּלַי גַם הָיְתָה מְמוֹלְלָה טַרְפֵּיהֶם לְאַבְקָה...
מַתָּנָה?... לֹא, לֹא! דָּבָר זֶה כְּלָל לֹא עָלָה עַל דַּעְתָּהּ וּלְמַעֲנָהּ
יָכְלוּ הַפְּרָחִים לַעֲמֹד בַּאֲשֶׁר יְהִי–הֶחָסֵר מָקוֹם בֵּיתָם?...
וְהַאֻמְנָם יִתְפָּאֲרוּ בְּלִבָּם כִּי זֹאת לָהּ הַפַּעַם הַיְחִידָה,
לְרֶגֶל הִתְאַכְסְנָם אֶצְלָהּ, לְהָבִיא הַבַּיְתָה צְרוֹר פְּרָחִים...
הֵן בָּרוּר הַדָּבָר!... וְעַל חִנָּם יִתְקַשֶּׁה הָאָדוֹן הַפַּסָּל
בְּתוֹדָתוֹ, לַשָּׁוְא נִטְרַד רֵעוֹ לְכָאן; טָעוּת הָיְתָה בְּיָדָם...

וּפִתְאֹם נִתְחַלְּפוּ הַמַּחֲנוֹת וְשִׁנְּתָה פָּנֶיהָ הֶחָזִית:
נִתְפַּשְּׁרוּ הַגְּבָרִים בְּלִי אֹמֶר–הָהּ, לֹא עַל נְקַלָּה תְּמַגֵּר
מְצוּדַת מַשְׂטֵמַת הַמִּינִים, וְאִם גַּם הִיא לֹא פִסְּגָה מִגְדָּלִים
בָּרוֹם, כְּהָאַהֲבָה אֲחוֹתָהּ – – – הִרְגִּישָׁה הַנַּעֲרָה כִּי עַתָּה
לֹא תוּכַל הִסְתַּכֵּל מֵרָחוֹק בְּהִתְחָרוּת הַגְּבָרִים לִכְבוֹדָהּ,
הֵרִיחָה כָּל תֹּקֶף הִסְתָּעֲרוּת מִצִּדָּם וְלֹא נָפַל לְבָבָהּ,
הֵמִית דָּמָהּ שָׁקְקָה, הָלְמָה: הַקְּרָב יִהְיֶה עַלִּיז וְאַכְזָרִי,
וְרִנְּנוּ לוֹ בְּשָׂרָהּ וְרוּחָהּ, שֶׁנִּבְדְּקוּ עַל יְדֵי מַצְבִּיא פֶּלְאִי
הַלַּיְלָה, בְּעֹז עֲלוּמֶיהָ – וְנִמְצְאוּ זַכִּים וְעַזִּים...

לאט הפנה ראשו המשורר, וירכן את קולו, וקשה
לה היה להבחין בדבריו המתונים בין לעג לרצינות,
וכה ענה: „אל חנם נטרדתי?... אך לצון חמדת לך, העלמה,
וזה חפצך להתל, כי תאמרי לדעת את כל אשר אלאט
בחדרי עם רעי, – הלא כה תתימרי לדעת דבר עמדי
בצל הצפצפה, לגדור לך את דרכך ולהפיל תודתי
בעד צרור פרחי שדה, שנפל במקרה, בשגגה, או יהיה
באיזה דרך שיהיה – סוף דבר: שנפל מעצמו
אל חדרי בין ספרי לקשטם, וריחם לא עמד עד בקר,
ונשרו טרפיהם בן־לילה וטאטאם רעי החוצה.

הוי, הוי! עתה גדש הסאה בפחזו, עוד רגע וטפח
רעהו כזבו על פניו – אך זה טרם יספיק לאזן
כל עקבת המשורר ולהחליט מי העדיף זדון ביריבים –
וקפצה הנערה ברתת, ונתלקח הבוז באפלת
עיניה הלטושות: „האמנם, אדוני, רק זאת ולא יותר?...
רק ריחם שפג וטרפיהם שנשרו – ולא עפשו המים,
ועציצי גם הוא, עציץ פשוט לפרחי שדה צנועים –
מחצף כזה! – לא נתרפס מקנאה ולא לקח בושה
בחברת כל ספרי החכמה... כי ככה חנות אמתך,
אדוני...

הה, כפרית כזו... ולא די שלא נרתעה שפופה
ונבוכה מפני רהב גבר ויתרון בן כרך – עוד העזה
התקלס בהם יותר: „אכן נסכלתי לחשוב, כי יתיצבו
אנשים בפתח השער בערב, בשבות העבודה,
וחכו למי שהוא שם, או גם יש והם קשרו תודה
בלב לפלמוני בעד מתת־חבה, ותהי גם כה מעוטה
וקלת הערך כצרף ממרק, כענף לילך מכחיל,
כספל בכורי תות־יער – וסלחו, אדוני הטובים:
בין יושבי הכפר נתחנכתי, פחותי השכלה ונמוס,
ואהבל לסגל בערותם וטיבם לאנשי המעלה;
אצלנו, למשל, מגנים את מוגי הלב – אך הנעז
לדון איש התרבות, שמנע מאי־איזו סבה שתהיה –
מדאגה לפתיתת כבודו, או קנא בזה לכבוד גברים –
תודתו בעד צרור פרחים, והם רק פרחי שדה ענוים,
מנערה פשוטה, מעט גאה, סרבנית, ויזלזל במתת,
בטאטאו אותו החוצה – הנוכל גם לו לקרוא פחדן?...
עתה לא הסס הפסל: פחדנות!... יהירה שכמותה
מתלוצצה במו, ולבו לא יעמד לעזור לרעהו?...
אך ראה! נטש רעו כל טינא ומרירות, כאלו לא אליו
נתכונה הנערה, וישקל בדבריו: „והיש, עלמה כבודה,
אשר אם יניח איש דבר לתמו ומצאו השני
במקרה, והוא יבוא להודות לחברו בעד המתנה,
ולא יהיה ללעג בכפר או בעיר?... והלא את הפרחים,
בחפזך לרפת, במקרה הנחת על שלחני, ואחת
לך היתה עין מי הם ישמחו, יד מי תשקם מחר עם בקר –
הלא זהו דרכך – ולמה תבדי עלינו עלילות,
ומרורות תרגלי בגברים, שמוגי הלב הם מסתפנים
לכפות לך תודתם מחששי שוא?... או אין זאת כי בשרירות
לבבך עמעמת על האמת ולנו זמנת צרור פרחיך?"

רק עכשו נסתברה לפסל כל ערמת התגרה, ויערץ
את רעו, שידע לאחד כה יפה גאון גבר ותקפו
עם סליחה ומדת סבלנות לחלש... הוא ראה כי נקטם
כל חשק נפתולים לנערה כתאם, פג מריה ושחצה,
ולו נמשך הריב עוד זמן מועט ביניהם, ולא היתה תפארתם
בנצחון שני גברים על נערה רפה מתריסה כנגדם...
ועוד פעם היא מכסה את זינה, אך נגמם כבר עקצו השנון:
„ואתה, אדוני, האם לא שקרת?... ואני הן ידעתי,
כי לי פה חכית, ולהודות לי באת, ותתפש את פיך
ברגע האחרון, כי חרה לך דבר רדתי לאטי
מפסגת המסלה, ועיני לא רפרפה אליכם, ודעתי
טרודה בכלב, כמו לא ידעתי כבר מאז בקר
כי פה לי תחכו עם ערב – האם לא כחשת גם אתה?..."

(סוף הפרק יבוא)

מתתיה שהם

טְמִיעָה וְנֵכָר

מאת ד״ר יחזקאל קויפמן

ההצליחה הטמיעה היהודית בעבר, העתידה היא להצליח בעתיד? שאלה זו אינה חדשה, וכבר הרבו להתחבט בה מחייבי גלות ושולליה. בראשית התנועה הלאומית יצא כרוז: הטמיעה הצליחה והבוטחים בה בוטחים בשקר. אחרי־כן הוחלפה השיטה וכרוז אחר יצא: הטמיעה הצליחה, היא הולכת ומתגברת, היא הולכת ומחרבת את בית ישראל, ולפיכך: הצילו את האומה! — איזוהי הדעה הנכונה?

הטמיעה היהודית היא תופעה חברותית מורכבת, וכל המנסה להשיב על שאלת עברה ועתידה תשובה פשוטה לחיוב או לשלילה מן ההכרח שיכשל. את שאלת הטמיעה היהודית של הזמן הזה השתדלתי לברר בספרי „גולה ונכר״, חלק ג׳. הבחנתי שם בין הטמיעה בתור פרוצס תרבותי ובין הטמיעה בתור תנועה סוציאלית או „משיחית״. גורמים מסוימים הולידו בזמן הזה ביהדות מגמה מגברת כלפי ההתאחדות התרבותית עם סביבתה הנכריה. אבל מלבד זה העמידה לה הטמיעה החדשה גם מטרה סוציאלית מסוימת: להביא לישראל גאולה מן הגלות, מן הנכר. יש איפוא שתי בחינות יסודיות שונות בטמיעה, ותשובתנו על השאלה הנזכרה תלויה בזה, לאיזה משתי הבחינות הללו אנו מתכוונים. ההצליחה הטמיעה, העתידה היא להצליח? הטמיעה התרבותית הצליחה והיא הולכת ומתגברת — בזה אין ספק. אבל ההצליחה גם הטמיעה „המשיחית״? זוהי שאלה אחרת לגמרי. התשובה החיובית על השאלה הראשונה אינה כוללת תשובה חיובית על השאלה השניה.

קודם כל ביחס לעבר: המלאה הטמיעה עד עכשיו באיזה מקום שהוא את תעודתה „המשיחית״? הפתרה את שאלת הגלות? הגאלה את היהודים מן הנכר? כמדומני, שגם בין חסידי הטמיעה אין מי שיעצום את עיניו בפני המציאות עד כדי לומר, שהטמיעה כבר השיגה מטרה זו. גם היהדות הטמועה עדיין היא שרויה ב„גלות״. אמנם, יש ארצות שבהן אין שאלת־גלות מעשית וממשית קיימת בשעה זו. אבל לכך גרם קודם כל מספרם המועט של היהודים באותן הארצות. ואילו שאלת הגלות בתור שאלה לאומית־סוציאלית היתה תמיד והיא עכשיו שאלתם של הרבבות והמיליונים. והעיקר: בשום מקום לא פתרה הטמיעה את שאלת הגלות. במקומות שנפתרה, אם לשעה ואם לדורות, גרמו גורמים שונים לכך. אבל הטמיעה לא פתרה אותה בשום מקום. מי שחולק על זה חייב להראות באיזה ארץ השרישה הטמיעה בלב בני העם יושב הארץ את ההרגשה בשויון הגמור שבין היהודים וביניהם בבחינת זכות האדנות הלאומית הטבעית על הארץ; באיזו ארץ עקרה הטמיעה מלב יושבי הארץ את ההרגשה בגרותם של היהודים, בהיותם „בנכר״. כי אם לא השיגה הטמיעה דבר זה, לא עקרה את שורש הגלות. וכל זמן שהשורש קיים — לא זזה הגלות ממקומה. כל מי שרואה בעין פקוחה את המתרחש עתה בחיי היהדות האירופית להמוניה, גם במקומות שהטמיעה התרבותית כבר נסתיימה, לא יוכל לומר באמת ובתמים, שהטמיעה גאלה באיזה מקום שהוא את היהדות מגלותה.

מה טעם כשלונה הסוציאלי של הטמיעה בעבר? מפני מה קיימת גלות וגרות גם במקום טמיעה? על שאלה זו נסיתי להשיב בספרי שם. נסיתי לבאר את החזיון ההוא על יסוד חקר מהות הגלות, מהות הניטו, מהות הטמיעה, כוחה וחולשתה. מלבד זה נסיתי על יסוד זה להסיק מסקנה ביחס לעתיד. נסיתי להראות, שכשלון הטמיעה נובע ממצבה המיוחד של האומה היהודית בין אומות העולם; שכשלון הטמיעה בזמן הזה אינו מקרה, אינו חזיון ארעי, אלא הוא סימן לדורות. אני חוזר כאן על דברי בקיצור סכימטי (כמובן בשביל אלה שקראו את הדברים במקומם). מהות הגלות הוא העדר „זכות לאומית טבעית״ בארצות התפיצה. „זכות לאומית טבעית״ יהודית נקנית רק לקבוץ המשפטי. השבט היהודי אין לו „זכות לאומית טבעית״ בארצות מושבותיו: אין לו נחלת־ארץ לאומית. הטמיעה בקשה להנחילו „זכות לאומית טבעית״ על־ידי אחודו עם העמים. אבל תכלית זו היתה יכולה להשיג רק על־ידי אחודו השבטי, הגזעי עם העמים. אולם הטמיעה לא יצרה בשום מקום אחדות גזעית בין היהודים ובין שכניהם — זהו לקויה ה„מיטפיסי״. אחדות זו לא יכלה לבוא לעולם בגלל הגורם הדתי. היהדות המערבית הכריזה על עצמה, שאינה „אומה״, אלא „כנסיה דתית״. אולם גורמים היסטוריים ידועים קשרו קשר קיים בין הדת היהודית ובין הקבוץ השבטי היהודי. היהודים היו בעיני העמים לא קבוץ דתי מיוחד בלבד, אלא גם שבט מיוחד והיחוד (הדתי־) הגזעי הוא שלא נתן לטמיעה להשיג את מטרתה „המשיחית״. ולא עוד אלא שבטולו של יחוד זה גם לא יצויר בעתיד היסטורי קרוב.

הנכונים הם הדברים האלה או לא? על זה אפשר לשפוט רק מתוך בחינת הנחותי על־דבר גורם ההתנחלות הלאומית, על־דבר מהות ההתישבות הגיטואית, הגרות, הטמיעה וכו׳, וקודם כל אסור לערבב את שאלת הצלחתה הסוציאלית, „המשיחית״, של הטמיעה בשאלת הצלחתה התרבותית. כשלון הטמיעה שאני מדבר עליו בספרי הנזכר אינו אלא הכשלון בבחינה לאומית־סוציאלית. מי שלא עמד על דבר זה ובא להקשות עלי מתולדות הטמיעה התרבותית לא עמד על גוף הענין, וכל קושיותיו הן קושיות של תיהו.

ר. זליגמן פרסם ב„מאזנים״, א׳—ג׳, ש״ז, מעין מאמר־בקורת על ספרי „גולה ונכר״, חלק ג[1]), רובו השגות וקושיות. אולם היא קרא את ספ־י למקוטעין ולסירוגין, ודבר זה גרם לו, שלא תפס את הענין שעליו אני דן. כי ספרי, אף־על־פי שיש בו כמה מחקרים פרטיים, ספר שיטתי הוא בכללו, ואפשר להבין אותו רק מתוך כולו. אולם ר. ז. השיג מה שהשיג על ענינים שהעלה מזלגו במקרה. ולא זו בלבד שהשיג ובקר על יסוד קריאת־מזלג, אלא שאף הוא הורה היתר לעצמו להוציא משפט — ואף משפט שולל קשה — על פרקים שלא קרא כלל או שלכל היותר רק דפדף בהם קצת. שהלא כך הוא כותב בראשית מאמרו: „לא כדאי היה להרחיב את הדבור בפרק שלם („התמוטטות היהדות הישנה״) על הקשר הפנימי המיוחד בין השבט הישראלי ובין האומה הישראלית — דבר ידוע מכבר לכל אחד מאתנו — —

---

[1]) „דת והתבוללות״, לרגל ספרו החדש של יחזקאל קויפמן: „גולה ונכר״ כרך ב׳.

מה שנאמר בפרק זה, גם בפרקים הסמוכים לו, אינו יוצא מגדר הפובליציסטיקה הלאומית־הציונית הרגילה״. אולם מה יתמה הקורא לכשיעיין בפרק ההוא וב„סמוכים לו״ ויראה שאינם דנים אף במשפט אחד לא על „הקשר הפנימי המיוחד בין השבט(?) הישראלי ובין האומה הישראלית״ (האמנם יש אצלי צירוף־מלים כזה?) ולא על שאלותיה של „הפובליציסטיקה הלאומית הציונית הרגילה״. ב„התמוטטות היהדות הישנה״ מתבררת שאלה שכולה היסטורית: מה טיבה המיוחד של ההתבוללות החדשה ומה בינה ובין הטמיעה הגלותית של כל הדורות? מתברר אפיה של ההשכלה, שאיפותיה האידיאליות ותוצאותיה המעשיות, מתברר הקשר שבין השאיפה לתרבות־חול ובין השאיפה לתרבות־נכר וכו׳. הפרק הסמוך לו („חבלי טמיעה״) גם הוא כולו היסטורי. הוא דן על צורותיה השונות של שאיפת הטמיעה הסוציאלית בארצות שונות ובתקופות שונות, מנסה למצוא את המוטיב היסודי שפעל בה וכן בדרישת הטמיעה של העמים וכו׳. ברור, שר. ז. לא קרא לא את הפרק הראשון ולא את „הסמוכים לו״ ודן על תכנם רק על־פי שמותיהם.

כמו כן ניכר מתוך דבריו ו„השגותיו״, שלא קרא גם את הכרך הראשון של ספרי, המברר את המושגים היסודיים שאני משתמש בהם בכרך השני. כי לא פרטים שונים בלבד לא הבין ר. ז., אלא אף את המושגים היסודיים לא תפס. אם ר. ז. אומר, למשל, שהפרק על „הלאומיות והסוציאליזמוס״ „מרגיז במקצת״, מפני שהוא קורא „בשם סוציאליזם סתם דוקא אותו סוציאליזם מעמדי־זואולוגי, שאינו אלא הטיה מן הסוציאליזם האמתי״ („מאזנים, גליון ג׳), הרי ברור, שלא קרא את הפרק על „המטריאליזמוס ההיסטורי״ בכרך א׳ (ושגם את הפרק שהוא דן עליו לא קרא בעיון). או אם הוא בא לסתור (שם) את דברי, ששבט הבא לשכון בנחלת שבט אחר בא „להשכין את עצמו בתוך ספירה היונית שונה משלו״, על־ידי ראיות שונות „ממהלך ההיסטוריה״ (ומערבב, אגב, את הארץ במדינה וגם אינו מרגיש שאותן ה„עובדות״ הן סיוע לדברי ולא סתירה להן), הרי ברור, שלא ראה מה שאמרתי בפרוטרוט על־דבר אותו „מהלך ההיסטוריה״ בכרך א׳. אבל אלו וכגון אלו הם פרטים. אולם הנה הוא חולק כלאחר־יד (שם) גם על מה שאמרתי, שהאומה עשויה לקנות לה על־ידי התאחזות תרבותית חלקת ארץ „קנין לאומי״, והוא מקשה שם קושיה עצומה ודורש, שאקבע בדיוק „בקילומטרים מרובעים״ את תחומיה של הארץ הלאומית. „כל אימת שהמחבר לא יפרוט לנו את המספר לא נאמין לו!״ משבח אני את הדייקנות הזאת. אבל מכל מקום יש ללמוד מכאן. שר. ז. אינו יודע, שכבר נתתי תשובה על „שאלה״ זו ושכבר קבעתי תחומיה של הארץ הלאומית (אם גם — את חטאי אני מזכיר — לא „בקילומטרים מרובעים״). הוא אינו חולק על מה שאמרתי בכרך א׳ על טיבה ותחומיה של הארץ הלאומית, אלא אינו יודע את הדברים כלל. והלא זה אינו פרט, אלא־כלל שהכל תלוי בו. מכיון שלא ידע את השקפתי על „הארץ הלאומית״, הרי שלא היה יכול לדעת את השקפתי על „הגלות״, וכן לא היה יכול לדעת מה זו „זכות לאומית טבעית״, מה זו „התישבות גיטואית״, מה זו „גרות״. וממילא לא היה יכול להבין את דברי על תפקידה של הטמיעה לפנים ובזמן הזה ועל תפקידו של הגורם הגזעי. בקיצור: לא היה יכול להבין בספרי כלום. טענותיו של ר. ז. הן איפוא בעיקר טענות שלא כענין, ולא היה לי אלא לבקש ממנו, שיואיל לקרוא עתה את ספרי, לכשיפנה. אבל בכל־זאת אולי לא למותר יהיה לשוב ולברר ענינים אחדים שר. ז. נגע בהם במאמרו.

רק עם סוף מאמרו התחיל מנקר בלבו של ר. ז. השפק הנורא ורק אז התחיל חושד אותי במה שיש בי, והיינו, שאני מתכוון „בלי ספק״ ו„אם אין אנו טועים״ להוכיח... מה שהשתדלתי להוכיח בפירוש על עשרות עמודים, והיינו, שהטמיעה לא תפתור את שאלת הגלות. שאלה זו, שאלת השאלות, בקש לפתור על־ידי פרזות נבוכית אחדות. לא נכון לומר, שהטמיעה לא תפתור את שאלת הגלות; אדרבה, „הצבורים היהודיים יכולים בזמנים מתוקנים להסתדר יפה יפה בארצות פזוריהם גם בתור „גזע זר״. ולא שם לב, שגם לפני האמנציפציה ולפני הטמיעה היו זמנים, שהיהודים „הסתדרו יפה יפה״ בארצות הגויים, אולי גם יותר יפה מאשר עכשיו. ולא עוד אלא שאפשרות זו, „להסתדר יפה יפה״ בזמנים ידועים, היא אפילו אחד מסימניה התמידיים של הגלות היהודית. וכשם שהאפשרות ההיא לא עקרה את הגלות לפנים, כך אינה עוקרת אותה בזמן הזה. מכל מקום ברור, שקודם לכן, בשעה שהשיג עקרי השגותיו, לא הרגיש כהוגן באותה השאלה, כלומר: לא ידע כהוגן על מה אני דן; הוא התנדנד במנוחת־נפש בעריסתה של „הפובליציסטיקה הלאומית הציונית הרגילה״, מלל במליה ולא ידע מה הוא החץ הברור שהסתרתי באשפתי. כי לא זו בלבד, שר. ז. מצא בפרקים שלא קרא את „הפובליציסטיקה הלאומית־הציונית הרגילה״, אלא גם בקטעים שקרא מצא רק פובליציסטיקה זו. כל מה שקרא תרגם מיד ללשון הפובליציסטיקה הלאומית של ימינו, ועל יסוד תרגומו השיג את השגותיו.

(סוף יבוא)

זִכְרוֹנוֹת חֲדָשִׁים

מאת י. ל. גורדון

ח. ש״ץ פראבוסלאבי

הדבר היה בקיץ שנת 1877. כמזכיר הקהלה היהודית בפטרבורג הייתי ממונה גם על עניני החברה־קדישא. פעם אחת בא אלי אחד ה„שמשים״ המקומיים (קראו אותו בשם זקון) ואמר:

— מה לעשות, ליב אוסיפוביטש, כשבית־החולים האלכסנדרובי מסרב למסור לנו את שפירא?

— מי הוא שפירא זה? — שאלתיו.

— שפירא הוא החזן של בית־הכנסת הסמיונובי שלנו, בית־הכנסת של אנשי־הצבא. הוא מת בבית־החולים, ועתה מסרבים למסרו לידינו לשם קבורה.

— מתי מת?

— עוד לפני שבועים.

— מדוע מסרבים למסרו לכם?

— הכומר אומר, כי הוא פראבוסלאבי ויש להביאו לקבורה בבית־העלמין הפרובאסלאבי.

— אולי הוא באמת פראבוסלאבי?

— מה הוא סח? במשך שבע שנים היה מתפלל אצלנו „מוספים״ בראש־השנה ויום־הכפורים, אף מלמד דרדקי היה ומאלף את ילדינו תורה ב„חדר״ שלו.

בפני ראיות חותכות שכאלו נסתתמו טענותי, ורק שאול שאלתי:

— והיכן התעודות שלו?

— היא הדבר, שהתעודות שלו אינן.

— היכא תמצי? — עניתי — כיצד קבלוהו בבית־החולים בלי תעודות?

— אכן יש איזו תעודות, אלא שלא צוינה בהן ה„אמונה" שלו.

— הרי זה דבר חשוד—אמרתי; יתכן כי היה משומד.

— חס ושלום, ליב אוסיפוביטש! הרי אמרתי לך כבר, שכולנו ידענוהו היטב. הוא היה הש״ץ והמלמד שלנו.

— ומה אומר לכך דרבקין, הרב מטעם?

— הרב אומר, שאין דבר זה נוגע לו.

— הא כיצד? הרי הוא הראשון, שעליו לאשר, כי המנוח הוא יהודי; בלעדי זה אסור לנו להביאו לקבורה.

— אולם הרב מסרב להוציא אשור כזה, משום חוסר תעודות.

— ומה יש בידי לעשות?

— הואילה־נא לחקור את הענין בבית־הפקידות של הרובע; שם יתברר הדבר אל נכון.

חשבתי בלבי: המנוח, שלא היתה לו זכות־ישיבה בפטרבורג ודאי רשם את עצמו בתור נוצרי (כשם שעשו זאת רבים אחרים). הואיל והיה לי ענין עם מין „אנוס", התרציתי לחקור את הדבר בבית־הפקידות, אם כי ידעתי, שבדרך זו לא אוכל לתקן ולא כלום — אם האיש חי בתור נוצרי, לא יתכן כי ימסרו את גויתו לידי החברה־קדישא.

חקרתי בבית־הפקידות ונתברר, כי בתעודת המנוח היה רשום לאמור: „ניקולאי סטפנוביטש שפירא, תושב העיר פסקוב". בתעודה לא סומנה ה„אמונה" שלו. בבית־הפקידות הסבירו לי, שאם ה„אמונה" איננה מסומנת, חזקה שהוא פראבוסלאבי; זולת זאת, הרי תושב פסקובי, אם איננו מבין „חיילי ניקולאי", מן הנמנע הוא שיהיה יהודי.

אמרתי, איפוא, לשמש זקון, כי לא אוכל להועיל בענין זה ולא כלום; המנוח שפירא היא נשמה אבודה בשבילנו.

כעבור ימים מספר בא אלי אותו השמש וסיפר, שהכומר אינו מרשה בכלל לקבור את המת. שמשי בית־הכנסת הסמיונובי העידו, כי המנוח שפירא היה אצלם ש״ץ, מלבד זאת אישרו עוד שתי נשים, שילדיהן היו הולכים אליו ללמוד חומש; הכומר החליט, איפוא, שהמנוח נמנה על הכת, המכונה „זשידובסטבוישטשה", ומקום קבורתו צריך להיות ה„גולודאי" *), וכשבאה ה„גויה", ששפירא היה חי עמה, אל בית־החולים ודרשה את גויתו, חקר אותה הכומר על אמונתו. זו העידה, כי שפירא היה נוצרי כשר, פראבוסלאבי.

— ומפני מה היה הולך אל בית־הכנסת של ה„ז׳ידים" להתפלל, ואף ללמד את ילדיהם? — שאל אותה הכומר.

— מפני שידע את לשונם והיו משלמים לו כסף בעד זה — ענתה ה„גויה" הפשוטה בתמימות.

לבסוף דרש ממנה הכומר, כי תביא לו כתב־הוכחה מכנסיה זו, שאל׳יה היה הולך שפירא, לפי דבריה, מדי שנה בשנה „להתודות". ורק אחרי שהביאה לפניו כתב־הוכחה שכזה הרשה הכומר— ביום העשירי למיתה — להביא את המת לקבורה בבית העלמין הפראבוסלבי.

ברם, זקון הנ״ל, שהיה שמש בבית־הכנסת הסמיונובי, לא יכול היה להרגע ולהתרגל לרעיון, כי במשך שבע שנים עבר אצלם לפני התיבה ש״ץ פראבוסלאבי. הוא לא פסק להטרידני בשאלה: „מה לעשות, ליב אוסיפוביטש, מה לעשות?"

— אין לפניך אלא עצה אחת, אמרתי לו פעם, בכדי שיחדל להציקני.

— ומה העצה? — שאלני בתשומת־לב יתרה.

— עליך לחזור שנית על כל התפלות, שהתפלל לפניכם במשך שבע השנים.

מענה אחר, זולת הלצה זו, לא היה בפי. ברם כשמתבוננים היטב בעובדא המעציבה, נראה כל המצב האיום והנורא, המכריח בן־אדם, שיהא מעליב כל־כך את הרגש הדתי במשך שבע שנים ויעמיד את עצמו בסכנה של עבודת־פרך.

*) שם מקום בפטרבורג, ששם היה קוברים את פגרי הבהמות.

אחר־כך נתברר, שאת הגבור של ספור־המעשה, שספרתי כאן, ידעתי מכבר. בסוף שנת החמשים, כשעוד התגוררתי בפוניבז׳, דרה שם עלמה אחת, בשם רחל בלומנטל, בבית קרוביה. היא היתה ילידת מיטוי, היטיבה לדבר גרמנית ולנגן על פסנתר: היא נתחנכה חנוך הגון ומוצאה היה ממשפחת אמידים. אביה היה רופא; הוא השתקע בפטרבורג, המיר שם את דתו וזכה להגיע למדרגת גינירל; רחל לא רצתה לעשות כמעשה אביה ועברה לגור בבית דודתה בפוניבז׳. כאן לא מצאה לה „גואל". והנה התחלנו אנחנו בחורי העיר, שהיינו עוד צעירים לימים אז, לבקש חתן בשבילה. בין הפקידים הנמוכים של הנהלת המכס היה אחד בשם שפירא, בחור כבן עשרים וחמש; בעזרת הפקידים הגבוהים הבאנוהו אתה בברית הנשואים. זוכר אני את חג החתונה שערכנו אז; מקהלת המנגנים היתה של „חובבים", ואני מלאתי את תפקיד הבדחן. לאחר החתונה העבירו את שפירא לרסיין, אך נתברר, כי הוא חדל־אישים; עם אשתו לא חי בשלום, התנהג עמה שלא כשורה, וכעבור שנה נתן לה גט פטורים. היא עם ילדה, אשר ילדה לו, נשארה ברסיין והתפרנסה ממלאכת־יד (היא היתה מומחית גדולה לכך). עליו לא שמענו עוד דבר, כאילו צלל במים אדירים. והנה באיזה מקום ובאיזה תנאים נזדמנתי עמו שוב!

מִגְּרֶץ עַד דֻּבְנוֹב

(חמשים־שנות חקירה בתולדות ישראל)

מאת פרופ׳ אלבוגן

(סוף)

עם הרחבת החומר נתגלו נקודות־מבט חדשות לעבודו; במדע ההיסטורי הכללי שמו לב יותר ויותר לתולדות התרבות ותולדות הכלכלה, וגם המדע ההיסטורי היהודי לא יכול היה לעבור תמיד עליהן בשתיקה. גרץ ראה את ענין ההיסטוריה היהודית כ„למוד ויסורים", ואותם תאר בדמות הגבורים של היסטוריה זו, אבל רק לעתים רחוקות שם את לבו אל חיי יום־יום ואל חיי האדם ברחוב. גידמן, אחד מתלמידיו הנאמנים ביותר של גרץ, בהספדו עליו, אמר, כי רק חסרון זה או מום זה יש למצוא בספר־ההיסטוריה של גרץ, „כי לא שם לב די הצורך לצד של התפתחות החיים התרבותיים ולצד הסוציאלי". הוא עצמו ניסה למלא את אשר החסיר גרץ בספרו „תולדות החנוך של היהודים ותרבותם" ובכרך המקורות הנספח על הספר[1], ובבחינת־מה יצר סעיף חדש של ההיסטוריה, ה„היסטוריה הפנימית"; מאז לא יצוייר שום תאור של ההיסטוריה אשר לא ישים לב לדבר זה. על־ידיו התעורר ישראל אברהמס וכתב את ספרו (באנגלית) „חיי היהודים בימי־הבינים"[2], בהשפעתו בנה אברהם ברלינר את בנין ספרו „מהחיים הפנימיים של היהודיים בימי־הבינים" (1901). בלשון העברית הוציא ש. אסף „מקורות לתולדות החנוך בישראל" (כרך א׳[3] יצא בשנת 1925) וב״צ כץ התחיל בתאור החיים הפנימיים של היהודים בפולין („לקורות היהודים ברוסיה, פולין וליטא"). מהזמן ההוא התחילו לשים לב לקבוצות ידועות של מקורות, כגון „זכרונות גליקל", זכרונותיו של רבי יעקב עמדן, זכרונות ר׳ בר מבולוחוב או „מכתבים פרטיים של יהודים

[1]) ספר א׳ יצא בשנת 1873, ספר ב׳ בשנת 1880, ספר ג׳ בשנת 1884, ספר ד׳ בשנת 1888. הספרים האלה תורגמו עברית („התורה והחיים בימי־הבינים"), ספר־המקורות „בימי הקדמונים עד ימי מנדלסזון", יצא בשנת 1992.

[2]) תמצית הספר הזה בעברית נתן ד. ילין ב„השלח", כרך ד׳. (הערת המתרגם).

[3]) כרך ב׳ יצא בשנת תרצ״א. (הערת המתרגם).

משנת 1619״. שימת הלב אל חיי יום־יום התותה את הדרך לארכיאולוגיה, אשר את מעבדה בתקופת התלמוד מצאה בשמואל קרוים, כמו כן התותה את הדרך לדעת־העם, אשר לה מוקדשים המאספים „מיטטיילונגען צור יידישען פאלקסקונדע״, שמוציא מ. גרינולד (משנת 1923 ואילך בתור ספר־שנה, אשר אינו יוצא בכל־זאת כסדרו. למקצוע זה מתיחס גם המאסף „רשומות״, שנוסד על־ידי ביאליק, דרויאנוב ורבניצקי), או סדר־המאמרים של רפפורט „מחיי הדת של יהודי המזרח״ (נדפסו בירחון „דער יודע״, 1917 — 1923). בשנים האחרונות יש לתולדות המשפחות בישראל מאסף מיוחד 4) ובחבה עוסקים החוקרים בחקר השמות. כאן יש לשים לב גם אל ההתענינות באמנות עברית, ההולכת הלוך והתגבר, והסתדרויות רבות בארצות שונות מקדישות את כוחותיהן לתת לה קיום ושארית ולתאר אותה 5).

מקצועות מיוחדים של תולדות התרבות, כגון תולדות הספרות ותולדות הדת, התפתחו במדה גדולה כז׳, עד כי היו לענפי־מדע מיוחדים ואינם נכנסים למסגרת השקפתנו כאן. אולם אי־אפשר לבלי להזכיר את דברי ימי התרבות במובן העליון, אשר אליהם כוון שטיינשניידר בעבודת־חייו המרהיבה, דברי ימי התרבות „בתור המטרה העצמית של דברי ימי העולם, יען כי הם המטרה לכל פעולות הרוח״. ולכן „היחס שבין ספרות ישראל לספרויות אחרות של ימי־הבינים, ביחוד במקצוע המדע״, והתפקיד שמלאו היהודים בתור מתווך תרבותי היו איפוא לענין הראשי של חקירותיו. עד כמה הסתעפו אלה ועד כמה העמיקו לחדור— דבר זה מבאר באופן הטוב ביותר צבי מלמר בהקדמתו לכתבי שטיינשניידר.

בחקירותיהם בתולדות התרבות של היהודים נגעו החוקרים פה ושם בשאלות על־דבר פעולות היהודים בשדה הכלכלה, אבל לא עיבדו את השאלות האלה בדרך שיטתית ובידיעת הענין. רק לאט לאט למדו החוקרים לשים לב אל השאלות האלה ולחקור אותן חקירה מקצועית. אולי היה איזידור ליב הראשון, אשר לעתים קרובות נגע במאמרים קטנים בשאלות הכלכלה ודן על־דבר פנקסי־חשבונות. אחר־כך הכריח סדר האלפא־ביתא של ה„אנציקלופדיה היהודית״ (בלשון האנגלית) לעבד ערכים בעלי תוכן כלכלי או חברתי־היסטורי; יוסף יקובס יצר כאן שורה של סקירות, אשר במשך זמן רב לא הכירו את ערכן למדי, אבל ו. זומברט בספרו „היהודים וחיי־הכלכלה״, המלא ידיעות רבות, השתמש בהן הרבה. אז נגש ג. קרו לחבור ספרו „דברי ימי החברה והכלכלה של היהודים בימי־הבינים ובעת החדשה״, אשר בגלל מותו לפני זמנו לא הביאו לידי גמר (הכרך הראשון יצא בשנת 1908, הכרך השני, המגיע רק עד שנת 1350 בערך, יצא בשנת 1919), ולא היה יכול גם לשכלל, מפני שלא היה יכול להשתמש במקורות העברים. י. שיפר ביטל את ההשקפות השולטות על־דבר חיי־הכלכלה של היהודים בפולין. על־דבר „סחר הכסף של יהודי־אשכנז בימי־הבינים עד שנת 1350״ כתב מ. הופמן 6), שסיפח לספרו גם קטעים מספרי שאלות ותשובות מהמאה הי״א עד המאה הי״ד, בעוד אשר א. קובר ירד לעומק השאלות בדבר קרקעות היהודים, ביחוד בעיר קלן. חומר עשיר נאסף לתולדות אגודת־האומנים של היהודים בפולין 7). אי־אפשר לסקור אפילו בקירוב את הספרות השייכת לזה; אולם יש לציין כאן, כי השאלות על־דבר פעולות היהודים בשדה הכלכלה קשורות מהזמן ההוא ואילך קשר בל ינתק עם תאור ההיסטוריה של היהודים. מקושרת בזה בקשר אמיץ גם ההתענינות בסטטיסטיקה, אשר אמנם עורר צונץ לכך בראשית ימי „חכמת ישראל״, אבל עד ימי תקופת המאה החדשה לא שם איש לב לדבר, אולם עכשיו מקום ההתענינות הזאת הוא בשורה הראשונה.

דברי ימי התרבות ודברי ימי הכלכלה גרמו בדבר להפנות את העינים יותר לצד המציאות, אל הסביבה של היהודים. הקשר שבין היהודי וסביבתו התבלט יותר ויותר. את הקשר האמיץ שבין הכלכלה והפוליטיקה הבהיר פ. פריבטש במאמרו על־דבר הפוליטיקה בימי השלטון הבלתי־מוגבל של הדוכסים, כמו כן בשורה של חקירות על־דבר ערכם של סרסורי־החצר במאה הי״ז והי״ח. מה שגרץ ראה עוד כיליד מוח חולה, היינו — באור ההיסטוריה של היהודים מתוך תפיסה של ההיסטוריה הכללית (בפרק הראשון של המאמר ב„מאזנים״, גל׳ ג׳), זה ראה כבר תלמידו דוד קויפמן כדבר שיש לו משפט וצדקה להיות בעולם. בהספד על גרץ (בכרך א׳ מכתביו) היא אומר, כי בהיסטוריה היהודית „יש, מלבד לחקור בהיסטוריה הכללית, להגיע לחקר סבכי־הדרכים של העם המפוזר והמפורד ביותר, אשר רק העין הפקוחה המבקשת ביותר יכולה לגלותם, עד כי על פני לוח השעון הגדול של דברי ימי העולם יש לבקש עוד את דרך המחוגה המראה את השניות, או... בפיגומים העמוקים והרחבים של קורות העולם הגדול יש עוד לבקש את המקומות שנחצבו לשם תכלית מיוחדת״. בצורה פחות פיוטית, שיש לתפסה יותר בדרך שיטתית, מביע את הדברים האלה א. טויבלר: „על ההברה של קורות היהודים באשכנז... ללכת על פני קו התיכון בין ההיסטוריה האשכנזית הכללית ובין ההיסטוריה היהודית הכללית. יש לתפסה במושגים: התישבות, התבוללות והתיחדות. ההתבוללות כוללת את כל החזיונות, אשר התגלו על הצד היהודי ועל הצד האשכנזי הכללי בתוקף הפרוצס של התדבקות היסוד העממי היהודי בגוף העממי האשכנזי״. מה שנאמר כאן לגבי מקצוע בודד יש לאמרו לגבי המקצוע הכללי, ואכן נתקבלו הדברים לאט לאט בכל המקצוע של קורות היהודים. ולכן שמים החוקרים הרבה את לבם אל היחס שבין היהודים והמדינה, בין היהודים וההתפתחות המדינית, הכלכלית והחברתית, עוסקים בשאלות של תולדות־המשפט לפרטיהן. החגיגה במלאת מאה שנה לשחרור היהודים נתנה מקום לתאורים, בהוספת חומר־תעורות רב או מעט, של תקופת האמנציפציה.

לרגל התעסקות החקירה במרץ בארצות אשר בני־ישראל יושבים שם בהמוניהם גדלה בה ההבנה לגבי חזיונות האגודות של היהודים ושאלותיהן, עד כי שמה לב אליהן גם בארצות שאין בהן המונים יהודים.

לתוצאה זו הגיעה החקירה גם על־ידי כך, שעסקה בתקופות של ההיסטוריה היהודית, אשר בני־ישראל ישבו עוד על אדמתם. אמנם חוקרי ההיסטוריה היהודית לא לקחו חלק בחפירות שבארץ־ישראל ובחקירות של העבר היהודי הרחוק, אבל תקופת ימי הבית השני התחילה למשוך אליה יותר את דעת החוקרים היהודים. החומר שנוסף להיסטוריה היהודית על־ידי האפיפורין שנתגלו מצא לו מעבד בליאו פוכס 8). בארץ־ישראל עצמה ובגולה שבימי הבית השני עסק קלוזנר בספריו „היסטוריה ישראלית״ ו„ישו הנוצרי״, אשר אמנם לא הגיע בהם לידי הגדרה פילולוגית־משפטית שלמה זו של המושגים, אשר ייסטר בספרו Les Juifs dans l'Empire Romain (1914) עמל להגיע אליה. להיסטוריה הישראלית הפנימית של התקופה ההיא הוסיפו ספרו של א. ביכלר Types of Jewish-Palestinian Piety (1922) וספרו Studies in Sin and Atanement (1928) נופך רב־הערך, כמו שהוסיף נופך רב־ערך כזה להיסטוריה של חיי־החברה בימי הבית השני בספרו Political leaders... of Sepphoris (1909) הרצאתו של י. אוברמאיר בספרו Die Landschaft

4) Mitteilungen der Gesellschaft für jüdische Familienforschung (ברלין)

5) ראה: „ידיעות האגודה לחקר מצבות־האמנות של היהודים בפרנקפורט ע״נ מיין״, משנת 1900 ואילך, ק. שורץ, „היהודים באמנות״ (1928) וארנסט כהן־וינר, „אמנות יהודיה״ (1930).

6) ב„חקירות מדיניות וסוציאליות״ של שמולר וזרינג, חו׳ קנ״ב (1911).

7) ראה מ. וישניצר ברבעון (בלשון האשכנזית) לקורות החברה והכלכלה (1927).

8) Die Juden in Aegypten (1924).

Babylonien im Zeitalter des Talmuds und Gaonats (1921) על־דבר חיי היהודים בבבל עולה על זו של פונק. מהפכה שלמה בידיעותינו על־דבר ה„גאונים״, וביחוד על־דבר המחלוקות, שהביאו לידי בך, כי המוסד הזה יפול, הביאו התגליות של ה„גניזה״ בקהיר, אשר בעיבודה עסקו ביחוד, מלבד המגלה ש. שכטר, א. ש. פוזננסקי, א. מרמור־שטיין ויעקב מן; האחרון נתן בספרו The Jews in Egypt und in Palestine under the Fatimid Caliphs (כרך א׳ יצא בשנת 1920, כרך ב׳ בשנת 1922) תמינה נאמנה מחיי היהודים ומלחמותיהם בארצות ההן, אשר ישבו בהן מימים קדמונים.

בדרך זו הוכנה לאט־לאט מצדדים שונים ההשקפה החברתית על ההיסטוריה. בהיקף קטן יותר אנו מוצאים אותה כבר בספרו של מ. פי־ליפסון „ההיסטוריה החדשה של העם היהודי״ (בלשון האשכנזית. יש תרגום עברי של הספר), ביחוד בכרך השני, כמו כן בספרו של ישראל כהן Jewish Life in modern Timet („חיי היהודים בעת החדשה״), או בספר История евреевъ въ Россіи (1914), שנתחבר בידי מחברים שונים. נסיון לסדר את המקורות לתולדות ישראל לפי סדר זה ולתת אותם לפנינו נעשה בידי ב. דינבורג בספרו „תולדות ישראל״, אשר לפי שעה יצא ממנו הכרך החמישי של כל הספר (תרפ״ז), הכולל את התקופה מימי הכבוש של הארץ בידי הערביים עד ימי מסעי הצלב[9].

אם נבוא לסכם את הדברים, עלינו לציין בתור תוצאה של העבודה במשך חמישים השנים האלה, שחקירת ההיסטוריה עברה יותר ויותר לידי אנשים שנתחנכו במקצוע המדעי הזה. מכאן ההתרחקות מהשערות סוביקטיביות וממקורות סוביקטיביים והשתמשות מרובה יותר בארכיונים ויחס פילולוגי אל התעודות, חוש גדול יותר לגבי המציאות ושימת־לב מרובה יותר לצד המשפטי, החברתי, הכלכלי והתרבותי, כמו כן קשר אמיץ יותר בין ההיסטוריה היהודית וההיסטוריה הכללית.

(תרגום מ„ספר־היובל לכבוד דובנוב״)

---

[9]) בינתים יצא כרך שני (תרצ״א), מימי גזרת תתנ״ו עד גרוש היהודים מספרד ופורטוגל. (הערת המתרגם).

מִלְּקוּטִי

בחוגים של אנשי־המדע רבו חלוקי־הדעות על־דבר ההגדרה של המושג פילוסופיה, זה המושג רב־הפארות, ההילך ונמשך בהשתלשלות של שיטות כל־כך מרובות וכל־כך שונות מימי היונים הקדמונים עד היום. אולם יש פילוסופיה כלל־אנושית, אשר אם גם הגדרתה המדעית אינה כל־כך חתוכה ומסוימת, הנה תכנה והיקפה הם בכל־זאת בהירים ומובנים כל צרכם, והאדם התרבותי מתאמץ כפי יכלתו לכונן לו, לנפשו וללבו, עמדות ידועות בשטח העליון הזה של ההכרה האנושית. אם בידיעות־הטבע אין להשיג תוצאות ברורות בלי הדיסציפלינה של המדע, הנה בשטח הפילוסופיה כח המדע האקדימי איננו רב במדה זו, ועד היום, למרות כל התמתחות הכחות השכליים של גדולי־המדע מכל הדורות, לא רב הוא השלל שהשיגו ואין בפיהם מענה לאנושיות המסכנה, המחכה לשמוע מהם דברים ברורים על כל השאלות העולמיות, המטרידות את רוח האדם ואינן נותנות לו מנוח.

וכיון שכך, יכול וצריך האדם התרבותי להיות תקיף בדעתו ובמסקנותיו בשטח זה, שהוא מגיע אליהן על יסוד הבחנתו הנפשית, התבוננותו האנושית־הכללית. אם בשטח הרוחני הזה אין אמת מדעית, ואולי במחיצת כלי־תשמישו של המדע אינה יכולה גם להיות, אזי „איש לאהליך — אדם!״ אז יבקש לו כל איש את ה א מ ת שלו, אמתת נפשו, אמתת לבבו, כפי שהוא מתרשם מן ההויה העולמית, מן ישותו העצמית־נפשית, ואם הוא בא למסקנה ידועה, אל יפול עליו לבו ואל תקטן בעיניו חשיבותה של מסקנתו רק על־ידי כך, שהמדע האקדימי אולי יביט עליה מלמעלה למטה ויתיחס אליה בבטול היש...

אצל אחד־העם יש תיאוריה שלמה על־דבר ראשיתה של אמונת השארת־הנפש והתפתחותה אצל עם ישראל. תמציתה של התיאוריה היא, כי בעת הצלחתה של האומה לא היו בני־העם נצרכים לאמונה מיטפיסית בהשארת הנפש, ורק כאשר הגיעה תקופת החורבן, לרגל היאוש מכובד החיים הארציים ומהצרות שהתרגשו ובאו, היו מוכרחים לבקש נחומים באמונה של השארת הנפש.

אבל זה איננו אמת בכל המובנים.

ראשית מהצד ההיסטורי. הן האמונה בהשארת הנפש האינדיבי־דואלית התבצרה בתוך המחשבה הלאומית על כל פנים לא מאוחר מתקופת החשמונאים, שאז לא היה המצב המדיני בשום אופן שפל מאשר לפני התקופה ההיא. קוהלת כבר מדבר על ענין השארת הנפש כעל פרובלימה פילוסופית, בלי שום יחס למצב המדינה ולשאלות החיים מסביב.

גם בנוגע לעצם השאלה אין להחליט, כי בתקופת התורה והנביאים לא היה לגמרי מקום לאמונת השארת הנפש. רמזים רבים יש בתנ״ך לאמונה זו, וצריך גם לעמוד על הספור של העלאת שמואל על־פי דרישת שאול. על כל פנים אין לכחד, כי בתקופת התנ״ך היה מושג האמונה הזאת רופף ומעורפל, ורק בימי הבית השני קבל צורה קבועה, ועל־ידי חכמי התורה שבעל־פה נתקבלה האמונה בהשארת הנפש כאחד מיסודי־הדת של היהדות. ועל ההופעה החדשה הזאת ביהדות עלינו להביט לא כעל הופעה ריאקציונית, לרגל רוע המצב המדיני, כמו שאחד־העם כובר, רק להיפך, זו היתה הופעה פרו־גרסיבית, לרגל התפתחות המחשבה הלאומית והתרוממותה בהבחנת ערכי־החיים של האדם, של האישיות בתור יחידה בעלת ערך יסודי כשהיא לעצמה. בתקופת התנ״ך היתה האישיות הפרטית יותר מדי חלשה וחסרת־ערך. המושג „עם״ כבש את הכל ובהיקפו וכל השייך לו התבטל הפרט ויהי לכמות אפסית, שאין לשים לב אליה. אם עכן חטא ולקח מן החרם ושם בכליו, ובזאת עכר את ישראל, את העם כולו, הרי יהושע איננו מסתפק במשפט המות שנחרץ על החוטא, כי ביחד עם עכן ועם החפצים המחרמים לוקחים גם את בניו ואת בנותיו של עכן וסוקלים אותם באבנים ושורפים אותם באש. הנה אבנר בן נר ואנשי־ישראל נפגשו עם יואב בן צרויה ואנשי־יהודה. המלחמה טרם החלה, והנה בא אבנר ומציע ליואב, כי יקומו־נא הנערים וי ש ח ק ו לפנינו. יואב מסכים. קמו ועברו במספר שנים־עשר איש מצד זה ומצד זה „ויחזיקו איש בראש רעהו וחרבו בצד רעהו ויפלו יחדיו״. וזה היה ה ש ח ו ק. מתוך יחס פסיבי שכזה לאדם־הפרט מובנים גם משפטי־המות, שהם כל־כך מופרזים ותדירים בתורת משה הכתובה. ולכן, כיון שהחיים בכל חשיבותם מסתובבים על העיקר של הקיום העממי, והעם הולך ומתקיים מדור לדור גם במובן הגשמי, הלא לא היה צורך מיוחד לטפל באמונה של השארת הנפש, שהיא עסקו של הפרט, היחיד הבודד, אשר במה נחשב הוא. ורק בימי הבית השני, כשהתפתחו המושגים והאישיות של הפרט תפסה את המקום הראוי לה בתוך כל ערכי־החיים, התיצבה במערכת המחשבה גם השאלה הנצחית על־דבר גורל האדם אחרי מותו, ואז התבכרה בהכרה היהדותית גם האמונה בהשארת הנפש, שמקודם היתה מובעת לפרקים ברמזים, מבלי אשר חדרה לעמקי ההכרה של העם. ובתקופה של הבית השני לא רק המחשבה הדתית של עם ישראל היתה מוכנה לקיבול העיקרון של השארת הנפש, אלא גם המחשבה הפילוסופית של היונים התבצרה אז בעיקר המפשט הזה, כידוע.

את העצמים „כמו שהם לעצמם" אין אנו יודעים ולא ניתנו לנו גם המכשירים לדעתם. אבל הישות, שאנו יודעים לפי כוחה של אפשרותנו האנושית, היא בכל צמצומה גם־כן ישות, מציאות, והיא לנו היקום, ההויה, שבה אנו מרכזים את קיומנו וכל מאמצינו. ובהויה זו יש גם אלהים (כלא „עילת כל העילות" אין ההרגשה האנושית בפשטותה הבריאה והטבעית יכולה להשלים בתפיסת המציאות). עולם האנושיות גם הוא אינו בא מן ההפקר, איננו איזו משאת־שוא, איזה דמיון בדוי, הוא בודאי איזה חלק, תבנית, ציור, של אחד מצדדי הישות „כמו שהיא", וגם במושג שלנו על אלהינו, עד כמה שאנו יכולים לתפסו, יש צד ידוע, הארה ידועה, מהאלהים של הישות „כמו שהיא". מצומצם הוא עולמנו ומצומצם גם המושג שלנו מאלהים. ושניהם ישנם. כדאי לאדם לחיות ולעבוד ולהתענג בעולמו המצומצם וכדאי לו גם להאמין באלהים ולהשתעבד לו לפי המושג של הצמצום האנושי.

קראתי בעתון חרדי חדוד יפה מאד בשם הצדיק רבי משה ליב מסאסוב.

„כי אתה זוכר כל הנשכחות" (בתפלת ראש השנה)—הוא מפרש כך: אם אדם עושה דבר טוב והוא אינו מתגדר בו ושוכח אותו, אז האלהים זוכרו. ולהיפך, אם אדם עושה דבר רע ואיננו שם לזה לב ושוכח אותו, אז האלהים זוכרו, ורק אם האדם זוכר את הרע שעשה וכמובן מצטער על זה ושב בתשובה, אז האלהים ישכחהו.

ובכלל זוכר האלהים את האנשים ה ש ו כ ח י ם את עצמם ואינם מטפלים יותר מדאי ב„אני" שלהם.

כמה הרעיונות האלה מהודרים ומוסריים וכמה פיוט ונפשיות משובצים בעומק המלים הפשוטות לכאורה של התפלה!

מסופק אני, אם השכל ה„גויותי" יעכל חומר חדודי־פיוטי מסוג זה ויעמוד על יפיו וחנו כמוני, היהודים, אשר המדרש התלמודי חנך את מוחנו בהלך־רוח מיוחד, ובמשך של דורות הורגלנו לשטח האגדי הזה על כל להטיו וקסמיו העצמיים. וכך היה הקו האינטלקטי הזה בתבניתו המהוקצעת לקו קבוע בחלקת המחשבה הלאומית שלנו.

„העצבות היא מין עצלות" — אומר גיתה. בפתגם הזה יש הרבה מאמת־החיים, מחכמת־החיים, ובכל־זאת אין לתפסו ככלל קבוע. יש מין צער בתהפוכות העתים של חיי־האדם על כל מרוריהם, האוכל את האדם כאכול קש לשון־אש ואיננו נותן אותו לשאוף רוח ולהפנות את מוחו ולבו לעבודה פוריה באיזו חלקה שהיא.

יש ויש עצבות, שהיא חוקית־אנושית, ותנו איפוא לנפש־האדם חנינה במר לו ובצר לו ואל תשדדו ממנו את מפלטו האחרון — את העצבות, באמרכם, כי זו היא רק מין עצלות...

שלמה האלקושי

מִכְתָּבִים מִמּוֹסְקְבָה

מכתב ראשון

הקו והצבע

(סוף)

במרס 1931 הציג בוגורודסקי לראוה כמאתים תמונות וציורים שלו באולם התערוכה שבבית־הנכאת לאמנות יפה, תוצרת שנתים ומחצה ששהה במערב.

אגב, מפני המחסור הגמור כמעט של תערוכות מיצירות אמנינו־ציירינו מאורע הוא גם עצם האקטיביות היצירתית הזאת של בוגורודסקי. הציירים נאלמו ונעלמו אצלנו זה שנים אחדות. אין עובדים, אין מציגים תמונות לראוה, אין מסדרים תערוכות חדשות. רק ה„זקנים", כגון יואון, קונצ׳לובסקי, פ. קוזניצוב ועוד, עורכים מפקידה לפקידה תערוכות של סך־הכל לתוצרתם. וזהו סך־הכל של עשירות ושלמות מופלגות, אך... בעבר (חוץ, אולי, מקונצ׳לובסקי), סימני התקדמות וחידוש אין בהם.

בדיוטה שמתחת לאולם התערוכה תלויות עכשיו תמונות מהמוזיאון הרומינצבי לפנים והארמיטז׳ הלנינגרדי. והנה לפניך תמונת ילד נחמד. מצח בהיר, מוקף תלתלי משי רכים, עינים שלוות ותמימות, פנים זכים וגוף פעוט עוטה שמלת פלוסין ארוכה. התמונה לפרנציסקו זור־ברן, ספרדי מהמאה הי״ז. מתחת לתמונה כתובת—„יוחנן המטביל". שתי מלים אלה הן השלט שעל־ידיו אפשר היה באותה תקופה להציג את תמונתו של הילד הפשוט, זכרון לילדות הדור. לא הרחק מזורברן יש תמונה של ספרדי שני מהמאה ההיא, של מוריליו—אב עם ילד, האבהות עם הילדות על ברכיה.—ומתחת לתמונה שוב כתובת־תעודה, פספורט שנתן לתמונה את זכות־הקיום באותו הדור האפל — „יוסף הקדוש עם תינוקו". מסוה התקופה היא סריה של פספורטים בדמות כתבות מתחת לתמונות, שמעוררת בנו עכשיו רק בת־צחוק של בטול וצער כלפי האורתודוכסים קשיי־המות של אותן השנים.

והנה בוגורודסקי הוא בן דור אחר, בן דור התעשיה וה־en gros. במקום פספורטים לאחרים הדביק על הדר־תערוכתו פתקאות אחרות, שבהן החרה במזלות הממונים על הטעם ושבכוחם לחרוץ משפט ל־100% או ל„זר לנו":

„אל תבקשו בתמונותי נושאים מועצתיים אקטואליים— מתרה הצייר בפתקותיו־מודעותיו—מאחר שבאיטליה, אוסטריה וגרמניה אין עדיין, לדאבוני, „חמישיה" (תבנית חמש השנים) של בניה סוציאליסטית.

„אל תבקשו בתמונותי: 1) דין וחשבון על המצב הבין לאומי; 2) תיאורים פוליטיים ואתנוגרפיים של ארצות המערב.

„כי:

„לא השתתפתי באקספדיציה מזוין אפרט של צלם, כי־אם למדתי את אומנות הציור".

כבחדר יולדת לפנים עם „שירי המעלות" על הכתלים לשם שמירה מעינם הרעה של מלאכי־חבלה, כן בקש הצייר לשמור על נפשו מפני עינם הזעומה של פקידי הדור.

את המס ל„רגע החולף" שלם בוגורודסקי רק כלאחר יד ומבלי כל העויה של התפעלות „יוקדת". זוהי תמונתו „בנין"—בד צר וארוך, המראה ג׳ פועלים בקבעם דגל אדום בראש שלד של בנין. את זה לא ראה הצייר בעיניו, הוא קנה לו רושם זה מתוך... גלויה של צלם.

עינו של בוגורודסקי שבעה רשמים אחרים. חמש תמונות מראות לנו את „רחוב בעלי־המלאכות בסורנטו". כשאתה מסתכל בתמונות אלה נראה לך כאילו בעין הצייר נמצאת „מסננת אור". האולטרה־סיגולי, המסנור במקצת כל עין של אדם, נמוג, איננו. הצבעים נגולו לפני עין האמן—ועל־ידיו לפני עין הצופה—בכל ראשוניותם הטהורה, כל־כך מרובה השמש הבהיר, הבלתי־מצוי, הבלתי־ידוע לי מתמונות אחרות של איטליה—בכתלי־בתים, אבני־מרצפות, רשתי מעקות, גגות, וכל־כך חגיגיים, מעוררי חדוה הם צבעי המטליות, המתיבשות על גבי חבל דק לרוחב הרחוב הצר. הים שב„פרור הדייגים בסורנטו"—הוא מעשה־בראשית של צבעים נעים, זעים, בהירות שקופה של דאפור־ירוק־סגול ורכות מגרה ובלתי־נתפסה בעין הפשוטה. חדות־צבעים זו בהירות העלומים מראות לעין הצופה את העולם כולו והנה הוא... עולם צעיר, צעיר למרות הכל.

את המקום המרכזי בתערוכה תופסת התמונה הגדולה „נגרי המבורג ברחובות ברלין". חמשה בעלי־מלאכה צעירים, לבושים בגדים, שסימני עיר מולדתם העתיקה וחברת אומני־הנגרות טבועים עליהם,

צועדים בטוחות על מרצפת עיר הבירה. בידיהם מקלות עבים עם פתוחי־כסף. מתחת לבית־שחים שקים עם כלי נגרות, שמראה צעצועים להם. כתפיהם הרחבות, מגבעותיהם השחורות וידי אחדים מהם השומות בכיסי המכנסים עושים אותם דומים למשחקי־קרקט. על דשי מעיליהם לולאות אדומות – פרוליטריים הם הנגרים, חברי המפלגה המהפכנית בגרמניה. הכל על מקומו בשלום. כל פרט ופרט מחויב וכשר. אולם מרכז־הכובד בתמונה — העליצות התמימה, שעשועי העלומים הצועדים צעדים ראשונים על פני כביש הבירה, מקום באו לבקש להם עבודה וסופם לכבשה כבוש אחרון ומוחלט. העלומים, העלומים צועדים. כל השאר היא רק מערכת פרטים דיקורטיביים על יסוד העיקר—העולם הצעיר שחש את עלומיו וצועד עליז ותמים לקראת עתידותיו.

שאר המוטיבים ה„סוציאליים מלכתחילה", מזויני ה„טנדנציה", לפי גירסתו של לונצ׳רסקי, לא עלו לצייר. הנה „פועלים ופשיסטים" הפועלים עובדים בגינה בזיעת אפם. אגלי־הזיעה נוטפים מעל פניהם הנעוים עויה של בכי. לעומתם חבר פשיסטים צעירים, המושכים את העין במדיהם הגזורים יפה וברשמי עלומיהם המלאים חן. המומנט הסוציאלי הוכחש כאן על־ידי הפוכו, הדיקורטיביות, המושלת בכל הקומפוזיציה של התמונה. וכך גם „הפגנה מהפכנית בברלין". המון המפגינים צפוף, דחוק לתוך שדרה צרה. אין הרגשת המעוף, הרגשת כוח ההמון, צערו. הוא עוטה שורת שוטמנים, הדומים גם כן יותר לצעצועים מ„לשומרי סדר" נגד המהפכה. „הפגנת פיונרים" בברלין דומה אצל בוגורודסקי לטיול של ילדי בית־ספר, ש„דודים" אחרים בלבושים של שוטמנים שומרים על סדרו היפה, „אירופה", המראה חייל קטוע־רגל, הפושט את ידו בקרן הרחוב יחד עם אשתו וילדתו אכולות הרעב – על רקע של עלמות ערומות המחוללות באיזה שנטן, נתפס על־ידי הצופה כצירוף של שתי תמונות. מזיגה אמנותית בין חלקי התמונה איננה, המחול לחוד והרעב לחוד ושניהם מדהימים את הצופה. נקלה ועלובה נראית תמונה זו כשאתה נזכר בציוריהם המזועזעים נפש של קיטה קולביץ, גרוס או בלה אואיץ.

כאמור בעינו של בוגורודסקי כאילו שומה מסננת־אור. על זה יעידו הפיזשים שלו מסורנטו, קפרי, ויניציה. אף כשהוא מראה את רחובותיה העקלקלים מיושן, רחובות נעדרי כל קסם של ניז׳ני־נובגורוד, הוא נשאר אמן־הצבע, ולא רק אמן־הקו. מסננת־האור והיא לא רק בתוך עיני הגשמית, אלא נתונה היא עמוק עמוק בתוך תכונתו הרוחנית. הרומנטיקה נוסכת על כל תמונותיו רעננות עדינה והוזה. שלות ההסתכלות נסוכה על פני האדם גורקי, העומד על־יד אשתו על מעקה ביתו בקפרי. הכל עוטה שמש של בין הערבים. צללים שקופים מבשרים קורבתם בתוך פנות חבויות. רוח מניע את מפרשי הסירות על פני מפרץ־הים הקרוב. הר כולו שלוה מוציא עשן דק מתוכו — עשן קטסטרופה האורבת בעתיד.

והנה „דייגת צעירה". רוח הסער הטביע רשמיו על פניה הגמלים, סער־הים נשקף מעיניה האפורות־לחות והחמודות.

הצבע חי ומנצח גם ב„טבע המת"—כוכביות־סתיו בעלומיהן, תמונה, ספרים אחדים ומכחולי צייר. מוטיב מוסיקלי של ניואנסי צבעים ושמש. וכן גם ביתר התמונות המתארות, המציירות. הצבע שולט בכל.

ולעומתן דובב הקו בכל ציורי־הקו שלו. אהבתו השניה של הצייר, האהבה אל קוי הגוף האנושי, נתבטאה בציורי־המרזח הברליניים, בסצינות הרחוב שלה, בפרסונזשי הקרקס, שלבו של הצייר כה נוהה אחרידם. אנשי־הקרקס ניתנו על־ידיו במצבים שונים: במסוות האומנות על פניהם, בזמן עשותם על הבמה, מאחורי הקלעים, כשהם „אנשים פשוטים", עם סימני כחל ושרק מתחת לעיניהם. וגם בציורים אלה אתה מוצא אותה החמדה של עין הצייר לגוף האדם — כאן הגרומני מלא התנועה, עשיר ההעויות ההרמוניות. איזו מרדנות, אם כי רכה ורומנטית, מדובבים כל ציוריו של בוגורודסקי, מרדנות עליצה, לעגנית במקצת, כלפי העולם כולו וכלפי עצמו ובשרו בתוכו. בציורים עולה מדת יכלתו עד למדרגה גבוהה, המזכירה את דומיה הצרפתי בשעתו ומזרל הבלגי בימינו.

הצייר קיים את הבטחותיו של המשורר. לא „חלק אחד ממאה", כי־אם הרבה הרבה יותר מסר בוגורודסקי לצופה באולם־התערוכה.

אולם ספק הוא, אם הצופה קבל את הנמסר לו; ביחוד הצופה הרשמי. לא הועילו פתקאות „שירי המעלות" עם כל ההשבעות של האמן.

— „הבה!" – פנו הפעם אליו—כמו שפנה הוא כלפי עצמו וכלפי ה„קורא המובחר מעם" לפני עשר שנים במחברת שיריו—הבה!— דרשו גם המבקרים המושבעים, דברי־הקהל—הבה לנו מן ה„חמישיה" מן הבנין הסוציאליסטי החדש, ממלחמת המעמדות במערב. הבה!

לונצ׳רסקי, שקרא לבוגורודסקי, בפתיחה לקטלוג של תמונותיו „תקות האמנות הפרוליטרית", מוכרח היה לחזור מתהלה זו וכחודש אחרי סגירת התערוכה פרסם מאמר, שבו הוא כולו ספקות כלפי עתידותיו הסוציאליים של האמן־הצייר. „מה מני יהלוך—טוען הנרקום— אם בוגורודסקי השיג במערב את אימנות הציירות ועשה בה גם חיל רב, אם לא ידוע לנו איך ישתמש ביכלתו זו שרכש לו".

הנה כי כן, הצייר שקף לעומת הסופר דהאידנא ולעומת פני הדורות הבאים גם יחד את החשוב ביותר בבבואת תקופתו, את הרגשת האון, החדוה, העלומים שבה. כי בזה הרי אין להטיל שום ספק—העתידות הם לעלומים, ממש כמו שלית מאן דפליג, שדמדומי הדיקדנס וזחלים כלפי הכליה הגמורה; וג׳נדרמי הדור, דבריו הממונים מטעם אינם שבעים רצון. כי להם חשובה רק צורת הדברים החיצונית, קליפת האגוז. הראה להם ארובות של בתי־הרושת, נדבכי בנין, פרוליטריונים בעלי חזות של $100\,^0/_0$, יהיה טיבו של זה מה שיהיה—הוא כולו טוב. וכל השאר הוא מן... האפיקורסות, העצמאות הבלתי־מוסכמה מראש, ואין דבר השנוא אצלנו כעצמאות, העושה את צעדיה בלי ברכת הממונים על הצעדים ממעל.

אגב, אין ספק שהשפעות חיצוניות (כלומר—מערביות) רבות פועלות על בוגורודסקי האמן. דיופפי ואוטרילו, קיריקני ומודיליני, אכספרסיוניסטי גרמניה, הריאליזם הרומנטי, הפרסקי של האיטלקים והפרובלימטיות החדה של אסכולת פריז יחד עם הפורמליות הסוציאלית הגרויה של ציירי ברלין. אולם כלום אפשר לו לאמן צעיר בלי השפעות חוץ? האם מקור השפעתו היחידי יהיו רצפטי הגבאים מטעם ועצותיהם של שליחיהם?

בעוד חדשים אחדים יצא לאור ספר רשימותיו של בוגורדסקי „אחויא", ספורים מחיי המלחים בשנות המלחמה האזרחית. הרשימות הן צנועות, פשוטות, אבל מעידות הן על כשרון אמנותי בלתי־מסופק. הנעימה הרומנטית, הלבושה מדי ריאליזם חד, הוא בספר עוד יותר בולט, קודח מבתמונותיו.

עסק לנו, כפי הנראה, עם בן־אדם אמן, הרוצה למצוא בטוי לעצמותו הממללת בכל האופנים, למצוא בטוי ויהי מה.

בארצנו מתריעים שופרות על התגברות ועליה, על נצחונות של בנין ותעשיה, על עלומי עולם, דור חדש וצעיר.

האמן בטא את תפיסת עלומי העולם כדרך שתפס אותה. גוף האדם, ופניו המפיקים צעירות מרדנית ורכה, חזות היקום מסביב, הגושם, שמש, צבע וקו, והנה הבט וראה פלא קרע נתהוה בין המתריעים בשופר והאמן, בן נאמן למפלגה השלטת בארצנו.

האם לא על העתיד, על האפליציה כלפי העתיד יריבו? האפליציה הרומנטית של בונורודסקי חשה את העתיד תחושה מראש, כאשר תחוש האמנות את הודאות וזה לא יסולח לו. כי קרע בלתי־מסופק קיים בין העתידות ובין העתיד שבפי המטיפים מטעם.

ובזה אגמור, אדוני הקורא. ונזכור, קרע שלא יתאחה נתהוה בין ה„ודאות" השומה במרכאות ההתלהבות הפקידית ובין זו שאותה יחוש תחושה מראש האמן. אם הקרע יתרחב או ימוג כולו מבלי השאיר כל זכר — לבאות פתרוננם. אולם זה נעלה מעל כל ספק: הצדק הוא רק את האחד משני היריבים.

צ. ברוין

רשימות

מאיר איש־שלום

(למלאת מאה שנה להולדתו)

מאיר איש־שלום (פרידמן) היה אחד האישים המפליאים בספרות של „חכמת ישראל" בתקופתה השניה, בעשרות השנים האחרונות של המאה שעברה.

החשובים בין חכמי־ישראל שבמערב בתקופה זו, שברובם לא היו ילידי גרמניה, לא היו גם מיוצאי פולין וליטה. דוקא התלמוד לא מצא בתקופה זו בחניכיו בפולין ובליטה חוקרים נאמנים, אם הללו רק עברו את גבולות ארצם (יוצא מכלל זה יצחק אייזיק הלוי, בעל „דורות ראשונים" שהגיע, אגב, לאשכנז בשנות העמידה). המשפיעה העיקרית לגרמניה בחוקרי התלמוד ובכמה מקצועות אחרים בחכמת ישראל, היתה אונגריה שמלפנים, ובעיקר ארץ סלובקיה. גם דוד הופמן וגם אייזיק הירש וייס וגם מאיר איש־שלום, כרבים אחרים, קטנים מהם, היו ילידי סלובקיה ומורביה. קהלות־ישראל שבקרפטים, העניות בלחם, היו עשירות בתורה בימים ההם ו„עודף האינטליגנציה" ביקש לו שוקים חדשים.

חייו של מאיר פרידמן, הדלים בעלילות, היו מסורבלים הרפתקאות במדה נדושה אפילו לחכם יהודי. רק ימי דור אחד חוצצים בינינו ובין הימים ההם, ומה קשה לבן־הדור להבין את כל גודל השאיפה לתורה ולחכמה עם כל ענוייה, לקיים את הפסוק „זאת התורה — אדם כי ימות באוהל". דור ההשכלה, אשר רצה להבנים שנויים בהוי היהודי, הלך בזה בדרך שהתוו לו אלה שהלכו לפניו, אלא שבמקום לשקוד מתוך מסירות־נפש על גמרא, מדרש „וקבלה", שקד על קדמוניות דברי ימינו ועל למוד תיאולוגי מחודש כל־שהוא. — מענין לציין, אגב אורחא, כי הלוחם הגדול נגד שלטון הספר ברוחנו, מיכה יוסף ברדיצ׳בסקי, לא נמנע גם הוא מן הדרך הזאת.

תולדות מאיר איש־שלום הן „בנליות" מאד: נולד ביום ד׳ בתמוז תקצ"א בכפר בקרפטים, בתוך צריף עץ ותבן, ששררו בו שרב בקיץ וצינה בחורף, במשפחת יהודי אביון, שהתפרנס בדוחק ממכירת יי"ש לכורתי־העצים שביערות הקרובים. הילד נתחנך כמעט בידי עצמו, ועוד בהיותו פעוט ידע את תורת אביו, את ה„סדור". כשגדל הילד במקצת ואביו דאג לחנוכו ולפרנסתו — לא יחיד היה מאיר, כי שבעה ילדים היו אתו בבית, —וישלחהו אל דודו בכפר־עיירה בודולו, ומאיר רק בן תשע שנים. בן שלש־עשרה יצא לדרך־המלך, לבקש לו מקום תורה, שקד על תורתו בישיבת אונגואר, וכדרך ה„בחורים" באונגריה אכל „ימים" בחרפה ובבוז. את נחמת חייו ביקש ב„חסידות" וב„קבלה", צם „רצופות", התגלגל בשלג וכו׳. המוסמך לרבנות, בן תשע־עשרה שנים, נעשה למלמד תינוקות בערי סלובקיה, ושם „נחמץ": גלה את ה„השכלה" ושקד בלילותיו על לשונות־נכר ועל מדעים. מאיר שאף להשכלה גם בחייו הפרטיים: משנשא אשה התעסק בחקלאות, במשק קטן שיסד לו. לא עברו ימים רבים ואשתו מתה בלדתה, ומאיר, שבגר בינתים, עזב את ביתו, הלך לבודפשט, ומשם לוינה. הוא היה שם לתלמיד, לסטודנט שלא מן המנין באוניברסיטה. אבל התלמיד הזה נתפרסם עד מהרה ללמדן בעיר־מושבו החדשה, עירם של מנהיימר ואהרן יילינק. עוד שנים אחדות סבל מאיר איש־שלום מחיי הסטודנט־המלמד, עד אשר נעשה, יחד עם אייזיק הירש וייס בן מורביה, למורה־מרצה ב„בית־המדרש" שיסד יילינק לתורה ולחכמה. איש־שלום ראה בזה אצבע אלהים. אחרי מות אשתו חלם חלום והנה הוא עומד אל מזוזת פתח ביתו ומוכר נרות למאית אנשים, הנדחקים אליו דרך הפתח. חלום זה הוא שהמריצהו לעזוב את ביתו ולבקש את הדרך להרביץ תורה. עכשיו קם חלומו והיה. אך עוד ימים רבים סבלו מאיר איש־שלום ומשפחתו דוחק רב, עד שנתמנה בסוף ימיו למורה בבית־מדרש לרבנים בוינה, ששם נשאר עד יום מותו, בשנת תרס"ח.

בשעה שחברו א. ה. וייס היה בעיקר מבקר והיסטוריון של תרבית הדורות האחרונים לעם ישראל בארצו והראשונים לגלותו, היה איש־שלום, כבן ארצו הופמן, מברר התרבות ההיא. עליד מאמריו המרובים למקרא, ובעיקר לתרבות התלמוד, תולדות ההלכה ודברי ימי הספרות העתיקה, היתה זו זכותו של פרידמן להיות המתחיל בהוצאות מדעיות של מדרשי ההלכה, הן מבחינה פילולוגית והן מבחינת העיבוד העניני בהגהותיו ובפירושיו. כמעט שבעים שנה עברו מיום שהוציא מאיר איש־שלום את ה„ספרי דבי רב", ואחריו את ה„מכילתא דרבי ישמעאל", „סדר אליהו רבא וזוטא" „בריתא של מלאכת המשכן" עד הספרא, שלא נגמר ושנדפס כמה שנים אחרי מותו. לעתים קרובות היו מאיר איש־שלום ודוד הופמן ה„מתחרים" משלימים איש את חברו בעבודותיהם. עוד נשארו כמה ספרים ממנו בכתב־יד, שאבדו אחרי מותו, ובנו דואג עכשיו לאספם למקום אחד, ואינם.

כמה זכויות למאיר איש־שלום. בדור ה„חדשנים" בחכמת־ישראל היה אחד המעטים שנהג כרבותיו: לא החדוש עיקר, אלא הברור. יש שדרכו בבאור מדרשי־ההלכה היא לגמרי דרכו של הגר"א, ברור היסוד. ועוד זכות אחת גדולה לו: כמעט כל דבריו נכתבו עברית. כמעט שאין מאסף או מכתבי־עתי בימיו, שלא השתתף בו מאיר איש־שלום, מלבד השתתפותו הגדולה ב„בית־התלמוד", שהיה ביתו (הוא הוציא אותו יחד עם א. ה. וייס). אולי העובדה הזאת דוקא והיותו נוטה לליברליות בעיקרי דעותיו בדת, הם שגרמו לו להיות פחות מפורסם בתוך העם מאשר רבים מן המלומדים היהודים בדורו. אבל העוסקים בתורת ישראל והחוקרים במקורות ראשונים בלשונם, יראו בו תמיד את אחד מרבותיהם.

ד"ר א. ז. אשכלי

מוֹעִידַת הַסוֹפְרִים*)

עַל הִסְתַּדְּרוּת עוֹלָמִית שֶׁל יוֹדְעֵי עִבְרִית

(מתוך ההרצאה)

אני חושב שאכוון לרצון הועידה הנכבדה ולצורך השעה, אם לא אתעכב עתה על ענינים מופשטים ואידיאולוגיים, שאנחנו רגילים לדון בהם כל ימות השנה, ואקדיש את הרצאתי רק לדברים מעשיים בלבד. נאספנו בשעת מצוקה גדולה בחיי האומה ובשעת מצוקה גדולה לתרבות העברית. אינני צריך להביא פרטים. יודעים אתם, שהמשבר בספר העברי הקיף עתה את כל מרכזי היהדות — מארץ־ישראל, שהיא הצרכנית הגדולה ביותר, אם לא היחידה, של הספרות העברית, ועד מרכזי הגולה, ששם עוד נמצאים קבוצים חשובים, שהתרבות העברית עדיין לא נעקרה בהם משרשה, ואף־על־פי־כן, עדים אנו לחזיון מחריד, שבקבוצים אלה אין עתה כמעט דורש לספר העברי, ביחוד בימים האחרונים. שעת מצוקה זו מחייבת אותנו לגשת בכובד־ראש אל פתרון השאלה הקשה הזאת, שאלת קיומה של הספרות העברית, הצפויה לסכנת התנונות, אם לא נמצא אמצעים לבצר אותה בעוד זמן.

אתם יודעים, שעוד לפני עשר שנים, בשעה שהנחנו את היסוד לאגודת הסופרים בארץ־ישראל, כבר היה ברור לנו, שתפקיד האגודה אינה רק רפרזנטציה לשם קבלות־פנים בלבד, ואינה בעיקר אפילו הגנה על ענינינו הפרופיסיונליים. לצערנו, לא יכולנו שלא לראות, כי הספר, וביחוד העתון העברי, אינם עדיין אוביקט לניצול — שאין אלה עדיין סחורה, הנותנת שכר לבעליה. לא רק בשעת משבר קשה זו, כי אם גם בימי־הגאות, שהיו לכפר העברי בא"י בתקופה האחרונה, אי־אפשר היה עוד להתיחס אל המו"לות העברית כמו לעסק נורמלי. ספרים שאינם יוצאים במהדורות רבות אינם נותנים ריוח, וחוץ מספרי־למוד בודדים, הרי אין כמעט ספרים שמהדורותיהם מרובות ושהם מביאים הכנסה בטוחה למו"ליהם.

מטעם זה חשבנו גם אז, לפני עשר שנים, שיש להבטיח את קיומה של הספרות העברית על ידי מוסד קבוע, אשר ידאג לה תמיד וישתדל להרים את מצבה. לצערנו, נתאמתו חששותינו עוד יותר משנבאנו. המשבר האחרון כמעט ששבר את ענף המו"לות העברית, ואם לא יחישו להצלתה, אנו צפויים לסכנת שיתוק גמור בספרותנו לימים רבים. אין מה להוסיף על מה שספר לנו אחמול ביאליק בקינתו הגדולה, אבל נדמה לי, שביאליק מיחס יותר מדי ערך לנדבנים ומצנטים. לי נדמה שלא מן המצנטים נושע. עלינו לפנות אל העם, אל „העם העברי", — כונתי: לקורא העברי. עלינו לארגן את יודעי העברית שבכל העולם לאגודה אחת. רק הסתדרות עולמית של ידידי הספר העברי עוד יש בה כדי להציל. הסתדרות כזו כבר תשפיע ממילא על יחידים, וגם על המוסדות הציוניים שלא נענו עד כה לזעקתנו. רק הסתדרות של יודעי עברית, שמרכזה יהיה בארץ־ישראל וסניפיה בכל תפוצות הגולה — היא ערובה נאמנה לקיומה של הספרות העברית. רבבות האנשים היודעים עברית והמאורגנים ומאוחדים בכל העולם הם ערובה בטוחה, שהספר העברי לא יהיה מונח כאבן שאין לה הופכין. אנחנו לא ניצור את הצרכן של הספרות העברית, כי־אם נרבה את כוחו על־ידי איחוד, על ידי ריכוז באירגניזציה עולמית גדולה, שאת סניפיה יפקדו פעם בפעם שליח־נו, שיביאו לה את בשורת היצירה העברית, ועל ידי חוזרינו התמידיים, שיזכירו לפני כל קורא עברי את צרכיו ואת חובתו לספרות עמו.

בטוח אני, שסניפים אלה יוכלו להשפיע גם על כל המוסדות הצבוריים הגדולים והקטנים, שיפרישו שנה שנה מהכנסותיהם סכומים ידועים לטובת הספרות ויקציבו פרסים לסופרים העברים, כדי לתת להם את האפשרות במשך זמן ידוע להקדיש את עצמם לעבודות ספרותיות יותר גדולות, ובעד עבודות חשובות שכבר נעשו.

יודע אני, שאין זאת מלאכה קלה — לארגן את העברים הבודדים והנדחים שבכל העולם. אבל בשעה שהמצוקה גדולה אין להסתפק עוד באמצעים קטנים. אנחנו נפרוש את מצודתנו קודם כל על ארץ־ישראל. בכל עיר ובכל מושבה ימצא קומץ אנשים, מן הצעירים ומן הזקנים, שיבואו לקול קריאתנו. אנחנו לא נדרוש מהם הרבה — נטיל עליהם חובות קטנות, והחובה הראשית — לקנות ספר עברי. ובטוחים אנו, שארץ־ישראל עצמה תתן לנו חברים להסתדרות יודעי עברית במספר רב, אשר יקל מעט את המשבר השורר בשוק הספר והעתון העברי. אחר־כך נשלח אנשים משלנו לארצות הגולה. לא ליום ולא לחודש. שנות עבודה דרושות למפעל עממי זה. אבל גם לאחר עבודה של שנה אחת נרגיש את תוצאותיה.

ראש פעולותיו של ועד אגודתנו, שיבחר בועידה זו, צריך להיות יסוד ההסתדרות העולמית של יודעי עברית. זה יהיה גם מפקד כוחותינו וגם הכשרתם לפעולות. הועד יצטרך לתת את מיטב כוחותיו לעבודה זו, אבל יש לי ההרגשה, שעבודה זו עתידה לתת פירות, שהיא עשויה להוציא אותנו מן המבוכה הגדולה, שאנו נמצאים בה עתה. הסתדרות בת אלפי חברים רבים תתן בבת אחת כוון אחר לפעולתנו התרבותית — בבת אחת תרחיב את החוג הצר שהיינו מסתובבים בה עד כה ללא מוצא.

ואסור לנו לדחות עבודה זו. דוקא שעת מצוקה זו, שלא ידענו עוד כמותה, היא שעת כושר להתחלת המפעל הגדול הזה, שביצירתו נהיה מוכרחים לשתף את מבחר כוחותינו לימים לא מעטים. כשאני משוה לנגד עיני הסתדרות זו, אינני בא עוד לידי יאוש. עוד כוחותינו עמנו, ואם הם פזורים ומפוזרים בכל העולם, הרי יש לנו עכשיו נקודה אחת, העלולה לרכז את כולם — היא ארץ־ישראל.

אגודת־הסופרים בארץ־ישראל תניח את היסוד להסתדרות העולמית של יודעי עברית!

יעקב פיכמן

*) אנו מביאים בגליון זה את ההרצאות שנשמעו בועידה ואת ההחלטות ותוצאות הבחירות החדשות לועד המרכזי. ובגליון הבא נביא את הדין וחשבון שקרא בועידה חבר הועד המרכזי ש. צמח ואת הוכיחים על הדין והחשבון וההרצאות. — המערכת

אֲגוּדַת־הַסּוֹפְרִים וְקְלוּבּ פא״ן *)

רבותי וחברי!

על דבר קיום קלוב פא״ן ודאי ידוע משהו לכולכם, ביחוד מאחר שקיים גם מרכז עברי של קלוב פא״ן בא״י. בכל־זאת, לשם ברור פעולות המוסד הזה, שהן חשובות בשבילנו, טוב היה אם אברר לכם יותר את מהותו ומטרותיו. מלכתחילה היתה מטרתו של קלוב פא״ן בעיקר פציפיסטי. אחרי המלחמה ושנאת הלאומים באה ריאקציה לשלום. ואלה מסופרי העולם, שעוד בעצם שנות המלחמה עמדו כנד בפני המשטמה והאכזריות, יחידים אלה התאספו שנים אחדות לאחר המלחמה ויסדו את קלוב פא״ן, זאת אומרת: פיטנים, אסייסטים, נובליסטים. על שום מה התחברו דוקא סופרים אלה? היתה, כנראה, קרבת בחירה ביניהם. הם הרגישו את עצמם יותר קרובים ברוח. אולי סופרים אלה חשבו את עצמם יותר מסוגים אחרים (מפני שהם יוצרים בעיקר בכוח הרגש) אחראים ליחסים האנושיים בין היוצרים בעמים השונים ושאפו להיות לברית אחים גדולה. אבל במשך שנות קיום. זה תשע שנים, נתברר לחברי הקלוב, כי מלבד השאיפה האידיאלית לאחוה ורעות ישנם לסופרים גם אינטרסים ממשיים חיוניים, והם בקשו דרכים לשמש את האינטרסים האלה. מתחילה נצטמצמו הקונגרסים בקבלות־פנים, בהתועדויות, ברווחות ותעניגות בשביל המשתתפים, אבל נעשו נסיונות לפרוץ את המסגרות הזאת. וכבר ישנן התחלות של פעולות יותר ממשיות, ביחוד בנוגע לסיוע הדדי של יוצרי העמים השונים בשדה הספרות. לעת עתה הסיוע הזה הוא בעיקר מוסרי, אך פירותיו יראו בודאי בקרב הימים. קשור קלוב פא״ן קשר אמיץ עם חבר־הלאומים; יש כידוע בחבר־הלאומים מחלקה מיוחדת לקואופרציה בין לאומית בעבודת הרוח, יש שם מדור מיוחד לספרות יפה, והמדור הזה קשור עם קלובי פא״ן והובטחה להם עזרה חשובה. קלובי פא״ן מתאמצים להקל על חלופי היצירות של עמים ע״י יצירת תנאים יותר נוחים בשביל תרגומים משפה לשפה. דבר זה הוא חשוב מאד. רק התחלות נעשו, אבל אם ילכו בדרך זו הלאה, תצמח מזה טובה ביחוד לספרויות שהן זקוקות ביותר לפעולה זו. שלושת או ארבעת העמים הגדולים נהנים מפרסום הדדי בדרך טבעית, ועל־כן הוטל עליהם לעזור בנידון זה לעמים הקטנים, שספרויותיהם אינן יכולות להתפתח כראוי מפני הריזוננס המוגבל והחלש שבתחום עמיהן. ובאמת אנו רואים, כי באי־כוח הספרויות הגדולות בקלוב פא״ן מתיחסים בנדיבות לספרויות הקטנות ומביעים תמיד את נכונותם לסיע להוציאן מן המחבוא. אם הספרויות הקטנות זקוקות לעשית אזנים כזו, הספרות העברית על אחת כמה וכמה. אנו יודעים, כי על הספרות העברית סתם העולם את הגולל. וגם חלק גדול של בני עמנו אינו יודע או אינו מודה במציאותה של ספרות עברית חיה. רוב הספרים בלשונות הזרות העוסקים בתולדותהספרות העברית מגיעים רק עד תקופתההשכלה ומספרים איך עם הסקולריזציה חדל העם העברי להיות עם ואיך שרידי יוצריו נתאחדו עם הים הגדול של העמים. רק ספרים מעטים מאד, כמו ספרו של דיליץ׳, מטפלים בספרותנו החדשה, וגם אלה לא בזו של התקופה האחרונה. בכל אופן על תקופת התחיה שלנו ידוע בעולם מעט מאד. ישנם תרגומים אחדים, לא מספיקים בהחלט, של שירי המשוררים החדשים שע״י נודעה הספרות העברית בעולם. הספרות העברית זקוקה להכרה ידועה מצד העולם התרבותי, גם של הגויים וגם של היהודים, יותר מספרות אחרת, דוקא מפני מצבה המזולזל כלפי פנים. אני חושב שלא אגלה חדשות בחקר הנפש הישראלית, אם אומר לכם, שבני־ישראל אינם מכבדים את שלהם אם אינו מכובד תחילה ע״י נכרים. אפשר שתכונה זו מיוחדת לכל האומות הקטנות, אבל אצלנו היא בולטת יותר.

מצד זה אני חושב יש חשיבות להסתפחות של הספרות העברית לקלוב פא״ן העולמי. אין אני חושב, שבזה די כדי להכנס לספרות העולמית, או כדי להרים את הניבו של יצירתנו הספרותית. התפתחותה של כל ספרות מותנה קודם כל בגורמים פנימיים, לאומיים. אבל אסור לנו להחמיץ הזדמנות, שלפי דעתי, היא יכולה להועיל להתעודדותה של ספרותנו המושפלת.

הרעיון על דבר כניסת הסופרים העברים לקלוב פא״ן נהגה עוד בועידות הקודמות. אני חושב שהטעם העיקרי שלא נכנסנו קודם הוא, כמו ברוב המקרים—רשלנותנו. צריך להודות, שגם הפעם נעשה הדבר מתוך דרישות תכופות מצד חברינו בפולין. הם הרגישו עלבון בזה, שבקונגרסים של פא״ן ישנה רפרזנטציה כזו לספרות האידישית והעברית כאילו איננה במציאות כלל. ביאת־כוח ראשונה היתה לנו בשנה שעברה בקונגרס השמיני בורשה. במשך שנה זו בחר המרכז העולמי בלונדון בתור חבר־כבוד את ביאליק. עד עכשיו היה בא־כוחה של ספרות ישראל רק שלום אש. לא לכבוד הריק אנו מתכוונים, אלא להכרת קיומה וזכותה של הספרות העברית בתוך שאר הספרויות החיות. הנה עומד להתקיים בעוד ימים מספר באמשטרדם הקונגרס התשיעי. מלבד שני צירינו, סוקולוב ושניאור, מוזמנים עוד כמה סופרים עבריים גדולים באופן אישי. על־ידי זה הם מתחילים להתפרסם יותר בעולם. אולי יקראו גם אחינו וידעו, כי אכן ישנם סופרים עבריים. דבר זה עלול להרים קצת גם את הפרסטיג׳ה של הלשון העברית. הפעולות של קלוב פא״ן העברי הצטמצמו, כנהוג, בעיקר במסבות כדי לקרב את החברים על־ידי פגישות ושיחות בעניני הספרות והסופר. המסבות לא היו בכל חודש. כל ההתחלות קשות. פרסמנו באורגן העולמי „ידיעות פא״ן" וגם ע״י חבר הלאומים רשימה של ספרים עברים הראויים להתרגם ללשונות אירופה. הובטח לנו גם סיוע בפרסום חוברת על הספרות העברית בצרפתית. ארץ־ישראל נעשתה, בטובתנו או שלא בטובתנו, מעין חלון ראוה. צריך לדאוג שהספרות העברית לא תתגולל בחלון זה כצעצוע פסול בפנה מאובקה.

באים הנה כמה מגדולי האומות. טוב יהיה שידעו, כי מלבד האנשים היושבים במשרדי הסוכנות, ישנם אנשים יוצרים תרבות עברית. כידוע גדולי האומות אינם באים הנה כדי ללמוד את השפה האנגלית. כמובן, שדרוש איזה תווך בלשון זרה, אבל רק תווך קל. ואני חושב שאחד מתפקידינו הראשונים הוא להודיע לטובי האנושיות הבאים הנה על מציאותנו. בכל אופן אחרים לא יעשו זאת. קלוב פא״ן העברי נוסד על־ידי אגודת הסופרים, אך לפי תקנותיו ולפי אפיו אצל כל עם ועם, הוא אוטונומי, מאחר שהוא כולל סופרים מסוג מסויב. גם מסגרת הקלוב נותנת לו אופי כזה. יכול להיות שהמסגרת הזאת תתרחב. בכל אופן הקונגרסים דורשים זאת ומכינים תקנות חדשות לשם פעולות חדשות. בכל אופן אגודת הסופרים העברים צריכה להיות מעונינת בקיומו ובהתפתחותו של קלוב פא״ן, שהוא מפנין בפני העולם על קיומו של הסופר העברי בכלל. הקלובים העולמיים לפי תקנותיהם נוהגים קצת הקפדה בקבלת חברים. זאת אומרת, שהחבר הנכנס לקלוב צריך להיות בעל דרגה ידועה, מוכרה בספרות. קלוב פא״ן פונה אל הממשלות ומוסדות

*) לפי הסטנוגרמה של ב. רוזנברג, בשיטת שרגורודסקה.

חבר־הלאומים וכו׳ ועליו להיות בעל השפעה. ולכן הגבילו כמה הגבלות ביחס לקבלת חברים. אבל הם הניחו למרכזים היחידים לסדר את הפרוצדורה הזאת על־פי התנאים המיוחדים של ספרותם. הועד המרכזי של אגודת הסופרים קבע בתחילה רשימה של סופרים שאין שום ערעור עליהם. זו היתה האספה המיסדת של הקלוב. אחר־כך נמסר ענין קבלת חברים חדשים לועד לפי הצבעה רגילה של רוב דעות. אני חושב שדרך זו נותנת את האפשרות לכל סופר הראוי לכך להתקבל כחבר לקלוב. זה בעיקר מה שהיה לי להגיד לכם על דבר קלוב פא״ן הכללי והעברי. ואם תהיינה איזו שאלות, נכון אני להשיב עליהן ככל אשר אוכל.

אשר ברש

החלטות הועידה

א. הועידה מעריכה כראוי את דבר יסודו של השבועון „מאזנים" על־ידי הועד המרכזי של אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל, שהצליח לרכז סביביו במשך שתי שנות קיומו את רוב הסופרים העברים בארץ ובגולה ומכירה בעמל הרב שהשקיעו בו בימי משבר קשים אלה לספרות העברית. הועידה מחליטה להמשיך את הוצאת עתונה המרכזי ומטילה על הועד החדש למצוא את הדרכים לשכלולו בחומר ובצורה, וביחוד להרחבת המדור לבקורת הספרות העברית ולידיעות ספרותיות, שיהא ראוי לתפקידו ככלי־מבטא של צבור הסופרים בישראל.

ב. הועידה מחליטה להטיל על הועד המרכזי למנות מיד ועדה שתתחיל בהכנות לשם יסוד הירחון העברי המרכזי, שישמש מדור ליצירה העברית, ירחון שיהא בו כדי לספק את צרכי הדור ולרכז את כוחות היצירה העברים שבכל העולם.

ג. הועידה מכירה, שראש פעולותיה בעתיד היא יצירת הסתדרות עולמית של קוראים עברים, והיא מחייבת את הועד ליצור סניפי הסתדרות זו מקודם בארץ־ישראל, ואחר־כך, על־ידי משלחת סופרים מיוחדה, בכל ארצות הגולה, ולבוא לשם זה בדברים עם יתר ההסתדרויות והאגודות העוסקות בזה, כמו כן על הועד ליצור בארץ ובחו״ל אגודות להפצת הספר העברי.

ד. הועידה הכללית מחייבת את הועד המרכזי למצוא את הדרכים והמקורות ליצירת קרן לספרות ולסופרים. תעודתה של קרן זו לתמוך באורגנים ובמפעלים הספרותיים של האגודה.

ה. הועידה מטילה על הועד לחזק ארגון האגודה על־ידי יסוד קלובים ועריכת הרצאות על נושאים ספרותיים בנקודות שונות, מסבות חברים, נשפים וכו׳.

ו. הועידה מטילה על הועד המרכזי לטפל בעניניהם המקצועיים של חברי האגודה ולמצוא להם הגנה מספיקה.

ז. הועידה מטילה על הועד לפרסם בקרוב כרוז על מצב הספרות העברית והספר העברי.

הועידה מקבלת פה אחד מחאה נגד דכוי הלשון העברית וספרותה ברוסיה הסובייטית.

ט. הועידה מקבלת בתודה את הצעתו של מרדכי בן הלל הכהן לתת מגרש בבית־הכרם בירושלים לבנות עליו בית לסופרים ולמורים.

כל ההחלטות נתקבלו פה אחד (ההחלטות ב׳, ג׳, ה׳, ט׳ נתקבלו על יסוד הרצאתו של י. פיכמן).

חברי הועד המרכזי

לחברי הועד המרכזי של אגודת הסופרים והספרות העברית נבחרו: ח. נ. ביאליק, נשיא הכבוד (פה אחד); חברי הועד (כולם נבחרו בבחירות חשאיות) בסדר זה (לפי מספר הקולות): י. בורלא, י. פיכמן, פ. לחובר, ד. שמעונוביץ, ח. הזז, ש. צמח, יעקב רבינוביץ, ש. שטרייט ועבר הדני.

הערה. הועידה המתמדת עמדה על נקודת־השקפה, כי, כדי שלא יהיה עכוב בעבודת הועד, על כל חברי הועד המרכזי להיות יושבי עיר אחת, ולכן לא הציעה לפני הועידה לבחור בחברים מירושלים.

קול סוֹפְרִים

(לועידה)

קרן התרבות

א

אין לראות את עבודת התרבות העברית בארץ העברית פחותה במעלה מן הקרקע ומעבודת־הישוב בכללה. התרבות אינה רק השלמה לקרקע ולישוב, אלא גם חלק בלתי־נפרד מעיקר עבודת התחיה. וכשם שיש „קרן קיימת" לרכישת קרקע לעם ו„קרן היסוד" לעבודת ההתישבות של העם, כך צריכים היינו לכתחילה ליסד קרן התרבות לעבודת החנוך והספרות של העם.

עבודתנו משולשת ושלוש קרנות עובדות זו בצד זו נחוצות לנו.

וכשם שאין לחלוק על יצירת קרן אחת מן השתים ולומר, שהיא מיותרת ושאין לפלג קרן אחת לשתים, כך אין לחלוק על הקרן התרבותית, השלישית, ולומר עליה שהיא מיותרת ושאין לפלג את העבודה לשם קרן שלישית, שמא תנזקנה השתים.

עלינו רק לעמוד על הנחיצות של קרן התרבות, של קרן תרבות גדולה, מקיפה את עניני החנוך ומגדילה אותם בכל שנה ושנה, וכוללת גם הוצאות ספרותיות גדולות, שאין הוצאות הספרים השונות שלנו יכולות לגשת להגשמתן, מפני מיעוט אמצעיהן; ומן השעה שנעמוד על נחיצות זו לא תתעוררנה עוד בצבור קושיות־קורות ולא נתפלפל עליה, ועוד יותר: אנחנו נראה ביצירת קרן זו לתרבות גם את הדרך העיקרית לחנוך העם כולו על־ידי עצם השאיפה של העם לעבודת תרבותו. יצירת קרן לתרבות היא היא, מחוץ לכספיה, צריכה לשמש מגדלור לכל רעיון התחיה ומנוף לכל העבודה הלאומית גם בארץ וגם בגולה.

לפנים היו חלוקי־דעות אם מותר ליסד שתי קרנות דומות זו לזו במובנים ידועים, שהאחת רק משלימה את חברתה, אבל אין מקום לשנות במחלוקת את הצורך בעבודה תרבותית גדולה שתתנהל על־ידי קרן מיוחדת, קרן לעניני הרוח שלנו.

אם יש לנו היום שתי קרנות לחלק החמרי של עבודת התקומה — מהיכי תיתי.

אבל לבוא בכוחה של שניות זו ולסתור את הצורך בקרן מיוחדת, שתכליתה לגמרי בשדה אחר, בשדה עבודת הרוח, זה ודאי אי־אפשר.

התאומים של קרקע וישוב מזה ועבודת התרבות מזה — שתי מלכויות הן, שמתמזגות לתוך היצירה הגדולה האחת לחדש פני החיים של האומה.

ב

בלבנו תוספת השאיפה לצאת למרחב במובן יצירת תרבות עברית לאומית וחזוקם והעשרתם של ערכינו.

אילו יכולנו לעשות כעצת אחד־העם לפנים, באספת מ י נ ס ק ואחר־כך ב„השלח״, ליצור הסתדרות תרבותית מיוחדת, מקבילה להסתדרות הציונית (כשאני לעצמי סוברי, שזוהי הדרך הנכונה), לכל חוקיה ופרטיה, היינו מוצאים בעם בודאי את הכוחות הדרושים לכך, והצלחתנו, אם לא היתה גדולה כהצלחת ההסתדרות הציונית, לא היתה מועטה בודאי, והיינו מקימים מוסדות חנוך וספרות גדולים בארץ וגם בחוץ לארץ.

בימי השחר של ההסתדרות הציונית הוצעו הדברים, בימים שנשאנו כולנו על כנפי האור והרננים של הדמיון ואמונתנו בכוחות העם היתה מלווה התלהבות, והרחוב היהודי היה ער ותוסס כולו ומלא רצון לעבודה ולבנין. עתה בודאי נשתנה המצב. על ראשינו מנפנפת חרב מתהפכת, היא חרב הספק והפקפוק בכוחות עצמנו, המתהפכת לכאן ולכאן; הרחוב היהודי עטוף יגון וצער, הרעב והדלות מתפשטים, וההסתדרות הציונית נתונה במצוקה אשר לא ידעתה עד עתה.

כדי ליצור הסתדרות עולמית חדשה דרושה לנו רוח ממרום, השראה עליונה מיוחדת, ואין לדעת אם באה כבר השעה הגדולה הזאת עלינו. אבל ליסד קרן תרבות מיוחדת — שעתה בכל יום והכרחיותה בכל שעה.

וטעות בידי אלה החוששים שמא תזיק הקרן השלישית לחברותיה. הצבור היהודי יודע, שתרבות וחומר שני דברים הם ואין אחד צריך להאפיל על חברו, ולהפך: כל אחד צריך להיות מובלט ומודגש כמו שהוא.

ועוד דבר: במדינה מסודרת, שכל אישיה נושאים בעולה ומשלמים מסיה, מרוכזים כל אלה ביד שלטון אחת, ברשות מלוכדת ומקובצת. אבל אנו, שמניחים רק את הנדבכים הראשונים ליצירת המדינה, אין אנו צריכים לנהוג מנהג סופי, מעשי סוכבי־גג.

העם עדיין בפרודו ובפרורו. רק חלק ממנו נספח אל הדגל. כמה מאבריו מדולדלים, כמה מאבריו לקויי מחלה, וגם הבריא שבו רופף הוא. במצב כזה כל רעיון חדש, כל יציאה חדשה אל העם בשם צורך חדש עלולים לחזקו ולהבריאו ולעודדו. אלפים בעם שלא נספחו לדגל הציוני מטעמים שונים — יבואו ויאספו אל דגל תחית התרבות העברית. יעקב שיף היה גם מתנגד גלוי לציונות והיה כולו בעד עבודת החנוך העברי בארץ־ישראל.

אין אנו עוד מדינה מסודרת, ועלינו ללכת עוד אל העם לאסוף את כחותיו אחד לאחר, לכנס את ניצוצותיו זה עם זה ולהלהיבם לעבודת העם. יש כאלה, שרעיון הלאמת הקרקע מושכם, יש כאלה שרעיון סוציאלי ידוע מושכם, יש כאלה שתחית שממת ארץ אבות מושכם; יש שנהים אחרי רעיון גאולה עממית בכלל, אחרי גאולה מעשית, אחרי התחלת גאולה נסית וכו׳ ורבים בעם שינהו אחרי תחית התרבות של האומה, אחרי תחית הלשון, החנוך והספר העברים. עתה הולכים כל הכוחות האחרונים לטמיון. כיון שאינם נספחים אל הדגל הציוני אין להם מי שיעורם ויאמצם בעבודת התרבות, ובכלל אין קולנו מגיע אליהם. אבל בהוסד קרן תרבות מיוחדת נלך בלי כל פקפוק אל כל מי שזיק עברי לוהט בנפשו ונקרבנו אל עבודתנו.

אפשר, שההסתדרות הציונית הראשית גם תרויח כחות מהתבדלות זו, מיצירת קרן תרבות, שלישית, כי המאור שבתרבות העברית סופו להחזיר לעבודה ציונית גם את הנדחים וגם את המדולדלים.

ג

אנחנו מתכוונים ללכת בדרך ההבנה ההדדית עם ההסתדרות הציונית ולהוכיח לה, שאין לה לחשוש להפסד, כי שכרה קרוב יותר.

ואולם באמת אנו יכולים לבוא גם בכח ת ב י ע ה מפורשת.

המורים והסופרים העברים הם שנתנו את הכח להסתדרות הציונית; מה שזרעו סופרים מדעיים: הס, פינסקר אחד העם, שילר, ומה שפתחו משוררי הרגש: מיכל, מאנה, דוליצקי, ביאליק, טשרניחובסקי, יעקב כהן ועוד הוא שעמד לנו בימי מבוכה ודלדול הנפש היהודית ונפילת הרוח להקים הסתדרות ציונית גדולה בבמות ובאיכות. לבסוס המעשי של ההסתדרות קמו ונתנו כוחותיהם תמיד הסופרים וגם המורים העברים, שהיו לשליחים לאומה, שעברו מעיר לעיר ומארץ לארץ והביאו עמם את חזון הגאולה ואת דבר החיים החדשים המתהוים בארץ ישראל.

היש הרשות המוסרית להסתדרות הציונית, שגלתה את כל צרות ראותה וכל חוסר השגתה בעניני התרבות העברית, שדחתה את הספרות כולה ולא יחדה לה שום פנה בתקציבה, שלא עמדה בכלל על היקף עבודת התרבות בעם, בתור עבודת הברעה לחנוך העם, לשחרורו ולקוממיותו, שלא תפסה בכל המובן מה שתופס עם עני ודל־תרבות כליטאים; שגם את החנוך בארץ־ישראל בלבד החזיקה תמיד במו מתוך אונס וכפיה, ועתה היא מבקשת בכל לשון ואמצעי של בקשה להסיר מעליה את „הנטל״ הזה והיא עומדת ומקצצת ומקמצת בתקציב זה ככל שידה מגעת, — היתכן, כי הסתדרות זו תוכל להפריענו כיום למלא את חובתנו ש א נ ו מ ר ג י ש י ם בה; לבנות את תרבותנו?

החנוך צריך לצאת למרחב. הוא צריך לקבל את האמצעים היותר רחבים, כדי שיקיף את כל בן ובת בארץ־ישראל בלי הבדל עדה. הוא צריך לתת לכל בית־ספר, וביד רחבה, את כל מכשירי הלמוד, הוא צריך לבנות ב ת י ם לכל בית־ספר עברי לכל סוגיו. הוא צריך להעשיר ולהגדיל את מחנה המורים, לשלם את משכורתם בעין יפה ובזמנה, לדאוג להשתלמותם, לבנות להם בתי־הבראה, לדאוג להם לימי זקנה ודלדול־כוח, להקים על את העובד הגאמן הזה, הנותן את נפשו על חנוך האומה ועל בית־הספר והספר העברי וליחד לו מקום כבוד בעם הספר.

וככל שיעשה למורה צריך להעשות לסופר העברי, כי הסופר הוא המשלים את עבודת חנוך העם אחרי בית־הספר. הוא מפתח ומחנך את הדור הצעיר על לשון העם, על קניני התרבות האנושית. הוא המרים את הרמה התרבותית של העם, הוא היוצר יום יום את ערכיו, הוא המעשיר יום יום את נכסי רוחו, הנותן את העולם בלבו.

הסופר העברי בדור התחיה צריך לתפוס את מקום הכבוד הראוי לו בעבודת האומה. אין סופר עברי צריך להתהלך רעב ומחוסר אפשרות יצירה. כל התנאים הטובים צריכים להוצר בשבילו, בשביל צרכי עבודתו.

וקרן התרבות צריכה להתעסק גם בהוצאות ספרותיות גדולות לדוגמא: אשכול עברי ואנציקלופדיה כ ל ל י ת בעברית לגדולים ואנציקלופדיה חנוכית, כוללת ענפי מדע וספרות גם לקטנים), להעשיר את הספרות במדה ר ח ב ה, להרבות את כוחותיה, להפרות את כשרונות עובדיה, להרים לה את מאורי העולם (כמה ענויים מתענה וכמה נסיונות מתנסה ומנסה הד״ר יונוביץ בהוצאתו!), ליצור לה עתונים וירחונים גדולים לגדולים, עתונים שבועיים ויומיים לקטנים ועוד ועוד.

ד

כללו של דבר: המצוק של ההסתדרות הציונית המשתקף עתה בעבודת החנוך וחוסר כל פעולה עד עתה שנהגה ההסתדרות הציונית לעזרת הספרות העברית — צריכים לעוררנו לפעולה עצמית, מאחדת, ודוקא בהיקף גדול.

סוף מטרתנו היא לדאוג גם לסופרי הגולה העברים וגם לחנוך שבגולה. לא נתעסק ב„שבטיות״. אנחנו שואבים ונשאב תמיד כוחות הגולה והשב נשיב להם.

ואילם מ ר כ ז העבודה צריך להיות בארץ־ישראל, וממנה אנו חייבים להתחיל.

ארץ־ישראל צריכה להיות הראשונה לסדור עבודתה התרבותית במדה רחבה, מקיפה וכוללת. בשמה אנו חייבים לדבר משפטים עם ההסתדרות הציונית, בשמה אנו יכולים לצאת אל העם ולתבעו לתקון נשמתו.

תביעת עבודת התרבות תהיה גם נקודת־מפנה חדשה, מאירה ומלהיבה להסתדרות הציונית, שירדה פלאים ושכמעט טושטשו מגמותיה וסיסמותיה. הפניה לצד התרבות העברית תשיב נרחים, תחיה את הנשמה הנשמה.

עלבון עמידתנו בעוני ודלות בוער הוא, תובע הוא, ואילו גם השגנו אמצעים ידועים ליום תרבותנו משולחן ההסתדרות הציונית.

עבודת התרבות שלנו צריכה להיות יחידה ב פ נ י ע צ מ ה, מובלטת בכל הכרחיותה, מובנת בכל וככל צרכה. היא אינה צריכה להיות טפלה (על משקל תפלה) למי שהוא ולמה שהוא. היא ערך לעצמה, ו ה ע ר ך בהא הידיעה.

מסביב לה צריכים להתלקט הכחות הערים שבעם, הנלהבים שבעם, ממורי דרכים וסוללי נתיבות ומכווני הרוח.

אל נבוא בסיסמאות סתם, אל נבקש אדריסאות בעלמא. דרוש לנו דבר ק ו נ ק ר ט י, מפעל מ ס ו י ם.

ורק מסביב למפעל בעל מגמה בהירה נוכל להתלכד ולפעול בהצלחה.

מוצא אחר אין.

ק. ל. סילמן

בעול המציאות

חזיון מוזר, מפליא ומעורר תמהון. צבור הגון של סופרים ואמנים התרכז בארץ במשך השנים האחרונות והשפעתם כמעט שאינה ניכרת, הויתם בלתי מורגשת. איש הרוח כאילו נדחק לפינה חבויה — נחבא אל הכלים, האפיל על עצמו בטלית שחורה וקולו לא ישמע בתוכנו.—

האומנם עובדה מעציבה זו מחויבת־המציאות היא, נובעת מתוך תנאי־החיים המיוחדים בארץ, ובעיקר חיי הסופר, או שהאשמה היא בצבור הסופרים עצמו, באי־יכלתו להתארגן ולפעול. יש אמת רבה בהשערה השניה — צבור הסופרים בארץ במשך זמן קיומו לא גילה אף מאמץ רציני אחד לקראת תכנית פעולה קבועה ברורה ותכליתית. הוא כאילו תלוש עוד מן הסביבה החדשה, המקפת אותו, אינו יכול להתלכד אתה, לינוק ממנה, ואף להאציל עליה מרוחו. אין לו תפקיד מסוים במציאות החדשה, עוד לא רתם את עצמו בעולה של מציאות זו.

הישוב העברי הצעיר בארץ גורם מהפכה לכל אורך החזית — בכל הסטרוקטורה של מסורת חייו הקודמים, חותר ליצור מסכת־חיים מחודשת, לבצע מפעל־בנין נועז, וכל חזיונות־החיים האפורים, כל מעשי יום־יום הקשים המפרכים ברפת, בשדה, בגן, המלוים את המפעל, זקוקים לחזון מרומם, לרוח מפעם, למחשבה מחזקת ולבטוי הולם, אשר יתפשט גם מחוץ לתחומי־הארץ, יחדור אל הגולה המקשיבה לכל רחש־חיים קל הבא מן הארץ, ואף יכה גלים בלבות המתנכרים. —

על צבור הסופרים המלוכד בארץ להטיל על שכמו את התפקיד רב־הערך הזה של טפוח החזון, העלאת המציאות וחשוף רוחה.—וזאת לדעת: החיים והאמנות שלובים יחד באופן אורגני. הספר הטוב הוא אחד הגורמים הדינמיים בעלילת־החיים, מתוכו אנו משקיפים על המציאות בעין אחרת, חודרים למהותה הפנימית. מתגלה לנו כל הכמוס שבה ומתלבטים דברים שלא שערנום מקודם...

האמנות מעצבת את ההויה, יוצרת אותה מחדש — ובאמצעות אנו חודרים אל ה„לפני־ולפנים״ אשר ל„נשמת כל חי״.—ומה רב ערכה של הספרות על מהלך התפתחות החיים לכל גלוייהם. שלא מדעתה תתבלט עוצם השפעתה על כל הזעזועים שבהם — הריסת מסורת או גבושה, התהוות התנועה ואופן מהלכה. לא מעטות הן עובדות־החיים בקורות־הימים המוכיחות זאת — די רק להזכיר את ההשפעה העצומה של ספרי רוסו על המהפכה הצרפתית, ולא לחנם טיפחה בשקידה כה רבה ספרות המהפכה ברוסיה הסוביטית, דברי איש־הרוח לעולם אינם אובדים בחלל הריק ורב כוחה של מלת־האמת בעצם המעשה ו„סוף מעשה במחשבה תחילה״. —

ואם אצלנו לא איכשר דרא, שהספרות תבטא את רוח העם, את דמות החיים ותכונן צעדיהם, הרי על־כל־פנים עליה ללוותם, להאירם, לשמור על תבנם, להיות להם לארשת כנה — לדפקם החי, השתקפותם הנאמנה בצערם, עצבם ושמחתם.

וכאן אנו נתקלים באחד המומנטים הטרגיים ביותר שבחי הסופרים בארץ. אין הם יכולים לותר על רכוש רוחם, הנעוץ ביסודו חיים אחרים, היונק מהוי־מופשט, ולהתחבר אל המציאות החדשה המתהוה השרויה אמנם בטשטושה והמגמגמת. קשה הוא הקרבן הנתבע, בר צו הגורל הוא להקריב, לנתק קשרי־עבר, להתחיל מחדש — להתערות ואין להבין מזה, שעל האמן להדיר את עצמו מכל נכסי־רוחו, להפקיר או לדכאם, חלילה. לא — שומה עליו לחדשם, לצרפם עד התמזגם. ולקראת מגמה זו על הסופרים בארץ ואגודת־הסופרים לכוון כ מעשיהם וראשית פעולתם; עד כיום נמצאה מחוץ למסגרת המפע מסביב לו, סחור סחור. ויש שדה־פעולה רחב, כדי להיות כוח פוע בונה ויוצר. מכל פנות הארץ, במושבה, במושב ובקבוצה, בכל מקו שרק התגבש הוי־חיים, הניזון מן האדמה, מן הרגב ומן העם עול הכסופים „למשהו״ נוסף אשר ירומם ממעל לאותם החיים האפורי ישוה להם תוכן נפשי, ימתיק במקצת את המציאות הנקשה, ידוב את הלבטים, ההתאבקות המתמדת, כדי להקל על הכאב וייצו למועדים אוירת־חג: על פני רקע הוי מחודש. עם הפנים אל המציא הזאת — כזאת צריכה להיות הסיסמה. ידעתי, שאין יוצרים לפי הזמנ לפי תכנית ערוכה מראש, אבל יש להתקרב, להקשיב, להתבונן, וא לחדור לרוח חיינו המהיים, לשקפם ולבטאם. ובד בבד עם הכרוני היבשה ומסכת המספרים המחכימים, המספרים על הישגנו החשוב בשדה, ברפת, בלול ועל מהפכה מתוך בנין ויצירה עקשנית בכבר ארץ זו — מרכז שאיפותינו ומאויינו — צריכה לבוא הארת־דברים אחרת מלת־הרוח המלוה, המשחררת, המאירה, המעוררת למשנה יצירה ובנ הנותנת כח להעפיל ולחתור לקראת דרכים נועזות.

אגודת הסופרים המאוחדת בארץ (ואין כל טעם והצדקה לאו פרוד ופזור הכחות, הנובע לא מתוך יסודות אידיאולוגיים מפרידים, כ אם בעיקר מתוך קפריזה גרידא) צריכה להתנער מקפאונה, מהסתכלו הפילוסופית ולפתוח בשורה של מעשים, ובראש וראשונה בפעו מאומצת לקראת יצירת הקונטקט האמן, המגע החי עם מציאות־החי צריך לגיים אמצעים בצורת „קרן־ספרות״, כדי להבטיח קיום הוגן לכ המבטא אשר לאגודת־הסופרים, לשכללו, לרכז סביבו כחות קבוע להחדירו בכל חוגי הישוב בכוח דברו וקול החיים שבו, צריך לט את כל הכשרונות הצעירים בכל מקום שהם — להגדיל ולהרחיב המסגרת, לגבשה לעובדה ריאלית שצבור הסופרים יזקק לה, יעור ש ידיה ושתגן גם על האינטרסים שלו. צריך להתחיל בפעולה נמר בחנוך ספרותי — על־ידי סדור שורות של הרצאות קבועות בכל פ הארץ על הופעות ספרותיות, סופרים וספרים. צריך לכונן בכל מ חוגים ספרותיים, אשר יעמדו בקשר עם אגודת הסופרים, ת פקוחה והדרכתה.— יש להרתם בעול המפעל בדבר הוצאת עתון לנ הנעורים ולילדים (צורך חיוני ממדרגה ראשונה בארץ) והעיקר — אי וליכוד כל הכוחות מתוך ויתור על כל מיני ניואנסים, חכרי־מ וכיבוש יצרים לשם הפעולה המשותפת והמפעל החי.

שמואלי

בִּקֹרֶת סְפָרִים

הרעיון והמפעל

בראשית היה הרעיון מאת ד״ר יוסף קלוזנר. תרצ״א. הוצאת „תחיה״ ירושלים.

בימי מעבר ומצוקה אלה פשטתי ידי לקראת חוברת זו, אף כי ידועים לי הדברים משעת כתיבתם, מתוך תקוה עמומה ומתוך חפץ תמים למצוא בה, לכל הפחות, זיק־מחשבה אחד, שיאיר לרגע את חשכת חיינו. אבל את אשר בקשתי לא מצאתי. לאחר קריאה בקובץ זה לא חכמתי ולא שקטתי. הרי במאמרים אלה, החדשים והישנים — אם אתה מסיר מעליהם את ההטפה הספרותית, את הנוסח השגור על הרוח, האמונה וההתלהבות, את הדגשת העיקרים של הציוניות המשיחית־המדינית ושאר המאויים הרוחניים והארציים שבתנועה זו, — לפניך בעצם רק תאור מעציב וחודר, במרירותו׳ ביאוש הכרוך בו, עד מוח העצמות: תאור שפלות מצבנו בארץ, קטנותה והתנוניתה של הציוניות, אכזריותו הרשעית והמתחסדת של השלטון האנגליי הירידה הרוחנית של קברניטי העם וראשיו, התכחשותם של המנהיגים לשאלות התרבות העברית („מפני מה נחשבת מושבה קטנה או קבוצה קטנה — צורך הכרחי׳ ואילו הוצאת־ספרים חשובה היא דבר של מותרות? מפני מה תזדעזע ההנהלה הציונית אם, חס ושלום, יחרב כפר חטין או תתפרק קבוצת־שילר — לדוגמה —, ולא תזדעזע כלל וכלל אם הוצאות־ספרים „דביר״, „אמנות״, ו„שטיבל״ לא תוכלנה להמשיך את פעולתן הכבירה לשם הצלחתה של פליטת נשמתנו העברית״. — עמוד 103), דברי חימה לאנשי־ה„שלום״, שהארס שלהם מפעפע בתוך המחנה, והערכה נכונה של מכורתם וגלגוליהם הרוחניים של פציפיסטים אלה („ברית־שלום״ היא תרכובת משונה של הצד האנושי הכללי שבציוניות ושל ההתבוללות האנטי־ציונית״). לא יחסרו כאן, כמובן, עקיצות ודברי זלזול בוייצמן ודברי־מחמאות לרויזיוניסטים (שניהם כיום לא יקרי־המציאות)׳ ודברים קשים כגידים, אבל נכונים ביסודם, על הויתורים, על ההתרפסות, על טשטוש הערכים הציוניים, העלמתה של המגמה העיקרית (רוב לאומי, תרבות כלכלי בארץ) וקול אזהרה על גלות־ערב, אשר צלה עולה וגוהן פחדו, מעיב את שמי העתידות.

והנה על התאור הזה ועל כנותו (אם גם אין להסכים לאפני הנתוח, מהלך המחשבות והאסמכתות של הד״ר קלוזנר) יחתום בשתי ידיו׳ כל איש שנשאר נאמן למשאת־נפשו הארצישראלית. כי זאת ולא אחרת היא מציאותנו השחורה. אבל קלוזנר אינו מתכוון בחוברתו לקבוע רק את מהותו של המצב הקיים. רצונו הוא להתוות גם את הדרך אל המרחב ואל המוצא. ומכיון שהוא מגיע לפרשה זו, מיד מתגלים הרפה והמוטעה שבכל הנחותיו. כי מהו הדבר שהוא מגישו לנו כאזור־הצלה? רק נוסחה מעורפלת בתכנה ושלילית בתכנית פעולתה. „כדי שלא יתגדף, הוא אומר, חלום המלכות של ישעיהו ושל יהודה הלוי (הרי התוכן המעורפל) יש להעדיף את תנועת השחרור על מפעל הבנין (והרי התכנית השלילית), לא מפני שהתנועה חשובה מן הבנין, אלא מפני שהתנועה היא יסוד לבנין״. אבל תנועת שחרור זו מה טיבה, מה מעשיה (היא אינה מפעל) ומהיכן תשאב את כוחותיה? דברים ברורים אין בפי קלוזנר על השאלות האלה. הוא ידבר „על הרוח החיה והמחיה של האידיאל הגדול, שעל מזבחו כדאי להקריב וכו׳״, על חזון הגאולה, הציוניזציה של ההמונים׳ על הצורך „להחיות את חלום המלכות של האומה״. כל אלה דברים יפים הם, ואם לעודד את הרוחות בונתם, נקבלם כדברי תעמולה אחרים (שבעצם אינם מעלים ואינם מורידים), אבל את הסתירה הנוראה ואת עוקצה החד, החותך כיום בלי רחמים בבשר הציוניות, החותר תחת ההכרה הציונית׳ אותה סתירה אשר בין הקיים ובין הרצוי׳ המאווה והמקוה — כל הדברים היפים האלה אינם מחלישים ואינם מקהים אף כקוצו של יוד.

זו ועוד אחרת. אמנם הצדק עם קלוזנר, שתנועה החסרה את החלום הגדול ההולך לפניה נבובה היא מתוכה ואין בכוחה גם להביא לידי מעשים („אם אין תקוה אין גם עבודה׳ מפני שאין התעצמות הכוחות׳ שהיא תמיד תוצאתה של עלית נשמה״). אבל חלום זה׳ שהוא המניע הרוחני בכל תנועות החברה והלאום, מהו? האם עצם המטרה, שאליה שואפת התנועה, או תכנית ודרך הגשמתה של השאיפה, תבנית דמיונית המכניסה אמונה והוכחה בלבי שמטרה מאווה זו, הנראית כה מרוחקת ובלתי־אפשרית, קרובה היא ובגדר היכולת ותלויה בעיקר רק ברצון ובהתאמצות בלבד? קלוזנר׳ המכיר יפה את ערכו של החלום בתנועה׳ מערבב בעצם את הפרשיות. הוא מדבר „על הצורך להחיות את החלום של מלכות האומה״. אבל מסיח את דעתו, מזה, כי מלכות האומה היא המטרה, שאינה ניתנת לתחיה חדשה, עד שיבוא חלום־התגשמות, אשר יישר את כל ההדורים ויעשה את השאיפה המופלאת הזאת למציאות של חיים. ג׳ורג׳ סורל, שנגע בשאלה זו, בדבר על המטרה של תנועת הפרוליטריון, הגדיר את ערכו של המיתוס בתנועות החברה והלאום בדברים נכונים מאד׃ „אין לנו׳ הוא אומר, כל אמצעי מיוסד על בסיס מדעי לראות מראש את העתיד לבוא, ואין לנו היכולת אפילו לנתח ולברר את היתרון שיש לגבי העתיד בדרך־הגשמה זה או אחר׳ מעשים בכל יום הראו בעליל, כי גם החכמים ואנשי־המעלה העמיקו לשגות ברצותם לכבוש לעצמם את צורת העתיד׳ ויהיא עתיד זה אפילו הקרוב ביותר. ומאידך גיסא אין בכוחנו לבוא אל המעשה אם לא נצא מתחומי ההוה׳ אם עתיד זה, אשר גורלו להשתמט מפנינו, לא יהיה נושא חי אשר נשא וניתן עליו. כי הנסיון הוכיח לנו, שתבנית דמיונית של העתיד, אשר אין לו עוד קבע בזרמו של הזמן, שופעת כוחות עצומים אם היא פריה של מיתוס עממי, אשר ספג אל תוכו את השאיפות הגדולות של אחד העמים, המפלגות או המעמדים. ואין כל חשיבות לדעת מעכשיו את פרטי הדברים, שמיתוס זה מכיל בתוכו, העתידים להתגשם ולהוות מציאות על פני המצע ההיסטורי. מיתוס זה, שעליו אני מדבר, אינו לוחות של אסטרו־לוגים. אנו מניחים אפילו, שדבר לא יתגשם מהמתואר באגדה. הרי כך אירע לחלום אמונתם של הנוצרים הראשונים׳ אבל את המיתוס נעריך כגורם פעולה בגבולות ההווה, והוכוח על צורתם של הפרטים אונו אלא וכוח סרק. כוחה של האגדה בדמותה הכללית׳ וערכם של הפרטים אינו אלא בבליטה הממשית שהם מעניקים לרעיון הזורם לפנינו בתקופת התגשמותו״)

ברור׳ שאין המטרה הממשית (אשר רצוננו הוא׳ שתהא מציאות יכולה להיות נושאה של האגדה׳ שתעודתה לעורר את ההמונים לתנועה ולפעולה. החלום של הנוצרים הראשונים׳ שחכו בתום־לבם למלכות־שדי ולחורבנו המלא של העולם האלילי׳ והקריבו לשם כך קרבנות רבים, לא מלכות־שדי זו שהיתה המטרה גם הנושא של המיתוס שהצטרף אליה, אלא אותו חלום־ההתגשמות׳ האגדה האפוקליפטית על הופעת ישו וקץ־כל־בשר, שקרבו את המטרה אל המציאות. הם לא אמרו לעצמם׳ כדי לעורר תנועה גחוץ לנו חלום גדול׳ הבה ונדבר לעמים ולגויים על מלכות־שדי (כשם שקלוזנר רוצה עכשיו לדבר לנו על מלכות־האומה). במלכות זו הם האמינו בכל תום־לבם, אבל מטרה זו היתה כה מרוחקת ובלתי־אפשרית׳ שלא היה בכוחה להביא את האנשים לידי מעשים׳ באה האגדה על הופעת ישו ועשתה את המטרה לנושאו של ההווה.

גם העם העברי׳ לשם קיומו וגאולתו׳ יצר את המיתוס המשיחי. אבל לא ביאת־המשיח כשהיא לעצמה היא המטרה׳ אלא הגאולה הלאומית והאנושית, אולם למען תהא המטרה הזאת, בתנאי חיי־גיטו חשכים, לנושאו של ההוה באה האגדה המשיחית והיא שהפכה את המטרה המרוחקת למציאות־חיים, אשר בכל יום אתה מצפה לה. ואם ג׳ורג׳ סורל מעריך את השביתה הכללית והעולמית כאגדת־הפלאים של תנועת הפועלים, המולידה בלב

האנשים החיים את קבלת הגשמתה של משאת נפשם. במדה שכל שביתה קטנה אינה אלא ראשיתו של היום הגדול והנורא, הרי לא השביתה הכללית היא המטרה הסוציאליסטית (יצירת חברה חסרת־מעמדים), אלא היא אמצעי דמיוני העושה את המטרה המרוחקת למציאות־חיים.

גם לציוניות היו אגדות משלה. הצ'רטר של הרצל הוא תופעה הנמנית על סוג זה. כי, אם עלה בידי הרצל להביא את ההמונים היהודים לידי תנועה, סוד הצלחתו לא היה רק בכרוזו על מדינת־היהודים, אלא על־ידי כך, שידע לתלות חלומות של התגשמות קרובה מעל לשמיה של משאת־הנפש. אבל הצ'רטר ואותו צפוי עם השעון ביד לחלוקתה של תורכיה ולמלחמת־העולם לא היו המטרה עצמה, אלא אמצעי לה, ואף וייצמן לא היה מגיע אל אשר הגיע, אילו לא רקם בלבנו את אגדת ההתגשמות — אנגליה הרוצה והמעונינת לסייע לנו לבנות את ביתנו בארץ. ואם עכשיו אנו רואים אותו תועה ואובד־עצות, הרי זה רק מתוך שצפור־פלאים זו התחילה משירה את נוצותיה המגוונות אחת אחת ונתגלתה פתאום בדמותה ובקולה הנכונים. אבל מה נותן לנו קלוזנר? הוא רוצה לקחת את המטרה גופה (מלכות־האומה) ולעשותה לאגדת־פלאים, שתשמש מקור להתלהבות, לאמונה ותניע את ההמונים לידי פעולות ומעשים. כזאת לא יתכן. מה שהציונות חסרה בשעה זו אינו מרחבי משאת־נפש, אלא אגדת ההתגשמות הקרובה. ואין בכוח הדגשת המטרה והדבור המופרז עליה למלאות מקומה. בעצם אין דבר זה אלא אונאה עצמית מין החרשת האזנים, הרוצה מתוך גרוי מלולי בלבד להשכיח מעל הלב את המעצורים שעל דרך הגשמתו של האידיאל הציוני, ואם אתה מנתח את הדעות הללו עד סופן, אתה מוצא על נקלה, כי מקור אחד וצביון אחד למצמצמים ולמרחיבים גם יחד. הראשונים אומרים לקרב אל השכל ואל ההגיון את האפשרות של התגשמות המטרה, שהמעצורים האוביקטיביים מרחיקים אותנו ממנה, על־ידי צמצומה. האחרונים אומרים לטבול את היאוש המכרסם את הכרתם ברעש של סיסמאות סרק, להבליעו בתוך ערפל מסתורי. כמו אלה כן אלה מגרשים בינתים את האידיאל גופו מתחומי המציאות היום־יומית. אלה מדברים על איכות, אידיאלים אנושיים, התעודה במזרח המתעורר, נס־לגויים וכו', ואלה מדברים על חלום ישעיהו, מלכות האומה, משיחיות מדינית ומרפים את ידי העם מהבנין הממשי, מן המפעל בכל התנאים, בשארית הכוחות, אשר רק על־ידיו מתהוה האידיאל המרוחק למציאות קרובה.

ש. צמח

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

ח. נ. ביאליק ורעיתו הפליגו היום, ג' בתמוז, לאירופה. אחרי השתתפותם בקונגרס בבזיל יצאו למקום מרפא.

אורי צבי גרינברג יצא לבזיל להשתתף בקונגרס הי"ז.

מסיבה לכבוד „הבימה" נערכה בת"א ביום א', כ"ט בסיון, על ידי ועדת התרבות של הסתדרות העובדים. נאום לכבוד חברי „הבימה" נשא ד"ר י. קופמן, ז. רובשוב ברך את האורחים ש. טשרניחובסקי וח. הזז. טשרניחובסקי קרא שיר והזז דבר מלים מעטות. ח. טשמרינסקי השיב בשם הלהקה.

התאחדות עובדים אינטלקטואליים בא"י. על פי הצעת המזכיר הכללי להתאחדות הבין־לאומית של עובדים אינטלקטואליים (מקום מושבו בפריז), שנשלחה ליו"ר הועד המרכזי של ההסתדרות הרפואית העברית בא"י, נגש מרכז הסתדרות הרופאים לארגן בא"י הסתדרות ארצית של עובדים אינטלקטואליים. ההתאחדות הבין־לאומית מקיפה כבר 10 ארצות (ביניהן אנגליה, צרפת, פולניה וכו') ומספר חבריה למעלה ממליון וחצי. אין זו קבוצה של פרטים, כי־אם ברית של הסתדרויות פרופסיונליות הפתוחה לכל המקצועות האינטלקטואליים. ההתאחדות הבין־לאומית מודה רק בהתאחדות לאומית אחת לכל ארץ. באספה המיסדת, שהיתה בתל־אביב בשלישי ביוני, השתתפו בא"כח כמה הסתדרויות ואגודות אינטלקטואליות, ביניהם גם בא"כח אגודת הסופרים (ד. א. פרידמן וד. שמעונוביץ). באספה זו דנו על הצעת התקנון שהוכנה ע"י ד"ר י. שטיין. נבחר ועד פועל זמני בן שלשה חברים: ד"ר יוסף שטיין, ד"ר ד. א. פרידמן וד"ר פרוינר.

הרצאת אלישבע בקהיר. באולם ההסתדרות הציונית בקהיר הרצתה המשוררת אלישבע בעברית על הנושא „כיצד באתי ליהדות".

ציר מא"י בכנסיה העברית המוקדמת. גדוד מגני השפה שלח את מר ברוך חסיד בתור ציר אל הכנסיה העברית המוקדמת, המתאספת בברלין בימים כ"א – כ"ב ביוני.

ב„הבימה" הולכות ונגמרות ההכנות לשתי הצגות חדשות: „תלמידו של השטן" מאת ברנרד שאו ו„הלהבה הקדושה" מאת סומרס מוגהאם. עבודות אלו הן הצעדים הראשונים לרג'יסורה עצמית. את העבודה בהצגה „תלמידו של השטן" מנהל צ. פרידלנד ו„בלהבה הקדושה" — א. ויניאר. הצגת־הבכורה תהיינה בסוף חדש יוני.

אשר ביילין חגג בלונדון את יובל העשרים וחמש לעבודתו הספרותית.

דרמה „שבתי צבי" מאת נתן ביסטריצקי הולכת ונגמרת בדפוס ובקרוב תצא בהוצאת „חזיון" ירושלים. המכירה הראשית נמסרה לשותפות „בצר".

הכרך השני של האנציקלופדיה הישראלית „אשכול" כבר נגמר בדפוס. הוא כולל את המאמרים מערך „אוריאל" עד „אנטיפס". דוגמת הכרך הראשון הוא מלא ציורים, תוי־זמרה ומפות. מן המאמרים המונוגרפיים הגדולים שבו יש לציין את אלה: איטליה, אינקביזיציה, אישות, אלהים, אלכי־מיה, אל־בית, אמיגרציה, אנוסים (קצתם באו במהדורה העברית קודם שהגיעה שעתם במהדורה הגרמנית). חוץ מזה באה בכרך זה רשימה מפורטת של האמוראים לדורותיהם בצרוף מראי־מקומות. מפני המשבר הקשה בשוק הספרים העברי החליטה הנהלת „אשכול" לעכב עד סתיו את הממכר של הכרך השני המוגמר.

תרגום אנגלי של „הזוהר". הוצאת ספרים באנגליה מכינה להדפיס את התרגום האנגלי הראשון של „הזוהר", שנעשה בידי הרי שפרלינג ומוריס סימון. הרב ד"ר ו. אבלסון בהקדמתו מקיף את תולדות הקבלה מימים קדמונים עד ימינו אלה וקובע את מקומו של ה„זוהר" בספרות המסתורין העברית והכללית.

כרוניקה כללית

מות פליכס הולנדר. בברלין מת בשנת הששים ושלוש לחייו הסופר הגרמני הידוע (יהודי לפי מוצאו) פליכס הולנדר. המנוח היה אחד הסופרים הפופולריים בגרמניה בדור האחרון. מפורסמים ביותר ספוריו „ישו ויהודה איש קריות", „דרכו של תומס טרוק", „שבועת סטפן הולר" ועוד. הוא כתב גם ספר זכרונות בשם „ביתנו". פליכס הולנדר עסק גם ברז'יסורה, היה עוזרו של מכס ריינהרדט ומנהלו של אחד מתיאטרוניו הגדולים בברלין.

פרס גיתה לריקרדה הוך. הועד המפקח של פרס־גיתה בפרנקפורט ע"נ החליט לזכות בפרס גיתה של שנה זו את הסופרת והמשוררת הגרמנית המפורסמת ריקרדה הוך. עד כה זכו בפרס זה גיאורגי, שויצר, ציגלר ופרויד. (דברים אחרים של ריקרדה הוך תורגמו לעברית בידי י. ליכטנבום ונדפסו בירחון „האשה").

לקראת יובל המאה של היגל. בנובמבר שנה זו תמלאנה מאה שנה למות הפילוסוף היגל, ובגרמניה מתכוננים לחגיגות גדולות ביום זה, אשר תעידנה על התחדשות למוד שיטתו בשנים האחרונות. בי"ח באוקטובר יתכנס

בברלין „קונגרס־היגל" על־פי הזמנת „בדית־היגל", אשר בראשה עוכד פרופיסור קרונר׳ בלי ספק יצאו גם ספרים רבים על היגל בעונת הסתיו. הספרים הראשונים לקראת היובל כבר יצאו. קספר נינק, כומר ישועי, הוציא „באור לפרקים העיקריים בפינומינולוגית הרוח של היגל" (רגנסבורג, הוצאת הבל). הספר מכיל׳ בצורת באור׳ וכוח עם היגל מנקודת־המבט של הפילוסופיה הקתולית. פרופיסור מוג הוציא, בתוך האוסף הגדול „תולדות הפילוסופיה בתיאורים בודדים"׳ היוצא בעריכתו של פרופ׳ גוסטב קפקאי, ספר מקיף על היגל (הוצאת ארנסט רינהרדט). המחקר במשנת־היגל התקדם מאד בעשרות השנים האחרונות׳ מוג נותן תאור אוביקטיבי של יצירת היגל מנקודת־מבטה של החקירה החדשה. הוא מקדיש מקום לספרים שחבר היגל בימי חרפו בעניני תיאולוגיה, פילוסופיה של ההיסטוריה ותורת־המדינה, ועוקב את התפתחות שיטתו המיטפיסית. מתקבלת תמונה היסטורית מקיפה על כל הפילוסופיה של היגל. בפרק האחרון, הככונה „אסכולת היגל ומתנגדיה", מתאר המחבר את המחלוקות בין המחזיקים בתורת־היגל ומתנגדיה אחרי מותו׳ מציין את הכוונים השונים באסכולת־היגל עצמה ומראה את קוי־החבור בין תורת־היגל ובין ימינו אלה (התחדשות הפילוסופיה ההיגליאנית בגרמניה׳ איטליה, אנגליה, הולנדיה וכו׳).

באוסף „תרומות לפילוסופיה ולפסיכולוגיה", היוצא בעריכתו של ט׳ ק. איסטריק (הידוע בחקירותיו בשדה הפסיכולוגיה של הדת והתופעות הפריפסיכות) יצא מחקר מקיף של ג׳ נ. מאיר על „המיתודות וההשקפות היסודיות של פילוסופית הדת בהווה" (בגרמנית, הוצאת קולהמר בשטוטגרט). הספר מבאר את כל השיטות השונות בחקירת הדת בימינו: שיטה בנויה על תולדות הדת׳ שיטה פסיכולוגית, פסיכואנליטית, שיטה בנויה על תורת נפש העמים׳ אחר־כך דן המחבר על הזרמים השונים שיצאו מן הפילוסופיה ומשתמשים בדרך הקירה פילוסופית׳ כגון אסכולת הקנטיאנים החדשים (כהן, נטורפ, וינדלבנד, זימל), אסכולת הפינומינולוגים (שילר), הפילוסופיה של ה„כאילו" (פיהינגר). המחבר מעביר לפני הקורא כחמשים שיטות־חקירה שונות׳ מתוך ההרצאה בולט רב־גוניות בתפיסת הדת ויחד עם זה אקטואליות רבה של שאלת הדת בחקירה׳

המוזיאון במינכן עלה באש׳ הרדיו מודיע מגרמניה, כי אש פרצה במוזיאון לאמנות המפורסם שבמינכן והחריבה אותו כמעט כליל. משלושת אלפים תמונות ניצלו רק מאתים׳ מהבנין המפואר נשאר רק שלד.

באגודת הסופרים בלטביה׳ לאות מחאה נגד החלטת היעד המרכזי של אגודת הסופרים בלטביה, הקובעת, כי סופרי המעוטים הלאומיים אינם יכולים להמנות על אגודת הסופרים והעתונאים הלטביים, התהוה פירוד באגודה ועשרים ושנים מחבריה יצאו את שורותיה. אומרים, כי היוצאים ייסדו אגודה שניה׳

ספר על ניטשה באנגלית׳ החוקר האמריקני פוסטר, מי שהיה פרופיסור של האוניברסיטה בשיקגו, פרסם ספר בשם „חיי פרידריך ניטשה".

„ניטשה והנשים". בהוצאת פליכס מיינר בליפסיה יצא ספרו המענין של הלמוט ולטר ברן בשם „ניטשה והנשים". בספר זה מתואר יחסו של ניטשה אל הנשואין, אל אחותו ואל הנשים בכלל.

יוסף פלביוס — גבור של ספור׳ ליאו פויכטונגר, מחברו של הספר „היהודי זיס" (יצא בתרגום עברי בהוצאת שטיבל)׳ עוסק עתה בכתיבת ספור היסטורי, שהגבור הראשי שלו הוא יוסף פלביוס׳ פויכטונגר מתאר את פלביוס כקרידיסטון וראשון למתבוללים בישראל. דמות הגבור מתוארת על גבי רקע התקופה כולה, שהקוים העיקרים שלו היא ההתנונות של המעמד הבורגני היהודי בימים ההם׳

ירושת ורהארן׳ אלמנתו של ורהארן נתנה במתנה לספריה הממלכתית בבריסל ששים כתבי־יד של בעלה, 1500 מכתבים של סופרים וידידים שונים שש מאות כרכים מספריתו׳

אנדרי מורוא, מחבר הביוגרפיה של דישראלי (יצאה בתרגום עברי הוצאת שטיבל)׳ פרסם עתה ספר ביאוגרפי חדש על הסופר הרוסי טורגיניב.

„החטא וענשו" לדוסטויבסקי עובד לליברטו בשביל אופירה על־ידי הרז׳יסור של „סקלה" במילנו. את המוסיקה לאופירה זו חבר הקומפוזיטור האיטלקי אריג׳ו פדרילו.

משבר התיאטרון בברלין הולך ומתפשט יותר ויותר. עד כה נסגרו כבר י״ד תיאטראות. עוד ארבעה עומדים להסגר בקרוב, שאר התיאטראות מחכים לעזרה מצד השלטונות׳ ואם עזרה זו לא תנתן להם, יש לחשוש עוד לליקבידציה של כמה וכמה מוסדות תיאטרליים בברלין.

הפרס הממלכתי הבלגי לספרות לשנת 1931 ניתן לסופר היהודי יוסף שלוינגר בעד המחזה שלו „שבעה", שנכתב צרפתית והוצג החורף בהצלחה בתיאטרוני בריוסל.

ספרים שנתקבלו:

I. **ספרי יפה מקורית:**

צ. ז. ו י נ ב ר ג. ב י ת ו ר ח ו ב. הוצאת א. שטיבל. תרצ״א, 140 עמ׳.

II. **ספרות ילדים:**

ש. ב ם. ב ק י ץ ב ת ל ־ א ב י ב. שירי ילדים. הוצאת „קופת הספר".

III **ספרי מדה:**

א פ ר י ם י ר ו ש ל מ י. מ ח ק ר י ם ב ה ס ט ו ר י ה ו ב ד ת ה י ש ר א ל י ת.

ספר שני׳ הכהנים הנביאים בתקופת בית ראשון, ירושלים, תרצ״א.

IV **כתבי עת ומאספים:**

ה ד ר. כרך ה׳, חוברת ה, סיון, תרצ״א. העורכים: י צ ח ק ר ו ק ח ו י ו ס ף ב ר ו ר מ ן.

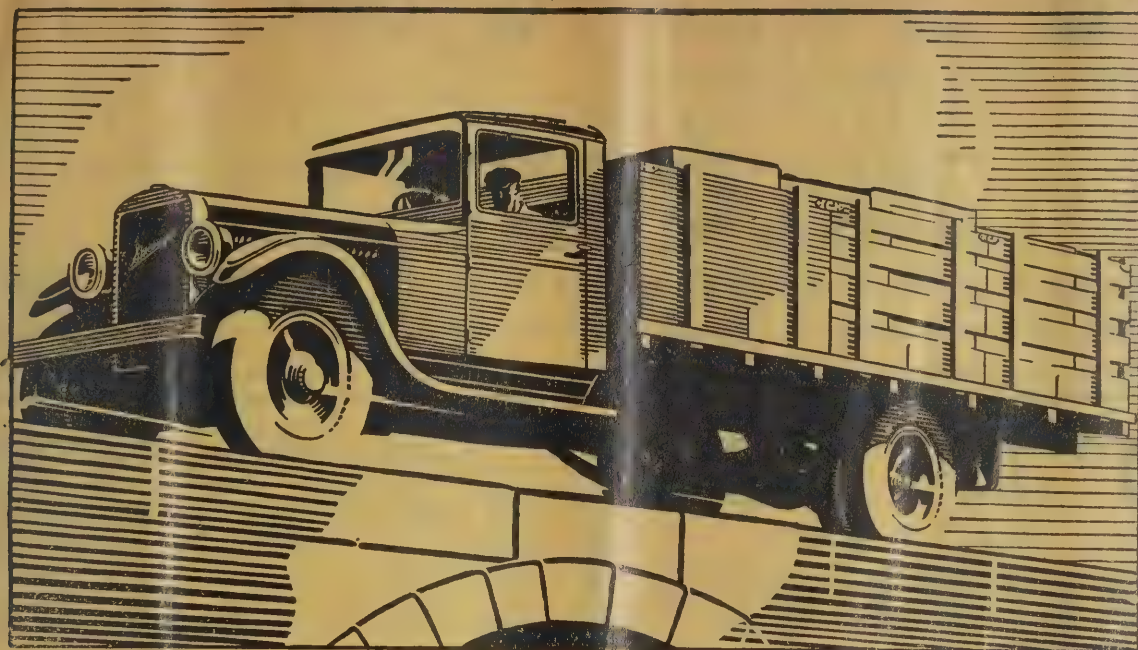
נ ת י ב ה. דו־שבועון לעניני הנוער והעובד הדתי־לאומי בארץ ישראל שנה ו׳ חוברת א׳, ה׳ סיון, תרצ״א.

ה ש ו מ ר ה צ ע י ר. ורשה. ט״ז סיון. יו״ל ע״י ההנהגה הראשית של

V. **שונות:**

ספר ע ט ר ת ת פ א ר ת על מצות תפילין ותובת הבר־מצוה. הוצאת רעזניק מענשול ושותפס. ניו־יורק.

העורך האחראי: ש. צ מ ח

דפוס „הארץ" תל־אביב.

№ 7 (107)

שנה שלישית

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על-ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ-ישראל

גליון
ז
(קז)

תל-אביב
י' בתמוז
תרצ"א

Tel-Aviv
June 25
1931

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ-ישראל: לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י בחוץ-לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים מחיר גליון בודד — בארץ-ישראל 20 מא"י; בחו"ל 12 סנט	עמוד שלם – 5 לא"י; חצי עמוד — 2.750 לא"י; רבע עמוד – 1.500 לא"י; 1/8 עמוד – 800 מ.; 1/16 עמוד – 500 מא"י. למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ"ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל-אביב, ארץ-ישראל

MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine

Vasenol

KINDER-KÖRPER-FUSS-PUDER

געגועיך הם להיות נעים לאנשים

אמצעי מובהק להשגת דבר זה הוא בלי כל ספק

אבקת וזנול לגוף, המרעננת את הגוף,

מסירה כל ריח בלתי נעים ועושה את העור עדין

במקרה של זעה מרובה — צריך להשתמש

באבקת וזנול לרגלים

להשיג בכל בתי המרקחת

הסוכן הכללי לא"י: א. הרשברג, תל-אביב.

חותמי

מאזנים

מתבקשים לגמור את חשבונותיהם

בעד השנה השניה

ולשלוח את דמי החתימה

לשנה השלישית

הנהלת „מאזנים"

הוצאת **א. י. שטיבל** ברלין-תל-אביב

יצא לאור הספר השביעי של ספרית שטיבל 1931

לורד רינגו

מאת **ארנולד בנט** תרגום י. פישמן

ספר זה הוא אחד מיצירותיו החשובות ביותר של הסופר המפורסם וחביב הקוראים. גבוריו העיקריים הם מנהיגי המפלגה הפוליטיות באנגליה, מי שהיו חברי הממשלה הקואליציונית בימי המלחמה ואשר רובם מנהלים את המדיניות הבריטית עד היום הזה

עתה הופיע חלק ראשון

בחודש הבא יופיע החלק השני

מחיר הספר 250 מא"י, לחותמים — 125 מא"י

בכריכת-בד — תוספת 30 מא"י

מלחמה ושלום

בהוצאת שטיבל מופיעים עתה שני הספרים האחרונים של הרומן הקלסי

מלחמה ושלום מאת ל. נ. טולסטוי

עד עתה הופיעו שנים-עשר ספרים, שני הספרים החדשים — כרך ד' חלק שלישי ורביעי, אפילוג, חלק ראשון ושני — משלימים את כל הספר. אל הספר מצורפת תוספת מאת המחבר: הערות בדבר תכנו וערכו של הספר. מחיר 14 הספרים הוא 1.400 לא"י

לרגלי סיום הספר הגדול והחשוב הזה החליטה הוצאת שטיבל למכור אותו במחיר זול, בהנחה גדולה ממחירם.

הקונה את כל הספר ישלם רק 950 מא"י. מי שיש לו כמה חלקים קודמים של הספר וירצה להשלימם — יהנה מהנחה של 20 אחוז אם יקנה במספר חמשה ספרים ומעלה.

ההנחה זו תתקיים עד סוף החודש הבא.

ז'אן כריסטוף

בו בזמן מודיעה הוצאת שטיבל, כי מלאה את החלקים שהיו חסרים עד כה מן הספר הגדול

ז'אן כריסטוף מאת רומן רולן

המכיל עשרה ספרים אלה: השחר, הבקר, בחרות, המרד, יום השוק, אנטואנטה, בבית-הרעיות, הסנה הבוער, היום החדש.

עשרת ספרי החבור החשוב והמדריך של דורנו עולים במחירם הנומינלי לסך 1.770, וכולם יחד — 1.400 לאי

עד סוף החודש הבא יעלה מחיר הקומפלקט

רק 950 מא"י.

יקבי ראשון-לציון וזכרון יעקב

כרמל מזרחי

יין, קוניאק ארק וליקר

ראשון-לציון, ארץ-ישראל

סניפים וסוכנויות:

אותות כבוד והצטינות

המבורג 1897 פריז 1900

וינה 1906 טורינו 1911

מוסקבה — — 1923

וומבלי לונדון — 1926

יפו תל-אביב — — 1926

אסיה: בארץ-ישראל — חברת „כרמל מזרחי" — ירושלים, תל-אביב, יפו, חיפה, צפת וכל המושבות העבריות. בסוריה — חברת „כרמל מזרחי"—בירות, דמשק, חלב. בהודו — בומביי. במזרח הרחוק — חברת „כרמל מזרחי" — שנהאגי.

אירופה: באנגליה — חברת „פלוין" שורדיטש 178/9 — לונדון. בשויצריה — ג'נף. בגרמניה—ברלין. בצ'כוסלבקיה—בברוקס. באוסטריה — וינה. בפולניה — ורשה. בדנציג. דניה—חברת „כרמל" קופנהגן. בהולנד—אמשטרדם.

אמריקה: בארצות הברית—ניו-יורק. בארגנטינה — בוינס-אירס. בברזיליה — ריו-דה-ז'נירו.

אפריקה: במצרים—חברת „כרמל מזרחי"—קהירו, אלכסנדריה, פורט-סעיד, סואץ, מנסורה, טרנסול, יוהניסבורג.

אוסטרליה: מלבורן.

ניו-זילנד: אוקלנד הסטינגס.

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, י׳ בתמוז, תרצ״א | גליון ז׳ (ק״ז)

יְמֵי הַשָּׁבוּעַ

קונגרס הציוני הי״ז

גם אלה שאינם מאמינים בנסים ואינם מצפים לישועות נחמות מקונגרסים, נושאים את עיניהם בתקוה ופחד לכנסיה יונית זו בבזיל, לראות אם למראה הסכנה הגדולה מחוץ ומכית יתלכדו כוחות היוצרים שבציוניות לכוח יוצר אחד, או, להפך, מפני מכה הגדולה אשר הוכינו יתפוררו הכוחות וישברו לשברים רסיסים. בזאת יבחנו הפעם, אם יש בהם תשוקת יצירה, המבקשת מיד את ההתלכדות וההתחברות, או יש בהם תאות הריסה, מבקשת תמיד את ההרס והנפץ.

לנו, הרואים את עיקר ה ע ם כעיקר ראשון, הקודם לכל תר העיקרים של הציוניות, ענין זה של התלכדות כוחות העם שעת סכנה גדולה לכל האורגניזם הלאומי הוא הענין החשוב הראשון, אשר בו תלוי הכל. אם יש עם לנו, אז ייצור לו ת כלי היצירה והמעשה שלו, ימצא לו את שליחיו ואנשיו את הדרכים להגשמת רצונו — רצון של דורות אין מספר, אשר ינו יכול להבטל ולהפסק גם מפני עכובים רבים וגדולים.

וכאן מתעוררת השאלה: מה עשתה הציוניות במשך כל שנות קיומה כדי לחנך וליצור לה את העם, את היסוד הראשי הראשון לקיומה? האם היתה לה פעם תכנית של חנוך־עם כזה? צייר־נא לעצמנו מין „אוטופיה" ציונית כזו: לפני שלושים חמש שנה, עם צעדיה הראשונים של הציוניות המדינית הנסיעות הראשונות לחצרות מלכים ונסיכים, התחילה מצד ראשי ציוניות ומנהיגיה גם נסיעה ל„חצרות" העם העברי ולהיכלי רבותו העתיקים והחדשים. הם נתנו דעתם לחנך את העם א ברוח ה„בשורות" מחצרות־מלכים בלבד, ובדרך ההפתעות שונות של הדיפלומטיה הציונית והפוליטיקה שלה, אלא גם רוחו הוא, ברוח העם. הם הכינו את העם שבגולה לקראת בודת־עם ממושכת, ע ב ו ד ה ש ל ד ו ר ו ת, של ת ח י ת־עם. על־די חנוך מתמיד של שלושים שנה ומעלה בכל תפוצות ישראל מצאים עכשיו בגולה רבבות ציונים צעירים, היודעים את ברו של העם ומשתוקקים ונכספים לעתידו. לא צעירים, שענין ציוניות — אני מדבר בציוניות הכללית — הוא להם אחד מעניני הספירט החדש, הספורט של בחירות, ריבי המפלגות והכתות וכדומה. איזו תנועה יכלו רבבות צעירים כאלה להקים בתוך העם בשעת רצון לאומי, ברגעים היסטוריים נאותים! האם היה עוד צורך לשלוח בלי הרף שליחים אל הגולה, לעשות שם „תעמולה" ולקבל משם פרוטות בשביל בנין הארץ? צעירי־ישראל אלה, לוא נתחנכו חנוך־עם, הם הם היו שליחי־העם בגולה, ומלאכת העם בגולה לא היתה נעשית בידי אנשים הבאים אליו לשעה מן החוץ, אלא בידי בניו־בוניו, והיתה נעשית בכל מקום ובכל שעה. והאם היה אז מקום למשברים כאלה בציוניות, משברים פנימיים הבאים עם כל משבר חיצוני שבתנועה, עם כל אי־הצלחה הנראית בה לשעה? והאם היה מקום לכל כוחות־ההרס, המתגלים מדי פעם בפעם בשעת המשברים האלה, כוחות של „אני ואפסי עוד", שאינם מקבלים מרות לאומית, שאינם מתלכדים לאורגניזם חי ופועל של עם?

ה„אוטופיה" הציונית הזאת לא היתה אוטופיה לוא נראה בציוניות מן הרגע הראשון הרצון להתחבר חבור אורגני עם ההיסטוריה של העם. כל קורות הציוניות במשך שלושים וחמש השנים היו באופן זה אחרות וההשפעה של הציוניות על תחית העם היתה לגמרי אחרת, והעם היה פותר את חלומו, חלום־הדורות שלו, באופן אחר והיה מקיים את אמונתו באופן אחר. פנים אחרות היו אז לכל התנועה ולמשברים של התנועה. לא היה אז בכוחו של שום משבר חיצוני לשבור את הכוח הפנימי של התנועה.

האין עוד אפשרות גם בשעה זו לפתור בדרך זו את שאלת המשבר בציוניות? גם למסתכל בעלמא כבר ברור, כי המשבר איננו רק בהנהלה ובשטח הפוליטי, אלא בכל הנפש של התנועה. התנועה הכללית חסרה את ה נ פ ש, את הרכוש היקר ביותר. היא חסרה נ ש מ ת ה ה י ס ט ו ר י ה, זו שהיא יחידה לכל עם, ואין לקחת אותה בהשאלה מעם אחר ומהיסטוריה אחרת. והאם לא הגיעה עוד השעה לנסות בדרך חדשה־ישנה זו, בדרך ההיסטוריה של העם? האין אנו רואים עוד, כי ישועתנו היא עכשיו ב נ ו?

פ. ל.

גְּדִישׁ

ב. אָדָם וְצִפְּצָפָה

(המשך)

הָרִיב דָּעַךְ לְאַט... טִפְטְפָה שַׁלְוַת הַלַּיְלָה בְּפַעֲמֵי חֶסֶד,
לְלֹא נִיעַ, עַל רִכְסֵי צַמָּרוֹת וַתְּרַדֵּד מְשִׁי קִמְטֵי שִׁבֳּלָהּ
עַל חֶלְקַת אֲגַמִּים נִרְדָּמִים; רְחִימָה־עֲנֻגָּה הִיא לָטְפָה
בִּכּוּרֵי מְלִילוֹת מִסְתַּבְּלוֹת, וַתּוֹשֶׁט שָׁדֶיהָ הַכְּחֻלִּים
לְשִׂפְתֵי אֲדָמָה מְרֻפָּטוֹת, וַתַּשְׁכֵּךְ אֶל חָזָהּ הַמְּטֻנָּן
כָּל עִצָּבוֹן הֲוָיָה לְחוֹלֵל מִקַּדְמוּת קַדְמָתָהּ, לְלֹא מִפְלָט,
בִּדְוֵי לֵדַת נֶצַח כָּל פִּטְרָה, לְחַסְפֵּס בְּשָׁבָץ כָּל גָּבִישׁ,
לְדַגֵּר רַבַּת דְּאָגָה כָּל גֹּלֶם וּלְפַקְּלוֹ לְפַרְפַּר בֶּן־יוֹמוֹ;
לְכַמֵּר בְּכָל תַּלְמֵי חַיִּים סוֹד חֶבְלֵי בְּתוּלֵי־נְצָחִים,
וּלְהַבְכִּיר־לְהַפְקִיר יְבוּלָהּ לְגֹרֶן טְמִירָה, הַפְּרוּזָה
לְרִבְבוֹת לוֹעִים פְּעוּרִים וּכְפוּנִים, הַמְשַׁכְּלִים גְּדִישָׁהּ
לְלֹא שֹׂבַע—רַק תָּמִיד עוֹד נִפְלַט הַגַּרְעִין הַלָּקִישׁ, הַפֶּלְאִי,
הַמְעֻבָּר אֶת רַחְמָהּ בְּסֵבֶל הָרְבִיָּה עַד אַפְסֵי הַדּוֹרוֹת...
וַתַּהַר הַדְּמָמָה הָרַבָּה כָּל אֶנְקַת הַיְקוּם בְּהִתְלַבְּטוֹ,
עֲיֵף עֶרְגַּת מָחוֹז וְתַכְלִית, וְתִכְלָה לִפְדוּת וּלְנִחוּמִים;
וַתֵּדַע כִּי טֶרֶם יַגִּיעַ הַמּוֹעֵד, וְעוֹד חִשְׁקוֹ לֹא רִוָּה
הַ„יְהִי״ מִבְּרֵאשִׁית הַכַּבִּיר, וּלְהֵדוֹ תְּבַקֵּשׁ אֲדָמָה,
כְּפַרְפָּר מְסֹבִיב לַמְּדוּרָה, בַּחֲלַל הַמַּזָּלוֹת זִוּוּגָהּ...

הָרִיב שָׁכַךְ לְאַט... חֶרֶשׁ הוֹסִיף הַמְשׁוֹרֵר לְנַפְשׁוֹ: וְאוּלַי
מִמֶּנִּי צָדַקְתְּ—בָּאתִי הֵנָּה כִּי גָּמְלָה הַתּוֹדָה מֵאֶתְמוֹל
כְּגֶרֶשׁ־סְמָדַר בְּנַפְשִׁי, וּפִתְאֹם כֹּה כָּבֵד לִי מָהֳלָהּ
(מְשׁוֹרֵר אָנֹכִי וְשׁוֹקֵד לְגַמֵּר כָּל בָּסְרִי — וְרֵעַ
עֲרִירִי כָּמֹנִי אֲבַקֵּשׁ לְחַלֵּק עִמּוֹ טַנְאֵי אָסְפִּי),
וָאֵצֵא הֲלוֹם לְהַשִּׁירָהּ בְּצִלְלֵי עֵץ גַּלְמוּד עִם עֶרֶב:
הֲיֵשׁ רֵעַ יָפֶה מִמֶּנּוּ, כִּי תְּפַתֶּה עִם שְׁקִיעָה לַבְּדִידוּת,
כִּי יַטִּיף פַּךְ אֲשֶׁר לַדָּם אֶגְלֵי וְרָדִים, וּמְפַלְּחָה אֶת לִבְּךָ
בְּעֹז נַהֲמַת תּוֹדָה־לֹא־תוֹדָה לְחֵיק תֵּבֵל נוֹגָה וְהָרָה
וַחֲסֻנָּה־חֲסֻנָּה... וְהָיָה כִּי תַעֲצוֹם עֵינֶיךָ וְתַבִּיט
אֶל תּוֹכְךָ־תּוֹכָהּ, בְּכֶפֶל הַפֶּלֶא, וְתִבְלֹם כָּל אֹמֶר:
אַל דַּבֵּר, אַל הוֹדוֹת, פֶּן יֶחְסַר הַסַּף... רְאֵה, מִתְעַטְּפָה צַפְצָפָה
בְּטַלִּית שֶׁל תְּכֵלֶת וְחִידָה, וּמְבַדְּרָה צִיצִיּוֹת־צְלָלִים,
שֶׁגָּחוּ מִכָּל הַמַּחֲבוֹאִים, וְלוֹזוֹת מִצְנַפְתָּהּ אַרְגָּמָן —
שְׁעַת מִשְׁנֶה־שְׁתִיקָה גַּם לָהּ... הַקְשֵׁב: הֵקֵר אֶת גַּלָּיו הַמַּעְיָן
חֲפָרוּהוּ גַּלְמוּדִים מֵעוֹלָם וְכָל הֵלֶךְ מִלֵּא אֶת כַּדּוֹ,
וַיָּנַח בְּצֵל הַצַּפְצָפָה הַמְנַסְּחָה לוֹ אֵלֶם הַוִּתּוּר
עַל כָּל מָחוֹז קוֹסֵם בְּכִלְיוֹן נְדוּדִים — — — כִּי עַתָּה לֹא אֵדַע,
הַאֻמְנָם חִכִּיתִי לָךְ, נַעֲרָה, אוֹ קָרָאָה מִתְּמוֹל הַצַּפְצָפָה,
וְאָשׁוּב אֵלֶיהָ לְהִתְבּוֹדֵד עִם לַחְשֵׁי שְׁקִיעָה.

הַנַּעֲרָה

הִשְׁפִּילָה עֵינֶיהָ בְּדַבְּרוֹ, וְדִבְלְלָה יָדָהּ וְלָטְפָה
בְּגַב כַּלְבָּהּ הַמְסֻלְסָל וְחָטְמוֹ הַקָּרִיר וְלַח—פִּתְאֹם זָקְפָה
הָרֹאשׁ וְעוֹד פְּלֵיטַת הַמְּרִי בְּעֵינֶיהָ, אַךְ תְּלוּיָה בוֹגְרָה
הַדִּמְעָה בְּעַנְוַת רִיסֶיהָ: הֲיוּכַל הֱיוֹת אֲשֶׁר הֵלֶךְ
בֶּן־עִיר וְאוֹרֵחַ בַּכְּפָר, שֶׁתְּמוֹל בּוֹאוֹ, כְּבָר יָדַע לְהַפְלוֹת
מִכָּל עֲצֵי גַן לוֹ צַפְצָפָה גַּלְמוּדָה, לְאַהֲבָהּ כָּמוֹנִי
וּכְאָבִי — וְהוּא קוֹרוֹתֶיהָ לֹא יֵדַע, לֹא רָאָה כָּמוֹנִי
עֲדַת הַצַּפְצָפוֹת בַּהֲדָרָן, כִּי שִׁדְּרוּ הַמְּסִלָּה לֶחָצֵר,
וְלֹא הָיָה הַשַּׁעַר אָז פָּרוּז לַשְּׁדֵמוֹת, לְלֹא סֵמֶל מִקְלָט:
כְּאוּלָם עַמּוּם הָעַמּוּדִים, עֲבֻתָּה הָאֲפִילָה הַשְּׂדֵרָה
עָלָיו, וּבַעֲבוֹר הַמֶּרְכָּבָה בְּטִיסָה בַּמְּסִלָּה וְרָצוּ
כְּבִיעָף צַפְצָפוֹת לִקְרָאתָהּ, כִּצְעִירִים דְּחוּפֵי בְּשׂוֹרָה;
וְרִשְׁרְשׁוּ פַּרְסוֹת הַסּוּסִים בְּמַרְבַד הַיָּרֹק־אֲדַמְדָּם,
שֶׁפִּעְפַּע בְּכָל יְמוֹת שָׁנָה נִיחוֹחַ שַׁלֶּכֶת לַח־חָרִיף,
וְטוֹב הָיָה וְיָפֶה לְטַיֵּל בַּשְּׂדֵרָה... וְהִיא עוֹד פְּעוּטָה,
וְשֶׁקֶט וּבִטְחָה בָּאוּהָ לִרְאוֹת הַצַּפְצָפוֹת נִצָּבוֹת
עָלֶיהָ כִּבְנוֹת־הָעֲנָק — — — וְהִיא סִפְּרָה אֵיךְ חַפִּים מֵאַשְׁמָה
הֵן נָטְלוּ גְּזַר־דִּינָן, לְלֹא טַעַם וּמִשְׁפָּט, בִּזְדוֹן הָעַרְבּוּבְיָה
לְקִנְאַת הָאָדָם וּלְרִשְׁעוּת שֶׁשָּׁכְרָה מִתַּרְעֵלַת אֲבַדּוֹן...
הָהּ, הִיא נַעֲרָה פְּשׁוּטָה שֶׁטָּעֲמָה זְעֵיר רַק מִסּוֹדוֹת הַמַּדָּע,
וַאֲשֶׁר עִם לְבָבָהּ תְּדַבֵּר, אַף תֵּדַע כִּי נִבְצַר מִמֶּנָּה
לְתַבֵּל כָּל גֹּעַל לַקֶּטֶל בְּחֵקֶר כָּל סִבָּה וְתַכְלִית —
הִיא יוֹדְעָה: פֹּה עָמְדוּ צַפְצָפוֹת אֲצִילוֹת וְצָפְנוּ בְּסִבְכָן
אַגָּדָה שֶׁל דּוֹרוֹת, וְתִקְוָה נוֹשָׁנָה, וְרִפְרוּף שֶׁל פִּתְרוֹן
לְסִדְרֵי כָּל עֶדְנָה וּכְמִישָׁה, לַחֲלִיפוֹת שֶׁל צַעַר וְחֶדְוָה,
לְמַחֲזוֹרֵי חַיִּים וָמָוֶת — וְעַתָּה נִסְתַּלְּקוּ לָנֶצַח — — —
„וְיֵשׁ נִתְקְלָה רַגְלוֹ שֶׁל אַבָּא בְּגִיד שֹׁרֶשׁ־שָׂרִיד שֶׁעִקֵּל
אֶת גַּבּוֹ הַמְאֻבָּן לְמַעְלָה, כִּמְגַשֵּׁשׁ לְעֶבְרֵי הַשְּׂדֵרָה —
וַיְיַבְּלוֹ עַל רִקְבוֹ וּזְרָקוֹ, וַיַּעֲמֹד בִּדְמִי עַל הֶחָרִיץ,
וְנַפְשׁוֹ הָעוֹגְמָה תְּרַגֵּן כִּי טֻשְׁטְשׁוּ גְּבוּלוֹת יַצִּיבִים,
וְחָנְטָה שֵׂיבָתוֹ בַּלָּט גַּרְעִין־חֵשֶׁד לִשְׁאוֹן הַנִּצְחוֹנוֹת,
הָעוֹלֶה מִתְרַבְרֵב בְּלַהֲטֵי כִּבּוּשִׁים חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים;
לְעֹדֶף שְׁלַל כֹּחֵי־כֹחוֹת לָאָדָם, כְּמוֹ חִדְּשׁוּ לוֹ אוֹנֵי
נְעוּרָיו, אַדְמָתוֹ וְשָׁמָיו — כֹּה יֶחְשַׁשׁ אַבָּא מִתַּרְמִית,
מִזִּיּוּף מִתְגַּנֵּן, מֵרֹקֶן אֲסָמִים...״ פִּתְאֹם הִסְמִיקָה
וַתְּהִי כְּמִתְנַצֶּלֶת: „אַל תִּצְחֲקוּ לִי. וַאֲנִי כִּמְעַט בּוּרָה
מִדַּעַת, וְנוֹחַ לְנַפְשִׁי לִקְלוֹט לֶקַח אָב מִלְּהִתְפַּשֵּׁשׁ
לְפִלְפּוּל כָּל תּוֹרוֹת עֲמֻקּוֹת שֶׁחִדְּדוּ אָזְנַי בְּחָרְפֵּי
שָׁהוּתִי בִּכְרַכִּים, וְגֻנְּבוּ לִכְפָרִי בִּסְפָרִים גְּזִירִים,
הַיּוֹדְעִים לַחְשׂוֹף סִבּוֹת סְתָרִים וּלְבַסֵּם כָּל סֵדֶר עַל נְצָחָיו,
לִמְצוֹא הֶכְרֵחַ מְחֻכָּם בַּכֹּל, וְלִשְׁקוֹל כָּל תּוֹעֶלֶת אֲפִילָה,
הַמְשַׁפְּרָה כָּל דֵּרָאוֹן דָּם שָׁפוּךְ בְּחֶזְיוֹנוֹת שַׂגִּיאִים לֶעָתִיד,
שֶׁאֵין קָרְבָּן יָקָר לְפִרְיוֹ... כִּי יֵשׁ וְכָל אֵלֶּה לֹא יוּכְלוּ
לְפַזֵּר אַף שֶׁמֶץ מֵאוֹתוֹ הָעֶצֶב הַגָּדוֹל שֶׁקִּנֵּן

כְּסֵמֶל פַּלָּצוּת בְּצַפְצָפָה יְתוֹמָה, לֹא יוּכְלוּ לְהָפִים
בְּנַפְשִׁי אֶת מֶמֶר הַקִּטְרוּג שֶׁל אַבָּא, שֶׁאוּלַי תְּדַמּוּ
כִּי טַעַם זְקוּנִים לוֹ תָּפֵל, שֶׁקֵּהָה לַעֲסִים בֹּסֶר מְרוֹרִים,
הַמְפַרְנֵס אֶת צַמְלוֹ וּמְעַתְּדוֹ לְדוֹרוֹת חֲזָקִים הָעוֹלִים
מֵאֵדֵי הַקֶּטֶל הַמְצָרֵף — — —

הָרֵעִים הִקְשִׁיבוּ לַדְּבָרִים
וְהָיָה הַכֹּל מוּבָן כָּכָה, וְאֵין מַה לְהִשְׁתָּאוֹת מַדּוּעַ
הַנַּעֲרָה דִּבְּרָה כָּל זֹאת... יָרְדָה דְמָמַת־פִּתְרוֹן לָעוֹלָם,
וְנוֹפְפוּ צְעִיפֵי מִסְתּוֹרִין, כְּאוֹמְרִים לְפַלֵּשׁ רָז עוֹלָם
עַל אַפְסֵי מַשְׁתִּיּוֹת: הַכֹּל גָּלוּי־מוּבָן, סְתָם לְלֹא פֵּשֶׁר,
כָּל סֵדֶר מְשֻׁלָּב בְּהֶפְכּוֹ... נִצְטוֹפְפוּ עֲנָפִים וּצְלָלִים
בְּגַן לֵיל הַקַּיִץ, וַיִּלָּכְדוּ בְּרִשְׁתּוֹת הַיֶּרֶק הַמְבֻשָּׂם
דַּג־סַהַר מִנִּכְבֵי כְּחֹל־כֶּסֶף; הִתְנוֹעֲעָה מְנוּחוֹת הַבְּרֵכָה
וַתִּישַׁן בְּרַוְזֵי הַבָּר בְּבָבוּאוֹת הַסְּבָךְ לָעֲרָבִים:
נִתְעַרְבְּבוּ מַעְלָה וּמַטָּה, גָּשְׁשׁוּ צַמָּרוֹת בַּקַּרְקַע,
וּגְזָעִים הִתְהַלְּכוּ תְּלוּשִׁים — כְּמוֹ עָיֵף קִמְעָא הַיּוֹצֵר,
אוֹ חָמַד שַׁעֲשׁוּעִים וְנֹפֶשׁ, וַיְעַמְעֵם בְּקַרְנֵי אֶצְבָּעוֹת
לְרֶגַע עַל עֵינָיו הַצּוֹפוֹת הֲלִיכוֹת הָעוֹלָם וְחֻקָּיו...
וְיָפֶה וְחָפְשִׁי לְהַפְלִיא לוֹ נִרְאָה הָעוֹלָם הֶהָפוּךְ,
הַמְשֻׁחְרָר מִזְּדוֹן תְּבוּנַת בְּעָלָיו וּמֻפְקָר לְנוֹיוֹ וּלְחַגּוֹ,
הִתְחַפֵּשׂ כְּעוֹצֵם עַפְעַפָּיו לְהַשְׁהוֹת אֶת מַרְאֵה הַקְּסָמִים —
וְאוּלַי הִתְעַשֵּׁת בִּדְמִי הָאֱלֹהִים — — — פִּתְאֹם גָּעוּ הַפָּרוֹת
בָּרֶפֶת בַּאֲנָקָה עֲמוּמָה וְכִבְדַת מַחֲשַׁבֵּי כְּמִיהָה,
כַּהֲמִית חֶבְלֵי תֹּהוּ מִתְקַשֶּׁה בְּלִבְטֵי תִּקּוּנוֹ, כִּי הִרְגִּישׁ
שֶׁשָּׁבְתָה יַד אֵל עַל נַחְשׁוֹלָיו מְשַׁכְלֵל אֶת פֶּלֶא הַיְצִירָה
עַד תֻּמּוֹ, עַד אֶפֶס כָּל אֹפֶל וְטִשְׁטוּשׁ: כֹּה חִלְחֲלָה פִּרְאָה
וּצְרוּדָה הַגְּעִיָּה בְּחֶבְיוֹן שַׁבָּתוֹן וְהֶפְקֵר לַיּוֹצֵר,
וַתְּשַׁסַּע פָּרֹכֶת הַתַּשְׁבֵּץ שֶׁל רִקְמַת בֵּין שְׁמָשׁוֹת לְעֵינָיו,
וַתְּגַל לוֹ כָּל תּוֹרְפָה וְגַלְמוּת — כְּבַד־נַעֲמָה הִתְנָעֵר הַבּוֹרֵא
בְּנִקְרַת הַפְּלָדוֹת לְאֵין־סוֹף, עַל אַבְנֵי סַפִּיר וּבְרָקִים,
וַיְנַתֵּק חִשּׁוּקֵי שַׁלְהָבוֹת וַיִּפְקֹד מַעַרְכוֹת הַבְּרִיאָה...

(סוף הפרק יבוא)

הַמַּיּוֹר מַקְלִין

מאת עבר הדני

(סוף)

ה

משמר השוטרים הרוכבים הגיע אל מחנה־הפלוגה בשעה מוקדמת מכפי הרגיל. הם נראו נרעשים ומבוהלים וסגן הרוכבים קפץ מעל סוסו המיוזע והצדיע לפני המיור מקלין, שיצא לעומתו:

— כאשר יצאנו, אדוני המפקד, לשרות־היום, כמנהגנו, ירו עלינו מבין השיחים. ענינו ביריות, אבל גם מהצד שכנגד הלכו ורבו היריות. מוכרחים היינו לסגת אחור ולשוב על עקבותינו.

המיור מקלין נשף במקטרתו והוסיף להקשיב לסגן, שסיפר:

— מפי עוברי־דרך נודע לנו, כי בנו של שיך נפצע קשה בתגרה על־יד הירדן. השמועה אומרת, כי פלוגת־הצבא, שארבה שם, היא שפצעה אותו, והוא נוטה למות. עלה בידנו להוציא מפיהם, כי שוד העדר מהמושבה הוא מעשה־נקמה של אנשי השיך.

הסגן מחה את הזיעה מעל פניו האדומות והוסיף לספר:

— בדרך יצא אלינו אחד מאנשי־האהלים והוא ידיד, שאפשר לסמוך עליו. הוא סיפר, כי בנו של השיך מת מפצעו וסערת־הרוחות גדלה בתוך האהלים. הראשים מחולקים בדעותיהם: יש מהם הנוטים לעלות על המושבה להחריבה ולחזור, מבלי לנגוע בצבא, באמרם, כי במעשה זה יוכיחו את נקמתם. אבל יש מהם הטוענים, כי לא יתכן לעשות זאת, כי הצבא יארוב להם לאחר עלותם מהמושבה ויעשה בהם כלה. אלה מיעצים, איפוא, להסתער קודם על הפלוגה להשמידה, ואחר־כך תהיה ממילא כל הארץ בידיהם, לעשות בה כרצונם.

המיור מקלין הקשיב לדברים המסופרים, כאילו היו ידועים לו, וישאל בקצרה:

— מתי הם עומדים לצאת, סגן?

— הם מחכים לעזרה מההרים, אדוני הקצין, ואז יעלו.

— בשם התופת — פרצה הקריאה מגרונו של הקצין שאו, שנחפז להאלם דום, כי המפקד מסר אותה שעה פקודות חרישות למשמר־הרוכבים: הוא גם צוה להם להתעכב במושבה ולהודיע לאכרים, כי עליהם לצאת את המושבה עם נשיהם ועם טפם ועם הרכוש החי, כי המצב יחמיר מאד. עליהם לנדוד לפי שעה אל מעבר להרים למקום בטוח יותר.

— תמסרו את הפקודה בשמי — הדגיש המיור מקלין לרוכבים, שמהרו לעלות על הסוסים.

מאותה שעה נצטוו החיילים צווי חמור לבלי לצאת את המחנה, ופקודה נתנה לחזק את המשמרות.

יעקב ונוח הגבוה, שהופקדו על אחד המשמרות, חרקו שן.

— האומנם נשב פה, ושם יאולצו האכרים לעזוב את המושבה ולהשאיר את רכושם הפקר? — דבר יעקב במר נפשו.

גם נוח הגבוה לא מצא ברגע זה כל מלה שנונה בפיו ויתמוך את ראשו בזרועותיו. הם נדברו ביניהם להשתמט מהפלוגה ויהי מה.

— עכשיו לא איכפת לי עוד כלום. אני אלך.

— המיור רוצה בזאת! — חזר וטען נוח הגבוה וכווץ את אגרופיו.

ובשעת חלוף־המשמרות לקחו הם חרש את אזנם ויצאו מאחורי המחנה בדרך למושבה. שם שררה התרגשות נוראה. האנשים יצאו את בתיהם ועמדו בחבורה באמצע הרחוב. שזופים מעמל־השדה, אכולי־שרב ומדוכדכים מנדודי־הלילה עמדו הגברים הגרומים ודלי־הבשר אובדי עצות. הנשים עמדו אף הן בפתחי־הבתים והילדים הסתובבו בין הגדולים נרעשים ונפחדים. הבהמה שנשארה באורוה והמלאכה ששבתה ספרו בלי אומר ודברים על המצב הפרוע שבו שרויה המושבה.

הפקודה שנמסרה להם בידי הרוכבים באה בדיוק בשעה שנתעוררה תקוה למצוא את העדר השדוד. כי אשה מהארטים באה חרש אל רופא המושבה מיטיבה, ותמסור לו את פרטי־השוד, לאמר:

„השודדים, שהיו מבני שבט חזק, ישבו כל הלילה בואדי סמוך למושבה, ומהאהלים הביאו להם אוכל. שנים מאנשי־האהלים גם הראו למתנפלים את הדרכים הטובות ביותר, שבהן ינהגו את

העדר. הם גם עזרו לשודדים לנהוג את העדר ולהלינו על־יד המעין, הסמוך לאהלים. היא שמעה באזניה את הגברים מתיעצים בדבר פרות פצועות אחדות, שתעצורנה בעד השודדים להתקדם מהר בדרכים. השודדים, שהיו מבני שבטו של בן־השיך ההרוג, אמרו ברור, כי מעשה־נקמה הוא".

לשמע הספור הזה התעוררה תקוה בלב האכרים, שאם יצאו רוכבים בעוד מועד, יוכלו להשיג את השודדים עוד בטרם שיעלמו בין ההרים, כי מרגע עלותם אל ההרים תאבד כל תקוה להחזיר אוֹן השוד. אבל באותה שעה הגיעה אל־הם הפקודה לצאת את המושבה — —

מסביב ליעקב ולנוח התאספה חבורה שהלכה וגדלה, כי זקן־המושבה עמד ודבר מתוך נהמת־לבו:

— על מי נטוש את כל הרכוש הזה, את כל העמל הזה? האם בשביל זה עבדנו שלושים שנה, סקלנו שדות, נלחמנו בקדחת ובבצורת, עמדנו על נפשנו בפני שודדים, כדי שיום אחד נצטרך להפקיר כל זאת? ולאן נלך? אין לנו מקום אחר ללכת!

הוא לא יכול להבליג על כאבו. גופו המדולדל, האכול שרב ועמל, נכפף מעצמת המכאוב והוא חזר ומלל לנפשו פעמים אין ספורות:

— אני לא אלך מפה — — פה מתה אשתי — — פה אמות גם אני — — אם גם כולכם תלכו, אני לא אלך — — פה אמות — —

יעקב, שראה אותה שעה את ברוריה נצבת בצל על־יד גדר־ביתם, והיא נושאת אליו את עיניה, נתלהב פתאום מעוצר התרגשות:

— אנשי־המושבה, אל תשמעו לפקודה. מזימה היא. אחת ממזימות־הסתר של המיור מקלין, הנושאות בקרבן הרס ומלחמה. אנחנו לא נתן את עצמנו להיות משחק בידיו. לא ילדים אנו ולא נודדי־אהלים. כאשר עמדנו על נפשנו כל הימים, כן נעמוד על נפשנו גם עתה, בשעת סכנה. עלינו לסדר את משמרות המושבה, לאסוף את הנשים והטף אל בית־הועד והגברים יתבצרו בנקודות הקבועות ומשם יגנו. גם אני ונוח נשאר אתכם.

האכרים התעודדו. בראותם, כי היום כבר נוטה לערוב, מהרו לחלק ביניהם את המשמרות, ועל הנשים והילדים פקדו להתרכז בבית־הועד העומד במרכז המושבה. בטחון הגברים עודד גם את הנשים ונסך אומץ־רוח בקרבן, ואף הילדים שאפו להדמות לגדולים. אלה השיגו להם מקלות עבים וארוכים, ומזוינים במקלות אלה עמדו בחבורה על־יד בית־הועד וטכסו עצה איך להדוף אחור את ההתנפלות.

— עכשיו אין לנו מה לפחוד — דבר אחד הילדים בבטחון, — כי נוח הגבוה ויעקב יוכלו שניהם לעמוד בפני מאה.

— יש להם רובים טובים, מהצבא — מלא אחריו ילד שני כמבין דבר.

אותה שעה נראו קבוצות קטנות של רוכבים ורגלים מאנשי־האהלים, הרוחשים על ראשי ההרים, נראים וחוזרים ונעלמים. הם העיפו עין על המושבה שדממה ברצונה האמיץ לעמוד על נפשה.

כאשר ירד החושך על הארץ וכל התנפלות לא היתה, ידעו אנשי־המושבה, כי הלילה הזה אין להם לפחוד עוד, האנשים הוחלפו במשמרות וכולם הלכו לסעוד את לבם באשר ימצאו מן המוכן במסבה הגדולה, שהתרכזה בבית־הועד. הסכנה, שאחדה אותם למשפחה אחת גדולה, נדמה, השכיחה מלבם גם את מצוקת השעה, והארוחה הדלה, שהוכנה מכל הבא ביד, היתה מתובלת בשמחת־לב חרישית של לבבות אמיצים.

— המסבה הגדולה הזאת מזכירה לי את הימים הראשונים לעלותנו הנה — דבר חרש זקן־המושבה אל יעקב, שסעד יחד אתו ועם ברוריה את פת־הערבית, — ימים קשים היו, אבל היתה שותפות־לבבות גדולה. כאחים וכאחיות היינו ונגור שנה שלמה בבית היחידי שהוקם במושבה. כן דבר הזקן ועיניו נוצצו. על פניו חלפו זכרונות חמים והדמות האהובה של אשתו, שמתה במקום הזה.

— — — וברוריה היתה אז קטנה מאד — — פה נולדה — — תינוקת — — ח־ח— —

הזכרונות האלו הציפו בחמימותם גם את לבו של יעקב ויתעורר בו יצר סוער להרגיש שוב את האש העצורה בנערה שישבה לצדו. ופת־הערב, שהושטה לו בידי הנערה, שלא נשאה גם את עיניה אליו, צרבה את ידיו והדהימה אותו כיין. משראה אותה יוצאת אל החשכה, השתמט החוצה, חבקה בזרועותיו ולחש:

— ברוריה — — את תהיי לעולם שלי — —

הם נאלצו להפרד, כי אנשי־המושבה, שהתיעצו ביניהם בדבר סדרי־הלילה, קראו ליעקב ולנוח ובקשו מהם במפגיע לחזור למחנה, פן יבולע להם.

— הלילה הזה לא יארע דבר — אמרו האכרים המנוסים במנהגי־המקום — ולמה תסבלו, כאשר ירגישו בהעדרכם? חזרו לפלוגה והיו בטוחים, כי נעמוד הכן על המשמרות. אנו בטוחים, שגם אתם תושיטו לנו משם את העזרה בכל עת שתדרש.

— יהי לבכם סמוך ובטוח — ענו יעקב ונוח הגבוה כאחד והסכימו, כי עכשיו מוטב להם לחזור אל המחנה: הם יצאו בפסיעות מהירות את הבית, ומבטה של ברוריה, שלוה אותם עד העלמם מעיניה, הרנין את לבו של יעקב ונסך בו געגועים עזים.

ו

כאשר חזרו יעקב ונוח אל המחנה, נודע להם, כי חבריהם הצליחו להעלים את דבר העדרם מעיני הקצינים. לקצין שאו, ששאל להם, הוגד, כי הם שכבו לישון, היות וידעו, כי עליהם להתכונן למשמר הלילה.

שעת המשמר הגיעה ויעקב ונוח הגבוה יצאו עם יתר אנשי־המשמר למקום הקבוע. עיפים ממאורעות היום השתרעו זה בצדו של זה על אדמת־החפירה ונעצו את עיניהם בחשכת־הלילה, כשכל אחד מהם נתון להרהורי לבו. שוב ראו לנגד עיניהם את מסבת־האכרים הגדולה, את חרדת־החזית שבה היו שרויים ובבת־אחת שאלו איש את רעהו:

— האומנם יעבור הלילה ללא מאורעות?

הקצין שאו שישב לצדם רטן חרש:

— בשם התופת, הייתי בוחר להמצא מול תותחי־ורדן מאשר להיות צפוי לכדוריהם של השחורים הללו בחשכה שכזו, שאין רואים בה במרחק של עשרה צעדים.

אותה שעה נשמעו צעדים מאחוריהם ובהפנותם את ראשיהם ראו את הדמות הגבוהה והזקופה של המיור, העטופה בגלימת עור כבש לבן, שהשתרעה בצד חפירתם. מרגע השתרעו על ידם כאילו גדל השקט על הגבעה ובערבה למטה ורק לרגעים נשמע קול יתוש, שזמזם ותר לו מקום לעמוד ולמוץ את הדם.

— הקורפורל דז׳יקוב, — נשמע קולו החד של המיור מקלין — אמור לאנשיך ויירו יריה אחת אל עבר השיחים.

— אש! — חזר יעקב חרש על הפקודה, והיריה שפרצה הרעידה את הדממה והתרסקה בין ההרים.

שוב היתה דממה ובחרדת־נפש נעצו האנשים את עיניהם בחשכה, תוהים לדעת, מה עתיד לבוא אחרי היריה.

— המיור הזה יעורר את כל שדי־הלילה ובלבד שתהיה מלחמה — לאט נוח הגבוה על אזנו של יעקב.

ואף אמנם קם פתאום רעש והמולה. כלבי האהלים הרחוקים נבחו ונשמעו גרגורי־המלחמה של אנשי־האהלים, שהלכו וחזקו. אשים הבליחו פה ושם בחשכה ונפצי־יריות נשאו מעל לראשיהם של השוכבים.

יריות נשמעו גם מעבר המושבה למטה ולבו של יעקב התכווץ מהחרדה שתקפה אותו. המיור מקלין הזדקף אותה שעה, הקשיב אל היריות מסביב ויאמר בקול אדיש:

— לענות באש בודדת עד עלות השחר — אמר ויפנה ללכת אל אהלו, כשגלימת־הכבש שלו מבהיקה בלבנונותה בחשכה.

גרגורי־המלחמה של אנשי־האהלים הלכו וגברו והיריות תכפו לבוא. אי־אפשר היה להבחין עוד, אם היריות מכוונות רק אל הגבעה של הפלוגה או גם לעבר המושבה. אמנם על־פי האשים המנצנצות מעבר המושבה אפשר היה להבחין, כי האכרים עונים משם ביריות, אבל כעבור שעה נאלמו פתאום היריות מצד המושבה וכל קול לא הגיע משם.

נוח הגבוה ויעקב הביטו אל עבר המושבה ולא שאלו איש את אחיו דבר. בקוצר־רוח חכו לעלות השחר, למען יראו בעיניהם את הנעשה שם. עשרות שאלות מרות התרוצצו במוחם בשעה הקצרה ההיא:

האומנם נשמדו האנשים? נחרבה המושבה? והטף והנשים? וברוריה?

הם נזהרו מלהביט איש בפני רעהו.

כאשר עלה השחר נגלה לעיניהם לפתע מחנה רב של אנשי־האהלים, שהלכו אל הגבעה מעברים שונים. הם הלכו, המטירו יריות, יש והתעכבו לרגע והמשיכו להתקדם בחבורות צפופות ובקולי־קולות. משראה הקצין שאו את האויב בעיניו, נהפך להיות חיל־חזית ותיק ותבל את פקודתו במימרות חריפות:

— כוננו היטב את הרובים, בשם התופת, — רעם וגדף הקצין — ישר בחבורות, הקורפורל דז׳יקוב. יקחני השטן, אם אלה טעמו כדור שלנו.

אבל נדמה היה, כי לכדורים לא היתה כל פעולה על החבורות שהלכו הלוך וגדול, והתקדמותן נעשתה סוערת יותר. נדמה היה, שהמיור מקלין, העומד זקוף על הגבעה ונועץ עין חדה במתרחש לפניו, משך אליו כבחבלי קסם את החבורות המגוונות הללו, והיריות הלכו ותכפו עד היותן לסערת־קרב, האומרת לסחוף את הגבעה עם חיילותיה המעטים ולמחותה מעל פני האדמה.

— המקלעים! — פקד הקצין שאו בקול רעם — קצרו אותם, בשם הגיהנום!

אך למרות המקלעים ש„קצרו", הוסיפו אלה לנהור וחבורות מזוינות הוסיפו לצאת מההרים, מבין הגיאיות, עד אשר החריש קול ענות ההמון את האזנים וגבר על רעם היריות.

אותה שעה פגע כדור באחד החיילים, שלא נזהר ועבר בין אהלי־הפלוגה וכדור שני שרט שרטת בידו של המיור מקלין. החיילים ראו, כי המיור הוציא מטפחת מכיסו, חבש בה את כף ידו השרוטה והוסיף לעמוד על עמדו כאחוז־קסם. יתכן, שהוא בעצמו לא שער, כי היריה האחת שפרצה על יד סבך־הירדן תקומם את הערבה בכל עזוזה והדרה.

חיילים קמו לטפל בפצוע ברגע שמשק־אויר חזק נשמע במרומים והשמש העולה התליעה את שריוני המתכת של שני האוירונים, שבאו מבין ההרים ויחוגו אל מקום התגרה במעוף סואן ובטוח. במישור, לרגלי הגבעה, קמה אז מבוכה נוראה, נשמע מפץ וצוחה שהגיעה עד לב־השמים. המהומה שקמה כסתה במשאון גם על צריחתו האמיצה של הקצין שאו, שהרעים:

— הרביץ, בשם הגיהנום!

כאיש אחד קמו אז יעקב ונוח הגבוה, ירדו חיש את הגבעה, מבלי שהרגיש בהם איש, ובמרוצה עשו את דרכם אל המושבה. הבאים ראו לפני עיניהם את המושבה דוממה ועזובה. החיים יצאוה. זאת אמר להם הכלב המדובלל, שרבץ באמצע הרחוב וקם, בעברם, צנוף־זנב וזעום־עין.

— הם יצאו בלילה את המושבה! — אמר נוח הגבוה.

בלב הולם וחרד הביט יעקב אל הבית הקטן שעמד בקצה המושבה, אך גם הלה היה מוגף כשאר הבתים. בכל אשר הביטו ראו דלתות נעולות ותריסים מוגפים, ונפש חיה לא נראתה מסביב.

— כולם יצאו! — אמר יעקב בשפה רפה.

ושניהם נשאו את עיניהם אל דרך־העגלות הפונה מן המושבה ומתפתלת ועולה במעלה ההרים. גם שם לא נראה דבר. דאגה גדולה תקפה אותם לגורל האנשים. יעקב חפש בשפתים כואבות את מגע שפתיה הצורב של הנערה החרישית — גם היא הלכה עם ההולכים, והזקן — אביה — אוחז אל נכון את מושכות הבהמות ומביט מדי פעם בפעם אחריו אל השדות האבלים ואל ביתו הקטן, אשר בו ידע אושר ואסון...

אותה שעה נשמעה שעטת־בורחים מאחוריהם, — מאנשי־האהלים היו אלה שבקשו להתחבא מהעין הרואה של האוירונים, השליטים על כל גבעה וגיא. חבורה אחת נכנסה בחפזה למושבה לבקש בה מחסה, ובראותם את החיילים העומדים, נשארו רגע על עמדם מבלי לדעת לאן יפנו. נוח הגבוה הספיק לנטות הצדה, אבל כאשר ראה את יעקב נשאר עומד במקומו מבלי הרגיש בבאים, נחפז אליו להביא גם אותו מתחת למחסה.

אבל הוא אֵחר...

כי אנשי־האהלים שלא ראו דרך לפניהם לא לפנים ולא לאחור ירו ביאושם. — —

אלם ונדכה עמד נוח הגבוה על חברו השרוע באמצע רחוב־המושבה העזובה. השמש להטה כבר והוא ראה את החיילים יורדים את הגבעה ואוספים את גופות ההרוגים. מבלי דעת דובב במרי־נפש:

— אתה רצית בזאת, המיור מקלין.

החיילים כרו בורות לרגלי הגבעה, הטילו לשם את המתים ונוח הגבוה עמד על דם חברו והוסיף ללחוש מבלי דעת:

— אתה רצית בזאת, המיור מקלין.

תְּפִלַּת־בֹּקֶר

אֶל כּוֹס יוֹמִי מָסַכְתְּ לִי, אֱלוֹהַּ,
הַרְעֵף מִיץ־יְצִירָה וְחֶדְוַת־תֹּם.
כִּי צַר הַשְּׁבִיל בִּבְדִידוּת לִי סַלּוֹתָ,
וּמוֹלִיךְ רַק אֶל שְׂרִידֵי תְמוֹל שִׁלְשׁוֹם.

מַה בְּרָכָה לִי בְּעוֹלָם זֶה אָצַלְתָּ?
אַתָּה הֵן הַחוֹצֵץ בֵּינִי וּבֵין חַיַּי.
מְעַט חֶדְוָה בַּלֵּב מֵאִתְּךָ נָא חָנֵּנִי
וְשִׁיר קָטָן, דַּג חַי, בְּרֶשֶׁת־מַאֲוַיַּי.

ברוך כצנלסון

יִצְחָק אֶפְשְׁטֵין

(ארבעים שנה להוראה)

מאת יעקב פיכמן

הבהירות, – הקנאות לבטוי המוגדר, המוגבל, אך השלם, הטבעי, האמתי, היא סגולה לא פחות יקרה מכל עמקנות מסופקת. הבהירות – מעלה אחת לה: היא אינה מתעה, אינה מעקמת – אינה נותנת לנו לעולם ערכים מדומים. כן, היא מצמצמת, היא עושה סייג, מציבה גבולים לפעמים. אבל היא הדרך המחנכת, המוציאה מן הסבך: היא נותנת לנו תמיד את הודאי.

יצחק אפשטיין, הקנאי לבהירות, העומד על המשמר עשרות בשנים ושומר על הנקיון שבבטוי, הוא בלי ספק אחת הדמויות השלמות ביותר במשפחת המורים העברים, שהקימה לנו התקופה. בזה, ששאף כל ימיו להוציא אותנו מן העולם המטושטש, שהיינו שרויים בו בגולה, אל המרחב שבבהירות, נעשה לאחד ממחנכי־העם המובהקים, למבריאי הפסיכיקה העממית שלנו – הבהולה והמעורפלת והאורירית תמיד. כת המבריאים האלה, שקמה לנו אז, לפני ארבעים שנה, ובראשה אחד־העם, נתכוונה, מדעת ושלא מדעת, לאחת: להכשיר את הכלים – לכבוש את המציאות הקרובה, להגדירה, ליצור בית־קבול לערכים שיש בהם ממש.

לא לחנם נמשך האיש עוד מימי נערותו להוראה. הוא היה המסביר מלידה, האיש שמשנתו תמיד סדורה. תועבת נפשו היה הבטוי „בקירוב", – כל ניב־שפתים מעושה, מנופח, צלצלני, שאינו מובחן ואינו מוצדק עד הסוף. קפדנותו לבטוי הצרוף לא היתה קפדנות ל„צחות", כי־אם ההכרה, שכל בטוי מסולף אינו יכול שלא לסלף עמו גם את הנפש. כמחנך, נתן את דעתו קודם כל על היגיינה נפשית זו – להסיר מעלינו את קללת המבע הערטילאי, שאינו מפעיל את נפש המביע עד היסוד בה. לא זה היה עיקר לו: אם האדם מעמיק לראות ואם הוא מרחיב לראות, כי אם – שאת הנראה ירגיש בכל רמ"ח אבריו ויוכשר לתת לו בטוי מינימלי, אך ממשי, „פלסטי": לבטא את הדבר עצמו, ולא רק את ה„פילוסופיה" שלו, כאורח גוברין יהודאין.

יצחק אפשטין

הקפדה מתמדת זו על הבטוי המלא נעשתה ליסוד השקפת עולמו החנוכית. כל מה שאינו בכלל הגשמה בבטוי, אינו בכלל קיום. רק ההבעה הקונקרטית הגמורה, שלא נשאר בה ניב פסיבי, ממששת לילד את העולם. ולא רק לילד. העולם שמח להביע את עצמו, להרגיש את הויתו בהבעה. כל דילוג הוא פגם. בכל גמגום יש משום דלדול ה„יש".

כמה חזק היסוד המערבי שבתפיסת־עולם זו! היא כל־כך חדשה במחננו, שהגמגום נעשה בו ליתרון, ל„סגולה לאומית" כמעט. שנאתו לטשטוש, לחוסר־צורה היא כמעט רומנית. ניכרת בלי ספק השפעת המקום, ששם קנה תורה ושם בגרה הכרתו הפדגוגית. ברם היסודות הונחו עוד בצפת, בימי עבודתו הראשונים.

מצד זה גדלה השפעתו עלינו עד לאין ערוך. „עברית בעברית" שלו לא היתה שיטה פדגוגית מופשטת, מלאכותית, כמו שהיתה בידי רבים, כי־אם שיבה אל הטבע. הוא, שראה באיצטגנינות שלו, כי הדור הבא לא יהיה מוכשר כלל לשיטת התרגום ולדרכי הלמוד הפסיביי הקשורים בו, ידע להמתיק בפשטות מאין כמוה את היסוד החנוכי החדש, שהמורים בימים ההם לא הוכשרו לו, לצערנו, אבל הרגישו, שזהו המוצא היחידי למרחב הטבע. הוא מצא רק אנשי־ברית מעטים, בהירי־מוח ומתוני־צעד, שידעו אז ללכת בדרכיו. אכן מעטים אלה הניחו את היסוד לחנוך העברי החדש – הם ש„הכשירו את הכלים" לדבור העברי המלא, המוחש. ולא רק לו בלבד.

כמחנך, הוא יקר לנו בעיקר, משום שביסוד עבודתו הונח הרעיון, שלא לתת בבית־הספר רכוש מדומה, כי־אם להקפיד על שיעורו של בית־הקבול: לכבוש את העולם צעד אחר צעד. בזה הניח יסוד נאמן לבית־הספר העממי, שעיקר תעודתו הוא הבראת כלי־הנפש, ההכשרה לקיבול. ולא העושר המופלג והמסופק של הידיעות.

זה שנים רבות עוקבים אנחנו את פעולתו בחנוך הלשון ובתקוניה. עבודה צנועה זו, הנעשית תמיד בכובד־ראש ובכל־אמצעי ההסברה המרובים שברשותו – היא מין פילולוגיה עממית, שאין ערוך לחשיבותה. אלה היודעים להקים אצלנו רעש במקום שנחוץ ובמקום שלא נחוץ, היו מיטיבים לעשות, אילו היו מפיצים בעם את „לוחות התקונים" האלה, הגהה חיה זו של הלשון שבכתב ושבעל־פה, העלולה להאציל את הדבור העברי ולהרים מכשולים לא מעטים גם מן הסגנון שבספר.

*

המתינות שבעבודתו זו, התמדתה וקביעותה, קנאותו לנקיון ולסדר, ליושר ההבעה וליושר המעשה, מצטרפות אל שאר מעלות רוחו ועושות אותו חטיבה מיוחדה, אישיות מחנכת. הליכה ישרה וענוה זו במשך ארבעים שנה – כמה היא יקרה ביחוד בזמננו, שאנשי־הרעש נתרבו במדה שנתמעטו אנשי־הנקיון.

הַנָּחוֹת וּסְפֵקוֹת

מאת יעקב קופליביץ

והנגלות – לנו

העצמיות באנוש (הניכרת על־פי הריתמוס המיוחד המלוה אותה) האין זו דרכה להתנגד לדפוס השכלי שבהרגל־מחשבה קבוע או שבמטת־סדום של כל שיטה, שתביעתה היא תביעה של חוק וסדר? בכל מקום שיש כוח־יוצר, שירת־חיים, שם יש קו־חבור ישר, כביכול, בין נפש האדם ובין סיד־העולם המכונה „האלוה״ – קו נטוי כגשר מעל לתהום המחשבה המושכת למטה ומעכבת בעד המעוף. רק השכליות, כדידקטית כבקרתית, אינה זקוקה, כידוע, למעוף השירה, ואדרבה, קושרת היא אל המציאות את הרגש הרוצה להתעלות עליה.

והנה היהודים –„מאובני הלב״, כפי שקורא להם אחד־העם– כפותים, כנראה, דוקא לדפוס השכלי הזה, המגרש מנחלתו את המעוף שולל־החוק והבלתי־אמצעי, המעוף של שכינת־הרזים. וכל־כך כפותים הם לו, שכבר חדלו מלהתנגד לדפוס פסיכי זה לגמרי, עד לאפס עצמיות, עד ללא יחוד־ריתמוס לאומי, ללא מוסיקה לאומית (אלא שהואיל וכמעט שום דבר אנושי אינו זר לו ליהודי, מן ההכרח שיהיה לה לכל גולה, לכל שבט ולכל אפרכיה בישראל ריתמוס אחר: ריתמוס רוסי, תימני, אמריקאי וכו׳).

הקשר שבין היחיד והעולם הסודי נתחלף לו ליהודי בקשר שבין הכלל ועולם הנגלות. היהודי נשתקע בנגלות. ורק הנגלה הוא, כידוע, רב הסעיפים, – הכל לפי המכורות והסביבה,– שלפיכך יש כמה מיני נגלות יהודיים, בעוד שהסוד העולמי הוא אחדותי, אחד ואין שני.

נדמה לי, שאפשר לומר, כי כל גזע מסוים, בעל מרכז ארצי, הוא בעל שתי פונקציות בעת ובעונה אחת (כמו שהארץ מסתובבת בעת ובעונה אחת על צירה ומסביב לשמש). נקרא להן: הפונקציה הזמנית, או הצורתית, או הנגלית, זו הפונקציה של הרוחב, כונתי, לאופי ולהויה של הפרטים האנושיים העושים לעצמם, והפונקציה ההיסטורית, או היוצרת, או הנאצלת, זו הפונקציה של העומק, כונתי, לאופי ולהויה של הגזע בתור פרט בפני עצמו בתוך יתר הגזעים, שהם הפרטים של האנושיות. והנה כל גזע נורמלי הוא מוצר (מקבל צורה) מצד פרטיו בהוה ויוצר (מחדש צורות) מצד האנושיות, לעתיד לבוא. אבל הגזע היהודי, שנתפשט ברוחב, מבזבז בהכרח את הכח־היוצר שבו על פני השטח הרחב ורב־הפנים של הפונקציה הזמנית־הנגלית בלבד, ומשום כך תחת אופי לאומי יש לו מניירות קבוציות, תחת ריתמוס לאומי יש לו נוסח מקומי, והפונקציה היוצרת שלו נבלעה בתוך הפונקציה הנגלית; הפינקציה הזמנית שלו בולעת את הפונקציה ההיסטורית שלו. האם לא משום כך אין עם־ישראל, השקוע בגלותיות שלו, יכול כיום הזה ליצור לעצמו היסטוריה (על אף התנאים הנוחים לכך הרבה יותר מאשר בכל ימי קיומו למן זמנם של עזרא ונחמיה) ואינו יכול להשתחרר משבי הזמניות והנגלות. משל לאדם שטבע עד ברכיו בבצה, ובשאפו להנצל ממנה הוא יכול רק לצעוק ולעשות תנועות בידיו, אך לא להתקדם ברגליו כדי לשנות מקומו ומזלו?...

עצמיותו של היהודי מספיקה אמנם כדי להתנגד, במשך זמן־מה, לשעבוד הפסיכי אל העצמיות הזרה, אך איננה מספיקה, כנראה, כדי להתנגד לפרוצס הגורלי של המרת העומק ברוחב ולהכרח ממאיר זה: לבזבז את הכח־היוצר על הנגלות בלבד. והעם הטובע בבצת הגלותיות יכול אמנם להחזיק מעמד ולשאוף בפרפור להצלה במשך אלפים שנה, אך לעקור את עצמו מתוכה אינו יכול.

האומנם קטנה היא איפוא עצמיותנו מהלחם בכפיתות זו לחוקי־המציאות ולעולם הנגלות? האומנם אין לנו כבר שום שריד של שירת־הויה משלנו, של הפעלת־האימפונדירביליות, שבלעדיה לא תתכן שום יצירה היסטורית (שאינה זמנית ונגלית בלבד)? לפחות שתי־וערב בלבד של ריתמוס לאומי מיוחד, שלקולו הטמיר נוכל להתעשת ולהחלץ משבי המציאות ומשבי השכל, מחוקקה העריץ, המחניק כל ניצן של רוח־נבואה? הבאמת נשינו לגמרי את הכשרון להתגבר על השטח החיצון, השכלי („השטחיות״), של החיים, להמריא ולעוף בקו ישר, קו היצירה, קו האימפונדירביליות והשירה, שירת החיים, כדי להחלץ בתור פרט גזעי מן הבצה בת־האלפים ולעמוד שוב פעם במרכז העולם (ומרכז העולם הוא בכל מקום שבו אך עומדים הכן על האדמה), מקום משם יוצאות, ואם גם נפרדות, דרכי גאולים – לעוף אל לב־הבריאה, שדופקו מתגלה רק למחונני הריתמוס, ליודעי האלוהי?

האומנם „שכחי אלהים״ אנחנו?

חזון ודמיון

רוח נבואה – מהי?

קשה, בימים שאנו עומדים בהם, לקרוא בשם חזון ורוח־נבואה בלי לתת מקום לגלות בהם פנים שלא כהלכה – כל־כך נטמאו הדברים בהבל פיהם של נביאי־שקר קטנים המתנשאים לעשות פוליטיקה גדולה. כל פרחח יודע וצועק בימים א׳ה, כי אפס חזון בציוניות, לבשתנו, וכי פסקה רוח־הנבואה מקרב מנהיגינו, להותנו. כלום פרוש הדברים הוא, כי המנהיגים של עכשיו חסרים את כוח־הדמיון ואת המעוף הכרוך בו, ושאם רק נשמע לעצת אלה הרואים את עצמם כמחוננים בו במדה הרבה יותר גדולה, נצליח להציל את סוכתנו הנופלת? והרי יודעים אנו, כי דוקא הדמיונות המופרזים והתלושים הם סימנם המובהק של נביאי־השקר בכל הזמנים. ההתלהבות לכל דבר שבדמיון (ההולכת לפעמים דוקא יד ביד עם כפירה ביחס למציאות) היא מאז ומעולם תכונה ישראלית טיפוסית, והיהודי השכלתני מוכן ומזומן בכל עת להפליג בדמיונות־שוא ולשגות בתעתועי־גוזמאות, כמנחם־מנדל איש יהופץ. כבר הגיע הזמן להכיר, כי בניגוד לדעה המקובלת ולמה שמסתבר על־פי הרושם החיצוני, חוש־המציאות הוא רפה מאד בטבע היהודי. האמונה המזרחית בנסים שרדה עד היום בפסיכיקה הישראלית, וקל לו ליהודי לבקש את הפתרון או את המוצא בדרך הנס והאי־רציונליות מאשר לרדת לעמקו של המצב המציאותי ולהתמצא בו. מעט מן ההבנה במציאות של בנימין השלישי, מנהיגו של סנדרל, יש עוד בצאצאי־הגיטו גם כיום, אחרי האמנציפציה!

ההבנה במציאות – יקר מפנינים מכרה. הלא היא הסינתיזה בין השכליות והחזוניות – קו־הברית שביניהן, הדק כשערה. ההבנה העליונה במציאות היא ההבנה בגורמיה, ומשמע – גם בעתידותיה: הלא היא רוח־הנבואה! כלום אין רוח־הנבואה המדרגה העליונה של רוח־הבקורת? נביאי האמת שלנו היו ריאל־פוליטיקאים par excellence ובעלי חוש־מציאות גאוני! אכן

רוח־הנבואה הזאת נעדרת היא מקרבנו. רוח הגוזמה והדמיוניות והעדר רוח־הנבואה שולטים בזמננו יד ביד בתוך הפסיכיקה של היהודי, ובצמאונם הטבעי ל„רוח־הנבואה" הנעדר נוטים היהודים לטעות ולהחליף חזון — בדמיון שוא. רבים הם כיום (כמו גם בימי שבתי־צבי) החושבים, כי מי שמרבה בדמיונות הוא בעל החזון.

השאלה היא איפוא: מהי ההבנה הנכונה במציאות? אם נודה, שרוח־הנבואה מיוסדת דוקא על חוש־מציאות עמוק, אזי מה זה חוש־מציאות? והישנו החוש הזה באוחזי־ההגה של ספינת־אומתנו הטרופה?

חוש־המציאות — ודאי שלא באופורטוניזם חסר־המעוף השולט בציוניות הרשמית יכירנו מקומו. אמנם נביאי־ישראל ריאל־פוליטיקאים היו, כנאמר, אבל המדיניות הריאלית שלהם מבוססת היתה על חזון רוחני נעלה, אנושי־כללי ולאומי כאחד. חוש־המציאות האמתי יודע, כי אי־אפשר לבנות את המציאות בלי יסוד של אימפונדירביליות, בלי חזון, בלי הממד הרביעי, זה הרוח. את הדבר הזה אין מנהיגינו, הדוגלים בשם ההגיון וחוקי־הפיסיקה, יודעים כיום. אין הם מבינים, כנראה, כי בלי בלי הממד הרוחני כל מפעל נשאר מעשה גרידה, ילוד־תנאים ובן־תמותה. וייצמן הקריב את המפעל לטובת המעשה, משום שרצה להשליט את ההגיון בדברים שאינם נעשים לפי ההגיון בלבד. הוא ראה אמנם את העדר רוח־הנבואה בישראל, אך לא נעשה מוכיח לעמו, כי החכם רואה יותר מדי מאשר יוכל להיות למוכיח. הוא בחר להיות שתדלן לאחיו, בסברו כי אין מאחריו עם המוכן להחלץ וללכת אחרי המנהיג לשם תנועה. החכמים משיגים פחות מן התמימים, ומפני זה השיג וייצמן החכם פחות מאשר יכול היה הרצל התמים להשיג באותם התנאים, אילו חי כיום...

מנהיג ושתדלן

הגלות יצרה טיפוס של מנהיג יהודי, שעמדתו בראש בני־עמו היא מתוך קידה כלפי חוץ ופנית־עורף לעדה שממנה יצא. מנהיג כזה אינו הולך בכוח שולחיו, כי־אם בכוח אלה שאליהם הוא הולך; הוא פועל לא מתוך שיש לו אמונה בעמו, כי־אם מתוך שיש לו אמונה בשתדלנותו אצל העם הנכרי. זהו השתדלן היהודי.

לפנים היו לישראל מנהיגים; למן תחילת ימי האמנציפציה אין לנו אלא שתדלנים. המנהיגים האמינו ב„נצח־ישראל", האמינו בכוחות הצפונים בלב האומה, וכבוד היה להם בפני הגניוס של האומה. הם היו השלב העליון של הרגשת העצמיות הלאומית ולא השלב הראשון של פסיכיקה אסימילטורית, זה שעליו עומד בעל כרחו (ומבלי שירגיש בדבר בעצמו) כל שתדלן.

השתדלן, בן תקופתנו, מביט מלמטה למעלה אל אלה שבפניהם הוא משתדל, ומלמעלה למטה, כמביט לאחוריו, אל אלה שלטובתם הוא פועל. השתדלן מכבד, בעצם הדבר, רק את הנכרי שלפניו הוא מתיצב, אבל לבני־עמו הוא מתיחס בקצת בטול בלבו, בעוד שסימנו המובהק של המנהיג הוא הכבוד שהוא רוחש לעמו והאהבה שהוא נושא בלבו אליו.

כאותו אליל רומאי בעל שני הראשים מפנה השתדלן פרצוף של הבנה נעלה, רוממות וכבוד כלפי „הקדוש" שלו, זה השלטון הנכרי, ופרצוף של יקהה וחרון־אף, קוצר־רוח וחוסר־טולרנטיות כלפי „החולין" שלו, זה המון־העם שמאחריו. ואילו בעיני המנהיג האמתי הקודש הוא העם, והחולין — הדיפלומטיה.

וייצמן—מהו? מנהיג או שתדלן? הטרגדיה של וייצמן היא בזה, שאנוס היה, על־פי המצב והתנאים, ליטול עליו, נוסף על תפקידו העיקרי, תפקיד דיפלומט ובא־כוח, — שתדלן ממדרגה גבוהה, — גם את תפקיד המנהיג, שלא היה הולמו. אבל נדמה לי, שהוא ידע את זה, ואם השתדל להיות מנהיג במקום שאין מנהיגים, הרי היה זה קרבן מצדו: הוא הקריב את עצמו, את שלמות תפקידו, לצורך השעה, ועל כל פנים סמי מכאן התנשאות וחוסר בקורת־עצמית. אדרבה: חוש־הבקורת החזק שלו הוא שחיסר אותו מעט מן המנהיג. העם לא הרגיש בו — ובצדק— את המנהיג, כי לשם זה היה חסר תמיד הבטחון הגדול, בטחון המאמין, במטרתו ובעתיד־האומה. העורון הקדוש של גלויי־העינים ויוצרי־המצבים לא נפל בחלקו. הוא נשאר בעצם גם כיום, אחרי הצהרת בלפור (שבאה לו בהסח הדעת), מה שהיה בימי האופוזיציה שלו להרצל — ריאליסטן ואנליטיקן, בעל שכל בקרתי ומנתח. השלמות הנפשית, הדרושה למנהיג, כדי שיוכל לאהב את עמו כמות שהוא, על הטוב ועל הרע שבו, לא מנת חלקו היא: יחסו אל המחנה שבראשו הוא הולך אינו בשום אופן יחס דבָּר ומלהיב, של שופר שמגרונו מדברים בעים האינסטינקטים האיתנים השמורים בתוך העם שממנו יצא, כי־אם יחס של „צד שכנגד", יחס של מבקר ושופט קשה — אפילו לא של מוכיח, כי „את אשר יאהב יוכיח", והתוכחה אף היא בטוי של אהבה.

מעט לזות שפתים

הצבור היהודי של הימים שאנו עומדים בהם דומה במקצת לאותן הבתולות, המשמשות נושא להומוריסטיקה, שכל עוד לא הגיעו לחוף־הנשואין, הן מראות התענינות מרובה באותם הענינים המשובחים — ברוח, בשירה, במחשבה. אך בו ברגע שהשמיעו לאזניהן „הרי את" הן משליכות מעליהן כל אותה מעמסה ללא צורך ושבות אל עולם החומר כתרנגולות אל לולן. כל עוד הציוניות היתה מעוררת בגויים השליטים רק זרות, התנגדות או לעג, ומוכרחת היתה לעמוד על משמר עצמה, מאין שום כוח ארצי הדורש טובתה, שיכניסה אל תחת כנפיו, היו הציונים מראים התענינות מרובה ברוחניות, ותנועתנו הלאומית היתה תנועה רוחנית, כמעט תרבותיה; אולם מן הרגע שמיניסטר בריטי אמר לה לציוניות: „הרי את מקודשת לתכנית שלי", פרקה זו מעליה את עול הדאגות הרוחניות ושקעה במצולת המעשיות השוטפת ומתחלפת, מצולה עכורה בעצם, שקרקעיתה—מי ישורנה?

האומנם עלינו לחשוב, כי הצהרת בלפור היתה לרעיון התחיה כמין מעקה רעוע, שנהפך לאבן־נגף לסהרורי ההולך על הגג — במובן זה שגרמה לה לציוניות ליהפך מתנועה רוחנית מוחלטת לשאיפה אופורטוניסטית מבקשת־קוניוקטורות? ומה זה מהרתם כל־כך לבגוד בחזון הרוחניות, קברניטים יהודים אופורטוניסטים, והרי ידעתם כי לא להתחתן אומרת אנגליה בציוניות, כי אם רק לקחתה לה לפלגש? הרי אנשי־מעשה אתם!

טְמִיעָה וְנֵכָר

מאת ד״ר יחזקאל קויפמן

(סוף)

הפרובלימה שלי ב„גולה ונכר" ספר ג׳ היא הפרובלימה הישנה והנשכחה של הגלות בתור הויה לאומית־סוציאלית. ואילו הפובליציסטיקה של זמננו מטפלת בשאלת הגלות בתור שאלה לאומית־תרבותית: התוכל היהדות הגלותית (והיהדות בכלל) להמשיך את קיומה הלאומי? הפרובלימה שלי היא: מה תהיינה תוצאותיה הסוציאליות של הטמיעה (היינו: התוכל לפתור את „שאלת היהודים"). הפובליציסטיקה שלנו שואלת קודם כל: מה תהיינה תוצאותיה התרבותיות הלאומיות של הטמיעה. שאלה זו חשובה היא כשהיא לעצמה, אבל אין לערבב אותה מכל מקום בשאלה הראשונה. ה׳ ז. ערבב את שתי השאלות, ומתוך ערבוב זה העלה את קושיותיו. הוא חולק על דברי, שהטמיעה לא יכלה ולא תוכל להוציא את היהודים מכלל גרות. הוא חולק גם על הטעם שנתתי לדברי: שהגורם הדתי עכב ויעכב בעתיד, מאחר שהיחוד הדתי של ישראל קובע גם יחוד שבטי, גזעי, והיחוד השבטי חוצץ בין היהודים ובין „הזכות הלאומית הטבעית", שאותה בקשו לרכוש, — על־ידי הטמיעה. את מהות היחוד השבטי־הגזעי ביארתי בכרך הראשון ונסחתי אותו בתור יחוד יחש ואחוה גנטית שאינו עומד מצד מהותו על יחוד תרבותי. ה„גרות" (הנכר) היא אצלי מושג סוציאלי בלבד: יחס מסוים בין עם וארץ. ועל הטמיעה אני דן איפוא בצירוף־ענינים זה גם־כן רק כבעל גורם סוציאלי. ואילו ה׳ ז. מערבב זרות בגרות. את הפירוד הגזעי הוא תופס כפירוד תרבותי או נפשי. על הטמיעה הוא דן רק מצד היותה גורם תרבותי. בשאלה הסוציאלית היסודית על־דבר רכישת „הזכות הלאומית הטבעית" אינו מרגיש כלל: שאלת הנכר או „שאלת הגרות" היא בלשונו שאלת „בדידותה האתנית" של היהדות הגלותית. את הפרובלימה המרכזית של הספר הוא מתרגם כך: „מפני מה מסרבים העמים להכיר ביהודי הטמוע את „בן גזעם" השוה להם בגזרת נפשם האתנית־עממית ומהוה חלק עצמותי מגוף לאומיותם על כל ההוי התרבותי והמסורה ההיסטורית שלה?" (מאזנים. גליון א׳). את הזרות הגזעית הוא תופס, איפוא, כזרות בבחינת „גזרת הנפש" ו„ההוי התרבותי". ואם אני אומר, שהגורם הדתי משהה את ישראל ביחודם הגזעי, הוא מבין את הדברים כך, שהדת מקיימת איזו מין זרות נפשית־תרבותית בין ישראל ובין שכניהם. ואם אני אומר, שהטמיעה בנפש נכשלה, מפני שלא בטלה את „היחוד הגזעי" של ישראל ולא גאלה אותו מגרות ונכר, הוא מתרגם את הדברים כך, שהטמיעה השאירה בנפש היהודי איזה זֵכר עמום ליהדות, איזו „יהדות פוטנציאלית" וכו׳. ואחרי תרגום זה נפתחו לפניו, כמובן, כל שערי הקושיות וההשגות. הטמיעה לא הצליחה? בגלל שיור האמונה הדתית שקיימה זרות גזעית? הכיצד? הרי יש צבורים יהודיים שנשארו ביחודם הדתי, ובכל־זאת נטמעו בסביבתם ולא נשארו בהם אלא „קצת סימנים". ההתבוללות לא הגיעה, אמנם, לקצה גבולה. נשארו „סימנים" מטושטשים. ואולי עוממת עוד איזו „יהדות פוטנציאלית" בצבורים הטמועים. אבל התבוללות שמה התבוללות, גם אם אינה „בת מאה אחוזים". אלה „הרוצים בהמשכת קיומה של האומה היהודית" לא ימצאו חפץ ב„זכר עמום של יהדות". „יהדות כזו לא תועיל לנו הרבה" וכו׳. אולם ברור, שכל הדברים האלה אינם ממין הטענה. מבחינה תרבותית־לאומית אולי אין ליחוד השבטי הערטילאי כשהוא לעצמו כל ערך. אבל ביחסים שבין ישראל לאומות יש לו ערך מכריע, מאחר שהוא הוא המשהה את היהודים בגרותם וממילא — גם בגלותם. נגד דעה זו לא יכול ה׳ ז. לטעון שום טענה, מאחר שלא הרגיש בה כלל ומאחר שלא תפס לא את מושג הגרות ולא את מושג הזרות הגזעית כהלכתם.

ומכאן מובן מה ערכה של הסתירה „ההגיונית" שמצא ה׳ ז. לדעתי על תפקיד הגורם הדתי בחיי ישראל ועל היחס שבינו ובין היחוד הגזעי.

ה׳ ז. מיחס לי את הדעה, שהדת הישראלית היתה גם אחרי האמנציפציה סימנם הגזעי של ישראל (עיין ביחוד סוף מאמרו בגליון א׳). נעים מאד. אבל למען האמת אני מוכרח לומר, שהדעה ההיא אינה שלי, אלא דעה מוסכמת, שאין שום אדם מישראל ומן האומות — מלבד ה׳ ז. — חולק עליה. הכל יודעים, שהמלה „יהודי" יש לה שתי משמעויות: בן דת ישראל ובן גזע ישראל (בן אברהם, יצחק ויעקב), ושברוב המכריע של האישים ה„יהודיים" ניתנו שתי המדות האלה יחד. בין המתבוללים היו מי שהתחכמו להוכיח, שאין לחבור זה יסוד „אמתי". אבל גם הללו הודו ממילא, שההרגשה העממית (והיא המכרעת) מחברת חבור זה. אני השתדלתי רק לבאר (בכרך א׳) את שרשו ההיסטורי של החבור הזה וגם את בסיסו הממשי. וכן השתדלתי לבאר (בספר ג׳) את ערכו המכריע של חבור זה גם בתקופת האמנציפציה. ואם יש מקום לחלוק — על הביאור ועל ההערכה יש לחלוק, אבל לא על העובדה גופה. ואילו ה׳ ז. חולק וחולק.

לא יתכן, אומר הוא, שגם בתקופת האמנציפציה היתה הדת הישראלית „בעיני העמים סימן מובהק וסמל חי לעצם הגזע הישראלי הזר". סתירה „הגיונית" לזה היא, לפי דבריו, העובדה, שהאמנציפציה, שדרשה „מהיהודים ויתור גמור על לאומיותם, כלומר — על אותם הסימנים הגזעיים־העממיים שעשו את הצבור הישראלי לחטיבה מיוחדת בגולה", לא דרשה מהם ויתור על יחודם הדתי. „האמנציפציה הגדולה (צ״ל המהפכה הגדולה?) בצרפת דרשה דוקא את בטולה של הלאומיות היהודית, של החטיבה האתנית היהודית, אבל בדת ישראל לא שלחה את ידה". מכאן ראיה, שהדת לא שמשה כלל מזכרת „המוצא הזר" „והגזע הזר" של היהודים, כמו שאני מתאמץ להוכיח, לדברי ה׳ ז.

והנה מלבד מה שההחלטה הסתמית, ש„העמים" לא דרשו מן היהודים בתקופת האמנציפציה ויתור על דתם כתנאי לשחרור, אינה נכונה (שונאי־ישראל, גם הם חלק הגון מן ה„עמים", דרשו ודרשו, ואף אוהבי־ישראל, כגון מומזן, הביעו משאלה זו), הרי יש לראות מכל נסוח ה„קושיא", שה׳ ז. הוא גם כאן לגמרי מבחוץ. הוא מערבב כאן כלאחר יד „לאומיות" ב„מוצא", „גזע", „חטיבה אתנית", כאילו היו דברים אלו היינו הך לאנשי האמנציפציה. מתוך ערבוב זה בא להקשות „קושיה על המעשה". את צורותיה ומשמעויותיה של שאיפת הטמיעה ודרישת הטמיעה בדור האמנציפציה בירתי בפרק „חבלי טמיעה", שה׳ ז. יואיל אולי לקרוא אותו עתה, לכשיפנה. האמנציפציה לא דרשה מן היהודים ויתור על דתם, לא מפני שזו לא היתה בעיניהם סימן גזעי לישראל, אלא מפני שלא דרשה מהם — בפירוש — גם ויתור על סימניהם „הגזעיים־העממיים". ויתור על לאומיותם

דרשו, אבל „ויתור" על גזעם, על מוצאם, לא דרשו, וגם סוף־סוף לא יכלו לדרוש. את שני הדברים האלה אין לערבב בשעה שמדברים על מחשבת דור האמנציפציה והטמיעה: כי זו היתה מטרת העבודה הגדולה שעבדה מחשבת האמנציפציה: להוכיח, שאין ה„לאומיות" תלויה בדת, ובזה הבליעה את הרעיון, שאין ה„לאומיות" תלויה גם בגזע, ולפרקים הטעימה דבר זה בפירוש. העובדה, שמחשבת האמנציפציה השתדלה במשך כמה דורות להוכיח, שאין דת ישראל קשורה ב„לאומיות" ושאין ה„לאומיות" קשורה בגזע וכו', מוכיחה באמת, כמה מורגש היה לה הקשר הממשי בין אלה. היא העמידה תורה עיונית נגד הרגשה עממית חיה. וגם „העמים" — כלומר: נושאי רעיון האמנציפציה מבני העמים — שדרשו מן היהודים ויתורים רק „בשטח הלאומיות" ולא „בשטח הדת", יצאו מתוך התורה העיונית הזאת, שאין יחודם הדתי והגזעי של היהודים חוצץ בינם ובין ההויה ה„לאומית" של העמים. במה צדקה תורה זו ומה! כשלונה — דבר זה השתדלתי לברר בספרי. אבל נקודת המחלוקת היא מכל מקום לא שאלת הקשר שבין הדת והגזע בתולדות ישראל (בקשר זה הכל מודים), אלא בשאלת הערכת היחוד הגזעי בתולדות הגלות. מחשבת האמנציפציה הניחה, שהטמיעה תמלא את תעודתה המשיחית, הגואלת, למרות היחוד (הדתי־) הגזעי של ישראל. לדידי יש ביחוד הדתי כדי לשים לאַל את הטמיעה „הלאומית" — בגלל היחוד הגזעי הגלום בו. הנסיון ההיסטורי של מאה וחמשים שנות טמיעה יכול גם הוא לשמש מופת לכך. הטמיעה התרבותית הצליחה. אבל הטמיעה ה„משיחית" לא הצליחה, כאמור למעלה, וגם לא תצליח.

ובבחינה זו לא ישתנה כלום, גם אם ישנו העמים את „עמדתם ביחס אל השאלה הלאומית" ואת השקפתם על „הגזע הזר" וכו', ו„קערתי" לא תהפך גם אז על פיה, כמו שדואג ה' ז. (גליון ב'). הפירוד הגזעי בבחינה שאני דן בו, בבחינת גורם הקובע יחסי עמים ושבטים והתוחם תחומי ארצות, אינו תלוי ב„עמדה" זו או אחרת וב„דעה" זו או אחרת של תורת הלאומיות. הוא קטגוריה עממית ראשונית, כמו שהטעמתי בספרי, הפועלת בבני־אדם מימות עולם. ה„עמדות" ו„התורות" ניזונות ממנה, אבל אין היא תלויה בהן. שום „דעה" לא תנחיל ליהודים נחלה לאומית בארצות הגלות.

ומלבד זה — כלום אפשר לבאר את יחס העמים אל ישראל מתוך איזו עמדה כללית ביחס אל השאלה ה„לאומית"? כלום נבעה ה„גלות" עד עתה מתוך איזו „דעה" שלטת בענין הלאומיות או מתוך יחס מסוים של המדינה אל הגזעים, המעוטים וכו'? כלום אין מצבו של ישראל בין העמים יחיד ומיוחד במינו? ואם לא היתה הגלות תלויה עד עכשיו בעמדה הכללית של העמים ביחס אל הלאומיות והגזע, מדוע תתלה בה להבא? ה' ז. מודה לי שם להלן, שתולדות הטמיעה והאמנציפציה (וביחוד — דרישת הטמיעה שדרשו העמים מן היהודים כתנאי לשחרורם) מעידות על „יחס יחיד ומיוחד מצדם של העמים אל היהודים". ובכל־זאת לא נמנע מלהקשות את ה„קושיה" ההיא. ומפני מה? מפני שאת השאלה (מפני מה דרשו העמים דוקא מן היהודים ולא משום עם אחר טמיעה לאומית בתור תנאי לשחרור אזרחי?) ראה, ואת התשובה לא ראה. מפני זה הוא גם כאן מבחוץ.

דרישת הטמיעה שדרשו העמים מישראל בזמן הזה אינה באמת אלא אחד מגלוייה של תנועת הטמיעה שטבעה בחותמה את היהדות בדורות האחרונים, דורות התנועה הלאומית באירופה. הבנת מקורה ותכליתה של תנועת הטמיעה, בתור שאיפה של היהדות ובתור דרישה מצד העמים, היא המפתח להבנת תולדות ישראל בזמן הזה. מכל מקום תופסת פרובלימה זו מקום מרכזי בספרי. השקפתי השלילית על עתידה של הטמיעה עומדת על הפתרון שאני נותן לאותה הפרובלימה. ואיך יכול אדם לסתור את השקפתי על עתידה של הטמיעה, אם לא קרא כלל את דברי בביאור שרשיה ומגמותיה של זו? הנה ה' ז. יכול.

ה' ז. אומר, שהשקפתי על סבתה של דרישת הטמיעה שדרשו העמים מן היהודים בתור תנאי למתן זכויות אזרחיות „אינה הולמת את המציאות". הוא נותן מצדו פתרון אחר לשאלה „מתוך תקוה, שהוא יתקבל יותר על הדעת". ובהזדמנות זו הוא מלמד אותנו „דרך אגב" כלל גדול, „ששאלה חברתית מסובכת אינה עומדת, כרגיל, על גורם אחד, אלא על כמה וכמה גורמים". ומהו הפתרון שנתתי אני לשאלה ההיא? קראו והשתוממו: „הפתרון שהמחבר נותן לשאלה זו ידוע לנו למדי מכל הקודם: הדת הישראלית אשר בה מחזיק השבט היהודי, מזכירה להם (לעמים) לפעמים, בלי הרף, כי דבר להם כאן עם גזע זר ממוצא זר, מה שאין כן ביחס אל כל השבטים האחרים" (גליון ב'). אבל באמת אין הפתרון של המחבר ידוע „לנו" כלל וכלל. כי איה נתתי „פתרון" זה שאין לו שחר לדרישת הטמיעה? באיזה עמוד? „כל אימת שה' ז. לא יפרוט את המספר, לא נאמין לו". דייקנות כנגד דייקנות. את תנועת הטמיעה ואת דרישת הטמיעה ביארתי — אני מזכיר את הדברים בקצור סכמטי לאלה שקראו אותם — מתוך טבעה של המדינה הדמוקרטית, מתוך השאיפה שנולדה בהכרח עם המהפכה הדמוקרטית להעמיד את משפט היהודים על יסוד חדש, מתוך מצב ה„גרות" שבו נמצאה היהדות ומתוך השאיפה לתקן את פגמה האתני היסודי הזה של היהדות הגלותית, לשים קץ לנכר ולהנחילה נחלה לאומית. כאן שורש תנועת הטמיעה ושורש התנועה הלאומית („תנועת הגאולה הלאומית", ספר ג'). את ה„פתרון" המצוין שה' ז. תולה בי הענק לי מן העליה. הפתרון שלי כרוך בהשקפתי על הארץ הלאומית, על הזכות הלאומית הטבעית, על תפקידו הסוציאלי של הגורם הגזעי, על הגרות וכו' — בכל אותם המושגים שה' ז. לא הרגיש בהם או לא תפס אותם כהויתם, כמו שראינו. ה' ז. העלה איפוא מספרי רק ענינים בודדים, „תרגם" אותם וחבר „השגות" לתרגומו מבלי שרכש לו אף מושג כל שהוא מן ההשקפה הכללית המובעה בספר.

ודאי מקרה הוא, שהקטעים שנזדמנו לה' ז. דנים ביחוד על תפקידו של הגורם הדתי בתולדות ישראל. מפני זה נדמה לו, כנראה, שעל כל השאלות אני משיב תשובה אחת — הדת. מטעם זה לא הסס להעלות כלאחר יד על־ידי מין „מה מצינו" את ה„פתרון" הנפלא ההוא לדרישת הטמיעה ולתלותו בי. וגם מצא לנכון להעיר לי „דרך אגב", שבחזיונות ידועים פועלים גורמים רבים ולא אחד, למען אדע. אבל מי שקרא את ספרי יודע, שרחוק אני באמת מרחק רב מן המוניזמוס. לא זו בלבד שבפרקי־המבוא עמדתי על המוניזמוס ההיסטורי והשתדלתי בבטולו וחתרתי להראות, שההיסטוריה היא ארג מסוכסך של המון „גורמים", אלא שגם בפרקים על תולדות ישראל הטעמתי את הגורמים השונים שפעלו בהן: את הגורם האתני, המדיני, הדתי, הלאומי, הלאומי־כלכלי. אף בגורלה של דת ישראל גופה הכריע, לדעתי, מומנט אתני־מדיני. תפקיד מיוחד מלא הגורם הדתי בתולדות ישראל בבחינה זו, שהוא לבדו היה הסבה הראשונה לקיומה של האומה בגולה. אבל בגורלה הריאלי של האומה, בקורותיה בארצה ובימי נדודיה פעלו, כמובן, פעולה עצמית גם גורמים אחרים. זרות גזעית, גרות, התישבות גטואית, טמיעה וכו' כל אותם הענינים שהם גופה של „גלות", אינם נובעים כשהם

לעצמם מן היחוד הדתי. הדת שמשה סימן מובהק ליחוד הגזעי של ישראל. אבל היחוד הגזעי פעל גם הוא בתולדות ישראל כגורם עצמי והוא שקבע סוף־סוף גלות. ופעולתו אף היא כרוכה בפעולתו העצמית של הגורם הכלכלי, כמו שביארתי בפרק „גלות וגטו". אפשר איפוא לומר, שהגורם הדתי מלא תפקיד מרכזי בתולדות ישראל: שאר הגורמים נצטרפו אליו ופעלו רק עמו יחד. רבוי גורמים אין פירושו שויון ערכם ותפקידם בכל בחינה. הפלורילזמוס יכול להיות שטחי ודוגמטי כמוניזמוס. הערכת הגורם הדתי כגורם מרכזי אינה עומדת על שום הנחה מוקדמת, אלא על הבחנת אפיה של המציאות ההיסטורית ועל הבחנת ערכם ההיסטורי של הגורמים השונים שפעלו בתולדות ישראל, כמו שהשתדלתי להוכיח בפרק „לחקר תולדות ישראל".

חיפה.

תקון טעויות: בחלק הראשון של המאמר, שנדפס בגליון ה׳־ו׳, בעמוד 12, טור א׳, שורות 4־5, במקום „יצא כרוז הטמיעה הצליחה" צ״ל: יצא כרוז: הטמיעה לא הצליחה. שם, בטור ב׳, שורות 8־9, במקום „זכות לאומית טבעית יהודית נקנית רק לקבוץ המשפטי" צ״ל: זכות לאומית טבעית נקנית רק לקבוץ השבטי.

עַל שְׁתֵּי הַצָּגוֹת

„אוריאל אקוסטה" — לא אכחד, הלכתי במשפט קדום לראות הצגה זו. קודם כל — המקור כשהוא לעצמו, הדרמה של גוצקוב שטחית היא, משכילית במובן המקובל. חוסר ידיעת מקורות החיים והדעות של הצבור שבתוכו אוריאל חי ונלחם. והוסיפו על זאת את השם גרנובסקי, הרז׳יסור ממוסקבה, בעל אותן ההצגות ביידיש, שאמנם לא ראיתין, אך גם מה שקראתי עליהן מספיק לדחות מעליהן כל אדם בעל נטיה נפשית ולאומית. קראתי פעם נזיפה קשה, שנזף המבקר הגרמני אלפרד קר ב„הבימה" על „האוצר". זהו ענין לגרנובסקי, אמר, לאיש הליצנות, לעושה הלהטים, לבעל השלילה הזולה. אך מה ל„הבימה", בעלת התפיסה היסודית, הטרגית של אומתה, מה לה ול„האוצר"? וכשנזכרתי בתכנו של „אוריאל אקוסטא" ובמציג — פחדתי: מי יודע מה שתתן לנו ה„בימה" הפעם? שוב מעין הצגת „האוצר" עם אותה הטנדנציה שהובלטה בה בהצגה (את הטקסט של שלום־עליכם לא קראתי) של יהדות המחפשת אוצרות בבית־הקברות ואינה מוצאה אותם; אמרתי: ודאי יהיה לנו „אוריאל אקוסטא" מעין „אוצר" מוסקבי, יבסקי, מלחמה בדת, ליצנות בנוסח ההצגות ביידיש שהובאו משם לאירופה, ושעל־פי כל מה שקראנו עליהן עוררו בנו אי־רצון ויותר מזה.

ואמנם לא מעט מאותו הריח התפל נשתמר בדרמה. בתוכן — שטחיות שאין דוגמתה, תפיסה קלושה של היהדות האמשטרדמית על רבניה וחכמיה, וגם האפיקורס שלה — נמחקה דמותו. אין מזל ל„הבימה" ברז׳יסורים יהודים. גויים: וכטנגוב, דיקי וצ׳יחוב — יצרו לה יצירות: „הדבוק", „כתר דוד" ו„הלילה השנים עשר" (כפי שאומרים היא הצגה נפלאה. מקומדיה הרי אין לדרוש כובד־ראש). אך מה יכול לתת לה יהודי, שתפקידו היה לעשות את חיינו מפלצת ונשמתנו פלסתר?

ולמרות זאת היו מומנטים יפים ובעלי־ערך בהצגה זו. הטרגיות הגדולה של יהדות־אמשטרדם, שעליה היה לכפר על חטאות ימי האנוסיות והשמד, ושמפני זה שמרה בקנאות יתרה על דתיותה ואמונתה שקנתה לה בדם, בקרבנות קשים ובעזיבת מולדת, והדפה אחור כל מתנקש ומביע ספקות — אותה טרגיות אין לבקש בהצגה זו. רמזים שנים־שלשה שהובעו בכשרון אינם מספיקים. הרבנים המוגזמים, הרוקדים בין הנשים והעושים את חייהם ליצנות — לא אמשטרדם הם. הבלטת ההפכים בין הקומדיה התמידית ובין הטרגיות בכל הופעה והופעה של אוריאל — אינה מכפרת על הטשטוש והקטנת הדמות. אלא שההצגה כשהיא לעצמה המלאה כשרון וחיים משכה את הלב. דיקורציה נחמדה, תלבושת נשים אַ לַה וֶילסקיז, גברים מסוגננים בתלבשתם על־פי המסורה של חכמי הספרדים וגם טפוסים מוצלחים כר׳ עקיבא ודי־סילוה — כל זה, בצירוף המוסיקה והכשרון הרב של המציגים — היו שלומים במדה ידועה וכפרו על הנביבות של התפיסה.

רבי עקיבא (זה שאצל גוצקוב הוא נקרא בשם בן־עקיבא, ושחכמים גויים ויהודים רגילים לכתוב: „וכמו שאמר בן־עקיבא: אין כל חדש תחת השמש") — זה המזכיר במקצת את רבן גמליאל לפי התפיסה הנוצרית, רבי עקיבא זה הוצג פה כרב אשכנזי, חסידי. ואילו היה מדבר פחות, בלי להג והרחבת־פה, ואילו היה ניתן כמו שנתן נגסין, למשל, את הצדיק של „הבימה" בנוסח חב״ד, היה ודאי מרים את כל ההיקף. אבל הרי גרנובסקי היה המציג; וצריך לציין, כי גם בצורתו זו המסובכת, האובדת־עצות, העליזה והחיונית עם כל גבובה המצחיק — ר׳ עקיבא מושך את הלב. ודי־סילוה, שהוכן על־פי רצפט מולייר, הוא בכל־זאת איש עשיר־הפכים, ומעורר בך ענין.

ואין לי חשק להכנס בפרטי־פרטים של ההצגה והתפקידים. אך משהו מוכרח אני להעיר. מסקין, הממלא תפקידים מתאימים לו באופן נפלא ויחיד במינו — לא יכול היה להציג רב כמו שצריך היה להציגו: חסר היה דבר־מה, אפשר העיקר, התוך, הנשמה. יכול משחק אנגלי או גרמני גדול להציג כהן פראבוסלאבי על הבימה האנגלית או הצרפתית בהצלחה רבה אבל תפקיד חשוב ונפשי של כהן כזה ברוסיה עצמה לא ימלא שום כשרון מן החוץ בלי ידיעת נפשם ומהותם של חוגים אלה. משחק בעל השכלה עברית, המכיר את ההוי הספרדי וחיי־הנפש של יסוד יהודי זה, היה מצליח פה אפילו במדה פחותה של כשרון. ובעיקר, אילו היה מרחיקים את הרבנים מבלבול־הרקודים וממעיטים בקומדיה והיו ממלאים את הדבר תוכן משני יסודותיו, הן בנוגע לצד הדתי־קנאי והן לאפיקורסי — היו נוספות על התפקידים היפים ורחבי־הנפש ועל הקומיים המתאימים והמלאים חיוניות גם הבעות מועמקות של הטפוסים האחרים הטרגיים — לאיזה גובה היה דבר זה יכול להגיע. אמנם נהניתי הנאה מרובה גם מהדבר כמו שהוא. תפסתי את הדבר מאותה הפנה הספציפית שבה ניתן, והכשרון הרב ויפי הדקורציה מחפים על הרבה והרבה. אלא, לוא היה אדם שואל אותי, אם כדאי ל„הבימה" להתרכז בדרך זו של קומדיה והפיכת טרגדיות לקומדיות, ואם כדאי להם להאחז בלהטי גרנובסקי וכדומה, עד כדי לשטח את חיינו ונשמתנו — הייתי אומר כדברי אלפרד קר: לא כדאי.

וכשראיתי את „כתר־דוד" שנית נתחזקה בי דעה זו. איזה כוח, הבעה, כשרון, תפיסה, וכמה גדלות! מאין תפס אותו המציג הזר לנו את הדבר, שדוד המלך, אחרי מות הילד של בת־שבע, חדל מהיות דוד הגבור ולב־הארי, ובמקום האחדות והשלמות שבנשמתו קודם לזה — היה למסובך, לפקפקני, לאובד־עצות ותועה בדרכיו. אמנם גם בתקופה קודמת אומר דוד: „ואנכי היום רך ומשוח מלך, והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני" — גם אז הרגיש מעין שתי־רשויות בנפשו; אך מה הם רגעים בודדים של חולשה לעומת הכוח הגדול שבנפש לוחם כמוהו? לא כן אחרי זאת. אחרי ענין בת־שבע ומות הילד נשבר בדוד דבר־מה. ושבירה זאת הגיעה בהצגה לידי בטוי. ולכן אין דוד פחות בהצגה זו משצריך היה להיות לפי שמואל ב׳.

וכמה כוח ותאוה פראית באמנון, וקלות־ראש וחיוניות באבשלום, וכמה קהות עם רחבות באדוניהו, ושלמה — זה שידע להפטר אחר־כך משונאיו וממתחריו בזריזות כזאת — כמה יודע הוא להבין את הקרקע, וכמה נחמד אליפלט הילד! רק יואב הוא יותר מדי קהה, ובשעה שהוא באמת חכם ויודע לב מלכו. תשובתו לדוד בענין אוריה, דבר

שלחו את האשה החכמה אל דוד להשיב לבו אל אבשלום, אי־אמונתו בעמשא, אשר לא שמר אמונים לדוד, – כל אלה נראים על אדם בן סוג אחר מזה שמופיע פה על הבמה *). לא רק שומר נאמן, כי־אם יועץ מחוכם ומסור. האם לא טעה דוד בשלחו את עמשא נגד שבע בן בכרי? ואילו בגד עמשא שנית! לא, יואב לא יכול להאמין בו. ולהיפך: לב יואב היה טוב על יורש הכתר, על אבשלום, אחרי מות אמנון, ובכל־זאת הרגהו אחרי בגדו באביו. הוא היה לגיטימיסטן, נאמן לסדר־המלוכה. אך לא רק גוש־סלע היה, כי גם לב בשר היה בקרבו. בדבר שמעי קשה לי לדון, אך אחיתופל נראה לי גם־כן מתאים. בכל אופן – הצגת „בת־ דוד" היא מאותן ההצגות שבסבוכן הפנימי ובעושר פרטיהן ופעולות אישיהן, בעיקר בכוח האלמנטרי הפורץ מבני־המלך ואנשי־החצר האלה – היא הצגה שהרואה לא ישכחנה. וגם מומנטים קלים לכאורה – מחרידים הם. משחקו הילדותי של אליפלט בפנה, משחק שאומר דבר־מה, לטוש החרב בזמן המשתה בידי הזקן, לטוש־משחק מחריד ומנבא רע, הכושית הקוסמת – כל אלה מצטרפים לחזיון ומעמיקים אותו. כהנה וכהנה רצוי היה לתת לנו. קומדיה טובה– אדרבה, אך קומדיה שלמה, להפוך טרגדיה לקומדיה, לזלזל בנפש האומה, המחפשת אוצרה בקברות ומוצאה אותו דוקא בבית־הקברות שלה ובסורים קשים, לא כמסופר ב„האוצר", גישה זולה לקדושי־אמשטרדם, שעלינו גם להבין לנפשם ולא רק לנפש האפיקורס אקוסטה, – להטביע כל טרגדיות זו באופירטיות – לא כדאי. הכשרון ויפי־המשחק מכפרים, אך השאלה היא – למה החטא ולמה הכפרה? אל נחטא ולא נאלץ לבקש כפורים.

חבל שלא קבלה „הבימה" כראוי את נזיפתו של קֶר. זו יכלה להצילה מגרנובסקי ומאוריאל אקוסטה שלו גם יחד. אלא ודאי למדו מגרנובסקי דבר־מה בעניני הצגה וטכניקה – ופה קשה לנו לדון. אפשר צריכים היו לצעד זה מנקודה חנוכית בימתית שלהם?

י. ר.

---

*) „האיש לבוש האפורים" של אנדרייב גרם צרות ל„הבימה" גם ב-הדבוק" וגם במלוי תפקיד יואב. יש לשכוח את בול־העץ, שאינו מתאים לשום טמפרמנט יהודי.

מוֹעִידַת הַסּוֹפְרִים

הַהִתְלַכְּדוּת הַפְּנִימִית

(דין וחשבון של הועד המרכזי)

לפני שנתים ומחצה, בקבלנו בועידה הירושלמית את הנהלת האגודה, הרי זה סוד גלוי, שבעצם לא נמסר לידנו מאומה, מלבד הרבות מאמצים שעלו בתוהו, שהיו למעינות מי־מריבה מרים. קהל הסופרים היה מפוזר ומבודר. החזיון השלילי בלבד, התגרה האישית, הסכסוכים – רק הם היו המלט המלכד והמאחד. ולא רק מבפנים אכל הקרע כל חלקה טובה, אלא רעים היו פניה של האגודה גם מבחוץ. בטולה של אגודת־הסופרים הקודמת מתוך דיני ודברים ומחלוקת פומבית לא יכלו לחזק את כבודו ואת מעמדו של הסופר העברי. הוא נראה לעיני קהל קוראיו כקנטרן על־פי טבעו ועל־פי מקצועו, מטריד אנשים בקטנות שלו, מלא תביעות ומרירות, ככל אדם הנמנה על הלוקחים ואינם נותנים.

תעודתנו הראשונה היתה איפוא לשנות את דמותה ואת מהלך נפשה של ההתאגדות החפשית הזאת. להוכיח לכל, ובעיקר לנו לעצמנו, כי הסופר העברי יכול לדור בכפיפה אחת עם חברו, לשאת אתו בעול האחריות, יכול הוא לישר את הנגודים, שאין להמלט מפניהם בחיי יום־יום, לשם מטרה ושאיפה קולקטיבית.

והנה עצם קיומנו במשך שנתים ומחצה, אם כי רבות וגדולות לא עשינו, עצם קיומנו זה בתור אגודה הוא ההוכחה הברורה ביותר, שלפנינו התלכדות כל־שהיא של הכוחות הספרותיים, שבא שנוי בלבבות שנתקרבו זה לזה. כי לא רק החבורה המצומצמת, שהיתה אחראית באופן פורמלי לעסקי האגודה, עומדת כיום לפניכם מאוחדת ושלמה, אלא שעלה בידיה לחבר אליה, סופרים רבים, שהיו מרוחקים ממנה, שהתיחסו בראשונה בחשד ובזהירות לכל העבודה הזאת. את שנוי־הדמות הזה אני מעריך כזכות גדולה וכהישג רב־חשיבות. הרי הוא היסוד והתנאי ההכרחי הראשון לכל תנועה ורצון כללי.

מאזנים

אולם יפה ידענו, כי לא בדברים בלבד יבואו הסופרים לידי שתוף פעולה. דרכם של האנשים להתאחד מסביב לנושאים מעשיים, ודוקא הדאגות וההרפתקאות, הנצחונות הקטנים והכשלונות הרבים הם המאחדים והם המקרבים את הלבבות. ומשום כך היתה התאמצותנו הראשונה מרוכזת כולה ביסודו של שבועון עברי, קנינה וכלי־מבטאה של אגודת־הסופרים. זאת ועוד אחרת. אנו מצאנו את הספרות הפריודית העברית נתונה ברשות המפלגות הפוליטיות, כפופה להן ובמדה ידועה נגררת אחריהן. ואם אין בחפצי לגרוע מאומה מערכם של האורגנים האלה, מנאמנותם לספרותנו, מרצונם הטוב-לסייע לה ולהגבירה, אבל האמת ניתנת להאמר, כי הגמוניה זו של המפלגתיות בספרות מביאה בהכרח את הסופר העברי לידי בדידות נפשית נוראה ולידי איזולציה בחברה. סוף־סוף, מדעת או שלא מדעת, נדחה שדה פעולתו הטבעית של הסופר לקרן־זוית. מהכרח שאנשים המטפלים בענף הספרותי לא יתנו את לבם ואת נפשם לו במדה הראויה, הרי על מטרות אחרות נצטוו ולשם מטרות אחרות הם עומדים על משמרתם. ומההכרח הוא, כי פכים קטנים אלה, הנראים בעיני הסופר לעיקר, נערכים ברשויות אלו כעין קפריזה וטרדת־שוא. אמרנו איפוא, כי אי־אפשר ליצור סביבה טבעית לסופר העברי, אם הוא יהיה תמיד אותו היהודי המקרי, העשירי, שמעמידים אותו ברחוב ומבקשים אותו להצטרף למנין. אמרנו, שמן ההכרח שיעשה הסופר מנין בפני עצמו, שימצא כלי־מבטא העומד ברשותו, שהוא ממציא את הכספים הדרושים למפעל זה. הוא הממנה את העורכים, הוא המתוה את הדרך, את הסגנון, במלה אחת – מן הדין לברוא פנה קטנה, אשר תהא לסופר זכות בעלות עליה. הנה גם מטרה זו, שהיא לדעתי חשובה מאד, היתה לנגד עינינו בשעה שנגשנו לטפל ביסודו של כלי־מבטא מיוחד לאגודת הסופרים.

עתון זה, שנוסד בשנת תרפ״ט, בג׳ אדר שני, נכנס עכשיו לשנת קיומו השלישית ואנו מקוים. שהוא ימשיך להיות האורגן של אגודת הסופרים ימים רבים.

ואני יודע יפה את כל ההשגות והטענות על ה„מאזנים״, הצודקות והמופרכות. יש בין הטענות האלה שהקדמנו להשמיען לנו, עוד טרם שהגיעו לאזנינו מן החוץ. אבל אסור להתעלם גם מעובדה פשוטה זו: „מאזנים״ רכזו מסביבם קרוב למאה וחמשים סופרים עברים, שלמנו קרוב ל־500 לירה שכר־סופרים וסכום קרוב לזה דמי עריכה. „מאזנים״ היה סוף־סוף האורגן העברי האחד, שהגיב בנאמנות על מציאותו של הספר העברי והסופר העברי, ואם אני מעלעל כיום בשני כרכים אלה ומעביר לנגד עיני את כל השבועונים שיצאו לאור בספרות העברית, איני מוצא רבים הדומים לו בתרבות, ביחס ישר וברצון טוב.

אחת התלונות העיקריות הנשמעות נגד „מאזנים״ היא, שלא עלה בידו לעורר תנועה ספרותית ושלא היתה בו חיוניות רבה. אני מודה, שיש דבר־מה צודק בטענה זו, אם כי היא מופרזה למדי. אבל עלי להזכיר לפניכם את התנאים המיוחדים הקשים, שהיינו נתונים בהם בשנתים האחרונות ותסכימו לי, שיש גם בנידון זה להמתיק את הדין.

מיד עם חדשי היסוד הראשונים לא שחקה השעה לעתוננו. הגליונות הראשונים נמכרו אמנם למעלה מאלפים אכסמפלרים, אבל לא זמן רב עמדו על רמה זו, ושלוש סבות גרמו לכך: א) נכשלנו באדמיניסטרציה, שלא היתה מסורה ביותר להפצת העתון. ב) בחוגי הסופרים והעתונות לא מצאנו מיד את התמיכה הראויה. זה היה המשך הרוח הרעה ששלטה אז בחוגי הסופרים מצד אחד, ומצד השני הביטה העתונות בעין רעה על התגבשות חברתית זו. הרי קשה היה למערכת לפרסם בעתונות היומית את המודעות על הופעת הגליון ועל תוכן ענינו. אולם סוף־סוף שני הגורמים האלה היו זמניים ובכוחנו היה להתגבר עליהם ולהרחיקם, אלא שבאו עלינו מאורעות אב כרעם וכמעט שהרסו את כל אשר בנינו. פתאום ודעת־הקהל הוסחה מעניני הספרות. גם בארץ וגם בחוץ־לארץ נתרכזה כל שימת־הלב בצד הפוליטי של מעמדנו בארץ. גם לב הקורא וגם לב הסופר היה נתון למתרחש מסביב לועדת שאו, הספר הלבן, המשא ומתן בלונדון. זה היה טבעי, זה היה הכרחי. עד שבאה אותה ההתמוטטות השלמה של הספר העברי, שאנו עדים לה בשנה האחרונה. אלה הם התנאים האוביקטיביים, שבהם עבדנו: בימי יאוש ואבדן דרכים, בימי משבר ודלדול של העם העברי בכל תפוצות הגולה, בימי הרס וירידה של המולדת העברית.

ואם אנו בכל־זאת מתקיימים עד היום הזה, אמנם קיום של עוני, מתוך רדיפה אחרי „גמילות־חסד״ לפעמים, הרי זה בא — ואת הדבר הזה אנו מציינים בהערכה יתרה, אם גם אנו שוללים את התופעה כתופעת־קבע, — הרי זה בא מתוך התנדבותו של הסופר העברי. „מאזנים״ לא היו יכולים להתקיים חודש אחד אילו לא תמך בהם הסופר העברי תמיכה כספית ותמיכה רוחנית. עשרות חברים חתמו על שטרות, עשרות חברים ויתרו על שכרם, עשרות חברים עזרו לנו במציאת כספים. והרי תופעה זו עצמה, רצונו של הסופר בקיום עתונו — דבר הוא.

כאן אולי המקום לציין את התנכרותה של התנועה הלאומית לכל פעולתנו. מצד זה לא קבלנו כל עזרה. רק רוח קרה נשבה עלינו. אף מוסד צבורי אחד לא נתן לנו אף פרוטה אחת לקיום העתון והאגודה. אנשים פרטים, חובבי הספרות, וגם הם מועטים, כי הם מהוים בתרומותיהם רק כדי עשרים אחוז בערך מכל ההוצאות שלנו, תמכו בנו. שאר הכסף היינו נאלצים לבקש ולמצוא בעצם ידינו, על־ידי נאומים ונסיעות, על־ידי מודעות שאספנו וכדומה.

יודעים אנו, כי אין ה„מאזנים״ יכולים עוד לשמש דוגמה לעתון מרכזי לאגודת הסופרים. אבל הנה לפניכם כלי, בית־קבול, שביכלתכם לשנותו, למלא אותו תוכן כרצונכם. כלי זה הרי נוצר לשמש אתכם ואתם הבעלים לו. ובמדה שהוא רק בנמצא הוא גם שומר על כבודכם, מאחד אתכם. אם הוא יעבור מן העולם, אנחנו שוב עדר, משחק בידי צרופי כוחות ויחסים, אשר לא לטובת הספרות הם מכוונים.

קלובי פא״ן

אם יסודו של העתון היה מכוון כלפי פנים, הרי כניסתנו אל ההסתדרות הבין־לאומית של קלובי־פא״ן היתה מכוונת אל החוץ. על פרטי עניני פא״ן יעמוד חברנו ברש, שהרבה לטרוח בו. ואין רצוני להסיג את גבולו. אולם עלי לציין, כי חרפה זו, שבאי־כוח ספרותו של העם העברי הם סופרי אידיש בלבד נגולה מעלינו. בקונגרס פא״ן אשתקד בורשה נתקבלה הסקציה העברית באופן רשמי בהתאגדות הזאת ויעקב כהן ופיכמן היו בקונגרס זה שליחינו.

ארגון הסופרים

עלי להודות על האמת: לא נעשתה פעולה רבה בסעיף זה. גרמו בודאי לכך הטרדות ב„מאזנים״, שעת החירום הקשה העוברת עלינו, הקושי האורגני שבארגון סופרים, וביחוד במצב ההתפלגות שהשתררה במחננו — אולם העובדה במקומה עומדת. לא עלה בידנו לגבש את קהל הסופרים העברים בארץ ולעשותו לחטיבה צבורית וחברתית אחת.

הנהלת „אוהל־שם״ מסרה לרשות האגודה מעון יפה ומרוהט, שודאי יכול היה להיות בית־ועד לנו. אבל אנחנו לא השתמשנו בו, ולא ידענו למצוא את הדרך איך למשוך את קהל הסופרים להועד בו.

פעולת האגודה מצד זה הצטמצמה בעריכת פגישות לחברים שבאו אלינו מחו״ל ובאספות פומביות אחדות (משפט על „כתר דוד״, נשפי „מאזנים״ וכדומה). אם כי גם פעולה זו נחוצה, אין בכחה למלא את האגודה תוכן חי.

מעבודות האלו עלי לציין באופן מיוחד את ימי יל״ג בארץ. יובל יל״ג שהוכרז על־ידי אגודת הסופרים היה לחג לאומי גדול. נערכו נשפים בתל־אביב, חיפה, ירושלים. נקראו הרצאות על יל״ג באגודת הסטודנטים, בסמינר למורים, בגימנסיה „הרצליה״. יעקב רבינוביץ הרצה על יל״ג במושבות השרון ובחיפה, דוד שמעונוביץ הרצה ברחובות. הבול של יל״ג נמכר לאלפים.

החג הוחג גם בגולה. „הדואר״ הקדיש גליון מיוחד ליל״ג. בשיקגו ובניורק נערכו נשפים. גם בעתונות האידישאית מצאנו את עקבותיו. ואפילו ה„ליטעראַרישע בלעטער״ הדפיסו מאמר על יל״ג עם תמונתו.

זה בא ללמדנו, שאם ישנה התעוררות כל־שהיא עוד רחב שדה־הפעולה לפני האגודה. ועוד דבר: סוג פעולה זה גורר אחריו הכנסות. יום יל״ג הכניס לאגודת הסופרים קרוב לששים לא״י הכנסה נקיה.

נסיונות מעטים נעשו מצדנו גם לארגון פרופיסיונלי. היה בדעתנו לאחד את כל המתרגמים, ולהכריח על־ידי כך את המו״לים להיטיב את תנאי העבודה. אבל לא הצלחנו תיכף בדבר, ובינתים וכל ענין התרגומים נצטמצם וירד לפי שעה מעל הפרק.

במצב הנוכחי קשה למלא את האגודה תוכן פרופסיונלי. עלינו יהיה להמשיך את הקו של הפצת תרבות ספרותית על־ידי מגע ישר בין הסופר והקהל ועל־ידי הקמתם של מפעלי ספרות ממשיים: שבועון, ירחון, הוצאת ספרים, קופת מלוה משותפת, משרד להשגת עבודה לסופרים מחוסרי עבודה. אולם נושא זה ישמש גם הוא הרצאה מיוחדת בועידה זו ואין רצוני לנגוע בו.

אני מסכם את דברי:

בודאי שלא נוכל להראות לכם אקטיבה גדולה בפעולתנו. אולם אם תביאו בחשבון את כל הסבות ואת כל הגורמים, שעליהם עמדתי בדברי, תאותו גם אתם להצטרף להערכה שהערכתי את פעולות הועד של אגודת הסופרים: שדבר־מה, שנוי כל־שהוא לטובה בא בכל־זאת בתוך הקוליקטיב הספרותי. הסביבה היא נוחה יותר להביאה לידי תנועה ופעולות. גרמו לכך עצם קיומנו, „מאזנים" והעובדה, שעלה בידנו לרכז כמעט את כל הסופרים במסגרת אחת. ובזה בודאי תודו, כי הירושה שאנו מוסרים לועד החדש, שיבחר בועידה זו, עולה הרבה על הרכוש שקבלנו, בשעה שמסרתם את הנהלת האגודה לידנו.

ש. צמח

דין וחשבון של הועידה

פתיחת הועידה והישיבה הראשונה

ועידת־הסופרים נפתחה אור ליום ב׳, כ״ט בסיון, באולם „אוהל שם" בתל־אביב, במעמדם של רוב הסופרים אשר בארץ ואורחים מעטים, אשר הוזמנו על־ידי הועד המרכזי של אגודת־הסופרים. א ש ר ב ר ש פתח בשם הועד המרכזי ובקש מאת ח. נ. ב י א ל י ק לקרוא את נאום הפתיחה.

(נאומו של ביאליק נדפס בשלמותו, על־פי סטינוגרמה, בגליון הקודם, הכפול, של ה„מאזנים").

אחרי גמר הנאום של ביאליק, שנשמע מתוך הקשבה רבה, מציע ברש לפני הנאספים לבחור בנשיאות. נבחרו: ח. נ. ביאליק, שאול טשרניחובסקי, ש. בן־ציון, א. ז. רבינוביץ, פרופ׳ י. קלוזנר, פרופ׳ נ. סלושץ, יעקב רבינוביץ ואשר ברש. למזכירים נבחרו: ש. בס ועבר הדני.

ד״ר ו ל ד, מזכיר העיריה של תל־אביב, קורא ברכה בכתב מאת העיריה (חברי הועד הפועל של העיריה היו עסוקים באותה שעה בישיבת המיעצה של העיריה). ד״ר מ. ג ל י ק ס ו ן מברך בשם הועד הלאומי ומזכיר, כי גם דרך הארגון של הועד הלאומי לא היתה סוגה בשושנים ונמשך שנים, וכן ימצאו גם הסופרים העברים את דרך הארגון. יש תקוה, כי הועד הלאומי יספק את התביעות התרבותיות של הכנסת וגם הספרות העברית תעזר על־ידי כך. ז. ר ו ב ש ו ב מברך בשם הועד הפועל של הסתדרות העובדים ומוסר את ברכת העובד לאגודת הסופרים. לפני שנים מועטות התאונן סופר עברי בגולה, שאין מי שיקרא את דבריו, ואם יש צורך והאזנה למלה העברית בארץ, הרי זה מפני שבעזרת העובד נהפכת השפה לשפת הקיום והמלחמה. הביבליוגרפים מציינים, שבת״ח ות״ט לא יצא אף ספר עברי אחד, כי הונף הגרזן על העם העברי. גם סבת הירידה בעבודת הספרות בשנה האחרונה באה מפני עכוב העליה. כל עמדה שכובש הפועל העברי בארץ עמדה היא לספרות העברית. תנועת העבודה דורשת מאנשי־הרוח לדעת, כי גורל היצירה העברית קשור במלחמתה.

קוראים ברכות בכתב מאת „הסוכנות היהודית" וההנהלה הציונית, מאת הסתדרות המורים, „הבימה", „אוהל", ד. ילין וש. וליקובסקי. ברש מברך בשם הוצאת „מצפה".

אחרי קריאת הדין וחשבון של הועד המרכזי על־ידי ש. צ מ ח (הוא נדפס בגליון זה של „מאזנים") נסגרת הישיבה הראשונה.

י ש י ב ה ש נ י ה ביום ג׳ בבוקר.

הישיבה השניה נפתחה ביום ג׳ בבוקר בהרצאותיהם של י ע ק ב פ י כ מ ן ו א ש ר ב ר ש (ההרצאות נדפסו בגליון הקודם, הכפול, של „מאזנים"), ואחר־כך מתחילים הויכוחים:

ש. ב ן ־ צ י ו ן דורש חזוק הצד הפרופיסיונלי של האגודה.

פ ר ו פ׳ נ. ס ל ו ש ץ מעיר בקשר עם הרצאתו של ברש, כי זה שנים רבות הוא עוסק בדבר לפרסם את הספרות העברית בקרב ספרות העולם ומן הנסיון יודע הוא, כי היצירה העברית זוכה להכרה בעולם הגדול בזמן שהיא המשך לספרות ישראל המקורית, לזרם התנ״כי.

ח ו ש י ה א ר כ י: בין הסופר והקהל יש השפעת־גומלין והסופר יוצר את קהל־הקוראים. כך יצרו את קהל־הקוראים לפני חמשים־ששים שנה מאפו, סמולנסקין. אבל אז ידע הקהל עברית, ועכשיו עומדות הלשונות הזרות לשטן לנו, ודרושה עבודת הפצה של הלשון העברית, כדי שהסופר העברי יהיה מובן לקהל. גם בארץ־ישראל גוברות הלשונות הלועזיות על העברית. קרן ספרות או תרבות, כמו שהציע פיכמן, הוא עוגן־הצלה. יש להתחיל בדבר כאן, בארץ, ולבוא אחר־כך אל הגולה. הוא מציע לבחור ועדה מיוחדת לקרן הספרות. באגודה הוא רואה חולשה ופרפור. אין הגנה מקצועית על הסופר. מן הראוי היה להשפיע על הממשלה בנוגע להגנה על הלשון. ירחון עדיף משבועון. השבועון השתפר, אבל לא הגיע עוד אל הגובה הבקרתי והספרותי הרצוי.

ס י ל מ ן: קודם כל צריך להקים דבר קונקרטי—„קרן תרבות של עם ישראל", כדוגמאות הקרנות האחרות. אחד־העם הציע פעם הצעה על־דבר הסתדרות תרבותית. אולי אין לתפוס בשעה זו את ההצעה הזאת בכל היקפה ויש להסתפק ביצירת הסתדרות מורים־סופרים הצריכים להצטרף לעבודה אחת. לא קרן חנוך וקרן שלנו לחוד, אלא, קרן אחת. לקרן זו אפשר לגיים גם כחות יהודיים הרחוקים מהציוניות. בארץ־ישראל צריך להיות המרכז והוא ימצא הד גם בגולה.

ד״ר י. ל. ב ר ו ך מבקר את הדין וחשבון של הועד, שקרא לפני הועידה ש. צמח. את יסוד ה„מאזנים" וקיומם אין לזקוף לפי דעתו על חשבון הועד, אלא על חשבונם של חברים אחרים שנמצאו בועד. הועד לא עשה שום דבר לכבוש את רוסיה לפני הספר העברי, הוא התחיל בפעולה נגד המו״לים המנצלים את המתרגמים ולא השיג דבר.

נ. ח נ ו ך: לא תתכן פעולה אורגניזציונית כל עוד לא התקרב הסופר אל החלוץ. הספרות רחוקה יותר מדי מן הדור הצעיר, ולכן הציוניות החדשה אינה יונקת מן הספרות העברית. הוא מציע ליסד אגודות להפצת הספר העברי ולחבר ביבליוגרפיה נבחרת של הספרות העברית. מזלזלים יותר מדי בפעולה פרופיסיונלית. היחס לעובד־העט איננו טוב ואגודת־הסופרים היתה יכולה להשפיע בזה. יש ליסד על־יד הועד של האגודה סקציה של עתונאים.

ב ר ש מציע לבחור בועדה מתמדת ומציע לחברי הועדה ששה חברים: לוי בן־אמתי, ח. הזז, י. ליכטנבום, מ. סיקו, ש. צמח ויעקב רבינוביץ. ההצעה מתקבלת.

פ ר ס ק י מזכיר את הנפטר אפרים דיינרד, שנשכח מהועידה. ה„מאזנים" מתיחסים בקרירות לחברים. העתון של אגודת הסופרים צריך להגזים על הסופרים, כמו שעושים עתונים אחרים של סופרים ביידיש ובלשונות אחרות. הוא צריך להיות פחות הגון ויותר אנושי. גם האגודה צריכה לעסוק במשפטים פומביים על הקורא העברי, הסופר העברי וכו׳. זה היה מושך את הקהל. חברי הועד אינם צריכים להיות דוקא סופרים חשובים, אלא אנשי־מעשה. יש ליסד את קלוב הסופרים.

(סוף יבוא)

בקֹרֶת סְפָרִים

המסתורין בישראל

המסתורין בישראל בארבעה כרכים מאת ש. א. הורודצקי. כרך ראשון: המסתורין הקדום. הוצאת א. י. שטיבל, ברלין–תל־אביב. תל־אביב תרצ"א.

„חכמת ישראל" קרובה היתה קרבת זמן ל„השכלה". היא רצתה להראות גם את „חכמתנו ובינתנו" לעיני העמים. מכאן היחס השלילי של רוב החכמים שעסקו ועוסקים בה אל המסתורין. גם הפחד מפני הנצרות ומפני הכתתיות היא שהביאה חכמים רבים לידי כך להתנגד לקשר שבין המסתורין והיהדות, עד כי יש חכמים הרואים עד היום את היהדות בנגוד אל המסתורין. קרובה להשקפה זו היתה גם השקפתו של בעל „שלטון השכל" בדורנו, אחד־העם, שדעתו לא היתה נוחה מנטית היהדות מהמרכז שלה לצדדים, וגם ממנו ומבית־מדרשו יצאה התנגדות לקשר שבין היהדות והמסתורין; אולם תנועת „החסידות החדשה" שבספרותנו היא שקשרה אותם יחד וש"א הורודצקי הוא אחד המקשרים האלה, שהתחיל ב"רבנות" — בספריו הראשונים לתולדות הרבנות בישראל—ועבר אחר־כך אל „החסידות"— במאמריו וספריו לתולדות החסידות — וממנה אל ה„קבלה" — בספרי ה„קבלה" שהוציא עם מבואות שלו, — עתה הוא צועד הלאה, אל ראשית ספרות ישראל, ומתחיל את המסתורין בישראל מ„בראשית".

בחקירה של הורודצקי יש יסוד של „חסידות", אפילו בשעה שהוא מרצה ומספר על־דבר „רבנות", יותר משהוא מנתח ובודק וחוקר את היסודות הוא מצרף ומחבר ומקשר נימה לנימה, ומספר בהתפעלות חשאית, הכבושה בתוך סגנון חציו תורני וחציו חסידי, על־דבר מעשים ודברים, מרים על נס תמיד את הצדדים הטובים, ומבליע בנעימה צדדים אחרים, הסותרים את הצדדים הטובים ההם. אין הוא נוטה למצוא „בקיעים", לא בנפשות בני־האדם ולא במעשיהם ויצירותיהם. ואדרבה, נוטה הוא למצוא את האחדות והשלמות, זו שאנו מוצאים אותה רק באגדה ובאמונה.

וכך, בהתפעלות זו של האֲגדה והאמונה, מרצה הורודצקי את תולדות המסתורין בישראל, מאגד ומקשר את התקופות השונות ברוח זו של המסתורין ויוצר מעין שלשלת חדשה של המסורה בישראל, שלשלת של „קבלה". תורת־המסתורין ניתנה ממש מ„סיני". „המסתורין העברי — ראשיתו נעוצה בכתבי־הקודש. במקום שנתגלה רוח ישראל בראשונה אנו מוצאים את רוח המסתורין שלו". כך מתחיל הורודצקי את ספרו. „בצד החוקים והמשפטים הגלויים והמפורשים, בצד התורה הגלויה והברורה, השכלית, אנו מוצאים גם את הסוד, את המסתורין, אותה רוח המסתורין שנתפתחה ונתעמקה אחר־כך במשך הימים הרבים וקבלה את השם ,קבלה'". ולא זה בלבד, אלא ש„בכתבי־הקודש אנו מוצאים כבר את שני פרצופיו של המסתורין: המסתורין העיוני, העוסק בענינים מפשטים: אלהים ומלאכיו, התגלות אלהים בבריאה וכיוצא בהם, והמסתורין המעשי, זה המטפל בענינים מעשיים, שעל־ידם אפשר לו לאדם להתקשר עם אלהים ולדבקה בו". יש לנו, איפוא, מיד מן ההתחלה „קבלה עיונית" ו„קבלה מעשית", שאנו יודעים ומכירים אותן רק מתקופת ה„קבלה" האחרונה והן מתאימות לכאורה רק לשתי דרגות התפתחות אחרונות, לזו שמלאה את מקום החקירה המפשטת של הספרדים ולזו שכללה בתוכה את הנטיה המעשית של היהדות האשכנזית. סוף ההתפתחות היה לפי זה כלול בראתשיה, מעין זה שיודעת היהדות הרשמית לספר: כי „כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, הכל ניתן למשה מסיני". וכך מחבר הורודצקי ברוח אגדה ואמונה את „הנבואה, הקבלה, והחסידות — יסוד אחד טבוע בכולן, יסוד המסתורי העברי. מטרה אחת היתה לפני כולן: להעלות את העבודה שבלב על החוקים, להגביר את הלב על המוח, את המסתורין על השכליות".

לא במקרה עובר הורודצקי מן „היסוד האחד הטבוע בכולן" אל ה„מטרה האחת שהיתה לפני כולן", ואת המטרה היחידה הזאת הוא רואה בהעלאת העבודה שבלב על החוקים (ההדגשה היא של הורודצקי), כי העלאה זו היא שהיתה מטרת „החסידות", ו„החסידות" היא היסוד הנפשי־המסתורי שלו. ולכן בלי כל פקפוק הוא מחבר את הנבואה, זו שהעלתה בתקופה הקדומה את ערך העבודה שבלב על החוקים, עם המסתורין בישראל, אף כי יש למצוא בנבואה גם סימנים מובהקים של התנגדות למסתורין, כגון המלחמה של הנביאים באלילות לכל צורותיה, המלחמה בקרבנות ועוד; והצורה הוכוחית שבכמה מדברי הנביאים איננה גם היא צורה של מסתורין, אלא מתקרבת לצורה השכלית־הדיאלקטית (על יסוד זה רואה למשל, דוד ניימרק את המשך הנבואה—בפילוסופיה). גם ענין המסתורין בתורה איננו פשוט במדה זו שרואה אותו הורודצקי. דומה, כי הורודצקי רואה את המיתוס והמסתורין כדבר אחד, ולכן בכל מקום שהוא מוצא בתורה שארית של מיתוס עממי הוא רואה בו מסתורין, והן המיתוס העממי והמסתורין, שאמנם יש נקודת־מגע ביניהם, אינם דבר אחד, ובחקירת המסתורין יש להבדיל ביניהם, כמו שיש להבדיל בעצם בין העלאת ערך העבודה שבלב על החוקים ובין המסתורין, ואדרבה, יש אפילו למצוא בהעלאה זו של העבודה שבלב על החוקים, שהם אלוהיים, מסתוריים ביסודם, סימנים של רציונליות.

פרקי המסתורין שבכתבי־הקודש הם הפרקים הראשונים בספרו של הורודצקי, אבל אינם הפרקים העיקריים. את שרשי־המסתורין בכתבי־הקודש יש עוד לגלות, והורודצקי הניח עוד כאן מקום לחופרים ולחותרים. ולכן חשיבות ספרו של הורודצקי גדולה יותר בשאר הפרקים. בהם הרצה על פריחת המסתורין בספרות האפוקליפטית הישראלית, בנצרות הראשונה, בתלמוד, במדרש, בתרגומים ועוד, ויש בהם כמה חדושים (לפעמים יש לחלוק עליהם), אם כי יותר מזה יש בספר הארה פנימית, זו המצרפת ממילא את הפרטים הרבים לכלל אחד. רוח אחת של דבקות במסתורין הישראליים ואהבה אליהם מנשבת בספר ורוח זו מחיה את עצם הענין ומנעימה את הקריאה והעיון בספר. ערך גדול, אולי גדול יותר מדי, נותן הורודצקי בהתפתחות המסתורין לאגדה („האגדה שבתלמוד היא כולה מסתורין", נקיט הורודצקי לשון גוזמא), בעוד שמיעט מצד זה לגמרי את דמות ההלכה (והן ביסוד הדינים, בשורש שלהם, יש מסתורין, ואי־אפשר שלא ימצאו גם בענפים). גם מספרו מנשבת רוח אגדה.

הקורא הנאמן יחכה להמשך—ליתר החלקים של ספר זה.

פ. לחובר

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

יובלו של יצחק אפשטין. בד' בתמוז תגגו מורי ירושלים יום מלאות 40 שנות הוראה למורה ולסופר יצחק אפשטיין. נוכחו זקני המורים בארץ, באי־כות המוסדות שבהם עבד בעל היובל ומוזמנים שונים.

נשף טשרניחובסקי. ביום שלישי, אור לא' בתמוז, נערך באולם „עדן" בירושלים, נשף עממי לכבוד ש. טשרניחובסקי, בהשתתפותם של המשורר, פרופ' י. קלוזנר, הרביעיה התל־אביבית ועוד. בשבת, ה' בתמוז, שהה המשורר בארזה והרצה שם על משקל השיר. הוא הדגיש בדבריו את הנזק הנגרם לשירה וליפיה של השפה על־דבר המעבר מההברה האשכנזית לספרדית. נשף טשרניחובסקי נערך גם על־ידי הנוער העובד בירושלים.

באגודת הסופרים. הועד המרכזי בישיבתו הראשונה ביום ח' בתמוז עיבד תכנית עבודה בהתאם להחלטות הועידה האחרונה. הועד סידר ועדות מיוחדות לכל סעיפי פעולתו. נבחרו ועדות: ל„מאזנים", לשם הירחון המרכזי, ליסוד הסתדרות עולמית יודעי־עברית, ליצירת קופת מלוה של אגודת הסופרים, ליסוד קלוב הסופרים בתל־אביב, לעריכת הרצאות ונשפים.

הועדות תצרפנה אליהן חברים גם מחוץ לועד המרכזי.

קלוב פא״ן בירושלים. סופרי ירושלים התכנסו לאספה בביתו של פרופ׳ ד״ר יוסף קלוזנר לשם יסוד קלוב פא״ן בירושלים. באספה השתתף מזכיר־הכבוד של המרכז העברי לקלוב פא״ן אשר ברש. נבחר ועד מקומי, שאליו נכנסו שאול טשרניחובסקי, פרופ׳ י. קלוזנר וד. קמחי.

הועידה המוקדמת להכנת כנסיה עברית עולמית נפתחה בברלין ביום א׳, אור לו׳ תמוז. לנשיאות נבחרו: ד״ר שמעון ברנפלד, יעקב כהן, ד״ר א. סולוביציק וד״ר ש. רבידוביץ.

הועד המרכזי של אגודת הסופרים העברים בא״י שלח לועידה את הטלגרמה הבאה: „ועידת הסופרים, שהחליטה ליסד הסתדרות עולמית יודעי עברית לביסום הספרות, שולחת ברכתה לכנסיה. התאחדו למפעלנו, חזקו בדקי התרבות העברית״; קלוב פא״ן טלגרף: „התחלתם בדבר גדול. עשו והצליחו. נכונים לעזרתכם״; מערכת „מאזנים״ טלגרפה: „תהי הכנסיה לברכה לספרותנו״.

מאה שנה להולדת נייבויאר. באוכספורד הוחג יום מלאות מאה שנה להולדתו של אדולף נייבויאר (מת בשנת 1907) וחוקר הספרות של ימי הבינים. נייבויאר היה יליד הונגריה, עבד בפטרבורג בעקד הספרים של משפחת גינצבורג והיה אחר כך ספרן בביבליותיקה בודליאנה שבאוכספורד, חבר את הקטלוג של כתבי היד העברים אשר. שם, ושמש פרופיסור לספרות הרבנית באוניברסיטה.

השלמת הספר „תולדות ישראל״. ד״ר ב. לוין, שחזר ממסעו ללונדון, הביא אתו את כתב־היד של הכרכים האחרונים מספר „תולדות ישראל״ לזאב יעבץ (הכרכים י׳—י״ב), שבהם מגיע ספר־היסטוריה זה עד תקופת „חבת־ציון״. ספרים אלה יצאו בהוצאת „אחיעבר״ ובעריכתו של ד״ר ב. לוין.

בהוצאת ההסתדרות העברית באמריקה ובעריכת מ. ריבולוב וצ׳ שרפשטין יצא „ספר השנה ליהודי אמריקה״. במאסף משתתפים בעיקר סופרי אמריקה. בו באים דברי ספרות מאת אידלזון א. צ.; אפרת ישראל; אפשטיין א.; אריאלי א. ל.; בבלי הלל; בלנק ש. ל.; בס ש.; ברנשטין ש.; גולדברג אב; גינצבורג שמעון; דובנוב ש.; הורודיצקי ד״ר ש. א.; זילברשלג יצחק; טברסקי יוחנן; טשרניחובסקי שאול; ליסיצקי א. א.; מוהר מ.; מרכוס יוסף; סילקינר ב.נ.; פיכמן יעקב; פרויס שמואל; ריבולוב מ. ועוד. המאסף מכיל כשלוש מאות וחמישים עמודים בפורמט גדול.

כרוניקה כללית

קונגרס בין־לאומי של באי־כוח אגודות הסופרים נתכנס בימים אלה בפריז. תפקידו הראשי של הקונגרס היה ליצור ברית בין־לאומית של הסופרים, שתגן על עניניהם הפרופסיונליים והרוחניים של סופרי כל הארצות. השתתפו בו באי־כוח כ״ב ארצות. לנשיאות של הברית הבין־לאומית של אגודות הסופרים נבחרו: בתור נשיא—יו״ר אגודת הסופרים הצרפתים גמטון רושו, ובתור סגניו—הנריך מן (גרמניה), מריגטי (איטליה), שטירנסטדט (שודיה) וולסקי (פולניה). הוחלט לכנס את הקונגרס הבא בוינה.

תורת האדם פילוסופית. בימים אלה נגמר הספר „אנטרופולוגיה פילוסופית״ של ברנהרד גריטהויזן (Groethusen), אשר התחיל לצאת בשנת 1928, בתוך הקובץ הגרמני „ספר שמושי של הפילוסופיה״ (הוצאת ר. אולדנבורג־מינכן). זאת היא הפעם הראשונה, שההיסטוריה של הפילוסופיה נכתבה מתוך נקודת־המבט של ע מ ד ת ה א ד ם בשיטות השונות. אמרתו של אוגוסטינוס על האדם כאילו משמשת מוטו לחקירה זו: „האנשים מתפלאים על גובה ההרים, על גלי הים, על שטף הנהרות, על גורל האוקינוס ועל סיבובי הכוכבים, ואת עצמם אינם רואים״. הנשמה היא פלא הפלאים. כיצד הסבירו הוגי־דעות שונים, את הפלא הזה, איזו עמדה יחסו לבן־האדם בתוך העולם, כיצד ענו על השאלה „מי אני?״ — זהו הנושא של האנטרופולוגיה הפילוסופית. התשובות הן שונות דור דור ותשובתו, אולם אפשר להבחין בכוונים יסודיים אחדים החוזרים בתולדות הבעיה של האדם ויחסו אל העולם. המחבר מתאר את ההתפתחות של הפרובלימה בעולם היוני־רומאי, בנצרות של ימי הבינים ובתקופת התחיה. אפלטון, אריסטו, פלוטין, אוגוסטינוס, פטררקא, פוצ׳ינו, פיקו דלא מירנדולה, פומפונצ׳י, ניקולס קוזנוס, פאראצלסוס, לותר, אראזמוס, מונטין — אלה הם המורים הגדולים ומורי הדרך להכרת עצמו של האדם האירופאי. המחבר אינו שם את לבו לתורות יהודיות וכנראה אינו מכירן, אע״פ שישנן התאמות רבות בין ההשקפות המובאות כאן ובין ההשקפות שהתפתחו ביהדות (למשל בספקוליציה של קוזנוס על האדם ועל ישו יש קרבה רבה למושג היהודי על האדם הקדמון).

ביאוגרפיה של קלייסט בצרפתית. הסופרים א׳ וז. רומיי פרסמו ספר בשם „חיי היינריך פון קלייסט״.

פול ולרי — קנדידט לפרס נובל. אגודות הסופרים הצרפתיות פתחו בתעמולה רחבה לטובת הקנדידטורה של המשורר הצרפתי המפורסם פול ולרי לפרס נובל של השנה.

מכירה פומבית של עזבון פלובר. בימים אלה נמכר עזבונו של פלובר במכירה פומבית בוילה טניט ליד אנטיב. הידיעה, כי בין הדברים העומדים למכירה נמצאים כתבי־יד חשובים של הרומניסטן הצרפתי הגדול, משכה מספר רב של מבקרים מבני הארץ ומבני חו״ל, אולם תקותם נכזבה. מתברר, כי כתבי היד החשובים ביותר נקנו זה כבר ע״י ספריות ומוסדות ממלכתיים, אף על פי כן הושגו מחירים גבוהים למדי בעד כתה״י שהוצעו למכירה. כך, למשל, מצא כתב־היד של Pyrénées-Corse, המחזיק כחמשים מחברות, ונכתב בין כ״ב באוגוסט וא׳ בנובמבר של שנת 1840, קונה שהציע בעדו 9050 פר. כתה״י של מחזה, שהוצג ב„תיאטרון הוודביל״ השיג מחיר של 19950 פר., וחמישים ושמונה עמודים של ה„הערות למונטין״ נמכרו במחיר של 4600 פר.

יום הספר בפולין. המיניסטריון הפולני לחנוך והשכלה שלח פקודה לכל בתי־הספר התיכוניים והעממיים בדבר „יום הספר הפולני״.

ספרים שנתקבלו:

I. ספרות יפה מתורגמה:

ארנולד בנט. לורד רינגו. רומן. תרגום י. פישמן, הוצאת שטיבל תרצ״א. 211 עמ׳.

II. כתבי עת ומאספים:

ספר השנה ליהודי אמריקה בעריכת מנחם ריבולוב וצבי שרפשטין. הוצאת ההסתדרות העברית באמריקה. ניו־יורק תרצ״א. 349 עמ׳.

שאיפותינו. ירחון אגודת „ברית שלום״. כרך ב׳, חוברת ד׳. ירושלים סיון תרצ״א.

הד החנוך. עתון הסתדרות המורים בא״י. שנה ה׳. גליון י״ג. ירושלים, א׳ תמוז תרצ״א.

הירחון היהודי (פולניה) שנה א. אפריל 1931. הוצאת „מנורה״ ורשה.

III. שונות:

דין וחשבון מטעם הקרן הקיימת לישראל לכנסיה הציונית השבע־עשרה. ירושלים, סיון תרצ״א.

תזכיר הועד הלאומי לכנסת ישראל בארץ ישראל לועדת המנדטים שעל יד חבר הלאומים למושב סיון ת־צ״א (יוני 1931). ירושלים ת־צ״א.

העורך אחראי: ש׳ צמח

דפוס „הארץ" תל־אביב

№ 8 (108)

שנה שלישית

מאזנים

ירחון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על-ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ-ישראל

גליון
ח
(קח)

תל-אביב
י"ז בתמוז
תרצ"א

Tel-Aviv
July 2
1931

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ-ישראל: לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י בחוץ-לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים מחיר גליון בודד — בארץ-ישראל 20 מא"י; בחו"ל 12 סנט	עמוד שלם — 5 לא"י; חצי עמוד — 2.750 לא"י; רבע עמוד — 1.500 לא"י; 1/8 עמוד — 800 מ.; 1/16 עמוד — 500 מא"י. למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ"ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל-אביב, ארץ-ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine
בית המערכת וההנהלה: ת"א, רחוב מונטיפיורי 32

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, י"ז בתמוז, תרצ"א | גליון ח' (ק"ח)

גֵיאורְג בְּרַנְדֶס כִּדְמוּת טְרָגִית

מאת ר' בנימין

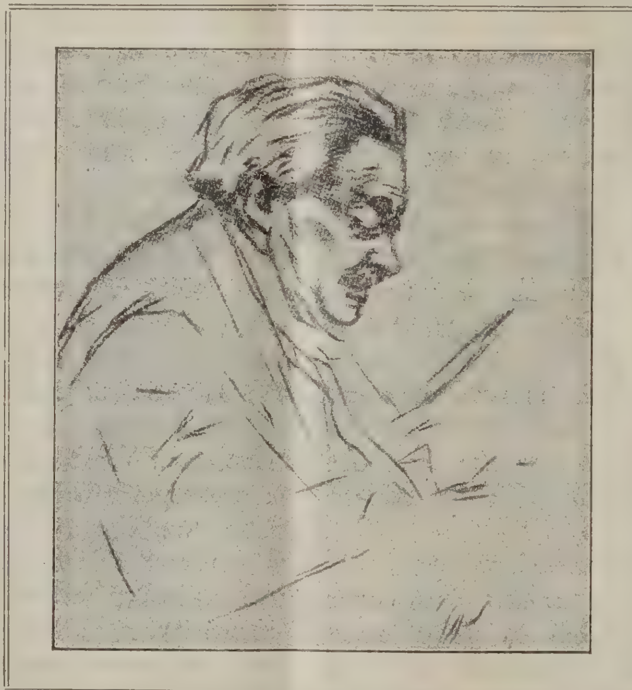
א

כולנו הכרנוהו מתוך כתביו. כולנו ידענוהו מראשית התודעותנו אל נכסי הספרות. בריינין דבר עליו עוד באותן חוברות ראשונות של „ממזרח וממערב", שהכריזו בעיקר על המערב ונכסי־המערב. עם יסוד „תושיה" הובטח לנו תרגום של „זרמיו" על־ידי מ. אהרנ־פרייז. הבטחה זו לא נתקיימה. אך הערצתנו לא נחלשה ולא פסקה גם בהשתנות העתים. כל אחד מאתנו ראה אותו כראות בעל הרשימה ב„מוסף" ל„דבר" מאדר תרפ"ז. כסמל ההרמוניה הנפשית היה לנו. לא שערנו, כי גם הוא מן הדמויות הטרגיות. לא שערנו, כי גם הוא בודד במערכה, בודד בעיר קופנהגן הגדולה והיפה, כי יש אשר עוברים שבועות ואדם אין בקופנהגן הגדולה והיפה אשר ידפוק על דלת ביתו ויבוא פנימה ויכנס בשיחה עמו. לא שערנו, כי בדידות זו לא היתה מרצון, כי־אם מאונס, באשר החיים הזורמים בחוץ רחקו ממנו ועברו עליו; כי הוא, גם הוא, יכול היה לחזור על החרוז המחריד של מכבדו הגדול, של פרידריך ניטשה:

Der Freunde harr ich Tag und Nacht bereit:
Wo bleibt ihr, Freunde? Kommt! 'sist Zeit!
'sist Zeit!

לא שערנו, כי גם הוא ידע את מצב־הנפש אשר בחרוז משוררו הנערץ, גיתה:

Himmelhoch jauchzend
Zu Tode betrübt...

גיאורג ברנדס — צייר אל. אפלר

במלה אחת: כי גם הוא ידע את הכאב הנמרץ, את הדמעה הצורבת...

הנרי נתנסון, גם הוא סופר יהודי מקופנהגן, הוא שהסיר את הוילון מעל פניו וראינו את דמותו כמו שהיא. לא שעלינו לעשות הגהה בהערכתנו הספרותית. אדרבה. יש שהערצתנו מנקודה חשובה זו, נקודת־חייו העיקרית, ע"ד עולה ומתגברת. אנו עומדים תוהים ותמהים ומשתאים לפני חיי־עבודה של אדם זה. אם בעל הרשימה ב„מוסף" שער, כי ברנדס כתב ששים־שבעים כרכים, הרי שומעים אנו, כי מספר כרכיו מגיע למאות. הוא היה מגדולי העבודה. הוא חלה לעתים תכופות והתקין לו במטה מכשירי־כתיבה, למען לא תפסק עבודתו. את הפתגם הרומאי „לא יום בלי שורה" תרגם הוא לעצמו: „לא יום בלי גליון־דפוס". פעם קבל חבור ארוך בלשון אנגלית בכתב־יד על נושא שהיה רחוק ממנו מאד והוא נתבקש מאת המחבר לכתוב מבוא לספר. בתחילה התמרמר, אך כעבור זמן קצר עבר על כתב־היד וכתב את המבוא. והוא גם הסביר את טעמו ונימוקו: הרי קראתי את כתב־היד והרי המבוא מסודר כבר

במוחי והזמן הדרוש לכתיבתו אינו יותר מן הזמן הדרוש לערוך מכתב התנצלות למחבר... יש אנשים, והם הרבים, המבקשים תירוץ לעצלותם, ויש אנשים, והם המעטים, המבקשים תירוץ לחריצותם. גיאורג ברנדס היה מן המעטים האלה. ושוב: פעם ישבו בביתו מכרים מספר ואחרו לשבת עד חצות־הלילה. אז בקש סליחה מהם על שהוא מוכרח להפסיק, באמרו: עלי לגשת אל עבודתי...

הוא היה מגדולי אנשי העבודה הספרותית והוא כמובן ידע את זאת. הוא היה לפרקים פסימי לגבי ערך עבודתו. הוא הגיד לפעמים לעצמו: הנה כתבתי את מאות הכרכים הטובים האלה, הנה העליתי נרות רבים בתוך הספרים האלה, ואולם את הספר הקטן, החי והנצחי, — בכל אלה לא כתבתי, את „נר התמיד" היחיד והבודד לא הדלקתי... הוא ידע את סוד חייו ויש אשר גם בזה עמד לפני חזיון־תוגה. אך נחומים מצא בכל־זאת בכוח־עבודתו הגדול. הוא הרגיש, כי לפחות במובן זה אח הוא לגדולי היוצרים אשר אהב ואשר טפל בהם באהבה רבה: וולטיר, גיתה, מיכל־אנג׳לו ואחרים. ביום י״ב באפריל בשנת 1921, בהיותו בן שמונים, הוא כותב מפ־רינצי אל נתנסון: „אחרי שבתי בקופנהגן שבע שנים שלמות במקום אחד, הייתי מוכרח לקום ולנסוע. במשך שבע השנים האלה כתבתי את ארבעת הספרים הגדולים על גיתה, וולטיר, יוליוס קיסר, מיכל־אנג׳לו, ואת הקובצים על נפוליאון ועל גריבלדי, את שני הכרכים על מלחמת העולם וחוץ מזה הוצאתי שלשה כרכים כתבים מקובצים וכרך אחד נאומים. אפילו קריאת ההגהה של שבעה־עשר כרכים עבים עבודה היא (על עצם הכתיבה אין אני רוצה כלל לדבר)".

הנרי נתנסון היה כנראה ידידו המובהק היחידי לעת זקנה. לא בלי רטט נקרא אותו פרק ראשון בספרו של נתנסון *) על ראשית התודעותו אליו. עודו נער והוא נמשך אל המאור הזה. הוא מתגנב לאוניברסיטה, בשעה שברנדס מרצה שם את הרצאתו הראשונה. אנו שומעים על אמנותו בתור מרצה, כמעט אמנות שחקנית מן המדרגה הראשונה. אנו רואים תאור אחר, כשהסטודנטים עורכים לכבוד ברנדס תהלוכה בלפידים וברנדס מתפעל מתהלוכה זו. אך כבר בפגישה הראשונה אתו משנת 1902 יש ענין רב. השיחה נסבה על ספור של נתנסון, שבו היו מתוארים כמה טפ־סים מקופנהגן ובתוכם גם ברנדס גופא בשם ד״ר פרנק. ברנדס מהלל טפוסים אחדים של הספור. „מוצלח ביחוד תאור הטפוס מרת אידא, שכתבה את הספר שעלה בדעת בעלה לכתוב אלא שנמנע ולא כתב. אשה ששמה בכליה מאידיאות הגבר ומוציאה אותן כאילו היו שלה — זיהי האוריגי־נליות של האשה כמו בתוך קליפה של אגוז! אך לשם מה הכניס את ענין היהודים לתוך הספרות?... האם זוהי מציאות או דמיון? הלא לא תחפוץ לבשל שוב את המרק היהודי של גולדשמידט... זכות הקיום יש רק ל„טשולנט", שאותו אני אוהב. ומי הוא ד״ר פרנק? האם אני הוא? הוא מגזים על השפעתי. אני הנני בודד לגמרי. דעת־הקהל פה אינה גורסת אותי. ראה מה שכותבים פה עלי. באותו דואר גופא קבלתי מכתב מאנטול פרנס - אני טובע בחליפת־מכתבים - כן, פה המכתב, יקרא־נא! הקהל שלי הוא אירופה. אך סוף הספור הוא חלש, הוא מסתיים, כמו כל נהרות דניה, בחול. כי יראה־נא: כל דבר בספור יכול להיות מקרי, כמו בחיים. אך מאחורי המקרים הרי יש גורמים, אם לא סבות. וגם הסוף של החיים והשירה הוא נקודה, שיכולה לעורר השערות, או לפחות אות־השאלה, רק לעולם לא פסיק".

ושוב: „הוא כותב כי לד״ר פרנק יש עינים בוגדות. יביט־נא: האם הן בוגדות?" ולבסוף. „תודה על שבא. יבוא עוד פעם, אם יש לו שעה פנויה ואין לו ענין חשוב מזה".

ונתנסון הוסיף לבוא. הוא נתקרב אל ברנדס והיה לידידו המובהק לעת זקנתו. הוא ראה אותו במצבים שונים. כשקראתי בספרו של ברנדס על גיתה את לעגו להרמן גרים בשל סברתו, כי היחסים בין גיתה ובין שרלוטה לכ־ת שטין היו רק אפלטוניים כל הימים („הוא רק מגלה בזה מה שויה של הפסיכולוגיה שלו". עמוד 197 בהוצאה הגרמנית), או את תאורו של אהבת גיתה הישיש לצעירה אולריקה לבית ליביטצוב, שהביאה אותו עד שערי מות, ואת כעסו על בנו יחידו של גיתה, על שעמד למפגע לאהבה זו ואמר למנוע באיומים את נשואיו השניים של אביו („בנים הלא רגילים להאמין, שהוריהם נבראו רק בשבילם". עמוד 546), חשבתי, שרק ההיסטוריון־המבקר הספרותי הוא הכותב את הדברים האלה. אך צורה אחרת לדברים, בשמעך את הישיש ברנדס מדבר וחוזר ומדבר על „חמשים אהבות" שהיו בחייו הוא, ושעוד בפגישה ראשונה עם נתנסון הוא מדגיש, לאות עד כמה דבר אין לו עם ישראל ותרבותו, כי לא התאהב אפילו פעם אחת בבת־ישראל, ושגם איננו יכול להאמין, כי „צעירה יהודית ממשפחה הגונה תהיה אהובתו של צעיר". פה אף פה הוסר וילון מאחד הגורמים של תוגת חייו האחרונים.

הנה תאור מחריד אחד בצמצום ודלוג רב. ברנדס בן־השבעים ישב אז בפריז והרבה לכתוב לנתנזון, בשכר הידיעות שקבל ממנו מקופנהגן, על כל אשר אתו, על רוב עבודתו ועל רוב הכבוד שהוא נוחל שם. אך פתאום הוא מטלגרף לו, שהוא ממהר לשוב ושהוא מזמינו לבוא לבקרו מיד לשובו. „רק סגרתי את דלת החדר מאחרי ומיד פנה אלי, הרים את ידיו כמו באיום כלפי שמים, והתחיל פולט מפיו הברות גר־ניות ללא־הבנה. אך פתאום השליך עצמו לתוך הכסא אשר על־יד שולחן הכתיבה, תחב את ידיו לתוך בלוריתו הלבנה, ועיניו הרטובות מבכי הביטו במצוקה ופראות לתוך אור המנורה על קמטי גבו אפשר היה להכיר את תוקף צערו... ושוב הזדקף ומפיו התמלטו גלים של יצרים, משטמה, עברת־נקם. מתוך הערבוביה הסואנת של פראות, איומים, קינים וקובל־נית, שזעזעו את גופו וחרשו את פניו, הבינותי מה שקרה — אותן ההרפתקאות, שהשתרגו על אחרים בגיל־הזקנה ושמקודם עוררו בקרבו רק לעג ושמחה־לאיד, נגעו הפעם אל עצמו ואל בשרו. הוא קלל את הבריות, את הידידים, את החיים, את יצרי־הזקנה, את בגידת הנשים, הוא רצה במות, רצה לשים קץ לחייו." והוא הוציא מגלת ספר שבה כתב את כל המאורע וקרא אותו ברגש לפני נתנזון.

„היתה שעה מאוחרת בלילה. אני ישבתי במרחק־מה ממנו, באפלת החדר, ולא הסבותי עין ממנו, כשאני משותק מאלף רשמים, שתקפו עלי ומלאוני למרות רצוני חלחלה, חמלה, צער וגם כלימה. לפתע פתאום, באמצע קטע, שה־ה מעין תערובת של ציניות וזימה משונה, סגר בהתרגשות את הספר, הכה ביד על הקטיפה האדמונית, המגרה, אץ בצעדים קצרים דרך החדר והשליך עצמו על הספה בפנה האפלה ביותר של החדר".

„אני שמעתי את קול בכיו העז - את הבכי ללא מעצור של הילד, של הנער, בשעה שדימון ההתגברות קורע את הלב מתוך כאבו החבוי. עתים החליף את משכבו והכה ברגליו על

הכסת עד שהקפיצים אמרו שירה. לאט־לאט נרגע, שכב מכווץ, כאילו נרדם. הבטתי בלאט בשעוני, היתה שעה שלש אחרי חצות־הלילה: הזמן גז ללא הברה. פתאום הוא קופץ בקלות מן הספה, כמו ילד, למרות שבעים שנות חייו. הוא נגש אל כוננית, מחפש, מוצא ספר קטן, ישן־נושן, מקומט מרוב קריאה, נגש שוב אל שולחן הכתיבה, מדפדף בזריזות. אחר הוא מרים את פניו ומכוון את עיניו הרטובות למולי. ובקול, שבהגיעו למלת Honte (כלימה) הוא רועד כמו מאכלת באויר, הוא קורא כמה חרוזים מ„שונא האדם" של מוליאר:

Oui, Madame, une lettre écrite pour Oronte
A produit à mes yeuz ma dirgrâce et sa honte...

זהו מין ברנדס שלא הכרנוהו מתוך כתביו. אך עלינו עוד לראותו במעמדו בין ירושלים ואתונא, בין חפצו להעלם מבית־ישראל ובין אי־הצלחתו להשתרש בקרקע דניה. ועל זה במה שיבוא.

*) Henri Nathansen, Jude oder Europäer, Porträt von Georg Brandes, Rütten et Loening. 1931 263 עמודים.

מִשִּׁירֵי יָם

א

בָּרִאשׁוֹנָה נִגֹּעַ לִפְנֵי אֵיֹם־הָרַהַב
וּנְהִי כְאַיִן, כִּנְשִׁימָה תִּכְלֶה בִּבְלִי.
אַךְ חִישׁ יְעוֹדְדֵנוּ קוֹל עֲיָם וָזַעַף,
וַעֲצוּמִים כַּיָּם גַּם אָנוּ אָז נְהִי.

נֵשֶׁת גֹּדֶל, נֵשֶׁת מֶרְחָב, אֲשֶׁר יִגְמֹל
קִרְבֵּנוּ, יַסְגִּירֵנוּ בְּמַעְגַּל־הַכֹּל.
אָז נֵט הֲלוֹם הַהֶגֶה, לֹא נִכְסַף עוֹד שׁוּב,
גָּאֹה וְהִתְמַכֵּר לְרֶגֶן הַלִּבְלוּב.

ב

עֲתֶרֶת הַמַּרְאוֹת הַמִּשְׁתַּנִּים בְּלִי סְפֹר!
וְאַתְּ הֲלֹא תָמִיד בַּכֹּל רַק דְּמוּת־עוֹלָם
אַחַת: יֵשׁ רְקוּמָה מֵאֹפֶל, יֵשׁ מֵאוֹר,
מְמַּיִם, כּוֹכָבִים, עָבִים וְרוּחַ־יָם!

אָכֵן בְּכָל תְּמוּרַת הָאֵיתָנִים הַזֹּאת,
עֵת הָאַחְדוּת בַּכֹּל נַפְשֵׁנוּ מְבַקֶּשֶׁת,
נֶחֱזֶה שְׂחֹק־הַחֲלִיפוֹת שֶׁל דְּמוּת־כָּל־הַדְּמֻיוֹת,
דְּמוּת־אֱלֹהִים בָּרֹם, בַּיָּם וּבַיַּבֶּשֶׁת.

י. ליכטנבום

שׁוֹטֶה מְפֻלָּג

(שיחה ערבית)

מאת אשר ברש

מעתה ומשכבר, ינעם לשומעי הדבר!

היה היה חוטב־עצים, ג'עדה שמו, על שום שערו המסולסל, ולו אשה וילדים חמשה. אמרה לו אשתו: „בן אדם, ילדינו רעבו הבוקר ללחם, צא וחטוב והבא!" אבל באותו בוקר הקיץ האיש מתוך תשישות בכל אבריו. עד שרחץ ונעל נעליו וחבש את חמורו הגיעה שעת הצהרים. אף־על־פי־כן הלך היערה כאילו אתה מושכו בריסי עיניו.

בדרך פגשוהו חוטבי־העצים שחזרו מן היער. הציצו בו מתוך צחוק ואמרו לו: „למה השכמת, ג'עדה! וכי לא מקובלנו שהחפזון מן השטן?" כשבא סמוך ליער גברה החמה וחלצתו זיעה. אמר: „רצוני לנמנם קצת בצל הכף. לכשאקיץ אכרות לי משאוי עצים ואחזור לביתי". אמר ושכב. אבל קודם שעצם עיניו נתעורר פחד בלבו בשל החמור, גזירה שמא יגנבוהו. התגרד בקדלו ואמר: „אם אקשרנו בידי — יגנבוהו; אם אקשרנו ברגלי — יתירוהו; אם אקשרנו במתני — יקחוהו. אין לי אלא לקשרו בזקני, שאם יבוא גנב להתירו ארגיש ומיד אני מתעורר" (ולו זקן מגודל, שאתה יכול לקלוע ממנו נפה גדולה ועוד יהיה לו שיור). קשר את החמור בזקנו ונרדם.

עבר שם אדם אחד, שמע את קול נחרתו וסר לראות מי הנוחר בשינה של צהרים, וכשראה את אפסר החמור קשור בזקנו והזבובים עומדים עליו צפופים, אמר: „לא קשר זה את החמור בזקנו אלא מאימת הגנבים". אחז בתרבושו. היה טמון בתוכו תער הגלבים. לחלח את זקנו של הנרדם ברוקו, חתך לכאן וחתך לכאן, והזקן היה בידו. הניחו ישן, עלה על החמור ונסתלק משם.

כשהקיץ חוטב־העצים, שלח את עיניו לבקש את החמור ולא מצאוהו. מישש את לחיו — אין לה זקן. אמר: „ואני ג'עדה? כמדומה שאני הוא וכמדומה שלא אני הוא! אין אדם שמכיר בי יפה כזוגתי". קם וחזר לביתו. כשעמד לפני הפתח קרא לה. נטלה האשה את הסל ומיהרה לצאת אליו, שאמרה למלאותו עצים, כדי שתמכרם ותקנה מזון לפי הטף. כשראה אותה אמר: „באלהים! אני הוא ג'עדה?" השיבה לו: „ודאי שאתה הוא!" אמר: „אם ג'עדה אני, הלכו זקני וחמורי!" תמהה: „כיצד?" סח לה את כל המעשה.

שלשה או ארבעה ימים ישב בטל מעבודה ומעמל, אינו יוצא ואינו בא, עד שתקף הרעב על האשה וילדיה. הלכה אל שכנה ואמרה לו: „שכני, מסכים אתה ליקח עמך את האיש הזה? יחרוש עמך קימעה קימעה. אפשר שילמד את החרישה". אמר השכן: „אם יעלה בידו — טוב". ובכן התחיל הלה יוצא בכל בוקר לחרישה, והיה מוסיף והולך עד שחרש מעלות השחר עד צאת הכוכבים.

ביום מן הימים הניחו שכנו יחידי בשדה. וג'עדה הולך וחורש מענית אחר מענית, ונהנה ממעשה ידיו כבעל זכיה גדולה. נתקלה סכין המחרשה באוזן של קלחת, הזיזתה והפילה את הצמיד. הבהיק מן הקלחת אור גדול, שמלאה היתה מן הצהובים [1], שאין כמותם ליופי. כשראה כך אמר: „מה טעם שהסולטן טמן את זהבו דוקא אצלנו? באלהים, אני מביאו אצלו!"

הניח את צמד השורים תחת העול, צרר את הקלחת בטליתו, טענה על גבו והלך לביתו. אמר לאשתו: „מצאתי כסף הסולטן, רצוני להביאו אל הארמון".

[1] מטבעות של זהב.

כשראתה האשה את המטמון השתדלה להעסיקו כדי להסיח את דעתו. היתה צולה ביצים בשומן ומגישה לו. ובינתים הצפינה את המטמון. גללה במקומו אבן גדולה וצררתה בטלית. מימיו לא טעם הלה ביצים בשומן והיה שטוף באכילה עד שהיה בולען עם הזבובים. כשכילה סעודתו חזר אל טליתו. טענה עם מה שבתוכה והלך אל הארמון.

גער בו השומר הראשון: „לאו, פלח, חזור בך!” אמר: „אדוני, אתן לך 500, ובלבד שתניחני לבוא לפני הסולטן”. נתנו לעבור. עצרו השני: „אין כאן מעבר לשכמותך!” אמר: „אתן לך 250”. השיב הלה: „יפה, עבור!” עבר. כשבא לפני שער דיואן המלך עצרו שר־המאה: „אסור!” הבטיחו 150 ונכנס.

נכנס אל הסולטן והטיל לרגליו את הטלית עם המשאוי. נתבדרה הטלית ונתגלתה האבן. אמר לו הסולטן: „מה הבאת, השיך?” ראה חוטב־העצים מה שלפניו ואמר: „מלכי ואדוני, משקולת הרוטל שלך פגומה. רצוני שתעשה לי מאבן זו משקולת אחרת”. נתעוות הסולטן מצחוק. היתה מורסה בבית בליעתו. מחמת צחוקו נתבקעה המורסה, החלים ובדחה דעתו עליו הרבה. אמר: „בן אדם, אמור שאלתך ואעשנה!” אמר: „מלכי ואדוני, ראשית תן לשומר הראשון 500 דינר, לשני 250, ולזה העומד על פתחך תן 50, שאלמלא הבטחתי להם לא היו מניחים לי לבוא אצלך. ואני — רצוני שיהא לי בית מלא ככרות לחם וסילון של מים עובר ליד המוקד, כדי שתהיה לי רוחה ותהא לי היכולת לאכול ולשתות כאשר אהבתי”.

ציוה הסולטן לעשות רצונו של חוטב־העצים. מילאו את ביתו ככרות לחם וקבעו את הסילון סמוך למוקדו. היה יושב עם אשתו וילדיו והיו אוכלים ושותים מיקיצה עד שינה, וגם בתוך שינה עוד היו לועסים. לא היו ימים מועטים והפת נתיבשה ונתקשתה, אי־אפשר היה לטחנה בשינים. האשה ישבה על ידו וטותה בפלך. אמרה לו: „אישי, הרטב לי שתי ככרות לחם וחממן כנגד האור, כדי שנאכל בצהרים”. אמר: „הרטיבי את, הסילון על ידך!” אמרה: „אני טרודה בטוייה ואתה יושב בטל”. אמר: „מי משנינו שיתחיל בדבור, הוא ירטיב את הפת”. יפה. ישבו ושתקו. איש מהם לא השמיע הברה אחת.

האשה נתיגעה מן השתיקה, קמה והלכה לבית אביה. שם טבחו כבש ובשלו כָּבָּאב [1]. אמרו לה: „רצינו לשלוח לך מנה. הביאי נתחים אחדים לבעלך”. אמרה: „שלחו לו בידי אחותי”.

נטלה האחות ששה או שבעה נתחים, הלכה שמה וקראה מבחוץ: „הי, בעל אחותי! הי, ג׳עדה! הי, גיסי! הי, אבי פלוני ואלמוני!” אין קול ואין קשב. מצאה את הפתח פתוח ונכנסה, והנה הוא יושב על הקרקע ליד המוקד, עיניו מחייכות ושפתיו חשוקות זו בזו. דחפתהו בידה וברגלה ולא אמר כלום. תלתה לו את הכבאב בחוט כענק לצוארו ולא זז. יצאה והקיפה את הבית. כשחזרה עמדו הכלבים ואכלו את הבשר מעל צוארו והוא מחייך ושותק.

הביאה את החמור והושיבתהו עליו והוליכתהו בכפר. עברה עמו על בית אביה. והילדים בחוץ מזמרים אחריו: „הי, צרור המור, רוכב על גב חמור!” שמעה האשה את קולות הילדים והשקיפה בעד החלון. כשראתה את בעלה כך, נזדעקה: „ישחיר אלהים את פניך! מה זה?” אמר: „דיברת, עליך להרטיב את הפת, חזירה!”

נעץ את המקל בשוק החמור והדהירו עד שחזר לביתו לעת ארוחת הערב.

יחריב אלהים ביתו, אותו וסכלותו!

[1]) כבאב — קציצות של בשר צלויות על שפוד, בצורת תמרים.

גָּדִישׁ

ב. אָדָם וְצִפְּצָפָה

(סוף הפרק)

כֹּה חָלְפוּ דִמְדוּמֵי הַשְּׁקִיעָה וַיָּשָׁב הַכֹּל כְּשֶׁהָיָה,
וְשׁוּב כָּבֵד סֵבֶל הַפְּלִיאָה וְחִידַת הָאַחֲרִית בָּעוֹלָם —
הַנַּעֲרָה פָּנְתָה לָלֶכֶת וַתַּעֲצֹר רֶגַע בְּדַרְכָּהּ:
„וּרְאוּ זֹאת שָׁכַחְתִּי, וַאֲנִי כְּבָר הוֹאַלְתִּי לְסַפֵּר אֶת מוֹצְאוֹת
הַשְּׂדֵרָה: עִם שִׁלְהֵי הַקַּיִץ, בַּבֹּקֶר, בַּבֹּקֶר, מִצַּמְּרוֹת
הַפָּז לַצַּפְצָפוֹת יֵשׁ נִסָּה תִּיּוּרוֹ הָרִאשׁוֹן לַזְּהַר
כָּל גּוֹזָל מֵעֲדַת הַחֲסִידוֹת, שֶׁרִפְּדוּ לָהֶן תַּחֲנַת קֵיצָן
זֶה דוֹרוֹת בִּסְבָכֵי הַשְּׂדֵרָה... שִׁקְשְׁקוּ כְּנָפַיִם צְעִירוֹת;
וַיָּחָג הָאֶחָד חוּג קָטָן, וַהֲלוֹם פְּחָדִים הָפַךְ אֶל קִנּוֹ,
וְאֶחָיו הָעַז יִשֵּׁר מַסְלוּל, עַד שֶׁבּוֹר מִתְּכֵלֶת וְחֶדְוָה
שָׁב עָיֵף אֶל רִבְצוֹ וַיִּלְטֹף אֶבְרָתוֹ—זוֹ תְּשׁוּרַת הַפְּלָאִים
שֶׁבִּשְּׂרָה לוֹ אֲשֶׁר עֲרָבוֹת וְיַמִּים בְּבַגְרוּת מְטָתָהּ...
בָּעֶרֶב בָּעֶרֶב עַל רֹאשׁ הַצַּפְצָפוֹת נִתְכַּנְּסוּ הַחֲסִידוֹת
מִטִּיּוּל־הַצַּיִד עַל פְּנֵי שְׂדוֹת קָצִיר וָאָחוּ. וּבְטֶרֶם
תֵּרַדְנָה לְקִנָּן עוֹד צָפוּ זְמָן רַב. אַחַת אַחַת בַּלַּיְלָה,
מַקּוֹרָן מְשׁוּרְבָּט וְלֹא עָיְפָה רַגְלָן — עַד פַּעַם בָּעֶרֶב,
כִּי עִפְּרָה רוּחַ צְפוֹנִית וַתִּדְלַח נְגֹהֵי הָאֹפֶק,
וַיִּדְהֶה אַרְגְּמָנוֹ וְהֶאֱפִיר, וְרִדְּדָה עוֹפֶרֶת שִׁפּוּלָיו,
וְצִנַּן הַטַּל עַל פִּנַּת הַשְּׁזִיפִים—הֵן טִכְּסוּ בְלַחַשׁ
סוֹד עָצוּב וּמְבַשֵּׂר סְתָו וּמַקּוֹרָן נִזְדַּקֵּר אֶל חָזוֹן...
וְלֹא תָמִיד כִּוַּנְתִּי לְהַשְׁכִּים מְמַהֶרֶת בַּבֹּקֶר וְלִרְאוֹת
בְּהַפְלִיג הַסִּיעָה דָרוֹמָה... וְעַכְשָׁו לַשָּׁוְא רַק תְּרַפֵּד
עִם כָּל אָבִיב חָדָשׁ אֶת סִבְכָהּ הָרַךְ הַצַּפְצָפָה: כָּל חֲסִידָה
תִּשְׁכַּח אֶת רַגְלָהּ וְהָלְאָה תְּעַקֵּל־נְתִיבָהּ מִמֶּנָּה,
כְּאִלּוּ מִיַּרְקָהּ הָרַעֲנָן גּוֹלֶשֶׁת כָּל אֵימַת זִכְרוֹנוֹת
לְמָרֵר שִׁיר שַׁלְווֹת כָּל קֵן... אֵלֶּה תוֹלְדוֹת צַפְצָפָה פְּלִיטָה,
שֶׁשָּׁבְקוּ אֲחָיוֹת לָהּ תָּרְנֵי שְׁחָרִים וּמִפְרְשֵׂי שְׁקִיעוֹת,
אַךְ חִנָּם תְּגַשְׁגֵּשׁ בְּעֹגֶן הָעֶצֶב אֶל חוֹף מַלְכוּת מְנוּחוֹת...
וְסִלְחוּ לְפִטְפּוּט שִׁפְחַתְכֶם הָעֶרֶב, וְשָׁלוֹם...” וּפִתְאֹם
וְלֹא נוֹתַר כָּל זֵכֶר לְעָגְמָה בְּקוֹלָהּ, הוּא צָהַל שׁוּב עָלָיו
וְגוֹדֵשׁ עֲסִיסָיו בְּפִזְמוֹן מְרַסֵּק מֵאַפְלוּל הֶחָצֵר —
עַד נִדְמָה לָרֵעִים הַדְּהוּמִים, כִּי תִעְתְּעָה בָמוֹ. הִתְחַפְּשָׂה,
וַתִּצְפֹּן הֵד לַעֲגָהּ וּמֶרְיָהּ... וּבְעוֹד רֶגַע עָרְגוּ בְּסֵתֶר
לִצְחוֹקָהּ הָעֹנֶג וְחָצוּף, שֶׁתְּמוֹל הֶעֱלִיבָם וְעַתָּה
הוּא חַלְחֵל בְּדָמָם כְּצֶלְצְלֵי קַיִץ בְּמֶרְחַב עֲרָבִים...

כְּבָר לָכַד הַלַּיְלָה מֶמְשַׁלְתּוֹ וַיָּנַח בִּכְחֹל אַפִּרְיוֹנוֹ,
וִירִיעוֹת יְצוּעוֹ הִתְפַּשְּׁקוּ לְרֵיחַ־חֲצוֹת לָאֲגֻדּוֹת
שֶׁיָּצְאוּ לָשׂוּחַ, עֲטוּפוֹת רְדִידִים, עַל פְּתִילֵי מִשְׁעוֹלִים—
עַל דַּרְגּוֹת הַמַּעֲקֶה יָשְׁבָה הַנַּעֲרָה וַתְּקַבֵּל בְּאָזְנֵי
הַכֶּלֶב הַנֶּאֱמָן: הַגִּידָה, מָה עָוְתָה גְבִרְתֶּךָ, כִּי חָלְפָה
הַשַּׁלְוָה מִנִּי, וְחֶדְוַת הַמָּחָר שֶׁתָּמִיד בְּהִיכַת

הָרֹן יְשָׁנָה אוֹתִי וַתְּאַלֵּם זְהַב חֲלוֹמוֹתַי לַבְּקָרִים,
הַלַּיְלָה הִתְנַכְּרָה רְעוּלַת הַפָּנִים, וְעֶצֶב גֹּבַהּ
מְעֻנָּן הַמֵּצַח וּגְרוּם הָאֶצְבָּעוֹת הִתְרַפֵּק עַל עַרְשִׂי
בְּחִיּוּךְ שֶׁקָּפָא עַל רַחֲמָיו—וָאִירָא וָאֵצֵא אֵלֶיךָ...
וְהֵן הָיְתָה וְגָנְבָה הַתּוּגָה גַּם אֵלַי מִמַּחֲבֵא תוֹרְשׁוֹת,
אַךְ דָּמִי לֹא עִכְּלָהּ וּבְטֶרֶם תִּסְתַּכֵּל בְּמָהֳלוֹ הוּא פִּלְּטָהּ
עִם רִנַּת הַסְּמָדַר לִנְעוּרָיו וּלְקֶצֶב מְחוֹלוֹ הַפָּזִיז — — —
הֲתִזְכֹּר, לֹא כְבָר זֶה, וַאֲשֶׁר רָוֶה בְשׁוּרוֹת נֵסֵר בְּדָמִי,
שֶׁכָּפַן מִתְפָּעֵם לְפִשְׁרוֹ, וָאֶשְׁאַל לְתֻמִּי אֶת אַבָּא:
מַה יַּעֲשֶׂה הָאָדָם הֶעָצוּב בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו?... וְכֵהָה
אָז אַבָּא בְּפַחֲזוּת בִּתּוֹ, אַךְ תַּחַת גַּבּוֹתָיו הַקְּפוּדוֹת,
עִם דְּאָגָה מֵעֵין קַנְתָּנִית, הִסְתַּכְּלָה בְּרָכָה חֲשָׁאִית
לְרוּחַ הַגִּילָה שֶׁנָּשַׁב בְּאַלְמְנוּת בֵּיתוֹ לְרַגְלִי...
וְאֵיךְ אֶשָּׂא פָּנַי אֶל אָבִי וְלֹא אָבִיא לוֹ מָחָר עִם בֹּקֶר,
לְהָשִׁיב אֶת נֶפֶשׁ הַגַּלְמוּד, תְּשׁוּרַת עֲלוּמַי וּשְׂשׂוֹנָם?...
כִּי לֹא בִימֵי עָנָן וּסְתָו, בְּשַׁבּוֹת פַּלְחֵי עֶרְיַת הֶחָרִישׁ,
וְזוֹחֲלִים אָרְחוֹת עַרְפִלִּים מְעוּגִים עַל שִׁכְמָם הַתָּלוּל
נַבְנוּנֵי מִפְלָשִׂים אֲפוּרִים־מְטֻלָּאִים—לֹא אָז בָּא לִי עָצְבִּי,
כְּעֶרְגָּה טְמִירָה וְרַבָּה לְצִדְפֵי עֲנָנִים בְּנִיסָן,
לְמִטְרוֹת הַכֶּסֶף בַּקַּיִץ, כְּגַעְגּוּעִים לְחִטָּה מִתְפַּטְמָה,
לְפִטְרֵי הַתִּרְזָה הַגְּלוּמִים־מְתוּקִים, לְחַג יַעַר רַעֲנָן
מְדֻשַּׁן הַשְּׂרָף וּמִתְרוֹנֵן מִצִּיּוּץ מַקְהֵלוֹת עִם שֶׁמֶשׁ —
כִּי עַתָּה, בִּמְלוֹא שֶׁגֶר קַיִץ, בַּעֲמֹד דְּגַן־יָהּ בְּכָל חֻמּוֹ,
וְאֶגְלֵי הַתּוּת אָדְמוּ, קָרְשׁוּ, וּמְזַוְגָה הַשֶּׁמֶשׁ בְּסֵפֶל
כָּל פְּרִי עֲסִיס רִקְחָהּ, שֶׁאָסִיף רַב תַּבְלִין יְטַגְּנוּ בַּמִּטְבָּח
בְּעַרְבֵי דְלָפָיו—גָּח עָצְבִּי לְהַבְהִיל מַס־פִּרְטוֹ מִסְּמָדְרִי;
מִתַּמֵּם הִתְנַכֵּר מֵאָרְבוֹ, פִּתַּנִי בַּלָּאט לְהִתְגָּרוֹת
הַתּוּלִים בִּשְׁנֵי הַקַּיָּטִים, וַיְנַקֵּשׁ לְחָפְשִׁי וַיְסַרְסֵר
בִּצְרוֹר פִּרְחֵי שָׂדֶה... סִבְּכַנִי בְּבוֹגְדוֹת וַיַּחְצִיף
אֶת לִבִּי בְּרַהַב וּבְעָקְבָה... וַאֲנִי עוֹד בְּאֶמְצַע הַמִּשְׂחָק,
וַיַּחְשׂוֹף הַמַּסְוֶה מִפָּנָיו וּבְעֶצֶם הַקְּרָב צָבַת דָּמִי —
עוֹד עָמַד בִּי לִבִּי לְכַסּוֹת תְּבוּסָתִי, לִפְלוֹט בְּשִׁיר עַלִּיז
חֲצֵרָה... בְּבֵיתִי דְּלָקַנִי הָעֶצֶב וַיָּשֶׁת עַל עַרְשִׂי — — —
וְקָצִיר כִּי יָבוֹא בִמְהֵרָה, אֵיךְ אֶתְחַר בְּצַהֲלַת שִׁירֵי
וּבְמִסְפַּר אֲלֻמַּי עִם נַעֲרֵי הַכְּפָר, וְאֵיךְ אוּכַל אֲאַגֵּר
בִּמְחוֹל הַהִלּוּלִים בָּעֶרֶב הָאַחֲרוֹן, בִּכְלוֹא שְׂדוֹת הַקָּצִיר
אֶת מִכְסַת זְהָבָם לַגְּרָנוֹת—וַאֲנִי, הֲלֹא תֵדַע, הִסְכַּנְתִּי
לַעֲנוֹד זֵר הַחִטָּה לְרֹאשִׁי, לָצֵאת הָרִאשׁוֹנָה בַּמְּחוֹלוֹת—
הָהּ, נִירוֹן..." אַךְ כִּרְכֵּר הַכֶּלֶב וְנִרְתַּע מִגְּבִרְתּוֹ, וַיְזוֹרֵר
כִּי סָלְדָה לְשׁוֹנוֹ מֵאֶגֶל מָלוּחַ שֶׁגָּלַשׁ מִלֶּחְיָהּ...

בִּמְרוֹם שַׁדְמוֹת־תְּכֵלֶת יַד מִי תָּלְשָׁה אֶחָד לְאֶחָד כּוֹכָבִים,
וַתְּקַלַּע שַׂרְבִיטֵי קַלְחֵיהֶם לְלַפֵּד צְרוֹר־פִּרְחֵי סַפִּיר;
וְלִקְרַאת פִּתְרוֹן־חֲצוֹת מִתְמַהְמֵהַּ צַפְצָפָה הִפְצִיעָה צַמַּרְתָּהּ.

מתיתיה שהם

סְפָרָד שֶׁל סֵפֶר הַ„זֹּהַר"

(קטע מספר *)

מאת ד"ר אריאל בנציון

א

המסתורין שנאצלו לנו מרוחה של ספרד שונים היו בכמה בחינות מן המסתורין שבארצות אחרות. סימניהם המיוחדים של אלה היו התפשטות גמורה מן החומר, התעמקות מוחלטת ובהירות־הרוח יחד עם עוצם וגבורה, שעל ידיהם חשפו הם את גלוייהם בדרך חפושם הארוכה לשרשו של עולם ולעצם המקורות.

היו אלה ימים, שבהם תססו בנפש הספרדית כליונות־אלם לאשר לא כאן. וגעגועים אלה נתנו את אותותיהם בדרכים שונות: הם נסתמנו ברוחו של מרדף־ההרפתקאות, אותו הטפוס הרומנטי, שקם בימים ההם בספרד והפליג למרחקים נעלמים לפענח אוצרות־חושך וארצות לא נודעו — מעשים אלה, שהדמיון המערבי בארצות אחרות לא תפס עד הימים ההם. כמו כן נסתמנו הגעגועים הללו ברוחם של מגלי העולמות החדשים, עולמות ממשיים ודמיוניים, שעלתה בידם לנתק את חרצובות המחשבה המקובלת והמשמרת. מפי אלה שמענו לראשונה על־אודות בני־אדם חדשים, שעור בשרם מסנוור כאור הירח, שיפים הוא יופי שלא־מעולם־זה והם שוכנים כבוד בהיכלי זוהר ספוני־זהב ומצופי־שן, שעמודיהם משובצים אבנים טובות ומרגליות, ושם הם מנעימים זמירות־נועם ונגינות־חן ויוצאים במחולות־מחנים ומתענגים בעינוגים, שרק בגן־העדן יש למצוא כמותם. מפיהם שמענו על־דבר ארמנות־דמיון, שנשים יפהפיות, המשכות אליהן בקסמן כל עין לחוג את חגן הנצחי, מחוללות בהם במחולות אין־קץ ופיהן משבח ומקלס את יפי־גון ואת חנן לענג כל נפש ולמשוך כל לב; ופרחי־שמים בשלל כל גווני־גוונים ממלאים שם את גני הפלאים בריח בשמם המשכר, ונהרות־אפרסמון גדולים שוטפים ומפכים שם מימיהם תחת קמרוני־גשרים עשוים אבני־אודם וברקת; ועבדים לאלפים יחפזון למלא כל משאלה, ופילים רתומים ברתמות־פלאים יעבירו שם את בני־האדם ואת משאותיהם ממקום למקום ונשרים וכל בני־כנף בכלובי־זהבם מהנים בזמירותיהם את לבות שוביהם־ציידיהם...

היה זה אותו הרוח, שחלם על־אודות איים שבהם לא דרכה כף רגל אנוש מעולם — איי־בתולה, שערפל חתולתם, והם מוקפים ימי־חולות ושורצים דגי־לויתן ועמקיהם עדי־ראיה הם למחולות הפיות ושאר כל הרוחות והלילין.

היה זה אותו הרוח, שיצר את האגדה הידועה, המספרת, כי לאחר שנכבשה ספרד בידי המוירים ברחו שבע עדות מעדות ספרד בשבע ספינות מפני חרב המוירים, ולאחר הרפתקאות מרובות ושונות, שעדו עליהן בתוך סערות־הימים, הגיעו לאחד האיים במערב, וכאן שרפו את ספינותיהן ופרשו לעצמן מן העולם. ובתוך פרישותן זו הגמורה, הקימו להן באי זה שבעה כרכי־פלא, שעין לא ראתה כמותם לקסם.

ברוח זה חונכו אותם יורדי־הים הנועזים, שרוחם המפליג הדריכם מנוחה וטלטלה אותם לחיק הסכנות, שארבו להם מעבר לגבולות של אותם העולמות הנסתרים.

---

*) ספר זה, שיצא בעברית ובספרדית, מקיף בט"ו פרקיו את הפרובלימה של השפעת תרבות־ספרד—העברית, הנוצרית והמושלמית — על „הזוהר" והשפעתו החוזרת עליה.

ואולם עוד כמה מאות שנים לפני כן, קודם שרוח זה חינך וגידל את מרדפי־ההרפתקאות עזי־הנפש, שגלו עולמות חדשים — גם מבחינה מעשית וגם מבחינה ספרותית, — הניע הוא ודחף את אלה להפליג לתוך עולמות אחרים, עולמות הנסתורין הנעלמים אשר מעבר לגבולות עולמנו החומרי, ולחשוף לפנינו את ארץ הפלאים אשר לרוח ולנפש. ורק בכוח הקסם שבדמיון רוחני זה, שיקד בהם בצמאונו ובמעופו, התחילו בני־ספרד חולמים על כבוש ארצות חדשות בחלקי־העולם האחרים. מחשבתם למדה להמריא לעולם של דמיונות מרחפים ולא ראו את הסכנות הממשיות, הכרוכות בעקביהם, ולפיכך עלתה בידם להעשיר את דברי ימי האנושיות במעשים כאלה, בעלי ערכין ממשיים ודמיוניים כאחד, שהיו רחוקים בימים ההם מהשגתו של שאר כל העולם כולו.

חוקר דברי־ימיה של ספרד יכול לראות בעין את ההמשך הישר ואת ההתפתחות הבלת־נפסקת של הקו הזה אשר לגניוס הספרדי, הנמשך למן התקופה המסתורית הקדומה עד להופעתו של דון קיחוט, סמלו של אותו הרוח הדמיוני מרדף ההרפתקאות, שהיה הרוח החיה בכל שאיפות הספרדים. את הרוח הזה ימצא בתקופה שלפני ימי המסתורין, כשבני־האדם בקשו לקרוע את המסכים, המבדילים בין הארץ והשמים, בין החיים והמות; כמו כן ימצא אותו גם בתקופת המסתורין הספרדית עצמה, שבה בקשו אנשי הח״ן משלהם לצייר לנו תמונה שלמה מעולמות־הרוח ההם, שהשתקעו בתוכם מתוך הסתגפות גופנית גמורה ושכחת־עצמותם — תקופה זו, שאליה שייכות היצירות הנוצריות, כגון אלו של ראמון לול, הנוצרי הספרדי, יצירות האישלם, כגון אלו של אבן־עראבי, המושלמי־הספרדי, והיצירות העבריות, כגון ה„זוהר״ וה„קבלה״. ושוב ימצא אותו כעבור מאתים שנה, בתקופה זו, שבה קמו בני־אדם והלכו לבקש ולגלות ארצות שמעבר לתחומי העולם הידוע, לתפארת האומה שעלתה בידה להיות הראשונה לחדור ולהגיע עד למרחקי אסיה וליצור את הזיקה הכפולה שבין העולם המערבי עם התרבות העתיקה של המזרח, ובין התרבות הבוגרת של העולם העתיק עם התרבות הפרימיטיבית של העולם החדש. שכן היו הם הראשונים, שהביאו לארצות אירופה את לשונם של עמי המזרח ואת חכמתם, והם היו הראשונים, שזרעו את זרע המדעים החדשים, להגדיל את אפקי המחשבה ולהעשיר את האמנות ואת הדמיון היוצר בחומר אכסוטי חדש ורב, שבא לידי התגלות בתקופת הזהב של הספרות הספרדית, ביצירותיו של סרוונטס, שבאו בהן לידי גלוי בפעם הראשונה האפקים החדשים של הדמיון האנושי — אותם האפקים, שהיו מעורים בתוך רוח המסתורין ההוא, שיצירותיהם של אנשי הח״ן בני המאה הי״ב והי״ג היו מלאות אותו.

והאם אין דון קיחוט האפותיאוזה הגדולה של האדם, בבקשו לנצח את הרוחות הארציות, המושכות אותו לשפל, כפי שנתגלמו בסנצו־פנצה? דון קיחוט המורדף ונדחק על־ידי כוחות מיסטיים לתוך מאורעות ועלילות דמיוניים — אדיר חפצו הוא להוכיח את נצחונו של האין־סוף על הכוחות הסופיים ולתקן עולם במלכות שדי על־ידי אותו הכוח, הניעור והדוחק את האדם בחביון מהותו להרגיז את היצר הטוב על היצר הרע — הוא היסוד המיסטי שבספוריו, כפי שנתגלה לכל מעמיק בקריאה.

האדם השלם ביצירתו של סרוונטס הוא מזיגה מדון קיחוט בעל־הדמיונות, שראשו בין עננים ירחף, ומסנצו־פנצה המעשי, המושכו בציצית בגדו אל טרדותיו של עולם המעשה. ואדם זה, שאינו שייך באמנה לשום תקופה היסטורית מיוחדת ולשום כברת־ארץ גיאוגרפית קבועה — כי בן הוא לאנושיות כולה שבכל הדורות, — יורשה האמתי הוא של מסורת־המסתורין הספרדית. סרוונטס העתיק לתוך עולם הספרות את המלחמה ההיא, שבין כוחות הרוח והחומר, הידועה לנו מכמה דורות מפי אנשי־המסתורין הספרדים, שבקשו להקים עולמות חדשים, לא של חיי־שעה, כי־אם של חיי־עולם, ובמחלצות הדמיון, שבהם עטף סרוונטס את המלחמה הזאת, אנו מוצאים את הרוח הדמיונית ההוא, שבו הלבישו אנשי־המסתורין את חזיונותיהם מן העולמות הנעלמים עם כל התפארת והגבורה אשר להם ועם כל מוראיהם; הוא הרוח הדמיוני, המהלך לפרקים על פני ספר „הזוהר״ ואופף את אגדותיו באור גוונים ונגוהות מסנוורים. ומכאן אנו למדים, שכשם שאנו מוצאים את המיסטיקה באגדות דון קיחוט, כן אנו מוצאים דון־קיחוטיות בתוך אותן האגדות, שנוצרו על־ידי אנשי המסתורין בימים ההם. שבן שתי אלו, המיסטיקה והגות־הדמיון, מורשת דורות של בני־ספרד, נמשכות כשני חוטי־זהב מקבילים על פני הגניוס היוצר שלהם.

הנחה זו, שאותם בעלי־המסתורין שחלמו על עולמות דמיוניים, לא ארציים, שגו בדמיונם גם בחלקי העולם הארצי, שעדיין לא נתגלו בימים ההם — מתגלמת ומצטיירת לפנינו בבהירות יתרה באותה האגדה המספרה, כי כשהגיעה שעתו של ראמון לול — המיסטיקן הנוצרי שחי במאה הי״ג — להסתלק מן העולם, באו שני מלחים מבני ג׳יניבה (שם האחד קולומבוס — ויש לשער שהוא אחד מאבות־אבותיו של מגלה אמריקה) ונטלוהו אל ספינתם להביאו אל מולדתו — מיורקה. ובהיותם בדרך גילה להם, שמעבר השני של האוקינוס נמצאת ארץ מיושבת אדם, והמלחים, שהאמינו כי רוח־חזון דובר בו ודברי־אלהים בפיו, חרדו מאד לשמע דבריו ויאמינו בהם.

תושבי חצי־האי הספרדי היו, בתקופת המסתורין הספרדית ובתקופה שלפניה, תערובת של גזעים שונים ואמונות שונות, וכל אחד מהם הטיל את קבו לתוך כור־ההתוך של תרבות ספרד. ואולם עם יצירת הערכים הספרותיים והרוחניים נטשטשו התחומים שבין אדם לאדם וקם ביניהם יחס של הבנה והוקרת הכוחות. וכך אירע הדבר, שבממשלת המסתורין הלהיבו בעלי־המסתורין בני שלוש הדתות איש את חברו, אצלו מרוחם איש על רעהו, ועל־ידי כך נוצרו כמה וכמה דמויים משותפים ביצירות רוחם.

ספר „הזוהר״ מגבש בתוכו את תמציתם של חיי־מסתורין ארוכים, בני מאות בשנים, שחיו בהם היהודים בספרד במגע טבעי עם נוצרים ומושלמים — מגע זה, שבא כתוצאה מובנת מאליה מתוך הקשרים התרבותיים, הסוציאליים, הכלכליים והמדיניים, ששלטו בימים ההם, ימי שלטונן של דעות ליברליות. כשם שהמסתורין היהודיים הושפעו ונאצלו מרוח יצירותיהן של שתי הדתות האחיות, כן חזרו והשפיעו מרוחם עליהן. ובתוך אתמוספירה תרבותית זו, ששלטה בימים ההם שלפני התגלות הזוהר, הונחו יסודות המסתורין האלה על־ידי אנשי השירה, הפילוסופיה והתבונה.

המסתורין היהודיים, כפי שהם באים לידי בטוי בזוהר וב„קבלה״, לא באו לנו לגלות מלכתחילה שיטה פילוסופית־מיסטית מסוימת לעצמה. מסתורין אלה הם התמזגות התורה עם התורות המיסטיות — משהו, הנותן רוח חיים אחרים בכתבי־הקודש, המצוות וספורי־התנ״ך ומגלה לנו, שהתנ״ך הוא מעין של מסתורין, שנברא על־ידי רבון־העולם לפני בריאת העולם ונכתב ב„אש שחורה על גבי אש לבנה״. ומשום כך גנוזים בו האורות של

האידיאות האלוהיות, וכל אות ואות שבו אוצרת בקרבה כוח רוחני, וחוליות הן בשלשלת זו המרתקת את כל העולמים.

„הזוהר" בקש לגלות את מעין ה„מים החיים", שיהא מטהר ושוטף בקלוחו הזך את השיורים הטפלים הדוגמתיים. אין הוא בא לבטל אף תג אחד מאותיות התורה, אלא הוא מבקש לחשוף את הניצוצות של דפי התורה מן הלבושים, שנתלבשו בהם בהמשך הדורות ובמסיבותיהם, למען ישובו ויאירו באור הגנוז במקורם הקדמון. ה„זוהר" בא להריח את המצוות ברוח החיים ולעשות את עולן לדבר שמקבלים אותו באהבה, מתוך מסירות נפש. העיקרים, שבהם פנו בעלי המסתורין אל האדם, היו אלה: הקב"ה מושך את חוט־החסד שלו לאלה המקיימים את התורה והמצוות; הקב"ה מושך את חוט חסדו לבריות, שנוצרו בצלמו (בין אם הם אוהביו ובין אם הם שונאיו); הקב"ה מושך את חסדו לחי־המדבר ולשאינו־מדבר, לדומם ולצומח — וגדולה מזו, שעל־ידי ההתעוררות מלמטה נמשך החסד למעלה.

אם נבוא להשוות את „הזוהר" אל יצירות אחרות של המיסטיקה הספרדית, נהיה אנוסים לחדור מבעד לשטח הגלוי של הדברים כדי לחשוף את המכוון הנעלם שבהם, ואז יתגלו לפנינו השואות והקבלות מרובות, המוכיחות את מוצאן המשותף. אחד הוא היסוד המיסטי בכל יצירות המסתורין, שצצו ופרחו על אדמת ספרד בימים שלפני תקופת הזהב. רוב בעלי המסתורין משמשים בתמונות סמליות ובמשלים מחזיונות הטבע, כדי להסביר בהם את סוד יצירותיהם. ובדרך זו אנו מוצאים את הפתרון המיכני של המסתורין, שהוא אפיני ביחוד לגבי הזוהר. ברם זולת זאת נתאחדו כאן יחדיו צרופים רליגיוזיים, שיריים ופילוסופיים שונים, לסינתיזה אחת, המוסיפה נעימה דמיונית ליצירה כולה.

כשנשקיף על „הזוהר" מתוך מסגרת הזמן והמקום, שבהם נתגלה לנו פתאום, נראה, שהרבה מן החומר, שממנו נתהוה ונוצר, נמצא כיוצא־בו בשאר היצירות המיסטיות, שצמחו על אדמת ספרד; שכמה חלקים מאותו חומר ספרדיים הם בצרופם ובבטוים; שידים רבות לקחו חלק ביצירות „הזוהר" ויש בו יסודות מרובים, שנתחדשו בצורתם ובחיוניותם ושמחברו אינו אלא בן ארץ ספרד — ספרד זו, ארץ מולדתו של הרמב"ם ושל אבן־גבירול, של אבן־עראבי, אבן־חאזם ואבן מאסארא; של ראמון לול, סנטא תרזא, ייואן־דה־לא־קרוז ולואיס די ליאון; של משה די ליאון, אלאטיף ואבולעפיא — ספרד של תקופת הזהב עם המסתורין שלה.

בכל השנויים שבצורה, בלשון, בהסבר ובבטוי, יש להבחין ביצירות המיסטיות הספרדיות, שנשארו לנו, משהו המאחד את כולן. ביצירות־האמנות הגדולות, שנוצרו על־ידי בעלי המסתורין של כל שלוש הדתות הגדולות (ואגב ראוי להטעים, כי אין למצוא בהן אף סימן כל־שהוא מאותה ההלניות, שהיא אפינית כל־כך לגבי היצירות המיסטיות של בעלי־המסתורין האחרים מבני־המערב), אנו מוצאים, להוציא פרטים זעירים לאין־סוף, דמוי מכריע, שיש לקבוע לו כמעט סעיפים ידועים. ובדרך זו נוכל אמנם להגיע לידי מסקנה, שבעלי־מסתורין אלה דומים היו זה לזה בנקודות אלו: *)

א) שכל עיקרו של היחוד העליון שבין האדם לאלהים לא בא אלא לשם המעשה הטוב והנאצל שחייב לבוא אחריו — אותו המעשה, שסגולתו היא להאיר את החיים הגשמיים והמעשיים ועם זה את האדם, הרואה אך את המעשה לפניו, בהוד ובתפארת, שנפש האדם תפסה ברגע של היחוד העליון.

ב) שבעלי המסתורין האלה לא היו קרבים אל שערי המסתורין, אלא אם היו מזוינים תחילה בעוז־נפש ובבטול היש הגמור, שבכוחם יכלו לחדור עד לפני ולפנים.

ג) שהתפיסה שלהם על־דבר הפנתיאיזם האלהי אינה דומה לתפיסה זו של הפנתיאיזם העור והמדכא אשר לבית־מדרשו של שפינוזה.

ד) שביצירותיהם מרבים הם לשמש בסמלים אליגוריים.

כמו כן דומים הם זה לזה:

ה) במושגיהם על־דבר הגן־עדן והגיהנום.

ו) בדרכי התקדשותם לשעת היחוד העליון.

ז) בסמכם את גלוייהם על פסוקי ספרי־הקודש.

ח) ביחסם אל המיסטיקה ואל הפיוט כאל אחיות־תאומות.

ט) בנטיתם לאיצטגנינות ולחלומות ובנתינת ערך מיוחד לשעת־החצות הקדושה.

י) בתאוריהם, שהם מתארים את שעת ההסתלקות של רבותיהם.

י"א) בפיון ובגוונים, שבהם הם מתארים את העולמות אשר לא כאן.

ברם הדמויים הבולטים ביותר יש למצוא במושג, שיצרו להם על־אודות גן־העדן והגיהנום. דמויים אלה מראים כולם על מקור משותף אחד: הספרות העברית האפוקליפטית והגאונית. כל אותם האלמנטים המסורתיים, שסייעו להתהוות המושג על גן־העדן והגיהנום מדור לדור עד הימים ההם, באו לתוך כור־ההתוך של המסתורין הספרדיים ועוצבו יחדיו בתוך יצירה, המצטיינת בברק דמיון, בעמקות מיסטית וביופי פיוטי.

וראוי לציין ביחוד את דרגות ההתפתחות, שעברו על מושג הגן־העדן והגיהנום בסדר הדורות. בספרות הגאונית מושג זה הוא דמיוני־רוחני בהשואה אל המושגים הקודמים של הספרות האגדית, שהיו חמריים בעיקרם, ובה בשעה, שהמסורת היהודית כבר העלתה את הדמיונות על חיי העולם הבא למדרגה יותר נעלה ויותר נאצלה, עדיין המושג המושלמי, שנתבסס גם על מסורות־אגדה יהודיות קדומות, חמרי הוא לגמרי וחושני. אולם לאחר שנתפשטו התיאורים מתקופת הגאונים ניכרת בין בעלי המסתורין המושלמיים השאיפה להעלות גם את הקונצפציה שלהם ולעשותה רוחנית ונעלה על המושגים המושלמיים האחרים, שקדמו להם, אם כי עד למדרגת האצילות של הזוהר לא הגיעה.

*) דמויים אלה פורטו בגוף הספר מתוך הקבלות שונות, שהיבאו מיצירות המסתורין של שלוש הדתות בספרד.

הַנָּחוֹת וּסְפֵקוֹת

מאת יעקב קופליביץ

(סוף)

ההסתפקות בעצמו

את המים היסודי שבפסיכיקה היהודית אנכי מדמה לראות בהסתפקות העצמית של היהודי. ההסתפקות העצמית סוברת תמיד, כי היא, רק היא, צודקת, ולפיכך היא אם הקנאות. מכאן הקנאות היהודית.

היהודי, השבוי בתוך הכרת עצמו ונעדר־התמימות בעצם, מגיע על נקלה לכלל הסתפקות בעצמו, שהיא ודאי מדרגה נמוכה של תרבות־הנפש, אבל משמשת לו מין נאיביות הפוכה, סורוגט של תמימות: זוהי התמימות של נעדר־התמימות; שהרי כדי להיות בטוח, בלי כל בקורת עצמית, כמו שבטוח כמעט כל יהודי, שהוא החכם מכל אדם ושילדיו — המוצלחים שבכל באי־עולם, דרוש גם כן מין נאיביות. מין נאיביות זה, נאיביות של־הבלתי נאיבי, מן הראוי לכנות בשם „הנאיביות היהודית" — במדה זו היא מצויה בתוכנו. נאיביות זו של היהודי מתבטאת בעיקר בצד הגזעי של תופעתו, בעוד שבצד האינדיבידואלי שבה בולט, כמובן, יותר העדר־התמימות. על־כן היהודים חסרי־התמימות מצטרפים לעם נאיבי (אין בזה משום פרדוכס: כלום היהודים הגלותיים, הקומיים לעתים קרובות, ואפילו בשעת פרעות, אינם מצטרפים לצבור טרגי?). בעצם הדבר עם־ישראל הוא עם נאיבי, „עמא פזיזא", מהיר להאמין ומהיר לשכוח, נתון לסנטימנטים יותר מאשר להכרה וכל צבור יהודי הוא נאיבי הרבה יותר מצבור אירופי או אסיתי הנתון בתנאים דומים. כלום לא נתגלתה הנאיביות של עם־ישראל במדה מפתיעה דוקא בזמן האחרון בקשר עם הצהרת בלפור והתפתחות המאורעות בארץ־ישראל?

ההסתפקות העצמית של הפרט הישראלי, מצד אחד, והתמעטות הרצון הלאומי עם „הבטחון" בישראל, מצד שני, אינן סותרות זו את זו. אדרבה: ההסתפקות בעצמו של הפרט נובעת אולי נביעה מסותרת דוקא מתוך גרעון זה החל ברצון הלאומי.

מאידך גיסא: הסתפקות עצמית זו של היהודי, אשר גרמה לו לברך בכל יום „שלא עשני גוי", גרמה לו אמנם גם לבלי הטמע בגויים. יש, כנראה, מין אינסטינקט שלמעלה מן המוסר וההכרה, המקנה לאדם ולגוי, שלא מדעתם, את התכונות שלהן הם זקוקים לשם תשובת־המשקל בקיומם: הלא הוא האינסטינקט הנותן לתלוש ולתלוי על בלימה את ההסתפקות בעצמו, למשרש בקרקע ועושה חיל – את הספקנות (המעדנתו מבלי שתוכל להזיק לו...), לבריא ולמצליח — את הנטיה להשתעשע באידיאלים מופשטים ובלתי מחויבי־המציאות (האנגלים) ולאדם שאינו יכול להתגבר על אפיו החלש ועל מחשבתו „האידיאליסטית" — את הזיקה הפסיכית לעולם החומר, הגורמת לו כמעט תמיד למצוא את התנאים החמריים, הנחוצים לו, ביתר קלות משמוצא אותם בחיים ה„ניהיליסטן", בעל המחשבה השוללת והבקרתית, שאינה מסוגלת להונאה עצמית או להעמדת־פנים.

בתוצאה: נפש היהודי היא חזקה בכוח התנגדותה לסביבה, אבל היא גם נמוכה במדרגת־אצילותה הטבעית, כלומר — ב כ ש ר ו ן ה ת ר ב ו ת אשר לה. הטיפוסים התרבותיים ביותר, שבין היהודים נטמעו באמת... מי יודע, אם לא הנמושות הם אשר נשארו במחננו הלאומי? רעיון רניגאטי, מזיק? על כל פנים. כך נדמה לפעמים, בשעת ספקות. אכן, מי יודע אם הספקות אף הם לא שוא ידברו, כמו ההסתפקות העצמית?

גולה ואופי

יהודי הגולה הסלוית, שהושפעו, כמובן, במדה ידועה, כמו בכל גולה, מן האופי של גזע הסביבה, פיתחו אמנם בקרבם רק תכונות צדדיות של השפעה זו, כי האינסטינקט של שמירת־הקיום הזהירם לבל ימירו את עיקר־אפים החיובי, אשר קיימם והחים עד הזמן הזה, בעיקר־אופי זר ונמוך במדרגתו משלהם. אבל דא עקא, כי באופי הסלוי, ביחוד בפולני, מה שמסוגל להשפיע על אחרים, הבולט והנגלה, הוא שלילי. לדוגמא, הג׳סטה היפה והעדינות של הפולני היא על־פי רוב, אצל הכלל, תופעה שלמראית־עין; התוך הנעלם אצל הסלוי הוא לפעמים שפל ועבדותי. והנה באו היהודים, המואסים בצורה בכלל ובחיצוניות מכוונת לנוי בפרט, וויתרו, בשעת קבלת ההשפעה, על הנוי החיצוני שבאופי הזר, העלול להשתלט עליהם, ונתנו להשפיע על נפשם דוקא לתכונות־הסלוי הפנימיות: לטשטוש־האופי ולרשלנות המוסרית, לחוסר־האחריות ולהעדר־המשמעת, לחוסר היכולת להבין את החופש כאחריות כלפי הזולת ולרכרוכיות הנפשית, זו הסנטימנטליות הנוחה להונאה עצמית. לפיכך אנו רואים לפעמים, למגינת לבנו, אצל יהודי פולין את גילויי החברתיות האדיבה שלהם, כל זמן שהם נמצאים בשטח הרוח, — והנה הם נהפכים לגילויי קשיות־לב וקטנות־מוחין בו ברגע שהם עיברים לשטח המעשה, יחד עם היסטריות שבחיסר חוט־השדרה — ממש כתופעות שיש לראות גם בחיים התרבותיים של פולין המשוחררת.

מן ההשפעה הפולנית, שחדרה גם אל הספרות העברית, היא גם הנטיה לתפוס את היצירה כמין מ ש ח ק (אם פתיטי ואם אסתיטי) — תכונה הדבקה, בעצם, ברוב סופרי עם־פולין. בספרות העברית היה לסופרים ילידי־פולין וגליציה לעתים קרובות גון־אופי של יוצרים מיסוד־המשחק: כלום אין ביצירתם של פרישמאן, של עגנון, ואפלו של פרץ הלירי־רציני — בכל ערכם וגדלותם כשהם לעצמם—משהו מיסוד המשחק?

רחמים וטוב־לב.

„ישראל רחמנים בני רחמנים" כתוב ולא ישראל טובים. טוב־לבם של היהודים הוא יותר דבר שבהרגשה ובמורשה מאשר דברו שבהכרה ושבכוון. טוב־לב זה נובע לעתים מתוך ההרגשה, כי טיב להיות טוב, ולא מתוך ההכרה, כי צריך להיות טוב. הטוב איננו ליהודי הכרח טבעי, שההכרה באה (לאחר המעשה, ככל הכרה) ונותנת לו סנקציה של עיקר. כי־אם רק ברירה נתונה בידו, שהוא אוחז בה אמנם, על־פי רוב. אבל רק מתוך סנטימנט, כדי לזכות בעיני עצמו, או מתוך סנטימנט

דתי. טוב־הלב היהודי יש בו משום רכרוכיות ולא משום אומץ, משום „שב ואל תעשה" ולא משום פעלתנות, משום פרישות ולא משום רצון וכוון־האופי: רכות־לב היא, שבעברית פירושה גם חולשה. טוב־הלב היהודי הוא לעתים קרובות חולשה של הרגש התוקפת את האדם, – לא נכונות וחפץ לבוא לעזרת הזולת, כי־אם נכונות להתרשם על נקלה ממצב הזולת; רחמנות– משהו הנובע מן הרחם, מן החושים, ולא תכונה רוחנית מתמדת, ואצילה.

ראיה לדבר: חוסר הרֵעות בין היהודים. הרעות היא פונקציה נאצלה מאד של הנפש, פונקציה אקטיבית, שהבינונים והפושרים לא ידעוה. הרעות, כמו האהבה, היא נתינה מתמדת, רצון־הקרבה יסודי, שלא על מנת לקבל פרס ואילו בקרב היהודים ישנה, ביחסים שבין אדם לחברו, במקרה הטוב ביותר (כמו בחוגי הנוער היהודי המתחדש והשואף להרגשת חיים שתופית), רצון לדעות מהכרה, ובשאר המקרים, ברובם ככולם– סנטימנטליות מצד אחד וצביעות מצד שני. כי יש צביעות באופי היהודי, בזה אין כל ספק.

אבל צביעות זו מצויה רק ביחסים שבין אדם לחברו. ביחסו לעולם־המחשבה היהודי הוא רודף אמת ולוחם בעד הצדק, בעוד שדוקא המחשבה האירופית היא לרוב מזתנית ועתים גם צבועה.

משפחה אחת

כל היהודים הם יותר מדי בני משפחה אחת מאשר יוכלו לראות איש את אחיו מתוך תפיסה אובייקטיבית. כשם שבני משפחה אחת אינם יכולים להשתחרר, ביחסים שבינם לבין עצמם, מהשפעת הדם המכריחה את כל אחד מהם לראות את אחיו רק ביחס לעצמו ולא מבחינת המיחלט שבאחיו זה, כשם שהבן יכול רק או לאהוב את אביו אהבה המקלקלת את השורה, או לשנוא אותו שנאה המקלקלת את השורה, כך גם כל יהודי ויהודי אינו מוכשר לראות ביהודי אחר סתם־אדם שצריך לשקול את ערכו באוביקטיביות, אלא רק או אוהב בדם או שונא־בדם, ותמיד, תמיד רק ביחס אל עצמו ולא מבחינת הזולת.

גם כשאדם אוהב את בני־משפחתו, אין הוא יכול להעריכם אל נכון. אין צדק ביחסי־דם! ואפילו „אמת" אין בהם! גם האהבה גם השנאה הרי הן, מבחינת ההכרה הצרופה, קלקול השורה, וידוע כי בפרוץ שנאה בין בני משפחה אחת, אזי היא עזה כמות. כך גם היהודי טחו עיניו מראות את אחיו בני־עמו כמו שהם לעצמם: הוא אינו מעריך את ערכם ואינו רואה את חסרונותיהם. היהודי קנאי הוא לאחיו.

המחשבה והדבור

הדלות והפיגור השוררים בחיי המחשבה של הצבור, וביחוד של הנוער, בארץ־ישראל מתבארים בחלקם על־ידי הדלות והפיגור, לפי שעה, של הלשון שהוא מדַבֵּר בה, כלומר–שרוחו חיה בה: העברית.

בלשון חיה, המחיה מושגים מקרבה, היכל הפעלים הסדי (עִם ערוגות פרחי המלות שלפניו) מוקף מכל עבריו יער שמות עבות ומצל. בארץ־ישראל אומר הילד, אומר הגבר: תן ליאת „זה", עשה את „זה": מאין די פעלים בפי הדובר ומאן די שימות בלשון מופיע תחתם תמיד אותו רמז קלוש, צל־הרפאים המלולי: „זה"...

היפלא, כי מחשבה המפעילה רק את „זה", היא מחשבה עניה וקופאת?

טבע חורג

הטבע של ארץ־ישראל משאיר את האדם שביהודי הצפוני או המערבי, הבא אליה, עזוב לנפשו: טבע זה הריהו כאילו נתון לחלוטין, כביכול, לישות עצמו, ואל האדם לא ישעה ולא יפנה: השמים משולים כאן לאם יפהפיה ואגואיסטית המזניחה את ילדיה ומשקיפה כל היום בראי, בעוד שהאדמה, אדמת הטרשים הנחושה, שפניה קבצן פארור בהבעת קפדנות ונטירת־איבה, דומה לאב קודר וסגפן, המתעמק כל הימים בפרישות זועפת ואינו מרחם את ילדיו. במלים אחרות: אין האדם הצפוני, או המערבי, מוצא הרבה נקודות־מגע בטבע זה עם העולם אשר בנפשו, כנקודות־המגע שהיה רגיל למצוא דוקא בטבע מולדתו הראשונה, הנכרית. אדם זה, שרגיל בטבע הרבה יותר „אנושי", לפי מושגיו; בטבע שיש לו, כביכול, יחס ישר, אם כי מסותר, אליו, אל האדם; בטבע שחודר, בין כמענה ובין כמנחם, אל תוך נשמתו ו„נוטל חלק" ממש בחייו האינטימיים; בטבע המציג לאדם דרישות מסוימות, תובע ממנו מאמצים פסיכיים וחינוך עצמי, ומכריחהו לבקש לעצמו שלמות כדי לצאת ידי חובת הטבע הזה– אדם זה מוכרח לבוא, מתוך הרגישו את עצמו „עזוב" כאן מאת הטבע, לידי ירידה רוחנית.

ועוד: בארצות החמה, ולכן גם בארץ־ישראל, משפיע הטבע על האדם להפחית בו את תפקיד ההכרה ולהגדיל על חשבונה את חיי האֲפֶקטים. ולמה? אין זאת אלא משום שתחת ידו התקיפה של הטבע הזה, שמצד אחד הוא מונע את האדם לעשות הכל כחפצו ומצד שני כאילו אומר לו: „ראה, אנכי, אנכי עושה בשבילך כל מה שנחוץ לך. ואתה שב ואל תעשה!"–תחת ידו של הטבע הזה האדם מרגיש את עצמו יותר מסובב מאשר סיבה.

השמים הללו, הגבוהים כל־כך והבהירים כל־כך, אין להם דבר עם האדם. הם מולכים בכפה נשגבה ורחוקה, ואותו הם מניחים לנפשו, בעוד שהרי יהודה והגליל מקדמים אותו בקשיות סרה וזעפה, המסמלת הקשחת־לב, ואיך לא יתיתם? כעבור זמן לא רב אנו רואים אותו מתהלך מדוכדך, לפעמים בלי הכרה, מהרגשת האינדיפרנטיות של הבריאה, מזרותה של הסביבה האכזריה, המזהירה, המשממה, חסרת־הרחמים. בגעגועים הוא מתחיל לזכור את האמהות שבטבע הצפוני, את רחמי בין־השמשות, את בתולי־האביב, את רגשת העלים ברוח ואת תוגת־הסתיו, הנוגעת עד הלב, את רמזי הדשאים החיים ואת חבת השעות שהיתה נודעת לו מאד בארץ ההיא, הנכריה לרוחו והמדובבת את נפשו. והיה האיש הזה מיותם כפלים.

הרגשת הטבע שלנו

דומה, כי ההתרחקות מן הטבע היא פרוצס פנימי ארוך בישראל, שהתחיל עוד בימי חורבן בית ראשון. לתנא שאמר בימי הרומאים „הפוסק ממשנתו ואומר מה נאה ניר זה, מה נאה אילן זה, הרי זה מתחייב בנפשו" קדם, עוד לפני ימי נבוכדנאצר, הנביא שאמר: „ואריה כבקר יאכל תבן" – וכלום אין, בעצם הדבר, כבר כאן, בציור רעיוני זה, חוסר גמור של הרגשת הטבע?

מי יודע? אולי הגלות, מנת חלקנו בהיסטוריה, היא, מבחינה ידועה, תוצאת הפרוצס הנפשי הזה, כשם שכל גורל הוא תוצאת האופי?

מִכְתְּבֵי בּוּקִי בֶּן יָגְלִי אֶל דָּוִד פְרִישְׁמַאן

ו*)

12. XII. 189... (לא צוין באיזו שנה, משנות התשעים, נכתב המכתב. לפי התוכן יש לשער כי היתה זאת שנת 1896).

דויד יקירי, מחמד נפשי,

כל ימי הייתי מצטער מתי יבוא לידי לכתוב אליך, יקירי, מבלי להתחיל בבקשת סליחה ומחילה על־דבר אשר מנעתי את פרי עטי ממך וכו׳. העת המאושרה הזאת, כנראה, לא תבוא לעולם, ועד עולם תהיה לך הצדקה ולי בושת־הפנים. וככה נזקן שנינו עד שילבינו שערותינו, עד אשר תחדל להתרות בי במכתביך, כי אם לא אענה לך במשך שבוע ימים אז תדע כי חדלתי מאהוב אותך. ידעתי. כי גם במכתבך האחרון כתבת את הדברים האלה רק לתפארת המליצה. כי כמוני ידעת, כי לא חדלתי מאהוב אותך ולא אחדל לעולם. ועל־כן שא נא לפשעי גם הפעם, כאשר נשאת בימים עברו, וכאשר תשא להם לימים יבואו.

הנך מתפלא מדוע לא הודעתיך, אם ישרה בעיני כי הקדשת לשמי את ספורי אנדרסון? כי ישרה זאת בעיני וכי הודיתי בלבי לך על הדבר הזה, זאת הלא ידעת גם בלעדי אגיד לך. אבל איככה יכולתי לדעת איזה הרוח עבר עליך לשאת אותך אל אחד ההרים או הבקעות, לברלין או להוצפלוץ, למען אדע את מקום מגוריך — הלא לא עשית דבר.

ההעתקה טובה ונחמדה מאד. לולא הקדשתה לשמי כי עתה הייתי כותב בקורת עליה, ומה אעשה, ואתה בעצמך שמת מחסום לפי. מדוע לא יכתוב קנטור בקורת עליה? בוריס בני קורא אותה בשום לב והוא דורש בשלומך ונותן את תודתו לך. בשנה הבאה תקרא את ספוריך גם דינה בתי, הלומדת שפת עבר בשקידה רבה. כאשר תצא מהדורה שניה ראה־נא לתקן את השיבוש בשמי: „קצנלנסון" תחת „קצנלסון".

האומנם תחשוב באמת, כי אנכי הוא „יהודה הרופא"[1], המלמד בינה לאמהות היהודים איך לקנות בעד חמש קופיקות סבון ולרחוץ בו את ציאת ילדיהן? אמת הדבר, כי לקנח ב„צרורות ורסיסים"[2]) את בערותם של בחורי־הישיבה איננה מלאכה יותר נקיה ויותר קלה, אבל את הסגנון, יקירי, את הסגנון הלא היה עליך להכיר מיד.

הוי, יקירי, רק ה ס ג נ ו ן לבד הוא אשר נשאר לי מכל עמלי בחיים; ה א ד ם, האדם ההוא אשר ידעת ואשר אהבת, כבר חלף הלך לו. את הרוח הפיליטוני, אשר פעמני מעודי, כבר הפיג הזמן ממני. וארור השטן אשר הסיתני להיות מיצר בצרת הכלל ולהיות חבר לקומיטטים שונים הדואגים לתשועת ישראל. רואה אנכי היום, כי לא לכך נוצרתי. איש כמיני, שאיננו יודע פרק בהלכות פוליטיקה ושאיננו יודע להרכין את ראשו ולכפוף את גבו לפני מיליונרים לא יסכון לשבת עם שרים ורוזני־ארץ, שכל חכמתם הוא בכיסם... רבת השכלנו, ידידי, רבת למדנו, ורק זאת לא למדנו, כי הלימוד וההשכלה, ולא המיליונים, מכשירים את האדם לידי מעשה, לא למדנו גם־כן לכבד את ההשכלה ולכבד את עצמנו גם בשעה שאין אנחנו נזקקים למיליונים, בשעה שאין אנחנו תלוים בהם.

כאשר ידעת התרחקתי מעודי מחברת המיליונים, לא כבדתי ולא מאסתי אותם, כי לא ידעתים. זה כארבע שנים אשר סחבוני בעל כרחי אל תוך חברתם. והנני כי בגפי אנכי. באקסט והלפרין, אשר מחשבותיהם כמחשבותי, ואשר לא יוכלו גם הם לעמוד מריח המיליונים הנודף בחזקה — התחמקו כבר. ואני עומד בגפי ואהי ל א נ פ א ן ט ר י ב ל. בוקי בן יגלי אנפאן טריבל! האם לא השחוק היא? אבל אשר לא פללתי ואשר לא פללו כל אוהבי — היתה: עתה ישנאוני ויראו מפני. ואנכי מראה פנים זועמים כדי להפחיד עוד יותר את בעלי המיליונים, וכל זה הוא רק למראה עין, כי בלבי אצטער על סכלותם ונפשי כואבת על עמנו האומלל אשר ראשים כאלה לו.

לא אוכל במכתב קצר לבאר לך את כל הדברים האלה. לוא ראיתיך פנים אל פנים, כי עתה לא הכחדתי ממך דבר. הריב הוא עתה רק בדבר ירושת הברון הירש. לוא היה בראש הועד המרכזי איש אשר עינים לו, כי עתה היינו יכולים באמת להביא גאולה לעמנו ברוסיה. המועצה בפריז תחפוץ לתת לנו כסף רב מאד לצרכי החינוך (למלאכה ולעבודת אדמה) של אחינו ברוסיה. אנכי יעצתי, כי יסלק הועד המרכזי את ידיו מן הדבר הזה ולמסור אותו להקרן הקימת של עבודת אדמה ומלאכה ברוסיה, שהיא לבדה יכולה להוציא את הדבר למענהו, אבל הברון גינזבורג ימאן לעשות זאת, משנאתו להפרופיסור באקסט, העומד בראש הקרן. זה שני ירחים אני נלחם מלחמת דברים עם הועד. כל החברים כולם יתנו צדק לי. כי גם קטן בן יומו יוכל להבין, שהצדק אתי, אבל איש לא יעיז את פניו להגיד את דעתו מפורש.

כן הוא גם כן בחברת מפיצי השכלה. משכילי פטרבורג בחרו בי להיות חבר להועד לפני שלש שנים. אנכי מלאתי את משלחתי באמינה—ואהי מגן להשכלה, אשר רבים יחפצו לדכא אותה ארצה. לפני ימים אחדים בחרו בי עוד הפעם כמעט פה אחד, מדעתם כי אנכי לא אמכור את בכורתי בנזיד עדשים, אבל איש לא יעמוד לימיני לתמכני במלחמתי...

כל הדברים וכל הריבות האלה יגזלו ממני עת רב מאד, ויען כי היהודים בערי־המדינה, אף כי יאהבו אותי מאד, לא יקבצו בכל־זאת כסף בעדי, שקל מאיש שקל מאיש, כאשר יעשו לדמבא[3]) ידידם, על־כן תבין כי עבודתי בימים האלה רבה מאד, ותוכל להבין, כי לא מרוע לב לא עניתיך עד הנה על מכתבך.

שים את הדברים האלה בלבך, כי דברים כאלה אין מגלין אלא לצנועים.

והנני דורש שלומך ואוהבך גם בשעה שאינני כותב לך

ד״ר ל׳ קצנלסון

חלום הכליף ושברו[4]) הוא דבר בעתו ונחמד מאד. בחודש יאנואר הבא אחל להדפיס ספר גדול בשפת רוסיה בהווסחוד על־דבר טומאה וטהרה.

*) מפני שהמכתבים לא באו לידנו בבת־אחת, על־כן לא יכלנו לשמור את סדר כתיבתם ויש כאן מוקדם ומאוחר. — ה מ ע ר כ ת.

[1]) בחתימת שם יהודה הרופא נדפסו ב„המליץ" 1896 מאמרים בעניני רפואה ופרישמאן חשב, כי קצנלסון כתב אותם.

[2]) קצנלסון הדפיס באותה שנה ב„המליץ" „צרורות ורסיסים" וביאר בהם מקומות קשים בתלמוד הנוגעים ברובם בחכמת הרפואה.

[3]) ד״ר דמבא, בעל „השחיטה והבדיקה„, שבשנת 1896 חגגו קהלות־ישראל את חג יובלו.

[4]) שירו של פרישמאן „חלום הכליף ופתרוניו".

רְשִׁימוֹת

העתונאי

בשבע דרכים יבוא האדם אל העתונות — ובאחת לא יצא...

הוא חלם חלומות ושר שירי בין השמשות עד שנת העשרים ואחת לחייו, עד שנתפכחה עליו דעתו ונתבגרה. התחיל לדבר כ„אחד האדם" — מקודם בכאב ודאבון־לב, ואחר־כך בקצת גאוה וגנדור. נכנס — ולא יצא.

הוא חלם על מעשים ויסד ועדים. ישב ב„ישיבות", ערך פרוטו־קולים ותכן תכניות. „הפוליטיקה" היתה לו הברח נפשי. הוא גם נ א ל ץ „להסביר את עמדותיו", לתת להן מהלכים ופרסום. „העסקנות" ו„הכתבנות" ירדו כרוכות בחייו. אך העתון המגוון וה„קל" קרוב לנפשו מן הפרוטוקול והמכתב, המחייבים והמקשרים — והוא אחז בעתונות ולא הרפה.

הוא היה שקוע בתורת־הרוח ועסק בפילוסופיה. דימה להעמיק חקר וכתב גם ספרים — אך היה מעורב בין הבריות. עניני־היום היו קרובים לרוחו, הוא פירש איתן באמצעות תורתו ונסיון־הרוח שלו — עד ש„הוזמן" פעם לכהן „זמן־מה" במלכות השביעית, ונשאר בה.

הוא היה סופר והוגה־דעות — אך שנא את הבדידות... לדעותיו בשדה־הרוח היה, או יכול היה להיות, משקל „פובליציסטי" לדורות — אך היו לו היצר והתקוה להשפיע מדעותיו על סביבתו, שתשנה לאלתר את נתיבות החברה ותטה אותם לתוך אפיקי־הגיגיו. הוא ירד אל ה„בלתי־חשוב" — ונשאר במורדו.

הוא כתב פעם „מכתב למערכת" וקבל בתמימות על „תקלה צבורית" שאין דואג לתקנתה. לבו שקט בו מאד למקרא המכתב הנדפס, כאילו תוקן כבר העוול ממילא, וגבר היצר להוסיף ולתקן. והוא המשיך.

הוא כתב פעם, ברגע של רגשנות והשראה, מאמר „הנוגע ללב", והדברים נגעו כמעט ללב הקורא. הוא נאם נאום באחת האספות, והדברים ישרו בעיניו בקראו אותם למחר בעתון. הוא הוסיף לכתוב ולנאום. המעיט בדבורים והרבה בכתיבה. הדברים לא הוסיפו לנגוע ללב, וגם לא ישרו עוד בעיני עצמו — אך הוא הוסיף ולא יסף.

הוא התחיל כ„כרוניקן". החברות שלו במחלקה נבאו לו „כשרון" ו„עתיד"; בקר במשטרה כמתנדב, לאסוף ידיעות, ונקסם בחלומות המקצוע וסגולותיו המזהירות. עבר לפיליטונים ציוריים. קנה לו שביתה באחד העתונים; התבגר במקצוע ובמעמד, שלט בקוראיו ובעורכו.

ולכולם אין דרך־תשובה. כולם נלכדו בקסמי־הטמפו של החיים ובנגיעתם החמה, הישרה, הראשונה והשטחית.

*

אין דאגה אצלו לעתיד ואין קשר לו עם „היסטוריה". מחר ישתנו הדברים, ישתנו הדעות. כנחל מים מפכים ולא כמימי ים עומדים. מחרתים עוד ימצא את דבריו בתבילת העתונים, אשר על שולחן־הכתיבה, לאחר חודש יחזור אחריהם ולא ימצאם, ולאחר שנה — ימצאם ב„כרך השנה" הגדול של העתון: אם מנהל העתון ימצא אותו ראוי לכך, לזכותו במתנה זו. ואז — אפשר יהיה לו ל„השתמש" בחלק מן הדברים ולחזור עליהם בשעת־הצורך.

אין מנוחה ואין שהות לרכז את אוצר־רוחו — אם מעט הוא ואם רב. אין יום אשר לא יהיו בו מאורעות הדורשים „הגבה" עליהם, ענינים ו„שאלות" המזעזעים לרגע את הרגשתו, מסעירים לרגע את מחשבתו. לרגע ובמעט. כי ענינים גדולים אינם מתרחשים כל יום. א ס ו ר להם שיתרחשו. דרושה „ריזרבואציה" לסערת־רגש וזעזועי־מחשבה: פעם בשנה, אחת „לתקופה היסטורית".

אין סערות גדולות ואין גם דממה שלאחר הסער. אין „טרקטט" מרוכז. אין אסיף. אין סכום בספר. אין „יורש" לרכוש שפוזר. אך אין גם געגועים עליו. אין כמיהה שוקקת לו. „הכל יכלתי, אילו רציתי — אך למה לי זאת?" — יאמר בלבו העתונאי. ויקנא מעט, יסער מעט, וישקט מעט.

יש בקיאות רבה בעניני־יום וחיים שוטפים. יש תפיסה מהירה ויש הבנה חריפה והבטה מפליגה, חודרת תמיד למאחורי הפרגוד והקלעים, ועל־כן יש אי־אמונה בכל. יש ניהיליזם משעשע. יש לעג לכל, המוכן מראש: מרוב ידיעה, מחוסר אילוזיה, מרוב בהירות ומחוסר דמיון.

— אני יודע ומבין אתכם, אתם השלמים, אתם המרוכזים, אתם אנשי האמנות, המדע והספר. לא אקנא בכם, לא אחקה אתכם ולא אתהרה בכם. אך אתם לא תדעו אותי ולא תבינו. אתם לא תדעו דבר מהנעשה מתחת לחטמכם. והרי אף אני עצמי איני אלא אחד „הענינים השוטפים" האלה, שאין לכם בהם הבנה רבה. — —

*

יש בדידות. אותה ב ד י ד ו ת־ה פ י ז ו ר, הקשה ביותר לנפש האדם באשר היא. כבד הדבר להיות בודד בבית־המערכת, בין קירות מוקפים שולחנות־סופרים, מלהתבודד בחדר הספריה הפרטית, ב„קבינט" או אפילו בתא ה„נבדל" בבית־האסירים. „הרכוז הגואל", ההתיחדות עם עצמך עד כדי התעלסות באהבים — אלה אינם אלא לרגעים רחוקים מאד. כבד הדבר מן האדם להתיחד עם עצמו בתוך שאון הרחוב. ושאון־הרחוב, שטף־„התנועה" ומרוצת־ה„ענינים" — מלוים את העתונאי גם לביתו.

וזהי הבדידות התוקפת את האדם בתוך המית־הכרך ובתוך עליצות נשפי־החשק. אין נוחם לבדידות הזאת ואין „עולם הבא" לעתונאי.

יש בדידות. אך אין צמה אותה טינה שבלב לאח־אמן או לאח־סופר, אין הרגשה שהוא יורד לחיי. אין ההתחרות ואין ההתנגשות מרובה כל־כך: באשר השטח העליון הוא ר ח ב מ א ד...

— אל תירא, אחי — אני לא ארד למרתפי־הנפש כדי להתחרות אתך, לתפוס מעט ממקומך, לגזול מעט מכבודך — — ולכן אל תרבה להתחמק מן השותפות הזאת. שותפות לעבודת־הרוח? לא אכעיסך ולא אגיד כזאת. אך שותפות־למקצוע. „שותף לעבודת־העט" — מה לעשות! — —

אבישג

מֻוֹעֲדַת הַסּוֹפְרִים

דין וחשבון של הועידה

(סוף)

ישיבה שלישית. ביום ג׳ אחר־הצהרים

יש״י א ד ל ר מתאונן על החיץ שבין הסופרים והעם ועל יחס הסופרים זה לזה. על הסופרים לעשות תעמולה לתרבות העברית ולמצוא דרכים להפצת הספר העברי. על יד אגודת הסופרים צריכה להיות ועדה תמידית, שתעסוק בדבר כיצד להחזיר את הספר העברי לבית. יש ללמוד דבר זה מעמים אחרים.

צ ב י ק ר ו ל מבקר את ה„מאזנים" ומוצא, כי תכנם אינו מתאים עם רוח הקוראים והפצם. הוא מתאונן, שלא התאחדו עם קבוצת „כתובים" ומפקפק אם ה״מאזנים״ שלמו במשך שנתים שכר־סופרים בסכום הקרוב לחמש מאות לא״י, כמו שיוצא מהדין וחשבון של צמח. הוא שואל: מדוע לא פורטו הסכומים בדין וחשבון? על האגודה לעסוק בענינים פרופיסיונליים, עליה ליסד לשכת־עבודה על יסודות חברתיים, כנהוג בשאר המקצועות.

נ. טלפיר דבר על התכחשות הסופר העברי לתעודתו במשך עשר השנים האחרונות.

עבר הדני: ה„מאזנים" לא בטאו את המתרחש וחי בארץ. על הירחון לתת את זה; לא את הריביזיוניסטי ולא את השמאלי הקיצוני, אלא את הארץ־ישראלי היסודי.

ד״ר ח. הררי מדבר על רפיון־ידים הניכר בכל. גם השם „מאזנים" מעיד על כבדות. על ה„מאזנים" לתת השקפה על כל מה שנעשה אצלנו ואצלם. עד עכשיו לא מצא ב„מאזנים" מאמר על קלובי הפא״ן, תכניתם ומטרתם.

ש. צמח עונה על טענות המקטרגים:

אין בחפצי לעמוד על פרטי הטענות שנשמעו כאן. דברי הקנטור היו מרובים בהם מדברי הבקורת, המכוונים להשלמה ולתיקונים. אבל על שלשה דברים רצוני להשיב.

עניני כספים. ה׳ קרול שאלני: מדוע לא פרטתי בדין וחשבון את כספי „מאזנים"? מה יש כאן לפרט? לפי דעתי, אין ענין החברים בועידה זו לדעת, כמה כסף קבלנו ממקור זה וכמה ממקור אחר. את עניני הכספים המגיעים לסכום מסוים בערך, לאלף לא״י, יש לבקר אם הוצאו למטרתם. ומשום כך גם הפעם לא אטריד אתכם בחשבונות קטנים. אציע לבחור במעמד זה ועדה לבקורת, ואקרא בשם את החברים, שלפי דעתי יעשו את העבודה כראוי: ה״ה זלמן אפשטין, חושי הארכי ושמואלי. ועדה זו תבקר את ההכנסות וההוצאות, תבדוק את החשבונות ותפרסם את תוצאות בדיקתה ברבים.

„כתובים". הועידה כאילו היתה מלאה רוח של שלום מופרז, והתביעה למה לא הוזמנו גם הסופרים המכונים „קבוצת כתובים" או „אמוראים" לועידה נשמעה מפי אחדים. רצוני, איפוא, לעמוד על הדבר הזה לכל פרטיו.

בכונה דלגתי על פרק זה בדין וחשבון שלי, כי הוא אינו משמש לעולם יסוד לשלום, שהחברים כאילו הרבו לרדוף אחריו; זאת היא פרשה מעציבה ולדידי מוטב לעבור עליה בשתיקה. אולם מכיון שנתבעתי, עלי להעמיד את הדברים על האמת.

לפני כמה זמן, בתווכו של ד. פרסקי, באה הצעה לפני הועד המרכזי להתקשר עם אנשי „כתובים" ולשאת וליתן עמם על עבודה משותפת ביצירת ירחון עברי. הועד נתן יפוי־כוח לברש ולי להפגש עם אנשי „כתובים" ולשמוע את הצעותיהם. נפגשנו פעמים וגם נערך זכרון־דברים על תוכן הדברים שנאמרו. על פיהם היה לאנשי „כתובים" להכנס לאגודת הסופרים, והועד מצדו התחייב לשתף מהם בעבודות ההכנה לירחון.

לאחר שהכרזנו על הועידה דרשו מאתנו אנשי „כתובים" מקומות בועדה המיוחדת, שתטפל בהכנות לועידה. את הדרישה הזאת לא מלאנו, כי אמרנו, שאין לנו זכות לשתף אנשים בועדה להכנת האספה הכללית, הנמצאים לפי שעה מחוץ לארגון הכללי של הסופרים. כתבנו להם, שאנו מציעים לפניהם להכנס לאגודת הסופרים וזכויותיהם תהיינה אז כזכויות כל חבר וחבר באגודה. והנה הם לא נכנסו לאגודה, ובכל־זאת נשלחו להם הזמנות להשתתף בועידה זו. ואם נעדר מקומם בינינו לא בנו האשם.

ואם ישאלוני: מדוע לא הסכמנו לועדה משותפת זו להכנת הועידה שהוצעה, אשיב, בגלוי־לב גמור: היינו מוכנים לותורים רבים לשם השלום במחנה הסופרים, אולם לא לתנאי זה, כי ראינו בו את הנוסח הישן של אגודת הסופרים: מין התחדשות וכליה המתחלפות זו אחר זו. בזאת לא רצינו. היה בחפצנו לבוא לפניכם לא כאנשים המחדשים את ההרוס, אלא כאנשים הממשיכים את הבנוי, המרחיבים ומשלימים אותו. וכבר הזכרתי את הדבר בדין וחשבון שלי, שאת הישגו של קיום האגודה, על פעולותיה הקטנות, אני מעריך כנצחון גדול מאד. עכשיו תבינו, שהצעת אנשי „כתובים", שרצו להעביר מן העולם את קיומנו במשך שנתים ורצו לעשות שוב מין דיסה חדשה של התחדשות האגודה, לא היתה בהחלט לטובת האגודה ולפי רוחו של הועד המרכזי.

„מאזנים". דבר אחד מפליא אותי תמיד, בשעה שאני שומע את טענות האנשים על השבועון שלנו: הרי יש ב„מאזנים" חסרונות גלויים ובולטים למדי, ולמה להם לאנשים טובים אלה לחטט ולגרד בפנימות שאין להן כל ערך או לבדותן מלבם, מכיון שאינן במציאות? הנה דברו פה (ה׳ הררי ואחרים): „מאזנים"? בזה הרי מתפאר הועד המרכזי; אולם לנו ידוע הדבר לכל פרטיו, השבועון עצמו — מעשה ידיו של צ׳רנוביץ, הכספים — ביאליק הוא שאספם, ומהו, איפוא, חלקו של הועד המרכזי במפעל זה, שהוא מתפאר בו? — בשעה שאני שומע סגנון זה של בקורת, אין לי, כמובן, הזכות להטיל ספק בכונתה הטובה, אבל אני משתומם על זה מאד מאד. אני מבטיח לכם, אילו היה חי צ׳רנוביץ אתנו כיום לא היה אומר: אני יסדתי את „מאזנים", אלא גם הוא היה משתמש בשם הכולל: אנו, חברי הועד המרכזי. והרי ברוך השם ביאליק אתנו, ואני יכול להעיד לפניכם, שבשעה ששמע את דבריכם הרחיק אותם מעליו בתערומת גדולה, משום שאין הוא רוצה, שאתם תבריזו על המעשים שהוא עשה בהיותו חבר הועד המרכזי, גם הוא רוצה שמעשיו יטמעו בין מעשי הועד כולו. ועוד דבר: טענה זו אינה נכונה ביסודה. אמנם ביאליק הרבה להמציא כסף ל„מאזנים", אבל גם אחרים עזרו על ידו. אמנם נכון, שצ׳רנוביץ היה בין מיסדי השבועון, אבל כל הועד המרכזי נשא בעולו במשך שנתים ומחצה. לא בקורת של תקונים היא, איפוא, בקורת זו הרוצה להכניס קנאה ותחרות בין חברי הועד המרכזי, המתאמץ דוקא להופיע לפניכם מאוחד ושלם.

היו עוד טענות בדויות נגד „מאזנים". בעיני ה׳ הררי אין השם מוצא חן, מפי אחרים שמעתי (בשעת הוכוח על הירחון), שה„מאזנים" הם בין כך בין כך ירחון ואין איפוא צורך בהכנות ליצר ירחון, מכיון שהוא קיים ועומד. הייתי רוצה לדעת לשם מה נאמרים דברי הבאי אלה? מילא השם — הוא דבר שבטעם. אבל לא נכון הדבר, שה„מאזנים" לא הוציא את גליונותיו בקביעות ובסדר. עד היום יצאו לאור מאה וארבעה גליונות ומהם היו רק גליונות בודדים כפולים.

יש לבקר את ה„מאזנים", אבל לדאבוני הרב לא היה בכוח אלה שבקרוהו לעשות זאת.

ובסוף עוד מלים מספר. אנחנו לא באנו להתפאר לפניכם במעשינו הגדולים. הדין וחשבון שלנו היה צנוע, צנוע ביותר. אבל אם תבואו ותאמרו שלא נעשה על־ידינו כלום, אנו נשיב לכם — לא נכונים הדברים!

החזקנו מעמד בצוק העתים האלה, רכזנו את הסופרים העברים בכל העולם מסביבנו, הכנסנו שבועון עברי לשנת קיומו השלישית וקראנו את הועידה הזאת, שעליה לבחור בבאי־כחה, שימשיכו את עבודתנו, ירחיבוה, ישלימוה — זה אינו מעשה רב, אבל אלה החברים שהיו בועדים של האגודה לפנינו (כך הרי העיד על עצמו מר הררי) יודו לנו, שהם לא זכו לעולם לעמוד לפני בוחריהם ולמסור לידיהם גם רכוש מעט שיצרו.

אגודת הסופרים תצא בערב הזה לא מחודשת, לפי הנוסח המקובל, ולא לפי רצונם של אחרים. היא תהא המשך, המשך. וזאת היא זכותו הגדולה של הועד המרכזי, העומד לפניכם הפעם לדין.

קוראים את ההחלטות לפי הצעת הועדה המתמדת ואחרי תקונים. שונים הן מתקבלות פה אחד (נתפרסמו בגליון ה׳—ו׳ של ה„מאזנים"). אחר־כך נגשים לבחירות של חברי־הועד (התוצאות נתפרסמו בגליון הנ״ל), נבחר גם בית־דין של כבוד: א. ברש, חושי הארכי ומ. ואהלמן.

בשעה תשע בערב נסגרה ועידת הסופרים.

בִּקֹּרֶת סְפָרִים

„בית ורחוב"

צ. ז. וינברג. בית ורחוב. הוצאת א. י. שטיבל. תל־אביב תרצ"א.

מחבר הספר, המספר צ. ז. וינברג, התכון להביא לידי בטוי את החיים היהודיים בפולניה בשנות המהומה והמבוכה, בשעות ממִמוט־היסודות, על סף הסיום של מלחמת־העולם, וביחוד להבליט את מצב היהודי נטול כל יסוד חיים מלכתחילה, המתענה ומתלבט בבית וברחוב תוך המערבל הזר, כשהוא נרדף וסופג עלבונות, ללא כל אחיזה ומשען במסכת החיים אשר מסביב, שבעקב לחץ התנאים המדכאים הוא נהפך במקרים רבים לדמות קריקטורית, שכל הנתקל בה רומסה ברגלים גסות.

הצליח המחבר לקבץ עובדות חיים כאובות, המזעזעות עד היסוד והמצטרפות לתעודה אנושית מרגית, המגלה וחושפת בפעם המאה את כל תלישותנו ועלבון מצבנו בגויים. אבל התאור החטוף, המתפרץ — הצורה הרשימתית של התאור—גורם בדבר, שאנו רואים אמנם לפנינו צלומי־אפיזודים רבי־כאב, כשהם לעצמם, אבל בלתי־נתפסים בעומק מהותם, ואימת־גורלם כאילו מתעלמת מאתנו, בגלל חוסר העצוב האמנותי, המעלה את העובדה הערומה לידי חויה כוללת ומסמלת.

הספר כולו הוא מעין מערכת שרטוטים חדים, שנערמו מתוך חפזון קדחתני ובטמפרטמנט ער, המביעים באופן חי שעות סבל ועִנויים של האיש היהודי בתוך אנדרלמוסית הזמנים — ענות גופו ורוחו, למרות היותו „אמון עלי חבת־הארץ ומסורת המולדת ושבעורקיו יצוקים רשפי אהבה לאדמת ולשמיה".

הספר אינו מגלה לנו, אמנם, כל חדש במצב גורלנו המר והמבעית בגולה ובנכר, „שאבות אבותינו ינקו חלב אדמתה, גודלו וחונכו על ברכיה", ברם בשולי מגלת־חיינו הארוכה רבת־הזועות גרושת־המצוקה בשטח הדורות צרפה היד עוד קומץ־קוים נאמנים מתוך מציאות־חיינו המחרידה והויתנו הטרגית בכל המקומות ובכל הזמנים.

שמואלי

*

„מות המוסר הבורגני"

E. Berl, Mort de la Morale bourgeoise. Paris 1930.

מחבר הספר נתפרסם בחריפות־השגותיו על חיי־המחשבה של הוגי־הדעות והאמנים שבתקופתנו, הנטולים, לדעתו, כל אומץ־רוח, כל נטיה רוחנית נועזה ועצמית והנכנעים לכוחות־השלטון. שכן הסופר הפילוסוף ואיש־המדע שבימינו הם בבחינת עבדים מחוסרי־רצון למפלגה ולמעמד המושלים עתה בכפה. דומה, כי דורם של אנשי־רוח כוולטר וזולה, שהרהיבו עוז בנפשם לחשוב את מחשבתם העצמית עד כדי התקוממות כנגד איתני־החברה, חלף־עבר כליל, והצביעות, ההכנעה הרוחנית, ה„קונפורמיזם", הם עתה מנת־חלקם של אנשי־השכל. מכאן — התפוררותה של המחשבה האנושית, שהתבטאה עד עתה בהלך־רוחה ובקניניה־נכסיה של הבורגנות, — חזיון בעל ערך עולמי אשר הביא את ברל לידי הרהוריו המרים והזועמים ולידי הכרזה על „מות המחשבה הבורגנית".

בשעתו הקדשנו ב„מאזנים" (שנה א', גליון כ"ג) מאמר־הערכה מפורט על עמדתו הקיצונית, המהפכנית והניהיליסטית של ברל בפרובלימה המסובכה והמעוררת דאגה על התכווצות המחשבה האנושית, צמצומה והתבטלותה בתקופתנו. עתה הוסיף ברל ספר חדש על הבורגנות והתנונותה וגם בו הוא מראה על „מותה".

עמנואל ברל חדור רוח צרפת החפשית, מלאת הלגלוג והזעם, שבאי־כוחה הטפוסיים והנאמנים בתולדות־ספרותה הם מונטין, וולטר, רנן ופרנס, והוא מעביר תחת שבט בקרתו האמיצה, המרה, השנונה והמזעזעת את כל יסודות הויתנו הצבורית בלי רחמים ובסרקזם של איש־רוח הנטול כל יראת־כבוד בפני אנשים ודברים.

הוא „מטריאליסט" ללא פחד ובספרו החדש הריהו מניח הנחה ללא פקפוקים, כי החמרנות, פירושה — אם לדבר שלא בלשון־עקיפים וביושר־לב, — שאין נסים בעולם, כי המות הוא קץ־הכל וכי חיינו עלי אדמות, בעלמא הדין, הם היחידים בני־הקימא והבטוחים. בדרכי התבטאותו נמנה ברל על אותם הסופרים־הפובליציסטים, המכונים בספרות־צרפת בשם „מוראליסטים", כלומר — על הסופרים הנוטים להערכת ההוי, האישים והחברה בצורה של אמרות ומאמרים ובפליטת הערות־שרטוטים קצרות ומקוריות, עוקצות וגדושות אמת. ברל הוא נינו של דידרו, ובמהלך מחשבותיו ורגשותיו, הריהו יורשם הישר של האנציקלופידיסטים, שאת רוחם קלט וספג אל קרבו בלי כל התנגדות.

מכאן — רוגזו, לענו השנון, מלחמתו לחריפות הבטוי. מכאן הכרזתו, כי לדידיה „המטריאליזם פירושו האמתי עוז־הרוח להגות את הגיונותיו בלי יראה והאפיקורסות שבלב".

„מות המוסר הבורגני" הוא המשכו של הספר הקודם — „מות המחשבה הבורגנית" — והטון של הרצאתו הוא אותו טון של כעס, אירוניה וביטול, המציין את „מות המחשבה הבורגנית". הספר מלא רוח סרקסטית ומחברו מחונן בכוח־בטוי איתן, חרוץ ומפולפל ובשטף של דבור חותך ופסקני, עוקץ ומבריק, ויש בו מעין תערובת צרפתית־יהודית. הוא עמקן ועם זה קל־ההבעה, מזהיר ובעת ובעונה אחת בעל שכל ישר. אגב פליטת־הקולמוס הוא זורע הערות מקוריות, בקרתיות־חברותיות וספרותיות — ולא בלי רשעות מזעזעת. לא לשוא יכתוב פמפלטים. ברל הוא הוגה דעות, פובליציסטן ו„פילוסוף", אבל האיצטלא ההולמת אותו ביחוד היא זו של כותב־פמפלטים.

בבורגנות, בהלך־מחשבותיה, בהויה ובהיתה הוא רואה את נטית־הרוח השנואה ביותר עליו: רוח הקונפורמיזם, כלומר — אותה רוח־ההכנעה הממיתה בזמננו הכל, אותה רוח־הפשרה נטולת־המעוף שבאה לאחר שמתעטפים באיצטלא של אידיאליזם ובכסות של יושר זו המביאה בהכרח את האדם לוותר על גדולות בשם קטנות.

„מות המוסר הבורגני" מעורר בעת ובעונה אחת את המחשבה את הזעם על הצביעות האיומה והתהומית המבצבצת מכל ישותו של הבורגני בכל מסבות־חייו — ביחסו המזויף לאהבה, למשפחה, לאידיאל, לפילוסופיה ולחברה.

ספר זה הוא גם מעין תשובה על דברי־הפולמוס והרוגז שעורר בצבור הספר הראשון. כי ברל חש בחובה להשתתף במערכה החברתית ובצורך להגיב על כל עול הנעשה בצבור, להעריך כל מאורע מדיני או תרבותי המתרחש לנגד עיניו. ואין דעתו כדעת מחבר הספר „בגידת־הכהנים" בנדה, שתעודת ה„כהן" היא לשמור על ערכי־הנצח במרום פסגת האולימפוס ולבלי להתערב בריב המפלגות.

ברם, גם הוא אינו רואה, כי רשאי איש־הרוח להספח למפלגה, כי על־כן אין את נפשו להתנכר אל מחשבתו החפשית. הוא מהפכני והשקפתו היא השקפת המטריאליזם, על־כן — עניני הפועלים ושאיפתם לשנויים חברתיים קרובים ללבו. אולם אין עמדתו דומה לעמדת איש המעמד או המפלגה, שכן „סוף התלמיד המובהק, שיכפור ברבו, בשעה שדרכו של החסיד שלא לעזוב אותו לעולמים. עמדת המרכסיסט כלפי מרכס אינה יכולה להיות אחרת מעמדת מרכס עצמו כלפי הֶגל, ואין היא דומה במאומה ובשום פנים לעמדת הבולשיביזם כלפי לנין. החובה מוטלת על כל מרכסיסט למצוא. את המגרעות שבמרכס ובתורתו, בשעה שחובת כל בולשיביק היא למנוע את המשטרה מאסור

את לנין". כי על־כן הוא מאמין „באפשרותה של הבקורת ובערכו הרב של הרוח הממאן להכנע לעולם"...

סוד הויתה של הבורגנות הוא: הפסימיזם המשמר, שהרי לדעתה אין לתקן את העולם. תורתה היא זו של הזקנה מסירכוזה, אשר למדה מפי אנטול פרנס, כי „יש להתאוה לחיים ארוכים של עריץ, פן יירש את מקומו, אחרי מותו, מושל גרוע ממנו", או זו של קלימנסו בתשובתו לז'ורס: „הסוציאליזם הוא בלתי־אפשרי, משום שטבע האדם איננו עלול להשתנות לטובה, ישו לא תקן את המין האנושי ואין גם בכוחו של מרכס לתקנו". אולם חביבות על הבורגנות ההתהדרות וההתגנדרות בנכסי־האדם, כגון תרבות, אישים־גאונים, פילו־סופיה וכו', והריהי משחקת בהם כבדברים ובסממנים הנותנים טעם לחייה ומרוממים ערכה בעיני עצמה. „התרבות מראה על מאמצו של האדם להגיע למצב הנראה לו כמדרגה העליונה של השלמתו. לפנים התקיימו תרבות אשפרתא, שמטרתה היתה הגבור, והתרבות הנוצרית, שמטרתה: הקדוש... אבל מונח זה מביע גם משהו שונה מן הנאמר — משהו המשמש קשר ידוע בין הצבור והפרט: זוהי מעין תלבושת־שרד, שהחברה מלבישה בה את היחיד. כי אין כוונתה לסייע לאדם לפתח את כשרונותיו, אלא לספחו לקבוץ ידוע. שכן תעודתה הראשונה של ה„תרבות" היא להקנות לאנשים מספר מעין „מפתחות־מעבר" בחברה. כך מחויב אדם לדעת, כי מלך פלוני אמר: „הכל אבוד מלבד הכבוד", כדי שתהא לו הזכות להמנות על מעמד גבוה. כך משמשת ידיעת הרומית והיונית אמצעי להחשב בין אנשי־התרבות. התרבות לא באה איפוא אלא לרומם ולפאר את הבורגני או את בן השכבות הנמוכות השואף להכנס לחברה העליונה. בזכותה או בגללה הוא מתרחק מן הפרוליטרי. שכן משהתחיל בן השכבה הנחותה ליהנות מקניני־תרבות, שוב אין הוא שייך עוד למעמדו. כי בכוחה של ה„תרבות" רק להביא את בני־העם לידי בגידה במוצאם.

עם עלית הפרט במדרגות־התרבות מתחיל, לדעת ברל, פרוצס ההכנעה לחברה, למחשבותיה, צרכיה ונכסיה — מתחיל הקונפורמיזם, הממית כל רוח־חיים וכל רוח־אמת ומרד בלב כל אדם.

הבורגנות איננה מקפידה על מוצאו של היחיד, אם רק רכש לו תרבות, שפירושה הוא, שמכיון שקנה לו ידיעות, שוב אין ביכלתו להיות אויבה ואחת דתו לשרת אותה בנאמנות ולפתח בכשרון־משנה את סגולותיה המיוחדות. כי אין כמוה שואפת להגברת ערכו של האדם הגדול — של האישיות היוצאת מן הכלל. לדידה נוצר וקיים הכל לשמו — לפארו ולהערצתו של האיש הדגול מרבבה. לפנים התקיימה הקריה בשביל עצמה ובזכות עצמה, כיום יש צורך בגאונים, והעמים, דומה, מתחרים במציאותם של אנשים גדולים בקרבם ומודדים את ערך־עצמם כביכול באמת־מדה של גודל גאוניהם ורבוים בעירם. „הפנתיאון פתוח לכל". זוהי מעין הבלטת הדימוקרטיה, הצד השני של מטבע השויון ושלטון־ההמונים שהאנושיות זכתה בו בזכות מהפכת־הבורגנים.

אין לתקן עוד את העולם במדה גדולה — זאת היא מחשבת הבורגנים. שהרי בעצם אין הבורגנות אלא תחנה אחרונה בהתפתחות החברה. זכויותיה הן בעיניה רק מופשטות ולא לשוא תגן כביכול על העושר ועל הרכוש כעל דבר מופשט, כעל עיקר מוסרי או מיטאפיסי. הירושה היא קודם כל פרינציפ יסודי, שאין לותר עליו — זהו פרינציפ מופשט וזכות־קיומו ביסודות משפטיים גרידא. כאמור, הבורגנות היא פיסימיסטית־משמרת. שכן מהו העוני, חוסר־הרכוש לעומת הצרות הכרוכות מן הטבע באנושיות המתבוססת ביסוריה? כך טוען מלומד כלֶרוֹאַ־בוֹלְיֶה. אמנם „הבורגאני מנצל, אבל אין לתקן את העולם. הוא מלא מוסר־כליות כרמון. אבל מה אפשר לעשות עוד בעלמא הדין?

כהנה וכהנה הן המחשבות המתרוצצות בלבו של הבורגני. הרכוש הנמצא בידי גדולי העושר היא רק פרי זכויות „מיטאפיסיות" כביכול. כי אין כבורגנות לצביעות. היא לוחמת לחופש — בעבודה. שהרי גם המושג חופש הוא מופשט וכוחו — בהפשטה. אמנם הפועל יכול לטעון, כי בהיותו מחויב לעבוד מספר שעות במחיר קבוע שמטילים עליו — אין לדבר על חופש. ברם בפי הבורגני תשובה מכרעת: החופש טמון במעמקי־הנפש. וכך הולך ונוצר מעין מושג מיטאפיסי על הארות, ובעזרת הברגסוניזם והפילוסופים של האינטואיציה והתורה על החיים שמתחת־לסף־ההכרה, שהבורגנות השכילה להעמידה לשרתה, מתחזק עולם־ההכנעה והפשרות, כי על־כן „מביט אני על תורת ברגסון ועיקר החופש שבה כבעל הלכה קונפורמיסטית ובורגנית במדרגה עליונה", אומר ברל. כי אם לא מתוך צביעות אין לבאר את נהיתה העמוקה של הבורגניות אחרי האידיאליזם, בורגנות זו שבראשית ימיה היתה חדורה כולה רוח חמרנית ובלתי־דתית, רוח מהפכה וכפירה.

והוא הדין ביחסה של הבורגניות לאהבה, שאינה משמשת לה בלתי־אם „הזדמנות נהדרה לדברי־שקר", לשיחות על ענינים העומדים ברומו של עולם — קו מיוחד המבאר יפה את הופעתו של פרוסט, שבעיניו „הסנוביזם הוא המציאות המוצקה היחידה, שתהא בת־קימא בעלמא הדין". האהבה והחופש הם רק אמתלא לדבור ולהתרברבות.

כי בכל שולטת הצביעות ואין תמה אם הפרוטסטנטיזם הגביר חילים בחברה העליונה. „מתוך צירוף השפעות של בריטאניה, ארצות־הברית, הפרוטסטנטיזם הליבראלי ומוסדות אדירי־הפיננסים נתקרב לבו של הבורגני הקתולי אל הקלוויניזם".

והפרוטסטנטיזם פירושו פוריטאנית, צביעות, השפעת האיש „ההגון", חוסר אומק־לב רוחני ומוסרי, פשרות והכנעה — בקיצור: קונפורמיזם, ובשעה שרוח זו משתלטת בחברה, במחשבה, הרי סופה — גסיסה ומות. מכאן „מות המוסר הבורגני".

*
* *

דומה, כי נקל להעתיק את השקפתו של ברל משטח הבורגנות לשטחים אחרים. בכל התנועות החברותיות והלאומיות יתכן לציין את השתלטותו של רוח הקונפורמיזם, הנושא בחובו את חורבנם של המחשבה האנושית או של מפעל אומות וחברות. דומה, כי הסוציאליזם העולמי, הכובש קימעה־קימעה את השלטון בארצות־המערב, לקוי אף הוא במדה גדושה בחסרון זה.

כי לקוי זה איננו מיוחד למעמד אחד; הוא משותף עתה לכל המעמדות. יתכן, כי הוא טבוע עמוק בטבע האדם וחברתו. אפילו רוסיה הסוביטית, שקפצה קפיצת־נחשון ואמרה לזעזע יסודות־עולם ולחדש סדרי־בראשית—מום זה אוכל ומכרסם אותה, ורצונה להדמות לאמריקה איננה אולי בלתי־אם צעד נוסף לקראת התקרבות שלא מדעת לרוח „הפרוטסטנטיזם". על כל פנים אין מקום להכרזה על מות המוסר הבורגני בלבד. אם לאסונה של האנושיות יש לדבר על מות, הרי יש כאן להתעמק בפרובלימה של אבדן הציויליזציה המערבית, כי את כל החסרונות שמונה ברל, בכוח ובזעף, בבורגנות, נקל למצוא בכל תנועה מהפכנית או לאומית אחרת שבתקופתנו.

כי חופש־המחשבה, השאיפה לעוז־רוח — קניני־זהב אלה, שהבורגנות והדמוקרטיה העניקו לאנושיות בראשית התהוותה דוקא — הולכים ונעלמים מעולמנו, ובמקומם הולך ומשתלט בתקופת־המעבר שבחיינו רוח הקונפורמיזם, שאת מהותו היטיב כל־כך ברל להגדיר בספרו.

מ. כרמון

פְּרָט

הסופרים ל„יום הספר" בגרמניה

ל„יום הספר" בגרמניה בשנה זו הדפיס ולטר פון מולו מאמר בעתון „דייטשע אללגעמיינע ציימונג" ובו הוא מדבר בהתגלות־לב — שם המאמר: „אופריכטיגקייט" — על־דבר מצב הסופרים בגרמניה בשעה זו:

„הנה בעל־כשרון מצוין, שאת תמונתו יש לראות בעתונים לעתים קרובות — הוי, השקר של הכבוד הריק הזה. — הוא נתמך על־ידי חוג אנשים פעם ברבע שנה, כדי שהוא עם אשתו וילדיו לא יהיו למחוסרי־מעון. הוא עובד 15—18 שעות ביום (אין זו טעות הדפוס), כי אין הוא יכול לעשות את מלאכתו רמיה, ואולם בסתיו עליו להוציא רומן, אז יש לו תקוה, כי יוכל להחזיק מעמד בימות החורף הבאים; ואף חולה הוא האיש: פעם הניאו אותו מנסיון של אבוד עצמו לדעת.

*

הנה דרמטורג גדול, לפני המלחמה הציגו טובי התיאטראות שלנו את מחזותיו; הוא יכול ל„התפרנס" אם יקבל גם נדבות בסכום של מאה מרק לחודש; הוא „נתמך" כביכול. הוא איננו כותב על נושאים אקטואליים, אף לא דברי נבלה.

*

הנה נוסע אחר בלי הפסק אל הפנות הנדחות ביותר, אם רק ישחק לו מזלו להיות מוזמן לאיזה מקום, לשם הקראות מיצירותיו במחיר שמונים מרק הנשף ופחות מזה, ועליו לשלם דמי נסיעה הלוך ושוב, דמי־מלון, מס־הכנסה ומס־שעשועים — לעתים קרובות, כשהמקומות מרוחקים ביותר, לא ישארו לו אלא מרקים מספר. „מה אתה רוצה", אמר לי בחדר דל של אכסניה עלובה, שבה בקרתי אותו, „הרי אני יכול לחיות שוב ימים מספר". „ליצור? לשם כך נשארים לי רק ימות הקיץ, כשבני־אדם אחרים נהנים מחופשה. כיום לא היכולת, כי־אם שטר־הכסף קובע את היצירה. אכן ביום מן הימים יאחזני השבץ בדרך".

סופר זה הוא קרוב לשבעים, אך עוד כחו הרוחני עמו — לוא רק היה זמנו פנוי להשתמש בו לשם עבודה פרודוקטיבית.

*

פעם במסבה של משוררים — כמעט כולם „אנשי שם" — דברו חגיגית וברוב הגיון וחכמה על השירה לסוגיה השונים, על השירה של זמננו, עד שאחד פתח ואמר: למה אנו משלים את נפשנו בשקר, הלא מצב כולנו רע בתכלית הרוע והוא התודה על גורלו, גולל את פרשת עניו לפני המסובים, שעוד התביישו לומר: גם מצבנו הוא כמעט כמצבם של הצעירים, שלהם אנו אומרים לעזור!

אז פתח אחר, ואחריו גם שני, והודיע: הוא שמח, כשמזמינים אותו לאחר הרצאה למעון פרטי, מקום שם יוכל להתארח עוד ימים מספר. „ותארו לעצמכם — הוסיף ואמר — בימים האחרונים הורשיתי להזמין לשם את אשתי, שמונה ימים עברו עלינו ללא דאגה — אז אפשר היה לי לסלק חלק מחובותי המכבידים ביותר".

כל אותם „אנשי השם", מלבד שנים שלשה, היו נתונים במצוקה נוראה אך מסקנת הדברים היתה: „אין לנו להודיע את הדבר ברבים".

וכשהתנגד לכך האיש, שפתח בודוי — שתקה החבורה, עד אשר אחד, שמצבו היה רע ביותר, פתח ואמר: גם אנחנו הננו קרבנות של שיטה, שהוכחה עתה כמופעית, לאחר שימי־הטובה חלפו ואינם. כי אפילו אם יש צורך נפשי בעבודתנו, הנה מבחינה חמרית אי־אפשר לספקו עוד".

מלקט

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

באגודת הסופרים הולכות ונעשות כל ההכנות לפתיחת הקלוב של הסופרים ב„אהל שם". מחדשים את החדר המיוחד לקלוב ומכשירים אותו למקום ועד קבוע של הסופרים והאמנים שבתל־אביב. בקלוב יהיו עתונים וירחונים עבריים וכלליים ויהיה פתוח לחבריו יום יום בשעות קבועה. לועד הקלוב נכנסו, חוץ מחבר הועד המרכזי יעקב פיכמן, המשוררת אסתר ראב וימימה גורדון. על פתיחת הקלוב תבוא הודעה מיוחדה.

מחזה חדש ב„הבימה". ביום ד׳, ט״ז בתמוז, נערכה באולם מוגרבי בת"א הצגת־הבכורה של המחזה „בכור שטן" לברנרד שאו על־ידי „הבימה" זוהי ההצגה הראשונה של „הבימה", שבעבודתה עסק לא רז׳יסור מן החוץ, אלא אחד מחברי „הבימה" עצמה — צ. פרידלנד.

„מולדתנו". מספרית ארץ־ישראל לילדים, שהקהק"ל מוציאה בהשתתפות „אמנות", יצאו עד היום חמש חוברות: א. יוסי נוסע לארץ־ישראל — יעקב פיכמן (יצאה כבר במהדורה שניה); ב׳ הפרש הפלאי — י. הייולפרין; ג׳ מעשה כרועה ערבי — כ׳ הריזמן; ד׳ יוסי בתל־אביב — יעקב פיכמן (במשך שלשה שבועות נמכרה כל המהדורה); ה׳ מאורעות יוסי וחנן — יעקב פיכמן (יוצאת בשבוע זה).

בהוצאת „אמנות" יצאו לאור ונמסרו למכירה החוברת: „מנות ראשונות" ו„מרקים" מהסריה של חוברות בהזנה (ספר הבשול) מאת מלכה ספיר, שמוציאה ההסתדרות העולמית לנשים ציוניות (ויצ"ו). נגמרות בדפוס החוברות: „עיקרי תורת ההזנה", „בשר ודגים", „מאכלי לוי". כל החוברות מנוקדות נקיד מלא. בסוף כל חוברת באים באורי מלים בשפות שונות.

קובץ־יובל של הגימנסיה „הרצליה". קבלנו את הכרוז הזה מאת ועדת־המערכת על־יד ועדת־היובל של חניכי הגימנסיה „הרצליה", המבקשת אותנו להדפיסו:

„חברים יקרים, בהתאם להודעתנו בעתונות, אנו מודיעים בזה פרטים על־דבר קובץ־היובל של הגימנסיה „הרצליה", היוצא בהשתתפות המוסד והחניכים, לפי הסכם שנקבע בין באי־כוח המוסד ובין באי־כוחם של החניכים בישיבה משותפת מיום כ"ד בסיון תרצ"א. באותה ישיבה הובעה המשאלה, כי קובץ־היובל ישמש בתכנו ובהדורו החיצוני בטוי מתאים למוסד, אשר היה חלוץ החנוך התיכוני בארץ, וביחד עם זאת מלא בשעות מכריעות בחיי־הצבור תפקידים צבוריים לאומיים מסוימים.

הקובץ יכיל כשלשים גליונות־דפוס וכששים תמונות. חלק מזה יוקדש לחומר סטטיסטי, חלק שני לשאלות חנוכיות ומקצועיות של המוסד וחלק שלישי נמסר לחויות החניכים לפי התכנית המפורטת דלקמן:

א) זכרונות: 1. תקופת היסוד; 2. הנסיעה מהגולה, מחיי התלמידים, טיולים וימות החופש, התלמיד בן־המושבה; 3. עבודה ושמירה; 4. השתלמות; 5. תקופת המלחמה, הצבא התורכי, הגרוש מתל־אביב ונדודי הגמנסיה, הגדוד העברי; 6. התקופה לאחר המלחמה.

ב) 1) תנועות: אגודות התלמידים והחניכים, הסתדרויותיהם בארץ ובחוץ לארץ; 2) זרמים שונים בין הבוגרים והשתתפותם בתנועות חברתיות; 3) התאגדויות נגינה וספורט; 4) חוגי למוד ונסיונות להוציא ספרי־למוד.

ג) הערכות: 1) אישים; 2) נקרולוגים; 3) עזבונות ספרותיים של חניכים שהלכו לעולמם.

ד) לברור דרכיו של בית־הספר התיכוני בארץ מנקודת השקפתו של החניך: 1) תכנית הלמוד והחנוך המשותף.

ה) תעודות ויומנים.

אנו בטוחים, כי הקובץ הזה, אשר יכנס לתוכו דברי מורים וחניכים, יאיר הארה מיוחדת את חבלי היצירה של החנוך התיכוני ולבטיו של המורה בארץ, וכמו כן את התלבטויותיו של החניך, שבקש בתוך כתלי המוסד ומחוצה לו לקחת חלק פעיל בתנועה הציונית ובחיי הישוב. אנו בטוחים כמו כן, שלשמע המפעל הזה יתעוררו חברינו בכל מקום ומקום להעלות על הנייר זכרונות ומצשים הקשורים עם המוסד ויעזרו לנו על־ידי כך לתת בקובץ־היובל תאור מקיף ושלם של חיי המוסד במשך עשרים וחמש שנות קיומו.

הקובץ יערך על־ידי מערכת, שבה ישתתפו שני באי־כוח מצד המוסד ומר אהרן פלדמן (עבר הדני) מצד החניכים.

מועד צאת הקובץ נקבע לחנוכה תרצ"ב. אנו מבקשים את חברינו להמציא לנו את החומר בהקדם האפשרי לפי המען: ועד היובל, על־ידי יהודה טריביש, תבת דאר 206, תל אביב, א"י.

ועדת־המערכת על־יד ועדת־היובל של החניכים: ד"ר ב. בן־יהודה, ש. ייבין, א. פלדמן, ד"ר א. צפרוני, פ. רקליס ומ. שרתוק".

הועידה העברית, שהיתה בברלין, החליטה לשלוח משלחת לבזיל כדי להביא לפני הקונגרס הציוני את דרישות הועידה ושאיפותיה. נבחר ועד, שמקום מושבו יהיה בברלין, ומועצה בת ל״ז חברים. ביניהם ח. נ. ביאליק, נ. סוקולוב וסטיפן וייז.

יצחק למדן שהה בורשה ונשא שם הרצאה על הנושא: „הספרות העברית ובנין הארץ״. ההרצאה נערכה על־ידי קלוב פא״ן העברי בפולין. נאומי הערכה על המשורר נשאו חברי קלוב פא״ן: י. הפטמן, צ׳ ז. וינברג וי׳ ורשביאק.

הרצאת אלישבע בלונדון. ביום 16 ביוני ערכה הסתדרות „תרבות״ בלונדון הרצאת אלישבע בשם „תחית השפה העברית בארץ ובגולה״. את האספה פתח מר ל. סימון. נאום יפה נשא נ׳ סוקולוב. הוא דבר על אלישבע ועל ערך השירה בתחית כל עם. אחרי הנאומים הקריאה אלישבע משיריה. אל ההרצאה בא קהל גדול של יודעי עברית בלונדון.

ספר בצרפתית על־דבר הצייר מנה כ״ץ. בספטמבר שנה זו יצא בפריז ספר בלשון הצרפתית על־דבר הצייר מנה כ״ץ מאת י׳ מ׳ אימו, עם מאה העתקות מתמונותיו בתוך הטקסט ועשר תמונות מיוחדות בצבעים. הספר נקרא בשם: „מנה כ״ץ, צייר הגיטו״.

ספר עברי זוכה בפרס. הסופר יקיר ורשבסקי זכה בפרס ראשון של העתון האמריקני „פורברטס״, שהקציב שני פרסים, ראשון ושני, בעד הספורים המוצלחים ביותר, שיתארו טפוסים מן הדור הישן. שם הספור הוא „דוקטור רבינוביץ״. יקיר ורשבסקי כתב את רוב דבריו עברית ותאוריו הראשונים נדפסו ב„המעורר״ של י. ח. ברנר.

כרוניקה כללית

מות דרמטורג צרפתי. בפריז מת בשנת החמישים ושבע לחייו פרנרד נוזייר, אחד הדרמטורגים הפופולריים ביותר, שהיה במשך זמן רב המבקר התיאטרלי של העתונים: „מטין״ ו„ג׳יל בלז״.

מות סופר שודי. בברלין מת משבץ הלב בשנת הארבעים ושבע לחייו הסופר השודי הילמר ברגמן, אחד מראשי המדברים של הספרות הצעירה בשודיה. הוא בא לברלין להציג את הקומדיה הסטירית שלו „פרס נובל״ על במת ה„תיאטרון הגרמני״.

הפרס הספרותי של העיר וינה בסכום של 3000 אלפים שילינג נתחלק בין הסופרים פליכס סלטן וד״ר רודולף ביר (שניהם יהודים על־פי מוצאם).

הפרס הספרותי של העיר קרקוי ניתן לסופר הפולני הצעיר ורב־הכשרון ין ויקטור בעד הרומן שלו „דמדומי־בוקר על פני העיר״.

הפרס הספרותי „מינרבה״ בצרפת ניתן לסופרת ז׳ואוה בעד ספרה „נוקטורן״.

חג הספר באיטליה. יום א׳, הראשון בחודש מאי, הוא התאריך הרשמי של „יום הספר״ באיטליה, הנערך זו הפעם החמישית בכל ערי המדינה ומושבותיה. במילנו נדחה החג לשבוע ימים בגלל מזג האויר הרע; ברומא נקבע מלכתחילה ליום הששה־עשר במאי. הממשלה והמפלגה הפשיסטית, הנאמנות לסיסמת־מוסוליני: „הספר והנשק יוצרים את הפשיסטן האמתי״, — המכו ב„יום הספר״ ביד רחבה. ומכיון שב„יום הספר״ שאפו בעיקר להכניס את הספר אל שדרות העם הרחבות, לא נמנעו לתת לו אופי של יריד מגוון וצעקני והקימו סוכות, במות ודוכנים בשביל נואמים ואת הקונים משכו בחצוצרות, מצלתים, מגפונים, פרחים ומוסיקה. מולי״ם, מוסי״ם ומחברים נמצאו במקום השוק: המחברים החזיקו עטים נובעים ביד, כדי לחרות את שמותיהם על הספרים. ברומא נפתח „יום הספר״, שארך משבת בצהרים עד יום ב׳ בערב, בטכס חגיגי על־ידי חבורה של מיניסטרים, פקידים ממשלתיים, סינטורים וצירי בית־הנבחרים, ועם סיום החג חולקו כמה מאות אכסמפלרים מיומן־המלחמה של מוסוליני. מוסוליני עצמו ואף המלך השתתפו בחגיגה. ההצלחה החמרית נחשבת כמשביעת־רצון ועולה גם על זו של אשתקד.

המסון עוזב את הספרות. קנוט המסון פרסם בעתונות הסקנדינבית מכתב גלוי ובו הוא מודיע, כי מפאת זקנתו יש ברעתו לעזוב לגמרי את עבודת הספרות, כמו כן החליט לחלק סכום של מאה אלף כתר לנצרכים. במכתב הנ״ל הודיע המסון, כי זה כבר רצה להקציב סכום הגון לשם תמיכה באנשים הנזקקים לסיוע כספי, אולם בשעה שקבל את פרס נובל לא יכול להוציא את הדבר אל הפועל, מחמת שהיה עליו קודם כל לפרוע את חובותיו הוא.

המלון החדש של ה„אקדמיה הצרפתית״. מאורע ספרותי חשוב בצרפת הוא פרסום החוברת הראשונה מן „המלון הגדול של האקדמיה הצרפתית״, היוצא במהדורה השמינית הוא המלון, שעליו עובדים ארבעים „בני־אלמות״ (חברי האקדמיה) זה שנים. החוברת השניה תצא בעוד ששה חדשים, ואחריה תצאנה שאר החוברות בזו אחר זו, עד כי בראשית שנת 1934 יגמר בדפוס המלון כולו, שיהא גם לכסיקון אוניברסלי שלם.

ז׳ורנל בארבע לשונות. בפריז נוסד ז׳ורנל חדש, השואף להשפיע על הנוער של כל ארצות אירופה ברוח של עבודה בין־לאומית משותפת. כדי שהעתון יוכל למלא את תפקידו על הצד היותר טוב — אומרים המו״לים להוציאו בארבע לשונות: בצרפתית, אנגלית, ספרדית וגרמנית.

סופרי בלגיה פותחים בית־מסחר־ספרים משלהם. אגודת הסופרים והמחברים בבלגיה פתחו במרכז המסחרי של העיר בריסל בית־מסחר ספרים, שבו ימכרו רק ספריהם של חברי האגודה. בבלגיה שורר, כידוע, משבר חמור בשוק־הספרים ורבים מן הסופרים המפורסמים סובלים רעב ממש. בימ״ס זה הוא מוסד קואופרטיבי ומן הרוחים יהנו חברי האגודה חלק כחלק.

מכס ריינהרדט נבחר פה אחד לסגן הנשיא של „חברת שקספיר האנגלית״ בלונדון. זוהי החברה הספרותית הראשונה והחשובה ביותר באנגליה ובין חבריה נמנים רק הסופרים־המפורסמים וידועי־השם ביותר.

ספרים שנתקבלו:

I. **ספרי מדע:**

ר׳ אברהם אבן עזרא המדקדק מאת ר׳ בנימין זאב ד״ר בכר. תורגם מגרמנית על־ידי א׳ ז. רבינוביץ. תל־אביב. תרצ״א. 142 עמ׳.

Das Werturteil im Geschichtsunterricht mit Beispielen aus der deutschen Geschichte von 1871 — 1918 von Ernst Simon. 1931. Verlag von B. G. Teubner in Leipsig und Berlin.

II. **כתבי עת ומאספים:**

מגן. קובץ מוקדש לשאלת הציונות הנרדפת ברוסיה הסובייטית. הוצאת „מגן״. תל־אביב, יוני 1931. 29 עמ׳.

אוצר החיים. ירחון לתורת ישראל ולדברי ימי חייו. הוזמנה. תמוז תרצ״א. כחברת י׳. 16 עמ׳.

העורך אחראי: ש׳ צמח

דפוס „הארץ", תל־אביב

№ 9 (109)

שנה שלישית

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
ט
(קט)

תל־אביב
כ"ד בתמוז
תרצ"א

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ־ישראל: לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י. בחוץ־לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים. מחיר גליון בודד — בארץ־ישראל 20 מא"י; בחו"ל 12 סנט	עמוד שלם — 5 לא"י; חצי עמוד — 2.750 לא"י; רבע עמוד — 1.500 לא"י; 1/8 עמוד — 800 מ.; 1/16 עמוד — 500 מא"י. למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ"ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

Tel-Aviv
July 9
1931

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine
בית המערכת וההנהלה: ת"א, רחוב מונטיפיורי 32

כל בר טעם וכל מבין
מרכז ושמאל ואף ימין
כופר בכל ואיש מאמין
לא יעשן אלא . . . . .

יסמין

אויבי האדם

הכי מסוכנים הם החרקים

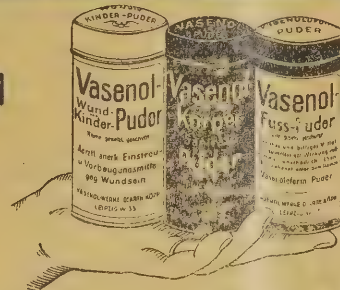
סיטה לחרקים משמיד את הזבובים, היתושים, פשפשים וכו' הגורמים למחלות הטיפוס, דיסנ־טריה, מלריה וכו'.

סיטה לחרקים המשובח ומצטיין בפעולתו

הוא תוצרת הארץ!

Vasenol

KINDER-KÖRPER-FUSS-PUDER

געגועיך הם להיות נעים לאנשים

אמצעי מובהק להשגת דבר זה הוא בלי כל ספק

אבקת וזנול לגוף, המרעננת את הגוף,

מסירה כל ריח בלתי נעים ועושה את העור עדין,

במקרה של זעה מרובה – צריך להשתמש

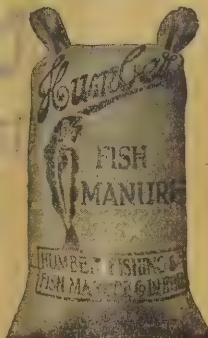
באבקת וזנול לרגלים

להשיג בכל בתי המרקחת

הסוכן הכללי לא"י: א. הרשברג, תל־אביב.

פרדסנים!

בזבל

דגים

העשיר מאד בחנכן, זרחן ואשלג קלי ההמסה

התעודות שבידינו מאל... שכבר השתמשו ב... מוכיחות על טיב הזב... הזה.

השתמשו

הפעולה בטוחה ותכופה

הסוכן הראשי לא"י: ש' מזל תל־אביב

ת. ד. 248 | בדירת הבנק קפת־עם | תלפון 56...

יקבי ראשון־לציון וזכרון יעקב

כרמל מזרחי

(רשום־כחוק) [לא־ל־..]

אותות כבוד והצטינות

המבורג 1897 פריז 1900
וינה 1906 טורינו 1911
מוסקבה – — — 1923
וומבלי לונדון – – 1926
יפו תל־אביב – – 1926

יין, קוניאק ארק וליקר

ראשון־לציון, ארץ־ישראל

סניפים וסוכנויות:

אסיה: בארץ־ישראל — חברת "כרמל מזרחי" — ירושלים תל־אביב, יפו, חיפה, צפת וכל המושבות העבריות בסוריה — חברת "כרמל מזרחי"—בירות, דמשק, חלב בהודו — בומביי.
כמזרח הרחוק — חברת "כרמל מזרחי" — שנהאגי.

אירופה: באנגליה — חברת "פלוין" שורדיטש 178/9 — לונדון בשויצריה — ג'נף. בגרמניה—ברלין. בצ'כוסלבקיה—בברוקס. באוסטריה — וינה. בפולניה — ורשה. בדנציג דניה—חברת "כרמל" קופנהגן. בהולנד—אמשטרדם

אמריקה: בארצות הברית—ניו־יורק. בארגנטינה — בוינס־אירס. בברזיליה — ריו־די־ז'נירו.

אפריקה: במצרים—חברת "כרמל מזרחי"—קהירו, אלכסנדריה פורט־סעיד, סואץ, מנסורה. טרנסול. יוהניסבורג

אוסטרליה: מלבורן.

ניו־זלנד: אוקלנד הסטינגס.

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

שנה שלישית | תל־אביב, כ״ד בתמוז, תרצ״א | גליון ט׳ (ק״ט)

הֶרְצְל

(עשרים ושבע שנים למותו)

מאת יעקב פיכמן

א

אנשי־מדינה גדולים אינם אנשי־מדינה בלבד, כשם שאמנים, אנשי־מדע גדולים ודומיהם אינם אנשי־מקצוע בלבד. בסגולה זו מכירים אנו את הדגול מאנשי־אומנותו: שהוא מורם ממקצועו ואינו סגור בנרתיקו לעולם. ודאי שיש לכל כוח יוצר נקודת־מרכז, תפקיד שבשבילו נוצר, אבל הוא עשוי לעשות גדולות גם „מחוץ לנקודה״. ושחוק עושה לנו התולדה בהראותה לנו לפעמים אדם הולך רוב ימיו בדרכו המיוחדה ומבקש לחנם, ורק בנטותו ממנה הוא מוצא פתאום את הגדולות ואת הנצורות.

אדם כזה היה הרצל. ברור, שמקצועו האמתי היה הספרות. מי שקורא רק שורות אחדות בספר־הפיליטונים שלו, רואה מיד שיש לו עסק עם פייטן, — על כל פנים, עם סופר מובהק. עד חצי ימיו הוא עוסק במקצועו זה, ואין להגיד בשום פנים שאינו מצליח באומנותו. אבל הנה הוא עוקר את עצמו יום אחד מן הנקודה, וכל כוחותיו השפונים באים בבת אחת לידי גלוי. כסופר היה בעל־מקצוע; כפוליטיקן — אולי רק דיליטנט. אבל בעל־מקצוע היה, לכל היותר, למעלה מבינוני, ודיליטנט היה גאוני.

ב

זה ענשו של בעל־המקצוע, השליט בחוגו שלטון בלי מצרים — שהוא מצומצם רק בו: פסיעה אחת מחוץ לגבולות כבושו, וכבר כוחו הורע; בעוד שה„דיליטנט״ כוחו בזה, שהוא רואה דוקא מעבר לגבולין. החוזה אינו על־הרוב בעל־מקצוע. המקצוע נוטל את רוח־הקודש. כוחו של זה יפה להמשיך, לבצר, לטוות הלאה את החוט. המתחילים בדבר היו, כמדומה, תמיד הדיליטנטים הגדולים. הגאונות אינה עומדת, כמובן, בנגוד למקצוע. אבל על הרוב היא — מחוצה לו.

גדלותו של הרצל היתה בזה, שכפוליטיקן לא היה בעל־מקצוע. על־כן הותר לו לעשות שגיאות גאוניות — שגיאות שבצרו את התנועה יותר מכל הליכותיהם הנכונות של אחרים. גדלותו היתה בזה, שחוץ מאיש־המדינה היה עוד משהו. על כל המעשים, הגדולים והקטנים, שעשה בימי פעולתו המעטים, חופף אורו של המבשר. החן המיוחד, שלקח לבבות והרעיד לבבות, היה חן הפייטן שנוסף כמתנת־מלך אל איש־המדינה הגדול. הוא שהילך חזון, שעורר אמונה, ששילח אש במבואות־העם האפלים.

הוא ידע, כי רק הרעב לחזון עלול להקים עם מרבצו.

ג

עכשיו עומדים על כל הבמות „בעלי־התריסין״ להגן על תורת הרב. כמו תמיד וכמו בכל מקום—רוצים להוכיח, שהם הנאמנים יותר למנהיג, לדעות שהנחיל אותנו אחריו.

כאילו בזה תלוי הכל! כאילו המנהיג בעצמו היה תמיד „נאמן לדעותיו״! כאילו אפשר וראוי לשמור על קוצו של יוד שבפרוגרמה בימי־מעשה, כאילו התכסיסים של 1931 יכולים להיות דומים לתכסיסים של 1901.

רק אנשים מוכי קנאות מפלגתית עשויים לחשוב, שאילו היה הרצל חי עמנו כיום, היה שוב „תוקע בשופר גדול״ יום־יום ולא היה מבין עד כמה איננו זקוקים כיום לאמצעים אלו,— עד כמה אמצעים אלו פסולים כיום.

אילו היו אנשי־המדינה שלנו כיום דומים רק בפרט אחד להרצל: אילו היו, כמוהו, אנשי־פוליטיקה בצירוף אותו „עוד משהו״! כי עתה לא היינו נהרסים אחרי כל תבוסה בידי עצמנו יותר משאנו נהרסים על־ידי אחרים; כי־עתה לא היו משליטים עלינו מרה שחורה כזו, שהיא גרועה מכל מכה מבחוץ ולא היו מנמיכים את רוח התנועה יום־יום יותר ויותר.

אילו היה בכוחם להלך מעט חזון על התנועה שקפאה!

אילו ידעו, לפחות, את ערך החזון בתנועה!

כ׳ תמוז, תרצ״א.

לְאִרְגּוּן הַגּוֹלָה הָעִבְרִית *)

מאת ד״ר שמעון רבידוביץ

א

בשעה קשה אנו מתכנסים לכנסיתנו זו. מפעלנו בארץ־ישראל נתקל בכמה מכשולים חיצוניים ופנימיים, ואנו מתפללים על כך, שהקונגרס הציוני הבא ישכיל להתגבר עליהם ולסקל את אבני־הנגף מדרכנו. שאלת היהודים והיהדות לבשה בכל הארצות, ואף בארץ שבה אנו מתכנסים, פרובלימטיות חריפה ומבהילה. מחריד הוא מצב החנוך העברי בארצות־הגולה, מוסדותיו כורעים תחת סבל לא־ישוער, ואין להם עוזר, ועם כל אלה אנו חסרים תנועה עברית מאורגנת ומקיפה בגולה. אין זה פרדוכסון כשאני אומר: תנועה אחת יש בעולם שלא פגע בה משבר־העולם, והיא התנועה העברית בגולה. שהרי אין המשבר פוגע אלא במה שהוא חי וקיים. רצוננו להכניס את התנועה העברית לתיך הספירה של המשבר, כלומר – לתוך הספירה, של הקיום. שהרי נגזר עליו, על קיומנו הישראלי והכללי, שבהווה ושבעתיד הקרוב, שיהא קיום של משבר, קיום שבין משבר למשבר, קיום שעתים נראה והוא כולו משבר שאינו פוסק. ואין כנסיתנו זו הראשונה במנין. לפני עשרים שנה בערך נתכנסה כאן הכנסיה הראשונה לתרבות העברית בגולה (נפקד מקומם של רובי דבריה: אחד־העם, ש״י איש־הורויץ ואחרים), ואחריה נתכנסו עוד כנסיות אחדות בברלין ובערי־גולה אחרות. אין כנסיתנו זו הראשונה במנין, כאמור, והאם נזכה לכך שתהא הראשונה במשקל, במשקל־המעשה והרצון, בתפיסה עיונית חדשה ובהתוית דרכים חדשות?

לפנים, כשהיו מתכנסים לועידת־תרבית מעין זו, היו עומדים ודנים על ערך הלשון העברית, על הרוח העברי, נשמת ישראל ושכינתו, מהות האומה – היו מדיינים ומתווכחים, אם אפשר לו לדבור העברי להיות רווח בגולה, אם ניתן ליסד בית־ספר עברי בגולה, וכיוצא בשאלות הללו – אשרינו שאנו פטורים ממשא ומתן זה. בכל ארצות הגולה קיימים – אם גם בתנאים קשים ביותר – גני־ילדים, בתי־ספר עבריים לטפסיהם השונים. החיים פסקו הלכה למעשה: אפשר, מותר, ראוי ורצוי. על מהות האומה ועל רוח־ישראל ניתן להתווכח היום כשם שהתווכחו בשאלה זו לפני עשרות שנים. אולם על ערך הלשון העברית לחיי ישראל בגולה אין איש חולק. אף בכמה מחוגי המתבוללים במערב־אירופה נתקבלה הלכה זו למעשה. ואין אנו חייבים איפוא לדון בשאלות הללו, שמצאו בינתים את פתרונן (ואם גם לא בשלמות הרצויה) בעובדות. ואין לנו אלא להדגיש, שלא נתכנסנו כאן כדי להציל את הלשון, יתר על כן: לא נתכנסנו לשם הצלתה של התרבות העברית! אילו לא היתה לפנינו אלא שמירת הלשון וערכיה בלבד – היינו יכולים להטיל תפקיד זה על אחד מבתי־המוזיאון. על איזו חברה לעתיקות, על איזו אגודה ספרותית־אסתיטית, וקרוב הדבר, שהיינו מוצאים חבר מלומדים נוצריים, בין הגרמנים או בין האנגלים, שהיו מקבלים עליהם תפקיד זה של שמירת הלשון העברית, שלא תעבור זו מן העולם. לא שאלת הלשון, אלא שאלת־ישראל עומדת לפנינו, שאלת קיומו הרוחני של ישראל בגולה. אין אנו בחינת „שפראך־פעראיין", לא את השפה היפה, השרידה, היחידה אנו באים להציל – אלא את ישראל הסחוף שאחרי מלחמת־העולם, ישראל הנאבק על קיומו התרבותי.

קיומו הרוחני של ישראל שבגולה! – זוהי השאלה. עליה אנו מכריזים כלפי העולם, ובפתרונה אנו מדיינים.

אנו באים לעשות מעשה. אולם אם אין הלכה – מעשה מנין? ההלכה קודמת למעשה, ואם אין תורה אין מעשה. ושמא יש לומר, שלא בא כשלונה של התנועה העברית בגולה אלא משום שלא יצרה זו תורה משלה. תנועה שאינה מסקלת אבנים מדרכי תורתה, שאינה דבקה בעיקרי מחשבה – אין סופה להתקיים. והריני לעמוד ברשותכם–וקצרות – על התורה ועל ההלכה, שיש לדעתי להקדימן למעשה, התובע ממנו את הגשמתו. הלכה זו היא הקדמה שיש בה משום תנאי; אולם אינה משמשת עיקר. המעשה עיקר ולא ההלכה. אולם מעשה שההלכה קודמת לו – מתקיים, ומעשה שאין עמו הלכה משלו אינו מכה שרשים. שומרי־תורה יהיו גם עושי־מעשה.

והריני מוסיף ומעיר: רמזי־ההלכה וגופי המעשה שאני בא להציע לפניכם – על דעת עצמי בלבד הם. אין „הועד המכין" של הכנסיה אחראי לא להלכה ולא למעשה שלי. דברי יחיד הם, ולא על דעת הצבור אני אומרם.

ב

האומנם חסרים אנו הלכה, תורה? האומנם אין יסוד אידיאולוגי טבוע בתנועתנו. או, יותר נכון, בשאיפותינו העבריות בגולה? הכיצד?

תשובתי: האידיאולוגיה שהיתה טבועה עד כאן ביסוד תפיסתנו התרבותית־העברית בגולה אין בה כדי לכלכל ולקיים תנועה עברית יוצרת בגולה. חברת „שוחרי הטוב והתושיה" שבדור המאספים, חברת „חובבי שפת עבר" שברוסיה שלפני המלחמה היו נגררות אחרי אידיאלים אסתיטיים ולשוניים, מתוך אהבת הלשון ומתוך הכרה שאין לה ליהדות החדשה שיור אלא לשון זו בלבד. מה שאין כן מפעל־תרבותנו העברי בגולה שאחרי ימי המלחמה. מצד אחד מותנה הוא מהתנאים המדיניים שנוצרו באירופה שלאחר המלחמה, ומצד שני מפעל זה כרוך כנר בפתילה ברעיון הציוני. עד כמה שהוא נובע מתוך הציוניות, תומך זה את יתדותיו בתורת המרכז הרוחני אשר לאחד־העם, רבנו הגדול שמימיו שתינו כולנו. וכאן מקום־התורפה של מפעלנו התרבותי בגולה. פרט זה בונה אב לכמה פרטים אחרים, שאין שעתי מרשה לי לעמוד עליהם. אולם בפרט יחיד זה עלינו להאריך, כשאנו באים להתחדש, לחדש את מפעלנו ולתת לו שעור־קומה.

מה שיש לי לטעון נגד תורת המרכז הרוחני ונגד תלמידי אחד־העם לסיגיהם השונים – אין אני יכול לטעון כאן. קצת מדברי פרסמתי במאמרים אחרים, רוב דברי לא יכולתי לפרסם מחוסר אורגנים ספרותיים עבריים, בהם אפשר היה לדון – בהרחבה, בעיון ובכובד־ראש בשאלות חיינו וגורלנו היסודיות בגולה. דייני כאן ברמז אחד, וממנו תקישו על השאר. לנו, לצורך מפעלנו, יספיק הרמז על אחד הלקויים היסודיים בתורת ה„מרכז הרוחני", זו התורה שהיתה כאמור חותכת חיים למפעלנו בגולה. לקוי מכריע זה אני מוצא בחוסר רעיון

*) הרצאה זו הרציתי בישיבת־הפתיחה ל„כנסיה העברית", שנתכנסה בברלין בימים ו׳־ח׳ בתמוז שנה זו. קטעים אחדים, או יותר נכון: משפטים מסורסים מהרצאתי זו, נתפרסמו בעתונות. במלואה וכסדרה היא מתפרסמת לראשונה ב„מאזנים". נראה לו למחבר, שבין השאלות העיוניות ובין ההצעות המעשיות, שעליהן הוא עומד, יש בהן ענין־מה לסופרי ארץ־ישראל וחכמיה, לצבור הארץ־ישראלי בדרך כלל – לא פחות מליהדות בגולה, שבה הכתוב מדבר. הגיעה השעה לפתוח בברור כמה שאלות ודברים שבין ארץ־ישראל ולגולה ובין ארצות־הגולה כשהן לעצמן. כמה מהדברים שנאמרו כאן עתידים להתבסס על־ידי המחבר בסוס עיוני נוסף במקום אחר.

ש. ר.

היצירה, בחוסר יסוד היצירה. במרכז תורתו של אחד־העם טבוע רעיון החקוי. בחיים הוא רואה חקוי לחיים שכבר עברו. העבר משמש מרכז־חקוי להווה, ההווה משמש מרכז־חקוי לעתיד. היום מחקה את האתמול, והמחר יחקה את היום. מכלל תורתו אנו שומעים, אם גם לא בפרוש נאמר: homo homini simia — האדם לאדם קוף. לא זאב טורף; לא אלוהים סולח, אלא קוף מחקה. הלאומיות עומדת על החקוי („חקוי של התחרות"), ההתבוללות אף היא כמובן מיוסדת על החקוי („חקוי של התבטלות"). החקוי משמש לו לאחד־העם חוק נפשי, חברתי ומ־טפיסי כאחד, בחינת פרינציפ, חוק ראשון (על אסכולות הפוזיטיביסטים, שבעקבותיהן הוא יוצא, לא ידובר כאן). רחוקה כל תורתו של אחד־העם מרעיון היצירה, כשם שרחוק היה ראש־המדברים בדור הקודם מעמנואל קנט, אבי רעיון ה„סינתיזיס" וה„ספונטניות" (ואין כוונתי לומר, שאין אחד־העם יודע את מושג ה„יצירה", אלא שיש לעמוד על מקום היצירה בתורה זו כהלכה). נראה הדבר כאילו אף מעשה־היצירה בארץ־ישראל איננה בתורה זו אלא חקוי למעשה־יצירה שנוצר וחי בארץ זו לפני אלפים שנה. אחד־העם שואל: מה ישראל חסר? והוא משיב: מרכז חקוי. היכן יבנה מרכז החקוי? אין לו לזה ארץ אחרת אלא ארץ־ישראל. מעשה־החקוי שיעשה בארץ־ישראל לחיים שהיו קיימים בימי היות ישראל בארצו ישמש שוב מרכז־החקוי לגולה. וכך נפל אחד־העם, וכמותו כמה מדברי הציוניות והתנועה העברית, בשבי של סבך רעיונות מיכניים, שלא אוכל לעמוד עליהם כאן בפרוטרוט. לא אטפל בשאלת ההכרה, בשאלת היחס שבין הכרתנו לדברים שבעולם־חוץ, אם אין אנו מכירים אלא את הדברים שאנו בעצמנו יוצרים, אם הדברים קיימים קודם ליצירתנו הסינתיטית ומחוצה לה — שאלה זו אין לה כאן מקום. אולם דבר זה צריך לשמש לנו מושכל ראשון: אין אנו חיים — חיים במשמעות עליונה — אלא את החיים שאנו בעצמנו יוצרים, ועד כמה שאנו יוצרים אותם; את אשר אין אנו יוצרים אין אנו חיים. ואם באיש כך, — בצבור, בקבוץ, באומה על אחת כמה וכמה. זוכה הקבץ משל קבוצים אחרים, נהנה מכאן ומהנה מכאן, — אולם חייו האמתיים, העליונים, הראשוניים אינם אלא יצירת־נפשו. אם הראשונים מלאכים, בני־אדם או פחות מכן — אנו יוצרים. אם אין אנו יוצרים — אין אנו קיימים.

ישראל חסר חרות מדינית, עצמאות, חרות כלכלית ותרבותית. מרכז־חקוי לא יצילנו. בכל מקום שקבוץ ישראלי חי — מרכז־יצירה ישראלי חי בו. ואין לה לארץ־ישראל לחשוש מפני מרכזי־יצירה אלה. ונהפוך הוא, זקוקה היא להם. יהדות הגולה, תפוצות ישראל יבואו לידי אחדות שלמה ויקבלו עליהם את עול ארץ־ישראל, ישאו בסבל בנינה — לא מתוך חקוי, מתוך רצון־חקוי תקות־חקוי, אלא מתוך יצירתם הם, משום שיצירתם תעמידם על כרחם בקשר בל ינותק עם חבריהם לתפוצות ועם ארץ־ישראל הנוצרת על־ידיהם. וכשאני בא להעמיד את רעיון־היצירה במקום רעיון־החקוי, אין כוונתי לומר, שרעיון־חקוי זה מן הפסולים הוא, שאין אנו מוצאים יסודות־חקוי מכריעים בחיי הנפש והחברה! אין אנו באים אלא להפקיע את כוח הפרימט שלו. אין זה יכול להיות בנין־אב לתפיסת־חיינו. הפרימט ליסוד־היצירה! אילו לא היתה יצירה בעולם, אילו לא היה העולם כולו תובע יצירה, תוסס־יצירה — לא היה מקום לכוח־החקוי ולכמה כוחות דומים לו בספירות־חיים שונות.

על כרחנו עלינו להשתחרר תחילה מזו ההיפנוזה של רעיון החקוי. ואחרי שהכרנו, שאין יהדות־התפוצות יכולה להתקיים אלא בכוח־היצירה בלבד, ועל אף כל המכשולים הרבים האורבים לה ליצירתנו בגולה, שאין אנו מעלימים עינינו מהם, אין לה דרך־קיום אחרת אלא זו, ואף אם יצירתה לא תזכה לעולם להגיע לפסגת־השלמות, מוכרחה היא לילך בדרך זו — אחרי כל אלה עלינו להשתחרר מהנחה שניה של הציוניות הרוחנית, והיא שארץ־ישראל לבדה תפתור את שאלת היהדות. כשם שאין יהדות הגולה לבדה יכולה לפתור את שאלת היהדות — כך אין ארץ־ישראל לבדה, ארץ־ישראל שבימינו ושבעתיד הקרוב, יכולה לפתור את שאלת תרבות ישראל השלמה, הרצויה והנכספת, שעשרות דורות חלמו עליה והקריבו חייהם למענה. מכאן אנו למדים: תרבית ישראל השלמה, שתהא נאה לאומה עתיקת־יומין ובת מסורת, לאומה בת תורה, נביאים וכתובים וכו׳, לא תבוא לעולם אלא מתוך שתוף־יצירה בין ארץ־ישראל והגולה. תרבות ישראל שלעתיד לבוא — תרבות במשמעותה היסודית והמקיפה — שני שותפים בה: ארץ־ישראל ויהדות התפוצות. כל שעה שרוב מנינה של כנסת־ישראל מצוי בתפוצות — ולא ברוב שבכמות בלבד הכתוב מדבר — לא תקום ולא תהיה תרבות ישראל שלמה בלי השתתפותה היצירתית של יהדות התפוצות (עיין מאמרי „שתי שאלות שהן אחת", „מאזנים" שנה ב׳, גליונות מ״ד, מ״ה). אם תחית־היהדות מפעל־שותפות הוא — יש להעביר תחת שבט הבקורת את דרכי מפעלנו התרבותי בגולה על מנת להעמידו ברשותו החדשה. על כרחנו אנו מוותרים על מונופולין הפתרון לארץ־ישראל, ואנו אומרים: שאלת היהדות הרוחנית בתפוצות נפתרת מתוך חיי התפוצות גופן ומתוך השתתפות־יצירה של התפוצות ביצירת ארץ־ישראל. בארץ־ישראל גופה התחילו רבים מכירים בדבר זה — אולם בגולה מרובה עדיין sancta simplicitas, ולא כל „תמימות קדושה" קדושה באמת, מפרה את החיים והמחשבה.

יהדות־התפוצות אינה מקבלת, מושפעת בלבד — על כרחה, תהא נותנת, על כרחה תהא שותף. לא אריס, לא חוכר, אלא שכיר־יום, לא אקספדיטור ולא קבוץ של „חלוקה" — אלא שותף. על חלוקת־המניות בין שני השותפים ליצירתנו ועל שאלת שווי־המעלה שביניהם לא ידובר כאן. וכבר אמרנו במקום אחר: עד עכשיו למדנו הלכות מרכז והיקף, מעכשיו עלינו לשבת וללמוד הלכות שותפות, הלכות שותפין. למדנו, אין התרבות העברית המחודשת נוצרת בארץ־ישראל לבדה, ואין יהדות הגולה לבדה יכולה להתקים אלא דרך יצירה. כשם שאין יהדותה של הגולה יכולה להתקיים בלי ארץ־ישראל, כך אין יהדותה ותרבותיותה של ארץ־ישראל יכולות להתקיים בלי גולה עברית יוצרת. כשאנו עוקרים את פתרון שאלת התרבות העברית מרשות־היחיד של ארץ־ישראל ומניחים אותו ברשות־שותפין של ארץ ותפוצות — קמות לפנינו המון פרובלימות עיוניות ומעשיות, פרובלימות בספירת היחסין שבין ארץ לתפוצות, שלא היו, כמובן, במציאות כל שעה שאמרנו: יהדות־הגולה לקבלה, וארץ־ישראל ליצירה. על פרובלימות יסודיות אחדות הייתי יכול לרמוז כאן — אולם שעתנו המצומצמת מעכבת. נדחה ברורן של השאלות הללו לזמן־מה, כשנזכה לכך שאנשים מישראל בגולה יוכלו לבוא לידי ברור־דברים ספרותי בצבור ובכתב.

בעיקר הדברים, מתוך גלוי שני היסודות הללו: א) יצירה לאומית עברית כצורה הכרחית לקיום ישראל בגולה; ב) שלילת מונופולין של ארץ־ישראל (לטובתה ולזכותה של ארץ־ישראל עצמה) והכנסת חדוש תרבותנו לרשות שותפים — אנו באים על כרחנו לידי תפיסה חדשה של שאלת קיומנו בגולה. ושני רעיונות־

יסוד אלה יש להטביעם בבסוס ההסתדרות החדשה, שאנו באים ליסד. אין אני קובע דוגמות, אין אני אומר: קבלו דעתי, ואם לאו נכבוש רצון חדושנו. למעשה יוכלו להשתתף במפעלנו אף שוללי־הגולה הקיצוניים ביותר, אף הללו הסבורים, שחובתה של יהדות־הגולה לאבד עצמה לדעת לשם שמים, לשם ארץ־ישראל, הסבורים שיהדות־הגולה תרעה עד שתסתאב ולפי שעה יכולה זו כמובן לעסוק דרך אגב גם קצת בחנוך, תרבות וכו׳. אין אני רוצה כאן להוציא אף משפט אחד על שלילת הגולה: דברי הקודמים על תורת המרכז הרוחני מספיקים. אלא שאני רואה חובה לעצמי להדגיש, שאין אני מאמין בהצלחת עבודתנו כל עוד שהיא זו מבוססת על תורת הציוניות ה„רוחנית" והדומה לה, כל עוד שלא יבוא במחננו שנוי ערכין גמור. לא סימנתי לפניכם אלא ראשי פרקיו של שנוי־ערכין זה, ובדרך רמז, ובעצם הדבר עתיד שנוי־ערכין זה לשמש מקור ופתיחה לתסיסת עיון ומחשבה חדשה בגולה, תסיסת־עיון שתפרה את העבודה והמחשבה בגולה, ואולי גם בארץ.

לא לעבודת־ההווה במובנה המקובל אצלנו אני מטיף! אני דורש תפיסה חדשה, תפיסה אחרת של עצם שאלת קיומנו בגולה ופתרונה. תפיסת־יצירה ליהדות הגולה, ולא תפיסת־חקוי. שנוי־ערכין זה יביא על כרחו גם לידי הכרה חדשה זו: פני ישראל שבגולה לארץ־ישראל, אולם מרכז־הכובד לשאלת קיומו הרוחני של ישראל בגולה — אינו בארץ־ישראל, אלא בתוך יהדות הגולה גופה.

דברים אלה טעונים ברור, והריני מרגיש, שלמרות כל ברורי הנוספים יגלו בדברי פנים שלא כהלכה ואיש איש יראה בהם מהרהורי לבו, יכניס הרהורי לבו לתוך דברי ויחייבני על דברים שנאמרו מפיו ולא מפי. הרי צבור יוצר תרבות חייב לידע מה הוא, מי הוא ולפני מי הוא עומד. לא הרי מפעל־תרבות של גרים כהרי זה של תושבים, ואף בגרים אתה מוצא כמה סוגים: גרי־אריות וגרי־אמת. עם ישראל הוא — או צריך להיות — תושב בארץ־ישראל והריהו גר־תושב — לא גר בלבד, אלא גר־תושב — בארצות פזוריו! תושב מכאן וגר־תושב מכאן! לא חציו עבד וחציו בן־חורין, אלא כולו תושב וגר־תושב כאחד! ישראל שבגולה חייב לבסס כגר־תושב את מרכז יצירתו בארצות מושבותיו (ועל הקשר שבין מרכז־יצירתו זה וארץ־ישראל כבר דובר לעיל). אין הוא יכול לראות את חייו כאמצעי בלבד, אין חיי צבור יוצר יכולים לשמש אמצעי בלבד. מן ההכרח שיהא טעמם ותכנם הפנימי טבוע בהם.

ומכאן — ואף על פרט זה זה איני יכול לעמוד אלא דרך רמז בלבד — נשקף פתרון חדש לפרובלימת היחס שבין ארץ־ישראל ובין התפוצות.

ההתבוללות, הריפורמה, הליברליזם המערבי וכו׳ באו ואמרו: הגולה היא כלי מחזיק ברכה לישראל. העלו מבית־גנזינו את המאמר הישן העמוק: צדקה עשה הקב״ה עם ישראל שפזרם בין האומות. באה הציוניות ואמרה: אין הגולה אלא קללה, מארת אלהים! ואנו אומרים: אף להבא נמרוד בגולה, כבוני הארץ נלחם ונלחם בגולה, כבוני הארץ לא נשלים עמה לעולם. מלחמה לנו בה כל ימי היותנו, כל ימי היותנו בונים את ארצנו. אולם הרי אין אנו בונים את ארץ־ישראל בלבד. הרי חיי־התפוצות דורשים ממנו תקונם ואנו על כרחם מוכרחים להשמע לדרישתם — ובדרך של יצירה, של יצירה שביצירה, כאמור לעיל. הצבור הישראלי המוכרח לחיות בגולה, זה הצבור בן המיליונים, שעל כרחו יהא חי ויוצר את חייו בגולה ימים רבים, על כרחו הוא אומר: כשאני עומד במסגרת יצירתי אני מכיר שאין הגלות לא ברכה ולא קללה, אלא עובדה, נתון היסטורי. ובמטותא מכם להבין את דברי הצבור היוצר בגולה שלעתיד לבוא כהלכתם. שתי שיטות בנין לנו: שיטת בניננו את הארץ ושיטת־יצירתנו בחיי התפוצות, שיטה שיטה וחוקיה היסודיים. מי שאינו משגיח בשיטה ובחוקיה המיוחדים — מחריב את עצמו ואת השיטה הקבועה: אין יחסנו אל הגולה בשיטת בניננו את הארץ כהרי יחסנו אל הגולה בשיטת חיינו שבתפוצות. בשיטה אחרונה זו אנו אומרים: הגולה היא עובדה. נלחם בעובדה זו עד כמה שהיא מסוכנת לקיומנו, נלחם בכל השלילה שבה, נכוון את פניה לשיטת־הבנין השניה, לשיטת בניננו את ארץ־ישראל, עד שתצטרפנה שתי השיטות הללו צרוף דינמי־פנימי. אולם על כרחנו אנו חיים בשיטת בניננו התפוצתית חיי־יצירה, ועל כרחנו אנו מוכרחים לחיות ב„עובדה" זו. כמה ימים עוד נכונו ל„עובדה" זו, לא אדע. ברית לא כרתי עם המלאך הממונה על הנצחיות: אם „עובדה" זו ששמה תפוצות־ישראל לא תתקיים אלא עד שנת 2100, לדוגמא, על כרחנו אנו מושבעים ועומדים לחוק לה חוקים, להשמע לחוקיה הפנימיים, למרוד בה ולחיות בה, ולא לצאת ידי חובתנו באמרה: קללה היא זו. ישראל אוסר עלינו קלות־דעת זו, ארץ־ישראל תובעת ממנו שנשכיל לעמוד על סוד התפוצה, סוד ה„עובדה".

בשיטת בנין־הארץ אנו אומרים: הגולה קללה היא, ובשיטת־חיינו בתפוצות אנו אומרים: אין זו לא קללה ולא ברכה, אלא עובדה! כלום אין זו סתירה, שניות? לא ולא. ההגיון ה„בעל־ביתי", השורר במחננו, ימצא כאן סתירה, ולא יוכל לעמוד על טיבו של פתרון זה. ההגיון האמתי, ביחוד זה ההגיון של החיים, לא יראה כאן סתירה כל שהיא. ונהפוך הוא, פתרון זה גושר גשר בין שתי שיטות־החיים וכבנין בהן יהיה נתון ישראל במאית הבאות. מהו תפקידו של ישראל במאות הבאות? על כרחו יהא בונה את ארצו מכאן וחי חיי יצירה ובנין בארצות פזוריו מכאן! במקום תורת־המוחלט, זאת התורה המופשטת לציוניות המקובלת, ועתים אין מוחלט זה שבידה אלא מוחלט למראית־עין, פס־דו־מוחלט, אני מנסה להעמיד את תורת היחסיות בפתרון שאלת ישראל. שאלת־ישראל יש לה פתרון אחד שהוא שנים: אחד ביחסו אל בנין ארצו ואחד ביחסו אל חייו בגולה, ושניהם נובעים ממקור אחד. שניהם אוחזים בטלית אחת. נושא שניהם הוא אחד, חומר שניהם הוא אחד ונשמת שניהם היא אחת. המעמיק לירד לסוף דעתי זו, יראה, שמכאן נפתח לנו פתח לתפיסה חדשה של שאלת קיומנו בארץ ובגולה כאחת. יראה, ששני הפתרונות הם אחד, ששתי שיטות־היחסים חוזרות ומדבקות אחת בחברתה והיו לאחת. וכשאני אומר יחסיות: אין במשמעה רלטיביזם במובן המקובל, אלא פרושה: פתרון מדעי אורגני, פתרון נתון בתוך סיסטם, שיטה מיוחדה, שהרי כל פתרון מותנה משיטתו המיוחדה, שבה הוא נתון וקבוע. אין מעבירים פתרונות וחוקים משיטה לשיטה, כאמור לעיל, מבלי שיהרסו את השיטה או שיורידו את הפתרונות והחוקים למדרגת דוגמות, דברים שבשרירות־לב וכיוצא בהם. על תורת־היחסיות במדעי־הטבע רבו הקופצים, משום שראו בה — ובטעות — נקודת־מוצא להשקפת־עולם ללא חק וסדר: הכל יחסי, הכל מותר, הכל אסור, אין גבול ואין משטר! ויודעי־דבר יודעים יפה, שאין לאותה תורת־יחסית דבר עם הרלטיביזם העובר לסוחר ומצוי בשוק הסיסמאות המקובלות. נדמה לי, שעתידה תורת־היחסיות הישראלית, תורת־היחסיות בפתרון שאלת־ישראל, שאני מציע כאן דרך רמז,

(ועל עיקריה והשאלות הגגוזות בה אעמוד במקום אחר), לפתוח לנו פתח־ראיה חדש, ראית עצמנו ועתידנו.

אם אין כאן אף סתירה כל־שהיא — הרי יש כאן גורליות, הרי זוהי מהות גורלנו. וכל מי שלא ישמע כאן את שפת גורל־ישראל במאה הכ׳, הכ״א והכ״ב וכו׳ — לא ימצא את הדרך לפתרון שאלת קיומנו!

* * *

לצורך מפעלנו נצא ונכריז: אנו באים לחדש את פני יהדות הגולה, רצוננו לעורר את כחות־היצירה ביהדות זו, רצוננו לעשות יהדות זו קבוץ לאומי יוצר ערכים, קבוץ לאומי הנתון בקשר של יצירה עם תרבות־העולם. יש את נפשנו לעשות את יהדות הגולה שותף־יוצר במעשה היצירה העברית בארץ־ישראל. מלחמה לנו בשיטות הבאות לעשות את ישראל שבגולה קבוץ־מקבלים, סמיכים על שולחן־חוץ, ואם גם שולחן־קודש הוא לנו. מלחמה לנו בשיטות הרואות ביהדות הגולה מעין חברה לאימפורט ולאקספורט בע״מ — נאמר: ברית העברים הנוסדת באה לכרות ברית חדשה או לחדש את הברית הישנה של ישראל עם שכינתו, ואני בטוח בדבר, שישראל שבגולה יטה לנו אוזן. נבוא ונאמר: לא בתי־ספר וגני־ילדים בלבד אנו מיסדים, אין אנו דורשים אך ורק תמיכה במוסדותינו הכורעים תחת סבל לא ישוער — אלא את שאלת הפרודוקטיביזציה הרוחנית של ישראל בגולה, רצוננו להפוך עם מתפרנס משירי עולמית שעברו ומצפה לחסד מעלה וחוץ לעם יוצר וחי — וכלום יש ספק בדבר שגדול יהא הד דברינו?!

ואני חוזר ומדגיש, ולצערי אני חוזר על דברי: לשם יצירה אפשר וכדאי להפעיל את הגולה העברית — ולשם חקוי של היקף לא יתכן, לא נצליח, משום שהדבר מתנגד לחוקי תנועת החיים! אדם משלים עם הרעיון שאבותיו ואבות אבותיו היו בחינת קופים — אולם אין אדם משים עצמו קוף! כשהגולה יוצרת, כשהיא רואה עצמה בחינת שותף־יוצר, עתידה היא להקריב קרבנות לטובת מפעלנו. אם אין זו אלא מסתכלת ומקבלת ונהנית, אם הכל נעשה, יעשה ויכול להעשות בארץ־ישראל ובשלמות האידיאלית ביותר — למה תטפלנה תפוצות־ישראל ביצירת תרבות עברית?

והריני מסיים את הצעתי העיונית בשתי הערות, אחת מהן נחוצה לגוף הענין, והשניה כלפי המתווכחים. א) חייב הייתי לעמוד כאן על המכשולים האובייקטיביים והסובייקטיביים של היצירה בגולה ועל תקות־יצירתנו בתפוצות, אלא שאין שעתנו מספיקה. על כרחי אני יוצא ידי חובתי בסמון הפרינציפ שעליו לשמש מורה־דרך בקביעת תכניתו של המפעל. כל הפרטים הנובעים ממנו עתידים להתברר ולהתלבן אחר־כך. מן הראוי היה להקדיש שעת־עיון מיוחדת לשאלת ההתבוללות בגולה. ואני מוכרח להעיר, שבימים האחרונים התחילה רווחת הדעה, שאף בארץ־ישראל גדולה סכנת ההתבוללות, ויש אומרים שקיומה של גולה ישראלית תשמש תריס בפני ההתבוללות בארץ־ישראל. אין אני פסימיסטן בשאלה זו ואינני מאמין שסכנת־ההתבוללות בארץ היא גדולה ביותר — מכל מקום דיו לרמז זה להוכיח, שהאמרה: „התבוללות עליך, גולה עברית!״ אין בה כדי לטפח על פני דברי הקודמים. ושוב: בין שאר מושגי־היסוד של הציוניות הרוחנית טעון מושג השלמות עיון רב. יש לבדוק בדבר, עד כמה הוא נכון ועד כמה יש בו מן ההגזמה היתירה. ב) אל יתבעו ממני מבקרי את עלבונה של הציוניות, ארץ־ישראל וכו׳. ציוניותי אינה פחותה מזו של היוצאים ידי חובתם בשלילת הגולה ובאמירת „קדיש דרבנן״ על יהדות־התפוצות. בעיקר הדבר, בכנסיתנו זו אינה עומדת על הפרק לא שאלת הציוניות ולא שאלת ארץ־ישראל — אלא שאלת הגולה, שאלת קיומו העברי של ישראל בגולה. שאלה זו תובעת ממנו את פתרונה. ואין כאן בין בני־גולה, המוכנים בכל עת ובכל שעה לעלות לארץ, ובין בני ארץ־ישראל ולא כלום. ואילו ישבתי כיום בארץ־ישראל לא הייתי משנה ממטבע־השקפתי זו.

החושבים והסופרים בארץ־ישראל יכירו שיש כאן פרובלימות, שאי־אפשר לנו להסיח דעתנו מהן — בין אם יסכימו לכל דברי או למקצתם.

אין אני מתכוון בדברי שהצעתי לפניכם אלא לקדם את פני הסכנה הנשקפת לבנין ארץ־ישראל ופני הקטסטרופה הא רבת למפעלנו העברי בארצית פזורנו. בנין־ארצנו זקוק להארה חדשה, ושבעתים ממנו זקוק לכך בנין־חיינו בתפוצות. הדרכים בהן הלכנו עד כאן לא הביאונו למחוז חפצנו. נצא ונחפש — לאור המחשבה והמציאות הישראלית — דרכים חדשות לבסוס מפעלנו העברי בגולה (ולשם אחדותו השרשית והיסודית עם חדוש תרבותנו בארץ). בנפשנו הדבר, כי חסרים אנו תפיסה חדשה, שיטות־עבודה חדשות, ארגון חדש!

(סוף יבוא)

בְּאֵין שִׁירַת־אֵם

יָדַעְתִּי: לַשָּׁוְא גַּם לָשִׁיר, גַּם לְהִתְאוֹנֵן,
יָדַעְתִּי: הַכֹּל סָתוּם, אֵין עַל מַה וְאֵין לְמִי —
אַךְ מַדּוּעַ זֶה לָקַחְתָּ מִמֶּנִּי, אֵל־חוֹנֵן,
אֶת הוֹדֵךְ, אֶת אִמִּי?

אֵין אֲנִי מְתַקֵּן אֶת עַצְמִי לְיוֹם מָחָר,
אוֹהֵב אֲנִי לִשְׁמֹעַ כָּל תְּפִלָּה וְצָרָה;
וְגַם אוֹתְךָ קִבַּלְתִּי בְּלִי מַתַּן שָׂכָר
וּבְלִי גְמוּל כִּשְׂעָרָה.

אַךְ שׁוּר: מַה הֶחֱרִיבָה יַתְמוּתִי הָאֲרוּרָה
בְּנַפְשִׁי הַיּוֹקֶדֶת חֲרַת הַתְּעוּדָה.
וּכְלוּם יֵשׁ לְךָ, אֵל־הַגָּלוּת, חוֹמָה בְּצוּרָה
מִשִּׁיר אֵם, בַּת־יְהוּדָה?

לְמִלְחֶמֶת־גּוֹג הוֹלַדְתַּנִי וּבְלִי חֲנִית וְקֹבַע
לִמְהוּמַת הַמָּשִׁיחַ — בְּלִי מַחֲנֶה וָרֵעַ;
וְעוֹד בְּטֶרֶם אִינַק חֲלֵב־אֵם לָשֹׂבַע
הִצַּתָּ בִּי אֵשְׁךָ עַד לְהִשְׁתַּגֵּעַ.

הַנְּבוּאוֹת מִתְרוֹנְנוֹת, הַבְּשׂוֹרָה מַעְתֶּרֶת
וּפְלָאוֹת מְאַיְּמִים עָלַי מִכָּל אַפְסֵי הֶחָלֶד —
אִם לָקַחְתָּ אֶת אִמִּי, אֶת גֻּלַּת הַכֹּתֶרֶת,
לָמָּה הִשְׁאַרְתַּנִי יֶלֶד?

אֶת כְּלִי אָבִיא לְךָ קָרְבָּן עַל מוֹקֶדֶת שִׁירִי,
שְׁאַל־נָא, אֱלֹהַּ, מַה תִּשְׁאַל מֵעִמִּי —
אַךְ מַדּוּעַ לָקַחְתָּ, אֵל־אָבִי וְאַדִּירִי,
אֶת אִמִּי, אֶת אִמִּי? —

אביגדור המאירי

הַשְּׁלֹשָׁה

מאת מנשה לוין

זו היתה השעה, שכתלי החדר ורהיטיו חשפו את כעורם. באור זה עשה פומר את שערו מול מראת־קיר, שמוזאיקה שבורה של גגות נתעממה בקרקעיתה. בנטלו את מקלו, שנצבו היה עשוי ראש חֶרֶט, נעל אחריו את הדלת בפני פנטומימה זו של צבעים וצללים שהתשוטטו בחדרו. המסדרון האפל הסתיר בקמטיו אשה צעירה: ידיה בכסיות לבנות ומבטה ארוך—שניים חייכו ביאוש.

בחצר בזוו נערי המרתפים את צרור־הלילכים החולניים, שהפיצו ריח חלוד; מתחת לכרכובי־החלונות פזזו שלוליות־זהב של שמש מאוחרת; במטבחים פזמו השפחות שירי־כפרן, בעוד שמחדרי־האורחים הסמוכים שאגו מונוטונית הפסנתרים תחת האצבעות העצבניות של חניכות קטנות והמו אלגית תחת אלה של בתולות מזקינות. על כל זה סכך רבוע־שמים צבוע תכלת מימית.

בצאתם לרחוב הופתע פומר על־ידי הדמדומים שעטו את בית־הסוהר, אשר הסתמן על האופק כצבוע בדם. הוא פלס סמטה, שעציצים קשטו את כל דיוטותיה התחתונות; והרחוב הגדול, שהפליג מתוכו, קדמהו בשפע רב כל־כך של חשמל סגול, שעיניו נעצמו כאובות. בקיוסק הראשון קנה סיגריות. המוכרת, בת החמש־עשרה, הציתה לו גפרור בתנועה רשלנית כזו, שנאלץ להתבונן אל גבות־מצחה, שנמתחו בקו דק, ובצוארה הנטוי, שענד אלמוגים כחולים. טורי החנויות משני העברים גוללו לנגד עיניו נופות מוארים: הנה המחסן לתשמישי־מות, מרופד טפטי קרֶפ, הארונות שרויים בצללים שלא מעולם זה והשלוה האחרונה מרחפת בחללו כמלאך; צעדים מספר משם: חלון־ראוה, המציג לעיני העוברים ושבים פירמידות של פירות המזהירים בכל גווני הרעננות; קצת הלאה: חלונו הצר של שען, עשיר בבד אחד החרוז טבעות שמסגרותיהן משובצות יהלומים, ספירים ואחלמות מזויפים השופכים קרנים מפתות. אשרי הארוסות העניות והמאושרות העונדות אותן!

על־יד תחנת־טרם נתעכב, כי דמה שמשם אפשר להפליג—לאן? ואולי משום שהיה האדם היחידי שהמתין בקרן־רחוב זו, שעל רחבתה הקטנה התנוססה איזו אלילה נשויה שלא התיחסה על שום מיתוס. ספקות ענוהו כאשר חלפו רגעים, מבלי שהטרם יבשר את בואו. תהה על קץ־המסע הקצר הזה ועיניו גששו באור האפלולי: שכור השתולל על המדרכה, נתקל בפנס, גפפו פתיטית וכרע תחתיו מילל ונרגע. לבסוף הגיח הטרם: ריק, מוזר.

בתחנה הבאה ירד מעליו. בטוח היה, כי קצב־ההליכה האטי יחשוף לו את אשר הרדימה המהירות; הוא עשן הרבה; חלפו לפניו דמויות אנשים, בתים וגם צללי־ישותו. ואולי היה המספר שנשנה על הקיר ועל פנס־השער מעין פתרון שגחך בדיוקו לתהיות הנואלות שנתגבבו במשך היום.

את עליתו במדרגות האירו לו פסלי־נשים מגבס מוצהב, שהושיטו לפידי־גז מתוך הכוכים; שטיחי לינוליאום בפרוזדורים, שלטי פליז על הדלתות וכלב נובח מאחרי אחת מהן. בפנים נתקלו הדי־הפעמון בדלתות נעולות, בחלונות מוגפים, ברהיטים עתיקים — וחזרו אליו. „אה, העדרם המדומה של האב והבת!״ נשען על המעקה וחייך לתוך החלל הגולש למטה. המסדרון שחדר לתוכו היה מלא הגות חדריו, ובכספן המאיר של שתי מְנֹאותיו, הקבועות זו מול זו, ראה את פרנקה, כַּפּות־ידיה על חסרקתה, עוברת לפניו מבלי להניע את השפתים. בחדרה קלח

האור מחזה גֵישָׁה יפנית, שסגנן את אבריה ותנועותיה של הנערה ברשלנות טבעית, הנראית בטעות כמלאכותית. עתה ראה, שרגליה נתונות בגרבי־משי שחורים — מכאן הלוכה החתולי. הוא העביר את מבטו על הכרים הקטנים שהתגוללו לרגליו, על הספה: משָׁם מרופט ופניני־הזכוכית נושרות אט אט כטפות.

— פומר, אל תַּבִּיט אליהם! הם דפי ז׳ורנל למודה שעבר זמנה והנערצת בעיני דודותי כטעם האריסטוקרטי המובהק. אוליך אותך פעם אליהן, כדי שתראה אותן סופדות לנעוריהן הרומנטיים. דודותי, בנגוד לדודי, הן יפות־רוח: בשעה שהבעלים משחקים על הבורסה — נשותיהן מבכות את האהבה בחברת ציניקנים צעירים.

דמגוה. שניהם מסתכלים ברגליה הנחות לאות ונאות.

— פומר, ההתבוננת ברחוב לשמלות החדשות, המגלות את הברכים והמרשלות את הגזרה? עתה יוכחו, שרגלים יפות הן יקרות־מציאות יותר מעינים יפות. ועל גזרה דימוקרטית זו תשמחנה גם המסורבלות וגם הצנומות. הה! אי־אפשר לצאת עוד החוצה! השווין האנושי, לדעתי, צריך להתעכב לפני מודת־הנשים.

— פרנקה, כשאת מדברת באירוניה, נעשים ידיך ופניך צרים ושקופים.

— ידידי, אתה משורר, אתה צנוע.

הוא עשן; דשן את האפר לתוך גולגלתו השקערורית של קוף־עץ; והיא, רגליה חבוקות בזרועותיה, לא גרעה עין מידיו, שהיו רגישות כאלה של וירטואוז.

— מכירה את דיירי קומה זו?

— מעט מאד. יודעת אני רק זאת, כי אף לאחד מהם אין פסנתר וגם ההתאבדויות אינן מצויות אצלם. הם כולם אנשי־מדע הזקוקים לשקט, לאמונה באנושיות ולחיים ארוכים.

— פרנקה, רוצה אני לראות את יערי. עכשיו באביב מלא הוא סנאיות.

— אגב, אתמול הייתי אצלך. לא מצאתי בכל פנות־חדרך עפרון או פסת נייר. וחדרך הוא מלא אימים: כמה אנשים כבר תלו את עצמם בו?

— אינני נפרד אף פעם לא ממקלי ולא מעפרוני: הם שניהם בני עשר.

— אינך רוצה איפוא שאבוא אליך?

הביטה חליפות בו ובצפרניה.

— לא, — ענה.

היא הסתירה את רגליה, הורידה את שרולי־הקימונה עד קצות אצבעותיה, והדומיה טשטשה את קונטורות־הרהיטים הרחיקה את הנערה שהליטה את פניה בזרועותיה.

— מה שלום אבא?—שאל.

— כרגיל. מפטם בעצמו את סיגריותיו ונעשה מיסטי מיום ליום יותר; ביחוד הדהים אותו מותו של לנין, שהקדים לבוא, בשעה שהוא שוקע עדיין ברזי־הנירונה. אבא, אם כי ריבולוציונר הוא האוהב בהירות גם במיטפיסיקה וגם במאורעות מדיניים, ממשיל כל הפתעה לרעידת־אדמה בארץ לא־וולקנית.

התאנחה.

— אבא אינו אוהב אותי. הוא מיחס לי את שבעת פשעי השאול שמחוקקי כל הדתות מנו באשה מעולם. בגללי חדל גם לאהוב את אמא, כי תבע ממנה בן.

פורטרט המנוחה בפסטל אינו נפלה מקלסתר־פניה של הבת, כי אף הוא צויר בגיל העלומים.

— פרנקה, סעי אתי ליערי! נגור בבית־קרשים שעל גג־הקש

שלו מתנוססות בבקרים החסידות על רגליהן האדומות. בלילות־כוכבים בוכים הינשופים סמוך לחלונותיו ובלילות־ירח באות הארנבות לשתות משוקת־העץ.

— ואז, ידידי, אתה מחבר בלדות לבנות?

— לא. אז אני מעשן את מקטרתי ושותק.

— ידידי, אני נולדתי בבית כרכי זה, מול חורשת־ארובות זו שממולנו. לאומנתי היה אוסף עלים שלקטה בגן־העיר. הם היו יבשים כידיה וריחם היה חריף כל־כך, שחשבתי תמיד להתעלף כשהגשתים לאפי הקטן.

— פרנקה, בעבי יערי, במערת־שועלים נמצאת עוד מכשפה זקנה. ואף כי היא מנודה מהכנסיה הקתולית, היא מתחרה באלוהים וברופאים. האכרים מביאים לה דבש, לחם ואת חוליהם.

— ומגידה את העכר וצופה את העתיד; לא כן, ידידי? ומה נבאה לך?

— שערה לבן כצמר; היא צולעת ונשענת בהליכה על מקל־אלון ענקי. בצהרי־היום היתה מופיעה על רקע־היער; בקשה ממני מים וצל קורת ביתי. אז הצצתי בעיניה. מבטי צלל בהן כבתוך באר כפרית, שקירותיה מוריקים מאזוב.

— ידידי, לפני שבוע ימים, בין הערבים, בשעה שפנסי הרחוב הוזים — הבהלתי את כל ידידותי ומכירי אל הטילפון, לומר להם שלום אחרון. דיקתי את השעה בה אשתה את הרעל. הה! הם באו כולם: הנשים, מבושמות מאד, נשקוני בחום ובקנאה; והגברים הביאו פרחים, שוקולדה וכרטיסים לקונצרטים ואת וידויי אהבתם הנואשת.

— רוצה אתה לשתות תה, פומר, אני צמאה מאד.

עתה נעלה אנפילאות ירוקות; חייכה אליו בעינים מושפלות ונעלמה בין הוילאות, כמאחרי הלילה. הרהיטים, הזוטות, צעצועי־הטואליטה לא יכלו להשתחרר מחנה הטרגי של הנערה; זה לפף גם אותו, ולא חש שפרנקה באה עם מערכת כלי־התה, כששערה מופשל לאחורי אזניה.

— אה, ידידי, אתה כל־כך רחוק ממני ברגע זה!

הוא אחז בכפו; ידיה שחמות היו, הרפה מהן תיכף ומבטו הירוק שנח על פניה, על חזה, התפשט בחלל.

— נוזל צנוע זה — אמרה — הוא האלכוהל הכי ספיריטואלי שהמציאה התרבות האנושית. רק היפנים ידעו לעשות את שתיתו פולחן. הגסות האירופאית משתמשת בו להזעה ולכאב־בטן. אה, ידידי, טבעת על זרתך, היא סולידית ומשפחתית.

— זו מתנת אמי ליום־הולדתי האחרון. היא התיפחה בענדה אותה לאצבעי: כי מתגעגעת היא לנשק את נכדיה.

— פומר, אתה בן מאושר. אבי אינו מאמין כלל שאתחתן פעם. כן, הוא בקשך באדיבות, שתכנס לחדרי. אתה הגבר היחידי בין מכירי שאינו מצליפו באירוניה. אנא, זרוק סיגריתך לתוך המאפרה, אבא יתרגז כשלא יוכל להנותך בסיגריותיו שהוא פטמן במו ידיו.

הוא קם ממקום מושבו, גחן אליה, חבק את כתפיה, כששערה מרפרף בעיניו.

— פרנקה, מחר אני מפליג ליערי. הראית פעם קילון ודלי מטפטף על אנקולו; גשם סוחף על צמרת־היער ופחד התרנגולות על בדי־לולן?

— אה, גשם ומוסיקה של וגנר הם יסודות־הטבע היחידים שישותי טועמת! כשתצא מחדרו של אבא תמצא אותי כאן, על הספה. אני אנמנם קצת. אנא, תעירני!

(סוף יבוא)

ספרד של ספר ה״זהר״

מאת ד״ר אריאל בנציון

ב

נביא כאן לדוגמא שתים מאותן ההקבלות המרובות מתוך דבריהם של בעלי־מסתורין ידועים מבני שלוש הדתות בספרד:

א. הקבלות במיתודה המעשית. בשעה שבעלי־המסתורין מבני ארצות אחרות משקיעים עצמם בחזיונותיהם הרוחניים וצוללים בכל ישותם בים האין־סוף האלוהי ומוצאים בזה את ספוקם השלם, מאחר שזוהי תכלית כל התכליות אשר לשאיפתם, מביטים בעלי־המסתורין הספרדים על מצב חזיוני זה רק כעל ציוני־דרך במסילה המוליכה אל התכלית הסופית. לדעתם כל גלוי רוחני חייב להביא לידי מעשה, המצרף את החיים ואת עלילות־החיים. ואכן, אותה אש־האהבה, אשר בערה בלבם בשעת יחודם עם האין־סוף, נשתיירה כנר־תמיד דולק להאיר את דרכי חייהם ואת מעשיהם ביחסים שבין אדם לחברו.

מתוך שנפשם נכספת אל היחוד השלם, שוקעים הם באין־הסוף האלוהי ורוחצים בעינוגי־שמים נפלאים, שבאו להם על־ידי הגלויים. אבל עונג זה של הפרט, הבא מאותו מצב־הנפש העילאי („גלוי־שכינה״) אינו אלא הארה לתכלית נעלה מזו. משמגיעה הנפש על־ידי „התבוננות״ אל מדרגה עליונה זו, לחזות במחזה שדי, מחובתה אחר־כך, בהתפשטותה מן ההתגלות, לזקק את החיים ואת מעשי־החיים. בעל־המסתורין חייב קודם־כל לכוון את מאמציו לשם יחודו עם האין־סוף האלוהי, ואותם אנשי הח״ן הספרדים, שזכותם עמדה להם להגיע למדרגת גלוי זה, האמינו, שעליהם להמשיך בדרכי חייהם ובמעשיהם את הזוהר ואת הטוב מצנורות השפע, שזכו לספגם אל קרבם בחסד עליון, ולעשות על־ידי־כך את חייהם מופת לשאר בני־האדם, שלא הגיעו למדרגות האצילות כמותם.

מיתודה מעשית זו, היוצאת להם מתוך השקפתם המיסטית על החיים, היתה נחלת אנשי הח״ן של כל בני שלוש הדתות בספרד. ותורתם זו נתבטאה בעיקר־כולל מעין זה: כל גלוי שאין עמו מעשה־חיוב אין תעודתו שלמה — ואם גם מחשבתו של האדם בשעת עליתו זו המריאה שחקים. אין כאן מקום לחיים שאין בהם מעשה, לפסיביות, שכן אין העולם עומד אלא על הטוב האקטיבי, העשוי לתועלתו, כתוצאה מהשראה זו.

כל עיקרה של הבינה המעשית — הורו לנו בעלי־המסתורין הספרדים בני שלוש הדתות — לא בא אלא ללמדנו, שהרכוש הרוחני של האדם, אשר צבר בדעת האלוהים, דעת הנפש והטבע, צריך להעשות כלי־שרת לאותם הפעולות והמעשים, שיש בהם כדי להשפיע על בני־האדם ולהביאם לידי מלוי החובה שבין אדם לאדם. שכן ההתבוננות, או ההארה השכלית־הרוחנית (אותו המומנט השגיא ביותר, שהנפש יכולה להגיע אליו על־ידי ההתלהבות המיסטית), אינה שוהה אלא רגע־כמימרא. משל לדלת, שנפתחה פתאום מתוך חביונות האדם וסילון־האור, שפרץ מבעד לפתחה הצר, עוטף את נשמתו מסביב וממלאה זוהר. אור־ברק הוא אשר חלף לרגע — ואולם אור זה הוא נצחי ברשמיו ובזהרוריו ונוטע אחריו כסופים בוערים להשראות חדשות.

מפי יצירותיהם של בעלי־המסתורין שלפני התגלותו של ה„זוהר״ ושלאחריו אנו למדים, שהעולם אינו מתקיים אלא בזכות מעשיו של צדיק־הדור, כי מבלי המעשים הטובים אין קיום לעולם ואין לו השתלשלות. הצדיק מתואר בספרות הספרדית הלועזית כעמוד הנצב על הארץ וראשו מסתמך בשמים. ולפי

ההסתמכות הזאת, עָצמה או רפיונה, גדול גם עָצמו של עולם או רפיונו. בזכות הצדיק קיים העולם או בטל.

המיסטיקן הספרדי המושלמי הגדול אבן־ערבי איש מורסייא, שהאישלם פארו בשם „שיך־אל־אכבאר" בשל גלוייו המיסטיים הגדולים, פוסק, שהמיסטיקה אינה אלא התבוננות המתפרשת במעשים. המסתורין שלו על הקוראן — כגון אלה של הזוהר על התורה — אינם באים לבטל את המסורת המעשית, אלא כוונתם לעצבה בתוך דפוס מפואר ומקודש ביותר. ובאמת העלה אבן־ערבי את ערכו של המעשה כמסקנא עילאה של ההארה וההתגלות.

בין אותם בעלי־המסתורין היה ראמון לול, הגאון־החוזה ממיורקה (שיצירותיו טבועות במדה יתרה בחותם הקבלה היהודית) האישיות, שבה נתגלמה הדביקות הדתית מורשת עמה, ושהחיים וכל חזיונותיהם נשתקפו לו מתוך האספקלריה המיסטית השלמה. נעלה היה על בני־דורו בנכסי הרוח והחומר, באומץ ובגבורה. הוא היה הראשון, שהעמיד תלמידים ללמוד הלשון העברית לשם חקר כתבי־הקודש על־ידי כך שהנהיג את למוד הלשון העברית באוניברסיטה הספרדית, והוא שהמשיך את מסורת המסתורין, שנמסרה על־ידי המשוררים, שקדמו לו בימי התפארת של הספרות הקסטיליאנית, והורה, שעל ההשראה המיסטית להביא בהחלט לידי מעשה. התלהבותו הנפשית חרגה ממסגרת תכונת־מזגו הכבושה והיתה תמיד כאש בוערה, אשר התלקחה בלב הרבים להורותם את הדרך העולה אל האלוהים, אל ההתבוננות וההשראה, ולפיכך אנו רואים אותו עוסק בצרכי צבור וביצירת מרכזי־תורה ללשונות ולמדעים, ליהודים, למושלמים ולנוצרים.

מובא ב„זוהר", שהנשמה ירדה לעולם כדי לקחת חלק במעשה־החיים ולשמש ראי־מאור למען ישתקפו באורה כל עלילות־החיים, שהגורל מביאה במגע אתן. רק בדרך כזאת עשויה הנשמה להכיר את מקורה. ועוד שנינו בזוהר: על־ידי הזדככותם של החיים זוכה האדם למגע הרמוני עם העולם האלוהי. וכל מי שיצא מצורף מתוך כור־ההתוך של ההזדככות, נעשה בעצמו יוצר־שותף למעשה־בראשית וליוצר־בראשית.

ועוד מובא בזוהר, שחיי־הפרט מתרחבים ומתעמקים על־ידי החיים של הכלל. תכלית ההויה ארוגה וקשורה כחוט בחייו של כל פרט ופרט. ולפיכך חייב האדם לחיות חיים כאלה, שבכל יום ויום, בהעריב שמש, יאמר אל לבו: לא לריק עבר עלי היום. שאם עבר עליו יום אחד ללא מעשים טובים, נמצא אותו יום בטל להויה כולה. קיומה של ההויה כולה תלוי בקיומו של האדם הפרטי, שהרי כל העולם וגורלו תלויים בו ובגורלו. גם פעולתה של הבריאה וסבלה, או כליונה והתנוניותה, תלויים באדם.

סנטה תיריזה, האשה בעלת־המסתורין, שהרבתה כל ימיה להתאמץ להגיע למדרגה של גלוי־שכינה, מגלה לנו, שאין דבר אשר ישוה באשרו אל האושר אשר מאורע שדי זה הנחיל לה, ואין דבר אשר יטביע את רשמו העמוק כרושם הנחרת בנשמה לאחר יחודה עם האלוהים. מן היחוד הזה, היא אומרת, מנצנצים ויוצאים צמחי אלוהים. כי כאשר ירד הגשם מן השמים ויעתר לתפילת הגן, השוקק בחורב־צמאונו, כן יהיה הגלוי, המביא את הגנן לידי פעולה, בהיות עליו אחר־כך לעבוד את גנו באמונה ובמסירות, למען ישגשגו הפרחים ולמען יבשיל הפרי לפני בוא עת החורף. ואם רוח אהבה ואש הקרבן ילוו את עבודת הגנן — בכורותיו הנאות יביאו חדוה לא רק לנפשו אלא גם לנפש כל העולם כולו.

בבוא השמש וצללי־ערב נטו, וסנטה תיריזה הרגישה בנפשה, שהיום העובר לא נתברך במעשה טוב, מיד היתה מהרהרת איך לסיים את יומה זה שלא יאבד לתוהו; היתה מתקנת את בגדיהם הקרועים של העניים, או שהיתה יושבת שעות הרבה על מדרגות הבית ובידה נר להאיר בו את אפלת־הלילה, לבל יכשלו בה העוברים והשבים.

ב. הקבלות במושגיהם על הפנתיאיזם האלהי.

הפנתיאיזם, לפי תפיסתם של בעלי־המסתורין מבני־ספרד, אופטימי הוא ביסודו. בנידון זה שונה הוא מאותו הפנתיאיזם הפסימי של חכמי הודו ושל שפינוזה, המדכא את הרוח בכובד השלילה של האני האינדיבידואלי. בדברי אבן־גבירול יש למצוא את הסימנים הראשונים של ההשקפה הספרדית הפנתיאיסטית המיוחדת. אנו מוצאים אותה במושג, המלמד, שהאלוהים הוא תמצית הדברים, הוא היוצר והוא מנהיג היצירות, הנאצלות ממנו. ואולם בהיותו עליון על יצירותיו ובלתי־מקושר אתם, ברא אלוהים את כוח־הרצון, שהוא החוליה המקשרת בינו ובין יצירותיו. ועל־ידי הרצון הזה אנו תופסים את ההויה כולה. כוח הרצון הוא, איפוא, המתווך בין העצם הראשון, בין החומר והצורה, ועל־ידו יכולה היצירה וצורתה לצאת מן הכוח אל הפועל.

בפנתיאיזם המסתורי של הספרדים מתעלה החומר לתמצית האוניברסלית הנמצאת בהרמוניה עם האלוהים. זה היה נושאה של שירת ימי־הבינים, בדורו של אבן־גבירול, ואחריו של הקבלה והזוהר, של ראמון לול, וביחוד של שירי המסתורין אשר לפייטנים הספרדים הנוצרים, שחיו במאה הט"ז והי"ז. כמו כן אנו מוצאים, כי רוחה של האידיאה הפנתאיסטית הנעלה הזאת שלטה גם בפרוזה המיסטית של המושלמים הספרדים. מגלוייו של אבן־ערבי אנו למדים, ש„האלוהים מתגלה רק על־ידי איחוד הקצוות, מפני שהוא ראשון והוא אחרון, הוא הפנים שבפנים והחיצון שבחיצון; הוא הדובר והוא השומע, יצור דומה ליוצרו". ועוד אומר לנו אותו בעל־המסתורין הערבי: „הכל נאצל מן הגלגל המרכזי, האור, שהוא עצם מציאותו של אלוהים". ומכאן, שהעצם והאצילות הם אחד. ויואן די־לא־קרוס אומר: „הנשמה מקירה באלוהים, והאלוהים מרכזה של הנשמה".

עוד לפני התגלות ה„זוהר" אנו מוצאים בספרות המיסטית היהודית את הפנתיאיזם הפיוטי הזה, שכוחו של האלוהים משול לשלהבת בת גוונים רבים ושהכוח הזה שופע ממנו עצמו, כגון המבט שנאצל מן העין וריח־הבושם מן השמן הטוב, וכזהרו של לפיד הבוער, שאורו הולך וגובר כשמדליקים בו לפיד אחר ולא נגרע מנגהו ומאשו מאום. „ומכיון שהעולם מצוי בתוך האלוהים", אומר ראמון לול, „הרי דעת העולם היא בגדר האפשרי".

ואולם אין הפנתיאיזם הזה כאותו ששנינו בתורתו של שפינוזה. אחדות הטבע עם האלוהים, שעליה מדבר לול, היא אחדות מיותרת, שאינה הורסת את עצמה. כל דבר הוא שלמות אחת, ואולם עם זה הוא שומר גם על אינדיבידואליותו העצמית, ומכאן שידיעת העולם היא גם ידיעת הפרט. וזה נקרא בדברי לול בשם „עץ־הדעת".

מובא ב„זוהר": כל היצירות וכל הנבראים הם חלק שנאצל מן האלוהים. ברם יש הבדל בין האלוהים ויצירותיו: שיצירותיו יש להן דמות, בעוד שהוא, היוצר, אין לו דמות; שהקב"ה הוא הסבה, הוא העצם, הוא הצורה, והוא האידיאל של כל אשר נוצר בעבר ושל כל אשר יוצר בעתיד. הכל עצמות אחת, וכל שנראה לעינינו כשניות, אינה, בעצם, אלא בהבדל שבין הנמצא והבלתי־נמצא, בהבדל המדרגה שבצורות, בין אור וחושך, שהראשונים הם פעילים ומתמידים ביצירתם, בעוד שהשניים הם השלילה של האור, של הפעילות ושל היצירה, ורק ביצירות ועל־ידיהן אנו חוזים את האלוהים.

ה„זוהר" חדור כולו רעיון, שהפרוצס של היצירה אינו פוסק לעולם, כגון רבבות העולמות, הנאצלים מן הספירות עד אין סוף. צנורות־אור שופעים מלמעלה אל העולם הארצי ואל העולמות שמחוץ לעולמנו, והם יוצקים את אורם — ששפע לתוכם מבראשית, ממקור האין־סוף האלוהי — מעולם לעולם ועד לאחרון העולמים. בחביון כל הדברים טמון העצם הראשון, שממנו מתהוות והולכות כל היצירות, הממלאות את העולמים ונשמות העולמים.

ה„זוהר" מגלה לנו את האחדות השלמה, השולטת בין כל היצירים, בין למעלה ובין למטה. הכל נאצלים מאותו המקור עצמו — גם התוכן וגם כלי־קבולו המחזיק אותו בתוכו, אלא שהכלי הוא הלבוש האלוהי והתוכן זרם האור הפורץ.

העלילה הראשונה של מעשה־היצירה מתוארת ב„זוהר" כנקודת־אורה שנאצלה מן האין־סוף, ומברק זהרה נבראו האור, החלל והעצם הרוחני. וכל תופעה היוצאת ונאצלת מאותו העצם הוא לבוש אלוהי, שגוונו־בראשית היא ברק זהרה המסנוור של אבן־הספיר הרוחנית, שלעומתו נראים כל גווני־הזוהר כהים וחוורים. ברם הנוגה העליון הזה הולך וכהה, הולך ומתגשם, כל כמה שהוא הולך ויורד אל עולם השפל. ומן האור הנאצל מן הנקודה המקורית — כשהאין־סוף מצטמצם כדי לתת לחלק הנאצל ממנו להיות לכוח־יצירה — נברא נהר של נוגה קולח עם צנורות הנמשכים אל תוך הספירות (כלומר: העולמות, היצירות וכל הנמצאים).

זרם אור זה פועל ככוח־מפרה רוחני וככוח־משקה היוצא מגן־האלוהים — גן־העדן. ופעולה זו רוויה עדנים ונחת. הלא היא סמל הזווג, הדוכרא והנוקבא, הנצחים. הזוהר מגלה, שהאלהים יוצר יצירות ומוצא את קיומו ביצירות האלה, בין בנסתרות ובין בגלויות; בין בחומר הגופני ובין בעצם הרוחני; בין בחי ובין בדומם. מה עצומה מלחמה זו בספר ה„זוהר", להסיר מפנתיאיזם זה אותה התכונה השוללת ממנו את האל החי והאישי ולהשיב את ההרמוניה שבין שניהם, האלהים והעולם, כדי להגיע לפנתי־איזם המיוחד שלו.

לואיס די־ליאון, אחד מן הצאצאים הנוצרים של האנוסים בספרד (גר נלהב, המצטיין באמונתו החזקה במושג העברי על אלוהי הצדק ובמסורת הקלסית שלו, הזוהרית, שהיתה היסוד העיקרי ביצירותיו המיסטיות), שבא לכלל העיקר הפנתיאיסטי מתוך בינתו החזיונית, האינטואיטיבית, צופה מתוך עיקר זה את כל המציאות על כל גלוייה. הוא מצא במבע את ההרמוניות האלוהיות וימסור אותן לנו בגלוייו המיסטיים הפיוטיים.

הטבע היה חי והומה בתוכו כשלהבת באש. ומתוך האספקלריה, שהטבע מציג אותה לפני עינינו, נשתקפה לו בבואתו של האלוהים. הוא היה אומר: האלוהים חי בשדות, ולשדות היה יוצא לבקשו — ובהמצא לו האלוהים, וימצא גם את האהבה הטהורה והצרופה. „השלמות" — אומר די־ליאון — „פירושה, שכל פרט ופרט חייב לראות את עצמו שלם, כאילו כל העולם כלול בו. ומאחר שהכל בי ואני בכל, שאני נמצא בכל והכל נמצא בי — הרי שכל מערכת העולם על־כרחה אחוזה ושלובה, וההמון הרבויי של האלמנטים מוכרח לבוא לידי אחדות מבלי שיאבד להם עצמותם; יתלכדו זה בזה וישארו אף־על־פי־כן ברבויים מבלי היותם רבוי. ובאמת אמרו, שכל עוד קיים רבוי תמורות של צורות ומראות, סופה של האחדות לנצחן.

וסנטה תיריזה מגלה בודוייה הנאמנים: תחילה קשה היה עלי להאמין, כי האלוהים כה קרוב אלינו ומצוי בכל נברא, ואולם עתה ראיתי בחזיוני, שלא רק חסדו של האלוהים משוך אלינו, אלא הוא בכבודו ובעצמו שוכן בקרבנו. זווגו של האדם עם הבורא אינה אלא כהזדווגות שני גופים, שנתפלגו והם נשארים לעולם אחד. הכל משתקף באלוהים, והאמת הזאת בכל בהירותה מתגלית רק בשעת רצון של ההשראה.

י׳ואן די־לא־קרוס מבקש להוכיח את מציאותו של אלוהים אישי־פנתיאיסטי, המצוי בכל הדברים, החי בכל העצמים, החודר בכל הנמצאים ואינו פוסק לילך וליצור את עצמו בתוך יצירותיו לאין־ספור. ומה גדול הניגוד בין המושג הזה ובין האלוהים האישי של התיאיסטים הפכחים, הסוברים, שאלוהים יצר את העולם, קבע בו חוקים קבועים ואחר פרש ממנו ויעזבהו לנפשו. מגלוייו המיסטיים של י׳ואן די־לא־קרוס אנו למדים, שרק על־ידי הנפש יכול האדם להגיע אל הכרת האלוהים. הנפש מלאה את האהבה המיוחדת, הכופה אותה לצאת ולבקש את דודה, כביכול, בתוך המעמקים הנסתרים של הרגש, בתוך מעמקי־החיים, המלאים את הכוח האלוהי. כי הנפש — החסרה את המשהו הממלא אותה והיא שבויה בחרמי־האהבה — חדורה באורח־פלא מאור אלוהים; כי אין הוא סובל ריקות, הוא ממלא את הכל. ולא עוד אלא שהרעיון הפנתיאיסטי הזה הלך ומצא את בטויו בין גולי־ספרד גם לאחר הגירוש בתורות־מסתורין שונות.

האישיות הספרדית המיסטית הגדולה, המסמלת את המחשבה של המסורת הפנתיאיסטית הזאת במאות האחרונות, היה ר׳ משה קורדובירו, רבה הגאוני של כת המקובלים בגליל.

וכך היה אומר:

אין לך דבר שאינו מצוי באלוהים, ואין לך עצם שלא יהא מאוחד עמו ושמהותו לא תהא מהותו של האלוהים. הוא טפוס כל הטפוסים, והוא מקור חייהם, וכל כמה שהם קרבים אליו, כך הם מתקרבים אל שלמותו ואל אצילותו.

בַּחֲשָׁאי

מאת ד׳ שמעונוביץ

1. מתוך חלום...

מתוך חלום רב־ענין ומסובך הקיצותי נבוך ונדהם, ופתאום חלפני כברק הרעיון: „האם אין החלום רפלקס אטויסטי ממצב ההכרה של האדם הקדמון, האדם הדומה לקוף, ממצב ההכרה שלפני מתן הזמן? האם אין החלום, שבו העבר, ההווה והעתיד לא רק מעורבים, כי־אם גם ממוזגים יחד, מבלי שהמזיגה תעורר אצל החולם גם תמיהה כל־שהיא, כאילו הופעה זו היא נורמלית בהחלט — האם אין החלום אותו אופן התפיסה של המציאות, שיובן רק מתוך ההנחה, שאין לחוש הזמן שליטה עליו; כלומר — אופן התפיסה, שהיה אולי מיוחד לאדם בטרם רכש לו את הנטיה או את הכשרון לקבוע את כל גלויי המציאות בתוך מסגרת הזמן, בתוך המשולש של הווה, עבר ועתיד? האם לא היה אותו מצב ההכרה, שאנו מכנים אותו בשם חלום, מצב ההכרה הרגיל של האדם הקדמון, כלומר — מצב הכרתו גם בהקיץ? ואולי זהו עד היום מצב הכרתו ואופן תפיסתו של החי?

ומתוך מחשבות אלה על החלום, על מהות החלום, נצנצו גם קטעי הרהורים על הזמן, על מהותו של הזמן: האם אין האמצעי הזה, שבו משתמשת הכרתנו לשם סידור ושיטור סיבתי של כל גלויי המציאות — האם אין אמצעי זה, הזמן, דומה לאותו אמצעי, שבו משתמש הצייר לשם סידור ושיטור איקונומי של גלויי השטח — לפרספקטיבה? והן רק לפני זמן קצר בערך, לפני איזו חמשת אלפי שנים עוד לא היה לציירים שום מושג מחוק הפרספקטיבה! והן גם עכשיו בהביט הילד אל תמונה עוד יראה את הדברים כשהם

נערמים יחד, זה ממעל לזה וזה מתחת לזה במקום לראותם זה מלפני זה וזה מאחרי זה? ומדוע לא נניח, כי לפני מאות אלפי שנים, לפני מיליוני שנים עוד זר היה לאדם גם חוש הזמן, והוא ראה את גלויי המציאות נערמים זה על זה, ממש כמו שרואה הילד את גלויי השטח בציורו של האמן?

ואגב: מי יגיד אם גם חוש הזמן לא יוחלף, עם ההתקדמות וההתפתחות הבלתי־פוסקת של מוח האדם, בחוש אחר, משוכלל יותר ומתאים יותר למטרתו האחרונה של האדם — לראיה ברורה ובהירה של תפקיד חייו, לגלוי גמור וממצה של סוד ההויה...

II. ככל מציאות חיינו...

חלום טוב משרה עלי רוח של חג במשך כל היום, ולפעמים גם במשך ימים רבים. חלום רע מדכא את רוחי למשך זמן לא־מועט. ולא באשר החלום מבשר רעות או טובות; אך באשר החלום הוא בשבילי מציאות לא פחות ממשית מאשר כל „מציאות״ חיינו. והרי כך דרכה של המציאות: כשהיא נוחה לנו תעלוץ נפשנו, כשהיא קשה לנו — מועקה בלבנו.

ואולם דא עקא, כי גם חלומות — ככל מציאות חיינו — הם על־פי רוב מעיקים ונפתלים...

III. נוסחאות...

האם אין כוס אחת מלאה יין טהור שקולה כנגד שתים, שיינו מהול חציו במים? ויותר מזה: האחת ההיא עלולה לשכר יותר מהשתים האלה...

וכלום אין שנה אחת של חיים מלאים, רותחים, תמציתיים שקולה כנגד שנתים של חיים מתנהלים ברפיון? מדוע איפוא כשאנו מדברים על אריכות ימים הננו מתכוונים תמיד רק לכמות הימים ולא לאיכותם? יש ויש לעיין בטיבן של הנוסחאות המקובלות: „נקטף בדמי ימיו״ ו„בא בכלח אלי קבר״...

IV. אלטרואיסטים...

כשאנו מדברים על הצורך להתגבר על היצר, לכבוש את התאוות, לחנך את האופי, לאטום אוזן לשסויי האנוכיות — אז אנחנו נעשים באמת אלטרואיסטים, אז אנחנו חושבים באמת לא עלינו, כי־אם על האחרים, אז אנחנו דואגים באמת לא לעצמנו, כי־אם לזולתנו...

ומוזרה בעיקר עובדה זו, שבתום־לב ובכנות אנו מכירים ומרגישים את הצורך להתגבר על היצר, לכבוש את התאוות, לחנך את האופי וכולי וכולי...

V על אהבת הכבוד

בדברי אלה אני פונה לא אל האוילים, המטומטמים, רפי־הרצון ושכורי־התאוה, המוכנים ומזומנים לקבל את הכבוד מידי מי שהוא ובכל מחיר שהוא, ולוא גם במחיר הבזיון השפל ביותר. בדברי אלה אני מתכוון אל הטובים, הישרים והנבונים, אשר גם להם לא זר, כלל וכלל לא זר, הרגש הזה, רגש אהבת־הכבוד. ואולם מה הוא הכבוד אשר אתם, הטובים, הישרים והנבונים, חפצים בו, אשר אתם תובעים אותו, ולוא גם בשתיקה, מסביבתכם, ממעמדכם, מעמכם, ולפעמים גם מהאנושיות כולה? האם אין כבוד זה נרדף עם הודאה בחשיבות המפעל הגדול, עם הכרה פומבית של המעשה הרב? האם אין שאיפת־כבוד זו שאיפה נאצלה וטהורה, שהמעשה הטוב לא יזָרע על צחיח סלע, שההמון, העם, לא ישאר שוה־נפש להוד ולתפארת, לגבורה ולחכמה? ואולם אם כן, מדוע זה יצר לכם, אם ההמון התמים מנחיל לעתים לא רחוקות את זר־התהלה לא לכם, הראויים לו, כי־אם לאחרים, היודעים להוליכו שולל? הן הכוונה היא העיקר, והן גם ההמון התמים בהריעו לכבוד פלוני אלמוני מריע בעצם רק לכבוד המעשה הרב, המפעל הנעלה, זאת אומרת: לכבוד המעשה שלכם, המפעל שלכם...

VI. לתת ולא לקבל...

לתת ולא לקבל — זוהי מנת חלקם של העבדים, כשהיא באה מאונס; אך גם מנת חלקם של האלים כשהיא באה מרצון...

VII. החושד בכשרים...

חשדת בפלוני, שעשה לך רעה, ותיכף הוברר לך, כי לא רק מעשהו זה הוא מגונה בתכלית הגנאי, אלא שפלוני הוא בכלל שפל שבשפלים ופחות שבפחותים, כליל כל החסרונות ומלא עבירות כרמון. כשנוכחת אחר־כך שחשדת בכשרים, ופלוני לא עשה לך שום רעה, — בושת ונכלמת. ואולם השנאה ששנאת אותו לא חלפה כלל ועיקר, השנאה הממהרת ומעמיקה להכות שרשים. להיפך, היא עוד גדלה ונברה, היות ונוסף לה מקור־ייניקה חדש — הבושה...

VIII. אילו...

אילו היו בני האדם מתאמצים יותר להבין את ההופעות, לא היו אולי מתאמצים כל־כך לשנות את ההופעות...

הֱינְרִיךְ צִמֶּרְן

(1931—1862)

מאת ד״ר שמואל י. פיינין

I

בכ״ג בפברואר, שנה זו, מת בלייפציג האשורולוג הגרמני המפורסם היינריך צימרן. מותו היא אבדה גדולה למדע האשורולוגיה, אשר צימרן היה מהמובהקים שבחוקריה.

חיי צימרן עניי־עלילה הם, כחיי תלמיד־חכם הממית עצמו באהלו של המדע. צימרן נולד בי״ד ביולי, שנת 1862, בעיר גרבן, במדינת באדן. כרבים מחוקרי המזרח הנוצרים היה גם צימרן בנו של כהן. באוניברסיטאות שונות למד את הלשונות השמיות, וביחוד אשורולוגיה, וגם תיאולוגיה. כרבים מאשורולוגי גרמניה ומחוצה לה היה גם צימרן תלמידו של פרידריך דליטש באשורולוגיה. בן כ״ב שנה גמר צימרן את חוק־למודיו באוניברסיטה וקבל את התואר דוקטור בלייפציג ומשנת 1887 התמסר כולו לעבודה מדעית.

את פקידותו המדעית החל צימרן כעוזר מדעי בספריה האוניברסיטאית בשטרסבורג (1887—1889), היה אחר־כך דוצנט לשפות השמיות בקניגסברג (1889—1890) ובהַלֶּה (1890—1894) ולפרופיסור שלא מן המנין לאשורולוגיה בלייפציג (1894—1899) ולשפות השמיות בברסלוי (1899—1900). בשנת 1900 נתמנה לפרופיסור מן המנין ללשונות המזרחיות, למנהל המכון השמי והמכון לחקירת המזרח בלייפציג, ושלושים ואחת שנה שמש באותן המשרות: הורה והקים תלמידים ונהל את המכונות.

משנת 1904 ערך צימרן, יחד עם א. פישר, את הקובצים המדעיים „לייפציגער סעמיטישע שטודיען״ ומשנת 1924, אחרי מות קרל בצולד, היה צימרן לעורך הרבעון המדעי המפורסם „צייטשריפט פיר אסיריאלאגיע״ (1924—1931). הוא ערך חמשה כרכים וחצי. את הכרך החמשי של אותו רבעון ערך בהשתתפות חוקר התיאולוגיה יוהנס פרידריך והאשורולוג רב הכשרון ב. לנדסברגר.

במשך כל ימי חייו היה צימרן שקוע במקצועו האחד: באשורולוגיה. לעולם לא פסק לחקור וללמוד. הוא אגר הרבה

חומר והשתמש בכל הזדמנות להעשיר את ידיעותיו. כששמש בימי המלחמה בפקידות אזרחית בבלגיה, חקר את אוסף הכתבות בכתב־היתדות אשר בבריסל ופרסם את תכנן ודן עליהן בעתון המוקדש לאשורולוגיה. היחסים בין צימרן, „הכובש" הגרמני, ובין מנהל המוזיאון, „הנכבש", היו ידידותיים: אכן תלמידי־חכמים מרבים שלום בעולם.

את עבודתו המדעית החל צימרן בשנת 1885 והשתתף בלי הפסק בחקר המדע האשורולוגי וכמעט בכל שנה העשירו בספרים רבי־ערך או במאמרים מעמיקים. ספריו ומאמריו אינם גדולים ביותר בכמות, אולם רבי־איכות הם. כל מה שכתב הוא בעל ערך מדעי קיים.

II

היינריך צימרן היה המומחה היותר גדול בחקירת הדת הבבלית והספרות הדתית הבבלית. ואם אחרים חשו להקים את הבנין, הנה צימרן הוא שהכין את החומר, חצבו ממעמקיו, והניח את היסוד בזה, שהתוה את התכנית של הבנין, גלה את המהות והרוח של כל המקצועות הקשורים בבנין הדת הבבלית.

צימרן החל את חקירתו בדת הבבלית בעבודתו המדעית על התהלות הבבליות. ספרו הראשון „באבילאנישע בוסס־פסאלמען" (תהלות־ודוי בבליות), אשר יצא בשנת 1885, הוא כבר עבודה מדעית מצויינת, כמו שסימנה פרידריך דליטש, אשר לו הוקדש הספר. הספר מכיל: מבוא קצר, טרנסקריפציה ותרגום הטקסטים, המסודרים שורה על גבי שורה: שומרית, אשורית וגרמנית, ופירוש ארוך, שבו חוקר צימרן בדקדוק ובמלים של הטקסטים ומדגיש את הדמיון שבין הבטויים בתהלות הבבליות לבטויים שבמזמורי התהלים. הספר אינו רב־הכמות, רק תשע „תהלות" עיבד בו צימרן, אבל בפרושן מגלה החוקר הצעיר, בן כ"ג, ידיעה עמוקה באשורית ובשומרית בשני דיאלקטיה העיקריים: אֶמֶ־כָּ, ואֶמֶ־סַל, שכמו שאר חוקרי־הזמן, הומל ודילטש, כנה אותם צימרן: שומרית הדרומית ואכדית הצפונית (באמת אכדית הוא שם השפה הבבלית השמית, בנגוד לשומרית, שהיא שפת התושבים הקדמונים, הבלתי־שמיים). צימרן העמיק כאן לחקור בצורות הדקדוקיות של שתי הלשונות והפליא בבקיאותו בכל גנזי הספרות הבבלית. הספר הזה הוא אבי כל פעולתו המדעית בכל ימי חייו: חקירת ספרות בבלית, פילולוגיה שמית ושומרית והשואה לתנ"ך.

צימרן אינו נרתע כאן מפני דעת גדולים, ומגלה, יחד עם בקיאות גדולה וחריפות, גם שכל ישר ומתינות־הרוח. מתרחק הוא מסנסציות מדעיות ומהשערות מתעות. מענינת דעתו בדבר ערעורו של יוסף הלוי על מציאות הלשון השומרית. הוא, צימרן, אינו מקבל את דעת הלוי, כי הלשון השומרית לא היתה במציאות. אולם מקבל הוא הרבה מבאוריו, וגם יוצר סינתיזה, כי לא כל מה שהסופרים הבבלים קבעו בתוך אוצר־המלים השומרי הוא גם שומרי על־פי מוצאו. פעמים רבות שינו הסופרים קצת את המלה השמית ושמוה בעמוד השומרי (במלונים) או בשורה השומרית (בתהלות דו־לשוניות) או השתמשו בה בכתבות היסטוריות הכתובות שומרית בשביל מלכים מהזמן המאוחר. גם המלים השומריות הטהורות מקבלות לפעמים תוכן שמי, והמושג השמי מרחיב את ההוראה המצומצמת של המלה השומרית.

גם בדבר הדמיון שבין התהלות הבבליות והעבריות אין צימרן מפריז. ואם כי מדגיש הוא את הדמיון שביניהן, הוא מזהיר בכל־זאת מפני הזהה. יש כאן רק כלי־לשון דומים או שוים, אבל לא מושגים דומים או שוים: לא הרי החטא הפולחני הבבלי כחטא המוסרי היהודי.

במקצוע התהלות הבבליות יצר צימרן דברים חשובים. הוא כתב גם ספרים שנועדו בעיקר לבלתי־מומחים, שאין האשורולוגיה מקצועם, אבל הם מוצאים ענין בידיעת המזרח. אולם רוב דבריו מיועדים לחוקרים בעלי־מקצוע וכתובים הם בצורה הכבדה של מחקרים מדעיים. הוא לקט וסידר ותרגם לגרמנית את „מבחר התהלות והתפלות הבבליות" („באבילאנישע הימנען אונד געבעטע אין אויסוואהל". Der alte Orient, שנה שביעית, חוברת ג', 1905, ושנה שלש־עשרה, חוברת א', 1911). החוברות הללו, המיועדות לקוראים משכילים, אבל בלתי־מומחים, מכילות עובדות חשובות וברורות ביותר על מהות התהלות הבבליות, סוגיהן, משקליהן, השואתן לתהלים. הוא מסדר את השירים בצורה שירית ומדגיש את המטריקה. הוא לא נמנע לתקן כאן כמה מהתפלות שהוציא בעצמו ושכלל גם מה שהוציאו אחרים. לחוברת הראשונה הכניס: תהלות נצחון, תהלות מלכים, תפלות מלכים, תפלות לראש־השנה; תהלות האלים תמוז (אל הצמיחה), סין (אל הירח), הדד (אל החזיז); מעמדות (תפלות קרבנות); תהלות השבעה, שהן רבות בסוג התהלות, לשמש, נרגל (אל המגפות), עשתר (אלת הפריה), מרדוך (אלהי בבל, לפי נקוד האלהות בתנ"ך מְרֹדָךְ); תהלות מרדוך, עשתר; קינות, קינות בצורת שיחה, קינת חכם וקינה על צרה לאומית. לחוברת השניה הכניס כמה שירים מהזמן הקדום, שנגלו בניפור. אולם גם רבים מהשירים המאוחרים, שבוררו במשך חמש השנים שעברו מזמן צאת החוברת הראשונה, הכניס אל תוכה. לחוברת השניה נכנסו: תהלות לסין, הדד, אנליל (אלהי נפור), נין־אורתה (אלהי הקרב); שירי תמוז, שירי פולחן עשתר־תמוז; תפלת המלך אשור־בנפל לנבו; תהלת שמש; פתגמי חכמה; תפלה לשמש לחנוכת הבית. אם כי החוברות כתובות גרמנית ומיועדות למשכילים, הן ספרי־עזר נוחים גם לחוקרי התהלות המומחים, כי התרגומים הם פרי חקירה עמוקה ובטוחה.

III

צימרן נחשב לבן־סמך היותר גדול בכל תהלות תמוז ופולחן תמוז. הוא חקר והוציא „שירי תמוז", שהיו משתמשים בהם בחגיגות תמוז, שבהן היו הנשים מבכות את התמוז, אֵל הצמיחה, המת בכל קיץ. ספרו „סומעריש־באבילאנישע תמוז־ליעדער" (Bericht der phil. – hist. Klasse der Kön. Säch. Ges. d. Wiss., כרך 59 (1907), עמוד 201—252) הוא מקור חשוב לגלוי דרכי פולחן התמוז בבבל, שמשם התפשט בכל הארצות והגיע גם לארץ־ישראל, אשר גם שם היו „הנשים יושבות מבכות את התמוז" (יחזקאל ח', י"ד). אמנם קדמוהו אחרים בעבוד כמה שירים, אולם הוא תקן גם את אלה וחדר אל מהותם.

צימרן לא רק עיבד, תרגם את השירים שאחרים העתיקו והוציאו, אלא העתיק גם בעצמו רט"ז שירים וקטעי שירים פולחניים מהתקופה הבבלית הקדומה, הכתובים ברובם שומרית ואחדים באכדית. ספרו „סומערישע קולטליעדער אויס אלטבאבילאנישער צייט" („שירי פולחן שומריים מתקופת בבל העתיקה") יצא בסדרת כתבי המוזיאון הברליני, שלו שייכות הטבלאות שמהן העתיק צימרן את השירים (Die vorderasiatischen Schriftdenkmäler der königlichen Museen zu Berlin Heft, II, 1912; Heft X, 1912). הטקסטים מועתקים בבהירות רבה ואין כל קושי בקריאת ההעתקה. הוא צרף את הקטעים השונים וחברם בהעתקה זו. הטקסטים האלה ודומיהם מוכיחים, כי השירים הבבלים שנמצאו בספרית אשור־בנפל, ואלה שנכתבו בתקופת

הבבלים החדשים והפרסים והיונים, אינם אלא העתקים משירים מתקופת חמורבי ומהתקופות הקודמות לה. צימרן מבדיל בין הטבלאות הגדולות (A), שהן פרי בתי־הספר של המקדישים, ובין הטבלאות הקטנות, שהן פרי העתקים של תלמידים או של המקדישים אותן לאלם השונים (B). מעלת הראשונים היא גדולה מזו של האחרונים. „ברשימת התוכן״. הבאה לפני הטקסטים, מתאר צימרן כל טבלה לפי שרידיה. מפרט את הקטעים שמהם חוברה, את גדלה וצורתה, צבעה וסוגה (A או B). הוא נותן גם ראשית השירים הכלולים בטבלה ומברר את האל שלו הוקדש השיר. מזכיר הוא את המשנים (דופליקאטען) של השיר שכבר יצאו ומרמז על המרכזים שמהם באו הטבלאות. בעשרים וחמשה העמודים הגדולים הבאים לפני ההעתקים יש עבודה ענקית. צלומי כ״ה טבלאות, מהחשובות ביותר, באו בסוף הספר.

השירים שבספר זה מוקדשים לאלים הרבים, שנתברכה בהם ארץ בבל בכל הזמנים. השירים הם לאלים: סין, גיריל. תמוז, עשתר־תמוז, בַּאוּ, נין־אורתַה, גַשַן־איסין, עשתר האַרכִית, גַשַן־מַר, אֵיאַה, שמש, הדד, אמורו, ארורו, נִין־מָר, מַח, שול־פַּאֶה, נינַה, גילגמש, עשתר, אנכידו, וכדומה. רבים מהשירים הם שירי אֶנליל־אליל, אשר מרכז פולחנו היה בניפור. הוא היה ראש האלים לפני עלות מרדוך, אל בבל, לגדולה; גם שירי פולחן עשתר־תמוז תופסים כאן מקום גדול. באחדים מן השירים יש זכר למלכים, כמו אשמע דגן מאיסין, חמורבי וסמסו־אלונה בנו מבבל. השירים האלה הם מקור חשוב לתולדות הדת הבבלית, כי בהם רואים את מושגי העם על האלהויות השונות. כמה מהטקסטים הם השבעות וכתבי־נחוש.

חשיבות מיוחדה יש לשני טקסטים שצימרן עיבד אותם במאמרים מיוחדים. את השיר השומרי הארוך 199 עיבד צימרן במאמרו הגדול „האלהת המלך ליבית עשתר״ („קעניג ליפיס־עשתר׳ס פערגאֶטטליכונג״. איין אלטסומערישעס ליעד. 1916). הטקסט מכיל שירים לכבוד האלוה ליבית־עשתר. ואת השיר האכדי האפי 214 עיבד ב„עשתר וצלתו״ („עשתר אונד צלתו״. איין אלטאכדישעס ליעד. Berichte über die Verhandlungen der Kön. Sächs. Ges. d. Wiss. 68 Band, Heft I, 1916). הטקסט המענין הזה הושלם על־ידי ו. שייל, שמצא חלקים שנפרדו ממנו.

IV

רבים הם המאמרים שפרסם צימרן במקצוע התהלות הבבליות. על־ידי בקיאותו הגדולה וידיעתו העמוקה עלה בידו להכיר נפרדים, הגנוזים בבתי־אוסף שבארצות השונות, ולאחדם, ולעומת זאת–גם להפריד בין הדבקים בטעות. בכל דבר, כגדול כקטן, במקצוע התהלה הבבלית מצא ענין. מִשנה (דופליקאט) לתהלת אליל, זהות שיר נרגל הגנוז בברלין עם זה הגנוז בלונדון, שיר חנוכת הבית, קטלוג של שירים – כל אלה הדברים משכו את לבו, והוא הקדיש להם חקירה, המצומצמת בצורתה, אבל מקיפה במהותה.

גם עבודתו הגדולה האחרונה בחייו היתה במקצוע התהלה: מחזור שירים שומרים עתיקים של בתי־המקדש הבבלים העיקריים (Zeitschrift für Assyr., כרך ל״ט, 1930, עמודים 245–276). על־ידי המחזור הזה עומדים על קשר האלים למקדשים השונים שבערים השונות. ואם כי חלק מהם היה ידוע מכבר, הנה יש גם חדשים לגמרי. ל״ז ערים, שמות מקדשיהן ואליהן מוארים בשלמות או במקצת במאמרו האחרון.

מציאת התהלות השומריות והבבליות מכל הזמנים, אפילו מהיותר קדומים, היא חשובה גם לחקירת תולדות התהלות העבריות, אשר חוקרי־המקרא רגילים ליחס את רובן הגדול לימי הבית השני. אבל אם הבבלים יכלו ליצור תהלות גם לפני תקופת אברהם אבינו – מדוע נשלול את האפשרות הזאת מדוד ומהדורות שלפניו ושלאחריו בימי הבית הראשון ולפני יסוד הבית? אין צורך להוריד את התהלות העבריות למדרגת התהלות הבבליות ולבקש בהן רק תכונות פולחניות, כמו שעושים המקדימים את מזמורי־התהלים. היהודי גם בזמן דוד ולפניו עלה בודאי על הבבלי בהכרתו המוסרית והדתית ושירתו היתה תמיד יותר עמוקה ונפשית מהשירה הבבלית. אין צורך, למשל, לאחר את המזמור פ״ג לתקופת יהודה המכבי, שרק על־פי דרש אפשר לכוונו לזמן ההוא, בעוד שהוא יאה לזמן הסמוך ליפתח, בלי כל דרש. אָסָף אָסַף אל קובצו מזמורים מכל הזמנים.

גם הרבה פרטים קשים שבתהלות העבריות אפשר לבאר בדרך ההשואה לתהלות הבבליות. „מזמור שיר חנוכת הבית לדוד״, למשל, אינו מתאים למקומו–כי מה לשיר תהלה על רפואה ממחלה ולחנוכת בית־המקדש? ואיך אפשר ליחס לדוד את חנוכת הבית, אשר רק שלמה בנו בנהו? אבל אם נבאר „חנוכת הבית״ במובן של חנוכת בית פשוט, ולא בית־המקדש, יבואר הכל. במקום שירים אליליים, שהשתמשו בהם הבבלים והכנענים לחנוכת הבית, כדי להגן על הבית החדש ממחלות רעות ומכל פגעים רעים, היה לעברים „מזמור שיר חנוכת הבית״ שלהם. ואמנם גלה צימרן „שיר חנוכת הבית״ כזה, שבו מתפלל האדם לשמש, שיחיה בשלום בבית אשר בנה („צייטשריפט״ הנ״ל, כרך כ״ג, 1904, עמודים 369–376). אין דמיון בין השיר שגלה צימרן ובין „מזמור שיר חנוכת הבית״, אבל היהודים השתמשו בשיר כזה במקום שיר יותר קדמון, אלילי, כשם שממגיני־הבית הקדמונים, שלפני מתן תורה, קבלו צורת המזוזה והכניסו בה את התוכן המוסרי הנעלה.

השירים הבבלים, שצימרן הקדיש להם כל־כך הרבה עבודה וכשרון, אינם מסוגלים ברובם הגדול לשובב נפש הקורא המודרני, ואין כל השואה פנימית בינם ובין התהלות העבריות או הליריקה העתיקה והחדשה. אבל גם מבעד למעטה הכבד והחד־קולי של השירים האלה נשמע פה ושם המיה לירית, הנוגעת עד הנפש. שומעים אנו בהם אנחת אדם החלש כנגד העולם ופגעיו הרבים ומקשיבים אנו בהם גם לאנחת העם בעל התרבות, שפראי מזרח, מערב וצפון כובשים אותו תמיד, מכניעים אותו תמיד, משליטים עליו את אגרופם החזק.

אין לדון על כח הפיוט הלירי של הבבלים על־פי השירים האלה. בודאי היתה גם לבבלים שירה לירית טהורה, שירי אהבה ויגון, שירי שמחה וצער אנושיים הובעו בודאי על־ידי משוררים שונים, אבל לאסונו של הפיוט הלירי היו אלה שירים שבעל־פה ומתו ביחד עם שומריהם או נכתבו על קלף ופפירוסים ואבדו במשואות הבתים הנחרבים. רק כתבי הכהנים, „כתבי הקודש״, שנכתבו על גבי לוחות־לבנים, נשמרו לדור אחרון: מתוך עיי־המקדשים יגוחו ויחַיו זכר האלים הקדמונים שמתו זה כבר.

(סוף יבוא)

הַסֵּפֶר וְהַסּוֹפֵר בססס״ר

(רשימות חטיפות)

I

עולם־הספרות הסובייטי משועבד לאותם החוקים והסדרים עצמם שבעולם הפוליטיקה והכלכלה הסובייטי. תכנית משקית, פעולת המרצה, התחרות בעבודה והתקנאות, הגנת המולדת הסוציאליסטית וכו׳ וכו׳ — טובעות את חותמן ביצירה הספרותית החדשה ברוסיה׃ על הספרות לשקף את הבניה הסוציאליסטית לכל גילוייה ועליה להשפיע עליה: ל„דרבן״, להמריץ, לעודד.

עד אשתקד התקיימו ברוסיה הרבה הוצאות לספרות יפה: „זיפ״ (ראשי־תיבות: „אדמה ותרושת״), „פרוליטרי״, „הפועל המוסקבאי״, „הגוארדיה הצעירה״, „הוצאה לתיאטרון וראינוע״ וכדומה. כל הוצאה היתה משתדלת להרבות בהדפסת ספרים, מעדיפה תרגומים זולים על הספרות המקורית, רודפת אחרי שמות אנשי־שם, מעלימה עין מהאיכות האמנותית והאידיאולוגית—עד שבאה הממשלה וחקקה: ריכוז.

על־פי צו זה נתמזגו הוצאות־הספרים, והפעולה של פרסום ספרות יפה רוכזה ב„גיחל״ („הוצאה ממלכתית לספרות אמנותית״), שהיא מחלקה מיוחדת ב„אוגיז״ (ב„הוצאה הממלכתית המאוחדת״).

ריכוז זה היה מחויב־מציאות גם מבחינה משקית פשוטה מאד. חוסר־הנייר נותן את אותותיו בכל הבר״ת הסוביטית. הנייר ניתן לכל המוסדות והמשרדים במדה ובמנין, קשה לקבוע אמת־המדה, אשר על פיה יחולק הנייר היקר בין הוצאות־הספרות המרובות. העצה היחידה: ריכוז.

על־ידי ריכוז זה נעשה לאפשר גם פקוח ממשלתי־קומוניסטי מתמיד על פרסומה של הספרות האמנותית. פקוח כפול: משקי ואידיאולוגי.

II

על־יד ההגה של הוצאות־הספרים שנתאחדו הועמדו קומוניסטים נאמנים, והמכונה החלה להסתובב. אולם כעבור חדשים מספר הוברר, כי המבנה החדש לא פתר כמה וכמה שאלות כאובות. גם ל„גיחל״, הבת היחידה של הממלכה הסובייטית, אין נותנים נייר. במקום 102 מיליון גליונות הנחוצים לה לזמן הקרוב ניתנו רק 23 מיליון. הכנית ההדפסה לא נמלאה, הוצאות המנגנון של ה„גיחל״ לא הופחתו ולגבי המחזור הממשי הוו 22 אחוז (במקום 14 אחוז ב־1930), מחיר הספר עלה באופן ממוצע בארבעים אחוז לגבי אשתקד — ואם כן, מה הועילו חכמים בתקנתם? ולא זו אף זו: ה„גיחל״ קבלה לרשותה את תיקי־המערכות של ההוצאות שעמדו קודם ברשות עצמן, יחד עם הזכויות והחובות הכרוכות בהם. יצא, ש„הוצאת הספרות האמנותית המאוחדת״ נאלצה לשלם חצי מיליון רובל שכר־סופרים בעד כתבים שלא יראו את מכבש־הדפוס. המערכות הקודמות לקחו מכל הבא ביד, ואילו המערכת החדשה המאוחדת בוחרת ומנפה את החומר אשר בידה, בשוותה לנגדה תמיד את מחסור־הנייר. מובן מאליו, שנאלצה לפסול כתבי־יד רבים, אשר העורכים הקודמים התחייבו להוציאם. פסלה— והוציאה חצי מיליון רובל שכר־סופרים לבטלה.

גם אחרי כל מה שפסלה ההוצאה החדשה נשמעות טענות ותלונות מכל צד, כי היא נותנת חומר־קריאה לא־מנופה ולא־רצוי. באחת המסיבות אמר קוריניב (סופר רציני, אם כי לא רב־כשרון): „הוצאת הספרים החדשה הולכת בדרך הכבושה הישנה. הוא לא יכלה למצוא ולעודד אף סופר צעיר אחד. התוצרת היא זולה מאד״. וסיריאפימוביץ, סופר ותיק, המסור לסובייטים, בעט ב„גיחל״, משום שהעורכים התייחסו אליו בביטול, שמו מכשולים על דרך פרסום כתביו החדשים, עכבו את הפצתם וחיפשו בהם חטאים.

„העתון הספרותי״ מספר על הפרעות גדולות בהופעת הירחונים המוצאים על־ידי ה„גיחל״, על גסות ותוכן קלוקל בספרות המתורגמת, על חפזון ובהלה בחבור מחזות־הצגה מעניני דיומא. יש דרמטורגים המכינים מטעמים לבימה במשך שלשה־חמשה ימים!

III

שוק־הספרים הסובייטי הגיע לנקודת־הרוייה.

נמכר הספרים העבים צומצם. קונים עתונים, חוברות לטכניקה ולחקלאות, מבקרים בתיאטראות, ראינוע, קולנוע — לרומנים עבים אין קונים. ורק ברומנים מקוריים הדברים אמורים. לעומת זאת — ספרות יפה מתורגמת עוברת לסוחר, אלא שבזמן האחרון ממעטים בפרסומה. ו„התעמולה האמנותית״ אינה יכולה למלא את מקומה.

מדפי החנויות מלאים וגדושים מכל טוב הספרות הסובייטית — ואין קונים. ה„קניגוצנטר״ („מרכז הספר״), המרכז בידו את הפצת הספר ומכירתו, נמצא במבוכה. אין מקום להניח את הספרים החדשים שמכונות־הדפוס פולטות. כי הקורא בוחל בספרות התעמולה, המעלה גרה. דבר זה מעורר דאגה רבה בחוגי הסופרים ואפיטרופסיהם.

הסופרים הסובייטים המכובדים עזבו את בתיהם ומרזחיהם, נרשמו ב„פלוגות־המרצה״ ו„בקבוצות־התקנאות סוציאליסטית״ ויצאו אל בתי־החרושת, הסובחוזים והקולחוזים לפעול ולהפעיל, לקלוט אל תוכם את הדבקות של חסידי הבניה הסוציאליסטית, כדי לפלוט אותה אחר־כך ביצירה ספרותית־אמנותית. מלבד זאת, נוסדה גם „התאגדות ספרותית של הצבא האדום והצי״ („לוקאפ״ ברוסית), המאחדת את הסופרים המתמסרים לפעולה תרבותית־אמנותית בקרב החיילים והמלחים האדומים ולתיאור חייהם של אלה „הזקיפים הסוציאליסטיים חגורי חרב המלחמה״.

סלתם ושמנם של הסופרים הסובייטים שקועים עכשיו ביצירה הצבאית. אולם אין לבו של קהל הקוראים הרחב הולך אחריה.

IV

אורחים בסססר״ר: מקסים גורקי ופרידריך וולף. מחלקים להם כבוד עד בלי די.

מפליגים בשבח כשרונו של פרידריך וולף, הידוע כמחבר הדרמות „ציאן־קאלי״ ו„המלחים מקאטורו״ ושנתפרסם ברבים בגלל מלחמתו נגד הסעיף 218 בגרמניה, האוסר חמורות את הפלת־העובר המלאכותית.

חכו גם לרומן רולן. אבל הוא לא בא ושלח מכתב, כי מצב בריאותו לא ירשה לו לצאת עכשיו לדרך רחוקה.

את רומן רולן מחבבים מאד ברוסיה. הכל יודעים את הסוד, שגורקי הרוסי מכר ל„גיחל״ את הזכות להוצאת כתביו החדשים והישנים וקיבל בעד זה 200.000 רובל זהב (פשוטו כמשמעו! הוא יושב באיטליה, והצירוונץ הסובייטי טוב שם רק לצור על פי הצלוחית), ואילו רולן הצרפתי מסר במתנה ל„גיחל״ את הזכות היחידה לפרסום ספריו ברוסית. „מה בין בני לבן חמי!״

V

לכבוד מיוחד במינו זכה עכשיו „המשורר הפרולטרי הגדול״ יפים אליכסייביץ פרידבורוב, הידוע בשם דימיאן בֵּדְני.

הוא קרילוב וניקראסוב הקומוניסטי גם יחד. ממשל משלים, מגיד אגדות, בלשון המונית המתובלת אמרות סובייטיות, חידודים עממיים, גיזמות־צבעונין.

מלאו עשרים שנה מיום שפרסם את המשל הראשון שלו בעתון הבולשביסטי „זוויזדה" („הכוכב"). מאז הרבה להדפיס שירים, פזמונים, מעשיות בחרוזים ובלי חרוזים. בשנים האחרונות הוא כותב לא פחות משיר אחד ביום. הוא דורך את קשתו נגד הסוטים הימניים והשמאליים שבמפלגה הקומוניסטית, חורץ לשון נגד סוציאליסטי חו"ל, לועג ומקלס את הבורות והבערות של ההמונים. בעל־מלאכה חרוץ היא וקל־כתיבה. בעל חוש־ריח מפותח, היודע יפה את חיי־האכרים ושולט בלשון הרוסית הספרותית וההמונית כאחת. שוט נאמן הוא בידי סטלין.

VI

הוצאה עממית זולה של כל כתבי גורקי, רומן רולן ודימיאן בידני סומנה בתכנית ה„גיחל" לשנת 1931, ולא בוצעה. הסיבה—חוסר נייר. ובאותו זמן עצמו מוציאים במוסקבה בכל חודש להדפסת קלפי־משחק למעלה מחמשה קרונות של מבחר הנייר.

אבן הקלפים עסק בטוח ובדוק הוא מכתבי רולן וגורקי אפילו בססס"ר.

ד. פ.

ספרות של „חובבים"

בתחילתה של הספרות העברית החדשה, במשך תקופה ארוכה, היו בין המשוררים והסופרים העברים „חובבים" רבים. אמנם בין החובבים האלה היו לפעמים אנשים בעלי שאר־רוח, מחוננים בכשרון יצירה פחות או יותר, אבל על כל היוצא מעטם היה טבוע חותם של „חובבות".

הסימן המובהק של „חובב" הוא זה, שאינו יודע חבלי־יצירה. על־פי רוב היה שואל רעיונות או רגשות מאחרים והסתפק בזה, שהלבישם „מחלצות שפת עבר". פעמים שהיה כותב בפירוש „העתקה מסופר פלוני או משורר אלמוני", ופעמים שהיה אומר „בעקבות זה או זה", ופעמים שהיה מעלים, מדעת או שלא מדעת, את המקור ונדמה לו, כי „מלבו יצאו הדברים".

אבל גם בשעה שהסופר או המשורר ה„חובב" היה לו משלו איזה דבר להגיד, לא אהב להרבות בטרחה ויגיעה לברוא את הצורה ההולמת את התוכן, ועל־פי רוב בחר להלביש את תכנו צורה שמצא מוכנה אצל אחרים. הוא לא ידע צער של יוצר, המבקש לו מלה, שיש בכחה להביע את רעיון־הלב בשלמותו. החובב מצא לו מן המוכן המון מלים וניבים, שגנזו דורות רבים שהיו לפניו, והוא קנה אותם במשיכה או בקצת שנוי. מכאן מחלת „המליצה", שלפפה את ספרותנו העברית החדשה בימי ילדותה. המליצה, במובנה הגרוע, הרי היא בעצם השמוש בצורה לשונית, שאינה מתאימה לתוכן והיא נראית כמלבוש של ענק על גופו של ננס או כתגא של מלך על כתפיו של הדיוט.

החובב לא אחז בעט־כופרים מתוך דחיפה פנימית להביע רעיון או רגש, שאינו נותן מנוח לו, בחינת „אש עצורה בעצמותיו", אלא עסק בספרות לשם שעשועים או לנחול כבוד־סופרים בשעה שענין זה נחשב עוד לכבוד. על־פי רוב, היה החובב עוסק בספרות בימי נערותו (לכתוב שירי־אהבה ודברי־זמר בכלל) או לעת זקנותו (להתפלסף בשאלות העומדות ברומו של עולם).

וככל אשר הלכה ספרותנו החדשה ונשלה מעל רגליה את נעלי־הילדות, כן נחלצה לאט־לאט מנגע החובבות, שעכב את גידולה והתפתחותה. משנראו בספרותנו היוצרים האמתים, ירד כבוד החובבים בעיני הקוראים וגם בעיני עצמם. אמנם אין לומר, כי נעלם לגמרי סוג זה של משוררים וסופרים מאוהל ספרותנו. ודאי עוד נשארו שרידים לא־מעטים מאותה התקופה, ואולי גם הולידו דור חדש בדמותם, כצלמם. אבל, על כל פנים, אין רשומם ניכר בעולמנו הספרותי. ויש לראות בזה אחד מסימני ההתפתחות של ספרותנו, כי הסוג של ספרי „חובבים" הולך ומתמעט, הולך ותם.

בימי גאות של הספרות אין „החובבים" נראים כלל על האופק. אולם בימי שפל הם כאילו יוצאים מחוריהם, אשר התחבאו שם. „שעתנו הגיעה"— אומרים הם לעצמם.

האם מקרה הוא, כי בימי המשבר לספרותנו העברית נזדמן לידי ספר של „חובב" טפוסי, שנדפס בתל־אביב בשנת תרצ"א *)?

הספר כולל שירים ומשלים — מחצה על מחצה.

בחלק השירים אנו מוצאים „שירי ציון" אחדים (ובתוכם המנון לאומי מזרחי) ושירים סתם, כגון „געגועים", „לבדי", „הכל הבל" — כל אלה הנושאים החביבים על המשוררים החובבים בכל הזמנים.

אולי משתוקק הקורא לדוגמאות מן השירים האלה? — הרי הן:

המשורר פונה „אל ציון" ואומר:

אַתְּ שִׂמְחָתִי, אַתְּ עַצְּבָתִי!
לָךְ אַנְחָתִי, לָךְ תִּקְוָתִי
אַתְּ קוֹלָרִי, אַתְּ רְבִידִי!
בָּךְ עֲבָרִי, בָּךְ עֲתִידִי!

זהו ה„בית" הראשון. והאם יש צורך גם ביתר ה„בתים"?

השירים „המקוריים" תופסים בספר רק מקום קטן, מקום רחב יותר הוקצה לשירים המתורגמים. החובב אינו גורס את המימרה: „רוצה אדם בקב שלו ולא בתשעה קבים של אחרים". מחונן הוא במדת הענוות ומסתפק הוא להיות נושא־כלים לאבירי השירה הלועזית.

אביר השירה הלועזית, שזכה לכך, כי יוא"ב יהיה לו לנושא־כלים, הוא הייגריך הייגה, כל השירים המתורגמים בספר הזה (מלבד אחד משל שילר ושנים משל גיתה — כדי שלא יעלבו) הם מ„היינה" או „על־פי היינה".

המשורר האומלל בחייו וגם אחר מותו! הוא שהתאונן על מר גורלו, על הנשים שהציקוהו „אלה באהבתן ואלה בשנאתן", לא ידע, כי ילדי־רוחו עתידים לשאת עמל ותלאה עוד יותר מידי המתרגמים החובבים.

ידוע הדבר, כי „החובבים" נתנו עיניהם בהיינה להעתיקו לעברית או „לעשות כמתכנתו". גרם לכך במקצת, שהיינה כתב שירי־אהבה — ענין הקרוב ללבו של כל משורר צעיר. אך מלבד זאת משכו שירי היינה את לב ה„חובבים" בקלותם, ולבם נתעה להאמין, כי מכיון שהם פשוטים כל־כך, קלים כל־כך, הרי הם נוחים לתרגום. ולא ידעו ולא הבינו (הרי לפיכך הם „חובבים"), כי דוקא פשטות זו וקלות זו (שאגב עלו לו למשורר בעמל ויגיעה, כמו שמוכיחים כתבי־היד של היינה עם התקונים והשנויים הרבים) הן הן המכבידות על המתרגם בכלל — ומה גם לעברית.

חותם „החובבות" טבוע עוד יותר על החלק השני של הספר — המשלים. החלק הזה תופס מספר עמודים כמו החלק הראשון, אולם בתוך גל הפתגמים והמכתמים ימצא הקורא רק מספר קטן של אמרים בצורה חדשה קצת. כל השאר — ערמת חול. רוב הפתגמים הם חבוטים ונבובים, כגון: „זהב ונכסים יאבדו, ושם טוב יעמוד לעד", או: „שמע הרבה ודבר מעט", או: „שמע קודם שתדבר", או: „על דרך החיים תמצא שושנים וחוחים" וכדומה.

אם את השירים חלק המחבר למקוריים ומתורגמים, הנה את „המשלים" (הפתגמים) הוא חושב כולם ל„מקוריים". כמובן, הרי זו „זהירות" קצת, מפני שרוב הפתגמים ידועים לקורא מימי ילדותו, כגון: „שורש העמל מר ופריו מתוק", או מפי הסבתא, כגון: „לא כל דבר תוכל לקנות בזהב", או מספר המשלים של יהושע שטיינברג, כגון: „זהב באש יבחן ובן־אדם בזהב", או משיחות הבריות, כגון: „אל תרוץ לקנות מנעלים, כאשר ירד הגשם" ועוד בדומה להם.

אבל לא על זה אני קובל. כשם שקשה למי שאינו משורר לכתוב שיר יפה, כך לא קל לאדם שאינו מחונן בחריפות־שכל לברוא פתגם שנון. אלא על מה אני קובל? — על עברי זקן שקרא ושנה ועלה בדעתו לחבר ספר פתגמים — כלום לא מצא בין עשרות הספרים היוצאים שנה שנה

*) שירים ומשלים מאת ד"ר י. א. בלוסטאון (יוא"ב) מניו־יורק.

במקצוע זה מבחר פתגמים ומכתמים חדשים ושנונים, שהקורא העברי היה יכול להתענג על תכנם החריף או על צורתם המלוטשה? אמנם גם אלה אינם קלים לתרגום (אם כי קלים מתרגום שירי היינה), אבל כדאי היה, לפחות, לטרוח בעבודה זו „לכבוד שפת עבר".

ישב אצלי חבר אחד בשעה שדפדפתי את הספר והתרגזתי למקרא הדברים הבנליים, אמר לי:

— כסבור אתה, שלא ימצאו קוראים, אשר ישבעו תענוג קריאה מן הספר הזה? מה שפגום בעיניך, שלם הוא בעיניהם.

אויה! יודע אני, כי בן הוא. הן הסופרים ה„חובבים" יצרו גם קוראים „חובבים".

מ. בן־אליעזר

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

ר׳ יעקב גולדמן ז״ל. ביום ה׳, י״ז בתמוז, מת בתל־אביב בשנת השבעים וארבע לחייו ר׳ יעקב גולדמן, סופר משרידי דור ההשכלה. המנוח היה יליד ירושלים, בעודו ילד נתיתם מאביו ר׳ אשר, שד״ר, שנרצח על־יד סלוניקי. הוא נלוה אחר־כך לחבורת נאורי ירושלים ועזר לי. ד. פרומקין בעריכת „החבצלת", השתתף גם בשאר העתונים שיצאו בארץ ונודע בעיקר על־ידי מכתביו ב„האסיף", ב„המליץ" וב„הצפירה", ששמשו מקור ראשון לידיעות א״י בדור ההוא. בסוף ימיו פנה ר׳ יעקב גולדמן עורף להשכלה ונתן יד ל„אגודת ישראל". את כתביו בדרוש ומחקר כנס בספר וקרא אותו בשם „בני אשר". כמו כן הוציא בספר את פירושיו והערותיו למשנה, כפי שהורה אותה באחד מבתי הכנסיות בנוה־שלום.

הועידה העברית המוקדמת בברלין. בועידה השתתפו, חוץ מסופרי ברלין ועסקניה העברים, למעלה משלושים צירים מפול־יה, ליטא, אסטוניה, פריז, מצרים וארץ־ישראל. פתח את הועידה ד״ר ש. רבידוביץ, שמסר את רשות הדבור לזקן הסופרים העברים ד״ר שמעון ברנפלד, שנשא נאום קצר ומלא ענין על תפקידי הועידה. אחר בחרו בד״ר ברנפלד לנשיא הכבוד של הועידה ולחברי הנשיאות את ה״ה: ד״ר מ. סולוביציק, יעקב כהן, ד״ר פינס, משה קליינמן, יוסף הפטמן שפירה וד״ר רוזנפלד. את רשות הדבור קבל ד״ר ש. רבידוביץ, שהרצה והציע ליסד ברית העברים, שתהיה הסתדרות בלתי־מפלגתית שעליה לרכוש במשך שלוש שנים מאה אלף חברים, אשר ישלמו תשלום חבר שני דולרים לשנה. על יד הברית צריך ליסד משרדים מיוחדים לתעמולה, לעבודה הסתדרותית, לספרות ולחנוך (הפרקים הראשונים מהרצאתו של רבידוביץ נדפסים בגליון זה של „מאזנים"). אחר הרצה משה קליינמן על כנוס הקונגרס העברי. הנואם דרש, כי הקונגרס הזה יצטיין בהדרו ויהיה כעין הסנהדרין בשעתו. אחרי ההרצאות התחילו הוכוחים, שסבבו בעיקר על הרצאתו של ד״ר רבידוביץ. צירי ארץ ישראל וכמה מסופרי חו״ל ראו בדברי המרצה מעין התנקשות בזכויותיה של התנועה העברית בארץ ישראל. לבסוף הוחלט ליסד את ברית העברים, שעליה יהיו נמנים כל האגודות העבריות הקיימות כעת וגם קוראים יודעי עברית. כמו כן הוחלט ליסד את „קרן התרבות" ולהקהיל במשך שנה את הקונגרס העברי העולמי. רשות הבחירה לקונגרס תהיה למשלמי הסלע, דוגמת השקל הציוני. מחיר הסלע יהיה שוה למחיר השקל. נבחרה אכסקוטיבה בת 14 חברים, שבעה מברלין ושבעה מארצות שונות. כמו״כ נבחרה מוצה בת 37 חברים והוחלט, שכל ארץ תוכל לספח עוד אנשים אל המועצה. לבסוף נבחרה משלחת, שתסע לבזיל אל הקונגרס, כדי להשתדל בדבר עזרה בשביל ברית העברים. הוחלט גם להכריז בחדש אחד בשנה על מגבית לטובת קרן התרבות.

חנוכת בית של בנין ספריה עברית. בסינסינטי נערכה חנוכת בנין הספריה החדש של „היברו יוניון קוליג'". הבנין החדש עלה במאתים וחמשים אלף דולר. הרהיטים וספרים — בחמשה מליון דולר. הספריה עשירה בכתבי־יד יקרי־המציאות ובה מחלקה מיוחדת לכתבי־יד של השומרונים ויהודי סין.

חנוכת הקלוב העברי בברלין. בברלין הוחגה חנוכת האולם החדש של הקלוב העברי „בית־עם". את נאום הפתיחה נשא ד״ר שמעון רבידוביץ. אחריו קבל את רשות הדבור ד״ר שמעון ברנפלד, שנתקבל בהתלהבות על־ידי קהל הנאספים הגדול. דברו עוד: ד״ר טורטשינר, ד״ר סולובייטשיק וד״ר פינס.

„מגן", הוא שם הקובץ המוקדש לשאלת הציוניות הנרדפת ברוסיה הסובייטית. בקובץ באו המאמרים האלה: לקונגרס הציוני הי״ז; רדיפות הציונים ברוסיה הסוביטית — יצחק גורביץ; רדיפות הלשון והספרות העבריות ברוסיה הסוביטית — פרופ׳ ד״ר יוסף קלוזנר; נשק מזיק בידי שונאינו (במקום תשובה לבריינין) — ל. צנציפר; חברת „מגן", פעולותיה ותפקידיה — ג. ג.; ד״ר אלכסנדר זלקינד ז״ל — יצחק רבינוביץ; יעקב פרילוצקי ז״ל — י. ג.; מפרשת הרדיפות, בחברת „מגן" ועוד.

המשורר הצעיר אברהם ברוידס יצא לחו״ל לירחים מספר.

כרוניקה כללית

מות משורר הולנדי. בבוארבורג מת בשנת החמשים וחמש לחייו המשורר ההולנדי ארט ון די לאאוב. המנוח לא היה מפורסם ביותר בצבור הרחב וספריו בשיר ובפרוזה היו נחלת יחידי סגולה בלבד. מיצירותיו יש לציין בעיקר את ספר השירים והבלדות (יצא בשנת 1911) ואת הרומן בשם „ארץ־הילדות" (יצא בשנת 1914). אחד מספרי שיריו האחרונים זכה לפרס של „הועד למען הספרות היפה" בהולנד.

פרס לאחר מיתה. בספרד מת מרעב ומצוקה המשורר הצעיר ורב־הכשרון מוריס בקריסה. ימים כספר לאחר מותו נתאסף חבר השופטים לדון בדבר מתן הפרס הספרותי הממלכתי של השנה. בפרס זכה ספור בשם „האהבה האיומה של אגליברט וקלדוניה". נתברר שמחבר הספור הוא המנוח מוריס בקריסה.

פרס הפופוליסטים. הפופוליזם בצרפת, יותר משהוא כוון ספרותי חדש יש בו משום ריאקציה נגד אפיגוני פרוסט, המתארים בעיקר את חיי האצילים והמעמד הבורגני העשיר. התיאוריטיקנים של הפופוליזם יוצאים מתוך הנחה, שהסופר צריך לבחור לו טפוסים וגבורים מתוך ההמון ולתאר את החיים של שדרות העם הרחבות. אין זו, איפוא, אלא שיבה אל הנטורליזם של זולה, שזכה עתה לשלוש ביאוגרפיות חדשות בצרפת, מה שמעיד על תחית השפעתו בספרות. לפופוליסטים יש פרס ספרותי משלהם. השנה זכה בפרס אג׳ון דבי בעד ספוריו „המלון הצפוני" ו„לואי הקטן". המחבר היה לפנים פועל פשוט וקנה לו השכלה בעצמו. עתה הוא סופר וצייר. על חבר השופטים נמנו בין השאר ג׳ורג׳ דוהמל, ארמון ז׳ולו, פיר ג׳יל ואנדרי טריונו.

להוקרת זכרו של וילהלם ירושלם. החברה הסוציולוגית והחברה הפילוסופית בוינה הכריזו על פרס משותף בעד עבודה ספרותית בשם „הסוציולוגיה של ההכרה מימות וילהלם ירושלם". כידוע היה הפילוסוף הוינאי וילהלם ירושלם הראשון שדרש את בסוס תורת ההכרה על יסודות סוציולוגיים. להוקרת זכרו של המנוח הקציבו שתי החברות פרס של אלף שילינג בעד העבודה המובחרה ביותר על הנושא הנ״ל. חבר השופטים הם: רודולף גולדשייט, ראש החברה הסוציולוגית בוינה; ד״ר מכס אדלר, פרופיסור לסוציולוגיה באוניברסיטה של וינה וד״ר קרול ביהלר, פרופיסור לפסיכולוגיה באוניברסיטה הנ״ל.

ספר־זכרון לרינר מריא רילקה יצא ב„אורבן־פרלג" בפרייבורג. בו באו מאמרים מאת ידידיו ומעריציו של המשורר הגרמני הגדול, וביניהם מאת אנדרי ג׳יד, פול ולרי, אוסקר ולצל, רגינה אולמן, וילהלם הוזנשטין, ילנה נוסיץ ואחרים.

מכס ריינהארדט על תיאטרון העתיד. בועידה בין לאומית של הרז׳יסורים בוינה נשא מכס ריינהארדט הרצאה על העבודה הבין־לאומית המשותפת במקצוע האמנות והמוסיקה. ריינהארדט מאמין בעתיד התיאטרון והוא סבור, כי הצלחתו תלויה בעיקר בקונטקט שבין הקהל והשחקן. דעתו היא, כי עתידה מהפכה גמורה לעבור על התיאטרון. המרחק שבין הבמה והקהל יתבטל והשחקן, ללא אפור ולבוש־תפארת, ישחק בתוך הקהל, כאשר היה הדבר בימים הקדמונים ובתקופת שקספיר.

גיתה החוזה וחוקר הטבע. בשם זה יצא ספר, הראשון לשורת המחקרים על גיתה, העומדים לצאת למלאת מאה שנה למותו. הספר יצא בהוצאת האקדמיה הגרמנית הממלכתית של חוקרי הטבע ע״ש הקיסר ליאופולד, שעל חבריה נמנה גיתה לפנים. נשיא האקדמיה הזאת, שמקום מושבה בהלה, יועץ־הכתרים יוהנס ולטר, השפיע על כמה חוקרים ומלומדים, רובם חברי האקדמיה גם הם, כי יחוו את דעתם, איש איש במקצוע שלו, מה פעל ויצר גיתה במקצוע זה ואיזו מחקירותיו יש להן ערך קיים. המחקרים שנכנסו לספר הזה נותנות סקירה מקיפה על שאיפותיו של גיתה בחקירת הטבע ועם זה הן מעצבות את דמות החוזה הגדול.

תערוכת פושקין בפרג. בפרג נעשות ההכנות לקראת תערוכת פושקין, הנפתחת שם באוקטובר. התערוכה תכלול ספרים, כתבי־יד ותעודות שיש להם שייכות לעבידתו הספרותית של גדול המשוררים הרוסים.

פרסומו של דוסטויבסקי בגרמניה. אין ארץ, מחוץ לרוסיה, שבה יהיה דוסטויבסקי מפורסם כל־כך, כמו גרמניה. רק בשנה האחרונה בלבד נכתבו בגרמניה 30 ספרים וקונטרסים על דוסטויבסקי. משנת 1920 עד 1925 נתפרסמו בגרמניה—279 ספרים על דוסטויבסקי, שנמכרו בחצי מיליון אכס׳ בערך. בשנת 1921 יצאו כתבי דוסטויבסקי בגרמנית בשלושים ותשעה כרכים ונמכרו ב־206 אלף אכסמפלרים.

הוצאת כתבי פלובר ברוסיה. בעריכתו של לונצ׳רסקי מכינים במוסקבה הוצאה מלאה של כתבי פלובר ברוסית, שיצאו בעשרה כרכים. כל כרך יכיל מבואות בקרתיים כתובים בידי חוקרים וסופרים, שיסבירו את כתבי המשורר הצרפתי מנקודת־מבט מרכסיסטית.

החוגים הספרותיים ברוסיה. מרוגזים מאד בשל החלטת ההוצאה הממלכתית לצמצם את פרסום הספרות היפה עד כדי מינימום. ההחלטה באה בגלל המחסור בנייר ברוסיה. כנגדה נתעורר פולמוס חריף, וטענת העתונים הספרותיים היא, כי השפעת הספרות היפה על ההמונים איננה פחותה מאשר ספרות התעמולה.

הקנדידט הספרדי לפרס נובל. בספרד פתחו בתעמולה בדבר מתן פרס נובל למננדז פידאל, נשיא האקדמיה הממלכתית, המומחה הידוע לספרות ימי הבינים.

הרומן החדש של יעקב וסרמן. את הרומן החדש של וסרמן, „אטצל אנדרגסט״, מתרגמים בבת־אחת לשמונה לשונות: אנגלית, צרפתית, הולנדית, שודית, דנית פולנית, הונגרית וצ׳יכית.

רומן מימי המלחמה באיטלקית. הסופר האיטלקי הידוע קורד אלברו פרסם רומן מימי המלחמה, שהוא הראשון מסוג זה באיטליה. שם הרומן: „עשרים שנה״, והכונה לילידי שנת 1895, שעם פרוץ המלחמה היו בני עשרים.

חרם על „בחזרה״ באיטליה. המיניסטר האיטלקי לעניני פנים הכריז חרם על ספרו החדש של רימרק „בחזרה״. המהדורה האיטלקית של הספר הוחרמה.

את מי קוראים בצ׳יכוסלובקיה? על־פי אנקיטה, שערך העתון הצ׳יכי „ליודובה נוביני״ בין קוראיו, יוצא, שהסופרים הנקראים ביותר בצ׳יכוסלובקיה הם סופרי חו״ל, כגון: אנדרי מורוא, דוהמל, רימרק, סינקלר לואיס וסטיפן צווייג.

הכנסיה התיאטרלית החמישית הבין לאומית נפתחה בימים האלה בפריז. לנשיא הכנסיה נבחר פירמון ג׳ימיי. אורחי הכנסיה הוזמנו להצגת „הקומדיה הצרפתית״.

למלאות 450 שנה להולדתו של טיציאן עומדים להפוך את הבית בקדורה על נהר פיאוה, שבו נולד, למוזיאום. בו יכנסו את כל התעודות הנוגעות לצייר והמפוזרות עתה באספים שונים בכל רחבי איטליה.

ספרים שנתקבלו:

I כתבי עת ומאספים:

הדר. ירחון לעניני ענף הציטרוסים בארץ ישראל. כרך ד׳, חוברת ו — ז, תמוז־אב תרצ״א.

קואופרציה. עתון ה„מרכז״ — מוסד מרכזי של האגודות ההדדיות לאשראי ולחסכון בא״י, בע״מ. חוב׳ א—ב (י״א י״ב). תל־אביב, אייר תרצ״א.

ישראל (באיטלקית), ירחון בעריכת דן לטים ואחרים, חוברת י״ב. רומא ניסן תרצ״א.

השדה. ירחון שמושי ומדעי למשק החקלאי המעורב יוצא ע״י הסתדרות הפועלים החקלאים בא״י. חוברת י׳, כרך י״א. תל־אביב. תמוז תרצ״א.

II. שונות:

ד״ר אריה אלומין: עזרה ראשונה במקרה אסון, בעריכת ד״ר ד. א. פרידמן. הוצאת „הרפואה״. תל־אביב, תרצ״א 76 עמ׳.

מנות ראשונות מאת מלכה ספיר. ספריה של ההסתדרות העולמית לנשים ציוניות. חוברת ב׳ הוצאת „אמנות״, תל־אביב, תר״צא. 36 עמ׳.

מרקים מאת מלכה ספיר. ספריה של ההסתדרות העולמית לנשים ציוניות. חוברת ג׳. הוצאת „אמנות״ תל אביב, תרצ״א, 36 עמ׳.

בשר ודגים מאת מלכה ספיר. ספריה של ההסתדרות העולמית לנשים ציוניות חוברת ד. הוצאת „אמנות״. תל־אביב, תרצ״א. 37 עמ׳.

מחלת הספירוכוזה של העופות. מאת דוד אורי. הוצאת תחנת הנסיון החקלאית, תל־אביב. 7 עמ׳.

קרן־היסוד. דין וחשבון לכנסיה השניה של מועצת הסוכנות היהודית, מוגש לקונגרס הציוני הי״ז בבזל, תרצ״א, ירושלים. 95 עמ׳.

העורך אחראי: ש׳ צמח

איפה תבלה הערב?

אין זאת כי בקפה **ווינטרוב**

נחלת־בנימין 40

הוא הקפה הכי חדיש ומודרני

הגלידה נעשית לפי השיטה האמריקנית

כל מיני משקאות | אולם יפה ומרווח

גנת קיץ | רדיו בכל ערב

הוצאת **א׳ י׳ שטיבל** ברלין–תל־אביב

י״ן כריסטוף

רומן מאת רומן רולן

תרגם י. ה׳ ייבין

עם תמונת המחבר ועם מבוא מאת **ד. א. פרידמן**

הוא אליבא דכל הדעות הספרותיות — הספר של דורנו׳ קול האמנות המחנכת והמשקפת את איש זמננו, על חויותיו השונות והרבות. מתוך השתלבות מלאה בתרבות ההוה להיקפה. בו מעביר המחבר לעינינו את האדם בן־תקופתנו דרך שבעת מדורי הגיהנום שעל פני האדמה, ודרך שבעת הרקיעים של החיים. צעד אחרי צעד הוא מראה לנו את חיי האדם מראשית צאתו לאויר העולם עד שובו לעפר.

חבור חשוב זה מכיל עשרה ספרים נבדלים אלה:

השחר, הבקר, בחרות, המרד, יום השוק אנטוניטה, בבית, הרעיות, הסנה הבוער, היום החדש.

עד עתה היו חסרים חלקים אחדים מן הספר, שכבר אזלו מן השוק, ועכשיו נדפסו אלה מחדש ולקורא העברי ניתנת האפשרות לרכוש לו בשלימותה את יצירת המופת של ימינו.

עשרת ספרי י״ן כריסטוף עולים במחירים הנומינלי לסך 1.770 לא״י וכולם יחד 1.400 לא״י

עד סוף יולי יעלה כל הקומפלקט רק 950 לימ

המכירה הראשית בידי **״בצר״**, שותפות להפצת הספר העברי (אמנות, דביר, שטיבל), תל־אביב, ת. ד. 489.

כפר ילדים

ברמת־גן, ע״י תל־אביב

בהנהלת **ש׳ ז׳ עמיאב** (פוגצוב)

במשק חקלאי מגוון ומסודר, במקום אויר צח ומבריא, בחברת ילדים עובדת ויוצרת, בתנאי חיים אוטונומיים הבנויים על יסודות המסורת יקבל הילד את חנוכו החברתי׳ את השכלתו בתחום ביה״ס העממי בתוספת השכלה חקלאית אלמנטרית ואת הכשרתו לעבודה בכלל ולעבודה חקלאית בפרט.

מתקבלים ילדים וילדות בגיל 8 – 15 שנה.

תכנית מפורטת ותנאי הקבלה אפשר להשיג במשרד ההנהלה׳ תל־אביב׳ שדרות רוטשילד 92.

אם תשקול ב„מאזנים״

את ערך„ עסיס״ בשביל בריאותך לעומת הזול שבגזוז הרגיל –

הלא מן ההכרח שתבוא לידי החלטה:

גזוז רק עם „עסיס״

והוא הדין בבית׳
בין בגזוז
ובין במים פשוטים
ובלבד קרים׳

מפעל תעודות הפקדון

בנות 5 לא״י

של הלואה וחסכון, ירושלים

ושל הלואה וחסכון יפו–תל־אביב

ביום ראשון

26 ליולי 1931 (י״ב אב תרצ״א) בשעה 7 בערב במשרד של הלואה והסכון ירושלים תתקיים

חלוקת הפרסים

לפי התכנית דלקמן:

1 — — — — — 100 לא״י

1 — — — — — 25 ״

10 כל אחד 10 לא״י 100 ״

הזוכות ליהנות מחלוקת הפרסים לכל בעל תעודה. שתשלומיו יהיו בסדר.

דפוס „הארץ״ תל־אביב.

№ 10 (110)

[...]נה שלישית

[...]מאזנים

[...]בועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על-ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ-ישראל

גליון
י
(קי)

תל-אביב
ב' באב
תרצ"א

Te-Aviv
July 16
1931

התוכן

מחיר המודעות	מחיר החתימה
עמוד שלם — 5 לא"י; חצי עמוד — 2.750 לא"י; רבע עמוד — 1.500 לא"י; 1/8 עמוד — 800 מ.; 1/16 עמוד — 500 מא"י. למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ"ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן	בארץ-ישראל: לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י בחוץ-לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים מחיר גליון בודד — בארץ-ישראל 20 מא"י; בחו"ל 12 סנט

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל-אביב, ארץ-ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine
בית המערכת וההנהלה: ת"א, רחוב מונטיפיורי 32

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, ב' באב, תרצ"א | גליון י' (ק"י)

הַכְּנֵסִיָּה הָעִבְרִית לְמַעֲשֶׂה וְלַהֲלָכָה

מאת פ. לחובר

מ ע ש ה הכנסיה העברית, שנתכנסה בברלין בו'—ח' בתמוז — גם המעשה של ההתכנסות עצמה, לטכס עצה, למצוא מוצא למצב של הלשון העברית והתרבות העברית בגולה, ויותר מזה הרצון למעשה, לפעולה או לפעולות להטבת המצב, שהובע בכנסיה זו,—הוא חשוב במדה כזו, שאולי איננו ידוע למדי גם לאלה שעסקו בהכנות לכנסיה זו ועמלו או עמלים להוציא את הדברים אל הפועל. לצערנו אנו רואים -- ולא במקרה זה בלבד,— שאלה היושבים מחוץ לארץ־ישראל יודעים את הנעשה בארץ רק ידיעה שטחית מאד, מתוך „מעוף הצפור", ומה שרע הרבה מזה — מתוך מעוף הדמיון על פני ידיעות שונות, הכאות פה ושם בעתונות. טבע המחשבה הוא להעביר קוים של דמיון בין נקודות שונות של מציאות, למלא את החסר ולהשלימו לפי חוקי־אופי ידועים. וכך נוצרים בחוץ־לארץ על־פי ידיעות בודדות מושגים שונים, מוטעים ברובם, על חיי הארץ, והם הם הנותנים מקום בשטח הפוליטי לתיאוריות מופשטות, המצטיינות בשלמות זו של דבר דמיוני, מחשבתי. תיאוריות מופשטות אלה מכות שם, בגולה, שורש הרבה יותר מאשר כאן בארץ, במקום ששולטת על כרחנו המציאות, זו שאינה שלמה במדה זו של התיאוריות המופשטות. מעין זה אנו רואים במושגים של הגולה על־דבר חיי התרבות העברית בארץ. בחוץ לארץ יודעים, כי יוצאים בארץ־ישראל ארבעה עתונים יומיים, במספר זה וזה שבועונים, ירחון, רבעון למדעי־הרוח וכו', בהוצאות־ספרים אלה ואלה כך וכך ספרים, חוברות וכו', ובא „הדמיון היוצר" ומצרף את הנקודות השונות—והנה יש עתונות עברית וספרות עברית בארץ־ישראל, ויש מקום לעבודת סופרים ויש מקום ליצירה וכו' וכו'. ה מ ר כ ז ה ר ו ח נ י עומד, איפוא, על עמדו, והוא יכול לעמוד ולהתקיים גם על עצמו, והשאלה היא רק על המקום שמחוץ למרכז זה, איך לקיים גם שם, בתפוצות, את התרבות העברית. אולם כך הוא הדבר רק כשמביטים אליו מ„מעוף הצפיר" או מ„מעוף" הידיעות בעתונים. אבל מתוך המציאות שלנו אנו רואים את הדברים אחרת לגמרי. ה מ ר כ ז ה ר ו ח נ י א י נ ו י כ ו ל, א ו א י נ ו י כ ו ל ע ד י י ן, ל ה ת ק י י ם ע ל ע צ מ ו, ובלי תרבות עברית חיה בגולה לא נוכל גם כאן להמשיך את עבודת התרבות שלנו. ולא רק בשעת־משבר קשה זו, אלא גם בשעות טובות מאלה. גם התנועה הספרותית בהוצאות־הספרים שלנו, לפני שתים־שלש שנים, נבעה עוד מתוך האמונה, כי יש מקום לתרבות עברית, או לפרי התרבות העברית, בגולה, וחלק גדול — אולי החלק היותר גדול — מן המשבר במקצוע זה הוא פרי האכזבה הזאת, שהוכזבו הוצאות־הספרים שלנו ראשית כל מן הגולה.

שאלת התרבות העברית בגולה איננה, איפוא, שאלת התרבות העברית בגולה בלבד; היא גם שאלת התרבות העברית בארץ. ולא זו בלבד, אלא היא גם שאלת הציוניות ושאלת ישראל בכלל. בריקניות זו שבגולה של עכשיו, ריקניות מתורה, מספר עברי, אי־אפשר הדבר, שכל פרוזה שקולה הולך לא תתפוס מקום. אי־אפשר הדבר, שלא יהיה שם מקום לכל מעשה חקוי, לכל „עבודה זרה". „עבודה זרה" זו אינה צריכה להיות דוקא התבוללות. היא יכולה להתכסות גם במסוה של „לאומיות", של לאומיות פרזיולוגית, מן הפה ולחוץ. להלחם ביצר הרע החדש הזה, ב„עבודה זרה" החדשה, שאנו רואים אותה בעיקר בפולין החדשה, אין דרך אחרת אלא מעט „תורה תבלין". תרבות עברית בעלת שרשים תמשוך אל השורש.

כל זה ל מ ע ש ה הכנסיה, ביתר דיוק: לרצון שלה לעשות. כנראה, הפעם רצון של אמת, למראה השממה, שממת התרבות העברית, בגולה. אבל מה היא ה ה ל כ ה שנתחדשה בכנסיה זו? למה הלכה כנסיה זו, כנסיה של תרבות עברית, בדרכי הכנסיות הפוליטיות, עם ההכרזות הפוליטיות שלהן? למה באו כל הוכוחים על־דבר „מטרות סיפיות", נצחיות, „כבשי דרחמנא", של התרבות העברית, שאינן בידנו, אלא ביד הנצח? האם לא היתה א י מ ת ה ש ע ה על אלה שגרמו לוכוחים האלה ושהשתתפו בהם? האם ה„תלמוד הבבלי" החדש כבר מונח שם בגולה, כשהוא גמור ושלם, ואנו כאן כבר יצרנו לעומתו את ה„תלמוד הירושלמי", ונמצאנו שוקלים במשקל ההיסטורי את שני התלמודים? אנו עומדים עוד גם פה וגם שם ב ר א ש י ת ד ר ך של תחית תרבות ויצירת תרבות—וכאים אנשים ומדברים על סופי־הסופות, על הסכום הכולל של תרבות בת אלף שנים, שנוצרה בתנאים אחרים, יותר רצוים ליצירה עצמית, מקורית, מאשר התנאים שלנו, אפילו בארץ. לוא היו סופרי ארץ־ישראל באמת מתגאים על סופרי הגולה, כמו שהביע לצערנו בכנסיה משורר מכובד על סופרי ארץ־ישראל כיעקב כהן, כי אז היה להם מקום

להתגאות בזה, שאין הם עוסקים בפלוגתות כאלה וכולם כאיש אחד אינם מבדילים בין יצירה עברית שנוצרה כאן ובין יצירה עברית שנוצרה מעבר לים. ומה הוא „הדבור המפוצץ" „תלמוד בבלי" ו„תלמוד ירושלמי", שמשתמש בו ד"ר רבידוביץ לא בפעם הראשונה — האם לא שם לב לדבר, שהביא רק „ראיה לסתור" את דבריו? כי ה„תלמוד בבלי", כמו ה„תלמוד ירושלמי", הוא ביאור ל„משנה" ומשא ומתן על־דבר הלכות שב„משנה" ושב„בריתא", ששתיהן גם יחד הן יצירות הארץ, לפני החורבן וקצת לאחר החורבן, כשהגחלת היתה עדיין לוחשת. ונמצאנו למדים, שיצירת הגולה הגדולה ביותר, ה„תלמוד בבלי", ראתה את מרכזה הרוחני ביצירת הארץ, והיא היתה רק מעין היקף למרכז זה, מעין פירוש מסביב ל„פְּנים" הארץ־ישראלי, ובמדה זו הגיעה דוקא ההכנעה של ההיקף ההוא אל המרכז, עד כי לא היתה בתלמוד בבלי ראיה מכרחת ומכרעת במחלוקת משפטית ובמשא ומתן של הלכה מאשר „מתניתא", „תנן" או „תני", היינו — דבר שנאמר במשנה או בבריתא. והאם לא נוצר התלמוד בחלקו זה שמחוץ למשנה ולבריתא בלשון אַחרת מאשר הלשון העברית? והאין איפוא ראיה זו של רבידוביץ מה„תלמוד בבלי" „ראיה לסתור" מכל צד? ומה היא ההתגאות הזאת ביצירה — ו„יצירה שאיננה עדיין ורק מכריזים עליה — על ה„חקוי" של אחד־העם? ומה הוא האיום הזה ב„סיסטם" — דבר שגם הוא אינו רחוק לגמרי מן החקוי, ולוא גם לא לעבר שלנו ולא לזה של הספרות שלנו, — ביחוד בשעה שהדברים עוד חסרים לפי שעה את ה„סיסטם", ואפילו במדה זו שישנו בתורת ה„מרכז הרוחני", שלפעמים, בשעת ספקות, למראה המציאות האכזריה והמרה, אין אנו יודעים ואין אנו בטוחים אם אפשר לבטוח גם בה, ובודאי יש הרבה שאלות בדבר, אבל לא שאלה זו, אם אפשר לקיים את התרבות העברית בגולה בלי המרכז הרוחני ובלי קשר עמו, אלא אם אפשר לקיים אותה עם המרכז הרוחני ובקשר אמיץ עמו? ומנין האמונה הגדולה הזאת ביהדות הגולה, ודוקא בשעה שקשרי־הדת, אשר הם הם שהחזיקו את יהדות הגולה, נתרופפו מאד? ועל מה האמונה הזאת נשענת, אם המציאות של יהדות הגולה אומרת בכל לשון: איננה בי, ועיני האידיאה, או האידיאל, של יהדות הגולה היו תמיד, עד התקופה החדשה, תקופה שבה נתרופפו הקשרים, במרכז, אף כי הוא, המרכז הזה, היה עד התקופה האחרונה ביותר „מרכז רוחני" ממש, היינו — מרכז בכוח ולא בפועל.

אם להלכה נאמרו הדברים — הרי יש עוד תשובות רבות ולמה נאמרו בלשון פסוקה כזו, במין חדות־נצחון על תורת ה„מרכז הרוחני"? אנו פה שרויים בפחד גדול וחרדים בכל שעה לגורל התרבות העברית בגולה, היינו — לקיומו הרוחני של ישראל בגולה, ולקיומו של ישראל, בין הרוחני ובין הגשמי כאן, התלוי כמעט כולו בקיומו הרוחני שם, והנה לפנינו דברי אמונה עד אין סוף ומושיטים לנו כמעט הכל בבת אחת, עוד בראשית המעשה והמפעל, עם קצת תבלין פילוסופי, המעורר גרוי ונוסך שכרון. את כל הנסיונות שנעשו בעבר בגולה, בעבר הקרוב, מבטלים. „דורשי לשון עבר", או „שוחרי הטוב והתושיה" בדור המאספים, ו„חובבי שפת עבר" בדורנו, היו כולם רק חובבי־לשון או נגררים אחרי אידיאלים אסתיטיים. הם ו„המשכילים" העברים כולם, וה„חובבים" למיניהם, לא רצו להציל את קיומו של עם ישראל בגולה על־פי דרכם. אותם כולם, ואת נסיונותיהם כולם, כאילו אין רוצים כלל לראות. רוצים לשכוח ולהשכיח אותם. האומנם אין זאת מפני שכל זה מעורר פחד, מעורר את פחד הגלות?

טובה היתה הדרך של הכנסיה העברית, שקבלה את הצעותיו של ד"ר רבינוביץ למעשה, אבל לא להלכה.

לְאִרְגּוּן הַגּוֹלָה הָעִבְרִית

מאת ד"ר שמעון רבידוביץ

(סוף)

ג

ארגון כל הגולה העברית, כנוס כל התפוצות למכון עברי עליון, יצירת שעור קומה ובסוס עיוני חדש לתנועתנו — אינם יכולים להמסר לא לידי חברות „תרבית" הקיימות ולא לידי ההסתדרות הציונית.

אין מן הצורך לומר, שאנו מכירים בגודל ערך עבודתה של „תרבות" בפולניה, בליטא ובארצות אחרות. אולם חייבים אנו להטיל את הארגון העיוני והמעשי החדש ליהדות התפוצות על שכם הסתדרות עברית כללית לכל ארצות הגולה, שתהא מקיפה את כל האישים, המוסדות וההסתדרויות הנמנים על היהדות העברית בגולה. ודאי תסכימו לי, שאין צורך בנמוקים מיוחדים לדברי אלה. דיינו בהערות כלליות אחדות.

ברור הדבר: הסתדרות חדשה זו, שאנו מציעים לקרוא לה בשם „ברית העברים". ולמרות הסוסינו כלפי מלת „ברית" הרי יש לראות בה אחת ממלות־היעוד של דתנו ושל קיומנו הישראלי — תהא על כרחה הסתדרות עממית רחבה, אבטונומית, עבידת שכם אחד עם חברות קרובות לה ובלתי־תלויה בהן ונושאת את עצמה. ודאי תמצא ה„ברית" דרכי עבודה משותפות עם מוסדות החנוך והספרות בארץ־ישראל, או עם הסתדרות עברית כללית בארץ־ישראל — לכשתוצר, אם יהא צורך לארץ־ישראל בהסתדרות מעין זו. מה שאין כן ההסתדרות הציונית. ה„ברית" תהא פרושה ונבדלת לגמרי מזו האחרונה (ויש כמובן להבדיל בין ההסתדרות הציונית ובין הציוניות דרך כלל). כל עוד שתהא התנועה העברית סמוכה על שולחנה של ההסתדרות הציונית — תזכה בפרורים, ובמצב הנוכחי גם בפרורים לא תזכה. כשתעמוד ה„ברית" ברשות עצמה הרי היא מלכה לעצמה. לא הרי שיטות עבודתה של ה„ברית" כהרי אלו של ההסתדרות הציונית. תנועה מדינית מיישבת יש בה כדי להרהיב לבות אדם. יש בה הרבה מברק־חוץ, יש לה מלכים ושרים, מיניסטרים ושמשים, שמלה קלה כחמורה שלהם עשויה להשפיע על דעת־הקהל. ואין הדבר כך בתנועתנו התרבותית, פניה כלפי פנים, ולא כלפי חוץ. שיטות־עבודתה על כרחן תהיינה טבועות בחותם צניעות ופנימיות. כאן יש מקום לכמה הרהורי־לב ושאלות שאין להם מקום בתנועה מדינית, בתנועה המכוונת לברוא מדינת־יהודים, עם רוב יהודי וכו׳. עד כאן היו ה„הבריאיסטים" הבטלנים הנגררים אחרי ההסתדרות הציונית — הגיעה השעה, שה„בטלנים" הללו יוכיחו, שבביתם, בארבע אמותיהם, אין מדת בטלנותם גדולה כל־כך. אל נבוא אל ההסתדרות הציונית הנתונה במצר בדרישות תרבות וחנוך. דרישות אלו אינן עכשיו אלא בחינת דרישות שאין להן נדרש.

מובן הדבר, ארגוננו החדש יעמוד בקשר טבעי עם התנועה הציונית. אולם אין קשר זה רשאי לפגוע באבטונומיה שלו. ארגוננו יהא בלתי־מפלגתי בבחינה מדינית, כללית וישראלית. לפי שעה עלינו להמנע מצחצוחי־חרבות בתוך מחננו, נבליג על נגודי־מפלגה שבינינו — לשם יצירתה של מסגרת־הארגון, עד שנזכה ויהא ארגוננו עז ומבוסס ויוכל לכלכל בקרבו „תאומים" מתרוצצים, את יעקב ואת עשו כאחד. אני דורש מתן פרימט ליצירת הארגון, וותור־שעה על הבלטתם של חלוקי תפיסתנו את השאלות המדיניות והכלליות בישראל ובעמים, יחסנו

ל הציוניות וכו׳. עם הכרתי שאין בעולם, וביחוד בספירה זו, לתי־מפלגתיות שלמה, אני דורש כאן מכל מקום בלתי מפלגתיות, חרי שהגדרתי מושג זה והעמדתיו על עיקרו.

וכשאני אומר, שאסור לה ל„ברית" לכוף עצמה למפלגה מדינית, ין כאן משום רדיפה אחרי הנוח והקל, אחרי אופורטוניות. אלא משום מרכז־הפעולה של התנועה העברית בגולה מוכרח להיות בגולה מרכז־הפעולה של ההסתדרות הציונית הוא על כרחו בארץ. ומטעם ה אני דורש להפריד בין הדבקים. אין אני בא להציע מעין Heb:ew Agenc או Agency for Hebrew Culture, אין אני ודף אחרי נוטבלים ואין אני רוצה למסור את דבר עצוב חיינו תרבותיים לידי נכר. אין אני מתכוון ביצירת „ברית העברים" לא לנסיון יצירתה של האומה העברית בגולה, ליצירת פרזטנץ לישראל העברי שבגולה. כשם שהיהדות מאורגנת בבית־כנסת לצרכי דת, בקהלה לצרכי חייה האזרחיים, הדתיים וכו׳— ך צריכה יהדות התפוצות להיות מאורגנת ב„ברית־העברים" שם חייה העבריים!

הקץ לכל הארגונים הבודדים! יהא לנו ארגון אחד קיף, ולו יהיו כפופים כל הזרמים והארגונים השונים! אין נו משלים את נפשנו, שנוכל להכניס את כל יהדות הגולה מסגרת ה„ברית", אין אנו רוצים לצאת ידי חובתנו בפסוק נשא בפי כל: „ואעשה אותך לגוי גדול"; עלינו להשתדל הכניס תחת כנפי ה„ברית" את כל היהדות הלאומית בגולה.

ד

בקוים כלליים תחמנו תחומיה של „ברית העברים" כלפי וץ וכלפי פנים. ואין בתחום זה משום חיץ מבדיל, אלא משום צון לצמצום של יצירה. עלינו לדון כעת בשאלה החשובה יותר, והפשוטה לכאורה ביותר: שאלת תכניתה של „ברית עברים" ותפקידיה.

אני מודה על האמת: תחילה הייתי תופס מועט. בשנים אחרונות דנתי הרבה בדבר יצירת ברית הספרות העברית. חילה לא היתה לפני עיני אלא גאולת הספרות, המדע והאמנות לבד. במדה שירדתי לעומקה של השאלה, בה במדה בשלה כרתי, ש„ברית העברים" מוכרחה להיות מכון ומרכז עליון לכל לבושיה וגלוייה של התרבות העברית, לכל נסיונותיו ומפעליו של חפץ־הקיום הישראלי.

ה„ברית" תתפוש על כרחה שיטות־עבודה מדעיות ומעשיות חדשות לחקר חיי ישראל בגולה. ה„ברית" תעמוד על משמר חיינו כלומדת. איש שאינו לָמד אינו קיים, וצבור על אחת כמה וכמה. „הברית" צריכה ללמוד את תנאי הכלכלה הישראלית בגולה, תנאי חיינו החברתיים, המדיניים, וצריכה לסגל על פיהם את עבודתה. הגיעה השעה להשתחרר מהדילטנטיזם והארעיות שדבקו בנו. יש לנהל עבודת־תרבות (בלע"ז: Kulturpolitik) בשיטה מדעית, מתוך בחינה מדעית ומעשית של חיינו הכלליים והישראליים בגולה, מהותם, תעודתם וכו׳. קודם לכן עמדנו על התפיסה החדשה למפעלנו, ועכשיו אנו מדגישים את הצורך בשיטה מדעית־מעשית חדשה לעבודתנו.

למעשה יהיו לה לברית שני מקצועות חשובים ועיקריים: החנוך והיצירה הרוחנית דרך כלל. וכמובן, שהחנוך תופס מקום בראש: חנוך בבית־הספר ומחוצה לו, חנוך הנוער והכרוך בו. במקצוע החנוך העממי והבינוני נעשה הרבה מאד—על אף כל המכשולים הרבים! אנו מציינים בשמחה דבר זה, שהמורה העברי ועסקני החנוך בגולה הקימו במדינות שונות שבגולה רשת מוסדות־חנוך עבריים, החל מגני־ילדים וכלה בגימנסיות ובשעורי השתלמות מסוגים שונים. יישר כוחם! אלא שהרבה פרובלימות חנוכיות עבריות עדיין תובעות את פתרונן. לא זכינו עדיין למרכז, שיאחד את כל המורים ומוסדות־החנוך של כל תפוצות הגולה לשם יצירת שיטת־חנוך ישראלית שלמה בגולה, לא זכינו לבימת־חנוך משותפת ליהדות התפוצות (ואף־על־פי שסדור עניני החנוך, להלכה ולמעשה, הולך אחרי התנאים המיוחדים לכל תפוצה ותפוצה, מורגש הצורך ההכרחי בשתוף פעולה בין כל התפוצות במקצוע זה, שהרי מוצאים אני שאלות־חנוך יסודיות אחדות והן משותפות לכל התפוצות). ולא עוד אלא שבפולניה, לדוגמא, קיימות זו בצד זו הסתדרויות־חנוך אחדות, שאינן מצטרפות לכלל אחד. ה„ברית" תתקן את המעוות, תבוא ותיצור הסתדרות המורים ועסקני החנוך העברי לכל יהדות התפוצות, ה„ברית" תיצור הסתדרויות הורים ותלמידים וכו׳. הכל לפי האפשרויות הנתונות בתפוצה ותפוצה.

מִתּוֹךְ הַקּוֹנְגְּרֶס

. מתוך אגרת

„— — — זה ימים אחדים שאני מהלך כאן ומבקש את השכינה אשר סתלקה ממנו ואיני מוצאה. קול דברים אני שומע — ומאומה לא אשמע. מולה, תוהו־ובוהו — ורוח־אלהים אינה מרחפת עליו. דלים וריקים או עיפים חדלי־אונים הוצגנו בימים נוראים אלה לתנועת־התקומה בפרט ולזו בכל פוצותיה בכלל. הימים ימי־חרדות וכאן החרדה אינה מורגשת, כמעט, כלל. א נתנשה מלכתחילה בנוסחאות־שיגרה ובדוגמות נדושות. ומה הוא קמח טחון קלוש זה הנטחן בטחנת־מלל זו, לעומת הרעב הגדול למוצא ולהקלה אשר בקרבנו?

יודע אני, ידידי, באיזו חרדת־צפיה אתת מגולל מדי יום ביומו את יון העתון כדי לקרוא את הידיעות המגיעות מכאן. אבוי, אם אומר: לחנם פיתך. מכאן התשועה לא תבוא, ואף ההקלה לא מכאן תצא. אם ישנה התשועה ם תבוא—ממקום אחר תבוא. היא תבוא מתוך כוחות־מעמקים, שאינם סומכים ל קונגרסים ואינם מצפים להחלטותיהם, כוחות הפועלים על־פי צו אחר ולא ל־פי משחק־תכסיסים של מתוכחים על הדוכן. כי שרשינו לא כאן הם, בארץ־שראל הדוויה והעמלה הם נעוצים וברחבי הגולה המתלבטת ביסוריה, וכאן רק לק מצמרתנו המדובללת והרועשת בבדיה החשופים. — —

— — לא, לא אכתוב אף מלה על ענין הכוחות המתגוששים כאן, לא אחוה דעה על צד פלוני או אלמוני. איני יכול. מקנא אני באלה, שאחרי כל משמע־האזנים ומראה־העינים כאן הם יכולים עוד לדבר בבטחה ובטון של „זה שמע—וקדש". מאושר כזה אינני. אני—לא אדע נפשי במבוכה זו.—ורק אחת ארגיש: לרחמים גדולים זקוקים אנו כולנו.

יודע אני את אשר תאמר למקרא דברי אלה. שומע אני מרחוק את פסוקך: „הנה בעל הפסימיות הכרונית הלזה בא בקינותיו!" מקבל אני על עצמי את דינך זה, ולא עוד אלא שמוכן הייתי לקבל על עצמי דין מכאיב וקשה מזה פי־אלף אילו גלית לי אתה את דבר־הנחמה אשר לא אדעהו ואשר כאן לא נגלה לי." — —

ב. המחלה ותרופתה

פליכס רוזנבליט, חבר האכזקוטיבה, מרצה על „ההסתדרות הציונית והפרובלימות שלה", מראה על הבקיעים שנבעו בהסתדרות, על הרפיון, החולשה וכו׳ וכו׳, ומציע תרופות לתיקון המצב. אחת התרופות שלו: להוציא ירחון אידיאולוגי שישמש כלי־מבטא לכל מיני הדעות וההשקפות אשר בציונות.

ובאיזה כובד־ראש נאמרו הדברים ובאיזו הכרה!

אלה הם רופאיך, הסתדרות ציונית, וזאת היא תרופתם!

ותוך כדי דברינו על החנוך עלינו להעיר שתי הערות: א) צרכי החנוך העברי בגולה מרובים לאין שעור. עתים נדמה, שלא נתנו הללו לספוק. חייבים אנו לדאוג לכך, שהחנוך לא יבלע את שאר ענפי עבודתה של ה„ברית״. כך אירע להן לכמה הסתדרויות עבריות שנוצרו לשמש את התנועה העברית, ומכיון שנזקקו לצרכי החנוך העברי לא היה סיפק בידן לטפל בשאר מקצועותיה של החרבות. לא על החנוך בלבד תחיה תנועה עברית בגולה. יש לגדור גדר. כל קונגרס של „ברית העברים״ יהא חייב לקבוע את אמת־המדה הפנימית בהכנסותיה והוצאותיה של ה„ברית״ כלפי מקצוע החנוך ושאר המקצועות שה„ברית״ נזקקת להם. שאלת תקציב זו אנו מניחים לקונגרס העברי הראשון. ב) מכיון שבהרבה ארצות קיימת הסתדרות „תרבות״, המטפלת בעיקר בחנוך, ומכיון שיכבד כרגע להביא לידי פתרון משותף את כל שאלות החנוך העברי בגולה, שהרי מדינה ומדינה ושאלות חנוכה, והחנוך העברי בתפוצות תלוי הרבה בחנוך המקובל במדינה, ביחסה של המדינה אל המעוט הישראלי וכו׳, ובשעה שבכל שאר המקצועות תוכל הברית לפעול בכוון משותף – ואם גם בדרכים שונות – בכל התפוצות, הרי במקצוע החנוך תהא מוכרחה לשנות את שיטות עבודתה ופרקים גם את עמדתה היסודית – על יסוד כל אלה אני מציע הצעת־שעה, הצעת־מעבר, עד שארגוננו יקום ויתפתח כהלכה: 1) שהמשרד לחנוך שעל יד ה„ברית״ (עיין להלן) תהא הסתדרות „תרבות״. 2) שמשרד־חנוך זה יהא אוטונומי בכמה בחינות. על גבולותיה של אוטונומיה זו לא אוכל לעמוד כאן. ברור הדבר, שאוטונומיה זו במקצוע החנוך באה להוסיף ולא לגרוע, לבצר את אחדות־פעולותיה של ה„ברית״ ולא למעט את דמותה׳ הסתדרות „תרבות״, מוסדות החנוך וקבוצי המורים ודאי יכירו בדבר, שיצירת ברית עברים עולמית תרים את קרן החנוך העברי, תבצר את עמדתו כלפי פנים וכלפי חוץ.

כלום חייבים אנו להוסיף ולומר, שאין שאלת הלשונות קיימת בשבילנו בבית־הספר העברי? אחד מחברינו המסורים הציע לי להעמיד במרכז הכנסיה את שאלת הלשונות בבית־הספר, כלומר, שאלה זו: בית־ספר עברי שלם, חד־לשוני, בגולה או בית־ספר דו־לשוני? חבר זה סבור ששאלה זו תעשה את הכנסיה בוערת ורותחת, כנסיה לוחמת ומטילה סער בעולמנו! החבר לא נתכוון לשם סנסציה, ואף אני לא הייתי מימי רודף אחרי סנסציה. אין אנו רוצים להעמיד שאלת־הלשונות, ואף בצורתה זו, במרכז משאנו ומתננו. אולם עם כל אלה, מכיון שכבר נגענו בשאלה זו, הרשוני להוסיף עוד מלים מספר בה בשאלה ולומר, שלפי עניות דעתי אין לנו להגדיש את הסאה – ביחוד כלפי חוץ – במקצוע החנוך במלחמתנו באידיש. עוד נער הייתי וכבר נלחמתי „מלחמת הקודש״ בזו ה„שפחה החרופה״, כמו שקראנו לה באותם הימים, אולם נסיוננו הלאומי בשנים האחרונות מלמדנו, שאויבנו המסוכן ביותר בחוץ הוא, ולא בפנים, שאויבנו זה אינו הכתוב השני המתנגד לנו, אלא הכתיב השלישי, המכריע בינינו, לפחות כלפי חוץ אנו מוכרחים למצוא modus vivendi עם האידיש.

ה„ברית״ לא תהא כורעת תחת סבל ירושה, לא תהא מוכרחה לשנוא שנאה קנאית ולאהוב אהבה נפרזת את אשר שנאו ואהבו אבותיה. מן ההכרח, שתעביר תחת שבט הבקורת כמה מהמושגים המקובלים במחננו זה כעשרים שנה. בת־חורין תהא זו בקביעת יחסיה כלפי שאר הכוחות והתניעות בפנים ובחוץ. ה„ברית״ תחבר דרך יצירתה ועבודתה פירוש חדש לעבודה עברית יוצרת־קונסטרוקטיבית בגולה.

„ברית עברים״, שאינה משועבדת לשום כוון מדיני מסוים בישראל, מן ההכרח שתמצא לה כחות־עזר חדשים, חוגי־חברים חדשים במזרח ובמערב, שלא עלתה עד כה להכניסם בעול תנועתנו. בארצות מערב אירופה יספחו אלינו אי־אלה חוגים שאינם נכנים, לדוגמא, על ההסתדרות הציונית. והוא הדין במזרח. צאו וראו: האידישאים עלתה בידם לעורר דעת־הקהל במערב אירופה לטובת תנועתם, ואף בחוגי המתבוללים והליברלים, שאין אהבתם ליהודי־המזרח ולשונם גדולה ביותר. אם הם כך – אנו על אחת כמה וכמה׳ ואין להעלים עין מהנעשה במחנה האורתודוכסיה בגולה. וכאן אני מוכרח לומר: ועידת „בנ׳ת אגידת ישראל״ שנתכנסה לפני זמן־מה בפולניה יש בה כדי לשמש לנו אות־תרועה, יש בה כדי להורותנו, שהזנחנו הזנחה שלא תכופר אי־אלה חוגים ביהדות החיה חיי־מסורת. אותה ועידה של „בנות אגודת ישראל״, בה השתתפו הטובות ויודעות התורה שבבנות־ישראל בפולניה, הועידה בה

ג. הסדר בקונגרס

האולם מלא ורוב הצירים במקומותיהם רק בשעה שאחד „התותחים״ עולה על במת־הנואמים. אולם בשעה ש„בשר ודם״ פשוט עומד על הבמה — קרחה מסביב׳ על־פי רוב מקשיבים לנואם רק אנשי סיעתו ובין יתר הסיעות — זמזום ושיחה׳ כאילו אין אדם עומד על הבמה ומשמיע את דבריו.

ש־ש־ש־ש תמידי מנסר בחלל האולם׳

שלום לך ש־ש־ש־ש ישן־נושן וידוע׳ מה„שטיבל״ ההומה שבעיירה ועד „בית העם״ בתל־אביב!

כמה וכמה צירים פושטים את מעיליהם העליונים ויושבים ב„שרוולי־הכסף״ מתוך דרחבת הדעת׳ גררירובה!

חריקה, תזוזת־כסאות׳ חליפות־דברים׳ מטיילים הלוך ושוב בין השורות ועל הבמה מי־שהוא עומד ונואם.

סדר זה אינו שורה הפעם באולם בלבד, כי־אם גם על במת־הנשיאות׳ עולים ויורדים׳ חליפת־נתקאות בין הצירים ובין חברי־הנשיאות. אחד מחברי הנשיאות׳ שהוא מראשי המפלגה בעלת הקוניונקטורה הנוכחית׳ נותן פקודות לאנשיו שבאולם על־ידי רמזים ותנועות שונות׳ הסדרנים — האלמנט היחידי, שחובת הניטרליות חלה עליו — הפעם פרצו גם הם את גדרם וכל אחד מהם פועל ומתנהג לפי נטיתו המפלגתית.

כזה הוא׳ בערך, הסדר בפרלמנט שלנו!

— אין דברי׳ לא זהו העיקר! — ענני בן־שיחה אחד, כשהעירותי לו אגב שיחתנו על הסדר הזה שבקונגרס.

כמה „מיטיבים״ אנו להבדיל בין עיקר לטפל!

ד. העברית בקונגרס

עובדה היא: רוב צירי הקונגרס שומעי עברית׳ ואף־על־פי־כן המסורה נמשכת. גם לשון הקונגרס הזה היא ברובה גרמנית או הקונגרס־דויטש הידועה ואם בשנים כתיקונן כך׳ הפעם — על אחת כמה וכמה. כי למי יש היכולת הפעם לשים לב ל„שטויות״ כאלה? הפעם ויתרו אפילו על הכיבוד הרשמי שהיו מחלקים לעבריה בשעת הפתיחה. עכשיו גם הפתיחה היתה על טהרת הגרמנית אם־כי הפותח, כידוע, היה נחום סוקולוב.

נכנעו למסורה זו גם אלה שהעברית היא לשון־דבורם (עד עתה יצא מכלל זה רק בן־גוריון, הציר התימני מביב ומוסנזון)׳ וכשהגיש הציר מתוניס הודעת־מחאה לנשיאות ובה נאמר׳ שהוא׳ כאדם היודע רק עברית וצרפתית יושב בקונגרס ואינו מבין על מה מדברים ומתוכחים׳ והוא דורש בשם הציונות כי לפחות אלה שלשון דיבורם היא עברית ימלאו את חובתם העברית על במת הקונגרס — הצדיק יו״ר הישיבה את תלונת הציר, הקהל מחא כף והקונגרס עבר לסדר־יומו ב...גרמנית׳ והכל על מקומו בא בשלום ובסדר.

הדברים עתיקים׳ אין כל חדש תחת שמשנו הקונגרסאית.

נשמעו הרבה יותר דברי תורה מברוב הועידות הציוניות שנתכנסו בשנים האחרונות. — זו הועידה פרצה פרץ ראשון בחומות היהדות המסרתית בגולה, וגם בחומת היהדות העברית. ועידה זו הכריזה, שאידישקייט ואידיש היינו הך, שהמלחמה לטובתה של השפה היהודית פרושה הגנה על זכויותיה של היהדות הדתית, שכל בת־ישראל כשרה חייבה לדבר אידיש, ולא נחלקו המנהיגות בדבר, אלא שהללו אמ״ו: שבת־ישראל כשרה חייבה לדבר אידיש בשבת (את „לשון הקודש״ גזלו משבת־קודש!), והללו דרשו, שידובר אידיש כל ימות השבוע, כאילו בספר תירתם של אבות־אבותיהם של בנות־ישראל אלו נאמר: והגית באידיש יומם ולילה... את חודש סיון, חודש קבלת התורה, קבעו בנות־ישראל אלו כחודש־תעמולה לאידישקייט ולאידיש. כמה מעציבה היא עובדה זו! כל ימינו קבלנו על ש„זרים לנאוה השיר והשר״, על שאין האשה הישראלית יודעת תירה דיה, והרי הסתדרות זו, המונה המון בנות תורה ועברית, באה ומדירה עצמה מלשון דת־ישראל, מלשון התורה והנביאים! אם עברית פסולה לבוא בקהל, משום שהיא שפת הציוניות, השנואה על בנות־ישראל אלו, מאימתי נתקדשה קדושת־דת שפת ה„בונד״, שפת שומרי הכפירה בישראל? אין דבר זה מוסיף כבוד לבנות־ישראל אלו — אולם הוא בא ללמדנו, שאין כוח תנועתנו גדול במערכות ישראל שבתפוצות, שעלינו לעמוד על המשמר ולחפש דרכים חדשות. ולא עמדתי על פרט זה אלא לשם דוגמא, עד כמה יש להתעמק ולעיין בכל הנעשה מסביבנו בחיי ישראל בגולה! הגולה חיה ומתפתחת, פושטת צורה ולובשת צורה — ואנו, מחנה החרדים לגורל תרבותנו? האומנם נגזרה עלינו גזירת איזולציה גמורה בחיי הגולה? האומ׳ם יעברו חיי היהדות בגולה ממנו והלאה?

ה„בונד״ והקרובים לו מצד זה, ו„בנות אגודת ישראל״ מצד שני יכריזו עלינו מלחמה, ואנו נשליך יהבנו על ההסתדרות הציונית ונשא עינינו אל הר־ציון ולא נעמוד במערכות הגולה כיוצרים עברים, כיוצרי חיי־יהדות עבריים?! — כלום אינכם רואים, שאנו נעשים קרחים מכאן ומכאן, ללא המון ותנועת פועלים עברית בגולה, ללא יהדות־מסורת עברית בגולה, ללא בת־ישראל עברית בגולה, ללא עתיד עברי בגולה?!

* * *

ענף שני ויסודי בפעולתה של „ברית העברים״ משמשת היצירה הרוחנית לכל סוגיה.

לרגל הרצאתי עלי לנגוע קצרות אף בענין זה. כ„שברית העברים״ מתחילה עובדת במקצוע החנוך, הרי היא מוצאת לפניה רכוש רב, מסורת בת שנים. מה שאין כן בספרות, במדע ובאמנות עברית בגולה. כאן על ה„ברית״ לעשות מעשי־בראשית. מן ההכרח יהא לה לדבר בשער עם אוהבים ואויבים. אף כאן תהא מוכרחה להדגיש רעיון זה, שאין בבל הישראלית יכולה להשאר בלי תלמוד משלה, שכל זמן שישראל שרוי בבבל, כל זמן שיש בבל בישראל — על כרחו יהא ישראל לומד לא רק תלמוד ירושלמי, אלא גם תלמוד בבלי. שנים ירושלמי ואחד בבלי או אחד ירושלמי ושנים בבלי? שאלה זו אני מניח לאחרים לדון בה.

תבוא ה„ברית״ ותרגיל את ישראל שבגולה אצל רעיון זה, שספרות, מדע ואמנות עברית אינם מצוה התלויה בארץ. הם חובת הצבור העברי באשר הוא שם; הצבור העברי חייב בקיום היצירה הרוחנית. הוא לבדו ישא בעול ספרותנו, ואי־אפשר להטיל את כלכלתה וטפוחה על מוס״ים ומול״ים, שלא יקיימוה — וכך מחייב טבע הדברים — אלא כשיש מתן שכר בצדה. דין אחד יהיה לספרות העברית וכו׳ ולכל שאר מוסדות הצבור וקניניו. שהצבור חייב בכלכלתם. אין בור מתמלא מחולייתו. בית־חולים צבורי, לדוגמא, אינו חי על חשבון חוליו. בתי־הכנסת המפוארים באמריקה ובמערב אירופה אינם חיים אך ורק בכוחות מתפלליהם המועטים. יבוא מכון־תרבות עממי עליון ויקבל על עצמו את גדולה של היצירה העברית הרוחנית לכל סוגיה. אין שאלת הפצת הספר העברי צריכה לעמוד במרכז שאלותינו, אלא שאלת יצירתו של הספר, שאלה זו של יצירת התנאים והסביבה התרבותית המכשירים ליצירת הספר העברי; ליצירתו ולקבלתו.

הגיעה השעה לשים קץ לעלבון הסופר העברי בגולה (ואף מצבו של הסופר העברי בארץ־ישראל אין בו, לצערנו, כדי להרהיב את הלב כלל וכלל, ובעניני ספרות אין באמתו של דבר כל יסוד להבדיל בין גולה לארץ). עלבון הסופר העברי הוא עלבון

ה. יחס

„כחוץ ישוד אויב ובחדרים אימה״ — במזל זמן כזה מתכנס עתה הקונגרס הציוני השבעה־עשר. האם לא תשמע מאליה — ולא רק על־פי פרוגרמה מנוסחת כראש — מעל במה זו זעקת אומה אובדת־עצות וחדלת־עזר כלפי העולם כולו, ואם גם שומע אין לזעקה זו, זעקה שכל אימת־בדידותנו תשמע מתוכה?

בשיחות־הטסדרנות השמיעו רבים את הדעה, שיש לחדש בקונגרס זה את מסורת נורדוי ולהשמיע מעל במתו את פרשת כנל״ו בין האומות. עם הפתיחה לא נעשה הדבר. ורק בכ׳ תמוז, עם האזכרה להרצל, הרצה יצחק גרינבוים בסוף הישיבה על מצב היהודים בתפוצות וגולל את כל מגילת יסורינו בארצות הגולה — לפני אולם ריק כמעט. רק עתונאים אחדים וצירים בודדים ישבו והקשיבו. הקהל ברובו הגדול טייל באותה שעה במסדרונות המרווחים והארוכים. כך תידשו בקונגרס זה את מסורת־נורדוי! ויש לציין: אלה אשר במלחמתם הפוליטית שמו של נורדוי אינו מש משפתיהם — מאלה לא היה אף אדם אחד באולם בשעת הרצאתו של גרינבוים!

עלבון לנואם? לא, היה זה עלבון לקונגרס כולו, עלבון לבמתנו יחידה זו והיה זה אות וסמל לכל השאר.

— מה דעתך על קונגרס זה? — שאלני כעבור שעות מכר אחד שנפגש עמי.

— אילו נכנסת — עניתיו — לאולם בשעת הרצאתו של גרינבוים על מצב היהודים בעולם בשעה זו, והיתה התשובה ידועה לך מאליה...

הוד מעלותה, האינפורמציה

על דלת אחד ממאות החדרים אשר בבנין המוספר־מססה יאיר באותיותיו הגדולות השם ITA. זאת היא הסוכנות הטלגרפית שלנו, הידועה לנו יפה בחריצותה ובזריזותה „האחראית״, באי־כוחה של זו מסתובבים, כריחים ובולשים, כעורבים הללו המצפים לחללים בשדה הקטל. תאות־הסנסציה אינה נירתעת כפני כל. אצל אלה כל אסון—מציאה כשרה, כל כשלון—חומר למטעמים וכל שערוריה בעולמנו — „ליהודים!״ וכשאין החומר המבוקש הזה— יש עצה גם אז: ממציאים אותו, כי אין לך דבר העומד בפני הציניזם של כחשי סנסציות. ואם גם אחרי כמה שעות תבוא ההכחשה והבדיה תתנדף — אין דבר; יפה גם שעה אחת של שקר, גם רגע אחד של גרוי — תורת־מוסר ידועה בעולם האינפורמציה העתונאית מהמין הידוע.

עם הוכוחים בשעת נאומו של ברל לוקר, שבו פגע הנואם בצורה חריפה במפלגה הריביזיוניסטית, קמה מהומה באולם. דברי הנואם הופסקו ושני האגפים, אגף הפועלים והאגף הריביזיוניסטי, חררו ממקומותיהם זה לעומת זה, חצי-דברים עפו מצד לצד, חלל האולם מלא צעקות והמולה ובעמל רב עלה בידי יו״ר הישיבה להרגיע את הרוחות. אולם בשערוריה זו בלבד אין אינפורמטורים

האומה כולה. אילו נתנה לי לשון חוצבת להבות–הייתי ממטיר אש וגפרית על ראשי עם ישראל, עם המרעיב סופריו וחכמיו. משוררים וסופרים העומדים ראשונה במלכות, בני „מזרח" בספרותנו, רעבים ללחם, מהם פונים עורף לספרותנו מתוך רעב אין־אונים, מתוך יאוש ומרירות. אמנים, חוקרים ומלומדים, זקנים וצעירים, הולכים בטל ואינם יכולים לשמש את ספרותנו כרצונם וכמדת יכלתם! אין יוצרים במות לספרותנו, ובאים וקובלים: אין פובליציסטים בישראל, אין מבקרים בישראל, אין חוקרים בעלי מקצוע בישראל... תבן אין נותנים ליוצרינו — ולבנים דורשים מהם.

אין אני בא לגמור את ההלל על יוצרינו המצויים במחננו. אולם ברור הדבר, בכל אומה ולשון היו דואגים לתקנתם הרבה יותר מבישראל. הדת דואגת לכהניה, המדינה דואגת למציבי דלתיה ושומרי פתחה, והתרבות העברית לא תשאל לשלום יוצריה? ואין צבור נדון אלא על שם סופו, על שם הכוח הגנוז בו ולא על שם כוח הפועל שלו. אל תספרו באצבעותיכם את מתי מכפר הסופרים היושבים בגולה, הסופרים החיים כיום — העלו על לבבכם את כוחות־היצירה החיים בתפוצות־ישראל ב כ ו ח, באתכסיא, הכחות שימצאו את בטוים ויתגלו בפועל מחר ומחרתים — כשנדאג לכך בעוד מועד. האומנם גזרה נגורה עלינו ואין להשיבה, שמאיר הלוי ל ט ר י ס ישיר עברית והיינריך ה י י נ ה ישיר גרמנית? הנמושות לנו ולבנינו אחרינו, והנשרים נשלח למרחקי העולם ולמרחביו? והרי אנו נכספים לשנוי־המצב מעיקרו. ישיר־נא לטריס שלעתיד לבוא גרמנית, ואם יקום בגולה היינה, אל־נא ימצא את הדרך לשירה עברית חתומה בפניו על־ידי לטריס וחבריו... ישיר־נא לטריס שלעתיד לבוא גרמנית, והיינה שלעתיד לבוא עברית...

ביסוד בימות ספרותיות, בהכרזת פרסים לכל סוגי היצירה, בסדור לשכת־מודיעין מתווכת בין ספרותנו ובין ספרות־העולם והספרות היהודית, בהכנסת יצירתנו העברית לתוך חיינו ולתוך חיי העולם הגדול — תגול „ברית העברים" את חרפת מחרפיה, תמצא תקון לצער יוצרינו ועלבונם מראשוני המשכילים עד אחרון הסופרים הצעירים שבדורנו!

וכשם שלא העמדתי את החנוך במרכז כניסתנו — כך אין ברצוני לעשות כאן את שאלת ה י צ י ר ה ה ר ו ח נ י ת שאלת־מרכז. ארגון „ברית העברים" קודם. תחילה י צ י ר ת ת נ ו ע ה ח ד ש ה, ואחר־כך בדק הבית. אם תנועה זו תקום, נזכה לחנון ולספרות, תבוא שמחה של יצירה למחננו. ואם לאו – מוטב ולא אפתח פה לשטן.

ה

מ ב נ ה „ברית העברית" מרומז בדברי הקודמים: ארגון עברי של הגולה, כנוס הגולה העברית לכל שכבותיה וסוגיה, ארגון אבטונומי, בלתי־מפלגתי, מכנס את כל הרוצים בקיום עברי של ישראל בגולה. כך תהא ה„ברית" חברה עממית, חבריה הם אישים, מוסדות, הסתדרויות, ארגוני־נוער וכו׳. החבר תורם תרומה שנתית בת 2 דולרים (הייתי מציע שלא להפחית מסכום זה), ו א נ ו צ ר י כ י ם ל כ נ ס ת ח ת ד ג ל ה ש ל ה„ב ר י ת" ב מ ש ך ש ל ש ש נ י ם מ א ת א ל ף ח ב ר י ם.

אין אני רוצה לשמש רבה בר בר חנה של הכנסיה גוזמאות שנאה נפשי. אין אני נוקט סכום זה של מאת אלף משום שהוא פחות ממאתים אלף ויתר על עשרת אלפים. למספר משוער זה אנו מגיעים על יסוד הסטטיסטיקה של תלמידי בתי־הספר בארצות הגולה, הוריהם, מוריהם, קרוביהם וכו׳, ומצד שני משמש לנו כאן נקודת־אחיזה מספר השוקלים. אני בטוחים שבעבודה מסודרת ובסיסמאות חדשות שיש בהן ממש נתן לכנס לתוך „ברית העברים" מאת אלף איש מישראל. דבר זה תלוי בנו (ימים רבים לפני הוצעה המנסרת עכשו בעולמנו על כנוס מליון תורמים ל„קרן היסוד", הצעתי את הצעתי זו ולא מצאתי לה תומכים. ראו בה „בטלנות". הצעת ה„מליון" המפורסמת מוכיחה, שאין כאן „בטלנות" כשאנו באים ודורשים מאת אלף תורמים שנתיים ל„ברית העברים"). הכנסיה צריכה להכריז כמו כן על יסוד ק ר ן־ת ר ב ו ת ע ב ר י ת, שהרבה דובר אצלנו עליה. הרשוני להעיר, שבימי המלחמה העולמית הנחתי יסוד לקרן תרבות עברית בליטא הפולנית, נתקיימה זו זמן־מה ובכוחה נוסדו בתי־הספר העממיים העבריים הראשונים בערים אחדות (ביאליסטוק וכו׳). אילו היו ממשיכים לטפל בה אלה מעסקנים שענין זה נמסר אחר־כך לידם — היתה קרן התרבות העברית חיה וקיימת, ולא היינו מצויים במצב מעליב ומדכא זה. קרן התרבות שעליה נכריז צריכה לשמש ב ע י ק ר ה לסדור ענינ

וריזים מסתפקים. למחרת הובהל הקונגרס על־ידי טלגרמות מורשה: מה קרה? כי בא־כוח ימ״א טלגרף ו„המומנט" הורשאי פ ר ס ם, כי בשעת נאומו של לוקר פרצה תגרת־ידים בין הפועלים והריביזיוניסטים, שבה נפצעו ע ש ר י ם ו ת ש ע ה א י ש, הובאה עזרה מדיצינית והובהלה המשטרה, שהשיבה את הסדר על כנו.

לא פחות ולא יותר.

כיצד צריכה היתה נשיאות־הקונגרס להגיב על המצאה שפלה זו? ברור היה לרבים, כי ההגבה היחידה במקרה כזה היא: להרחיק קורספונדנטים כאלה מהקונגרס. אולם נשיא־הישיבה בהביעו את מחאתו, עם פתיחת הישיבה של אותו יום, כלפי מעשה זה, השתדל להיות זהיר בלשונו, לא הזכיר אפילו את שמה של הסוכנות אשר הפיצה את הידיעה הזאת, הכתפק רק באזהרה קלושה ומטושטשת, שנאמרה בטון הומוריסטי דוקא — וחזר לסדר היום. גם כאן יד הפוליטיקה באמצע.

מדברים הרבה בקונגרס זה על מורך־הלב, החולשה, הזהירות היתרה והמוגזמה אשר בפוליטיקה שלנו כלפי ממשלת המנדט. דברנים! עד שאתם באים וקובלים ומוחאים כלפי הפחד והזהירות היתרה בפני אימפר ה עולמות — בואו וראו שאפילו מפני סוכנות י ט״א אנו מפחדים ואין בנו אומץ־לב מועט זה לקום ולקרוא לבאי־כחה בקונגרס: „הלאה מזה, ציניקאים!"

ז. בין התועים ומבקשים

לא אחד הוא המתהלך ותועה כאן בין מאות האנשים, במסדרונות בבית־הקפה שעל־יד ה„מוסטר־מססה", בחדרי הפרקציות, באולם־הישיבו ובכל מקום שאנשי הקונגרס מסתופפים בצלו — ומבקש את הנשמה היתר אשר הביאתנו לכאן, מבקש את החרדה הגדולה והמזעזעת שעליה להשיב ל אחים על אחים בשעה איומה זו, שבה באנו בין המצרים ללא־מוצא. לא בעי אחד אני רואה את היגון הזה של תועים ומבקשים ואינם מוצאים.

„דומה, כאילו הקונגרס נזדקן" — מדבר נכאות באזני ידיד אחד, אש השתתף כבר בקונגרסים רבים.

כעין דקירה הרגשתי לשמע הערת־נכאים זו.

גורל מר ואומלל; כמה ממהר הכל להזדקן אצלנו.

למחרת הציגו „באולם הכחול" של המוסטר־מססה שני פילמים ש „יכין" ו„תנובה". במראה: בנין, נטיעה, חרישה, קטיף — עוברים ובוני חתיכת ארץ־ישראל מעפילה ועמלה על הבד. עם צאת הקהל מן האולם הבחנו בנצנוצי־אורה בעיני כמה וכמה אנשים. המצאו על הבד שמץ־מה מזה אש בקשו לשוא בשבילי־הקונגרס?

ק׳ נ.

החנוך והיצירה בגולה. אם נזכה נקבל עזבונות, ניסד על ידה קרנות מיוחדות, שפירותיהן ישמשו לצרכי תרבות מסוימים, בגולה ובארץ כאחת. ואין כאן חשש התחרות בקרן־הקימת ובקרן־היסוד. והרי הדברים קל וחומר: אם מותר לקיים שתי קרנות לצורך אחד, לבנין ארץ־ישראל, על אחת כמה וכמה שמותר לקיים קרן שלישית לצורך אחר ומיוחד במינו. ולשם הדגשת צרופנו הטבעי עם התרבות בארץ־ישראל, הייתי מציע, שנחליט פה אחד, שחלק מסוים מהכנסותיה של קרן התרבות בגולה ישמש לצרכי החנוך העברי בארץ־ישראל. ההכרעה בענין זה תהא מסורה לקונגרס של „ברית העברים״. נתן להגדיל את הכנסות ה„ברית״ בכמה דרכים: קביעת קופסה לתרבות העברית בביתו של אדם מישראל, הוצאת בולים מיוחדים וכו׳. בכל הפרטים הללו עתיד לטפל הועד המרכזי ל„ברית״, יחוו את דעתם על כך המומחים לשאלות אלו.

לפי שעה יהיו לה ל„ברית״ ארבעה משרדים: משרד לחנוך („תרבות״), משרד לספרות, מדע ואמנות, משרד לעניני קרן־התרבות, משרד לשאלות הארגון והתעמולה. הרשוני בטובכם להדגיש את גודל ערכו של המשרד האחרון, שהרי שלשת הראשונים אינם זקוקים להסברה מיוחדת. שאלת הארגון היא לנו שאלת־היסוד. במדה שיהא זה משוכלל, בה במדה תתבסס ה„ברית״. ותשומת־לב מיוחדת יש להקדיש לשאלת התעמולה. אף כאן עלינו לברר לעצמנו: אנו נלחמים על קיומנו הרוחני, אנו דורשים מהישראלי לא רק את רכושו בלבד, אלא גם את נפשו. מלאכת־התעמולה אין לה ערך כלכלי, קבוץ ממון בלבד. תכריז זו לישראלי: הבט לברית ואל תפן ליצר, ליצר ההתבוללות והאדישות, ליצר הרע של הכליון הלאומי. זקוקים אנו למחנה נואמים מטיפים לרעיוננו, לעשרות סופרים ועסקנים שיפוצו בתפוצות ישראל, יפוצו בישראל ויחיו את הגולה. יפוצו בעיירות בהן נר־תורה עודו דולק, ידליקו נר־תורה במקום שכבר דעך. לא יצאו הללו ידי חובתם בהרצאה אחת, אלא ישבו זמן־מה עם המורים ועם ההורים בכל עיר ועיירה, יסבלו בסבלם ויחיו את חייהם, ילמדום קצת תורה, ובזו הדרך יעשו לנו נפשות. אל נתלה את כל תקוותינו בכרכים שבמזרח ובמערב (כמובן, שאין להזניח אף את היחידים ובעלי־היכולת). נלך אל העם, אל העיירה העברית בתפוצותינו. זה הדרך לארגון סניפי ה„ברית״.

עובדי ה„ברית״ הללו, מחנכי־העם, יפתרו מתוך עבודתם זו את השאלה הקשה ביותר: שאלת נושא החברה. את מצעה העיוני של „ברית העברים״ העמדנו על רעיון קיום ישראל בגולה כצבור יוצר ערכים ושותף ביצירת היהדות החדשה בארץ־ישראל. ועדיין לא בררנו לעצמנו, נושא החברה החדשה מי הוא? לאיזה שכבה אנו מכוונים פנינו? בשעת ערבוביה ואנדרלמוסיה זו יכבד ביותר לפתור שאלה זו. כאמור, מתוך עבודתה ודרך עבודתה תיצור ותחנך „ברית העברים״ את נושאה התרבותי. לפי שעה, בשעת מעבר, ישמש נושא החברה— מלבד הנוער העברי—ברובו ובעיקרו המעמד הבינוני. „פרולטריון״ עברי בגולה אינו, אולם ההתפתחות הכלכלית של המעמד הבינוני יכולה להביא לידי כך, שיהא לנו בעתיד הקרוב אף המון עברי בגולה. ואין אני רוצה לנגוע בשאלה זו, אם טוב או רע הדבר מבחינה מדינית־כלכלית, כללית וישראלית.

בכל פנים, ה„ברית״ חייבת ליצור טפוס חדש של עובד עברי בגולה, עובד שימלא תפקידו זה לא דרך אגב, אלא כ״ד שעות ביממה. כאן גנוזה תעודה חשובה ורבת־ערך מכמה בחינות! אין אני מתכוון לומר, שיצירת מחנה עובדים עבריים בגולה היא תכלית בפני עצמה. אין אני מתפלל לתקומת „ביורוקרטיה״ עברית. אפשר היה לומר: פקידים מיותרים. ועתים גם מסוכנים, במקום שישנם, פקידים נחוצים והכרחיים במקום שאינם... כמה תנועות מדיניות ותרבותיות היו עוברות מן העולם— אילו לא היו עומדים לה משמשי־תנועה, עובדי־אמת, שידעו לשמור על נרה שלא ידעך. ואין מן הצורך להוסיף, שאין עובדים בלבד יוצרים תנועה תרבותית. אולם באין עובדים אין עבודה. וכאן אנו מוצאים פתרון לשאלת חוסר־העבודה במחננו. כל העולם כאילו כורע תחת סבלה של שאלת חוסר־העבודה, ממלכות אדירות עושות ימים כלילות למצוא תקנה לכך, ואנו טומנים את ראשינו בחול, בשעה שגם בחלל עולמנו מנסרת שאלה זו, שאלת חוסר־עבודה תרבותית ורוחנית לקומץ העובדים הקיים בפועל (בארץ־ישראל ובגולה) ולהמון העובדים הקיים בכוח. על מי תשליך התרבות העברית את יהבה? אם לא תדאג בעוד מועד לגידול מחנה עובדי תרבות בגולה, מחוץ לארבע אמותיו של בית־הספר, יהא לקוי זה מורגש ביותר. ודוקא מי ששימש כל ימיו את הצבור שלא על מנת לקבל פרס — ואם גם ימיו אינם מרובים—מותר לו להדגיש ענין זה תוספת הדגשה.

תעמולה חרשה הבאה לכבוש את נפשו של הישראלי תיצור את הצביר העברי המאורגן בגולה. בכל קהלה ישראלית יהא סניף של „ברית העברים״. בכל גליל — ועד גלילי, בכל ארץ — ועד ארצי, ובראשם יעמוד ועד מרכזי, והבמה העליונה ל„ברית העברים״ ישמש הקונגרס העברי, שיתכנס אחת לשלש שנים, או כפי הצורך. הקונגרס העברי לא ישמש הפגנה בלבד, — אלא על כרחו יעשה מעין ועד ארבע ארצות, ועד כל ארצות הגולה לעניני תרבות, לשאלות קיומנו בגולה בכלל. בקונגרס נדון — בעמקות ובהרחבה — במצבנו הכלכלי, המדיני, התרבותי, הספרותי והחנוכי בארץ ישראל ובגולה. יהיו בו לדוגמה יום־מדע, יום־חנוך, יום־ספרות, יום־האמנות, יום־כלכלה ומדיניות ישראלית וכו׳. הקונגרס העברי ישמש פרלמנט קבוע לישראליות העברית. ואין מן הצורך להוסיף אף מלה אחת על ערכו והשפעתו שלעתיד לבוא. כנסיתנו, שתכריז על כנוס הקונגרס העברי הראשון (על יסוד בחירות — שקל התרבות וכיוצא בכך), תעשה מעשה רב. כרוז זה יסייע ליצירת „ברית העברים״ ולבסוסה.

לא יכולתי לעמוד על כל השאלות שפתרונן מוטל עלינו. הצטמצמתי בראשי־פרקים לרגל המלאכה אשר לפנינו. והמלאכה מרובה מאד — אל־נא יהיו הפועלים עצלים. כי הזמן דוחק. ואנו תלויים בזמן ובמקום. אין אנו משלים את נפשנו ואין אנו מהלכים בנצורות ונבצרות ממנו. אין בשר ודם יכול לברוא בנין עדי עד. אנו בזמן ובמקום ומעשינו בזמן ובמקום. דיינו אם נצא למלא את אשר הטיל עלינו זמננו ומקומנו.

ואל תאמרו: הנה בעל־החלומות הלזה בא! הקושי שבדבר ידוע לכולנו. המכשולים האורבים לנו ידועים. לפני עור לא תתן מכשול — והפכח תן לו וילך, אף כשרואה אתה שמכשולים אורבים לדרכו. מה שהוא מחויב־המציאות לצורך קיומו של צבור עתיק ורב־יומין, יעשה על־ידי צבור זה, אם קל ואם קשה הוא לעשותו!

עומדים אנו בעיר בה נבטו נצני ספרותנו החדשה, שממנה יצאה גם תורת ההתבוללות, הריפורמה וכו׳ להלכה ולמעשה, עומדים ומנסים שוב לענוד עטרה לשכינת ישראל, ללשון בה בגדו דוד פרידלנדר וחבריו. מי מלל ומי פלל למשה מנדלסון ולנפתלי הרץ ויזל, לדורותיאה שלגל ולבית פיט, לשלמה מימון ולהיינריך היינה, לאברהם גייגר ולכל הבאים אחריהם, שבשנת

1931 יעמדו אנשים מישראל — ולא כולם מבני מזרח אירופה!— בבית־עם עברי ברחוב קורפירסטנדם ויטכסו עצה לחדוש תרבות ישראל! האם אין כוחו של רמז היסטורי זה גדול לנצח את הספקנים המישבעים במחננו? האם אין מקום ל„ברית העברים"? כלום אין יהדות הגולה שבימינו מוציאה מאות מיליונים לשם שמירת זכרונותיה, ודרך זכרונותיה מתכוונת היא לשמור על קיומה? היבצר מהיהדות העברית להעמיד מכון עליון לשם קיום התרבות העברית, היצירה העברית בגולה? אם לא מתוך שפע של אמונה, נצא לקראת מפעלנו מתוך יאוש, מתוך ההכרה, שעוד מעט ואבדנו, מתוך הרגשה יסודית זו של פחד אבדון וכליון. אף אימת־פחדים זו יש בה כדי ליצור!

פילוסופוס יוני אחד, שהשפיע השפעה מכריעה על המחשבה הישראלית בימי־הבינים, זה שעתיד לשוב ולהשפיע על המחשבה העברית לכשתקום ותתחדש, אריסטו, אמר: כל מי שאינו מבין את התנועה, אינו מבין את הטבע, ואנו מוסיפים ואומרים: כל מי שאינו מבין את התנועה, אינו מבין את החיים, את המציאות, את ההתרחשות הנתונה בזמן ובמקום. תנועת־רוח כבירה אנו חסרים, ולפיכך אנו נטולים מן המציאות ומן ההתרחשות העליונה!

„ברית העברים" צריכה לשמש לנו ברית התנועה, ברית המחשבה והמפעל. ולואי ותפתח „ברית העברים" הנוסדת מגילה חדשה בתולדות קיומנו הישראלי בגולה.

ברלין, יוני 1931.

כּוֹס יָגוֹן...

כּוֹס יָגוֹן לְבִּי,
כִּי רָן הַשִּׁיר בְּדָמִי
וְאִלֵּם לְפִי.

יוֹדֵעַ דַּרְכּוֹ קְטֹן־עָנָן,
יָשׁוּט וְיִמֹּג שַׁאֲנָן,
וַאֲנִי — לְאָן?

הַנָּהָר מְגַלְגֵּל גַּלָּיו,
מוֹנֶה הַלֵּיל רְגָעָיו
וְאִילָן — עָלָיו.

וַאֲנִי — גּוֹרַל חַיַּי —
כּוֹכָב נוֹפֵל אֶל הַגַּיְא
וְקוֹרֵא בְּשֵׁם אֲדֹנָי.

כּוֹס יָגוֹן לְבִּי,
כִּי רָן הַשִּׁיר בְּדָמִי
וְאִלֵּם לְפִי.

ברוך כצנלסון

הַשְּׁלֹשָׁה

מאת מנשה לוין

II

— תמה אתה, ידידי הטוב, על אנדרלמוסיה זו השוררת בחדרי, אה? ה„מרתף לעתיקות", כפי שמכנה אותו בתי שלא בצדק...

בידו הקטנה, שעינה כעין הטבק, רמז גורביץ הזקן על הכורסה מהוהַת עור־הצבי, שבה נתבקש פימר אדיבות לשבת.

— ארבעים שנה הסב בה סבי הרב ז"ל; עשה אותה לדירת־קבע גם ללילותיו; ממנה חלק את מאורותיו לבני עדתו. יהיר היה, אם כי אביון ועניו, ורומם אותה על כסאו של שלמה המלך: „כי נזר כסאי, — רגיל היה לומר — כשובץ כל אבני החן של העניות והגלות המרודה". בימי השוק היה אבי ז"ל מזדיין במקלו וחובט בו את יהודיו, שלא יזייפו את המשקלות, שלא יונו את האכרים ושלא יאמירו את המחירים. זולת עבודות־חולין אלה הנחיל סבי ז"ל לדורות הבאים מפתח חדש לספר הזוהר. עיינתי בו, אבל הוא נשאר סגור למעני באלפי חותמות.

— מר גורביץ, ירשה לי לשבת על כסא אחר, כי כורסה קדושה זו היא בלתי־נוחה באופן מבהיל בשביל איש פשוט כמוני, והחשש פן אחללנה גורם לי יסורים.

הזקן החליק את פאות־זקנו המתולתלות, שנסתיימו בסנטר חלק, צעיר, שסוע, וחייך בעיניו המורדות, הדומות לעיני בתו.

— שפיר, ידידי, אנא שב לך על כסא זה, העשוי עץ־אלון גס. מאתים שנה היה זה כלוא בתא־מנזר ועשרים שנה רצופות הסב עליו נזיר שעמל על „חקוי חדש ליזוס כריסטוס". שניהם עברו מן העולם ורק כלי־עץ זה זכה לאלמות. בחדרי מתגוררות הדתות בכפיפה אחת מתוך שלוה גמורה: עיפות הן ומככרות את המנוחה על הקנאות.

— מר גורביץ, נאלץ אני שוב לרדת מכסא מהולל זה, אנא, ירשה לי לעמוד לפניו.

— אה, ידידי הטוב, רואה אני, שאינך רגיל כלל אצל קדושים. הואילה והזז לך כורסת־פלוסין זו, שהיא חילונית בהחלט של אבי המנוח היא. בה נתעשר, חזר ונתרושש, בה שחק בשחמט, השתעשע בילדיו ובה שותק חצי־גופו — גורל־אדם פשוט! אה, את סיגריותי עדיין לא טעמת, ידידי הטוב!

במכסה השן הדק של תיבת־הסיגריות חרוטה היתה סצינה של מעשני אופיום סיניים. היא היתה גדושה גלומי־טבק דשנים, שהפיצו ריח דבש טחוב וחריף.

— אנא, ידידי, עשן! בספירלי־העשן הכחלחלים אני רואה את ימי עברי יפים וטרגיים במדה שההוה והעתיד מציקים לי במונוטוניותם הנואלת.

הזקן התהלך ב„מרתף־העתיקות", כשקנה־הענבר הארון נתון לבין שיניו, ובאור, שקלח על חזה־המוליק של איזה בודה נתקרש בגלגלי העינים החלולות של איזה פילוסוף יוני, לטן את ירכי הברונזה של זורק־דיסקוס וחייך מיטפיסית מעל שפתי הגבס של שפינוזה, דמה הזקן לקפיטן שיצא בדימוס הנגוע מַניה והפתיע בדמיון הרב שבין גולגלתו הוא ובין זו של ניטשה.

— אה כן, ידידי, עלי להגיד, שפרנקה בתי אינה דומה אלי בתכונותיה כל עיקר. מנין לה עצבים חריפים אלה, כמו לטירון צעיר שהביא מן החזית פסיכיקה ירוּיָה על־ידי אלפי תותחים... המלחמה עברה עלינו במין תרדמה אפוקליפסית פרנקה עד היום לא הקיצה ממנה!... והיא שגרמה להתנכרות

בינינו, התנכרות שטנית זו שבין האב לבניו – סמל שני הדורות כביכול... אה, ידידי הטוב, אנו מעצבים במו ידינו טרגדיה זו בפקודת איזה חוק עליון. בשנים־עשר טיולי, שאני עורך בעיר מדי שנה בשנה, אני מציין, שתלבשתי משוה לי מראה מנהל־קרקס קרתני, ואופן־תלוכי ראוי לתקופה שבה היתה העצבנות נחשבת לג׳סטיקולציה המונית; והסתכלותי הבטלנית דומה לזו של ישישי־מושב־זקנים, הסקרנים כתינוקות. כדי להמנע מלהראות כמגוחך אנוס אהיה להדיר את עצמי להבא מכל טיולים.

ובדשנו מתונות את סיגריתו ובחשפו את סנטרו מבין פאות לסתיתיו הוסיף:

– פרנקה ספרה לי, ידידי הנכבד, כי הנך מחבר שירים; שגעון מלבב כזה מוסיף לך כבוד בעיני.

– אינני ראוי לו בשום פנים, מר גורביץ. הם לא נועדו למען האנושיות; אלה הם רק רגעי־שקט שנטפו כטפ׳ת־המים מעל שולי הדלי לתוך באר היער, שהייתי פעם ש׳מרו. ומתוך שעמום שדמה לתעניג הייתי גם מפסל בלהב אולרי מעץ אגוז וממין חלמיש רך צלמי עופות וחיות. בעוד ימים מועטים אלך ואראה שוב, אם לא נגנבו בזמן העדרי.

– אה, ידידי, חוזר אותה ליערך. חבל. שאינני צעיר עוד. הייתי מלקט אתך פטריות וגרגרים ומחויר בלילות־ירח מגעגועים לסלסולי־הזמיר.

– גם גילו, מר גורביץ, מכשירו לתענוגות אלה.

– אה, ידידי, אינני יכול לעזוב את „מרתף־העתיקות״. גם הוא מין יער קסמים בכל ארבע תקופות־השנה, אמנם, זרוע אבק מכמיש, אבל יתרונו, שבתכונותיו אלה הוא דומה אלי, והרי זה יוצר הרמיניה גמורה בינינו.

ואמנם קלסתרי־אלים אלה, פילוסופים אלה, משיח׳ם אלה– טבולים באור, שרויים בצל–הביטו אליו מעל כניהם עגומות, חייכו אליו, כשגבותיהם צפופות בהבעה קודרת, עד כי גם פומר עצמו ניכח, שהזקן מרותק אליהם בשלשלאות בלתי־נראות.

– שלום דרכך, ידידי היקר! מתוך אופל יערותינו שנינו נהרהר לפעמים זה בזה, כי המרחק טושטש כבר, כידוע, עוד בימים עתיקים. אנא, בחזירתך לעיר הואילה לבקרני. האמינה לי, שרגשותי הומים אליך, ידידי. אנא, הצטייד בסיגריותי הנתונות לך באדיבות גלויה.

למי דמתה אותה שעה פרנקה, שנמנמה על פני צללים רכים שפכו משולי כלי־הזכוכית, לחיה על זרועה ורגליה מפושקות קלות? האם ליער שגזעו חשוך וצמרתו מורידה, האם לבאר שהשעות צוללות לתוך מימיה כדליים? אכן, כי יש עתה בדמותה משום סמל – בזה לא הטיל פומר כל ספק.

הוא שמר את שנתה, כשכפות־ידיו מונחות על ברכיו, במשך זמן שנקצב על־ידי שעונים רחוקים, התלויים בחדרים מלאי תנומה· עתה הביט־הציץ לתוך ערות הלילה, שעצומה היתה מזו של היום, כי האופל נהפך למין כחול שקוף, שהבליט את קונטורות הבתים ודמות האנשים שאחרו ברחובות. תפס בידיה של פרנקה, הערומות ללא כל טבעת ועמל אנוש, הגישן לאפו לשאוף את ריחן, שנדף כריח ורדים באפלה.

היא הקיצה כילדה חולה שבגופה לבלב המות. מול פני הלילה ונוכח הגבר, היחידי הער למענה בשעה זו בעולם – לא התביישה לבכות.

בחסותו ההומה נרגעה, זרועותיה שלובות מסביב לצוארו ככל האוהבות בכל הזמנים.

בצאתו לרוזוב נמנמו עוד הסוסים בדמדומי־האפר הראשונים ובנגהם היה הכרך אינטימי ככפר־המכורה; ולאור הפנסים הדועכים ראה את הטל מרענן את הגגות ואת המדרכות.

III

סתיו היה. יערו של פומר בדול היה עתה מהמזג האטמוספרי המצוי בכרך: ברוחותיו שנכנפו בין עציו, בגשמיו שלא נתקלו בגגות ובעצבו, שהיה לא־אנושי. פייטנו, שלא בטאו לא בניבים ולא בחרוזים, כלוא היה ימים תמימים בחדר־מלון, זה שבקירותיו שנתמזגו לספון חשוך, ברהיטיו שהסתגלו לכל הסגנונות, לא נבדל במאומה משאר בתי־מלון שארחוהו בכמה תקופות־השנה. כשידיו (נאות כתמיד) מגפפות את ברכיו, צפה בקיץ שחלף ונופי, שמלא את החלל, הביא לו גם את ריחותיו למיניהם: אלה של שחריו המתאדים, של צהריו הדוממים ושל ערביו המזמרים. כשאלה התנדפו קלט את קולו של בעל־המלון, זה הקול המזויף, כשניו התותבות, שרעם בו לתוך שפופרת הטיליפון, כעשוי לטשטש כל מרחק; ולהפך, אשתו של זה הרנינה אותו בקולה העגבני, העשוי לצודד רק על־ידי מסתורין הנקרא: מרחק. מדוע אדמו פני פומר, כשנפגש אתה במסדרון, שמקושט היה בבובות חרסינה מלאכותית, או באור הבלתי־ברור של האולם, כנער בפני אשת־רחוב? לו שינתה זו לכל הפחות את תסרקתה, את צבע צפרניה ואת נזמיה המשתקשקים על לחייה, שאינן מכוערות ביותר! אה, באיזה עינים לחות ורומנטיות היא מביטה על נרתיק כנורו! הוא חייך גלויות, כי הכתלים סוככו עליו. הדממה של שלוש הדיוטות שרבצו עליו וזו של החדרים הסמוכים נתעצמה שוב. הראי, התלוי מעל שולחן־הרחצה, ריק היה, לא שקף כל עצם, באופן שפומר מסוגל היה להאזין להרהוריו. „כן, ופרנקה? האם אינו שומר שלושת מכתביה שלא נענו. ומדוע שכח את תכנם, כאילו לא נצטרפו כלל ממלים?״ „הם נמצאו אתו, נתונים במעטפותיהם הכהות. לא פתחן, כי לא הכילו עוד כלום, משל לדורונות שהשנים הננוזות הציגום ריקם. טייל ברבוע הצר שגגל את השולחן ושטחו השתרע לפניו לפי קצב הזכרונות ששטפו ונגוזו חליפות. עשן סיגריתו העלה לו את ריח־הטבק של גורביץ הזקן, שהיה נודף מאצבעותיו, שנפלו אחת מהשניה בחיטובן, ושאצל מגוונו גם על חדר־גרוטאות זה, ששמר על שברי אידיאות.

כן, ובתו? רגליה נתונות היו באותו ערב בגרבי־משי שחורות: הן בטאו את צערה יותר מפניה המסוגלות ללבוש כמה אכספרסיות; הוא ראה עתה את פניה חורים מאד ודמעות שורות בשרטוטי הלחיים, משולה כמעט למטרונת מוזיאון על ערש־מותה·

הערב הפתיע אותו כשהוא מחריש, המאפרה היתה גדושה והראי קלט אל תוכו את בבואות־האורות מחלונות הדיוטה שמנגד. מול ראי זה עשה את תסרקתו, בדק את רזון פניו, הציץ לתוך עיניו הוא וציין בהן גוון זר, שהחרידו על נקלה.

בחוץ נעלמו השמים והדלף חתל את צלבי הכנסיות, את המגדלים הבודדים ואת ראשי־הארובות. כותל־הראוה של ראינוע הראה באור צבעונין של אגסיו הזעירים את הטריקו הכחול של בת־הקרקס הרכובה על גבי אוכף של שני סוסים דוהרים, את שערה הפרוע, עיני׳ה התוהות, ושפתי־הארגמן הפתוחות לקראת המות. טרגדיה עזה זו לא משכה אליה אלא קהל ארחי פרחי קטנים, דומים בבלואיהם ובפרצופיהם לאותו ג׳קי קוגן המהולל; ורק הם הבינו לגורלה הפטלי של רקדנית־חבל זו, שצוארה היה כה ילדותי.

תחנת־הטרם הראשונה חשפה לו אשה לבושה שחורים, שהסתירה את פניה במטריתה והפנס הסמוך שפך עליה את אורו הצהוב. וכיון שהטרם אחר להגיע נאלצו שניהם להרהר זה בזה או באחרים, שנתגלמו רק לשעה בדמויותיהם. בקרון פנה לה פומר את מקומו, שהיה אחורי כתפיה הצרות, ורק ברדתה הציצה בו מבעד לצעיף־המלמלה השחור, ואז ראה, שהיא צולעת— מה שגרע מיפיה המסתורי בלבוש אבלה.

אלות־הלילה שבכוכי־הפרוזדורים הושיטו לפידים דועכים ומנורות־החשמל החלביים הבליחו בדממה. את הדלת פתחה לו ישישה שפניה ואזניה אטומות היו. לא, פומר לא עורר בהכרתה המעומעמת כל חשד, זולת ניצב־החרט של מקלו. התרתה בו, שיחמיר בהתנהגותו השקטה ופניה הספוגיים לבשו הבעת־אימים מגוחכה, עד שפומר אנוס היה לציית לה בחיוך עצוב.

מבין צללי הכנות, שמשות־הארונית הכסיפה גולגלתו של גורביץ, שקפאה בקו מאונך.

האם ישן אדם יגע זה? ואולי מלא הוא כבר את האפס האתרי, ששיוה לו אותה שלוה, שנחנו בה הפילוסופים, שלוה הנראית כהזיה. פומר, שהיה צעיר לימים, נזכר ביערו, בימיו ובלילותיו המלבלבים בו; ואותו רגע שאמר לצאת, פקח הזקן את עפעפיו הכבדות.

— אה, אתה זה ידידי היקר, ידעתי כי בוא תבוא לראותני. זה חצי שנה שאני ער בלילות, ולכן מנמנם אני תכופות. צמאוני העז לשינה דומה לצמאונם של אנשים צעירים לערות בלתי־פוסקת של החושים ותענוגותיהם.

הסיר את כפות־ידיו הרוטטות מאלה של פימר ואספן אליו:

— מיום שבתי איננה הוזנחו לגמרי ההרגלים שלי, שפרנקה היתה מטפחת אותם, כטפח הגנן את ערוגותיו והמשורר את בתי־חרוזיו. עתה אני מאשים את עצמי, שלא עמלתי כלל להבינה, כי גאות־האבהות התנגדה לכך בכל תקפה. מתעצל אני לפטם את סיגריותי ולערוך את טיולי החדשיים. איזו בדידות! מאדישותי מפיקה האומנת רצון טוב: השליטה עלי ועל עתיקותי את טעמה האכזרי בטפשותו. אנדרלמוסיה זו, השוררת „בעלית גרוטאותי", כפי מבטאה, ראויה להיות לשנינה בפי כל הבריות, שהאל חנן אותם בשכל שאיננו מעוקם כמסמר חלוד זה. את ההרמוניה היא מבינה רק כפי שזו מתבטאת במטבחה, המרהיב את העין בנקיונו, במערכת כלי־הנחושת המקשטת את הכותל ובטורי־הספלים העוטרים את זגוגית־הארון. ואין להרהר אחרי טעמה, כי היא מראה לו קנאות יזואיטית. היא תוריד אותי שאולה!

התרומם מכורסתו, אבל כל גופו זע והיה נאלץ לשוב ולשקוע בה; ובחיוך סרדוני, שרענן פנים קמוטים אלה, הוסיף ואמר:

— אתה סבור, ידידי היקר, כי חושק אני עוד בחיים? לכך הייתי צריך להיות ציניקן, הגומע כביכול בכל רגע ורגע של ההויה כבכחוס צעיר את ייני. רואה אתה דמדומים אלה האופפים את עתיקותי, ושאינם נובעים לא מהזריחות ולא מהשקיעות, דע לך, שהם מתגוררים כבר אתי זה חמש־עשרה שנה, מיום שאשתי שבקה אותי. עתה, גם פרנקה הלכה אליה והשאירו לי אלבומי צלומיהן, בגדיהן, תכשיטיהן המצטרפים לדמיותיהן החיות. חסר אני את קולותיהן המתמזגים אולי עם הדממה.

לודוי זה לא היה קץ. הזקן דובב את ימיו שדמו ללילות בערותם החריפה ואת לילותיו שדמו לימים באורם הרב. פומר התבונן לידיו שהחוירו, הסירן מעל השדה, נסוג כמה פסיעות אחור וקולו של הזקן חלף לפניו כנוף שהמרחק מוחה את כל שרטוטיו, וכשחזר אליו, כדי להפרד ממנו, הביע הלה את רצונו ללוותו עד הדלת. הזקן נשען על פומר כרהיט נפסד, וכה באו שניהם אל המסדרון. באפלוליותו האירה המראה הסמוכה לדלת.

— זה חדרה של פרנקה?

— אה, כן.

לחרדתו של הזקן פתח פומר את דלתו. פנימיותו נשתמרה כבליל האביב האחרון. הנה הפורטרט של האם שרק הרקע שלו העשוי קובלד חור מלא את מסגרתו העמומה; והנה הלילה מאחורי הוילון. ופרנקה, האם נמצאת היא כאן או מהלכת במסדרון?

— אה, ידידי היקר, כמה עיפתי מטיול קצר זה!

פימר, ראשו נתון לבין ידיו, דמה שהוא מחריש ליד גופה המנמנם של הנערה.

ופתאום:

— האם לא קרה זה ביום, מר גורביץ?

— נכון, ידידי, ביום. ידידותיה הן שהפתיעוה, עם צרורות פרחים באו, כי היה זה יום־הולדתה.

אה, מכאן בושם חנוט זה, שהפיצו רהיטי־החדר, וריח המתה, שנמזג בו, הפכו למעין לַדנום, שפומר שאפו במין תענוג אכזרי שעות רבות. הזקן שוטט בחדר כצל רפאים, בכה בחושך מול פורטרט אשתו ולא הפיג את יאושו של האדם הצעיר שבכה את זה של בתו.

הַצַּעַד הֶחָדָשׁ שֶׁל „הַבִּימָה"

„בכור־שטן" מאת ברנרד שאו, רג״י: צ. פרידלנד; „הלהבה הקדושה" מאת סומרסט מוהאם, רג״י: א. ייניאר

מאת יעקב קופליביץ

א

„הבמה לרג׳יסורה פנימית" של תיאטרון „הבימה", הנמצא כעת בתקופת „בין־הזמנים" שלו, מענינת אותנו בעיקר כמבחן הכוחות העצמיים של „הבימה" וכנסיון לצעוד עוד צעד אחד הלאה בהתפתחותה ובגלוי אפשרויותיה: מרפרטואר יהודי טפוסי, או היסטורי, לרפרטואר אנושי־כללי, ומן המשחק המותנה אל המשחק הריאליסטי. עצם הרצון הזה ועצם המבחן הזה ודאי שיש בהם מן התועלת וגם מן הנחיצות, אם כי לפי עניות דעתי עתידה ותפקידה האמתי של „הבימה", גם לגבי הצבור היהודי גם לגבי העולם הרחב, הוא להיות תיאטרון יהודי ולאומי „במאה אחוז".

שני החזיונות המודרניים ש„הבימה" הציגה, כמעט בזמן אחד, לשם נסיון זה — הצד השוה שבהם הוא, ששניהם שייכים בעצם לסוג ה„עשיה הבמתית, הדרמטורגיה ה מ ע ש י ת, הנובעת יותר מידיעת־הבמה (הכורכת בהצלחה מעט איבסניות עם טכניקה צרפתית כדי למצוא חן בעיני הקהל ולמשוך אותו אחריה) מאשר מתוך הכרח־נפש יוצר ומתוך חיי־האידיאות. אף־על־פי־כן יש לציין, כי מצד ברירת החומר, בחירת המחזה של ס. מוהאם, שתכנו הוא אנושי־כללי לחלוטין, היא מוצדקת הרבה יותר מבחירת חזיונו של ב. שאו, שהוא אחד הדברים הראשונים, כמדומני, ועל כל פנים הפחות מוצלחים, שפובליציסטן דרמטי מזהיר ואוהב־פרסום זה כתב.

בדרך שבה עברה „הבימה" מרג׳יסור נכרי אחד אל השניה, מוכטנגוב לדיקי, וממנו למיכאל צ׳יחוב, השתחררה אמנם, ביחוד הודות לזה האחרון, מן ההעויה הגלותית, העושה את היסוד היהודי ליסוד קאריקטורי, אבל ספק הוא עדיין אם התרוממה באמת, על־ידי זה בלבד, לצורה אנושית־כללית כזאת שלא תהא מכחישה ומכחדת

את הצורה היהודית־לאומית (החפשית אמנם מן ה„העויה״), שעליה הרי אין „הבימה״ יכולה לוותר בשום אופן, אם רוצה היא להיות תיאטרון לאומי. מבחינה זו אני נוטה לראות את „כתר דוד״, למשל, להישג חשוב, למרות הטענות שאפשר לטעון כנגד כמה מפרטי הצגה זו ותפיסתה: נעים היה לראות „נפשות״ יהודיות־לאומיות „עושות״ על הבמה בלי עוית־כיעור מותנית־מוגזמת, דמויות יהודיות (דוד, יואב, שלמה) העומדות הבן על רגלים אנושיות־כלליות, מדברות ומתנועעות בריתמוס שלם בלי שברים ועקמומיות, בלי רבעי־תנועות, אם אפשר לומר כך. אבל זה היה רק צעד אחד, שאמנם הוציא את „הבימה״ מעמדתה הקודמת, אך לא הביא אותה עדיין לשום עמדה ברורה חדשה. תוצאת הדבר היתה: מבוכה של בין־הזמנים. לפי שעה לא נשתנה עדיין המצב הזה. שאלת הכוון והסגנון, כלומר — שאלת החומר והרג׳י, לא נפתרה לפי שעה. ושתי ההצגות שבהן אנו עוסקים כאן כאילו באו אף הן „לפי שעה״, מתוך עצם התהיה הזאת ש„הבימה״ שרויה בה כיום הזה.

ב

הסכנה העיקרית הכרוכה בנסיון זה של רג׳י עצמי היא בהפסד הגובה האחדותי של המשחק הקולקטיבי, שהוא מסורתה הנאה של „הבימה״. במקום שהדרמטיות הפסיכולוגית אינה מוקרבת קרבן לבמתיות המשעשעת, שם שפונה תמיד ברכה במשחק הקולקטיבי. בהצגה כמו „האיצר״, למשל, המשחק הקולקטיבי אינו מעלה, אלא מוריד, בעצם, את הגובה. ואולם בחזיון מסוגו של סומרסט מוהאם, למשל, חשוב דוקא, בשביל תיאטרון כ„הבימה״, שלא כל כוחותיו עומדים על רמה אחת, כי המשחק יהיה מושוה ואוניסוני לכתחילה. „הבימה״, המורכבת משנים־שלושה שחקנים טובים, הראויים לשחק על כל במה אירופית חשובה, וממספר שחקני־סטודיה בינוניים ולמטה מבינוניים, התקיימה כתיאטרון, כגוש חי, רק הודות למשחק הקולקטיבי הנפלא שלה, לאוניסון הגמור בפעולה הבמתית, כידוע. כבישת־היצר והמשחק „מן הענין״ של המחוננים, ביחד עם חריצותם של הנמושות, יצרו, תחת ידם הנבונה של מוריהם הרוסיים המומחים ל„אֶגַלִישֶׁה״, אחדות־גובה ושויון־דמות מושיעה: הנמוך לא ניכר בנמיכתו, במקצת משום שהגבוה אצל עליו משהו מגבהו ובמקצת משום שהגובה הכללי לא היה יותר מדי למעלה מכוחותיו. ברג׳י העצמי שלפנינו, „בלא רבי״, נעדרה האחדות הזאת והיתה כמעט כלא היתה. שנים־שלושת הטובים, הרי טובים יהיו בכל רג׳י שהוא (וב„בכור־שטן״, למשל, גם על אף הרג׳י, כפי שעוד נראה). ואולם האחרים — חולשתם נתגלתה ביותר. פירוש הדברים הוא, כי לדון על הצגות אלה — זה לדון על הרג׳י והרי זהו באמת הענין העיקרי שיש בהן בשבילנו גם לכתחילה, כאמור.

ג

כמו מבחינת הבחירה, כך גם מבחינת הרג׳י נופל „בכור־שטן״ הרבה מן „הלהבה הקדושה״. ידעתי גם ידעתי כמה יש בזה מן האכזריות, לכאורה, שאדם בא ומטיל דופי, מתוך העברת קולמוס, בעבודה כה רבה ומאומצת, שנעשתה מתוך רצון טוב מאד ותנאים קשים מאד, כידוע לנו. אפס כי נדמה לי, כי בשביל גוף „הבימה״ מוטב להניף את האיזמל על האבר הלקוי—על ההצגה הבלתי־מוצלחת של ה׳ פרידלנד, המאוחה ממטליות־סגנון שונות זו מזו ללא כל שייכות— חיילי־שוקולדה בצד חקוי ל„מחותנות״ של „הדבוק״, וריאליזם אַ לא גורקי (מסקין) בצד המותנה המודרני אשר בתוספת־הפתיחה, המיותרת לגמרי, שהרכיב ה׳ פרידלנד לחזיון, נופך משלו, כדי שיוכל אחר־כך לסיים במה שפתח ולגמור ב„יחי החופש!״ לתת על־ידי־כך לקהל־במה לתלות את מחיאות־הכפים שלו. זוהי הצגה החוטאת גם לכוונתו של המחבר, גם להדרכת השחקנים ולתפיסת התפקידים (שאינם אמנם חשובים כאן ביותר גם כשהם לעצמם), — הצגה שלא ידעה להמנע מאמצעים זולים ולא ידעה להבליט כל עיקר את חיי־הנפש שבדרמה (שעיקר תכנה הוא אמנם פובליציסטי־סטירי, אבל הרי את היסוד הזה עקר הרג׳יסור דנן לגמרי מן השורש — ומה השאיר לנו איפוא?), כשם שלא ידעה להשתמש אפילו בשחקנית ר ו ב י נ ה (יודית) כדי למסור את המתרחש בלבה של אשת־הכהן, האשה הנאמנה לבעלה, שנתנסתה באהבה אל „דיק״ המנודה, האשמאי, „המופקר״. דוקא את הרפליקות המראות על התפתחותה החשאית, הבלתי־נראית, של הדרמה שבנפשה של יודית מחק הרג׳יסור משום־מה. ביחוד מורגש חסרונה של השיחה שבין הכהן ואשתו, שבה מעוררים דבוריו של הכהן על הקרבה שבין האהבה והשנאה אולי בראשונה את אהבתה של יודית לדיק, שעד אז היתה מנמנמת מתחת לסף־הכרתה, כפותת המציאות והחובה. ורובינה, היפה תמיד כל־כך על הבמה בהבעת הפקחות השקטה־עדינה שלה, נהפכה במערכת־כשלונות זו לפתיה חביבה, שאינה יודעת את נפשה, בעוד שיודית הריהי לגמרי לא טפשה, ויחסה לבעלה אחרי מאסרו־קרבנו של דיק הוא יחס בקרתי מאד. אינני מדבר כבר על שרירות־הלב, שבה השליך הרג׳יסור „אל הסל״ את הגנרל בורגויין כולו, „על קרבו ועל כרעיו״, על דמותו הקובעת־ענין ועל דברי־הסטירה שלו כלפי תופעות יסודיות שבאופי האנגלי, ושם במקומו מין חייל־אופירטה. בימן בעל שיעור־קומה כפרידלנד רשאי היה לנהוג יותר דרך־ארץ אפילו בדרמטורג בעל שיעור־קומה כברנרד שאו...

יותר מכל סובל המחזה מזה, שהרג׳י קרע מעליו את כל לבושו הזמני־מקומי והציגו ערטילאי ותלוש. אין הקהל יודע שהמעשה שהיה— באמריקה היה, בימי מלחמת־השחרור של האמריקאים נגד שלטון אנגליה, ואינו מבין מי נלחם כאן במי לעיניו, מאין ולאן רצים ועל מה צועקים כל חיילי־האופירטה הללו, המשמשים מסגרת דיסהרמונית לחזיון, שעיקר כוונתו הוא, כאמור, סטירה כלפי פסיכיקה חנוטה וצביעות צבורית של סביבה מסוימת.

אפס כי לאשרה של „הבימה״ יש לה גם כוחות כאלה (וה׳ פרידלנד, בתור שחקן, הוא עצמו אחד מהם), שאפילו רג׳י בלתי־מוצלח אינו יכול להכשילם אלא כשלון חלקי בלבד—מבחינת הכוון והתפיסה, ולא מבחינת פרטי המשחק עצמו. כוונתי כאן ל מ ס ק י ן (דיק) שהיה, כמו תמיד, מצוין, אם כי ודאי שיכול היה לתת עוד יותר מזה ברג׳י הראוי. מסקין הוא בעל מזג אמנותי הרמוני ועשיר, ומשחקו לוקח לב אולי יותר בהרמוניה טבעית זו שבתופעתו, „היושבת על מלאת״, מאשר בסוגסטיביות שלו. קסמו המיוחד של שחקן חשוב זה נובע מתוך אישיותו המסויימת לא פחות מאשר מתוך כשרונו.

הגב׳ ג ו ב י נ ס ק ה נתנה בהגב׳ דיג׳ן קו אחדותי, אם כי יותר מדי חיובי, לפי הרגשתי: אצל ברנרד שאו זקנה זו היא טפוס שלילי בעיקר, אם כי ריאליסטי־אובייקטיבי, כמובן, — היא מסמלת (בכלל, דמויותיו של ברנרד שאו הן יותר סמלים מאשר אנשים חיים) את הצביעות הפרובינציאלית החנוטה, את צרות־המוח. אף־על־פי־כן עמד משחקה של גובינסקה על גובה אמנותי ידוע.

הגב׳ ל ו ב י ץ בתפקיד אֶסי גלתה טמפרמנט שחקני חפשי כמעט לגמרי מן המלאכותיות ומ„מצות־אנשים מלומדה״, שהיא לעתים כל־כך קרובות בעוכריהם של שחקנים (טובים אמנם למדי בתפקידים ידועים) כמו ק ל צ ק י ן ואפילו פ י נ ק ל (הכהן). נאה מלא את תפקידו הקטן גם ב ר ו ק (קריסטי). אם ב ר ץ, שחקן בעל גובה־אפשרויות הגון, אם כי בעל רוחב־ברירה מוגבל, חטא בקצת גוזמאיות בתפקיד הנוטריון, הרי מורגשת אף כאן אשמתו של הרג׳יסור.

משל למה הדבר דומה? למקהלה שבה כל אחד מן המזמרים שר בקול יפה כשהוא לעצמו, אלא שכולם יחד אינם שרים כלל מה שצריך. סכום התפקידים אינו נותן לנו כאן את החזיון. „המשחק אינו שווה בהפסד הנרות״. מן העמל והמרץ של המשתתפים יכול היה רג׳יסור־אמן להוציא דבר הרבה יותר כדאי והגון לה, ל„הבימה״.

הינריך צמרן

(1931–1862)

מאת ד"ר שמואל י. פיינין

V

צימרן עבד בהצלחה רבה גם במקצוע ההשבעות וטקסטי־הפולחן הבבליים. בשנת 1896 הוציא את עבודתו הראשונה הגדולה במקצוע האשורולוגיה, שהעמידה אותו בשורה הראשונה של חוקרי הדת הבבלית. זה היה הספר „טבלות ההשבעה שורפו" („די בעשוואָרונגסטאפעלן שורפו"), המכיל קטעי הטבלות ב'־ט' של קובץ־ההשבעת הידוע בשם שורפו, שנמצא בספרית אשור־בנפל. בספר יש העתקות מצוינות של הטקסטים, טרנסקריפציה של הטקסטים ותרגומם והערות פילולוגיות וביאור הטקסטים ופרוט וקטעים, שמהם צרף את הטבלות ורשימת מלים שבטקסטים ותרגומן. הרבה מהמקורות החסרים בטבלות־שורפו עלה בידי צימרן להשלים במאמרו „המשנים המשלימים של שורפו" (Zeitschrift für Assyr. כרך ל', עמודים 148–229), על יסוד הכתבות הדתיות שנהפרו באשור ויצאו בהעתקת אריך אבלינג. קבצי־שורפו חשובים לא רק בזה, שהם נותנים לנו ידיעות על־דבר האמונות התפלות של הבבלים, אלא שיש בהם תפילות ווידויים שבהם מובעת גם ההכרה המוסרית של הבבלים, בענינים שבין אדם לחברו. עוד כמה מאמרים כתב צימרן בעניני ההשבעות.

עבודת צימרן על שורפו היתה רק חלק מעבודה יותר גדולה, שמטרתה היתה להניח יסוד לידיעת הדת הבבלית. שם העבודה בכללה הוא „תרומות לידיעת הדת הבבלית" („בייטראֶגע צור קעננטניס דער באבילאנישען רעליגיאָן"). ואמנם בשנת 1899 החל ובשנת 1901 סיים להוציא „טבלת פולחן לרואה, למשביע ולמזמר" („ריטואל טאפעל פיר דען וואהרזאגער, בעשוואֶרער אונד זאֶנגער"). במבוא הספר מברר צימרן את מהותו של כהן־רואה, כהן־אשף וכהן־מזמר, את פולחן הקרבנות וכל הקשור בהגדת עתידות וכו'. גם כאן יש טרנסקריפציה, תרגומים, הערות והעתקות הטקסטים. הספר הזה הוא אחד היסודות הנאמנים של ידיעת הדת הבבלית ונתקבל ברצון רב על־ידי האשורולוגים.

צימרן שיער, כי אֶנמֶה־דוּר־אַנְכִּי מלך ספר, הנזכר בטקסטים הפולחניים, הוא אבדורסכוס מלך פאוטיביבלון, שמשל לפני המבול, ונזכר בקטעי באבילאניאקא של ברוסוס. השערתו זו נתאשרה על־ידי מציאת הטקסטים הקדומים על הדורות שלפני המבול, שבהם מופיע אנמן־דור־אנר, מלך סיפר, לפני המבול.

במקצוע זה פרסם צימרן גם „קסם־אהבה של הפונדקית" („דער שאֶנקענליעבעסצאובער", Zeitschr. für Assyr. כרך ל"ב, עמודים 164–184), שיש לו ענין מיוחד בו, כי הוא מזכיר לנו את שירת־הזונה שבישעיהו (כ"ג, ט"ו–ט"ז). אולם הזונה הבבלית אינה מסתפקת בכנורה ובשיריה לעורר געגועים אליה בלב מאהביה שעזבוה, אלא פונה היא גם לקסמים, לעורר תאוה בלבם, ומשבחת היא את גופה ואת התענוגים שירוו מעגביה השבים אליה.

VI

גם בחקירת האפיקה הבבלית השתתף צימרן במדה הגונה. כאשר הוציא הרמן גונקל את ספרו „בריאה ותוהו־ובוהו בראשית הימים ובקץ הימים" („שאֶפפּונג אונד כאאס אין אורצייט אונד אין ענדצייט", 1894) שיתף את צימרן בהוצאת תרגום חדש של קטעי האפים שיש להם מגע לענין. גונקל מעיד, כי צימרן עזר לו הרבה בבירור השאלות העיקריות של הספר וכמה דברים נזכרו בשמו. צימרן סדר את רוב האפים בצורה שירית, חלק כל חרוז לטורים, כמו שעשה לתהלות וההשבעות. בספר זה תרגם צימרן קטעי „כאשר למעלה" (אנומה עליש"), הוא אפוס־היצירה הבבלי העיקרי. הוא היה המתרגם הראשון של הספור על יצירת החיים, שחשב, בטעות, כי הוא שייך לטבלה השביעית של האפוס, שלא היתה ידועה אז, והיה הראשון שתרגם את מלחמת אליל ולבו, אשר קרא אותו בשם „נוסח בבלי שני על מלחמת תיאמת"; הוא תרגם את הנוסח הבבלי השני על בריאת העולם, שקדמו אמנם בזה פינטשס, תרגם קטעי מתוס אדפה וסיים בתרגום ספור המבול הנמצא באפוס גילגמש.

כל הקטעים שתרגם צימרן בספר זה שכלל אחר־כך והשלים והוסיף עליהם בספרו „כתבי־היתדות והתנ"ך". על נוסח הבריאה הבבלי השני דן גם בשנת 1914 (.Zeitschr. für Assyr כרך כ"ח, עמוד 100 והלאה), והוציא בטרנסקריפציה ובתרגום את האפוס הידוע בשם „המלך מכותא", שסימן אותו בשם „המלך תוכולתי־בל־נישי ואגדת־היצירה הכותאית" (שם, כרך י"ב, 1898, עמודים 317–330); גם קטעים חדשים מהספור „איאה ואתרחסיס" פרסם בטרנסקריפציה ותרגום (שם, כרך י"ד, 1899, עמודים 277–292).

אריך אבלינג פרסם קטעי „אנימה עליש", שנמצאו באשור העתיקה והשלימו הרבה את אפוס־היצירה הבבלי, שהיה ידוע עד הזמן ההוא רק מהעתקים שנמצאו בספרית אשור־בנפל ומתקופת הבבלים החדשים והפרסים. ביחוד השלמו על־ידי הכתבות החדשות הטבלה הראשונה והששית. צימרן כתב אז מאמר דמאיר את הטקסטים, ובו הוא מתרץ את הסתירות המדומות שבין הטקסטים האשורים והבבלים. מה שסופר בראשונה על אליל, אל ניפור, סופר אחר־כך, בימים שבבל היתה המושלת בכפה, על מרדוך. האשורים ספרו זאת על אלם אשור. הם נסו, בלי הצלחה, לעבד את הספור על ילידת האלים בהתאמה להשקפתם. המאמר הזה „ילידת מרדוך (אליל ואשור) באפוס־היצירה הבבלי" (Mitteilungen der vorderasiatischen Gesellschaft, 1916 S. 213—225) סלל מסלה להבנת הטקסטים האלה.

צימרן הוסיף גם משהו בחקירת מתוס אירה לפי הקטעים החדשים שנגלו באשור, אפיס גילגמש ועוד. גם מצה תוכן כל קטעי האפוסים לפי יחסם לכתבי־הקודש בספרו „כתבי היתדות והתנ"ך". אולם לא בכמות עיקר עבודתו, אלא באיכות, בגלוי הרוח, בתרגומים חדשים, בהסתכלות פנימית בתוך עולם־הרוח הבבלי. ואף כי העבודות האלו אינן עוד מקיפות ושלמות, עשה צימרן כאן, בחקירת האפים, עבודה חלוצית, כמו שעשה בשאר מקצועות האשורולוגיה, שעסק בהם.

VII

גם בחקירת הטקסטים על הדורות שלפני המבול נטל צימרן חלק. הוא היה הראשון, כאמור, שזהת את אנמה־דור־אנכי מלך סיפר עם אבדורנכוס (או אבדורסכוס) מלך פוטיביבלון והראה על הקשר שבינו ובין חנוך, שהיה לאבי החכמות הגנוזות בספרות החיצונית. גם הוא שער השערות כדי לזהות את המלכים שלפני המבול שבספורי ברוסוס עם האבות שלפני המבול בתורה. אולם ראוי הוא לשבח על הפרישה מהשערות אלה אחרי שנתגלו הרשימות השומריות הקדומות על הדורות שלפני המבול בידי סטיפן לונדון בשנת 1923. הוא לא רק בטל את השערותיו

הקודמות, כי־אם גם הזהיר על סכנת ההשערות במקצוע כזה, שההתבדות אפשרית בו. מאמרו „המלכים הבבלים הקדמונים שלפני המבול (ואחריו) לפי מקורות חדשים" (Zeitschrift der deutsch. morgenl. Gesellsch., Band 78, 1923, S. 19—35) הוא החודר ביותר והחפשי ביותר מסיגי השערות. הוא גם עמד על זה, שאין המקור על שמונה מלכים לפני המבול לרסאי, בנגוד לדעת לנגדון, שרבים נהו אחריו. היא עמד גם על זה, כי הטבלה הקטנה היא שומרית ולא שמית, כדעת לנגדון, שהיא עבודת תלמיד וטעויות־מעתיק בה, באר כמה דברים קשים, התאים את הידיעות שבטבלות עם אלה שבברוסוס, השוה השמות לאלה המפוזרים בספרות הבבלית והניח יסוד לחקירה בטוחה.

הטקסטים האחרונים הוכיחו עוד פעם, כי ברוסוס לא קלט את דבריו מהאויר, כי כל דבריו מיוסדים על דוקומנטים בבליים. אולם ברוסוס מספר, שבזמן המלכים שלפני המבול הופיעו גם מיסדי התרבות בבבל, ואין זכר להם גם בדוקומנטים החדשים; אולם צימרן הצליח לגלות גם אותם בספרות הבבלית, אם כי רק את מציאותם גלה, ולא את שמותיהם. במאמרו „שבעת חכמי בבל" (Zeitschr. für Assyr., כרך 35, עמודים 151–154). הוא מתרגם טקסט השבעה, שהוא נותן אותו גם בטרנסקריפציה, שתכנו הוא, כי שבעה צלמי חכמי־בבל, בשבעה צבעים שונים, היו משמשים להגן על הבית בפני הרוחות הרעים, החודרים לתוכו והמביאים כל מחלות רעות. צימרן הוכיח, כי אלה החכמים הם מגלי־התרבות הקדמונים, הם הנקראים „חכמים שלפני המבול". צימרן השאיר, כמובן, מקום להתגדר בחקירה זו, ויש אפשרות להעמיקה; אולם הוא היה הראשון שעורר שימת־לב אל הטקסט וסידני סמית תרגם את כולו, ואמנם נמצאו באור־כשדים צלמים־מגינים כאלה.

VIII

צימרן הוא החוקר הראשי בענין ראש־השנה הבבלי. הוא פרסם שני מאמרים גדולים, שהם היסוד המדעי לחקירת החג הזה אצל הבבלים. במאמריו „לחג ראש־השנה הבבלי" („צום באבילאנישען נויאהרפעסט" Ber. Sächs. Gesellsch. d. Wiss. Phil-hist. Klasse, Band 58, 1906, S, 126-156; Band 70, 1918, 5 Heft) כנס את כל החומר המפוזר בספרות כתבי־היתדות, גלה את מהותם, ברר אותם ולמד מהם את כל מה שאפשר היה ללמוד על אופן חגיגת ראש־השנה אצל הבבלים. הוא פרסם גם מאמרים קטנים על החג, זמנו ומקומו (Zeitschr. für Assyr., כרך ל״ד, עמודים 87–89; 190–192). את תוצאות חקירתו הוציא גם בחוברת המיועדת לבלתי־מומחים בשם „ראש־השנה הבבלי" (Der alte Orient, כרך כ״ה, 1926, חוב׳ ג׳).

חקירת ראש־השנה הבבלי חשובה גם לחקירת הדת היהודית. הדמיון בין יום־הכפירים היהודי וראש־השנה הבבלי מפתיע. כפרת המקדש, שעיר לעזאזל, התפלות הרבות ועוד מראים, כי אכן יש קשר בין הפולחן היהודי והבבלי, וצימרן מזכיר את הקשר הזה. אבל עיקר חקירתו הוא בפרוט הפולחן הבבלי, שבענין זה הוא שואב את ידיעותיו מהמקור הראשון ואינו חוזר על שדות אחרים, ראש־השנה אצל עמים אחרים, שאינו מומחה לחקירת דתם. ואם כי גם הוא נוטה לדעה, שהמושג מות ותחיה של הטבע בחורף ובאביב, המונח ביסוד החג, מתאים יותר לטבע הצפוני מאשר לבבל, אין הוא נכנס בחקירה זו, אלא מזכיר את הדעה ברפרוף. מענין אותו לא העבר של החג ולא עתידו אצל עמים אחרים, אלא החג עצמו כפי שחגגוהו בבבל. הוא מתאר תפלות הכהן הגדול, המשכים לפני אור הבוקר, קריאת „בראשית" לפני מרדוך, המלך מוכה בלחיו על־ידי הכהן הגדול, המסיר ממנו עטרתו, להזכירו כי מאת אלהים נתונה היא לו, מסע האלים בטכס ידוע אל הפרת, שמחת העם, שכרותו, המלכת נדון למות, הנתלה אחר־כך ועוד, אלה הם הדברים המענינים את צימרן. רק פה ושם מרמז צימרן, כי הרבה מתכונות החג, שהיו חוגגים אותו בכל ערי בבל, רק בשנוי האלים, כמו אַנו בארך, אשור בעיר אשור, וכדומה, נשמרו גם אצל עמים אחרים, בימים העתיקים וגם בזמן החדש, עד ימינו. את חקירת החג אפשר להרחיב הרבה, ואמנם חיבר מלומד דני אחד, ס. א. פאליס, ספר על „חג אכיתו הבבלי", אבל צימרן, המודה בתועלתו הכללית, מעיר בסקירתו, כי לא הוסיף כל דבר חדש ממה שלא גלו אחרים, האשורולוגים, היינו, בעקר צימרן עצמו.

(סוף יבוא)

פְּרוֹקְלָמַצְיָה מַדָּעִית בִּלְשׁוֹן הָעִבְרִית

מאת בן-ציון כ״ץ

תולדות המהפכה הרוסית הן נושא חשוב מאד. הן מהפכה זו כמעט שהפכה את קערת־החיים על פיה לא ברוסיה בלבד, אלא בעולם כולו, וכדאי להתבונן לכל חזיונותיה, תולדותיה, סבותיה. זו היא תורה שלמה שללמוד אותה אנו צריכים. מהפכה זו חוללה שנויים גם בחיי העם העברי, שרוב בנינו היה ברוסיה, ומה רב ההבדל בין היהדות שלפני המהפכה הרוסית ובין היהדות של עכשיו. לפיכך אין מי שיטיל ספק בערכן של החקירות והדרישות בתולדות המהפכה. אולם דוקא מפני חשיבות הדבר אין לעבור בשתיקה על החזיון המעציב, שהספר הראשון בעברית הדן על נושא רב־ענין כזה מוגש לקורא בצורת פרוקלמציה מדעית, שכולה אומרת כבוד לתנועה הבולשביסטית, שהחריבה כמעט את עולמנו*). אמנם הספר נכתב ברוב כשרון — ל. טרוצקי הוא אחד מאנשי־הפולמוס המצוינים בעולם, — אבל הוא כולו פזמון לתנועה הבולשביסטית, ועל פיו יוצא, כי כל אלה שלא הכירו באמתיותה של הדעה המהפכנית הקיצונית הם אנשים פעוטים, שראו רק לטובת המעמד שלהם. גם אנשים כפליכנוב, מרטוב ועוד, המכירים בתורת מרכס לכל פרטיה ודקדוקיה, ואין ליחסם למעמד הרכושנים, גם הם עבדים של הרכוש, והם שגרמו צרות רבות למהפכנים האמתיים, אשר רק הם הם מבינים את תורת מרכס לאמתותה. בקצרה: רק הבולשביקים לבדם הם שהצילו את רוסיה, רק הם בלבד היו דורשי־שלום אמתיים, והשאר הם אימפרליסטים, נוכלים, רודפי־בצע וכו׳ וכו׳. אם בהתלהבות של פולמוס ושל וכוח הדברים אמורים — אנו מבינים זאת, אבל בהיסטוריה?!...

בהקדמת ספרו מציין טרוצקי את העובדה ומדגישה, „כי המחבר היה שותף במלחמה". אפס הוא מוסיף: „כי הקורא רשאי לדרוש שהספר ההיסטורי לא יהיה בבחינת סניגוריה לעמדה פוליטית, אלא מתן תיאור, מנומק ביסודו, לתהליך העובדתי של המהפכה". כל זה טוב ויפה בהקדמה, בתור הבטחה, אבל איש כטרוצקי אינו מסוגל

*) תולדות המהפכה הרוסית מאת ל. טרוצקי, תרגום א. שלונסקי, שני ספרים, הוצאת „מצפה". תל־אביב, תרצ״א.

מטבעו לכתוב ספר על המהפכה מבלי להיות סניגור של העמדה הפוליטית שלו במסרו את העובדות ופירושיהן. דבר זה אולי אינו כלל במציאות, ולא רק לגבי טרוצקי המתלהב, אלא גם לגבי היסטוריון אחר, — כמיליוקוב, למשל, — מפני שהבנת המאורעות קשורה בהסתכלות־בעולם, בהשקפה הפוליטית כפי שנקבעה קודם עמוק עמוק בלב הסופר. אין פלא איפוא, כי בספר „מדעי" זה יש הרבה מן הנוסח של הפרוקלמציה הבולשיביסטית, ורואה אני צורך בדבר לעמוד על עובדה זו קצת.

כידוע עבר הזמן של ה„הסכמות" לספרים עברים, שהיה נוהג לפנים. כל הוצאה עברית רשאית להוציא ספרים לפי רוח מבינתה, ולפעמים גם לפי צורך השוק, כי הקורא העברי של עכשיו הוא בשר ודם פשוט, הרוצה לקרוא ספר חדש שעשה רושם בעולם, אף כי איננו מביא כל תועלת מוסרית וקולטורית. אבל אחרי כל זאת אין לפי דעתי רשות מוסרית להוצאת ספרים עברים בארץ־ישראל לפרסם פרוקלמציה מדעית על תולדות המהפכה הרוסית ברוח אלה שהרסו את רוסיה ועם זה גם את חיי היהודים בארץ זו. אילו היינו מודים גם במקצת באמתיות של הדברים, שטרוצקי מרצה לנו בספרו, לא היינו צריכים לשבת בארץ־ישראל ולהתכווץ בקליפה הלאומית שלנו, כי־אם להמנות על חברי החברה המהפכנית לאושר העולם כולו. ודאי אין כוונתה של הוצאת־ספרים בארץ־ישראל להפיץ את התורה הבולשיביסטית בישראל, אבל הוא עושה זאת בלי כוונה, מתוך רדיפה אחרי הסנסציה זו, שהביאה לספרותנו הצעירה, ביחוד בארץ־ישראל, הרבה רעות מוסריות.

אמנם כבר הקדימה הוצאת „מצפה" להדפיס את ספרו הביאוגרפי של טרוצקי, „חיי", ואיש לא מיחה. אבל יש הבדל פרינציפיוני חשוב בדבר. על ספר ביאוגרפי מביט כל קורא מבחינה אחרת לגמרי מאשר על ספר היסטורי. כל מי שנגש לקרוא את תולדות חייו של טרוצקי ידע מי הוא זה, ורצה לקבל ידיעות נוספות איך התפתחה המפלגה הבולשיביסטית עד שנחלה נצחון גדול, ואיך התפתחה אחר־כך המלחמה בתוך המפלגה עצמה. הספר „חיי" הוא אפילוגיה למעשי טרוצקי, ובעיקר הוא סובב על ציר זה, שהוא, טרוצקי, היה קרוב יותר ללנין מאשר סטלין, שרק הוא — טרוצקי — עזר ללנין לחולל את המהפכה האוקטוברית שנעטרה בנצחון, ולא סטלין וחבריו, שהיו פחדנים. ומטעם זה אין להשקיף על הספר „חיי" מנקודה כללית, אנושית, אחרי שהוא עוסק רק בנקודה קטנה, מצומצמת. אולם אם מבחינה פוליטית הספר „חיי" אינו מעלה ואינו מוריד, לא כן הדבר ב„תולדות המהפכה הרוסית". אין עד עתה ספר כזה, ואף לא מעין ספר כזה, בלשוננו העברית, והנושא הוא חשוב ומענין, וזה יהיה הספר, שעל פיו ילמדו צעירים בארץ־ישראל להבין איך התפתחו המאורעות ברוסיה ולהבין את התנועה הפוליטית — והכל מהאספקלריה של טרוצקי והמפלגה שלו. בלשון הרוסית יש הרבה ספרים במקצוע זה, הכתובים, אמנם, גם־כן בידי אנשי־מפלגה. כתב על נושא זה מיליוקוב, מנקודת השקפתו, ואחרים, סופרים המרצים על הבולשיביות בכעס עצום. יש עוד ספר רב־הכמות על תולדות הריבולוציה הרוסית מאת הסופר סוכנוב (הימר), שהיה אז, בשעה שחבר את ספריו, סוציאל־דימוקרט מהקבוצה הבין־לאומית, חברו של טרוצקי בשעה ההיא (טרוצקי היה פוסח אז על שתי הסעפים ובאופן רשמי היה נמנה על הסוציאל־דימוקרטים הבין־לאומיים). סוכנוב לא התיחס לבולשיביקים בחבה יתרה. ביחוד נגע בסטלין, שהציג אותו בצורה בלתי־יפה. כידוע, לא שכח סטלין את זה ושמר עברתו במשך שנים רבות לסוכנוב, כמעט שסכנת־מות היתה צפויה לו בשעת המשפט של המנשיביקים לפני איזה חדשים, ביחוד בשביל חטא־קדומים זה. טרוצקי משתמש בספרו בכל החומר של סוכנוב, וגם בזה שנגד סטלין, מפני שנאתו אליו, אבל לא בחומר שיש בספר ההוא נגד טרוצקי עצמו ובעלי־בריתו.

טרוצקי, שכל הארכיבים ברוסיה היו פתוחים לפניו, בשעת שלטונו, לא השתמש בחומר חדש בלתי־נודע לנו, כדי לכתוב את „תולדות המהפכה". בהיותו ברוסיה היה בדעתו רק „לעשות היסטוריה", ולא לכתוב היסטוריה, ולכן לא שם לבו לאסוף חומר־סתרים הנמצא ברוסיה למכביר. החומר, שבו השתמש טרוצקי בספרו הנדפס עתה ידוע לכולנו, הרי זה החומר שנתפרסם כבר: כל הזכרונות שהדפיסו הקדאים, הימניים, בעיקר בהיותם בגולה, אותו הספר של סוכנוב, מכתבי הקיסרית והקיסר, היומן של ניקולאי השני וכדומה, דברים שדנו עליהם סופרים שונים מנקודות שונות. על השתתפות היהודים במהפכה, ועל ערכה של שאלת־היהודים במהפכה, כמעט שאין דבר בכל ספרו של טרוצקי. היהודים נזכרים בו רק דרך אגב בשני פרטים קטנים. פרט אחד: „כי ניקולאי היה קורא תמיד בהנאה את הידיעות על גולגלות של בני־אדם שנמחצו בימי הפרעות שפרעו ביהודים", ועוד פרט שני, כי בשעה שהריבולוציה נצחה והמהפכנים באו לפתוח בתי־הכלא במוסקבה, להוציא את האסירים הפוליטיים, שאל קצין־המשטרה: „היש להוציא לחפשי גם את היהודים"? (האסירים הפוליטיים). בנוגע לפרט הראשון, ביחסו של ניקולאי לפוגרומים ביהודים, ודאי שמן הראוי לעמוד עליו יותר בספר כתולדות המהפכה הרוסית מאשר להזכיר את הדבר בדרך אגב. אמנם עד עתה לא נתפרסם שום חומר חשוב על יחסו של ניקולאי השני לפוגרומים ביהודים, ורק פרט אחד פרסמו הבולשיביקים מן הארכיב, על הפוגרום בהומל, שהקבינט של ויטה הציע לפני הקיסר למסור לדין את שר־העיר, אחרי שנתברר כי הוא סדר את הפוגרום הזה — על זה רשם ניקולאי בעצם ידו: „מה זה נוגע הדבר לי?" — ודאי, שיש עוד חומר, אבל לא טרוצקי ולא אחרים לא שמו את לבם לדבר, לבקש את החומר הזה בארכיבים המכוסים אבק. ומה שנוגע לפרט השני, כי איזה קצין במוסקבה לא ידע שצריך להוציא לחפשי את האסירים הפוליטיים מבין היהודים — אין לזה ערך כלל. זה היה מקרה בודד, „אפיזודה".

טרוצקי, שאיננו מזכיר כלל את שאלת הלאומים והגבלת היהודים בתולדות המהפכה, מעיד על עצמו יותר ממאה עדים. שאיננו מכיר כלל בשאלות אלה, ושיש לו בכלל ידיעות שטחיות בכל הענינים שהיו ברוסיה, עד כמה שאינם נוגעים באופן ישר אל המהפכה והתיאוריה הבולשיביסטית. הספר, כפי שאמרתי, נכתב אמנם בכשרון רב — וגם התרגום העברי מצוין, — אבל הוא שטחי במדה מרובה, וריח הפרוקלמציה נודף ממנו בכל פרט ופרט.

במאמרי הבא אבאר את הדבר ואביא ראיות ועדות של עובדות.

מֵהַכְּנֵסִיָּה הָעִבְרִית הַמֻּקְדֶּמֶת בְּבֶרְלִין

(דין וחשבון)

ישיבה א׳. ו׳ תמוז, 11 בבוקר.

ד״ר ש. רבידוביץ פותח את הכנסיה בנאום קצר, שבו הוא עומד על תפקידי הכנסיה: ארגון שיטתי חדש של כל התנועה העברית, כנוס הכוחות הפעילים בשדה התרבות העברית, יצירת מכון עליון, שינהל את העבודה העברית בכל תפוצות ישראל.

ד״ר ש. ברנפלד מברך את הכנסיה בשם הועד המכין ובשמו הפרטי ומאחל לה עבודה פוריה.

לנשיאות הכנסיה נבחרים ה״ה: ד״ר ש. ברנפלד — נשיא הכבוד, המשורר יעקב כהן (ורשה), ד״ר מ. סולובייציק, ד״ר מ. פינס, ד״ר רבידוביץ (ברלין), ד״ר ח. נ. שפירה (קובנה). בתור מזכירים: ה״ה י. הפטמן (ורשה) וד״ר א. רוזנפלד (ברלין).

הד״ר רבידוביץ מרצה על „הסתדרות עברית בגולה ותפקידיה" (הרצאתו נדפסה בשלמותה בגליונות ט׳—י׳ של „מאזנים").

לועדת המנדטים נבחרים: ה״ה ל. יהודה, י. הפטמן וד״ר א. רוזנפלד.

ישיבה ב׳. אחר הצהרים בשעה 4.

יו״ר: ד״ר י. כהן.

מר ליפץ קורא את הברכות שנתקבלו: מקק״ל — ירושלים, האקסקוטיבה הציונית, ועד הלשון, ועידת הסופרים העברים בארץ־ישראל, „מאזנים", ד״ר קלוזנר, ד״ר אהרנפרייז, פרופ׳ סימונסן, ד״ר מוצקין, גרינבוים, מרטין בובר, פרופ. ברודצקי, פרופ. קרויס, ד״ר קמינקא, ד״ר ירדני, אפלברג, ד״ר פרידינר, א. י. שטיבל, מרכזי „תרבות" בפולין, ליטה, רומניה, אנגליה, קלוב פא״ן בא״י, מרכז עברי לודז, מרכז עברי ורשה, הסתדרות עברית באמריקה, בית ועד עברי ניו־יורק, ההסתדרויות הציוניות בפולין, שווייצריה, „תרבות" דנציג, קלוב עברי קופנהגן, הסתדרות מורים בא״י, בפולין, פריס, הסתדרות עברית אנטוורפן, הנהגה עליונה של השומר הצעיר ורשה ועוד.

מר ל. יהודה מרצה בשם ועדת המנדטים: בכנסיה משתתפים 38 צירים, שהם באי־כות הסתדרויות עבריות בשמונה מדינות וב״כ הסתדרויות מרכזיות. ביניהם שליח האקסקוטיבה הציונית.

מר משה קליינמן מרצה על „הקונגרס העברי הראשון".

המרצה עומד על מצבה של התנועה העברית בגולה. המפעל והתנועה הולכים יד ביד. אין קיום לאחד בלעדי השניה. תנועה שאין עמה מפעל מתערטלת מן המציאות. מפעל שאין עמו תנועה מתנוון ומתרוקן. מתכני הקונגרס העברי צריך להיות המכון העליון של התנועה וגם המארגן ומיצב את התנועה ואת המפעל גם יחד. לקונגרס העברי צריך להעמיד שלושה תפקידים בבת אחת: הפגנה בעד העברית על־ידי כנוס הכוחות החשובים והפורייב ביותר שבאומה, מרכז של יצירה בבחינת פתוס המחשבה הלאומית ובקשת פתרונים לפרובלימות הרוח של הלאום, ובית יוצר למרץ הלאומי במפעלי התרבות שלו. הקונגרס העברי ודאי שרצוי לכנסו בא״י, אבל אין לקבוע מסמר בזה, ואם ימָצא, שהתנאים נוחים יותר בגולה, צריך לכנסו בגולה. ערך ההפגנה שלו לא יופחת על־ידי זה, ואפשר שגם טוב להדגיש ע״י כך, כי התנועה העברית אינו ענין של א״י בלבד, אלא של כל ישראל בכל תפוצותיו (מ״כ).

בויכוחים שבאו אחרי שתי ההרצאות השתתפו: ה״ה קרופניק, ברסלבסקי, ארנקרנץ, ד״ר קורץ, נ. לוין, ד״ר פינס, שלנגר־מוהר, צ. ויסלבסקי (ברלין), נ. ברגמן (תל־אביב), ד״ר נדל (דורפט), רזניקוב (ברסלוי), יהודה (רוסיה), י. כהן (ורשה), ד״ר זוהר (השה״צ), ד״ר רבידוב.

ישיבה ג׳. ב־9 בערב.

יו״ר: ד״ר מ. פינס.

ד״ר ע. קרלבך (המבורג) סוקר את מצב התרבות העברית בגרמניה ובשאר ארצות מערב אירופה.

ל. יהודה מרצה על הרדיפות נגד העברית ברוסיה.

ד״ר ח. נ. שפירה מרצה על מצב התנועה העברית בליטה.

ד״ר נדל מוסר פרטים מענינים על האוטונומיה התרבותית באסטיה.

ד. סמבורסקי מוסר דו״ח על העבודה החנוכית בדנציג.

נ. ברגמן מרצה על פעולות גדוד מגני השפה העברית בארץ־ישראל.

י. שפרינצק (ב״כ האקסקוטיבה הציונית) מדגיש את שאלת התרבות העברית כשאלה האקטואלית ביותר בציוניות לאור ההתבוללות ההולכת ומתפשטת. הדור הצעיר הולך ומתרחק מאתנו. ה„אידיש" הולך ומאבד את מקומו בחיינו. העברית צריכה לתפוס את מקומו ולהיות שפה מדוברת. הנואם מוסר את ברכת האקסקוטיבה לכנסיה ומבטיח לה את תמיכת ההסתדרות הציונית.

ד״ר א. רוזנפלד מרצה על תנועת הנוער העברי.

המרצה רואה בתנועת הנוער העברי את עמוד־התוך של התנועה העברית בגולה. המצב הנוכחי בתנועה הציונית מחייב את רכוז הכוחות הצעירים בברית אחת. על ארגוני הנוער שיתקיימו על־יד הברית לעסוק בהפצת השפה, ליסד ספריות, מקהלות, סטודיות תיאטרוניות וכו׳. יש לייסד משרד מיוחד על־יד הכנסיה, שיטפל בעניני הנוער, ישלח מדריכים לארצות שונות, יכנס ועידות ארציות ועולמיות של הנוער העברי. על הכנסיה לפנות בכרוז אל הנוער הא״י הנמצא בגולה להתיצב לימין הברית העברית. המרצה רואה בתנועה העברית את האפשרות היחידה להצלת הנוער מן הטמיעה האורבת לו ביחוד בארצות המערב (מ״כ).

נבחרות ועדות: לארגון ומתמדת.

(סוף יבוא)

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

מכבת פא״ן בירושלים. בביתו של הפרופ׳ ד״ר יוסף קלוזנר נערכה ביום ב׳, כ״ח בתמוז, מסבה של חברי קלוב פא״ן בירושלים. הפרופ׳ קלוזנר היצה על „סבת הירידה של הספרות העברית בימינו".

הצגה חדשה של „הבימה". במוצאי שבת, אור לכ״ז בתמוז, היתה באולם מוגרבי הצגת הבכורה של „הלהבה הקדושה", מחזה מאת הסופר האנגלי סימרסט מוהאם, שהוצג בריז׳יסורה של אליהו ויניארי. זהו המחזה השני, המוצג על־ידי „הבימה" בלי עזרת רז׳יסור מן החוץ (ראה מאמרו של י. קופליביץ בגליון זה).

דוד ילין מבקש אותנו להודיע את הדברים האלה: „יורשי המנוח שאול עבדאללה יוסף שלחו אלי מספר נוסחאות מספר גבעת שאול ומשבצת התרשיש, כדי לחלקם בבתי־הספרים צבוריים ושל מוסדות־למוד שונים ובין חכמים המתענינים בשירה הספרדית, והנני מוכן בכל עת למסרם בביתי בירושלים או בבית גיסי מר יחזקל דנין בתל־אביב, כנגד קבלה מצד המקבל. בימי העדרי מא״י יוכלו לפנות אל מר אריה רפופורט, מזכיר בית־המדרש העברי למורים בירושלים ויקבלוהו מידו במוסד הנ״ל.

לספריות צבוריות ולמוסדות וכן לחכמים הבקיאים בכתב הספרדי נכון הנני להמציא חנם את ספר „גן המשלים והחידות" של טדרוס אבולפיה, הנדפס בצלום מכתב־היד של אבי המנדבים הנ״ל".

הידיעה על מאסרו של קריבורוטשקה בטעות יסודה. מערכת „מאזנים" קבלה מכתב מאת אחד הסופרים העברים הצעירים ברוסיה ובו הוא מכחיש את הידיעה, שנתפשטה בעתוני א״י־ישראל, כי המשורר העברי הצעיר אב־הם קריבורוטשקה נאסר ונשלח לגולה.

כרוניקה כללית

לאחר ועידת הסופרים בפריז. ועידת הסופרים, שהיתה לפני זמן־מה בפריז, דנה בעיקר בישיבותיה בשאלת זכות־המחברים. כידוע, אין להם לסופרים אפשרות לתבוע ש״ס בעד תרגומי יצירותיהם הנעשים בארצות, שלא אישרו את החוזה הבינ״י. על־כן החליטה הועידה, שזכות המחברים צריכה להיות מוגנת על־ידי חוזה בין-לאומי, או על־ידי תקנות מיוחדות בחוקת הארצות השונות. שאלת התרגומים נידונה בחריפות יתרה. הצירים נגעו מצד אחד בשאלת הערך של התרגומים (תרגום גרוע מביא נזק מוסרי וחמרי למחבר) ומצד שני — בשאלה שכר־הסופרים. המשלחת הפולנית הכניסה הצעה ליצור ליד הסתדרויות־הסופרים לשכות לשם הגנה על זכות סופרי חו״ל. אם יתברר, כי אחד התרגומים יצא בלי השגחה מצד המחבר ובלי ש״ס — תתכונה הלשכות את המתרגם או את המו״ל לדין. הצעה זו נתקבלה בהוספות אחדות. הועידה החליטה ליצור לשכת־מודיעין בין־לאומית, אשר תמציא את הידיעות הדרושות למחברים. כמו כן החליטה, שהסתדרויות־הסופרים תערכנה רשימות של מתרגמים, שעליהם להכנס בתור חברים להסתדרות. לפי החלטת הועידה על ברית הסתדרויות הסופרים לגשת בימים הקרובים ליצירת אורגן ספרותי בין־לאומי, שיהיה מוקדש בחלקו הגדול להגנת עניניהם החמריים של הסופרים.

חגיגות מיצקביץ בנובוגרודק. בקרוב תערכנה בניבוגרודק — עיר מולדתו של מיצקביץ — חגיגות גדולות למלאות מאה שנה לתקופת־היצירה הפוריה ביותר של אביר משוררי פולין — אדם מיצקביץ. השנים 1831 —1834 היו שנות הגאות ביצירת מיצקביץ. במשך השנים המעטות הללו יצר את האפופיאה הגדולה „פן טדיאוש" (החלק הראשון של אפופיאה זו יצא בעברית בהוצאת שטיבל בתרגומו של י. ליכטנבום), את ספריו על עם פולין וגוליו (יצא בתרגום עברי בפריז בשנת הרמ״ב בשם „ספר עם פולונים וספר גרי פולונים". התרגום נעשה בידי הרופא משה יחיאל עשכריאלי), ואת החלק השלישי של „דז׳אדי". בתכנית החגיגות — תערוכת מיצקביץ גדולה, שתהפך אחר־כך למוזיאון־מיצקביץ תמידי. בקשר עם היובל הזה מכינים הוצאה עממית של כל כתבי מיצקביץ.

יובלו של משורר פולני. חוגי הספרות בפולין חוגגים עתה את חג מלאות שלשים שנה לעבודתו הספרותית של אחד מגדולי משורריה, ליאופולד סטאף. סטאף הוא בעיקר ליריקן. הוא גם קנה לו שם בתרגומיו המצוינים מניטשה ומהספרות היונית העתיקה.

ספר חדש על חיי־המשפחה של טולסטוי. א. הלפרין־קמינסקי, המחבר של כמה ספרים על רוסיה ועל הספרות הרוסית. פרסם זה לא כבר ספר גדול בשם „הטרגדיה של ל. נ. טולסטוי ואשתו". המחבר השתמש בעיקר בזכרונות, שפרסמה אשת טולסטוי, סופיה אנדריבה, כמו כן בחומר הרב, שנתפרסם בזמן האחרון על חייו המשפחתיים של טולסטוי.

הוצאה חדשה של גיתה ברוסית. ברוסיה מכינים עתה הוצאה חדשה של כל כתבי גיתה.

שלושה רומנים על פטר הגדול. ברוסיה יצאו בעת ובעונה אחת שלשה רומנים על פטר הגדול: הרומן רב־הכמות של אלקסיי טולסטוי; הרומן בשם „דמות־השעה" של טיניאנוב, המתאר את ימי חייו האחרונים של פטר, והרומן של המשורר הצעיר שילדקרט, המוקדש לימי הילדות של פטר.

אופירה מוקדשת למסילת־הברזל. ברוסיה חוברה אופירה המוקדשת למסילת־הברזל הסובייטית, העוברת בין טורקסטאן וסיביר. שם האופירה „טורק־סיב" ומחבריה הם הנס אייזלר וב. ברכט.

ועידה אורתוגרפית במוסקבה. בימים הקרובים תפתח במוסקבה ועידה לתקנת האורתוגרפיה הרוסית, שבה ישתתפו מלומדים, פילולוגים ופדגוגים. מטרת הועידה היא לעשות את הכתיבה שוה לכל נפש.

זכרונותיו של ביולוב. סנסציה גדולה בשוק הספרים הגרמני הוא ספר זכרונותיו של הנסיך ביולוב. הדיפלומט המפורסם מתאר את חויותיו כאיש־המדינה מימות ביסמרק ועד הימים שלאחר המלחמה.

בלסקו איבנץ, הסופר הספרדי המפורסם, כתב בצואתו, שאין הוא רוצה להיות קבור על אדמת ספרד, עד שזו תהפך לארץ ריפובליקנית. בימים הקרובים יעבירו את עצמות הסופר הגדול ממינטון לולנסיה. על אחר המגרשים הראשיים של מדריד אומרים להקים לו מצבת־זכרון ושמו יחרת בפנתיאון של אנשי־השם. ל„שבוע בלסקו איבנץ", שיערך אז, עומדים לבוא מפריז: הריו, ניטי ופנליבה.

ספרים שנתקבלו:

I. ספרות יפה מקורית:

נתן ביסטריצקי. שבתי צבי. דרמה בארבע עלילות. הוצאת „חזיון". תל־אביב. תרצ״א. קע״ה עמ׳.

II. כתבי־עת ומאספים:

השומר הצעיר. עתון הבוגרים של הסתדרות „השומר הצעיר", גליון 12-13. ט״ז. תמוז תרצ״א.

III. שונות:

אהרן ורדי. מלכי בציון. פרשת מסעי הרצל בארץ־ישראל וזכרונות עדי־ראיה עם 10 תמונות. תל־אביב תרצ״א. 180 עמ׳.

מרים זינגר. הספר החתום (בפולנית). אגדות עבריות עם שבעה ציורים. לבוב. הוצאת מ. ה. ריבין. 143 עמ׳.

פנקס לתרגילים בביאוגרפיה, חובר בידי מ׳ אבני מלך. הוצאת „גליונות ללמודי הטבע". ירושלים תרצ״א.

העורך האחראי: ש׳ צמח

החדש הזה

שני ספרים קלסיים

במחיר מיוחד!

1) מלחמה ושלום

14 ספרים מאת **ל׳ נ׳ טולסטוי**

כרך ראשון—ספרים: ראשון, שני, שלישי; כרך שני — ספרים: ראשון, שני, שלישי, רביעי, חמישי; כרך שלישי—ספרים: ראשון, שני; כרך רביעי – ספרים: ראשון, שני (א׳ 1) שלישי, רביעי; אפילוג.

מחיר 14 הספרים במשך החודש הזה — רק 95 מא״י

2) י׳ז כריסטוף

מאת **רומן רולן** עם מבוא מאת **ד. א. פרידמן**

עשרה ספרים השחר, הבקר, בחרות המרד, יום השוק, אנטואניטה בבית הרעיות, הסנה הבוער, היום החדש.

ספרים אלה עולים במחירם הנומינלי ל־1770 לא״י.

החדש הזה מחירם רק 950 מא״י

הוצאת א׳ י׳ שטיבל ברלין־תל־אביב

המכירה הראשית בידי „**בצר**" שותפות להפצת הספר העברי (אמנות, דביר, שטיבל), תל־אביב, ת. ד. 489.

בנק קופת־עם א״י חברה הדדית בע״מ

נוסד בשנת 1918 ההון היסודי 20,000 לי״מ

המרכז

תל־אביב, רח׳ הרצל 18 תל. 456, ת. ד 352

סניפים

ירושלים	יפו
רחוב ברכת ממילא	רחוב בוסטרוס
תלפון 316, ת׳ ד 388	תלפון 440, ת׳ ד. 38

מנהל כל עסקי בנק בתנאים נוחים

קורספונדנטים בכל חלקי תבל

בנק הפועלים בע״מ

תל־אביב

......

הון המניות הרשום: 100000 לא״י

......

מנהל עסקי בנק לכל ענפיהם

תל־אביב, ת. ד׳ 27, מספר טלפון 328.

„גרנד קפה" ירושלים

מקום מועד לאינטליגנציה מכל החוגים

התכנית:

תזמורת מובחרת בכל יום החל משעה 5.30 ואילך

נשף רקודים בכל יום רביעי ושבת ויום ראשון לשבוע בשעה 9 בערב.

בנק אשראי חברה הדדית בע״מ

ביום ראשון ה׳ אב, 19 ביולי ש. ז. ב־8 בערב תהיה במשרד הבנק (שדרות רוטשילד, בית דיזנגוף)

ההג־לה החדשית

של הקבוצה לחסכון שע״י הבנק

החברים מתבקשים להכניס את תשלומיהם החדשיים כדי שיוכלו להשתתף בהגרלה. חברים חדשים יכולים להרשם במשרד הבנק בשעות העבודה.

בנק למלאכה

אגודה קואיפרטיבית ארץ־ישראלית בע״מ

תל־אביב, קרן לילינבלום והרצל

(נוסד ברשיון הממשלה בשנת 1920)

ההון היסודי המשולם למעלה מ־10000 לא״י

טלגרמות: „בנק מלאכה" תל־אביב ת. ד. 74—טלפון 275

מתעסק בכל עסקי הבנק

מקבל: פקדונות בחשבון עוכר ושב ולזמנים קבועים בתנאים נוחים / חסכונות ממאה מא״י ומעלה / שטרות ודוקומנטים לדיסקונטה ולגוביגא בכל ארץ־ישראל / כספים להעברה (מחברים ומפקדים—חנם) בכל חלקי הארץ / תשלומים ע״ח עירית ת״א (מסים, מפעל המים וכדומה).

נותן: הלואות לחברים / הלואות מיוחדות לחברים לצרכי משק ביתי / הלואות מיוחדות לחברים לצרכי תעשיה זעירה.

„ידיד האשה"

פיסריות רנדל

(Rendell's Pessaries)

יעוצים מטעם הרופאים המומחים

להשיגם בכל בתי המרקחת

צינקוגרפיה
יונה רינדזונסקי

מקבל כל מיני עבודות צינקוגרפיה,
שטריך, אוטוטיפיה לצבע אחד ולמגוון.

הטכניקה הכי חדישה,
עבודה דיקנית
המחירים נוחים

תל־אביב

רחוב הרצל 7 פנת שדרות רוטשילד.

מרצדס

מכונת הכתיבה המפורסמת והנפוצה
ביותר בכל רחבי תבל ובארץ־ישראל.

המחירים קבועים — התשלומים לשעורין

בא־כח הכללי בשביל המזרח:

חברה ארץ־ישראל מזרחית

תל־אביב	ירושלים	חיפה
רחוב הרצל	רחוב יפו	מרכז מסחרי
מס' 4 טל. 357	מגרש הרוסים	טלפ. 646
	טלפ. 610	

אם תשקול ב„מאזנים"

את ערך „עסיס" בשביל בריאותך
לעומת הזול שבגזוז הרגיל —
הלא מן ההכרח שתבוא לידי החלטה:

גזוז רק עם „עסיס"

והוא הדין בבית,
בין בגזוז
ובין במים פשוטים
ובלבד קרים.

חקלאים־פרדסנים

תמכו בתוצרת הארץ

השתמשו אך ורק בחוטי קשירה, ואלום

„ש מ ש ו ן"

להשיג בכל מקום

בתור הוכחה על טיב העבודה אנו מדפיסים את המכתב דלקמן:

הסוכנות היהודית לא"י
תחנת הנסיון החקלאית
המחלקה להדרכה
תל־אביב, ת. ד. 121
טלפון 335

תל־אביב 8. 5. 1931

לכבוד
האחים ירושלמי, מרכז מסחרי
תל־אביב

אנ.

הנני בזה להודיעכם שבחנו את חוטי האלום „שמ
מתוצרת הארץ, שכב' הציע לשמוש ומצאנו שהם טובים.
מוכנים איפוא להמליץ על חוטים אלה כמתאימים לש
במשקים.

בכבוד רב
ש. צמ

דפוס „הארץ"

№ 11 (111)

שנה שלישית

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על-ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ-ישראל

גליון
יא
(קיא)

תל-אביב
ח' באב
תרצ"א

Tel-Aviv
July 22
1931

התוכן

מחיר החתימה
בארץ-ישראל:
לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י
בחוץ-לארץ:
לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים
מחיר גליון בודד —
בארץ-ישראל 20 מא"י; בחו"ל 12 סנט

מחיר המודעות
עמוד שלם — 5 לא"י; חצי עמוד — 2.750 לא"י; רבע עמוד — 1.500 לא"י; 1/8 עמוד — 800 מ.; 1/16 עמוד — 500 מא"י.
למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ"ל לפי ההסכם עם ההנהלה.
המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל-אביב, ארץ-ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine

המערכת וההנהלה: ת"א, רחוב מונטיפיורי 32

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, ח' באב, תרצ"א | גליון י"א (קי"א)

בָּאֵי בַמַּחְתֶּרֶת

א

וְהִנֵּה בָא הַפָּלִיט וּפָנָיו מְפֻכִּים וּבָם עַיִן אַחַת אֲיֻמָּה.
וּבָם פֶּה מְפֻלָּשׁ, כְּמוֹ בֶתֶק מֵחֶרֶב
וְזֶה מְסַפֵּר:
טֶבַח, דְּלֵקָה. רַק אֲנִי, אֲנִיּוֹת גַּלְמוּדָה.
וְאַתָּה, יְהוּדִי? עוֹד אֶחָד יְהוּדִי בַּתֵּבֵל?
וַאֲנִי לֹא יָדַעְתִּי כִּי יֵשׁ עוֹד אֶחָד יְהוּדִי.
אֲנִי פֹה... וְהֵם שָׁם: הֲרוּגַי וּשְׂרוּפַי וּנְתָחַי.
בְּנַעֲלַי כֹּה עָבַרְתִּי הַדָּם, בְּגוּפִי בְּגַפִּי אֶת הָאֵשׁ.
וְהִנֵּה הוּא שׁוֹתֵק. הוּא צוֹנֵחַ לִישׁוֹן. הוּא נוֹחֵר.
פִּיו פָּעוּר. פִּיו תְּהוֹם. חֲצוֹת לֵיל. הַיָּשֵׁן זֶה אָחִי.
לַבֹּקֶר יַכִּירֵנִי וַדַּאי, אֶת אָחִיו.
בִּשְׁתַּיִם עֵינָיו יִקְווּ מַעְיְנֵי הַגָּפְרִית הַחַמִּים!
אֲנִי אוֹמֵר לוֹ: אָחִי, בֹּא בְּאַדְמַת אֲרָצוֹת
בְּעוֹדֶנּוּ חַיִּים וּכְוּוּיֵי נְפָשׁוֹת,
וְנִהַלֵּךְ בַּמַּחְתֶּרֶת וְנַצִּיעַ שָׁם אֵשׁ שָׁם נַצִּיעַ,
שֶׁתֹּאכַל בִּיסוֹדוֹת מַלְכֻיּוֹת הָאָדָם שֶׁתֹּאכַל;
אִם עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה לֹא נָתְנוּ לָנוּ שֶׁבֶת, כָּךְ שֶׁבֶת:
עֲדַת יְהוּדִים מְצַפִּים לְמָשִׁיחַ
לְלֹא אֵת וּלְלֹא חֶרֶב — —
הָבָה וְנַחְתּוֹר... יַעֲנֵנִי אָחִי.

ב

לֹא אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר הִיא זֹאת הָעוֹלָה בַּמִּזְרָח,
הַבִּיטָה, אָחִי,
גֻּלְגֹּלֶת הִיא זֹאת, יְהוּדִית, שֶׁפָּשְׁטוּ אֶת עוֹרָהּ
וְהִיא בְּאָדְמָהּ הַטָּרִי וְהַלּוֹהֵט עוֹד מְאֹד
כִּבְרַעְיוֹן הַיּוֹצֵר,
כְּמַתְכֻּנְתָּהּ בַּמִּזְרָח, הַבִּיטָה אָחִי, גַּם יְהִי
סֵמֶל דִּגְלֵנוּ, דֶּגֶל בָּאֵי בַמַּחְתֶּרֶת.
וַיַּשְׁקֵף לַמִּזְרָח אָחִי הַפָּלִיט וַיֹּאמַר:
אֵין זֹאת כִּי הֵיטַבְתִּי לַעֲשׂוֹת כִּי לָקַחְתִּי אִתִּי
כְּתֹנֶת שְׁרוּיָה בְּדָם חַם וְהָיְתָה לְדִגְלֵנוּ,
דֶּגֶל אָדֹם.
וְיָכֹלְתִּי גַם קַחַת גֻּלְגֹּלֶת מֵאֵת עֲרוּפָה
(הִיא מֻנַּחַת בַּשּׁוּק שָׁם עֲדֵי עוֹף, עֲדֵי כֶּלֶב יָבֹא),
וְלִנְעוֹץ עַל הַדֶּגֶל, כְּמַעֲשֵׂה הַגּוֹיִם שָׁם עַל רֹמַח.
הֵן גֻּלְגֹּלֶת אָחִי הִיא — —
אַךְ לֹא לְקַחְתִּיהָ. לֹא הִרְגַּשְׁתִּי יָדַי — —

כֹּה עָנַנִי אָחִי הַפָּלִיט; וָאֶרְאֶה אֶת יָדוֹ
וְהִנֵּה הִיא כְּיָד שֶׁל אֶחָד מִמֵּתֵינוּ:
כְּתֻמָּה כְּשַׁעֲוָה; וָאֶרְאֶה צִפָּרְנֶיהָ:
חֲמִשָּׁה מַקּוֹרִים שֶׁל בַּרְזֶל לְכָל יָד — —
וָאַבֵּט לְיָדַי וְגַם הֵן כָּךְ; וָאֶבֶן:
שָׂמַנוּ בֶן לַיְלָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
לְבָאֵי בַמַּחְתֶּרֶת —

אִם עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה לֹא נָתְנוּ לָנוּ שֶׁבֶת:
עֲדַת יְהוּדִים מְצַפִּים לְמָשִׁיחַ
לְלֹא אֵת וּלְלֹא חֶרֶב — —

ג

הִנְנוּ הוֹלְכִים כַּכּוֹרִים וְיוֹדְעִים אֶת הַדֶּרֶךְ בָּעֹמֶק.
הַדְּלֵקָה, שֶׁהִצִּיתוּ גוֹיִם בְּבָתֵּינוּ, שְׁקֵעָה
רַב אֵשׁ לְמָאוֹר בְּעֵינֵינוּ וְהֵן פֹּה דוֹלְקוֹת
וּמְאִירוֹת בְּמַעֲבֵי אֲדָמוֹת, בּוֹ חוֹתֵר נְתִיבֵנוּ.

אֵיזוֹ מְדִינָה עַל הַשֶּׁטַח מִמַּעַל? — אֵין צֹרֶךְ
לָדַעַת אֶת שְׁמָהּ. כִּי מִזֶּה וּמִזֶּה לִנְתִיבֵנוּ

מֵתִים יְהוּדִים לְמַכְבִּיר פֹּה וְרַב עֲצָמוֹת.
פּוֹלִין לְמַעְלָה? אוּקְרַיְנָה? צָרְפַת? אַשְׁכְּנַז?
סְפָרַד וּפּוֹרְטוּגַל? מְדִינוֹת עֲרָב? אֵין הֶבְדֵּל.
מְדִינַת הָגָר, אוֹ מַלְכוּת עֲמָלֵק עַל הַדְּנְיֶסְטֶר,
אוֹשְׁטְרַיְךְ אוֹ לִיטָא,
אִם זֶה הַבַּלְקָן.

הִנְנוּ הוֹלְכִים כַּכּוֹרִים בִּיסוֹדוֹת,
כִּי מִזֶּה וּמִזֶּה לִנְתִיבֵנוּ טְמוּנִים
מֵתִים יְהוּדִים, וְכָל אֶרֶץ מַרְשַׁעַת.

ד

שְׁנֵינוּ הוֹלְכִים: אוּשְׁפִּיזִין בַּמַּחְתֶּרֶת;
וּשְׁנֵינוּ אוֹמְרִים תְּהִלָּה אֶל הָעֵמֶק:
מַה טֹּבוּ סְתָרַיִךְ, אֲדָמָה עוֹלָמִית!
נַצְרוּת וְאִשְׁלָם לֹא שָׂמוּ פַּחְדָּם בָּךְ,
לֹא בָנוּ בֵיתָם לְמָגוֹר לִי... פֹּה חֹפֶשׁ!
גַּיִּם לֹא פָגַשְׁתִּי מִמַּסְעֵי הַצְּלָב
וְרוֹכֵב מֵעֲרָב לֹא יַעֲבֹר בְּקַשְׁתּוֹ.
אֵין זֹאת כִּי פֹּה טוֹב; לוּ יָדְעוּ הַדּוֹרוֹת
הַיְּהוּדִים, כִּי יֵשׁ רֶדֶת לְמַטָּה, לָעֵמֶק,
בַּעֲבִי הָאֲדָמָה הַמַּרְשַׁעַת יֵשׁ רֶוַח,
וְיָרְדוּ וְחָיוּ שָׁם חַיֵּיהֶם בְּשֶׁקֶט...
וְקָרְאוּ לְעַצְמָם: עַם עֳבִי הָאֲדָמָה — —

ה

וַתִּפְתַּח הָאֲדָמָה אֶת פִּיהָ הַסָּתוּם
וַתְּדַבֵּר בְּקוֹל חַי וּבְשָׂפָה יְהוּדִית:
רַב שָׁלוֹם לְבָאֵי בְּעָבְיִי, יְהוּדִים!
אָמֵן, כִּי יְהוּדִית הִנְנִי מִן הַיּוֹם
בּוֹ הִפִּיל גּוֹי רִאשׁוֹן אֶת הָעִבְרִי הָרִאשׁוֹן
וְהִגִּיר לְפִי חֶרֶב דָּמוֹ עַל שִׁטְחִי
קָם הַקָּבְרָן הָעִבְרִי הָרִאשׁוֹן
כָּרָה בִי הַבּוֹר וְטָמַן בִּי נִרְצָח
אִמַּצְתִּיו כַּבֵּן בִּי בְּכָל חֲלָיוֹתָיו.

אָמֵן, כִּי הֵיטַבְתֶּם עֲשֹׂה, כִּי חַיִּים
הִגַּעְתֶּם עָדַי, אוּשְׁפִּיזִין רִאשׁוֹנִים!
הִנְנִי שֶׁלָּכֶם עֲגֻלָּה וְרַבָּה — —
צְאוּ בִי, בֹּאוּ! אֵין צְלָב וַחֲצִי־סַהַר,
הִנְנִי יְהוּדִית בְּעָבְיִי וּבְעָמְקִי - —

ו

פְּנֵי אָחִי הַפָּלִיט מִזְדַּהֲרִים... בְּוַדַּאי גַּם פָּנַי כָּךְ;
וְעַצְמוֹת הַמֵּתִים הַיְּהוּדִים בְּזִיו כֶּסֶף שְׁקוּפוֹת.
לְפִתְאֹם זֶה הַזֹּהַר בָּעֵמֶק... אֵין זֹאת כִּי הִנֵּהוּ
זֹהַר מוֹלֶדֶת. הוֹ, כָּךְ הִיא מוֹלֶדֶת, אָחִי!!

וּלְפֶתַע רִנָּה בְּנִגּוּן כָּל נִדְרֵי... אֲנוּסִים הֵם.

אוּלַי לְאַנְקוֹנָא הִגַּעְנוּ מִתַּחַת לַשֶּׁטַח?
לֹא נֵדַע אֵינֶנּוּ. אֵין צֹרֶךְ לָדַעַת — —
שָׁלוֹם לָרָנִים פֹּה בָּעֵמֶק, שָׁלוֹם!
הִנְנוּ בָאִים, יְהוּדִים, אוּשְׁפִּיזִין מִן הַתֵּבֵל,
פְּלִיטִים מִן הַשֶּׁטַח,
אֲלֵיכֶם, הַבַּיְתָה... הִנְנוּ בַבַּיִת, אַחִים!

שִׁירוּ! אַל פַּחַד! אֵין כֹּמֶר אֵין צְלָב וּפַעֲמוֹן פֹּה,
רַק מֵתֵי נַצְרוּת רְקוּבִים כְּמֵתֵי יְהוּדִים,
לְלֹא חֶרֶב וָרֹמַח.
שִׁירוּ תְּהִלִּים לְבֶן יִשַׁי מַלְכֵּנוּ הַחַי.
הִנְנוּ רִאשׁוֹנִים פֹּה, אַחֲרֵינוּ יָבֹאוּ וַדַּאי
שִׁבְטֵי כָל הָעָם הַנָּסִים מִן הַשֶּׁטַח הַחַי.

ז

הָרִנָּה כֹּה גּוֹבֶרֶת... הִיא מִזֶּה וּמִזֶּה פֹּה. הַלֵּל!
אֵין גּוּף לִרְאוֹת מֵעֲדַת הָרָנִים.
אֵין זֹאת, כִּי עַצְמוֹת הַמֵּתִים הֵן רָנוֹת,
וּבִלְעָדֵינוּ הַשְּׁנַיִם אֵין גּוּף מִתְהַלֵּךְ פֹּה
חַי עַל רַגְלָיִם — —

הָרִנָּה מְזָרֶמֶת אוֹר חַם בְּגוּפֵנוּ
וְצַעֲרֵנוּ הוֹפֵךְ לְמִין זֹהַר הַטּוֹב — —
הֵן יָצָאנוּ לַחְתֹּר בַּעֲבִי הָאֲדָמָה
וּלְהַצִּיעַ שָׁם אֵשׁ וְגָפְרִית בִּיסוֹדוֹת
לְמַעַן יָמוּטוּ מוֹסְדוֹת מַלְכֻיּוֹת הָרֶשַׁע
וּמָצָאנוּ מוֹלֶדֶת מִתַּחַת לַשֶּׁטַח
עֲגֻלָּה וְרַבָּה וִיהוּדִית בְּעָמְקָהּ — —
מַה נַּעֲשֶׂה, אָחִי? הֲנוֹסִיף פֹּה לִשְׁהוֹת?
הֲנָשׁוּבָה לַעֲלוֹת אֶל שִׁבְטֵי הָאַחִים
וּנְבַשֵּׂר לָהֶם פְּדוּת, אֵי מְקוֹם הַמּוֹלֶדֶת?
וַיַּבֵּט בִּי אָחִי בִּנְגֹהוֹת וַיַּעֲנֵנִי:

ח

...מָלֵאתִי מִזֹּהַר, אֲשֶׁר יִגַּהּ עַל הַשֶּׁטַח
וְחַם לִי מְאֹד וְהָאוֹר בִּי כְּיַיִן בַּגַּת.
לֹא פַּת לִי וָמַיִם. אֵין צֹרֶךְ מָזוֹן לְמֵעַי עוֹד.
מוֹלֶדֶת הַמָּוֶת? — מוֹלֶדֶת הַמָּוֶת יָפָה הִיא.
הִנֵּה חַי אֲנִי, חַי!
הִנֵּה חַי אַתָּה, חַי!
וּפֹחֵדְנִי לָשׁוּב פֶּן אֶפְגֹּשׁ שָׁם גַּיִּם
פֶּן אֶפְגֹּשׁ הָרוֹכֵב וּדְרָסַנִי סוּסוֹ.

כֹּה עֲנָנִי אָחִי וַיְהִי כֻלּוֹ זֹהַר,
וְהוּא רַךְ וְנִגָּר לְעֵינַי בַּנָּתִיב — —
וַהֲסִבֹּתִי פָּנַי וְהִנְנִי עַל הַשֶּׁטַח.

אורי צבי גרינברג

מִשִׂיחוֹת הָעַרְבִיאִים

מאת אשר ברש

א.

נִקְמַת הַפַּלָּח

ישמעאל בַּק, בעל עין סַניה, שכר שומר לכפרו ושמו חסן. מהנץ החמה ועד צאת הכוכבים היה רוכב על גב הסוס ומשוטט אילך ואילך ועינו החדה משגחת על נכסיו של ישמעאל בק. הבריות היו מתיראים מפניו יותר משהיו מתיראים מפני בעל הנכסים. כשהיה מוצא שור או חמור או איל רועים בשדות העשיר, היה תופסו וחובשו בחצר אדוניו, עד שבא בעליו ופדאו בסאה של חטים או בחצי מג׳ידי[1]) או בדומה לזה. לא מנע מן המסכן גם מנה יפה של קללות.

היה לי צמד בקרים מבקרי הבדוים – כשדפקתי אותם, לא היה איש זריז שיכול לתפסם – וכדי לקנטר את הבק הייתי מלינם לילה לילה על אדמתו. מחשש שינה הייתי מניח ראשי על חבילה של קוצים, וכשהרתעתי כל שהוא – מיד דקרוני הקוצים באזני או בפני, ואז קמתי ונתתי עיני בבהמות. והבהמות רועות בעשב, שהיה מגיע לחגורתו של אדם. והאדמה כאדמת הירדן מצמחת בעין יפה, כי לא ידעה רגל איש.

סוף סוף ראה החג׳ חסן את הגללים מצהיבים בגבולו. התחיל אורב לרועה הנעלם. קונם עלי, אם ביער בשדהו איש חוץ ממני. כמה עבו בקרי! ישתבח הבורא, עצמותיהם טבעו בשומן! עד שבאו בני־בליעל ושילחו בי את חסן.

בלילה מן הלילות, לילה שאין בו לבנה, היתה עיני עצומה שעה ארוכה. פתאום חשתי בלבי כעקיצת עקרב, קפצתי ועמדתי על רגלי – הבקרים אינם. הלכתי ישר לעין סניה, וראה–שניהם עומדים בחצר הבק. איך תוציאם משם? הלכתי אל חסן, והוא יושב וסועד לבו בפיתה ובמלפפון, כאילו לא עשה מעשה. אמרתי לו: „החג׳, מה יהיה הסוף?" אמר: „באלהים, לא תקבלם אלא תחת חצי לירה בעין". הלכתי אל אנשי־הברית והם קבלו עליהם לתווך בדבר. סוף סוף הוציאם בחצי מג׳ידי. נהגתי את הבהמות הביתה. סבורים אתם שחזרתי בתשובה? חס ושלום! כל לילה הייתי רועה בשדהו של הבק, וקודם שעלה השחר הייתי עם בקרי בחצרי.

עבר חודש ימים. ובכפרנו היה איש ושמו אבו יַסין. יום מן הימים הלכתי לדרכי וראיתיו חורש מקשתו ליד העין. המקשה עלתה לו בארבעים לירה. היו שם כעשרים עצי־זית, כל עץ שויו לירה בכבוד. אמר לי: „חביבי, כמה שילמת אז בעד צמד הבקרים, כשחסן, שומרו של הבק, חבשם בחצרו?" אמרתי: „רבע מג׳ידי". אמר: „באלהים, לא פחות מחצי לירה". ובעיניו צחוק דק כחוד התער. אמרתי: „ומי היה המלשין?" השיב: „אם אמת בפי האם, באלהים, לא מסרך איש חוץ ממני". אמרתי: „יפה, חוב שמור לך אצלי".

בשלהי הקיץ ירדתי לעמק. היה שם קצאב[2]) כגובה איש. הקצאב השביל כעין הדורה. קטפתי מן השבלים עד שמלאתי חוצן טליתי. כתפתיה והלכתי הביתה. בבית חבטתי את השבלים ואת התבן זריתי לרוח והלכתי אל מקשתו של אבו יסין. המקשה היתה חרושה מאתמול, מחכה לזריעה. עברתי עליה לארכה ולרחבה וזרעתיה את זרעוני הקצאב. לא קימצתי. לתקופת השנה נתכסתה אדמת המקשה כולה קצאב צפוף, תאוה לעינים.

ומאז ועד היום – כבר עברו עשרים שנה – אי אפשר לחרוש שם תלם אחד מרוב הקצאב. עצי־הזית הובישו וחדלו לעשות פרי, ובעליהם לא מצא להם תקנה אלא גדיעה. וזה עשרים שנה שאין המקשה מכניסה לו אף פרוטה אחת. צא וראה בכמה עלה לו חצי המג׳ידי ששילמתי אז לבק!

[1]) מטבע תורכית, בערך ג׳ שילינג וחצי.

[2]) צמח־טפיל מן המין הגרוע ביותר.

ב

אֵין עֶרֶב בְּלִי עוֹף

היה היו שני אחים. היו האחים דרים בבית אחד וביניהם מחיצה מטויחה. אחד עשיר – אין עשיר אלא אלהים – ואחד עני – אין עני אלא השטן. והעשיר כילי, כנהוג. בכל ערב, כשהיתה מגיע שעת הארוחה, היה קורא לאשתו בקול, שדבריו יהיו נשמעים בבית אחיו: „בת אנשים! טבחי לי תרנגול לארוחת הערב!" ולא אמר כך, אלא כדי שיחשבו שהוא אוכל בשר־עוף. והאשה אמרה: „על ראשי ועל עיני. אלופי!" לא היה ערב שלא אכלו בו תרנגול או פרגית.

והעני, כמוני דרך משל, כלום יש בידו לאכול עופות? וכלום יבוא ריח בשר באפו? אלא כשהוא שומע על תרנגולת צלויה ועל פיתה קלויה, מיד מנצנצת בלבו הקנאה. והקנאה והערמה – שתיהן שכנות טובות בלב הנשים.

יום אחד אמרה אשת העני אל גיסתה: „גיסתי, בבת־עיני, האלהים ישפיע עליכם רב טובה! בכל ערב אתם אוכלים עוף, רצונכם תרנגול, רצונכם פרגית. וכי לא יצא הבשר מאפכם?" השיבה האשה: „באלהים, גיסתי החמודה, האלהים בינינו ובין הבשר![1]) זה חודש ימים שלא טעמנו טעמו". אמרה: „טפשה אני? בכל ערב אתם טובחים ואת אומרת, לא טעמנו!" אמרה: „גיסתי, הוא[2]) קורא לראש הבצל הגדול תרנגול, ולקטן–פרגית. ברצותו שאקלוף לו בצל גדול, הוא אומר לי ,טבחי לי תרנגול!׳ ברצותו לאכול בצלצול, הוא אומר: ,הביאי לי פרגית!׳ בחיי אהובי לבך, זה דרכו. והכילי אין דרכו גורמת לו בושה". השיבה: „יה שֵׁיך! אמת דברת, אנו דרים עמכם כותל בכותל ועוד לא הריחותי אצלכם טיפת דם ולא ראיתי נוצה מרוטה לפני ביתכם".

והאשה היתה מרבה לספר בכילותו של בעלה, עד שהפכה את הים למקשה[3]). וכך קוממה את גיסה כנגד בעלה. נשבע לעשות לו מעשה.

כשהכילי היה ישן בלילה אצל הקיר, באו אחדים, הרימוהו בחשאי והציעוהו בבור שכרו לו מבעוד יום. שנים מהם התעטפו בסדין ונכנסו אליו: אחד החזיק בידו מקל ואחד פנס. ישבו בפינה והתחילו מספרים זה עם זה בקול רם. הקיץ הכילי, אבל משראה את היושבים עשה את עצמו כישן. בא אליו האחד, הריח בו יפה ואמר: „אוכל־בצלים הוא. קום עליו, נאכיר"![4]). התחיל הלה להטעימו את המקל, והוא אינו מניע אבר מפחד.

[1]) כלומר, רחוקים אנו מן הבשר מרחק רב.

[2]) בעלי.

[3]) באה לידי גוזמא.

[4]) שם.

אמרו אליו: „תפסוק מלאכול בצלים ונמחול לך את השאר!" אמר: „אני חוזר בתשובה. ארור אני, אם אטעם מהם עוד פעם אחת!" אמרו אליו: „מהר וצא מכאן! טימאת את המתים". קם ועלה מן הבור ורץ הביתה.

היתה לו חיבה גבוהה בצלים. נכנס לחיבה והריקה והביא הכל לבית אחיו. ומכאן ואילך היה מעניק מתנות לבית אחיו והיה מוציא לביתו ביד רחבה, עד שנטל אלהים את ערבונו[1].

ג

יֵצֶר־הָרָע שֶׁל גְּנֵבָה

התפללו בעד ידידכם! היה היו שני גנבים מומחים, שעשו להם כיס אחד. היו יוצאים ובאים בשוה: מה שהביא האחד היה מחלק עם חברו מחוט ועד שרוך נעל. מחוברים היו לטוב ולרע כאחים דבקים.

לילה מן הלילות, העולם היה אפל בתכלית האפלה — תשלח אצבעך לעיניך ולא תראנה. אחד מהם התמהמה אצל חברו ולא יכול לחזור לביתו. הציעו לו משכב ושניהם שכבו לישון.

הגיע חצי־הלילה והגנב עדיין לא ישן, כי לא יישן אם לא יגנוב. אבל איך יגנוב והוא בבית שותפו? וכשהציקה לו ידו, פנה אליה בלשון שידולים: „מה לך, פטמה? בושי לך! פטמה, קררי דעתך! פטמה, אל תרעי! פטמה, חטא הוא! פטמה, איך אבגוד בידיד נפשי?" (ובעל הבית שומע כל מלה). בקיצור לא יכול היה לעצום עין. מעודה הסכינה ידו לגנוב, ועכשיו שלא גנבה לא מצאה מנוח.

לבסוף ירד ממשכבו, כמבקש ליטול ידו במים. לקח את עלי המכתש, יצא לחצר, טמנו בגל אבנים, חזר, הניח ראשו ומיד נרדם בצל שדי.

לבוקר—ייטב בקרכם! – קם. לבש את בגדיו ואמר: „תבורך, שער השמים! תבורך, איש נדיב!" והלך לדרכו.

כשיצא קרא האיש לאשתו – שמה פטמה – ואמר לה: „גשי הלום, בת מקוללים! מה עשית הלילה? למה נתלית בגבר זר?" אמרה: „האלהים ביני ובינו. לא קרבתי אליו!" אמר: „כל הלילה היה משדלך: ,פטמה, הניחי! פטמה, בושי לך, קררי דעתך!, שמעתי כל מלה שיצאה מפיו. קיטעת את שרשי הבושה. באלהים, לא תשארי בבית אף שעה אחת!" ובא עליה באלתו. במקום שפגע פגע. הוא הטעימה כמנת גורלה. נתכעסה האשה והלכה לבית קרוביה.

עבר שבוע, עברו שבועים. השותף לא בא ולא שלח את שליחו. נתחזק האיש בדעתו. ביום מן הימים בא שוב אל ביתו. ברכו לשלום. אבל רוחו של בעל־הבית היתה סרה וזעפה. שאלו: „איה האשה, ינצור אלהים את כבודך?" השיב: „ארור אבי האשה, שאתה מכירה!" אמר: „למה זה, אל כביר?" השיב: „זוכר אתה את הלילה שלנת בביתי, איזה מעשים עשתה?" אמר: „וכי מה עשתה? ישהיר אלהים את פניך!" אמר: „כשאילצה אותך ונתלתה בך היית קורא: פטמה, פטמה, פטמה!" אמר: לא, לא, לא! אשתך היא בת אנשים[2]. וכי שמה פטמה?" השיב „הן!" אמר: „באמת? חבל! הסר את הדיבה מאשתך! בלילה ההוא נדדה שנתי, כי ידי הסכינה לגנוב, והרי לא יכולתי ליטול דבר מביתך. התחלתי לשדלה: „פטמה, בושי לך! קררי דעתך!" נתכוונתי לידי, באלהים, אשתך לא עלתה כלל על דעתי, אף לא ידעתי ששמה פטמה. ואם אינך מאמין לדברי, תאמין למראה עינים. בוא ואראך את הגנבה".

יצאו אל גל האבנים שבחצר. פיקפק אבנים אחדות והפקיען מן הגל, אמר: "טול את המכתש! את זה גנבתי בלילה ההוא, כדי שאוכל לישון".

שלח אל קרוביה והחזירה לביתו. פרח האבק – הספור פסק!

1) נשמתו.

2) בת טובים, חשובה.

על מַרְסֶל פְּרוּסְט

(למלאות ששים שנה להולדתו)

מאת אנדרי ג'יד

פרוסט הוא אדם, שעינו חדה ופקוחה לאין ערוך מעינינו אנו, והמשאיל לנו עין זו כל־זמן שאנו קוראים אותו. ויען כי הדברים שהוא מתבונן בהם (ובאורח טבעי כל־כך, עד שלעולם אין לך רושם כי זה נעשה בכוונה תחילה) הם הדברים הפשוטים ביותר שבעולם, הנה נדמה לנו תמיד, מדי קראנו אותו, כי הוא נותן לנו להסתכל בתוך נפשנו אנו; על־ידיו משתחרר כל המסובך שבישותנו מתוך התוהו ובוהו, בא לידי הכרה; ויען כי בכל אדם נמצאות ההרגשות השונות, על־פי רוב שלא בידיעתו, במצב גלמי, הזקוקות לעתים רק לדוגמא או לקריאת־שם, כונתי לומר: רק לקריאה בלבד, כדי לאשר דבר קיומן, אנו מדמים בנפשנו בזכותו של פרוסט, כי אנו בעצמנו עמדנו על הפרטים האלה, מכירים אותם, מסגלים אותם לנו, ועברנו אנו הוא זה המתעשר על־ידי הגלוי הזה. ספריו של פרוסט משפיעים כהדחות חזקות של לוחות פוטוגרפיים כהים במקצת, שהם הם הזכרונות שלנו, אשר על־פניהם חוזר ומופיע פתאום איזה מראה, איזו בת־צחוק נשכחת, ויחד עמהם תנועות־נפש, שעל־ידי דעיכתם של אלה היו מסורות בידי השכחה.

לא אדע, על מה יש להתפלא יותר, אם על הדקות היתרה של הראיה הפנימית, או על אמנות־הקסם, המתגברת על הפרט ומגישתו לפנינו, כשהוא שופע רעננות וחיים. דרך־הכתיבה של פרוסט (אם להשתמש במלה, שנמאסה עלי בגלל האחים גונקור, וחדלה להיות לי לזרא, כשאני נותן את דעתי על פרוסט) היא דרך־הכתיבה הא ר ט י ס ט י ת ביותר, שאני יודע. בדרך־כתיבה זו אין דבר אשר יבצר ממנו. כשתחסר לו המלה, כדי ליצור את הדבר, שאין להביעו כמו, הוא פונה לעזרת התמונה; הוא שליט על אוצר גדול של השאלות, של משלים מצוינים וקולעים במדה כזו עד כי יש ואתה בא לידי פקפוק ואינך יודע, מי מהם מוסיף לחברו חיים ואור וקסם, ואם הרגש נעזר על ידי התמונה, או אין זאת אלא שהתמונה מלאת־החיים מצפה לרגש כדי להדבק בו. אני מבקש את הלקוי של הסגנון הזה ואיני מוצא אותו. אני מבקש את סגולותיו הנבחרות, וגם אותן איני מוצא. לא רק סגולה זו או אחרת מיוחדת לו, כי־אם כל הסגולות כולן (ברם, דבר זה איננו אולי שבח מוחלט), ולא בזו אחר זו, אלא בבת־אחת; כשרון הבטוי שלו מביא אותנו לידי מבוכה כזו, שכל סגנון אחר נראה לעומת סגנונו מגובב, תשוש־כוח, חסר־חריפות וחדל־נשמה. כל פעם שנגזר עלי לצלול בים תענוגות זה, אני מבלה בו כמה ימים, מבלי אשר יהיה לי עוז־רוח לשוב ולנגוע בקולמוס. באשר אין אני אני יכול להודות עוד, כי יש גם דרכים אחרות של כתיבה יפה, ובזה, שהם מכנים בשם הסגנון המלוטש שלי, אין אני רואה אלא עניות בלבד.

*

נפלא אתה, פרוסט יקירי! לכאורה הרי אתה מספר לנו על עצמך, ובכל־זאת מלאים ספריך אנשים כ„הקומדיה האנושית" (בלזק) כולה. הספור שלך איננו רומן, אין אתה מקשר אף לא מתיר שום סבך, ואף־על־פי־כן אין אני מכיר שום סופר אחר, שהאדם נמשך אחריו בהתענינות ערה כזו. אתה מעביר לפנינו את גבוריך רק בדרך־אגב, וכמו באורח בלתי־צפוי. ובכל־זאת אנו מכירים אותם יפה כמו את הגבורים המפורסמים של בלזק. דומה הדבר כאילו ביסוד ספריך אינה מונחת שום תכנית וכאילו אתה מפזר את השפע שלך שלא במתכוין; אולם, כשאני מצפה לספר חדש ממך, כדי להוציא עליו משפט לאשורו, הרי אני משער כבר מראש, שכל חלקיו מתפתחים על־פי סדר טמיר ונעלם, כאותם בדי המניפה, המתאגדים יחד בקצה אחד, והשטח המתוח שלהם מקושר על־ידי אריג דק מן הדק, שעליו משתרעת המַיָה בשלל צבעיה. ואתה מוצא שעת־כושר וההמשך־הדרך לדבר על הכל, בזה שאתה מחבר את הערבוביה המדומה של הזכרונות בהסתכלויות שקולות ומדודות כל־כך, עד כי בתור נספח ליצירתך הייתי מבקש לי מעין ספר־מפתח, שעל־ידיו תנתן לנו האפשרות לחזור ולמצוא הערות ידועות על השינה ועל נדודי־השינה, על מחלה, מוסיקה, אמנות דרמטית ומשחק האק־טורים, ספר־מפתח שמן ההכרח שתמצאנה בו, לדעתי, כמעט כל המלים של לשוננו.

אם אני מבקש לשוות לנגד עיני את הדבר שאני מתפעל ממנו ביותר ביצירה זו, כי אז, נדמה לי, שזה חוסר־הכוונה שבה. אין אני מכיר יצירה אחרת, שתהיה כה חסרת־תכלית, יצירה, שכה מעט תבקש להוכיח. אמנם יודע אני, כי כל יצירה אמנותית שואפת לכך וכל אחת ואחת מוצאת ביפיה את תכליתה. אולם — ובזה ערכה של יצירה זו — החלקים, שהיא מורכבת מהם, הם כולם רבי־תכלית, ואם היצירה כשהיא לעצמה חסרת־תכלית היא, הרי לא מתבלט בה ולא צריך שיתבלט בה שום דבר שאיננו לתועלת ליצירה כולה, שכן אנו יודעים, שכל מה שאינו מועיל מזיק לה. — בספר „בעקבות הזמן האבוד" זיקה זו היא כמוסה כל־כך, עד שנדמה לנו, כי כל דף ודף של הספר, בזה אחר זה, מוצא את תכליתו השלמה בו עצמו. מכאן אותה המתינות החיצונית, אותה השאיפה להתנהל לאט, אותה קורת־הרוח המתמידה. כוח־התמדה שכזה אני מכיר רק אצל מונטין, ולפיכך אני יכול להשוות את התענוג שגורמת לי הקריאה בספריו של פרוסט רק לאותו התענוג שגורמת הקריאה ב„ספר המסות" (של מונטין — המתרגם). הללו הן יצירות של שעות־פנאי ארוכות. ואין ברצוני כל־עיקר לומר, שכדי להביא אותן לאויר העולם על היוצר לראות את רוחו כמשוחרר לגמרי מהרגשת הזמן החולף, אלא שהן דורשות השתחררות כזו גם מן הקורא עצמו; הן דורשות ואף משיגות זאת בעת ובעונה אחת; דבר זה הוא יתרונן הברור. אכן, תאמרו לי, שסגולתן המיוחד של האמנות והפילוסופיה היא להתעלם מתביעות־הרגע. אולם לספרו של פרוסט יש אותה סגולה, שהוא נותן דין וחשבון על כל רגע ורגע; אפשר לומר שאת מנוסת הזמן הוא עושה לנושא שלו; בהיותו מסב את פניו מן החיים אין הוא מתעלם מהם כל־עיקר; בהיותו נטוי מעל לחיים הוא מתבונן בהם, או יותר נכון מתבונן בדמות־האספקלריה שלהם. וככל שהדמות מלאה תנועה, כן שקטה היא האספקלריה והמבט חד וחודר.

פלא הוא, שספרים מעין אלה יוצאים בשעה שהמאורע גובר בכל מקום על האידיאה, בשעת חוסר־פנאי, בשעה שהמעשה לועג למחשבה, בשעה שההסתכלות אינה נראית עוד כדבר שהוא בגדר האפשרות, בשעה שלא השתחררנו עוד מן המלחמה, בשעה שיש לנו יראת־הכבוד רק בפני הדבר העלול להיות לנו למועיל. והנה נראית לנו פתאום יצירתו הסתומה וחסרת־הכוונה של פרוסט מועילה ורבת־ישע מכמה וכמה יצירות שתכליתן היא התועלת בלבד.

הַצַּעַד הֶחָדָשׁ שֶׁל „הַבִּימָה"

מאת יעקב קופליביץ

(סוף)

ד

צאו וראו מה גדול תפקידו של הרגי׳: ב„בכור שטן" שחקו רוב המשתתפים, כמעט כולם, יפה למדי, ואף־על־פי־כן אין לראות את הצגתו כמוצלחת כל עיקר; ב„הלהבה הקדושה", ברג׳יסורה של אליהו ויניאר, רק שנים בלבד עמדו על הגובה (ח. רובינה ונחמה ויניאר), ואף־על־פי־כן יש לציין את ההצגה כמוצלחת.

סבת הדבר ברורה; הרג׳י של פרידלנד, בכל יכלתו הארגונית הניכרת ומרצו המקצועי, שאינו מוטל בספק, מכוון כולו כלפי פרטי המשחק כשהם לעצמם, בלי ראית־הכלל ובלי אידיאה יסודית ומשלבת; הטכניקה מרובה אצלו על האידיאה. הרג׳י של ויניאר, להיפך, מכוון כלפי הרעיון המרכזי ובקשת האחדות הסגנונית במדה כזאת, שכמעט לא נשאר לו די מרץ להחזיק בידו את כל חוסר המשחק האינדיבידו־אלי לפרטיו, לא יחסר המזג. דרכו של אדם לחבב את מה שהוא יודע לעשות בעצמו ולזלזל במה שאינו בקי בו, ולכן טבעי הדבר שפרידלנד, המומחה לדינמיקה במתית והנטול חוש־הסגנון, יעמוד, בנסיונה זה של „הבימה" לחדש את צביונה, ברגלו האחת בסמליות ובגרוטסקה (הדודות ובעליהן, הנוטריון, הראש הקינמטוגראפי המואר והצף באויר ש„בבכור־שטן") וברגלו השניה במשחק המילולי־ריאליסטי, ללא יכולת לצרפם לאופי אחדותי, בעוד ש ו י נ י א ר, המחבב כנראה על הבמה את הפסיכולוגיה והרעיונות, יצעד צעד „אחורנית" מן המשחק המותנה־הסמלי והמוגזם־משעשע של הרוסים בני־דורנו אל משחק־הדבור הנטורליסטי של סטניסלבסקי — אלא שרתיעה זו לאחור הביאתהו, למרות רצונו, לא אל סטנילבסקי, כי אם אל... זודרמן. גם מסקין „בבכור־שטן" (דיק) אינו איש־סטניסלבסקי, כי אם איש־זודרמן (כמו כן הגב׳ דיגן הזקנה), אך עוד יותר „זודרמניים" הם התפקידים השניים במעלה (והם הרוב) ב„הלהבה הקדושה", חוץ משני התפקידים הראשיים (ח. רובינה ונחמה ויניאר), שהגיעו לצמצום פסיכולוגי־מילולי, כמעט איבסני, כאשר נראה להלן. אבל יש להעיר כי המחברים אחראים לדבר זה לא פחות מן הרג׳יסורים: ברנרד שוא, העולה על זודרמן בחריפותו, לא הגיע בכל־זאת אפילו להויפטמן, לא כל שכן למלכות־סטניסלבסקי.

מסבה זו עצמה נסתייע דוקא בידו של פרידלנד, שהסיח לגמרי את דעתו מן הרכוז הרעיוני־סגנוני, לטפח ולאמן ביותר את התפקידים הבודדים (גם את השניים במעלה) ולאמצם, כל אחד כשהוא לעצמו ובלי קשר עם האחרים, לרשמים פלסטיים ודינמיים יותר אינטנסיביים מאשר התפקידים השניים ב„הלהבה הקדושה". ואף־על־פי־כן לא הצילה ראית הפרטים של פרידלנד, הטובה עליו, ויכלתו המקצועית ההגונה את „בכור־שטן" מכשלון, בעוד שההתרכזות הסינאופטית של ויניאר והזנחת דקדוקי הפרטים שהיא גוררת אחריה לא הכשילה את „הלהבה הקדושה". זה מוכיח לנו, כי העיקר הוא — הנפש. והנפש החיה באופני כל הצגה היא: האידיאה המרכזית ואחדות הסגנון. „נפש" זו — הרג׳י—

שליטה בפרטי המשחק כמו שנפש האדם שליטה בתנועותיו. תנועות שאינן קשורות אל המרכז־הנפש, גם כשהן יפות והרמוניות, הרי הן או מות (מריוניטין) או שגעון (חוסר מרכז רעיוני).

ה

הצגת „הלהבה הקדושה" *) הוכיחה לנחמתנו, כי ב„הבימה" צפונים עוד כוחות כדי עיצוב ערכין במתיים.

אף־על־פי ששתי ההצגות הללו גם יחד אין בהן משום מתן כבוד ל„הבימה" על בימות אירופה, נוסף על כבודה היהודי — ואת זאת „הבימה" יודעת מן הסתם היטב גם בעצמה — הנה יש בכל־זאת הבדל יסודי לא רק בין שתי ההצגות, אלא גם בין שני החזיונות. גם אם נתכוונה „הבימה" בבחירת החזיונות הללו כלפי הקהל שבארץ־ישראל המשתוקק כידוע דוקא „לאירופיות" (אהה! על־פי רוב רק כלבוש חיצוני לתפישת־חיים אזיאטית־למחצה, סטאטית, הנרתעת לאחור, בעצם מפני התביעות וההנחות של התרבות האירופית הדינאמית, במובנה החיובי), — הנה „הלהבה הקדושה", שלא כחזיונו של ברנרד שאו, ולמרות היותה, בעצם, קונסטרוקציה מלאכותית במקצת, שהאידיאה הפסיכולוגית שבה — הציר שעליו מסתובב החזיון — הוא טפל והענין הבמתי עיקר (כמו שבדלת המסתובבת על צירה, הציר הוא טפל והעיקר הוא הדלת), — „הלהבה הקדושה" היא באמת ובתמים דרמה אנושית־כללית במדה כזו, שכמעט אינה עוד „גויית" בלבד. מעשה כזה אפשר שיקרה גם במשפחה יהודית, אם כי קשה להניח כי ישנה במציאות אם־יהודיה כזאת, המסוגלת לנתק בעצם ידיה את פתיל חייו של בנה האהוב, המוטל על ערש־דוי, מתוך תגבורת ההכרה על ה־גש. כאן באה לידי בטוי „אמת" צפונית־ארית, זרה בהחלט לשמיי, האומרת כי מוטב להקדים ולהמית ביד אדם את הגווע מתוך יסורים ועלבון מאשר לתת לו למות „בידי שמים" ולהאריך בזה את יסוריו הנפשיים והגופניים. כך היו האנגלים נוהגים להמית, בזמן המלחמה במדבר ערב את פצועיהם הקשים, שהוכרחו לעזבם בדרך, שבין כך ובין כך היתה צפויה להם מיתה ארוכה מתוך צמאון ויסורים בלב המדבר או מיתת חרפה בידי השונא הטורקי. את „האמת" הזאת כרך סומרסט מוהאם ב„אמת" מודרנית אחרת, אשר שם בפיה של הגב׳ טַבְּרֶט, לאמר, כי הזכות של כוחות־הטבע באדם בר־הלבב עדיפה על החובה והמותנה האנושי־צבורי. לסטלה, אשת מורים בנה החולה, ישנה הזכות השלמה — כסבורה הגב׳ טברט — לראות חיים עם הגבר שנפשה דבקה בו לאהבה (סתם ולא פירש לנו אמנם המחבר מה היה יחסה של האם לכלתה אלולי היה גבור זה אף הוא בנה...) לעומת הפסיכיקה הזאת, רבת ההגיון וההבנה, של אשה אצילת־רוח ואמיצת לב, שהחיים לא דכאוה, כי־אם למדוה להתרומם, הציב המחבר, לשם השואה בין שני מיני „אמת", את הפסיכיקה ישרת־הקו הצרה־חדה של האחות ויילנד, שמושגי האמת והיושר שלה לקוחים מן המקובל והמותנה, שהכרת־החובה שלה אינה יודעת גבול לאורך, אבל מוגבלת היא מאד ברוחב, באופק. שני טפוסי־האשה הללו הם התפקידים העיקריים בדרמה.

והנה יש להעיר, כי הקונטרסט שביניהן לא בא לידי בטוי שלם, כפי כוונת המחבר, בהצגה זו, כשם שלא קבל בטוי שלם גם היחס בעל־השניות של האחות ויילנד אל הגב׳ טברט (היא מעריצתה, מרגישה את עצמה שותפת לה לא רק באהבה למורים, אלא אף בערך המוסרי והאינטלקטואלי, ובאותו זמן עצמו אינה יכולה לרדת לסוף רוחה ואפיה של אשה כבודה וחפשית זו, שמעשיה, הנובעים לכאורה מתוך ערכין כערכיה, הם כה זרים ומתנגדים לכל מושגיה היא, האחות), אבל זוהי כמעט ההשגה היחידה שיש להשיג על הרג׳יסור. לעומת זאת עצם ההצגה והתפישה הבמתית של אלידו ויניאר עומדות על רמה תרבותית נאה, ברוח ה„קמרשפיל" הגרמני: פשטות טבעית ומפוכחת, התרחקות מן ההעויה, ואפילו מן הסטיליזציה; „ענייניות" בריאה וצנועה־עדינה גם יחד מציינות את ההצגה הזאת. והעיקר: בפעם הראשונה, כמדומני, בדברי ימי „הבימה" (חוץ מן „הדבוק") שמענו כאן על הבמה אנשים מדברים ולא צועקים. הצעקה היא בכלל מכת השחקנים שלנו: יש להודות, למגינת לבנו, כי זוהי תכונה יהודית, ובעצם הדבר אזיאטית ובלתי־תרבותית בהחלט — לסבור כי את ההתרגשות היתרה יכולה למסור רק הצעקה, הצריחה היוצאת מן הגרון, ולא הדבור הרם, או הנמוך, היוצא מן החזה; בעוד שלאמתו של דבר יש בכוח הדבור הפשוט, דוקא בעקב הקונטרסט של השקט הטבעי שבו, לעורר יותר רושם של חיי־נפש אמתיים, נובעים מן העומק, מאשר יש בכוחה של הצריחה. בהצגה זו, כל מה שתלוי ברג׳י (פרט לעברית של התרגום, שאינה נקיה מסובין, כגון „בנידון אלי", „במה שלא סבל", להכשיל את השולחן", „מאן־דהוא" תחת „מישהו" פשוט. ועוד כהנה וכהנה — וחבל! דוקא „הבימה" מחויבת להקפיד על עברית טבעית ויפה!), כל מה שתלוי ברג׳י — תפישת התפקידים וחלוקתם. התנועה על הבמה, הדיקורציה וכו׳ — הוא מוצדק, מחויב־הסגנון ואחדותי.

אמנם לא כל המשחקים עומדים כאן על גובה אחד, כאמור משבעת התפקידים נמלאו יפה באמת רק שנים: האם והאחות הרחמניה אבל הם העיקריים. בתפקידו של קולין (אחי החולה ומאהב אשתו) היה המשחק, שנראה לי, אגב, יותר איש־סטודיה מאשר שחקן, פשוט נלעג. ועשה הרשם (אולי שלא בצדק) כחומר מגוחך, כלומר, שאפשר להשתמש בו רק בשביל תפקידי „עלובים". גם ברטונוב, בתפקיד הרופא, שכח לפעמים כי עליו להיות, אם לא ג׳נטלמן, אזי לפחות „ג׳נטלמנלייק", והתחיל מתגעש בתנועותיו. כמין סוחר כעסן. וכשגנסין בתפקיד המאיור ליקונדה, ההולמ׳ דוקא יפה, נכנס, אחרי מות מורים, ואומר, בלב השתיקה הכללית: „איזה אסון!" בטון של אומר „איזה גשם!" — הרי זה לא לגמרי ברוח מסורתה של „הבימה". כמו כן אין לגמור הפעם את ההלל על ת. גובינסקה (סטלה), זו שהצליחה דוקא יפה בתפקיד מרת דיגין ב„בכור־שטן". דומה, שיש בה בשחקנית זו, שעמידתה ותנועתה על הבמה הן נאות מאד, חומר לתפקידים שעדיין לא נמצאו לה. בנוגע לא. ורשבר (מורים) — כאן היה לו תפקיד בלתי־מרכב וקצר — נדמה לי, כי משחקו הוא בכלל כפות ומלאכותי במקצת: אין זה שחקן בן־חורין, לפי עניות דעתי. אין הוא מהנה את רואיו בדופק החי של אמת במתית וברטט הכשרון הטבעי. הסצינה במערכה א׳ בין מורים וסטלה היתה קפואה וקופאת, מלאכותית לחלוטין, והמעבר מן השיחה (עם אשתו) אל ההתרגשות וההיסטריקה היה גם צורם, גם בלתי־משכנע. תחת חיי־נפש עצורים וחנוקים עם ענגים של בקורת־עצמית וברק־פתאום של צעַר מתפרץ נתן ורשבר רכרוכית שבחולניות, מין דונגיות — אם מותר לומר כך — שבתופעה.

ואם בכל־זאת משאירה הצגה זו רושם חי וחזק למדי בלב הרואה, הרי זה בעיקר בשל משחקן המצוין של ת. רובינה (האם) ונחמה ויניאר (האחות הרחמניה). זו האחרונה נתגלתה, בזמן האחרון דוקא, כשחקנית בעלת־ערך ורחבת הגַמה הצורתית: לשחק באותה טבעיות עצמה ובאותה הצלחה עצמה גם חיי עיירה יהודית, גם את החיים השקספיריים, העוברים על גדותיהם, שבתפקיד מריה ב„לילה השנים־עשר", גם את חיי־הנפש הכבושים של האחות הרחמניה נצורת־הלב — את זה יכול רק הכשרון האמתי! במערכה הב׳ עמדה הגב׳ ויניאר כל הזמן בראש המשחק ובמרכזו, ואני חושב, כי תפישתה את תפקיד האחות הרחמניה היא התפישה הנכונה היחידה. ואם המעבר מעמדת־האיבה שלה להבנת המצב (כשנפקחו עיניה לראות את גבורת

*) „להבה קדושה" פירושה בעברית טובה, להבה שקיומה אינו נובע דוקא מתוך הקדושה, אלא שקבלה קדושה בשל תכונות או תנאים מסויימים, ואילו The Sacred Flame יש לתרגם „שלהבת הקודש", כמו עיר־הקודש, שבת־קודש וכו׳.

נפשה של האם ואת טהרת נפשה של סטלה) אינו פלסטי כל צרכו. אם בסוף המערכה הג׳ בעמדה באנסצינה, היא נותנת חופש לתנועותיה מעט יותר מדי, הרי יש לזקוף זאת על חשבון הליקויים המעטים של הרג׳י.

כצינת הפרידה של האחות ויילנר מהגב׳ טברט — מצויינת היא! כאן השכילה נחמה ויניאר לגלום בעמידתה לפני האשה הכבודה את כל יחס ההערצה של הנפש האנגלית העממית אל בני־העליה של ארצה ומולדתה. נחמה ויניאר יודעת לשחק גם בעמדה בלי נוע, גם בשתיקתה. היא משחקת בהבעת פניה, בעצם הויתה, ולא פעם בחזיון זה שוהה היא בירכתי הבמה, שותקת — ואף־על־פי־כן היא שליטה בכל הסצינה. הרגשתי היא, ששחקנית זו עוד תפתיע אותנו באפשרויותיה — אם רק יִמָּצאו לה תפקידים.

תפקיד האם, שמלאה ח. רובינה, הוא, ביחד עם תפקיד האחות הרחמניה, מרכז הפעולה בחזיון זה. שני התפקידים כאחד הם כאן עיקריים, ואין הדבר תלוי אלא בכשרון המשחקת (אם כי במדה ידועה גם ברג׳י) איזה מהם ישתלט על הבמה. אמנם לפי מסורת „הבימה" צריך היה במקרה כזה לשלוט שויון מכוון מראש ושווי־משקל גמור בין ממלאות־התפקידים. אבל, כאמור, הותרה הרצועה על־ידי רג׳יסורה פנימית זו של „הבימה" וניתנה רשות ואפשרות לשחקנים להצטיין איש על פני רעהו. לשבחה הגדול של ח. רובינה צריך לומר, כי את משחקה המרוכז והצנוע, האומר כבוד, התאימה לחלוטין למהות תפקידה, הדורש דוקא כי האם תשאר במשך כל שתי המערכות הראשונות בצל, כביכול, אם כי, לפי הרגשתי, יכולה היתה באותו זמן עצמו להיות גם יותר בולטת ומורגשה מבלי לקלקל בזה כל עיקר את שורת האינטריגה שבדרמה, הרוצה כי הקהל לא ידע כל הזמן ולא יוכל לשער אל נכון בטרם בא מועד מי זה ואיזהו האיש ששם קץ לחיי מורים, אף יהא נוטה לחשוב, ביחד עם המיור ליקונדה הישר באדם והמוגבל בג׳נטלמנים, כי אמנם סטלה היא הרוצחת. במשך המערכה השניה (המערכה הא׳ היא בכלל כעין פתיחה והולשתה נעוצה בעצם מהותה) טשטשה רובינה את עצמה, אולי קורטוב יתר על המדה, כאמור — במלים אחרות, שחקה רק בשביל העין הבוחנת שאינה זקוקה כי יטרידוה ויבקשו למשוך את תשומת־לבה. ואולם מאמצע המערכה הג׳ ואילך, עד הסוף, שבה והיתה לתל שכל הפיות פונים אליו, ובאמצעים פשוטים להפליא, במשחק עצור ומפוכח, עדין וסוגסטיבי כאחד, תפשה מיד את מעיני הקהל, שהתחקה בנשימה עצורה על כל הגה היוצא מפיה. לצמצם במדה זו את כל המשחק בדבור שקט ופשוט, כמעט יבש, העובר כל הזמן בגובה אחד, כמעט בלי מעלות ומורדות, ולמסור באמצעותו את כל הגמה של מצוקות הנפש וגדולתה, עד להפעים את לבות הרואים — להוציא מסלעיות כזאת את כל הלחלוחית הנפשית הזורמת ברהטי הדרמה כולה — זו היא מנת אפשרותו וזכותו של כשרון אמתי בלבד! כאן הכרנו שוב את הקו האציל והגא של ר ו ב י נ ה, האופיני לה והמודע לנו מכבר, ואת סגנון משחקה הריתמי תמיד ויחד עם זה תמיד „לענין" — סגנון כה י ה ו ד י על־פי מהותו. עוד ביותר צדק מאשר על כל יתר שחקני „הבימה" — בטוסים שבהם אני מדבר — אפשר כמדומני לומר על ח. רובינה, כי לא נגלתה עדיין את כל אפשרויותיה, שהרי למרות הדרך הארוכה למדי ש„הבימה" הספיקה כבר לעבור, לא פגשה עדיין על דרכה את ההזדמנות הגדולה — את הדרמטורג שלה!

אם הארכתי לדבר על שני החזיונות האלה הרי זה, כאמור, לא משום שאני חושב אותם לחשובים כשהם לעצמם, או את הצגתם למופתית בכל, אף לא משום שהחזיון החדש הזה נראה לי מתאים ודפיניטיבי בשביל „הבימה", אלא משום שמבחן־הכוחות הזה הראה

ברור את מצבה הפנימי לאמתו: מצד אחד — כוחות שעוד לא נתגלו, בעצם, בכל אפשרויותיהם, ח. רובינה האצילה, נחמה ויניאר המרצתי, מסקין הסטיכיי, ואחריהם במעלה עוד אחרים, שאנו זוכרים אותם מקודם: בן־חיים הדק, צמרינסקי הנבון, אליהו ויניאר אנין־הדעת, פרידלנד הנפתולי, פינקל הסנטימנטלי, קלצקין הקל, ברץ בעל ה־Gemüt, ברטונוב הקאנוני, ועוד, המצטרפים יחד לחומר חשוב, אך גלמי ואינרטי במקצת, המחכה ליד היוצר.

הֵינְרִיךְ צִמֶּרְן

(1931–1862)

מאת ד״ר שמואל י. פייגין

סוף

IX

צימרן גם חקר את א ל י בבל. חקירת האלים נמצאת בכל עבודותיו. בחקירת ראש־השנה הבבלי יש גם חקירת מרדוך, אַנוּ, וכדומה. בחקירת השירים וההשבעות קשורה גם חקירה באלהויות המופיעות בהם. כל האלים הבבלים הנזכרים בתנ״ך נחקרו בספרו „כתבי־היתדות והתנ״ך". אולם גם בספרים ומאמרים בודדים חקר את אלי בבל.

בשנת 1896 פרסם חקירה בשם „האב, הבן והמליץ בהשגת האלהים הבבלית" (פאטער, זאהן אונד פירשפרעכער אין דער באבילאנישען גאטטעספארשטעללונג). הרבה פעל צימרן לברור מהותו של האל תמוז, האל המת והקם לתחיה, התופס מקום גדול בחיי העם ובספרות הדתית. צימרן הוא שפרסם „שירי תמוז", גם כתב את המאמר החודר ביותר בענין „האל תמוז הבבלי" (Abhandlungen d. phil.-hist. Klasse Königl. Sächs. Gesell. der Wissenschaft, Band 27, 1909, S. 701—738). המאמר הזה מכיל חקירה מדויקת ומצומצמת על שמות תמוז וכ״ח כנוייו והוראותיהם, קורבת תמוז לאלים האחרים, מקומות הפולחן של תמוז, תולדות הפולחן, שירי תמוז, מתוסים על תמוז, חגי־תמוז ומנהגיהם, תמוז במערכת הכוכבים. ככל מאמרי צימרן מצטיין המאמר הזה לא רק בידיעת המקורות הראשונים ובבקיאות בספרות החקירה, אלא גם במתינות, בידיעה של סוד הצמצום ובהתרחקות מהמסופק והבלתי־מוכח.

הידיעה על האלים הבבלים באה בעיקר מרשימת אלים שסדרו סופרי־בבל לשם הוראה בבתי־הספר ולשמוש הסופרים. רשימה זאת ידועה לפי שורתה הראשונה אן = (אלו) א נ ו ם, בה באים כל שמות אלי־בבל, הם וכנוייהם. הרשימה הזאת, ככל כתבי הבבלים, לא הגיעה אלינו בשלמותה, כי קטעים קטעים נתפוררו ונתפזרו בבתי־המוזיאונים השונים או אבדו. החוקרים מגלים מזמן לזמן חלקים ומשתדלים להשלים את הרשימה, כדי לדעת על מציאות האלים וסדרם. צימרן השתתף גם בעבודה זו במאמר מקיף אשר קרא אותו בשם „לתקון רשימת־האלים הגדולה אן = (אלו) אנום" (צור הערשטעללונג, דער גראססען באבילאנישען גאטטערליסטע אן = (אלו) אנום". Ber. d. phil.-hist. Klasse d. Kgl. Sächs. Gesell. der Wissenschaft. Bd. 63, S. 83—115).

בתולדות הדתות האחרות נגע צימרן עד כמה שהן קשורות לדת הבבלית. הוא נגע בדת המנדאית (בקובץ המוקדש לתאודור נלדקה, 1905), בדתות המסתוריות של קדמת אסיה (Zeitschr. d. Deutsch. Morg. Gesell., כרך 76, 1921, עמודים 36—54), באלות הגורל המופיעות בסורית ובערים מתיונות שיסודן באלת הגורל הבבלית שימת־עשתר) Islamica. vol. II, 1627,

pp. 574—84). אולם הוא מזהיר על השמוש הבלתי־נכון של החוקרים, המרחיבים את ההשואה של הדת הבבלית לדתות־המזרח האחרות (Zeitschr. f. Assyr. כרך 36, עמודים 83–85).

משאר הספרות הפיוטית עסק צימרן קצת בספרות החכמה, אבל לא תפס בה מקום חשוב. חשובה היא יותר עבודתו של צימרן בספרות המדע הבבלית. חשוב הוא מאמרו המקיף „פתקים חימיים־טכניים אשוריים, ביחוד ליצירת לבנים צבעוניות, מזוגגות" („אסירישע כעמיש־טעכנישע רעצעפטע, אינסבעזאנדערע פיר הערשטעללונג פארביגער גלאזירטער ציעגעל". Zeitschr. f. Assyr כרך 36, 1925, עמודים 177—208; כרך 37, 1927, עמודים 213–214). הטקסטים האלה, שנמצאו בספרות אשור־בנפל, נעתקו מזמן על־ידי צימרן, אלא שנתפרסמו על־ידיו, כשהם מסודרים סעיפים סעיפים, רק בטרנסקריפציה ובתרגום ובהערות. צימרן עסק גם במושגים המתימטיים של הבבלים וכמה השפיעו על מושגינו בחקירתו „הפרינציפ שלנו בחלוקת הזמן והחלל" („דאס פרינציפ אונזערער צייט אונד ראוים טיילונג". Ber. d. phil.-hist. Klasse d. Kgl. Sächs. Gesell. der Wissenschaft, 1901, 46—61), הוא כתב גם על „מספרים אצל אפלטון ואצל הבבליים" גם על חשבונות הבבלים העתיקים (Orientalistische Literatur-zeitung, כרך י"ט, 1917, עמודים 321–325).

X

כל מקצועות הדת הבבלית והספרות שעסק בהם צימרן הם ענין בעיקר לאשורולוגים, המעטים במספרם. אבל צימרן הוא גם מראשי המדברים במקצוע בבל והתנ"ך, וזה נתן לו פרסום גדול גם מחוץ לחוג חוקרי אשור ובבל. מאמרו הראשון על הקשר בין התנ"ך ובבל הוא בדבר „מקור חג הפורים", שהוא מבאר בו את השם פור מן האכדית פוחרו: „אסיפה", „אסיפת האלים", שיש בה גם סעודה, שהם עורכים בראש השנה הבבלית, בניסן, והם קובעים את הגורלות, שמזה בה הבאור „פור הוא הגורל"; המלחמה בין מרדכי והמן היא מלחמת מרדוך ותהמת בבריאת העולם, שחלה בראש השנה העולמית. החג היה בעיקר בניסן, כי אז הפיל המן גורלות, ונדחה לאדר, מפני חג הפסח (Zeitschr. für die alttestamentliche Wissenschaft, Band II, 1891. S. 157—169). הוא כתב גם מאמר בשם „ברכת יעקב והמזלות", שבו עמד על זה, כי בברכת יעקב יש רמז לסימני המזלות, שמחבר הש"ר מצא לפניו חומר המזהה את בני יעקב עם המזלות והוא קלט חלק מזה (Zeitschr. für Assyr. כרך ז', 1892, עמודים 161–172). צימרן כתב את המאמרים „בריאה" ו„מבול" ב„אנציקלאפדיה ביבליקה" באנגלית (כרך א', 1899, עמודים 938–954, 1055–1066) וגם מאמר „לחם־החיים ומי־החיים בבבלית ובביבליה" (Archiv für Religionswissenschaft II, 1899, S. 165—177), אולם לגובה החקירה בהשואת הבבלית והתנ"ך הגיע צימרן בשנת 1903.

בשנה ההיא נגשו בגרמניה להוצאה חדשה, למהדורה השלישית, של הספר שהוציא אבי האשורולוגיה בגרמניה, אברהארד שראדר, בשם „כתבי־היתדות והתנ"ך" („די קיילאינשריפטען אונד דאס אלטע טעסטאמענט", ועבוד החלק הראשון, ההיסטוריה, נמסר להוגו וינקלר והחלק השני, הדת הבבלית והתנ"ך, נמסר לצימרן, שנחשב כבר אז לגדול חוקרי הדת הבבלית. בספר זה באר צימרן את כל האלים הנזכרים בתנ"ך, את מהותם ואת מקורם הבבלי; את כל הפולחן והמוסר שבתנ"ך והשואותיהם הבבליות; השקפת־העולם הבבלית והשקפת־העולם התנ"כית; הספרות הבבלית ודוגמותיה לכל סוגיה בתנ"ך. הספר היה ל„כל־בו" של היקף המחשבה והיצירה הבבלית ובאור חי גם למצע התרבותי־היסטורי של הדת היהודית. והוא חשוב מאד לכל חוקרי הספרות והמחשבת הבבלית, וגם כל חוקרי התנ"ך נזקקים לו. ואם כי נתישן במקצת, כי טקסטים חדשים רבים נתגלו מאז, שהרחיבו את הידיעה על נקודות־המגע בין העולם הבבלי והיהודי, בכל־זאת לא נגרע גם היום מערכו היסודי.

באותה שנה, שבה כתב צימרן את „כתבי־היתדות והתנ"ך", כתב גם ספר קטן המקיף את כל נקודות־המגע שבין הבבלים והתנ"ך, גם בין הבבלים והספרות הגנוזה והנצרות. שם הספר „כתבי־היתדות והביבליה לפי יחסם ההיסטורי־דתי" (קיילאינשריפטען אונד ביבעל נאך איהרעם רעליגיאנסגעשיכטליכעם צוזאמענהאנג"). הספר הקטן הזה מבוסס בעיקרו על הספר „כתבי היתדות והתנ"ך" ויש בו רק תמצית חקירתו בספרו הגדול. בספר הזה הוא מראה על הדמיון הרב שבספורים הבבלים והיהודים על המבול, על הדורות שלפני המבול, על יצירת העולם, גן־העדן, מספר גם תוכן האפוס גילגמש, על נקודות־המגע שבמנהגי הפולחן הבבלים והיהודים, נוגע בשאלת השבת ומביא דוגמאות מקבילות לתהלים מתהלות ותפלות הבבלים; אולם אינו מסתפק כאן בהשואה לתנ"ך בלבד, כי־אם מראה, שגם הנצרות מקורה בהשקפות הבבליות, שהתערבו במסתורין של המזרח. הוא דן על ישו הנוצרי, על הטבילה והסעודה, על ספר החיים וספר הדין והידיעה, על מלאכים ושדים, עולם המתים והאמונה בהשארת הנפש. צימרן מסתפק רק בהצעת העובדות ואינו מחליט החלטות: הוא משאיר את הדבר לקורא. במבוא הספר מתנגד צימרן למורו לפנים, פרידריך דילטש, שהוציא את הבעיה הבלתי־נפתרת על בבל והתנ"ך לקהל הגדול, וגם על שעבר את גבולות הידוע והבטוח, שהציע מסופקות כודאיות. הוא גם מוכיח את דליטש על שהוא עוסק בשאלה תיאולוגית שאינו מומחה לה, כי כל עבודותיו הן בחקירת־בבל ולא בדת.

בשנת 1903 הוציא צימרן גם את מחברתו „בראשית התנ"כית והבבלית („ביבלישע אונד באבילאנישע אורגעשיכטע. Der Alte Orient, כרך ב', חוברת ג') במהדורה שלישית. שם הוא מברר את הדמיון שבין הספורים התנ"כיים והבבליים בענין היצירה, גן־העדן, האבות שלפני המבול והמבול ובא לידי מסקנא, כי היהודים שאלו את הספורים מהבבלים, אבל לא בתקופה המאוחרת, כשהיו היהודים בבבל, וגם לא בתקופת המלכים, כשאשור ובבל משלו ביהודה, אלא בראשית הופעתם של בני־ישראל בארץ־ישראל. הספרות הבבלית היתה שגורה במצרים והשפה והכתב הבבלים היו ידועים בארץ־ישראל. בני־ישראל שנכנסו לארץ קבלו מהכנענים את הרכוש הבבלי הקדום, אבל עיבדוהו באופן יסודי ויצרו ממנו יצירות נהדרות, העולות הרבה על הבבליות, שמהן נבעו. אולם יחד עם זה גם יצרו יצירות עצמיות, פרי מכורתם, הטהור מכל סוגי בבלות.

צימרן כתב עוד כמה מאמרים על הדת הבבלית והתנ"ך, שמהם יש להזכיר את מאמרו על השבת (Zeitschr. d. Deut. Morg. Gesell., עמודים 199—202; 458–460) והרצאתו באספת האוריאנטליסטים בהמבורג בענין האשרה (שם, כרך פ"א, 1927, עמוד XLIII).

ההשואה בין הדת הבבלית והתנ"ך לא היתה חדשה. עוד בראשית האשורולוגיה עוררה רעש גדול מציאת טבלה המספרת על המבול, שהואילה הרבה לקדם את חכמת האשורולוגיה לרכוש כסף לחפירות ולהוצאות הטבלות, ובודאי גם קנתה נפשות לחקירת כתבי אשור ובבל. צימרן המשיך את החקירה הזאת, וגם העביר

אותה, כאמור, לספרות ישראל והראה גם על הקורבה שבין הדת הנוצרית והבבלית. מִלבד בספריו „כתבי־היתדות והתנ״ך", „כתבי־היתדות והביבליה" פנה גם למחלוקת על „המתוס כריסטוס" (1910) ונגע בשאלת פולחן המַדונה (1926).

עיקר עבודתו של צימרן היתה בספרות הבבלית הדתית ובדת ובמדע הבבליים. אולם הוא לקח חלק גם בעבוד שאר חלקי הספרות הבבלית, אם כי במדה מצומצמת. הוא השתתף בעבוד מכתבי תל־עמרנא, שנמצאו בשנת 1888, בכמה מאמרים מקיפים בעתונים המדעיים וגם בעתונים הכלליים. הוא הוציא בטרנסקריפציה ותרגום כמה מהמכתבים (Zeitschr. für Assyr., כרך ה׳, עמודים 137—165), מכתבי ירושלים (שם, כרך ו׳, עמודים 245 — 263), דן על הגלוסות הכנעניות שבתוך מכתבי תל־עמרנא, שהן המלים העבריות היותר עתיקות (שם, עמודים 154—158) ותאר את מצב ארץ־ישראל סמוך ל־1400 לפני הספירה לפי המקורות החדשים (Zeitschrift Deutschen Palästina-Vereins, Band, 13, 1891 S. 133—147), וכתב כמה מאמרים בעתונים כלליים על „קורספונדנציות מלכים לפני ל״ג מאות שנים", „הכתבות היותר עתיקות מירושלים" ו„אגדה בבלית עתיקה ממצרים", היינו — קטעי מתוס אדפה.

בספרות ההיסטורית עסק צימרן מעט. יש ממנו רק הערות לכתבי מלכים, חלום גודאה, כתבות הקדשה של המלכים הקסיתים (Zeitschr. für Assyr., כרך ג׳, עמודים 96 - 99; 232—235; כרך י״ג, עמודים 302—304). עובדה זו טפוסית היא בשביל. צימרן רבים הם המתענינים בספרות ההיסטורית הבבלית, על־כן הקדיש הוא את כוחו למקצועות שרק מטעם מרהיבים בנפשם לגשת אליהם.

קצת יותר מזה העשיר צימרן את חקירת הספרות הפילולוגית. את השפה השומרית והאכדית אנו יודעים על־ידי לוחות־הברה (סילברים) ועל־ידי רשימת מלים לפי הענינים (וואקאבולארים) שהשתמשו בהם הסופרים הבבלים והגיעו גם לידי החוקרים. לוח־ההברה ממדרגה א׳ מכיל מבטא האידיאלוגרם, הוא סימן כתב־היתדות, ושמו. צימרן מצא קטע קטן, המשלים את הלוח הזה (שם, כרך ד׳, עמודים 394—395). הוא מצא גם רשימת מלים של שמות אברי־הגוף (שם, כרך ל׳, 16־1915. עמודים 288—295; כרך ל״ג, עמודים 15—26; כרך ל״ד, עמודים 92—94). ידועה רשימת מלים חַרַ־חֻבֻּלוּ, המכילה בשני עמודים בשומרית ובאכדית מלים שלדברים מפשטים ומוחשים, והמסודרת לפי הענינים להיות לעזר לסופרים הבבלים. זכה צימרן להוציא את הטבלה הששית של האגרון הזה (Mitteilungen der Altorientalischen Gesellschaft, Band, 4, S 252—273).

בספרות המשפטית, החוקים הבבלים והשטרות לא עסק צימרן מלבד במאמר אחד „לבקורת חממו־רבי" (Zeitschr. d. Deut. Morg. Gesell., כרך נ״ט, עמודים 150—154).

בזמן האחרון צץ מדע חדש: חתולוגיה, היינו — חקירת ספרות החתים שנכתבה בכתב־היתדות ונמצאה בארכיוני המלכים באסיה הקטנה. צימרן השתתף גם בחקירה זו. הוא הוציא, בעזרתו של ד״ר יוהנס פרידריך, את תרגום „החוקים החתים" (Der Alte Orient, כרך כ״ג, חוברת ב׳), והקדים את עבודתו היסודית של פ. הרוזני, מי שהעתיק את החוקים, גם נתן טרנסקריפציה, תרגום צרפתי והערות לחוקים. צימרן הוציא, יחד עם פרידריך, את חליפת־המכתבים שבין סובבילולימש מלך חת, ואלמנת ביבחוריאש המצרי, שלפי ההשערה הוא אמנופיס הרביעי (שם, כרך ל״ה, עמודים 27—41). הוא כתב גם מאמר על המתוס החתי, המספר על־מלחמת הרעם עם הנחש אללוינקש" (1914).

פעולתו של צימרן אינה מצטמצמת בחקירת הספרות הבבלית מצד התוכן בלבד, בהעתקת טקסטים, בטרנסקריפציה שלהם, ובתרגומם, בבאוריה ובהארתם, בהשואותיהם לתנ״ך ולנצרות, במצוי תכנם לחקירת הדת והתרבות, אלא חקר גם את צורת השירה הבבלית. הוא ברר את חוקי המטריקה הבבלית, פרסם טקסטים שבהם מסומנת החלוקה השירית לטורים על־ידי קוים, שם לב לספרות החקירה במקצוע זה, חקר את הריתמוס (שם, כרך ח׳, עמודים 121—124; כרך י׳, עמודים 1—14; כרך י״א עמודים 86—88; כרך י״ב, עמודים 382—392; כרך ל״ח, עמודים 37—38). ולא רק נאה דורש היה בזה, כי־אם גם נאה מקיים: השתדל לסדר, עד כמה שאפשר היה הדבר, את התהלות והאפים, גם את ההשבעות בצורה מטרית. הוא גנה את יסטרוב על שלא שם לב לחלוקה המטרית בסדור השירים הבבלים בספרו הגדול „הדת הבבלית".

XII

צימרן מצטיין בכל עבודותיו בתור פילולוג מובהק. הוא העשיר את חקירת הדקדוק הבבלי והשמי. בכל ספריו ומאמריו נמצאות הערות דקדוקיות בעלות ערך, הוא גם פרסם חקירה על יחס הפרמנס־ב האשורי לעבר השמי ולפסבדו־פרטיציפ המצרי (שם, כרך ה׳, עמודים 1-22) וחקר את ההברון האשורי והשמי (שם, עמודים 367—398). צימרן הראה על העובדה, כי סדר הא״ב העברי הוא כסדר האודיאוגרמים הבבלים,- ביחוד בלוח־ההברות ממדרגה א׳: מ׳, נ׳, ע׳, פ׳, ר׳, ש׳, מקביל לסדור המודרג של המלים המתאימות בלוח־ההברות הבבלי, כן גם א׳, ב׳, ד׳, שהמתאימות להן באות אמנם אחרי מ׳ והבאות אחריה, אבל גם־כן בסדר המודרג. מזה הוא מסיק, כי ממציאי הא״ב, שידעו את כתב־היתדות, כמו שמוכיחים כתבי תל־אל־עמרנא, קבלו יסודות הסדור מהבבלים, אבל גם השפעו מהמצרים והוסיפו משלהם (Zeitschr. der Deut. Morgländ. Gesell. כרך נ׳, 1896, עמודים 667—670). ספרו של צימרן „הדקדוק המשוה של השפות השמיות, יסודות ההברון ותורת הצורות", („גראממאטיק דער סעמיטישען שפראכען־עלעמענטע דער לאוט אונד פארמענ־לעהרע", 1898). הוא מבוא נוח לשפות השמיות. בהיר ומדויק, היחידי, דומני שנכתב בידי אשורולוג.

הרבה מאד פעל צימרן בחקירת המלונות האכדית והשומרית. רבות הן המלים שחקר בעבודותיו, ובסופי ספריו סדר גם את המלים והוראותיהן. הוא חקר מלים רבות, השוה אותן לשפות הקרובות, העלה את הוראתן המדויקת במאמרים בודדים שנדפסו לרוב במכתב־העתי המוקדש לאשורולוגיה (Zeitschrift für Assyriologie).

צימרן חקר גם חוג ההשפעה של האכדית על השפות האחרות בתור הוכחה על חוג השפעת התרבות הבבלית. ספרו „המלים האכדיות הזרות כהוכחה על השפעת התרבות הבבלית" (אכדישע פרעמדוואָרטער אלס בעווייז פיר באבילאני־שען קולטוראיינפלוס, מהדורה שניה 1917) הוא חשוב לפילולוג ולהיסטוריון גם יחדו. הוא מסדר בספר הזה את כל המלים האכדיות המופיעות בכל הלשונות השמיות וזולתן ומוכיח, כי מושגי תרבות רבים הובעו במלים שאולות מהאכדית. הוא מראה גם מקור המלה האכדית, אם שאולה היא משומרית. מובן שיש לחלוק עליו בכמה פרטים, להתוכח אתו בכמה מלים, אם שאולות הן או משותפות. יש גם להוסיף על אוצר המלים שאגר. אבל בעיקר הספר הוא פרי עבודה חרוצה, זהירה וחשובה. המלים מסודרות לפי שדות התרבות: מדינה ושלטון, מלחמה וציד,

מסחר ומשא ומתן, משפט, אומנות ואמנות, בית וכליו, בגדים ועדיים, מאכלים ומשקאות, אכרות ומרעה, הארץ, המים והאויר, משפחה וחברה, אברים, מחלות ורפואות, החי, הצומח, המתכיות, ידיעת השמים, הלוח, המספר, הדת, הפולחן והמתוס. בסוף הספר באות רשימות המלים שדן עליהן, והן אכדיות, עבריות, ארמיות, ערביות, אתיאופיות, שמיות כלליות, שומריות, מצריות, עילמות, תורכיות, פיניות, ארמניות, פרסיות, קורדיות, הודיות, יוניות, רומיות, איטלקיות, צרפתיות, אנגליות וגרמניות. אכן, העניקה האכדית ביד רחבה לכל הלשונות.

צימרן השתתף גם במלון המפורסם של גזניוס: „מלון עברי וארמי על התנ"ך" („העברעאישעס אונד ארמעאישעס האנד־ווארטערבוך איבר דאס אלטע טעסטאמענט"), שרבים מהחוקרים, היהודים והנוצרים, זוכים מהספר הזה למומחיותם האשורית, והם חייבים תודה לצימרן.

XIII

צימרן הרבה לכתוב מאמרי־בקורת על ספרי מדע במקצועות רבים של האשורולוגיה, שפרסם בעתונים המדעיים וגם בעתונים הכלליים. בקרתו מאלפת תמיד, מעירה על הדברים הדורשים תקון, אולם אינו שוכח לעולם להדגיש את חשיבותו של הספר למרות הפגימות. חפשי הוא מצרות־העין, המובעת בבטול עבודות אחרים. צימרן לא בחל גם בסקירות קלות על ספרים גדולים: הוא הנהיג השקפת ספרים במכתב־העתי לאשורולוגיה, כשעבר לידו, ובה השקיף בחמשת הכרכים על ארבעים וכמה ספרים, הדגיש חשיבותם, הבליט את המואר, אבל לא נכנס בפרטים. מובן, שלא נשא פנים כשהרגיש את קוצר ידו של המחבר. הוא גם הכניס סקירת הספרות האשורולוגית השנתית, שבה סקר את האשורולוגיה מסוף 1922 עד ראשית 1929. הסקירות האלה הקיפו את כל מה שיצא באשורולוגיה בצורת ספרים או בצורת מאמרים בעתונים המדעיים. הסקירות היו מסודרות לפי תכנית רחבת ומפורטת: ביבליאוגרפיה, מבוא לאשורולוגיה, תולדות האשורולוגיה, חפירות, תיורים, אספי־מוזיאון, היסטוריה, כרונולוגיה, גיאוגרפיה, תולדות התרבות, תולדות המשפט והמשק, מדיצינה וחכמת־הטבע, תכונה, הנדסה, מטרולוגיה, ארכיאולוגיה ואמנות, דת ומתולוגיה, לשון חתית, כתבות חתיות, מיתני, קפודקיה, ארמניה, עילם, פרס, בבל והודו, בבל וסין, בבל ומצרים, בבל ויון, בבל ואמריקה ובבל והתנ"ך.

בכל חוברת קבע צימרן גם ביבליאוגרפיה עשירה. בראשונה מיבאים בה הספרים החדשים, אחר־כך כתבי־העתים המדעיים, לבסוף, מאמרים בכתבי־עתים או עתונים אחרים. בשנת 1930 צרף לעבודתו הביבליאוגרפית את פרידריך ואת טנר. הדבר האחרון של צימרן שיצא הוא מאמרו הביבליאוגרפי למחצית הכרך הששי, שיצאה בעריכתו (Zeitschr. für Assyr.) כרך מ' 1931 עמודים 109—132).

לעת מצוא גם הספיד צימרן את רבותיו וחבריו, ויש בהספדיו הערכה נאמנה לפעולות האיש ויכלתו המדעית. צימרן גם לא בחל לכתוב ידיעות מעולם המדע וגם מאמרים כלליים, שיש בהם משום פרסום האשורולוגיה: הוא השתתף בעתונים כלליים במאמרים פופולריים ובמאמרי־בקורת. הוא גם הרצה הרצאות בחברות מלומדים, שהיו אחר־כך ליסוד לספריו.

ששים ושמונה שנה חי צימרן ובמשך ארבעים ושש שנה כתב בהרבה מקצועות של האשורולוגיה ספרים ומאמרים, דברים גדולים, אבל גם דברים קטנים. הוא היה אחד מאלה אשר עליהם אמר המשורר „מקטנות לא ברח וגדולות לא פללי". גם הספרים והמאמרים שנכתבו למשכילים סתם, לא לבעלי מקצוע, כתובים בלי כחל ושרק, ואין בהם כל שאיפה להפתיע את המון הקוראים.

מכובד הוא צימרן על חוקרי המזרח בכלל וחוקרי האשורולוגיה בפרט. כולם מכירים לו תודה על מה שלמדו ממנו. הרבה חברות מלומדים בגרמניה ומחוצה לה בחרו בו לחבר נכבד: ליובלו הששים הקדישו לו חוקרים רבים ספריהם ומאמריהם.

ההמון הגדול לא הכיר את האיש, כשם שאינו מכיר בכלל את כל אלה „ממעטי דברים ומרבי תפארת", הסגורים בעולם המדע. חבריו עסוקים בבנין ולא הקדישו את זמנם לטפל באישיותו. גם לא הרבו לטפל בהערכת ספריו. אולם חייו גנוזים בספריו, וכל החוקרים, כאשורולוגים כחוקרי התנ"ך, עוסקים בספריו, משתמשים בהם, מביאים את דבריו ומזכירים אותו לברכה על האור הרב שהכניס במקצועות האפלים של האשורולוגיה וכל ימי האשורולוגיה ידובבו החוקרים את שפתי צימרן, כי תמיד יעסקו בספריו, ישכללום וישפרום במהדורות הבאות, כאשר יקבץ חומר רב, אולם שמו לא יעכור מעל נחלתו הרוחנית שהוריש למקצועו, שלו הקדיש כל ימי חייו. אחד מחלוצי־הרוח הגדולים היה, כל כשרונותיו הבלתי־מצויים, כל הנטיות הטבעיות ליופי, לחברה, להשקפת־עולם והשקפת־חיים – הכל הקריב והקריב על מזבח אהבתו הגדולה לאשורולוגיה, שבה הגה ועסק תמיד מיום עמדו על דעתו. אכן, אבדה גדולה אבדה לאשורולוגיה במות צימרן, אחד ממטפחיה היותר נאמנים.

שורות

מאת יעקב פיכמן

א

ליום הזכרון של פרישמאן

אנו מעלים את זכרו כל שנה בגעגועים חדשים. תשע שנים עברו מיום שעזב אותנו ועד היום אין עוד מי שימלא את חסרונו. יש לנו כיום מחפשי־מומים מכל המינים, האוהבים מזמן לזמן להגיח ולהתנגח. אבל אין אף אחד ביניהם, שישא בקרבו את חרפת הספרות ככאב אישי, שישנא את חוסר־הכשרון וזיופו כמו ששנא אותו פרישמאן – שנאה לשמה, שנאה מתוך חרד לכבוד הספרות ולאיכותה. משהלכו הפרישמאנים. היתה הרוח לממלאי־מקומו של הכשרון, ולא היו להם, כמדומה, ימים טובים כימים האלה, שקשקוש־החרבות אינו פוסק במחנה והבקורת כביכול מחדשת את מלחמתה בכל יום.

אנחנו זוכרים ברחשי־הודיה את פרישמאן, שקנא את קנאת האיכות של ספרותנו וידע לבער אחרי הזייפנים כבער אחר מיקרובים של התדבקות. יודעים אנחנו כמה קשה תפקיד זה, כמה לא נוח לטפל במיקרובים! כל טפול בזיהום מזהם משו גם את הבא לטהר. ומעטים הם המוכשרים לעמוד במלחמת־ביעור קדושה זו. והוא היה אחד המעטים האלה, שלא בז להפשיל פעם בפעם את שרווליו ולנקות את האורווה מן הטינופת. וכך נענש על כך! הכיעור יודע לנקום את נקמת כיעורו.

אכן הוא ידע גם לכבד את הכשרון, להוקיר בכל לב את כוח־היצירה האמתי בכל צורה שנתגלה. מפני שום כוח לא התבטל כשם שנתבטל מפני כשרון. הוא לא נצטרף מעולם לשום „כנופיה", לא התגודד, לא יצר מעולם תיאוריות של שיטו

שמאחוריהן מתבצרים תמיד אלה, ש„משהו אינו בסדר אצלם". הכשרון, כשהוא לעצמו, משך אותו והכניע אותו תמיד. גם בימיו לא ישב הכשרון לבטח (אויביו של זה תמיד מרובים), אבל חסר־הכשרון, למצער, לא היה בטוח כמו בימינו.

ב

פרידריך גונדולף

גונדולף, חוקר־הספרות המצוין (אולי המצוין ביותר) של גרמניה בזמננו, שהידיעה על־דבר מותו הרעישה אותנו כל־כך, היה יותר ממבקר ויותר אפילו מאסאיסטן מחונן. הוא היה מבקר־אמן, איש־הסינתיזה ואיש־הצורה, סופר רב־כשרון, ש„אמנותו" לא פגמה את איכותו של איש־המדע — חזון יקר־המציאות כל־כך בימינו, שכוח־הבטוי מכסה לעתים קרובות על חסרונה של המשמעת.

ידוע, שהוא יצא מבית מדרשו של סטיפן גיאורגי. חוג זה, שלא גרס קלות בדברים שבשירה, שראה את קניני־התרבות הגדולים כיסוד ראשון גם לאמנות רצינית, יצר מעין „אסתיטיזם משורין" — יופי מחושל, התובע אפרט יצירתי חזק, שלם, מזוין בכל המכשירים (לרבות גם אלה של המדע). בית־מדרש זה לא היה עשוי להוציא אנשי־מדע קלי־מטען. את כל סוג יצירה — של שירה או של מחקר — ראו כאן כחוליה אחת בשלשלת התרבות הנצחית, כשתוף למאמצי־דורות.

מספריו שקראתי עשה עלי הרושם היותר חזק המחקר המקיף „שקספיר ורוח גרמניה" („שעקספיר אונד דער דויטשע גייסט"), — נתוח נפלא של התפתחות הדרמה הגרמנית בצלה הסיכך של יצירת שקספיר. ואולי לא רק של הדרמה בלבד — כל הגניוס הגרמני, כאילו מצא את עצמו, כאילו שב וגלה את עצמו במרה שקלט יותר, שבא במגע יותר עם יצירת הענק הבריטי, המשחררת והמסייעת.

זה היה סוג חדש של מחקר ספרותי — מדע שצירף אל עושר־החומר גם את עושר־הרוח, שצירף אל העובדות גם את סוד התגלמותן המורכבת. היקף אחר ניתן כאן לכל. יכולת הקליטה של שקספיר נעשתה כאן אמת־מדה לרמת־הרוח, אמת־מדה להתחדשותה של התרבות הגרמנית. שקספיר, כסמל־עולם של כוחות הטבע וכוחות האמן. דור אחר דור הורס אל הסלע הרם, עד שהוא נכבש סוף־סוף. בחתירה אל שקספיר נתרכזו מאמצי העם הגרמני אל שורש נפשו ושורש תרבותו, והספר משוה לנגדנו את מחזה־הפלאים של כוחות מעכבים וכוחות משחררים, העומדים זה כנגד זה, — פרוצס ארוך ומסובך, הנעוץ במעמקי דורות נאבקים, עד שהם מוציאים למרחב את הרוח שנשתבשה ביסודות זרים לה.

השירה כאחדות של כוחות שונים, כצירוף מופלא של צורות רבות, כפרי מאמציה של הרוח האבסולוטית, — זהו היסוד הרומנטי, שהכניס שוב גונדולף למחקרי הספרות. בספר מונומנטלי זה התגלמה הרוח העולמית ככוח של גבורה, הכוללת עמים ודורות רבים, ויחד עם זה — כבטוי היחיד לעצמו. וכדמות שאינה חוזרת, בציור רב־אונים ורב־בהירות, שאיננו יודעים כמעט דוגמתו בימינו.

ג

על דרך החביתה

שירים רבים בזמננו נעשים על דרך החביתה הידועה שבבדיחת־העם:

חרוז? לשם מה חרוז? כלום אי־אפשר בלי חרוז?
משקל? לשם מה משקל? כלום אי־אפשר גם בלי משקל?
סגנון! לשם מה סגנון? כלום אי־אפשר גם בלי סגנון?

ואחר־כך מתפלאים שאין בשירים אלה, כבאותה החביתה, גם שום טעם.

גִלְגּוּלֵי כְּתַב־יָד

מאת דוד ילין

לרגל עבודתי בפרסום הדיואן הגדול של טדרוס אבולאפיה השתדלתי להשיג צלום כתב־היד של הדיואן הזה, הנמצא בידי הציוני הידוע מר שלמה (זלמן) שוקן, מיסד המכון לחקר השירה העברית בברלין, למען השוותם עם כתב־ידו של המנוח שאול עבדאללה יוסף, אשר פרסמו בניו על־ידי החכם הד"ר מ. גסטר בצלום פוטוגרפי. מלבד צלומים חלקיים מהספר הזה, אשר מצאתי בספריתו של ידידי האדון אלחנן אדלר, הנמצאת עתה בבית־המדרש לרבנים מיסודו של שכטר בניו־יורק ובגנזי כתב־היד של ידידי האדון יעקב מוצירי בקהיר.

נודע לי, כי כתב־היד הזה, אשר בידי האדון שוקן, איננו רק העתקת הדיואן של טדרוס אבולאפיה, כי־אם אוצר בלום גדול של דיואני משוררינו הגדולים בספרד, ובו מאות שירים אשר עוד טרם נתפרסמו.

אחרי־כן קראתי מאמרו של החכם דוד צמח ב„מזרח ומערב" (חוברת ג', צד 130), אשר בו הוא מזכיר, כי עד שנת תרפ"ח היה לו אוצר כתב־יד כולל את כל שירי ספרד, והוא הולך ומונה שם את כל אוצרות כתבי־היד אשר היו כלולים בו, אשר לפי מה ששיערתי היה הוא כתב־היד שהזכרתי לעיל. והתעניינתי לדעת אם זהו באמת אותו כתב־היד, או אולי כתב־יד אחר, אשר ב־אשו ישנה עוד העתקה אחת מהדיואן של אבולאפיה. שאם אדע מי הוא שקנהו מידו (כמו שהוא מזכיר במאמרו הנ"ל) אוכל אולי לקבל עוד צלום שלם מכל כתב־היד, שיוכל להיות לי לתועלת גדולה. ובכן פניתי אליו במכתב ואחרי חליפת מכתבים בינינו נתברר לי באותות ומופתים, כי אכן זהו אותו כתב־היד אשר בידי שוקן ואשר עלה לו בהון רב.

בין השאלות אשר הצגתי להחכם דוד צמח לפני שהתבררה לי זהותו של כתב־היד הזה היו השאלות האלו: היודע הוא מי היא אוסף כתב־היד הזה ומעתיקו? מתי חי ובאיזו ארץ? איך הגיע כתב־יד זה לידו? ולמי מכרהו? ואיפוא הוא נמצא עתה?

ובהיות כי תשובותיו על השאלות האלו מענינות מאד ואשר מהן נוכל לשפוט על גורל כתבי־יד יקרים מאד שהתגוללו ושמתגוללים עדיין בערי ארצות המזרח וגורלם אמרתי להביא בזה את התשובות האלה:

א. אוסף כתב־היד ומעתיקו ומתי חי ובאיזו ארץ?

התשובה:

א. בסוף שיר קערת־כסף הכתוב בתוך כתב־יד זה רשומים המלים האלו: „נשלם שנת של"ח, בשם יוחנן דוראנתי". למדנו שהמאסף והמעתיק כ"י זה על־ידי סופר בשכר הוא הגביר יוחנן דוראנתי, אשר חי במאה הרביעית לאלף הששי. לא רשום באיזו ארץ חי, אך לפי השערתי מן הכתב החשוב ואשר החרוזים כחרוזי דר ממולאים ואין בו כל שנויי כתב ואותיות נמחקות יוצא, כי הסופר הוא בגדדי, כי באותו זמן (וכן גם היום) לא היו סופרים מובהקים בכתב הספרדי הזה כסופרי בגדד.

ב. בשנת תע"ז היה כתב־היד הזה בעיר עאנא (נהרדעה), כי יש

בו דפים חלקים בתוכו ועליהם כתוב בעברית ובערבית: „אני ברוך בן ח'... בן ח'... פתחי, מתושבי עאנה" ושם נזכר גם התאריך הזה.

ג. יש קבלה למשפחתי, כי כתב־יד זה היה בידי גדול משפחתנו, הוא הרב המנוח הגביר יעקב צמח ז"ל. והגידו לי אודות כתב־היד ואמרו לי, שנאבד מיעקב הנז' בחייו. וזה היה בערך לפני תשעים שנה, כי הרב הזה בנה בתי־כנסיות בבגדד והעמיד הקדשות ובנה מקוות לנשים במוצול (נינוה) ובסוף ימיו בנה את כפר ארוננו יחזקאל הנביא זיע"א, ושנת הבנין חרותה בשיש על הכותל שנת תר"ה. ודבר זה עוררני לחפש אחרי כתב־היד היקר הזה.

איך הגיע כתב־יד זה לידי כב'?

התשובה?

אחרי הודיע אלהים אותי, כי יש כתב־יד כזה במציאות כתבתי מכתבים לכל חברי בעיראק, גם נסעתי בעצמי לאיזה כפרים, בקשתי את שאהבה נפשי, בקשתיו ולא מצאתיו. אחרי עבור עשר שנים, אשר לא שקטתי בהן ולא נחתי, החלטתי להיות מוכר־ספרים וקונה עתיקות, אולי על־ידי זה אמצא את מבוקשי. וכן עשיתי והכרזתי בבתי־כנסיות והודעתי למוכרי־ספרים פה, שכל מי שיביא לי כתב או דפוס עתיק – אני קונהו. אך כל זאת לא עלתה לי, עד שנתיאשתי ואמרתי או כבר נשרף או היה לקרעים ומי יודע באיזו גניזה הם מתגלגלים או איננו בעיראק.

ויהי היום ואני הולך, כדרכי בכל יום בבוקר, למול את ילדי ישראל ועדת המזמרים הולכים אחרי, כמנהגנו פה, והנה קול אשה קוראת מאחרי: חכם! חכם! שמעתי שכב' קונה ספרים עתיקים ולי יש כאלה, היבוא כב' לראותם? אמרתי לה: לא אוכל לבוא עתה, כי הנני הולך לברית מילה, אך קחי עמך את משרתי, למען יראה מקום ביתך, והוא יביאני אליו אחרי־כן. אחרי המילה והסעודה שב המשרת והלכתי אתו עד בואי אל ביתה ועליתי לעליה אשר בה הספרים, ראיתים והנה כולם חומשים, מחזורים, ספרי תהלים וכיוצא בהם, ואין בהם כל עתיק. ירדתי מן העליה, אנכי ומשרתי, לשוב חורה לביתי, והנה בית־התבשיל פתוח לפני ובו סיר גדול מלא מים לחממם לכבוס בגדים ועל ידו צנא מלי ספרי, כולם כתבי־יד להסיק בהם את האש (כמנהגם פה, שאפילו בבתי העשירים מסיקים את האש בנייר כתוב שאין עוד צורך בו *). אמרתי לה: מה זה? אמרה: למחר יש לנו כבום בגדים, שנשב קודם עלות עמוד השחר להסיק את האש. אמרתי לה: עד מתי לא תעזבו את מנהגכם הרע הזה, אולי יש בתוך אלו הניירות כ"ק? אמרה לי: חכם, כבר בדקנום, אין בהם שום דפוס. ומה נעשה, חכם? רצוני להשכיר את החדר ופניתי אותו. הספרים למכירה והכתבים לשרפה. קרבתי אל הסל לראות והנה כתב־יד זה בתוכם, כתב־היד שחפשתי אחריו זה שנים רבות! אדוני, לא אוכל לצייר לכבודו אותה שעה שבה ראיתי מות וחיים בבת־אחת, ואותו רגע ממעמד הר־סיני היה! ואני הייתי הגואל האחרון מבני בניו של אותו צדיק! הייתי יכול לקחתו חנם, אכן מרוב שמחתי נתתי לה מתנה הגונה.

למי מכרהו כבודו ואיפוא הוא נמצא עתה?

התשובה:

אחרי שכתב־היד היה אתי גדלה דאגתי יום־יום, ואני ירא שמא יאבד גם ממני ושמא... ונמצאתי מאבד טובה שבאה לעולם; ואם אבוא להדפיסו אין לי יכולת להוצאות המרובות וגם איננו נמכר פה. כתבתי למחבר ספרים גדול בוינה (שלזינגר שמו) והודעתי לו על־אודות כתב־היד הנז' ושאלתיו אם יאבה להדפיס את הדיואן הראשון (נן המשלים והחידות לטדרוס אבולאפיה) ואני אבאר אותו (באור המלים והמבטאים בשם „מצודת דוד" ובאור הרעיון בשם „מצולת דוד") וההוצאות בהשתתפותי. לדאבוני לא רצה.

אחרי איזה חדשים באו לפה שני חכמים מעיר וינה. הא' בשם ח' יעקב ארבליש והב' בשם אהרן רויתר, והם אורחים בבית בן דודי. החי' אהרן רויתר נכנס עמי בדברים על־אודות כתב־היד, השיבותי לו: אין רצוני למכור אלא להדפים.

אחרי עבור איזה חדשים, בערב יום אחד, בא אלי יחזקאל כורך־ספרים ועמו איש צעיר לימים מעיר וינה, וירמוז יחזקאל הנ"ל לאיש עלי: זה הוא! ולי אמר: האיש הזה קונה ספרים עתיקים וכתבי־יד. האיש ישב אצלי ויחזקאל הנז' הלך לדרכו. הוציא האיש מכיסו צינרה לעשן, והגיש גם לי אחת. אמרתי לו בצחוק: הלא שמעת שיר הנרגילה שלי (כי אני מעשן נרגילה), בקש ממני להשמיעהו אותו, וכן עשיתי, וייטב בעיניו. וזאת היתה התחלה לדברי כתב־היד, באמרו כי הוא אוהב את השירה הספרדית עד מאד. עזב אותי בלילה ההוא להתראות בבוקר. ביום שני השכים לבוא ובא לביתי, ונשאר כחודש ימים, קורא בכתב־היד ומעתיק ממנו, עד כי גדלה האחוה בינינו: אמר לי: כתב־יד זה למה לא תפרסמהו, כדי להנות בו בני־אדם? סוף כל סוף נתרציתי לו וקנהו על מנת למכירה ולא לעצמו והבטיחני לשלוח אלי כל השירים הנדפסים ממנו. אחרי־כן בקשתי ממנו לצלם אותו בשבילי, אך הוא לא רצה באמרו: יקל ערכו של כתב־היד. ועדיין לא השלים מוצא שפתיו, אך בהיותו עוד בבגדד כתב לביתו ושלחו לי צלם ההעתקה של שאול עבדאללה יוסף. ובנסעו על דרך ירושלם, שלח לי שירי ר"ש בן גבירול, הוצאת ביאליק.

ואין להאריך עוד, כי הפוסטה נוסעת. והנה לך האדרים של ידידי בנימין הקונה ושל שותפו בוינה.

ויברך דוד לדוד בשלום רב.

דוד בן סלמאן צמח

העתקתי את דברי ידידי זה ככתבם וכלשונם, בדעתי כי גם אופן כתיבתו יענין את הקורא.

*) כאיזר עשתה ארורה אחת בחבורי וכל עמלי בימי עלומי היו לשרפת אש, ואין המקום להודיע כאן בפרטות.

בִּקֹּרֶת סְפָרִים

„ימים דובבים"

ימים דובבים, שירים מאת אנדה פינקרפלד. תל־אביב. הוצאת „זוהר", תרפ"ט.

יש שני סוגים של ליריקה מודרנית: סוג אחד, השואף לבטא באורח טבעי את האנושי־כללי על יסוד חויות חדשות, וסוג שני, הנאחז ברשת ההעויות והקמטים הדקים ביותר של הרגש והבטוי. סוג שני זה, הנוקט בשיטה, כי אין להפריד את הרושם לחלקיו ולהרכיבם מחדש, כי־אם יש לתפוס בעיקר את המומנט החיוני, לשוות דמות לנושא העיקרי של הלך־הרוח, למהות הסוגסטיבית של האוביקט — סוג זה פוסל מלכתחילה את הצורה שכפו על השירה מבחינה חיצונית, את חלוקתו לשורות מקבילות ולבתים, את החרוז ואת הסכימה האמנותית של הריתמוס בכלל. הוא מבקש לתאר הלך־רוח או רגש בכל עריתם ופשטותם וליצור עם זה ריתמוס טבעי במעלותיו ומורדותיו. סוג זה מצוי בעיקר בשירה הגרמנית, התחיל מימות ארנו הולץ והגיע לשיא בגרותו באלזה לסקר־שילר. שני אלה הם שיצרו את האימפרסיה הלירית בשביל השיר הקטן של הלך־הרוח, ובזה שחררו את הליריקה מכבלי הנטורליזם הפורמלי, מן השבלונה. אף בעברית מצאה לה שירה זו את מבטאיה הנאמנים בדמותם של אברהם בן יצחק ודוד פוגל. המשוררים הללו סבורים, כי רק בצורה משוחררת זו זורם הפלואדום של הרגש מנפש אל נפש. אכן, אין ספק, כי ישנם נושאים מודרניים, שאין

המסגרת הקבועה של הסטרופיקה המקובלת הולמתם. ודאי היה זה צורך טבעי, שנבע מתוך מהותו של הלך־הרוח, מתוך הגרעין החיוני שלו. ברם, משרבו מחקיה של שירה זו, שהיסוד שלה אינו סוף כל סוף אלא תרבות הבטוי, נהפכה זו עצמה לשיגרה, להרגל, והתרבותיות שלה יש שהיא נראית לנו שטחית למדי.

גם הנסיון הראשון של אנדה פינקרפלד — נסיון מוקדם במקצת — לא ניצל מן השיגרה הזאתי חוברת שיריה, הזרועה גם היא ציוני־מצב־נפש, אינה נותנת בכל־זאת אלא הדים רפים, מעין וריציות, של אותה שירה מעורנת ונרוגז הבטוי. כי שירים מעין אלה דורשים תמיד את ההתרכזות הנמרצה, ולא רק של תכנם, כי־אם גם של צורתם, את הצמצום, את החריפות, את הציור הקולע, המשוה להם את האופי האפיגרמי. ואילו שיריה של אנדה פינקרפלד, עם כל קצורם הנמרץ, חסרים את הצמצום הקפדני הזה — לא כל קצור הוא גם צמצום — את האופי האפיגרמי, שרק הוא בלבד מגלה לגשורר את סוד הלקוניות, באשר כל חלקי הבטוי — הרעיון, הרגש, הדמיון — מכוונים כולם למטרה אחת, שכן שורות בלתי־מחורזות אינן צריכות להסתיים במקרה, כשם שאינן צריכות להתחיל במקרה (וזוהי הרגשת האחריות בשביל החרוז הלבן). בקראך את שיריה של אנדה פינקרפלד יש לך הרושם, כי אפשר לקצר את שורותיהם ולהאריכן, לגרוע מהן ולהוסיף עליהן, מבלי לגרום להן על־ידי כך נזק כל־שהוא. אמנם יש כאן גמישות ידועה, דילוגיות, קלות־מעוף, אך כל הסגולות הללו, הנעוצות לפעמים גם במעמקי הרגש, אינן עוברות לרוב את תחום הפעולה הדיקורטיבית. דומה הדבר, כי המשוררת שואפת להעביר לפנינו מעין לכסיקון של העולם יותר מאשר את העולם גופא. הנה עלים צבעוניים, אך ללא קשר אל הבדים, שעליהם הם מתנוססים, הנה עץ לפי כל חוקי גידולו, אבל עליו חסרים את הכלורופיל החיוני. על־כן גובר כאן המלל הפיוטי על הזמר השירי. שולטת המגירה, ויש כאן אפילו מעין אבסטרקטיות. גם אותם השירים, הפועלים כאימפרוביזציות רעננות ומלאות־חיים, אינם מניחים את הדעת, כי על־כן הם מרנינים את הלב עם קריאה ראשונה, אך מנחילים אכזבה עם קריאה שניה ושלישית. רק פה ושם יש שאתה נתקל בשורות כנות ורוטטות מעין אלו:

הִרְנַנְתַּנִי, אֱלֹהִים,
בְּתִתְּךָ בִּי יֶלֶד.
לְמִשְׁאֲלוֹתַי מִמְּךָ
תְּשׁוּבָה אַחַת הֲשִׁיבוֹתָ לִי:
זֶרַע חַי זָרַעְתָּ בִּי — — —

חרוזים כגון אלה, הלוקחים את הלב בפשטותם הטבעית, אינם מרובים בחוברת שירים זו. אך לא יצדק מי שאומר להוציא משפט על אנדה פינקרפלד רק על־פי חוברת זו בלבד. כי בינתים הספיקה המשוררת לפרסם כמה וכמה שירים בודדים (ואף חוברות של שירי ילדים נחמדים), שיש בהם משום התקדמות רבה. כמה מהם, ובניהם קטעים מן הפואימה „אבישג" (נדפסה ב„מאזנים"), עם כל חוג החויות המוגבל שלהם, מעידים כבר על בגרות ידועה בתנועה ובקצב. במילודיות מלבבת להפליא מתגוון הטון והאור בשירים אלה, כשברק־אשה לירי מהבהב ממלא את האתמוספרה הדמיונית ושקיפת התאות בלהט חרוזיו. בכל אלה אפשר כבר לראות סימנים ראשונים של דרך הסתכלות מיוחדת לתפיסתה של אשה־משוררת מתוך תחושה אימפרסיוניסטית דקה של האור והאויר, המוסיף גמישות וחן לראיה ולרגש גם יחד.

י. ליכטנבום

מסתרי האגדה

מסתרי האגדה. גלוי התעלומות של אגדות התלמוד ע"י חקירות מאת מנדל וואלמן. תל־אביב תר"ץ.

הספר עוסק בעיקר בברור אגדות היסטוריות, ביחוד אגדות על מרד בר כוכבא, ורק חלק קטן מוקדש לדברי חכמים וחידותם. ידוע הדבר, שהרבה חומר היסטורי עצור באגדות התלמוד ורבות עמלו החוקרים לחשוף את הגרעין ההיסטורי שבאגדות אלה, כי מטבע האגדה הוא לגלות טפח ולכסות טפחים, להפוך את המציאות לדמיון ואת הדמיון למציאות, להגזים ולהפליג, להקדים את המאוחר ולאחר את המוקדם ודרושה זהירות רבה והבחנה בקרתית חדה להשתמש באגדה בתור מקור היסטורי ולחשוף את העובדה ההיסטורית האמתית, שעליה היא רומזת. מר וואהלמן, שהוא למדן מופלג, בקי במכמני ספרותנו העתיקה, מצטיין גם בחריפות רבה, הנותנת לו את האפשרות לקשר אגדות שונות, שלכאורה אין שום יחס ביניהן, לנחש ולמצוא את העובדות ההיסטוריות הכמוסות באגדות ולעתים קרובות הוא קולע אל האמת ההיסטורית.

אולם במחברנו זה התאמת הפתגם התלמודי: אגב חריפתא שבשתא. מרוב חריפות הוא מגיע לפעמים לידי פלפול ומקשר אגדות שאין כל קשר ביניהן, מתאמץ למצוא לכל פרט ופרט, לכל קו ושרטוט שבאגדה סמוכין בעובדות היסטוריות, ולשם כך הוא או מעקם את הכתוב באגדה או מסרס את העובדות ההיסטוריות. אין הוא שם אל לבו, שהאגדה ההיסטורית מכילה רק גרעין היסטורי, שהיא קשטה איתו ופארה בהוספת כל מיני „נופך", ועמל שוא הוא למצוא סמוכין בהיסטוריה לכל הקשוטים האגדתיים האלה, שהם פרי הדמיון היוצר. בכלל רוצה מר וואהלמן לדעת הכל ולבאר את הכל, ומזה יוצא, שגם בשעה שהוא לכאורה קולע אל האמת, הוא קולע רק אל מקצתה ולא אל כולה, ולפעמים, מרוב חריפות, הוא קולע אל מעבר השני של אמת.

אביא כאן דוגמה אחת, שהיא מאלפת ביחס לשיטתו ולאופן עבודתו של המחבר. במקומות רבים באגדה נזכרות בולאות, זאת אומרת — מועצות ערים, שהיה להם שלטון כמעט אוטונומי על בני העיר. באבות דרבי נתן כתוב: „בני אמי נחרו בי — אלה בולאות שביהודה, שפרקו עולו של הקדוש ברוך הוא מעליהם והמליכו עליהם מלך בשר ודם". ובגטין ל"ז, ע"א, כתוב: ושברתי את גאון עזכם—אלו בולאות שביהודה". אחרי חורבן הבית על־ידי אספסינוס עוד התקימו מועצת ערים בא"י וביהודה שהיה להן שלטון עצמי, והאגדה רואה בהן את גאון עזם של היהודים ומביטה על בטול המועצות האלה, אם כי הרבה סבות היו להתאונן עליהן, כפי שמראה האגדה באבות דרבי נתן — כמו על שבירת גאון עזו של העם. תפקידה של החקירה המדעית הוא לברר על־פי כל המקורות התלמודיים ומקורות יוניים ורומאים, מה היה תפקידן של המועצות האלה, מה היה גבול שלטונן, באיזו ערים היו מועצות וכו'. במקום זה מטפל המחבר בשאלה משונה: „מי הם הבולאות?" המחבר חושב בטעות, שבולאות אינו הרבים מן בולי—המועצה, אלא מן בליוטוס—יועץ, והוא רוצה למצוא את חברי מועצות הערים, שהיו בזמן מרד בר כוכבא. אולם גם בצורה זו משונה היא השאלה מאד, כי לפי הירושלמי, נדרים פ"ג, היו כ"ד בולאות רק בדרום, ומספר המועצות בכל ארץ־ישראל היה, איפוא, גדול ומספר היועצים עם חברי המועצות הגיע למאות, ומה חשיבות לנו לדעת את שמות כל חברי המועצות? באמת אין המחבר מוצא אלא שמות אחדים, שלפי דעתו הם היו חברי המועצות בזמן בר־כוכבא. מענינת הדרך שבה הוא מוצא זאת. מהעובדה, שבגטין ל"ז דורשים את הפסוק ושברתי גאון עזכם על הבולאות שביהודה ובספרא פ' בחקותי כתוב: „ושברתי את גאון עזכם — אלו הגויים שהם גאונם של ישראל כגון פפוס ולוליאנוס" יוצא לו, שפפוס ולוליאנוס הם הם הבולאות, זאת אומרת — חברי המועצה לפי פרושו של המחבר. אולם הנחה זו בטעות יסודה. האגדה דורשת אותו פסוק על דברים שונים, שאין קשר ביניהם. וכי מפני שהאגדה פעם דורשת את הפסוק היו צריה לראש על נבוכדנצר ופעם על אספסינוס נסיק, שנבוכדנצר ואספסינוס היינו הך? בכלל יש לשאול, הלא פפוס ולוליאנוס, לפי כל המסופר עליהם, היו תושבי מצרים ואיך אפשר לעשותם לחברי מועצה עירונית בארץ־ישראל? אולם למחבר אין הדבר קשה כלל. הוא מבטל בהבל פיו את גרץ ואת דרנבורג וכל החוקרים שהיו לפניו ועושה את לוליאנוס ופפוס לחברי איזו מועצה

עירונית בארץ־ישראל. אמנם בספרא בחקותי כתיב: פפוס ולוליאנוס אלכסנדרי וחבריו", אולם המחבר מתקן: "פפוס ולוליאנוס ואלכסנדרי וחברו". על־ידי זה יש לו עוד שני יועצים — אלכסנדרי וחברו. בשביל לבסס את דבריו הוא מביא אגדה אחרת, שלכאורה אין לה שום קשר עם השאלה הנדונה, ובחריפות בלתי־מצויה הוא מנצלה לפתרון השאלה. בשיר השירים רבה פ"ב כתוב: בר קפרא אומר בזכות ארבעה דברים נגאלו בני ישראל ממצרים, שלא שנו את שמם ולא שנו את לשונם ולא גילו מסתורין שלהם... לא היו קוראין לראובן רופוס ולשמעון לא היו קוראין לולני וליוסף ליסטים ולבנימין אלכסנדרא". ברור הדבר, שבר קפרא, כפי שמעיר בצדק המחבר, רומז על זמנו, שאז שנו גדולי ישראל את שמותיהם. אולם לא צודק המחבר, שהשמות המובאים פה אינם סתם שמות לדוגמה, אלא הם שמות של ארבעה חברי מועצה עירונית בימי בר כוכבא. לא נכון ביחוד מה שהמחבר משנה את השמות כדי שיתאימו להנחתו. היא משנה: רופוס — פפוס; לולני — לוליאנוס; ליסטים — יוסטוס; אלכסנדרא — אלכסנדרי. ובדרך זו הוא מגיע לידי כך לדעת את שמותיהם של ארבעת היועצים. נכון פה רק התקון ליסטים — יוסטוס. אי־אפשר רופוס — פפוס, מפני שרופוס מתאים לשם העברי ראובן; והמחבר עצמו אומר ששמו העברי של פפוס היה יהודה (עמ' 10 בהערה וראה עמ' 13). על אלכסנדר הוא אומר, שזהו כפי הנראה אותו שנזכר בתלמוד: מעשה ומת אלכסא בלוד ונכנסו כל ישראל לספדו ולא הניחם ר' טרפון מפני שיום טבוח היה (חגיגה י"ח, ע"א) — ולא דק המחבר בזמן, כי הלא ר' טרפון לא חי בזמן מרד בר כוכבא. בנוגע ליוסטוס אומר המחבר, שזהו יוסטא החייט שעליו מסיפר בשיר השירים רבה, שהקיסר מינהו לדוכוס צפורי. אנו מתפלאים, מה ענין דוכוס צפורי לחבר מועצה עירונית חברם של לוליאנוס ופפוס המורדים במלכיה? אולם לאט לאט אנו מתרגלים שלא להתפלא ולא לשאול שאלות. המחבר ממשיך להתחקות על עקבותיו של יוסטוס זה ושואל, איך בא חיט פשוט למדרגת דוכוס? בודאי קנה את המשרה בכסף. מאין לקח כל כך הרבה כסף? התשובה היא ברורה בידי המחבר. יוסטוס הלא הוא יוסף ובתלמיד (שבת קי"ט) מסופר על יוסף מוקיר שבת, שקנה דג ומצא בו מרגלית שמכרה בהון רב. זה איפוא מקור עשרו של יוסף־יוסטוס הדוכס מצפורי וחבר המועצה יחד עם לוליאנוס ופפוס.

מספיקה, כמדומני, דוגמה זו להראות לנו את שיטתו של המחבר ואת דרכו בברור מסתרי האגדה. בכל הכבוד שאנו רוחשים בלבנו לתלמיד־חכם זקן זה, עלינו לאמר לו בפה מלא: "לא זו הדרך". אין לגבב פלפולים ודרשות על האגדות שבתלמוד ולהרחיקה מן השכל. בכל־זאת ימצא הקורא, וגם החוקר, תועלת בספר הזה. הספר מעורר את המחשבה, ויש בו גם הרבה סברות והשערות המתקבלות על הדעת אם לא בשלמות—לכל הפחות בחלקן.

ד"ר א. צפרוני

אַחֲרֵי וְעִידַת הַסּוֹפְרִים

הערות

בנאום הפתיחה בועידת הסופרים הרגיש ח. נ. ביאליק, כי שלשה יסודות הם שעליהם הספרות עומדת אצל כל אומה מתוקנת, ואלה הם: א. "הקהל שהוא קורא, קונה ספרים, חותם על עתונים ועל ביבליותיקות, על בתי־ספר שקונים ספרי למוד, והם הם המפרנסים היותר גדולים של הספרות והמחזיקים בה"; ב. הממשלה, "כמעט אין מדינה בעולם, מדינה מתוקנת, שהממשלה לא תפזר כספים ולא תתמוך בספרות"; ג. המצנטים, "בכל עם נמצאו מצנטים, נדיבים, שתמכו בספרות ובסופרים, ופזרו המון כסף לבעלי־כשרון או לסופרים טובים, והם הם המציאו לספרות תמיכה ומשענת גדולה לקיומה".

נראה־נא כמה צדק הנואם הנכבד בהנחותיו, אבל תחילה עלינו להעיר, שמר ביאליק מפריז על הירידה בשרה־הספר, כאילו היינו חלילה במצב של התנונות גמורה. באמת נפגע סוחר־הספר מן המשבר הכלכלי העובר בכל העולם. מיליוני אנשים מתהלכים ללא עבודה ופרנסה, מיליוני אנשים חיים מקצבה ממשלתית. גם האוכלוסין בארץ סובלים מן המשבר הזה, וממילא סובל גם ענין הספר. אולם אין ספק, שהמשבר יעבור, המצב הכלכלי בעולם ישתפר, ואז גם מצבנו בארץ, ועמו גם מצב הספרות והסופר, ישתנה לטובה, יוצאו ספרים חדשים, והקהל יקנה כרגיל.

ברור, שכל פעולות המו"לנות העברית כיום, מכוונות לעם היושב בציון, מה שהגולה מקבלת הוא רק אחוז קטן בעבודתנו. אבל מה שנוגע לישוב, אנו יכולים לציין בשמחה, כי הספר העברי בארץ נעשה לצורך ראשון, הנכנס לתוך התקציב השבועי או החדשי של חלק חשוב בישוב. הפקידים הנמוכים, המורים והפועלים, ובמדה ידועה גם הנוער, קונים ספרים, קוראים רומנים. חבל, שלעת־עתה פטורים ממצוה זו: בעל־הבית האמיד, הסוחר, הפוליטיקאי ובעלי־חכים. על חוגים אלה עלינו להשפיע שהם יקבלו עליהם את עול הספר העברי.

טענותיו של מר ביאליק על יחסה של „ממשלתנו" אל הסופר העברי אין בהן אלא גוזמא, אבל את הסבה ליחס זה יש עוד לבקש במקום אחר. עובדה היא, שרוב הסופרים העברים אינם מלוים את הנוער בדרכי חייו, ועל־כן גם השפעתם על הדור הצעיר, הן בגולה והן בארץ, אינה מרובה, וממילא אין להם "זכויות" בעיני העסקן הפוליטי, הרגיל להתחשב עם כחות ממשיים. „ממשלתנו" יודעת, כנראה, את חולשתו זו של הסופר העברי, שאם לא כן היתה מחזרת אחריו ומתנפה לו, כשם שהיא מחזרת אחרי העסקן והגביר... ומלבד זאת אנו יודעים, כי גם אצל עמים גדולים ומתוקנים אין יחס הממשלה לספרות מניח את הדעת, וגם שם נשמעות תלונות והאשמות. הד מהנשמע שם מגיע אלינו גם באמצעות הכרוניקה „במאזנים". ובכל־זאת אין להצדיק בזה את מעשי ההנהלה הציונית, שאינה עושה לספר העברי ולסופר כלום. אנו יכולים לדרוש גם מהסוכנות וגם ממוסדות צבוריים אחרים השתתפות בקופת־מלוה גדולה לצורך הסופר והספרות, כמו כן מחויבת הסוכנות, מתוך תקציבה לסעיף „שונות", לקבוע פרס ספרותי שנתי, על שם איזה סופר עברי גדול. הוא הדין במכללה ובעירית תל־אביב. על העיריה להקציב פרס ספרותי על שם „ברנר" שנהרג בגבולותיה. וגם המוסדות הכספיים הלאומיים שלנו, כגון אפ"ק, בנק־הפועלים וכו', אינם פטורים מן המצוה להשתתף בקופת־מלוה, אבל ברור, שגם הקופה גם הפרסים צריכים להתנהל על־ידי אנשים מוכשרים ובלתי־מפלגתיים, ועל יסודות של עבודה, ולא על יסוד תמיכה.

הטענה, שאין מצנטים לספרות העברית, לגמרי אינה מבוססת. להיפך, אפשר להניח ששלשת רבעי הפעולה הספרותית שנעשתה בחמש־עשרה השנים האחרונות על־ידי נדיבים נעשתה. הרי שטיבל כלכל במשך שנים ביד רחבה את הסופר והספרות העברית, וכי לא נמצאו נדיבים שתמכו גם בהוצאות אחרות? והוצאת „אמנות" — העל בסים מסחרי נתקיימה? ונמצא גם עכשיו מצנט בגרמניה, (שוקן) שמשקיע סכומי־כסף גדולים ומעסיק מלומדים העוסקים בחקירת שירת ימי־הבינים.

אלא מה? אין הקומץ משביע את הארי... גם „אצלם" אין הכל מזהיר. המו"לים והסופרים האמריקאים פרסמו כרוז משותף אל הקורא הנכבד, שבו הוא מתבקש לשרוף בכל חודש ספר מהספריה שלו כדי לרכוש לעצמו ספר חדש במקום הנשרף... ועל ראשנו הן ירדו שני משברים, משבר כלכלי ומשבר פסיכי. עד כי אנשים, שמשרותיהם קבועות ומשכורתם לא הופחתה, חדלו גם הם לקנות ספר. ורוב הקונים הקבועים של הספר הן הוצפו על־ידי גל המשבר, והחוגים שביכלתם לקנות — מתנכרים, ונשאלת השאלה מה לעשות במצב הנוכחי? איך להחזיק את הספר והספרות בימי מצוק אלה עד יעבור זעם? וכאן אני בא לנקודה העיקרית:

מר ביאליק בקש כתובת לספרות העברית, ואנו מראים על ה„כתובת" המבוקשת, ושמה רציונליזציה: ריכוז פעולות המו"לות העברית. יש לאחד את כל הוצאות הספרים להוצאה גדולה אחת, ועל־ידי כך תבוא כל אחת ואחת מהן לידי קמוצים בהוצאות, ובמשך זמן אפשר יהיה לקיים מפעלים ספרותיים פרודוקטיביים, שיביאו ברכה לספרות ולסופר גם יחד. הוצאת־ספרים מרכזית גדולה היתה יכולה להקים את הירחון, להניח יסוד לאנציקלופדיה עברית, לארגן

משלחות של אנשי מעשה ומקצוע לחו"ל, לשפר את השווקים הקיימים וליצור חדשים. „אגודת קוראי עברית" או הסתדרות ידידי הספר העברי היתה יכולה להתחזק על־ידי משלחות כאלו.

הוצאת ספרים מרכזית היתה פותחת סניפים על חשבונה בכל ארץ־וארץ ומגדילה את ההתענינות בספר העברי. ההתחרות והעבודה המקבילה בשדה ספרי־הלמוד וגם בספרות היפה, המקורית והמתורגמת, היו נפסקות. בכוחות מאוחדים היה הספר העברי יכול להחזיק מעמד בשנות־מצוקה אלו.

מ. נ. מול

על שאלה כאובה אחת

(מכתב אל המערכת)

בועידתה של אגודת הסופרים דנו בשאלות חיוניות רבות, הקשורות עם עניני הסופרים העברים והספרות העברית. אולם יש שאלה אחת חשובה, שעליה לא עמדו הסופרים בועידה זו. לא אתעכב עכשיו על הסבות שהביאו לידי כך, שבועידת הסופרים לא נגעו בשאלה זו, אבל ברור הדבר, ששאלה מטרידה זו תעמוד סוף־סוף על הפרק. ואולי יפה שתעמוד שעה אחת קודם. אני מתכוון לשאלת היחסים בין הסופר העברי והיודי ובין הספרות העברית והיודית.

הסופרים היודיים ב„תקופת צ'רנוביץ", שהכריזו על יודית כעל השפה הלאומית, חשבו, שעל־ידי הכרזה זו יעלה בידם להפיל את החומה של העברית, המסמלת, לדעתם, את הריאקציה הכורגנית ברחוב היהודי. מאידך גיסא, אחדים מהעסקנים והסופרים העברים הכריזו אז על הסיסמה הידועה: עברית או רוסית. אולם במשך הזמן שעבר מ„תקופת צ'רנוביץ" זו חלו שנויים כבירים בחיינו וכתוצאה מזה — גם שנוי הדעות וההשקפות בשאלות רבות המנסרות בעולמנו. גם בשאלת היחסים בין השפות העברית והיודית בא שנוי ניכר. דומה לי, שעכשיו הגענו לידי מצב של שביתת הנשק בין שני הצדדים.

הסופר העברי נוכח לדעת, שאם אמנם בארץ השפה העברית היא השולטת בחיינו, אפס בחוץ־לארץ השפה היודית הכתה שרשים עמוקים ואין כל פרספקטיבה להגמוניה של השפה העברית בחוץ־לארץ. והסופר היודי גם הוא נוכח לדעת, כי השפה העברית היא היא השפה העברית של היהודים בארץ, וגם בחוץ־לארץ מתיחס חלק חשוב מהיהודים באהבה וחבה מיוחדת לעברית.

ולזה צריך להוסיף, שהסופרים העבריים והיודיים גם יחדו יודעים ומכירים עכשיו בסכנה הגדולה לקיומם על־ידי ההתחרות של השפות הזרות (רוסית, אנגלית, פולנית וכו').

ולכן נדמה לי, כי הגיעה השעה ששני הצדדים יבינו כי ממלחמת אחים זו לא נושע וכי הגיע הזמן שיושיטו ידם להלחם נגד סכנת הטמיעה המרחפת עלינו על־ידי התפשטות השפות הזרות ברחוב היהודי והתבססותן שם.

מה הוא היסוד והבסיס העיקרי לעבודה משותפת?

שלום של אמת בין שתי השפות, שלכל אחת ואחת מהן יש זכויות משלה בחיינו.

אין אני רוצה לאמר בזה, שיש לי ספקות בנוגע להתבססותה והשתרשותה של העברית בחיינו בארץ. לא ולא. מובטחני, שבארץ־ישראל השפה העברית תהיה השלטת.

אפס אין אני חושב, שהישוב הארץ־ישראלי הוא שבט נפרד מכל המיליונים הרבים של היהודים בתפוצות הגולה, ששפתם יודית. ולפיכך צריך הנוער הארצי להתיחס גם הוא בכבוד לשפה היודית והספרות שלה. הנוער שלנו לא צריך להביט על היודית כמו על שפחה נקלה, אלא ללמוד ולקרוא את טובי הסופרים ביודית.

מאידך גיסא, הנוער היהודי בחוץ־לארץ צריך לדעת במדה זו את היצירות של הסופרים העברים. עובדה מעציבה היא, כי חוץ מביאליק שתורגם מקצתו ליודית ולשפות אחרות, אין לנוער היהודי בגולה, שאיננו יודע עברית, שום מושג על היצירות של טובי הסופרים העברים.

על מי לקחת על עצמו את האיניציאטיבה לשלום בין שני המחנות הללו?

לדעתי, על הסופרים העברים — מפני הנמוק הזה:

לסופרים האידישאים אין מרכז אחד, אלא מרכזים אחדים (ניו־יורק, ורשה, מוסקבה וכו'). מה שאין כן הסופרים העברים. אמנם להלכה גם הם אינם מאוחדים, אולם למעשה המרכז של הסופרים העברים הוא — ארץ־ישראל. ולפיכך אם אגודת הסופרים העברים בארץ תתחיל במשא ומתן של שלום והבנה הדדית עם הסופרים האידישאים, הסופרים העברים שבחוץ לארץ בודאי יתנו את ידם לעבודה זו.

לפנים אמרו — כי מציון תצא תורה ואנו — הארץ־ישראליים — נוסיף לזה, כי מציון יצא שלום.

חושבני, שמבול התרגומים, שהציף את הספרות העברית בזמן האחרון, חותר תחת הקיום של הספרות העברית; אולם תרגומים מטובי הסופרים באידיש לעברית ברכה רבה צפונה בם לספרות העברית. גם זה היה מביא לידי קירוב לבבות בין שני המחנות. הוא הדין בנוגע לספרות האידישאית. תרגומים מטובי הסופרים העבריים יכניסו זרם חדש לספרות זו.

אין אני חושב, שעלה בידי למצות את כל עומק השאלה הזאת, או שעלה בידי לתת בטוי נאמן לכל מה שצריך להאמר בשאלה זו.

אין לי עכשיו גם הצעה קונקרטית של תכנית מפורטת לעבודה משותפת. כוונתי היתה אך ורק להעמיד את השאלה על הפרק „במאזנים", העתון של אגודת הסופרים.

בשעת מצוקה זו עלינו לאחד וללכד את המחנות הנאמנים לעם ישראל ועל טובי הכחות האינטלקטואליים שלנו — הסופרים — להתוות דרך לאחוד ואגוד של כל חלקי האומה.

אליעזר שרמן

תשובת המערכת. מדברי מר שרמן יוצא, כי יש בעם ישראל „שני מחנות", המחנה האחד — עם ישראל כולו שבגולה, והמחנה השני — ה„שבט" היושב בארץ; לעם ישראל כולו יש שפה אחת, והיא „היידיש", ולשבט היושב בא"י יש שפה אחרת, והיא העברית, ואין השבט יכול להיות מנותק ונפרד מן העם כולו. עד כמה אין הדבר כתאים אל המציאות יש למצוא פה ושם רמזים גם בדברי מר שרמן עצמו, המתאונן על כך, שלשונות אחרות בולעות בגולה גם את העברית, וגם את היודית. אבל לוא גם היה הדבר כך והמציאות היתה מתאימה עם דברי מר שרמן, הן יש עוד מציאות אחרת לעם: המציאות ההיסטורית. והן יודע מר שרמן, כי העם כולו, מלבד קומץ של „נפרדים", לא חדל גם בתקופת צ'רנוביץ לראות את לשונו הלאומית האחת (הלשון הלאומית בכוח, כמו שכל הלאומיות שלנו בגולה היא יותר בכוח מאשר בפועל) — בלשון העברית, ואין הדבר תלוי כלל בזה, אם הוא קורא דברי סופר פלוני או אלמוני, אפילו מן הסופרים העברים (אל־נא נהיה „סופרים" יותר מדי). ועל־דבר רוח ה„שלום" השורר עכשיו במחנה של ה„יידיש" אין אנו יודעים, לצערנו, הרבה, ואנו יודעים, להפך, שלפני שבועות מספר נתקבלה החלטה בועידה של חברי הועדה הפילולוגית באינסטיטוט המדעי „היידישי" בוילנה לשנות את הכתיב של המלים העבריות שב„יידיש" ולהתאימו אל הכתיב הנכרי, בלי שים לב אל הסכנה הנשקפת ל„יידיש", שיהיה על־ידי כך למחוסר שרשים לגמרי. רק שנאה עורת ללשון העברית ולספרותה היתה יכולה להביא לידי החלטה כזאת, שאיננה גם מעשית, ואיננה יכולה לפי שעה לצאת אל הפועל. ואשר להרגומים מ„יידיש", הן יודע מר שרמן בודאי, כי גם בשנים האחרונות תורגמו לעברית כמה ספרים של אש, אופאטושו, הירשביין, זכרונות של פרץ ועוד, בעוד שלצערנו לא נדע לציין אף ספר אחד שתורגם בשנים האחרונות מעברית ל„יידיש" (תרגומים לא־גדולים בעתונים, הנעשים לרוב בידי המחברים עצמם, אינם באים, כמובן, בחשבון).

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

יובל השבעים של ר' אבא אפפלבוים. מלאו 70 שנה לסופר ר' אבא אפפלבוים, המחבר של ספרים רבי־ערך בתולדות רבני ישראל וגאוניו. חתן היובל נולד בשנת תרכ"א בעיר רישא שבגליציה. בעודו צעיר לימים כבר עמד בחליפת מכתבים עם גדולי ישראל וגאוניו ובמשא ומתן של הלכה ושאלות ותשובות עם הרבה רבנים. בשנת תרמ"ב פרסם מר אפפלבוים את מאמרו הראשון ב„המזכיר" הלבובי. בתקופת ההשכלה היה סופר קבוע של „המגיד", „הצפירה", „המליץ", „המצפה", „השלוח" ו„העולם". מבין חבוריו על גדולי ישראל וגאוניו יש לציין את הספר „תולדות יהודה מסקטו", שיצא בשנת תרס"א, את „תולדות ר' עזריה פיגו", שיצא בשנת תרס"ז, ואת חבורו „ר' משה זכותא" שיצא בזמן האחרון.

אספה עברית בבזל. על־פי האיניציאטיבה של שליחי הועידה העברית המוקדמת, שנתכנסה זה לא כבר בברלין, נקראה בימי הקונגרס הי"ז, בבזל, אסיפה מיוחדת, שהוקדשה לעניני התרבות העברית. על הפרק הועמדו שאלות אלו: הברית העברית העולמית והקונגרס העברי. באספה זו נאמו: ח. נ. ביאליק, נ. סוקולוב, יעקב כהן, ז. ז'בוטינסקי, מ. קליינמן, א. צ. גרינברג, ד"ר סולובייצ'יק וד"ר שמריהו לוין.

ספר על מסע הרצל בא"י. אהרן ורדי הוציא לאור ספר בשם „מלכי בציון", המגולל לפני הקורא את פרשת מסע ה ר צ ל בארץ־ישראל בשנת תרנ"ט ומביא נוסף על כך עדויות־זכרונות מאת עשרים וחמשה אישים מזקני הישוב שנפגשו עם הרצל בימים ההם. המחבר מעביר את הקורא דרך כל אותם המקומות שבהם בקר הרצל: יפו, ראל"צ, נס־ציונה, רחובות, מקוה־ישראל וירושלים. עשר תמונות, שטרם נודעו לקהל, נספחו לספר.

הרצאות מטעם הועד המרכזי. הועד המרכזי ניגש לערוך שורה של הרצאות במושבות ובנקודות שונות בארץ. סדר ההרצאות הראשון נקבע לחודש ימים, מ־20 ביולי עד 20 באבגוסט 1931, לפי התכנית הבאה: 24.7 בחדרה — י. בורלא: „הספרות העברית החדשה"; 25 .7 בכרכור — י. בורלא: „השירה העברית החדשה"; 31 .7 בנהלל — פ. לחובר: „מ. י. ברדיצ'בסקי"; 1. 8. בעפולה (בשביל כל הסביבה) — פ' לחובר: „מ. י. ברדיצ'בסקי"; 31.7 בגן־שמואל (גם בשביל חדרה) — י' פיכמן: „על אפיה של הסאטירה העברית"; 1.8 בבנימינה — י. פיכמן: „אמנות לאומית מהי?"; 31.7 בדגניה ב' (בשביל כל עמק הירדן) — ש. צמח: „א. נ. גנסין"; 6 8 רחובות (בגבעת ברנר) — ש. צמח: „מ. ז. פייארברג".

מידיעות מזכירות אגודת־הסופרים. מזכירות האגודה פתוחה מדי יום ביומו בשעות 12—11 לפה"צ ו־6—5 אחה"צ, בדירת מערכת „מאזנים" רח' מונטיפיורי.

כל החברים הרוצים לקבל פנקסי־חבר של האגודה מתבקשים להמציא את תמונותיהם למזכירות. מחיר פנקס־החבר 50 מא"י.

כרוניקה כללית

250 שנה למות קלדרון. בספרד חוגגים עתה את חג מלאות 250 שנה למות המשורר קלדרון, שחי ויצר במאה השבע־עשרה (המחזה שלו „כתר דוד" הוצג על־ידי „הבימה").

מחקר חדש של ריקרדה הוך. הסופרת הגרמנית הידוע ריקרדה הוך פרסמה ספר חדש בשם „המסורת הגרמנית", כחקר על מצבו של העם הגרמני בהווה.

מונוגרפיה על אופנבאך. אנטון הנזלר כתב מונוגרפיה גדולה על הקומפוזיטור המהולל יעקב אופנבאך. המונוגפיה בנויה על חומר־החקירה החדש על המוסיקאי הגדול.

ספרים חדשים של ורפל וברוד. בהוצאת פאול סולניי יצאו בקרוב שני ספרים חדשים מאת הסופרים הגרמנים היהודים פרנץ ורפל ומכס ברוד. ורפל מוציא רומן בשם „האחיות מניאפול" ומכס ברוד — ספור בשם „הגברת פילים או שנת ההכרעה".

ספרי בדל אסורים בתורכיה. ספריו של הסופר הצרפתי הידוע מורים בדל נאסרו עתה בתורכיה, מפני שחבר ספר, שבו הוא מבקר את המושל התורכי מוסטפה קמל־פשה. לפני זמן־מה הוכרז חרם על ספריו באיטליה, מפני שהעיז לפגוע במוסוליני.

התיאטרון המוסקבאי של מאירהולד נסגר בסוף יוני. במשך הקיץ אומרים לבנותו מחדש, לפי תכניתו של מאירהולד; בדעתו של הרז'יסור הזה לבטל את הבמה לגמרי ולשוות לתיאטרון צורה של איצטדיון.

ספרים שנתקבלו:

I. כתבי־עת ומאספים:

קרית ספר. רבעון לביבליוגרפיה. כלי מבטאו של בית־הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים. שנה ח', ספר ב'.

פסיעות. חוברות לשאלות החנוך וההוראה בכתות הנמוכות. הוברות ג' (כרך ב'), תל־אביב. תמוז תרצ"א.

העתיד. עתון הסתדרות החלוץ העולמית. גליון 13 — 12 ורשה. תמוז תרצ"א.

אוצר החיים. ירחון לתורת ישראל ולדברי ימי חייו. שנה שביעית מחברת י"א, אב תרצ"א.

עבר ועתיד, (בהונגרית). ירחון בעריכת ד"ר יוסף פטאי, יולי־אוגוסט תרצ"א.

III. שונות:

זבול ירקות. הוצאת המכון החקלאי של מלחת צילי. 43 עמ'.

העורך האחראי: ש' צמח

אם תשקול ב„מאזנים"

את ערך„ עסיס" בשביל בריאותך
לעומת הזול שבגזוז הרגיל —
הלא מן ההכרח שתבואו לידי החלטה:

גזוז רק עם „עסיס"

והוא הדין בבית,
בין בגזוז
ובין במים פשוטים
ובלבד קרים.

Vasenol

KINDER-KÖRPER-FUSS-PUDER

געגועיך הם להיות נעים לאנשים

אמצעי מובהק להשגת דבר זה הוא בלי כל ספק
אבקת וזנול לגוף, המרעננת את הגוף'
מסירה כל ריח בלתי נעים ועושה את העור עדין.
במקרה של זעה מרובה — צריך להשתמש
באבקת וזנול לרגלים

להשיג בכל בתי המרקחת
הסוכן הכללי לא"י: א. הרשברג, תל־אביב.

כפר ילדים

ברמת־גן, ע"י תל־אביב
בהנהלת **ש׳ ז׳ עמיאב** (פוגצוב)

במשק חקלאי מגוון ומסודר, במקום אויר צח ומבריא, בחברת ילדים עובדת ויוצרת, בתנאי חיים אוטונומיים הבנויים על יסודות המסורת יקבל הילד את חנוכו החברתי, את השכלתו בתחום ביה"ס העממי בתוספת השכלה חקלאית אלמנטרית ואת הכשרתו לעבודה בכלל ולעבודה חקלאית בפרט.

מתקבלים ילדים וילדות בגיל 8 – 15 שנה.

תכנית מפורטת ותנאי הקבלה אפשר להשיג במשרד ההנהלה,
תל־אביב שדרות רוטשילד 92.

אויבי האדם

הכי מסוכנים הם החרקים

סיטה לחרקים משמיד את הזבובים, היתושים, הפשפשים וכו' הגורמים למחלות הטיפוס, דיסנ־טריה, מלריה וכו'.

סיטה לחרקים המשובח ומצטיין בפעולתו
הוא תוצרת הארץ!

יקבי ראשון־לציון וזכרון יעקב

כרמל מזרחי

ייך, קוניאק ארק וליקר
ראשון־לציון, ארץ־ישראל

אותות כבוד והצטינות

המבורג 1897	פריז 1900
וינה 1906	טורינו 1911
מוסקבה — — —	1923
וומבלי לונדון — —	1926
יפו תל־אביב — —	1926

סניפים וסוכנויות:

אסיה: בארץ־ישראל — חברת „כרמל מזרחי" — ירושלים תל־אביב, יפו, חיפה, צפת וכל המושבות העבריות.
בסוריה — חברת „כרמל מזרחי"—בירות, דמשק, חלב
בהודו — בומביי.
במזרח הרחוק — חברת „כרמל מזרחי" — שנהאגי.

אירופה: באנגליה — חברת „פלוין" שורדיטש 178/9 — לונדון
בשויצריה — ג'נף. בגרמניה—ברלין. בצ'כוסלבקיה—בברוקס. באוסטריה — וינה. בפולניה — ורשה. בדנציג דניה—חברת „כרמל" קופנהגן. בהולנד—אמשטרדם

אמריקה: בארצות הברית—ניו־יורק. בארגנטינה — בוינס־אירס.
בברזיליה — ריו־די־ז'נירו.

אפריקה: במצרים—חברת „כרמל מזרחי"—קהירו, אלכסנדריה פורט־סעיד, סואץ, מנסורה. טרנסול. יוהניסבורג

אוסטרליה: מלבורן.

ניו־זלנד: אוקלנד הסטינגס.

דפוס „הארץ"

№ 12 (112)

שנה שלישית

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
יב
(קיב)

תל־אביב
ט"ז באב
תרצ"א

Tel-Aviv
July 30
1931

התוכן

מחיר החתימה
בארץ־ישראל:
לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י
בחוץ־לארץ:
לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים
מחיר גליון בודד —
בארץ־ישראל 20 מא"י, בחו"ל 12 סנט

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine
בית המערכת וההנהלה: ת"א, רחוב מונטיפיורי 32

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, ט״ז באב, תרצ״א | גליון י״ב (קי״ב)

יְמֵי הַשָּׁבוּעַ

הגימנסיה „הרצליה״ (לחג יובלה)

הגימנסיה העברית הראשונה חוגגת את חג יובלה בימים קשים מאד לא רק לישוב העברי, כי אם בימי משבר גדול גם לה לעצמה. משבר זה אינו עראי. זה ימים רבים מתחבט מוסד חנוכי חשוב זה (הוא והדומים לו), בבעית צורתו, שאינה הולמת את הישוב וצרכיו, ועוד יותר אולי – בבעית החנוך עצמי, שאכזב לא מעט (וקודם כל את המחנכים עצמם) – שלא הניח את דעת כולנו על כל פנים.

ביום חג רגילים לדבר רק בשבחו של חתן־החג. מנהג רע הוא. מפליגים רק בשבח הנקלים. והגימנסיה היא יותר מדי מכובדת עלינו, שנגנה אותה בקלוסים בלבד. לא נשכח לעולם את אומץ לב האנשים, שהעזו להקים לפני עשרים וחמש שנה בית עברי לתורה ולהשכלה במבואות יפו השוממים, במדבר לא־תרבות, בלי האמצעים האלימנטריים ביותר. העזה זו – יש דורשים אותה לגנאי. ברם, אצלנו היא, כמדומה, תנאי ראשון ליצירה. אצלנו התנאי הראשון לכל יצירה הוא – „בלי תנאי!״ אלולא כך ודאי שלא היינו זזים ממקומנו לעולם.

ברם, יום של חג הוא גם יום של דין, ואנחנו, המתבוננים זה ימים רבים בחרדת־לב לגלגולי חייו של מוסד זה, שהעמיד לנו כבר דור שלם בעל צביון מיוחד, איננו יכולים שלא להשתמש בהזדמנות זו ושלא להזכיר עוד פעם, כי אין להמשיך מסורת רק לשמה וכי יש להשתמש בכל מה שהושג עד עתה (והושג, אף־על־פי־כן, הרבה מאד), כדי להקים את את בית־הספר התיכוני על יסודות חדשים.

ביסוד הגימנסיה העברית הונח היסוד של החנוך הלאומי. גימנסיה זו היא שחִכה לנו יהודים „בעלי־העזה״, יהודים שאינם מתנמכים ואינם מתבטלים, יהודים בעלי שעור־קומה, היודעים ומכירים מה הם רוצים ועל מה הם נלחמים. מבחינה זו השיגה הגימנסיה אולי את המכסימום. היא שרפאה את הדור מן הירקון הגלותי, ממיעוט־הדם ומחורון־הדם של הגיטו. כן, היא שהציגה את היהודי החדש „לנוכח השמש״.

אבל הטעמה בלתי־פוסקת זו של היסוד הצבורי־הלאומי עשתה את החנוך בגימנסיה חיצוני ביותר, דימונסטרטיבי ביותר. לא הניחה מקום ללבלוב חשאי, לגדול פנימי שבנפש. היא, בתעמולה התמידית ובהפגנה התמידית, חשפה את השרשים, ערטלה את העולם. את החנוך העמידו כאן ביותר על ה„כלליות״, האמינו לרפא באהבת־המולדת לא רק את נגעי־הגלות, כי־אם גם את נגעי־האדם שבחו, כי בכלל האדם השלם גם אוהב־המולדת, ולא להפך.

לא חפצתי בזה לבוא בטרוניה עם הגימנסיה, שהזניחה לגמרי את החנוך האנושי. וזה גם אינו מענין אותי הרבה. לא פעם הטעמתי, כי כל הרעה באה תמיד לא ממיעוט חנוך, כי להפך מרוב טפוח ומשמירה יתרה. ברם, אין כל ספק, שבאט־מוספירה המחוממת של הגימנסיה נחרכו ציצי הנפש העַנוגים ביותר של חניכיה. היה באויר זה משהו לא נוח לצד האינטי־מי שבחיי הילד. לא רק זה, שהכל „הוצג לראוה״ יותר מדי, אלא שכנגד כל הכוון הלכה ונשתלטה כאן כבדות אורגנית, שאיש לא ידע מהיכן היא יונקת ואיך לרפאותה. אין ספק, שנכשלו כאן עוד בהנחת היסודות והוכנסה מלכתחילה איזו אי־נורמליות בסדר־החיים ובסדר־העבודה, שהלכה והחמירה במשך הזמן וגררה אחריה תוצאות שליליות קשות. ודאי שבית זה הוציא מתוכו את שורות־הנוער האמיצות הראשונות, את אלה שספגו בכל־זאת את הרוח היתרה של התקופה. הבית לא שלח ריקם את חניכיו ומי שהיו לו כלי־קבול בריאים, קלט כאן את הבריא. אבל היסוד כולו שעליו הוקם בית־הספר התיכוני בארץ לא היה נכון. לדור ההוא, שהוטלו עליו תפקידים גדולים אחרים, לא הספיקו כוחות היצירה להקים בית־מדרש עברי מקורי, שיתאים גם אל צרכי חיינו היסודיים.

על־כן, יחד עם הברכות הרבות, שאנו שולחים ביום חגם למיסדיה ומוריה של הגימנסיה העברית הראשונה, שהיתה לה הזכות הגדולה להעשות גורם ומופת לרבים, אנו מברכים אותם עוד ברכה אחת:

יהיה־נא להם עתה אותו אומץ־הלב שמלפני עשרים וחמש שנה להתנער מאבק המסורת! תוצג־נא, ובכל היקפה, על סדר היום שאלת **תכניתו ותכליתו** של ביה״ס התיכוני שלנו בכלל, שאינו יכול, לפי כל תנאי קיומו של הישוב, להיות **פרוזדור** בלבד!

י. פ.

גָּדִישׁ

ג. מֵהַמַּטָּרָה וָהָלְאָה

מְנֻפִּים בְּשִׁבְעַת רְקִיעִים וּשְׁקוּפִים עַד אַפְסֵי כָּל פְּרָזוֹן
הִכְחִילוּ צָהֳרַיִם בַּשָּׁרָב; נִסְתַּחֲפוּ שָׂדוֹת וּדְרָכִים
כְּתַלְמֵי קֶצֶף מְגֻנָּן בְּאוֹקְיָנוֹס מְפַלֵּשׁ הַזֹּהַר —
בַּמְּרוֹמִים הַשֶּׁקֶט הַגָּדוֹל, הַתְּכֵלֶת הַזַּכָּה: שַׁבָּתוֹן...
רַק מַטָּה, בִּמְסִלּוֹת יְרוּטוֹת לַטֶּרֶף, עוֹד רָחֲשׁוּ, זָעוּ
נְקוּדוֹת עֲמוּמוֹת: נְמָלָה וְאָדָם וְעֵדֶר שֶׁל פָּרוֹת,
שֶׁשֵּׂרְכוּ נְתִיבוֹת מִחְיָתָם בְּעָמָל וּבְמֶמֶר הַשּׁוֹגְשִׁים
וּבוֹלְשִׁים בְּכָל סֶדֶק וָפֶרֶץ... כֹּה חֹל וְשַׁבָּתוֹן נִתְלַכְּדוּ,
הִתְכַּתֵּשׁ שֶׁקֶט אֲפָסַיִם עִם אוֹיֵב קְשֵׁה רָצוֹן וְסַרְבָן,
שֶׁהִתְקִיף אַפֶּדֶן שַׁבְרִירָיו וַיִּמְרוֹד בְּמַלְכוּת הַקּוֹפְאָה
עַל זָהֳרֵי נִצְחָהּ, תָּקַע צִפָּרְנָיו בַּהֲדַר בְּלִימַת אֵלִים,
כִּרְסֵם בְּסַפִּיר עֶרְיָתָהּ וְחִטְחֵט וְקִרְקֵר בַּבְּדָקִים,
פִּתְּפֵת שַׁלְמוּתָהּ בִּמְרִי, וְהִשְׁרִיצָהּ פְּרוּדוֹת וּקְמָצִים;
וַיַּעֲמֵק לַחְשׂוֹף וּלְזַעֲזֵעַ, עַד נִקֵּר מִטַּבּוּר מַשְׁתִּיתָהּ
אֶת שְׁלִילָהּ הַטָּמִיר, הַנִּרְדָּם בְּאַחֲרוֹן חֶבְיוֹן בְּתוּלֶיהָ,
הַגָּלוּם בְּשִׁבְעַת צְעִיפֵי הַתֹּהוּ: הַחַיִּים — וְלַד־זְקוּנִים
לַהֲוָיָה שֶׁפִּתְּתָה פַּעַם לַפְּרִיָּה, וַעֲיֵפָה תְּנַסֶּה
לַשָּׁוְא לְסַכֵּר רַחְמָהּ — — — אַךְ יֵשׁ אֲשֶׁר פִּתְאֹם יִתְפַּכְּחוּ הַחַיִּים —
בְּאֶחָד מֵרִבְבוֹת אָדָם בְּאֶחָד מִשִּׁשִּׁים לְרֶגַע —
יִשְׁתַּחְרְרוּ־יִתְהוּ בְּאֵיבַת תִּמָּהוֹן עַל חֶתֶף הוֹרוּתָם,
יַכִּירוּ כָּל מִרְמַת הָאַכְזָב הַמֵּסִית, וּבְכִלְיוֹן מְחוֹזִים
יַעַרְגוּ לְשַׁלְוַת קַדְמַת־מְקוֹרָם, שֶׁצַּר כְּבָר לְקַבְּלָם
וּלְשַׁכֵּךְ אֶת שִׁטְפָם בֵּין גְּדוֹתָיו... וְכֹה שׁוֹקְעָה מִתְפּוֹרֶרָה מַלְכוּת
שַׁבָּתוֹן עַל הוֹד עַקְרוּתָהּ־שַׁלְמוּתָהּ, כִּי נִפְתְּתָה פַּעַם
לַפֵּרוּד — וּבְמֶרֶד נִדָּחִים נִקְלָעִים הַחַיִּים לְלֹא מִקְלָט.

קָרְנוּ מִפְרְשֵׂי זָהָב בַּמֶּרְחָב שֶׁשָּׁקַט עַל תִּכְלְתּוֹ,
וְלֹא יָדַע כִּי נָמֵל בְּבִטְחַת מְרוֹמָיו הַנָּגֶד — כִּי פִּתְאֹם
מִשַּׁחֲקֵי־דְמִי, בְּהִשְׁתַּתֵּק הָעוֹלָם עַל תּוֹעֲפוֹת צָהֳרָיו,
מִיַּרְכְּתֵי תְּכֵלֶת, מִתָּרְנֵי הַחַג, נִתַּק נֵץ, מַהֵר הִשְׁתִּיר
לְעֵבֶר חֲצַר הָאֲחֻזָּה, הִגִּיעַ עַד גְּבוּל הָעֲרָבוֹת,
הַחוֹפְפוֹת בִּבְרֵכַת־נְזִירוּת שֶׁעָרַן הַיָּרֹק לְלֵיל כְּלוּלוֹת,
וַיְּכַדֵּד אֶת מֻטַּת כְּנָפָיו וְנִתְקַע בֵּין גַּלֵּי הַזָּהָב...
כִּמְעַט רֶגַע הִקְשִׁיב לְפִטְפּוּט הַיּוֹנִים עַל גַּגּוֹת הֶחָצֵר,
וַיָּחָג בִּכְחֹל מַטָּה מָטָה, וַיִּצְלֹל כַּאֲנָךְ כְּבַד עָפַרְתּוֹ
אֶל בֵּין הַשַּׁאֲנַנּוֹת — עוֹד רֶגַע וְהִמְרִיא וּמַשַּׁק כְּנָפָיו
בְּעֹז שִׁסַּע נָתִיב בַּשֶּׁמֶשׁ; וַהֲדוּקָה בֵּין קַרְסֵי צִפָּרְנָיו,
מִתְעַלְּפָה לְרֵיחַ מְרוֹמִים, לְפַחֲדֵי בַרְזֶל בִּבְשָׂרָהּ,
אַט פִּרְפְּרָה יוֹנָה וַתִּגְוַע... שָׁם הִרְחִיק בַּחֻפָּה הַכְּחֻלָּה,
הַבָּרָה מִבֹּר וּמְסֻנָּנָה בְּכוּר שִׁבְעַת רְקִיעֵי בְּרֵאשִׁית,
חֲרוּזֵי אֲדָמִים נִגְּרוּ, וְחִלְּלָה טַהֲרַת שַׁבָּתוֹן
מְשׁוּעָה גוֹסֶסֶת לַחַיִּים, מְנַהֶקֶת רֶצַח שְׁבֵעָה.

לֹא פַּעַם כְּבָר תָּפַשׂ הַזָּקֵן אֶת רוֹבוֹ לִנְקֹם דְּמֵי יוֹנָיו
בַּנֵּץ, אַךְ הַנַּעֲרָה עָצְרָה בְּיָדוֹ: „אַל, אַבָּא!... מְרַחֲמָה
אֲנִי אֶת צִפֳּרֵי הַתַּמּוֹת וּלְבָבִי מִתְחַמֵּץ לָרֶצַח,
אַךְ חָסָה אֲנִי עַל הַהוֹרֵס, הַבָּא עַל אַכְזְרִיּוּת מִשְׁפָּטוֹ,
שֶׁחֻקְּקוּ לוֹ בֵּין מִפְלָשָׂיו, וְלֹא יֵעָרִים לְכַסּוֹת דַּם טַרְפּוֹ;
וְכֹה יָפֶה וְאַמִּיץ יַדְבִּיקוֹ, כֹּה הָגוּן וְגֵאוּת תַּפְקִידוֹ". —
הִשְׁתָּאָה הַזָּקֵן לְבִתּוֹ וְלֹא יָרָה... בְּחָדְשֵׁי הַקַּיִץ
לֹא בְּקֶרֶם הַנֵּץ כֹּה תְכוּפוֹת, כִּי תָר מִחְיָה גַּסָּה לְקִנּוֹ
עַל מְאוּרוֹת אַרְנָבוֹת וּשְׁפַנִּים, שֶׁחִמְּמוּ וַלְדֵיהֶם בַּשֶּׁמֶשׁ,
בַּסְּבָךְ וּבַחִישׁוֹת, שָׁם חִטְטוּ הַקּוֹרְאִים סְפִיחַ וּשְׁרָצִים:
רַב הָיָה הַטֶּרֶף בְּהֶפְקֵר הַשְּׁפֵלוֹת, בַּסּוּף וּבֶהָרִים,
וּבִרְכַּת כָּל צַיָּד בְּכֵרָה יְרֻקַּת מַזְנוֹנִים, שֶׁנִּמְנֶה
גַּם הוּא בֵּין חֲשׁוּבֵי קְרוּאֶיהָ, וְלֹא יָרַד לָצוּד בַּחֲצֵרוֹת
זְמַן רָב, וַיִּמָּנַע מִנְּווֹת הָאֲנָשִׁים עַד גְּמַר מִשְׁתֵּה קַיִץ...
אַךְ יִקְרֶה בְּעוֹנַת הַקָּצִיר, בִּדְפוֹק הָעֲבוֹדָה לַשָּׂדוֹת
אֶת כָּל תּוֹפֵשׂ מַגָּל וּמוֹשֵׁךְ בְּתֶלֶם, וּבְדִמְמַת חָצֵר
מְנֻסְּרָה בְגִיל עֲדַת יוֹנִים, כְּעָב רְקוּמַת תּוֹלָע וְחָרוּץ,
מִסְתַּדְּרוֹת בְּטוּרִים לְבָנִים, וּבְתַחֲרוּת־טִיסָה מִתְבַּדְּרוֹת
כְּבַהֲרוֹת כֶּסֶף שֶׁשֻּׁבְּצוּ בְזָהָב אַבְקוֹת זִיו — וּבְעוֹד רֶגַע
תְּחוֹגֵגְנָה שׁוּב נִכְחָן; וְגָדְלָה הֲמֻלַּת הַפְּתַיּוֹת לְגָרוֹת
הַנֵּץ מִמִּקְלָטוֹ, וְעָט לָאֲחֻזָּה לָבֹר לְקִנּוֹ
סְעוּדָתוֹ הַגַּסָּה עוֹד לִפְתַּן מְפֻטָּם בַּעֲדַת הַמִּתְעַלְּסוֹת. — —
אֲבֵלוֹת נִדְחָפוֹת הַיּוֹנִים לִדְגֹּר עַל קִנֵּיהֶן בְּרֶטֶט,
וְלֹא יָדְעוּ כִּי הָיְתָה יַד גְּבִרְתָּן הָרַכָּה וּמְלַטְּפָה בַּמָּעַל,
כִּי צִדְּדָה הָרוֹבֶה מֵאוֹיְבָם וַתָּחָס עַל רַהֲבוֹ הַפְּרָאִי —
הֲלֹא הִיא שֶׁתֵּדַע לְנַשְּׁקָן וּלְרַפֵּד הַקֵּן לְגוֹזָלֵיהֶן,
וּבְשַׁאֲגַת קֶסֶם בְּעֵינֶיהָ תְּלַוֶּה אֶת רוֹצְחָן, תִּסְתַּכֵּל
אֵיךְ גּוֹלְשִׁים בַּתְּכֵלֶת הַצְּלוּלָה אֲגָלִים אֲדֻמִּים וְחַמִּים...

מִמּוּל אַשְׁרוֹת תּוֹלָע בִּנְמָלֵי הַשְּׁקִיעָה, עַל שְׂדוֹת דָּגָן גְּמוּמִים,
הִתְפָּרְקְדוּ צְלָלִים בֵּין אָהֳלֵי זָהָב מְתֻלָּמִים שֶׁתָּקַע
הַקַּיִץ בְּיוֹם קְצִיר רִאשׁוֹן; הַפּוֹעֲלִים שָׁבוּ מִמְּלַאכְתָּם...
הִתְנַהֵל הַזָּקֵן לְאַט, דוֹמֵם קָטַף מְלִילוֹת וּפֵרְכָן
בֵּין כַּפָּיו, וַיָּבָר לְרוּחַ הָעֶרֶב גַּרְעִינֵי הַדָּגָן,
שֶׁשְּׁזוּפִים וּצְנוּמִים הִתְגּוֹלְלוּ עַל כַּף מְיֻבֶּלֶת וְנֶפּוּ
אֶל בֵּין אֶצְבְּעוֹתֶיהָ, וְכִסְכְּסָם אַחַת אַחַת מֵרְגִילוּת
בֵּין שִׁנָּיו, וְלֹא עָמַד עַל טִיבָם וְטַעְמָם... עַד שֶׁלֹּא יָכֹל
הִתְאַפֵּק, וַיִּפֶן אֶל בִּתּוֹ, וַיְהִי דְבָרוֹ שָׁקוּל וּמְיֻשָּׁב,
כַּאֲגַב שִׂיחָה גְּרֵידָא: „הֲלֹא תֵדְעִי, בִּתִּי, אֵין נַפְשִׁי לְהַשְׁהוֹת
אֶת שְׁנֵי הַדַּיָּרִים בְּבֵיתִי..." הַנַּעֲרָה לֹא עָנְתָה... וַיּוֹסֶף:
„רָאִיתִי כִּי רָפְתָה הַמְּלָאכָה בַּשָּׂדֶה, גַּם אַתְּ בִּתִּי אֵינֵךְ
כְּדַרְכֵּךְ מֵאָז — נָפַל דָּבָר וַאֲנִי טֶרֶם אַבְחִין — וְאֶשְׂכֹּר
לִי פּוֹעֲלִים שְׁנַיִם חֲרוּצִים... הַאֵין טוֹב לַחְשׂוֹךְ אֶת הַחֶדֶר
בִּשְׁבִילָם וְיוּכְלוּ לְהַשְׁכִּים לַשָּׂדוֹת..." וַתַּעַן הַנַּעֲרָה,

וַיְהִי כְמוֹ מָשְׁכָה בְּרֶסֶן הַמִּלִּים לְנַהֲגָן בְּנַחַת:
„בְּאָסָם רַק שְׁאֵרִית בְּלִיל סְבֵי אֶשְׁתַּקֵּד בַּפִּנּוֹת, וְעוֹד פְּנוּיוֹת
הַגְּרָנוֹת כִּמְעַט, כִּי מָאתַיִם הַסְּאִים לֶפֶת־שֶׁמֶן שֶׁנֶּעֶרְמוּ
בָּהֶן, בְּיוֹם גְּשָׁמִים רִאשׁוֹן, בִּשְׁבוּת קְצִיר הַשָּׂדוֹת, תְּדוּשַׁן —
כָּהֵם וְכָהֵמָּה אִם פּוֹעֲלֵי שָׂדֶה לְךָ תִּשְׂכֹּר, לֹא יֶחְסַר
לָהֶם מְקוֹם לִינָה — וְאֵין צֹרֶךְ בַּחֲדַר הַדַּיָּרִים...״ וַיֵּלְכוּ
תְּפוּשֵׂי מַחֲשָׁבוֹת וְשׁוֹתְקִים, אַךְ הוּדַק עוֹד יוֹתֵר הַקֶּשֶׁר
הַמְּאַחֶה בַּלָּאט רַעְיוֹן סְתָרִים, וְכֹה כָבְדָה הַשְּׁתִיקָה הָאוֹרְבָה
פְּעוּרַת הַלּוֹעַ הָרֵיק—עַד שׁוּב פָּתְחָה הַנַּעֲרָה בִּמְתִינוּת,
וַתְּהִי כְמַמְשִׁיכָה לְאַט שִׂיחָה קַלָּה, וּכְאִלּוּ לֹא הָיְתָה
מַפְלִיגָה בְדֹחַק דְּבָרֶיהָ לִתְחוּם רָחוֹק־זָר, כְּמִתְכַּוְּנָה
לְיַשֵּׁב הַלֵּב וּלְהַפְתִּיעוֹ וּלְפַיְּסוֹ עַל כָּרְחוֹ — וַתֹּאמַר:
„הִתְקַדֵּם הָעוֹלָם וַתֵּרֶב הַדֵּעַת וְאָנוּ לֹא נֵדָע,
כִּי סָגַר עָלֵינוּ הַכְּפָר עַל אַדְמָתוֹ וְשִׁפְעוֹ וְשִׁקְטוֹ...
אַךְ יֵשׁ אֲשֶׁר יָבוֹא הַדַּוָּר וְקוּנְטְרֵס בְּיָדוֹ, שֶׁשְּׁלָחוּ
אֵלֵינוּ מִבָּתֵּי חֲרֹשֶׁת רְחוֹקִים, וְאָז רַק נִשְׁתּוֹמֵם
לִרְאוֹת בַּצִּיּוּרִים צְרוּפֵי מְכוֹנוֹת שֶׁשִּׁכְלְלוּ, חִדְּשׁוּ,
אֵי שָׁם הַרְחֵק מְאֹד מִכְּפָרֵנוּ, לְכָל שִׁמּוּשׁ בַּיִת וְשָׂדֶה,
וְדוֹחֲקוֹת רַגְלֵי כָּל חַי וְכָל כְּלִי, שֶׁעָמְדוּ תְּדִירִים
לְאֵמוּן תַּפְקִידָם מֵאָז דָּאַג אָדָם לְמִשְׁקוֹ עַד הֵנָּה.
וְרֶגֶשׁ תִּמָּהוֹן וְגָאוֹן בִּפְנֵי חָכְמַת אָדָם יְבוֹאֵנוּ...
אַךְ יֵשׁ וְיִלָּוֶה אֵלָיו, מִמַּאֲפֵל נֶפֶשׁ יִגְנֹב,
כִּרְפְרוּף מַשְׂטֵמָה עִוֶּרֶת־אִלֶּמֶת לָאוֹיֵב הַיָּהִיר,
הַמְבַיֵּשׁ כֵּלֵינוּ הַיְשָׁנִים שֶׁטִּפְּלוּ בָם דּוֹרוֹת בִּשְׁלֵמוּת,
שֶׁלְּטָשְׁשׁוּם בְּעַרְבֵי הַקָּצִיר בְּרִנַּת הַשֹּׂבַע לְמָחָר...
אָז יֵשׁ כִּי נִתְגַּנֵּב לָאֻרְוָה בַּלָּאט — נְוֵה־מִשְׁנֶה לָאָדָם
מֵאָז וּמֵעוֹלָם — וְאַהֲבַת חֶמְלָה וּבֹשֶׁת בְּעָלִים,
שֶׁזִּלְזֵל בְּעָבְדוֹ הַיָּשָׁר, תּוֹקְפוֹת לִבֵּנוּ לְמַרְאֵה
הַסּוּסִים הַמְנוֹפְפִים זָנָב וְנוֹחֲרִים מְנוּחוֹת עַל בְּלִילָם,
וְעוֹד זֵעַת עֲמָלָם מַלְבִּינָה אֶת קִצְפָּהּ עַל מֶתֶג וָרֶסֶן,
בְּחִבָּה נְלַטֵּף צַוָּארָם, נִתְחַפֵּשׂ כְּגוֹמְלֵי אֱמוּנִים,
אַךְ שִׁקְשׁוּק הַמְּכוֹנָה כְּבָר אוֹרֵב מִדַּפֵּי הַקּוּנְטְרֵס הַמְצֻיָּר,
וּמְבַשֵּׂר אֶת בּוֹאָהּ וְלַעֲגָהּ לְכָל מִדּוֹת גְּמוּדוֹת־עֲנָווֹת,
שֶׁסִּפְּקוּ עַד דַּי כָּל צָרְכֵינוּ בִּסְאָה וּבְקַב — הִיא תְּהַתֵּל
בְּאוֹן צֶמֶד סוּסִים, בִּשְׁרִירֵי צַלְעוֹתָם, וּבְמַעְגַּל חֶשְׁבּוֹנוֹת
תַּחְשֵׁק אוֹפַנִּים וּגְלִילִים לְהַבְהִיל אֶת גַּדְלֵי בַרְזֶלָּהּ;
וַיְהִי לָהּ הַשָּׂדֶה לְקַו וְהַגֹּרֶן לְמִדָּה שַׁחֲצָנִית,
תְּקִיפַת נִצָּחוֹן כְּבָר נָטְעָה בַּלֵּב אִי־אֱמוּנָה וְחֶשֶׁד
לִמְרוּצַת הַדָּם בְּכָל חַי, וּלְכָל רָצוֹן מְגַשֵּׁשׁ, מִזְדָּרֵז,
נִכְנָע מִפַּחֲדֵי אֲדוֹנִים, אוֹ פּוֹעֵם מֵחֶדְוַת יְצִירָה...
כֹּה נִפְסַחַת עַל מִפְנֵה דְרָכַיִם: רוּחֵנוּ מְעַט מֵהַיָּשָׁן,
וְנִפְגַּר לִפְנוֹת אֶל הֶחָדָשׁ, הַכּוֹבֵשׁ. — הֲלֹא תַסְכִּים, אַבָּא,
כִּי שָׁם פִּסְגּוֹ מִגְדָּל עֵת אָנוּ בַּשֵּׁפֶל יָשַׁבְנוּ, וּבְמִקְרֶה
יִזְדַּמֵּן גַּם לָנוּ לְהַכִּיר דְּבַר־מָה מִכָּל גְּדוֹלוֹת הַמַּדָּע,
בְּבוֹא קוּנְטְרֵס הָאַר, אוֹ קַיְטָן כִּי יָסוּר לְבַלּוֹת פֹּה חָפְשׁוֹ...״

(המשך יבוא)

מתתיהו שהם

שַׁעֲרֵי נֹגַהּ

מאת לורד דונסני *)

הנפשות:

ג'י'ם, גנב בחייו }
ב'י'ל, גנב בחייו } שניהם מתים

המקום:

המקום הבודד

הזמן:

ה ה ו ו ה

על פני המקום הבודד זרועים סלעים שחורים וגדולים. בקבוקי־שכר בלתי־מפוקקים מתגוללים בערבוביה גדולה. בירכתי הבמה מתנשא כותל עשוי אבני־שוהם, ובו שער־השמים. והדלת זהב טהור.

מתחת למקום הבודד משתרע רקיע זרוע־כוכבים.

המסך העולה מגלה את ג'י'ם, כשהוא יושב וחולץ פקקים מתוך בקבוקי־שכר. יש שהוא משפע את הבקבוק בזהירות יתירה, והבקבוק נמצא ריק. קול צחוק עמום ובלתי־נעים נשמע מרחוק. עבודה זו וקול הצחוק המתעורר במרחק אגב־עבודה אינם נפסקים במשך כל הלילה. עוד בקבוקים נמצאים מתגוללים מאחורי הסלעים ויש גם מוגשים לידי ג'י'ם מתוך האויר, וכולם ריקים. ג'י'ם חולץ פקקים אחדים.

ג'י'ם שוקל את הבקבוק אשר בידו בזהירות יתרה: **הרי זה מלא!** גם זה ריק, כיתרם.

שירה נשמעת מעבר שמאל.

ב י ל נכנס מעבר שמאל ואות־יריה לו מעל לעין אחת, ושר: **רדי, בריטניה, בים שלטי, בריטניה!** פוסק משירו. **הן אמנם! הרי בקבוק־שכר!** מוצא אותו כשהוא ריק; מביט נכחו ולסוף מעביר מבטו מלמעלה — ארצה. **הנה עיפה נפשי לכוכבים הגדולים והנפוחים ההמה, אשר שם מתחת. וגם שכבת־אבן זו לזרא היתה לי. ואני, הנה אני תועה פה, בצל כותל זה, שעה כה ארוכה. הן זה מעת לעת מאז בי ירה אותו בעל־בית. ומה ראה לעשות כן?! הן אנכי לא אמרתי לפגוע בו בבר־נש זה. רק בדינרי־הכסף אשר לו חשקתי. אך זה היה מוזר, מוזר! האח, הרי שער! והלא זה הוא שער השמים! כך, כך! גם זה טוב, איפוא!** מביט לרומו של הכותל זמן־מה. **לא, לא אני הוא וטפסתי על פני כותל זה. הן לא קצה לו; לא סוף... מתנשא מעלה מעלה הוא...** מתדפק על השער ומחכה.

---

*) אדוארד ג'ון מוריטון דרכס פלונקס, המכונה לורד דונסני והידוע בשם זה בספרות הבריטית המודרנית, תופס את אחד המקומות החשובים ביותר בין סופרי בריטניה במקצוע הדרמה. במשך שנות עבודתו הספרותית הרבה דונסני להעניק מפרי רוחו לספרות העולם, בין בדרמה ובין במעשיות דמיוניות. לא על חיי אחיו לעם ולמולדת יכתוב ואין בדבריו חותם המקום. לא־ארצי הוא דונסני ולא מחובר לקרקע מולדתו. עולמי הוא, ואולי עוד יותר: אורירי. ברוב מחזותיו ניכרת אמנם הסתכלות פילוסופית והשקפת־חיים עמוקה, ועם כל זה הרי הם נשקפים מבעד לערפלי־קסם של מרחק, של רום אגדי, ומוצאם — דמיון אכזוטי. מסתורין וזרות, סמליות ופקחות משמשים בערבוביה גם במחזותיו וגם במעשיותיו, אשר בהן ניכרת ביחוד השפעת „אלף לילה ולילה". ובאה גם השפה שלו, הגמישה והקלילה והמגוונת, ומוסיפה משלה: חוט של חן.

את תשומת־הלב הראשונה משך אליו דונסני במחזה־זוטא זה — **ש ע ר י נ ג ה**, האפיני בתכנו, בסגנונו ומבנהו לסופר זה.

ר. ג.

ג׳ים. לא לבני עדתנו יעוד מקום זה.

ב י ל. והרי פה עוד פוחח. הן תלה תלו אותו... אך – הלא זה ג׳ים מקדמוניות! ג׳ים!

ג׳ים. עיף שלום!

ב י ל. ג׳ים! מאימתי הנך פה?

ג׳ים. הנה מעולם ומאז פה הנני!

ב י ל. האם לא תזכרני, ג׳ים? הלא אתה הוא אשר אמנת את ידי ביל בפריעת המנעולים לפני שנים רבות רבות, בעוד ביל נער קטן; ואמנם ביל לא היה יודע כל מלאכה מעודו וגם פרוטה לא היתה מצויה לו בכיסו לולא באת אתה, ג׳ים! ג׳ים מביט במבט רופס. מעולם לא שכחתיך אני, ג׳ים. אנכי לתוך בתים התפרצתי, ואחריהם פניתי לבנינים גדולים. בכפר, הלא ידעת, ענקי-חומות ממש. עשרתי, ג׳ים, ומכובד בעיני כל מיודעי הייתי. וגם אזרח הייתי, ג׳ים, מעורב עם הבריות, והיה לעת ערב, ויושב הייתי על דאח, ואומר אל נפשי: „גדול אנכי כג׳ים!" אך לא היו דברים מעולם, ג׳ים! לא כמוך כמוני מטפס נאה. ואני גם לא יכלתי לעלות במדרגות חורקות, בשעת דממה רבה, עת לפתח כלב רובץ ומיני מטלטלים תקלה לרגליך, ודלת צורחת מדי נגעך בה, וחולה שם למעלה, אחת, אשר לא ידעת כי ישנה היא, ואין לה בלתי אם לשים אזנה אל כל תנועותיך כי שנתה נדדה. וכי אינך זוכר את ביל הקטן?

ג׳ים. אין זאת כי זה היה במקום אחר, אחר.

ב י ל. כן, ג׳ים, כן. עלי אדמות, מטה.

ג׳ים. ואולם, הן מקום אחר אין.

ב י ל. מעולם לא שכחתיך, ג׳ים. יש אשר הייתי רוטן תפלות במסגד, כשאר בני-אדם, וכל אותה שעה הייתי הוגה בך, באותו חדר אשר בפוטני, ואדם אחד בודק וחוזר אחריך בכל פנות החדר, אקדח בידו האחת ובשנית – נר, ואתה סובב-הולך עמו.

ג׳ים. פוטני – מה זו?

ב י ל. הה, ג׳ים, וכי לא תוכל לזכור? האם לא תזכור את היום בו הוריתני פרנסה מאין תמצא? בן שתים-עשרה הייתי, והיה אביב, והכל פרח אז מחוץ לעיר. ואז הריקונו את הבית אשר ברחוב החדש, מספר עשרים וחמשה. ולמחר ראינו את פני בעל-הבית המפוטמים, פני הפתי! זה היה לפני שלשים שנה.

ג׳ים. ושָנים מה הן?

ב י ל. הה, ג׳ים!

ג׳ים. הלא עיניך הרואות כי אפסה פה כל תקוה, ובאשר תקוה אין הן גם עתיד אין. ואם אין עתיד – עבר אין. רק ההווה פה. אומר אני לך: אבדנו. אין שָנים פה, ואין פה ולא כלום!...

ב י ל. התעודד-נא, ג׳ים! אין זאת כי אם פתגם מנקר במוחך: „אל תקוה ואל תוחלת לכל הבאים הנה!" אני הייתי לומד פתגמים. נאים המה מאד מאד. בר-נש אחד, שקספיר שמו, חברם. אבל לא טעם להם ולא ריח. מליצות. הסח דעתך מפתגמים, ג׳ים!

ג׳ים. אומר אני לך: אין כל תקוה פה!

ב י ל. התעודד-נא, ג׳ים! יש תקוה לרוב שם, האף אין זאת? מראה כלפי השער.

ג׳ים. כן הוא. ועל-כן יסגרוהו על פני כל. אין עם לבבם כי נהנה משלהם. לא. מתחיל אני לחזור ולזכור עתה את הארץ, משהתחלת מדבר. הלא כך היו נוהגים גם שם: במדה שעשרו בה במדה היו מונעים אותך מליהנות משלהם אף כזית.

ב י ל. ג׳ים, הנני ואגדך מה בידי וחיתה בך רוחך. שמעני ג׳ים, – ושֵכר יש לך? הלא אמנם, יש ויש. ובכן, עליך להתעודד, ג׳ים.

ג׳ים. זה כל השֵכר אשר תמצא פה. כולם ריקים.

ב י ל מתרומם מעט-מעט מעל האבן שישב עליה, ומראה על ג׳ים באצבע אגב-עמידה ברוח רוממה. הן אתה הוא אשר אמרת כי אפסה פה כל תקוה, וקוה תקוה למצוא שכר בכל בקבוק אשר תפתח.

ג׳ים. כן; איחלה ליום, וראיתי לוא רק טפה אחת באחד מהם. אבל ידעתי נאמנה, כי לא אראה זאת, ואפשר שלא תשחק לנו השעה אך פעם אחת.

ב י ל. וכמה בקבוקים כבר בדקת, ג׳ים?

שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת

השכינה עברה אל העתונאים

..."לאסוננו עומדים בראש התנועה שלנו – אמר ביאליק בועידת הסופרים העברים בתל-אביב – ברובם הגדול והמכריע אנשים שהם בעצמם אינם כואבים את מכאובי התרבות, אנשים שבעי תרבות זרה, שאין להם צרכים תרבותיים עבריים ואינם מרגישים בצורך זה, השבע לא יאמין לרעב" וכו'.

יוצא, שהם, ה„מנהיגים", הם עמוסי התרבות, ואנו, העניים ברוח נעביך – ולפיכך... כסבור הייתי, שאם הוא, ראש המדברים, יצא לקטרג על „העומדים בראש התנועה שלנו", יאמר פעם את האמת לאמתה, היינו: „מנהיגינו" הם אנטיתרבותיים מעיקרם, משוללים כל יחס פנימי אל התרבות במובנה העליון, אל כל תרבות, זרה או עברית, והיא נמיכותם הרוחנית, רק היא הגורמת את כל הכשלונות, כ„תרבותיים" כפוליטיים... והנה הוא אומר את ההיפך דוקא ומיחס להם „שובע תרבות" – עד כדי התבטלות. „מומנט" זה גרידא יש בו כדי לפסול את הועידה כולה. לא טובה מזו היתה גם הועידה הברלינית – ועידה שבה השתתפו שפרינצק וקרופניק ושנסתיימה בשירת ה„תקוה" – הרי שהסכויים לתוצאות ממשיות מכל אלה רפים מאד, ואף-על-פי-כן נמצאו אנשים שנבהלו: אולי באמת תצמח הישועה עתה! – והרי הם מזדרזים להשטין ולקלקל ככל האפשר.

... „משנת תרע"ז ועד לזמן האחרון – קופץ וכותב ב„העולם" האל"ף מ„ארץ ישראל" – נעשו שנים-שלשה נסיונות לבנות את בנין הספרות העברית בעין יפה ובבנין זה הושקעו מאות אלפי לי"ש (הוא עמד ומנה!) וכו'. ההביאו סכומים עצומים אלה לספרותנו נכסים השקולים כנגדם?"

אותן „מאות אלפי הלי"ש" אינן מניחות לישון, כנראה, לכמה אנשים במחננו עד היום! „סכומים עצומים" – אוי ואבוי!... ומאימתי נעשה מר א' בן-סמך בענינים אלה עד כדי כך שיהא רשאי לשום את ערך היצירות הספרותיות של אותו „תור הזהב", אם הם שקולים כנגד ה„סכומים העצומים", או לא? מהיכן נהירים לו, לא' זה, המחירים המדויקים של הנכסים הרוחניים? מאימתי נעשה הקורספונדנט „מארץ ישראל" מומחה גדול גם כאן?

„האין לנו כאן עסק עם תופעה אחרת, שיש לקרוא לה בשם סלוק-שכינה?... קדמונינו ידעו לספר על תנאים, המביאים לידי הסתלקות השכינה מישראל"...

אבל על העתונאים מסוגו של א' שורה, כנראה, השכינה בשפע. הלא זוהי השכינה של הסתגלות והתרפסות וחלקות וחנופה וסגידה לתעלא בעידניה והגנה ידועה על אנשים ידועים.

ג׳ שופמן

ג ' י ם. לא אדע! עובד אני תמיד, בחפיזה, מאז ומעולם — מאז ומעולם — ממשמש במתינות רבה בצוארו ובאזנו. הן אמנם, מאז ומעולם, ביל!

ב י ל. ולמה לא תחדל מעשות זאת?

ג ' י ם. צמאתי מאד.

ב י ל. ובכן, איפוא, מה לדעתך יש עמדי, ג'ים?

ג ' י ם איני יודע. ללא הועיל הוא!

ב י ל מוצא עוד בקבוק ריק. מי זה צוחק כך?

ג ' י ם משתאה לשמע שאלה זו, בקול ובהטעמה: מי זה צוחק כך?!

ב י ל נראה מבולבל קצת מפני שאלתו השטותית. האם רֵע הוא?

ג ' י ם. רֵע! — צוחק.

הצחוק הנשמע מתלכד עם צחוקו של ג'ים והם נשמעים בערבוביה רגעים מספר.

ב י ל. ובכן, איפוא, אינני יודע. אבל, ג'ים, מה לדעתך יש בידי?

ג ' י ם. מה בצע בדבר? ולוא גם שטר של עשר לירות שטרלינג!

ב י ל. יקר הוא משטר של עשר לירות, ג'ים, ג'ים, זכר־נא, ג'ים, והעלה על לבבך! האם לא תזכור, כיצד היינו נגשים לפתיחת אוצרות־הברזל? הה, ג'ים, האם תוכל לזכור איזה דבר שהוא?!

ג ' י ם. כן, מתחיל אני לזכור עתה. לפנים היו שקיעות. ולאחר השקיעות היו אורות גדולים וצהובים. והיה אחד נכנס מאחורי אורות אלה דרך דלת סובבת.

ב י ל. כן, כן, ג'ים. זה היה „הדוב הכחול" אשר בוימבל־גדון.

ג ' י ם. כן, ואור זהב היה בחדר. ושֵכר היה, וברק לו. וממנו היה נשפך על השולחן, והיו אורות גם בו. והיתה שם נערה עומדת, ושער־ראשה צהבהב. אין זאת כי היא שם, מעבר לשער, בין הכרובים, וזיו לה בשערה, ואותה בת־צחוק על שפתיה, כזו שהיתה מרחפת לה על פיה בלגלג עליה אלמוני ופלוני, ושניה הנאות נוצצות. היא — ודאי שקרובה היא לכסא הכבוד. לא היה כל דופי בג'יין.

ב י ל. לא, מעולם לא היה כל משחת בג'יין, ג'ים.

ג ' י ם. את המלאכים לא ארצה לראות, ביל. אך מי יתן ושבתי וראיתי את ג'יין לוא אך פעם אחת. מראה לעבר הצחוק. יצחק לו כאות לבו, ואני את נפשי שאלתי לבכות. ואתה הן ידעת, כי אין לבכות פה, ביל.

ב י ל. ראה תראנה עוד.

ג'ים איננו מתענין בהערה זו; הוא משפיל את עיניו ואיננו חדל מעבוד.

ב י ל. ג'ים. ראה תראה אותה שוב. רוצה אתה לבוא בשערי השמים, האין זאת?

ג ' י ם מבלי נשוא עיניו, רוצה!

ב י ל. ג'ים, יודע אתה מה יש לי, ג'ים?

ג'ים איננו משיב לו, וממשיך לעבוד מתוך עיפות.

ב י ל. הלא תזכור את אוצרות־הברזל, ג'ים, כיצד היינו פותחים אותם במפצח־האגוזים שלנו, כאגוזים ממש!

ג ' י ם אגב־עבודה. בעיפות: שוב ריק.

ב י ל. והנה המפצח שלי. הוא היה בידי כל אותה שעה. והם הניחוהו בידי. חשוב חשבו כי הוא ישמש עדות נגדי.

ג ' י ם. אין דבר אשר יצלח פה.

ב י ל. אני — אני אתפרץ השמימה, ג'ים, ואתה עמי תבוא, כי אתה למדת את ידי לעבודה. לא טוב לבי בשמחה ובששון שם, ככרובים ההמה, בידעי כי יש מי שעומד מחוצה לשער. לא כמוהם כמוני.

ג'ים ממשיך לעבוד.

ב י ל, ג'ים. ג'ים. ראה תראה שם את ג'יין.

ג ' י ם. לעולם לא תבקיע אל השערים, ביל. לעולם לא

ב י ל. הן זהב המה, ולא יותר, ג'ים. רך הזהב כעופרת. והמפצח יוכל להם לוא גם היו עשת!

ג ' י ם. לא יעשה כזאת לעולם, ביל.

ביל מרים אבן מאבני־המקום, שם אותה על יד השערים, עולה עליה

מִתּוֹךְ הַקּוֹנְגְּרֶס

ט. הישיבה התשע־עשרה

הישיבה התשע־עשרה של הקונגרס. על סדר היום: הצעות הועדה הפוליטית. האולם מלא, כמו תמיד, בשעה שמזג־האויר הקונגרסאי מבשר סקנדלים. יודעי־דבר כבר התלחשו לפני כמה שעות במסדרונות הקונגרס, כי תכנית־הסקנדלים ערוכה ומוכנה מראש... העתונאים צוהלים. סוף־סוף עתידים הם ליהנות הפעם מ„חתיכה שמנה", הראויה להתכבד באותיות שמנות וגדולות על העמוד הראשון של העתונים. הפעם „לא יהיה משעמם", לא יטפלו בשאלות „משעממות", כגון בנין, התישבות וכו'. כאן תהיה מלחמת דברים ומלים—מלחמה האהובה עלינו כל־כך, אהובה עד כדי אסון.

אכן, לא היתה זו ישיבה משעממת. מהממת היתה. הסקנדל לא איחר לבוא מיד לאחר שנתקבלה ההצעה לעבור על הצעת הריביזיוניסטים לסדר היום. — — —

בקוים אלמים אלו מקמץ אני בתיאור פרטי הסקנדל. פרטים הידועים, ודאי, למדי מתוך העתונים ושלא כדאי לחזור עליהם באיזו צורה שהוא.

במסדרון נתקלתי, אחר־כך, בעלם רך העומד ובוכה לפני חברו ומדבר אליו מתוך התיפחות: „הן כולנו ציונים, רעיון אחד לכולנו ולדבר אחד אנו שואפים — לשם־מה, איפוא, השנאה הזאת והמלחמה הזאת?"

עלם תמים!

המרובים הם כאן האנשים, אשר לאור התבערה האוחזת עתה את בית־ישראל מכל קצותיו, תתפרץ מלבם שאלה פשוטה זו, שהיא ההקדמה האחת והקצרה לכל מעשה־הצלה?

י. ההולך

ימים רבים האמנתי, ורבים כמוני האמינו בזאת, כי המלחמה בוייצמן, אם לא בכל מאת אחוזיה, הרי לפחות בתשעים אחוזיה, מלחמת־דעות היא, מלחמה בשיטתו, בדרכיו — עד שבא קונגרס זה והעמידני על טעות־אמונתי זו.

מתוך קריאות ה„בוז!" אשר נישאו לא פעם לקראתו; מתוך ה„יתגדל ויתקדש" שנשמע באולם אחרי שוייצמן מסר את הדו"ח הפוליטי; מתוך דברי רוב מתנגדיו בשעת הוכוחים עלה בעיקר הד אחד, הד השנאה האישית, שנאה רבת חמה וקצף לאדם, אשר הגורל הטיל עליו להיות מנהיג ליהודים ואשר מפני טעמים ידועים או בלתי־ידועים העלה עליו שנאת רבים.

מנהיג ליהודים. בזה נאמר כבר כל מה שצפון בתפקיד טרגי וכבד־יסורים זה.

וייצמן הורד. לא בעיני אחד ממתנגדיו ראיתי את ברק החדוה הפנימית לקראת מאורע זה. אלה, אשר לכאורה נלחמו בשיטתו בלבד, צוהלים בה בשעה ששיטתו לא נוצחה עמו ונוצח רק הוא, ב על־השיטה. אין זאת, איפוא, כי לא שיטתו אלא הוא גופו ובעיקר הוא — לצנינים היה בעיני רבים.

תעודת־כבוד הוא להולך ותעודת־עניות לכמה ממתנגדיו הצוהלים ללכתו.

פושט את ידיו למנעול ומתחיל לעבוד. ג'ים ממשיך לעבוד בשלו והוא עיף. עבודת ביל טרם נגמרת ונטלי־זהב ווי־פז נופלים לארץ.

ב י ל. ג'ים! קל הדבר למפצח! קל מכל קל!

ג ' י ם. הם לא יניחוך לעשות כן, ביל!

ב י ל. אין הם יודעים מה בידי. הנני פותחם קל מהרה.

ג ' י ם. ואם השער בעביו כדי פרסה, ואם כדי מליון פרסאות, ואם כדי מאת מליון פרסאות! — — —

ב י ל. לא כן הוא, ג'ים! הן שערים אלה למען הפתח חוצה נעשו, ולוא היה עבים יותר מארבע אצבעות הן אי־אפשר היה לעשות כן!

ג ' י ם. הלא תזכור את האוצר הגדול אשר פתחנו פעם ונמצא פחם בו!

ב י ל. אך אין זה אוצר, ג'ים. אלה שמים הם! שם הלא ישבו הקדושים, וזרי־שמשות להם, מזהירים, ומתנוצצים כחלונות־כפור בלילי־חרף. חרק־חרק־חרק. ומלאכים שם, בהמונים, כסנוניות על חציר־גגות לפני עופן למרחקים. חרק־חרק־חרק. ופרדסים מלאים עצי־תפוח, לכל מלוא עינך, ונהרות פרת וחדקל, ככתוב בכתבי־הקודש; ועיר פז, לאשר חשקה נפשם בעיר, מלאתי אבנים טובות. ואולם, אני עיפה נפשי לכרכים ולאבנים יקרות. חרק־חרק־חרק. אנכי אצאה אל השדות, בגלילות הפרדסים, על גדות פרת וחדקל. לא אתמה אם אמא גם היא שם. מעולם לא היתה דעתה נוחה ממלאכתי. חרק־חרק. אולם, אמא היתה טובה וגם היטיב היטיבה עמי. לא אדע אם יש להם שם חפץ באם טובה, אשר תיטיב עם הכרובים, אשר תשב ותלבבם בבת־צחוק באמרם שירה, ואשר תחליק להם במר עליהם לבם. אם את כל הטובים שמה יכניסו — היא, ודאי גם היא שם. (לפתע:) ג'ים! הלא הם לא יביאוני במשפט לפניה, מה? אין זו עדות מוכיחה, ג'ים!

ג ' י ם. דרכם בכך, ביל. כך יאה להם!

ב י ל. אם כוס־שכר אחת ישנה בשמים, או פנכה של מעים ובצלים, או מקטורת־טבק — היא תכין לי כל אלה בבואי אליה. ידוע ידעה דרכי עד להפליא; ואת אשר אהבתי מה ידעה. ותדע גם מקום שם לי תחכה. הייתי נכנס דרך החלון באיזו שעה שהיא והיא ידעה כי אני הבא. חרק־חרק. היא תדע כי אני פה על יד השער, ג'ים. חרק־חרק. הכל יהיה מעולף בשלהבת־אור. ואני לא אכירנה, את אמא, עד אם הסכנתי עם האור הגדול... אך אני אדענה גם בין רבבות הכרובים. לא קמה עוד טובה כמותה בארץ, וגם בשמים אין כמותה... ג'ים, גמרתי, ג'ים! עוד תנועה אחת קלה וכלה מפצח־האגוזים את מלאכתו. הם נכנעים! הם נכנעים! ידוע ידעתים כי נכנעים! ג'ים!

נטלי־זהב ובריחים נופלים לארץ. לבסוף השערים נפתחים קצת מאליהם, ונעצרים בסלע.

ב י ל. ג'ים, ג'ים! פתחתי, ג'ים! פתחתי את שער־השמים! עזר־נא לי, אחא.

ג ' י ם. נושא עיניו ופיו פעור. הוא מנדנד בראשו בעצב וחולץ עוד פקקים. **עוד אחד ריק!**

ב י ל מתבונן ברקיע המשתרע מתחת למקום הבודד. **כוכבים... כוכבים פורחים וגדולים...**

ביל מזיז את הסלע אשר עליו עמד. השערים זעים לאטם. ג'ים קופץ ממקומו ורץ לסייע ביד רעהו; שניהם אוחזים בשערים ופוסעים אחור כשפניהם כבושים בשערים.

ב י ל. הו, אמא, את שם? שלום! את שם? זה ביל, אמא!

השערים נפתחים בכבדות, ומגלים לילה ריק וכוכבים.

ב י ל, מביט לתוך האפס המתגלה, בו יתעו כוכבים רחוקים. **כוכבים... כוכבים גדולים ופורחים... אין שמים, ג'ים!**

למן הגלות החשכה | צחוק אכזרי וחזק התעורר מרחוק. וקול הצחוק הולך וחזק מאד.

ג ' י ם. דרכם בכך. זו דרכם. עלולים הם לעשות כן!...

המסך נופל והצחוק עודנו נשמע.

תרגם מאנגלית ראובן גרוסמן

זקוף וחוור נשא וייצמן את דבריו בשעת מסירת הדו"ח שלו. דו"ח חשוף מכל מחלצות־מליצה ואמרות מפתיעות, חשוף כמציאות שלנו בשעה זו. חיור וכמעט שקט, כאדם אשר כל כבוד סבלו ומכאוביו פנימה, ישב וקלט לתוכו את כל אבני־הבליסטראות אשר זורקו בו בשעות הוכוחים. זקוף, חיור ומבליג השיב למתוכחים („אינני נמצא במצב הנוח של מתנגדי, היכולים לקרוא דרור לרגשותיהם"). זקוף וחיור ירד מעל הבמה.

„מאשימים אותי, כי בפוליטיקה שלי הייתי פרו־אנגלי — אמר וייצמן בנאום־הפרידה שלו בישיבה השניה של הסוכנות היהודית — לא פרו־אנגלית ולא אנטי־אנגלית היתה הפוליטיקה שלי, אלא — י ה ו ד י ת".

אם נכונה היתה פוליטיקה זו או לא, אם שגה בה וייצמן או לא שגה — יהיה המשפט איזה שיהיה, אבל הד ברור אחד עלה מתוך דברי־הנאום הפשוטים האלה, אשר שבו את הלב בפשטותם העליונה: אדם זה לא מעל בשליחותו הקשה וקמטי־היסורים אשר נחרשו בפני־הקלף שלו — יסורי ג ו ר ל נ ו הם, יסורי חלינו, אשר אותם נשא באמונה.

„אחת אדע: עשיתי כל מה שאפשר היה לעשות" — אמר בדברי־הפרידה שלו בפרקצית הפועלים. רטט נשמע בדברים, רטט שנשתקף בדמעות רבים, אשר הקשיבו לדברי ההולך, שרק ברכת מעטים לותהו בקונגרס זה.

שלש־עשרה שנה עמד אדם זה על המשמר. שלש־עשרה שנה, אשר עשוהו אחרי הרצל למעין „יהושע מכניס"; שלש־עשרה שנה של „הגבהת" ספר־גורלנו על במת־העולם הגדולה; שלש־עשרה שנה של „הנני העני" החוזר על הפתחים ודופק על לבות־עשירים אטומים וכיסי־זהב סגורים. שרביט־נשיאות ביד האחת ומקל של קבצן ופושט־יד מתוך הכרח—בשניה. את הכל זכרו לו בקונגרס זה, את כל כשלונותיו ושגיאותיו בדרך־היסורים שלו, אבל אחת שכחו: את הנאמן שבו, את רב־העלילה, את אשר נתן ויצר מה שלא היה לנו לפניו. את שאול־הדור, אשר שליחותו העלתהו משכמו ומעלה מכל אשר סביבו. את זה שכחו, וברכה חמה, ברכת הכרה, ברכה של תרבות אנשים מבינים ומרגישים, ולוא גם דז'נטלמניות חיצונית גרידא, לא נשמעה מעל במת הקונגרס להולך.

וייצמן הורד מנשיאותו. היה בזה משום דין התנועה. ואין רחמים בדין. תנועות גדולות, ותנועות פוליטיות ביחוד, אינן יודעות סנטימנטים. ולא זהו איפוא, העיקר בהורדת וייצמן. העיקר הוא: כ י צ ד הורד, כ י צ ד לווהו הקונגרס, ו כ י צ ד נפרד מנשיא־התנועה. באופן־הורדה זה לא נתגלה הקונגרס ככנסת נבחרי־התנועה, אלא כ ה מ ו ן שטוף שנאה עורת. צורה זו שבה נפרדו שליחי־התנועה מנשיא־ההסתדרות ודאי שאינה מוסיפה כבוד לקונגרס השבעה־עשר ואינה מרבה את זכותו, זכות המעטה, מעטה מאד, גם בלאו־הכי.

יא. הנעילה

כפתיחת הקונגרס כך גם נעילתו לא רוממה את הנפש ולא העלתה את הקונגרס כמה טפחים מעל לעמק העכור שלו — שלנו. ס ו ק ו ל ו ב — הנשיא החדש — דבר קצרות, אבל דבריו לא הכו כל גל בלבבות. בדברים המצומצמים האלה היה משום צמצום בלא סוד... קלים היו לעומת המשא

אֲנָחָה

אָכֵן הוּנַח אָבִי כִּשְׁתִיל עָנָף בַּבּוּר.
אַךְ לֹא יֻנְבַּט אָבִי כְּגֶפֶן שְׁתוּלָה.
וַיִּכָּנֵף עוֹלָם, וַתֵּבְךְּ תֵּבֵל כֻּלָּהּ
אַחֲרֵי דְעֹךְ הָאוֹר...

גָּלְאוּ כָּל תִּקְווֹתַי, יָדַעְתִּי הִכָּנַע.
אַנְחוֹתַי אַשְׁתִּיק, עֵת סַלְעֵי הַכְּאֵב
מוֹעֲכִים נַפְשִׁי וּמְרַטְּשִׁים הַלֵּב
הַגּוֹנֵז תְּלוּנָה...

אָזְלוּ כָּל תְּפִלּוֹתַי. צָמַח בִּי הַיֵּאוּשׁ,
כִּצְמֹחַ דַּרְדָּרִים מִבֶּטֶן שְׂדֵה הֶפְקֵר,
בְּעֶצֶם יוֹם פָּשַׁט הַלַּיְלָה הָעִוֵּר
עָלַי מֶרְחָב נָטוּשׁ...

אַחַת הִיא תְשׁוּקָתִי: כִּי אֶמְצָא בִנְדוּדַי
כּוֹכָב קָט אֶחָד, נִשְׁמָט מִשְּׁמֵי הָרֹם.
בְּיָדַי אֶדְלֶנּוּ מֵעִמְקֵי תְהוֹם
וּצְפַנְתִּיו כְּאֶבֶן דְּוָי.

יחזקאל סן

לְשִׁטָתוֹ שֶׁל לִילְיֶנְבְּלוּם בְּתִקּוּנִים בַּדָּת

מאת זלמן אפשטיין

כשיצא ליליגבלום בשנות תרכ"ח—תר"ל לדרוש תקונים בדת פגשוהו מצד החרדים באבני־בליסטראות, וכמעט ששמוהו לעוכר־ישראל. יצאו אל המערכה גם אוזדים מחשובי הרבנים, להשיב מלחמה לצעיר, המעיז לעשות פרצים במקובל ובמקודש. אך כל דבריהם וטענותיהם היו על־פי רוב קלושות וצנומות ולא עצרו כח להרוס את כל הס־ללות, שבנה הלוחם הצעיר על מבצריהם של החרדים. האחד והמיוחד, שהתוכח אז עם ליליגבלום בדברים של טעם והגיון, היה יחיאל מיכל פינס. הוא עמד על צד הרבנים, אך מהשקפה אחרת לגמרי, שלוא הבינוה הרבנים כראוי, היו רואים בה סכנה לעבודתם הדתית יותר מאשר בטענותיו המדהימות של ליליגבלום. פינס החליט, כי תקונים בדת באים ויכולים לבוא בריעבד ולא לכתחילה, זאת אומרת, שהתקונים הם רק הסכמת החכמים על ההיתר, שכבש לו דרך בטרם שהתירהו העיון, והתפשט בתוך העם לפני היראת החכמים, אבל מעולם לא קדמו התקינים את המעשה. ובכן, כל זמן שהעם בשדרותיו הרחבות איננו דורש תקונים, אין גם מקום ליצור אותם על־פי העיון והמחקר. פינס מניח ביסוד הנחתו האמורה קונצפציה פילוסופית־רדיקלית, היכולה בחליפת העתים לזעזע את כל החלק המעשי של התורה. הוא מחליט, כי בהיות התורה והטבע שתיהן בנות החכמה העליונה, הרי הטבע היא אות נאמן למתקנים לקיום איזו מחוקי התורה ובטולם, וכל דבר אשר ירד ערכו בעיני העם בחיי המעשה, מפני צורך־החיים הטבעי הנראה לעין כל, ראו בזה החכמים, כי יבש מקורו, ולא חפץ בו ה'. ולכן לא התירו חז"ל בעיונם דבר שעודנו אסור בעיני העם וערכו לא אבד במעשה, לא שאלו בתרפים של העתיד ולא הביטו אל הנולד, ורק המציאות היתה להם אבן בוחן, לדעת על־ידיה את התקנות והגזרות, אם עודן רעננות ורטובות, או כבר נס ליחן.

הכבד הרובץ עתה על התנועה והעתיד להכביד עליה פי כמה וכמה. מוצקין — נשיא הקונגרס — הישיש והטוב, השתדל בדברי־הסיום שלו, שנאמרו מתוך הומור מוצלח וטוב־לב, לטשטש את הרוח הרעה אשר רחפה בקונגרס זה, התאמץ לישר את העקוב, להמתיק את המרירות המרובה. הושרה "התקוה" ודומה היה לי, כאילו אני שומע מתוכה את נכאי התפלה: "פתח לנו שער בעת נעילת שער"... קהל־הצירים התפזר, אך לא נתפזר העצב הכבד בלב שהוסיף למוץ ולמוץ. לא נתפזרו העננים הרובצים על התנועה ועל עתידה הקרוב ואשר קונגרס זה הבליט עוד יותר את קדרותם.

יב. ובכל־זאת...

למחרת הנעילה, פני הכל כפני אנשים לאחר יום־תענית ארוך וקשה. מורגשת כעין הקלה, הקלה של "ובכל־זאת", המשתדלת לכפר עוונות, להצדיק חטאים ולטהר אשמות. "ובכל־זאת" זה משמש מעבר למציאות הקשה ונזעמת־הפנים העומדת מאחורי כתלי־הקונגרס.

"ובכל־זאת" — מדבר באזני אחד הצירים אשר זה אתמול הטיח דברים קשים ומרים כלפי מהותו של קונגרס זה — "הן לא היה זה קונגרס רע כל־כך. כלום למשתה־מנוחה נתאספנו הלום? כלום יכולה תנועה כתנועתנו להיות לחוצה במחוך של נימוסים וזהירות חיצונית? דרכו של עולם בכך, ודרכם של אנשים חיים ופועלים להתמרמר, להלחם וגם להיות מתוך כך מכוערים לעתים. אין דבר. בכור העבודה והתנועה הכל יצורף. אין, איפוא, לקפח גם את זכותו של קונגרס זה".

"ובכל־זאת" — משמיעני שני, — "הן לא דבר קטן הוא זה. בוא וראה באו אנשים מכל קצוות העולם, עזבו בשעת מצוקה עולמית זו את עסקיהם, עניניהם ומשפחותיהם, השליכו את הכל מאחרי גום וזה שבועות יושבים הם כאן כדי לתקן את עולמנו הציוני וכל מעינם רק בציונות ובעניניה. ומה הן כל התופעות השליליות שנתגלו בקונגרס זה לעומת תופעה גדולה ויחידה זו?"

והשלישי מתלוצץ: "מה? קונגרס רע? — להד"ם! מריבות, סקנדלים? מה יש? וכי לקונגרס של "ברית־שלום" באנו?..."

ובכל־זאת, ובכל־זאת — נעימה זו נשמעת בכל הדברים, עולה מכל השיחות. זהו מעין פיוס שבו משתדל כל אחד לפייס את עצמו ואת האחרים על צפיה שלא מצאה את סיפוקה; זהו מעין זירוז, שבו מזרזים האנשים את עצמם לקראת ההליכה ההכרחית לתוך ימי־חולין האפורים הבאים לקראתנו, הליכה שהיא מן הנמנע בלעדי "בכל־זאת" זה.

אכן, בכל־זאת, סוקר אני על פני המגרש הרחב שלפני ה"מוסטר־מססה" המתרוקן מאנשינו, עובר אני בבית־הקפה של הבנין, במסדרונות ובכל מקומות־הכינוס ורואה, כי הכל העלה קרחה. הקרחה גדלה משעה לשעה. האנשים מתפזרים ונוסעים למקומותיהם. ומיד מרגיש אני כמה זרה ונכריה היא לי בזל זו, אשר כה קרובה היתה במשך הימים האלה, כמה נכריה ורחוקה היא באין בה כל אלה אשר גורל אחד מקשר את כולם, באין בה אלה אשר אחות־סבל אחת מקשרת אותי אליהם. זרה ומעיקה נעשתה פתאום עיר שקטה ושאננה זו, הנראית בשלותה ובאנשיה נטולי־העצבים כסתירה אכזריה ולועגת לאי־המנוחה שלנו ולמחול־הסיוטים של עצבינו המרוגזים.

כן, יש למהר ולנסוע מכאן. הן הקונגרס נגמר כבר, אנשיו מתפזרים איש איש לארצו ולביתו, איש איש לסבלו היהודי ולמלחמת־קיומו היהודית, ועתה מה לנו ומי לנו פה? כמה ריק ותפל הוא כל מקום שאין בו אחים לגורל, לסבל ולמלחמה!

ובכל־זאת...

ק. נ.

וגם חכמי הדורות האחרונים, אם גם לא כולם שמו לב ליסוד זה, בכל־זאת כמו בתקפו של מכריח עליון, גם מבלי תת לעצמם חשבון ברור, התנהלו על־פי היסוד הזה, ובכן גם אנו אין לנו הרשות לשנות גם עתה כי אם את הדבר, שהחכמים והצרכים הנאמנים התירוהו במעשה, בטרם התירתו ההוראה.

הרבנים התמימים, שהמטירו אש וגפרית על „הכופר" לילינבלום, התיחסו בשויון־נפש לשיטתו של פינס, שחשבוה בודאי לדברים של מה בכך, לאיזו „חקרנות" סתמית, חסרת־ערך. העם בהמוניו בוילנה, בקובנה, בוילקומיר, בקיידאן, לא דרש בימים ההם „שולחן ערוך חדש", לא התקומם נגד כל המקובל, הכל כמו שהיה קיים לרוח הרבנים היה כשר וטוב וישר, ומה עוד?

ופינס היה למדן תלמודי, בעל מ״ח חריף, שידע לסדר את הגיונותיו כך, שבשעת הדחק יהיה אפשר לו לסגת אחור, מבלי לבוא במלחמת תנופה עם הדור הישן, שהיה עוד די־חזק ודי־מסוכן במבצריו העתיקים. הוא אמנם דבר על תקונים בדת כעל דבר האפשרי והנחוץ, שבתנאים ידועים כבר היה ועוד יהיה, אך הפורמולה החיקית שהציג נתנה את האפשרות להשתמט לצדדין כנפשך שבעך. הוא לא הציג במערכה את התורה והחיים, כמו שהורגלו לעשות דורשי התקונים, רק את התורה והטבע. המלה „טבע" היא ספוגית למדי ואפשר להשתמש בה בכמה וכמה פנים. יש בה מעין ע׳ פנים שיש לתורה.

נבוא־נא חשבון באיזה „טבע" הדברים אמורים כאן.

הקורא התמים בודאי יתפוס את המושג „טבע" במובן המלולי המקובל, ואז אין לדבר ברצינות על־אודות תקונים ושנויים עיקריים בדת, בתור ריגוליאטור תמידי בחליפת העתים. הטבע בחוקיו המוצקים אחד הוא בימי אברהם אבינו באור כשדים ובימי ר׳ יצחק אלחנן בקובנה. ובאופן כזה כל הפורמולה החקרנית אינה לפי הבעתה (אם כי פינס בעצמו נוטה הצדה ומסיק ממנה מסקנות לקולא) אלא צורה אוירית של פרוגרס, כביכול, התקדמות מפתיעה, בשעה שבעיקרו של דבר לא נאמר מה שצריך, באופן כי שומרי החומות של הדת יכולים לנוח על משכבם בשלום והדת יכולה להשאר קפואה וחנוטה באותה הצורה שישנה, בלי הפורמולה המקושטת. אבל התוצאות תהיינה אחרות לגמרי, אם נשתמש במושג „טבע" לא רק בכוחותיו האילמים, כי אם גם בהתגלותו בהכרה האנושית. ובכן בנידון שלנו נניח את חותמו על החיים הפסיכיים והצבוריים של האדם. והן הפסיכיקה האנושית הולכת ומשתנה, היחסים ההדדיים שבין אדם לחברו מקבלים בחליפת הדורות צורות חדשות, הטכניקה התעשיתית משנה את פני החיים בכל החזית — הן כל אלה הגורמים אינם פרי של איזו „שרירות־לב", הן פרי תכונת האדם במהלך התפתחותו הרוחנית, שהיא גם חלק מהטבע. ואז, כאשר יורה לנו יחיאל מיכל פינס, כי דבר אשר ערכו אבד בעיני העם, בחיי המעשה, זהו סימן, כי יבש מקורו, לא חפץ בו ה׳ — הוא נועץ חרב חדה בגבה של המסורת הדתית עד היסוד בה, עד התורה בכל קדושתה האלהית: הפורמולה מדברת על התורה והטבע מבלי להציב גבולים באיזו מחוקי התורה הדברים אמורים. מדובר לא בגדרים ובסייגים של חכמי הדורות, אלא בתורה בעצמה במלואה ובטבע, זאת אומרת — בהתרוקנות החיים הרוחניים והצבוריים של האדם, גם כן במלואה. זו לעומת זו. שתיהן בנות החכמה העליונה: המשפט בפרספקטיבה כל־כך רחבה ומקיפה, נחרץ — ואין רחמים בדין. גם הפורמולה לפי עצם מהותה אינה ניתנת להיות קטועה ולהתעכב בחצי־הדרך. פלפולים של מלים לא יועילו מאומה.

וזאת דובר ומטיף איש העומד במערכות האורטודוכסיה, והוא גם תלמידו המובהק של הרב ר׳ גימפל יפה, אשר במלאכותו יצא למלחמת הקודש עם ה„פוקר" לילינבלום, בשעה שלגבו פורמולה רדיקלית כזו של פינס היה לילינבלום ירא־אלהים ושומר־מצוה. לילינבלום בתמימותו ובפשטותו ובהגיונו החותך לא יודע את המלאכה להסתבך בפורמולות חקרניות, העלולות כלאחר יד להפיך את הקערה כולה על פיה. הוא אמנם דרש תקונים בדת, אך לא נגע ביסודות הדת ולא הקטין את קדושתה וכוח פקודותיה: הוא האמין בתורה מן השמים (בכל מאמריו מאותה התקופה עומד לילינבלום בכל תוקף על בסיס המסורה הדתית), ואם בה, לדוגמא, כתוב, כי אסור לאכול את החזיר, או שחובה היא לצים ביום הכפורים, הרי צריך בהחלט למלא מה שכתוב, אחת היא אם אבדו הפקודות האלה את ערכן בחיי העם, או לא. ולילינבלום זה, ה„פוקר", אינו גם קראי: היא מאמין בתורה שבעל פה, מאמין, כי יש הלכות למשה מסיני, ולוא גם במספר מצומצם: הוא מדגיש, כי הוא מקבל לחובה את פרושי חכמי המשנה והתלמוד לפקודות התורה. רק מתנגד הוא לחומרות היתרות של הפוסקים, שלא הבינו את רוח התלמוד ולא הלכו בדרכו לתקן בדברי סופרים לפי צרכי הזמן.

בנוגע לשיטתו של פינס, הנה בצד העיוני שבה על־אודות התאמת התורה והטבע (החיים), ששתיהן הן „בנות החכמה העליונה", ואם הטבע מתקומם, אז צריכה התורה להרכין ראשה ולהכנע, — בצד זה לא נגע לילינבלום בוכוחו עם פינס. הוא רק מתנגד בהחלט להנחתו של פינס, כי התקונים בדת באו תמיד רק בדיעבד, כאשר העם כבר „תקן" מעצמו והיה צורך רק בהסכמת החכמים. לילינבלום מראה מכל התלמוד עד כמה הנחתו זו של פינס אינה נכונה. כל שיטת התקונים בדת איננה לו שאלה פוליטית, איך לסדר את היחוסים בין הצבור ובין הדת; לו השאלה היא ראשית כל שאלת האמת והיושר וההגיון. נניח, כי העם, בהיותו שקוע בבערותו, נושא את עולו בדומיה ואינו דורש מאומה, האם בשביל כך ניתנה הרשות למורי העם ומאשריו להשאיר את העול המעיק בכל תמרוריו, ועוד לאמצו ולהדקו, במקום שהעול כולו איננו חוקי, איננו נובע מהתורה האלוהית, והוא מעשה ידי אדם הנובע מחסרון הבנה ותסבוכת של דעות נפסדות? ולא זה בלבד, אלא גם במקום שאין עול המכביד על החיים, רק לפנינו פשוט מנהגים חסרי־טעם ואמונות תפלות, גם אותם צריך להעביר מבמת החיים ולא יכירם מקומם בקודקס הדתי ובההוי הדתי המקובלים לכל האומה. אמירת „יקום פורקן" בשבת בודאי אינה מכבידה על הצבור, אך אם מתפללים בעד „רישי כלה ורישי גלוותא ורישי מתיבתא ודיינא דבבא די בבבל", אשר כבר אינם במציאות, הרי היא תפלת שוא, ודובר שקרים לא יכון נגד ה׳. וכאלה וכאלה. זה מראה רק על התאבנות, על שמירה עקשנית של כל נוסח קדמון, גם במקום שכבר אבד לו כל ערך בחיים.

לילינבלום מסיים את וכוחו עם פינס, כי לא יתכן לחכות בתקונים בדת עד שהעם יתפתח כל צרכו ויתקן בעצמו. אין דבר מתוקן נעשה מאליו, ודבר הנעשה מאליו אינו מתוקן. ולא נוכל להאמין, כמו שיוצא משיטתו של פינס, כי קיום החומרות הנפרזות והמנהגים המוזרים במשך הרבה דורות יוכל להיות לנו לעד ולמופת על כח רוחני המקיים אותם, — בעוד שבאמת יש לזה סבות חיצוניות: חסרון ההרגשה הדרושה, חסרון ההגיון וקשיות־העורף, ובכלל — חניטת החיים הגלותיים.

בשנת תר״ל הפסיק לילינבלום את המשא ומתן בדבר תקוניב בדת מפני סבות שונות. הסבה הראשית היתה, כי נוכח בעצמו, שאין בסיס לבנות עליו את התקונים באופן שאפשר יהיה לתת „שולחן ערוך״ אחד, שיפיק רצון מהדור הישן והדור החדש יחדו, ואפילו מרובם. נשאר עוד מקצוע אחד, שאין היחיד שולט בו להיות מפיר חוק והוא משועבד לדת בעל כרחו, הוא ענין הנשואין והגירושין, שהם עניני הצבור ותלוים בחוקי־המדינה ודעת־הקהל. למקצוע זה הקדיש לילינבלום אחר־כך מאמרים ב„הקול״. כן באו ממנו מאמרים חשובים בנוגע להתפתחות תורה שבעל פה, תורת המוסר של הנביאים וחקירות תלמודיות במקצועות שונים. אך אלה היו דברי עיון ומחקר בלבד: לשאלה הדת במובן המצומצם לא שב עוד. במשך השנים הבאות אחרי תר״ל נתוספה עוד סבה יסודית, שאנו מוצאים אותה בספר „חטאות נעורים״, זה הודוי הגדול לכל חייו הרוחניים של לילינבלום. תחת השפעת הספרות הרוסית פנה עורף לכל הדוגמה הדתית, וכל עולמו הרוחני הקודם התרוקן בשבילו ויהי בעיניו לגל של עפר ואפר. לפי אופקו הצר והמצומצם בתפיסת ההויה, לפי הלימודים החמרניים, שהושיטו לו מוריו ומדריכיו החדשים מהספרות הרוסית, לפי כל מבנה שכלו „הצועד בכבדות על קרקע החיים וממשש הכל בידים״ (הגדרתו של אחד־העם, ששמעתי מפיו על לילינבלום) יצא לו הסך הכל ברור ומפורש: אם אין תורה מן השמים במובן המסורתי, הרי אין כל, ונהפכת התורה לחולין גמורים ואין עוד לדבר על־דבר תקונים. מושגים נאצלים של הופעה אלוהית וכל המסתעף מזה לא נקלטו במוחו. הספר „חטאות נעורים״ הוא ראי בהיר, בו נשקפת נפש אנושית טובה והגונה, שואפת לאמת, ליושר, להגיון, ובאותה מדה כמה היא, הנפש ההיא, יבשה, חד־צדדית, מפרפרת בד׳ אמותיה, הכלואות מכל העברים, וקשורה בעבותים שלא ינתקו להאדמה הגושית והכבדה, הרובצת על מכונה מתחת להאדם. טהורה ותמה היא אותה הנפש, קשה גם לדבר בה סרה, בסגולות טובות ויפות חוננה מאת יוצר הכל, אך לא העניק לה אלהים עינים פקוחות לרווחה להרימן לתכלת השמים ולהסתכל בעולמו של הקב״ה על מרחבי האין־סוף שלו וזוהר קדשו, הוא הזוהר הטמיר המתנוצץ מגבהי המרחקים של אל עליון, קונה שמים וארץ...

ויבשות זו, אותה ההדיקה כמו במסמרים אל קרקע המציאות החמרית, אנו מרגישים בהלך־רוחו, גם בהיותו עוד דתי כאחד משלומי אמוני ישראל ובהתעסקו בשאלת תקונים בדת. עומד לפנינו למדן יהודי, ידען ובקי בתלמוד ובפוסקים, מלא וגדוש בדעת התורה לכל מוצאיה, והוא מדבר דברים מחוכמים ונבונים על חלקת עולמו הרוחני הזה, שהוא רואה את עצמו בו כבן־בית גמור. אך יש אשר פתאום, באיזה בטוי או מאמר, הוא כמו שופך עליכם סילון של צוננים ונפשכם בקרבכם תחרד ממקומה.

הנה, לדוגמא, הגיונותיו ומשפטיו על־דבר התפלה ומקומה ביהדות.

„עיקר התפלה איננו רק מדברי סופרים, ותפלה בצבור איננה חובת גברא. התפלה כולה נתקנה במקום קרבנות, והקרבנות בעצמם לא היו לרצון לנביאים, ולכן איננו שוה גם לדבר בתקונים במנהגי ביהכ״נ, התפלה וקריאת התורה: יתפלל כל איש כחפץ לבו, יאמר בכל יום מעמדות, קינות וסליחות וכל מיני „יהי רצון״. כל זה לא יזיק להדת וליהדות, בהיות התפלה בעצמה מצוה שלא נזכרה בתורה ואין לה מקור בשכל האדם, וגם המתפלל תפלת „הבינני״ בביתו יצא ידי חובתו לכל הדעות״.

אנו קוראים את טורי־קרח האלה ואנו משתוממים לאי־ההבנה של עצם הדת, לאי־ההבנה של המגמה העממית ותביעותיה לקטנות־המוחין בהבחנת התפלה בתור יסוד מוסד של הדת. ואיזו גישה של זחילה על הקרקע לתפיסת התפלה כשהיא לעצמה! ראשית כל, השאלה היא, אם תפלה היא מדאוריתא, או מדרבנן, וכיון שהיא מדרבנן, הרי בזה בלבד ככר הורד ערכה במדה רבה. ואם מעט לכם, הרי עוד יבוא צירוף הגיוני מפולפל, שאחריו אין עוד להזהר. התפלה באה במקום קרבנות (בודאי ככתוב: ונשלמה פרים שפתינו) ובאם הקרבנות לא היו טובים בעיני הנביאים, הנה „דיו לבא מן הדין להיות כנדון״, וממלאי מקומם של הקרבנות אינם יכולים להיות טובים מן הקרבנות, ובכן ככר אנו יודעים בהחלט, איך היו הנביאים מתיחסים אל התפלות. ישנה תפלת „הבינני״, שאפשר להתפלל אותה בבית ביחידות ויוצאים בה ידי חובה, כשם שיוצאים ידי חובה באכילת כזית מצה או מרור בלילו של פסח.

והלמדן איננו מבין, כי התפלה האנושית היא אחת ההופעות העליונות של הדתיות, כי אם אין תפלה — אין דת, אין התקשרות בין האלהות ובין האדם, שזהו יסוד הדתיות.

והמחבר הקשה עוד מרחיק ללכת. הנה מעט לו, כי תפלה היא רק מדרבנן ואיננה „מצוה״, הנזכרת בתורה. הוא גם מחליט, כי לתפלה אין מקור בשכל האדם. בבירור של מדאוריתא או מדרבנן יש הזכות ללילינבלום לראות את עצמו כבר־סמכא. אולם אשר למקורות שבשכל, או יותר נכון, בהתאם להנידון, שבנפש האדם — לא נבוא לקחת תורה מפי לילינבלום. אלפי רבבות בני־אדם מכל העמים והלשונות שתחת השמש החליטו, כי אכן יש לתפלה מקור בשכל האדם. ונצרף לחשבון גם את חנה אשת אלקנה מור אפרים, בשפכה את נפשה לפני ה׳. חנה לא ידעה, אם תפלה היא מצוה מדאוריתא או מדרבנן, איך היא היתה מרת נפש ותתפלל אל ה׳ ותבך. וזהו האדם, זהו שכלו, זוהי נפשו, נשמתו.

מענין הוא לדעת את דעתו של רציונליסטן כהרמב״ם על התפלה ויחסו לשאלה זו.

את הלכות תפלה ב„יד החזקה״ הוא מתחיל: „מצות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר ועבדתם את ה׳ אלהיכם. מפי השמועה למדו, שעבודה זו תפלה, שנאמר ולעבדו בכל לבבכם, ואיזו היא עבודה שבלב זו תפלה״.

קצרים הדברים וכמה הם תוכניים ומדויקים ומתאימים אל ערכה העליון של התפלה מההשקפה הדתית. תפלה היא לא מצוה סתם. אם כי היא מן התורה, היא עבודת האלהים במובן היסודי, עבודת לבו של אדם להיוצר. וכשהתורה אומרת „ועבדתם את ה׳ אלהיכם״, היא מכוונת לתפלה. הרבה מצות עשה יש בתורה, אבל עליהן לא נאמר: „ועבדתם את ה׳ אלהיכם״. התפלה, אם היא לא מצות אנשים מלומדה, רק בבחינת תפלתה של חנה, היא עבודת האלהים ביחוד, יען כי בתפלה מתגלים קשרי הנפש עם האלהים, ההכרה בהשפעתו הבלתי־מסתלקת על יציריו באשר הם שם, ההכרה במוסר העליון השורר בבריאת אלהים, ומתדבק האדם המסכן בסוד שיחו לאותו המקור האין־סופי, בהתחננו על הניצוץ הקטן בין־הרגע, כי תהיה לו אחיזה כל־שהיא באותו מקור־הנצח המסתתר, אשר בן־התמותה לא ישיגהו...

טעה איפוא לילינבלום באמרו, כי התפלה היא מצוה שלא נזכרה בתורה. אך טעות שכזו עוד אפשר היה לכפר. לא גדול החטא. להרמב״ם, כפי הנראה, היתה עין יותר חודרת לעמקי התורה. אבל טעותו הזועמה היא, כי לא הבין את ערכה של התפלה הצבורית בקיום היהדות באלפי שנות הגלות. לוא את

פיו שאלו היה מסדר את היהדות כך, כי כל אחד יתפלל בביתו תפלת „הבינונו", לצאת ידי חובתו ומספיק.

ולא הבין „המתנגד הליטאי" הזה, כי בלי כל הטכס של התפלה הצבורית, בלי האור והחום השופעים דרך הצנורות של התפלה, היתה היהדות מתפוררת בחשכת הגלות הארוכה. כי מה הוא, לדוגמא, יום הכפורים בכל קדושתו הדתית בלי תפלה צבורית, מסודרת ומכוונת להמומנט הדתי המרומם? יענה האדם את נפשו בצום, ככתוב בתורה, יזהר בכל הדקדוקים של הפוסקים בנוגע להצום. אבל אם אין התפלה הצבורית מצטרפת— יהיה היום ככל הימים ויחסר לו לגמרי אותו הכח הרוחני, שעשה את יום הכפורים ליום פלאים, אשר מלשדו יינק היהודי בחייו הרוחניים במשך כל השנה. בקרוא העם בצבור בניגון המסורתי ובהטעמה מצרפת ומחממת של אמונת־אומן ותחנונים (הצד האמנותי של הפיוט לא חשוב כאן) הנונעים עד מעמקי הנפש: „יעלה תחנוננו מערב ויבוא שועתנו מבוקר ויראה רנוננו עד ערב", או בהרעימו בקול חודר לבבות לפני ארון הקודש הפתוח: „ונתנה תוקף קדושת היום, כי הוא נורא ואיום, בו תנשא מלכותך ויכון בחסד כסאך", וכדומה וכדומה — אז היום הוא יום הכפורים, יום הקדוש האחד ומיוחד בכל ימות השנה, הוא היום, שבתוך יתר הגורמים עמד גם הוא להאומה הנדחת, שלא תרד אל התהום בתוך משברי הגלים הזדונים שהתרוממו עליה לבלעה חיים.

וכך גם יום השבת. בכל הזהירות בל"ט אבות מלאכות ותולדותיהן, לא היה מקבל את אפיו האצילותי, את כל נוגה זהרו הרוחני, אשר בו יתפאר ישראל, לולא באה התפלה הצבורית בכל קסמיה לגלם את הבטוי הנפשי לאוצר הסגולה, הוא יום השבת. כי כאשר העם יפאר את קבלת השבת במזמורים, אשר בנגונם המקובל הם מביעים את יופי השעה, את חנה ואת חסדה, כי באה מנוחה לעולם, או בעמוד הקהל הצפוף על רגליו ובקראו בקול תרועה ובצהלה נפשית: „נעריצך ונקדישך כסוד שיח שרפי קודש", או „כתר יתנו לך אלהים מלאכים המוני מעלה עם עמך ישראל קבוצי מטה" — אז שורה על העם שכינה של שבת, אז תופיע הנשמה היתרה בכל תמימות קדושתה ותרומם את היהודי מהחלאה של ימי החול לגובה הפיוט הדתי של יום השבת עם חסד אלהי אברהם יצחק ויעקב החופף עליו...

ואותו הקרח שאנו רואים אצל לילינבלום ביחס לתפלה אנו רואים גם־כן ביחס לעיקר הי"ג מהיהדות, לעיקר של תקות האומה לעתיד לבוא. הנה ידובר על־דבר המתקנים באשכנז, שבאו לעקור את תקות העם לעתיד בביאת המשיח ושיבת ציון. עצם הדבר, שלילת האומה העלובה מכל תנחומותיה להגאל מהגלות ולשוב לארץ האבות, איננו מרגיז את המחבר. אפשר, כי כך. מדוע לא? ורק יש לו טענות. צריך לברר על־פי ההגיון. ראשית, אין מופת ברור להכחיש בו את אמונת העם, שעוד יהיה לעם מדיני במדינה מיוחדת בזמן מן הזמנים (על ארץ־ישראל העממית, החביבה, הקדושה, אותה ארץ־ישראל של יהודה הלוי — אין אף מלה אחת: סתם מדינה מיוחדת, אוגנדה, לדוגמא). ושנית, תקונים אפשר לעשות רק בדברים מעולם המעשה, אולם לא מעולם העיון והחקירה. כאשר אתם רואים הטענות אינן מחוסרות ערך. אבל לולא הן כי אז אפשר היה להשלים בנקל עם המתקנים מאשכנז על עקירת תקותה של האומה לשוב לתחיה במולדתה העתיקה.

את זה שמענו מפי לילינבלום בשנת תר"ל. בעוד שתים־עשרה שנה, בשנת תרמ"ב, נשמע ממנו כשאלה זו דברים אחרים. כשהגיעה השעה והתבשלה המחשבה הלאומית על תחית ישראל, אז הוא בשכלו הישר והבריא היה אחד הראשונים שהתיצבו בראש התנועה החדשה. בודאי לא נבוא עליו בטרוניה על אשר לא היה לחובב־ציון בשנת תר"ל. ורק מדהימה הקרירות, מדהים שוויון־הנפש, כאשר נגעו בכשיל וכילפות בפנה יסודית כזו מקדשי ישראל ומשאות נפשו. כשפנה זו היתה לדבר ריאלי, אקטואלי, אז כבן נאמן לעמו את נפשו יתן עליה להביא את שאלתה לידי פתרון חיובי. אולם כל זמן שהיתה דבר שבלב וחזון לאחרית הימים — עמד מרחוק ולבו בקרבו לא זע בבוא אנשים להרוס הכל עד היסוד.

ככה היה האיש וכזו היתה תכונת־נפשו.

בְּעוֹלַם הַמִּלָּה וְהָרַעְיוֹן

מאת י. ליכטנבום

כל המלים והמושגים אינם אלא מעין נסיונות־ארב ללכוד האין־סוף ולתחום את תחומיו, לתפוס חויות פראיות, רבות און ולשד, בכנף לבושן המגוון. הלבוש הזה הוא קצר וצר ואיך יחזיק את החיים והמציאות.

ואף־על־פי־כן הרי המלה היא קסם כביר בידי הפייטן והוגה־הדעות.

* * *

בין הרעיון והמלה יש יחס־גומלין תמוה. המלה מעיבה על הרעיון, ממיתה אותו, ולעתים קרובות מפוצץ הרעיון את המלה, מביאה לידי הורון. ושוב יש אשר מרוב מלים לא נראה את הרעיון, ולהיפך: מעצמת הרעיון ועוזו הגועש לא נאזין את המלה הדלה, העלובה. במקרה הראשון נקבר הרעיון מתחת לתשפוכת המלים, במקרה השני — נאצל על המלה מהוד הרעיון.

ועוד יחס־גומלין יש בין המלה והרעיון: כשם שהמלה הפגומה מדליחה את הרעיון השלם כן יזכך הרעיון השלם את המלה הפגומה. ועוד: רעיון עכור פוגם את המלה הצלולה, אולם מלה צלולה מס־יעת לפעמים להביא רעיון עכור לידי צלילות. הנה כך דרכו של עולם, כי יהיה האחד לשני לברכה ולקללה גם יחד.

* * *

מעוררת ספקות היצירה, כשיוצרה מבקש למשוך אליו במדה ניכרת את תשומת־הלב על־ידי מלים בלתי־שכיחות. מי שמפנה את תשומת־לבם של בני־האדם אל לבושו, ספק הוא אם יש בו עוד דבר הראוי להתבוננות.

* * *

המלה הוא לבוש הרעיון. הנה כי כן מגלה כבר המלה כמעט את הרעיון כולו, כשם שלבושו של אדם מעיד כמעט על האדם כולו.

על הלבוש לכסות ולגלות: לכסות על החולשות ולגלות את המהות. על המלים לגלות את עצם הרעיון ולהביא, ככל האפשר, לידי העלמת חולשותיו.

* * *

השירה דורשת תמיד את ריכוז האמצעים. ככל שהיוצר נוטה להתרחב, להתפשט ולהתמתח כן נעשה מסופק הערך השירי, האמנותי של יצירתו. יותר מכל דורשת היצירה הלירית את הקצור הנמרץ, את הצמצום החריף, לא רק משום ששפע של חרוזים יש בו כדי ליגע, אלא בעיקר משום שחוק־היצירה

של החרוז לא יוכל בכלל את הרחבות היתרה, מבלי שתתקרב לשון החרוז אל לשון החולין. צרוף ניבים — כבר מתוך מסתרי הלשון ונשמתה נשמע הצו: לצרף את הניבים, כצרף את המתכת, לחשל, לרתק, לחסם. ברם, יוצא כאן מעין פרדוכס: חסום זה של אמצעי העולם המסובב אין לו להאפיל על ההויה העילאית, להעלימה, לכסותה במשאון, כי־אם תנאי ראשון הוא לכך, שתהא ההויה העילאית נחשפת מתוך המלים ומתערטלת על־ידיהן.

* * *

ההרגשה הלירית, אם היא מבקשת לחיות את חייה בפני עצמה, צריכה להיות חזקה מאד ושלמה. אם זאת אין לה, עליה להסתפק בתפקיד שני במעלה, להיות יסוד אחד ליד יסודות אחרים. הנה היא מאצילה מרוחה על קטע של ספור, הנה היא שופכת את חמימותה על מחזה של דרמה, פעם היא ממלאה ברוחה יצירה אפית, פעם היא מרננת מתוך מכתב סטירי. היום היא אורח חולף של פיליטון או רשמי הדרך ומחר — נוח לה גם להיות מנהיגה לא־נראית של תורה מדעית. בקצור: היא ממלאה אז רק שרותים נעימים.

* * *

הכשרון הטפל עסוק תמיד בעצמו, במובן הרע של המלה ומרבה לתבוע מן העולם עד לבלי די; הכשרון האמתי קשור בלא יודעים בעניניו הנעלים של העולם, והם הם התובעים ממנו דבר־מה ומדריכים את מנוחתו בלי הרף.

* * *

יצירה שאינה מעוררת בנו את הרצון ואת הצורך לעמוד על טיבו של יוצרה — חסרה עדיין את אחד היסודות העמוקים ביותר של היצירה האמתית.

* * *

על שום מה להשתמש תמיד במשלים, בחקירתם של אנשים, של מראות־נוף או יצירות אמנותיות? כאילו אין הדבר הראוי לחקירה בכלל רוכש לו על־ידי־כך גם את הזכות להיות נחקר בפני עצמו. משלים כאלה נראים בעיני כגשרים בשביל המחשבות, אשר נבצר מהן לשחות כבנות־חורין בזרם של הרוח או כמשענות בשביל הדעות הזקוקות לסעד, באשר לא תוכלנה להחזיק מעמד בעצמן.

* * *

האמן! בעשותך את דרכך ביערות־בראשית של האמנות אל־נא תשכח למחות את עקבות כף־רגלך מאחריך; כי נמשלת לפרש הודי על־פני נתיב־המלחמה: משהבחינו ברשומי צעדיך — אבד סודך ועלה בתוהו. וכבודך כלוחם וכציד דורש, לבל ימצאו את עקבותיך — הנמשכים אל מעבר ליערות הגדולים.

יְצִירָה וְתַרְבּוּת

(למאמרו של ש. רבידוביץ „לארגון הגולה העברית”)

מאת שמואלי

בד בבד עם המבוכה המדינית במחננו הולכת גם המבוכה הרוחנית, האידיאולוגית. שאלת גורל היצירה העברית והסופר העברי בארץ ובגולה הנתונים במצוקה, המחייבת פעולה מאומצת ומעשים מכוונים, הוסחה לשטח של וכוח על המושגים הנושנים — „מרכז” ו„היקף”. מתבלט הלך־רוח חשדני אצל סופרי הגולה ועסקניה לגבי הפרימט של הארץ בהלכות היצירה והתרבות — כאילו באמת התבצרו היצירה העברית והתרבות העברית בארץ עד כדי השתלטות, ומשום כך יש צורך „בשלילת המונופולין של ארץ־ישראל — למובתה וזכותה של ארץ־ישראל עצמה”. כלומר, צריך למעט במקצת את „חסנה”, שלא יבולע, חלילה, ליצירה בגולה ולא תדחק לפנה צרה. בתפיסה מחשבתית כגון זו יש באמת מן המרד הערטילאי כלפי מפלצת עשויה: — בהזדמנויות שונות הודגשה בעתונות הארץ העובדה המעציבה של העדר־השתוף בגולה ביצירה העברית שבארץ, שהוא אחד הגורמים המכריעים במצב ספרותנו המדולדל, והנה כעת באים ומטיפים לנו לשתוף־יצירה זה בין הארץ והגולה בתור הלכה מחודשת והדברים כאילו מכוונים לצד משתמט, שהוא הפעם הצד האחר, הצד של הארץ... אמנם עיקר השאלה היא „לא הפצת הספר, כי־אם יצירת הספר”, ואל לנו לקפח זכות מימרא נאה זו; אולם שני הגורמים הללו הם בלתי־נפרדים כחומר ורוח: „אם אין קמח — אין תורה”, וכיום הקמח הזה בארץ הוא כה דל, עד שאין ללוש ממנו אפילו פת־לחם...

הישוב העברי הקטן בארץ, אשר העמיס עליו בין השאר את המשא של היצירה העברית, לא זה בלבד, שאין הוא מוצא את הסעד הדרוש לו בגולה, אלא להיפך — מאשימים אותנו ביהירות יתירה, בהתרברבות וברצון של הסתגרות. ושוב הוטרדו ממנוחתם המושגים השגורים „מרכז־רוחני”, „היקף” והעמדו באור משובש, תכנם סולף לשם הקדשת־מלחמה נגדם ומתוך כך עורבבו גם המושגים יצירה ותרבות.

המציאות בארץ יש לה פירוש אחר למושג „מרכז־רוחני”. השונה מזה של התיאורטיקנים, בעלי ההפשטה (אגב, אחד־העם, הוגה הרעיון הזה, אף הוא הבין אותו אחרת). המרכז־הרוחני אינו מטרה אידיאלית־מפשטת, אלא תוצאה ממהפכת־חיינו בארץ, התחדשות החיים, שיבת עם למקורו, לחלקת־שדהו — אל הטבע, מתוך יצירת ערכי־חיים ראשוניים, המתגבשים לתרבות־חיים שלמה, הקובעת את פרצופו הרוחני של העם. — „משיחת־נשים על־יד הבאר נוצרת תרבות־עם”. — ורק בארץ־ישראל לבדה מונח הפתרון המלא הזה לשאלת התרבות הזאת של ישראל.

אין אנו רוצים ביצירה תלושה, בתרבות מופשטת, אלא בתרבות־רוח הנובעת ישר מתרבות־חיינו. אנו חותרים לקראת יצירה עברית מקורית, שתהא נובעת מעצם חיינו המקוריים, הלכותיהם ואגדותיהם. אין אנו שוללים את יצירת הגולה ותרבות הגולה, אבל אין בהן ולא יהיה בהן מכוח החיים המקוריים, הראשוניים, היונקים מקרקע העם ונשמתו גם יחד. אם אנו מפקפקים מתוך צער וכאב בפתרונה המהיר של שאלת היהודים בארץ ושמחים לקראת כל פרודוקטיביזציה כלכלית של המוני ישראל בגולה — במדה זו עלינו לשאף גם לפרודוקטיביזציה רוחנית בגולה, אבל המנוף העיקרי בה, מרכז כבדה, תהיה ממילא תרבות זו שבארץ, כיון שאין שתי תרבויות נפרדות לעם, שהן שוות ערך לגבי קיומו הרוחני.

כל יצירה שאינה קשורה בטבעה אל תרבות־חייו של העם תלושה היא וערטילאית. היא מגדילה אמנם את הרכוש הרוחני של העם, אבל ערכה והשפעתה כאין הם לגבי תרבות רוחו הכוללת. היצירה שבגולה לא תהיה לעולם שלמה, אם תהא נובעת מתוך יהדות הגולה גופא, כיון שלא הצלחנו ולא נצליח ליצור שמה תרבות־חיים בריאה בעלת שרשים, מעורה בקרקע, בטבע יוצר ובונה. — אי־אפשר לנו לשלול את הגולה — זו העובדה הטרגית בחיינו; אולם הציוניות המגשימה חותרת להשתחרר מרוחה מתוך שנוי ערכי־עם בארץ מכורתו. ולכן

השאיפה ל„עצמאות רוחנית" בגולה היא ראשית פרוצס של פרוד קשה במחנה, התחלה של התבדלות.

את השאלה איך להפעיל יצירה ישראלית בגולה יש להציג, אבל בשנוי־נוסח: איך להפעיל מתוך שתוף כל הכוחות בגולה את היצירה הישראלית בארץ, אשר תאציל מרוחה ואונה על כל התפוצה, וגופי הלכותיה ומסכת אגדותיה ירתקו סביבם את המוני ישראל בכל מקומות־פזוריהם לחטיבה אורגנית אחת, המאמינה ונושאת נפשה אל הגאולה השלמה והמלאה.

פְּרוֹקְלָמַצְיָה מַדָּעִית בַּלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

מאת בן־ציון כ"ץ

II

טרוצקי כתב בספרו „תולדות המהפכה הרוסית" פרק יפה על הקיסר ניקולאי השני ועל הקיסרית. הפרק הזה תורגם בהצלחה רבה לכמה לשונות, אף כי המחבר לא גלה בתקופה זו שום חדשות. פרק זה יכול היה להכתב גם בידי סופר שאינו נמנה על המפלגה הבולשי־ביסטית, אולם הדברים צורמים את האוזן כשהם יוצאים מפי טרוצקי.

טרוצקי מתעכב על מכתבה של הקיסרית, שכתבה לקיסר חודש וחצי לפני ירידת המונרכיה תהומה, „כי רוסיה אוהבת להרגיש את השוט, זהו הטבע שלהם". טרוצקי מדבר באירוניה על בת־הסן הפרובוסלבית, שהעיזה לכתוב כך. דבר זה עלול באמת להחריד נפש כל איש רוסי. אבל טרוצקי היה יכול לדעת על־פי הנסיון שלו, כי ביד חזקה אפשר למשול בעם הרוסי, ואם אין הרוסים אוהבים את השוט, מכבדים הם את מי שהשוט בידו ונכנעים לו. טרוצקי מתרגז על שהקיסרית כתבה לקיסר בלי הרף: „הֱיֵה יואן האיום" „צוה לתלות את קרנסקי", והנה טרוצקי היה בעצמו „יואן האיום" למתנגדיו, וביניהם גם לניקולאי וביתו. כך שוכח ההיסטוריון טרוצקי את מעשי השליט טרוצקי, שוכח כשיש צורך בדבר לשכוח...

טרוצקי קורא בספרו חמס על מלחמת־העולם ועל הקרבנות הרבים והנוראים לאין שעור. והן לטרוצקי ידוע בוודאי תוכן המכתב שכתב לנין לפני המלחמה לאחד מידידיו: „מי יתן כי יעלה על דעתו של ניקולאי להכריז מלחמה, ואז יש תקוה שעבודתנו תלך קדימה"... למלחמה כזו היו כל עיני המהפכנים נשואות, ועל זה אין ההיסטוריון טרוצקי מספר ב„תולדות המהפכה" שלו. הוא גם אינו מספר על הטפתו הוא למלחמת־אזרחים בעמדו בראש הצבא האדום. במדה זו גדולה ה„אובייקטיביות" בספרו של טרוצקי.

עמדתי בראשונה על אפיזודים קטנים בספר זה, מפני שהם אפיינים לספר. אפס הם ענינים צדדיים בספרו של טרוצקי. בעיקר הדבר הכל סובב על ציר אחד: איך צריכים היו המהפכנים להתנהג תיכף כשנפל השלטון הצארי במרס 1917. טרוצקי מותח גזר־דין קשה על הסוציאל־דימוקרטים מסוגים שונים, וגם על חלק מן הבולשיביקים, שלא ידעו ללכת בדרך הנכונה והלכו בדרכים עקלקלות. טרוצקי חולק לכל גבורי־המהפכה וראשי־המפלגות של הימים ההם „מנות יפות", הוא מדבר על כולם בזלזול. על רודזיאנקה, נשיא הדומה, הוא אומר, כי היא „מספר גוזמאות של הבאי" (באמת מוסר רודזיאנקה על המצב כמו שהיה), ועל קרנסקי, „שלא היה בעל הכשרה עיונית ולא בעל אסכולה פוליטית. לא בעל כשרון המחשבה ולא בעל כוח רצון פוליטי", ועל מיליוקוב, שהוא „סופר כבד־משקל, ארכן ומעייף", ובנוגע לפוליטיקה „הוא נאמן לעניני האמידים". „מפלגת הס"רים מביעה את הבוסר, הגלמי והמבולבל שבמהפכת פברואר", וב„פוליטיקה הגדולה עשתה מעשים שיש בהם משום רמאות קטנה". פליכאנוב, זאסוליץ ועוד „תפסו עמדה פטריוטית עוד בימי המונרכיה", ולכן הוא מבטל אותם בטול גמור. והמנהלים של המנשיביקים ציחואידזי וצרטלי, שעמדו אחרי המהפכה בפברואר בראש הממשלה והמועצה, הם בלתי־מסוגלים להתרומם מעל לאופק הבורגני הזעיר". ליבר (גולדמן) „מחלל באביב צוחני", וגוץ עיקר כוחו בפרסומו האישי שנקנה במחיר של שנים עבודת פרך" (דרך אגב: גוץ היה האיש, שעמד על זה, כי על הממשלה לשחרר את טרוצקי כשנאסר על הסתה למרד, מפני הטעם, כי אין רשות לממשלה סוציאליסטית לשים במאסר סוציאליסטים אחרים, שדעתם שונה מדעתם. וטרוצקי דרש אחר־כך בגלוי משפט־מות לגוץ, כשנאסר בימי שלטון הבולשיביקים). גם המנהיגים הבולשיביקים בימים הראשונים אחרי המהפכה, כסטלין, קמינוב, זינוביוב ועוד הם כקליפת השום בעיני טרוצקי. כולם הם אנשים קטנים, שלא הכירו את ערך הרגע. על הגינרלים, מנהיגי הצבא הרוסי במלחמה העולמית, אומר טרוצקי, שהם „אפסים גמורים". זאת היא מדת האובייקטיביות של הספר.

שני חטאים גדולים מוצא טרוצקי בסוציאליסטים של הימים ההם, מחוץ לבולשביקים, האחד הוא זה, שכמעט הסכימו לקרנסקי להעביר את משפחת הקיסר ניקולאי השני לאנגליה; והשני, שלא נלחמו כלל, תיכף אחרי המהפכה בפברואר, להנהיג יום של שמונה שעות עבודה. טרוצקי רוצה להסתייע בהאשמותיו גם בהיסטוריה, והוא אומר, „כי שום מהפכה רצינית בעולם לא הניחה למלך הממוגר שיסע לחו"ל", ושההמונים נזדעזעו בשמעם כי יש במחשבת הממשלה להעביר את הקיסר ומשפחתו לאנגליה.

מי שכותב את דבריו עתה, אחרי כל מאורעות ההיסטוריה, ואם הוא אובייקטיבי רק במקצת, עליו להבין, כי רק הדימוגגיה הזולה היא שגרמה כי הממשלה חזרה בה מדעתה להעביר את בית רומנוב לאנגליה. באמת היו לפני הממשלה רק שתי דרכים: להעמיד את הקיסר והקיסרית למשפט או לשלחם לחוץ־לארץ. אם אי־אפשר היה ללכת בדרך הראשונה לא נשאר כי אם ללכת בדרך השניה — גירושם מהמדינה. בשעה שהבולשיביקים תפסו את רסן הממשלה בידם לא סדרו גם הם משפט פומבי על הקיסר והקיסרית—רק נתנו צו (פקודת־סתרים) לרצוח בסתר את המשפחה, בתוכה גם את הבנות והבן הקטן, והטילו על עצמם כתם של דם זה, אשר לא יִנָּקו ממנו. טרוצקי יודע גם זאת, כי מחצית המשפחה הרומנובית, וביניהם יורשי הכתר, יצאה לחוץ לארץ, מפני שהיו במקרה תחת שלטון הגרמנים, והשפעתם בעולם — לא כלום. ומה שנוגע להיסטוריה — יודעים אנו, כי בימי המהפכה בברזיליה נתנו להקיסר דון פדרו לצאת והריפובליקה הברזילאית לא באה על־ידי כך בסכנה כלל, וגם בפורטוגליה היה הדבר כך, ובגרמניה נתנה הריפובליקה להקיסר לצאת בשלום ולהמשפחה להשאר בארץ. מציאותו של מלך, וביחוד מלך טפש, מחוץ למדינה לא תוכל לסכן שלום מדינה בשעה שהוא הולכת ומתפתחת באופן טבעי.

גם הנהגת יום־עבודה של שמונה שעות ברוסיה בשעה שבכל העולם עבדו עוד הרבה יותר — מעידה על הדימוגגיה הזולה. עתה יודע טרוצקי, כי אי־אפשר להנהיג משטר סוציאליסטי במדינה אחת, והוא נלחם לדעותיו אלה עם מי שהיו חבריו בממשלה הסובייטית

ובשעה שהוא כותב היסטוריה כביכול עושה הוא את עצמו כאינו מבין, שאי־אפשר היה גם אז לעשות את רוסיה הבלתי־מפותחת במקצוע של התעשיה ל„מיוחסת" היחידה שבעולם, שעל הפועלים שלה לעבוד פחות משעבדו אז בכל המדינות.

ההאשמה הראשית של טרוצקי, שהוא מאשים בה את יתר המפלגות, מכוונת לנקודה אחת עיקרית: אחרי המהפכה צריכים היו כל המהפכנים להפסיק את המלחמה העולמית תיכף ומיד, והם לא עשו כך! טרוצקי מאשים בזה לא רק את באי־כוחם של שאר המפלגות הבורגניות והסוציאליסטיות, אלא גם את רבים מחבריו הבולשיביקים. אחרי המהפכה הפברוארית עמדו בראש המפלגה הבולשיביסטית סטלין וקמינוב (לנין ושאר החברים היו עוד בחוץ לארץ) והם שהוציאו את העתון המרכזי שלהם בשם „פרבדה", ולא הסכימו להפסקת המלחמה תיכף ומיד, וגם הביעו באורגן המרכזי את השקפתם הם: „כל זמן שהצבא הגרמני נכנע למלכו צריך החיל הרוסי לעמוד הכן על משמרתו, להשיב כדור תחת כדור... לא הלאה המלחמה סתם היא סיסמתנו. סיסמנו היא לחץ על הממשלה הזמנית כדי להכריחה... שתנסה להביא מיד את כל המדינות הנלחמות לידי משא ומתן. ולפי שעה יעמוד כל אחד על משמרתו מוכן לקרב"... טרוצקי מוצא, כי הבול־שיביקים הללו – וביניהם סטלין – העטו על עצמם כלימת עולם, כי זו היתה הבדלות מעל לנין, שפסק „כי תבוסת רוסיה הוא הרע במעוטו", וטרוצקי מיחס לעצמו חשיבות מרובה, שעזר ללנין בקריאתו הגדולה לחיילים: „שובו לביתכם, חדלו להלחם!"

עתה יש לנו היכלת להביט על כל זה מנקודה היסטורית בלתי־משוחדת. אושר העולם הגדול – מלבד גרמניה במובן הפוליטי והלאומי – היה זה, שלא נצחו הבולשיביקים בימים הראשונים למהפכת הפברואר. ותורת לנין נתקבלה הלכה למעשה באחור זמן. המצב של המדינות הנלחמות היה כך: אמריקה רק הכריזה מלחמה על גרמניה, אבל עוד לא הספיקה להתכונן לכך די הצורך. ולכן אילו היו הרוסים מציעים תיכף אחרי המהפכה של פברואר לגרמניה שלום ספרטי, שלום שיש להשען עליו, אז היה הנצחון על צד גרמניה. הגרמנים היו ודאי ביחד עם ממשלות־הברית שלהם, אוסטריה וטורקיה, מגבירים את כוחם ומתנפלים על צרפת. ואחרי הנצחון של גרמניה על צרפת לא היתה גם ביכלתה של אמריקה להצילה, מפני שאי־אפשר היה לפרק את אניותיה עם אנשי־המלחמה בצרפת המשועבדת לגרמניה. גם הבלוקדה שהציקה לגרמניה באופן נורא לא היתה מסוכנת אילו היה נעשה שלום ספרטי עם רוסיה. הגרמנים היו מוצאים במדינה גדולה זו הכל: פחם, נפט, ברזל, נחושת וכו' לצרכי המלחמה; לחם, בשר, חמאה, צוקר, צמר נפן וכו' לצרכי האזרחים. ברור הדבר, כי השלום הספרטי באביב שנת 1917 היה מביא נצחון לגרמניה, והקיסר וילהלם היה מכביד את ידו המנצחת על העולם. ואילו היה לנין וחבריו מושלים ברוסיה גם אחרי נצחונו של וילהלם, ודאי שסופם היה לתליה, כי גרמניה המנצחת לא היתה נותנת שיתקיים ברוסיה לא רק משטר סוציאליסטי, אלא גם משטר ריפובליקאי. אז היה מתקיים החלום של הימניים ברוסיה עוד מכבר (מרקוב השני ועוד), שרוסיה האבסולוטית תהיה בברית עם גרמניה הריאקציונרית. רוסיה היתה באופן זה משועבדת לגרמניה לא רק בחומר, אלא גם ברוח. וילהלם היה מושיב ברוסיה מלך לפי רוחו. את זה הבינו כל אלה שהיה מוח בקדקדם, וגם מנהיגי הבולשיביקים, שקראו להגן על המדינה הרוסית כל עוד שהצבא הגרמני נכנע למלכו.

טרוצקי יודע זאת היטב. אולם מסתיר הוא את הדבר מקוראי ספרו, כמו שהוא מסתיר חזיונות אחרים בלתי־נעימים לו. הוא איננו מספר, שהחיילים בצי היו כ ו ר ת י ם את החטמים של האופיצירים, שלפנים היו שמים אפר על חוטמי החיילים, את זה שהיו מוצאים בקני־רוביהם של החיילים שלא נקו אותם כראוי. מעשי־האכזריות של החיילים היו באמת מרעישים את הלב, וביחוד הצטיינו באכזריות החיילים הבולשיבים, שהפירו את הדסיציפלינה תיכף אחרי המהפכה. טרוצקי אינו מספר את כל זה, כמו שאינו מספר, כי את הפוגרום הנורא בקאלוש, טרנופול ביולי שנת 1917 עשו החיילים הבולשביקים, שעזבו את המערכה אחרי התעמולה של ראשי־המפלגה. הם שמעו לקול האומר להם, שמוטב להרוג את האופיצירים שלהם מאשר את חיל האויב, ואחרי־כך הלכו לשדוד ביהודים, וכפי שמסופר ב א ו ר ג ן ש ל מ ו ע צ ו ת ה פ ו ע ל י ם עשו הגבורים הללו, שעזבו את המערכה, „מעשי־אונס בילדות בנות שמונה, כרתו שדי־נשים, אנסו נשים לעיני הוריהם, ש נ ש ת ג ע ו מ א י מ ת מ ו ת" (זה היה זמן רב לפני הפוגרומים של פטלורה ודיניקין!). את כל זה אין טרוצקי מספר בספרו ה„אוביקטיבי". וכך מקבל כל הספר צורה של „פרוקלמציה מדעית", זו שטרוצקי הוא בודאי מומחה לה.

מהכנסיה העברית המוקדמת בברלין

ישיבה ד'. ז' תמוז בשעה 11 בבוקר.

יו"ר: ד"ר ח. נ. ש פ י ר ה.

מר ד. ל י פ ץ מרצה על תכנית העבודה הקרובה.

את הרצאתו של הד"ר רבידוביץ יש להבין כמחאה עזה נגד היחס שהשתרר בעולמנו הציוני ביחס לתרבות ולחנוך העברי בגולה. היחס הזה כבר קנה לו זכות „חזקה" בתנועה הציונית. בינתים גדלה סכנת ההתבוללות, מתקיפים את התנועה העברית מימין ומשמאל, הנשמה העברית הולכת ונשרפת במערב. יהדות מזרח אירופה נחרבת לא רק במובן הכלכלי והפוליטי, אלא וביחוד במובן הרוחני. דוקא מתוך הכרת המצב בתנועה הציונית עלינו לראות ולהבין את הסכנה הנשקפת ליהדות בכל הגולה. עלינו להחדיר בהמונים את הכרת הסכנה הנשקפת ולעורר את רגש הדאגה והאחריות לעתידו של הרוח העברי בתפוצותינו.

מתוך הכרת סכנה זו והערכת המצב, עלינו להקים הסתדרות עברית עולמית, שתקיף את כל החברות והמוסדות העבריים, על הס־תדרות זו לפתוח במפעל תעמולה גדול ולעורר את הכוחות הנרדמים ולהפעיל את הקיימים, על הכנסיה להצהיר על יסוד „ק ר ן ת ר ב ו ת", שתסייע מיד במפעלים הקיימים. חידוש התנועה מצריך הקמת תאים חדשים בשבילה. עלינו לרדוף אחרי האיכות ולא אחר הכמות, ה„מעטים", אנשי הקנאות העברית, וההכרה העברית הרצופה, ישמשו „עצם הגב" של התנועה העברית המאורגנת והרוח החיה בה. – הקונגרס העברי העולמי ישמש גולת הכותרת לארגון העברי, בימה ותוכן לתעמולה עברית. מטעמים מדיניים, לאומיים ומעשיים, הקונגרס צריך להתכנס בירושלים (מ"כ).

מר י. ה פ ט מ ן מרצה על העתונות העברית בגולה. המרצה מוסר דו"ח קצר על פעולות אגודת הסופרים העברים בפולין. העתונות העברית קשורה קשר בל ינתק את הספרות העברית. את העתונות מסרנו לידי יחידים. התנועה התנוכית אף היא נמצאת במצב ירוד. קם דור הכופר בכל הערכים הלאומיים שלנו. במדה שנחלשת העבריות הולכת ומוסיפה הטמיעה. העתונות היהודית, שסיעה לנו הרבה, אינה יכולה יותר לעזור לנו. היא נלחמת בעצמה קשה על עמדותיה, היא מתגלגלת במדרון ורודפת אחר הסנסציה. אסור לכפור במציאות היהודית ולהתעלם מן המצב ברחוב היהודי. אנשי ארץ־ישראל רחוקים מן המציאות הגלותית. אם יתקיים עם ישראל הוא יבנה את ארצו. ואולם בינתים העם זקוק למזון.

בסוף דבריו מחוה הנואם את דעתו בעד כנוס הקונגרס העברי בגולה.

בויכוחים שבאו אחרי ההרצאות משתתפים ה״ה: ד״ר רבידוביץ, ב. קרופניק, משה קליינמן, ל. יהודה, ד״ר קורץ, י. כהן, ויסלבסקי, ברגמן, ד״ר צ. זוהר, רוזנפלד, שפרינצק, ד״ר ח. פינס, י. הפטמן, ד״ר נדל, ד״ר גוטמן.

ד. ל י פ ץ עונה למתוכחים.

בשעות שאחרי הצהרים, בערב ולמחר בבוקר עבדו הועדות לארגון והמתמדת.

ישיבה ה׳, ח׳ תמוז, 12 בבוקר.

יו״ר: ד״ר י. כהן.

בשם הועדות לארגון והמתמדת מרצה על ההחלטות ה׳ ד. ליפץ. אחרי ויכוחים מתקבלות החלטות דלקמן:

1. הכנסיה העברית המוקדמת בברלין מכריזה על יסוד הסתדרות עברית עולמית לשם ארגונה וביצורה של התנועה העברית.

2. שם ההסתדרות: ב ר י ת ע ב ר י ת ע ו ל מ י ת.

3. מרכז הברית — ברלין.

4. חברי הברית הם: א) מוסדות והסתדרויות הפועלות בשדה התרבות העברית; ב) כל אדם מישראל היודע עברית ורואה בה את הלשון הלאומית של עם ישראל ושואף לתחיתו ולתחית התרבות העברית.

על צורת השתתפותה של ארץ־ישראל בברית יחליט הועד המרכזי אחרי משא ומתן את מוסדות התרבות בארץ־ישראל.

5. ת פ ק י ד י ה ב ר י ת: א) הפצת ידיעת הלשון ותרבותה והשלטת הדבור העברי בעם.

ב) טפוח החנוך העברי בלשון ההוראה העברית על־ידי יסוד מוסדות־חנוך וסיוע לקיימים.

ג) מלחמה להשלטת השפה העברית במוסדות הצבוריים והלאומיים כלשון שמוש.

ד) פעולה תרבותית עברית בקרב שדרות־העם הרחבות על־ידי יצירת בתי־עם, מכללות עממיות, שעורי־ערב וכו׳.

ה) הפעלת הארגונים הקהלתיים והצבוריים בגולה לשם צרכי התנועה העברית ומוסדותיה.

ו) טפול מיוחד בפעולה התרבותית העברית בקרב הנוער.

ז) סיוע ליצירה העברית המתבטאת בספרות, במדע ובאמנות. עזרה לסופרים.

ח) הפצת הספר והעתונות העברים.

ט) תעמולה לרעיון התחיה העברית.

י) ארגון הכוחות הפועלים בשדה התרבות העברית (ארגוני סופרים, מורים, אמנים וכו׳).

יא) עשיית פרסום לשפה ולספרות העבריות בעולם.

6. הכנסיה מכריזה על יסוד „קרן לתרבות העברית״.

7. הכנסיה מטילה על הועד המרכזי שיבחר לכנס במשך השנה הקרובה קונגרס עברי עולמי.

8. הכנסיה בוחרת בועד מרכזי זמני (עד הקונגרס העברי) ובמועצה.

הועד המרכזי יהא בן 14 חברים. מהם שמונה היושבים בברלין והשאר במדינות אחרות. המועצה מורכבת מבאי־כוח הסתדרויות עבריות במדינות שונות ומנבחרים על־ידי הכנסיה (ארץ־ישראל מקבלת במועצה — 5 מקומות, פולין — 5, ליטא — 3, גרמניה — 3, רומניה — 3, לטביה — 2, אנגליה — 2, ארצות הברית — 5, שאר המדינות — אחד לכל ארץ). על צורת ואופן השתתפותן של ההסתדרויות ממדינות השונות במועצה יתנהל משא ומתן מיוחד בין הועד המרכזי והמוסדות.

9. תפקידיו הקרובים של הועד המרכזי: א) תעמולה וארגון, ב) פתוח קרן התרבות, ג) תמיכה במוסדות התנועה העברית, ד) כנוס הקונגרס העברי.

10. בתקופה שבין הכנסיה והקונגרס אחראי הועד המרכזי לפני המועצה.

11. הכנסיה קובעת תרומת חבר בשם „סלע״, „סלע זהב״ ו„סלע הנוער״.

מחיר ה„סלע״ יקבע הועד המרכזי.

12. הכנסיה ממלאה את ידי הועד המרכזי לשלוח משלחת מיוחדת אל הקונגרס הציוני.

בתור חברים לועד המרכזי נבחרים ה״ה: י. גוטמן, ש. גליקסון, ש. גרינגרד, ד״ר ש. וינברג, ד״ר מ. סולובייציק, ד״ מ. פינס, ד״ר ש. רבידוביץ, ד״ר א. רוזנפלד (ברלין), מ. גורדון, ד״ר י. כהן (ורשה), ה. ליפץ (קובנה), י. ניידיץ (פריז), ד״ר מ. קלומל (ורשה), מ. קליינמן (לונדון).

בתור חברים למועצה המרכזית נבחרו: הרב ד״ר אייזנשטט (פריז), ד״ר מ. אהרנפרייז (שטוקהולם), ח. נ. ביאליק (ת״א), ד״ר ש. ברנפלד (ברלין), ברלנד (בסרביה), ד״ר ברוידא (לודז), נ. ביסטריצקי (ירושלים), ד״ר בן זאב (קהיר), י. גרינבוים (ורשה), אב. גולדברג, ח. גרינברג (ניו־יורק), י. הפטמן (ורשה), ד״ר צ. י. הרץ (לונדון), סט. וייז (ניו־יורק), ז. זבוטינסקי (פריז), ה. זלטופולסקי (פריז), ד״ר טורציגר (ברלין), רב צעיר (אמריקה), ד״ר טשרניחובסקי (א״י), ד״ר טהון (קרקוב), ב. כצנלסון (א״י), מ. כהן (קובנה), צ. לוריה (יוהניסבורג), ד״ר לנדוי (יוהניסבורג), ד״ר מוצקין (פריז), י. מק (ניו־יורק), ד״ר נדל (דורפט), הרב חיים נחום (קהיר), נ. סוקולוב (לונדון), ל. סיימון (לונדון), סקוירסקי (קישינוב), פר. סימונסן (קופנהגן), ד״ר פטאיי (בודפשט), ש. פרסיץ (ת״א), ד״ר קלוזנר (ירושלים), פרופ. קרויס (וינה), י. קלינוב (ברלין), ד״ר קרלבך (המבורג), ד״ר קלצקין, ד״ר רוטבלט, ז. רובשוב, ד״ר י. רבינזון, ד״ר שפירא, שט״בל. שוקן.

בִּקֹּרֶת סְפָרִים

פרובלימות החברה והמדינה אצל הס

Irma Goitein, Probleme der Gesellschaft und des Staates bei Moses Hess. Verlag von C. L. Hirschfeld. Leipzig 1931.

ההתקדמות, שיש בספר התריף ועשיר־הידיעות הזה לגבי ספרות־הס, שיצאה עד עכשיו, מתבטאת בעיקר במסקנות שבפרק השלישי. המוכיחות, שהמעבר של הס בשנים 1846—1851 מן הסוציאליזם האידיאליסטי־אוטופיסטי אל הסוציאליזם המדעי, היינו — המרכסיסטי, אינו אלא מדומה. שני הפרקים הראשונים מניחים את היסוד לתיזה חדשה זו, בתארם קודם כל את הסוציאליזם המתון של הס בשנים 1837—1841 ונטיתו הרידקלית יותר בשנים 1841—1846 ובנתחם אנב־אורחא את חבוריו החשובים ביותר. בפרקים אלה בוחנת המחברת מדי פעם בפעם גם את השפעתו של פויארבך על הס, ואחר־כך של פיכטה וגם של פרודון (כאן ערבה המחברת את לבה לשער השערה חדשה). ההנחה העיקרית עצמה מוכ־חה ברור, כי הס קבל רק באופן חיצוני את הטרמינולוגיה וגם את דרך המחשבה של המטריאליזם ההיסטורי; אולם לאחר שהמשבר של מהפכת מרץ התגלה יותר ויותר, לא רצה המזג החם שלו לדעת עוד ולא כלום מרות היאוש של מרכס, המותנה מתנאים כלכליים, אלא נשאר מחזיק בתקותו האופטימיסטית־אקטיביסטית, שהתבטאה גם באמונתו, שאפשר להוכיח לדימוקרטים הרדיקלים על־ידי הסברה שכלית בלבד את חלקם המשותף עם הקומוניזם. מצבו הפסיכולוגי של הס, לפי תאורה של המחברת, מזכיר בזה את ג ו סט ב ל נ ד ו י ר, כפי שהתבטא בשם „בראשית״, שקרא לאוסף מאמריו. נראה, כי נכונים הדברים, שמן האי־מרכסיזם זה יוצאים התומים אל פעולתו המאוחרת של הס, אל „התעמולה לטובת מפעלו של לסל ונטיתו לציוניות״, מסקנה שבה מסיימת המחברת את ספרה. המקורות, שבחלקם הם

מעניינים מאד ושלא נתפרסמו עד כה (לקוחים הם ברובם מתוך הארכיון של המפלגה הסוציאל-דימוקרטית בגרמניה) מפיצים אור על הלך המחשבה שבספר. בכמה מהם שלא היה בטחון גמור, שהם חברים, השכילה המחברת להוכיח בחריפות, כי אמנם חבר אותם הם.

החבור איננו עמום מכשירים מדעיים, באותה מדה יתרה, המצויה לרוב בעבודות של מתחילים, שיש בה כדי להכביד על הקורא. כמו כן יש לציין את מדת הצניעות האמתית של המחברת, שבמקום שאין המקורות נהירים לה כל צרכם, אין היא מעלימה את הדבר מעיני הקורא, אלא מביאה אותם, כמו בתאור הסוציאלפילוסופיה של פיכטה, בשם פרידריך יודל בספרו „תולדות הפילוסופיה החדשה". משום כך אין לתת חשיבות יתרה לכמה טעויות קטנות, כגון ההנחה, שגם רנקה, כמו הס, „ראה רק את העמים הגרמניים-רומניים כמכריעים בה"ס-טוריה". לאמתו של דבר ראה רנקה, כפי שמתברר בהחלט מספרו „דברי ימי העולם", כמכריעים בהיסטוריה את כל העמים שמסביב לים התיכון, ובתוכם גם את העם הערבי, עד שלעת זקנתו נגש ללמוד ערבית (ראה גם ספרו של ג. מורו: „מושג דברי ימי העולם אצל רנקה"). טעות שתוצאותיה הן כבדות יותר היא זו, שהמחברת מרצה את הפילוסופיה ההיסטורית בספרו של הס משנת 1841 „הטריארכיה האירופית" — ואין היא מרגישה את השפעתו של הגל עליו; (עמ' 21 ועמ' 24, הערה 44), בעוד שפסוקו של הס: „שלוש התקופות העיקריות בדברי ימי העולם הן איפוא: תקופת אי-השויון המוחלט, תקופת המעבר ותקופת השויון המוחלט" — פסוק זה מתאים בדיוק לחלוקתו הידועה של הגל המובאת ב„הרצאותיו על הפילוסופיה של ההיסטוריה", שהרצה אותן בפעם הראשונה בשנת 1822—23 ובפעם החמישית והאחרונה בשנת 1830—31 ויצאו לאור בשנת 1837 ובשנת 1840.

לבסוף אעיר עוד הערה פרינציפיונית בנוגע לשיטה של החבור הזה. שיטה זו מוצאה מן האסכולה המרכסיסטית התמורה של „המכון לחקר החברה" בפרנקפורט, ולפיכך היא מודדת את הס בלי הפסק באמת-המדה של הדוקטורינה המרכסיסטית המוחלטת. דבר זה מביא את המחברת לנתינת הערכות כאלה להס: הוא „מדבר... הכל בדרך אגב" (עמ' 16), „הגדרתו אינה נכונה" (עמ' 33), ואם פעם אחת יש לו „בכל-זאת הכרה צורקת למרי" (עמ' 54), הרי מאידך גיסא יחסו לתהליך ההיסטורי הוא „נעדר כל הבנה בהחלט" (עמ' 71). להלן אפשר למצוא הערכה, שהוא „מתקדם במובן מדעי" (עמ' 88), או שהגיע על-ידי מרכס „להתקדמות רוחנית". עמדה כזו של „מורה ראשי" לגבי תופעות היסטוריות נכבדות מפתיחה מסגולת התפיסה ההיסטורית שיש בלי ספק למחברת ומרצונה להערכה פנימית, הבוקעת ועולה לפעמים מתוך הדברים, למרות כל הדוגמטיות שלהם, באמרה, למשל, נכונה: „וכאן מתגלה עד כמה קשה היה, כנראה, לבני המחצית הראשונה של המאה הי"ט להשתחרר לגמרי מהלך-המחשבה של הפילוסופיה האידיאליסטית בגרמניה" (עמ' 74). אבל אם סמוך לכך באה המחברת בטענה להס, ש„הערכתו את המהפכה הצרפתית הגדולה היתה מחלטת ושהעריץ אותה", הרי היא מוציאה בזה משפט גלוי גם על דרכה היא למוד את הס באמת-מדה מוחלטת, ומה גם עוד בזו שנמצאת בידי העתיד.

אבל אולי גם עלינו להתיחס לחבורה של גויטיין באותה הבנה היסטורית, שלא תמיד היא מצויה אצל המחברת עצמה, ועלינו לקבוע, כי חקירות כגון אלו מכוונות יותר לוכוחים שיטתיים לשם מטרות פוליטיות-מהפכניות מאשר ל„מדע המחלט". ברם, ספר מחונן זה מוכיח, כי גם לאלה יכול להיות ערך מדעי.

ארנסט סימון

ידיעות קלוב פא"ן

— ה' הרמון אולד, המזכיר הראשי של הפא"ן, מודיע למרכז העברי, שהקונגרס התשיעי בהולנד עבר בהצלחה גדולה. גדולי הסופרים השתתפו בו ושאיפות פא"ן קבלו חזוק גדול ע"י ההתקרבות וההחלטות החשובות. נאומו של ציר המרכז העברי נחום סוקולוב עשה רושם גדול.

— הציר השני של המרכז העברי ז. שניאור מודיע לנו: „אנשים שונים, אוצות שונות, פרצופים ולשונות מתאספים יחד לבנקט בנקיטים. ואולם ב„שבת אחים" זו יש מעין שלום עולמי בזעיר אנפין. ומי יודע בקרב הימים אפשר יעשה „שלום עולמי" זה מה שלא עשה היכל השלום בג'ניבה והיכל המשפט הבין-לאומי בהאג. ידידנו מר נ. סוקולוב נאם אנגלית. הנאום נשא חותם ציוני ועשה רושם. השתדלתי לעשות פרסום לספרות העברית ומסרתי כפי יכולתי את הנעשה אצלנו בשירה, פרוזה והספרות העיונית. קבלתי הזמנות רבות מקלובים שונים לבוא לארצם, הן בקונגרסים הבאים והן באופן פרטי".

— בקונגרס השתתפו יותר משלש מאות צירים מארצות שונות. בכל ההצבעות הלכו שני המרכזים היהודים, העברי והאידי, יד ביד. רוב ההחלטות נגעו בעניניהן של האומות הקטנות וספרותיהן. נתקבלה החלטה, שכל עם גדול שולח ציר אחד לכל 10 מיליון נפש, אבל אין שום ספרות שולחת יותר משלשה צירים.

— לפי ההחלטה בקונגרסים שבוינה ובורשה בוחר כל מרכז בספר אחד, שלדעתו הוא ראוי להתרגם לכמה שפות, והמרכזים האחרים מקבלים על עצמם להבטיח את פרסום הספר. הועדה של המרכז הלונדוני בחרה לתכלית זו את ספרה של סטלה בנסון: Tobit Transplanted (טוביה על אדמת נכר) „בתור היצירה הבריטית הבולטת ביותר בשנתים האחרונות". המחברת ידועה כאשה שנסעה הרבה ופעלה הרבה לטובת האנושיות. אחרי המלחמה ישבה כמה שנים בסין והיתה גם מורה ועוזרת במכון רנטגן. בסן פרנציסקו עבדה בבית-תמחוי, היתה סוכנת של ספרים בקליפורניה, הורתה באוניברסטה אמריקנית, צדה נמרים בהודו, עברה את אמריקה באוטומוביל ותיירה את המקומות הנדחים ביותר בהודו-סין. „טוביה על אדמת נכר" מספר את קורותיה של משפחה של רוסים שגלתה למנדז'וריה. מעוף הדמיון וכוח-התאור מגיעים בו למדרגה גבוהה מאד.

— בקרוב תהיה מסיבה של קלוב פא"ן בתל-אביב, שבה ידובר על הקונגרס פא"ן בהולנד וחברים סופרים יקראו מיצירותיהם שבכתב-יד.

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

חג חצי-היובל של הגימנסיה „הרצליה". ביום ד', ט"ו באב, נערכה באולם הגימנסיה „הרצליה" בתל-אביב חגיגת חצי-היובל לקיומו של המוסד. נאמו לכבוד החגיגה ד"ר מוסנזון, מ. דיזנגוף, ד"ר בוגרשוב, ד"ר לוריה, ד. סמילנסקי, א. ז. רבינוביץ, ואחרים.

מידיעות הוצאת „מצפה": יצא לאור הספר „הודו" מאת פרץ הירשביין בתרגומו של אורי צבי גרינברג; יצא הספר „אסיתים מפורסמים": יוסף סטלין, מהטמא גנדי ומוסטפה קמל פחה, מאת ג'וסף ושינגטון הול בתרגומו של אוריאל הלפרן; נגמרה הדפסתם של כל ששת הכרכים „דברי ימי עולם" מאת ה' ג' ולס; יצא לאור הספר „טלטולי גבר" מאת י. ש. ווייס; בחודש אוגוסט יצא הכרך השלישי של „תולדות המהפכה הרוסית" מאת ל. ד. טרוצקי בתרגומו של א. שלונסקי; כמו כן יצא באוגוסט הכרך הראשון של הספר „מדריך האשה המשכילה אל הקפיטליזמוס והסוציאליזמוס" מאת ברנרד שאו עם מבוא מיוחד להוצאה העברית מאת המחבר; נמסר לדפוס ויצא בהתחלת ספטמבר החלק השני (פרוזה) של הספר „תורת הספרות" מאת אשר ברש.

אברהם שבדרון פרסם חוברת בשם: „לבקורת יסודי האידיאולוגיה של „ברית שלום", מתוך השקפת הציוניות האינטגראלית". בפעם הראשונה נעשה כאן הנסיון לנתח ולבקר את שאיפותיה של „ברית שלום", לחילוקי הדעות שבה, למקורותיה ולמסקנותיה. הציונות האינטגראלית, כלומר השלימה, אשר מתוך נקודת-מבטה באה בקורת זו, דורשת פתרון טריטוריאלי גמור לשאלת היהודים ע"י עקירת הגלות והעברת פיזורי עמנו להתישבות מרוכזת. היא מעמידה את עצמה, איפוא, בניגוד לציוניות הרשמית לכל גווניה, אף לרביזיה ולרדיקאליות, השואפות כולן ליסד בא"י מרכז יהודי בלבד.

מפעילותיה של התאגדות הסופרים והעתונאים העברים בפולניה. ההתאגדות מונה כמאה וחמישים חברים, ומלבד המרכז בורשה, קיימים גם ארבעה סניפים בערים אחרות, המאושרים מטעם הרשות. ליד המרכז קיים מועדון ובו נערכו במשך השנה י"ד מסיבות ספרותיות וט"ז הרצאות. באמצע החורף של ש. ז. קרא המרכז באולם ההתאגדות למועצה את הסוכנים הראשיים של הוצאות עבריות שונות, כגון „עבר", „קרית ספר" „צנטרל", ואף את בא־כוח הוצאת שטיבל בא"י מר מברסקי, ששהה אז בורשה. מטרת המועצה היתה ליסד משרד מיוחד בפולניה לשם הפצת הספר העברי והוזלתו. המרכז הציע לשלוח שליחים מיוחדים לערי השדה, כדי לעורר תעמולה נמרצה לתנועה העברית ויחד עם זה להשתדל בדבר הפצת הספר העברי, עד קצה גבול האפשרות. המרכז דרש מאת באי־כח ההוצאות הנ"ל שישתדלו בדבר הוזלת הספר העברי, כדי לעשותו לקנין העם ולא רק לנחלת יחידי־סגולה בלבד. בעלי ההוצאות הנ"ל הבטיחו למרכז ההתאגדות את סיועם בנידון זה. המרכז ניגש להוציא בקרוב דו־שבועון או ירחון, שיבואו בו דברי ספרות ושירה, אך בעיקר יהיה מוקדש לבקורת הספרים החדשים וימלא תפקיד של ביוליטין ספרותי, אף יסייע להפצת הספר העברי בגולה. המרכז עומד בקשר תמידי עם הועד המרכזי של הסתדרות הסופרים העברים בארץ. המאזן של התאגדות הסופרים העברים בפולניה עולה לכדי 12 אלף זהובים – 280 לא"י בערך.

כרוניקה כללית

ועידת המול"ים הבין־לאומית. לאחר ועידת הסופרים הבין־לאומית הגדולה, שהתכנסה זה לא כבר בפריז ואשר עליה הודענו כבר „במאזנים", נזדמנו בימים אלה לועידה גם באי־כח המו"לות הבין־לאומית, כדי לדון יחדיו על כל הענינים המשותפים. בזה חזרו אל המסורת הישנה, שמוצאה משנת 1896, אשר הביאה לידי תוצאות חשובות כמו יסוד „המשרד התמידי בברן".

ועידת השנה, שהיתה הראשונה לאחר המלחמה, יכולה להתפאר בהחלטה חשובה מאד: כל המשתתפים הביעו את דעתם, כי יש לעשות את זכות־המחברים לחוק בין לאומי והחליטו להשתדל כי חוק זה יקבל תוקף בכל אותן הארצות, שעד כה לא נהגו על פיו. כמו כן נבהרו ועדות שונות כדי לדון בכמה וכמה שאלות חשובות, שביניהן תופסת את המקום הראשון שאלת התרגומים.

הפרסים של ה„אקדמיה הצרפתית. זה לא כבר הולקו שני הפרסים הגדולים של ה„אקדמיה הצרפתית", החשובים, מחוץ לפרס גונקור, לפרסים החשובים ביותר בצרפת. „הפרס הגדול של הרומן" נפל בחלקו של אנרי פורא, שהרומנים שלו מחיי האכרים, העשירים בצבעים ובאניקדוטות, כגון „גספר מן ההרים" ו„ביתן האהבים", נמנים על מיטב היצירות של הספרות הצרפתית בימינו. הם כתובים בשפה מחוטבת ועסיסית כאחת, שיש בה משום הפתעה נעימה לגבי סופר צרפתי מודרני. אגב, כדאי לציין, ששנים מן הרומניסטים הצרפתיים הצעירים ורבי־הכשרון ביותר, פורא וגיאונו, הם ציירים מובהקים של הכפר והטבע. ב„הפרס הגדול של הספרות" זיכו את רימון אסכולייה, מקטני־הכשרון שבין סופרי צרפת. הוא חבר כמה מוניגרפיות על ציירים (הטובה שבהן היא המונוגרפיה על דילקרואה), כמה רומנים ופואימות משעממים, חורים ושטחיים עד מאד; אולם אין כמותו מרבה לבקר בסלונים הפריזאיים, ובזה בודאי יש לראות את סבת „הצלחתו".

„התיאטרון של סטרינדברג". הוא שם הספר שיצא בימים אלה בפריז מאת א. ז׳וליבה. הספר מתאר את השפעת סטרינדברג על התפתחות התיאטרון באירופה.

ביאוגרפיה הדשה של גוטפריד קלר יצאה בהוצאת הובר, פרוינפלד ליפסיה. מחברה הוא תומס רופלר.

ספר חדש של רימרק. אריך מריא רימרק חבר ספר חדש בשם „גורל", שאין לו שום קשר עם המלחמה. הספור נרכש כבר על־ידי חברת־פילם מפורסמת לשם הצגה על הבד.

תיאטרונו של סטניסלבסקי – לשרות ה„פיטיליטקה". בזמן האחרון אסרו בעול הפוליטי ברוסיה גם את תיאטרונו של סטניסלבסקי. זה לא כבר הוצג על במת התיאטרון הזה המחזה המשולל כל ערך אמנותי של הסופר הפרוליטרי קירשון בשם „לחם". המחזה מתאר את המלחמה בתוך הקומונה החקלאית על הקולקטיביזציה של המשק.

העורך האחראי: ש׳ צמח

הוצאת ספרים **א. י. שטיבל** ברלין — תל־אביב

יצא לאור הספר השמיני של
ספרית שטיבל 1931

לורד רינגו

חלק שני. מאת **ארנולד בנט**

הספר מלא תמונות־חיים מאלפות מהספירות הפוליטיות העליונות באנגליה הספר נקרא מתוך התענינות מצודדת.

מחיר הספר 250 מא״י; לחותמי הספריה רק—125 מא״י;
בכריכת־בד — תוספת 30 מאי.

. המכירה הראשית **„בצר״**
שותפות להפצת הספר העברי (אמנות, דביר, שטיבל),
תל־אביב. ת. ד. 489.

חותמי מאזנים

מתבקשים לגמור את חשבונותיהם
בעד השנה השניה
ולשלוח את דמי החתימה
לשנה השלישית
הנהלת „מאזנים״

לחותמי „מאזנים״ באוסטריה

הנהלת „מאזנים״ פתחה חשבון עובר ושב
בדואר הוינאי
Oesterreichische Postsparkasse Scheckkonto
Nr. 100.304

חותמינו באוסטריה מתבקשים להכניס את דמי־החתימה על חשבוננו זה.

הנהלת „מאזנים״

אסיתים מפורסמים

יוסף סטלין
מהטמה גנדי
מוסטפה קמל פשה

מאת **ג. ושינגטון הול** תרגם א. הלפרין

מאות מיליונים מבני אסיה רוצים להסיר מעליהם את עול אירופה. אולי קרוב מאד הזמן שבו תתפרץ התנגשות אם תבוא ההתנגשות היא תהיה איומה ואכזרית. פעולותיהם ותולדותיהם של שלשה האסיתים העומדים בראש עמים גדולים מסופרים בספר הזה.

מחיר הספד בכריכת בד 155 מיל

הודו

מאת **פרץ הירשביין** תרגם אורי צבי גרינברג

שאלת הודו תופסת כעת מקום מרכזי בפוליטיקה העולמית והנעשה שם מוצא את הדו בכל הארצות ואף בארץ־ישראל בכלל.
הסופר מוסר לא רק את רשמיו על בקורו שם, אלא גם על החיים הצבוריים, המשפחתיים והפוליטיים, על פגישותיו עם גאנדי, טגורי וכו׳.

מחיר הספר בכריכת בד 255 מיל

מצפה׳ הוצאת ספרים בע״מ ת. ד. 67 תל־אביב

אם יש את נפשך לדעת
את גורל אחינו הנרדפים
ברוסיה הסוביטית
קרא את הספר

עשר שנות רדיפות

מגלת הגזרות על התנועה הציונית
ברוסיה הסוביטית
מאת **ל. צנציפר**

הספר מכיל 276 עמוד ובו 51 צלום

המחיר בכריכת־בד 250 מיל. בחוץ לארץ דולר וחצי.

להשיג אצל הסוכנים הראשיים במ״ס „מוריה״
Palestine, Tel-Aviv, P. O. B. 298
באמריקה:
„Moriah“ Book Co. New-York, Canal str. 46

דפוס „הארץ"

№ 13 (113)

שנה שלישית

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על-ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ-ישראל

גליון
יג
(קיג)

תל־אביב
כ"ג באב
תרצ"א

Tel-Aviv
August 6
1931

התוכן

מחיר החתימה
בארץ-ישראל:
לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י
בחוץ-לארץ:
לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים
מחיר גליון בודד —
בארץ-ישראל 20 מא"י; בחו"ל 12 סנט

הכתובת: "מאזנים", ת. ד. 50, תל-אביב, ארץ-ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine
בית המערכת וההנהלה: ת"א, רחוב מונטיפיורי 32

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

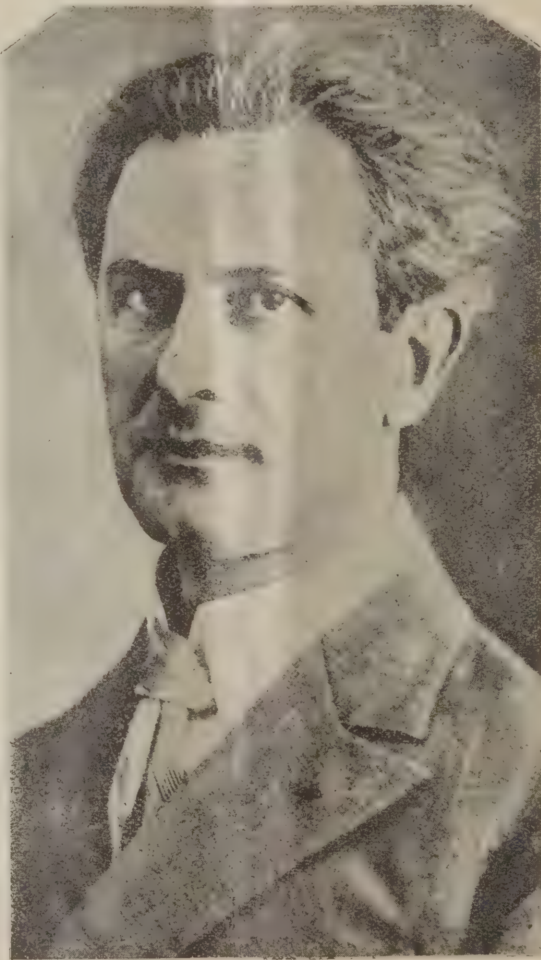
שנה שלישית | תל־אביב, כ"ג באב, תרצ"א | גליון י"ג (קי"ג)

פְרִידְרִיךְ גוּנְדוֹלף

מאת פ. לחובר

פרידריך גונדולף, ההיסטוריון של הספרות באשכנז–יהודי מצד האב, – שמת בחודש שעבר בהיידלברג באמצע שנותיו, היה גם „אפוסטול". הוא היה במשך עשרים וחמש שנה אחד ה„אפוסטולים" של המשורר סטיפן גיאורגי עם ה„חוג" ו„העלים לאמנות", ומן החשובים והגדולים שבהם, מן הקרובים ביותר לאמן. את האמנות המיוחדת של סטיפן גיאורגי תפס גונדולף כהויה בתוך הזרם הבלתי־פוסק של ההתהוות. בגיאורגי חזר הרוח והיה לבשר, הצורה החדשה, המרחפת ומרפרפת כולה, חזרה והיתה לדמות. בתקופה החדשה הכל הוא התהוות, התקדמות, שואף לפזר. ושירת גיאורגי שואפת לכנס. היא שואפת לקפל את העולם כולו תחתיה, לחיות את חיי הנצח ברגע אחד. ואין היא בעצם גם שואפת, מכיון ששאיפה זו היא גם קיום, הויה, דמות שלמה של שירת העולם וקסמו.

כך תפס גונדולף את שירת גיאורגי, תפס אותה כולה מצד ההויה. והוא, גונדולף עצמו, היה כולו איש ההתהוות, „היסטוריון" לפי עיקר מהותו. ולא זה בלבד, אלא שבנגוד לגיאורגי „הצר צורות" היה גונדולף בעל כוח של אמירה, של דבור, במובנה הנעלה של המלה הזאת. הוא היה ה„מפרש" האמתי, המעמיק בדברי היוצר, סולל מסילה בהם ונותן ניב לכל הנתון בחביון. כ„אמורא" שלנו הוא דורש במה שלפניו, מוצא בו טעמים ונמוקים, מגלה את הרמזים ואת הסודות, נותן הגדרות רבות, מבדיל הבדלות דקית, „אלפי הבדלות" ממש. הכוח המתגלה כאן, שיש בו אמנם גם מן ה„אֶרוס", קרוב בכל־זאת יותר אל ה„לוגוס". היה בגונדולף גם מן הנואם נאום, והוא היה גם מאריך בנאומיו. לא תמיד יש בספריו מאותו גבוש הצורה, מן התביעות היסודיות בבית־המדרש של גיאורגי. והצירה של ספריו איננה גם אותה צורת ה„פסילים", הצורה ה„אלילית" החדשה. קרובה צירה זו יותר אל הצורה המוסיקלית: על־פי רוב מוטיב אחד, יסודי, חוזר בכל ספר, חוזר ונשנה בו באופנים מאופנים שונים, בהרכבות מהרכבות שונות, בצרופים מצרופים שונים. לרוב אין הדברים מצטרפים לתמונה גדולה, רבת־און, אלא, להפך, הם כאילו פושטים צורה ולובשים צורה, נמצאים תמיד כמו במצב של התהוות, במצב של תנועה נצחית. מהתנועה הנצחית הזאת, הבלתי־פוסקת, כאילו יצר גונדולף בספריו את יריעת ההויה.

פרידריך גונדולף 1880—1931

היחס המיוחד הזה שבין ההויה וההתהוות ברוחו של גונדולף וביצירתו השפיע הרבה על בירור החומר לספריו ההיסטוריים. גונדולף לוקח לרוב חומר מן המוצק, גוש גדול של „הויה". אולם הויה זו הוא מוליך דרך כל מיני מדרגות של התהוות, עד כי המוצק נמצא בלי הרף בתוך הזרם של השוטף, והוא נשאר בכל־זאת גם מוצק,

הויה מיוחדת, המשנה את הגוונים והלבושים, ומשנה לא מעט גם את העצם, אלא שעצם ידוע נשאר תמיד קיים, והוא נלחם על עצמו, על עצמיותו, המתגלית בסוף בכל „הויתה", ודומה כאילו אין היא מתגלית בכל שלמותה אלא בדרך הארוכה והגדולה של ההתהוות.

שנים מספריו הראשיים של גונדולף הם אפיניים ביחוד לכך: ספרו על „שקספיר והרוח האשכנזי" וספרו על „קיסר" (ציור), המתחלק לשני ספרים: „קיסר, דברי ימי תהלתו", ו„קיסר במאה התשע־עשרה". ספרו על „שקספיר והרוח האשכנזי" הוא גם ראשון לספריו, ואין הוא דן בו על שקספיר כשהוא לעצמו, גם לא על שקספיר בצורה זו שקבל בספרות האשכנזית, בהתלכד רוחו עם הרוח האשכנזי, אלא על התהוותו של שקספיר בספרות האשכנזית. שקספיר הוא „גוש" של הויה, אבל הוא גם ההויה החיה ביותר, הוא החיים שנהפכו ליצירה ושירה, והוא עד מאין כמוהו על זרם החיים המתגבר בלב עם ונהפך ליצירה ושירה, עד כדי להשיג השגה שלמה את זרם היצירה והשירה שלו, של שקספיר, ולקלוט אותו קליטה שלמה. התהוותו של שקספיר בספרות האשכנזית, התהוות ההשגה והקליטה של שקספיר בספרות זו, היא התהוותה של ספרות זו. וכך מתהוה הכל, מתהוה ה„רוח" של הספרות האשכנזית, בדרך ההתהוות של השגת שקספיר וקליטתה בספרות זו. ה„הויה" שקספיר עומדת כאן בתוך, באמצע כל התהליך של השירה והספרות, אולם גם הויה זו עצמה כולה היא התהוות: כולה היא תנועה, תהליך־החיים שנהפך ליצירה ושירה, והיא גם מתגלית בדרך ההתהוות, נוחלת בדרך זו את נצחון „הויתה". כך מלוכדים ומחוברים בספר זה בכל שני יסודות־העולם, או יסודות הרוח, השונים כל־כך זה מזה: ההויה וההתהוות.

בדומה לזה הוא גם ספרו של גונדולף על „קיסר" (ציור). לא על קיסר כשהוא לעצמו הוא דן בספרו, אלא על התהוות ההכרה של קיסר, ההכרה של גבור היודע מדה וקצב לגבורתו, השליט ביצרו וביצר האדם, המבורך והמחונן, בתוך התרבות האנושית—בעולם העתיק, בימי־הבינים, בעת החדשה וגם בתקופה החדשה. קיסר בתור „גוש" של הויה עומד כאן באמצע, בתוך עולם שכולו שוטף, מתנועע, מתהוה, ועמו, עם עולם מתהוה זה, גם קיסר עצמו נעשה לדבר של התהוות, של שטף ושל תנועה, ודומה כאילו על־ידי התהוות זו עצמה הוא נעשה להויה זו הגדולה, ל„גוש" זה של הויה.

יש בכל ספריו של גונדולף, ויותר מאשר בכל ספריו בספר זה על „קיסר", מהערצת ה„גבורים" בהיסטוריה, אבל הגבור איננו זה ההווה וקיים, אלא זה המתהוה, הולך וגדל בהיסטוריה, הולך וצומח בהכרה האנושית. הוא איננו בבחינת עבר בלבד, אלא גם בבחינת עתיד. היא איננו בבחינת פסל ומסכה, אלא בבחינת חי וצומח ומתהוה בכל שעה ושעה. הוא איננו דמות שלמה בלבד, אחת ואין בלתה, גמורה וקפואה ונצחית, אלא הוא שופע תמיד חמימות וחיים. וחיים נצחיים אלה, שאינם נפסקים כלל, הם הם ה„נצח". על־כן יש גם יחס מיוחד בספריו ההיסטוריים של גונדולף ל„עובדה" ההיסטורית. בתקופה שעבודת החומר ההיסטורי, העובדה ההיסטורית, עלתה למרום פסגתה והיתה לעבודה זרה ממש, ביחוד בעבודה ההיסטורית של הגרמנים, הרים גונדולף על נס את ה פ י ר ו ש ה ה י ס ט ו ר י והפירוש ה א נ ו ש י ל„עובדה", את התהוות העובדה בתוך ההכרה האנושית, בתוך יצירת הרוח האנושי, ולא העובדה עצמה היא עיקר, אלא מה שהתהויה ממנה, מה שצמח ועלה מקרקעה. לקורא העברי ידועים דברי א ח ד ־ ה ע ם, שהבדיל בפתיחה למאמרו „משה" בין „אמת ארכי־אולוגית" ל„אמת היסטורית" ודרש ואמר, כי „כל שפעולתו בחיים ניכרת, אף אם מצד עצמו אינו אלא ציור דמיוני, הרי הוא כוח היסטורי ממשי ומציאותו היא אמת היסטורית; וכל שאין רשומו ניכר במהלך החיים הכלליים, אף אם מצד עצמו אין מציאותו המוחשית בזמן מן הזמנים מוטלת בספק, אינו אלא אחד מאלפי רבבות הנמצאים, שמציאותו של כל אחד מהם לעצמו היא בודאי „אמת" במובן המוחשי, אבל — אמת שאינה מוסיפה ואינה גורעת כלום, ולכן היא כאילו אינה, במובן היסטורי". אחד־העם רצה על־ידי כך להוסיף כוח לאמת של הכלל על האמת של הפרט ולאמת הכללית, ההיסטורית, על האמת הפרטית. זה התאים לרוח הכללי, שהוא גם הרוח של ה„כלל", אשר במאמריו של אחד־העם ובדבריו. רוח זה דרש הכנעה של הפרט לטובת הכלל, ולתכלית זו — גם הכנעת ה„עובדה", האמת הפרטית, בפני האמת הכללית, הלאומית, בפני ה„היסטוריה". גונדולף א י נ ו מבטל את ה„עובדה", אלא שהוא מוסיף עליה גם את ה פ י ר ו ש ה ח י, את כל מה שחי מכוחה וכוח כוחה. מה שצמח מן העובדה, זהו חלק מן העובדה עצמה, כמו שזה הצומח ועולה מן השורש הוא חלק מן העץ הצומח כמו השורש עצמו, והפרי, שטעם עצו מיוחד בו ושונה הוא מן העץ עצמו, קשור ומחובר גם הוא עם השורש של העץ, ואדרבה, הוא נראה לנו בתוך חלקי־העץ השונים כמו סוף־דבר ותכלית הכל. בדרך מעין זו יסד גונדולף במדע הספרות האשכנזית את ערך ה„פירוש" המדעי והאסתיטי, את ערכה של היצירה המדעית־האסתיטית, הנבנית כעין עליה על יסוד היצירה עצמה.

אין להגיד, ששיטה זו אינה פותחת פתח לסובייקטיביות, ליצירה „חפשית", דמיונית, במדע. אבל כאן באה לעזרה לשיטה זו מצד אחד שיטת היצירה השלטת בבית־המדרש של גיאורגי, אשר על פיה אין טעם אחר לכל ההויה מלבד היצירה — בית־המדרש של גיאורגי ממשיך בזה, כמו בכמה דברים, את הקו מבית־מדרשו של נ י ט ש ה, — ומצד שני אין היצירה בבית־מדרש זה אלא כבוש של יצר פרטי והחוק העליון של היצירה הוא חוק הצורה, הגבול והמדה. וכך הוצב גבול אמיץ וחזק לסוב־ייקטיביות, לדמיוניות החפשית, לזה שאינו מצטרף ומתחבר לצורה טהורה ונקיה, אינו נכבש בתוכה, בעוד שאם הוא מצטרף לצורה טהורה ונקיה כזו הרי בהכרח האמת של הצורה והיצירה בתוכו.

(סוף יבוא)

גָּדִישׁ

ג. מֵהַמַּטָּרָה וָהָלְאָה

(המשך)

מַקִּישָׁה בְּקַרְסֵי הַבַּרְזֶל וּמְקַשְׁשָׁה פְּלִיטֵי שִׁבֳּלִים,
הִתְנוֹדְדָה מַלְקֵשָׁה עַל כִּבְרַת הַקָּצִיר לְדַהֲרוֹת הַסּוּסִים,
שֶׁשִּׁפּוּ אָזְנֵיהֶם לַהֲמִיָּה בִּשְׁקֵתוֹת עֶרֶב וְסִמְּרוּ
שְׂעַר גַּבָּם הָעוֹקֵץ לְזֵכֶר הַמִּתְבֵּן הַמְרֻדָּד בֶּחָצֵר,
שֶׁנָּעִים הִתְגָּרֵד בֵּין שְׁבָבָיו הַחַדִּים לְלֹא רֶסֶן וְאֶכֶף...
זִרְזֵם הַזָּקֵן, בְּעָבְרָם עַל פָּנָיו, בִּשְׁרִיקָה, כְּדַרְכּוֹ,
אַךְ דַּעְתּוֹ לֹא נָחָה וַתִּפְלֵג מִשְּׂדוֹתָיו וְסוּסָיו — וְיָפֶה
הוּא כִּוֵּן כָּעֵת, אֵיזֶה דֶרֶךְ עָבְרָה הָרוּחַ עַל בִּתּוֹ
לְגַנּוֹת הַחַיִּים בַּכְּפָר וּלְהִתָּפֵשׂ לְלַהֲטֵי הַמַּדָּע,
שֶׁאָחַז בְּעֹרֶף הָאָדָם, כְּגוֹרָל אַכְזָרִי הַמְחַדֵּשׁ
לוֹ פְּלָאָיו לַבְּקָרִים, וְלֹא יֶאֱצַל לוֹ שָׁהוּת לְסַגְּלָם וּלְחַמְּדָם —
וּמַה יִּסְכֹּן דָּבָר לָאִישׁ, אִם לְאָהֲבוֹ וּלְכַבְּדוֹ לֹא יִלְמַד?...
עַד נִדְמֶה לִפְעָמִים: מִתְרַבְרֵב רַק תּוֹפֵשׂ הָאָדָם בְּשֵׁבֶל
מַדָּעוֹ, אַךְ חָרֵד הוּא יֶחֱרַד מִפָּנָיו, פֶּן יִפְרֹץ הַגְּבוּלִים
וְיִשְׂגֶּה מֵעַל כֹּחַ אָדָם... וְכֹה שִׂכְלוֹ הַפָּשׁוּט לוֹ יַגִּיד:
יֵשׁ עֹדֶף שֶׁל דַּעַת בְּכָל אֵלֶּה, וְאֵין יִתְרוֹן שֶׁל חָכְמָה וָאשֶׁר.

וְלֹא חִנָּם הוּא חָשַׁשׁ מֵאוֹתָן הַשִּׂיחוֹת שֶׁקָּבְעָה לָהּ בִּתּוֹ
בַּלֵּיל עַד חֲצוֹת עַל הַדַּרְגֵּשׁ עִם שְׁנֵי הַדַּיָּרִים, וַיֵּדַע:
מִשָּׁם תְּזָזֶה רוּחַ עָלֶיהָ לְזַלְזֵל בְּבִרְכַּת הַשַּׁלְוָה,
מִשָּׁם נִבֵּל שָׂטָן סְבוּא־דַעַת לְקַרְקֵר כָּל בִּטְחַת מוֹרֶשֶׁת...
כְּבָר נִים וְלֹא נִים, עָיֵף יְמֵי קָצִיר, יֵשׁ גָּרַע אֶל אָזְנוֹ
בִּדְמָמַת לַיִל זְעֵיר מִשִּׂיחָתָם, וּטְרָדוֹ מִשְּׁנָתוֹ;
אָז יֵשׁ יַרְדֶּה חוּשָׁיו הַיְגֵעִים לִקְנוֹת דְּבַר חָכְמָה לְנַפְשׁוֹ־
כֹּה הוֹבִיר אֶת מֹחוֹ זֶה שָׁנִים, וַיִּשְׁכַּח הַמְּעַט שֶׁבִּנְעוּרָיו
אָצַר אֶל תּוֹכוֹ — וְעַכְשָׁו הוּא קוֹלֵט בְּקשִׁי כָּל דַּעַת:
וְרָאָה עוֹלָם טָרוּף!... בֶּאֱמֶת הוּא יָבִין רַק רָאשֵׁי הַדְּבָרִים,
וְלֹא יֵרֵד לְסוֹף דִּקְדּוּקֵיהֶם, כִּי תֶּאֱנַס הַשֵּׁנָה עַפְעַפָּיו;
אַךְ כָּל מַה שֶּׁתָּפַשׂ הֶגְיוֹנוֹ, שֶׁגָּרַם וּפָשַׁט לוֹ שִׂכְלוֹ,
הוּא מַמָּשׁ הַהֵפֶךְ הַגָּמוּר, חִלּוּפֵי תּוֹלָדוֹת וּסְדָרִים:
כֹּה יִפְסְקוּ מַסְקָנוֹת עַל דְּבָרִים גְּלוּמִים וּשְׁפוּנִים, וְנִהִירִים
לָהֶם כָּל מַסְלוּלֵי רָקִיעַ, כְּאִלּוּ הֵם סִתְּתוּ מַרְצַפְתָּם;
אַךְ סְתוּמָה וּנְעוּלָה בְּאַפְלוּל רָז נֶצַח לְתוֹפְשֵׂי הַמַּדָּע
כָּל אַבְקָה שֶׁאָדָם מְיֻשָּׁב לֹא יַעֲמוֹד לְבַקְּרָהּ וּלְאַזְנָהּ;
יִתְאַמְּרוּ בִּקְפִיצַת דְּרָכִים וּמְבַדִּים כָּל מֶרְחָק לְאֶפֶס,
אַךְ כָּל גַּרְגַּר חוֹל — זֶה הַמּוּדָע הֶעָנָו הַנִּדָּשׁ מִקַּדְמוּת

הָעוֹלָם מִתַּחַת כָּל עָקֵב — הוּא לָמוֹ הַחִידָה הָרַבָּה,
לוֹ קוֹשְׁרִים פִּלְפּוּלִים וּמְצַחְצְחִים סְבָרוֹת כְּעַל עוֹלָם וּמְלוֹאוֹ,
וּמְעַרְבְּבִים אֶפֶס בְּאֵין־סוֹף — — — מַה פֶּלֶא כִּי כָּל בּוּקֵי סְרִיקֵי
הַלָּלוּ הֶאֱפִילוּ עַל מֹחָהּ הַבָּהִיר וְזָרִיז שֶׁל בִּתּוֹ,
לְעַמֵּם אֶת חֻפְשַׁת חֶדְוָתָהּ וּלְעַבֵּט כָּל מִשְׁעוֹל מְנוּחוֹת,
וּלְזַהֵם אֶת כָּל יִפְעַת קֵיצָם הָעוֹמֵד בְּזִיווֹ וּבְשִׁפְעוֹ...
כִּי עַתָּה הִיא שׁוּב לֹא תְפַזֵּז בַּקָּמָה, לִצְבּוֹט קִמְצֵי דָגָן מְלוֹא זְרוֹעוֹת,
וּלְשַׁנְּסָם בְּאֵזוֹר שִׁבֳּלִים — כְּפוּפָה וְנָאוָה וּגְמִישָׁה;
וְלֹא תִלְגֹּז עֳמִירִים לַקָּרוֹן, זְקוּפָה וּסְמוּרַת שָׁדַיִם,
וּדְרוּכַת שְׁרִירִים מְרַנְּנִים־מְקַשְּׁשִׁים מִטַּל וּמִשֶּׁמֶשׁ,
וְרוֹמְזִים־מַעֲרִימִים עַל סוֹד שֶׁהִצְנִיעוּ בְּבֹחַל חַמּוּקִים;
וְלֹא עוֹד קוֹל הַנַּעֲרָה יְהַדֵּד בְּתַחֲרוּת קְרוֹנוֹת לַגֹּרֶן,
לְעוֹדֵד הַסּוּסִים וּלְהַצְלִיף עַל גַּבָּם בִּנְזִיפָה שֶׁל חִבָּה — —
הַמַּגָּל, הַמַּלְגֵּז, הַסּוּס: סִמְלֵי בִטְחָה וְחֶדְוָה לְאשֶׁר,
שֶׁפֵּאֵר כָּל פִּנָּה בַּחַיִּים וְתִחֵם בְּמִדָּה כָּל חֶלְקָה,
שֶׁמָּזַג כָּל כּוֹס בִּכְדֵי צָמָא, וַיְפַלֵּשׂ לָאָדָם מַחֲזָיו
בִּכְדֵי מֶתֶק עֲיֵפוּת — לֹא הָלְאָה! — כִּי זִמֵּן לוֹ צִפּוּי־דְּפִיקָה
בְּשַׁעֲרֵי שְׁלוּ:ִים וּפִתְרוֹן עַל חוֹפֵי הַסּוֹד לַמֵּעֵבֶר —
הָהּ, קָהֲתָה נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם בָּאֵלֶּה, הִשְׁתַּחֵץ וַיִּבְעַט
בְּכָל קַו וּבְכָל צַו — וּבְשַׁרְווּלִים מֻפְשָׁלִים וּבְזֵעַת נְדוֹנִים
הוּא יִרְתֹּם הַמְּכוֹנָה לְאַפְסֵי אֲפָסַיִם...
הִרְגִּישָׁה הַנַּעֲרָה
בְּקִטְרוּג שֶׁנִּמְתַּח כְּנֶגֶד רֵעֶיהָ, וְכָל נִדְנוּד הִרְהוּרִים
שֶׁגָּרְמוּ דְבָרֶיהָ לַזָּקֵן, כִּי רַבַּת חֲשֵׁכָה גַּעְגּוּעִים
בְּנַפְשָׁהּ גַּם הִיא לָעוֹלָם הַהוֹלֵךְ וְנִדְחָק וְנִפְסָל
אֶל בֵּין כְּלֵי בַרְזִלּוֹ הֶחָלוּד, בִּפְנוֹת אֲפֵלוֹת לְכָל חָצֵר:
כְּאִלּוּ הוּא שֶׁכֵּל מְגְרְפוֹתָיו, וְלֹא זָן הוֹרוֹת רַבִּים וּשְׁלֵמִים
מִלְּשַׁדּוֹ וְגִרְשׁוֹ — רַק עִרְבֵּל שִׁדְפוֹן מֹץ רֵיק בַּאֲסָמָיו;
וּכְמוֹ לֹא הִסְתַּכֵּל בִּדְוֵי רַב־נַפְתּוּלִים, לֹא נָהַק קְשֵׁה־לְבָטִים,
כֹּה חָרֵד עַל כָּל אֲפִיל אֲשֶׁר לְקַשְּׁרוֹ, לְכַמְּרוֹ וּלְבַכְּרוֹ
עַל תַּלְמֵי הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים; כְּאִלּוּ לֹא חִטֵּא כָל רֶגַע
שֶׁל שֹׂבַע וּבִטְחָה בְּדַם בְּרוּרֵי בָנָיו לְכָל אֵל וְשָׂטָן,
מִתּוֹךְ עֶרְגַּת גְּאֻלָּה טְמִירָה — — — וְהִיא זָכְרָה מַחֲאַת יְדִידָהּ,
שֶׁאֶתְמוֹל בַּלַּיְלָה, בְּטֶרֶם יִפָּרְדוּ, בָּהּ סִיֵּם הַשִּׂיחָה;
וְנִגְבּוּ לִדְבָרָיו הִשְׁתַּפְּכוּת מִתְאַפֶּקֶת, הֵד נֶפֶשׁ רְעוּלָה,
וְרֶטֶט עִצָּבוֹן שֶׁנִּכְנַף בִּצְנִעַת חֲצוֹת לְלֵיל קַיִץ,

שֶׁנָּשָׁב מֵעוֹלָם כֹּה זָר וּמִתְנַכֵּר – הֵד־רֶטֶט שֶׁגִּשְׁגֵּשׁ
מִתְבַּיֵּשׁ עַל דַּרְכֵי הַצְּלָלִים לְעָבָר, הִתְגָּרֵר לְשַׁבְלָהּ
שֶׁל גֵּאוּת יַחְסָנִית־אֲנִינָה לְדוֹרוֹת שֶׁסִּלְּדוּ וְחָשְׁשׁוּ
מִמֹּד אֶת גְּבוּרָתָם בְּקִיטוֹר וּבְחַשְׁמַל לִשְׁרִיקַת נִצְחוֹנוֹת׳
וּלְשַׁלְשֵׁל לְכִבְשַׁן הַמַּדָּע „הֲזָיוֹת מוֹרָשָׁה”... וְחִלְחֲלָה
בְּקוֹלוֹ כְּמִיהָה לְדוֹר אֲצִיל דְּיוֹקָן, שֶׁטִּפַּח וְעָצַר
אֶת כֹּחוֹ הַגָּדוֹל לַחֲזוֹת חוֹפֵי פִּתְרוֹן לְלֹא שַׁחַץ כִּבּוּשׁ,
שֶׁסִּלֵּק תְּכוּפוֹת אֶת עֵינוֹ מִנִּצְחוֹן הַפֵּרוּד לַאֲבִיקָיו,
שִׁקַּפְדְּקָיו וְאִזְמַלָּיו, וַיִּרְקֹם חֲלוֹם טְמִיר זִוּוּג מִסְתּוֹרִין
בִּדְמִי חֶשְׁבּוֹן־וִדּוּי לַנֶּפֶשׁ, בְּחֶשְׁפַּת צַעֲקָתָהּ לְתַכְלִית;
וַיְהִי תָמִיד מוּכָן וּמְאֻשָּׁר לְוַתֵּר עַל קִנְיְנֵי שִׂכְלוֹ,
בְּעַד אוֹת הָרַחֲמִים, בְּעַד רֶמֶז מִצְעָר מֵאֶצְבַּע הַשְּׁכִינָה:
אֶת זֹאת שַׁוְעַת לְבָטָיו לַפֶּלֶא, כִּסּוּפָיו לְמוֹפֵת אֵל שַׂגִּיא,
אֶת זֹאת דַּעְתּוֹ עֹגֶב בַּפִּנּוֹת עַל פְּלֵיטַת מוֹרֶשֶׁת חֲנוּטָה,
לְפַטְּמָהּ, לְהַחְיוֹתָהּ בְּדָמוֹ, לְהִתְאַכְזֵר לִפְעָמִים לְמַעֲנָהּ
לְשִׂכְלוֹ הַמְּבֻגָּר, לְעַפֵּר אַחֲרָיו רֶמֶץ מִזְבְּחוֹת שֶׁקָּרַע –
אֶת כָּל זֹאת לֹא יִסְלַח לוֹ יוֹרְשׁוֹ, דּוֹר קַנָּא לְעַנְקֵי הַבַּרְזֶל,
הַמְּמֻנֶּה עַל כְּבוֹד הוֹד הַשֵּׂכֶל, עַל מַלְכוּת אָדָם וּמְכוֹנָה,
הַמַּאֲמִין לַחְתֹּר עַד הַיְסוֹד, וְאִם גַּם יִפֹּק עַד גְּבוּלוֹת הַבְּלִימָה;
וּלְפַקֵּל הַכֹּל עַד הַגַּרְעִין: אֵל־רָז הַמִּטַּמֵּר בִּקְלִפּוֹת – –
וְלֹא בְּסִגּוּפִים וּתְפִלּוֹת, וְלֹא בְּתַעְתּוּעֵי כָּל חָזוֹן,
וּבְעַנְוַת חַלָּשִׁים, כְּדוֹר אָבוֹת נִרְצָע לְאַפְלוּל מִקְדָּשִׁים,
לְאֵל זֶה יִתְגַּבָּר: בְּקֶרֶב וּבַזִּין שֶׁהֶעֱרִים לְסַגְּלוֹ
וּלְחַדְּדוֹ בִּמְרִי, בּוֹ יִסְתָּעֵר עָלָיו לַחְשׂוֹף אַחֲרוֹן סִתְרוֹ,
מִגֵּאוּת צַמַּרְתּוֹ עַד תַּחְתִּית סוֹלְיָתוֹ, עַד רֶחֶם הַמַּשְׁתִּית;
וְאִם לֹא יִמְצָאֶנּוּ – וְיִשְׁתַּחְרֵר הָאָדָם מִבְּדוּיוֹת רֵאשׁוּתָיו,
וִיבַשֵּׂר הַדְּרוֹר לְדוֹרוֹתָיו: אֵין גַּרְעִין, אֵין רָז עוֹד – נִשְׁבַּע
מִלְחֶמֶת נִצָּחוֹן לָאָדָם עַל הֶפְקֵר כָּל עֲפָרוֹת כַּדּוּרוֹ,
לְמַגֵּר גְּבוּלוֹת אַחֲרוֹנִים וּלְבַסֵּם אֶת מַלְכוּת הַמְּכוֹנָה,
וּלְמַהֵר לְקַצְוֵי מֶרְחַקֶיהָ בְּגֵאוּת חוֹלְשֵׁי הָאֶפֶס;
וְלֹא נִשְׁקֹט עַד נַפְלִיג בַּחֲלַל עוֹלָמֵנוּ הַפָּחוּת, וְנָטוּס
בְּהַעֲלֵם אֶחָד מִמֶּנּוּ וָהָלְאָה – – –

יְדִידָהּ אָז צָחַק,
כִּי הִגְזִים זְעִיר בְּקִנְאָתוֹ, – לָהּ נִדְמֶה שֶׁרֶפֶק בְּתַחְתִּית
צְחוֹקוֹ הֵד עָמוּם, דָּלוּחַ, לֹא חָפְשִׁי, הַמְּקֻלָּע לְלֹא מוֹצָא
בֵּין גְּבוּלִים מִתְנַשְּׁכִים בְּטִשְׁטוּשׁ שִׂרְטוּטִים, בֵּין דִּמְיוֹן וּמַמָּשׁ,
בֵּין צִדּוּק שְׁאָר־רוּחַ אָדָם, כְּבוֹד־גְּבוּרָה לְמַרְדּוּת גְּאוֹנוֹ,
וּבֵין עֶצֶב סוֹלֵד מִתְפַּלֵּץ מִקְּצִיר הָאַכְזָבָה הָאָיֹם – – –

כֹּה עָמְדוּ הֵם תְּמוֹל מוּל הַלַּיְלָה, בְּאֶמְצַע הַיְקוּם שָׁלֹשׁ נְקוּדוֹת,
שְׁלֹשָׁה גַּרְגְּרִים מְסֻבְּלֵי עֲסִיסִים עַל תַּלְמֵי נִיר פְּלָאִי,
וְסִמֵּר טַל־תְּסִיסָה כָּל עֹרֶק וְדַרְדֵּר נַחְשׁוֹלִים בְּדָמָם –
וּבְדַלְיֵי גָבִישׁ מְצֻנָּן הַלֵּיל טָבַל סְפוֹגֵי־חַתּוּלִים,
וְכִרְבֵּל שַׁלְהֲבוֹת בְּשָׂרָם לְשַׁבֵּב אֶת חִשְׁקוֹ הַמְּלֻפָּד;
וּנְשִׁימָה בְּשֵׁלָה־עֲצוּרָה הִזְדַּקְּרָה בְּכָל אֶגֶל דָּמָם,
וּדְמָמָה בִּדְמָמָה הִתְרוֹצְצָה וְנִבְלְמָה שְׁאָגָה בִשְׁאָגָה...
נִשְׁתַּתֵּק הַמְשׁוֹרֵר: הֵס, הָס! אֵי שָׁם חִידָה וּפִתְרוֹן נִזְדַּמְּנוּ
עַל אֵם דַּרְכֵי לֵיל, וַיַּחְלִיפוּ לְאוֹת אַחֲוַת נֶצַח אֶת סִמְלֵי
שִׁלְטוֹנָם בַּיְקוּם... וּמַה צֹּרֶךְ עוֹד עַתָּה לָרִיב וּלְקַנֵּא
לָרָז שֶׁהִתְעָרָה כֹּה תַּקִּיף בַּלֵּיל, בַּמֶּרְחַקִּים, בִּבְשָׂרָם,
וַיִּלְכֹּד כָּל מְסִלָּה וּמַעֲבָר, וַיַּפְשֵׁק אֶת שׁוּלָיו הַפְּרוּמִים.
וּקְפוּדִים־מַרְתִּיעִים נִתְכַּנְּסוּ לְמִפְקַד הַשֵּׂכֶל־הַמַּצְבִּיא
כָּל רִכְבוֹת הַמַּדָּע לָאָדָם מִדַּלְדְּלוֹת רִתְמָה, וּשְׁמוּטִים
כְּלֵי נִשְׁקָם נִצְטוֹפְפוּ רָצִיו אֶל תַּחֲנוֹת הַמָּגֵן לַמֹּחַ.
הוֹי, הוֹי! עוֹד לֹא נִכְנָע, לֹא קָרַס מַצְבִּיאָם מִתֹּקֶף רָז־לַיְלָה;
הֲלֹא זֶה תַּפְקִידוֹ לָפוּחַ בָּאֹפֶל וְלִנְעֹץ בַּדְּרָכִים
לַפִּידֵי דְגָלָיו... אַךְ חָדַר מִמַּאֲפֵל הַמֶּרְחָב צְלִיל עָגוּם –
לֹא נַהַם, לֹא אִיּוּם: צְלִיל רָפֶה, כְּהֵד־מִצְמוּץ מִתְהוֹמוֹת כּוֹכָבִים –
וַיִּכָּפֵן לִקְרָאתוֹ בְּרֶטֶט כְּבַד עֶרְגָּה הַדָּם זֶה הַפְּרָאִי,
שֶׁהוּא אַלְפֵי שָׁנִים וְדוֹרוֹת הִתְחָרֵשׁ־הִתְחַכֵּם לְרַסְּנוֹ
לְדַהֲרוֹת שִׁחְרוּר, לְסַנְּנוֹ מֵהֶבְלֵי בְּנוֹת־קוֹלוֹת עֲמוּמוֹת,
וְזֶה עוֹמֵד בְּעֵינוֹ עֶדְנָהּ: לִכְרוֹז רִאשׁוֹן טָמִיר הִתְקַשֵּׁר,
וַיִּטֹּשׁ דַּבָּרוֹ, וַיִּנְהַר לְמַחְשָׁךְ רִאשׁוֹנֵי מַבּוּעָיו,
מִתְרַפֵּס־מִתְרַפֵּק וְעוֹגֵב עַל צִלְלֵי אַגָּדוֹת וְשִׁעְבּוּד – – –
קְשֵׁה־חָזוֹן הַדָּם!... וְלֹא פַּעַם רִאשׁוֹנָה הִתְפָּרֵץ מִפָּנָיו
בְּכָל עָצְמַת עַגְמָתוֹ, אַךְ הוּא עוֹד יְיַשְּׁבוֹ וִיפַלֵּג אֲפִיקָיו...
וְנֶאֱמָן שַׁחְרוֹ הַגָּדוֹל שֶׁל חֹפֶשׁ וְשִׁלְטוֹן לָאָדָם.
שֶׁיַּעֲזֹב אָז מִדְלַת הֶזְיוֹנוֹת וִירַפֵּא סְרַן שִׂכְלוֹ הַמְּצֻנָּן,
לְנַגֵּד כָּל מִקְשַׁת מִכְשׁוֹלִים וּלְשַׁלְהֵב תְּשׁוּקָתוֹ אֲלֵיהֶם,
וּלְהַפְלוֹת כָּל מַמָּשׁ מִבְּדָיוֹת, כָּל כִּבּוּשׁ מִכְּמִיהַת הִזְדַּוְּגוּת...

(סוף יבוא)

מתתיה שהם

עַל הַסַּף*)

מאת יוחנן טברסקי

אם רוצה האדם ואם ממאן, הזמן רץ בהתמדה את המרוצה הערוכה לפניו.

יום. הרגל־השכמה מעורר אנשים „בקום ועשה" וזכר יום המנוחה חוזר ומרדימם. רק האביונים מזדרזים לקום כדי לתפוס מושב טוב בכל מקום של פומבי. במגדלים מתפעמת מתכת ומעוררת בצלצוליה את העיר לתפלה... שמי־הבוקר כשלהבת כוהל כחולה. אנשים ונשים וטף נמשכים אל בתי־המסגד. הנה נערות כפריות, מסונדלות קנבוס, טליסמאות וקמיעות תלויים להן על הצואר ונוטפים על החזה. כמה מהן שערן גזוז, כי במחלתן הקדישוהו לאם הקדושה .. ועל מעלות בית־האלוהים יושבים האביונים לבקש צדקה מאת באיו. קטע נשען על קבו וימינו פשוטה, שני יושב וגופו מזדעזע וראשו מרפרף בלי הרף, כאדם שמתמיד בשלילתו: לא!—אביונה, אשר מגודל רזונה כתפיה קבלו צורת זויות חדות, עולל עמוס לה בזרועותיה; זקן אחד מתיר את האגד שעל־גב מכתו — וכולם מתיגעים בתחינתם, צווחים בצווחה המיבשת רטיבות גרונם.

בכיפה הנמוכה של שער בית־התפלה יושב איש, מובדל קצת משאר האביונים. הוא נעול מנעל יחיד ומלובש מין חיבור של טלאים, שכמה מהם נתרפו ורק חוטים אחדים מחברים אותם עם גוף הבגד. ראשו קרח והיקף גלגלתו דומה למסכה: שטוחה היא למעלה ועגולה למטה, ואמנם פנים של חוץ אינם פניו. שנים קשות למדוהו, את הבריא ונקי מכל מום, את אומנותו השחקנית, איך ובאיזה מקום הוא צריך לצבוע עצמו למען עורר לבבו של אדם שיתנדב לעני וימלא בקשתו.

סמוך לבית־התפלה עומד זקן, אשר כסותו הבלויה מופשלת לו מעל לראשו מפני השמש. צלב־נחושת, אשר עליו מחוקק פסל־הצלוב, תלוי על צוארו. פניו הזעומים מסומרים ומדוקריב זיפים שחורים ולבנים ועינו האחת נקורה ובולטת לחוץ בחלבון אדום. רק לפני שנים אחדות היה חיל עליז, קנה־הקלע על כתפיו, החרב על ירכו ונוצה תקועה לו בכובעו. אבל נפצע והאימה הניסתו משדה־הקרב. נתפס ונענש ב־"strapado";: העלוהו על עמוד ודחפוהו מאחוריו, נהפך באויר ונפל לארץ. זמן־מה היה מפרפר בין החיים והמות, כי כמעט נתפרדו עצמותיו. כשנתרפא השיבוהו לעבודת־הצבא. מצא שעת הכושר ונס. שינה מקום ושם וניצל מן התליה. חי בקריה עליזה על סירסור לדברי עבירה ועל ממון שאינו ביושר. נתפרסמו עניניו ונמתח על עמוד־הקלון — ולא נשארה ברירה בידו אלא להסתפח לאביונים ולשאול חנינה מן הבריות.

אך אין לבו מתיישב במשלח ידו זה. רוב ימיו היה אטד קשה, וקשה לו עתה להיות קוץ רך; רוב ימיו חי על חרבו ועל כוחו ועתה עליו לחיות על כיעור־מומו ועל נוולו, לחלות פני נדיבים ולהשפל ולשוח לפניהם, שיזרקו לו פרוטה כעצם יבשה לכלב ועליו להזהר מאחיו כמפני עדת חיות־רעבות, כי הנה זו רעה חולה בעסק האביונות — כל אחד משרבב קומתו לכסות את רעהו ולהניח כפו על החלק הטוב; קבל אחד מהם מה — מסתכלים בו לרעה, חושקים לבלעו... עוברים שני אנשים וידו של האביון נפשטת מאליה והוא פוזם פזמונו:

— נוצרים אנשי חסד, אחים במשיח, חוסו על בעל־מום אומלל! — על אדם טריפה, אשר אינו כשר לעבודה —

האנשים פוסעים לאטם, ואחד מהם, שמין כיפת־כובע על ראשו והוא לבוש מעיל־קטיפה קצר וחגור חרב, מספר בקול רם, כאדם שמח ביותר, לרעהו הצעיר:

— עני זה, ש„אינו כשר לעבודה", מזכירני הלצה, אשר שמעתי בחוץ־לארץ... אציל הולך ברחוב ופוחח נגרר אחריו. „טוב ויפה, אדוני", אומר לבסוף הפוחח, „לא אשבית עוד מנוחתך, אבל זכור: במתן חסדך הקטן יכולת להצילני ממעשה אונס!" — נתפחד האדון ונבהל, כי האביונים — תחנה על שפתיהם וחמס בלבם; נתחסד עמו ושאלו לפשר דבריו. „באגודלו של האפיפיור, כמעט הייתי בכל רע", השיב הפוחח, „לולא חסדך, אדוני, הייתי אנוס עתה לעמול בעצבון־כפים!"

שני האנשים פורצים בצחוק ועוברים ולבו האביון העור סוער עליו ופיו, שחציו ממולא שנים צהובות, עקומות, וחציו מאפיל בריקניותו, נפער בחרופים וגדופים. תפח כרסם! ויתאבקו בעפר כמוהם, האביונים, שתומי־עין, קטעים, גבנים, חולים נופלים וישתחוו גם הם לאגורת־נחושת! — ושאר האביונים ממהרים להשתיק כלי־צעקתו הנחרים של העור מהיר־החימה.

ובתוך בית־התפלה הגדול חצי־אופל. מנורה אדמדמה מפיצה אור כהה על רציף־השיש אשר לפני המזבח הלבן. שני כוהנים כורעים בתאיהם וגבם אל הקהל ודומה, כאילו הפכו אבן בדבקותם. דומית חג בבית הגדול וכולו נוה־מרגוע, מדור־מנוחה. בין ספסלים כורעים המתפללים וראשיהם כפופים. והם מונים חרש את פניני המחרוזת.

לבושה שחורים כורעת הדונה דא קוסטה ולבבה חם בקרבה. הרבה השתדלו ידידי משפחתם בעבור גבריאל — והיום העמד לשרת גזבר בבית־הכנסיה, והיא שמחה, כי יודעת: הרבה פעמים התחלפות מעשיו של האדם היא סבה להתהפכות מדות נפשו ודעותיו — וביחוד גבריאל, כשינתק מבדידותו לעבודה בצבור ישתנה כולו. העבודה תשיב נפשו, בתתה משקל לה וחוק לכל חליפותיה. ושלום גבריאל יקר לה מאד. אשה נכספת לולד, כי יהיה לבן־זוגה תמורה בעולם, ובמותו קשורה היא לבנה בכורה בקשר הדוק ביותר. וגבריאל סניף הוא מאהבתה לבנטו המנוח.

והכוהנים מסתלקים בינתים לצדדים. אנשי העבודה, הלבושים חלוקים לבנים ומעילים שחורים, מעלים נרות ומתוך גופו האפל, הארוך של הבית נבלט המזבח בצבעו הלבן והזהוב וברבוי קשוטיו. שוב נכנסים הכוהנים, תימורת אפורה של קטורת מתאבכת ועולה והבית מתגמר בריחה הנחוה. בשעת הפולחן מושיטים המשרתים בקודש לכוהנים בגדים והם מתרברבים בהם ובגווניהם המרהיבים. חרש מצלצלים צלצלי־שמע אחת, שתים ושלש — ובשעת כל צלצול מרכינים המתפללים את ראשם לפני כוח בלתי־נראה.

גם גבריאל מרכין ראשו, ואולם יש שהוא נטרד בטרדת־לבו מאין פנות אל אשר מסביבו, כי כן דרך בן־אדם בקרבו אל סף תקופה חדשה בחייו, שלבו חרד עליו, שמאלו דוחתה וימינו מקרבתה. וגבריאל גא הוא, שמעתה יהיה משען למשפחה

*) פרק מ„אוריאל אקוסטה".

וילך בדרכי אביו, ואולם הישיג עתה בפועל את נעימות המנוחה, להשקיט מדוי רוחו? והתהיה משרתו כפי כוחו?

אחרי העבודה נכנס גבריאל אל חדר־קדשו של נגיד־הבית הזקן. הלה יושב לו על כסא גבוה המסעד וכיפה שחורה על ראשו. באור היום הדל, הבוקע מבעד לחלונות המסוגרים, נראית ואינה נראית רקמת הקמטים שבפניו, קמטי הזקנה.

— קראתיך הנה, בני — פנה אליו הנגיד וקולו עבה, עמוק שלא כפי גילו, — לברכך בכהונתך ולחזור ולהזכיר לך קדושת חשיבותה. ידעתי: צעיר הנך ובראשונה יהיה עליך להכריח טבעך לקיום חובתך הקדושה... כן, כן, בני, אל תכחיש. שנותי הרבות עשוני בוחן־לבבות... קשה יהיה בעיניך להטיל עצמך בספוק צרכי הפרושים על הבריות ולפרנס מנזרנו על־ידי מתנות בשר ודם, ואולם לבי תקוה, כי במהרה תלמד לעשות רצון בוראך כעשות רצון עצמך, כי זכר־נא, בני: גם ישו וגם אם־האלוהים והשליחים הקדושים שאלו אל הנדבות, ופרנציסקוס הקדוש, שהיה עשיר, האם לא לבש בגדי אביו ונעשה רש למען העשיר על־ידי רישו? וחשב־נא עוד רגע, בני: האם אין כל העולם עומד על צדקה והאם אין הוא מסור לחסד אלוהים? בטובו הרב ברא את עולמו והאדם וכל הברואים נהנים משפע ברכתו ומהתפשטות חסדיו, ועל־כן מתנדבים הנזירים, האוהבים את ה' אלוהיהם בכל לבבם, לשמים בכבודם וגופם ונפשם. ועתה עליך לראות, בני, כי האנשים כפויי־התודה, החסים על כבודם ועל גופם, יתנדבו לרצון אלוהים למצער בממונם! ועתה לך, בני, והוה תמיד שמח בבוראך, שש באלוהיך ועליז בכל צוויו!

גבריאל יוצא והזקן עודנו יושב זמן־מה ופניו כבושות בידיו. הרבה המליצו לפניו על צעיר זה, בן בנטו דא קוסטה המנוח. אבל שמע, כי משונה הוא קצת מעודו. גם שרשו רע, דם לא צרוף של יהודים נוזל בעורקיו... הטוב כי ניתנה לו המשרה? צעירים רבים מבני הנוצרים הישנים היו תאבים ומתאוים לה והיו נבנים ממנה! — אבל הזקן מנער מעליו דאגותיו: לענין קבוץ כספים טובים הנוצרים החדשים מן הישנים, ובעל ספקות צעיר זה... אין דבר, כך דרכו של אדם: בנעוריו הוא שמרים, כולו תוסס וחומר, בגר — מצטלל כיין! —

וגבריאל בצאתו מחדר־הנגיד מקבל עליו, כי לא יהיה לו מעתה עסק אחר בלתי עסק עבודתו הקדושה, יבקש לו מורה מבין הנזירים להשען עליו בספיקותיו, אם יתחדשו, וישליך מעליו חולשתו. כי יודע הוא: כאשר ישקט לבו מתוגת האדמה יהיה רחב לקבל שמחת השמים.

*

יש בבית־המקלט נזיר אחד, איש בחון במשיח ולו שם בקדושים, כי חי בדרך השליחים והוא איש גבה־הקומה. מצחו המצהיב מקומט וחד־רקות ועיניו כל אחת מהן משונה מחברתה: זו עגולה וזו רבועה. חטמו גדול וזקוף, פיו סגור בשני קמטים מרים, אצטלתו קצרה ממדתו ומטושטשת ומשותקת ויש בשפתיה מלל, כי אחת היא לו זה כמה שנים. רק יש שבלכתו בדרך הוא הופך צדה הפנימי לחוץ, למען לא ישוף בה האבק. רגליו יחפות תמיד והוא מהלך דוקא על גב הצרורות והאבנים החדות. אם מכהו השמש בקיץ או יורדים עליו גשמים — ממאן הוא להעלות ברדסו על ראשו המגולה. ושמח הוא לבוא רטוב ועיף לבית, שאין בו לא כירה מבוערת, להחם רגליו הנפוחות לנגדה, וכל מסעד־אוכל. בעיר שאין מכירים אותו הוא מפשיל תרמיל על שכמו ומחזר על הפתחים, כי בהשפלת ה„חיה הרעה" (כן הוא קורא לגופו) הוא רואה עלית נשמתו.

וזה סדר הנהגתו במנזר: בקומו הוא קובע שעה להתבוננות, לפי תיקוני התשובה של פרנציסקוס בורגויה. ביום א' הוא עומד במחשבותיו על רוב חסדו וגודל טובו של הבורא ועל רוע האדם, ובעיקר על עצמו, שהוא נעוה ונתעה משאר בני־האדם, כי לא רק בגופו חטא בימי תחילתו, אלא גם במחשבותיו. מלך פורטוגל שלחו על חשבונו, אותו ועוד כמה מתלמידי־החכמים הצעירים, פריזה, להשתלם בידיעותיהם, ופריז היתה אז פרוצה בכפירת לותר. ראשי הכופרים היה ההומניסטים, מורי חכמת יון, ויפה נאמר עליהם ועל תלמידיהם: Qvi graecizabant lutheranizabant ועכשיו הוא מבקש לעקור מלבו כל שרידי חכמת הרשעות היונית, אך גרסת בחרות קשה להשתכח... ביום ב' הוא מעיין במוצא האדם, שאלהים בראו מן החסרון, היינו, מן האין והאפס; ביום ג' הוא מסתכל בחלישות האדם ושפלותו ועניותו בכוח להגיע אל השלמות; ביום ד' — כמה נשחת כוח־השופט שבנו וכמה עוינו את רצוננו; ביום ה' — כמה טמאנו חושינו ולכלכנום; ביום ו' —כמה חיובי הודאה חייבים אנו, כפויי־התודה, לאלהים; ביום השבת הוא נותן לבו להתבונן לסוף פורענות של בני־אדם וכמה פעמים מחייבים אותנו חטאינו גיהנום.

אחרי התבוננותו הוא יושב על כסאו בבית־דין התשובה ומחיצה בינו ובין הנשים המתוודות. ואולם הוא מכיר את קולותיהן, כי לעתים קבועות באות הן אליו לספר לו על שקריהן הקטנים, על חימה ולשון הרע, ואולם יש גם שנערות מספרות לו את אשר לא תספרנה לאביהן ולאמן. כי כן למדון מילדותן, שזהו רצון ישו, כי הנזירים והכוהנים נעלים הם מכל הבלי העולם הזה. ויש אשר תבואנה אליו נשים סוטות, אשר כאילו מתהללות בתאות לבן, כרוצות ללעוג לפרוש או לפתותו ולהסיטו, והן מרחיבות ספורן על שמחות העולם הזה ועל חייהן הססגוניים. והוא משתדל לרפא את החוטאות בדבוריו, אפס יש שאחרי הרפואה תחלה נפשו הוא עד לבלי לשאת עוד והוא חושב, שההוראה הראשונה והנכונה של השם monachi: „מובדלים ופרושים מאדם", וצדק אנטוניוס הקדוש, למוד־הנסיונות: מה דג זה אין חייו אלא במים, כן אין חיי הנזיר אלא בהיותו לבדו! —

ולמען גרש את מרירי היום, אשר בעתוהו, הוא מבדיל עצמו לעבודות הגסות ביותר במנזר: המקימות בחצר, שהם מאוסים הרבה, טאוטים במטאטאו, והוא מרביץ את מסדרונות הבית, הסתומים לאור ופתוחים לרוחות פרצים, מוצא מי־השפיכה ועוזר לטבח במטבח להדיח קערות ואלפסים ולגרד הסכינים... בשמשו את השולחנות יש שהוא נופל על ברכיו לפני האחים לבקש סליחתם על רוע־שרותו... מזון יומו ירק הוא ופת במים, כי אומר: איך אוכל מטעמים ואשתה ממתקים וישו משיחנו שתה בעבורי חומץ מסוך במרורות על הצלב? — ובשעת ארוחתו אינו משהה אכלו לתענוג בפיו, אלא ממהר להורידו אל בטנו כרפואה מרה. רק בימות החג יזיד לו נזיד־עדשים מתובל במלח ובחומץ. אבל חוש טעמו נחלש מאד. פעם הרתיח ליצן אחד מים, מהלם בחומץ ובלחם — סבר הזקן, שזהו נזידו והתחיל מגמע ובולעו. בטלו דעתו בלעג, אמר: כל מאכל יערב לי, בשוותי לנגדי את טעם המרה אשר בה ימררו נפשי החוטאת בגיהנום! —

והנה הפיח היום, העולם מתמצע ומתכנס אל תחת צל הלילה, כתינוק חרד אל תחת סינור אמו. בתאו הצר של בעל־התשובה אין מטה למשכב, כי־אם עור שטוח על הקרקע. הוא כורע רובו

של הלילה. בנוחו הוא ישן מיושב, כשראשו נשען בלוח עץ הקבוע בכותל, ומנוחתו קצרה, כי אם חלומות האדם קלים עליו מתוקה שנתו וממושכת, ואולם אם בא חלומו ברוב סבכי ענין ובאימה איננו מניח לו לישון, והפרוש מתעורר מבעותי־תרדמתו וחוזר וכורע על העור בתפלותיו; ואולם יש שפתע מתפשקות אצבעות ידו מאימה, כל אצבע מתיחדת לעצמה והחלל המפריד בינה לרעותה הוא כמשולש, ושערותיו עומדות מחמת יראה. בחדר מתאבכת האפלה וריח גפרית באויר – כן, שוב בא השטן לנסותו! ופתאום הוא שומע קול מן הדממה. סותם הוא אזניו לבלתי שמוע והנה בא קול המנסה מבפנים, מוסיף ללחוש ומטיל מום בקדשים:

– אתה כורע, בני, גורע שינה מעיניך? ובכל יום אתה מחדש תיקוני תשובתך, אבל מה פרי כל עמלך? כעס ומכאובים. בחנתי יסודי רעיוניך, בני, והם טעות; כי אתה דמית אדם לברזל: מה הברזל אין עבודה מחדדתו הוא כהה ומעלה חלודה, כן, סברת, הם גם כלי־החושים – ככל אשר ימעט שימושם יפסדו ומעשיהם יחלשו–אבל דבר קל שכחת, בני, חולשת הכלים אינה גוררת חולשת היצרים הרעים. ונהפוך הוא, ככל אשר ימעט האדם הנאותיו למעשה כן ירבם בחלומותיו: לנגוע רק באצבע קלה באשה זה חלום אושר אין קץ לפרוש או להעביר כפו על משי שערותיה, או לשמוע קולה הרך. ואתה, בני, המוכיח בני־אדם ב„סור מרע" וב„עשה טוב", אתה הממית גופך, רוחך מעונה בענויי־הגוף. אתה מודר־הנאה, אך אין אתה מודר הונאת עצמך – מקטין אתה עצמך למען תגדל בעיני הבריות וכנאד המלא יין משכר מלאה כל ישותך מחשבות תאוותיך, שאתה נלאה להשיגן. ואם בשכלך הנך עבד לתורת אלהים, הנה ברגשותיך אתה עבד לתורת החטא, וקרח אתה מכאן ומכאן, מעולם הזה ומעולם הבא. ועתה, בני, הגד: עד מתי תשרף באש הקטנה והן לא תנצל מבעותי הדין העתיד, מן האש הגדולה?

בעל התשובה כובש עיניו בזרועו וקורא:

– סור מזה, שטן המשחית, לא אובה עוד לשמוע דבריך!

ושר השדים מחציף וצוחק.

– לא, כי שמוע תשמע; משפעת לבך מדבר פי! והאומנם מתמם אתה, בני, להאמין, כי תוכל עמוד נגדי – ולא ראיתי אף נזיר קדוש אחד, שנפרד מכל וכל מתאוות גופו? ואפילו כשנראה כבוי מבחוץ עודנו בוער מבפנים... ראה ראיתי נזירים פרושים וצדיקים, אשר החלו ברוח וכלו בבשר, הפליגו ברדיפת מחמדי תבל; בוויניציאה לויתי את צעירי האצילים אל בתי־המקלט לרקוד לילות שלמים עם הנזירות ולשוש אתן משוש; רצו להוכיחן – סקלו מוכיחיהן באבנים. וראה ראיתי בתולות קדושות, שהתחכמו להשליך את נפליהן אל פני שדה ריק או אל תוך בור; וגם אחרות ראיתי, שעסקו בפרסום ברביה ולא השחיתו פרין, כי לא יכלו להזיר עצמן מברכתן המקוללת. מאושר האמהות. ובאישון ליל ראיתי נזירים, אשר נפשם נשברה מחמת תאוה עצורה; ראיתים עת אשר בטרופם החליפו אורח חוקתם לא כדרך כל הארץ ויתעללו גבר בגבר, וגם ארוסות ישו, אשר בקלון תשוקתן בערה בהן אש תאותן אשה אל רעותה... שונאי, בני, תולים בי את הקולר ומעלילים עלי, כי אני פורץ גדר־העולם וממעט ומחליש כוח־הבושת ואנכי מסית את בשרם החלוש של הנזירים לתאוות בושה – ואינם מבינים, הבוערים, כי חוק הוא: אם עת אחת התאוה בחולשה והשכל בגבורה יתירה, יתהפכו אחרי־כן הענינים ונפש האדם לא תשבע מהלוך בתאוה; אם אלהיכם גוזר פרישות-גוזר השטן מותרות והפלגה, למען עיין את כפות המאזנים ולהעמידם במשקל השוה, כי קשה לאדם, בני, להיות זר לתאוותיו וקשה לו לחיות אך ורק לתועלת נפשו ולא גם מעט לתועלת גופו. ויש כי ברגעי יאושו הוא מבכר לתת את אבריו להיות כלי־און ולהקריבם לתועבה מאשר לשאת תמיד חרפת הסריסות למען מלכות השמים! ואתה, בני, למה תוציא ברוגזה את שנותיך ותחסר את חייך ימים טובים שאינם חוזרים ושאין להם חליפים? –

והפרוש קורא בקול:

– סור מזה. לא אשתה כוס אדוננו וכוס השטן יחדיו. לא יהיה לי חלק בשולחן אדוננו ובשולחן השטן גם יחד!

אבל הוא מרגיש כי פתע מוקף הוא בני־השטן והוא מתוה תו הצלב וזועק בקול בכי: – אהה, משיחי, איך? ענני, ישו, והושיעני! – ופתאום והנה אור גדול חוגרו בעגול־זוהר ושך בעדו, גודר עליו מסביב לבלי תת את המזיקים לקרוב אליו, וביללה ובחריקת־שנים משליכים עצמם שסועי־הפרסה אחד אחד לתהומות האפלות של הלילה.

והאיש כורע וחושב עתה בלעג של נצחון על פתויי השטן. הוא מראה את עצמו כאוהב והוא אויב, כי יפה אמרה תריזה, הנזירה הספרדית הגדולה: לוא נחן השטן במתת האהבה לא היה שטן! – ובראותו נזיר החותר אל מנוחתו המלאכית כמלח זה החותר כנגד הרוח וכנגד הסער אל חוף־מבטחים, מתקנא בו השטן ורוצה להכשילו ולהורידו. אבל לשוא, חסד אלהים יקימהו!

ולמען עמוד במלחמתו עם הרהורי־החטא קם הפרוש, ערום ממתניו ולמעלה, ומכה על גבו ברצועה של עור עד זוב דם.

ולמחרת הוא מקבל על עצמו תיקון תשובה חדש. קושר את זרועותיו ואת ירכיו בפתילים דקים הנחרתים עמוק בבשרו, שהכאב יסיח דעתו ממחשבות חיצוניות.

והמון עם נקבץ אל המנזר: נכי־אברים ופסחים ונלחצים מרוחות טמאות, למען אשר האיש הקדוש יטה ידו עליהם למרפא... אבל מראית פניו זעופה היום ועיניו מאדימות, כדרך ממעטי שינה. והוא אומר אל האנשים:

– למה באתם אלי? הבוקר בשעת ההתבוננות שלי נתברר לי ביתר בהירות, שהמקום הראוי לי הוא הגיהנום. חושבני, שכל האנשים, ואפילו התינוקות, חייבים לקרוא לי: גש הלאה, מקומך בגיהנום!

וכפוף ושפוף הוא משרך דרכו אל תאו, והאנשים מביטים אחריו, מסתכלים בבנינו החלוש ותמהים:

– הרבה אישים חזקים בגופם נהרסים מהרה, ואילו הוא...– והם מברכים אותו בלבם, שיאריך אלהים חשבון ימיו ומנינם. ואיש אחד מבאר לשומעים אליו:

– לא מפני חטאיו הכבדים, ח"ו, אמר, כי מקומו הראוי בגיהנום, אלא עליו לזכור דברי סן פרנציסקו די סליס: „הקדושים, בשאיפתם לשלמות, רואים כל אבק־עבירה, שרוב בני־אדם דשים בעקבותיהם, כעון חמור, הכבד מנשוא".

ומן הצד עומד גבריאל תפוש במחשבותיו.

– ואם כן אין מנוחת־הלב גם לקדושים, וגם הם חיים בצער תמיד כעבריינים! – ובלוותו במבטו את הפרוש הזקן פולחו רעיון: היכול איש המתאכזר ככה על עצמו ועל בשרו להיות טוב לזולתו? אם שנאתו הורסת את היכל־גופו איך תבנה אהבתו את העולם?

והוא מרגיש, כי עליו לבקש לו מורה־צדק אחר, חכם אחר ביראת־שמים, שבמתת רוחו יחזק לבו בעתות חולשה ויהיה לו אור בחושך.

בְּסְתָו מַלְאֲכֵי־לֵב

לִבְרוּרְיָה

וּבְבוֹא הַסְּתָו, סְתָו מַלְאֲכֵי־לֵב,
וּמִצַּמֶּרֶת־רֹאשׁ נוֹשְׁרִים עֲלֵי־הַיֵּצֶר,
אֲזַי מוֹפִיעַ בְּרוּחַ קַל עֶצֶב
בְּכוֹר־אָבִיב עָרוֹם וָטוֹב
וּבְיָדָיו הַנֵּצֶר:
נֵצֶר אֵשֶׁת־הַמָּחָר פּוֹרַחַת וּמַבְטַחַת.

הַסְּתָו אַכְזָר; הַסְּתָו אָדֹם־קָרִיר
וְזִכְרוֹנוֹת תְּמוֹל נוֹבְלִים לְאַט, בַּסֵּתֶר. —
פִּתְאֹם זוֹהֶרֶת בְּסַף הֲמוֹן הָעִיר
מַלְכַּת הֶעָתִיד בְּהוֹד
וְעַל רֹאשָׁהּ הַכֶּתֶר:
כֶּתֶר מַלְכוּת־הַיָּגוֹן שֶׁל אֶרֶץ־מָחֳרָתַיִם.

הוֹלֶכֶת הִיא, טוֹפֶפֶת תְּמִימָה
וְטֶרֶם תֵּדַע־עוֹד, אֶל־מִי אֶל־מָה נוֹעֶדֶת.
סְבִיב־לָהּ רוּחַ עֶצֶב חֲמִימָה
אַנְחַת גְּדוּד יַלְדֵי תְמוֹל,
אֵלֶיהָ הִיא רוֹעֶדֶת:
אֱלֵי מַלְכוּת הַבְּרָכָה, בִּכְאֵב תִּקְוַת־שַׁלֶּכֶת.

הוֹלֶכֶת הִיא, נוֹגֶנֶת טְהוֹרָה;
עֲדַיִן לֹא יוֹדַעַת, אִם רוּת הִיא אוֹ אִיזֶבֶל.
מִכַּת עֵינֶיהָ שׁוֹטֵף נְהַר אוֹרָה
סַם יְגוֹן בְּנֵי־סְתָו
הַנֶּאֱנָחִים מִסֵּבֶל,
מִסֵּבֶל תְּנוּבַת־הַדָּם, שֶׁבְּלִי תִקְוָה אוֹבֶדֶת.

עֲדַיִן לֹא יוֹדַעַת לֹא כְלוּם;
עֲדַיִן לֹא יוֹדַעַת, כִּי שֶׁמֶשׁ הִיא, צוֹרֶבֶת.
כִּי בְדָמֶיהָ שָׁם כֹּחוֹת יְקוּם
וּבִשְׂפָתֶיהָ סְפוּנִים
הָאֹשֶׁר וְהַמָּוֶת:
מוֹת רְבָבוֹת וְאָשְׁרָם וּמַעְיְנוֹת הַדֶּמַע. —

לוֹהֵט הַסְּתָו, לוֹהֵט בִּרְחוֹבוֹת־עִיר
וְאֵשֶׁת הַמָּחָר כּוֹבֶשֶׁת וְהוֹלֶכֶת.
אַלְפֵי עֵינַיִם מְרִיעוֹת לָהּ בְּשִׁיר
וּסְבִיב לָהּ חֶרֶב הַמַּשְׁחִית,
חֶרֶב מִתְהַפֶּכֶת:
אַשְׁרֵי הַזּוֹכֶה בְּחֶלְקָהּ וְאוֹי לוֹ שֶׁבְּעָתַיִם!

אביגדור המאירי

לְחִידַת תַּרְבּוּתֵנוּ

מאת פינחס שיפמן

א

פריצת הגדרים וההתערטלות המוסרית אינן תמיד סימני התנוונות של תרבות ושקיעתה. יש ירידה גם לצורך עליה. כי יעלה האדם ממעלה למעלה בסולם התרבות ונתגלו מערומיו. צורה מגובשת לחיי הכפר; סגנון קבוע לחיי הכרך, ובן־כפר כי יעבור אל הכרך, נמצא קרח מכאן ומכאן, ללא תרבות־כפר וללא תרבות־כרך, עד שיסתגל אל דרכי הכרך על כל חוקי החיים שבהם. בין פשיטת תרבות ללבישת תרבות יש שעה של מערומים, של תוכן ללא צורה ושל צורה ללא תוכן; מעבר ממדרגה נמוכה של תרבות לדרגה עליונה מלווה חזיונות־חיים שיש בהם משום אבק הפקרות וחשש של שקיעה תרבותית.

קשה להבחין בין פריצות הבאה מתוך חולשה מוסרית, מתוך רפיון רצון, ובין פריצות הבאה מתוך כוח רב, המהין לחרוג ממסגרותיו המצומצמות. קשה להבחין בין קלא אילן לתכלת. ואנו עומדים בפרשה סתומה זו בחיי העולם כולו ובחיי ישראל. שעה זו של זעזועי יסודות מהי: האומנם שוקע המערב, או אולי זוהי חשכה הקרובה לבקיעת השחר?

לי נראה, כי האנושיות מנסה את כוחותיה לעלות למדרגת תרבות יותר עליונה, ולפיכך נהרסות צורות־חיים קבועות, פחותות דרגא. ואם אין ראיה לדבר, זֵכר לדבר יש.

העליה התרבותית מסתמנת בשאיפה להיקף רחב יותר, בשאיפה מתרבות ערים לתרבות מדינה, מתרבות שבט לתרבות עם, ומתרבות עם לתרבות אנושית. אף ההעפלה לרום, להכללת פרטים למושגים עליונים יותר, לבקשת סינתיזה עליונה — מסימני עליה היא. וכשהתרבות שואפת להתעמקות יתרה, לשרשיות ולעצמיות, הרי היא מעידה שדי כוח ולשד לה להתפתחות ולשגשוג. שלושת הממדים: הרוחב, הרום והעומק, יחד עם מאמצי יצירה של עצמיות, הם הם היכולים לקבוע, אם הירידה היא מתוך מכשול ואפיסת־כוחות, ואם — לשם עליה חדשה מתוך מעוף חדש.

ואם על־פי סימנים אלה נדון, הרי יכולים אנו למצוא הרבה מאמצי תרבות בתקופתנו, המעידים על חלופי־משמרות, על מעבר אל צורות־חיים מלאות יותר תוכן והיקף, מלאות יותר שכלול ויצירה.

ואם מתוך בחינה כזו נבוא להעריך את חיינו אנו, העבריים, ונוכחנו, שלא זה העולה על הדעת, שלפנינו חזיונות־חיים של שקיעה לאומית, הוא באמת כך. אמנם עומדים אנו בפני שאלה מכרעת: לאן פנינו מועדות, לקראת התהום והאבדון, או לקראת ערבות חיים חדשים? יורדים אנו או עולים? אולם רצון החיים שבנו כשהוא לעצמו כבר הופך גם את הירידה ועושה אותה לירידה לצורך העליה. ומאמצי מפעלינו על פני כל שטח חיינו מעידים לנו ומעודדים אותנו ואומרים לנו, כי יש כאן רק פשיטת צורה ולבישת צורה, שהיא צורה עליונה יותר. כל צבור וצבור יהודי כשהוא לעצמו, בכל מקום שיהודים יושבים, נאבק עכשיו על חייו ומתאמץ לעלות בנדרגת תרבותו, אלא שהשאלה היא: א) איך להעלות את התרבויות המקומיות, השבטיות, שלנו למדרגת תרבות־עם מקיפה וכוללת? וב) כיצד להעלות את טיבם ואיכותם של גידולי התרבות הלאומית ולהרבות את כמותם והתפשטותם על פני כל מרחבי חיינו על־ידי שחרורם של כוחות

היצירה שבנו, הבוקעים ועולים מתוך עצמיותנו השרשיות? שתי השאלות הן מעין חלקי שאלה אחת, ואולם גם לצורך העיון וגם לצורך המעשה יש לראות אותן כאילו הן שתי שאלות, ההולכות בדרכים שונים לקראת תעודה אחת, להעביר את חיינו בדרך הנכונה ביותר אל סגנון־חיים חדש ונעלה.

כשנסקור את חיי־התרבות של כל קבוצינו על פני כדור הארץ וראינו, שבתקופה זו הם חיי חיים תרבות מקומית, תרבות שבטית. כל קבוץ מכונס בתוך ד' אמותיו, מאמץ את כוחותיו לספק לעצמו את מזונו התרבותי והכללי מתוך כוחות עצמו במקומו, ואין לקבוצים אלה עודף של יצירה, שיספיק גם לעצמו וגם לשאר הקבוצים. במובן זה שבנו אל תקופה קדומה, תקופת השבטיות.

מבחינה היסטורית הרי כל תרבות נתמזגה מתרבויות שבטים, כשם שהעם בנוי משבטים, והמדינה מצירוף מחוזות וערים. מתרבויותיהם של שנים־עשר שבטי־ישראל נוצרה תרבות ישראל.

יש ששבט אחד מתגבר ומצטיין בתרבותו, עד שהיא' התרבות שלו, מתקבלת על כל השבטים ונעשית לתרבות עם: הנה תרבותו של יהודה היתה ליהדות. בדומה לזה יש למצוא גם אצל עמים אחרים. אולם גם אחרי שהשבטים נתלכדו והיו לעם אחד בן תרבות אחת, עדיין ניתן מקום להתגדר ליצירה המקומית, החבלית, הפרובינציאלית או השבטית. התרבות הגרמנית מגוונת היא מתרבויות חבלים ומדינות שונות, והוא הדין בתרבות אנגליה, העשירה והמגוונת, וכן בתרבות צרפת או אמריקה וכו'. ואף בישראל כך. בראשית הבית השני צמחה תרבות העם של הקבוץ הארץ־ישראלי, והשתלטה על כל האומה, ויחד עם זו נתפתחו גם תרבויות שבטיות: באלכסנדריה, כפרס, בבבל ועוד, והיו מקומות שהתרבות השבטית יצרה ערכים חשובים, שנעשו לקנין כל העם, ויש תרבות שבט שפרחה במקום אחד וגוועה ונבלה שם, כתרבותם של יהודי אלכסנדריה, שלא זכתה להכנס אל האוצר הלאומי, ואילו התרבות השבטית של יהודי בבל זכתה, שלא זה בלבד שנתקבלה אל תוך ההיכל התרבותי הלאומי, אלא אף זכתה לעלות לגדולה, לשלוט בעם במשך הרבה מאות בשנים ולהטביע את חותמה באופי הלאומי שלנו ובכל היצירות הלאומיות השונות של הדורות הבאים. וגם בימי־הבינים לא חדלה השבטיות מישראל, והיו קבוצים ושבטים שמאמציהם הספיקו להם לשמור על צורתם התרבותית שלא תטושטש בתוך התנאים הנוראים שחיו בהם; ויש מהם שבתוך מצוקי היסורים יצרו לעצמם גם נוסחאות־חיים חדשות, שנתגבשו ונתקדשו אצלם לדורות, אם כי בזה נבדלו הבדלים רבים משאר קבוצי ישראל, שהתיחסו בכבוד אל המנהגים והנוסחאות המקומיים שלהם; אולם קבוצים אחדים הגדילו לעשות. בכוחות היצירה שלהם פרצו את גדרי השבטיות, חגר ממסגרת המקום והעלו את קניני התרבות שלהם למדרגת קניני התרבות של כל האומה, מהם גם לזמנים ארוכים ולדורות רבים, כגון גידולי התורה והתרבות של קבוצי צרפת, ספרד ובתקופה שלפני האחרונה בפולין.

סקירה קצרה זו אומרת בפירוש, שהשבטיות היא חזיון מתמיד בחיינו, ואין היא עוצרת בעד יצירת תרבות־עם; ושהשבטיות הזאת היתה הכרחית, ואף מועילה במדת־מה לפי תנאי פזורינו. זו היתה מעין מלחמה פרטיזנית, כשכל יחידה היתה מוכרחה להגן על עצמה מתוך כוחותיה היא. אולם עם כל מה שקבוצי־ישראל התיחסו בכבוד אל האוטונומיה הפנימית של כל קבוץ, ולא התערבו קבוץ אחד בחייו הפנימיים של קבוץ אחר, הרי הכיחות המאחדים את כל הקבוצים היו המכריעים בדבר. התנ"ך, המשנה, הגמרא היו המצע הכללי והמסגרת הכללית של חיי־תרבות לכל היחידות המקומיות, ואחר־כך נוספו עוד יסודות מאחדים, אף כי מקום יצירתם הוא בתרבות השבטית, כגון: תקנות הגאונים, "יד החזקה" של הרמב"ם הספרדי, ה"שולחן ערוך" ועוד.

עצם החזיון של שבטיות ומקומיות אינו איפוא חדש בחיינו. אולם בתקופתנו, לרגל כמה וכמה גורמי־חיים חשובים ומכריעים, נתרבתה הנטיה כלפי השתקעות בחיי הקבוץ המקומי, ויש גם סיסמא: אין כלל ישראל, יש רק יהודי מדינה זו או אחרת. התבדלות שבטית זו, אם תתרבה, עלולה היא להביא לידי נוון וטמיעה. אולם מאידך גיסא, יש בימינו הרבה גורמי תרבות המסייעים להתקרבותם של שבטי־ישראל שונים. הנה התרבות הכללית, זו שגרמה להעמדת מחיצות בין קבוץ לקבוץ יהודי, היא המעכבת במקצת את ההתבדלות המקומית. התרבות הכללית מסייעת ליצירת השקפות דומות, ואף הלך־נפש דומה במקצת. מה שגרם להעמדת מחיצות בין קבוץ לקבוץ, הולך ונעשה לגורם מקרב ומלכד, מלבד מה שסידורי הציביליזציה ואמצעי־החבור החדשים יוצרים גשרים בין מדינות ולאומים. וכל אלה ממעיטים את הפרודים שבין שבט ושבט בישראל.

ואף רואים אנו כוונים כלפי התאחדות יהודית מעבר לגבולות המדינה וממעל להם. ההתאגדויות הענקיות לעניני צדקה ותרבות, המפלגות המדיניות, הסוציאליות והלאומיות וכו' מעידות שיש בישראל כעת נטיה אמיצה להתאחדות עממית, אלא שעדיין אין זה מספיק להעלות את התרבויות השבטיות, המקומיות, לתרבות־עם מאחדת, מקיפה.

ומשום כך עומדת לפנינו בכל חריפותה השאלה: במה יכולים וצריכים אנו להביא את ההכרה בלבות הקבוצים השונים שלנו, שבתקופת־מעבר זו לא ננצל ממערומי תרבות ומירידה של שקיעה, אלא אם כן נאמץ את כל הכוחות שלנו להתגבר על תקופת בין־השמשות זו על־ידי קנית צורות־חיים עליונות של שרשיות ועצמיות ועל־ידי גידולי־תרבות לאומיים, משוכללים בטיבם ובאיכותם ונפוצים בקרב כל השכבות, כדי להגביר את הגורמים המאחדים על הגורמים המבדילים, שזהו צו השעה בחפושי פתרונה של פרובלימת התרבות.

(סוף יבוא)

עַל הַבִּקֹּרֶת הַסִּפְרוּתִית

מאת אמיל לוקה

אין אדם נעשה מבקר של יצירה חשובה אלא אם כן הוא נעשה קודם מסתכל אידיאלי ומסור ליצירה זו, נגש אל החדש כאיש שלא ראה תיאטרון מימיו, שלא קרא מעולם בספר — כולו הוא בבחינת מקבל. כל הזכרונות שקדמו לכך, כל הדעות, כל הנטיות לצד זה או זה — הכל נמחק בפעם אחת מן הזכרון, זר ובלתי־חשוב הוא שם הסופר, אין עוד רושם של ידיעה על דבר הצדדים שבעדו וכנגדו. לודויג פייארבך מרמז על מצב־רוח זה באמרו: "יש גם בחיים מגלגול־הנפש: זה הוא הקריאה בספרים... עד כמה יש בדבר מן התענוג העליון להיות לגלגול של אפלטון, של גיתה!" הרוצה להיות מבקר על צד האמת, עליו להתמסר בשלמות ליצירת־הרוח, בלי לזכור כלל את עצמיותו, להרגיש אותה בהרגשה זו של נפש יוצרה.

הרואה או הקורא, אשר היה מאושר לקבל את ההנאה מיצירת האמנות, יעמוד כאן. אם יבוא אדם להראות לו על חסרונות שביצירה הוא ימחה ויגיד: אין אני רוצה בבקורת. אלא ביופי! יש להודות, כי הנאת אמנות זו, אם כי אינה הנעלה ביותר – על זה יש להתוכח, – היא הטהורה והתמימה ביותר. באופן דומה לזה מתיחסים בני־האדם אל הטבע. הם בבחינת „מקבלים", מתרשמים, בלי בקורת; אולם יש אחרים והם פעילים יותר בטבעם, בבחינת „מוחין", החושבים, שקו זה או זה ראוי היה לתקון. כך אמר לי אחד האסתיקים בעמדו לפני מראה־נוף: ליאונרדו היה שומך קו־הרים זה בהרמוניה גדולה מזו.

כשהמבקר נתון כולו לרושם האמנותי מתעוררים בלבו, עד כמה שהוא בעל הרגשה אמנותית ובעל כוח־השופט, קולות שיש בהם משום הדים ואולי גם משום סתירה. מתעורר הכח העצמי, האדם נותן חשבון לנפשו מהרושם החדש, הוא פיתח את אסוריו; רוצה להכיר את החוג של היצירה, את הקרקע שממנו צמחה ועלתה, רוצה לקבוע את מקום היוצר והיצירה בתולדות הרוח ונותן את דעתו על כך – להגיע לידי ברור בדבר ערכה של היצירה, או חוסר־ערכה. האם עצמי הוא הרצון של יוצר היצירה ובעל תוכן, והאדם שנועז לגשת לדבר – האם הוא ראוי לכך? אלה הן שאלות עיקריות של הבקורת, אשר אמנם אין להשתמש בהן בכל בקורת של סתם חזיון שמעלים על הבימה, אבל יש בהן מהחשוב ביותר שבהסתכלות הבקרתית: ההבנה העמוקה ביותר בקרקע־התרבות הכללי, שממנו צמחה היצירה, ובנפש היוצר, שאולי צעד צעד מכריע, או לא צעד צעד אחד בדרך פוריה, או אולי נכנס לתוך מבוא סגור, אשר אין מוצא ממנו. כאן פעולות היצירה של הבקורת, אשר אמנם תוכל על־פי רוב להראות את כוחה רק בהתבוננה בדברים מתוך פרספקטיבה היסטורית, היינו, כשהיא יכולה לסקור בסקירה אחת את כל פעולת היצירה של היוצר, כשהיא יכולה להכניס את היוצר לתוך ספירת־תרבות אחת – למוד שם את ערכו המיוחד.

ממסקנות כלליות אלה יוצא, שחובה היא בקורת הפונה לפנימיותו של היוצר. אנו מעלימים לפי שעה עין מהאיש עצמו עם ידיעותיו, דעותיו ונטיותיו, משימים לנגד עינינו רק את המשורר ומשתדלים לקבוע עד כמה היצירה בצורתה הקיימת הולמת את רצונו האמנותי של יוצרה ואת שאיפתו. האם עלה בידו להגשים את מחשבתו? צד זה של היחס הבקרתי הוא האנושי ביותר, החם ביותר. אין המבקר מעמיד את עצמו למעלה מן המחבר, אין הוא חכם ממנו, אין הוא מורה אותו את המעשה אשר עליו היה לעשות (מנהג בלתי־משמח, אבל נפוץ ביותר); ועל־כן בקורת פנימית כזו, המודדת את מדת יכלתו של המשורר במדת החופש שלו ולא במדת דברים שמחוצה לו, היא הבקירת הפוריה ביותר גם בשביל המבוקר עצמו.

נצעד־נא הלאה בהתבוננותנו אל פעולת הבקורת. ענייננו הוא עכשיו האנליזה של ערכי־הצורה הטהורים, בחינת הסגנון והיסודות האסתיטיים במובן המצומצם של המלה, היינו, עד כמה הצורה של החזיון או הספור היא שלמה ומשוכללת בתכלית; יש לחקור את הערכים הלשוניים, לבחון את הדינמיקה של המאורע, היינו, את הבנין, את כוח המתח, את חלוקת האקצנטים, את היחס של כל דמות ודמות אל הכוונה הכללית ואת ערך התכונות כשלעצמן. מכל הסגולות הללו ורבות אחרות אפשר אמנם לבחון בכל מקרה ומקרה רק סגולה זו או אחרת. כי מה יש סוף־כל־סוף להרחיב את הדבור על הסגולה הלשונית, כשאין הדמויות שואפות להשתמש אלא בשפת יום־יום, או בשפת איזו סיעה חברתית?

לשם פעולתו המכריעה צריך, איפוא, המבקר להיות מוכשר להוציא את עצמו מכלל היצירה. כל מי שאינו מסוגל לכך אינו מבקר בלתי־אם בעל הנאה או פטפטן. אך אם קיים המבקר את העיקר, אז יכול הוא לגשת אל היצירה כאדם מיוחד בהתפתחותו הרוחנית, בידיעותיו המיוחדות, ביחסו התרבותי והלשוני־ספרותי ובטעמו האמנותי. והנה עומד המבקר גם בפני צבור, שחלק לו בנטיותיו הרוחניות, האמנותיות, החברתיות, האירוטיות וכו', או כמבין אותן לפחות, ואפשר לו לומר שמחוזה זה מצטיין אמנם במעלות ידועות, אבל מתאים יותר לחוג רואים אחר, כמו כן רשאי הוא לומר שהקהל של התי־אטרון הזה זכאי אף רגיל להציג דרישות גבוהות יותר. וכך מגיע המבקר מעט מעט לידי אהבתו הוא ושנאתו הוא, ולא עוד אלא שלבסוף הוא עוסק גם בפוליטיקה; על השכבות העיקריות הללו של הבקורת: הפילוסופית־תרבותית, הפנימית והאסתיטית מתוספת השכבה הרביעית: הנמוס האישי של המבקר והשכבה החמישית: חוסר הנמוס האישי שלו.

עד עתה לא דובר עוד על איכות היצירה, שעליה מוסבים הדברים. על זה אנו קוראים אצל פייארבך: „אמנם – מעציב למדי – מתגלגלים אנו בשעת גלגול־נפש כזה אל תוך נשמתו של גמל, של חמור, או של יצורים נמוכים אחרים. ואולם יש גם מן התועלת הרבה לדעת את המתרחש בתוך נפשו של חמור". – ברם, אפשר כי יש בזה מן התועלת הרבה, אולם אין זה משמח בכל־זאת, רק בעל כרחו יתמיד המבקר באותה הסתכלות שאין בה מן האני של האדם ולא כלום. במלים אחרות: המסתכל האידיאלי, בעל הרצון ואומץ־הרוח לקפח את עצמו, נדחק עד מהרה אל העמדה האקטיבית המתנגדת, ויחסו של המבקר הריהו על־פי הרוב יחס של ריב, יחס עוין משהו. העוסק במקצוע הבקורת זמן ממושך ביותר יש לו כמה וכמה נסיונות מרים; פוחתת והולכת אצלו היכולת לנקוט אותה עמדה, שהוא זקוק לה כדי ששירו של אחר יהמה באזניו במלוא כוחו, עוד קודם שהוא הגיע להבנתו העמוקה. לפיכך סבור אני, שהמבקר המדומה, המבקר בחסד העתונים, הוא זה, שאינו יודע כל עיקר אותו יחס ראשי, יחס של התמכרות גמורה, ואך מעט מאד מן הדרגות הבקרתיות היסודיות הכרוכות בו. יתר על כן הוא נוטה אל הספירה האימפרסיוניסטית ואינו משתדל אפילו להבדיל בין קביעת מהותו של הדבר ובין נטיותיו האישיות אליו או נגדו (אם אין הוא משעבד הכל ליחסיו הפרטיים אל המחבר או אל מנהל התיאטרון).

אמנם עלינו להודות, שהבקורת האימפרסיוניסטית השלטת, היינו, הבקורת שהרשמים האישיים הם לה אינסטנץ יחידי ועליון, היא מוצדקת, אולם רק על יסוד של מסקנות והוכחות ענייניות. הדעה, המבצבצת ועולה לפרקים, שהבקורת היא „אמנות", אינה כדאית כי יסתרו אותה, שכן זרות לה הבקורת והאמנות כאחת. ברור, שמקור הטעות הוא בזה, שהרושם הראשון, החויה העיקרית של האימפרסיוניזם באמנות, מוחזק גם פה וגם שם לרושם המכריע – דעה שטחית, היודעת אך אפס קצהו של הפרוצס האמנותי.

בתיאטרון מתוספת לכך גם בקורת המשחק והרג'י, עד כמה הגורמים האלה מעלים את היצירה או מפחיתים מערכה, ומה טיבם בתור ערכים בפני עצמם.

בלב אנשים בעלי חיות פנימית חוקה נולד על נקלה מעין רגש של התנגדות לעסוק בפרוטרוט ביצירות מכל המינים, שרק המקרה של תכנית־המשחק או צרכי־שעה אחרים

הביאו אותם לידי כך לעסוק בהן, ואפילו ביצירות כאלה שהציטטה של פייארבך שלמעלה תארה אותן מתוך קלסה. אולם עוד יותר מאשר נגד יצירות, שחוסר־ערכן נראה לעין, עלולים הלב והנפש להתקומם נגד יצירות, שאינן ריקות ונבובות כל־עיקר ואינן בנויות על־פי המוסכם והמקובל. ואדרבה, הן מלאות חיים שלהן — אלא שהן נעוצות בתחומים, המתנגדים לרוחו של המסתכל. הן לעתים קרובות נבצר מאתנו לדעת מה הדבר המשפיע עלינו לרעה, הן יודעים אנו כה מעט את הכוחות הפועלים בחביון הנפש. אולם גם בספירות הגלויות יותר לעין יקרה כדבר הזה. אתה מוכנס לתוך מערכת־כוכבים רליגיוזית, החשובה אולי כשהיא לעצמה, אלא שעזוב עזבת אותה, אולי אחרי מלחמה ממושכה. אין לך דבר מענה יותר מאשר ההכרח לחזור וללבוש בגדים, שפשטת אותם לעולמים. או להפך: אתה נדחק לתוך ספירה, אשר יש להתרחק ממנה קודם כל לשם שווי־המשקל הנפשי...

כנראה, שהדבר כן יהיה וכן יקום, שהפעולה הבקרתית תוכל רק בקושי לדור בכפיפה אחת עם פעולת יצירה. ההכרח הפנימי וההכרח החיצוני עלולים להיות זה לזה אבן־נגף. המבקר האמתי, הבלתי־שכיח, אשר ויתר על יצירתו הוא, מסוגל יותר לעמוד על צורות אמנותיות חדשות; המבקר המושלם פחות, שחלקו גם בין היוצרים, עלול לעמוד כזר בפני יצירה, ואולם יש אשר ירגיש ביתר שאת את צומת־השרשים, שממנה עלה וצמח הנצר החי.

עִבְרִית אֵצֶל רַבְּלֶה

מאת ד"ר א. ז. אשכלי

פרנסוא רבלה, אבי גרגנטוא הגדול ופנטגרואל בנו, הוא אחד מאבות הפרוזה באירופה, מכוכבי־הלכת הגדולים של ספרות הרנסנס. פנטסיה עשירה, חופש גמור בלשון, בלשון שכמעט לא היתה עדיין, בלשון ספרותית. אף כשיבוא מישהו לתרגם כיום הזה את ספרי רבלה ללשון מודרנית, ללשון מפותחת וגמישה ועשירה כלשונות המהלכות עכשיו, יקשה עליו הדבר להריק כליל את כליו של רבלה מלפני ארבע מאות שנה.

אין כונתי כאן להעריך את גדלו של רבלה בספרות, הלא נכתבה ספרות שלמה על יצירותיו, ועשרות כרכים הוציאו החברות „לחקירה רבליזיאנית". אלא כוונתי להסב את תשומת־הלב אל עובדה אחת בלבד, לזו של ידיעת רבלה בלשון העברית ומספר המלים העבריות הנמצאות בספריו; עובדה זו כשהיא לעצמה אין בה עוד כדי להפליא. הלא היה רבלה אחד המלומדים הגדולים בימיו. היה כותב ספרים בלטינית ומכתבים ביונית, היה רופא מצוין, רופא הקרדינל וארכי־ההגמון של פריז, ומלא את ספריו בידיעות מכל החכמות ומכל המדעים, ובהיותו ברומא למד גם ע ר ב י ת, ידע יפה איטלקית וגרמנית וספרדית והולנדית וכו',—הנתפלא לידיעותיו בעברית? הלא היה האיש כהן ונזיר קטולי, אשר יצא וחזר בתשובה כמה פעמים, וכודאי ידע יפה גם את המקרא. אולם המפליא הוא בזה, שרבלה ידע מן העברית מלים, שלא היו ידועות בדרך כלל לכהנים ולנזירים שלמדו עברית באוניברסיטה. ראוי הענין לשים אליו לב משום אישיותו הלוחמת של רבלה, שנלחם מלחמה גדולה לחופש־דעות ולחופש־דת. והוא נלחם בלענו הגדול גם בשנאה לישראל, ובדבר זה בלבד נעשה ללוחם ליהודים. מעטים המקומות בספריו אשר בהם יזכיר את היהודים, אבל ממה שהוא אומר דרך אגב אפשר לראות את לעגו לבוז הנכרים ליהודים, את חוסר המשפטים הקדומים בלבו ביחס ליהודים וליהדות. כמה מן האירוניה יש בדבר בכתוב רבלה „שמות שאינם מצויים בין מרנים ויהודים" (פנטגרואל, ספר ד', פרק ט"ו) והולך ומונה שמות בזויים, בדויים מלבו, מהם שאינם ניתנים לפרסום...

אחת ממדותיו של רבלה הוא השמוש במלים שאין להן שחר. מלבד מה שהשתמש במלים לקוחות מכל הלשונות והדיאלקטים, אהב רבלה ליצור בעצמו מלים, בעיקר לשמות אנשים וארצות ולתארים, אבל לעתים גם לסמן איזה עצם או פעולה כל־שהיא. יש שיצר את המלים מתוך שרשים שיש בצרפתית, או, לכל הפחות, בלטינית, ויש שהיה משתמש לשם יצירותיו בשרשים יוניים, ויש שהיה מחבר אות לאות ותנועה לתנועה למען תצא מלה כל־שהיא. יש שהמלים האלו עשויות כך, שהמפרשים יכולים לפרש: „משמע המלה ברור, אבל אי־אפשר לבארו", ויש שהמלים אינן מתפרשות לגמרי. אף־על־פי־כן לא השתמש רבלה, על־פי הרוב, כדי לקרוא שמות לאישים ולמדינות, במלים בדויות מן הלב לגמרי. אלא ביצירה מלולית חפשית מתוך שרשים של לשונות זרות, בדרך כלל מתוך שרשים של הלשון היונית או העברית. לא תמיד נוכל להכיר את המקור העברי של המלה, אולם כמעט שאין ספק, כי מלים רבות אשר לא נדע באורן, בעברית יסודן.

אחד ממקומות־הפלא שאליהם הגיע פנטגרואל, גבורו של רבלה, במסעותיו, המקום האחרון, הוא מקדשה של Bouteille (בקבוק), ששם שואל פנטגרואל לאורים ותומים של Bouteille. שם הכהן הגדול של המקדש הזה הוא ב ק ב ו ק. וכך הוא גם שם עצם האורקלום שאליו נסע. כמו כן יש אי בשם ב ו ה ו, ויש אי בשם א י ־ ה ג נ ב י ם ויש אי בשם ח נ ף. דומה, שלשמות איים הדמיוניים בחר רבלה רק מלים עבריות, כי אלו שאנו מבינים מתבארות בעברית בלבד, ויש שאינן מתבארות כל־עיקר, אבל צורתן מעידה על מקורן.

זה כבר הכירו חוקרי־רבלה, כי אבי גרגנטוא ופנטגרואל השתמש במלים הבאות מן העברית. לא היה הדבר קשה ביותר לדעתן, אחרי שרבלה מבאר בעצמו כמה וכמה מלים זרות ומציין את מקורן העברי ואת משמען. אבל אין ספק, שמספר המלים העבריות גדול הוא מאלה שהכירו בהן עד עכשיו.

ואלו הן המלים שאין ספק במקורן העברי (עפ"י א"ב):

א ח ש ד ר פ נ י ם — מעבדי	Achasdarpenius — Qninte-Essence
א ו ה ב י — מלך הגברים	Ohabé
ב ק ב ו ק — הכהן של מקדש הבקבוק האלוהי	Bacbuc
ב ה ו — שם אי במסעות פנטגרואל	Bohu
ג ב ו ר י ם — משמות הקצינים של קוינטא־אסנטיה	Giborius
ג ב ר י ם — במובן תרנגול	Gebarius
ג ו ז ל — גוזל כמשמעו (יונה)	Gosal
ג י ה נ ו ם — משמעה: הרפתקאות	Gehenne
ג נ ב י ם — שם של אי — אי־הגנבים	Ganabius
ח כ מ י ם — משמות קציני קוינטא־אסנטיה	Chachanius
ח ס י נ י ם — כנ"ל	Chesinius
ט ב ח י ם — משמות הקצינים של קוינטאי־אסנטיה	Tabachius
ט ח ו ר — יחיד מטחורים	Tachor
ח ר ד ו ת — מחשבות נוגות	Caradoth
ח נ ף — כמשמעו; שם אי	Chanef
כ ס י ל — כסיל וכימה	Chesil
מ ב י נ [י ם] — מקציני קוינטא־אסנטיה	Mébius
נ א מ נ י ם — כנ"ל	Neemanius
נ ד י ב י ם — כנ"ל	Nedibius
נ פ ל צ ת — מפלצת: שמה של מלכת Andouilles	Niphleseth

סלה — משמעה: בטח, ודאי	Sela
עשתרות — כמשמעה	Astorots (1
צבאות — כמשמעה	Sabaoth
רוזן — מקציני קוינטא־אסנטיה	Roznius
רברבן — כנ״ל	Rabrebaus
רוח — כמשמעה	Ruach
שבולת — שם	Schibboleth
שוטרים — מקציני קוינטא־אסנטיה	Sotrius
שרים — כנ״ל	Sarius
תהו — שם אי	Tohu

יש עוד מלים רבות המראות על מוצאן משורש עברי, כגון: Eminius — מינים; Gelasim — גלשים; Cheli — חלי; Offot — (שם ענק) עופות; Inian — ענין; Meden — (שם מקום) מערן.

מאין ידע רבלה עברית? מתוך המלים העבריות שהוא משתמש בהן ומתוך ידיעותיו ביהדות אפשר להניח, שידע משהו יותר מתלמוד התיאולוגים הקטולים בימיו. מן המחברים היהודים מזכיר רבלה בשם רק את [אברהם] אבן עזרא ואת ר׳ דוד קמחי, שמות ידועים בחוגי התיאולוגים, והוא מזכיר עוד כמה פעמים את הרבנים, את בעלי המסורה (Massoretz), את התלמודיים. בידיעות יסודיות שלו בעברית אין מה לפקפק, אחרי ש„בבאור הקצר של המלים שאינן ברורות״, בסוף פנטגרואל, ספר ד׳, מבאר רבלה בעצמו כמה מן המלים שהוציא מן הלשון העברית. מענין לציין, שרבלה חשב גם על יסוד המלים, ובביאור למלה בקבוק הוסיף, שהוא נקרא כך מפני הקול היוצא בשעת שפיכה מתוכו (אונומטופיה).

1) צורת השם ברבות, עם s בסופו, מעידה, כי ידע רבלה את הדקדוק העברי ודייק בצורה של רבות שיש לשם הזה בעברית.

גם השמות המקראיים שהוא מזכיר מובאים לפרקים בצורתם העברית ולא בזו של הוולגטה. על למוד רבלה עברית אנו מוצאים סמוכים במכתבו של גרנגטוא לפנטגרואל בנו. שם כתוב: „...אני רוצה שתלמד... עברית בעבור כתבי־הקודש וגם ארמית וערבית׳ — „ולעבור היטב על ספרי הרופאים היוניים, הערביים והלטינים, מבלי להקל ראש בתלמודיים ובמקובלים...״ — „ותקרא... בעברית את כתבי־הקודש״... (פנטגרואל, ספר ב׳, פרק ח׳).

אבל הדבר הקוריוזי ביותר היא השיחה העברית שישנה בספר זה. בבוא פנורג׳ אל פנטגרואל, ויפתח וידבר אליו בכמה וכמה לשונות, ופנטגרואל לא הבין אף מלה אחת מהן, ואחרי תשע הלשונות שקדמו ענה פנורג׳ ואמר: «Adoni, scholom lecha: im ischar harob hal habdeca, bemeherah thithen il kikar lechem, chancathule: laah al adonai cho nen ral» וזאת אומרת: „אדוני, שלום לך: אם ישר... (? הדבר?) על עבדך, במהרה תתן לי ככר לחם: ...(?)... (?) על אדני חונן דל״ 1). ומענין, שהפעם הבין פנטגרואל את דברי הזר הפלאי ויען: „עכשיו שמעתי יפה: כי זאת היא עברית שנאמרה במליצה יפה״ (שם, ספר ב׳, פרק ט׳).

האם היו רבותיו של רבלה לעברית יהודים? בין חבריו וידידיו ששמותיהם ידועים לנו לא נמצא אף יהודי אחד. אבל רבלה חי בערים שבהן היה ישוב יהודי גדול. אל־נא נשכח, שרבלה למד במונפליה, שהתרבות העברית לא ירדה בה לגמרי אף אחרי דור התבונים והגירונדים. בין שמות חבריו של רבלה במונפליה נמצא גם אנטוניום Saporta, כנראה, נצר ממשפחת ששפורטס הספרדית.

1) ral במקום דל מעיד, כי קרא רבלה את הכתב העברי, והחליף רי״ש ברל״ת.

בִּקֹּרֶת סְפָרִים

היהודים בערב

היהודים בערב. מאת ד״ר ישראל בן־זאב, מרצה מן המנין באוניברסיטה המצרית בקהיר. הוצאת ספרים „מצפה״. תל־אביב תרצ״א.

בשנת 1927 פרסם המחבר (וולפנזון) מחקר בלשון ערבית בשם „היהודים בחצי־אי ערב״, שמצא תשומת־לב בעתונות המשכילה הערבית. אחר־כך נסע לפרנקפורט והשתלם שם אצל פרופ׳ יוסף הורוויץ, שנפטר, כידוע, בפברואר של שנה זו. לזכרו מוקדש הספר העברי החדש, „היהודים בערב״, אשר לפנינו. באמת הוא ספר חדש לגבי המחקר הערבי ההוא. ביחוד נכר דבר זה בפרק השני, „מדינת היהודים ומלכות בית חִמְיַר המתיהדים על אדמת תימן״, המצטיין בשמוש רחב, אם כי מקרי קצת, בחקירות המודרניות ביותר.

תענוג ותועלת מרובים יפיק הקורא מן המבחר הגדול של קטעים מתורגמים מן הספרות הערבית הקדומה המהוה כמעט את רוב הספר, ולפי כונת המחבר כנראה גם־כן עיקרו. לא זה בלבד, שהקורא ילמד מהם את קורות היהודים בתקופת מחמד ואת יחס הסופרים הכותבים אליהם, אלא יקבל גם־כן רושם חי של ההיסטוריוגרפיה הערבית הישנה בכלל, על סוגיה וגוניה, מן הפלפול המלומד שבה והאגדה „המוסרית״ התפלה ועד אמנות הספור הנהדרה של השמיים המקוריים האלה. יעיין־נא הקורא בפרק הששי, השביעי והשמיני של הספר וימצא מעין אפופיה על אחרית היהודים בחג׳אז — כתובה בידי אויביהם, על־פי הרוב באובייקטיביות נפלאה, ועל־כל־פנים באנטרס, כמעט בלבביות עמוקה. היחס האנושי והאובייקטיבי הזה של המספר אל נושאו מציין את מלאכת־הספור השמית המקורית; אם לשים לפנינו דוגמא מספרותנו העתיקה, למשל, את אגודת הספורים על המלך דוד הזקן ומשפחתו (שמואל ב׳, פרק י״א—כ׳) — הלא טרחו, כידוע, החוקרים לשוא, לקבוע את העמדה ה„מפלגתית״ של המספר — במדה זו הוא נראה לנו אובייקטיבי, ואכן אם תקראו למשל את הספור על היהודי אל־זֻביר בן בטא (אצל בן־זאב 161 ואילך) ולא ידעתם מי כתבו, בודאי יעלה בדעתכם שיהודי כתבו.

לעומת זאת חבל, שהמחבר לא נצל כל צרכו את המקור הקדום והחשוב ביותר להכרת החיים הרוחניים של יהודי ערב בזמן מחמד — את הקראן. הלא בקראן בא תומר אגדי והלכי (אפילו מימרות מן המשנה), שאול מן היהודים, לאין קץ, והוא מעיד על ידיעותיהם של היהודים האלה, ומוכית, שהם היו יהודים „רבניים״ רגילים ולא היו שייכים לאיזו כת יהודית נשכחה. מה יפה, מה נחוץ היה לספח לספר כזה פרק ה„אגדה של בני־ערב״, „ההלכה של בני־ערב״. הלא את ספרו הקלסי של אברהם גייגר „מה קבל מחמד מתוך היהדות?״ מביא המחבר במקומות שונים (רק לא יאה, שסרס את שם הספר וגם של ספרים אחרים); לוא הסתייע בו ובחקירותיהם של החכמים הירשפלד, הורוויץ, ינסינק וזולתם היה יכול על נקלה לצייר על־פי הקראן תמונת־מה מהחיים הדתיים של היהודים. תחת זאת הוא נותן בפרק ד׳

פלפול מדעי, שיש בו רק מעט ממש, ונלחם את מלחמת היהדות בשאלה: „השפעת מי היתה גדולה על מחמד, של היהדות או של הנצרות?" בנשק חלור, כי אינו מראה בקיאות מספיקה במצב הנוכחי של השאלה.

יש להצטער, שהמחבר הזניח יותר מדי את המחקר המודרני, גם של חכמי־ישראל החשובים. דוגמה אחת מן התקופה שלפני האסלאם: בע' 16 אנו קוראים, שהמשנה והתלמוד אינם יודעים לספר מאומה על יהודי ערב. הודעה זו היא מוזרה מאד, ביחוד אחרי שדנו כבר כמה חוקרים (שאין המחבר מביאם) בשאלה זו, למשל: Steinschneider, Polemische Literatur, 244—273; J. Krauss, Die Talmudischen Nachrichten ueber Arabien, ZDMG 70, 321—353; A. Cohen, Arabisms in Rabbinic Literature, JQR. NS, III, 221 ואילך; J. Horovitz, Judaeo-Arabic Relations prior to the Islam, Islamic Kulture, 1928. (J. Friedlaender, The Jews of Arabia and the Gaonate, JQR. NS, I, 259—252)

הזנחה זו גורמת למחבר פעמים רבות להרוג גברא קטילי. כך מבאר הוא, למשל בע' 20, שהעיר יתריב נקראת „מדינה" כבר לפני האסלאם, ולא כדעת „כל חכמי אירופה המזרחנים" (!) רק בזמן האסלאם. אך מה קל היה למחבר לעמוד על טעותו, לוא פתח רק את „האנציקלופדיה של האסלם", ערך „מדינה", ולמד מתוכה, שהדעה שהוא מביאה כחדושו היא הדעה המקובלת היום, עם ההוספה המעניינת דוקא אותנו, שהשם „מדינה" הארמי דחק את השם המקורי בהשפעת היהודים, רוב תושבי המקום. — מן הלקויים המפליאים ביותר אציין, שאין המחבר מביא את המחקר המקיף „מחמד והיהודים במדינה" של החכם ינסינק (בכלל חקר חכם זה בהצלחה רבה את היחס שבין יהדות ואסלאם), שהוא היום ה־Standard work בשאלה זו. לוא השתמש במאמרו הגדול של יוסף הורוויץ „שמות יהודיים והנגזרים מהם בקראן" (ב־Hebrew Union College II, 145—227, אחרי־כן בגרמנית בספרו „מחקרים קראניים"), היה מציע לפני הקורא הרבה חומר מעניין והיה חושך ממנו את האטימולוגיות של הבל שבעמוד 25 וזולתו. — גם חקירות כתובות עבריות מזניח המחבר שלא בצדק. בע' 33—36 דן הוא על המשורר היהודי שמואל ן' עדיה ועל דיואנו, ואינו מזכיר את המאמר הרחב בשאלה זו של החכם יחזקאל יהודה. אם המאמר החשוב „עשרת חבריו היהודים של מוחמד" של מ. שובה (תרביץ ב') הגיע לידי המחבר לפני מסרו את ספרו לדפוס, איני יודע.—בספר היוצא באוסף „אוניברסיטה לעם" היה כמובן כדאי להזכיר עד כמה שאפשר חבורים עבריים על הנושא, כמו מאמריהם של ד. ילין ופרופ' יהודה על המשוררים היהודים בערב וכדומה, בפרק על הרג בני קריט'ה את שירו הידוע של טשרניחובסקי וכדו'; כמובן, אין בכך אלא „חסרון של יופי".

מעציבה ביותר היא ההקדמה, שבה מבטל המחבר במדה רחבה את קודמיו. מתפלא על כך ביחוד בעל המקצוע, שאחרי גמרו את קריאת הספר, אינו יכול לראות מה הוסיף ספר זה למה שהיה ידוע מכבר על הנושא. מאידך גיסא, רוצה אני עוד הפעם להדגיש, שיש להכיר תודה למחבר שפתח לפני הקורא העברי מחוז של חספרות הערבית, שהוא מעניין בפני עצמו ומעניין אותנו כיהודים באופן מיוחד.

ש. ד. גויטיין

לורד רינגו

לורד רינגו. רומן מאת ארנולד בנט. תרגום י. פישמן. הוצאת א. י. שטיבל. תל־אביב תרצ"א.

ספר ריאלי, בהיר־תוכן, עשיר חויות־חיים מן הימים הקרובים — ימי־המלחמה; ותיאורי־המאורעות המתרקמים בשולי „הפנורמה הכבירה של טבח־הדמים", ברחוק־מקום משדות־הקטל, נותנים בטוי אמנותי מגובש, חודר ומעמיק מהנעשה בספירות הגבוהות של חבר שליטי־עולם, המנצחים על הטרוף האנושי, על הזועה האיומה, על שטף הדמים הניגר מתוך קלות מוקיונית של משחקים זריזים, הרוקמים מזימות ותככים זה נגד זה ואשר „המלחמה בפלנדריה ובצרפת היתה רק מעין אספורט אכזרי" לעומת מלחמותיהם הם ונצוחי המפלגות שבחירי אומה אלה עמדו בראשן. — ביצירה בהירה זו של בנט הריאלית וסמלית כאחת, הבנויה פרקים אפיים קצרים, המתלכדים לחטיבה אחת של מציאות־חיים מחויבת ברחוב דאונינג' במשרדי המיניסטריון, בבית־הלורדים, באה לידי גלוי האמת המרה, האכזרית של כוח־השלטון, שלמרות המסגרת הדימוקרטית המקיפה אותו הרי הוא מרוכז כולו בידי כנופיה מצומצמת, אחוזת אמביציות אישיות, שהיא אטומת־אוזן ליסורי־נפש ההמונים, להם ולגורלם. מה ערך לכל הדם, הזוהמה והזוועות בשדות־הקרב לעומת אינטריגה קלה, נצוח אישי — הכל טפל לעומת דאגת הפרט, שרק היא קימת ובה כלול הכל. „כן, ידידי, דאגות הכלל אינן בנמצא. יש רק דאגת הפרט. כשאמי חולה שולח אני לעזאזל את מלחמת־העולם, אין אז ברצוני לנקוף באצבע בשבילה... מלחמת־העולם וכל אביזריה היא בשבילי: יין, נשים ושירה". כזה הוא מהלך מחשבתו של ראש־הממשלה אנדי קלית, והעלמה פוקר, מזכירתו הפרטית, היא היא ה„מנהלת את האמפריה".

ופרובלימת־חיים טרגית זו על יחסי הפרט והכלל, המתעוררת בכל הדורות ובכל התקופות והמטרידה את מוחותיהם של טובי ההוגים, חושפת לפנינו בעוז ובאומץ ומתוך שקט כבוש ביצירתו החיה, העסיסית, של בנט, אגב תיאור בולט חודר של עובדות־חיים, מעשי־חיים, יחסי־חיים וסבך מומנטים דקים, המצטרפים למסכת מופלאה של חוית־האדם בבית וברחוב ומזימה מחשבתו האפלה על פני רקע־חייו הקצרים, החולפים. — ובזה גם מבחן כוחה של היצירה האמנותית, אשר בהיותה מטפלת בפרטים טפלים לכאורה, שאין בהם ולא כלום מן הפתוס, מן הדבור המתלהב ועלילת גבורה רבה, ממצה היא מתוכם את האנושי־כללי, את הנצחי וקיים לעד. סגולה יקרה זו בולטת מאד בספרו של בנט „לורד רינגו", שבו הצליח המחבר לנתח כל מאורע פעוט, לגבשו, להחדירו ברטט־נפשי, לצרפו בכור החויה הפנימית עד היותו לסמל מאלף החותר למעמקים — אל התמצית. אף הפרקים בספר נושאים עליהם על־פי רוב שמות פרוזאיים, כגון: „המטה", „מרק", „טמפרטורה" וכדומה, אבל כל פרק ופרק מהוה ארשת מרוכזת, גרעינית, כחצובה מסלע, המתארת גורל האדם בתוך סבך של גורמי־חיים משונים, המשתלטים עליו ומשבשים דרך־חייו בנתיב־התעלומה.

מה עז הצער הנוקב בהלך־הרהוריו של האיש השליט, רב־הכוח, לורד רינגו, בעמדו ליד מטת אשתו המתה, לאחר שחטט במגרות שולחנה כדי לרגל את עברה... „רחמנות! יגון! עיפות! כאן על המטה היה מוטל הסמל והתמצית של כל צער־המלחמה, של כל עיפות העולם. כן, העולם כבר נתישן ונדלדל. המלחמה נמשכה מתוך יאוש, אינרציה, היכן ג'ופרי? איפה בנו הנודד בלילה זה?"

לורד רינגו, הפיגורה המרכזית, המתרוממת ועולה, חורגת ממסגרתה לקראת נצחונה וכשלונה גם יחד, תוארה לכל גדלה, היקפה, מהותה הפנימית וגורליותה, מתבלטים טלטולי־האדם, לבטיו המרובים בין רשויות־חיים שונות, מתמשכים החוטים מבית אהובתו — נערה מדלת־העם — אל בית הלורדים, מושב האצילים המכובדים באצטלות־הארגמן; ולעתים כל הפוליטיקה והתארים נעשים טפלים לגבי „הסנור המלבב והמפתה" של דלפין — אהובתו הצעירה. ומה רב החן הרך, הסנטימנטים הנאמנים באהבת לורד רינגו, זה הגבר־הזקן, המשתלבת כה יפה ובאופן אורגני לתוך מערכת התככים והמזימות של שליטי־עולם באוירת הזוועות של מלחמת־העולם. אין זאת כי אם חסד האהבה בדמותה הנאצלה — היסוד הנצחי של החיים — לעולם לא יסור מאתנו ורב כוחה המטהר והמזכך. ופרשה נאה זו של אהבת לורד רינגו לדלפין, על רטט־נפשו וסערת־רוחו, מזכירה לנו הרבה את אהבת דושוליון הזקן בהגדת הפורסיטים, ויש בה מיסודות־החיים הקובעים את גורל האיש.

ובד בבד עם סגולות־נפש יקרות אלה מתגלות גם חולשות האדם, המתמיהות בזרותן — תהפוכות רוח־האדם שאין לו פשר וחקר. לורד

רינגנו זה החולה, „בעל חשיבות לאומית", המוטל על ערש־דוי „בתוך יסורי־נשמה ואימת־המות" — אינו פוסק להתגעגע על פרסום ובמעמקי הכרתו הדועכת ישתוקק לחתימת הביולטין הרשמי בדבר מהלך מחלתו... אולם לפני שקעו בחלל האפל האיום, בהפליט גרונו קולות משונים ונבובים — „באותה שעה ישב סם (לורד רינגנו) בכורסה הרכה בחדר־האורחים הקטן של דלפין". כשזו צונחת בחיקו עם הטלפון ביד ונלחצת אליו. „הוא הרגיש את הכובד הנעים של גופה הנהדר ואת ריח שערותיה הנפלא, רגעים מקסימים"... אשר לאחריהם „משתרבב הסנטר למטה", והם חומקים ל„מעבר מזה" — —

כל יתר הדמויות בספר — מנהיגי העם ומאשריו, פקידי־המיניסטריון, ראש־הממשלה — מתגלים לפנינו בכל שעור קומתם המלאה, מהותם הפנימית, חולשותיהם, גבורותיהם ותנודת רוחם ליד גלגל־החיים המנסר בלי הרף, בלי השגיח, „כאלהים, ביגונו של האדם".

שמואלי

תשובה למבקר

ב„מאזנים" (ש"ז, גליון י"א) מבקר הד"ר צפרוני את ספרי: „מסתרי־האגדה", חלק שני, והנה הוא מתחיל בשבח, מכבד אותי כתואר: „למדן מופלג, בקי במכמני ספרותנו העתיקה, מצטיין בחריפות רבה", והכל כדי שמתוך שבחי יבוא לידי גנותי, שכי התאמת הפתגם התלמודי: „אגב חריפתא שבשתא" (בתלמוד: ב"מ צ"ו, ע"ב, אמנם כתוב: „לפום חורפא שבשתא"), והוא מוסיף ואומר, שהמחבר: „או מעקם את הכתוב באגדה או מסרס את העובדות ההיסטוריות". אבל זה אינו אמת. אין לראות זאת אפילו מהציטטות שמביא המבקר. להלן המבקר גונח ואומר: „בכלל רוצה מר וואהלמן לדעת הכל ולבאר את הכל". זוהי באמת העזה שוואהלמן רוצה לבאר אפילו מה שאין ביד המבקר לבאר. כיוצא בזה התאונן מר צפרוני בבקורת שכתב על ספרי „תקופת ישעיהו וחזיונותיו", שם הוא שואל: „מאין לו ליהודי פשוט (כלומר שאינו ד"ר), ליהודי סתם, כל אותן הידיעות וכל אותה ההבנה המדעית הדרושות בשביל לחבר בימינו פירוש על ישעיהו וכו'" („מאזנים", ש"א, גליון י"ט).

אבל נפן־נא אל עיקר הבקורת על אופן שיטתי ועבודתי, שהוא מביא לדוגמא, והיא אומר: „במקומות רבים באגדה נזכרות: בולאות, זאת אומרת מועצות־ערים שהיה להן שלטון כמעט אוטונומי על בני העיר וכו'. המחבר חושב בטעות שבולאות אינו הרבים מן בולי—המועצה, אלא מן בליוטוס — יועץ", אבל גם אני חשבתי שבולאות הוא הרבים מן בולי—המועצה, אלא שבאמת בולי פירושו גם יועץ. ראה בערוך החדש (ערך בולי 2), שמביא מן המדרש: „בולי ודימוס יוצאין עמו" והוא מפרש: „טעמו, יועצים", ולהלן כותב: „בלשון יון Boule או: Boulaios — איש העצה", ובכן רואים אנו, שבולאות פירושו גם יועצים, והשם הזה שמש גם לעשירים הגדולים, גדולי־הדור, כמו שאנו רואים שבשם „בליוטין" נקראו שלשה עשירי ירושלים: נקדימון בן גוריון וכו' (איכ"ר, פ' ה') ונקראו „גדולי מדינות" (ב"ר, ריש פמ"ב). והנה באבות דרבי נתן מדובר מבולאות שהיו בזמנו של בר כוכבא היינו — השרים, גדולי־הדור, „שפרקו עולו של הקדוש ברוך הוא מעליהם והמליכו עליהם מלך בשר ודם", אם כן „אינני מטפל בשאלה משונה (כדברי המבקר) מי הם הבולאות", ואחרי שנודע הדבר שפפוס ולולינוס היו באותו זמן עסקני־הצבור, והיו פעילים במרידת בר כוכבא ונהרגו בגזירת השמדי (עיין בספרי) ובתורת כוהנים נאמר: „ושברתי את גאון עוזכם — אלו הגאים שהם גאונם של ישראל כגון פפוס ולוליאנוס", וגם מצינו (שמחות פ"ח), שבגזירת השמד פסקו הבולאות, ובגיטין מצינו, שגאון ישראל שנשבר היו הבולאות, אם כן כמדומה, שיש לשער כאן, שפפוס ולוליאנוס הם הם הבולאות שביהודה, לא בתור חברי המועצות של עיר, אלא בתור עסקני־הצבור, שהיו פעילים בשעה שהרשה אדרינוס לבנות המקדש, ובשעת המרידה.

להלן שואל המבקר: „הלא פפוס ולוליאנוס לפי כל המסופר עליהם היו תושבי מצרים ואיך אפשר לעשותם לחברי מועצה עירונית בא"י?" הנה מלבד שדומה הדבר כאילו בא אדם לשאול: „הלא הד"ר צפרוני לפי כל המסופר עליו היה תושב רוסיה ואיך אפשר שיהיה גם סופר ומורה בתל־אביב?", יש לשים לב, כי כל דיוקו של מבקרי הוא מה שהבאתי בספרי מתורת כוהנים: „פפוס ולוליאנוס אלכסנדרי וחבריו", וגרץ ודרנבורג חשבו מטעם זה שהם היו מאלכסנדריה, אבל כבר כתבתי שם שהעיקר היא נוסחת הילקוט (בחוקותי תרע"ז): „לוליאנוס ואלכסנדרי", היינו, שגם אלכסנדרי הוא שם פרטי של איש אחד, שהיה גם הוא מבולאות של יהודה בזמן ההוא. אמנם המבקר תובע כאן ממני את עלבונם של גרץ ודרנברג, אבל מלבד שיש רשות אפילו ל„יהודי פשוט" לחלוק על פירושם של גרץ וחבריו בתורת כוהנים—הנה יגעתי ומצאתי גברא רבה שמסייע לי. הנה כותב אי. ה. וייס (דור דור ודורשיו, ח"ב, ע' 116): „האומר שלוליאנוס אלכסנדרי היה, טועה, ומה שכתוב בתורת כוהנים: כגון פפוס ולוליאנוס אלכסנדרי וחבריו זה שם פרטי, שאילו היה תואר צריך לומר: האלכסנדרי, ועל־כן העיקר כגירסת הילקוט: ואלכסנדר בויו, וזהו אולי איתו אלכסה שנפטר בעת ההיא בלוד וכו'". והנה מעיר עוד המבקר, כי „המחבר לא דק בזמן, כי הלא ר' טרפון לא חי בזמן מרד בר כוכבא", אבל השמיט המבקר את הראיה שהבאתי מהמדרש, כי ר' טרפון נחשב בין עשרה הרוגי מלכות (איכ"ר, פ' בלע), אם כן נהרג בגזירת־השמד שהיתה אחרי המרידה.

המבקר בא עלי בעקיפין, שאני משנה ומתקן את השמות: לולני — לולינוס, אלכסנדרא — אלכסנדר, ליסטוס — יוסטוס, רופוס — פפוס, והנה ציינתי שם, כי שני ה„תיקונים" הראשונים נמצאים בויקרא רבה, בנוגע לתיקון השלישי מודה המבקר עצמו, ונשאר רק התיקון האחרון, והלא אנחנו רואים, שנשתבש השם הזה, כי כאן כתוב: רופוס, ובויקרא רבה נמצא במקומו: רופא, ומכיון שבמקומות רבים נמצא את פפוס יחד עם לולינוס יכולתי לשער ולתקן: פפוס. ומה שאומר המבקר: „אי אפשר רופוס — פפוס, מפני שרופוס מתאים לשם העברי ראובן והמחבר עצמו אומר ששמו העברי של פפוס היה יהודה", כתבתי שם מפורש, שבויקרא רבה מתאים השם יהודה עם רופא—רופוס.

המבקר מתפלא על זה שאמרתי, שיוסטוס זהו יוסטא החייט שהקיסר מינהו לדוכוס ציפורי — ושואל: מה ענין דוכוס ציפורי לחבר מועצה עירונית יחד עם פפוס ולוליאנוס? אבל כבר כתבתי, שהכוונה אינה לחברי מועצה אלא לשרים ועסקני־הצבור. ומה שהמבקר מלגלג על השערתי, שיוסף המכונה יוסטוס החייט זהו יוסף שמצא מרגלית בדג — הנה כל מי שיקרא את המקורות הרבים שהבאתי מדברי חז"ל, שמוצא המרגלית היה חייט ברומא מוקיר שבת, ויוסף אפיטרופסו של הקיסר בשיחין הסמוכה לצפורי היה מוקיר שבת ולא נתן לצבא הרומאים לכבות ביום השבת את השריפה בביתו, וגם את ההוכחה, שיוסף זה היה בזמן קרוב לבר כוכבא, יודה שהשערתי צודקת.

לבסוף מתרומם המבקר וקורא בגאון אלי: „לא זו הדרך", והוא נותן לי הוראות בלמוד האגדה, אבל כבר זקנתי מהיות תלמיד מקשיב לתורתו של מר צפרוני.

מנדל וואהלמן

בקיאות...

בגליון ל"א של „הדואר" מביע מר מ. רוזן את השתוממותו, „שנכשלתי" בטעות גסה ויחסתי (ב„שבת", שנדפס ב„ספר השנה") לאחד־העם את המאמר „יותר משישראל שמרו את השבת, שמרה השבת אותם", בעוד שלפי הידוע לו, למר רוזן, לא אחד־העם הוא בעל המאמר, כי אם מקורו ב„מכילתא"; ולא עוד אלא, שלפי הידוע לו, לאותו מר רוזן, אחד־העם מביא אותו בשם ה„מכילתא".

כך כתוב בפירוש: „אחד העם בעצמו מביאהו בשם המכילתא".

הודאות, שבה נאמרו הדברים, עשויה להטעות את הקורא, שבאמת נפלה כאן טעות, בעוד שלכל הערתו של אותו בקי אין אף יסוד כלשהו, ויש רק להתפלא על עורכו של „הדואר", שלא מצא לנכון לעיין בכתבי אחד־העם, ואז היה נוכח, שלהד"ם: אחד־העם לא רק שאינו יכול להביא את דברי עצמו בשם ה„מכילתא", כי־אם מביא אותם בנוסח כזה („אפשר לאמור בלי שום הפרזה [1], שיותר משישראל שמרו את חשבת" וכו'), שאינו נותן בשום פנים מקום להשערה, שאלו הם דברים מפורסמים בספרותנו הקדומה.

על כל פנים, היינו מחזיקים טובה למר רוזן אילו הואיל לציין את המקום במכילתא, שבו מצא את „המאמר המוצלח".

יעקב פיכמן

פֶּרֶט

אוגוסט פורל

עם מותו של אוגוסט פורל מסתיימת תקופה, שהמנוח היה אחד מבאי־כוחה החשובים. על פורל אפשר לומר את אשר נאמר על לייבניץ: הוא היה פקולטה בפני עצמה. אכן, אפשר שפורל היה האישיות האחרונה, שידע, עסק ואף פיתח שורה שלמה של מקצועות־מדע שונים.

אוגוסט פורל היה יליד שויצריה. בראשונה, בשנת 1873, שמש בכהונת סגן־רופא בבית החולים המחוזי לחולי־רוח שבעיר מינכן. מתוך עבודתו זו עלה והגיע עד מעלת אורדינריוס לפסיכיאטריה באוניברסיטה אשר בציריך. בדרך כלל נחשב לאחד הרופאים המשובחים ביותר למחלות העצבים.

בשורה שלמה של חיבורים מקצועיים־מדעיים, ובעיקר בחיבור מפורסם על המות והחיות היונקות, רכש לו את הערצתם של אנשי־המדע. ביחוד עשה לו שם בהרצאתו על הטיפול בסוגסטיה שנשא בקונגרס־הרופאים שנתכנס בשויצריה בשנת 1888. בעבודתו זו נעשה לאחד ממפלסי דרכיה של תורת הסוגסטיה וחבורו על ההיפנוטיזם והסוגסטיה — ספר יסודי ורב־ערך בתורת הפסיכולוגיה — זכה לשתים־עשרה מהדורות.

בינתים יצא פורל לשם מסע־חקירה לאמריקה, לאפריקה הצפונית ולבולגריה, קלט רשמים, רכש נסיונות במקצועות שונים של החיים התרבותיים והרשמים והנסיונות האלה הורו לו כוון חדש בעבודתו. בשנת 1897 הסתלק ממשרת ההוראה שלו והתמסר כולו לעבודתו הספרותית־המדעית. לפי כל חבוריו שכתב מהזמן ההוא ואילך יש לכנותו בתואר אתיקן סוציאלי, ואף מן הגדולים ביותר, אבל בתואר זה אין למצות בשום פנים את הרב־צדדיות המפליאה של פורל.

בהשפעת דודו, אלכסים פורל, שהיה חוקר־טבע ידוע, עסק פורל גם בחקירת הטבע. בקרבת מורגס, בקנטון ואדט, מקום הולדתו של פורל, היתה לו הזדמנות להתבונן בהופעות־הטבע השונות, ובהיותו עוד סטודנט כתב פורל את ספרו על הנמלים, שזכה אז לפרס ואחרי חמשים שנה יצא הספר הזה שנית בשנויים מעטים בלבד. יש לציין, כי חקירתו בחיי הנמלים, שעסק בה בחשאי ששים שנה, הביאה אותו לידי חקירת תופעות סוציולוגיות בכלל.

ביחוד התמסר פורל לשתי פרובלימות סוציולוגיות במובן הרחב והן: כוהליות והשאלה המינית. הוא כתב שורה שלמה של ספרים חשובים במקצוע הפסיכיאטריה כגון: „ההיגיינה של העצבים", „המות והנפש". לשאלה המינית הקדיש ספר שעד היום הוא עולה על רוב הספרים שנכתבו בשאלה זו (הספר תורגם עברית ויצא בהוצאת „מצפה").

מלקט

[1]) ההטעמה שלי — י. פ.

מכתבים אל המערכת

א

תרשה־נא לי המערכת לתקן את הידיעה, שבאה בכרוניקה של ה„מאזנים", גליון ח' (ק"ח), שהגיע היום לידי. לפי ידיעה זו הרציתי בקלוב פא"ן העברי בורשה על הנושא „הספרות העברית ובנין הארץ". ולא כן הוא. ודאי הוטעתה המערכת בכך על־ידי המודעות של עתוני ורשה. לאמתו של דבר זכוני (מתוך טעמים פורמליים) בנושא הזה ובשמו המפורש הזה שלא בפני ושלא בידיעתי, ולא אלה שמשו מסגרת לדברי בקלוב פא"ן העברי בורשה.

בכבוד

הילדסהיים 21 VII 31. יצחק למדן

ב

בגליון י"ב (קי"ב) של „מאזנים" זכיתי ל„שתים־שלש שורות" מאת מר ג. שופמן. בין השאר הוא אומר: „על העתונאים מסוגו של א' שורה, כנראה, השכינה בשפע. הלא זוהי השכינה של הסתגלות והתרפסות וחלקות וחנופה וסגידה לתעלא בעידניה והגנה ידועה על אנשים ידועים".

אני מתכבד לבקש מאת מר שופמן, שיואיל להוכיח דבריו אלו „באותות ובמופתים", בפסוקים הלקוחים מן הקורספונדנציות שלי מארץ־ישראל ב„העולם" — ואקבל עלי את הדין.

כמדומה, שדרישה זו אני רשאי לדרוש מאת מר שופמן.

א.

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

בחירת ועד לסניף אגודת הסופרים בירושלים. ביום ה', ט' באב, נערכה מטעם סניף אגודת הסופרים בירושלים בנשיאותו של ש. טשרניחובסקי אספה לשם בחירת ועד מקומי. באספה השתתף בא־כוח המרכז י. פיכמן, שהרצה על תכנית העבודה של הסניף. חברי הועד הקודם א. אלמלית וש. שורץ מסרו פרטים מלבטי הסניף הקודם ומהסבות שגרמו לאי־הצלחתו. בוכוחים השתתפו: צ. קרול, ד"ר אייזנשטדט, י. עבאדי, ק. סילמן, ר' בנימין, א. מ. ליפשיץ, פ. בר־אדון, ד"ר אשכלי ועוד. נבחר ועד בן חמשה חברים: ש. טשרניחובסקי, י. עבאדי, מ. קפליוק, צ. קרול ומיכל רבינוביץ.

פתיחת הקלוב של אגודת הסופרים. ביום חמישי, כ"ג באב בשעה שמונה וחצי בערב, יפתח הקלוב של אגודת הסופרים בת"א. הפתיחה תתקיים בבית־הקפה ההונגרי „הגנה" ר. נחלת בנימין, שישמש מקום ועד זמני לסופרים בחדשי הקיץ. לנשף הפתיחה מוזמנים הסופרים, אנשי־הבמה והאמנים שבת"א. תכנית הנשף: פתיחה, שיחה ספרותית על הנושא „הרומן הביאוגרפי". הפותח בשיחה יעקב פיכמן.

הקלוב יהיה פתוח לחברי אגודת הסופרים משעה ו' בערב. בקלוב ימצאו, מלבד העתונים העברים, גם העתונים החשובים ביותר באנגלית, צרפתית, גרמנית, רוסית ובלשונות אחרות.

בהתחרות על „פרס מגנס" מטעם האוניברסיטה העברית על הנושא: „תיאורי הערבים בספרות העברית" זכו מהסטודנטים שהשתתפו בהתחרות זו: מ. קפליוק וי. בקר. השופטים היו: הפרופ. י. קלוזנר, ד"ר ה. ברגמן ופרופ' רות.

א. ז. בן־ישי, חבר מערכת „הארץ" חזר לארץ.

מצבה הקשה של „תרבות" בפולניה. מצב חמור נתהוה בהסתדרות „תרבות" בפולניה ובמוסדות המרכזיים שלה בגלל המשבר הקשה העובר כעת על התנועה העברית בארץ זו. יש חשש, שהסמינריונים העברים למורים ולגננות, שגמרו את שנתם בגרעון עצום, לא יוכלו להפתח לשנת־הלמודים החדשה ודבר זה ימיט שואה על כל תנועת החנוך העברי בפולניה. הועד המרכזי של „תרבות" החליט איפוא לארגן, למרות עונת הקיץ, מפעל תכוף לטובת המוסדות החנוכיים של תרבות וחברי הועד המרכזי הנמצאים במדינה עומדים לצאת בימים הקרובים לערי־השדה, כדי להגשים את המפעל הזה, שבתוצאותיו תלויה התפתחות התנועה העברית במדינה זו.

בהוצאת ה„יידישר פרלג" בברלין יצאו בימים הקרובים בגרמנית: כרך ב' של „הסוציולוגיה של היהודים" לארתור רופין וחלק ב' מ„תולדות החסידות" לשמעון דובנוב.

כרוניקה כללית:

מות משורר צ'יכי. לפני ירחים מספר מת באי לופוד שעל חוף דלמציה המשורר הצ'יכי המפורסם ויקטור דיק בשנת החמשים וארבע לחייו. קבורתו שנערכה בפרג נהפכה לטכס לאומי גדול. דיק התחיל את פעולתו הספרותית בשנת 1896 כדרמטורג וכמשורר לירי דק, אך חשיבותו התבלטה בעיקר במקצוע השירה. מבין קבצי שיריו הרבים יש לציין בעיקר את הספר האחרון שלו „הגל התשיעי" (יצא בשנת 1930). דיק כתב גם ספורים פסיכולוגיים קטנים ורומנים רחבים על מצע פוליטי, שהחשוב שבהם הוא הספר „בני סוקה", העוסק בתאור המלחמה. המנוח עמד בראש ההסתדרות הספרותית „אומיליצקה בסידה" וערך את הירחון „לומיר". בתור סטיריקן פוליטי וספרותי, בעל אופי בולט ובעל עט שנון והלצה חריפה, לא היה דומה לו בספרות הצ'יכית הצעירה.

מות פילוסוף דני. בקופנהגן מת הפילוסוף־החוקר הידוע הרולד היפדיניג בשנת השמונים ושמונה לחייו. היפדנג: היה במשך שנים רבות פרופיסור לפילוסופיה באוניברסיטה של קופנהגן. הוא חבר ספרים חשובים בתולדות הפילוסופיה.

ספר מסות של הופמנסתל. בהוצאת ס. פישר, ברלין, יצא לאור מבחר מאמריו של המשורר הוגו פון הופמנסתל. הספר נקרא בשם „מגע הספירות" ומכיל שורה של מסות ומחקרים על הספרות והתיאטרון.

מחקר על „פאוסט" של גיתה. באמלתיה־פרלג (צ'וריך־ליפסיאה), יצא זה לא כבר מחקר על דרך חייו של „פאוסט" לגיתה מאת היינריך ביהלמן. המחקר מחזיק ששה־עשר פרקים וסוקר את כל דרגות התפתחותו ותחומי פעולותיו של הגבור.

קונקורס הנובילות בסקנדינביה. בסקנדינביה, היינו בנורבגיה שודיה ודנמרק, נסתיים זה לא כבר הקונקורס לקבלת פרסים בעד הנובילות המשובחות ביותר. התוצאות אינן ידועות עוד. הן תתפרסמנה בראשון לספטמבר שנה זו. להתחרות זו נשלחו למעלה ממאתים כתבי־יד של נובילות. סכום הפרסים עולה לכדי 77,500 כתר. נוסף לזה יקבלו הזוכים בפרס את ההכנסה מכתביהם, שיצאו לאור. תשעה כתבי־יד יזכו בפרסים, אחר ימסרו כתבי־היד הללו לועדה בת ששה (שנים שנים מכל ארץ), אשר יקבעו את כתב־היד הראוי לפרס הראשון — סך 25000 כתר — אשר ינתן בנובמבר.

ספרים שנתקבלו:

I. **ספרות יפה מתורגמת:**

ארנולד בנט. לורד רינגו. תרגום י. פישמן. חלק שני. הוצאת שטיבל, ברלין־תל־אביב. תרצ"א. 387 עמ'.

II. **ספרות ילדים:**

ח. ד. שחר, מימי הילדות. ציורים מאת גניה מיזליס. הוצאת „קופת הספר", תל־אביב, תמוז תרצ"א. 94 עמ'.

מגלות לבתי־הספר: הקרפדה מאת י. מרגולין; האנפית מאת י. ציד, תרגם מכ"י י. מרגולין; משורר האביב (עפרוני השדה) מאת י. ציד, תרגם מכ"י י. מרגולין; ההגשמת והפשוש מאת י. ציד, תרגם י' מרגולין; צפרי־שיר: ג' הפשוש מאת י' מרגולין; א. חנן הגנן, ב. אגדת הרקפת כתוב עברית על־ידי ז. אריאל. הוצאת „אמנות" תל־אביב.

III. **כתבי־עת ומאספים:**

הד החנוך. עתון הסתדרות המורים בארץ־ישראל. גליון י"ד, שנה ה'. ירושלים, כ"ה בתמוז תרצ"א.

קואופרציה. עתון ה"מרכז" — מוסד מרכזי של האגודות ההדדיות לאשראי ולחסכון בא"י. חוברת ג־ד, תל־אביב, סיון־תמוז תרצ"א.

המגיד יוצא לאור מדי חודש בחדשו ע"י הרב יצחק קליין. סאטמא תרצ"א.

IV. **שונות:**

ביבליוגרפיה של מאמרי י. ל. גורדון מאת יוחנן פוגרבינסקי, הדפסה מיוחדת מתוך קרית „ספר" ירושלים תרצ"א.

Juden der Welt erhaltet den Sabbat von Rabbiner Dr. Rosenthal. Berlin 1931.

העורך האחראי: ש' צמח

יצא לאור הספר

טלטולי גבר

מאת י. ש. ווייס

ממאורעות חייו של אדם שנדד וראה הרבה, ולאחרי כמה גלגולים וטלטולים נקלע לאמריקה.
זכרונות מן העולם הישן ודמויות וטפוסים מן העולם החדש באים בספר יחדי

מחיר הספר מכורך 152 מא"י

מצפה הוצאת ספרים בע"מ
תל־אביב ת. ד. 67

יצא לאור הספר

עזרה ראשונה במקרי אסון

מאת ד"ר אריה אלוטין
בעריכת ד"ר ד. א. פרידמן

מחיר הספר, מעוטף 50 מא"י; מכורך 60 מא"י להסתדריות — הנחה.

בהזמנות לפנות: הוצאת „הרפואה" תל־אביב ת. ד. 126 בשביל „עזרה ראשונה" ואל הסתדרויות הנוער והאספורט בארץ.

בתל־אביב נמצא הספר למכירה אצל שלמי ראובן ב„מגן דוד אדום" ובכל בתי מסחר לספרים

בירושלים המכירה הראשית בבית מסחר ספרים „אחיאסף"

כפר ילדים

ברמת־גן, ע"י תל־אביב

בהנהלת **ש. ז. עמיאב** (פוגצוב)

במשק חקלאי מגוון ומסודר, במקום אויר צח ומבריא, בחברת ילדים עובדת ויוצרת, בתנאי חיים אוטונומיים הבנויים על יסודות המסורת יקבל הילד את חנוכו החברתי, את השכלתו בתחום ביה"ס העממי בתוספת השכלה חקלאית אלמנטרית ואת הכשרתו לעבודה בכלל ולעבודה חקלאית בפרט.

מתקבלים ילדים וילדות בגיל 8 – 15 שנה.

תכנית מפורטת ותנאי הקבלה אפשר להשיג במשרד ההנהלה,
תל־אביב, שדרות רוטשילד 92.

חדשה בספרות הפדגוגית!

ה ד ב ר

מאת **יצחק הרצברג**

בהשתתפות **חבר מורים עברים**

ספר למוד הקריאה, הכתיבה וראשית דעת השפה העברית ע"פ השיטה הקולית־ההסתכלותית, שבשלשים ושמונה שעורים ילמד הפעוט, שאינו יודע עדיין צורת אות, את הקריאה, הכתיבה וראשית ידיעת השפה העברית **על נקלה**

ציוריו הגווניים המרובים (250) מרחיבים דעתו של התלמיד ומבארים את כל המלים והמושגים באפן שאין המורה ואין התלמיד זקוקים לתרגום.

כל מורה מומחה משתמש אך בספר זה

נמצא למכירה בכל בית מסחר עברי.

מורי בתי ספר, חברות ומוסדות חנוך מקבלים

אכסמפליר אחד לדוגמא ח נ ם.

לפנות אל:

I. HERZBERG Wien, II., Karmelitergasse 5/9

צינקוגרפיה
יונה רינדזונסקי

מקבל כל מיני עבודות צינקוגרפיה, שטריך, אוטוטיפיה לצבע אחד למגון.

הטכניקה הכי חדישה, עבודה דיקנית
המחירים נוחים

תל־אביב

רחוב הרצל 7 פנת שדרות רוטשלד.

מחסני מצרים למכונות

ת׳ ד׳ 76 סניף יפו תלפון 301

הסוכנים היחידים לארץ־ישראל ועבר־הירדן של חברת הטרקטורים

„קטרפילר"

CATERPILLAR TRACTOR Co.

נגמרו הנסיונות של ה„קומבין קטרפילר מודל 38", שנעשו ע"י מחלקת ההדרכה של תחנת הנסיון על שטח של שמונה מאות דונם, בתוצאות מצוינות: קצרה מאה דונם קמה, שיבולה היה 20 טון גרעינים – ביום־עבודה בן 9 שעות.

הקומבין הנ"ל נקנה ע"י הסוכנות היהודית בשביל משקי העמק.

כמו כן נגמרו הנסיונות של הקומבין השני מהפירמה קטרפילר „מודל 38", שנעשו ע"י פיק"א על שטח של 700 דונם פשתה בכברה (כנימינה) והתוצאות מצוינות.

הקומבין הנ"ל נקנה ע"י חברת פיק"א.

התוצרות:

קטרפילר טרקטור שלשלאות;

קטרפילר קומבין מכונה הקוצרת ודשה;

קטרפילר לסלילת כבישים.

דפוס „הארץ" תל־אביב

№ 14-15 (114-115)

שנה שלישית

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
ידדטו
(קיד־קטו)

תל־אביב
ז' באלול
תרצ״א

Tel-Aviv
August 20
1931

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ־ישראל: לשנה 1 לא״י; לחצי שנה 500 מא״י בחוץ־לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים מחיר גליון בודד — בארץ־ישראל 20 מא״י; בחו״ל 12 סנט	עמוד שלם — 5 לא״י; חצי עמוד — 2.750 לא״י; רבע עמוד — 1.500 לא״י; 1/8 עמוד — 800 מ.; 1/16 עמוד — 500 מא״י. למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ״ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine

בית המערכת וההנהלה: ת״א, רחוב מונטיפיורי 32

גליון זה מחזיק 24 עמודים ומחירו
בארץ־י — 30 מא״י ובחו״ל — 20 סנט

אויבי האדם

הכי מסוכנים הם החרקים

סיטה לחרקים משמידה את הזבובים, היתושים הפשפשים וכו' הגורמים למחלות הטיפוס, דיסנ־טריה, מלריה וכו'.

סיטה לחרקים המשובח ומצטיין בפעולתו

הוא תוצרת הארץ!

ברכות
לראש השנה תרצ"ו
• תדפסנה •
ב"מאזנים"

מחיר הברכה הרגיל
100 מא"י

וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא תֶחְסָר (מלכים א' יז)

Vasenol

KINDER-KORPER-FUSS-PUDER

געגועיך הם להיות נעים לאנשים

אמצעי מובהק להשגת דבר זה הוא בלי כל ספק
אבקת וזנול לגוף, המרעננת את הגוף
מסירה כל ריח בלתי נעים ועושה את העור עדין.
במקרה של זעה מרובה — צריך להשתמש
באבקת וזנול לרגלים

להשיג בכל בתי המרקחת

הסוכן הכללי לא"י: א. הרשברג, תל־אביב.

פרדסנים!

השתמשו לרפוי כנימת המ...
באמצעי המפורסם והטוב ביות...

VOLCK

להשיג בחביות ובפחים

אצל הסוכנים היחידים לארץ־ישר...
הפרדסנים המאוחדים בע"...
(יעקבזון ורבינוביץ...)
יפו, רחוב בוסטרוס, בבנין הגדול קומה...
או אצל סוכניהם במושבות

יקבי ראשון־לציון וזכרון יעקב

כרמל מזרחי

(א.ל.ק.י.ב.ל.א)

אותות כבוד והצטינות

המבורג 1897	פריז 1900
וינה 1906	טורינו 1911
מוסקבה — —	1923
וומבלי לונדון —	1926
יפו תל־אביב — —	1926

יין, קוניאק ארק וליקר

ראשון־לציון, ארץ־ישראל

סניפים וסוכנויות:

אסיה: בארץ־ישראל — חברת "כרמל מזרחי" — ירושלים תל־אביב, יפו, חיפה, צפת וכל המושבות העבריות, בסוריה — חברת "כרמל מזרחי"—בירות, דמשק, חלב בהודו — בומביי. במזרח הרחוק — חברת "כרמל מזרחי" — שנגהאי

אירופה: באנגליה — חברת "פלוין" שורדיטש 178/9 — לונדון בשויצריה — ג'נף. בגרמניה—ברלין, בצ'כוסלבקיה—בברוקס. באוסטריה — וינה. בפולניה — ורשה. בדנציג דניה—חברת "כרמל" קופנהגן. בהולנד—אמשטרדם

אמריקה: בארצות הברית—ניו־יורק. בארגנטינה — בוינוס־אירס, בברזיליה — ריו־די־ז'נירו.

אפריקה: במצרים—חברת "כרמל מזרחי"—קהיר, אלכסנדריה פורט־סעיד, סואץ, מנסורה, טרנסול. יוהניסבורג

אוסטרליה: מלבורן.

ניו־זלנד: אוקלנד הסטינגס.

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, ז' באלול, תרצ"א | גליון י"ד־ט"ו (קי"ד־קט"ו)

ביום*

מאת יעקב פיכמן

א

הביום כחזרת חיים, כאינסצניזציה של מה שקיים, או של מה שהיה קיים, בעולם המציאות, הוא אמצעי מובהק וכשר להגביר את הרגשת ההויה, בה במדה שהוא נעשה אמצעי פסול ומזיק, כשהוא מתימר לתת את עצמו לא כחזרה על המציאות, כי־אם כמציאות עצמה, כממלא מקומה.

הביום, כאמצעי רגיל באמנות, אינו איפוא פגם כשהוא לעצמו. אדרבה, גדול ערכו של כשרון הגלגול בגופם ובנשמתם של האחרים, ולא רק על הבמה, כי־אם גם בכל הגשמה של שירה, נגון וציור. הביום נעשה לקוי רק כשהוא עושה את שליחותו פלסתר – כשאדם מתלבש בזולתו לא כדי לשוות לפנינו את הזולת, כי־אם את עצמו; כשאנו מתלבשים בתגת האחרים לא כדי להבליט אותם, את האחרים, כי־אם את עצמנו. במדה שגלגול אחרים בעצמנו הוא בכל אמנות סימן לכוח, כך הוא הפוכו סימן לחולשה, לדלדול העצמיות. זוהי האמביציה לשיעור־קומה שאין כוחותיה מספיקים.

ביום כזה יוצר את הגבורים המדומים, העושים כמתכונת אנשי־השם אשר מעולם. מין „גבורה מקובצת" היא הנתמכת ברואים ובלא־רואים על כתפי אחרים. באוירה של ירידה הם גדלים תמיד – פסיבדו־הגבורים הללו.

ב

הביום בא תמיד במקום החיים. הוא ממלא את הריקות. כשהחיים פוסקים, מתחיל המשחק. כשהיצירה עצמה לוקה, מתחילה החזרה עליה. כלפי חוץ לא תמיד מורגש המעבר מיצירה למשחק. לאמתו של דבר, הרי המשחק אינו פוסק גם בשעת יצירה. כל אחד חי את עצמו ומשחק את עצמו לסירוגין. גדולה מזו: לתוך מסכת החיים עצמם הרי נארגים תמיד חוטי המשחק. החיים והמשחק – אי אתה יכול לעולם להפריד בין שניהם. בזה אולי מקור כל הקונפליקטים בנפש האדם, שאין אנו יודעים, גם לגבי עצמנו, היכן נגמרת האמת והיכן מתחיל המשחק – כל־כך הם קמורים ומעורים תמיד זה בזה. לא רק הגולם, המשולל כל עצמיות, כי־אם גם יוצר האמת רשות עצמו פרושה תמיד לפניו, הוא אינו מבחין את השעה, שהוא מתחיל מביים את מה שיצר קודם לכן. רק ברגעי עליה מועטים, אנו משתחררים לגמרי מן הלץ הפנימי, המלוה אותנו תמיד ומחקה אותנו. אכן בכל שעה של התרוקנות, של סלוק־שכינה, הוא אורב לנו שנב. בזה גם ניכרת שעה של חולשת־הדעת, של התרופפות הרצון – שהביום הולך ותופס בה מקומה של יצירה.

ג

גם התרוקנות בחיי הצבור גוררת אחריה אותה הופעה– את הביום. כיון שרוח־הקודש מסתלקת, מיד מתפנה מקום ל„שדין ולילין", האורבים לנו תמיד במסתרים ומתגלים בבוא זמנם. זהו הסימן המובהק שנפסק השפע – כשעולה המוקיון על הבמה. שממון – הוא המוליד את הצמאון למופת. הרפיון לקטנות הוא תובע את ה„גדולות" בצלצלי־תרועה. כל פסיבדו־יצירה אינה מסתפקת במעוט.

הוי, אנו מכירים אותם מיד – את המרקדים לחליל השטן! כשהרוחות הולכות ורפות וכח הרצון ויכולת העשיה הולכים ומתמעטים, נולד הבוז לקטנות, בא הזלזול במה שעומד על הקרקע, במה שהושג בעמל רב על־ידי האחרים. אותה שעה נוצרת בדמיון החולני „ירושלים של מעלה", שאליה שלוחות כל הידים הבטלות.

אנשי־הביום. בין שהם עושי פוליטיקה בחיים ובין שהם עושי פוליטיקה בספרות. – אתה מכיר אותם בזה, שהם תמיד קיצוניים, תמיד „מקסימליסטים". כאלה כן אלה יש להם דוגמה של הורסים או של „דורסים" בעבר, שאת מעשיהם הם מחקים, ואין העולם נדון אלא אחר הדוגמה המוכנה. אין דבר, אם אלה, שאת מעשיהם הם מחקים, עשו מה שעשו במצב אחר ומתוך תנאים אחרים – המעשים עצמם, כ„מעשי־גבורה", ראויים לחקוי על כל פנים. אין דבר, אם אלה לא ראו את תביעותיהם כלל כמקסימליות (אילו נראו להם כך, לא היו גורסים אותן) –

*) ביום ולא „במוי", כפי שנהוג בטעות. „במה" נגזרה מנחי ע"ו (כ„קמה" מ„קום") ולא מנחי ל"ה (לפי הערה בעל פה של ביאליק).

המקסימליות כשהיא לעצמה מחזה נאה היא, המעורר התפעלות, והיא אמצעי דמגוגי בדוק ומנוסה.

כן, בזה בעיקר הם נבדלים מלוחמי־האמת. שאלה החרדים למעשיהם ואחראים להם אינם תופסים את המרובה לעולם. המקסימליות מתחילה רק במקום שבעומק ההכרה אין מאמינים בה, אין מאמינים בהתגשמותה — במקום שבעומק ההכרה רואים אותה רק כ„נומר נאה" בשביל הבמה.

ד

הביום — אנו מבחינים בו מיד, משום שהכל כאן מכוון כלפי חוץ, הכל מוכן מראש, הכל עשוי בחשבון. אין זה כלל חקוי עור, מעשה־אינסטינקט, שתקופה אחת נוהגת בחברתה, משום שהיא דומה לה פחות או יותר. כי־אם משחק־מדעת, מלוי תפקיד שאינו הולם ברובו את המציאות ואת צרכי־המציאות— רצון להאחז בשעה היסטורית גדולה או במעשה־עוז מפורסם, שהיה בזמנו מחויב המציאות ומוכרח המציאות, כדי למלאות את החלל שנתרוקן.

אותה שעה שבמת ההיסטוריה מתרוקנת מגבוריה האמתיים, היא נעשית מדרס לאנשי־ביום, ל„עושים כמתכונת" — פעמים בכשרון של חקוי רב, אולי גם ביתר כשרון מאלה, שאותם הם מחקים. אלה הם „במקום־הגבורים" הטפוסיים, המבדחים את הקהל בשעת־ההפסקה. איש־הביום הרי אינו מתכוון, לאמתו של דבר, אלא לבדח.

הוא תמיד משועבד כולו רק לרושם שהוא עושה על האחר – וגם ברגע שהוא לכאורה נסער עד היסוד בו, אינו שוכח אותו ואינו פוסק מלכוון אליו את כל נפשו. מהותו של כל ביום היא הסחת הדעת מנפשו, מצרכי נפשו — הקסם, המשעבד לכאורה את האחרים, ובעצם אינו אלא הפקרת עצמו המוחלטת.

בזה היסוד הטרגי שבכל משחק. אנו תמיד שבויים בידי הזולת. אנו עושים שמות בעצמנו, כדי לקנות את לב האחרים. לכאורה אנו משעבדים את רצון האחרים לנו, אבל בעצם אנו ורצוננו משועבדים להם. אנו עושים, מדעת ושלא מדעת, את מה שלהם ניחא.

תקופה של ביום היא איפוא קודם כל תקופה של בזבוז. מבזבזים את הנפש ומבזבזים ערכי־עם. בתקופה כזו היצירה הלירית מתכמשת והולכת, ועמה — כל זיקה נפשית לנעשה. אין אדם רואה עוד ללבבו, אין אדם פונה עוד אל נפשו. אין דבר פורח עוד בצנעה. הכל הוצא החוצה. הרכוש של דורות מוצג ל„מכירה בפומבי".

ה

מי שמתבונן אל כל מה שהולך ומתהוה לנגד עינינו בשנים האחרונות, רואה ברור לאן פני הדור מכוונות. הביום השתלט בכל חיינו ורוח־עועים נסוכה על כל עולמנו. כל מה שיש בו מצלילות־הדעת מתבזה; כל מחשבה שמקורה בהכרת המציאות מתנבלת, נפגשת בשריקותיהם של המבוהלים. כל מה שטרחו מחנכי־העם, מאחד־העם ועד א. ד. גורדון, כדי לעקור מלב הדור את שרשי־ההזיה, כדי להכשירו להשגת־חיים בריאה, היתה עבודה לבטלה. עשרות שנים חנך הדור את עצמו לעשיה, ואנחנו שמחנו על כל יד יהודית שנתכשרה להגשמה, יותר אולי משמחנו על כל הכבושים האוריריים שהביאו לנו לבסוף רק מפח־נפש, באשר ידענו כי רק בזה ננצח; אבל די היה לקריאה מטורפת אחת, המתירה שוב את ההזיה, כדי שרפי־המוח ורפי־הידים יתנערו כאיש אחד מתורת האמת הפשוטה ויאחזו שוב בקורי הדמיון והבטלה, כאשר נאחזו אבותיהם ואבות־אבותיהם מדור דור.

עשרות שנים חנכנו את עצמנו למשמעת־עם, ונדמה היה שאפילו תינוק בעריסתו קלט את האמת הפשוטה, שכאן, בארץ הזאת, לא נזכה מן ההפקר. גם אם יקומו לנו כל גאוני־המדינה שבעולם, — שארץ־ישראל אינה קומבינציה של מנחם־מנדל, כי־אם קודם כל גלוי של רצון, גלוי של יכולת עצמית, של עשיה שאינה פוסקת בכל התנאים ובכל המצבים, ושאם נעמוד בנסיון זה, לא יוכלו לנו כל האויבים וכל המשטינים שבעולם; אבל די היה לגל עכור אחד של אנרכיה שיקום עלינו, כדי שיערער תיכף את שורותינו וישים בבת אחת לאל את כל משמעת וחדות־הרס אחת תקיף את המחנה מקצה ועד קצה: חדות־ההרס של צבא נִגף, השב מן החזית וידיו על ראשו...

ו

לא תמיד מתחיל הביום ביודעים, ולא תמיד הוא חסר, ביחוד בצעדיו הראשונים, גם יסוד־אמת. קשה בכגון זה להפריד בין רגעי־הכאב הנאמנים ובין האפקטציה הנסחפת בלי משים אחריהם. מה שאנו מציינים בשם „ביום", פעמים מקורו לכתחילה בהתעוררות נאמנה נגד התקרשות המחשבה וטמטום הלב, המיוחדים לאלה ש„מושבם איתן" בחיים ובספרות. אין מן הנמנע, שבסכסוך־סרק זה יונח לכתחילה גם רעיון פורה, רעיון הצריך לשעתו. אבל מה שנוצר, אולי, מתוך כאב אמתי ומתוך צורך־חיים אמתי, הולך מעט־מעט ונהפך למלחמת־קרקס, היונקת כבר לא מן הרעיון, כי־אם מן ההתמרמרות המתגברת על־ידי עצם המלחמה. „האמת הקטנה", שבשמה הורם „נס המרד", משכחת את האמת הגדולה—משכחת את מה שמאחד, מה שראוי שיהא מאחד, את הנלחמים. שמחת הפירוד — היא המגלה את רוח הביום המפעמת מלחמה זו והיא שעושה אותה בעיני המסתכלים להתאבקות בטלה.

זוהי הסכנה הגדולה, הנשקפת תמיד לא מן השקר, כי־אם מ„מקצת האמת". ואחד הוא החזיון הזה בפוליטיקה ובספרות. אנשים באים בשם „אמת" שלהם (למי אין „אמת" שלו, שבשמה הוא מוכן להחזיר את כל העולם לתהו ובהו?). טבעי הוא, שנלחמים לה, והמלחמה לכאורה מוצדקת. והיא לכאורה מלחמה לשם שמים, אבל לכשבודקים אותה, „אמת" זו, שבשמה הרבו להשחית ולהפריד כל־כך, רואים עד כמה קטנה אמת זו מן השקר הגדול שגררה אחריה.

ז

הביום והאפקטציה, שפגיעתם בחיינו ובספרותנו קשה כל־כך, הכו ביחוד את תלמי הליריקה שלנו, — זו שסוככה עד כה בצלה הירוק על חרבוני חיינו. ואין פלא. הליריקה, שכל כחה הוא ב„הצנע לכת", בפרופורציה טובה של הבלטת הרגש ודכוי הרגש, זקוקה ביותר לטל הנפשי, לרוח הדממה המטהרת.

לא אמרנו שהתקופה האחרונה עניה בכשרונות, ולא בכשרון תליא מילתא. מה שחסר — היא אותה הרוח המטהרת, איתו משב נפשי עז, שבלעדיהם אין כל שירה אלא מלאכה פחות או יותר טובה. גם המחונן ביותר שבשירה זו טבוע בחותם הביום. ודאי שיש כאן כשרון. מהותו של הביום הרי היא בעצם — כשרון. יותר מכל שירת לב היא זקוקה לאמצעי בטוי עשירים. כאן בלי כשרון הרי „אין לזוז". אפילו הכשרון

לא תמיד מציל. על ה א י כ ו ת ידובר כאן ועל מדת האמת; על מה שמזומן לחיים ועל מה שראוי לחיים.

אם נגיד, שבין המשוררים שקמו לנו בתקופה האחרונה, כשרונות־הביום תופסים מקום בראש, עוד לא פסלנו שירה זו, אם גם קבענו את מהותה. שירה זו בלי ספק הביאה עמה הרבה מן החידוש ומסמנת בלי ספק דרגא של התפתחות חדשה. על כל פנים, רחוקים אנו מאד מביטול. יודעים אנו עד כמה איש־הכשרון עשוי להפוך את הקערה על פיה — אפילו את „קערתו" הוא.. וכבר ראינו, שיש פותח בדקלמציה ומסיים בשירת אמת גדולה. כאן כל צמיחה וכל התחדשות הן בגדר האפשר, ואין לך מהומה וערבוביה, שאינן נעשות למשורר, בשעת רצון, חומר לאותו ניגון מזוקק, שאליו לא פללנו. כשם שמתוך התעוררות־אמת באים לפעמים לכלל ביום, כך יש שמתגברים עליו תוך כדי עליה ומֵעבר לאבק העולה מתגלית פתאום אַמת־המים הנקיה.

ברם, עד כמה שניתן לסקור סקירה כללית את שירת התקופה, היא לפי כל סימניה שירה שפניה כלפי חוץ. רק לעתים רחוקות עולה מתוכה זמרת־לב מצורפת, נקיה מפסולת השעה; רק לעתים רחוקות היא שוכחת את ה ש ו מ ע ה ק ר ו ב ושולחת את המית צליליה ללב העולם. כל־כך היא מדוכאת על־ידי עצמה וכל־כך היא אובדת בתוך רעש עצמה, שגם אל מיטב ניגוניה נטפל תמיד משהו, העוכר עד לבם את צלילות קולם.

שִׁירִים

I

סְלַח, אֱלֹהִים, לִי אֶת רָגְזִי,
אֲשֶׁר אֶרְגַּז עַל בְּנֵי הָאָדָם
וְעַל אִוַּלְתָּם.
סְלַח, כִּי אֶזְעַק כָּכָה לְקוֹל שִׁבְרָם,
וְאֵבוֹשׁ מְאֹד בְּיִסּוּרֵיהֶם.
כִּי הַאֻמְנָם הִפְלֵיתָ אֶת חָכְמָתִי
מִכָּל הָאָדָם,
וַאֲנִי מֵאָז אֶתְגּוֹדֵד כְּבַעַר
בְּדַרְכֵּי אֵלֶיךָ.
וְאֵיךְ אֶזְעַק כָּכָה לְקוֹל שִׁבְרָם,
אִם לֹא נָגַעְתָּ אֵלַי
וְלֹא הִכִּיתָ עוֹד בְּרַעַם אֶת בֵּיתִי.
וּמַה כִּי אֵבוֹשׁ בְּיִסּוּרֵיהֶם
אִם גַּם אֲנִי
כְּתוֹלַעַת מְכֻוָּצָה
אִדַּבֵּק בְּאַדְמָתְךָ
בְּסַגְרִיר חַיַּי.
סְלַח, אֱלֹהִים, לִי אֶת רָגְזִי,
אֲשֶׁר אֶרְגַּז עַל בְּנֵי־הָאָדָם.

II

שָׁמַעְתָּ, אֱלֹהִים, צְהָלָתִי הַנּוֹאֶשֶׁת
כְּסוּס בּוֹדֵד בַּאֲפֵלַת לֵיל,
וְלָמָּה יָדְךָ עַל רַעֲמָתִי הַנִּרְעֶשֶׁת
לֹא שַׂמְתָּ, אֵל?

לָמָּה לֹא רִחַמְתָּ אֶת בְּדִידוּתִי,
וְאֶת סִבְלִי הַגָּדוֹל מִנְּשׂוֹא?
אֲשֶׁר אָרוּץ מוּכַּד־רֹאשׁ וְאִלֵּם עַד יוֹם מוֹתִי
עַל אֲדָמָה זֹה.

וַאֲנִי הֵן אֶשָּׂא טוּבְךָ בֶּאֱמוּנָה
אֶל מְחוֹז עוֹלָמִים בְּמִצְוָתְךָ, אֵל.
וְאֵלֶיךָ אֶתֵּן קוֹלִי בְּלִי תְלוּנָה
כְּסוּס בּוֹדֵד בַּאֲפֵלַת לֵיל.

III

אֶת דַּרְכְּכֶם תַּעַבְרוּ בְדוּמִיָּה
בְּרֶגֶל קְצוּבָה וּמְשׁוּבֶבֶת.
יְדֵיכֶם הָרֵיקוֹת מִכֹּל נָחוֹת בְּצִפִּיָּה,
וּלְמֵרָחוֹק צוֹפָה עֵינְכֶם הַנִּכְזֶבֶת.

כְּעוֹפוֹת תִּתְכַּנְּפוּ וּכְחַיּוֹת הַשָּׂדוֹת
בְּסַעֲרַת כָּל הַזְּמַנִּים:
הֶעָבָר לֹא יָעִיק עַל לִבְּכֶם וְלַעֲתִידְכֶם אֵין חֲרָדוֹת,
עֲנִיִּים וְשַׁאֲנַנִּים.

וְכַעֲנִיִּים בָּאָרֶץ תִּרְבּוּ בְּאֵין אוֹנִים
מַשְׂאוֹת נַפְשְׁכֶם בִּדְמָמָה.
וְעֵת כִּי תָמוּךְ בָּעוֹלָם יַד כָּל הַגְּאֵיוֹנִים
וּתְהִי אָז יֶדְכֶם רָמָה!

IV

הִנֵּה שָׁבוּ חֲלוֹמוֹת יְרֻקִּים
אֶל הָאֲדָמָה.
בְּנֵי־הָאָדָם
עֵינֵיהֶם רַכּוֹת וּמְחַנִּיפוֹת.
וְהֵם כְּעוֹפוֹת פְּתָאִים
הַשּׁוֹקְקִים עַל כַּנְפֵי־גִיל
אֶל אֶרֶץ חַמָּה.
וְאוּלָם אַתָּה
תִּתְגּוֹדֵד פָּנִים וְאָחוֹר
עַל סַף הָעוֹלָם.
כְּצִפּוֹר מְחֻרֶדֶת
מִקּוֹל פַּעֲמֵי הַבָּאִים,
הֶעָפָה חִישׁ
וְשָׁבָה לִרְגָעִים.

מרדכי טמקין

פַּאוּלוֹ הֶעָלִיז

מאת אליה אהרנבורג

אוירה של טיפליס בהיר, נוח ועתיק־ימים. הוא מורה לחיות בקלות בתוך יין וכרתי ירוק. אף הוא מורה למות בקלות. רק אזכור את פאולו בהיר־העינים, ומיד אני מחייך. אני נכון אז להאמין בכם ובי בעצמי וגם בעצי־הדולב הקשרנים אשר בגן הבוטני, הנלחמים בליל אוקטובר זה עם הגשם הטחוב, העלוב.

את פאולו עירר משנתו בבוקר השכם ידידו שיחושווילי. הלה סלק בתנועה עצבנית את וילון החלון ומעל הגבעות הסמוכות הציף זוהר, שעינו כעין הדבש, את הקירות הלבנבנים. ליד המטה על גבי הקרקע היו מונחים בקבוקים ריקים, סנדלים קרועים, זנב־נר וספר של בלזק עם נטפים של חלב עליו. אולי שתה פאולו אמש יין? ואולי קרא כל הלילה את הספר „עור שגרן״? אולם שיחושווילי לא בקש ליגע את מוחו בדבר. הוא ישב על המטה, פשט זרועותיו ואמר:

– שמעני, פאולו, עוד היום עליך לברוח מזה! המכתב לקוטאיס נפל לידי וַנידזה. זה עתה נודע לי. אם לא תסע עוד היום, יתפשו אותך. עליך למהר, פאולו! אנכי דברתי על הכל עם הנהג. נסוע תסע עד אוגוסיטי...

פאולו קפץ ממקומו ומתוך עליזות, הלוך וספוף ברגליו היחפות, נגש אל החלון, ובהתאמצות קלה נלחץ אל מסגרת־החלון. אז חדרו בעד החלון נעירת פרדים, שאון מבית הנפח הסמוך, הקול הרם של התגרים, המכריזים על ה„מצוני״, החלב החמוץ, וכל הרעננות הנפלאה של בוקר־סתיו. מתוך חיוך קל התבונן פאולו אל הבקבוקים הריקים ואל הספר „עור שגרן״. הוא שאף רוח לתיאבון; חזהו הרחב והשעיר נראה מתרומם. לבסוף נזכר בשיחושווילי ובדבריו המבשרים רעה, והוא נענע בראשו:

– ונדיזה הוא כלב. אבל אנכי לא אברח. לא, אל תנסה לשדל אותי, כי לא אברח. לא אוכל לחיות בהחבא. מוטב שלא נדבר בזה. בוא היום אל אנניה לסעודה!

שיחושווילי התנגד, אך פאולו לא שמע עוד את דבריו. הוא גחן אל החלון וקרא:

– הוי, חביבי! הלום, הבא־נא אחד! אבל – שיהא ריחו נעים!

הוא פרש מתחתיו גליון של עתון, חלק אבטיח גדול וריחני, הריח בו, נער בשקידה את הגרעינים, הושיט חצי הפרי לשיחושווילי והתחיל אוכל בנחת פלח אחרי פלח.

– הה, יפה חיו אלה הגבורים של בלזק, במלוא הנשימה, ברוב חפזון. ואולם – עת להתלבש.

מתחת גל של עתונים הוציא חרס של ראי, נשף עליו ומחה אותו בשרוולו. בזהירות התגלח. באצבעותיו אחז בלחיו, סלסל קצת בעצמו, והעביר בזריזות את התער. פתאום שקע בהרהורים; שנית משח את סנטרו בסבון. היד עם המכחול נשארה כקפואה באויר, כאותה היד על השלט של הספר זוזה. בקול רם השמיע חקירה:

– הידעת, שיחושווילי, אומרים, כי השערות צומחות גם אחרי מותו של האדם... שטות גדולה היא!

שיחושווילי לא השיב דבר. הוא נאנח בקול ונהם:

– אומר אני לך, פאולו, המלט על נפשך! מהר וברח!

אך פאולו חזר שוב לשווי־משקלו. הוא גמר את התגלחת. הוא מתלבש חיש. רגע אחד אולי הוא שוהה בבחירת העניבה. איזו מהן יבחר: אם זו של משי טורקי, או זו מצבע הלילך עם הנקודות הכתומות? הוא בחר את המשי האדום עם הציור הלבן.

הם עזבו את הבית שניהם יחדו, אך תיכף נפרדו. שיחושווילי אץ לרגל חובות משרתו. אולם בדעתו של פאולו עלה ללכת לשוק: הן היום הוא יום מיוחד לו! שום קלסתר־פנים לא נעלם מעיניו, שום שלט. הוא קדם בחיוך את הסבלים, שנמנמו בקרנות הרחובות, בשימם כרים מתחת לראשם, והוא חייך כלפי האבטיחים הנוחים.

בפסעו דרך מבואות השוק שאף בנחת, כמו הכלב, בנחיריו. ריח עורות, שומן אילים וירקות שימח את רוחו. מה לו לעשות: – אוהב הוא טיפליס זו! פה נולד, פה עברו עליו שלשים ושבע שנות חייו בשלל צבעים ובהוללות, כמו הציורים העליזים על הקירות של בתי־היין, ששם נמרי־טרף נוחים מגורי־חתולים ובני־אדם מתים ובידיהם גביעים מלאים יין קחטי.

הוא נכנס לחנותו של צורף מודע. שעה רבה סקר את כלי־הנשק מדגסטן אשר לו ונענע בראשו לגנאי: אוי, אוי, אוי – כל זה גרוטאות לחמורים! מתוך חיוך ערמומי הוציא התגר מארונו פגיון.

– הרי לך, אם אתה רוצה... זה כאילו הותקן בשבילך...

פאולו בחן בתענוג את המלאכה היפה. אכן, זה היה פגיון... טפח לתגר בעל השפתים העבות על שכמו:

– אין כסף... אולי באביב...

הה, פאולו, בר־נש פתי! האם לא הבין את דבריו של שיחושווילי? הוא חייך, ושניו הגדולות, שני סוס, נוצצו בשמש כענק פרסי. הוא נכנס עוד לחנותו של הסנדלר מיכאל והטיל עליו אימה בקריאתו: „ידים למעלה, גרגרן!...״

שניהם צחקו. צחק גם הנער המשרת מן המגבנה, שעמד שם על רגל אחת כחסידה וצפה, כי מיכאל הסנדלר יתקן לו את הסוליה. ריח עטרן וזעה היה נודף בחנות. מיכאל הציע לפני פאולו ענבים.

– ובכן, הגם את פרסותיך יש לתקן?

– לא. עוד שלש שנים אשא אותן.

נערים מוכרי תירס צרחו. בחוץ ברחוב נפגעו זו בזו שתי עגלות והעגלונים חרפו וגדפו זה את זה; אבל גם גדופם היה מתוק כמוסקט זה מעין הזהב.

בחנות נעשה חם. פאולו עלה אל הרחוב הראשי. בדרך עמד כמעט על־יד כל סוכה למכירת מי־פירות. כתינוק הציץ בכונה אל הכוס הצחה המלאה מיץ מגוון והתנודד בין המיץ שעינו כעין תפוח־הזהב ובין זה שעינו כעין הארגמן. לאחרונה טעם מכל המינים בזה אחרי זה: דובדבנים, שקדים, רמונים. המים היו קרים כקרח ופאולו מצמץ בעיניו מתוך תענוג. מה מתוק ממים ביום חום לוהט?... גבורה של בלזק? חתיכת עור, קמיע של אהבה? המות, התוקף את האדם דרך

הלוכו — כגון חוסר־נשימה פתאום?... ובזכרו את הספר המלוכלך בטפות סטיארין, שקע פאולו רגע אחד בעצבות: נינה... כן, עליו להפרד מעם נינה!... אבל כרגע חייך שוב: לקראתו התגלגלה ובאת אשה ארמינית בריאת בשר, מסורבלת כתכלן. בעמל הזיזה את אבריה הקצרים. ברשת קלועה נשאה מן השוק דג לביתה.

— עם טפש הארמנים! מפני מה הם אוכלים דגים לתיאבון כל כך?

פאולו צחק והוסיף לרדת. עתה היה עליו לשאול לשלום על כל פסיעה ופסיעה. בקרנות עמדו בני־אדם: כולם מיודעים ואחים־לכוס. את מי לא ידע פאולו? הוא נתן שלום לאנשי־שרה, למשוררים ולעושי־סיגריות. לכולם היה בפיו דבור של ידידות. עם ניוודזה פטפט על־אודות הרקדנית תמרה, אחרי־כן על נכלי האנגלים: ניוודזה היה גבור־נשים ודיפלומט. אולם את נשווילי בריא־הבשר דגדג פשוט על כרסו ונאנק בידידות: חם, לא כך?!...

אחדים הזמין פאולו לסעודה אל אנניה: „בואו־נא, נשמע אל המוסיקה". היו שהתפלאו ושאלו: „מה החג הזה?" אז ענה פאולו וחיוך ערמומי בעיניו:

— יום הולדת לי.

פתאום ראו עיניו את ונידזה, כן, אותו ונידזה, שעליו סח לו שיתושווילי.

ונידזה הלך ובא, והוא שקוע במחשבות. הוא לא ראה את אשר לפניו, הניע את תיקו ונתקל בפאולו. אלמלא כן ודאי שפאולו היה עובר על פניו. הוא לא היה עוצר את ונידזה: לשם מה יגרום רוגז לו ולעצמו? אמנם ונידזה היה שאר־בשרו של פאולו, וכמה פעמים יצאו יחדו לרדוף אחרי חזירי־יער, בעת ההיא, כאשר נח ונידזה לא נשא עוד עמו תיק־תעודות ופאולו לא כתב עוד פתקאות של טירוף. אבל מה לעשות עתה: ונידזה פגע בפאולו מתוך חפזון בתיקו, ופאולו לא זכר את כל המאורעות ההיסטוריים ופרץ בצחוק מטוב לב:

— התנגשות רכבות! ובכן, מה שלומך, נח?...

ונידזה לא יכול להסתיר את מבוכתו הרבה. פאולו!... מוטב היה, אילו לא פגש היום את האיש הזה! ששון־החיים, ידידות, חשק לכוס יין, אותן הבחורות, אותם הכוכבים — כל זה מקשר את הנפש. אבל ונידזה היה נתון לרעיונו, שהיה יבש, חם ועכור, כעיני אשה לא צעירה, אבל יפה, הנפרדת מעם אהוב הפכפך. ועל־כן לא נפל ונידזה על צוארי פאולו, א ל: ברח ממנו. לא, הוא אמר בלחש:

שלום, פאולו... אץ אני לעבודתי...

כאן היו יכולים האנשים, שנפגשו במקרה, להפרד שוב. אבל פאולו היה היום כה עליז, כה עדין, עד כי לא הניח יד חברו מתוך ידו.

— נתגעגעתי עליך, נח!... כמה ימים לא ראינו איש את אחיו? זה ארבעה חדשים. תמיד אתה טרוד: עבודה, עבודה... הוי, נח, נח, היודע אתה עוד את הלילה, אשר לנו שנינו בפסנאורי, ואיך שהטטרי הסומא שר לנו שיר טפשי על אשת־שולטן עורת, עד שהרימונו קול־נהי גדול... ימים רבים עברו מאז! לא, חכה־נא! סוף סוף נפגשנו פעם — ותיכף שוב: „צאתך לשלום"?... מחכה לך עבודה? אם כן, בוא אל אנניה לסעודה. חוגג אני את יום הולדתי. אינך מאמין? שוטה אתה! ובכן, גמור הדבר? אבל ראה — מוצא פיך תשמור!

לשם מה הזמין פאולו את אויבו בנפש לאנניה? אמנם, פשוט מאד — הוא כבר הזמין כמה וכמה אנשים. פגש את ונידזה, זכרו ימים ראשונים—הן לא רק את הלילה האחד בפסנאורי בלו יחד — ובכן, עמד והזמין גם אותו. ובכל־זאת אולי היתה לו בזה כונה מיוחדה — אולי רצה עוד פעם, בין עפאים וקיטור־היין, להציץ לתוך העינים העכורות של מזלו?

ונידזה נעתר, חייך. טוב, הוא יסור לסעודה אל אנניה. אבל עתה עליו לרוץ — כבר אחר בין כה וכה. הועדה... הרצאות...

פאולו פסע על גבי הגשר. על נהר קורה המו דוברות כברוזים רכים. במקומה של העליזות באה העצבות. אין זאת כי הנהר אשם בדבר. המים מורים את האדם תמיד להיות עצום ושותק, גם הים וגם הגשם הקל דומים בדבר הזה.

עיני פאולו עגומות ויפות בשעה זו. עינים כאלה ראיתי אצל פרדים זקנים. פאולו אינו רוצה למות. אוהב הוא את הבתים האלה על יד הקורה, ואת הגבעות, ואת הגפנים, את הרומנים של בלזק, את העניבות המגוונות ואוהב הוא את רגלי נינה, רגלים קטנות אלו כצעצועים, עד שגם סבלים וקנים אינם יכולים להביט עליהן בלי התפעלות: „הוי, בחורה חביבה, עוד מעט תמעדי!..." הוא חי את השגעון הנפלא של החיים.

הוא עמד מלכת. מסביב בשר־איל מסומן, אבטומוביל מכובד ומיושב ובא בימים, עגלה מלאה זרדין, חום, שיר טרחני. כאן פתח פאולו בדקלום שיר צרפתי בסלסול רב. אוהב הוא לשון זו, אולי משום שלא שמעה מימיו. זו היא הלשון של גבורי הדמיון. בלשון זו כה קל לדבר עם זיו־האיקונין של נינה, עם הדוברות על פני הקורה, עם נפשו הוא. הוא חזר על חרוזים בדבר אניה. מעט מעט מלא השאון את אזניו. הוא חדל לחשוב על טיפליס, על רגליה של נינה, על המות. הוא צף למרחוק...

אולם הנה לפניו גנו של אנניה. פאולו, חדל מהתפלסף! היום עודך חי ועליז אתה. הזמנת ידידים לסעודה. ופאולו אינו שומע עוד את חריקת הקלעים והחבלים. הוא בוחר בגן סוכה קרירה ביותר. הוא נושא ונותן ארוכות עם אנניה, מה יערוך על השולחן לפני קרואיו המכובדים. אפרוחים צלויים בין אבנים, מובן מאליו, ששליק מבשר איל וסולגוני, גבינה צלויה, אולי עוד צלי־ שפוד. ותריסר אבטיחים נאים, ריחניים. כן? אל־נא יקמץ אנניה היום. יחדל ממנהגו להיות מסתפק במועט. פאולו יודע, כי משומר במרתפו יין נפריילי מובחר. אל־נא יתן במקומו מים חמוצים.

— חוגג אני היום חג גדול, גדול, אנניה. נתון תתן מכל טוב שתחת ידך. ובכן — הבה את הנפריילי שלך!

כולם באו, ואפילו ונידזה, ולא אחד הקדירו פניו בראותו אותו. מדוע הוזמן ונידזה? מן האיש הזה אין להפטר שוב!... אך עליצותו של פאולו נצחה את הכל. עוד לא גמרו את הששליק ונשווילי הכרסתן אמר לחבק את ונידזה: לחיי פאולו חביבנו! רק שיתושווילי לא יכול להשלים עם שגעונו של פאולו. הוא לא חפץ לראות את פני ונידזה. התנצל, שמחמת החום אפו שותת דם, והלך לו, אף כי פאולו פצר בו להשאר. עם יציאתו הטה את פאולו הצדה:

— אם בכל־זאת תתישב בדעתך — אני מחכה לך כל הערב אצל וסה. אל תשכח, כי האוטו עומד מוכן. ובכן, שלום, ידידי החביב...

וככלוהו לדבר נשק לפאולו על שפתיו מתוך עצבות.

כאשר שב פאולו אל קרואיו, היו פניו חורים וחמורים.

– מה לך, פאולו?

– הבלים!... אין זה אלא מחמת החום!... אני אוהב את שיחושווילי זה. לא אדם הוא, אריה הוא.

כעבור שעה קלה כבר התגבר פאולו על משא העצבות. הוא היה שר־המשקים. הוא נשא כוסות של ברכה, נאם ברגש רב ובעושר ניבים וספר בשבחו של כל אחד ואחד מן המסובין. אף כי רבים היו הידידים ועצום מספרם של המדומים, אף כי הנפריילי בלל את המחשבות וחום הצהרים לא רפה, נאם פאולו מתוך עליצות ומתוך התלהבות. הוא קלס את המשורר מכרדזה על נגינתו החודרת ללב יותר מכל המלים שבעולם. והוא המשיל את חרוזיו של המשורר לדממת השחר על ההרים, בשעה שעולה, מופלא ואיום, צחוקו השלו של הרועה התועה. על הכרסתן נשווילי אמר: כגפנים ליד חרבות המנזר, המשמחות ביינן את לב אנשי־המופת הבודדים, כן היתה כל טיפליס מתה מחמת שעמום בלי דמיונו של נשווילי, ואף מכונות־הכתיבה היו תמות לגווע. הה! הוא הלל את ידידותו של האחד, את גבורתו של השני. הוא שתה לחיי אנניה הזקן, שאצלו תמצאו מטעמים ומעדנים ולא רק דג־מלוח מסריח. הוא שתה לחיי הכל.

אבל הנה בא רגע מעיק. פאולו צריך היה להרים את הכוס לחיי קרובו, לחיי נח ונידזה. הכל חיכו, עיפים מן היין, מן התהלות ומטוב־הלב: הה, כמה כולם אוהבים זה את זה!... על השולחן הארוך עומדים בקבוקים גדולים, קערות של ירקות נותנים ריח, שפודים ריקים ואנניה כבר סחב והביא את האבטיחים. לריחם תקפה עצבות של חולמים את כל המסובים. הריח הנעים הזה הפך גם את הכרסתן נשווילי לעלם שוטה אחוז אהבה.

ועל כל זה המוסיקה!... בכה בכו הכנור והעוגב על נינה, על נינות רבות, על כל הנינות, לא על זו האחת. הקולות פרחו באויר כזבובים, מזמזמים, עוקצים, אין מפלט מהם – כי תבריחם, יעופו ויבואו שוב. נדמה היה, כאילו הנגינה אינה משתנית, כאילו אחת היא תמיד, היום, אתמול, בתוך העריסה. כאן אפשר על נקלה להתרכך! אך פאולו קם ממושבו, הבריח את הזבובים מעל מצחו – והזבובים בגן אין מספר להם. הוא קרא אל המנגן בכנור: „המתן, בחור״! אף כי הכנר היה זקן כמנגינתו. פתח ואמר:

– אבקש את קרואי עתה לשתות לחיי חביבנו ונידזה. הכל יודעים, כי אויבי הוא, אבל על זה לא נדבר היום. היום אנו שותים ואנו צוחקים. ידעתי את ונידזה בעודנו נער קטן. עוד אז ידע לירות כציד מומחה, והיה מדבר גלוי את האמת בפני אדם בלי התאדם. אנשים כאלה ישסעו כפירים או יפלו מראש סלע אל התהום. היום בבוקר אמרתי בחמתי: „ונידזה הוא כלב״, ואני מבקש סליחתך, נח! איש טוב אתה, חם אתה ויבש כמו המזל. אני שותה כוסי, יהי רצון שתאריך ימים, ימים רבים – וזו היא כוסי האחרונה – לחייך, נח!...

נשמע צחוק, צלצלי כוסות. מתוך ידידות ופיוס חבק פאולו את קרובו. אך כמקודם הביטו עיניו של ונידזה עכורות ומדכאות. ירדה השתיקה. המסובים לבם לא טוב עליהם. וכאן כוון הזקן את השעה, אחז בכנורו ושוב הקיפו קולות חמים ומעיקים את המסובים. הפעם שמחו הקרואים לבואם: בלי מלים ספרו הקולות האלה על הגדולות והחשובות, שאירעו זה עתה לעיני כל, בתוך השיחים הדלים והקערות המשומנות.

כאשר כלו לאכול, כבר נצנצו הכוכבים, ובנשאו עיניו אליהם, שוטט פאולו ברחובות הגבנונים של סולולקי אל נינה שלו. זמן רב לא שהה אצלה – הוא הספיק רק להושיט לה חיש צרור פרחי־סתיו ולנשק לה בשפתותיה, שעלה מהן ריח מתוק ומגרה, כמו מענבי מוסקט של הסנדלר בשוק.

– חיי בשלום, נינה! אולי הלוך אלך מזה, הרחק הרחק. לא בי הדבר תלוי. כאן משולים בני־אדם לספינות, ולפעמים סופות מתחוללות. עלה בלבי בענין זה שיר צרפתי נאה. אבל אין לבי עתה לדבר בחרוזים. הה, מה יפו רגליך, נינה! ... ואל־נא – תקצפי עלי. לא יכלתי לעשות אחרת. הן רק יועץ אחד יש לי – לבי. הנה כי כן, שלום, אהובה לי!...

הלך לביתו. לא פשט את בגדיו, הדליק רק את זנב־הנר, פתח את הספר מאת בלזק והתחיל קורא בו בשקידה. לא הניח את הספר מידו עד צותו הרגע, שמלמטה נשמעה דפיקה קודרת. אז קרא:

– הכנסו, הן לא נעלתי את הדלת!

אחרי הדברים האלה לא ראהו עוד איש מידידיו. כעבור שני חדשים ספר ונידזה, כשפגש את המשורר מכרדזה:

– הוא הן מת בדרך מופלאה, פאולו זה! הוא עמד וחייך; חייך לתוך חלל העולם. רק רגע אחד קמט את מצחו וקרא בצרפתית: „כמה שטות היא, שהן צומחות לאחר שמת האדם!..״ איני יודע, למה התכוון בזה? אולי לאילנות. אבל אחרי־כן חייך שוב, ואף נפרד מעמי בברכה. הוא אמר אלי: „היה שלום, נח! אנכי לא רמיתיך אז: ידעתי, כי תמית אותי, ואף־על־פי־כן הייתי עליז. רואה אתה, גם עתה אני עומד ומחייך. היודע אתה, מה זאת? זו, היא, חביבי, מיתת עליצות!״ והדברים הטילו עלי אימה רבה, עד כי קראתי לאנשי: „ריקים, ירו בו סוף סוף!״ אחרי־כן שכב מת ועודנו מחייך.

כאשר ספר את הדברים האלה, הליט ונידזה את עיניו בכפו וגופו רעד.

גָּדִישׁ

ג. מֵהַמַּטָּרָה וָהָלְאָה

(סוף הפרק)

אַךְ תְּמוֹל בַּחֲצוֹת עוֹד הִתְחַמְּקוּ מִתִּלֵּי חֲזִית הַכְּבוּשִׁים,
בְּרַעֲדַת מִצְהָלָה, שְׁלשָׁה חַיָּלִים מִפְּלוּגַת חֲלוּצָיו;
וּשְׂמֵחִים לִתְבוּסַת מַצְבִּיאָם הַלֵּיל, בַּחֲשָׁאי שֶׁרִבְּבוּ זֵינָם,
וַיִּבְלְמוּ רִנַּת בְּגִידָתָם – לָשׁוּב וּלְהִסְתַּפֵּק כִּילָדִים
בְּשַׁעֲשׁוּעֵי צְפִיָּה, וּלְקַשֵּׁט זָוִיּוֹת קְטַנּוֹת בְּאֵין־סוֹף;
וּלְהַטִּיל הַדְּאָגָה הַגְּדוֹלָה לִכְבּוּשׁ, לְשִׁכְלוּל, לְשִׁחְרוּר,
לִגְמוּל סִבְלוֹת חַיִּים, עַל שֶׁכֶם אָב כַּבִּיר, רַב טְרָחוֹת וָעֹצֶם...
וְכָל חַד מֵהַשְּׁלשָׁה אָז גִּשֵּׁשׁ לִשְׁבִילוֹ, לְאָשְׁרוֹ, לְרִשְׁתּוֹ,
לְרַווֹת אֶת רִגְעוֹ בַּנֶּצַח, הָלְאָה מִתְּשׁוּאוֹת הַכּוֹבְשִׁים. –
וּכְיֵשׁוּת עִקָּרִית וְנַעֲלָה עַל כָּל אָסְפֵי שָׁלָל לָאָדָם,
עַל כָּל נִצָּחוֹן מְרִדוֹ, כְּאַחֲרוֹן פֶּשֶׁר, כְּחוֹתָם יַצִּיבוּת
יְחִידָה־אֵיתָנָה בַּבְּרִיאָה, שׁוֹטְטוּ גַּלְשֵׁי עֲנָנִים

עַל כִּפַּת זְבוּל כֶּסֶף לַסַּהַר, וְזָרְמָה לְעֻמָּתָם מִתַּחַת
הַקֻּפָּה בְּרַנְנַת אִוְשָׁה – כְּאִלּוּ בָם צוֹרְרָה וַדָּאוּת
עֶלְיוֹנָה עַל כָּל כִּבּוּשׁ שֵׂכֶל... וְנוֹעֲדוּ לְטִכּוּס חֲשָׁאִין
עַרְמוֹנֵי הֶחָצֵר, מְחַפִּים עַל סוֹדָם בְּקַפְּלֶטִים עֲבֻתִּים,
שֶׁנִּשַּׁר שְׂרִיד פּוּכָם הַלְּבַנְבַּן כְּשֶׁלֶג מְפֻטָּם בְּשַׂם קַיִץ – – –
לְלֹא נִיד מִרְטְנוּ מֹאזְנֵי הַבְּרִיאָה, נְעוּצִים בְּקִמְרוֹן דְּמִי־תֵבֵל:
הַכֹּל שָׁקוּל זֶה לְעֻמַּת זֶה – פִּתְאֹם זִמְזֵם זְבוּב נִדַּת שְׁכוּל אוֹרָה,
וְנִתְלַכְלֵךְ בְּרֶתֶת מוֹט־עֲנָק לַמֹּאזְנַיִם, הִתְחַלְחַל, הִזְדַּקֵּר
בְּאֵין־סוֹף, כְּאִלּוּ הִתְמוֹטְטוּ עָלָיו כָּל סַלְעֵי הֶהָרִים;
וְעוֹד רֶגַע וַיְפַסַּח כִּמְקֻטַּע שׁוֹקַיִם, כְּמוֹ הָשְׁלַךְ נֵטֶל
סְעָרִים עַל פֶּלֶס אֲפָקָיו... מִי קִלְקֵל פֹּה חֶשְׁבּוֹן מְלוֹא־תֵבֵל
שֶׁנָּח שְׁוֵה־מִשְׁקָל עַל שַׁלְוֹ?... וַהֲלֹא פֶּקַע מִצְעָר לְאַהֲבָה
רִאשׁוֹנָה רַק נָבַט וְלִבְלֵב רַק־נִצָּה בְּלֵב נַעֲרָה – לֹא יוֹתֵר
הִתְחוֹלֵל בַּיְקוּם – – – וְעוֹד סֵרֵב וְהִתְרִים הַלֵּב, וַיִּלָּחֵם
לִדְרוֹר גִּיל יַלְדוּתוֹ, הַמְּקֻפָּח בְּלֹא־יוֹמוֹ, הִתְחַבֵּט, הִתְחַנֵּן
מִדַּם תַּחְתִּיּוֹתָיו לַגּוֹרָל לִדְחוֹת יוֹם נִסָּיוֹן – אַךְ טִפְּלָה
הָאַהֲבָה בְּמוֹט מֹאזְנֵי אֵלִים, וַתָּחָשׁ לְמַלֵּא צָו טָמִיר...

הַזָּקֵן וּבִתּוֹ הִתְקָרְבוּ לֶחָצֵר... בְּכְחֹל אֵדֵי שָׂדוֹת,
מִסְתַּמֵּךְ עַל בִּרְכּוֹ הָאַחַת, הֶעֱרִב אַט פָּרַם צַוָּארוֹן
מְסֻלְסָל הַתּוֹלָע מַרְדִּיד מַלְכוּת לַיְלָה, וַיִּפַּרְשׂוּ אֶת קַלְעֵי
עַרְפִלָּיו עַל מִשְׁתֵּה הָאוּרִים לַשְּׁקִיעָה – וּבְקִידָה הִסְתַּלֵּק.

וְשׁוּב זָמְמָה בּוֹגְדוֹת הַשְּׁתִיקָה וַתִּכְבַּד עַל רוּחַ הַנַּעֲרָה,
שֶׁחָשָׁה בְּרֹגֶז אָבִיהָ, וַתֵּדַע כָּל מְרוֹרוֹת שֶׁטָּפַל
עַל רֵעֵהוּ הַמְשׁוֹרֵר, כִּי פִּרְנֵס אֶת רוּחָהּ בְּפִטּוּם מַדּוּחִים
כֹּה חָרִיף וּמַדְהִים, וּמְגָרֶה נְעוּרִים מִסַּף חַיֵּי שַׁלְוָה,
מִנֹּג וּמִגֹּרֶן, לְמֶרְחַק פְּרָזוֹת תְּלוּשׁ מָחוֹז וְאֹשֶׁר...
וּבְרַחַשׁ נִחוּמִים הִיא לִטְּפָה אֶת יָדוֹ: „אַךְ שָׁוְא, אַבָּא, תְּחַשֵּׁשׁ
כִּי יַטּוּ יְדִידַי אֶת לִבִּי לִכְפֹּר בְּכָל יָשָׁן – גַּם נַפְשָׁם
לֹא נִתְּקָה עוֹד אַחֲרוֹן שָׁרְשָׁהּ מִמֶּנּוּ, וּלְזִמְרַת מַעְיָנוֹ
עוֹד תִּכְסֹּף מִמִּסְכְּנוּת בְּאֵרוֹת לָהּ חָפְרוּ אֶל כָּל מִפְנֵה דְּרָכִים
חֲדָשִׁים, וְאֵלֶּה הֵם דִּבְרֵי יְדִידַי: „אַל, נַעֲרָה, תְּדַמִּי,
כִּי נָקֵל לָאָדָם לְמַהֵר בִּנְתִיבוֹת שֶׁסָּלְלָה הַמְּכוֹנָה,
וְכִי דוֹר חָדָשׁ זֶה, הַמְשַׁלֵּחַ חֲלוּצָיו לְמֶרְחֲבֵי כִבּוּשׁ,
רַק כְּהַבֵּי רוּחוֹ שֶׁטָּפַח, רַק הֵם דוֹפְקִים פְּעָמָיו לְקַפֵּץ
כָּל מֶרְחָק – וְלֹא כְאֵב דּוֹרוֹת שֶׁחִסְפֵּס, צָרֶבֶת צִפִּיָּה
מְקַדֶּמֶת כָּל תִּכְלָה לַנֶּפֶשׁ וְעַד עַכְשָׁו – וְאֶל חִנָּם, אֶל חִנָּם...
נִתְקַצְּרָה הַשָּׁעָה לָאָדָם מִפַּחַד תַּעֲלוּלֵי תַעֲלוּמָה,
הַמִּתַּעְתְּעִים בּוֹ עַל תְּהוֹמוֹת זְמַנִּים וּמְבוּכֵי תוֹלָדוֹת –
מְיֵאוּשׁ בְּעוּתִים הוּא גִּיֵּס כָּל רוּחוֹ וַיִּמְתַּח כָּל שָׂרִיר,
לְסַבּוֹא אֶת כָּל כֹּחוֹ כְּשִׁמְשׁוֹן הָעִוֵּר בְּשִׁבְרוֹן נַפְתּוּלִים;
לְהַרְאוֹת לַיָּרִיב הַנִּסְתָּר כָּל מִרְצוֹ וּמִרְדּוֹ וּמִמְרוֹ,
לְהַרְאוֹת אֵיךְ אָמַן הַנִּיצוֹץ הַפָּגוּם שֶׁנֻּפַּח בְּאַפּוֹ,
אֵיךְ טִפְּחוֹ וְחִשְּׁלוֹ לְיוֹם קְרָבוֹת, אֵיךְ גִּמְּשׁוֹ וּפִלְּדוֹ, כִּי יוּכַל
לְבַלֵּשׁ בְּכֹל בִּדְקֵי גִנְזַכֵּי הָאוֹיֵב, וּלְהָסִית כְּנֶגְדּוֹ
כָּל גּוֹשֵׁי מַחֲנוֹתָיו הַכְּבוּלִים, לְפַקְפְּקָם, לְפָרְקָם, לְפַרְפְּרָם
בְּעֶזְרַת הַמְּכוֹנָה, לָהּ כָּתַב אֶת יָדוֹ, לָהּ הִפְרִין אֱמוּנִים,
אִם תִּזְקֹף מִלְחַמְתּוֹ וּתְשַׂגֵּם כָּל שָׂרִיר וּמְזִמָּה לְמִפְעַל
נִצְחוֹנוֹ, אִם תָּסִיר אֶת חֶרְפַּת סַנְוֵרָיו!.. וְאִם תְּרוּעַת הַצְּעִירִים
תִּצְרֹם אֶת אָזְנֵךְ – הֲלֹא כֵן לֹא יֵדְעוּ חֲלוּצֵי כָּל חָזִית
עֱנוּת דַּאֲגַת שָׂרֵי צִבְאוֹתָם וּפַחֲדֵי כִשָּׁלוֹן, וְאַחְרָיוּת
לְגוֹרַל מִלְחַמְתָּם עִם שׂוֹנֵא, שֶׁפְּעָמִים כֹּה תְּכוּפוֹת הִבְקִיעוּ
מִבְצָרָיו, וַיִּתְחַצְּרוּ לְאַחֲרוֹן מַאֲמָץ – וּבְרֶמֶץ מַפֹּלֶת
הֵם מָצְאוּ אֶת צִלּוֹ, רַק צִלּוֹ, וְזֶה גַּם לֹא זָע לְתוֹתְחֵיהֶם...
וְעוֹד מִבְצָר מִתַּלֵּל עַל מִבְצָר, וְצַר אֶרֶךְ־צֵל מְפַסֵּחַ
עַל צִבְאוֹת נַנָּסִים מַתְקִיפִים... וְאַל תִּשְׁעִי, נַעֲרָה, לְצַהֲלַת
חֲלוּצֵי צִי עַלִּיז הִסְתַּעֲרוּת – לְלֵב קַבַּרְנִיטָיו אִם תַּכְרִי,
וְתִשְׁמְעִי הַלְמוּת חֲרָדוֹת עַד רָאשֵׁי הַתְּרָנִים... וְלֹא פַּעַם
בְּסַעַר הַתְּקָפָה יְנַסֵּר כְּרוּז צָרוּד וְעָגוּם: לֹא נוּכַל!...
הַדֶּרֶךְ מַעְפִּילָה מִמֶּנּוּ וָהָלְאָה – מָרוֹמָה!... אָז יַפְשִׁיל
הָאֶחָד עֲקֵבָיו לַמִּשְׁעוֹל הַנּוֹשָׁן – וְהוּא מִן הַבְּרוּרִים
בַּמַּחֲנֶה – וּמְהַלֵּךְ הַכְּרוּז וְרוֹוֵחַ – – –" וּרְאֵה לָמְדָה בְּתֹךְ
אֶת כָּל אֵל הַדְּבָרִים מֵרֵעֶהָ... וּפַעַם, קְשֵׁה־רוּחַ, כֹּה נִסְּחָם:
„יֵשׁ רוּחַ עִוֶּרֶת לַמְּכוֹנָה הַמְגַמְּאָה לְלֹא־תַאֲוָה אֶל לוֹעָהּ
אֶת כָּל שִׁטְחֵי בּוּר לְכָל עָתִיד, וּפוֹלְטָה לְלֹא תַגְמוּל וְעִיפוּת
לִשְׂעָרֵי כָּל אָסָם עֲמִירֵי גְדִישִׁים בְּבֶהָלַת תַּבְעֵרוֹת,
בְּטֶרֶם עוֹד תַּמְתִּין הָעַיִן בְּשִׂמְחַת הַנְּבִיטָה לָאָבִיב,
לְלֹא רַחַשׁ יִחוּל וּלְלֹא אִוְשַׁת דְּאָגָה... מְמֻזְמָּזוֹת בַּרְזִלָּהּ
יִסְתַּעֵר עָלֵינוּ בִּתְכִיפָה כָּל צָפוּי לְאַחֲרִית יָמִים;
וּבְדִיּוּק מְסֻרְגָּל, הַמְגַשֵּׁשׁ לְלֹא רָאֹה וְתָעֹה, הִיא סוֹכְרָה
אֶת כָּל תְּהוֹם־בְּתוּלָה בַּנֶּפֶשׁ, וּמְפַטְּמָה עַד קִיא רַעֲבוֹן אָדָם..."
וְאָז נִגְנַע לוֹ רֵעוֹ בְּרֹאשׁוֹ, וּבְחָפְצוֹ לְסַיְּעוֹ בִּדְבָרָיו,
הוּא סִתֵּת בְּאֵלֶם רִגְשָׁתוֹ לְצָבְתָהּ בְּמִבְטָא כְּבַד־לָשׁוֹן,
כְּדַרְכּוֹ, עַד מָצָא מְשָׁלוֹ וַיַּעַן: „כְּוַנְתָּ, יְדִידִי...
מַלְעִיטִים אוֹתָנוּ עַד קִיא... מַמָּשׁ נִדְמֶה כְּאִלּוּ הִתְפַּקְּעוּ
כָּל אַלְפֵי הַפִּטְמוֹת לְאֵלַת הַיְקוּם בְּפַגָּרוֹת עַתִּיקוֹת,
וּמִצַּנְתְּרוֹת מַהֵל כֹּה פּוֹשֵׁר וְתָפֵל בְּאַשְׁדוֹת מְפֻלָּצוֹת – – –"...
גַּם הֵם נִמְנִים, אַבָּא, עַל פְּלִיטֵי הַכּוֹבְשִׁים...

הִיא פָּתְחָה הַפִּשְׁפָּשׁ

לֶחָצֵר וַתַּבֵּט בְּחִיּוּךְ שֶׁל פִּיּוּס בְּעֵינֵי הַזָּקֵן...
הִתְפּוֹגְגָה מֹרַת רוּחוֹ כִּמְעַט, וּבְדַאֲגַת חִבָּה
הִסְתַּכֵּל בְּבִתּוֹ וַיֹּאמַר: „וְעַתָּה לְכִי אֶל הָרֶפֶת,
כִּי צָרִיךְ לִדְאֹג עוֹד לַפָּרוֹת הַטּוֹבוֹת בְּטֶרֶם יִתְרוֹקֵן
מְקוֹמָן לִמְכוֹנָה מְתַרְמֶלֶה עֲטִינִים שֶׁל חָלָב...”

הוּא עָמַד

לְבַדּוֹ וְהִקְשִׁיב לְפִזְמוֹן עַרְבִית הַבָּא מִן הָרֶפֶת
סְפוּג עָגְמָה וּמוּשָׁךְ סְלוּדָיו, כְּשִׁירַת־פְּרִידָה מֵרֵאשִׁית
אֲלֻמּוֹת לְחֵיק הָאֲדָמָה, כְּבִרְכַּת הַגֹּרֶן הַמְקַדְּמָה
פְּנֵי קְרוּאֵי בִּכּוּרִים... עוֹד בִּשְּׂרָה הַשִּׁירָה שְׁקִיעַת שַׁלְווֹת
וְצִדּוּק חֶשְׁבּוֹנוֹת לְחַיִּים מִתְעַרְטְלִים־חוֹלְפִים, וּזְרִיחַת
יוֹם חָדָשׁ מְתַפֵּקֵל חַד־קֶרֶן עַל אָפְקֵי דוֹר יָבוֹא, שָׁם רַכָּה —
עֲנֻגָּה כְּגִבְעוֹל בָּאָבִיב מְלַבְלְבָה בִּתּוֹ... וְלִבּוֹ
שֶׁשָּׁכַב מִתְרַצֶּה לְחִיּוּךְ־חֲנִינוֹת בְּעֵינֶהָ, שׁוּב רָטַן
מִתְעַקֵּשׁ: הֲלֹא טוֹב הָיָה עוֹשֶׂה לִפְטֹר הַדַּיָּרִים מִבֵּיתוֹ,
וְטוֹב הָיָה לַהֲרֹג אֶת הַגֵּץ הַהוֹרֵס אֶת יוֹנָיו הַתַּמּוֹת...

תְּלָאוֹת

מאת יעקב רבינוביץ

שְׁנַיִם

תחילה ישבו השנים כאלמים על אחד הספסלים הארוכים שלפני הקזינו, ופניהם אל העיר. כרכרות משתקשקות ובאות, פולטות בתולות מפוקסות ובחורים מגוהצים, סרות הצדה ומחכות ליוצאים, להסיעם העירה. אוטומוביל מצוחצח זורק אורות מרחוק, שורק ומתקרב. ועל פני המגרש הרחב הוא מסתובב פעמים־שלש, מבריח הולכי־רגל וטיילים ומרקידם סביב, לצחוק העלמים והעלמות היושבים בתוכו. ומאחור רוקדים ומנגנים נגונים ידועים ושגורים, המזכירים חתונות של עיירות וקלובים של ערי־פלך שם בארץ הרחבה ורקודים חדשים ממרחק באו, רקודי־כושים, רקודי־בטן, חקויים למסתרי־לילות, חלול מה שנחשב לקדוש לפניב.

כשהיו מראות וקולות אלה למשא, קמו השנים וירדו אל החול — לתוך האופל. השתרעו על החול הקריר והרטוב במקצת ותחבו עין בשחור־המרחק, לאור פנו עורף, וכשהיתה העין נתקלת בו, גרה אותה עד לכאב. והעפעפים רטטו. הכוכבים חורו בתוך אד לבנבן־שחרחר, אשי־אניה ממרחק כמו קפאו בשקט האויר, באין רוח אשר תרעידו. הפיות רחשו נגונים עצובים מתוך פרשת „ככלות־הכל”. מרחוק נשמעו קולות תופים ויבבות, קולות צהלה של השכנים, „בני־הדוד”; ומתוך מעבר משכיבה לישיבה ולהתגלגלות קלה נמאס גם כל זה. וסוף־סוף קמו וישבו על אבני בטון בולטות מתוך קיר־המגן אשר לרציף, אחורם אל העיר ופניהם אל הים.

והנה עלתה הלבנה. השמים כמו טהרו והיו לכחולים, הים הבריק והבלט. האדים כמו נדדו למרחקים או נבלעו בין הגלים, ואשי־האניות התקרבו והתרחקו כאחד. והרחק הרחק מפליגה אניה מוארת לכל ארכה, והיא שטה לה אט ונשאת לאורך החוף ומתרחקת. עוד מעט ותעלם, תקח עמה גושי־לב וגעגועים ותשאם לארצות ההן, מקומות לבך כלה אליהם.

— כמה הייתי רוצה להמצא בה! — מתאנח האחד. — להפליג שמה, שמה, לאותם המקומות, לעתיד. —

דממה כבדה השתיקה רגע את רחש הגלים. אודם הלבנה חור. האניה כמו עמדה ושהתה רגע, צופה לאחוריה.

— ואני — אמר השני — אני הייתי מפליג בה ימים ושבועות, רק לא לרדת לשום מקום. לאן נרד? לאיזה עתיד? הלא משם באנו — הנה, אל העתיד.

— וגם עתיד זה הוא מאחורינו — גנח כמעט הראשון. והגב כמו נקשה וקם כנד בין הזכרונות והים.

— מה עתיד? שם חיינו ועזבנו. את הים עברנו לא אחת. ופה חיינו ואנו אכולי־געגועים — לאן נלך? — רק המדבר עוד נשאר לך.

— ומצרים? והלבנון? ודמשק? ופלאי־בעל־בק? — תמה ההוא.

— הייתי, ראיתי, רק לא נצחתי. כָּשלנו, אחי.

— והודו? וסין? ויפן, וארצות כוש?

— סדנא דארעא חד הוא, אח כואב.

— והעתיד?

— איזה עתיד? איהו? היה פעם וגז. יש עבר ודי. יותר לא צריך.

האניה התרחקה. הגלים מתגלגלים אחריה ושבים. הגעגועים נשאים עליהם וחוזרים, והנפש רנה שירת־יותר חרישית.

והגלים עולים, יורדים ושרים, כמלוים את נגון הנפש ורחשה. השנים מביטים זה אל זה בעינים קפואות באין חלום

בחול

על החול שוכב הוא מכווץ, וכמעט מעוגל. פרקים שוכב הוא על צדו הימני, ופרקים פניו בחול. בשכבו על צדו יש אשר גם יסתכל, רגע גם יחלום מתוך תנומה, ורגע עיניו גם תרות, מחפשות באופל או באור־הלבנה. אך בגבור הכאב, וכשכל המרחק מצטנף לגוש־צער קופא, אז מסתיר הוא פניו בחול, משקיעו עמוק־עמוק. החול עוצר בעד הנשימה, מגרש את השנים, מתחכך בעפעפי העינים, ואת המצח הלוהט לא יקרר.

בן שלשים ושלש הוא ולא יותר, וזקנה ונעורים נושא הוא בנפשו. ביום, בעברו ברחוב, יש שהוא מפזז וצוהל, וגם בהתרגזו — החיים סואנים בתוכו כברוגז־נוער. ובלילות — סוחב הוא עיף ורצוץ את גופו אל חוף הים, משקיע עצמו בחול וגושך, נושך כל מה שיזדמן לו.

כל מדורי גיהנום עבר. לא היתה כמעט נקודה שלא עבד בה, שלא כאב בה, שלא נדבקו בו יסוריה. ואך מאום לא רכש לו: לא שדה, לא כרם, לא בית ואף לא צריף. כולו הוא זכרונות וצמאון לעתיד. היום מעורר תקוות, והלילה מספר על היה ולא היה ומחניק כל שריד צפיה: זה שנים אחדות שהוא משקיע פניו בצומח, בדומם, ורק לא בחי. גם בחתולים ובכלבים נפשו סולדת. כן, הוא השקיע פניו בדשא רטוב, בקש על ערמות הגורן, ואפילו בקליפות שקדים פרושים על פני מחצלת, ובערמת חצץ של כבישים ובנינים, ועתה בחול־הים.

ויש שעוברת איזו ידידה מלפנים, והיא זורקת מלה רכה או לועגת, יש אשר תעזוב גם את בחורה או בעלה ותבוא

ותשתרע על ידו. העזוב מחכה, קורא. וסוף־סוף יבוא וישתרע גם הוא — מיותר, מכביד, ויש אשר ילך, כועס או נוזף, ויעזבנה ליד השוכב. זה משוחח, שומע, וסוף־סוף עליו ללוותה — ודבר זה הוא שונא כמות. מה הן רוצית ממנו ? כל־כך הוא אינו אוהב מה שהיה, וביחוד אם לא היה, והן — כמה הן מטפחות כל זכרון אוילי.

הוא קם ונסרח אחרי הידידה מקודם. ליד הדלת או על הסף הם עומדים שעה ארוכה. וסוף־סוף נכנסת הידידה למי שהוא או לחדר ריק. ואז כמו נפל מעליו משא כבד והוא נסרח בצעדים כבדים, כפוף, גונח ועצום־עינים, כבעל־עגלה מתנמנם בדרכים, אל הים, אל החוף. שם נשארו עתה רק מעטים ובודדים. יש שאזנו תופסת רשרוש גמלים רופסים. לילה של אור או חושך—אחת היא לו. עתה הוא משתרע ופניו למעלה והוזה מתוך שינה.

ובשעה מאוחרה או עם שחר כמעט הוא סוחב צעדיו אל פנתו הקרחה. על גל סמרטוטים יגמור לילו. ומחר עבודה כבדה, שחורה, גסה ומפרכת בחמר ובלבנים. בה להכעיס אין מחסור, והלואי וחסרה לפרקים. כל היום עובד הוא כמטורף, מתלהב וצוהל ושואף צלו של ערב, למען — ישוב וישקיע פניו, ידום או יגנח וישוף את החול הרטוב כנשכו את כל הבא לתוך פיו זה כשלש שנים בלילות בלי חרדה ומוצא.

פקיד גוץ

הבחור הגוץ עלה פעם עם קבוצת חלוצים. אחרי עבודה זמנית שחקה להם השעה ומצאו להם פנה בודדת, חבויה, קשה וחשופה. כל עבודה לא קשתה מהם להחיות את הפנה. וזו התחילה מעלה ירק ופורחת. את כל חום נעוריהם ורעננות נפשם השקיעו באדמת הפנה ובסלעיה.

והילדה שבאה עמו גדלה לעיניו ותהי לו. ובהדבקה בו וירון הכל סביבו: השמים, הכוכבים, האדמה, החי המעט והדל. וכי ראה חבר עצוב או חברה נושכת כרה (שם היו נושכים לפרקים גם בגלוי) תמהה נפשו: איך יוכל איש להעצב או לגנוח בעת שהיא, הילדה, עמו, בעת אשר אושר כזה ממלא את כל ישותו ומפזז בין הסלעים והירק!

— נשבענו לך, נקודתנו היקרה, אהבת־נצח. — דקלם הוא בראש האחרים. ושנה אחרי שנה עברה, פלוני עוזב ואלמוני בא. הסלעים רמו ותבואה לא נתנו, הפרחים לא היו לפרי; אדמת אכזב. והחיים בארץ חותרים למסלול: קבוצות קטנות מחפשות מי־מנוחות, קביצים גדולים חותרים לנאות־דשא, והוא לא יראה מאומה: סגור הוא בין חומות פנתו ע מ ה.

ופתאום—ביום־גשמים הבריק ברק ויפגע בה. ועל גויתה הצרובה עמד כהלום־רעם. צוחת חיה פצועה פרצה אחרי רגעים מקרבו ולא פסקה.

לילה־לילה היה שוכב ומילל. ויללתו החרידה את הדממה והשממה. אלמוני ברח, כי לא עצרה אזנו כוח לשמוע, ופלוני שב להיות חבר לכאב, אחרי אשר הגיעה היללה לנפשו.

ובתוך היללה רעמה שבועה: את הקבר הקדוש לא נעזוב, ואם כולם יעזבו — הוא לא יעזוב. ועד היום אין הוא מבין את פשר הדבר: איך נאלמה היללה ואיך היה אחד הראשונים לעזיבה מבין השרידים המעטים.

החיים הלכו במסלולם התפל, ובמקום השבת בא החול. מקבוצה — לחיי־פרט, מן השדה — לעיר, מעבודת־פרך של חלוץ לעסקנות ולפקידות, מחולצה פרומה ומכנסים קלים — לבגדים נקיים ולכתונת רכה, מצוחצחה. ובמקום הילדה — אשה גדולה אשר רק לכתפה יגיע, ואשר בלטפה אותו תקרא לו: „תינוקי״. השבועה היתה כחלום יעוף וכהזית־ילדות רחוקה. ברק לא הבריק עתה ולא היה מקום ליללה.

ובהבוכו רגע וחולשה תתקוף עליו —תלעג לו האשה הגדולה ותצפצף. היא יודעת לצפצף, לכל תצפצף ועל הכל.

עברו שנים — וילד אין. לא היה שם וגם פה, כנראה, לא יהיה. לא היה גם לה. היא קותה להבנות ממנו ולא נבנתה — ותצפצף.

במקום ילד בא כלב, כלב גדול, חברבר. והכלב דבוק בה. כי תשרוק — יתפרץ הימה לשלות כל אשר תזרוק לו. ותצפצף—

מִמַּחְבַּרְתּוֹ שֶׁל סוֹפֵר עִבְרִי

נמסר לדפוס על־ידי ב. פליכס

מאת המוסר לדפוס:

ידידי, סופר עברי שישב בארץ כעשרים שנים רצופות ועשה לו שם מעט בכתביו השונים, גמר אומר לצאת לאחת הארצות ביבשת אירופה למשך שנים מספר. שאלתיו לסיבת החלטתו. ענני: „ישיבת ארץ־ישראל בימים אלה קשה מאד לאדם העברי, שלא ויתר לגמרי על ב ח י נ ו ת־ ה נ פ ש שלו. אוירה של ארץ־ישראל, שחכמינו העידו עליו שהוא מחכים, אפשר שנתברך באמת בסגולה נפלאה זו, אבל זה עשר שנים ויותר — מיום שהעמדנו, כביכול, בתחום „גויים וממלכות״ — שאין מניחים לו לאויר זה לפעול על האדם העברי היושב בה פעולה טבעית ומתמדת. מכל צד ופינה משלחים בו זעזועים גדולים וקטנים, לצורך ושלא לצורך, קולות וריתות ועשנים, ועל־כן הוא מרגיז ומגרה תמיד—ותוצאותיהם של הרגזה וגירוי תמידיים יכולות להיות הכל — פרט לחכמה. וביותר גדולה פעולת ההרגזה והגירוי על אדם, שנפשו גדלה בספירה אחרת, בתנאי גידול חשאיים ומפרים, והספירה ההיא עודנה עוטפת את עולמו הפנימי ומפעלת בו תסיסה דקה, כזו המצויה ביין שכבר נקלטו רוב שמריו. ודאי שילידי הארץ הזאת, או אנשים קלי־ההסתגלות, שבאו אליה מקרוב, מגיבים על פעולת אוירתם באופן אחר״.

ידעתיו, שהוא לא זז מן הארץ במשך כל עשרים שנות ישיבתו בה, גם שממון שנות המלחמה וגם שכרון ההתפכחות שלאחריה, גם המצהלות הריקות סביב לעגל ה„גאולה״ וגם יילל־החדלון אחרי מסות־הדמים — לא עקרוהו מאמת־הקרקע, ששרשיו נאחזו בה במרי־רצון. כמה מידידיו, שהספיקו במשך הזמן הזה „ללכת למדינות הים״ כמה פעמים, היו מדברים בו בלגלוג דק, אך בלבם חשבו, כנראה, שיותר מהם עלה לו להתאקלם בארץ, אף שמן הצד השני לא הבינו, למה נשמע הדה של הארץ ותייה במדה כה זעומה בכתביו. כששאלתיו על זאת, ענני: „ספוק הסקרנות של תייר אינו מעשיר את הנפש. דוק ותמצא, שרוב אלה מחברינו שיצאו למשך זמן קצר לארצות־התרבות וחזרו — לא ראינו שמקור יצירתם נתברך על־ידי כך, ולא עוד אלא שגם לא נעשו א י ר ו פ י י ם יותר. הם בודאי נתכוונו „לקחת״ מאירופה, אבל לא לקחו עמהם „כלי לקיחה״, ועל־כן בזבזו רק קצת מקצת המרץ שהיה להם, נתבלבלו מחלבנה של נכרים — וחזרו עיפים ומשועממים משהיו. לנסוע לאירופה צריך רק אותו עברי איש־הרוח, הרוצה ל ב ח ו ן מ ה ב נ פ ש ו, לעשות איזה ס י כ ו ם מ ן ה צ ד, להיות איזה זמן בבחינת „מחוץ ליריד״. אבל יהודי שמחפש „יריד״ חדש, סימן שגם בישן היה ניתא לו...״

ולפיכך גמר ידידי לצאת לשנים אחדות, לשבת פרק זמן מספיק במקום רחוק מכל אותה אוירה המלאה קיטורה של ארץ־ישראל גם בגולה — לחזות את הדברים, ז. א, את סכום הדברים המהוה את נפשו, מתוך פ ר ס פ ק ט י ב ה. הוא בכלל איש־הפרספקטיבה. הוא מאמין רק ברושם־האמת אשר לדברים רחוקים קצת. אפשר, אמר לי, שיתגלו לו שם שרטוטים ופרטים מאלפים, שיהיו לברכה גם להגותו המחשבתית והפיוטית אשר בשבילה הוא חי.

וקפץ והתגלגל על פני הגלים, ורטוב וקריר יקפוץ לראשה וינשק לה על שפתיה·

ועלוב מתהלך הגוץ ליד האשה הגדולה. עד אשר למד לפהק. תחילה הסתיר ממנה פהוקיו, עד כי נלאה — ויתחיל לפהק בגלוי.

יש אשר יעצום עיניו ברגע יחזה לאחור, אולם פתאום יצהל הכלב או צפצוף אשה ישמע — והחזון ינדוף.

יום אחד הלך ברחוב והאשה הגדולה צעדים שנים לפניו. והכלב קופץ לפניה, שב לאחור, כמו מחלק הוא את נפשו לשנים ומתַנה עמהם אהבים.

ופתאום – אזניו קפאו רגע: הוא ראה בחור נסחף תוך סנדלים קרועים והפנים ידועים לו ומוכרים· והוא הסב פניו הצדה כלא מכיר —

— כלב זה מה נהדר הוא! מה יכול להיות שמו? נחַש! שמע קול נערה שואל. והבחור המשרך רגליו עונה — ושם המקום החבוי, הבודד, מקום השבועה ניתן לכלב. הבחור גם לא לעגי וכמו בתר סכין חד את בשרו לארכו — התעורר כאב עתיק — אך לרגע. הכלב נגש אליו והאשה הגדולה צפצפה לכלב והוא פזז אליה·

השם התנדף, והשם הרגיל, היום־יומי, של הכלב חזר ופרץ עם הצפצוף. והפקיד הגוץ נזכר, כי יש לו ישיבה וכתיבה ואסיפה — ויפתח את פיו ויפהק.

אכסנאית

העלמה הזקנה – לא זקנה היא עוד, לכל היותר קרובה לשלשים, — בעלת הפנסיון במקום הרחצה הקטן לפנים, עצובה הערב. הסיזון נגמר. אורחים אחרונים, — אורחות על־פי רוב, — כבדים, משַעממים וטרדנים מכבידים ומציקים. היא עיפה מרוב עבודה ומקיץ קשה.

ממקום־הרחצה השקט והחמוד טולטלה לארץ רחוקה, חמה· במורד הר רם משקיף לים בנתה לה בית קטן, מעוט חדרים, בשביל אורחים מובחרים. ועלית־גג קטנה מעל לבית, בה יתגרו רוחות, סביבה תיללנה סערות, גשמים ידפקו על תריסיה; ומגרה רחבה בשולחן ושם כל הזכרונות שהעניקו לה אורחים מובחרים. לא כולם: היקרים במחירם נתנו בזמנים שונים של מצוקה בעבוט ולא נפדו. רק דברים קלי־ערך, לפרקים יפים ומחממי־נפש, נשארו. בהם מתנת־זכרון של רעות, אורחות שדבקו בה, אולם נפשה תתרפק על האחרות, של הגברים.

שלומים הם לה. לא רק חדר, מטה, אוכל ומשקה נתנה לאלה הנבחרים, כי־אם יותר מזה. ובאורחים — היו כאלה ששלחו אחרי־כן מכתבים ונם שבו בשנה הבאה, אלה שלא מלאו ספקם. ודוקא ה ה ם – שנפשה כלתה אליהם, שהבטיחו גדולות ונצורות — אלה גם לא כתבו. רק עברו מן הסף והלאה—ושכחוה.

עוד לא נורא הדבר, עוד מבקשים קרבתה. עוד באים, טועמים אצלה, לא רק אורחים מן החוץ, כי גם מבקרים, ידידים מהעיר עצמה. ויש אשר גם תרד ממורד ההר הגבוה בלוית אחד או אחדים מאורחיה—העירה, תעבור את רחובות הגויים, ודרכם הימה, ותרחץ בים בחברת מלויה, תשתובב, תטייל בסירה. אולם בחלה נפשה בכל זה: אינה יכולה יותר לשרת. גם רחיצה ושיוט זה דומים לשרות בעיניה.

ואחרי כלות הסיזון יצאה לטיול. היא נסעה לעיר הבירה· שם התאכסנה בפנסיון של זקנה ממש, של בתולה בת ששים. תחילה נחה, נרגעה. היה כל־כך טוב להשתרע על מטה רכה, על כסא מתקפל, לדעת שאיש לא יצלצל, לא יעירך, כי חפשית את מכל חובה, מכל עול, שאינך זקוקה לשום אורח ואורחת.

אחר־כך התחיל השעמום פוקד אותה קצת, אז שחקה עם בעלת־הבית בקלפים. לאט־לאט הכירה אותה כראוי· קמצנית, מרשעת — ועל הכל מרת־נפש. האומנם היתה זו פעם צעירה וידעה אהבה? כן, גם לזו היתה מגֵרה, אלא שאת החפצים היקרים לא נתנה בעבוט, כי־אם מכרה, הפכה לכסף ותתנהו ברבית!

ובתוך המנוחה, בעצם הסתיו, לא השגיחה ה א ו ר ח ת בפנים שלה, היא לא ידעה, כי הוחלקו קמטיה, כי המנוחה, חוסר־הדאגה, קרירות־הסתיו וחלוף־האויר השקיטו עצביה, הפיגו

אבל גם בעודנו כאן, „בתוך הקיטור״, לפי הגדרתו, ניסה פעמים אחרות, בחשאי ובפני עצמו, לברוא לעצמו מעין פרספקטיבה רותנית, כדי לדון על כמה מחזיונות חיינו פה בארץ, וכן היה רושם במשך שתי השנים האחרונות, השנים שלאחר ה„מאורעות״, במחברת קטנה כמה הערות ודברי־הסתכלות, יותר לשם בחינת כות־השופט שלו מאשר לשם זיכוי הרבים. לפני צאתו לדרך נתן על ידי את המחברת לקריאה, ומילא את ידי, אם אמצא בהם דברי חפץ וענין לקורא, למסרם לדפוס, אבל בעילום שמו. אין הוא רוצה להתחייב בדעות אלו. אפשר שכמה דברים שאמרם כאן, לאחר ישיבה מרחוק ועיון נוסף, יצטרך לחזור ולאמרם בצורה אחרת, או גם ההפך מהם.

קראתי את המחברת מתחילתה ועד סופה. רוב הדברים נראו לי, וכמה מהם מצאתי מוקשים; דברים שבשקול הדעת ודברים שבשקול הרגש היו, גם דברים שחותם אישי יתר טבוע עליהם. על־כן בחרתי רק רשימות אחדות, אלו שיש בהן, לדעתי, ענין לקורא העברי, ה ט ו ב, ואני מוסרן בזה ברשותו לדפוס.

הוא גם בקש, שלא אשלח לו את הגליונות שבהם יבואו הדברים, ואני עושה את רצונו ברצון. אחרים, אפילו אלה שיכירוהו על־פי סגנונו, ודאי שלא ישלחום אליו, מפני שאינם יודעים את מקום ישיבתו.

א. עַל הַנּוֹף.

בואי לארץ חל באביב 1912, ימים אחדים לפני חג הפסח. מראה נוף השרון מעל ספון האניה — זהב־החולות, ירק־הפרדסים ומניפות־הדקלים הקופאות בתוך האויר הכחלחל־הסגול החם — היה כמקסם־נועם, שנחזה פעמים רבות ב ח ל ו ם. נענועי הסירה על גבי הגלים הירקרקים כאילו נתכוונו להעירני מן החלום, אך הוא נמשך גם כשהעינים היו כבר פקוחות לרוחה. פקידי־הנמל התורכים, זוהמת בית־המכס והסמטאות המובילות העירה, ריח צלי בשר־הכבש על השפוד וקשקוש ספלי־הנחושת ביד מוכר ה„סוס״, עור־העגל מלא־השמן על גב החמור, ולבסוף הפגיעה בגב מקרן תיבה סורחת על ירכו של גמל שהרתיע פתאום הצדה — כל אלה היו כמבוא מובן למחוז שקיפות וטהרה.

ואכן שקיפות וטהרה, עם משהו מרוח נערות תוגגת, היו שורות על עשרות בתי תל־אביב, שעמדו על מרבה חול נקי. הלינה הראשונה ליד חלון נמוך ופתוח לעבר הפרדסים, השולחים בעדו את ריח פריחתם המתוק־המתעתע—היתה ילדות מתודשת. שינה כזו היתה רק אז, בימים רחוקים, בעריסה. ואחרי לינה זו נפקחו החושים להיות גם הם ערים ומקבלים כבילדות—אחרי־כן באה הנדירה הנכספת בארץ: דרומה — עד ים המלח, צפונה — עד מי מרום.

מחלון קרון הרכבת, החוצה את הגליל בואכה שפלת גינוסר, נראו עננים נמוכים בשמים נוסעים על פני שדות ש ח ו ר י ם, שתבואתם מגיעה לגובה הברכים, ורוח רטובה מנשבת ומעלעלת בשית ובאילן — היה זה כנוף המצוי שם, בארץ המולדת הזרה והטבעית. ושמחת־תוגה מלאה את הלב, וכאנחת מללה המחשבה: „סרנא דארעא חד הוא״. גם הפלחים שעברו ברגל יחפה

מרירותה, האירו עיניה, הוסיפו צבע טבעי ללחייה, וגופה הצנום התעגל קצת, החזה כמו התרומם, ושער הראש כמו השחיר יותר. היא לא היתה חשה בזאת, לולא הרגישה בהתנוצץ עיני הזקנה בברק חתולי, רשעי.

ובאחד הערבים בא לבקר את הזקנה בן־אח, גבר שעבר זה עתה את מחצית שנותיו, ושהתחיל מזקין — לא מתוך צניעות, כנראה — לפני זמנו, בא לבקר אותה ועמו איזה מכרים וקרובים, ישנים וחדשים, מכרים גם לזקנה או זרים לה. הנשים שבאו אתו או שנטה שמשן לערוב, או שצבע וכחל מלאו אצלן את מקום האודם הטבעי ולובן העור וברק העינים. ובהיות היא, האורחת, הצעירה ביניהן, ונעוריה כמו שבו אליה — הזמין אותה בן־האח ראשונה לרקוד. הוא פתח את הגרמופון של הזקנה — ובהשמיע הלוח מנגינת רקוד חבק מתניה ויצא עמה במחול. עיני הזקנה הבריקו כעיני נמרה, והאורחת לא ראתה. ואחרי צאתה קצת עם בן־רקודה לשאוף אויר ואחרי מזמוטים קצרים וזהירים (היא הרגישה את עצמה פתאום כבנשף הראשון בנעוריה) שבו, והוא חזר וניגש אל הגרמופון, בהחזיקו את ידו סביב מתני האורחת, והנה התחיל הגרמופון מצריד. לוח אחרי לוח הושם והגרמופון רק הצריד ולעג.

בהכנסה אל חדרה הרגישה ראשונה להיותה כאן נדודי־שנה ופחד תקפה: האם כזקנה זו אהיה גם אני פעם? האהיה גם אני קמצנית, רשעית, מרת־נפש, כמכשפה זו? לא, טוב מזה מותי.

ואך למחר בבוקר—האורחים נסעו עם השחר—והנה קמה הזקנה ותאר לה פנים. היא פחדה להשאר לבדה והאורחת הרגישה בהשתפך רחמיה בלבה, וצערה וכאבה שבו אליה. עתה הרכינה ראשה תחת עול הגורל. אם כה נגזר—ודאי כן יהיה.

ובשובה לביתה – וימי הגשמים עוד ארכו – ויכבדו עליה המנוחה והבטלה. והבקורים המעטים לא שמחוה. והראש שהתכופף רגע תחת האין־מפלט הורם שוב במחאה ובחרדה. ברגעים כאלה, נדמה לה כאילו רואה היא בראי את פרצוף הזקנה־המכשפה הלועג למחאתה ולחרדתה גם יחד.

קַפְרִיסִין

(רשמי־מסע)

מאת ש. צמח

1

האי ויושביו

לאחר יום שרב וליל מחנק בתא הספינה, השטה אל חופי אירופה ונושאת אתה מורים עברים להתעמלות ולגיאוגרפיה, תלמידיהם, בוגרי הגימנסיה, היוצאים לחזור אחרי אכסניה של תורה ואחרי נועם חיי־נעורים, עסקנים חולי־קיבה, הנוסעים למעינות־הרפואה (והשנה, מפני צוק־העתים, לסוף העונה) — אחר ליל נדודים ומחנק ירדתי בבוקר לקפריסין, והבהיק מפרץ לַרְנָקָה הקטן, השיב את רוחו וליחותו על פני, לרגעים גלה את זהב־חולות קרקעיתו ולרגעים בחָשו וטבלו בירק מימיו השמנים, עד מהרה הביאו אותי ספנים תוגרים אל החוף. ומיד, מכיון שעמדו רגלי על אדמה מוצקה, שוב נתכנסה כל הויתי אל תוך להטה של חמה אכזרית. שערת־זהב, אמר וולטיר, אין ערך ליפיה, אבל בשעה שאתה שוחלה מתוך המרק, כל היפה פורח ואפס. גם שמש זו, ראש כל המזלות ואם כל חי, שהשירה העברית לא פסקה לקשור לה כל כתריה זה שלשים שנה:

הוֹ, נִמַקֵּי הַחֹשֶׁךְ וּרְקֵבֵי הָאֹמֶשׁ
הִתְפַּלְּלוּ לַשֶּׁמֶשׁ, לַשָּׁמֶשׁ!

גם שמש זו, אם היא מכה על ראשך בלי רחמים, אתה מוכן להעבירה מן העולם ולהורידה לשאול תחתיה. בלרנקה שבקפריסין לא מת התמוז, לא מת. הנה הוא דואה בשמיה ביום אב בוער זה, שליט, מכניע את הכל ונועץ חניתו בגבו של כל עובר ושב, ומפלט מפניו אין.

היה חם מאד. אולם לגודל תמהוני שרר שקט משונה, לא שכיח, מסביב. אי זה, פֶּלח יבשתה של מזרח, גוש עפר וסלעים ויערות, שניתק מהרי סוריה ואנטוליה ונתבודד ושקע והוריד עגנו

וכלי־עבודתם מכותפים להם באלכסון, היו דומים מאד לאכרים אשר שם. אלוני מ ר ת ואפילו היער ב ח ד ר ה — הזכירו את החורשות האהובות מילדות. רק האנטיליות בצדי הנחלים, המוגעות על־ידי הקפת תמור, השרו רוח מ ד ר ש י ת. העליה על גב סוס לבן מ כ פ ר ־ נ ח ו ם ל ר א ש ־ פ נ ה עם ים הכנרת הבוער בלהבות השקיעה מאחור ועם הנער הערבי המלוה מתוך ריצה וגרירת העביה; המראות בואדי־אל־קלט ובעין־פארה ומעל הכרמל היו קסם, אך לא חדש, אחרי המראות בקרפטים ובאלפים, ובמקצת באיטליה. רק ערבת הירדן וים המלח ומדבר יהודה היו כפרשיות המוזרות מן התומש, שנלמדו בימי הילדות בשרב הקיץ. כאן פסקה הרויה המציאותית, המוחשית; הדמיון החובק את העצמים נרתה מפני אד ההזיה — והכל נמזג לתעתוע אחד, ללהט־דת ממוגג את החושים.

וכשחזרתי מאלו הנסיעות־ההליכות המוזרות, אחרי חג ה ע ב ו ד ה־ ז ר ה במירון, וכשקבעתי ישיבתי בתל־אביב, כבר נתברר לי, כי רק ק ד ח ת ה נ ו ף באה בעצמותי, אך עצמותו המסוימת והממשית היא ממני והלאה. אך אז באה תקופה של אהבת־ים מופלאה: הים עם זריחתה, הים עם שקיעה, הים המרטט כעור תית־בראשית בשרב הצהרים, הים המקיא קצפו עם מהלך גלים כבד, סוסי־מים ופילי־מים דוהרים בסערות־החורף וכלביו האסורים המנבחים בלילות אביב וסתיו. מאות גונים, אלפי גירסות היו ליפי הים. גם את בשרי זיונתי עם נוזליו הגפריתיים לתקופות היום והעונה, עד שנעשה כולו הרגל שאין מרגישים בו.

ובשנים הבאות, שנות שלום ומלחמה, ובנסיעות ונדודים אחרים, מעונג ומאונס, נקלטו קטעים, תוטים מטסכת, ודבקו בנפש כנוצת הדרדר בשולי הבגד הצמרי: סנה בודד בשדה, אשר ישבתי בצלו וברצותי לקום הוא אחז את מעילי בחוקה, עד כי נאלצתי לפשטו כיוסף את בגדו. מוסלימי זקן נופל עם שקיעה מלוא קומתו על תלולית לצד סיכה לשם תפילה. מגבעה אחרת יורדת ערביה ישרת־קומה וכד המים כנר שחור על ראשה, והיא נבלעת בנתיב היורד אל כפרה אשר בהרים. בשפולי האופק, על גב רמה ארוכה, פוסעת שיירה של חמשה גמלים, כסילואטים גזורים מקלף כהה, והחבל המקשרם יחד משלים באמנות את הקו העולה־ויורד של הדבשות והצוארים הנטויים. ערבי מטופח שפם, שחור, יחסן עירוני, לבוש עביה של משי לבן, מתרוצץ על סוסתו האצילה המבריקה בשלל הכורג׳ים משני צדיה והיא מכרעת בכל פעם את אחוריה לארץ, כאומרת לטאטאה בזנבה או להמריא למרום. שלשה ערביים לבושים מכנסי־אליות שחורים תלויים על ברכיהם על שפת תעלה ו מ ר י ק י ם א ת כ ל י ה ם, כשהם מביטים בעיון רב אל מבושיהם. תהלוכת שש או שבע ערביות עטופות־שחורים לרוחב הרחוב, שנקריתי להן פתאום ממפנה סמטה והן מורידות בבת־אחת, כמו במאמר אשף, את רעלותיהן על פניהן. גרנות־דיש הנראות כגבעות, וגבעות הנראות כגדישי־גרנות. עדרי כבשים רחבי אליה צבועה אודם־לבנה ועזים תומות דקות־גו עם תלתלי־אזנים וכתלים נתונים בכיסי־בד מטונפים. עצי־שקדים חשופי־עלים הפורחים כולם לבן בעצם עזובת החורף. גזעי הזיתים המפותלים והקמוטים,

כספינת פלאים בין גלי ים התיכון; אי זה, אשר שדותיו מאפירים בברק הככף של עוקצי דרדר וקוצים, אשר בצותיו מוריקות בשיחי אשל מרתתים, בירק דָבִיק והֶסָמָר החד, ואשר גם הריו עוטפים צעיף עלטה סגלגל עם דמדומי ערב; אי זה, שהוא כולו מזרח על אדמתו, צמחיה, טרשיה ואוירה — ובכל־זאת בשקט שמסביב היה דבר חדש, לא ידוע לי.

יונים ותוגרים טרחו. המנופות הטעינו חבילות כותנה ואניצי־פשתה. במריצות העבירו מהנמל אל העיר ארגזים מרובעים, ועל כל אחד מהם היה מצויר בקבוק ומתחתיו רשומה המלה „בזהירות" ושלשה אותות־קריאה לאחריה. הם באו מאנגליה. משקה. והסבלים, הלבושים מכנסיהם הרחבים, התורקיים, עמלו בזריזות יתרה בהסעת משאותיהם. דגל בריטניה התנוסס בראש תורן מעל לבתי־המכס ופטפט לרוח היום. אבל שאונה והמונה של עיר חוף מזרחית לא היו כאן. איש לא פגע בי ולא הדריך את מנוחתי. בבית־הקפה היו מונחות רגלי לפני, ומצחצח־נעלים מזוהם לא עשה בהן כבתוך שלו. רוכלים ומוכרי־סידקית עברו על ידי והכריזו על מרכלתם, רקמת אי־כתים ומגדנותיו, אבל לא נטפלו אלי באותה חוצפה טרדנית של פרחחי יפו ופורט־סעיד. והרחובות היו נקיים ומכובדים. והעגלות, בנות שני אופנים גבוהים מאד, הרתומים צמדי בקר ארך־רגל, רזה ובעל גון צהוב־אדמדם, שרכו בעצלתים את דרכן אל החוף, והן טעונות ברכת האי ומשמני ארצו, והרבו עוד בצעדם האטי להטביע את השלוה על הכל.

והיה במנוחת־נפש זו כעין פחד־סתרים, רגש־בדידות בן דורות כבד וחבוי. לא עצלות ולא תרדמת אפס־מעשים. היה עוצר־רוח והתאפקות רבה. הישיבה כאן אינו דבר פשוט כל־כך. לב־ימים זה מכניע אותך, מכיון שאתה משועבד ותלוי תמיד בחסדיהם של איתני־העולם, העומדים בלי הרף לנגד עיניך בכל חסנם ומוראם. לכל אשר תפנה, לאחר מהלך יום או יומים, ואתה בקצה הארץ. ובראש כל גבעה, מארבע רוחות העולם, וברק המים המכחילים עוטרים עליך באופק כמעגל־קסמים. אתה בצינוק וחגורת המים, כמו במבצרים עתיקים, מלפפת אותך מכל צד. ולב האדם מהסס ובחרדה יקשיב. מה יחרשו גלים אלה, המסתערים יומם ולילה סחור סחור, הומים וגורפים את מעט העפר מתחת הרגל, חותרים בחשאי ובלי הרף תחת מוסדות ארץ קטנה זו, אשר עליה תקע אדם את אהלו?

וכאי כן יושביו. לא עם, שבט, רק משפחה אחת, בית־אב אחד. אנשי־שדה, שאין לפניהם אלא אדמה זו ויבולה. במזרח, ב„כפרים האדומים", ינץ הרמון ועץ־ההדר יזהיב פריו, על מדרוני הטרודוס ישתרעו כרמי גפנים, ובין נקיקי סלעים על זרמת הנחלים, בתוך המית המים, המשקשקים ונופלים מעל, יצל האגוז, יתן ריחו ההדס וחורשות־תפוחים יאדימו. ומלמטה, בעמק ניקוסיה, בין גרני בר, יסחר פלח מסכן על מורגו, יזרה תבואתו לרוח ערבים, והדלות הגדולה והשחורה מציצה מעיניו המאובקות ומכל מקום. יש כאן טוב־לב טבעי וקדמון. הוא מגיע כמעט לצרות המוח ולטמטומו. נדמה, שמעל לאי זה לא רחפה מעולם מחשבת־אנוש. שלוה בבתי־הקפה, בכפר ובעיר. אין קול ואין צוחה. בלילות יושבים קפרים מנומסים ושותים יינם ומקשיבים בכובד־ראש לקול הנבל, למנגינות־גרמופון זרות ומרוחקות, או לשירת הבחור ההונגרי, הפוזל בעיניו, עם קולו שצרד מרוב שכרה ועגבים, והמשמיע זמרת מדי־ארים מרוסקת ומבקיע אותה דרך חצוצרה של נייר ושולחה למעלה, אל אויר שחקים הרועפים כוכבים ורשפיהם.

פשטות זו וצרות־המחשבה אינן נטולות בכל־זאת יופי ורגש. מי שראה פעם את אמנות־החרס הקפרית ידע מה טיבה של פשטות זו ויפיה. מין חבה עמוקה לקטנות, המשקיעה הרבה פאר ויקר אל תוך המועיל והיום־יומי. הפיוט כאן אינו בשעות עליה. הוא מעורב בין רגעי החיים, המשתרעים על פני קו הזמן הארוך. יש כאן התקשרות אל מולדת, שאין לה כל יכולת, כל חלום של גידול והתפשטות, מכיון שנחתך גורל גבולותיה מתחילת ברייתה בידי שמים. אולם הדבקות בעפר האי קיימת. גם גאוה והתנשאות מקופלות בתוך הדבקות הזאת. אין עבר כבד־ההכרה, אשר יניח את חותמו המיוחד על האנשים ומושבותיהם. אבל הקפרי מראה ביהירות על עתיקות ארצו וחרבותיה. על מגדל אותיאל הכושי בפמגוסטה ועל שרידי תרבות הצורים בסביבות

כאילו לשה בהם יד נעלמה. שלג־הארבה הצהוב והחם שכסה באחד הימים את עין הארץ. מחזה מירז', ער מגדלות ודקלים, במשך עשרה רגעים באופק הים. פרטים אלה ועוד שכמותם. כולם חדשים. וכנגד אלה: אדמת שחור ואדמת חמר רגיבה, חרושה מחדש, ולהקות צפרים יורדות עליה בעקבות החורש.— צמד סוסים גדולים מושכים בקרון מפורזל מלא קרשים, ועדר פרים ועגלים ורועה הולך אחריהם ומחלל בחליל. מכונות־דיש מקשקשות בשדות ע ת ל י ת ו מ ר ח ב י ה, וכפרי אשכנזים עם כלבים נקיים ועם ילדות בעלות צמת־פשתים קשורה בעניבה גדולה. ועוד מאות פרטים כאלה: הכל כמו שם. אלה לעומת אלה עשה האלהים.

ואז באו שנות מ ב ו כ ה ו מ ש ט ו ש. המראות הגנוזים מאחרי רשתות העין משם נהרו לתוך המראות אשר פה, והמראות מפה השרו את אורם הבהיר על המראות משם. פָּנים אחד עם פירוש הפנים השני. שתי חידות ופתרון האחת אחוז בעקב האחרת, בחינת החלומות של שר המשקים ושר האופים. היו במשך השנים גם הברקות נושאות תדוה ואושר שבגילוי הנוף הרחוק והקרוב גם יחד, אך עד מהרה באה ההכרה המצערת של עולם חצוי, ההרגשה של חושים ערים תחת עינים נמות, או להפך. הכרה זו, הרת הכאב הפיזי כמעט, נתחדדה לפעמים עד לידי יאוש מר, עד לידי חישת פגם שבהויה, שאין לו תקנה במשפחות החיים עלי אדמות. אבל גם הכרה זו, המתמידה יותר מכל שאר ההכרות משך שנות שבתי בארץ, יש לה תנודות של גלים, מעלות ומורדות.

ויש שגוברת עליה הרגשה אחרת, הרגשה של קליטה מלאה מ ח ל ק הנוף, או גם מתפיסת מ ל ל ו הנעלם. כי לכל נוף מלל נעלם, והוא סודו והוא כוחו. לא הנגלה והמגולה הם המכריעים בנוף, אלא הסמל שבו, שפת הרזים שנועדה ליחידים.

לוא יכלתי להסתפק בנגלה שבנוף הארצישראלי, לוא די היה לי בנטילת צבעים אחדים מאלה המונחים על שטחו, כדי לחתם על זכרות מכחולי לצייר בו מה שבידי לצייר — לא הייתי חש כל קושי טרגי. אבל הנוף היה לי תמיד, ומיסוד זה שבנפשי איני יכול להתפרק, גילוי קוסמי, שיש בו מן ההתאם המחלט שבין ה נ ו ש א ו ה נ ש ו א, בחינת סוד החיובי והשלילה שבחשמל, ובמקום שנעדר ההתאם הזה, בחרתי תמיד לכבוש את פני בחזוי ו ל ה מ ת י ן. עודני ממתין. אזני כבר מאזינה את הדי הזרמים הנישאים ברננה משני המעמקים זה מול זה. לרגע פגישתם אני מחכה כלגילוי אושר, אשר בגללו שווה לשאת את תפלות החיים מראשית ועד אחרית. ואם לא אזכה, והפגישה לא תעלה ולא תבוא, אם הזרמים יחלפו בקול נפץ מוזר זה ב צ ד זה — גם אז דמות משאת־הנפש הזאת תשאר לי כנחמה ענוגה ונוגה.

לרנקה. ובעיר הבירה בבית־הנכאת שמורים כל קניני־הרוח של האי מדורי־דורות: תקופת מצרים, צור, יון, רומא, ביצנץ, השפעות מזרח ומערב ותערובתן. ובתוך כל האנדרלמוסיה הזאת צף ועולה דבר־מה, אם גם אינו רם ונשגב, אבל הוא מקורי וטפוסי — אמנות החרס. כדאי להסתכל בכדים, צפחות, צנצנות, בקבוקים וכלי המים והשתיה הגדולים והקטנים ולראות את עקלתוני קויהם, הצללים והאורות שעליהם, הציורים והפתוחים המקשטים אותם—ורק אז אפשר לעמוד על האופי המקומי המיוחד, שאי קטן צר ברוח יושביו. רוח מוגבלת, אבל בעלת מעוף, בלי רחבת הדעת, אבל נעימה — כזה הוא הקפרי בקטנו, ביפיו ובשלותו.

ובערב, בשבתי ברחוב לפני בית־מלוני בלרנקה, כמעשי כל תושבי עיר זו, הנמוגים מרוב חום כמוני, יושב ומסתכל בירח הסמוק הגוחה ועולה ממעמקי הים (כאן הים מקדם), יושב ומקשיב לזמרת ספן תוגר רחוקה עם אנחת המזרח הנכאה בקולו, היתה גם בעלת־הבית שלי, יונית לבושה שחורים ועיניה נדעכות קימעה, עקבות גרענת ישנה, בקרבת המקום. וקפרית פשוטה זו, בראותה את סבלותי במחנק הערב, הגינה בכל חום לבה על האי הקטן, על מולדתה החביבה. לא הבינותי דבר מכל אשר אמרה, אבל שתי מלים, „פלטרוס" ו„טרודוס", לא פסקו מעל שפתיה. ומהמעט אשר למדתי על קפריסין ידעתי, כי שמות אלה שמות ההרים הגבוהים והנשאים הם, המתנוססים בשמי אי זה. וירדתי גם לסוף דעתה של הפונדקאית שלי. הרי על כבוד מולדתה היא מגינה בתוך שטף דבורה. היא שולחת אותי, אורחה האחד בבית־מלונה, אל ההרים, אל צנת אילני־דולב, אל צללי ארנים ושרפם, אל קור רמות, אל רעש אשדות־מים וקצפם, ובלבד שקפריסין זו תתחבב עלי ואזכרנה תמיד רק לטובה.

פְּרִידְרִיךְ גוּנְדוֹלְף

מאת פ. לחובר

(סוף)

בבית־מדרש זה, שגונדולף היה אחד מבאי־שעריו, אחד מן המצוינים ביותר שבבעלי־הלכה שבו, יש לצורה פירוש המתקרב אל פירושה של הצורה האפלטונית, היינו—צורה שהיא „אידיאה", צורה הכוללת את ההויה הפנימית, הנצחית, או את המושג הפנימי, הנצחי. ההסתכלות בצורה נצחית זו, ב„אידיאה" של היוצר, וההתדבקות בה הן כאן עיקר ויסוד בבקורת ובעבודות מדעיות־בקרתיות. בעולם של צורה כזה אין ערך מיוחד ל„עובדה" כשהיא לעצמה, למקרה הבודד, היחידי, כשהוא לעצמו, אולם ערכה של העובדה הוא בזה, שהיא פותחת לנו פתח להסתכל בכבשונו של עולם. על־כן יש כאן מקום לדרוש את העובדה ולפרש אותה ברוחה של האידיאה הפנימית, הנצחית, אם זו של אדם יוצר או של יצירתו.

אכן בעיקר הדבר היוצר והיצירה אינם כאן אלא הויה אחת, כי היצירה מגלה את ה„אידיאה" של היוצר, ורק בדרך היצירה היא מתגלית. היא ההויה העצמית, הפנימית, ההויה „על צד האמת" שבו, והשאר אינו אלא מקרה שקרה לו. על־כן בכל הערצת ה„גבורים" והיוצרים שבבית־מדרש זה אין כאן מקום ל„ביאוגרפיה", לסוג ספרותי זה שהתרחב והתפשט מאד בשנים האחרונות והיה מעין „מדרש" מיוחד, „מדרש" של חיי גבורים, חיי אנשים היוצאים מן הכלל, העשירים במאורעות ובהרפתקאות, פנימיים וחיצוניים, המושכים את לבם של מבקשי־ההרפתקאות הרבים שבימינו. סוג ספרותי זה נעשה עכשיו למין טפילות של חיי הגבורה, וחייהם של הגבורים נחשפים ומתגלים לעיני הסקרנים הרבים בהמון פרטים, אמתיים ובדויים, באניקדוטות רבות, שאין ביניהן ובין היצירות של היוצר ולא כלום. סוג זה של ביאוגרפיה התרחב והתפשט בעת ובעונה אחת עם הסוג של יומנים, שברובם לא נועדו לפרסום, עם ספרי־זכרונות שונים, שהקורא הסקרן יוכל לרוות בהם את צמאונו לדעת מחיי הגבור־היוצר הכל, מלבד מעשי־הגבורה ומעשי־היצירה שלו. גונדולף בספריו על גבורים ויוצרים הוא ה„אנטיפוד" הגמור של הביאוגרפיה המודרנית הזאת. לא זה בלבד שאין הוא דורש הרבה בספריו את חיי היוצר שמחוץ ליצירה, אלא שהוא מוציא כמעט מן הכלל של ספריו את חיי־היוצר האלה, את החיים שלו מחוץ ליצירה. אין יוצר אלא ליצירה ובה הוא מתגלה, כמו שגבור המעשה מתגלה במעשיו. רק חיי היוצרים הגדולים ביותר נתונים־נתונים הם כולם לאותו ה„רוח" השליט ביצירתם, לכוח של מעלה זה, שנתגלם ושנתגשם בהם במדה כזו, עד כי אין מקום [illegible] ממנו. ורק חיי יצירתם הם וחייהם הם מעין דבר אחד, אשר כוכב אחד, או „מזל", מלוה אותם ומאיר להם. אבל גם [illegible], ביוצרים ראשונים במעלה, המתגלים בעולם אחת לכמה תקופות, ומתגלים בלוית כוכב או מזל, המאיר לפניהם — גם [illegible] חיי־היצירה הם עיקר, והשאר הוא רק פירוש לכך. ולא זו בלבד אלא שיוצרים כאלה עושים את חייהם עצמם יצירה והם נעשים להם מקור ראשון לצורות ודמויות, וצורות החיים שביצירתם הן הן צורות־החיים האמתיות. הן אמתיות במובן ה„אידיאה" של החיים האלה, הצורה הפנימית שלהם או המושג הפנימי.

אם ה„אידיאה" של היוצר היא הכל, הרי אין לכאורה [illegible] לחקירה, אין מקום להתעמק בפרטים, להראות על כל דרך ההתפתחות וההתהוות. ואכן פתח גונדולף פתח ל„אסתיטיים" שונים, לבעלי הסתכלות יפה ונוחה, בעלי נגיעה קלה בחומר התפיסה שלהם. אבל גונדולף עצמו, מלבד שהיה חוקר, „היסטוריון" על־פי מהותו, ראה תמיד יחד עם ההויה גם את דרך ההתהוות וההתפתחות. היה גם איש הדבקות וההתלהבות, והוא ידע כי אין תפיסה אמתית בלי דבקות אמתית ואין דבקות אמתית אלא דבקות בכל, דבקות בפרטים ובכללים גם יחד.

דבקות זו היא שהביאה אותו לידי כך להקדיש את כל כוח התפיסה שלו הגדולה והעשירה ליוצרים וגבורים אחדים. ובזה כבר ניכר ההבדל הרב אשר בינו ובין ה„אסתיטיים", האורחים הפורחים מגבור לגבור, מיוצר ליוצר, ומוצצים ממנו את מעט המיץ האסתיטי והספרותי ועוברים הלאה לדרכם. יצירתו סובבת תמיד והולכת מסביב לגבורים־יוצרים אחדים, אשר אותם הסביר, פירש, והעמיק בהם, בהיותם ובהתהוותם הפנימית. בקש ביקש ביצירות ראשונות של יוצרי־העולם — ביוצרים כ ש ק ס פ י ר, ג י ת ה וכו' — את הצורות הראשוניות, המקוריות, של הוית העולם, ודרכה ומהלכה — התהוותה, ודבק בצורות הראשוניות האלה, כמו שדבק בכלל בצורות ראשוניות, ב„אידיאות".

וכך יצר גונדולף את המונוגרפיות שלו, שהן מונוגרפיות

מסוג חדש, מכיון שבכל הפרטים הרבים שבהן הן פונות לנקודות מעטות, לצורות־הויה מעטות, ראשוניות, עליוניות, אשר אותן הוא מבהיר, מבאר. במונוגרפיות אלה התאחרו האסתיטיקן והחוקר, המיטפיזיקן וההיסטוריון, והם שיצרו יחד בנינים, שבכל התרחבותם והסתעפותם מתקיימים גם כל אחד ואחד מהם בכוחה של נקודה אחת פנימית, בכוחה של „אידיאה" אחת, אשר הכל מתיחס אליה כפרטים לכלל אחד גדול. מעין „בנין אב" לסוג זה של מונוגרפיה יש למצוא אצל וילהלם דילטיי בקובץ־מאמריו „החויה והשירה" („דאס ערלעבניס אונד די דיכטונג") ומעין „גזרה שוה" להם בספריו ובמאמריו של גיאורג זימל (בספריו על גיתה, רמברנדט ובמאמרים רבים). ברבוי־צדדים ובעמקות לא היה גונדולף נופל הרבה משני הפילוסופים־החוקרים העמקנים האלה, ועלה עליהם בכוח ההסברה ובכוח של בטוי, המגיע אמנם לפעמים לידי מדרגה הגובלת עם „וירטואזיות". על־ידי „וירטואזיות" זו, קנה, כנראה, גם את לבות הרבים, אשר קראו בספריו, אם כי לא היה על־פי עומק טבעו סופר ומסביר לרבים.

דומה, כי בתור היסטוריון של הספרות היה גונדולף מתיחד יותר מדי עם יוצרים מעטים, אבל כמו שהמעטים ההם היו כמעט כולם אנשי „קוסמוס", אנשים אשר מתוך נקודתם הם צפו אל ה„כל" ושאפו לתפוס אותו ולהגשימו ביצירתם, כך גם הוא היה צופה מתוך נקודת הגבורים והיוצרים המעטים שלו אל ה„כל" של החיים והספרות. וכך יש למצוא בספריו, שהם בעיקר ספרים על־דבר נקודות קוסמיות ידועות של הספרות והתרבות, תאורים של שמשות אחדות, על התהותן, הויתן ומסלולן בעולם־„מחזורם" הקטן והגדול — גם היסטוריה שלמה של הספרות והתרבות, ביחוד של מהלכי הספרות והתרבות, וגם „אסתיטיקה" שלמה.

אֱמֶת

מאת יוסף אהרונוביץ

בנשף הפתיחה של קלוב הסופרים בתל־אביב, אגב וכוח על הרומן הביאוגרפי, העמיד ד"ר י. קלוזנר פרובלימה, שהוא עצמו, כמרצה באוניברסיטה, נתקל בה, מתוך עבודת החקירה שלו נגלו לפניו כמה וכמה פרטים שליליים בחייהם ובמעשיהם של אנשים גדולים באומה, שאותם הוא צריך להציג ועליהם הוא צריך להרצות לפני חניכיו, והשאלה היא — המותר בכלל לגלות לפני הדור את חסרונותיהם של גדולי האומה, או שמוטב להעלים אותם ולעטוף את הגבורים במעטה אידיאלי: כזה ראה וקדש. ד"ר קלוזנר, לפי דברי עצמו, לא מצא עדיין פתרון לפרובלמה זו.

ולא יהא מיחזי כיוהרא מצדי, אם אפסוק הלכה ברורה בשאלה, שלגדולים וטובים ממני אינה ברורה עדיין, ואגיד: צריך לספר, לכתוב ולהרצות אך ורק את האמת הערומה כמו שהיא.

כל השאלות וההתחכמויות, כיצד להערים על האמת, כיצד לגשת אליה בקפנדריות ובצדי־דרכים, לגלותה טפח ולכסותה טפחיים — כל אלו נובעות מתוך רצון מוטעה של כמה ממחנכי הדור: לטעת אמונה בלב חניכיהם על־דבר מציאות מלאכים בין בני־האדם ועל דבר צורך ואפשרות של מציאות כזו. ואולם, הדור, לאמור — החניכים, שבהם רוצים לטעת את האמונה הזאת, חדלו כבר להאמין במציאות מלאכים אפילו בשמים, ומכל שכן שלא יאמינו במציאותם על הארץ.

השקר, ואפילו רק בצורת העלמת האמת, אינו מחנך אלא מטעה ומקלקל. כי הגדולה שבאמתיות היא האמת שבחיי־האדם על כל נפתוליהם, והלזו צריכה להיות גלויה וברורה לפני זה שמתעתד לחיות חיי־אדם.

הקלקול שבאידיאליזציה יובלט לפנינו ביתר בהירות, אם לא נדבר על הדור סתם, אלא נעמיד לפנינו תקופת חיים ידועה של נוער, התקופה שבין גיל שמונה לגיל שמונה־עשרה, או בין גיל עשר לעשרים. בתקופת־חיים זו שקוע הנער או הנערה במצולות „חטאים" עד הצואר, והוא עומד לפניהם תקוף חרדה ואימה, כל שעה ו„חטאה" וכל יום ודרכי־תשובה חדשים. והנה נער בגיל כזה, כשהוא קורא ביאוגרפיה מזויפת, לאמור אידיאלית, על אדם גדול, המתארת לפניו חיי־מלאך ולא חיי־אדם — ובגיל זה הרי עוד מסוגל הנער להאמין במציאות מלאכים גם על הארץ — מאליה מוסקת אצלו המסקנא: מה תקותי כי אייחל? רנ"ק, או אחד־העם (אלה הם שנזכרו בדברי הד"ר קלוזנר), או גדולים אחרים הגיעו למה שהגיעו, מפני שהם חיו חיי־קדושים, להם לא היתה מלחמת יצרים ולא טעמו טעם חטא מעולם; אבל אני, הרי אדם אבוד הנני מטבע ברייתי — למה, איפוא, אבלה את זמני לריק ואשאף לגדולות, בשעה שאין לי כל תקוה לכך.

יזכור־נא כל אחד את פרפורי נפשו בנערותו ויענה את כחשי בפני, אם יוכל.

לעומת זאת, כמה טוהר חנוכי וכמה עדוד בשביל הנוער יש, למשל, בספר כמו „חיי אדם" של שלום־עליכם (לצערנו — היחידי בספרות העברית, ואף הוא נפסק באמצע). בספר זה אין לא אידיאליזציה ולא ודוי, כי־אם חיי־אדם כמו שהם, כמו שהם מוכרחים להיות. הנער הקורא בספר כזה רואה בו את עצמו כבראי, וגם כאן מוסקת בשבילו המסקנא מאליה — הנה הסופר הגדול הזה היה גם כן שטוף תאות וחטאים כמוני, גנב ארנק, גנב תפוחים בשוק, זלזל לעתים קרובות במצוות הורים ומורים, נתפס להרהורי אהבה, חטא וחזר בתשובה ושוב חטא, נרדף על־ידי יצר הרע ממש כמוני, ואף־על־פי־כן יצא בשלום והיה לסופר גדול — יש, איפוא, תקוה גם לי, הנער החוטא, ויש בשביל מה לעמול ולמה לשאוף.

ואילמלי הייתי מחנך, הייתי רואה כמצוה עיקרית בתפקידי, להסביר לחניכי: שהעדר יצרים באדם הוא מום, וש„כל הגדול מחברו, יצרו גדול הימנו", שאותם איתני הטומאה, אשר אתם נאבק כל ימיו הגאון הרוסי טולסטוי, בפניהם לא היתה יכולה כל בריה לעמוד, ושלא העדר היצרים, כי־אם ההתאבקות ביצרים ויסורי החרטה הגדולים, הם הם המציינים את האופי של האדם הגדול.

הפרובלימה שברומן הביאוגרפי היא לא זו שמעמיד הד"ר קלוזנר, אם מותר לגלות לחניכים שרנ"ק היה מוכסן *); ואף לא זו שהעמיד פיכמן, אם לתפוס בעיקר את הקו הנצחי שבאדם ולעזוב את כל המקרי והעובר, כי אם לגמרי אחרת מי הוא הראוי לכתיבת ביאוגרפיה? כי הרי לא די בספור

*) פרופ' קלוזנר סתם את דבריו, אמר מוכסן סתם ולא באר, כי רנ"ק היה במשך זמן לא רב חוכר מכס־המזיגה (פרופינטור) — הדבר ידוע לנו על־פי תעודות שמצא ד"ר מ. בלבן — וגם זה היה מעין ירושה, שנפלה לידו מחותנו; והוא לא הצליח בעסקיו ופירש מהם. — המערכת.

מעשיו של הגבור. הכותב ביאוגרפיה צריך גם לדעת, כיצד לחשוף את הנעלם, את המסתתר מאחורי המעשים של הגבור; כיצד לגלות את העקבות, שמעשי הגבור, הקטנים והגדולים, הטובים והרעים, הטביעו בנפשו והשפיעו על יצירתו ועל חייו. בלי עיקר זה תהיה הביאוגרפיה מזויפת, אפילו אם יספרו לנו את כל העובדות, שנצברו על־ידי החוקרים, כמו שהן. יתר על כן: קטנות החיים ניתנו להשערה — גם אם יציגו לפנינו את רנ"ק רק בזהרו האידיאלי ויעלימו מאתנו כל רבב, אף אז נדע מעצמנו, כאמור, שרנ"ק היה יחד עם זה אדם ככל האדם, עם חולשות של אדם, והיה בודאי שקוע במלחמת חיים ובחטאים קטנים וגדולים. מה שלא ניתן להשערה ודורש הסברה של אמן הוא: כיצד השתקפו חיי קטנות אלה בנפשו ואיך הגיבה זו עליהם.

נתאר לנו, למשל, שהמעשה בנכליודוב וקטיה הוא מעשה שהיה: טולסטוי סר פעם לאחוזתו, לן בה לילה אחד ועָשה את קטיה לאומללה לכל ימי חייה. והנה יבוא ביאוגרף, ובין כל שאר העובדות על חיי טולסטוי יספר לנו גם את המעשה הזה, אלא שלא יתאר לפנינו את יסורי הנפש הגדולים, את הגיהנום שבו נצלה טולסטוי בשל מעשה זה ואת המפנה החדש שמעשה זה נתן לחייו וליצירתו—האם לא תהיה ביאוגרפיה כזו מזויפת?

כתיבת רומן ביאוגרפי — הווה אומר: כתיבת רומן. או במלים אחרות: כל רומן ריאליסטי של יוצר גדול הוא בבחינת ביאוגרפיה, ואין בינו ובין הביאוגרפיה אלא זה, שברומן פועלים צרופי־אופי וצרופי־חיים שונים, — ועל־כן הוא משמש ביאו־גרפיה מ ח ו י ב ת ה מ צ י א ו ת, אבל בלי כתובת קונקרטית; והביאוגרפיה מורכבת ממסכת חיים מציאותית וגבור קונקרטי. ולא באה הגדרה זו אלא כדי לציין, שכל אותם כוחות היצירה הדרושים למלאכת הרומניסטן, הם הם הדרושים גם למלאכת הביאוגרף. וכשם שרומניסטן הראוי לשם זה לא יגע בפינות חיים זרות לשורש נשמתו, ככה לא יוכל גם ביאוגרף לגשת לתאור חייו של גבור, ששורש נשמתו רחוק משורש נשמתו הוא. אמנם אמיל לודביג (שמו זכה להזכר פעמים אחדות באותו נשף), זה האדם באין שורש, המרפרף על הכל ויודע הכל, מאמין שיש לו די כוחות להבין גם לרוחו של גיתה וגם לרוחו של נפוליון וממטיר ביאוגרפיות על כל הבא בזכרונו, אך הערך החנוכי של ביאוגרפיות כאלה הוא כערך החנוכי של רומן השונד.

ומשנטפלתי אל נושא זה אעיר עליו עוד מלים מעטות מצד אחר. גורסים: לכתוב על אדם גדול, זאת אומרת: לחדור לרוחו של האדם הגדול, יכול רק זה שהוא עצמו בעל שעור־קומה. הגירסה היא נכונה כל עוד שנזהר מלהסיק ממנה את המסקנה המשובשת, שלכתוב על אדם קטן יכול כל יודע כתוב, אפילו אם הוא אדם קטן. ודאי הוא, שאם פוגרבינסקי *) יכתוב לנו על אחד־העם, נקבל, במקום אחד־העם גדול, פוגרבינסקי קטן. ואולם ודאי גם זה, שאילו כתב פוגרבינסקי על חיי טוביה החולב, אף אז היינו מקבלים פוגרבינסקי קטן במקום אותו טוביה שהאמן שלום־עליכם הציג לפנינו.

בספירה אחרת, קרובה לזו שלפנינו, נשתרשה טעות מעין זו שהזכרתי. חושבים, שבשביל ילדים קטנים מספיק מורה ממדרגה נמוכה, ולעומת זאת דרוש מורה ממדרגה גבוהה בשביל ילדים גדולים. ולכאורה יש לסוברים ככה על מה לסמוך, כי סכום הידיעות הדרוש בשביל קטנים הוא באמת פחות מזה שדרוש בשביל גדולים. ואולם, כדי להבין לרוחם של ילדים קטנים ולדעת באילו אמצעים ודרכים להקנות להם את הידיעות, המעטות אמנם, דרושה הכנה פדגוגית מרובה ודרושים כוחות נפשיים גדולים, לאמור: דרושות סגולות כאלה, שאפשר למצאן רק אצל המורה ממדרגה גבוהה.

הדברים לא ניתנו, איפוא, לשעורין. להיות מורה, בין לקטנים ובין לגדולים, יכול רק זה שמזוין בידיעות במדה מספיקה ובכוחות נפש מספיקים. ולכתוב על חיי אדם, גדול או קטן, יכול רק האמן, זה שחותמו של הקב"ה — האמת — נמסר לשמושו.

*) הזכרתי שם זה, כי בזמנו הצטערתי צער רב על „העולם", שנתן מקום לדבריו על אחד העם. — י. א.

לְחִידַת תַּרְבּוּתֵנוּ

מאת פינחס שיפמן

ב

אדמת התרבות אינה מישור; בקעות וגבעות בה, מדבריות ונאות־שדה. יש ארצות המגדלות גידולי־תרבות משובחים ונאים להם ולעולם, ויש המגדלות קוצים ודרדרים תרבותיים. יש ישובים וקבוצים שרובם תלמודי־חכמים ויש שהחכמה אינה נפוצה בהם במדה רבה, ותלמידי־החכמים שבהם אינם מצוינים בתורה ובמעשים; יש מקומות המספקים מזון רוחני רק לעצמם במדה גדושה או זעומה, ויש שצפונים בהם גרעיני יצירה לא רק לעצמם אלא גם לאחרים; שולחים הם את נטישותיהם למרחקים. התרבות עניה במקום אחד ועשירה במקום אחר. גלים ונחשולים עוברים על פני האומה ומשכנות חלקיה ושבטיה.

כשרבו ה„ישיבות" במקום אחד, היו בני המקום השני רואים חובה לעצמם להשתתף בכלכלתן, אף כי נמצאו בריחוק מקום מהם. כשעלתה ישיבת פומבדיתא או אליסונאי פראג או וולוז'ין, היו יהודי־העולם רואים את מקומות גידולי־התורה האלה כשלהם, בין אם היו בגבולות מדינות ישובם ובין אם היו במרחקים. כי בין אם המשכן שורה בגבולות שבט זה ובין אם הוא שורה בגבולות שבט אחר הרי הוא המשכן של כל ישראל. אם בקוקז, למשל, או במוסקבה אי־אפשר היה לכונן מכון לתורה, הרי היו יהודי מקומות אלה פוגשים באהבה ובהערצה את שליחי ישיבת מיר, וולוז'ין ואיישישוק, שזיכו אותם בזכות התורה, לבוא אליהם לקבל מהם את חלקם בכלכלת מוסדיה וחכמיה. כך דרכה של תרבות. יש מקומות נוחים לגידולי תורה ותרבות, ורכז הצבור את כוחותיו בהם. ובזה מבחינים ומבדילים בין מכוני תרבות שוים לכל נפש, מוסדות לתורה והשכלה המכוונים בשביל השדרות הרחבות, ובין מוסדות תרבות המכוונים לטפוחם של ערכים נעלים ולהכשרת יוצרי תרבות. הראשונים מתכלכלים על חשבון המקום. „תלמוד תורה" כי יפתח לא יבואו בני־העיר לבני עיר אחרת לשתף אותם בכלכלתו: חובת המקום היא, וכן גם „ישיבה" קטנה. אולם ישיבה כי תתפרסם בחכמיה ובתלמידיה והתכלכלה מאוצר האומה, דרך שתוף קהלות ומדינות. גם בימינו, למשל, מתכלכלת ישיבת סלובודקה או ישיבת ירושלים על חשבון הכלל; וכן האוניברסיטה העברית שבירושלים אינה נחשבת למוסד מקומי, אלא למוסד לאומי, המתפרנס על חשבון יהודי ארצות שונות.

גם בעניני משק כלכלי כך. יש אזור מסוגל למיני פירות או תבואות, ויש אזור העשיר בחמרים גלמים והוא המגדל תעשיה

וחרושת. ובדרך־חלופין זו מתכלכלת המדינה. והוא הדין בעניני תרבות. יש מקומות מתאימים לתרבות הומניטרית ויש לטכניקה, ויש מקומות מתאימים לאמנות זו או אחרת; והמקומות המרכזים בתוכם את כל סוגי התרבות, הרי הם בבחינת מאריה דחיטא, שהכל צריכים להם. וכשם שבימינו מכניסים דרכים רציונליים לסדור המשק על־פי תכנית קבועה מראש, כך יש לנהוג בעניני נטיעות תרבותיות, לנטוע אותם ולסדר לפי האיזורים המתאימים.

אם נחקור את פני כל קבוצינו, וראינו, שבימינו יש ארצות שלמות שתנאי־השעה אינם מרשים לפתח בהן במדה הגונה את התרבות הלאומית: הדת, האמנות, דרכי החיים הלאומיים, סגנוני מנהגים, שפה, ספרות, תיאטראות וכו'. ויש מקומות, אמנם בלתי־מרובים, שתנאי־החיים הכשירו אותם לגידולי תרבות עברית במדה גדולה יותר, עד כדי להרים גם את שעור־קומתם של הגידולים, וגם לשכלל את טבעם וכמותם.

בימינו אין לחשוב, שבפריז תתכונן ישיבה מעין זו של וולוז'ין, ובלונדון תוסד אוניברסיטה עברית; שבניו־יורק תתכונן שורה שלמה של בתי־ספר תיכוניים עברים בשביל כל חצי־מיליון הילדים, ובשושן יוסדו מוסדות לספרות עברית.

אולם ליטא עדיין מסוגלת לחנוך עברי מלא, ואף הוכיחה זאת במעשה; ירושלים יכלה להכיל בקרבה גם את ישיבת חברון וגם את האוניברסיטה העברית; ובפולין עדיין יש „ישיבות" ויהודים מתפללים שלש פעמים ביום ויושבים על התורה ועל העבודה; ובמקומות הספר יש רשת שלמה של בתי־ספר עבריים, וילדים לרבבות מדברים עברית.

ערוגת־הבושם תפיץ את ריח ניחוחה למרחקים; והעובר יהנה מהבשמים שלא מדעתו ושלא ברצונו. גידולי התרבות שבמקום אחד מהנים גם את הקבוץ השני, אף שלא מדעתו. הפילוסופיה והשירה הספרדית נעשו לקנין האומה אף במקומות שלכאורה התנגדו להן, היהודי האדוק שבאדוקים, כשיכתוב עברית בימינו, ישתמש שלא מדעתו בכל אשר העלתה תקופתנו לשכלול השפה בכתב ובדבור. התחדשות יצירה ותחיה פועלת אף על המתבוללים, שלא בטובתם, וכשיתגלה גאון על פני התרבות העברית, הרי פרי יצירתו תפארת וכבוד והכרה עצמית וגאון לאומי אף לקבוצים החיים רק במסגרתם השבטית. וכמובן, שהאזור המסוגל לגידולי תרבות חשובים מחויב לאמץ את כל כוחותיו עד מדרגת האפשרות להוציא מתוכו את הטוב ואת המובחר; אולם כשבאים לדרוש משאר חלקי האומה לסייע בטיפוחם ובגידולם של ערכי תרבות אלה, לא חסד אנו מבקשים, כי־אם תשלום עונג והנאה. ומשום כך ח י י ב י ם כל ח ל ק י ה א ו מ ה, שלא ניתנה להם האפשרות ליצור ערכי תרבות בעלי־ערך, אף מחוץ למקומם וזמנם, לסייע בידי אותם הקבוצים המקומיים, שגורמי־החיים זיכו אותם באפשרות כזאת. התרבות השבטית זקוקה לתרבות העם, כי רק על־ידי כך מתעלית היא מדרגה נמוכה לדרגת־חיים יותר עליונה, משבטיות לעממיות; ולפיכך מחויבים הם כל חלקי־האומה להשתתף בחרישה ובזריעה, ואכלו אחר־כך בדין מהפרי.

עם כל מה שעדיין לא נס ליח היצירה אף בגולה, ובאזורי־חיים שונים יגדלו וישגשגו נטיעות־תרבות שונות, במקום אחד במדה יתרה ובמקום השני במדה פחותה, הרי אין מקום בגולה, ששם תהא צמיחת תרבותנו לפי כל שיעור קומתנו הלאומית ולפי עצמיותנו ושרשיותנו. תנאי הגולה מעכבים. אולם זכינו אנו וזכתה ארץ־ישראל שהולכת ונעשית בימינו לתלפיות, למקום מרכז של תקוות האומה עד כדי לפתח בקבוץ הקטן הזה את כל צבעי תרבותנו על כל מלוא תכנה הלאומי. על פני שטח קטן זה שבה לתחיה גם תרבותנו העתיקה וגם שליחותיה החדשות. גורמים שונים נזדמנו לסגל את ארצנו לתחיה תרבותית שיש בה מכל הערכים הלאומיים. אין כאן לא תרבות אירופית נוצרית גבוהה ולא תרבות מזרחית מצוינה; אין כאן את מי לחקות ובפני מי להתבטל. ומן ההכרח הוא שנכה כאן שרשים ונצמח מתחתינו. כשם ששממות הארץ סייעו בידינו להתחיל בשדה הכלכלה ממעשי־בראשית, כן אף השממה התרבותית מאלצת אותנו לחדש חידושי־בראשית גם בסדורי חיי־הצבור, גם בחיי־תרבות ובנסיונות־יצירה.

ולמה שמתחדש בבית־המדרש שבבית הלאומי אין ערך מקומי־שבטי בלבד, אלא גם ערך לאומי כללי, ולא רק במובנו של המרכז הלאומי. אמנם לא חסרו גם בארץ נטיות לשבטיות, גם בספרות, גם בחנוך ובתרבות, ואף במדיניות שלנו. וטבעי הוא, שהנוף המקומי מצטייר באמנות הציורית, והספרות המקורית עדיין מטפלת ברובה בעניני המקום, ואף הפובציליסטיקה והשירה כך. ומכאן אף הנטיה למסור את החנוך ועניני התרבות בידי הישוב; ויש אף המתאמצים להנמיך את שעור הקומה של התרבות עד לצרכי השבט המקומי.

אולם למרות כל זה מכשירים תנאי־הארץ גידולי תרבות העולים על צרכי המקום. אין שום מקום בעולם היהודי ששם אפשר להרים את ה„ניבו" הלאומי בעניני אמנות וספרות כמו בארץ, ובתי־הספר העבריים בארץ יש להם סביבה מתאימה, והצעיר הנותן את חילו ללמודים אינו מנותק כאן גם מחיי העבודה והמעשה, באופן שיש כאן אפשרות להגיע לידי מזיגה של דעת ורגש, של אינטלקטואליות ורצון, של השכלה וחיי־עבודה. באיזה דרכים ישפיעו גידולי התרבות בארץ על הגולה, אין אנו יודעים עוד. אולם ברור הדבר, כי מתוך שתוף לאומי עם כל המתהוה בארץ הולכת ונוצרת אותה האחדות של שיתוף תרבותי, שהיא רק היא יכולה להכריע בשאלת התרבות היהודית של דורנו, עד כי שתהיה הירידה שלנו כירידה לצורך עליה.

ולכן אין גם לדבר על־דבר שחרור האומה מהשתתף בחיי התרבות בארץ, בצמיחתם ובהתחדשותם, כי שתוף זה הוא הוא גלוי ה י צ י ר ה וכוחה ומי שיחליש את ההשתתפות הכללית, הרי הוא מניח מכשולים על דרך פתרונה הנכון של שאלת־חיים זו: ליצור מתוך כוחות־עם משותפים חיי־תרבות לאומיים, החקוקים והטבועים בחותם של סגנון וצורה משלעתיד לבוא.

חידה תחוד לנו התרבות שלנו בשעה זו: עלטה גוברת, או שחר בוקע? אולם החלום הולך אחרי שברו, והחידה אחרי פתרונה. אם אנו במעשינו נבקע אל השחר, יבא אורו.

ומכאן מסקנות מעשיות אחדות: א) רק במעשים מכוונים נכריע את הכף כלפי עליתה של התרבות והיצירה. ב) המעשים נעשים בצבור כל שבטי־ישראל למגוריהם, כי על־כן בתרבות עם עסקינן, שכולם נהנים ממנה, והנהנה חייב בברכה ובמעשה שיתוף. ג) מלבד התנדבות יחידים, מפרישה כל קהלה וכל קבוץ ארצי אחוז ידוע מהתקציב המקומי לטובת מפעלי תרבות מרכזיים; ד) גידולי התרבות בשיעור קומת האומה המשובחים שיש בהם משום ערכי־אומה מעל לגבולות הארציות והשבטיות, מטופחים מתוך סדר ורציונליזציה בארצות הנוחות והמסוגלות לכך על־פי גורמיהן ותנאיהן. ה) רצועות שונות בארצות ישוב ישראל, כגון ליטא, מדינות הספר בפולין, לטביה, נקודות שונות ברומניה, טשיכוסלובקיה ועוד הוכיחו למעשה, שמפעלי־התרבות שבהן ראויים ורצויים לטפול מיוחד מצד המעצמה העממית

לפתחם, לשכללם ולכלכלם גם בעזרת הצבור היהודי שמעבר לגבולות המדינות הללו. ו) ארץ ישראל על־פי כל תנאיה הפנימיים וגורמיה החיצונים היא מולדתה הנכונה של גידולי תרבותנו וסגנון חיינו; וכל בית ישראל בעולם נושא באחריות המוסרית והחמרית של שכלולם ועילוים. ז) ההסתדרות הציונית לא רק שאינה יכולה להשתחרר מעולה התרבותי שנשאה עד הנה, אלא אף מעמיסה עליה חובות־תרבות חדשות, ומלבד עול החנוך והתרבות עליה לשאת גם בעול הספרות, עליה להיות עושה ומעשה את כל האומה להתגייס בחומר וברוח לקראת מפעלי תרבות כלליים, העלולים לקרב את פתרונה של חידת תרבותנו.

לְקוּטִים

כ ל ל י ם ל ס ו פ ר

בחוברת האחרונה של הירחון הגרמני „די ליטרטור" נותן הסופר א ר ת ו ר כ ה נ א „כללים לסופר", שנאמרו מתוך כובד־ראש ומתוך אירוני ה גם יחד. אנו מוסרים כאן אחדים מן הכללים האלה:

„בראשית היא האידיאה, לא הגליון של הנייר הלבן. אם הקדמת ושמת תחילה על שולחן הכתיבה את גליון הנייר, עוד קודם שבא אליך הרעיון במה למלא אותו, אזי לא תבוא אליך האידיאה לעולם. זו היא אמונה טפלה של סופרים, וככל אמונה טפלה היא מבוססת על הנסיון. אולם אם למרות הצפיה ובסיוע של מאמצי הגוף והנפש באה האידיאה, הרי היא מסוג זה, שאי־אפשר להעלים כי מוצאה מן הנייר הלבן, ולפיכך היא אידיאה של נייר.

בראשית היא ההתחלה. קנה לך את ההרגל להתחיל מן ההתחלה. שום חבור מחוטב יפה אינו מתחיל מן האמצע. גם אל תתחיל מן הסוף, משום שאז לא תמצא דרך לסיום.

יודע אני, שההתחלה היא קשה, אבל קושי זה ברכה בו, נושא פרי, הכרת יצירה, משום שברגע של קושי זה נולד כל התוכן ועמו גם הצורה.

קנה לך סגנון! בשם אלהים, קנה לך סגנון אישי!

סגנון אישי נקנה: אם בדרך קונסטרוקטיבית או ברוח־הקודש. בדרך קונסטרוקטיבית כיצד? עליך לבקש ולמצוא תחבולות לנטות מחוקי הדקדוק ושמוש־הלשון, עליך לבנות דקדוק משלך ושמוש־לשון משלך. לא שיטה שלמה, שנים־שלשה שבושים דקדוקיים או אופנים אי־אפשריים בשמוש הלשון — מספיקים, אם תשתמש בהם בקביעות ובעקיבות. ברוח־הקודש כיצד? שב וכתוב ככל העולה על רוחך, בלי טעם ובלי סדר, בלי פסיק ובלי נקודה, בלי אתנחתא ובלי סוף־פסוק, בערבוביה, בשגעון, בטירוף.

אבל יש עוד דרך שלישית: אם יש לך מה להגיד, אם תמצא בשביל התוכן שלך את הצורה האחת והיחידה הראויה לו, ואם תכתוב כך כמו שמוכרח אתה לכתוב, ואם בשעת כתיבתך תשמור את תכונתך האישית, אזי יצא לבסוף סגנונך האישי מאליו. אולם דרך זו היא ארוכה וקשה.

במקום תוכן בחר לך התקפה. למה לך לטרוח ולבקש תוכן משלך, אם אחרים כבר מצאו תוכן, שיש בידך לסתרו? התקף! אבל תתקוף רק את הטוב! להרע מגינים רבים ומסוכנים. אפשר להכשל.

אם אין לך סגנון שלך, מצוא תמצאהו בהתקפה. להתקפה סגנון בפני עצמו. סגנון הגדופים מוצא חן בעיני רבים.

כסבור אתה, שלהתקפה יש צורך בחריפות? להתקפה יש צורך אך ורק במרכאות. אין לך ענין רם ונשא, אין לך רעיון נעלה, אין לך ערך רוחני שנרכש בעמל, שלא תוכל על־ידי מרכאות כפולות לבטלו ולהפכו לדבר שאין לו ערך.

בשעה שאתה הוגה את הדברים תוכל להת... ולהתקצף, אבל בשעת הכתיבה חובה על הסופר להיות שקט.

רשאי אתה לכתוב נגד ההגיון, אבל לא בלי הגיון!

אל תכתוב תמיד נגד, נסה פעם לכתוב בעד! לשם תרגיל בסגנון, לשם שנוי קצת.

עצה טובה לסופר, שיבחר לו עוד אומנות אחת מלבד הכתיבה. האומנות השניה תחזיק אותך בקשר עם העולם, תעשיר את השקפותיך על החיים, תתן לך רשמים חדשים, תשמור עליך מפני צרות־מבט וחד־צדדיות של בעל מלאכה אחת, תביא חליפות ושנויים בריתמוס שלך. אבל אם יש לך אומנות אחרת, למה לך הכתיבה?

אל תכתוב כלום! האמינה לי, אז תהיה סופר גדול. על כל פנים, זו היא הדרך הטובה לעלות בה על כל חבריך.

הצלחתו של סופר תוכל לבוא על־ידי החבה אליו מצד הקהל. הצלחתו של סופר תוכל לבוא גם מתוך שאינו חביב על הקהל. רק מחוץ לצבור, מעבר לחבה ולאי־חבה, אין הצלחה. ומי שמאמין, כי יכול הוא לחיות לבדו ולעצמו מבלי שישים לב לבני־אדם, אין איש שישים אליו לב וההצלחה לא תגש אליו.

הזהר מפני אלילי מלים! אל תשתמש בדבור לשמו בלבד, רק משום שנאה הוא, חזק הוא, בעל צלצול! הן כבר קדמוך סופרים גאונים, שיצרו את כל הדבורים הנאים הללו!

הדבור עומד לשרתך כל עוד אתה שולט בו. אם הוא חורג ממסגרותיו ונעשה עומד ברשות עצמו, עלול הוא לעשות מעשי תעלולים.

בִּקֹּרֶת סְפָרִים

ספר־השנה ליהודי אמריקה

ספר־השנה ליהודי אמריקה בעריכת מ נ ח ם ר י ב ל ו ב ו צ ב י ש ר פ ש ט י י ן. הוצאת ההסתדרות העברית באמריקה. ניו־יורק תרצ"א.

באמריקה לא אבד ניר למלה העברית. בעקשנות מוצא שם מדי שבוע בשבוע „הדואר" ומפעם לפעם צצים וצומחים ספרים וקונטרסים עברים, המשתזרים בספרות העברית, בתור נופך־מה. הבודדים, נאמני העברית שם, נושאים בעולה של הספרות וחדורים אחריותה. והנה הוגש לנו עתה מצדם מאסף־שנתי ספרותי, בשנה ששום קובץ ספרותי אחר לא יצא והוא בודד במועדו.

והקובץ שלפנינו הוא רב־הכמות ומחונן גם באיכות לא־מעטה. אמנם אין „יתד" בכל הספר כולו, אולם דברים טובים, ומהם גם חשובים, יש בו. לא גוחה ביותר היא הצורה הביבליוגרפית, שמחמת צמצומה היא כאילו נוהגת מדת חלוקת „ציונים", אולם לא נמנע בכל זה מהדגיש כמה דברים לחיוב ולשלילה.

הנאנו הפעם י. ח ו ר ג י ן בספורו ההיסטורי „הורדוס החולה", שהגיע בו לבגרות של יכלתו האמנותית. מלבד תאור בולט של גבור הספור והטפוסים העוטרים אותו, נודף בו מעברים גם ריח־הארץ. וש. ל. ב ל א נ ק, שהדשנות הבסרבית שלו חורגת כמעט תמיד ממסגרות ספוריו, זעזע הפעם

את הנפש בחשפו את הטרגדיה של הגבורה הגלותית ללא סדן... בלאנק אינו שוה־נפש בשום פעם, למרות היותו נאמן תמיד למציאות גרידא. הספור השלישי שבקובץ, „הצייר ואשתו" מאת ל. א. א ר י א ל י, נקרא אמנם בענין, אולם בשעת־הקריאה יתעוררו גם מחשבות נוגות. ל. א. אריאלי, לפנים אורלוף, בעל „אגדת־המות" וספורים חשובים אחרים, היה אמנם בשבתו בארץ ישראל „בעל־הגזמה", משורבב, אך עם זה מתפרץ, מקורי ומבטיח... והנה, לפי שעה, היתה בו יד הגלות לרעה, ונדמה, כי מן הראוי היה שיתחיל להמשיך מחדש את קויו הראשונים שמלפני אמריקה, כשהאור והחושך שמשו אצלו בערבוביה, ונראה היה כפסת־נוף טרשית, ירושלמית. אריאלי חלק יותר מדאי, מישור בלי עקוב, „גלגול" זר הוא, בלא זיקה אל הקודם.

לא ניזל ונחשוב כרוכל כל שיר לחוד מהשירים המשוזרים בתוך הספורים ומאמרי־העיון, הנותנים טעם ושבח לכל וגורמים לרבגוניות וריתמוס למאסף כולו. גם במקצוע זה לא נתחולל בספרנו שום „מאורע". ברם אטמוספירה של פיוט אמתי אופפת אותנו באזורם של הטורים המנוקדים: ב„מזמורי בודהאים" של ל י ס י צ ק י — כאב צרוב ובטוי נמרץ. ו„מגנו של אכילס" להומירוס מבהיק באבחת קולמוסו של ט ש ר נ י ח ו ב ס ק י, ויש קטעים מפרכסים — על נושאים היסטוריים — מאת ס י ל ק י נ ר, ר ג ל ס ו ן מ ו ה ר, ש מ ע ו ן ג י נ צ ב ו ר ג — המגרים לקריאת ההמשך שלהם. ו ה ל ל ב ב ל י כאילו שלח לנו אגרת־נפש עצובה. ומעוררים ענין גם שיריהם של פ י ש ק י ן, א פ ר ת י, ג ו ל ד נ ב ר ג וב. ק צ נ ל ס ו ן. ובשיר „שלמה בן גבירול" ל ז י ל ב ר ש ל ג שורות חזקות (רק שורות ולא האנדרטא האיתנה של גבירול). וב„שבת" של פ י כ מ ן, שהוא שיר־בפרוזה, מבהיקות אגב גררא דמויות ירושלים וצפת מבעד לבבואת שבת־מלכתא בזיון העילאי, פיוט עגום לגמרי בספרנו, בלא סימן של שובע־רוח.

העורך מ נ ח ם ר י ב ו ל ו ב, אשר הבקורת אומנותו, הקצה דפים לא מעטים בקבצו לדברי בקורת והערכה. הוא גם פתח את הקובץ במאמר־בקורת ואגב סקירת נכסי־ספרותנו הוא מעמיד אותנו ביחד עם „האדם הכללי מאומות העולם, בשער תקופה חדשה", מחמת העדר „הווי־חיים" בימינו לעולם בכלל, וגם לנו בפרט, ולי נדמה, שהנידונים אינם דומים. האדם הכללי אמנם עומד בפני ערעור ה ה ו י שלו, שישנו וקיים, ואילו אנו שקועים במיטב־אנשינו בהתחלת טוית הוינו ובשרבוב חוטי „חדש" בארג־חיינו ה מ ת ה ו ה, צורות־ההוי של חיינו כאילו רק מסתמנות לפנינו בדמויות של דגניה, נהלל, עין־חרוד, ואף מגדיאל שבשרון. רשימתו השניה של ריבולוב „אראלי־ספרות ומצוקי עתונות", שבה הוא מתאזר את לוע העתונות, זה בית־הבליעה הנצחי של „אראלי הספרות", היא מוצלחה למחצה; סוף־הרשימה, המביע בעיקר את המשאלה לנקודת־מפנה בספרותנו לתוכן היסטורי, אינו מתלכד עם ההתחלה והוא סוגיה לעצמה.

דברים שבטעם ושברגש ישנם גם במסות: סוקולוב מאת אבי ג ו ל ד ב ר ג וא. ג. גנסין לש. ב ס, ויעקב כהן לא. א פ ש ט י י ן, שמחמת קוצר המצע של רשימה ביבליוגרפית אין לעמוד עליהן בפרוטרוט. למדור הבקורת יש לצרף גם את הפרק המענין של יוחנן ט ב ר ס ק י „דור גזרה" מספרו „מרד התבונה", הנקרא מצד הרצאתו ותכנו המושך לב כספור; „על הצחוק בישראל" מאת י. ג ר י נ ב ר ג (מתוך „שלטון הצחוק"), שקשה לדון על־פי קטע זה על ערכו; ובמאמר הגדול והמקיף של א. ז. ב ן ־ י ש י: „יבול ספרותנו בשנת תר"ץ", יש מלבד חריצות ושקידה גם הבלטת היש מתוך יחס נלבב.

מלבד ספור, פיוט ובקורת כולל הספר גם דברי עיון. בחלק המחקר השתתפו: א י ד ל ז ו ן, ד"ר ב ר נ ש ט י ן, ד ו ב נ ו ב, ה ו ר ו ד צ ק י, מ א ר ק ו ס, ק ר ו י ס, ר י י ד ר וד"ר ר ו ד י. מעוטו של החלק הזה תפל הוא ורובו יפה. חלק משמות המחברים כשלעצמם הוא ערובה נאמנה.

והנה לאחר התימנו לקרוא את הספר ולאחר שנהנינו מכמה דברים שבו מצדם הספרותי כשלעצמו, לפעמים פחות ולפעמים יותר, — תתעורר בלב הקורא מאליה השאלה: במה יזוכה איפוא ה ש ל ט שבשער הקובץ: ספר־השנה ל י ה ו ד י א מ ר י ק ה. מה יש בספר כולו, על 350 עמודיו, מאמריקאיות שרשית, חיונית? האם ארבעת המאמרים שבסוף הקובץ, המדברים ע ל ־ א ו ד ו ת החנוך העברי, הרבנות, האמנים היהודים ותנועת הפועלים היהודית שבאמריקה, המסיחים ע ל ־ ד ב ר ואינם ה ד ב ר ג ו פ ו, כביצירה אמנותית — האם הם בטוי של חטיבת־היהדות האמריקאית, הרגשת הנפש שלה ודפוסי חייה? בבולמוס־קריאה ישתער הקורא על „ספר־השנה ליהודי אמריקה", להתעות קצת ברחבי החלד המוזר הלזה, והנה הוא שב, מבחינה זו, ריקם כלעומת שבא. „ליהודי אמריקה" — גושפנקת שוא היא. מל"ו המשתתפים בספר, רק מנין אחד מבני חוץ לארץ הם, וכל השאר הם מדרי אמריקה, ובכל־זאת, בשעת קריאה בקבצנו האמריקאי הזה, אינו נקנה הרושם, ש א ח ד מהמשתתפים בו, בעמדו לפני חלונו לפוש לרגע מיצירתו שלפנינו, יתקל במבטו ב„מגרדי־השחקים" הניו־יורקיים או באיזה גוון ינקיי אחר. שבט אביר מישראל, המונה כארבעה מיליון נפש, שעליו ישלך יהבנו בשעות צוקה, האם הוא בלי כל חותם של עצמיות? האומנם? עד אימתי יהא מלפף את אחינו שם אויר הארצות שהקיאום, אשר היא להם עד היום כשריון בפני האורה המקומית החדשה? ואימתי ינבט לספרותנו כבר בחור עברי־אמריקאי, יצור ספורטיבי אלים, ששרשיו נעוצים בקרקע־אמריקה וצמרתו „מגרדת שחקים"? הספרות העברית היא אמנם אכסטריטוריאלית — על־ידי פזורינו בגויים — והחיוב היחידי הגלום בצרה זו הוא ה י ק ף ה ג ל ו י ו ת וצ ב י ו נ י ה ן ה ש ו נ י ם. ברם אם תוספת־גון חסרה...

האנחה של ריבולוב על העדר הוי, מקורה בלי כל ספק בהעדר הוי־חיים ביצירתנו העברית באמריקה, ומזה נובעת גם נחמתו כשהוא מגלה בספרותנו של עכשיו בכלל את הגשוש בנושאים היסטוריים, והוא נאחז בזה כבעוגן הצלה. מ ה ו ת א מ ר י ק ה, ואפילו של החטיבה היהודותית בלבד, לא נצררה עדיין בצרור־החיים בשפת־הנצחים שלנו (יזכרו לברכה סילקינר, הלקין ובבלי ועוד בהתחלותיהם האמריקאיות המוצלחות). אדם מישראל שלא ראה בעיניו את אמריקה היהודית לא יהא לו מושג ברור על־אודותיה לפי בבואתה בספרותנו. וכבר הביע לא פעם יעקב רבינוביץ את המשאלה לאמריקאיות ביצירה העברית מכל הבחינות. אך לא משאלה עלולה לסייע לקדום הבאות, אם חסר רקע־דורות, כדוגמת הגבוש של היהדות הרוסית, הפולנית והגליצאית וכו'. —

אכן בטוי חיי „העם היהודי" באמריקה אינו בולט בספרות שבקבצנו, אולם ה„עבריות" של סופרינו הבודדים האלה, שהם נמלטים אליה כאל אי־פלאים מפני אכזריות החיים ההם ומראהם (ומנוסה זו מעוררת בלב הקורא הרהורים קשים), עבריות רומנטית מזככת ומזקקת זו, היא גם־כן מעין גוון מיוחד בספרותנו, עד כי גם כשהם נמצאים בצותא חדא ומזדמנים יחד עדיין בבדידותם הם עומדים.

ש. ש.

„מנגד"

מ נ ג ד. שירים מאת ר ח ל. הוצאת „דבר", תל־אביב תר"ץ.

תכליתה של אמנות האשה היא גלוי חיי הנפש יותר מאשר הרושם האמנותי כשהוא לעצמו, שירת האשה — ואף הפרוזה — היא ברובה מסוג לירי, היינו: מסוג אישי, סובייקטיבי. היא לפי מהותה בעיקר שירה של תחושה, של דמיון, של רגשנות וריפליקסיה שקטה, האשה מרגישה רק את עצמה, את סבלה היא. על כן שירת האשה נושאת עליה לרוב חותם של שירי־זמן, של „געלעגענהייטסגעדיכטע". היא מבטאה הרגשות־חיים ושאיפות־חיים, אבל רק לעתים רחוקות — הרגשת־עולם כללית, עמוקה, קוסמית.

לא מקרה הוא איפוא, שרוב המשוררות שלנו (אלישבע, בת־מרים, רחל) ינקו את השפעתן במדה גדולה מאותה משוררת רוסית אנה אכמטובה, שבשיריה הקטנים, הפשוטים, הנמרצים וקצרי־הנשימה בא לידי בטוי באופן מיוחד אותו דבר קונקרטי, המכונה הרגשת האשה. רובם של שירים אלה יש להם אופי של מכתם, אופי של הרוזים, שאדם רושם לעצמו בספר־הזכרונות שלו. הלך־הרוח של הרגע הוא כאן המעורר הראשון ליצירה והיסוד העיקרי — הרפלקסיה. גם המשוררות שלנו לא נוקו מן הדילטנטיזם האמנותי הזה (מלבד בת־מרים, שבשירי ההסתכלות והכמל שלה היא כמו צופה בעין העולם).

עם כל זה נמנה קובץ השירים „מנגד" לרחל, משוררת ענוגה זו שנקטפה לפני זמנה, על מיטב קבצי הליריקה, שיצאו אצלנו בזמן האחרון. רחל, בדרכי תאורה, תאור נשי מקוטע, היא, בדומה לאכמטובה, ציירת של מומנטים קטנים, של חויות בנות־יומן. אולם היא ידעה להפוך את הכל לצליל, לנגון, לזמר, לעטוף את הכל באותו דבר חם ורוטט, המכונה ליריזם. דבר זה איננו רק ריח־נשמה, אטמוספירה ומצב־רוח — הוא אותו קרום־הביצה הדק של הרגש החופף על הכל. כי על־כן ידעה רחל את סוד חוית הלשון הלירית, את סוד ההתלקחות הפתאומית של הרגש במלה, את סוד התגלמות הנשמה בניב —

צְרִיחוֹת שֶׁצָּרַחְתִּי נוֹאֶשֶׁת, כּוֹאֶבֶת,
בִּשְׁעוֹת מְצוּקָה וְאָבְדָן
הָיוּ לְמַחְרֹזֶת מִלִּים מְלַבֶּבֶת
לְסֵפֶר שִׁירֵי הַלָּבָן.

נִגְלוּ חֶבְיוֹנוֹת לֹא גִּלִּיתִי לְרֵעַ,
נֶחְשַׂף הֶחָתוּם בִּי בָּאֵשׁ — — —

לא תמיד הצליחה רחל להגיע אל התכלית הנכספת של אינטנסיביות לירית. ההרגשה איננה עולה אצלה תמיד בד בבד עם ההבעה; המהות הלירית חזקה לרוב מן הבטוי, שרכשה לעצמה. ואם יש שירים הנראים לנו שלמים ומשוכללים כל־צרכם והחסרים רק דבר אחד ומכריע: נשמת האטמוספירה, הנה בשירי רחל אין הדבר כן: כאן האטמוספירה איננה חסרה אף פעם, אלא שלא תמיד היא מוגברת עד לידי כליון־רוח אחרון. יש רושם כאילו הסיום בא לפני זמן, באמצע, מאין כח להרות את הרגש עד הסוף. אף הקשר בין החרוזים נראה לנו לפעמים רופף במקצת והשורות הראשונות הן חזקות יותר מן האחרונות, הבאות לשם השלמת החרוז. וראוי לציין: אין זו דרישה כללית לגבי כל סוג שירה שהיא. אדרבה, יש שירים שלמים בתכלית הקשורים רק על־ידי הריתמוס, או שהחרוזים המשובצים פה ושם הם רק מעין נקודת־משען בלבד. אבל שורותיה הקצובות של רחל הבנויות בנין שלם ומהוקצע דורשות את הקשר האמיץ של החרוזים, כי על־כן בנוי כאן הכל על עיקר החרוז, הוא המשלים, המסיים, הבונה סכר, ולפיכך כל רפיפות מורגשת כאן שבעתים.

אבל רב לנו, אם לעת כזאת, כשמתגברת אצלנו השירה האבסטרקטית, הנבובה, החרזנות לשמה, ניתן לנו קובץ של ליריקה כנה ופשוטה מלאה הלך־רוח ועמקות אישית: ואם גם צלילים חדשים אין בשירים הללו, הנה יש בהם תמיד משהו טבעי, לירי אמתי — הויה חרישית, מעולפת הומור מלנכולי־עליז, ההולם כל־כך את גורל האשה־המשוררת הזאת. האין צל המות שבא לפני זמנו מרחף על השורות:

לְהָקִיץ וְלָדַעַת: חֲלוֹם הִבְעִיתַנִי.
רַק חֲלוֹם הוּא — יָרֵאתִי בִּכְדִי — —

רַק חֲלוֹם בַּלָּהוֹת הוּא אֲשֶׁר הִבְעִיתַנִי.
הָהּ, אֵלִי! לְהָקִיץ — — — לְהָקִיץ — — —

י. ליכטנבום

סולאל

Solal, par Albert Cohen. Edition Nouvelle Revue Française, 1930.

ספר הגזע העברי, רווי אוירה יהודית איתנה וגדוש טפוסי הגיטו המזרחי־היוני, על הזיותיהם, שגעונותיהם, דמיונם הסוער והלוהט, על רוחם החפשי והקנאי כאחד, על רוח השירה, הפנטסיה והרצון לחיי־ממש המפעם בלבם. רקמת הספור לקוחה מחיי יהודי, שמוצאו מאיי־יון, מקיפלוניה, שבכוח־העפלתו העצום עלה לגדולה וכבש לעצמו מקום במיניסטריון צרפתי, ואף השכיל לנהל בשמו משא ומתן עם ממשלת אנגליה, — טפוס מוזר, עוכר לגזעו, השואף בכל מאמציו־כוחותיו להשתחרר מעול מוצאו ולהתמכר לחיי איש־אירופה נאור, פעיל ואמן, ואף רוכש לו בשכלו המקורי, החריף והמהיר, ובעצמת חיתו הבלתי־השכיחה עמדה איתנה. אולם בשל שייכותו לגזע העברי, הריהו נופל מאגרא רמא לבירא עמיקתא — ממרום פסגתו של מיניסטר צרפתי לתוך תהום התלישות היהודית, כשהוא עירירי, נטול־תקוות, משוטט ברחובות הכרך, משוגע ואיש־הרוח...

יצירה משונה, בלתי־מתאימה לרוח הלשון, עבדה וספרותה של צרפת, אותה הרוח השקולה והמדודה, חדורת השכליות וההרמוניה הפנימית, הקלסית, המציינות את משורריה ואת הוגי־הדעות שלה הבהירים, ההגיוניים והקשורים אל המציאות. לא הרי הריטוריקה המלומדה והמלאכותית במקצת של הצרפתי כהרי הריטוריקה הנלהבה, המגוונת, האצילה־הגאה, המזהירה והזועפת של ספרד, „קרובתה" של צרפת, — אותה הריטוריקה המשכרת והמזועזעת של דון־קיחוט, שצמחה ממעמקי קסטיליה, כבירת־הדמיון ועשירת־הצבעים.

אפיה זה של צרפת לא נשתנה כליל, אף בתקופה זו שלאחר המלחמה, בשעה שבנגוד למסרתה — הריה מוצפה גל של תרגומים, שטח מושבותיה גדל ואפקיה נתרחבו, ואף בחוגי־האמנות כאילו חל שנוי־מה.

על־כן רגש מוזר מלווה אותנו בקראנו את „סולאל". כי יצירה זו „יוצאת דופן" היא בתכנה, ברוחה ובצורתה וזרה היא למסורת. זוהי יצירה יהודית שנכתבה צרפתית ובכשרון־משורר רב — יצירה לירית איתנה, רוחשת רעננות ותנועה, ואהבה חושנית משכרת לאשה ואהבה כבירה, עזה כגורל, לגזע. מבין שורותיה עולים אמתיות־לב וגלויי־נפש המזועזעים בעצמתם ובהעזתם, ועלילות הולכות ומתרקמות בין דפיה המפתיעות בפתאומיותן, בחוסר־היושר שבהן ומתלוות עם זה ברגשות טהורים, בצניעות, ויחד עם זה בפתוס של דבורים נפלאים ופנטסטיים.

אין שווי־משקל במעשי האישים הפועלים בספור ואין הרמוניה בבנינו. רבות הן העליות והירידות ומרובים הם המאורעות שאין בהם משום הכרח. אבל היצירה כולה חדורה רוח־חיים כבירה ובלתי־אמצעית כזאת עד אשר אין משגיחים בלקויים הארכיטקטוניים שבה, כי הלב נתון לשפע־החיים התוסס בה, לאונים הלוהטים, לתנועה הגדולה שבה ולהשיח והשיג הבלתי־הפוסק, הער, העליז והפנטסטי עד לידי שגעון שבין האנשים החיים והפועלים בה.

אנו עם ללא מדה וללא קצב. „הנני דומה להם בכל ובהחלט... הם האפשרות הנהדרה ביותר... אומה משוררת... אומה הנוטה לכל מה שהוא למעלה מן המדה... אצלנו הגרוטסקה מגיעה עד קצה גבולו של המוזר והמשונה... הקמצנים הם קמצנים עד לידי קיצוניות... הבזבזנים — ומספרם רב מן הקודמים — הם בזבזנים עד לידי קיצוניות... אנשי ה„הדר" מתהדרים עד לקצה גבול המותר... אומה קיצונית... אומה שהוכתרה בכתר האסון"...

והספר כעם המתואר בו הוא ספר קיצוני, בלתי־בנוי כראוי, מלא אפיזודות צדדיות ובלתי־נראות מראש, הערות המגדישות את הסאה ומחשבות זרות לעצם הספר. אולם רוחו של המספר־המשורר מרחפת בין דפיו, נותנת על הכל מהוד השירה ומשרה על הכל אטמוספירה של אחדות, שכן נשמעת בינות לעמודיו נעימה אחת והדמיון שבו מרתק את דמיונו של הקורא.

יש ב„סולאל" משל דון־קיחוט ומשל מנחם־מנדל בצירוף משה

מזרחי־יהודי, ספרדי־יוני. בכל שולטת האמונה, בגורלי הטפוסים מחוגגים כדמיון מרקיע־שחקים ועם זה קשורים הם אל הענינים שבעלמא הדין תלושים הם וקשורים למציאות, מרי־נפש הם, מרי־נסיון ועם זה עליזים, מלאים סרקזם ולעג לעצמם, לחייהם ולחיי אחרים; אביונים הם ומשליכים את יהבם על המקרה המציל את היהודי מצער ומפורעניות בעזרת ההשגחה העליונה.

עצם מעצמינו הם ובשר מבשרנו. יהודים ברמ״ח אבריהם, אלא ששמש־יון הלוהט ושמי־יון הבהירים והתכולים מכניסים בחייהם נעימת־מה המיחדתם מאחיהם ביוהלין, פולין ורייסין. יש להם אותן התכונות הנפשיות, אותו הקשר האמיץ לגזעם ואותו הצורך בהקמת בניני־חול ללא יסוד; אותה התלישות ואותה האמונה בימות המשיח; אותו הדבור המיוחד שמגדלי ושלום־עליכם היטיבו לדובב בו את גבוריהם, מחומר אחד קורצו יהודי קיפלוניה ויהודי אירופה המזרחית, וההבדל שביניהם היא ברוח השירה, הדרור, בצורך בדבור חפשי, משכר וללא רסן, ובהערצת תכונות הגזע העברי, המציינים את אלברט כהן...

ועל־כן מרובים ביצירה זו תיאורי־ההוי של היהודי, עקום אפיו והרכבתו, לעגו... ורוח כבירה עוברת מקצהו האחד עד קצהו השני של „סולאל": רוח־חיים, רוח־שירה ואמת איתנה. רק משורר שנחן בסגולת־יה לתת סם־חיים בגבוריו ובסביבה המתוארת היה יכול ליצור יצירה כה תוססת, כה הופסת את הלב וכה נאמנה. אין זה רומן; זהו מעשה־משוררי שחלה בו יד אישית, שמקורה נעוץ בשרשיו העמוקים של הגזע העברי.

וכבן הגזע אין הוא נרתע לאחור מפני האמת המרה, מפני תיאור חולשותיהם של היהודים וחסרונותיהם. דומה, כי בשטף היצירה אין המשורר חש בשרטוטי־מכחולו המשחירים לעתים את פני היהודי, כי על־כן יצירה בלתי־אמצעית היא ומרובת ההגזמות; אולם מכאן גם הכוח, החיות הכבירה והקסם המבצבצים, מתפרצים ועולים מבין דפי הספר וקו לקו מתחבר ומתרקמת יצירה עברית הלובשת, אגב התרקמותה, דמות אליגורית לחזיון־הפלא שבקיום אומתנו בעולם...

* * *

סולאל, גבור הספור, מוצאו, כאמור מהאי קיפלוניה, אביו הוא רב ראשי לכל הקהלות שבאיי יון, והוא נצר ממשפחת רבנים ואצילים בספרד, שאחדים מבניה מלאו בה תפקידים מדיניים בעלי־ערך. גאותו על יחוסו זה והוא נוהג ברמה את עדתו ובנו יחידו מתחנך ברוח היהדות המסרתית, ויום־יום הריהו סר אל דודו, אחי אמו, ומסייר עמו את רחובות העיר. הדוד אוהב את הילד אהבת־אם, מטפל בו ומתגאה בו, פעם בפעם יפגוש בדרכו את ידידיו: מתתיהו, המכונה „לועס הגומי", ו„מפקד הקמצנים", מלוה בריבית לפי מקצועו, שלמה, יהודי קטן וגוץ, מוכר משקאות, „משורר הקורא בקול: הלימונדה שלי רעננה כאהבה ביום אביב", מאנז'קלו, יהודי שחפני, דל־בשר וקטן־קומה, העוסק בכל המקצועות שבעולם, רופא הוא ועורך דין בלי תעודות, מוח חריף ומפולפל, המסבך את כל הענינים שהוא עוסק בהם מפני אהבתו את הסבך, מין אמנות לשם אמנות, ועם כל זה הוא עני גדול, ועוד טפוסים אחרים, המתיחסים על הענף הצעיר של משפחת סולאל, ואין יחוסם שוה בחשיבותו ליחוסו של הענף הבכור, שהרב הוא אחד מבאי־כוחו החשובים. בנוכחותם של ידידיו־קרוביו מזהיר הדוד שאלתיאל בכשרונותיו, במעשי־ידיו להתפאר, בהמצאותיו בתיאור הרפתקאות־חייו ובלהטי־לשונו המספרים בשבחו, ודומה כאילו הוא מוצא בהם פצוי ליחסו של גיסו הרב הגאה, הדוחה אותו מעל פניו. יש ושעות על שעות יספרו איש לפני רעהו על שאיפותיהם, צרותיהם, יחלמו על חייהם בעתיד ויחוו דעתם על מצב העולים וישכחו לשעה את עול הפרנסה...

אלה הם טפוסים של דלים עליזים, אביונים הוזים, שהעוני הוא מנת חלקם. אולם הם חדורים תמיד רוח אופטימיות, מלאים תקוות לחיים טובים ולחסדה של ההשגחה, כי בתוך־תוכם הם עם של חולמים ואין בכוח החיים לדכאם, ואדרבה, עם כל מאורע חדש כאילו נפתחים לפניהם אפקים המאירים את הנפש וממלאים אותה חמימות ותוחלת. גאוה, שמחה ודכאון־רוח ממשמשים בערבוביה בחייהם. התיאור מלא־הצבעים של חיי־גטו אלה מזכיר לנו הרבה את תיאורי הגטאות שלנו והוא יפה, חי ונאמן.

אולם על פני רקע זה נשזרו ונרקמו חיים מזרחיים, חיים המלאים מאורעות והרפתקאות. בן־הרב עובר בדרכים זרים, קופץ ממדרגה למדרגה, עד שהוא נעשה לבסוף מיניסטר צרפתי ואשתו נוצריה, ובעמדו במרום המדרגה, מתעורר בו הגזע היהודי, וכשמרגישה אשתו בדבר דורשת היא ממנו את ההתנצרות, אולם אביו, שנתעוור בשתי עיניו ובא לפריז, תובע ממנו, עז כגורל, את החובה לגזע וסולאל מנתק את קשריו עם ההווה... הוא שוקע בתהומות־החיים, נעשה מטורף, דל, נטול־חיים ונטול־אהבה. כי אשתו עזבתו ואיננה רוצה לשוב אליו — אל היפה, התוסס והמעניין שבבני־האדם... וכך הולכים ונמשכים המאורעות וההרפתקאות של הגבור, הנקלע בין האהבה אל האשה והאהבה אל הגזע, ברוח פנטסטית מאד, מזרחית.

* * *

משורר עברי כתב את היצירה האנושית והיהודית הזאת. גבורו — היש בתאור חייו גם משהו מחיי המחבר? — סוער בחדות עלומים מזרחית, ים־תיכונית, חושנית, ונשאר על אפו ועל חמתו, בתור בן למשפחה מסרתית, עבד לגזעו, אף כי נתלש מסביבתו, מכאן מצד אחד תיאורי ההוי הנאמנים ומהצד השני העלילה המוגזמת, המלאה פתוס וחיים סואנים ורועשים.

אם כי יש לקויים ביצירה זו ראויה היא שיריקוה לכלי עברי. כי לבושה הטבעי הוא לבוש עברי ואלמלי נכתבה לכתחילה עברית לא היתה לקוייה באותו חוסר שווי־המשקל הפוגם בשלמותה האמנותית.

מ. כרמון

הערה

במאמרו של מר אשכולי „עברית אצל רבלה" („מאזנים", גל' י״ג) הוא מביא מדברי רבלה בעברית והשאיר מלים בלי ביאור, ותימה, שלא הרגיש שרבלה מביא פסוק מלא מס' משלי, שלא כצורתו, ופירוש המלים: chancathule וכו' laah·al adonaj אינו אלא כ כ ת ו ב: ל ו ה אל ארני חונן דל (במקום מלוה ארני...)

ג. שלום

פֶּרֶט

חג השירה ביפן

הספרות היפנית בימינו היא, כמו הספרות הסינית, בעיקר חקוי דוגמאות של הספרות המערבית. אין פלא איפוא, שלא שמות יחידים מתבלטים בספרות זו, אלא השאיפות שלה כסך־הכל, כזרם כולל. כיום מכריעה בה ההשפעה האמריקאית. פורח העתון, ה„מגזין" הספרותי־פוליטי, ויחד אתם פורח, כמובן, גם ה„רומן הקצר". מלבד זה הולכת ומתפתחת ספרות פרוליטרית מיוחדת במינה, המיועדת אך ורק בשביל הפרוליטריון, כמו כן מעגינת מאד השאיפה לאחד את האכספרסיוניזם של המערב עם האימפרסיוניזם שלו, שאיפה המחוסרת בעצם כל הגיון.

מכל מקום הרי כל זה הוא מערבי, לא־יפני, כי לחבר שירים פירושו ביפן לדבר בשפת האלים, בשפת אלי־שינטו, הקרומים, אשר נכללו כמובן, אחר־כך בבודהיזם ובנצרות. הלא עוד כיום מחויב כל בן־כפר יפני להחוות את הקידות הרגילות לפני ארון־שינטו של עדתו, שאפשר להשוותו לתמונות הקדושים באירופה. את השיר היפני הראשון מיחסים לאל־שינטו סו־פ־נו־ד־נו־מיקו־טו, אחיה של אם־הקיסרית הראשונה. ליפן היו או שלש תקופות ספרותיות גדולות, אשר האמצעית שלהן, שנמשכה למן שנת 957 עד שנת 1768, מבדילה בין תקופת שינטו הקדומה ובין זו של העת החדשה. אולם גם מנהיגה

של תקופה זו, קנבה קנקי, החזיק במנהגים הקדומים, שנתקדשו בעם, ועל אלה נמנית גם השתתפותה של משפחת הקיסר בשירה, כי לפי המסורת מתאחד בה קולה עם קול האלים שלה יחד.

אך אין זאת אלא שהקיסר מאיי, יוצרה של יפן החדשה, הבין, שמשליו השיריים בלבד אין בהם כדי להמשיך את הקו של השירה היפנית, ועל־כן השכיל להקים מחדש את המנהג הישן, שנשתכח מימות שלטונו של שוגונה והוא: לערוך מדי שנה בשנה התחרות של שירה ולהכתיר את השיר המצוין ביותר בפרס על־ידי חבר שופטים בשעת משתה־תה שנערך בהזדמנות זו. טכס זה קיים עוד כיום והוא מייצג את המשך השירה היפנית העתיקה, החפשית מכל השפעה מערבית.

המיקדו מזמין, לפי הצעת המיניסטריון שלו, את גדולי הספרות בתור יועצים ושופטי־הפרס וקובע את הנושא. הנושא האחרון נקרא בשם „שלג על ארון־שינטו". מדי שנה בשנה, בחודש נובמבר, מתפרסם הנושא. כרגיל, מתקבלים כשלשים אלף שירים. המשוררים, המשתתפים בהתחרות על הפרס העליון של השירה, מתמכרים לה בלב ונפש. ידועים מקרים, ששאיפתם העזה של המשוררים להגיע לידי פסגת התהלה ולרכוש עם זה את אזנו של הקיסר, הביאה להם את המות. השירים צריכים להכתב על גבי נייר מובחר, המכונה גוגמי, ובכתב־יד נאה. בשביל השיר שמחברו הוא הקיסר משתמשים בסוג מיוחד של נייר קאיסי, נייר־כתיבה, שאין כדוגמתו בכל העולם כולו. מן המספר העצום של השירים בוחרים הדיינים המומחים עם סקירה ראשונה כאלפים, ואחרי בדיקה מעולה מפרישים מתוך הכמות הזאת כשבעים שירים, שזכו לשנים־שלשה קולות של חבר־השופטים; אולם רק החלק העשירי מהם — כשבעה שירים במספר — יובא לקריאה לפני הקיסר וקהל שומעיו הנבחרים.

החגיגה נערכת, בהתאם למסורת, בראשית השנה החדשה באולם־פניכס הנהדר אשר בהיכל־שריהודה בשעה עשר לפני הצהרים. שופטי־הפרס ואורחים מוזמנים מחכים לבוא הקיסר ובני־לויתו. נסיכים, נסיכות ושרי־מדינה צועדים בראש התהלוכה, אחריהם צועד יורש־העצר ואחריו המלכה. ובסוף כולם — הוד מלכותו הקיסר בכבודו ובעצמו, והנאספים מקבלים את פניו בתרועות כבוד.

השירים ערוכים ברוב פאר והדר על גבי טבלאות מיוחדות לתכלית זו, המכונות „סוזורי־בוטה". הם נקראים בסדר הפוך מערך הפרס שלהם; בראשונה מקריאים את השיר, שזכה בפרס הנמוך ביותר. השירים של הקיסר, הקיסרית, יורש־העצר ויורשת־העצר נמצאים, כל אחד בפני עצמו, על גבי טבלאות מיוחדות.

טכס הקריאה של השירים הוא ממושך מאד ומיוחד במינו. הוא עובר בהנהלתו של ה„טוקושי", המקריא של הקיסר, אשר איננו קורא בכל־זאת את השירים בעצמו. תפקיד זה מוטל על ה„קושי" (סגנו של המקריא), הקורא את השירים, שמגיש לו ה„טוקושי" בקול מונוטוני וחדגוני. עוד תפקיד חשוב מוטל על ה„הסיי" (המודיע), שעליו לפתוח בשורה הראשונה של כל שיר ושיר, קודם שה„קושי" מתחיל בקריאה. הלה פותח בהטעמת השיר ולעומתו עונים בזמרה ארבעה אנשים המכונים „קושו" (חזנים). לאחר גמר הטכס מגישים את השירים ברוב פאר והדר לפני הקיסר.

שירים שמחבריהם הם אזרחים פשוטים, בכלל זה גם שיריהם של רבי־המלוכה, נקראים רק פעם אחת על־ידי ה„קושי" ומוטעמים פעם אחת על־ידי ה„חזנים". שיריהם של הנסיכים נקראים ומוטעמים פעמים, של הקיסרית—שלש פעמים, ושל הקיסר — חמש פעמים.

מומנט מעגין של הטכס הוא, כשה„קושי" מתבקש על־ידי ה„טוקושי" לקרוא את שיריו של הקיסר, והלה מסרב לקבל את הכבוד הזה מתוך ענוה יתרה—בהעמידו פנים כמבקש להסתלק ולעזוב את האספה. רק כשה„טוקושי" עוצר בעדו באורח רשמי, הוא נשמע לו בהכנעה. לאחר התזרה החמישית על שירו של הקיסר, מתרומם הוד מלכותו ממקומו ויוצא את האולם, ובזה מסתיים הטכס הרשמי. אחר־כך מגישים לפני האורחים תה ומטעמים והם מבלים עוד שעה קלה בשיחה על המאורע הגדול.

מלקט

מאת הברית העברית העולמית

נתבקשנו מאת הועד המרכזי של הברית לפרסם את חוזרו הראשון:

לנאמני תנועתנו העברית, להסתדרויות „תרבות", לאגודות המורים והסופרים ולארגוני הנוער!!!

מתוך חרדה לגורל התנועה העברית ומתוך רצון לחדש את מפעלנו העברי ולבססו, נתכנסו צירי הסתדרויות וארגונים ממדינות שונות לכנסיה מיוחדת בברלין בימים ו' — ח' תמוז תרצ"א. כנסיה זו חתרה אחרי בסוס עיוני לתנועתנו והשתדלה למצוא דרכים חדשות להגשמת שאיפותינו התרבותיות, שנתקלו בשנים האחרונות במכשולים פנימיים וחיצוניים. הכנסיה העברית בברלין עוררה תקוות רבות בלב בני מחננו ומצאה הד כביר בעולמנו, חושל רצוננו למעשה ולבנין. זכינו לכך שהונחה בה אבן הפנה לארגון העברי העליון: הברית העברית העולמית.

הברית תכנס תחת דגלה את כל המסורים לתנועתנו והקרובים לה — אישים, הסתדרויות, מוסדות, ארגוני נוער וכו', תשמש מבצר למפעל תחיתנו העברית בארצות פזורינו ומרכז לכל מאמצינו במקצוע החנוך, הספרות, האמנות והיצירה העברית לכל סוגיה. ברוח זה החליטה הכנסיה העברית החלטות מכריעות, שהגשמתן הוטלה על שני האורגנים שנבחרו בה:

המועצה של הברית, בה משתתפים באי־כח כל ארצות הגולה וא"י, עסקנים ובאי־כח הסתדרויות „תרבות" וארגוני נוער. עודנו מנהלים מו"מ עם הסתדרויות וארגונים שונים בדבר הרחבת המועצה.

הועד המרכזי, שרוב חבריו יושבים בברלין.

בין ההחלטות החשובות ביותר של הכנסיה בברלין יש לציין:

א) יצירת „קרן התרבות" שתהא קרן קיימת לתרבות ישראל, קרן שתשא בעול החנוך העברי לכל צרכיו, בעול היצירה העברית באשר היא שם, קרן עממית שתשמור על קיומנו הרוחני.

ב) קביעת ה„סלע" כתרומת־חבר של ה„ברית". כל אדם מישראל הרוצה בקיום תרבותנו יסלע את סלעו ל„ברית". הסולע את סלעו משתתף בבנינה של ה„ברית" וזוכה לראות במעשה־גאולתה למפעלנו העברי.

בימים הקרובים נכריז על מפעל ה„סלע" של ה„ברית".

ג) כנוס הקונגרס העברי. הקונגרס העברי, הקונגרס הראשון של ה„ברית", ישמש במה עממית עליונה לחיי תרבותנו העברית והוא יחתוך חיים לכל מפעלנו העברי. הקונגרס העברי יכריז על רצון חיינו העבריים, על כח־מפעלנו בישראל, ירים את קרן תנועתנו ויתן לה שעור־קומה.

דבר יסודה של ה„ברית" וכל החלטותיה נתקבלו בהתלהבות על ידי הקונגרס הציוני בבזל, שהחליט פה אחד ארבע החלטות אלו:

א) הקונגרס מקדם בברכה את דבר יסוד ה„ברית העברית העולמית" ומביע את תקותו שה„ברית" תשמש מרכז־אחוד לכל הכתות והזרמים הפועלים בשדה התרבות העברית.

ב) הקונגרס פונה בקריאה לכל ההסתדרויות הציוניות לסייע לארגונה של ה„ברית העברית העולמית",

ג) הקונגרס ממלא את ידי האכסקוטיבה הציונית ליחד חודש בשנה לתעמולה ולמפעל כספי לשם מוסדות החנוך והתרבות העבריים בארצות הגולה.

ד) הקונגרס מקדם בשמחה את החלטת הכנסיה העברית בברלין (ו'—ח' תמוז, תרצ"א) לכנס קונגרס עברי עולמי, שישמש מכון עליון לכל הזרמים בתנועה העברית העולמית שבארצות הגולה.

חברים יקרים!!!

המועצה והועד המרכזי ל„ברית העברית העולמית" דורשים מכולכם שתבואו ותשתתפו בעבודתה, איש לפי כוחו, ארגון לפי מדת יכלתו, שתשתתפו ביצירת המכון העליון לתנועתנו העברית, ה„ברית העברית העולמית"!

יוצר־נא בכל קהלה ישראלית סניף ל„בריח", יצטרפו סניפי כל ארץ לועד ארצי, יבואו־נא המורים, הסופרים ומנהיגי הנוער העברי בארצות הגולה ויעשו אגודה אחת להקמת המרכזי העליון לתנועתנו, שממנו תצא ברכה לקבוצים הישראליים באשר הם שם.

על שאלת הארגון, זו השאלה המרכזית בתנועתנו, נפרסם בקרוב הוראות מיוחדות; במדה שחברינו ישמעו לדרישתנו, דרישת השעה, בה במדה יגבר כח ה„ברית" בתמיכת בתי־הספר, מוסדות החנוך ותאי־היצירה העברית הקימיים, בה במדה תוכל להרחיב את חוג פעולתה בכל מקצועות תרבותנו.

אנו מקוים שכל המפעלים החנוכיים והספרותיים יתרכזו ב„ברית"!

חברים! אנו בטוחים בכם שתעמדו על משמר מפעלנו העברי ותמלאו את חובתכם ל„ברית העברית העולמית"!!!

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

ר' אהרן שמואל תמרת ז"ל בכ"ח באב מת בורשה הרב אהרן שמואל תמרת, שהיה ידוע בכנויו הספרותי „אחד הרבנים המרגישים". המנוח היה אחד הרבנים המפורסמים ביותר בפולניה, ומאנשי הרוח שבהם. לפני שלשים שנה בערך, בתקופה הראשונה של התנועה הציונית המאורגנת, פרסם הרב תמרת מאמרים נלהבים וספרים אחדים בדבר התנועה הציונית וחשיבותה בשביל העם העברי. הוא נלחם ברבנים אשר התנגדו לשיבת ציון ולתנועה הציונית. מלחמתו עוררה סערה בחוגי האדוקים והחסידים. בשנות חייו האחרונות התרחק הרב תמרת מהתנועה הציונית ופרסם ספר „כנסת ישראל ומלחמת הגוים" נגד המלחמה ושפיכות הדמים. שלום לעפרו.

מרדכי ארליך ז"ל לפני שבועות אחדים מת בקרקוי בשנת החמשים ושבע לחייו הסופר העברי מרדכי ארליך. ספוריו נדפסו ב„השלח" ובשאר עתונים ומאספים עברים. הוא השתתף גם בעתוני הילדים („עולם קטן" „החיים והטבע") ובספריות לילדים שיצאו על ידי „תושיה". יהי זכרו ברוך!

פתיחת קלוב אגודת הסופרים. במעמד קהל רב ומגוון של סופרים, אמנים, אנשי במה, מו"לים ועסקנים נפתח בליל ה', אור לכ"ד באב, בקפה „הגנה" שברחוב נחלת בנימין, קלוב אגודת הסופרים בתל־אביב. פתח מטעם הועד המרכזי יעקב פיכמן, שהסביר את מטרת הקלוב. אחרי הפסקה קצרה נתקיימה שיחה ספרותית על „הרומן הביאוגרפי". ראשון למשוחחים היה י. פיכמן, ואחריו דברו על נושא זה פרופיסור יוסף קלוזנר, ד. שמעונוביץ, ש. צמח וד"ר ח. הררי. הקהל הרב הקשיב לדברי המשוחחים בתשומת־לב מרובה.

ביום ה', תהיה המסיבה השניה. הפותח בשיחה הפרופ' י. קלוזנר על הנושא: „מסורת וחידוש בספרותנו".

מסיבת סופרים בירושלים. ביום ד', כ"ט באב, נערכה בירושלים על־ידי סניף אגודת הסופרים מסיבה ספרותית, שהשתתפו בה כארבעים סופרים ועתונאים. פתח את המסיבה ה' מיכל רבינוביץ. אחריו דבר ה' א. מ. ברכיהו בשאלת „מרכז או מרכזים" ועורר ויכוחים, שהשתתפו בהם כמה מן הסופרים.

מסיבות כאלו תערכנה בירושלים אחת לשבועים. בקרוב יערוך הסניף הירושלמי של אגודת הסופרים גם הרצאות ספרותיות פומביות ונשף ספרותי־אמנותי.

הרצאות מטעם אגודת הסופרים. מטעם הועד המרכזי של אגודת הסופרים הרצה יעקב פיכמן ביום ששי, כ"ד באב, בגן־שמואל על „אפיה של השירה העברית" ובשבת, כ"ה באב, בבנימינה: „אמנות לאומית מהי?"

שוהה בארץ הרב י. ל. זלוטניק, הידוע בכנויו הספרותי יהודה אלזט; הרב זלוטניק הוא סופר מובהק, המשתתף בקביעות בעתונות העברית והאידית. הוא גם חבר ספר באידיש בשם „דמעות ביאליק". כעת הוא מכהן במשרת מזכיר של ההסתדרות הציונית בקנדה.

הפסקת ה„צפירה", מורשה נתקבלה הידיעה המעציבה, כי „הצפירה" העתון היומי היחידי בגולה, חדלה לצאת מחוסר אמצעים. „הצפירה" נתחדשה בחודש מרס ש. ז. לאחר הפסקה של שנתים, וימי קיומה היו רק כחמשה חדשים. הפסקתה תגרום צער לכל דורש עברית.

ספר על הקואופרציה. הוצאת הספרים „חברה" מכינה לדפוס ספר מקורי על הקואופרציה, שנכתב בידי ה' א. זברפקי. הספר מקיף את כל עניני הקואופרציה לענפיה בפרקים אלה: מבוא. הקואופרציה הצרכנית: א) בעולם; ב) בארץ; הקואופרציה החקלאית: א) בעולם; ב) בארץ; הקואופרציה היצרנית בעולם ובארץ; הקואופרציה הקבלנית; הקואופרציה האשראית: א) בעולם; ב) אצל היהודים בגולה; ג) בארץ; הקואופרציה לבישוח באחריות; הקואופרציה לבנין בתים: א) בעולם; ב) בארץ; האינטרנציונל לקואופרציה; החיקוק בשדה הקואופרציה: א) בעולם; ב) בארץ; סיכום. הספר יצא בשבועות הקרובים.

קובץ־היובל של הגמנסיה „הרצליה". לרגל הוצאת קובץ־היובל של הגמנסיה „הרצליה" מתבקשים כל אלה, שנשמרו אצלם חוברות מעתונות־התלמידים (בהקטוגרף או בדפוס) וכמו־כן עזבונות ספרותיים של תלמידים שהלכו לעולמם, רשומות ביאוגרפיות עליהם ותמונותיהם וחומר ארכיוני מהתאגדויות התלמידים השונות — להמציאם לידי המערכת, שתחזיר בתודה את החומר לבעליו לאחר שתשתמש בו לצרכי הקובץ.

הכתובת של המערכת: תל־אביב, ת. ד. 206.

כרוניקה כללית

מות משורר איטלקי. המשורר האיטלקי הידוע לואיג'י ולי מת זה לא כבר ברומא בשעת הרצאה על יצירותיו של דנטי.

תשעים שנה למות לרמונטוב. בעשרים ושבעה ביולי מלאו תשעים שנה מיום מותו של המשורר הרוסי מ. לרמונטוב בדו־קרב. השלטונות הסוביטים החליטו להעביר את עצמותיו מכפר טרחן שבקוקז למוסקבה.

תערוכה בין־לאומית של האמנות העממית. בברן שבשויץ נתכוננה בימים האחרונים ועדה לשם ארגון תערוכה בין־לאומית של האמנות העממית. על סדור תערוכה כזו החליט חבר־הלאומים עוד בשנת 1927. התערוכה תפתח באמצע מאי שנת 1932 ותמשך חדשים מספר. מדינת שויץ הזמינה להשתתף בתערוכה את כל חמשים וחמש המדינות, הנכנסות בהרכב חבר־הלאומים, וכן גם 15 מדינות, העומדות מחוץ לחבר־הלאומים, זולת רוסיה הסוביטית.

„דמות היינה". בלונדון יצא ספר שירים של היינה בשם „דמות היינה" (Portrait of Heine. Translations by Humbert Wolfe. London, The Cresst press, 1931) הספר מכיל מבחר מצומצם מתוך שיריו המפורסמים של היינה. התרגום האנגלי נדפס מול נוסח המקור הגרמני. את הסגנון המיוחד ללירקה של היינה קשה, כמובן, לתרגם בדיוק ללשון אחרת. עם כל זה ספק גדול הוא אם יש רשות להרחיק לכת בחרות־התרגום עד כדי הכנסת המלה „בולשיביקים" לתוך שיריו של היינה מה שעשה המתרגם בעמ' 129. בבחירת השירים ביכר המתרגם את השירה הסנטימנטלית על פני השירה הגרוטסקית ולא נתן דעתו כלל לשירה הפוליטית. כדוגמא לבלדות של היינה ניתנה „העליה לרגל לקולר". במבוא מבאר המתרגם את הקושי המיוחד בתרגום שירת היינה ואת דרכו המיוחדת בתרגום זה. ההוצאה מהודרה ונדפסו רק 500 אכסמפלרים.

חמשת אלפים ספרים של הוצאת טויכניץ. זה לא כבר יצא בהוצאה הידועה של טויכניץ הכרך ה־5000 במספר של הספריה· וזהי אנתולוגיה של המשוררים האנגלים החדשים· שנערכה על־ידי לוין ל. שיקינג. הכרך הראשון של ספרית טויכניץ, הספר „פלהם" לבולבר, יצא בשנת 1841· עד כה יצאו 4,497 כרכים של מחברים אנגלים ו־503 כרכים של מחברים אמריקנים.

תערוכת וולטר בלנינגרד. הספריה הצבורית בלנינגרד סדרה תערוכה של כתבי־יד ומכתבים של וולטר, אשר הקיסרית יקטרינה קנתה אותן בשעתה.

אגרות חדשות של סטנדל. בארכיוני מוסקבה מצא הפרופ' ויגוגרדוב אגרות מאת סטנדל, שלא היו ידועות עד כה. האגרות הן מימי שהותו של סטנדל במוסקבה· הפרופ' ויגוגרדוב אומר לפרסם את האגרות הללו.

רומן חדש של אפטון סינקלר. הסופר האמריקאי הידוע אפטון סינקלר חבר רומן חדש בשם „הטכס הלח". הרומן עוסק בשאלת „היובש" באמריקה.

ספור חדש של פנאיט איסטרטי. הסופר הרומני פנאיט איסטרטי הוציא בפריז ספור חדש בשם „טפסה מינקוי". במשך זמן קצר .תורגם הספור לכמה לשונות.

יום הספר במדריד. במאי ש. ז. נערך במדריד יום־הספר. התנועה בבתי־מסחר־הספרים היתה יפה מבשנים הקודמות בארבעים אחוז. בעיקר רבו הקופצים על ספרים של מחברים רוסים או על ספרים הנוגעים בשאלות פוליטיות וחברתיות.

ספרים שנתקבלו:

I. **ספרי זכרונות:**

י. ש. ווייס (יהושם הלבני) טלטולי גבר. הוצאת „מצפה". תל־אביב תרצ"א. 192 עמ'.

II. **ספרות יפה מתורגמת:**

ל. נ. טולסטוי. מלחמה ושלום, כרך רביעי. תרגום י. א. טריווש. אפילוג. תרגום אברהם לוינסון. הוצאת אברהם יוסף שטיבל, ברלין – תל־אביב. תרצ"א. 134 עמ' 127 עמ'.

ג'ושינגטון הול. אסיאתים מפורסמים. תרגום אוריאל הלפרן. הוצאת ספרים „מצפה". תל־אביב תרצ"א. 167 עמ'.

III. **ספרית ל„נער":**

יסוד המעלה מאת מ. דוד שוב. ספרית ארץ־ישראל של הקהק"ל בהוצאת „אמנות". חוברת ל"א. תל־אביב תרצ"א. 87 עמ'.

IV. **ספרית „מולדתנו:"**

יעקב פיכמן. מאורעות יוסי וחנן. חוברת ה'. 39 עמ'.

V. **ספרי למוד:**

הדבר. ספר למוד הקריאה והכתיבה וראשית דעת השפה העברית על־פי השיטה הטבעית מאת יצחק הרצברג. הוצאת „יצהר" וינה.

VI. **כתבי־עת ומאספים:**

לשוננו. רבעון לשכלול הלשון העברית. כרך ג'· חוברת ד'. תל־אביב אב תרצ"א.

אחדות העבודה. ירחון מפלגת פועלי ארץ־ישראל. כרך ג. חוברת א—ב. תמוז־אב תרצ"א. שנה שניה.

השדה. ירחון שמושי ומדעי למשק החקלאי המעורב. חוברת י"א. כרך י"א. תל־אביב. אב תרצ"א.

דברנו. חוברת ה־ט (י"ד—ט"ו)· וינה. אייר־סיון תרצ"א

החנוך. עתון הסתדרות המורים בארץ־ישראל· גליון ט"ו. שנה ה'. ירושלים י"ז באב תרצ"א.

שאיפותינו. ירחון אגודת „ברית שלום". כרך ב, חוברת ה. הוצאת „ברית שלום". ירושלים, אב תרצ"א.

המכבי. ירחון לעניני התנוך הגופני. העורך אביעזר ילין. חוברת ו—ז. תמוז תרצ"א.

VII. **שונות:**

אברהם שבדרון. לבקרת יסודות האידיאולוגיה של „ברית שלום" מתוך השקפת הציונות האינטגרלית· ירושלים תרצ"א. 86 עמ'.

תקון טעות

במאמרו של ד"ר א. ז. אשכלי „עברית אצל רבלה", שנדפס ב„מאזנים" שנה זו בגליון י"ג, יש לקרוא, ברשימת המלים הצרפתיות שמקורן עברי, בכל מקום שהמלה נגמרת ins — ius, הקרוב אל סימן הרבים בעברית עם הוספת סימן הרבים בצרפתית.

העורך האחראי: ש' צמח

דפוס „הארץ"

№ 16 (116)

שנה שלישית

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
טז
(קטז)

תל־אביב
יד באלול
תרצ״א

Tel-Aviv
August 27
1931

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ־ישראל: לשנה 1 לא״י; לחצי שנה 500 מא״י בחוץ־לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים מחיר גליון בודד — בארץ־ישראל 20 מא״י; בחו״ל 12 סנט	עמוד שלם – 5 לא״י; חצי עמוד — 2.750 לא״י; רבע עמוד—1.500 לא״י; 1/8 עמוד – 800 מ.; 1/16 עמוד—500 מא״י. למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ״ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת: „מאזנים״, ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine

בית המערכת וההנהלה: ת״א, רחוב מונטיפיורי 32

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, י"ד באלול, תרצ"א | גליון ט"ז (סט"ז)

יְמֵי הַשָׁבוּעַ

הפסקת „הצפירה"

בקיומה של „הצפירה", העתון העברי היחידי בגולה, באה שוב הפסקה, והפעם – אחרי חיים קצרים מאד, של חדשים מספר. ההכנות לחדוש „הצפירה" ארכו שנים ובשורה על בשורה באה אלינו: הנה נמצאו ל„הצפירה" „מצנטים" המבטיחים את קיומה, הנה נשבעו לה אמונים ההסתדרויות של הנוער העברי, הסוציאלי־לאומי והלאומי־לאומי, והציונים הכלליים, מ„על המשמר" עד „עת לבנות", נתנו את ידם לבנותה, והנה בנו, בנו ובנו – עד אשר נפלה „הצפירה" אחרי חדשי־קיום מעטים. כמעט כמו „נפל" נפלה – „הצפירה", זקן העתונים העברים, אשר צליל שמה בלבד מעורר הד בלבות קוראים עברים נדחים בעיירות שבפולין ובלבות קוראים עברים שנדחו מהעיירות לערים ולמדינות אחרות. וזאת לדעת, כי ב„הצפירה" המחודשת מצא הקורא העברי מהימים הטובים ההם את נחום סוקולוב, והצעיר בן־הדור מצא שם את ז'בוטינסקי ואת גרינבוים, את גבוריו ולוחמיו הלאומיים, וסופרים עברים רבים השתתפו ב„הצפירה". וכל זה לא הועיל ל„הצפירה" – לתת לה קיום ושארית.

התמו קוראים עברים בפולין? אין ספק, כי יש עוד בפולין קוראים עברים רבים, אבל הם קוראים עברים בכוח ולא בפועל. יש שם יודעי־עברית רבים, ויש גם מדברי־עברית רבים, אבל היודעים אינם שומרים את אשר הם יודעים והמדברים – הוי, המדברים אינם עושים. בפולין, כמו בגולה כולה, היו מעט האנשים העוסקים בצרכי צבור ל„עסקנים", לאנשי „פוליטיקה" פרופסיונליים, ואחריהם נמשך גם הקהל הרב. והנטיה ל„פרדה", למעשי־ראוה, גם היא איננה האחרונה בנטיות־הרוח של יהודי־פולין. על־כן תמצאו בפולין ציונים שבפתיחות לישיבות הקהלה ובמומנטים חגיגיים אחרים הם מוסרים את נפשם לדבר עברית – לדבר עברית באזני החברים של ה„בונד" ושל „אגודת ישראל", – והם אינם נוקפים אצבע לטובת עתון עברי או ספר עברי, ואינם נחשבים אפילו בין הקוראים עתון עברי או ספר עברי; על־כן תמצאו בפולין המון צעירים לאומיים, הנכונים לכאורה לבוא „באש ובמים" להציל את העם, ואין הם עושים דבר להציל את שארית הפליטה, לפחה רוח־חיים בגחלת האחרונה הלוחשת בתוך ערמת הדשן. ימים אחדים לפני סגירת „הצפירה", כשיודעי־דבר כבר ידעו, כי ימיה ספורים, היתה בורשה ועידה של הצעירים הלאומיים העברים „בית"ר". מאתים וחמשים צירים באו, לבושים כולם מדים מיוחדים, ופסוקים צבאיים בפיהם ודיסקיפלינה צבאית, והם הודיעו, שהם באי־כוחם של שלשה־עשר אלף צעירים לאומיים בפולין. שלשה־עשר אלף צעירים לאומיים, לאומיים קנאים, במפלגה ציונית אחת בפולין, וכמה אלפי צעירים עברים יש במפלגות ציוניות אחרות – ולא נתנו את נפשם להאריך לפחות את ימי קיומה של „הצפירה", שלא יהיה הכשלון הגדול של העתון העברי בגולה בולט במדה כזאת לעיני השונאים של המלה העברית, שגם הם רבים מאד בפולין!

העמדה „הצפירה" על הגובה הדרוש? בודאי שאין להשיב על השאלה הזאת תשובה חיובית ומוחלטת. אבל לשבחה של „הצפירה" החדשה יש להגיד, כי היא בקשה לה דרך, בקשה עוזרים וסופרים, בקשה קוראים, והן ימיה היו מעטים וספורים.

הישלימו העברים הנאמנים המעטים בפולין עם הפסקת „הצפירה"? אם ישלימו – עתיד הכשלון הזה להיות האחרון בכשלונות העתון היומי העברי בפולין ובגלות־ישראל כולה.

פ. ל.

בְּדִידוּת־יָם *

(מתוך „אידיליות־ים“)

אָבִיב מֻקְדָּם עוֹד. אַךְ בִּקְצֵה הַגָּן
דִּשְׁאֵי נִיסָן כְּבָר מַבְכִּירִים יַכְחִילוּ,
יְנַצְּנְצוּ יוֹם־יוֹם מֵעֶרְיַת־אֶרֶץ,
דַּקִּים, עֲנֻגֵּי־חֵן, כְּאוֹתוֹת־חֶסֶד,
וּכְאוֹר אַחֵר חוֹפֵף עֲלֵיהֶם שָׁם.
אָכֵן שְׁקוּפִים־רֵיקִים עוֹד גַּנֵּי־נֶגֶב.
עוֹד בַּדֵּיהֶם, כְּעוֹרְקִים רַכִּים יַוְרִידוּ
בַּחֲלַל עוֹלָם מְעוּנֵי רַחֲמִים.
מֵאֵין יוֹשֵׁב סְגוּרִים עוֹד נְאוֹת־הַקַּיִץ.
מוּגָף כָּל תְּרִים. וְהַדְּמָמָה רַבָּה.
הזי, לַחִנָּם חָרַדְתִּי רִאשׁוֹן
מִנּוֹף צָפוֹן רָחוֹק וָאָבֹא הֵנָּה.
פֹּה לַיְלָה־לַיְלָה אֲגַנָּה הָרוּחַ,
זוֹ בְּרִיַּת־יָם צוֹנֶנֶת, הַמְפָרֶקֶת
כָּל עַצְמוֹתַי. וְאִם קוֹפֵץ אֲנִי
בָּעֶרֶב וְנִשְׁבָּע, רוֹעֵד, לִבְרֹחַ
אַךְ יָאִיר יוֹם מְנַוֵּה תַעֲנוּגַי —
עִם פְּתִיחַת דֶּלֶת מְעוֹנִי בַּבֹּקֶר
צִפְצוּף צִפּוֹר פּוֹתָה בְּחֶבְיוֹן עֵשֶׂב,
לִבְלוּב אִילָן חָדָשׁ, בַּלֵּיל שֶׁגְּשֵׁג,
מִיָּד יַעֲבִירוּנִי עַל דַּעְתִּי,
וַאֲנִי נִשְׁאָר: עָשׂוּי אָדָם לִשְׁכֹּחַ
כָּל בַּלָּהוֹת לֵיל בְּבֹקֶר כֹּה נִפְלָא!

כֵּן, צוֹנְנִים עַל שְׂפַת הַיָּם לֵילוֹת
אָבִיב הָרִאשׁוֹנִים. עוֹטֶה אַדֶּרֶת
אֵשֵׁב פֹּה לְבַדִּי שַׁאֲנָן, בּוֹטֵחַ,
כְּפָלִיט סְעָרָה, זֶה בָּא מֻצָּל לַחוֹף.
אֵין אִישׁ עִמִּי. הָעֲשָׁשִׁית דּוֹלֶקֶת,
כְּתָבַי מְפֻזָּרִים עַל הַשֻּׁלְחָן,
וְאֶצְבְּעוֹתַי הַנִּקְפָּאוֹת אֶל לַהַב
הָעֲשָׁשִׁית הַמַּלְבִּינָה כָּל רֶגַע
אֶשְׁלַח לֶאֱצֹל לִי חֹם מְעָט. בַּחֶדֶר
הַסִּיד הָרַעֲנָן נוֹדֵף מִקִּיר,
וּמַעֲלֶה מְעַט טְחָב. אַךְ טוֹב לִי שֶׁבֶת
בָּדָד בְּבָתֵּי־קַיִץ רֵיקִים אֵלֶּה,
הַמְּסֻיָּדִים לָבָן, לִשְׁמֹעַ לַיְלָה
רוּחוֹת נִיסָן דּוֹפְקוֹת עַל הַתְּרִיסִים
הַמּוּגָפִים וּמִתְרַחֲקוֹת אֶל אֹפֶל
הָעַרְמוֹנִים בָּעֵמֶק, כְּקוֹרְאוֹת
תַּגָּר עַל הָאוֹרֵחַ הַמְשֻׁנֶּה
שֶׁהִזְדָּרֵז לָבֹא וְאֵינוֹ אֶלָּא מַפְרִיעַ...
אָכֵן פֹּה טוֹב לָשֶׁבֶת לְבָדָד,
לִשְׁכֹּחַ פַּיְטָנִים וְאַנְשֵׁי־פְּרוֹזָה,
בְּרִיּוֹת טַרְחָנִיּוֹת וְזוֹעֲפוֹת,
וּלְהִתְחַמֵּם בַּשֶּׁמֶשׁ מִבְּעוֹד בֹּקֶר
כְּאוֹתָם הָעֲשָׂבִים הַמְנַעַנְעִים
בְּחֵן לִפְנֵי הָרוּחַ הַמַּשְׁכֶּמֶת,
וּבְצֵאת הַיּוֹם עִם הַשּׁוֹמֵר בַּגָּן
לְהִתְבּוֹנֵן אֶל שַׁחַק מְעֻנָּן,
הַנֶּעֱרָם נָמוּךְ עַל פְּנֵי הַמַּיִם,
וּבְכֹבֶד רֹאשׁ לְהִתְנַבֵּא עַל סַעַר
אֲשֶׁר יָקוּם הַלַּיְלָה בְּוַדַּי.

עוֹד טוֹב מִזֶּה לְהַשְׁכִּים עִם הַשֶּׁמֶשׁ
וְאֶל שְׂפַת הַיָּם לָרֶדֶת. עוֹד אָפֵל
וְקַר רוֹבֶץ כֻּלּוֹ הוּא בִּשְׁעוֹת בֹּקֶר,
וְאֶל כֵּפִים מְרֻפָּטִים יַתְרִיסוּ
גַּלָּיו הַזּוֹעֲפִים וְהַכְּבֵדִים,
יַשְׁאִירוּ עַל הַחוֹלוֹת לֹבֶן קֶצֶף
וְשָׁבוּ אֶל הַתְּהוֹם לֹא־נִחָמִים.
לֹא נוֹחַ כָּאן. בְּחֶלֶף־יָם רָטֹב
סְחוּפַת גַּלִּים הָרֶגֶל עוֹד טוֹבַעַת,
וּלְאֹרֶךְ כָּל הַחוֹף הוּטְלוּ סִירוֹת
וּבוּצִיּוֹת פְּגוּמוֹת, גַּבָּן לְמַעְלָה,
וְחֶבֶר דַּיָּגִים קְרוּעִים־בְּלוּיִים
כּוֹפְרִים בְּזֶפֶת מַהְבִּילָה כָּל סֶדֶק,
רוֹאִים לֹא בְּעַיִן יָפָה אֶת הַיָּם
אֲשֶׁר יְשַׁלַּח גַּלָּיו וְלֹא יָנוּחַ.
אָכֵן אָהַבְתִּי שִׁמְמַת הַיָּם
בְּיוֹם אָבִיב מַשְׁכִּים. אָהַבְתִּי רֹגֶז
גַּלָּיו הַבּוֹדְדִים וּגְאוֹן דָּכְיָם,
וּנְגִינַת יִלְלוֹ זוֹ, הַנִּזְרֶקֶת
כְּלַפֵּי סְלָעִים קְמוּטִים וְעוֹטֵי יֶרֶק,
כְּחוֹת רַעֲנַנִּים מוֹסֶכֶת בִּי.
וְיֵשׁ אֲשֶׁר אֶתְיַצֵּב עַל רֹאשׁ צוּק
קוֹדֵר וָרָם, וּכְסֶלַע עַל גַּב סֶלַע
אֶעֱמֹד אֵיתָן, עֵת רוּחַ יָם מְצַלֶּפֶת
עָלַי בְּעֹז חָצוּף וּמִכָּל עֵבֶר
כְּמוֹ בְּאַלְפֵי זְרוֹעוֹת אוֹתִי תּוֹקֶפֶת

*) בנגינה הנכונה.

וְלַצָּקֹר אוֹתִי תַּחְגּוֹר אוֹנָה.
שׁוּב אֵין אֲנִי בּוֹדֵד כָּל כָּךְ. הַשַּׁחַף
מַלְבִּין שָׁם מֵרָחוֹק בַּחֲלַל הָאֹפֶק.
נִסְחָף בְּנַחְשׁוֹלֵי הָאֵד כָּמוֹנִי.
שׁוֹקֵעַ רֶגַע וְאֵינוֹ, וְשׁוּב
כְּלַהַב צָף לָבָן מִתּוֹךְ הַתֹּהוּ,
נוֹפֵל כְּצֵל עַל יְשִׁימוֹן הַמַּיִם,
וְאֵין לָדַעַת לְאָן יָשִׂים פָּנָיו
וְאֵי הַחוֹף אֲשֶׁר יִשְׁאַף אֵלֵיהוּ...
הַרְחֵק־הַרְחֵק סְפִינָה, חֶצְיָהּ שׁוֹקַעַת,
עָמְדָה בְּמוֹרַד יָם, אוֹ מִתְנוֹעַעַת –
אֵין לְהַבְחִין מִכָּאן! אַךְ עֲשָׁנָהּ
כְּקַו יָשָׁר מִצְטַמֵּר אַחֲרֶיהָ,
וּכְמוֹ בִּרְכַּת שָׁלוֹם אֵלַי שׁוֹלֵחַ,
וְגַם לִבִּי: שָׁלוֹם לָאַלְמוֹנִים!
יְזַוְּגוּ רַק רוּחוֹת טוֹבוֹת בַּדֶּרֶךְ
לָכֶם וְהִגַּעְתֶּם אֶל חוֹף בּוֹטֵחַ!
אֲנִי – עוֹד יַרְחֵי־שֶׁמֶשׁ לִי נְכוֹנוּ
לְפִי שְׁעָה עַל מֵי מְנוּחוֹת אֵלֶּה,
יְמֵי שִׁכְחָה וְעַרְפִלֵּי חָזוֹן.
יֵשׁ יוֹם וְאֶקְרָא. כְּבָר כְּלֵי־הַשַּׁיִט
בְּמִפְרָצֵי עוֹמְדִים, וְכוֹכְבִי
רוֹעֵד כְּנֵס יָרוֹק בְּתוֹךְ הַמַּיִם,
אַךְ רוּחַ עוֹד נָמָה בְּמִפְרָשַׂי...

יעקב פיכמן

שְׁלֹשִׁים

מאת נחמיה זייד

פרק ראשון

המדרגות שהובילו מן הגינה הקטנה שבחוץ אל בית משפחת חפץ, שנמצא בקומה העליונה, היו רעועות מאד; מדרגות־עץ. מתחת לפסיעות־הרגלים היו משמיעות קולות כבדים של חריקה־אנחה. ומיד, למשמע אותן החריקות־האנחות, היתה משרתת הבית, עקומת־הפה, מוציאה את ראשה מבעד לאחד החלונות, מודדת את פני האדם העולה ואת גופו ומעוה את פניה ההדיוטיים בארשת מוזרה, שהיה בה בטוי מפורש ליחסם של בני־הבית לאותו האדם, המטפס ועולה במדרגות. עתים היתה מצהילה פניה, עתים זועפה. ולא אחת היתה נמלטת בחפזון לתוך הבית פנימה, כמי שנחפז להזהיר על סכנה המתרחשת לבוא. והואיל ובאי אותו הבית היו מרובים והדלת סובבה כל הימים על צירה, היתה זו כמעט עבודתה העיקרית לפתוח את הדלתות ולנעלן, להקביל את פני הבאים או להרחיקם. ילידת־בית היתה לאותה משפחה, מעין מקנת־כספם מימי ילדותה, ובמוחה ההדיוטי, המרוכך, צרפה לה ב„קיצור" את תמצית כל היחסים של בני־הבית בינם לבין עצמם ואת יחסיהם למבקרי ביתם, וכל אותם ה„סודות" היו לה כאוצר יקר, השמור עמה בלבד. והיא השתעשעה באוצר זה מתוך הכרה סתומה, שעל־ידי־כך יש גם לה כאן, בבית הזה, כוח ושלטון. ולא אחת אמנם הגיעה היא, ההדיוטית עקומת־הפה, לידי שליטה על כל ה„תקיפים" המרובים שבאותו בית, וכמעט כולם היו מחניפים לה, מתרפסים לפניה ומכנים אותה בשמות־לואי של חבה. איק'לה היו קוראים לה, כרגיל, אבל לכנוי זה נוספו „ניואנסים" שונים בהמשך השנים, ונכדי המשפחה, שעמדו כיום בגיל של עשר או שתים־עשרה שנה, היו מוסיפים לה עוד כמה כנויים של חבה על כנוייה.

בחתונת של כל בנות הבית לקחה חלק, וכל תעתועי־האהבה של כל אחת מהן היו שמורים עמה כמו חיים לאחר מתוך הרהורים. רחבות הן וכבדות וגידיהן המלאים רוטטים בלי־הרף, צבען החום וחמימותן הנוקשה יש בהם משהו מעפר־החמר בחריש של קיץ. האם לא ככפי אמי הן, הכפיים היקרות, אשר כל ימי היותן באוירו של עולם היו לשות בצק, ממרקות כלים, חולבות פרות, מנכשות בערוגה וכו'? כמוהן הן מלאות את הגירוי התמידי לעמול ולעמול שוב, ובנוחן עיפות על השולחן, או על משען הכסא או על הברכים, הן נראות כמתנות את עמלן בקורת־רוח של פשטות אמיצה.

מִמַּחְבַּרְתּוֹ שֶׁל סוֹפֵר עִבְרִי

נמסר לדפוס על־ידי ב. פליכם

ב. נוֹסָפוֹת עַל הַנּוֹף.

סופרים רבים ניסו לצייר את נופה של ארץ־ישראל, ביניהם גם משוררים גדולים, כגון רינן, לגרליף, לוטי, די קירוש ואחרים. מהם מתוך נטיה דתית ומהם מתוך נהיה רומנטית־אכזוטית. הראשונים ציירו את נפשם הם, והאחרונים את השבלונה שהביאו עמהם. הסופרים העברים שעלו לארץ לא נשתנו בנידון זה מן הנכרים. הם גם קלקלו בתוספת של דביקות לאומית מרצון. והכופר העברי יליד הארץ גם הוא רואה את עולמו מתוך משקפת ספרותית שאולה, ועל־כן נמצא אצלו משהו מן הגילוי שבהוי, אך כמעט לא כלום מן הגילוי שבנוף.

הברקות חשובות, מפליאות לפעמים, אך רמזים יותר מפרשות, נמצא בספוריהם ושיריהם העממיים של הערביים יושבי הארץ. מהם עלינו ללמוד ראיה בלתי־אמצעית, עם היותם פרימיטיביים עד לזרות. שתי דרכים מוליכות לגילוי הנוף הארצישראלי על־ידי המשורר העברי: א) התאחדות ממושכת ותמימה עם הטבע הארצי. ב) למוד ראיתם של הערביים. אפשר שבהליכתנו בשתי הדרכים הללו נגיע גם עד מוצא תפיסתנו העצמית – בתנ"ך.

ג. עַל הַסּוֹפֵר וְהָעוֹבֵד בָּאָרֶץ.

שתי כפי מונחות על הנייר הלבן. אני הופכן והופכן ומסתכל בהן

היו ימים וגם כפי אני עמלו בדברים אשר יוממשו: חפרתי ועדרתי, תקנתי כלים, תלשתי כישות, גוללתי חוטי־ברזל, ציירתי שלטים ועוד. כל מגעי המלאכות הטובות האלו, ריחותיהן וצבעי חמריהן, עוברים שנית על כפי אלה, המשמשות עתה את חומר הנייר והדיו באותה הנאמנות ובאותו רטט התלהבות, אשר בהם שימשו לפנים את החמרים האחרים. כלום לא אח אני בעמלי היום לכל העמלים בארץ זו בכמות ובאיכות, ביושר ובאמונה? כלום לא נעשה קצב העמל ברקמת שרירי ועורקי טבע שני, שאין כל יכולת להתכחש לו? הן לאחר יומיים או שלשה של מנוחה, של בטלה, יבוא תמיד אותו הגירוי הדק והמציק, אותו אי־הספוק העמום, המוצא הרגעתו רק בהמשך העבודה. כלום אין אני חש ומרגיש, ככל העמלים הגופניים, את הקיטור המפעפע ומעלף את המוח בעת הבטלה, ורק קצב העבודה ישוב ויבהירו עד להפליא? כלום אין כל העובד בכוח שריריו, כדי לספק קורטוב רווחה לנפשו ולנפשות ביתו, אח שווה ויקר וטהור בעיני, כשם

שנשתכחו מזכרון ה„גבורות" עצמן, שכבר ילדו בנים ובנות בהמשך הימים. עתה נותרה עוד אך אחת בבית, הצעירה מכולן, שעמדה פנויה במשפחה, והיא, מרוככת־המוח, היתה משתתפת השתתפות רבה ב„רומן" שלה, מרחיקה כהרחק יתושים את כל הבחורים, שהיו מטפסים ועולים על המדרגות הרעועות של הבית, מרעימה להם פנים ומעקמת לקראתם את פיה המעווה — ומעלה עליה צחוק ואושר בהשמע על המדרגות פסיעותיו שלו, של ה„מיוחד", שאותו יעדה היא לה...

ואם יחשב הדבר לפלא — כמעט רוב בנות המשפחה נישאו לאלה, שאיקה׳לה יעדה אותם להן. כדבורים וכיתושים וכזבובים היו הבחורים עטים זה שנים רבות על הבית הזה, שהיה מלא בנות בוגרות נאות־המראה ודקות־הגזרה — בכנפיהם בנות הגוונים המרובים, ועקיצות מעקיצות שונות להם, ודבש ורעל תחת לשונם, ושקר ותרמית וכו׳. ובכל אלה הבחינה היא, איקה׳לה, היטב, וב„אינסטינקט" שלה היתה שמה עיניה למן הרגע הראשון בפלוני ולא באלמוני. ועל משכבה בלילה היתה גוזרת מיד: פלוני לפלונית — ולא נחה עוד ולא שקטה עד אשר הסכימו הכל לדעתה. ואם אותה הבת, העומדת להנשא בשנה זו (כי בכל שנה הגיע תורה של אחת להנשא), היתה טועה מחמת „עורונה" או מ„קוצר־המשיג" ושמה עיניה באחר, היתה איקה׳לה פורשת כפיה לפניה ובוכה, שתרחם על עצמה, שלא תאבד, חלילה, בידיה את חייה, את מזלה, ולא אחת היתה מתכנסת בלילה, בחצות או לאחר־חצות, אל מטתה של אותה בת ומשביעה אותה, שתשמע בקולה, אך בקולה — והיתה מנשקתה מאליפות, עד שהשיגה ממנה את הבטחתה בשבועה. וכאשר גזרה כן קם הדבר והיה.

עתה היתה איקה׳לה כבת חמשים. כבר השיאה את כל בנות הבית, ורק זו האחת, הקטנה מכולן, ה„גרועה" מכולן, ליבה׳לה, או אהובה חפץ, כפי שהיא מתקרית בפני האחרים, נשארה „על ראשה". וצרות הרבה היא גורמת לה. אין היא יורדת כלל עד חקר תכונותיה — ואוי לה ואבוי לה: אין היא מבינה כלל לחפצה, למהלכה עם הבחורים, לכל חייה ורצונותיה — וצר לה עד מאד. והיא רוגזת הרבה בימים האחרונים ומרעימה את פניה מבעד לחלון אל המטפסים ועולים על פני המדרגות הרעועות והנאנחות.

— — „טוש... טשו"... מעין הברה כזאת פולט פיה העקום בראותה את האברכים עולים לבית, כמדַמה להבריח איזו „חיות קטנות", המפריעות את סדרי הבית, מלכלכות אותו, או באות סתם ללקק מעט מדבשו — סתם... סתם...

ומחמת ה„צרות" הללו וה„יסורים", שליבה׳לה גורמת לה ולאמה ולאביה ולכל המשפחה הגדולה, ומחמת עוד כמה עניני משפחה, שנסתבכו בימים אלה יתר על המדה, כאשר עוד יבואר להלן, עד כדי כך, שהיא, איקה׳לה, אבדה בהם את ה„חוט המקשר" — הגיעה להתרככות יתרה במוחה, שנתבטאה באופן מיוחד במינו: בנפשה המרוככת ובמוחה המרוכך נצטללו כל אותם עניני הבית בבהירות גדולה, וביום ובלילה חזתה כמתוך נבואה את אחרית הבית הזה, שתהא אחרית לא־טובה, והיתה ניעורה משנתה ומדובבת לעצמה קטעי דברים, שקשה היה להבחין בתכנם, אלא שהיו מלאים חזות קשה.

ולאיקה׳לה עוד שני שותפים בבית הזה, שחזו כמותה את החזות הקשה על הבית — שני אנשים שונים בתכלית, אלא שבשלשתם היה בודאי איזה דבר משותף, כאשר יסופר להלן.

אחד מאלה היתה אשה זקנה מאד, כבת שבעים או שמונים, אמה של גברת־הבית, האשה מרת מירה סג"ל, שייחדו לה בבית הזה מקום חבוי בחדר חבוי, שלא בא בחשבון בבית ולא היה נראה לעין המבקרים, ושם שכבה זה שנים רבות, מסתכלת בתמונת בעלה התלויה על הקיר למעלה, ר׳ יעקב־יוסף סג"ל, נ"ע, ומפליגה כל הימים בנהר־זכרונותיה הרחב, שאדי־ערפל כבר מרחפים עליו; מביטה בפני נכדיה ובני־נכדיה המרובים, מחייכת בחיוך־שלא־מעולם־זה ונועצת בכל עינים תמהות מאד, תמהות יתר על המדה, מפחידות. ומחמת העינים המפחידות הללו, ומפאת אותה ההרגשה הסתומה, שדוקא שם, בחדר המוקצה, המאפיל ומעלה באשה כל־שהיא, „מתרכזים" אותם הזעזועים של הבית וניב להם מפורש בעיניה הנפחדות של הזקנה, כאשר ניב להם בפניה ההדיוטיים של איקה׳לה

שלהפך, כל רך וחלק ומצוחצח, המחשל את ערמתו כדי להגדיל את הונו הצבור, הוא זר וצר ומאוס עלי?

ואף־על־פי־כן יש ואראה בעיני האח, אשר ניתנה לו זכות האפיטרופסות על קהל העמלים, כעין ברק רע, מתנכר ודוחה: „לא לנו אתה", לא שאני נכסף, כי הוא, יותר מאחרים, יקרבני כמו אח. לא, איני רוצה בזאת יותר משאני רוצה במנת האחוה מכל אדם — אבל הרע המפגין הזה בעיניו מתמיהני ומדכאני, ועלי להודות, כי איש־העמל עצמו, זה שהעבודה היא לו חלק מעצמותו ותכלית לעצמה, כמוני אני, ולא כלי־שרת לדבר אחר, שהוא יכול להיות ההפך הגמור מ ט ה ר ת־ה ע מ ל, — עם מגע ראשוני במבט או בדבור, נמתח בינינו מיד גים של הבנה אחותית זו, שהיא היסוד לכל חברה אנושית יוצרת.

הסופר העברי, יותר מסופר של כל אומה אחרת, הוא איש המעמד העמל. ולא פחות מכל אנשי־העמל הוא מגשם בגופו את קללת העבודה ללא ס י מ ן ב ר כ ה ו ר ו ו ח ה. לא רק שעמלו אינו מספק את צרכיו החמריים, אלא שכל תנאי עבודתו עשויים להכות בשדפון את שדה האילוזיות שלו, שבלעדיהן ימוש מעשות פרי. יוצאים מן הכלל, שאין בלבם ידיעת נפשם וחייהם, ישנם כמובן בכל מקום, ומאלה אין להקיש על הכלל.

היו שנים בארץ הקטנה הזאת, הארץ האהובה והמוזרה לפעמים עד לידי יאוש, שגשר של כסף טהיר היה מתוח בה בין לב העובד ולב הסופר. הם היו כמשפחה אחת, שחלקיה משלימים זה את זה בעמל כשר. בבוא הסופר (מתי מספר היו אז בארץ, כמחנה העובדים הקטן) אל משכנות הפועלים, היה חש עצמו כבא אל ביתו. מכירים משותפים, משאות־נפש משותפות; פלוני המשורר היושב בחו"ל, אלמוני המספר הצעיר (הנותן תקוות...) אלמוני המבקר או כותב־המסות — אלה היו תמיד נושאים חמים, יקרים ללב, מדליקים בעינים נרות־נשמה. הסופר ידע תמיד את מנת גורלו של האח העובד בתנאי לא־אנוש; הוא ידע את מלחמתו לכבוש יום עבודה, את סבלו מן האדמיניסטרטור העריץ, את עלבונותיו מן האגרונום העיקש. מלב ללב השיחו את יחסם אל „השומר", אל „האכר" ואל „המפלגה החדשה", בעלת העיקרים הגלותיים, הקמה פה. הסופר ידע בכמה „נקודות" עבד הפועל, כמה מהן עזב, כמה פעמים עבר את גלילות הארץ ברגל וברכיבה. הפועל ידע את נדודי־הרוח של הסופר, וכילד פיקח ניסה לנחש את תכניותיו.

תאמרו: אידיליה קטנה שהיתה מוכרחה ליהרס. כן, שבטנו בארץ פרץ ורחב ונתפצל, ורבו בו בדרך הטבע הניגודים ונתפרדו הלבבות. כחזיון הזה יראה בכל מקום ובכל זמן. חוק התפתחות, חוק חיים הוא. אולם מה אעשה וגם ידיעה ברורה זו בחוקי־החיים אינה מספיקה לי להשלים עם עובדת ההתרחקות וההתנכרות בין שני סוגי עובדים, שגורל אכזרי ונעלה אחד מרתקם יחד — גורל אנשים השופכים את תמצית חייהם לתוך דפוס, שבו נוצקת ראשית תקומת עמם האומלל, בלי תקוה לראות בעיניהם שילומים לחייהם השפוכים!

והמסייעים להתרחקות זו בשני המחנות עתידים ליתן את הדין.

המשרתת — היתה אף היא, הזקנה מרת מירה, למצוה, והנכדות ובעליהן היו כולם מחניפים לה, מכפרים פניה במנחות, והיו אנוסים, לרצונם או שלא לרצונם, לשבת עמה ולספר לה הכל, הכל; אלא שהיא ידעה תמיד את „הכל" עוד לפני שספרו לה. ואולם ביחוד „פחדה" מפניה הנכדה הקטנה מכולם, ליבה׳לה, ואהבה אותה ביחוד. והזקנה היתה שומרת צעדיה בימים האחרונים, ואף גם בלילות היתה יורדת מעל מטתה בהתגנב, בשקט, נגשת לערשה להתבונן ולראות, אם היא ישנה, אם היא בבית — אם היא בחיים.

איקה׳לה המשרתת אהבה מאד את הזקנה מירה. לאמתו של דבר אך היא וליבה׳לה אהבו אותה; האחרים רק נכנעו לה, התיראו מפניה. היו פותחים דלת חדרה הקטן בקול קריאה של ברכת שחרית או ערבית ומבקשים להסתלק מפניה. היו זורקים לה דברי־קילוסים קלים, שהזקנה התענגה עליהם, לדעתם — ואפילו על יפי פניה, ואפילו על צעירותה ורעננותה — ומאחרי הדלת הנעולה היו מעוים פניהם בלעג האחד לחברו, גיס לגיסו, נכדה לאחותה, ואתם יחד גם הקטנים, בניהם, שעמדו כיום, כאמור, בגיל של עשר או שתים־עשרה שנה. ואולם מעיני הזקנה לא נעלמו גם כל התעלולים האלה, ומשום כך היה כוחה חזק שבעתים, ובלילות של התכנסות המשפחה לסעודה, שהיו מרובים במשך החודש, כשאפשר היה לה לרדת מעל מטתה ולהסב לשולחן, היתה יושבת בראש, והכל שרתו אותה במאכל ובמשתה ולא פסקו מלהחניף לה. אחד החתנים, מבעלי נכדותיה, היה נוהג אפילו בשעת הסעודה לנשק לה על לחיה בנשיקה. איתנה, מוגזמת, והיא היתה לוחשת לו בספק־לעג ובספק־אמת: „רמאי שכמותך; ראש לכל הגזלנים!" ואולם השליטה נתבטאה ביחוד בזה, כשבגמר הסעודה היו שלשת החתנים, או ארבעתם, שהיו כולם אנשים „בעלי־עמדה", דוקטורים, מהנדסים ופקידים עליונים, נחפזים להביא לה, לזקנה, את מקלה מחדרה — מקל טוב וכותרת עליו של כסף, נדבת הברון רוטשילד לבעלה ר׳ יעקב־יוסף סג״ל, נ״ע, שהיה ממיסדי ה„קולוניות" ביהודה. עד לידי גיחוך היו מתרוצצים אותם החתנים, לבושים בגדי־ערב רשמיים, שחורים, עם צוארונים מוגבהים ומחשופים רחבים בכתנותיהם, ולא אחת היו חוזרים שנים מהם או שלשה יחד ומגישים לה לזקנה את מקלה ברוב תכונה מלאכותית. אבל הזקנה עמדה על עמדה בשקט, ובקחתה את משענתה בידה עם כותרת הכסף, היה בה מדמות אצילות נוגה — ארשת מטושטשת לגזע עברי נושן אשר לבתי־אבות טובים שבמדינת פולין או רייסין וליטא. פלגי הקמטים שבפניה, קמטים על גבי קמטים, ערמות שלמות, היו מקבלים אז איזו תוספת־בטוי בהתיצבה בבגדי משיה השחורים; העינים, שעפעפו כיום בלי־הרף, נתרחבו ועמקו, ובצעדה בגרציה שלה לחדרה על פני אורך חדר־האכילה והסלון, היו כל המסובים מסתכלים בה מאחוריה. וכל אחד יכול היה לראות היטב (אילו חוננו כל אלה כאן להסתכל הסתכלות נאמנה ונכונה) את התפארת הזאת שלה, כשהיא מחולקת חלקים־חלקים קטנים בפני נכדותיה היפות, המסובות לשולחן, נשי חתניה, ובפני ניניה, בני הנכדות, הקטנים, הנחמדים, שעמדו כיום בגיל של עשר או שתים־עשרה שנה. אבל הם ברובם לא היו מוכשרים להסתכל, ולפיכך היו מרגישים בלכתה אך הקלה רבה. היו דופקים מיד על מנעני הפסנתר או מכוננים את הגרמפון בשירי־רקודים, והיו יוצאים במחולות. הגדולים עם הקטנים יחד, ורק ליבה׳לה, אהובה חפץ, הקטנה בבנות, היתה נכנסת לפעמים לחדרה של הזקנה, למגנת לב אמה ואחיותיה, מתיחדת עמה שם שעה ארוכה וחוזרת אל הסלון נבוכה כולה ונוגה — דמות אצילית של גזע עברי נושן, זכר לבתי־אבות טובים שבמדינת פולין או רייסין וליטא...

והשותף השלישי לכל אותם העניינים, עניני המשפחה המסובכים אשר לבית חפץ, היה אדם צעיר כבן עשרים או עשרים וחמש, משורר צעיר, אורי שמו, שהיה מקרובי הבית, קרוב למשפחת מירה הזקנה וממקורבי המשפחה כולה, הנכדות הנשויות והחתנים ובני־הנכדות. היה מעורב ביניהם, מסב לשולחנם ביום משתה ושמחה, מתכנס בפנתו המיוחדת לו בסלון המחשיך, המלא מרבדי פרס ובוכרה ורקמות־משי מרקמות הודו, מתבונן בכל החיים האלה, שהיו לו לפרשת־הסתכלות גדולה, ומתענג על התפארת הזאת, הגוועת בבגדי־המשי של בנות־הבית ובדמותן הנלבבת, המחוטבת, השלמה, ומשתתף באבלן, האבל הפנימי של הגזע בדלדולו, בהתנוונותו. יודע את שגעונות כל אחד מהם ורואה את הבית כולו קשור יחדיו בעצבים מתוחים — רשת של עצבים, כחוטי ברזל הדוקים, שכל בני־הבית אחוזים בהם, לכודים בתוכם ללא־מוצא והם אף־על־פי־כן חיים כולם את חייהם. אוכלים ושותים ומחוללים ופרים ורבים, מורישים את עצביהם לבניהם אחריהם, ועם זה דומים כולם יחד כמהלכים על פני קרקע־של־זכוכית ומתיראים כל הימים שמא ביום אחד ישבר אותו קרקע־זכוכית מתחת רגליהם, יתפורר, והכל יתפורר עמו.

מה יתפורר? — על שאלה זו לא ידעו תשובה. ואולם בפני הנשים לן אותו פחד ב„ניואנסים" שונים, והיו משום כך מאמינות בכל מיני אמונות תפלות, בכשופים ובנחושים, היו נשטפות באילוזיות, מפחדות לחיי בניהן, שלא יפלו, שלא יהרגו ברחוב; מנשקות את ילדיהן נשיקות יתרות, מנשקות האחת לשניה, מנשקות את גיסיהן חליפות, מתרפקות אשה־אשה על בעל אחותה, ומנשקות בסתר, לבל יראה זר, את הצעצועים הקטנים שבחדרי־ילדיהן לשם „סגולה", ובוכות הרבה יתר על המדה, ללא כל סבה, ומתענגות בבכיותיהן לפני המראות הגדולות שבחדרי־משכבן, ומתפנקות עם עצמן, מפנקות את גופן, רוחצות הרבה באמבטיות ומקפידות ביחוד על תחתוני־בגדיהן, שיהיו טהורים, טהורים.

ואורי, המשורר הצעיר, אהב את אוירו של אותו בית; את הגינה הקטנה הפורחת לפניו, את הסלון הגדול עם מרבדיו המרובים, את ההרמוניה שבתוך הדיסהרמוניה הזאת כולה — ואהב את המדרגות הרעועות עם איקה׳לה הרעועה, ההדיוטית, ועם האשה מירה, קרובתו הרעועה, המטושטשת במשהו, וראה בהן את המסגרת, המשלימה את תמונת הבית הזה כולו.

ואולם הנשים הנשויות, בנות הבית, היו „משתמשות" בו כבכלי־קבול מיוחד במינו, שהערו לתוכו את רגשותיהן החולניים, את ספורי דמיונותיהן ואת בדיהן, והיו יושבות לא אחת ומספרות לפניו ובוכות; בוכות ומספרות וחוקרות יחד אתו את „החיים", שומעות אפוריסמין מפיו, מתעלות על ידו, על־ידי התמימות שבו, אל משהו נישא, מרחף, נעלה על החילוניות של בעליהן וקרוביהן ומבקריהן — והוא משתף עצמו בכל ורואה במחזה־החיים אך יגון וצער ושירה.

ובדמדומי הסלון, בסתר פנתו, יש ותקרב אליו לפעמים האחת מהן, תשב על ידו ותתנה לפניו את כל סודות־חייה, דבר לא נעלם, עד לדברים ש„בינו לבינה", והוא מאזין כולו, נוטל את ידיה של המספרת, הידים החוורות של בנות המשפחה, ידים המונחות בכף כחתלתולים רכים וחיים, ומאציל עליהן מנשיקות פיו ועיניו מעורפלות ומטושטשות מרוב חושיו בו.

את כולן אהב וכולן התהלכו אתו בכל גלויי לבותיהן וגם בגלויי בגדיהן: היו מתפשטות בפניו את בגדיהן העליונים ללא־בושה, מראות לו את גרבי־המשי הארוכות ואפילו את הביריות החדשות, שהתקינו להן. והוא היה בא לבית כל אחת מהן; נכנס בשקט רב, בא אל בית־המבשלות ושואל על פלונית הגבירה מפי המשרתות — ואותה הגבירה שומעת את קולו, קולו הילדותי, הנבוך במשהו, וקוראה אותו אל חדרה ומתחילה לספר לפניו ולבכות—לבכות על אותה „התפוררות הקונסטרוקטורה", כבטויו שלו, שהיתה מיסודות נפשן של בנות אותו הבית, ולתאר לפניו מחזות־אימים של אבוד־לדעת: חיתוך הגידים על־ידי סכין, תליה בחבל או קפיצה לתוך הים... כי אין דרך... אין מוצא... ואורי חוזר לביתו ומצרף לו את כל החיים האלה צירופים־צירופים, בוחנם, מעמיק בהם, קובע להם „מסגרות" ונשטף כולו ב„קומפליכסים" של פרויד ובתורתו.

עתה, עם פתיחת הספור הזה, נמצאו באקראי באותו בית, על כל חדריו הגדולים, רק שלשה אלה, שלא היו מבני המשפחה העיקרית, והבית כולו דמם, שלא כרגיל.

היתה זו שעת אחר־הצהרים נוגה באחד מימי החורף. מבעד לחלונות־הדרום נכנס אור קלוש, שהוכהה על־ידי התריסים המוגפים למחצה בחרכיהם. השולחן הגדול שבחדר־האכילה עמד מחובר בקרשי־התוספת שלו, מָלא כמעט את החדר כולו, והיה ערוך לארוחת־ערב של סעודת־קרואים. פרחים גדולים מכל הגוונים להטו באור המעט, החודר מבעד לחרכים, והיו עתה, בדממת הבית, נוגים, בודדים, ודומים כמשקיפים אבלים אל השולחן ואל קערותיו וצנצנותיו ובקבוקיו המרובים. בכל הדומם הזה, המצוחצח, היו הפרחים כמשהו החי כאן שלא לצורך, ולוהט ומיפה את הצחצוח הזה שלא לצורך.

לעשרה או שנים־עשר זוגות היה ערוך השולחן, והכסאות עמדו טורים־טורים, והיו בודדים ואבלים באותו שעה ככסאות בית־קפה בשעת בוקר בחללו הריק של הבית.

ואל מול חדר־האכילה הזה, המפואר, בפינת הפרוזדור, שעבר לאורך הבית, עמדה פתוחה דלת חדרה של הזקנה מירה, שהיה אפל כולו מחמת שהזקנה סבלה מכאב־עינים, ומחמת זה, שייחדו לה את החדר החשוך ביותר, שרק מלמעלה חדרו לתוכו קרני־אורה מבעד לאשנב סמוך לתקרה. עתה, בימי החורף, היה החדר קר מאד וחשוך לגמרי, ומשהתחיל הגשם יורד עם שעות אחר־הצהרים — נטשטש כולו, והיא נטשטשה בתוכו, במטתה, בחבילת בגדיה, שגדלה ועבתה עליה בימי קרת־החורף.

ממטתה השקיפה הזקנה כל אותה שעת אחר־הצהרים מבעד לדלת הפתוחה וראתה את אחד מקצ'ת חדר־האכילה החוגג וראתה גם מקצת מן הפרחים הלוהטים באור הנופל עליהם מדרום; הסתכלה בתפארת הזאת ונאנחה וחזרה ונאנחה. „התקום בערב הזה לסעודה?" שאלה את עצמה. ואולם כל שאר השאלות, שחזרה ושאלה בנפשה כל אותו היום כולו, נטשטשו עליה ולא היו ברורות לה היטב. החורף הכביד עליה מאד. הה, החורף הזה! מאז לא הרבתה שיחה עמו, עם בעלה נ"ע, כאשר היא מרבה לשוחח עמו בימים האחרונים. סימן הוא, כי הגיע גם תורה לילך אחריו. אבל על שום מה גדולה כל־כך היום הבדידות בבית הזה? ומדוע יצאוהו כולם? הנה הם שומרים שוב את „סודותיהם". ומאחר ש„נשמרים מפניה", הרי ברור, שאין לה עוד בשביל מה לחיות... בשביל מה?... נו? — וב„נו" הזה היא פונה אליו, אל ר' יעקב יוסף סג"ל בעלה נ"ע, והיא מתריזה כנגדו על זה, שנסתלק והלך לו להתענג שם בגן־עדן והשאיר אותה כאן לאנחות; רק לאנחות...

והזקנה מירה אמנם נאנחה הרבה כל אותו היום כולו, וביחוד כשראתה את בני־הבית מבוהלים כולם, מתלחשים ורוגזים. ומתוך חולשתה נתערבו כל המעשים, שנעשו בבית־במשך היום הזה, האחד — צלצול הטלפון מבוקר השכם; עריכת השולחן; הבאת הפרחים והכלים והיינות ומי־הסודה — והיו בדמיונה כנצח ארוך, שהתחיל לפני ימים ושנים. והיא השתוממה לנפשה ושאלה למאורעות, שאירעו או שיארעו כאן היום. ואולי מכינים כל זה לכבודה? הן היא הולכת עוד מעט ונפרדת מהם — והאם אין חתניה הנכבדים ונכדיה מפתיעים אותה בנשף־פרידה כזה עם כלי־זמרים ועם יין וכוסות ותשואות־חג? „מה? נו?" — ואולם ר' יעקב יוסף סג"ל בעלה מתהלך, כדרכו, הנה והלום, שקוע כולו בהויות־עולם אחרות, ואינו חפץ לקחת חלק בכל מחשבותיה־תעלוליה. כך הוא מהלך וחושב אך על עניניו שלו, מתרחק ממנה, מצדד עצמו אל הקיר ועומד שם להתפלל „מנחה"...

(המשך יבוא)

הָרוֹאֶה לַלֵּבָב

(מִתּוֹךְ מַחֲזוֹר סְתִירוֹת)

בְּצָהֳרֵי שָׁרָב
אֶל נַחַל זַךְ כִּבְדֹלַח בָּא חֲמוֹר
אֶת צְמָאוֹ לִשְׁבּוֹר,
אַךְ לִפְנֵי שְׁתוֹתוֹ סָקַר אֶת הַיְאוֹר
מִכָּל עֲבָרָיו,
בָּעֹמֶק וּבַשֶּׁטַח,
וּבְחַיְּכוֹ חִיּוּךְ דַּק וְרַב־הַתְּבוּנָה
לַנַּחַל שָׁח: „לָבֶטַח
בְּלִבְּךָ הִנְּךָ סָבוּר, כִּי אֲנִי
מִקַּלֵּי־הָאֱמוּנָה,
וּמַרְאֲךָ הַזַּךְ כְּמוֹ רְאִי
יְפַתֶּה אוֹתִי חִישׁ מִמְּךָ לִשְׁתּוֹת —
אַךְ זֹאת לֹא זֹאת!
אֲנִי אֵינֶנִּי רוֹאֶה לָעֵינָיִם!
אָנֹכִי מַבִּיט לַמַּעֲמַקִּים!
אָנֹכִי צוֹפֶה אֶת הַכֹּל!
וְאַף כִּי לְמַרְאִית־עַיִן מֵימֶיךָ זַכִּים,
אֲבָל לֹא נֶעֱלַם מֵעֵינַי זֶה הַחוֹל
אֲשֶׁר תַּחְתֶּיךָ..." וְלָאוֹת,
כִּי אָמְנָם מַעֲמִיק הוּא לִרְאוֹת,
בְּרַגְלָיו רָקַע, בָּעַט תּוֹךְ הַמָּיִם,

עַל כִּי הֶחֱלוּ לְהִדַּלֵּחַ,
וְשָׂמֵחַ
עַל כִּי עֲמָלוֹ עָטַר בְּהַצְלָחָה
נַעַר נְעִירָה מְמֻשָּׁכָה,
וּבְרֶגֶל רָמָה
אֶת דַּרְכּוֹ שֵׂרַךְ הָלְאָה צִחֵה־צָמָא...
אֲבָל הַנַּחַל, שֶׁבֵּינְתַיִם זַכּוּ
בּוֹ שׁוּב הַמַּיִם
בִּמְרִירוּת לָחַשׁ וּבְעֶצֶב:
„הוֹי סִכְלוּת לְלֹא־קֶצֶב!
הֵן מֵימַי אָמְנָם טְהוֹרִים כָּרָקִיעַ
כָּל זְמַן אֲשֶׁר מֵעַל לַחוֹל יִפְכּוּ,
וְגַם בַּחוֹל, שֶׁעַרְשִׁי בּוֹ אַצִּיעַ
אֵין דֹּפִי וְעַוְלָתָה
כָּל זְמַן אֲשֶׁר מִתַּחְתַּי לוֹ יָנוּחַ –
אַךְ הִנֵּה בָּאתָ,
חֲמוֹר־חֲמוֹרָתַיִם,
אֲשֶׁר כָּל זַךְ לְךָ לְמוֹרַת־רוּחַ,
וּבְחֹטֶם־רִיק וּבְעָמָל וּבְטֹרַח
עִרְבַּבְתָּ חוֹל וּמַיִם לְלֹא צֹרֶךְ,
וַתַּכְרֵז כִּי אֲנִי דָלוּחַ...
אֲבָל גַּם נַחֲלֵי עֵדֶן, פַּלְגֵי שַׁ״י עוֹלָמוֹת,
יִרְפְּשׁוּ רֶגַע קַל, אִם שֶׁכְּמוֹתְךָ תַקִּרְן
יְהֵא מְבַקְּרָם
בְּפַרְסוֹתָיו הַחֲכָמוֹת...

ד. שמעונוביץ

קַפְרִיסִין

(רשמי־מסע)

מאת ש. צמח

II

„ליבנטה"

במלון הלוויציה, הבנוי כמו קן־נשרים בחיק אחת הגבעות של הטרודוס, במעלה ההרים, בין יערות ממש וסבכיהם, בין זקיקי סלעים, שהשחירו על מבוע מימיהם הנגררים, בירק שרכים על פני אותו מרבד שחום וזורח וחלקלק של מחטי ארנים ועלעלי זהב יבשים מצאתי את החברה המזרחית על כל סימניה ופרטיה. אותם שני התריסרים של אורחים ואורחות, שבאו הנה לנוח משרב השפלה וערפלי־הים, היו מין בליל אנושי מגומר וחסר־אופי של תושבי ים התיכון לארכו של חוף אסיה: מצרים, ארץ־ישראל, סוריה וסתם תיירים ועוברי־דרכים, שאין לדעת מוצאם ומובאם. משבר הכותנה קיצר גם את דרכם של כמה משפחות מצריות, בעלי אחוזות על גדות הנילוס, שלא הספיקה ידם השנה להרחיק נסוע אל נאות־הקיץ שבאירופה, על הקאסינו שלהם, הבקרה ושאר המשחקים, והם נאלצו להסתפק במועט, רק באוירן המחלים של קפריסין ורמותיה.

בין אורחי המלון היה מיור גרמני, יושב קושטא, זקן מופלג, קצת עובר־בטל, מלכלך בגדיו בשעת אכילתו ואינו משגיח ברבבים שעליהם, אבל ממשיך מתוך הרגל להיות מה שהיה כל ימיו – צייר־אוריינטליסטן ואוסף פרפרים לאורך כל חופי ים התיכון. מיור זה היה כאן מרכז משיכה וענין לכל הנשים שבהלויציה. הוא לא היה קפדן וברנן בחברתו, והיה מצייר את כל נשי המלון כסדרן בעפרון, בפחם ובצבעי־מים. והן היו גומלות לו חסדן ברדיפה אחרי פרפרים בין סבבי היער. מלון הלויציה נהפך פתאום למכון של תורת־החרקים. כל הידים היו מושטות באויר לצוד צפרות ביער, ומתוך שמחה מיוחדת היו הילדים מגישים למיור את אחד היצורים האלה אחוז פרפורים וקטוף כנף, והוא ממהר לכנסו לתוך הבקבוק עם ציאן־קלי ומשתיקו כהרף עין לנצח.

הפעם נטפל אל אשת השען מאלכסנדריה בת־עמו, עבת־בשר ואחוזה בולמוס האכילה עד כדי מחלה. היא היתה מביאה בזה בימים הראשונים את בעל־המלון במבוכה רבה. מנות המאכלים נשרפו ממש בהבל פיה. עד שעמדו והחליטו להגיש לה את מזונותיה בסוף התור, מה שהביא תמיד לידי סכסוכים קשים בינה ובין המלצרים. את האשה הזאת, אשר סנטרה היה נח בהרחבה על חזה, הושיב המיור באחת הפנות הפיוטיות ביותר שבמרפסת, כולה מוטלה בצל קלוש של שיח ורדים, ומאחורי גבה הסתלסלה שלשלתם של אמירי הארנים, מחודדת ומודרגת ודקה, והיא מתמרת ועולה ומתפשטת כעשן קל ומכחיל בזהרי חמה. וידי המיור רעדו מזוקן, במשכו במברשותיו ובמכחוליו, אבל עינו היתה בכל־זאת נצמדת וננעצת לרגעים בפרצוף שלפניו, ואחר היה מפנה אותה חיש אל היריעה שלו ומחטט בה בעקשנות ובהתמדה. ופרצופה של אשת השען מאלכסנדריה, השבע והקהה ושאינו מביע מאומה, התחיל מסתמן לאט לאט על הבד והוא טובל בגוני אודם כאש בוערת. וכל דרי המלון היו מקיפים בשעה זו את הצייר ואת דמותו ומחוים דעתם על טיב החוטם, על צבע החולצה ומיעצים תיקונים ושינויים. וגם אשת השען עצמה היתה קמה מדי פעם בפעם ממושבה לבחון בעיניה, השמנות והשטופות אודם, את הנעשה על הבד. והיא נכנסת עם המיור, כמו בשעת הארוחה עם המלצרים, בדין ודברים, מתוך אותה תערובת של כל הלשונות המתהלכות באלכסנדריה של מצרים, על אשר כער אותה, עקם מבטה וטשטש את שפעת הגונים של הסודר שבצוארה. ולשוא הגין המיור הזקן על עצמו ועל יצירתו באמרותיו על אופי וקויו, התמצית הרוחנית, צרוף הגונים ומשחק האורות והצללים. אשה זו עמדה בתוקף על דעתה ותבעה את עלבונה ואת עלבון עיניה הפוזלות.

עם דמדומי ערב. לאחר שפרפרי היום כבר נעלמו וחבריהם המעופפים בלילות לא יצאו עוד ממחבואיהם, בשעה שאודם השקיעה היה חולף ומחליק ומסתלק במהירות מעל ראשי הגבעות, והאורחים, מפני צנת ההרים, היו שוב מתכנסים במרפסת, היה המיור רגיל לאסוף סביביו את כל מכריו ולהכנס אתם בשיחה על חדשות־היום, ובעיקר על המשבר העובר על גרמניה מולדתו האומללת, והוא האמין בכל תום לבו, שהעולם כולו רשעים הם

ורק עמו הצדיק האחד. ולא ראה לפניו מוצא מלבד אותה חרב הצדיקים (מיור זה ישב בקושטא שלשים שנה, צייר ווזירים בימי עבד־איל־חמיד וקרא את הקראן במקורו), שתבוא ותשפוט בין גרמניה ובין העמים. הוא היה אדם זקן מאד, עיניו הכחולות, — לא נשאר מהן אלא סדק כל־שהוא בין הגבינים. וכשהיה מתישב בכורסה שלו, היה צונח אל תוכה כגוף מדולדל וראשו הלבן נעוץ בין כתפיו. אבל גוף שבור זה היה מדליק תמיד את לחייו באש אדומה, בשעה שדבר על החרב השופטת בימים הבאים.

ומסביביו ישבו בעלי־האחוזות מגדות הנילוס, משפחות קופטיות עם צבע הברונזה בפרצופם, ונענעו ראשם הקטן לאות הסכמה. היה בהטפה זו לנקס ולדין הסייף הד רחוק של תורת האישלם האסורה עליהם, אבל דוקא מפני איסור זה היא מושכת וחביבה. עמדו גם יהודים ספרדים צעירים, סוכני חלב־ניסטלה בסודן, באי־כוח של חברות חשמל ורפואות במצרים התחתונה וכולם חניכי בתי־הספר של האליאנס. הם נסו להגן על צרפת הנתקפת על ידי המיור בלי רחמים. אבל נשותיהם, אותן בחורות מסלוניקה ואיזמיר היושבות בקאירה, גבוהות קומה עם עיניהן החומות והגדולות, עם ידיהן הארוכות והאציליות, אשר בערות בת מאות שנים לא יכלה לטשטש קוי גזע נדיב זה — נשים אלה, שהמיור קבע דמותן במכחולו, היו משתיקות, מתוך משיכה קלה ומן הצד בקצה השרוול, את רגשי הפטריוטיזם הצרפתי בלב בעליהן.

היה כאן רק אדם אחד, שלא פסק לגרות ולהרגיז את רוחו של המיור. אדם זה גרינהולץ היה שמו, והוא יליד פרנקפורט על האודר. יהודי גרמני קטן־קומה, כרסני ובעל קול מעובה וגס בתחילת דבורו, אבל דק ומצפצף בסופו. גרינהולץ היה כַּתב עתונים ומומחה גדול לעמי המזרח הקרוב, או כמו שהוא היה רגיל לכנות את תפקידו בשמו האנגלי — מומחה ל„מיטל־איסט". ובכל יום לאחר הצהרים, כשהאורחים היו יוצאים למרפסת ומחכים לקפה שלהם, היה גרינהולץ מבאר למיור הזקן בקור־רוח אכזרי ובקולו המעורב והכפול את כל השגיאות המדיניות, התכסיסיות והכספיות שעשתה גרמניה משך שני הדורות האחרונים. הוא הוכיח לו את קוצר ראיתם של כל קברניטי גרמניה, גדוליה ופארה — ביסמרק, מולטקה, וילהלם. ומומחה זה ל„מיטל־איסט", שלא ידע בשום אופן להודיע אל נכון לעתוניו, אם ימלוך עלי החוסיני בסוריה ואם לא ימלוך, וממילא היה מוכרח להאריך בדבריו, ללכת בעקיפין ולפטפט על נפתולי המזרח המתעורר, להראות על הטעמים והנימוקים, המדברים בעד מלוכת עלי בסוריה ונגדה—כאן בעבר, במה שאירע כבר היה אדם זה כבתוך שלו, מנתח את הענינים על כל פרטיהם, מתוך הגיון ברזל, ועושה רושם על כל העוטרים אותו, שאילו נמסרו לידיו מושכות האימפריה הגרמנית, היה הוא מובילה תמיד דרך שערי נצחון אל המנוחה ואל הנחלה. והמיור הזקן מקשיב לגרמנית ברלינית זו, מטה את זויות עיניו הכחולות אל המדבר אליו, וכוס הקפה הקטנה רועדת בין אצבעותיו והוא שותק. אבל בלבו לא פסק לאמור: אמנם נפלה גרמניה, וגם עתונאי קטן זה משפילה עד עפר, ואין בכוחי לעשות לו דבר, אבל יום יבוא, יום דין, והחרב תשפוט, ואז יבלום פיו גם יהודי נבזה זה, הבונה־החפשי!

ולמן תת חיזוק להרגשותיו אלו היה קם, קורא לאשת השען מאלכסנדריה, מזמינה לשבת לפניו ומתחיל למלא במכחולו אחרי פרטי הפרצוף, מישר קימעה את מבט־העין הפוזל ומתעכב הרבה על קפולי הסנטר ומעמיק בכונה, מתוך משיכת מכחול נמרצת, אחד מקמטיו, מבליטו ומטעימו ביותר. ובקו אפור זה השקיע המיור את כל כעסו על גרינהולץ ואת חלומו האלם ע...
החרב, חרב גרמניה השופטת.

אלא שלמחרת היום, בשעה שישבה אשת השען לפ...
המיור, הוסב הענין במלון הלויציה מהמיור, תמונותיו, פרפרי...
וכוחיו עם גרינהולץ אל אנשים אחרים ואל נושאים אחרי...
בעוד המיור מטפל בתמונתו נכנסה להקת הילדים בשאון ר...
הרַבה שבחבורה, בתו של השען מאלכסנדריה, כבת ארבע־עשר...
הכריזה בקול:

— ראינו דבר ביער!

— מה הדבר שראיתם?

— אי־אפשר לספר.

— ואני מפקדת עליך, גירט, לספר תיכף ומיד!

והילדה גירט נכנעה, מכיון שרעדו כל סנטרי אמה בכע...
כזה, הרי ידעה יפה שאין מפלט, והיא פתחה:

— האנגלי הקטן והאנגליה הגדולה מנשקים זה לזו ביע...
כל הזמן, אולי אלף נשיקות!

ומאז עברו כל השיחות וכל הענין אל הזוג האנגלי. ז...
היה מצור של מבטים, שלא הרפה מהם. אותה אנגליה הית...
באמת בת קומה גבוהה יוצאת מן הכלל ורחבת שכם מא...
והיה מין קצב משונה בהלוכה כמו בתנועותיה של בהמת־משׂ...
שערות הפשתה שלה הבהיקו באור זר בשמשה של קפריס...
שני צדי צוארה היו נפוחים קימעה ועיניה המימיות מעוגל...
ביותר, כאדם החולה בשקדי־המגן. אבל לאמתו של דבר היה...
אשה זו בריאה ופשוטה מאד, מטפסת על ההרים בכבדות, א...
בבטיחות רבה, וידיה הארוכות מדלדלות בלכתה, משתפשפ...
בשוקיה המסורבלים ומשמיעות רחש משונה כחריקת עגלה טעונ...
משא כבד. האנגלי, שחזר אחריה, היה גוץ, בהיר פנים, ר...
במראהו, ואי־אפשר היה לעמוד על גילו. חטמו היה ארוך ומחוד...
בקצהו. גם עיניו הכחולות היו מחודדות, גם גולגלתו היח...
כמתוחה לכל ארכה. רגליו המעוקמות בסובביהן עוד הקטינו א...
קומתו. ואל חזהו היה דבוק אות־מעופפים של פלוגת האוירונ...
הבריטית ברוב יהירות, אלא שאות זה נראה משום־מה, אף ...
השכל הישר ידע יפה את המופרך שבדבר, שהוא עולה בגד...
על שר־האוירונים עצמו.

וכל מלון הלויציה היה כמרקחת. בעל־הבית, אדם פשו...
בן־אכרים מלימסון, המתקשה בחתימת החשבונות המוגשים לאורח...
בכל יום א', ושחי באמריקה שנים רבות, אסף הון ושב ל...
מולדתו לבנות את הלויציה זו — גם בעל הבית החליט, שא...
להתיחס באדישות אל הקשרים שהתהוו במלונו בין הזוג האנגל...
הרי בעצם הלויציה שלו אינה מלון של עוברים ושבים, א...
פנסיון, מקלט למשפחות הגונות. ונסתבך הענין ביותר, מכ...
שבראש המרד עמדה אשה יונית מכובדת מאד, אלמנה צעיר...
לבושה שחורים, ופניה קטנים ורזים כפני צפור, ועיניה שחור...
ויפות ופזיזות, והיא כולה משחה ואבקה ופיח ותולע. אלמ...
צעירה זו לא ידעה מנוח. פנתה במרפסת היתה כעין מרכז של הבולש...
אליה הגיעו כל השמועות. והיא ידעה את כל תנועות הזוג האנג...
וטיוליהם משך היום והלילה; ובאחד הערבים נשארה בכונה ...
משכבה בעינים פתוחות עד שלש אחר חצות וחכתה לשובם ...
הזוג אל המלון. וכשהגיעה אל אזנה הדפיקה על השער, קפ...
אשה קטנה זו מעל מטתה, הוציאה את ראשה הפעוט בעד החל...
וקראה בקול אל חשכת הלילה:

— הרי אין מנוחה כאן, מחר אני יוצאת לפרודרומוס!

ובזה מלאה הסאה. הפותח את השער היה הפעם בעל־הבית עצמו. ובשמעו את שם המלון מתחרו יוצא מפי האלמנה הצעירה, נתמלא כולו חרדה. הוא דבר עם שר־האוירונים הקטן בשפת האמריקנים שלו, והענין בא אל סופו. למחר בבוקר, כשישבו דרי הלויציה מתוך אפס־מעשים במרפסת וסקירתם תלויה באופק המעורפל ובצמרות ארנים רכות, בא המעופף הקטן באוטו גדול, הטעין עליו את כל מזודותיו ומזודות חברתו, הוריד אחרי־כן את האנגליה אל תוכו ויצא לדרך. באוטו זה היה גם אוהל ירקרק וכפול על כל יריעותיו ועמודיו. הזוג האנגלי יצא את הלויציה ועלה אל שיא הטרודוס לגור בצל אוהל אחד, בין שאר פקידי בריטניה בקפריסין. והדבר נעשה לעיני כל, והיה לשיחת היום.

אלא שלאחר הצהרים, כשיצאו האורחים אל המרפסת לשתות את הקפה שלהם, מצא לו גרינהולץ הפעם מקום להתפשט על הטבע והאופי האנגלי. נתוח פסיכולוגי זה היה כעין ענף מסייע במקצועו על ה„מיטל־איסט". והוא הרחיב את הדבור הפעם וסיים:

— הרי כך רגילה בריטניה לגמור תמיד את הקונפליקטים שלה, לכאורה ויתר מעופף קטן זה ופנה הצדה, ולאמתו של דבר אין כאן כל פשרה, והיו בטוחים שאל מטרתו יגיע, עוד הלילה ילין עם האנגליה הגדולה תחת יריעת־אוהל אחת!

המיור הזקן הרים שתי עיניו מתוך כעס ויאוש כבוש. כל מחשבותיו על ערמת האלביין צפו במוחו. ושאר דרי הלויציה, תושבי המזרח הקרוב, הטו ראשם מתוך הסכמה גמורה והכנעה מלאה לכוחה וגבורתה של בריטניה. ויצאו לישון את שנת הצהרים שלהם מתוך בטחון בדגלה, המגין עליהם.

גרינהולץ עבר על פני אל חדרו ואמר:

— ליבנטה יפה!

והיה בדעתי לענותו:

— הרי מלבד משפחות קופטים אלה, השותקים תמיד, אין כאן איש־מזרח אחד!

אבל הוא היה כבר רחוק ממני, ובכלל לא אהב לשמוע את דברי זולתו.

וממעל, בראש אחת הגבעות נהג רועה יוני את עזיו בין צוקי סלעים והשמיע שירתו מעל לפסגות טרודוס, הטובלות בזהב צהרים. כמו תמיד, כמו לפני אלפי שנים.

מַעְגַּל הַמַּכְאוֹבִים

מאת ר׳ בנימין

הרב אהרן שמואל תמרת, „אחד הרבנים המרגישים", שנפטר בימים האלה, היה אולי הסופר היחידי בעברית ובאידית שנלחם במלחמה. עוד בספרו האחרון „שלשה זיווגים בלתי מהוגנים"[1] הוא מקדיש את הפרק הראשון לשאלת „השבתת המלחמות". הוא לועג לסוציאליסטים בשל השתתפותם במלחמת־העולם. הוא לועג ל„אינטרנציונל השני" בשל „האיבולוציוניות והאטיות" שבו. קצת יותר דרך־ארץ יש לו בפני „האינטרנציונל השלישי", שעל כל פנים אינו משחק ב„פטריוטיזם" וכפיו לא נגואלו בדם מלחמת־העולם. ואף־על־פי־כן לא זכו גם הבולשביקים לפניו בדין. דומים הם לסוציאליסטים, דומים הם אפילו לקטני־המוח הנקראים „פציפיסטים". כאלו גם אלו וגם אלו לא עמדו על השערוריה ה ע י ק ר י ת שיש בחזיון הזה ששמו מלחמה. וכי מה היא השערוריה העיקרית, וכי מה היא „האכספלואטציה הכי נוראה" שישנה בחזיון זה? הוי אומר: זו שיש רשות לכל ממלכה, לא רק לנתקפת אלא גם לתוקפת, לסחוב באמצע הלילה את אזרחיה מתוך מטותיהם ולשלחם אל שדה הקטל". זו שדורשת לעצמה זכות על נטילת נשמה בלי רשות בעלים. כאן, בחובת עבודת־הצבא, מונח, לדעת הרב המנוח, המפתח של כל שאלת המלחמה. אילו לא נתקיימה חובה כזו, אילו היתה עבודת־הצבא רק ענין של מתנדבים וחובבים, כי אז לא היה הענין נורא בעצם. „ישחקו הנערים לפנינו". ינעם להם ויבושם להם. מי שרוצה לאבד את חייו — ילך ויאבדם. הרע שבדבר הוא, שסוחבים לתוך המשחק הזה גם את האזרח השקט והפחדן, זה שאינו רוצה להרוג, ומכל שכן ליהרג. ודוקא „את הדבר הפשוט הזה אין תופס מוחם של הפציפיסטים". הם מפטפטים על משפטי העמים ועל בית־דין גבוה ושוכחים את העיקר. וכמוהם כבולשביקים. גם אצלם חיי היחיד, השקט והפחדן, במה נחשבו הם. „גם הם חוטפים רקרוטים בעל כרחם ומשליכים אותם לתוך בתי־הקסרקטין, ומשם יגרשום ב„נגייקות" אל תחת אש התותחים". ואם כך, הרי הם „השחיתו בזה את אויר התבל עוד יותר מבתחלה". ולא עוד אלא שהם נתנו „פתחון פה חזק למושלי המדינות להקדיש עצמם לצבאיות ולמלחמות עוד ביתר שאת".

למדנו איפוא מדברי הרב המנוח, שבעצם הרי הענינים הם פשוטים מאד. אין כאן פרובלימטיקה. אין כאן ענינים מסובכים. יש מוצא: הכרזת הזכות של האדם היחיד על חייו הוא. הכרזת בטול חובת עבו׳ת־הצבא. זהו המפתח. זהו הפתרון. רק קטני־המוח כמו הפציפיסטים אינם מבינים את הדבר הפשוט הזה. רק המרכסיסטים משני „האינטרנציונליב" מערבבים שאלה פרינציפיונית זו עם שאלת הרכוש. הפתרון כה פשוט...

האומנם?

אשר לבטול חובת עבודת־הצבא הנה יש לו לרב המנוח „תנא דמסייע" בצורת אותה תנועה גדולה של „המסרבים", שקמה בארצות רבות (סניפים בתוך כ״א ארצות וקשרים עם הסתדרויות קרובות בנ״ג ארצות אחרות). תנועה זו מהוה כיום את האגף השמאלי של הפציפיסטים. ה„אני מאמין" של התנועה הוא כזה: „המלחמה היא פשע כלפי האנושיות. מטעם זה החלטנו לא לסייע לה בשום אופן שהוא ולהלחם להסרת סבותיה". יש איפוא כיום מליונים אנשים, ודוקא בחוגי הפציפיסטים, הרואים ב„סירוב" דרך להשבתת המלחמה. ואף־על־פי־כן ספק הוא אם הענין הוא כל־כך פשוט כמו שיתואר וספק הוא אם הסירוב הוא הוא התרופה הבדוקה.

[1] פיטרוקוב, תר״ץ, 75 עמודים. הספר העיקרי שלו בנידון זה הוא: „כנסת ישראל ומלחמת הגויים".

ראשית כל: נזכור כי אולי רוב המלחמות שהיו בעולם לא נעשו על יסוד של חובת עבודת־צבא כללית, כי־אם על־ידי צבאות של מתנדבים או שכירים. אנגליה, למשל, לא הנהיגה עד אמצע מלחמת־העולם את חובת הצבא הכללית, ובכל־זאת נלחמה די מלחמות. מלחמת שלשים שנה השמה את אירופה לא פחות ממלחמת־העולם בזמננו ורוב הגייסות היו של שכירים. האזרח השקט והפחדן סובל גם במלחמות של מתנדבים. טיפוס הבהרות כי יתפשט בסבת המלחמה יגע בתושב השקט גם אם המלחמה היא של „מתנדבים". ואם כך היה בעבר — על אחת כמה וכמה במלחמת העתיד. אפילו אם „המסרבים" יהיו רוב העולם ו„המתנדבים" יהיו רק מועט, הרי יש ביכלתו של המועט הזה להחזיר את העולם לתוהו ובוהו.

על דבר זה עמד ביחוד קורט הילר, מי שמטיף כיום ל„פציפיזם מהפכני". הוא מודה, שעוד לפני עשר שנים הסתפק בתנועת הסירוב. אז עוד חשב, שאם תקובל החלטה בין־לאומית על בטול חובת עבודת־הצבא תושע האנושיות. כיום הוא מכיר שזוהי טעות. משום מה? משום שנשתנתה הטכניקה של המלחמה. לפנים נלחמו חיילים בחיילים. כיום נלחמים חיילים באזרחים. לפנים נלחמו ברובים וקשתות. כיום נלחמים באדים מרעילים. זהו החדוש וזוהי הקדמה. מה בצע איפוא באי־השתתפות הרוב הגדול במלחמה, אם יש לאל יד המועט להכרית את כל יושבי ארץ? לא די איפוא ב„סירוב". יש צורך בכוח, בשלטון. אלה שאינם רוצים במלחמה צריך שיהיה לאל ידם להחרים את המלחמה, להוציא את כלי־המשחית מדי המשחיתים. ויותר מזה: הילר מטיף להתקוממות פנימית בשעה שאיזו מדינה מכריזה מלחמה. זוהי בעיניו הדרך היחידה האפשרית להשבתת המלחמה. רק בשעה שחסידי־המלחמה ידעו כי המלחמה תהיה להם מפנים ומאחור, מצד האויב שבחוץ ומצד בני עמם הם, אז רק אז לא יעיזו להכריז מלחמה.

לאמתו של דבר אין גם בזה מן החדוש. עוד בשנת 1921 הכריז הסוציאליסט ההולנדי אידו פימן על דעה זו. הוא אמר בקונגרס של האג: „הפרוליטריון לא יתחבר שוב עם הבורגנות למלחמה משותפת. מלחמה כי תהיה בארץ אז ילחם הפועל לא יחד עם הבורגני, כי־אם נגדו. זוהי מלחמתו היחידה כיום של הפועל, המלחמה בעד השלום, המלחמה כנגד המלחמה". אך לעומת הדעה הזאת עומד הפציפיזם של ימין מגוון, של הנס והברג וקורא תגר: הא כיצד? אתם קוראים לעצמכם פציפיס־טים ואתם מתכוננים למלחמה — ולוא יהא אפילו למלחמה במלחמה? אתם מגנים את שפך־הדם ואתם בעצמכם תשפכו דם? „הילר שוכח, כי נצחון רעיון השלום תלוי סוף־סוף בשנוי שיחול ברוחו של האדם, ובזה שנצליח למצוא צורות חדשות של שתוף־החיים המתאימות לרוח החדש. „המסרבים" שואפים לתקופה חדשה. ותקופה זו לא תחיש את בואה על־ידי כך שעם התפרצות מלחמה חדשה תופיע סיעה ותערוך מלחמה על־פי רוחה היא. התקופה החדשה תבוא רק אז, אם יתרבו יותר ויותר אלה שאין את נפשם לבוא בכל מגע שהוא עם הפשע „מלחמה" ושענין השלום יהיה לאנושיות כמו דת חדשה". תאמר איפוא: שוהברג גופא מתנגד למלחמה בכל אופן שהוא כמו ה„מסרבים"? ולא היא. נקודת־המוצא שלו אינה זכות חיי־האדם וזכות השלום בכל אופן שהוא, אלא זכות הצדק והמשפט. אם מי שהוא חוטא נגד הצדק רשאים ומחויבים גם להלחם בו. ומי יכריע בדבר שיש כאן חטא נגד הצדק? חבר־הלאומים, או בית־הדין העליון שלו.

הדברים אינם איפוא כל־כך פשוטים. יש סתם פציפיזם ויש זה של „המסרבים" ויש זה של „המהפכנים" ויש זה הדוגל בשם חבר־הלאומים. שיטות משיטות שונות. ולתוך כל הערבוביה הזאת חדר גם קולו של רומן רולן. הוא עודנו סובל מתוצאות מחלה מדלדלת, אבל הוא רואה את עצמו מחויב לענות מיד. משום מה? משום שהוא חושב, כי האויר מחושמל וכי אנו נמצאים בסכנת התקפה שעומדת אולי להתפרץ כבר ביום מחר. שלום או מלחמה? הוא בודאי בעד השלום, אבל רק בעד שלום הבנוי על הצדק. השלום של היום בנוי על האלמות. הוא שלום של מועט המחשל את השלשלאות בשביל הרבים. לו ברור גם זאת, כי מתנכלים להתנפל על ס.ס.ס.ר. והוא מודיע מראש כי הוא יעמוד לצדה, „יהיו אויביה מי שיהיו". ומה אם היא תתנפל על אחרים? כאן סתם ולא הודיע מראש את עמדתו. כמו כן אם אירופה תתנפל על אסיה הוא ילחם בצד אסיה. הוא אינו מבדיל בין לנין לגנדי, היינו הך. הוא נכון להציל את גנדי באמצעיו של לנין.

ובעוד אשר תלמידי־חכמים עוד מתנגחים בהלכה יושבים אנשי־מעשה ומכינים בפועל את המלחמה העתידה. הטכניקה „מתקדמת" באופן נפלא. תאור מחריד מן התענוגות המחכים לנו בעתיד נותן הצרפתי ויקטור מרגריט בספרו „מולדת!", שיצק זה עתה גם בתרגום גרמני[1]). ספר זה מראה את המצא המלאכותי־המדיני שאירופה חיה בו, את הבלקניזציה של חלב גדול מאירופה, את התרבותם של גבולות חדשים בשטח של כמה אלפי קילומטרים, את הזיון שאינו פוסק, את הרוח הצבאי שבו מתחנך הדור הצעיר בכמה מדינות. הסעיף הראשון בעשרים הדברות של הצופים הפשיסטיים אומר, שאסור להאמין בשלות הנצחי (עמוד 74). הספר מוסר קטעים מן ההוראות הכלליות של החנוך הצבאי בצרפת. השערות תסמרנה למקרא ההוראות האלה. יותר קל ליחס את הפקודות האלה לאומה של אוכלי־אדם מאשר לאומה נאורה. העט מסרב לתרגמן לעברית. אך לדברי המחבר חתום עליהן גם המתימטיקאי הגדול פול פינליבה, חבר האקדמיה למדעים וחבר הליגה לזכויות האדם... (עמוד 182 והלאה).

אולי הפרק המרגיז ביותר בספר הוא זה שעל המלחמה העתידה לבוא. איזה סכויים נחמדים צפונים עתה לדור יבוא. מי באש, מי ברסוק אברים ומי בחנק האדים! כמה תמימים היינו כשהתפעלנו בילדותנו מן הפסוקים בישעיהו כ"ד: „פחד ופחת ופח עליך יושב הארץ. והיה הנס מקול הפחד יפול אל הפחת והעולה מתוך הפחת ילכד בפח". הרי זה כמעט מצב אידילי ביחס למה שמיועד עתה לנו ולבנינו. אך אולי שפיל לסיפא דקרא: „כי ארובות ממרום נפתחו וירעשו מוסדי ארץ, רועה התרועעה הארץ, פור התפוררה ארץ, מוט התמוטטה ארץ". פסוקים אלו בודאי מכוונים הם לזמננו אנו. „ארובות ממרום נפתחו" — אלו הם האוירונים והצפלינים שעתידים להתפשט כילק על הכרכים והערים ולהמטיר מהם פצצות ואדים ומשלחת מלאכי רעים. בספרו של מרגריט אתה מוצא תאור מפורט של הפצצות הנחמדות. יש פצצות סתם להתפוצצות, יש פצצות להדלקה ויש פצצות להחנקה. בקיצור: יש מכל המינים ובשפע רב ובחכמה גדולה. כל מה שהיה במלחמת־העולם הוא „הבל" ושעשוע־ילדים להשתלמות הטכניקה בהוה ומה גם בעתיד. וכל זה מיועד לא רק לחיילים, כי אם לנו כלנו, לכל התושבים, לנו ולהורינו הזקנים, לנו ולבנינו הקטנים. שמא תאמר רק חוזה מטורף חזה כל תמונות־הבלהות האלה? הרי טורח המחבר ומציין

[1]) Victor Margueritte: Vaterland! 1931. Ernst Rowohlt Verlag. Berlin 224.

את המקורות הרשמיים של הדברים. אחת התמונות האלה מתוארת בידי המרשל פוש גופא. אגב: מענינת גם אישיותו של המחבר. הוא אינו „יהודי גלותי". הוא לא למד באהלי שם ועבר. הוא אינו בשום אופן חבר להרב אהרן שמואל תמרת המנוח. הוא בעצמו היה אופיציר. הוא — בן גינירל. אביו נלחם בזודן. לזכר אביו הקימו הצרפתים שלש מצבות־זכרון. הוא אומר: „זה ששים שנה שאמי כסתה את פניה בצעיף־האבל לאחר זודן". הוא גם השתתף במלחמת־העולם. ואחר — נפקחו העינים. ואחר — „עלה קול ממעמקים כי תקות העולם היא אחות כל האנושיות ממעל לכל הקברים על־ידי עבודה ושלום". הנה ה„אני מאמין" של אחד מאותם קטני־המוח הנקראים „פציפיסטים". אני נזכר בדברי ז'בוטינסקי, כי הסמל הכי יקר בעיניו הוא התלבושת הצבאית של לגיוניר יהודי. ואני נזכר בדברי האופיציר מרגריט, כי עצם המושג צבא מעורר בו רגש בחילה. ואני מהרהר בלבי: מה שונה רוח האדם!

כאן הוא אולי המקום ליחד את הדבור על ספר שיצא דוקא בעברית: „עם־אדם". פסוק אחד משם הומה בי זה שנים רבות. כאשר קראתי אותו עוד בלועזית. זהו פסוקו של ויקטור הוגו על וולטיר בקשר עם הגנתו של זה על ז'ן קלא:

„אז אתה, וולטיר, השמעת קול זעקת־תעוב וזו תהלתך לנצח!"

אילו לא בא הספר הזה אלא למסור את נאומו זה של הוגו — דיו. אבל יש בספר זה, שבא למסור לקט מ„דברי המצפון האנושי", הרבה יותר מזה. עד גם הספר הזה על „מעגל המכאובים" של המין האנושי.

התחלתי רשימה זו בדבריו של הרב תמרת. הוא היה „אחד הרבנים המרגישים". הוא היה — כמה טבעי הדבר! — בספרותנו העברית החדשה בבחינת Outsider. בעלי „עם־אדם" לא צרפו את דבריו אל הקובץ שלהם. הם בודאי לא ידעו את מציאותו. אך הוא היה — אחד הרבנים המרגישים. הוא גם הוא היה מן „המסרבים". הוא סרב לקבל רבנות בעיר גדולה, סח לי ביאליק לפני שנים על מדת הענווה שלו. אך בעיירתו הקטנה היה מחובר במדת־מה לחיים. את אשר הרגיש או את אשר דמה להרגיש — הביע. לא תמיד הביט בראי שקוף. הוא לא פתר את חידות החיים והמות. אך מי הוא אשר פתר אותן?

אמרתי לסיים את הרשימה הזאת בהעתקת שיר אחד אנטי־צבאי מכתב־יד ששלח לי רב אחד בליטא. שיר זה נכתב בידי מחברו בשנות המלחמה ובבית־הסוהר, ואם אולי אינו מצטיין בחרוזים מצלצלים, הרי כוונתו בודאי טהורה. אך משום־מה אין רוחי נתון עתה לשירה. נעזוב איפוא את ה„פרנס" למשוררים אחרים. אזכיר רק עוד רב פציפיסטן אחד: אברהם הן.

נ. ב. לאלה השואלים אם אני ערכתי את חוברת „שאיפותינו" על הקונגרס הי"ז, עלי לענות, שלא ראיתי אותה, לא בתוכן ולא בצורה, לפני צאתה מבית הדפוס. הערכתי אני את הקונגרס וביחוד את עמדת הפועלים בו, היא שונה בהחלט.

מִסִּפְרוּת הָעַמִּים הַקְּטַנִּים

א

המשורר הלטי ראינים

עוד צעירה היא הספרות הלטית, וכבר קמו בה סופרים ומשוררים שיצאו להם מוניטין בעולם. ראש המשוררים הלטים הוא יאנים ראינים (פְּלֶקשנם)[1], שאף יהודי לטביה מתגאים בו ומחבבים אותו לא רק כמשורר רב־ערך, אלא גם כאישיות מוסרית ממדרגה גבוהה וכאוהב ישראל אמתי.

ראינים הוא משורר התקוה והתחיה הלאומית והסוציאלית. על־כן אור וצללים, שמש וסערה, מלחמה ונצחון — הם הם היסודות העיקריים של יצירותיו. בשיריו החזקים והיפים מבשר הוא את יום־הדין האנושי לעתוד לבוא. מתאר הוא את האמת הנשגבה, שיעברו לפניה כבני מרון לא רק האנשים, כי־אם כל העולם כולו, ואפילו הסלעים האלמים והחרשים יפרקו מעליהם את עול הרשעות, השולטת עכשיו בכל תקפה („יום הדין" — «Pastara diena»).

בשירו „מטפס ההרים" (Kalna kapejs) מצייר הוא איש אידיאלי ערירי, הנעזב מכל חבריו, שלא יכלו לחדור למעמקי לבבו, והוא תועה לבדד בחשכת הליל, אבל ער בלבו הבטחון, כי יגיע לראשי ההרים:

„מִסְּבִיבָיו רַק לַיְלָה וָקֹר
וּבְלִבּוֹ גַּעְגּוּעִים וָאוֹר"

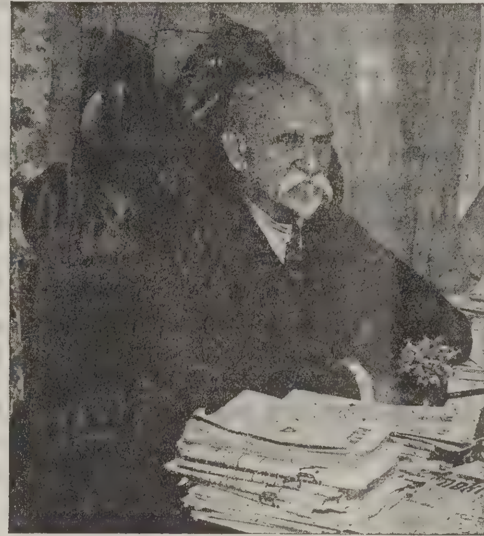
בשירו „הארנים השבורים" (Zauztes priedes) מעביר הוא לפנינו את מלחמת הארנים ברוח העז והחזק השובר אותם. הארנים כבש נשברו, הרוח רועש וחוגג את נצחונו. אבל בארנים המתים עוד חיה האמונה, כי עוד תזרח להם השמש. הארנים פושטים צורה ולובשים צורה וברבות הימים מתלקחת שוב מלחמת הארנים והרוח, העצים, שקבלו כבר דמות אניה, שטים נגד הרוח וקוראים בקול תרועת מלחמה ועזות נצחון:

1) ראינים נולד בשנת 1865. בהיותו כבן י"ז שנה גמר את הגימנסיון העירוני הריגאי ונתקבל בשנת 1884 לפקולטה היורידית בפטרבורג. אחרי גמרו את למודיו באוניברסיטה עבד ראינים בבית־המשפט בוילנה ואחר־כך היה עורך העתון הלטי „עתון יומי" (Dienas lapa), שיצא אז בריגה. כעבור ארבע שנים עבר לפוניבזש ועבד בתור עורך־דין עד שנת 1897. בשנת 1899 הגלה, כעונש על עבודתו הפוליטית, לסיביריה ושב בשנת 1904 לריגה. אחרי המהפכה בשנת 1905 נאלץ ראינים לברוח יחד עם אשתו, הפייטנית אספזיה, לשוייץ וחי שם כמהגר פוליטי עד שנת 1920. בשנת 1920 שב ללטביה ולקח חלק גדול בחיים התרבותיים והפוליטיים של עמו וארצו. משנת 1927 עד שנת 1928 היה ראינים מיניסטר להשכלה בלטביה. בשנת 1928 בקר ראינים את ארץ־ישראל ובשובו ללטביה הרצה כמה פעמים על ארץ־ישראל והתחיל לכתוב ספר על הארץ, אולם בשנת 1929 מת.

את עבודתו הספרותית התחיל ראינים עוד בימי נעוריו, בלמדו בגמנסיון. פרי עבודתו במקצוע הספרות בתקופה הראשונה היו תרגומים מהקלסיקים הרוסים והאשכנזים — „בורים גודונוב" של פושקין, „פויסט" ו„איפיגניה" של גיתה, „וילהלם טל" של שילר, „החגים בסולהנגה" של איבסן ועוד. קובץ שיריו הראשון של ראינים „בת־קול רחוקה בערב כחול" (Talas noskanas zila vakaru) יצא לאור בשנת 1903.

„אַף כִּי שִׁבַּרְתָּ, הָרוּחַ, אוֹתָנוּ
אֶל קַוֵּי הַשֶּׁמֶשׁ בְּכָל זֹאת בָּאנוּ".

כאן יש לראות את סמל אמונתו של ראינים בכוח הרצון הקולקטיבי ובכוח העבודה, הפעולה, שרק בידיה האמצעים הדרושים להשגת המטרה — מה שמדגיש ראינים בכל מקום, כמו שהוא מדגיש בכל מקום את ערכו של הכלל. כוח הכלל הוא סכום פסיכולוגי של כוחות יחידים, אבל מפעלי איש ושאיפותיו תלויים בחברה („לשם מה לי ללכת" — Par ko man iet).

יאניס ראינים

כמשוררי התחיה שלנו שר גם ראינים את שירו לשמש. בפואימה „ברוכה השמש" (Ave Sol!) הוא שר את שירו הנשגב לכוח השמש, שהוא מרכז העולם ומעין החיים.

בקובץ שיריו „סוף והתחלה" (Gals un sakums) עוסק ראינים בשאלת הנצחיות. העולם והחיים נצחיים הם. החוכן איננו הולך לאבוד. רק החיצוניות מקבלת צורה אחרת.

„הַחַיִּים הֵם תְּנוּעָה
וּתְנוּעָה גַּם הַמָּוֶת
וְרַק הַתַּבְנִית הוֹלֶכֶת וּמִשְׁתַּנָּה".

בקובץ זה מתגלה לעינינו אהבתו של ראינים לרחבות ועמקות, מתגלה תשוקתו לחיי־עולם.

בספרו „אלו שאינם שוכחים" (Tie kas neaizmirst) מביע ראינים את געגועיו לארץ מולדתו, ובשירו „בת־מלכה" (Karalmeita) מתאר ראינים בצבעים בהירים את העבר מלא־היגונים של העם הלטי, את חייו המרים תחת ממשלת האשכנזים ואת החיים הטובים לעתיד לבוא, את השאיפה העזה לחופש הלאומי.

הפרובלימה הלאומית תופסת בכלל מקום חשוב ביצירותיו של ראינים, ולא רק בשיריו הליריים, אלא גם במחזותיו הסמליים. את המלחמה העזה בעד החופש הלאומי אנו מוצאים גם במחזה „אש ולילה" — (Uguns un nakts). במחזה זה מצייר ראינים את כל העינויים הלאומיים, הסוציאליים והמוסריים של העם הלטי והמלחמה שלו עם האשכנזים בימים הקדמונים של הריאקציה הרוסית בשנת 1905. אהבת ארץ המולדת מתאר ראינים גם במחזה „Indulis un Arija" (הגבור הליטאי אינדולים עוזב את אהובת נפשו ושב אל ארץ מולדתו).

במחזה „סוס הזהב" (Zelta Zirgs) מראה ראינים, שאפשר לה לאישיות להשיג מדרגה מוסרית גבוהה רק במלחמה לטובת החברה כולה ולטובת האנושיות כולה.

היחס שבין האישיות והחברה היה לנושא של ראינים גם במחזה שלו „יוסף ואחיו" (Joseps un vina brali). יוסף — בו יצר ראינים את זיו־האיקונין שלו וצייר את דמות עצמו — שואף למדרגה תרבותית־סוציאלית יותר גבוהה, ואחיו אינם מוכשרים להרגיש ולהבין את שאיפותיו, ומזלזלים בו ורודפים אותו, אבל בסוף מגיעים הם לידי מחשבה והכרה, ששקול הוא כנגד כולם, גם בשכלו הישר, גם בלבו הטהור.

יש חלוקי דעות בין המבקרים הלטיים בפתרון השאלה: מה המריץ את ראינים לכתוב את המחזה „יוסף ואחיו"? המבקרים „הלאומיים", שאינם רוצים להודות ביחוסו החיובי של ראינים לעם העברי, משתדלים למצוא תירוצים שונים ורוצים להוכיח, כי רק האופי של יוסף או רק הפרובלימה הסוציאלית הביאו את ראינים לידי כך לחבר את המחזה הזה. אולם ראינים עצמו כותב באחד ממכתביו, כי התלהבותו למראה העם העברי היא שהביאה אותו לידי כך ליצור את המחזה התנ"כי הזה. ולא לחנם הוגה הנוער העברי בלטביה חבה לספר הזה, כמו שהוא הוגה חבה למחברו, למשורר ראינים, אשר בהעבירו לפנינו את מלחמת חייו ומלחמת קיומו ותחיתו של העם הלטי הוא מעביר לפנינו גם חלק ממלחמת חייהם ומלחמת קיומם ותחיתם של עמים אחרים, וביניהם גם של העם העברי.

יצחק מוריין

בִּקֹּרֶת סְפָרִים

שירי גרוסמן

שירים, ראובן גרוסמן. הוצאת „חבורה" על יד „דביר". תל־אביב תרצ"א.

בעברי על דפי שירתם של חברינו האמריקאים, יש לי תמיד ההרגשה כי הם יודעים עברית יותר מדי. כעֹשר השמור לבעליו לרעתו הוא הלטוש הלשוני שלהם והשתקעות כל הכוחות ביצירת צרופי־הלשון. היא בעוכריה של היצירה כשהיא לעצמה.

זולת זאת חסר הרבה מן הפשטות, מן הבהירות בשירי העברים באמריקה (בימים האחרונים נראה כי הם חותרים לקראת אלה). ניטלה הריאליות מן התוכן וכל עולמם נצטמצם בתחום פנה רומנטית, המלאה הֶמְיַת־נפש חרישית.

יליד בית־היצירה העברית באמריקה, סְפוּג־אטמוספירה של רומנטיקה זו, הוא גם הצעיר במשפחת השירה העברית הזאת — ר. גרוסמן. ספרו הוא המשך ישר לאותו מהלך של חבריו. כבקודמיו דבק אף בו יגון־היחיד המתלבט בתוך טורים כבדי־לשון, הנעשה כמעט פולחן כשהוא לעצמו.

צופה הוא אל העולם מתוך תְּמִיָּה ותום, אולם הספק והדממה כובשים אותו בהיותו עוד בראשית דרכו. עוד לא עלה השמש בכל הודו, עוד לא התרוננה הסערה והנפתולים הגדולים טרם באו וכבר: „הִנֵּה הִיא הַדְּמָמָה בָּאָה — וַאֲנִי עוֹדֶנִּי נַעַר, אָחוּשׁ: בָּאָה שַׁבַּת־יָמַי, יִרְגַּע, יִשְׁלֶה בִּי הַסָּעַר". וכל זה בשעה

שבחוץ — הים מלא בסערה, והחיים הם בעצם געשם. אין זאת, כי סגר הפייטן את חלונותיו מפחד הרוחות.

גרוסמן אינו שר שיר עלומים מתרוננים, אם כי יש בו הרבה מתמימות הנוער, בתוך ספרו ניכרת התלבטות ושאיפה להאחז במשהו בלי אשר הֻבְרַר עדיין לו מה הוא.

לארבעה מדורות מחולק הספר. בשירי ההגות (מדור א') יש הרבה מהפשטה ומהרגש הערטילאי. כאן יש יותר צרופים לשוניים מתמונות שיריות. חולם־המציאות מתחיל פועם במדור ב' של הספר — בשירי האהבה. כאן יש לבביות, הרגשת־צְפִיָּה מתוקה, תפלת תודה הנארגת למסכת בטורים מסביב לציר האחד: הָרַעְיָה. כאן גם הבטוי פשוט ובהיר יותר, ואינו חסר גם את הסמל השירי.

בשירי המאורעות של אב תרפ"ט שבספרו של גרוסמן יש הרבה מצלילי־הֲהֶנֵי הכואבים. ב„קול הדממה", „גלויים" ו„על פסגת קדשיך" מתגברת הבעתו ומבליטה נמישות ידועה. ה„חזיונות" שבספר הם קטעים המעידים על שאיפה לדבר־מה אֶפִּי, אך לטוש המלה וצרופיה מאהילים כאן הרבה על התוכן כשהוא לעצמו. בהירות וקלות במדת־מה קנה לו גרוסמן באידיליה. ב„שמחות בחלקן", כמו כן ביתר האידיליות שהספיק לפרסם בינתים – יש מעין ציר מרכזי. יש רקמה ושלוב־ענינים מציאותי.

התאור הדורש פלסטיות וראיה בריאה ובהירה ילמד את גרוסמן לראות. הוא ילמד אותו לאחוז במציאות ולהתמזג עם ה ח י י ם.

ש. בס

כ ת ב י מ ש פ ח ה

אחד מחברי הסופרים נסה פעם אחת להוכיח לי, כי בה במדה שהולכת ומתפשטת מלאכת הדפוס הולך ויורד ערכו הפנימי של ספר. כמה יגיעות יגע וכמה טרחות טרח לפנים מחבר ספר עד שזכה „להעלותו על מכבש הדפוס". מלבד הוצאות־הדפוס המרובות, נטל על המחבר להשיג גם „הסכמות" לספרו מאת אנשי־שם. אבל בימינו אין לך דבר קל מלהדפיס ספר (הקושי הוא רק במכירתו).

המו"ל הצרפתי הידוע ג ר א ס ֶ ה מספר באחד מספריו על עניני ספרות, שאגודת הסופרים בצרפת, לפי ספר התקנות שלה, מקבלת לחבר את כל מי שהדפיס שני ספרים. „והרי בימינו – קובל המו"ל הזה — אין לך דבר קל מזה, וכל אדם שיש לו מכר בעל בית־דפוס יכול להוציא ספר".

וחברי הסופר מנבא, כי ימים יבואו וכל איש היודע להעלות על הגליון את הגיגו בלשון שאין בה שגיאות דקדוקיות ימסור את כתביו לדפוס. ומכיון שאנשים יודעי־כתוב מתרבים בעולם, יש לשער, כי יתרבו גם הספרים בעולם. אך יחד עם התרבות מספר הספרים ילך וישתנה תוג קורא הב. בימים קדמונים היה סופר מכוון בדבריו אל קהל קוראים בכל העולם, שיהנו לאור חכמתו או אמנותו, ויש שהיה חולם גם על הדורות הבאים. אחרי־כן היה הסופר פונה לקוראים בני־דורו, בני־עמו, בני־ארצו. אבל הסופר העתיד לבוא יכוון לבו רק לבני משפחתו, לקרוביו, למיודעיו, שימצאו ענין בכל שיחה שלו, הנראית כבטלה בעיני קוראים זרים.

בנבואתו זו של חברי הסופר נזכרתי בשעה שקראתי את הספר „טלטולי גבר" *). ספר זה הוא בעיני כמבשר תקופה זו, שהסופר יראה לפניו קהל־קוראים מבני־עירו ומבני־משפחתו, והם רק הם יבינו אותו.

כמה פעמים נזדמן לי לראות, כשמתאספים למקום אחד (ביחוד בנֵכָר) בני עיר אחת ומבלים יחד שעות שלמות בספורים ובזכרונות על עיר־מולדתם, על כל איש ואיש בה, והם בולעים בצמא כל שיחה קלה, כל דבור קלוש, כל בדיחה תפלה, אם רק יש בזה קשר כל־שהוא לעירם החביבה עליהם, בעוד שהאיש הזר היושב עמהם במקרה אינו מוצא שום טעם בכל השיחות האלה, והן מטילות עליו שעמום.

כיוצא בזה אפשר לומר גם על השיחות בכתב, שנאספו לתוך הספר „טלטולי גבר". בני־עירו של י. ש. וויס, בני ביאליסטוק, ולא כל שכן ידידיו וקרוביו, אולי יקבלו הנאה מזכרונותיו. אבל הקוראים בני ערים אחרות — „מה להם הָקוּבָה?"

הספר מחולק לשני חלקים. החלק הראשון „צללים עוברים" מכיל „ספורים, תמונות ואפיזודים". המחבר מעיד, כי „רוב גבורי ספרו אינם פרי דמיונו, אלא אנשים חיים, איש איש ועמלו ויסוריו וחלומותיו". ודאי נתכוון בזה המחבר להעלות את ערך חבורו, שאינו פרי הדמיון, אלא תאור המציאות. אך הוא לא הבין, כי תאור המציאות כמו שהיא אינו עוד בגדר יצירה. והשמות המפורטים של האנשים והמקומות בדיוק פרוטוקולי נוטלים מן הספור ומן הציור את מעט הלהלוחית שנותנת לו לפעמים הסיטואציה שלו. בשעה שהמחבר, למשל, מספר על מות אמו ומזכיר בתאורו את „הרופאים חזנוביץ וטרילינג" ואת „בית המרקחת של וילבושביץ", אולי הוא מגדיל בזה את חנו של הספור בעיני בני ביאליסטוק, אבל הוא מקטין מאד ערכו בשביל קורא לא־ביאליסטוקאי.

דוגמאות כאלה אפשר להביא מכל י"א הספורים והתמונות שבחלק הראשון. לבו של המחבר מלא רחמים לכמה מגבוריו „האמתיים", „שעמדו בקשרי מלחמת־החיים הקשה, סבלו עגויי הנפש והגוף ומתו מות טבעי או מרגי" — אבל אין בו כשרון אמנותי, עד כדי לעורר את לב הקורא, שאינו בן ביאליסטוק או זבלודבה ואינו מכיר את הגבורים הללו.

אולם אם החלק הראשון יש בו משהו מן הספרות של התקופה הקודמת. זאת אומרת – רצון לתאר חיים של אחר, שהם טפוסיים בשביל רבים (כגון תלאות המהגרים מן הדור הישן שאינם מוצאים את עולמם באמריקה), הנה החלק השני — „צרור מכתבים ישנים", דפים מיומן ישן" — הוא כולו דוגמה מן הספרות של התקופה הבאה, לפי נבואתו של חברי הסופר.

מכתבים כאלה ויומנים כאלה תמצאו אצל כל אדם, הרגיל לשמור על כתבים בלים, לזכרון. ודאי שכתבים כאלה יקרים לכותבם לא מצד האמנות שבהם, אלא מפני שבהם אצורים וגנוזים זכרונות חייו. כשהוא קורא בהם עולים לנגד עיניו עולמות שלמים; הוא מוצא בכתבים אלו הרבה יותר ממה שגלום במלים. אולם כשכתבים כאלה נמסרים לדפוס, הם מעוררים בלב הקורא רק תמהון. מה לו ולכל הדברים האלה? לשם מה יש צורך בפרסום קורות המחבר (לא קרוב ולא גואל לקורא) ובפרסום מעשיו, איך שנסע מביאליסטוק לסופוצקין ומסופוצקין לסובלק, ואיך שהשדכנים לכדו אותו ברשתם והשיאו לו אשה, ואיך שהורי אשתו הכריחו אותו להיות מורה, מפני שהמלמדות היא העסק היותר טוב והיותר בטוח, „קרובה לשכר ורחוקה מהפסד"...

תאמרו: הרי סוף־סוף ספרים כאלה אינם מזיקים. על כל פנים, ומי שלא ימצא ענין בהם לא יקראם. אך לא על זמנו ועל ממונו של הקורא אני חס, אלא על כבודו של הספר, היורד בעיני הקורא. באותה התקופה העתיקה שנאמרו הדברים: „מי יתן בספר ויוחקו" היה כבודו של ספר רם ונשא מאד. אבל גם בתקופות קרובות לנו היו אומרים ברחוב היהודי על דברים מחוכמים, ש„ראויים הם להקבע בספר".

וחבל שכמה מחברים בימינו אין להם יחס כזה אל ספר.

מ. בן־אליעזר

*) י. ש. ו ו י ס (יהושע הלבני): „טלטולי גבר". הוצאת ספרים „מצפה". תל אביב, תרצ"א.

ביום — במוי

ב„מאזנים", גל׳ י״ד—ט״ו, מעיר מר פיכמן (בשמו של ביאליק), ש„צ״ל „בּיוּם" ולא „בְּמוּי" כנהוג: במה נגזרת מנחי ע״ו כמו קמה מן קום ולא מנחי ל״ה".

בשפתנו אין לא „בום בַּמתי" ולא „במה בטיתי", והראיה שבמה היא מע״ו היא רק מזה, שקמץ פה״פ שלו אינו משתנה, זאת אומרת — אנו נוטים בָּמה בָּמָתִי, כמו קָמָה קָמָתִי, ולא שָׂפה שְׂפָתִי; אבל ראיה זו אינה חזקה כל־כך: א) מצינו גם מגזרת ל״ה שמות בקמץ קיים: אָלָה אָלָתִי, מָנָה „מָנוֹתֶיהָ", יָפָה יָפָתִי; ב) מבארים רבים חושבים את „בְּמוֹתָיו" ואת עשיר בְּמותיו (ישעיה נ״ג) לרבוי מן במה (הראב״ע, פין, שטינברג ואחרים), הרי שגם בו משתנה הקמץ של פה״פ. באמת נתחלקו עוד דעות האוגרים והמדקדקים הראשונים ביחס לשם זה. רד״ק בדקדוקו חושבהו מגזרת ע״ו (בום) וכן בס׳ השרשים בסוף הערך, אולם ג׳נאח מדמהו לאָלָה, ודעה זו מביא גם רד״ק בראשית הערך; בן־זאב ב„תלמוד לשון עברי" חושבו מל״ה כמו ג׳נאח. גם החדשים אינם מסכימים לדעה אחת. המלון המדעי (גזניוס־בוהל 16) משוה למואבית בטתי לשפת תל־אמרנא פַּנְתֶה. בן־יהודה מביא דעות ג׳נאח ורד״ק ואינו מכריע. יסטרוב גוזר אותו מן בוא־מָבוא, וזהי, כנראה, גם האתימולוגיה של יחזקאל הנביא (כ׳, כ״ט) (סימונים) על־כן הוא אמר בלשון נופל על לשון: „מה הַבָּמָה אשר אתם הַבָּאִים שם ויקרא שמה בָּמָה", זאת אומרת: בָּא מָה.

בכלל יש בשם הזה זרויות: סמיכות הרבוי בא במותי וגם בָּמֳתי והצורה הזאת גם היא מצאה לה מבארים שונים. יש אומרים, כי יש כאן שני סימני רבוי של זו״נ ויש שרואים כאן שם בֹּמֶת (תו שרשית, לא כמו נֹפֶת) והוא בא על דרך אָהֳלֵי (בויאר־לאנדר, עמוד 597 בשם ברוקלמן, ועיין גם בן יהודה).

מלבד זה השם „בימה" הנמצא בתלמוד ושאנו משתמשים בו עכשיו איננו כלל לדעת לוי, קהוט ודלמן מן „במה" הנרדף ל„מזבח", אלא מן Bῆμα היונית שהוראתו Buehne, כשם שנימה הוא מן Bνημα ואם כן ודאי שמותר לומר בַּמָאי ובמוי.

ואפילו אם נאמר, כי במה ובימה אחד הם וכי שורש השם „במה" הוא „בום", גם אז יש לנו רשות לא לשים לב אל שרשו ולבנות ממנו תואר על דרך נחי ל״ה, והנה דוגמה: מן הפועל „שום", שממנו נגזר השם „שום הדיגים", אנו מוצאים תואר: שמאי, שמאים ולא שַׂיָם שַׂיָמִים. אף כאן נאמר מן במה בַּמָאי במוי.

ובכלל כן הדרך של שם או פעל הנגזרים משם, שאין השפה שמה לב לשורש הראשון, אלא מניחה את השם כמו שהוא ליסוד השם או הפעל החדש, והראיה „מתיהדים" שבא מן יהודה, אף כי ההא אינה מן השורש (כי שורש יהודה הוא ידה). עיין הקדמת ג׳נאח ל„רקמה". וכן שם „מוכסין" מן מכס, אף כי שרשו כסס והיה צ״ל כוססים על משקל סובבים. והנה שם המספר שֵׁשׁ, שהוא לפי דעת האוגרים מן שדש (גזניוס־בוהל 809) הנמצא בערבית ובאשורית, וכשבא יחזקאל לגזור ממנו פֹּעַל לא אמר שִׁדַּשְׁתֶּם, אלא פשוט מן שִׁשָּׁה, כאילו הוא מגזרת ל״ה, וְשִׁשֵּׁיתֶם ע״ד צִוִּיתֶם. אף־על־פי שעל־ידי זה יצא מכשול, כי שִׁשָּׁה יהיה גם פֹּעַל (ע״ד צִוָּה) וגם שם מספר. וזהו טבעי מאד, כי המחדש שם או פעל מתוך שם רוצה שהשומע יכיר תיכף את החדוש ויבין הוראתו מבלי להכנס בנתותים דקדוקיים. במוי מן במה מובן תיכף, בִּיּוּם מן בום בַּיָּם אינו מובן כלל, ומה גם שהשורש „בום", אינו כלל במציאות עכשיו ובזה אינו דומה לקמה מן קום, שהמדבר מכירו.

לסוף: אילו עמדה לפנינו שאלה, נאמר, בועד הלשון, איך לומר בִּיּוּם בַּיָּם, בַּיָּמוֹת או במוי בַּמָאי בַּמָאוֹת, היינו אולי מכריעים לצד שרוצה בו מר פיכמן, אולם מכיון שהשמות במוי וכו׳ כבר נתונים זה שנים אחדות בפינו והם, אגב אורחא, גם יפים יותר מן המוצעים עכשיו, אין צורך, לדעתי, לשנותם.

חושבני, שגם ביאליק, כשיעיין בדבר, וביחוד, כשישים לב לנימוק האחרון, יודה לדעתי; ומה גם שיתכן, כי שיחתו קדמה לחקירתו, ולא היתה אלא פרי הגבתו הראשונה, ואולי שנה אחר־כך דעתו, ועל כגון דא נאמר: „דברים שבעל־פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב".

א. אברונין

*

כל הפלפול הארוך הזה וההשערות קלות היסוד, והעיקר—הדעה „שמכיון שהשמות במוי וכו׳ כבר נתונים זה שנים אחדות בפינו", שוב אין צורך לשנותם, נראים לנו מיותרים לגמרי. מר אברונין, כעומד וטוען מושבע מצד הדקדוק מוצא דוקא הפעם אפשרות לוותר עליו — הפעם, כשהדקדוק התיה לנו שם ופועל כאחד.

בכל בנין המלה הזאת מענינת אותנו בעצם רק השאלה, אם „במה" נגזרה מנחי ע״ו או מנחי ע״ה; ואילו הוכיח לנו מר אברונין באמת, ש„במה" נגזרה מנחי ל״ה, היינו מוכרחים לקבל את דעתו. אבל מכיון שכל השערותיו אינן מוכיחות לנו זאת, ברור של„במוי" לא נשוב. זהו פגר מת, והלשון גורפת פגרים כאלה במוקדם או במאוחר.

הראיה היותר טובה לטובת „ביום" היא זו, שממילא אתה גוזר ממנו „פעל", ואני בעצמי מבלי משים כבר השתמשתי בפעל („מביים"), בעוד ש„מבמוי" איש לא בנה עוד „מבמה" וכיו״ב. וכל מי שיש לו חוש לשוני כלשהו, ירגיש מיד, בלי כל פלפולים דקדוקיים, ש„מביים" נכון וטוב במדה ש„מבמה" אינו נכון ומחוסר־טעם. מה יתן ומה יוסיף לנו איפוא ה„במוי" אם אין לגזור ממנו פעל?

יעקב פיכמן

על פקודה אחת של עירית תל־אביב

(מכתב למערכת)

ידוע הדבר, שעירית תל־אביב, המוציאה מדי שנה בשנה קרוב למאה אלף לא״י לצרכים שונים של העיר, אינה נותנת שום תמיכה למוסדות הסופרים העברים. מהצד השני ידוע גם זה, שקהלות קטנות בפולניה, שהתקציב שלהן עולה לאיזו עשרות אלפים זהובים, תומכות באיוו״א ובמוסדות דומים לו.

לא נכנס עכשיו בפולמוס עם עירית תל־אביב על־דבר יחסה האדיש לספרות העברית. דומני, שדי רק לציין את העובדה המעציבה והמדאיבה הזאת וכל ביאורים ובירורים הם למותר.

ואולם ברצוני לעמור עכשיו על פקודה אחת של עירית תל־אביב, שנשלחה לספרית „שערי־ציון". בספריה זו היה נהוג, שהסופרים קבלו ספרים בלי תשלום חדשי. אינני יודע, אם היה סעיף בזה בתקנות הספריה (דומני, שבספריה אין תקנות בכתב, וכמובן שהמוסד סובל מזה), על־כן יהיה נכון יותר להגיד, כי היה מנהג בספריה, לתת לסופרים ולעתונאים מספר ידוע של ספרים בבת אחת, כמו כן לתת להם ספרים שלא על־פי התור, במקרה שהספרים דרושים להם לעבודות ספרותיות. והנה ביום בהיר אחד בא מי שהוא והעיר את לב הספירות העליונות של העיריה על הפריבילגיה של הסופרים בספריה. ישבו זקני־העיריה על מדוכה זו וטכסו עצה נגד הניצול הגדול של העיריה על־ידי הסופר העברי והצו ניתן. העיריה הודיעה לספרנים של „שערי־ציון" כי רק לשוטרים יש זכות לקבל ספרים חנם, אבל לא לסופרים.

הספר והסייף ירדו כרוכים מן השמים — אמרו הקדמונים, ולפיכך היית, חושב עד עכשיו בתם־לבי, שערכו של הסופר העברי הוא לא פחות מזה של השוטר; אולם באה העיריה של העיר העברית והוכיחה, כי הקדמונים טעו, כי בימינו אנו יש להעדיף את הסייף על הספר — את השוטר על הסופר.

ר. נ.

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

מסבה של אגודת הסופרים בתל־אביב. ביום ה', ז' באלול, נערכה בקלוב של הסופרים בתל־אביב מטעם הועד המרכזי של אגודת הסופרים מסבה ספרותית. הפותח בשיחה היה הפרופיסור יוסף קלוזנר על הנושא: „מסורת וחידוש בספרותנו". רעיונו העיקרי של המרצה היה, כי המסורת שהיתה שלטת בעולם היהודי לא נתנה לחדוש לחדור ולהקלט בתוכנו. המרצה הביא דוגמאות מתקופות שונות בדברי ימי ישראל והוכיח, כי בזמן שהעולם הגדול קלט לתוכו רעיונות חדשים, ששנו את החיים תכלית שנוי לא הושפע מהם היהודי כלל. במקום לחבר ספרים חדשים עסקו חכמינו בחיבור פירושים ופירושים לפירושים. ההערצה, שהגה העם היהודי לרש"י, שלא היה אלא פרשן בלבד היתה, לפי דעת המ־צה, מופרזת, ואילו לאנשים הגדולים מבני ישראל שהעיזו לחדש איזה דבר, לנטות מן הדרך הכבושה על־ידי המסורת, התיחס העם בשנאה או הסיח דעתו מהם. המרצה הביא דוגמה של יחס כזה גם מן התקופה האחרונה. בוכוחים אחרי השיחה השתתפו: ד' פרסקי, ד"ר רייכרט, א' ברש, ד"ר חיים הררי ויעקב פיכמן, שרובם התנגדו להנחותיו העיקריות של המרצה.

הרצאות מטעם אגודת הסופרים. מטעם הועד המרכזי של אגודת הסופרים הרצה ש. צמח ביום ג', ה' באלול, בגניגר על הנושא: „אורי ניסן גנסין".

בקרוב תערכנה הרצאות בנקודות שונות בארץ.

תרגום חדש של „מורה נבוכים" לספרדית. לרגל מלאת שמונה מאות שנה להולדו של הרמב"ם בשנת 1935 מכינים תרגום חדש של ה„מורה נבוכים" לספרדית עם הערות ובאורים.

ביאוגרפיה גדולה של הרצל. המשורר ההונגרי ד"ר יוסף פטאי פרסם מונוגרפיה גדולה על הרצל, שעבד עליה במשך שנים אחדות. המונוגרפיה מחזיקה 400 עמודים ובה למעלה ממאה תמונות מחיי הרצל, שרובן לא נתפרסמו עד כה. המונוגרפיה חוברה על־פי הזמנת הועד ההונגרי למען א"י, אשר פנה לתכלית זו אל הד"ר יוסף פטאי, האוגר זה שנים אחדות חומר לתולדות הרצל, בעיקר מימי נעוריו בהונגריה. הד"ר פטאי היה מורה לספרות באותה גימנסיה שהרצל נתחנך בה, וידועים לו כמה פרטים מפעולותיו הספרותיות של הרצל הצעיר, שעוד בהיותו בן י"ג כבר יצר חוג ספרותי בשם „אנחנו". הביאוגרפיה החשובה הזאת תצא בקרוב בתרגום גרמני, אנגלי וצרפתי.

נגמר בדפוס ויצא במשך השבוע הבא החלק הרביעי (ספר שלישי, חלק שני) של „תולדות הספרות העברית החדשה" מאת פ. ל ח ו ב ר (הוצאת „דביר"). החלק הזה, המחזיק 230 עמודים, כולל ששה פרקים: א. „המהלך החדש". ב. תמונות החיים מחוץ ל„מהלך החדש". ג. י. ל. פרץ. ד. מיכה יוסף ברדיצ'בסקי. ה. מ. ז. פיארברג. ו. הפובליציסטיקה, המדע והבקרת בבית־מדרשו של אחד־העם.

כרוניקה כללית

מות משורר רוסי. ברוסיה מת בשנת השמונים ושתים לחייו המשורר הרוסי העממי ספירידאן דימיטרבימש דרושן. מוצאו של דרושן ממשפחת פולנים. בעודו צעיר לימים חבר שירים ברוח עממי, שאסף אותם אחר־כך והוציאם בכרכים אחדים.

מות חוקר רוסי. בלנינגרד מת בשנת החמשים ואחת לחייו פאבל שצגולגיב, אחד מחוקרי־פושקין הגדולים ביותר. בשנים האחרונות עבד יחד עם לונוצ'רסקי על הוצאה גדולה של כתבי פושקין, שהוכנה על־ידי הוצאת־הספרים הסובייטית „לור".

מו"ל שולח יד בנפשו. המו"ל הפולני יעקב מורדוקוביץ (יהודי על־פי מוצאו) איבד את עצמו לדעת בגלל מצבו החמרי הקשה. מורדוקוביץ היה אחד המולי"ם הפולנים החשובים ביותר. בהוצאתו יצאו כתביהם של חשובי הסופרים בספרות יפה ובמדע. בזמן האחרון היה המנוח לקוי במרה שחורה, שהתגברה עוד בשל הצגת מחזה התולי באחד התיאטרונים הוורשאיים, שבו הכיר את עצמו בדמות קריקטורית. בן 64 היה במותו.

ליובל השבעים של טגורי. באנגליה ובאמריקה מתכוננים לחוג ברוב פאר את יום מלאות שבעים שנה למשורר ההודי רבינדרנת טגורי. ביום החג יצא קובץ מוקדש לחתן־היובל בשם „ספר הזהב של רבינדרנת טגורי", שבו יבואו מאמרי הערכה מאת גדולי סופרי העולם.

ששים שנה לתיאודור דרייזר. לסופר האמריקאי תיאודור דרייזר מלאו ששים שנה. דרייזר נתפרסם בעיקר ברומן שלו „הטרגדיה האמריקאית". פרסום רב הקנה לו גם ספרו על רוסיה, שיצא בתקופה האחרונה.

הסופרים השבידיים ארנסט דידרינג וארביד מיירנה זכו בפרסים של האגודה הספרותית „די ניאו", כל אחד בסך עשרת אלפים כתרים.

הפרס הספרותי של העיר לבוב בסכום שבעת אלפים וחמש מאות זהובים ניתן השנה לרומניסטן סטיפן גרבינסקי.

המשורר האיטלקי בינצנצו ארנטה קבל פרס מאת האקדמיה האיטלקית שלשת אלפים לירות בעד תרגומי שיריו של המשורר הגרמני ריינר מריה רילקה.

כתבי־יד חדשים של פושקין. בהוצאת „מיר" במוסקבה פרסם ס. בונדי ספר בשם „דפים חדשים של פושקין". הספר מכיל שמונה כתבי־יד שנמצאו זה לא כבר בסימבירסק. אחד מכתבי־היד הוא התחלה של אפוס גדול, שהיה בדעתו של פושקין לכתוב.

„רילקי בקפרי" הוא שם הספר שפרסם ליאופולד פון שלייצר בהוצאת וולפגאנג ייס ברדזד. הספר מכיל שיחות, ששוחח המחבר עם רילקה, בהיותם שניהם בקפרי באביב שנת 1907.

שתי מונוגרפיות על וילסון. שני הביאוגרפים, הצרפתי אנדרי מורואה והגרמני אמיל לודביג, מכינים מונוגרפיות על וודרו וילסון.

ספרים שנתקבלו:

I. ספרות יפה מתורגמת:

אנדרי מורואה. אקלימים. רומן. תרגם יעקב רפאלי בעריכת א. ברש. הוצאת שטיבל. תל־אביב. תרצ"א. 248 עמ'.

J. Rainis, Das Goldene Ross. Riga 1922, 182 S.

II. ספרות ילדים:

ש. ל. בלנק. ילדי ירושלים. חזיון לחנוכה. הוצאת „שילה" ניו־יורק—ירושלים. 27 עמ'.

III. כתבי־עת ומאספים:

שערי בריאות. ירחון עממי לשאלת הבריאות בעריכת ד"ר ד. א. פרידמן וד"ר י. בן־רענן, כרך א' חוברות א—ב. תמוז—אב. תל־אביב תרצ"א.

בשעה זו, ביולטין מס' 10—9, אב תרצ"א — יולי 1931, הוצאת משלחת חו"ל של מפלגת העבודה הציונית התאחדות ברוסיה, ת"א 9. עמ'

ישראל (איטלקית), ירחון בעריכת דן לטים ואחרים. חוברת 2—ו־ רומא, 1931.

VII. שונות:

שני שירי התונה לרמח"ל, יו"ל ע"י אברהם יערי. הדפסה מיוחדת מתוך „קרית ספר" שנה ח' ספר ב. ירושלים תרצ"א.

למונדלק. קובץ חברים למלאות שנה למות ליפא מונדלק. הוצאת סניף תל־אביב של מפא"י. תרצ"א.

א. האלב מיליאן. קבצנים עליזים. (יידיש) ורשה. תרצ"א.

יצחק מריין. לטביה. (יידיש) הוצאת לשכת העתונות שע"י מיניסטריון החוץ בלטביה. ריגה 1929. 128 עמ'.

לפתנים (מאכלי לוי) מאת מלכה ספיר. ספריה של ההסתדרות העולמית לנשים ציוניות. חוברת ה' תל־אביב. הוצאת „אמנות" תרצ"א. 33 עמ'.

זבולם של עצי הדר. הוצאת תחנת הנסיון החקלאית. מחלקת ההדרכה.

Albert Salts. Lettlands Wirtschaft und Wirtschaftspolitik. Riga 1930 167 S.

Dr. B. Siew, Lettlands Volks-und Staatswirtschaft 1931. Riga 1931, 100 S.

Roman Seula. 60 Jahre Lettischer Kunst. Leipzig, 1923 48 S.

Dr. A. Bihlmans. Latvijas Verdgang. Riga — Berlin. 1929 S. 264.

A. Schwabe. Agrarian History of Latvia. Riga. S. 126.

תקון טעויות

בפיליטון שבגליון הקודם יש לתקן: א) במקום „ודברים שבשקול הרגש היו", — „ודברים שבשקול הרגש. היו" וכו'. ב) במקום „מחזה מירז' ער מגדלות ודקלים" — „מחזה מירז', עם מגדלות ודקלים". ג) במקום „מאחרי רשתות העין" — „מאחרי רשתית העין". ד) במקום „החיובי והשלילה שבחשמל" — „החיובי והשלילי שבחשמל".

העורך האחראי: ש' צמח

„דנובה" חברה לאחריות כללית בע"מ.

נוסדה בשנת 1867 • רשומה באוסטריה

המשרד הראשי לא"י: תל אביב נחלת בנימין 57, ת. ד. 10. טלפון 339

המנהלים לארץ ישראל **אחים גרין**

סניפים

ירושלים 1) רחוב יפו׳ בית אמינוף } ת. ד. 444. טלפון 1171
2) „ „ בנין מרכזי }

חיפה רחוב יפו, מרכז מסחרי ת. ד. 65, טלפון 610.

סוכנים: בכל ערי הארץ ומושבותיה.

אחריות חיים לכל סוגיה. אחריות מעורבת, אחריות לכל תקופת החיים, אחריות לשני אנשים, אחריות ילדים וכו׳.

התנאים נוחים. התנאים נוחים.

הבראה ברמת רחל

למבוטחים של „הסנה" חברה א"י לאחריות בע"מ

המחזורים הבאים יסודרו כדלהלן:

מחזור ב׳ מתחיל ביום ג׳ כ"ו אלול (9.9.31) ונגמר ביום י"א תשרי 2.2.9
„ ג׳ „ „ ד׳ י"ב תשרי (23.9.31) „ „ כ"ו תשרי 7.10
„ ד׳ „ „ ה׳ כ"ז תשרי (8.10.31) „ „ י"א חשון 22.10

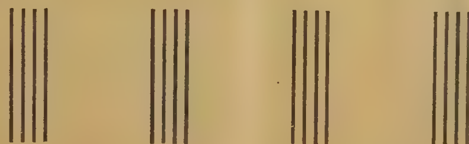
המבוטחים המעונינים

מתבקשים להרשם במשרד הראשי של החברה (תל־אביב, אלנבי 59

יכולות להרשם גם החברות, נשי המבוטחים.

ילדים אינם מתקבלים, כ"כ אלה שזקוקים לדיאטה מיוחדת.

המחיר ליום 170 — 220 מא"י

האוכל, התנאים והסדרים כנהוג בבתי ההבראה של קופת חולים.

המטבח מסודר על ידי בית הספר למשק בית וחקלאות (מיסודו של ויצו) ומתנהג באחריותו המלאה.

דפוס „הארץ"

№ 17 (117)

שנה שלישית

מאזנים

ירחון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
יז
(קיז)

תל־אביב
כ״א באלול
תרצ״א

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ־ישראל:	עמוד שלם — 5 לא״י חצי עמוד —
לשנה 1 לא״י לחצי שנה 500 מא״י	2.750 לא״י רבע עמוד—1.500 לא״י;
בחוץ־לארץ:	⅛ עמוד — 800 מ״א 1/16 עמוד—500 מא״י.
לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים	למודעות קבועות — הנחה מהמחירים
מחיר גליון בודד —	הנ״ל לפי ההסכם עם ההנהלה.
בארץ־ישראל 20 מא״י בחו״ל 12 סנט	המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

Tel-Aviv
September 3
1931

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine

בית המערכת וההנהלה: ת״א, רחוב מונטיפיורי 32

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, כ"א באלול, תרצ"א | גליון י"ז (קי"ז)

ש׳ א׳ הורודצקי

(למלאת לו ששים שנה בי׳ באלול)

מאת פ. לחובר

ש. א. הורודצקי נודע בספרותנו כהיסטוריון של החסידות והחסידים וכמבאר וכמסביר שיטות שונות ב„קבלה". בהשקפה ראשונה הוא נראה לנו כאדם שעומד מעל לענין שהוא עוסק בו, או מחוצה לו, והוא רק מאסף ומקבץ את החומר שלפניו, מסדרו בסדר הגיוני והיסטורי ומעריכו הערכה „אובייקטיבית", של בעל־מקצוע. יש להורודצקי כמעט חולשה ל„ציטטה". הוא מעלה על הנייר ומחבר בלי הרף למאמריו הנראים כיבשים אברים חיים ומפרכסים של ה„חסידות", או קטעים מהאכסטזה הדתית של „הקבלה". והוא עושה את הדבר כמעט בתנועה זו שחוקר־הצמחים מדביק אל הלוח שלפניו פרח בעל צבעים מאליפים, או חוקר בעלי־החיים פרפר נאה, שהיה חי ופורח. החסידות „תורה" היא והקבלה „תורה" היא וללמוד אותן אנו צריכים. אבל בעצם אין הורודצקי איש התורה בלבד, אלא גם איש הפעולה החיה. הוא גם סופר לוחם על־פי דרכו.

יש בהורודצקי מן ה„חוזר", הידוע בתולדות ה„חסידות", זה שהיה חוזר על תורת ה„רביים" בפני הקהל והיה שומר על כל אות ואות ודורש כל אות ואות. הוא היה שומר גם על הלשון של התורות והיה חוזר גם עליה. הוא שהיה העמוד של ה„חסידות", שעליו התכוננה. הוא היה הצייר הנאמן, אשר הפיץ את תורת ה„רביים", וספר גם נפלאות מחייהם ומחיי בניהם. בהורודצקי, מבני בניהם של מיסדי ה„חסידות" וגדוליה, נין ונכד להבעש"ט, לרבי נחמן מברצלב, לרבי נחום מטשרנוביל ועוד, יש מן המספר־ה„חוזר" הזה של ה„חסידות", שהיה בעיקרו איש ה„תורה", תלמיד מקשיב לתורת רבותיו.

דרכים שונים ב„חסידות", וכל הדרכים יחד נפגשים בנקודה אחת, זאת הנקודה של האמונה שבלב. פעולתו של הורודצקי מונחת כולה בנקודה זו. אין כמוהו מכריז עליה, על נקודת הרגש, ובמשך תקופה של עשרות שנים לא נטה ממנה. יש יהדות של חוקים ויהדות של שכל, ויש יהדות של רגש ושל דמיון. הורודצקי חוזר כסדר על יהדות אחרונה זו, והוא חורז מ„חסידות" ל„קבלה", ומ„קבלה" ל„חסידות" הראשונה, לזו של האסיים, ומזו לנבואה. הוא יצר לו מעין השקפת־עולם על־דבר יהדות של הלכה ויהדות של אגדה, ועל־דבר מחלוקת תמידית שבין שני מיני יהדות אלה, ועל־דבר אחדות פנימית שיש, למשל, בין היהדות של החסידים הראשונים, האסיים, ובין היהדות של החסידים האחרונים. באמונתו הוא רואה גם כאן שלשלת של קבלה, הנמשכת עד הנביאים, כמו שנמשכת שלשלת־הקבלה, שלשלת־המסורה, של יהדות ההלכה, יהדות החוקים. בכמה מאמרים הוא חוזר על דעה זו וקבע אותה מעין יסוד לכל דבריו וספריו.

ד"ר ש. א. הורודצקי

נקודה חשובה ב„חסידות" היא גם העממיות שלה, והורודצקי הרים על נס במאמריו את הנקודה הזאת, ויש גם בתוכן מאמריו ובהרצאתו מעממיות זו. הוא אינו ציורי בהבעתו והסברתו, ואיננו גם דק ומעודן ביותר במסירת הדברים של גדולי ה„חסידות" וה„קבלה", אבל איננו גם מופשט, ואדרבה יש באופן מסירות הדברים שלו איזו פשטות ואיזה בטחון של אמונת־לב פשוטה, המשרה הלך־רוח, זה הדומה להלך־הרוח של האגדה... גם על דברי־ההלכה שלו שורה תמיד מעין רוח האגדה.

הורודצקי לא התחיל את דרכו בספרות מן ה„חסידות״. מאמריו הראשונים היו על גדולי הרבנות (נקבצו אחר־כך בספרו „לקורות הרבנות״, שיצא בשנת תרע״א בהוצאת „תושיה״). אולם תקופה זו היתה מעין תקופת „השכלה״ בחיי הורודצקי, מעין תקופת־מעבר מן החיים הישנים, שיצא ופנה מהם, אל החיים החדשים. בתקופה זו אנו מכירים בו את השפעתם של בעלי „חכמת ישראל״ העברית, וביחוד אנו מכירים במאמרים אלה השפעתו של בעל „דור דור ודורשיו״, אייזיק הירש ווייס, שהורודצקי במונוגרפיות שלו לקורות הרבנות כאילו מבקש את דרך הבנין שלו בפרקי ספרו הגדול ובמונוגרפיות לקורות הרבנות הראשונה, שהדפיס ווייס בירחון שלו „בית תלמוד״. ולא זה בלבד, אלא נראה כאילו אמר הורודצקי להמשיך גם את הירחון של ווייס לחכמת ישראל בלשון העברית ויסד — בשנת תרנ״ח — את ה„גורן״, מאסף לחכמת ישראל, שיצאו ממנו עשרה ספרים. אולם גם במאמריו של הורודצקי לקורות הרבנות יש מן העממיות, וגם מן ה„חסידות״: דרכו לבקש בפרצוף־הפנים של כל אחד ואחד מגדולי־הרבנות, שהוא מספר עליהם, את הצד החיובי, ולא את הצד השלילי, וכמעט כל אחד ואחד מן ה„מפרשים״ או מן ה„פוסקים״ הוא גדול באופן מיוחד, ודומה כאילו הוא גם „קדוש״ באופן מיוחד. ואפילו אם נחלקו אלה עם אלה הוא עושה שלום ביניהם: מבין את כל אחד על־פי דרכו ודן את כל אחד על־פי דרכו.

וכך בא הורודצקי לעולם ה„חסידות״, וממנו עלה אל ה„קבלה״, ומן ה„קבלה״ הגיע אל המסתורין שבתורה ובנביאים וביתר ספרי האמונה והדת העבריים, ויצר מעין עולם שלם של מסתורין — המלה מסתורין היא החביבה על הורודצקי ביותר והיא המצויה ביותר בספריו — ומעין השקפה מסתורית יהודית, שלשלת של „קבלה״, הנמשכת מ„בראשית״ עד ימינו.

הבקורת תמצא לה מקום לבקר הרבה מהנחותיו וממסקנותיו של הורודצקי, אבל הוא הניח הנחות רבות, הסיק הרבה מסקנות, אסף, אגר הרבה, עבד הרבה ופעל בספרות פעולה שלמה.

הוא, החסיד גם במעשיו, איש בעל מדות תרומיות, מנקיי־הדעת שבין הסופרים ובעל לשון נקיה, רֵע נאמן וחבר לכל דורשי תורה וחכמה, הוא הראוי היום לכבוד.

שִׁירִים

א

מוּל חוֹפֵי סְפָרַד

לְשׁוֹן נְחָלִים שָׁוְא תָּלֹק פֹּה הַחוֹף.
רֵיק וְאִלֵּם וְשׁוֹמֵם הוּא הַנּוֹף.
צִפּוֹר עֵת תוֹפִיעַ וְחָשָׁה חֲלֹף.

כִּי תֵט סְפִינָתֵנוּ מוּל הַרְרֵי־חוֹל,
בִּפְאֵר זֶה הָעֶצֶב חִמַּדְתִּי מִכֹּל —
אַף לֵב, חֳרָבוֹת לוֹ, שָׂרְדוּ לוֹ מִתְּמוֹל...

ב

בְּיַעֲרוֹת מֵיִן

אֵין זֹאת כִּי בִּבְדִידוּת אַךְ יֹפִי בְלֹא־פְגָם.
בְּעֶרֶב יוֹם קַיִץ רוֹגֵעַ אֲגַם.
מוּל רְאִי הַזּוֹרֵחַ — הַשַּׁחַק הָרָם.

וְיַעַר עַל יַעַר כָּל הָר פֹּה יְכַס,
סְנָאִי אִם חַרְגּוֹל אוֹ פַּרְפָּר יֵשׁ פֹּה נָס
וְרוּחַ עוֹבֶרֶת לָהּ חֶרֶשׁ וָהַס.

וְאִלֵּם לַמַּיִם, כְּאִלֵּם־הַחֵן
אֲשֶׁר לַשָּׁמַיִם, לָאָרֶץ, בְּאֵין
מַפְרִיעַ בְּשַׁעֲלוֹ יַעֲרוֹת־מֵיִן...

ג

יָם

כַּאֲשֶׁר אֵלֵךְ יִדְלֹק אַחֲרַי הַיָּם:
צְחוֹק־יְרֵחוֹ עַל פְּנֵי גַלִּים,
דְּמְמַת־חוֹלוֹת עַל חוֹף נִרְדָּם
עִם צִלְלֵי־אוֹרְחוֹת גְּמַלִּים.

גַּם עֵת אֶשְׁלוֹ, יַחֲרֹשׁ תּוֹכִי הַיָּם
בְּסוּפוֹתָיו כָּל הַתְּלָמִים —
אַף בַּחֲלוֹמִי תָּמִיד: אָדָם
רוֹדֵף חוֹפִים נֶעֱלָמִים.

ש. בם

מן הספר „אשנבים״ היוצא לאור בהוצאת „עגן״ — ההסתדרות העברית באמריקה.

שְׁלֹשִׁים

מאת נחמיה זייד

(המשך)

וכמירה הזקנה נאנחה באותו יום גם איקה־לה המשרתת. והיא ידעה על מה נאנחה, אלא שהשביעוה לבל תספר לזקנה, כי אם לא – יקרב קצה, ח״ו. והיא התהלכה רוגזת כולה ונשארה בודדה בחדרים ביום־החורף האבל, ובקשה מאד בלבה, שישמעו במהרה על פני המדרגות צעדיו שלו, של אורי הצעיר,

למען יבוא וינחם את קרובתו הזקנה ולמען יגרש מעט, על־ידי „השתתפותו", את התוגה הגדולה, שירדה פתאום עם הגשם, עם הרוחות והעננים, על הבית.

ובהתקרב הערב אמנם נשמעו צעדיו של אורי, והוא בא, עלה במדרגות־העץ, שהיו שטופות גשם ובוץ הרבה — ואיקה׳לה לא שמעה משום כך את בואו. ואולם כראותה את פניו, ידעה מיד, כי אף הוא יודע.

— אסור לספר... אסור לספר לזקנה! — נעצה בו את עיניה במבטה ההדיוטי, שהיה היום חד ביותר וגמגמה — אסור... ואולם כמובן מאליו, לא יכלה לעצור ברוחה ושאלה את אורי והתחילה בוכה מיד בקול, שנשמע עוד הרחק מחדרה של הזקנה — אם אמנם אמת הדבר, שכבר לקחוה היום לבית־חולי־הרוח... אם אמנם כבר לקחוה?...

— לבית־המשוגעים!... וי... וי... לבית־המשוגעים...—התחילה מתיפחת — אורה׳לה הקטנה... לבית־המשוגעים... אנה אני באה!... וי... וי...

התנפלה על השולחן והתחילה רוקעה ברגליה, וקוראה:

— אורה׳לה!... אורה׳לה!...

אבל פתאום, כמתוך הכרה במעשה הנואל שעשתה, התאוששה ונחפזה לראות את הזקנה בחדרה. אולם הזקנה נרדמה אותה שעה בדובבה לנפשה ולא שמעה מכל הנעשה בבית.

ובחוץ ירד גשם חזק ודפק על התריסים המערביים.

אורי התכנס, כדרכו, לפינתו בסלון, וכשעבר על פני חדר־האכילה החוגג, הערוך ומתוקן לסעודה, היה לו מוזר מאד לראות האיך משתלבים בבית הזה יחד החג והאסון, השמחה והתוגה — ודוקא היום — ודוקא היום! ולבו נצבט בו מאד.

רטוב כולו מגשם בא עתה מקצוי העיר, מבית חולי־הרוח, שאליו הביאו, הוא ואהובה חפץ, את אחת מנכדות המשפחה, נערה קטנה, שעמדה, כאמור לעיל, בגיל של עשר או שתים־עשרה שנה, והכניסוה לתוכו. דעתה של אותה קטנה נטרפה עליה, והמשפחה כולה נזעקה באותו יום חורף אל בית אחת הבנות, ששם שכבה הקטנה, והיו אנוסים לסלקה מן הבית ולהביאה למנוחות לבית ההוא שבקצוי־העיר, בית חשוכי־המרפא, למען הביא מנוחה לביות.

אלא שלאותו ערב נקבעה גם סעודה גדולה, כֵּרה שלמה לכבוד בחור עשיר, שבא עם הוריו לתור את הארץ ממדינת־הים, מאמריקה, על מנת לקרבו אל ליבה׳לה, אהובה חפץ, הבת, ולהשיאה סוף־סוף ולהפטר ממנה.

מי יודע, איפוא, על מה נצבט בו לבו של אורי יותר באותה שעה: אם על המחזה, שהיה עוד חי בלבו — כאשר יחיו המחזות בלבות משוררים — מכל אשר ראו עיניו לפני שעה מעטה באותו בית שבקצוי־העיר, או על המחזה שלעיניו כאן — השולחן הערוך והמתוקן לסעודה עם הפרחים הלוהטים לאירושיה של אהובה חפץ?

ויכול, שכל המחזות יחד, שהוא היה להם עד־ראיה באותו יום, נתערבו בו, והוא התכנס היטב לפינתו עם רדת דמדומי־החורף אל הבית, והיה שמח על בדידותו בשעה זו.

טוב־טוב לשבת כאן עתה בפינה זו; טוב טוב, שאהובה חפץ הלכה לבית אחותה, אֵם הנערה המטורפת, וטוב טוב, ששארתו הזקנה ישנה והוא יוכל לתת ל„מחזות", שיעברו בשנית ובשלישית לפני עיני רוחו.

הבית דמם כולו, ובפינה זו, שהתכנס לתוכה, ישבה למולו אהובה חפץ — אף־על־פי שלא ישבה למולו. הוא הרגיש יפה בנשימת־אפה, ולא אחת נדמה לו ברור, שהוא שומע גם אחת השאלות או התשובות, הבאות מפיה. אלא שלפתע פתאום מתחלפת התמונה, ובמקום אהובה חפץ יושבת למולו אחותו הצעירה, אחותו שלו, חיה׳לה, שהיא נמצאת כיום הרחק־הרחק בבית אבותיהם אשר באחת העיירות בפולין. ואחותו מנחמת אותו, מדברת אליו בלשון־יהודית טובה, מספרת לו מ„סודותיה" ומרעיפה על ראשו אך שקט ושקט — ופיוט.

ואורי העלה את פנקסו הקטן והתחיל קורא לנפשו את דברי הפיוט, שחרז בימים האחרונים על אהובה חפץ הנערה:

אֵימַת מְקֻדָּשִׁים בְּנַפְשִׁי, וְלֹא אֶהֱרוֹס לַקֹּדֶשׁ;
נֵרוֹת לוֹהֲטִים בַּמֶּרְחָק, וָאִירָא לֶהָבוֹת —
וּמְעוֹזִי אַךְ קַשׁ וּגְבָב — —

ובקש אורי לתת בטוי בשירו זה לאותו הרגש, שהיה ממלא אותו בימים אלה, בלכתו אחר אהובה חפץ הנערה — רגש מאד זר, שהיה מטלטלו טלטלה רבה, לא נתן דמי לו והיה הופך בימים האחרונים את פניו לדלים מאד ולרזים מאד, כי חולה אהבה היה.

ורגש זה היה אמנם רגש פיוטי דק עד מאד: ככל אשר ראה, שהוא מתקרב אל הנערה בשעל־מעט, כן הרגיש, כעבור רגע, שהוא נזרק ממנה כב„כף־הקלע" כמה וכמה מילין לאחור— והוא אך רחוק ממנה, רחוק מאד, אלפי קילומטרים ממש... ולרגש הזה בקש לתת בטוי פיוטי ולחשוף את הסיבה ליסורי־אהבתו ב„סגולה" זו המיוחדת לו, או ב„מום" זה המיוחד לו (עדיין לא ידע להבחין, אם זו „סגולה" יתרה או „מום" סתם), שהוא נולד בקדושה וב„אימת־קדושה"; ואינו יודע לשלוח את ידו אל אש־הקודש, כי לא טוהר; כי לא כהן הוא, אשר יהרוס אל המקדשים, אל האהבה, אל האשה — והוא ישב וסיים את שירו באותה שעת־הדמדומים לאמור:

וְאָנֹכִי אַךְ אֶזְכֶּה לִנְשִׁיקָה זוֹ אֶחָת,
נְשִׁיקַת־הַמָּוֶת הַקְּדוֹשָׁה — —

הסלון היה גדול וקר. בגדיו, שהיו פה ושם רטובים מגשם, נתיבשו עליו והרעידו את גופו, והוא נקלע ממחזה למחזה.

רגעים יקרים אחדים מנה לו מזלו ביום זה בחברת הנערה, שהוא שואף צלה. הצער המשותף, צער המשפחה, שהוא נטל חלק בו יחד אתה, חלק כחלק, הביא לו רגעי־אושר מעטים בלכתו אחריה כל היום הזה כולו ובהפליגו אתה יחד בעגלה אל קצוי־העיר, והם נושאים על ברכיהם חליפות את הנערה המטורפת הקטנה. הה, מה יקרה לו אהובה חפץ הצעירה ביום זה! משנה־רוך נשתפך בפניה, הבגדים השחורים הצרו את גזרתה הצרה וצוארה הלבין כל־כך מתוך הצוארון השחור המקיף אותו, עד שהיה אנוס לעפעף בעיניו בהסתכלו בה, כמי שמכניסים לו נר בחשכה. הוא השעין אל לבו את הקטנה המטורפת, כסה את ברכיה היטב מפני הקור, והסתכל בעינים נבוכות בפניה הנוגים, העצובים, של הנערה אשר על ידו, ושאל את עצמו רק שאלה אחת: האומנם יבוא הוא פעם על שכרו על כל השתתפותו זו? האם יהא הוא מן הזוכים, והנערה הזאת אשר לימינו תטה אליו חסדה ותתן לו, שישאנה כך על ברכיו, כאשר הוא נושא את בת־אחותה החולה? וכשנתגלגלה העגלה הסגורה וטפות הגשם ירדו והנערה שתקה אבלה, ראה הוא, כמו תמיד, כבכל אשר יבואנו בחייו, במחזה את הנערה, את אהובה חפץ, חולה אנושה, והוא מוביל אותה על ברכיו, נסמכת ללבו, אל בית־החולים,

והיא מביטה בעיניה הנוגות אל פניו האבלים — באהבה היא מבטת אליו, והוא מאזין מעל לראשו מעין זמרה רכה, מנגינת־מלאכים טהורה, שאוזן לא שמעה כמותה מעולם...

— איזה יום־עצב היום — אמרה אז אהובה חפץ לתוך חלל הרחוב השומם ביום החורף, בגבור בחוץ הגשם ואתו הערפל, שעטה את הבתים אשר במרחק כבתכריכים לבנים שקופים. ואחר לחשה כמו לעצמה:

— אורי, אני הייתי חפצה למות ביום חורף כזה... ארון־מתים קטן, נישא על כתפי בני־אדם, הולם כל־כך את היום הזה ואת הרחובות האלה...

ואורי נרעד מאד בשמעו את דברי הנערה. ה„רחמנות" השלמה נשתפכה על פניו והוא מבקש ממנה, שלא תוסיף ותדבר כדברים האלה. ובעוד העגלה מתקרבת אל מחוץ לשכונות, אל קצוי־העיר, הוא אוזר שארית אונו ומבקש להפיח „רוח־חיים" בנערה האבלה, המבקשת את מותה, והוא מתאמץ להוכיח לה על־פי סופרים וספרים, שרק החיים הם תכלית הבריאה, וכל המסתכל הסתכלות עמוקה ונכונה, רואה בטבע כולו רק את ה„פרינציפ" של החיים—ואפילו במות יש לראות, כדברי גיתה, „אך תחיה חוזרת בגלגל־החיים הנצחי"...

ואולם באותו רגע דממה העגלה לפני בית־חולי־הרוח, אהובה הנערה ירדה ראשונה ומשכה בפעמון, וכרגע יצא לקראתה הרופא, מנהל בית־החולים, שכבר המתין לבואה בשעה זו, והנערה הובאה אל חדרה, שהיה מזומן לה, מסודר כולו ומלבין במטתו הקטנה, מטת־ילדים.

והנה זכה אורי באותה שעה לאשר לא זכה מעולם, ושלומים גדולים באו לו לפתע, ללא צפיה: כשהובא אורה׳לה לאחר שעה קלה רחוצה מחדש ולבושה בבגדי בית־החולים המלבינים, הפשוטים, והושכבה במטתה הקטנה, לא יכלה עוד אהובה חפץ לעמוד הכן על רגליה, נתמוטטה וצנחה ונפלה — — ונפלה לתוך זרועותיו של אורי ונשענה אל לבו; והוא נושא עליו את עטרת־הגויה, מרעיד כולו ומשומם ומשוע לעזרה. וכאשר פקחה את עיניה, עדיין נשארה עומדת על ידו, משעינה את ראשה על כתפיו וגועה בבכיה.

וכעבור עוד שעה מעטה הלכו שניהם ברגל, בתוך הגשם שברחובות ובתוך המים, והיא מבארת לו במלים פשוטות וברורות שהנה עתה, בשעה זו, מצאה סוף־סוף את דרכה בחיים:

— כאן, בפרוזדורים אלה, מקומי... כאן, אורי, אותו האויר הנחוץ לי ולשכמותי...

ואחר שתיקה קלה:

— מי יודע, אם לא עוד מחר אהיה כאן...

ובלחש, כדרכה, כמי שמדובב אך לעצמו:

— אליה אלך, אל אורה׳לה, ואשב על ידה ואשמש אותה...

ואורי נצבט בו לבו מאד בשמעו את דבריה, והיא מוסיפה ומדברת בהתרגשות:

— „חג־אירושין" הכינו לי ללילה הזה... אבל אני אינני רוצה ב„חתנים"... לא, לא, לא יצא מזה כלום. לא, לא...

ובעמדה לפני בית־אחותה, הושיטה לו את ידה, ובחיוך־רוך בפניה, כמי שמבקש לנחם אבלים, הטיפה לו דברי־נחמה:

— שם, אורי, בקצוי־העיר, נתראה... שם תבוא, ואני אצא לקראתך בבגדי המלבינים ואקבל אותך ונשוחח יחדיו... בודאי תבוא... הלא אתה טוב כל־כך...

הֶחוֹתה לו שלום ודלגה אל בית אחותה. ואחר הלך הוא מדודות ברחוב, בגשם, ובא הנה — והנה לפניו חדר־האכילה המתוקן לסעודה, ולבו נצבט בו מאד על „אהבתו", שהגיעה לסופה, והוא כואב על חמדת הנערה, שתסוף שם בקצוי־העיר; שתבול שם, שתכמש ותתנוון — —

ובחוץ מיללים רוחות־חורף. טפות גשם גדולות עם טפות־ברד הולמות על התריסים המוגפים, והוא רואה לעיניו אך את „ארון־המות" הקטן, הנישא על כתפים ביום זה וברחוב המעולף תכריכים...

אותה שעה הקיצה הזקנה מירה מתנומתה לשמע דפיקות הגשם והברד על אשנבה, הסתכלה בתוך חדרה, שהחשיך עתה שבעתים עם בוא הערב, לא ידעה תחילה את יום־השבוע, את השעה, אלא משראתה את השולחן הערוך, שהציץ בקצהו לתוך חדרה, זכרה מיד את הכל, והתחילה קוראה לאיקה׳לה המשרתת, שתבוא אליה.

ואולם מיד קם ורץ אל חדרה אורי מפינתו בסלון, והוא אינו מבחין תחילה בגוש הבגדים, שבתוך גוש הכלים אשר על המטה, ורק לאחר שהזקנה קוראה אותו בשמו, הוא מתקרב ויושב, כדרכו, בקצה מטתה. אחריו באה איקה׳לה והביאה לזקנה את הקפה הטוב שלה עם הקרום העבה, עלתה על מטתה וסלקה מן האשנב שלמעלה את הוילון הקטן, ובתנועות הדיוטיות, שהיה בהן בטוי גלוי, שהיא עשירה היום ב„סוד", שאסור עליה לספרו, יצאה את החדר והפנתה את ראשה ועקמה את פיה העקום לאורי, כמתרה בו, שאף הוא לא יגלה כלום, כי אסור; „אסור־חזיר".

ואולם הזקנה נגשה מיד אל הענין בלא כל קפנדריות ושאלה על בת נכדתה, על אורה׳לה, לשלומה. עיניה נתכסו בדוק של דמעות, ומבעד לאשנב שלמעלה ירד האור והאיר במקצת את ערמת הקמטים שעל פניה, שבתוכם נתגלגלה מקמט לקמט דמעה אחת או שתים, ועברה מיד והתחילה לדבר על ענינים אחרים, על בעלה דברה, על בעלה שבגן־עדן, שלכל ענין ענין נלוה הוא בהרהוריה בימים האחרונים, וספרה שהוא, ע״ה, לא היה יכול לשאת את כל תהלוכות הבית הזה: הנה ערכו את השולחן הזה, הגדול, להבל ולריק. ליבה׳לה לא תקח את ה„אמריקאי". עורים הם כולם, אף־על־פי שעיניהם כל־כך גדולות. אלא שהיא כבר רחוקה מכל הענינים האלה, והיא יודעת שעוד מעט תסתלק מכל זה ותשאיר את הכל לאנחות — כאשר השאיר הוא, נ״ע, את הכל לאנחות, לאנחותיה, ונסתלק לו. ואחר התחילה שוב לוחשת כמו לעצמה, כמתוך חולשה: מן הבוקר נסתלקו כולם... ברחו ונשמטו מן הבית בסוד... אחד אחד...

ואולם כאן, כנראה, גדל כאבה מאד, והזקנה לא יכלה לעצור עוד ברוחה, ראשה צנח מאחור על כרה, והיא לוחשת לעצמה רק את שמה של בת נכדתה הקטנה, אורה, אורה׳לה, שבא עליה היום האסון — לוחשת ומניעה את שפתותיה בהרהוריה המטושטשים־האבלים, ורואה דמויות של מחזות־אימים, ורואה את המות מרחף לעיניה, מרחוק, והוא מתקרב ובא אל הבית, אל מטתה — הרגישה מחנק בגרונה, בנשימתה, התאמצה להרים ראשה ולא יכלה והורתה בידה לאורי, שיבוא לה לעזרה.

אורי השקיט אותה ובקשה, שתנוח על כרה, והוא יושב מרעיד כולו מאימה, שמא, מי יודע, תוציא הזקנה את נשמתה, והוא יחידי עמה בחדר. ואחר יבואו כולם ויתישבו לשולחן, לסעודה,

ליין, ולא ידעו כלל, שהוא יושב כאן על יד הזקנה, זקנתם המתה.

וכדרכו נשטף בתוך דמיון זה, וראה עצמו יושב כאן, בחדר החשוך, האפל, כל הלילה כולו, על יד גופו של ה„בר־מינן״; שוקט הוא יושב, כמתוך הנאה עמוקה, מין „עונג״ מיוחד, ואינו מפריע את שמחת הבית — את שמחתה של אהובה חפץ, שמביאים לה חתן עשיר לביתה, והוא „נותן להם״, שיחולו, שינגנו, שישתכרו ויתהוללו, והוא לבדו יושב על יד המת עד הבוקר. ובבוקר יקרא בסוד את אהובה חפץ אל החדר, ממטתה יקראנה, בעוד אשמורות עיניה עצומות לאחר ליל־התענוגות, ויראה לה את זקנתה המתה וילחש לה על אזנה, שלמענה, אך למענה, עשה הוא את הדבר הזה ושמר על הזקנה המתה לבדו־לבדו, כי לא חפץ להפריע לה באשרה הגדול...

ואולם פתאום הופרע מדמיונו. הזקנה נרעדה כולה והגביהה את ראשה מעל הכר בתנועת־גוף איתנה מאד ועיניה באשנב הקטן שלמעלה — עיני אימים למשמע הרעמים בחוץ והברקים, שהצליפו באותו רגע את אורם על פני שמשות האשנב.

מה זאת? — שאלה. ואולם אז הואר האשנב שנית ושלישית באור מצליף, ואחריו נשמע הרעם בגלגל בקול תרועת־נצחון גדולה, וכך הליפות, הברק והרעם והרעם והברק. ולאחר זה הלמו שוב טפות־הגשם החזקות על התריסים והפחים, ואורי לא ידע עוד נפשו, הסתכל על סביביו ובקש מאד בלבבו, שישובו־נא במהרה בני־הבית, למען לא ישאר לבדו עם הזקנה, עם החשכה, עם הרעמים ועם המות.

ואולם הזקנה אך ישבה ושאלה: מה זאת? מה זאת? בתמיהה רבה שאלה, והשאלה היתה דומה, כאילו לא אל ענין הברק והרעם והגשם היא מכוונת, אלא שאלה סתם, שאלת־אימים גדולה לתוך חללו של עולם — מה זאת? — לשם מה זאת?

— מה זאת? — ואורי לא נענה לשאלה, כי אף הוא אך שאל בלבבו אותה שאלה, ונפשו עגומה עליו במאד.

ואולם המחזה היה עוד מרעיד יותר: בגבור החשכה בבית לא יכלה עוד איקה׳לה המשרתת לעצור בתוגתה ובסודה, שחנקוה כל היום כולו, ובהרעם הרעם ובהברק הברק על פני חלונות המטבח, שעבדה בו, נרעדה, נפחדה, נתיראה מעצמה, בקשה להתחזק ולא יכלה — ופרצה בצעקה הדיוטית לחדר הזקנה, נפלה לארץ, התפתלה כנחש, תלשה שערותיה וצעקה, ש ה י א הולכת למות; ה נ ה היא הולכת למות. „אינני יכולה עוד! אינני יכולה עוד!״ — התרוממה מעל הארץ, התנפלה על הזקנה במטתה, התחילה מנשקתה בפניה ומתחננת לפניה שלא תמות; לא תמות; היא אינה יכולה עוד. היא אינה יכולה להשאר לבדה.

ואולם אז נשמעו מצעדי־רגלים מרובים על פני המדרגות הרעועות; מדרגות העץ. בני־המשפחה חזרו. ליל־הסעודה הלך וקרב.

(המשך יבוא)

שְׁנָת

שְׁנָת, שְׁנָת עֲמֻקָּה,
רְפוּדָה בִּדְמְמַת־לֵיל,
אֲשֶׁר קְרִיאָה מֵרְחוֹב, קוֹל רֶנֶן, הֹלֶם צַעַד
וְדִרְדּוּר חֲרִישִׁי
מִתְלַקֵּחַ פֶּתַע. עָמוּם־שְׁעָטָה,
יֵשׁ יַחְלְפוּ בַּעֲדָהּ, הִתְגַּלְגֵּל וַחֲלֹף,
אַךְ לֹא יִקְרְעוּ קֶרַע
אֶת הַמַּעֲטֶה סְכוּךְ־הַחֲלוֹם, הַמַּעֲטֶה לְלֹא־זְמָן
אֲשֶׁר לַמֶּרְחָב —

בָּאֹפֶל הַמִּסְתַּתֵּר,
אֲשֶׁר כָּבְדוֹ יֵלֵךְ הָלֹךְ וְהִמֹּג,
תַּשִּׂיג הַשֵּׁנָה
אֶת כָּל גַּלֵּי הָאוֹר וְהַהֶמְיָה הַקְּצָרִים,
הַמִּדַּרְדְּרִים חִישׁ, הַדַּרְדֵּר וּגְלֹשׁ
עַל שְׂפַת הַקֶּשֶׁב הַמְנַמְנֵם
וְנַפֵּץ יְנַפְּצוּ
אֶת הַשִּׁרְיוֹן הַמִּתְפּוֹרֵר
שֶׁל קוֹנְכִית־הַנְּשָׁמָה —

עַד עִם תִּשְׁכַּב בָּאַחֲרוֹנָה
עֲרֻמָּה, כּוֹאֶבֶת, חִדְלַת־מָגֵן
בָּאוֹר וּבָרַעַשׁ
שֶׁל הַיּוֹם הָעוֹלֶה
וְשִׁרְיוֹן חָדָשׁ
תִּיצוֹר מִסְּבִיבָהּ
מֵעֵרוּת נִקְשָׁה, חֲשׁוּלַת־יוֹם.

י. ליכטנבום

מִמְשְׁלֵי גוֹטָמוֹ בּוּדְהוֹ

משל הנחשים

הנה הדברים אשר שמעתי. באחת הערים התגורר המרומם אצל סַוּתִי, ביער־המנצחים, בגן אנַתפינדיקוס. ויהי היום ואחד הנזירים ושמו אריתו, אשר היה לפנים ציד־נשרים, הביע את דברי־התהפוכות האלה: „על־פי התורה שהשמיע המרומם שומע אני, כי המעשים אשר המרומם אמר עליהם שהם מעשים משחיתים, אינם מביאים בהכרח כליון לעושיהם". ויגיע הדבר לאזני נזירים רבים, כי נזיר אחד ושמו אריתו, אשר היה לפנים ציד־נשרים, קבע בלבו דעה נלוזה זו. ויקומו וילכו הנזירים אל המקום אשר הנזיר אריתו, מי שהיה לפנים ציד־נשרים, שוכן שם, וידברו אליו את הדברים האלה:

„האמת הדבר, אשר יאמרו עליך, אחינו אריתו, כי קבעת בלבך את הדעה הנלוזה לאמר: „על־פי התורה שהשמיע המרומם שומע אני, כי המעשים, אשר המרומם אמר עליהם שהם מעשים משחיתים, אינם מביאים בהכרח כליון לעושיהם?"

„כדבריכם כן הוא, אחי, על־פי התורה שהורה המרומם אמנם שומע אני, כי המעשים, אשר המרומם אמר עליהם שהם מעשים משחיתים, אינם מביאים בהכרח כליון לעושיהם".

ויבקשו הנזירים ההם להוציא את הדעה הנלוזה הזאת מלב הנזיר אריתו, אשר היה לפנים ציד־נשרים, ויפנו אליו, וידברו אליו, ויטיפו לו לאמר: „אל־נא תדבר כדברים האלה, אחינו אריתו, אל־נא תתקן את תורת המרומם, לא טוב הדבר אשר יבוא אדם לתקן את תורת המרומם, לא יתכן כי אמר המרומם כדברים האלה. בהרבה דרכים, אחינו אריתו, פרש לפנינו המרומם את המעשים המשחיתים, והמעשים האלה מביאים בהכרח כליון לעושיהם. הלא כה אמר המרומם, אשר התאוות אין כחן להשביע את נפש האדם והן מלאות מכאובות ויסורים וכף־העוני מכרעת. לעצמות חשופות המשיל המרומם את התאוות, לקרעי־בשר המשיל המרומם את התאוות, לתבן מתלקח המשיל המרומם את התאוות, לגחלים בוערות המשיל המרומם את התאוות, לדברי־חלומות המשיל המרומם את התאוות, למעשי־קבצנות המשיל המרומם את התאוות, לפירות־עץ המשיל המרומם את התאוות, לפיות־חרבות המשיל המרומם את התאוות, לחודי־חניתות המשיל המרומם את התאוות. הלא כה אמר המרומם, כי התאוות דומות ללועות־נחשים והן מלאות מכאובות ויסורים וכף־העוני מכרעת".

ואולם הנזיר אריתו, אשר היה לפנים ציד־נשרים, החזיק בכל עוז בדעה הנלוזה שנקבעה בלבו ולא שעה אל דברי הנזירים ההם, אשר דברו אליו כזאת ואשר הורוהו כזאת ויענם לאמר: „לא כן עמדי, אחי, כי על־פי התורה שהשמיע המרומם שומע אני, כי המעשים, אשר המרומם אמר עליהם שהם מעשים משחיתים, אינם מביאים בהכרח כליון לעושיהם".

ויהי כראות הנזירים ההם, כי אין לאל ידם להוציא את הדעה הנלוזה מלב אריתו, אשר היה לפנים ציד־נשרים, ויקומו וילכו אל המקום אשר המרומם שוכן שם, ויברכו את המרומם בשלום וביראת־הכבוד וישבו לצדו. ויענו הנזירים ההם וידברו אל המרומם את הדברים האלה:

„אדוננו, הנה יש נזיר אחד ושמו אריתו, והוא היה לפנים ציד־נשרים. ויביע הנזיר ההוא את הדעה הנלוזה לאמר: „על־פי התורה אשר השמיע המרומם שומע אני, כי המעשים, אשר המרומם אמר עליהם שהם מעשים משחיתים, אינם מביאים כליון לעושיהם". ויהי כאשר שמענו את הדבר ונקום ונלך אל אריתו ונשאלהו אם אמת בפי השמועה הזאת. ויען ויאמר הנזיר אריתו, אשר היה לפנים ציד־נשרים, לאמר: „כדבריכם כן הוא, אחי, על־פי התורה שהשמיע המרומם אמנם שומע אני, כי המעשים אשר המרומם אמר עליהם שהם מעשים משחיתים, אינם מביאים בהכרח כליון לעושיהם". אז בקשנו, אדון, להוציא את הדעה הנלוזה הזאת מלב הנזיר אריתו, אשר היה לפנים ציד־נשרים, ונפן אליו, ונדבר אליו ונורהו לאמר: „אל־נא תדבר כדברים האלה, אחינו אריתו, אל־נא תתקן את תורת המרומם, לא טוב הדבר אשר יבוא אדם לתקן את תורת המרומם, לא יתכן כי אמר המרומם כדברים האלה. בהרבה דרכים, אחינו אריתו, פרש לפנינו המרומם את המעשים המשחיתים, והמעשים האלה מביאים בהכרח כליון לעושיהם. הלא כה אמר המרומם, אשר התאוות אין כחן להשביע את נפש האדם והן מלאות מכאובות ויסורים וכף־העוני מכרעת. לעצמות חשופות המשיל המרומם את התאוות, לקרעי־בשר המשיל המרומם את התאוות, לתבן מתלקח המשיל המרומם את התאוות, לגחלים בוערות המשיל המרומם את התאוות, לדברי־חלומית המשיל המרומם את התאוות, לפירות־עץ המשיל המרומם את התאוות, לפיות־חרבות המשיל המרומם את התאוות, לחודי־חניתות המשיל המרומם את התאוות. הלא כה אמר המרומם, כי התאוות דומות ללועות־נחשים והן מלאות מכאובות ויסורים וכף־העוני מכרעת". כזאת וכזאת, אדוננו, דברנו אליו, כזאת וכזאת הורינו אותו, אבל הנזיר אריתו, אשר היה לפנים ציד־נשרים, החזיק בדעה הנלוזה שלו בכל עוז ויעננו לאמר: „לא כן עמדי, אחי, כי על־פי התורה שהשמיע המרומם שומע אני, כי המעשים, אשר המרומם אמר עליהם שהם מעשים משחיתים, אינם מביאים בהכרח כליון לעושיהם". וכראותנו שאין לאל ידנו להוציא את הדעה הנלוזה הזאת מלב הנזיר אריתו, אשר היה לפנים ציד־נשרים, גמרנו להודיע את הדבר למרומם".

ויפן המרומם אל אחד הנזירים ויאמר אליו:

„לך־נא, נזיר, אל הנזיר אריתו, אשר היה לפנים ציד־נשרים, ואמור אליו בשמי לאמר: המורה קורא לך, אחי אריתו".

„הנני, אדוני", ענה הנזיר ההוא את המרומם, ויקם וילך אל המקום אשר הנזיר אריתו, מי שהיה לפנים ציד־נשרים, שוכן שם וידבר אליו לאמר:

„המורה קורא לך, אחי אריתו".

„טוב הדבר, אחי, הנני ללכת אליו!" ענה הנזיר אריתו, מי שהיה לפנים ציד־נשרים, את הנזיר ההוא, ויקם וילך אל המקום אשר המרומם שוכן שם, ויברך את המרומם ביראת־הכבוד וישב לצדו. ויפן המרומם אל הנזיר אריתו, אשר היה לפנים ציד־נשרים, וידבר אליו לאמר:

„האמת הדבר, אריתו, שנקבעה בלבך הדעה הנלוזה הזאת: „על־פי התורה שהשמיע המרומם שומע אני, כי המעשים, אשר המרומם אמר עליהם שהם מעשים משחיתים, אינם מביאים בהכרח כליון לעושיהם"?

„אכן אמת הדבר: כי אמנם, אדוני, על־פי התורה שהשמיע המרומם שומע אני, כי המעשים, אשר המרומם אמר עליהם שהם מעשים משחיתים, אינם מביאים בהכרח כליון לעושיהם".

"מפי מי איפוא שמעת, אדם פותה, כי אני הוריתי תורה כזאת? האם לא פרשתי ובארתי את המעשים המשחיתים בדרכים הרבה? האם לא אמרתי, כי המעשים האלה מביאים בהכרת כליון לעושיהם? אמור אמרתי, כי התאוות אין כחן להשביע את נפש האדם והן מלאות מכאובות ויסורים וכף־העוני מכרעת. לעצמות חשופות המשלתי את התאוות, לקרעי־בשר המשלתי את התאוות, לתבן מתלקח המשלתי את התאוות, לגחלים בוערות המשלתי את התאוות, לדברי־חלומות המשלתי את התאוות, לפירות־עץ המשלתי את התאוות, לפיות־חרבות המשלתי את התאוות, לחודי־חניתות המשלתי את התאוות. אמרתי, כי התאוות דומות ללועות־נחשים, מלאות מכאובות ויסורים וכף־העוני מכרעת. באין־דעת ובאין־הבין אתה מבקש, כסיל אדם, לתקן את התורה שהוריתי, והנך חופר לך קבר בעצם ידיך ומגולל עליך אשמה כבדה וימים רבים יהיה לך הדבר, כסיל אדם, למקור צרה ועוני".

ויפן המרומם אל הנזירים ויאמר:

"מה דעתכם, הנזירים? האם לא הצית הנזיר הזה, אשר היה לפנים ציד־נשרים, אש בחֶבר־הגאולה שלנו?"

"איך יכול היות כדבר הזה, אדון? לא, אדון, לא יתכן הדבר!"

לשמע הדברים האלה ישב אריתו, אשר היה לפנים ציד־נשרים, על מקומו והוא נאלם ומשומם, גוו שח וראשו מורד לארץ, פניו אדומים כאש והדָבר אין בפיו. ויהי כראות המרומם את הנזיר אריתו, אשר היה לפנים ציד־נשרים, והנה הוא יושב נאלם ומשומם, גוו שח וראשו מורד לארץ ואודם בוער מכסה את פניו והדָבר אין בפיו, וידבר אליו לאמר: "הדברים אשר דברת אך פרי מחשבתך הנלוזה הם, איש פותה; הבה אחקור ואדרוש מה בפי הנזירים".

ויפן המרומם אל הנזירים וידבר אליהם לאמר:

"הגם אתם תפרשו את התורה שהשמעתי ככל אשר יפרש אותה הנזיר הזה, אריתו, מי שהיה לפנים ציד־נשרים, אשר באין דעת ובאין הבין הוא מתקן את תורתי וחופר לו קבר בעצם ידיו ומביא עליו אשמה כבדה?"

"אין זאת, אדון! הלא בדרכים רבות פרש ובאר לנו המרומם את טיב המעשים הרעים, אשר יביאו בהכרת כליון על עושיהם. הלא כה אמר המרומם, אשר התאוות אין כחן להשביע את הנפש והן מלאות מכאובות ויסורים וכף־העוני מכרעת. לעצמות חשופות המשיל המרומם את התאוות, לקרעי־בשר המשיל המרומם את התאוות. לתבן מתלקח המשיל המרומם את התאוות, לגחלים בוערות המשיל המרומם את התאוות, לדברי־חלומות המשיל המרומם את התאוות, למעשי־קבצנות המשיל המרומם את התאוות, לפירות־עץ המשיל המרומם את התאוות, לפיות־חרבות המשיל המרומם את התאוות, לחודי־חניתות המשיל את התאוות. הלא כה אמר המרומם, כי התאוות דומות ללועות־נחשים והן מלאות מכאובות ויסורים וכף־העוני מכרעת".

"אשריכם, הנזירים, אשריכם, הנזירים שלי, כי בין תבינו את התורה שהשמעתי לאשורה. אמנם בדרכים רבות פרשתי ובארתי לכם את טיב המעשים המשחיתים וכי הם מביאים בהכרת כליון על עושיהם. אמור אמרתי, כי התאוות אין כחן להשביע את נפש האדם והן מלאות מכאובות ויסורים וכף־העוני מכרעת. לעצמות חשופות המשלתי את התאוות, לקרעי־בשר המשלתי את התאוות, לתבן מתלקח המשלתי את התאוות, לגחלים בוערות המשלתי את התאוות, לדברי־חלומות המשלתי את התאוות, למעשי־קבצנות המשלתי את התאוות, לפירות־עץ המשלתי את התאוות, לפיות־חרבות המשלתי את התאוות, לחודי־חניתות המשלתי את התאוות. אמרתי, כי התאוות דומות ללועות־נחשים והן מלאות מכאובות ויסורים וכף־העוני מכרעת. ואולם הנזיר הזה, אריתו, מי שהיה לפנים ציד־נחשים, מבקש לתקן באין הבין את התורה שהוריתי והנה הוא חופר לו קבר בעצם ידיו ומביא עליו אשמה כבדה. והדבר הזה יהיה ימים רבים לאיש פתי זה למקור צרה ועוני. ואולם לא יתכן הדבר אשר ימצא תאוות אחרות חוץ מן התאוות האלה אשר אמרתי פה, חוץ מן התאוות שאנו מכירים אותן, חוץ מן הדברים שאנו חושבים אותם לתאוות.

"אמנם, נזירים, יש פתאים אשר קנה יקנו להם את התורה. ואף כי קנו להם דעת התורה, הנה לא יחקרו ולא ידרשו בחכמה את הרעיון האצור בדברי הלקח. ויען אשר לא יחקרו ולא ידרשו בחכמה את הרעיון, לא ימציאו להם דברי־הלקח בינה והשכל. הם ילמדו את התורה אך לבעבור יוכלו להפיח עליה דברים ולהביע את דעתם. הם לא יבחינו את התכלית, אשר למענה ילמדו את התורה. ודברי־הלקח, אשר לא הבינו אותם לאשורם, יהיו להם ימים רבים למקור צרה ועוני. ויען מה? יען וביען, הנזירים, אשר לא הבינו את דברי־הלקח לאשורם. הם נמשלו, הנזירים, לאיש המבקש לצוד נחשים, והוא מבקש נחשים והולך לצוד נחשים ומוצא נחש גדל־מדות ואוחזו בגוו או בזנבו: והנחש משתער עליו ונושכו בידו, בזרועו או באבר אחר מאברי גופו, ואחריתו מות או מכאובות־מות. ויען מה? יען וביען, נזירים, אשר אחז את הנחש לא כראוי. וכמו כן, נזירים, ישנם בני־אדם, אשר התורה שלא הבינוה כראוי תהיה להם ימים רבים למקור צרה ועוני. ויען מה? יען וביען הנזירים, אשר לא הבינו את דברי־הלקח לאשורם.

"ואולם, נזירים, יש ויש גם בנים יקרי־רוח, אשר יקנו להם את דעת התורה, ואחרי קנותם את דעת התורה יחקרו וידרשו בחכמה את הרעיון האצור בדברי־הלקח. ויען חקרו את הרעיון בחכמה, ימציאו להם דברי־הלקח בינה והשכל. הם לא ילמדו את התורה לבעבור הפיח עליה דברים ולחוות דעה. הם יבחינו את התכלית, אשר לשמה ילמדו את התורה. ודברי־הלקח, אשר הבינו אותם לאשורם, יהיו להם למקור ברכה וישועה. ויען מה? יען וביען, נזירים, אשר הבינו אותם לאשורם. הם נמשלו לאיש המבקש לצוד נחשים והוא מבקש נחשים והולך לצוד נחשים ומוצא נחש גדל־מדות ואוחזו במקל אשר דמות מזלג לו ולוחצו לארץ, ואחרי אחזו אותו כראוי במקל אשר דמות מזלג לו, ואחרי לחצו אותו לארץ, יחזיקנו בכל עוז בצוארו: אם גם יסֹב הנחש בגוו את ידו או את זרועו או אבר אחר מאברי גוף האיש הזה, אין לו לפחד לא מפני המות ולא מפני מכאובות מות. ויען מה? יען וביען, הנזירים, אשר אחז בנחש כראוי. כמו כן, נזירים, יש ויש בנים יקרים, אשר דברי־הלקח שהבינום לאשורם יהיו להם ימים רבים למקור ברכה וישועה. ויען מה? יען וביען אשר הבינו את דברי־הלקח לאשורם.

"אי לזאת, נזירים: חלק הרעיון האצור בדברי, אשר תבינו אותו לאשורו, שמרו בלבבכם היטב; ואולם חלק הרעיון האצור בדברי, אשר לא תבינוהו לאשורו, עליו אדבר עמכם, למען יהיו נזירים היודעים את התורה לאשורה.

"הנני לדמות לכם, נזירים, את התורה לרפסודה, אשר

טובה היא לאדם להמלט על ידה, אבל לא להחזיק בה. שמעו איפוא את דברי ושמרו אותם היטב בלבבכם״.

„הננו לשמוע, אדון!״ ענו הנזירים את המרומם בשים־לב. והמרומם פתח ואמר כדברים האלה:

„משל לאדם, אשר יעבור למסעותיו בארץ ויבוא אל נהר גדול ורחב־ידים, אשר שפתו מעבר מזה מלאה סכנות ומוראים, תחת אשר שפתו מעבר השני בטוחה ואין בה סכנות ומוראים, אבל אין אניה לעבור את המים, אין גשר לעבור אל עבר הנהר. ואמור יאמר האיש הזה בלבו: „הנה נהר גדול ורחב־ידים, שפתו אשר מעבר מזה מלאה סכנות ומוראים, תחת אשר שפתו מעבר ההוא בטוחה היא ואין בה סכנות ומוראים, ואולם אין אניה לעבור בה את המים, ואין גשר לעבור בו אל העבר השני. אולי אצבור קנים וגזעי־עצים, ענפים ועלים ואחברם יחד להיות לרפסודה, וברפסודה זו אשב ואחתור בידי וברגלי ואעבור בשלום אל שפת הנהר אשר מעבר השני?״ ויקם האיש ויצבור קנים וגזעי־עצים, ענפים ועלים ויחברם יחד לרפסודה וישב על הרפסודה הזאת בתוך ויחתור בידו וברגליו ויגיע שלום אל העבר השני. וכאשר נצל ועבר אל שפת הנהר אשר מעבר השני באה מחשבה בלבו: „אכן יקרה לי הרפסודה הזאת לאין ערוך. ברפסודה הזאת הגעתי שלום אל עבר הנהר בחתרי בידי וברגלי במים. אולי ארים את הרפסודה הזאת ואניחנה על ראשי, או אסבלנה על כתפי ואלך אל כל אשר תהיה רוחי ללכת?״ מה דעתכם על הדבר הזה, נזירים? והנכון יהיה המעשה אשר יעשה האיש הזה ברפסודה?״

„לא נכון יהיה המעשה, אדון!״

„ומה איפוא, נזירים, על האיש הזה לעשות לבעבור ינהג ברפסודה כראוי וכיאות לה? אחרי הנצלו ואחרי עברו בשלום את הנהר עליו לחשוב בלבו לאמר: „אכן יקרה לי הרפסודה הזאת לאין ערוך: ברפסודה הזאת הגעתי שלום אל עבר הנהר בחתרי בידי וברגלי במים. אולי טוב אשר אניח את הרפסודה על שפת הנהר או אטביענה במצולה ואלך אל כל אשר תהיה רוחי ללכת?״ על־ידי עשותו כמעשה הזה ינהג האיש הזה ברפסודה כראוי וכמשפט. והנה גם אנכי, נזירים, הקימותי את תורתי להיות לאדם לרפסודה, אשר טובה היא להמלט על ידה ולא להחזיק בה.

„הֲלֹא בִין תָּבִינוּ אֶת מְשַׁל הָרַפְסוֹדָה,
אַתֶּם הַנְּזִירִים,
הַגִּיחוּ גַּם אַתֶּם אֶת הַטּוֹב וְהַנָּכוֹן,
וּמַה־גַּם אֶת־הָרַע וְהָעָוֶל.

„שש תורות נלוזות יש בעולם, נזירים, ומה הן שש התורות האלה? הנה איש מן האנשים הפשוטים, אשר אין לו נסיון, אשר לא ישא נפשו אל הקדושים, אשר לא ידע את התורה הקדושה ואשר רוחו זרה לתורה הקדושה — אשר לא ישא נפשו לנדיבי־העם, אשר לא ידע את תורת נדיבי־העם ורוחו זרה לתורת נדיבי־העם, — והאיש הזה יתבונן אל גויתו ויאמר: „הגויה הזאת לי היא, אך אני היא, אך עצמותי היא״; הוא יתבונן אל הרגש ויאמר: „הרגש הזה לי הוא, אך אני הוא, אך עצמותי הוא״; הוא יתבונן אל התחושה ויאמר: „התחושה הזאת לי היא, אך אני היא, אך עצמותי היא״; הוא יתבונן אל ההבדלות ויאמר: „ההבדלות האלה לי הן, אני הן, אך עצמותי הן״; ואשר עיניו תראינה ואזניו תשמענה, ואשר לבו יחשב יכיר וישיג, ואשר רוחו תחקור ותבחון — אף על זה יאמר: „כל זה שלי הוא, כל זה אני הוא, כל זה עצמותי הוא״; וגם על חוק האמונה האומר: „הנה זה הוא העולם, הנה זו היא הנפש, כזאת אהיה אחרי מותי, לא־כלה, קיים, נצחי, ללא־תמורה, שוה לעולם היה אהיה לנצח״ — גם עליו יאמר: „כל זה שלי הוא, כל זה אני הוא, כל זה עצמותי הוא״.

„ואולם התלמיד הקדוש ורב־הנסיון, אשר ישא נפשו אל הקדושים, היודע את התורה הקדושה, המלומד בתורה הקדושה — אשר ישא נפשו אל נדיבי־העם ויודע את תורת נדיבי־העם ומלומד בתורת נדיבי־העם — הוא מתבונן אל גופו ואומר: „לא לי הוא, לא אני הוא, לא עצמותי הוא״; הוא מתבונן אל הרגש ואומר: „לא לי הוא, לא אני הוא, לא עצמותי הוא״; הוא מתבונן אל התחושה ואומר: „לא לי היא, לא אני היא, לא עצמותי היא״; הוא מתבונן אל ההבדלות ואומר: „לא שלי הן, לא אני הן, לא עצמותי הן״; ואשר יראה ואשר ישמע ואשר יחשב ואשר יכיר ואשר ישיג ויחקור ואשר יבחין ברוחו — גם על זה יאמר: „כל זה לא לי הוא, לא אני הוא, לא עצמותי הוא״; וגם על חוק האמונה האומר: „הנה זה הוא העולם, הנה זאת היא הנפש, כזאת אהיה אחרי מותי, לא־כלה, קיים, נצחי, ללא־תמורה, לעולם שוה היה אהיה לנצח״, — גם עליו יאמר: „לא לי הוא, לא אני, לא עצמותי הוא״. ויען אשר יתבונן ככה אל הדברים שבעולם, לא יבואנו רטט ללא־בינה״.

ויהי כשמוע אחד הנזירים את הדברים האלה, ויפן אל המרומם וישאלהו: „הכי יוכל לבוא על האדם רטט ללא־בינה על־פי סבות חיצוניות?״

(סוף יבוא)

עברית מאת י. ל. ברוך

שורות

מאת יעקב פיכמן

ס ג נ ו נ י ם

בילדותי, כשהעולם היה עוד כבד מלבלוב, אהבתי או הסגנון השופע. אהבתי את יפי הבטוי, המרנן מאליו, מתוך עושר צליליו ועושר צבעיו. שפע הנוער הוא, אשר כוסו רויה. הרננה אשר תכסה על כל תהום. לא נוצרה נגינה אלא כד לכסות... אז לא ידעתי עוד את הסכנה שבניגון, כי את נפש מלא ואת נפשי הפריח. אחר־כך התחלתי מבחין גם את הפוגם בו, ומעט מעט נעשה חשוד עלי. אך משהו מן האהבה א „הניב המרנן״ נשאר בי עד היום. הניגון כאמצעי של הבחנה כבקורת הבטוי האחרונה — כוחו נאמן תמיד.

ואל נא ידוכא כליל!

*

סגנון הכוח — הוא אינו יכול שלא לעורר התפעלות לשון המאושרים הוא; הבטוי של השלמים. התוכן הוא הגול תמיד עם לבושו. התוכן והלבוש שאין להבדיל ביניהם. הכ צומח ועולה ובולט כאן בבת אחת. הניב מזנק, כנמר מתוך מאורת יער, ומתגלה לפנינו בכל כוחו ובכל יפיו. אין כאן פגם, אן סימן לפגם — אכן זה עצמו הוא כבר בכלל פגם. הכרת הכוח הרגשת הכוח היתרה — כל זה מעורר תמיד התפעלות בה במד שהוא מרחיק ומעכב מלגשת קרוב עד מאד... מה שנאמר ע הסוף, מדכא עד הסוף. זהו השפע, הבא ונפסק בבת אחת.

אין זה סגנון לצרכי־יחיד, ואת עולמו אינו הולם. אב זהו נדבך־ההגנה. הכוח המזיז. המרים, המסיע. כן, ככל כ מגין — הוא מעיק עלינו לפעמים. אבל הוא המוליך נכוחות

*

סגנון המעונים – בו הכרתי רק עם ראשית ימי הבגרות. הוא גם סגנונם של המבוגרים — של הנולדים בבגרותם. מסוך בו תמיד היגון הרב של הנולד מעורטל. של עולם שאין ניב לו. הכל כאן כמו נתק מן האדמה ושרשיו בעומק העליון. הרוח כאן שלטת–ואינה כובשת. ואולי מסתלקת לרצונה מכבוש. הרצון לבטוי מדוכא כאן על־ידי הבוז לו. ברם הכוח שלא להביע חזק כאן שבעתים מן הכוח להביע — וזה עצמו יקר מכל הבעה. ענוי־הבטוי הוא המצטרף לבטוי, המרומם אותו על כל בטוי.

ניגון חנוק זה שבמחתרת גם הוא אינו ניגוני; אבל מכל מקום שהוא מגיע אלי, אני מטה אליו את אזני ולבבי. בסגנון זה יש תמיד משום התחלה, ונופו. הדל מבחוץ, נטוי על הבאות.

*

הסגנון לראוה הוא ההתגדרות בלבוש כשהוא לעצמו. הלבוש כאן קודם לכל – לפנים, למחשבה, אפילו לקו החיצוני. כשאין במה להתמיה, נאחזים בבטוי המדהים. מלאכה קרה היא: אין זאת אפילו מליצה, שניגון ושכרון־מה עמה, כי אם התעללות סתם בלשון; מעשה־אונס ללא־הכרח, ללא־צורך — רק לשם גלוי „כוח" בלבד.

סגנון נמוך זה, שפגומי־טעם כל־כך להוטים אחריו, משעבד לגמרי את עניי־הרוח. המלאכה נעשית שגורה יותר ויותר, עד שלבסוף היא משעבדת לעצמה את כל הכוחות. ה„תוכן" נמשך תמיד אחרי הקלמבור הלשוני, תלוי בו, מותנה על־ידיו. חתוך המלים המתמיה גורר אחריו את הרעיון, עושה אותו עראי, ובשכללו למראית עין את הצלצול החיצוני, הוא באמת מטשטש עד היסוד בו את הריתמוס, בשללו ממנו את הצל האחרון של טבעיות, של הכרח פנימי.

סגנון „חכמני" זה, שאינו אלא גלגול חדש של מליצה׳ היה מרחיק אותנו ימים רבים אפילו מעז־שרירים כיל״ג׳ שהקלמבור שלו לא היה קישוט חיצוני סתם, כי־אם היה תמיד בא לשם הבלטה, והיה קשור בתוך קשר אורגני. ברם כשהוא בא בלי לוית הסטירה הגדולה, הוא נעשה תפל, קטנוני, וגם בהצליחו להביא אותנו לידי התפעלות, הוא משאיר תמיד טעם־לואי אחריו.

סגנון זה, שקליפתו מרובה מתוכו, משולל כח הפראה. מפרה רק מה שנרמז, מה שתובע המשך, ולא מה שסאת בטויו גדושה לכתחילה.

אֳמָנוּת הַבִּיאוֹגְרָפְיָה

לפני שבועות אחדים, במסבה של סופרים, הרצה יעקב פיכמן על „הרומן הביאוגרפי" (או, כמו שתקן אחד המתוכחים: „הרומן־ביאורגרפיה"), ודרך אגב נתעוררו, ביחוד על־ידי המתוכחים, כמה וכמה שאלות על טיבה של הביאוגרפיה המודרנית ומהותה, על הצדדים החיובים והשליליים שבה, על ערכה האמנותי והחנוכי, על יתרונותיה ולקוייה.

סבורני, שכדאי הוא ענין זה להרחיב עליו את הדבור יותר מכפי שאפשר היה ב„שיחה" על כוס תה. לתכלית זו אין טוב מלשמוע את רעיונותיו של אחד מיוצרי הביאוגרפיה המודרנית, הסופר הצרפתי אנדרי מורוא, אשר הרצה בשנת 1928 באחד מבתי־המדרש בקמבריג׳ שש הרצאות על טיבה של הביאוגרפיה. ההרצאות האלה נדפסו בספר „השקפית על הביאוגרפיה" [1], שעל פיו אני אומר להרצות את הדברים הבאים.

א

הביאוגרפיה המודרנית

יש מחלוקת בין הסופרים, אם הביאוגרפיה המודרנית, שכבשה את עולם הקוראים, זכאית היא לכך, ואם היא עולה בערכה על סוג תולדות אנשי־שם, שנוהגים היו לכתוב בדורות הקודמים. אבל בזה הכל מודים, שיש הבדל רב בין שני הסוגים של הביאוגרפיות: בין הכרכים הגדולים עם המון התעודות, שנערמו בלי סדר ובלי בירור, עם סגנונם המרושל וההערות המדעיות, ובין אלה הספרים החדשים על „חיי אנשי־השם", הנכתבים בימינו על־ידי אמני־העט.

הביאוגרפיה המודרנית מונה ימיה כעשרים שנה בערך, מן הזמן שסופרים אנגלים, וליטון סטרטשיי בראשם, עמדו ומרדו באותם הספרים עבי־הכרס על חיי אנשי־השם, שמרוב הפרטים מסביב לאדם הגדול נעלם מעיני הקורא פרצופו השלם של האיש. במקום גל־אבנים גדול בא סטרטשיי והקים מצבה מעשה ידי אמן.

אנדרי מורוא מנסה לציין את הקוים העיקריים של הביאוגרפיה החדשה, שבהם היא נבדלת מן הביאוגרפיה הישנה.

הקו הראשון, המציין את בן דורנו, הוא: לחקור בעצמו כל דבר ברוח בקורת ולא להרתע בפני התוצאות, שיגיע אליהן בחקירותיו. חופש־הרוח של הדור החדש השפיע השפעה גדולה על כל מקצועות הספרות, ובתוכם גם הביאוגרפיה.

הביאוגרפיה בדורות הקודמים שאפה לספר לדורות את פרשת גדולתו וחכמתו של האיש, את אשר עשה לעמו ולארצו או לאנושיות כולה. על חייו הפרטיים של האיש, על עסקיו יום־יום, חולשותיו, שגעונותיו, חסרונותיו, צריך היה לעבור בשתיקה.

„מה זכות יש לו לקהל — שואל טניסון — לדעת את שגעונותיו של בירון? בירון נתן לו שירים נאים ועליו להסתפק במתנה זו".

ההיסטוריונים המומחים, הנוהגים לתאר את גבוריהם לפי האגדות המתהלכות עליהם, טוענים ואומרים: אולי תאורינו מחיי האישים הגדולים אינם נכונים, אבל מה בכך? אין לספר את כל האמת. הרי כמה דברים מגונים אנו יודעים על ידידינו החיים ואנו נזהרים מלפרסם אותם. ומדוע זה לא נהיה נוחים במדה כזו גם לגבי אנשים גדולים? אין ספק, יש הרבה מן האגדה בתמונה הנאה שציירנו, אבל כלום אין אגדה זו משפיעה לטובה? הן היא משמשת דוגמה לאנשים חלשים, לרומם את נפשם.

סופרי הביאוגרפיה החדשה אינם מסכימים לדעה זו. הם סוברים׳ כי ערכה של כל היסטוריה תלוי באמתותה. אין ספק, שיש מקרים׳ שקשה לספר את האמת, אם משום כבודו של ידיד מת או משום כבודם של בניו החיים. במקרה כזה יש פתרון פשוט: אין לכתוב את הביאוגרפיה של האיש הזה, אבל אם כותבים, יש לכתוב את כל האמת.

„הביאוגרפיה המלאה רק תהלות ותשבחות אין לה שום ערך חנוכי, מפני שהקורא אינו מאמין בה. וחוץ מזה, הנה מעוררים את נפשנו חיי איש, כשאנו חשים קורבה אליו, אם בן־אדם שיש לו חולשות שלנו הגיע בכוח רצונו לקדושה או לגדולה, הרי הדבר מעודד את רוחנו, ואולי גם משפר אותנו. אך מי יבוא לחקות מעשי פסל עשוי אבן?"

---

[1]) Aspects de la Biographie par André Maurois.

בעל הביאוגרפיה המודרנית סטרטשיי אינו מתאמץ להראות, כפי שמקטרגים עליו מבקריו, כי הגבור אינו אלא אדם פשוט, אלא זה: שאיש פשוט או אשה פשוטה יכולים להיות גבורים.

הקו הראשון של הביאוגרפיה המודרנית הוא איפוא: בקשת האמת בכל עוז. אבל דבר זה בלבד אינו מספיק לציין את סימניה המובהקים של הביאוגרפיה המודרנית. גם בימי יון העתיקה היו אנשים מבקשי־אמת, ואף־על־פי־כן לא היו האישים של פלוטרך אנשים אמתיים. מדוע?

„דומה — אומר מורוא — שסופרי זמננו יש להם ההרגשה, במדה מרובה יותר מאשר לבני הדורות הקודמים, שבני־האדם מרכבים יותר ומשתנים יותר ואינם „מעור אחד". גם הפילוסופיה גם המדע של זמננו הועילו לפתח בקרב בן־דורנו את הנטיה הזאת.

הפסיכולוג חקה בנידון זה את הפיסיקאי. גם ברוחו של האדם נתגלו אטומים קטנים שבקטנים. רגילים היו להגדיר את בני־האדם: זה טוב וזה רע, זה יושב־אוהל וזה רודף־רוח. אולם הסופר בן זמננו מבקש ומוצא, לאחר שהוא מעמיק קצת, חיים טמירים ונעלמים.

אין ספק שהרחיקו מאד ללכת בתורתו של פרויד, ואולי יחדו מקום רב יותר מדי לתחת־ההכרה על חשבון הרצון והחופש של האדם. אבל את זה הבינו, כי נפשו של אדם, חייו של אדם, הם תערובת ותרכובת במדה מרובה יותר מכפי ששערו לפנים. כדי להבין נפשו של אדם, יש לראות כי היא מורכבה מאישים שונים, פעמים שהם נמצאים בה כולם יחדו, ופעמים שהם באים בזה אחרי זה. יש אישיות הנראית לעיני רבים והיא שונה בתאורו של כל אחד, מפני שאנו מראים לכל אחד מידידינו פנים חדשות של אפיינו. אותו בירון שתאר שֶלי אינו זה שתארה לידי בליסינגטון, אף־על־פי שכל אחד מהם היה נאמן. האדם המודרני סובר, כי אי־אפשר להבין כלום בנפשו של איש־אלא אם כן בוחנים את פניו השונות ובודקים בפרטי הפרטים של חייו.

בהיסטוריה אנו מוצאים, כי כל אותם המאורעות, שבארו לפנים על־פי איזו סבה פשוטה או יחסו אותם לאדם גדול, הרי הם באמת סך־הכל של מעשים קטנים ושל רצונות קטנים.

בביאוגרפיה אנו מכירים, כי בן־אדם אינו גוש של מדות טובות או מדות רעות, וכי הוא אינו נשאר אותו האדם מילדותו ועד זקנותו".

הקו השני של הביאוגרפיה המודרנית הוא איפוא: ההרגשה בתרכובת נפשו של האדם.

ויש עוד קו שלישי. „איני סובר — אומר מורוא, — כי האדם המודרני מבקש בספר־ביאוגרפיה אותם הדברים שהיה מבקש בן המאה השבע־עשרה, בן הדורות הקודמים, שהיה כלוא בדעות הדתיות והמוסריות הקבועות, היה מבקש בספרים שקרא אישור לדעות אלו. מכאן חבתו היתרה לביאוגרפיות מעין אלו של פלוטרך. אולם האדם המודרני הוא אי־שָלו יותר, שבוי בידי יצריו, מבולבל על־ידי הרגליו לנתח כל דבר, רוצה הוא בשעת קריאתו למצוא אחים לצרתו. רוצה הוא להאמין, כי גם אחרים יודעים כמוהו את מלחמות־הנפש, את המחשבות המרות והמטרידות שהוא נתון בהן, והוא מכיר טובה לספרי הביאוגרפיות, המראים לו, כי אף הגבור עצמו היה בן־אדם כמוהו.

אלה הם שלושת הקוים העיקריים של הביאוגרפיה המודרנית. נשאלת השאלה, אם אפשר להשלים בין שתי הדרישות של רוחנו? בקשת האמת ההיסטורית היא עבודת איש־המדע; והשאיפה לתת בטוי לאישיות היא עבודה של אמן. האם אפשר לעשות את שני הדברים בזמן אחד?

על השאלות האלה אומר אנדרי מורוא להשיב בהרצאותיו על „הביאוגרפיה בתור אמנות" ו„הביאוגרפיה בתור מדע".

מ. בן־אליעזר

אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּתְמוּנוֹת

א) „ארץ הצבי", י"ב לוחות־גראפיקה מאת אהרן הלוי, הוצ' „אילה", על־יד „דביר". ב) „שיר השירים", מאת זאב רבן, כ"ה תמונות, הוצ' שיר השירים, ירושלים.

א

מקצוע הגראפיקה לא זכה לתשומת־לב מרובה מצד אמני ארץ־ישראל החדשה, ובטוי גראפי לטבע הארץ־ישראלי ניתן רק על־ידי אמן אחד, בעצם, ששמו אינו ידוע עדיין בקהל, הלא הוא אהרן הלוי.

אהרן הלוי נכנס לשדה האמנות בשעה מאוחרת לגבי דרך־אמן בחייו, ועל־כן יש בו גם מן המעלות וגם מן החסרונות שבאבטודידקט. מורהו העיקרי היה חוש־ההסתכלות הדק אשר לו, והאסכולה היחידה שלו — כשרונו השרטוטי. אבל השנים הרבות של הסתכלות חרישית ותמה בטבע האהוב עליו, בעת לכתו אחר המחרשה בשפלה ובשבתו על המכמורת על גדות הירדן, גילו, כנראה, לאיש חסר הסתירות והפרובלימות הזה, אשר החיים בחיק הטבע הצילוהו מן הקרע הנפשי והתלישות הפסיכית של רוב אמנינו, את הסוד כיצד למצוא גם את הדרך המקצועית המיוחדת לו: זוהי דרך שנראית במבט ראשון כסטיליזציה של הנאיביות העממית, כארכאיות שבכונה, בסגנון ציורי ספר „צאינה וראינה" או הגראפיקנים הגרמנים העתיקים. ואולם לאמתו של דבר סטיליזציה זו של הנאיבי אף היא עצמה מין נאיביות היא אצל אהרן הלוי, כי נאיביותו של האמן עצמו מתמזגת כאן עם הברירה המכוונת שלו בטכניקה, באופן שאין לדבר כאן בשום פנים על סטיליזציה גרידא, כי־אם על לבוש־בחירה של נפשיות מיוחדת, של נטיה וטעם מיוחדים ועצמיים למדי, לפחות מבחינת ה ת פ י ס ה האמנותית הנאיבית נובעת כאן מעצם ישותו העממית של האמן.

אין לדון, בעצם, על הישגיו של אהרן הלוי על־פי הלוחות הנ"ל שהוציאה „אילה־דביר" (בלי הידור רב): בעבודותיו החדשות הוא עבר זה כבר מהם והלאה, השתחרר מן הדיקורטיביות והשמושיות והגיע לשליטה מפליאה בקו—הגליי או המפותל. באמצעים פשוטים ומצומצמים הוא מוסר בציורי הגראפיקה שלו את נשמת הנוף הארץ־ישראלי, את האפייני ביותר שבו. כל שרטוט במקומו הנכון הוא, ומסמל משהו יסודי וטפוסי בנוף היקר הזה, נוף ארצנו, אשר המזיגה של העניות הצורתית והעושר הנפשי־סמלי שלו חידה היא ועוד זמן רב תהיה לחידה לכל אמני הצורה. ודוקא אמן מסוגו של אהרן הלוי, שבדרכו האמנותית לא יצא, כרוב אמני תקופתנו, לבקש צורה לשמה, כי־אם רק תוכן לבטוי, ושעל־כן היתה הצורה לו טפל, דוקא הוא הצליח — ובנושא כל־כך קשה כנוף הארץ־ישראלי! — למצוא מזיגה של צורה המתאימה לצרכו ואינה מחוסרת עצמיות בכל ותרנותה.

תכונה יסודית של צורתו זו היא ה מ ד ע י ו ת היתרה, כביכול, שלה: מין אוביקטיביות סכימטית, שנותנת לפעמים לציורו טעם למיעוט הערך היצירתי ולמרבה הערך הטופוגרפי־מדעי (אין כוונתי לריאליזם, כי־אם דוקא למדעיות). ואולם באותו זמן עצמו פועל חוסר־

טבריה עם הכנרת — אהרן הלוי

הסובייקטיביות הזה, באופן בלתי־ישר, להרבות בציורו את היסוד העממי, כיון שהעממיות בציור היא תמיד אובייקטיבית יותר מן התרבותיות, וגם סכימטית במקצת. אבל אם בגראפיקה שלו משמשת ה„מדעיות" הזאת אף היא צנור לחיוב, הנה בתמונות־השמן שלו ממראות־הארץ (אהרן הלוי גיסה את כוחו גם בצבעי־שמן) היא נהפכת לו לתקלה יסודית וליסוד שלילי (מנקודת־השקפת הערך היצירתי), שעל־כן אני בוחר לדבר על אהרן הלוי (על כל פנים, לפי שעה), כבעל גראפיקן גרידא.

אם כי בעבודותיו הגראפיות החדשות כבר הגיע האמן הזה למדרגת ערך אמנותי מעורר־ענין, מובטחני בכל־זאת, כי הוא נמצא עדיין בראשית דרכו. ברי לי, שהוא יבוא עוד, בדרך התפתחותו הבריאה והאטית, לידי פשיטת־צורה ולבישת־צורה בטכניקה, ועדיין עתיד הוא להגדיל את היסוד הסובייקטיבי במאניירה הנאטורליסטית שלו. נקוה, שזה לא יהיה על חשבון העממיות הנעימה שלו.

ב

לפני — אלבום רפרודוקציות מגוונות של אילוסטרציות לשיר־השירים מאת הצייר הירושלמי ז א ב ר ב ן (מאנשי „בצלאל"), בהוצאה יפה וטובת־טעם 1). מבחינת השאיבה מן המקירות של ארץ ולשון קובע האלבום הזה יחס חיובי, וגם בתולדות האילוסטרציה של כתבי־הקודש בכלל יש בכמה מן הציורים הללו משום חדוש. בכ"ה מיניא־טורות, דיקוראטיביות על־פי אופיין וריאליסטיות לפי סגנן, מעביר הצייר לנגד העין את מחזות־הטבע ששימשו מסגרת לשיר־השירים — זו היצירה הישראלית והאנושית־כללית כאחת שהפכה ל ק ו ד ש, כלומר, לטהרה פסיכית — את היסוד הטבעי ב י ו ת ר שבאדם, את האהבה אל האשה. מין נשמת־מזרח סינתיטית נתגלמה כאן, ברקמות־ששר אלה: זהו המזרח החזוני, התנכ"י כביכול, שבזכרונות הילדות, אבל בלבוש ריאליסטי של מציאות ארצית והיסטורית ובקלסתר של תום ועידון, שלא נוקה אמנם מסנטימנטליות כל־שהיא ומנטיה להמתיק את הערב גם בלאו הכי.

כאן לפנינו כשרון נעים וחסר־נינודים, המבקש להנות את העין, שאהבתו נתונה לקו הקטן ולפרט המדוקדק — אמנות זעירה — ושאינו מחוסר מוסיקליות שבהדגשה ואמת ריאליסטית שבבטוי, אבל נעדר מקוריות וטעם עילאי. אין כאן חיי־נפש עמוקים שבעצמיות ושבניגוד כל־שהוא למציאות (כמו בכל כשרון גדול), כי־אם קונסטרוקציה רצונית, ולא תמיד הכרחית מן הבחינה הסגנונית. האור הרומנטי השפוך על הציורים הריאליסטיים האלה בא יותר לשם דיקורציה וחיזוק־הרושם מאשר מתוך הכרח פנימי.

הערך האמנותי של עבודות־ציור אלו תלוי, כמובן, בקנה־המדה שבו נגש אליהן; ודאי שאם נשוה אותן אל האילוסטרציות (לאגדות המערב ולאלף לילה ולילה) של אמן ממדרגתו של אדמונד דיולאק, למשל, הרגש נרגיש מיד בבינוניותן, בהעדר־העצמיות שבהן, אבל כפרי־בכורים לאמנות זו בארצנו הרי הן, בכל־זאת, הישג שאין לזלזל בו כל עיקר. ביחוד יש לציין לטובה את הטונאליות שלהן, את האקורד הצבעי הנעים שלהן. בצבע זאב רבן שליט יותר מאשר בשרטוט; אבל

1) הוצאה שניה. בראשונה יצא האלבום, לפני כמה שנים, בהוצ' „הספר", ברלין.

משום שעצם בנין הציורים האלה הוא ארכיטקטוני, פנים ביותר השרטוט החלש לפעמים, הקו נעדר־האופי במקום שאיננו לא מזרחי ולא רומני, כי־אם „בתמי". כי בדרך כלל ניכרים בציורים אלה שני יסודות שבהשפעה: א) הערבסקה עם האורנמנט המזרחי, ב) היסוד הברוקי עם אופי פלורנטיני בצבע. ובכל מקום שהקו או הפיתוח איננו כאן לא מזרחי ולא רומני, הריהו מופרך מן הבחינה הסגנונית וניכר לפגם.

הקומפוזיציה היא על על־פי רוב סמלית־קישוטית. יש להודות, כי היסודות, הלקוחים אמנם מן המוכן, ממוזגים על־פי רב יפה למדי, מסגרות ברוח המוזאיקה, עמודי־מקלעות ופיתוחים, אותיות של זהב וזהרורית, ברוח המיניאטורות העתיקות, מצד אחד; ערבסקות קלות של רמונים ואשכלות־ענבים עם זנבי־שועלים ואילות־שדה, דקלים מסוגננים, אריות ויונים, ארון־הקודש וחיותיו, תודי־זהב עם נקודות־הכסף — בל האדסינל המסורתי שלנו. מצד שני, הנה מיניאטורה בצורת מדליה „רומנית", בתוך מסגרת צהובה־ירקרקת כעין הברונזה, שבה מסתלסלים „מזרחית" לולבי־דקל: שולמית יוצאת במחול למול פני ירושלים. באחדות מן המיניאטורות — כמו בלוח ט"ז — נותן האופי הממוזג הזה תמונה „נייטראלית", בעלת אופי כולל, אך לא מקורי: בתוך מסגרת של יונים וציצים לבנים — נוף ארץ־ישראלי בהיר, יותר מדי אידילי. על הדשא הבקליני, המנומר־פרחים, יושבת שולמית בין רעיותיה, ובין העצים הפורחים נשקף המרחק, הנפתח בין מדרגות־ההרים הירושלמיות.

ואף־על־פי־כן יש בהן במיניאטורות אלה כדי להנות, ביחוד את הקהל הרחב. למרות הדיקורטיביות שלהן, המכוונת והשואפת איפוא למצוא חן, מורגשת כאן גם צניעות נפשית, הניכרת בטבעיות המלבבת של התפיסה הבלתי־מורכבת, והעיקר — באהבה אל החומר הציורי (לא רק אל הנושא): לכל אותם המוטיבים הלקוחים מן האורנמנט העברי הקדמון, או מן הצומח והחי של „ארץ הצבי". הגוונים הסטטיים במקצת, הרכים וההרמוניים (רכים וה־רמוניים מעט יתר על המדה, לפי טעמי), ממוזגים יפה, אולי בגלל סטטיותם, עם הקו המזרחי המפותל והמרטט של האורנמנט: הרי המזרח מביע ס ט ט י ו ת גם ברטט המפותל אשר לו.

יעקב קופליביץ

הֶעָרוֹת

ב„פוסלידניה נובוסטי", עתון רוסי פריזאי, קורא אני במאמר על חקירות והוקר של ה„אודיסיאה" — דברים אלה:

„בשנת 1929 נתגלה בתוך שרידי העיר ראש־שמרה בסוריה, בין חרבות מקדש, חלק מתעודות ארכיון־העיר — טבלאות טרקוטה ועליהן כתבות בלשון לא־ידועה, השייכות למאה הי"ב–הי"ג לפני ספירת הנוצרים. הארכיאולוג וירולו, העוסק בפתור כתב־הטבלאות, הודיע בימים אלה ב„ז'ורנל די דיבה" את התוצאות הראשונות של עבודתו.

הטכסט של הטבלאות כתוב במבטא הצורי, הקרוב לעברי. ענין מיוחד קובע טכסט רחב בן 800 שורות. פואימה מספרת את מאורעותיו של איזה מלך גבור, טפון (פ' רפה) שמו, שחי באולימפוס בין ארבעים אלים שונים. (אולימפוס פירושו כאן „בתברת"). וזהי הדוגמא הראשונה של הספרות הצורית שהגיעה לידנו, ספרות לא־גודעה עד עתה".

ובאמת, מספרות צורית לא נתגלה עד עתה מאומה והיו חוקרים שלא האמינו לאנשים המעידים על מציאותה של זו. הדוקומנטים החשובים ביותר של הלשון הצורית היו עד עתה הכתבות הקרתגיות על המתים, כתבות נמלצות, יפות, שנדלן היה כפרשה בתנ"ך (קרת־חדשה, כידוע, דברה צורית יפה עד חורבנה וגם זמן רב אחרי־כן). והזכירו בבטוין פרקי נבואות של יחזקאל. הלשון הצורית, כמואבית של מצבת מישע, היא כמעט עברית תנכ"ית (בכל אופן יותר קרובה לזו מלשון המשנה, והרק משנויים מעטים (למשל „אדמים" במקום „אנשים") והבדלי־מבטא (ולנו הרי יש גם־כן מבטא אשכנזי, ספרדי, תימני ופרסי) אינה נבדלת מלשוננו. גלויו של דוקומנט בזה, בכל זרותו הדתית, חשוב ודאי מאד לנו. קודם כל כשידפס באותיות אשוריות ובכתיבנו המלא (לא המלא של עכשיו, כי אם בכתיב התנ"ך), אז יובן לכל קורא עברי, אם רק לא יהיו בו מחיקות וחסורים ועניניס זקוקים לפירושים. בכל אופן, דוקומנט בלשוננו מזמן כניסת ישראל לארץ, קודם לשירת־דבורה, הוא בעל חשיבות לאין־ערוך בשבילנו. וראוי היה כי ישימו בחוגינו המדעיים לב לתגלית זו, להעניק לנו עם האפשרות הראשונה את הדוקומנט החשוב בכתבנו ובכתיבנו.

ובכלל היה ראוי, כי יכניסו ללשוננו תלמוד לשון צורית ומלון צורי מפורט. כמה חשובה היא ידיעת שמות החדשים הצוריים ומושגים אחרים רבים ושונים, וביחוד הסגנון הלשוני. ירא אני להגיד, כי ספרים אחדים על תולדות צור וקרת־חדשה, ספר־למוד ומלון מפורש כזה — הם חשובים לנו קצת יותר מקונקורדנציה של השירה הערבית, והאוניברסיטה שלנו היתה צריכה אולי לעשות פה איזה דבר. נחום סלושץ כתב דוקא פה ושם על צור וקרת־חדשה, וחבל שלא נתן לנו את הענינים בעצמם.

יש לנו ברוסיה יהדות של שלשה מיליונים, זאנו הפקרנוה, הרצנו משפטה לטמיעה ולאבדון — וחסל. הרי אינה מנדבת לא לקרן הקיימת ולא לקרן היסוד; עם סופריה העבריים הצעירים, חוץ משנים־שלשה, אין לנו שום קשר עתה; ואם יבוא יום ורוסיה תפתח, ויהודיה יבואו וישאלונו: הרי חיינו, עבדנו, סבלנו, נגלחמנו על קיומנו וחפשנו דרכי־הצלה וסללנו דרכי־חיים חדשות לנו (התישבות חקלאית וכדומה) ובשבילכם יהודי ארץ־ישראל בלא היינו? מה נענה להם אז? ובינתים יוצאים שם ספרים (ברוסית בעיקר) על חיי־היהודים, על ההתישבות החקלאית, על העיירה היהודית, על האנטישמיות ועוד, אנשים מחוגי הזירנון חודרים שמה וכותבים ספרים שלמים, ואנו, הקוראים העברים פה, איננו יודעים כלום מהנעשה שם, אם לא הידיעות של צ. ס, של „מגן" (כל הכבוד ל„מגן" אבל יתר הציונים מחוץ לצ. ס. ראויים ג"כ לבוא בחשבון), ואיזה דברים קטועים, מקריים. האין זו חובתו של עתון עברי לקבוע רובריקה הגונה לחיי יהודי רוסיה? האין זו חובתו להשיג את הספרים והקונטרסים המדברים על ענינינו החיוניים שם? האין שום אפשרות לבוא בדברים עם אנשים אשר יודיעו מזמן לזמן מהנעשה והנדפס שם, ולא רק בטנדנציה זו או אחרת, כי־אם פשוט: לספר לנו על החיים של שלשה מיליונים יהודים. בידיעת חיי יהודי רוסיה אין שום סכנה. החושך הוא כל־כך גדול, עד כי מעט האור לא יך עינינו בסנורים. ולוא היה אור רב הצריכים היינו לעצום עינינו לבלי לראותו? והאומנם מחויב כל קורא עברי בא"י לקרוא את ה„פורוורטס" וה„פוסלידניה נובוסטי"? וכי לא מוטב היה אילו נתנו לנו חיי יהודי רוסיה בלבוש עברי?

פרישמאן הפליט פעם „חכמה", כי הדבור העברי בהו"ל פוטר את הצעיר העברי מקריאת ספר. בזמן האחרון, לרגל משבר הספר אצלנו, הזר ביאליק בנאומו על דעה זו והפליט אותה בכל הרצינות המיוחדת לו (קודם דוקא ראה ביאליק את ההצלה ללשוננו בדבור העברי). והנה מה שכותב לי איש קרוב לשבעים, משכיל עברי ואדם בעל תרבות כללית הגונה. המכתב הוא מאחת מערי־הספר בפולין, עיר־מחוז לא־גדולה. „עתה אשיב לך על שאלתך: הספריה „תרבות" היא מחלקה של המוסד „תרבות" בפולניה, שרשתה פרושה על כל ערי מדינתנו. שום עזר ממשי אינה מקבלת מהמרכז, ולהיפך: הספריה שלנו משלמת איזה מס שנתי להמרכז. בהספריה נמצאים למעלה מאלף אקזמפלרים, רובם עברים ומספר מצומצם של ספרים פולניים. קוראים חתומים על הספריה ישנם לערך מאתים, רובם

המכריע הוא מן הצעירים. קוראים קשישים כמעט אין. המירשה של הספריה, שפנה אליך במכתבו, יודע היטב עברית".

ובמקום אחר באותו מכתב: „ישנם אמנם אצלנו בעלי טעם ספרותי מפותח, ביחוד בהדור הצעיר שנתחנך על הספרות החדשה. מהדור הקשיש קוראי עברית נותרו למגינת לב אך מעט מזעיר".

איני בא להוציא משפט על־פי מכתב בודד, וגם לא על־פי צעירים וצעירות הבאים ממקומות אלה ושחלק הגון מהם מביא את שפתו העברית בפיו, ושחלק מהם היה מצוי גם אצל ספר עברי; אך מוצא אני שהיה רצוי מאד אילו היו ספרנים, מורים וצעירים ממציאים ידיעות לעתונות העברית בארץ־ישראל על מצב הספר העברי אצלם, ידיעות ממשיות על ספריות, קוראים וכדומה. והיינו אז יודעים: העומדים אנו על סף התחלת תקופה או בסופה. הכרוניקה של „מאזנים" היתה יכולה למלא פה תפקיד תרבותי־לאומי חשוב. היה מקרה שנדפסו ב„מאזנים" מכתבי מורים עברים מן הגלות על עניני תרבות עבריים, מכתבים בעלי ערך, הלואי ורבו כמותם. בלי מכתבים וידיעות מסוגים אלה אנו מגששים כעורים ואין ערך לכל הדבורים והסברות. בפרדוכסים עשירים אנו די והותר.

י. ר.

בִּקֹרֶת סְפָרִים

תלמודה של קיסרין

תלמודה של קיסרין (ירושלמי מסכת נזיקין) מאת שאול ליברמן. מוסף ל„תרביץ" שנה ב׳ ירושלים תרצ"א.

במשך דורות רבים היה התלמוד הירושלמי מונח בקרן זוית. חכמי הישיבות ותלמידיהן עסקו בעיקר בתלמוד הבבלי, ורק מעט מאד הקדישו מתשומת לבם לירושלמי. גאוני בבל, שהם היו המפיצים העיקריים של התלמוד בכל פזורי הגולה, בכרו את הבבלי על הירושלמי והכוון הזה נמסר מהם לכל הדורות שבאו אחריהם. רק עם התחלת „חכמת ישראל" במערב אירופה הוחל בתקון המעוות הזה כלפי הירושלמי. זכריה פרנקל, זקן „חכמת ישראל", היה המתחיל בחקירת הירושלמי ובדרכיו הלכו הרבה חכמים בדורות הבאים, עד שהיום אפשר לאמר, שהירושלמי נחקר באופן יסודי יותר מהתלמוד הבבלי. אחד החכמים הצעירים, שהקדיש את עצמו לחקירת הירושלמי, הוא מר שאול ליברמן מהאוניברסיטה בירושלים, שכבר עלה בידו לברר סתומות רבות בירושלמי. ספרו „תלמודה של קיסרין" מוקדש לשאלת עריכת התלמוד הירושלמי. עוד בעל „העטור" הכיר, שסוגיות הירושלמי במסכת נזיקין (שלש הבבות) שונות מסוגיות הירושלמי בשאר המסכתות. הוא מעיר על עובדה זו, בלי להוציא ממנה שום מסקנה. אחריו באו חכמים שונים, שהשתדלו בפלפולים שונים לישב את הסתירות וההבדלים שבין הירושלמי למסכת נזיקין ושאר הירושלמי. בזמן החדש הביע החוקר ישראל לוי (בדין וחשבון של בית־המדרש לרבנים בברסלוי לשנת 1895) את הדעה הנכונה, שמסכת נזיקין היתה לה עריכה אחרת מאשר שאר הירושלמי. אולם הוא לא ברר את השאלה בכל היקפה וגם לא הוציא את כל המסקנות מדעה זו. הוא משתדל להשוות את הסגנון של מסכת נזיקין לסגנון שאר הירושלמי, מבלי לשים לב ששנויי־הסגנון מתבארים על־ידי העריכה השונה. בעקבותיו של ישראל לוי הולך מר שאול ליברמן. על יסוד תקירה עמוקה בסגנונה של מסכת נזיקין ובטרמינולוגיה שלה, וכמו כן על יסוד שמות האמוראים הנזכרים בה הוא בא לידי מסקנה, שמסכת נזיקין של הירושלמי נסדרה לא בטבריה, מקום עריכתו של הירושלמי כולו, אלא בקיסרין. בנוגע לזמן סדור מסכת נזיקין מוכיח מר ליברמן, שהיא נסדרה לפני סדור התלמוד הירושלמי כולו. ראיותיו הן: א) הסוגיות פה קצרות הן ובלתי־ברורות, וכמעט שאינן מובנות כלל בלי הסוגיות המקבילות בשאר הירושלמי. מר ליברמן משער, שהמסדר של מסכת נזיקין השתמש ברשימות הקצרות של התלמידים מבלי שעבד אותן כל צרכן, בסמכו על זה שהתלמידים יודעים אותן בעל פה. המסדר של שאר הירושלמי, שהוא מאיחר יותר בזמן, כבר עיבד את הסוגיות האלה ונתנן במלואן. ב) האמוראים הנזכרים במסכת נזיקין הם בעיקר מהדור הראשון והשני של האמוראים.

מר שאול ליברמן מוכיח בכלל את הנחותיו בהוכחות שאינן משאירות שום מקום לפקפוקים. ההוכחות להנחתו העיקרית שמסכת נזיקין נסדרה בקיסרין הן: א) הסוגיות הסתמיות של מסכת נזיקין מובאות בשאר התלמוד בשם חכמי קיסרין; ב) הפעם היחידה שבמסכת זו נאמר „כאן" הכונה היא לקיסרין. בבא מציעא. פ"ו. ה"ג: „אגרא מיכה ללוד ואינסיבת אנגריה ללוד אין חייב להעמיד לו חמורי אגרא מיכא ללוד ואינסיבת אנגריה לצור חייב להעמיד לו חמור". פה מדובר על מקום שבין לוד מדרום וצור מצפון והמקום המתאים ביותר לזה, שהיה מקים תלמידי חכמים, הוא קיסרין. ג) במסכת נזיקין נמצאות הרבה מלים יוניות שאיאן בשאר התלמוד, וקיסריה היתה עיר יונית והשפעת היונית היתה שם גדולה. יש לפעמים שאנו מוצאים כאן מלים יוניות בהוראה אחרת מאשר בשאר התלמוד. כנראה, השתמשו בהן בהוראה זו רק בקיסריה. למשל, בסיליקי פה איננו בנין basilica, אלא דרך המלך. בדרך חקירתו עלה בידי מר ליברמן לפרש כמה מקומות סתומים בירושלמי. והוא מצטיין כאן בחריפות ובבקיאות. בדרך פירושיו הוא מתקן את הנוסח בכמה מקומות ועל־ידי כך מתישבת כל הסוגיה.

דרך אגב אעיר, שנדמה לי כי לא נכון התקון שמתקן מר ליברמן על־פי עמנואל ליוו בבבא מציעא, פרק ה׳, הלכה ו׳, בסופה: „כגון אילין דיהבין עיבידתא לאילין דמפרשין לריסים", מר ליברמן מתקן: לקפריסים במקום לריסים. אולם ספק גדול הוא, אם האי שאנו קוראים לו היום בשם קפריסין נקרא כך גם בזמן התלמוד. יין קפריסין הוא יין עשוי מפרי Kapper ϰαππαρις. יותר נכון לתקן: לניסים: הנסים שבים νησοι, איי הים, נזכרים הרבה בתלמוד, ולמה באמת יבדילו בין האי קפריסין ושאר האיים. אולי יש להוכיח את הנטיה לכלל את כל איי ים התיכון יחד ולא להבדיל ביניהם גם בזה, שהשבעים מתרגמים בירמיה׳ מ"ז, ד׳, במקום אי כפתור — αι νησοι, האיים.

על־דבר היחס שבין מסכת נזיקין של הירושלמי ובין שלש הבבות שבבבלי מבטיח המחבר לדבר באריכות במקום אחר. בקשר עם זה הייתי רוצה לעורר את תשומת לבו לבבא מציעא, פרק ג׳, הלכה ט׳: „רב ירמיה בשם רב הלכה כרבי עקיבא אפילו בית הלל חולקין עליו". זה עושה רושם של כלל תלמודי, שתמיד ההלכה כר׳ עקיבא, אפילו אם בית הלל חולקים עליו. אחר־כך מוסיף הירושלמי, שבנוגע למשנה, שבה הוא עוסק „מעשה הוה והורה רבי כר׳ עקיבא". בבבלי למשנה זו מסופר: „א"ל רבי זירא לר׳ אבא בר פפא כי אזלת להתם אקיף אסולמא דצור ועול לגביה דר׳ יעקב בר אידי ובעי מיניה אי שמיעא ליה לר׳ יוחנן הלכה כר׳ עקיבא או אין הלכה כר׳ עקיבא. א"ל הכי אמר ר׳ יוחנן הלכה כר׳ עקיבא לעולם". גם פה נראים הדברים ככלל: לעולם ההלכה היא כר׳ עקיבא. ואם אחר־כך בא רבא ואומר הלכה כבית הלל ורב אשי שואל: „מאי לעולם"? ומפרש את המלה לעולם בפרושים דחוקים, האין לראות בזה שנוי יחס לר׳ עקיבא מצד האמוראים האחרונים? הירושלמי שהבאנו מראה לנו שבמלה לעולם הכונה היא: אפילו בזמן שבית הלל חולקין עליו. לאמוראים הראשונים היה ברור, שתמיד ההלכה כרבי עקיבא, ורק האמוראים האחרונים נטו מכלל זה, ועל־כן הכרחו לישב בפרושים דחוקים את המלה: „לעולם".

ד"ר א. צפרוני

פְּרָט

הספר בימי־הבינים

מכבשי־דפוס ומכונות־דפוס עלולים כיום להשביע את הרעבון הגדול של המוני הקוראים לדברי־קריאה במשך זמן קצר ביותר. קשה עתה לתאר לעצמנו את תוצרת הספר לפני המצאת הדפוס. כל מהלך־העבודה של התקנת הקלף, של גזירת הגוילים וקפולם ושל חדוד הקולמוס עד לחבור הלוחות וחשול המנעולים וצפויי־המתכת היה מסובך מאד ודרש חלוקה דיפרנציונית של העבודה בבתי־החרושת לספרים אשר במנזרים. מתאורים של הזמן ההוא מכירים לדעת סופרים שהעשירו את ספריות המנזר ב־4, 6, 8, 11 ספרים כל אחד. ביחוד היו פעילים בתור סופרים הנזירים הצעירים, ולפעמים גם תלמידי המנזרים. אותלו מסם. אמראם ברגנסבורג כתב במאה האחת־עשרה לא פחות מתשעה־עשר ספרי־תפלה, שלושה ספרי־איבנגליון, שני ספרי־מוסר, שני ספרים של אוגוסטין, ארבעה ספרים אחרים וספר־תהלים אחד. אולם גם אבות המנזרים לא מאסו מלמנות את עצמם בין הסופרים. בתקנות־המנזר קבעו את הכתיבה כעבודה גם בשביל הנזירות; סופרת חרוצה אחת מן המאה האחת־עשרה הגיעה עד לכתיבת ארבעים ספרים.

קודם כל היו הנזירים כותבים לשם מטרות מנזריהם הם, לשם עבודת־האלהים והספריה, אך לעתים קרובות היתה הכתיבה מכוונת מלכתחילה בשביל האכספורט והזמנות מן החוץ, ביחוד בבתי־הכתיבה המהוללים, שהיו בעת ובעונה אחת גם בתי־ספר לציור, כגון ריכנוי, פולדה, רגנסבורג, סגרנזיי. בתקופה מאוחרת יותר לא היו הנזירים (רובם מבני־האצילים) שבמנזרים הגדולים והעשירים כותבים עוד בדרך כלל בעצמם. היו מזמינים סופרים בשכר. היסוד החילוני הלך והתגבר בכל העולם התרבותי. כהנים תיצוניים, המכונים כמרים ומורים של האוניברסיטאות, וכן גם תלמידים עניים, היו פעילים בתור סופרים. סופרים מקצועיים לרומית היו מצויים בערים למן סוף המאה האחת־עשרה. המורה הוגו פון טרימברג כתב ספריה שלמה. מעין בית־חרושת לספרים היה לדיבולד לויבר בהגנוי, אשר העסיק סופרים, ציירים וכורכי־ספרים לרוב. החבורה הדתית „האחים של החיים המשותפים״ עשו את ענין הספרים לאומנותם הראשית. האחים, אשר נקראו על שם כך גם „האחים לעט״, השיגו בכתיבת ספרים, בציורם וכריכתם חלק גדול של פרנסתם. מולדתם היא ארץ־הולנד. ספרי־הפאר בשביל שוחרי הספר מבין הנסיכים נכתבו וצוירו בצרפת הצפונית, פלנדריה ואיטליה.

החומר, שעליו כתבו את הספרים, היה עד המאה השלוש־עשרה אך ורק הקלף, היינו עור־חיה שנוקה משערות וחלקי־בשר ועובד שיהיה מוכשר לספוג את הדיו. הנהגת הנייר — תחילה מחו״ל, כי אין אנו יודעים על טחנות־נייר בגרמניה לפני שנת 1320 — כבר הביאה לידי הוזלת הספרים, אם כי לא באותה מדה שהביאה לידי כך המצאת הדפוס לאחר שנים.

הזמן שהיו הסופרים מבלים על כתיבת ספר שונה הוא לפי גודל היצירה, הזריזות, טיב הכתב וכו'. אין לשכוח, כי כתב הספר לא היה בדרך כלל כתב שוטף כזה של היום, כי־אם כל אות ואות, אפשר לומר, לא נכתבה אלא צוירה בפני עצמה. הביבליאה שהתחילו בכתיבתה בשנת 1220 וכמו כן הביבליה המאינצית שנכתבה בכתב־יד ענקי בשנת 1452—53 והנמצאת כיום בגותה — כל אחת דרשה חמשת רבעי שנה של כתיבה. מצויים כמה כתבי־יד המעידים על התחלת זמן הכתיבה וסיומה. באופן ממוצע היו מעתיקים שלשה, חמשה, ששה, עמודים ליום, אך לעתים — רק עמוד וחצי ביום.

מן הסופר עברו הספרים לידי הרובריקטור, שהכגים את הראשים הארומים של הפרקים, הבליט את התחלת הפרק באותיות ראשיות, ארומות או כחולות, ציין את התחלת המשפט החדש, קבע את הסימנים. אם הספר היה זקוק לציורים, נוספה על כך עוד אמנות המיניאטור *), אשר הוציא לפועל את המוטיבים הציוריים בתוך ראשי־התבות ודפי־הקשוט ואת התמונות הגדולות בטקסט.

*) צייר של דברים זעירים.

גם את הכריכות היו עושים בתחילה הנזירים והכמרים בעצמם. גם הגמון אחד מבמברג נמצא בין הכורכים האלה. היסוד של הכריכות בימי הבינים היו בדרך כלל לוחות מעץ־אלון או עץ־גלמוש. בתור צפוי היו משתמשים בעור של חיה או של בהמה, בקלף, קטיפה ומשי. את הצפוי של ספרי־הפאר היו מקשטים בתבליטים של שן, בעבודות־צורפים, בלוחות כסף ואבנים טובות. במאה הארבע־עשרה והחמש־עשרה, עם התגברות תוצרת הספר, נוצרו כריכות־העור.

מחירי הספרים התאימו להוצאות. במאה האחת־עשרה והשתים־עשרה היו נותנים במחיר ספרי־תפלה כרמים, שדות וחורשות. חבר־הנזירות מוּסֶדְלֶר ליד ורזיגרודה קנו בשנת 1309 מידי כומר אחד בגוסלה ספר ביבליאה במחיר 16 מרק כסף טהור. זה היה סכום נכר; כי בשנת 1312 קנה אותו מנזר עצמו רק במחיר 5 מרק חצי פדן אדמה שני מגרשים, יער אחד, רבע פדן אדמה, בית אחד ושני יערות. אמנם שטת הקנינים הללו לא צוין. בשנת 1309 עלה בארנהיים ספר־למוד אחד 40 גרוטאות. הנגר, הבנאי או הסַכָּך היו צריכים לעבוד אז 8—10 ימים בשכר של 4—5 גרוטאות ליום, כדי שיוכלו לקנות את הספר הזה בשביל ילדים. מחיר עגל היה רק 18 גרוטאות, מחיר הספר היה איפוא יותר ממחיר שני עגלים. פוגיו העתיק ספרי לִיוִיוּס ומכר אותם למשורר בֵּקֶדְלִי במחיר 120 דינרי זהב, כדי לשלם את הסכום הזה היה הלה מוכרח למכור בית, ובכסף זה קנה לו פוגיו חלקת־אדמה סמוך לפלורנץ.

הספרים היו, איפוא, יקרים מאד והפצתם בצבור היתה מועטת למדי. על־כן אין הוקרת הספר בשביל שום תקופה אפינית כמו בשביל תקופת ימי הבינים.

מלקט

מכתבים אל המערכת

א

בקשת סליחה

בזה הנני מודיע לקהל קוראי „מאזנים״, כי בדברי במאמרי „פרנסתם של סופרים״ („דואר היום״ מיום י״ז מנחם אב ש. ז.), שהיו מכוונים למשורר ד״ר ש׳ טשרניחובסקי, נכשלתי באינפורמציה בלתי־נכונה, והנני מבקש ממנו סליחה על העלבון שנגרם לו, ולאות חרטה הנני תורם סך חמש מאות מא״י לטובת „בית היתומים הכללי״ בירושלים.

א. רזניק

ו' אלול התרצ״א

*

הנני מצרף לזה את הבעת צערי על שנכשלתי בפרסום המאמר הנ״ל של א. רזניק, הפוגע בכבוד המשורר ד״ר ש. טשרניחובסקי, ולאות חרטה הנני תורם סך אלף מא״י לטובת הקהק״ל.

בר דרורא

ב

מערכת נכבדה!

בגליון י״ד—ט״ו של ה„מאזנים״, שנה זו, נתפרסם מאמר מאת מר יוסף אהרנוביץ בשם „אמת״. משום מה, שלא מן הענין הנדון במאמר זה, מצא הכותב הנכבד לנכון ולאפשר לעמוד על רשימותי שנדפסו בהמשכים רבים ב„העולם״ במשך שלש שנים על־אודות אחד העם ז״ל בימיו האחרונים. מכיון שהתקפה מקרית זו לא היתה התקפה לשמה, הריני מבקש מאת כבוד מערכת ה„מאזנים״ לתת לי את האפשרות לענות עליה בקצרה.

מר אהרנוביץ מצטער באותו מאמר צער רב על „העולם״ שנתן מקום לדברי על אחד־העם ז״ל, ואגב אורחא הוא מפליט גם מלים על אחד־העם גדול ועל פוגרבינסקי קטן. איני רוצה לעמוד על המושג האמתי של „קטנות״ ו„גדלות״, רק דבר אחד אני רוצה לציין, שלגבי אחד־העם כולנו קטנים...

ואשר לעצם דבריו של מר אהרנוביץ עלי להעיר, שגדולים ממני וממנו וגם טובים ממני וממנו קראו את רשימותי על אחד־העם ז"ל ומצאו בהן חפץ רב. ידידי המנוח הגדול, הקרובים אליו קרבת־רוח: ח. נ. ביאליק, י. ח. רבניצקי, י. גרזובסקי, ש. בן־ציון וכו' קראו את דברי ולא הצטערו על פרסומם, ומר ביאליק אמר לי לא פעם „יישר כח" וזרז אותי להמשיך בכתיבת הרשימות הנ"ל. וכמה פרקים מהרשימות נעתקו מן „העולם" לעתונים יהודיים, וגם לא־יהודיים, וביניהם לעתוני הארץ, כגון „הארץ", „כתובים" וכו' — מה שמראה גם הוא, שיודעי־דבר מעריכים את רשימותי הערכה אחרת.

בכבוד רב

יוהנן פוגרבינסקי

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

עזריאל גינציג ז"ל

בשמונה־עשר באבגוסט מת באנטוורפן הסופר ד"ר עזריאל־ישראל גינציג. המנוח נולד בקרקוי בשנת 1868. בשנת 1899 נבחר לרב בלושביץ אשר במורביה. כאן התחיל להוציא יחד עם י. פוכס את המאסף הספרותי־מדעי „האשכול", שיצאו ממנו חמשה כרכים. הוא השתתף גם ב„המגיד", „אוצר הספרות" ובכתבי־עת אחרים, פרסם כמה ספרים וגם „קבוצת שירים". למן שנת 1921 ועד שנת 1927 עמד בראש בית־הספר העברי „תחכמוני" באנטוורפן.

רבקה גינצברג ז"ל

ביום ב', י"ח באלול, מתה בחיפה בשנת השבעים וחמש לחייה אלמנתו של ר' אשר גינצברג (אחד־העם). אחרי הלויתה, שנערכה בתל־אביב, הלך קהל סופרים ומוקירים של משפחת המנוח. בבית־הקברות הספידה מר דיזנגוף, ראש העיריה; היא נקברה על יד בעלה.

קרן חדשה באוניברסיטה. מר משה וינר, שנפטר לפני זמן קצר בדרום אפריקה, צוה לאוניברסיטה העברית קרן שיהד עם רוחיה תגיע לאחר עשר שנים לסכום של 200 לא"י בערך. פירות הקרן הזאת ועוד סכומים, שיתוספו אולי, ינתנו בכל עשר שנים, לסופר עברי, שיכתוב בתקופת עשר השנים ספר עברי בעל ערך למדע העברי.

הספור „הנהג" לי. ד. ברקוביץ, שנתפרסם בגליון א', שנה א', של „מאזנים" תורגם לפולנית ונדפס בעתון „נובה סלובו", היו"ל בורשה בעריכתו של י. גרינבום.

הספור „חתן דמים" לח. הזז, שנתפרסם ב„התקופה" כרך כ"ד, תורגם לאנגלית ונדפס בירחון „מנורה" היוצא בניו־יורק.

ספרו של אביגדור המאירי „השגעון הגדול", שיצא בהוצאת „מצפה". הולך ונדפס בתרגום גרמני בעתון הציוני „די שטימה", היוצא בוינה.

רחוב על שם סוקולוב. מועצת העיריה בולודאווה, פלך לובלין החליטה פה אחד לקרוא רחוב בעיר על שמו של נחום סוקולוב, כגמול לפעולותיו הפוליטיות והספרותיות.

כרוניקה כללית

פרס של עשרים אלף דולר בעד רומן. הוצאת־הספרים הלונדונית של הודר וסטאונטון ביחד עם המו"לים האמריקאים פרדריק וסטוקס בניו־יורק הכריזו על פרס של עשרים אלף דולר בעד רומן חדש באנגלית, שימצאוהו לטוב ביותר מכל הרומנים, שישלחו להם.

החוק החדש של זכות־המחברים, שחובר בועידה הבין־לאומית של המו"לים והמחברים ברומא בשנת 1928 נכנס בתקפו בראשון ליולי ש. ז. בארצות אנגליה, קנדה, איטליה, יפן, שודיה, נורבגיה, הולנד, פינלנד והודו. ההוק החדש נותן לחברים זכות של בקורת מוסרית על יצירותיהם, גם לאחר שכבר חתמו על חוזה עם הוצאת־ספרים ומכרו לה את זכות־ההוצאה של ספריהם.

דרמה חדשה של גרהרט הויפטמן. הדרמטורג הגרמני המפורסם גרהרט הויפטמן סיים זה עתה דרמה חדשה, אשר תוצג בראשית החורף בתיאטרון הגרמני בברלין בביומו של ריינהרדט.

ספר חדש על היינה. בימים הקרובים עתיד לצאת בהוצאת רובוהלט בברלין ספר חדש על היינה. מחבר הספר הוא לודביג מרקוס, שכתב ספר על ברנה. הספר נקרא בשם: „היינריך היינה, הגבור"

יצירה חדשה של מקסים גורקי. תיאטרונו של וכטנגוב (יוצר „הבימה") מ‌עתד להציג דרמה חדשה של מקסים גורקי בשם „איגור בוליצ'ב". זהו חלק ראשון של טרילוגיה, המקפת את התקופה למן שנת 1916 עד ימינו אלה.

אנדרי ג'יד כותב את זכרונותיו. הסופר הצרפתי המפורסם אנדרי ג'יד סיים את זכרונותיו מימי הילדות. לבקשת המחבר יצא ספר הזכרונות, הנקרא בשם „שחרות" בבת־אחת בצרפתית ובגרמנית.

ספר מאמרים של רומן רולן בגרמנית. לבקשת חבריו הגרמנים החליט רומן רולן לפרסם בספר בתרגום גרמני את מאמריו שכתב בזמן המלחמה. הספר שיצא בהוצאת רויטאפפל, ציוריך־ליפסיה, מכיל גם רשימות־יומן משנות 1914—1919, שהן מעין באור למאמרים הללו.

ספר על היינריך מן. בהוצאת קיפנהויר, ברלין, יצא קובץ, המכיל את המאמרים שנכתבו ליובל הששים של היינריך מן, על־ידי מכס ליברמן, אדולף גרים, תומס מן, גוטפריד בן, ליאון פויכטונגר ועוד.

אגרות סלובצקי. בארכיונו של הרוזן ישינסקי בוילנה נמצא צרור אגרות של המשורר יוליוס סלובצקי. האגרות נכתבו לשארת־בשרו אולשה בקו.

בשל נובילה אחת של תומס מן. ה„קומידיה" הפריזאית, אחד

השבועונים הספרותיים החשובים ביותר בצרפת, יצא בהתקפה הריפה על תומס מאן בשל הנובילה „דם כבוש", שפרסם בתרגום צרפתי בהוצאת גרסט. בעל ההתקפה מציין, כי תומס מן נמנע מלהכנים נובילה זו לתוך כתביו הגרמניים, משום שיצירה זו, שהנושא שלה הוא אהבה בין אח ואחות, היא יצירה בלתי־מוסרית במדה מרובה. מתברר שהנובילה הזאת נכתבה על ידי תומס מן עוד לפני עשרים וחמש שנה ועמדה להתפרסם בירחון „נויאה רונדשוי", אך להפצרת חותנו נמנע המחבר מלהדפיסה, אולם אחר־כך יצאה בהוצאה מיוחדת בשביל ביבליופולים.

מוסוליני הודיע, כי בקשר עם חגיגת העשור של המהפכה הפשיסטית באוקטובר שנת 1932 תזמין האקדמיה האיטלקית את המלומדים של כל העולם כולו לרומא.

תערוכה של אמנות ביצנצית בפריז. באחד הביתנים הגדולים בפריז נפתחה תערוכה של האמנות הביצנצית, שהיא התערוכה המוצלחת ביותר מסוג זה, שסודרה עד כה בצרפת. האספים החשובים ביותר של העולם כולו, כגון ונציה, בריסט, אתונה, בודפשט, לונדון, ברלין, מדריד, ניו־יורק וכו' העמידו את אוצרותיהם לרשותם של מסדרי התערוכה, באופן שתערוכה זו נותנת בפעם הראשונה דמות שלמה של אחת התקופות העשירות ביותר והבלתי־נחקרות של התרבות.

הכנסותיהם של הסופרים האמריקאיים. אמרויח יותר מכל הסופרים האמריקאיים הוא ק. ב. קלנד — 120000 דולר לשנה, אחריו יבוא סינקלר לואיס, המרויח 60000 לשנה, אחריו — ר' קונל וה. כ' קיהל 50000 כל אחד. ו. קתר מוכרח להסתפק בשנים־עשר אלף דולר לשנה.

ביום ב', כ"ה אלול, בבית הקפה האונגרי מסיבת קלוב פא"ן. הפותח בשיחה על י. ח. ברנר: יעקב רבינוביץ.

ספרים שנתקבלו:

I. ספרות יפה:

יעקב אוריאל. מחזות לכל השנה: שמעון בן שטח 108 עמ'; אחשורוש וכל בת דיליה, 114 עמ', הוצאת „אריאל", דיטרויט תרצ"א.

II. ספרות ילדים:

פעם אחת. מעשיות כתובות בידי לוין קיפניס: א, התיש שהלך; ב. מעשי נסים; ג. החתול הרמאי; ד. העורב ביום משפט; ה. החתול, התיש והאיל; ו. בבית התורף; ז. השועל המבקש מקום לינה; ח. הפיל, התנין והשועל; ט. העני והארנבת; י. ארבע החיות ובן־האדם.

III. שונות:

פ. אלכסנדרוביץ. הלאומיות והעם העברי. קיישאן, תרפ"ט. 54 עמ'.

La Flandre Literaire. Edition Vlaamsche P. E. N. Club. Juin 1931.

Jean Poruks. La Couronne D'airelles (Traduction de Reinhold Ressel). Riga, 1926, S. 36.

Dr. Alfr. Bihlmans, La Presse Lettonne. Riga, 1930. 184 S.

העורך האחראי: ש. צמח

הופיע כרך א׳ של

מורה דרך לאשה המשכלת אל הסוציאליזם והקפיטליזמוס

מאת **ג. ברנרד שאו** — תרגם **פ. גינזבורג**

עם מבוא מיוחד להוצאה העברית מאת המחבר

מתוכן הענינים של כרך א׳

שאלה סתומה נפתחת	התוצרת ליוצרת	כשרון יממון
כמה לכל אחד ואחד	ממשלת יחסנים	המהפכה התעשיתית
קומוניזמוס	חלוקה למעמדות	הברחת ההון מן הארץ
סיגות לקומוניזמוס	עשירים הולכי בטל	סחר החוץ והדגל
		קסריות בהתנגשותן

הופיע כרך ג׳ (אחרון) של

תילדות המהפכה הרוסית

מאת **ל. טרוצקי** — תרגם **א. שלונסקי**

מתוכן הענינים של שלשת הכרכים:

רוסיה המלוכנית במלחמה	שלטון חרש	„ימי אפריל"
הפרולטריון והמלחמה	הצבא והמלחמה	הקואליציה הראשונה
המלך והמלכה	השליטים והמלחמה	האכרים
גסיסת המונרכיה	הבולשביקים ולנין	התזוזות בהמון

הופיעו קודם ל. טרוצקי „חיי" 3 כרכים.

מחיר כל כרך בכריכת־בד 155

מצפה

הוצאת ספרים בע״מ
תל־אביב ת. ד. 67

בנק לקרדיט גומלין בע״מ

תל־אביב

מקבל חברים וחתימה על מניות, פקדונות, חסכונות בחשבון עובר ושב ולומנים קבועים בתנאים נוחים, שטרות ודוקומנטים אחרים לגובינא

ויתר עסקי בנק

אגודה לאחריות החיים הדדית בע״מ „הבולן"

המען:

בנק לקרדיט גומלין בע״מ

תל־אביב, רחוב הרצל פנת לילינבלום, בית דנין

גימנסיה ריאלית של י. היילפרן תל־אביב

לשנת הלמודים תרצ״ב מתקבלים תלמידים ותלמידות לארבע המכינות ולמחלקות היסודיות; I, II, III, IV ו־V

ידיעות מפורטות אפשר לקבל מ־10 עד 12 לפנה״צ במשרד ביה״ס אלנבי 113

התחלת הלמודים: ד׳ תשרי תרצ״ב (15.9.31)

כפר ילדים

ברמת־גן, ע״י תל־אביב

בהנהלת **ש. ז. עמיאב (פוגצ׳ב)**

במשק חקלאי מגוון ומסודר, במקום אויר צח ומבריא, בחברת ילדים עובדת ויוצרת, בתנאי חיים אוטונומיים הבנויים על יסודות המסורת יסבל הילד את חנוכו החברתי את השכלתו בתחום ביה״ס העממי בתוספת השכלה חקלאית אלמנטרית ואת הכשרתו לעבודה בכלל ולעבודה חקלאית בפרט.

מתקבלים ילדים וילדות בגיל 8 – 15 שנה

תכנית מפורטת ותנאי הקבלה אפשר להשיג במשרד ההנהלה: תל־אביב, שדרות רוטשילד 92.

הזהרו! מזיופים!

הרוצה ליהנות מכספו יקנה שוקולד, קקאו וממתקים של

„חברת ליבר"

THE LIEBER COMPANY

וידרוש שעל האריזה יהיה השם

ליבר

LIEBER

בל תקח מזה שרק דומה לאריזה שלנו

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, כ"ח באלול, תרצ"א | גליון י"ח־י"ט (קי"ח־קי"ט)

סִפְרוּת נֶעֱזָבָה

(קטעי־בילנץ לתקופת השנה)

מאת יעקב פיכמן

אי־הבטחון התמידי, שבו נושמת הספרות העברית (גם „בשנות השובע"), הגיע בשנה זו, שנת הנסיון הקשה לכל מפעלנו, למצב של הרס וחורבן, שלא היו דוגמתם זה ימים רבים. הבילנץ החיצוני, ז. א. כמות הספרים שנתפרסמו במשך השנה, מספרם של כתבי־העת היוצאים וכיוצא באלו, — אינו מגלה את כל אימת המצב מבפנים. רק מי שיודע את כל הרעיעות של השוק, את שויון־הנפש המחפיר לספר העברי בכל ארצות הגולה, ולבסוף — את ההפקרות שהשתלטה בחוג מוכרי־הספרים לגבי תשלומי חוב לבתי־ההוצאה, יבין מדוע נתמוטט יום אחד כל הבנין. אין זה, לאמתו של דבר, שעת משבר, שמקורו רק בסבות צראיות. ואין זה, לצערנו, מן החזיונות החולפים ועוברים בעבור המצוקה הכללית. לעינינו נשברה הספרות העברית, כענף של מסחר נורמלי, כמקור פרנסה (לוא גם מצומצמת) ליוצריה ולעוסקים בה. סך־הכל של ההתאמצות הגדולה, שעשו בתי־ההוצאה העברים בעשר השנים האחרונות, הוא ברור ומעציב מאד. הספרות העברית נעזבה מקוראיה — עובדה היא שאין להכחישה ואין לכסות עליה. עובדה היא (והיא ידועה לנו לא מאתמול), כי אין לה לספרות זו קהל נאמן, מסור, קבוע — אין לה על מי להשען. הקורא העברי לא ידע להעריך את עבודת האנשים, שהשקיעו כוחות והון שאין לשער בספר העברי. המנהג שלא לקנות ספר נשתרש הרבה יותר מהר מן המנהג (שכבר אחזו בו רבים בארץ בעת האחרונה) לקנותו. אין קונים כיום ספרים טובים, ואפילו — לא־טובים, שעליהם נשען כל מו"ל חרוץ. אין צורך בכגון זה! לא ראינו, שיוותרו אצלנו על כל מיני שעשועים שבעולם; ברם, ספר עברי ועתון עברי—על אלה הכל מוותרים ראשונה. הכל, בלי הבדל. עד היום לא נקבע גם בקרב הטובים שבקהל, שלבם ער לכל מפעל ישובי וחנוכי, שקניית ספר עברי והתימה על עתון עברי היא מצות־עשה חמורה; עד היום לא נקבעה ההכרה, שבהתנוונותם של כתבי־העת העבריים (והם על כרחם מתנוונים, בלי עזרת הקורא) הולך ומתנוונה החנוך, חנוך העם, ובלי משים שוקעת דרגת־הרוח הכללית של הישוב. איש לא נתן את דעתו על כך, שמה שעלול לקלקל עתון אחד גרוע, לא יתקנו עשרה בתי־ספר טובים. במשך השנה היינו עדים לעובדה האיומה, שגם למפעלי הספרות המתוקנים ביותר, גם לאלה שהרביצו במשך שנים רבות תורה ותרבות, איש לא הושיט יד עזרה בצר להם. גם הגדולים במעלה, זכות חיים עשירי־יצירה ועשירי־פעולה לא עמדה להם בימי מצוקה. הישוב העברי בארץ והקהל הגדול בכל תפוצות הגולה ראה אותם בכרעם תחת סבל אסונם. ואיש לא נמצא ולא נמצא מוסד, אשר חש לרוחתם ולהצלתם. יצוין הדבר כאות קלון לכל אלה העומדים מרחוק, לכל אלה שתחית האומה על לשונם והתדלדלות הרוח העברי אינה נוגעת אל לבם!

*

במשך השנה נלחמו כתבי־העת העברים מלחמה נואשה על קיומם. הונף הגרזן על „העולם", והוא ניצל ממות רק בדרך נס ובדרך קימוצים, שאותם מרגיש ביחוד הסופר העברי, שאינו מפונק בהונוררים שמנים גם בלאו הכי. בדרך נס היה, מתקיים „הדואר" בארצות־הברית גם בשנות שפע למדינה ואפשר לשער במה עולה קיומו למוציאיו בימי ירידה אלה. בארץ־ישראל רק העתונים היומיים מתקיימים פחות או יותר קיום נורמלי, וגם־כן — בזכות ותורם הגמור כמעט על „עזרת סופרים". בעתונות היומית, חוץ מעוזריה הקבועים, יש עוד אולי מקום לספק־סופר, אבל לא לסופר שיש בו משום חשש לתביעת הונורר. מה שהוא בגדר ספרות נאבק גם כאן קשה בעד קיומו. עוד לא העמדנו גם כאן דור שהוא זקוק לספרות ממש — לא לחומר של קריאה בלבד. הנוער תובע רק רומנים, ודוקא מתורגמים, ורק חלק מצומצם של הישוב — ספרי שירה ומחשבה. המפלגה, המשפעת על חבריה את עתוניה, נוטלת מכל אורגן שאינו מפלגתי את האפשרות להתרחב התרחבות טבעית. בתנאים כאלה גם כשהשנים כתיקונן אין אורגן ספרותי מתקיים אלא בזכות התנדבות שלמה או חלקית של עורכיו ועוזריו, ומה גם בשנת חירום זו.

במצב כזה אין פלא, שהעתונות העברית, שנעשתה אמנם בת־קול חיה ומתמידה של חיינו, חלקה הספרותי מדולדל

כל־כך, שפעמים הוא נראה לנו לא רק מיותר, כי־אם גם מזיק. העתונות, הזקוקה לחומר בלי שכר, טשטשה לגמרי את המושג ספרות. כשרון, צורה, סגנון, אפילו סתם תרבות — כל זה הוא ענין לאיסטניסים – לה נחוצות רק „שורות", כדי למלאות את העמודים.

עוד רע מזה הוא מצב העתונים הספרותיים, ששם בא „התבן" יחד עם „הבר". בצדם של דברי־ספרות הגונים אתה מוצא תמיד אותה ספרות מסופקה, שאתה תמה לראותה דוקא כאן. בימינו חדל להיות סייג לספרות. הפסולת היתה בכל הספרות הפריודית שלנו לדבר שיש בו משום קבע. במדה שיש צורך לאחוז בקימוצים, גדל טשטוש זה שבין ספרות לכתבנות: הרי הקמוצים הם בכל מקום על חשבון הסופר! מצב זה הביא לידי שיתוק כמה מן הסופרים, שבחסרונם אתה מרגיש על כל פסיעה ופסיעה, ותחת זה עומדים על הדוכן אורחים לא־קרואים אלה, שמציאותם התכופה בלבד מעידה על ירידה והתרוקנות.

*

הנסיון לקיים עתון יומי בפולין, במדינה בת שלשה מיליונים יהודים, נגמר בתבוסה מחפירה כל־כך, שעוד ימים רבים נרגיש את תוצאותיה. כל־כך חוסר־יכולת וחוסר־אחריות מצד הקורא העברי נתגלה בנסיון מר זה של חידוש „הצפירה", שיש בו כדי לרפות לימים רבים את ידי הסופרים העברים שנשארו במדינה זו, בהקמת עתון יומי, שרק הוא בלבד מעיד בימינו על קיומו של קהל קוראים נורמלי. אמנם ידענו, כמה נורא הוא מצב־פרנסתם של יהודי פולין, אבל לא שיערנו שרפיון־הידים גדול שם כל־כך. הפסקת „הצפירה" לאחר קיום של חדשים מעטים היא על כל פנים סימן לדלדול ורפיון רצון, המעלים מחשבות נוגות בלב כל אלה, שאינם חושבים את הגולה לכמות מבוטלת כל־עיקר.

*

כבכל השנים האחרונות, הורגש בימי יאוש אלה בספרותנו חסרונה של במה מרכזית. ירחונה של הסתדרות העובדים („אחדות העבודה") ממלא בלי ספק חסרון־מה בחלל הריק שנתהווה. ברם — אין ירחון זה עשוי, לפי כל אופיו ותפקידו (חוץ מזה, שחותם של מפלגה בכל־זאת טבוע עליו, — וגם לא תצויר אחרת), להיות כלי־מבטא מקיף לעניני ספרות ומחשבה. רק ירחון עברי רחב־מדה, שיהיה אכסניה קבועה לסופרי ישראל בכל הארצות, ושיהיה מבוסס גם מהצד החמרי, עלול להזק מעט את יסודי הספרות שנתרופפו. רק ירחון מאחד זה עלול לעכב את הפרוצס של התפוררות, ההולך וגדול בה במדה שבקיעי היצירה מתגלים יותר ויותר. אין איש מאתנו תמים כל־כך, כדי להאמין שהירחון המרכזי עשוי לרפא אותנו יום אחד מכל חלי ומכל מדוה. אבל במה מכובדת, בת־קיבול, שתביעותיה גדולות, יכולה בלי ספק להיות משענת רבה לסופר העברי, שנפשו קצה בקטנות, ולשמש גורם חשוב לחיזוק היצירה. וועידת־הסופרים, ששבה וחייבה את ועד האגודה לעשות במשך השנה את כל ההכנות ליצירת במה זו, לצורך השעה כוונה, אם גם מצד התנאים החיצוניים אין לך שעה שתוכשר פחות מזו להגשמת מפעל רב־אחריות כזה.

*

החלל הריק שנתהווה בספרות לגדולים מהפסקת הספריות המקוריות, שנתנו לסופר העברי אחיזה כלשהי בעבודה בת־היקף (שטיבל ו„מצפה") וגם איזו פרספקטיבה של „כינוס" („דביר"), לא עורר בלי ספק בלב הגדולים (חוץ מן הסופרים בעצמם) עצב כזה כמו שעוררה בלב הקטנים הפסקת ספרי „אמנות". ספרים אלה, שהעמידו לנו בין הילדים קוראים נלהבים, היו, עם כל מה שהבחירה לא תמיד היתה קולעת, פאר ספרות־הנוער, שבנקיונה וטוב־טעמה עמדה למעלה מכל מה שניתן לנו במקצוע זה עד עתה. מעלותיהם המרובות של ספרים אלה ידועות לכל אב ומורה, וסימן רע הוא לישוב, שלא תמך גם בספרים אלה, שהכניסו לבית העברי תרבות ושמחה ונקראו ברצון על־ידי קטנים וגדולים יחד. אנחנו מציינים את הפסקת הספריה הזאת כמכה גדולה לחנוך העברי: מה שניתן על־ידי ספרים יקרים אלה במקצועות רבים לא ימלאו גם שעורי המורים המשובחים ביותר. גם בשעה חמורה זו אין להקל בערכם החנוכי של ספרי־מקרא בעלי איכות כזו, וראוי היה שההורים והמורים יעשו כל מה שבגדר יכלתם כדי להחזיר לנו אבדה זו.

על הפרק עומד גם יסוד עתון טוב לילדים. כל אחד מאתנו יודע, כמה קשה לתת בנידון זה דבר שלם. ואף־על־פי־כן יזכרו־נא הקוראים מלפני שלשים שנה את מה שזרעו בלבם עליו הרעננים של „עולם קטן"! עתון כזה פותח לילדים רבים בראשונה את שערי הספר ומכשיר אותם ראשונה לקריאה עצמית ולמחשבה עצמית. לעתון כזה זקוקים ביחוד ילדי־הגולה, שכל עמל למודיהם עולה בתוהו, משום שאינם באים לידי קריאת ספר. אבל גם בארץ ימצא הילד הרך בעתונו את מה שלא יתנו לו כל הספרים שבעולם. עתון טוב לילדים נחוץ גם לשם העלאת איכותה של ספרות־הילדים, ההולכת ומזדבלת, לצערנו, שוב ביצירות מסופקות מאד. עתון כזה עלול להעשיר ולגוון את המעט במקצוע זה, שעד היום עוד לא יצא אצלנו מכלל נסיון והתחלה.

*

צרכים אלמנטריים אלה — ואנחנו לא הראינו אלא על חלק קטן מהם — שחסרונם כבר הביא את ספרותנו לידי מצב ירוד מאד, הביאו אותנו, בועידת הסופרים האחרונה, לידי מסקנה, שבלי ארגון הקוראים העברים שבכל העולם לא נוכל עמוד. אנחנו מאמינים, שישנם עוד קוראים עברים נאמנים, שהם מוכנים לפעול ולעשות עמנו, אם רק נצליח לאחד אותם לכוח מסודר. רעיון זה אינו חדש, אבל איש לא נגש עד היום להוציא אותו אל הפועל. ברם, ברור שלא נשאר לנו בלתי אם הקשר הישר עם הקורא — אחרת לא נבריא את המצב. על הצורך לאגד את הקוראים המפוזרים לאורגן פעיל, הכריזה אחרינו גם ועידת־ברלין. ואמנם זוהי הדרך היחידה ליצור בסיס נורמלי לספרות ולתרבות העברית. מובן, שכל הויכוח על מרכז והיקף היה מיותר לגמרי. את הדעה, ש„בלי היקף אין מרכז" הבענו פעמים אין מספר לפני ועידת ברלין. איש מאתנו לא חשב, שאנחנו מצווים ועומדים כאן רק להשפיע ולא להיות מושפעים. בחרדת־לב אנו עוקבים את כל נסיון קל של יצירה בגולה, וההתנגדות ל„הגמוניה של ארץ־ישראל" נובעת מתוך אי־הבנה גמורה. זהו על כל פנים לפי שעה פולמוס בלתי־פורה ופולמוס שלא בזמנו. לכשתגלה הגולה כוחות יצירה מרובים (כשם שגלתה בבבל בשעתה), יהיה עוד זמן להתווכח על כך. לפי שעה תראה הגולה את כוחה בהגשמת המפעל של ארגון העברים, שבלי ספק ברכה רבה בו. ואנחנו לא נשאל, מי קודם, כי־אם נעזור על ידה באשר נוכל. ולכשיעמדו לרשותנו עשרות (ואולי גם מאות) אלפים של קוראים אקטיביים, אפשר שתתחיל

באמת תקופה חדשה לספרותנו ולכל עבודתנו התרבותית — גם בארץ־ישראל וגם בגולה.

*

הקורא העברי — זוהי האינסטנץ האחרונה שלנו. זה הקורא, שעוד לבו מלא חרדה ליצירה העברית, המכיר שבלי ספרות עשירה, תרבותית, חיונית ניבול ונצטמק כאן כחציר בערבה. אין לנו למי לפנות עוד. הספרות העברית דפקה על כל השערים — ולא נענתה. כל אלה, שהם עושים משהו לבנין הארץ, רואים את עצמם פטורים לחלוטין מתרבות וצרכי תרבות. הדבר נעשה זה כבר „מסורת" באידיאולוגיה הציונית וזה שייך כבר ל„טעם הטוב" של בעל־הבית הציוני — להתיחס בקלות־ראש לתרבות וצרכיה; ולא רק בין ציוני המערב — תורה זו עברה עד מהרה אל אלה, שהיו קרובים לנו ושעד היום לא מובן לנו, איך יכולים גם אלה להתנכר לנו, לראות את הספרות העברית בדלדולה ושלא לעמוד בפרץ!

בימי עזובה אלה לספרות העברית, נוכחנו לדעת, עד כמה אין לבטוח במנהיגינו, מאיזה סוג ומאיזה מחנה שיהיו: איש מהם לא בא לעזרה, איש מהם לא נקף אצבע לבנין ספרותנו המתערער. מוסדות העם, שלא נענו גם בשנות טובה, מהרו לסלק את ידם גם מן הפרוטות המעטות שנקצבו (לועד הלשון), והיה צורך בדבר, שביאליק בעצמו יעלה על במת הקונגרס ויזעזע בזעקתו המרה את שליחי האומה, כדי להציל את התקציב העלוב של שלש מאות לא״י לשנה...

לא נשאר לנו בלתי אם אותו הקורא העברי, המוכן לשאת עמנו את סבל העבודה. השנה הבאה שנת מסה, שנת מפקד לקורא זה. באלפי האלמונים, שאליהם אנו מכונים את דברינו יום־יום ושבלעדיהם לא היה כל הענין כדאי, תקותנו האחרונה, שהם יקימו את הנהרסות ויחזקו את בדק הבית!

ערב שנת תרצ״ב.

קִסְמֵי שַׁחַר

אַשְׁרֵי עַם שַׁחַר יֵצֵא לַחֲזוֹת
קְסָמֵי אֵל עַל אֶרֶץ רַבָּה:
דְּקָלִים דּוֹלְקִים בְּאֵין לַבָּה,
גְּמַלִּים פּוֹסְעִים כְּבְמַּחֲזוֹת,
וְהַיָּם —
עוֹטֶה כְּחֹל־הֲוָיָה חָם.

כְּחֶסֶד מַלְכוּת עַל הַנּוֹף
וְהַשָּׁעָה שַׁעַת גְּדֻלָּה:
רוֹעֲדָה הִינוּמָה מְלוּלָה
מִקִּצְבֵי הָרִים עַד הַחוֹף
וְהָעִיר —
כְּמוֹ מְרַחֶפֶת בָּאוֹר.

תל־אביב. 1923. אשר ברש

נכבדות מדובר בו

מאת ש״י עגנון*)

בא השדכן ונכנס אצל רבי יודיל וגנח מלבו ואמר השם יושיעכם. הסיע רבי יודיל עיניו מן הגמרא והשיב יושיעכם השם. אמר השדכן ברוך נמצא. אמר רבי יודיל ברוך הבא. נתן לו שלום והחזיר לו שלום. נטל השדכן כסא וישב כנגדו והוציא כמין תיבה של שנו״ף טב״ק, טרף בתיבה וקמץ לו מלוא קומצו והריחו ונגלה אליו בלשון עראי, אמר לו הואיל ונזדמנתי לכאן אשאל את מעלתו כאדם ששואל דרך אגב, מי גרם לכבודו שיטריח עצמו לכאן? השיב רבי יודיל (חולין ז׳) אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, ואם באתי לכאן מסתמא רצונו יתברך כך. אמר השדכן מאחר שזימננו המקום למקום אחד אפשר שתצא מזה טובת הנאה לשנינו. אמר החסיד היינו? נתן השדכן את ימינו על ראשו וחטט בכל חמש אצבעותיו בתוך שערותיו ואמר ואילו הצעתי שידוך לכבודו, — מה? הוסיף השדכן וחייך. אמר רבי יודיל ברוך מזכיר נשכחות. אף אני לא יצאתי לדרך אלא בשביל בתי שהגיע זמנה להשיאה. אמר לו השדכן אחרי מי מחזר מעלתו? השיב רבי יודיל שאלה גדולה שאלתם. שלמה המלך עליו השלום חכם היה מכל האדם והיה מלך על התחתונים ועל העליונים ואחר שראה כל המעשים וניסה כל הדברים והודיע חכמתו סתם כל דבריו ואמר (קהלת י״ב) סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם, סוף של כל דבר הוא יראת השם, ואם יזמין לי הקדוש ברוך הוא בחור ירא־שמים שיודע ללמוד דף של גמרא אתן לו את בתי. שאל השדכן את רבי יודיל מה שמכם? אמר לו יודיל שמי—אמר לו ומאיזה מקום אתם? אמר לו מבראד אני. אמר לו ושם משפחתו מה? אמר לו שם משפחתי? נתן זון שם משפחתי.

מה ראה רבי יודיל לקרות לעצמו נתן זון, אלא אמר רבי יודיל אם אני אומר יודיל בטלן שמי מיד יודעים מי אני וקוראים לי חסיד, אבל אם אני קורא עצמי על שם משפחתי מי מכיר אותי. כיון ששמע השדכן את השם יודיל נתן זון נתפעל התפעלות גדולה, לפי שרבי יודיל נתן זון עשיר גדול היה ושמו הטוב היה נודף בכל המדינה כאפרסמון. עשירים מופלגים היו בבראד, כגון הגאון האמתי רבי זלמן מרגליות ואחיו הגבירים רבי גדיל ורבי יעקב וכן רבי שמעון דיזה וכן רבי זיסקינד קאליר ורבי יודיל נתן זון עשיר מכולם ואפילו מחוץ לבראד היה מפורסם הרבה, לפי שהרבה לעשות צדקה וחסד ובנה מכספו בית גדול לחולים עניים והתקין להם מטה ורפואות שלא תצא נפשם בחוצות. גדולה עשירות שנותנת כבוד לבעליה, כל שכן עשירות שיש עמה חכמה, היינו כשהעשיר חכם לעשות צדקה בממונו. אמר השדכן בלבו אלך אצל וואוי שור שהוא עשיר מופלג ובנו עומד בשידוכין ואודיע לו שרבי יודיל נתן זון נזדמן לכאן והוא מבקש חתן לבתו. נטל השדכן רשות מרבי יודיל והלך אצל רבי וואוי שור ואמר לו מה לי להאריך אם אני יכול לקצר, הקיצור רבי וואוי הריני מגלה לך בשתים שלש מלים שאדם גדול נזדמן לכאן, גדול כמשמעו, היינו גדול בעשירות וגדול בשם טוב ואם איני טועה אפשר שתצא מזה טובת הנאה לשניכם. ואם תאמר מה טובת הנאה יכולה לצאת מזה, אומר

*) פרק מ„הכנסת כלה", ספר בשני כרכים, ב„כל ספוריו של שמואל יוסף עגנון", הוצאת שוקן קומנדיט געזעלשאפט אויף אקציען, מחלקת הוצאת ספרים, ברלין תרצ״א.

לך היות שהבחור כמר שפטיל בנך הגיע לפרק האיש מקדש ובתו של זה הגיעה לפרק בתולה נישאת, ואם איני טועה אין מסכת קדושין ומסכת כתובות רחוקות זו מזו. אמר לו רבי וואוי ליפא, חייך שאיני יודע במי אתה מדבר. מי זה בא לכאן שאתה אומר שהו״א עשיר ובתו הגיעה לפרקה. אמר לו השדכן תמה אני עלי שלא אמרתי לך את שמו מיד לכניסתי. חייך רבי וואוי ששמו מקשקש בעולם כפעמון של זהב. מה יש לי להאריך, שמעת שיש עיר ובראד שמה, אם איני טועה אין לך אדם שלא שמע את שמה של בראד, הקיצור בראד שם מקומו, עכשיו אין לי אלא להודיע את שם משפחתו, הקיצור נתן זון שם משפחתו. לא רבי לייביש נתן זון, שרבי לייביש נתן זון יושב בברזאן, וזה יושב בבראד, אלא רבי יודיל נתן זון שמו. מה יש להאריך, רבי יודיל שמו ונתן זון שם משפחתו ובראד שם עירו, צרף את כל השמות כאחד ויצא לך רבי יודיל נתן זון מבראד. אם איני טועה אין מה להוסיף אלא לומר כך וכך אני פוסק לבני ושאר כל הדברים עלי ועל צוארי. כיון ששמע רבי וואוי כך קם ואמר הריני פוסק לבני שנים עשר אלף אדומים. נטל השדכן את רגליו והלך אצל רבי יודיל ואמר יושיעכם השם. הסיע רבי יודיל עיניו מן הגמרא ואמר השם יושיעכם, אמר השדכן עדיין כפות רגלי חקוקות לפניו ואיני צריך להזכיר את שמי לפניו, הקיצור מה יש להאריך אם אני יכול לקצר, כמו ששנינו (ברכות א׳ ד׳) מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר, לקצר אינו רשאי להאריך, כל שכן כשאדם יושב ולומד על אחת כמה וכמה שאסור לבטלו מלימודו שמא יאכילוני חס ושלום גחלי רתמים. ביותר אני נזהר בזה מיום ששמעתי מעשה הרב מפוזן שהיה מסיים ש״ס בכל שנה ושנה. בזמן שהיה אדם נכנס אצלו היה הרב אומר ברוך הבא בשם אותו תנא או אמורא שעמד בתוך דבריו וחוזר למשנתו. רצה להתעכב אצלו היה הרב אומר לו שב בשם אותו תנא או אמורא שעמד בתוך דבריו וחוזר למשנתו. ישב היה הרב שואל בשם אותו תנא או אמורא שעמד בתוך דבריו מה צריך מעלתו וחוזר למשנתו. כיון שראה האיש נתירא שהפסיקו ממשנתו ונשמט ויצא לו. והרב אומר לו ימחול רום מעלתו בשם אותו תנא או אמורא שעמד בתוך דבריו וחוזר ולומד. לא אמרתי כל זה אלא להודיעך כמה צריכים להזהר שלא להפסיק אדם ממשנתו. הקיצור אני בא מביתו של רבי וואוי שור, אם איני טועה לא אמרתי לכב עוד עיקר הדברים, היינו מי הוא רבי וואוי שור. הקיצור רבי וואוי שור ממשפחת שור הוא, ולא עוד אלא שהוא עשיר מופלג בעשירות, ולא עוד אלא שיש לו בן מופלג בתורה, הקיצור מה יש להאריך הבחור המופלג כמר שפטיל היינו בנו של רבי וואוי הגיע לפרק איש מקדש ובת מעלתו תחיה הגיעה לפרק בתולה נישאת, אם איני טועה הרי מסכת קדושין ומסכת כתובות קרובות זו לזו. הקיצור לא באתי לכאן אלא לשאול את מעלתו כמה פוסק מעלתו לבתו. אמר לו רבי יודיל כמה שאביו של החתן פוסק לבנו כך אני פוסק לבתי. אמר השדכן אבי החתן רוצה ליתן שנים עשר אלף אדומים זהב טהור. השיב רבי יודיל אף אני כך.

הרי שהתחייב רבי יודיל ליתן שנים עשר אלף אדומים ושימש בשמו של הטפסר רבי יודיל נתן זון מבראד. שמא הוציא דבר שקר מפיו? חס ושלום שיוציא רבי יודיל דבר שקר מפיו, שהרי מבראד הוא ויודיל שמו ומגזע נתן זון היא. תדע לך שהוא כן שבשעה שמצאו שוטר בדרך ושאלו על שם משפחתו מה תשובה השיב לו רבי יודיל לאותו שוטר, נתן זון שם משפחתו. הרי שבאמת רבי יודיל נתן זון הוא ושמו כשם של הטפסר מבראד אלא שהגביר גביר והעני עני. וזה אחד הדברים שהזהירו עליהם חכמי המוסר שהשקר והאמת תכופים כאחד וצריך חכמה גדולה להנצל מן השקר לפי שיצר הרע לעולם הוא אורב לאדם להפילו ברשתו. אלא כאן משוך היה השקר אחרי יצר הטוב, על דרך שהתירו חכמים לשבח הכלה בפני החתן שהיא נאה וחסודה אף על פי שהוא יודע שאינה כן. ואם תאמר היאך פסק שנים עשר אלף אדומים, והלא אפילו שנים עשר אלף צ״ל אין בידו, אלא כך אמר רבי יודיל כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא על פיו של הרב מאפטא, הרי הוא אמר כמה שיפסוק אבי החתן לבנו אפסוק אני לבתי, ומאחר שהתחייב רבי וואוי ליתן שנים עשר אלף אדומים אף עלי לפסוק שנים עשר אלף אדומים. הקיצור לא יצתה שעה קלה עד שחזר השדכן אצל רבי יודיל והביא עמו עלם חמודות יפה פרי תואר, משכיל מאד ביראה טהורה, בחור טוב ומפונק מנוער, בתפנוקי הדעת ובחכמת התורה. הקיש רבי יודיל על קנקנו ומצאו מלא ישן. מיד נתחבב עליו חיבה יתרה כדרך אמוני ישראל שאוהבים את התורה ומחבבים את לומדיה. לא זז מחבבו עד שקראו בני, לא זז מחבבו עד שמצאו הגון לבתו. עמד השדכן והלך אצל רבי וואוי ואמר לו לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אף על פי כן יודע אני רבי וואוי שמעלתו יאמר לי יפה עשית ליפא, יישר כוחך ליפא, תבוא עליך ברכה ליפא. מה לי להאריך אם אני יכול לקצר. הקיצור לאחר שיצאתי מכאן נכנסתי אצלו ואמרתי לו מה שאמרתי. כך אמרתי לו יודע אני שרבי יודיל אתה אף רבי וואוי הוא רבי וואוי, מר במקומו ומר במקומו. ואין כאן להאריך, משום מעשה הרב מפוזן, אבל עד שאספר מעשה הרב מפוזן אגיד מזל טוב למחותנת, מחותנת רואה מעלתה מטפחת זו שהיא קשורה לצוארי, הריני נשבע לה שלא תזוז מעל צוארי עד שאצא במחול עם הכלה. ואל תשיבני רבי וואוי ממה שכתוב בספר תורת חיים שאסור ללכת במחול עם הכלה אפילו אינו אוחז בידה ממש אלא בהפסק מטפחת כדרך שנוהגין בדור הזה, ומביא שם ראיה מדברי הש״ס שאמרו כיצד מרקדין לפני הכלה ולא אמרו עם הכלה, כל שכן בזמן הזה שאין מי שיכול לומר שהנשים דומות עליו כאווזות לבנות. אמר רבי וואוי חייך ליפא שאיני מבין מדבריך כלום. אמור לי מה אמר לך רבי יודיל ובלבד שלא תאריך כל כך. אמר ליפא ולא אמרתי מה יש להאריך אם אני יכול לקצר כמו ששנינו. אמר רבי וואוי לשון משנה לחוד ולשון בני אדם לחוד. אם יודע אתה לספר דבר כפשוטו ספר ואם לאו כבוש את דבריך. אמר השדכן רוצה אני אלא שמעלתו מפסיקני באמצע. משל למה הדבר דומה, לאחד שאכל תפוח וטפחו לו על פיו או לאחד שרקד על חבל וקרעו את החבל באמצע כלום אומרים לו מפני מה אינך רוקד? אמר רבי וואוי מה ענין חבל לכאן? אמר ליפא אל יהא המשל הזה קל בעיניו, שכן מצינו בצדיק אחד שלא הגביה ריסי עיניו שלא לעבודתו יתברך, פעם אחת בא אדם אחד שקורין קונצי״ן מאכי״ר ואמר שיהלך על גבי חבל מעל לנהר והעמיד קורה מכאן וקורה מכאן וחבל באמצע. נתקבצה כל העיר לראות ואף אותו צדיק בא ועמד לראות ותמהה לו כל העיר. אמר להם דבר גדול למדתי מאדם זה, הרי הוא עושה לשם ממון ואף על פי כן כשעמד על החבל לא היה חושב על עסקי ממון אלא שלא יפול לנהר. כנגד מה אמרתי לכם כל זה. כנגד זה שהלכתי אצל רבי יודיל אף על פי שעיקר הליכתי היה להרויח שכר שדכנות, כשעמדתי לפניו היתה כל מחשבתי קשורה בענין השידוך ופעלתי מה שפעלתי, הוא שאמרתי שהייתי אצל רבי יודיל ורבי יודיל הסכים על השידוך, בקיצור. בקיצור לא הספיק ליפא לסיים את דבריו עד שנתלבש רבי וואוי במלבושי הכבוד והלך אצל רבי יודיל ודבר

עמו על עסקי השידוך, רבי וואוי פסק שנים עשר אלף אדומים ורבי יודיל פסק שנים עשר אלף אדומים חוץ ממתנות וסבלונות כפי מנהג קדמונים, היינו שהחתן שולח לכלה צעיפים ורדידים וברוסטי״ך של כסף והכלה שולחת לחתן טלית מעוטרת וקיטל מצופה כסף, והחתן ישב ושתק כדרך העולם עד שקמו המחותנים ואמרו מזל טוב חתן. ומיד לאחר תפילת ערבית נתקבצו כל קרוביו של רבי וואוי לביתו של רבי וואוי והנשים הדליקו נרות הרבה וערכו את השולחן בכל מיני מגדנים ורבי יודיל ניסה את החתן בדבר הלכה, אף על פי שכבר ניסה אותו ומצאו מלא וגדוש בתורה אף על פי כן היה חוזר ומנסה אותו, שכן מצינו בהקדוש ברוך הוא שניסה את אברהם אבינו עליו השלום בעשרה נסיונות וכשעמד בכולם זכה באשה יראת אלקים. הקיצור לא יצאו כוכבים ומזלות עד שכתבו תנאים ושיברו קדירות ושמחו את הלב במאכל ובמשתה ובשירים ובתשבחות. ויין ושכר נשפך כמים, וברכות פרחו עד לב השמים. זה אוחז ביד ידו של זה, ומחזיק את כוסו סמוך לפה, ומברך את חברו בפה כך, וחברו משיבו כך וכך, תהי השעה הזאת שעה טובה ומוצלחת. יתן לכם השם מלוא כף נחת. לחיים רבי יודיל השם אל יניא, ברכה והצלחה מבית מחותני. כנגדו אומר רבי יודיל אומר אני, מעלתו הוציא ממש את המלים מפי, הכלל לחיים רבי וואוי לחיים טובים, לחיים חתן עם כל הקרובים, לא יספרו ולא ימנו מרוב, וגם המחותנת זכורה לטוב. והחזן שר שירים ותשבחות, והבית מלא רקחות וטבחות, והללו רצים והללו מביאים, חלות קלועות זרועות פרגים, והשמשים אצים וממלאים הגביעים. ורצים ומביאים כל מיני דגים, ומרק ובשר ומיני מתיקה, שמשיקים עליהם את הפה, והקרואים יושבים בשתיקה, ואוכלים מזה וגם מזה, והחתן דורש דברים נפלאים, בענין היום ובענין התנאים, ובכבוד הכלה זאת התורה, כלה נאה קדושה וטהורה. שוא לכם סרסורים רודפי מסחרים, שהטרדתם את רבי יודיל בכל מיני דברים, אתיו הנה כל מבקשי סחורה, כי אין קנין כקנין תורה, ואתם כסיתם פני רבי יודיל קלון, בשבתו על ספרו בבית המלון, עתה תסובבו בחוצות וברחובות, ורבי יודיל נהנה מכל הטובות. והשמחה עולה מכל אפסים, והחזן שר שירי שבחה, ויין ושכר נשפך כמים, ומי דבש כגשמי ברכה, וברכות יעופו כגשמי נדבות, התרוקנו הכוסות ונתמלאו הלבבות, ואיש איש מברך את רבי וואוי ואת רבי יהודה, ואת החתן הנחמד ואת המחותנת הכבודה, והשדכן מספר מעשה ברב מפוזן, ואין איש שומע ואין מטה אוזן, זה אוכל זה שותה זה עוסק ביינו, או פותח כפתוריו ונותן בכוס עינו, וכל אוהבי בית רבי וואוי בשמחה יגילו, חג לרבי וואוי השמחה הגדילו, ששידך את בנו ולא עוד אלא ששידכו לבתו של הקצין המרומם רבי יודיל נתן זון מבראד ששמו ידוע ומפורסם אפילו מחוץ לבראד. אותה שעה נתן רבי יודיל דעתו לכל מאורעותיו שסיבבו הקדוש ברוך הוא בחסדו והוליכו ממקום למקום ולבסוף הביאו לכאן וזימן לפניו בחור הגון בתורה ובן טובים. באותה שעה היה רבי יודיל שמח ביותר, שמיום שיצא רבי יודיל מזאלוזיץ היה מתיירא שמא בשביל שסירב ליתן את בתו ליואל אוהבו נקנס עליו חס ושלום עונש מן השמים כדרך שנענש יעקב אבינו עליו השלום שנתן את דינה בתיבה ונעל בפניה כדי שלא יראה אותה עשו אחיו ויקח אותה ממנו, אמר לו הקדוש ברוך הוא ליעקב (איוב ו׳ י״ד) למס מרעהו חסד, מנעת מרעך חסד, מנעת חסד מאחיך שאילו היתה נישאת לאיש לא היתה באה לידי נבלה. עכשיו שכתב רבי יודיל תנאים לבתו אמר מה׳ יצא הדבר ולא עוד אלא שנתקיימו דבריו של הרבי הקדוש מאפטא במלואם כמו שדקדק בהם הרב החסיד רבי יוסף אלקנה מזאלוזיץ היינו שיש כאן נדוניא ויש אב לחתן ולא עוד אלא שאביו של החתן נאה ומקובל הן מצד עצמו שהוא עשיר ולמדן וירא שמים והן מצד יחוסו שהוא ממשפחת שור שהיא משפחה חשובה ומפורסמת בכל העולם שיצאו ממנה צדיקים וגאונים, ובודאי אף המחותנת היא בת טובים. תדע לך שכן, הרי שאמרו (סוטא ב׳) בת פלוני לפלוני ולא אמרו פלונית לפלוני, שבנקבה יש לילך אחר משפחתה אם ממשפחה הגונה היא וגבי הזכר העיקר יחוס עצמו אם אדם הגון הוא ואדם הגון כרבי וואוי ודאי נשא אשה הוגנת לו.

וכבר היה רבי יודיל יושב ותוהא והיה מסתכל במעשה העולם וראה שאין בין למה שהיה להוא שיהיה ולא כלום. אמר רבי יודיל הרי שהייתי תמוה למעשה הבחור שברח מחמת המציק והייתי אומר פלאי פלאים מי ראה כזאת ומי שמע כאלה, בחור עני ועם הארץ נתגלגל למקום שאין מכירים אותו ראה אותו הפרנס והלביש אותו בגדים נאים והאכילו כל מיני מגדים והושיבו בבית המדרש וזיווג לו אשה טובה בת עשירים. הייתי אומר מעשה זה בגדר נס היה שלא אירע אלא בדורות הראשונים עכשיו מה אני אומר, כלום בי לא היה מעשה כזה? הרי שיצאתי מביתי מחמת אשתי ובנותי ואפילו גלימתי על כתפי אינה שלי כמו שידוע ליודעים ששאלתי את הבגדים מאחרים כדי להרבות חני בעיני העולם ויתנו לי בעין יפה והייתי מתגלגל ממקום למקום והטרחתי כמה בני אדם בשבילי ולא נהניתי מפרוסה שלי ועכשיו הריני יושב בין רעים אהובים ומשתעשע בדברי אלקים חיים עם ידידי כבני הבחור החתן העומד לישא את בתי. ולא עוד אלא גדול נס שנעשה לי יותר מן הנס שנעשה לבחור העני. שאילו הבחור העני מתוך שישב בבית המדרש קרא ושנה וקנה שלימות בתורה ואני מתוך שנטרדתי בדרך לא קריתי ולא שניתי והוצאתי את ימי לבטלה. אלמלא היכל התמורות מלא קליפות הייתי אומר שאנו עומדים חס ושלום בשער התמורות וכל דבר מתחלף באחר כמעשה פיני חולי רע שהחליף את רבי אבלי, בעל בית בורסקי, בסתם אבלי ובמעשה לסונקה שהחליפו אומות העולם את שמחתה בשמחת ההגמון. באותה שעה היה רבי יודיל יושב ומציץ כאדם שבוחן את עצמו איזה שנוי ואיזו תמורה נעשו בו. אמר רבי יודיל בלבו, ואין ידוע אם בהלצה ואם לא בהלצה, אלמלא אותו רבי יודיל שראיתי בכפר פוליקריף אדמוני הייתי אומר שנתחלף כאן יודיל ביודיל. רבי יודיל לא חזה אבל מזלו חזה ואף מזלו לא ראה מתוך אספקלריא המאירה אלא מתוך אספקלריא שאינה מאירה, שלא באותו רבי יודיל שלא היה רבי יודיל והיה משים עצמו רבי יודיל נתחלף רבי יודיל אלא ברבי יודיל נתן זון שכל העולם מכיר אותו ושמו רגיל בארץ. אבל רבי יודיל לא העמיק בחקירות, כל זמן שהלב מלא שמחה אין יצר החקירות שולט בו. והיה משתעשע עם החתן והיה אוהבו ביותר, לא זז מחבבו עד שקראו בני, לא זז מחבבו עד שקנה לו כלי שעות ושרשרת בכסף הרבה. ודאי בבראד לוקחין כלים אלו בפחות מכן, וכן ברוהטין כשעומדים על המקח. אבל רבי יודיל לא דקדק במעותיו, פחות זהוב יותר זהוב ובלבד שישעשע לבו של התנו. אמר רבי יודיל לשפטיל חתנו בוא ואומר לך דבר נאה, בוא וראה אף על פי שכלי שעות הוא בכלל דומם אף על פי כן הריהו עומד בתפקידו של הקדוש ברוך הוא שלא תטעה בשעת תפילה. אני לעצמי איני צריך תחבולות כאלו, הן מחמת שיש לי תרנגול בביתי להעירני והן מחמת שאיברי מגידים לי סדרי זמנים, אבל אתה שעדיין לא שיעבדת את איבריך כל כך לעבודת׳ יתברך הרי אתה צריך לכלי שעל ידי הכלי תכוון את שעותיך ותשמור כל רגע ורגע שלא יצאו

חס ושלום לבטלה. אבל אין שמחה בלא תוגה. אשתו של רבי וואוי קרוב היה לה בבראד. מעשיל שמו ומיושבי בראד היה והיה משתבח בפני קרוביו שהוא חשוב בעיני עשירי בראד וביחוד בעיני רבי יודיל נתן זון. ואותו היום שכתב רבי וואוי תנאים לבנו חזר מעשיל לרוהטין. אמר רבי וואוי הריהו משתבח שהוא מקורב לרבי יודיל, יבוא ויראה מי מקורב לרבי יודיל יותר. שלח אחריו וצוה שלא יגלו לו כלום. מה אאריך ומה אספר, אם אספר שרבי וואוי היה צופה כל העת בדלת ואומר הריהו בא, הריהו נכנס, מיד נגלה עליו רבי יודיל, מיד הוא פותח פיו ומבליט את עיניו ועומד ומשתומם, אם אספר כל זה עדיין לא ספרתי כלום, ואם אספר שהשמש מתוך ששתה הרבה ונשתכר ונפל לתוך הבור והיה שוכב כל הלילה ולא הזמין את מעשיל, כדי ליתן ריוח לרבי יודיל חסיד שלא יתגלה קלונו מהרה שהוא אינו רבי יודיל נתן זון, אם אספר כל זה לא ספרתי את האמת. שבאמת הלך השמש אצל מעשיל ואמר לו שלום עליכם רבי מעשיל, ברוך המקום שהחזירך לעירנו, הריני בא בשמו של רבי וואוי, ואם תאמר מה ראה רבי וואוי לשלוח אותי אצלך פתאום הריני אומר לך שרבי וואוי כתב תנאים לבנו עם בנו של הקצין המרומם רבי יודיל נתן זון מבראד והוא מבקש את כבודו שיבוא וישמח עמו. הרי השכל מחייב שהיה מעשיל צריך לרוץ אצל קרוביו, אלא שאותו היום שחזר לרוהטין עמדו עליו ליסטים בדרך וחבטוהו וכשבא השמש מצאהו למעשיל עומד בירכתי הבית ומכסה פניו בגלימתו ובוכה וצועק בלשון הגויים לא אל אחד בראנו, לא בני אב אחד אנחנו, למה אתם מבקשים ליטול את נפשי. באותה שעה הציצה אשתו של מעשיל מתוך הדמעות וסיפרה לו כל המאורע. חזר השמש אצל רבי וואוי וסיפר לו כל מה שראה בעיניו ושמע באזניו. הלך רבי וואוי לבקרו וסיפר עמו דברים ובתוך הדברים סיפר לו ששידך את בנו לבתו של רבי יודיל נתן זון. הציץ בו מעשיל ואמר (יבמות מ״ה) גמלא במדי אקבא רקדא. למי אתה מספר דברי בורות, וכי איני מכיר את רבי יודיל נתן זון וכי איני יודע שרבי יודיל נתן זון עומד בלא בנים רחמנא ליצלן. קם רבי וואוי והוריד שתי ידיו למטה כאדם שאומר הריני מתיאש הימנו וציוה להכפיל עליו שומרים כדין משוגע מוחלט. ועדיין היה רבי וואוי מצפה שאם יראה מעשיל את רבי יודיל ויזכור שהיה מכובד בעיניו יתבייש משגעונו וישתפה. הלך ונטל את רבי יודיל ונכנס עמו אצל מעשיל. מצאוהו שוכב על מטתו ומטפחת כרוכה על ראשו והוא מספר שליסטים עמדו עליו בדרך ועשו חור בראשו והכניסו ידיהם לתוך החור והוציאו מעותיו ולא שיירו לו אלא את דעתו, אלא שדעת בלא מעות אינה שוה כלום, ועכשיו אין לו במה לשאת ולתת ואין לו במה לפרנס את אשתו ובניו. וכשסיים מעשיל את דבריו התחיל בוכה מלבו ואשתו בכתה עמו ובניהם הקטנים בכו עמו עד שבכו כתלי הבית לקולם. אל תצפה שנעשה לו נס על ידי רבי יודיל שנתיישבה דעתו עליו ונעשה ככל אדם אלא איפוך דברים שנס גדול נעשה לרבי יודיל שלא נתיישבה דעתו של מעשיל, שאילו נשתפה היה רבי יודיל צריך ליטול את רגליו ולברוח, שהיה מתפרסם שרבי יודיל אינו רבי יודיל והשידוך שידוך טעות. ועדיין היה רבי וואוי מצפה כשיכיר מעשיל את רבי יודיל יזכור שהוא חשוב בעיניו ויתבייש בפניו והיה מסבב את הדברים עד שהבין מעשיל שזהו רבי יודיל מחותנו של רבי וואוי. אמר לו מעשיל לרבי וואוי זהו מחותנך וואוי. נענע לו בראשו ואמר לו הן. מיד נתן מעשיל שלום ונסתכל בו הרבה ולא הזיז עיניו ממנו, פעם הבית בנעליו ופעם הבית בזיפיצ״א שלה ופעם הבית בכובעו ופעם הביט בזקנו. ומעשיל היה אדם שאהב את האמת לאמיתה, ואפילו אינה בעתה, כל שכן שלא היה שפוי בדעתו רחמנא ליצלן. אמר לו מעשיל לרבי יודיל מזל טוב רבי יודיל, מזל טוב רבי יודיל, יהי רצון ש׳עלה הזיווג יפה ושלא יהא החתן עקר כחותנו ושלא תהא הכלה עקרה כאמה. שמא יצא מהם אנדרוגינוס. מה אתה משיב על זה רבי יודיל? מפני מה אינך עונה אמן על הברכה? אבל רבי יודיל לא חש לדברי מעשיל. ולא היה יודע שדברי מעשיל יש להם על מה שיסמכו ועתידים הם שיגרמו לו לרבי יודיל צרות הרבה. שרבי וואוי ישמע שרבי יודיל נתן זון היינו אותו רבי יודיל שחשב רבי וואוי להתחתן בו עומד בלא בנים ואין לו בת להשיאה מיד יבזה את רבי יודיל בכל מיני בזיונות שלא ביזהו אדם כך מעולם. ועדיין היה רבי יודיל יושב בבית המלון ואוכל ושותה ולומד ומקיז לו דם בימים שמסוגלים להקזת דם, והואיל שנזכרים בלוח השנה לא הזכרנום כאן, ובערבי שבתות היה הולך לבית המרחץ. וכך היה יושב בבית המלון עד שראה שכיסו מתרוקן וממונו מתמעט ונתן לבו לחזור לבראד, שכבר הסכים בדעתו שלא ליטול צדקה אף על פי שיכול ליטול בתורת מתנה כדין בעל בית ההולך ממקום למקום וכלו מעותיו בדרך שרשאי ליטול ולכשיחזור לביתו אינו חייב לשלם שעני היה באותה שעה. אף על פי כן הואיל וקבל עליו שלא ליטול לא נטל. הואיל וכיסו עמד להתרוקן נתן דעתו לחזור.

עַל גֶּשֶׁר רוֹעֵד

אֵיזֶה הַגֶּשֶׁר אֶעֱבוֹר עָלָיו וּלְאָן יוֹבִילֵנִי?
הַאֵדַע, אִם לִי מַלְאָכִי בְּמַרְאֶה אַף פַּעַם לֹא נִגְלָה;
אֱהִי כְּהֵלֶךְ תּוֹעֶה וּכְנִדַּחַת מֵאַרְצוֹ נִגְלָה;
זָר לִי הַבָּא לְעוּמָתִי, וּמִי יֵדַע לָמָּה יִקְרָאֵנִי.

נָבוֹךְ הָיִיתִי מֵעוֹדִי וּבִטְחוֹנִי הָיָה לִי רַק מַסְוֶה:
פַּרְגּוֹד פֵּרַשְׂתִּי בֵּין פָּנַי וְהָאָדָם הַשּׁוֹקֵק מִסָּבִיב.
חֹרֶף הִקְפִּיא בִּי דָמִי – וְאָנֹכִי בּוֹ שַׁרְתִּי לָאָבִיב –
יְפִי הַתְּכֵלֶת וּוְרָדָיו עַל בְּלִיַּת־הָאָדָם רַק יַסְוֶה.

יָם וְחוֹלוֹת וּבָתִּים וְשָׁאוֹן וְרִיצָה וְשִׁירָה –
עָנִי עַל יָדָם אֶתְנַהֵל, לַקּוֹלוֹת אַטֶּה הָאֹזֶן,
בְּקֶרֶב עוֹלָמִי פְּנִימָה הָאַחֵר יְהַלֵּךְ כְּרֹזֶן,
וְרֶשֶׁת פּוֹרְשָׂה לַהֲזָיָתִי – תִּקְוָה צוֹהֶלֶת, כַּבִּירָה.

פּוֹרְשָׂה וּמִרְמָה וְשָׁבָה, וְיוֹם־יוֹם אִלָּכֵד בְּחֶרְמָהּ,
אַף כִּי עִם רֶגַע הַשְּׁקִיעָה – תִּשְׁקַע עָלַי הָעַצֶּבֶת;
לֵץ זֶה, הָאַחֵר, בְּלַעֲגוֹ יְזַמְזֵם נִגּוּנוֹ כַּמָּוֶת,
וְלַיְלָה כִּי אֶקְפָּא בְּשֵׁנָה–עוֹד מוּכָן בִּי אוֹרֵב וְעֵר מָה.

וּמֵקִיץ וְנָם בְּבַת־אַחַת אֲטֻלְטַל עַל כַּנְפֵי הַזָּוָה,
וּבֹקֶר כִּי יִשְׁלַח חֲרָגָיו – חֲלוֹמֵי הַתָּעוּי אֶשְׁכָּחָה;
יְרֻקָּה תַּעֲלֶה עָלַי וּנְשִׁימַת־הָאַחֵר בִּי נָחָה,
וְהָיְתָה הַדָּלוֹן לְמָה, וְהַיֵּשׁ הָאַכְזָר כְּלֹא־הָיָה.

וְיִקְרָא בְּבֹקֶר לֹא־עָבוֹת הָרָחוֹק בִּשְׁרִיקַת־הַתִּידוֹת –
תָּגֹז הַשַּׁלְוָה מִכֹּל וְנָפַל הַמַּסְוֶה מֵעַל פָּנַי;
כָּפוּף, הֲלוּם־גְּזֵרָה אֶעֱמֹד כִּלְפְנֵי הַכִּסְאוֹת לְדָנַי –
גְּשָׁרִים לְעֵינַי רֹעֲדִים וְנַפְשִׁי תִּדָּקֵר בִּרְעִידוֹת.

יעקב רבינוביץ — תרפ״ז

שִׁלְשִׁים

מאת נחמיה זייד

(המשך)

פרק שני

אורה הקטנה, שלאסונה חרדה באותו היום כל המשפחה, היתה בתה של אחת מבנות משפחת חפץ, דבורה פינטו שמה, שישבה זה כשנה באלמנותה בירושלים לאחר מות בעלה רחמים פינטו בקהיר של מצרים. דבורה פינטו היתה הבכירה במשפחת חפץ ועמדה כיום בגיל קרוב לארבעים. בת י״ח השיאוה בעל־כרחה לאחד מעשירי העיר הספרדים, גבר ידוע־חולי, שנשא עמו מחלה מינית מראשית בחרותו; והיא נתפתלה עמו כעשרים שנה ויותר, נתפתלה עם הוריה ונתפתלה עם החיים — עד שבא המות, מותו, וגאלה. כחצי־תריסר ילדים ילדה לו לבעלה, וכולם מתו מיתות משונות. מהם ביום צאתם לאויר העולם, מהם לאחר שהתחילו מהגים משהו בלשונם ומהם שלא יצאו כלל לאויר העולם. ואולם כולם כאחד היו מופלאים במראיהם, בובות־שעוה צהובות, מחוטבות, שלמות בתכלית, שלא כדרך הטבע; עם עינים כעיני־זכוכית מלאכותיות ועם פיות מהוקצעים, כחתוכים מדונג רך וצהוב, ועם חטמים, שלא נראו כמותם אלא בפסלי היונים העתיקים. ואולם אותן „בובות־השעוה", שיצאו מרחם האשה אשר ממשפחת חפץ ומחלציו של רחמים פינטו בעלה, לא נועדו לחיים. זה היה אך לצון, שהטבע חמד לו, כאשר הוא חומד לו לצון בשלחו לתוך החיים את העורים ואת הפסחים ואת האלמים ואת הגדמים. ודבורה הפך אמנם קבלה את „בובותיה" המתות כ„לצון שחמד לו הטבע" עמה (במקום „טבע" אמרה היא לא אחת — בפרקים שונים של חייה — אלוהים). היתה נלחמת את מלחמתה הארוכה, שאינה ניתנת לתיאור במלים שבכתב, עם בעלה, עם יצריו החולניים ועם תעלוליו, עד שהטבע, או האלוהים, השלים את לצונו אשר חמד לו, הכה אותו בשנים האחרונות לחייו בעורון גמור בשתי עיניו — ואז באו הרחמים, הרחמנות התמה, והיא היתה משלבת זרועה בזרועו, מוליכה אותו ברחובות קריה, מוליכה אותו מחדר לחדר בביתם, עד שהוליכה אותו לקברו.

ואולם באותם החיים, שארכו עשרים שנים ויותר, היו גם כמה אפיזודות, „הפסקות" קטנות, שבאו לא אחת לנחם במשהו, להשקיט במשהו או להסעיר במשהו — תמונות מטושטשות, שהעיקר כבר נתעלם מתוכן בהמשך השנים, ונשתיירה מהן רק המסגרת החיצונית: פינות־סלעים על הרי ירושלים בלילות־חושך או בלילות־אור, שנתמזגו עם לחש גלי הנילוס ועם החולות אשר בדרך לפירמידות, או קטעי־דבורים וקטעי־לחש נעלמים, שרק בתוך תנומת־הלילות הקלה, עודם עולים כמאליהם, נזכרים ומרחפים מטושטשים־מטושטשים.

ולאחת מאותן האפיזודות, ה„הפסקות" של החיים, יחסה האם את בתה אורה, או כפי שנקראה במצרים אורורה. ואולם אין לדעת נאמנה, אם היתה אמנם איזו אמת ב„השערה" זו של האם, שאורה נולדה לה, כפי שאמר לה פעם אחד מידידיה, „פואט" צרפתי, „מרקמת הכסף, המרחף בלילות הירח על הנילוס", או שהאם, כראותה את בתה מאריכה שנים, שלא כשאר בניה, בקשה להתחזק באמונתה, שהקטנה הזאת חיה תהיה, ויחסה אותה משום כך לאחת ה„אפיזודות" ההן, וצותה לה את החיים, שבעלה לא יכול היה לצוותם לולדותיה.

ואולם אורה, או אורורה, אף היא היתה אך „בובת־שעוה" בלבד. עשרות תמונות מפוזותיה השונות מקשטות את פני בתי משפחת חפץ, תמונות קטנות וגדולות, שבודאי קשה למצוא כמותן גם באספים הגדולים של בתי־הנכאות. כמלאך קטן עם כנפים היא תלויה בסלון של הבית הגדול, וכחייל קטן לבוש מכנסי־צבא היא נצבת בתוך שאר עשרות הפוזות בבית אמה. כל בגד, כל מטפחת ורקמה שהטילו עליה, על גופה, על גולגולתה, היו משנים את צורתה והיו כמחוללים פלא חדש בבטויה. ואולם בני המשפחה הרבו כל־כך לצלם אותה לא בגלל יפיה בלבד, אלא, ראשית, מחמת אותה ההרגשה, שלא באה, כמובן, לידי בטוי, שהיא, אורה׳לה, לא תחיה, לא תאריך ימים; והשנית — בתמונה המתה היתה היא חיה יותר מאשר בחיים, בהתהלכה, בשבתה, באכלה, ובתמונה המתה, הסטטית, לא היתה, היא, פסל־הברונזה, מעוררת תוגה אבלה, כאשר עוררה בחייה. החיוך, שעל פניה, החיוך שבעל־כרחו, שנצטותה עליו בשעת הצלום, היה אמנם מת, קפוא. ואף־על־פי־כן היה הוא חי יותר מאשר בחיים. ומתוך שהמשפחה היתה שטופה כולה בפחד נעלם, באמונות תפלות, בחרדה לאיזו באות לא־ישוערו, היתה הקטנה הזאת, החיה־המתה, מעין פחד שנתגשם, שקרם עור ובשר, והמשפחה חרדה תמיד למראה, כאילו היה ברור, שאתה מתחיל הסוף — ובני־המשפחה בקשו להם נחמה בתמונותיה „המחייכות".

וגדולה מזו: במשפחה קמה מעין תחרות בקביעת היחסים אל הקטנה החולה. האם, האלמנה, האבלה, שהתהלכה, בין אחיותיה הנשואות, היתה לכולן מעין „מצפון" חי, שתבע מאליו, שכפה עצמו מאליו ודרש את „פצוייו" מכולם — ומאחר שלה אי־אפשר היה לשלם אותם ה„פצויים", היו מטלטלים את הקטנה מבית לבית, מפנקים אותה, נושאים אותה על כפים, מנשקים אותה, והיא אך צופה בכולם בעינים שלא מעולם זה, עינים משתאות, בוהות, יוצאות מחוריהן, שלא כרגיל, ותמהות לתוך העולם, לתוך איזו חידה נעלמה, שהיתה כשפוכה על כל פניה ולעיני כל אדם — ואפילו לעיני אלה, שאינם יודעים לקרוא כל חידה. ומאחר שהיתה זאת לתחרות־משפחה, והקטנה עצמה היתה כפסל, שלא דבר ולא צחק ולא בקש מאומה, נהפך הפסל בבית המשפחה והיה — לאליל, לדמות־אלהים, שנשתלחה למשפחה כסמל, וכולם כאחד היו נושאים על זרועותיהם את פסל־הברונזה מבית לבית — ובעבור העובר ברחוב וראה את הדמות הנישאה, היה עומד ומשתאה אף הוא לפני־אדם אלה, שלא נראו עוד כמותם; שלא היו מעולם זה.

ורק הזקנה מירה לא היתה משתחוה לפסל. ילדי־חטא היו אותם הילדים, שילדה נכדתה דבורה לבעל חוטא וחולה בקהיר החוטאה, והיא אמרה עוד אז, לפני יותר מעשרים שנה, שאין להתערב „בין אלה" (הכוונה היתה, שאין להתערב בין הספרדים תושבי המקום), שלא כדעתו שלו, נ"ע, שבקש כל ימיו רק „אחדות־הגזעים". ואולם לאמתו של דבר לא סגדה היא לפסל זה, מפני שהיתה בריאה מכולם, מבנותיה ומחתניה, ועיניה המעורפלות עדיין ראו את החיים יותר מאשר עיניהן של נכדותיה, והיא ידעה, שיצור זה לא יחיה, „צמח בל יעשה קמח". ומתוך שהיתה בכלל אשה גברתנית ונצחנית בצעירותה, עמדה למול כל אלה בתוקף, בפכחות־ההכרה, והיתה מתיחסת לקטנה בקור־רוח רב וידעה רק אחת, שעוד הרבה צרות נכונו לבית הזה בגללה.

ואולם לא כן היו יחסיה של הזקנה אל האם האלמנה, אל דבורה בכירת־נכדותיה. קדושה היתה היא בעיניה. כל חוטי־האהבה, שנמשכו מנפשה הדוויה, היו נשלחים אליה ואל אבל־חייה, ואם עבר יום שלא ראתה אותה, היתה נפשה מתגעגעת עליה וכלה אליה ביסורים ממש. אותם הפנים הרכים, הדוויים, שנתארכו בהמשך השנים והיו כמגילת־קלף פרושה, שנרשמו עליה יסורים גדולים של עשרים שנים תמימות, היו כל־כך מעונים ומשוחררים מכל גופניות, שהזקנה מירה היתה מוכרחת להשוותם לפניה של איזו רבנית זקנה, זקנתה שלה, או אם־זקנתה, שראתה אותה פעם בנעוריה בבית אביה, עם מחרוזת־פנינים על צוארה ועם שביס־שבת על מצחה. ובשעה שהאחרים פנקו את בתה הקטנה, החולה, מחמת המחיצה שבינם ובין האם האלמנה, היתה היא דואגת רק לה, לאם. ביניהן לא היו כל מחיצות. הקשר שבין הנכדה־האלמנה עבר על פני ההורים ונקשר אתה, עם הזקנה. וההורים נשארו בחוץ. אף הם היו שייכים לאלה, שה„מצפון" תבע מהם את „פצוייו"; הם היו האשמים באסונה. והיו ימים, שבהם נסתה הזקנה לדבר על לב נכדתה בלשון פשוטה, שתסיר מלבה את האהבה הזאת „ליצור" שלה, שאינו זרע־של־קיימא, ונסתה להתדפק על לבבה בשאלות נעלמות, אם לא ראוי היה לה להתחיל בחיים חדשים, והיא עודנה צעירה כל־כך, ונסתה לרמוז לה לא אחת ברמזים גלויים למדי על אהבתה הרבה, הנודעת לה מאת קרובה, שאר־בשרה, אורי הצעיר, הטוב והנלבב — ואולם דבורה נכדתה רק חייכה בחיוכה שלה, המיוחד, והיתה לוחשת באותו חיוך על פניה: „זקנתי, מה את מדברת?"

וכזקנה כן גם אהובה, הצעירה שבנכדות, היתה קשורה אל אחותה הבכירה בלא כל „מחיצות".

היא נולדה בשנה זו שבה התחתנה אחותה, ולא היו משום כך ביניהן שום יחסים קבועים מאז. אחותה התיחסה אליה בילדותה כאל בת קטנה, ובבואה לפעמים לבקר את בית הוריה בירושלים, היתה מתיחדת עמה שעות הרבה, משחקת דוקא אתה ומשוחחת עמה ארוכות, כדי לקחת נקם מעט מן המשפחה על חייה האומללים, על אסונה הגדול מנשוא. וכאשר נסתם הגולל על אותו האסון ונתכסה בעפר־קברים, והיא באה לישיבת־קבע לירושלים, מצאה באחותה הצעירה חברה נאמנה, והאהבה שבין האחיות, הבכירה והצעירה, היתה לאהבת־אלם חזקה, שרק האסונות יחוללו כמותה. ומאז בואה אמנם נשתחררה גם היא מרשות הוריה, מן הרוח הכבדה של אותו הבית, והיתה מבלה שעות הרבה בבית אחותה, אוכלת אצלה, לנה אצלה, ושתיהן יחד מתהלכות כחברות נאמנות, שנפגשו באקראי וגלו לתמהונן את הדמיון שביניהן, את ההרגשות המשותפות, את ה„השקפות" השוות, וביחוד — את האֵבל המשותף.

ואולם אהובה אהבה חפץ אהבה גם את אורה הקטנה, ואף היא סגדה כמו כולם לפסל. ובהיפך מן הזקנה: על שום שידעה, כי אין היא זרע־של־קיימא, כי באה רק למען הֵראות בעולם זה ולהסתלק, נקשרה נפשה בנפשה ונקשרה לגופה הסטטי, לברונזה המבהיקה הזאת ולדממה המתה, ששכנה בכל גלוייה באותם הפנים.

כאשר ישלימו בבריאה האסונות, רעידות־האדמה, התפרצות הרי־הגעש, את ההרמוניה של הטבע; ובחיים — אסונות הפרט, כן השלימה קטנה זו את הרמונית המשפחה, ואהובה, הנערה הצעירה, ראתה בה מעין ציר שלוח מן השמים למשפחתם, שקבל עליו ונושא עליו את כל עונותיהם, והוא מתהלך בין כולם כדמות־פלאים, שהיא סמל להתנונות המשפחה בבטויה המפורש.

מִמַּחְבַּרְתּוֹ שֶׁל סוֹפֵר עִבְרִי

נמסר לדפוס על־ידי ב. פליכס

ה. הַסּוֹפֵר וְהַמִּפְלָגָה.

כהמשך לדברי הקודמים רוצה אני לרשום טורים מספר על יחסי הסופר והמפלגה, שכאן בארץ קבלו חריפות מיוחדת.

אין סופר אמתי אלא מי שהוא ב ן־ח ו ר י ן, מי שנידון מלכתחילה לראות בעיניהם של אחרים ולדבר בקולם של אחרים (אחת היא אם „אחרים" אלה הם אנשים או תורות) יכול להיות אדם מועיל מאד, אם הוא עושה נפשות לרעיון או למעשה מועיל, אך תואר־הכבוד ס ו פ ר אינו הולמו בשום פנים. ויותר מזה במפלגות. יכול להיות סופר, שכל מלה היוצאת מעטו משמשת משען חזק לאידיאולוגיה של מפלגה זו או אחרת — ואף־על־פי־כן הוא סופר בן־חורין, מפני שהדברים נחצבו כך מלבו, מבלי לדעת בשעת כתיבה, כי מפלגה פלונית תבוא לתמוך יתדותיה בו; או ש ל מ ר ו ת ידיעתו זו כתב את הדברים, מפני שעיניו נטויות רק לנקודת א מ ת. ולהפך, יכול להיות סופר, שאין גם אחת מן המפלגות הקיימות מוצאת בו סעד לאידיאולוגיה שלה, אך הוא בדרכיו מאיר את מחשכי ב ל הלבבות מצד שאין רוב בני־אדם רגילים להסתכל בו, ואף שראשי־המפלגות מתנכרים לו בגלוי, הוא יושב בלבותיהם בסתר, ובלבות ה„חברים" לא כל שכן.

איבסן מגרונו של שטוקמן נתן ביטוי חריף לאמת, כי „המפלגה דומה למכתשת־בשר, הקוצצת את כל הראשים לקציצה אחת; ועל־כן אף נעשים הם ראשי־חמורים וראשי־שורים כולם יחד". אם גם לא נסכים בכל להגדרתו הקיצונית של איבסן ולא נשלול את ערכן של מפלגות בהתקדמותה של החברה האנושית (במדה שאנו רשאים לקרוא לתיקונים ת י צ ו ג י י ם בשם התקדמות) ונודה ברצון גם בכמה מ ר א ש י המפלגות. שהם כלי־שרת טובים ותשובים בידי שר־החברה — עלינו להודות בכל זאת, שהסופר האמתי אינו יכול להיות לא בן־מפלגה ולא ראש־מפלגה. כי בהיותו אחד מאלה תגזזנה בבת־אחת שבע מחלפותיו, וטוב יהיה רק לטחון בריתים; אך לא להפיל את חתיתו על ה פ ל ש ת י ם. שזה תפקידו מבטן ומהריון.

ובאמת אין לך בריה עלובה מסופר, שרתם את עצמו לקרוּה של אחת המפלגות, אפילו כשקולו מנסר ברמה והוא נראה כמתאמץ לכסות את שאר הקולות — יבחין בו המבחין נעימה של עלבון וגזל היקר שבקנינים—החירות. אי־אפשר שימָצא בין סופרי־אמת גם אחד, שלבו שלם עם הגבהתם ותכסיסיהם, עם הערכתם ויושר־פעולתם של מנהיגי־מפלגות — אלא אם כן הוא עצמו מנהיג־מפלגה ב כ ו ח וסופר ר ק ב פ ו ע ל. על־כן האמן לבריחתם של סופרים מן המפלגה ואל תאמן לריצתם אליה, שבריחתם ודאי שאינה על מנת לקבל פרס. וגן־העדן התחתון ברוסית כבר הביא סופרים לבקש להם מפלט בגן־העדן העליון...

במובנים אלה אי־אפשר שארץ־ישראל תהיה שונה מכל משכנות בני־

ועוד ידעה היא: לא רק חטאו של רחמים פינטו החולה בלבד נושאת היא בדמה, אלא גם חטא משפחתה שלה, חטאו של בית חפץ, שאינו כשאר כל הבתים, והם כולם לא כשאר כל בני־האדם – וסוף כולם יהיה (כפי שהיא מוצאת בספרים שהיא קוראה וכפי שהסתכלה כבר גם בחיים) להתהלך בעולם כדמות־ברונזה זו, כנסיון של חיים שלא נשלם ושאינו יכול לעמוד. כן, כן, רק חמרי־גלמים ייצרו הם מתוך אפיסות־כוחות, ולא עוד, כן, כן, זה ודאי. ולמשפחה כגון זו אסור להוליד בנים, ולבנות־משפחה כזאת אסור ללדת בנים. עד כאן הגיעה היא ועוד הלאה מזה הגיעה אהובה חפץ: היא, כאחותה דבורה, אין להן כלל מאווי־נשים, תאוות־מין, ואין הן זקוקות כלל לגבר. הן אוהבות רק את „סבוביהם" של הגברים, את המשחק שבפניהם ובעיניהם ואת רעד־גופם למגע־גופן, אבל לעצם ספוק התאוה יש להן בחילה פיזית, עד לידי אימה ממש – ודבורה אחותה, וכן גם אחות אחרת מאחיותיה, היו משלחות את בעליהן לזונות, לספק בהן את צרכם, ולא הרגישו באלה שום עול ושום קנאה, ובלבד שיתנו להן מנוחה; רק מנוחה יתנו להן.

וכך, מתוך שתוף־דעות ושתוף־שיחות, וביחוד מתוך שתוף אותה התפנקות מופרזת – התפנקות אבלה וזרה בגוף ובבגדים ובנקיון, שהיה בה לא מעט מן החולניות ומן האהבה העצמית היתרה – התרחקו שתיהן, הבכירה והצעירה, מן „המרכז" של המשפחה, נתיחדו בדירתה של דבורה האלמנה וחיו שם בבדידותן בבית רחמים פינטו בעלה.

בית קטן מיוחד ונאה היה זה, ירושה מבעלה, שלא כרגיל בירושלים, הקיפו אותו עצי־אורן נישאים ועתיקי־ימים, חורשה שלמה וטובה, שהאהילה על הבית המלבין לגמרי ושפעה עליו בימות החמה צללים ארוכים, שלא כרגיל בירושלים. שם נתיחדו הן בשנה הזאת, ושם, בתוך אותם החדרים המקושטים בעתיקות שונות מכל ארצות המזרח הרחוק והקרוב – שרידים, ששרדו לה לדבורה ממשפחת בעלה – עמדה מטה אחת גדולה, מטת־מלכים, שרק בבתי־נכאות עתיקים נשמרות כאלה לזכר בתי־מלכות; מטה־אפריון מקושטת קשוטי־מזרח, מעשה פרס או הודו, שבעלה, רחמים, החולני, הביא אותה לפני עשרים ושלש שנים ממרחקים, מתוך „הכרה" פשוטה ושגעונית, שבמטה זו, הגדולה, האפריון, יבלה הוא עמה, עם אשתו, שנלקחה בחזקת־היד להרמונו, לא רק את לילותיו, כי־אם גם את ימיו; את כל ימיו. רובו של החדר תפסה מטה זו, שלמעלה חפו עליה רקמות־תחרים של משי, ובתוך צללי החדר עמדה היא על קשוטיה – צעצועים קטנים ערומים, בלתי־ברורים, אלוהות של פריה ורביה מכמה מדינות מזרח – כנכונה תמיד רק לתענוגות־בשרים. ובמטה זו ישנו עתה יחד דבורה פינטו ואהובה חפץ אחותה – והחדר היה רוה כולו את הריחות הטובים והעדינים ביותר של מי־קולוניה ואבקות־פודרה, שנתערבו יחד עם ריח בשריהן של שתי הנשים המתפנקות, הרחוצות תמיד ולבושות רק משי.

בראשית בואה של דבורה לירושלים, לביתה הקטן, שגרה בו קודם שיצאו לקהיר של מצרים (בפקודת הרופאים יצאו למצרים, כי אוירה של ירושלים היה חריף יותר מדי לאותו חלוש וחולני), לא הסכימה לגור בבית הזה, כי פחדה להכנס לתוכו; ואולם כעבור שנה ויותר אהבה את ביתה הקטן אהבה יתרה. גם בו עמד תמיד איזה אויר מיוחד, ואפילו אור מיוחד, שהיה כמנחם וכמשקיט, וביחוד לאחר שהסודות ההם, שהבית היה רווי בהם, כמו נטשטשו, במסרה אותם בהמשך הימים לידי אחותה הצעירה, שידעה לקבל סודות, שידעה להבין לרוחה, שהיתה כולה, כמותה, רק אורירית ונושאה בקרבה, בלבה, בבואת־עולם מטושטשת וקטנה, שבה ראתה, כמותה, רק את עצמה...

ואולם דבורה היתה כבת ארבעים ואחותה רק בת עשרים, ומשום כך לא היה בכל אותן השיחות רק התחלקות ושתוף בלבד, אלא, דומה, שדבורה הערתה מתוכה, בדברה, בהסיחה, אותם גשמי־הזעף, שירדו פעם עליה ועל חייה (ואף קיתוני־השופכים המגואלים) על ראש אחותה הקטנה; והיא נשטפה בתוכם, נרעדה, לא ידעה נפשה והביטה אל החיים בעינים תוהות; יצאה אל הרחוב וראתה בו רק שקר; דברה עם אנשים וחשפה עד מהרה את האמת הערומה שמתחת לדבורם המעולף; הביטה בפני הוריה וגלתה בהם את הזיוף, את הריקות, את

האדם, הסופר העברי בדרך כלל הוא, כאמור, איש־העם ועובד עממי ומשאות־נפשו וגורלו עולים בד בבד עם משאות־נפשם וגורלם של שאר העובדים הישרים — אך חס לו להתכחש לעצמותו ולהאסר לאחת העגלות המסיעות המונים לשדה־קטל. אפשר שאחת הסבות העיקריות לירידת השפעתה של הספרות בימים אלה היא בזה, שאנשי־יצירה רבים נ ת ע ו לזמן־מה להאמין, כי יכולים הם לשבת כבוד ליד מטי־ההגה המפלגתיים, וכיון שהטיית ההגה למעשה אינה לא מטבעם ולא מכשרונם ולא מענינם — נדחו משם עד מהרה או שנשתממו מעצמם, והעם, אשר ראם בחולשתם, הוציאם בלבו מן הקטגוריה, ששם הם בעלי־כוח, והכניסם לתוך קטגוריה, ששם הם חדלי־אונים, וכך נתחללו על הרבים. ואין להביא ראיה מימים קדמונים, שהספר והסייף עוד היו כרוכים בעולם, שכבר הנביאים חדלו מהיות מנהיגים. וצד זה של הענין הנידון מתכה עוד למחקר מיוחד.

גם בארץ־ישראל ראינו כמה כשלונות שנסתבבו מערבוב־תחומים זה. והכשלון אינו על צד הסופר בלבד, אלא גם על צד המנהיג. גם המנהיג האמתי, שנתברך מן השמים בכל הסגולות הטובות והרעות של מנהיג, ועל־ידי התקרבותו ה א ד ע י ת של הסופר הוא מתחיל לראות את עצמו מנהיג גם לו, מתאכזב עד מהרה מ„עם הסופרים" בכלל ומאבד על־ידי כך את אמת־הקרקע שלו במחוז התרבות — מה שיהיה לו ברוב הימים לרועץ. ביום צר נכפל קלונו, שפוקדים עליו עוונות שאין הוא בר־עונשין עליהם. ועל־כן מה טוב ומה מועיל היה אילו יכולנו לתחום בארץ זו, שאנו עומדים בא עדיין בהנחת היסודות לחברה הבאה, מלכתחילה את התחום הטבעי שבין הסופר והמפלגה, כדי שהמפלגה העברית לא תצטרך ל„הכשל" כל־כך ב„סופריה", וכדי שהסופר העברי יוכל להציל בתחתתי דרכו, שאין דומה להם בדרכיהם של סופרי שאר האומות, את נפשו — אם בעל נפש הוא.

אפשר שלא חדשתי הרבה ברשימה זו, אבל אדם המסיח עם לבו אינו מחויב לחדש.

ה, הַסּוֹפֵר וְהַקָּהָל.

לא כן יחסי הסופר והקהל. עם הצורך והרצון הנטועים בלב הסופר להיות נאמן להגות רוחו בלבד, שכשרונו ישמש רק את התפרקות עולמו הפנימי, שיוכל להסתלק ככל האפשר מן ההשפעות האורבות לו תמיד לעקם את עצמיותו — הואיל וביטויו מכוון מטבעו כלפי חוץ, לרבים, אי־אפשר לו להשמיע את קולו במקום שאין ריזוננס כלל. ההד המוגבר של קולו גם מגרה ומגביר בו את צורך ההתפרקות ומביאו לידי שלימות הביטוי. כגודל וכרוחב הפעולה שדבריו פועלים על הקהל, כן יגדל וירחב גם קולו. אמנם לפתחו רובצת הסכנה, כי יחדל להקשיב לקול לבו הוא ויהא עונה רק בגרונו לצהלה הנישאת כנגדו מן הקהל—סכנה שנתאמתה בכמה סופרים, שהמשכם בייש את התחלתם, אך בספרות העברית סכנה זו עודנה רחוקה מאד...

הסופר העברי (בסופר־החול של הדורות האחרונים הדברים אמורים) לא היה מעולם מפונק על־ידי קהל עממי רחב וטוב, רק בתקופת ההשכלה הרגיש

האנוכיות; לא יכלה להכנס לבית אחיותיה הנשואות, כי בחדריהן עמד תמיד – והיא הריחה זאת באפה ממש, באופן פיזי, שהרגיזה עד מאד – טעם הלילה שעבר, שהתנדף והתפשט מחדר־השינה המשותף לכל שאר החדרים, והיתה נעלבת עד מאד, עד תוך נפשה, בראותה את משחק־המין בפרצופי פני גברים, שעמדו ודברו עמה, את גמדי־הארוס הזעירים, המרקדים בעיניהם המתלהטות, והיתה לא אחת חוזרת אל אחותה מאחד הטיולים בלילות, מתפלשת במטתה, מתנפלת עליה, על לבה, ולוחשת: „הוי, כמה מגואלים הם; הוי, כמה הם מגואלים כולם!"

והיה זה איזה „משחק" זר מאד, ששחקו שתי האחיות. דבורה הלהיטה בדבוריה לא אחת את גופה של אחותה הקטנה, הרעידה את הנימים החבויות ביותר אשר לבת המין (נימים נחלשות של דור יורד) עד כדי כך, שלא פעם היו שתיהן נרדמות במטתן המשותפת לחוצות יחדיו, לחוצות יתר על המדה, עד כדי כך שניטל מהן הדבור והגיעו לידי שתוק הגוף והתביישו למחרת הבוקר להביט האחת בפני השניה. ואולם כל אותה האש נתכסתה עד מהרה באפר, בדבורים אחרים, נוגים מאד, שחשפו וקרעו ממנעמי־החיים את כל צעיפיהם והציגום ערומים ונקלים ונואלים.

רחמים פינטו בעלה, ספרה דבורה לאחותה, היה קושר אותה בחבל אל מטתה, בשעה שנרדמה בשנתה, והכריח אותה לשכב כל היום במטתה. בשעת הריונה היה נוטל עמו אל המטה מנדולינה והיה פורט עליה ארוכות ללא אכילה וללא שתיה, שוכח עולם ומלואו ומסביר לה, שכך, על־ידי ה„מוסיקה" שלו, יולד להם יצור מוסיקלי נעלה; היה מעווה את פניו החולניים, והיא היתה מפחדת מפניו, כמפני מחזה־בלהות נורא מאד...

ועוד כמה וכמה ספרה, שאין להעלות על הכתב.

ואולם בלילות השוקטים של הקיץ, ברעוף על גג ביתה השטוח חורונו של הירח עם צללי־הארנים, היתה מספרת לפני אחותה גם את הספורים האחרים, ה„אפיזודות", ה„הפסקות", שבאו בחייה שם, על גדות הנילוס.

גבר היה שם, איטלקי שזוף־פנים, שהיה מוליכה בסירת־הקסמים שלו על הנילוס בלילות החושך; היה חותר לחופו המיוחד שם, מתחת לדקל, משכיב אותה על החול הרך, פושט את נעלה האחת, את פוזמקה, ומנשק את אצבעות־רגליה אחת לאחת; מונה מספר לאצבעותיה, אחת, שתים, שלש, ומנשקן... והיתה זאת פליאה בעיניה, פליאה גדולה, על שאין הוא מבקש ממנה מאומה זולת הנשיקות האלה אשר לאצבעות הרגל. ומחמת פליאה זו אהבה אותו, היתה מתגעגעת עליו, היתה ממתינה ללילותיו מתוך מתיחות־עצבים רבה, וכך במשך שנה תמימה ויותר. ואולם אחר־כך, כעבור עוד ימים מועטים, נודע לה, שכמה נשים אחרות לו, מכל הסוגים ומכל הצבעים, ואך חולשתה שלה, המיוחדת לה בפניה: החורון הנעלם, החולני, עצמותיה המשופות וגופה, שבגדיה השתפכו עליו כבגדי העולה מן הרחצה, עוררו בו, ב„דגנרט", את החולשה המיוחדת הזאת – את ה„ארוטיקה העקומה" – והיא לא יספה לראותו עוד...

ובימים הראשונים לבואה לירושלים ספרה לה רבות על גבר אחד, קתולי יליד פורטוגל, „חלום של דמות גבר", יפה־מראה, מרהיב עין בגזרתו, בן־חורין, נוגה ואדוק בדתו, שהיה מובטח לו משום־מה, שהיא נולדה להיות אשתו; רק לכך נולדה, ו„בטעות" נישאה לאחר. והוא לא דרש ממנה מאומה; היה רק מסיעה באוטו שלו למרחקים, מבקש פינות־סתר – ובפינות־סתר אלה היה מעלה לפניה את נאומו, כמוכן עמו ושגור על־פיו, שתעזוב את בעלה ותלך אחריו. תעזבהו, והוא יקחנה לליסבונה, לבית אבותיו, ושם יביאנה לפני אמו הזקנה ולפני אחיותיה, והן כולן תסכמנה לו, שהיא היא, אשר הוא היה חייב לצאת למרחקים ולבקש אותה...

ובאחד הימים הופיע ובא לביתם. על שום־מה בא? – לבקש את בעלה ולדבר על לבו, ש„יוותר" עליה בשבילו; שיסכים לעזבנה, והוא יסלק לו כך וכך... בכל יפיו הופיע, מצוחצח כולו, חוור, נפלא, והתום בפניו. איש לא היה בבית. הבעל נסע אז לירושלים לימים אחדים לרגל עסקי הירושות, שלא פסקו כל השנים, והוא נשאר עמה כל אותם הימים. שבוע תמים;

במלוא תפקידו. אם גם אז לא כל העם נטה אוזן לסופרי ההשכלה, הנה אותו החלק המעט, שראה בסופרים את מוריו־מאשריו, היתה הגבהתו רבת אימפולסים וספוגת תודה, וגם נתן לסופר את ההכרה, שהוא מקורא לשרת את עמו, לרוממו ולעדנו. ילי״ג, על פסגת פעולתו השירית, כבר ידע את האכזבה הגדולה מן הקהל העברי ונתן לה ביטוי עצוב, כולו התרפקות ותנינה: „שבלים בודדות". חששו המר, שמא קוראיו הם הקוראים האחרונים, לא נתאמת, לאשרנו, ובאו שנים שהשבלים היו לאלומות, אך לגדיש ולגורן לא היו.

בעלות האידיאליזמוס הלאומי, שנישא אלינו עם רוחות־האביב של הרומנטיקה והאסתיטיזם החדשים, זכו אחדים מסופרינו למעין קהל צעיר. אבל התעמולה הלאומית הרשמית, שהתחילה לעשות את השפה והספרות לכלי־שרת לא אידיאלי כלל לפעולותיה (פעולות של דבורים), פגמה מיד בחסד לאומי זה, וגם הלשון המדוברת, יחד עם לשונות הנכר, סייעו לא מעט למעט את קהלה של הספרות העברית.

רק בארץ־ישראל התחיל להברא לפני המלחמה קומץ של קוראים עברים תמימים וחביבים, ולשמם נוצר מעין סניף־ספרות תמים וחביב גם הוא. אך אחרי המלחמה באה הערבוביה: בריחת השכינה העברית מכל תפוצות הגולה לארץ התקוות; התרכזות רוב הסופרים העברים בפינה של ד׳ אמות; מלחמת הישן והחדש; המודרניזם חסר־השרשים והמפלגתיות הברברית. הקומץ גדל במשך השנים והיה לסאה, אך גם הסאה אינה יכולה להשביע את צרכיה של ספרות־עם. הגולה הגדולה, שהקימה את הספרות העברית החדשה וגם הביאתה עד הלום, כאילו נתרוקנה להלוטין מצרכי הספרות. וזו הועמדה בעל־כרחה על השבט הארצישראלי בלבד. גם השרידים המעטים, המתענים באטמוספירה ריקה בגולה, אם אינם מקבלים תיזוק־מה (רוחני או גם חומרי) מכאן, הרי הם כנידונים לכליה. והדברים ידועים למדי ויותר מדי. ממצב זה, כנראה, אין מוצא, על כל פנים אין מוצא קרוב. אין חכם וגבור שיוכל לשנות בבת־אחת את תנאי־הברזל של מציאותנו הטרגית. ואין אני מתנשא בלבי למצוא פתרונים לשאלתנו. אך דבר אחד נראה לי כצו השעה, כצו החיים לסופר העברי: אם אינו יכול להרחיב לעצמו, ישמור־נא לפחות על טהרת נפשו ומצפונו ביצירה ועל שתוף פעולתו עם שאר חבריו. אם גם בשני אלה לא יעמוד, אם גם במצב זה יוסיפו לאכול איש בשר זרועו, אם גם המעטים והטובים שבנו יתפרדו לכתות־כתות ויהיו ברודפי גלגליהם של קרונות שונים, אם גם אלה יסאבו לתיאבון את שארית כשרונם כדי להכעיס את מישהו שאינו מוכעס כלל – נאבד בידים גם הקהל המעט הזה ונפקירנו לכל מיני אמנויות וזרמים „מודרניים" (אגב, שבאירופה כבר הושלכו לגל האשפה) וכל „קול אלהים" לא יחרידנו עוד.

נעקור־נא כל השליה מזיקה מלבנו ונאחז בכל כחנו בהכרה, כי למפעלות ישר, עשוי מתוך אהבה ויסורים כאחד, יש בכל־זאת שכר ברוב הימים. ואפשר שהימים הטובים יהיו עוד ימינו.

שמונה לילות... זה היה לפני שתים־עשרה שנה. ושם אמו, או שם אחת מאחיותיו, היה: אורורה...

ועוד רבות ספרה לה אחותה. חזון ואמת. ובהלהב אותה דבורה היתה נשטפה בחזון, ב„אילוזיות" שלה, והיתה מדברת על בתה הקטנה, שנותרה לה לפליטה שנים רבות כל־כך; שהאלהים חפץ להשאיר אותה לה לנחמה — אלא שבמעמקי נפשה ידעה היטב, שאף זו, אורה או אורורה, רק בתו של רחמים פינטו היא, וצל עובר היא ככל שאר בניה, והיתה משלחתה משום כך מעל פניה אל בית הוריה ואל בתי אחיותיה, שקרבו אותה משום שהיא התרחקה ממנה, והרגישה עצמה משוחררת בבדידותה במעונה, ובצל אחותה הקטנה והנוגה.

ולבּ האם אמנם נבּא רק אמת, ובחורף הזה, בהמלא לה לאורה־לה שתים־עשרה שנה, נגלתה בה ראשית הטרוף. במקום שהעמידו אותה שם עמדה שעות ארוכות ללא־זיע כלל. נסו נסיון והשעינו אותה בפניה אל הקיר, והיא עמדה כך שעות ארוכות, ואף־על־פי שבני־הבית כולם יצאו בהחבא מן החדר. אולם צער בני־הבית גדל ביחוד בראותם אותה שוכבת במטתה כל הלילה כאשר השכיבו אותה, ללא־זיע כל־שהוא. וגם כשהדליקו בחדרה בכוונה אור־חשמל גדול, לא הנידה כמעט את עפעפיה. אלא שכל זה היה אפשר עוד לשאת. ואולם בגבור הקור והגשמים בתקופת טבת־שבט חדלה הנערה בת השתים־עשרה לצאת לצרכיה, לא בקשה גם שיבואו לעזרתה, והיתה עושה את צרכיה במקום שעמדה, בחדר־השינה, בחדר־האכילה או בסלון על פני המרבדים המפוארים, אלא שגם זה אפשר היה אולי עוד לשאת. ואולם משום מה בושה הנערה מ„חולשתה" זו ולא נתנה עוד בשום פנים שינשקוה, שיקחוה על הידים, שישמשו אותה; פסקה כמעט לקחת אוכל אל פיה והלכה וכחשה מיום ליום לעיני כל. ואולם אפשר, שגם כל זה היו יכולים עוד לשאת, והנה נפלה הקטנה למשכב בביתה של אחת האחיות, שהיו לה ילדים משלה. והילדים, ככל המשפחה הפחדנית, התחילו מפחדים מן „היצור" שבחדרים, היו ניעורים בלילות מתוך אימה, צועקים וקוראים להוריהם — ולא היתה עוד דרך אחרת אלא להביאה אל בית־חולי־הרוח וחשוכי־המרפא אשר מחוץ לעיר.

(המשך יבוא)

מִמְּשְׁלֵי גוֹטָמוֹ בּוּדְהוֹ

(סוף)

„אמנם כן, הנזיר", ענהו המרומם. „הנה יתרגש אדם ויקרא: „אהה, אבוד אבד לי הדבר ולעולם לא ארכשנו עוד! אהה, מי יתן ויושב לי! אהה, לעולם לא אשיבנו לידי!" ורוחו עצובה, ונפשו מדוכאה, והוא יקונן מרה ויתופף באנקה על לבו והיאוש יתקפנו. הנה כי כן, נזיר, יבוא על אדם רטט ללא־בינה על־פי סבות חיצוניות".

„והיתכן, אדון, כי ימָנע רטט ללא־בינה הבא מכוח סבות חיצוניות?"

„אמנם כן, נזיר", אמר המרומם. „הנה יתרגש אדם ויקרא: „אבוד אבד לי הדבר ולא ארכשנו עוד! אהה מי יתן ויושב לי! אהה, לעולם לא אשיבנו לידי!" ואולם רוחו איננה עצובה ונפשו איננה מדוכאה והוא לא יקונן, לא יתופף באנקה על לבו והיאוש לא יתקפנו. הנה כי כן ימָנע רטט ללא־בינה הבא מכוח סבות חיצוניות".

„ואולם היוכל, אדון, לבוא רטט ללא־בינה על־פי סבות פנימיות?"

„אמנם כן, נזיר", ענהו המרומם. „הנה יחזיק אדם באמונה: „זה העולם וזו הנפש, כזאת אהיה אחרי מותי, לא־כלה, קיים, נצחי, ללא־תמורה, שוה לעולם היה אהיה לנצח". והנה שמע מפי המושלם או מפי אחד מתלמידי המושלם את בשורת האמת העוקרת מן השורש את כל הדבקות אשר ידבק האדם בתורות־שוא, בחוקי־כזב ובשיטות־שקר, המכלה את כל הבדל, המגין מפני כל דבקות, המשבית את הצמאה ואת התשוקה, המסיר לב האדם מן העולם, ומביא לידי חדלון ודעיכה. ואז יהגה ברוחו: „אהה, הנה כלה אכלה, הנה אבוד אובד ולא אוסיף להיות!" ורוחו עצובה בקרבו, ונפשו רצוצה והוא יקונן מרה ויתופף באנקה על לבו והיאוש יתקפנו. הנה כי כן, נזיר, יבוא על אדם רטט ללא־בינה על־פי סבות פנימיות".

„ואולם היתכן, אדון, אשר ימָנע רטט ללא־בינה הבא מכוח סבות פנימיות?"

„אמנם כן, נזיר", אמר המרומם. „הנה יש אדם, אשר אין בו האמונה: „זה העולם, זאת הנפש, כזאת אהיה אחרי מותי, לא־כלה, קיים, נצחי, ללא־תמורה ושוה לעולם היה אהיה לנצח". והאיש הזה שומע מפי המושלם או מפי אחד מתלמידי המושלם את בשורת האמת, העוקרת מן השורש את כל דבקות והתמכרות לתורות־שוא ולעיקרים ושיטות אשר בשקר יסודם, המכלה את כל הבדל, המגין מפני כל הצמדות, המשבית את הצמאה והתשוקה, המסיר את לב האדם מן העולם ומביא לידי חדלון ודעיכה. ואולם הוא לא יהגה ברוחו: „אהה, הנה כלה אכלה, הנה אבוד אובד ולא אוסיף להיות!" ורוחו לא תעצב בקרבו ונפשו לא תהיה רצוצה והוא לא יקונן מרה ולא יתופף על לבו באנקה והיאוש לא יתקפנו. הנה כי כן, נזיר, ימָנע רטט ללא־בינה הבא מכוח סבות פנימיות".

„היש לאל ידכם, נזירים, לרכוש לכם קנין לא־יכלה, קיים, נצחי, אשר לא ישונה לעולם ואשר השָאר ישָאר בהויתו לנצח?"

„אמנם אין לאל ידנו, אדון!"

„טוב, איפוא, נזירים: גם אני, נזירים, לא אדע קנין שאין לו חלוף, אשר יהיה קיים, נצחי, אשר לא ישונה לעולם ואשר השָאר ישָאר בהויתו לנצח.

„התתמכר נפשכם, נזירים, לאמונה בחיי־אלמות, אשר על פיה עתיד המאמין להגאל ממכאוב, מצרה, מעוני, מיגון ומיאוש? הידעתם, נזירים, אמונה בחיי־אלמות, אשר תביא למאמין גאולה ממכאוב, מצרה, מעוני, מיגון ומיאוש?"

„לא, אדון!"

„טוב, איפוא, נזירים: גם אני, נזירים, לא אדע אמונה בחיי אלמות, אשר תביא למאמין גאולה ממכאוב, מצרה, מעוני, מיגון ומיאוש".

„הדבקים אתם, נזירים, בתורה, אשר המחזיק בה יהיה שמור על־ידיה ממכאוב, מצרה, מעוני, מיגון ומיאוש? הידעתם, נזירים,

תורה, אשר כוח בה להגן על המחזיקים בה מפני מכאוב, מפני צרה, מפני עוני, מפני יגון ויאוש?"

„לא, אדוני!"

„טוב, איפוא, נזירים: גם אני, נזירים, לא אדע תורה, אשר כוח בה להגן על המחזיקים בה מפני מכאוב, מפני צרה, מפני עוני, מפני יגון ויאוש".

„הגידו לי, נזירים, אילו היה קיים בעולם ה„אני־עצמי", היכול היה להיות גם ה„שלי"?

„אמנם כן, אדון!"

„ואילו, נזירים, היה קיים ה„שלי", היכול היה אדם לאמר „לי עצמי"?"

„אמנם כן, אדון!"

„ואחרי אשר אין להשיג באמת ובתמים לא את ה„אני" ולא את ה„שלי", מה, איפוא, נזירים, משפט התורה האומרת: „הנה זה הוא העולם, הנה זו היא הנפש, כזאת אהיה אחרי מותי, לא־כלה, קיים, נצחי, ללא־תמורה ושוה לעולם היה אהיה לנצח?" האין זו, נזירים, תורת־כסילים?"

„אמנם כן, אדון, תורת־כסילים היא!"

„ומה דעתכם, נזירים: הכי גוף האדם כָּלֶה הוא או איננו כָלֶה?"

„כָּלֶה הוא, אדון!"

„ואולם הדבר הכָּלֶה הכי רע הוא או טוב?"

„רע הוא, אדון!"

„ואולם הדבר הכָּלֶה, הרע והעשוי להשתנות — היֵאָמר עליו: „שלי הוא, אני הוא, עצמותי הוא"?"

„לא, אדון!"

„ומה דעתכם, נזירים: הכי הרגש בן־חלוף הוא או איננו בן־חלוף?"

„בן־חלוף הוא, אדון!"

„והדבר אשר בן־חלוף הוא הוא רע או טוב?"

„רע הוא, אדון!"

„ואולם הדבר אשר בן־חלוף הוא, אשר רע הוא ועשוי להשתנות — האם יֵאָמר עליו: „שלי הוא, אני הוא, עצמותי הוא?"

„לא, אדון!"

„ומה דעתכם, נזירים: הכי התחושה בת־חלוף היא או איננה בת־חלוף?"

„בת־חלוף היא, אדון!"

„והדבר אשר בן־חלוף הוא הנהו רע או טוב?"

„רע הוא, אדון!"

„ואולם הדבר אשר בן־חלוף הוא, אשר רע הוא ועשוי להשתנות — האם יֵאָמר עליו: שלי הוא, אני הוא, עצמותי הוא?"

„לא, אדון!"

„ומה דעתכם, נזירים: הכי ההבדלות בנות־חלוף הן או אינן בנות־חלוף?"

„בנות־חלוף הן, אדון!"

„והדבר אשר בן־חלוף הוא הנהו רע או טוב?"

„רע הוא, אדון!"

„ואולם הדבר אשר בן־חלוף הוא ואשר רע הוא ועשוי להשתנות — הכי יֵאָמר עליו: „שלי הוא, אני הוא, עצמותי הוא?"

„לא, אדון!"

„ומה דעתכם, נזירים: הכי התודעה בת־חלוף היא או איננה בת־חלוף?"

„בת־חלוף היא, אדון!"

„והדבר אשר בן־חלוף הוא הנהו רע או טוב?"

„רע הוא, אדון!"

„ואולם הדבר אשר בן־חלוף הוא ואשר רע הוא ועשוי להשתנות — הכי יֵאָמר עליו: שלי הוא, אני הוא, עצמותי הוא?"

„לא, אדון!"

„לכן שמעו, איפוא, נזירים: כל דבר שיסודו בגוף, אם בעבר ואם בעתיד ואם בהווה, אם של עצמו או של אחרים, אם גס ואם דק, אם נקלה ואם יקר, אם רחוק ואם קרוב: כל דבר גופני ראוי שנאמר עליו באמת ובחכמה שלמה: „לא שלי הוא, לא אני הוא, לא עצמותי הוא". כל דבר שיסודו ברגש, אם בעבר ואם בעתיד ואם בהווה, אם של עצמו או של אחרים, אם גס ואם דק, אם נקלה ואם יקר, אם רחוק ואם קרוב: כל רגש ראוי שנאמר עליו לפי האמת ובחכמה שלמה: „לא שלי הוא, לא אני הוא, לא עצמותי הוא". וכל תחושה, אם בעבר ואם בעתיד ואם בהווה, אם של עצמו או של אחרים, אם גסה ואם דקה, אם נקלה ואם יקרה, אם רחוקה ואם קרובה: כל תחושה ראויה שנאמר עליה לפי האמת ובחכמה שלמה: „לא שלי היא, לא אני היא, לא עצמותי היא". וכל ההבדלות למיניהן, אם בעבר ואם בעתיד ואם בהווה, אם של עצמו או של אחרים, אם גסות ואם דקות, אם נקלות ואם יקרות, אם רחוקות ואם קרובות: כל ההבדלות ראויות שנאמר עליהן לפי האמת ובחכמה שלֵמה: „לא שלי הן, לא אני הן, לא עצמותי הן". וכל תודעה, אם בעבר ואם בעתיד ואם בהווה, אם של עצמו או של אחרים, אם גסה ואם דקה, אם נקלה ואם יקרה, אם רחוקה ואם קרובה: כל תודעה ראויה שנאמר עליה לפי האמת ובחכמה שלֵמה: „לא שלי היא, לא אני היא, לא עצמותי היא".

„ועתה, נזירים, אם התלמיד הקדוש והמנוסה יקנה לו הסתכלות זו, אז יקוץ בגוף ויקוץ ברגש ויקוץ בתחושה ויקוץ בהבדלות ויקוץ בתודעה. ובקוץ נפשו בכל אלה יפנה להם עורף. וכאשר יפנה להם עורף, ישתחרר ויגָאל. „בנגאל — הגאולה" — דעת זו עולה בקרבו. ואז בין יבין את התורה: „דלל מעין הלידה, נשלמה הנזירות, בוצע המפעל, העולם איננו קיים עוד".

„לנזיר אשר כזה, נזירים, יִקָרא „מזיח בריחים", יִקָרא „סותם בור", יִקָרא „מחוסר חצים", יִקָרא „חדל־קרס", יִקָרא „קדוש, מחוסר־דגל, מחוסר־משא, פרוש ומובדל".

„אבל הידעתם, נזירים, איך יהיה הנזיר למזיח בריחים? הנה ישלול הנזיר את אי־הדעת, יקצץ אותה משרשיה ויעשנה דומה לסדן־תמר, עד כי לא תוכל לצמוח ולא תוכל לשגוא עוד. הנה כי כן, נזירים, יהיה הנזיר למזיח־בריחים.

„והידעתם, נזירים, איך יהיה הנזיר לסותם־בור? הנה ישלול הנזיר את עולם־הלידות, ההורת הויה ורב־התקופה, יקצץ אותו משרשיו ויעשנו דומה לסדן־תמר, עד כי לא יוכל לצמוח עוד ולא יוכל לשגוא עוד. הנה כי כן, נזירים, יהיה הנזיר לסותם־בור.

„והידעתם, נזירים, איך יהיה הנזיר למחוסר־חצים? הנה ישלול הנזיר את צמאת־החיים, יקצץ אותה משרשיה ויעשנה דומה לסדן־תמר, עד כי לא תוכל לצמוח עוד ולא תוכל לשגוא עוד. הנה כי כן, נזירים, יהיה הנזיר למחוסר־חצים".

„והידעתם, נזירים, איך יהיה הנזיר לחדל־קרס? הנה ישלול הנזיר את חמש המוסרות המַשחות את האדם עד־דכא, יקצצן משרשיהן ויעשן דומות לסדן־תמר, עד כי לא תוכלנה לצמוח עוד ולא תוכלנה לשגוא עוד. הנה כי כן, נזירים, יהיה הנזיר לחדל־קרס.

„והידעתם, נזירים, איך יהיה הנזיר לקדוש, למחוסר־דגל, למחוסר־משא, לפרוש ומובדל? הנה ישלול הנזיר את יהירות־האני, יקצצנה משרשיה ויעשנה דומה לסדן־תמר, עד כי לא תוכל לצמוח עוד ולא תוכל לשגוא עוד. הנה כי כן, נזירים, יהיה הנזיר לקדוש, למחוסר־דגל, למחוסר־משא, לפרוש ומובדל".

„ודעו איפוא, נזירים, כי גם אלי־אינדו, אלי־ברהמה ואלי־פִּיַּפְּטִי, היושבים למו־ארב, לא יעיזו להדיח נזיר אשר כזה, שהיתה גאולה לרוחו: „מוצקה היא הכרת־נפשו של המושלם הזה". ומדוע לא יעיזו? יען וביען המושלם הזה לא יִלָּכֵד ולא יִתָּפֵש אף בעודנו בחיים.

„והנה אני, אשר אלה הם דברי וזו היא תורתי, עלי יגוללו סגפנים וברהמנים אחדים עלילות־דברים, עלילות שוא ושקר לאמר: „אך שולל הוא הנזיר גוטמו ואך הרס החיים וכליונם וחדלונם ישמיע". הסגפנים והברהמנים ההם יאשימוני בשקר ובשוא ובעול, במה שאין בי, וישימו בפי דברים אשר לא דברתי, לאמר: „אך שולל הוא הנזיר גוטמו ואך הרס החיים וכליונם וחדלונם ישמיע". כאז כן עתה, נזירים, הנני משמיע רק את האחת: את דבר היסורים אשר בעולם ואת דבר השמדתם".

„ודעו, איפוא, נזירים, אם בני־האדם יתנו דופי במושלם, ירשיעוהו, ירדפוהו ויתקפוהו, לא יכעס המושלם ולא יזעף ורוחו לא תדוכא בקרבו. ואם בני־האדם יוקירו את המושלם וירוממו את ערכו ויכבדוהו ויעריצוהו, לא ישמח המושלם ולא יגיל ורוחו לא תרום בקרבו. אם בני־האדם יוקירו את המושלם וירוממו את ערכו ויכבדוהו ויעריצוהו, זכור יזכור המושלם לאמר: „יען וביען הם נתנו את כל זאת אל לבם, לכן יתנו לי כבוד אשר כזה".

„אי לזאת, איפוא, הנזירים: אם בני־האדם יתנו בכם דופי וירשיעוכם וירדפוכם ויתקפוכם, אל תכעסו ואל תזעפו ואל תדוכא רוחכם בקרבכם. אי לזאת, איפוא, הנזירים: אם בני־האדם יוקירוכם וירוממו את ערככם, יכבדוכם ויעריצוכם, אל תשמחו ואל תגילו ואל תרום רוחכם בקרבכם. אי לזאת, איפוא, הנזירים: אם בני־האדם יוקירוכם וירוממו את ערככם ויכבדוכם ויעריצוכם, זכור תזכרו לאמר: „יען וביען הם נתנו את כל זאת אל לבם, לכן יתנו לנו כבוד אשר כזה".

„אי לזאת, הנזירים: הדבר שאיננו שלכם, ותרו עליו. הדבר, אשר ותרתם עליו, יהיה לכם ימים רבים למקור אושר וישועה".

„ומה, איפוא, נזירים, הדבר שאיננו שלכם? הגוף, נזירים, איננו שלכם: ותרו עליו. והותור שתותרו עליו יהיה לכם ימים רבים למקור אושר וישועה. הרגש, נזירים, איננו שלכם: ותרו עליו. הותור שתותרו עליו יהיה לכם ימים רבים למקור אושר וישועה. התחושה, נזירים, איננה שלכם: ותרו עליה. הותור שתותרו עליה יהיה לכם ימים רבים למקור אושר וישועה. ההבדלות, נזירים, אינן שלכם: ותרו עליהן. הותור שתותרו עליהן, יהיה לכם ימים רבים למקור אושר וישועה. התודעה, נזירים, לא שלכם היא: ותרו עליה. הותור, שתותרו עליה, יהיה לכם ימים רבים למקור אושר וישועה".

„ומה דעתכם, נזירים: אם יבוא אדם וישא את העשבים ואת הנצרים, את הענפים והעלים המתגוללים פה ביער־המנצחים הזה, או ישרפם באש או יעשה בהם מה שלבו חפץ, האומנם תחשבו בלבכם: „אותנו ישא האיש מזה, אותנו ישרוף או בנו הוא עושה מה שלבו חפץ?"

„לא, אדון, לא נחשוב כזאת!"

„ומדוע לא?"

„יען הדברים האלה אינם האני שלנו או חלק ממנו!"

„ככה ותרו, נזירים, על מה שאינו שלכם. הותור שתותרו עליו יהיה לכם ימים רבים למקור אושר וישועה. ומה הדבר שאיננו שלכם, נזירים? הגוף, נזירים, איננו שלכם: ותרו עליו. הותור שתותרו עליו יהיה לכם ימים רבים למקור אושר וישועה. הרגש, נזירים, איננו שלכם: ותרו עליו. הותור שתותרו עליו יהיה לכם ימים רבים למקור אושר וישועה. התחושה, נזירים, לא שלכם היא: ותרו עליה. הותור שתותרו עליה יהיה לכם ימים רבים למקור אושר וישועה. ההבדלות, נזירים, לא שלכם הן: ותרו עליהן. הותור שתותרו עליהן, יהיה לכם ימים רבים למקור אושר וישועה. התודעה, נזירים, לא שלכם היא: ותרו עליה. הותור שתותרו עליה יהיה לכם ימים רבים למקור אושר וישועה".

„כזאת היא, נזירים, האמת אשר הודעתי, הֶראיתי, גליתי, פרשתי וחשפתי".

„כזאת, נזירים, היא האמת אשר הודעה, הראתה, נגלתה, פורשה ונחשפה על ידי, והנזירים, אשר קדושים הם, המצמיתים את דמיון־השוא, שהם גומרי־הכל, אשר בצעו את המפעל ופרקו מעליהם את המשא והשיגו את הישועה והכחידו את מוסרות ההויה, הנגאלים בחכמה שלֵמה: אין להם חליפות ותמורות לעולם".

„הנה כי כן, נזירים, הודעתי, הראיתי, גליתי, פרשתי וחשפתי את האמת".

„הנה כזאת, נזירים, היא האמת אשר הודעה, הֶראתה, נגלתה, פורשה ונחשפה על ידי, והנזירים, אשר הסירו מעליהם את חמש המוסרות המַשחות עד־דכא, יעלו מעלה וידעכו שם ולא ישובו עוד אל העולם הזה".

„הנה כי כן, נזירים, הודעתי, הראיתי, גליתי, פרשתי וחשפתי את האמת".

„כזאת, נזירים, היא האמת, אשר הודעה, הֶראתה, נגלתה, נפרשה ונחשפה על ידי, והנזירים, אשר הסירו מעליהם את שלש המוסרות, אשר נגאלו מן התשוקה, מן השנאה ומן ההִתעות, אשר כמעט נצרפו מן הסיגים, כולם שוב ישובו אך פעם אחת, רק עוד פעם יבואו אל העולם הזה לשים קץ ליסורים".

„הנה כי כן, נזירים, הודעתי, הראיתי, גליתי, פרשתי וחשפתי את האמת".

„כזאת, נזירים, היא האמת אשר הודעה, הראתה, נגלתה פורשה ונחשפה על ידי, והנזירים, אשר הסירו מעליהם את שלש המוסרות, כולם נהיו לשומעי הבשורה, נמלטו מן הכליון וממהרים בדעה ברורה לקראת היקיצה השלמה".

„הנה כי כן, נזירים, הודעתי, הראיתי, גליתי, פרשתי וחשפתי את האמת".

„כזאת, נזירים, היא האמת, אשר הודעה, הראתה, נגלתה, ונחשפה על ידי, והנזירים, אשר נפשם מסורה לאמת ואשר נפשם מסורה לתורה, כולם ממהרים לקראת היקיצה השלמה".

„הנה כי כן, נזירים, הודעתי הראיתי, גליתי, פרשתי וחשפתי את האמת".

„כזאת, נזירים, היא האמת אשר הודעה, הראתה, נגלתה, ונחשפה על ידי, וכל הבוטחים בי וכל ההוגים לי אהבה, כולם יעלו מעלה מעלה אל מרומי השמים".

כה אמר המרומם. והנזירים שמחו באוות־נפש על הדברים שהשמיע המרומם באזניהם.

עברית מאת י. ל. ברוך

מִשִּׁירֵי סְטֶפַן גֵיאוֹרְגֵי

בִּדְמִי רֶגַע
שֶׁל יוֹם שְׁטוּף־שֶׁמֶשׁ
יִפְרֹץ לְפֶתַע גִּיד
שֶׁל חֲרָדָה לֹא־שְׁעָרָה,
אֶת הַנְּשָׁמָה הַשַּׁאֲנַנָּה יַרְגִּיז.

כֵּן עַל מְרוֹמֵי־הָר
הַגֶּזַע הֶחָסֹן
יִתְנוֹסֵס גֵּא בְּלִי־נֹעַ,
אַךְ עוֹד עִם עֶרֶב סַעַר
יָכֹף אֶת צַמַּרְתּוֹ לָאָרֶץ.

כֵּן גַּם הַיָּם
בְּזַעַף מִשְׁבָּרִים
בְּנַהֵם קוֹל
אֱלֵי חוֹפִים עוֹד פַּעַם
קוֹנְכִיּוֹתָיו הָעֲזוּבוֹת יַפְלִיט.

י. ליכטנבום

אִידִילְיוֹתָיו שֶׁל טְשֶׁרְנִיחוֹבְסְקִי

מאת שלום שטרייט

לֹא שָׁלַוְתִּי,
וְלֹא שָׁקַטְתִּי,
וְלֹא נַחְתִּי —

איוב ג'.

מדומני, שטשרניחובסקי ניכר באידיליותיו יותר מאשר ביתר מקצועות יצירתו, הגם שבהן ניתן להתעלם בנקל. בנוף־קסמים זה מתבא לרוחו מאין כמוהו (יחידי־סגולה ברובם — ה„כסוי" עדיף להם מה„גלוי" שלהם).

ואליבא דאמת, האם האידיליה במשמעותה המקובלת היא צורה מתאימה לאישיותו של טשרניחובסקי? הרי אידיליה פרושה: שלות־השקט — ומי כטשרניחובסקי הוא סמל של חוסר־המרגוע? שהרי ניצוץ־המרד ל„צדקיהו בבית־הפקודות" של יל"ג גאה במשוררנו זה ללַבּה נאדרה והוא נראה בעצם כנגוד גמור לאידיליה כפי המושג המקובל —

אכן נדמה לי, שמשמעותה המקובלת של ה„אידיליה" הנה מוטעית לחלוטין. בפגימיותה הנה שונה לגמרי מקליפתה, מהנוסח המקובל. לא שקט ושלוה בלבד הנם מסגולותיה העצמיות, לאו ששון ושמחה גרידא הם מתכונותיה העיקריות. לנגד עיני היתה תמיד מרחפת באידיליה דוקא העצבות הגדולה, והאידיליקן נראה לי כאדם הנוגה ביותר. רפרוף קל במיטב האידיליות העולמיות, הקלסיות, יאשר אמתות־ההרגשה הזאת. מחבר „רות", שעשה השרות הגדולה ביותר לאנושיות, בהבליטו בספרו את ברכת־האדמה ומגד תבואותיה וצו־החיים: להאחז באדמה לבלי המוט, — הוא גופו נתן עם זה בראש האידיליה את מגלת־היגונים המחרידה ביותר בספרות, התגלמות הצער לבלי הכיל בדמויות־אדם: אלימלך ונעמי, מחלון וכליון ורות... וזכורה בזה האמרא הידועה של גיתה, בשעת־קריאתו לפני שילר כתב־היד שלו „הרמן ודורותיאה", כשדמעותיו נגרות מעיניו: „כך בוער האדם בגחלים שערך לעצמו"... (פרק א' בספר הנ"ל מלא קנים כמו ב„רות"; פרשת־ההגירה של פליטי־המלחמה). וכך גם טשרניחובסקי לא נח באידיליותיו מזעפו, רק קרום־של חג נמתח ממעל לתהומותיו (המחקים השאננים בלבד, מתוננים בשקט ושלוה בלתי־מדומים. בהם אין פרץ ואין צוחה). גם לטשרניחובסקי, שהוא אידיליקן־אמת כחבריו שקדמוהו, „הלביבות בין האבעבועים..." בחיים אין סטטיקה. אם אפילו מגובשים הם בדפוסים מוצקים, יושב אויבם להם במארבם. ואם גיטל, אלמנת הרב, ב„לביבות מבושלות", עומדת הכן בשתי רגליה על בסיס־מבטחים בלתי־מתערער, — הרי ריזה'לה נכדתה התמה, בבת־עינה ומאהבתה, מקעקעת מבלי משים את יסודה. עם קבלת המכתב: „מצודת פטרוס ופולוס... אסורה ומחכה למשפט", עולמה של גיטל צונח לפתח אלכסונות וכמעט מט לנפול —

חָשָׁה הַזְּקֵנָה, כִּי יֵשׁ נוֹרָא, וְאָיֹם, וּמַבְהִיל
הוֹלֵךְ, וְקָרֵב, וּבָא, וְחוֹנֶה עָלֶיהָ לְרָמְסָהּ.

האידיליה האמתית אינה מטפוס של „אגיל ואשמח", כפי ההגדרה המוסכמת. הצרות שבה אינן מרומות, אמנותיות, כדי להבליט בקוץ שבהן את שומן האליה, הן באמת בעין, טבועות במעמקי השתין... כי אין האידיליה בשום פנים בטוי של שובע, כי־אם רקע על פני תהומות. ומעין חדה לא יבצר מראות, שהאידיליקן הגיע עדיה דרך שבעה מדורי גיהנום. ולפי מהותו הוא אמן סובל, גבור הכובש את תוגת־החיים...

וטשרניחובסקי הוא אידיליקן טפוסי, סובל, מחשה ומתגבר, מן המעולים שבסוג. אידיליות־הפלדה שלו, מכמורת־המשורר כבדה בהן, כאילו משה תנין, ועם זה רוויות הן רטט ופרפור — והן בטוי אישיותו (אולי גורל־חייו!) באופן המפורש ביותר. ב„לביבות מבושלות": למראות הלוע הפעור לקראת ריזה'לה, נכדתה של גיטל—אימת מות. וב„ברלה חולה": „חרדתה של קרינה האם לגוזלה הרך (לאחר שנקטפו לה שנים ילדים בעודם באבם) שלא יעקר חלילה מזרועותיה..." וב„כחום היום", שיר שכולו זהב (אהבת־ציון שבה לאין חקר אינה מפתיעתנו!)—, ההשלמה העילאית של האב שמחה עם מרי־גורלו, על מות לבן, באופן הנאצל ביותר, בצדוק הדין... ואף באידיליה „חתונתה של אלקה" (שבכמותה היא מגיעה כמעט לצורת אפופיאה), הזרועה אלומות שמש בכל דפיה, והעולם כולו נראה בה כבית הלולא־, אפילו בה „גדלה הבכיה". מפעם לפעם נשמעה יבבה דקה, הפולחת כברק את החיים הסואנים והעליזים...

האידיליות, הנזכרות לעיל, עשויות מארג ההוי, בנוסח מנדלי, — ברם טשרניחובסקיות הן ביציקתן השירית, וחסד ההומור הרך חופף עליהן. ארס הסטירה המנדלאית אינו מפעפע בהן (כיצד „חבת ציון", למשל, נשקפה ב„ברית מילה" של טשרניחובסקי לעומת בבואתה ב„בימי הרעש" למנדלי). אהבה יתרה בלבו לנושאים ולחומר שהוא מטפל בהם. הוא אוגר ולוקט זהרורי־חיים שאינם דוהים של תקופה גוועת, ומגבש אותם למשמרת־עולמים. האידיליה לטשרניחובסקי, זולת ששומרת היא על נר־תקופה שלא יכבה, הרי כוללת היא בחובה את הטרגדיה

של הכליון שבה. באידיליה „לביבות מבושלות" — מלבד גרוטאות ביתנו העתיקים ומנהגי מסורתנו השמורים בה, הרי אוצרת היא בקרבה תוגתם של שומרי משמרת־הקודש האחרונים: גיטל ויבדוכה נאנקים: „הולך ופוחת הדור". וגם ב„ברית מילה" ממוזגים הצפיה החמימה לחדש וקדום פני הבאות עם עגמת־הנפש למראיתו של חורבן הישן. אוירת־הגעגועים אופפתנו בכולן, בלי קץ ותכלה, עד לכלות־נפש, לבלי מוצא...

ואף האידיליה „חתונתה של אלקה", הגדולה והנאדרה, העשויה עשת מוצקה אחת, בלי שמץ סנטימנטליות, — גם בה הרגשת הערגון אינה עוזבתנו אף לרגע. ויצירתו זו של טשרניחובסקי מתנוססת באופק הספר שלנו, כטירה. למראיתה הלב לובש גאות...

ובזה יוכר, אגב, ספר בר־קיימא על פני אחיו. בהופיעו נתברר פתאום מאליו, מהשואה סמויה, שאחיו, כלומר, הספרים הטובים האחרים, הנם בטוי של „פרטים" רבים (של מאות או אלפים אנשים), והוא הבטוי של ה„כלל" האחד —

וגם זה מסימניו של הספר הודאי, שאין הוא בורר לעצמו דוקא נתיבה נעלמה, התבודדות. גם על הכביש הרחב, הסלול, — נשמעת למרחוק שעטת פסיעותיו. הוא אינו בטל ברבים.

חומר אידיליות־ההוי של טשרניחובסקי אינו כלל קרקע־בתולה. הטרקטור שלו ננעץ פה באדמה תחוחה, מעובדה. אלא הבל־הלשד של הרגבים ההפוכים וריח אדמת־התנובה הם תמיד מאותות שדוד המערכות של ההויה...

בכל אידיליותיו בחר לו טשרניחובסקי את סגנון ה„נוסח". היש פה אפיגוניות? לא. להפך. האידיליה שלו מלמדתנו להכיר, שהקליפה החיצונית, — חס לנו מלנהוג בה זלזול! — בעצם, טפלה היא. העיקר הוא רק השגב הפנימי. כל צנה וסוחרה לא יחסמו דרכו.

ולמרות הנוסח ה„יראיי" שבאידיליותיו, לא יכחד אף לרגע מעינינו פרצוף האיתן, בעל השרירים המוצקים. כי החוסן הטשרניחובסקיי הוא כל תקפן.

ואף באידיליות הסטיריות, שהן בעצם שכליות (הן הסטירה לפי תכונתה היא קומבינציה של שכל), — גם בהן נפש המשורר מְהַמָּה, גם באֶפֶר־הליצנות אינה נכחדת התוגה העמוקה. אכן יותר מאשר סטירה יש גם בהן הומור. ב„מרדכי ויוכים" (שיש בו תאור מופלא של השכור בכלל) נגולה לעינינו פרשת־הגלות של מרדכי לכל תופעותיה מתוך שכרון־בלהות. ובתוך מערבולת־יסורים של היהודי הגולה... יותר מאשר זלזול ופגיעה ברשע יש הרגשת־חנינה לגורל הנרדף, הגולה הנדח, ויחס בטול למתעלל...

מעודן וסקפטי ואנושי מאד הוא טשרניחובסקי באידיליה הסטירית השניה, ה„כף השבורה". הכף המיועדת לשאיבה במלוא הכף, — שבורה; והאסירים אומרים להדביק את החצאים בחוטים... זוהי הפואימה של האסירים (בני־האדם יושבי חושך וצלמות!), שהעולם ומלואו, היקום, הוא בית־הכלא שלהם, כלואים הם בו בעול מסורת־אבות, במוסרות חוקי־התהוות ויצר וכו'. וה„רצון החפשי" מפרפר באזיקי סבה ומסובב, ויופי הוא עבדו של זמן ו„אמת" נתנה בשלשלאות מעמדות וכו' (מזכיר בנוסחו במקצת את הסבא שלו: אד"ם הכהן) והכף שבורה... והנה השלמה מלאכת הדבקת הכף, ונשא לאזנינו שיר־אסירים במדור העליון: „קומה נבדל מתוך העולם הישן, ועפרו ננער מעל כף רגלינו"... ברם הנצחון שלהם: אחוי הכף השבורה בחוטים...

הטעמנו בהתחלה, שטשרניחובסקי הוא איש עצוב ביותר, למרות המסכה שלו בצורת אידיליה או יתר הכלים שנחבא אליהם. דוקא משום שהוא איש־ה„שושנים" — צורב צערו על העדרן, ולא יועיל לעקם עלינו את כתוביו. עגמת־הנפש שלו חורגת ממילא ממסגרות יצירתו העליזה. כי הצער הנוקב, שמאחורי שכבות־החיים הנערמות, הוא, כמדומה, נשמת האידיליה ומהותה התכליתית (כי האידיליה אינה אומרת שובע וטמטום, אלא מרוק החיים מתוך התגברות על הצער) והוא, הצער, מאלפנו, — למרות היותנו שרויים במעמקים, מתחת לשכבות־החיים, ביסורים, — שיש תגבורת ההרמוניה על הבהלה, התגברות החיים על החדלון...

בתנאינו אנו הספיציפיים, של אומה דוויה לאין מרפא, חזיון־טשרניחובסקי זה בשירתנו הוא סמל מנחם ומעודד: אכן, יש עמידה איתנה גם על גבי תהומות...

אָמָנוּת הַבִּיאוֹגְרַפְיָה

ב

אמנות ומדע בביאוגרפיה

אחת מן הטענות, שטוענים הקטגורים כנגד הביאוגרפיה בתור אמנות, היא זו, שיצירה אמנותית גורמת לאדם הנאה אסתטית רק בזמן שהוא מסתכל בלבד ורגשותיו אינם נתונים לגורלו ולמעשיו של הגבור המתואר. דבר זה אפשר רק ברומן, ביצירת הדמיון, שפטורים אנו מהוציא משפט על הגבורים, אם לטובה או לרעה. מה שאין כן בגבור הביאוגרפיה, איש המציאות, שחי ופעל, וכשאנו קוראים עליו, מתעוררים בלבנו הרגשות המוסריים ודוחים את הרגשות האסתטיים.

אך הטענה הזאת — אומר מורוא — בטלה בנוגע לאנשי־השם, שהלכו לעולמם זה ימים רבים. המות הוא הגדול באמנים; הוא משכך את היצרים ופורש צעיף של שקט על התמונה שנגמרה.

יתר על כן — אומר מורוא — הביאוגרפיה אולי יש לה יתרון אסתטי על הרומן. בשעה שאנו קוראים ביאוגרפיה של איש מפורסם, אנו יודעים מראש מה יהיו הסבוכים של החיים והתרתם. אפשר לחשוב לכאורה, כי דבר זה פוגם בהנאת הספר, אבל אם הדברים כתובים בכשרון, הרי הם גורמים הנאה יתרה. הדי זה דומה לתיאטרון. כשאנו הולכים לראות טרגדיה, אנו יודעים יפה, כי יוליוס קיסר ירצח סוף סוף בידי ברוטוס, אנו יודעים, כי המלך ליר יצא מדעתו, אך מהלכה האטי של הדרמה לקראת המאורעות האלה מגדיל את ההנאה האסתטית. כיוצא בזה, בשעה שאנו קוראים על חיי איש, שאנו יודעים את קורותיו ואת מאורעותיו, נדמה לנו, כי אנו מטיילים בנוף ידוע לנו ומוצאים שם את זכרונותינו. מנוחת הרוח, שבה אנו עושים את הטיול הזה, בלי הפתעות, מרבה את התענוג האסתטי.

ויש עוד טענה אחת חשובה. כל יצירה של אמנות עוברת דרך רוחו של האדם. כותב הרומן יוצר את גבוריו על־פי שיטה קבועה, על־פי תכנית שלמה. אולם כיצד אפשר לברוא גבור היסטורי מבלי לשנות צורתו. האיש הזה הלא היה מה שהיה, אי־אפשר לשנותו. מה יעשה הביאוגרף? הוא מוצא לפניו המון פרטים ופרטי־פרטים עד לאין סוף. היש לו לקחת מהם את החלק הרצוי? אם כן הלא הוא מתרחק מן האמתי.

אולם — אומר מורוא — בטענה זו תוכלו להוכיח, כי אי־אפשר לצייר נוף או פרצוף של אדם חי, מפני שהפרצוף הוא רב־תנועות והנוף הוא רב־גונים ורב־מראות. אך הן אפשר לצייר פרצוף או נוף, שיהא גם דומה למקור וגם נאה. גם הביאוגרף, כמו צייר הנוף או

הפרצוף, צריך לבחור מתוך המון הפרטים את החשוב ואת העיקר. ועל-ידי בחירה זו, אם אינה ממעיטה את הדמות, עושה הביאוגרף מעשה אמן.

את הדבר הראשון שיש לבחר הוא — הנושא. צייר־נוף אינו יושב לעשות מלאכתו בכל מקום שהוא, אלא הוא שוהה לפני פנה אחת ואומר: המקום הזה נראה לי, לוקח את לבי. גם בשביל הביאוגרף בחירת הנושא היא אולי הדבר החשוב ביותר. הביאוגרף מוכרח לבחור חיי אדם גדול, אף כי חיי כל אדם בינוני נותנים די חומר לסופר־פסיכולוג לתאר עולם מלא. אבל הביאוגרף אינו דומה לכותב רומן, שאינו קשור בחובה לדבר אמת ולהשתמש רק בתעודות או במעשים שהיו. אין לו איפוא הרשות להוסיף ולגרוע ולשים בפי גבורו דברים שנבראו בדמיונו. מה יכול הביאוגרף לעשות בחיי אדם בינוני, שלא השאיר אחריו לא מכתבים, לא יומן, לא עדות ידידים, אף לא עקבות מעשיו?

אנדרי מורוא סובר, כי כלל גדול הוא לביאוגרף ללכת בעקבות הרומניסטן בתאור גבורו, אף כי כמה היסטוריונים אוסרים את הדבר באיסור חמור.

הביאוגרפים הקדמונים והבאים אחריהם היו נוהגים לספר תחילה את פרשת גדולתו של הגבור, ולבסוף היו מוסיפים כמה ספורים הנוגעים לתאור תכונתו.

לפי דעתו של מורוא, צריך הביאוגרף לספר את תולדות חייו של גבורו בסדר כרונולוגי. „התעניינותו של הקורא באה מתוך צפיה לדעת את התפתחות הדברים. גם אם הקורא יודע, כי האיש המבואר, גבור הביאוגרפיה, עלה לגדולה ונעשה למצביא גדול או סופר גדול, בכל־זאת אולת היא לספר לו את הדבר בפסוק ראשון מן הספר. פוירסטר, למשל, פותח את הביאוגרפיה של דיקנס: „טשרלס דיקנס, הרומניסטן המפורסם ביותר בארץ ואחד ההומוריסטים הגדולים ביותר של אנגליה, נולד בפורטסי בשביעי בפברואר בשנת 1812". ולא היא. שום רומניסטן מפורסם, שום הומוריסטן גדול לא נולד מעולם. בשביעי לפברואר שנת 1812 נולד תינוק, כשם שביום הולדת שכספיר נולד תינוק".

מחבר טרגדיה אינו מספר לנו בחרוז הראשון מה שיהיה בסיום. גם מחבר ביאוגרפיה מחויב לשקוד על כך, שהקורא יראה את האטמוספירה ויבין את נפש הגבור למן פסיעותיו הראשונות.

אפשר שהצורך לספר בסדר כרונולוגי על חיי איש־השם בא לביאוגרף בן דורנו מתוך שהוא סובר, כי תכונתו של אדם מתפתחת לאט לאט על־ידי המגע עם הבריות ועם המאורעות.

קשה לעשות את הביאוגרפיה יצירה של אמנות, אם אין מראים את האנשים ואת המאורעות כשהם הולכים ומתפתחים לאט לאט.

„עוד סימן מובהק ליצירה של אמנות — אומר מורוא — הוא דבר בחירת הפרטים. איש־המדע יכול לצבור מספר עצום של עובדות ולהרצותן כולן בלי בחירה. הביאוגרף האמן מחויב, קודם כל, לפטר את הקורא שלו מכל הדברים שאין בהם תועלת. חובה מוטלת עליו, על הביאוגרף, לקרוא הכל, משום שאלמלא כן יבא לזלזל בפרט אחד חשוב או יחשוב לדבר אמת עובדה, שלפי תעודה אחרת שקר היא. אולם משכלה את בנינו, הרי הוא הורס את הפיגום ומתאמץ, שהקורא יראה רק את הבית האיתן בלבד".

הביאוגרפיה אינה צריכה לספר את כל הידוע על חיי האדם, אלא לבחור את הדברים החשובים. מאליו מובן, כי בחירה זו תלויה בהשקפתו של הסופר — ובזה ניכר כשרונו של האמן.

יש שהביאוגרף האמן מוצא ענין רב בפרט קטן שבקטנים, שמגלה לו את פרצופו של גבורו. כל מה שנותן לסופר מושג על מראהו האמתי של גבורו, הנעימה שבקול, צורת דבורו, חשוב הוא לאין ערוך. האדם הוא בשבילנו, קודם כל, צורה של בשר ודם, ואת זה מבקש הביאוגרף לתאר לעיני הקורא.

„אין לך תענוג גדול לכותב ביאוגרפיה מאשר לצאת לציד הפרטים של החיים האלה בשדה הזכרונות והמכתבים של גבורו. פעמים שהוא קורא מאות עמודים ואינו מוצא בלתי־אם רעיונות בעלמא. ופתאום מתגלה לפניו אור חיים מתוך פסוק אחד והקורא הנאמן עומד עליו. סטרטשי הוא אמן גדול לגלות את הפרטים האלה.

„תפקידו של הביאוגרף — אומר ד"ר יוהנסון — גדלג, לעתים קרובות על המאורעות והמקרים, היוצרים גדולה המונית, ולהעביר את מחשבותיו לתוך החיים האינטימיים של גבורו ולהראות פרטים קטנים של חיי יום־יום, שהקישוטים החיצוניים מופנים הצדה והאדם מרוכז בפנימיותו".

אנדרי מורוא מצטרף איפוא לבית־מדרשו של סטרטשי, הפוסק הלכה, כי הביאוגרפיה נכנסת לתחום האמנות, ורק הסופר האמן מסוגל לתאר חיי אנשי־השם. מורוא רואה איפוא צורך לסתור את הדעות המקובלות, כי הביאוגרפיה היא חלק מן המדע ההיסטורי.

„האם יש בביאוגרפיה אמת מדעית?" שאלה זו נחלקת לשנים. ראשית, האם אפשר לדעת את האמת על אדם? ושנית, מה היא מדת האמת, שאנו יכולים לגלות על־דבר הזמן או התקופה, בבואנו לספר את תולדותיו של אדם?

„מה הם היסודות שיש בידנו, כדי לגלות את האמת על אדם? קודם כל — הספרים שכתבו עליו אחרים. יש לקרוא אותם בעיון. אך אם אפשר — לבדוק בתעודות המקוריות. אין לך רושם חזק יותר מאשר תקבל ממגע ישר עם המכתבים, עם היומן של אדם. אלה שספרו לנו עליהם שנו את צורתם. הרי זה כמו בחיים; פוגשים אנו עשרה עדים, המתארים לנו בן־אדם אחד; וכל אחד מהם מחוה דעתו עליו; אלה שלא ראו את פניו מימיהם יוצרים אגדה עליו; אלה שנפגשו עמו אינם זוכרים אלא אניקדוטה אחת ומראהו של האדם באחד הרגעים נעשה אצלם כל האדם. אחרי אשר אנו נמצאים פנים אל פנים עם האדם עצמו, אנו מתפלאים לראות עד כמה פואנקרה האמתי, למשל, אינו דומה לפואנקרה של האגדה. אדם חשב לראות לפניו עורך־דין זעום ויבש ומצא — עינים טובות, מבט נוח ונעים.

„כיוצא בזה גם ביחס לעבר. כאן המגע אפשר רק באמצעותם של כתבים, שאין בהם שלמות. אך אם הכתבים האלה נכתבו בידי האדם עצמו יש להם צליל מיוחד, גוון מיוחד, שאין שום מעתיק יכול למסור אותו".

באותן התעודות המקוריות, ורק בהן, יש לבקש את הקוים המיוחדים לתאור פרצופו של האדם.

„אבל גם התעודות היקרות הללו, מה היא מדת האמת שיש בתוכן? על־פי רוב הן מעטות מאד; רוב בני־האדם אינם כותבים יומן ורוב האנשים המודרניים ממעיטים לכתוב מכתבים. בין אלה הכותבים יומן יקר מאד למצוא אדם, שכתבו בכל ימי חייו. היומן מספר על מומנטים יוצאים מן הכלל ואנו יכולים לבוא לידי טעות לראות כאן את פרצוף כל החיים. ומה גם שהרעיון לכתוב יומן בא ללבו של אדם בשעות של משבר, ואנו מעלימים עין ממראות־החיים הנורמליים של נושא ספורנו.

„ואפילו אם נביא בחשבון רק את התקופות, שעליהן מספר היומן, מנין יש לנו הבטחון, כי הדברים מתארים בדיוק את מחשבת לב כותבם? כמה יומנים נועדו לדור הבא; המחבר מתאר לו בדמיונו את הרושם שיעשו דבריו על הקורא. גם בשעה שהיומן לא נועד לקריאה בשביל אחרים, בוחר לו הכותב לעתים קרובות פוזה המוצאת חן בעיניו ויש לו תענוג אסתיטי להפריז בה. כל כותב־זכרונות מחבר הוא, בין שהוא רוצה בין שאינו רוצה, ה„אני" שהוא מעלה על הגליון מתבדל ממנו; הוא מסתכל בו מרחוק, פעמים מתוך אימה ופעמים מתוך הערצה, אבל בשני המקרים גם יחד — מתוך ריחוק אסתיטי, המגדיל את ערכו הספרותי של היומן, אך בו בזמן הוא הורס את

ערכו בתוך תעודות פסיכולוגיות. ברור, שפסיכולוג בעל־כשרון יכול להפיק תועלת גם מיומן מזויף, בפרשו אותו לאורן של תעודות אחרות. אך זו היא עבודה דקה, הדורשת בינה אמנותית הרבה יותר משיטה מדעית.

כל התעודות האנושיות, כל כמה שהן יקרות וחשובות, יש להן ערך רק בה במדה שמעמידים אותן זו מול זו עם תעודות אחרות. עבודה זו, בזמן שהיא אפשרית, מגלה לפנינו את החולשות, את הבדותות, את הטעויות. והיא מבהירה לפנינו את פני הגבור, אבל זו היא עבודת אמן ולא עבודת איש־המדע.

„מה נשאר לנו עוד, כדי לגלות את האמת על־דבר גבורנו? תעודה רבת־חשיבות: זכרונות בני־הדור. כאן אנו צריכים לבקש את הפרטים הקטנים ולראות מה היה גבורנו בעיני יודעיו ומכיריו. אם העד הוא איש־תבונה, הרי עדותו מביאה לנו תועלת רבה. אך גם כאן יש לנו להשוות ולשקול את העדות זו מול זו, מפני שרשמי בני־הדור על אדם יכולים להיות שונים מאד. ושוב אנו באים לכלל רעיון, שאי־אפשר בשום אופן למצוא את היסודות של אמת מדעית, והכרח הוא לנו לסמוך על הדמיון הפסיכולוגי, ובמקרים רבים אי־אפשר לקבוע את האמת על־דבר עובדה מסוימת".

אנדרי מורוא מסיים את פרקו על הביאוגרפיה בתור מדע בדבריו של סטרטשיי:

„אם לא רק מעלים את השאלה, אלא גם מתוכחים עליה ברצינות: האם ההיסטוריה היא אמנות? — הרי זו עדות על אולת בני־אדם. כלום יש להטיל ספק בדבר? הלא ברור הוא, כי ההיסטוריה אינה מדע. ברור הוא, כי ההיסטוריה אינה אוסף של עובדות, אלא ספור על־אודותיהן. העובדות הנוגעות אל העבר, כשהן מקובצות ב ל י א מ נ ו ת, אינן אלא קטעים. הקטעים יכולים להיות מועילים בלי שום ספק, אך אין הם היסטוריה, כשם שהחמאה, הביצים, הסלט והכרפס אינם חביתה".

לפני כמה עשרות שנים, בימי זולה, התאמצו כותבי הרומנים לצאת מתחום האמנות, שהיו שרויים בו שנות מאות, ולהדחק לרשותה של המדע. ואז דחו אותם אנשי־המדע באמת־הבנין. בימינו אנו רואים מחזה הפוך. כותבי הביאוגרפיות עושים מאמצים להשתחרר משעבוד אל המדע, ואנשי־המדע מתמרמרים על מחשבת „המרד" הזה ואינם רוצים לוותר על השלטון במחוז זה — הביאוגרפיה — שנמצא תמיד בגבולות המדינה המדעית, המכונה היסטוריה.

אבל — הנה גם המדינה כולה, היא ההיסטוריה, הולכת ופורקת מעליה לאט לאט את עול המדע ונישאת עיניה אל האמנות. הנה עומד סטרטשיי ומכריז, כי „ההיסטוריה אינה מדע".

מ. בן־אליעזר

בִּקֹּרֶת סְפָרִים

שירי תימן

שירי תימן. אספם ובארם א. צ. אידלזון בהוספת הערות והגהות מאת נ. ה. טורטשינר. הוצאת בית־המדרש לרבנים סינסינטי באוהיו, אמריקה. תרצ"א.

על־ידי עמלם של כמה וכמה חוקרים, החל מאבן־ספיר עד ימינו, נחשף לפנינו אוצר השירה של יהודי תימן, שלא היה ידוע לנו כלל, ובאופן זה נוסף לשני ענפי השירה העברית: האשכנזי והספרדי, עוד ענף שלישי, הענף התימני. בקובץ הזה של א. צ. אידלזון נאסף כמעט כל מה שנמצא עד עכשיו משירת תימן, ויש לנו האפשרות הגמורה להוציא משפט על אפיה של שירה זו ודרכי סגנונה.

שירה זו התחילה להתפתח באחור זמן, במאה השש־עשרה לספירה הנהוגה, בשעה שהשירה הספרדית והשירה האשכנזית כמעט שנפסקו לגמרי. מר אידלזון חושב, שגרמה להתעוררות השירה אצל יהודי תימן ה„קבלה", שהגיעה אז למצב של פריחה על־ידי האר"י ותלמידיו, הקיפה את כל תפוצות ישראל והגיעה גם לתימן. לפי דעתי נכון יותר לאמר, שגרמו להתעוררות זו גולי־ספרד, שהשתפכו בזרם חזק לצפון אפריקה ולכל המזרח הקרוב, ואם גם לא הגיעו לתימן, חדרה השפעת ספרותם ותרבותם בלי ספק גם שמה. השפעת גולי־ספרד היתה כבירה על כל קהלות היהודים שבאו במגע אתן. הרבה קהלות אשכנזיות קבלו את נוסח ספרד בתפלה והתבוללו ביהודי־ספרד, שזה מקרוב באו אליהן. מר אידלזון מפריז על המדה בחשבו, ששירת יהודי תימן רוויה רוח ה„קבלה" ושירי החתונה וברית מילה וכו' „אינה שירה של שמחה ומשתה על דרך הפשט, כי־אם על דרך הסוד; החתונה משמשת בה נושא מסתורי". נכון הדבר, שמפרשי השירים השתדלו לבארם בדרך הסוד, שכונתו של המשורר היתה להקב"ה, שהוא החתן, וכנסת ישראל, שהיא הכלה; אולם באמת נכתבו השירים לכתחילה ברובם בתור שירי־חתונה פשוטים, בלי שום רמז וסוד. כמו כן מצויים בשירת תימן שירי ידידות ויין פשוטים כמשמעם, ואפילו שירי־אהבה. שיר־אהבה הוא השיר:

בּוֹא לְשָׁלוֹם חָתָן וְשִׂמְחָה בְּמַתָּן
בּוֹא בִּשְׁעַת צֶדֶק אִישׁ מְחַזֵּק בֶּדֶק וכו'.

שיר־יין פשוט, על־פי הדוגמה של שירי־היין של משוררי ספרד, הוא השיר:

יְדִידִים נֶחֱמָדִים רְאִיתִים נִצְמָדִים
וְלִשְׁתּוֹת נוֹעָדִים וְאֵין מֵהֶם פּוֹרֵד.
שְׁאֵלוּנִי: הַמְשֵׁל וְדַמֵּה נָא חֶבְרַת
אֲהוּבִים, אִם לִבְּךָ בְּאַהֲבָתָם חָרֵד
וְהַכּוֹס עֵת יַעַל בְּיַד אִישׁ, יֹאמַר לוֹ:
לְבַשׁ בִּגְדֵי שִׂמְחָה וְסוּת יָגוֹן הוֹרֵד.
עֲנִיתִים: הֵם יִדְמוּ עֲצֵי גַן אֱלֹהִים
וּבַת גֶּפֶן תּוֹכָם כְּמוֹ נָהָר יוֹרֵד;
הַנָּהָר מֵעֵדֶן אֲשֶׁר יֵצֵא תָמִיד
לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגַּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד.

שיר־אהבה פשוט הוא השיר 345 (עמ' 325):

רְאִיתִי בַּחֲלוֹם עַלְמָה נְקִיָּה בַּחַלּוֹן נִשְׁקְפָה מִן הָעֲלִיָּה
וְאוֹר יָפְיָהּ כְּמוֹ אוֹר הַבְּרָקִים, כְּמוֹ שֶׁמֶשׁ דְּמוּתָהּ בִּרְאִיָּה
וְצַוָּארָהּ מְרֻבָּד בַּחֲרוּזִים וְעֵינֶיהָ כְּמוֹ עֵינֵי צְבִיָּה
רְאִיתִיהָ וְנַפְשִׁי נִקְשְׁרָה בָהּ וְקוֹמָתָהּ כְּמוֹ מִגְדָּל בְּנוּיָה
וְחָמַדְתִּי לְעַלְמָה זֹאת בְּלִבִּי וְאָמַרְתִּי לְהוֹצִיאָהּ שְׁבוּיָה — — —

שירת יהודי תימן אינה אלא חקוי לשירי הספרדים, אולם חסרה היא את שלמות הצורה ואת ברק הסגנון של המעולים שבשירי ספרד, כמו שחסרה היא גם כן את הרגש העמוק הנובע ממעמקי הלב שבשירת יהודי־אשכנז. היא בעיקר מלולית, מרבה להג וחסרה את רגש המדה והקצב. לא נכונה היא דעתו של אידלזון, שמשוררי־תימן משתמשים ביתר קלות ותריצות במשקל היתדות והתנועות מאשר משוררי ספרד, ושהמשקל יוצא אצלם באופן טבעי. בשביל המשקל מוכרחים משוררי תימן להשתמש בכל מיני אמצעים מלאכותיים, לפעמים גם נגד רוח השפה. למשל, משתמשים הם בעתיד מארך:

אֶשְׁאֲלָה אֱלֹהֵי יִגְאֲלָה שְׁבוּיִים,

כמו כן משתמשים הם בו' החבור אחרי גם: גַּם וְיִצְחָק, גַּם וְעִמְּךָ וְעוֹר.

את האופי המלולי של שירי תימן יש לבאר על־פי צורת הלמוד בחדר התימני, צורת התפלה בבית־הכנסת, ובכלל על־פי צורת ההוי התימני. בחדר

מבלים התלמידים את כל זמנם באמירה, בקריאת הלוך ושוב של פרשת השבוע, עד שהילדים יודעים אותה על פה יחד עם התרגום הארמי, ואפילו התרגום הערבי של רב סעדיה גאון. אין שום השתדלות לבאר לתלמידים את הפסוקים שקראו. לא ידיעת התוכן חשובה, כי־אם עצם הקריאה. בבית־הכנסת תופסת מקום חשוב אמירת הפסוקים המתאימים לקריאת הש"ץ. מזה יוצא, שהיהודי התימני מלא וגדוש פסוקים של המקרא, הפיוט והתפלות, שהוא משתמש בהם גם בחיים, בדבורו הרגיל.

שירת תימן מושפעת יותר מהפיוטים מאשר משירי־החול של משוררי ספרד. על־כן יש כאן אריכות וגבוב מלים, חרוזות זולה, ולפעמים חסרת־טעם. המשורר שבזי נחשב לגדול משוררי־תימן, ליהודה הלוי של יהודי תימן; אולם גם אצלו אנו מוצאים שירים חסרי־טעם וכל שיריו הם חסרי־מדה וקצב. אביא כאן רק דוגמה אחת. בשיר ידידות אחד, המתחיל: „אֲנִי אֶשְׁאַל לְיוֹצֵר כָּל יְצוּרִים שֶׁהוּא אֶחָד וְגַם מַשְׁפִּיל וּמֵרִים", אנו מוצאים את השורות האלה (עמ' 321):

דְּבָרֶיךָ כְּמוֹ נֹפֶת מְתוּקִים וְחִכְּךָ כְּיַיִן הַטּוֹב שְׁמוּרִים
וְכָל אוֹיֵב וְכָל הַקָּם לְמוֹלְךָ יְהִי נִכְרָת וְיִלָּקֶה בִּמְחוֹרִים.

חושב אני, ששתי שורות אלה דין, כדי להראות לנו, עד כמה אין בשירה של יהודי תימן מן הטעם הטוב של משוררי ספרד.

אשר לשפת השירים של יהודי תימן, אין בה הרבה מן החדוש. מי שמקוה למצוא בשירים אלה מלים ושרשים בלתי־ידועים לנו, שנשתמרו במסורת של יהודי תימן, של ענף נדח זה מעמנו, יתאכזב. אוצר המלים שלהם הוא אוצר המלים העבריות הידוע לנו, אלא שניכרת בשיריהם השפעה רבה של השפה הארמית, וגם של השפה הערבית. משוררי תימן מחדשים לפעמים בניגים ומלים לפי הדרכים שנהגו בהן הפייטנים מימות הקליר. מהנפעל נבוך הם יוצרים קל נָבַךְ, על דרך תרם מתרומה, מהשם נהר יוצרים הפעיל הנהיר במובן הזרים, אולי בהשפעת הערבית. מהפעל נפר יוצרים שם מַפְּרִית — דבר שמור. מהשם שלג יצרו פעל שָׁלַג. ועוד יצירות רבות כאלה, כמו: מָכוּת — שפלות; דָּשָׁא — להתכסות בדשא, מוֹקָשָׁן — מעמיד מוקשים, עֶלְצוֹן — שמחה, עָסְקוֹן — עסק וכו'. ביחוד גדול מספר המלים הארמיות, שמשוררי־תימן נתנו להן צורה עברית והשתמשו בהן בשיריהם. למשל: מַרְעִי — מחלתי, בטש — רמס וכו'. השפעת הארמית ניכרת גם בחבור המלים. יחס הפעיל בא כמעט תמיד בל' במקום את עם ה' הידיעה: מַלֵּא לְכָל שְׁאָלַי, לָךְ אֲהַבְתִּי, נָצוֹר לִלְשׁוֹנְךָ וכו'. השפעת הערבית אפשר לראות בזה, שגוף שלישי נקבה מנחי ל"ה מסתיים לעתים קרובות בת' במקום תה: חָנַת — חָנְתָה, חָלַת — חָלְתָה וכו'. יש גם שרשים ערבים אחרים, שנתקבלו על־ידי משוררי תימן: הָדַם — הָרַס, פָּתַה — לְבָאֵר, עָתַם — הֶחְשִׁיךְ (על־פי ישעיה „נעתם ארץ" ועל־פי הערבית).

על־פי קובץ השירים הזה של מר אידלזון אנו מקבלים מושג ברור משירת יהודי תימן. המבוא הכללי על אפים של שירי תימן, וכן המבואות הקטנים לכל משורר, קובעים ברכה לעצמם ונותנים השקפות מבארות על משקלי השירה התימנית וסוגיה השונים, על יחס חכמי תימן לשירה ועל חיי משורריה.

ההערות וההגהות של נ. ה. טורטשינר מוסיפות הרבה לערך הספר. מר טורטשינר עשה עבודה מדעית חשובה בהשוותו הרבה כתבי־יד של שירי תימן ובקבעו על־ידי זה את הנוסח הנכון של השירים. ידיעותיו המרובות בשפות השמיות נתנו לו את האפשרות לתקן במקומות רבים את הנוסח המשובש של כתבי־היד. הערותיו הן מועט המחזיק את המרובה. במלים אחרות הוא פותר לפעמים חידה סתומה, שהמוציא מר אידלזון התקשה בה. לפעמים הוא מחליף רק אות אחת ועל־ידי זה מתבאר המובן של כל השיר.

החסרון בקובץ הזה הוא, שהשירים באו בו בלתי־מנוקדים — מה שמקשה על הקריאה וההבנה. אם היום אנו שואפים לזה, שהכל ידפס בנקוד, כדי להקל על הקריאה וכדי שנשתחרר סוף כל סוף מהכתיב המלא, שכל סופר עושה בו כרצונו, על אחת כמה וכמה ששירים צריכים לבוא תמיד מנוקדים, כי על־ידי שנוי הנקוד של מלה אחת יכול השיר כולו לקבל מובן אחר.

ד"ר א. צפרוני

„אנחנו ושכנינו"

אנחנו ושכנינו מאת ד' בן־גוריון. הוצאת „דבר". תל־אביב תרצ"א.

בשורות מעטות מציין המחבר ב„מבוא" הספר: „אין כאן בירור שיטתי וממצה בשאלה הנידונה (שאלת הגשמת הציוניות מבחינת המציאות הערבית)، אלא לקוטי ברורים שנאמרו או נכתבו במשך חמש־עשרה שנה — מסוף תרע"ה עד תחלת תרצ"א".

אכן, אם ברור שיטתי אין כאן، אם אין כאן שיטה של „הלכה", שיטה מדעית, בשאלות הנידונות، יש לספר יתרונות רבים אחרים, רבי־ערך.

רוח של ריאליות רעננה מנשבת בספר זה מראשיתו ועד סופו. השאלות והאבעיות، ההתלבטויות וחפושי־הדרכים، העקרונות המוסכמים והפתרונות המוצעים، — הכל נובע כאן מתוך פלגי־החיים השוטפים ועוברים، הזורמים ונמשכים. מורגש ברור، כי הספר הוא פרי מחשבה ערה וחדה ומגע ומשא חי ופציל.

על־כן ספוג הספר ערכי־חיים ואמתיות־חיים — שאין לפסוח עליהם בצעדנו בשטח השאלות של פעולותינו בארץ. לרבים מבני־הנעורים، אלה השואפים באמת להעמיק הבן בשאלות חיינו ועתידנו בארץ، יוכל הספר לתת מושגים ברורים על מהותה، ערכה ומשאת נפשה של הציוניות הצרופה מכל סיגי שוא והנעלה ביסודותיה האנושיים. ועוד ערך כללי חשוב ובולט בכל הספר: אין בו סתירות או סטיות מן אותו מסלול־המחשבה העיקרי، היסודי، המסתעף ונוגע בשאלות ובענינים שונים — ועובר בהם כחוט אחד במשך תקופה של חמש־עשרה שנה. פרט זה חשוב הוא לגבי ספר זה יותר מאשר לגבי ספר מדעי. בספר כזה، שבעיקרו — הוא ספר־החיים، ספר המדבר בלשונם של שאלות־החיים בארץ־ישראל، אלה החיים המתהוים והנארגים ונרקמים יום־יום לעינינו — אם בספר כזה נכרת ובולטת אחדות מוצקה ובהירה ביסודותיו، בהנחותיו ובמסקנותיו، הרי יש בו משום בטחון פנימי ומשום משען־אמת לקוראיו، בעברנו על ספר זה، אנו באים לידי הוכחה، כי לא הולכנו ונדחפנו אל דרך פעולותינו זו בעטית הרוחות הסוערות המתחוללות על ראשנו، ולא מבוכות שעות־החירום הבהילונו והטרידונו אליה، גם לא הערפל אשר ידמה، לא פעם، לכסות את עין הארץ ואת עינינו — לא אלה הטינו ומשכונו אל דרך זו — אלא בחור בחרנו בה מעת החילונו ללכת. עוד בשעה שעינינו היו בהירות ונפשנו שקטה קבענו את מהלכנו בדרך זו — ובה הלכנו עד היום، אף כי נמשכה הדרך בין חתחתים ואבני־נגף، בין עקוב ופתלתול. ולאלה המלעיזים، כי חברת העובדים בארץ נוקטת עמדה צולעת، מפוקפקת، מתחלפת، בכמה מן השאלות היסודיות אשר במפעל הציוני — ביחסנו לתושבים הערבים בארץ، למשל، או במהות יסודותיה המדיניים של הציוניות או בעיקרים לאומיים ה„מתנגשים"، כביכול، בעיקרים מפלגתיים או סוציאליסטים וכדומה، — לאלה ראוי להביא כאן דוגמאות אחדות، המראות את הקביעות، הבהירות והנאמנות אשר בדברי אחד המנהיגים של הפועלים בשאלות האלה.

במאמר הראשון בספר، „לקראת־העתיד"، הגדיר המחבר בשעתו את האופי המוחלט של הגשמת הציוניות، העומד באופן איתן ומוצק על היסוד הכלכלי כבסיס לבנין המדיני של הציוניות. במאמר זה מבליט המחבר בתכלית הבלטה، כי הגשמת הציוניות ומלוי שאיפותיה יבואו רק בעקב הבסיס הכלכלי، בעקב כבוש הארץ על־ידי היצירה היהודית העצמית، בעקב ערכי־החיים וקניני־התרבות אשר ניצור בעצם ידינו בארץ. והדברים מקבלים משקל וגם אור מיוחדים כששמים לב לפרט קטן: הם נכתבו בשעת המלחמה העולמית، בתמוז תרע"ה:

„שאיפתנו בא"י אי אפשר לקיים במומנט אחד، ולו יהיה המומנט גדול، מכריע ונוח כמומנט הנוכחי (המלחמה העולמית). קיום שאיפתנו אפשרי רק מתוך פרוצס ממושך، פחות או יותר. אנו שואפים

להתרכז, להתערות ולהתאחז בא״י כמו שכל עם מרוכז מעורה ונאחז בארצו, כפולנים בפולין, כבולגרים בבולגריה. אנו שואפים לעשות את א״י לארץ ישראלית, ואת העם העברי לעם ארץ־ישראלי. ...כבוש ארץ למטרה שכזו איננו בא ע״י זכויות פוליטיות וערובות דיפלומטיות, אלא על־ידי עבודה ישובית ממושכה, השתרשות והתערות בקרקע, בעבודה ובמסחר, הגדלת הרכוש החמרי והרוחני, הרחבת הקנינים הכלכליים והתרבותיים, התבצרות בכל ענפי העבודה והתרבות האוכלוסין עד כדי היות רוב גדול ומכריע בארץ. ...הזכויות המדיניות והערובות המשפטיות הן תוצאה, תולדה של הכבוש הממשי הריאלי, ולא תנאי קודם למעשה...

„אבל כלום לא הגיעה עכשיו השעה (בעת המלחמה העולמית) לבדוק מחדש את תכסיסנו ?“

ויש מענה לשאלה זו: „בודאי הגיעה השעה שאנו צריכים לפשפש במעשינו ובדרכינו ...אבל ברגע זה של ערבוב התחומים בין הדמיון והחיים נקל בינתים להנתק לגמרי מעל קרקע המציאות ולאבד לגמרי את הקשר הממשי את העולם הריאלי ולהסחף בדרך הדמיון, שכל באיו לא ישובון, ומתוך כבושים דמיוניים והלומות של מה בכך אפשר לאבד קנינים ממשיים. ...שאיפותינו הסופיות אין אנו יכולים להשיג ברגע זה — מפני ששאיפתנו, על־פי טבעה, אינה מושגה ברגע אחד. אבל אנו צריכים ומחויבים להשיג ברגע זה את הערובות הדרושות שיבטיחו לנו את קיום שאיפתנו בעתיד“... (ושם מסומנות בבהירות אותן הדרישות, שהן באמת בעיקרן מה שהבטיח המנדט אחר־כך). כך הוגדרו מהותה, מהלכה ומטרתה של הציונות לפני חמש־עשרה שנה.

ובדברי המאמר „שתי הערות לוכוח הפוליטי“, אשר נאמרו אחר חמש־עשרה שנה (אייר תר״ץ) אנו קוראים:

„... בכף המאזנים של ההיסטוריה נשקלים לא דברים, הצהרות והחלטות — אלא רצונות וצרכים חיוניים של המוני אדם. מציאות אלפים ורבבות של יהודים הקשורים בכל קיומם ועתידם את הארץ הזאת, — זהו הגורם הפוליטי המכריע. ההודים יכריעו את גורל הודו, ואולי גם את גורל האימפריה הבריטית. העתונות הבריטית תעצב את דעת הקהל השולטת באנגליה. המדינאים האנגלים יכוונו את הפוליטיקה הפנימית והחיצונית של בריטניה — את גורלה של ארץ־ישראל יחתכו רק אלה, אשר א״י היא בשבילם שאלת קיום, שאלת החיים והמות. אנחנו, אשר קשרנו את גורל חיינו ועתידנו הלאומי עם הארץ הזאת, נשפיע על עניני א״י, יותר מכל ההודים שבעולם ויותר מכל הממשלות והעתונים באנגליה. בשביל מאורעות היסטוריים בסין ובהודו אנו אפס — בשביל א״י אנו הכוח העיקרי. כוחנו הפוליטי הוא בציוניות מחושלת שאינה נרתעת מכל, שאינה יודעת פקפוק, כשלון ופחד. הגדלת כיח ציוני זה בעליה ובהתישבות — זוהי הפעולה הכי ממשית והכי בטוחה ורבת־תוצאות...“

הקבלות חופפות כאלה אפשר היה להביא במספר רב.

ובמדה יותר ברורה ובהירה, המגיעה עד לידי קביעת נוסחאות מוצקות, רואים אנו את העמדה המוסרית, הגלויה והנאה, אשר חרתה לה הסתדרות העובדים בארץ, כפי שהובעה בפי בן־גוריון, בשאלת היחסים הלאומיים, החברתיים והמדיניים, בינינו ובין שכנינו. יש לציין ראשית כל את עצם העובדה, שמנהיגי הפועלים, ובן־גוריון ביחוד, היו מן הראשונים אשר הדגישו בהדגשה רבה ונקטו לשון ברורה ועמדה קבועה ביחסנו לשאלה הקרדינלית הזאת, בדברים הנותנים כבוד וחשיבות לאומרם. אנו קוראים במאמר שנכתב בשנת תרע״ח („זכויות היהודים וזולתם בא״י“) את המשפטים האלה:

„...עם האשור הבין לאומי של זכות העם היהודי על ארצו ובהכרת סמכותה הממלכתית של ההסתדרות הציונית להגשים זכות זו — אין ההסתדרות הציונית נהפכת לשליטת הארץ. יש לעמים, ממלכות ועדות זולת היהודים זכויות ותביעות בארץ אשר הוכרו כבר בעבר, וחוזרות אחרי הכרה בעתיד. א״י איננה ארץ ריקה מאוכלוסין... בשום אופן ותנאים אין לפגוע בזכויות התושבים הללו. רק „חולמי־גיטו“ כזנגויל יכולים לדמות, שא״י תנתן ליהודים בתוספת זכות של הוצאת הלא־יהודים מן הארץ. אף מדינה אחת לא תסכים לדבר זה. אם גם נדמה, שזכות זו תנתן לנו — אין ליהודים כל רשות וכל יכלת להשתמש בה. לא רצוי, ולא יתכן לנשל מעל הארץ את תושביה הנוכחיים. לא זאת היא תעודת הציוניות. אלו היתה הציוניות שואפת לרשת את מקומם של תושבי הארץ הנוכחים — כי אז לא היתה אלא אוטופיה מסוכנת וחזון־שוא מזיק וריאקציוני. שאיפתה האמתית ואפשריותיה הריאליות של הציוניות היא לא לכבוש את הכבוש — אלא להתאחז במקומות שהתושבי־הארץ הנוכחים לא נתאחזו, ואין בכוחם להאחז בהם, באדמת הארץ, אשר ברובה המכריע היא פנויה ובלתי־מעובדת.

...אולם עלינו לזכור שזכויות אלה יש גם לתושבים היושבים כבר בארץ — ואין לפגוע בזכויות הללו. וגם חזון הצדק החברתי ושויון־העמים, אשר העם היהודי נושא בחובו במשך שלשת אלפי שנה, וגם האינטרסים החיוניים של העם היהודי בגולה ועוד יותר בארץ־ישראל מחייבים בהחלט ובלא־תנאי שהזכויות והאינטרסים של תושבי־הארץ הבלתי־יהודים ישמרו ויכובדו בהקפדה יתרה...

...לעובדי־האדמה הערבים יש להבטיח אפשרות של התפתחות כללית בלתי־מופרעת והחזקה בקרקעות המעובדים על־ידיהם. אף שעל אדמה אחד אין לרכוש בלי פצוי מלא ומספיק לבעליו הקודמים. בקנית אדמת בעלי האחוזות הגדולות או ברכישת קרקעות הממשלה יש לשים לב לאינטרסים של האריסים העובדים את האדמה...

...לא לקחת מאשר יש לאחרים, — אלא להקים את ההריסות. לא זכויות על העבר — אלא על העתיד; לא שימור ירושה היסטורית — אלא יצירת נכסים לאומיים חדשים — זוהי תמצית תביעתו וזכותו של העם העברי בארצו“.

ובמאמר האחרון, בזמן ובמקום, בספר („המדיניות החיצונית של העם העברי“) אנו קוראים דברים שהם מעין המשך טבעי למה שקראנו לפני שלש־עשרה שנה:

„...אנחנו, הבאים הנה לקבוע את גורל עתידה של א״י, מצווים להיות אחראים לגורל כל החי בא״י. עלינו להבין את צרכיו ומאוייו של העם הערבי ולסייע בכל כוחנו לעליתו ולהתחדשותו, כי חלק הוא מארצנו, כי קשרים לו אל ארץ העורף הכבירה, שאתה אנו חייבים לחיות חיי שלום ושתוף מדיניים וכלכליים.

...יש בעולם עיקרון ששמו זכות ההגדרה העצמית. אנחנו היינו תמיד ובכל מקום מעריציו ולוחמיו. הננו בכל לב בעד זכות ההגדרה העצמית לכל עם, לכל אבר מן העם, לכל קבוץ אנשים. ואין ספק שיש לעם הערבי בא״י הזכות להגדרה עצמית, ואין זכות זאת מוגדלת ומותנה בתוצאות השפעתה עלינו ועל ענינינו, אין לגרוע מחופש ההגדרה העצמית לערבים מחשש שמא יהא עלול להקשות על עבודתנו. כל הגרעין המוסרי, הגלום בתוך הרעיון הציוני היא הדעה שהעם — כל־עם — הוא מטרה לעצמו ולא אמצעי למטרותיהם של עמים אחרים. וכשם שאנו רוצים, שהעם היהודי יהיה אדון לעצמו ובעל־יכולת לקבוע את גורלו ההיסטורי מבלי להיות תלוי ברצונם, — אפילו ברצונם הטוב — של עמים אחרים, כך אנו חייבים לבקש גם לגבי הערבים.

יתכן, כי התגשמות שאיפתם של הערבים להגדרה עצמית תכביד על מצבנו פי כמה, אך אין זה יכל לשמש ליסוד לשלול מן הערבים את זכויותיהם הם. כל כוח, שאין עמו יסוד מוסרי — אין לו תקומה. עוד לא היה בדברי־הימים, אשר כוח־אגרוף בלבד ינצח לדורות. אנחנו, על כל פנים, לא נוכל להשען על פוליטיקה של כוח, — אם גם נרצה בכך. הגדרה עצמית לערבים כוונתה: זכות לעצב במו ידם את גורלם, לצור צורה לחייהם בהתאם לרציתם ולנטיותיהם, לנצור ולפתח את יצירת־כפיהם. אך אין כונתה לעשותם

לאדונים על דברים אשר לא יצרו ואשר אינם פרי עמלם. אין בכוחם לקבוע את זכותנו אנו לקיום, לעבודה, להתישבות על הקרקע, כל עוד אנו עושים זאת לא על חשבונם, אלא בזיעת אפנו".

ביחס לשתי הקצוות שקמו לנו מחדש בהלכות המדיניות הציונית: "ברית-שלום" מצד אחד וריביזיוניזם מצד שני יש בספר עמדה ברורה וגלויה. שתי הקצוות גם יחד מוכיחות את חברת העובדים בחולשה ובהרכנת הראש כלפי השאלה הערבית, ואנו מוצאים בספר זה השקפות, גלויי-דעת, הרצאות וברורים מפורטים שנאמרו או נכתבו בהזדמנויות רבות במשך תקופת השנים, המבררים את העמדה ה מ ד י נ י ת של הסתדרות העובדים, ומתוך עמדה גלויה וברורה זו נובעים היחסים אשר הסתדרות העובדים מבקשת ושואפת ליצור ולקיים בין הפועל הערבי והיהודי.

בשאלה זו, יצירת שדה כלכלי משותף בין הפועל היהודי והערבי, — שאלה מסובכה, ולא קלה לפתרון — מחולקות ונפרדות הדעות בקרב הצבור בארץ-ישראל תכלית פרוד ושנוי. לא רק חוגים או אנשים המלאים משפטים קדומים ורגשות איבה לפועל, וחושדים אותו בכוונות רעות וברצון להרס ולמהפכה, אלא גם אנשים, שאינם יודעים איבה ושנאה לפועל היהודי, אבל ביחס לשאלת השתוף והארגון עם הפועל הערבי חושבים הם כי תועה ואובדת-דרך היא הסתדרות העובדים בשעה שהיא מבקשת וחותרת להרים את מצב העובד הערבי ולשתפו בגורל שוה עם הפועל היהודי. נגד כל הטענות והדעות, הקטרוגים והסלופיב, השונים והמשוניב, הנשמעים בצבור ביחס לשאלת הפועל העברי והערבי אנו שומעים מפי בן-גוריון במאמר "תשובה לאחמד חמדי" על יסודות השתוף והארגון בין הפועל היהודי והערבי. בין השאר אנו קוראים:

"...אנו רוצים, שהפועלים הערבים, והטובים המעטים לפי שעה שבין האינטליגנציה הערבית, ישתחררו קודם כל מכל יחס של איבה אשר האפנדים בארץ זורעים מסביב למפעל הציוני. מסור לחבריך, שהפועלים העברים בארץ הם הם הציונים. הם באו לארץ אך ורק הודות לציוניות. אלמלא הציוניות לא היו בארץ שלשים אלף הפועלים המאורגנים, לא היתה הועידה הזאת, לא ההסתדרות, ולא התנועה שהיא גם תרים את הפועל משפלותו. ואני רוצה להגיד לך, החבר חמדי, מהי הציוניות של הפועלים. אתה אומר, שמצבו של הפועל הערבי הוא מדוכא וירוד. ואולם מצבנו עוד יותר רע. אם הפועל הערבי עובד בתנאים קשים, הרי ההמונים העברים אין להם בכלל אפשרות של עבודה. והציוניות שואפת להעביר את ההמונים היהודים לארץ-ישראל ולעבודה, להפוך כאן את ההמונים היהודים לפועלים, והם יהיו גם גורם להרמת כוח הפועלים וההמונים הערבים שבארץ-ישראל ובארצות שמסביב לה".

לדבריו אלה של מנהיג הפועלים ביחס לשאלה זו ולמהות הציוניות יוכל להצטרף כל ציוני נאמן.

ואנליזה ברורה, מפורטה וקולעת אל מטרתה מוצאים אנו בהרצאת האידיאולוגיה הסוציאליסטית הערוכה כ"שיחה בין פועל א"י עם ריבולוציונר יהודי מרוסיה". כל אותן הטענות השטחיות על הפריענו. כביכול, לדרישת ה"דמוקרטיזם" והפרלמנט בארץ וגזלתנו את זכות הערבים בארץ ל"הגדרה עצמית", וכן יתר הטענות של הסוציאליסטים הרואים, כביכול, נגוד וקרע בין עבודתה של הסתדרות הפועלים בארץ-ישראל ובין הצדק הסוציאליסטי — כל זה מנותח ומבורר וערוך ברוב הגיון באותה שיחה — בבחינת "חשובה נצחת". הדברים בחמשת העמודים שתופס מאמר זה הם "טבין-ותקילין", דברים עיקריים ושרשיים.

ומכיון שהספר הזה אינו דן בשאלות עיוניות מופשטות, אלא כל מאמר ומאמר (יותר נכון כל נאום ונאום) בספר הזה הוא כעין "אבר מן החי" מגוף המפעל הציוני בארץ, על-כן הספר כולו בצרופו הכרונולוגי הוא כראי בהיר, אשר מבין דפיו נשקפות כל השאלות והאבעיות, הפרובלימות והסבוכים, המלוים את המפעל בארץ על כל צעד ושעל. אין אף שאלה אחת מהשאלות הבוערות, הפרובלימות הסבוכות הקיימות בארץ שלא מצאה בספר הזה הערכה וברור. והכל ערוך וניתן בפשטות מקורית, בלי כל דברי להטים, וברצינות מלאה ללא כל תערובת של פלפול או התחכמות.

ומי שאינו אכול קנאה זולה ורדיפת כבוד פעוטה יודה בספוק נפש גמור, שתנועה אשר לה אנשים כאלה, בעלי-מחשבה ומעמיקי-ראיה, בהירי-תפיסה ורבי-הבנה וכתוספת לזה: בעלי-אחריות גמורה, חדורי הכרה מוסרית שלמה, והרגשה לאומית-אנושית צרופה — תנועה אשר הקימה מקרבה כוחות מוסריים כאלה, תנועה בריאה ואיתנה היא.

מפני הסתעפות דברים ארוכה אני מדלג על כמה וכמה מאמרים (נאומים) הדנים בעתידותינו בארץ. יצוין רק עוד אחד, אשר חשיבותו רבה: "הנחות לקביעת משטר ממלכתי בא"י" (בהתאם לתביעת המנדט ושאיפות העם העברי, ולצרכי הערבים בארץ). בהצעה בהירה ומפורטה זו פורש מצע ממשי לשאלה הנידונה, ואחרי קריאה מתוגה במאמר מתעוררת הרגשה: כשיבוא היום לקביעת משטר ממלכתי בארץ יהיו מ ו כ ר ח י ם להתאים רובי יסודותיו וסעיפיו לאלה של בן-גוריון.

ואם לא היתה כאן אפשרות להזכיר כמה פרטים וכמה מאמרים, הנה מפרט אחד אין להסיח את הדעת כלל: על הספר כולו מתוח חוט של חן מחמת המזיגה הנאה של עמקות ופשטות כאחת, של הכרה ברורה, בגדלות המפעל ואמונה תמה בהגשמתו. ועוד יש לציין קו מיוחד במינו לדמותו של הפועל בארץ-ישראל. בכל הספר מורגש, כי רוח המפלגתיות חופפת ב ד א ג ה ללאום כולו ו ב א ה ב ה לבית-ישראל; ורוח ישראל, רוח מוסרי רב-משקל, רצוף פה לכל המדובר על הפועל, העבודה והיצירה בארץ-ישראל, כמולדת לעם ישראל.

י. בורלא

לשאלת ביום — במוי

הערתו של י. פיכמן (בשם ח. נ. ביאליק), כי צ"ל ביום ולא במוי, עוררה חלוקי-דעות ב"מאזנים" (א. אברונין) וב"כתובים" (א. שלונסקי). על-כן יש לציין בזה, שעוד לפני ש ל ש ש נ י ם ו מ ח צ ה (מיד לאחר שפרסם שלונסקי את הצעתו בדבר "במוי") כתבתי ב"הארץ", כי אין לגזור שם כזה, לפי שהשורש הוא ב ו ם ולא במה, זכורני, שמר ז. שפירא נסה לערער על דברי אלה, אולם בתשובתי ("הארץ", כ"ג אדר תרפ"ח) הבאתי ראיות חותכות לכך, כי שורש במה הוא בום.

ר ד " ק, ב"ספר השרשים" ערך "במה", כותב: "ושמתי המלה הזאת מנחי הלמד כמו שכתב רבי יונה, ורבי יעקב בן אלעזר כתבה מנחי העין, מפני קמצות פא הפעל בנסמך ובכנוי, ו ה ו א ה נ כ ו ן, וגם רבי יונה כתב כן במקום אחר, כי הטוב שיהיה במה עלול העין". ב"מכלול" מביא רד"ק במה ע"מ פלה. הרי שהוא בא לידי דעה קבועה, שהשרש הוא בום, וכנראה סבר כן גם ר' יונה בן ג'נאח.

ב א ר ט כותב בפרוש בספר הדקדוק שלו (עמוד 9), שהשם במה מראה על שורש ב ו ם.

פ י ר ס ט במלונו אינו מטיל שום ספק בדבר שורש במה שהוא בּוּם.

מ נ ד ל ק ר ן ("היכל הקדש", ערך במה) כותב: "על משקל קמה מן קום, ויש מפרשים מזה אדוני ב ם סיני בקודש (תהלים ס"ח, י"ח), כלומר אדוני ה ר י ם מעלת הר סיני". לפי סברה זו י ש פעל בום-בַּמֹתֵי בעברית (ולא כדעת מר אברונין בגליון ט"ז של "מאזנים").

ש ט י י נ ב ר ג ב"משפט האורים", פ י ן ב"האוצר", ר י י כ ר ס ו ן ב"חלקת השם" — כולם כאחד אומרים: שורש השם במה הוא בום, אף אלה המפקפקים בדבר נ ו ט י ם לצד סברה זו: יצחק איש סטנוב ("שפתי אמת" עמ' ז') מקיש במה לקמה, וזוהי גם דעתם של ב א ו א ר ו ל י א נ ד ר בספרם «Historische Grammatik».

ראיה נצחת ביותר היא זו, שבסורית מצויה המלה בּ וּ ם — בּ וּ ם וּ ס במובן מקום או בנין גבוה; קרוב, איפוא, לודאי, שהשם בימה אינו לקוח מיונית, כי-אם נתגלגל לתוכה מסורית או מעברית (וכן אומר ר' בנימין מוספיא ב"הערוך") ומשקל בימה—אין ספק שהוא פ ִ י ל ָ ה, כ י א י ן מ ש ק ל פ ִ י ע ָ ה ב ע ב ר י ת

אמנם, לעומת כל חכמי הלשון הנ״ל אומרים גזניוס־בול, כי שורש במה אינו ידוע. אולם „לא ידענו״ אינו ראיה כלל וכלל.

ובכן, מצד הדקדוק אין שום ספק בדבר, כי השורש הוא ב ו ם ולא במה, לא נשארה, איפוא, אלא שאלת הצד הפונטי והמנהג.

מר אברונין מוצא, ש„במוי״ קרוב יותר לבמה או בימה מאשר „ביום״. לפי סברה זו משמע, שהמלה „ביוש״, למשל, אינה קרובה ביותר ל„בושה״, ולוא גזרנו שם „בִּשוי״ כי עתה הרגשנו בו יותר את הבושה... או למשל: דירה — דיור, טיסה — טיום, וכדומה. האם נאמר ש„טִסוי״ או „דִרוי״ קרובים יותר לדירה וטיסה?

טענת המנהג והמקובל זה שנים אחדות — אינה טענה, וביחוד אין כוחה יפה לגבי מדקדק מחמיר כמר אברונין. שלש שנות־שמוש — א י נ ן ח ז ק ה, כשמדובר הוא במלה עברית. יתר על כן: אף במשך שלש השנים הללו השתמשו כמה וכמה סופרים בב י ו ם. צדק מר פיכמן באמרו, שאיש לא השתמש עדיין בפעל „מבַמה״ 1), בעוד שהוא השתמש כמה פעמים בפעל „ביים״. יכולני להוסיף על זה, כי בפעל „ביים״ השתמש ד. א. פרידמן עוד ל פ נ י ש נ ת י ם במוסף של „דבר״. וכן כתב א. שבדרון („דבר״ 1931 .3 .1): „ביימו את הוכות״. בשם ב י ו ם השתמש „דבר״ (1.8.1930) לפני שנה ויותר, וגם ב„מאזנים״ (ט׳ אדר ש״ז) השתמש בו ליכטנבום.

מתרגמי הסרטים לקולנע ייטיבו לעשות בכתבם ב י ו ם במקום במוי, שאין לו שורש. אולם את השם „במאי״ אין לשנות, ולא רק משום זה שיש שמאי מן שיים, כי־אם גם משום שהסיום — אי נוסף לכל מיני שמות: חקלאי אכסנאי, סקאי, אשראי ועוד.

יצחק אבינרי

1) פעל זה לא יצלח בעיקר מבחינה פ ו נ ט י ת, כי נטיתו בגוף שלישי בעבר תהא „במה״ הדומה לשם „בימה״ (והרי בפעל מסוג כזה משתמשים לרוב דוקא בגוף שלישי) — מה שאין כן „ביים״.

מכתב אל המערכת

לכב׳ מערכת „מאזנים״,
כאן.

א. נ.

בתשובה למכתב למערכת, שנתפרסם בגליון 16 של עתונכם, הננו מתכבדים להעיר, שלא נתנה שום פקודה להפלות לרעה את הסופרים ולא היתה כונה כזאת. בפקודה הנזכרת נתנו הוראות לפקידות הספריה להגביר את ההכנסה מדמי־הקריאה, כי ההכנסת מדמי־הקריאה ירדה בזמן האחרון והעמדנו בפני שאלת קמוצים בגלל מיעוט ההכנסה. לעצם הענין — נתנה הוראה להקל על המורים והסופרים העוסקים בעבודה מדעית, כפי שהיה נהוג מקדמת דנא.

בכבוד רב **מ. ולד**
מ״מ ראש המחלקה לחנוך ותרבות
עירית תל-אביב

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

מסבת קלוב פא״ן. ביום ב׳, כ״ה באלול, נערכה בקפה „הגנה״ בתל-אביב מסבה של קלוב פא״ן. הפותח בשיחה היה יעקב רבינוביץ, שהרצה הרצאה מקפת על י. ח. ברנר. לאחר השיחה התעוררו וכוחים, שהשתתפו בהם בורלא, ברש, סילמן, פיכמן ושטרייט. המרצה השיב למתוכחים.

ידיעות מהוצאת „מצפה״. יצא לאור הכרך השלישי (האחרון) של תולדות המהפכה הרוסית מאת ל. ד. טרוצקי, הרגם לעברית א. שלונסקי; יצא לאור החלק הראשון של הספר „מורה דרך לאשה המשכלת אל הקפיטליזמוס ואל הסוציאליזמוס״ מאת ברנרד שאו בתרגומו של פסח גינזבורג, עם מבוא מיוחד להוצאה העברית מאת המחבר. החלק השני של הספר יצא בחורש ספטמבר. יצא לאור החלק השני של תורת הספרות העברית והכללית מאת אשר ברש. תוכן הענינים: השירה האפית, השירה הדרמתית, צורות בינים והפרוזה הספרותית, סגנון ותוכן. בחודש ספטמבר יצא הכרך הראשון של הרומן „ליאונרדו דה־וינצ׳י״ מאת ד. מרזיקובסקי, בתרגומו של י. ליכטנבום.

תלמוד מודרני. הרב שבתי בורנשטיין בירושלים התחיל בהוצאת התלמוד הבבלי עם סימני־ההפסק ועם רוחים בין ענין לענין. המשא ומתן של הלכה מקבל בהוצאה זו צורה של ד י א ל ו ג. יש בתלמוד זה מכל התכונות של ספר־המסורה הגדול: פירוש רש״י וכו׳, אבל הכל ניתן בצורה חדשה, שיש בה כדי להקל על לומדים ומעיינים מבני הדור החדש. לפי שעה יצאו חוברות אחדות, הכוללות חלק ממסכת „ברכות״.

ד. קמחי כתב רומן חדש בשני חלקים מחיי ירושלים בשנות המלחמה. שם הרומן „על שבעה ימים״.

ב. סטופניקר גמר את הספר: „ענויי היהודים ברוסיה הסוביטית״ ואלה פרקיו: א. — רדיפות התרבות העברית; ב. — המצב הכלכלי של היהודים; ג. — התישבות היהודים; ד. — רדיפות הציונות; ה. — התבוללות היהודים; ו. — אנטישמיות; ז. — גלוי דעת יהודי א״י. הספר הוא בן ששה גליונות דפוס.

כרוניקה כללית

מות סופר אנגלי. בימים האלה מת בניצה הסופר והפובליציסטן האנגלי הידוע פרנק הריס. המנוח היה אחד הטפוסים האבנטוריסטיים ביותר בספרות העולמית. הוא היה נודד אמתי, שסיר את כל העולם כולו מקוטב אל קוטב. עוד בהיותו נער בן שש־עשרה עזב את מולדתו אירלנד וברח אל ארצות־הברית במקום שהיה תחילה מוכר־עתונים ברחוב, ואחר כך — ריפורטור, סטודנט באוניברסיטה, עורך־דין, ולבסוף — מו״ל ועורך ראשי של העתונים האנגלים החשובים ביותר. אין לך סופר מפורסם, שלהריס לא היה עמו מגע ומשא. הוא היה חבר למופסן, רוסקין, וילד, שעל המרגדיה שלו כתב את אחד הספרים המעניינים ביותר. בשנים האחרונות פרסם הריס רק ספרי זכרונות.

גלוי כתבים חדשים של עומר כיאם. מודיעים, כי נתגלו כתבים חדשים, בלתי־ידועים עד כה, של המשורר הפרסי העתיק עומר כיאם, שחי ויצר לפני תשע מאות שנה.

פרסומו של רומן. הרומן „מלזיה" של אנרי פוקניה, סופר צרפתי צעיר, שקבל אשתקד את הפרס הספרותי של פריז, זכה להצלחה יוצאת מן הכלל והגיע כבר למהדורה ה־213.

את הפרס הגרמני על שם גיראַרט הויפטמן קבל השנה הנס פון הילזן בעד הרומן שלו „האוצר בקרקע".

את הפרס הבלגי בסכום עשרת אלפים פרנק קבל השנה הרומניסטן הבלגי הצעיר מוריס רולנדס.

הפרסים של מוסוליני. מוסוליני קבע שורה של פרסים, שיחולקו למלומדים, סופרים, משחקים, שסייעו להתפתחות התרבות האיטלקית בעשר השנים האחרונות. את הפרס הראשון קבלה אדה נגרי.

הרומן „טוביט טרנספלנדט" של המספרת האנגלית סטלה בנסון הוכר על־ידי קלוב פא"ן בלונדון לרומן האנגלי הטוב ביותר, שנכתב בשתי השנים האחרונות.

ביאוגרפיה של ד'אנונציו. המו"ל של ד'אנונציו הכריז על פרס בסכום חמשים אלף לירות איטלקיות בעד הביאוגרפיה הטובה ביותר על ד'אנונציו כסופר וכלוחם.

רומן חדש של אירנה נימריבסקי. מחברת הרומן „דוד גולדר", אירנה נמירובסקי, כתבה רומן חדש בשם „כנפי סתיו".

משבר התיאטרון באיטליה. משבר התיאטרון פגע באיטליה במדה לא פחותה מאשר בשאר ארצות אירופה. בשנת 1926 היתה הכנסת התיאט־ראות — 4 מיליונים לירות. בשנת 1929 — 2 מיליונים לירות ובשנת 1930 רק מיליון וחצי לירות.

ספרים שנתקבלו במערכת:

I. ספרי למוד:

א ש ר ב ר ש, ת ו ר ת ה ס פ ר ו ת העברית והכללית, חלק שני. הוצאת „מצפה" תל־אביב תרצ"א, 288 עמ'.

II. ספרים במדעי החברה:

ס פ ר י ת ה פ ו ע ל. התעשיה ותנאי העבודה בארץ מאת מ. נ מ י ר ו ב ס ק י. חלק ראשון, תל־אביב. תרצ"א. 32 עמ'.

III. כתבי־עת ומאספים:

שאיפותינו. כרך ב'. חוב' ו. היצ' „ברית שלום". ירושלים אלול תרצ"א.

ה ד ר. ירחון לעניני ענף הציטרוסים בארץ־ישראל כרך ד'. חוברת ח' אלול תרצ"א.

העורך האחראי: ש. צ מ ח

לכל מכרי וידידי ולכל העם היושב בציון
הנני מאחל שנה טובה, שנת שלום, שמחה ועבודה פוריה. יגדל הישוב העברי בארץ ותגדלנה כל תקוותינו.
לב תל־אביב צבי ליבסמן

לשנה טובה תכתבו!
בית מרקחת י. ילין
רוקח וחימאי אנליטי
הבית־הלבן, רח' החשמל מס' 1

חברת הכרם בתל־אביב
מברכת את לקוחותיה וידידיה
בברכת שנת גאולה

ברכת שנה טובה
שלוחה לכל לקוחינו וידידינו
מאת חברת „ריאו" א"י

לבני משפחתנו וידידינו ולכל באי ביתנו
ברכת שנה טובה
רחל ואהרן ז'וכוביצקי
רופא שנים
תל־אביב

קפה „הס"
מברך את מבקריו הסופרים
בשנת כתיבה טובה ותחת מן הספרות

בעל המלון „מטרופול" על שפת הים מול הקזינו
מברך את אורחיו ולקוחותיו
בשנה טובה ומבורכת

רופא שנים ז. חפץ
מברך את כל קרוביו, ידידיו ומכריו בארץ ובחוץ לארץ
בשנה טובה ומאושרה שנת גאולת ארץ ישראל

מ. פוליאקוב, בעל המלון האירופי, אלנבי 57
מברך את קרוביו, מכיריו ולקוחותיו
בשנה טובה ומבורכת

בשנה טובה ומאושרת
מברכים את קרובינו, ידידינו ומכירינו בארץ ובחו"ל
משפחת בנימין גרוסקופף, תל אביב

הנהלת בתי הקפה האונגריים „הגנה" (נחלת בנימין)
ו„תרשיש" (על שפת הים)
מברכת את לקוחותיהם ומבקריהם
בשנה טובה ומאושרת
תל־אביב.

משפחת הופנקו תל־אביב
מברכת את כל ידידיה ולקוחותיה
בשנה טובה ומוצלחת

הנהלת הקולנוע „עין־דור" ועובדיו, חיפה
מברכים את קהל המבקרים
בשנת אושר ושעשועים

את כל מכירי וידידי בארץ ובחוץ־לארץ הנני מברך
בשנה טובה ומבורכת
אשר חנינא ומשפחתו
מלון „גאולה", טלפון 276, חיפה

שבתי לוי ורעיתו רבקה
מברכים את קרוביהם וידידיהם די בכל אתר ואתר
בשנת גאולה וישועה
חיפה

שנת בנין ועליה והשלטת תוצרת הארץ
מאחל בית החרושת
„ניאו"

אריה ריבק ומשפחתו תל־אביב
מברכים את כל קרוביהם, ידידיהם ומכיריהם בארץ ובחו"ל
בשנה טובה ומאושרת

את הורי, קרובי וידידי בארץ ובחוץ־לארץ מברך אני
בשנה טובה ומאושרת
תל־אביב דוד רבינוביץ

המכון החקלאי
למלחת צ׳ילי
מברך את כל הישובים החקלאים
בשנת צמיחה ופריחה
בכל ענפי המשק

בנק אשראי בע״מ, ת״א

מברך את כל חבריו, לקוחותיו ואת המוסדות
בארץ ובחוץ לארץ
שאתם בא בקשרי מסחר

בשנה טובה ומבורכת
שנת עליה ובנין.

וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא תֶחְסָר (מלכים א׳ יז)

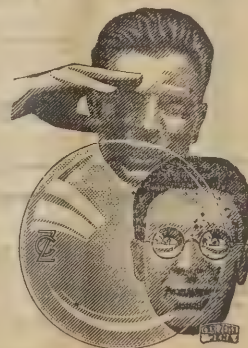
„ידיד האשה״
פיסריות רנדל
(Rendell's Pessaries)

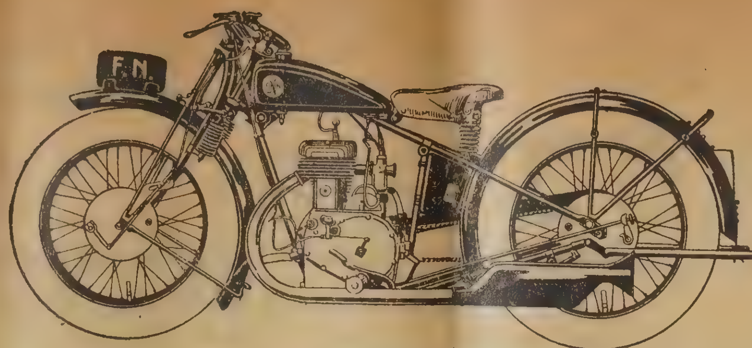
יעוצים מטעם הרופאים המומחים
להשיגם בכל בתי המרקחת

חכמים הזהרו בעיניכם

ראיה בהירה ונוחה
אך ורק על ידי
משקפים המסודרים
אצל

י׳ ל׳ גרוזובסקי
מומחה לאופטיקה
תל־אביב נחלת־בנימין 27

F. N. F. N

Fabrique Nationale d'Armes de Guerre
Herstal lez-Liéqe (Belgique)

ביהח"ר הלאומי הבלגי
לנשק ומוטורים

מברך בשנה טובה ומאושרת

את לקוחותיו הנכבדים שרכשו להם מוטוציקלטים F. N.

1. אל־יגון א.
2. אומבארדז' ויד.
3. אוליצקי א.
4. אידלמן א.
5. אסא אהרון
6. אוקריניץ אלכסנדר
7. אוסמן ניב רושיט
8. אורבוך משה
9. ברומברג מתתיהו
10. ברומברג זולה
11. בלומשטין ל.
12. באנאט א.
13. בשקוביץ ש.
14. בראז חיים
15. בכר ש.
16. בישר הרמן
17. ברשדסקי
18. ברויטמן אבנר
19. גוטהילף ב.
20. גאנדור א.
21. גלילי יעקב
22. ד"ר גראדנר
23. גרוה גשל
24. דרצינסקי ק:
25. ד"ר דויטש
26. דנין חירם
27. דז'ני חפיז
28. דוביצקי נחום
29. הלנגלס י.
30. הורביץ ש. י.
31. הרמן את קרפט
32. הוץ מוניר
33. זגלבוים שמעון
34. זמל הרצל
35. חסין אברהם חיפה
36. חוסיני ריבחי
37. חוסיני ג'ימל
38. חשיה שפוק
39. טופלברג א.
40. טפר י.
41. טופלנסקי אהרן חיפה
42. ישראלי מנחם
43. ילובסקי יעקב
44. ד"ר ליטאור
45. לוי י.
46. לيננברג מ. ירושלים
47. ליננברג משה "
48. לרר אהרן
49. מרקס אדולף
50. מוקרטי ז'ורז
51. נשר ז.
52. סויסלוצקי מרדכי
53. סחרוב יחזקאל
54. סמי סאיד חדר
55. סאואף סבחי היפה
56. עירית תל־אביב
57. עוזיאל ב.
58. צימרינג נתן
59. צבי פ.
60. צרקס חיקמט
61. קוך הנס
62. קדבי חסן
63. קאראולידיס חרלמפיוס
64. קריניצי יהודה
65. קמל אבדולה
66. קופלביץ א
67. קונילה הנס
68. ד"ר פלר
69. פרץ מרדכי
70. פוטי אלבורי
71. פומרנץ מ. ירושלים
72. פינוס אוטו
73. פחטר י.
74. פלוטנצקי נחמן
75. רוזין מנחם
76. רוסו שמעון
77. רפופורט זלמן
78. ריזק מוחמד
79. רוזנברג יצחק חיפה
80. רומן שוטר
81. שנידר יהודה
82. שהם מ.
83. שאמי חליל
84. שפק יהודה
85. ד"ר שטורמן
86. שורר מיכאל
87. שיניצקי יצחק
88. גלטיס קונסטנטין

בשם בית־חרשת F. N. הסוכנות היחידה והכללית לכל ארץ־ישראל

יעקב בוקשטין בימ"ס „טכניקה"

נחלת־בנימין 18 טיליפון 2'6

דפוס „הארץ" תל־אביב.

№ 20—21 (120—121)

שנה שלישית

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
כ—כא
(קכ־קכא)

תל־אביב
י״ג בתשרי
תרצ״ב

Tel-Aviv
September 24
1931

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ־ישראל: לשנה 1 לא״י; לחצי שנה 500 מא״י. בחוץ־לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים. מחיר גליון בודד — בארץ־ישראל 20 מא״י; בחו״ל 12 סנט	עמוד שלם — 5 לא״י; חצי עמוד — 2,750 לא״י; רבע עמוד — 1.500 לא״י; ⅛ עמוד — 800 מ.; 1/16 עמוד — 500 מא״י. למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ״ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine

בית המערכת וההנהלה: ת"א, רחוב מונטיפיורי 32

גליון זה מחזיק 24 עמודים ומחירו
בארץ—30 מא״י ובחו״ל—20 סנט

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, י"ג בתשרי, תרצ"ב | גליון כ'־כ"א (ק"כ־קכ"א)

עִבְרִיּוּת וּכְלָלִיּוּת

מאת פ. לחובר

הדבר הגיע כמעט לידי מחלה — מחלת השנאה לעצמנו. לא בקורת עצמנו, אלא בטול, הכנעה, עבדות. התרפסות לכל אשר מחוץ. כל מה שבא משם, מן החוץ, הוא לא רק נוצץ, אלא זהב ממש, וכל אשר בפנים הוא ללא אחיזה וללא ממש. גם הטובים והנבונים שבנו אינם מוצאים את העמדה הנכונה כלפי חוץ ופנים. משם הם רחוקים יותר מדי, ועל־כן הם רואים אותו כמו שרואים דבר רחוק. הם רואים אותו מבעד לאד כחלחל, שממנו בולטים רק הצוקים, אבל לא הפגימות. ומה שבפנים הם רואים בעינים פקחות־פקוחות יותר מדי. כאן הכל פגום. רק את הפגימות רואים כאן, אבל לא שום שלמות. ראיה זו כמעט היתה למיוחדת לארץ קטנה ומצומצמה זו, הנושאת עיניה למרחוק — אל מעבר לימים.

לא רק הקורא הרגיל שלנו רגיל לבקש את התרגום, את המים הנובעים ממקור אחר ורק נתונים בכלי הלשון העברית, מים שהם תמיד בבחינת „שאובים". אלא כך רגיל גם המורה העברי. כמה משתמש, למשל, המורה העברי האקדמי בבואו לפרש את התנ"ך העברי במפרשים העברים, ואפילו באלה שזכו להכרה ולכבוד גם אצל הגויים, וכמה הוא משתמש במפרשים מבין האומות האחרות. והוא רואה זאת כ„השכלה", ולא כחוסר כוח של יצירה וכחוסר יכולת להגיע אל המעין בדרך הטבעית, הישרה, שרק נעזבה ונוטשה במשך מאות בשנים. והבימאי העברי — ידוע הדבר עד כמה הוא נודד בגויים ומוליך ומביא אלינו משם, ולא תמיד מן המשובח. אולם נראה הדבר ביותר במבקרים ובמשקיפים על הספרות בעתונים שלנו. אלה, שתעודתם היא לחנך את הקהל, מתחנכים בכל על ידיו. כמו הקהל שלנו, שדרכו לתבוע הרבה ולתת מעט, כך גם הם יש להם מדה של תבענים גדולים. תן להם רק טולסטויים אחדים — וזה במשך שנת תר"ץ או תרצ"א — ואם לא אין הספור העברי, למשל, שוה מאומה, ולא כדאי כל העסק הזה של הספרות העברית. אנו, כשהיינו אנחנו „הצעירים", קראנו אמנם את טולסטוי, וגם את גוטפריד קלר ואת גיתה, אבל אהבנו ביותר את ברדיצ'בסקי שלנו, את ברנר, את שופמן ואת גנסין, והיו חברים שאהבו גם את ברשדסקי ואת יהודה שטיינברג. עכשיו משקיף ומבקר צעיר „אוהב" רק את רומן רולן, ובמדה זו של רומן רולן הוא בא למדוד את הספרות העברית, בלי לדעת, כנראה, שזאת היא מדה ואינה מדה, כי אם ניתנה רשות למבקר יש לבקר גם כאן, בספוריו של רומן רולן עצמו, ולפחות בחלקים גדולים של ספוריו.

בלב הצעירים הכותבים האלה חסרה אהבת־הנפש לספרות העברית (כבר ראה יפה והעיר יפה ברגסון בדבר השחוק שאנו שוחקים למראה אדם שנכשל ונפל, שאינו בא לעולם בשעה שאנו רואים את אמנו נכשלת ונופלת) ובמקומה יש שנאה, רעל מפעפע. אולם לא הצעירים שלנו בלבד מראים את חולשתם כלפי הכלליות על חשבון העבריות. גם סופרים זקנים אינם נקיים מזה. גם הם מוצאים, שאין אנחנו עוד די „כלליים", שמשועבדים אנו עוד יותר מדי אל המקורות הראשונים שלנו.

שני כוחות חזקים שלטו ושולטים בנו תמיד, כוח אחד, הדוחף אותנו לעבר המסורה ומקשר אותנו אל השלשלת הגדולה אשר לפנינו, וכוח אחר, שהוא הנגוד לו, המושך אותנו אל רחבי ההויה והעולם. הכוח האחרון הזה הוא הכוח הציביליזטורי שבנו, זה השואף תמיד לחדש ומיחל תמיד להתחדשות. הוא המצפה תמיד ליום־בשורה. והוא שהיה לא אחת גם לכוח תרבותי בישראל, למפרה נצני התרבות הפנימית שלנו, למעורר את הנפש העצמית שלנו, את הנפש היוצרת, אבל רק בשעה שהתאחד והתמזג עם הכוח הראשון, עם כוח המסורת, או התקשר לפחות עמו. לא מקרה הוא הדבר, כי כל אלה שחידשו רוח ישראל והכניסו בו מן החדש, מימות פילון היהודי באלכסנדריה עד ימינו, בקשו סמוכין לו גם בתורת ישראל. הם בקשו לקשר אותו גם עם המסורה. ואפילו הכופרים הגדולים, אלה שהיו גדולים באמת, היו באים גם הם בחשבון עם המסורה. גם הם לא בטלו אותה, אלא נאבקו ונלחמו עמה, והתאבקות זו היתה גם היא לכוח מפרה גדול בישראל, למעורר את הנפש היוצרת שלנו. אולם הכוח הציביליזטורי שלנו בלבד, בלי התחברות עם כוח המסורת, עם השורש, מלבד מה שהוא כוח דוחף לחוץ, והעם ראה בו תמיד סכנה לעצמו, לחייו העצמיים, הנה אין בו גם מכוח ההפראה. הן הוא אינו מתחבר עם השורש, על־כן גם אינו מפרה אותו. כוח זה יכול להוליד בקרבנו ספרות, אבל ספרות זו תהיה כולה בבחינת טלית שאולה. היא תהיה לא רק „אנושית", כמו שרוצה, למשל, פרופ' קלוזנר, אלא „אנושית ביותר". היא תהיה כולה חקוי, טכניקה, מלאכה.

את פרי ה„אנושיות" הזאת שלנו בספרות אנו יכולים כבר לראות מעבר לגבול, בכל מקום שיהודים לוקחים חלק בספרות זרה. הם העמידו בכל מקום שורות של „סופרים", של אנשי־עט חרוצים, אבל מעטים הם מאד אנשי־היצירה ביניהם — וגם אלה המעטים יונקים עוד כולם מהטרגדיה היהודית, מה„קרע"

הנפשי, הפנימי, שלהם, או מה„קרע" שבינם ובין ההויה, החומר של המציאות, שבו הם חוצבים, — עד כי יש מי שמצא, כי היהודי בתור אירופי, „אנושי" בלשוננו, הוא בכלל רק „סופר". ומי שמצא זאת אינו אלא אחד מן היוצרים המעטים שבדורנו מבין היהודים העובדים בספרות נכר (גם הוא יונק רק מן הטרגדיה היהודית).

יעקב וַסרמן הוא האומר זאת במסה שלו „הסופר", שבה הוא צופה ורואה את כל החולשה של הטפוס הזה מצדי־צדדים. „גורל האומה היהודית, פזוריה בין האומות, יגיעת הרוח והבשר שלה במלחמה עם המעמדים הקשים ביותר, המצב של הגנה בלי הרף, של עמידה על הנפש, היקיצה שלה פתאום בבקרו של יום־תרבות העולה, תפיסת ההתלהבות באמצעי־העזר ובכלי־הזין של התרבות הזאת, וכתוצאה מזה דכוי המסורת בכוח ונתוק החבלים המקשרים את האומה אליה — כל אלה כאילו גזרו על היהודים מראש למלא תפקיד של „סופרים". אולם כשהיחיד מישראל רואה את עצמו כמחובר אל השלשלת הגדולה, כשהוא שוכן בחיק העבר, המסורת, כשסמלי בראשית נושאים אותו בכנפיהם, כשהוא נישא על גלי נחלי־דם קדומים והם מכניסים ללבו את הכרת אצילותו וממזגים בו את הנרכש והנקנה עד כדי להיות עמו לגוף אחד, אז הוא אולי מוצא את הדרך לאלוהי בקלות יתרה מזו של בן עם אחר. היהודי בתור אירופי, בתור קוסמופוליט, הוא „סופר"; היהודי בתור בן־המזרח — — יכול להיות גם יוצר".

האם אין זה פלא, שדברים כאלה נשמעים מפי יהודים שם, בספרות אירופה, בעוד שאצלנו, בספרות שלנו, וביחוד בזו שבארץ, מדברים אנשים־יהודים לגמרי אחרת...

לוּסְטְדוֹרְף*

(מִתּוֹךְ אִידִילְיוֹת־יָם)

הוֹי, לוּסְטְדוֹרְף, פִּנַּת־יָם זְהוּבַת שֶׁמֶשׁ,
שְׁטוּחָה כֻּלָּהּ בִּקְצֵה הָעֲרָבָה,
מֵעֵבֶר לַלֵּימָן, בֵּין יָם זוֹרֵחַ
וּבֵין שָׂדוֹת חוּמִים עֲיֵפֵי־אוֹר!
בְּלֹבֶן יוֹם לוֹהֵט הִיא מְבֻטֶּלֶת
כֻּלָּהּ, וְנָמַח כָּל יֶרֶק כְּרָמֶיהָ,
כָּל מִקְשָׁאָה כֵּהָה, הַמִּשְׁתַּטַּחַת
עַד לֵב הָעֲרָבָה. רַק עוֹד הַיָּם
לוֹעֵג לָאוֹר וּמַכְתִּיל לְמַטָּה —
אָפֵל־אֵיתָן בִּגְבוּלוֹתָיו. לַשֶּׁמֶשׁ
עָג תּוֹךְ מֵימָיו עוּגָה כַּחֲבַת־יָדַיִם
וְהִיא כְּאַגַּן־זָהָב שָׁם מִשְׁתַּכְשֶׁכֶת,
אַךְ אֵין לָצֵאת מִתּוֹךְ הַתְּחוּם אַף שַׁעַל!
לַשָּׁוְא הִיא בְּרְסִיסֶיהָ מְסַכְסֶכֶת
אֶת הַגַּלִּים בְּפוֹצְצָהּ קַרְנֶיהָ —
כַּחֲלוּלִיתוֹ שֶׁל יָם בְּעֵינָהּ עוֹמֶדֶת,
וְכְעֶצֶם הַזֹּהַר, כֵּן תְּאֻפַּל.

רַק עִם הַחוֹף (חוֹף הַפְּנִינִים יִקְרְאוּ לוֹ)
הַיָּם שָׁקוּף עַד אֹפֶל קַרְקָעוֹ;
כָּל כֵּף כָּבֵד רוֹטֵט לוֹ שַׁאֲנָן שָׁם,
כְּשִׂיחַ רַךְ־פֹּארוֹת לְרוּחַ־יוֹם,
וּמִנַּצְנְצָה מֵדוּזָה חֲוַרְוֶרֶת
מִתּוֹךְ חֶבְיוֹן הַמַּיִם הַיָּרוֹק,
תְּלוּיָה עַל בְּלִימָה וּכְמוֹ חוֹלֶמֶת...

כֹּה טוֹב לִרְחוֹץ פֹּה אֲרֻכּוֹת, לָשֶׁבֶת
בְּלִי נֹעַ וְלִטְבֹּל בְּכֹחַל הָעַיִן,
וְכֹה נַמְנֵם־וְלֹא־נַמְנֵם עַד עֶרֶב,
חֲשֹׁב־וְלֹא־חֲשֹׁב — וְתֶעֱרַב
מִכָּל פֻּלְחָן יְשִׁיבָה זוֹ לֵאלֹהַּ!
לֹא, פֹּה אֵינוֹ קַנָּא. פֹּה לֹא אִכְפַּת לוֹ.
סְפֹג חֹם הָאֲדָמָה וְיֶעֱרַב לָךְ!
שְׁתֵה צִנַּת־יָם זַכָּה וּכְחֹל־הַמַּיִם,
הָרַךְ כִּכְחֹל הַיַּעַר, וְתִפְאֶרֶת
בְּנוֹת־אָדָם הוּצְאָה לְעֵין הַשֶּׁמֶשׁ,
וְאַל תָּבֹא בְּטַעֲנוֹת עָלָיו!

כֵּן, זֶה מִשְׁפַּט הַחוֹף. לֹא נוֹצְרָה עַיִן
אֶלָּא כְּדֵי לִקְלֹט, כְּדֵי לִבְלֹעַ
יְקַר הָאֲדָמָה וְזִיו הַשַּׁיִשׁ
הֶחָם, זֶה פֹּה יִפְרַח מֵאָז הַבֹּקֶר
כְּיַעַר חַי וּמְחַבֵּק רַךְ הַחוֹל.
אָכֵן לֹא תַּמּוּ בְּנוֹת־אָדָם טוֹבוֹת עוֹד,
וְיֵשׁ עוֹד תַּמּוֹת־גֵּו וְחַמּוֹת־עַיִן
אֲשֶׁר דָּמָן יִצְהַל וְרֵיחַ שֶׁמֶשׁ
לִכְתֵפֵיהֶן, כִּלְדֶשֶׁא חַם, בְּעוֹד
כְּגִבְעוֹת שֶׁלֶג רְחוֹקוֹת תִּלְהַטְנָה
שְׁדֵיהֶן הַחֲמוּדוֹת... גַּם הָאֶקְסְטֶרְן
מִגְּדוֹת הַפְּרוּט יֵשׁ וְשָׁכַח בֵּית־רְיוּרִיק
וּסְבָךְ דִּקְדּוּק, נָטַל מְאוֹר עֵינֵיהוּ,
וְכָל פָּנָיו יָאִירוּ לַמַּרְאֶה.

חֲבַל! פַּעֲמוֹן הַפַּנְסִיּוֹן שֶׁל קִיטִי
הִזְעִיק לְפַת־שַׁחֲרִית שְׁנִיָּה כְּרֶגַע
עִם הַנָּשִׁים הַמְסֻרְבָּלוֹת, שֶׁבָּאוּ
לְשֵׁם הֶפְסֵד בָּשָׂר (קָהָל כָּבֵד,
הַמִּתְגּוֹלֵל כָּאן בְּשַׁמְנוֹ מִבֹּקֶר
עַד עֶרֶב וּמְכָעֵר הוֹדוֹ שֶׁל יָם) —
גַּם שְׁיָר הַחֵן שֶׁנִּשְׁאַר עוֹד בָּאָרֶץ,
וְכָל חוֹף־הַפְּנִינִים שָׁמֵם לְפֶתַע
וְזִיו הַיָּם גַּם הוּא כְּאִלּוּ פָּנָה.
שָׁב שִׁעֲמוּם עוֹלָם. שׁוּב הָאֶקְסְטֶרְן
לוֹעֵם „מִלְחֶמֶת גַּלְיָה" שֶׁל קֵיסָר;
וַאֲנִי רוֹשֵׁם, חוֹרֵז, מוֹחֵק, וְאֵינֶנִּי
רוֹאֶה סִמַּן בְּרָכָה עוֹד בִּמְלַאכְתִּי...

יעקב פיכמן

*) בנגינה הנכונה.

סיפור נאה מסידור תפילתי

מאת ש״י עגנון

(לשם ידידי החכם ר׳ אהרן פריימן נ״י למלאת לו ששים שנה)

סידור חדש הביא לי אבא מן היריד. עמודיו לבנים, אותיותיו מאירות עינים, כריכתו נאה. זה סידורי אחי ורעי, זרע קודש אהובי. כל היום אחזתי את סידורי, הפכתי בו והיפכתי בו ועיני לא שבעו מראות. ואני רץ מתפילה לתפילה וכל תפילה ותפילה משרה עלי מברכתה. ואני יושב ותוהא כמה תפילות חרוזות בסידור קטן זה, של שבת ושל חול, של שלש רגלים, של ראש השנה ושל יום כיפור, של חנוכה ושל פורים, כאילו קיפל הקדוש ברוך הוא את כל העולם כולו בסידור שלי. ואני יושב וקורא סדר הדלקת נר חנוכה. ולמה סדר הדלקת נר חנוכה, שסדר הדלקת נר חנוכה נזדמן לידי. ונרות החנוכה מנצנצים לפני פתאום באורם המתוק מתוך מנורת הנחושת. זו המנורה שצורת בית המקדש חקוקה עליה, ואבא עומד לפני הנרות ומזמר מעוז צור ישועתי. ואחר כך הוא נוטל ארנק של עור ופותחו ונותן לנו מעות של חנוכה. באותה שעה בוער התנור בבית וכל בני הבית יושבים סביב לשולחננו ואוכלים לביבות מטוגנות בשומן, והדלת נפתחת וחוזרת ונפתחת ואנשים של צורה נכנסים ובאים ויושבים עמנו ומשיחים שיחה של תורה וסתם בני אדם באים ופנסים דולקים בידיהם, ומנערים את השלג מזקנם ומקבלים מעות של חנוכה ויוצאים בברכה כן לשנה הבאה עם כל ישראל אחינו בחנוכת בית המקדש במהרה בימינו אמן. באותה שעה באים כמה מחברי ויושבים עמי לשחק בסביבון ובקלפים שנכתבו באותיות לשון הקודש שקורין קוויטלי״ך ומשחקים בשאר כל מיני שחוק שמשחקים בהם בחנוכה.

בוא וראה עדיין טעם לביבות של חנוכה בפי וכבר לשוני קוהה מאזני המן ומשאר כל מיני מגדנות של פורים. כיצד, שבאותו הדף של סדר הדלקת נר חנוכה חרוז סדר פורים בסידורי. רבונו של עולם, כמה ימים כמה שבועות כמה פרשיות שבתורה יש בין חנוכה לפורים ובעל הסידור הלז הסמיך פורים לחנוכה. אחר במקומי היה מתרעם על בעל הסידור שהניח חמשה עשר בשבט שאוכלים בו כל מיני פירות שנתברכה בהם ארץ ישראל. אבל אני איני מתרעם, שאני יודע שמאהבתו שאוהב בעל הסידור את התינוקות לא הכניס חמשה עשר בשבט בסידור. למה, מפני שבחמשה עשר בשבט אין התינוקות פטורים מן החדר.

אבל נחזור אצל פורים. מה אספר מענין פורים ולא ידעתם. מצוה רודפת מצוה, שמחה גוררת שמחה, חובטים את המן הרשע ושולחים מנות ואוכלים ושותים ומיטיבים את הלב בכל מיני מגדים עשויים בצורות שונות ובגוונים שונים, וכל זה עשוי בחכמה גדולה מצוקר, ובני אדם הרבה באים ומזמרים ושרים, ובעלי פרצופים מרקדים ומתהוללים כל הלילה, זה בדמות כושי וזה בדמות תוגר, זה בדמות דוב וזה בדמות קוף. אפילו בני אדם שדרכם לכעוס תמיד באותו היום הם שמחים.

בטיסה אחת אני עובר לסדר ההגדה, וכבר אני רואה את עצמי לובש בגדים חדשים לכבוד פסח וכל הבית מאיר וכלי הבית מצוחצחין ואבא מלובש קיטל לבן ויושב בהסיבה ואמא יושבת לימינו ומטפחת של משי כרוכה על ראשה ואחי ואחיותי יושבים סביב לשולחן ואני שואל ארבע קושיות ואבא מסביר לי פניו ומשיב בניגון שתחילתו עצב וסופו שמחה עבדים היינו לפרעה במצרים וכו׳ ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו. וימות החמה ממשמשים ובאים לקראתנו לטובה. החלונות פתוחים כל היום וכל מיני צפרים טסות בעולם ומצייצות ושרות כל מיני שירים ותשבחות. ובלילות מאחרין קצת בבית הכנסת מפני ספירת העומר. חיבה יתירה הייתי מחבב את ימי הספירה. היער מלבלב, הגנים מתקשטים בציצים ופרחים. הרקיע נתעטף תכלת והתינוקות נתערטלו מעיטופיהם של חורף והם קלים בתנועותיהם. אחיותי לבושות שמלות קלות וכובעי קש בראשיהן וכל העולם מריח ריח טוב. ושוב אין אוכלים כל יום שחרית פת מרוחה בשומן אווזים אלא מרוחה בחמאה חדשה שיש בה ריח של שדה. ביחוד חביבין עלי השבתות שבין פסח לשבועות. בשעה שבבית הכנסת הגדול אומרים יוצרות בסידור כתוב על קלף שחמי״ל הרשע ימח שמו קינח בו את חרבו. מה אהבתי את אותן שעות הבוקר השקטות שהחמה זורחת על טללי ההרים והחזן קורא שביה עניה או איומתי סגולתי ושאר כל שמות של חיבה שקורא הקדוש ברוך הוא לישראל.

סבורים אתם ששכחתי את ל״ג בעומר, אי אתם אלא טועים. אילו סיפרתי לכם כמה הרים גבוהים יש בעירי וכמה נאה הוא נהר סטריפ״א שמושך בתוך שני יערות מופלגים באילנות הייתם נוטלים עמכם קשת וחצים ועולים עמי על ההרים הרמים והייתם יורים כלפי השטן עד שהיה בשרו נעשה ככברה.

סבורים אתם ששכחתי את חג השבועות, חייכם שלא שכחתי. אחי ורעי זרע קודש אהיבי, יודע אני שנשמותיכם כולן היו במעמד הר סיני וכל א״מת שיצרכם משיאכם לעשות עבירה חס ושלום נזכרת הנשמה הקדושה אותם הקולות והברקים מיד אתם מושכים ידיכם מן העבירה. אבל אילו הייתם עומדים בקלויז שלנו בחג השבועות חייכם שהייתם עושים כל ימיכם מצוות ומעשים טובים. באמת קטנה היא הקלויז שלנו ויש בה פרצים הרבה. החלונות שבורים והסיד מתקלף מן הקירות. אבל בחג השבועות היא מלבלבת כיער ועל התקרה מתוחים חוטים בצורת מגן דוד ועלים ירוקים תלויים עליהם והם מפריחים כל מיני ריחות טובים וזגוגיות החלונות מקושטות בכל מיני ניירות קלועים, מהם קלועים בדמות ציצים ופרחים מהם קלועים בדמות צפרים ועופות מהם קלועים בדמות חיות ובהמות, חייכם אפילו שר של יער לא ראה דוגמתן. ביותר נאה הוא ארון הקודש שהוא עומד בין אילנות טובים וכל אימת שהרוח נושבת בהם הם מרתתים. סבורים אתם צנה אחזתם, לא כי, אלא הם מתלחשים זה עם זה, ומה הם אומרים אם לא זכינו שיעשו ממנו ארון קודש לספרי תורה יעשו ממנו עצים להסקה שמסיקים בהם את התנור בלילי החורף כדי שיתחממו בחורי ישראל שלומדים תורה. ביותר יש לי לספר על הבימה שהיא מקושטת ככלה נאה והחזן קורא בניגון נאה פיוט אקדמות, היאך אומות העולם שואלין לישראל מה ראיתם לקבל עליכם עול תורה ומצוות ומה שישראל משיבין להם.

סבורים אתם ששכחתי שאר כל המועדים הטובים, חייכם שלא שכחתי, אלא שהיום קצר והסידור גדול. היום יום ערב שבת סמוך לראש השנה שחזר אבא מן היריד והביא לי סידור נאה ואני רוצה לראות כל מה שיש בו.

אף על פי שכל מה שעשה בעל הסידור לא עשה אלא בשבילי אף על פי כן יש בו דברים הרבה שאיני צריך להם,

כגון ברכות השחר וברכת ציצית וקריאת שמע וקידוש לשבת, שכל אלו אני יודע בעל פה. נראה הדבר שבעל הסידור החליף אותי באחי הקטן, או שעשה את הסידור לפני שנה ושתי שנים שעדיין לא היו כל הברכות שגורות בפי. אבל מאחר שנזדמנו אותן הברכות לידי אני מציץ בהן ורואה שסמוך להן יש סדר מצות תפילין והנחתן. באותה שעה אני ממשמש בראשי כאילו תפילה של ראש כבר מונחת על ראשי ואני חש בקיבורות של שמאלי מעין דגדוג, זה הדגדוג שאדם מישראל חש בשעת הנחת תפילה של יד.

ואני סוגר את הסידור לשעה קלה ושואל את עצמי מה מבקש אני לראות עוד. מה אבקש תחילה ומה אבקש אחר כך. דברים הרבה יש בעולם וכולם נאים ומשובחים. ואני מוסר את הדבר לסידור שיגיד הוא. ואני פותח את הסידור ומוצא לפני דיני עירובין. מיד מתגלגלות לפני דרכים שאין להן סוף וכלונסאות קבועים שם וחוטים מתוחים עליהם וצפור שוכנת על החוט· לא הספקתי להסתכל בה עד שזקפה הצפיר שתי כנפיה ופרחה למקום שאין בו תחומין. בוא וראה בריה קטנה זו להיכן שהיא רוצה לילך היא הולכת ואני פסעתי פסיעה אחת מחוץ לביתי מיד שואלין אותי להיכן אתה רץ. רבונו של עולם, כמה מבקש אני לשוטט בעולם כאליהו הנביא זכור לטוב או כרבי ליב בן שרה זכרונו לברכה. אילו היו נותנים לי הייתי נוטל מקל ותרמיל ומחזר ממקום למקום, אפשר הייתי מגיע לנהר סמבטיון אצל בני משה, או שהייתי עולה לארץ ישראל. בתוך כך אני מהפך בדפים ומוצא תפילת הדרך ואני קורא בלחש את כל התפילה ועושה קמט קטן כדי שאמצא אותה תפילה בשעת הצורך. עדיין איני יודע להיכן אלך, יש שאני מבקש לילך למקום תורה ויש שאני מבקש לילך ולחפש את ל"ו צדיקים לעורר לבם שיתגברו בתפילה ויביאו את המלך המשיח. איני מספיק לסיים עד שלבי דופק, אלו הדפיקות שלבי דופק בשעה שירושלים נזכרת לפני. וכיון שנזכרה ירושלים לפני אני עומד בשמחה גדולה שאין כיוצא בה. ואני רואה את ירושלים בקדושתה ואני משוטט מקדושה לקדושה. אומר לי לבי פתאום כלום לא שמעת שאיתא בגמרא עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל העולם, ואני מתיירא שמא תתפשט ארץ ישראל אפילו בעירי ושוב לא אזוז מעירי לעולם· אבל אני יודע שלא באה מחשבה זו אלא לנסיון לנסות אותי אם לקדושת ארץ ישראל אני מתכוין או איני אלא מתכוין לשוטט בעולם ככל שאר אורחים פורחים. באותה שעה אני מיישר את הקמט שעשיתי תחילה בתפילת הדרך כדי להראות שלא להילוך דרכים נתכוונתי אלא לארץ ישראל.

הרבה הרבה יש עוד. בסידורי, אלא שכבר קורא השמש ישראל עם קדושים שבת קודש ממשמש ובא. ואני מביט מן החלון ורואה שהחנויות ננעלות ובני אדם רצים מן המרחץ והחמה אדומה סמוך לשקיעתה ונרות נדלקים בבתים. עמדתי וירדתי למטה לבית ורחצתי את פני לכבוד שבת ולבשתי בגדי שבת והלכתי עם אבא לקלויז וסידור התפילה החדש בזרועי. תחילה בזרועי ואחר כך נטלתיו לידי, לפי שזרועי שמנה ואין סידורי נראה כל כך. וכיון שהגעתי לקלויז נשקתי את המזוזה והרכנתי את ראשי כנגד ההיכל ופתחתי את סידורי ופתחתי בשיר השירים וקראתי בכוונה עצומה והדפין מריחין ריח חדש. מי שאכל פרי חדש וריחו המתוק בא לפיו הוא יכול לשוות לעצמו אחד מששים מאותו הטעם של אמירת שיר השירים בסידורי החדש.

לא הספקתי לסיים שיר השירים עד שחשתי צביטה בבשרי. לא עליכם אחי ורעי צביטה קשה כזו. חברי אינם בכלל דרך ארץ, עומדים במקום קדוש ואינם יודעים לפני מי הם עומדים. שואלים אותי חברי מה הביא לך אבא מן היריד? והם משיבים חללו של כעך, חריקת ציר של דלת, קולו של שופר, קידוש ליום כיפור ושאר כל מיני דברים שלא היו ולא נבראו. אמרתי לחברי המתינו לי עד לאחר התפילה ואראה לכם. אומרים חברי מתבייש הוא במתנתו לפיכך הוא אומר כן. אמרתי לחברי אילו ראיתם מה הביא לי אבא הייתם מטפחים על פיכם שאמרתם כך. אומרים חברי אילו היתה אותה מתנה שוה כלום היית מראה אותה מיד.

מי יודע כמה היו חברי מדיינים עמי, אלא שבאותה שעה דפק השמש על השולחן והתחיל הש"ץ מתפלל. פרשו חברי ממני בעל כרחם ואני פתחתי את סידורי והתפללתי עם הצבור. והאותיות מאירות את עיני ואני מתפלל בכוונה. כל תיבה ותיבה עולה לפי ונבלעת באיברי. אל תראוני שאני מיטה ועומד, אני טס ועולה ממש עד לשערי שמים שתפילותיהם של ישראל מתקבלות שם.

לאחר התפילה נשקתי את סידורי ואחזתיו בידי כשאני צופה באבא שהכל נותנים לו שלום ואבא משיב שלום לכל אדם. והם שואלים אותו מה חדשות יש בעולם והוא משיב באנחה. ואני שמח שיש לי אבא כזה שהכל דוחקין עצמם לדבר עמו. וכשם שהגדולים נדחקים אצל אבא כך נדחקים הקטנים אצלי. באותה שעה אני מראה להם את סידור תפילתי ואני אומר זה הסידור הביא לי אבא מן היריד, והם חורזים את צואריהם לראות את סידורי, וכל אחד ואחד נוטלו לידו ונותנו על פיו ומנשקו, ואומר עליו כל מיני שבח ותהלה. יש מעבירו על לחיו ואומר עור כריכתו רך כעורו של בן פקועה, ויש שמביט במסגרת הזהב שחקוקה על לוחותיו ועשויה כשרשרות שרשרות ואומר אי אתה צריך אלא ליטלה משם ולתלות על בגדך ויחשבו שיש לך שרשרת של זהב, ויש שפותח את הסידור ואומר אותיות כדובדבניות, נקודות כגרגרי השדה. ואני מתגאה בסידורי ואומר הפוך בו והפוך בו שהכל בו. רצונכם ברכת הניהנין חייכם שאתם מוצאים בו, רצונכם ברכי נפשי חייכם אתם מוצאים בו. ואני מערבב דבר בדבר וקופץ מענין לענין מתוך שנפשי הומה מחמת חיבה. ואני רוצה לשמח את חברי ומראה להם עוד ועוד וחברי חורזים צואריהם לראות ושמחים. ואני שמח בסידורי ושמח בחברי. מעולם לא ידעתי כמה חברים טובים יש לי. פעמים הרבה הכעיסוני וכעסתי עליהם אבל עכשיו אני רואה שכולם אהובים, כולם לבם טוב עלי.

באותה שעה עמדתי בין חברי כחתן וחברי שמחו את לבי בכל מיני מעשיות של סידורים, כגון מעשה הסידור שמצאו בשעת הגזירה בבית הקברות שהיו המתים מתפללין בו ומעשה הסידור הגדול שכתוב בפיח עשנם של הנשרפים על קדושת השם ואין שום ילוד אשה מתפלל בו משום שאסור ליהנות מן המתים, אלא הקדוש ברוך הוא כביכול משתעשע בו כל לילה ולילה בגן עדן. ומעשה הסידור הגדול שבבית הכנסת הגדול שבבוצץ שכשאדם רשע מביט בו מתפקעת אות בסידור, לפיכך גנזוהו גבאי בית הכנסת, שבעוונותינו הרבים נתרבו הרשעים. יש מחברי מתרעמים ואומרים ימקו עיניהם של הרשעים, אם הם רשעים מה חטא הסידור שתתפקע ממנו אות, ויש מחברי שהם שמחים שאינם צריכים להתפלל מתוך סידור

כזה. ועוד פתחו חברי וסיפרו מעשה הסידור הגדול של ר׳ מאיר בר׳ יצחק ש״ץ זצ״ל שעשה פיוט אקדמות שהביא אותו מעבר לנהר סמבטיון, וכשבקשו להכניס את הסידור לבית גנזיו של הקיסר לא מצאו שם שום חדר שיכיל אותו מחמת גדלו, ומעשה הסידור של ר׳ גדיאל התינוק שהוא קטן כנמלה ובשני וחמישי אומרים בו עשרה הרוגי מלכות תחינות נחשבנו כצאן לטבח יובל ומיכאל שר ישראל עונה אחריהם שוב מחרונך ורחם סגולה אשר בחרת.

חס ושלום שעיני היתה צרה בכל אותם הסידורים הקדושים, אלא שאדם עשוי לחבב את שלו ובקשתי שייחדו את הדיבור על סידורי. חזרתי ופתחתי את סידורי כדי ליתן מקום לחברי להתעסק בו.

נטל אחד מחברי את סידורי בידו ואמר סידורך נאה, אבל אני ראיתי אצל בן דודי סידור אחר נאה הימנו שהביאו מירושלים ולוחותיו עשויים מעצי זית וצורת בית המקדש חקוקה על הלוחות וכתוב שם ירושלים עיה״ק תובב״א. אמרתי לחברי מי יאמר שסידורי לא נדפס בירושלים. ובשעת אמירתי נעשו ידי מרושלות וחברי נוטלים את סידורי ואני שומע אותם קוראים נדפס פה ק״ק פעטריקוב.

פתח אחד לא שמעתי מעולם שיש עיר שכזו בעולם. פתח שני שמעתם מימיכם שם משונה כזה. פתח שלישי ודאי עיר זו היא במלכות יון הרשעה, פתח רביעי ואני אומר שעל שם ערל היא נקראת, שכן פעטרי שם ערל הוא. הוסיף אחר ואמר סידור נאה הביא לו אבא. באותה שעה נפתחו לחברי פיפיות הרבה עד שרפה לבי כשעוה. לא יצתה שעה קלה עד שפרשו חברי ממני ובשעת פרישתם עיוותו את שפתותיהם ואמרו פעטרי מפעטריקוב.

הרבה נצטערתי שסידורי לא נדפס בירושלים, אלא כל אותו הצער אינו ולא כלום כנגד העלבון שהעליבו אותי חברי. הכנסתי את פני בסידורי ואמרתי רבונו של עולם מחוק ברחמיך הרבים אותה תיבה שגרמה לי צער ובושת וכתוב שם ירושלים בסידורי ואתפלל לפניך כל הימים כשם שמתפללים לפניך בירושלים עיר קדשך. וחזרתי והבטתי בסידור, אוי כל אות גדולה והולכת והיא איומה ומאויימת והאותיות בולטות לחוץ וננעצות ממש בעיני, ביותר עמדו אותיות פעטריקוב לפני עד שנבהלתי. אבל אני לא נרתעתי לאחורי אלא אמרתי אפשר סידור תפילה בידי ואני אתיירא. מיד פתחתי את הסידור במקום אחר ואביט ואין פעטרי ואין פעטריקוב אלא הפילות קדושוות ונוראות מצפצפות מן הדפים. ועדיין הרהרתי בלבי שלוש פעמים בכל יום אתפלל מתוך הסידור הזה בגלות הזאת. פעם הבטתי בתפילה זו ופעם הבטתי בתפילה זו ושתי עיני נתמלאו דמעות. עדיין עיני אינן זולגות דמעות אבל קשה מזה שהדמעות עומדות בעיני ואינן יכולות לצאת. ואני קורא והעלינו לציון עירך ברנה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם ודומה עלי שהתפילה בעצמה קופצת מן הסידור לעלות עמי לארץ ישראל. ואני הופך בו ומהפך בו וכל תפילה ותפילה בין שהיא של חול בין שהיא של ראש חודש בין שהיא של יום טוב היא קופצת ומדלגת ובוכה עמי ונדחקת לצאת מן הסידור ולעלות למקום ששערי תפילה לא ננעלו. ומאהבתי שאהבתי את התפילות ומרחמנותי שריחמתי עליהן לא הנחתי את ספר תפילתי אלא אחזתי בו בכל כחי והפכתי בו והיפכתי בו יותר ויותר. מתוך כך הגעתי לסדר הגדה של פסח. אחי ורעי זרע קודש אהובי מה אספר לכם ולא ידעתם, למה אאריך בגלות הארוכה הזאת. עד שאני קורא שם נצנצו לפני שלוש תיבות גדולות לשנה הבאה בירושלים. באותה שעה נוצצו שתי עיני מדמעות. לא דמעות של בושה ולא דמעות של צער אלא דמעות של שמחה. ודמעה אחר דמעה ירדה על האותיות עד שהיו האותיות משוטטות בדמעות כאילו הסידור בעצמו בוכה עמי. נשקתי את הסידור ונשקתי את האותיות ונשקתי כל תיבה ותיבה שהיא בוכה כל כך לעלות לירושלים ואמרתי לעת עתה אני ואתה בגלות אבל לשנה הבאה בירושלים.

תם מעשה הסידור

הערכת המערכת: נדפס ברשות שוקן קומאנדיט געזעלשאפט אויף אקציען, מחלקת הוצאת ספרים.

הָאֶשֶׁד

(מִתּוֹךְ מַחֲזוֹר סְטִירוֹת)

מַה תֶּהֱמֶה, הָאֶשֶׁד, מַה תִּרְעַם, מַה תִּשְׁאַג תַּמְרוּרִים
עָלֵינוּ הַצּוּרִים,
כִּי גָדַרְנוּ עֲרוּצְךָ,
כִּי עָצַרְנוּ מְרוּצְךָ,
כִּי נִתְקַעְנוּ בְשֶׁטֶף גַּלֶּיךָ כְּעֶצֶם בַּוֶּשֶׁט?
הָאֶשֶׁד!
הֵן לוּלֵא עָמַדְנוּ בִנְתִיבְךָ לְשָׂטָן,
הֵן לוּלֵא רִפַּדְנוּ אֶת שְׁבִילְךָ בְּצוּקֵי חַתְחַתִּים —
הַאִם לֹא הָיִיתָ אָז נַחַל צָנוּעַ וְקָטָן
בְּלִי שֵׁם, בְּלִי תִפְאֶרֶת,
הַמּוֹלִיךְ כַּחֹק וְכַמִּשְׁפָּט אֶת מֵימָיו הַמְעַטִּים
לַיָּם הַבּוֹלֵעַ כָּל נַחַל?
וְאוּלָם מִי הֵעִיר בְּךָ אֶת הָעָצְמָה הַזֹּאת הַסּוֹעֶרֶת,
זוֹ נַהֲמַת הָאוֹנִים, זוֹ שַׁאֲגַת הַשַּׁחַל
אִם לֹא הַחַתְחַתִּים הַלָּלוּ?
וְעַתָּה בְּכָל קַצְוֵי תֵבֵל נוֹדַעְתָּ לִתְהִלָּה, וְעָלוּ
אֲנָשִׁים מִיַּרְכְּתֵי אֶרֶץ לִשְׁמוֹעַ אֶת שִׁירְךָ הָרוֹעֵם,
לִתְמוֹהַּ עַל אוֹנְךָ הַזּוֹעֵם!
אַל תִּשְׁכְּחָה אֵפוֹא חַסְדֵּנוּ, אַל תִּהְיֶה כְּפוּי טוֹבָה, הָאֶשֶׁד,
וְאַשְׁמָה עָלֵינוּ אַל תָּשֶׁת!

אַךְ הִרְעִים הָאֶשֶׁד לַצּוּרִים בִּצְחוֹק סְפוּג-מַכְאוֹבוֹת:
„הוֹי, בַּעֲלֵי-הַטּוֹבוֹת!
וְאוּלָם מִי יִתֵּן וְאֶהְיֶה כְּאַחַד הַנְּחָלִים
הַקְּטַנִּים, הַדַּלִּים
הַנּוֹשְׂאִים הַיָּמָּה אֶת מִנְחַת מֵימֵיהֶם בְּלִי חָדֵל,
יְלָדִים וְאֵתִים
לְזֶרֶם הַנְּצָחִים
הַמַּשְׁוֶה קָטֹן וְגָדוֹל...
אַךְ אַתֶּם הֲנִפְתֶּם אֶת דַּרְכִּי בִּבְרִיחִים וּתְרִיסִים,

פִּצַּלְתֶּם אֶת שִׁטְפִּי, נִפַּצְתֶּם אֶת כֹּחִי לִרְסִיסִים,
וְעוֹר תְּשׁוּאוֹת חֵן הַנֹּכֶם תּוֹבְעִים מִמֶּנִּי בְּגַאֲוָה
עַל כִּי הִצַּגְתּוּנִי לְרַאֲוָה!
עַל כִּי אֶת פִּרְפּוּרֵי־יִסּוּרַי, אֶת חַיֵּי הַקְּרוּעִים
הֲפַכְתֶּם לְמַחֲזֵה שַׁעֲשׁוּעִים!
עַל כִּי הִרְחַקְתּוּנִי מִמַּגְּעֵי־הָרָז הַמְאֻוִּים
עִם יָם הָאֵיתָנִים.
וְתַחְתָּם הִנְחַלְתֶּם לִי שְׁבָחִים נְבוּבִים
שֶׁל חֶבֶר סַקְרָנִים...

ד. שמעונוביץ

בַּעַל־הַבַּיִת

(מן הרומן „על שבעה ימים״)

מאת ד. קמחי

ר׳ אברהם־יצחק לחמן־קריגר היה אדם מעורב עם הבריות. במוסדות ובועדים השונים שנטל חלק בהם היו כותבים עליו „איש־המעשים ורב־הפעלים״. הוא היה רחב־הלב, רחב־התנועה ורחב־הדבור. לפנים, רק לפני שנים מועטות, היו בגדיו מתוקנים עדיין לגמרי בטעם טובי ירושלים, חלט על גבי חלט, אבל בשנים האחרונות, מאז עבר לגור בביתו אשר הקים לו בשכונה החדשה שמחוץ לעיר, התקין לו ערך־בגדים אחר, מעין תערובת ממוזגת של חדש וישן — דומה לאותה מזיגה, שבאה גם במעמד כליו שבביתו החדש: תמונות אנשי־שם וקיסרים על הקירות, מפה רקומה עם מלמלות לבנות על השולחן ומזנונים וארונות גדולים, מוגזמים, בכל פינות הבית ובקבוקי־צבעונים מכל הארצות ומכל הסגנונים.

ובשכונה החדשה ובביתו החדש כמו נתחדשה עליו גם רוחו. היה פוסע לו שעות ארוכות בחצרו מתוך הנאה רבה, ידיו בתוך כיסיו, או אצבעותיו בתוך כיסי חזיתו, ומצליף שעות הרבה ביום אמרים, פתגמים, בדיחות והלצות אל תושבי ארבעת חדרי־ביתו המושכרים — אל הגברים ואל הנשים בלא הבדל מין — ונכנס בשיחה עם כל אחד מהם, מראה בקיאות בכל הויות־העולם, דבר לא נעלם, ומהנה את נפשו בידיעותיו בכל שבעה חכמות.

ומשאת־נפש אחת גדולה היתה לו לר׳ אברהם־יצחק לחמן, ששאף להגשימה בביתו החדש ובשכונה החדשה — להתהלך גלוי־ראש. עד למרום פסגת חופשתו חשב הוא להגיע על־ידי כך, ולא אחת היה עומד או פוסע לפני המראה אשר בחדר־משכבו, ידיו בתוך כיסיו או אצבעותיו בתוך כיסי חזיתו, ומהנה עצמו באותו מחזה: לחמן גלוי־הראש. אלא שכאמור היה מעורב עם הבריות וחבר היה לכל מיני ועדים ומוסדות, שבהם השתתפו לרוב מאנשי הישוב הישן עם מגבעות־הקטיפה רחבות־השולים, ולפיכך מצא לו מוצא מהוגן מאד. ב„סלון״ שלו היתה תלויה תמונת מאה הרבנים עם הרמב״ם במרכז. ובין התמונות האלה ראה כמה רבנים בעלי בלורית, שנדמים כיושבים גלויי־ראש. ור׳ אברהם־יצחק לחמן אף הוא „יצא בעקבותיהם״, גדל לו בלורית (ודוקא בלורית נאה למדי; שעור מתולתל מלבין ברובו) — ועל הבלורית הזאת, הגדולה, במרום הקדקוד, קבע כיפת־קטיפה קטנה, וכשהתהלך ב„חצרו״ היה הרושם השלם, שהוא מהלך גלוי־ראש.

והואיל והיה בעל־בית חפשי כנס גם ל„חצרו״ את ה„חפשים״, את הבחורות והבחורים החדשים, שעלו לארץ לאחר הפרעות ברוסיה, היה דואג להם עד כמה שידו מגעת, והיה מתיחס ב„טולנרטיות״ גמורה למעשיהם ולהילוכם, רק תנאי אחד התנה: אסור להבעיר אש בשבת במכונת ה„פרימוס״—מחמת שה„פרימוס״, כלשונו, „מחוצף״ הוא ומרעיש בקולי־קולות: ראו, שבת היום, ואני בוער... ו„מחוצפים״ אין הוא אוהב... הרמז היה מובן מאליו, והבחורים, תושבי חצרו, היו קונים להם לשבת מכונות אחרות, קטנות, „מכונות ספירט״, שקטות וצנועות, שאינן משמיעות, חלילה, כל רעש — ור׳ אברהם־יצחק לחמן היה, כדרכו, מהנה נפשו גם בזה.

ואולם לא מחמת „חפשיותו״ בלבד היה לחמן נותן מקום בחצרו לעולי־הימים העולים. מתוך הכרה ברורה — פקחות רבה,

---

מִמַּחְבַּרְתּוֹ שֶׁל סוֹפֵר עִבְרִי

נמסר לדפוס על־ידי ב. פליכס

ו. עַל הַבִּקֹּרֶת וְהַפּוּכָה.

לא פחות מיושר־לב דרוש לה לבקורת אומץ־לב (הבחנה וטעם—הם תנאים Sine qua non). בספרות נורמלית ימצא אומץ־הלב בלי התאמצות: אמות־המדה קבועות על־ידי המסורת של מאות בשנים, חוש האמיתי מצוי לרוב גם בקהל, ויש יכולת לאדם לקיים את אישיותו קיום שלם גם בדברי אמת, ואם באה שם בקורת של הריסה, שבירת אלילים וכינון אלילים, רק לתקופות היא באה, אבל איננה חזיון כרוני. בימים כתקונם הבקורת היא בקורת של בנין, גם במקום שהיא באה לקצות לשם ישור ההדורים. גם בקורת־החניפה, שאין שום ספרות נקיה ממנה, איננה שם ענין אלא לחוגים קטנים, ואין היא שולחת את שריגיה הצהובים על שדה הספרות כולו להחניק את מטעיו הטובים.

ספרותנו, גם בשנים שלפני המבוכה, לא הצטיינה מעודה בבקורת בת־לויה, והראתה סימני עוז רק בנקודות המהפך. אבל גם בשנים השקטות (כביכול!) היה בה שיעור ניכר של רצון טוב. עתה, בשנות המבוכה (אין לדבר על ירידה בספרות העברית של ימינו כלפי זו של הדור הקודם, ואם צד האישיות הספרותית נחלש קצת, הנה נתגברה כנגדו השליטה האמנותית ונשתבח הטעם, אך אין מי שלא יודה, כי מבוכה שוררת בה) באה ירידת־פלאים לבקורת, וביותר לזו המטפלת, או המתימרת לטפל, בערכי הזמן. המבקרים הטובים האחדים פרשו לפירושה של ספרות העבר ועושים את מחקרם ההיסטורי, מי בפחות ומי ביותר יסודיות וכשרון, אף זכינו לספרים בחקר ספרותנו, שלא ידענו כדוגמתם עד עתה. אולם הכל יודו שהספרות השוטפת היא יתומה בהחלט מבקורת מהוגנת. לא זו בלבד, שתעלולים מושלים בה (אוי ואבוי לממשלם!), אלא שגם בעלי הבעה, כשנוגעים בה בקצה עטם, אין במגעם משום יושר ואומץ־הלב: יש ודומה, כאילו החליטו, שאין היצירה החדשה ראויה לשימת־לבם המלאה, ואם הם נטפלים לעתים לחזיונות הספרות החדשים, הרי הם כאנוסים או כגומלי חסד עם חברים.

ואולם המחשבה, שספרות העבר ראויה לטיפול יותר מן הספרות החיה, יש בה גם שטות וגם עקרות הרגש: שטות — שהרי כעבור דור תהא זו ספרות של עבר והמבקרים הבאים יהיו מחטטים בה לתיאבון; ועקרות הרגש — שהבקורת נעשית להם תורה, בעוד שכל עצמה היא חיים, ובחיים נוהג הכלל, כי הכלב החי הוא טוב מן האריה המת: מגלי־קברים ומעלי אובות ערכם רב ועבודתם מועילה, אך מבקרים אינם, שאין פרכוס־חיים בינם ובין המבוקר. ועל־כן נדמה לי, שהבקורת העברית בימינו אלה, לא זו בלבד, שהיא מונעת מן הספרות את השידות הדרוש כל־כך

מעשית, שגבלה כמעט עם ראית־הנולד – הבחין וראה, שהבחורים והבחורות הללו, תושבי חצרו האביונים, עשויים להיות משהו בקרב הימים הבאים, כבדי־ראש הם וכבדי־מחשבה, מסתפקים ומתנזרים, ומהם בעלי־כשרונות ונבונים וטהורים, כאשר יש לאל ידו, ב״ה, להכיר מרוב נסיונות־חיים, וזכות גדולה היא, לדעתו, שנתגלגלה לתושבי המקום, לעזור לבנים אלה, שגלו ב„עצמת־המסיבות״ מעל שולחן אבותיהם, והם באים ומבקשים להאחז בארץ הקודש, כלומר כאן, בשכונותיהם.

ויש לומר שר׳ אברהם־יצחק לחמן אמנם אהב כמה וכמה מאותם הבחורים. היה מתפעל מלשונם העברית, מתפעל מחריצותם בעבודה ונהנה לראות את מנורותיהם הקטנות מאירות בשעות מאוחרות של לילה, והם יושבים ולומדים דברי מדע: אלגברה, גיאומטריה, פיסיקה וכימיה, בניגון קובל של דף גמרא: אוי... אוי... אוי... ולא אחת – וביחוד בלילות הקיץ החמים, כשהיתושים לא נתנו לישון – היה יוצא מפתח חדר־משכבו אל החצר בתחתוניו, מתקרב ברגלים יחפות אל אחת הדלתות הפתוחות מדלתות חדרי הבחורים, נשען למזוזה בשקט ושומע את קול ניגונו של הלומד. שומע ומאזין כך שעה ארוכה, מתבונן באותו העלם הלומד, רזה־הפנים, ובחדר המואר רק למחצה וחוזר אל משכבו, ובין אם אשתו ישנה או ערה, הוא לוחש לה ביהודית: „בנאמנות ילדים מופלאים... בנאמנות״.

וכאשר אהב את ילדי „חצרו״, כן אהב גם את ירושלים ואת ארץ־ישראל. וכאיש פקח ומעשי לא היתה אהבתו זו „מופשטת״ כלל. את המופשט לא אהב ולא את האוירירי. הוא היה בנם של מתנגדים ופרושים, דור שני לילידי ירושלים, והיה מאמין מתוך הכרה שלמה, שארץ־ישראל היא „שלנו״, ושרק „לעת־עתה״ מהלכים בה פה ושם אלה, שיש לסלק להם את ה„נפוליונים״ כדי לסלקם מכאן. תורכיה גדולה למדי, ועבדול־חמיד זקוק לאותם ה„נפוליונים״, שנמצאים בשפע בידי אדמונד רוטשילד, ה„ברון״ – ובכלל „אין אונאה לקרקעות״, והשאלה היא רק שאלת „חלוקה״ חדשה; כלומר, „חלוקה״ שתנתן להם על מנת שילכו, כדוגמת ה„חלוקה״, שניתנה לנו על מנת שנבוא.

וגדולה מזו: ר׳ אברהם־יצחק לחמן, שהיה חבר בכמה ועדים, מדבר היטב בלשון הערבית ומשוחח מעט צרפתית וגרמנית, חשב עצמו כ„בא־כוח״ האומה, ממש כ„באי־הכוח״ האחרים של האומות האחרות – מעין „קונסול״ לאומה, שבמקרה אין לה לעת־עתה קונסולים... בימי אידיהן היה לובש פראק, או מעין פראק, היה הולך לבקר את הקונסול הרוסי ואת הקונסול הגרמני והיה מדבר תמיד בלשון אנחנו, כשוה בשוה, ובלישנא דחכימא היה מוציא מפיהם כמה „סודות״, לפי דעתו, שעליהם רמז אחר־כך במאמריו, שכתב ב„הצבי״ וב„האור״ – מאמרים ארוכים, שהוא עצמו הוסיף מתחתם תמיד: „המשך יבוא״, אף־על־פי שה„המשך״ לא בא.

רבים מן ה„שייכים״ היו ממקורביו וידע את כל שלשלת־היוחסין של נכבדי הערבים בירושלים – שתים־שלש המשפחות העוינות זו את זו, מתחתנות זו בזו ומתיחסות כולן עד למשפחות הנביא במיכה–היה מבקר גם אצלם בחגים, ורבים מהם מחזירים לו ביקורים בביתו החדש שבשכונה, והוא מדבר אתם בשפת חלקות משוחה בשמן הטוב והם אתו בשפתים נוטפות מור ודבש– ושבע תועבות בלבם, שבעים ושבע. אלא שהוא, לחמן, מכיר אותם היטב, עד לתוך עומק נשמותיהם – ואף־על־פי שאת „נשמותיהם״, כלשונו, הם משאירים אחריהם בביתם בלכתם לביקור בבתי ה„כופרים״... והוא משתמש בחולשתם ו„מסדר״ את אשר ניטל עליו לסדר בשעת אותם הביקורים: סידור קניות, חתימת „קושנים״, שאלות „בר־מיצר״ או השפעה על „שייכים״ רחוקים ביהודה ובשפלה ובשרון שימכרו, רק ימכרו.

וכך אמנם לא היתה כמעט „קניה״ חשובה בירושלים ובארץ, שידו לא היתה בה. נתין עותומני היה וכמה מן הקרקעות הקנויות היו רשומות על שמו במשרד־הקרקעות, והוא נותן רק כתב, מעין פתקא, לבעלי־הקניה, שבה הוא מודיע, כי נחלה פלונית, הרשומה על שמו, שייכת לפלוני, ופלוני הוא יורשו וכו׳. אלא שכאן בא ר׳ אברהם־יצחק לחמן אגב גם על שכרו, ובכל קניה גדולה היה הוא מקבל גם את החלק שלו – „כזית״ היה הוא קורא לזה. וכך היו לו כמה וכמה חלקים כאלה על הר הכרמל ובשכונה החדשה „אחוזת־בית״, שנבנתה בימים ההם, וכמה חלקי־

להתפתחותה, אלא שהיא מתשת גם את עצמה על־ידי זה שהיא מפקיעה עצמה מתפקידה העיקרי.

תשעה מעשרה ממה שמתפרסם בימים אלה בעתונים ושיש לו התביעה להקרא בשם בקורת־הספרות אינו אלא להג נלעג של אנשים נמוכי־רוח וחלושי־רצון (גם קורטוב כשרון־הביטוי אינו מכפר על חסרונם), בין אם הוא מתגלה בחוצפה, בין בחנופה. יש שמבקרי־עמל אלה עושים עליך את הרושם, שלבם בטוח, כי הבהמה־קהל עלולה לקבל הכל, ואם הם יורקים בפניה היא שמחה לגשם שירד. אבל הזלזול הזה בקהל באמת אינו אלא זלזול בעצמם. הקהל הוא מורם לאין ערוך ממה שמדמים להם המבקרים האלה, ודעתו אינה מתבלבלה על ידיהם לאורך ימים.

מסופקני אם יש עוד ספרות כספרותנו, שתהא שולטת בה במדה כזו הבקורת ל ה כ ע י ס: בהיותה שלילית היא מתכוונת להכעיס את הסופר, ובהיותה חיובית היא מתכוונת להכעיס את יריביו. לעצם המבוקר, כמדומה, אין גם אחד מתכוון. על־פי־רוב באות שם החוצפה והחנופה כרוכות יחד. ויש שהחוצפה אינה מגעת אפילו למדרגה של עזות־נפש, והיא רק מין פלציט צורם, שהוא תוצאה של התגברות רגעית על חולשה תמידית. נוסף על „מעלותיה״ אלו של הבקורת מתוח עליה כאן בארץ גם חן הפרובינציה הברוכה. העתונים והעתונונים יוצרים להם כל אחד מעין קלייזיל מגוחך, ומתוך פינת הקלייזיל הזה נזרקים החצים המשוחים בנופת או ברעל.

ואם יבוא מי ויטען: כספרות כבקורת! לא אסכים לו בשום אופן. אפילו באחרונה שביצירות הספרות העברית החדשה אנו מכירים שמפעם בה הרצון הפנימי לתת את המיטב שבאדם (הצורה המסולפת והמוטעה אינן משנות), למצות את הרגש וההגיון עד קצה גבול היכולת. על־כל־פנים כשאדם כותב שיר טבע או שיר הגות אינו יכול להיות בעל כוונה נמוכה, אם אדם מספר חיי־הוי או חיי־נפש, הוא חותר לאיזה גלוי של אמת. לא כן הבקורת הפרזיטית שפשתה כל־כך בספרותנו העלובה. היא, שהיתה צריכה לשפוט מתוך גובה רוחני – אסתיטי ומוסרי – אפילו על הקטנה שביצירות הספרות ולהעלותה על־ידי כך למדרגת סמל לדבר מה גדול ונעלה, סמל חיובי או שלילי – עושה את ההפך: גם את הגבוהה שביצירות היא גוררת לתוך שלוליתה העכורה, כאילו כל תענוגה הוא להוכיח – ש ה כ ל ש ו ר ץ.

כשאני ממריץ את דמיוני לשוות לפני דמות ספרות ימינו כפי שתשתקף בעיני בן הדור הבא, אני רואה שדה נטעים, גבוהים ונמוכים, אך בגזעי כולם דבוקות פטריות נמאסות־צבע ורעות־רוח. האמנם לא יקום בתוכנו איש בעל יכולת ודעה, מישיר לבו ומאמץ רוחו, שיצא אל גננו וכלי־סמים טוב בידו לרפא את העצים מן הפטריות הרעות האלו, שדבקו בהם להשחיתם?

„כזית״ במושבות הגדולות שביהודה, בפתח־תקוה וברחובות, שנתנו לו כחצי־האחוז או רבע־האחוז מאותה הקניה הגדולה, שהוא שמש לה גורם חשוב. קרקעות אלה שלו לא נעבדו, כי מרוחק היה ממקום המעשה, ותקותו היתה רק זו, שימכור במקום אחד למען הרחב על־ידי כך במקום אחר, ובניו יבואו, אם־ירצה־השם, אל המנוחה ואל הנחלה. בניו, כלומר, בנותיו, כי בנים לא היו לו.

וכאן הגענו לעיקר „תכניתו״ של ר׳ אברהם־יצחק לחמן. מאותם הבחורים של „העתיד״, שכינס לתוך חצרו אגב ראיה רחוקה בנולד, בקש הוא לבחור לו את לוקחי בנותיו, את חתניו, על מנת לעשותם ל„אנשים״, להכינם לחיים בעזרתו, כי שפר עליו חלקו, ברוך השם, ולהגיע לנחת ולכבוד על־ידי אברכים תלמידי־חכמים ומלומדים.

שלש בנות היו לו לאברהם־יצחק לחמן. הראשונה, הבכירה, נישאה עוד לפני שנים אחדות בהתגוררם בעיר ולוקחה אחר כבוד למחותנת אלמנה, שמסרה לה את חנות „הסחורות״ שלה, ארגים ובדים, בעיר העתיקה, בתנאי מפורש, שהיא וכלתה יעשו בסחורה, ובנה, כלומר, בעלה, יעסוק בתורה, כמו שעסק עד עכשיו באחת מישיבות המקום. התנאי הוקם, ואותו אברך הקים במשך השנים כמה ולדות, נכדים קטנים, שהתרוצצו כל הימים בבית המחותן העשיר. אלא משעברו לגור אל השכונה החדשה ושינו בתלבשתם ושינו בכליהם, נתרחקה המחותנת ונתרחק גם החתן, ונעשה „קרע״ גלוי בין שתי המשפחות, קרע של ה„זמן״. אלא שלחמן הזקן מצא אף בזה רק חומר, המהנה את נפשו, אישור וחיזוק, שאמנם הוא אדם חפשי, שלא כבטלני ירושלים, ברוך־השם.

ואת הבת השניה כבר השיא לחמן כאן, בשכונה החדשה ובביתו החדש. בחור צעיר מיושבי „חצרו״ היה זה, שסיים את למודיו באותו בית־המדרש למורים מיסוד יהודי גרמניה, שנוסד שנים אחדות קודם לכן בירושלים, בחור בר־אוריין מישיבת הרב ריינס שבליטא, ציוני־מזרחי, מאלה שהיו ה„אידיאל״ של רבי אברהם־יצחק לחמן — עלם מחויר בפניו, שפנסנה קטן רעד על אפו והוא מהדקו בלא הרף באצבעות: פרופיסור קטן לעתיד. ולאחר הנישואין נטל לחמן את שני בניו אלה, זיין אותם בכיס קטן של „נפוליונים״ ושלחם יחדיו לברלין. וכך הוא יושב זה לו שתי שנים ו„שואב נחת״ מבניו אלה ומתמונותיהם המרובות, שהם משגרים לו פעם בפעם, וקורא בעיון ומקריא בקול לפני תושבי חצרו את מכתביו של פלוני החתן, שהם מלאים להם דברי תורה וזוכמה ממוזגים יחדיו בלשון מופלאה — ומהלך לו בחצרו ברוב נחת, ידיו בתוך כיסיו או אצבעותיו בתוך כיסי חזיתו...

אלא שכנראה אין הקדוש ברוך הוא אוהב אידיליות — ובשנה האחרונה הטיל טיפה מרה אחת גם לתוך חייו השקטים של ר׳ אברהם־יצחק לחמן. בתו השלישית, שרה שמה, שר־קה, נערה כבת עשרים, בוגרת ובעלת־בשר, יצאה פעם, באחד מלילות החורף, יחידה מן הבית על מנת לבקר בבית חברתה באחת השכונות הקרובות. עטופה במטפחתה יצאה, והיא נחפזת בתוך טפות הגשם המעטות, שהתחילו דולפות באותה שעה, ונסמכת אל קירות הבתים, כמחפשת לה מחבוא. ואולם כצאתה אל שדה־הסלעים, שבין השכונה החדשה ואותה שכונה מרוחקת, הרגישה פתאום מאחוריה בצעדי אדם, ואך הפנתה את ראשה לראות מי הוא המהלך אחריה, נאחזה בשתי זרועות ברזל, נלחצה מתוך רעד־אימים בכוח לא־אנוש, נישאה באחת על אותן שתי הזרועות,

וכשהתחילה צועקת הורדה אל אחת הגדרות, פיה נסתם, גופה נתבלט לפניה, הרגישה מעין רחש על רגליה — ונתעלפה. וכשהקיצה מהתעלפותה למגע טיפות־הגשם הדולפות על פניה, לא היה עוד איש על סביבה. היתה רק החשכה. גם ההכרה לא היתה עוד, והיא נחפזה בחזרה לביתה על פני־ הסלעים ובתוך הסימטאות, בצעקות היסטריות, צעקות־אימים של חיה, שקרעו את גרונה, צעקות ללא־מלה, מונוטוניות ודומות שלא תפסקנה לעולם. השכונה כולה הוחרדה. לא ידעו מה נעשה. מפי הנערה אי־אפשר היה להציל דבר. ורק כאשר הכניסוה לבית ועוררוה שעה ארוכה מאותה שֶׁוְעה נוראה, שלא נפסקה בשום־פנים, נודע ברמזים לבני המשפחה, שערבי חבוש תרבוש התנפל עליה ובקש לאנוס אותה — או אנס אותה. ומאז היתה הנערה מרוככת קצת במוחה, מטושטשת, וקולה היה צרוד, כמגרגר תמיד מתוך איזה קרע שבצואר.

ואולם לחמן הזקן, כבן שרשים בריאים ביסודו, לא הגיע גם על־ידי נסיון זה, שנתנסה בו, להתפירדות. הוא היה כבן ששים, וידע היטב, שהחיים אינם, כלשונו, בקעה ישרה, שבהמות מהלכות בה ורועות בה כחפצן. לא, לא. היה נכון, בן־אדם! והוא היה נכון, וכעבור רק ימים מועטים, לאחר שחזרה הבת אל בית אבותיה מאחת המושבות, שנשלחה לשם (כי בושה הנערה להראות ברחוב), ניגש לתקן את „הפגימה״, שפגמה בו „הבריאה״, הושיב מורים לבתו מתושבי חצרו, והתחיל בוחן ובודק ביניהם „בחור כהלכה״, שישיא לו את בתו במהרה — ואם גם יהא אנוס לחבר לשם כך כמה וכמה חלקי־„כזית״ מן הכרמל והשרון והשפלה...

קַפְרִיסִין

(רשמי־מסע)

מאת ש. צמח

III

הדרמה היונית

ואני שוב בעיר החוף, באותה העירה הקטנה עם שבעת אלפים תושביה. ובכל ערב עם נטות היום היו יורדים מול בית־מלוני משרתי בית־הקפה כשהם עירומים למחצה. בחורים עולי־ימים וגופם כעין הנחושת בזהרי חמה מכתימה, ממלאים פחיהם מי־הים ומרביצים בהם אבק הרחוב. והיה הדבר אות לכל התושבים, כי הגיעה שעתם לצאת מבתיהם ולהחליף כוח בצל אילן ורוח ים. הדבר היה גם לאות, שהנה יופיע עוד מעט כַּנָר לרנקה במגרש ויפתח בקולות תזמרתו. כנר קפרי זה היה אדם משונה מאד, ובעמדו על במתו הקטנה, בין מניפות לולבי דקלים, נדמה שתעודת עמידה זו היא לנצח על חיי האי כולו וסדריו. הוא היה עב־בשר מאד, חולה במחלת־הפילים וחֵלֶב כתפיו נגע בתנוכי אזניו. גם קפולי שוקיו נשתרבבו וירדו עד לנליזות הברכים והפכו את כל גופו למעוקב מגושם, אשר רחבו מתקרב למדת ארכו, כאליל גולם לא־מהוקצע מימי קדם. אל תוך חֵלֶב הכתף, בינו ובין לבנת סנטרו, היה תוחב את כנורו, מרכין עליו ראשו החוור ומוליך ומביא בקשתו על מיתריו בזרוע קצרה, מעוגלת, חסרת־דמות, כמקוטעת. על ידו עזרו עוד שני מנגנים: בחורה פולנית עם משקפי־קרן גדולות בנוסח אמריקה ועם שטף קולות המדרדרים ובאים מן הפסנתר ומתחת אצבעותיה; ואותו מתופף

דק־הקומה עם פרצוף פורח כולו באודם אבעבועות קטנות וצפופות, כשרגליו הארוכות מתוחות לפניו. רגלים אלה היו תמיד פשוקות ומלפפות כמו בצבת את התוף עם צלצליו. אבל דוקא מפני לחיצה זו היה התוף, בשעה שהניף עליו מכושו, משתמט מבין רגליו, והוא נחפז להחזירו למקומו, מתוך חרדת־פתאום, ומאחר קמעה בנקישתו, מה שהביא את ראש הכנר לידי תנודה וזעזועים.

אבל באותו ערב שררו סדרים אחרים במגרש אשר לפני בית־הקפה. שולחנות מספר חוברו יחד ואליהם ישבה כנופיה עליזה ומנומרת כשבט צוענים. נשים וגברים לבושים בגדים צבעוניים, מאריכים רגליהם מעל לכורסאות, מעשה הפקרות, ומחרישים בשאונם את קולות הכנור המשתפכים ובאים. לשוא היה מנהל התזמורת מטלטל לקראתם את חלב כתפיו ואת קפולי שוקיו. חבריה זו ישבה כאן כחבל אמנים ברוכי־יה, חפשים לנפשם ומבטלים את אורח־החיים הקיים והקבוע. הכנור, הפסנתר והתוף עם צלצליו, תזמורת לרנקה הנודעה לתהלה, נלחמה עוד רגעים מספר עם פורעי סדרים אלה. אולם לבסוף, כשאחת הגבירות עלתה בצעד רחב על הבמה ודחפה הצדה את הכנר תוך כדי נגינתו, והתחילה לפתוח בשיר קולה על אתונה בירת יון, אתונה האם, אשר שלחה אותם, להקת משחקים הילנים, ניני תיספיס וסופוקלס אל בניה הפזורים בכל איי ים התיכון — לא יכול עוד הכנר להבליג על כעסו. הוא צנח על הכורסה שלפניו, שם כנורו ביאוש על ברכיו, וקפולי שוקיו היו עכשיו משתרבבים ועוטרים בעגול את מושב כסאו. אחר פרש את זרועותיו הגלמיות והתחיל מכנס כנורו אל תוך נרתיקו, כאדם הנכנע לפני כובשיו, מוריד דגלו ומפנה להם מקומו. והלהקה מאתונה היתה השליטה במגרש. בחורי־חמד התהלכו בבגדי חג וצרור היסמין מלבין בדש מעילם. עברו נשים טורקיות עם צעיפן המופשל לאחוריהן, מנהג חרות וקדמה, ושלחו מבטן באלכסון אל השולחנות הסוערים. המקורבים ביותר, חברי הקלוב ההילני וועד משחקי כדור־רגל, אלה שזכו להתודע אל הארטיסטיות מבעוד יום, היו מסיעים כורסותיהם מכל קצוי המגרש אל שולחנות הלהקה, מרכינים ראשם בענוה על יד הגברת המושטה להם וחותמים אותה בנשיקת פיהם כדין וכדת.

גם אני נגררתי אחרי כל אלה ולמועד הקבוע במודעות הלכתי לראות את הדרמה היונית. התיאטרון היה תחת השמים באחד מגני התענוגות שבעיר. במת קרשים וענפי אקוליפטים התנוססה. סלתה ושמנה של לרנקה באו הנה. משפחות משפחות ישבו עם ילדיהם הקטנים והגדולים ומלאו את האויר בשאון שיחותיהם. על יד הבמה היה מדור תחתון מיוחד לתזמורת, כעין אבוס עמוק, ומתיכו נראו לקהל: עורף הכנר המשומן והמקומט, צווארו הדק והמתיח, כגרגרת של תרנגול מרוט־נוצה, של המתופף ושפעת השערות הקלועות של הפסנתרנית. ועוד טרם הורם המסך התחיל הכנור בנגינתו הממושכת. כעין פתיחה למחזה, ועל ידו עוזרים וממלאים מרוץ הקילות הפרא והפזיז של הבחורה, הנחפזת תמיד להקדים במשהו את צלילי מנצחה, ונקישות התוף המאחרות קמעה את קצבו של הניגון והמעוררות גלי רוגז בערפו של הכנר.

ההתכוננות מסביב היתה רבה. באמצע האולם, בין גבירות מקושטות ויונים טובי־מראה וכרסנים ומבושמים בריחות יסמין חריפים, ישב נהג עם ידיו המפוחמות, סוללה של איטו היתה על ברכיו עם חוטי חשמל ואליה היתה מחוברת מנורה גדולה ועטופה בנייר שחור במחציתה הפונה אל חזהו, והוא מנסה בלי הרף, בהדליקו ובכבותו את המאור, להטיל את קרני האור ולרכזן בנקודה אחת על פני הוילון הפרוש על הבמה. אורות אלה היו מיועדים לשמש בשעת המשחק, כשתופיע הפרימדונה ותתרפק על לב אהובה, להיות זר קרנים מסביב לראשה. בינתים התהלכו המלצרים בנפתולי נחשים בין שורות האורחים והגישו מי־קרח וכוסות בירה. פרחחים עברו את החבל המתוח והמבדיל בין הטורים היקרים לזולים ועוררו מדנים עם מבקרי הכרטיסים. פצצות אבק־שריפה התפקקו מתחת לספסלים והגבירות נזעקו, נקפצו ממקום מושבן ושולי שמלותיהן מורמים. והבתולות, הבקיאות בנימוסי חברה ומנהגיה, הוציאו כבר שלש פעמים את המראות מנרתיקיהן וחדשו את התולע ואת אבק־העמילן על פרצופן.

פתאום הורם המסך והמחזה התחיל עובר לנגד עיני. אלמנה של גנרל רוסי, אם לשתי עלמות צעירות, ששרי־צבא חוזרים אחריהן. אלא שהאם עצמה עודנה בגיל העגבים והיא אומרת להבנות מהפירורים שעל שולחן בנותיה. הרי נקודה מרכזית אחת. התהלך כאן גם שר־צבא עליון, גבוה, רזה ודבורו חזיז ורעם, הוא השטן שבחבורה, רע־הלב, הצבוע, הנוכל, היד הקשה. הוא כובש את לבה של אשה צעירה (הפרימדונה) ומשתלט עליה, אבל היא נמשכת בחשאי אחרי אופיצר פולני, הענוג, הרך, יפה־תואר, אדמוני, אביר, נדיב־רוח ונרדף על־ידי השר העליון. ולסירוגין מופיע האביר הפולני על הבימה, פעם אסור באזיקים ופעם מוטל בזרועות אהובתו. הרי נקודה מרכזית שניה. ובין כל אלה יוצא ובא „ביש־גדא״, כבד־תנועה ומסורבל, הרודף אחרי הכל ואינו משיג מאומה. חוזר אחרי שתי בנות האלמנה, אבל אינו זז ממקומו, כאותו החמור בין שתי חבילות השחת, עד שהוא נופל ברשתה של האלמנה. הרי נקודה שלישית. וכל הדברים האלה נשתרבבו ארוכות מתוך תנועות עגבים והלצות של עגלונים שכורים. אבל מיד ובא גם המאורע הטרגי. נשפכו דמעות, כתפים רעדו מבכי, עינים קמו בחוריהן מרוב יאוש, והאביר הפולני היה מרכך קולו ומנשק את אהיבתו ומנשקה בחום ובאש ובלי הרף.

היה שקט מסביב. כל קהל הקפרים עצר נשימתו והעינים בלטו מרוב התאמצות לתפוס כל תנועה וניד עפעף. בחורה זו שישבה בשכנותי עם שורש־אף מעוך בין שתי עיניה השחורות והיפות לא ידעה מנוחה. בהופיע שר־הצבא הפולני האדמוני והגמיש ופרש זרועותיו אל אהובת לבו והרים אליה שתי עינים מלאות געגועים וצער והתרפק על מפלי בשרה, היה חטמה מתמעך ביותר בין עיניה ואצבעותיה המאורכות והגרמיות היו מתכוצות מתוך כאב והתרגשות. אולם למראה „ביש־הגדא״, הרודף אחרי האלמנה האם, שהתחפשה, ודמותה כדמות אחת בנותיה הצעירות, והוא מפשיל שולי חולצתה לגלות מערומי צוארה, וזו מעמידה פנים כאינה מרגישה בדבר, אלא לבסוף, מכיון שגבורה אטי, זהיר ומהסס, היא קוראה בקולה המעובה לעידדו: „לך מחמדי בדרך זו, עד הסוף תלך, בלי מורא ופחד!״ והוא נרתע לאחוריו מפני קיל קריאתה הגס והזקן ומאבד בידים את כל אשר נצח עד עתה – לא היה קץ לגילם של קהל הנאספים, כולם פרצו בצחוק אחד גדול ואדיר. והאמהות, אותן הגבירות אשר שנות הארבעים כבר עברו עליהן, התחילו למצמץ בעיניהן הכהות אל בעליהן ומאהביהן שבצדן, שמחות לאומץ לבה של אלמנה זו, היודעת להעריך כראוי את חמודות בשרה ולפרוש מכמרתה לשרי־צבא עולי־ימים.

והנה הופיצה מלכת־המחזה, אהובתו של האביר הפולני

וארוסתו או אשתו של השר העליון קשה־הלב. הנהג מהר לרכז בידיו המפוחמות את זרם אורו והטילו אל תוך חלל הבימה, אבל מרוב התרגשות החטיא את המטרה, והכתם הצהוב והעגול התחיל מרתת על בטנה ומטייל לאורך כל גופה, אבל מעל לראשה לא הגיע. מלכת־המחזה לא היתה צעירה. ומשום שגזרתה לא היתה דקה ביותר, הקיפה את חזה וירכה במחוך ארוך והדקה אותו יפה יפה. אבל היא לא היתה בקיאה במלאכתה, ומפלי בשרה, שדיה וכרסה נתאספו יחד לגוש מאורך ומעוגל, שהיה עולה ויורד מתחת לצוארה. היא פתחה בשיר עגום ובפה רחב, בכתם שחור ונבוב בין שתי שפתיה הסמוקות והמעובות. היא נאלצה להחליף נשימתה לרגעים, ומפלי־בשרה הלחוצים היו עולים בשעה זו עד סנטרה בתנועת הדבשת של הגמל. ובהשמיעה דרדורי צליליה היתה פושקת את השפתים, מרעידה את הלסת התחתונה, כאחוזה עוית קשה, ונדמה שהנה פרצופה הולך ומתפרק לשנים.

עצמתי עיני. כיעור זה, ניוול זה, המלים, היוניות, שהגיעו לאזני ושהבנתי, פירושן היו כולן מן הספירה העליונה של מחשבות אנוש. איני יודע למה היא חזרה פעמים רבות על המלה „פרגמטיק", ובמוחי עברו רבים מסעיפי תורתו של ויליאם ג׳ימס: „האמת מהותה ביתרון שהיא מעניקה למחשבתנו, כשם שהצדק מהותו ביתרון שהוא מעניק להליכות־חיינו". — קטע זה לא סר מעלי. פתאום השתי התעוררות רבה מסביבי, כאילו דפיקותיהם של כל הלבבות נצטרפו לקול הולם אחד. פתחתי עיני. מלכת־המחזה יצאה עכשיו במחול. זה היה מראה נורא. היא הרימה שוקיה כסוס־משאות בלגי, שנטרפה עליו דעתו והוא מטלטל שוקיו וירכיו ומפזרם באויר אברים אברים. ואותה הדבשת שמתחת לצוארה התנודדה גם היא, פנים ואחור, למעלה ולמטה. גם עורף הכנר באבוסו העמוק זע עם כל קמטיו. קמתי ויצאתי את הגן. היה אחר חצות. שוממים היו הרחובות. ענפי אשל ואקוליפטים רעפו טל. ומרחוק נסרו באויר תרועות ממושכות של מחיאת־כפים סוערת. שם בא מחולה של מלכת־המחזה אל סופו. והקפרים בקשו: עוד, עוד!

קרוב לי נגש אדם בחשכה ואמר:

— אדוני, ראיתיו בורח מן הגן.

— ודאי.

— גם אני עשיתי כמוהו, אתכבד לקרוא את שמי לפניו: ד״ר וליאני, צרפתי. חוקר תרבות הילנית.

— נעים מאד.

והמשכנו דרכנו ברחובות השוממים. והוא המשיך לדבר את דבריו:

— הטרגדיה היונית, זו שהיתה מעשה נסים ממש, פלאי רוח אדם וגאונו, זו שנולדה כפרח ביער מתוך שירי־תהלה במקהלות לכבוד האלים והגבורים, זו שנתנה לנו את אנטיגונה ואת פרומיתיאוס באזיקיו! וזוכר אני את שירת איסכילוס, את דברי היפסטוס, בשעה שהוא קושר את פרומיתיאוס אל חופי הסקיתים:

אַךְ מֵאַהֲבָתְךָ לִבְנֵי־אָדָם, אֵלֶּה בָּאוּ לְךָ,
אַתָּה, אֵל בָּאֵלִים, דְּבַר אֱלֹהִים מָרִיתָ
וְרַק טוֹבוֹת כָּל הַיָּמִים לָאָדָם הִשְׁפַּעְתָּ.
עַל אֵלֶּה בְּקִפְאוֹנְךָ עֲמֹד, תִּדַּד שְׁנָתְךָ, בִּרְכְּךָ לֹא תִכַּף;
וְכֹה נִצָּב, קָרְחוֹת סְלָעִים וּמַעֲרָמֵיהֶם נְטֹר,
וְלַאֲלָפִים אִם תִּפְרֹצְנָה אַנְחוֹתֶיךָ, וְלַאֲלָפִים קוֹלוֹת אֶנְקָתְךָ

אֶל מְרוֹמֵי שְׁחָקִים לַשָּׁוְא יַעְפִּילוּ. שָׁם הָאֱלֹהִים
עִם רוּחָם הַקָּשֶׁה בְּשַׁרְבִיט נְעוּרִים יִמְשֹׁלוּ.

לפני אלפים שנה פרצה שירה זו מעל במות יון וכל עריה, בשפת הילנים זו ותחת שמים אלה. וגם אז כמו בערב זה הריע העם לקראת הדברים, לא ירע שבעה ובקש עוד, עוד!

הוא עמד רגע בלכתו, הקיש במקלו על אבני־הרחוב והוסיף:

— ואתם עודכם מרבים להג על המזרח המתעורר ועל תחיתו!

כִּתְבֵי עַגְנוֹן

מאת אברהם יערי

למעלה מעשרים שנה עברו מיום שנכנס עגנון אל הספרות העברית, והנה לפנינו כיום כל כתביו, המכונסים בארבעה כרכים *).

א

במלוא־קומתו נכנס עגנון לספרות, ועוד בשנים הראשונות פרסם את „והיה העקוב למישור". אולם מאז ועד עתה נתגבשה הצורה, נשרו הקליפות המיותרות, נתנדפו מעט הסממנים הספרותיים־החיצוניים, הספורים לוטשו לטוש אחרי לטוש, ולפנינו פרושה מגלת־עגנון בכל תפארתה וגרעיניותה.

ספורו הראשון של עגנון, „עגונות", שנתפרסם ב„העומר", התחיל בדברים אלה: „מובא בכתבים חוט של חן נמשך והולך במעשיהם של ישראל וכו'". כך לא התחילו אצלנו שום ספור עד עגנון. ומיד ראו הכל את האופן החדש של ספור. למעלה מעשרים שנה עברו מאז, עגנון עצמו הרבה לכתוב וחידש חידושים שונים בסגנון ובתוך, בצורה ובגישה, אף הקים מספרים ההולכים בעקבותיו — ועדיין האיפן החדש הזה בעינו עומד. עדיין חידושו בו.

עגנון הוא אצלנו הסופר היחיד שהשתחרר לגמרי מהמאה הי״ח, מתקופת ההשכלה, מהרציונליזם והסטירה העוקצת שבה, ומן המסתורין ובקשת „המאור שבדת", ששימשו ריאקציה לה; ובאמת לא היו אלא צד אחד של אותו המטבע. הספק־לשם־ספק לא קינן בלבו מעולם, והאמונה הבאה מתוך בריחה מן הספק אף היא לא היתה נחלתו. תהיה אין בספוריו. קשור הוא אל האמונה, אל חיי יהודים מאמינים.

אלה שהחיו את החסידות בספרותנו עשו אותה „אגדה" החיו את החסידות בספרות מ פ נ י שהיתה מתה בחייהם. וכמה שונה הדבר אצל עגנון! האגדה היא מציאות. האגדה היא לו מה שהיתה ליהודי בימי־הבינים ומה שהיא עדיין בין המוני־העם: מ ע ש ה. נתבטלו התחומים בין המציאות והאגדה. המעשה שהוא מספר נעשה, ואם לא נעשה, ראוי היא שיֵעָשה. ואם אנחנו לא ראינו מימינו כזאת, כוח־ראיתנו לקוי. המספר ראה את הדברים עין בעין. אין כאן רעיונות מופשטים בלבוש־ספור, כי־אם תופעות־חיים. לא האידיאה באה ראשונה אליו ואומרת „הלבישני מעשה", כי־אם המעשה החי נראה אליו, והוא קורא את הרעיון הגלום בו. הוא מאציל אפילו תופעות פשוטות ביותר, אבל אינו מוציא אותן מפשטותן.

*) כל סיפוריו של שמואל יוסף עגנון. ברלין, בהוצאת שוקן, תרצ״א. כרך ראשון ושני: הכנסת כלה; כרך שלישי: מאז ומעתה (הנדח, והיה העקוב למישור, פולין, סיפורים קטנים); כרך רביעי: סיפורי אהבים (בדמי ימיה, בנערינו ובזקנינו, גבעת החול, סיפורים שונים).

עגנון שואב הכל מן המקור. אין לראות בכתביו השפעה מספרויות אומות־העולם. אין הכוונה לומר בזה, שלא קרא ולא שנה בספרות העמים. אולם משיצר יצר מתוך מקורו היהודי. ריח המקור בתוכן, בסגנון, בסמלים, ואפילו בפסקי־הטעמים· הוא החזיר את הספור העברי לשרשו—לספור־העם, לספור שבעל־פה, הנשזר והולך במסכת־הדורות. הריתמוס של ספור־מעשה מורגש בכל דף ודף. בשעת קריאה נדמה לך שמישהו יושב ומספר ואתה יושב ומאזין לדבריו. גם החרוזים המרובים מתמזגים ועולים בתוך ספור־המעשה ויש בהם מעין גוון מוסיקלי לדברים המסופרים ונשמעים. ולכל מצב־נפש יש הריתמוס המיוחד לו, זה הריתמוס של הספור החי, הספור שבעל־פה.

אין אצל עגנון סמלים ערטילאיים, ובמקומם אתה מוצא גשמי־חיים שהזונם טבוע בהם. על־כן הכניס יסודות חדשים לתוך הספור: חדושי־תורה, דברי־צדיקים, שמועות נאות, שיחות־חולין של תלמידי־חכמים, דינים ומנהגים, ואפילו ציטטות מתוך ספרים ידועים. ואין אלה עשוים לשמש תבלין ונוי לספור, כי־אם הם־הם חלק מגופו הספור, כשם שהם חלק בלתי־נפרד מחייהם של הנפשות הפועלות בו. לא „פולקלור" או סממנים ספרותיים, כי־אם חוטי־חיים הם בתוך המסכת.

אין עגנון צריך לתמונות מיוחדות או למאורעות יוצאים מן הכלל. הכל חדש והכל פלא. „ברוך המקום ברוך הוא שנ־הג את עולמו בחכמה ובסדר, ואין לפניו שום דבר תמוה. ואילו באת לדרוש במופלא ממך, אין לך דבר שאינו פלא, וכי יש לך פלא יותר מזה, שאני ואתה חיים וקיימים" (ספור שבע השנים הטובות). בפסוק זה גלומה כל הפילוסופיה של עגנון. הוא העלה פעלי יום־יום למדרגת אפוס וניצל מאכסוטיות ומרומנטיות תפלה. הוא רואה את הפלא שבקביעות, את הגבורה שבמתינות, את החידוש שבקיים.

אין תאורי־טבע מופלגים בספורי עגנון, כשם שאין תאורי־טבע בספורי־העם, ולא משום שאינו רואה את הטבע, או שהטבע זר לו, אלא מפני שאין זה לו „אוביקט" להערצה ולתאור. תאורי־טבע העשויים לשמש תבלין ספרותי נשארים אברים מדולדלים בתוך הספור, והם רחוקים מאד מספורי עגנון. כאן תאורי־הטבע המעטים דבוקים ואחוזים בתוך הפעולה, והם ניתנים רק עד כמה שהם חלק מהנפשות הפועלות או מעשיהן.

הנפשות הפועלות בספור של עגנון ממשיכות לחיות גם לאחר שספירן נסתיים. הספור הקטן שלו אינו מקרה, רושם, סקיצה, כי־אם קטע־חיים. ומאחר שחייו של איש אחד כמה וכמה קטעים יש בהם, הרי מטבע־הדבר שאותו האדם יופיע בכמה וכמה ספורים ושירמזו עליו מספור לספור. ניכר, שהגבורים חיו בקרב המספר ולא שמשו לו מודלים בעלמא. הוא חוזר אליהם בכל עת־מצוא. הספורים הקטנים שלו אינם מקרים, כי־אם מעשים. כשאתה מתחיל לקרוא ספור כזה נדמה לך שהתחלת באמצע, וכשאתה מסיימו אתה חש כי „עוד לאלוה מלין", ועוד יסופר על האיש הזה: „תם ולא נשלם".

עגנון הוא מהמעטים בספרותנו שראו בעין בהירה את הוד־הזקנה, ורבים הזקנים בספוריו. בשעה שכל ספרותנו היתה מלאה תאורי מלחמות פנימיות בנפשות צעירים מתלבטים לא נרתע הוא מלתאר אנשים באים בימים, שככל שהם מזקינים דעתם מתישבת עליהם, שמעשיהם ומחשבותיהם אינם פרי התרשמות של בחרות, כי־אם נובעת מתוך ההרפתקאות דעדו עליהם. נקל לתאר פרכוסי נוער ותמורותיהם, אבל קשה מאד לתאר מתינות של זקנה ויציבותה. שם דינמיקה וכאן סטטיקה. שם הספק המגוון וכאן האמונה המונוטונית. שם רצון לשנות סדרי־בראשית וכאן „מנהג אבותינו בידנו". ולמרות כל הקשיים האלה העדיף עגנון לתאר את הזקנה. ואף פה נכנס בשלום ויצא בשלום, ולא נפל גם ברשת הרומנטיקה של „הימים הראשונים היו טובים מאלה".

בספורי עגנון גלום המתוס של גלות־ישראל, ובעיקר של גלות־פולין, ששמה הוא פה־לין. את לינת־הליל הנוראה של חשכת־הגלות תאר לנו, וביחוד את הגורמים שהנחילו לה כוח־קיום בלילה הארוך הזה: תורה, תפילה, שבת, האמונה בשלטון הבורא ובהשגחתו וקדוש־השם הנובע ממנה, ועל כל אלה המשיכה העצומה לארץ־ישראל, המבקיעה אורות דמדומי־שחר לתוך אפלת החצות. המשיכה הזאת מוצאת לה את בטויה בסמלים הסודיים: „אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אם עדיין לא הגיעה שעתי להגאל פה לין בלילה של גלות זו עמנו עד שתעלינו לארץ ישראל". ואף בחיי יום־יום: „אמר אותו זקן מימי לא קנאתי באדם חוץ מבעל עגלה, שכשירצה הריהו מכוין את סוסיו כנגד ארץ ישראל ונוסע לשם" (הכנסת כלה). ואף־על־פי שהוא מתאר בעיקר את גלות־פולין, הרי בעצם מְטַשטשים הגבולות הארציים, ויש לנו בספורי עגנון אפוס של גלות־ישראל בכלל: „למברג קראקא לובלין ופוזן, ציון גבר ונהר גוזן. לונדריש פראג וגלילות הרהיין, פרנקפורט דאודר ופרנקפורט דמיין. בוצץ ויזלביץ מיר ושפירא, בראד וזלוטשיב ושושן הבירה".

אף בהומור המיוחד של עגנון יש חידוש רב לעומת המספרים שקדמו לו. לא כמנדלי וכמספרי דור־השכלה, שההומור היה כלי־זין בידם, ולא כשלום־עליכם, שהצחוק היה רפואה בעיניו, ולפיכך השתדל להמציאו בכל־מקום, כי־אם הומור הבא מאליו, אגב־אורחא, מתוך החיים הרוויים הומור אף בפנות האפלות שבהם, כאותו ההומור שאתה מוצא במשובחים שבספורי־העם, אלא שכאן נתעלה עלוי אמנותי. שני הסוסים של נטע בעל־העגלה, ששמותיהם „משכני ונרוצה", „השמינו כשני גבאי צדקה", או ספורו של נטע זה: „באותה שעה בא גזלן וסטר על פני עד שנפל כובעי מראשי. חס ושלום שנתכוין להכשיל אותי באיסור גלוי ראש, שהרי מיד כפה קדירה על ראשי, ולא עוד אלא שהשחיל חבל בין שתי אזניה של הקדירה כדי שלא תפול מראשי". או אירוניה דקה על הללו „שקושרים קטגוריא על ישראל... אילו היו בדורו של טיטוס הרשע היו אומרים יפה עשה טיטוס ששרף את בית המקדש". וכיוצא באלה, שארבעת הכרכים מלאים מהם על כל גדותיהם, והם ענין למחקר מיוחד.

כאן אי־אפשר אלא לרמז על ספורי־האהבה של עגנון, המיחדים לעצמם מקום בספרות העברית. זכור עוד הרושם הרב של „בדמי ימיה" כשנתפרסם ב„התקופה"· הספור „מסובין" (שנכלל עתה בתוך „הכנסת כלה"), שבו מתוארה פגישתו של מיכל שמש האלמן עם שרה לאה האלמנה בליל־הסדר בחזורו מבית־הכנסת והתקרבותם זה לזו, הוא פנינה בספרותנו בפשטותו ובתמציותו.

ב

עד כאן על המכונס, ועתה על המחודש. כי בכרכים אלה שלפנינו יש לא רק כינוס כתביו הידועים של עגנון, כי־אם גם ספור חדש, התופס שני כרכים שלמים, הוא הספור „הכנסת כלה. נפלאות החסיד ר׳ יודל מבראד וג׳ בנותיו הצנועות ופרשת גדולת אחינו בני ישראל יושבי מדינת הקיר"ה". קיפל עגנון את כל כוח־יצירתו והניחו בספור זה, אף צרר בו כמה מספוריו

הקטנים, שפרסם אותם תחילה בפני־עצמם. עתה לפנינו ב„הכנסת כלה" ספור־מסגרת הכולל בתוכו כמה וכמה ספורים אחרים ושירים („שירת האותיות" בסוף הכרך השני), העולים יחד בקנה אחד: מסע ר' יודיל בערי גליציה המזרחית לשם הכנסת כלה.

שני גבורי הספור העיקריים הם ר' יודיל החסיד מבראד ונטע בעל־העגלה שלו. מיד בראשית הספור מתבלטת קרבת־המשפחה שבין שני גבורים אלה לשני הגבורים הנצחיים של סרוַנטס, דון־קיכוט וסנחו־פנשו, או בנימין השלישי וסנדר. כולם מורדים במציאות ועוצמים את עיניהם ממנה, כולם הם ללעג ולשנינה בעיני העולם. לכולם יש „סנחו־פנשו" שלהם — כאן בדמות נטע בעל־העגלה — המזכיר להם את המציאות. כמו דון־קיכוט כך ר' יודיל שלנו בטלן הוא, „משונה" הוא, לצחוק הוא בעיניך בתמימותו, ויחד עם זה הוא מרתק אותך אליו דוקא בצד האנושי החלש והמצחיק הזה. אתה לועג להם ונמצאת נמשך אליהם.

זה הוא הצד השוה שבהם. אולם במהותו שונה ר' יודיל מדון־קיכוט מן הקצה אל הקצה. דון־קיכוט יוצא לשנות סדרי־בראשית, להפוך את הקערה על פיה, ור' יודיל מיישב סדרי־בראשית, אפילו אם לכאורה הם מהופכים. זה רואה עדר־כבשים וכגדוד־צבא הוא בעיניו, וזה אילו ראה גדוד ממש היה בעיניו כנערים המשחקים להנאתם. זה רואה בכל את הרע ומשתדל לעקרו, וזה רואה בכל את הטוב ומשתדל ללמוד ממנו ולהבינו. ועוד רב מזה הוא המרחק בין ר' יודיל ובנימין השלישי של מנדלי. כאן אין אף קורטוב של סטירה. הסימפטיה של עגנון נתונה לו לר' יודיל במדה שאין למעלה הימנה, ואפילו בשעה שלכאורה הוא מלגלג עליו. המרחק בין מנדלי ועגנון עצום כמרחק שבין המאה הי"ט והמאה הכ', ואולי גם כמרחק שבין ליטא וגליציה. והדברים עתיקים.

ר' יודל עובר ממקום למקום, רואה כל מיני מראות, פוגש כל מיני אנשים, יש שמקרבים אותו כבעל־מופת ויש שתופסים אותו בזרוע כגנב, והמסקנה היחידה שהוא מסיק מכל זאת היא: „וכי יש דרך טובה או דרך רעה אלא אדם נכנס לעיר יאמר אשרי שבאתי לכאן". תמימותו של ר' יודיל מצחיקה ולוקחת־לב כאחת: „יצאו גויים קטנים והתחילו מרגמים אותם באבנים. אמר לו נטע לרבי יודיל רבי יודיל הכנס את ראשך לתוך העגלה שלא יסקלוך. אמר לו רבי יודיל איני מתירא מהם שכבר התפללתי תפילת הדרך". זוהי תמימות דון־קיכוטית, אבל כאן היא פסיבית ושם אקטיבית. כשנתפרסם רבי יודיל בגלילות ובא אחר ונטל את שמו והיה משים עצמו ר' יודיל, משפגשו ר' יודיל האמתי אין הוא מתרעם עליו ועל רמאותו, כי־אם, אדרבה, מחבבו חבה יתרה, „לפי שקבל עליו טרחה גדולה כזו אף־על־פי שאין לו בנות להשיאן". כשמעיו מציקים לו לרבי יודיל הוא נזכר בכל התנאים והאמוראים שחשו במעיהם, ושואל את עצמו ותמה ללבו במה זכה ליסורי צדיקים. ויפה מעמיד עגנון את רבי יודיל לעומת נטע בעל העגלה: „נטע היה מחבב את הצרות משום שיש בהן מקום לצעוק אחריהן... רבי יודיל היה מחבב את הצרות משום שיש בהן מקום לספר ישועות ה'".

רבי יודיל החסיד הבטלן עובר ממקום למקום, ולנגד עינינו מגולל המחבר פנורמה רחבת־ידים, שאין כמוה בספרות העברית, של ישובי ישראל בגליציה על יושביהם השונים: פרנסים וגבירים, שדכנים וסרסורים, רבנים וצדיקים, מכניסי־אורחים וקמצנים, משכילים וחסידים, בעלי־עגלה ומוזגים, בנות־כפר ובנות־עיר, בחורים ואברכים, מכשפות ומכשפים, מגידים ובדחנים, גונבי־סוסים וגזלנים, הם על מנהגיהם ונמוסיהם, הליכותיהם ואמונותיהם, שמועותיהם וספוריהם, מאכליהם וצרכיהם, עד שאין אנו יודעים אם לא תוארו כל אלה אלא כדי להבליט את ר' יודיל, או לא בא ר' יודיל אלא כדי שנראה את „פרשת גדולות אחינו בני־ישראל יושבי מדינת הקיר"ה".

אנו בטוחים שבכינוס זה נסתיימה רק התקופה הראשונה ליצירת עגנון, ראשונה, שתבאנה אחריה תקופות אחרות. ומאחר שהשתקע עגנון בארץ־ישראל — שבה התחילה יצירתו — רשאים אנו גם לקוות כי מעתה יפלס לו מעין־יצירתו פלג חדש בתוך נבכי־החיים של ארץ־ישראל עצמה. ולואי שתתקיים בעגנון התפלה שבה מסתיימת „שירת האותיות" ששר הספרדי מא"י בחתונת בתו של רבי יודיל:

כְּשֵׁם שֶׁזָּכִיתִי לְסַפֵּר נִפְלָאוֹת
וּמַעֲלַת יְשָׁרִים מוֹצָאֵי גוֹלָה
כָּךְ יְזַכֵּנוּ אֱלֹקִים צְבָאוֹת
וִיהִי־נָא בְרוּחִי פִּי שְׁנָיִם
אָז נָשִׁיר אֶת הַשִּׁירָה הַגְּדוֹלָה
בְּשׁוּב אֲדֹנָי אֶת־שִׁיבַת צִיּוֹן וִירוּשָׁלָיִם.

תְּמוּטָה וּתְקוּמָה

מאת חיים הררי

א

השנים האחרונות, מיום שפסקה מלחמת־העמים, והעולם התמוטט, התחיל תוהה על חורבנו, והיחיד והצבור עומדים בפני חרדה סתומה לגורל העתיד, מה הן השנים הללו לגבי הספרות, וכמו כן לגבי יתר תופעות החיים והרוח, שנות רפיון וכשלון, ירידה והתנוונות, או שנות מאמץ ותגבורת, יצירה ועליה, ואולי הן נושאות בקרבן, לכל הפחות, את נצני העתיד, אותותיו של עולם חדש? וכיצד יגש המבקר לבחינה זו, כיצד ידון, יוציא משפט? היש כבר רשות לסכם את היצירה הספרותית במשך שנים אלו? ומדוע דוקא אלו, במה מהוות השנים הללו פרק מסוים, אימתי התחילו ואימתי הן נגמרות?

המסה הספרותית החדשה של בנימין כרמיה*), מאנשי־העליה בספרות הצרפתית שבימינו, מעוררת בעיה זו וחותרת למצוא גם תשובה עליה. בנימין כרמיה תופס מקום חשוב בבקורת הספרותית. מאמריו על התיאטרון ומסותיו על הספרות הצרפתית במאה העשרים ועל הספרות האיטלקית החדשה הם רבי־ענין ועשירי־לקח. אזרח־העולם הוא בספרות הצרפתית, מתאמץ להרחיב תחומיה, להכניס בה מרוחה ומיצירתה של ספרות־העמים, על־ידי מאמרי־הערכה על סופרים אחרים, על־ידי תרגום יצירותיהם, וביתר יחוד כתביו של פירנדללו האיטלקי. כרמיה נזהר בספרו החדש מסכם, מהיות פוסק. הבקורת היא אמנם משפט, אך היא גם הבנה, הגדרה, הסברה, הזדהות. על כל פנים, לפני פסק־דין, יש לרכז מתחילה את החומר, את התעודות, ולבדוק כל פרט ופרט, להשוות, להקיש, לדון. המסה האחרונה היא רשימת פרטים, מעין עריכת אינונטר של הספרות הצרפתית בשנים האחרונות, שישמש חומר לימים הבאים, ולעת עתה רק הערות קלות, אגב רשום, על גורמים, סבה ומסובב, בקשר עם כלל הבעיות של ימי אחר־המלחמה.

בנימין כרמיה כרוך אחר התקופה החדשה, מתיחס אליה בתשומת־לב מיוחדת. יקר לו כל פרט, כל קטע־חיים, כל פרפור־יצירה: התקופה, שבה אנו חיים, הרי גם היא חלק מישותנו, מעצמותנו, ממש כמו הארץ, שבה אנו חיים ואותה אנו אוהבים. זאת היא מולדתנו בזמן, ואיך לא יפרכס לבנו לקראתה?

---

1) Benjamin Crémieux. Inventaires. Inquiétude et Reconstruction. 1931. Editions Corrêa.

ב

על צד האמת אין ספרות. יש רק סופרים. כשם שאין מחלות, ויש רק חולים. אף־על־פי־כן לומדת המדיצינה וחוקרת את המחלות על גבי החולים, כך אין מניעה מחקור את העובדות הספרותיות, את הצדדים השוים שבהן ואת החלוקים, שיש בהם משום סמן תקופה, את הצורות המיוחדות שלובשות היצירות, את האידיאות וההרגשות שמוצאות בהן בטוי, יחסיהן אל הסביבה ההיסטורית והחברתית, חזון החיים המשתקף בהן; נקודת־ההשקפה האסתטית גרידא היא ענין לבקורת האישית, הפרטית של כל יצירה ויצירה, כחטיבה אוטונומית.

האדם, ביסודו, אינו בר־שנויים. עם הארצות ועם הדורות משתנים לא בעיות הגורל, לא שאלות החיים הצבוריים והאישיים, אף לא הפתרונות הנתבעים לשאלות הללו, כי־אם הערכין משתנים, וביחוד ההיררכיה שבהן, סולם־הדרגות, המקום והחשיבות, שכל אחת מן הבעיות והשאלות תופסת בזמנה. עם כל תמורה בהירורכיה זו נולדת תקופה ספרותית חדשה. כל שנוי־ערכין בא, כמעט תמיד, אחרי תפיסה חדשה, מקורית או נראית כמקורית, בהכרת העולם, על־ידי יוצר של מתוס, מתוס המסתפק לפעמים רק בהצגת שאלה, ולאו דוקא בהצעת פתרון. אולם בני־האדם המסוגלים להביא דמות־חיים לבני־דורם, משאת־נפש או מציקת־נפש, אינם באים במקרה. הם ממלאים תפקיד של מרַכּזים, מצמצמים, מסכמים, מהוים כבשונו של עולם. הם המחדירים אל התודעה את קניניו החדשים של המדע, או את החליפות במבנה הכלכלי והחברתי, או את המגמות הקולקטיביות, או מורדים במוסכם ובמקובל, ובכל כח הכרעתם משברים את הדפוסים הקיימים, את האבטומטיות העקרה, על מנת לכונן תנועה מותאמת, מכוונת, הכרחית בשביל חיוניותו ופוריותו של רוח האדם. ויש אשר אונס המאורעות עצמו דיו לפוצץ את המשטר החברתי הרגיל ולהביא באופן ישר להולדת עולם אידיאולוגי וספרותי חדש, זה אשר קרה לא בשני באוגוסט 1914, אלא ב־11 לנובמבר 1918.

המלחמה, כשהיא לעצמה, בכל ימי המשבה, היתה מעין „מאמר מוסגר" רגיל בחיי היחידים והעמים. בעצם הציגה רק שתי בעיות יסודיות: בעית המות בשביל היחידים, בעית הנצחון בשביל העמים. בעיות, שעם בוא השלום, היו צריכות, כנראה, למצוא פתרונן ולעבור מן העולם.

כל הזעזועים הגדולים המטילים אימת סכנה על חיי־האדם, שהמות אורב בהם תמיד, גוררים אחריה משחק חפשי של כחות המסתורין, מביאים לידי הזיות, אמונות תפלות, מבטלים בבת־אחת מה שההגיון חזה לו מראש, ומתוך כך נוטלים גם חלק הגון מכח השכל השופט. אך אם הזעזועים הללו מאריכים ימים, נעשים ממושכים יותר ויותר, הם מעלים את הבוחות היסודיים שבאדם, היסודות הפשוטים, הראשוניים, היחידים הנחוצים באמת לאדם, ומאמנים אז במדה המרובה ביותר את כושר־האדם, את יכלתו הבלתי־מוגבלת כמעט, להסתגלות.

לאיש־המלחמה נראים החיים הקודמים, שלפני המלחמה, כנעימים ועשירים. כל משאת־נפשו, אם רק ינצל ממות, אם ישוב בריא מן הקרב, לבלי לדרוש מן המציאות אלא את ההכרחי מאד, ליהנות מן השמחות הצנועות ביותר: עבודה בטוחה, מטה מוצעת, שינה בלי סכנת מות, בית־חם, לחם יום־יום. חיי־האדם נראים לו לאיש־המלחמה כמתן צנוע, אך נהדר, שקיומם הוא מעשה נס, פלא. בכל האימים העוברים עליו הוא רואה עד כמה יכלו החיים הללו להתפתח, לפרוח ולשגשג בימי שלום.

אך עם השלום של שנת 1918 לא נתחדשו החיים כמו שהיו לפנים. עם שלום זה ראו רק בהתמוטט העולם הישן. לפיכך יש לדבר, הרבה יותר מאשר על השפעת המלחמה, על ההשפעה של אחר־המלחמה.

ג

כל מה שחזו מראש בדבר השלום, ובחשאי הרי היה זה חזון שלוה ואושר, נכזב לחלוטין. את לקח המלחמה אפשר לצמצם במושג אחד: הפרט וזכותו לחרות אינם ולא כלום. חמשים ושנים חדשי המשמעת, הצנזורה, השווי הכללי, עשו כמעט כלה באלילי המאה התשע־עשרה. אך הלקח של אחר־המלחמה היה פי כמה רדיקלי. אפשר לנסחו באותה אמרה, שאין בה אמנם חדוש, אבל אמתותה נעשתה פתאום מסנורת, מכרעת. שום דבר אין לו קיום ממושך, ואפשר שאין שום דבר קיים בכלל.

לעומת העולם הקיים ועומד שמלפני המלחמה, נתגלתה איזו תנודה בלתי־פוסקת, דמות של תנועיות עולמית. ממלכות נפלו. מהפכות רעשו, אומות חדשות צצו, אומות עתיקות חדשו נעוריהן, מכאן ההרדה והדאגה, הנדנוד והפקפוק. ניטלה שלות־הנפש, ניטלו הזכות והיכולת לחזות את הדברים מראש. מכאן הצורה התכופה של ריאקציה, של בטול ושלילה. מכאן הרדיפה אחרי כל צורות המחשבה והאמנות, שנראו מתאימות לאי־הקביעות שבעולם, שהיו מעין מפתח לחידה זו, שהמציאו מעין מובן כל־שהוא לתנועיות זו, שאמרו להגדירה במושגים הולמים ולהכניסה אל תוך כללי חיים.

עם שנת 1914 שאלו בני־הנעורים: כיצד לפעול? כיצד חיים בחברה? מי עדיף, הפרט או הכלל, היחיד או הצבור? החרות האישית מה תהא עליה? לעלות לקרבן אם להמנע מקרבן? — כל התיאטרון שמלפני המלחמה הוא תיאטרון היחיד, דרמת הפרט והכלל, טרגדיה של חרות האדם וחובתו לחברה, טרגדית ההתאמה, ההסתגלות, הפעולה בחיים. תחת טרגדיה של הפעולה, הביאה מהומת המלחמה את הטרגדיה של ההכרה, של התודעה. מהו האדם? מה הם החיים? והעולם מהו? למה ובשביל מה ניתנו החיים? נראה, שלא האדם ולא החיים יכולים עוד להיות נתונים בתוך המסגרות הרציונליות הקבועות. הכל חרג ממסגרותיו. כל מה שהיה הגיון, מעוז השכל, מבצר המחשבה, מקדש האישיות, התפורר, התמוטט. שנת 1918 פותחת, אם לא תקופה חדשה, הרי תור אחר, פרק־ימים חדש בספרות.

השאלה היא, אם פרק זה מסתיים דוקא בשנת 1930. ודאי, שחלוקה זו גמישה היא עד מאד. אך איש לא יכפור בעובדה, ששנת 1930 היתה, בכל המקצועות, שנה מכרעת. שנה, שהרויזיוניזם יצא בה לקרב הראשון שלו; שנה של משבר כלכלי עולמי; שנה של דומפינג רוסי; שנה, ששאלת הקואופרציה האירופית הוצגה בה בכל בהירותה; שנה, שהראינוע המדבר הציף בה את כל אירופה.

ימי 1918—1930 הם ימי אינפלציה ספרותית. ממש כמו האינפלציה המטבעית. המבוכות הרוחניות לא רק עולות בד בבד עם המבוכות הכלכליות, אלא מצייתות לריתמוס של אותה תנודה ממושכת, הולכות בעקבות אותם הקוים האלכסוניים של עליה וירידה. ירידת הפרנק חלה ביחד עם ירידת הערכין המוסריים, ביחוד ירידת מהותה של האישיות. במקום אישיות־זהב שמלפני המלחמה, באה אישיות־נייר, שערכה הלך ופחת מיום ליום. אל העליה בערכי־השווי של המטבעות הקבילה עליה מזויפת של הגניוס הספרותי. גם כיום אין פרנק־הזהב החדש אלא שבריר פעוט מערכו הקודם שמלפני המלחמה. מושג האישיות, בדרך התחדשותו, השאיר אף הוא חלק רב מעצמותו במהומה. ומאידך גיסא, נתגלתה דיפלציה גסה של הגניוס, שהפילה הרבה קרבנות.

סופרים ופילוסופים, שבשנת 1918 היו המורים, המאורות, נשכחו, נעזבו. זוהי הריאקציה המתגלית ביחס דוחה כלפי זה שמקודם היה מכובד ויקר, המתגלה בעזיבה פתאומית, בחוסר ענין, ולפעמים קרובות יותר, בהסברה אחרת, בהבנה חדשה ביצירה. פרוסט של עכשיו כבר איננו משמיד האישיות, אלא המשורר הנותן לאדם את היצירה האמנותית כזכות חייו. לא מחריב המוסר מתבלט עכשיו באנדרי גייד

בשורה הראשונה, אלא ההומניסטן, גיתה החדש. שנויים אלה בהסברה, בהבנת היצירה, הם סימנים לשנויים באורינטציה, בכוון שבדאגה, שבאי־השלוה הרוחנית. מכאן מוצא לשנוי־ערכין שבחיוב, לשאיפה להומניות חדשה. אחרי הטרגדיה של ההכרה, של התודעה, של התמוטה, תבוא האפופיה של ההתחדשות, המפעל, התקומה.

ד

סימן מובהק ל־1930 הוא העלם האוריגינליות. לשוא יחפשו עתה, בין הסופרים המתחילים, אחד שיהא דומה למתחילים שבשנים הראשונות להפסקת המלחמה. אין עכשיו התחלות סוערות כאלו של פאול מורנד, מונתרלן, לא־רושל, דלטיל, ג׳ירודו, מק אורלן מוריַק וכדומה. ה„צעירים" עכשיו ממשיכים את הקו זה שהותנה על־ידי אחד הזקנים מהם. אחרי התפרצות האוריגינליות לאחר המלחמה, באה השקפה פחות מופרזות על האמנות. המושג של אוריגינליות מוחלטת, שהוא חוק בימים שאין בהם שווי־משקל, הולך ומטשטש לאט לאט, בהדרגה. רק שלשה יכולים לעמוד לו לאמן בימי מבוכה: אמת לבבו, משחקו האמנותי, עשרו הרוחני או דמיונו. מכאן ספרות אחת שהיא כולה ודויים, השתפכות הנפש; אחרת — כולה אסתטיות, ברקים ושעשועים; שלישית — אנליזה יתירה, חטוט בלי סוף, שפע דמויות ואידיאולוגיה. וכל זה נראה מיד אחרי 1918. פרקי־זמנים אלו, שבהם נעשית המכונה האנושית ליצרנית בכל מלוא מאמציה, אבל בלי בקורת, שכל הכשרונות ההיפרטרופיים ממלאים אז כל אחד תפקיד לחוד, לבדו, כפראים, נחוצים הם ופוריים. הם אשר ישאירו את החמר שממנו תצור התקופה הבאה צורות „קלסיות" יותר. את מקומה של בקשת האמת הלבבית תתפוס הודאות. המשחק האמנותי יתן מקום לשלם, למשוכלל. במקום העשירות היתירה, השפע הגדול יבוא המבחר, שווי־המשקל, תבוא הסינתיזה, היצירה. במלים אחרות: במקום הערכין האינדבידואליים, הסובייקטיבים, יבואו ערכין קולקטיביים, אוביקטיביים. התוצרת שנגמלה, שבשלה כל צרכה תבוא במקומה של התוצרת הבהולה, יצירת־בוסר של ימי בחרות.

התמהון, הפחד בפני ההתמוטטות שבשנת 1918, ההתפעלות, ההתלהבות ויחד עם זה החששות והפקפוקים לקראת התקומות הלאומיות או המהפכניות, נסוגו לאט לאט אחור מפני השקפות פחות סוערות, פחות נלהבות. אם זאת החלוקה החדשה של אירופה, ואם זאת ברית הסוביטים או תנועת הפשיזם, הרי עשר שנים ויותר של קיום עשו את כל אלה ליש, למציאות שצריך להביאה בחשבון. המתום של זכות העמים, המתום של המהפכה הפרוליטרית, המתום הלאומי־המדיני נתלבשו בגוף, ומתוך כך נפסד מערכם המתי. אפשר להסכים עמהם או להלחם בהם, אפשר לראותם כארעיים, אבל אינם משמשים יותר מניעים אידיאולוגיים רוחניים. הם בעיות מדיניות וחברתיות הנתבעות לחקירה או לתקוי, ולא להתפעלות ולהתלהבות. במלים אחרות: הם פסקו מהיות נושאים פיוטיים.

סימן אחר לשנות 1918—1930: חוסר האוניברסליות: שום תנועה רוחנית, במשך השנים הללו, לא הגיעה עד כדי היקף אוניברסלי. אף אחת לא הוכרה, לא הוכרזה כטובה לכל העולם, לכל בני־האדם. כל תנועה ענה לה עוגה. ביסודה מונחת תחילה השיכות לכת מיוחדת של אישים, שאין בה מקום לזרים. ביתר דיוק: כל קבוץ מתחם לו תחומים ואינו נותן לשום אדם לעבור אותם בלי פספורט חוקי של גזע, של מעמד או של מפלגה.

בכל, בגלוי ובחשאי, מתבלטת ההתיחדות, שולטת הפרטיקולריות: מעוטים מגלים לעצמם זכויות; לאומיות, אוטונומיות. וכך גם בארגון הסוציאלי: סינדיקטים, טרוסטים, קרטלים. כל אחד ועניניו שלו. תרים אמנם בפני האנרכיה, פזור הכוחות או ההתחרות, אך באותה שעה גם נגוד לאינטרס הכללי. אין שום אידיאולוגיה נראית עולמית דיה, עד כדי להתאימה לכל האדם, לזקנים ולצעירים גם יחד. הקומוניזם דוחה מתוכו את הבורגנים, הבורגנים את הקומוניסטים. הפשיזם נשען רק על מתום הבחרות. ואפילו האידיאולוגיה הספורטיבית מוציאה מן הכלל את אלה שעברו את גיל הספורט ואת הלקויים במבנה גופם. האמריקאיות, שנראית כביכול כאוניברסלית, העומדת על שווי הטפוס, שונה בפעולתה ובמרצה מאירופה הזקנה, אף היא מבוססת על הבחרות, מתיחדת לעצמה, דוחה מקרבה את השחורים, מתבצרת בשיטת מונרו. האוניברסליות הנוצרית אף היא מפוררת לסיעות ולכתות. הקתוליות הצרפתית מפולגת בינה לבין עצמה: קתולים־לאומיים ודמוקרטים־נוצרים, מנגדים זה לזה. אגב, הדת נוטה יותר ויותר להתרכז בפרט, ביחיד, באישי.

ה

מתוך העדר חיוב אוניברסלי נולדה השלילה האוניברסלית.

עוד בשנת 1917 התחיל מתגדר בספרות הצרפתית הזרם הדדאיסטי. דדא — זאת היא מלה סתם, שאין בה תוכן, כלומר, אפס, לא כלום. אין שום דבר. הכל שלילה אחת גדולה. השכל והחברה פשטו את הרגל. אין צורך בעמל, באימוץ. לא כדאי כל הטורח. היצירה האמתית היא זו שבאה מאליה. הבטוי הפתאומי, זה הבא כלאחר יד, הוא האמתי, הוא הפיוט, השיר הנאמן. אין ממש, אין עולם חיצוני, אין זמן ואין מרחב. הכל בנו, בעצמנו. הטורח היחידי הראוי לו לאדם הוא אולי הצורך לברוח, להשתמט, ככל האפשר, מן הטפוס האנושי שאליו אנו דומים כולנו, להיות אחר, להמציא משהו חדש, הרגשות חדשות, לשנות הכל. „אחד ואחד הם ארבעה. אם כך אצוה אני" — יאמר אחד הדדאיסטים. אחר כל אלה לא נשארו לו לאדם אלא שתי דרכים: לחכות לנס או לאבד עצמו לדעת.

שלילה זו של כל יש, של העולם הממשי, החיצוני, גלומה בה בהכרח מעין הכרה רופפת בעולם אחר מעבר לעולם זה, בעולם רוחני. הריאליות־העילאית שוללת גם היא, כדדאיסטים, את העולם הזה, את המציאות של מטה, אבל שואפת היא אל מציאות של מעלה, רוחנית, שתגלה את המוחלט, שתפיסת העולם הזה מעלימה אותו ממנו ומעכבת מהגיע אליו. ובשביל להגיע אל המוחלט, או, לכל הפחות, לגלות סימניו כאן למטה, יש, קודם כל, לדחות את כל דרכי התפיסה המצויה עכשיו, את כל דרכי השכל וההגיון המקובלים בעולם, כי הם עצמם המפריעים את השגת המציאות העליונה, הטהורה. הצד השוה שבין שתי השיטות: אנטיריאליות, שאיפה אל מוחלט, נטיה אל האי־ידוע, דחית השכליות ההגיונית על מנת להשיג מהותו העצמית, האותינטית, של היש. החיים הממשיים אין להם שום מובן, האדם המקבלם כמו שהם גם הוא אין לו מובן. ולפיכך יש רק לברוח, להמלט מן המציאות בכל האמצעים, בכל הדרכים, להשיג את המוחלט, או את בבואתו למצער.

מכאן ספרות הבורחים, הנמלטים מסביבתם ומנפשם, רומני הנסיעות, ההרפתקאות, המאורעות, החלומות. הרחק הרחק מעולם זה של מלחמה, של חומר ומכונה, מן העולם האמריקני והמיכני, יש למצוא רשמים חדשים, רגשות לא היו עוד, מקורות תחושה ראשונים, טבעיים. מכאן האידיאולוגיה הספורטיבית, פולחן המערומים, הערצת הכושים, הימנוני התשוקה, זכרונות הילדות. כל זה מתוך שלילה, שלילת המצוי, העולם הקיים. מתוך כך מובן הטפוס הספרותי של „לא יצלח", של הבלתי־מוכשר לחיים, לחברה, בחינת סלוין של ג׳ורג׳ דיהַמל. המפולג לשנים, המטלטל בין שתי רשויות, בין אני לאני, הוא הטפוס היסודי, האכספרסיבי בפסיכולוגיה שלאחר המלחמה.

מה נשאר?

המצוי היחידי, הקיים, המורגש מיד, הוא: האני. מכאן ההסתכלות הפנימית, החטוט העצמי, הנתוח הנפשי. צורך האמתיות, גלוי הלב,

גלוי כל שפלות, כל חולשה, מבוכה ונבלות באדם. הרומנים האבטו־ביוגרפיים, המונולוגים הפנימיים חשפו לעין כל את החבוי במעמקי ההכרה ואשר מתחת לה. אך כל זה לא שפך יתר אור על האדם, כדי שיכיר את עצמו הכרה ברורה יותר. במקום הבנה יותר מלאה באישיות האדם, בא ההפך מזה: הפקפוק, הסבך הנפשי. ה„אני" נתפורר לעשרות אני, עם כל רגע שונה האחד מן השני, בלתי־נזקק זה לזה, בלתי־נתפס לו לעצמו. אישיות האדם נתפזרה עוד יותר, השאלה: מה אני? — מתעוררת ביתר עוז. אין יותר מאמץ. אין גבור הכובש עצמו, כבוש מתוך הכרה, כבוש שבתודעה. רק החושים והאימפולסים הם השליטים באדם. הכל מתגלגלים במדרון, רעיון ההתנגדות, ההתאמצות לשוב ולעלות, אינו עולה כלל על הדעת. המאמץ היחידי הוא, אדרבה, להוסיף ולהחליק למטה, להרחיק כל עכוב בספוק הנטיות והתשוקות. מכאן השאיפה אל הכרה שלמה יותר, מקיפה את עצמות האדם. במקום פזור הרגשות, יש צורך באחודים, בכנוסם. הרי מקום לשאיפה הדתית, לתורת הניאו־תומיסם של מריטן וחבריו, לאהבת אלהים, להרגשה הנוצרית של נסיונות, של הקרבה עצמית, של חיי־שמים, אבל גם חיי־ארץ כרובים אתם יחד. לא עבד החושים, כי אם ידידם... היא המובילה גם אל שאיפה אחרת, אל ההתעלות העצמית, התשוקה להכנס לתוך שורה, וממנה לעלות לשורה גבוהה ממנה, עד לפולחן גבורים.

„לא יצלח" במובן אחר הוא הטפוס ההמלטי. צעירים יודעי־חיים, שאינם חסרים כלום בעולמם, שהם גם מעשיים בחברה, בעלי־כסף ובעלי־אבטומובילים, ואף־על־פי־כן גם הם אינם מסתגלים, חולמים בהקיץ, רופפים, חסרי רצון ודעה, אינם מתקשרים בשום דבר. לא רק שאינם מסוגלים לקבוע להם מטרה ולהתאמץ להשיגה, אלא אפילו בכל הדרכים הפרושות לפניהם, בכל האפשרויות המתיצבות לקראתם, הם חסרי־אונים לבחור. לא־רושל קורא להללו: „מזודות ריקות". הם רואים את עצמם חפשים, מפני שאין להם העוז לשים על עצמם כבלים... אחד מגבורי לא־רושל, שקרע כבר את כל צעיפי המסתורין מעל היחסים שבין הגבר לאשה, שהרחיק מיחסים אלה כל תסבוכת רגשנית, שהאהבה נצטמצמה אצלו רק בתשמיש בלבד, מגלה לפתע פתאום, שספוק זה אין לו טעם, והוא נכסף לאהבה בפני עצמה, בלי תערובת של תשוקה. פרוד זה שבין האהבה והתענוג, יש בו מן החזרה אל האהבה המיסטית, מן הכמיהה אל המוחלט שבאהבה.

אין מתפקידה של הספרות ליתן מבע לפרטים, לאישים, אלא ל„דוגמאות של אנושיות", שבהן מגיעות לידי לפעולה אותן ההרגשות והתשוקות המקובלות כיסודיות לאנושיות (בספרות הקלסית), או הרגשות והתשוקות של תקופה ומקום מורכבות על גבי הרגשות ותשוקות יסודיות של האנושיות (בספרות המודרניסטית).

החתירה אל היסודי שבאדם, אל הגורמים הראשוניים שבו, מניחה, כמובן, מן הצד את הפרט, ומחפשת את האדם בעצם, אדם „קלסי" חדש, שאינו מתגדר בהתבדלותו, ביחודו, אלא דוקא בדמיונו לאחרים, בשתופו עם כלל בני־האדם. מכאן בעיות חדשות בספרות: היחס בין הגוף והרוח, טיב הדממה, הקשב, מובנה של השינה — מצב זה של „העדר" עצמי, חקירת החושים, התחושות, הדיאלוג בין הרץ לגופו, במרוץ ההתחרות של 5000 מטר, ברומן של דומיניק ברנא, היחס שבין האדם לבהמה, לחית הבית, השואה, התאמה, יחס של גומלין, השואה פסיכולוגית, המדע והדמיון, החקירה והספור, הכל מתמזג יחד. בקשת ערכין תמידיים, אדוקים בהכרחים האלמנטריים שבחיים, יש לראות גם בביאוגרפיות, החל משנת 1925. הללו באות לספק צורך, שאיפה סתומה אל העבר, חזרה אל ההשקפה המופתית, הפלוטרכית. את מקומו של הגוון הלוקלי, היקר לרומניסטן, תפסה בבאיוגרפיות הבלטת המשך המתמיד. יש בזה משום חפוש האחדות האנושית, הזהות בין העבר וההוה, בין בני־האדם של כל הדורות.

מכאן רק צעד אחר אל ספרות אירופית, אירופית לא במובן הצר של המלה, הגיאוגרפי, אלא במובן התרבותי, האנושי, העולמי. ולרי לרבו הוגה את הרעיון על בחירים בכל ארץ, מעין אריסטוקרטיה רוחנית, המסוגלים להבין זה את זה, לחדור איש ליצירת רעהו, וזו תהא „אירופה". אל מטרה זו חותר גם הקובץ הספרותי, Europe, של רומן רולן, ז׳ורז׳ דיהמל ויול רומן. „ז׳ן כריסטוף" של רומן רולן הוא הדוגמא לספרות אירופית. אך צפויה סכנה לספרות מעין זו, שבמובן אסתיטי תהיה חסרת קרקע מולדת, נעדרת אופי לאומי, וערכה האמנותי יופחת מתוך כך. וסכנה אחרת יש בה, שמא תיהפך למטיפה, שתהא כלי שרת לפוליטיקה או לסוציאליות. כאן לא רק התוכן עיקר אלא גם הצורה. לא הכל משיגים התמזגות זו. אנטול פרנס השיגה.

ו

טבעיות ומוסריות, חרות ומשמעת, אישיות וקבוצות, אלו הן שלש הסינתיזות התובעות הגשמה. זהו חלומם של כל בני־הנעורים בכל הארצות. המתוסים המוגשים כיום לעולם החדש טבועים כולם בחותם ההפלגה. נדרשת תמיד הכרעה רק מצד אחד, חתירה אל הקצה האחד. תקופתנו, להלכה לכל הפחות, היא תקופת הקיצוניות, ההליכה עד הסוף, תקופת עד־גמירא. מתוס המהפכה, מתוס היצרנות ללא שעור, מתוס ההתמלטות, מתוס הקדושה, מתוס הנעלם בתודעה. גבורי זמננו: לנין ההורס משטר חברתי, רימבו הבורח מעצמו, ייק נַשה המאבד עצמו לדעת, לינדברג המתנשא לשחקים עד גבול היכולת של האדם.

כדי להמנע ממאמצי־שוא בתוך חלל ריק נחוץ שווי־משקל, זאת אומרת משחק חפשי של כל כוחות האדם, שלכל יסודות החיים, המחשבה, חדוש, יצירה, אמביציה, תקוה, כל השוכן באדם, למן האלמנטים המינרליים והריאקציות החימיות שבגופו ועד ההתפרצויות המיסטיות ביותר, כל זה הוא האדם. ואת כל זה צריכה להביע האמנות. אך אמנות היא רוחניות, מחוץ לחומר, ורוחניות משמעה התפשטות והתעמקות, התרבותה של כמות הרוח המרחפת בקוסמוס, אם רוח זו משוטטת ומצפה להלקח שבי ולהשתפך אל תוך דפוסי התודעה האנושית ואם נאצלת היא מן האלהות, שהאדם חלק ממנה.

כל מה שנראה לנו מתפורר ונופל, בו בעצמו כבר טמון כוח ההתחדשות. בתחילת ההרס נעוצה ראשית הבנין, התמוטה היא סימן לתקומה.

בנימין כרמיה מנתח בדרך חקירתו כמה יצירות ספרותיות, שהוא רואה בהן סמוכין לדעותיו. יש לחלוק על כמה מהשקפותיו. הרי סוף־סוף לא בספרות העולם היא דן, כי אם רק בספרות צרפת, והנחותיו כאילו הן פסוקות לכל העולם. כמה מן התופעות הספרותיות האמורות כבר נתגלו בספרויות אחרות עוד לפני המלחמה. תורת פרויד, למשל, היתה מעין גלוי לצרפת הספרותית רק אחרי המלחמה, בעוד שבגרמניה ובשוייץ כבר הספיקה עד אז להשפיע על יצירות אמנותיות חשובות ועל הבקורת הספרותית. הרי אין זה ענין רק לפרק השנים שבין 1918 ל־1930, והמלחמה עצמה כלום אינה תוצאה של חרדה, פקפוק ויאוש קודמים לה, של עולם ינע מעצמו, שהגיע עד משבר, וסופו היה להתמוטט?

המסה של בנימין כרמיה מלאה רעיונות מפרים, המעוררים את המחשבה, המציגים בעיות חדשות להסתכלות ולהתעמקות. הרבה יש לנו ללמוד ממנה גם על המתהוה בספרותנו, אם כי זו רק בבואה חוורת מספרות העולם. בין המתוסים הגדולים המתרקמים עכשיו בעולם תופס מקום גם מתוס הגאולה שלנו, מתוס של חרות אישית ולאומית כאחת, מתוס של אדיאל אנושי, של העבר וההוה, של חדוש חיים ויצירה ובנין, גם בספרותנו מצלצלים הדי התמוטה, ומתוכם בוקעים פעמי התקומה.

סְפָרִים חֲדָשִׁים

(שוב הודו וגנדי)

מאת ר׳ בנימין

כמדומה, כי נסיעת מהטמה (רבנו? אדמו״ר?) גנדי לונדונה נחקקה בזכרון בני־הדור כמאורע מעורר השתוממות. החיים הם יותר מרומן, כמדומה, ששום דמיון של כותב־רומנים לא היה עלול ליצור דמות זו ששמה גנדי. אתה יכול להעריץ דמות זו, אתה יכול להרגיש ביחס אליה נגוד עצום. אך אין אתה יכול שלא להשתאות על פרק־חיים זה ששמו גנדי. הרי הוא. לכאורה, אותו „מלך־אביון" שבפיוט שלנו, שבשעה שאנו מגיעים לחרוז זה אנו סוגרים את הארון... והנה מבית־הסוהר יצא מלך־מסכן זה והוא נוסע למטרופולין של מלכות העולם כדי לשאת־ולתת על גורל המדינה. הוא, בא־הכות של המליונות הרעבים למחצה והאלמים למעלה ממחצה, נושא דברו על מדיניות מזוקקה ומצורפת הבנויה על „חוט־המשי של האהבה". האין כאן שירה נשגבה בתפיסה זו של מדיניות העולם? האין היא מזכירה את ה„גשר של נייר" באגדת המשיח שלנו? ואיך יקבלוה המאמינים ב„גשר של ברזל"? ובמה יגמר חזיון „השולחן העגול"? גנדי נשבע, כי לא ישוב אל נוו, אל „כולל הפרושים" (אַשְׁרַם בהודית) שבו הוא חי, זולת אם הודו תהא משוחררת משלטון זרים. הישוב שמה? הישוב אל שקו ותעניתו? אל בית־הסוהר? הרי זהו סוד המחזור בחייו: בית־הסוהר ומשא ומתן עם תקיפי־עולם, וחוזר חלילה. באפריקה הדרומית נערך החזון הזה לגבי הגורל סמוטב. הלז התעקש וכאילו נשבע, כי גנדי וסייעתו לא ישיגו את דרישתם, ולבסוף נכנע. ומה יהיה עתה בלונדון? אפשר הדבר, כי גנדי ישוב גם הפעם אל בית־הסוהר, אך איזה בטחון מקנן בלב, כי המדיניות הבנויה על „חוט המשי של האהבה", על „גשר של נייר", תנצח בסוף הסופים את זו של ברזל, חרב ותותחים...

כמה התרחב וכמה התקרב העולם. לפני שש־שבע שנים כתבתי מאמר גדול ב„התקופה" על גנדי. הייתי אז, כמדומה, הראשון שכתב עליו בעברית, שהכניסו לתוך העזרה שלנו. אך, אליבא דאמת, מה ידעתי אני אז, מה ידע אז כל העולם התרבותי על הודו ועל גנדי? והיום הננו, כמדומה, בתוך העולם הזה כמו בתוך ביתנו. אנו מכירים את הזרמים הרוחניים והמדיניים, אנו מכירים את האישים הפועלים. אנו מכירים גם בדיסוננסים. נהירין לנו שבילין דהודו יותר משבילי מדינות ידועות באירופה או באמריקה. כל זה נעשה בכוח שירתו של טגורי ובכח־הסבל של גנדי.

בן־ישראל הקשור בציון ומקראיה אי־אפשר שלא תתעורר בו קצת קנאה. הנה היו גם אצלנו אנשים מוסריים גדולים: א. ד. גורדון, ברנר, שלמה שילר. הנה היו וישנם גם אצלנו אנשים דתיים גדולים: קוק, בירנבוים ואחרים. יש לנו גם משוררים ופייטנים גדולים. ומדוע באה עתה בשורת־הנחמה לעולם מהרי הודו ולא מהרי ציון וירושלים? תורה זו על מדיניות „חוט־המשי של האהבה" הרי היא קרובה כל־כך לתורת ישעיהו ומיכה על כתות החרבות לאתים. ומדוע, אהה, בא ההמשך דוקא משם ולא מפה?

שאלה גדולה היא ותהי לשאלה.

שאלה היא. אך כשאתה קורא את השירה ההודית העתיקה (בתרגום אני ביזנט, אפשר להשיגה בשילינגים מועטים), הרי היא מתורצת במקצת. כיוצא בזה אם אתה קורא את „הודו" של פרץ הירשביין 1). זהו ספר טוב. הוא מכניסך לתוך תוכה של הודו. אפשר שהירשביין העמיד לעצמו שאלות ידועות ובקש תשובה עליהן. אך בקראי אתמול את 216 העמודים של הספר שכחתי את השאלות ואת התשובות ורק הייתי, אני הקורא, בעצמי בתוך תוכה של הודו. וזהו כחו של סופר־פייטן. בעמודים הטובים ביותר שבספר אין הוא כותב על הדברים, כי אם את הדברים. אין הוא להוט אחרי מספרים ואחרי עובדות היסטוריות, אף־על־פי שאין הוא מעלים עין גם מהם. אין הוא חוזר על פתחיהם של מוסדות ואישים רשמיים כדי לחקור את מצפוניהם (יש רק בקור בבית טגורי, אך בקור זה אינו שונה כמעט מבקור אחר. הוא חויה אישית־נפשית כשאר הבקורים). הוא בא לחיות בלתי־אמצעית בהודו. הוא בא לשאוף אויר זך, להסתכל בנוף זה. את אשר נכנס לחייו הוא דרך שאיפת־אויר זו ודרך מראה־עינים זה אותו הוא מנסה להעלות על הנייר. ומכיון שהוא אדם שכבר סבב פעמים את כדור הארץ הזאת, ומכיון שממילא הוא נזכר על כל צעד ושעל בכדומה לזה בסין ויפן וברזיל וארגנטינה (במקצת גם בעיירה היהודית שבמזרח־אירופה) ממילא יוצא שאין הוא מופתע ושבוי ומוקסם ומשוחד על־פי ראיה ראשונה. אדרבה, יש הרושם שהוא בא עם משפט קדום. הוא במזרח ולבו במערב ובמלחמות המערב ובהתקוממויותיו. הוא אינו משתעבד על נקלה לאויר ולנוף. אם יש כאן שאלה בספר זה, שהוא חוזר עליה בהכרה מדי פעם בפעם, הרי היא היחס שבין מזרח למערב, שאלת ההערכה והדרכים. מציין הדבר, כי עשרים העמודים החלשים ביותר הם הפרק על גנדי. כאן עומד הירשביין כאובד־עצות. הוא מסרס את תורתו, הוא שולל ממנו חיובים שישנם אצלו ומיחס לו חיובים שאינם אצלו. יש בכלל הרושם, כי הוא שומר על שלמות נפשו המערבית, שלא יבולע לה מצד הודו המזרחית. אבל עם כל אמצעי־זהירות אלו חודרים האויר והנוף אל נשמתו, אל כתיבתו, והם כאילו מתבטאים גם בספרו.

וזהו הקסם המיוחד אשר לספרו. המיוחד: באשר יש בו גם סממנים אחרים, שאינם קשורים דוקא בהודו. דרך משל: העמודים המוקדשים ליהואש, בהגיע אליו שם השמועה על מותו. וכיוצא בזה.

שבעה חדשים עשה הירשביין בהודו. היה זה אותו הזמן שגנדי נשתחרר מן המאסר ונדמה היה כאילו הוא מכתלק מן העבודה המדינית. היו אז ימי יאוש בהודו. הירשביין רצה לראות את הודו כמו שהיא. הוא עשה במקומות שונים. הוא ישב במלונים ופנסיונים. הוא התבונן לחיי ההמונים בערים ובכפרים. הוא ראה את ההמונים בעבודתם וברעבונם, בבתיהם ומקדשיהם. הוא לא העלים עין מן הדיסוננסים הקשים. עצם ההסתפקות במועט הנפרזה היא לו כעצם בגרון. והנה הנשואין המוקדמים והנה רבוי הגשים, ביחוד אצל בעלי דת מוחמד, והנה בכלל היחס לאשה, לאלמנה, גם לאלמנה המדומה, ביחוד אצל ההינדוסים, והנה היחס אל „הטמאים" והנה ענין ה„קסטות" ועוד כמה וכמה חטאים ועוונות ופשעים, שדבר אין להם עם שלטון הזרים, שנובעים מתוך תוכם של חיי־העם. את כל זה הוא רואה, נגד כל זה הוא מתקומם בלבו, אלא שעם כל זה הוא מרגיש שהוא עומד לפני תרבות עתיקה, לפני עם שומר סוד, לפני עם שאולי יש לו הזכות להעריך את אירופה ואמריקה כאפיזודות, אם גם הן נמשכות מספר אלפי שנים. דבר־מה יש בחיי ההמונים האלה שמכניע ומנצח...

הירשביין מתאר את הרגשת עמי־המזרח, החושבים שהם עולים במובן התרבותי על האירופי, שהוא בעיניהם „הרעבתנית מכל החיות אשר על פני האדמה". היפני כאילו אומר לאירופי: „אתה השתוקקת לתקוע את צפרניך גם בבשרנו ולא עלה בידך". הסיני כאילו אומר: „חטוף כמה שתוכל — תחנק בזה. אנו נבלה אותך כשם שבלינו

1) פרץ הירשביין. הודו. תרגם א. צ. גרינברג. הוצאת „מצפה". תל־אביב, תרצ״א.

אחרים". והנה ההודי עם קוי־פנים מעודנים כל־כך ועם אש חבויה ונסיון של דורות האצורים בעיניו. כבר מבחינה אסתיטית מרגיש הוא נועל כשהוא עומד ברי אמותיו של האירופי. הירשביין שאל הודים צעירים: האם אתם מבדילים בין אירופי לאירופי? וקבל תשובה. „לא, לעת עתה אין ביכלתנו להבחין בין לבן ללבן, כמו שקשה למתוח קו בין רעה אחת לשניה. בינינו מבדילים — מזרח ומערב". באותו מעמד קם הקטן שבחבורה, שנראה כחלש שביניהם, הושיט את ידו הימנית וצוה לחבריו לכופף אותה למטה. „ידו נשארה שלוחה בקו ישר, כמו מוט־פלדה, חמשה אנשיו נתלו בידו האחת, והוא נשאר עומד ישר, מרותק אל האדמה". והם אומרים: „זהו כח רצוננו, ולא הכוח הגופני נרידא. אנו לא היינו שולטים ברוטלית כאירופי, אלא היינו מפתחים בעולם את הרצון הטוב, שאינו נוגע אפילו בזבוב על הקיר".

הירשביין מטייל עם מספר תלמידים ותלמידות של טגורי. הם נכנסים לאותו אוהל מועד, שבו טגורי מדבר לפניהם אחת בשבוע על החיים ועל מטרת החיים. הנה אמרות אחדות:

— משוררנו מלמד אותנו להבין את עולמכם, כיצד עלינו להתקרב לעולם המערב.

— משוררנו אומר, שבלי התקרבות כזאת לא יקומו השלום והשלוה על פני האדמה.

— משוררנו אומר שאתם חכמים, אבל אין לכם ספוק במה שיש לכם, כי בודהא לא הגיע אף פעם אליכם.

— אצלכם אוכלים האנשים בעלי־חיים. הנכון הדבר, שאצלכם הורגים את הפרה המקודשת אצלנו?

— הנכון הדבר, שאתם מתכוננים להכריז מלחמה על כל עמי המזרח?

— נשיכם מדברות על ענינים, שאין אנו משיגות אותם, והן מביטות עלינו כמו שמביטים הגדולים על ילדים קטנים.

— אתם באמת מבוגרים מאתנו, הגם שהעם ההודי הוא עתיק־ימים מכם הרבה־הרבה.

הם מתחילים לנגן שיר של טגורי, שגם המנגינה שלו היא של טגורי. אחד מעיר:

„זאת היא המנגינה החביבה על משוררנו. עכשיו בודאי הוא ער ומקשיב".

והשני מוסיף:

„הוא אינו ישן גם בשעה שאפשר לחשוב שהוא ישן".

כזאת היא הודו.

(סוף יבוא)

„כּוֹבְשֵׁי הַבִּצָּה" בָּ„אֹהֶל"

בהצגה זו אמר ה„אוהל" לפתוח תקופה חדשה בהתפתחותו: להפך — מקץ שש שנים של עבודות הכנה וסטודיה — לתיאטרון בעל פרצוף מסויים. עלינו לבחון, איפוא, חוץ מעצם החזיון והצגתו, גם באיזו מדה עלה ביד ה„אוהל" חפצו זה. ביחוד, מאחר שלהצגה זו קדמה מעין הפגנה של פרסום ולחץ כלשהו על דעת הקהל מצד ידידי ה„אוהל" (הפגנה, אגב, שלא היתה נקיה, משום־מה, מקורטוב של הטלת־דופי ב„הבימה", כאילו זו האחרונה דוחקת את רגלי ה„אוהל", וכאילו יחס צודק ואובייקטיבי אינו עדיף, גם במקרים כאלה, מאותה אהבה המקלקלת את השורה...).

והנה מתוך החזיון הראשון לשורת החזיונות שבישר לנו ה„אוהל", מתברר, כי הרג׳יסור א. הלוי שם לו לקו־פרוגרמה חדש דוקא אותו עיקרון עצמו שנקטה בידה „הבימה" כהוראת־שעה. וכ„אינטרמצו" (עד שיגיע זמן המשכת מסורתה הרג׳יסורית, זו הקיבוצית־ריכוזית), כלומר: העיקרון של מתן חופש אישי לשחקן־היחיד. במה שנוגע לטפוס החזיון ותכנו, ממשיך ה„אוהל" גם כאן את הקו הקודם, הטנדנציוזי, שיותר משהוא מכוון כלפי חינוך־הצבור, יש בו מעין כוונה של מציאת־חן בעיני הצבור ומעין הסתגלות לאינטרסים שלו ולפסיכיקה שלו.

הגרם השנוי הזה, מקבוציות לאינדיבידואליות, להרים את המדרגה האמנותית של סטודיה זו, הרוצה להעשות כעת לתיאטרון מקצועי? מבחינה ידועה — כן! מדוע ובאיזה מובן? משום שבגבול היכולת המצומצמת של חבריה היה הלחץ של הרג׳יסור, לפי עניות דעתי, גורם לפגם ולא לשבח: החלש הכפות יכול לתת, כמיבן, עוד פחות מן החלש החפשי — החפשי לנפשו לחפש לו הזדמנות של בטוי או אפקט באשר תמצא ידו. ישנם שני מיני רג׳יסורה: האחד מבקש להוציא מן השחקן את המקסימום מאשר יש בקרבו, בשחקן זה; השני מבקש להכנים לתוכו את המקסימום מאשר הוא, הרג׳יסור, נושא בקרבו. א. ה ל ו י הוא רג׳יסור מטפוס שני זה. במדה שהוא מומחה לעיבוד חזיון ולסידור המחזה, להוצאה־לפועל טכנית, בקיצור — לביום, באותה מדה עצמה קצרה ידו בהדרכה ובכיוון של עצם ה מ ש ח ק. לפיכך מוטב להם לחברי ה„אוהל", שאינם לא קיינצים ולא מואיסים, מצד אחד, ואינם מחוסרי־כשרון מצד שני, כי בגבול יכלתם יהיו דוקא חפשים לנפשם ככל האפשר. זה יותר מעניין מבחינת הנסיון. והצגת „כובשי הבצה" תוכיח. הרג׳י נחוץ ביחוד לבינוניים, הגדולים והחלשים נותנים יותר בלי כל לחץ. ועוד: במקום שהגובה אינו גדול ביותר, שם דוקא רבוי־הגוונים עדיף, כי הוא „מציל את המצב" ומסיח את תשומת־לבו של הקהל מן הערך האמנותי הכללי אל הפרטים וחליפותיהם. השחקנים ב„כובשי הבצה" ניכרים היו הפעם היטב זה מזה, ולא התמזגו לגוש אחד, כדרכו של ה„אוהל" עד הנה: כמעט לכל אחד מן המשתתפים היה פרצוף נבדל משלו (ק ו נ ס ט נ ט י נ ר, פ ו פ ו ך וחלפי נתנו דמויות — אם כי לא טפוסים — מסוימות וממוזגות יפה, מבלי שהצטרכו לקרוא לעזרה את ההגזמה, ובתפקידים העיקריים היו נ ח ת ו מ י ו צ ח ו כ ל, אף־על־פי שהשתמשו בעיקר בדפוסים מהצגות „אוהל" הקודמות, שהם רגילים בהם, יותר חפשיים ואנושיים מאשר באותן ההצגות שבהן השתמשו בדפוסים אלה בראשונה („הרייגים", „R.U.R."), וכך גם ל. ד ג נ י ת, שממנה קויתי אמנם יותר בתפקיד ראשי זה, שהוא בעצם התפקיד היחידי בחזיון הנותן מקום למשחק פסיכולוגי. אפילו קסטילנץ החלשה זכתה למומנטים נאים אחדים. כמו בשעה שרחמיה נכמרים על הינר המסתאב במצוקתו האירוטית.

אפשר שרבוי־גוונים זה שבמימוש־התפקידים הוא שהציל את עצם המחזה, המחוסר כשהוא לעצמו חוט־שדרה דרמטי ואין בו לא פעולה קונקרטית, אשר מתוכו תתפתח הדרמטיות, ולא מלחמת אופי באופי או אופי בגורל. יש כאן אמנם מלחמת אינטרסין, אבל גם בה מכריעה התערבות כוח צדדי (הממשלה, הכסף: tout comme chez nous). אינני מכיר את החזיון של פרידריך וולף, אבל בעיבודו של א. הלוי הכוונה האופורטוניסטית מבצבצת בגלוי ואיחוי הקרעים נעשה בחוטים לבנים. למרות הצד החיובי שברבוי־הגוונים האישי האמור, שהוא אמנם חידוש לגבי רוח־„האוהל" הקולקטיביסטית, הרי צריך לומר את האמת, כי דפוסי־המשחק, גם בצורתם המשוחררת הזאת, לא באו להם לשחקני ה„אוהל" מלגו, מתוך תפיסה פנימית מקורית וחויה אמנותית חזקה, כי־אם מלבר גרידא, מתוך ברירה חיצונית בנוסחאות מן המוכן: לא בבחינת הבעת־פנים של אדם הנובעת ישר מתוך חיי־הנפש של הרגע, כי־אם בבחינת אדם הנכנס לחנות־בגדים ובורר לו את הלבוש המתאים לו יותר מכל הלבושים שיש לאל ידו לרכוש לו.

אפס ריקורד של מהירות־הכנה ושל עשית יש מאין ודאי יש כאן. כל הצגת „כובשי הבצה", החל מעצם התקנת המחזה וגומר בעצם המשחק, היא מין אימפרוביזציה שעלתה יפה למדי. בדיחה רוסית מספרת על חייל שבא לכפר לרגל שליחותו וביקש לסעוד את לבו. נכנס אצל כפרית אחת. „לאכול אין בביתי ולא כלום", אמרה לו זו. „האין אפילו מעט דייסא?". שאל החייל הרעב. „גם דייסא אין". „אם כן", אמר החייל, „שמא יש לך מסמר? אני יודע לבשל דייסא ממסמר" הדבר עורר את סקרנותה של האשה. נתנה לו מסמר. שפת החייל הזריז סיר מים ושם לתוכו את המסמר. „עכשיו תני לי רק מעט מלח, זה בודאי ימצא בביתך. ותראי איזו דייסא נפלאה אבשל!" נתנה לו קומץ מלח. „מעתה", הוסיף החייל, „שוב אין לי צורך אלא בחתיכת בצל, והיתה זאת דייסא הראויה לעלות על שולחן־מלכים". מילא, מצא גם פלח בצל. „אך אם רוצה את לטעום טעם גן־עדן ולאכול דייסא כאשר לא אכלת מימיך", הוסיף החייל עוד, „עליך לתת לי גם כזית שומן, או חתיכת בשר קטנה". מילא, החייל קבל גם שומן, גם בשר. „עכשיו", גיסה החייל את מזלו, „הדייסא כבר מוכנת כמעט לגמרי, אבל אם תשליכי לתוך הסיר מעט גריסין ותראי מה יצא!" הכפרית נתפתתה והדייסה קמה ונהיתה. החייל זרק את המסמר ואכל את הדייסא. חבל, כי א. הלוי השאיר את המסמר בתוך הדייסא... עוקץ הטנדנציה עמד, לי לפחות, כמסמר בגרון. אולם פרט לשגיאה זו יש דמיון בכל בין מעשה החייל והצגת ה„אוהל": אי־אפשר להגיד שזוהי סעודה, אבל אי־אפשר גם לומר שאין זה מאכל כלל. ישנם כל האינגרדיינטים, אך את מקום הפרוצם הטבעי לקחה ההערמה, ומשום כך אין זה מזון טבעי. ברור הוא, כי המזון הטוב, ובפרט המזון הרוחני, הוא זה שלהכנתו אין צורך ב„מסמר".

יעקב כופליביץ

בִּקֹּרֶת סְפָרִים

אמת, צחוק ומשחקים

ז. שניאור. לילדי ישראל. פריס תר״ץ. הוצאת „ועד־היובל".

אם השירה לקטנים אינה סתם מעשי־ילדות ושעשועי־שוא של גדולים המתוסרים כל תוכן ואחריות, אותה מלאכת־מרקחת של תמימות מלולית נבובה וממותקת, היורדת, כביכול, אל עולם מושגיהם של הילדים ומסבירה להם פנים של מאחזי־עינים; אם השירה לגיל ידוע לא מבוגר פירושה שירת־אמת כנהוג וכמקובל לכל הגילים, אלא שיש עודף ותוספת בין שורותיה, מתוך הצירופים שלה, קולותיה ובינתה האנושית העמוקה, המעניקים לה את הכוח להגיע גם לילדים — הרי קובץ שירים זה שלפנינו שי יקר הוא לספרות העברית לגדולים ולקטנים (מכיון שאין שתי רשויות) גם יחד.

בלבו של שניאור עלתה מחשבה פוריה מאד ומאירת עינים. הוא לא אמר להסתיר את נפשו לפני הפעוטות, לעקמה ולסגלה אליהם, לעשותה מין שניאור מיותר, ילדותי, רחוק מהויות העולם וכולו נופת־צופים, בשקול דעתו הבהירה ותנאמנה לו תמיד העריך כראוי את המגוחך ואת המזויף שבדמות מעושה זו ונרתע לאחור. הוא גם לא הקל ראש בקוראיו הקטנים ובמדת תפיסתם. הוא לא ראה כל צורך לרדת אליהם. לא לגרוע ולהמעיט שיעור קומתו, אלא להוסיף עליה ולמלאה. את כל היסודות שבאישיותו הפיוטית שבכל מקום אמר לצקת ולמזוג גם במקום זה.

„מִי הַכּוֹתֵב זֶה הַסֵּפֶר ?"

זֶה הַכּוֹתֵב — אָדָם שָׁחוֹר
וּבְשַׂעֲרוֹ זָרְקָה שֵׂיבָה,
אַךְ בִּלְבָבוֹ עוֹד מְרַקֵּד
אוֹר יַלְדוּתוֹ הַשּׁוֹבֵבָה.

וְהוּא יוֹדֵעַ: קְטַנִּים אַתֶּם,
וּבְקָדְקָדְכֶם מַעֲשִׂים גְּדוֹלִים.
— — — — —
מַהֵרוּ, רַד הַיּוֹם בִּשְׁבִילִי,
וּבִשְׁבִילְכֶם הִנֵּה עָלָה...

ראשית כל, אותה ידיעת העינים, הנאחזת תמיד בקטעי החיים ומזדיינת בכל כבדם וכנותם. לא מלים בלבד, או צרופיהן וזווגיהן, אלא פלחי יקום מפרכסים בתנועתם ובהשתנותם. לא בדיה חורת ותסרת־דם, אלא שלל־רשמים ורחשם הפנימי. גם כאן מפתיע אותנו שניאור ביכלתו הגדולה לסחוט את דם התמצית של אחת התופעות ולתתה לנו בכל האמת שבה, מתוך קביעת סימניה הטפוסיים. אבל כוח זה, אם הוא גם ממשש, מדייק וקולע תמיד אל הנקודה המרכזית, אין בו מבינתו של איש־המדע, אלא מזו של הפיטן, הסופגת אל תוכה קצב וניד ורחש פנימי, ותעודתם להשיב לרושם את חיוניותו הנצחית על כל שנוייה האפשריים.

לדוגמה אחת מרבות תאורה של להקת־יונים בשורות מספר:

מְשׁוֹטְטוֹת בַּחַמָּה
וּמְצַחֲקוֹת בָּרוּחַ
וְנוֹפְלוֹת כַּשֶּׁלֶג
עַל גַּגּוֹת לָנוּחַ.

וכמו תמיד לפנינו גם מלחמתם והתנגשותם של שני היסודות האלה. מצד אחד, הממוש, אותו חפץ אכזרי לשים מתחת כל ניב את היש הקיים והמציאותי, ומצד שני, אותו רחש שירי, תנועתם של הדברים והסעתם ממקום למקום שאין בהן אלא זרמת נפשו של המשורר, מגע־ידו המקסים ולהט נשימתו העצורה בהם. ואם מדה אחרונה זו ירדה על העליונה (ולא מתוך ההתרחקות מן המציאות, אלא מתוך טבילתה במעינות קסמים ואורות אלה), הרי שופע לנו שניאור שירת פלאים שאין בה פגימה ושהיא כל הימים במלואה.

מִי הִתִּיר רֶסֶן?... נִסְחַף סוּס
בֵּין גַּלֵּי־עָם נִרְעָשִׁים;
„הוֹי, תְּנָה וְאֶמְשׁוֹךְ! תְּנָה גַם לִי,
הוֹי, פַּנּוּ דֶרֶךְ, נָשִׁים!"

בְּעֶגְלַת־קָדְשׁוֹ נִרְתְּמוּ
יַקִּירֵי־עָם לִכְבוֹדוֹ;
וְכָל חָסִיד נִלְהָב דּוֹחֵף בָּהּ
בְּכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאֹדוֹ.

וְכַאֲשֶׁר יַעֲבֹר — רָן כָּל פֶּה
וּמְנַקְּשׁוֹת הָאֶצְבָּעוֹת:
„הַצַּדִּיק נוֹסֵעַ, הַצַּדִּיק בָּא,
הַצַּדִּיק עוֹשֶׂה־פְּלָאוֹת!"

אמת לירית זאת נתקלת בשירי שניאור, נבלעת ומוטמעת בהם ב„אור ילדותו השובבה", ביסוד הקונדסי, הפתו, המשובץ המצאות, הפתעות, גלגולים, כרכורים, לעג וצחוק רב, ודבר זה אינו אצלו (אם אינו מגדיש את הסאה) עוית של מות נטול רעיונות. כאן הוא מין סגולת ראיה שניה (ושניאור יודע יפה, שראיה זו היא בהחלט שניה במדרגה, ואם הראשונה נעדרת אין כל ערך גם לזו הבאה אחריה), זהירה ומדודה מאד בתוך כדי משובתה, ספוגה מדה וקצב כצעד

המחוללת על ראשי בהונות רגליה בתוך המעגל. אלא שאותה ראיה שניה, אשר שניאור עצמו מתארה לנו:

הַתַּרְנְגוֹל נִגַּשׁ
וּמַבִּיט בִּצְדִיָּה
בְּעֵינוֹ הָאַחַת
וְאַחַר בִּשְׁנִיָּה.

נתרככה ונתעדנה בשירי ילדים אלה. שפוך עליה חן המקום. שניאור עובר בעולם זה כאשף ואינו פוסק מהעביר לנגד עינינו את קסמיו ולהטיו, לחרשם בלי הרף, להרקיד את כל פרודותיהם מתוך דרדורי צחוק טעונים בינה והנאה של ממציא חריף ועליזות אנושית טהורה, המקבלת את המעוקם ואת הנלוז בלי כל תרעומת ושאינה יכולה לותר בשום אופן על ה„עז חרוכת הזקן בשעת התבערה הגדולה״.

אולם יש ורוח שובבה זו עם עקמומיותה ולעגה מסירה מעליה כמה לבושים של חומר ומתעלה במדרגתה ומגיעה לידי גובה של משחק. משחק דק ונבון וזך כקרן ירח מכסיפה. ולא לשעשע את הקטנים הוא בא. שניאור חורזו להנאתו הפיוטית. ואותו הצחוק הנזכר לעיל ישנו גם כאן, אבל הוא עצור מאד, מכוון למטרה אחרת, או נראה כחסר כל מטרה. ניטלו ממנו כל עיקרי העקיצה. הוא אינו מתגבש לגוף מוצק רב־צלעות, שבכל נקודת מגעו גם מקום דקירתו. כאן הוא נמתח לחוט של חן מזהיב ולוקח־לב.

מדות אלו, שיכולתי בהיקפה של רשימה זו רק לרמוז עליהן, אף כי מן הראוי הוא להאריך בהן ולפרטן, הרי הן ממדותיו של שירת שניאור בכל מקום. הוא שאמרתי (גם שניאור אומרו ב„הערות ובאורים״ שלו: „ספר שירים זה, על כל שש מחלקותיו, לא לגיל ידוע נועד: כי־אם לכל הגילים״): שניאור לא שנה טעמו בצאתו לפני הנוער. הוא נשאר נאמן לשירתו, שירה זו שהיתה תמיד — אמת, צחוק ומשחקים!

וכדי לצאת ידי חובת הפדגוגיה, הוצאתי לפועל נסיון דרדקאי אחד. אספתי ילדים בני שתים־עשרה וקראתי לפניהם משירים אלה, מכל סוגיהם. במאור עיניהם של שומעי הכרתי, כמה חדרו אל מעמקי לבם הרך. על שיר „הפרוש״ חזרתי שלש פעמים ולא אמרו די. קטנים אלה מצאו גם את כל התולשות ואת המקומות הפרוצים שבשירים אחדים. כשקראתי להם „כף המלאכה מבלי הרף טחה מחה עד הערב״, אמרה ילדה אחת: „חרוז זה של ביאליק הוא״ (דיהמל לא ידוע להם, אילו קראוהו היו מוצאים פה ושם גם עקבות השפעתו). הם שאל גם לעתים קרובות פירוש המלים: קדורנית, המשמן, שבת „בשלח״. אבל דבר זה לא מנע מהם להתענג על כל הטוב והיפה הצפונים בקובץ זה, למלא פיהם צחוק ולהתרגש כמוני, הגדול שבחבורתם, הקורא לפניהם.

ש. צ.

עשר שנות רדיפות

ל. צנציפר. עשר שנות רדיפות. מגלת הגזרות על התנועה הציונית ברוסיה הסובייטית (עם חמשים ואחד צלום). הוצאת הועדה ההיסטורית של ברית „קבוץ גלויות״. תל־אביב, תר״ץ.

„למתמידים על משמרתם הציונית מתוך יסורי הגיהנום שברוסיה הסובייטית, למתענים בבתי־הסוהר ובגלות, לזכר נשמות הגבורים שנפלו חללים במלחמת התחיה מקדיש את ספרו זה המחבר״. ואמנם הספר הזה יותר משהוא „מגלת הגזרות על התנועה הציונית ברוסיה הסובייטית״ הוא ספר הגבורה והתפארה, לשבחו של המחבר יצוין, שאינו משתדל כלל להבליט את הצד ההירואי שבענין הנידון, ושבאובייקטיביות גמורה הוא מרצה לנו את קורות הציוניות ברוסיה במשך עשר שנים (1919—1929). „מהפכת פברואר שחררה את הכחות היוצרים והכונים שבאומה במלואם, והתנועה הלאומית הציונית, שקצרי־ראות נבאו לה חדלון גמור עם הנתן האמנסיפציה האזרחית, התרוממה למדרגה של כוח יצירה שגיא, שלא שערו אפילו גדולי האופטימיסטים שבנו״. התרוממות־הרוח שבתקופה ההיא חזקה אחרי־כן את ידי הלוחמים ונתנה להם כוח להתגבר על המכשולים הקשים ביותר מתוך בטחון גמור בשנוי המצב לטובת התחיה הלאומית. הנוער, שלא הספיק להשתתף בעצמו בעבודה המעשית של הימים ההם, שאב אחר־כך מתוך זכרונותיו על ההתעוררות הכבירה הזאת עצמה ואון לעבודה חשאית מתמדת מתוך מסירות־נפש, כדי להציל את שריד היהדות המדוכאה מכליון ההתבוללות ולשמור על הניצוץ הלאומי האחרון. ובשם האידיאלים האלה נמשכת עד היום ברוסיה הסובייטית עבודת קודש זו. אין מספר לעקדות הנערכות על מזבח הרעיון הלאומי, אלפי חברים הערו את נפשם לענויים שאין דוגמתם, בדגלם ברעיון התחיה של העם העברי״.

בכמה פרקים מלאי־ענין מעביר לפנינו המחבר את המלחמה הקשה והנואשה של נאמני הרעיון הציוני; את תחבולות הדיפלומטיה הסובייטית להעלים מעיני הצבור העולמי את השפטים האכזריים, שהממשלה עושה בתנועה הציונית; את התפקיד שממלאה היבסקציה במלחמת־מצוה עם התנועה הלאומית. אף כי המחבר מדגיש, כי „דרך היבסקציה היא דרך הממשלה הסובייטית, עוון היבסקציה הוא גם עוון הממשלה ואשמתה״ — ברור למדי, כי אלמלא היבסקציה לא היו הרדיפות על הציוניות בארץ הסובייטים מגיעות לאכזריות איומה שכזו. מתוך תאורי הרדיפות על הציוניות מתבלטים לפנינו פה ושם שרטוטים חיים ונאמנים של ההוי הסובייטי בכלל, והרבה הרבה מחשבות מרות מתעוררות בלב הקורא למראה כל הנעשה בארץ השויון והחופש... מזעזעים את הנפש הפרקים „ענויי הגוף ויסורי הנפש״, „בארץ גזרה״ ועוד, אך ביחוד מתפלץ הלב למקרא תאורי האינקויזיציה הרוחנית של ג. פ. או. „אי־אפשר שלא להדגיש שהמזוהם בכל מעשי הכפיה מצד הג. פ. או. — הנסיון להביא את הנאסר לידי ירידה מוסרית ולהכשילו במגונה שבמדות, בפרובוקציה, — הוא נתעב ביותר בשעה, שהוא נוגע בנשמה העדינה של הנוער, שלא הגיע לבגרות, ודם קרבנות טרגיים נזרק לרוב על מזבח ההתנוונות המוסרית, שבה הרעילה ממשלת זדון הרבה צעירים אומללים, שמזלם הרע גרם להם לנפול בידיה״. מה נורא הספור על ברתה לוין, בת השש־עשרה! החוקר הצליח להוציא מפיה, בזמן שהיתה אפסת־אונים משביתת הרעב, שמות חברים אחדים העובדים בתנועה, אבל לאחר שיצאה ממאסרה הזהירה את החברים על המאסרים העתידים להיות בעטיה, התודתה לפניהם על מעשיה, שעשתה מאונס, ולמחרת היום הפילה את עצמה לנהר וטבעה. והנה גם סיבה דרנובסקה, בת השמונה־עשרה, שלאחר שמסרה מודעה על הסתלקותה מעבודה ציונית הפילה את עצמה מהדיוטה הרביעית. ועוד ועוד ואף־על־פי־כן „עוד כיום ממשיכים בעמקי המחתרת את עבודתם הציונית הרבה אלפים של בחורים ובחורות מישראל, המאוחדים אתנו באידיאל אחד ובשאיפה אחת. צרה ומחניקה המחתרת וכל ידיעה קצרה המבשרת לעובדים בה כיבוש חדש בבנין ארץ־ישראל או נצחון חדש של הציוניות משיבה את נפשם כבשורת שלום ומגיהה את חשכם״. אבל אל לנו להשלות את נפשנו! תנאי העבודה הציונית הולכים וקשים מיום ליום ונעשים כמעט בלתי־אפשריים. „בשנים האחרונות נשתנו לרעה גם התנאים המוסריים לעבודה במחתרת. עכשיו הם נוראים ממש!!! עוד תמול שלשום היינו עדי ראיה, כיצד איים האב על בנו, שיגרשהו מביתו על אשר נתפש ל„קומסומול״ או ל„פיונרים״, אבל בזמן האחרון נתרבו המקרים, שההורים דוחפים בידיהם את בניהם עולי־הימים לתוך תהום הטמיעה, מפני שאינם רואים לצאצאיהם שום דרך אחרת להסתדר בחיים בתוך המצוקה, אשר שתה עליהם סביב. ההורים החוששים לרדיפות מצפינים בזמן האחרון את ילדיהם מפני „השומר הצעיר״, בידעם שאחרי תקופה קצרה של עבודה לאומית עתיד ילדם לנפול בידי הג. פ. או. אפילו מבול האנטישמיות שנתך על היהדות הרוסית אין בו כדי להפסיק את מהלך ההתבוללות... ורק התנועה הציונית שבמחתרת חוסמת במדת־מה את זרם ההתבוללות...״

ספרו המצוין של מר צנציפר יספיק בלי ספק חומר רב־ערך להיסטוריון העתיד לבוא: משוררים ישאבו ממנו משא וחזון לתאור גבורתו ותפארתו של

הנוער העברי ברוסיה, העומד גלמוד על משמרתו, מִשמרת הקודש, במערכה הקשה והנואשה שאין כמוה לטרגיות ולהוד; ואולם בלב כולנו, לב כל הקוראים, יעורר מוסר־כליות צורב על שהסחנו כמעט את דעתנו מהשרידים האמיצים, הנלחמים את מלחמתם־מלחמתנו בתנאים לא־אנושיים, על שעזבנום לנפשם...

ד. ש.

״הושענות״

(הערה)

מי בישראל לא ידע מהי ״הושענא״?! הלא היא ה ע ר ב ה שבלולב, היא הערבה שחובטים אותה ביום הושענא רבא (או יותר נכון, כמו שאמרו חז״ל סתם, ביום הושענא). וכן אתה מוצא במלון המצוי בידי כולנו, בגרזובסקי־ילין: הושענא, ענף עץ ערבה שבאגודת הלולב בסיכות.

ואולם אם יספר לך אחד מאחינו ב נ י ת י מ ן על ה״הושענא״, או, כפי שהם נוהגים לקצר, ה״שענה״, קניתה, הדורה והתקנתה, יקשה עליך לכוון את המסופר למציאות — עד שאתה עומד על המובן האמתי של המלה אצלם. ה״ה ו ש ע נ א״ ש ל ה ם ה י א ה״ל ו ל ב״ ש ל נ ו בשתי הוראותיו, אחת, כל האגודה שאנו נוטלים אותה בסוכות, ושנית, הלולב, כף־התמרים בעצמה. אפילו המוסלם שבצנעא הבירה יקרא לדקל־הרים, שאין לו ממנו תועלת אלא במכרו את כפותיו ליהודי: שענא; ״כמה ש ע א נ י ן דרושים לך?״

חזקה על אחינו בני תימן שלגבינו — ה מ ק ו ר י ו ת א ת ם. ואכן מי שקורא את הפרק השלישי של מסכת סוכה בלי משפט קדום, צריך להודות, שאין פרוש ״הושענא״ שם אלא א ג ו ד ת ה ל ו ל ב; למשל: ״מגדלי הושענא״ = אוגדי הלולב (ל״ז, ע״א), ״לא לינקוט אינש הושענא״ = לא יטול אדם את הלולב (שם), ״לא לדוץ אינש לולב בהושענא״ = אל יתחב אדם את הלולב לתוך האגודה (שם, ע״ב), וגם רש״י, שחי בצרפת בתקופה שבה היה השמוש הושענא = ערבה כבר קבוע שם, כותב לפי חומו כלשון הגמרא: ״תקנו הדס לאגד בהן להושענא״ (ל, ע״א ועוד).

מן המנהג הקדמון והכללי לקרוא את אגודת הלולב ״הושענא״, התיחד השמוש בשם זה בשביל אחד משלשת המינים הנאגדים. מוזר ומענין מאד, שבבבל קראו כך את ה ה ד ס, כמו שמתבאר בעליל מן הסוגיה בסוכה (ל, ול״א); מי שיכתוב בעתיד את ההיסטוריה הקולטית של הצמח הזה, יצטרך לשים לב לעובדה הזאת. ואולם את ה ע ר ב ה ל א קראו לכאורה ״הושענא״ בזמן התלמוד, לא בבבל ולא בארץ־ישראל (חילפא גילא כשר להושענא — סוכה ל״ד, ע״א — יש לתרגם: מין פלוני של ערבה כשר לאגודת הלולב). שמוש זה נגזר מ״יום הושענה (רבא)״, שסימנו הבולט ביותר בשביל היהודי הגלותי היה רעש חבוט החריות שבו. טבעי וקרוב ביותר הוא מנהג התימנים הקוראים, כאמור, ללולב, ל כ ף ה ת מ ר י ם, הושענא. הלא הוא החלק הבולט ביותר באגודה, ועל־כן מכנים אנו בשם לולב גם אותה.

ושוב אתה תוהה בשמעך את התימני מדבר על ״ה ד מ י ו ן״ וכונתו ל א ת ר ו ג, מפני שלאתרוג יש דמיון ל ו ל ב (כמו שדרשו החכמים בתנחומא פרשת אמור כ״ח על הפסוק ולקחתם לכם ועוד בשאר מקומות). כל אלה מראים מה כחה של לשון ח י ה ומה מוזרים דרכיה.

ש. ד. גויטיין

פְּרֶט

גבורי ״אנה קרנינה״

באבטוביאוגרפיה שלו, שהוציא עכשיו באנגלית, מספר נ. ו. צ׳ריקוב על־דבר הגבורים של ״אנה קרנינה״:

״בין המתנדבים שעזבו את מוסקבה בקיץ שנת 1876 בצאתם למלחמה על סרביה, מנה הגרף טולסטוי את ורונסקי, הגבור של הרומן המהולל שלו ״אנה קרנינה״. מכיון שהדבר התרחש לפני יותר מחמשים שנה, חושבני, כי רשאי אני לספר את המאורע האמתי, שעליו מיוסד הרומן. את שניהם הכרתי פנים, את ״ורונסקי״ ואת ״קרנין״, ורק מקרה היה הדבר שלא נזדמנתי עם ״אנה״. את ה״אובולנסקים״ ואת ה״טשרבצקים״, שאותם מתאר טולסטוי ברומן שלו, מצאתי עוד במוסקבה, במקום שהתגורר גם טולסטוי עם משפחתו. הם גרו ברובע מרוחק, מקום שהיו יושבים רק יחידי־סגולה, או אנשים שנתגלגלו לשם בתנאים מיוחדים. החלקלקה בגן הזואולוגי, מקום שם נפגשו קיטי ולוין, לא נשתנתה מאומה, אלא שהיתה פחות מקובלת.

לפי המסופר ברומן של טולסטוי נזדמן קצין־פרשים נכבד ממוסקבה עם אנה קרנינה, אשתו של ביורוקרט פטרבורגי בא בימים, אשה חכמה ומקסימה ביפיה העדין, ונפשו נקשרה בנפשה. אף לב האשה הלך שבי אחר הקצין. לאחר מקרה מרגיז בשעת מרוץ־הסוסים בצרסקויה סילו ולאחר נסיון של אבוד עצמו לדעת מצד ורונסקי, הוא בורח עם אנה. אי־אפשר להם להתקשר בקשר של נשואין, מכיון שקרנין מסרב, מתוך נמוקים דתיים, לתת לה גט־פטורין. הוא, לוקח לו את בנה הקטן של אנה; בינתים נולדה בת לאנה ולורונסקי. לבסוף קצה נפשו של ורונסקי, שהתפטר מן הצבא, בחיי־בטלה, ואולי גם באנה. היא חושדת בו, שהוא נושא את נפשו לבוא בברית־נשואין עם נערה צעירה מסביבת מוסקבה, שאותה הוא מבקר לעתים קרובות. היא הולכת אל בית־הנתיבות שמשם רגיל ורונסקי לנסוע, ומשליכה את עצמה תחת גלגלי רכבת עוברת.

ספור־המעשה של ״ורונסקי״ ו״אנה״ כשלעצמו מתאים אל המציאות, אולם התנאים החיצוניים שונו כל־כך, שאת הגבור והגבורה אין להכיר כמעט. אני יודע, כי הדבר התרחש לא בתוך החברה הצבאית או הביורוקרטית שבפטרבורג, אלא במקום אחר, בין שני דיפלומטים רוסיים. אף כיום איני מרשה לעצמי לקרוא בשמות הנפשות הפועלות של דרמה זו, אף־על־פי ש״ורונסקי״ ו״קרנין״ אינם זה כבר בחיים. אך יתכן, כי ״אנה״ עודנה בחיים, מכל מקום חיה עוד כיום בתם של ״אנה״ ו״ורונסקי״. את ״ורונסקי״ הכרתי לדעת בשנת 1881, בשעה ששהה בחופשתו בפטרבורג. הוא הצליח מאד בקריירה שלו. הוא היה איש צעיר, בעל זקן שחור, גבה־קומה ויפה־מראה, איש רב־כשרונות, פקח ואינטליגנטי בדרך כלל, אך קל־דעת במקצת. ״אנה״ לא השליכה את עצמה תחת גלגלי הרכבת, אלא הזנעתה בקשר בלתי־חוקי עם ״ורונסקי״, עד ש״קרנין״ הסכים סוף־סוף לתת לה גט. החופה נערכה אז בכנסיה רוסית בחוץ־לארץ, בשעה ש״ורונסקי״ עמד בראש משלחת דיפלומטית. בפעם האחרונה פגשתיו בשנת 1887, בשעת ארוחת־בוקר בבית הצירות הרוסית בפריז. גבורו של טולסטוי היה אז איש זקן, בעל שערות שיבה, גס ובעל אמונות תפלות. הוא סרב בהחלט ליסב לשולחן בתור השלשה־עשר במספר: היה מן ההכרח להזמין ברגע האחרון את אשתו של אחד ממזכירי המשלחת, מה שגרם לאיחור של חצי־שעה. ואולם ״ורונסקי״ הבטיח אז לעצמו את הסרט הכחול של דיפלומט לכל ימי חייו.

אך ״קרנין״ מצדו, לאחר שאבדה לו ״אנה״, הסתלק מכהונתו הדיפלומטית ונעשה למושל באחת מערי־השדה. רבים מקוראיו של טולסטוי בקשו למצוא דמיון ידוע בין ״קרנין״ ובין פובידונוסצב, ראש הסינוד הקדוש והרוח הרעה, הריאקציונית, של אלכסנדר השלישי. כיון שנדויו של טולסטוי מן הכנסיה הרוסית נעשה על־ידי פובידונוסצב, נטו לחשוב, כי טולסטוי תאר בכונה את גבורו בקוים נלעגים ובאהבה אומללה. ״קרנין״ האמתי דמה לפובידונוסצב, שאף אותו הכרתי פנים, רק במדה שהיה בימי־נעוריו גבה־קומה ודק־גו כמוהו.

״קרנין״ היה בעל רגש רליגיוזי עמוק, איש חביב על הבריות, אציל־רוח ואוהב־ילדים. בנו נשאר בביתו, כמסופר אצל טולסטוי, ושמש אחר־כך בשרות

אזרחית באחת מערי־השדה. אך בחיי קרנין ובלבו לא היו ל„אגה" חליפין לעולם. אוהב היה לכנס בביתו פעם בשבוע, ביום שלישי, את בעלי־הכשרונות הצעירים שבפטרבורג והיה מסייע לרבים מהם לפתח את כשרונותיהם במדע ובאמנות. הוא מת זקן ושבע ימים כסינטור מכובד.

מלקט

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

נשף לזכר ברנר. אגודת הסופרים העברים בא"י עורכת ביום ג' של חול־המועד סוכות, בשעה 9 בערב, באולם „אוהל־שם" נשף ספרותי גדול לזכר י. ח. ברנר, בהשתתפות הסופרים: י. בורלא, א. ברש, פ. לחובר, י. ליכטנבום, י. פיכמן, ש. צמח, יעקב רבינוביץ וד. שמעונוביץ.

כרטיסים במחיר 20 מא"י ימכרו, החל מיום א' במשרד ה„מאזנים", רח' מונטיפיורי 32, ולפני פתיחת הנשף בקופה.

ספר שירים חדש של ז. שניאור. בפריז יצא ספר שירים חדש של ז. שניאור (הוא יצא בסוף שנת תר"ץ והוצא עכשיו לשוק־הספרים): „לילדי ישראל", המחולק לשש מחלקות (כל מחלקה ומחלקה עתידה לצאת בקרוב גם בחוברת מיוחדת): א. בעלי־חיים; ב. ליבלי מספר; ג. בבית ובחוץ; ד. זמנים ומועדים; ה. אגדות; ו. משחקים. בסוף הספר הוסיף המשורר הערות ובאורים לשירים.

שירי שמעון גינזבורג. בהוצאת „אחים" על־יד „דביר" יצא ספר שיריו של שמעון גינזבורג בשם „שירים ופואימות". הספר מכיל את מבחר שיריו, פואימותיו ותרגומיו של המשורר.

„המדע וההפותיזה" של פואנקרה בעברית. ועד היובל להוצאת כתבי־היד של המלומד יחיאל גרינפלד הוציא בתל־אביב כספר ראשון את התרגום של הספר המופתי „המדע וההפותיזה" מאת אנרי פואנקרה, מאלה שתורתם היא מבוא לתורת איינשטיין. הספר תורגם בידי גרינפלד מן המקור בשפה קלה ושוטפת.

תערוכת קסנוגי. ביום א', ב' סכות תרצ"ב (27.9.31) בשעה 7 בערב תפתח בתל־אביב בבית ה' ליבוויץ, ר' ביאליק 20, תערוכת תמונות של הצייר יוסף קסנוגי. התערוכה תהיה פתוחה מארבע עד תשע בערב עד יום 11.10.31.

קתדרה לעברית באוניברסיטה של וילנה. כפי שמודיעים מוילנה עומדת להוסד בימי הסתו הבא קתדרה לעברית באוניברסיטה הפולנית.

כרוניקה כללית

סופר צעיר זוכה בפרס. רייגולד, סופר אמריקני צעיר, כבן עשרים ושמונה שנה כתב ספור בשם „האחים במערב" וזכה בפרס בן עשרת אלפים דולר של אחת ההוצאות האמריקניות.

ד'אנונציו מונע פרסום ביאוגרפיה שלו. הסופר הצרפתי הידוע פרדריקו נרדלי חיבר ביאוגרפיה של ד'אנונציו. הביאוגרפיה כתובה בדרך כלל מתוך יחס של חבה ובהערצה למשורר האיטלקי, — רק פה ושם הרשה המחבר לעצמו לבקר את ד'אנונציו בצורה נוחה למדי. והערות בקרתיות אלו הרגיזו את ד'אנונציו במדה זו, ששלח מיד אגרת אל מוסוליני בדרישה לאסור את פרסומה של הביאוגרפיה הזאת, שכבר תורגמה לאיטלקית, בכל איטליה כולה. מוסוליני מלא כרגע את מבוקשו של ד'אנונציו והטיל חרם על ספרו של נרדלי.

אלזה לסקר שילר מחברת דרמה. המשוררת הידועה אלזה לסקר שילר, שחברה כבר פעם דרמה בשם Die Wupper, כתבה עכשיו דרמה חדשה בשם „ארתור ארונימוס ואבותיו". את הדרמה הזאת יעלה על הבימה אחד התיאטרונים שבברלין.

283 אלף דולר לפרסים ספרות ואמנות. לינדון דנקס, סגן־הנשיא של „ריגל סילור קומפני" באמריקה, שמת זה לא כבר, הניח בירושה סך 283.000 דולר לטובת הספרות והאמנות. מסכום זה ינתנו מדי שנה בשנה שלושה פרסים בעד היצירות הטובות ביותר בפרוזה, בדרמה ובקומפוזיציה מוסיקלית. השופטים להקצבת הפרסים יהיו מבקרי ארבעת העתונים: „טימס", „הרולד טריבון" „סון" ו„אמריקן".

אסור על רימרק והמסון באירלנד. הצנזור של אירלנד הטיל חרם על ספרו של רימרק „בחזרה" ועל ספרו של המסון „הנוודים".

כתבי שבצ׳נקו. האקדמיה האוקראינית בקיוב נגשה להוציא את כל כתבי המשורר האוקראיני שבצ׳נקו. שני כרכים יצאו כבר לאור. בג׳ניבה נמצא האוריגינל ממכתבו של שבצ׳נקו אל הנסיכה ברברה רפנין, שעד עכשיו היה ידוע רק על־פי העתקה בלבד.

לפסגת ההצלחה של הספרות היפה בסקנדינביה זכה בעונה הקודמת ספורה של הסופרת הנורבגית זיגריד בואו, שנקרא בשם „אנו ההולכות דרך המבואות הצרדיים״. במשך חצי שנה נמכרו מהספר הזה ארבעים ושלשה אלף אכסמפלרים.

שירים בלתי־ידועים של הופמנסתל. השבועון „קרונה״ פרסם שירים בלתי־ידועים מעזבונו של הוגו פון הופמנסתל.

הויפטמן לכבוד גיתה. בחגיגות שתערכנה בהידלברג, לרגל מלאת מאה שנה למות גיתה, בשנת 1932, ישא נאום גירהרט הויפטמן.

גיתה בלי מחסה. בית־הנכאת על שם גיתה, הנמצא בפרנקפורט ע״נ מיין, צר מהכיל את כל דברי־המזכרת של המשורר. עתה הקדישה עירית פרנקפורט לתכלית זו שלשה בתים, הנמצאים בקרבת בית־הנכאת, וכך יתכן שבשנת 1932 תהיה חגיגת הפתיחה של הבנין החדש. לפי שעה חסרים עוד האמצעים לשם בדק הבתים הללו.

סוין הדין הכין לדפוס שני ספרים על־דבר החקירות החדשות, שנעשו באסיה התיכונה.

הספר הראשון, שפרסמה „האגודה הבין־לאומית של מעריצי הגל״ הוא דין וחשבון של ועידת ההגליסטים, שהיתה בהאג באפריל שנת 1930. בדין וחשבון מסופר על־דבר התנועה ההגליאנית שבכל ארצות העולם. כמו כן הובאה בו הרצאה בשם „הגל כפילוסוף החופש״. מטרת האגודה היא לא רק חקירת יצירותיו של הגל, אלא בסוס הפילוסופיה כ„ראש המרעים״.

ספרים שנתקבלו:

I. ספרות יפה מקורית:

שמעון גינזבורג. שירים ופואימות. הוצאת „אחים״ על־יד „דביר״ תל־אביב, תרצ״א. שמ״ח עמ׳.

II. ספרות ילדים:

ז. שניאור. לילדי ישראל. פריס תר״ץ. הוצאת „יעד היובל״. רכ״ד עמ׳

III. ספרי מדע:

פ. לחובר. תולדות הספרות העברית החדשה. ספר שלישי. מימי התעוררות הרעיון הלאומי בישראל עד ימינו. חלק שני. הוצאת „דביר״. תל־אביב תרצ״ב. 221 עמ׳.

הנרי פואנקרה. המדע וההפותיזה. בתרגום יחיאל גרינפלד עם רשימת מונחים בסוף הספר. תל־אביב, תרצ״א. 163 עמ׳.

IV. ספרי למוד:

י. פ. הורבין. גיאוגרפיה כלכלית. תרגם מאנגלית ד. הורביץ. הוצאת הקואופרטיב „השומר המרכזי״ ורשה, תרצ״ב. 150 עמ׳.

V. שונות:

מדרשה להשתלמות, ע״י בית־ספר „ספרא״ בתל־אביב. תל־אביב תרצ״ב. 15 עמ׳.

העורך האחראי: ש. צמח

אַל תְּאַחֲרוּ אֶת הַמּוֹעֵד,
עוֹד לִפְנֵיכֶם חוֹל הַמּוֹעֵד,
וְלֹא רְחוֹקִים עוֹד הַיָּמִים,
יְמֵי סְתָו וּגְשָׁמִים —

הצטיידו בנעלים מתוצרת הארץ

נעלי „כתר-יצחק הוז"

שאינן נופלות בטיבן וביפין
מנעלי חוץ לארץ
ועוד עולות עליהן
בחזקן ובהתאמתן לתנאי הארץ

• א... חדשות •
במחי... כאחריות מלאה

תעשית נעלי „כתר - יצחק הוז"
• נתונה להשגחת מומחה מיוחד •

אין אדם מקיים מצות „תוצרת הארץ" עד שהוא דש אותה ב... ממ...
„כתר - ...

מפעל תע... הפקדו...
בנור... לא"י

של הלואה וסכ... שלים
ושל הלואה ו... יפו—תל-אביב

ב...

28 לספטמבר 1931 (י"ז תשרי תרצ"ב) ב...
של הלואה וחסכון ירושלים תתקיים

חלוקות הפרסים

לפי התכנית דלקמן:

1	— — — —	100 לא"...
1	— — — —	25 "
10	כל אחד 10 לא"י	100 "

הזכות ליהנות מחלוקת הפרסים לכל בעל תעודה, שתשלו...
יהיו בסדר.

כתו.

„הסנה"

חברה ארץ-ישראלית לאחריות בע"מ

הבראה ברמת רחל

המעונינים מתבקשים להרשם

במשרד הראשי של חברת „הסנה"
(תל-אביב אלנבי 59)

למחזור ד' שמתחיל ביום ה' כ"ז תשרי (8.10.31)

ילדים אינם מתקבלים, כמו כן אלה שזקוקים לדיאטה מיוחדת.

הכרחית תעודת רופא.

יתר הפרטים יקבלו במשרד.

המחיר ליום 190 מא"י

(במחזור ג' אין מקומות פנויים.)

№ 22 (122)

שנה שלישית

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
כב
(קכב)

תל־אביב
כ"ז בתשרי
תרצ"ב

Tel-Aviv
October 8
1931

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ־ישראל: לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י	עמוד שלם — 5 לא"י; חצי עמוד — 2.750 לא"י; רבע עמוד — 1.500 לא"י; 1/8 עמוד — 800 מ.; 1/16 עמוד — 500 מא"י.
בחוץ־לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים	למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ"ל לפי ההסכם עם ההנהלה.
מחיר גליון בודד — בארץ־ישראל 20 מא"י; בחו"ל 12 סנט	המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, כ״ז בתשרי, תרצ״ב | גליון כ״ב (קכ״ב)

עַל הַנּוֹף

מאת יעקב פיכמן

כל אחד נושא בקרבו געגועים על נוף אחד מופלא, נוף מכורתו, ואם גם לא ראהו מעולם. חלום האדם הוא, המחלחל בדמו כל ימיו, כדמות האשה האחת, כצבע העולם וכנגון העולם היחידי, שאליהם הוא נכסף כל חייו ואשר אותם יבקש, ואותם גם ימצא באלפי גלגולים כמעט בכל אשר יזדמן לו. האושר הגדול, אשר לבנו ימלא למראה נוף, מקורו לא בזה שנתגלה לפנינו ברגע זה בלבד, כי אם־במה שנרקם בקרבנו מאז ומעולם, שאנו נושאים את דמיתו בקרבנו מאז ומעולם. בגלותנו את הנוף, אנו מגלים את עצמנו — את מולדתנו הנפשית, את מקור מחצבתנו. זהו סוד הריתמוס שבדמנו, אותו צירוף של צבעים שאליהם תכלה נפשנו כל ימיה, ואותם לא תשבע לעולם. ירושת אבות הוא או אותו הרכב שברוח, הנטוע בקרבנו מטע קוסמי, נצחי, ושבו גלום האופי. הכל עשוי אדם להחליף, – ולא את נוף נפשו. במדה שתכונת אדם עזה יותר, עמוקה יותר, בה במדה הוא נאמן יותר לנופו, לשורש הויתו.

*

השגת הנוף אינה, כפי שסוברים רבים*), דוקא פרי התרשמות ממושכה, הסתכלות רבת ימים: היא אינה פרי למוד, כי־אם, קודם כל, פרי גלוי. היא דורשת שעת־הכושר, הזדמנות מוצלחת, שפעמים אינה חוזרת עוד לעולם. הסתכלות מרובה אינה מקלקלת, כמובן, אבל גם היא אינה אלא ממלאה, משלימה,— אינה אלא אמצעי מסייע. לא מרבוי פגישות עם אדם אנו עומדים על טיבו. יש שאנו נתקלים במי־שהוא פעמים אין מספר, בלי להכיר אותו, ויום אחד הוא מתגלה פתאֹם כולו לפנינו. לא הוא ולא אנו נעשינו אחרים, כי־אם גם הוא, גם אנו הוכשרנו אותה שעה ל„גלוי" זה. אל כל גלוי עלינו לצרף תמיד הכשרה זו לקליטה נאמנה בעיקר מצדנו.

גם הנוף לא בכל שעה מגלה את מהותו. גם על פניו נתון המסוה של יום־יום, כמו על פני אדם. מכל מקום, לא תמיד אנו מסוגלים לקלוט את מהותו. כל קליטת נוף אמתית אינה אלא תוצאה של פגישה מוצלחת אחת, שאליה מצטרפות כל אלו שהיו לפניה ולאחריה. אין אדם מתרשם, כמובן, רק פעם אחת, אבל יש התרשמות אחת, שהיא המכרעת. שהיא הממשיכה את הגוון הראשי, וממנו קוים יוצאים לכל התרשמות אחרת. מי שלא ראה דבר ראִיה יחידה, לא ראה אלא את קליפתו.

ברור, איפוא, שלא תמיד נגלה את הריתמוס היסודי, את הרעיון המרוכז באיזה נוף דוקא לאחר הסתכלות רבה. פעמים דוקא ההסתכלות הממושכה מוחקת ומטשטשת. ועלינו להתאמץ אחר־כך התאמצות רבה, לפשוט לבוש אחר לבוש ולקלוף קליפה אחר קליפה, כדי לשוב ולתפוס אותו גוון יסודי, שנחשף לעינינו עם ראיה ראשונה.

אין לך דבר חוצץ כהתרשמות הטפל.

*

פעמים נדמה, שכל יצירה יסודתה בנוף, ושהפיוט, הניגון, ואפילו המחשבה, אינם יונקים אלא הימנו. אחיזה ראשונה היא בעולם וקליטה ראשונה. בנוף שלו קולט כל אחד את עולמו. בלי נוף הכל נטול־שורש, נטול צבעו המיוחד. לגבי אחד רואים ברור, כי כל רעיון יצירתו צמח מן הנוף ולא יצויר בלעדיו; ואפילו מי שהנוף נראה כיסוד־לואי לו, אינו ארעי בשום פנים. מה שמחוסר נוף הרי־הו גם מחוסר־אופי. אין הבדל בדבר, אם הנוף בולט ביותר או שהוא מתעלם מן העין: רקמתו הפנימית מורגשת תמיד. לא רק ספר איוב, שכמה מתיאוריו מגלים ברור את נוף־המדבר, שמתוכו צמח, ואת נשמת המדבר, המרננת מתוכו, כי־אם גם הספר „דברים", שאין בו, חוץ מבטויים בודדים על „המדבר הנורא" ו„תהו יליל ישימון", שום תיאור — גם אותו מפעם כולו זֵכֶר המדבר, חרבוני־החול המשיבים את להט נשימתם על הארץ המרובצת במעינות ונחלי־מים, ומשוים חן מיוחד על אדמת־הצל הירוקה, אשר עיני ה' בה מראשית שנה ועד אחרית שנה.

הנוף אינו תמיד גלוי, מכוון, מצמצם, ככל תיאור „נגלה". יש „נוף של מעלה", נוף פנימי, „יהודי", שאין צבע חיצוני לו, והוא כולו לוהט מבפנים. זהו הנוף שבתנ"ך, שבאגדה — נוף רומנטי, שהחזון זורע קסמים מתוך פרפורי צבעיו, אבל גם המציאות מחממת אותו כולו מבפנים.

---

*) וגם ב. פ ל י כ ס („ממחברתו של סופר עברי", „מאזנים", גליון ט"ו).

*

נוף רוחני זה, ערטול העולם מצבעיו, אינו תמיד סימן לקוצר יכולת, אם קפוח הנגלה נעשה גורם להגביר את שלטון הניגון, היונק תמיד מחביונו של עולם. מיעוט צבעים אינו מיעוט־דמות: אין יצירה סובלת לעולם מחוסר כמו מעודף. ממעיט צבעים, מרבה נגינה. ונגינה הרי תמיד מכסה על כל גרעון!

ברם, רעבון זה לצבעים היה מייגע אותנו. בנזירות זו ממראה־עינים היה מן הס־גוף הקדמוני. היא שצמצמה לבסוף את עולמנו, שדחקה אותנו לקרן־זוית. חוסר־הצבעים השכין מרה־שחורה. השירה העברית היתה חסרה צל, היתה חסרה את הצבע המרגיע, המרתק אל האדמה ומשיב את הדעת, בה במדה שהשטח המעורטל הרעיב, הדליק את הדמיון ולא נתן מעמד.

לא לחנם אורו כל העינים ככה לרמזי הנוף הראשונים של מאפו, אם גם היו עוד שקופים כמעט כמראות התנ"ך. ברם הרגשת השובע הראשונה באה עם הנוף המלא של מנדלי. אחריו פרחה כל השירה העברית בבת אחת כאפר־צבעונין מציורי־נוף שקויי צבעים ואור. היה בהם, בהימנוני שדה ויער וים אלו, מעין חידוש הטבע וכיבוש הטבע. כל נוף חדש בשירה כבש לנו טריטוריה חדשה מידי ההפשטה של דורות. למנדלי ולאלה שבאו אחריו היה הנוף מעין צמצומו של עולם בקטעיו. העולם הגדול, האין־סופי, נדחה מפני שטח פורח צר, אבל ממשי, שריחו עלה וצבעיו הבהיקו בעינים. הטבע, שנשתמט מתחת ידינו עד כה, שוב נאחז, נתרכז בפינות בודדות. קו לקו ופינה לפינה הוחזר לנו על־ידי משוררי־הנוף החדשים. אפילו משוררים ליריים מובהקים לא הסתפקו ב„תפיסה רוחנית" בלבד, כי־אם העין דבקה ב„גופו של עולם" ולא פסקה עד אם דלתה את חומו, את מראהו, — עד אם נגעה בבשרו וחשה במירוץ־דמו.

זאת היתה המסורת החדשה. „ממשות משכרת", ולא דברים־שבכתב ולא דברים־שבצעקה.

•

כששבנו אל המולדת, היינו כקטנים שנולדו. באלפי קסמים קסם לנו הנוף החדש, שאת יפיו נשאנו בקרבנו ימים רבים כל־כך. הוא נסך עלינו אושר בחן־המולדת ובחן־הדרום, ששניהם כאחד היו חדשים לנו. את כל הצללים הניסו, ולימי מועד הפכו לנו את הימים והלילות, — לא ידענו אז להבדיל בין „קודש לחול". מתוך ערפלי שכרון זה ראה העולה אז את הנוף. יותר משתפס את שרטוטיו המיוחדים, קלט אל נפשו את רננתו, רננת האושר של המולדת, של השיבה אל הדרום, אשר ברכו ה'. כלום היה זה רק הנוף כשהוא לעצמו, שמלא את לבנו רננה ושכרון אלה? מודה אני, שלאחר ימים רבים, כשעברתי בסביבות אתונה ומישורה של אתיקה נגלה לפני עד ההרים אשר יסובבוהו, האמנתי שאני מהלך בשפלה שלנו — כל־כך היה הנוף בנשימת הים ובקרבת ההרים, בלובן שמשו ובתכלת סלעיו דומה לנוף־השרון. ומה הצמיד אותנו בכוח כזה אל נוף־המולדת, אם לא ענני־הכבוד של ימי קדומים, — של זה שהבאנו עמנו, שנשאנו בדמנו בבואנו אליו. ודאי שכל אחד גלה את נופו שלו: אין אדם מסוגל לראות נופם של אחרים. אבל דוקא בכוחה של ראיה עצמית זו גלה כל אחד גם משהו עצמי בנוף החדש בכלל. אלה שלא באו הנה לשם סטיליזציה של התנ"ך, דבקו דוקא בנופם הירוק והצנוע של השרון והשפלה, שמחו על כל תלם פורח ועל כל מעין־מים אשר יצמיח יותר משמחו על הוד סלעיה של ירושלים הקדומה; ואלה שבקשו גבורה דבקו בתועפות יהודה, הילכו על נפשם את השכרון הקדמוני והעלו לפניני בבואת ירושלים ההירואית בכל קסמי השמה אשר יעטרוה: אלו ואלו שרו את הנוף אשר דובב את לבבם. ועוד פעם: הראיה הראשונה, דוקא היא היתה המכרעת, אם גם הבטוי התובע בגרות בא ימים רבים אחריה.

•

כבוש הנוף שבמולדת לא יכול להיות גם הוא אחר במהותו מכבוש הנוף שבמולדת ההיא, שעל פיה למדנו לאהוב ולהכיר את נוף מכורתנו. במולדת ההיא הכשרנו את עצמנו לקליטת נוף־הקרומים, שרמזיו הרנינו את לבנו בכל הארצות הנכריות. מי שדבק באדמת־הנכר לאהוב אותה, מצא גם את שערי־המולדת פתוחים ללבבו.

הקליטה היתה לפי תכונת המשורר ולא לפי תכונת הארץ. לא הישיבה המרובה או המועטת בארץ היתה המכרעת, כי־אם הראיה המיוחדה, הניגון המיוחד שבלב הרואה. אלה שתפיסתם מסרתית יותר, מזרחית יותר, היטיבו לתפוס את השרטוט המדברי החותך, את צל החורבן המסתורי, אבל את זוהר הארץ וצבעיה החמים נתנו דוקא אנשי „המסורת החדשה", בעלי התפיסה הצפונית יותר, — ה„ריאליסטים", שמתחת לצבעי החיים הפירחים הסתירו את האש הרומנטית הלוהטת.

כל אחד קלט רק מה שהיה עשוי לקלוט, לפי כלי־קבולו. „המתוקנים" או „הפגומים", אבל לא לפי שיטת־הקבול שיצר לעצמו.

יֵשׁ עֲזוּבִים בַּזְּמָן...

יֵשׁ עֲזוּבִים בַּזְּמָן אַף נִשְׁכָּחִים,
אֲבָל לְיַד עַרְשָׂם הָעֲכוּרָה מִכְּאֵב
בְּאֵין רוֹאִים יֵשׁ נֵר־הָאֱלֹהִים
דּם מְהַבְהֵב.

הֵם עֲזוּבִים אַף נִלְמוּדִים בַּזְּמָן
וּלְמִשְׁכָּנָם אֵין פְּאֵר וְזֵכֶר אֵין לְחַג —
אָכֵן מִתַּחַת צֵל קוֹרַת־הַגַּג
סְנוּנִיּוֹת־נֵצַח יֵשׁ יִבְנוּ קִנָּן.

כֹּה יִרְבְּצוּ נְכֵאֵי־רוּחַ לְבָדָד
וּבְנִשְׁמָתָם תָּו הַבְּדִידוּת בּוֹעֵר,
אַךְ יֵשׁ וְנִשְׁיבַת עַד
אֶת שְׁרַב מִצְחָם תְּקֵר.

י. ליכטנבום

אֹשֶׁר יְהוּדִי

מאת ו. לידין

כבשים בשמים משירים צמרם מעליהם בחורף: הרקיע מסתלסל, מצטנף ותופח; באביב — יפרח כפרח־הזכריה, מעל לרקיע התפוח, המסולסל, מעל לשמים הקלים, שמי־הזכריה — אביב וקיץ, סתיו וחורף — יושב אלהים, אל רם ונשא, ומתחת לרקיע, מתחת לשבע הדיוטות של הבית, מתחת למעלות שמאחורי־הבית — מקומו של אהרן־פינחס. בעין טובה מביט האב על כל בניו, ואהרן־פינחס אף הוא קרוב ודאי ללבבו,— אך כלום יכול הוא, הנשגב, לתת דעתו על כל בניו — ומה הוא יודע על־אודות אהרן־פינחס? זה שבעים ושבע שנים שאהרן־פינחס מהלל ומפאר את שמו, וזה שלשים ושתים שנה שהוא יושב מתחת למעלות הבית, מתחת לשבע הדיוטות, מתחת למהנדסים, לרופאי־השנים, לעורכי־הדין, מתחת לזמרים ולסוחרים.

עוד ענגת־לילה מתגבבת על פני שמי החורף, עוד הרקיע תולה את סרח בטנו המדולדלת בקומות־הבית העליונות; עוד ישנים רופאי־השנים בערשיהם והזמר מתפנק מתחת לשמיכה הורודה,— וכבר יומו של אהרן־פינחס מתחיל. בעצם, מה הם עסקיו של יהודי עני, ומה צפון לו בחיק היום המעורפל? — אך כבר הוא עומד בתפלה ליד החלון, הסידור הבלה בידו, והוא מודה לאביו שבשמים על החיים הארוכים שנתן לו, על המתנות הטובות שחלק לו בידו הרחבה ועל הסדר המהולל שקבע בעולמו. איש־איש לעסקו על פני הארץ הזאת. ואם גם ישנים עדיין רופאי־השנים, עורכי־הדין, הסוחרים, הרי בשעה הנכונה תפתח המכונה בפזמונה, כשהיא מחטטת במחטה בתוך שן־ריעה של אדם, והפרקליט יחפז לו עם התיק בבית־השחי, והזמר באפודת־הבד ישא קינה על יד הפסנתר, והסוחר יפתח את חנותו בשביל לקוחותיו. ואם אמנם כיום יחוש הפרקליט, לא בלבוש פרק אל בית המשפט, ואין לסוחר עסק שלו, — אף־על־פי־כן הרי נחפז הלה למשרתו כמקודם בשעה הקבועה, ותיקו מלא וגדוש, וכמקודם מונחות הסחורות בחנויות המוחרמות, ושניהם הפגומות של בני־אדם — כמקודם תכאבנה.

ואם כי הקיץ הקץ, וסוף לעניות, ושר־הגדוד היושב בקומה החמשית מהלך כבר חבוש מצנפת מהפכנית, ואם כי דגלים אדומים מלחכים את השמים העכורים ומנפנפים ברוח יום אוקטובר,—אף־על־פי־כן, כדרכו, בשעה הקבועה, עומד לו אהרן־פינחס בפנתו והוגה את לחשו, ומעל לשורות הקרובות ללבו, מבעד לזגוגיות האדמדמות של המרתף תבטנה עיני השיבה בצער יהודי, בצער הקודם, אל החרות האנושית, אל העמל הארצי. מה בכך אם אין שויון בחיי בני־האדם על פני הארץ, ויש יהודים עשירים שביתם מלא כל טוב, ויש יהודים עניים שאין להם מאומה, — וכי לא באורח אחד ישכיבום בשעה הקבועה, כשראשם פנוי למזרח, וישפכו עפר על עיניהם, על השמורות הכחלחלות: אחת היא להקדוש ברוך הוא, איזו הדרך נוסע יהודי את מסעו האחרון: אם מוליכה אותו מרכבת־האבל עם הכוכב בן שש־הזויות או שאשתו סוחבת אותו בתכריכיו על גבי מגררה של שוער־החצר.

מקצה הארץ עד קצה הארץ דוחף הגורל את בני־האדם: שוכבים הם בקרונות־רכבת בלתי־מוסקים, נתלים על גגות הקרונות, מצטופפים המוני־המונים בתחנות, ועל פני הקרונות מקרון לקרון, על פני בתי־התחנות סחופי־הכנם, העמוסים בלואים של אנשי־צבא — מהלך הצל השחור: מהלך הטיפוס. רבים פולטת מתוכה הרכבת, המרופשה כגוית־חזיר: הנה מתפזרים הם מתוך בית־התחנה, השקים והצרורות על שכמם, מהם שוכבים על המדרגות, אוכלים מעל הכף את הלחם העבש, ולפניהם מתמר בעננים כרך זר, רעב ושומם. אולם יהודי עני — לעולם נודד הוא וכבר רגיל הוא בנדודיו: אך לפני שעה דרכה רגלו על אדמת הכרך הגדול, וכבר מצא לו שארי־משפחה, והנה עבר עוד יום — והוא נכנס לעסקיו, מתרוצץ על פני הרחובות, ידיו בכיסי־בגדו, המגבעת הקשה פונה אל ערפו, ומקץ שלשה וארבעה ימים — וכבר מיודעיו רבים והם מברכים אותו לשלום. וכי מעטים הם העסקים אשר יִמָּצאו לו לאדם, אם יעמוד יום תמים ליד תחנת־הרכבת: להראות את הדרך הדרושה לאחד, לשמור על חפצי השני, — כך יעמוד לו על מדרגת בית־התחנה, כובע עם מצחה לראשו, הפאות הלבנות מבהיקות, ומטה־האבות בידו: אשר ישים בידו עובר־דרך, בזה יסתפק למחיתו. וכן, יום אחר יום, יאסוף בקומות העליונות קליפות של תפוחי־אדמה, ישב בערבים במרתף הקר אשר לא הוסק בו — וילחש את תפלתו. הנה היום נשא מזודה של רוקח זר שבא לעיר. עתה — ליל שבת, ואם אמנם אין שולחנו לבן, ומנורת־כסף אינה מתנוססת עליו — הלא במדה שוה מקשיב הקדוש ברוך הוא לתפלת העשיר המסב לשולחן מלא טוב, ולתפלת העני מתוך פנת־המרתף.

מה יודע אדם על גורלו? שבעים ושבע שנים הוא חי בעולם הזה ונעלם ממנו מה טמון בחיקו של יום מחר,—ואהרן־פינחס יושב בפנה ולוחש בפעם האלף את התפלה הנושנה, ואינו יודע דבר על־אודות רופא־השנים יעקב אברמיץ׳ המטלטל ובא בקרון השחור, מטלטל ונוסע, הוא עם בנו אהרנציק, ממקומות הרעב, אשר אין איש מרפא שנים שם, לכאן, אל הכרך הגדול. בלילות־בלילות מהלכת הרכבת, ויומם היא עומדת בתחנות הרטובות, שואגת, זוחלת הלאה; מובילה: אנשים, קמח, כנים. ויושב יעקב אברמיץ׳ ליד הדלת השחורה, מביט אל השדות השחורים, שניצוצות הקטר רוקמים על פניהם אשכלות־זהב, — יושב ומהרהר. על מה יהרהר רופא־השנים בלילה בקרון השחור, בין השקים, הכנים, האנשים, ליד הארגז שעליו יישן בנו, אהרנציק בן החמש, זה הארגז בו מוטלים בסדר נאה כלי אומנותו? ראה יראה במחשבתו, כיצד יתקין את הכלים הללו בתוך חדר בהיר בכרך הגדול, כיצד יכנס אליו חולה אחד, ואחריו השני — ומיד יתפרסם בטיב מלאכתו ובשלמות אומנותו, והוא יהיה רושם את כל הבאים, מראש, בתוך ספר צהוב־עלים, והבן אהרנציק לא יאכל עוד רק קרום־לחם שחור ודיסת־דוחן בלבד: אורז לבן יבשל למענו, ושכבת־חמאה עבה ימרח לו על פת־החטה החמה. לא ינום ולא יישן שומר ישראל, שמוע ישמע לתפלות הבאות מן המרתף הלח ומן הקרון הנישא במסילות־הלילה, ובצרור אחד יצרור את גורלם של שני יהודים, למען יזכרו שניהם את שמו לנצח, למען ירעדו מכעסו ויקלסו את חכמתו.

האדם החי ישים אל החיים פניו, ואם כי אי בזה, מחוץ למבוא־השער של כל עיר, רובצים לוחות לבנים על פני קברים שטוחים, לא יתן דעתו ביותר על שעת־המות, וכל הימים אך יטרח ויעמול ויחפז למקום־שהוא; וודאי לא העלה רופא־השנים יעקב אברמיץ׳ כל רעיון על לבו, כי מוליך הוא את בנו לא אל הכרך הגדול וההומה, אשר שם יאכיל אותו ביד רחבה, — כי־אם לאותו תחום שקט, אשר בו אך שינה, ודממה, ושלות־המנוחה. הבן אהרנציק כולו, בתלתליו ובעיניו, דומה היה לו לאב, והביט בעינים עליזות, מבעד לפתח הקרון, אל השדות, השדות החולפים על פניו. אך ככל אשר הרחיקו לנסוע, ככל אשר רבו השדות החולפים לאחור, כן הלכו ועגמו פניו של

אהרנציק, וכשהגיע המסע לקצה דרכו, ומבעד לעננים ולגשם עלתה דמות העיר הכחלחלה, – שכב כבר אהרנציק עצוב, והביט עצוב הצדה, כאילו עיניו החומות הצפינו בתוכן מחשבה מבוגרת.

והיה הכל לא כאשר חשב יעקב אברמיץ׳ בלבו: לא היה כל חדר גדול ובהיר, אשר בו אפשר יהיה לסדר את כלי־העבודה ולהתחיל להשתכר למחיה, ולא היה זה כרך גדול והימה, אשר בו ימצא כל אדם את מקומו ואשר גם העני שבעניים מרפא את שניו שם, – היתה זו עיר זרה, לחה, אטומה, אנשים חלפו בחפזון עם משאם על שכמם, ורבים מהם היו לחייהם קשורות במטפחת, אך איש לא רפא את שניו. והיתה לשכת־דירות, מקום שם עמד יעקב אברמיץ׳ בתור, ואיש באפודת־חיילים, מטורף ממש, צעק שם בכל פה, כי אין חדרים לו וכי אין הוא יכול לקרוע את גופו לגזרים, – ויחד עם שאר הבאים השתרך יעקב אברמיץ׳ מכאן בלא כתב לקבלת־חדר, הגיע אל התחנה, למסילת־המלואים השביעית, מקום שם באפלולית־הקרון השחורה שכב אהרנציק הלוהט. ויעקב אברמיץ׳ צנח, בלא תפלה, אפים ארצה, ושכב כאן – ללא שינה ומחשבה. על פני הפסים המו הקטרים, דחפו את הקרון, סחבו אותו הלאה על פני המעברות, ושוב דחפוהו, – והבוקר עלה הסר־דמות מעל למסילות, ודמדומי־שחר נגררו־נגררו כגוש־דבק סמיך. ושוב הלך יעקב אברמיץ׳ בהשכמת הבוקר, על פני רחובות ללא טרם, אל לשכת־הדירות, מקום שם עמדו אנשים שחוחים, כפופי־ראש, ואיש מהם לא האמין בנס שיבוא, ושוב מהר לעת ערב אל ביתו המטלטל, נושא עוגה ממולאה חמה בשביל הבן אהרנציק, אך הלה רק מצמץ בעיניו החיות ולא טעם מן העוגה.

ובערב הזה, כשיצא יעקב אברמיץ׳ אל בית־התחנה, לבקש רופא, אנשים, עזרה, – בערב הזה ראה לפניו יהודי זקן, דומה לאביו, ואליו נגש לבקש ישע. וכי אין בני־אדם משולים לנמלים: זחלו וקרבו זה אל זה, הניעו בשפמיהם, – ומיד ואהרן־פינחס טבל בתוך האפלה הנהירה לו של הככר השוממה, הלך לבקש רופא והביא עמו רופא־אזנים: הלה – זה כבר למדהו הגורל לרפא כל מדוה ויסורים.

אך יושב־שחקים, השם חוק וגבול לכל גורל על פני האדמה, – מה לו כי נחפז אהרן־פינחס לעת בוקר לבקש רפואות על־פי הפתק הלבן? הנה קורא הוא לעת בוקר אל מלאך אפל, חום־עינים ומצוה עליו לרדת ארצה ולקבל את נשמת הילד אהרן, בן יעקב, ולשים קץ לנדודיו, נדודי חמש שנים. בבוקר, כשבא הקטר ודוחף בפעם השמינית את הקרון ומוביל אותו אל המסילה האחת־עשרה, מחפש המלאך ומוצא במסילה האחת־עשרה את קרון־המשא №1724, ה„מיועד לחזרה תכופה", – והרי הוא לוקח עמו אל חדר רחב־ידים את אהרנציק בעל־התלתלים. עוד ישן רופא־השנים יעקב אברמיץ׳, ובפנה השניה ישן עדיין גם תלמיד־הרוקחים, נער בן־בלי־בית, שבא אף הוא ממקומות הרעב הנה, לכרך הגדול, ללמוד ולבקש את לחמו.

עלה הבוקר, הומים קטרים, הולכות רכבות, השתטח רופא־השנים באנקה לפני בנו הנפטר, מוטל יעקב אברמיץ׳ בלי־נוע, אבד אמונתו באביו שבשמים, – והנה בשעת בוקר זו בא אהרן־פינחס הזקן, זה שחכם־הרזים גזר עליו כי יבלה בעמלו את שנת השבעים ושמונה לחייו, ואשר עוד עשרים שנה נכונו לו, כי יעמול ויודה לשמו יתברך ויגביר את האמונה בו.

– ברוך דיין האמת, – אומר הוא. – אין קץ לחכמת השם יתברך, ולמחשבותיו אין הקר. אל־נא יכלה אדם ביגון את נפשו על מות בנו. רק יוסיף אדם לשאת בעול החיים ואת הבן יביא לקבר. אך אם יודע אדם מה נתיקרו צרכי החיים, אין יודע הוא כלל עד כמה נתיקרו כעת צרכי המות. כל אדם דואג לפיו, וגם לחזן המסכן בנים השואלים לחם, וגם העגלון צריך לאכול, ואף הסוס המוביל את מרכבת־האבל. אך כלום לא אחת היא לרבון־העולמים כיצד יבוא הבן אל מקלטו – אם יגיע לשם במרכבת־אבל, או שאהרן־פינחס בעצמו ישא אותו בזהירות, בשכר מועט, עד לבית־הקברות, ושם יביא אותו לקבר ישראל כחוק וכמנהג?

והנה, אמרו אתם: כלום יתן האב לשאת את עוללו בשק, כנשוא חתלתול סומא? ולהפך, אמרו אתם: מה יעשה האב כשאין לו מקלט, ואין לו כסף, וכבר מגרשים אותו מביתו המטלטל, מעל המסילה האחת־עשרה, ובידו רק כלי עבודה לתקון שנים, שאין איש רוצה לתקנן? ממילא, הכל מובן אז לשם יתברך, והכל מובן לאהרנציק הלבן, בעל התלתלים; יודע הוא לאן ולשם מה נושא אותו יהודי זקן בשק על שכמו, כשהוא צועד ועובר מרחוב אל רחוב, נאנק ונושא תפלה בלחש. אך אם כי אהרן־פינחס לוחש את תפלתו וצועד בטוחות בדרך הנהירה לו על פני הרחובות הגדולים ההומים, -- כלום מעלה הוא בדעתו, כי לא ילד קר וזר הוא נושא בשקו, כי־אם את אשרו המר, היהודי?

נחפזים אנשים, טרודים בעניניהם, ואיש איש נתון לדאגתו,– ואף־על־פי־כן האם לא יעָצר אדם בלכתו, בראותו שוטר־מיליציה נגש אל יהודי זקן וממשש בשקו? וככר מצפצף השוטר וההמון מצטופף, ואשה מניפה את מטריתה וצועקת כי בביתם נעלם ילד, – וכי הרבה יש לטרוח כדי שזקן בן שמונים ילך בעקבות אהרנציק אל חיק אביו שבשמים? פגיעת־אבן אחת ברקה, דחיפה בחזה – ודי. אבל רבון העולמים שומר על בנו הזקן – והנה מוליכים אותו, מוקף משמר, מגרשים את ההמון – וכלום לא כמלאך בהיר־כנפים ירד הלה, בעל העורף המצולק, עם המשרוקית של המיליציה, המוליך אותו אחריו?

יום רודף יום. נגר הזמן כזרם קל של חול, והחול נושא עמו דאגות חדשות, מנוחה ועמל חדשים. ליעקב אברמיץ ניתן כבר עלה־הנייר הלבן, שבזכותו נכנס לחדר, והרי הוא מסיק את הכירה וכבר בא אליו לקוחו הראשון והודה לו על השן העקורה; זה שלשים פעם לחש כבר אהרן־פינחס לבקרים את תפלתו בפנה האפלה של הבית החדש, שאור־היום חודר אליו בדוחק מבעד לסריגי־הברזל, ואנשים ישנים בו על קרשים, ומחרפים זה את זה, ומשתעממים על גבי החלונות, ומשחקים במשחק „שלשת העלים" – בניו התועים של אב־הרחמים: שודדים, גנבים ורמאים. אולם מדי בוקר בבוקר הוא מקיים בתוכם את מצות רבונו, ובבוקר השלשים ואחד מוליכים אותו דרך העיר לבית־המשפט, לדון אותו.

פוסע הוא בין שאר אסירים, רגליו נקלעות לתוך שלוליות־הרחוב, ועוברים־ושבים מתבוננים בו: לאן ובשל איזו עבירה מוליכים יהודי זקן זה? אבל מה לו ולהם, ומה תקותו כי ייחל עוד לטוב בחיים, אם לעת כזאת, מקץ שמונים שנה של חיי יושר, מוליכים אותו לבית־דין, לדון אותו כאחד הרמאים. יושבים הדיינים סביב, ומשחיר הבית מאנשים היושבים על הספסלים סביב, והכל מביטים בו ורואים, כיצד עומד הוא, כושל ברגליו החלושות, וקולו, קיל של גוסס, מעיד בו, כי קרוב הוא אל אביו הנצחי, הזקן והמבורך, האב שבשמים.

ובית־הדין שואף לדעת כמה וכמה דברים: כיצד חי כל ימיו, מאין נשא את הילד, ולמה זה נשא אותו בשק כנשוא

חתלתול. ואהרן־פינחס משיב דבור דבור על אפניו: כיצד חי שבעים שנה במסכנות קשה, ומה מעט הוא כספו של רופא־השנים שאין איש בא אליו לרפא את שניו, וכיצד נשא הוא, הזקן, את בנו של הרופא הזה בשכר מצער — כי עניניס כהנה וכהנה ימציא רבון העולם לאיש־אביון. ועוד רבים הדברים שבית־הדין שואל מפי אחרים, ולאחר שחקר הכל ורשם הכל על הגליון — יוצא הוא לקבוע גורלו של אדם על הארץ. אך כלום יירא יהודי מפני בית־דין של עולם הזה, כלום יחת בשעה שפעפעיו רועדים כבר מכובד העפר שעוד מעט וירד עליהם, והעינים השוקעות רואות כבר מעל לגגות ולאנשים את המרחב הגדול. והריהו יושב ומלחש בפני עצמו. ורבון העולם מוריד ארצה עוד מלאך שלישי, והלה מתעטף באפודת־״פרנטש״ ירוקה ונועל מגפים, והוא בא אל השולחן, יחד עם שאר הדיינים, וקורא מעל הנייר הלבן. וזה אשר יקרא: היה היה יהודי, אהרן־פינחס שמו, שחי שבעים שנה בדוחק ובמסכנות רבה, ומחמת עניו עשה אשר עשה, וכי אלף שקים סחב על גבו — שקי משא — קמח ומלח, ואריגים יקרים, וכל אלה היו שקים ששמשו את הבלי העולם הזה; והנה נשא את השק האלף והאחד ובו אהרנציק המת, ואהרנציק מת זה היה לו לאהרן־פינחס — לאשרו היהודי: מעתה יהיה לו צל־קורה למחסה, ולחם יהיה לו, והוא יבלה את שארית ימיו בבית, אשר בו ימצאו כל הזקנים משכב וארוחה חמה בחול ובמועד.

אכן! האם ידע ההלך את המקום בו ירוה את צמאו, והאם ידע יהודי עני, מה השק אשר בו ישא על כתפיו השחוחות את מר־הצלחתו?

תרגם מרוסית —י

עַל בְּרֶנֶר

מאת יעקב רבינוביץ*)

בגשתי לדבר על ברנר למלאות עשר שנים למותו, אינני יכול לבלי להזכיר את שני חבריו להרג: יוסף לואידור וצבי שץ, את לואידור השתקן, הקודר, והשואף בנפשו לגבורה, את זה שנפל חלל עם רובו, רובה הגדוד, ביד, את זה שכתב ספור גדול מתקופת החשמונאים, ספור לא מוצלח מבחינה אמנותית, אבל צעיר, חזק ולאומי במהותו, חלום של גאולה בחיל ובכוח, ספור שיכול היה להיות למקרא טוב ומחנך לבני הנעורים, ואשר כגויתו, שגנבוה רוצחי נפשות, ושעד היום איננו יודעים אם הובאה לקבורות ואיפה, שגם לא חפשנוה (יזכר לטוב מרדכי קושניר, היחידי שעבד הרבה לגלות את המסך של מאורע נורא זה), כך גם גורל ספורו זה, שאולי הוא מתגלגל עוד באיזו מערכת או אצל מישהו, בלי תשומת לב ובלי תקוה לראות אור, ואת צבי שץ, הצעיר הרענן, מלא רמזי המתהוה ומשתתף ביצירתו. לצבי שץ היו ידידים ונמצא גואל לכתביו, ולואידור הקודר — כתביו עוד פזורים ולא נמצא מי שיאסוף את הנדפס ממנו וישימם בספר אחד. אנו, הסופרים, חטאנו לו ולזכרו.

ואיני יכול לשכוח את זה, שאמנם מת באותם הימים על מטתו מתוך מחלה ממארת, אלא שהובא לקבורה בצהרי אותו היום שבבין הערבים שלו הובאו למנוחתם שלשים וששת ההרוגים ובתוכם ברנר והשנים — את אברהם לודויפול. אם ללוות את ההרוגים הלכו אלפי אנשים, הנה ללויה של הז׳ורנליסטן האירופי, של העורך למופת אשר לבחיר־עתונינו הלכנו רק כשלשים איש. צעדנו בתוך חולות כבדים, יחידים בתוך סביבה איומה ורוצחת. ורק אחרי־כן ראינו את מכונת־היריה הבריטית על גבעה מאחורי בית־הקברות וחיילים בריטיים אשר רחפו מעל לגדר בית־הקברות לראות בלויה העגומה. לודויפול מצטרף בנפשי לשלשת ההרוגים. יזכר גם הוא עמהם.

* *

כשאנו נגשים לסופר עשר שנים אחרי מותו — אנו מרגישים תיכף, כי בא שנוי בהערכתנו, כי יש צורך בהערכה חדשה. נשאל־נא את עצמנו: כמה פעמים בשנה נגשים אנו הסופרים אל הכוננית או אל ארון־הספרים ומוציאים אותו לקרוא בו? איני מבקש תשובה. יענה־נא כל אחד לעצמו. ויש דוקא שבספריהם של אלה שאנו עוברים עמהם את דרך חיינו, ושאנו יודעים אותם כמעט על־פה ממעיטים אנו לקרוא. ובכל־זאת הגיע זמן שאלה זו וזמן הערכתו מחדש. נציין, כי אין לנו עוד ביאוגרפיה של ברנר. הטוב ניתן בצורת קונטרס, ומה שניתן בצורת ספר אינו מתאים. אין לכתוב חיי סופר על־פי כתביו. דוקא את עצמו שם הוא בלבוש של זר, ובלשון „אני״ יכתוב על אחרים. הביאוגרפיה של ברנר מחכה עוד לכותב.

בהשפעתו של סופר יש מן הרגעי, התקופתי והתמידי (איני אוהב את המושג „נצחי״ בפנה זו). בשביל ימי חייו חשוב ביותר הרגעי, בשביל ההיסטוריה — התקופתי, ובשביל העתיד — התמידי. הרגעי, המומנט החריף ביותר ביצירה, מאבד ערכו קודם לכל. חלקים מיצירת סופר נושרים מעל אילנו עוד בחייו וחלקים אחרי מותו. בתקופה קרובה באה ריאקציה והתקופתי נהיה ענין להיסטוריון. תקופה מתנגדת בוחלת ברכוש התקופה שקדמה לה; ובתוך כל זה מתכסה התמידי מעין רואים. יש שבתקופה מאוחרת דומה לזו שלו מתגלה התקופתי שוב. ורק ההערכה היסודית משירה את הקלפות ומגלה את התמידי.

ביחס לברנר אין ריאקציה בין הסופרים, כי לא היתה אצלם הסידות (זו היתה וישנה בין קוראים). הוא גם לא העיק ואינו מעיק במציאותו. חסידיו אינם תלמידיו והתלמידים על־פי רוב אינם חסידים שלו. שמעונוביץ ופוזננסקי — אינם תלמידים וספור של פוזננסקי, הגדול בספוריו — הכניס ברנר דוקא לקובץ ו׳ של „רביבים״, קובץ של „ספרות שלא ברוחו״, ושלא נתן אף שורה אחת משלו לתוכו. בזה הדגיש בעצמו, שפוזננסקי הוא איש של סוג ספרות אחר.

התלמידים — אפשר שיהיה הדבר מוזר בעיניכם אם אמנה בראשונה את שטיינמן. קראו את „בנכר״ של זה, אחד מדבריו הטובים ביותר, ותראו שיש קורבה גדולה בקונסטרוקציה הנפשית בינו ובין ברנר. והרבה מאחדות זו מרגשת גם ב„קולות״. וכמו שיש אחדות רצונית בין אנשי ימין ושמאל בפוליטיקה: שלטון וצדקת־עצמם, כך יש מן הקצוות המאוחדים גם בין סופרים. צפרני ברנר תחובים עמוק־עמוק בבשרו של שטיינמן ואין הוא מקבל את יסורי ברנר באהבה.

השני — אורי צבי גרינברג (הנגוד הפוליטי אינו חשוב, ענין טפל הוא). אין איש בשירתנו שענין היסורים יתפוס מקום כביצירתו של זה. תחילה גם בעט תלמיד זה בברנר. עתה דוקא מחפש הוא דרך אליו. כברנר — כטרומפלדור, בני־קצוות יכולים להאחז בשניהם, כיסוף סוף מכריעה גם בתלמידים לא המפלגתיות של רגע; האם לא רבו על ברנר כבר שתי מפלגות בתוכנו? והאין אצל ברנר היקף אנושי ולאומי מחוץ לכל מפלגה?

*) פתיחה לשיחה על ברנר בקלוב־פא״ן בתל־אביב בשנויים מעטים.

מקבל את יסורי ברנר באהבה השלישי: למדן. הוא קשור אליו לא רק בחוטי נשמה ויסורים פנימיים, כי־אם גם בהכרה. זהו דומה היחידי שהוא תלמיד וחסיד כאחד.

וצריך לצרף גם מתחיל ספרותי, שהוא תלמיד מחלט: חנני בספורו „בנתיב היסורים". הוא ודאי מקבל את יסורי ברנר באהבה. אלה הארבעה הם התלמידים. זה כל הרכוש ויותר אין. לא, אין עוד ריאקציה מוחשית לברנר בספרות אצלנו. ובכל־זאת זקוקים אנו להערכה חדשה. לכל הפחות לחלקית.

ויש כבר סימנים לזו. הנה בא פיכמן, שלא הבליט קודם את ברנר כאמן, ודוקא עתה הוא מחשיבהו כאמן גמור. ודומה שמתבלט גם שנוי יחס לדברים שונים שלו, ל„מעבר לגבולין", למשל, ולספור „שנה אחת". לספור זה, שנחשב קודם לשלם בספוריו, יש עתה איזה חוסר יחס אפילו בין הקוראים. דור חדש קם ועלינו להעריך את ברנר מחדש.

ומובן, שהערכה שונה, אחרת, תבוא מבני דור זה, אבל משהו ודאי נשתנה גם בנו. יחסנו לאדם שבו לא נשתנה ולא ישתנה. ברטש אנו עומדים לפני העובדה, כי האדם לא נתן להציל עצמו אם לא יצילו אתו כל האנשים שעמם ישב, והפקיר עצמו למות עמהם. אך הסופר ניתן לשנוי ההערכה, ואין לנו להרתע מפניו. נדבר־נא ונראהו כמו שהוא.

*

את ברנר מגישים עתה לנוער — כסוציאליסטן כשר. לא, לא היה ברנר סוציאליסטן במובן המקובל, אף כי הצטרף למפלגת עובדים. די לקרוא קטעים שלו נגד ה„בונד", שהיה קודם שייך אליו, ונגד פועלי־ציון וספרותם (לאו דוקא פועלי ציון שמאל). אינו גם פציפיסטן. בימי המלחמה התבטא פעם כך: „הצבועים! צועקים הם על המיליטריזמוס הגרמני. מה יש לצעוק? כשיש לעם פילוסופיה, מוסיקה, טכניקה וחקלאות עליוניות מה פלא אם יש להם גם התותחים היותר טובים? אם יש שפעת כוחות בעם יש גם מיליטריזמוס, ואם אין כוחות, כמו אצלנו — אין גם זה". הוא לא הביע התנגדות לגדוד — הוא רק הביע ספקות בתועלתו. הוא היה בעיקר בעד נ ו ר מ ל י ו ת. הוא רצה לראות את ישראל ג ו י כ כ ל ה ג ו י י ם.

אם אחד־העם בחל בסרבים ובבולגרים — הנה אמר ברנר: „הלואי והיינו כבולגרים". וביחס לצורת חייו של העם: „מושבי פועלים — זוהי הריבולוציה שלנו האחת והיחידה" — מסיים הוא את מאמרו „הערכת עצמנו בשלשת הכרכים". מושבי פועלים — במובן רחב: מ„דגניה" ועד „עין גנים", ועד בכלל. עין־גנים היתה הנקודה הראשונה שבה ראה יהודי עובד בעצמו בלי זרים. לנורמליות זו שאף, וכל מה שנכנס בגבול נורמליות זו היה הפתרון לשאלת קיומנו. לא פתרון מחלט — כי־אם פתרון חלקי. פתרון מחלט, כידוע, לא ראה.

ריאליסטן היה, ונגד כל רצונות שלא במקומם ובזמנם. ולכן נשאר בתקופותיו הראשונות מאחור. אחר־כך גבר הרצון, בשנים האחרונות של חייו. הוא גבר בפובליציסטיקה, אבל לא בספור. פה נשאר בתחום הקיים, ואת ה ב א לא קבל כאן.

ומתוך ריאליות נבעה הסתגלותו לקים מצד אחד והמלחמה בו. „בתוך עמי". מתחום עמו לא יצא. היה בו יחס חיובי למכשיר הסתגלותו וצמצומו, לחיים הקטנים סביבו. אשר גם שנא אותם ודחה אותם. משניות זו לא נצל. השנויים בו חלו עם השנים שבאו בחיים, הוא לא נשמע לרמזיהם, כי־אם להופעתם בתור עובדות. ובתור ריאליסטן הודה בחדש וכעס על המתכחשים אליו. מה שלא קבל עוד אתמול, העריך היום ונלחם לו. הצרכים משתנים; ועם כל הופעת שינוי ניכר — הרגיש בצרכיו הבאים. ומזה נבעה רצוניותו הפובליציסטית.

ואולם מצומצם לא היה. טעמו היה מותנה מתוך תנאי־חיים, תנאי־חנוך וחוג־תרבות רוסי שבכתב, וגם פה תססו נטיות אפי־קורסיות. אפיקורוס היה תמיד; לא רשע וגם לא צדיק — זו היתה נטיתו וגם הערכתו. בדרישות מוסריות מופרזות לא בא. בסוף ימי המלחמה הכיר את ספרות גרמניה וידע להעריך את האור השפוך עליה בנגוד להאפור הרוסי (גם בדוסטויבסקי, היקר לו, ידע לבעוט). א ג ד ת ־ ה ח י י ם בספרות לא היתה מיסודו, אך הכיר בזכות קיומה, ולפרקים גם חבב אותה. יחסו לספרות שלא ברוחו נזכר קודם בקשר עם קובץ ו' של רביבים, קובץ שהוציא בשכר־הסופרים שקבל בעד תרגום „החטא וענשו". דומה, שזו הפעם היחידה בספרותנו, ואפשר בספרות העולם, שסופר יקדיש עבודתו, זמנו ואמצעיו, וב ר צ ו ן ג מ ו ר, להוצאת ספרות ש ל א ברוחו.

הייתי עד לשתי ישיבות, יום אחר יום: האחת — ליצירת „האדמה" של „אחדות העבודה", והשניה — „מעברות" של „הפועל הצעיר". ברנר פסח על שתי הסעפים, וסוף־סוף נצטרף ל„האדמה", באשר זו הבטיחה עשרה גליונות לחודש במקום שלשה גליונות וחצי „מעברות", והוא חלם על יורנל „עבה". מענין שאת „מעברות" הוא אמר להוציא בתוכן אחר לגמרי מאשר את „האדמה". ל„הפועל הצעיר", אמר, יש שבועון לצרכי השעה, ולכן על „מעברות" להיות אורגן לספרות בעיקר. מעין דבר בין „בשעה זו" ובין „רביבים" ו'. גם ספרות שלא ברוחו היתה צריכה למצוא שם מקום. את „האדמה" חשב בעיקר למכשיר השכלה בשביל חוגים רחבים ולשאלות השעה. עם הופעת „מעברות", ובצורה מירחבת, צמצם עוד יותר את „האדמה". צמצום זה כבר בצבץ בתכנית „האדמה". הוא הצטמצם שוב גם בתוכו, ויסודו העיקרי, הקודם, גבר. יש שקרא דברים שמצאו חן בעיניו מאד — אלא של„האדמה" לא התאימו. עם הפסקת „האדמה" — נשאר בלי במה ספרותית — ולולא איזה מקרה בלתי־נעים היה אולי שב לעבוד ב„הפועל־הצעיר" של אז. הוא לא דייק בקטנות. בקרוב לנפשו ראה את המחבר יותר מאת המפריד.

והיה בו דבר יותר עמוק מאפיקורסותו: נטיתו לחשבון־נפש. וכשהגיעו הדברים לנקודה קשה היה בורח ומתבודד באיזו פנה. בריחות של חיים כבריחות של ספרות. הרצון לבקורת עצמית היה חזק אצלו, ומזה נבעו גם נפילתו לתוך צמצום, וגם שנוי דעותיו. קראו, למשל, את תשובהו ל„אברהם ואיברהים" של ר' בנימין — וכנגד זה את הקטע המפורסם שלו, השיחה עם הילד הערבי, את הראיה הנסיונית האמתית והריאלית שבראשונה ואת האילוזיה ההתרשמותית שבאחרונה, אילוזיה חביבה, אנושית, יקרה, אך אילוזית רגע — שבעדה גם שלם בדמו. אילו ראה את החיים אז בעינו הפקוחה הקודמת לא היה בא לגור במקום ההריגה. י ה ו ד י ב א ר ץ ־ י ש ר א ל צ ר י ך ל ח י ו ת ב י ן א ח י ו. למאשימי־עצמנו, לצדיקי ההומניות והפציפיזם של עכשיו אצלנו — היה עונה ודאי: „קראו לנחשים!" „אשמנו מכל עם" — היה אמת אצלו ביחס לעצמנו, ביחס לחוץ — איננו אשמים כלל.

ומלא שנאה היה לכל שביעת־רצון ושובע. הוא גם שנא את הפרינציפיוניות הקנאית, הן של מוסר היהדות מימין והן של המרכסיסטים שלנו משמאל. „הצבועים!" התרגז על קלוזנר, אף כי כיבד אותו והעריך אותו בתור סופר ועובד ספרותי. ומה ששנא בחיים שנא גם בספרות. תעובו ל„ר' שלמה נגיד" של אַש,

והנפת שוטו על „מניו־יורק עד רחובות״ של יהיואש יוכיחו. תעב האיש כל זיוף ומתיקות ולא נשא פנים לשום גדול. ולהיפך: איזו הערצה לשירים של שניאור, ולפרקים אפילו לאלו שאינם ברוחו. לאנושיות אלמנטרית, ליסודות החיים–התיחס בלי צמצום נפש, ואפילו לאמת הכי קשה שבהם. צמצומו בא מרצון, מהכרח צרכי הרגע ודרישות החיים.

* * *

אם נעמיד את ברנר בפני השאיפות הספרותיות של דורנו– אז נגיע שוב להערכה של שניות. לפי החלוקה של היסטוריון־הספרות הגרמני, ולצל, המחלק את הספרות הגרמנית עוד מימי לסינג לשני זרמים: אימפרסיוניסטי ואקספרסיוניסטי. לפי התוכן והבטוי, יצדק שלום שטרייט הרואה בברנר אקספריסיוניסטן בבטוי ולא בדרך תפיסתו. בבטויו דכאה ההבעה את ההתרשמות. ואולם יצירת עולם זדוני, לא מציאותי, פרי דמיון ורצון–היה לברנר דבר זר במהותו. במובן זה שלטה בו שניות הפוכה מזו של תקופתנו. זו יודעת יצירה לא לפי אמת המציאות ושאיפה ליצירה בצבור – הפך שאינו מתאחה. וברנר המספר היה קנאי־המציאות. ודוקא אמרה הפוכה היתה בפיו: „כוחם של סופרים היא ביחידות״, ואך כמו שנאמר למעלה: האמת המציאותית שלטה אצלו עד רגעו האחרון – בספור; בפובליציסטיקה התגבר אצלו הרצון יותר ויותר עם השנים.

ביחס לפבולה, שדורנו אוהב להתהדר בה – הנה היתה לו נטיה לפבולה מוגבלת. ואך עשית פבולה בידים – מנהג זמננו – היתה שנואה עליו.

ההתרשמות הקלה, הרגעית, לא היתה מענינו. התרשמותו היתה כבדה, מעמיקה, כמובן, עד קצה הנגלה. את המיסטי שבנפשו דכא ולא נתן לו בטוי ביצירתו. אם מתוך כפירה באמתותה, בריאליותה, או מתוך הכרה שהיא מזיקה – הכרתו של קרוכמל – קשה להחליט. אפשר מתוך שתי ההרגשות יחד (הנגוד שבין שתיהן יכול דוקא לא לשלול את אפשרות מציאותן), ואך מפני גלויים „עד שאול תחתיה״ לא נרתע. ולא לשם גלויים ואפקטי־יצירה, כי־אם מתוך צורך נפשי של יצירה ובהכרחם של יסורים ולבטי־נפש. ומצד שני היתה לו נטיה לטפוסיות עד כדי התרשמות ז׳נריסטית. ויסוד הדבוריות שולט בספורו. שיחותיהם של טפוסים שליליים הובאו עד לידי קריקטורה ובוכוחים הקטן המתנגד לפרקים ונתפס באופן שטחי.

הרגשת בעלי־תשובה ומלקי־עצמם, שהגיעה בספרות שאחרי מלח מת־העולם עד לידי פרופיסיונליות, שלטה אצל ברנר בנוסחה הקודם, הרוסי, אם כי שונתה אצלו מתוך שנוי תנאים. בן יהודי־עיירה עניים לא יכול להרגיש יסורים של אציל בעל־תשובה. אלא שהרצון לסגוף התפרץ אצלו לפרקים עד לידי הרס. בנפשו היה גם יסוד הפוך, ובהכרה–כפי שהתבטא בשנים האחרונות חשב, כי האדם נברא לעונג. אך את עצמו הדיר מזה. ההרגשה ששלטה ברוסיה מימי דוברוליובוב ופיסרב, כי הלחם קודם לכל, וכי כל עוד שאין להמון לחם אסור לרדוף אחרי מותרות – הרגשה זו היתה לנחלת הסוציאליזם היהודי, ובה היו בונדאים לפנים, בונדאים בעלי רגש לאומי עמוק, מצדיקים את יחסם השלילי לארץ־ישראל ולעברית. בונדאי מפורסם בשוייץ היה טוען תמיד: „גם אנחנו אוהבים את ציון, גם אנו מודים במולדת ואוהבים עברית, אך ההמון זקוק ללחם״. משהו מזה תסס תחילה גם אצל ברנר. במשך הזמן היו אצלו ארץ־ישראל ועברית ל ל ח ם. ואולם לסגף עצמו לא פסק. כשהיה מתענג פעם על מראה־טבע נהדר היה נרתע תיכף והיה גם מסתיר את התפעלותו מתוך איזו בושה פנימית. וגם בספרות היה נרתע ומפחד מפני יסודות זרים, יסודות של מותרות, אשר משכוהו אליהם, והיה שב סוף־סוף אל ה ל ח ם. גרוד־הפצעים הגיע אצלו עד מדרגה לא מצויה גם בשנים שלאחר המלחמה, בו הקדים את דורנו. ורק בסוף ימיו נשתנה אצלו דבר־מה. יחד עם אי־אהבה לדוסטויבסקי התעוררה אצלו מעין בחילה לגירוד־פצעים מופרז.

אי־הצורתיות, הקו החביב של דורנו, היתה חביבה תחילה גם עליו. קו זה, כקוים רבים „חדשים״ אחרים, ישן הוא לא פחות מאלה -- גם גרמניה הצעירה ידעה אותו והכריזה עליו, ולפניה עוד הרומנטיקה. ואך עם השנים ומזמן לזמן גברה אצלו הנטיה לצורה ולבנין. „שכול וכשלון״ הוא בבנינו דרגה גבוהה של יצירת ברנר. ומובן, שגם ביחס לצד זה היו אצלו ריאקציות ורתיעות.

הממשיות, שדורנו מכריז עליה, היתה יסודו הספורי הכי־חזק – ואך בלי הקריקטורה וההפרזה של זה. את היצירה המונו־מנטלית ידע להוקיר, אלא שבחייו ובסביבתו לא היה לה מקום.

הרבה מזה שאנו רואים בו שניות נבע מתוך הלא־קיצוניות שהזכרתי. שניות והפכים – הם נחלת דורנו כסגולות כל הדורות. ברנר לא פחד מהגיד היום את ההפך מאשר אמר אתמול. פה השפיעה גם האמונה בצדקת התרשמות הרגע. התרשמויות קיצוניות, רחוקות ומתנגדות, הובעו אצלו לפרקים במשך זמן קצר בקיצוניות ובאכסטזה ובהתנפלות על המתנגד, עד שאפשר היה לחשוב, כי זוהי הרגשתו והשקפתו התמידית (במובן זה מכיר אני שוב אצלנו רק תלמיד אחד: את שטיינמן). וזה גרם שאלה מאתנו שעמדו בתחום פעולה צבורית לא התיחסו אליו הרבה שנים ברצינות. עסקנות ולבטים אינם מתאחים.

אגב: בפעולתו הפובליציסטית – עד התקופה שבה העמיד אותה לרשותה של מפלגה -- נלחם תמיד בעד דעות והשקפית. בהופעות־חיים יום־יומיות וקטנות ובעושי־החיים האלה לא נגע. הוא, שידע בספוריו כל־כך את החיים עמד במובן ידיעתם ותפיסתם הפעולתית כמו מחוץ להם. דבר זה הציל אותו משנאה ומקונפליקטים; במשך תקופה קצרה, בשנותיו האחרונות, התחיל להגיב על עניני יום־יום ממשיים. ואולם ידיעתו את הענינים לא גדלה גם אז. הספרות היתה בשבילו ראשית־הכל וסוף־הכל, כמה שהדבר יראה כמוזר. הוא היה מסוגל להתרחק מן החיים, מן הספרות לא עצר כוח להתרחק.

דברים רבים מאלה שנאמרו פה יהיו בעיני רבים כמוזרים, וביחוד לאלה היודעים את ברנר מתוך העתונות והטפה שבעל פה. ויש כבר גם היפנוזה שמביאה לידי שכחה. וגם זאת: בשעה שבאים להבליט את הצדדים השניים שבאיש, את הצד הבלתי־מקיבל– מוכרחים לפרקים להפריז, כלומר: הפרזה שבאה על־ידי הבלטה מיותרת של הבלתי־מקובל. דרך־המלך של ברנר גלויה ופתוחה לפני היודע את מאורעות־חייו ולפני הקורא בכתביו. ואולם השבילים והמשעולים אינם פתוחים. בשביל איש־הלבטים אלה אינם פחותי־ערך מדרך־המלך.

ועוד דבר: את הבלטריסטיקה שלו יכול אדם להכיר מתוך אוסף כתביו, ואך לא את הפובליציסטיקה. אפילו הכרונולוגיה לא תועיל. לא כל דבר נדפס תיכף אחרי כתיבתו. ולטעום את הפוב־ליציסטיקה כראוי אפשר רק במקומות הדפסה ראשונה, בקשר עם האטמוספירה שמסביב לה, וכן גם חלק הגון של הבקורת.

ועוד הערה: ביחס ל„המעורר״ לא צריך לטעות. השפעת־הרגע שלו הרגשה בין יחידים: מעטים חשובים – וחלק גם לא חשובים. לקהל הקוראים הגדול לא הגיע „המעורר״. ולא רק

זאת. אלא שרובם של יחידים אלה ראו את השנה השניה כסטיה מדרך הלבטים והתסיסה. בעוד שבין הסופרים התחיל הוא להיות מרגש דוקא בשנה השניה. כשקבל ערך ספרותי. תחילה היה: „מסדה". אחרי שנה התבצר שוב קהל ציוני ועברי ברוסיה — ומסדה היתה מיותרת. ואך על הפסק הרעננות הספרותית של השנה השניה — שלא מצאה את המשכה בקובצי ברנר אחרי־כן — יש להצטער. ב„המעורר" ב' באו דברים שלא היו ברוחו של ברנר אז. היה גובה ספרותי לדברים. אך הרגשת ברנר אז היתה, כי נותן הוא מכל הבא ביד.

ומה שנאמר ביחס ל„המעורר" צריך להגיד גם ביחס לברנר. היחס אליו בתור סופר היה שונה בתקופות שונות של חייו מהיחס של עכשיו. ואך על זה מוקדם עוד לדבר. זהו ענין לתולדות הספרות ומהלך דעותינו והשקפותינו. ביוגרפיה מלאה וטובה של ברנר תשפוך אור בודאי גם על צד זה.

בְּחַשָׁאי

מאת ד. שמעונוביץ

I. קול פנימי...

יש שקול פנימי מצוה לנו לעשות איזה מעשה, שלכאורה אין בו משום תועלת לזולתנו ויש בו משום נזק לעצמנו, ואחר־כך אנו מתחרטים במשך חיים ארוכים על שעשינו...

ולהפך: יש שקול פנימי מצוה לנו להסתלק מאיזה מעשה, שלכאורה אין בו משום נזק לזולתנו ויש בו משום תועלת לעצמנו, ואחר־כך אנו מתחרטים במשך חיים ארוכים על שלא עשינו...

ואף־על־פי־כן: יש רגע, ואם גם יתמהמה בוא יבוא, אשר בו מה יקל לנפשנו, מה תעלוץ נפשנו על אשר נשמענו לאותו הקול הפלאי, ואז גם יתחוור לנו, כי בעד קורת־רוח זו שברגע הקצר כדאי היה לסבול במשך כל החיים...

II. הכשרון והנטיה

הכשרון בלבד אינו מספיק עדיין להתוות לאיש את הדרך שיבור לו. למשל, דמיון עשיר הוא גורם חשוב מאד בשירה, ואולם אין זאת אומרת, כי בעל הדמיון העשיר נוצר להיות דוקא משורר, אפשר שבתור ממציא או בתור רמאי יצליח יותר מאשר בתור משורר: הדמיון העשיר נחוץ לממציא ולרמאי לא פחות מאשר למשורר. סבלנות, הגיון חותך, תפיסה מהירה חשובים מאד לחוקר, אבל הם חשובים לא פחות גם למצביא וגם לראש להקת־גנבים. מלבד כשרון מיוחד לאיזה מקצוע נעלה נחוצה גם נטיה מיוחדת, אהבה שאינה תלויה בדבר, לאותו מקצוע. מי ששתי סגולות אלה מצטרפות אצלו לאחת — הוא הוא איש־הסגולה. ואולם לא רבים הבחירים. לעתים לא רחוקות חסר הכשרון את הנטיה, או הנטיה את הכשרון. יש אנשים עם נטיה לשירה ועם כשרון של מנגן בתיבת זמרה; עם נטיה לחקירה ולעיון ועם כשרון של מטליא טלאים. ולהפך: יש אנשים עם כשרון אמנותי נשגב ועם נטיה של מלוה ברבית; עם כשרון של מנהיג הצבור ועם נטיה של פושט בגדוד...

III. יצא וחזר...

האדם הוא אהה, רצוני לומר: האינסטינקטים הטמירים, האפלים והעזים משותפים לכל ילודי־אשה, ורק תנאי־החיים המרכבים, המסובכים, שבהם אנו נתונים, שונים אלה מאלה. יש תנאי־חיים מעכבים, הגורמים להסח־היצר, ויש תנאי־חיים מזרזים, המסייעים לשגשוגו ולהגברתו. „פלוני יצא לתרבות רעה!" „פלוני חזר בתשובה!" אך באמת לא יצא ולא חזר. הוא נשאר מה שהיה, אך במקרה הראשון נתגלה המכוסה, ובמקרה השני נתכסה המגולה...

IV. הסח הדעת...

יש שבשאיפה לאיזו מטרה יקרה לנו אנו מסיחים את דעתנו בכונה או שלא בכונה מאיזה מכשול קשה, העומד על דרכנו, על קצה דרכנו, סמוך למטרה, וכשסוף־סוף אנו נתקלים באותו מכשול שלהסירו לא יכלנו או גם לא נסינו, אנו רוטנים על הגורל המתכוון להכעיס, שדוקא בסוף הדרך, סמוך למטרה, לאחר שבזבזנו כל כוחנו בדרך הארוכה והקשה, היא מזמן לנו מכשול, שאי־אפשר להתגבר עליו...

אך להסיח את הדעת מהמכשולים והמעצורים אשר בדרך למטרה עלולים לא רק אמיצי־הלב, כי־אם גם מוגי־הלב, ואולי האחרונים עוד יותר מהראשונים...

V. האהבה והזכות...

כשמתעוררים אצלנו ספקות בזכותנו לאהוב את מישהו או את משהו, יש לשער שלא זכותנו היא שנתרופפה, אלא אהבתנו היא שנפגמה...

האהבה היא היא הזכות, אולי השלמה והנעלה ביותר.

מי שאהבתו יתרה — זכותו גדולה יותר...

VI. המנהיג והדרך...

למנהיג נעשה על־פי רוב לא מי שיודע את הדרך, כי־אם מי שסבור, שהוא יודע את הדרך. הידיעה כרוכה בספקות וחששות ומחלישה את האמונה והרצון, שבלעדיהם אי־אפשר להבריח את המונהגים להעפיל ולעלות. ואמנם לעתים קרובות מביא המנהיג את מונהגיו לנקודה אחרת לגמרי, מזו שהיתה מחוז חפצו. ואף־על־פי־כן הוא נשאר מנהיג נערץ ומכובד. סוף־סוף כל דרך מוליכה לאיזה מקום, וההמון התם והנלהב לא תמיד יודע להבדיל בין מזרח למערב... אלכסנדר מוקדון, קיסר, נפוליאון — כלום באמת ידעו את הדרך אשר בה הוליכו את העם אשר ברגליהם? אגב, אולי גם לא חשבו, שהם יודעים את הדרך. היה להם רצון או הכרח להנהיג, כמו שהיה רצון או הכרח לעממיהם להיות מונהגים... את הדרך של אלכסנדר וקיסר ונפוליאון ידעו בעיקר לא הללו, כי־אם ההיסטוריונים המובהקים והביאוגרפים החריפים שקמו אחר־כך, לאחר המעשה...

VII. „מלחמת האמת והשקר"...

זהו אחד הבטויים הנפוצים ביותר וגם הבלתי־מדויקים ביותר. יותר נכון: בטוי מוטעה ומטעה. השקר אינו נלחם, השקר הוא טפיל, הוא אוהב לקצור בלי לזרוע, לנחול נצחון בלי לסכן את עצמו בשדה־הקרב. הוא מתגנב, הוא זוחל, הוא חודר בכל מיני דרכים, ואולם איננו משתער. היא יכול לכל היותר להעמיד פנים של נלחם, כשזה נוח לו, אבל לא לחרף את נפשו. מי שנלחם באמת, יכול לעשות זאת רק בכוח האמת, איזו אמת שהיא, בכל אופן בכוח האמת שלו. כל מלחמה היא מלחמת אמת באמת.

ואין בזה משום סתירה, כי כל אמת אינה כל האמת...

ויש שמלחמת שתי אמתות, כמו מלחמת המינים, אינה אלא כסות־עינים מסתורית לשאיפת ההזדווגות שלהן, שאיפה טמירה ובלתי־מוכרה לנלחמים עצמם, אשר פריה היא אמת חדשה, ואף כי למראית עין אינה דומה לפעמים כלל וכלל לאבותיה מחולליה...

VIII. מתוך נגותם...

לעתים קרובות אנו לומדים להבין, לכבד ולהוקיר את הפרט או את הכלל רק לאחר ששמענו כמה וכמה דברים שנאמרו לגנותם... בדברי שבח ובפרסומי חבה אפשר תמיד להעלים על האמת, ואולם השנאה היא תמיד אמתית יותר, ומתוך שטויה ועלילותיה של המשטמה מבצבצים דוקא כמו להכעיס—הצדדים החיובים של השנוא...

IX. תעודת הסיום...

אין ספק, כי הנעלה בבתי־הספר הוא בית־הספר של החיים, ואולם את תעודת הסיום מושיט לנו — המות...

שִׁמְעוֹן דוּבְּנוֹב

(דפים מספר זכרונותי)

מאת י. ח. רבניצקי

א.

בהעלותי על לבי את זכרון הימים הראשונים, ימי הנוער הרחוקים, נזכר אני כי יחסי אל הסופר ש. דובנוב בגלגולו הראשון היה שלילי לגמרי.

הימים ימי ראשית התקופה של רעיון הלאומיות וחבת־ציון — ואני, אחד הצעירים „המשכילים״ באודיסה, נתפסתי לאותו הרעיון, שמשך בכוחו הכביר כמה וכמה לבבות בעולמנו הקטן. והנה העתון „ווסכוד״, שיצא אז בעיר הבירה פטרבורג ברוסית והצטיין בליברליות קיצונית ובמלחמת תנופה תקיפה נגד התנועה של „חבת ציון״ ונושאי דגלה, — היה שנוא עלינו תכלית שנאה. הוא ועורכו ורוב עוזריו, הלוחמים הנועזים במשאת נפשנו וכאילו מבקשים לחתור חתירה תחת כל הבירה ולעקור את הכל. ובין בני החבורה ההיא היה מפורסם לתהלה במחננו ביחוד אותו הסופר, שעברה עליו באותה שעה „תקופת הסערה וההתפרצות״ ובשנת 1883 הדפיס ב„ווסכוד״, בתור תשובה על מחברתו של הד״ר פינסקר „אוטואמנציפציה״, „באיזו השתחררות יש צורך ליהודים״? מאמר הערוך בחריפות יתרה ועל פני כולו מרחפת רוח קנאות עזה של „השכלה״ קיצונית, פורצת כל הגדרים.

אז לבשתי אף אני, הצעיר באלפי ישראל, רוח קנאה כמדי ובמכתב מאודיסה (שנדפס ב„המליץ״ באותה השנה בחתימת „בר קצין״) יצאתי המערכה מזוין במליצות חריפות, למלא קלון את פני הסופר־הכופר ולעשותו לעיני כל ישראל לתלמידו המובהק של פרילוקר, מיסד הכת „ישראל החדש״ בעיר מגורי, ובהתול עוקץ קראתי לו מרחוק: „צר לי עליך, דובנוב, כי תשכב למעצבה בפטרבורג ולא תבוא הנה לקבל פני רבך ולחזות בנועם „האחים״ החדשים בהתאספם יחד לבקש תורה מפי רבם״ — ולא יכול אז לעלות על לבי, כי סופר זה, שהצגתיו למטרה „לחצי השנונים״ על היותו נתפס ל„מינות״ מסוכנת כזו, עתיד להיות אחד מעמודי התוך של תורת הרעיון הלאומי בכל היקפה, שבעצם הדבר היא עיקר הכבסים המוצק של חבת ציון וציוניות, וגם בתוך המחנה של אנ״ש, כלומר של חובבי ציון וציונים, גדול ורב יהיה מספר ידידיו הקרובים ותלמידיו הותיקים, מכבדיו ומעריציו בכל נפשם בתור אדם המעלה, אחד מיחידי־הסגולה המצוינים בדורנו, ועל ידידיו ומכבדיו אתכבד להיות נמנה גם אני. „מתנגדו״ הגמור באותה שעה.

ב

אמנם לא בפתע פתאום ולא בבת־אחת נשתנה דובנוב בדעותיו תכלית שנוי ונהפך מ„מתבולל״ קיצוני ל„לאומי״ אדוק. מעולם לא היה דובנוב רך כקנה ומהיר חליפות ותמורות בעולם האמונות והדעות. להיפך, בטבעו הוא קשה כארז, „עקשן״ במובן הטוב והנאה של מלה זו. רוחו אינו סובל ויתורים ופשרות ותקיף הוא מאד בדעתו, בבחינת „יקוב הדין את ההר״...

במדה זו של „עקשנות״ היה דבק עוד מימי נעוריו הראשונים. והרי דוגמה אופינית אחת: בימים הרחוקים ההם, בהגיעו ליום היותו ל„בר מצוה״, החליט לקבל על עצמו מצוה חדשה בתכלית החידוש, והוא יחד עם אחיו הקטן ממנו, שניהם חניכי „החדר״ בעיר מולדתו הקטנה מסטיסלב אשר בליטה, גמרו אז לבלי לדבר בינם לבין עצמם אף מלה אחת באותה הלשון היהודית, המדוברת בבית זקנם בנציון ובכל בית בישראל בעיירה זו, אלא רק בשפה הרוסית — וסעיף זה מסעיפי „השלחן הערוך״ החדש שלו שמר שמעון הקטן בכל תוקף ובכל חומר הדין.

החלטה כגון זו מעידה, כי הנער דובנוב „הציץ ונפגע״ עוד בהיותו תלמיד ותיק ב„חדר״. ובאמת הוא הרבה בזמן ההוא, יחד עם למודי הקודש מפי מלמדו, להגות בעצמו בסתר בספרי חול של השכלה וחקירה. ומיד לאחר היותו ל„בר מצוה״ עלתה לו להכנס לבית־הספר המחוזי בעיר־מולדתו, אשר גמר אותו מקץ שלש שנים.

מכאן ואילך מתחילה בחיי הצעיר דובנוב פרשה ארוכה של סבל הכנות „מעשה אקסטרן״, ובמשך כמה שנים הוא עובד בחריצות יתרה עבודת „מתמיד״ ומתקין עצמו לשם כניסה לבית־ספר גבוה, אבל, מפני סבות שונות, לא עלה הדבר בידו.

תחת זה הצליח עוד בימי עלומיו להכנס לטרקלין הספרות הרוסית־עברית. בתחילה נסה את כוחו בעתון „רוסקי יבריי״, אחר־כך עבר ל„רזסביט״, עד אשר לבסוף מצא לו אכסניה קבועה, ומשנת 1882 תפס מקום חשוב בתור עוזר תמידי ב„ווסכוד״. שם הדפיס בעוד שנה אותו המאמר, הנזכר למעלה, שהיה כתוב בלשון שנונה וברוח איבה עזה ליהדות העתיקה, „העוברת ובטלה״, וריח „רציונליות״ קיצונית ו„קוסמופוליטיות״ גמורה היה נודף מתוכו באופן חריף מאד.

„הלנו אתה אם לצרינו?״ — במאמר בעל שם חריף זה יצא אז הארז בעל „המליץ״ לתבוע את עלבון המסורת היהודית ובדברים קשים הוכיח את דובנוב על „פחזותו״ ועל „סברותיו השדופות״, בהוקיעו לעין השמש כמה ציטטות מתוך אותו המאמר, שכותבן ראוי היה באמת לנזיפה קשה עליהן, כגון: „התקונים בדת בגרמניה, אף אם הותירו עוד לדרוש רבות וגם לא נסדרו כהוגן, בכל־זאת הראו זה כבר פעלם הטוב על יהודי גרמניה כי ע ש ו א ו ת ם ר א ו י ם ל ז כ י ו ת״, וכיוצא באלה.

והסופר המפורסם העורך־דין מנשה מרגלית, שהיה בעצמו מראשי החסידים הנלהבים של ההשכלה האירופאית ואחד מעמודי התוך של חברת „מרבי השכלה״ באודיסה, לא יכול להתאפק אף הוא ובכל כוחו התעורר על זה שבקש „לעקור את הכל״ ויצא נגדו למלחמת מצוה במאמרו הרוסי „התבטלות והשתחררות״ להוכיח, שדבריו של דובנוב יוצאים מגדרו של רעיון השתחררות וכל עיקרם אינו אלא בטול עצמי לחלוטין. ובשעת מעשה לא יכול לעלות על דעתו של בעל „התבטלות והשתחררות״, הרן ברותחין את הסופר שיצא ל„תרבות רעה״, שתגיע השעה ושניהם, הוא ודובנוב, יעמדו שוב במערכה, „מליץ יושר״ מול „מגיד פשע״, אבל הקהל יראה לפניו „עולם הפוך״, הקטיגור יהפך לסניגור, והסניגור — לקטיגור: דובנוב „המתבולל״ יתיצב בתור לאומי גמור במערכה אחת עם בני־בריתו, חובבי־ציון וציונים גמורים, כדי לתבוע בכל תוקף את זכות החנוך הלאומי והלמודים העברים בבתי־הספר לילדי ישראל מיסודה של חברת „מרבי השכלה״ באודיסה, ובראש המחנה שכנגד יעמוד כצר ואויב בתור בעל־דין קשה העורך־דין מ. מרגלית, היושב־ראש בועד אותה החברה, ויכריז נמרצות, כי „הלאומיים״ יהגו ריק ולשוא רגשו ה„קנאים״ האלה להעמיד בסכנה את ה„השכלה״ העלובה...

ג

מה השפיע על דובנוב, האיתן והתקיף בדעתו, להביאהו לידי חילוף ותמורה במדה כבירה כזו? מה גרם לו, למשכיל פורץ כל גדר ואביר הסתירה, שהגיע לבחינת „מתבולל״, כי ישתנה ברוחו שנוי רדיקלי ויהפך לאחד מראשי הקנאים של תורת הלאומיות הגמורה?

הרבה, כמובן, הגיל עושה. דובנוב בגלגולו הראשון תקפה אותו התקופה הסוערת של צעירות נועזה, המתקוממת נגד „סבל הירושה״, והיא שהעירה אותו בתחילה למלחמת תנופה נגד הישן

”עד חרמה״, ובמשך השנים עברה וחלפה תקופת הסער. חוץ לזה, היה לגורם מכריע אותו המקצוע המיוחד שרוחו הכביר של דובנוב בחר לעצמו להתמסר אליו, לעבוד בו בהתמדה מפליאה ולהשקיע בתוכו כל עוצם כשרונו המצוין והמזהיר. ההתעמקות בחקירת תולדות ימי עמו, עם עולם, הכריחה אותו לזוז מהנקודה הקיצונית שהפליג אליה ולשוב בתשובה שלמה ל„אורחא דמהימנותא״. המאור שבתורת ההיסטוריה הישראלית החזיר למוטב את העוסק באמונה בחקירתה והשפיע עליו לעזוב את הכיעור של ההתבטלות והדומה לו ולהתדבק בכל נימי נפשו באומתו ובאוצרות סגולתה.

ולא נגזים אם נבוא להוסיף על זה, שלא מעט עזר לשנוי מהלך רוחו של דובנוב גם שנוי המקום. בסתיו של שנת 1890 עבר דובנוב עם בני־ביתו לאודיסה, אשר בה בחר, מתוך טעמים שונים, לישיבת קבע. וכאן, בבירת הדרום, נתגלו לפניו חיי־היהודים בצורה אחרת לגמרי מאותם החיים שראו עיניו בערי ליטא (העיר פטרבורג, שהיה דר בה ישיבת עראי לרגלי עבודתו בעתון „ווסכוד״, אינה נכנסת בחשבון). שם, בעיירות הקטנות שבליטא, ראה לפניו גוש מוצק של חיים פטריארכליים, שאפשר לפגוע בו ולעקור מתוכו בחוזק־יד כמה וכמה נטיעות זרות ומשונות, וגם לשקוד על תקנות עיקריות — והגוש לא יתפרד ולא יתרופף על־ידי כך וישָאר מוצק כמו שהיה; ופה נפרץ חזון אחר של מיני יהודים, הממהרים ונחפזים ל„השתחרר״ ולהסתלק בקפיצה אחת מן העול של המשטר העתיק בלי שום סיוע של מעוררים ו„מתקנים״ מן הצד והם פושטים צורה ישנה ולובשים צורה חדשה בתכלית החידוש בקלות דעת־יתרה — פשוט „מעשה הפקרות״. ומראה־עינים זה עורר בקרב החוקר הלך־נפש אחר והרהורים אחרים על הצורך הנחוץ לחזק ולבצר את הרוח הלאומי בישראל, ההולך ומתמוטט ומתפורר לעיניו במהירות שאין דוגמתה.

ועל כל אלה יש להוסיף עוד, שאפשר מאד, כי גם אותה הסביבה, שנמצא בה דובנוב בבואו לאודיסה, חבורה נכבדה של סופרים, רובם בעלי־צורה ובעלי־שם, נושאי דגל לאומיות וחבת־ציון ביד רמה, אף היא הצליחה להשפיע על דובנוב בנידון זה השפעה חיובית.

ד

הראשון מסופרי אודיסה, שאותו למד דובנוב להכיר תיכף לבואו למקום מגוריו החדש, היה הארי שבחבורה, מנדלי מוכר ספרים. את כוחו וגבורתו של סופר זה בספרות היהודית ידע „קריטיקוס״ (בשם זה כתב דובנוב ב„ווסכוד״ במשך כמה שנים מאמרי בקורת) להבחין והוא היה מוקיר ומעריץ מאד את הכשרון המצוין והאוריגינלי של הצייר הגדול. לפני כמה חדשים היה דובנוב בקיוב והתארח בנוה־הקיץ הסמוך לה בביתו של „הנכד״ שלום־עליכם, וזה גמר את ההלל הגדול על „הסבא״ מנדלי. ודובנוב בעצמו היה מלא התפעלות והתלהבות, ביחוד אחרי קראו את פרקי ה„וואונשפינגעריל״ (הוא ב„עמק הבכא״ בעברית), שנדפסו בשני קובצי ה„פאלקסביבליאטעק״ שהוציא שלום־עליכם; וזה לא כבר הדפים המבקר דובנוב מאמר ב„ווסכוד״ בשם „ספרות העם וספרות ההמון״, ובמאמר זה הרבה לשבח את הפרקים החדשים של ספור מנדלי, שהשוה אותו לספור המפורסם „הנפשות המתות״ של גוגול, המצוין בתערובת נפלאה של אפוס ולירִיקה כאחד.

והנה כמעט ביום הראשון לבואו של דובנוב לאודיסה הזדרז והלך להתודע אל פאר העיר בעיניו, אל „הסבא״. לשעה קלה נכנס דובנוב לדירתו של מנדלי אשר בבית הת״ת, שהוא היה מנהלו, אבל אורח הגון כגון זה אינו נפטר מ„הסבא״ בשיחה קלה. השיחה ארכה כמה שעות רצופות. פי מנדלי היה כמעין המתגבר כנוח עליו הרוח, ואזנו של דובנוב לא שבעה לשמוע דברי פי חכם. דברו, כנהוג, „על הכל״. מנדלי, כדרכו, עובר ב„קפיצת הדרך״ מענין לענין ועל השומע „דלוגו אהבה״ והדברים נעימים ומזהירים.

רושם כביר עשתה שיחה ראשונה זו על דובנוב, ומנדלי מצדו אף הוא ספר לי אחר־כך בנחת רוח על האורח היקר שבא להשתקע בעירנו והעתיד להיות לברכה מרובה בקרב החבורה האודיסאית.

לא עברו ימים מרובים ודובנוב התודע מקרוב גם אל „הנכדים״ הקרובים אל „הסבא״. וכמעט בכל שבוע, על־פי רוב במוצאי־שבת, היו מתאספים בני החבורה הקטנה, הקשורים זה בזה ברגשי ידידות נאמנה, לשם שיחת רעים, ומזמן לזמן היה „הסבא״ קורא מתוך כתב־ידו הנאה, בהטעמה מיוחדת כדרכו, את פרקי יצירתו החדשה, שהוציא מתחת עטו הנפלא מתוקנים ומשוכללים, קודם שנמסרו לדפוס, והשומעים המועטים היו נהנים הנאה מרובה מזיו התוכן והקריאה כאחד.

„אחד העם״ לא היה משתתף במסבות התדירות של חבורה זו. לו היו מסבות אחרות: בכל ליל שבת בביתו, ולפעמים גם באמצע השבוע בבית אחד החברים של אגודת „בני־משה״, שהוא, אחד־העם, יסד אותה ועמד בראשה. ומנדלי, שהיה מתיחס אמנם לאחד־העם בכבוד רב ובחבה, היה חומד לו בכל־זאת לעתים לצון קל וקורא לבני אגודה זו של בני־משה בשם „היהודים האדמונים״ (לפי המקובל בעם על בני־משה, וגם מטעם זה שכמה מחברי האגודה, וגם נשיאה בעצמו, היו בעלי שערות צהובות). ולכותב הטורים האלה (גם־כן בעל שער צהוב בימים ההם), היחידי שהיה משתתף במסבות של שתי החבורות, היה קורא בשם „הציר מעבר לנהר סמבטיון״.

ודובנוב התקרב יותר ויותר אל חוג „אנשי שלומנו״, הלוך והתרחק מהנושאים את דגל ה„השכלה״ הרשמית והעומדים בראש חברת „מרבי השכלה בישראל״ אשר באודיסה. רעיון הלאומיות הכה שרשים יותר ויותר עמוקים בלבו של ההיסטוריון העמקן ובכל נפשו התמסר לחזוקו והפצתו בקרב קוראיו ושומעיו.

(סוף יבוא)

סְפָרִים חֲדָשִׁים

(שוב הודו וגנדי)

מאת ר׳ בנימין

(סוף)

מה היא הודו?

לכאורה ההבדל בין מזרח למערב התבטא מהאי גיסא באמרת ילד הודי בן שבע: „אין אנו ממיתים״ ובאמרת קצין אנגלי מהך גיסא: „מי שאינו ממית, אינו חי גם בעצמו״. ומעשה שהיה כך היה: הוא הוזמן לבקר בבית הודי אחד. היתה זאת שעת שקיעה. בעברו דרך הגן אשר לפני הבית קטף פרח בלי משים. והנה קמה מבוכה מסביב. בת־המשפחה אומרת כמדברת לעצמה: „הרי הפרחים ישנים כבר״. והילד מוסיף: „אין אנו ממיתים״. הירשביין מוסיף: „בבית אי־אפשר היה לקשר את השיחה. הילדים הביטו על ידי, ואני תארתי לעצמי, שהם רואים דם על אצבעותי, ואפשר שהם שומעים את אנחת הפרח הפצוע״.

ולעומת זאת: הקרבנות. ולעומת זאת: הרצון להפטר מן החיים. ולעומת זאת: המהירות בשריפת המתים, שההכנות מתחילות עוד בשעת הגסיסה. ולעומת זאת: השלכת המתים אל הנהר הקדוש כשקרוביהם שרים:

הו, אַתָּה, חֲסַר הַקֵּן שֶׁל אֲדָמָה,

וַעֲלֵי מַיִם.
אַל בַּקֵּשׁ לְךָ שׁוּם בֶּגֶד שֶׁל בָּשָׂר וָדָם.
לֶךְ־לְךָ בִּנְתִיב הַהוּמִיָּה,
לְמָקוֹם שָׁם מְחַכִּים הָאֱלֹהִים
לְנַגֵּן לְךָ בַּחֲלִיל הַהוּמִיָּה".

כזאת היא הודו.

הירשביין רצה לעמוד על נטיות ההמונים ועל דעות היחידים. ברכבת לתחנת־בלפור, שממנה נוסעים למקום שבתו של טגורי, הוא נפגש עם איש, שהוציא את בנו מבית־הספר של המשורר. הוא הסביר: „אנו הלאומיים חולקים על דעותיו. אפשר שאתם תראו אותנו כקנאים צרי־עין, אבל יש צורך להבין אותנו. אפשר שמהטמה גנדי לא צדק בכל, כשהוא משליך אחרי גוו את התרבות והציביליוציה של המערב, כדבר מזיק וטמא... אבל דבר זה נחוץ. אם לאו — עמנו לא ישתחרר".

ובבומביי הוא צונח באפלת הליל בין קבוצת גברים ששכבו בחוץ במעגל, לחוצים כדגים מלוחים ומקשיבים לצלילי־נגון „הלוקחים שבי את הכוכבים" (הוא נמשך אחרי נגוני הודו, שמזכירים לו נגוני ישראל). אחד אומר:

— „הלא אינך בריטי. שב ותשיר אתנו".

— „מנין אתה מכיר בי שאיני בריטי?"

— „ח־ח־ח. הבריטים אינם באים הנה ואינם באים בלילה ושירתנו אינה מושכת אותם. ספר מי אתה ומאין תבוא?"

— „אני סופר יהודי ותייר, עכשיו אני מתודע לארצכם. אומרים, שיהודים הגלו הנה מארץ־ישראל לפני 2500 שנה. הגידו לי, למה זה אתם מסתפקים במועט כל־כך בחיים?"

אחד מספר מעשיה. „הרי לא חשוב, מה שהם ענו על שאלתי, חשוב, שהעם מסוגל עוד לספר מעשיה על המציאות המרה".

כשאדם כותב על הודו אי־אפשר לו שלא יכתוב על אנגלים. אחד מהם אומר: „כל עמי־המזרח משולים לתינוקות. אחד מהם מרבה להשתובב, אחד ממעיט. אבל להוליכם — נחוץ. התינוקות מנפצים שמשות, הם גם מטרידים. מי עוד כאנגלים יכול היה להחזיק עם בן שלש מאות מיליונים?"

פעם השתובבו התינוקות בהודו למעלה מן המדה. זה היה המרד המפורסם בשנת 1857. זה עלה לאנגלים בכמה אלפים חיילים הודים, שנלחמו כאריות לדכא את מרד בני עמם. נפלו אז גם כמה קצינים אנגלים, גם הגנרלים ניילס לורנס, ועוד. לורד טניסון, המשורר הגדול, שר אז:

הָמֵת אוֹ הוּמֵת! חַיֵּה אוֹ גְוַע
וְיִוָּדְעוּ, כִּי חַיָּלִים הִנְנוּ וּגְבָרִים אַמִּיצִים
וְעַל הַגָּבוֹהַּ מִכָּל הַגַּגּוֹת
יִתְנוֹסֵס שׁוּב הַדֶּגֶל הָאַנְגְּלִי.

ואז חובר גם „שיר שבח לאחינו ההודים",

שֶׁשָּׁחֲטוּ, שֶׁהֵמִיתוּ, שֶׁנִּלְחֲמוּ,
יָד בְּיָד עִם הָאַמִּיצִים בְּתוֹכֵנוּ.
לְמַעַן יִתְנוֹסֵס עַל הַגָּבוֹהַּ בְּגַגּוֹת
הַדֶּגֶל הָאַנְגְּלִי.

אף הקצין האנגלי הנ"ל, בעל התורה, שמי שאינו ממית אינו חי בעצמו, שייך עוד ברוחו לדור ההוא. הוא כעס כמובן על אני ביזנט, שהיתה בעיניו דוקא אמריקאית („היה צורך להעמיד אשה כזו אל הקיר"). סתם אנגלים בהודו, בין אלה שנולדו באירופה ובין אלה שנולדו בהודו גופא, נואשו מהבין את ההודים. „הלך־רוחם זר לנו לגמרי. אין אנו מבינים זה את זה". האנגלים בהודו ממשיכים איפוא את חייהם בלי חשוב הרבה. „תארתי לעצמי, שאילו נכנסתי בבומביי במלון לאולם־הרקודים וצעקתי בקול: שמונה מאות אלף הודים בבומבי מרדו והם עולים עליכם — קונם אם היה נפסק הריקוד..." ואף־על־פי־כן יש בודדים גם בין האנגלים. אני ביזנט אינה יחידה; הוא נפגש עם אנגלי מגלזגוי, סטנלי, שנהפך להודי... הוא מדבר אל הירשביין על השלוה ההודית והוא אומר: „הערטילאות הזאת כבשה את רוחו. עכשיו אני מתבייש על שאני בריטי". מה השפיע עליו? השפיע המקרה כשמשלחת־עונשין מחתה, אגב דכוי מרד, כפר שלם מעל פני האדמה. רק צעירה אחת קפצה מתוך האש ממש, נפלה לרגליו ונשקה את געליו. השפיעו גם סבות נפשיות עמוקות. —

אך הירשביין נפגש גם עם צעירה אנגלית, שעמדה על ארגז בדרך לבינארים והטיפה לנצרות. גדלה ההתרגזות ואחד שאל בקול רם:

„כמה היה מקבל ישו הנוצרי מן הממשלה האנגלית בשכר עמידה זו על אם הדרך המובילה לבינארים ומדבר לעם את הדברים המחוכמים האלה?"

ופתאום מתחילים כולם לירוק בפניה וקורעים לגזרים את האיבנגליונים אשר לפניה על הארגז, אלא שהיא אינה מתפעלת מזה. היא אומרת לו: „אין אתה יודע את כוחו של הדם האנגלי". הירשביין מבאר כך את הפסוק הזה: האנגלים הם אנשים היודעים, ראשית כל, להשתמש בכוח מזוין, ושנית — לתת את פניהם ליורקים. לדידיה — זהו סוד נצחונם בעולם...

עוד פרט אחד המבטא את יחס ההודים לעיר הקודש בינארים:

בחגיגת־הנשואין, כשהחתן והכלה, הרכים בשנים, עברו כבר את כל פרשת הטקס, בא עוד קו חשוב נוסף: הנער־החתן לובש בגדי־הלך, מצטייד במקלו ותרמילו ויוצא מן הבית. מאחרי הכפר פוגש בו אבי־הכלה ושואל: בחור, לאן אתה הולך?

— הולך אני לבינארים, לעלות ברגל אל העיר הקדושה.

המחותן אומר לו אז, שיש לו בשבילו כלה נאה ומפציר בו שישוב. הוא שב, אבל בינארים נשארת משאת־נפשו כל ימי חייו. —

כזאת היא הודו.

ארכו הדברים על ספרו של הירשביין, ולכן יהיו בהכרח קצרים על ספרו של ברוקוי[1]; זהו ספר הרחוק לגמרי מדרכי הפיוט. זהו ספר ללא־פתוס: ספר זה כתב אנגלי שנולד בשנת 1889 בכלכותה ושׂשׂונית הודו היא לו „גירסא דינקותא"; הוא בקי בסוגיא זו. היא כיום ציר מפלגת הפועלים בפרלמנט הבריטי, מאלה ש„אינם תלויים". הוא עסק בשאלה זו כל ימיו, כתב ונאם ובספר זה נתן מעין סכום. היא השתדל בשביל ההודים בקונגרסים ובחדרי המיניסטרים, אבל הוא גם שקרא בפרלמנט: „איני יכול לשתוק" ועל־פי הצעת מקדונלד הוצא לשבוע מבית הפרלמנט. באותו שבוע של חופש־אונס סיים את הספר הזה.

ובשאני זוכר, כי יעקב רבינוביץ טען פעם ב„מאזנים" שאין לסמוך הרבה על ספריהם של תיירים וכי מ. ג. כתב פעמים אחדות נגד גנדי, כאילו האנגלים רוצים בטובתם של ההודים ורק גנדי הריאקציונר אינו יורד לסוף דעתם של המיטיבים (מ. ג. נשען אז על מאמרו של אדוארדס), הריני מציע לקרוא את הספר הזה, הכתוב בפשטות והבנה, בלי פתוס ובלי קטרוג על האנגלים; אדרבה, יש הרושם, שהוא מחפה עליהם. בכל אופן רוצה הוא באחדות אנגליה והודו ויצר לו עד מאד אם אחדות זו תופר על־ידי עקשנותם של מנהיגי אנגליה. מי שרוצה לדעת מספרים ועובדות על הודו יפנה אל הספר הזה.

---

1) A. Fenner Brockway. Indien Buchverlag Kaden et Comp. Dresden.

השקפות אמנותיות

א. המוזיקה של אריך־ולטר שטרנברג

השבוע שמע הקהל התל־אביבי בפעם הראשונה את יצירותיו של אריך־ולטר שטרנברג, מוסיקאי גרמני מודרני. כבר למשמע הסונטה לפסנתר (ביחוד ה„לארגו" שבה) הורגש, שיצירת היהודי המערבי הזה קובעת יחס של כובד־ראש. אבל את עשרו הפנימי חשף ביחוד בקוארטט שלו (כלי־מיתרים וזמרה סולו). אין ספק, שלפנינו כוח רציני ותרבותי ממדרגה גבוהה, היונק ממקורות נאמנים וטהורים ושואף לבטוי רוחני מעמיק. מורגש היטב, שאף־על־פי שסיגל לו בשלמות את הצורה המודרנית, את הכלכול השנברגי של החומר הטוני, עולמו האמתי הוא העולם הבטהובני. גם מבחינת הצורה נכרת תשובה אל הקונטרפונקט ורוחו. ועל־כן יש להגדיר את האינסטרומנטציה שלו כאֶקלקטית. זהו בטוי מודרני לתפיסה קלסית של המוזיקה. עולם האידיאות והרגשים שלו הוא העולם הפויסטי, הערבות שבהן הוא רוכב הן התרבות הגרמנית והמיטפיזיקה שלה, אבל ממוזגת בצערו הספציפי של האדם היהודי־גרמני, בעל השניות הרוחנית, התלישות הרגשית והאסתימיקה העצבנית, שהיא יותר דורשת אמת וגורמת־כאב מאשר דורשת־טוב וגורמת־התעלות. המוזיקה של שטרנברג מצלצלת כיבשה, אך מביעה תוסר־מנוחה טרגי. היא שותתת ומראה לשומע אפקים רוחניים (המורידים את השמים ארצה — מעשה יהודי!), אך אינה אוחזת בציצית ראשנו ואינה מפליטה אותנו אל תחת שמים אחרים. יש בה, במוזיקה זו, כמין עין פקוחה לרוָחה למול פני ה ח י י ם כ מ ו ש ה ם, על עצבנותם ה„מודרנית" ועל סתירתם הפנימית הממארת. אבל אין בו אותו מראה־קסמים רחוק, אותו חזון, נחלת הגאון בלבד, המוציא את האדם מעולם־היש ומעבירו אל העולם הבלתי־נראה, המקביל לו, זה שרק ברגע הגלותו לנו הוא נעשה לנו חשוב יותר מן המציאות גופא — החזון הגואל אותנו מן המציאות! מוזיקה זו אינה גואלת, ואף־על־פי שאין היא אומרת כל עיקר להסתפק בתיאור היש בלבד, כמוזיקה המודרנית ברובה, הרי הדברים שהיא חושפת ומטעימה הם בכל־זאת הדברים שאנו נתונים בהם ממילא: שבי החיים. יחד עם הרגשת־הגורל הבטהובנית ו„כאב־השינים" הנפשי של מאהלר יש בקוארטט הנזכר גם חדלון־האונים שבנפש האדם המודרני, שהנגלות סבוהו גם סבבוהו והוא לא יכול להם, ושנפשו חלשה מן המציאות — שלפיכך הוא יכול להתגבר עליה רק באינטלקט שלו בלבד, אך לא בנפשו... במוזיקה זו יש יותר הגות מאשר רגש ויותר שעבוד לגורל מאשר מלחמה בגורל.

מכל מקום ברור הוא שקנה־המדה שיש לאחוז בו כדי להעריך את שטרנברג צריך להיות קנה־המדה של מה שגדול ממנו ולא של מה שקטן ממנו. רצוני לומר, כי ביחס למוזיקאי רציני כזה יש לנו רשות לבחון לא מה שהשיג יותר מן הקטנים ממנו, אלא מה שהוא חסר בהשואה אל גדולי־הגדולים.

ביחס למוטיבים היהודיים (או העבריים) שהוא משחיל לתוך הקומפוזיציות יש להעיר, כי הוא מכלכל אותם ברוח גרמנית, לא יהודית: הרי שהמוזיקה שלו גרמנית היא על־פי מהותה. יתר על כן, היסודות היהודיים הללו, שאינם נובעים כלל מביעה מוכרחת ונובעת מתוך מטוה המוסיקה שלו, אינם גם מתמזגים עם אפיו הכללי, כי־אם „נלקחים אחר כבוד" מתוך כונה תלושה, והם נכנסים לתוך יצירתו ויוצאים ממנה כלעומת שבאו, כאורחים. בקוארטט היפה, והעמקן שהזכרתי, הבנוי, לכאורה, כולו על מוטיב יהודי־עממי ידוע, עוברים בעצם, כשתי־וערב, שני מוטיבים: גרמני ויהודי: הגרמני משמש אחר כך לווי ליהודי, ובהמשך התפתחותם היפה שני המוטיבים נעשים דומים זה לזה: סמל לגרמניות והיהודיות הנלחמת בלב היוצר. אבל בסולו־הזמרה מתחבר המוטיב היהודי, בהמשכו, אל מוטיב חדש, חוני־תפלתי, בלי קשר אורגני אל החלקים הקודמים. הזמרה היא כאן כעין כפה מזרחית על גבי בנין גותי. חכרתיות שבתאור רגשות קוי־מתימטי וטוני־קולוריסטי, המכיל רק פה ושם איים של הרמוניה רגשית, מצטרפת כאן אל „בזקיות" המאחדת קצוות מבלי למזגן לאחדות.

ב. מחולות

בזמן האחרון נהנה הקהל הארץ־ישראלי גם מאמנות המחול, החדשה לו עדיין, בעצם: גרטרוד קרויז, אלה אילבק ועוד.

את מחולה של אלה אילבק אני רוצה לכנות בשם מחול ההויה הגופנית. אמנם כונתה היא הבטוי הנפשי, אבל הצלחת הבטוי ועצם ממשו תלוי (גם באמנות־המחול, כמו בכל אמנות) במדה מסויימת של הכרתיות, של פעולה פסיכולוגית, כלומר של שחרור מעצמו. א. אילבק מחוננת מן הטבע בחן ערגים ובקסמי־נשיות רכים כמעט יותר מדי משתוכל להיות כולה הכרתית ורטרוספקטיבית־רוחנית באמנותה. דומה כי יעודה הטבעי, ולפיכך גם האמנותי, הוא להנות בתופעתה האסתטית והפיוטית, ולא לעורר פרובלימות פסיכולוגיות ורוחניות. אפשר לומר, כי אמן־המחול שבה נתון בתוך נרתיקה של „האשה הנצחית", אבל את זאת יש לדרוש גם לשבח. כמו שיש מוזיקה, שבה גרעין המלוס הטבעי עטוף רק גלימה דקה של אמנות־הקונטרפונקט, כך גם במחול מסוג זה היסוד האסתטי הוא אך זג דק — לא שכבה עבה — מסביב לגרעין הריקוד הטבעי־אלמנטרי.

לשם הסברה אזכיר כאן את גרטרוד קרויז, משום שהיא ידועה לקהלנו*): שני עולמות לפנינו. אם מחולה של א. אילבק הוא מחול ההויה הגופנית, הנה מחולה של ג. קרויז הוא מחול ההויה הרוחנית. אם מחול מסוגה של קרויז האכספרסיוניסטית (מיסודה של ויגמן) הוא מחול ס מ ל י, השואף להגיע בעורת הגוף אל אותה הרוחניות העוברת את גבול הגוף, הנה מחול מסוגה של א. אילבק שואף לתת לא רוחניות מסומלת, אלא את החן הטבעי ואת המעוף שבגוף. במלים אחרות: את השירה שבחומר, מה שאדם מוצא בתוך הטבע עצמו. מחול זה שואף איפוא גם כן אל הבטוי הנפשי הבלתי־אמצעותי, אבל אינו מתרומם (כדרישת האדם המודרני, האינטלקטואלי מאד, כידוע) עד ההשגה של תנועות־גוף המשמשות להבעת הרוחני בלבד, אלא נשאר לכהן במקדשו של הגופני, למען הפכו ליופי. אין צורך, כמדומני, להטעים ולומר, כי כוו כן זו אמנות היא.

המחול הוא אמנות ולא שעשוע רק בשעה שהוא מעורר במסתכל הרגשה ברורה של חיי־הנפש המסויימים שהיו לו לאמן־המחול. כלומר — שהאמן מצליח לבטא בשפת התנועות הגופניות את האידיאות והרגשים שלו, באופן שהמסתכל מרגיש מה שחי בנפש האמן. מבחינה זו א. אילבק היא אמן. היכולת הזאת תבחן גם בזה, שהמחול לא יהיה תלוי במוזיקה גם בעצם תכנו, כלומר לא ישמש רק אילוסטרציה גרידא למוזיקה, אלא לכל היותר יהא קשור בה בברית של חירות ובדרך הקבלה (כי הדעה שהמחול הוא צאצאה של הנגינה היא בלי פסק מוטעית; יותר נכון לומר, שהמחול הוא אחיה של המוסיקה, ושניהם הם ילדי־תאומים לריתמוס אביהם). גם מבחינה זו תוכה א. אילבק: היא לא רקדה א ת דבוז'ק, דביוסי, גרנדוס וגו', כי־אם ב ל ו י ת ם. אבל יתכן אמנם, שבלי אילוסטרציה זו אשר במוזיקה (מה מאד היטיבה הגב' הרשקוביץ „ללוות"!) לא חיה מחולה משכנע למדי, כאשר העיקר הגדול של ה מ ט פ ר מ נ ט טפל הוא באמנותה של אילבק, ונותן את מקומו לארשת ליריות רכה, כמעט הסתכלותית.

ועוד דבר: נדמה לי, שאפשר להגדיר את המחול בכלל כאמנות של פ ל ס מ י ו ת ד ר מ ת י ת. מכאן שבתנועותיו של אמן־המחול צריכה להיות גם מעין התפתחות פנימית, פעולה־שבכוון, קו שהוא בבחינת „נצב ארצה וראשו בשמים". התנועות של אמן־המחול צריכות להגיע לכלל יציאה מתוך עצמן, שרק היא נותנת להן את הכוח להביע את המותר ממה שיש במהותן האמפירית — את כוח הבטוי הנפשי. והנה הקו ה ע ו ל ה הזה חסר במחולה של א. אילבק, והיא סטטית, „יונית" ע' פי מהותה, והפלסטיקה היפה שלה היא לירית, לא דרמתית. אבל כמה לירית היא, כמה רוך ופיוט יש בה! ומה דק ומורכב עד כדי אקלקטיות הוא אפיה האסתטי: מזיגה של וַטו ורובנס, עם ראש של אשה מודרנית, ידים של בַּידירה ומהות יונית.

על־פי סוגה שייכת א. אילבק לאותם אמני־המחול, המצויים במערב, שאמנם השתחררו כבר מן המחול הקלסי, האורנמנטי גרידא, של הבלט, אך לא הגיעו אל תכלית שאיפתו של המחול המודרני, שהיא להיות לאמנות תפשית של בטוי הנפש והרוח. באחדים ממחולותיה מורגשת קרבת אל האימפרסיוניזם הפלסטי, „היוני", של אסכולת איסדורה דונקן, אבל יתכן שזה נובע יותר מעצם מהותה „היונית", מאשר מתוך כונה ברורה. נשמר בה באילבק, כנראה, קורטוב

*) לדאבוני, איני יכול להזכיר בקשר עם זה גם את פאני ליוביץ מן „הבימה" ואת שלומית ברויאר, משום שלא היתה לי הזדמנות לראות את מחולותיהן.

מן הצורה האורנמנטית של המחול הרוסי (אסכולת פוקין־פבלובה). חוסר־חזיקה לבטוי פסיכולוגי ורוחני ישר, מה שמציין את המחול הרוסי, דבק גם באילבק, אם כי יש בה גם מן הרומנטיות החפשית של הפלסטיות הלירית, שהיא היא, כנראה, יעודה האמתי, אך עם כל ההשפעות, עצמיותה ניכרת היטב.

תכונה יסודית של מחולה היא, שבניגוד למחול הרותני־סמלי, המעורר את האינטלקט, ועל־כן גם את חפץ־הבקורת, הריהו מטה את רוח המסתכל לקליטה פסיבית, להנאת הרגש, בלי השמרים התוססים של התגובה השכלית המנתחת. המחול הזה הוא סינתיטי, ולא אנליטי. לא יפלא איפוא, שגם ערכו האובייקטיבי הוא יותר אסתיטי־מאשר רוחני, בשגם חלקו של היסוד האירוטי גדול בו. אך כלום באמת יש בזה כדי למעט את הערך האמנותי? כלום אין שירה אירוטית, ציור אירוטי, שערכם האמנותי הוא למעלה מכל ספק? מודה אני, כי כמות שהוא, מוצא אני במחולה של אלה אילבק לא רק מקור של תענוג אסתיטי, אלא גם הנאה אמנותית צרופה ואמתית.

יעקב קופליביץ

הַבִּבְּלִיוֹגְרָפְיָה הַיִּשְׂרְאֵלִית בִּשְׁנַת תרצ"א

(סקירה)

תועלתה של הביבליוגרפיה ונחיצותה לכל העוסק במדע או בספרות ברורה וידועה. הביבליוגרפיה היא מדע עוזר לשאר המדעים וכמה תלונות נשמעו כבר מצד החוקרים בחכמת ישראל על שאין הביבליוגרפיה הישראלית מפותחה די צרכה ועל מעוט הביבליוגרפיות המקצועיות במדעי היהדות. לביבליוגרפיה יש גם תפקיד של קירוב הספר אל הקורא והקורא אל הספר. במצבנו המיוחד, מצב של עם מפוזר, יש ערך יוצא מן הכלל לכנוס פזורי היצירה של האומה ורשימתם. הבה ונראה מה נתנה לנו שנת תרצ"א, שנת משבר לספרות, במקצוע הביבליוגרפיה.

יובלו של חוקר או סופר משמש זה מזמן הזדמנות להביא לפני הקורא את זכרון היצירות שלו. על־פי הרוב נדפסת ביבליוגרפיה זו בתוך קובץ או עתון היוצא לכבוד חתן היובל. בשנת תרצ"א חלו הרבה יובלות של סופרים ואחדים מהם זכו לביבליוגרפיה של כתביהם.

ליום הולדתו השבעים של דובנוב (ב' בתשרי תרצ"א) יצא קובץ בגרמנית [1]) ובו ביבליוגרפיה של כתביו ומאמריו מאת י ו ס ף מ י י ז ל. הרשימה סודרה בסדר כרונולוגי והיא מאלפת מנקודת־מבט ההתפתחות של ההיסטוריון שהתחיל את דרכו בספרות מקורספונדנציה מעיירה קטנה, ומעניינת מנקודת־ראות של התפתחות ספרות ההיסטוריה הישראלית בעשרות השנים האחרונות.

בגליון „מאזנים" ליובל שופמן (גליון כ"ב־כ"ג) נדפסה רשימה קצרה ובלתי־שלמה של מאמרי־הבקורת על שופמן. הרשימה נערכה בידי ב. ש ו ח ט מ ן.

בשנת תרצ"ה תמלאנה שמונה מאות שנה להולדתו של הרמב"ם. בחוגי המלומדים מורגשת כבר תסיסה של הכנה לחג יובל זה. מר י ו ס ף י. ג ו ר פ י נ ק ל י מניו־יורק חש לערוך בלשון האנגלית ביבליוגרפיה של כתבי הרמב"ם והכתבים עליו שיצאו בשפה האנגלית. הביבליוגרפיה המעניינת הזאת הולכת ונדפסת ב„עתון ביבליוגרפי" (חוברת י"ד־ט"ו), היוצא לאור בהוצאת בלוך בניו־יורק.

ליום מלאת מאה שנה להולדתו של מאיר פרידמן (איש־שלום) יצאה ע"י בנו י ו א ב פ ר י ד מ ן הוצאה חדשה של רשימת כתביו עם מלואים [2]).

בשנת המאה להולדתו של יל"ג ערך ספרן „בית אחד העם", מר י ו ח נ ן פ ו ג ר ב י נ ס ק י, רשימה של מאמרי יל"ג (נדפסה ב„קרית ספר" חוברת ב'), ולשם כל מאמר ומאמר נוספה הערה בנוגע לתוכן המאמר. ביד מר פוגרבינסקי עלה לזהות כמה מאמרים, שלא היה ידוע עליהם כי מעטו של יל"ג יצאו.

שנת השבעים וחמש למותו של היינה עברה בספרותנו בלי רושם ניכר, אולם היא לא עברה בלי ביבליוגרפיה. הביבליוגרף המומחה ד"ר דב ו כ ש ט י ן סדר ביבליוגרפיה על היינה היהודי (נדפסה בירחון „מנורה", היו"ל בשפה הגרמנית בוינה. חוב' מאי—יוני). הרשימה מכילה תרגומי היינה בעברית וביודית ורשימת כתבים הדנים במה שיש מן היהדות בהיינה ובכתביו.

מחבר „התורה והחיים", ד"ר מ. גידמן, זכה גם־כן השנה, שהיא שנת השלש־עשרה למותו, לביבליוגרפיה של כל כתביו. ד"ר וכשטין, שהיה ממכבדיו הקרובים וממעריציו, ערך את רשימת כתביו, המכילה יותר ממאתים מספרים[3]).

ספר חשוב ורב משקל בתולדות משה חיים לוצאטו הוציא בשפה האנגלית ד"ר שמעון גינצבורג [4]). הספר מכיל ביבליוגרפיה עשירה של רמח"ל, כתביו והכתבים על־אודותיו. מלואים לביבליוגרפיה זו יש למצוא בבקורת על הספר שנדפסה ב„קרית ספר", חוב' ב'.

בכרך ה' של המאסף „צייטשריפט", היו"ל במינסק, נדפסה רשימה מעניינת של תרגומי שלום־עליכם, שיצאו לאור ברוסיה הסובייטית בשפה הרוסית והאוקראינית.

גם לספרות של הביבליוגרפיות המקצועיות לא היתה שנת תרצ"א שנת שובע רב. עוד לא פקד הביבליוגרף כמה מקצועות של מדעי־היהדות, אשר הצורך בביבליוגרפיה שלהם היא נחיצות תכופה והכרחית. ומאליו מתעורר הרעיון על נחיצותו של אינסטיטוט ביבליוגרפי־ישראלי, שירכז ויכוון את הביבליוגרפיה הישראלית לפי צרכי המדע, יכניס בה שיטה וסדר ולא תהא המקריות שולטת במקצוע זה, החשוב לכל ענפי המדע והספרות.

הספריה הפומבית של העיר ניו־יורק, אשר פעלה רבות במקצוע הביבליוגרפיה הישראלית, הפתיעה אותנו גם השנה בביבליוגרפיה בעלת תוכן יהודי. בביולטינים של בית־הספרים הנ"ל נדפסה רשימת „התנ"ך בדרמה האנגלית" המקורית והמתורגמת, שנערכה בידי Edward D. Coleman. הרשימה, המשתרעת על יותר ממאה וחמשים עמודים, מצטיינת בדיוק ביבליוגרפי רב.

במאמרו „על המחזות היהודיים בספרות הדרמתית של ימי־הבינים", שנדפס בגליון היובל של הרבעון הצרפתי לחכמת ישראל, סוקר ה' פ ל א ו ם [6]), כיד ידיעתו הטובה במקצוע הספציאלי הזה, את הספרות של הנושא הנ"ל.

מנהג יפה ומועיל הוא המנהג של המחברים לספח ביבליוגרפיה לספר, ומשנה חשיבות יש לדבר כשנושא הספר הוא היסטוריה של הספרות, שלכשלעצמה היא נכנסת לעתים קרובות בגבולות הביבליוגרפיה. לכן המעונינים בספרות העברית החדשה יקבלו בודאי בשמחה רבה את הביבליוגרפיות העשירות הנספחות לכרכי „תולדות הספרות העברית החדשה" לפ. ל ח ו ב ר. הספר הגיע בשנת תרצ"א (תל־אביב, „דביר") לכרכו השלישי, המכיל את החלק הראשון של הספרות העברית ש„מימי התעוררות הרעיון הלאומי בישראל עד ימינו". הביבליוגרפיה שבסוף הספר מחולקת לפי פרקי הספר והיא הביבליוגרפיה המקיפה ביותר שיש בידנו על נושא זה ומצטיינת בחומר הביו־ביבליוגרפי העשיר שבה. חבל שלא ניתנה גם

1) Festschrift zur Simon Dubnows siebzigsten Geburtstag. Berlin, 1930. p. 266—295.

2) Lector M. Friedman zur 100. Wiederkehr seines Geburtstages... Neubearbeitetes bibliographisches Verzeichnis... Wien, 1931.

3) Wachstein Bernhard; Bibliographie der Schriften Moritz Güdemanns... Wien, 1931 מתוך: Bericht der Israelitischen Allianz zu Wien. 48

4) Ginzburg, Simon: The life and works of M. H. Luzzatto... Philadelphia, 1931. p. 127—162.

5) New York Public Library Bulletin. V. 34. nos. 10—12; V. 35. nos. 1—3.

6) Pflaum, Heinz: Les scènes de Juifs dans la littérature dramatique du moyen-âge. מתוך: Revue des études juvies. T. 89, nos. 177—178.

צורה ביבליוגרפית לרשימה ונדפסה בהמשך השורות, במקום להדפיס כל יחידה בשורה בפני עצמה, דבר המקל הרבה על השמוש והסקירה. ואל יהי הצד הזה של נוחיות השמוש קל בעיני המחברים והמולי״ם, כי ידוע שספר ביבליוגרפי שאינו נוח לשמוש ממעטים להשתמש בו. וכאן גם המקום להעיר לרושמי רשימות, שירשמו את הספרים הלועזיים ככתבם ולא בטרנסקריפציה עברית, ואפילו אם הספר הוא בשפה הגרמנית, שמסורת היא בידנו מימי ה„השכלה״ להביאן בטרנסקריפציה עברית. הרגיל אצל הקורא העברי והיודע על הקושיים שהוא נתקל בהם בהכנסו לגבול הספרות הלועזית, ידע לספר ארוכות על הבלבול שטרנסקריפציות אלו מכניסות למוח הקורא ועל ההפסד התרבותי והחנוכי הרב הבא בעקבותיהן — וכדאית היא ביבליוגרפיה זו של הספרות העברית החדשה, שתופיע גם כספר בפני עצמו בסדור חדש ובצורה ביבליוגרפית יותר משוכללת, ונקוה, שהדבר הזה יעשה, אחרי סיום הספר לכל כרכיו, לתועלתם של שוחרי הספרות העברית.

(סוף יבוא) ש. שונמי

הערות

I

על ההפרזה ומדת הרחמים

מארת ההפרזה אוכלת בנו, דבקה בגופנו כמום אורגני ועל הכל רגילים אנו לדבר ב ש ו ט - ל ש ו ן. אף אלה המתכוונים לעמוד בפרץ, לרסן ולמנוע בעד קלקול־המדות — מניפים את השוט, ועוד ביתר־שאת, להצליף על ימין ועל שמאל ללא כל הצדקה. הנה ב. פ ל י כ ס ברשימותיו „ממחברתו של סופר עברי״ יצא לקטרג על הבקורת, ובמקום ללמד, לאלף, להתוות דרך ולהוכיח, יכתפק במשפטים סתומים, באמרים מכטלים, מגנים, ולבסוף פוסק הוא את פסוקו האחרון, כי מה שמכונה אצלנו בקורת־הספרות „אינו אלא להג נלעג של אנשים נמוכי־רוח וחלושי־רצון״, ובכלל גדושה הרשימה הגדרות רבות ומקנות מושג „ברור״ על הבקורת — שהיא חצופה, חנפה, פרובינציא־לית, שלולית עכורה, פטריה רעה וכיוצא באלו, לא, מר ב. פליכס, הסופר העברי הנכבד — לא זה הדרך להתריס על התקלה, אפילו אם היא הקיימת, — עם „הבקורת להכעיס״ יש להלחם בבקורת מלוה, מעודדת, „השופטת מתוך גובה רוחני, אסתיטי ומוסרי״... אבל, דומני, שאין השד גם כה נורא — הבקורת שלנו אינה קטלנית, אכזרית והורסת כפי שזו נראית בעיני ב׳ פליכס, אף אינה חסרה מדת־הרחמים, יודעת להגיב ביושר על יצירה מקורית, חרדה לה, ולעתים גם מתעלמת מן הפגימות והלקויים שבה, מאותו הטעם הפשוט והטבעי, שהאם מעלימה עין ממומי בנה יחידה... וכל המצוי אצל ספרותנו, ומי מצוי אצלה יותר מפליכס, מכיר גם את הפוכה של העובדה — שכל הספרים המ־וריים אשר יצאו בארץ עד היום, והם בבחינת „ספרות־שוטפת״, מצאו הד בלבות המבקרים, הגיבו עליהם ובמקרים ידועים אף השתדלו להפריז בערכם משום חרדה לכשרון החותר לקראת נתיבו. ואין להרגיש כמר פליכס הנכבד, המניח „שהעתונים והעתונונים יצרו להם כל אחד מעין קלייזל לבקורת״. אדרבה, לעתים קרובות אנו נתקלים בעובדות המזימות את ההנחה הזאת — עורכי עתונינו שומרים בקפידה יתירה על כבוד הסופר (וזה גם מתפקידם), אם כי בבחנה זו יש להבדיל הבדלה גמורה את היצירה מן היוצר...

הספרות המקורית זכתה אצלנו לבקורת בשעור הגון, אמנם קטועה, בלתי־שלמה, ברם הכל לפי יכלתם של המטפלים. אפשר, שהמחקר ההיסטורי יקדיש יותר תשומת־לב לאותן היצירות ויעריך אותן פי כמה, אולם הבקורת השוטפת, זו ששומה עליה לחיות את הספר, את היצירה, נתנה להן ממיטב התרשמותה. ואם על יצירה זו או אחרת פסחה הבקורת, או שמשפטה הוא שלילי, הרי לא מתוך כונה „להכעיס״ או להרע, אלא מפני שלא יכלה להתרשם ולהזון ממנה, ומה עוד להפכה באופן מלאכותי „למדרגת סמל לדבר מה גדול ונעלה״. על־כל־פנים אין לערוך ממספר הופעות בודדות שליליות חזיון קודר כזה — „שגם את הגבוהה שביצירות״ גררה הבקורת „לתוך שלוליתה העכורה״. — ואם יארע, לפרקים, שהבקורת מקדישה תשומת־לב יתירה ליצירה הזרה, המתורגמת, מליצירה המקורית, הרי אין זה נובע מתוך חפץ של הקטנה, או בטול היצירה המקורית, אלא, כמו שאין לכפות על היוצר בברירת החומר, התוכן ליצירתו, כך אין לאלץ את המבקר שלא יזקק ליצירה הזרה, אם זו מעוררת ומפרה את מחשבתו, גורמת לו התרשמות חזקה, התובעת את בטויה — אחד הגורמים העיקריים לכתיבת בקורת חיה.

יש להתפלא על ב׳ פליכס, הדורש להתיחס במדת הרחמים וללמד זכות „אפילו על הקטנה שביצירות״, בהניפו יד קטלנית ללא רחם על הבקורת הצעירה — לבטלה, לקפחה ולדונה ברותחין על חטאיה האמתיים והמדומים גם יחד מתוך הנחות סתמיות, שאפשר לפרשן כעולה על הדעת.

שמואלי

2

על „א ה ב ה״ א ח ת

במאמר „עבריות וכלליות״ („מאזנים״ גליון כ׳—כ״א ש. ז.) מקטרג פ. ל ח ו ב ר על בעלי־הדרישה ל„כלליות״ ול„אנושיות״ בספרותנו, ונוגע, דרך־אגב, גם בדעות שהובעו על ידי במאמר „שלכת״ („דואר־היום״. גליון ערב ראש־השנה). מר לחובר מתריע על העדר האהבה לספרותנו, מה שהפסיק דרך קריאה במאמרי הנ״ל. „אנו — כותב ה׳ לחובר — כשהיינו אנחנו „הצעירים״, קראנו אמנם את טולסטוי, וגם את גוטפריד קלר ואת גיתה, אבל א ה ב נ ו (הפיזור שלי — צ. ק) ביותר את ברדיצבסקי שלנו, את ברנר, את שופמן ואת גנסין, והיו חברים שאהבו (סימן, שהיו גם כאלה שלא אהבו!) גם את ברשדסקי ואת יהודה שטיינברג. עכשיו משקיף ומבקר צעיר „אוהב״ רק את רומן רולן, ובמדה זו של רומן רולן הוא בא למדוד את הספרות העברית וכו׳״.

תמה אני על מר לחובר, שמבקר הוא וחוקר בתולדות ספרותנו, ששכח כלל ידוע, שאהבה ובקורת הן תרתי דסתרי ואינן מזדהות כלל וכלל. יש אמנם בקורת כתוך אהבה, או בקורת מתוך שנאה, אך מקובל הוא בספרות להתיחס בספקנות רבה לבקורת מעין זו, ומעדיפים דוקא את הבקורת האוביקטיבית, בקורת האמת לאמתה, ואף אם מרה היא כלענה וקשה כגידים, ועוד: האהבה לברדיצבסקי, ברנר, גנסין וכו׳ מקורה בהערצה שקננה בלב לכלליות ולאנושיות, שבאה לנו מתוך קריאה בטולסטוי, גיתה, דוסטויבסקי וכו׳, ובברדיצבסקי ברנר, שופמן, גנסין וכדומה ראינו את נושאי־ה„כלליות״ הזאת בתוכנו, את הלוחמים האמיצים בעד ה„אנושיות״ בתוכנו. נגד כל אותה הירוקה הקלריקלית שכסתה את ספרותנו, אהבה זו היתה בעד האידיאות החדשות שהביאו לנו, בעד החיים שהכניסו לספרותנו, החיים כמו שהם, של היהודי באשר הוא אדם, ככל האדם עלי אדמות. ועוד בעד דבר קטן אחד, בעד זה שהיו בעלי־כשרון, אשר עד עתה אנו מרימים את ראשינו למעלה כדי לשבח ולהלל את שיאם, את גדלם, גבהם, ומאהבה עזה זו אין להקיש כלל על העדר האהבה ל„צעירים״ של ימינו, כי אין כאן שאלה של אהבה או שנאה. בשטח הבקורת אנו עומדים, הבקורת הרוצה לחיות אוביקטיבית, ומשום כך גם אמתית. ואין כאן בטול מתוך הנאה או שחוק, כי נכון שהוא „אינו בא לעולם בשעה שאנו רואים את אמנו נכשלת ונופלת״, אך לעומת זה כאב יש כאן, דאבה וצער, על הירידה שבספרותנו, על נגע ה„מליצה״ המודרנית שפשה בספרותנו, על זה שבמקום לדבר בלשון בני־אדם מדברים בלשון קוצים ודרדרים, על זה שאחרי עשר שנות בנין ותחיה בארץ־ישראל, שנות מהפכה ברחוב היהודי, לא הצליחה ספרותנו לשקפן ביצירה גדולה וכבירה. יצירת־התקופה, ועל זה שהסופרים שהיו ראשי־המדברים והעושים בדור הקודם נדחקו עתה הצדה והיו כלא היו בתוך כל הצבוריות החדשה שלנו. ועוד ועוד, כאב יש כאן, מר לחובר, ולא אהבה עוורת לעושר הגויים, לתועפות הזרים. ומכל שכן שאין כאן „שנאה, רעל מפעפע״ לאותו המעט הטוב והמשובח משלנו, כי סוף סוף על ה„בוסר״ שלנו אין אף חסידי העבריות ו„אוהבי־הצעירים״ מברכים בהנאה רבה, אף כי עברי הוא ושל „צעירים״ הוא.

צבי קרול

ת ש ו ב ת ה מ ע ר כ ת. דבר זה בלבד, ששני סופרים, אחד מספר ואחד מבקר, התכוונו לדעה אחת בדבר המבקרים והמשקיפים על הספרות בעתונים שלנו, החסרים את האהבה לספרות העברית, מראה, כי אין

זה רק בבחינת הרגשה סובייקטיבית. מובן, כי אין כלל בלי יוצאים מן הכלל, ולחנם נזדעזע מר שמואלי. טעות היא גם בידי מר קרול, שמצא במאמר „עבריות וכלליות", שנדפס ב„מאזנים", קטרוג על בעלי הדרישה ל„כלליות" ו„אנושיות". יש במאמר רק קטרוג על צ ו ר ת הדרישה הזאת, כפי שהיא מתגלה עכשיו, צורה של „חולשה", של עבדות והתרפסות. על טעות כגון זו, ש„אהבה ובקורת הן תרתי דסתרי", ולא דברים המשלימים זה את זה, יעמוד כל קורא מאליו, כמו שיעמוד בודאי על „עוד דבר קטן אחד" שמצא צבי קרול בברדיצבסקי, ברנר, שופמן וגנסין, ש„הם בעלי כשרון".— שאלת ה„ירידה" בספרותנו אין ענינה לכאן, ועוד ידובר בה ב„מאזנים".

תקון

בהערה „הושענות" (מאזנים כ' — כ"א ע' 20) נדפס בטעות במקום „מפני שלאתרוג יש דמיון ללב" — „לולב". בהזדמנות זו אעיר, שגם ל ה ד ס קוראים התימנים לרוב לא בשמו, אלא בכנוי: מ ש ו ל ש (מפני שבהדס כשר יוצאים שלשת עלים מתוך עוקץ אחד מן הקנה, סוכה ל"ב ע"ב). מענין, שגם „קצור השלחן הערוך" (אך לא ה„שלחן ערוך" עצמו) משתמש במונח זה.

ש. ד. גויטיין

ביאליק בפולין

ביום ו', י"ד בתשרי, הגיע ח. נ. ביאליק לורשה. עוד כשעה לפני בוא הרכבת התאספו המוני אנשים בתחנה, שהגיעו לאלפים. באו חברי הועד לקבלת פני ביאליק ונשיא הסתדרות „תרבות", ד"ר מ. קלומל, בראשם, חברי הועד המרכזי של ההסתדרות הציונית ויצחק גרינבום בראשם, משלחות שונות, כגון באי־כח קלובי פא"ן, העברי, היהודי והפולני, באי־כח אגודות „השומר הצעיר", „ויצ"ו", „הרצליה", השומר הלאומי", „התחיה", „גדוד הקהק"ל" „הסתדרות המורים", „שולקולט", „החלוץ", וכמו כן באי־כח העתונות היהודית והפולנית והעתונות של חו"ל.

מכיון שהרכבת אחרה רגעים מספר נפוצה שמועה בין הקהל, שגם הפעם לא יבוא ביאליק לפולין, ואולם אך עמדה הרכבת ונראתה דמותו של ביאליק בעד החלון, הריע ההמון בהתלהבות לכבוד המשורר. בצאתו מן הקרון הוגשו לו זרי־פרחים על־ידי תלמידות „תרבות" ומשלחות שונות. בעמל רב עלה בידי המשורר להבקיע לו דרך אל האוטו, שהעמיד לרשותו העסקן הורשאי הידוע רפאל שרשבסקי לכל ימי שהותו בורשה. בלוית הציר י. גרינבום נסע ביאליק אל המלון, למקום שהגיעו אחר־כך המשורר יעקב כהן, ד"ר מ. קלומל, ה. פרבשטיין ובאי־הכח של קלוב פא"ן.

אחר הצהרים נועד ביאליק לישיבה עם באי־כח העתונות, שנערכה על־ידי הסתדרות „תרבות" באולם ויצ"ו. היו נוכחים באי־הכח של עתוני ורשה וערי־השדה, באי־כח סוכניות טלגרפיות של הארץ ושל חו"ל, ראשי הפובלי־ציסטים של העתונות היהודית, משוררים, סופרים, משחקים, פוליטיקאים ועסקני־צבור, יהודים ולא־יהודים, ציונים ולא־ציונים, עברים ואידישאים, ואפילו מתנגדי השפה העברית. פתח ד"ר קלומל ובקש את ביאליק לדבר.

המשורר נאות ובקש מאת הנאספים לבל יראו את הנאום הזה כנאום של פרוגרמה, אלא כשיחת חברים. הוא בא לפולין כדי לבוא בדברים עם תושביה היהודים, אבל בלי תכנית קבועה מראש. המטרה העיקרית תתברר אולי בסוף, כבשעת חבור שיר, אשר נגשים אליו בלי תכנית ברורה, והפסוק האחרון שבו הוא המבליט את הכונה האמתית.

„מה שהוציא אותי מחדר־עבודתי—אומר ביאליק — היא ההרגשה, כי היהדות על כל רכוש התרבותי, שרכשה במשך דורות רבים, עומדת על פי תהום. אולי לא היתה עוד בחיי אומתנו תקופה כתקופתנו, אשר בה נטשו בני עמנו במדה נוראה כזו עניני תרבות ישראל, ובתרועת תחיה על שפתים. לא לפני חזיון של התבוללות בכוונה, מתוך אידיאה, ובמחשבה תחלה אנו עומדים, אלא — מה שקשה הרבה ממנה — לפני חזיון של התבוללות במעשה, בלי מחשבה. כל מעינות היצירה של יהדות הגולה כאילו דללו וחרבו. היהדות האשכנזית שיצרה את „חכמת ישראל" ונתנה לעולם היהודים את צונץ ואת גייגר, חדלה מכל וכל להיות יוצרת. דברתי עם רבנים רבים מאשכנז, טשכוסלובקיה, איטליה ואנגליה, ומדבריהם נשמע צליל היאוש הגמור, והן יהדות מערבית זו עומדת כולה על הדת, הבאה במקום הלאומיות, ועל־כן יש לשים לב לרבנים האלה ולדבריהם. רק בדרך נס יכולה עוד יהדות זו להנצל מכליה. על רוסיה אין לדבר כלל עכשיו בתור יוצרת יצירה של היהדות. אין ליהדות הגולה איפוא להשען אלא על פולין ואמריקה.

כאות של ההתרוקנות התרבותית שלנו יש לראות את החורבן של מוסדות התרבות. אם העם בעל ששה־עשר המליונים, „עם הספר", חדל פתאום למצוא ענין בספרים ובצרכי תרבות, וארץ־ישראל עם מאה ושבעים אלף יהודיה היא הקונה ספרים עברים יותר מן הגולה כולה, הרי אין לכם סימן מובהק מזה למחלה הכללית שתקפה את היהדות כולה, ו ה ג י ע ה ה ש ע ה ל י צ ו ר מ ח נ ה ש ל ה צ ל ה, א ש ר ב ו י ק ח ו ח ל ק כ ל ש ד ר ו ת ה ע ם, ו ע ל ד ג ל ו י ה י ה כ ת ו ב: ת ר ב ו ת ע ם י ש ר א ל ב ס כ נ ה. ב ש ע ה ז ו א י ן מ ק ו ם ל ש נ ו י י ד ע ו ת ו ה ש ק פ ו ת ק ט נ י ם".

ביום ב', י"ז בתשרי, בערב נתקימה באולם הפילהרמוניה הגדול הפתיחה החגיגית של ועידת „תרבות" בפולין, בהשתתפותו של המשורר. מלבד שלש מאות וחמשים הצירים, המשתתפים בועידה, התאסף באולם צבור גדול, שהשתוקק לשמוע את נאומו של ביאליק. על הבמה ישב „ועד קבלת הפנים". בשעה ט' הופיע ח. נ. ביאליק בלוית המשורר יעקב כהן, הציר גרינבום, ד"ר מ. קלומל, ד"ר פינס, צ. ז וינברג ואחרים. הופעתו של ביאליק עוררה תשואות סוערות. את הועידה פתח ד"ר מ. קלומל, אחר נשאו נאומי ברכה: ה. פרבשטיין בשם הסוכנות היהודית, ד"ר פינס בשם „ברית העברים" העולמית, יצחק גרינבום בשם ההסתדרות הציונית בפולין, ד"ר אהרונסון בשם הסתדרות המורים העברים וא. לוינסון בשם „התאחדות". אחרי נאומי הברכה נשא ביאליק הרצאה בשם „הגלות, הלשון העברית וארץ־ישראל", שארכה כשתי שעות. הרצאת ביאליק עשתה רושם כביר על קהל השומעים ועוררה תשואות נלהבות, שנמשכו שעה ארוכה.

לקראת בואו של ביאליק פרסם ועד קבלת־הפנים כרוז ליהדות הפולנית. על הכרוז חתומים: יעקב כהן, הלל צייטלין, י. גרינבום, יצחק קצנלסון, ד"ר מ. קלומל, ה. פרבשטיין, ד"ר י. טהון, רפאל שרשבסקי, ד"ר גולדפלם, ד"ר מ. ברוידה, ד"ר ז. ביחובסקי, ד"ר ג. לוין ועוד רבים מבין הסופרים ועסקני־הצבור בפולין.

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית:

נשף ברנר ב„אוהל שם". ביום ג', י"א בתשרי, נערך ב„אוהל שם" על־ידי אגודת הסופרים העברים נשף זכרון למלאות חמשים שנה להולדתו של י. ח. ברנר. היו נוכחים כחמש מאות איש. את הנשף פתח בשם הועד המרכזי דוד שמעונוביץ. הרצאות נשאו: ש. צמח: „מקומו של ברנר בספרותנו"; י. פיכמן: „ברנר בתקופת המעורר"; א. ברש: „האסתיטיזם של ברנר"; י. בורלא: „יצירת ברנר בארץ"; ד. שמעונוביץ קרא „שיחות רוחות עם ברנר". י. ליכטנבום וא. ברש קראו קטעים מספורי ברנר.

כל ספוריו של שמואל יוסף עגנון, בהוצאת שוקן, ברלין, יצאו כל ספוריו של ש"י עגנון בארבעה כרכים. שני הכרכים הראשונים כוללים יצירה חדשה של המספר, המצטרפת משורה של ספורים ותאורים בתוך מסגרת אחת של „הכנסת כלה", עם גבור ראשי אחד, הנוסע ממקים למקום ורואה חיי יהודים בערים ובכפרים, בימי חול ומועד. הכרך הראשון מחזיק רצ"ה עמודים והכרך השני רי"ט עמודים. את הכרך השלישי קרא המספר בשם „מאז ומעתה" והוא כולל, בצורה מעובדת ומתוקנת, את הספורים: „הנדח", „והיה העקוב למישור", „אגדות פולין", „אגדת הסופר", „מעלות ומורדות", „יתום ואלמנה", „צפורי", „ש"ס של בית אבי זקני", „שני זוגות", „השנים הטובות", ברית אהבה", „מעשה רבי יוסף", „לבב אנוש", „עגונות", ו„מעשה רבי גדיאל התינוק". כרך זה מחזיק שנ"ד עמודים. הכרך הרביעי כולל, גם כן בצורה מעובדת ומתוקנת, את „ספורי האהבים":

„בדמי ימיה", „בנעורינו ובזקנינו", „גבעת החול", ו„ספורים שונים": „אחות „עובדיה בעל מום", „כפורים", חופת דודים". כרך זה מחזיק רצ"ה עמודים. הספרים נדפסו בהידור מיוחד.

ליובלו של ש. א. הורודצקי. לי"ז בספטמבר נועדה חגיגת בית־העם העברי בברלין ליום הולדתו הששים של ש. א' הורודצקי. בין הנואמים: ד"ר ש. ברנפלד, ד"ר ה. טורצ'ינר ובאי־כח הסתדרויות ומוסדות.

הועידה הרביעית של „תרבות" בפולין. ביום ב', י"ז, בתשרי, נפתחה באולם הפילהרמוניה בורשה הועידה הרביעית של הסתדרות „תרבות" בפולין. נשף הפתיחה היה מוקדש בעיקר לקבלת פני ביאליק, שבא לפולין כדי להשתתף בועידה. באותו ערב נשא ביאליק את הרצאתו בשם „הגלות, הלשון העברית וארץ־ישראל". למחרת נמשכה הועידה בבית האקדמאים בפרגה, בהרכב הנשיאות: יעקב כהן, י. גרינבום, אורינובסקי, חזן, ד"ר נייגר; מזכירים — בוקסר ופקר. כפי שהתברר השתתפו בועידה 389 צירים, שמהם 83 נמנים על ההסתדרות הציונית הכללית; 95 — על הסתדרות „השומר הצעיר"; 57 — על הסתדרות הריביזיוניסטים; 54 — על ה„התאחדות"; 53 — על הסתדרות המורים; 32 —על „גורדוניה"; 15 — על „החלוץ". בישיבה השניה הרצה י. גרינבום על בתי־הספר העברים בפולין. אחריו נאם ח. נ. ביאליק.

תערוכת ח. גליקסברג. ביום ג', י"ח בתשרי. נפתחה באולם „בצלאל" בירושלים תערוכת תמונות של הצייר ח. גליקסברג. התערוכה תהיה פתוחה במשך שבועות אחדים.

תערוכת צבי שור. בג' לחוה"מ סיכות נפתחה על ידי ה' מ. דיזנגוף תערוכתו של הצייר צבי שור, בנוכחות של קהל סופרים ואמנים רב, שהוזמנו על ידי ועד הכבוד: ד"ר זלוציסטי, ד"ר ד. א. פרידמן ויעקב קופליביץ. בתערוכה הוצגו תמונות־נוף בצבעי־שמן.

בתערוכת יוסף קוסנוגי (רחוב ביאליק, 20) נתוספו תמונות חדשות. התערוכה פתוחה בכל יום אחר הצהריס מארבע עד חמש. הנעילה ב־11 באוקטובר.

כרוניקה כללית:

מות אולריך וילמוביץ־מלנדורף. בכ"ה בספטמבר מת גדול התוקרים בלשון יון וספרותה בתקופתנו, אולריך פון וילמוביץ־מלנדורף. הוא נולד בשנת 1849 במרקוביץ, בנפת פוזנא, והיה פרופיסור ללשון יון וספרותה בגרייפסולד, ואחר־כך, במשך עשרות שנים, בברלין. כשהוציא ניטשה בשנת 1871 את ספרו „הולדת הטרגדיה מתוך רוח המוזיקה", ובו גישה חדשה לפרובלימה של הטרגדיה היונית, לא ברוח הפילולוגיה, יצא אולריך וילמוביץ־מלנדורף בספר תשובות והשגות על ספרו של ניטשה והתעורר וכוח חריף. וילמוביץ־מלנדורף חיבר ספרים מקיפים על הומירוס, פינדרוס, אפלטון ועוד, וספר „תולדות הספרות היונית", ותרגם גם את הטרגדיות היוניות תרגום חדש.

מות חוקר התנ"ך. בקניגסברג מת עכשיו חוקר התנ"ך ותקופתו (נוצרי) מקס ליהר. בין הספרים שחבר והוציא נמצאים ספר „תולדות ישראל" (בצורה של הרצאות) בתקופה הקדומה, עד ימי הנצרות, וספר „תולדות הדת של הברית הישנה". בן ששים ושבע שנים היה במותו.

מות סופר אנגלי. לפני שבועות אחדים מת המספר והדרמטורג האנגלי הידוע סיר הול קיין בשנת השבעים ושמונה לחייו. קיין התחיל את עבודתו הספרותית לפני חמשים שנה בערך. כל ימיו עברו עליו בשבתו על אחד האיים בחופה הצפוני של אנגליה. רוב העלילות שבמחזותיו וספוריו לקוחות מחיי האי הזה. קיין חיבר נובילות ודרמות הרבה שהביאו לו הצלחה חמרית. הוא נחשב כאחד הנוביליסטים העשירים ביותר שבעולם.

קונגרס של חוקרי־הגל. לפני יום־הזכרון המאה למותו של הפילוסוף הגל (בי"ד בנובמבר, שנה זו) יתועדו בברלין חוקרי הגל ומעריציו המאוחדים ב„ברית הגל". הועידה, השניה לבעלי „ברית הגל" (הועידה הראשונה היתה בשנה שעברה בהאג), תמשך מי"ח באוקטובר עד כ"ב בו ויקראו בה הרצאות אלה: „הגל וההוה" (ר. קרוגר); „הגל המתהוה" (ת. הרינג), „ערך הפינומולוגיה של הרוח" (ביילי, לידס), „האמתי בפילוסופיה של הגל (י. הסינג), „הפרובלימה של הלוגיקה ההגלינית" (קלוג'רו, רומא), יחסו של הגל אל המתימטיקה" (ביר), „הגל והמדינה" (ג'נטילי, רומא), „האסתיטיקה של הגל" (ה. גלוקנר) ועוד. בתכנית של הועידה גם הנחת זר־פרחים לפני מצבת־הזכרון של הגל ובקור בבית־הקברות ששם נקבר.

מוסד־שילר בסכנה. הועד המנהל של מוסד שילר הגרמני בויימר נאלץ, לרגל המצב החמרי הקשה של המוסד, לבטל את האספה הכללית בשנה זו, מכיון שהסיוע הממשלתי הצנוע הוקטן עד החצי ורכושו העצום של המוסד ירד לטמיון בימי האינפלציה, הוא רואה בפעם הראשונה במשך ימי פעולתו, הנמשכים זה שבעים שנה, את עבודת־העזרה שלו בסכנה עד כדי הפסקת פעולותיו הכלליות, ובכלל זה גם הקצבת תמיכות קטנות למשוררים.

ספרים חדשים על גיתה. בקשר עם שנת־הזכרון לגיתה, הממשמשת ובאה, התחילו כבר יוצאים ספרים וביאוגרפיות על גיתה. בחודש האחרון יצאו שני ספרים חדשים, אחד בהוצאת „אינזל", ליפסיה, בשם „גיתה" מאת א. קיהנמן, והשני בהוצאת „קוטה" שטוטגרט־ברלין, בשם „גיתה, חייו ויצירתו", מאת פיליפ ויטקופ.

בהוצאת פליכס מינר, ליפסיה, יצאה המהדורה החמישית של הספר הידוע „אירופה ואסיה" לפילוסוף היהודי תיאודור לסינג. בספר זה מראה המחבר על הדלדול הרוחני של אירופה, המתגלה בנגודים שבין המחשבה והמציאות ובשקר הנובע מזה. את האיש האסיאטי מציג המחבר כמורה־דרך כיצד יש להתגבר על הנגודים הללו.

העורך האחראי: ש. צמח

תנחומות

לגב' ד"ר הררי, לאמציה, לעובד וליהושע
על הלקח מהם אביהם, היקר באדם

ר' אהרן אייזנברג

בגאולת הארץ ינוחמו.

יעקב קופליביץ

№ 23 (123)

שנה שלישית

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
כג
(קכג)

תל־אביב
ד׳ בחשון
תרצ״ב

Tel-Aviv
October 15
1931

התוכן

מחיר החתימה
בארץ־ישראל:
לשנה 1 לא״י; לחצי שנה 500 מא״י
בחוץ־לארץ:
לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים
מחיר גליון בודד —
בארץ־ישראל 20 מא״י; בחו״ל 12 סנט

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine
בית המערכת וההנהלה: ת״א, רחוב מונטיפיורי 32

חכמים הזהרו בעיניכם

ראיה בהירה ונוחה
אך ורק על ידי
משקפים המסודרים
אצל
י' לי גרוזובסקי
מומחה לאופטיקה
תל־אביב נחלת־בנימין 27

„לה לוז" — „LA LUZ"

שבועון ציוני וספרותי
הנפוץ ביותר בארגנטינה ובארצות הסמוכות לה
יוצא בשפה הקשטילית
העורך: דוד אלנקוה.

דמי החתימה: לשנה 12 פיזות — לחצי שנה 6 פיזות.

המען:
«LA LUZ» Azcuenaga 683 BUENOS-AIRES Argentina

בנק למלאכה
אגודה קואופרטיבית ארץ־ישראלית בע"מ
תל־אביב, קרן לילינבלום והרצל
(נוסד ברשיון הממשלה בשנת 1920)

ההון היסודי המשולם למעלה מ-10000 לא"י

טלגרמות: „בנק מלאכה" תל־אביב ת. ד. 74—טלפון 275

מתעסק בכל עסקי הבנק

מקבל: פקדונות בחשבון עובר ושב ולזמנים קבועים בתנאים נוחים
חסכונות ממאה מא"י ומעלה / שטרות ודוקומנטיב לדיסקונטה ולגובינא
בכל ארץ־ישראל / כספים להעברה (מחברים ומפקדים—חנם) בכל חלקי הארץ
תשלומים ע"ח עירית ת"א (מסים, מפעל המים כדומה).

ותן: הלואות לחברים / הלואות מיוחדות לחברים לצרכי משק
ביתי / הלואות מיוחדות לחברים לצרכי תעשיה זעירה.

מבוקש חדר
בלב־תל־אביב
עם מרפסת סגורה, או מטבח ואמבטיא.
אפשר גם עם פנסיון
אנא לפנות בהצעות מפורטות
על פי כתבת „מאזנים", בשביל י. ק.

כל הנעלים היפות
מתוצרת חוץ־לארץ
על כף מאזנים אחת,

ונעל אחת יפה
• מתוצרת „כתר" •
על כף מאזנים שניה —

האחת תכריע!
מדוע?

כי נעלי „כתר" תוצרת הארץ הן ובקנותך
אותן אתה זוכה בנעל טובה ומתאימה
לתנאי ארצנו ובמצות „וחי אחיך עמך".

„כתר"
„יצחק הוז".

יקבי ראשון־לציון וזכרון יעקב
כרמל מזרחי
יין, קוניאק ארק וליקר
ראשון־לציון, ארץ־ישראל

אותות כבוד והצטינות
המבורג 1897 פריז 1900
וינה 1906 טורינו 1911
מוסקבה — — — 1923
וומבלי לונדון — — 1926
יפו תל־אביב — — 1926

סניפים וסוכנויות:

אסיה: בארץ־ישראל — חברת „כרמל מזרחי" — ירושלים
תל־אביב, יפו, חיפה, צפת וכל המושבות העבריות.
סוריה — חברת „כרמל מזרחי"—בירות, דמשק, חלב
בהודו — בומביי.
במזרח הרחוק — חברת „כרמל מזרחי" — שנגהאי

אירופה: באנגליה — חברת „פלוין" שורדיטש 178/9 — לונדון
בשויצריה — ג'נף. בגרמניה—ברלין, בצ'כוסלבקיה—
בברוקס. באוסטריה — וינה. בפולניה — ורשה. בדנציג
דניה—חברת „כרמל" קופנהגן. בהולנד—אמשטרדם

אמריקה: בארצות הברית—ניו־יורק. בארגנטינה — בוינס־אירס,
בברזיליה — ריו־די־ז'נירו.

אפריקה: במצרים—חברת „כרמל מזרחי"—קהירו, אלכסנדריה
פורט־סעיד, סואץ, מנסורה, טרנסול. יוהניסבורג

אוסטרליה: מלבורן.
אקלנד הסטינגס.

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, ד' בחשון, תרצ"ב | גליון כ"ג (קכ"ג)

יְמֵי הַשָּׁבוּעַ

ליסוד „הברית העברית העולמית" בא"י

ידיעות ה„ברית העברית העולמית" מיום י"ג תשרי תרצ"ב, שנתקבלו בימים האלה, אינן מציינות עוד אותה התקדמות בפעולות, שהיינו יכולים לקוות לה בשעת חירום זו. חוץ מליטא, הערה תמיד, ובמקצת מארצות הברית באמריקה, אין עדיין ידיעות על־דבר פעולות מסוימות ותוצאותיהן. אף־על־פי־כן, יש סימנים רבים שבכמה ארצות עומדים לפני עשיה ממש. חדשי־הקיץ לא הוכשרו לעבודה מרוכזת ושמשו רק ימי־הכשרה. נקוה, כי הקומוניקט הבא יביא לנו את המספרים, ובטוחים אנו, כי אם רק יהיו לנו אנשים מוכשרים לקום ולעשות, ימצאו בכל מדינה חברים לאלפים רבים, אשר בהתרכזם להסתדרות עולמית אחת, יהיו עלולים לשנות בבת אחת את פני התרבות העברית. יש לנו הבטחון הגמור, שכל קורא עברי, יהא שייך לאיזו מפלגה שהיא, יתן את ידו לבצור התרבות העברית. אין ה„ברית" מטילה עליו חובות כבדים מנשוא גם בצוק הימים האלה. היא רק דורשת מכל עברי יחס קבוע ומעשים קבועים — יהיו גם קטנים ומועטים. משען נאמן — הנה מה שהיא דורשת!

טוב שה„ברית" לא תתעסק לפי שעה בבעיות, שאינן נוגעות מגע ישר אל פעולותיה המעשיות. אין ספק, שבמשך הזמן תהיה לתרבות העברית שבגולה צבעה המיוחד. זה יהיה דוקא סימן טוב לה, — סימן, שהיא מסתגלת לתנאיה ומספקת את צרכיה המיוחדים. אין ספק, שחנוך־העם בארצות הגולה יהיה זקוק לאמצעים ההולמים אותו, לאמצעים שיהיו טבועים גם בחותם המקום. וגם זה לא יהיה פגם בתרבות העברית, כי־אם להפך: זה יכשיר את הקרקע לגדולי־תרבות בעלי אופי מיוחד, — נוסף על האופי העברי היסודי, שיקבע כפי שאנו מקוים, במרכז הארץ־ישראלי. אבל אלו תהיינה התוצאות — תוצאות של התפתחות טבעית ולא של אידיאולוגיה קבועה מראש.

מזמן לזמן אנו שומעים קולות תלונה מחברינו בגולה, שהסופרים בארץ־ישראל „נטלו גדולה לעצמם" והם מבטלים כל מה שבא מחוץ לארץ. קטרוג שאין לו כל יסוד. אנו יודעים עד כמה גדולה הסכנה לתרבות העברית שבגולה, הפרוצה לכל רוח ונבלעת מדעת ושלא מדעת על־ידי הסביבה הזרה. אבל ידענו, כמה דלונו גם פה וכמה כחות דרושים עוד כדי לטפח את המעט שנוצר כאן ולקיימו ולגדלו לברכה.

ול„ברית", שאנו נגשים עתה לייסד בארץ, — מפני כמה טעמים, באחור זמן קצת — יהיה תפקיד נוסף מיוחד, תפקיד של טפוח וחנוך. התרבות העברית, ההולכת ומתפתחת כאן ברוחב, זקוקה לטפוח מיוחד, כדי להעמיק את שרשיה — ביחוד בלב הנוער, הנוטה לקליטה שטחית ומסתפק במועט. על ההסתדרות העברית החדשה שומה לבוא לעזרת בני־הנעורים בצאתם מבית־הספר, ולהורות להם את הדרך למעינות תרבותנו הנאמנים.

ה„ברית" תמצא לה עוזרים רבים, ביחוד בין הנוער העברי, וטוב שיהיה זורם אליה מכל צד ומכל מפלגה. התרבות העברית, היקרה לכולנו, היא הפנה האחת, שבה נוכל לדבר פה אחד ודברים אחדים. תהיה־נא היא החוט המאחד מה שניתן לאחד בימים קשים אלו!

אם ה„ברית" תרכז את כל הכחות הפעילים שבארץ, ביחוד את אנשי החנוך והספרות, אין ספק שתצליח לרכוש לה חברים נאמנים מכל חלקי העם. אגודת־הסופרים, שהכריזה על ארגון הקוראים העברים, מצטרפת בפעולה זו אל המרכז העולמי, אם גם, לפי התנאים המיוחדים, יש לה רשות לארץ־ישראל להיות כוח אבטונומי בהסתדרות הכללית. בזה אין אגודת־הסופרים מתבדלת מן המרכז העולמי, כי־אם מקבלת על עצמה את אחריות המפעל, שגם היא הכריזה עליו בועידתה האחרונה. רק בתנאים אלו יש תקוה, שה„ברית" אשר תוסד כאן, תמשוך את מיטב הכחות התרבותיים בארץ ותשמש דוגמא בפעולותיה לארצות הגולה!

י. פ.

בֹּקֶר שֶׁל קַיִץ

(מִתּוֹךְ אִידִילְיוֹת־יָם)

שׁוּב אֵין לְהִתְקַנֵּא בִּי, יְדִידַי!
זֶה כְּבָר מִלְאוּ הַקַּיְטָנִים עַד אֶפֶס
מָקוֹם אֶת כָּל הַבַּיִת. יוֹם אֶחָד
מְהוּמַת־עִיר כָּל הֶחָצֵר הִקִּיפָה,
בָּלְעָה כָּל פִּנַּת־גָּן, בָּהּ הִתְעַנַּגְתִּי
עַל הַבְּדִידוּת עַד עַתָּה כֵּאלֹהִים.
מִבֹּקֶר וְעַד עֶרֶב שִׂיג וָשִׂיחַ,
זִמְזוּם פְּסַנְתֵּר עִקֵּשׁ וּפִזְמוֹנֵי־הֲבָאִי
שׁוּב כָּאן אֵינָם פּוֹסְקִים עַתָּה; מַחֲלֹקֶת
מְצוּיָה בֵּין שְׁכֵנָה לַחֲבֶרְתָּהּ,
וּמַה שֶּׁעוֹד גָּרוּעַ: רִיב פּוֹלִיטִי,
פּוּלְמוּס בֵּין הַגְּבָרִים שֶׁאֵין לוֹ סוֹף.
וּבְרֶדֶת לְאַחַר יוֹם־שָׁרָב לֵיל־נֶגֶב
אָפֵל וָרַךְ, מִפְּנֵי שָׁאוֹן טוֹרֵד זֶה
נֶחְבָּא קוֹל יָם וּמִשְׁבָּרָיו לְמַטָּה,
וְרַק עִם חֲצוֹת יֵשׁ תַּעֲלֶה אֵלַי
שׁוּב צַהֲלַת הַמַּיִם מְטֹהֶרֶת;
אָז יֵשׁ אֶשְׁכַּב עַד בֹּקֶר בְּעֵינַיִם
פְּקוּחוֹת וְאַט אָזְנִי לִתְהוֹם נוֹגֶנֶת
כְּאֶל לֵב עוֹלָם, זֶה לְעַצְמוֹ יָשִׂיחַ,
וְאֶשְׁתְּ קוֹלוֹ וְלֹא אֵדַע שָׂבְעָה.

אֲהָהּ! מֵאָז יָדַעְתִּי: אֵין מִפְלָט,
כִּי קֶבַע לַיָּגוֹן וְלַחֶלְאָה,
וְאֵין מִקְדָּשׁ יַצִּיל וְאֵין לְאָן לִבְרֹחַ.
אֲבָל כָּל עוֹד יִצְהַל שָׁם בַּמּוֹרָד
הַיָּם זַךְ־נְשִׁימָה בִּמְלֹא חָזֵהוּ,
וְעַל פָּנַי אָחוּשׁ מַשַּׁב רוּחוֹ
הָעַז, כְּלוֹ שָׁקוּי עֶדְנָה וָזַעַף, —
עוֹד יֵשׁ מַחֲבֹא מִכֹּבֶד אֲדָמָה!
עִם שַׁחַר, אַךְ זָכְרוֹ לְפָנַי יַעַל,
כְּגַל חָרִיף יָצִיף כָּל אֲשֶׁר בִּי,
וְטֶרֶם אֵדַע מָה וּלְאָן, עָקוּר הִנֵּנִי
כְּבָר מִמְּקוֹמִי, נִמְשָׁךְ אֵלָיו בְּעֹז.
כְּרֶגַע אֶתְלַבֵּשׁ. סָדִין, מַגֶּבֶת.
וְקַל כַּצְּבִי אֵרֵד אֶקְפֹּץ אֶל אֹהֶל
הָרַחֲצָה — חוֹשֵׁשׁ פֶּן אֲאַחֵר.
וּכְדַאי לְהִזָּדֵרֵז! כָּל עוֹד לֹא בָּאוּ
הַקַּיְטָנִים לְכַאן, מַרְאֵה הַיָּם
אַחֵר הוּא, הַאֲמִינוּ! כִּבְמִסְגֶּרֶת
שְׁרוּיִם גַּלָּיו, מְתוּחִים תּוֹךְ הַחוֹפִים,
כִּשְׁרִירֵי הָעֲנָק, עַזִּים, כֵּהִים;
וְזַךְ לָהֶם אַחֵר, וְרַךְ אָפוּר — רַךְ לָיְלָה.
הַסֶּלַע, כְּסוּי עִשְׂבוֹת יָם יְרוֹקִים,
כֹּה רַךְ תַּחְתַּי וְצוֹנְנִים הַמַּיִם.
טוֹבָה טְבִילַת שַׁחֲרִית. שָׁעָה יָפָה הִיא
לַלֵּב. וְעוֹד גָּדוֹל הַיּוֹם אַחֲרֶיהָ
נָכוֹן, כְּיוֹם רִאשׁוֹן... וּבְצֵל הַסֶּלַע
אֶשְׁכַּב עוֹד אֲרֻכּוֹת. אֵין לְמַהֵר.

סַלְעֵי הַמִּדְרוֹנוֹת מִמַּגַּע־שֶׁמֶשׁ
חַמִּים כְּבָר בְּשׁוּבִי, אַךְ צֵל רָחָב
פָּרוּשׂ עוֹד כְּמַרְבַד לִפְנֵי הַבַּיִת.
כְּבָר אֵשֶׁת הָרוֹפֵא עַל הַמִּרְפֶּסֶת
יוֹשֶׁבֶת וּמְאִירָה מִתּוֹךְ כּוּסוֹת
הַתֵּה וְהַמֵּחַם. „שָׁלוֹם לַגְּבֶרֶת!”.
וְחִיּוּךְ־חֵן שְׁכָרִי עַל פִּי הַבְּלוֹנְדִית —
חִיּוּךְ מַרְהִיב, אִם גַּם מְעַט צוֹנֵן.
אֵין לְהַסִּיק מִזֶּה עוֹד, כִּי הַגְּבֶרֶת,
חָלִילָה מִתְנַכֶּרֶת. אַדְרַבָּה,
אַךְ אֶעֱבֹר, מִיָּד הִיא מַזְמִינַתְנִי
בִּמְאוֹר־פָּנִים: „יַגִּיד נָא מֶה חָדָשׁ
בָּאָמָּנוּת וּשְׁלוֹם הַמּוּזָה מַה הוּא?”
חוֹבֶבֶת הַפִּיּוּט יְפַת־הַתֹּאַר,
רַק יְהֵא מוֹדֶרְנִי כָּלְשֶׁהוּ — וְלָמָּה
בֶּאֱמֶת לִהְיוֹת כָּרוּךְ אַחֲרֵי יָשָׁן?
אֲבָל עֵינַיִם לָהּ כְּחֻלּוֹת, וְטֹהַר
מֵהֶן שׁוֹפֵעַ — חַי אֲנִי אִם אִישׁ
בְּעוֹלָם זֶה יוֹדֵעַ מַה טִּיבוֹ.
לֹא, אֵין כְּשֶׁכְּמוֹתָהּ הַרְבֵּה מַבְטַחַת!
אַךְ טוֹב לְאִישׁ הוֹלֵךְ בָּטֵל כָּמוֹנִי
בְּשַׁלְוַת בֹּקֶר קַיִץ זֶה לָשֶׁבֶת
מוּל הָעֵינַיִם הַצְּלוּלוֹת הָאֵלֶּה
כְּשֶׁבֶת אִישׁ עַל שְׂפַת יְאוֹרֵי־פֶלֶא,
שְׁקוּפִים־שׁוֹקְטִים, — וְהַכֹּל בָּהֶם סָתוּם.
הַבֹּקֶר לְאִטּוֹ עוֹבֵר בֵּינְתַיִם.
הַצֵּל נַעֲשֶׂה קָלוּשׁ, וְגַל שָׁרָב
בָּא מִן הָעֲרָבָה. אֲנִי גוֹמֵעַ
מִכּוֹס הַתֵּה גְּמִיעוֹת קַלּוֹת וַעֲדַיִן
עוֹמְדִים בְּשִׂיחַת בְּלוֹק אֲנַחְנוּ... רַב לִי!
שָׁם בַּמִּדְרוֹן, בַּדֶּשֶׁא הֶחָרוּךְ,
חוֹזֵר כְּבָר הַמּוֹרֶה הַבֶּסָּרַבִּי,
אֶקְסְטֶרְן כְּבַד־בָּשָׂר וּנְעִים־הַמֶּזֶג,
אִם גַּם נוֹטֶה לְעַצְבוּת — אֶת שֵׂעוּרָיו.
יוֹרֵד אֲנִי אֵלָיו. הוּא מְקַדְּמֵנִי
בְּחִיּוּכוֹ עָיֵף. מֵאָז הַבֹּקֶר
הוּא מְשַׁנֵּן „מַשָּׂא עַל גְּדוּד אִיגוֹר” —
שִׁירֵי קְדוּמִים זָרִים וּמְשַׁעַמְמִים.

אֲבָל סוֹף־סוֹף יָכֹל לָהֶם – וּמִי עוֹד
כָּמֹהוּ מְאֻשָּׁר! קוֹרֵא עַל פֶּה הוּא
וּבְקוֹל גִּלְהָב לְפָנַי דִּבְרֵי הַשִּׁיר.
נִפְלָא! נִפְלָא! אַקְשִׁיב לוֹ, וּמֵעֵבֶר
הַגָּן רוֹבֵץ בְּזֹהַר־צָהֳרַיִם
שְׂדֵה הַפִּשְׁתָּה בְּלִבְלוּבוֹ, וְרֵיחַ
מִנְתָּה רַעֲנָן עוֹלֶה וְעֵץ־שִׁטִּים
אַחֲרוֹן כּוֹמֵשׁ וּמִתְכַּוֵּץ בַּשֶּׁמֶשׁ.
חֹם מְבֻשָּׂם וָטוֹב נוֹשֵׁם עָלַי,
הַכֹּל נִשְׁכָּח וּכְאִלּוּ עַל הַנֵּצַח
בְּרֶגַע כֹּשֶׁר זֶה לְאִטּוֹ צוֹנֵחַ
מֵעַל כִּתְפֵי עוֹלָם... רַק בְּאָזְנַי
כְּעֵין זִמְזוּם רָחוֹק קְרִיאָה תְּפִלָּה זוֹ
עוֹלָה, וּמִתְנַדֶּפֶת מֵאֵלֶיהָ
בְּלֹבֶן יוֹם וּבְדִמְמַת עוֹלָם.

יעקב פיכמן

תְּשׁוּבָה *)

מאת אברהם כהן־מזרחי

סנטרו של סלאר־דוולה

מאז נשבע אפרים עם רפאל ואגה, רעיו: „אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני" נקפו שנים רבות, מעוטן ברוכות ורובן אפורות ועמוסות יגון.

עתה כרע תחתיו על משטח־אפר, שחוח וָאבל ונימי־שיבה פרועות בלטו בצדעיו, באולם שמם, בין רהיטים הפוכים ווילאות שחורים, וקונן בספר איוב: היום ההוא יהי חושך, אל ידרשהו אלוה ממעל ואל תופע עליו נהרה...

לאה רעיתו יבבה חרישית לעומתו:
אֲשֶׁר לַנֶּפֶשׁ עֹז הָיָה–אָבַד מִמֶּנִּי;
אֵיכָה אוּכְלָה פֹּה הֱיוֹת עוֹדֶנִּי!

ואנשים מעטים נכנסו ויצאו דומם ומורדי־ראש ובפיהם ברכה יחידה: „מן השמים תנוחמו ואתם תחיו", גמעו תה חרש, כנכלמים, ומצצו נרגילות בקצב חד־גוני ועגום מבלי דבר דבר.

„דיכם!" הוכיחה כנום את אחיה וגיסתה, ככלות רגל המבקרים מן האולם, וכנפי־המות רשרשו בחזקה מעל הראשים. „מי יתן וינשרו רק טרפים מן הגזע, אתם תהיו בריאים, וכעבור שלשה ירחים עליכם להכין חיתולים חדשים, אם ירצה השם, לילד הבא".

– האומנם לא בושה היא? – מילא רפאל אחרי דבריה– הורים לששה תינוקות, בלי עין־הרע, יחיו מאה ועשרים שנה, מבכים ילד, בן־לילה היה ובן־לילה אבד. בודאי גם זו לטובה, הם הם, תינוקות חסרי־חטא אלה, הנקטפים באבם, יצילונו מאשה של גיהנום!...

– העליו אני בוכה – ילל אפרים מר – הרק עליו אנכי מתאבל!?

*) פרקים מן הספר „לבטי־אובדים", מחיי יהודי־פרס.

– הודו לה' כי טוב, כי לעולם חסדו! – שסעו אגה – אסור להתאונן, אפרים! גם אוקינוס מתרוקן ומתמלא, עוד אינך רש, ברוך השם, במות הגמל – כרו טוען חמור.

– אללי לי! – הפגין אפרים – דם בני מידי ידרש, אני הכיתיו נפש, לבי כשה בעשרי ונשיתי מוצא שפתי ואלהים נפרע משארי, בקנינים החל וגמר בנפש...

נעתקו המלים מפיו והתפרץ ביללה מחרידה והמסובים התמוגגו בדמעות... זו היתה נאקת־יאוש למראה דלות פתאומית, שבאה על אפרים כחתף ותשברנו לאין מרפא. הוא דמה לנבוכדנצר אשר נפל מראש היכלו בדמות ארנבת.

בהתעשתו מדי פעם בפעם לחוש שינוי מעמדו הסתחרר עליו ראשו וקצרה השגתו מהבין... עדיין צללו באזניו ההמולה התדירית שבחצרו, פולמוס התגרים וניבול־פה של הסרסורים, תחינות החלכאים ולעג התקיפים, רינת המסובים בערוגות הגנה ולחן הרננים בין העפאים המשגשגים.

פתאום פגע מבטו בזבוב, המזמזם בשועה אחרונה והסרת־ישע בשבכת־הקורים ונשקפו לו קורותיו כזבוב הלז, העט אל שולחן־מעדנים ולפתע, אי מזה, נתלו קורים בצוארו; הוא חפן זהב באשר פנה, שבעה שערים השתכר בכנעה, הנמכרת לו ברמיה, והנה בן־לילה–לא, בן־רגע–אבד עמל חמש־עשרה שנה! טלגרמה מסין: ירד ערך התריאק [1]) משלשים טומן לעשרים – עשרה–שמונה–אין קונה... ישב על הארץ כאיוב וקונן: „ה' נתן ה' לקח יהי שם ה' מבורך", ונשך שפתו, בהתפתלו מיסורים כנחש כתות־ראש והרהר: ברוך דיין אמת, קצרתי פרי מעללי... שנה אחרי חתונתו עוד זכר „ירושלים תיבנה ותכונן במהרה בימינו אמן" והודה לה' המצליח דרכיו בזכותה... אך מעט מעט כשה לבו, הגדיל ירושת אביו עשרת מונים והרחיב שאיפותיו כפתח השאול, טירתו התנוססה בגיטו, כענק שבוי ו־אמר להאדירה ולפארה כאחד ארמונות הגויים, שכר ארדיכלים וכיירים ואמנים – בעלי־שם מקרית ז' הרחוקה, ערך כרת־נדיבים לנכבדי־מושבתו, לנכרים ובני־ברית, כאשר היו מוכנים שרטוטי התמורות והפקעים, הזיוים והסטיונים...

אולם בעלות הכיירים על הפיגומים ומכחולם בכפם, נכונים למלאכה, התפרץ בזעקה מחרידה: „אם אשכחך ירושלים-תשכח ימיני!" ויתעלף... ובפקחו עיניו ציוה עליהם לחדול מעבודה ומשכורתם היתה שלמה וארמונו נשאר מחוספס ומפוצל עד היום הזה, כי על כן נקרא „ארמון קרח".

ומרגע ההוא נחרתו על כתליו: „מנא מנא תקל ופרסין"... אפרים לא התאונן על יסוריו, אדרבה, שיבח והודה לקונו שלא הניחהו לשקוע בטיט־היון והרהר: בודאי הגינה עלי איזו מצוה, ממש כאותו תלמיד אשר טפחו על עיניו ארבע ציציותיו...

אולם אפפוהו מאז צרות כה רבות, אשר לא יכול התנחם, אם כי הזכיר לעצמו מדי רגע כאב־שינים של רבנו הקדוש ועצירותו במשך ארבע־עשרה שנה!... אסתר בתו ברחה עם מאהבה והשתמדה, הוא ירד מנכסיו בין רגע ותינוקו החביב מת קודם שמלאה לו שנה; לוא לפחות לא הוסיפה המשומדת דאבת־נפש על יגוניו הרבים, צמרמורת עזה הרעידה את מוח עצמותיו בזכרו את הקלון שהמיטה עליו הבוקר... מירזא־פטולה־כן הקדימו שלום בדרכו על המפתן בנמוס ובכובד־ראש, אם כי שבע תועבות בלבו ובא לחלק עמו ממונו [2]) וישב על הכסא,

[1]) אופיום.

[2]) במות אחד מן היהודים, גדול או קטן, יורשו — לפי חוקי פרס — המשומד או המשומדת, הקרובים למשפחה.

באמרו מתוך חיוך: „הן יבש הכסא ואינו מטמא", והיא התריסה נגדו: „הבוז למושלם, המקדים שלום ליהודים—והקימתו מהכסא — גם חלל־חדריהם מלא טומאה, חוס על יחוסך [1] מירזא־פטולא!"

— שבי, יהודיתי הטהורה — חבקה — מה טהורים ההורים אשר חוללו עיניך אלה!

— סור בן־בליעל! — נשמטה מזרועותיו — בואה לעולמא וגרשני, אל תוסף להסתולל בי. אני נטשתי הורי התועים־הטמאים ואלך אחריך לחסות בצל עלי ומוחמד, עליהם השלום והברכה, ואתה תציקני בחטא מולדתי היהודית. אוהו־אוהו־אוהו, אללה ינצור סלאר־דוולה, הדן דיני... יבבה ונמלטה מהאולם.

— האין נשמה ישראלית בקרבך? — עצרתה כנום, בדברה אליה בשפה „לא־תוראית", המובנת רק ליהודים.

— סורי, יהודיה טמאה, ואל תשקציני בהבל פיך! — סטרתה אסתר — אני עוד אאלפכם, מנוולים, איך לפתוח פיותיכם הנתעבים בפני מושלמנית.

— הרגעי, אסתר — גפפה מירזא־פטולה־כן — אלף פעמים הגדתיך: יקרה לי את מכל המושלמניות. בז אני להן, לדתן ולנביאן, פרא המדבר. אחוות כל העמים — דתי, ואוהב כל היקום.

— נבל אתה! — הפליטה אסתר ונעלמה.

— אובדת, אומללה! – נד לה מירזא־פטולה־כן אחרי לכתה — היא אינה מאמינה לי בשום אופן כי נמנה אנכי על הבבים [2], המוקירים כל נדכא ושמים למופת את סבלכם האיום אשר תשאו דום ובגאון, לתקות עתידכם, מידי דובים פראים אלה וניחל ליום נסב חפשים במגלס [3], מושלמים וגברים, יהודים ובבים יחדיו, לחוק חוקה אחת לכל אנוש... חי אמוני! תועבה לי ירושה עושקת זו, לולא החיים הזדוניים האלה, המושתתים רק על בצע...

אפרים צעד לאורך האולם, הלוך ושוב, והתלבט ברהיטים בהיותו נסער בהרהוריו: הגוי, המופקר בדתו ואלהיו, משדלו בחלקות, כאשר פתה את בתו התמה, והיא הלכה למסרו לשלטון הזדון?...

דפיקת אלה בדלת הפסיקה את הרהוריו. „ברוכה יפעתך, כלה" — היתל קסם־כן השוטר בכנום בפתחה לו.

— הלא מוטב לך להתאשלם ולהיות שוכבת חיקי!... — חרפה בתנועה גסה לוטף־עלי, השוטר השני, וידרוך על כף רגלה.

— באש וחרב תאוכלו!—קללה אותם כנום ונשמטה ומירזא־פטולה־כן קידמם ב„סלם עלייכום", בסבר פנים ובקומה זקופה. השוטרים לא השגיחו בו כמעט, הראשון חבט את אפרים באלתו: „יאללה, יהודי ארור!" והשני רדף אחרי כנום עד הדלת האחורית, אשר הוגפה ברעש.

— אנא אדוני, כה חסר־ערך הוא, — הושיט רפאל בחלחלה שני מגשי־בדולח טעוני לוזים וכוונים.

— התאמר לשחדני, גור־כלב? — צוח קסם־כן וצליל רסיסי בדולח ואנקת־רפאל מעצמת המהלומה החרידו כל הנצבים.

— אינך במאורת ליסטים, קסם! — התפרץ אפרים — צוית לקראני — הריני לפניך!

[1] מירזא — מתיחס על שבט הנביא.

[2] כת־חפשית, השנואה לפרסים ונרדפת על־ידי השלטון.

[3] בית הנבחרים בפרס.

— הבה, בן זנונים! — תפשו קסם בערפו ודחפו בבעיטה— תנבל דת אישלם ותמרוד בשלטון!?

— אנא אדוני, חמלה! הן חולה הוא – התחנן אגה — וטרם שולמו ימי־אבלו, אני אלך תחתיו.

— שלשתכם, טמאים־ארורים! אין יהודים וכלבים ראויים לרחמים! — געש קסם־כן כים והניף עליהם אלתו. תוך כדי כך נגש מירזא־פטולה־כן בזהירות ותחב בכפו דבר־מה, ומיד שונתה ארשת־פניו וקרא בחיוך לרעו, המקיש בדלת המוברחה לנקום מכנום חרפתו: „לוטף־עלי! חה־חה־חה, מירזא־פטולה־כן מבטיח להתפשר עם שאריו ולפייס ביבי־אסתר ה„ג'דיד", אשתו, הלילה האכל לאשתך רוח! חה־חה־חה...

לוטף־עלי הבין פשר הדבר, שבר את המגש השני באלתו וחבט על ימין ועל שמאל: „העבד אני לפטולה, או סנטרו של סלאר דוולה?"...

נהי ונילה

„ה' נתן ה' לקח יהי שם ה' מבורך", זה הפסוק השגור בפי אפרים והנשזר בעשתונותיו, בחלום ובהקיץ, בדברו ובעיינו בספר, בלכתו מורד־ראש ובלכתו דומם. ה' נתן ה' לקח... שריד הפליטה נחלה המשומדת, סלאר־דוולה חייבו בחמש־מאות טומן דמי־ירושה...

האם יחשוד באשתו הצדקת ז"ל[4], כי סטתה תחתיו וילדה ממזרת וגויה, או אולי נאנסה?... אם יהרהר אחרי מדותיו של אל איום ונורא, או יחריש כאהרן הכהן, במות עליו נדב ואביהו ויצדיק על נפשו את הדין?...

הנה רייס[5], המסב עם סלאר־דוולה במשתאותיו ונשפיו, פסקו עליו: „לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו", קצרה יכלתו להושיע. הוא עוד הגדיל הדחיפה להורידו שחת, פיזר שבעת־מונים על של המשומדת ללא הועיל, ועתה האם בארבעת כתלי ביתו האפורים יעצור לעבור מדבר וים? ומה יהיה לאגה ורפאל?... אפילו אם יגיעו ירושלימה בדרך נס? היש לאל ידו לעשותם ליוגביו וכורמיו?

רסיסי־הרהורים אלה התרוצצו במוחו בלי־הרף, פרועים ומסוכסכים, ועינוהו עד מות. לרגעים היה מתפכח ושב לפסוקו: ה' נתן, ה' לקח... ושוב הרגיש צרבת עזה במעיו וישתקע בסיוט הרהוריו.

אגה, רפאל ולאה רעיתו לא יכלו לנחמו. הם הרגישו יסורי־נפשו ומהלך מחשבותיו והחרישו. ולא נמצא לו ידיד בקהל עדתו מבלעדיהם; כולם שמחו לאידו, אם כי לא נגע באיש לרעה והיה מפזר בנדיבות כפיו באשר נדרש.

מולא־מנשה, דודו ומלמדו, היה היחידי אשר קרב אליו שוב, אחרי התרחקו ממנו בשנות גאותו ועשרו ונחמהו: „החושב דרכו לא יבוך, אפרים.

— הה דודי ואבי! — הפגין לפתע אפרים — אובד אני, מים זדונים עברו על ראשי, נחם אבלי והאר אופל נתיבי!

— כבד הספדי משלך – ענה לו מולא־מנשה חרש, — אין לי פתחון פה.

— הגד כל אשר בלבך עלי – געה אפרים, – הצלף לי בשרביטך, כקדם, בהיותי תלמידך ב„כותב", הורני דרכי!

[4] אשתו הראשונה שנפטרה.

[5] מנהל בית־הספר של „חברת כל ישראל חברים".

— לא אהיה לך מזכיר עוון, אפרים, פשפש במעשיך!

— אהה! ידעתי, בעוון נדרים בנים מתים. אוי לי! אבוי לי! וקונן: עת יכולתי לא ידעתי סוד זה, ובעת בנתי, – כבר איננו. הה, שוד!

— התעודד, אפרים, הבא ליטהר מסייעין אותו. אז מנעך אביך, מנוחתו בכבוד, והיית „אנוס — רחמנא פטריה", ואחרי־כן האיר ה' פניו אליך, למען בחון אותך, ואתה השלכתו אחרי גוך, גדולה אשמתך משל רעיך, כי אתה נתת להם פתחון־פה והנך תלמיד חכם. הקדוש ברוך הוא מדקדק עם חסידיו כחוט השערה, אולם עוד לא אחרת המועד. כל השערים ננעלים חוץ משערי־תשובה. הצל שארית הפליטה ואל־הרחמים ישלח מלאכו לפניך והשיב לך שבעתים מבראשונה, שבע יפול צדיק וקם ואין לה' מעצור להושיע ברב או במעט... ואגה ורפאל מחויבים לעלות, אם יש בידם צידה לדרך...

אבן־המעמסה התגוללה מעל לב אפרים, אך גם חרד לקראת העליה הכבירה והמעבר ונהה בדמעות:

עֲלֵי לִבִּי בְּאֶבֶן אֶהֱלֹם —
אֲהָהּ! וִירִיעַת־נֹד אַט לֵיל וָיוֹם
בְּיָם אֵין־סוֹף טָבַעְתִּי, הָהּ, כְּבָר!—
וְאַךְ אָרְבּוֹת יָדַי עוֹד אֶפְרֹשׂ דּוֹם!

מולא־מנשה הוסיף לעודדו ולברכו, כי סופו ישגא כאיוב, אחרי הכנעו לה', וברך גם את אגה ורפאל, שלא יעזבם ה' הטוב והביאם לשלום אל ארץ החמדה.

— עלי... — רעד קול מולא־מנשה — על עצמותי נגזרה הגזרה לנפול בא־רץ ה־טומ־אה... זלגו דמעותיו וקם ללכת ולווהו תלמידיו בגעיה.

— אנא ה' עולל לאויבי כאשר עשו לי - יבבה לאה והלמה חזה באגרופיה, אחרי לכת הגברים — הקדר לבם כשלי, רבון העולמים! עין־הרע תאכל ראשי־עולליהם.

— אל תקללי עדת ה' — נזפה בה כנום, גיסתה — אנו חטאים ונענשנו נישא. כמה הזהרתיך לבלתי הטיל אוד־עשן מבלי אזהרה [1], ואת מחרישה תדיר, כגולמת.

— רק עין־הרע השמה נווי – צעקה לאה. רננו אחרי על כל שעל: אפרים העשיר כקורח, אפרים הקים ארמון מלכים, אפרים ירש כל המחנה (הגיטו)... ולא הרפו ממני עד אכלוני כליל.

— המות בא בהיסח־הדעת ואי־זהירות, לאה. יולדת תוך ארבעים מחויבה להשמר מהטיל אוד־עשן לארץ, בפרט במוצאי שבת, הודי לה' כי עודך בריאה, נדדה שנתי בלילה ההוא וראיתי דברים אשר אתחלחל לזכרם...

— מדוע החרשת עד כה ולא הקדמת פניהם, אם אינך שמחה לאידי! — אם... אם... היא געתה בבכי כאשר לא מצאה הבטוי...

— מה בצע בדבורים, לאה, אלהים יגמלני אם אשנאך! אני התחננתי, בכיתי וכבדתים, אך לא התפייסו, חתולה שחורה כופת יללה באותו מוצאי־שבת סביב העריסה, הבאתי לה ירך תרנגול צלוי ובליל לחם וחמאה ולחשתי בלבי „אנא בכח" ושפתי דובבו תחנונים: לאה אוילית היא בפקחותה, כל שכן עתה בדוותה, ואתם טובים וסלחנים, מחלו לה וברית שלום עמה תכרתו...

1) להזהיר השדים „בשם אלהים".

היא הפסיקה, מחתה דמעותיה ואמרה: „מה אפרס אחרי ככלות הכל, לאה? אז, בעת פרפר עוללנו האומלל ביסוריו בעריסה, ואני חרדתי למראה מלאך־המות, המסתובב בעינים זעומות קרוב לו, הרביתי תחנונים ודמעות כאשר יכלתי, אך החתולה סקרתני דומם ואחר יללה שלש פעמים ותעלם, מבלי טעום מאומה... ומאז לא פקח התינוק עיניו, שפתיו הסגילו כחצילים, פניו השחימו ואישוניו בלטו, כחנוק־תליה...

— האין אלה אותות עין־הרע — געתה לאה, — הלוחכת כלשון אש? ואם אני היזקתי להם למה לקחו עוללי החף מפשע?!

— הם נוקמים ונוטרים, מדה כנגד מדה, לאה. הלא שמעת אסון שמעיה בן מולא־אליעזר, בר־מינן, השקוהו כל הסממנים שבעולם, „משחור־הסיד עד חלב־התרנגול", ולא נתרפא. מירזא־רוזא הקוסם מצא, שקשר פתיל בעת חופת־השדים [2], על־כן אסרוהו וביום השלשים לחתונתו התפקע ושבה כלתו אל בית אביה בבתוליה.

— אני לא הריעותי להם — יבבה לאה, — אל תוציאו דבתי רעה! הם נבונים ומבחינים בין אויב לאוהב. עין־הרע אכלתני, לא תליתי בראש עוללי מלח ולא קנקנתום, אף לא מחט אחת, ולא אספתי רוק בחליו להשקותו, אולי תעלה ארוכתו. פרחה הבינה מגולגלתי. אוי! אבוי! — שרטה לחייה ובכתה שעה ארוכה ואחר שאלה: אמרי לי, כנום, איזו מחלה היתה ליעקב בעלך, מנוחתו בגן־עדן, החסון כאלון ורענן כארזים, אשר נפל לבלי קום במשך שלשה מעת־לעת, הלא עין־הרע אכלתו?!

— הוא היה אב טוב ולקח אותו אלהים — רטנה כנום בדמעות, — כדרכו, חוטף הנבחרים והפסולת מותיר, בחששו פן ייף העולם וידחוק תכלת שמיו והדרם.

חטון, בת אפרים, נערה בגיל שלש־עשרה, נכנסה והפסיקה שיחתן בנזיפה, שדיין שבעת ימי אבלות!... היא קצה בחייה והשתעממה, נאלצה לשבת תחתיה זה שבוע ימים ולסחוט את עסיס עיניה, לבכות יחד עם הוריה, פן יגודו לה בשנינה: „כמוך כאחותך"... נכספה נפשה לחסות בצל ורדינה ולחקות רנת־זמירים בקולה הענוג...

הן יצאו והיא נערה הטפיטים והשטיחים מאפרם והסירה מעל הרהיטים את הוילאות השחורים וספוגי־הדמעות ושוררה חרש:

זוּ לְבָתוֹ נוּגָה כְּעָב אֹפֶל,
כְּקַשׁ טָחוּב־חִוֵּר תָּאֳרֵי אָבֵל!
נַחֵם נָא, יָהּ, בְּחֶסֶד אֲמָתְךָ,
לָשֵׂאת בְּדוּמִיָּה זֶה יוֹם תָּפֵל...

רוּחִי דְּכֵאָה גֵּרוּת בְּאַף חָרִי
וְשַׁחַק שָׁת סִפּוֹ עַל צַוָּארִי!
שַׁחְרֵר, שַׁדַּי, מִכֶּבֶל אֲזוֹרַי,
מֵאֶרֶץ הַנֵּכָר הָאַכְזָרִי!...

היא החרישה, כי הגיע לאזניה רשרוש צעדים... הקשיבה רגע בצפיה והוסיפה לשיר, בחשבה את משמע־אזניה לתעתועי־דמיון... אך הנכנס היה שמעון, עמית בית־ספרה, עלם בגיל שמונה־עשרה, בן מולי־נורי, אחי הדיין, העוין את אפרים, אולם בנו היה מבאי־בית אפרים, למרות רצון אביו, אדרבה, אהבו בכל חום נפשו הצעירה והרעננה, חטון פרשה מעטה הוד וטוהר על כל אשר לאביה

2) הקושר קשר בעת החופה—אוסר את החתן בל יוכל לבוא אל אשתו.

ואחותה המשומדת לא גרעה מחנה מאומה... ובבואו עתה עצר רגליו בסטיו לקול שירתה, המזעזע נימי־לבבות.

בינתים השתקעה חטון בעבודה והוסיפה לשיר בקולה הרם:

אִלֶּמֶת נָכְרִיָּה אֶהֱלֹךְ לְאַט,
אֲכַן לְבַרְקָנִים: פִּרְחֵי־שְׁבָט!
לְכָל נָבָל אֶחֱנַף: אָחִי אַתָּה!
אֶקְרָא זְמִיר־גַּנִּים אֵלַי קָאַת...

הָהּ, גַּלְמוּדָה בְּתֵבֵל־יָהּ אֲנִי!
בֵּין שׁוֹשַׁנִּים קָמוֹל נַרְקִיס גַּנִּי.
מַתַּת יְקוּם – לְבוּשׁ מַלְכוּת וָהוֹד, –
אַךְ לְבֶד מָךְ חָנַנִי אֵל עָנִי...

שמעון הופיע על המפתן והחוה קידה והציע לה להיות „אבירה", „חברה" ו„עבדה", לנתק צינוקה ולהשיבנה למולדתה, להשקות פרחיה העדינים ולהלבישנה כתר־מלכות.

היא האדימה וצחקה. אחר פנתה לו עורף ושרה שיר אהובת־בקר [1]:

הַנֶּשֶׁף אֶסְפְּרָה כּוֹכְבֵי־רָמִים, –
סוּר מֵעָלַי, אֲנִי חוֹלַת־יָמִים,
חִישׁ נַפְשְׁךָ מַלֵּט פֶּן תֵּרָצַח, –
בָּאֲפֵלָה אוֹרְבִים כָּל הַקָּמִים...

שמעון שר לה תשובה לשירה:

בְּגַעְגּוּעִים תָּסוּף נְשִׁימָתִי,
בְּקֶבֶר דּם תּוֹחַל לָךְ אַדְמָתִי,
בְּנֶצַח, בִּתְחִיָּה עֵת אֶתְעוֹרֵר, –
אֲשַׁחֲרָה זִיוֵךְ, אַתְּ רַעְיָתִי...

לפתע נגש וחבקה והעתיר לה נשיקות. חטון רצתה לצעוק ולהישמט, זרם דם רותח פעפע בכל אבריה ולחייה האדימו שבעתים, אך היא החרישה, כאילו הושם לגרונה מחנק ובמקום להרתע נלחצה אליו. ובשמעה קול־צעדים, ההולך וקרב, הפליטה במבוכתה: אתה נוהג כגויים!...

(סוף יבוא)

[1] בקר, המשורר הפרסי הקדמון, התגנב באחד הנשפים אל אהובתו, שהוריה מנעוה ממנו, והיא שרה לו שיר הנ"ל, כמו בלי כוונה לבל ירגישו אויביו.

מִשִּׁירֵי יָוָן*)

קלינוס

שֶׁבַח וּתְהִלָּה לָאִישׁ, כִּי יִלָּחֵם בְּעַד הַמּוֹלֶדֶת,
יָגֵן עַל אֵשֶׁת הַחֵן, בָּנָיו מַחְמַדֵּי הַלֵּב,
בֹּא לֹא יְמַהֵר הַמָּוֶת, עַד אִם תַּשְׁלִים מְלַאכְתָּהּ הַמּוֹירָה[1]–
לִטְווֹת אֶת חוּטָהּ עַד תֹּם.–עַתָּה הֵחָלְצוּ וּצְאוּ!
הָרֵם אֶל עָל הַכִּידוֹנִים וְשִׁלְטֵי גִבּוֹרִים עַל לִבְּכֶם,
יָצֹא וְעָלֹה בְּרֹאשׁ הָכֵן לְלָחֶם וּקְרָב!
הֵן לֹא יְמַלֵּט הַגּוֹרָל אַף אִישׁ מֵאֲבַדּוֹן וּמָוֶת,
לוּ גַם לְאֵלֵי הָעַד נֶגֶד הִנֵּהוּ וָנִין.

יֵשׁ וְאִם יָנוּס הָאֶחָד מִקְּרָב וּמֵרַעַשׁ כִּידוֹנִים,
אָכֵן אֶל בֵּיתוֹ גַּם שָׁם יַחְדּוֹר הַגּוֹרָל הַמָּר, –
יֹאבַד בְּלִי רֵעַ וִידִיד, הֵרָאוֹן לְאֶחָיו, לְעַמּוֹ...
רַק אֲשֶׁר יִפּוֹל בַּקְּרָב, סָפֹד לוֹ יִסְפֹּד הָעָם,
יַחַד יִתְאַבְּלוּ עַל גֶּבֶר גְּדָל רוּחַ וָלֵב כִּי אֵינֶנּוּ;
וּבְהִנָּצְלוֹ וָחַי, יִדְמֶה לִבְנֵי אֱלֹהִים,
יַחַד עִם בְּנֵי אֱלֹהִים כַּבֵּד יְכַבְּדוּ אֶת שְׁמוֹ.
רַבִּים אִם יִיגְעוּ לַשָּׁוְא,–פָּעֳלָם יַעֲשֶׂה הוּא.

טִירְטֵיּוֹס

לָמוּת מַה טּוֹב לוֹ לָאָדָם, אִם נִלְחַם בְּעַד הַמּוֹלֶדֶת
וּבֵין חֲלוּצֵי הָרֹאשׁ נָפַל בְּמַעַרְכוֹת קְרָב.

וּבַעֲזֹב אִישׁ אֶת עִירוֹ, אֶת דֶּשֶׁן שְׂדוֹתֶיהָ וְהָלַךְ
לִדְפֹּק עַל פִּתְחֵי כָל זָר, – אֵין עוֹד כַּחֶרְפָּה הַזֹּאת!
הָלֹךְ וְנָדֹד יִתְהַלֵּךְ, וְאִתּוֹ גַם אָבִיו גַּם אִמּוֹ,
יַחַד שָׁם אֵשֶׁת הַחֵן, גַּם בָּנָיו עֲנִיֵּי הַטָּף.
זָר הוּא וּמוּזָר לַבַּיִת, זָה יַאֲסֹף אוֹתוֹ בְּלִי חֶמְדָּה,
עֵת מִמַּתְלָאוֹת וָרִישׁ יָתוּר לוֹ מִקְלָט בַּצָּר.
תּוּעַם תִּפְאֶרֶת נְעוּרָיו, וְשֵׁם בֵּית אֲבוֹתָיו מְחֻלָּל,
עֹנִי וָרֹגֶז וָבוּז הוֹלְכִים בְּעִקְּבוֹת הַדָּל.

הוֹי, אִם זֶה חֵלֶק כָּל גּוֹלֶה, הַנּוֹדֵד בַּשְּׁבִי, בַּנֵּכָר,
עָזוּב לְנַפְשׁוֹ, בְּלִי שֵׁם, תּוֹעֶה בְּלִי תוֹמֵךְ וִידִיד, –
הָבָה נִלָּחֲמָה אֵפוֹא עַל אֶרֶץ מוֹלֶדֶת בָּנֵינוּ
וּמִבְּלִי חוּס וַחֲמוֹל נַקְרִיב חַיֵּינוּ עַד מוֹת.
אָכֵן, בַּחוּרַי! רַק כֹּה תִּלָּחֵמוּ: הָאִישׁ עַל־יַד אָחִיו,
עֲמֹד בְּלִי פַחַד וְאַל תִּתְּנוּ לִמְנוּסָה הָאוֹת!
יִהְיֶה אַמִּיץ לְבַבְכֶם וְרוּחֲכֶם – רוּחַ נְכוֹנָה,
כִּי לֹא יִלָּחֵם הָאִישׁ יָקְרוּ לוֹ חַיָּיו מִכֹּל.

וַאֲשֶׁר זָקֵן וּכְבֵדִים יְצוּרָיו מִזֹּקֶן וְשֵׂיבָה,
אַל לָכֶם אוֹתוֹ עֲזֹב בּוֹדֵד וְכוֹשֵׁל בַּקְּרָב,
כִּי לֹא תִמָּחֶה הַחֶרְפָּה, אִם יִפּוֹל בִּשְׂדֵה הַמִּלְחָמָה
לִפְנֵי בַחוּרֵי הָעֹז אִישׁ כַּבִּיר־שָׁנִים מֵהֶם,
יָשִׁישׁ וּלְבֶן־הַתַּלְתַּלִּים, וְזָרְקָה בִזְקָנוֹ הַשֵּׂיבָה
וּמַעֲרוּמֵי הַגֵּו הַפָּצוּעַ בְּיָדוֹ יְכַסֶּה...
הוֹי, מַה מְּתוֹעָב מְאֹד לִרְאוֹת בְּמַרְאֶה כָזֶה –
עֶרְוַת אִישׁ שָׁב בְּמַפַּלְתּוֹ! – וְצָעִיר לְיָמִים–הוּא תָּמִיד
נֶחְמָד לְמַרְאֶה, כָּל עוֹד מָלֵא הוּא נֹעַר וָזִיו;
גְּבָרִים יִתְעַנְּגוּ עַל יָפְיוֹ וְנָשִׁים אֶת חִנּוֹ תַּחְמֹדְנָה;
גַּם כִּי יִלָּחֵם וָמֵת, כֻּלּוֹ – מַחֲמַדִּים וָהוֹד.
רַק אַל מִמְּקוֹמְכֶם תָּזוּזוּ! בָּאָרֶץ אֶת שְׁתֵּי הָרַגְלַיִם
פְּשֹׂק, וְהָכֵן עֲמֹד, וּשְׂפַתְכֶם נוֹשֶׁכֶת הַשֵּׁן!

תרגם מיונית יהושע פרירמן

*) מתוך „אנתולוגיה של הספרות הכללית".

[1] מוירה — אלילת הגורל. שם שלש האלילות הממונות על חוט־החיים של כל אדם — לטוות אותו, לשמרו ולקפדו באחרונה.

אִיֵּי מַלְטָה וּשְׂפָתָם הַשֵּׁמִית

מאת ד"ר נחום סלושץ

א. הארץ והעם

„שנוי־הוסת" במדיניות הישובית, שהחזיקה בה ממשלת־הפועלים באנגליה, הביאה לידי החלשת הסמכות המרכזית ברוב מושבותיה של הממלכה הבריטנית. הסיעות הלאומיות הרימו ראש והחזיקו באמצעים מהפכניים, שבדרך כלל נמנעו מהם קודם, ובעלי־ההשפעה מן החוץ, המוצאים טעם בדבר לסכסך את התושבים השתמשו בשעת־הכושר לעודד ולחזק את התנועות המקומיות, בדרך רצויה להם. הדברים ידועים ואנו רואים אותם מקרוב ושומעים על־אודותיהם מכל חלקי תבל, אבל המפעם ביותר את רוחנו הם בודאי המאורעות באיי־מלטה הקטנים, הנמצאים בלב ים התיכון בספירה גיאוגרפית, דתית ומדינית רחוקה מן התנאים המצויים בשאר הארצות המזרחיות. המאורעות הללו נזכרים מדי פעם בפעם בעתונים הכלליים והד־קולם הגיע גם עד קוראינו שבארץ. שמענו, שבמלטה התחוללו סכסוכים בין הלורד סטריקלנד, נציב בריטניה, ויחד עם זה נשיא בית הנבחרים המקומי, ובין ראשי הכהונה, שחלק מן ההמון הוא כחומר ביד היוצר בידיה, וכי הוַטיקן התערב בדבר ומאתו היתה שומה לקרוא חרם על הבחירות שהיו צריכות להקבע בשנה שעברה, והגיעו הדברים לידי כך, שהממשלה הפסיקה לפי שעה פעולת החוקה המדינית ודחתה את הבחירות לשעה אחרת. הסכסוכים נתנו מקום לחליפת „נוטות" בין לונדון והוטיקן, כשעתוני הפשיזם תוקעים בחצוצרות־תרועה לקראת תקיפותם של באי־כוח האפיפיור. הם גם שהגידו ולא כחדו, שבאמת הם רואים את מלטה כמחוז איטלקי ואת העם הקתולי היושב בה כענף נדח מן הגזע האיטלקי בכלל, ומן היושר הוא ל„השתדל", שישובו האיים לאיטליה ארץ מכורתם. דרישה פשטנית כזו, שנשתתקה לפי שעה לרגל הסכסוך שבין הוטיקן והפשיזם, איננה חדשה מקרוב באה, וגם פתרונה אינו קל.

כי באמת מורכבת שאלה זו משאלות מדיניות שונות, וביחוד מצוינת שאלה זו בריב־לשונות מיוחד במינו, שיש קוים משותפים בינו ובין שאלת הלשון במחננו. ועל־כן כדאי להקדיש מאמר מיוחד לברור מהותו של ריב־לשונות זה ותנאיו המיוחדים. גם מנקודת־הראות של התפתחות לשוננו כלשון מדוברת יש ללמוד הרבה ממנו.

איי־מלטה הם קבוצה של חמשה איים בים התיכון, כמעט בחצי־הדרך בין סיציליה ובין אפריקה ובין חופי סוריה ומערבה של ספרד. מכאן חשיבותם הגדולה כתחנה מרכזית למסחר וספנות מימי קדם ועד היום, כי כשהם לעצמם אין לאיים ערך מדיני או כלכלי מיוחד.

מושלי צור תפסו איי־מלטה בזמן קדום מאד והושיבו בהם כנענים ועברים — ונהשבו לאחד מ„מעוזני" הים שלהם החשובים ביותר. השפה המדוברת על פני האיים היתה כנענית־עברית, כמו שמעידים שמות המקומות והכתובות שנמצאו ביחוד בגולה, אחד מחמשת האיים. הלשון הזאת קרובה יותר לעברית המופתית מאשר הטופסים הכנענים שנמצאו בשרדו (סרדיניא), למשל. בערים שיסדו בנו מקדשות — ונמצאו עדיות של כתבות לזה, מלבד שיירי החרבות למלקרת אלהי צור ולשאר אלי כנען, ובראשם עמדו רבים ושופטים גם אחרי שנכבשה מלטה בידי הרומיים (216 לפס"נ). התושבים עסקו בספנות, בהעברת סחורות ובדיג וכצידונים במולדתם עשו בגדי ארגמן ותכלת, יצרו כלי־חרס וצרפו זהב וכסף — ועל כן שפרה עליהם נחלתם גם בימי שלטונה של רומי. בעת ההיא נמצאו גם יהודים באיים, כמו שנוכחתי ממציאותן של מערות־קברים חצובות בסלע שציור „המנורה" עוד נשמר מעל לפתחן. יש ידיעה, שפוילוס, בהמלטו למלטה אחרי שנשברה אניתו, מצא בה עם מדבר בשפת לועז, כלומר, לא ביונית ולא ברומית. אל נכון נפגמה קצת שפת־הדבור הכנענית, אבל נשארה חיה בפיהם. אחר־כך משלו קיסרי ביזנתיה היוונים על האיים, עד שבאו ציי־הערביים מתוניס בשנת 870 ולכדו אותם ומאז נושבו בהם ערביים וברברים ויהודים מאפריקה, שהניחו את חותמם התרבותי והלשוני על התושבים עד היום הזה.

כי גם אחר שבאו הנורמנדים מסיציליה ותפשו את מלטה (בשנת 1090) לא נשתנו אפים ולשונם של יושביה. הם דברו ערבית והתנהגו בנמוסים ערביים והמושלמים היו מרובים ביניהם. במצב זה בא שנוי עיקרי משנת 1530 והלאה, כי הקיסר קרל החמישי נתן במתנה לחברי האורדן של „נזירי ההיכל" (הטמפלרים), אחרי הגרשם מאי רודוס בידי הטורקים, את איי מלטה ו„רבם" הגדול משל בהם ממשלה בלי מצרים. אז נאלצו מושלמים רבים לעזוב את האיים והנשארים נוספו על הנוצרים, וכחוק ל„בעלי תשובה" היה מורא הכמרים עליהם והתנהגו באדיקות יתירה. אפס כי את שפתם הערבית לא עזבו והוסיפו לדבר בה. בשנת 1798 הביא נפוליון בדרכו למצרים את הקץ על ממשלת הנזירים (אשר, בדרך אגב, עסקו גם בפירטאות) ויסד במלטה תחנה אסטרטגית. וכשגברו האנגלים תפשו (בשנת 1813) את האיים, בנו נמל גדול בלה־וואליטה ובצרו את סביבותיו עד שהיה למעוז־ים ומעבר מרכזי לאניות מן המדרגה הראשונה.

בעזוב הטמפלרים את מלטה, השאירו אחריהם כמרים וחילונים רבים שדברו בשפת איטליה (ובמקצת גם צרפתית) והתנשאו על ההמון. האנגלים, כדרכם, לא התערבו בחייהם החברתיים והפרטיים של התושבים ובכלל רעו אותם במקל נועם, עד כמה שלא נגע הדבר ב„סוברניות" הכלכלית והמדינית. האניות הרבות שחנו בחופי האי בדרכן לקצות מזרח, יחד עם החיילות והספנים שישבו בו, הביאו שפע רב לתושבים, ומצבם הוטב הרבה, ופרו ורבו בארץ: בשנת 1842 נמצאו במלטה 114,499 תושבים ובשנת 1909 הוכפל מספרם (228,100 מלבד 21,694 חיילים וספנים אנגלים), חוץ מן המהגרים שנפזרו לרבבות בכל פנות אפריקה וטורקיה. בשנת 1901 עלה מספר המלטאים חוסי אנגליה שנושבו באפריקה וטורקיה בלבד עד 33,448 — במלטה גדולה מאד צפיפות הישוב: 648 איש יושבים על קילומטר מרובע אחד! ואם נשים אל לב שמכל אדמת האיים נז"עו ונוטעו רק 28,000 הקטר—מהם 11,000 פירות: תפוחי־זהב, זיתים, גפנים וכדומה וכי השאר אינו ראוי לחקלאות, תודגש הצפיפות עוד יותר. כדאי להזכיר, שמספר בעלי־הקרקע הוא 2078 וכי רק 14,000 פועלים עוסקים בחקלאות; לטיפונדיות, ואפילו אחוזות גדולות, לא נמצא שם כלל, אבל י"ז למאה מכל שטח הקרקע המעובד שייך לכנסיות־הדת ולהקדשות, ועוד כט"ז למאה (ביחוד אדמת־החופים ואדמת־מרעה וכדומה) הם אחוזת הממשלה. בתנאים כאלה מביאים את רוב צרכי האיים בלחם, ירקות וכדומה מסיציליה הקרובה.

תבואות האיים ופירותיהם נמכרים בתנאים טובים לתושבים, לחיילות ולאניות סוחר ולמלחמה החונות בחופים ומצטיידים בהם (לפני שנתים עמדו שם יותר מחמש מאות אניות במשך השנה). החטה והשעורה לוקחות כאן חלק בראש ומן הפירות: גפנים, רמונים ותפוחי־זהב. האכרים עוסקים גם בגדול צאן ובהמות בחלקי האיים השוממים. מן המינים, שנשתבחה בהם מלטה מאז ומקדם נזכיר את השושנים, את מי־הבושם, והמרקחת העשויה בהן ואת הדבש המהולל, שמוציאים מהם הרבה לארצות חוץ. שאר התושבים עוסקים במלאכות־יד ובתעשיה (ארג צעיפים, כתנות לספנים ובדי־ארג לתרני האניות וכו'). ועוד פרנסה מיוחדת זימן המזל למלטה, והוא המסחר באמונה. מלטה מגדלת כהנים ונזירים הנפוצים בכל ערי הקדם. באיים עצמם נמצאים בתי־כנסיות מרובים, ובהם מכהנים כמרים רבים, מלבד נזירים ונזירות היושבים במנזרים. אין משפחה שאין בה כומר או נזיר ונזירה; ועל־כן רבה השפעת באי־כוח האמונה על העם: עד היום יוצאות נשי־מלטה עטיפות במעיל שחור מראשן ועד רגליהן, ודומות לנזירות או לנשי ההרמונים, והמלטאיים המפוזרים בערי חוץ לארץ מרבים לשלוח סכומים חשובים למוסדות־הדת וראשי־הכהונה.

ילידי מלטה שייכים לגזע הים־התיכוני והם מצוינים במבנה גופם הבריא והאיתן; קומתם גבוהה על־פי רוב, הליכתם ערה וקלה, עור בשרם כהה והם דומים יותר לטפוס המצוי בין היהודים הדרומיים מאשר לערביים שבאפריקה. הם סוחרים מלידה, בעלי תפיסה מהירה ונבוני־דעת. שפתם ההמונית היא, כאמור, ניב ערבי, אבל יושבי הערים מרבים לדבר גם איטלקית. עוד בשנת 1768 נפתחה בלה־וואליטה אוניברסיטה, שרוב הלמודים בה הם בלשון איטליה, והשלטון האנגלי לא שם לב לדבר עד השנים האחרונות. גם במועצה הארצית, שנוסדה בשנת 1835 ושמשנת 1849 נהפכה למועצה־מחוקקת, הרבו לדבר איטלקית. מצד האחד — השפיעה הסביבה של הנציב האנגלי ותשעת הפקידים המתמנים על־ידיו (הם היו נבחרים בתנאים ידועים אחת לחמש שנים) לטובת התפשטותה של השפה האנגלית. המשטר הזה נשאר בתקפו עד השנים האחרונות שלפני המלחמה, כי אז התחוללו כבר סכסוכים והעם התחיל לדרוש שלטון עצמי גמור.

והנה בימי מלחמת־העולם נתנו הבטחות גם למלטאים, וכתוצאה מזה התקינו להם לפני עשר שנים פרלמנט נבחר על־ידי העם ומיניסטריום שלם, כראוי למדינה עומדת ברשות עצמה. אבל נסתבב הדבר שבראש הממשלה המקומית עומד אותו הנציב (לורד סטריקלנד) שבראשונה היה הוא השליט היחידי בארץ ומצב הדברים בכלל נשתנה רק מעט. וכאן מצאה סיעת האיטלקים והכמרים בראשם מקום לסכסך את המוני המאמינים התלויים בהם. ביחוד הראה פעולה גדולה ההגמון הממונה מטעם האפיפיור בקרב הכמרים, שברובם קבלו חנוך איטלקי ובקרב השכבות העליונות והמון האדוקים בכלל: ברור הדבר, שהם בעצה אחת עם הפשיס־טים לקרב את „הילודים" אל הלאומיות האיטלקית ולשונה בעזרת האמונה השלטת. ורק כאשר גברה הסכנה בעטיה של התעמולה מרומי וסיציליה — הרגישה המדיניות האנגלית בסכנה. ושאלת הלשונות, שבתחילה לא שמו לב אליה הרבה, היתה לסלע־המחלוקת בין ה„מתאטלקים" המחזיקים במעוז רומי ובין הלאומיים המקומיים הרוצים באבטונומיה לאומית תחת חסותה של אנגליה — אלה שפקידי־בריטניה התחילו מסייעים בידיהם באופן בלתי־ישר במחשבה תחילה שיהיו לכלי־חפץ בידיהם לעת מצוא. לשאלת לשון מלטאית זו יש ערך לשוני ותרבותי, מלבד ענינה המדיני והגזעי, וכבר הקדשתי לה מאמר צרפתי גדול בזמן שני בקורי במלטה (בשנת 1909), אבל בעת ההיא עוד לא התפתחה ההכרה הגזעית בקרב המוני התושבים. ומצד אחר עוד לא נחה על איטליה החדשה רוח המושל האימפריאליסטי כמראה שהראנו בשנים האחרונות, ועל־כן הלכו הענינים הלוך והסתבך עד שהגיעו למצבם החמור הנוכחי.

(המשך יבוא)

שָׁלֹשׁ אַלֵּגוֹרִיּוֹת *)

מאת אשר ברש

א

כלי־הנגון והחכה

אמנות שאין עמה אומנות אינה מפרנסת את בעליה

טבריוס קיסר היה אוהב את הנגינה יותר מכל תענוגות בני־האדם.

ויהי היום, יום הציד הגדול, וטבריוס רכב על סוסו הערבי לעבר היער וכל משרתיו וכלביו דוהרים דולקים אחריו. לא עברה מחצית־השעה ובני־לויתו רחקו מאחריו, והקיסר בא יחידי לתוך היער, וישמע מימינו בתוך עבי העצים, נגינת קתרום, והנגינה טובה ומתוקה, אשר אזנו לא שמעה כמוה מעודו. ויתרונן לב הקיסר פתאום, כמו עברו יין לוהט, ויך את סוסו בדרבן מנעלו, ויטס אל המקום אשר משם בא קול הקתרום.

עודנו מרחוק ועיניו ראו פלג־מים זך ועל שפת הפלג יושב איש עני והוא מחזיק בידו קתרום ישן נושן, ומן הקתרום הזה עולה הנגון הפלאי, אשר כה הרנין את לב הקיסר.

ויעצור הקיסר בסוסו השוטף ויפן אל העני ויאמר: „אחי המנגן, הגידה־נא לי, מדוע כה ערבה נגינת הקתרום אשר בידך?" ויען העני ויאמר: „אדוני, זה שלשים שנה שבתי פה על המים, ואלהים גמלני חסד גדול, אשר בגעת אצבעי במיתרי הקתרום ועלה מתוכו נגון כה נעים, אשר הדגים יוציאו את ראשיהם מן המים וישחו אלי למען תקחם ידי. ובדגים אשר אצוד דבר יום ביומו אני מחיה את נפשי ואת נפשות ביתי. אך אוי לצרה: זה ימים מספר, אשר בעבר הפלג השני יושב איש אחר, מנגן בחליל, והוא כה יפליא בנגונו, אשר הדגים יפנו לי את זנבם וישחו כולם אל ידו. ועתה, אדוני שליט הארץ, הושיעני מיד אחי, מיד בעל החליל".

ויחשוב הקיסר רגע ויענהו: „אחי, לא אוכל להסיר ממך את המחלל, אשר נגונו ערב מנגונך, רק בזאת אוכל להושיעך: הנה עמי בצקלוני קרס־זהב קטן, אותו אתן על ידך וקשרתו בחוט אל קצה משענתך להיות לך לחכה, ובגעת אצבעך במיתרי הקתרום והדגים ישאו ראשיהם מעל המים — והשלכת אליהם את החכה ומשכת בה את הדגים אליך אל היבשה. באין מתחרה די היה לך בנגינה, אך עתה לא תצוד עוד כל קשקשת, אם לא תוסיף עליה את החכה".

ויודה האיש לקיסר על קרס־הזהב, ויעש כדברו, ובטרם יפנו הדגים אל האיש המנגן בחליל, שלם מן המים ויתנם בסלו.

כראות בעל החליל את אשר עלתה לו, ויוצא את חלילו מפיו וימחהו בכנף בגדו ויתנהו בחיקו וילך לתור לו פלג אחר ביער הגדול, וימצא, ויצד שם את דגיו דבר יום ביומו — עד כי בא פורט בנבל, ויפן את הדגים אליו. ויזכור את אשר ראה, ויעש לו חכה גם הוא, וינם את בעל הנבל.

ומאז יחזיק כל מנגן על מים גם חכה בידו. רק האחד עוד ישלה זמן־מה את דגיו בקסם נגונו בלבד.

*) על־פי ה„גיסטה רומנורום".

ב

השומר רב־העינים

הזהרו במשחקים, שמהם הצא תקלה

לאציל אדיר באצילים היתה פרה לבנה, אשר גם שערה שחורה אחת לא נמצאה בה. ויאהב האציל את פרתו משני טעמים: האחד, כי היתה הפרה לבנה באין כל כתם, והשני, כי היתה תמיד שופעת חלב מתוק. ויצו האציל כי יצפו את קרני פרתו זהב טהור ויועץ בלבו, למי יתן את הפרה לשמרה.

ובארץ ההיא גר איש נודע ברבים, ארגוס שמו, והוא איש חיל, דובר אמת ושונא בצע ומאת עינים לו. וישלח האציל אל ארגוס לאמר: „מהרה ובוא אלי, כי דבר לי אליך".

ובבוא אליו האיש, ויאמר לו: „הנה אני נותן לך את פרתי לרעותה ולשמרה, ולה קרנים מצופות זהב טהור, והיה אם תיטיב לשמרה — והעשרתיך עושר רב, ואולם אם יגנבו הקרנים, והיה לך משפט מות".

ויקח ארגוס את הפרה בעלת קרני־הזהב וינהגנה יום יום אל מרעה דשן וישמרנה כבבות מאת עיניו, ובהיות הערב יאספנה הביתה, ואת החלב יביא בדלי סגור אל אדוניו.

ושם היה איש תכבים שואף בצע ושמו מרקוריוס, והוא יודע נגן ושחק עד להפליא כל שומעיו וכל רואיו. ותצא נפשו אל הפרה הלבנה ואל קרניה החמודות. ויבוא בוקר וצהרים ולעת המנחה אל ארגוס, ויבקש לקחת ממנו את הקרנים בתחנונים ובמחיר ובחזקה. אך ארגוס אחז בידו את מקל הרועים אשר עליו ישען, וידבר אל מקלו, כדברו אל אדוניו האציל האדיר, ויאמר: „אדוני מיטיבי איש חסדי, הנה הערב אני בא הטירתה ואתה שואלני: ‚איה פרתי וקרניה היקרות?' ואני עונה: ‚הפרה ישנה, אך קרניה אינן עוד, כי בהיותי ישן בא שודד מיער ויגזלן'. ואתה אומר: ‚בן בליעל, האין לך מאת עינים? איך יתכן כי כולן היו עצומות בבוא השודד לגזול את הקרנים? שקר אתה דובר, בן־מות הנך!' ואני מנסה לענות: ‚לא, אדוני, כי מכרתין במחיר אשר לקחתי לי, או כי גבר עלי השודד', אך גם אז יהרגני אדוני, כי מעלתי בשליחותי". ויסב את עיניו מן המקל וירעם על מרקוריוס בקול קשה: „לך לדרכך, כי לא אתן לך מאומה!"

וילך לו מרקוריוס וראשו מלא מזימות להכשיל את ארגוס הנאמן. ולמחר שב כמנגן וכמשחק וכליו בידו. ויהי כשובו ויחל לנגן ולשנות את טעמו לעיני ארגוס, כדרך המשחקים, וירב לצון ויפלא רקודים וינעם זמירות, עד כי נעצמו שתים מעיני ארגוס. וישר עוד ותעצמנה עוד שתים ועוד שתים, עד כי לעת בוא השמש נעצמו כל מאת עיניו ותרדמה גדולה נפלה עליו. ויכרות מרקריוס את ראש ארגוס בחרב חדה, ויקח את הפרה הלבנה ואת קרניה המצופות זהב טהור.

ג

אבני הצדק

רע שבנחשים — בקש צדקתו

תיאודוסיוס החכם מלך באחת מארצות הקדם. כמלאת למלך חמשים שנה ניטל מאור עיניו ולא ראה טובים ורעים. ויצו לתלות במגדל־ארמונו פעמון נחושת, וחבל הפעמון יורד ארצה אל חצר בית המלך, וכל איש אשר דבר לו אל המלך, יוכל לבוא בכל עת ולמשוך בחבל, ובהשמע קול הפעמון, ירד שופט המלך וישאל לדבר האיש, למען יביא את משפטו לפני המלך.

ותחת חבל הפעמון בנתה נחשה את קנה, וכעבור עת קצרה בקעו ביציה אפעים קטנים, וכאשר יכלו האפעים לזחול, יצאה האם וילדיה אל מחוץ לעיר לבקש שם את מזונם בין החרבות.

ובעת העדר משפחת הנחשים בא צב אפור וכבד וישב בתוך הקן, כמו ידיו בנוהו ויכוננהו. בשוב הנחשה וגוריה ובראותה את הצב יושב רוָחות בתוך קנה, ותצא להלחם בו, אך הצב התכנס בשריונו ויכבד את עצמו, והנחשה לא יכלה להמישו מן הקן.

אז רכסה הנחשה את זנבה על חבל הפעמון ותתלה בו בכל כוח, עד כי נשמע צלצול הפעמון במגדל. כשמוע המלך את קול הפעמון וישלח את השופט לראות מי האיש אשר נעשה לו עול. אך ברדת השופט ולא ראה איש, שב אל אפדן המלך. והנחשה צלצלה בשניה, וירד השופט שנית, והפעם נגש עד החבל ובראותו את הנחשה תלויה בזנבה ובחבל, ובקן יושב הצב בהרחבה, וידע את הנעשה וישב הארמונה ויגד למלך כי הצב גזל את קן הנחשים.

ויאמר המלך: „רד וקח את הצב והשליכהו אל פחת עמוקה חמשים אמה, כי הקן הוא לנחשים, והוא גזלו בלא צדק". ויעש השופט את מאמר המלך.

אחרי חודש ימים, בהיות המלך שוכב על ערשו, עברה הנחשה את סף האפדן, ותבוא החדרה. ומשרתי המלך אשר ראו את הנחשה נבהלו ויגידו למלך. וירגיעם תיאודוסיוס ויאמר: „אל תעצרו בעדה. ידעתי כי אין בלבה רע". והנחשה זחלה ועלתה על ערש המלך ותפן אל פניו ובהגיע פיה עד עיני המלך, ותפל עליהן שתי אבנים טובות, ותמהר לרדת ולצאת מן החדר.

ויהי אך נגעו האבנים בעיני המלך ותפקחנה ותאורנה. ויצו המלך לבקש את הנחשה ולא מצאה. ואת האבנים הטובות שמר תיאודיסיוס כל ימיו ויורישן לזרעו אחריו.

שִׁמְעוֹן דוּבְּנוֹב

(דפים מספר זכרונותי)

מאת י. ח. רבניצקי

(המשך)

ה

אולם נזהר מאד דובנוב לשים לרעיון הלאומיות שלו גבול בל יעבור. „עד פה תבוא ולא תוסיף" — עד „חבת־ציון ולא עד בכלל. לחבת־ציון, בתור רעיון מרכזי ועיקרי, נשאר עומד בהתנגדות תקיפה; ועוד יותר גדלה התנגדותו לאחר שנוצרה הציוניות הבאזילאית ורבים מחובבי־ציון נעשו לציונים נלהבים. ולעתים קרובות בשיחותיו עם מכריו וידידיו החדשים מחוג חובבי־ציון וציונים נשמעו דברי וכוחים לוהטים על סוד קיומו של עם ישראל בעבר ועל דרכי תחיתו והתפתחותו בהוה ובעתיד הקרוב והרחוק. הרעיון של אבטונומיה רוחנית גמורה בארצות הגולה, ראש מאוויה ושאיפתה של המפלגה העממית, שנבראה אחר־כך ברוחו וצביונו של דובנוב, — רעיון זה עדיין לא התברר והתלבן אצלו בכל פרטיו, אבל בעיקר הדברים כבר עמד בכל תוקף על „חיוב הגלות", ובשעת הוכוחים היה משתדל להסביר ולהוכיח, כי „שלילת הגלות", שמחזיקים בתורתה „רבים וכן שלמים" מ„חובבי־ציון", הוא דבר שאין הדעת והרגש הלאומי הבריא סובלים אותו, וכי אין לך שיטה נאמנה ונכונה משיטתם של „מחייבי הגלות", הדורשים עבודה לאומית תדירה ומסודרת בכל תפוצות ישראל, עבודה לשמה ולא לשם יחוד ותזוק אחד „המרכזים" שם בארץ האבות, ואם אין להכחיש גם בערכו והשפעתו של אותו המרכז התרבותי העתיד להברא במשך הזמן גם בארץ־ישראל, הרי אי אפשר בשום פנים לדחות ולהזניח את הרוב הגדול מפני מעוט קטן ולחשוב לדבר טפל את העיקר של התרבות הלאומית בכל הארצות.

ובני החבורה הקטנה שלנו, המתנגדים לכמה מדעותיו של דובנוב והיו נכנסים עמו מזמן לזמן בדברי וכוחים נמרצים, כלם הגו בלבם ל„מתנגדם" כבוד וחבה יתרה. ואפילו הסופר הנודע „בן עמי", זה האיש הקפדן והרתחן, אשר דבריו כגחלי רתמים בשעת „משא־ומתן של הלכה", אף הוא בדברו רתת נזהר בלשונו מלהיות דן ברותחין את מתנגדו זה, הנחשב בעיניו לאחד מבני־העליה המעטים וכרת עמו ברית ידידות ואהבה נאמנה. ובכלל ידעו „הלאומיים הקיצוניים", הדוגלים בשם הציוניות, להכיר ולהוקיר את דובנוב, המסור אף הוא לרעיון הלאומיות בכל נפשו, וכמעט כולם חשבוהו לקרוב מאד ל„אורחא דמהימנותא", אלא שנתעכב קצת בדרכו ולא ההין לפסוע את הפסיעה האחרונה, כדי לגשת עד עצם המטרה...

ובמשך הזמן עמד „מתנגד" זה בקשרי מלחמה במחנה אחת עם הציונים מול „אויב משותף" בצורת הסניף האודיסאי של חברת „מרבי השכלה", שבראשו עמד העורך־דין מנשה מרגלית, ובאספות הכלליות של חברה זו יצא דובנוב, יחד עם אחד־העם ואחרים מתוך מחנה של חו"צ, לדרוש בכל תוקף חנוך לאומי ולתבוע את זכות הלמודים העבריים בבתי־הספר הנתמכים בידי חברת ההשכלה אשר באודיסה.

חוץ מאותם הוכוחים הגלויים בשעת האספות הפומביות של חברת „מרבי השכלה" האודיסאית, בהשתתפות „האופוזיציה" הלאומית והציונית, שעוררו לפעמים תנועה גדולה ורעש אדיר וחזק, היו מלאי ענין במדה רבה דברי הוכוחים והמשא־ומתן של הלכה בישיבות של הועדה המצומצמת ההיסטורית־ספרותית, שחזרה ונתחדשה על ידי החברה בשנת 1897. ישיבות אלו התקימו פעם בשבוע, ולפרקים גם פעמים, כדי שיתבררו ויתלבנו הדברים בעיקרי השאלות, העומדות על הפרק, בדרך פלפול־חברים „אקדמי". בועדה זו השתתפו בתקופה מסוימה שלשה בעלי־הלכה באי־כוחם של זרמים שונים (העורך־דין מרגלית, העומד מצד ההשכלה, דובנוב מצד עצם הרעיון הלאומי ושיטת האבטונומיה בגולה ואחד־העם מצד הרעיון הציוני הרוחני) ואחד בעל־אגדה (מנדלי מו"ס). מלבד אלה לקח חלק אקטיבי בוכוחים האלה גם מזכירה של הועדה, הוא סקר, ידידו הקרוב של מרגלית, שהיה קרוב אליו גם בדעות, והוא היה העורך את הפרוטוקולים של הישיבות בדיוק נמרץ, מבלי לחסר אף תג חשוב אחד מדברי הנואמים (וחבל מאד על „התעודות" החשובות האלה, שהלכו כנראה לאבוד בסערות הזמן!). כל אחד מבעלי־ההלכה האלה היתה לו דעה קבועה ומסוימה בכל הפרטים והדקדוקים של השאלות הנידונות בכובד־ראש מרובה והשתדל בכל כוחו להגן על דעתו ולהלחם בנשק ההגיון שלו נגד הדעות המתנגדות, ורק בעל־האגדה לא היה כרוך אחרי „שלחן ערוך" מיוחד לכל סעיפיו ולא היתה לו קביעות יתרה בנוגע לכמה פרטים, ולפרקים היה תלוי הדבר במדרגה של השראת הרוח באותה שעה. ויש שבתחילת הישיבה, בשעה שנקראו דבריו שנכנסו לתוך הפרוטוקול של הישיבה הקודמת, היה מנדלי שואל בתמיהה ובקצת רוגז: „וכי כך היו הדברים שאמרתי?" ולאחר שהעידו חבריו על דיוק הדברים, יש שהיה קורא בתנועת ראש של התול למחצה: „וכי מחויב אני באמת לזכור את פרטי כל הדברים שנאמרו לפני כמה ימים?" ודובנוב, בכל הכבוד הגדול וההערצה שהיה רוחש בלבו למנדלי, לא היה יכול לפעמים להתאפק מהבעת הקפדה על כך. ועל זה היה קובל „הסבא" באזני אשת־החבר: „למה לו, לר' שמעון שלנו, „עסק ביש" זה? למה לנו כל פרשת הוכוחים באותן הישיבות, שיש בהן סכנה של הכנסת פירוד בין הדבקים?"...

ו

ולא „בעל הלכה" מחוסר לחלוחית של „אגדה" היה דובנוב כל הימים על־ידי טיבו ומהותו. תכונה זו רכש לו מדעת והקדיש לכך עמל לא מעט לכבוש את יצר הרגש, להכניע את הלב לפני המוח ולהבריח את הראשון שיקבל עליו את מרותו של השני, ובמקום הנוגע ל„הלכה" התאכזר על כל מיני סנטימנטים של ה„אגדה" ולא נתן להם להפריע במשהו את מהלך „הרעיון", הראוי להיות „מושל בכפה" ושליט יחידי. אולם בשעה של התפשטות „הרוחניות" היתרה, בשעה שלא העיק עליו עול כללים ופרטים של „תורה שלמה" — במסבת חברים, לדוגמה, שאין בה וכוחים ומשא־ומתן של הלכה — היה דובנוב לובש צורה אחרת וכלו מלא ליח ועסים לבביות, ויש שבעל „תולדות החסידות" נתפס בתוקף להתלהבות חסידותית.

וזכורני באותו נשף הקסמים, שאנו בני חבורה קטנה בלינו בנוה־הקיץ של דובנוב, ושתארתיו במקצת במקום אחר — אחד הנשפים המאירים והמזהירים, שזכרם נשאר חקוק בזכרון ולא ימחה לעולם. מסובים היינו בסוכה נאה, בחצר דירתו של דובנוב אשר במושבה הגרמנית לוסטדורף, הסמוכה לאודיסה, שלשה בני אודיסה (ה„סבא" ר' מנדלי, „בן עמי" ואנכי), ועמנו האורח החשוב מאד, החביב על כולנו, שבא מעיר הבירה, הלא הוא המשורר ש. פרוג. פני כולנו מפיקים נוגה של גיל, ובעל־הבית אף הוא מלא זיו בהשתדלות להשרות שכינה חגיגית על אורחיו. „בן־עמי" נוטל את בקבוק היין, שהובא לכאן בידי פרוג, וברשות בעל־הבית נעשה ל„שר המשקים" וממלא את הכוסות יין, וכנות עליו הרוח הוא מזמר בקול דק וערב את ה„ניגון בלי מלים", שהתפרסם בחוגים שלנו בשם „ניגונו של בן־עמי". והמשורר פרוג, לאחר קריאה מצוינה של כמה משיריו החדשים, מתחיל לזמר את הזמר העממי הידוע „מה יהא כשיבוא המשיח?" ובני־החבורה שלנו מסייעים לו ברגש מיוחד, ובעל־הבית אף הוא משתתף ב„מקהלה" בכל עצמותו. לא זהו דובנוב הבוחן ובודק גנזי נסתרות של פנקסים וכתבי ארכיונים, לא זה החוקר לכל תכלית בכל חומרי הדינים של ה„שלחן ערוך" בהשקפת עולמו המסוימה. לפנינו נהפך בעל „תולדות החסידות" לאחד החסידים, המלאים עליזות של התפעלות יתרה במסבת חברים והנכונים לצאת בריקוד חסידי בהתלהבות עצומה.

ה„הלכה" היבשה והחמורה נסתלקה הצדה ואת המקום המרכזי תפסה ה„אגדה", המלאה לחלוחית וקלות של חן, בכל צבעי קסמיה המזהירים.

ועוד שתי אפיזודות עולות עכשיו על לבי, שגם הן חותם של אגדה רומנטית טבוע עליהן, ושפרטיהן נמסרו לי מפי שתי "הנפשות הפועלות"—שלום־עליכם ודובנוב.

הדבר הראשון היה בקיץ שנת 1890, כמה חדשים לפני התישבותו של דובנוב באודיסה. באותה שעה התארח דובנוב אצל שלום־עליכם בנוה־הקיץ בבוירקה הסמוכה לקיוב. שלום־עליכם הוקיר מאד את דובנוב, ביחוד משעה שהואיל זה לעודד אותו בדברים חמים באחד ממאמרי הבקורת שלו ב„ווסכוד" (בחתימת „קריטיקוס"), שנדפס לפני שנים אחדות. המבקר חטט בגל האשפה של ספורים „ז'רגוניים", שאין להם שום ערך ספרותי, ומצא ביניהם את ספורו הקטן של שלום־עליכם „האיזמל" כמרגלית קטנה, שהרים אותה על נס. „בלב נפעם — כך כותב לי שלום־עליכם לאחר הרבה שנים — קראתי את השורות החמות של „קריטיקוס", המדבר בשבחו של „איזמלי" וצופה באצטגנינות שלו, כי המחבר הצעיר של „האיזמל" נראה כבעל כשרון והוא עתיד להעניק מטובו לספרותנו היהודית הדלה בשפת הז'ארגון. בדמעות גיל ותודה קראתי וחזרתי וקראתי את הדברים האלה של „קריטיקוס" היקר והאהוב, ונדר נדרתי בלבי, כי אוסיף לכתוב בנוסח זה עוד ועוד. — מני אז ועד היום הזה זכור אזכור את הדברים ההם הטובים והחמים, דברי הנחומים המעטים, ומדי פעם בפעם, כשאני גומר לכתוב דבר חדש, אני שואל את נפשי: מה יגיד קריטיקוס על זה?" והנה עכשיו התענג שלום־עליכם בכל נפשו על אורחו היקר והנכבד וישש על שיחותיו

כמוצא שלל רב. ובאחד הלילות, אחרי שיחה נעימה ארוכה, קם פתאום שלום־עליכם והציע לפני האורח הצעה רומנטית לתת איש לרעהו דבר הבטחה נאמנה, שבעוד עשר שנים בדיוק, אם יהיו בחיים, יזדמנו שניהם לפונדק אחד, לזכר השעה הזאת, ודובנוב מהר להסכים לכך בחפץ־לב, וכתב־התחייבות זה נערך מיד ברוסית עם הוספה עברית בסוף: „נכתב ונחתם בארבעה־עשר יום לירח המר והנמהר אב בשנת צרה ומצוקה תר"ן".

ובשנה שלאחריה, לאחר שעברו על „שלום־עליכם" צרות רבות ורעות, לאחר הירידה הגדולה שלו ביריד של סוחרי הבורסה בקיוב, שנמלט אחריה לחוץ־לארץ, כעבור כמה ירחי עמל חזר לאודיסה, שעברה לשם משפחתו, ודירת־הקיץ של שלום־עליכם בפונטאן הגדול היתה סמוכה למושבה הגרמנית לוסטדורף, שהיה דובנוב דר בה. והנה שני הידידים האלה, הקרובים זה לזה קרבת מקום וקרבת לב, היו מחליפים ביניהם כמה פעמים בשבוע אגרות־שלומים בעברית, ודוקא בלשון החסידים של הספר הידוע „מגלה טמירין". שלום־עליכם, לדוגמא, כותב לחברו: „שם באדעס התמהמהתי בבית זקננו היקר (מענדעלע מוכר ספרים) ונתתי עליך דאנאס שהיית גם אתה באדעס ולא הלכת לבקרו... כמו"כ אוכל להודיעך שנתקבל על שמך שני בריוולעך... ואשתדל לשלוח אותם אליך קודם צאת הליניקע, ואם ח"ו אעבור המועד אזי אשנם את מתני ואלך בכבודי ובעצמי עם הבריוולעך... ואחת היא לי אם לישב בחדרי עם הבוך שלי ולעשות קאפיטלעך חדשים או פה בקלייטעל של קוואס, או בלוסטדארף לפני אוהל מועד של הקירקע שלכם. העיקר הוא שיהיה לי קולמוס וטינטעריל והמקום לא ישתעשע שום ראליע אצלי". וחברו, ר' שמעון בר' מרדכי, עונה אף הוא בסגנון „קונדסי" זה; ולא רק שלום־עליכם, אלא גם דובנוב, בעל כובד־הראש, נהנה בשעשוע זה הנאה מרובה. והנה הוא כותב, למשל, לחברו שלום: „אהובי ידידי, ממש מחיה אתה אותי בהגאזעטין שתשלח לי. הגאזעטין הראשונים קבלתי שלשום, והיום בבקר קבלתי גם את הגאזעט השני. וכך הוה מעשה: בימים האלה הסיתני היצה"ר לעיין בספרי הכופר שפינוזה ימ"ש שמונח'ם אצלי, וגם היום אחרי התפלה שחרית עיינתי בם והרגשתי כי זוהמא הטיל בי הנחש הנ"ל, וכדי להנצל מפגע רע לקחתי תומ"י את האור נערב הקדוש לרמ"ק ז"ל ואת הנשמת חיים וקראתי בהם מעט והביאו רפואה למכתי, וסר מעלי השטן כי לא יוכל לעמוד נגד דברי קבלה. והנה בעת הקריאה של הספרים הק' הנ"ל שהיו ממש כשמן בעצמותי הביאו לי את הגאזעט שלך ורק פתחתי אותו וחשכו עיני ר"ל בקרא מהקאמיסיע של זאקאנעס חדשים וגזרות על היהודים. ברגע אחת נפלתי מעולם האצילות לעולם העשיה לדרגא של הקליפות מס"א — — — ובכ"ז אהובי נא ונא אל תמנע מלשלוח לי את הגאזעטין שלך אם רק תמצא בהם דבר הראוי לעיין בו, והעיקר אדות אחב"י, כי רק באופן זה התרתי לי לעיין בציי־טונגען אולי אמצא סבה לאיזה השתדלות עבור כלל ישראל — — — ותסלח לי שקצרתי, וגם תדע שכבד עלי לכתוב בריוולעך מדי יום ביומו ורק כשיהיה נצרך".

(סוף יבוא)

הַשְׁקָפוֹת אָמָנוּתִיּוֹת

ג

מרים ברלין, פַּסֶּלֶת

שם בלתי־נודע בקהל מתמול שלשום. פסלת צנועה זו, שהופיעה כעת בתערוכה שבתל־אביב בתריסר עבודות־כִּיור, בערך, בעיקר — דמויות־דיוקן (פרוטומיות) של סופרים ואנשי־שם יהודים, מענינת מבחינת הפינומן הפסיכו־לוגי־יצירתי שבמהותה אולי עוד יותר מאשר עבודותיה. אין כוונת הדברים לומר, שעבודותיה פחותות־ערך הן. אדרבה, יש בהן בעבודות הללו, האקדמיות במקצת, תכונות אחרות המוסיפות על ערכן החיובי, כפי שעוד נברר להלן. אבל מודה אני, כי בראש ובראשונה הפתיעני גם הרהיבני הפינומן שבעצם התגלות כשרונה ודרך התפתחותו — דרך בלתי־רגילה כל עיקר.

אשה עשויה חטיבה שלמה, בריאה בטבעה, אם כי מורכבת באופיה ומגוונת במזגה, שעיקר ימי־חייה עברו עליה, בעצם, מחוץ לענין וחפץ יצירתי (אם כי כיירה פעם אחת, מפת־לחם, אבר מאברי התינוקת שעל זרועותיה, „יצירה" שהרהיבה את נחום אהרנסון), אשה שנתכנסה כולה לתוך מסגרת התפקיד של אשה לבעלה ואם לילדיה גילתה פתאום בנפשה, כשהגיעה לשנות־העמידה, מעין־יצירה נעול, שתכה במסתרים לבוא מועד. ואך הספיקה „לסיים" את חייה המעשיים, בשאתה עד לקצו את העול של עקרת־בית עם צער גידול־בנים, והנה התחילה חיים חדשים, חיי אמנות, והתחילה בלי היסוס וברוב עקביות מאותה נקודה שממנה מתחילים עולי־ימים. בהתמדה ובהתמכרות, כנשמעת לקול צו נמרץ שבנפשה, כפתה את עצמה באהלו של הלימוד האקדמי (רומא, ברוסל), ומקץ שנים אחדות גמל כשרונה ויצא מן הכות אל הפועל — והנה לפנינו בכורי פריו הראשון.

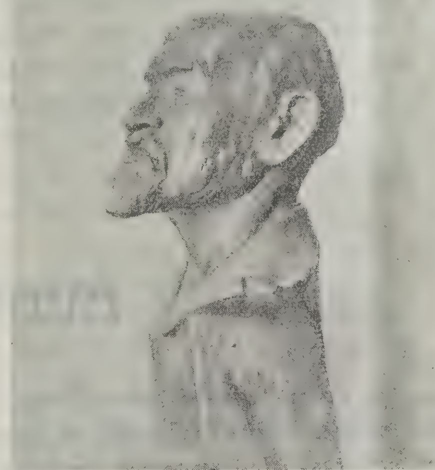
יש לציין את הדמיון האופייני שבין התגלות־כשרון זו ובין התגלות כשרונה של חנה אורלוב. יש מן הענין גם בזה, שהנשים המעטות הבאות בסוד האמנות הפלסטית אינן נצמדות אל הציור, כי אם דוקא אל הפסול והכיור — אל הפלסטיות המוחשית.

כדי להגדיר את מהות הפיסול של מ. ברלין (עד כמה שכשרון ניתן להגדרה כשהוא עוד בראשית דרכו) אקדים־נא ואציין כי, בדרך כלל, יש לחלק את האמנים הפלסטיים לשני טפוסים: אלה שמתכוונים לגלם בעבודתם את אפיו של העצם המוחשי אשר לפניהם, את אמתו הצורתית, כביכול, ואלה שמתכוונים לגלם את הרושם שהעצב הזה עושה עליהם, את האמוציה שהוא מעלה בנפשם. אצל הראשונים העיקר הוא העולם אשר מחוצה להם, אצל האחרונים העיקר הוא הרושם שהם מקבלים מן העולם הזה, רוצה לומר — העיקר הוא עולמם הפנימי, והניגוד שבין עולמם זה לבין העולם הנגלה (ניגוד טרגי לפעמים) הוא הציר שעליו מסתובבת יצירתם. ההבדל הוא כאן יסודי. לשם קיצור נוכל לכנות את הראשונים בשם מגשימי האובייקט, ואת האחרונים בשם מגשימי הסובייקט (יש גם סוג שלישי: אלה שביצירתם האובייקט והסובייקט ממוזגים לאחדות סינתיטית. מיכאל אנג'ילו הוא המדרגה העליונה של הסוג הזה, כשם שרמברנדט ורודין הם המדרגה העליונה של הגשמת הסובייקט וכשם שהולביין וברנינו, למשל, הם המדרגה העליונה של הגשמת האובייקט). יש עוד להוסיף שמהלכה התולדי של האמנות, בדרך כלל, הוא מן האובייקט אל הסובייקט. את בן הדור שלנו אין הגשמת האובייקט גרידה מספקת עוד סיפוק שלם: הוא כבר חקר (או מדמה בלבו כי חקר) למדי את העולם החיצוני, ומה שמעניין אותו באמנות, הרי זה הפתרון לחידת התפישה הנפשית, כלומר — השתקפות העולם בהרגשה הסוב־ייקטיבית דוקא. אפשר, כי מתוך השואה בין התפיסות הסובייקטיביות השונות הוא מקוה למצוא את חידת גופו של עולם.

מ. ברלין תקועה עדיין כולה בהגשמת האובייקט. הדבר טבעי הוא, בשגם פסיעותיה הראשונות הן, וזה החלה ללכת בכוח עצמה, אחרי עברה את סף האקדמיה, זו שתפקידה האפשרי היחיד הוא באמת ללמד את תלמידי־האמנים לראות את עולם־הצורות ראיה אובייקטיבית. את התפיסה הסובייקטיבית אין לומדים; היא טבועה בנפש או חסרה בה, וביחס אליה אין עצה ואין תבונה.

אבל יש, שהיא מתבוששת לבוא, ביחוד במקרה שהמערכת הנפשית והאינטלקטואלית של האמן מצויינת במדת ענוותנות והסתכלותיות כלפי תעולם הנגלה, — וזוהי, כפי שנראה לי, מרתה של מ. ברלין: לא יפלא איפוא, אם במקום שעצם הכשרון נתגלה, אף־על־פי שהתמהמה, באורח בלתי־צפוי, שם נכונה לו עוד בעתיד גם דרך־התפתחות מתפיסת־האוביקט, הכפותה במקצת אל העלאת האוביקט למדרגת בטוי־אמוציה ועצמיות אמנותית.

קו אופייני בפורטרטים המכוירים של מ. ברלין הוא — תאידיאליזציה. אפשר מאד, שכאן מסתמן כבר משהו מעצמיותה שבעתיד, מן האספקלריה „הסובייקטיבית״, שבה היא עתידה לראות את האוביקט. מוסרת היא לכאורה בדיוק כמעט נייטרלי את כל רשמי־הפרצוף, ואף־על־פי־כן התוצאה היא, שכל הקוים העכורים או הכעורים נבלעו והיו כלא היו וכל הקוים העדינים והנאצלים הובלטו והוטעמו, מבלי שאפשר יהיה לטעון כנגד שום קו במיוחד שהוא חוטא לאמת...

מר׳ם ברלין „בן־עמי״

קו אופייני שני: בנסיונותיה (המעטים עדיין) של קומפוזיציה תפשית היא תופסת את הרגע־החוליה שבשלשלת־התנועה, אבל היא נותנת לו בטוי סטטי: זה רגע־תנועה שקפא. תפיסה מענינת למדי, איפוא, כשהיא לעצמה והנותנת מקום להישגים אמנותיים לא פחות מן התפיסה הדינמית.

עוד קו־אופי, שניכר כבר היטב בעבודות הראשונות הללו, הוא — „המוזיקליות״ השפוכה עליהן. כמה „מוזיקלי״ הוא גבה הערטילאי של דמות־אשה זו המקופלת בתוך עצמה („תוגה״). קבוצת „הפליטים״, עם כל היותה רק אטיוד על־פי ערכה האמנותי, הריהי כאילו מקשיבה כולה להד של שירה נעלמה, שירת־חייהם האבודה.

יש לסכם: אם הישג רב אין עוד כאן, השגה רבה ישנה, עם תקוה לעתיד, שיש לה על מה להשען: בריאות, פשטות והרמוניה.

ד

תערוכה של אמנות־ילדים

(הצעה)

ענין שכדאי כמדומני לענות בו הוא: לסדר, בסיועם של גני־הילדים ובתי־הספר העממים, תערוכה כל־ארץ־ישראלית של אמנות־ילדים — ציורים, שרטוטים וכיורים של תינוקות דבית־רבן, מבני שלש עד בני עשר, אותו פרק־חיים שבו כל ילד הוא יוצר, או יותר נכון, עדיין יוצר, בטרם יגיע ויבוא אל נפשו ההיסט הגדול מן הקליטה האינסטינקטיבית אל הקליטה ההכרתית. בגיל זה יש שאל כות־הקליטה האינטואיטיבי נלוה גם כות־פליטה אינטואיטיבי, ופליטת־היצירה הזאת של הילדות הריהי תמיד עדות נאמנה, לאן מועדות פני הנוער, זה אבי הדור הבא. תערוכה כזאת תהיה מענינת מכמה בחינות ותענה על כמה שאלות, שמן הראוי להציגן לעצמנו, כגון: מהי תפיסתו המיוחדת של הילד העברי בארץ־ישראל ביחס לטבע ולחיים, המציינתו לטובה או לרעה? כיצד השפיעו עליו הערכין החדשים של התחיה הלאומית — הקורבה אל התנ״ך ודמויותיו, אל החיים החקלאיים וכו׳? מה הם היסודות האפייניים המציינים את עולמו הפסיכי — המופשטת היא השגתו או מוחשית, הסתכלותית או רגשית, רוחנית או חמרנית, אופטימיסטית או ספקנית? תערוכה כזאת תשמש עדות מכריעה בבעיה של השנוי המתהוה, כנראה, בזמננו במעמקי הגזע היהודי: מסנטליות מפשיטה למנטליות הסתכלותית, ומכות־יצירה מוסרי־הכרתי לכות־יצירה צורתי־אמוציונלי. היא תענה על השאלה: היש לנו לקוות ליצירה אמנותית ארץ־ישראלית מקורית מן הדור הגדל כאן? כמו־כן תוכל תערוכה כזאת להאיר את התוצאות של סוגי־התנוך השונים שבארצנו — הלאומי, החרדי והסוציאליסטי — ואת השפעות הסביבות הגיאוגרפיות: ההבדלים שבין ילדי ירושלים, ילדי תל־אביב, ילדי המושבות וילדי הגליל.

סבורני, כי בתערוכה כזאת צריכים להיות מעונינים לא רק החוגים האמנותיים, אלא גם החוגים הפדגוגיים ומדריכי־התנוך, וגם החוגים המדעיים־אוביקטיביים, כוונתי לאוניברסיטה העברית. החומר אשר יסודר, בצורה מנופה וערוכה, בהערוכה כזאת, צריך להשאר למשמרת, כחומר מדעי ממדרגה ראשונה לחקר הפסיכולוגיה של הילד העברי, בגנזי בית־הספרים הלאומי שלנו.

יעקב קופיליביץ

הַבִּיבְּלִיוֹגְרָפְיָה הַיִּשְׂרְאֵלִית בִּשְׁנַת תרצ״א

(סקירה, סוף)

רכוש חשוב נוסף לספרות הביבליוגרפיה העברית בספר „אוצר השירה והפיוט מזמן חתימת כתבי הקדש עד ראשית תקופת ההשכלה״ לישראל דוידזון, אשר כרכו השלישי והאחרון יצא בשנת תרצ״א. בכרך זה מצא את סיומו מפעל כביר ומונומנטלי, שהושקע בו עמל לא ישוער. בשלשת הכרכים העבים האלה אצורים הפיוטים מכל המקומות והזמנים בסדר א״ב, שהמחבר דלה אותם ממכמני בתי עקד־הספרים שבשלשת חלקי העולם. הכרך הראשון יצא בשנת תרפ״ד ובשנת תרצ״א, שנת הששים ואחת לחייו, זכה המחבר לברך על המוגמר. בכרך א׳ נמצא גם „מפתח המקורות״ המשתרע על חמשים עמודים. מלואים לרשימה זו — 114 במספר — נדפסו ברבעון האנגלי לחכמת ישראל מאת דוד ס. ששון[1].

מלואים נוספים לרשימת הגדות פסח (שיצאו עד תר״ס) לשמואל וינר נדפסו השנה בעריכת מר אברהם דוקר, ומר אברהם יערי, שהיה המתחיל במלואים לוינר, מלא גם אחרי דוקר. מרשימות המלואים נודע לנו שההגדה יצאה באלף וארבע מאות הוצאות בערך, מה שמציין היטב את תפקידו של הספר הזה בחיי העם.

על חשבון שנת תרצ״א יש לזקוף גם את הביבליוגרפיה של „הספרות החקלאית בעברית״, שנתחברה מטעם בית־הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בידי אברהם יערי. הרשימה מכילה 287 ספרים, חוברות ועלונים ותועלתה לחקלאינו אינה מוטלת בספק (נדפסה ב„השדה״ כרך י״א, חוב׳ ז׳—י״ב וגם בתוצאה מיוחדת).

ביבליוגרפיה מיוחדת במינה נדפסה ב„ידיעות של חברת שונצ׳ינו״, היו״ל בשפה הגרמנית[2], שנערכה ע״י מר הרמן מאיר, מזכיר החברה, ומכילה 385 ספרים, עתונים ומאמרים שנדפסו בשנים האחרונות, רובם ספרים כאלה שחובב הספר הישראלי מעונין בהם מצד חנוכם או

---

1) Jewish Quarterly Review. 1930, v. 21, p. 89—103.

2) Mitteilungen der Soncino Gesellschaft. Nr. 7—10. Berlin, 1931. p. 50—125.

מצד חיצוניותם. בפרק מיוחד רושם המחבר את הביבליוגרפיות האישיות והמקצועיות שנדפסו בשנים האחרונות.

הביבליוגרפיה הישראלית הגדולה ביותר שנדפסה בשנת תרצ"א הוא הספר „עין משפט, ספר שמוש ביבליוגרפי לספרות המשפט העברי" מאת ד"ר שמואל איזנשטדט (ירושלים, תרצ"א). הספר הזה, בעל 4492 הערכים, הוא — עד כמה שידוע לי — הספר הביבליוגרפי הראשון בעל היקף כזה שנדפס בארץ־ישראל. המחבר מבאר בהקדמתו שנהג מנהג ביבליוגרף אוביקטיבי ולא לקח לעצמו רשות לברור את החומר. אלא הכניס כל חבור שהיה ידוע לו, ואנו עומדים ותוהים לשפע החומר שקבץ המחבר בילקוטו זה, הנוגע רק לאחד הענפים שבמדעי־היהדות. אכן עשירים אנו במקום זה ואנחנו לא ידענו. אולם המתלמד והקורא המשכיל יעמדו נבוכים לפני ילקוט זה משפע החומר ומרוב הטוב הניתך על ראשם. המחבר נמנע — וכנראה גם־כן מתוך סבת האוביקטיביות הביבליוגרפית — לתת הערות על יד הספרים לאוריינטציה של הקורא, שאינו ספציאליסט במקצוע. הוצאת משפט על פרטי הדברים של העבודה הענקית הזאת מצריכה עיון ושמוש ארוך בספר, ומשום כך נדבר רק על הרושם הכללי. ניכרת בספר יד מומחה, ונדמה לנו שלפעמים הפריז המחבר בפדנטיות הביבליוגרפית עד שהגיע לידי קוריוזום. אבל אין ביבליוגרפיה, וביחוד ביבליוגרפיה גדולה כזאת, בלי חסרונות ואין זה גורע מעבודתו החשובה של המחבר, שנתן לנו ספר שמושי ביבליוגרפי בעל ערך רב.

חסרון גדול עומד להמנות בספרות השמוש הציונית על־ידי ספרו של ב. דינבורג „מדריך לביבליוגרפיה ציונית", היו"ל בהוצאת הלשכה הראשית של הקרן הקיימת. ה„מדריך" נחלק לארבעה חלקים: ספרי שמוש, התנועה הציונית ותולדותיה, ארץ־ישראל וישובה היהודי, תחית התרבות העברית וגלוייה. עד עכשיו יצא (בדפוס מכונת הכפלה) החלק הראשון מהחלק השני, והוא „התנועה הציונית ותולדותיה", המכיל תאור תכנם של שש מאות ספר בערך בעברית ולועזית. הערותיו של המחבר, הבאות כמעט על יד כל ספר, מראות לנו כמה שולט המחבר בחומר שלפניו. יש בהערות האלה לעורר ענין בלב כל מי שימצא חפץ בסקירת הספרות הציונית העברית. המחבר מודיע בהקדמתו, שאין כונתו לתת ביבליוגרפיה מלאה ושלמה, אלא ביבליוגרפיה נבחרת. ואף כי לפעמים תתעורר השאלה למה הכניס המחבר מאמר שאינו נראה כל־כך חשוב והשמיט מאמרים שיש להם ערך רב, הרי עלינו להודות, שבטענות כאלה אנו יכולים לבוא לכל מחבר ביבליוגרפיה נבחרת והדעות על חשיבות ספר שונות הן לפעמים מן הקצה אל הקצה. ואם יש לנו להתרעם על המחבר ועל המו"ל, הרי זה בשטח הסדורי והביבליוגרפי־טכני. אין כאן המקום לעמוד בפרוטרוט על הלקויים הסדוריים הקשים שבספר זה, אולם די לומר שמנקודת־מבט של הצורה הטכנית־ביבליוגרפית אין הספר עושה רושם של דבר שהוכשר לדפוס, אלא של חומר המחכה לעבוד. מנקודת־מבט זו השיבנו הספר הזה כמה מעלות אחורנית, ומסופקני אם ספר כזה עלול לחנך את הנוער הציוני לשיטה, סדר ודיוק. נקוה, שהמעוות יתוקן בחלקים הקרובים והסדור הטכני־הביבליוגרפי יעמוד גם הוא על הגובה.

מר דוד פרנקל, מו"ס בוינה, הוציא בסוף השנה קטלוג של 44 אינקונבלים עברים יקרי־מציאות [1]. מומחיותו ברפוסים קדומים ניכרת בקטלוג זה, שאינו עושה רושם של קטלוג מו"סי, אלא קטלוג ביבליוגרפי של מבין.

בחוגים המעונינים במדע הספר העברי העתיק קבלו בשמחה רבה את דבר ההוצאה הפוטוגרפית של קטלוג בודליאנה למשה שטיינשניידר. ההוצאה הראשונה של הקטלוג הזה, המכיל רשימה לאוסף הספרים העברי המפורסם שבספרית אוקספורד, יצא לפני שבעים שנה וציינה תקופה בתולדות הביבליוגרפיה העברית. הקטלוג נשאר עד היום ספר יסודי לביבליוגרפיה העברית, אולם הוא אזל מן השוק זה מזמן, עד שנעשה ליקר־המציאות ומחירו הגיע עד מאה לא"י ויותר. ויפה עשתה הוצאת „ולט" בברלין בהוציאה השנה בדפוס פקסימילי נהדר את הספר החשוב הזה.

הרבעון הביבליוגרפי העברי „קרית ספר" נכנס השנה לשנתו השמינית והוכנסו בו שכלולים ביבליוגרפיים חשובים.

הבה נקוה, שהשנה הבאה תהיה יותר פוריה לספרות הביבליוגרפיה הישראלית, שהיא מעין מפתח למדע הישראלי.

ש. שונמי

1) Fraenkel, David. Hebraeische Inkunabeln, 1475—1494. Mit Faksimiles. Wien, (1931).

פְּרֶט

„היש לחוג את חג גיתה?"

השבועון הספרותי „די ליטרארישה ולט", היוצא בברלין, פנה בשאלה זו — היש לחוג את חג גיתה? — אל משוררים, סופרים ומלומדים. כידוע, תמלאנה במרס 1932 מאה שנה למותו של אביר משוררי גרמניה יוהן וולפגנג גיתה. בכל גרמניה כולה נעשות הכנות לחוג את שנת־הזכרון ברוב פאר, והנה עורר עורך השבועון את השאלה: באיזו צורה יש לחוג את שנת־הזכרון לגיתה ואם כדאי לחוג אותה בכלל? האין לחשוש, כי חגיגת גיתה בשעה קשה זו לעם הגרמני, כשמצד אחד הוא שקוע בדאגות חמריות ופוליטיות חמורות ומצד שני אין השפעת הירושה של גיתה מורגשת כמעט לגמרי בחיי האומה — האין לחשוש כי חגיגה לאומית של גיתה בשעה זו תהפך לפיקציה גרידא ותביא רק לידי חלול שמו של המשורר הגאוני? על המשאל השיבו כמה מגדולי הסופרים בגרמניה, כגון תומס מן, יעקב וסרמן, וילהלם שייפר, רודולף פנויץ, ק. א. שריידר, אוסקר ולצל, אמיל לודויג ועוד. כמעט רוב ה„משיבים" מתיחסים בשלילה לחגיגת שנת־הזכרון מתוך אותם הנמוקים, שמציין העורך במכתב־השאלה. אנו מביאים כאן שתי תשובות, מן האפייניות ביותר למצב־הנפש של אנשי־הרוח בגרמניה.

המספר יעקב וסרמן משיב:

„לא אדע מה יש להוסיף עוד על מכתב־השאלה שלך, בזמן שיש להסכים לדברי הקדמתך בכל פרט ופרט. הרעיון על־דבר חגיגת גיתה נדמה לי לפרקים אבסורדי במדה זו, כאילו באחד מבתי־המטבחים בשיקגו היה מופיע פתאום אפוסטול של בעלי־החיים והיה מטיף בהתלהבות־קודש את איבנגליון השורים: „לחוג" את יום־הזכרון של אישיות אוניברסלית כזו, הרי זאת אומרת, להגיע לידי מדרגה של הבנה הדדית בשפתו, שהיא שפה אוני־ברסלית. זאת אומרת, להכיר בתבונה ובהומניות בתור קטגוריות של החיים, דבר זה מחייב, כי יכרעו בני־האדם לדמות הנעלה, או ישאפו לכרוע לפניה. לשם כך דרושה מלה מצוה, השפעה ניכרת. אבל למעשה יביא הדבר רק לידי דבורים, שאינם מחייבים כל־עיקר, אשר יגרפו כעלים נובלים על פני שדה חיינו השומם, מורדפים ברוח־סערה של שנאה ופחד וסופם להתגבב לערמה ללא רוח־חיים — לערמה של נייר־העתונים. כי מה לעבודת־אלהים בעולם, שאינו רוצה באלהים ואינו מראה כל סימנים, שיש לו צורך בו? הפולחן בלבד יהפך להעויה, השבח והתהלה — לשקר. לפיכך אני נותן את היתרון לאותם האנשים גלויי־הלב, המשתחוים לאלילים הקטנים החדשים שלהם ומתיחסים בבוז אלינו, הרואים עוד צורך לשמור על המורשה. הראוי והמתאים ביותר היא השתיקה. היה מן הראוי והמתאים כי ממצפה־אמנות עליון של חבר־עמים יצא צו השעה הקשה, המחייב את השתיקה. הוא, גיתה, יכול לחכות עוד כמה מאות שנים. לו יש פנאי. הוא אינו אלא צוחק למראה העמל של הצביעות והחנופה".

המשורר והוגה־הדעות רודולף פנויץ משיב:

„העובדה, שזה מאה שנה אשר גיתה איננו עוד בן־דורנו, איננה נותנת מקום לחגיגה, אלא מעוררת מחשבות נוגות. ימי־פטירה יהיו רק אז לימי־חג, אם המות מסמל קרבן ושיא השאיפות גם יחד. חגיגת יום מותו של גיתה אינה

אלא טכס מיותר עד כדי ציניזם. כי יום־הכסה אינו יכול להיות לפי חשבון הזמן, שבו התקיימנו בלעדי המשורר, אלא לפי חשבון הזמן, שבו נעשה המשורר לשליט עלינו.

ואולם גיתה לא נעשה מעולם לשליט על גרמניה. כמעט הכל היה והתפתח באופן כזה, שאין איש מהוגן מעיז לומר עליו: „הוא היה שלנו". מה שאולי אפשר היה לומר עוד זה לא כבר בבחינה ידועה על שילר. אין להכחיש את השפעת גיתה ואת כל אשר למדנו ממנו. אולם, נטיותיו של גיתה ותורתו והתעודה אשר קבע לעמו, או שהיו מובנות רק ליחידי־סגולה, או שבגדו בהן עד מהרה. במקום תרבות אנושית־מוכרית — פוליטיקה; במקום רצון טוב, סבלנות וחרות — פירוד וריב־מפלגות; במקום התמזגות של המערב והדרום — סכסוכים בין המערב והדרום; במקום אחדות על יסוד השכלה כללית־אינדיבידואלית — לאומיות וסוציאליזם קיצוני; במקום יופי, הרמוניה, אובייקטיביות — שערוריות, סובייקטיביות, דינמיות גרידא וקיצוניות על גבי קיצוניות... אפשר היה להוסיף עוד כהנה וכהנה".

האחריות הגדולה שואלת ומזהירה כאחת: האומנם יש להוסיף חטא על עון, צביעות על צביעות ועקשנות על עקשנות ולחוג את יום־הפטירה של גיתה בשעה רבת־פורענות כזו, שאינה מתאימה כל־עיקר לחגיגת־זכרון ושבמקרה הטוב ביותר היא עלולה להביא רק לידי תשובה מתוך אונס? איש שיש לו השפעה על הכרעת הענינים מתאר לעצמו: מה הם הדברים שישמיעו אז, איזה פטפוטים תפלים ישפכו שוב, בשם העם הגרמני ובשם גיתה, על ראש הכל? ובאותה שעה עצמה יוסיף העם חטא על פשע, וזה אשר קורא לדבר בשער יהא אנוס לשתוק או יבכר לשתוק או ילך הליך וכלה. — — אין לנו הרשות אפילו לחשוב בדבר, אם עלינו לחוג את חג גיתה! אין לשנות דבר זה. בדממת־אלם עלינו לדעת, כי אין אנו ראשים לעשות זאת. עלינו לשוב קודם בתשובה שלמה — וכאן נשקפת לנו עזרה מגיתה וכאן ראשים אנו להעלות את שמו על שפתינו — ואז אחרי שהעם הגרמני יוכיח במעשים, כי הוא רוצה עוד בבחינה ידועה להיות שלו (הוא לא היה מעולם של עמו...), אז תהא מותרת שוב חגיגה צנועה מלאת יראת־הכבוד".

מלקט

ועידת „תרבות" בפולין

הועידה הרביעית של הסתדרות „תרבות", שהתכנסה בורשה בימים י"ז—כ' בתשרי, היתה מאורע ניכר בחיים הצבוריים בפולין. חשיבות מיוחדת קבלה הועידה על־ידי השתתפותו של ח. נ. ביאליק, שהיה האישיות המרכזית בועידה. אל הועידה בא גם ד"ר מ. פינס מברלין, בא־כוח „ברית העברים העולמית". הפתיחה החגיגית נערכה באולם הפילהרמוניה, כפי שהודענו כבר בגליון הקודם, ובה הרצה ביאליק את הרצאתו בשם „הגלות, הלשון העברית וארץ־ישראל". אחר־כך המשיכה הועידה את ישיבותיה בבית האקדימאים בפרגה, באולם הגדול ע"ש איינשטיין. בישיבה השניה הרצה יצחק גרינבום על „מצב החנוך היהודי בפולין". ההרצאה ארכה למעלה משלש שעות ובה נתן המרצה סקירה כללית ומקיפה על כל סוגי בתי־הספר המצויים ברחוב היהודי. הוא הוכיח, כי בעוד שבתי־הספר האידישאים אינם מראים שום סימנים של גידול, הרי בתי־הספר של „תרבות" הכו שרשים בעם והם הולכים ומתרבים, אם כי לאט לאט. מצבם החמרי קשה. אין הם מקבלים כל תמיכה מן הממשלה והעיריות, ואם הם מתקיימים בכל־זאת, הרי זה פלא גדול שיש להעריכו כראוי. בהמשך דבריו נגע גרינבום בשאלת השפעתו של הסופר העברי על הדור והביע דעה, כי בכל הספרות העברית שלאחר המלחמה אין למצוא אף ספר אחד (?) שיהא ראוי להקרא בשם ספר־התקופה (ביאליק, הנמצא בין הצירים, קורא ממקומו: לא נכון הדבר, כי אין ספרים טובים). להלן מתעכב גרינבום על הסבות, שגרמו להפסקת העתונות העברית בגולה: חורבן היהדות הרוסית, עליתם של רבים מן הקוראים העברים לארץ־ישראל וכדומה.

לבסוף הביע גרינבום את דעתו, כי על הסתדרות „תרבות" להתעסק בעיקר בעניני החנוך, כי הוא היסוד של תחיתנו הלאומית.

הרצאתו של גרינבום פעלה כסנסציה באולם, ביחוד בזמן שהתווכח עם הדעות והמחשבות שהביע ביאליק בהרצאתו הגדולה בנשף הפתיחה.

הישיבה השלישית היתה מוקדשת כולה לויכוחים על הרצאתו של גרינבום. כמעט כל הנואמים הביעו את דעתם, כי יש לעורר את הצבור לפעולות לטובת „תרבות". נשמעו האשמות כלפי האגודות הציוניות הקשורות, כביכול, ל„תרבות", אך אינן עושות למענה ולא כלום. אחדים מן הנואמים בקרו קשה את גרינבום בשל ההתקפה החריפה והבלתי־צודקת שלו על הסופר העברי.

בישיבה הרביעית הרצה ביאליק את הרצאתו על הספר העברי. אולם הועידה היה מלא מפה לפה. בהרצאה זו התעכב ביאליק ביחוד על האשמה שטפל גרינבום בהרצאתו על הסופר העברי. הוא התחיל את דבריו בקול שקט, שהלך הלוך והתגבר, עד שהגיע לשיא הפתוס והנאום כולו הפך למשא של חרון וזעם.

המשורר דבר בכעס על הפוליטיקאים שלנו, המרשים לעצמם להתיחס בזלזול אל הספרות העברית והתרבות העברית. הוא ציין, כי יחס הזלזול התחיל עוד מימות הרצל, אך מה שאפשר היה לסלוח להרצל, שהשתמש בכוחות־היצירה הכבירים שלו בשדה־פעולה אחר, אין לסלוח בשום אופן לתלמידיו הקטנים.

מחלה זו, מחלת הפוליטיקאיות והפרזיאולוגיה, דבקה גם בנוער, ואפילו בתלמידי בתי־הספר. ואולם לנו יש מסורת אחרת, אומר ביאליק: אין מבטלים תינוקות של בית־רבן אפילו לבנין בית־המקדש.

וביאליק קורא בקול:

„אל החדר, שקצים!"

בסוף הרצאתו דבר ביאליק על עבודת היצירה הכבירה הנעשית בארץ־ישראל ופנה בקריאה נלהבה ליסד לגיון־כבוד להפצת הספר העברי.

ההרצאה עשתה רושם כביר על קהל הנאספים ועל־פי הצעתו של הפרופ' שור החלט להדפיסה בחוברת מיוחדת ולהפיצה בכל תפוצות ישראל.

נ. טברסקי, מנהל הוצאת שטיבל בארץ־ישראל, הרצה אחר־כך את הרצאתו על דרכי ההפצה של הספר העברי ועל אגודת „ידידי הספר העברי". ה' טברסקי פרסם מספרים מענינים על התפתחות הספר העברי בארץ.

הישיבה החמישית היתה מוקדשת לדיון בשאלות השונות של „תרבות": חנוך, ארגון, כספים וכדומה.

באותה ישיבה מסר ה' רדונסקי את הדו"ח של ועדת המנדטים אשר אישרה 454 צירים של הועידה.

ה' י. אייגס הרצה אחר־כך הרצאה רחבה על פעולת „תרבות" בעתיד וד"ר מ. פינס — על „ברית העברים העולמית". ד"ר מ. קלומל דבר על תעודות הנוער.

בישיבה הששית נשא י. גרינבום נאום, שבו התעכב ביחוד על האשמתו של ביאליק כלפי הפוליטיקאים והמנהיגים היהודים. בנאומו חזר שוב על טענתו, כי אחד האשמים בירידת הספר העברי הוא גם הסופר העברי, המתרחק מן החיים האימפולסיביים. את נאומו סיים בקריאה אל העסקנים והמורים של „תרבות", כי יעמדו על המשמר, כי בשל המצב הפוליטי החמור עתידים עתה ימים קשים למוסדות הלאומיים שלנו ועל העסקן והמורה לדעת מראש, כי עליהם יהיה להקריב קרבנות גדולים מאד. כמו כן הודיע גרינבום, כי בועד המרכזי החדש של „תרבות" לא יוכל להשתתף, באשר תפקידים חשובים אחרים עומדים לפניו.

הישיבה השביעית והאחרונה היתה מוקדשת להצבעה על ההחלטות השונות, שעובדו על־ידי הועדות. באותה ישיבה הביעה הועידה את תודתה לד"ר מ. קלומל ומשה גורדון על עבודתם המסורה לטובת „תרבות" ולאות הוקרה החליטה לרשום אותם ב„ספר הזהב".

הועידה שלחה ברכה למשורר י ע ק ב כ ה ן למלאות לו חמשים שנה.

לבסוף ניגשה הועידה לבחירת האורגנים של „תרבות". לועד המרכזי נבחרו: ד"ר אהרנסון, א. גורביץ, א. דובקין, ד"ר צ. זוהר, אמה לוין, ר. מילנר, נח פינקלשטיין, מ. פלדשטיין, א. פרופס, ד. רדונסקי וד"ר שמטרלינג.

כמו כן נבחרה מועצה בת שלשים ושבעה איש וביניהם: פרופ' שור, יעקב כהן, ד"ר י. טהון, י. גרינבום, ד"ר מ. קלומל וד"ר טאובר.

בשעה תשע בערב נסגרה הועידה בשיר „התקוה".

לקראת מפעל ה„סלע" בשנת תרצ"ב

חברים נכבדים.

הכנסיה העברית, שנתכנסה בברלין בימי ו'־ח' תמוז תרצ"א הכריזה על יצירת ה„ברית העברית העולמית", שהוטל עליה לכנס תחת דגלה את כל ההסתדרויות, המוסדות והאישים הפועלים בשדה התרבות העברית. ה„ברית העברית העולמית" הולכת וצועדת את צעדיה הראשונים והכל מכירים, שיסוד ה„ברית" היה דבר בעתו, שתכנית עבודתה ותפקידיה הם תובות השעה. הולכת ורווחת ההכרה, שאם לא עכשיו, אימתי נזכה ליצור אותו המכון העברי העליון, שבלעדיו אין לנו לא תקומה ולא עתיד. ה„ברית" באה לקדם את פני הסכנה, האורבת לקיומנו הרוחני העברי, יוצאת לתמוך במוסדות החנוך והתרבות העבריים הקיימים, להרחיב את פעולתנו במקצוע החנוך העברי העממי והעליון, תנועת הנוער העברי והספרות העברית.

מתוך הכרה, שלא יהא פתרון לשאלת תרבותנו כל עוד המכון העברי העליון לא יעמוד על תלו, הולכת ה„ברית" ומארגנת את סניפיה הראשונים בארצות שונות ואנו מקוים, שבכל מקומות מושבותינו יהיו קיימים סניפים ל„ברית העברית העולמית". — א ת א ב ן ־ ה פ נ ה ל א ר ג ו ן ה„ב ר י ת" מ נ י ח ה„ס ל ע". ה„סלע" חובת־גברא היא, חובת כל איש וכל אשה מישראל, הרוצים בקיומנו התרבותי־העברי. הסולע את סלע ה„ברית" נותן ידו לבסוס מפעלנו העברי, נמנה על חברי ה„ברית" ומשתתף ב ב ח י ר ו ת ל ק ו נ ג ר ס ה ע ב ר י ה ע ו ל מ י. מפעל הסלע הראשון של ה„ברית העברית העולמית" צריך לשמש ה מ פ ק ד ה ע ב ר י ה ר א ש ו ן ב כ ל מ ו ש ב ו ת י ש ר א ל. מפעל זה יעביר לפנינו את בני ישראל ובנותיו, הנכונים להספח למחננו, ואנו בטוחים שנווכח בדבר, כי רבים אנו וכי גדול מחננו. כל סופר וכל מורה עברי, כל מוסד וכל חבר־אנשים חייב לראות את עצמו כאילו בו תלויה הצלחת מפעל הסלע, כי על כן מפעל זה הוא מפעל עממי.

מפעל עממי זה יראה לעיני כל, כלפי פנים וכלפי חוץ, כי עם ישראל רוצה בקיום תרבותו העברית. עד הקונגרס העברי הראשון עלינו לכנס תחת דגלה של ה„ברית" 100.000 סולעים. בידכם ובידינו הוא להגשים תעודה זו.

מאה אלף סולעים בשנת תרצ"ב ייצרו את האורגן העברי העליון — המכון, שיבטיח את קיום מוסדותינו לחנוך ולספרות, המשוועים לעזרה, שירחיב את פעולתנו בכל מקצועות תרבותנו העברית.

מאת אלף הסולעים הראשונים ל„ברית" בשנת תרצ"ב יהיו החלוצים ההולכים בראש המחנה ומחנה העברים יבוא אחריהם!

ושלשה סלעים הם: א) סלע העם (בגרמניה — 1 מרק, בצרפת — 5 פרנקים, באנגליה — 1 שילינג, פולין — 1 זהוב, ליטא—2 ליט, לטביה — 1 לאט ולפי ערך זה בשאר המדינות).

ב) ס ל ע ז ה ב (פי חמשה ממחיר סלע העם).

ג) ס ל ע נ ו ע ר (מחציתו ממחיר סלע העם).

סלע הנוער בא לשתף את הנוער העברי, זה שבבית־הספר וזה שמחוצה לו, בבנינה של ה„ברית העברית העולמית".

סלע הנוער צריך להיות בידי כל חניך בית־ספר עברי, בידי כל לומד עברית, כל חבר של ארגוני הנוער השונים בישראל. בכל בית־ספר יטפלו החניכים בהפצת הסלע ולא יהא אף צעיר אחד שלא יהא סולע את סלעו ל„ברית העברית העולמית"!

והיה כי ישאלוכם: סלע זה למה הוא בא? ואמרתם:

הסלע לארגון ה„ברית", הסלע ליצירת התנועה העברית העולמית! הסלע ליצירת המכון העברי העליון, שעליו יוטל לכלכל ברוח ובחומר:

את החנוך העברי, את הספרות העברית, את האמנות העברית, את היצירה העברית לכל גלוייה.

אדם מישראל, סלע את סלעך ל„ברית" והשתתפת ביצירת בסיס לקיומנו הרוחני התרבותי העברי!

חבר, השתתף במפעל הסלע בעירך, היה עושה ומעשה כאחד!

בברכת חברים

ה„ברית העברית העולמית".

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הָאָמָנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

ביאליק בורשה ובלודז׳. ימי שהותו של ביאליק בפולין היו לימי חג והתעודדות, שלא ידעה היהדות הפולנית זה רבות בשנים. מלבד הרצאתו הראשונה באולם הפילהרמוניה בורשה בנשף הפתיחה של „תרבות" הרצה ביאליק עוד הרצאה בורשה בשם „מלחמת השפות אצל היהודים" לפני קהל אלפי איש. ביאליק בא גם אל ועידת „השומר הצעיר" ונתקבל שם בהתלהבות עצומה על־ידי הנוער. הוא הרצה לפניהם על דרכי התחיה הלאומית, בנגעו גם בכמה מומנטים של יצירתו הוא. הסטודיה העברית מוילנא באה באופן מיוחד לורשה לערוך את הצגותיה לכבודו של ביאליק. בי"ט בתשרי הגיע ביאליק ללודז, וקהל של אלפים בא לקבל את פניו בתחנה. בערב נערכה לכבודו קבלת־פנים נהדרה באולם הפילהרמוניה, שבה נשא המשורר את הרצאתו בשם „ציוניות גדולה וקטנה". בכ"ג בתשרי נערכה לכבודו הצגה מיוחדת בתיאטרון הפולני העירוני, שבה הציגו את „משוררי הגיטו" למרק ארנשטיין. מנהל התיאטרון העירוני קרל בורובסקי ברך את ביאליק בשם ההנהלה והמשחקים של התיאטרונים הפולניים בלודז.

לכבודו של ביאליק ערך קלוב פא"ן הפולני בורשה נשף קבלת־פנים, שבו השתתפו חשובי הסופרים העברים והפולנים אשר בורשה.

יובלו של ד"ר משה גסטר. בלונדון חגגו עכשיו את יובל השבעים וחמש של המלומד המפורסם ד"ר משה גסטר. גסטר נולד בבוקרשט, בירת רומיניה, בשנת 1856, למד באוניברסיטה שבברסלוי ובבית־המדרש לרבנים שבעיר ההיא, ובשובו לארצו היה לקטור ללשון הרומינית וספרותה בעיר מולדתו וחבר גם ספר „תולדות הספרות הרומינית", אולם כל זה לא הועיל לו כשממשלת רומיניה שמה בו עינה לרעה על אשר הוא מרבה להשתדל בעניני היהודים, ונגזרה עליו גזרת גלות בשנת 1885. אז בא גסטר לאנגליה והיה ללקטור ללשונות הסלויות באוניברסיטה שבאוקספורד, ובשנת 1887 נבחר לחכם הקהלה הספרדית־פורטוגיזית שבלונדון. בכהונה זו שמש עד שנת 1923. במשך כל השנים חבר גסטר ספרים ומאמרים רבים בחכמת ישראל, וחשובים ביחוד דבריו בחקר הפולקלור היהודי בימי־הבינים.

בארגון להשלטת העברית. ביום השני, א' חשון, התקיימה במועדון גדוד מגני השפה, ת"א, פגישת חברי הארגון להשלטת העברית. הד"ר בעהם סקר סקירה על פעולות הועד ועל התעמולה לעברית שהוצאה לפועל על־ידי גדוד מגני השפה בשבועות האחרונים. האינג' ויזנסקי מילא אחריו וסיפר על התעמולה בחוגים שונים ובבתי־הכנסת וציין שפעולה זו חדרה לכל פנות הארץ. הורגשה ערנותם של ההסתדרויות: רופאי־השנים, אגודת עורכי הדין, המכבי, הצופים, הסתדרות הרופאים ועוד. בויכוחים על דרכי העבודה השתתפו: ה"ה

ד״ר בן רענן, ד״ר בעהם, ב. ברגמן, ח. גורלקין, אינג' ויזנסקי, ד״ר תורגין, גב' ישראלית, עו״ד כדורי, מנשה מני, יעקב פיכמן וד״ר שפינדל.

מר י. פיכמן הרצה על דרכי יצירת הסניף הא״י של הברית העברית העולמית. החלט שועדי הסתדרות הסופרים, הארגון להשלטת העברית וגדוד מגני השפה יכנסו בשבוע הבא אספת באי־כות הסתדרויות התרבות ועסקני התרבות והסתדרויות הנוער, כדי להניח את היסוד לסניף הא״י של הברית העברית העולמית.

כרוז לתמיכת הספר העברי. בקשר עם הפעולה לשם הפצת הספר העברי בגולה, שהתחילה על־ידי „בצר", פרסמה ה„אגודה הע למית של ידידי הספר העברי" כרוז בעתונים הישראליים בפולין. הכרוז קורא לתנ״ך בספר העברי, להפיצו ולעשותו לנחלת הרבים. חתומים עליו סופרים ועסקנים לאומיים מפורסמים.

מאמר על יעקב שטיינברג בגרמנית. ד״ר מכס מאיר פרסם מאמר רחב ב„יידישה רונדשוי" על יעקב שטיינברג.

כרוניקה כללית

פרס־נובל לשנת 1931. פרס־נובל לספרות לשנת 1931 ניתן למשורר השבידי אריק אקסל קרלפילדט, שמת בשמונה באפריל 1931.

ועידת סופרים בורמונט. במידלברי שבמדינת ורמונט אשר בארצות־הברית נערכה לא מזמן ועידה של סופרים, חוקרים ומבקרים. מטרת הועידה היתה למצוא דרכים לתקנתה של הספרות.

אגרות שופין בספר. הוצאת ספרים אמריקאית עומדת להוציא בימים הקרובים בתרגום אנגלי קובץ של שלש מאות אגרות מאת הקימפוזיטור הפולני המפורסם פרידריך שופין. הקובץ נערך בידי הסופר והמבקר המוסיקלי היינריך אופנסקי.

ספר על אלכסנדר בלוק. למלאות עשר שנים למות המשורר הרוסי אלכסנדר בלוק, מתכוננים להוציא ברוסיה ספר מיוחד על המשורר. בין השאר יבואו בו למעלה מחמשים תמונות ואילוסטרציות לפואימה המפורסמת „שנים עשר".

ספרים על גנדי. הוצאות־הספרים באנגליה מקדישות בזמן האחרון תשומת־לב מרובה למהטמה גנדי. במשך השבועות האחרונים יצאו שלשה ספרים על המנהיג ההודי: „הפקיר הערום" לברניי; „מהטמה גנדי בעבודתו" לפולק ו„גנדי האדם" למולי.

ספר על הסימבוליסטים. אנרי די רניה פרסם ספר בשם „פגישותינו", שבו הוא מספר פרטים מחייהם של פול ורלן, סטיפן מלרמה ושל משוררים סימבולסטים אחרים.

הוצאת פישר, ברלין, נגשה להוציא את יצירותיהם של גירהרט הויפטמן, תומס מן, יעקב וסרמן והרמן הסה בשביל בתי־הספר.

ביאוגרפיות חדשות של אמיל לודביג. הסופר אמיל לודביג עבר מהוצאת רובוהלט בברלין להוצאת סולניי בוינה. הוצאה זו תוציא את ספרו „גיתה" בהוצאה עממית וכמו כן תוציא שתי ביאוגרפיות חדשות: „הנריך שלימן" ו„בניטו מוסוליני".

ספר חדש מאת היינריך וולפלין. חוקר־האמנות המהולל באשכנז היינריך וולפלין, שספרו „מושגים יסודיים בתולדות האמנות" ויתר ספריו נתנו דחיפה חדשה לחקירת האמנות ולמרו דרכי־ראיה חדשים, הוציא עכשיו בהוצאת ברוקמן במינכן ספר חדש, שקרא אותו בשם „איטליה והרגשת־הצורה של האשכנזים", אשר בו הוא עומד על ההבדל שבין הרגשת הצורה אצל בני דרום־אירופה והרגשת־הצורה אצל עמי־אשכנז.

המחלקה לאמנות השירה באקדמיה של פרוסיה נשתנתה, לפי התקנות החדשות, ושמה יקרא מעתה המחלקה לשירה, זה יתן מקום למנות חברי־האקדמיה גם מבין סופרים שאינם נחשבים על בעלי אמנות השירה, אולם מהות יצירתם היא שירית, כגון בעלי־מסות מצוינים, או פילוסופים בעלי הבעה פיוטית.

שלש מאות שנה לקיומה של האקדמיה הצרפתית. בקרוב תמלאנה 300 שנה לקיומה של האקדמיה הצרפתית. לכבוד היובל הזה יצא אלבום גדול עם תמונותיהם של כל חברי האקדמיה, למן יום הוסדה ועד היום הזה.

רחוב על שם הייארמנס. מועצת העיר אמשטרדם קבלה החלטה לקרוא לאחד הרחובות החדשים בשם הסופר והדרמטורג היהודי הרמן הייארמנס, מחבר הספרים „הגיטו", „שבת", „עיר היהלומים", ועוד כמה ספרים מחיי היהודים בהולנד. הייארמנס נולד ברוטרדם בשנת 1864 ומת באמשטרדם בשנת 1924.

ספרים שנתקבלו:

I. ספרות יפה מתורגמת:

יוסף רוט, איוב. רומן, תרגם יצחק למדן. הוצאת שטיבל. תל־אביב, תרצ״ב. 186 עמ'.

II. ספרי למוד:

לוי וינר, ראשית הדקדוק. הוצאת נ. שפירא, ורשה תרצ״ב, 64 עמ'.

III. ספרי זכרונות:

מרדכי בן הלל הכהן. אחחלתה. ספר ראשון. ירושלים תרצ״א. 218 עמ'.

העורך האחראי: ש. צמח

דפוס „הארץ"

№ 24 (124)

שנה שלישית

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
כד
(קכד)

תל־אביב
י״א בחשון
תרצ״ב

Tel-Aviv
October 22
1931

התוכן

מחיר החתימה	מחיר המודעות
בארץ־ישראל: לשנה 1 לא״י; לחצי שנה 500 מא״י בחוץ־לארץ: לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים מחיר גליון בודד — בארץ־ישראל 20 מא״י; בחו״ל 12 סנט	עמוד שלם – 5 לא״י; חצי עמוד — 2.750 לא״י; רבע עמוד – 1.500 לא״י; 1/8 עמוד – 800 מ.; 1/16 עמוד — 500 מא״י. למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ״ל לפי ההסכם עם ההנהלה. המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת: „מאזנים״, ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine

בית המערכת וההנהלה: ת״א, רחוב מונטיפיורי 32

וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא תֶחְסָר (מלכים א׳ י״ז)

מבוקש חדר

בלב־תל־אביב

עם מרפסת סגורה, או מטבח ואמבטיא.

אפשר גם עם פנסיון

אנא לפנות בהצעות מפורטות

על פי כתבת „מאזנים״, בשביל י. ק.

חכמים הזהרו בעיניכם

ראיה בהירה ונוחה
אך ורק על ידי

משקפים המסודרים

אצל

י׳ ל׳ גרוזובסקי

מומחה לאופטיקה

תל־אביב נחלת־בנימין 27

יצא לאור

מורה דרך לאשה המשכלת א׳ הסוציאליזמוס והקפיטליזמוס

מאת **ג׳ ברנרד שאו** ● בתרגום **פסח גינזבורג**

כרך שני

ספר רב הכמות ורב האיכות הזה בא למלא צורך חשוב של קיראי דורנו, דור הפרובלימות הסוציא יות הגדולות, שפתרונן חובה היא על כל חברה המתנגדת למהפכת דמים. בלשון קלה ובהומור אופיני לברנרד שאו נתונה בספר הזה פרשת כל הגורמים לזעזועים וסכסוכים חברתיים. כל הרוצה לדעת מהי כלכלה מדינית, מהו קפיטליזמוס, ימצא את מבוקשו במורה דרך זהי הפרקים בכרך השני הדנים בכספים, סטנדר הזהב באנגליה, הבנק אוף אינגלנד, הבורסה הלונדונית, יש בהם ענין מיוחר בימים א״ה, שבהם נעשה שער החליפין של הלירה שטרלינג למרכז הפיליטיקה העולמית.

כל אדם משכיל, וכל הרוצה להשכיל, אי אפשר להם בלי ספר זה.

הספר מופיע ב־3 חל יס׳ מח׳ר כל ספר מכ׳רך כר 155 מא״י.

הוצאת ספרים „מצפה״ בע״מ, רח׳ הרצל 12 תל־אביב.

הננו משתתפים באבלה הכבד של

משפחת ניומן

אשר ברש וביתו

למשפחת ניומן

רגשי השתתפות באבלם

דבורה ויוסף ליכטנבום

יקבי ראשון־לציון וזכרון יעקב

כרמל מזרחי

ייך, קוניאק ארק וליקר

ראשון־לציון, ארץ־ישראל

סניפים וסוכנויות:

אותות כבוד והצטינות

המבורג 1897	פריז 1900
וינה 1906	טורינו 1911
מוסקבה — —	— 1923
וומבלי לונדון —	— 1926
יפו תל־אביב —	— 1926

אסיה: בארץ־ישראל — חברת „כרמל מזרחי״ — ירושלים תל־אביב, יפו, חיפה, צפת וכל המושבות העבריות, סוריה — חברת „כרמל מזרחי״—בירות, דמשק, חלב בהודו — בומביי.
כמזרח הרחוק — חברת „כרמל מזרחי״ — שנגהאי.

אירופה: באנגליה — חברת „פלוין״ שורדיטש 178/9 —לונדון בשויצריה — ג׳נף. בגרמניה—ברלין, בצ׳כוסלבקיה—ברוקס. באוסטריה — וינה. בפולניה — ורשה. בדנציג דניה—חברת „כרמל״ קופנהגן. בהולנד—אמשטרדם

אמריקה: בארצות הברית—ניו־יורק. בארגנטינה — בוינס־אירס, בברזיליה — ריו־די־ז׳נירו.

אפריקה: במצרים—חברת „כרמל מזרחי״—קהירו, אלכסנדריה פורט־סעיד, סואץ, מנסורה, טרנסול. יוהניסבורג

אוסטרליה: מלבורן.
אקלנד הסטינגס.

מֹאזְנַיִם

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, י״א בחשון, תרצ״ב | גליון כ״ד (קכ״ד)

רְאִיתִיכֶם שׁוּב בְּקֹצֶר יֶדְכֶם

רְאִיתִיכֶם שׁוּב בְּקֹצֶר יֶדְכֶם וּלְבָבִי סַף דִּמְעָה.
אֵיכָה דַּלֹּתֶם פִּתְאֹם, אֵיכָה חֲדַלְתֶּם יֶשַׁע!
אֵיכָה נֶעֱזַבְתֶּם בָּדָד, אֹבְדֵי עֵצָה וּנְתִיבָה,
לְלֹא מְחוֹנֵן וּמֵשִׁיב נֶפֶשׁ וּלְלֹא מְכוֹנֵן צָעַד.
מִי אָסַף גִּיל הַפְּדוּת מֵעֵינְכֶם וּמִי כִבָּה שְׁבִיב אִשָּׁהּ?
לָמָּה שָׁפֵל קוֹלְכֶם הַיּוֹם וּמַדּוּעַ כֹּה נָבְלָה שְׂפַתְכֶם?
וּתְמוֹל עוֹד צָלְלוּ אָזְנַיִם וְסִפִּים רָעֲשׁוּ לִתְרוּעַתְכֶם.
מִי הִקְדִּיר עֲלֵיכֶם עַפְעַפֵּי שַׁחַר בְּטֶרֶם יִבָּקֵעַ,
וּמִי הִכְרִית שְׂשׂוֹן תִּקְוָה וְאַחֲרִית מֵאָהֳלֵי דַלִּים,
צְחוֹק וּרְנָנָה מִגְּרוֹן יְלָדִים וּשְׁאוֹן־עָם מִבָּתֵּי מוֹעֵד?
מִי הִזְנָה אֶת־בַּחוּרֵיכֶם וַיַּטֵּם מֵאָרְחוֹת נֹעַר,
לְכַלּוֹת כֹּחָם לָרִיק וּלְתִתָּם לְרַאֲוָה וּלְשִׁמְצָה,
וּמִי הִרְחִיב פִּיהֶם וַיְמַלֵּא בִטְנָם קָדִים
וּלְהוֹרוֹת נָתַן בְּלִבָּם וּלְהַטִּיף – תַּחַת לְמֹד וְהַקְשֵׁב?
וּמַה־שֶּׁטֶף הַתָּמִיד מֵעַל כָּל־בָּמָה עַל קָדְקֳדֵיכֶם,
הֶלֶף מִלִּים נְבוּבוֹת, מְזֹרַת מוֹץ וּנְעֹרֶת,
לַהֲפֹךְ יְקַר הֲגִיגְכֶם לְשִׁקּוּץ מְשׁוֹמֵם וּלְתוֹעֵבָה?
מִי הִפְרִיחַ בִּבְשַׂרְכֶם, לַהֲמִקּוֹ, צָרַעַת מִתְנַבְּאִים נִכְפִּים,
טְמֵאֵי נֶפֶשׁ מִתְקַדְּשִׁים, שֶׁבַע תּוֹעֵבוֹת וּשְׁמוֹנָה שְׁרָצִים בְּלִבָּם,
הַמְשַׁסְּעִים כָּל־הַיּוֹם, אֲחוּזֵי עַוִּית וּמְרֻתְּחֵי קֶצֶף, לַגְּדֹלוֹת,
וּבְתָפְשָׂם בְּפִיהֶם אֶת־הַמְרֻבֶּה וּבְתָבְעָם אוֹתוֹ מִזּוּלָתָם,
נַפְּשָׁם תְּרוּעָה, וְיָרֵם לַשָּׁבָר, כְּאִלּוּ כְבָר בִּצְּעוּהוּ,
וּמִי הִשְׁלִיחַ בָּכֶם לַהֲקַת חוֹרְצֵי עֵט וְלָשׁוֹן,
עֲדַת נְגוּעֵי אֱלֹהִים, אֲכוּלֵי מַשְׂטֵמָה וּמְזֵי קִנְאָה,
לְסַכְסֵךְ אֶתְכֶם אִישׁ בְּאָחִיו וּלְהַאֲכִילְכֶם אֶת־בְּשַׂרְכֶם
וּלְפַגֵּל עֲלֵיכֶם כָּל־קֹדֶשׁ בְּהֶבֶל פִּיהֶם וּבְמַגַּע אֶצְבָּעָם?

מִי הִתִּיר אֲגֻדַּתְכֶם וַיֶּחֱצֶנָּה בֵּין נְעָרִים אֱוִילִים?
אָנָה נָפוֹצוּ נִקְבְּצֵיכֶם וּמַדּוּעַ בּוֹשֵׁשׁ מְאַסִּפְכֶם?
אֵיפֹה נֶחְבָּא קוֹל הַמְצַוֶּה, מַדּוּעַ לֹא יַשִּׂיג אֹזֶן?
הֲשָׁב וְהֵתֵל בָּכֶם אֱלֹהִים, אִם הִתְעָתְעוּ בָכֶם נְבִיאָיו,
וֶהֱשִׁיבְכֶם מָחָר נִכְלָמִים וַחֲפוּיֵי רֹאשׁ לִנְתִיב הַתְּלָאָה,
לְמַעַן נַסּוֹתְכֶם וּלְמַעַן עַנּוֹתְכֶם עַד מָוֶת, עַד הָאַכְזָרִי מִמָּוֶת:
וָחוֹל עַל גָּחוֹן, – מְפֻלֶּצֶת לְמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה
וּמִרְמָס לְרֶגֶל גַּאֲוָה, – לִקְרַאת בּוּז וְדֵרָאוֹן,
שְׁתוֹת כַּמַּיִם קַלָּסָה וּגְמֹעַ רַק כְּמִמְסַךְ יַיִן
וְגָרֵם חֲרָשֵׂי כוֹס הַתַּרְעֵלָה אַחֲרֵי מְצוֹתְכֶם קֻבַּעְתָּהּ,
עַד הַגִּיעֲכֶם אֶל שֻׁלְחַן עַמִּים פְּדוּיֵי אֱלֹהִים וּקְרִיאֵי מוֹעֵד
כּוֹרְתֵי בְרִיתָם לִשְׁלוֹם עוֹלָמִים עֲלֵי זִבְחֵיכֶם,
וּלְקַטְּתֶם תַּחְתָּיו בְּהוֹנוֹת יְדֵיכֶם וְרַגְלֵיכֶם הַמְקֻצָּצוֹת. – –

וְאִם אָזְלַת יַד כֻּלְּכֶם גַּם יַחַד מֵהוֹשִׁיעַ לְנַפְשְׁכֶם,
הַאֵין אִישׁ בִּיהוּדָה, הַאֵין אֶחָד בְּכָל־מַעַרְכוֹתֵיכֶם
גֶּבֶר חַיִל, מוֹשֵׁל בְּעֹז, גְּדָל־רוּחַ וּנְגִיד עָם,
תַּקִּיף וּבַר לֵבָב, שֵׁבֶט בַּרְזֶל וּתְבוּנוֹת כַּפַּיִם עִמּוֹ,
אֲשֶׁר יֹאחֶזְכֶם בְּצִיצִית רֹאשְׁכֶם וִינַעֶרְכֶם בְּחֹזֶק יָד
כְּנַעֵר שִׁכּוֹר הֲלוֹם סָבְאוֹ וּמִתְבּוֹסֵס בְּקִיאוֹ,
לְמַעַן הָשֵׁב רוּחֲכֶם וְכֹחֲכֶם אֲלֵיכֶם וּלְמַעַן הֲקִימְכֶם...

אֵיכָה דַּלֹּתֶם פִּתְאֹם, אֵיכָה חֲדַלְתֶּם יֶשַׁע!
אֵיכָה נֶעֱזַבְתֶּם בָּדָד, אֹבְדֵי עֵצָה וּנְתִיבָה! –
רְאִיתִיכֶם שׁוּב בְּקֹצֶר יֶדְכֶם וּלְבָבִי סַף דִּמְעָה.

בזל, תמוז, תרצ״א.

ח. נ. ביאליק

מָסוֹרֶת וְחִדּוּשׁ בְּסִפְרוּת יִשְׂרָאֵל*)

מאת פרופיסור יוסף קלוזנר

על חשיבותה של המסורת בחייה של האומה הישראלית אין מן הצורך להרבות דברים.

ידועה קושיתו החמורה של ברדיצ'בסקי: כיצד אפשר לדבר על היהדות בתור אחדות אחת בעוד שאין דמיון כל־שהוא בין יהדותם של ה„שופטים" גדעון ויפתח, למשל, ובין זו של הנביאים ישעיהו וירמיהו, או בין זו של הנביאים וזו של התנאים, או בין זו של התנאים ובין זו של המקובלים ובין זו של הרמב"ם, או בין יהדותו של הרמב"ם ובין יהדותו של הבעש"ט, או בין זו של הבעש"ט וזו של רנ"ק או של שד"ל? — ואם נקח את שתי קצות־ההיסטוריה של היהדות — את דור־השופטים ואת הדור של רבני־פוליניה, למשל, — הרי לא נמצא ביניהם שום יחס וקשר דתי־רוחני כל־שהם. והיכן היא, איפוא, האחדות של היהדות בתור הופעה דתית־לאומית אחת?

ואולם התשובה הנכונה ביותר על קושיה זו היא: אחדותה של היהדות היא היא הכרתה האחדותית.

עוד בימי־סוקרטס נשאלה השאלה: כיצד אפשר לחשוב את האדם לאחד ויחיד בעוד שאין בין הילד בן־החמש ובין הזקן בן־השבעים ולא כלום: הרי כל מחשבותיו של הזקן שונות הן מאלו של הילד תכלית שנוי, ואפילו הגוף של אותו אדם נשתנה בכל חלקיו כמה וכמה פעמים במשך ששים וחמש השנים שבין זה לזה? — התשובה היא: אילו היה האדם עובר בקפיצה מהכרה של בן־חמש להכרה של בן־שבעים או מן הגוף של בן־חמש לגוף של בן־השבעים, היתה הטענה בדבר אי־האחדות שבין הילד ובין הזקן נכונה. ואולם הרי בפועל עובר האדם מגיל של ילדות לגיל של זקנה לאט־לאט ומעט־מעט, באופן שהשנויים גם בגוף וגם במחשבה באים בהדרגה, וההכרה האחדותית של האדם במשך שבעים שנות־חייו אינה מופסקת אף לרגע אחד. ולפיכך אפשר לדבר על אדם אחד ויחיד מן הגיל היותר רך ועד הזקנה היותר מופלגת: שלשלת־התפתחותו לא הופסקה אף פעם, והשתנותו אינה, איפוא, אלא התדרגות בלבד.

וכך הוא הדבר גם בנוגע לאחדותה של היהדות. אילו היו קפיצות בהיסטוריה והיהדות היתה עוברת בקפיצה אחת מגדעון ויפתח אל הבעש"ט והרנ"ק, אי־אפשר היה באמת לדבר על יהדות אחת ויחידה. אבל מכיון שהמעבר מן השופטים עד רבני־פוליניה או עד הבעש"ט והרנ"ק נעשה בהדרגה, מדרגה לדרגה, בלא הפסקה בשום תקופה ובשום דור, על־כן יש ביהדות אחדות־ההכרה, — והרי זוהי האחדות האמתית של אומה ודת.

ובזה יש יתרון מרובה לאומה הישראלית על שאר האומות המאריכות ימים, שהן חיות עמנו כיום. עד כמה שאני יודע את תולדותיהם של הסינים והיפנים, אף בתוכם נתהוה קרע בין תקופות שונות על־ידי אמונה חדשה או אומה שלטת חדשה, שניתקה את הטבעות של השלשלת הדתית־הלאומית שלהם. אבל בבירור ידוע הדבר ביחס אל כל העמים הנוצריים הצעירים שבאירופה, אל העם הערבי, וביחוד אל העם היווני החי עמנו כיום. הקלטים והבריטים עובדי־האלילים והאנגלו־סקסים הנוצריים הרי נקרעו אלה מעל הללו על־ידי הדת הנוצרית ועל־ידי תוספת דם של גזע זר... — ואין הם אחדות אחת בשום פנים. הערביים עובדי־האלילים שקודם מוחמד (תקופת־ה„ג'אהיליה") והערביים המושלמים שאחריו אי־אפשר שתהא להם הכרה אחדותית אחת: הדת החדשה מפסקת ביניהם ועושה קרע בהיסטוריה שלהם. וכלום היוונים הנוצריים של עכשיו יכולים להרגיש הרגשה של אחדות כשהם קוראים או רואים את מבחר ספריהם ופסליהם של היוונים הקדמונים, שהאלילים והאלילות תופסים בהם מקום בראש?

רק עם קדום אחד יש בעולם, שאמנם נשתנה אף הוא מתקופה לתקופה, אבל לא נקרע ולא נתפסק, אם אפשר לומר כך. זהו עם ישראל. לא היה אף רגע אחד בחייו, שבו היתה לו ההכרה, שעד כאן היתה לו דת אחת ולשון אחת ותרבות אחת, ומכאן ואילך יש לו דת אחרת ולשון אחרת ותרבות אחרת. אפשר, שבין יפתח הגלעדי ובין הרב זוננפלד יש הבדל לא פחות משיש בין פֶּריקלס ובין וניזילוס; ואולם היוני־הנוצרי כיום הזה יודע ומכיר, שבשנת כך וכך קבלו היוונים עליהם דת חדשה, בעוד שהרב זוננפלד בטוח הוא, שהוא רק ממשיך מה שנחשב לדת־ישראל בימי משה והנביאים והתנאים והאמוראים והפוסקים והמקובלים והרבנים שעד ימיו ושבימיו. שהרי אין בכל שלשלת אלפי־השנים של חיי־ישראל אף דור אחד, שבו הכירו היהודים עצמם, שתורתם נשתנתה ונעשתה אחרת. להפך: בכל שנוי ושנוי שבכל דור ודור הטעימו המְשַנים וחזרו והטעימו, שאין ביניהם ובין קדושי־האומה, שקדמו להם, ולא כלום. ולתכלית זו עשו פירוש לדבריהם של הקדמונים, באופן שכללו הללו גם את דבריהם של האחרונים.

זוהי המסורת העברית וזה כוחה לעמה! — על־ידי „שלשלת הקבלה" ניטעה בלבה של האומה הכרת־אחדות, שאין בדומה לה בשום אומה ולשון. ואין ספק בדבר, שכוח זה של מסורת בלתי־מופסקת במשך אלפי־שנים הוא כוח־קיום יוצא מן הכלל: כוח זה לא נתן לעם־ישראל להתפורר מפני שלא נתן להכרתו של עם־ישראל להקרע ולהֵחצות.

* * *

ואולם אין טוב בלא רע. מסורת זו, שקיימה את עם ישראל, נהפכה לו בזמננו למקור של סכנה עצומה.

מתוך שהכל מיוסד ביהדות על התורה והתורה באה מפיו של הקדוש־ברוך־הוא, שאי־אפשר לו שלא לראות מראש כל שינוי וחידוש, נעשתה הספרות העברית לכל מלוא היקפה ספרות של פירושים: המשנה היא פירוש על התורה, הגמרא היא פירוש על המשנה, רש"י הוא פירוש על התורה ועל המשנה והגמרא כאחת, התוספות הן פירוש על רש"י והמהרש"א הוא פירוש על התוספות, וכן הלאה — פירושים לפירושים של פירושים עד סוף כל הפירושים. אין לך ספרות בעולם, שיש בה פירושים לפירושים, מה שהלועזים קוראים Superkommentare, במספר עצום כל־כך, כמו שיש בספרות העברית. והעובדה עצמה, שכמעט אין לך שם נערץ בהמוני־העם הישראליים כשמו של רש"י, הרי היא מעוררת מחשבות: סוף־סוף לא חידש רש"י משלו כלום, וכל הערצה זו אינה באה אלא מפני שחבר שני פירושים טובים — לתנ"ך ולתלמוד.

*) הרצאה ב„אגודת־הסופרים" בתל־אביב ובירושלים.

ואולם מזלו – הרע והטוב כאחד – של עם־ישראל גרם לו להתנגש בכל עמי־התרבות הגדולים שבעולם, לשבת בארצו־תיהם, וממילא להיות מושפע על־ידי תרבותם. אין אני מדבר כאן על ימי בית ראשון וההתנגשות במצרים, כנען, אשור ובבל ופרס. עדיין לא הוחוור, כמה מרובה היתה השפעתן של התרבויות הגדולות של העמים הללו – המצרית, הכנענית, האשורית־הבבלית והפרסית – על עם־ישראל, שישב בארצו וקלט השפעות מרחוק, ככל עם טבעי אחר: הרי אין בעולם אומה, שאינה נוטלת את רוב תרבותה מאומות אחרות, גדולות וזקנות ותרבותיות ממנה. אם נשפוט על־פי דבריהם של נביאי־ישראל התמכרו בני שומרון ויהודה לתרבות של כנען, אשור ובבל וקבלו כל חידוש שבהן, אף את החידוש הרע ביותר, כעבודת־המולך, למשל. והחקירות בדת־זרתושטרה הוכיחו, שאף מן התרבות הפרסית נטלו היהודים דברים הרבה, שהיו חידוש גמור לדת־ישראל המקורית.

ואולם כל זה היה כל עוד ישב ישראל רובו ככולו על אדמתו. מיד לאחר שנתמוטט הקרקע מתחת רגליו התחיל הדבר משתנה תכלית־שנוי: המסורת נתגברה ונתחזקה בתוכו והיא דחתה כל חידוש עיקרי, טוב או רע, מקרב ישראל. היא קבלה רק אותם החידושים ההכרחיים, שנשתעבדו למסורת, נסתגלו לה ונבלעו בתוכה. ודבר זה נעשה על־ידי הפירוש: כל חידוש עיקרי, שהיהדות המקורית מקבלת לתוך השלשלת הבלתי־מופסקת של המסורת, היא מוציאה את נשמתו ממנו על־ידי מה שהיא מפרשת אותו. חדש אסור לא כל־כך מן התורה כמו בשביל התורה.

עוד על גבול־הגלות, בסוף בית שני, מתנגשים היהודים ביוונים בארץ־ישראל ובאלכסנדריה של מצרים. התוצאה היתה – הריאקציה של תקופת־החשמונאים. בעוד שעד ימי החשמונאים נוצרו בעברית ספרים אנושיים־כלליים כמשלי, איוב, שיר־השירים, קוהלת וגם תהלים ובן־סירא ברובם, הרי אחר נצחונם של החשמונאים נוצרו ספרים לאומיים גמורים כיהודית, טוביה, ספר היובלות, ספר חנוך, צוואות י"ב שבטים ועוד. זהו טבעי ומובן. מובן הוא גם־כן, שספרים אלה לא נכנסו לתוך כתבי־הקודש: הקודש אינו יכול להיות מרובה בכמותו והוא צריך להיות תמצית־תמציתה של רוח־האומה. הספרים החיצונים מרובים הם ואף אינם ממצים את עיקר־העיקרים של תורת־האומה. ולפיכך טבעי ומובן הוא גם־כן, שלא נתקבלו לתוך כתבי־הקודש. ואולם מה שאינו טבעי ואינו מובן הוא זה: מתוך התנגשותה של התרבות הישראלית בתרבות היוונית נולד ספר נפלא, מוסרי ופילוסופי־עמוק, „חכמת־שלמה", נולדו ספריו העמוקים והמלאים אש־דת של פילון. ולמרות מה שגם „חכמת־שלמה" וגם ספריו של פילון מסתמכים על כתבי־הקודש ומלאים התמכרות גמורה לקדשי־האומה, לא רק לא נתרגמו עברית בשעתם כמו שנתרגמו כתבי־הקודש ליוונית ו„דברי־אחיקר" לארמית (ואפשר, גם לעברית, שהרי נזכרו בספר טוביה), אלא אף אין זכר כל־שהוא להשפעתם על היהדות המסרתית, זו שהלכה ונשתלשלה מדור לדור בלא הפסק עד היום הזה. כלומר: החידוש הגדול של היהדות ההלניסטית, זו שקלטה את „אפלטון האלוהי", שפילון קורא לו „הקדוש ביותר", לא נכנס בתור טבעת רתוקה לתוך השלשלת של המסורת העברית הדתית־הלאומית. חידוש גדול יש כאן ותורה ממש אין כאן – וחדש אסור בשביל התורה.

ובימי התחיה הגדולה באיטליה, שמתחלת בתחילתו של Quattrocento ומסתיימת בסופו של Cinquecento, היו באיטליה יהודים, שכתבו ספרים הרבה. היהדות האיטלקית יצרה יצירות בעברית, שהן מיוחדות במינן. „יוסיפון" ו„הערוך" הם פריה של איטליה העברית קודם תקופת־התחיה שלה, וספריהם של עמנואל הרומי, ר' אליהו דילמדיגו, יוחנן אלימאנו, ר' עזריה מן האדומים ור' יהודה אריה די מודינה הם פריה של היהדות האיטלקית בעצם תקופת־התחיה. ואף־על־פי־כן, אם תחפשו בנרות בכל הספרות העברית, שנתחברה באיטליה בשנות־המאות הגדולות של התחיה הנפלאה, לא תמצאו זכר (או תמצאו רק זכר קלוש) לפלאי־היצירה של האומה האיטלקית בשירה, בפילוסופיה ובאמנות של אותן מאות השנים היחידות במינן בהיסטוריה האנושית. בשום ספר עברי, שנתחבר באיטליה בדורות הללו, לא תמצאו דבר וחצי־דבר על דנטי, פטררקה, בוקצ'ו או ע"ל ליאונרדו דא וינצ'י, מיכאל אנג'ילו, רפאל, טיציאן ודונאטילו. כאילו אין זה נוגע ליהודים וליהדות כלל. כאילו אין היהודים דרים בתוך העם הגדול יוצר־התחיה, מדברים בלשונו ונהנים מתרבותו. כאילו אין היהודים בני־אדם כלל ודבר גדול בשביל האנושיות כולה אינו בשבילם אלא דבר של מה־בכך, שלא כדאי אפילו להזכירו בספרות הלאומית שלהם!

הן אמנם, ניכרו עקבותיה של התחיה האיטלקית בחבורים של יהודים: של דון יהודה אברבנאל ושל ר' שמחה לוצטו. הראשון יצר בספרו Dialoghi d'amore („ויכוח על האהבה") פילוסופיה ריניסנסית טפוסית חדשה עם אסתיטיקה פילו־סופית מקורית, וכיום הוכר, שיהודה אברבנאל השפיע אף על ברוך שפינוזה, שממנו נטל שפינוזה את „אהבת־האלהים המושכלת" שלו. והשני יצר שיטה אקונומית מיוחדת במינה בספרו Discorso circo il Stato degli Ebrei (Venezia 1638) (שיחה על מצבם של העברים). הספר האחרון אף לא נתרגם לעברית מעולם, ועד שבא יש"ר ופרסם את תכנו [1], לא היה ליהודים שמחוץ לאיטליה שום מושג ממנו. ה„ויכוח על האהבה" נתרגם עברית זמן מועט לאחר שיצא באיטלקית, ואפשר, נתרגם עברית אפילו פעמיים [2]; ואולם תרגום זה, שעדיין לא נקבע בעלו בדיוק, היה מתגלגל בכתב־יד במשך שלש מאות שנה ויותר, ויצא רק לפני ששים שנה על־ידי חברת „מקיצי־נרדמים" (ליק תרל"א). ואף מאז ועד היום לא עשה שום רושם על הספרות העברית המקורית: לא נתרתק אל השלשלת של המסורת העברית בתור אחת מטבעותיה. הוא נשאר „יוצא־דופן" בספרותנו עד היום הזה.

ואף בשעה שנתעוררה תנועה דתית, פילוסופית ואמנותית גדולה בהולנד המשוחררת, ישבו יהודים הרבה בארץ־השפלה, ויהודים בני־חורים למחצה; על כל פנים, בני־חורים יותר משאר היהודים בשאר ארצות. ובמה נתגלה החידוש הגדול של הדור ההולנדי הגדול בתוך היהדות ההולנדית? – במה שהחרימה את אוריאל אקוסטה ואת ברוך שפינוזה, ולאחר שהחרימו רבני־אמשטרדם את שפינוזה שוב לא מצאו שום ענין בו ובתורתו המופלאה, שזעזעה עולמות. כשיצא ספרו Tractatus theologico-politicus בשנת 1670, שבע שנים קודם פטירתו, וכל העולם נזדעזע מפני החידוש שבו, נשארו „שקטים" רק – היהודים בלבד. כאילו להם אין ספר זה נוגע, – ספר זה, שכולו עוסק בכתבי־הקודש ובסדרי־המדינה של עם־ישראל וחותר תחת יסוד־היסודות של היהדות. ואך כשרמז הרב לעדת הפורטוגיזים בלונדון, ר' דוד ניטו (בעל „מטה־דן" או „כוזרי שני"),

---

[1] אגרות־יש"ר, וינה תקצ"ד, I, 64—70.

[2] עיין על זה: יוסף קלוזנר, דון יהודה אברבנאל ופילו־סופית־האהבה שלו, „תרביץ", שנה ג', חוברת א'.

באחד מספריו או מדרשותיו. על שיטתו של שפינוזה 30 שנה לאחר פטירתו של זה, „נזדעזעה", אמנם, קהלת־לונדון ופנתה ב„שאלה" לה„חכם צבי" (ר' צבי אשכנזי) בדבר אפיקורסות זו. אבל הרב הגדול פסוקים מצא בתהלים, שיש בהם דמיון לדעותיו השפינוזיס־טיות של הר"ד ניטו; ומכיון שנמצא הפסוק, הרי אפשר לפרש דעות אלו; ומכיון שנמצא הפירוש, הרי שוב אין החידוש — חידוש ממש, ואפשר לקבלו לאחר שניטל „עוקצו"...

ובימי לסינג ומנדלסזון, שילר וגיטה, ב„תקופת הסערה והסתערות" ובתקופת הרומנטיקה מיסודם של האחים שלגל, טיק ונובאליס, היו הרבה יהודים בגרמניה, שתפסו מקום חשוב בחיי־התרבות שלה. מנדלסזון יצר על־פי האנגלים אנתוני שאפטסברי ואדמונד בורק, תורה מוסרית ואסתיטיקה מצוינת במינה, שסללה את הדרך לפני תורת־היופי של קאנט ושילר. ומנדלסזון נלחם בתורה השפינוזיסטית, שפרידריך היינריך יעקובי יחס אותה גם ללסינג ידידו הטוב ביותר, ומת במלחמתו זו. אבל כל זה, שהיה ענין גדול לספרות הגרמנית, נשאר בלא בת־קול נאמנת בספרות העברית המקורית, שהוסיפה לטוות את החוט של המסורת בלא הפסק, אבל גם בלא תשומת־לב לכל מה שנתחדש מסביב לה. מנדלסזון השפיע על ספרות־ההשכלה העברית על־ידי ה„ביאור" שלו, על־ידי מלחמתו בלאוואטר, על־ידי ספרו „ירושלים", מפני שכל אלה יש להם יחס אל היהדות המסרתית והם מפרשים יהדות זו. האסתיטיקה הפילוסופית, המוסר הפילוסופי מיסודו של שאפטסברי, השפינוזיסמוס, — כל אותם הדברים, שבאותו זמן חידשו את עולם־הספרות כולו, — כל אלה לא נגעו בספרות העברית כמלוא־נימה. בספרות העברית של אותו דור מורגשת קצת השפעה של שילר המיוהד, ובת־קול רחוקה של הרומנטיקה הגרמנית נשמעת מתוך ספריהם של יוסף האפרתי מטרופ־לוביץ ושל שלמה לווינזון, אבל — זהו הכל. כל החידוש הגדול, שהביא עמו גיטה לעולם־הספרות, אין כמעט זכר לו בספרות העברית עד זמן מאוחר (לטריס ואחריו). אין בה אף תרגום אחד או הצעה אחת של יצירותיהם המפליאות בחידושן של השלגלים או של טיק ונובאליס. באה „כנסית־היאור" (Loke School) הנפלאה באנגליה, באו הרומנטיקים וה„פרנא־סיים" בצרפת, ואחריהם הריאליסטים והנאטורליסטים, באה „גרמניה הצעירה", באיטליה קמו גאונים כליאופורדי, ואף ברוסיה, שרוב מנינם של היהודים ורוב־בנינה של הספרות העברית משם באו, קמו משוררים גאונים כפושקין ולרמונ־טוב, — ומה ידעה הספרות העברית החדשה, היורשת הישרה של המסורת העברית, הטבעת הרתוקה בשלשלת של המסורת הישראלית כולה, מכל התנועות הפילוסופיות והספרותיות הללו עד השנים האחרונות של המאה שעברה, כשכבר פסקו מלהיות חידוש בעולם האנושי־הכללי, זולת קצת רומנטיקה שביצירותיהם של מאפו, מיכ"ל וגורדון הצעיר?

לנו אומרים: על־ידי התרחקות זו מן החידוש ועל־ידי הבדלות זו מזרמים ספרותיים ופילוסופיים זרים, נתקיים עם־ישראל בגלותו — אבל אוי ואבוי לקיום קטוע כזה לא רק במובן המדיני והכלכלי, אלא אף במובן הרוחני! וכלום אין מקום לשער שעל־ידי הרחבת־גבולים והתחדשות דוקה היה קיומה של האומה הישראלית יותר נאה ויותר מובטח? —

רק בתקופה אחת ניסו היהודים להכניס מה שנתחדש בעולם הכללי לתוך ספרותם הלאומית — בתקופת ספרד ופרובינ־ציאה. המשוררים הגדולים של יהודי־ספרד הכניסו את כל הצורות הספרותיות המחודשות באותה תקופה לתוך הספרות העברית של זמנם; וכך יצרו בעברית שירה חולונית נהדרת. והפילוסופים הישראליים של תקופת־ספרד ניסו להכניס את אפלטון ואת אריסטו ואת אלע'זאלי ואת אבן סינה ואת אבן רושד לתוך היהדות. הם, אמנם, לא נועזו לתת חידוש גדול זה בעברית וכתבו את ספריהם ערבית; ואולם עד מהרה נתרגמו ספריהם לעברית על־ידי חכמי־פרובינציה; וכך נכנסו בתור טבעת חשובה לתוך השלשלת המסרתית העברית. —

ואולם מה היו תוצאותיהם של המאמצים הגדולים? השירה החולונית לא עשתה שום רושם על ישראל בשעתה, ורק בזמננו הוצאה מתוך אבק הגניזה והספריות, שבהן נשתמרה בתור כתבי־יד ידועים רק למועטים; ואף שירי־הקודש של ר' שלמה הקטן ושל ר' משה הסלח ושל ר' יהודה הלוי נתקבלו לתוך מחזורים של רבנים וקראים. ומה שנוגע להפילוסופיה היהודית־הספרדית, הרי רובה ככולה היתה, על צד־האמת, פילוסופיה דתית בלבד, ותכליתה היתה להתאים לא את היהדות אל הפילוסופיה, אלא את הפילוסופיה אל היהדות. כאלה הם ספריהם הפילוסופיים של ר' סעדיה גאון, של ר' בחיי הדיין, של ר' יהודה הלוי, של ר' יוסף אבן צדיק, של ר' אברהם אבן דאוד („אמונה הרמה"). רק שלשה פילוסופים היו בישראל, שבאמת יצרו גם שיטות כלליות בפילוסופיה, והאחד מהם יצר שיטה כללית בלבד, בלא יחס אל היהדות. ואולם האחד והמפורסם שבהם, הרמב"ם, עורר התנגדות עצומה, שנמשכה כמאה שנה. ורק מתוך שהוא גם המחבר של ה„יד החזקה" ושל „פירוש־המשניות", שהם מסרתיים גמורים, ומפני שבפניו „שערי־הפירוש לא ננעלו, כביטוי של עצמו, ניצל מן החרם ונשאר בתוך השלשלת של המסורת העברית. השני, ר' לוי בן גרשום, בעל „מלחמות ה'", זכה שספרו יקרא בשם „מלחמות עם ה'" — ולא נעשה מקובל באומה כלל: במשך כמה מאות שנה, מיום שיש דפוס בישראל, לא יצאו ממנו אלא שתי הוצאות, האחת בריווה דא טרינטו בשנת ש"ך (1560) והשניה לאחר שלש מאות שנה ויותר, בליפסיה תרכ"ו (1866). מקום „חשוב" כזה תפס בספרות העברית הספר הפילוסופי העמוק הראשון, שנכתב עברית מלכתחילה! —

ומה שנוגע להשלישי, לר' שלמה בן גבירול, שכתב ספר פילוסופי, שהיה חידוש באמת: ספר בלא פסוקים, בלא מאמרי חז"ל, בלא ענינים מיוחדים ליהודים בלבד, בקיצור: ספר, ש„לא ייחד בו האומה לבד, אבל הוא בענין ישתתפו בו כל האנשים" [1], — הרי „מקור חיים" זה אף לא נתרגם בשלמותו לעברית, ונשתיירו ממנו רק „ליקוטים" של ר' שם־טוב אבן פאלאקיירה, שנשארו בכתב־יד במשך כמה מאות שנים, עד שבא ר' שלמה מונק וגילה אותם בשנת 1846 ופרסם אותם בשנת 1857, ועד אז אפילו שמו של ר' שלמה בן גבירול לא היה נקרא על ספרו, ועל תרגומו נקרא שם של איזה Avicebron, שנחשב לפילוסוף ערבי, ואפילו לפילוסוף נוצרי [2]. וזהו הספר הפילוסופי־הכללי היחידי שנכתב בימי־הבינים על־ידי יהודי גדול ושיש בו חידוש באמת, שהרי השפיע לא רק על גדולי האסכולסטיקים, אלא גם על דון

[1] ר' אברהם אבן דאוד, האמונה הרמה, הוצאת שמשון ווייל, הוצאה ב', ברלין תרע"ט, עמ' צ"ד.

[2] יוסף קלוזנר, ר' שלמה בן גבירול האדם, המשורר והפילוסוף (מבוא כללי ל„מקור חיים" בתרגום העברי של בלובשטיין־צפרוני), ירושלים תרפ"ו, עמ' ע"ה—פ"ו.

יהודה אברבנאל ועל ג׳ורדנו ברונו. ובאמצעותם – גם על ברוך שפינוזה, ועד שופנהויאר הגיעה השפעתו הכבירה! — על היהדות השפיע „מקור־חיים” רק באמצעותה של הקבלה. לתוך השלשלת של המסורת העברית לא נכנס בתור טבעת מתרתקת מלפניה (פילון) ומאחריה (יהודה אברבנאל ושפינוזה). והטעם הוא: היה בו חידוש יותר מדאי במה שלא נסתמך על התורה ולא בא להסתגל אליה או לפרשה – והאיך תכיר בו המסורת העברית השמרנית? —

לנו אומרים: בתוך הגלות והגיטו, בתוך גזירות אכזריות ורדיפות בלתי־פוסקות, לא שמעו בני־ישראל אל שום חידוש גמור „מקוצר־רוח ומעבודה קשה”. ואולם מפני־מה היה להנרדפים והנודדים הללו „אורך־רוח” בשביל כל מיני פירושים לפירושים, בשביל כל מיני ספרי־דרוש ופלפול ובשביל לרדוף את כל מי שבא לחדש דבר באמת בתוך היהדות? —

והרי אף בימינו ולעינינו, לאחר שבטל הגיטו ונתמעטו הגזירות והרדיפות, חזר ונשנה היחס השלילי אל כל מחדש בעיון ובשירה מקרב ישראל.

שני פילוסופים גדולים קמו לישראל בדורנו בלשונות לועזיות: הרמן כהן ואנרי ברגסון — וכמה מפורסם הוא הראשון בישראל, כמה הרבו (ביחס, כמובן) לכתוב עליו בעברית ואף לתרגם לעברית חלק מכתביו, וכמה זר ומוזר השני לאחיו העברים – הטווים הנאמנים של חוט־המסורת – ולספרות העברית – השומרת הנאמנת על אוצר־הרוח של האומה! — והרי הרמאן כהן אינו אלא מפרש של קאנט, בעוד שברגסון יצר שיטה פילוסופית חדשה ומחודשת. ואולם הרמאן כהן פירש גם את היהדות על־פי קאנט, בעוד שברגסון, כאבן גבירול ב„מקור־חיים”, לא בידל את היהדות בתור פרובלימה לעצמה ולא פירש אותה, ובכן מה לישראל ולו? —

ובספרות העברית החדשה די להשוות את היחס הכללי לביאליק, מצד אחד, ולטשרניחובסקי ושניאור, מצד שני, או אף בביאליק עצמו — את היחס ל„המתמיד” ו„על סף בית־המדרש” ואת היחס ל„הבריכה” ו„מגילוני־האש”, — כדי לראות, שכל מה שאינו נכנס לתוך המסגרת של המסורת, כל מה שיש בו מן החידוש הגמור ועדיין לא נעשה לו פירוש באופן שיהא נכנס לתוך מטת־סדום של המסורת, — כל זה נשאר „זמורת־זר” לא רק ליהדות של החרדים, אלא אף להיהדות הלאומית והחדשה כביכול. מקובל באומה הוא רק מי שלא חידש דבר מעיקרו, אלא סיגל את החדש להישן ופירש אותו באופן, שלא יתנגד להישן חס וחלילה!

* * *

ולכל מה שאמרתי עד כאן יש לא רק ערך עיוני בלבד.

קובלים אנו על בני־נעורינו, שתרגום בינוני מלועזית טוב בעיניהם מספר עברי מקורי מופלא, ובכלל – על שהם להוטים אחרי לשונות לועזיות וספרים לועזיים. ואולם, אפשר, זוהי אחת מסבותיו של דבר: כל הימים הורגלנו לראות בכל חידוש אמתי עולמי ואנושי־כללי דבר, שאין לו שייכות לספרות העברית, והגיעו הדברים לידי כך, שספרים אנושיים־כלליים בעלי־חידוש, אפילו אם נתחברו על־ידי יהודים, אינם אלא „ספרים חיצונים”. ואולם הדור הצעיר מבקש את החידוש מפני שהוא מחפש דרכים חדשות ליהודי־האדם. אבל יודע הוא, שבמשך אלפי־שנים דחתה הספרות העברית כל חידוש ראדיקאלי מקרבה. ולפיכך הולך הוא לבקש את החידוש בלשונות זרות או, לכל הפחות, בתרגום מלשונות זרות. נואש הוא מלכתחילה מלמצוא חידוש אמתי ויסודי בספרות העברית המקורית, שאינה אלא פירוש לפירוש או סיגול בלתי־פוסק של החדש אל הישן, המסרתי.

וזוהי גם סיבתו של יחס קר זה אל אמנות עברית: הרי אין לה שרשים עמוקים במסורת העברית הכללית ואין מסורת עצמית לה – ואם כן, מה חשיבות יש לה ביהדות הלאומית?

* * *

מה יש לעשות?

לבטל את המסורת אי־אפשר: זוהי דיהיסטוריזציה [1]) גמורה, שניסו לעשותה המתבוללים והאידישיסטים והצליחו רק מצד אחד: להחריב מה שיש, אבל לא לבנות בנין מוצק על מקומו של החרב. לא „תעודת־ישראל” של היהודים הריפורמיים ולא האידישיזמוס בתור פולחן לא באו על מקומה של המסורת העברית. ואנו, העברים השלמים, אם נבוא לבטל את המסורת – למה לנו ארץ־ישראל דוקה ועברית דוקה?

ואולם יש דרך אחרת — דרכו הישנה של נחמיה בן חכליה: ביד האחת מחזיקים את השלח וביד השניה בונים בחומה. מצד אחד, יש להמשיך את המסורת ההיסטורית ולהבליט אותם ערכי־היהדות, שהם מקודשים בקדושת־המסורת, אבל יש להם תוכן אנושי־כללי, וזה חידושם הגדול: המונותיאיסמוס הצרוף, הנבואה בתור הופעה, המוסר הנבואי והתלמודי, הרעיון המשיחי, האגדה התלמודית־המדרשית, הפילוסופיה הישראלית, הקבלה, החסידות. ומצד שני, יש להכניס לתוך הספרות העברית לא ספרים לועזיים מקריים, שהם היום במודה ומחר באשפה, אלא את מבחר העיון הכללי והשירה האנושית והאמנות העולמית בלא פירוש ובלא סיגול ובלא שעבוד להישן ולהיהדותי. יש לתרגם את מבחר היצירות האנושיות כמו שתרגמה כל אומה מאומות העולם את מבחר היצירות של כל אומה אחרת – מובן, לאחר בירור האוכל מתוך הפסולת, אבל בירור לא בכונה יהדותית מכוונת. וקודם כל — יש להשיב לנו את נדחינו הגדולים: את כל היצירות היהודיות החדשות באמת, שנשתיירו לנו בלועזית, ועד הימים האחרונים היו לנו כ„יוצאות־דופן” מתוך השלשלת של המסורת היהודתית. ומפני שהמקל כפוף לצד אחד יותר מדאי יש לפי שעה לכפפו לצד השני ביותר: צריך להקדיש טפול מיוחד לאותם המשוררים או הוגי־הדעות העבריים, שנחשבו עד עכשיו כ„זמורת־זר” בכרמה של ספרותנו: לעמנואל הרומי יותר מלרבי יהודה הלוי, לטשרניחובסקי יותר מלביאליק. או אז, אפשר, יראו בנינו, שיש חידוש גם ב„בית־המדרש” שלנו — בספרות העברית המקורית, ואז לא ילכו לבקש את מזונם בספרויות אחרות או רק בתרגומים עברים של ספרים לועזיים קלושים.

והספרות העברית כולה תבנה אז על יסוד מוצק יותר. כי — תסכימו לדעתי או לא תסכימו – גם בימי־הבינים, כשישבו היהודים בגיטו סגור פחות או יותר, היו יכולים להתחזק ולא להתרופף על־ידי הכנסת החידוש האנושי הכללי לתוך הספרות העברית המקורית; אלא שהפחד מפני התמוטטותו של הקרקע הרופף תחת רגליהם מנע אותם מזה. ואולם „הפחד הוא יועץ רע”, אומרים האנגלים, וההתכווצות בתוך ארבע האמות של המסורת לא חיזקה את היהדות של המבואות האפלים. על כל פנים כיום, שאין עוד גיטו מיוחד לנו בארצות־פיזורינו, ובארץ־ישראל יש גם קרקע יותר מוצק תחת

[1]) על הוראתה של מלה זו, שיצרתי בשנת 1905, עיין מאמרי „הסכנה הקרובה” (השלח, כרך ט״ו, עמ׳ 419—431), שבו ראיתי מראש את תוצאותיו של האידישיזמוס בתור תפיסת־עולם, שעדיין היתה אז רק בחיתוליה.

רגלינו, חייבים אנו להשתחרר מפחד גטואי זה ולקבל באהבה כל חידוש אמתי לתוך ספרותנו הלאומית, אפילו אם קשה לעכלו מתחילה. והכוח של שלשת אלפי שנות הקיום יעמוד לנו, שהמסורת לא תדחה בתוכנו מפני החידוש: הרי האדמה ההיסטורית והלשון ההיסטורית אף הן תעמודנה לה, למסורת העברית, לקיים כל מה שיש בה מן הלאומי־האנושי הנצחי.

יוצרת־התחיה הָיא ספרותנו העברית, ואם רוצה היא למלא את תפקידה הגדול, חייבת היא לקלוט את כל זרמי־הזמן החדשים ולהלך עם החיים האנושיים־הכלליים בלא לטשטש ביחד עם זה את „האנושי־הנצחי" שביהדות הלאומית. כך עושים כל העמים מרובי־השנים ועשירי־התרבות שעל פני האדמה, וכך חייבים לעשות גם אנו. „נהיה ככל הגויים, בית־ישראל" — כמתוקנים שבהם.

ירושלים, תלפיות, ב' מרחשון תרצ"ב.

הערת המערכת: בענין מסורת וחידוש בספרותנו, שבו דן פרופ' קלוזנר בהרצאתו־מאמרו, נפרסם בגליונות הקרובים של „מאזנים" גם מאמרים של סופרים אחרים.

תְּשׁוּבָה

מאת אברהם כהן־מזרחי

(סוף)

„ציון, הלא תשאלי..."

„גם זו לטובה" הרהר אפרים במצאו בתו בקלקלתה עם שמעון בן נורי, שנוא נפשו, אשר לא יזוז מפרס אף אם יתקע בשופר גדול, וכעבור רגעי זעם ותמהון הצדיק את חטאו, בהרגישו בעליל ש„התאנה הבשלה נושלת", ומתוך כך נכמרו מעיו גם על אסתר וחייב עצמו, אשר מידו נפשה תידרש, כי דחה כל החתנים, עד... כמה פעמים הרהר: „עד... עד... עד..." עיניו זלגו דמעות והאותיות לא הצטרפו במחשבתו למלה: ש־מ־ד, לא האמין שאסתר השתמדה. צפה דמותה לעיניו בטהרתה ובתמימותה בימי־אלמנותו. בקלסתר פניה הצחים, הדומים לשל אשתו הצדקת, התנחם. „אהה! — הרהר בקול — מי יפדה לי בתי אסתר ביתר קניני ואעלה ברגל עמה, ממלונה לשניה, ירושלימה!"

חסף אבנטו ויצא. גנתו המלבלבת והטעונה תנובה למכביר צחקה נוכח שמש סיון. רוחות קרירים ונושאי־בשמים לטפו לסתותיו הבוערות ודגדגו נחיריו. מקלחות תתאיות זלפו רסיסי־בדולח על הפרחים הרעננים, בעלי־כנף הנעימו שירתם בסתרי־זלזלים, אילנות כבדי־צל וארכי־עפאים קראו ליעף לחסות בם ולהרגע תחתם. הוא עצם עיניו ועבר מהם והלאה. בשער ביתו פגע בהמון רוכלים, המכריזים בסלסולי־קולות על מרכולתם, ומולא־בנימין מנצח על כולם בקול הבטנון שלו על משקאותיו „שרבטי־גן־עדן". בפסעו הלאה עששו עיניו מעשן הצלי המתובל, הנמכר לסבלים ופועלי־הרחוב בעודו מפעפע על הגחלים. בהתרחקו קצת מרחוב היהודים חרק שינים על הגויים, המוכרים ליהודיות ירקות באושים ועבושים, מזוהמים, פליטת השוק, בחרפות גסות ושנונות, מבלי כל סיבה.

שבע רוגז ובחילה בחיים המנוונים ההלו הגיע לרחובות הגויים, הרחובות הנקיים והשאננים, וקרב לארמונו של מירזא־פטולה־כן, ופתאום נחר גרונו ולשונו דבקה לחכו, לבו פעם כהלמות איתנים, עורקיו נמתחו עד להתפקע ועשתונותיו נבוכו. קפא תחתיו וערך מחשבותיו: „אלחך עפר פעמיה, אבך תמרורים, אמה הצנועה אזכירנה ולא אזוז משם עד אשר תילווה אלי". כך היה מהרהר ומהסס להיכנס. לפתע אמר בקול חגיגי: „סלם עלייכום"!

— עלייכום הסלם ירחמת אללה וברכתו!

חלפו על פניו שיך־חסן בלווית כת „עולמה וטלבה" (חכמי־דת ותלמידים) ומבלי יכולת לנטות ימינה או שמאלה, לידמם בסלם עלייכום, כפוף גו ושלוב כפים על החזה, כדרך הגוים, ומיהר לדרכו כל עוד נפשו בו, בצקון־לחש: „אלהא דרבי מאיר בעל הנס ענני". פתאום נשמעה נזיפה מאחורי־גבו: „עמוד"! ונסג אט בפיק ברכים והשתחוה שוב.

„היהודי אתה?" — שאלהו שוק־חסן גופא.

— אלוהי שחקים יוסיף להוד קדושתו אורך ימים, עושר וכבוד...

יותר אינו זוכר מאומה, עתה הוא שוכב פרקדן ומביט בתמהון אל אלומות קרני־השמש, הבוקעות תקרת ארמונו ואל עיי־מפלה ואבני־פינות יקרות המתגוללות בגינתו הנובלת והמאובקה. דמעות זולגות מעיניו והסבן אל האורחים הרבים, האופפים ערש דויו.

— אני מודה לה', אפרים — מחתה לאה דמעותיו — לא אובה גינות ופרדסים וטירת־תפארת, המוקמים על גר, המיועד להקיא אש וגפרית בכל רגע, אנוד בציות, באוהל אדור, אפרך גופי בחורבות ירושלים על פת שעורה והררה חרבה, אך תבריא ונפשנו תהיה לנו לשלל.

כנום שסעתה ולחשה באזניה לבל תוסיף שמן על המדורה המתלקחת, כי גם מבלעדי זה הוא חולה־מחשבות.

— מה תכחידו תחת לשונכם, כנום — צוח במרירות אפרים — הן פניכם יעידו על עינויי־שאול!

— לא נסתיר דבר, אחי — התנצלה — אבדו מהם יותר, ברוך השם, מאשר הפילו ביהודים.

— ולמה תדומו כולכם כאלמים וחרשים ואינכם מספרים אשר אירע לי ולכם?

— אני אספר לך מהחל ועד כלה — אמר רפאל בנחת. — אך הרגע ושמע: בערב חג השבועות הביאוך סבלים על כתפם הביתה, מגואל דם, גזוז־בלורית ומתעלף וכובעך, המונח על חזך, מבותר לארבע פלגות. ועוד הנשים שורטות לחייהן, התאבך אבק־החוצות ועשן היריות תימר השמימה, ובהמולה איומה ומחרידה הסתער המון פרוע על המחנה, הצווח בנשימה אחת: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד! וגולי ולאה התעלפו, לבל תחזינה ברע עיניהן. והורדנון אל המרתף, הוסיף רפאל, וטפלנו בהן, צללי־החיים במתים לחצאין, ועלי נטל לבצר השער בעצים ואבנים ולהגיף עליכם פתח המאורה.

— בצעתי מעשי ונמלטתי דרך תעלת הגנה והתבוללתי בתוכם. שיך־חסן נישא על כתפים והיה נובח, ככלב מטורף, על היהודים והבבים. בראשונה אחזתני צמרמורת לשנינות אמריו, הנובעים מאיבת נין המן בן המדתא האגגי ולתשובת תלמידיו, החושפים חטיהם כחזירי־בר ונוהמים: „דין מוחמד בסיף!" אך נחה עלי דעתי באי־התענינותם בי והחילותי לצווח עמם, הם זעקו: עלי, חסן וחוסיין! ואני: המן, פרשנדתא וכו'! אך לרגע נדמו פתאום הקולות וכרוז של סלאר־דוולה קרא ה„עילאון" (מודעה) ומלים אחדות ממנו הגיעו אל אזני: לא יינקה הנוגע בנתיני־המלך, בין מושלמני ובין יהודי... ופתאום עפו חצים מארבע קצוות ומהומה ומבוסה ומנוסה היתה במחנה ונשמעו אנקות הפצועים וחרפות.

המבוצרים. בהמלטי לווני המלים האלה: עקרו לשונם! קצצו זרועותם! ארורים הבבים!...

— אים בני? — הזדקר אפרים בעינים תוהות.

— כולם בריאים, ברוך השם — ענה רפאל, — עצים ואבנים היו כפרת־בניך. נהרסה רק עלית־אורחים קטנה ותמורת זו השאירו ברחוב שמונה־עשרה הרונים.

— ואין היזק ליהודים, ברוך השם?

— אכן — השפיל קולו רפאל — ארבע־עשרה נפשות צדיקים נהרגו על קדוש ה׳ וכחמשים בתים נהרסו כליל...

אפרים שעה לכותל ופזם בבכי:

חֵץ יְפַלַּח סְגוֹר לְבָבָם,
תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָבָם,
בָּנַיִךְ מֵרָחוֹק יָבִיאוּ עַל גַּפָּם,
עֲתָרַי בַּת פּוּצַי יוֹבִילוּן מִנְחָתִי...

— העוד תבך ותתאונן, אפרים? — שאל מולא־נורי — כל המחנה מקנא בך, אשר הצילך ה׳ וחוננת כמעט בחיים חדשים, וארמונך, אשר בשלו כל התלאות למחנה, עודנו עומד על תלו...

— אבכה על לבי שכשה ולא חש את הצפוי לי בגלות — השיב אפרים בדמעות.

— לולי עינינו הרהבות — הקניטו מולא־נורא — יכולנו לשלו בתוכם; אנו בידים נצית הנעורת, האופפתנו, נגביה עליותינו עד במתי־עב, לתת להם פתחון־פה לאמור: „מציצים היהודים משיא גגותם על נשי המושלמנים“. סות רוזנים נלבש להדמות להם. אם יהודים אנו עלינו להכיר מקומנו. יעקב אבינו נזף בבניו: „למה תתראו?!“

— אני מצדיק עלי את הדין. מולא־נורי, חטאתי, עויתי ופשעתי בשכחי גלותי בארץ המן.

— ידעתי תשובתך מראש. על כל פגע תזעק: הבה יהודים ננוסה! תדמה שפתו שם דייסה ומצפים לבואכם. אני אומר לכם: תתנחמו באחריתכם ובחורבות ירושלים תתעו חסרי־ישע, שבויים בידי בדווים ערלים לב.

— מולא־נורי, „נפלה נא ביד ה׳“ אמר דוד המלך, עליו השלום. יבוא עלינו אשר יבוא בארצו הקדושה, דיו לעבד להיות כרבו...

היתה דממה, רגעים העיקו על אפרים כשנים והרהר: אלהים אדירים! איזו התנכלות חדשה לי מתהוה בקדקוד בר־נש זה?

— הסיבותי לך תלאות רבות, אפרים — נשרו פתאום דמעות מולא־נורי, — ארבתי לך תדיר והכשלתי נתיבותיך. חטאתי לך, מחל לי! הפסיק רגע, מחה דמעותיו והוסיף: אך כוונתי לטובת הקהל הדל, לא יוכל שאת נטל הארנוניות, בצאת אמידיו ממנו; אולם עתה הנה נפלת לבלי קום עוד, ורק גוף כאן ורוחך שם ואין חפץ להכשילך עוד, נכמר לבי למפלתך. אל תקוט לי, אפרים, בהתגלות לבי, הנני מתודה לפני ה׳ ולפניך: אני הריעותי ואתה תמחול. זלגו דמעותיו כמלקוש בסיימו דבריו.

— לשוא תפצור, מולי־נורי — אמר אפרים — יהודים אנו ומצווים לסלוח מדי לילה בעלותנו על ערשנו. בצאתי את ארצם אמחול גם לגויים כל העלבונות והזדונות, שבט זעם ה׳ הם בשל עוונותינו הרבים.

— רצוני שתגמול טובה לי תחת רעתי אפרים, תשמור פקדוני, השבוי בידך, בני, יחידי, שמעון.

— מכמור חדש, מולא־נורי! — זעק אפרים ברתת — אך אינני ירא כבר! חלפו שעות פקפוקים והתאפקויות. נקי אני מכל. ה׳ נתן, ה׳ לקח, אכרסם שוקי בשיני ואמלט!

— תסכן בריאותך בהתרגזך, אפרים — רטן הדיין, אשר ישב למראשותי אפרים, דומם ושומם עד כה.

— לא אמות, מולא![1] — שסעו אפרים בגעיה — לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה. די אונים בנפשי להגיע עד שערי־ירושלים, תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן. לא אובה למות, הה, לא אמות טרם חונני עפר ירושלים! רק אראנה ותפרח נשמתי בחמדה.

— אפרים! — השפיל קולו הדיין — עלה ואל־שחקים יהי בעזרך. אך שמור את שמעון, בן אחי, בצלך, כאחד בניך, טוב הפקידי אותו בידיך, חתן לחתון, מלהפקירו לשמד. תן אל לבך, אפרים, מי בא בסוד ה׳? אולי ציר שלוח הוא לפנינו, אסירי־הגלות, להפיל תחינותינו בפני הכותל המערבי ורחל אמנו.

— ציון, הלא תשאלי לשלום אסיריך — פזם מולא־מנשה חרש, בניגון קינה ובכה. הדיין געה אחריו:

דּוֹרְשֵׁי־שְׁלוֹמֵךְ וְהֵם יֶתֶר עֲדָרַיִךְ,
מִיָּם וּמִזְרָח וּמִצָּפוֹן וְתֵימָן, שָׁלוֹם —
רָחוֹק וְקָרוֹב יִשְׂאוּ מִכָּל עֲבָרַיִךְ
וְשָׁלוֹם אֲסִיר־תִּקְוָה, נוֹתֵן דְּמָעָיו כְּטַל —

נלוו אליהם כל המסובים בגעיה: „נותן דמעיו כטל ונכסף...“ לא נשמעו עוד המלים האחרונות. קולות הילולות התאחדו והתמזגו והיו למקהלת־סופרים. היה „הארמון הקרח“ לחרדת אלהים.

[1] סתם מולא — דיין וחכם.

אִיֵּי מַלְטָה וּשְׂפָתָם הַשֵּׁמִית

מאת ד״ר נחום סלושץ

ב העם והלשון

המלטאים הם אומה קטנה בפני עצמה, המונה כשלש מאות אלף איש — יחד עם מושבותיה באפריקה — המדברים בניב ערבי מיוחד להם. אלה מן המלטאים היושבים במדינות הערביים שפתם הולכת ומתקרבת לערבית המדוברת בכל ארץ וארץ. במושבות צרפת (תוניס ואלג׳יר) הם מתווכים בין האירופיים והערביים, אבל חלק גדול מבניהם נוטה להראות כצרפתים. בטריפולי ובסיציליה הם ממהרים לדבר איטלקית ולהראות כאיטלקים. אולם במולדת המל־טאים, במלטה עצמה, מדבר העם בכללו בלשונו הערבית, שהיא מעורבת — ביחוד בערים — במלים איטלקיות במספר רב ובמלים אנגליות וצרפתיות. כנגדה תופסת האיטלקית מקום רחב בחיי התרבות, המסחר והאמונה: ראשי־הכהונה — להוציא את פרחי־הכהונה שרובם הם לאומיים בגלוי או בסתר, — המשכילים בעם והקרתנים האמידים מתביישים לדבר בשפה הערבית ההמונית ולכבוד יחשב להם לדבר איטלקית ולקרוא עתונים בשפה זו. ביחוד הם מושפעים מדברי החונף שהם שומעים מפי האיטלקים, כי באמת מוצאם מן הגזע הרומי, אלא שהזמן ושלטון עריצים הרחיקום בזרוע מעל חיק אומתם ושפתם. האנגלית רווחת שם, אבל גם במלטה לא ידעו האנגלים למצוא מסילות ללבות עם־הארץ; והלא היו דורות שנקל היה להם לשפוך את תרבותם ושפתם על עם קטן, נכנע וחסר הכרה ושפה תרבותית, כמו שהיו יושבי האיים לפני דור ושנים, אלא שכשרון ההטמעה חסר לילידי בריטניה והם בכל מקום בודדים במועדיהם ומועדוניהם.

על־פי הספירה האחרונה יוצא, שמתושבי האיים הודיעו כעשרים אלף, ששפתם הלאומית היא האיטלקית, ועוד כעשרים ושלשה אלף הכריזו על שפתם האנגלית, אבל ביניהם נמצאו 21.000 ספנים וחיילים בריטיים. האנגלית לא הצליחה איפוא, להתקבל כשפה מתהלכת בארץ ונשארה שפה זרה בלבד. ואמנם גם הכמרים ראו בהפצת האנגלית ותרבותה סכנה לאמונתם הקתולית, ועל־כן הרחיקו ממנה את צאן מרעיתם. גם כאן נהפכה פעולת המסיתים האנגליקנים לרועץ למדיניותה הישובית של אנגליה.

ודוקא החנוך האנגלי הכולל והשפעת משמעתו, המיוחדת לו, הם שהכשירו את משכילי האי להגיע לידי הכרת הגזע המיוחד והשפה המיוחדת לארצם הקטנה. אמנם המלטאים אינם איטלקים, אבל גם אנגלים לא יהיו לעולם. ואם כן מה טיבם? אמור מעתה: שהם מ ל ט א י ם מעיקרם ורק מלטאים בלבד. התעוררות ההכרה העממית הזאת היתה לדבר שהמורים האנגלים הביטו עליו בעין טובה, אבל אליה זו גם קוץ בה: אם המלטאים אינם בני הגזע האיטלקי, אמור מעתה שהם שארית הערב־רב שעזבו אחריהם הערביים בעלותם מן הארץ, וידוע, שבארצות התרבות הנוצרית אין ספר־היחש הערבי נחשב לכבוד גדול ולמעלה יתירה, וגם המוצא השמי בכלל לא הוסיף על כבודם של הבריות בקץ המאה הי"ט, בימי תגבורת האנטישמיות של שטקר, רוהלינג ודריומון. והמשכילים בעם פחדו גם הם פן תהיה שפתם הערבית, שנתדלדלה במשך הדורות, כקנאת הדת, למוקש בדרך הזכיון הלאומי שהתחילו שואפים אליו — ובכן היתה האיטלקית זוכה מהפקרותה של השפה הלאומית.

אבל בראשית המאה ובהשפעות אנגליות ידועות הוערה רוח הולך־בגדולות על משכילי־העם במלטה: אחדים מהם התחילו לחקור בתכונת שפת מולדתם ובקשו ומצאו, כי מלבד השפעת האיטלקית, המרובה בה, נמצאו בה יסודות כ נ ע נ י י ם נאמנים ורבים. אין זאת איפוא אלא שיושבי־מלטה הם צאצאי הצורים או הפיניקים המפוארים, מפרנסי התרבות במערב. ואשר לשפתם הערבית, הדומה כל־כך לניבים המדוברים בארצות ברבריה, אינה אלא הסתגלות של השפה הקדומה לערבית המדוברת. ואכן ידועים הם אנשי מלטה לבעלי מוח חריף, כפיניקים בשעתם, ובמקום שהרוח הלאומי צורר בכנפיו את צעירי הדור, שם ההתרגשות וההתלהבות מושלות בכפה, וקמו אז — בין שנת 1900 ושנת 1910 — לשפת מלטה הנדחה גואלים בעלי דמיון שכתבו ספרים להוכיח, שבאמת העם והשפה הם צאצאי בני צור יושבי מלטה לפנים ואחד מהם, מחבר הספר „מלטה הכנענית" באיטלקית התאמץ להוכיח, שבאמת נשמרו יסודות הלשון של ילידי צור בפיות המלטאים, אם גם נפגמו במשך הדורות, ויש אשר גם נועזו לפרש את הכתבות הכנעניות, שנמצאו במלטה, אבל דוקא בלשון קרובה לעברית התנ"כית, על־פי חוקי הלשון המלטאית, ומחוסר־ידיעות הורו פנים שלא כהלכה בכל חקר הלשון הכנענית, ונמצא גם מלטאי מקנא לשפתו הלאומית, שהרחיק נדוד לברזיליה ושלח משם כתובת מזויפת שיש לה שייכות לצור ומלטה גם יחד, ללמדך שיושביה עלו את אמריקה לפני שלשת אלפים שנה! התלהבות תמימה ומעושה כזו לא יכלה, כמובן, לפעול הרבה על הקוראים המלטאים, שרובם הם פכחים ואנשי־מעשה, ואף־על־פי־כן עוררה הדעה, שנתפשטה בקרב המשכילים ושאחדים מחכמי אירופה קבלו אותה בסבר פנים יפות, מעין גאות־גזע מסותרה או מגולה. לא לחנם השפיעה החבה שהראה ארנסט רנן לצורים על חלק גדול מן העולם הנאור. חבר של משכילים התעורר לכתוב ולתרגם ספרי קריאה בעד העם בלשונו העלובה, ואמנם לא עלה הדבר בידיהם בלי עמל ויגיעה רבה: תפקידם היה קשה מזה של סופרי־ההשכלה שלנו, מפני שהניב המלטאי נשאר במשך כמה דורות נבדל ונפרד מן השפה הערבית העשירה וספרותה רבת הכמות, ובהכרח קלטה אל תוכה מלים, צורות וכללי־משפטים שאולים מן השפות הלטיניות אשר מסביב, וביחוד מאיטלקית. ומצד אחר — אי־אפשר היה למלטה הנוצרית לשוב לכתב הערבי, אחרי שכבר נהגו לכתוב באותיות מערביות, והלא כבר גזרו כמה בלשנים על שפות־שם, שאינן יכולות להכתב באותיות לטיניות, מפני החלופים המרובים באמות הקריאה וכדומה. ידוע הוכוח שהתעורר זה מקרוב גם במחננו לרגל הצעתו הנועזה של א. בן־אבי לקבל את הכתב המערבי גם בשפתנו ויהי לאות כי דוקא אלה מסופרינו שלא התחנכו מילדותם על רוח שפתנו הודו לו לבן-אבי. וכך היה במלטה: המשכילים הראשונים שבה היו רחוקים מידיעת השפה הערבית ומהבנה מדעית בכלל, ועל־כן לא הרגישו בקושיים האורגניים, ואולי היה טוב להם כך: עובדה היא, שגם קודם לזמננו נכתבו ונדפסו ספרים בלשון מלטה ובכתב לטיני לצורך העם. הראשון מהם היה ספר־למוד דתי שנדפס בשנת 1570 ונכתב בשפה ערבית כמעט צרופה. מאז נתפרסמו עוד ספרים וחוברות מסוג זה. אבל בשכבות העם התחתונות התהלכה גם ספרות שבעל־פה, רובה מורשת אבות וערוכה בסגנון מתאים לרוח הלשון השמית. מלבד ספורים ושירים שבאמונה יסודתם, רבו משלי־עם רומנסים עממיים, שנקראו בשם איטלקי משובש vreisa מלשון versi = חרוזים. ומהם סוג מיוחד, יותר מזרחי, שנקרא בשם הערבי gania (מן עני – קול ענות), וגם ספורים ושירים שמוצאם מזמן שלטונם של הערביים. והנה בראשית המאה הי"ט, כשנחה רוח הרומנטיזם והגעגועים לעבר על סופרי אירופה, התעורר החוזה והסופר האנגלי ריצ׳רד טיילור לאסוף לאספה את שירת העם המלטאי, וביחוד הגדילו ממנו לעשות שני משכילים מאנשי המקום: הכהן דון לודביקו וויקו מיספוד טמזי וד"ר ג. א. וואסאלו, והאחרון הכביד. הקובץ שלו, „אפוריזמ ם, פתגמים ורומנסים", שהוציא בשנת 1820, הונח כיסוד מוסד להתפתחותה של ספרות עממית כתובה ברוח השפה ומסרתה המופתית. ואולם הענינים התנהלו בעצלתים. הספרים המעטים שיצאו במשך המאה רובם הם ספרי אמונה, מוסר ומעוטם ספורים עממיים ושירים של מתחילים שאינם ראויים לשם ספרות. ורק בסוף המאה, כאשר התרבו יודעי־ספר בין אנשי־העם, התחילה מעין תנועה ספרותית מסודרת. חבר של משכילים חובבי שפת העם החזיק וחידש את צורתה של הספרות על יסודות מודרניים, מבלי שקמו לעזרתו בעלי היכולת וההשפעה. ואף־על־פי־כן נוסד בית־דפוס לאומי מיוחד בלה וואליטה והסופר מגרי התחיל להוציא בשנת 1902 „ביבליותיקה" עממית בשם „מועג׳ה תז זמין" (מועדים לזמנים), ובה נדפסו ספורים מקוריים ומתורגמים, משלים, דברי שיר ומליצה, ואפילו ספרי היסטוריה וידיעות הטבע ברוח הזמן החדש. עד שנת 1909 יצאו שבעים חוברות והשפעתן על הקהל הרחב היתה דומה לאותה של ספרי־אגורה וה„ביבליותיקה העברית" של בן־אביגדור על קוראינו בדור העבר. בין הספורים מצאנו ספורי הרפתקאות ונסיעות, כגון הספר קלביונא עָל באהאר (הרפתקאותינו על הים), או ספור אחר, שבו יש איזה מעשה ביהודי. בין סופרי ההיסטוריה נמצאו „תולדות מלטה" (סטוריא תא מלטא). יחד עם זה נוסד השבועון הראשון בשם „מלטה תענה" (מלטה שלנו). ראשיתו היתה דלה ומצערה. הנה, למשל, תכנו של גליון אחד משנת 1909, שהיה תחת ידי: א. איס סאניטה אין מלטה (הבריאות במלטה, סאניטה היא מלה איטלקית), ב. חדשות בארץ (אח באריאת—מלה ערבית – פאאיס מלה איטלקית); ג. – תא בארראַ (מלה ערבית ופירושה בחוץ לארץ). ובכל־זאת היו גליונות

„הצפירה" הראשונים מענינים מגליון זה! מאז התרבו החבורים והעתונים וקוראי הספרים רבו באיים, וגם במושבות המלטאים בחוץ לארץ. השפה השתכללה והסגנון נעשה יותר ספרותי. גם באי־כח אנגליה, וביחוד אנגלים יחידים בעלי השפעה, התחילו לעודד את מחוללי התנועה ומבתי־הספר הבינונים ועד האוניברסיטה התחילו ליחד מקום יותר רחב ללמוד השפה העממית ולקריאה בספרים שנכתבו בה, אף־כי האוניברסיטה נשארה עוד מבצר־עוז לאיטלקיות. על־ידי התפשטותה של הספרות התחזק גם הרגש הלאומי, עד שנתארגנה תנועה מלטאית־לאומית, שגם כמרים צעירים נתנו את ידם לה.

ושנות־המלחמה היו ימי עליה לשפה ולתעורת הרעיון הלאומי. לעת כזאת יוצאים במלטה שנים־עשר עתונים יומיים ושבועיים בלשון העם, מלבד ספרי־עת שונים. הסופרים הנהנים מן המשטר של חופש־המלה, שהאנגלים מחזיקים בו יותר מאחרים, התחילו משתחררים מכבלי המחשבה הדתית והרי היא הולכת ונעשית חולין לגמרי. מלבד ספרי־מדע, ביחוד היסטוריה וחקר־הלשון, נראו גם נצני יצירה ספרותית מקורית והמשוררים והמספרים רוכשים את לבבות אלפי הקוראים מן העם וגם מקצה השכבות העליונות.

מובן, שראשי־הכהונה אין דעתם נוחה מהתפתחותה של ספרות חילונית, ההולכת וכובשת את המוני העם על חשבון המסורה הדתית ששלטה לבדה בעבר. ביחוד רעה עינם של בעלי־ברית הפשיסטים ובאי־כח הואטיקן בתנועה לאומית מובדלת, המעמידה את הלאומיות למעלה מן האמונה והתולה את עתידותיה בתמיכתה של אנגליה. ואמנם: המלטאים המפוזרים במצרים, סודן ושאר מושבית אנגליה בארץ־הקדם נחשבו בעיני המדינאים הבריטיים לגורם חשוב, שמדת נאמנותו תלויה במדה שבה הוא מתרחק מן התעמולה הפשיסטית. מכאן התרגזותם של ה„מתאטלקים", הנוהים אחרי הפשיסטים, על תנועת התחיה הלאומית ושפתה „הערבית" (כמו שהם מדגישים לצורך ושלא לצורך), וכאן סבת הקשר שקשרו עם באי־כח הואטיקן לחזק את ממשלת הכהנים על העם ההולכים בחושך. בעת הראשון הקלו, אולם בשנת 1907 התחוללו פרעות שהיו ערוכות נגד השלטון העליון בשם החופש המדיני ובאמת היתה כוונת מחולליהן לשפוך את רות הריאקציה על התושבים, אבל בשנים האלה נוכחו חסידי רומי הפשיסטית והואטיקנית גם יחד, שהתנועה הלאומית אחזה בכל קצות העם והרי היא מרחיקה את המחזיקים בה מן האמונה ומן ההשפעה האיטלקית גם יחד, ועל־כן הם עושים את כל אשר בידם להכשיל את פעולתו והתקדמותו של המשטר האבטונומי תחת חסותה של אנגליה.

לפנינו איפוא גורם לשוני־לאומי, ההולך ומתבצר ונלחם בהשפעה לשונית־דתית זרה, אולם עוד רב כחם של הכמרים באיי מלטה והמסורה הדתית מוסיפה לשלוט בלבבות רבבות מילידי־הארץ, ומכאן הסכסוכים המדיניים שאנו עדים להם בשנים האחרונות, ושלא במהרה יבוא קצם.

(סוף יבוא)

שִׁמְעוֹן דוּבְּנוֹב

(דפים מספר זכרונותי)

מאת י. ח. רבניצקי

(סוף)

ז

במשך שלש־עשרה שנות ישיבתו של דובנוב באודיסה התפתחה והתרחבה וקבלה צורה קבועה תורת האבטונומיה הרוחנית בגולה, שהשתדל דובנוב לשכלל אותה ולהביאה למדרגת שיטה שלמה, והיא שהיתה אחר־כך ליסוד איתן למפלגה העממית, שנוסדה על־ידיו לאחר שהתישב בפטרבורג בשנת 1906 (את אודיסה עזב בשנת 1903, וכשלש שנים התגורר בינתים בווילנה). עוד בימי שבתו באודיסה התחיל לפרסם בדפוס (בשנת 1997) סדרת „מכתבים על היהדות הישנה והחדשה", שבהם היה משתדל לבסס את תורתו על הלאומיות הרוחנית ודורש מהיהודים בעלי הכרה לאומית להטיל חובה על עצמם שלא יסתפקו במועט, בזכויות אנושיות בלבד, אלא לא יחדלו מתבוע בכל תוקף גם זכויות לאומיות, כלומר: אבטונומיה רוחנית גמורה.

שיטה זו עובדה על־ידי דובנוב במשך הזמן בכל פרטיה, ורק לפרט אחד לא שם לבו כלל, ועל זה העמידוהו חבריו, המתוכחים עמו, לא אחת: הן מתן אבטונומיה רוחנית בגולה אפשר לצייר בדמיון שיתקיים למעשה רק בארץ חפשית שהיהודים נהנים בה כבר מזיו השכינה של שווי־זכויות גמור, ובארץ כזו, כידוע על־פי נסיונות נאמנים, היהודים בעצמם, ברובם הגדול, זה דרכם כסל למו לוותר וותור גמור על הבלטת הלאומיות ואין להם רצון וחשק כלל לדרוש אפילו בשפה רפה אבטונומיה רוחנית — וסופה של שיטה כזו בהכרח לגווע במיתת נשיקה...

והקשר האמיץ שנתקשר דובנוב באודיסה ובידידיו הקרובים אשר בה לא התרופף גם בצאתו, וכל ימי שבתו בפטרבורג לא פסקו געגועיו על החבירים האודיסואית ומנדלי הנערץ בראשה, פעמים (בשנות 1909—1913) חזר ובא לאודיסה לשבועים לשם מנוחה מעבודתו הרבה הספרותית והצבורית וקורת רוח במסבת חבריו הנאמנים, אשר קבלו את האורח היקר בחבה יתרה והתענגו בחברתו.

לבסוף, אחרי כמה וכמה גלגולים ונדודים בימים הנוראים של המלחמה העולמית ושלאחריה, בחר דובנוב למושב לו את בירת גרמניה, ומשנת 1921 עד עכשיו הוא מתגורר ועוסק בעבודתו הספרותית בעיר ברלין.

שם, בעיר מושבו החדשה, פגשתיו שוב, לאחר פרידה של שנים רבות, בשנת 1922, הלב שמח לראותו, אחרי כל מה שעבר עליו, רענן ברוחו ומלא לחלוחית של צעירות ומרץ עלומים. עשרת הכרכים של ספרו „דברי ימי עם עולם", פרי עבודה כבירה של שלשים שנה, נגמרו על־ידיו בלשון המקורית, ברוסית; וגם השגיח המחבר השגחה מעולה ומתמדת, כדרכו בקודש, על התרגומים השונים ללשונות אחרות, ובלי לאות היה עסוק בהגהה ותקונים ובהשתדלות יתרה לשכללם עד כמה שידו מגעת, בכל הכרת אחריות העבודה המיוחדת לו. וביותר עיון ותשומת לב וגם בחבה מיוחדת היה טפולו בתרגום העברי, שנעשה על־ידי תלמידו ב. קרופניק בהשתתפות המחבר.

ח

יחס מיוחד זה, יחס של חבה יתרה, שמתיחס דובנוב ללשוננו העברית, כדאי ליחד עליו את הדבור. דובנוב בעל ה„הלכה" הקפדנית, יוצר התכנית של „המפלגה העממית", דרכו לתת להלכה, בתור לאומי עממי, את משפט הבכורה ללשון היהודים העממית, לאידיש, ולא אחת הכריז בפה מלא, שלפי דעתו, הלשון אידיש היא צריכה להיות בכלל

שפת הלמודים, והעברית פרט בשביל יחידי סגולה. על־פי „שלחן ערוך" זה של אבטונומיה גמורה בארצות הגולה, שהוא היה העורך אותו והמשתדל להפיצו ברבים בכל מאמצי כוחו, מוכרח היה לתת תוקף ועוז לשלטון „הלשון הלאומית המדוברת". אולם דובנוב בעל „האגדה", בעל הלב העברי המלא רגשי חיבה נאמנה לסגולות אומתו. אי־אפשר היה לו להבליג על „חולשתו" ללשון עמו ההיסטורית, לשונו הלאומית מאז מעולם, ולא יכול לכבוש את יצרו המושך אותו בעבותות אהבה עזה לעברית.

ועל זכרוני עולה הזמן הרחוק, שנגשתי בו להוציא באודיסה קובץ ספרותי בשם „פרדס" — הדבר היה לפני ארבעים שנה — ובין טובי סופרינו בימים ההם פניתי גם אל דובנוב, שיואיל לתת אף הוא מפרי עטו בשביל הקובץ. בתחלה סרב לעשות זאת, בהתנצלו שאינו רגיל לכתוב עברית וחושש הוא שמא לא יצליח להוציא מתחת ידו איזה דבר מתוקן כראוי; אבל לבסוף הבטיחני לנסות את כוחו — והנסיון עלה יפה. המאמר העברי הראשון של דובנוב בשם „נחפשה ונחקורה" („קול קורא אל הנבונים בעם לאסוף חמר לבנין תולדות בני ישראל בפולין וברוסיה") נתפרסם ב„פרדס" הראשון ומשך עליו את עין הקוראים הנבונים, ביחוד בזה שהסופר המפורסם בספרות הרוסית לעברים נגלה בצורה חדשה כבעל סגנון מצוין גם בעברית. אחרי „הנסיון" הראשון נתן דובנוב עוד מאמר ל„פרדס" השני בשם „החסידים הראשונים בארץ־ישראל", ועוד מאמר שלישי. „צאן ההרגה", שנדפס ב„פרדס" השלישי. חוץ משלשת המאמרים האלה בקובצי „פרדס" פרסם דובנוב בזמנים שונים עוד איזו מאמרים עבריים במקומות שונים. על־פי אותם המאמרים, וגם על־פי אגרותיו שהיה כותב בעברית עסיסית לידידיו הקרובים, אפשר היה לדעת ולהכיר עד כמה כוחו של סופר זה יפה בסגנון לשון עברית מקורית.

ושני בעלי „מוריה" האודיסאית — ביאליק ואנכי, — ברצותם לזכות את ספרותנו העברית' במבחר ספרי דובנוב, דברו על לבו והיו, כדבריו באחת מאגרותיו אלי, „הראשונים מן המעוררים למצות הגיור של ספרי", או כלשונו באגרת אחרת: „להעלות עצמותי (אל תקרא עצמותַי אלא עצמותָי) ממצרים לארץ העברים".

אחד המעוררים לכך מבעלי השפעה כבירה על דובנוב היה אחד־העם, שכתב לו בשנת 1918 כדברים האלה: „נעימה היתה לי בשורתך שעתידה ההיסטוריה שלך לצאת בתרגום עברי, ועוד יותר נעימה היתה הבשורה אילו היית אתה בעצמך המתרגם. אמנם מרובה היא עבודתך גם בלעדי זה, אבל אל־נא תשכח, כי מה שתציל מספריך ותשים באוצר העברית יהיה קיום לדורות — — — — וכי יוכל המתרגם להלבישה סגנונך אתה? סגנונך העברי — הרשני־נא לאמר לך זאת בפניך—הוא מעשה אמן לא פחות, ואולי יותר, מסגנונך הרוסי". ועוד כמה זמן לפני זה כתב לו אחד־העם, שדרכו מעולם לא היה להפליט בקולמוסו סתם דברים שריח של פרזה נודף מהם: „אותו היום שיצא ספר כתוב מאתך בעברית, יום־טוב יהיה לספרותנו העלובה".

ודבר זה היה גם תביעת הלב של דובנוב בעצמו, ובמכתב לשני בעלי „מוריה" באודיסה הוא כ׳תב בשנת 1912 כמתנצל: „מאמרי ב„העתיד" האחרון עורר גם בקרבי רעיוני עצב, — שלא זכיתי לכתוב בשפתנו הלאומית אלא מאמרים קצויים ולעתים רחוקות, ולא ספרים שלמים. אדיר חפצי להחזיר „גרושתי" העברית, אבל „הנכרית" כבר ילדה לי בנים — קהל קוראים — וצריך אני לפרנסם במזון רוחני בלשונם, ועל מי אעזוב מעט הצאן? האם אגזור עליהם שילמדו עברית בזקנותם? וגם אני מאין אקח חיים שניים לכתוב שנית כל ספרי עברית? — ולכן לא זכיתי — ומלאכתי נעשית על־ידי אחרים".

אולם אם מלאכה זו של כתיבת ספר ההיסטוריה של דובנוב בעברית צריכה היתה להעשות על־ידי אחרים, הרי השתתפותו של המחבר בהכשרת כתב־היד ובעריכתו נכרת בה במדה לא מעטה:

„עריכת כתב־היד העברי — הוא כותב אלי באחת מאגרותיו — עם כל הקושי שבה יש בה משום תענוג רוחני — הכרת „השבת אבידה", הבולטת ביותר בכרך הביבלי. על כרך זה יש לדרוש, שאנכי כתבתיו מתחלה בתרגום רוסי, ועתה הנני עורכו במקורו העברי". ולפי האמת יש לדרוש כזאת לא רק על כרך זה בלבד. על הדברים האלה יש להוסיף מה שכותב המחבר בסוף הקדמתו לכרך הראשון של ההיס־טוריה ב„תרגום" העברי, אחרי הודיעו שנגשים „להחזיר העטרה ליושנה" ולהלביש את הספר כלו צורה עברית: „מודה אני לפני קהל הקוראים, שלבוש זה חביב עלי ביותר; מוצא אני אותו יותר טבעי ומתאים לגוף הספר: היסטוריה לאומית בשפת האומה המקורית".

ותפלתו של אחד־העם אף היא נתקיימה במקצת: הספר „תולדות החסידות", שהתחיל דובנוב לעסוק בו לפני ארבעים שנה ויותר, בראשית עבודתו המדעית, ושחשיבותו מרובה לכל הדעות, יצא לאור בזמן האחרון בעברית והוא כתוב כולו בעצם ידו של המחבר. עוד לפני עשרים שנה כותב אחד־העם לדובנוב: „איני צריך לאמ:ר לך, כמה אני שמח על שסוף־סוף נגשת לסדור „ספר חסידים" שלך בעברית". והמחבר בהקדמתו לספר „תולדות החסידות" העברי מבאר את טעמיו ונמוקיו: „אמרתי לכתוב את כל הספר כולו עברית מפני שני טעמים; ראשית, מפני שכל החומר שאני משתמש בו הוא כמעט כולו בעברית, ומהראוי שהמתרגמים ללשונות אחרות ישאבו ממקור ראשון; ושנית, מפני שהרגשתי מכבר צורך לכתוב לכל הפחות ספר אחד בשפתנו הלאומית, שבה קבלתי חינוכי הספרותי הראשון בילדותי. נוסף לזה עוד טעם שלישי: לידידי אחד־העם, שהיה מוכיחני תמיד על שאני כותב בלשון הגויים, הבטחתי זמן־מה לפני מותו, שאכתוב את ספר החסידות מחדש כלו עברית, ואת נדרי זה אני מקיים כעת".

ט

לבסוף חושבני שכדאי להזכיר בדברים מועטים את יחסו של יוצר „המפלגה העממית" לארץ העבר שלנו, שהיא לפי תקות הציונים גם ארץ העתיד של תחיתנו הלאומית. ושוב אותו הדבר: דובנוב בעל ה„הלכה" של תורת האבטונומיה בארצות הגולה היה מוכרח להחזיק בדעה, שאותו המרכז ההולך ומתהוה בארץ אבותינו אין לו יתרון מיוחד, ואפילו בתור מרכז רוחני, ואין לבכר אותו על פני שאר המרכזים, הצריכים להתהוות בכמה ארצות שנמצא בהן קבוץ הגון של יהודים. אולם לבו של בעל „האגדה", לב עברי המלא רגשות לאומיים חמים ונלהבים, אף הוא דורש תפקידו ויש לו תביעות אמיצות, שלא בכל פרט מתאימות הן לתורתו השלמה; וסוף־סוף במעמקי הלב שוכנת הרגשת חבה יתרה למרכז המרכזים.

והנה מתוך אגרותיו של אחד־העם לדובנוב רואים אנו, כי עוד בסוף החורף של שנת 1909, בהיות אחד־העם בפטרבורג ונזדמן עם דובנוב בבית הד"ר קצנלסון (בוקי בן יגלי), הוסכם בין שלשתם להפגש יחד אצל ה„כותל המערבי" בערב־פסח הבא. הדבר אמנם לא יצא לפעולה מסבות שונות. אבל כל השנים לא פסקה תשוקתו החזקה של דובנוב לבוא ולראות את הארץ, ולא בתור אחד התיירים סתם. שאין להם אליה זיקה מיוחדת, אלא כדי למלא דרישה תקיפה של משאת נפש.

„בחלומי על נסיעתי לא"י—כותב לי דובנוב מברלין בשנת 1924— ראיתי את פניך, ידידי היקר, בתוך שאר חברינו שזכו להשתקע באה"ק, וציור יפה קם לפני בדמיון: קבוץ קטן של אודיסה שבא"י; שיחת רעים כ„בימים קדמונים" ברחוב באזארנאיא וארנאוטסקאיא... אבל החלומות שוא ידברו, ולע"ע לא זכיתי לבוא לא"י גם לזמן קצר בתוך עולי רגל לפסח הבע"ל". ובשנה שלאחריה הוא כותב: „החטא גרם שלא אוכל להיות במחיצתכם, ידידי, בתל־אביב — — עוד יבוא יום ואזכה לעלות לארץ ותראינה עיני בחידוש עולמנו הקטן של אודיסה על אדמת ישראל". וכך בכל שנה ושנה, התשוקה חזקה

לעלות לארץ־ישראל, ביחוד לחג האביב, אבל אין לאל ידו להתגבר על העכובים.

וביחוד מעכבת הטרדה בעבודה ספרותית העומדת על הפרק. „טרוד אני מאד — הוא מתנצל במכתבו משנת 1929 — ועם כל חפצי לבקר את א"י ולראות את פני ידידי לכה"פ בשנה זו, לא אוכל גם הפעם לקיים נדרי; מתי אזכה לזה — לא אדע. כבר כלו כל הקצים, אך קץ עבודתי לא בא". והוא מוסיף: „יש עוד כמה וכמה „מסכתות קטנות" בתלמודי, שצריך אני להשלימן. בתקופת „השלמה" (ליקבידציה בלע"ז) זו עובד אני כפלים מכפי שעבדתי בימי נעורי".

כחמשים שנות עבודה ספרותית אינטנסיבית עברו על דובנוב בשעה שכתב את הדברים האלה, והוא אינו מרשה לעצמו הפסקה מועטת לזמן קצר לשם נסיעה לארץ־ישראל, המושכת כל־כך את לבו. ידי הסופר הגדול המתמיד, בעל העט הפורה, שהזדקן בעבודתו החרוצה שאינה נפסקת, מלאות הן עבודה גם לעת זקנה ועובד הוא „כפלים מכפי שעבד בימי נעוריו". אשרי האיש והסופר שככה לו!

בְּעִנְיְנֵי הַשָּׁעָה

א

שועת ביאליק בפולין

קול השועה של ביאליק בפולין על נטוש התרבות העברית בגולה, תרבות הספר, על לאומיות וציוניות במחשבה והתבוללות וטמיעה במעשה ועל פרוצם ההתפוררות הגדול שביהדות הגולה, פרוט המטבע האחד למטבעות רבים ומצלצלים--קול השועה הזה עלול להכנים, ולוא גם לשעה, מעין רגשי תשובה וחרטה ללבות של יהודים בפולין, ולפחות להביא חלק זה מן היהודים הקשורים בחוטים סמויים עם התרבות העברית לידי התעוררות, ואלה המעטים שקשרו את חייהם עם חיי התרבות העברית יוסיפו קצת כוח ואומץ לעמוד במלחמתם הקשה, מלחמת המעטים עם הרבים, מלחמה ללא תשועה ועזרה, מלחמה שרק תקוה קטנה ומעטה לה לנחול פעם נצחון.

אם יש ארץ, שעליה לשמוע קול גערתו של ביאליק־פולין היא הארץ הזאת. אין ארץ שהפרוצם של שמות ההולכים ומתרוקנים מתכנם הגיע בה לידי מדרגה כזאת, שבה שוררת במדה כזאת ה„פוליטיקה" של רעיון במקום הרעיון עצמו, שבה הכל „סיסמא", הכרזה כלפי חוץ. אין ארץ, מלבד רוסיה, שבה הגיעה לידי מדרגה כזאת ההתפוררות הפנימית של היהדות, שבה הגיעו לידי מדרגה כזאת ריבות הכתות והנצחנות של העומדים בראש המפלגות. יהדות פולין היתה עשויה זה כבר בדמות „קלויזים", „קלויז" לכל „צדיק". וירושת הקלויזים האלה, שגם הם לא בטלו, אלא נתמעטו, נפלה בחלקם של המנהיגים החדשים: קלויז לכל מנהיג.

ואם יש ארץ שבה גנוזים עוד כוחות רוחניים, כוחות של אמונה— הנה פולין היא גם היא הארץ הזאת. השאיפה הרומנטית לאשר לא כאן, שהיא אמנם שטחית לפעמים, היתה גם היא לנחלת הארץ הזאת, לנחלת הצעיר והצעירה הפולניים. והמופת החותך לזה הוא פעולת „השומר הצעיר" בפולין, פעולת „החלוץ" בפולין. אבל חלק גדול מצעירי היהודים בפולין, גם מן הצעירים הלאומיים, תועה ללא דרך, נשמע לכל שועה של פוליטיקת הרגע, לכל קול קורא להלחם— מלחמות שונות של מפלגות וכתות ושל מנהיגי המפלגות והכתות.

פולין, ארץ הספר העברי עוד לפני שלשים שנה, עוזבה את הספר העברי, כמו שלא עזבה אותו ארץ אחרת. בתי־המדרש הישנים נשמו ובמקומם באו „ישיבות" אחדות — עם פוליטיקה של ה„אגודה". ובית־הספר העברי החדש — הוא רק מסדרון קצר וצר, ומסביביו אולמים אחרים. בגימנסיות העבריות־פולניות נרשמים רוב הלמודים העבריים עד היום על הקונטו של „דת־אל", וכידוע, לא היה קונטו זה חשוב בעיני תלמידים גם לפני שנות המהפכות הגדולות, ומה גם לאחריהן. ו„דת אל" היא על־פי טבעה רחבה וגם קצרה מאד — יש, כידוע, גם תפלה קצרה — ובשעת הדחק אפשר לצאת ידי חובתה גם ב„ברכות" אחדות. ובתי־הספר של „תרבות" נותנות רק חנוך עממי, ראשית השכלה עברית, ורק חלק מן העם משתמש בבתי־הספר האלה.

באותה ועידת „תרבות", שבה השמיע ביאליק את גערתו, הרצה יצחק גרינבום על מצב החנוך היהודי בפולין ועמד גם על היחס הפרו־צגטלי של החנוך העברי לגבי החנוך הכללי — קרי הפולני — של היהודים בפולין. ובכל־זאת מצא לאפשר ולנחוץ להחליש את רושם הגערה והזעקה של ביאליק. לגרינבום יש לפעמים נטיה להגיד דבר— שלא בזמנו ושלא במקומו (גם אזני הכתלים של ה„סיים" הפולני שמעו זאת לא אחת); אבל הפעם הגדיל. בכל זכויותיו של גרינבום בתולדות התנועה הציונית והתנועה הלאומית היהודית בפולין אין לו זכות גדולה זו להיות שופט עליון לספרות העברית, וביחוד אחרי שהראה בדבריו שאינה יודע אותה, ואין לו זכות לחלק „ציונים" ותעודות לסופרים המוצאים חן בעיניו, ולא לו הזכות לדבר על ה„סריסים הבאים ומקוננים" ובנשימה אחת על אחד־העם, זה שגם לפי גרינבום יצר מחשבות, אלא שלא היה בכוחו ליצור תנועה. ועל־כן ביקר אותה. כנראה, שגרינבום לא שם די אל לבו, כי בראשית היתה המחשבה [illegible] היוצר מחשבות הוא היוצר הראשון של התנועה, אלא שלא תמיד יודע המתנועע, כי הוא מתנועע על־פי מחשבות אחרים. כבר עמד אחד־העם על החזיון, שבקודש מתעלים האמצעים, ה„כלים", ונעשים גם הם לדבר שבקדושה, ואחד הפילוסופים המודרניים — גיאורג זימל— מצא, שזהו בכלל חזיון־לואי של התפתחות התרבות, שמתרבים ה„כלים", והם באים במקום התוכן, הממש, העיקר. פילוסוף זה גם חזה את כל גודל הסכנה בהתרבות הכלים ובהתיחדותם לעצמם. הוא חזה וראה בזה את סבת כל המשבר בתרבות המודרנית. ובתרבות המודרנית שלנו, ביחוד בתקופה האחרונה, זאת היא לפחות אחת הסבות הראשיות של כל המשברים, אף אלה ש„בתנועה", על כל ההתפלגויות שבהם ועל כל ההתיחדות של ה„מנהיגים", מנהיג ומנהיג לנפשו.

לוא לא בא ביאליק לפולין אלא לשם כך—להחליש, ואפילו לזמן, את השפעתם המכריעה של בעלי התנועה בלבד, דיינו. יהודי פולין שמעו הפעם, אחרי הפסקה של שנים רבות, גם את הקול האדיר של הרעיון.

ב

"בין הזמנים"

בית־הספר העברי לפנים, ה„חדר", ידע תקופה מיוחדת במינה, תקופה של אור ולא־אור, של חיים ולא־חיים, תקופת „בין הזמנים". תקופה זו היתה קצרה מאד, אבל היא שמסכה את כל המרורות בכוס־החיים של ה„מלמד" העברי, כפפה את קומתו ועשתה אותו לבריה מיוחדת, חסרת עוז וכוח וחלשה במלחמת־החיים. והנה בית־הספר העברי החדש עם המורה המודרני שבו יודעים גם הם זה שנים אחדות תקופת „בין הזמנים" כזו. בתקופה זו שבכל שנה ושנה יוטל גורלו של המורה וגורל בית־ספרו או כתתו: להשאר בחיים או ללכת לאבדון. אין ספק, כי תקופה זו, גם בעברה, תשאיר רשמים עמוקים בלב המורה־המחנך, תעכיר את רוחו ולא תתן אותו לעמוד לפני ילדיו־תלמידיו כעמוד אדם בעל־צורה ובעל־קומה.

בשנה זו נמשכת תקופת „בין זמנים" זו של בית־הספר העברי בארץ שבועות על שבועות ואין המורה יודע, אם מתקיים בית־ספרו או איננו מתקיים, אף כי דלתותיו כבר פתוחות, ואם יש לו קיום לחדשים או לשנה — או אין לו קיום. מה ערך ללמוד במצב־רוח זה של המלמד, המורה? האם אפשר שתשרה הברכה במעשי ידיו? עוד לא נתברר, אם הקצוצים הגדולים ביותר של שנת־תקציב זו היו צריכים להיות דוקא בענף זה, בענף התרבות של העם, ואם היו

הכרחיים, והיו הכרחיים סדורים חדשים — האם אי־אפשר היה לסדר את זה קודם, לפני הזמן הקבוע לפתיחת בתי־הספר? גם אז נמצאו על מקומם ונתקיימו המוסדות האחראים למעשי החנוך והמוסדות או היחידים הממצעים והמתווכים בינו ובין הישוב. האי־אפשר היה לפחות להמנע מענוי־הדין של יחידים ושל קבוצות־מורים שלמות?

וכבר נמצאים בינינו אנשים המחזירים את פניהם כלפי העולם הגדול ומשם הם מביאים אלינו גם „היתר" לכל הקצוצים והענויים של החנוך העברי: הנה מקצצים בלי רחמים בחנוך בגרמניה וכו', ואפילו באמריקה. שוכחים האנשים הטובים האלה את ההבדל היסודי שבין עם מתקיים ובין עם השואף וחותר לקיום, בין עם אשר ארצו ולשונו אתו ובין עם השואף לרכוש לו מחדש את ארצו ולשונו, שוכחים גם זאת, כי גם בשעה שהחנוך העממי לא היה ידוע עוד בעולם כבר היה חוק לנו, כי „מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, וכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחרימין את אנשי העיר עד שמושיבין מלמדי תינוקות". על מסורת יפה זו עלינו בכל אופן לשמור. למסתכלים בחזיונות העולם ומצרפים חזיון לחזיון אי־אפשר לבלי לראות גם בצמצום מדת החנוך בארצות אחרות, ואפילו מתוך הכרח, את אחד מסימני הפראות החדשה המתגברת בעולם. והאם נקבל מידי העולם גם פראות חדשה זו?

פ. לחובר

רשימות

פרופ' אהרן פריימן
(למלאת לו ששים שנה)

כותבי תולדות ישראל נחלקים לשני סוגים: לזורעים ולקוצרים. הראשונים טורחים ועמלים, מכלים מאור־עיניהם בכתבי־יד עתיקים, מתאבקים באבק אוצרות־הספרים הנשכחים, חופרים ודולים ומחפשים מטמונים — ושמם ידוע רק למתי מספר. והאחרונים באים ומוצאים את הכל מן המוכן, מניחים אריח על גבי לבנה ובונים בנינים רמים — ושמם נישא בפי כל. הראשונים טחים בטיח ומלבנים לבֵנה והאחרונים קוצרים את פרי יגיעם.

לסוג הראשונים שייך גם פרופ' אהרן פריימן, הביבליוגרף וההיסטוריון, ספרן בספריה העירונית בפרנקפורט על נהר מאין, שמלאו לו ששים שנה. מי שעובר על ספריו ומחקריו ורואה את שפע הידיעות האצורות בהם, את עושר החומר המקורי שבהם, יתמה: כיצד לא בנה חוקר זה בנין גדול של קיימא? אולם פריימן בכר ללבון לבנים, להכין את החומר ויבואו אחרים ויבנו. הוא אוהב לגלות נסתרות ולחשוף טמונות, ומשנתגלה החומר שוב אין לו ענין בו והוא מניחו לקוראי־הדורות—לפרשו, לצרפו ולהסיק הימנו את מסקנותיהם.

בשלשה דרכים עבד פריימן את עבודתו המדעית: כספרן, כביבליוגרף וכמו"ל של טכסטים עתיקים מתוך כתבי־יד.

בשנת 1904 נתמנה להיות ספרן במחלקה התיאולוגית בבית־הספרים העירוני של העיר פרנקפורט על־נהר מאין, ומאז התמסר ביחוד לחלק העברי של המחלקה, ובמשך שנים מעטות הצליח לכנס בבית־הספרים הזה אוצר רב של ספרים וכתבי־יד יקרי־מציאות, עד שבית־הספרים העירוני בפרנקפורט נעשה לתלפיות לכל חוקר בחכמת־ישראל, הרוצה לשאוב מן המקורות. דבר זה יכול לשמש מופת ולהראות מה עלול אדם יחיד לעשות כשהוא מתמסר בכל לבו למפעל אחד. בלי תעמולה מלהגת ובלי הבטחות מצלצלות הצליח פריימן לעשות את בית־הספרים הפרנקפורטי המקומי הקטן לבית־נכאת מרכזי יקר־ערך של נדחי יצירת ישראל שבכתב ושבדפוס. זוהי עבודת־הכנה כבירה, שאי־אפשר בלעדיה לחקירה בתולדות ישראל, ולה הקדיש פריימן את מיטב מרצו.

אולם היא לא הסתפק באוסף הספרים וכתבי־היד, כי־אם גם עסק בחקירתם, עבודם ותיאורם — וכאן מתחילה עבודתו הביבליוגרפית. בראש מפעלו הביבליוגרפי עומד ה„צייטשריפט פיר העברעאישע ביבליאגרפאיע", שנוסד בשנת 1900 על־ידי פרופ' חיים ברודי ועבר כעבור זמן קצר לעריכת פריימן, שטפל בו לבדו עד שנת 1921. ה„צייטשריפט" היה מפעל נועז וכביר־ערך. תפקידו היה לרשום את כל מה שנדפס בעברית או בחכמת־ישראל בכל הלשונות. דבר זה קשה מאד כשלעצמו, ועל אחת כמה וכמה כשהעבודה נעשית בידי יחיד ובמקום בלתי־מרכזי כמו פרנקפורט. ואף־על־פי־כן המשיך פריימן לטפל ב„צייטשריפט" קרוב לעשרים שנה, ובכלל־ן שנות המלחמה האיומות. מלבד זה ריכז סביב „צייטשריפט" זה את כל העוסקים בחקירת הספר העברי העתיק וכתב־היד העברי. כרכי ה„צייטשריפט" הם „מכרות" של ידיעות ביבליוגרפיות חשובות. מעל דפיו שמענו בפעם הראשונה על אינקונבולים (ספרים שנדפסו לפני שנת ר"ס) עבריים שנגלו בקצוי ארץ או שנחשפו בתוך ארונות של ספריות ממלכתיות, בו תוארו כתבי־יד שהובאו ממרחקים, בו נתפרסמו החקירות החדשות החשובות ביותר לתולדות הדפוס בישראל, ובו גם מצאו להם הערכה בקרתית נכונה הספרים שנתחדשו בשדה חכמת־ישראל.

עבודותיו הביבליוגרפיות האחרות של פריימן מרובות ומגוונות הן, ואילו באנו להזכיר כאן אפילו חלק מהן לא היינו מספיקים (יש לקוות, כי בספר־היובל שמכינים עתה לכבודו בברלין תבוא גם רשימת כל עבודותיו). פריימן עסק בעיקר בחקירת האינקונבולים העבריים. עבודתו הראשונה בנדון זה היתה רשימת כל האינקונבולים העבריים, שפרסם בשנת 1902, ושהיתה הרשימה הכוללת הראשונה של הספרים הללו, והאחרונה היא ספרו הגדול (שלדאבוננו עוד טרם נשלם), שיצא לאור חוברות חוברות בשנים האחרונות והוא: „האוצר למלאכת הדפוס העברי הראשונה עד שנת ר"ס". בספר זה מפרסם פריימן פכסימיליות של דפים טפוסיים מכל הדפוסים העבריים הראשונים על כל גלגוליהם ושנוייהם באכסמפלרים שונים. בעבודותיו אלה, וכן בשאר המחקרים שפרסם בינתים, בנה אב לכל החקירה בשדה זה, שהוא חשוב לא רק לתולדות הדפוס בישראל, כי־אם לתולדות ישראל בכלל.

משאר עבודותיו ראוי להזכיר ביחוד את „קונטרס המפרש השלם" שפרסם בס' היובל „לדוד צבי", לכבוד הופמן, והיא רשימה מפורטת של כל פירושי הראשונים על התלמוד, עד רבי בצלאל אשכנזי, בעל ה„שיטה מקובצת" (חשיבותה של רשימה זו גדולה מאד גם לחקירת נוסח התלמוד); רשימת דפוסי פראג בצרוף חקירה על תולדות הדפוס בפראג, שפרסם לפני שנה בס' היובל לכבוד חיים בראדי; רשימת הספרים שנדפסו בבית־דפוסו של הנוצרי דניאל בומבירג בויניציה, שהדפיס בפעם הראשונה את הש"ס כולו בשנות ר"פ—רפ"ג. מספרי החכמים בדורנו חבר פריימן רשימת חבורי א. ברלינר וחבורי מ. ברנן.

גם אלה שאינם נזקקים לחקירותיו הביבליוגרפיות של פריימן יודעים את מחקריו ההיסטוריים ואת הספרים השונים שהוציא בהוצאות בקרתיות מתוך כתבי־יד, ושנתפרסמו רובם בהוצאת „מקיצי נרדמים". גם כאן אפשר להזכיר רק את החשובים שבהם: „עניני שבתי צבי", האוסף החשוב ביותר של תעודות מקוריות לתולדות תנועת שבתי צבי; ספר „מעגל טוב השלם", והוא יומן־מסעיו של רבי חיים יוסף דוד אזולאי (חיד"א), שנסע על פני אירופה ואפריקה הצפונית בשליחות ארץ־ישראל. יומן זה הוא אוצר יקר לתולדות ארץ־ישראל ולתולדות קהלות היהודים בכלל במאה השמונה־עשרה (לצערנו יצאה לאור עד עתה רק החוברת הראשונה של הספר הזה). הוצאת „מעגל טוב" של פריימן יכולה גם לשמש מופת להוצאה בקרתית של טכסט קדום. סגנונו של הרב חיד"א קשה ביותר ומלא מליצות, ויש ביומנו רמזים אין קץ למקומות גיאוגרפיים, אישים ומאורעות, ואף־על־פי־כן אין פריימן מרבה

בבאורים, אלא מסתפק בהערות קצרות וקולעות אל המטרה, ולפעמים מאיר את העינים במלה אחת או במראה־מקום שיש בו כדי הסברת פסקה שלמה. בהערות קצרות אלה מובלעה בקיאות מפליאה, שפריימן העמידה לרשות המעיין, בלי שיבליט אותה ביותר ובלי שיכביד על המעיין במדה כל־שהיא. את המבואות לרבים מן הספרים הללו כתב ע ב ר י ת, שלא כדרך רוב חכמי ישראל במערב.

פריימן לא סגר את עצמו בד' אמות של תורתו; הוא עושה ומעשה, ואף בעסקנותו המדעית פעל גדולות. הוא היה בין המיסדים מחדש את חברת „מקיצי נרדמים" 1), אשר למרות שמה המוזר בעיני בן־דורנו, הספיקה לעשות גדולות בהוצאת טכסטים עבריים יסודיים, שהם אבני־פינה בחקירת תולדות־ישראל. מאז שנתחדשה החברה, בשנת תרס"ט מכהן בה פריימן כסגן הנשיא (הנשיא הוא פרופ' דוד סימונסן מקופנ־הגן). סביב החברה התרכזו אז מגדולי חכמי־ישראל בדור האחרון: באכר, שכטר, הרכבי, פוזננסקי ואחרים, ותקופה זו היתה אחת התקופות הפוריות ביותר בפעולות החברה. פריימן גם ערך שני ספרי־יובל חשובים, לכבוד שני חכמי־ישראל, הלא־הם ס' היובל „ברכת אברהם" למלאות ע' שנה לאברהם ברלינר, וס' היובל „נר דוד" למלאות ע' שנה לדוד סימונסן, השתתף בעריכת הס' „גרמניה יודאיקה" ומשתתף עתה בעריכת העתון „צייטשריפט פיר די געשיכטע דער יודען אין דייטשלאנד" (שניהם בגרמנית), ועוד כמה וכמה מפעלים בחקר תולדות ישראל נוצרו על־פי עוררותו, אף־על־פי ששמו לא נקרא עליהם.

ברשימה קצרה זו אפשר היה להזכיר רק חלק ממפעלו המדעי, רב הסעיפים והפארות, של פריימן, אולם רשימה זו לא תהא שלמה אם לא נזכיר בה את מדתו הנעלה לעזור לכל מי שחוקר חקירה לשמה. כמה וכמה מחברים הזכירוהו לשבח בהקדמותיהם. הוא אוהב לעזור לעבודה מדעית. על שאלות מדעיות הוא עונה באדיבות, בדיוק ומיד, והוא מוכן תמיד להעמיד לרשותו של כל מחבר, ואפילו צעיר־לימים, את אוצר־ספריו ואת בקיאותו בהם.

על תלמידי־חכמים אמרו: „כל זמן שמזקינים דעתם מתיישבת עליהם", ולואי ונהנה בשנים הקרובות מתכונה זו, ויזכה אותנו פריימן בשנים הבאות עוד יותר ממה שזיכה אותנו בשנים שעברו.

אברהם יערי

---

1) החברה נוסדה בפעם הראשונה בשנת תרכ"ד בליק על־ידי א. ל. זילברמן, עורך „המגיד", והוקמה מחדש בברלין על־ידי א. ברלינר בשנת תרמ"ה וחזרה ונתיסדה בפעם השלישית על־ידי פריימן וחבריו בשנת תרס"ט.

בִּקֹּרֶת סְפָרִים

הגדת הפורסייטים

במקרה (ככל דבר טוב) נזדמן לידי הספר הראשון במחזור הרומנים „ההגדה לבית פורסייט" 1), ומובן מאליו, שדרשתי לכל החלקים האחרים, שתורגמו עד עתה עברית. ספר נפלא זה יש בו כדי לכפר על כמה ספרים מסופקים, שממהרים כל־כך להריקם לשפתנו. למרות המצב הגרוע של שוק הספרים. ניתן ספר, המחזיר לרומן שוב את שם־הכבוד, שהקנו לו הדיקנסים, הטולסטואים, הדוסטוייבסקים. ספר המביא עמו חדות־רוח ועלית־רוח יחד. זה ימים רבים (אולי למן ימי האושר של קריאת דיקנס) לא נזדמן לי לקרוא יצירה מושכת, בולעת, מרהבת כזו. במשך כמה שבועות היה הספר שעשועי יום־יום. והוא הרי אינו משעשע בלבד! עם קריאתו טועמים שוב את טעמה של שירה אפית גדולה — שירה שיש בה כדי להתיקנו מן המציאות ולהחזירנו אליה רעננים משהיינו, רעבי־חיים ותאבי־חיים משהיינו. הנה הוא האפוס לאמתו, — זה שצירופו האורגני של האגדי למציאות הוא הנותן טעם בה, המחזק ו ה מ ח ד ש אותה. הרי רק בזה ערכו של אפוס אמתי — שהוא מרים אותנו בכוח החיים ממעל להם. ודאי שגלסוורתי הוא ריאליסטן מובהק, אבל היסוד ה ד י ק נ ס י, יסוד האגדה, הוא גוון־המסורת המובהק של הרומן האנגלי הגדול. זוהי רוח ה ה ו מ ו ר, החושפת תמיד את גנזי האדם, את גנזי החיים. כלום לא ההומור הוא נשמת כל אגדה? כל פלא בחיים יונק ממנו. הוא מקור העושר. ומה היא כל מציאות, גם הנפלאה ביותר, בלעדיו?

עם קריאתה של „הגדת פורסייט" האמנתי לפעמים שאני קורא את „דומבי ובנו". על דמות אירן נפל משהו מחנה של אגנס ב„דוד קופרפילד". סואמס בעקשנותו הקודרת ודושוליון הזקן, הקונה בחשאי את תמונות בנו המנודה, — כלום אינם גבורים בטעמו של דיקנס? מי סופר אנגלי ולא יהיה בו משהו ממחברו של „דוד קופרפילד"? אפילו ב„בכור שטן" של ברנרד שאו, ש„הבימה" מציגה עתה, ניכרים אותותיו. כוחה של המסורת האנגלית!

רומן גדול זה מתקופת ויקטוריה, שגלסוורתי רשם לנו בקוים רחבים כל־כך, אינו רק אפוס של ההון האנגלי בתקופת גידולו (וראשית דלדולו), כי־אם אפוס אנגלי בכלל. זהו האופי הבריטי בלבוש קפי־טליסטי: היסטוריה, מסורת, משמעת. החרדה לעבר והשמירה על היחש. כוחו של גידול וכוחו של קפאון — שניהם כאחד. משהו שבטירוף יש כאן גם בעקשנות וגם בשויון־הנפש. הכל כאן משועבד למציאות, — ויוצא דופן ממנה. ריאליזם זה תקיף כל־כך, שהוא נעשה כמעט פנטסטי...

מלכות ההון היא. והיא תמיד בת מציאות ודמיון כאחד. היא בת המשמעת, שקפדנות ואכזריות עמה, ברם, כשהיא מגעת למרום גידולה, היא מגלה תמיד את אותות רפיונה הראשונים, והיא מתקוממת נגד עצמה. משהתחיל מכריע בה היסוד הדמיוני, מיד מתגלית נטיתה להתנוונות. חוש־המשמעת, הנאמנות לעצמה, שבזה כוחה — הולך ודק. אותה שעה היא מעמידה פייטנים או יורדים.

איתני ממון אלה יונקים עוד מאותה בריות־שדה, שהנחילם אבי־אביהם הכפרי, בן המאה השמונה־עשרה. אין איש זוכר, מתי נפסק הקשר עם האדמה. אין איש זוכר מתי התחילה האגדה—אגדת העושר. עם ימי הגידול נוצרת המסורת הפורסייטית, — רקמה פילוסופית מיוחדה, מין סוד־משפחה, הלובש איצטלא של מסתורין. זהו דם הגזע המחודש, המלא עוד כוחות של כבוש. תפיסת־עולם היא, שיסודה ב ק ו ה י ש ר, בהליכה המכוונת, העקשנית — בנאמנות לשורש. ההון אינו רק כוח, כי־אם גם חכמת־חיים מסוימה, — עמדת־סלע, היונקת מן הבטחון באמתת עצמה. מי שאבד לו בטחון זה, מי שאינו נאמן עוד למסורת הפורסייטית — אבד סכויו: סר צל הפורסייטים מעליו. דינו נחתך. הכת הפורסייטית פולטת אותו מתוכה בלי רחמים.

הראשון ליוצאים הוא דושוליון הצעיר, שנתפס לאמנות. הוא הראשון לבורחים מחוץ למחנה. סדק ראשון הוא במבצר הפורסייטים. בו, בפליט זה, בא לידי גלוי כל הרוך העצור שבסלעי־אדם אלה. עצב נפלא חופף על חייו ואושר לא ידעוהו כל אדירי הכסף שבמשפחתו. הוא האחרון לבית הפורסייטים, כשם שבנו הנודד לערבות אמריקה הוא הראשון למסורת הכפרית בת המאה השמונה־עשרה, הקמה ומתחדשת בו.

ברם החותרים תחת המבצר הפורסייטי אינם בני המשפחה, כי־אם נטע זר, שהורכב בדם סוחרים זה—דם אירין הוא העליז והמופלא, הנוסף שכרון על הפורסייטים ומעביר אותם על „חכמת חייהם" הבטוחה. דמות עוטה ערפל ווהר, אשר מפני חנה לא יעמוד איש גם בזעף עולם זה. היא המפיצה כאן בושם של שירה — העוטרת את שקיעת דושוליון הזקן עדנת קסמים שלא מעולם זה. בכל אשר נראה אותה — גם ברפיונה וגם בגבורתה הנוקמת, היא מלאה מסתורין של אשה, השופעת חסד וכליון על סביביה. משנכנסה לבית סואמס, מיד זעזעה את יסודי המסורת האיתנים. רק כלפי חוץ סואמס נשאר עוד התקיף, איש־החוק ואיש־הסדר, אשר לא יוותר לעולם על קנינו

---

1) תרגום י. ל. ב ר ו ך (הוצאת שטיבל בא"י).

באמת, הוא מוכן לכל מעשי־טירוף, ובלבד שיכבוש את לב אירין — קנין יחידי זה, שעל אפו ועל חמתו א י נ ו נקנה בכסף. אהבת סואמס לאירין, תשוקה עקשנית איומה זו, הנתלית על חייו כענגה זועמת עולמית, שוברת אותו, מתעללת בו, עושה אותו, את בעל־הנכסים הבטוח, לחדל־אישים. אכן בזה, שהוא כרוך אחרי צלה עד יומו האחרון, הוא כבר א ח ר, ואם גם יוסיף להתבצר במבצר הונו ואת כל חייו יתן לו, אינו עוד בן־פורסייטים נאמן. מסורת־הברזל נתערערה גם בו.

אין מספר כאן לדמויות, הנטועות כולן עמוק בקרקע אמיצה זו. אבל כולן הגיעו לקו־התפתחות זה שאחריו מתחילה על כרחה הנטיה לצד שכנגד. בדזשוליין הזקן, שטעם רק בימיו האחרונים טעמה העצוב והמתוק של האהבה, כבר מתחוללת המהפכה, המעמידה גם אותו „מחוץ למחנה", גם הוא כבר מתכחש ליסוד הפורסייטי, הנלחם כנגד בחלום הוא. כבר יודע, שהאושר אינו ב„עמדה העצומה" ובשמירת השטח הנכבש — ש ה נ ו של עולם גדול מ כ ו ח ו של עולם...

התרגומים מספרות העולם, שרבים המקטרגים עליהם, הביאו לנו, במה שנוגע לטפוח הלשון והרחבת אמצעיה, בלי ספק ברכה מרובה. בחמש־עשרה השנים האחרונות, מיום שנוסדו הוצאות „אמנות" ו„שטיבל", ואחריהן „מצפה" ועוד, התקדמה מלאכת התרגום במדה ניכרת מאד. מקודם היו המתרגמים הטובים מועטים וארעיים כל־כך, שאי־אפשר היה להביא אותם בחשבון כלל לגבי עבודות־תרגום גדולות וקבועות. וכשנגשה הוצאת־שטיבל לתרגום הספרות הקלסית נכשלה תיכף בהמון מתרגמים, שקלקלו לנו כמה יצירות חשובות מספרות העולם לאין תקנה. ודאי, שגם עתה עוד רב הקלקול במקצוע זה, שמביאים לנו אנשים מעוטי־כשרון ומעוטי־ידיעות. אבל יש בכל־זאת לציין אנשים מספר, ההולכים ומשתלמים במלאכתם, וכמה מהם כבר הגיעו למדרגת מתרגמים־אמנים, שאינם בבחינת „מריקים מכלי אל כלי" בלבד, כי־אם מושכים חוט של יצירה וחנה על מלאכתם. ופעמים הם כבר כופים אותנו לקרוא את יצירת הנכר בתרגומם הם כמלאכת־אמנות, הקובעת ברכה לעצמה.

כדוגמה למלאכת־אמנות כזו, ראוי לציין את תרגום ספרו של גלסוורתי, שנעשה בידי י. ל. ב ר ו ך. יצירה גדולה זו מצאה לה מתרגם־אמן, שנאבק עם המקור בכוח ויוכל לו. לא נפריז אם נגיד, שכמעט כל שורה טבועה כאן בחותם של סגנון עברי שלם בתכלית. בחתירה שאינה פוסקת לכבוש המקור. למן תאורי הנוף שאין דומה להם, עד הדיאלוג, שכל מלה בו מדודה ושקולה ואינה ניתנת לעקירה,— הכל נעשה מתוך שקול־הדעת ומתוך הבחנה של אדם, שבא בסוד היוצר ונתגלגל עמו בכל גלגוליו הגלויים והנסתרים. תרגום זה, המודיע גם על התקדמותה של הפרוזה העברית, אינו מעיד רק על טעמו המשובח של בעליו — במלאכה זו יש גם משום אידיאליות מיוחדה, משום מסירות גדולה לתרבות העברית, שאינן מצויות הרבה במחננו.

יעקב פיכמן

אריק אקסל קרלפלדט

זו הפעם הראשונה, שהאקדמיה השודית מזכה בפרס נובל משורר שאינו עוד בחיים. ידוע הדבר, כי עוד בשנת 1919 הוצע קרלפלדט כמועמד לפרס־נובל, אלא שהוא דחה את ההצעה, אם משום שהיה מזכיר האקדמיה ואם משום ענותנות.

אכן לא רבים הם ששמעו את שמו של משורר צפוני זה, שתפס מקום כבוד באקדמיה השודית כממלא מקומו של וירסן, הידוע במלחמתו העקשנית נגד סטרינדברג. העובדה, שקרלפלדט היה אך ורק ליריקן, ולא עוד אלא ליריקן של אומה קטנה, יש בה כדי להסביר את הסבה, ששמו לא יצא עד כה מעבר לתחומי הארצות הצפוניות, עם כל הנסיונות שנעשו מזמן לזמן לתרגם את יצירותיו ללשונות נכר. כי מה ערך לליריקה אישית נאמנה כשהיא מורקה מכלי אל כלי?

אריק אקסל קרלפלדט נולד בשנת 1964 למשפחת אכרים בפרובינציה העתיקה ביותר של שודיה, דלרנו, המתוארת בצבעים עזים ותריפים ברומנה של לגרלף, הנקרא בשם זה, ובאדמת מולדתו זו היה מעורה בכל שרשי רוחו. קרלפלדט נמנה על דור היוצרים הגדול של שנות התשעים, נחשב ליורשם של בלמן ופריידינג, משוררי הרוקוקו, וינק מתוך הזרם הרומנטי־לאומי של אותה תקופה. מעטים הם המשוררים שהצליחו כמותו למזג את הקלסיקה הקדומה של הפרובינציה שלו עם התרבות המודרנית המסועפת ורבת־הנגודים. בליריקה שלו לא הקיף קרלפלדט את מלוא העולם כולו, לא היה קוסמופוליטן, לא יצא לבקש לעצמו תכני־יצירה על פני דרכים רחבות, כי־אם שם פניו אל מקומות מולדתו.

אריק אקסל קלרפלדט

מסביב לו מתרוממת אדמת שודיה, על יעריה ונחליה, כשהיא מתנוססת בשלל צבעים. ושדות דלקרליה, המשתרעים בקרבת אגמי־התכלת רחבי־הידים. לעיני הקורא עוברים לפעמים מראות מוזרים, כאותם הציורים העממים אשר בכנסיות דלקרליה, כי נוף־המולדת משתקף בנפשו של המשורר. בשירתו נשמע מעוף אווזי־הבר ורשרוש עצי־האורן האפלוליים, שמביניהם נשקפים אגמי־התכלת של שרמות דלקרליה, ועל שפתם רובצים תרנגולי־הבר. לפעמים עולים מתוכם צלילי־פרא של חליל פן, שעודו משתולל כאן בתעלולים ומעשי־משובה. ובאותו האופן הפרימיטיבי־תגיגי מתאר קרלפלדט גם את האהבה, את זו האהבה הצעירה של ראשית האביב, העוברת כנשמת־רוח לוהטת על־פני אדמה ברוכת־יה זו. ועם כל הרך והענוג שבשירתו ידע קרלפלדט לפרקים גם להיות חריף וזועם וללטוש את סגנונו כלהט החרב. וליד היסוד העממי החזק שבשיריו מרגש בהם גם יסוד אינטלקטואלי חזק; יחד עם צללי בין־השמשות של עובדי־האלילים מהבהבת במעמקיו אש היסורים והקרעים של בן הדור, הגברות הקשה של איש־הצפון, השואפת לדבור, להתפרצות, בעוד שהשטח מבריק במלאכת־מחשבת של זהב מקשה. מבחינה זו יש בו בקרלפלדט מעין מזיגת היסודות של שני משוררים בני דורו: של הפולני ין קספרוביץ והגרמני סטיפן גיאורגי — מזיגה זו של תרבות ויסוד־עולם, של אינטיליקטואליות וכוחות אלמנטריים, טבעיים ובלתי־אמצעיים. מצד אחד — קרבה מיסטית לטבע עד כדי התדבקות בה, ומצד שני — הרגשה אלילית קדומה. אף אמנם גדל קרלפלדט מתוך שירת העם, מתוך התנ"ך ומתוך קדושת־השתיקה של אנשי־הצפון.

כזה הוא גם גבורו של אחד מקבצי שיריו, פרידולין („שירי פרידולין").

זוהי דמות שודית אמתית — מלומד הומוניסטן החי בעולם הספרים, ליצן והולל בתוך חבורת שכורים והוזה נלהב בין יערות רחבי־ידים.

קרלפלדט פרסם בימי חייו ספרי־שירה רבים. החשובים שבהם: „שירי שדה ויער", „שירי פרידולין", „גן פרידולין" ו„קרן סתיו".

הוא מת בשטוקהולם בשמיני באפריל שנה זו.

מתורגמן

מכתב גלוי למערכת „מאזנים"

כאשר הופיע גליון כ"ב של „מאזנים", הגליון שלפני האחרון, זה המסומן בתאריך כ"ז בתשרי תרצ"ב, השתוממתי למראה, שאין בו אף זכר למשבר הקשה העובר עכשיו על עבודת התנוך בארץ. עוד לפני החג ידעו כל המתענינים בעבודת התנוך, שהתקציב שנקבע לתנוך על־ידי הקונגרס ומועצת הסוכנות, חמשים וששת אלפים לא"י, אין בו כדי לספק גם את המינימום של הצרכים; שבסדור בתי־הספר על היסוד של חמשים וששת אלפים לא רק שאין מקום לפתיחת גני־ילדים נוספים וכתות א' נוספות — דבר שהגידול הטבעי דורש במפגיע, — אלא שגם בא צמצום וצפוף בכתות הקימות: אחוד כתות בלתי־מקבילות, וקצוץ בגני־הילדים הקיימים: סגירת עשר — מתשע־עשרה — כתות גן בירושלים ואחת אחת בטבריה ובצפת. עוד לפני החג התקיימה הועידה השנתית של הסתדרות המורים, שהתלבטה קשה בשאלה: מה לעשות, כדי לשמור לפחות על הקיים, והיא התלבטה ללא פתרון. באשר עמדה לפני להט החרב המתהפכת בידי הנהלת הסוכנות שבארץ, הנטויות לקצץ גם מן התקציב שנקבע על־ידי הקונגרס ומועצת הסוכנות, שהוא כבר מקוצץ לעומת התקציב של השנה שעברה ביותר מעשרים אלף לא"י. והנה לכל זה לא היה זכר בגליון המסומן בתאריך כ"ז בתשרי. ואולם מה רבה השתוממותי, ואכן גדול התמהון, שגם בגליון האחרון, המסומן בתאריך ד' בחשון, אין זכר לכל זה. ובינתים הלא נודע ונתפרסם, שהנהלת הסוכנות החליטה לקצץ עוד עשרים אלף לא"י; נודע ונתפרסם, שמנהל מחלקת התנוך וחבריו להנהלת התנוך, ואף המפקחים כולם, הגישו להנהלת הסוכנות את התפטרותם בעקב קצוץ נוסף זה. ובינתים הגיע הזמן האחרון לפתיחת בתי־הספר, ר"ח חשון, מבלי שאפשר היה לראות, מתי ואיך יפתחו, והנהלת הסוכנות שלנו — בעלת האפשרויות הבלתי־מוגבלות — מדברת על אפשרות לסדר את התנוך בגובה של ארבע שנות למודי' היינו—לסגור את ארבע הכתות העליונות ואת הילדים לשלות לרעות בשדות אחרים, לרעות עד שיסתאבו. ובינתים עשו המורים מעשה — מעשה עוון אשר לא יכופר להם לפי ראות עיני הנהלת הסוכנות — עשו מעשה ונכנסו לעבודה בלי הרמנא דמלכותא ובתי־הספר וגני־הילדים נפתחו, מבלי שאול מה יהיה בסופם (לא בסופם של בתי־הספר והגנים, הם ישארו פתוחים אפילו אם הנהלת הסוכנות תעמוד במרדה נגד הקונגרס הציוני והציוניות עצמה שנה תמימה, אלא מה יהיה בסופם של המורים). ולכל זה אין זכר בעתון של הסתדרות הסופרים שבארץ. ולא עוד, אלא שמר י. פ. ברשימתו „ליסוד הברית העברית העולמית בא"י" מדבר עוד על זה, ש„התרבות העברית ההולכת ומתפתחת כאן ב ר ו ח ב, זקוקה לטפות מיוחד, כדי להעמיק את שרשיה — ביחוד בלב הנוער הנוטה לקליטה שטחית ומסתפק במועט". והוא מסמן את הדרך של ההסתדרות העברית. „על ההסתדרות העברית החדשה שומה לבוא לעזרת בני־הנעורים בצאתם מבית־הספר, ולהורות להם את הדרך למעינות תרבותנו הנאמנים".

מעשי ידינו טובעים בים ואנחנו אומרים שירה!

אנחנו עומדים בפני השכחת אלפא־ביתא מישראל ומדברים על „מעינות תרבותנו הנאמנים"!

בכבוד רב

ירושלים, בית הכרם, ז' חשון תרצ"ב. א. מ. ברכיהו

ת ש ו ב ת ה מ ע ר כ ת. הקושיה ההמורה של א. מ. ברכיהו תתישב בנקל, אם ישים אל לבו, ששאלה זו של התנוך המקוצץ היתה במשך שבועים אלה שאלה של ש ע ה, ובכל שעה ושעה חכינו לפתרונה, לפחות בגבולות שנקבעו בקונגרס. בכל אופן תמוה הדבר, שא. מ. ברכיהו מוצא פגם ברשימה „ליסוד הברית העברית העולמית בא"י", כאילו בנין העליה של התרבות העברית מתנגד לחזוק היסוד.

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

ברית עברית עולמית בא"י. ביום ג' התקיימה בגמנסיה "הרצליה" אספת באי־כח ההסתדרויות והארגונים השונים, מורים ועסקני תרבות, לשם יצירת הסניף הא"י של הברית העברית העולמית. ד"ר א. בעהם פתח את האספה. מר י. פיכמן, הרצה על דרכי יצירת הברית בא"י וצורות עבודותיה והדגיש, שרק על־ידי השתתפות המוני הישוב העברי בארץ תצליח הפעולה הזאת. המרצה התעכב גם־כן על העבודה התרבותית המיוחדת, שצריכה להעשות בין הנוער. הד"ר ב"צ מוסינזון שהרצה אחריו דבר על תפקיד הנוער בברית העברית העולמית, על חובתנו לתרבות ועל ערך התרבות בעבודת התחיה הלאומית. לאחר וכוח ער מצד משתתפי האספה הוכרז על יסוד הברית בארץ־ישראל ונבחרה הנהלה זמנית לשם ארגון הסניף בתל־אביב ובשאר ערי הארץ ומשבותיה' לשם סדור תקנון וקביעת דרכי העבודה.

להנהלה נבחרו: ה"ה י. פיכמן, א. שלונסקי, ד"ר א. בעהם, גב' י. הררית, ר. גרוסמן, ב. ברגמן, אינג' פבזנר.

תערוכת ברנר. בית־הספרים הלאומי בירושלים סדר תערוכת ברנר למלאות חמשים שנה להולדתו. התערוכה מכילה את כתביו של ברנר, את מכתביו, תמונותיו, ספרות על־אודות ברנר וכתבי־עת שנערכו על ידיו.

מסיבת קלוב פא"ן. ביום ה' שבוע זה, בשמונה וחצי בערב, תתקיים בבית־הקפה ההונגרי ברחוב נחלת בנימין מסבת קלוב פא"ן, שבה ירצה מר מרקו בירא, סופר וקונסול כללי של רומניה בלונדון, על הנושא: „חלקם של היהודים בספרות הרומנית".

כל הסופרים ואורחיהם מוזמנים למסבה.

מות יוסף מלניק. בשטוקהולם מת זה לא כבר הז'ורנליסטן יוסף מלניק. המנוח התחיל את כתיבתו בעתונות העברית. בהיותו תלמיד בהידלברג הדפיס בעתונים העברים מכתבים מגרמניה, שהיו מלאים חיוניות ורוח התחיה העברית. אחר־כך עבר לעתונות הרוסית והגרמנית. חבורו הגדול בגרמנית: „רוסים על רוסיה", הקנה לו פרסום באותם הימים שמהפכת 1905—1906 הרעישה את אירופה. במשך שנים היה אחרי־כך שופרו שלויטה, שר־האוצרות וראש המיניס־טרים הרוסי הידוע. אחר־כך נשא משרה חשובה בחברת האניות הגרמנית שבראשה עמד בבלין. עם המלחמה וחורבן צי־המסחר הגרמני—בטלה משרתו זו, והוא עבר לקופנהגן, ומאז עבד הרבה לפרסומם של סופרי סקנדינביה בגרמניה. הרמן בנג, גיאורג ברנדס ואחרים קרבוהו, וגם המסון, המתרחק מן הצבור, קרבהו. במותו היה רק כבן חמשים שנה.

ביאליק בערי פולין. ח. נ. ביאליק שהה בלובלין, בסוסנוביץ ובקרקוי ונתקבל בכל מקום בהתלהבות עצומה.

המשורר יצחק למדן שהה בליטא בעניני „ברית העברית העולמית".

שבועון עברי בוילנה. בקרוב יתחיל לצאת בוילנא שבועון עברי בשם „זרמים", שיהיה מוקדש לעניני החיים, לספרות, לתנוך ולמדע העברי.

רחובות על שמות סופרים עברים בערי גליציה. עירית פשמישל החליטה לקרוא רחובות על שמות ביאליק, סוקולוב, פרץ, אש ואיינשטיין; עירית טרמבוולה החליטה לקרוא רחובות על שמות ביאליק והרצל.

ה"ספרים החיצוניים" בתרגום עברי מן המקור. הסופר והמלומד אברהם כהנא, המו"ל של הפירוש המדעי לתנ"ך ומחבר הפירוש לכמה ספרים של התנ"ך, נגש להוציא את ה"ספרים החיצוניים" בתרגום עברי חדש. מן המקורות הלועזיים הראשונים, שבהם נמצאים הספרים ("כתובים אחרונים" של יצחק זקיל פרנקל תורגמו כולם מהלשון הגרמנית תרגום חפשי), עם פירושים ומבואות, בהשתתפותם של אנשי־מדע מומחים. בתור ראשון יוצא ספר "החשמונאים" א', שנכתב מתחלה עברית, אלא שגוף המקור העברי הלך לאבוד ונשאר התרגום היוני שנעשה בדייקנות רבה, עד שנשאר בו אף סדר־המלים של המקור העברי. הפירוש המפורט, שנוסף לספר, יעזור לקורא לעמוד על הפרטים ועל תכונות סגנונו וחנו העברי של הספר. כמו כן ניתן בראש הספר מבוא לספר זה ולספר החשמונאים ב', אשר גם הוא יצא בקרוב.

מר כהנא, שחבר גם ספר „דקדוק הלשון העברית", מבקש אותנו לפרסם מכתבו זה למורים בדבר ספר הדקדוק שלו:

„אחר שספרי "דקדוק הלשון העברית (איטימולוגיה), ספר־למוד עם

תרגילים" הונהג כספר־למוד בכמה מבתי־הספר בארץ (אף הממשלה הכניסת' לתכנית של בחינת הבגרות הא"י), רואה אני, שבקרוב אצטרך להדפיס את הספר במהדורה חדשה. לפיכך מתכבדני לפנות אל המורים בבקשה, שיואילו לעשות אתי חסד ולשלוח לי את הערותיהם ותיקוניהם כדי שאוכל להשתמש בנסיונם ולתקן בספרי כל מה שטעון תיקון. האדריסה: רחוב רמב"ם 15 תל־אביב — אברהם כהנא.

אלכסנדר בורובסקי, הפסנתרן הידוע, עומד לבוא לארץ, לשם עריכת קונצרטים. פרופ' איינשטיין במכתבו אל ד"ר מ. גליקסון מהלל מאד את הקונצרטים שלו.

כרוניקה כללית

מות אדיסון. בשמונה־עשר באוקטובר מת בניו־יורק הממציא המפורסם תומס אלווה אדיסון.

מות ארתור שניצלר. טלגרמה מוינה מודיעה על דבר מותו של הסופר היהודי־הגרמני המפורסם ארתור שניצלר בשנת הששים ותשע להיוו.

כתבי־יד חדשים של פושקין. במחלקת כתבי־היד שבאקדמיה למדעים בלנינגרד נמצאו רשימות בכתב־ידו של פושקין, שלא היו ידועות עד עכשיו. בין הרשימות האלה יש ראשי־פרקים מרומן בשם „על יד מעינות קוקז", כמו כן קטע מספור בחרוזים בשם „ואדים".

אנציקלופדיה בכרך אחד. בשוק־הספרים שבאנגליה עשתה רושם מיוחד הוצאת אנציקלופדיה בכרך אחד בשם „קצור המדע המודרני". עשרים וארבעה מקצועות מדעיים ניתנו על־ידי בעלי מקצוע ראשוגים במעלה בהרצאה קלה על אלף ומאה ושלושה עמודים. מחיר הספר הוא פחות מתשעה שילינגים ולמחרת צאתו כבר היו בידי ההוצאה הזמנות על ט"ו אלף אכסמפלרים ובמשך ימים מספר נמכרה כל המהדורה של שלשים אלף ספרים.

מעזבונו של ד. ה. לורנס, המספר האנגלי, יוצא עכשיו ספר בשם „האדם אשר מת". את ספרו זה כתב לורנס כשהיה ככר חולה אנוש.

פרנץ אופנהיימר, המלומד הידוע בתורת הכלכלה הפוליטית, שלקח חלק גדול גם בתנועה הציונית, הוציא בהוצאת „ולט" בברלין ספר זכרונותיו בשם „את אשר חייתי, שאפתי, השגתי".

פרנץ ורפל הוציא בהוצאת סולניי בוינה רומן חדש, שתכנו הרפתקאות משפחה שאבד עשרה.

דרמה היסטורית חדשה של ביורנסטרן ביירנסון, מימי יצירתו הטובים ביותר, נמצאה בין כתביו. אולם איש מקרוביו ומידידיו לא שמע מפי ביירנסון דבר על הדרמה הזאת, ולכן יש מפקפקים אם באמת נוצרה בידי ביירנסון, אף כי נושאת עליה חותם של יצירתו.

למלאות עשר שנים ליסוד קלוב פא"ן בלונדון, הראשון לקלובי הפא"ן בעולם, היתה בקלוב סעודה חגיגית מיוחדת, שבה לקחו חלק ארבע מאות איש, ביניהם המיסדת של הקלוב, גב' סקוט, ונשיא הקלוב, המספר גלסוורתי, אשר העירו שניהם בנאומיהם הקצרים, כי אף אם השנאה בין עמי אירופה אינה מורגשת במדה זו שלפני עשר שנים עוד יש צורך לעבוד לשם הרעיון של אחוות העמים.

מחזה חדש של מכסים גורקי, הסופר הרוסי מכסים גורקי עובד עתה על טרילוגיה דרמטית, העוסקת בחליפות ותמורות של החיים הרוסיים למן שנת 1916 ועד היום הזה. החלק הראשון של הטרילוגיה, שנכתב כבר, נקרא בשם „יגור ביליטשוב ואחרים". העלילה מתרחשת בעיר צפונית קטנה בשנת 1916־17 ומתארת משפחת סוחרים שנתעשרה בימי המהפכה של פברואר. המחזה יוצג בעונה הבאה על במת תיאטרונו של וכטנגוב במוסקבה.

אקדמיה של משוררים בארגנטינה. ממשלת בואנוס־איירס החליטה ליסד אקדמיה של משוררים ומנתה עשרים סופרים מפורסמים לחברי האקדמיה הזאת.

המול"ים הגרמנים חדלו לקבל כתבי־יד חדשים. הנמוק אשר בפיהם הוא, שהקהל איננו להוט עכשיו אפילו אחרי הרומנים של אמני הספרות המפורסמים — והסופרים רעבים ללחם.

סופרי גרמניה וחוסר עבודתם. לפני זמן־מה התכנסו הסופרים מחוסרי העבודה שבברלין לאספה כללית. דנו איך להקל קצת את המועקה שבה נתונים סופרי גרמניה הזקנים והצעירים. הוחלט, שחמשים סופרים אנשי־שם יערכו פעמים אחדות בשבוע נשפי־קריאה באולמים קטנים ובבתים פרטיים, וכל הכסף שיאסף ימסר לקרן הסופרים מחוסרי־העבודה. תומס מן הסכים לערוך נשף כזה בבית אחד ממכריו העשירים.

הועד המפקח של קרן־יוהנס־פסטנרט בקלן החליט להפריש מן הקרן הזאת סך 7200 מרק ולחלקו בין המשוררים והמשוררות האלה: ו. ה. מקאי, היינריך לרש, דיזנשמידט, הרברט אוילנברג, פון אופלן־ברוניקובסקי, גוטנר בירגנפלד, קלרה הפר־הייפנר, הנס היינץ אהלר, יוהנס ר. בכר, גוסטב הלם ופריץ פלק.

להקלת המצוקה של הספרות הגרמנית הקציב הירחון „הקו החדש" (הוצאת באיר, ליפסיה) קרן פרסים בסך 15000 מרק. הפרסים ינתנו במשך חמש שנים בסך 3000 מרק כל שנה. לשנת 1932 הוקצבו פרסים בשביל שלוש הנובילות המובחרות ביותר. השופטים הם: אלפונס פאקה, וילהלם פון שולץ, ברונר ורנר ואחרים.

ספרים שנתקבלו:

I. ספריה „לנער":

חוברת ל"ד: נ. בנארי. עין־חרוד. „הוצאת „אמנות" תל־אביב תרצ"א, 92 עמ'.

II. כתבי עת:

ידיעות (תחנת הנסיון החקלאית מחלקת ההדרכה). כרך ב, חוברת ה'—ו'. אלול תרצ"א.

נתיבנו. דו־ירחון פדגוגי. חוברת א', אב—אלול תרצ"א. הוצאת „התאחדות הגננות" על יד דביר.

לשוננו. כרך ב', חוברת ז', תשרי תרצ"ב.

שאיפתנו. כרך ב' חוברת ז' אלול תרצ"א.

הדר, כרך ד', חוברת ט', תשרי תרצ"ב.

המכבי. ירחון לעניני החנוך הגופני. שנה ה' חוברת י. ירושלים תשרי תרצ"ב.

III. שונות:

צבי קרול. חיי א. ש. ליברמן. הוצאת „אחדות העבודה", תל־אביב תרצ"ב.

ד"ר מ. זגורודסקי. הלוח החקלאי לשנת תרצ"ב.

העורך האחראי: ש. צמח

ביום שלישי 27. X. 31
אולם „אהל־שם" תל־אביב

ביום שלישי 3. XI. 31
אולם „ציון" ירושלים

ביום חמישי 5. XI. 31
אולם «עין דור» חיפה
מטעם ידידי ביה"ס לנגינה

אימפרסריו: בי גוריצ'יקוב את קי גינצבורג, תל־אביב, ת. ד. 158

קונצרט אחד ויחיד

של הפסנתרן העולמי

אלכסנדר בורובסקי

ההתחלה בשעה 9 בערב. ● פסנתר «PLEYEL» Piano

כרטיסים נמכרים:
בתל־אביב: מחסן מוסיקלי מ. הופנקו, בימ"ס האחים אליהוי בבמר"ק „מרכז" ש׳ מלכין.
בירושלים: משרד תיאטרוני ש. כהנא
בחיפה: משרד תיאטרוני ק. גינצבורג

בנק „אשראי"

● חברה הדדית בע"מ. ●

הוצאת סריה של אובליגציות נושאות רוחים 5% שנתיים מובטחות במשכנתאות של נכסי דלא ניידי.

ביום 1 לנובמבר 1931 תתקיים

חלוקת הלואות איפותיקאיות

ע"פ התכנית:

1 הלואה איפותיקאית	בסך	300.—	לא"י
2 " "	"	250.—	"
2 הלואות בסך 200 לא"י כל אחת	"	400.—	"
1 הלואה איפותיקאית	"	100.—	"
		1050.—	לא"י
מלבדן תצורפנה הלואות מהחלוקה מיום 1.9.31 שחשבונות בעלי האובליגציות לא היו בסדר ולא יכלו ליהנות מהן ע"ס		350.—	"
סך הכל שבע הלואות	על סך	1400.—	לא"י

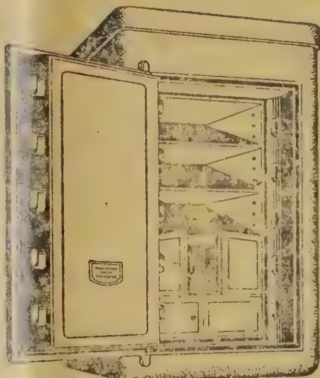
על כל בעלי האובליגציות לסדר את תשלומיהם עד 1.11.31 אחרת לא יוכלו ליהנות מהלואות שתפולנה בחלקם.

שמרו

על כספכם ושטרותיכם, תעודותיכם ותכשיטיכם

בקופות־הברזל:

המבטיחות לכם בטחון גמור ושמירה מעולה

נגד אש, גנבים ושודדים

„אוסטרטג"

אחריות מלאה ● מחירים קבועים ● תשלומים לשעורין

חברה ארץ־ישראל מזרחית

תל־אביב
רחוב הרצל
מס׳ 4 טל. 357

ירושלים
רחוב יפו
מגרש הרוסים
טלפ. 610

חיפה
מרכז מסחרי
טלפ. 646

בנק קופת־עם א"י חברה הדדית בע"מ

נוסד בשנת 1918 ההון היסודי 20,000 לי"מ

המרכז

תל־אביב, רח׳ הרצל 18 תל. 456, ת. ד 352

סניפים

ירושלים
רחוב ברכת ממילא
תלפון 316, ת׳ ד 388

יפו
רחוב בוסטרוס
תלפון 440, ת׳ ד. 38

מנהל כל עסקי בנק בתנאים נוחים
רספונדנטים בכל חלקי תבל

בנק הפועלים בע"מ

תל־אביב

••••••

הון המניות הרשום: 100000 לא"י

••••••

מנהל עסקי בנק לכל ענפיהם

תל־אביב, ת. ד. 27, מספר טלפון 328.

הופיע

במעלה

עתון הנוער העובד

מס׳ 17

שלשה גליונות דפוס.
חומר עשיר ומאלף.
הרבה ציורים ותמונות.

המחיר 10 מא"י

להשיגו בכל במ"ס לספרים ובסניפי הנוער העובד.

דפוס „הארץ"

№ 25 (125)

שנה שלישית

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים
בארץ־ישראל

גליון
כה
(קכה)

תל־אביב
י"ח בחשון
תרצ"ב

Tel-Aviv
October 29
1931

התוכן

מחיר החתימה
בארץ־ישראל:
לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י
בחוץ־לארץ:
לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים
מחיר גליון בודד —
בארץ־ישראל 20 מא"י; בחו"ל 12 סנט

מחיר המודעות
עמוד שלם — 5 לא"י; חצי עמוד — 2.750 לא"י; רבע עמוד — 1.500 לא"י;
1/8 עמוד — 800 מ.; 1/16 עמוד — 500 מא"י.
למודעות קבועות — הנחה מהמחירים הנ"ל לפי ההסכם עם ההנהלה.
המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנונן

הכתובת: „מאזנים", ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine

בית המערכת וההנהלה: ת"א, רחוב מונטיפיורי 32

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה שלישית | תל־אביב, י"ח בחשון, תרצ"ב | גליון כ"ה (קכ"ה)

לזֵכר ברדיצ'בסקי

(ליום־הזכרון העשירי)

מאת יעקב פיכמן

מגעו בעולם היה זהיר, כמגע יד חרדה בכנור, שמיתריו מרופים ועשויים להפסק בכל רגע. כל לחץ כבד על העולם ירא, פן יפול תחתיו. הוא ראה אותו סגור ומסוגר מכל צד, ולא האמין כי יפתֵח. על־כן רק דפוק דפק על שעריו הנעולים, ואת אזנו הדביק אל נדבכיו המוצקים, אולי תגיע אליו המית־מה מעבר לחומה האלמת.

הוא, שכל ימיו דפק ולא נענה, היה חסר בטחונו של אחד־העם, זה שהכניע בבת אחת. הוא גם לא נתכוון לכבוש, ולא חפץ להכניע. הוא רק לבדוק בא, להבחין — לראות, אם נשאר מה, וללוותו דומם. כל ימיו נאחז בשברי הספינה הטובעה, רק כדי להאחז, כדי לנשום, לנוח ממועקת עצמו שעה קלה, במדה שגלה את בקיעי נפשו, בה במדה כסה על כל חלקת־תום בה, על כל קורטוב אמונה. חלום נעוריו היה להקים, לחדש, ולא לבצר את החרבות. ואותן ירא, ולא חדל להתריע על סכנת המפולת גם בשעה שכבר ידע, שמחסה אחר אין.

הוא, שחוט של מסתורין היה משוך עליו מראשית בואו, לא הסתיר דבר. חשף מיד את ה פ ר צ ה ה ג ד ו ל ה, וקרא לישע ולא האמין, כי יבוא איש ויושיע. קריאתו לא היתה צו תקיף, צו למשמעת, ולא הגישה אותנו מעולם לנחושתיה. כה קוראת נשמה שנשמטה ממשבצתה, המרננת על אבדנה, הרואה את קרעי־העולם ומכריזה שאין על מה להשען.

הדור הקשיב אליו, כהקשב לב אל גורלו. הוא לא צפה לתנחומים מפיו. ממנו למד להכיר את חן העולם בכליונו. מפיו, שרנן על כל תהום, שמע את קולם של שיירי־חייב, וידו האלמת היא שרמזה על טוהר הערב וענות כוכביו. בזעזעו ספי עולם, הרתיע גם את גניו הנשכחים והזיל את בשמיהם הדקים עלינו. בשירת סמלים זו, הנוגעת באדמה מגע תמוה, כצל צפור נופל מרחוק, נגלו לפנינו מראות־זיו כאלה, שכל נגידי־האדמה לא ידעום. והיא שהיתה, כעולמו, מלאה בקיעים אין קץ ולא ידעה מעולם קרקע מוצק תחתיה, זרעה כליון־נפש על סביביה וקראה לבמתי־עולם והפרתה את הדור והשקתה את שדותיו הנשמים.

בזעקות־נוער וודויי־נוער בא אלינו, אך לא בהם קנה את לבנו. אנחנו לא ידענו את האימה המקננת בחרבות. קריאותיו לשנוי־ערכין, שהרעישו את דורו, צלצלו באזנינו כבת־קול מאוחרה של ההשכלה, ואחד־העם, שקרא ל ש ו ב, לרפא את בדק הבית, משכנו אחריו בקביעות ניבו, בזעף כחה של ההלכה. בשובנו מאכסניות־נכר אל הגן העזוב, היינו זקוקים ליסוד־בית ולמשען־בית — למשהו בטוח, ו ד א י; וגנו השיר עלינו לבלובי־אודם חריפי־בושם, פרחי היאוש האחרונים. אך למן היום שהשיג את גורל העולם ואת גורל האומה כדבר שאין לו תקנה וראה את עצמו כמנודה לדורו, שאחרי חלומותיו לא נטה, הלך קולו הלוך ונמוך, הלוך ועמוק, ואור פלאי נפל על ניביו הסתומים, הפצועים, כנפשו, ומכווצים עד לכאב בנרתיקיהם החתומים. מאז נדם ילל־נשמה ממושך זה, שהטיל חרדה במחנה ולא נתן דמי. מחביון נפשו בא קולו ואליו שב, והוא נקי מכל הברה מוטעמת, מכל תוספת שיש בה כדי לחלל. כמה הוא נכוה מכל השמעת־קול יתרה! כחסידים הראשונים הוא חושש לירידה הבאה תמיד עם בטוי־שפתים. על־כן הוא שש כל־כך להבליע, להפסיק, לתת פרשיות חתוכות. ניבו הוא מין דבור, ששתיקה עמו. דבור — רק עד כמה שהוא פורץ דרך השֵכר.

טוהר הבטוי הוא טוהר העולם!

המעבר לא בא בבת אחת. כלפי חוץ עולה עוד הקול העצבני, ושפעת הדם סוחפת לפעמים את תלמי שירתו. אבל מעט־מעט נחבאים צלצלי־השמע, והניב מתחיל חותר אל מין צמצום, המגיע לפעמים עד ביטול עצמו. מספר לספר אנו מכירים ברור את החתירה שאינה פוסקת אל נמיכות־ההגה, אל הסנון הלשוני, שפירושו צחות הלב, אל רכוז המחשבה באותיות מפרפרות, בכלי־מבטא דקים, שאינם מזכאים, שאינם ממיתים את הניגון האישי. כה הלך והגביל את שלטון הבטוי החיצוני עד למינימום, בהלכו על דבריו הסוערים ביותר רוח מתאפקת זו, המנשבת תמיד בנכון יומו של היוצר. לתועבה היה לו כל מתלהב, ומעולם לא נתן אמון במי שמגלגל כל ימיו רק בדייסה רותחת.

הוא, שלא הגיע לעולם לשלימות בבטויו ו„צלתו היתה תמיד מרובה מחמתו", השיג עד מהרה את הזועה שבכל עודף מלולי. בנידון זה לא היה דומה לו בספרותנו. איש לא עמד כמוהו על כל הגה מיותר, שאיננו רק מטיל פגם, כי־אם פוסל מעיקרו את העומד על הדוכן. אמת שבלב היתה לו אמת שבהבעה. כל סלף שבבטוי, כל שרבוב לשוני, כל מה שהשמיע צליל לא נכון, עורר בו חשד, שאין כאן אלא דברי־הבאי.

זאת היתה אולי מדת נפשו המובהקה ביותר. איבה נצחת זו שנשא בלבו אל מנולי האמת, אל משחיתי כל תפארת בטומאת שפתם; עד לחולניות נפגע מהרמת קול כלשהי, מהתגדרות במחשבה כלשהי, — מכל בטחון עצמי זול, שמקורו בקטנות ההשגה. אמת בלי כאב, בלי חררה פנימית, לא נחשבה בעיניו לאמת. חצוף היה עליו כל אפיטרופוס לקדושה, ושום שקר לא הביא אותו לידי רתיחה כאמת שנפלה בפה מזוהם.

מ. י. ברדיצ'בסקי

מאת ש. א. הורודצקי

א

מאז החילותי לקרוא את ספריו ומאמריו של ברדיצ'בסקי, וביחוד מהזמן שהתחלתי לבוא אתו בכתובים, הייתי מתגעגע לראותו פנים אל פנים ולהכירו, את הסופר העומד במלחמה כבדה עם כל הזרמים בספרותנו ובחיינו, את הסופר הנלחם לאמת, יופי וטוב־טעם. עוד משנת תרס"ד באתי אתו בכתובים, אבל הוא גר אז בברסלוי ואני — בכרן שבשוייץ. והנה בחורף של שנת 1909 קראה חברת „סיני" אספה בברלין לשם התרבות העברית, ובין הנוסעים לאספה הייתי גם אני. ברדיצ'בסקי במכתביו אלי מן התקופה ההיא התנגד לאספה זו, כי לא האמין בתוצאותיה. הוא כתב אלי אז בנדון זה: „על הקברים הם עומדים אלה האנשים שנעשו בתיהם קבריהם וצועקים: תחיה תחיה! בד' אמות של החיים היומיים הם דוחים כל כשרון וכל רוח־אמתי, ולפתע נחה עליהם רוח לאסוף כל הנצנים האלה." — אחרי שבליתי אז ימים אחדים בברלין ושמעתי ב„יום העברי" הרבה נאומים והרצאות והצעות, נסעתי לברסלוי ובפעם הראשונה בליתי יום שלם בחברתו של ברדיצ'בסקי. הרושם שעשה עלי עוד בפגישה ראשונה זו היה חזק מאד. שעות שלמות דברנו, או יותר נכון: דבר הוא — על הספרות, על החברה ועל היחיד. נוכחתי מיד, שהוא אינו רק נאה דורש בספריו, כי־אם מסור הוא בכל מחשבותיו ובכל חום לבו לאמת ולצדק וליופי, וכל דבר הנעשה בישראל ובעמים נגד כל אלה, נוגע אל לבו ומרעישו. מני אז קנה את לבבי להעריצו ולהיות מסור לו בכל לבי ונפשי עד יומו האחרון.

ב

כמו בברסלוי כך בברלין, שקבע בה ברדיצ'בסקי בשנת 1911 את דירתו, אהב את הבדידות והתרחק מן החברה, גם מחברת סופרים, ומעטים מאד היו אלה שעמדו במחיצתו, ואנכי, שקבעתי בברלין את דירתי בשנת 1912, זכיתי להיות בין המעטים, וכמעט שלא עבר שבוע שלא היינו מבקרים זה את זה, ויש שהייתי מקבל ממנו בינתים גם מכתב, אחד וגם שנים, — ברדיצ'בסקי אהב לעמוד בקשרי מכתבים עם אלה שהיו קרובים לרוחו, — ובהם נמצא מה שעלה במוחו ברגע זה או מה שהרגיש בלבו ברגע אחר: רעיונות על החיים ועל הספרות, על החברה ועל היחיד.

הוא היה בדד ומובדל. בכל־זאת היה כל העולם, הכללי והיהודי, פתוח לפניו, ומתוך בדידותו היה מרים את קולו מדי פעם בפעם, מוכיח ומדבר משפטים עם החברה ועם היחיד. ומי כמוהו ידע לדבר משפטים ולהוכיח בלי פשר, בלי רחמים? ולא רק בדבריו שבכתב, אשר כל מלה נכתבה בדם לבו, כי־אם גם בדבריו שבעל פה. בדם לבבו ובלשד עצמותיו היה מדבר על נבלה שנעשתה פה ושם, ואותו הצנוע והמתון בדבריו נהפך אז לאיש התוכחה ודבריו היו ניצוצי־אש ונגעו תמיד בלב השומע ונכנסו תמיד ללבו.

אותו השתקן הגדול נהפך לדברן, כשמצא איש קרוב לו ברוחו, המבין ומרגיש את אשר הוא דורש וחפץ. בכל פעם שנפגשנו הייתי שוהה בחברתו, והוא דבר כמעט בלי הפסק, וכל דבריו היו פנינים יקרות, שהיה חורז אותן על חוטי־משי דקים ומצרפן זו לזו. הוא היה דולג בשיחותיו מענין לענין, והיה מנתח כל ענין בשכלו החד ויורד לתוכו מתוך הרגשה דקה ויפה. בתוך זרם דבורו היו מפוזרים תמיד רעיונות נעלים, ניצוצי־אור, ברקי מחשבה. בלי הפרזה אפשר לומר עליו: הוא היה בשיחותיו מעין המתגבר, פה מפיק מרגליות. הוא לא שח שיחה בטלה. גם שיחות חולין שלו היו מתובלות בדברי תורה וחכמה, ולפעמים היתה מרחפת עליהן גם הלצה קלה ויפה.

ויש שהיה מושך את לב השומע. אם היה קרוב אליו, גם בשיחה על־דבר עבודתו במדע ובשירה. זוכר אני טיול אחד עמו במקום שאנן ומלא אילנות ופרחים, והוא הלך ודבר, הלך וספר על תכנית רומן גדול שיש בדעתו לכתוב, והעביר אז את כל גבורי הרומן לנגד עיני, והוא הרומן „מרים", שכתב אחר־כך ונדפס ב„התקופה" ובקובץ כתביו. בשיחה זו עברו עלינו שעות רבות מבלי להרגיש בהן.

הוא ידע את סוד השתיקה ואת סוד הבדידות, ויש ששתיקתו היתה שיחה שלמה, ובדידותו היתה גם כשנמצא בחברת אנשים. עליו יכולים לומר מה שאמר ר' נחמן מברצלב על עצמו: בשעה שהאנשים עומדים סביבו והוא בתוכם, יש לו התבודדות, ויש שהוא צועק בקול דממה דקה, וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו...

ג

„מוזר", „דוחה בשתי ידים", אמרו עליו אלה שלא הגיעו לסוף דעתו ולא עמדו על טבעו; אולם ברדיצ'בסקי היה איש אהוב ורֵע נאמן. הוא היה מקרב בזרועות פתוחות את אלה שהבינו אותו ועמדו על טיבו ומהותו. נכון היה לעשות הכל לטובת האיש שהיה קרוב לו, אלא שנהג מנהג נקיי־הדעת שבירושלים, שלא היו מסובים בסעודה אלא אם כן ידעו מי מיסב עמהם.

אולם כמו בספרות החזון והשירה כן בחקירה ובמדע הלך ברדיצ'בסקי את דרכו לבדו. שם היה המתבודד הגדול. ברוחו הכביר ראה וחזה את הספר הגדול שלנו, מן ספר הספרים עד הספר האחרון שלנו, וראה אותו לוטה בערפל; הוא ראה את רוח־אלהים המרחפת עליו והיא — שכינתא בגלותא. „קח את הספר הארוך שלנו — כותב הוא אלי בשנת 1913 — והבטת בו, והבטת בו עד גמירא, וידעת צער יותר גדול מחבלי אשה, וראית את האלהים היגע שלנו ואנחנו עבדיו, עבדיו לסבל ולהסעת אבנים עד דור הדורות". והוא הולך ומבקש דרכים ומסילות חדשות, מבקש באלה שיצאו מן הכלל, באלה שנדחו ממחיצתם, באלה שכפו עליהם הר כגיגית... הוא לא חפץ לעקור את הכל, הוא לא חפץ להרוס את המסורה ולהתחיל הכל מחדש, אבל חפץ לקרוע את המסכה מעל פני הדורות... ואת האור החדש שהוא מבקש הוא מבקשו בתוך הררי הדורות עצמם שראה אותו כגנוז שם ומכוסה — באותו ה„ספר הארוך" עצמו: זהו דרך החקירה שלו בספרו המדעי הגדול „סיני וגריזים", שיצא מעזבונו. בתלמוד ובמדרש, בקבלה ובהלכה, בחקירה ובאמונה, בכולם הוא מוצא סעד ותמיכה לדעותיו.

מכל העבר הישראלי משך ספר התנ"ך את לבו ביחוד, לחקור את צפונותיו, ועל־ידיו חקר והתבונן אל שרשי הדת

הישראלית והתפתחותה. בשנת 1904 החל בעבודתו המדעית הגדולה ועבד בה בשקידה גדולה עד כי לא עבר עליו כמעט יום שלא עסק בה. במשך הזמן ההוא הוא מודיעני מדי פעם בפעם כמה הוא שקוע בעבודתו, עד שהתחיל לעזוב את הספרות ולהתעמק במדע הישראלי. במכתבו אלי מראשית שנת 1912 מברלין הוא כותב לי: „הלא כבר תבין ותשכיל מדברי אליך פעם בפעם, שלבי ורוחי נוטים זה ימים רבים להתכנס ביותר אל דברי־מדע בימי קדם שלנו מאשר לדברי־ספרות". אבל באו בינתים ענינים אחרים והפריעו אותו ממטרתו הגדולה הזאת, והוא קורא במכתביו פעם בפעם מנהמת לבו: „מתי אעשה לנפשי?"... בכל־זאת התגבר על כל המכשולים ולא עזב את עבודתו המדעית הגדולה, וגם הוסיף לעבוד בעבודה מדעית אחרת: בחקירת הנצרות הקדמוניה, וכשהייתי בשנת 1921 בחודש יולי בברלין קרא לפני דברים אחדים משתי עבודותיו המדעיות: על היהדות התנ"כית ועל הנצרות.

הוא שמח מאד על עבודתו התנ"כית, אבל פתאום מת וספרו זה, מטרת חייו, נשאר בכתב־יד בין יתר כתביו המדעיים הרבים, ורק הודות לכשרונם וחריצותם של אשתו ובנו עמנואל עלה בידם לא רק לתרגם אשכנזית את חמשת אלפים ההערות והציטטות, מכל הספרות העברית העתיקה והחדשה, לגוף הספר הכתוב אשכנזית, אלא גם להוציא את הספר לאור.

הוא מת קודם זמנו ועדיין לא הגיע זמנו!

ממכתבי ברדיצ'בסקי

(ששה מכתבים)

מאת המערכת: ליום־הזכרון העשירי של ברדיצ'בסקי אנו מדפיסים ששה מכתבים כמנו, הנוגעים כמעט כולם במצב הסופר והספרות שלנו והמגלים את פני המלחמה שלו בכל שקר וזיוף. שני קוים (— —) הם סימן לדלוג על שם ושלשה קוים (— — —) לדלוג על דברים שאין בהם ענין לקורא. יש שהוספנו במכתבים מלה אחת, במקום שהמשפט נראה חסר, והיא נתונה בשני חצאי מרובע ([]). ההערות הן של פ. לחובר.

א

ברסלוי 3. II. 08.

לי. ח. ברנר.

נכבדי. לא תדע באיזה מעמד־הנפש קרתני אז קריאתך לעבוד במעוררך. ימים ושנים עברו עלי ללא קריאה וללא נתיבה עברית, בהיותי מלא יאוש מן הסופרים והספרות שלנו. בכעמד זה גם את חוברותיך כמעט לא קראתי, כי לא האמנתי במציאותן. לא האמנתי, כי אמנם נמצא אדם הגון אצלנו שאנכי כותב בעדו והוא מדפיס והכל מבלי מפח־נפש וכל הכעור, אשר הייתי רגיל בו. ומה עושה האיש אשר נתתי לו את ידי? אחרי השתתפי עמו ירח ירח עובר עליו רוח כסלון להשליך את השופר מידו, מאפס חומר. מסביב לנו שקר ותעלולים, והנה גם העלים האחדים האלה נקטפו בזרוע. כה לקחתי את צרור החוברות כולן ונתתין לאיש אחר. נסתם הגולל ויהי־ה הכל כחלום עובר. בעל נפש כמוך לא יחשוב לי מעשה זה לעון.

היום, בהפרדך ממני לדרכך 1), לקחתי, תחת עקת השתיקה, שנשארה בלבבי, את החוברות המעטות שהואלת לשלוח לי שנית, והתחלתי לקרוא את „מעבר לגבולין" שלך מן המערכה השניה ואילך, כי הראשונה אינה עוד לי, לדאבוני. ועם כל זה חציתי בתוך המית הדברים. למרות זה, שהז׳רגון האנגלי הפריע אותי מצד אחד, ומצד שני איזה רשמים מסגנונו של מנדלי. ואתה בודאי אינך צריך לטלית זרה. עמדתי תחת רושם הדברים והאנשים אשר אתה מעביר לפנינו באיזה שטף עוז ועוז הדבור. גם הפרזות הרמות, שאצל אחרים נראות לי כעניני דשמיא, יונקות אצלך מן הארץ. מצד הדרמה לא אדון, בלי ידיעת הדבר מראשיתו. אבל מצד השירה היא עולה בעיני על כל אשר ידעתי ממך, אם גם את הרוב לא ידעתי. מה שביותר לקח את לבבי הוא זה, כי צער גבורך אינו זה שמשפילו או בקשת רחמים עם הסובל והנדכא, כי־אם מאיזו גאות ושארית כח. צר לי מאד, כי עליך לעבוד עבודת גוף, ולהפך, על אשר יעבדו בך עשר שעות ביום, ולא יעבדוך חמש־עשרה, למען לא ישאר לך פנאי להוליד לבהלה. למי אנו עמלים? ובעד מי? כמעט כל השרידים האחדים לא ידעו איש את אחיו. ואולי גם זה לטובה, לטובתם. לא ידעו איש מרעהו ולא יעוררו איש את רעהו וידלק נר נר במקומו, עד שיכבה.

מוקירך מי"ב

1) ברנר עבר דרך ברסלוי, בצאתו מלונדון ללבוב, וישב יום אחד בביתו של ברדיצ'בסקי.

ב

לי. ח. ברנר בלבוב.

נכבדי. לרגלי חוסר מעונך [הקבוע] תאלצני לכתוב לך בכל פעם מכתבים סגורים, וזה יהרוס אותי. בעיקר חפצתי גם אני לכתוב לך עתה יותר משעור שבגלוי.

את דעתי, כי לא טוב עשית לעזוב ארץ מקורית, בת תרבות, ללכת לנוע על העצים אשר בפולין כבר ידעת. ואולי כבר למדת בינתים לדעת מעצמך את הדברים; אבל אומר אני, שלא לכחד ממך, אם גם את פי לא שאלת, שגם מלאכתך, כלומר הענין שאתה הטלת עליך להיות שכיר יום, לא רצויה בעיני, אם גם אבין לסבה הפנימית אשר אלצתך לזה, ואולי בשביל שאבין לה. צריכה לנו חרות גם נגד עצמנו.

במה שנוגע לספרות, כלומר לרצונך לשוב עוד הפעם, תדע כמוני עד כמה אנו זורעים אל קוצים וערך עבודה כזו, שאין לה [לא] המשך ולא קרקע. אבל — ועם כל זאת, כמו שתאמר, — יש איזה הבדל בין עבודה לעבודה. לו לא רפה כחך באמצע הדרך והמשכת את ירחונך, או מעין זה, וסמכת לו גם איזו הוצאת־ספרים קטנה, אז היה צד רוחני בדבר, תועלת להמעטים שעוד לבם רד מעט, ואולי גם לך איזה משען חמרי באחרית הימים, שלא תצטרך לעבוד את אחרים. אבל עתה, מה יועיל זה לך ולאחרים ולמה כל הדבר? בקצרה, אם חפץ אתה לנסות עוד מה ולעשות מה, אז עשה איזה דבר ולא צלו של דבר.

דרך אגב. ענין הארטל שתאמר מוצא אני ללא נוח. ספרות לחוד ועניני חברה לחוד. ובעיקר אין לנו לא זה ולא זה. —

מרעיתי ומבני לך שלום. — בדבריך לברלין ולוילנא, מבלי רצוני, הבאתני בין המצרים. להראשון הייתי נושא פניו, כי צעיר הוא, אבל הוא ישען על ההנהגה, מבלי לדעת כי הלכה עמי בקרי. ובוילנא לא אכחד אין לי עוד האמון הגמור. את פראות הצבור שלנו ובעלי הצבור ידעתי, אבל לא ידעתי עד כמה חלש גם היחס בינינו ובין חברינו. —

איה צייטלין עתה? האם ס. אפשטיין, החותם את מכתב־העתי „רסבייט" הוא זלמן אפשטיין? מה עושה שופמן? — — —

אם יהיה לך קצת פנאי אולי תשים לבך מעט אל שירתי היהודית 1), ואולי תבין את דרכי זה ולמה הלכתי את דרכי זה. לפני כמה [זמן] נעשה נסיון להעתיק משירתי זו, כמו מן העברית והאשכנזית, לשפת רוסיה והכל מחכה לביאת הגואל.

בשלום רב

מכבדך מי"ב

ברסלוי 20. II. 08.

1) ב"יידיש".

ג

Friedenau, 28. 8. 12.

לדוד פרישמאן בורשה.

חבר יקר,

חכיתי בתשובתי אליך 1) עד היום, והיא אמנם קשה היתה עלי, ואני אדע, כי אתה עודך האחד, שלא טמאת עוד את נפשך בענינים צבוריים וכל כגון אלה.

ואמנם מכתלי שאלתך אראה ואבין את כל הפירכות, שגם לך על גוף הענין המוזר. -- גם בספרות כתקונה דבר כזה, בעניני שירה, יותר נעשה לענין ריקלמי מלתועלת גופא, וגם אינו מביא תועלת ופירות. ועל־כן מבכרים עתה לתת פרסים אחרי המעשה ואחרי הופעת דברים מעצמם לא לשם פרס כלל, כאשר ידעת. והנה לנו משוררי פרוזה אמתיים מעט מן המעט ושופטים כמעט לא כלום. וגם אלו המעטים, שאולי יצרו מה, הלא אין להם המנוחה כלל להפנות מכל ולהקדיש את עצמם שנה או שנתים למין יצירה שלמה כזו, להם הלא צריכים הגרבי יין והעליה2) מראש, כדי שיוכלו לגשת ולהכון בנפשם לעבודה גדולה. ובאין אצלנו יסודי אפשרות כזו, כל מתן שכר ל"עתיד לבוא", או תקוה על זה, לא יועיל כלל, ולא יברא אותו דבר כלל. ואני מבשרי אחזה זאת. כמה נקבר בחבי מכאלה בשכבר הימים, לא מאפס חזון, רק מאפס כל אפשרות למעשה. ואת אשר היה עמדי, בודאי היה גם עם פלוני ואלמוני. למה נשחק בכתרים, אם רב נחרב בנו, באין לנו האלפא־ביתא.

בקצרה, הראויים לדבר, ואם ישנם באמת ראויים לדבר, בודאי לא יושעו על־ידי זה, וגם לא יוכלו להושע כלל עי"ז. ובעד הבלתי־ראויים למה נתן את נפשנו? ואני כבר חוזה מראש את הרעש בעתונים שלנו והמועצות הרבות מפה ומפה. סוף כל סוף, אין לך בית־דין בישראל, שלא ישולש בו 3) אותו — — או מעינו, ואין לך פרס שלא יפול בידי אַש. והלז הלא כבר אינו צריך לכתוב עברית. הדבר יעתק במכונה עברית, ובזה תהיה ותנתן לנו היצירה העברית. והרנה רבה במחנה: משוררים גדולים לעברים! ונוסף עוד שקר גלוי אחד על רוב השקרים שהדביקו יתר השארית בנו.

זהו אשר אמרתי, כי אם כבר יבוא אדם אלינו פעם ביובל ויאמר לעשות דבר בעד זאת העלובה העברית, עלובה ממש, הוא אינו מסתפק בזה לתת או להבטיח את ממונו, כי־אם כבר נותן במתנה עם זה — גם עצתו ותכניתו. ותכנית זו תקבור כל הדבר ותעשה אותו שוב לאין.

ואני, בידעי נחלת כל אלה מראש אך צער ומפח־נפש ואבוד זמן הנשאר לנו — ורב עוד לא נשאר לנו —, בכדי, לא אוכל לתת את ידי לכגון זה, ואם גם אתה הקורא תבין לרעי, ועוד יותר לחיי בד' אמותי, ולא תחשוב לי מאוני לעול.

ביקר ובשלום

מי"ב

1) פרישמן פנה אז לברדיצ'בסקי, שיקבל על עצמו להיות אחד החברים בועד של פרס הגון לספור עברי חדש, שאמר לקבוע עשיר אחד, קרובו של ברדיצ'בסקי, שלא רצה לגלות בעצמו את הדבר לפניו.

2) על־פי המאמר בתלמוד (שבת י"ג) על חנניה בן חזקיה, שהעלו לו ג' מאות גרבי [חביות] שמן [למאור] לעליה ודרש את ספר יחזקאל.

3) שלא יהיה שלישי בו.

ד

Friedenau, 7. 9. 12.

לפ. לחובר בורשה.

סופר נכבד.

אחרת לבוא אלי 1), בימים שכמעט אמרתי נואש מכל, אחרי רבת שבעה נפשי עמל וכעס, ואצלי הכל בבחינת נעילת שערים. ואולם דוקה בשעה כזו נחה עלי הרוח ואכתוב להשלמת כרכי הרבה בעניני שירה ויהדות ולי — לו אך יסכימו מול"י להדפסה שעתית — עתה חומר רב. — אולם בטרם אנסה עוד דברים אליהם הנני אומר להעיר על דרישה אחת יסודית, שבה תלויה, מלבד האמור, השתתפותי, וזה, כי יושם קץ להשערוריה השפתית שלנו, שדברים בלתי־עברים כלל הולכים ונדפסים בתמונה עברית ועל חשבון הספרות העברית, ואפילו על חשבון היצירה העברית. — אין לנו ארץ, ולא עם, אך קטעי עם, ולא דת, וכמעט אף לא אלהים, ואך שארית ספרות עברית ושפה עברית; ועכשיו, שנעקרים עתה, וגם על־ידיך 2), התחומין הללו, ואין צורך כלל לאדם עתה אף לדעת עברית, כדי להיות סופר עברי, למה עוד כל העבודה? והרי אנו אך מטעים את הבריות בצרופי החשבון האחרון הזה, שבעיקר הוא על־ידי המעשים הללו אך חשבון שוא. וצר גם על אותו הנדיב 3), שמתעמל בכדי. לא נוציא את בנינו להורג בשביל להחזיק עוד נחלת ה"עברית" של בעל־מחשבות ואש ודומיהם.

והנני חותם בכבוד

מי"ב

— — —

1) נגשתי אז לעריכת המאסף "נתיבות" (ורשה תרע"ג) ופניתי אל ברדיצ'בסקי בבקשה לשלוח מדבריו למאסף.

2) במאספי "ספרות" ו"רשפים" שהוצאתי נדפסו דברים אחדים של סופרי ה"יידיש" בתרגום עברי בלי הערה, כי הדברים הם מתורגמים.

3) שנתן את הכסף להוצאת המאסף.

ה

נוה־שלום, ערב ראש שנת תרע"ג.

סופר נכבד.

דבריך באוני והנני ממהר להשיבך ביום־מכתבים.

טוב כי נוכחת מצדקת תלונתי, וגם אני מאמין בישרך להזהר בזה [מהיום] והלאה. אבל פרצת גדר זה בכל אשר לנו עתה המר כל־כך רוחי ויעש בעיני את העסק הזה לכל־כך בלתי־נעים, עד שהבטחה גרידא, כללית, לא תספיק לי עוד, ואתך הסליחה. הנני מבקש ה ת ח י י ב ו ת גמורה, שבמקום שעוד אעבוד יהיה מקום רק לכותבי עברית, אך לא אך לאלה, אלא אפילו אלה המשתמשים בדו־שפות צריכים לתת רק דברים חדשים, שכתבו אותם ב ר א ש ו נ ה עברית ושלא הדפיסו אותם יהודית או העתיקו אותם מכתב־ידם היהודי; ולאידך, אם ידפיסו את הדברים אחר־כך יהודית עליהם להתחייב לציין שם, כי נ ע ת ק ו מעברית, למען נדע מעתה מה נכתב עברית באמת ועד כמה לנו יוצרים עברים באמת. אם תעמיד את את דבריך על החוק היסודי הזה, אז אולי יש מקום לנסיון חדש, עד כמה שיש לנסות עוד. וכל זה צריך אתה לעשות לא בעדי ובשביל השתתפותי, כי־אם בעדך, למען לא תבנה חייך על שקר.

ואין שקר יותר גדול ממין הספרות הזה, שנותנים לנו עתה, בין בעברית בין ביהודית. בהתוכן לא אגע בזה, וזה דבר אחר.—

מובן, שבטרם התברר בינינו אותו כלל מפורש ומסומן — ואני יודע, כי קשה יהיה לשחות בראשונה נגד הזרם העכור הזה — אין עוד כל מבוא למשלות ש״ס [1], והן גם חפץ אנכי לדעת ממך אחר־כך כמה מאספים איתנים [2], אצלך, ובאיזה מועדים אתה אומר להוציאם, ועוד גם זה, אם אך לשירה ולבקורת תקדיש מפעלך, וזה בעיני חוג צר מאד — והן גם משוררים ויוצרים לנו אך מעט, — או גם לעניני דת ויהדות, שהמה נוגעים לנו אולי עוד יותר מהדברים הראשונים.

בעד ברכת השנה תודה וקבל גם אתה במנה מאתי באשר לך.

מכבדך
מי״ב

---

1) שכר־סופרים.
2) בטוחים.

ו.

Friedenau 20. 9. 12

ערב יוה״כ.

סופר נכבד.

דבריך שוב באוני ואמנם לא אכחד ממך, כי כבר הכני לבי מעט על אשר דברתי אליך דברי תוכחה פעמים, וזה לא כדרכי. אבל התמרמרותי על פריצת גדר זה היא רבה וקצתי בנפשי מפני בנות חת. הבטחתך לי שוב מספיקה לי וחפץ אנכי להאמין, כי לא תכשל עוד. ואולי כבר תמצא פתח במאספיך להעיר על זה ולעורר את הלבבות ונחלת אך ברכה.

בשנה שעברה כמעט שלא ראיתי שום עתון אצלנו, והנה תמול, בבקרי את בית אוצר־הספרים, הצצתי בגליוני „הצפירה", שהתחילו פורשים אותם לצבור, וראיתי דבריך בענין — — והנה גם ידעתי מאז, שהנך אחד ממשניאי השקר הרב הזה גלוי, אך לא עשית דייך. ובאמת עלבון הוא לכולנו. — — גם חזון זה הוא לי צער ושאט־נפש.

בדבר ש. א. הורודצקי תמהתי. האיש הזה הלא מסיע הוא חומר רב בדברים שהוא דן. תחת זה מין כתיבה מפשטת, כזו של – לי לא לרצון כלל, וידעת היטב את דעתי על־אודותיה. והן גם לא היטיבה את דרכה אף במה, והיא הולכת וטוחנת, כמו בריחים של מחשבה והגיון לאידך, איני מוצא אצלך את השם שופמן. אבל הנה מרגיש אני ששוב נתקרבתי יותר לרשותך והנני פונה אל אשר לפנינו. — — —

בברכת שלום
מי״ב

בַּגָּלִיל

מִבָּמֳתֵי הָר, מִמֶּרְחֲבֵי גַּי
בָּא רוּחַ פָּזִיז וְהוֹמֶה בַּחֲשַׁי;
הוּא כֻלּוֹ מְקֻטָּר אֲבַק רָאשֵׁי בְשָׂמִים,
תְּרוּמַת נְטָעִים בְּתַחְתִּיּוֹת וְרָמִים;
אַף נִטְפַּל לוֹ רֵיחַ כֹּה פִּלְאִי וְנָעִים
שֶׁל פֶּרַח לֹא־נוֹדָע הַמּוּצְנָע בֵּין סְלָעִים;
הוּא קָלִיל כְּרִקְמַת קוּרֵי־חֲלוֹם,
כִּיעָף פַּרְפָּר מֻזְהָב עִם צָהֳרֵי הַיּוֹם,
נוֹגֵעַ וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ, מְנַפְנֵף וְשָׁט,
מִתְחַמֵּק וְגָז וְחוֹזֵר בַּלָּט...

מִבָּמֳתֵי הָר, מִמֶּרְחֲבֵי גַּי
בָּא רוּחַ פָּזִיז וְהוֹמֶה בַּחֲשַׁי;
אַט יָשִׁיב בְּפָנַי רֹךְ צִנַּת־עֲדָנִים,
הַמְּתוּקָה וְעַזָּה כְּיַיִן רַב־שָׁנִים
מְשֻׁמָּר בַּקֶּבֶר וְהוּא תּוֹסֵס וְקָר...
מַה נָּעַמְתְּ, מָה עָרַבְתְּ, אַתְּ נִשְׁמַת הָהָר!
עֻלַּפְתִּי מִשָּׁרָב, יָעַפְתִּי מֵחֹם,
הַחַמָּה לוֹהֶטֶת, אֵין אֲוִיר לִנְשׁוֹם,
דָּמַם הֶחָלָל, אֵין זִיז וְאֵין נִיד,
וּכְאִילוּ בִי קָפָא כָּל עוֹרֵק וְגִיד,
וּפִתְאֹם נָשַׁפְתְּ בִּי אֶת מַפַּח הַקּוֹר,
יְלִיד גָּבְהֵי הָרִים, בֶּן שִׂיאֵי הַדְּרוֹר,
נָשַׁפְתְּ בִּי עֶדְנָתוֹ גַּל אַחַר גָּל —
וְנַפְשִׁי בִי חָיְתָה כְּפֶרַח שְׁקוּי טָל;
בְּיַד רַכָּה תָּצֵנִּי אֶת מִצְחִי הַחָם,
תְּצֵנִּי בְעוֹרְקַי כָּל טִפָּה שֶׁל דָּם,
אֶשְׁאָפֵךְ, אֶגְמָאֵךְ אֶל קִרְבִּי בַּצָּמָא,
תַּרְוִינִי טַל תְּחִיָּה, טַל חַיֵּי נְשָׁמָה!

מִבָּמֳתֵי הָר, מִמֶּרְחֲבֵי גַּי,
בָּא רוּחַ פָּזִיז וְהוֹמֶה בַּחֲשַׁי:
הוּא יְלַאֵט לִי רִנַּת מַעְיָנוֹת־מִסְתָּרִים,
הַבּוֹקְעִים בְּצָהֳלָה מִנִּקְרוֹת הֶהָרִים
וּמוֹשְׁכִים וְהוֹלְכִים בֵּין חַגְוֵי הַסְּלָעִים,
בֵּין שִׂיחִים רַעֲנַנִּים וּפְרָחִים וּדְשָׁאִים;
הוּא יְלַאֵט לִי שִׂיחַ זַלְזַלֵּי אִילָנִים,
הֲגִיג אֵלוֹת עַתִּיקוֹת וִישִׁישֵׁי אֳרָנִים,
הַצּוֹמְחִים גַּלְמוּדִים גַּם פֹּה וְגַם שָׁם
בְּפִנָּה נִדַּחַת עַל רֹאשׁ גֶּבַע רָם;
הוּא יָרֹן לִי זֶמֶר עוֹף בּוֹדֵד, הַשָּׁר
עִם שַׁחַר בַּעֲזִיבַת גַּבְנוּנֵי הָהָר —
צִוְיץ צִפּוֹר יְתוֹמָה הַמְצַיְצָה בַּדְּמָמָה
הַפְּרוּשָׂה בַכֹּל עַל מַלְכוּת הַשְּׁמָמָה,
עַל עִיֵּי חֳרָבוֹת וְגַלֵּי אֲבָנִים —
שְׂרִידֵי מַשּׁוּאוֹת שֶׁל עוֹלָם מִלְּפָנִים.

פְּרֹשׂ כְּנָפְךָ, שָׂאֵנִי, הָרוּחַ הַקָּלִיל,
שָׂא נַפְשִׁי אֶל רִכְסֵי הָרֵי הַגָּלִיל,
הַשְּׂרוּיִים בִּדְמִי פְשׁוּטִים וְעוֹרִים,
צְרוּבֵי אֵשׁ שֶׁמֶשׁ זֶה דוֹרֵי דוֹרִים,
הַקּוֹפְאִים בִּיגוֹנָם, יְגוֹן אַלְפֵי שָׁנִים,
עֲטוּפֵי שִׁמָּמוֹן וּמַעֲטֵה אֲבָנִים,
וְיֹפִי לָהֶם, יְפִי מַרְאוֹת וּצְבָעִים,
צוּרוֹת עֲנוּגוֹת וְקַוִּים נִפְלָאִים,

כְּאִלּוּ חֲטָבָם אֳמַן הָאָמָנִים
בְּמִפְסַל הַיְצִירָה בְּרֶגַע עֲדָנִים...

שָׂאֵנִי, הָרוּחַ, לָאִילָן הַבּוֹדֵד,
שָׁם אֶרְאֶה מֵרָחוֹק אַט יָנַע, יִתְנוֹדֵד
עַל פִּסְגַּת הַגִּבְעָה הַשְּׁטוּפָה אוֹר חַמָּה;
הוּא נִצָּב עֲרִירִי בַּגִּבְעָה הַנְּשַׁמָּה
כְּשׁוֹמֵר קַדְמוֹנִי הַנּוֹצֵר בִּדְמָמָה
אֶת מְעָרַת הַקְּבָרִים בְּתַחְתִּית הָרָמָה...
אֶתְיַחֵד עִם צִלּוֹ הַקָּרִיר, הַדּוֹמֵם,
וְאַבִּיט מִסְּבִיבִי בַּמֶּרְחָב הַשּׁוֹמֵם –
פֹּה חֻרְבָּה עַתִּיקָה, שְׂרִידֵי בֵית תְּפִלָּה,
עוֹד צוּרַת הַפֶּתַח בַּחַמָּה מַאֲפִילָה –
וְהֵיכָן הַשְּׁכִינָה, בּוֹ שָׁרְתָה בִּזְמַנּוֹ?
וְשָׁם צוּר מַצֵּבָה עוֹד נִצָּב עַל כַּנּוֹ –
מִי קָבוּר מִתַּחְתָּיו? מִי יַגִּיד, מִי יֵדַע?
וְהָלְאָה שָׁם פְּעוּרָה מְחִלָּה בוֹדֵדָה,
חֲצוּבָה בַּסֶּלַע וּמְלֵאָה הִיא כוּכִים
וְשִׁבְרֵי אֲרוֹנוֹת רֵיקִים וּפְתוּחִים:
וְשָׁמָּה בַּמֶּרְחָק גַּבְשׁוּשִׁית אֲפוּרָה –
אֵין זֹאת כִּי אִם עֲיָרָה קְדוּמָה בָהּ קְבוּרָה –
אַבִּיטָה מִסְּבִיבִי – חֳרָבוֹת וּקְבָרִים,
תִּלֵּי מַשּׁוּאוֹת שֶׁל עָרִים וּכְפָרִים
טְמוּנִים וּקְבוּרִים בְּמַעֲבֵה אֲדָמָה;
עַל גַּבָּם כְּפָר עָלוּב–אַף הוּא צֶלֶם שְׁמָמָה...
אֵי שִׁירַת הָאִכָּר, הַחוֹרֵשׁ, הַקּוֹצֵר,
נְגִינַת הָרוֹעֶה, תְּרוּעַת יוֹגֵב וּבוֹצֵר
פֹּה צָהֲלוּ לְפָנִים בְּעֵמֶק וָנֶגֶב?
וְאֵי הַגִּבּוֹרִים אַמִּיצֵי לֵבָב,
מוּצָקִים מִבַּרְזֶל, קָשִׁים מִצּוּר,
שֶׁהֶעֱרוּ אֶת דָּמָם עַל מִזְבַּח הַדְּרוֹר?
אֵי חַכְמֵי הַתּוֹרָה, אַלּוּפֵי הָאֻמָּה,
פֹּה חִשְּׁלוּ נִשְׁמָתָהּ וְנָתְנוּ לָהּ תְּקוּמָה
לְאַלְפֵי שְׁנוֹת חַיִּים בַּגָּלוּת הַמָּרָה?
הַכֹּל גָּז וְנֶעֱלַם כַּמּוֹץ לִפְנֵי סְעָרָה,
הַכֹּל נָמַח, הִתְעוֹפֵף וְנָגוֹז כַּצֵּל,
וְאֵין כְּלוּם זוּלָתִי הַתִּלִּים הָאֵל
וּשְׂרִידֵי חֳרָבוֹת וְשִׁבְרֵי אֲרוֹנוֹת –
עָפָר וָאֵפֶר וּבַדֵּי זִכְרוֹנוֹת – – –
רַק מַעְיַן הַמַּיִם עוֹד הוֹמֶה כִּלְפָנִים,
מְפַכֶּה וּמְזַמְזֵם וּמְלַחֵשׁ רְנָנִים,
מְנַצְנֵץ כַּכֶּסֶף לְנֹגַהּ הַחַמָּה,
מְפַזֵּז וְנוֹהֵר בְּקֶרֶב הַמְּשַׁמָּה,
מִתְגַּלְגֵּל בֵּין קְבָרִים וּמְמַלֵּל בְּקוֹל:
„עוֹד יָשׁוּב יִתְנָעֵר מֵעָפָר הַכֹּל!" – –

פְּרֹשׂ כָּנָף, שָׂאֵנִי, הָרוּחַ הַקָּלִיל,
שָׂא נַפְשִׁי אֶל רִכְסֵי הָרֵי הַגָּלִיל! – –

י. ל. ברוך

גֵּרוּשׁ הַמּוֹרִים*)

מאת יוחנן טברסקי

אוירה של קסטיליה, לפי דברי ליצניה, „תשעה ירחים של חורף ושלשה של גיהנום"... עתה מנשבת עליה מעל שיאי הריה צינת סתיו. השמים עופרת, אבל קשה לדעת בסקירה ראשונה לאיזה צד מפליגים העננים. נוקד עומד נשען על מקלו. בני־בקר שחורים רועים, לוחכים את החציר הדל. ומעל ראש צור מזדקר, קר, אפור וזועם, האסקוריאל, הוא בית־דבירו של המלך, שנראה מרחוק כשפוד, כי כן נבנה, זכר לענויי לורנצו הקדוש: מגדליו כרעי כלי־המשחית, שנזקפו כלפי מעלה; שורת הבנינים היוצאת מאחד האגפים — הניצב; חצרותיו הארוכות — חריציו הרבים.

מבוא החיצון מכיל עכשיו כמה שרים. בראשם פוסע איש אשר שערו הארוך מתקפל על כתפיו גלים גלים. פניו שחומים, לחייו רזות ומובלטות־עצם. כחבריו הוא מסונדל, לבוש כלי־אטלס, סרבלים ופוזמקאות. מתחת למעילו מזדקרת לו חרבו בקו ישר, נוכח האופק. קצין דומם מוריד ומעלה את הבאים במדרגות, מוליכם דרך מסדרונות, ארקדות וקמרונות. דלתות חיצוניות נפתחות לתוך פתחים פנימיים. האויר בחדרים רך וקפוא במנוחתו. מעל הכתלים, מפסלי ישו וצלמיו, מעשי ידי אמנים ספרדיים ואיטלקיים, מנשבת צינה. בחלל נשמע הד צעדיהם של ההולכים, אשר תוך כדי הליכתם הם מדקדקים בעניני נמוס, בכבוד בני החצר, הנפגשים לקראתם: מחוים קידות לנשי הכבוד בלי הרכנת ראש, כופפים קומתם עד החצי לפני השועים וה„גרַנדים".

והנה הם נעצרים לפני דלת, שואפים רוח אל קרבם ולבם דופק. אורח הנצב לפני דלת נעולה של חדר בעל־הבית יש אשר שני רגשות מתרוצצים בקרבו: הצורך להכנס והרצון להפוך עורף. והצירים יראת הרוממות בלבם, שכן אין האדם לפני המלך כהיותו יחידי לנפשו או עם בני־ביתו. אבל היראה של אחריות שבשליחות גדולה ממנה, והם מכינים עצמם לכניסה, סופרים איש איש בלבו את הצעדים, שיהיה עליהם לצעוד ימינה או שמאלה לבל יפשעו, חלילה, בפסיעה, ונותנים דעתם על כל סדר הטכס, וראש המשלחת — לדיבור, שיהיה עליו לדבר עוד מעט לנגד הוד כבודו, דבור דבור בעתו.

הדלת נפתחת. חיל לבוש שריון והלברד בידו נצב על הסף. כפסלים נצבים על מקומותיהם אנשי־משמר ספרדים ואשכנזים במדיהם הצהובים והלבנים. חדר־המלך! — והאנשים נכנסים אחד אחד. בדרך כניסתו ממהר ראש־הצירים להקיף במבטו את מראה החדר. פרוכת גדולה פרושה על כל ארכו של הכותל אשר מנגדו. עליה מרוקמים פרחים, ובאמצעיתה — נשר בעל דו־ראשים, שכנפיו פרושות. מעל לשני ראשיו, הדומים יותר לראשים של בנות יענה או של נחשים, תלוי כמרפרף כתר־מלוכה. בפינה קבוע פסל ישו על גבי צלב. על פני שטיח רך מתנוסס שולחן, שמראהו כתיבה והוא מכוסה קטיפה אדומה. מאחוריו נצבים שני כמרים. ומעבר מזה – יושב פיליפ השלישי על כסא גבה־המסעד. שיטת שער צהבצב, כעין הדורה, מקפת מצחו בחצי־עגול, בחשפה את הזויות העמוקות של רקותיו, כאילו באה להזים מה ולהדגיש: אבל מצח לו גבוה! — שפמו מסולסל אל על. השבולת התלויה תחת שפתו התחתונה הבשרנית, שפת בעל־הנאה, מצטרפת עם התבן הקלוש של זקנו. הוא לבוש מעיל־משי לבן המשובץ זהב ובמשבצות נקודות ואלכסונים שחורים.

בחדר שולטת לרגע דומיה עמוקה. הצירים משתחוים. המלך נותן להם אות והם חוזרים ומכסים ראשיהם. יראת הרוממות

*) פרק מ„אוריאל אקוסטה", חלק א'.

משוה כובד לתנועותיהם, כאילו נקשרו משקולות לשריריהם. ראש־הצירים לבדו נשאר עומד גלוי־ראש. לסתותיו הרכות של המלך מעלות אודם קל ואת פניו מאירה בת־צחוק תמיהה. הוא שואל:

— צ־רי ה־«Estramento militar»?

ראש המשלחת כופף עצמו מעט ועונה:

— כן, צירי בית האצילים של הקורטיס... מוואלינציה נשגרנו.

מבטו הכהה של המלך פוגע רגע בעיניו הוזדות של הציר והוא מוריד ראשו משהו, וגבותיו הדקות, שהיו תלויות במין תמהון של ילדות על עיני, מאפילות פתאום על פניו הנזעמות.

— בענין גרוש המורים?

הציר מגביה קולו:

— כן, הוד כבוד מלכותו... עיני ספרד תלויות עתה אליו... שמענו ולא נוכל האמין... לא על המורים באנו לבקש, כי אם, על טובת הארץ ויושביה... אדוננו המלך מרבה תמיד להיטיב... בוואלינציה לבד יש שלשים אלף בתי אבות של מורים... אם יגורשו ונשארנו בלי נבוני־חרשים, בלי אנשי־מסחר וחכמי־מלאכה—

המלך משסעהו:

— וגם בלי מורדים!

הוא תולה עיניו לרגע בחיוך של נצחון בעמודו הימני, הדון די לירמה, ומבטו כאילו אומר לו: למה תחשה? תן לבך לדברי והכן פיך לבארם! הדון לירמה מקיף בעיניו הערומות את הצירים. עבודתו במדינה למדתו לבל יאמין באדם ובאמתות כונתו: בבוא אליו מי וטובת הכלל בפיו הוא בטוח, כי אם חקור יחקרנו, יחשוף במהרה שורש השתדלותו בטובת הפרט. אצילים אלה הדואגים לטובת הארץ, כביכול, אך מנכלים הם נכלים לבל יגרע על־ידי הגרוש דבר מהכנסתם... והדון לירמה משתחוה.

— כן, — אומר הוא וממתק דברי חכו במיטב מליצתו כשכל תנועותיו אומרות נימוס, — אוהבי־מרי, המורים, שבט־תהפוכות! הרבה שם הוד כבוד מלכותו את לבו להבחין ענינם — וחבלי באמונה אומר לכם, כי אין להכחיש אשמתם. כל עוד שלא יעצרום מרשעתם לא תשקט ספרד! בשנת 1600 רננו אחריהם, כי הם נושאים ונותנים את הנרי הרביעי, מלך צרפת, אשר השיאם לפרוץ פרץ בארצנו. לא נמצאו אז ראיות לכך, אבל נודע לנו, כי הבטיחו לתוגר, כי באם יבוא הצי שלו אל חופינו, יחושו לעזרתו בק״ן אלף איש, ישחטו את כל ילדי הנוצרים ותחת שם המשיח יהולל בספרד שם מוחמד... בעוד ארבע שנים נתחדשו השמועות, כי המורים אשר בוואלינציה הבטיחו להנרי הרביעי, כי ירימו ראש במלכנו הגדול; בעוד ד׳ שנים פרצה המלחמה בין השולטן של מרוקו ואחיו, והם תמכו באהרון, בתנאי, שאם יכין כסאו באפריקה, יעלה על ספרד בחילו לכונן בה מחדש את שולטן המורים... אחרי־כן נודע לנו, כי שלחו שליחיהם גם לאלישבע, מלכת אנגליה, ולארצות השפלה, באחת, לכל אויבי ממלכתנו... ובראשית השנה הזאת צוה מלך צרפת, היוזם כל העת רעה עלינו, את לה־פורס, מושל נובארה הצרפתית, כי יסכסך את המורים ויסיתם למרוד במלכנו ביום הבחרו... אכן, סוף־סוף עלינו לסלק את החרב החדה המונחת על צוארנו כל עוד שאלה בתוכנו, כי אם לא יגורשו מן הארץ לא תהיה לנו מנוחה מפניהם!

לירמה מפסיק. הוא מרגיש, כי האריך ביותר. ואמנם, פני המלך נעשו זועפים ושמחת־ההסכמה הנהפכה לקוצר־רוח של חניך כנגד האפיטרופוס שלו השונה לו יום־יום את פרקו. אבל המלך בוש להוציא בפיו את הכעס אשר בלבו. חמתו פונה עתה לצוארונו העשוי קפלים קפלים והמצומצם בחזקה סביב לצוארו. הוא מנסה למשוך ראשו למעלה, אבל קשה לו לעשות את בית־צוארו רך ורפוי ביותר: זקוף הוא כלפי הקדקוד ומורד כלפי החזה. הוא משעין גבו מתוך הכנעה למסעד הגבוה של הכסא. מרחוק נדמה, כאילו ראשו סמוך על כר עגול.

— כן, — הוא מפטיר בשפה רפה, כדי לומר מה, — הם סוררים... הוא מחריש רגע ומוסיף כאדם שיש לו הארה פתאום: וכופרים! —

לשליח הכפוף היתה הרגשה, כי על גבו מעיק עכשיו סבל כל האצילים ובעלי־הקרקעות המקופחים, אשר היה להם לפה.

— הוד כבוד מלכותו דן דין אמת לאמתו — אומר הוא בקול ברור, — בפנותו לזדונים ולעושי־המהומה, אבל לבנו תקוה, כי מלכנו הרחום לא יעקור רבבות בתי־אבות, אשר חזקונו במשך דורות בכל הדברים, אשר עליהם מדינתנו עומדת, ולא ירגיז ארץ ממקומה. כי אם יגורשו — הפסד גדול הוא לבית־גנזיו של המלך, וכל בעלי הקרקעות, בין האצילים ובין בתי־הכניסה והמנזרים (הוא נושא עינו לרגע אל שני הכמרים כמו בבקשת סיוע) לא יעצרו כוח לסבול את ההיזק הרב, כי כולם פרנסתם בעיקר על הריוח שמכניסים להם קרקעותיהם, שהם מחכירים למורים. הכנסה זו מגיעה עד לידי י״א מיליון דוקטים — ומה יעשו אחרי גרושם של הנוצרים החדשים? מכירים אנו הרבה מהם ומעיזים אנו להעיד עליהם לפני הוד כבוד מלכותו, שרובם אינם אנשים של תוהו וכל רצונם אך לחיות בשלום... והם גופם ממון... סבל ספרד מוטל עליהם... ועל־כן לבנו בטוח, כי אדוננו המלך לא יעניש את הרבים על הרהורי יחידים, שאם לא כן יהיה ענשם של המורים לדלות כל המדינה!

המלך מרים קולו בצעקה, כאדם שנפשו סולדת עליו בשמיעת דברים שהם, כנגד, גמר־דעתו:

— אבל עבדים מתפרצים הם, אמרתי... ואם לא יענשו קשה ימרו עמנו שבעתים!

והדון לירמה מביט אל הצירים המעמידים פנים זועפות ובטוח הוא, כי יפייסם על נקלה. מפתח אחד זהב לו אשר יסב על נקלה לבם לטובה. מופת אחד לו שעליו תנוח נפשם. כי עיקר חפצו עכשיו להעביר מעליו כעסו של המלך. עד כה חיו מתוך הסכמה. אמנם, פעמים היה המלך מתנגד לו ואז עקוב עקב להסכים לדבריו, כדי לדחות את רעיונו׳ והיה מהלל ומשבח את טוב שכלו ולבבו, למען יבוש לעשות את הרע, היינו את הפך־רצונו הוא. ושניהם היו שבעי־רצון. ואולם עתה עומד המלך על דעתו. והדון לירמה משתחוה אל הצירים ומסביר להם פניו, כאדם המרגיש שהוא מייעד להם טובה מרובה.

— אם אדוני יואילו להשפיל עיניהם לסופו של כתב־המלך יראו, כי לא כל המורים כתובים בקולמ׳ס אחד: ילדיהם הרכים ישארו כאן בארץ — למען יחונכו ברוח דתנו הקדושה ולמען לא יגרע דבר מעבודת האצילים. ומכל מאה בתי־אב של הגולים ישארו ששה בארץ, שיהיו מוכנים לעבודת ספרד בגופם ובממונם... והשאר יוגלו ורכושם יוחרם לטובת אצילינו... אכן, גדולה רוח נדיבתו של מלכנו לנדיביו, אנשי־המעלה! הוא מקיף את הנאספים בעינים של נצחון ודומה, כאילו לא המלך, אלא כוחו ועוצם ידו עשו להם את כל הטובה הזאת — והמורים... כלום אין

הגזירה של המלך גזירה של חסד? עוד בשנת 1598 דרש גומיץ דא ווילה, איש טולידו, לאבד ולהשמיד את כל המורים. גם אחרים דרשו, כי ימתח מידת־הדין כנגדם, כי יקח מהם באונס את תינוקותיהם למען הכניסם תחת אמונת השלוש בעודם באבם ולסרס כל זכר מן המורים הבוגרים, אבל הוד כבוד מלכותו, השוקד על שלום כל נתיניו, בקש לדונם ברחמים... ליסרם, אך בחסד... ומרוב חמלתו עליהם דחה את מחשבתו משנה לשנה.. לפני זמן־מה נפגשו כמה משרי־הכהונה עם כמה משרי־המלוכה לראות מה לעשות למפירי־ברית אלה, איך להכניעם לאמונתנו הקדושה לא רק למראית עין, לבל יחזרו לקלקולם כעבור העונש, והם... שמא הרהרו על דאגת ספרד לשלומם ולהצלחת נפשם? נודע לנו, כי ביום יִבָּחֵר יקום כל הגזע הארור כאיש אחד לערוך טבח בנוצרים... ועתה הגידו: האם קשה הגזירה והנחוץ העונש?

המלך תולה עיניו בצירים בכעס של חשד: הבאו לטעון כנגדו בתוך פלטין שלו? -- הציר כופף עוד יותר את קומתו.

— ספרד מעיזה, איפוא, לשאול את פי־הוד כבוד מלכותו, האם קצוב וגמור דבר־הגזירה ואין לז מדחה בשום פנים?

— כבר נשלחו גדודי לוואלינציה! — חותך המלך את השואל כבסכין חדה וגופו כאילו נעשה פתאום גבוה יותר,—ובקרוב יקיפו עליה... ולא רק משם אגרש את הכופרים. בדעתי לגרש גם מאנדלוסיה וגם מגרנדה! מכל ספרד.

הציר מוריד ראשו. פניו מלבינות. אנחה מתפרצת בלי משים מחזהו.

— זה — יחריב — ארצנו!

המלך נועץ בו עינים קמות, כאומר: „אל תביאני לידי נסיון". ומסלק גמגומו של הציר בקריאת דברים שערך בפיו מקודם!

— יח—ריב ארצנו? טוב לי לבלתי היות לי נתינים מלמלוך על כופרים!

שני הכמרים הנצבים מאחורי השולחן מפנים פניהם זה לזה. שניהם לבושים אצטלות לבנות וטלית שחורה וארוכה יורדת להם מעל כתפיהם, אבל שונים הם מאד איש מרעהו: האחד מהם קצר ושמן, כאילו אין לו חתוך אברים, מראה כהן בתענוגים, והשני רזה וארוך. מצחו המכורכם, הגוילי, מתלכד עם גבחתו המבהיקה. עיניו קטנטנות ושפתו התחתונה משורבבת ומחפה על העליונה. רק בדברו רואים, כי שפתים לו. ועתה הוא בוחן את רעהו, ומכיר, כי שני לבבות לו: מסכים ואינו מסכים למלך, ורוצה לנסות ולהמליץ בעד הנדחים. והוא מקדים ופונה אל המלך, מחתך דבריו לאט כרוצה לחזקם במסמרים לבל ימוטו.

— חסודים ונאים דברי הוד כבוד מלכותו, — אומר הוא ורעהו מתכווץ, — כן ראוי לדבר למלך נוצרי: כמו בימי פרדיננד ואיזבל לא יהולל השם בספרד גם הפעם. לא יהיה מלכה ליהודה איש קריות למכור את משיחנו בשלושים כסף... איימו עלינו כי ספרד תתרושש, אבל מה תועלת לנו בכל ברכת ילדי הצפעונים והם מטמאים את ארצנו, אשר הם יושבים בה? וכן כתוב: „מה יועיל האדם שיקנה את כל העולם והשחית את נפשו?" לא נוכל להעשיר הארץ באיסורי הנאה, כי אומה שדתה לוקה היא לוקה עמה. ואולם אם ספרד תקיא שבט זה, היודע משיחנו ומתכוון למרוד בו וללכת עמו בקרי, אם גם תירש בתחילתה תתעשר בסופה... על־כן אני אומר: בית דין של מעלה ושל מטה שוים בגזירת הגלות!

פני המלך משתנים. הוא מביט על הכומר מתוך החזקת טובה ומשיא את הצירים לענין אחר, שכן עתה אין עוד לצד שכנגד מה להשיב. הוא מדבר בקלות ובריהיטות. כדרך איש שלאחר רדתו לעומק ענינים הוא רוצה לנוח על שטחם. הדון לירמה מחוה להם קידה ובעיניו יהירות של „עבד מלך כמלך". והצירים משתחוים מפסיעים כמה פסיעות לאחריהם והופכים פניהם לצאת. ואף כי הילוכם ישר וקצוב נגלים על פניהם רשמי מבוכה, כדרך בני־אדם בפנותם עורף למי שמעלה מהם, והם שואפים רוח לרוחה בצאתם.

ושוב מקיפים הם הרבה חדרים, לשכות ואולמות. שרים הנפגשים להם בדרכם מושיטים לתם קופסת הטבק ומסתכלים לתוך פניהם להכיר אם הצליחו בשליחותם, ומרגישים: יום זה הוא המרכז האמצעי, שהרבה דורות היו יונקים ממנו... ושוב דרך־תועין של מסדרונות וארקדות. אנשי־המשמר נצבים כפסלים על מקומותיהם והנה מבוא החיצון. מבתי־שער מוציאים סוסים. השערים חורקים. והשמש העומדת באמצע הרקיע האפור שופכת אור הור. חבל פרשים יוצאים וצללי סוסיהם זעים תחתיהם. בקשקשה באופניה על הדרך הלבנה יוצאת מרכבה רתומה לארבעה פרדים, המחופים חפויים אדומים. הזקיף מתמתח! לפי מספר הצמדים יוכר כבוד ערכו של הנוסע. מרכבה זו נושאת אחד מאדוני האדונים!—והפרדים השחורים סומרים אזניהם החמוריות, חובטים בזנבם על גופת הסוס, ומוציאים את המרכבה מחוץ לתחומו של ההיכל. אבל עוד זמן רב מרגיש מאחוריו ראש־הצירים את צִינת האסקוריאל: את השחם האפור, הנוצץ של כתליו, אשר הוקמו במשך עשרים שנה, את הרבועים הצרים של המוני חלונותיו. את יסודו המשופע, הבולט מחלקת החומה ואת המגדל הקודר של בית־תפלתו המעפיל למרום ובחוד־שיאו כדור ובו צלב דק וגבוה.

דומם יושב ראש־הצירים במרכבתו. למרות כל ההקלות, קשה לקבל את הגזירה. זהו גם חורבן ביתו: הנה חצב רב הוציאו שדותיו, אבל מְעט יֵאָסף ואת המעט — מי יעשנו נופת? — ובשקעו ראשו בצוארונו הזקוף הוא חושב על המלך וקשה לו עתה לעמוד על השנוי הרב אשר בו... אולי מפני שאביו, פיליפ השני שבע יסורים מבנו בכורו, דון קרלוס, אשר יש אומרים, שנטה לכפירה וצדד בסתר בזכות ארצות־השפלה, ועל־כן אבדו; ואולי מפני שבכלל נהג עולמו בשררה יתירה, כי כך היה אומר: „ממשלה פירושה—ממשלה בלי מצרים". הוא הרגיל את בנו, המלך של עכשיו, להכנע בפניו כניעת אסיר ולהכריח טבעו אל כל אשר יהפוך הוא, אביו; הצר לו ברוב חומרות והחליש דעתו בכובד המשמעת. והעלם הצעיר נהפך לדונג בידיו, כל חדרי מחשבותיו נתמלאו דעות שלא הוא הגה והרה אותן, ואפילו מאויי־נפשו פסקו. כשהגיעה שעתו לישא אשה הראה לו המלך את הדיוקנאות של בנות הארכידוכוס האוסטרי קרל, אך פיליפ סרב לבחור והשיב: „כל ישעי וחפצי אך טובת הוד כבוד מלכותו ובטוחני, שהנערה, אשר הוד כבוד מלכותו יבחר בה תיטב גם בעיני"... וכאשר אביו מת והוא עלה על כסא המלוכה היתה פקודתו הראשונה של פיליפ השלישי להתיר לשר לירמה לקבל כל זבד טוב אשר יזבדוהו וכל משאת, ולירמה קבל את כל המדינה, משא לא לפי כוחו. על פיו נחתכים כל צרכיה, כל השררות החשובות וכל המנויים נעשים לפי מצותו והמלך תלוי תמיד במחשבתו ונשמע לעצתו, וצדק אחד מבני המעלה של ספרד. אשר הערים פעם לשים על שולחן המלך מכתב חתום ועליו כתוב בזו הלשון: „לכבוד פיליפ השלישי, מלך ספרד, כעת בשירות הדוכוס לירמה". ואולם עכשיו חל בו שנוי וקשה לעמוד על ענינו: אינו חפץ עצה, כי־אם משמעת. נתעצמה נפשו במחשבתו לגזור פורענות על ספרד!

הנוסע מתכווץ, הצינה חודרת לעצמותיו, אותה פעולת האויר הצנועה, לכאורה, והקשה, אשר בני המקום אומרים

עליה, כי בכוחה לכבות נר־אלוהים. היא נשמת האדם, אך שלהבת נר־חלב לא תכבה... ראש־הצירים מציץ החוצה והמראה החולף לנגדו אין בו נעימות לעין. השמים מכוסים עננים, ומשני עברי הדרך זקופים צוקי־עד בפנים מפנים שונים: הנה חומות־אבן מגודלות־אזוב והנה מגדלים משולשים, רבועים ומעוקבים, שאינם נתפשים לעליה ושברי־סלעים זרועים לרגליהם; אבני־בוהו נראות כתלויות על בלימה, זיע קל ותמגרנה, נקיקים ומערות אפלות פוערים לועותיהם; לוחות־צור מונחים על כדורי־אבן. בקצה האופק נראים הררי תכלת־ולובן, אלה מעל לאלה, קרובים ורחוקים, נמוכים וגבוהים, והקרובים תכלתם עמוקה מחבריהם. רוח מרתיעה פתע את עצי־הזית הבודדים, מסמרת מחטיהם של קיפודי־הארנים. היתחולל סער? — רועה יחף מוליך צאנו לפניו למקום מחסה, עז קרננית ועבזקנית מקשקשת בזוג שעל צוארה, כשהיא מקפצת מסלע לסלע ורעותיה נמשכות ומדלגות אחריה וניתלות בינתים על שפועי מורדות ומלקטות מתחת לארנים חציר דל לכאן ולכאן, וקשקושן הענוג המגיע מרחוק ודומה לקול ענבל כסף בפעמון בדולח אינו נאות ביותר לפרא־נוף זה... ופתאום, כמו מתוך הארה, מצטרפים במוחו של הנוסע כל פרט ופרט של אותו יום. צנת־השחם של האסקוריאל והמדה האכזרית של המלך—בנין אב אחד לשתיהן: קסטיליה! — יש אויר אשר בטוב מזגו הוא מגדל גבורים ויש אויר מגדל חלשים וקסטיליה הצוננת, הרזה מגדלת אנשים קרי־רוח ומקשיחי־לב וכמסגרת לתמונה כן היא להיכל המנזר, נאותים הם זה זה ומשלימים זה את... וראש־הצירים מרגיש פתאום, כי כל ההולך כנגד רצונה של קסטיליה הקשה כסלע צפוי לסכנות... הוא את חובתו למלכו עשה וכפיו נקיות! — והכרת צדקותו מרגיעתו והשקשוק הממושך של האופנים מיגעו, מגלגלו לאט לאט עד אפס דאגה של תרדמה. בינתים הולך האור הלוך ודעוך, והיום הנוטה לערוב מגיה את האופק בנגוהות ארגמן של שקיעה.

(עוד יבוא)

שִׁיר לַבּוֹדֵד

אֱמֹר לְעֵץ הַשָּׂדֶה: אָבִי אַתָּה,
לָאֶבֶן בַּדֶּרֶךְ: אַתְּ יְלִדְתִּנִי,
וּלְנַפְשְׁךָ: אַל תְּהִי חַתָּה,
בַּאֲשֶׁר תָּלִינִי — לִינִי!

עוֹד לֹא פַּסּוּ כָּל הַחֲסָדִים,
עֵין הַחֶמְלָה בְּמִקֶּדֶם צוֹפִיָּה,
אִם בְּאֵמוּן תֵּט אֶל הַיְלָדִים
וְרָפָא לְךָ מִן הַתְּהִיָּה.

יָמִים חוֹלְפִים מִצְטָרְפִים לְחֶלֶד,
תָּמִיד שׁוֹקְקִים הַמַּעְיָנוֹת,
אִם רֹאשְׁךָ שָׁב אַךְ לִבְּךָ יֶלֶד
עוֹד תִּקְוָה לְךָ לְהִבָּנוֹת.

לֵךְ לֵךְ וְאַל תֵּעָצֵר מְלֶכֶת,
רַק הַהוֹלְכִים לַמָּחוֹז מַגִּיעִים:
כְּשֶׁתָּבוֹא אֶל שַׁעַר הַשַּׁלֶּכֶת
תִּזְרַח עִם כָּל הָעֲנִיִּים.

תשרי תרצ"ב

אשר ברש

אִיֵּי מַלְטָה וּשְׂפָתָם הַשֵּׁמִית

מאת ד"ר נחום סלושץ

(סוף)

ג. הלשון והכתב

אותנו העברים מענינת ביחוד התפתחותה של שפת המלטאים מפאת היותה ניב ערבי שמי (שהוא אולי הקרוב ביותר לעברית בצורות מלותיו ומשפטיו, וגם במבטא האותיות הגרוניות), ומפני שהיא נכתבת ונקראת באותיות לטיניות, וכעברית החדשה שהת־פתחה באירופה, היא נמצאת מחוץ להשפעתה של השפה הערבית הכללית.

עוד בראשית המאה עסקו אחדים ממשכילי מלטה בחקר הלשון המלטאית ומהם גם בהשויה עם שאר שפות שם, וביחוד עם העברית־כנענית: א. גליאה הוציא ספר מלא וגדוש על מלטה הכנענית, שבו רצה להוכיח את קורבתו של ניב המלטאים אל העברית הכנענית. עוני בעל פריקו וקארואני הוציאו מלונים גדולים שנמצא בהם אוצר אתימולוגי רב הערך. אני הכותב הייתי אחד הראשונים שהעירו את תשומת לבו של הקהל הנאור על התופעה הלשונית המיוחדה במינה של שפת מלטה השמית בעיקרה, קיומה והתפתחותה, ומאמרי הצרפתי (נדפס בירחון Revue du Monde Musulman, 1909) עשה רושם ביחוד באנגליה. אחר־כך נדפסו מחקרים שונים בשאלה זו באיטלקית ובגרמנית. בשבילנו כדאי מאד לדעת את ראשי־הפרקים בהתפתחותו של ניב שמי בודד זה, וגם את דרכי התאמתו לכתב הלטיני. והנה מאמר מקיף בענין זה ראוי שיפורסם ברבעון „לשוננו", וכאן אסתפק במה שאביא איזה כללים ומסקנות מעשיות, שיש להם שייכות לשאלות התפתחותה של לשוננו העברית החדשה.

קודם כל עלי להזכיר את המצב של צורות־הלשון בכלל ביחסן לרוח לשונות בני־שם. והנה בדרך כלל לא נשתנו גם בניב המלטאי; יוצאים מן הכלל שמות־עצם מספר המקבלים את סימן הרבים האיטלקי i במקום סימני הרבים הערביים. ואשר למלים עצמן הנה בלשון המדוברת בעיר לה וואליטה, למשל, שליש מן המלים לוקחו מלשון איטליה (והן בעיקר מלים של דת, של תרבות ומקח וממכר), אבל בניב העם היושב בכפרים, מספר המלים הזרות הוא הרבה פחות, וכן בספרות. מתאמצים לכתוב בשפת המסורה העממית. אבל יסוד גדול בשנויים שבאו במבטא ובנטיות הדקדוק משמש הגורם של החלשת אותיות הגרון השמיות — שהרי אלו הולכות ונחלשות ומטושטשות תחת השפעתן של שפות אחרות. עוד בימי התנאים לא ידעו יהודי הגליל להבדיל בין ה' וח', בין ע' וג' (רכה), בין ק' וכ' וכדומה, והשומרונים עד ימינו, וכן הפיניקיים במדינות־הים ויהודי פרובינציה בימי־הבינים לא ידעו להבדיל ביניהן.

על־ידי טשטוש מבטאים של האותיות האלו באו גם שנויים במבטא ההברות — דבר שאי־אפשר היה בעברית מפני שהמסורה

והנקוד שמרו על הכתיב (אבל לא על בטוי בשפתים). מסורה ספרותית מתמידה כזו חסרה לניב המלטאי (כמו גם לשומרוני), ועל־כן חלו שנויים גדולים במבטאה של לשון זו ובצדדים ידועים בנטיות פעליה. אני מתעכב על תופעה זו בכוונה, כדי להעיר את תשומת לבם של בלשנינו על התופעה שלא נמלט ממנה, על טשטושים הכרחיים בנטיות של שמות ופעלים עם אותיות הגרון, מפני שרוב אוכלוסי הדוברים עברית אינם זקוקים להן (ואי־אפשר להחזיר את גלגלי הזמן אחורנית ואי־אפשר לשוב אל המדבר ששם התפתחו!). על הנייר אפשר להניח הכל. לגזור על הכל — לא כן בדבור, ששם ההרגל, הצורך והשנויים וניב הלשון הפיסי פועלים פעולה גדולה. והנה מה שהעליתי ביחס לשנויים במבטא המלטאי:

בנוגע לאמות הקריאה אנו מוצאים שאת הa האיטלקית נוטים לבטא כ e; o איטלקית כ ü (כך היה באמת כבר בפונית החדשה); וָו מבטאה כ v, אבל יש גם w, שמבטאה ua, a הערבית מבטאה כמה פעמים o, כמו בעברית כנענית: גון רָאש וכן הרבים הערבי at (אחברות) מבטאו ot. ואשר לאותיות הגרון עצמן הנה האית ה' מרגשת קצת כעין H גרמנית. האות חֵ, שהיא כפולה בערבית, נמצאה גם במלטאית בשתי צורות: ח' רפויה נכתבת e וח' חזקה צורתה h, שמבטאה כמו בעברית; למשל רוּח = רוח בעברית; אחְברות = חדשות; ביחְאר=ים בעברית. עְ חזקה נכתבת gh ומבטאה מעין הג' של הספרדים, וכן גאל= עַל; עַלֵיהֶם = עליהם; מבטא האות ג' היא כ j צרפתית ולא כ dj (אנגלית או איטלקית); שין ימנית נכתבת x כמו בפורטוגיזית; z מבטה כצדי ערבית, אבל יש גם z והיא זין עברית. ת רכה באה במקום דלת, כמו המלה תַא מן די וכדומה. המתנגדים לרבוי השין אצלנו — מוצאים כאן ת במקום שין. שאר האותיות מבטאן כמו באיטלקית.

הכפלת הדגש בטלה לגמרי. או שכותבים את האות פעמים או שאין מרגישים בה לגמרי. ה' הידיעה העברית, שהיא אֶל בערבית, נשארה ברוב מלים (וישנה גם באיטלקית), אבל באותיות דטלנ"ה ועוד מבטאים אותה כמו בראשית המלה, ואין כללים קבועים בזה בלשון ההמון.

נטיות הפעל קרובות לניבי הערבים בתוניס וטריפולי, אבל מפני טשטושן של אותיות הגרון באו גם שנויים בבנינים המרכבים ובצורות של הפעלים הרפים במגמה להביאם אל צורות הלשון הטבעיות, וזה הגיוני מאד, מפני ש ט ש ט ו ש א ו ת י ו ת ה ג ר ו ן ג ו ר ר א ח ר י ו ב ה כ ר ח ג ם א ת ב ט ו ל ש ל ה ש נ ו י י ם ב מ ב ט א ו ב נ ק ו ד ה ת ל ו י י ם ב מ ב ט א ן ה מ י ו ח ד. אבל אי־אפשר במצב המדע הבלשני והדקדוקי של ההוה להוציא כללים מסוימים, ולדעתי תורה שלמה היא, שמדקדקינו צריכים לטפל בה בעוד מועד, בטרם תכביד ש פ ת ה ד ב ו ר ש ל נ ו את א כ פ ה ע ל ה ש פ ה ה ס פ ר ו ת י ו ת ולא תהיינה לשתי שפות.

המספרים דומים לערבים: אִיחֶד=אחד; Zeug (זוג')= שנים. עד המספר עשרים באים ביחיד, כמו שַׁבַע שנין, אבל עשרין סַנַה. בין המלים יש שנשתנתה הוראתן כגון שִׁי או מה (שהוא) נעשית לשלילה (מאומה), וכן מן (מינן גיר= חוץ מן) ופירושו לדעתי כפירוש הכתוב: משנאיו מן יקומון=בַל יקומון, ובודאי זה שריד ארכאי מן היסוד הכנעני הקודם. ו' החבור מבטאו u בלי שום שנויים.

בנטית הגוף מבטאים גוף שני ושלישי רבים —כֶם ו— הֶם, כמו בעברית, ולא כום והום, כמו בערבית. האות י' יש שהיא נופלת בראש המלה, וכן אומרים הוד במקום יהוד. ובאמת כן הוא גם בברברית. שמות החדשים הם כמו באיטלקית, למשל: חודש יולי הלוליו. אבל שמות הימים נשארו, כמו בכל שפות־שם, רק בסימן המספר בלבד, כמו נהאר אל חמיס=יום חמישי; נהאר איס סיבת=יום השבת וכו'.

שִׁיָרי הדמיון שמצאו חוקרי מלטה בין המלטאית והכנענית הם מרובים מאד, וקשה להניח כי באו רק על־ידי התפתחות מיוחדת של חוקי הלשון, ואם לא נקבל את ההנחה, שמכנענית מוצאם, נאלץ לשער, שהיהידים שישבו באיים לפנים הם שהשפיעו עליהם. וגם זה קשה להוכיח. והנה דוגמאות של מלים עבריות כנעניות. נתחיל בשמות־עצם פרטיים: תִי קדומה ÷ של קדם; או תא צֶפפונה — זה של הצפון; וכן אומרים: מיזוריח= מזרח או מִצ־צפפון=מצפון. השמות: gouddére=גָדֵר; goddor= גדור (ברבים איטלקי גם godoiri) מוצאם מכנענית. שם האי מלטה הקדום הוא מליטה (מלשון מפלט ויש גם אלה בשם זה והיונים פירשו Melittu=דבורה, מפני הדבש הטוב שבאי); של האי גוזזו היה גול (גולה והיא מין אניה עגולה); גם שם האי השלישי קומינו, נראה שלוקח מן כמון. ונזכרו שמות כמו כרמלה, חֶבל (במבטא חַבֶל), חבורה (חַבר); צֶלמון (צלמון) וכדומה. מענין, שהשם אִי יש במלטאית, ובערבית אינו ידוע.

דרך אגב: לאַבַא קוראים במלטאית tati (כמו באידית), וכבר שער גיזניוס, שמוצאו מן ההברה תַא—הברה של ילד בכנענית.

השם רכב במלטאית הוא rikeb (ריכב), ומזה נבנה רכובה= ארכובה (כמו בערבית), ומזה יצא השם mreikba = אניה קטנה (בערבית אומרים ל ר כ ו ב על אניה), מרכבה היא merkab.רחל= צאן רכה בעברית (ואינה בערבית) היא במלטאית rehel ושם המקור והקכוץ הוא merhla (מרחלה). בדבור נשאר גם השם mayym=מים ברבים כמו בעברית, שלא כבערבית ma ביחיד. עוד דוגמאות מן שמות העצם: בוקר=ה ב ו ק ר, לא מחר כבוקרא בערבית; בקר—Bhuma=בהמה; hanut = זונות; quddos= קדוש; כל אלה ודאי שלא לוקחו מערבית והם מיוחדים ללשונה של מלטא.

מן הפעלים נזכר לדוגמא: battal=הלוך בטל, ומזה השם Battil=בטלן; passal—פסול; fatur=פטור; piruh=פרח; Baqbuk= בקבוק; Baqqa—שאון מים או בוקה (מלשון בוקה ומבולקה).

וכדי לתת לקוראים מושג מצלצול השפה ומבנה, הקרוב ביותר לעברית, נתן לדוגמא משפטים אחדים מתרגום התנ"ך: „פסו אמונים מבני אדם" תרגמו: fiessu emmin men beni adam „ויברך אותם אלהים ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ", תרגמו: ויַבִיאֶרֶך ל־אלהים איללא ו־יאמר ליהם: פרחעו וזדיאדו ומְלֶאו לארץ.

דוגמא אחרת: „ילוה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים, על כן קרא שמו לוי" תרגמו: ילתווה זוגי (בן זוגי) לילי, עש ווילידתי לו תלאתה בין. על הכי קרת אישיי לוי.

ביסוד התנועה לקרב את הכנענית לעברית היתה כאמור מגמה ידועה, שהשפיעה על התפתחות הלשון בדורנו, אבל היא הנותנת, שבלשנינו ימצאו ענין רב בחקר בניני המלטאית וצורותיה, שהרבה יש ללמוד ממנה. בסוגים שונים של מלים עשירה שפת מלטה (כמו במיני צבעים וצמחים). וכאמור, יש לנו להוציא מצד אחר איזו מסקנות מעשיות כלליות ביחס לנטיתן וכלליהן של אותיות הגרון והרפות בכלל, שהרי גם החלק הגדול של דוברי עברית אינו יודע לדקדק בהן ואין מן הצורך כלל להחזיר את גלגל הזמן אחורנית לאלפי שנה או לנבכי מדבר ערב. צא ולמד, שרוב השנויים הדקדוקיים בין הערבית והעברית, כמו בין הארמית והכנענית, יסודתם בהתרככותם וטשטושם ההדרגי של אותיות־הגרון והרפות — תורה שלמה הוא שמדקדקינו צריכים ללמוד אותה.

לודקיה, אלול התרצ"א

בְּצֵל הָאִילוּזְיָה

אדם ילוד־אשה,
קצר־ימים ושבע־רוגז —
כציץ יצא וימל.
איוב י"ד.

יעקב רבינוביץ הרצה ב„קלוב־פא"ן" בתל־אביב על ברנר ופרסם את דבריו ב„מאזנים" כ"ב. נדמה לי, שזוהי הערכה נכונה. יעקב רבינוביץ הכיר את ברנר בחייו והעמיק את העיון בכתביו והשתדל לראות אותו כמו שהוא. הוא מתרחק מן האידיאליזציה המופרזת, שאין לה מצרים וגבולות. הוא יודע את הסוד הגדול, כי ברנר אינו זקוק לכל זה וכי דיו כמו שהוא. הוא אומר, למשל: „ריאליסטן היה, וננר כל רצונות שלא במקומם וזמנם. ולכן נשאר בתקופותיו הראשונות מאחור". ושוב: „השנויים בו חלו עם השנויים שבאו בחיים. הוא לא נשמע לרמזיהם, כי־אם להופעתם בתור עובדות. מה שלא קבל עוד אתמול, העריץ היום ונלחם לו". לאמור: הוא לא היה חוזה־עתידות. הוא לא חש בבאות. הוא היה איש־העובדות, המציאות, הממשות שבעין. קרני־המשוש שלו היו נטויות בלא־יודעים כלפי העבר וההווה. מכאן הזעם והיאוש. דומה היה בנדון זה למנדלי מו"ס, לברדיצ'בסקי ולאחרים, שהיו גם כן ריאליסטים, אנשי־עובדות, ולא האמינו ברמזי העתיד. מנדלי כתב סטירה על הרצל ועל הציונות, שלא הובנה בשעתה („לוח אחיאסף" תרס"ג) וברדיצ'בסקי אמר לי וגם כתב את הדברים, שאין הוא מאמין בעתידות הספרות העברית („נתיבות" של לחובר). אך ברנר היה צעיר מהם וניתן יותר להשפעה על־ידי נצנים ראשונים של העובדות החדשות. ניתן לשער, כי אילו המשיך בחיים היה משתנה והולך עד שהיו לנו שני ברנרים, שאינם מתאחים אלא בקושי.

אך הוא לא המשיך. נפסקה השלשלת באכזריות שטנית. בא המות הטרגי. ושוב חידה. י. ר. מדבר גם בזה ועוד אשוב לדבריו. ואולם השאלה היא: האם בא דבר המות רק מבחוץ ולא מבפנים, מפנות חבויות שבנפש? מנוסה זו, בריחה זו, הסתתרות זו, האם באן רק לשם חשבון הנפש? האם לא היה כעין כליון טמיר לקראת זרועות המות? לקראת הנירוואנה? אודה, כי הרגשה מעין זו חלפה אותי בפגישה אחרונה, כשבוע לפני המאורע. הייתי נפעם ולא ידעתי את נפשי. דברתי על זה באזכרה ראשונה בירושלים. רמזתי זה ברשימתי למותו. ודאי, שאין שום ערובה לתחושה זו. היא עלולה לטעות. היא רק מספיקה להעמיד אות השאלה ולחוד חידה. אחר־כך קראתי בספור „הר הקסמים" של תומס מן על הקנוניה המשוערת שבין החידקים שבגוף עם מאויים כמוסים שבנשמה. אחר־כך קראתי בספור החדש של יעקב וסרמן „איטצל אנדרגסט" את האמרה הנועזה: אין אדם מת אלא אם רצונו למות...

י. ר. כותב: „קראו, למשל, את תשובתו ל„אברהם ואיברהים" של ר' בנימין — וכנגד זה את הקטע המפורסם שלו, השיחה עם הילד הערבי, את הראיה הנסיונית האמתית והריאלית שבראשונה ואת האילוזיה ההתרשמותית שבאחרונה, אילוזיה חביבה, אנושית, יקרה, אך אילוזית רגע — שבעדה שלם גם בדמו. אילו ראה את החיים אז בעינו הפקוחה הקודמת לא היה בא לגור במקום ההריגה. יהודי בארץ־ישראל צריך לחיות בין אחיו".

הקורא את הדברים האלה אפשר שיקבל מושג מוטעה מאותה רשימה „בין אברהם לאיברהים". הוא יכול לחשוב, כי יש שם העלמה מוחלטת מן המציאות ומאה אחוזים אילוזיה. הוא יכול לשער, כי שניהם, אברהם ואיברהים, נופלים איש על צואר רעהו ומסיימים את שיחתם מתוך חבוק ולבוב ונשיקות מאליפות. ולא כן הדבר. השיחה מסתיימת בדברים אלו של אברהם, שהם רחוקים למדי מן הפציפיזם המוחלט: „אחת דע לך, איברהים: את מקומי זה לא אעזוב, אנו שנינו נפגש מעתה, ברצוננו או בעל־כרחנו, יום־יום". אלא שמתחדש שוב ה„אפיל" אל החלק הטוב שבנשמת האדם: „ומוטב לשנינו שפגישה זו תהא ברצון גמור". ושוב המוטיב הקודם. „אם גם, כאמור, הלחם לא יפחידנו. נשמור את אוננו עבור אחרים" („על הגבולין", עמ' 158). ומעניין פסוק אחר באותו ויכוח עם ברנר: „אין מרמה ואין אונאה ואין פלפול ביום הדין, ביום אשר יקום האדם או הגוי לחשוב על הדברים כמו שהם" (שם, 155), לאמור: אין אילוזיה... ובקשר עם זה: לפני 5—4 שנים בשיחה שהוקדשה לשאלה זו הגדיר ב. כ. את עמדתי אני כנובעת בעיקר מתוך אימת הקטסטרופה. אני אמנם הייתי מופתע מדברים אלו וחשבתי שהוא מקפח את הצד ה„אידילי" (כמו שכתב לי ברנר), האילוזיוני־החזוני, שבתפיסה שלי. ואולם דייני אם אנליטיקן חריף כב. כ. יכול היה להגיע לידי דעה כזו. זה מוכיח שלא הייתי נטול לגמרי חוש־המציאות. אדרבה, מפני שחששתי בזועה שעתידה להתרחש לפיכך עמדתי והזהרתי. אלא שלתחושה זו נצטרף גם החזון שבלב, שעל־ידי מדיניות רחבת־הלב ורחבת־העורקים אפשר להגיע לידי תוצאות אחרות לגמרי.

ומה היתה הרגשת ברנר בכל אלה? נדמה לי, שעל יסוד שיחות שבעל־פה ואגרות־שבכתב (שהיו אז רצות בינינו הלוך ושוב. הוא אז בירושלים ואני בתל־אביב) עלול אני לתפוס את הדברים באופן אובייקטיבי. נדמה לי, שלהבנת עמדתו מספיקות ההגדרות של י. ר. בנוגע למציאות וחזון. ברנר היה מלא־עינים ומרובה חושים כלפי הקיים וחלש מאד כלפי המתהוה, כלפי חזון העתיד. הוא ראה את המציאות הגדולה של הערבים, שהיא כבר עובדה קיימת, ולא ראה בתחילה את המציאות היהודית בארץ, ההולכת ומתהוית. הוא כתב אלי: „אומה גדולה, בריאה, מאוחדת־שפה וכו' וכו' כהערבים, אפילו החלק שלהם בא"י ובסוריא, שאינו עומד על מדרגה גבוהה -- מה הננו נגדו?" ואני כתבתי אליו: „אבל למה למעט את הדמות? הרי... והכינונו, בכל בטלנותנו, רשלנותנו וחולשתנו בשלשים שנה ארבעים ישובים חדשים. הרי הפכנו מדבר לגן־עדן, הרי מרחביה ודגניה וכנרת ומצפה ומגדל ופוריה ובן־שמן וחולדה אינם דברי אגדה (כל זה בד' שנים). וזה אך החילונו. לא. גם אנו איננו כמות מבוטלת לגמרי". הוא ראה את הקשיים שבתפיסתי על אחדות שמית וכתב אלי: „עם הספרדים קשה לבוא בדברים ולהיות לבשר אחד — ועם הערבים הלא אין לנו גם שפה משותפת". והוא לא חש, כי ההבדלים בין האשכנזים והספרדים עומדים להטשטש בתקופה קצרה בערך וכי במקום שיש אחדות בשאיפה המדינית, אידיאל מדיני משותף, שם גם השפה אינה עכוב. ראה רבוי הלשונות בהודו (גם שם האידיאל המדיני המשותף הוא יצירה חדשה. בעבר לא היה, כנראה, כדבר הזה).

לאמור: כשאני קורא עתה אותו מאמר „בראשית" על כל „מלואיו" (הכל ביחד נכתב בתרע"ב ונתפרסם בקובץ „בינתים" וחזר ונדפס ב„על הגבולין") הריני רואה, כי כבר סרו ממני אז רוח התמימות ואמונת־אומן אשר היו בי עוד ב„משא ערב". לבי נבא יום מר. לבי נחש לי, כי שומע לא יהיה לי וכי עתידים „להסיק את התנור" ללא־מוצא. ואולם אצל ברנר היה הפרוצס להיפך. אני עברתי מאופטימיות לפסי־מיות והוא עבר מיאוש לתקוה. האם הושפע בזה, כמו באיו ספירות אחרות, מדברים ראשונים שלי? אולי. אבל אין צורך בהנחה זו. הוא הושפע מן העובדות. גידול הישוב לאחר המלחמה חזקהו ועודדהו. „מה שלא קבל עוד אתמול, העריץ היום ונלחם לו". הוא ראה, שאין אנו עוד „כמות מבוטלת". לעומת „ארבעים ישובים בשלשים שנה" מלפני המלחמה צמחו הישובים לאחר המלחמה כבמהין ופטריות. לעומת מאות הפועלים מלפני המלחמה, לעומת העוני והדלות מאז, באו האלפים, באו השיר והתרועה, באו בני־הנעורים, בחורים ובחורות, באו

בצעדים מאוששים. כל זה השפיע. אם כך — הרי אפשר לנסות דבור אל הילד הערבי, אל נצן העתיד: הוא יצא מספירת המציאות, הוא נכנס לאצטגנינות החזון...

י. ר. מדגיש: „יהודי בארץ־ישראל צריך לחיות בין אחיו". אני מבין את הדברים האלה במובן זה: היות ויש כאן נגוד עצום, לכן אפשר על־ידי הסתה וארגון לחולל זועת־פתאום. במובן זה יש בודאי בדברים אלו מן ההגיון; וצריך להוסיף: לא רק בארץ־ישראל. אשתקד טיילתי לכאורה שלֵו ושלאנן יחידי בחוצות ברלין ומינכן ונסעתי שם בקרונות הרכבת בצותא חדא עם אנשי־היטלר, כשאני מבליט את יהדותי בכל יכלתי — ואין מכלים דבר. אחר־כך כתבו לי מבית גרמני־נוצרי: „אם חוסר־העבודה יתמיד נפחד לצאת בלילות מבתינו". וזה מקרוב כתב לי יהודי מברלין: „בן אחותי היה במקרה ברחוב קורפירסטנדם בשעת ההתנפלות בליל ראש־השנה. הוא ניצל הודות לזה, שהוא קל־המרוץ ביותר. אך לבו נשבר בקרבו בראותו בעיניו איך מכים ורומסים באכזריות נוראה זקנים וזקנות". המכתב בא ממשפחה אריסטוקרטית עתיקה של יהודי ברלין; וכל זה נעשה במערבו של המערב. ברחוב ראשי. ובליל ראש השנה, בשעה שכל יהודי חי „בין אחיו". דוקא אז היתה שעת־הכושר להתנפלות פראית!

לא. אם תנתח את הפסוק של י. ר. באיזמל ההגיון שוב לא יעמוד בפני הבקורת. ראשית כל: נודף ממנו במקצת ריח הפחד וגם בנדון זה קיים הכלל: „אם החילות לנפול — נפול תפול". אנו חיים פזורים בין האומות וגם בארץ אנו חיים, מימות ביל"ו ואילך, פזורים בנקודות שונות ואי־אפשר לנו בלי מדה ידועה של אומץ־רוח. ועד כמה שיש בפסוק זה מן הבטחון בכוח הפיסי הרי יש גם בזה מן האילוזיה. בבנטויטש ירו לאור היום ובחצר בית־הממשלה. ד"ר טיכו נדקר במרכז יהודי. הגידו לי, כי בשעת ההתנפלות ניצלה „מאה שערים" כמעט בנס. לדעת אחר לא היה מן הנמנע שיבקיעו אז גם לתל־אביב. בקיצור: על כדור הארץ הזה אין בטחון של ממש. חיינו ומלחמת־חיינו עומדים בכלל על היפותיזה, על השליה, על אילוזיה. וגם הציוניות בכלל אינה אלא פרק־חיים אדיר, של יחידים ושל ה„אני הקבוצי". והשאלה היא רק זאת: לבחור את המעולה שבאילוזיות. יש אילוזיה שהיא לכאורה דרך ארוכה ובאמת היא הקצרה. במאמר אגדיי (ברכות ס"א) מובע הרעיון הזה ביופי רב: „אשריך, רבי עקיבא, שנתפסת על דברי תורה, אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים".

ואין הכוונה דווקא לקירות־אבנים של בית־הסוהר. הכוונה מתפשטת גם מחוץ לקירות הללו.

וגם ברנר נתפס, כנראה, שלא על דברים בטלים.

ר' בנימין

אֳמָנוּת הַבִּיאוֹגְרַפְיָה

ג

הרומן והביאוגרפיה

בפרקים הקודמים תאר אנדרי מורוא את כל הקושיים של הביאוגרף, בבואו לכתוב את האמת על האדם. „מצד אחד יש לפניו חייו הנגלים של האדם, כפי שהוא רואה אותם בתעודות אלו או מפי עדים; יודע הוא, כי עשה מעשה זה, נפגש עם אשה זו, הוציא מפיו דברים אלו. ומן הצד השני, הרי היו לו לגבורו חיים פנימיים, ואלה נסתרים ונעלמים מעיניו של הביאוגרף. פעמים שנדמה לו, כי מצא את החומר הזה בצורת יומנים, מכתבים, ודויים; אולם התעודות האלה הן חשודות. אנו מרגישים, כי מתחת להן, עמוק מהן, מסתתר עולם אחר, עולם זה שאנו יודעים בנפשנו אנו. זרם המחשבות, ההרהורים הטמירים החולפים בלב, הכוונות הטובות והרעות. אבל, כיצד לחדור לתוך עולם זה? ומה גם כשהדבר נוגע לאדם שכבר מצא לו מנוחת־עולם בקבר, וכל מחשבותיו וחזיונותיו אבדו לנצח".

יתר על כן, אפילו בשעה שעל־פי מקרה מגלה לנו יומן או ספור של בן־הדור את המעשה ואת הכוונה גם יחד של גבורנו, אנו מוצאים סתירה בין שניהם. המעשה נראה לנו חמור והכוונה—תמימה מאד.

אנדרי מורוא מביא את הספור על הפייטן האנגלי רוֹסֶטִי, שמתוך מוסר־כליות על התנהגותו כלפי אשתו גמר בלבו, כדי להעניש את עצמו, לקבור בקבר האשה הזאת את השירים שכתב מיום חתונתו ואילך, שהיו בעיניו כסמל עונו. הוא האשים את נפשו, כי הקריב יצור חי על מזבח אמנותו, ולפיכך אמר לרצות עוונו על־ידי השמדת היצירה האמנותית. כעבור חדשים אחדים תקפו על רוסטי יסורי־נפש, כי לא יכול לזכור את שיריו שהשתוקק אליהם, והוא לא יכול לעמוד בנסיון שלא לפתוח את הקבר ולהוציא משם את כתב־היד.

כותב רומנים יש בידו ליצור ממעשה זה ספור נוגע עד הלב, בהשפו לפנינו את אשר עבר בקרב נפשו של רוסטי במשך זמן הנסיון ואחרי־כן בשעת המעשה*). אבל מה יעשה הביאוגרף? מה מעטים הדברים שהוא יודע על מחשבותיו של רוסטי, על רגשותיו ברגע שנולדה בלבו ההחלטה הנוראה!

הביאוגרף אין לו אלא מה שעיניו רואות בתעודות הקיימות. פעמים שבמקרה משמשת עדות פירוש למעשה שבתעודה, ופעמים שהמעשה נשאר סתום ותמוה.

בספר ביאוגרפיה אין האנשים חיים אלא במדה שאחרים ראו אותם או רשמו את מעשיהם, ואולם הרי האיש היה חי לעצמו והחיים האלה נעלמים מעיני הביאוגרף.

יתרונו של הרומניסטן על הביאוגרף הוא בזה, שיש בידו למצוא את הסינתיזה בין החיים הפנימיים והחיים החיצוניים.

„הביאוגרף רואה את המיניסטר פיל יושב על מקומו בשעה שיריביו ממטירים עליו מבול של קטרוגים. הוא רואה אותו יושב באין תנועה, עלוב, ראשו מורד, והוא שואל את עצמו: מה חושב האיש? אך אינו יודע מאומה".

„פעמים שהביאוגרף יש לו חומר, אולי גם במדה מרובה יותר מאשר הרומניסטן. אבל החומר אינו עוד הכל. משל למה הדבר דומה לסוקר תקופות שלפני ההיסטוריה; יש לו חומר למכביר; הוא מצא באדמה מספר רב של גרזני אבן לטושה, אבנים קטנות בצורת קלע, ועל גבי כתלי המערות ציורי ראמים. אין לו לחוקר מחסור בגרזני־אבן, יש לו די והותר. כמה מטילים שעמום המוזיאונים לחקר התקופות שלפני ההיסטוריה עם ארבעת אלפים אבני־החלמיש ואלפים הגרזנים שבהם, והרֹשם הוא, כי אנו לומדים שם מעט מאד על זה, מה היה באמת האדם שלפני ההיסטוריה. על לבנו עולה, כי לא היה קיים אדם חי בעל תשוקות, יצרים, פחדים, ששונים, אלא בריה שעסקה כל הימים בתרגילים לחצוב אבנים קטנות ולצייר ראמים. כיוצא בזה יכול גם הביאוגרף לרכוש מאה וחמשים מכתבים של מיניסטר, ואפילו אלף וחמש מאות, ומכל אלה לא נברא נפש חיה".

ואנדרי מורוא מנסה להוכיח, כי כשם שקיפלינג נתן לנו בתאוריו מחיי האדם הפריהיסטורי הרבה יותר מכל החוקרים, כך הבהיר לפנינו טולסטוי ב„מלחמה ושלום" את תקופת נפוליון הרבה יותר מן ההיסטוריונים.

---

*) ואמנם כתב הסופר הצרפתי אדמונד ז׳אלו ספור על נושא זה.

הוא מביא מתוך ספרו של טולסטוי שיחה קלה בין נפוליון ואלכסנדר ומעיר, כי שום ביאוגרף לא היה יכול למסור רושם חי כזה של הקיסר, ואין בכוחה של שום תעודה להחיות תמונה כזאת.

על־פי כל האמור, אין תקוה לביאוגרף לנצח במלחמה עם הרו־מניסטן בשדה האמנות.

ואולם הביאוגרף החדש לומד מתוך נסיונו של הרומניסטן ומנסה להשתמש בתחבולות הטכניקה של זה. ובכמה דברים יש לו לביאוגרף יתרונות על הרומניסטן.

בהשקפה ראשונה, גורלו של הביאוגרף להשתמש בחומר מחוסר־דמות, העשוי קטעים מפוזרים ומפורדים, מכביד עליו את היצירה הרבה יותר מאשר על הרומניסטן.

„אבל לעומת זאת יש לו תגמול: הצמצום באפשרות לקבל צורות מן המוכן בשביל יצירתו, מוסיף תמיד כוח לאמן. זה גורם חבלי יצירה, זה עושה את העבודה קשה מאד; אולם זו היא אותה המלחמה בין החומר הניתן והרוח, שעל־ידיה נוצרת היצירה העליונה. מיכאל אנג'ילו ופסלים גדולים אחרים של הרינסנס היו מקבלים מאת המצנטים שלהם והעריצים גושי־שיש בעלי צורה משונה לפעמים, ועליהם היה להפיק מזה תועלת. ופעמים שמתוך הצורות המשונות הללו יצאו התכניות היפות ביותר; ההתנגדות של האבן הכריחה את האמן לחבל תחבולות. כמה מן האמצאות הנאות ביותר של הדמיון באו מתוך צמצום הצורות החמורות של השיר הקלסי. אסונם של רומנים ידועים הוא זה, שנוצרו בחֵרות מרובה. מתוך יכלתו לברוא את גבוריו כטוב בעיניו ברא הרו־מניסטן נפשות מפשטות, הנועדות לשמש נושא רעיון או לתפוס מקום בתוך מסגרת קבועה מראש.

„בתולדות הרומן האנגלי אפשר למצוא, כי כמה מבחירי הרו־מניסטים הטילו על עצמם צמצומים והלכו לבקש בחיי המציאות מצבים ותעודות, כדרך שעושה ביאוגרף.

„סובר אני, כי מאורעות ומעשים שאולים מן המציאות, שנשתנו על־ידי האמנות של הרומניסטן, יוצאים תמיד אמתיים יותר מן המעשים הבדויים לגמרי מן הלב".

הסגולה הראשונה של רומן היא למשוך את לב הקורא, שישתוקק לחכות להמשך הספור. „שחרודה לא ניצלה ממות, אלא משום שבעלה הנורא השתוקק לדעת את הפרק שיבוא". וגם הביאוגרפיה צריכה להיות מסוג אותם הספורים המושכים את הלב, ולפיכך יש לבחור בתולדות אדם, שדומות הן לספורי אלף לילה ולילה. יש ביאוגרפיות מטילות שעמום; על הסופר להזהר מכתוב אותן. אך הכל יודעים, כי יש גם רומנים המטילים שעמום ויש סופרים שכתבו אותם.

אנדרי מורוא בהרצאותיו על אמנות הביאוגרפיה עומד על זה, כי גם הביאוגרפיה, כשאר היצירות האמנותיות, משמשת קודם כל בשביל האמן פדות.

„האמן הוא יצור שאסף בנפשו במשך ימי חייו המון רגשות, שלא יכול למצוא להם שמוש בפעולה. הרגשות האלה מעיקים עליו, ממלאים את נפשו עד כדי התפקעות. וכשעה שהוא חש צורך להחלץ צומחת ועולה מקרבו יצירה בכוח פועל מאליו. האמנות היא בשבילו אמצעי של התגלות".

גם הביאוגרפיה יכולה להיות אמצעי שכזה, ומחבר ביאוגרפיה בוחר רק בתולדות אדם, הקרוב אליו קרבה נפשית, שלקח את לבו, אחרי אשר מצא בו תכונות דומות לשלו. „הביאוגרף בחר בנושא זה, משום שהוא מתאים לצורך טמיר שבנפשו. הביאוגרפיה תהא כתובה מתוך התעוררות טבעית, מפני שעל־ידי הרגשות והמאורעות של הגבור מובעים הרגשות והמאורעות של הביאוגרף עצמו: במדה ידועה הרי אבטוביאוגרפיה מלובשת בצורת ביאוגרפיה".

וכאן עצם הסכנה, שכותב הביאוגרפיה בצורה זו, מתוך רצונו להביע אהבה או איבה לגבורו, יבוא לקלקל את שורת האמת ההיס־טורית.

ומכאן הקטרוג הגדול על הביאוגרפיה המודרנית מצד אנשי־המדע, האוסרים את הסוביקטיביות לבוא בגבול ההיסטוריה.

אנדרי מורוא מודה, כי הביאוגרף מחויב לחלוק כבוד להיסטו־ריה, „הביאוגרף מחויב לתת לקורא קודם כל את האמת; אין לו רשות לשנות את צורת גבורו לפי רצונו ולפי צרכיו. אין הוא רשאי לבדות מלבו שיחות, מעשים. אין הוא רשאי להשמיט עובדות ידועות, משום שהן מכבידות על הבנין הפסיכולוגי של חבורו, אבל הוא רשאי, במקרים ידועים, אם בחירת הגבור היא מוצלחה ומתאימה לנפשו של המחבר, להביע כמה מרגשותיו הוא, בלי לקלקל את צורת גבורו".

בהרצאותיו נגע אנדרי מורוא עוד בכמה שאלות של אמנות הביאוגרפיה, אך אלו אינן שאלות של אמנות הביאוגרפיה בלבד, אלא של אמנות הספרות בכלל.

מ. בן־אליעזר

בִּקֹּרֶת סְפָרִים

„איוב"

איוב. רומן על אדם פשוט מאת יוסף רוט. תרגם י. למדן, הוצאת א. י. שטיבל. תל־אביב.

לא חדש הוא תכנו של הרומן „איוב". רבים טפלו באותה הויה טרגית אשר להוי היהודי, אבל החתירה היתה בעיקר אל האקזוטי, אל היוצא דופן, הבולט בגחוכו המופרז, או בטרגיותו המשוּעת, או ל„יהודי־שבת" השרויים באוירה של אידיליה מלאכותית. אולם ה„יהודי מימות כל השנה", הויתו הבלתי־חשובה, לכאורה, עם האנושי־טרגי שבו, גורלו „נחל חייו הדל בין חופים צרים" — כל זה נזכר בספרים האלו—דרך אגב, העמד בצל, ורק שרטוטים קלושים הוקדשו למסכת חייהם של המעונים הצנועים האלו, העושים דרכם בתום ויושר, השרויים באימה ופחד מפני היסורים המתרגשים עליהם חדשים לבקרים, והמאמינים „שאורו של האלהים מפציע ועולה באפלה ורחמיו מאירים את שחור החשכה"... וזהו החדוש בספרו של רוט, זהו „רומן של אדם פשוט". תוארה בו פרשת־חייו של המלמד מנדיל זינגר— הדמות המרכזית בספר— חיים אפרורים וקשים מלאי הכנעה ופחד: „אלהים שלח פריה בחלציו, אדישות בלבבו ועוני בידיו". הוא אישיות מטושטשת, פסיבית, ישר ונאמן עם אלהיו, מתפלל אליו שלש פעמים ביום מתוך מצפון נקי וטהור. מדת־התסיסה, „המרד והסער" הזעומים, המתגנבים לעתים לתוך מסלולו הנוגה, המזעזעים ומשבשים את מסגרת חייו של מנדיל זינגר העני— מידי אשתו דבורה הם באים, זו האשה העבריה, האקטיבית, הנושאת על שכמה הדל את כל המשא הכבד של העוני והדלות, צער גדול בנים, והנאבקת עם גורלה ללא הכנעה, יודעת להקריב, מבינה לנפש ילדיה הנקרעים מסף־ביתה, נוטים מן הדרך שצעדי דורות רבים טבועים בה. היא מתקוממת, אמנם, לתעלולי בתה, בהרסה מוסר דורות, בחרגה מתחום חייה האפל, המחניק אל הקמה המלבלבת ושם. „באמצע השדה, על מרפד פרי־האדמה אפופים ומקורים בדגן הכבד" תשכך את להט דמה הצעיר ותשוקת בשרה הרענן בזרועות בן עם נכר — בזרועות קוזק; אולם עמוק בלב האם מדמדמת הצדקה פורתא לתאות הבת ולאורח־חייה הפרוע.

מתוך דפי הספר „איוב" שופע, כחשרת ענן כבד, העצב הישראלי

הקודר, המטיל אימה בחשופו האכזרי את כל הוית חיינו המעורטלת. ממגלת־חייו של מנדיל זינגר משתקפת בבהירות סמלית דמות חיינו הטרגית על נדודיה הנצחיים בים וביבשה, ללא שעל אדמה תחת כפות הרגלים. „השטן שולח אתכם ממקום אחד לשני. אדם משלנו נשאר במקום שבו נולד, ורק בשעת־מלחמה הולכים אנו ליפן" — אלו הם דברי הגוי זמשקין אל מנדל זינגר, „אשר בפעם הראשונה בחייו ישב על האדמה החשופה בתוך הלילה הפראי ליד אכר" — בההפך עגלתם בדרך.

ככפיס־עץ על פני גלי־ים נשא מנדיל המלמד מדחי אל דחי: בניו עוזבים אותו. האחד פורץ את הגדר הדחויה אשר לחיי עוני, דלות ומאוויים כלואים ועובר אל הגוי זמשקין, נעשה לסייס אצלו: „שואף בנחיריים פתוחים ונהנים את ריח השתן של הסוסים באורוה". השני נודד מעבר לים, נהפך לסם והבת — זו „מתהלכת עם קוזק", ורק אחד יחיד נשאר — מנוחם בעל המום, האידיוט, שכל אהבת ההורים הגדולה ורחמיהם הרבים נתונים לו לאומלל — יד אלהים הכבדה שלוחה בו במנדיל זיגגרי המצניע לכה, וכאיוב בשעתו יקבל הכל בהכנעה רבה. ובהעקרו מנוה־ביתו, בנודו על פני מים רבים, לא ירגיש כל פחד. „הוא יהודי קטן ושחור על אניה ענקית ולפני הים הנצחי הסתובב שוב בחצי עגול ויברך את מלך העולם עושה הים הגדול"...

ברם כשתכפו עליו הפורעניות ומהלומות־הגורל הכבדות צנחו על ראשו — בנו סם נהרג במלחמה, אשתו דבורה חטפה המות לשמע הבשורה הרעה, ובתו מרים נכנסת לבית חולי־הרוח, והוא, מנדיל זינגר המלמד, נשאר בודד וגלמוד, לאחר אשר לזמן מועט „גם על ראשו התקמרה יד האלהים הטובה, הגדולה והרחבה" — מתגלה המפנה המכריע בחיי היהודי הפשוט הזה. הוא יוצא מגדרו, פורץ את הקיר האטום של המסורת הנקשה — בת דורות רבים. נהפך למורד באלהים ובקדשיו, וארבעת השכנים הבאים לנחמו — נבוכים... בכוחו של המרד מתעלה מנדיל זינגר, המלמד השוטה, הדמות המטושטשת, לאישיות טרגית־סמלית. הוסר המסך החוצץ. סביבו מתבהר והוא מרגיש עמוקות בגורל חייו העלוב, המדולדל. „יונה צדק, יונה הטפש בבני! הוא אהב את הסוסים, אהב את היין השרוף, אהב את הבחורות..." לפנינו מתגלה פתאום מ נ ד י ל א ח ר, בעל צורה, אשר משכמו ומעלה הוא גבוה מכולם. „מדוע קורנים פניו בזוהר לבן ומפחיד?" — „הוד מעלתו הצער נכנס לתוך היהודי הזקן". ובשכוך המרד — שוקע מנדיל המלמד לתוך אוירת היגון הכביר, המשקיט, המרדים את כל החושים, המשנה את מערכת־חייו של האדם, מפשיטו מעצמו, מהויתו הקודמת, ועליו להעלם מן האופק. אולם המחבר רצה להיות עקבי ולא לסיים ב„ונחמתי על עפר ואפר", אלא לברך „את אחרית מנדיל־איוב מראשיתו". ומשום כך נטפל לסיום רומנטי במקצת, המתאר פגישת מנדיל עם בנו, בעל המום לשעבר, ועתה מנגן מפורסם המוקף תהילה ועושר והמעניק למנדיל מכל „כובד האושר" ומשרה עליו „מגודל הנס".

הסוף המנחם והשתלשלותו המוזרה של כל מאורע־הפגישה הפיקנטי פוגמים במדת־מה במסכת היצירה הרצינית־טרגית, המעלה מתוך המציאות סמלי־חיים כבדי־גורל.

יש ביצירה זו גם מן הפשטות המעמיקה ומן הבהירות הרבה אשר לאמת־חיים כבדה. המוטיב האפי שולט בה בעיקר, מעין שלוה כבושה, מתאפקת שבספרי־גורל קדומים; ואם כי הספר נכתב בשפה זרה, שרשיו נעוצים עמוק בהוית־חיינו, בתתו ניב־אמת לה. ובתרגום העברי הטוב מצא את תקונו המלא.

שמואלי

הערה

במאמר „פרופ' אהרן פריימן". שנדפס ב„מאזנים", גליון כ"ד, לא דק בעל המאמר בפרטים הבאים: א. ה„צייטשריפט פיר העברעאישע ביבליאגראפיע" לא נוסד על ידי חיים ברודי בשנת 1900, אלא בשנת 1896. ב. אין זה מן הנכון לומר, שרשימת האינקונבלים של פריימן „היתה הרשימה הכוללת הראשונה של הספרים הללו", כי בשנת 1795 הופיעה בעריכתו של ג'ובני ברנרדו די רוסי רשימה מפורטת של 86 אינקונבלים עברים. כל האינקונבלים שנרשמו ברשימת די רוסי נכנסו לקטלוג בודליאנו (60—1852) של משה שטיינשניידר והוא עוד הוסיף עליהם 17 (עיין בהקדמתו, ע' VIII, הערה 1). ברשימת פריימן משנת 1902, שנעשתה כמעט כולה על יסוד הקטלוג של שטיינשניידר, נרשמו מאה אינקונבלים (את מספר כל האינקונבלים העברים מעריכים למאה וחמשים ויותר). מחבר הרשימה הכוללת הראשונה של האינקונבלים העברים היה איפוא די רוסי ולא אחר.

אחד הקוראים

פְּרָט

ריבות סופרים

הסופר הצרפתי ר ו נ י (הבכור) מעלה במאמרו בעתון „נוביל ליטרר" זכר הריבות בין הסופרים בסוף המאה שעברה. בעל המאמר מעיר בדרך כלל, כי בני הדור ההוא היו נוחים להתרגשות, להתעוררות, ואילו בני דורנו הם שקטים, מיושבים, פלגמטיים. אחרי־כן הוא מעלה בזכרונו את הריבות הספרותיים של הדור ההוא, בזמן שהסופרים הנטורליסטים וזולה בראשם באו לכבוש את העולם הספרותי. מן המחנה של הרומנטיקים המטירו עליהם מבול של גדופים, לגלוגים, איומים, קללות. לא היה שם־גנאי, שלא הכתירו בו את זולה; בשנאה פראית שפכו עליו קיתונות של זלזולים.

ר ו נ י מונה את שמות הסופרים, בעלי הטעמים השנונים, שהשתתפו בימים ההם במלחמת המלים כנגד כובשי הספרות.

„בכלל — אומר הסופר הזקן — בעולם הספרותי, כמו בין הסיעות הפוליטיות והסוציאליות של התקופה ההיא, היתה עצומה הרתחנות, השנאה היתה פראית, הנקמה ללא־פיוס, אך מן הצד השני היו האנשים מתלהבים, מתפרצים, מתחוקים, האמנות היתה להם פולחן, שבימינו אין הוא ניכר כל כך.

„ילדות היא להסיק מזה, כי תקופתנו אנו ערכה פחות או יותר מן התקופה ההיא. אנו נמצאים בפני עולם חדש, בפני אירופה, ששום שטף בדורות שעברו לא שינה את פניה, לא ערער את יסודותיה, כמו שהיא בימינו. עולמנו הרוחני התרחב לאין שיעור: באנו במגע קרוב יותר עם עמים אחרים, לפנינו עומדות שאלות גדולות ורחבות יותר מאלו שהטרידו את הדורות שקדמו לנו. אנו מכירים בהתפתחות הענינים וגם בסכנות העולמיות, שלפנים לא ידעו עליהן. היש איפוא להתפלא על כך, כי השאלות, שנדמו חמורות מאד בשנת 1890, נראות היום כדברים של מה בכך? האין זה מטבע הדבר, כי יחסינו היום אל החיים שונים מאלה של אנשי האתמול?"

מלקט

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת הָאָמָּנוּת וְהַתַּרְבּוּת

כרוניקה עברית

ביאליק ו„בני ברית". בימי שהותו בקרקוי הוזמן ביאליק לבקור בלשכת „בני ברית", כחבר „בני ברית" בארץ־ישראל. בשיחה על תפקידי התרבות העברית הביע ביאליק רעיון על־דבר יסוד אקדמיה לשפה העברית ליד האוניברסיטה העברית בירושלים על־ידי לשכות „בני־ברית" שבכל העולם כולו. הרעיון נתקבל בהתלהבות על־ידי הנאספים ונוסד ועד, שעליו לעשות את הצעדים הראשונים לשם הגשמת רעיונו של המשורר.

מפעל לטובת הספר העברי בפולין. בקשר עם בקורו של ביאליק בפולין התחיל בארץ זו מפעל גדול לטובת הספר העברי. מטרת המפעל היא להפיץ את הספר העברי בשדרות העם הרחבות. למטרת זו נוסד ועד שניגש לארגן אגודות „ידידי הספר העברי". לועד נכנסו המנהיגים החשובים של היהדות הפולנית, בורשה נצטרפו למפעל כמה הסתדרויות ואגודות־נוער.

מפעל ספרותי עברי ברומניה. קבוצת סופרים עברים יחד עם מרכז „תרבות" בקישינוב החליטו על יצירת מפעל ספרותי משותף, בסיועם של כל הכחות הפועלים בשדה התרבות העברית ברומניה בצורת קובץ ספרותי כל־רומני, בשם „פרדות". הקובץ ישמש במה למחשבה ויצירה עברית ובו ישתקפו כל הזיונות החיים היהודיים דחברתיים והלאומיים, במדינה לכל זרמיהם וגווניהם.

ספור של אלישבע בתרגום איטלקי. בירחון „ישראל", היוצא לאור ברומא בשפה האיטלקית, בעריכתו של דן לטיס, נדפס ספורה של אלישבע „מלכה לעברים", שנתפרסם ב„התקופה", כרך כ"ב.

אנתולוגיה של הספרות הליטאית בעברית. יצחק קיסין הוציא בעברית אנתולוגיה של הספרות הליטאית. באנתולוגיה באו יצירותיהם של חשובי הסופרים הליטאיים, הביאוגרפיות שלהם וסקירה על הספרות הליטאית החדשה מאת פרופ' וו. מיקולייטיס. העורך מציין בהקדמתו את מטרתה הכפולה של האנתולוגיה: א) להכניס את הקורא העברי להיכל אמנותו של העם הליטאי; ב) לספק צורך פדגוגי של בתי־הספר העבריים בליטא.

ספרית שי. שותפות „בצר" מבקשת אותנו לפרסם את הדברים האלה: המצב הרע בעולם הספרותי שלנו, העלול להביא לידי שתוק גמור את כל הפעולה הספרותית בארצנו, מחייב את שתוף הקהל הרחב בהגברת כוחו של הספר. „ספרית שי", שעל־יד „בצר", נותנת הזדמנות נוחה מאד לרכוש אוצר־ספרים.

הקונה ספרים ב־1,000 מא"י במשך השנה מקבל את הספרים לפי בחירתו הוא מתוך הקטלוג המיוחד, המכיל יותר מ־1500 ספרים של רוב ההוצאות החשובות. מלבד זה ניתנת לקונה אפשרות לזכות בפרס גדול: כל אחד מעשרים רוכשי „ספרית שי" (501 פרסים על 5000 קונים) זוכה במשך שנת 1932 בספריות שמחירן מ־2 עד 300 לא"י. תנאי מיוחד: „בצר" מתחייב לקנות מן הזוכה, אם רצונו בכך, את מחצית הזכיה שלו לפי המחירים הקבועים בקטלוג של „ספרית שי".

דמי החתימה אפשר לשלם גם בשיעורים: התשלום הראשון 300 מא"י והיתר בתשלומים של 100 מא"י לחודש.

כרוניקה כללית

למות ארתור שניצלר. בעוד שהעולם הספרותי התכונן לחוג את יובל השבעים של הסופר והדרמטורג הוינאי הגדול, החל בשנת 1932, הגיעה אליו ידיעה, כי ארתור שניצלר מת פתאום משבץ־הלב. שניצלר נמנה על בית־המדרש הוינאי, שרוב חבריו היו יהודים גם הם, או ממוצא יהודי כגון: הופמנסתל, בר־הופמן ואלטנברג. יצירתו של שניצלר נתפרסמה מעבר לגבולות מולדתו והיה לאזרח בספרות העולם. שניצלר נולד למשפחה יהודית מיוחסת בוינה. אביו, פרופ' יוהן שניצלר, רופא מפורסם, רצה שבנו ילמד רפואה, וארתור, לאחר שגמר את חוק למודיו באוניברסיטה, עבד זמן־מה בבית־החולים בוינה והתכונן לפרופיסורה. בשנת 1893 פרסם שניצלר את המחזה „אנטול", שהוציא לו מוניטין בספרות. מאז הקדיש שניצלר את כל זמנו לספרות ונתפרסם כאחד הסופרים החשובים ביותר של אוסטריה. בשנת 1908 כתב שניצלר רומן מחיי היהודים בשם „הדרך למרחב" (תורגם לעברית על־ידי א. ל. יעקובוביץ ונתפרסם ב„הזמן" הוילנאי) ובשנת 1912 פרסם דרמה בשם „פרופיסור ברנרדי" (תורגמה לעברית על־ידי הנ"ל ויצאה בהוצאת שטיבל), שבה הציב מצבת־זכרון לאביו. דרמה זו לא נתנו להציג באוסטריה, מפני טענת האנטישמיים, שיש בה משום עלבון לנצרות.

יצירות שניצלר תורגמו לכל לשונות אירופה. לעברית תורגמו מלבד שתי היצירות הנ"ל, הנובילה „מיתה" (בידי א. ל. יעקובוביץ, ויצאה בהוצאת שטיבל) ו„העלמה אלזה" (בידי ד. קמחי ונדפסה ב„הארץ" ויצאה אחר־כך בחוברת מיוחדת).

מות גיאורג אנגל. בברלין מת בשנת הששים וחמש לחייו הסופר היהודי־גרמני גיאורג אנגל. המנוח היה במשך כמה שנים נשיא אגודת הסופרים בגרמניה.

מות סופר אנגלי, הדירקטור של ספרית־בודליי המפורסמת באוקספורד האוריינטליסטן סיר ארתור קובליי מת בשנת השבעים לחייו. המנוח היה מרצה לשפת העברית וספרותה.

לקראת יום־הזכרון המאה של גיתה. המחלקה לשירה של האקדמיה לאמנות בפרוסיה ערכה בימים האלה ישיבה מוקדשת ליום־הזכרון המאה של גיתה, החלט בשנת 1932. החל לערוך ישיבה חגיגית, שבה ישא תומס מן נאום מוקדש לזכר גיתה, אחר ילכו חברי האקדמיה בסך לבקר את התערוכה המוקדשת לגיתה, שתסודר על־ידי האקדמיה לאמנות בפרוסיה. התערוכה תכיל בעיקר את האוסף של הפרופ' קיפנברג מליפסיה. נאומים ישאו: מכס ליברמן, פרופ' קיפנברג וחמיניסטר להשכלה בפרוסיה.

בוימר כלו לבנות אולם גדול, שיכיל שלשת אלפים איש. באולם זה תערכנה החגיגות לזכר גיתה.

במינכן מתכוננים ליסד „מוסד־גיתה" להפצת יצירותיו בחו"ל. התיאטרונים יציגו את מחזותיו של גיתה. כמו כן תסודר שורה של תערוכות, שיש להן קשר בחייו ויצירותיו של גיתה.

גם ערים אחרות בגרמניה מתכוננות לחוג את שנת־הזכרון ברוב פאר.

גיתה וצרפת. גם בצרפת רבה התכונה לקראת יום־הזכרון המאה של גיתה. זה זמן־מה שעוסקים בתרגומי יצירותיו של גיתה, שלא תורגמו לצרפתית עד כה, כמו כן מכינים תרגומים חדשים מיצירותיו החשובות ביותר: „פאוסט", „הרמן ודורותיאה" „טורקבטו טסו" ו„שירה ואמת".

„שאלת ההוה". הוא שם הספר החדש שפרסם המבקר הצרפתי הידוע ז'ול רומין בהוצאת סימון קרה בפריז. הספר מכיל מאמרים בשאלות פוליטיות וסוציאליות וכמו כן מסות על פרויד, מאילול ואחרים.

ספר חדש של לורד דונסני. המספר והדרמטורג האנגלי הידוע לורד דונסני (המחזה שלו „שערי נוגה" נתפרסם בגליון י"ב „מאזנים" ש. ז.) פרסם עתה קובץ ספורים חדש בשם „ספורי־המסע של מיסטר דז'וזף דזירקנס"

גרטרוד רונג. המזכירה של גיאורג ברנדס לשעבר, פרסמה את זכרונותיה על המבקר הדני הגדול.

הפרס הממלכתי לספרות ברומניה לשנה זו נפל בחלקו של הסופר הידוע צזר פטרסקו.

ועידת סופרים של אירופה הצפונית. בהמבורג היתה זה לא כבר ועידה של סופרים בני ארצות הצפון. הועידה נערכה על־ידי קלובי פא"ן בגרמניה ובסקנדינביה. נשיאי הועידה היו תומס מן, קנוט המסון, סלמה לגרלף, הנריק פונטפידאן.

משבר התיאטרון בוינה. על התיאטרון בוינה עוברים עתה ימים קשים מאד. המשבר הכלכלי באוסטריה מכריח את הממשלה לכל מיני קמוצים וקצוצים — והקרבן הראשון הוא התיאטרון הממלכתי. הממשלה החליטה לסגור את הבורגתיאטר. קלוב פא"ן באוסטריה פרסם מחאה חריפה בנידון זה. על המחאה חתמו פליקס סלטן, פרנץ ורפל וסטיפן צווייג.

ועידת שופנהויר בהמבורג. בימים האלה נערכה בהמבורג הועידה הארבע עשרה של אגודת שופנהויר בגרמניה. נושא הועידה היה „התיאוריה והמציאות". הרצאות נשאו: הסוציולוג פרנץ אופנהיימר והפסיכולוג פריצהורן.

ספרים שנתקבלו:

I. כתבים מקובצים:

כתבי מנחם מבש"ן. כרך שני. הוצאת „דפוס ארץ-ישראל". ירושלים הרצ"ב. 432 עמ'.

II. ספרי מדע:

בן-ציון בלבן, קונצפציה חדשה במדע התנ"ך ובדברי ימי תקופת הנביאים. קישינוב. הוצאת „מקור". ת-צ"א. ל"ח עמ'.

Samuel Feigin. Some Cases of Adoption in Israel. Reprint from Journal of Biblical Literature. p. 15.

III. כתבי־עתים ומאספים:

קרית־ספר. שנה ה'. ספר ג'. ירושלים, תשרי תרצ"ב.

סיני. ספר־השנה של החברה לחכמת ישראל ברומניה. יו"ל בעריכת ד"ר מאיר בן אברהם הלוי. (עברית ורומנית). כרך ג'. בוקרסט התרצ"א. 144 גםXXXIV עמ'.

ישראל (איטלקית). ירחון ערוך בידי דן לטיס ואחרים. רומא חוברת ג'—י', תמוז—אב הרצ"א.

עבר ועתיד (הונגרית). ירחון ערוך בידי ד"ר יוסף פטאי. בודפשט. אוקטובר 1391.

שונות.

אברהם חן, למנחם מני תל־אביב תרצ"א. 71 עמ'.

מכתבי פונטיוס פילטוס. נערכו בידי ו. פ. קרוזיר. תרגם יש־אל דיסקין. ירושלים תרצ"א.

אנתולוגיה של הספרות הליטאית. ערוכה בידי יצחק קיסין. קובנה הרצ"ב. 142 עמ'.

העורך האחראי: ש' צמח

ספרית שי

ע״י „ב צ ר״

תל־אביב, ת׳ ד׳ 489

5000 ספריות לפי בחירת הקונה

מתוך הספרים של רב ההוצאות החשובות ביותר

עם פ ר ס י ם

פ ר ט י ם י ב א ו.

פרוספקטים וקטלוגים חנם לכל דורש

לפנות להנהלת „ב צ ר״ רח׳ אחד העם 65

ולכל מוכרי ספרים וסוכנים בארץ

הוצאת א׳ י׳ שטיבל ברלין–תל־אביב

יצא לאור הספר האחד־עשר

של ספרית ש ט י ב ל 1931

מדם בוברי חלק ראשון

מאת ג. פלובר תרגום דבורה בארון

מחיר הספר 250 מא״י, לחותמים רק 125 מא״י בכריכת-בד תוס׳ 30 מא״י

במשך חודש נובמבר יופיע החלק השני, הספר האחרון של ספרית השנה, ובו בזמן תחול חלוקת הפרסים חנם, שהוכרז עליהם בראשית שנת החתימה

זכאים להשתתף בחלוקת הפרסים רק החותמים שכל החשבון שלהם מסודר עד הספר האחרון.

המכירה הראשית: „ב צ ר״, שותפות להפצת הספר העברי (אמנות, דביר, שטיבל), תל־אביב, ת׳ ד. 489

ש מ ר ו

על כספכם ושטרותיכם, תעודותיכם ותכשיטיכם

ב ק ו פ ו ת ־ ה ב ר ז ל:

המבטיחות לכם בטחון גמור ושמירה מעולה

נגד אש, גנבים ושודדים

אוסטרטג

אחריות מלאה ● מחירים קבועים ● תשלומים לשעורין

חברה ארץ־ישראל מזרחית

תל־אביב	ירושלים	חיפה
רחוב הרצל	רחוב יפו	מרכז מסחרי
מס׳ 4 טל. 357	מגרש הרוסים	טלפ. 646
	טלפ. 610	

וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא תֶחְסָר (מלכים א' י"ז)

מבוקש חדר

בלב־תל־אביב

עם מרפסת סגורה, או מטבח ואמבטיא.

אפשר גם עם פנסיון

אנא לפנות בהצעות מפורטות

על פי כתבת „מאזנים", בשביל י. ק.

פרדסנים בזבל

העשיר מאד בחנקן, זרחן ואשלג

קלי ההמסה

השתמשו דגים

התעודות שבידינו מאלה שכבר השתמשו בו מוכיחות על טיב הזבל הזה.

הפעולה בטוחה ותכופה

הסוכן הראשי לא"י: ש. מזל תל־אביב

ת. ד. 248 בדירת הבנק קפת־עם תלפון 46

השתמשו רק בגרבי

לודזיה

עם סמל הארי

התרופה הבדוקה לעצירת ההריון

„ידיד האשה"

„פיסריות רנדל"

„Rendell's Pessaries"

ספרות מבארת את השמוש

נתנת חנם לכל דורש בכל בתי המרקחת.

בנק אשראי

חברה הדדית בע"מ

הוצאת סריה של אובליגציות נושאות רוחים

5% שנתיים מובטחות במשכנתאות של נכסי דלא ניידי

ביום 1 לנובמבר 1931 תתקים

חלוקת הלואות איפותיקאיות

על־פי התכנית.

1 הלואה איפותיקאית בסך	300.— לא"י
1 " " "	250.— "
2 הלואות בסך 200.— לא"י כל אחת	400.— "
1 הלואה איפותיקאית	100.— "
	1050.— "
מלבדן תצורפנה 2 הלואות מהחלוקה מיום 1.9.31 שחשבונות בעלי האובליגציות לא היו בסדר ולא יכלו ליהנות מהן על סך	350.— "
סך הכל שבע הלואות על סך	1400.— "

על כל בעלי האובליגציות לסדר את תשלומיהם עד 1. 11. 1931 אחרת לא יוכלו ליהנות מהלואות שתפלנה בחלקם

התשלומים מקבלים הבנקים והמוסדות דלקמן:

תל אביב:
בנק אשראי בע"מ.
בנק א"י לחקלאות ולבנין בע"מ. (רח' אלנבי 70)
בנק למלאכה בע"מ.
קרדיט גומלין בע"מ.

ירושלים:
בנק חברון בע"מ.
בנק מטרופולין בע"מ.
הלואה וחסכון בע"מ.

חיפה:
קרדיט עממי א"י בע"מ.
הלואה וחסכון בע"מ.
קפת מלוה וחסכון לבעלי המלאכה בע"מ.

פתח־תקוה:
קפת מלוה חקלאית בע"מ.
קפת מלוה וחסכון קואופרטיבית של עובדים בע"מ.

טבריה:
הלואה וחסכון בע"מ.

עקרון:
הלואה וחסכון בע"מ.

חדרה:
הלואה וחסכון בע"מ.

ראשון לציון:
הלואה וחסכון בע"מ.

כפר סבא:
הלואה וחסכון בע"מ.

זכרון יעקב:
הלואה וחסכון בע"מ.

רמת־גן:
אגודת „השרון" בע"מ.

עפולה:
הלואה וחסכון בע"מ.

הרצליה
הלואה וחסכון חקלאי בע"מ.

כפר־יחזקאל:
הלואה ורסכון בע"מ.

מגדיאל:
הלואה וחסכון בע"מ.

רעננה:
הלואה וחסכון חקלאי בע"מ.

נס־ציונה:
הלואה וחסכון בע"מ.

נתניה:
קפת מלוה חקלאית בע"מ.

רחובות:
קפת מלוה וחסכון בע"מ,

דפוס „הארץ" תל־אביב

שנה רביעית

№ 46 (196)

מו

(קצו)

תל־אביב, ט"ו באייר, תרצ"ג

Tel-Aviv, 11 May 1933

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

התוכן

מחיר החתימה: בארץ לשנה 500 מא"י; חצי שנה 250 מא"י; גליון בודד 10 מא"י
בחו"ל (אמריקה ודרום־אפריקה): לשנה 5 דולר; חצי שנה 2.50 ד'; גליון בודד 10 סנט
בשאר הארצות: לשנה 4 דולר; לחצי שנה 2 דולר; גליון בודד 8 סנט
הכתובת: „מאזנים", רחוב יבנה 20 ת. ד. 50, תל־אביב, ארץ־ישראל

MOZNAYIM, P. O. B. 50, Tel-Aviv, Palestine

ביום ראשון 21 מאי 1932 בשעה 8^{45} בערב
באולם „ישה חפץ"
(כבנין החדש של הקונסרבטוריון „שולמית" מול מחסן הופנקו)

קונצרט למוסיקה קלאסית
של המזמרת
בתיה קרופניק

סופרנו דרמתי (מברלין)

בתכנית:

בטהובן, שוברט, ברהמס,
מוסורגסקי, טשייקובסקי ועוד

על יד הפסנתר **ליזה אוברמז־מאירוביץ**

דעת הבקורת:

„קול רך, גדול ונעים" (Germania ברלין 10 אפריל 1931).
„שרה יפה מאד" (Berliner Tageblatt 9 אוקטובר 1931)
„סופרן מלא, נהדר בצלילו הבהיר"
(ארנו גדל Jüd. Rudschau 18 מרץ 1930)
„רמה אמנותית גבוהה" (Danziger Neuste Nachrichten 24-12-30)
„סופרנו בעלת טימבר בהיר הצלחה רבה"
(Königsberger Tageblatt 3 מאי 1930)
„אמצעים קוליים גדולים" (ד"ר פרידריך וולטר ברלין)
„צלילים עליונים רכים ומצלצלים (König. Allg. Zeitung)

הכרטיסים (מ־49 עד 199 מיל) נמכרים במחסן המוסיקלי
מ. הופנקו, ר' אלנבי 81 ועל יד הקופה

ועד סניף אגודת הסופרים העברים בירושלים
מברך את חברו הנכבד

י. א. עבאדי

להולדת בנו הראשון

יזכה לגדלו לתורה ולחפה ולמעשים טובים.

חברת הילדים „**זיר**"
ברמת־גן

פנימיה לילדים וילדות בגיל הגן וביה"ס

קבלת ילדים וילדות לחנוך, טפול והחזקה

נמשכת

בדבר הפרטים לפנות בכתב או בעל פה להנהלת המוסד
ברמת־גן

אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

ביום שני י"ט אייר תרצ"ג (15 • 5 • 33)

ב־8 בערב נדיוק **בבית־העם** ב־8 בערב נדיוק

משפט על הנוער הארצישראלי (המשך)

יושב ראש המשפט **ח. נ. ביאליק**

השופטים: יוסף אהרנוביץ, י. בורלא, אשר ברש, ד"ר מ. גליקסון, י. יחיאלי, דוד שמעונוביץ
הקטגורים: יעקב פיכמן, פינחס שיפמן הסניגורים: ד"ר חיים הררי, ד"ר דוד לוין
בין האכספרטים והעדים: ד"ר בן־יהודה, ג. חנוך, ד"ר א. ריגר, ש. קופשטיק בשם הנאשם: ג. ז'וכוביצקי

מהלך המשפט

נאום הסניגור: ד"ר חיים הררי
דברי האכספרטים: ד"ר בן־יהודה, ג. חנוך
נאום הקטיגור: פינחס שיפמן
נאום הסניגור: ד"ר דוד לוין
דברי הנאשם: ג. ז'וכוביצקי
דברי המסכם: ח. נ. ביאליק

פסק־הדין

מכירה מוקדמת של כרטיסים במחירים 27—49 מא"י בבית מרקחת מלכין (אלנבי, פנת נחלת־בנימין). בבימ"ס רפפורט (רחוב הרצל), בהנהלת "מאזנים" (יבנה 20) בשעות 9—12 לפה"צ וב־4—7 אחה"צ; במשרד „בית העם" (רחוב אליעזר בן־יהודה) משעה 3 עד 5 אחה"צ ובערב המשפט משעה 6 ע"י הקופה כרטיסים בהנחה לפועלים—בועדת התרבות (ר' נחמני 4) בשעות: 9 — 11 לפה"צ; 5—7 אחה"צ; לארגוני הנוער ולבתי־הספר—בהנהלת „מאזנים".

הקהל מתבקש לבוא בשעה הקבועה, כדי למנוע בעד הפרעות ועכובים במהלך המשפט.

מאזנים

שבועון לספרות, לבקורת ולדברי אמנות

יוצא על־ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ־ישראל

שנה רביעית | תל־אביב, ט"ו באייר תרצ"ג | גליון מ"ו (קצ"ו)

הַשָּׁעָה

על הקנאות המהוללת

הידיעות האחרונות, המספרות על ההסכם הגמור, שהושג בין היטלר ובין ליטבינוב," יפליאו רק אנשים תמימים מאד. מי עוד כבן־תקופתנו עמד על הדבר, שלא הדעות מבדילות בין אדם לאדם ובין עם לעם, כי־אם הקצב שברוח. וה„קצב" – אחד הוא כאן לשני הצדדים: הפנטיזם הקיצוני, שאינו יודע רחמים, מחיקת האנושי הגמורה מצירוף המספרים. מבחינה זו לא מצאנו בשני הצדדים כמעט שום הבדל שבתכסיס והבדל שבמהות. אין ספק, שהפשיזם גם למד הרבה מאויבו בנפש, ואם לא עלה עליו בטמטום ובהקשחת־לב, הרי זה רק משום שמן הנמנע היה לעלות עליו.

מקוה אני, שהקורא לא יטעה בדברי. אני יודע היטב, מה נשגב הוא הרעיון שעליו נלחמת רוסיה, ומה ט מ א הוא הרעיון שעליו נלחמת גרמניה של עכשיו. גם לאחר כל המכה הגדולה שהכה הנסיון הרוסי את רעיון השחרור והשויון האנושי, בכל־זאת אין מן הנמנע שיום אחד יתנער מן הזוהמה הקנאית שדבקה בו וירנין את העולם ביפיו. לפי מהותו הפנימית – כל הרשעות, הנקמנות, הניוול של הג. פ. או. וכיוצא בו אינם אלא איזו אי־הבנה, כוח השטן שבלבל את הדעות והרעיל את לב המנהיגים וההמונים, וגרם לתבוסת הרעיון בעולם ולכל השעבוד הרוחני בפנים, שלא היה עוד כמותו בעת החדשה עד... היטלר, שעשה כמעשי אויביו משמאל ו„הצליח" גם כן כמותם.

ברם, ההיטלריזם הוא מיסודו חזרה אל הפראות הקדומה, אל אותה פטריוטיות אפלה, שעינה רעה באחרים, שהיא הצוררת לכל הומניות אמתית, לכל הבנה אנושית אמתית. היא הדוגלת בכל מה שהביא מימות עולם רק חורבנות ושפיכות דמים אין־קץ, זה מה שהקים מחיצות עולם בין ארץ לארץ, בין עם לעם. שם ליקוי־מאורות א ר ע י, שהוא מ ו כ ר ח לעבור, אם גם יאריך ימים; וכאן – חזון האפלה העולמית, התגדרות באיבה, בצמאון־דם, באינסטינקטים הלאומיים הנמוכים ביותר, האכזריים ביותר.

ואף־על־פי־כן, אין בעולם כיום שני זרמים, הדומים זה לזה לפי משטרם, כימין וכשמאל בקיצוניותם. הקיצוניות הקנאית, המשותפת לשניהם, היא המבטלת את כל ההבדל במהות, שמיותר הוא להטעימו. קנאות זו, המורמת עתה על נס גם בינינו, היא הזרה במהותה לכל מדה אנושית, היא -- ההפך מכל הומניות." ודאי שבכוחה „מנצחים" תמיד. כל לוזונג, המחניף לאומה ומעורר איבה לאחרת, חזקה עליו ש„ידליק לבבות". במדה שאיזה רעיון פרימיטיבי ביותר, שטחי ביותר, וממילא גם „קיצוני" ביותר – כוחו יפה להלהיב את הרבים ביותר. כמה פעמים היינו עדים בימינו לסכלות, שסחפה אחריה רבבות עם! אין לך כוח גדול מן הפרימיטיב. ומי יקום נגד הסיסמה השטחית? כאן אין צורך בהבנה. אין צורך אפילו בהגיון. כאן ה ד ם מדבר. והוא מוחק בבת אחת שכבת־רוח של דורות, מחזיר בבת אחת אל הטמטום הקדמוני, נוטע אמונה בכל אבסורד, בכל הזיה.

אנחנו ראינו תמיד צורך להזהיר על הסכנה שברוח משחיתה זו, שנשאה תמיד חורבן והרס לנאות־ישראל מבית ומחוץ. מעולם לא צמחה לנו, ב י ח ו ד ל נ ו, טובה ממנה. נכון הדבר: כוחה רב, אבל כ ח לא־טהור הוא – כוח יונק מן התהום. חוש החיה הוא המוסיף און לה, ואנחנו, שכל המנוולים שבעמים נאחזו בו וקדשו אותו בעמדם עלינו לכלותנו, – אל־נא נטבע בזוהמה רותחת זו!

י. פ.

לתקנת הסופר

מעט מאד נעשה אצלנו מצד הצבור לתקנת הספרות. יחידים נמצאו בנס, ומעטים גם כיום נושאים בחשאי בסבל הספרות. אבל לתקנת ה ס ו פ ר, להקל מעט את סבל חייו, להמציא מינימום של בטחון, של מנוחה לעבודתו – לא נעשה עוד בקנה־מדה צבורי דבר. כל צבור עובדים מאורגן פחות או יותר, והארגון שוקד על תקנת חייו. בשנים האחרונות נבנו שכונות לעובדים, למורים, לפקידים. רק לסופרים, שפרנסתם כל־כך מצומצמת ולא בטוחה – אין ארגון, שידאג להם, שיעשה מה להקלת חייהם. קיימת אמנם אגודת הסופרים, אבל, כמה שתשתדל להפך לארגון פרופיסיונלי, אין הדבר עולה בידה. פשוט, משום שהאנשים החיים על הספרות מעטים כל־כך, וכל ה„ענף" הזה, ביחוד לאחר שנגדע כמעט בשנים האחרונות על־ידי מוכרי־הספרים, שכמעט כולם הרסו את המו"לות העברית על־ידי

פשיטות־רגל סיסטמטיות, קיים כיום רק בזכות ההמצאה של ההגרלות, ומפרנס בצמצום מתרגמים אחדים.

במצב כזה, שהמו"לים עצמם נתונים בתנאי־קיום נוראים, אין לדבר על הגנת הסופר מניצול אלא במקרים יוצאים מן הכלל. לא כל־כך להגן, כמו ליצור תנאי־קיום לסופר — הנה מה שהיה צריך לעמוד על הפרק.

לנוכח התייקרות הדירות בתל־אביב, שהכבידה עתה על קיומו של הסופר העברי עוד יותר, צריך להעמיד על הפרק בראש וראשונה הקמת שכונה לסופרים בתנאי תשלום קלים, באופן שהסופר יהיה לפחות מצד זה בטוח ולא יהא חושש בכל „מוחרם", שמא יזלך בעל־הבית להוציאו מדירתו (מקרים שהיו). מוסדות צבור שונים, ובראשם הקהק"ל והעיריה, היו יכולים להגשים על נקלה את האידיאל הזה — שלסופר העברי תהיה פנת־שקט משלו.

א. ברוידס

תל־אביב ושבתה

תל־אביב זכתה לפרסום גדול בעולם לא רק כעיר העברית הראשונה, אלא גם כמרכז אפיקורסי, כקן „חופש הדעות" וחלול שבת פרמננטי. בדעה זו תומכים החרדים לכל מיניהם בארץ ובחוץ לארץ, וגם אנו, תושבי תל־אביב, בתמימותנו הרבה נוטים לחשוב כי חיים אנו בעיר ש„הגיהנום בוערת" על סביביה, שהשבת אינה בתוכה אלא יום מנוחה בלבד והסנטימנטים הדתיים לא הכו בה שרשים עמוקים.

נזדיין בעובדות מחכימות, הנותנות תמונה בהירה, כיצד מכלה הדור הצעיר התל־אביבי את שבתו. החומר לקוח כולו מן הכרוניקה של העתונות היומית.

נדלג על ההרצאות, השעורים והשיחות שבכל בתי־הכנסת המרובים, הנועדים לקהל הדתי, אבל כדאי לציין, ש„אהל שם" הנועד לשמש מרכז תרבותי בעיר, נהפך גם הוא לשעות אחרות בכל שבת לבית־כנסת פשוט עם חזן ומקהלה ואחרי התפלה — שעור בתלמוד. ורוב השומעים — הנוער.

ב„ארגון הצעירים ללמוד היהדות" — שעור בתלמוד.
ב„נוה שלום" — שעור החומש עם רש"י לנוער, ותלמוד למבוגרים.
ב„נורדיה" — שעור לתלמידים: חומש עם רש"י ואגדה.
בשכונת מונטיפיורי — חומש ואגדה לנוער.
בשכונת הירקון — הרצאה „חיי תורה".
בקלוב „בני עקיבא" — הרצאה „רבי עקיבא ותלמידיו".
בסמינריון לפועלים — שעור בתנ"ך.
זהו פרצופה של השבת בתל־אביב האפיקורסית והמחוללת.

י. ס.

בַּר־טוֹבִיָה

מאת פ. לחובר

השדה אשר חרש היה רחב מאד; אולם את אהלו תקע במקום שעוברים שני שבילים, אחד המוליך אל החברה והשני המוליך אל הדת. שבילים אלה התפתלו בחייו של בר־טוביה, התקרבו, התפרדו, התרחקו, הסתעפו, התנגשו והתחברו ושוב נפרדו וכל אחד ואחד כאילו סלל ארחו לעצמו — עד כי הלך גם בר־טוביה באורח לא יבוא בו עוד ולא ישוב.

בכניסתו של בר־טוביה לבית־מדרשה של ספרותנו — והימים ימי תחילת המהפכה הראשונה ברוסיה — היתה הסוגיה של היום, זו שצעירי־ישראל ישבו והגו בה בשקידה יתירה, של חלוקת המעמדות. בר־טוביה התעורר אז וקם ודרש בסוגיה זו, והיה כורך בסוגיה זו עצמה, יחד עם האבעיה של מעמדות החברה, את האבעיה של הדת על עמדותיה היא. יהדות זו של יבנה וחכמיה היא היהדות של המעמדות העליונים, שעוד בימי הבית מכרו את האומה ורצו במלכות רומא, כי אימתה של מלכות ישראל, זו שבני המעמד הרביעי התרבו בה במאתים השנים שלפני החורבן והרבו בה מהומות, היתה מוטלת עליהם בשעה ההיא. ועל־כן בקש בא־כוחה של יהדות זו מאת אספסינוס את הכנסיה הדתית, ולא את האומה. כאן — ולא בהשכלה — ראשית הכפירה באומה הישראלית, ראשית ההתבוללות.

כך דרש בר־טוביה בתקופה ההיא — במאמרו „מי קבל ממי?" שנדפס ב„הדור" (השני), זה שחתם עליו עוד בשם בר־דרומא, שנשען וקרא במקצת על בר־דרורא (ליברמן־פריימן, בעל „האמת") — את פרשת ההיסטוריה של היהדות. לא ברוח יבנה ועמדתה, אלא, אדרבה, ברוח המעמדות וחלוקתם. ההכרעה היתה למעמד, ולשם המעמד גם עקם אז בר־טוביה במקצת את הכתובים של הדת ודרש דרשות רחוקות מעין זו, שרבן יוחנן בן זכאי היה בעל פרקמטיה („מי שנה עסק בפרקמטיה"). ועל־כן הוא שהציב את הגבולים בין האומה ובין הדת ובקש את הכנסיה הדתית — במקום לבקש את האומה. המעמד והדת היו דומים עליו באותה שעה לשנים המושכים זה את זה והם בעצם דוחים זה את זה. אולם עוד בתקופה ההיא, ואף במאמר ההוא, משך חסד מיוחד לאיסיים, בעלי החברה הדתית, שהדגישו הרבה יותר מן הפרושים את המומנט הדתי — אלה נראו בעיניו לגואלים של האומה, ולוא נצחו הם בישראל כי אז היה, לפי דעתו, נצחונם נצחון היהדות השלמה, זו של האומה השלמה, העם השלם.

בתקופה ההיא עוד ראה בר־טוביה את מלחמת היהודים האחרונה רק כעין מלחמת המעמד הרביעי ביתר המעמדות; אולם במאמרו „יהודה, יון ורומא", שהדפיס כעבור שנים אחדות — ב„המעורר" של ברנר — הוא רואה קצת אחרת. אותו המאמר נכתב ונדפס כתשובה למאמרו של מ. ל. ליליינבלום „עירוב פרשיות", שבו התקיף את בר־טוביה על דעותיו ודבריו ב„מי קבל ממי?" ואף כי בר־טוביה בא במאמרו השני בענין זה להגן על עמדתו במאמר הראשון אין הוא מגן בלבד, אלא גם שב במקצת מדבריו וחוזר קצת לאחור. הגירסא שלו היא עכשיו: „מלחמת היהודים האחרונה היתה לא רק מלחמה בעד חופש האומה והאמונה, היא היתה כמו כן מלחמה סוציאלית וכלכלית". אבל אם הוא חוזר במקצת מדבריו על מלחמת היהודים האחרונה אינו חוזר כלום מדבריו על האיסיים, שהיא כאילו רוצה לראות בהם גם אנשי מלחמה — מלחמה דתית־חברתית, שהיא בתכנה מלחמה לאומית.

הדברים היו לגמרי פורחים באויר לולא בקש בר־טוביה להם איזה יסוד. בקשת יסוד זה אנו מוצאים במאמריו „על היהודים והיהדות", שפרסם סמוך לאותה תקופה ב„העתיד" של ש"י איש הורויץ. בראשון משורת מאמרים זו, מן החשובים ביותר שכתב בר־טוביה, הוא מתוכח עם בוקל ומרכס — עם הראשון בדבר השפעת הסביבה האירופית על רעיון האחדות האלהית של היהודים ועם השני בדבר אחדות „אלהית" אחרת של היהודים, זו של הממון. בוקל אמר למצוא בהיסטוריה של היהודים סיוע לתורת הסביבה שלו, כאילו על־ידי כך שהיהודים נעקרו מאדמת מטעם ובאו לאירופה בטלה מביניהם עבודת האלוהות הרבות, „על־ידי כך התרומם רוחם מעט מעט על הרעיון, שאין בעולם אלא סבה אחת גדולה, — רעיון שאי־אפשר היה בתקופות הקודמות לשנינו להם". בר־טוביה נפגע מהרעיון הזה של בוקל, המבדיל בין החברה היהודית האמתית, העתיקה, זו שלפני חורבן הבית, ובין האלהים שלהם, והוא מתאמץ להוכיח

כי, אדרבה, המונותיאיסמוס היהודי קשור בחברה היהודית העתיקה. האחדות של חברת־האכרים הקדמונית כאילו הולידה את הרעיון של אלהים אחד, ועל־כן עם התפוררותה של חברה אחדותית זו, בתקופה הרכושנית של ישראל בימי קדם, שהתחילה עם המלכות בישראל, ביחוד עם מלכות שלמה, התרופפה גם האמונה האחדותית, ואז התעוררו וקמו הנביאים ששאפו גם אל האחדות האלהית וגם אל האחדות החברתית. אחד החוקרים החדשים, דק הטעם והתפיסה, בעל שיטה מיוחדת בהבנת ההתהוות התרבותית בהיסטוריה העולמית, מוצא דוקא את הקשר בין המלכות האחת ובין האלהות האחת בהיסטוריה האנושית, כמו מהצד השני בין ההתפוררות השבטית ובין רבוי האלהות. והוא מסביר את התהוותו של רעיון האחדות האלהית המיוחדת של היהודים, חוץ ממה שנתן הכוח המדמה וכוח האמונה המעמיק של הגזע היהודי, באופן זה, שבארץ קטנה זו של היהודים לא היה דרוש אותו הכוח הרוחני הבלתי־מוגבל, שהיה דרוש בארצות כמצרים, כבבל, לצרף ולחבר בתקופת המלכות האחת שלהם דמויות של אלוהות לאין מספר לדמות אלהות אחת, והיתה זאת נסבה, שהיהודים הקדימו בזה את העמים האחרים. והאלהות האחת של הארץ הקטנה הזאת היתה גם קרובה יותר ללבות יושבי הארץ, והיא, החוצבת בהם מבראשית, האלהות של התשועות והמלחמות, היתה גם די חזקה בבליטתה, ולא אבדה—כאבוד אלוהות אחרות—בתוך כוח־טבע גדול. ההשקפה הזאת – של ק ו ר ט ב ר י י ז י ג בספרו „על דרך הדרגות ועל החוקים של ההיסטוריה העולמית" (מהדורה ב׳, שטוטגרט וברלין 1927) – קרובה יותר אל האמת ההיסטורית, כי הנה גם לפי ההיסטוריה שלנו היתה תקופת המלכות הראשונה, זו של שאול, דוד ושלמה, מעין תקופת־זוהר קצרה של רעיון האחדות האלהית, בין תקופת השופטים מצד אחד ובין תקופת שתי המלכויות, תקופת התחלקות המלוכה בין יהודה וישראל, מצד שני. בכל אופן אין חברת־אכרים קדמוניה בשום ארץ נוטה לאחדות אלהית, הדורשת כוח הכללה והפשטה, אלא, להיפך, נוטה היא לרבוי אלהות, הקשור אם ברבוי כוחות הטבע שחברת אכרים כזו רואה את עצמה משועבדת להם, ואם ברבוי המשפחות והשבטים, שחברת־אכרים כזו מיוסדת עליהם, משפחות ושבטים שנשמת „אבות" שונים חופפת עליהם ועל מושבותיהם. אולם בר־טוביה מתאמץ למשוך את האחדות האלהית לתוך האחדות של חברת האכרים, וממנה הוא מוצא מעין דרך אל שאיפת האחדות של הנביאים, לזו שהיתה שאיפה אל האחדות האלהית ואל האחדות החברתית גם יחד, וממנה אל שאיפת האחדות של האיסיים. האיסיים הם איפוא ניני הנביאים ובאי־כוחם של חברת־האכרים העתיקה בישראל. הם הם נושאי היהדות ה„רוחנית" וה„גשמית" גם יחד, נושאי היהדות הבריאה והשלמה. והנצחון שלהם – לוא נצחו בישראל – היה הנצחון של האומה השלמה.

אין לך מתנגד לאותו הרעיון על־דבר חברת האיסיים, שהיא החברה היהודית השלמה עם אלהי האומה השלם, מרעיונו של מרכס על הממון כאלהי היהודים ועל הסַחַר כקולטוס העולמי של היהודים, ובר־טוביה התחבט הרבה להשיב על דברי מרכס ולנתק את הקשר, הקיים לכאורה, בין הסַחַר והיהודים והממון והיהודים. וכדי לנתק לגמרי את הקשר הזה היה מן ההכרח לנתק גם את הקשר בין הנודד, איש המדבר, שאינו קשור אל העבודה, ובין היהודים, ובר־טוביה מדגיש במיוחד, כי „אלהי־ישראל הוא האנרגיה ה ב ו ר א ת ו ה י ו צ ר ת, המניעה את הכל והשובתת מעבודתה". אלהים עשה את השמים ואת הארץ בששת ימים, ורק ביום השביעי שבת. וגם מאת העם, אשר בחר בו, דרש: „ששת ימים תעבוד וביום השביעי שבת". לא הסחר הוא איפוא הבסיס של התורה העברית, קורא בר־טוביה כאילו מתוך נצחון, אלא העבודה.

ואם העבודה היא בסיס הכל, הרי עשית נשמת היהודי מעשיות, חולין, כולה בת העולם הזה, כמו שנוטים באמת רבים לראות את חיי היהודים העיקריים וגם את הדת היהודית העיקרית ברציונליסמוס שבהם, בנצחון השכל המעשי על הדמיון היוצר, או לפי הנוסחה של מ כ ס וֶ בֶּ ר (דרך אגב: לא בא, כנראה, ספרו של החוקר הזה על הסוציולוגיה הדתית של היהודים, שיצא אמנם בספר מיוחד רק בשנת 1921, לידי בר־טוביה, שהיה מוצא בו נקודות־משען לדעותיו וגם נקודות־סתירה) בנצחון הצד הרציונלי־אידיאלי על הצד הפילחני והמגי; ושוב בא בר־טוביה למשוך את היהדות והיהודים לצד אחר – לצד הרחוק ביותר מן הרציונליסמוס: לצד הרצון המצטרף אל ההרגשה והדמיון. בוכוחו עם צ׳ י מ ב ר ל י ן (ב„העתיד", ספר ב׳) וספרו על „יסודות המאה הי"ט" הוא מתאמץ להוכיח, כי משלשת היסודות שמנו חכמים בחזיונות הנפש: ההרגשה, ההכרה והרצון שולטים ביהודים וביהדות של הדורות הרצון בצרוף עם ההרגשה. הרצון הזה הוא שיצר לעם בדרך הלוכו גם כלי־זין שונים לצורך קיומו – בין כלי־זין אלה נמצאת, כמו שאומר בר־טוביה בפרק אחר, גם הממוניות, שלא זה בלבד שנתנה קיום חמרי לישראל בצאתו בגולה ובשבתו בין עמים פיאודליים, אלא נתנה לו גם קיום רוחני, כי על־ידי הממוניות שלו היה לבעל חטיבה מיוחדת בתוך העמים האלה ולא התבולל בהם, – אבל הוא לעם הרבה יותר מזה. הוא לו מעין סובסטנציה של העולם: קול אלהים המדבר אליו מתוך לבו ומעורר אותו לדברים שאין למחשבה הרציונליסטית תפיסה בו, לדברים של מרחקי האין־סוף של העבר ושל נצחיות העתיד, דברים שאין כל „תמונה" להם, „זולתי קול". הוא, בהצטרפו עם ההרגשה והדמיון, יצר יצירות נצחיות לעם, שאין בהן אמנם ממראה־עינים, אבל יש בהן מהלך נפש גדולה, מן השאיפה הגדולה אל הכמוס והנעלם – מן השאיפה הדתית הגדולה.

וכך שב בר־טוביה מדרכו להחברה והעבודה אל דרך הדת והיצירה.

(סוף יבוא)

בִּקּוּר

מִתּוֹךְ אִידִילְיוֹת־יָם

יוֹם הַמְעֻנָּן קִפֵּל תַּחְתָּיו כָּל אֹפֶק
הָעֲרָבָה. עִמְעֵם עֲטֶרֶת עֵץ
וְסָבַךְ בִּשְׁתֵּי פְּסִיעוֹת. הַיָּם — אַף הוּא
נֶחְבָּא כֻּלּוֹ בְּמִישׁוֹרָיו, וְנַהַם
תְּהוֹמוֹ עָלָה אָטוּם, הָמוּם, רָחוֹק.

צֻמְצַם עוֹלָם, נִדְחַק, הוּעַם. בְּשֶׁטַח
גַּנִּי, זֶה לֹא נִלְכַּד כֻּלּוֹ בָּאֵד,
רַק אֲפַרְסֵק, אֶתְמוֹל צִיצָיו הֶאְדִּימוּ,
הִבְהֵב בּוֹדֵד, אַךְ לֹא הָיָה עָצוּב.
אֵי־שָׁם הָעֶפְרוֹנִים בָּעֲרָבָה
הִשִּׁירוּ קִטְעֵי־שִׁיר, כִּרְסִיסֵי־שֶׁמֶשׁ.

וַיִּמָּשְׁכוּ אֶל לֵב הָעֲרָפֶל
כְּאֶל עוֹלָם, בּוֹ לֹא דָּרְכָה עוֹד רֶגֶל;
וְעוֹדֶנִּי מִתְהַלֵּךְ, לוֹטֵף בַּדֶּשֶׁא
כָּל בְּכוֹר־אָבִיב וּלְשׁוֹן־צִפּוֹר. עֵינַי
חָתְרוּ לְמֵרָחוֹק: מַה יִּתְרַחֵשׁ?

לֹא הִתְרַחֵשׁ דָּבָר. יָרַד לוֹ גֶּשֶׁם.
כֹּה דַּק וָחָם. חָדַל וָשָׁב. בֵּינְתַיִם
אַף רֶגַע לֹא שָׁבַת הַגָּן. כָּל פֶּקַע
נִמְלָא לְשָׁד. הֶאְדִּים, הוֹרִיק, תָּפַח.
וָשָׁם, מִפְּנִים לָאֵד, כָּל עֵץ הִרְתִּיעוּ
הַצִּפֳּרִים גַּם כִּי נִתַּךְ הַגֶּשֶׁם,
וְלֹא נִכַּר הֶפְסֵק בְּצִיּוּצָם —
וְלֹא שָׁבְתָה הַצִּפִּיָּה בֵּינְתַיִם.

אָכֵן הַגֶּשֶׁם, זֶה נִכְלָא לְרֶגַע
בַּצָּהֳרַיִם, שׁוּב הִזָּה בְּרַעַשׁ
טִפּוֹת חַמּוֹת, רֵיחָנִיּוֹת עִם עֶרֶב,
נֵעֵר עַלִּיז בְּאִילָנֵי הַגָּן,
וִידִיד רוּחוֹת וּמְטְרוֹת־עֹז כָּמוֹנִי
נִפְתָּה אַחֲרֵי שִׁירָם הַמּוֹנוֹטוֹנִי
וּבְעַרְפִּלֵּי שְׂדוֹת סְחוּפֵי־הַמַּיִם
הִפְלַגְתִּי, בְּלִי אֵדַע לְאָן, כַּךְ, סְתָם,
כְּצֵאת אָדָם אֲשֶׁר לִבּוֹ מָלֵא עוֹד,
וְאֵין לְאָן לָלֶכֶת וְאֵין לְמִי...

מוּבָן, אוֹתָהּ שָׁעָה הָרְטַבְתִּי כְּהֹגֶן,
אָכֵן דָּמִי זָרַם מָהִיר, קַלִּיל,
וַיֵּחַם לִי כָּל־כַּךְ וְלֹא יָדַעְתִּי
נַפְשִׁי, הֲלוּם צְמִיחָה מְטֹרָפָה.
לֹא הָיָה אֶת נַפְשִׁי לָשׁוּב הַבַּיְתָה
וְלֹא חָפַצְתִּי תַּחַת גַּג לַחֲסוֹת,
כִּי־אִם הָלוֹךְ עַד עֹמֶק הָעוֹלָם
וְאֵד־שָׂדוֹת צָחוֹר זֶה לְהַבְקִיעַ
עַד־אִם אִיעַף, עַד־אִם אֶפֹּל, עַד־אִם
פֹּה אֲפַזֵּר לָעַד כָּל שִׁיר יָגוֹן, —
לוּלֵא טָפַח עָלַי סִילוֹן הַגֶּשֶׁם
וּלְתוֹךְ עֵינַי הֵתַּז, צוֹנֵן וָעַז,
עַד כִּי סִכְסֵךְ בְּבַת אַחַת כָּל אֶרֶץ
הָעֲרָבָה, הַמְּשֻׁבֶּשֶׁת בַּמַּיִם,
וְעַל כָּרְחִי הַבַּיְתָה הֶחֱזִירַנִי.

הָלַכְתִּי כִּמְנֻדֶּה. וּכְלוּם יָכֹלְתִּי
לָדַעַת אָז, כִּי מַזָּלִי שֻׁנָּה
בְּשָׁעָה זוֹ וְכִי פְּזַר עַתָּה
לָעַד כָּל שִׁיר יָגוֹן? בְּעַב הַגֶּשֶׁם
נִשֵּׂאתִי בַּחֲמַת רוּחִי בְּעוֹד
מִתּוֹךְ חַלּוֹן חֲדָרִי חִכּוּ כְּנֶגֶד
עֵינַיִם יְקָרוֹת וְשׁוּפְעוֹת אֹשֶׁר
מִכָּל מְטַר אִיָּר זֶה לְעוֹלָם.
הוֹי, מִי פִלֵּל, כִּי גֶשֶׁם אֲבִיבִי זֶה
אֵינוֹ מַדְשִׁיא רַק עֲרָבָה, מַצְמִיחַ
מַרְגָּנִיּוֹת וְזְהוּבוֹת־חֵן בָּאָחוּ,
כִּי אִם עָשׂוּי לְהָבִיא בְּגֵאוּת סַעַר
יְקַר עוֹלָם כֻּלּוֹ עַד סַף בֵּיתִי?
הַאַתְּ זֹאת? וַאֲנִי לֹא עוֹד צִפִּיתִי
לָךְ פֹּה! לֹא הֶאֱמַנְתִּי, כִּי תָבֹאִי,
וְאִם רַק אַתְּ הִרְנַנְתְּ כָּל מִשְׁעוֹלַי,
אָכֵן הֻכַּר כֹּה מְעַט בְּאוֹתוֹ עֶרֶב,
בְּהַרְעִיד הַסַּעַר חַלּוֹנוֹת חֲדָרִי,
וְאֹמַר לֹא אָמַרְתִּי לָךְ אֲפִילוּ,
מַה מְּאֹד יָפִית בְּחִוְרוֹנֵךְ, בְּאֵלֶם
חִנֵּךְ, וְרַק נָשַׁקְתִּי אֶת עֵינַיִךְ,
אֲשֶׁר אָפְלוּ לִבְרַק סְעָרָה כִּפְלַיִם,
כָּל נֶטֶף רֵיחָנִי אֲשֶׁר הִזְהִיר
בְּצַמָּתֵךְ רוֹעֵד מַהֵר הוֹבַשְׁתִּי,
וְכָל מֶתֶק אֶצְבָּעוֹן בִּשְׂתֵי יָדַיִךְ
בִּנְשִׁיקוֹתַי כֹּה לְחַמֵּם הִרְבֵּיתִי
עַד כִּי יָקְדוּ כִּפְרָחִים לוֹהֲטִים.

רַק כַּאֲשֶׁר הָלַכְתִּי לְשַׁלְּחֵךְ,
הַגֶּשֶׁם שׁוּב נִכְלָא, אָכֵן הַשַּׁחַק
נִתְלָה נָמוּךְ, רָוֶה עוֹד עַל רָאשֵׁינוּ
וַיַּעֲטֹף כָּל נוֹף הָעֲרָבָה
מִמְּבוֹאוֹת יָם אֹפֶל עַד פֶּלֶשׁ דְּנִיסְטֶר.
דָּמְמוּ עוֹפוֹת. וְרַק מִן הַלֵּימַן
יְלֵל הַשָּׂרוֹנִי נִתַּךְ כָּאֹפֶל
הָרַךְ, הֶחָם... אַךְ לֹא הָיָה עָצוּב.

יעקב פיכמן

הַלֵּב

רבים מבינינו, המֻזים עדיין יום־יום אל תחת שפמם ממי־הבושם של התחיה, שבים לאט לאט אל המעגל הישן של היהדות. פר, בקרפף פרוש זה, שאדמתו היא רבת־יחש מדם ומדמעות ומספיחי הקדומים של כתב־הקדש, מתגוללים על כל צעד ושעל שיירי האמונות והדעות של אבותינו, וכל ארם מישראל רשאי גם בימינו לבחור לו מהם, לצרכו או להנאתו, כל שריד אמונה מתממת וכל פליטת דעה מעֻולת; ואולם בין השיירים האלה, שברובם הם פסולים מרוב שמוש ושם־קדשם הישן מחוק כבר מעל צורתם, יש גם מספר נוסחאות העומדות עדיין בשלמותן והן מיועדות, כנראה, לראות חיים עד יום אחרון — עד אשר תתכונן ביהודה מסורת חדשה. הללו, נוסחאות הגאוה של היהודים, הן אולי החלמיש האחד שנוצר בידי הגלויות, הכוח החיוני שבהן הוא אולי התמצית החריפה ביותר שנבראה על־ידי אבותינו מים דמעותיהם הגדול. טעם העבר של אלה מתוק בפי היהודי בן־זמננו מטעם העתיד של הענוה, זו המחכימה את האדם גם בצרה ועלבון; וכל הטועם מהן פסול במקצת ליום המחרת של האימה, כשכור הפסול ליום מחרתו.

אחת הניסחאות האלה, הפגומות אם מעט ואם הרבה מבחינת האמת, הוא המאמר הנאדר על דבר הלב היהודי. הוא עצמו, עתיק היומין, כובש את דבורו ומגלה את כל יהירותו במשפט אחד קצר, לאמר: הלב היהודי הוא הטיב שבלבבות; ואולם הוא הוליד צאצאים ובני־צאצאים, והללו ממלאים את חלל עולמנו הגות ערבה ותמימה. בפי האחד מהולל רגש הרחמים של היהודי, כאילו ברור הדבר כי רגש זה־דרך והנמהר, הגונח להנאתו וכושל להותו בדרך המרוצה אשר מן התמלה אל מעשה־העזר — משמש בנפש היהודי אב ולא תולדה, עיקר־חיים הצלול עד היסוד בו ועומד בפני כל המדות הרעות של האדם — ולא הרגל־לב המכוון לתעודתו מששת ימי בראשית של הגלות; השני מזכיר לכל מי שבוחן את הטבע היהודי כי יש רוך לא ישוער לחושיו של הישראלי, לאמר — מין תבונה נאצלה; של ימות המשית המביאה את האדם לידי עלבון זועה למראה הדמעות ולמשמע הילדה, הגורמת לו שיהא רואה את העולם שדוד בשעה של אכזריות, החותמת את מוצאי פיו מלהגיד לנוכח כל כאב ויגיעת־חנם וכטול־חיים: אף זה טבע תחת השמים!—; השלישי פותר בלחש ואומר, כי על־כן היהודים פוחדים פחד מפני המות — יען אין אדם בארץ אשר יתעב כמוהם את שקוץ הכליה, זה המתגלם כאחד בפצעי המות ובתחלואי הרשעה; הרביעי מבשר, כי זה שפע הרחמנות שבישראל נשתפך לעולמם של עכו"ם והשקה את אמונתם והעלה בספרותם שרטונות לאותה החרדה הקדושה אשר שמה בישראל חליפות: כליון־נפש ויראת אלהים ואהבת הצדק — כל אלה וכל אחיהם גם יחד אינם ממלאים אלא את צו אביהם, הלא הוא המאמר המפורסם על דבר לב־החסד אשר ליהודי.

האימה, דוגמת היחיד, אין דרכה לגלות את סתרי הלב; כל מקום שאתה מוצא כנויים בולטים למדות הלב — סימן שאתה עומד ברשות שמעוטה מדור־אמת לחיבה, ורובה מקלט־ערמה לפחדים ולספקות. שכינת ישראל, גם בימי מרודיה, לא נטל ממנה אור עיניה. מתוך ספרי יראים רומזות לנו — דרך רקמת הסוד של מוסר וחסידות — כל מיני אזהרות חמורות, שאינן בעצם אלא נסיונות בחינה לגבי הלב היהודי. הללו נתחברו ברובם בימי־הבינים, לאמר — בזמן שמעלת החסד היתרה של האדם הישראלי היתה בבחינת מוסכם אלוהי, ואף־על־פי כן התחכמו גם אז חוקרים כפותי רוח לפתות את החפזון התוסס בכל מדורי הלב של העם הזה עד לתחתי תחתיים. הללו, חוקרים פרושים משאר כל האומות, היו בעולמם כאדם הראשון בשעתו. שלא ידע את כוח ההשואה; הם לא יכלו להשוות את ישראל לעמים לשם בחינה, מכיון שיצרי עכו"ם היו בעיניהם מחוץ לכל תואר, ועל־כן לא יצאה להם מעולם כל מדה נכונה; השלילה הפכה בידם למוסר והנוחם לחסידות. ואולם אף הם דרשו מתוך חילה והשתוממות כמה וכמה דרכי התנהגות של היהודי — החל בהתלהבותו המופרזת, שאינה באה לפרקים מתוך גבורת הרגש אלא מתוך חולשת המזג, זה שאינו מעמיד מחיצות של ממש בינו ובין הדברים, וכלה בהתמדתו המופחת, זו אשר בגללה קבלו כל מעשי התועלת של היהודים צורה מבוהלת של חנינה והיו בכל דור בגדר נדבות הנקבצות ביד הפורענות, היא הגבאית הישראלית של כל התקופות.

דומה הדבר, כי הרבה תשבחות סגולה של היהודים יקפצו את פיהן עד בוא היום הגדול והנורא אשר בו יקום העם הזה לענות עמל; ואולם יד העתיד, אם תכון ככל חפצנו, לא תחוס גם על האגדה רתמה והתמימה ברבר הלב היהודי, זו שהיא כעין כבשת הרש לעם ישראל. כל הכזבים הנאצלים האלה, אשר תמכו את יסודם בתבונה אחת גדולה ונכונה — הלא היא כליון־הנפש הישראלי — והפרו במרוצת הדורות כל מדה של חפזון למדה של התלהבות וכל צדקה נמהרה לחסידות לב קיימת — כל אלה ימוגו באפס יד בפני אלם האמת אשר יבוא כצרי לישראל; ולא ישאר מהם בלתי־אם הריח הדק אשר לנהמות מתות.

י. ש.

בֹּקֶר וָעֶרֶב

מאת ד. א. פרידמן

לעובדיהו הרומנטיקן

בוקר.

בגאות עלומים חרים שושנה את ראשה אל על. גבעולה — גופה המתוח והגמיש מזנק־מתמר מתוך האגרטל השקוף, בו היא נתונה. בלי לבוש, בלי עדי, כחלום חולף, כרחף הד, כַּלה כמות שהיא, מחוץ לכל סביבה, ממעל לכל שטח, תקום ותאמר:

תודה לך, אלופי.

תודה לך על שקטפתני — רחמתני. קטיפתך היתה לי ללטיפה.

פזרתי בְּשמי לכל הרוחות ואין שועה. שלחתי יפיי לעברים ואין רואני.

עד שבאת אתה — הלוטף, הקוטף — הגבר!

מבין אלפי אחיותי בחרת בי, רק בי — מה אודה לך על בחירתך. באהבתך כי רבה אלי לקחתני מגנתי ומאדמת מטעי. אך מה לי ערוגתי, מה לי שיחי? אתה — אבי, אתה — אמי. את היד הקוטפת הברוכה!

אל־נא תעזבני.

*

ערב.

לך ממני — זאת תפלתי אליך. למה תיסרני עוד? עזבני. ככלי אין חפץ בו שמתני כל ימי חיי. רק פרח הייתי בעיניך. להנאתך בראני אלי. רק להנאתך. כך חשבתי.

והנה — פנה יומי. ואני — לו צפיתי זה גורלי.

ריחי פג, אדמי החויר — מה לך ולי?

רבים הפרחים, וחדשים — אליהם תפנה. גם גורלם יהיה כגורלי.

טוב כי תסב פניך ממני: כמישתי קרובה. האם לא אתה הוא שהבאתני לידי כמישה? האם לא ידך האוהבת החישה את כליוני?

בכלים יקרים שמתני, תוספת חן לעולמך עשיתני — מי בקש זאת מידך?

יין רגבי אדמתי נעמו לי מזוך מימיך באגרטליך, עפרות מטעי — מתפארת רהיטיך.

אהבתני? מה נתנה לי אהבתך, אם לא את כמישתי המהירה?

אתה חי ועומד ברעננותך ואני, — נובלת.

טוב כי תסב את פניך ממני במותי. טוב כי אהיה עוד פורחת שעה קלה בזכרונך.

ומתקה לי שעתי האחרונה.

חָכְמַת הָאִימְפֶּרָטוֹר

מאת קלוד פַּרֶר

באותם הימים והאימפרטור הצהוב, הואנג־טי נהג את עמו דרך אדמת השממה.

המון גדול היה זה, וכל יום, וכל היום, היו צועדים עמומות בעקבות האימפרטור, ובלילה היו שוכבים על ערית הקרקע. לא היה להם לא גמל ולא סוס, ובשרם כמעט עירום ללא לבוש. עורם הלבן הבהיק בחורורית. עוד טרם הופז ברוך מישוריה של ארץ התוך*). רק האימפרטור לבדו היה כבר צהוב. — שערם הדהה גדל פרע, שחור וסבוך, ובמצחיהם כמעט אין סימן מחשבה.

איש לא ידע מאין יבואו.

שממות הקוטב רחבות הידים שזפום. והנה הם הולכים אל עבר יער האימות, המלא דרקונים, רוחות ונמרים — זה יער המגן הרובץ על האימפריה המובטחת סביב ככלב על רכוש אדוניו.

ערב ערב, מדי יטה הואנג־טי את אהלו—זה האוהל התפור עורות חיה אשר לקרנותיו מראה הגג-היו עיני העם נשואות אל האוהל ואל פאתי הדרום, והן רואות ברור ארמונות עולים מעמקי העתיד, וגגות להם כגג הזה...

ערב אחד, והואנג־טי נטה את אוהל המלכות על שפת נהר רחב ידים, הוא הנקרא מאז „הצהוב" — הואנג־הו, מנגד עלה יער המגן.

טי קרב אל השטף המהיר והביט ביער ארוכות. מפאתי המזרח המשחירות ועד לאדמומית המערב השתרע היער, אין גבולות, ללא פרצה. הואנג־טי שמע והנה הוא בוכה בעליו מוצלפי הרוח, שורק בדרקוניו הדואגים מפני האדם הקרב, מיליל בנמריו שהוחרדו ממאורותיהם עם צאת הלילה הראשונה. העם עמדו יראים מאחורי האימפרטור, והם חשים ברוחות שנזעקו בדומיה, התעופף ושַחר לטרף. ופנים אל פנים עם הסכנות הרבות, נפלה על רבים האימה. הואנג־טי עצמו, שלבו אטום היה לפחד החיה והאלים, נרעד אולי הפעם, לפני המפעל, על סף „האימפריה המובטחת" ויסודה.

ואולם, משהשחיר המערב גם הוא, והואנג־טי נכנס לאחרונה אל אהלו, לא נראה דבר מן החרדה בפניו החתומים.

עם צאת הלבנה, והאנשים אשר על המשמר הביאו לפני האימפרטור אחד נכרי. דמות הנכרי כדמות אדם; ורק ידים לו שש, דבר לא דבר, וצוחק היה צחוק נצחי.

באוהל פנימה ישב לו. הואנג טי, אל גם הוא, ידע כי אל הוא הנכרי. קוה קוה כי דבר סעד מוגה לו או ברית מסתורין, שלח את משרתיו ויותר עם האורח לבדו. שעה ארוכה שהו השנים, יושבים איש בצד רעהו במושב ההבנה הכפול, המשובץ דר, מביטים זה בזה. דומית הלילה רבצה על פני האדמה, ורוחות היער, מעוי הפנים, נמוגו באורח זר,—כמו לוא היה הנכרי רב־צבאם. ובכל אלה אין הואנג־טי מבחין דבר בפנים האדומים הסמוכים אל פניו; והאורח החתום מתמיה בצחקו.

עם קריאת הגבר הראשונה הסב האורח על שמאלו, והאימפרטור הקשוב ראהו נושף ברעש שלש פעמים. מעשה קסמים: הנה חזרן עולה,—אחריו פרג,—ואחר להבה. האורח מלק את הקנה ויקטוף את הפרג. באורח כשפים העלה החזרן זהב ואבן ירקן, והצמיד נפתח מעין האח. ראשי הפרג נטפו שרף מעין הדבש השחור. אלו היו המקטרת הראשונה והאופיום הראשון. האל קטר, המקטרת לחוצה אל פיו, והאופיום מתנודד ממעל ללהבה.

האוהל הבודד רעד. הקטורת המופלאה, אשר אין דומה לה בכל הבשמים, התפשטה עגילים עגילים כבדים, גוהרת על פני הקרקע, מטפסת אל עבר הגג,—הנה הגיעה עד לאימפרטור הצהוב; והאימפרטור נענה, הסב על ימינו, נטל את המקטרת ויקטר.

בשכרונו נראה לו להואנג־טי חזון.

מבעד ליריעת האוהל שנתלשמה נשקף יער המגן אשר לאמפריה. וכמו לוא החישו פתע היובלות את מרוצתם, ראה הואנג־טי תחלה והנה העם צולחים את הנהר ופוסעים אל עבר היער.

מסע אימים! היער מריק כנגדם את צבא האלים והמפלצות אשר לו. האילנות יצטופפו בטוריהם המכונסים, יתאגדו באגד ליאנות כבדות אשר ככל שיכרתון כן תפרוצנה. המדמנות מתפשטות, התארך והתרחב, ושרצו דרקוני דמים טורפי אדם ורוחות סתר, ודבקו הרוחות באנשים אשר העיזו כלפיהם; והאנשים יחוורו פתע, מנקשים שנים ורועדים, מדמדמים בטרוף, ועוד מעט יגוועו תוך חזונות בלהה. אלים אחרים, דרקונים קלים המרחפים באויר, יפוצו פוץ וטוס ממעל לראשי העם, יפרצו במטרות זעף, מכים באדמה ללא הפיגות, והחיה תבוא לעזר האלהות. נחשי ארס יארבו מתחת לעלים הכומשים. נמרים קופצים ומקפצים, ועם כל קפיצה וקפיצה לא תשוב כפה מכפותיהם ריקם. בעקבותיהם ישתערו הפילים האיומים, וכבשו נתיבות דמים זרועות גויות ואברים מרוטשים. — וכל צעד מצעדי העם, יעלה בדם רב כאשר לא תעלה גם מלחמה כבדה. ובכל אלה יוסיפו האימפרטור ועמו ללכת, והם מבראים את היער, מעט, מעט, ואין מציל.

תם היער.

*) כנוי לסין בפי הסינים.

עתה אדמת המישור לפניהם, חשופה, אך חרבה, מלאה ערבות אגמים ומדמנות, והיא משתרעת לכל העברים, עד אין תכלה. ובמישור, בתוך, מביט העם אל אשר עשו ידיו ואל אשר עליו לעשות עוד. — כל כורתי היער מתו כבר, מתו גם בניהם, גם נכדיהם. אך הדור הרביעי מאריך רוח, מברא את המישור.

על ראש הגבוה שבהרים רואה הואנג־טי את קבר עצמו, ושבעה טורים נמרי שחם עומדים על הקבר לשמרו.

הדור החמשי פולח באדמת המישור. אשה אחרי אחותה הופכות ערבות למענית. המדמנות הופכות שדות אורז. האימפריה עוטה ירק חדש, נשמע לידי אדם. הנמרים הנרדפים נמלטים דרך הרי השלג הלבן. הפילים שנשבו נרתמים למחרשה. דרקוני האויר תמו לגווע, והעבים ביניהם לא יזילו ארצה כי אם מטרות ברכה. העם, הגדל מלילה ללילה, רב מספור. והנשים מופזות שמש, כדמות המיסד הצהוב, הואנג־טי, נאות הן.

והנה הגיע תור הערים. על שפת הנהרות והאגמים, על פרשות והתעלות, בעמקי המפרצים והיאור, ובצלן החמים של שפלות מוקפות הרים, צצות הן,—תחלה קומץ בתים חרדים, יראים את הגשם, את הרוח ואת הברק; אחר כפרים בוטחים יותר, ערים יהירות, להן תפארת היכלות וחומות למגן סביב; אחר, הכרכים, כרכי ענק, וימֵנים *) בנויים שיש ופגודות עשויות ארז נשקפות בברכות שבביתנים. עד מעבר לגלגל האופק יזהירו גגות החרסינה, אל עבר הצפון ואל עבר המזרח—גגות מופשלי הקרנות כאהלים מקדם. ובשדות הצוהלים אשר לערים סביב, בינית לעצי התות, תטוינה תולעי המשי הציתניות את האריג המבריק, אשר הוא, הוא לבדו, יהיה לבני־האדם ללבוש.

האימפרטור ועמו נצחו.

האלים נתרצו, נתפיסו, נטשו את אויבת בדידותם, ויבואו לשכון בפגודות, מקום בו יוקמו פסליהם, חטובים זהב טהור.

בתיך העשירה שבשבע עשרה המדינות, על שפת נהר, יעמוד הגדול שבשבעה עשר כרכי הבירה. הואנג־טי מביט בו. לא ראשונה היא הבירה, גם נצחית איננה; אחרות תירשנה את מקומה. ואולם השעה שעת תפארתה; מלכת הערים היא. לפנים מחומתה האפורה עומדת חומה אדומה; ולפנים מן האדומה חומה צהיבה; ולפני ולפנים, היכל סגול, זה משכן האימפרטור.

הוהנג־טי יראנו. שכוב הוא האימפרטור על גבי מחצלת, בצל מסך זרוע אבני יקר. עבדים כורעים מרחוק ומקטירים לפניו מטות בושם בפנכאות קטנות עשויות עלי כסף.

שכוב הוא על גבי מחצלת. מקטרת בידו. הוא מקטר.

אושר של מעלה לוהט בעיניו—הוא להט האושר אשר יחוש הואנג־טי בעיניו שלו.—שלום מופלא ישרור בקודש הקדשים אשר יחוש הואנג־טי עתה בצל האוהל, בינו לבין האל האדמוני.

והנה תרחקנה עיניו של הואנג־טי לראות.

מחוץ לשערי ההיכל, מעבר לחומות הצהוב, האודם והאפור, תקטר העיר כולה, כמוה כאימפרטור. האופיום עולה מן המקטרות, נשיפות נשיפות ארוכות, והוא אופף את כל העם בשכרונו הנאצל. במצחים שנתרחבו תקנן מחשבה. ומיום ליום תשגב בקסמי הסם הברור.

ומחוץ לעיר, ומחוץ למדינה, ועד לגבולות המשליגים המתארים את „ארץ התוך״, נפוץ האופיום על פני הערים ובבתי השדה, ובכל מקום בואו, והנה יבואו עמו השלום, אורך הרוח ורוח החכמה, והנה יבואו האושר והתבונה.

האימפריה נוסדה, האימפריה פורחת. העם המנצח נהנה

*) בית המנדרין בסין.

בלי יגיעה מפרי נצחונו. והאופיום יורנו את עדנת הנפש, את נועם העצלתים הרוגעים בחיק בתי הקטר, בצל אברות החלומות הקלים המרחפים בעשן השחור. האופיום רב הבינה ממזג את קשי הברברים, מרכך את היצרים הפרועים, מעלה ומעדן את הפראות, העזה מדי, גדושת השפע. ועוד מעט והנה העם מאושר ונבון, מאושר למאד, נבון מדי —

עם צאת השמש, והואנג־טי יצא מן האוהל, פניו חוורים ודמות עיניו כמראות עשויות ברונזה. בידיו נשא את המקטרת, את המחתה ואת האופיום. האל אדום־הפנים נעלם בלילה הנמוג.

הואנג־טי פסע אל עבר הנהר, והעם פסע עמומות בעקבות האימפרטור.

והואנג־טי חושב, כי הנה הוא נישא בידיו את האושר ואת התבונה לעם כולו. אך באותה שעה ראה את היער, את היער החייב כריתה. הוא מדד את התהום הכפולה שבעים ושבעה אשר תבדיל בין היער ובין האימפריה. ויבט בעם, זה הכלי למלאכת הנפילים.

העם היה פרא, קשה ועצום. הכלי בגלמותו היה עז,—אין עומד בפניו. משיזוקק, משיזוכך, משילוטש,—ופרח לו כוח היוצר, יתנדף מהרה בין עגילי העשן השחור...

הואנג־טי חשב את מחשבותיו,—ושמץ מהן לא נכר במצחו השוקט. אחר, עת דרכו רגליו במימי הנהר, לאט: „לאחר זמן״. ויפשט ידיו.

המקטרת, המחתה והאופיום נשמטו. העם הוסיף לפסוע, לא ראה דבר.

תרגום אורי היילפרין

יַמִּים קוֹרְאִים...*

יַמִּים קוֹרְאִים אֵלַי בַּשְּׁנָת,
רוֹדְפוֹת אַחֲרַי עָרִים,
וְלַיְלָה־לֵיל, מַרְאוֹת־תֵּבֵל
עַל מִטָּתִי צָרִים.

וְרֹן־סְפִינָה עַל בְּדִידוּת־יָם
וּצְחֹר כַּנְפֵי־שְׁחָפִים,
מְחוֹל־מַלָּח, שִׂיחַת־רֵעָה,
וְדִמְדוּמִים יָפִים.

וּבֹקֶר – יֵשׁ אָקוּם תּוֹהֶה
וְלֹא אֵדַע לְבְסוֹף
בְּאֵיזֶה עִיר עָגַן הַלֵּיל
גֵּוִי, וּבְאֵיזֶה חוֹף...

ש. בם

* מן הקובץ „חופים״, היוצא בהוצאת שטיבל.

שִׁירִים וּמְשׁוֹרְרִים בִּלְתִּי־יְדוּעִים

מאת ד״ר יוסף פטאי

(סוף)

המשורר השני מתקופת המעבר, מהמאה הי״ד, אשר שיריו נמצאים בכתב־יד אוכספורד, הוא שלמה בן ראובן בונפיד.

גם הדור של המשורר הזה הוא חשוב בדברי הימים שלנו, הוא דור הוכוחים בין חכמי ישראל וחכמי הגויים וכמריהם. הוכוחים הללו נבדלו מן הוכוחים שהיו בין מכבדי הרמב״ם ומתנגדיו, כי הם, הוכוחים מבפנים, גרמו לשרפת ספרים וגוילים; אולם הוכוחים עם הכמרים גרמו לשרפת יהודים חיים. בראש החכמים עמד אז אנבונגואה יחסאל, אשר לפי דעת גרץ הוא הוא שלמה בונפיד, אך טעות היא בידו, כי בכתב־יד אוכספורד יש שיר שכתב אנבונגואה לשלמה ושיר שענה שלמה לאנבונגואה. שני השירים כתובים בסגנון הדור ההוא – בהפרזות איומות.

החכם אנבונגואה כתב לבונפיד:

מְלִיצִים וְשָׂרִים אֲשֶׁו לִי לְשָׂרִים
וְדוֹדִי לְמֶלֶךְ גְּבוֹהַּ גְּבוֹהִים,
וְאִם הַמְּלִיצִים אֲשֶׁר לִי מְלָכִים
אֲכַנֶּה אֲנִי לִשְׁלֹמֹה אֱלֹהִים...

ובונפיד השיב בסגנונו אף הוא:

אֲנִי כָל מַעֲשֶׂה תָקְפִּי בְשִׁירִים
וְשִׂכְלְךָ נֶאֱחַז בִּשְׁמֵי גְבוֹהִים,
וְאִם בַּשִּׁיר אֱלֹהִים בֶּן רְאוּבֵן,
יְהוּדָה הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים...

שלמה בונפיד כתב בתחילה שירי וכוח למאישטרו פרנסישקי, חבר הישועים, שכתב מכתב־שיר נגד דת היה־דים ויעץ להם להמיר את אמונתם באמונת הנוצרים, ובונפיד השיב לו על־פי חרוזיו על האגרת:

כְּנָפֶיהָ כַּנְפֵי יוֹנִים וּגְוִיָּתָהּ כָּעוֹרֵב
שָׁלוֹם בְּפִיהָ וּבְקִרְבָּהּ הֹב אוֹרֵב...

אך מצד השירה חשובים יותר שירי חול של בונפיד, ובפרט שירי האהבה שכתב לרעיתו ושמה מלכה, „אהבתיה אהבה עזה ולקץ ימים בגדה בי ותמאן המלכה באהבתי והעיזה פניה ללכת אחרי הבחורים, כי אמרה איך תאהב אהבת כלולות אחרי בלות וכו׳״, והמשורר שולח אחריה את חצי שיריו:

שׁוּבִי, צְבִיַּת הַצְּבִי, כִּי בִי עֲדֶן
עֶדְנָה זְרוֹעַ לִי זְרוּעַ תֶּלֶם...

והנה פה „שירי וכוח״ אחרים מכל וכל, וכוחים בין המשורר שהזקין ובין הבחור הצעיר, שכבש את רעית אהבתו. המשורר מתאונן:

הָהּ כִּי בְאוֹר אַהֲבָה מְעַט חָשַׁב
לִבִּי לְהִתְחַמֵּם וְהוּא נִכְוֶה,
קוּם, לֵב שְׂרוּף אַהַב, וְהִשְׁתַּחֲוֵה
נִכְחָהּ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה...

אחרי זה העביר אבי־הנערה את בתו דרך אניה בלב ים לסיציליה ובונפיד כותב שירים מלאים געגועי לב שרוף אהבה:

בְּכוּ אַהֲבָה חוֹלָה קְנוּיָה בִדְמָעוֹת
וְתוֹחֶלֶת טוֹבָה וְאַחֲרִיתָהּ רָעוֹת,
וְעַל חֵשֶׁק חוֹשֵׁק לְחַבֵּק וּלְנַשֵּׁק
וְאָרְכוּ הַיָּמִים וְרָחֲבוּ הַשָּׁעוֹת,

בְּכוּ כּוֹסֵף קָצֵף מְחִירוֹ לֹא כֶסֶף
לְבַד לַעֲבוֹר קֶצֶף פְּנֵי יָם וּתְנוּעוֹת.
לְאַט לִי, בַּת גַּלִּים, רְאִי כִּי נִבְהָלִים
בְּנֵי יָם גַּם חוֹבְלִים בְּסַעַר וּשְׁמוּעוֹת,
וּמַה לָּךְ צִי אַדִּיר רְאוֹת רוּחַ כַּבִּיר,
אֲנִי שַׁיִט גֵּוֶךְ, רְדִיפֵךְ כִּירִיעוֹת,
וּמַה לָּךְ גַּל יַם סוּף וְתוֹךְ חִכֵּךְ יַם צוּף
וְנוֹפֶת יִטּוֹף עֵת שְׂפָתֶיהָ נָעוֹת...
עֲנִי כִּי נֶעְתַּרְתִּי וְחֶמְלִי רַעְיָתִי
עֲלֵי לֵב מִתְחוֹלֵל וְעֵינַיִם דּוֹמְעוֹת...

יש כאן משחק מלים, אבל בטעם. ובשיר אחר הוא מברך את אהובתו הבוגדת ברכה תחת קללה:

אֲהָהּ מְתוּקָה כִּדְבַשׁ הִשְׂבַּעְתָּנִי, מְרוֹרֵי רוֹשָׁהּ,
הַיּוֹצֵר לִבָּהּ לֹא יָשִׁיב עֲמָלָהּ בְּרֹאשָׁהּ.

לא רבים הם שירי החול שנספחו אל אדמת השירה העברית העתיקה ולא נדונו לגניזה. לכן יש לשירי בינפיד אלה ערך מיוחד.

שלמה בונפיד כתב בזקנותו גם שירי קודש: רשויות לשבת חזון ולמועדים, ובפרט אחרי אשר חלה וחי מחליו. „וערכתי לאל הפודה אותי מצרתי הלא הוא ראשית בכורי דברתי עם נשמתי להשיבה ליוצרה ולאסור יצרה בזיקים. ואם אמנם היום החילותי לבי אל המלך להתחנן לו במלאכת מערכת לשון הפיוט ורוחי ללכת באלה לא נסה, נשא עלי השם אור פניו והדריכני בעקבות הקדמונים״.

תחלת הרשות לשבת חזון:

שַׁעֲרֵי צִיּוֹן הֲלָעַד יִהְיוּ מֻכֵּי שְׁאִיָּה...
יַם שִׁבְי הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר וַעֲדַתִי הָאֳנִיָּה...

בסגנון זה נכתב גם שירו השני, אשר תחלתו:

שָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ, צִיּוֹן נְוֵה עֶלְיוֹן,

וסופו:

אַל תִּפְחֲדִי, חוֹלָה, כִּי קוֹל מְתִי גוֹלָה
נִשְׁמַע וְאֵל יָחוּס עַל דַּל וְעַל אֶבְיוֹן;
קָרְבָה שְׁנַת יֶשַׁע וּכְבוֹד אֱלֹהַיִךְ
יֵרֵד כְּטַל חֶרְמוֹן עַל הַרְרֵי צִיּוֹן.

ויש לו גם שירים הכתובים תחת השפעתו של שלמה הגדול, בן גבירול, כמו השיר על הנפש:

שְׁכוּנָה בִי יְחִידָה, אַךְ כְּלוּאָה
וְכָל יוֹם נִפְלָאָה, מִי פֹה הֱבִיאָהּ?...

משורר מתגאה במלאכתו היה שלמה בונפיד. אף כי חייך שר ואמר – מלאים נדודים, צער ויגון,

אֲבָל דַּי לְנַפְשִׁי אֲשֶׁר שָׂם זְמַנִּי
מְלֶאכֶת זְמִירֵי צָנִיף רֹאשׁ מְלָאכוֹת.

רק בקצור אזכיר עוד אוסף אחד משירי חול, שהעתקתי לי מתוך כתבי־היד של ספרות בודליאנה באוכספורד. על האוסף כתוב: „הספר הזה קראתי מאסף לכל המחנות והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה כל איש אשר בו רוח חיים״. ואכן יש פה אספסוף, ערב רב של משוררים קטנים וגדולים, ביניהם בעלי תאוה, להוטים בגשמיות גסה, גם פיות אומרי דברי עגבים

אבל בכל אופן צדקו המלים: „יש בו רוח חיים", כי יש באוסף מרות הזמן ההוא עם כל געגועיו, פגעיו ומכשוליו.

על התקופה ההיא ועל משוררים הבלתי־ידועים הרציתי באוניברסיטה בירושלים ופה עלי להזכיר רק את העובדה, שבמאסף הזה אנו מוצאים משוררים שלא נזכרו עוד אף פעם בתולדות ספרותנו.

יהודי תוגרמה היו אז בתנאים טובים. גולי ספרד, אלה האריסטוקרטים, בעלי הסגולה, נקבצו ובאו ונעשו לאמידים, בעלי אחוזות, סוחרים גדולים יורדי־אניות ורואי הליכות עולם. בין אדירי השולטן היה הנשיא היהודי דון יוסף, דוכס אי נקסוס והארכיפלגוס, שהחריד ממשלות תקיפות וחלם חלום שיבת ציון המתחדשת מעל ימה של טבריה העתיקה. רבים האמינו, כי יבוא הפתרון לחלום ישראל וכל שאלותיו. ארמונו של הדוכס היה פתוח לרבנים וחכמים ומשוררים, אשר התחרו בספרים ומליצות. וגם הדוכס עצמו נסה ידו וכתב ספר וכוח בשם „בן פורת יוסף" בספרדית והמתורגמן שלו ר' יצחק הכהן תרגמו לעברית. רופא החצר היה התקיף ר' משה המון, שעל מותו נשא קינה ר' סעדיה לונגו: „קול המון כקול שדי". בין אדירי כנסת ישראל היתה משפחת דון יחיה, בעלת תרבות וחובבת ספר ושירה. הנשים התחרו בתכשיטיהם וכל מיני מותרות עד אשר בערה בהן חמת המלך החדש, הפשטן מורד, ששמע על־אודות אשה יהודית שיצאה ברביד חדש אשר ערכו ארבעים אלף שלטונים (מטבע יקר בזמן ההוא) ובחמת אפו צוה לגרש את כל היהודים מכל מדינות מלכותו, ורק בשל תחנוני אמו בטל את הגזרה. אמנם היו גם נשים שהוקירו את הספרות והשירה יותר מכל זהב וכסף. אשתו של הדוכס, גרציה נשיא, הקדישה כוחותיה לעמה וכשנשארת אלמנה מאשה יסדה בארמונה בֶּלְוֶדֶרֶי בית־דפוס להעשיר את הספרות העברית. וכשארש לו ר' שלמה הלוי אלקבץ, יליד סלוניקי, המשורר של „לכה דודי לקראת כלה", את בתו של העשיר האדיר ר' יצחק הכהן, שלח לה את ספרו החדש שחבר בשם „מנות הלוי" כדרך ששולחים הבחורים תכשיטים לכלותיהם. „וכלתו וחמיו קבלו מנחתו בשמחה כפליים משהיה שולח להם תכשיטי זהב ואבני־חן".

הספרות והשירה היו דברים שיש להם ערך בשכבות של העם. ומובן, שקראו שירי חול והתענגו עליהם.

ב„מאסף לכל המחנות" אנו מוצאים שיירה גדולה של משירים. החשוב שבכולם הוא לפי דעתי דוד עונקנירה, בנו של יצחק עונקנירה (מחבר הספר „איומה כנגדלות"), שהיה מבאי ארמונו של הדוכס היהודי האדיר יוסף הנשיא. דוד עונקנירה בא עודו צעיר לימים לסלוניקי ושם מצא להקת משוררים חשובים וחפץ גם הוא להסתפח אליהם ושלח שירים לר' סעדיה לונגו, ואחרי־כן נודע, ש„גנובים הם אתו", ואולי היה זה רק התול, כאשר כתב הוא בעצמו:

הֲלֹא תֵדַע כִּי מֵיטַב הַשִּׁיר כָּזְבִי.

כי דוד עונקנירה לא היה זקוק להתפאר במעשה אחרים. מי שכתב טורים רכים ועדינים כאלה:

אֵין לִי בְעוֹלָמִי לְבַד אוֹרֵךְ,
אֵין לִי בְחֶלְדִּי רַק שְׁתֵּי עֵינַיִךְ,

אין לו צורך לשאוב ממעינים זרים. או שורה כזו:

וּבְשַׁעֲרֵךְ יְמֵי חַיַּי עֲנוּקִים,

המעלה לנו בזכרוננו משירת עמנואל:

חַיַּי תְלוּאִים בַּעֲגִיל אָזְנַיִךְ.

והנה הכל תלוי במזל, אפילו ספר ושיר. החוקר נייבואר מחבר הקטלוג של כתבי־היד בספרית בודליאנה, דלג במקרה על כל שירי עונקנירה ויחסם לסעדיה לונגו, בעוד שהשירים מדף קכ״א עד קל״ג הם כולם פרי רוחו של דוד עונקנירה, הוא שעמד תחת השפעתו של עמנואל הרומי וכתב סונטים יפים, שירים על הטבע אל ההר הנקרא בושדאגי, שירי אהבה מלאים רגשות עמוקים, שירים על שלשת הדברים הנפלאים שמצא בסלוניקי: „פחם שחור, טיט שחור ובנות שחורות ומבריקות", וסעדיה הוכיחו על זה:

מִתְקוֹמְמָה הוֹמָה אֲדָמָה עַל מְשׁוֹל
יַעֲלוֹת אֱלֵי עַב טִיט וְאֶל פֶּחָם,
קוּמָה בְּרַח לְךָ אֶל מְקוֹמְךָ
בַּל יִשְׂרְפוּךָ בַּהֲבֵל פֶּה־חָם.

וכנראה נשא עונקנירה את אחת העלמות השחורות, „ששרפתו בהבל פה חם". אולי אותה הנערה היא שעליה שר את השורות היפות האלו:

כַּסִּי, כְּלִילַת חֵן, שְׂעַר רֹאשֵׁךְ...
חָלוּשׁ וְרַךְ מִשַּׂעֲרוֹת רֹאשֵׁךְ
יָכוֹל עֲקוֹר הָרִים וְיַרְכָתַיִם,
מַה יַּעֲשֶׂה אִישׁ רָשׁ בְּעֵת כֻּלָּם
מִתְקוֹמְמִים נֶגְדּוֹ בְּרִבּוֹתַיִם?...

והוא מתאונן על לבו הנדהם:

לֹא אֶעֱלֶה מָרוֹם וְלֹא רָד אֶל תְּהוֹם
נִבְהָל וְנִדְהָם אֶעֱמוֹד בֵּינְתַיִם...

משוררי סלוניקי התאספו בחבורה, לפי כרמולי כעין אקדמיה, והריצו זה לזה שירים, ודנו עליהם בבקורת חריפה או בחנינה, במדת הדין או במדת הרחמים. סעדיה היה זקן החבורה וכל בני דורו הוקירוהו בהפרזות המתאימות לזמנם. אמנם כשהרשה סעדיה לעצמו לכתוב בקורת על שירו של אחד המשוררים, יעקב טרפון, מיד התקוממו לו ושפכו עליו קיתון של רותחין ו„המשורר נעים ישראל" היה פתאום ל„חזן זקן ובער", „זד יהיר", אשר הוכיחו אותו גם על שכותב שיריו „בלשון התלמוד מה שאין דרך המשוררים", נקמה במבקר — חזיון בלתי־נפרץ גם בימינו אלה.

בשירו האחד ששלח דוד עונקנירה לר' סעדיה לונגו הוא מזכיר משוררים שקדמוהו ושנשכחו, וכנראה היו הם המשוררים שקראו והעריצו אותם בדור ההוא:

קְחָה זִמְרָה מְקוֹם זִמְרָה,
לְךָ יֶעֱרַב פְּרִי נִיבִי,
אֲשֶׁר לֹא קַדְמוֹנַי בָהּ
בְּנוֹ פֵּירֶה וּבֶן לָבִיא
וּבֶדֶרְשִׁי וְהַגּוֹרְנִי
וְהַבּוֹנְפֵיד וְהָאֱזוֹבִי!

חשובות לנו שירות כאלה, המעידות על המשך השירה בכל הזמנים ובכל הדורות. מי יודע, כמה וכמה משוררים יתגלו לנו עוד מן הגניזות השונות, מי יודע כמה אוצרות של שירה עברית טמונים, שירי קדש ושירי חול, שלא נספחו עוד אל היכל שירתנו, השירה שלא פסקה במשך כל הדורות ולא תפסק לעולמים!

פְּרָקִים בַּפְּסִיכוֹלוֹגְיָה שֶׁל י׳ ח׳ בְּרֶנֶר

מאת דב שטוק

ב

שברון־הלב הוא הוידוי וחשבון האדם עם נפשו ועם לבו. כּכוח טבעי פועל הדבר הזה עלינו, הים גאה יגאה על גדותיו, כי יתגברו המים — — וידוי דברים של האדם, השתפכות־לבו ונפשו, פתיחת־לבו ונפשו היא נטיה של היוצר, של החי והמרגיש את מסכת־העבר והשארת מקרי־העבר בעולמו — — חשבון־הנפש, הרהורים מוסריים, תשובה, מירוק העוון, טהרת־הרוח. שמות רבים יש לוידוי — — בוידוי, בשעה שיתוודה אדם על עצמו ועל מעשיו, הוא עולה על עצמו ומתרומם על מעמדו — — ומה הוא החטא וסערת־החטא, אם לא וידויי־האדם, שלא התוודה עליו. מסתרי־האדם שלא מצאו להם בטויים נכונים, מתגלגלים המה במעשים רעים ופרועים -- — העבר קבור ומעולף במקרים רבים, כל מעשי־האדם קבורים אצלו בדמיונו והוידוי יפתח להם פתח.

(מ. י. ברדיצ׳בסקי, על הוידוי)

הצורך של ברנר לספר על עצמו, לערטל עצמו, להתוודות ברשות־הרבים, מרובה ועמוק היה. ולא לבד צורך הוא, אלא הכרח. בדברו על אחד מבני דורו, על נומברג, היא מוכיח לנו, כי „גבוריו — — נפשיים הם ביותר ונשמת־יוצרם רועדת בהם גם שלא ברצונו" (ח/99). שבעיקר לא כתב ברנר אלא את הביאוגרפיה שלו, שבה באו על הפקודים לא בלבד פרטי עובדות גלויות, כדרך שהיו עומדים וקיימים במציאות חייו, אלא גם שפע מרובה של חויות כמוסות, משאלות טמירות וכבולות – אפשר להוכיח בנקל [18]. צריך, כמובן, לזכור שעם כל חשיבותה של היגיעה הבאה להעלות את הממש שבנכס הביוגראפי לדקדוקי־פרטיו מתוך הכתבים שלו, אין להסיח מהדעת, כי גם – לעתים בעיקר – העובדה שיצאה מדי פשוטה, בין שבדויה היתה ובין שנסתלפה, מצריכה תשומת־לב מהימנה[19]. וידויו של ברנר – לא בכדי נקראות, דרך משל, רשימותיו של אובד עצות ב„מכאן ומכאן" בלשון „איזו חשבונות, וידויים, מכתבים" (ד/105), והוא עצמו – „בעל־הוידויים" (ד/106), ובמאמר־הסבר על החשדות שהוטלו ב„מכאן ומכאן" הוא רואה בכתיבתו בכלל הבעה של „וידויי־נפשי" (ח/160) — כולל, איפוא, לא לבד את הנכס הביאוגרפי הגלוי שבכתביו, שמרובה הוא וגדולה חשיבותם להבנת־דרכו, אלא גם את הפרטים, שמשום אמיתות היסטורית אין בהם, אך לידתם בדטרמיניזם פסיכולוגי. ועד כמה שברנר החשיב את צד־הוידוי שביצירה אפשר ללמוד מהערתו על אחד ממאמריו של ברייני: „דברי ברייני הפעם, אם כי, כמובן, אינם חדשים ביותר, ראויים ביחוד לתשומת לב מצד הקורא העברי, כי לא נשמע כמותם עד היום בספרותנו: „רק אלה הפילוסופים שבכל אומה ולשון היו למחנכי־האנושיות ומוריה, למשפיעים על דורות רבים, אם הפילוסופיה שלהם היתה וידויים הפנימי. ספריהם של ניטשה ושופנהויאר הם וידויים נפשים, תולדות חיי־רוחם" — — כי העיקר הוא לדעת לא מה שעשו האנשים הגדולים, כי־אם מה שקרום: איך פעלו חזיונות־החיים והטבע על נפשם הם" (ח/49) [20]. עתים שעיקר־היצירה הוא לא במה שנראה עיקר ליוצר והוא שליט בו שליטה של תודעה (בחינת „מה שעשו"), אלא מה שנראה טפל לו ולא שיקע בו מיטב־כוונתו (בחינת „מה שקרום"). וכך אומר ברנר על יל״ג: „הודאת בעל דין, איפוא, שהעיקר אצלו (ב„קוצו של יוד") לא היה ביטוי־התרשמותו ובירור־הדברים לעצמו, כי־אם העוקץ בשביל אחרים – זאת אומרת מטרה זמנית, עוברת ולא שירית, אמנותית, נצחית, לא בקשת־הסוד הנצחי שבאדם ושבחזיונות־החיים. „שאר החזיונות אשר נשאתי („בקוצו של יוד") והתמונות והמאורעות אשר ציירתי לא באו רק (־אלא) בדרך אגב". ולא ידע יל״ג, כי „בדרך אגב" זה, אשר מאס, הוא־הוא העיקר וראש־הפינה... הפטיש החזק נתרופף ברבות הימים, אבל העמוד הימני, שהוצג כ„בדרך אגב", משען הוא לספרותנו עד היום" (ז/148).

דוגמא נאה להכרח של וידוי ניתנת ב„מא. עד מ". המספר, אסיר פוליטי, חולם „חלום של מלים; חלמתי, כי התוודיתי; המלים „התודיתי על חטאי לפני הממשלה" עמדו לנגדי, נחרחו בקרבי ונקבו את מוחי. ונורא מהכל היה, מה שהמעשה הנורא הזה לא מחץ את לבבי כיאות — — נורא מהכל היה, מה שלא נקוטותי בפני על היותי מֻכשר לזה, להתוודות, מה שלא הרגשתי אותו מוסר־כליות האיום ש„וידוי" מושך אחריו!" (א/267). תפקידו של החלום בטירודה של התודעה ובסילוק־מעצוריה פרשה היא בפני עצמה, אך עתה די לנו בראיה, כיצד הכרח־הוידוי יצא לפעולות מתוך היסח־התודעה („חלמתי") וכיצד הוידוי הגלוי הבא בלא חיפויים מדכדך את התודעה־שבהקיץ, וביחוד למדנו, שדרכו של וידוי שהוא גורר אחריו מוסר־כליות איום [21]. ב„בין מים למים",

---

[18]) ומענין שיעקב רבינוביץ, שכבר הבאני דבריו, שאין ללמוד את הביאוגרפיה של ברנר מכתביו, כי דוקא את עצמו הוא שם בלבושו של אחר — הוא הוא שמבליט במאמר אחר את צד הוידוי שבכתבי־ברנר; וידוי שיש בו מיסוד־האֶכּסְהִיבִּיצְ׳יוֹנִיזם: „אין לך איש אצלנו המגלה את יסוריו, המחטט כל־כך בפצעיו כמו ברנר — — מגלה־היסורים כך הוא. נדמה לך כאילו מתהלך הוא ערום ברחובות ומגרד בפצעיו. בתחילת־ספרו „מכאן ומכאן" מגיעים הדברים עד לידי ציניסמוס" („התקופה", י׳).

[19]) וכבר אמר גיטה: „אין העובדה שבחיינו שקולה ונחשבת על שום אמתותה, אלא על שום הוראתה".

[20]) על הוידוי כיסוד־מוסד של יצירת־ברנר ראה דברי ד. א. פרידמן: „ואכן יסודה של יצירת ברנר הוא הלך־הרוח ווידוי־הנפש" („י. ח. ברנר וגבוריו"), או: „במשך כל ימי־חייו הקצרים צעק, קרע בגדיו, גילה את לבו ולבסוף התוודה בספרו האחרון — — התוודת ובוידוי מסר לנו מפתח לסגור לבם של כל גבוריו שליתי־רוחו"; ואף „אך כאשר עוד היה בינינו, ידע את הניגודים שבפנימיותו והתודה" („שכולים"). ויעקב פיכמן אומר על יצירותיו: „לפי כל אפיין אינן בעצם אלא יומנים אינטימיים ודברי־וידויים" („ברנר המספר", „אחדות העבודה", תמוז — אב תרצ״א).

[21]) כבר הזכרנו כדוגמה נפלאה את „הזר" של ברדיצבסקי ונבליט גם עתה איזה צד לאילוסטרציה של מגמת־כיסוי מזה והכרת־גילוי מזה: „איך אין מתביישים בני־אדם להיות מדברים עם חבריהם? מה זה

כשניעור בלבו של שאול גמזו החשד, כי פנינה הפליטה מפיה: „מלמול ברור: דוד! וישמור את הדבר בלבו. אבל ביום השלישי ספר את זאת להם בתוך של וידוי" (ד/83).

לא בכדי נוקטה, איפוא, בספורים רבים משלו האישיות הראשה שבנפשות הפועלות לשון של גוף ראשון. כך הספורים הגדולים „בחורף", „מא. עד מ." (זה בצורת־שיחה או נאום: „אחי ורעי — – ואחרי שגליתי לכם רעי וידידי — —הנני כידוע לכם" (א/237); „אינכם אוהבים פריודות ארוכות — -זאת אגיד לכם" (/238); „הפסקה קטנה אחי, פיהוקי קצר והאזינו" (א/523); „כן, ככה הוא הדבר אחי ורעי השומעים" (א/267); „ואולם הלא ידוע תדעו אחי" (א/302); „כן, נצחונות מורי ורבותי" (א/300); „את זה לכשתרצו שאספר לכם אחי ורעי בפעם אחרת" (א/302)), ואף הספורים הקטנים: „מן המיצר", „חלל", „פעמיים", „נדודים", „מן הזויות" „שמה", „רשמי דרך". גם במקצת ספורים אחרים נוקטה האישיות הראשה לשון זו, כלומר – היא העומדה לפנינו ומגוללה עצמה: את כל המערכת של המאורעות, המעשים והרגשים משל עצמה ומשל זולתה. אך המחבר, כאילו נתבייש או שלבו הכה אותו על מעשה־הגילוי בפרהסיה, ראה צורך לעצמו להקדים הערה ארוכה או קצרה, כדי לגדור בינו ובין אותו הגבור. הקדמה ספורית כזו מצויה ב„עצבים". כאן המחבר, שהוא ידידו של הגבור, מופיע לפנינו לשעה קלה, כדי לעשות אזנו אפרכסת לספורו של הגבור, המדבר בגוף ראשון[22]. והמחבר־השומע רואה לציין, שאותו סיפור ארוך אין לו זיקה ישרה וגלויה למהלך־השיחה שלהם, ואנו למדים מדברי־הפתיחה, כי הצורך לספר הוא שנאחז בזיקה מדומה ובדויה: „עצבים? — נתעורר איש־שיחי כעבור רגעים אחדים של שתיקה – עצבים אתה אומר? (אני לא אמרתי כלום) הן, אולי" (ד/3). ומשנתלתה בידידו אמירה שלא נאמרה בפיו כלל, נמצאה נקודת־תופס לוידוי בדמות הסיפור ההוא המתמשך, קצתו מגומגם וקצתו קולח. (משהו בדומה לכך מסופר ב„נדודים": „איצה, מבלי שאול את פי, אם מוכן אני לשמוע, שב לסיפורו" (ג/98) ובמקום אחר, כאילו בדה לו הדובר קהל־שומעים רב, שכנראה היה לו צורך בו: „אבל רבותי (הדובר שכח לרגע, שרק לאחד הוא מדבר)" (ח/224). השכחה—ופרק מיוחד הוא—באה כאן להעיד על הצורך של הדובר להשמיע דבריו ברשות־הרבים.) אגב, וידוי בדרך־כתיבה נמצא בדרכה של נחמה ליטאית שב„מהתחלה", הנוטלת מדבריהם של אחרים (ברדיצ'בסקי) ומנקבת את כל הפעלים ובדרכה של אותה הגימנזיסטית ב„הוא סיפר לעצמו": „בת־גימנסיה הכותבת מגילות־נשמתה ברתשי־לבה, המוסרת את כל חומה, את כל קדושתה על הנייר הלבן ומסיימת בבקשה: לסלוח על פטפטנותה" (כ/271). שצורך מרובה לה בוידוי נלמד מתוך אחד ממכתביה: „לעתים מצויות מאד אני חושבת, שאילו היית פה אתי, הייתי יכולה להרגע אצלך ברגעי־חיי היותר קשים, הייתי מספרת לך הכל, הכל, ואתה לא היית לועג לי" (ב/273). אך נשוב לענין ההקדמה ונעיר, כי ב„בחורף" ההקדמה קצרה היא „ואף הקדמה כזו דיה" (א/1), אולם אין בה עדיין גידור בין המחבר ובין הגבור, אדרבה, יש כאן מעין הכרזת־זהות: „אני כותב בעד עצמי ובחשאי" (שם), ולא קשה לשמוע נעימת־התנצלות על עצם־הכתיבה: „ואף־על־פי שאינני גבור, רוצה אני לרשום את עברי זה" (שם). בדרך־כלל החיפוי בספור זה הוא מועט (אפילו הגבור נקרא פיארמן, שם המזכיר במשמעותו את ברנר (פייער־אש, ברענער־בוער) כאילו ביקש המחבר להכריז על הזהות בפומבי[23]).

בפתח־הסיפור „מכאן ומכאן" נראה לנו המחבר כמביא לבית הדפוס את כתביו של אחר, („שהוצאתי מתרמילו של אחד הנודדים והכואבים בתפוצות־הגולה" (ד/105)), ומכתלי־ההקדמה („התנצלות מאת המלביה"ד") ניכרת המלחמה שבנפשו של המחבר, שנתפצלה לשלושה: האחד, אובד־עצות, שספירו נמצא באותו תרמיל („רשימות קטועות ובלתי מסוררות" (שם)) והמצפה לגילויו; האחר, המביא לבית־הדפוס, שאין לבו שלם והוא מבקש שלא לפרסם את הכתבים מתוך שהוא תולה בהם מומים ופגמים – והרשות בידנו לראות את הטעמים־לפגם כעין כסות („רציונליזציה") של טעמים עמוקים יותר – והשלישי „העסקן הספרותי העקשני", המפתה ומדיח. יצר־הוידוי של הגבור נתקל בסמכות־הבקורת של המביא לבית־הדפוס ומלחמתם מסתיימה בפשרתו של העסקן הספרותי, שאותם הכתבים לא ימסרו לקורא אלא לאחרי שיפלו בהם קצת שנויים והשמטות: „צריך למחוק, לתקן, להשמיט" (שם)-הוא אומר, ואילו המביא לבית־הדפוס, שכל הפרסום אינו רצוי לו, אינו נמשך אחריו אלא בלב ולב: „בלבי לא הסכמתי לו לגמרי (ובאמת לא עשיתי זאת קצת מחמת התרשלותי וקצת מחמת פקפוק שמא. אם מדפיסים, צריך להדפיס הכל ובסגנון הכותב" (שם)[24]. פיצול כזה של אישיות־הכותב נמצא גם בספור „שנה אחת", אף פה מופיע המחבר לשעה קלה כידידו של הגבור „האיש אשר ספר לי ובגוף ראשון" (ב/1) את הספור כולו, (כמוהו כאובד־עצות „בקיצור ובאמירות מקוטעות"), והוא, המחבר, ראה להביאו לפנינו בלשון נסתר. אם הטופס הראשון של אותו ספור נכתב באמת בגוף ראשון או שהיתה זו כוונה בלבד, שלא נדרשה הלכה למעשה, אין אנו יודעים. על כל פנים משמש

ענין־הדבוד והתגלות־הלב — – כל מלה אשר הוא מוציא מפיו, הרי היא כשרטת בנפשו, אבל איזו יד נעלמה דוחה אותו לדבר ולדבר — — נפשו צעקה לוידוי, להתגלות לב".

[22]) לכאן יפים באמת דברי יעקב רבינוביץ, שהזכרנום כבר, כי כאן באמת „את עצמו שם בלבוש זר ובלשון „אני" יכתוב על אחרים".

[23]) ואפשר להאריך במדרשי־שמות של ברנר. שעוד בראשון לספוריו „פת לחם", שם הגבור הוא חיים אולי לא מקרה הוא, כשם שלא מקרה הוא ששם גבור בספורו המושלם האחרון „שכול וכשלון" גם הוא כך (הראשון הוא משרת והוא חולם „לא להיות יותר משרת, עבד נכבש, עבד כנעני" (ג/24) והאחרון הוא שַׁמָּשׁ ונאמר עליו „דמיונו היה של עבד כנעני (ה/123), לאמור – הגדרה אחת לחיים הראשון והאחרון). ויפה העיר פ. לחובר: „לא אהיה כדורש־שמות אם אגיד כי שמו של חיים זה ושמו של יוסף אחיו — — אינם אלא מעין צירוף־שמותיו של ברנר" („התקופה"), וראה גם הספרו של ר' בנימין: „יוסף חפץ וחיים חפץ, יוסף וחיים אחים, יוסף וחיים חד הוא— י. ח. ברנר" („על הגבולין"). אנו נוכל גם להרחיק לכת ונסתפק בדוגמה אחת. צייטלין ספפר, כי בדמותו של אוריאל ב„מסביב לנקודה" תאר ברנר את ידידו ששלח יד בנפשו, סנדיר בוים. והנה אנו סבורים, שאין זה מקרה, כי „נפשו של אברמזון דאבה על אילן יפה וענף זה" (א/158), ועוד ירמיה ב„בחורף" אומר עליו: „גובה אילן לו" (א/114), כשם שלא מקרה הוא לנו, שב„מן המיצר" מסופר על איש דומה לאוריאל (אכסטרן, נזיר) והכותב לפני התאבדותו: „סלחי לעץ רקוב" (ב/226) כי „אילן־עץ" זהו „בוים". (ואגב, אשר ברש תאר בספורו „פרקים מחיי יעקב רודורפור" כמה שרטוטים של ברנר ויקרא לו פלַם־להב).

[24]) על השנויים וההשמטות ראה דברי פרויד: „התנאים שהמשורר מרותק להם ושתפקידם לגרום עונג אינטליקטואלי ואסתיטי ולפעול פעולת־רגש מסוימה, ושעל־כן אין המשורר יכול לתאר את החומר של הממשות בלא שינויים, אלא שחייב הוא הוא לבודד מחלקיה, לפָרֵד צירופים, שלא ניחא בהם, לרכך את המסכת כולה ולמלא את החסר".

אותו הפיצול רמז־מה למלחמה שבנפש־המחבר, שמכאן בקש להתוודות בדברו פנים אל פנים ברשות־היחיד ומכאן היו טעמים לחלוק על כך („צנזורה") וסופו שהעמיד עצמו כאחד הקוראים הדבק בגבור דיבוק של חבר ורע. ואם אין ראיה לדבר, הרי זכר לדבר, שהרי פתאום, באמצע־הספור, נתקל הקורא בפרק שלם – בפרק י״ג – הכתוב בגוף ראשון והמחבר רואה להקדים: „נפלאים הם דרכי־הכתיבה ומפני סיבה כמוסה גם ממני נטל עלי למסור פרק זה דוקא באותה הצורה, שנתן לו המספר המנוח בתור מדבר בעדו" (ב/54). לאמור, שלאחר היגיעה שלא להביא את דברי־הגבור כלשונו, מגיח מעין כוח נסתר וכופה עליו, על המחבר, שיהא מבליט את זהותו עם חנינא מינץ.

לספור „שכול וכשלון", הכתוב בגוף שלישי, ראה המחבר לזווג הקדמה, שבה הוא מעמיד עצמו כחבר־לספינה של הכותב, אשר „נשאר אחריו בספינה יתום פעוט – צקלון קטן – וממנו נתגלגלו ובאו לידי קינטרסי־רשימות אחדים" (ה/1). והנה גם פה נשמע, כי הנעימה של מדבר בעדו, שבה כתובים, היו לכתחילה הקונטרסים ההם, פרצה כמאליה, אף שהמחבר ביקש לטרד את אפיים זה ונתרשל משום־מה במלאכתו („לא עיבדתי ולא חיברתי ככל הצורך גם המעט שהשתמשתי בו ועדיין רוח „מימוארים" נודף מן הפרקים, ובהרבה מקומות נשמע עדיין אפילו קול של מדבר בעדו בגוף שלישי" (שם)). אך אם, כמוזכר כבר, ב„מכאן ומכאן" נתברר בעל־הוידוי שבמחבר ולא נענה עד גמירא לא להיסוסי הסמכות המבקרת של המביא לבית־הדפוס ולא לעצות הסמכות המפשרת של העסקן הספרותי, הרי בספור זה היתה ידו של בעל־הוידוי שבמחבר על התחתונה ואעפ״י שיצר־הוידוי חפז עליו „לא השתמש בכל החומר ועדיין שיר ענינים אחדים הצריכים לגופם" (שם). בדומה לכך נמצא גם בראש „מהתחלה" כותרת־משנה במרכאות „צללי־רשמים של מאן־דהו" ובהקדמה הקצרה יסופר לנו, כי ברנר החותם שמו תחתיה מצא „בקרן־זוית של בית עזוב והרוס – בתוך גל של „שמות" קרועים – – את הרשימות הבלטריסטיות־הפיליטוניות, האלה, בלי חתימת־שם – – הרבה זמן התחבטתי, אם מותר לפרסם את הרשימות הללו ואם לא – – אך לבסוף זרקתי את הפקפוקים אחור – – לדון בגניזה לגמרי חס אני, סוף־סוף, על עמלו של אותו אדם, שכפי הנראה נצטרף אליו כוונה טובה להעלות דבר־מה מן החיים כמו שהם. להשמיט את כל המקומות המפוקפקים יחסר העיקר מן הספר. מה שיכולתי – השמטתי" (ה/233). ומה שברנר אומר על כתבי אז״ר, הערוכים עריכה חדשה ומתוקנים הרבה: „מענין הוא לרוב מה יתקן ומה ישנה הסופר בכתביו, בכדי לעמוד על גידולו הרוחני" (ח/331) – ענין הוא גם לו לעצמו, שכן מתוך דבריו אנו למדים, שהוא מתקן ומשנה, ואם באז״ר השינויים והתיקונים נעשו לעיני הצבור, הרי תקוניו ושנוייו של ברנר הם מסוג פנימי יותר.

שלש הרשויות האלו, האחת הרוצה בוידוי ושמקורה טבוע מתחת לתודעה, האחרת הקובעה סייגים והיא התודעה והשלישית המפשרת, העולה מתוך ההתנגשות בדרך של חיפוי העלמה, טשטוש, וביחוד ריצוי ובדומה לכך – לא לבד בפרט שלפנינו ניכרת פעולתן וגופי־העשייה שלהן, אלא בכל יצירתו של ברנר עוברת ומבריחה אותה התנגשות גדולה. ויפה מאד תיאר ברנר את מלחמת־הרשויות הזו בדברו על יוצר קרוב לו, א. נ. גנסין: „לבלי לכתוב כלל אי־אפשר לו – – ההתרשמות בוקעת ומחפשת לה איזה דרך, אינה נותנת מנוחה, שואפת להתגלות... לכתוב בקיצור לא יתכן לו: הקיצור מגלה יותר מדי בעוד שברוב דברים, כידוע, לא יחדל הכיסוי[25] – – ונפשו רוצה דוקא באי־פשטות וכיסוי – – הממנו יכסה?" (ח/221).

[25]) יעקב פיכמן אומר לעומת זה על ברנר: „הוא לא היה בורר את האמרה היחידה המוסרת (כשופמן), כי אם אהב את השיחה השופעת, שבה נסחף הטפל עם העיקר ושעם שטף־הדבור אין להבחין מה כאן עיקר ומה טפל. בדברים שקולים האדם עשוי לכסות על עצמו. רק בריהוט־לשון האדם מתערטל כולו" („ברנר המספר").

תֵּיאַטְרוֹן וְאָמָּנוּת

עוֹבַדְיָהוּ

(לתערוכתו ב„מוזיאון תל־אביב")

הוגים אנו תמיד חבה לשלם, ויהי גם מצומצם. השלם, כשהוא לעצמו, נוטע אמונה, משרה רוח טובה. יש משהו מחניף לרגשותינו בסולידיות, בצניעות שבאמנות: אנו מחזיקים טובה למי שאינו מתכוון לרמות אותנו.

כזה הוא הרושם של מחזור התמונות, שהציג לפנינו הפעם עובדיהו. עולם שרוי בתוך עצמו – שלם וגדור. כגן רוה ומסוייג, שתלמיו שוקטים על לבלובם. הסער אינו מתהלך כאן. לא, הכל אומר כאן שלוה ורצון, התמונה האחת שלא נענתה ליוצרה היא הקומפוזיציה הגדולה „המחותנים אחרי החתונה", שהיא כ„יוצאת דופן" כאן: רצון שלא התגשם.

בתערוכה זו שליט הנוף. וגם כאן אין חיפוש אחרי המופלא, אחרי האבסטרקטי. לצייר־נוף אמתי הכל מופלא, תפקידו לחשוף את המופלא שברגיל. יש בצבעיו תמימות, נפשיות. הוא אינו אדיש כל עיקר. אכן הוא מסתכל במראות בעינים שכורות וצלולות כאחת. מצמצם הוא את העולם בפנה אחת, למען גלות את השפע שבזעיר. ואמנם יודע הוא לשפוך חנו של עולם על כל מה שנופל בשדה ראייתו: על הדומם כעל החי, ועל חי כעל הצומח. יש משהו אופטימי, דורש טוב לעולם בכל נוף שלו, הבעה של תודה על האושר שבהנחילהו.

אין כאן חריפות של המצאה, ואין עשייה בלהטים. תום ללא פגם בכל, פעמים היית חפץ, שיהיה אוונטוריסטן קמעה: הרי גם זו ממדתו של אמן, אם הוא מתבדח קצת על חשבון הרואה. אבל – אנו מחזיקים טובה לו בעד אמתו, בעד החן שבמכחולו הרוה. דומה, שהצבעים נשמעים לו תמיד. הוא לוכד אותם ביד מאומנת, אינו מתעמר בהם. על כן השמחה שרויה בהם תמיד. אותו „חג שבצבעים" שדילקרואה דורש אותו קודם כל מכל תמונה – כאן אנו מוצאים אותו כמעט תמיד.

יש מציינים את עובדיה כרומנטיקן, ויש מציינים אותו כמשורר. כלום יש אמן אמתי, שאין בו משניהם יחד?

י. פ.

יְדִיעוֹת אָמָּנוּתִיּוֹת

אמנות סובייטית

בפריז מוצגות עתה בתערוכה תמונותיהם של אמני רוסיה החדשים. סופר ה„נוביל ליטירריר" אינו מוצא „באמנים הסובייטיים לגבי הגשמת תכנית החומש" אותם „המסתורין של משמעת ועבודה", שפלל להם. מן החטיבה הסובייטית יש מעט ביצירות אלה, אבל תחת זה יש בהן חיים, חן, קלות, הומור. המקוריות ביותר הן האקווריילות „ציקלום ממלחמת האזרחים".

חג הארבעים של ה„שלישיה המוסקבאית"

מוסקבה המוסיקלית חוגגת עתה את חג הארבעים של יסוד „השלישיה המוסקבאית". שלישיה זו (פרופיסור ד. שור, היושב כיום אתנו, ושני חבריו הנפטרים ד. קריין ור. ארליך) היתה פופולרית מאד בשעתה, ואפילו העתונות הסוביטית מציינת עתה את סגולותיה המוסיקלית המובהקות: „הסגנון השוקט, בלי נטיה יתירה לחידוד, שבלול הקצב של האנסמבל הנאה" („איזווסטיה"); „בשנות המהפכה עוד לא הגיע לשכלול אנסמבל כר־סמך, שיהיה דומה אל הישן, שכל בני־מוסקבה זוכרים אותו עדיין" („ויטשרניה מוסקבה").

חברי ה„שלישיה" בצירופה החדש הם וו. שור (בן אחיו של פרופ. שור), ב. קריין (בנו של המנוח קריין) ופינקו.

דוגלס פרבנקס על תפקיד הביים

בשיחתו עם העתונאים הפריזאים אמר דוגלס פרבנקס: איני מבין, למה מיחדים הצרפתים חשיבות כל־כך גדולה לרג'יסורים, בשורה הראשונה צריך תמיד לעמוד המחבר. עוד יותר טוב, אם הביים הוא גם המחבר, זוהי סבת הצלחתו הגדולה של יוסף שטרנברג. וזוהי סבת עליתו של רני קליר. סתם רג'יסורים לא נוצרו אלא כדי לפרסם את רעיונות המחבר.

סרטים על נושאים תנ"כיים

בגרמניה עומדים ליצור שורה שלמה של סרטים על נושאים תנכ"יים. עד עתה הראו בקולנוע רק סצינות אחדות מהברית החדשה, בעוד שהתנ"ך כולל חומר כביר ליצירת פילמים.

מעניינים את הרג'יסורים ביותר חיי יוסף ואחיו. ביחוד אחר שתומס מן גמר זה עתה את הרומן הגדול שלו על חיי יוסף. חוץ מזה נוח עכשו לעשות כל הצלומים במקומות ההיסטוריים בארץ ישראל ובמצרים.

סרטים לילדים

הג' קרופסקיא, אלמנתו של לנין, השוקדת על מעשי־החנוך ברוסיה, מודיעה, כי „בכל מאמציה לא נוצרה עד היום ב„סובקינו" תמונה, שתהא ראויה ומתאימה להצינה לפני מיליונות הילדים של רוסיה הסוביטית".

„הדוד מוזס" של שלום אש בקולנוע

בפריז יוצג עתה הסרט „הדוד מוזס", לפי הרומן המפורסם של שלום אש, בהשתתפות המשחק היהודי מורים שורץ. בסרט זה מדברים המשחקים אידיש.

„מאהבה של ליידי טשטרליי" על הבד

לפי הרומן המפורסם של ד. ה. לורנס „מאהבה של הליידי טשטרליי" מכינים עתה בצרפת סרט, שאת תפקידה של הליידי טשטרלי ממלאה מרת ביאה לורנס, בתו של הסופר המנוח, וזהו נסיונה הראשון בראינוע.

בִּקֹרֶת סְפָרִים

נפילים בארץ

נפילים בארץ מאת אולי אדורד רלווג. תרגום יעקב רבינוביץ. הוצאת „מצפה", תל אביב.

היסוד האפי, המפורט פה לפרטי פרטים בדיקנות יתרה, גובר ביצירה גדולה זו על היסוד המרכז, המלכד, האורג את המון רקמות התאים הזעירים לגוף שלם וגדול — לרומן. פגם זה הוא היחידי בספר. כי בהתגבר הקורא על השפע הרב של התאור, תתגולל לפניו אחת היצירות הגדולות שערכן אינו באיכות האמנותית בלבד, כי אם גם במהותם הנפשית של הגבורים העושים בספר. לעינינו מוצג מפעל אנשי רב־עלילה שידי אנשים פשוטים, השלמים ונאמנים עם עצמם, כוננוהו והקימוהו, רק אישים החדורים רצון חזק והמחוננים תום לבב ואמונה גדולה עשויים לבצע מפעל כביר כזה, להפוך ערבה שוממה למקום ישוב פורח, להתגבר על מכשולים והרפתקאות עצומים ולהניח במו ידם אבני יסוד לבנין ממלכתי גדול.

ניכר שהסופר, המתאר את החיים ואת האישים הללו הוא בעצמו קרוב קרבת דם ורוח לגבורי הספר ומבשרו חזה הרבה מן החזון אשר ביצירתו.

ואכן מעין הוד של אנשי קדומים חופף על המשפחה הקטנה אשר באה ממרחקים אל אדמת הנכר, וזרים ללשון הארץ, דלים וריקים מכל רכוש — ועל אף הכל, כנשלחים ונדחפים על פי צו גורל טמיר, כובשים ומכניעים בכח לא אנוש את הישימון הגדול ותוקעים בו יתד לדורות יבואו.

ככל אשר אנו קוראים בפרשה הגדולה הזו של מתנחלים וכובשי מולדת להם בעולם זר — כן נגלה לנו יותר פשר גבורתם והצלחתם. את החיל הזה עשו האנשים הללו לא בכח ידם ולא בעוז רצונם בלבד, כי אם בתום הלבב, אותו תום המיוחד אולי ביותר לאנשי הצפון, הנשקף בכל אשר יפעלו וישיחו, ובכל אשר יטילו על עצמם לבצעו. על איש ואיש מהחברה הקטנה, לרבות על כל אשה ואשה, מתוח כעין חוט של חסד, של פשטות עממית ותום ילדות. למן טניסטן המתודה ומגמגם כילד נבוך לפני הכהן על מלאו בזמנו תפקיד של כהן בקרב הקבוצה ועד פר הנסן, הגדול משכמו ומעלה מכל בני החבורה, כאיש רב פעלים, אשר רצונו ער תמיד כקשת דרוכה, ואשר תמיד יקלע למטרתו בלי חת, — בכולם תמצא משהו מאותן התכונות העממיות הנגלות לנו כסגולות־יקר.

ואף ברט, הנראית כאן כסמל מפריע, מטריד ושולל — צופיה היא בכל זאת הליכות ביתה והליכות בל החבורה; ויותר ממה שהיא שבורה ונכנעה מחמת יראת הגורל, נכובה היא מחמת יראת שמים.

ודומה, שבזכות תכונות הנפש המבורכות הללו, זכו המתנחלים בערבה הגדולה להחל ולהתם מעשה רב כזה, הקיבע להם יד ושם של נפילים בארץ.

י. ב.

הַמִּשְׁפָּט עַל הַנֹּעַר הָאֶ"י

המשפט על הנוער הארץ־ישראלי, שערכה אגודת הסופרים אור ליום ה', ח' באייר, בבית־העם בתל־אביב משך אליו קהל של אלפי איש, שמלא את בית־העם עד אפס מקום, ומאות אנשים צבאו על בית־העם ולא יכלו להכנס.

יו"ר המשפט היה ח. נ. ביאליק וחבר־השופטים: י. אהרנוביץ, י. בורלא, אשר ברש, ד"ר מ. גליקסון, י. יחיאלי, ד. שמעונוביץ. אל שולחן המשפט ישבו הקטיגורים: יעקב פיכמן, פינחס שיפמן, הסניגורים: ד"ר ח. הררי, ד"ר ד. לוין; המומחים: ד"ר ב. בן־יהודה, ג. חנוך, ד"ר א. ריגר, העד: ש. קופשטיק, בשם הנאשם: ג. ז'וכוביצקי. בשורות הכסאות שהעמדו על הבמה, כמו כן בשורות הראשונות שבאולם, ישבו סופרים, מורים, עסקנים, שבאו למשפט זה במספר רב.

נאום הפתיחה של היושב־ראש

רבותי, הקהל הרב הנאסף בזה — אין עדות יפה ממנו על ההתעניינות המרובה שעורר המשפט ועל חשיבותו. טרם יתחיל המשפט רוצה אני להגיד מלים אחדות על־דבר ערכו.

בתקופה האחרונה נשתנו ערכים רבים. בתוכם נשתנו גם ערכי הזקנה והנוער. בחיינו שולטים עכשיו אידיאלים מכוונים בעיקר כלפי העתיד ובנינו. אידיאלים אלו מבקשים להם נושאים ומגשימים חדשים. הכל שמו פניהם כלפי הנוער. הנוער הוא הקרוא לבנות את העתיד המקווה. הוא, החפשי ממשא העבר, יוכל להגשים את העתיד בשלמות יתרה. קוראים את הנוער למלחמה, להריסה וגם לבנין. מעט מעט הזקנה נשמטת מעל במות החיים, והנוער תופס את מקומה. אין פלא אם הכל מחנפים ונושאים לו פנים. ואולי יבוא יום וכל אותן הפסוקים וההלכות שנאמרו ב„שולחן ערוך" הישן ביחס לזקנה ולהידור זקנים וכו' יוחלפו בפסוקים והלכות חדשות. השם „זקנה" ימחק מתוכם ובמקומו יבוא השם „נוער".

ויש שהנוער מאמין באמת בכל החלקות והמחמאות שמפזרים לו ביד רחבה והוא מתחיל להתגדר ולהתיהר יותר מדי. עוד מעט ונהיה עדים לדור זה שניתן לו תאור יפה במשלי: „דור אביו יקלל ואת אמו לא יברך, דור טהור בעיניו ומצואתו לא רוחץ, דור מה רמו עיניו ועפעפיו ינשאו".

הגיעה איפוא השעה לבדוק את הפרשה הזאת, פרשת הנוער. האם לא הרחיק לכת? האם לא הוטל על כתפי הנוער הרפות משא כבד ממנו? ואולי עדיין יש מקום בחיים גם לזקנים, על כל פנים כיועצים ומדריכים, כאנשים מרובי נסיון, שהרי רק על יסוד נסיונות העבר אפשר לבנות את העתיד... מן הצורך איפוא לבדוק עד כמה יש מקום לשתוף כזה בין הזקנה ובין הנוער. המשפט על הנוער איננו איפוא רק משפט על הנוער, כי־אם גם משפט על הזקנה—על האבות. אין לצעירים לפחוד מפני המשפט הזה. יש הבדל בין משפט צבורי על נושא ידוע ובין משפט על מי שעבר עברה ודאית ונמשך לבית־דין. במקרה האחרון האשמה, ואפילו אם היא מדומה, קבועה וברורה מראש. מה שאין כן כאן. כל הענין עומד לברור. אמנם אפשר גם לצייר לעצמנו דור חוטא, בחינת בן „סורר ומורר". הלא זוכרים אתם את הכתובים: „כי יהיה לאיש בן סורר ומורה, איננו שומע בקול אביו ובקול אמו, ויסרו אותו ולא ישמע אליהם. ותפשו בו אביו ואמו, והוציאו אותו אל זקני עירו ואל שער מקומו"... אבל כבר גם בזה נמצא אחד מחכמי התלמוד שאמר — „בן סורר ומורר לא היה ולא עתיד להיות". אין זאת כי אם יש לאבות חלק גדול בחטא הבנים. הם, בהנהגתם בבית ובחנוך המקולקל, הביאו את הבן לידי כך. לא לחנם נסמכה פרשת בן סורר ומורר לפרשת „בני האהובה והשנואה" ולפרשת „יפת תאר". רמז גדול יש בכך. הנהגת האבות—סימן לבנים.

ובזה החשיבות היתרה שיש למשפט הפומבי בערב הזה. הערב יעמוד לברור: מה נתנו האבות לנוער? מה נתן לו בית־הספר? ואיך משתמש הנוער בזה שנתן לו? הנאשם ודאי ידע גם להגן על עצמו והוא יראה על הסבות ועל הגורמים שהביאו את הנוער לידי דמותו של עכשיו.

אני רוצה להגיד עוד מלים אחדות על אותן הטענות מצד הזקנים כלפי הנוער. יש אמנם תקופה מסוימת בחיי הנוער, או ביחסים שבין הנוער ובין ההורים, שהיא כולה מתיחות. זה חל על־פי רוב באותו זמן, כשהנוער מתקרב לתקופת בגרותו, ואז נוצרים כל הקונפליקטים בין הנוער ובין הדור הקודם. אלמלי היינו משתתפים בהרגשת האילן בשעה שהפירות מתבשלים והוא מתקרב לזמן נשירותם מן הענף, כשהוא רוצה להחזיק בפרי שלא יפול ושלא יתרחק ממנו, היינו מרגישים מעין אותה המתיחות, מעין אותם היחסים שבין זקנה ובין נוער בגיל ידוע. אבל זהו ענין טבעי ההולך ונשנה תמיד. בכל דור ודור אותה המלחמה בין ההורים ובין הבנים. המשפט שלנו איננו מכוון כלפי המומנט הזה. המשפט שלנו מכוון בעיקר אל המומנט של הנוער בצאתו אל במת־החיים מתוך רצון טוב ומתוך כונה טהורה לבנות את חייו כיהודי ולהשתתף בחיי הצבור, שהוא נמצא בתוכו. המשפט צריך לבדוק עד כמה נכונות הדרכים שהוא הולך בהן, מהי הצידה שנתנה לו לדרך, איך הוא משתמש באותן ההכשרות שנתן לו בית־הספר ומה חלקו הממשי של הנוער בתוך חיינו. אין ספק שנשתנו גם הזמנים. הנוער שמלפני המלחמה, שמלפני המהפכה, היה חוסה זמן רב יותר תחת כנפי מורים והורים, היה סמוך יותר על שולחן אביו ועל שולחן בית־הספר. הנוער בזמננו מקדים להשתחרר מן האפיטרופסות. בזמננו הרי מוליכים את הנוער לפוליטיקה. ואיזה נוער? — נוער של ילדים מבני 8—10 שנים. הנני חושב, שכאן הסכנה הגדולה - בקוצר הזמן של הנוער שלנו. משיכה של הנוער אל במת־החיים בזמן מוקדם יותר מדי.

יש לצמצם את הגיל של הנוער שאנו מושכים למשפט. אני חושב, שבעיקר עלינו לכוון את המשפט שלנו לגיל של אותו הנוער שכבר בשל בו **הרצון** לעמוד על רגלי עצמו. עלינו לכוון אותו לתקופת בגרותו של הנוער, כפי מה שהיא נחשבת אצלנו משנת י"ג, שנת ה„בר־מצוה", עד שנת העשרים, כמקובל אצל עמים אחרים, המאחרים להתבגר. אותו הנוער כבר רואה את עצמו כמבוגר, מפני שיש לו בימינו כבר ד' אמות שלו, ערוגתו הקטנה בשדה החיים. וביחד עם החנוך בידי האב הוא כבר מחנך את עצמו. כלפי הנוער הזה יהיו מכוונים הדברים.

אני פונה אל הקהל ומבקש ממנו לשמוע בשים־לב את המשפט ולא להפריע אותו לא באותות חבה ולא באותות מחאה.

אחרי נאומו של ביאליק פתח הקטיגור יעקב **פיכמן**:

רבותי! הקטגוריה על הנוער, אם היא אינה יוצאת מפי ביאות כח של הנוער עצמו יש בה משהו לא נעים, ואפילו מבדח. ממנהגו של כל דור תמיד לקבול על הבא אחריו. כל אב בא תמיד בטענות על בניו. זוהי פסיכולוגיה של הורים מובהקת. כל אב רואה את חייו כנסיון שלא הצליח, או הצליח רק במקצת, והרי הוא רוצה לראות בבנו את מה שהוא עצמו לא הצליח לקיים; רוצה, שבנו יתקן את מה שהוא פגם. מכאן הרוגז הצידק והבלתי צודק. האב תמיד חפץ, שהבן יבסס את חייו על נסיון שאינו שלו. וכן כל דור חפץ לראות בדור הבא מה שלא עלה בידו. אבל כל דור מתחיל מחדש. הרי בזה היופי והאושר שבנוער, שבו מתחיל העולם מחדש. לא מה שעושה הנוער חשוב — כי אם מה שהוא מרגיש, מה שהוא בטוח תמיד באמתו, מה שהוא מאמין, שבידו יעלה מה שלא עלה בידי כל הדורות שקדמו לו. אנו דורשים מן הדור הבא, שילמוד מן הנסיון שלנו, והרי זהו הטוב שבנוער, שאין עליו פחד הנסיון, ועל־כן אין עליו גם פחד החיים. על־כן נדמה כאילו כל נוער מתחיל עולם חדש, משוחרר מנסיון, משוחרר מהיסטוריה.

הקטיגוריה היא, מטעם זה, לא נעימה, אבל היא טבעית. מחובתנו להזכיר את הנוער על הסכנה שבמנהג חיים פגום, שבתפיסת חיים פגומה—להזהיר אותו אפילו מבטחון עצמו זה, שבו תמיד כוחו. גם הקטיגוריה מחייבת את הרצון לחדש את העולם, לתקנו, לבלתי

חזור על מה שנכשלו בו הדורות הקודמים. ומה טיבה של כל הנבואה העברית, אם לא אזהרה ל„נוער״, אם לא הרצון למצוא דרך. אין אנו קובלים על זה, שכל דור רואה את עצמו כאילו עמו נולד העולם. אבל היופי האמתי הוא בכל זאת לא זה, שהדור החדש פורק מעל עצמו את עול העבר, כי אם בזה, שהוא מעמיס על עצמו חובות חדשים. בזה, שהוא מטיל על עצמו דוקא את הקשה ביותר, משום שהוא מאמין בכוחו; יש דור אמיץ פותח תקופה, ויש דור חלש, רפה אונים, שהוא מקל על עצמו, ולכל היותר הוא ממשיך ושומר על מה שהנחילוהו. אנו קנאים לרכוש העבר ורוצים בשמירתו, אבל החיים תובעים עם השמירה גם התחדשות, והעולם היה מעלה חלודה בלי התחדשות זו של כל דור ודור. בביאנו ללמד קטגוריה על הנוער, אות הוא שאנו מודים בסמכותו שלו, שאנו דורשים ממנו הרבה.

גם לפי הגבורים שבספרות היפה, אנו יכולים להוכח, כי הטפוס של הנוער הלך ועלה, הלך והשתבח בדורות שלפני תקופת התחיה, כאילו שר האומה הכשיר אותו לאט לאט אל התפקיד הגדול, שהוטל עליו מטעם ההיסטוריה—לחדש את האומה, לפתוח תקופה חדשה בחייה. אנו רואים, לשמחתנו, שכל דור מהוה שכבה חדשה, נוספת – שכבה של עליה. איכותו של הדור הולכת ומשתבחת. מקודם—רק רומנטיקה קלה. רצון הדור לשפר את חייו הוא (נעמן ב„עיט צבוע״ ועוד). הדור עדיין רפה רצון, וחוץ מן ההשכלה אין לו אידיאלים אחרים, אין לו זיקה נאמנה אל עמו. העולם היפה מרחף רק בדמיונו בלבד, אבל אין לו כח לגשת מקרוב ולקחת על עצמו את סבל ההגשמה. אבל דור ההשכלה הולך וחזק, ואחר הוא שמואל ב„הדת והחיים״, איש לוחם לשחרור האומה, להקלת חייה. על פי טפוסי הנוער שאנו מוצאים בספרותנו החדשה, אנו רואים, שהנוער הולך ומשתפר. שכל דור מחמיר על עצמו יותר, דור שדורש מעצמו יותר מזה שקדם לו. שלמה ב„שירת הזמיר״ הוא כבר הולך וכובש. הוא כבר רואה בעבודה את כל אמת החיים ואת כל יפי החיים. באנו לקטרג על הנוער רק משום שאיננו רואים אותו משתדל לעלות על הדור שקדם לו.

לפי זה, היסוד הראשי בקטיגוריה שלנו תהיה העובדה, שאיננו רואים מצד הנוער שנולד ונתחנך בארץ־ישראל בתקופה האחרונה מאמצים לשכלל את עצמו, לשפר את איכותו, להיות יורשם הראוי של הבילו״יים, של החלוצים הראשונים (רק לשכבות נוער אלה אנו מכוונים בעיקר). איננו רוצים להשמיע באזניו דברי חונף. היסוד הראשי של הקטגוריה שלי הוא, שהנוער הארץ־ישראלי, דוקא הוא שגדל תחת שמש המולדת, שהתחנך בלשון עמו, שלמד בבית־הספר העברי – דוקא הוא הקל על עצמו ביותר מבחינת קבלת העול של תרבות עברית מלאה ומבוססת – לא חפץ ביתר ביסוס, ביתר התעמקות בתרבותה של האומה. הדור הוא רפה־קשרים, רפה רצון. לא זה שהיא פורק עול, כי אם מסתפק במועט. וזהו מה שחפצנו להטעים ביותר בקטיגוריה על הנוער: חסר הוא חנוך עצמי. לא מצאנו בנוער הארץ־ישראלי חבורות צעירים שיתארגנו לשם למוד עצמי. גם אנחנו יצאנו מן החדר ב„צידה״ מעטה ודלה ולא היינו מוכנים כלל לא לחיים ולא לתרבות. כל מה שרכשנו לנו, בכחות עצמנו רכשנו. וזהו הדבר היפה ביותר, שהיה בדור הקודם – שידע לחנך את עצמו, לדרוש מעצמו מקסימום של תורה ותרבות – שלא הסתפק במיעוט. בהתאמצות זו, בכח זה אולי אנו נושמים עד היום. רבותי! אין בית־ספר בעולם, אפילו המשובח ביותר, שיהא בכוחו לחנך את הדור, אם זה אינו מחנך את עצמו.

חששות רבים בלבנו מבחינה זו. ואל תאמרו: העולם עיף מתרבות, עיף מעבודת הרוח. והוא חפץ לנוח מדורות חולנים, עמוסי רוח. אנחנו בראשית התקופה של תרבית־החיים. של יצירת החיים. אנחנו בבחינת קטנים שנולדו לגבי העוני בערכין של תרבות, שחיינו החדשים זקוקים להם. בלי תרבות משופרת נתכער כאן, נהפך לפראים. אל תשכחו, שמסביב לנו משתרע המדבר הגדול, האורב לתלמי גננו הקטנים. אל תשכחו את הפראות אשר מסביב. את חוסר התרבות אשר מסביב, ומה שגרוע מן הפראות: אותה תרבות, המכוונת רק כלפי חוץ, תרבות דלה ושטחית, התרבות הליבונטינית, הצוררת לתרבות האמתית. עלינו להקים גדרות־הגנה של חוטי־ברזל, לבל תפרוץ השטחיות הליבונטינית הזאת בגבולנו ולא תשחית את נחלתנו.

(סוף הנאום ושאר נאומי המשפט בגליון הבא)

בְּעוֹלַם הַסִּפְרוּת, הַתַּרְבּוּת וְהָאָמָּנוּת

כרוניקה עברית

י. י. גלאס בסוף ניסן מת בווילקומיר המורה והסופר י. י. גלאס, מן החלוצים על שדה הפדגוגיה העברית החדשה, שהשתתף הרבה גם בעתונות העברית.

י. י. גלאס נולד בשנת 1868 בפלך צ׳רניגוב בבית בעל אחוזה עשיר, למד ולימד בבתי־ספר עברים רבים. בשנת 1906 הוציאה חברת מפיצי ההשכלה בפטרבורג את ספרו „החדר״ ונתנה לו פרס על חבורו. הוא חבר עוד ספרי־למוד אחדים וכתב מאמרים פדגוגיים רבים, וכמו כן מאמרים רבים אחרים. במשך איזה זמן היה מרצה ב„ישיבה״ באודיסה ואחר־כך מורה בשעורים הפדגוגיים בגרודנה, בגימנסיה של הד״ר ברודא בלודז ובכמה ערים אחרות. בנדודיו בא עוד בימי נעוריו ללונדון ואחר־כך גם לאמריקה הצפונית והדרומית. בשנים האחרונות ישב בליטה, ושם מת.

תערוכת הזכרון לפרופ׳ ב. שץ. ביום ה׳, ח׳ באייר, נפתחה במוזיאון תל־אביב תערוכת הזכרון לפרופ׳ ב. שץ, במעמד קהל מוזמנים, ביניהם סופרים, אמנים וחובבי אמנות, על־ידי ח. נ. ביאליק, שדבר על שץ כעל ראשון באמנות עברית כחלק מן התרבות העברית, וסלל בזה את הדרך לאחרים. בין המוצגים נמצאות כמה יצירות חדשות של המנוח, שנוצרו ע״י ידיו בתקופה האחרונה, ביניהן תבליטים אחרים מוצלחים מאד, כגון התבליט של אחד־העם ז״ל, התבליט של ביאליק ועוד. מן הראוי הוא, שדברים כאלה ימצאו להם קונים בין מכבדי המנות בארץ ובין מכבדי הסופרים הנ״ל ומעריציהם.

במסבת האוניברסיטה העברית בירושלים נאמו על האוניברסיטה העברית ועל דרכיה ותפקידיה ד״ר י. ל. מגנס, השופט גד פרומקין ומ. מ. אוסישקין, שהביע את הרעיון, כי האוניברסיטה צריכה להפך ממוסד למודי גבוה שיצרו אנשים אחדים—ולוא גם גדולים ומכובדים וטובים — למוסד למודי גבוה שיצרה האומה, ועל־כן יש ליסד לא אגודה ירושלמית ולא ארץ־ישראלית, אלא אגודה עולמית של עם ישראל, ידידי או שוחרי האוניברסיטה, שיתאגדו בה כל האקדמאים שלנו בכל העולם, ויכנסו לתוכה גם כל אלה, שאף אם אין להם דיפלומה רשמית יש להם דיפלומה רוחנית בהשכלתם ובהבנתם, וכולם יתאחדו עם המרכז בארץ־ישראל, ואגודה זו תשא על שכמה את הדבר הגדול הזה, שבו המות והלב של כל האומה — את האוניברסיטה העברית.

הרצאות אורחים באוניברסיטה העברית. ד״ר חיים ברודי, תוקר השירה העברית בתקופת הזהב בספרד, הרצה ביום ב׳, י״ב באייר, באוניברסיטה העברית בירושלים על הנושא: „חקירות בקורות חייו של משה בן עזרא״.

— ד״ר ה. טורטשינר ירצה שורת הרצאות באוניברסיטה העברית על הנושא „מסביב ללשון העברית״: לשון והתהוותה, צורות לשוניות, תפקידן

וחויתן, הלשון העברית ועמדתה בין יתר הלשונות השמיות, צלצולה ומבטאה של הלשון, אוצר המלים, מקורותיו ותולדותיו. ההרצאות תתקיימנה, החל מיום י״ג באייר, בכל יום שלישי ותמישי.

הצגה בכורה של „הבימה״. ביום ה׳, ט״ו באייר, תתקיים באולם מוגרבי בתל-אביב על-ידי „הבימה״ הצגת בכורה של הדרמה ההנכ״ת „רחב״ מאת הסופר העברי והיודי ה. סקלר, הנמצא עכשיו בארץ-ישראל. ההצגה היא של ב. צמרינסקי, הצייר—ראובן, המוסיקה—א. ה. יעקבסון, המוציא לפועל — י. רובינשטיין, הרקודים — מ. אורנשטיין.

ביום-הזכרון לשלום עליכם, בי׳ באייר, התאספו בבית חתנו, י. ד. ברקוביץ, סופרים ומוקירי זכרו של המספר המנוח, שקראו את הצואה שלו ואחדות מיצירותיו.

„במה״ לאמנות תיאטרונית. בהוצאת חוג „הבימה״ יצאה חוברת בשם „במה״ לעניני אמנות תיאטרונית, בעריכתו של ד״ר ש. פרלמן, ובה דברים מאת ס. אבי-שאול, ד״ר יצחק אפשטיין, מרטין בובר, ח. נ. ביאליק, י. ב., ג. חנוך, מרגוט, י. סערוני, ה. סקלר, יעקב פיכמן, ד״ר ה. פלאום, ארנולד צויג, יוסף לטוניה רוז, ד״ר ב. שר״ל, ד. שמטרלינג ועוד. לחוברת נספחו תמונות.

תערוכות אמנותיות. ביום א׳, י״א באייר, נפתחה בירושלים, באולמי התערוכות של בימה״ס סטמצקי תערוכת תמונות של ציונה תג׳ר. התערוכה, המכילה כחמשים תמונות בצבעי-שמן וכעשרים בצבעי-מים, תהיה פתוחה עד כ״ו באייר.

— ביום ג׳, י״ג באייר, נפתחה בירושלים, בבית הנכאת הלאומי „בצלאל״, תערוכת ציורים וקרמיקה של הציירת חוה סמואל.

קונצרט למוסיקה קלסית של המזמרת בתיה קרופניק מברלין יתקיים בתל-אביב ביום א׳, כ״א במאי, באולם ישה חפץ. בתכנית: בטהובן, שוברט, ברהמס, וולף, מוסורנסקי, טשייקובסקי ועוד.

התחדשות השעורים לעם בתולדות המוסיקה. עם התחלת הלמודים באוניברסיטה נתחדשו גם השעורים של פרופ׳ ד. שור בתולדות המוסיקה.

על שלשה דברים. בהוצאת ועד היובל של שמעון וליקובסקי בירושלים ותל-אביב יצאה חוב־ת, הכוללת מאמריו ותכניותיו של בעל היובל, בצרוף סקירה על חייו ופעולתו הצבורית-תרבותית. החוברת הזאת היא חלק מתוך הספר „למען הקרקע, השפה והמדע״, היוצא בהוצאת ועד היובל.

קבצים של משוררים צעירים. בהוצאת הירחון „הסולל״, היוצא בגליציה, יצאו בקרוב שני קבצים של משוררים עברים צעירים: נ. שטוקהמר ויצחק ארי ברגר.

„אידיש״ נסגר. השבועון „אידיש״, שיצא על-ידי חב־ת התרבות היודית באמריקה והשתתפו בו טובי הסופרים היודיים, חדל לצאת.

המשך המשפט על הנוער הא״י. המשך המשפט על הנוער הא״י מטעם אגודת הסופרים, שלא נגמר, יתקיים ביום ב׳, י״ט באייר, בבית-העם בתל-אביב. מהלך החלק השני של המשפט: נאום הסניגור — ד״ר חיים הררי; דברי האכספרטים ד״ר ב. בן-יהודה, ג. חנוך; נאום הקטיגור — פנחס שיפמן; נאום הסניגור — ד״ר ד. לוין; דברי הנאשם — ג. זיוכוביצקי; הסיכום — ח. נ. ביאליק; פסק הדין. התחלת המשפט בשעה 8 בדיוק.

כרוניקה כללית

ברנרד שאו על אמריקה. אין להם לאמריקאים מזל לגבי סופרי אנגליה: כל פעם שאחד מהם בא לבקר את ארצות-הברית, הוא מוכה אותם אחר-כך בדברי-בקורת חריפים. והם אינם יכולים עד היום לשכוח את הפמפ־יים שכתב דיקנס בשנת 1841 בשובו מארצות הברית „על האמריקאים שלנו״.

גם ברנרד שאו, שאין ממנהגו להסתיר את דעותיו, נהג בהם כך: ובשהותו בנסיעתו מסביב לעולם באמריקה, לא התבייש בהרצאתו שקרא בניו-יירק להגיד לינקים מה שהוא חושב על-אודותם — דברים בוטים כמדקרות-חרב.

ספר חדש על פול ורליין. מה שסופר צרפתי מתיר לעצמו לגבי פייטן קלסיקן, יעיד שמו של ספר חדש, שיצא זה עתה (בהוצאת פלמריון) על פול ורליין. שם הספר: „ורליין, כמו שהיה — מלאך וחזיר.

„החיים בלי מסתורין״. הרומן האחרון של וויקי באום „החיים בלי מסתורין״ יצא זה עתה בתרגום צרפתי.

גם לסינג פסול. הסינט של המבורג החליט שלא לתת השנה את פרס לסינג. הסבה היא, שלסינג נולד יהודי (?). במקום פרס זה יחולק פרס אחר — על שמו של דיטריך-סיקהרדט, מי שהיה עורך עתונו הרשמי של היטלר, „פלקישר ביאובכטר״.

זכרונותיו של לויד ג׳ורג׳. הוצאת הספרים „אייבור ניקולסון ווטסון״, בלונדון קנתה אצל לויד ג׳ורג׳ את זכות הוצאת זכרונותיו מימי המלחמה, שיצאו בארבעה כרכים, ויהיו, כפי שאפשר לשער, מלאים סנסציה.

ספרים שנתקבלו

I. ספרי מדע והיסטוריה:

דברי ימי עם עולם. תולדות עם ישראל מימי קדם עד היום הזה מאת שמעון דובנוב. עברית מאת ברוך קרופניק בהשתתפות המחבר. ספר שני: התקופה האירופית. כרך רביעי: תחלת ימי-הבינים. 321 עמ׳.

הדתות והבין-לאומיות מאת נחמן בנטביטש, פרופיסור בקתדרה על שם חיים וייצמן ליחסים בין-לאומיים באוניברסיטה העברית ירושלים. חברה להוצאת ספרים על יד האוניברסיטה העברית. תרצ״ג. 157 עמ׳.

מאמר על כתבי-היד חמאת החמדה וחמאת-התעודה לבית ישראל ויהודה מר׳ שת הרופא בר יפת בארם-צובה מאת ד״ר ב. מ. לוין. ירושלים תרצ״ג. 17 עמ׳.

II. תנ״ך ופירושים:

כתובים עם באור חדש, מפות וציורים מאת ש. ל. גורדון. ה. ספר איוב, מבואר על-ידי ש. ל. גורדון. תל-אביב, ארץ-ישראל, תרצ״ג. 413 עמ׳.

פירוש על תהלים מאת שלמה זלמן פינס, ציריך. נסדר ברפוס נ. קרוננברג, בילגורייי (פולניה). תרצ״ג. 164 עמ׳.

III. מונוגרפיות:

דהן גופל מוקרוז׳י. פני אחי. תרגם חיים הררי. שני ספרים. הוצאת „אמנות״ (ספריה לכל 31, 32), תל-אביב. 316 עמ׳.

IV. ביאוגרפיות:

יהושע חנקין, האיש ומפעלו, מאת י. יערי, בעריכת מ. בן-אליעזר. הוצאת „מסדה״ בע״מ. תל-אביב תרצ״ג. 123 עמ׳.

V. שונות:

מאי חנוכה. אגדה לילדים מאת אברהם אשר פינשטין. תל-אביב תרצ״ג. 14 עמ׳.

דניאל פרסקי. צחוק מארץ-ישראל. מהתלות ומעשיות. הוצאת „ארץ״, תל-אביב — תרצ״ג. 33 עמ׳.

תקון טעות

ברשימה „במוזיאון תל-אביב״ שבגליון הקודם נפלו טעויות-דפוס אלו: במקום „ריאליים יותר״, צ״ל „ראויים יותר״ ובמקום „זיו ילדותיו״, צ״ל „זיו ילדותו״.

*

הגליון הבא של „מאזנים״ יהיה כפול ויצא בכ״ט באייר.

האחראי: י. בורלא

למר יהושע הייליגמן
ומשפחתו

נדהמים ומזועזעים מגודל האסון,
אתכם אנו ביגונכם הכבד

משפחת ל׳ צנציפר ת״א

לא. אהרוני
ברכה נאמנה להולדת הבן

הנהלת „מאזנים״

לא. אהרוני
מזל טוב להולדת הבכור

א. ברוידס

יצאה לאור חוברת ב׳ לכרך ב׳ של

„הטבע והארץ״

וזה תכנה:

א. אהרן אהרנסון ז״ל—מסע ב-1905 לארץ מסלת- הברזל החג׳אזית
ב. ד״ר נ. שלם וי. אפשטין — באורים לשמות הגיאוגרפיים שבמאמר הקודם
ג. פנחס כהן — האדם הניאנדרטלי של א״י
ד. ר. סברדלוב—ים כנרת וסביבותיו (סוף)
ה. ב״צ לוריה—אמת המים בנחל פרת
ו. מ. אבנימלך—התרוחות האבנים ע״י מלח
ז. א. סלומון — הירגזי ארץ-הישראלי
ח. י. קלוגאי — לבואזיה
ט. א. הלוי— הגן העירוני „גן-מאיר״ בת-א
י. כרוניקה מדעית
יא. מהספרות המדעית
יב. החדש מאי, ריכרט 1) ד. זכאי—בשמים; 2) א. שמאלי — בעולם הצומח 3) ד״ר לירה — במים; 4) א. פלדמן — בחקלאות.

מחיר החוברת 60 מא״י

דמי-התימה לשנה—600 מא״י, לחצי-שנה—300, לרבע—150 מא״י.

החתומים השנתיים וחצי-השנתיים מקבלים בתורת

פרס חנם את ספרו של **אהרן אהרנסון**:

צמחית עבר-הירדן מזרחה

בתרגומו של ד״ר יצחק אפשטיין

את דמי-החתימה לשלח ע״ש אוריה פלדמן, רח׳ ממו״ס, 4, תל-אביב.

בספרית העולם הופיע

אמא הודו

מאת **קתרין מייו**

מאנגלית **א. ראובני**

מדעת הבקורת

— — זהו הספר המענין ביותר, המדכא ביותר, אולם יחד עם זה גם החשוב והאמתי ביותר שנכתב על דבר הודו במשך חצי היובל האחרון.

NEW STATESMAN

מחיר הספר לחותמי הספריה בכריכת בד 155 מיל
ללא חותמים 180 מיל

הוצאת „מ צ פ ה״ בע״מ

ת״ד 67 תל-אביב

יקבי ראשון-לציון וזכרון-יעקב

כרמל מזרחי

יין, קוניאק, ארק וליקר

אותות כבוד והצטינות

המהבורג	1897	פריז	1900
וינה	1906	טורינו	1911
מוסקבה	—	—	1923
וומבלי לונדון	—	—	1926
יפו תל-אביב	—	—	1926

המשרד המרכזי ראשון-לציון, א״י

סניפים וסוכנויות:

אסיה: בארץ-ישראל — חברת ״כרמל מזרחי״ ירושלים תל-אביב, יפו, חיפה, צפת וכל המושבות העבריות, בסור—חברת: „כרמל מזרחי״—בירות, דמשק, חלב בהודו — בומביי.
במזרח הרחוק — חברת ״כרמל מזרחי״ — שנגהאי.

אירופה: באנגליה חברת „פלוין" שורדיטש 178/9 — לונדו בשויצריה—ג׳נף. בגרמניה — ברלין. בצ׳כוסלבקיה—רוקס. באוסטריה — וינה. בפולניה — ורשה. בדנציג דניה — חברת ״כרמל״ קופנהגן. בהולנד—אמשטרדם

אמריקה: בארצות הברית—ניו-יורק. בארגנטינה — בוינס-אירס ברזיליה — ריו-די-ז׳נירו.

אפריקה: במצרים—חברת ״כרמל מזרחי״—קהירו, אלכסנדריה, פורט-סעיד, סואץ, מנסורה. טרנסול. יוהניסבורג

אוסטרליה: מלבורן.

ניו-זלנד: אוקלנד, הסטינג

דפוס „הארץ" תל-אביב